

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

*Από το Ενιαίο στο Λαϊκό Μέτωπο: Συνέχειες και ασυνέχειες της
μετωπικής στρατηγικής του Κομμουνιστικού Κόμματος Μεγάλης
Βρετανίας (1929-1935)*

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Φίλιππος Αθανασόπουλος

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή

Επιβλέπων: Ράπτης Κωνσταντίνος

Μέλος: Γαγανάκης Κώστας

Μέλος: Συριάτου Αθηνά

Αθήνα 2022

Περιεχόμενα

<u>Βραχυγραφίες</u>σελ.4	σελ.4
<u>Πρόλογος : Σκοποί, μεθοδολογικός προσανατολισμός και αρχειακή τεκμηρίωση της παρούσας εργασίας</u>σελ.6	σελ.6
<u>Λεξικό ειδικών όρων</u>σελ.13	σελ.13
<u>Α.Εισαγωγή</u>	
A.1 Από την «παραδοσιακή σχολή» του <i>Ψυχρού Πολέμου</i> στους «αναθεωρητές ιστορικούς»: Η πρόσφατη ιστοριογραφία για το Κομμουνιστικό Κόμμα Μεγάλης Βρετανίας (ΚΚΜΒ) και την Κομμουνιστική Διεθνή (ΚΔ)	σελ.20
<u>A.2 Αναδρομή στις απαρχές του ΚΚΜΒ και στην εξέλιξή του μέχρι το 1928/9</u>	
A.2.1 Η Βρετανία στην περίοδο από τις παραμονές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι το διάστημα της προσωρινής καπιταλιστικής σταθεροποίησης (1900-1929).....	σελ.36
A.2.2 Η πολιτική της ΚΔ και η δράση του ΚΚΜΒ στο διάστημα από το Πρώτο Συνέδριο της Κομιντέρν (1919) μέχρι τις παραμονές του καπιταλιστικού κραχ (1928/9).....σελ.59	σελ.59
<u>Συμπεράσματα πρώτης ενότητας</u>σελ.171	σελ.171
<u>Β. Η στρατηγική του ΚΚΜΒ και της Κομιντέρν στο διάστημα από την αναμονή των νέων επαναστάσεων στην εδραίωση του Φασισμού στην Ευρώπη (1928/9- Μάρτιος 1933)</u>	
B.1 Η Βρετανία στο διάστημα από τη μεγάλη οικονομική κρίση του παγκόσμιου καπιταλισμού στις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1929-1938).....σελ.178	σελ.178
B.2 Η πολιτική της ΚΔ και του ΚΚΜΒ στο διάστημα της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης.....	σελ.190
B.2.A Η πολιτική της «Τάξης ενάντια σε Τάξη» της ΚΔ και η μορφοποίηση της «διπλής στρατηγικής» του ΚΚΜΒ για τη διάλυση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και την απόσπαση των εργατικών συνδικάτων από το Εργατικό Κόμμα (Ιούλιος 1928-Δεκέμβριος 1929)	
B.2.B Το Ενιαίο Μέτωπο «από τα κάτω»: Οικονομική Κρίση και Επανάσταση στην πολιτική της ΚΔ, η ανάπτυξη της αντιιμπεριαλιστικής πάλης και της επαναστατικής πολιτικοποίησης των οικονομικών εργατικών αγώνων από το ΚΚΜΒ (Δεκέμβριος 1929-Δεκέμβριος 1931).....σελ.272	σελ.272
B.2.Γ Το απόγειο της εφαρμογής της «διπλής στρατηγικής» του ΚΚΜΒ και η απόπειρα για μια δεύτερη Γενική Απεργία. Η επίδραση του ΚΚΜΒ στην πολιτική της ΚΔ και της Προφιντέρν στα εργατικά συνδικάτα (Ιανουάριος 1932-Νοέμβριος 1932).....σελ.325	σελ.325

B.2.Δ Η «τροχοπέδηση της διπλής στρατηγικής» του ΚΚΜΒ, η ήττα της προλεταριακής επανάστασης από το Ναζισμό και οι διενέξεις στην ΚΔ για την κατεύθυνση του Ενιαίου Μετώπου (Νοέμβριος 1932-Μάρτιος 1933).....σελ.382	σελ.382
<u>Γ.Καθ'οδόν προς τα Λαϊκά Μέτωπα (Μάρτιος 1933-Αύγουστος 1935). Στρατηγική στροφή της Κομιντέρν και του ΚΚΜΒ και εγκατάλειψη των επαναστατικών στόχων στο βωμό της συμμαχίας με τις αστικές αντιφασιστικές δυνάμεις ή μετατροπή της αντιφασιστικής πάλης σε σοσιαλιστική επανάσταση;.....σελ.393</u>	σελ.393
Γ.1 Η οικοδόμηση του αντιφασιστικού Ενιαίου Μετώπου της ΚΔ «από τα πάνω» και «από τα κάτω»: η αξιοποίηση του αντιφασισμού και του κινήματος των ανέργων από το ΚΚΜΒ για την αναθέρμανση της «διπλής στρατηγικής» του (Μάρτιος 1933-Δεκέμβριος 1933)	
Γ.2 Η «οικονομίστικη» γείωση της στρατηγικής του ΚΚΜΒ, τα όρια του συνδικαλιστικού αντιφασιστικού Ενιαίου Μετώπου και οι αποδομητικές ροπές μέσα στην ΚΔ (Ιανουάριος 1934- Δεκέμβριος 1934)...σελ.445	σελ.445
Γ.3 Η τελική κατάληξη του αντιφασιστικού αγώνα της ΚΔ στο «Λαϊκό Μέτωπο» και η πρόσληψή του από το ΚΚΜΒ ως μέσο για την υπέρβαση του «οικονομισμού» της μαζικής πολιτικής του και για την επαναστατική πολιτικοποίηση του εργατικού κινήματος (Δεκέμβριος 1934-Αύγουστος 1935).....σελ.502	σελ.502
<u>Δ. Τελικά συμπεράσματα.....σελ.527</u>	σελ.527
<u>Πηγές.....σελ.54</u>	σελ.54
7	
<u>Βιβλιογραφία.....σελ.566</u>	σελ.566
<u>Παράρτημα Α. Επιλεγμένα τεκμήρια.....σελ.581</u>	σελ.581
<u>Παράρτημα Β. Βιογραφικές πληροφορίες.....σελ.609</u>	σελ.609

Βραχυγραφίες

AAS (Anglo-American Secretariat)	Αγγλοαμερικανικό Γραφείο της ΚΔ
AEU (Amalgamated Engineering Union)	Ενιαίο Συνδικάτο Μηχανικών (Βρετανία)
AFL (American Federation of Labour)	Αμερικανική Ομοσπονδία Εργασίας
BSP (British Socialist Party)	Βρετανικό Σοσιαλιστικό Κόμμα
BUF (British Union of Fascists)	Βρετανική Ένωση Φασιστών
CGT (Confederation Generale du Travail)	Γενική Συνομοσπονδία Εργατών (Γαλλία)
CGTU (Confederation Generale du Travail Unitaire)	Ενωτική Συνομοσπονδία Εργατών (Γαλλία)
CNT (Condederacion Nacional de Trabajo)	Εθνική Συνομοσπονδία Εργασίας (Ισπανία)
CPGB (Communist Party of Great Britain)	Κομμουνιστικό Κόμμα Μεγάλης Βρετανίας
CPLA (Conference for Progressive Labor Action)	Συντονισμός Σωματείων Προοδευτικής Εργατικής Δράσης (Η.Π.Α)
CPUSA (Communist Party of United States of America)	Κομμουνιστικό Κόμμα Η.Π.Α
ECCI (Executive Committee of Communist International)	Εκτελεστική Επιτροπή της ΚΔ
ΕΕΚΔ	Εκτελεστική Επιτροπή της ΚΔ
IFTU (International Federation of Trade Unions)	Διεθνής Συνομοσπονδία Εργασίας (Διεθνής του Άμστερνταμ)
ILP (Independent Labour Party)	Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα/Ανεξάρτητοι Εργατικοί
IRA (Irish Republican Army)	Ιρλανδικός Δημοκρατικός Στρατός (Ρεπουμπλικάνοι)
I.R.A (International Red Aid)	Διεθνής Εργατική Αλληλεγγύη (Εργατική ή «Κόκκινη» Βοήθεια)
IWW (Industrial Workers of World)	Βιομηχανικοί Εργάτες του Κόσμου (Η.Π.Α)
ΚΔ	Κομμουνιστική Διεθνής (Κομιντέρν, γνωστή και ως Γ΄ Διεθνής)
ΚΔΝ	Κομμουνιστική Διεθνής Νέων
ΚΔΕΣ	Κόκκινη Διεθνής Εργατικών Συνδικάτων (Προφιντέρν)

K.E	Κεντρική Επιτροπή
K.K	Κομμουνιστικό/ά Κόμμα/τα
KKMB	Κομμουνιστικό Κόμμα Μεγάλης Βρετανίας
K.N	Κομμουνιστική Νεολαία
KPD (Kommunistische Partei Deutschlands)	Γερμανικό Κομμουνιστικό Κόμμα
L.P (Labour Party)	Εργατικό Κόμμα
LSF (Labour Socialist Federation)	Σοσιαλιστική Εργατική Ένωση
MFGB (Miner's Federation of Great Britain)	Ομοσπονδία Ανθρακωρύχων Μεγάλης Βρετανίας
NFU (National Farmers Union)	Εθνική Αγροτική Ένωση
NMLH (National Museum of Labour History)	Εθνικό Αρχείο Εργατικής Ιστορίας
NLWM (National Left Wing Movement)	Αριστερό Εθνικό Κίνημα/Ρεύμα
NMM (National Minority Movement)	Εθνικό Κίνημα της Μειοψηφίας
NUWA (National Union of Agricultural Workers)	Εθνική Ένωση Αγροεργατών
NUWM (National Unemployments Workers' Movement)	Εθνικό Κίνημα Ανέργων
NUWMC (National Unemployments Workers' Movement Committee)	Εθνική Επιτροπή Κινήματος Ανέργων
PCF (Parti Communiste Francais)	Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα
Π.Γ	Πολιτικό Γραφείο
RILU (Red International of Labour Unions)	Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνής (Προφιντέρν)
TUC (Trade Unions Congress)	Γενικό Κογκρέσσο/Συμβούλιο των Εργατικών Συνδικάτων
TUEL (Trade Union Educational League)	Εκπαιδευτική Ένωση Εργατικών Συνδικάτων
YCL (Youth Communist League)	Ένωση Κομμουνιστικής Νεολαίας

Πρόλογος: Σκοποί, μεθοδολογικός προσανατολισμός και αρχειακή τεκμηρίωση της παρούσας εργασίας

Ο αρχικός προσανατολισμός του θέματος της παρούσας εργασίας ήταν η αντιφασιστική πολιτική στρατηγική του Κομμουνιστικού Κόμματος της Μεγάλης Βρετανίας (ΚΚΜΒ) στη διάρκεια του Μεσοπολέμου στο πλαίσιο της στρατηγικής της Κομμουνιστικής Διεθνούς (Κομιντέρν) έναντι του φασιστικού φαινομένου. Η επιλογή του θέματος οφειλόταν στα ερεθίσματα της σύγχρονης πολιτικής συγκυρίας με την ισχυροποίηση των φασιστικών δυνάμεων (εκλογική άνοδος της Χρυσής Αυγής) στην κεντρική πολιτική σκηνή της Ελλάδας και σε μια σειρά από ευρωπαϊκές χώρες μετά την εκδήλωση της διεθνούς καπιταλιστικής κρίσης το 2008. Επίσης, ένα ακόμη κίνητρο υπήρξε η πρόσφατη αποτίμηση του ιστορικού παρελθόντος του ελληνικού και του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος από ιστορικούς και πολιτικές οργανώσεις, πρωταρχικά από το ΚΚΕ και οι αντιπαραθέσεις σχετικά με τη διαλεκτική της επανάστασης και των αντιφασιστικών μετώπων όπως εκδηλώθηκαν στον περίγυρο του ΚΚΕ στα τελευταία του συνέδρια μετά το 2010, αλλά και η εξάπλωση ορισμένων αντιδραστικών θεωριών, όπως η διεθνής συζήτηση περί «κόκκινου και φαιού ολοκληρωτισμού» που διεκδικούν τα πρωτεία μιας νέας ιδεολογικής ορθοδοξίας εντός του ακαδημαϊκού χώρου (ιστορικά τμήματα και τμήματα πολιτικών σπουδών) αλλά και στο πεδίο της «δημόσιας ιστορίας» σε διάφορα ηλεκτρονικά και έντυπα μέσα ή σε ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές.

Στην πορεία της έρευνας ο γράφων διαπίστωσε ότι το ζήτημα της διαμόρφωσης της αντιφασιστικής πολιτικής της Κομιντέρν αλλά και του ΚΚΜΒ είναι κορεσμένο από τη διεθνή, κυρίως την αγγλόφωνη, ιστοριογραφία με πληθώρα μονογραφιών και άρθρων που αναφέρονται στις στοχεύσεις των Λαϊκών Μετώπων, στις υπηρετούμενες από τον αντιφασισμό επιδιώξεις της σοβιετικής εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής, στο πως ανταποκρίθηκε το ΚΚΜΒ στις παραπάνω προκλήσεις, στα αποτελέσματα της αντιφασιστικής δράσης του και στις αντιπαραθέσεις που προέκυψαν στο εσωτερικό του μεταξύ των ετών 1937-41 κατά την υλοποίηση αυτής της δράσης. Εάν συνυπολογιστεί ότι η αντιφασιστική πάλη των κομμουνιστικών κομμάτων ήταν άμεσα συνδεδεμένη τόσο με την πορεία του Ισπανικού Εμφυλίου Πολέμου, όσο και με το διπλωματικό και πολιτικό περιβάλλον της προϊστορίας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και με την εξωτερική πολιτική της ΕΣΣΔ κατά τη διάρκεια του, γίνεται περισσότερο αντιληπτό ότι το όλο θέμα έχει διερευνηθεί διεξοδικά τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τα βασικά πολιτικά ζητήματά του, μολονότι δεν υπάρχει ομοφωνία στις ιστορικές ερμηνείες του. Πέραν αυτού, μελετώντας τις συνθήκες διαμόρφωσης της αντιφασιστικής πάλης της Γ΄ Διεθνούς και των κομμάτων της μετά το 1933, όταν ο ναζισμός είχε επικρατήσει στη Γερμανία, φαίνεται ότι για τα στελέχη του κομμουνιστικού κινήματος η αντιμετώπιση του ναζιστικού και φασιστικού κινδύνου ουσιαστικά επανέφερε στο προσκήνιο τακτικές και προβληματισμούς που είχαν τεθεί προς συζήτηση στο πα-

ρελθόν, στις αρχές της δεκαετίας του 1920, όταν η εμφάνιση του κινήματος του Μουσολίνι στην Ιταλία είχε πυροδοτήσει έντονες αντιπαραθέσεις μέσα στην Γ΄ Διεθνή σχετικά με το πώς η πολιτική του Ενιαίου Μετώπου, που τότε κυριαρχούσε στη στρατηγική της Διεθνούς, θα αντιμετώπιζε τον φασισμό.¹ Μάλιστα η πλειονότητα των ερευνητών από όλο το πολιτικό φάσμα κρίνει ότι η αντιφασιστική πολιτική των Λαϊκών Μετώπων της δεκαετίας του 1930 συνιστούσε μια εγκατάλειψη του προηγούμενου αντικαπιταλιστικού προσανατολισμού της Γ΄ Διεθνούς, κάτι που για τα Κ.Κ ήταν μια επιβεβλημένη στροφή για να εξουδετερωθεί η εξάπλωση του φασισμού και να ενισχυθεί η άμυνα της ΕΣΣΔ, ενώ για τους επικριτές των Κ.Κ αποτελούσε μια καιροσκοπική αλλαγή κατεύθυνσης, υπαγορευμένη με ωμό τρόπο από την ίδια την ΕΣΣΔ που μέσω του ελέγχου της Κομιντέρν ουσιαστικά είχε ποδηγετήσει τα κομμουνιστικά κόμματα.

Έτσι λοιπόν, μαζί με την πρόοδο της μελέτης και της έρευνας κατέστη αναγκαίος ένας αναπροσανατολισμός του θέματος της εργασίας που τελικά μορφοποιήθηκε στην εξέταση της ιστορικής πορείας της μετωπικής στρατηγικής του ΚΚΜΒ σε συνδυασμό με τους ανάλογους προβληματισμούς της Κομιντέρν, ειδικά κατά την περίοδο που μεσολαβεί από το 6^ο Συνέδριο της Κομιντέρν και την εκδήλωση του παγκόσμιου οικονομικού κραχ (1928/29) μέχρι την εμφάνιση των Λαϊκών Μετώπων (1935) ως των βασικών οχημάτων της αντιφασιστικής πάλης της Κομιντέρν. Εντούτοις, στην παρούσα εργασία εξακολουθεί να υπάρχει ένα ερώτημα κοινό με τον προηγούμενο ερευνητικό άξονα που κατά μία έννοια είναι και το σημαντικότερο: τελικά, σε ποιο βαθμό η χάραξη της πολιτικής του ΚΚΜΒ υπαγορευόταν από τις επεξεργασίες της Γ΄ Διεθνούς και τις πολιτικές προτεραιότητες της ΕΣΣΔ, ή με άλλα λόγια σε ποιο βαθμό η μετωπική στρατηγική του ΚΚΜΒ καθοριζόταν από τα διεθνή κομμουνιστικά επιτελεία, την Κομιντέρν και την ΕΣΣΔ, και μέχρι ποιο σημείο για το ΚΚΜΒ η πολιτική του Λαϊκού Μετώπου διέφερε στα ζητούμενά της και στον τρόπο υλοποίησής της από τις παλιότερες πολιτικές στρατηγικές που χαρακτήριζαν τη δράση του ΚΚΜΒ και της Κομιντέρν στη δεκαετία του 1920. Επειδή για το κομμουνιστικό κίνημα του Μεσοπολέμου ο αντιφασιστικός αγώνας ήταν απλώς ένα κομμάτι των ευρύτερων καθηκόντων που έπρεπε να υπηρετήσει μια πολιτική των κοινωνικών και πολιτικών συμμαχιών του με άλλες δυνάμεις, είναι προτιμότερο να διερευνηθούν οι προϋποθέσεις της εμφάνισης της αντιφασιστικής στρατηγικής στο ΚΚΜΒ και στην ΚΔ (Κομιντέρν) πριν το 1935 όταν τελικά ο αντιφασιστικός προσανατολισμός έγινε ο επίσημος στόχος των κομμουνιστικών κομμάτων με τη δημιουργία του Λαϊκού Μετώπου. Δηλαδή, πρέπει να εξεταστεί το πώς οι προγενέστερες στρατηγικές επεξεργασίες της ΚΔ και του ΚΚΜΒ συνδέθηκαν με τον αντιφασιστικό χαρακτήρα του Λαϊκού Μετώπου, το πώς από το Ενιαίο Μέτωπο και την πολιτική του «σοσιαλφασισμού» που κυριαρχούσαν στο κομμουνιστικό κίνημα τη

¹ «Ενιαίο Μέτωπο»: η πολιτική κοινής δράσης των κομμουνιστών με τις ρεφορμιστικές οργανώσεις του εργατικού κινήματος, κυρίως στα πλαίσια των συνδικαλιστικών αγώνων με σκοπό τον προσεταιρισμό της μάζας των εργατών από τα κομμουνιστικά κόμματα στη δεκαετία του 1920. «Λαϊκό Μέτωπο»: μια ειδική παραλλαγή του Ενιαίου Μετώπου μετά το 1935 που περιλάμβανε και την πολιτική συνεργασία των κομμουνιστών με τη σοσιαλδημοκρατία ή με τις αστικές, δημοκρατικές δυνάμεις για την απόκρουση του φασισμού.

δεκαετία του 1920, έγινε το πέρασμα στη νέα αντιφασιστική στρατηγική στα 1934-5.² Τα ειδικότερα ερωτήματα που προκύπτουν είναι τα παρακάτω:

- 1) Η αντιφασιστική στρατηγική του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος μετά το 1934 συνιστούσε όντως μια ρήξη με όλη την προηγούμενη μετωπική στρατηγική ή με τη γραμμή του «σοσιαλφασισμού» που επικρατούσε μετά το 1929 στη Διεθνή, όπως ισχυρίζεται το κυρίαρχο ιστοριογραφικό αφήγημα;
- 2) Η μετάβαση από τις στρατηγικές της δεκαετίας του 1920 στον αντιφασισμό των Λαϊκών Μετώπων επιβλήθηκε στο ΚΚΜΒ από «έξω», από την Γ' Διεθνή και την ΕΣΣΔ ή είχε δρομολογηθεί στη δράση του πριν την επίσημη θεσμοθέτηση του Λαϊκού Μετώπου με το 7ο Συνέδριο της Διεθνούς (1935) ;
- 3) Ποιος ήταν ο ρόλος άλλων οργανώσεων συνδεδεμένων με την Γ' Διεθνή, όπως ήταν η «Προφιντέρν» (η Διεθνής των φιλοκομμουνιστικών εργατικών σωματείων και ομοσπονδιών στο Μεσοπόλεμο) και η «Διεθνής Νέων Κομμουνιστών», στη διαμόρφωση της μετωπικής πολιτικής του ΚΚΜΒ και στις πιθανές μετατοπίσεις της στρατηγικής του ;
- 4) Σε ποιο βαθμό οι πολιτικές τακτικές και τα στρατηγικά αιτήματα που ξεκινούσαν από την εθνική πραγματικότητα του ΚΚΜΒ, και κατ' επέκταση και των άλλων Κ.Κ, επηρέαζαν τις γενικές πολιτικές κατευθύνσεις της Γ' Διεθνούς, ακόμη και σε περίπτωση απόκλισης σε σχέση με τις επιταγές της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής ή με τις πολιτικές ισορροπίες στο εσωτερικό της ΕΣΣΔ ;

Μεθοδολογικά, η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να ακολουθήσει την μαρξιστική ερμηνευτική μέθοδο με πλήρη επίγνωση των προσωπικών ορίων και αδυναμιών του γράφοντος στην εφαρμογή της, καθώς ο ιστορικός υλισμός σε καμία περίπτωση δεν είναι ένα απλό οικονομίστικο αναλυτικό εργαλείο ή ένα απάνθισμα προκατασκευασμένων ερμηνευτικών σχημάτων και γενικόλογης «επαναστατικής» φρασεολογίας. Επειδή ο ιστορικός υλισμός εξετάζει συνολικά την κίνηση της ανθρώπινης κοινωνίας και τις νομοτέλειες που την διέπουν έχοντας για σκελετό την πορεία της ταξικής πάλης και τις σχέσεις των κοινωνικών δυνάμεων που πρωταγωνιστούν σε αυτή, ο μαρξιστικός προσανατολισμός της παρούσας εργασίας θεμελιώνεται από το ότι αντιμετωπίζει το ΚΚΜΒ ως την πιο προωθημένη μορφή πολιτικής οργάνωσης της βρετανικής εργατικής τάξης, τον δυνάμει φορέα της ωρίμανσης και της πολιτικής αυτοσυνείδησης της εργατικής τάξης στην κατεύθυνση της ιδεολογικής και πολιτικής της χειραφέτησης από την ιδεολογία της αντίπαλης κοινωνικής τάξης των κεφαλαιοκρατών, πράγμα που στις συνθήκες του Μεσοπολέμου σήμαινε ότι το ΚΚΜΒ δεν πάλευε απλώς για την προστασία ή τη βελτίωση της υλικής, καθημερινής ζωής των εργατικών μαζών ούτε ήταν μια ακόμη εργατική οργάνωση ανάμεσα στις τόσες, αλλά ότι ο αγώνας του να αποσπάσει το μέγιστο δυνατό αριθμό εργατών από την επιρροή του Εργατικού Κόμματος αποτελούσε μια από τις βασικότερες όψεις της ταξικής πάλης της βρετανικής κοινωνίας του Μεσοπολέμου μαζί με τον αγώνα κατά του φασισμού, της πλέον επιθετικής μορφής της ιδεολογίας της αστικής τάξης, καθώς το Εργατικό Κόμμα παρά την προλεταριακή

² «Σοσιαλφασισμός»: έτσι έχει χαρακτηριστεί η πολιτική των Κ.Κ μετά το 1928 η οποία εξομοίωνε φασίστες και σοσιαλδημοκράτες ως όργανα των συμφερόντων της αστικής τάξης. Για την πλειονότητα των ερευνητών συνιστούσε μια πολιτική άρνησης του Ενιαίου Μετώπου.

προέλευση της μάζας των υποστηρικτών του, ήταν ένα ρεφορμιστικό κόμμα που υποστήριζε τη συνδιαλλαγή της εργατικής και της αστικής τάξης. Μολονότι η εξέταση της στρατηγικής του ΚΚΜΒ ως ενός από τους δύο βασικούς πόλους της πολιτικής έκφρασης της ταξικής πάλης στη Βρετανία του Μεσοπολέμου εντάσσεται στη μαρξιστική μέθοδο ιστορικής ανάλυσης, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί ολοκληρωμένη ερμηνευτικά, επειδή έχει τα χαρακτηριστικά μιας συγκριτικής ιστορίας «από τα πάνω» που βασίζεται σε πολιτικά και κομματικά ντοκουμέντα χωρίς να αγκαλιάζει όλες τις πτυχές της ζωής του βρετανικού εργατικού κινήματος ή όλες τις εκφράσεις της ταξικής πάλης, της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης των μαζών της Βρετανίας του Μεσοπολέμου. Ο γράφων συμφωνώντας με την προσέγγιση του Αναστάση Γκίκα ότι μια μαρξιστική ιστορία του εργατικού και του κομμουνιστικού κινήματος πρέπει να είναι πολυμορφική, να αξιοποιεί τη διεισδυτικότητα και τα μεθοδολογικά εργαλεία όλων των επιστημών με στόχο την πληρέστερη δυνατή εξέταση όλων των παραγόντων που επιδρούν σε μια δοσμένη χωροχρονική πραγματικότητα, ότι πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις δοσμένες οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές σχέσεις σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και ότι η σφυρηλάτηση της ταξικής ταυτότητας και της κομμουνιστικής συνείδησης των μελών ενός πολιτικού κόμματος δεν καθορίζεται μονοσήμαντα από τις στρατηγικές επεξεργασίες των κομματικών ηγεσιών αλλά διαπλάθεται καθημερινά σε μια σειρά από κοινωνικούς χώρους³, θεωρεί πως η ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης – στο μέτρο του δυνατού- μαρξιστικής ιστορικής μελέτης δεν μπορεί παρά να είναι το αποτέλεσμα μιας συλλογικής, ομαδικής εργασίας και συγγραφής και όχι το προϊόν μιας ατομικής ερευνητικής δουλειάς, όσο διεξοδική και εμβριθής και αν είναι αυτή. Έχοντας λοιπόν την επίγνωση των περιορισμών και των αδυναμιών που αναπόφευκτα προκύπτουν από τις προαναφερθείσες επισημάνσεις, η παρούσα εργασία συμπίπτει εν πολλοίς ως προς τη δομή και την πρόθεσή της με τη μελέτη του Δ. Σάρλη για τον αγώνα του ΚΚΕ κατά του φασισμού στον Μεσοπόλεμο, ο οποίος είχε επισημάνει ότι δεν σκόπευε να γράψει μια συστηματική και ολόπλευρη ιστορία του κομμουνιστικού κόμματος εκείνης της περιόδου, αλλά να παρακολουθήσει την εξέλιξη της στρατηγικής και της τακτικής του, της πολιτικής γραμμής με την οποία οι κομμουνιστές προσπάθησαν να ενώσουν την εργατική τάξη και όλους τους εργαζομένους στην πάλη κατά του φασισμού, της εγχώριας πλουτοκρατίας και του διεθνούς ιμπεριαλισμού.⁴

Ως εκ τούτου, ούτε σκοπός του ανά χείρας κειμένου είναι η διερεύνηση του χαρακτήρα της βρετανικής εργατικής τάξης ως κοινωνικού υποκειμένου στον Μεσοπόλεμο, των συνθηκών εργασίας και υλικής διαβίωσής της, των εμπειριών, του τρόπου ζωής, των νοοτροπιών και του εύρους των ιδεολογικών επιλογών της ή των κριτηρίων που επηρέασαν τη μορφοποίηση της πολιτικής συμπεριφοράς της, μολονότι το ίδιο το ΚΚΜΒ στον καθορισμό της πολιτικής τακτικής του αναγκαστικά ερχόταν αντιμέτωπο με πλευρές των παραπάνω. Η πραγμάτευση αυτών των ζητημάτων για τα οποία υπάρχει ένας πραγματικά τεράστιος όγκος

³Αναστάσης Ι. Γκίκας, *Ρήξη και Ενσωμάτωση. Συμβολή στην Ιστορία του εργατικού-κομμουνιστικού κινήματος του Μεσοπολέμου (1918-1936)*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2010, σελ. 21, 36.

⁴Δημήτρης Σάρλης, *Η πολιτική του ΚΚΕ στον αγώνα κατά του μοναρχοφασισμού (1929-1936)*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1987, σελ. 6.

πρωτογενούς υλικού ιστορικής τεκμηρίωσης και δευτερογενούς ιστοριογραφικής παραγωγής θα ισοδυναμούσε με τη συγγραφική απόπειρα μιας ξεχωριστής διατριβής, η οποία μόνο ως συνισταμένη μιας συλλογικής προσπάθειας θα μπορούσε να είναι καρποφόρα στο πεδίο της ιστορικής έρευνας και εργογραφίας.⁵ Πάντως, και από μια ακόμη άποψη δεν είναι αδόκιμη η προσπέραση του ζητήματος ποιά ήταν η βρετανική εργατική τάξη σε μια μελέτη της εξέλιξης της κομμουνιστικής στρατηγικής στη Βρετανία του Μεσοπολέμου. Αναλυτικότερα, το ΚΚΜΒ ήταν ένα εργατικό κόμμα, βρισκόταν σε επαφή με την καθημερινή ζωή των εργατών, όμως η διαμόρφωση της στρατηγικής και των τακτικών του δεν ήταν ποτέ μια ευθύγραμμη αντανάκλαση των ερεθισμάτων που προσλάμβανε από τους εργάτες μέσα στους οποίους δραστηριοποιούνταν. Το ίδιο ισχύει αναλογικά και για όλα τα κομμουνιστικά κόμματα, τόσο στην μεσοπολεμική περίοδο, όσο και αργότερα και πολύ περισσότερο στις μέρες μας, καθώς μέσα σε λίγες γενιές έχουν πραγματοποιηθεί βαθιές μεταβολές στα χαρακτηριστικά, στη διάρθρωση, στην απασχόληση, στην καθημερινή ζωή και στη συνείδηση της εργατικής τάξης με αποτέλεσμα τον κατακερματισμό μιας ορισμένης παλιότερης ομοιογενούς ταυτότητάς της. Όταν αντικείμενο της μελέτης αποτελεί το βρετανικό κομμουνιστικό κόμμα, κάθε ερευνητής δεν πρέπει να ξεχνά μια βασική στοιχειώδη παράμετρο της συλλογικής ταυτότητας και της αυτοσυνείδησης των μελών και των στελεχών του ΚΚΜΒ, που πολλάκις έχει παραβλεφθεί από την πλειονότητα των μελετητών που προσεγγίζουν το ΚΚΜΒ σαν ένα ακόμη, ανάμεσα στα άλλα, εργατικό πολιτικό κόμμα, είτε σαν μια ποδηγητημένη και χειραγωγημένη από την ΕΣΣΔ οργάνωση ή σαν μια περιθωριακή πολιτική ομάδα. Αυτή η παράμετρος ήταν πως τα ίδια τα μέλη του πίστευαν ότι αποτελούσαν αφενός την επαναστατική πρωτοπορία της τάξης τους, το πιο συνειδητοποιημένο κομμάτι της που όφειλε να ανυψώσει την υπόλοιπη εργατική τάξη στο δικό της επίπεδο ταξικής συνείδησης αντί να υποτάσσεται στα πρότυπα και στα σχήματα σκέψης και συμπεριφοράς της πιο «ανώριμης» προλεταριακής μάζας, και αφετέρου τμήμα συνάμα του παγκόσμιου «επαναστατικού στρατού της ΚΔ». Τούτο απλά σήμαινε, ότι η στρατηγική του κόμματος εξαρτιόταν λιγότερο από το τι προσδοκούσε η μάζα των εργατών, όπως ερχόταν ως εικόνα και εκτίμηση στα κομματικά όργανα από τα μέλη, αλλά αντιθέτως με τις στρατηγικές και άλλες πολιτικές τους επεξεργασίες τα μέλη του ΚΚΜΒ έψαχναν να βρουν τρόπους να αλλάξουν τη συνείδηση, τις νοοτροπίες, τις προσδοκίες, εντέλει την πολιτική και συνδικαλιστική συμπεριφορά της μεγάλης μάζας των εργατών συναδέλφων τους, για να τους καταστήσουν ικανούς να στρατευθούν στην υπόθεση του κομμουνισμού. Μολονότι τα μέλη του ΚΚΜΒ δεν λειτουργούσαν ως μια περίκλειστη οργάνωση, απομονωμένη από την κοινωνία και τη ζωή των άλλων εργατών, σαν «επαναστατική πολιτική οργάνωση» είχαν μια διακριτή από τις άλλες εργατικές ομαδοποιήσεις ιδεολογική και πολιτική ταυτότητα, η οποία ειδικά στο Μεσοπόλεμο (αντίθετα κατά πάσα πιθανότητα με τη

⁵ Για τα χαρακτηριστικά της εργατικής τάξης ειδικά στη Βρετανία και για τις ενδομαρξιστικές συζητήσεις σχετικά με τον προσδιορισμό της στον απόηχο του *Making of the English Working Class* του E.P Thompson πρβλ. εισαγωγικά Geoffrey de Ste Croix, "Class in Marx's Conception of History, Ancient and Modern", *New Left Review*, no.146 (1984), σσ.102-06, Peter Burke, *Ιστορία και Κοινωνική Θεωρία*, Νήσος, Αθήνα 2002, σσ.104-07, Andrew Miles-Mike Savage, *The Remaking of the British Working Class, 1840-1940*, Routledge 1994, Geoff Elley-Keith Nield, "Farewell to the Working Class? Scholarly Controversy", *International Labor and Working Class History*, no.57 (Spring 2000), σσ.1-30, Gregory Clark, "The Condition of the Working Class in England, 1209-2004", *Journal of Political Economy*, vol.113, No.6 (2005), σσ.1307-340, John Foster, "Marx, Marxism and the British Working Class Movement. Some Continuing Issues for the 21th Century", *World Review of Political Economy*, vol.2, Issue 4 (2011), σσ.671-86.

μεταπολεμική εμπειρία του ΚΚΜΒ) τροφοδοτούνταν και από τις κατευθύνσεις της ΚΔ, οι οποίες θεωρούνταν «επαναστατικές αλήθειες» από τον κόσμο του ΚΚΜΒ. Με άλλα λόγια, η κομμουνιστική στρατηγική με τις ειδικές τακτικές, τα συνθήματα και τη ρητορική της ως δομικός πυρήνας της συγκρότησης ενός Κ.Κ και της πράξης των αγωνιστών του, δεν αποτελούσε ένα άμεσο προϊόν της βιωμένης συλλογικής εμπειρίας της εργατικής τάξης, ούτε ένα αυθόρμητο παράγωγο των προσδοκιών και του διανοητικού σύμπαντός της, αλλά συνιστούσε μια συνειδητή διανοητική εργασία που απαιτούσε από τους εργάτες που στρατεύονταν στις γραμμές του, να μεταπλάσουν ή να υπερβούν διάφορα στοιχεία της κουλτούρας και της συνείδησης που είχαν αφομοιώσει από το οικογενειακό, επαγγελματικό και κοινωνικογεωγραφικό περιβάλλον τους. Όπως τίθεται το ζήτημα στη μαρξιστική ορολογία, η μορφοποίηση της κομμουνιστικής στρατηγικής είναι ένα από τα πιο καίρια στοιχεία έκφρασης της μετατροπής των ατομικών υποκειμένων της εργατικής τάξης από «τάξη καθεαυτή» σε «τάξη για τον εαυτό της», με τα μέλη του Κ.Κ να αποτελούν την κατεξοχήν ομάδα της εργατικής τάξης που έχει φτάσει στο δεύτερο, ανώτερο επίπεδο ταξικής συνειδητοποίησης και αυτοοργάνωσης.⁶ Εξάλλου, τέτοιες οργανώσεις σαν τα Κ.Κ, όσο και αν αναπτύσσονται εντός της εργατικής τάξης, όσο και να αφουγκράζονται τον εργατικό και λαϊκό περίγυρό τους, ποτέ δεν χαράσσουν αυτά που θεωρούν ως στρατηγικά πολιτικά καθήκοντά τους με βάση τι αισθάνεται ή τι ποθεί αυτός, εφόσον οι στόχοι τους αποσκοπούν στην υπέρβαση των ορίων της ταξικής συνείδησης αυτού του περιγύρου, και αυτό είναι κάτι που επαληθεύεται και από την εμπειρία όσων έχουν ηθεύσει στις γραμμές κομμουνιστικών οργανώσεων μέχρι και τις μέρες μας.

Το καινούριο που φιλοδοξεί να προσφέρει η παρούσα εργασία στην ιστοριογραφία έγκειται στην υπέρβαση του κυρίαρχου ερμηνευτικού διπόλου σχετικά με την ιστορική αποτίμηση του κομμουνιστικού κινήματος του 20^{ου} αιώνα, το οποίο περιλαμβάνει από τη μια τους μελετητές που υποστηρίζουν την απόλυτη χειραγώγηση της πολιτικής των Κ.Κ από τα κέντρα του διεθνούς κομμουνισμού, την ΚΔ και την ΕΣΣΔ, και από την άλλη τους μελετητές που αναδεικνύουν τα περιθώρια της αυτονομίας των Κ.Κ. Οι μεν κυρίως βασίζονται στις επίσημες κομματικές αποφάσεις, στις μαρτυρίες των ηγετικών παραγόντων του κομμουνιστικού κινήματος και στην επίσημη αλληλογραφία μεταξύ εθνικών Κ.Κ και Μόσχας, που έχει γίνει προσιτή μετά το άνοιγμα των αρχείων του ΚΚΣΕ από το 1991 και μετά. Οι δε βασίζονται περισσότερο στα «εθνικά» κομματικά ντοκουμέντα, στις μαρτυρίες των απλών ανθρώπων που μετείχαν στο κομμουνιστικό κίνημα και στο αρχειακό υλικό οργανώσεων σε τοπικό επίπεδο, όπως εργατικά κέντρα, σωματεία, οργανώσεις πόλεων κτλ. Η παρούσα εργασία προσπαθεί να υπερβεί το εν λόγω δίπολο εστιάζοντας στις στιγμές όταν οι πολιτικές επιλογές του ΚΚΜΒ όχι μόνο διαφοροποιήθηκαν κατά το μείζον ή ήττον από τους κεντρικούς προσανατολισμούς της ΚΔ, αλλά και προκατέλαβαν τις πολιτικές και ιδεολογικές μετατοπίσεις της ίδιας της ΚΔ, συμβάλλοντας ανάλογα με το μέτρο των δυνατοτήτων και του βάρους του ΚΚΜΒ μέσα στην Κομιντέρν στην αλλαγή των γενικών πολιτικών στόχων της τελευταίας. Η τεκμηρίωση της εργασίας περιλαμβάνει ιστοριο-

⁶ Για την προβληματική της «τάξης αφεαυτής» και της «τάξης δι' εαυτήν» πρβλ. Γιώργου Οικονομάκη, «Σκέψεις πάνω στο θεωρητικό προσδιορισμό της εργατικής τάξης», *Θέσεις*, τεύχος 90 (2005), Alex Maguire, “What is the Traditional Working Class?”, *Historical Materialism*, 19/02/2021.

γραφικές μελέτες πάνω στην ιστορία και την εξέλιξη της στρατηγικής της Γ' Διεθνούς και του ΚΚΜΒ, σχετική αρθρογραφία σε περιοδικά ιστορικών και πολιτικών σπουδών, και από αρχειακό υλικό επίσημα ντοκουμέντα και αποφάσεις της Κομιντέρν και του βρετανικού κομμουνιστικού κόμματος, φυλλάδια και πολιτικές τοποθετήσεις στελεχών του ΚΚΜΒ δημοσιευμένες στα έντυπα όργανα του ΚΚΜΒ εκείνης της περιόδου, όπως οι εφημερίδες και τα περιοδικά *Red Flag*, *The Communist*, *Worker's Weekly*, *Labour Monthly Independent* αλλά και ντοκουμέντα του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος, όπως μπροσούρες της Κομμουνιστικής Διεθνούς Νέων, της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς, ενημερωτικά σημειώματα και ανταποκρίσεις των στελεχών του ΚΚΜΒ προς τα καθοδηγητικά όργανα της Διεθνούς μαζί με άρθρα στο εσωτερικό δελτίο ανταλλαγής πληροφοριών των τμημάτων της Κομιντέρν, το *International Press Correspondence* (Inprecorr). Ειδικά το τελευταίο έχει εν μέρει διερευνηθεί, βασικά από τον ειδήμονα της ιστορίας της ΕΣΣΔ E.H Carr, σε εκείνα τα τεύχη του, όπου είχαν καταγραφεί επίσημες αποφάσεις και τοποθετήσεις της ΚΔ σχετικές με την εσωτερική και την εξωτερική πολιτική της ΕΣΣΔ. Οι ανταποκρίσεις από τη δράση των εθνικών τμημάτων, όπως του ΚΚΜΒ, μέχρι τώρα είναι εν πολλοίς αναξιοποίητες ίσως με το σκεπτικό πως δεν μπορούν να υποκαταστήσουν άλλα κομματικά ντοκουμέντα σχετικά με τη δράση των Κ.Κ. Αυτό που έχει παραγνωριστεί είναι ότι στα τεύχη αυτού του δελτίου επιχειρήθηκε να γενικευθεί εξυψωμένη σε κοινό, συλλογικό πρότυπο για όλα τα τμήματα της ΚΔ η ιδιαίτερη εμπειρία των πολιτικών, ιδεολογικών και οικονομικών αγώνων πολλών Κ.Κ, ώστε περισσότερο από μια επίσημη συνεδριακή απόφαση εκεί έχει αποτυπωθεί εναργέστερα ο ιδιαίτερος τρόπος πρόσληψης των θέσεων της ΚΔ από τα εθνικά τμήματά της, αλλά και ο αντίκτυπος της δικής τους δράσης πάνω στους στρατηγικούς και τακτικούς προσανατολισμούς της ΚΔ. Τέλος, μέρος της τεκμηρίωσης της παρούσας προσπάθειας αποτελούν έγγραφα του αρχείου του ΚΚΜΒ που τηρούνται στο ερευνητικό κέντρο National Labour History Archive στο Μάντσεστερ, όπου φυλάσσονται τεκμήρια και ντοκουμέντα του Εργατικού Κόμματος, των συνδικαλιστικών οργανώσεων και άλλων οργανώσεων του ευρύτερου εργατικού κινήματος, όπως και συνδικαλιστικά υλικά από τις ψηφιοποιημένες αρχειακές συλλογές του Πανεπιστημίου του Warwick.

Η εργασία χωρίζεται σε τρεις ενότητες : Η πρώτη επιχειρεί μια αναδρομή στην ιστορία του ΚΚΜΒ από τις απαρχές έως το 1929 και στις βασικές πολιτικές επεξεργασίες της Κομμουνιστικής Διεθνούς από το 2^ο Συνέδριο της (1920), όπου διαπιστώνεται για πρώτη φορά ο φασισμός σαν μια νέα αντιδραστική πολιτική δύναμη που απειλεί το εργατικό κίνημα και όπου διαμορφώνεται η στρατηγική του Ενιαίου Μετώπου, μέχρι τη μεγάλη οικονομική κρίση του 1929 που έθεσε νέα καθήκοντα και προκλήσεις στο εργατικό και στο κομμουνιστικό κίνημα. Αντικείμενο της δεύτερης ενότητας αποτελούν οι συνδικαλιστικοί και πολιτικοί αγώνες της βρετανικής εργατικής τάξης και η πολιτική στρατηγική του ΚΚΜΒ στο διάστημα της λεγόμενης «Τρίτης Περιόδου» από το ξέσπασμα της μεγάλης οικονομικής κρίσης έως το 1932-33, μαζί με τις αντιπαράθεσεις στους κόλπους της Κομιντέρν και του ΚΚΜΒ στις παραμονές του 6^{ου} Συνεδρίου της Κομιντέρν και μετά από αυτό. Στην τρίτη ενότητα εξετάζεται η προετοιμασία της στρατηγικής στροφής της Κομμουνιστικής Διεθνούς έναντι του φασιστικού κινδύνου στο 7^ο Συνέδριο (1935) και η πολιτική τακτική του ΚΚΜΒ

στο διάστημα 1933-35, όπως μπορεί να αποτυπωθεί στα πεδία των συνδικαλιστικών κινητοποιήσεων, των πολιτικών μαζικών αγώνων και της οργάνωσης της «αντιφασιστικής και προλεταριακής κουλτούρας». Τέλος, έχει προταχθεί ένα γλωσσάρι που επεξηγεί ειδικούς όρους της κομμουνιστικής ιδιολέκτου και της ορολογίας του εργατικού κινήματος, οι οποίοι απαντώνται κατά κόρον στα ντοκουμέντα του ΚΚΜΒ και των άλλων οργανώσεων του εργατικού κινήματος και που κατά πάσα πιθανότητα το ιδιαίτερο πολιτικό και ιδεολογικό περιεχόμενό τους δεν είναι εύληπτο και σαφές για το σημερινό μέσο αναγνώστη.

ΛΕΞΙΚΟ ΕΙΔΙΚΩΝ ΟΡΩΝ

Αναρχισμός: ρεύμα του εργατικού κινήματος που μορφοποιήθηκε τον 19ο αιώνα από τους Προυντόν και Μπακούνιν με τις ρίζες του στα προβιομηχανικά αγροτικά και αστικά εξισωτικά κινήματα το οποίο αποδίδει την κοινωνική εκμετάλλευση και υποδούλωση στην ύπαρξη της πολιτικής και της κρατικής εξουσίας. Οι αναρχικοί θεωρούν ότι η απελευθέρωση του ανθρώπου μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την άμεση, ολοκληρωτική καταστροφή της πολιτικής κοινωνίας και την αντικατάστασή της από αποκεντρωμένους συνεταιρισμούς άμεσων παραγωγών, γι' αυτό και κηρύσσουν την πλήρη αποχή των εργατών από τη συμμετοχή στους αστικούς πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς και από τη συγκρότηση πολιτικών κομμάτων, επειδή αναπόφευκτα αυτά θα εξελιχθούν σε νέα όργανα κρατικής καταπίεσης.

Αναρχοσυνδικαλισμός/επαναστατικός συνδικαλισμός: υποδιαίρεση του αναρχικού κινήματος που μορφοποιήθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα κυρίως στη νοτιοδυτική Ευρώπη και στη Λατινική Αμερική. Οι αναρχοσυνδικαλιστές απέρριπταν την πολιτική δράση του εργατικού κινήματος και τη συγκρότηση εργατικών κομμάτων, ακόμη και μαρξιστικού ή επαναστατικού προσανατολισμού, προτάσσοντας την ανεξάρτητη από κόμματα και επίσημους πολιτικούς θεσμούς συνδικαλιστική οργάνωση των εργαζομένων, η οποία θα κατέληγε στη γενική απεργία που θα προκαλούσε την κατάρρευση της οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης της καπιταλιστικής κοινωνίας και θα σηματοδοτούσε την εγκαθίδρυση της εργατικής αυτοδιαχείρισης με πυρήνα της νέας αταξικής κοινωνίας τα εργατικά σωματεία.

Αριστερισμός: όρος που αποδίδεται σε απόψεις και πρακτικές οι οποίες αποκόπτουν την επαναστατική πρωτοπορία από το κίνημα των μαζών. Χρησιμοποιήθηκε από τον Λένιν, όταν αυτός άσκησε κριτική σε ορισμένες ομαδοποιήσεις εντός των νεαρών Κ.Κ, ανάμεσά τους ήταν και το ΚΚΜΒ, που υποστήριζαν την πλήρη απόσυρση των κομμουνιστών από τα συνδικάτα που ελέγχονταν από συντηρητικές και σοσιαλδημοκρατικές δυνάμεις, από τις κοινοβουλευτικές πολιτικές διαδικασίες και που αντιτάσσονταν στους πολιτικούς συμβιβασμούς των μετωπικών τακτικών της ΚΔ, απηχώντας επιβιώσεις του αναρχισμού και του επαναστατικού συνδικαλισμού. Γενικότερα, στην κομμουνιστική ορολογία προσάπτεται επικριτικά σε ομάδες, οργανώσεις και αντιλήψεις που στο όνομα του ασυμβίβαστου επαναστατικού αγώνα καταλήγουν σε θέσεις άκαιρες, α-

νεδαφικές και τυχοδιωκτικές ή σε πρακτικές που απομονώνουν τα Κ.Κ από την επαφή τους με τις πλατιές εργατικές μάζες.

Αστικοδημοκρατική επανάσταση: ο μετασχηματισμός και η ανατροπή των οικονομικοκοινωνικών και πολιτικών σχέσεων που αντιστοιχούν στην κυριαρχία των προκαπιταλιστικών τρόπων παραγωγής που σε πολιτικό επίπεδο εκφράζονται με την επικράτηση των δημοκρατικών και φιλελεύθερων πολιτικών συστημάτων και των εθνικών κρατών, ενώ στο οικονομικό με την ολοκλήρωση της εμπορευματοποίησης της αγροτικής οικονομίας και την εκβιομηχάνιση που βασίζεται στη γενίκευση της ελεύθερης, μισθωτής εργασίας. Στο εσωτερικό του σοσιαλιστικού και κομμουνιστικού κινήματος αναπτύχθηκαν έντονες αντιπαράθεσεις γύρω από το αν η ολοκλήρωση της αστικοδημοκρατικής επανάστασης προϋποθέτει την καθοδήγησή της από την αστική τάξη και την μακρόχρονη κυριαρχία του καπιταλισμού σε μια κοινωνία ή αν μπορεί να συντελεστεί υπό την καθοδήγηση της εργατικής τάξης από μια εργατοαγροτική συμμαχία ή ένα μέτωπο εργατών και λαϊκών μαζών ως ένα περιορισμένης διάρκειας στάδιο στα πλαίσια μιας ενιαίας επαναστατικής διαδικασίας που θα κατέληγε στο σοσιαλισμό.

Αχτίδα: οργανωτική βαθμίδα του κομμουνιστικού κόμματος που αποτελείται από έναν αριθμό κομματικών οργανώσεων βάσης που συνενώνονται σε γεωγραφικό, τοπικό ή σε κοινωνικό, συνδικαλιστικό και επαγγελματικό επίπεδο.

Δημοκρατικός συγκεντρωτισμός: μοντέλο συγκρότησης και λειτουργίας των κομμουνιστικών κομμάτων που αποδέχονται τον λενινισμό. Αναφορές στη συγκεκριμένη δομή και στον τρόπο λειτουργίας ενός «επαναστατικού κόμματος νέου τύπου» βρίσκονται σε διάφορα έργα του Λένιν, κυρίως στο *Τι να κάνουμε*, στο *Ένα βήμα μπρος, δύο βήματα πίσω* και στον *Αριστερισμό, παιδική αρρώστια του κομμουνισμού*. Αυτό το μοντέλο αναφέρεται στο συνδυασμό της δημοκρατικής ανάδειξης και συλλογικής λειτουργίας των κομματικών οργάνων με την ενιαία, συγκεντρωτική εφαρμογή των αποφάσεων, όπως και στο συνδυασμό νόμιμων, φανερών και παράνομων, συνωμοτικών μεθόδων δράσης. Οι αρχές του κωδικοποιήθηκαν πλήρως μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση με το έργο των Στάλιν και Τρότσκι και με τις καταστατικές αποφάσεις της Κομιντέρν, ενώ η αποδοχή των αρχών του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού από τα διάφορα Κ.Κ έμεινε γνωστή ως «μπολσεβικοποίηση» των κομμουνιστικών κομμάτων στη δεκαετία του 1920-30.

Δικτατορία του προλεταριάτου: μαρξιστικός όρος που αναφέρεται στην κρατική εξουσία της εργατικής τάξης κατά την περίοδο μετάβασης από τον καπιταλισμό στην αταξική, κομμουνιστική κοινωνία μετά την επικράτηση της προλεταριακής επανάστασης. Η έννοια της «δικτατορίας» στον μαρξισμό δεν ταυτίζεται με μια αυταρχική, δεσποτική ή στρατιωτική μορφή διακυβέρνησης, αλλά εκφράζει τη συγκεντρωτική κρατική εξουσία που ασκεί μια κυρίαρχη τάξη σε μια κοινωνία και με την οποία θωρακίζει την ταξική κυριαρχία της, ανεξάρτητα εάν η διακυβέρνησή της παίρνει τυπικά αυταρχικές ή δημοκρατικές μορφές. Η έννοια της «δικτατορίας του προλεταριάτου» έγινε αντικείμενο συνεχών θεωρητικών και πολιτικών συγκρούσεων στους κόλπους του σοσιαλιστικού και κομμουνιστικού κινήματος και η εγκατάλειψή της από τα σοσιαλιστικά εργατικά κόμματα μετά το 1910 αποτέλεσε ένα από τα κεντρικά ζητήματα που προκάλεσε την αποχώρη-

ση της ριζοσπαστικής, μαρξιστικής αριστερής πτέρυγας των σοσιαλιστών από τα κόμματά τους και τη συγχώνευσή της με την ομάδα των Μπολσεβίκων του Λένιν στα νέα κομμουνιστικά κόμματα, καθώς η αποδοχή αυτής της πολιτικής αρχής ήταν το βασικό στοιχείο για τη δημιουργία της ΚΔ και η βασική προϋπόθεση για την ένταξη νέων κομμάτων σε αυτήν.

Δογματισμός: η κωδικοποίηση του μαρξισμού-λενινισμού σαν μια «κλειστή, ολοκληρωμένη» κοσμοθεωρία χωρίς καμία διάθεση εμπλουτισμού της από τα δεδομένα της εξελισσόμενης κοινωνικής πραγματικότητας. Συνηθέστερα στην κομμουνιστική φρασεολογία ο «δογματισμός» νοείται ως η άκριτη μεταφορά θέσεων και συνθημάτων που αφορούν μια ορισμένη ιστορική συγκυρία ή χώρα σε άλλες χώρες και ιστορικές συνθήκες, χωρίς προσπάθεια προσαρμογής τους στην ιδιαίτερη πραγματικότητα όπου επιχειρείται η εφαρμογή τους. Επίσης, ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί ως συνώνυμο του «αριστερισμού», της εγκατάλειψης ευέλικτων μαζικών τακτικών και συμμαχιών από ένα Κ.Κ στο όνομα της «επαναστατικής καθαρότητας». Ενίοτε για «δογματισμό» εγκυβάνουν τους αντιπάλους τους ομάδες που επιδιώκουν την αναθεώρηση των βασικών πολιτικών θέσεων και αρχών λειτουργίας ενός Κ.Κ στα πλαίσια των εσωκομματικών αντιπαραθέσεων.

Εισοδισμός: πρακτική που υιοθέτησε το τροτσικιστικό ρεύμα και συνίσταται στην ένταξη των μελών του ως συγκροτημένων ομάδων στα πιο μαζικά, εργατικά, σοσιαλιστικά και κομμουνιστικά κόμματα, προκειμένου να ρυμουλκήσουν στις δικές τους θέσεις αυτές τις οργανώσεις ή να αποσπάσουν την υποστήριξη του μέγιστου δυνατού αριθμού των μελών και των στελεχών τους στις δικές τους αρχές. Αυτή η τακτική ενίοτε έχει χρησιμοποιηθεί και από τα πιο ολιγάριθμα Κ.Κ. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του ΚΚΜΒ το οποίο κατά διαστήματα στη διάρκεια του Μεσοπολέμου ακολούθησε ως ένα σημείο αυτή την πρακτική.

Εργατισμός: η τάση μονοδιάστατης ταύτισης του εργατικού κινήματος, κυρίως της οργανωμένης συνδικαλιστικής μορφής του, με την εργατική τάξη από τα μέλη ενός Κ.Κ. Εκδηλώσεις του είναι η επιφυλακτικότητα απέναντι στη συμμαχία με άλλες κοινωνικές τάξεις και ομάδες, στη στρατολόγηση μελών που δεν έχουν εργατική καταγωγή, αλλά και η υποκατάσταση του συνολικού κινήματος της εργατικής τάξης από τους αγώνες ενός ορισμένου τμήματός της, του βιομηχανικού προλεταριάτου. Ιστορικά, οι τάσεις του «εργατισμού» χαρακτήριζαν τον αναρχοσυνδικαλισμό, αλλά και το βρετανικό «τρεϊντιονισμό» (Trade Unionism), το κίνημα των κλαδικών και ομοιοεπαγγελματικών σωματείων του 19ου αιώνα. Και τα δύο αυτά ρεύματα δια του «εργατισμού» εξέφραζαν την ταξική καθαρότητά τους και την απόρριψη των πολιτικών αιτημάτων και μορφών αγώνα, ενώ στο μεταγενέστερο κομμουνιστικό κίνημα σήμαινε και την τάση της υποβάθμισης των αιτημάτων της πολιτικής πάλης έναντι των οικονομικών αγώνων και διεκδικήσεων για την ανάπτυξη και την ταξική συνειδητοποίηση του εργατικού κινήματος.

Κεντρική Επιτροπή: το ανώτερο καθοδηγητικό όργανο των Κ.Κ που ονομάστηκε έτσι από την κεντρική επιτροπή της Παρισινής Κομμούνιας του 1871. Εκλέγεται από το Συνέδριο του Κ.Κ και έχει την ευθύνη της καθοδήγησης των οργανώσεων μέχρι το επόμενο αντίστοιχο κομματικό σώμα. Περιλαμβάνει τακτικά και αναπληρωματικά μέλη, οι Ολομέλειές της συνέρχονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα, δίμηνο, τρίμηνο ή ανά μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα σε περίπτωση παρανομίας. Σε ορισμένες περιπτώσεις η ίδια η Κ.Ε προ-

σλαμβάνει εκτός εκλογής κάποια μέλη («κοοπτάτσια»). Μεταξύ δύο Ολομελειών της Κ.Ε την ευθύνη της καθοδήγησης του κόμματος φέρει το Πολιτικό ή Εκτελεστικό Γραφείο που εκλέγεται από την Κ.Ε με επικεφαλής τον Γενικό Γραμματέα της Κ.Ε.

Λαϊκή Δημοκρατία/Λαοκρατία/Λαϊκή Εξουσία: συνώνυμοι όροι που αναφέρονται στην πολιτική εξουσία του συνασπισμού της εργατικής τάξης με την αγροτιά και με άλλα λαϊκά στρώματα της πόλης και της υπαίθρου ως ένα μεταβατικό στάδιο στην πορεία για την οικοδόμηση του σοσιαλισμού ή ως μια ειδική μορφή που παίρνει η «δικτατορία του προλεταριάτου» σε χώρες με μαζική βάση μικροαστικών στρωμάτων και μικροϊδιοκτητών. Το περιεχόμενο και οι τακτικές υλοποίησής τους έχουν αποτελέσει ως σήμερα αντικείμενο διχονομιών και ιδεολογικών συγκρούσεων στο εσωτερικό του κομμουνιστικού κινήματος.

Λενινισμός: το σύνολο των θέσεων που προκύπτουν από το θεωρητικό έργο του Λένιν. Κατά μια άλλη εκδοχή διαδεδομένη εντός των Κ.Κ ο λενινισμός είναι η ανάπτυξη του επαναστατικού περιεχομένου του μαρξισμού στην ιστορική εποχή των σοσιαλιστικών επαναστάσεων και του ιμπεριαλισμού, του σύγχρονου κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού. Η αποκρυστάλλωση των βασικών θέσεων του έγινε στην περίοδο 1919-1930 με τις αποφάσεις των συνεδρίων της Κομμουνιστικής Διεθνούς, μετά το 1924 από το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα εισήχθη ο όρος «μαρξισμός-λενινισμός» και στη διάρκεια του Μεσοπολέμου οι αντιτιθέμενες μεταξύ τους ομαδοποιήσεις στο εσωτερικό του κόμματος των Μπολσεβίκων και της ΚΔ διεκδικούσαν την αυθεντική έκφρασή του. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η αναφορά στον «μαρξισμό-λενινισμό» αμφισβητήθηκε από τις τροτσκιστικές τάσεις που είχαν αποκοπεί από το παραδοσιακό κομμουνιστικό κίνημα και απορρίφθηκε από κόμματα που εντάχθηκαν στο ρεύμα του αναθεωρητικού «ευρωκομμουνισμού». Βασικά στοιχεία του λενινισμού είναι η παραδοχή της επαναστατικής ανατροπής του καπιταλισμού και η εγκαθίδρυση της προλεταριακής δικτατορίας, η καθοδήγηση του επαναστατικού αγώνα από το Κ.Κ ως επαναστατικό κόμμα «νέου τύπου», η ανάπτυξη της ταξικής πάλης στο συνδικαλιστικό, ιδεολογικό και πολιτικό πεδίο μέχρι την καταστροφή του αστικού κρατικού μηχανισμού, η πολιτική συμμαχιών της εργατικής τάξης και των Κ.Κ με κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις των οποίων τα συμφέροντα έχουν έναν, έστω και πρόσκαιρο ή περιορισμένο, αντικαπιταλιστικό χαρακτήρα, η υποστήριξη των εθνικών απελευθερωτικών κινήματων των λαών των αποικιοκρατούμενων και υπανάπτυκτων χωρών, όπως και του δικαιώματος της εθνικής αυτοδιάθεσης, η εναντίωση του εργατικού κινήματος σε κάθε ιμπεριαλιστικό πόλεμο που διεξάγουν οι αστικές τάξεις και η πάλη της επαναστατικής πρωτοπορίας για τη μετατροπή ενός τέτοιου πολέμου σε εμφύλιο πόλεμο για την ανατροπή της αστικής κρατικής εξουσίας.

Λικβινταρισμός: Ο όρος πρωτοχρησιμοποιήθηκε το 1908 για να χαρακτηρίσει την πολιτική αντίληψη εκείνης της ομάδας εντός της ρωσικής σοσιαλδημοκρατίας που πρότεινε τη διάλυση (λικβιντασιόν) των παράνομων οργανώσεων του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος και τον περιορισμό του σε νόμιμες δραστηριότητες, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η τσαρική τρομοκρατία μετά την καταστολή της Επανάστασης του 1905. Αργότερα, στην κομμουνιστική φρασεολογία σήμαινε την εγκατάλειψη των λενινιστικών αρχών λειτουργίας ενός κομμουνιστικού κόμματος, είτε αυτό συνεπάγεται τη διάλυση των οργανώσεών του και τη

διάχυσή του σε ένα ευρύτερο πολιτικό μετωπικό σχήμα, είτε την αναγνώριση ιδιαίτερων πολιτικών τάσεων και ομαδοποιήσεων στο εσωτερικό του.

Μπολσεβικοποίηση: η προσαρμογή των νεαρών Κ.Κ στις αρχές της ΚΔ που θεωρούνταν πως βασιζόνταν στο πρότυπο της συγκρότησης του κόμματος των Μπολσεβίκων το οποίο εξασφάλισε τη νίκη της Οκτωβριανής Σοσιαλιστικής Επανάστασης. Αυτές οι αρχές κωδικοποιήθηκαν κυρίως στο Δεύτερο Συνέδριο της ΚΔ και ήταν η λειτουργία των Κ.Κ στη βάση του «δημοκρατικού συγκεντρωτισμού», η σύνδεσή τους με το κίνημα των μαζών, οι τακτικές κοινωνικών και πολιτικών συμμαχιών του, ο επαναστατικός προσανατολισμός της δημιουργικής ανάπτυξης του μαρξισμού βάσει της επιστημονικής μελέτης της κοινωνικής πραγματικότητας και της συγκεκριμένης κάθε φορά κατάστασης.

Οικονομισμός: η προσκόλληση ενός κόμματος με αναφορά στο εργατικό κίνημα στη διεκπεραίωση των οικονομικών συνδικαλιστικών αγώνων και η αντίληψη ότι μόνο μέσα από την κλιμάκωση τέτοιων κινητοποιήσεων θα επέλθει η ριζοσπαστικοποίηση του εργατικού κινήματος και η ταξική συνειδητοποίηση των εργαζομένων.

Οπορτουνισμός: όρος του διεθνούς εργατικού, σοσιαλιστικού και κομμουνιστικού, κινήματος που δηλώνει τον καιροσκοπισμό, την ευκαιριακή, χωρίς αρχές, καθημερινή πολιτική δράση, την υποταγή της στρατηγικής ενός επαναστατικού κόμματος στους συγκυριακούς τακτικούς στόχους και σε τελική ανάλυση τον πλήρη συμβιβασμό του με τον ταξικό αντίπαλο. Ο οπορτουνισμός διακρίνεται σε «δεξιό», όταν αναφέρεται στην επικράτηση των πολιτικών αντιλήψεων και πρακτικών που κατατείνουν στην ταξική συνεργασία και στην κοινωνική ειρήνη μεταξύ αστικής τάξης και εργατικού κινήματος ή στην μετατροπή ενός κομμουνιστικού κόμματος σε σοσιαλδημοκρατικό, και σε «αριστερό», όταν υποδηλώνει τη στροφή του κόμματος σε τυχοδιωκτικές ενέργειες και σε κινηματικές, συνδικαλιστικές και πολιτικές πρακτικές που οδηγούν στην αποκοπή του από το πραγματικό κίνημα των μαζών. Είναι ένας πολυσήμαντος όρος που γενικά χαρακτηρίζει οργανωμένες τάσεις και αντιλήψεις του εργατικού κινήματος που αποκλίνουν από την επαναστατική πολιτική δράση, θεμελιωμένη στην αρχή της ταξικής πάλης.

Ρεφορμισμός: μεταρρυθμισμός από τη γαλλική λέξη reforme (μεταρρύθμιση), η ιδεολογία και η πρακτική της προώθησης κοινωνικών αλλαγών και μετασχηματισμού του καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος μέχρι την τελική ιστορική υπέρβασή του μέσα από διαδοχικές μεταρρυθμίσεις. Στην ιστορία και την ορολογία του εργατικού κινήματος χρησιμοποιείται ως έννοια αντιπαραθετική προς τη στρατηγική της επαναστατικής ανατροπής του καπιταλισμού, συνοδεύει το εργατικό κίνημα από τη γέννησή του και αποτέλεσε αντικείμενο της κριτικής που άσκησαν αφενός οι Μαρξ και Ένγκελς σε τάσεις, οργανώσεις και συνδικάτα του εργατικού κινήματος της εποχής τους, και αφετέρου ο Λένιν και τα Κ.Κ στη σοσιαλδημοκρατία του 20^{ου} αιώνα.

Σεκ(χ)ταρισμός: όρος που προέρχεται από το λατινικό secta (αίρεση, σχίσμα). Δηλώνει την πολιτική αντίληψη και πρακτική που περιορίζει τις δυνατότητες της μαζικής απεύθυνσης και των ευρύτερων πολιτικών και κοινωνικών συμμαχιών του Κ.Κ, για να διαφυλαχθεί η «επαναστατική καθαρότητά» του. Προσάπτεται ως

κατηγορία σε μικρές αριστερές οργανώσεις και επαναστατικές ομάδες από τα μαζικότερα εργατικά κόμματα ή χρησιμοποιείται στο εσωτερικό των Κ.Κ, για να χαρακτηρίσει την τακτική που αποκόπτει τη σύνδεσή τους από τις πλατιές μάζες της εργατικής τάξης και των λαϊκών μαζών.

Σοβιέτ/Σοβιετική εξουσία: Τα Σοβιέτ ήταν τα συμβούλια των επαναστατημένων εργατών, αγροτών και στρατιωτών στις επαναστάσεις του 1904-05 και του 1917, τα οποία αποτέλεσαν μια μορφή πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης στους αντίποδες της τσαρικής και της αστικής εξουσίας. Αποτέλεσαν μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση τον κορμό της προλεταριακής εξουσίας και στη φρασεολογία των Κ.Κ του Μεσοπολέμου ο όρος «Σοβιετική εξουσία» ήταν συνώνυμος της «δικτατορίας του προλεταριάτου» και της σοσιαλιστικής κοινωνικής οργάνωσης.

Σοσιαλδημοκρατία: Ρεύμα του εργατικού κινήματος που ιστορικά ταυτίστηκε με τα κόμματα της Β' Διεθνούς (1889-1914) που στην πλειονότητά τους αποδέχονταν τον μαρξισμό σε κάποια εκδοχή του. Μετά την αποχώρηση της της αριστερής ριζοσπαστικής πτέρυγας τους και την προσχώρηση αυτής στην Κομμουνιστική Διεθνή στη συγκυρία του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, τα Σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, μαζί τους και το βρετανικό Εργατικό κόμμα, συσπειρωμένα στη Σοσιαλιστική Διεθνή υιοθέτησαν ανοικτά την πολιτική του ρεφορμισμού, της επιδίωξης των μεταρρυθμιστικών αλλαγών στο πλαίσιο του καπιταλιστικού συστήματος σε αντιπαράθεση με τον κομμουνιστικό στόχο της επαναστατικής ανατροπής του. Στο σύνολό της η διεθνής σοσιαλδημοκρατία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο εγκατέλειψε τον μαρξισμό ως ιδεολογική και προγραμματική επίκληση, αντικαθιστώντας τον με ένα διαφορετικό ανά περίπτωση μείγμα αναφορών στον κεϋνσιανισμό και στον πολιτικό φιλελευθερισμό.

Σοσιαλιστική επανάσταση: ο στρατηγικός στόχος του κομμουνιστικού κινήματος για τη θεμελίωση των κοινωνικοοικονομικών βάσεων του σοσιαλισμού ως μεταβατικής κοινωνικής οργάνωσης μέχρι την αταξική, κομμουνιστική κοινωνία. Δηλώνει την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας από την εργατική τάξη και την εγκαθίδρυση της προλεταριακής δικτατορίας, ενώ τα ζητήματα της στρατηγικής και της τακτικής για την επίτευξη αυτού του στόχου σχετικά με το βίαιο ή ειρηνικό χαρακτήρα της ανατροπής των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής και της αστικής κρατικής εξουσίας ή με τα πιθανά ενδιάμεσα στάδια στην πορεία για την ολοκλήρωση αυτού του στόχου μέχρι σήμερα έχουν αποτελέσει πεδία ιστορικού διαχωρισμού των διαφόρων ρευμάτων του εργατικού κινήματος και αντιπαραθέσεων στους κόλπους του κομμουνιστικού κινήματος.

Συνδικαλισμός: Όρος από το λατινικό *syndicus* που δηλώνει την οργανωμένη δράση για την ικανοποίηση των συλλογικών οικονομικών και κοινωνικών συμφερόντων μιας ομάδας ή μιας κοινωνικής τάξης συνολικά στο επίπεδο του χώρου εργασίας και του επαγγελματικού κλάδου της. Το ζήτημα της σχέσης των εργατικών συνδικάτων με τις πολιτικές οργανώσεις της εργατικής τάξης αποτέλεσε ένα βασικό κριτήριο διαχωρισμού των ιστορικών ρευμάτων του εργατικού κινήματος. Έτσι, για τον αναρχοσυνδικαλισμό τα συνδικάτα είναι η μοναδική γνήσια μορφή οργάνωσης της εργατικής τάξης που απέχοντας από την αστική πολιτική μπορεί να προετοιμάσει την ανατροπή του καπιταλισμού, την αυτοργάνωση και την πλήρη κοινωνική απελευθέρωση

των εργαζομένων. Το βρετανικό συνδικαλιστικό κίνημα του 19^{ου} αιώνα (τρεντιγουνισμός) διαχώριζε τη σφαίρα των δικών του παρεμβάσεων που περιορίζονταν στις διεκδικήσεις για βελτίωση των υλικών όρων εργασίας και διαβίωσης των εργατών από τη σφαίρα των φιλεργατικών πολιτικών αιτημάτων και μεταρρυθμίσεων που αφορούσαν ένα Εργατικό κόμμα, το οποίο θα τύχαινε μιας ορισμένης υποστήριξης από τα εργατικά σωματεία. Το σοσιαλδημοκρατικό ρεύμα, κυρίως μετά τη ρήξη του με τους κομμουνιστές, αποδέχτηκε αυτόν το διαχωρισμό της συνδικαλιστικής και της πολιτικής οργάνωσης του εργατικού κινήματος, ενώ το κομμουνιστικό κίνημα θεωρεί τα συνδικάτα πρωτόλεια μορφή οργάνωσης της εργατικής τάξης που αποσκοπεί στην ικανοποίηση των καθημερινών οικονομικών εργατικών αιτημάτων, διαπαιδαγωγώντας παράλληλα τους εργάτες για τις πιο σύνθετες απαιτήσεις του γενικού επαναστατικού αγώνα κατά της αστικής τάξης, κάτι που συνεπάγεται τη βαθμιαία πολιτικοποίηση των αιτημάτων του συνδικαλιστικού κινήματος με την κατάλληλη καθοδήγηση του κομμουνιστικού κόμματος.

Τροτσκισμός: πολιτικό ρεύμα που αποσπάστηκε από την Κομμουνιστική Διεθνή μετά το 1927, όταν η «Αριστερή Αντιπολίτευση» της οποίας ηγείτο ο Τρότσκι ηττήθηκε από την πλειοψηφούσα ομάδα του σοβιετικού Κ.Κ με επικεφαλής τον Στάλιν. Το 1938 οι διάσπαρτες τροτσκιστικές ομάδες που είχαν αποχωρήσει από τα Κ.Κ συγκρότησαν την «Τέταρτη Διεθνή», όμως μετά τη δολοφονία του Τρότσκι το 1940 και στις συνθήκες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ο διεθνής τροτσκισμός δοκιμάστηκε από αλλεπάλληλες κρίσεις και διασπάσεις που οδήγησαν στην ιστορική περιθωριοποίησή του. Βασικά στοιχεία του είναι η άποψη περί του «γραφειοκρατικού εκφυλισμού» της σοβιετικής εργατικής εξουσίας, η εναντίωση στη σταλινική θέση περί της «οικοδόμησης του σοσιαλισμού σε μία χώρα» που εκλήφθηκε ως εγκατάλειψη του διεθνιστικού, επαναστατικού αγώνα από τη σοβιετική κομματική γραφειοκρατία και η θεωρία της «διαρκούς επανάστασης» ως εναλλακτική στρατηγική στη «θεωρία των σταδίων» της μετάβασης στο σοσιαλισμό που επεξεργάστηκε η ΚΔ.

Φραζιονισμός/φράζια: ορολογία που προέρχεται από το λατινικό fractio (κομμάτι, τμήμα). Χαρακτηρίζει με ιδιαίτερα αρνητική χροιά μια ομάδα που δρα στο εσωτερικό ενός Κ.Κ, έχοντας ξεχωριστή, δική της συγκρότηση και ιδεολογικοπολιτικό πρόγραμμα και αποβλέποντας στη ρυμούλκηση όλου του κόμματος στις δικές της μερικότερες ή συνολικότερες θέσεις. Ο όρος «φράζια» ωστόσο χρησιμοποιείται για την ονομασία και μιας ιδιαίτερης ομάδας μελών ενός Κ.Κ που δρούν από κοινού και συντονισμένα μέσα σε ένα συνδικάτο ή σε οποιονδήποτε άλλο μαζικό φορέα.

Για τη σύνταξη του παραπάνω λεξικού χρησιμοποιήθηκαν τα σχετικά λήμματα από την *Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια* και από το *Ιστορικό Λεξικό του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος* (Αθήνα 2008) του Γιώργου Αλεξιάτου

Α. Εισαγωγή

A.1 Από την «παραδοσιακή σχολή» του *Ψυχρού Πολέμου* στους «αναθεωρητές ιστορικούς»: Η πρόσφατη ιστοριογραφία για το Κομμουνιστικό Κόμμα Μεγάλης Βρετανίας (ΚΚΜΒ) και την Κομμουνιστική Διεθνή (ΚΔ) :

Το ιστοριογραφικό ενδιαφέρον για τη διαδρομή του ΚΚΜΒ έχει μια μακρά προϊστορία που ακολούθησε τις διακυμάνσεις του *Ψυχρού Πολέμου* και τις πολιτικές στοχεύσεις και αναγκαιότητες που απέρρεαν από την μεταπολεμική σύγκρουση σοσιαλιστικού και καπιταλιστικού κόσμου ενώ μετά το 1990 αυτό αναζωογονήθηκε από το άνοιγμα των σχετικών κομματικών αρχείων, τόσο του ΚΚΜΒ όσο και της Κομιντέρν και του ΚΚΣΕ στη Μόσχα, αλλά και από την εμφάνιση μιας νεότερης γενιάς ιστορικών εμπνευσμένων από το πρότυπο του E.P Thompson, που επιζητούν να σώσουν την ανάμνηση των κομμουνιστών από τη λήθη ή την «καταδίκη» στη σφαίρα του ακαδημαϊκού και δημόσιου λόγου, όπως ακριβώς ο Thompson και ο Hobsbawm ανέσυραν από τη λήθη κινήματα σαν τους λουδίτες που ήταν πρόδρομοι του νεότερου και του σύγχρονου εργατικού κινήματος.⁷

Σε ένα βαθμό η ιστορική έρευνα στη Βρετανία για το ΚΚΜΒ και για τις σχέσεις του με το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα επηρεάστηκε από τις ανάλογες κατευθύνσεις των ιστορικών στις Η.Π.Α και στον Καναδά, όπου από τη δεκαετία του 1950 υπήρξε μια πλούσια συγγραφή εργασιών που φυσικά αναδείκνυαν τον «ολοκληρωτισμό» του σταλινισμού και την «υποτέλεια» των κομμουνιστών στη Μόσχα, άρα και τον «προδοτικό» τους χαρακτήρα⁸, ενώ και η διάσπαση της ομάδας των ιστορικών του ΚΚΜΒ μετά το 1956 επηρέασε σημαντικά τους μελετητές, τους κομμουνιστές και τους αριστερούς ιστορικούς που προσπαθούσαν να αποκρούσουν τις επιθέσεις των συντηρητικών στα χρόνια του *Ψυχρού Πολέμου*. Έτσι, ο σοσιαλδημοκράτης στα πολιτικά φρονήματα H. Pelling παρουσιάζει το ΚΚΜΒ σαν μια οργάνωση πλήρως υποδουλωμένη στη Μόσχα μέχρι το 1930 με μια «στρατιωτικοποιημένη» πολιτική και οργανωτική δομή και με έναν κυρίαρχο στην ηγεσία του «κοσμοπολιτισμό» που καθιστούσαν το κόμμα «ξένο στη βρετανική εθνική ζωή», κάτι που προδίκιζε και την τελική αποτυχία του να ισχυροποιηθεί σε βαθμό απειλητικό για το βρετανικό κατεστημένο.⁹ Μολονότι, ο πρωτεργάτης της ψυχροπολεμικής αστικής ιστοριογραφίας παραδέχεται ότι οι «εντολές» της Μόσχας δεν αφομοιώνονταν πάντοτε και στον ίδιο βαθμό από την ηγεσία του ΚΚΜΒ, στο έργο του τα μέλη του κομμουνιστικού κόμματος εκλαμβάνονται σαν πόνια που εκτελούν μηχανικά τις εντολές της ελεγχόμενης από τη Σοβιετική Ένωση καθοδήγησής τους. Αυτή τη μονομέρεια επιδίωξε να διορθώσει ο L. Macfarlane που τονίζει ότι τα μέλη του βρετανικού Κ.Κ. οργανώνονταν λόγω των αντικαπιταλιστικών ιδεολογικών τους πεποιθήσεων, όμως γρήγορα μετατρέπο-

⁷ Πρβλ. E.P Thompson, *The Making of the English Working Class*, Penguin 1963, σσ.594-628, Eric Hobsbawm, “The Machine Breakers”, *Past and Present*, No.1 (1952), σσ.57-70.

⁸ John McIlroy-Alan Campell, “Nina Ponomareva’s Hats”. *The New Revisionism, the Communist International and the Communist Party of Great Britain 1920-30*, *Labour/Le Travail* 49 (Spring 2002) σσ. 147-49.

⁹ Henry Pelling, *The British Communist Party: A Historical Profile*, Adam and Charles Black, London 1958, σσ.15-18, 48-54.

νταν σε ενεργούμενα της Μόσχας όχι εξαιτίας της επιβολής μιας εξωτερικής πειθαρχίας, αλλά επειδή πίστευαν ότι η Κομιντέρν ήταν το σοφό επιτελείο της παγκόσμιας επανάστασης, ενώ στην πραγματικότητα ήταν «πρακτορείο της σοβιετικής πολιτικής».¹⁰ Από αυτή την άποψη ο Macfarlane δεν διαφοροποιείται καθόλου από το ερμηνευτικό σχήμα που πρώτος καθιέρωσε ο Pelling. Κατόπιν, ο W. Kendall συνέχισε το βασικό ιστορικό ψυχροπολεμικό αφήγημα για το ΚΚΜΒ αναδεικνύοντας ότι η επιβολή της Μόσχας πάνω στο βρετανικό κόμμα βασίστηκε σε έναν συνδυασμό χρηματικών εισφορών, ιδεολογικών επιρροών, πολιτικού κύρους και διαπροσωπικών επαφών στελεχών της Κομιντέρν με ηγέτες του ΚΚΜΒ με «ολέθρια αποτελέσματα» για την πολιτική ζωή της Βρετανίας.¹¹ Την ίδια περίοδο η πρώτη συστηματική προσπάθεια απόκρουσης των κατηγοριών περί υποδούλωσης του ΚΚΜΒ στους Σοβιετικούς, όπως οι τελευταίες εκφράζονταν πια σε ακαδημαϊκό ιστοριογραφικό επίπεδο, υπήρξε η επίσημη κομματική ιστορία του ηγετικού στελέχους του ΚΚΜΒ J. Klugmann, στην οποία όχι μόνο υπερασπίζεται τους αγώνες και την πολιτική στρατηγική του κόμματος, αλλά επιδιώκει την εξέταση της πολιτικής του ΚΚΜΒ και στη βάση των βρετανικών πολιτικών και κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων εκτός από το συσχετισμό της με τις επεξεργασίες της Κομιντέρν. Η προσέγγιση αυτή προκάλεσε την κριτική και από το εσωτερικό του Κ.Κ ή από κύκλους συνδεδεμένους με αυτό, ότι ο Klugmann δεν διαχωρίζει ικανοποιητικά τα εθνικά και διεθνιστικά στοιχεία που καθόρισαν την φυσιογνωμία του κόμματος, ότι δεν κάνει αυτοκριτική σχετικά με ποιες πολιτικές γραμμές ήταν αποτυχημένες και ποιες επιτυχημένες, ότι κάπου παραγνωρίζει την επιρροή της Κομμουνιστικής Διεθνούς, ώστε το έργο του να απευθύνεται στο στελεχικό και κομματικό δυναμικό του ΚΚΜΒ χωρίς αξιώσεις πραγματικού ιστορικού έργου.¹² Πρόκειται για άτοπη και μεροληπτική κριτική που αδικεί και τον ίδιο το συγγραφέα της ο οποίος μάλλον παρασύρεται από τις εσωτερικές πολιτικές αντιπαραθέσεις του βρετανικού κομμουνιστικού κόμματος της περιόδου και ασκεί μια κριτική που τελικά λίγο απέχει από δικαίωση της αντικομμουνιστικής ψυχροπολεμικής θέσης σχετικά με τη συγκρότηση και το ρόλο του ΚΚΜΒ. Το βαθύτερο κίνητρο ήταν η πρόθεση εναντίωσης στον κυρίαρχο πολιτικό προσανατολισμό της τότε ηγεσίας του κόμματος όπου μετείχε και ο Klugmann, καθώς ο ίδιος ο Hobsbawm σχετιζόταν με αντιπολιτευόμενες ομάδες εντός του Κ.Κ. Για αυτό ακόμη και ο φιλοτροτσκιστικών πεποιθήσεων P. Anderson έχει προσάψει στον Hobsbawm ότι εάν στη συγγραφή μιας ιστορίας για το κομμουνιστικό κόμμα δεν τηρηθεί μια ισορροπία στην έμφαση μεταξύ των πολιτικών γραμμών που έφταναν από τη Μόσχα και αυτών που σχετιζόνταν με τις ενδογενείς πολιτικές και κοινωνικές πραγματικότητες της χώρας όπου δρούσε το κάθε κόμμα, τότε τα κομμουνιστικά κόμματα μετατρέπονται σε μαριονέτες του

¹⁰Leslie J. Macfarlane, *The British Communist Party: It's Origin and Development Until 1929*, MacGibbon & Kee, London 1966, σσ.275-78, 285- 87.

¹¹Walter Kendall, *The Revolutionary Movement in Britain, 1900-1921*, Littlehampton Book Services Ltd, London 1969, σσ. 296-302.

¹²James Klugmann, *History of Communist Party of Great Britain: Formation and Early Years 1919-24*, Lawrence & Wishart Ltd, London 1969 . Η σχετική κριτική στο εν λόγω έργο είχε δημοσιευθεί για πρώτη φορά στα 1969 από τον E. Hobsbawm και υπάρχει στην ελληνική βιβλιογραφία στο Eric Hobsbawm, «Προβλήματα της Κομμουνιστικής Ιστορίας», *Οι Επαναστάτες*, Θεμέλιο Αθήνα 2008, σσ. 13-21.

Κρεμλίνου, κάτι που αποτελεί διακαή επιθυμία των «αντιδραστικών» μελετητών και προπαγανδιστών.¹³ Στα 1969 και υπό την επίδραση της εμφάνισης της «Νέας Αριστεράς» μετά τα γεγονότα του 1968 πρωτοεμφανίζεται και η «αναθεωρητική» ιστορική σχολή που αμφισβήτησε τα ψυχροπολεμικά στερεότυπα χωρίς να έχει κάποιο άμεσο δεσμό με το ίδιο το βρετανικό κομμουνιστικό κόμμα. Κύριος εκπρόσωπός της ήταν ο R. Martin, ο οποίος εστίασε στην εμπειρία των συνδικαλιστών της βάσης του ΚΚΜΒ στη διάρκεια του Μεσοπολέμου χωρίς να απασχολείται ιδιαίτερα με ζητήματα στρατηγικής και «υψηλής πολιτικής», παραδεχόμενος όμως ότι η αποδοχή των γραμμών της Κομιντέρν ήταν κάτι δεδομένο για τους απλούς συνδικαλιστές στη βάση των ιδεολογικών, προσωπικών και συναισθηματικών δεσμών τους με το ΚΚΜΒ¹⁴, πράγμα που λίγο αργότερα το επεσήμαναν οι τροτσκιστές συγγραφείς J. Hinton και R. Hyman, οι οποίοι και συμπέραναν στον απολογισμό τους για τη Γενική Απεργία του 1926 πως η συνδικαλιστική καθημερινότητα του κόμματος στη δεκαετία του '20 ταίριαζε απόλυτα με τη «δεξιά πολιτική γραμμή» της Διεθνούς, άποψη με ξεκάθαρη αντισοβιετική στόχευση στις πολιτικές συνθήκες της δεκαετίας του '70.¹⁵ Η επίσημη κομματική ιστοριογραφία ενισχύθηκε με το έργο της N. Branson στο οποίο φωτίζεται περισσότερο η ανάμειξη της Κομιντέρν στα πεπραγμένα και στην πολιτική του ΚΚΜΒ και μάλιστα ασκείται δριμυία κριτική στην κομμουνιστική στρατηγική της λεγόμενης *Τρίτης Περιόδου*, συμφωνώντας παραδόξως με μια βασική πλευρά των κριτικών για τη γραμμή της Κομιντέρν τόσο από τα «αριστερά» όσο και από τα «δεξιά»¹⁶, ενώ η έκδοση του έργου του H. Dewar δαίμονοποιούσε οτιδήποτε στη στρατηγική του ΚΚΜΒ φαινόταν να οφείλεται στη «σταλινική» καθοδήγηση της Διεθνούς στο όνομα της αποκατάστασης του επαναστατικού χαρακτήρα του κομμουνιστικού κόμματος¹⁷.

Μέχρι τη δεκαετία του 1980 για την πλειονότητα των ακαδημαϊκών ιστορικών η μελέτη του βρετανικού κομμουνιστικού κινήματος, όπως και του ευρύτερου εργατικού κινήματος, ήταν κάτι που γινόταν από τους αριστερούς (είτε επρόκειτο για μέλη και φίλους του ΚΚΜΒ είτε για άτομα σχετιζόμενα με τις διάφορες «αριστερές αντιπολιτεύσεις») ή ενδιέφερε πρωτίστως αυτούς από τη σκοπιά του απολογισμού των κεντρικών πολιτικών γραμμών. Μετά το 1980 στα πλαίσια της «ιστορίας από τα κάτω» και με την ώθηση του περιοδικού *History Workshop Journal*, αλλά και των άρθρων του Raphael Samuel για τον βρετανικό κομμουνισμό στο *New Left Review*, το ενδιαφέρον των ιστορικών άρχισε να εστιάζεται στο πολυποίκιλο πολιτιστικό, κοινωνικό και έμφυλο σύμπαν του βρετανικού κομμουνισμού και στον ποικιλόμορφο αντίστοιχο ρόλο του. Πρωτοποριακή μελέτη αυτού του είδους ήταν οι «Μικρές Μόσχες» του S. Macintyre ο οποίος αναδεικνύει τη σχέση του ΚΚΜΒ με τους Βρετανούς επιστήμονες και τους διανοού-

¹³Perry Anderson, "Communist Party History" στο Raphael Samuel (ed.), *People's History and Socialist Theory*, Routledge, London 1981, σσ. 149-50.

¹⁴Roderick Martin, *Communism and the British Trade Unions, 1924-33: A Study of the National Minority Movement*, Clarendon Press, Oxford 1969, σσ. 174-89.

¹⁵James Hinton- Richard Hyman, *Trade Unions and Revolution: The Industrial Politics of the Early British Communist Party*, Pluto Press, London 1975, σσ. 14-22.

¹⁶Noreen Branson, *History of the Communist Party Of Great Britain 1927-41*, Lawrence & Wishart Ltd, London 1985, σσ.17-18, 25-30.

¹⁷Hugo Dewar, *Communist Politics in Britain: The CPGB from its Origins to the Second World War*, Pluto Press, London 1976, σσ.88-91.

μενους για τη δημιουργία μιας «προλεταριακής επιστήμης» στο Μεσοπόλεμο.¹⁸ Αυτή η προσέγγιση, η οποία από πολλές απόψεις αποτέλεσε πρόδρομο του έργου των «αναθεωρητών» ιστορικών οι οποίοι προσέγγισαν τις βιωματικές εμπειρίες των αγωνιστών της βάσης και ενδιαφέρθηκαν κυρίως για το καθημερινό κοινωνικό και πολιτιστικό αποτύπωμα του κομμουνισμού, παρά για θέματα πολιτικής τακτικής και στρατηγικής ή για τη σχέση του ΚΚΜΒ με την Κομιντέρν, που κατά κόρον είχαν απασχολήσει τους παλιότερους. Σε σχέση με τους εκπροσώπους της «ιστορίας από τα κάτω» ο Κ. Morgan ορθά, κατά τη γνώμη μου, επισημαίνει ότι έφτασαν σε τέτοιο σημείο ακρότατου εξοβελισμού του πολιτικού και κομματικού στοιχείου όσον αφορά τη συγκρότηση της ταυτότητας των ακτιβιστών και ακτιβιστριών του κινήματος, ώστε τελικά δεν κατανοείται ότι επρόκειτο για κομμουνιστές και κομμουνίστριες ή τί τους έκανε να στρατευθούν στο συγκεκριμένο κόμμα. Ουσιαστικά, πρόκειται για αναπαραγωγή, υποστηρίζει ο Morgan, του γνωστού μυθικού αφηγήματος των «αγνών και αθώων» αγωνιστών της βάσης που προδόθηκαν από τις «τυραννικές» σταλινικές ηγεσίες τους και το οποίο ενδημεί στην ευρύτερη βρετανική αριστερά μέχρι σήμερα με ενδεικτικότερη περίπτωση τη μελέτη του J. Horkins στα 1998 για τους βρετανούς εθελοντές των Διεθνών Ταξιαρχιών, των οποίων η «πλουραλιστική» κουλτούρα βρέθηκε σε αντίθεση με τον «κομματικό ολοκληρωτισμό» των Βρετανών και Ευρωπαίων πολιτικών καθοδηγητών τους¹⁹. Για άλλους «αναθεωρητές» ιστορικούς η αποτυχία των κομμουνιστών να ανατρέψουν το βρετανικό πολιτικό και οικονομικό κατεστημένο δείχνει αφενός την πολιτική και κοινωνική σταθερότητα του αγγλικού κοινοβουλευτισμού, και αφετέρου νομιμοποιεί το «εθνικό», ενδογενές εργατικό κίνημα που δεν έχει μολυνθεί από τον «ευρωπαϊκό μαρξισμό-λενινισμό», δηλαδή αναγνωρίζει «εθνικές ρίζες»-άρα και πιθανότητες επιτυχίας- μόνο στις συνδικαλιστικές και πολιτικές οργανώσεις του επίσημου Εργατικού Κόμματος ή στις αριστερές ομαδοποιήσεις που συνεργάζονται μαζί του και δεν αναγνωρίζει στους κομμουνιστές, που ήρθαν σε ρήξη με το Εργατικό Κόμμα ή επιχείρησαν να το υποκαταστήσουν, το ανάλογο ριζώμα στην βρετανική εργατική τάξη.²⁰ Στη δεκαετία του 1990 δόθηκε μια νέα ώθηση στη διεθνή ακαδημαϊκή ενασχόληση με τον κομμουνισμό η οποία εκφράστηκε μέσα από τη διαμάχη «κέντρου-περιφέρειας» αναφορικά με τον απολογισμό της διαμόρφωσης του χαρακτήρα του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος και την οποία μετέφερε από τους πρώτους στη Βρετανία ένας δημοσιογράφος, ο F. Beckett,²¹ επανερχόμενος στη γνώση από τη ψυχοπολεμική περίοδο ερμηνεία των πιο συντηρητικών πολιτικών κύκλων περί «υποταγής του Κ.Κ στο Κρεμλίνο». Η όλη συζήτηση για τη σχέση του ΚΚΜΒ με το διεθνές κομμουνιστικό κέντρο, την Γ' Διεθνή, είχε βέβαια μια χρόνια προϊστορία. Μελέτες «πρώην κομματικών ιστορικών», όπως

¹⁸Stuart Macintyre, *Little Moscovs. Communism and Working-Class Militancy in Inter-War Britain*, London 1980, S. Macintyre, *A Proletarian Science. Marxism in Britain 1917-33*, Cambridge 1980.

¹⁹Kevin Morgan, "Labour with Knobs on ? The recent historiography of the British Communist party" στο *Mitteilungsblatt des Instituts für soziale Bewegungen*. vol 27 (2002) σσ. 71-72, 79-80.

²⁰Πρβλ. τις ακόλουθες εργασίες: Andrew Thorpe (ed.), *The Failure of Political Extremism in Inter-War Britain*, Exeter 1988, Keith Laybourn -Dylan Murphy, *Under the red Flag. A History of Communism in Britain*, Stroud 1999 και Ross McGibbin, "Why was there no Marxism in Great Britain", *English Historical Review*, vol.74, April 1984, σσ. 297-331.

²¹ Η νέα διαμάχη για τη σχέση «κέντρου-περιφέρειας» στη συγκρότηση των Κ.Κ βρήκε την πλέον χαρακτηριστική της έκφραση με το έργο των Mikhail Narinsky- Jurgen Rojahn (eds.), *Centre and Periphery. The History of the Comintern in the Light of New Documents*, Institute of Social History, Amsterdam 1996.

ο W. Thompson, και το ιστορικό συμπόσιο που οργάνωσε το ίδιο το ΚΚΜΒ στα 1984 για τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο τόνιζαν τη σχετική αυτονομία του κόμματος στη χάραξη της πολιτικής του σε σχέση με το διεθνές κομμουνιστικό κέντρο με μεγαλύτερη έμφαση συγκριτικά με τις παλιότερες κομματικές ιστοριογραφικές επεξεργασίες, όμως η τελική καπιταλιστική παλινόρθωση στην Ανατολική Ευρώπη και η διάλυση των περισσότερων κομμουνιστικών κομμάτων επηρέασαν τους μελετητές αυτούς προς την κατεύθυνση της συνηγορίας υπέρ της πλήρους σοσιαλδημοκρατικοποίησης του Κ.Κ και της προσέγγισης του ως ενός οργανισμού που δεν κατάφερε να αποκτήσει ουσιαστικούς δεσμούς με το βρετανικό εργατικό κίνημα λόγω των παρεμβάσεων της Διεθνούς που εξέτρεπαν το κόμμα από τη «φυσιολογική» του πορεία, δηλαδή την απλή συνέχεια του αγγλικού ριζοσπαστισμού του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα.²² Άλλες μελέτες εκείνης της περιόδου κατέληξαν σε πιο «φιλικά συμπεράσματα» για το ΚΚΜΒ εστιάζοντας στις αυτόνομες διαστάσεις της λειτουργίας του και στις αποκλίσεις που εκδηλώνονταν ακόμη και στον ηγετικό του πυρήνα σε κρίσιμες ιστορικές καμπές²³. Μάλιστα, ο Morgan έδειξε ότι οι εσωτερικές συγκρούσεις του κόμματος στις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου πήγαζαν τόσο από τις αλληλοσυγκρουόμενες διεθνείς γραμμές, όσο και από την εσωτερική πολιτική και κοινωνική κατάσταση της Βρετανίας. Σε αντίθεση όμως με την πλειοψηφία των μελετητών της πολιτικής και της ιστορίας του ΚΚΜΒ, συμπεραίνει πως η «σταλινοποίηση» μάλλον ωφέλησε το ΚΚΜΒ γιατί του έδινε μια διεθνή προοπτική που στερούνταν οι υπόλοιπες οργανώσεις που βρίσκονταν στα αριστερά του επίσημου Εργατικού κόμματος. Σε τελική ανάλυση οι κεντρικές πολιτικές γραμμές του κόμματος δεν αγνοούνταν, όμως τροποποιούνταν και προσαρμόζονταν στις ειδικές πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες, ώστε η έρευνα να συνδυάζει την «ιστορία από τα κάτω» με την παραδοσιακή πολιτική «ιστορία από τα πάνω»²⁴. Ένα νέο δείγμα της «ιστορίας από τα κάτω» με συστηματική χρήση 70 ατομικών μαρτυριών πρόσφερε ο S. R Parsons με τη διερεύνηση της κομμουνιστικής επιρροής στους μικροαστούς και μεσοαστούς πτυχιούχους από το 1930 μέχρι το 1956²⁵. Ένα ειδικό πεδίο της σχετικής με το ΚΚΜΒ ιστοριογραφίας αποτελούν οι βιογραφίες προσωπικοτήτων του κόμματος με παλιότερα δείγματα του είδους τις βιογραφίες κομμουνιστών και σοσιαλιστών επιστημόνων από τον G. Werskey (1978) και τη μελέτη του M. Squires για τον κομμουνιστή βουλευτή Saklatvala (1989). Ακολούθησαν στα 1993 οι ιστορικές βιογραφίες του J. Gallagher για τον «σταλινικό διανοούμενο» του κόμματος, τον Dutt, του K. Morgan για τον γραμματέα της σταλινικής περιόδου Pollitt, και του A. Darlington για ένα «αιρετικό» στέλεχος του Μεσοπολέμου, τον Murphy (1998), στις οποίες αναδει-

²²Willie Thomson, *The Good Old Cause, British Communism 1020-1991*, Pluto Press, London 1992, σσ. 54-55, John Attfield & Stephen Williams (eds.), *1939. The Communist Party and the War*, (Conference of the CPGB History Group), London 1989.

²³Francis King-George Matthews, *About Turn. The British Communist party and the Second World War. The Verbatim Record Of the Central Committee Meetings of 25 September and 2-3 October 1939*, Lawrence and Wishart, London 1990, σσ.22-33, 104-06, 237-38.

²⁴Kevin Morgan, *Against Fascism and War. Ruptures and Continuities in British Communist Politics 1935-41*, Manchester University Press 1989, σσ.9-10, 61, 78-78, 172-74, 309.

²⁵Stephen R. Parsons, *Communism in the Professions: The Organization of the British Communist party among professional workers*, University of Warwick Ph. D. thesis 1990, σσ.16-19.

κνύονται οι πολυπλόκαμες σχέσεις τόσο των μελών της ηγετικής ομάδας του κόμματος μεταξύ τους, όσο και των ανώτερων στελεχών με τη Διεθνή²⁶.

Το άνοιγμα των αρχείων έφερε στο φως αναφορικά με την εξάρτηση του ΚΚΜΒ από τη Μόσχα, την ύπαρξη διαβαθμίσεων τέτοιων που αναθεωρούν την εικόνα της μονολιθικής ενότητας των κομμουνιστών, την οποία είχαν αμφισβητήσει και παλιότερες εργασίες στα πλαίσια της «ιστορίας από τα κάτω»²⁷, οι οποίες ανέδειξαν σαν πεδία μελέτης τα επιμέρους κινήματα (γυναικείο, νεανικό, εκπαιδευτικό, πολιτιστικό) όπου υπήρξε κομμουνιστική εμπλοκή. Ωστόσο, η εντύπωση του μονολιθικού οργανισμού παρέμενε στη συνείδηση των περισσότερων, «αναθεωρητών» και «ψυχροπολεμικών», όταν προσέγγιζαν τη δράση των κεντρικών στελεχών στην Κ.Ε και στο Π.Γ, μολονότι για τα απλά μέλη έδιναν την εντύπωση ότι περισσότερο η συνδικαλιστική τους ταυτότητα ή οι ευρύτερες κοινωνικές και πολιτιστικές τους σχέσεις καθόριζαν την απόφαση τους να μείνουν ή να αποχωρήσουν από το Κ.Κ. Συστηματικά, πρώτη η Ν. Fishman αναθεώρησε αυτή την εικόνα επικεντρώνοντας στη διάκριση εντός του ηγετικού στελεχικού μηχανισμού του κόμματος της δεκαετίας του 1930 μεταξύ «νέων υπερεπαναστατών» και «ηλικιωμένων πραγματιστών επαναστατών», όμως σε μεγάλο βαθμό δεν έδωσε την απαιτούμενη προσοχή στα κεντρικά πολιτικά ζητήματα της περιόδου, επειδή από τη μια έβλεπε το ΚΚΜΒ πρωταρχικά σαν συμπαράταξη συνδικαλιστών, και από την άλλη γιατί βασίστηκε σε προσωπικές μαρτυρίες όπου εκ των πραγμάτων ήταν λιγότερο εμφανής ο ρόλος του κεντρικού πολιτικού στοιχείου.²⁸ Η πλέον ώριμη συμβολή στη συζήτηση περί του «αυτόνομου» ή «υποτελούς» χαρακτήρα του ΚΚΜΒ είναι η εργασία του Α. Thorpe οποίος μελετώντας τις αναφορές των σοβιετικών αρχείων για το βρετανικό Κ.Κ υποστήριξε ότι ο έλεγχος που ασκούσαν οι αντιπρόσωποι της Διεθνούς στο βρετανικό κόμμα ήταν πολύ πιο περιορισμένος από ό,τι υποτίθεται, ότι οι ηγέτες του είχαν σοβαρά περιθώρια να καθορίσουν μόνοι τους την πολιτική τους και ότι η Διεθνής στις κρίσιμες στιγμές επέβαλλε την άποψη της, γιατί είχε την υποστήριξη ενός κομματικού και στελεχικού δυναμικού στο εσωτερικό του κόμματος που εξ αρχής για μια σειρά ζητημάτων που ανέκυπταν, συμφωνούσε με την Κομιντέρν ή πειθόταν από την επιχειρηματολογία των αντιπροσώπων της²⁹. Παράλληλα, ο Μ. Worley με τις δικές του μελέτες όχι μόνο ενίσχυσε τη «νέα αναθεωρητική σχολή» των ιστορικών που αμφισβητούν το σχήμα του «κόμματος-φερέφωνου» της Μόσχας, αλλά έθεσε «τον δάκτυλο επί τον τύπο των ήλων» γιατί αμφισβήτησε μια άλλη εξίσου διαδεδομένη άποψη, κυρίαρχη και στους κομμουνιστές ή φιλοκομμουνιστές μελετητές, αυτή που υποστηρίζει ότι η γραμμή του «σοσιαλισμού» αποτελούσε μια επείσακτη από τους Σοβιετικούς και την Κομιντέρν

²⁶John Gallaghan, *Rajani Palme Dutt. A Study in British Stalinism*, London 1993, Kevin Morgan, *Harry Pollitt*, Manchester 1993, Ralph Darlington, *The Political Trajectory of J.T Murphy*, Liverpool 1998.

²⁷Πρβλ. James Hinton, "Coventry Communism. A Study in Factory Politics in the Second World War", *History Workshop Journal*, 10 (1980), σσ. 90-108, Hywe Francis, *Miners Against Fascism. Wales and the Spanish Civil War*, Lawrence and Wishart, London 1984, Sue Bruley, *Leninism, Stalinism and the Women's Movement in Britain 1920-39*, Routledge, New York 1986, Richard Croucher, *We Refuse to Starve in Silence. A History of the National Unemployed Workers' Movement*, Lawrence and Wishart, London 1987.

²⁸Nina Fishman, *The British Communist Party and the Trade Unions 1933-45*, Routledge, London 1985, σσ. 330-33.

²⁹Andrew Thorpe, *The British Communist Party and Moscow 1920-43*, Manchester University Press 2000, σσ. 278-81 και του ίδιου "The Membership of the Communist party of Great Britain, 1920-45", *Historical Journal* 43 (September 2000), σσ. 777-80 και "The Communist International and the British Communist party" στο Tim Rees-Andrew Thorpe (eds.), *International Communism and Communist International 1919-43*, Manchester University Press 1998, σσ. 67-86.

στρατηγική με καταστροφικά αποτελέσματα για το ΚΚΜΒ. Ο Worley έδειξε ότι οι ρίζες της «σοσιαλφασιστικής» πολιτικής βρίσκονταν στις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες της Βρετανίας μετά το 1926, ότι αποτελούσε μια «αναμενόμενη» απάντηση του κομμουνιστικού κόμματος μπροστά στα προβλήματα που αντιμετώπισε εκείνη την περίοδο και ότι παρά τα σημαντικά της προβλήματα επέτρεψε στο ΚΚΜΒ να κερδίσει ορισμένες περιοχές, να αναπτύξει την ιδιαίτερη, διακριτή από το Εργατικό Κόμμα και την υπόλοιπη σοσιαλιστική αριστερά, πολιτιστική και πολιτική φυσιογνωμία του, και να συγκροτήσει ένα δυναμικό και μαζικό κίνημα ανέργων.³⁰ Φυσικά, σχεδόν αμέσως υπήρξε αντίλογος από την πλευρά όσων επέμεναν στο παραδοσιακό ερμηνευτικό σχήμα των κομμουνιστικών κομμάτων ως εργαλείων των ρωσικών συμφερόντων που καταγράφηκε στις διαμάχες του διεθνούς ιστοριογραφικού συνεδρίου για το κομμουνιστικό κίνημα στο Manchester (Απρίλιος 2001), αλλά και στην αρθρογραφία περιοδικών σχετικών με τη μελέτη του σοσιαλιστικού και του εργατικού κινήματος.³¹

Το βάρος της κατεξοχήν αντιπαράθεσης με τη «νέα αναθεωρητική σχολή» παραδόξως το ανέλαβαν αριστοί ιστορικοί, τροτσκιστικών ιδεολογικών πεποιθήσεων, οι οποίοι επαναφέρουν τις παλιότερες ψυχροπολεμικές ιστορικές αφηγήσεις, προβάλλοντας τον δικτατορικό έλεγχο της Μόσχας και προσωπικά του Στάλιν, στην ηγεσία του ΚΚΜΒ. Πρόκειται για τους A. Campbell και J. Mellroy που προσάπτουν, πρωταρχικά στους Thorpe και Worley και δευτερευόντως στον Morgan, ότι παραβλέπουν το πασιδίηλο συμπέρασμα της πλειονότητας της βιβλιογραφίας που με διαφορετικές αποχρώσεις αναγνωρίζει την υποτέλεια των Κ.Κ στη Μόσχα, ειδικά στην Τρίτη Περίοδο οπότε υποστηρίζουν ότι βάθυνε ο έλεγχος των κομμουνιστικών κομμάτων από τη σταλινική Διεθνή χωρίς την εκδήλωση μαζικών διαφωνιών στο εσωτερικό των εθνικών κομμάτων, με την εξαίρεση μεμονωμένων αντιδράσεων που τελικά υποχωρούσαν ή την τροτσκιστική αντιπολίτευση που είχε πάντα μικρή εμβέλεια. Κατηγορούν τους «αναθεωρητές» και για υποτίμηση του μεγέθους της εθελοντικής ταύτισης των κομμουνιστών με το διεθνές κομμουνιστικό κέντρο παρόλο που επανειλημμένα ο Thorpe έχει επιμείνει ότι ο ρόλος των αντιπροσώπων, η παροχή υλικής βοήθειας και η «εκπαίδευση» νέων στελεχών στη Λενινιστική Σχολή της Μόσχας σε καμία περίπτωση δεν υποκαθιστά τη βαρύτητα των ιδεολογικών και πολιτικών κινήτρων των μελών και των ηγετών του βρετανικού κόμματος στην τελική τους επιλογή να στηρίζουν τη σοβιετική πολιτική στα κρίσιμα ζητήματα. Αντιθέτως, οι παλαιοί τροτσκιστές και σύγχρονοι απολογητές του «παραδοσιακού ιστορικού ρεύματος» θεωρούν ότι ο ρόλος της σοβιετικής οικονομικής βοήθειας προς το ΚΚΜΒ ήταν καθοριστικός στη διαμόρφωση της πολιτικής φυσιογνωμίας του, γιατί εξασφάλιζε οικονομικά και σε περίοδο κρίσης και ανεργίας μια μάζα επαγγελματικών στελεχών που πλέον και από προσωπικό υλικό συμφέρον ταυτίζονταν με τις επιλογές της σταλινικής Διεθνούς, αν και παραβλέπουν πως γινόταν στο τέλος η μεγάλη πλειοψηφία μελών και στελεχών που δεν συντηρούνταν οικονομικά από τη Διεθνή να ακολουθούν τις επιταγές του διεθνούς κέντρου, ιδιαίτερα στην

³⁰Matthew Worley, *Class Against Class. The Communist Party of Great Britain in the Third Period, 1927-32*, Nottingham University Press 1998, σσ. 275-78 και του ιδίου "For A Proletarian Culture: Communist Party Culture in Britain in the Third Period, 1928-35", *Socialist History* 18(2000), σσ. 70-91.

³¹Για τις αντιπαράθεσεις του συνεδρίου πρβλ.Nina Fisman, "Essentialists and Realists: reflections on the historiography of the CPGB", *Communist History Network Newsletter*, no 11(Autumn 2001) σσ. 7-16.

«Τρίτη Περίοδο» για την οποία οι Campbell και McIlroy πιστεύουν ότι σηματοδοτούσε μια κατάφωρη παραβίαση των προγραμματικών αποφάσεων του ΚΚΜΒ από την 9^η και 10^η Ολομέλεια της Εκτελεστικής Επιτροπής της Κομιντέρν (1928-29), η οποία και δε συνάντησε μαζική διαφωνία, κάτι που για τους «αναθεωρητές» δείχνει πως η «Τρίτη Περίοδος» είχε ρίζες και στην εσωτερική βρετανική πραγματικότητα. Εντούτοις, έχουν δίκιο όταν κρίνουν πως οι Thorpe και Worley υποτιμούν το ρόλο των 21 όρων της Διεθνούς στη λειτουργία των Κ.Κ. επειδή πιστεύουν ότι η ανάπτυξη του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού αντανάκλουσε τη μετάβαση όλων των βρετανικών πολιτικών κομμάτων σε πιο συγκεντρωτικές μορφές οργάνωσης, εφόσον ο «δημοκρατικός συγκεντρωτισμός» στόχευε στην υπερεθνική ενότητα των κομμάτων της Κομιντέρν. Γι' αυτό και οι νέοι επικριτές των «αναθεωρητών» εμμένουν στο ότι οι κύριες πολιτικές κατευθύνσεις έρχονταν από τη Ρωσία και στο ΚΚΜΒ απέμενε μόνο η προσαρμογή τους στις εγχώριες συνθήκες, κάτι που παρά τις υπαρκτές διαφοροποιήσεις στελεχών αποδεικνύει την «εξάρτηση» του Κ.Κ από τη Μόσχα³².

Στην δική τους ανταπάντηση οι Morgan και Thorpe, χωρίς να ταυτίζονται απόλυτα μεταξύ τους, επισημαίνουν ότι οι McIlroy και Campbell πάσχουν από «επιζήμια» πολιτική και ιδεολογική προκατάληψη επειδή στο όνομα ιδεολογικών διαφορών και διαφωνιών ως προς τα πολιτικά συμπεράσματα με άλλους μελετητές, αρνούνται να αποδεχτούν οποιαδήποτε πιθανή προσφορά στην προαγωγή της έρευνας και της επιστήμης από αυτούς με αποτέλεσμα τόσο την υποτίμηση της συγκριτικής μελέτης της δράσης και της φυσιογνωμίας των Κ.Κ, όσο και την υποκατάσταση της επαρκούς εμπειρικής τεκμηρίωσης από προκατασκευασμένα πολιτικά συμπεράσματα που φωτίζονται λιγότερο ή περισσότερο ευσυνείδητα από αρχεϊακό υλικό. Τους προσάπτουν ότι στο όνομα «γενικών πολιτικών αρχών» και «ιστορικών βεβαιοτήτων» αποσιωπούν μαρτυρίες, χαρακτηρίζουν ως «περιθωριακό και αποσπασματικό» ο,τιδήποτε διαφοροποιείται από την καταδίκη του «διαβολικού σταλινισμού» και τους καταλογίζουν μονομέρεια καθώς στην κριτική τους προς τους «αναθεωρητές» χρησιμοποιούν σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα τροτσικιστικές πηγές ή αναφορές στο δικό τους έργο, στο οποίο είναι ανεπαρκής η τεκμηρίωση βαρυσήμαντων συμπερασμάτων, όπως η θέση ότι το ΚΚΜΒ ήταν απλώς ένα «πιο αριστερό παρακλάδι» του Εργατικού κόμματος. Επίσης, τους επικρίνουν είτε γιατί περιφρονούν τη χρησιμότητα του συνδυασμού της παραδοσιακής ιστορικής έρευνας με τις προσωπογραφικές προσεγγίσεις, είτε επειδή κάνουν επιλεκτική χρήση των πρόσφατων βάσεων βιογραφικών και προσωπικών δεδομένων των μελών και των φίλων του βρετανικού κομμουνιστικού κόμματος, οι οποίες περιλαμβάνουν 5000 ονόματα με αναλυτική τεκμηρίωση για 837 άτομα, ενώ οι McIlroy και Campbell περιορίζονται στη διερεύνηση μόνο 25 περιπτώσεων, εκ των οποίων ο ένας δεν ήταν καν κομματικό μέλος και κανένας από τους άλλους δεν είχε κάποια σημαντική στελεχική θέση.³³

³²John McIlroy-Alan Campbell, "Nina Ponomareva's Hats". *The New Revisionism, the Communist International and the Communist Party of Great Britain 1920-30*, *Labour/Le Travail* 49 (Spring 2002) σσ.158-87.

³³Kevin Morgan, "The historiography of the British communist party: further considerations and a response to John McIlroy and Alan Campbell", στο *Mitteilungsblatt des Instituts für soziale Bewegung* vol 31 (2004), σσ. 243-255 και Andrew Thorpe, "Communist Party History: A Reply to Campbell and McIlroy", *Labour History Review* 69,3 (2004), σσ.353-365.

Εκ νέου ενδιαφέρον για ζητήματα της πολιτικής στρατηγικής της Κομιντέρν και του ΚΚΜΒ έδειξαν ορισμένοι ιστορικοί που μελέτησαν σε τοπικό και επαρχιακό επίπεδο την οικοδόμηση των «Λαϊκών» και των «Ενιαίων Μετώπων» συνεξετάζοντας βάσει τοπικών εφημερίδων, αρχείων περιφερειακών δημοτικών συμβουλίων και συνδικάτων τις σχέσεις μεταξύ κομμουνιστών και συνδικαλιστών του Εργατικού Κόμματος και των άλλων μικρών αριστερών συνομαδώσεων. Στις εργασίες τους είναι φανερή η αρνητική αποτίμηση της μετωπικής πολιτικής και δράσης του ΚΚΜΒ που αποδίδεται άλλοτε στις επιζήμιες οδηγίες της Διεθνούς και άλλοτε στις δυσκολίες των τοπικών πραγματικοτήτων όπου κλήθηκαν τα μέλη του Κ.Κ να υλοποιήσουν τη «μετωπική γραμμή», όπως και μια λανθάνουσα τάση δικαιολόγησης της εχθρικής προς το Κ.Κ στάσης του Εργατικού κόμματος που σε τελική ανάλυση συνηγορεί υπέρ της άποψης ότι το κομμουνιστικό φαινόμενο είναι κάτι περιθωριακό και ξένο προς τις ανάγκες της βρετανικής κοινωνίας ³⁴. Σε συνάρτηση με τη μελέτη της πολιτικής συμμαχιών του Κ.Κ στο Μεσοπόλεμο βρίσκονται και εκείνες οι ιστορικές εργασίες που ενδιαφέρονται γενικά για το αντιφασιστικό φαινόμενο στη Βρετανία της περιόδου, για τις αντιφασιστικές οργανώσεις όπου δρούσαν μεταξύ άλλων οι κομμουνιστές και για τις ευρύτερες νοοτροπίες της βρετανικής κοινωνίας που εμπόδισαν τη μαζικοποίηση των φασιστικών ομάδων. Καθόλου τυχαία και εδώ η τελική πολιτική αποτυχία των φασιστικών κινήσεων αποδίδεται κατά κύριο λόγο στη σταθερότητα του εγχώριου κοινοβουλευτικού συστήματος και στην μαζική αποδοχή του φιλελευθερισμού από όλα τα κοινωνικά στρώματα της βρετανικής κοινωνίας, και δευτερευόντως στην μαζική δράση που αντέταξαν οι αντιφασιστικές κινήσεις με την προεξέχουσα δράση του ΚΚΜΒ, πράγμα που υποβάλλει πάλι τη γνωστή άποψη πως η σταθερότητα της αγγλικής καπιταλιστικής κοινωνίας δεν ευνοεί την εξάπλωση του «δεξιού» και «αριστερού» πολιτικού εξτρεμισμού, ενώ τροτσικιστές συγγραφείς (D. Renton, J. Eaden) συμφωνούν με φιλελεύθερους (N. Copsey) τόσο στο ότι ο βρετανικός αντιφασισμός είχε πρωταρχικά εσωτερική στόχευση και όχι άμεση ανησυχία για την πρόοδο των φασιστικών καθεστώτων στην ηπειρωτική Ευρώπη, όσο και στην επίρριψη σοβαρών ευθυνών στην Κομμουνιστική Διεθνή και στη Σοβιετική Ένωση για την ενίσχυση του φασισμού και του ναζισμού.³⁵

Ένα ιδιαίτερο πεδίο έρευνας πάνω στην ιστορία του βρετανικού κομμουνιστικού κινήματος αποτελεί η σχέση της βρετανικής εβραϊκής κοινότητας με το ΚΚΜΒ. Μελετώντας τα υψηλά ποσοστά παρουσίας Εβραίων στις γραμμές του ΚΚΜΒ στο East End του Λονδίνου στη δεκαετία του 1930 και 1940, συγγραφείς σαν τον H. Srebrnik και την E.R. Smith υποστήριξαν ότι η ανάμειξη των Εβραίων στο κομμουνιστικό κίνημα ήταν κομμάτι της ιδιαίτερης ιουδαϊκής παράδοσης και απόπειρα να αναδείξουν την ιδιαίτερη θρησκευτική και πολιτιστική τους ταυτότητα σε ένα ευρωπαϊκό κοσμικό -πολιτικό και κοινωνικό- περιβάλλον. Άλλοι

³⁴Dylan Lee Murphy, *The Communist party of Great Britain and its struggle against Fascism, 1933-39*, University of Huddersfield Ph. D thesis 1999, σσ.104-109, 114, 141-46, 161-62, 176-78, Lewis H. Mates, *The United Front and the Popular Front in the North East of England 1936-39*, University of Newcastle Ph.D thesis 2002, σσ. 13-21, 34, 44-47, 77-80 και του ιδίου *The Spanish Civil War and the British Left: Political Activism and the Popular Front*, Tauris Academic, London 2007, Sam Bornstein-Al Richardson, *Two steps Back. Communists and the Wider Labour Movement 1935-45*, Merlin Press, London 2007, Paul Corthorn, *In the Shadow of the Dictators. The British Left in the 1930s*, Tauris Academic, London 2006.

³⁵Dave Renton, *This Rough Game: Fascism and Antifascism*, Stroud, Sutton 2001, σσ. 49-50.

James Eaden- Dave Renton, *The CPGB since 1920*, Basingstoke Macmillan 2002, σσ.73-100 και Andrzej Olechnowicz- Nigel Copsey (eds.), *Varieties of Antifascism. Britain in the Inter-War Period*, Palgrave Macmillan 2010, σσ. 1-29.

όπως ο J. Heppel τόνιζαν ότι η εβραϊκότητα δεν υπερκαθόριζε την πολιτική συνείδηση των Εβραίων που εντάσσονταν στο Κ.Κ., γιατί η κομματική και πολιτική στράτευση συνιστούσε εν πολλοίς αποκοπή τους από τις πολιτιστικές και θρησκευτικές παρακαταθήκες της εβραϊκής κοινότητας, ενώ για κάποιους η ένταξη των νεαρών Εβραίων στο Κόμμα δεν αποτελούσε πλήρη ρήξη με την παράδοση με την οποία είχαν μεγαλώσει, αλλά παραπέρα ανάπτυξη ορισμένων οικογενειακών παραδόσεων, ειδικά για εκείνους που οι γονείς τους ήταν μετανάστες από τη ρωσική αυτοκρατορία, οπότε πολλοί είχαν εμπλακεί σε σοσιαλιστικές και συνδικαλιστικές κινήσεις πριν την επανάσταση του 1905.³⁶

Τελειώνοντας, για τους ψυχραιμότερους ιστορικούς μελετητές του ΚΚΜΒ της περιόδου του Μεσοπολέμου –ανεξαρτήτως των πολιτικών συμπερασμάτων και των ερμηνειών που ακολουθούν- ο πλέον τελεσφόρος δρόμος έρευνας είναι εκείνος της συγκριτικής ανάλυσης για την καλύτερη προσέγγιση των κοινωνικών χαρακτηριστικών, των πολιτικών συμπεριφορών και αξιών, των ομοιοτήτων και των διαφορών των βρετανών κομμουνιστών τόσο σε σχέση με τους άλλους τύπους αριστερού ακτιβισμού στη Βρετανία της περιόδου, όσο και σε σχέση με τα άλλα κομμουνιστικά κόμματα-τμήματα της Κομιντέρν, αλλά και για την καλύτερη κατανόηση των τρόπων στρατολογίας και ένταξης του ΚΚΜΒ στη βρετανική κοινωνία.³⁷

Ανάλογες διαδρομές με εκείνες της μελέτης της ιστορικής πορείας του ΚΚΜΒ χαρακτηρίζουν και την ιστοριογραφία της Κομιντέρν με τα ψυχροπολεμικά αφηγήματα να δίνουν τη θέση τους μετά το 1970 στις ερμηνείες που φιλοδοξούσαν να αναδείξουν την αυτόνομη δράση των κομμουνιστικών κομμάτων από την κεντρική καθοδήγηση της Κομιντέρν, και αυτές με τη σειρά τους μετά το 1989 να αντικαθίστανται από διάφορες παραλλαγές εκείνης της προσέγγισης που εστιάζει στις σχέσεις «κέντρου και περιφέρειας» του διεθνούς κομμουνισμού. Αναπόφευκτα, κάθε απόπειρα ιστορικής αναπαράστασης της ζωής, της δράσης και της εξέλιξης της πολιτικής της Κομιντέρν (ΚΔ) από την ίδρυση της στα 1919 μέχρι την αυτοδιάλυση της στα 1943 δεν μπορεί να μη συμπεριλαμβάνει και μια στοιχειώδη, έστω, αποτίμηση του καθεστώτος και του ρόλου της ΕΣΣΔ, της οποίας η ύπαρξη και οι συνακόλουθες συμπάθειες ή εχθρότητες των ιστορικών για αυτήν, «χρωματίζουν» ιδεολογικά οποιαδήποτε ιστοριογραφική αποτίμηση της διαδρομής της ΚΔ. Εκτός των σοσιαλιστικών κρατών τα πρώτα έργα που καταπιάστηκαν με την αποτίμηση της ιστορίας της ΚΔ εξέφραζαν μια έκδηλη εχθρική στάση προς τον κομμουνισμό, κάτι που αναφορικά με την ΚΔ εκδηλώθηκε ως θεώρηση της δράσης της σαν μια συνεχή αποτυχία, σαν μια απλή μετατροπή της σε μια επιτροπή εξωτερικών υποθέσεων της ΕΣΣΔ ή σαν το απότοκο ενός στείρου ιδεολογικού δογματισμού. Ήδη από το 1948 ο Denis Healey εκτιμούσε ότι τα οκτώ μείζονα επαναστατικά κινήματα που καθοδήγησε η ΚΔ είχαν στεφθεί από αποτυχία λόγω της ίδιας της φύσης της κομμουνιστικής ιδεολογίας που αδυνατούσε να ανταποκριθεί στις με-

³⁶ Για μια καλή ανασκόπηση του θέματος πρβλ. Stephen McGullen, "Jewish Communists or Communist Jews? The CPGB and British Jews in the 1930s", *Socialist History* vol 12, no 41 (2012), σσ. 22-42, Jason L. Heppel, "A Rebel not a Rabbi: Jewish Membership of the CPGB", *Twentieth Century British History* 15 (2004), σσ. 28-50, Thomas Linehan, "Communist Activism in Inter-War Britain: Motivation, Belonging and Political Religion", *Socialist History* no32 (2008), σσ. 1-1, Kevin Morgan-Andrew Flinn- Gidon Cohen, *Communist and British Society 1920-1991*, Rivers Oram Press, London 2007, σσ. 184-96.

³⁷ Πρβλ. Norman Le Porte-Matthew Worley, "Toward a Comparative History of Communism: The British and the German Communist Parties to 1933", *Contemporary British History* 2, 22 (2008), σσ. 227-55.

ταβαλλόμενες προκλήσεις της πραγματικής ζωής.³⁸ Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1950 παρόμοιες εκτιμήσεις επαναλαμβάνονταν από ιστορικούς, κοινωνιολόγους και πολιτικούς επιστήμονες που θεωρούσαν τον εαυτό τους ταγμένο στην «αντικομμουνιστική σταυροφορία» του δυτικού κόσμου, οι οποίοι ουσιαστικά επαναλάμβαναν τα επιχειρήματα του Healey προσθέτοντας και κάτι ακόμα: τον ισχυρισμό ότι η ΚΔ από τα πρώτα της βήματα είχε γίνει ένα πρακτορείο της σοβιετικής πολιτικής και οι καθοδηγητές της υπάλληλοι των σοβιετικών διπλωματικών και μυστικών υπηρεσιών ή εντολοδόχοι της πολιτικής εξουσίας της ΕΣΣΔ.³⁹ Όπως σωστά έχει επισημανθεί από σύγχρονους ιστορικούς, αυτή η άποψη περί «υποδούλωσης της ΚΔ στη Μόσχα» αποτελούσε εργαλείο του πολιτικού λόγου όσων αντιστρατεύονταν πολιτικά την ΚΔ στην περίοδο του Μεσοπολέμου, πρωταρχικά των στελεχών της Σοσιαλιστικής Διεθνούς και των Βρετανών Εργατικών προκειμένου να δικαιολογούν στην εκλογική βάση των κομμάτων τους την εχθρική στάση τους απέναντι στην ΚΔ και στα κομμουνιστικά κόμματα των χωρών τους.⁴⁰ Μια ανάλογη οπτική αναπτύχθηκε και από τους εκπροσώπους διάφορων τύπων «αντισταλινισμού» στους κύκλους της αριστεράς στις δεκαετίες του 1960 και 1970 με τις ρίζες της να ανάγονται στην τροτσκιστική θέση περί «προδοσίας» των αρχικών ιδεωδών της Οκτωβριανής Επανάστασης από τους διαδόχους του Λένιν στην ηγεσία της ΕΣΣΔ, οι οποίοι και επέβαλαν τον δικτατορικό τους έλεγχο στην ΚΔ, όπως και σε όλα τα Κ.Κ με αποτέλεσμα τον παραγκωνισμό των πραγματικά επαναστατικών στοιχείων, τον εκφυλισμό της επαναστατικής στρατηγικής της ΚΔ και τελικά την πραξικοπηματική διάλυση της ίδιας της ΚΔ για να εξυπηρετηθούν κάθε φορά οι ιδιοτελείς σκοπιμότητες του σταλινισμού.⁴¹ Το ερμηνευτικό σχήμα που εστίαζε στην αποτυχία της ΚΔ να πραγματοποιήσει, ευτυχώς μάλιστα για τη σωτηρία της «δημοκρατίας», την παγκόσμια επανάσταση λόγω της υποδούλωσης στον Στάλιν χαρακτηρίζει και το έργο των W. Sworakowski, M. Drachkovich και B. Lazitch, στο οποίο όμως για πρώτη φορά επιχειρήθηκε μια ανάλυση των ιδιαίτερων δομών της ΚΔ και μια πρώτη τυπολογία των διαφορετικών τακτικών της σε διάφορα κράτη.⁴² Σε μια περίοδο πολιτικοστρατιωτικής και διπλωματικής έντασης του «Ψυχρού Πολέμου» στον δυτικό καπιταλιστικό κόσμο κυριαρχούσαν οι εμφανώς εχθρικές προς την Κομιντέρν οπτικές είτε αυτές παράγονταν από ακραιφνείς συντηρητικούς ακαδημαϊκούς, είτε από πρώην αριστερούς και πρώην κομμουνιστές διανοούμενους. Έργα απολογητικά υπέρ της Κομιντέρν εκδίδονταν σποραδικά με πρωτοβουλία των Κ.Κ τα οποία κατά κανόνα δεν αποτελούσαν μια συστηματική ιστορική καταγραφή της δράσης της ΚΔ, αλλά πολιτικά προπαγανδιστικά κείμενα που επιχειρούσαν να αντιπαρατεθούν στον συκοφαντικό εκδοτικό ορυμαγδό της απέναντι πλευράς και που πραγματεύονταν ειδικά ζητήματα στρατηγικής και τακτικής του κομμουνιστικού κινήματος. Βέβαια, υπήρχε και η συστηματική ιστοριογραφική

³⁸Denis Healey, “Cominform and World Communism”, *International Affairs*, vol. 23, No. 3 (July 1948), σσ. 340-41.

³⁹Πρβλ. Ενδεικτικά Louis Nemzer, “The Soviet Friendship Societies”, *The Public Opinion Quarterly*, vol.13, No.2 (1949), σσ. 265-84 και Bernhard Morris, “Communist International Front Organizations: Their Nature and Function”, *World Politics*, Vol. 9, No.1 (1956), σσ. 76-87.

⁴⁰Andrew Thorpe, “Comintern Control of the Communist Party of Great Britain, 1920-43”, *English Historical Review*, Vol.113, No.452 (1998), σσ. 637-38.

⁴¹Πρβλ. Ενδεικτικά Fernando Claudin, *The Communist Movement: From Comintern to Cominform*, Harmondsworth, 1975, σσ.56-62 και F. Borkenau, *World Communism. A History of the Communist International*, W.W Norton & Company, New York 1939.

⁴²Witold Sworakowski, *The Communist International and its Front Organizations. A Research Guide and Checklist of Holdings in American and European Libraries*, Stanford 1965, Milorad Drachkovich, *The Revolutionary Internationals 1864-1943*, Stanford 1966, Branko Lazitch, *The Comintern: Historical Highlights*, Stanford 1967.

κή παραγωγή της ΕΣΣΔ, όπου μετά το 1956 η ίδια η Κομιντέρν έγινε αντικείμενο μελέτης από σοβιετικούς ιστορικούς με τη συνδρομή και μαρξιστών από τα Κ.Κ της Ευρώπης, όμως αυτή η ιστοριογραφική παραγωγή είναι στο μεγαλύτερο μέρος της άγνωστη στη Δύση για μια σειρά από αιτίες: βασικό εμπόδιο είναι η ρωσική γλώσσα, ακατάληπτη για την πλειονότητα των φοιτητών και των ακαδημαϊκών των ευρωπαϊκών χωρών, η αδιαφορία των σημερινών ρωσικών υπηρεσιών να αναδείξουν αυτό το έργο και κυρίως η διάχυτη αίσθηση στους ακαδημαϊκούς, και όχι μόνο, κύκλους ότι η σοβιετική ιστοριογραφία είναι απλή, κομματική προπαγάνδα χωρίς ουσιαστική επιστημονική αξία. Είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι η σοβιετική ιστορική παραγωγή δεσμευόταν από πολιτικές σκοπιμότητες, όμως το ίδιο ίσχυε και για τις μελέτες που εκπονούνταν στον «ελεύθερο κόσμο», ενώ ακόμη και σήμερα πολλά από τα δυτικά ψυχροπολεμικά αφηγήματα θεωρούνται επιστημονικά χρήσιμα από την διεθνή ακαδημαϊκή κοινότητα των ιστορικών, παρά τον αντισοβιετικό προπαγανδιστικό χαρακτήρα τους. Μια ενδεικτική εικόνα των σοβιετικών προσεγγίσεων σχετικά με την Κομιντέρν αποτελούν οι εργασίες του Ινστιτούτου Μαρξισμού Λενινισμού της ΕΣΣΔ και τα εκλαϊκευτικά ιστορικά εγχειρίδια στελεχών του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος που μεταφράζονταν και εκδίδονταν σε διάφορες χώρες από τα εκδοτικά τμήματα των κατά τόπους Κ.Κ.⁴³ Το επιστέγασμα των σοβιετικών ερευνών σχετικά με την Κομιντέρν ήταν η, υπό την επίβλεψη του Α. Sobolev, έκδοση ενός σχεδίου ιστορίας στα 1971, του οποίου τμήματα αποτέλεσαν τον κορμό των ιστορικών εγχειριδίων που κυκλοφόρησαν στη δεκαετία του '70 σε διάφορες καπιταλιστικές χώρες με τη σφραγίδα της Ακαδημίας Επιστημών της ΕΣΣΔ. Μετά την «περεστρόϊκα» εμφανίστηκε μια νέα γενιά σοβιετικών ιστορικών με προεξέχοντες τους F.Firson και A.Vatlin με κριτική διάθεση για μια σειρά ζητημάτων της πολιτικής της Κομιντέρν, ειδικά στη λεγόμενη σταλινική περίοδο, ώστε το έργο τους να μπορεί να θεωρηθεί προανάκρουσμα της αντικομμουνιστικής στροφής μετά το 1989.⁴⁴

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και σε αντιδιαστολή με την παράδοση της ψυχροπολεμικής αντικομμουνιστικής ιστοριογραφίας ορισμένοι ιστορικοί στράφηκαν στη μελέτη του κομμουνισμού «από τα κάτω». Επίκεντρο των ερευνών τους αποτέλεσαν το είδος της δράσης που ανέπτυσαν οι κομμουνιστές, τα βιβλία που διάβαζαν, καθώς και οι εσωτερικές σχέσεις των μελών του κομμουνιστικού κινήματος. Από αυτούς διατυπώθηκε για πρώτη φορά κάτι που φαίνεται μετά το άνοιγμα των σοβιετικών αρχείων να επιβεβαιώνεται, ότι δηλαδή στη δεκαετία του 1930 διαμορφώθηκε ένα σώμα επαγγελματιών γραφειοκρατών της Κομιντέρν (υπεύθυνοι οικονομικών, έκδοσης διαβατηρίων, διανομής προπαγανδιστικού υλικού, μεταφραστές κτλ.) που πιθανόν να επηρέαζαν περισσότερο από όσο επιτρεπόταν τυπικά από τη θέση τους τον τρόπο και το βαθμό

⁴³Για την περίπτωση του ελληνικού Κ.Κ. πρβλ. Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς, Σύγχρονη Εποχή*, Αθήνα χ.χρ και William Foster, *Ιστορία των Τριών Διεθνών*, εκδόσεις Γνώσεις, Αθήνα, χ. χρ.

⁴⁴Kevin McDermott-Jeremy Agnew, *The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin*, Macmillan Press, London 1996, σσ. xxiv-xxv και Kevin McDermott, "Rethinking the Comintern: Soviet Historiography, 1987-91", *Labour History Review*, 52 (1992), σσ. 37-58, Φ.Ι Φίρσοφ, *Τα αρχεία της Κομμουνιστικής Διεθνούς και η εξωτερική πολιτική της ΕΣΣΔ 1939-41*, «Νέα και Νεότερη Ιστορία» αρ. 6, 1992, *Κομμουνιστική Διεθνής: πείρα, παραδόσεις, διδάγματα. Υλικά επιστημονικής συνδιάσκεψης στην 70^η επέτειο της Κομμουνιστικής Διεθνούς*, Μόσχα 1989, όπως αναφέρονται στο Ναταλία Λεμπέντεβα-Μιχαήλ Ναρίνσκι, *Η Κομμουνιστική Διεθνής στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004, σελ. 18.

αφομοίωσης της γραμμής της ΚΔ από τα εθνικά κόμματα.⁴⁵ Παράλληλα, εμφανίστηκε και μια ακόμη ιστοριογραφική τάση που απέρριπτε τόσο τη θεώρηση ότι το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα ήταν μια μαριονέτα στα χέρια των αρχηγών του Κρεμλίνου, όσο και την άποψη ότι οι κομμουνιστές δρούσαν ανεξάρτητα εντός των ιδιαίτερων εθνικών κινημάτων χωρίς ουσιαστικό ενδιαφέρον για τα τεκταινόμενα στο διεθνές κέντρο της Μόσχας. Για αυτό οι ιστορικοί αυτής της τάσης εστίασαν στις διαδικασίες και στις μεθόδους με τις οποίες η ηγεσία της Κομιντέρν επηρέαζε την πολιτική και τη λήψη των αποφάσεων των εθνικών τμημάτων, βασιζόμενοι στις έντυπες πηγές των αποφάσεων των συνεδρίων και των οργάνων της ΚΔ και στα απομνημονεύματα στελεχών του κομμουνιστικού κινήματος. Μια τέτοια πρωτοποριακή εργασία είναι η ειδική μελέτη για την πολιτική της Κομιντέρν του γνωστού μελετητή της σοβιετικής ιστορίας E.H Carr, μολονότι νεότεροι ιστορικοί επισημαίνουν ότι τελικά στο έργο του ο διάσημος ερευνητής της σοβιετικής ιστορίας γράφει μια «ιστορία από τα πάνω», αγνοώντας το ρόλο της κομματικής βάσης.⁴⁶ Μια ξεχωριστή κατηγορία εργασιών σχετικών με το κομμουνιστικό κίνημα του Μεσοπολέμου αποτελούν οι μελέτες πολιτικών επιστημόνων, κοινωνιολόγων και φιλοσόφων που με στρατευμένη τοποθέτηση στα «δεξιά» ή στα «αριστερά» του πολιτικού φάσματος επεχείρησαν να διερευνήσουν όψεις της πολιτικής δράσης των Κ.Κ και της Κομιντέρν κυρίως σε σχέση με την άνοδο του φασισμού και του ναζισμού. Κατά τη δεκαετία του 1970 και στα πλαίσια της διάσπασης του διεθνούς κομμουνισμού σε τρία κέντρα, το παραδοσιακό φιλοσοβιετικό, το αναθεωρητικό-«ευρωκομμουνιστικό» και το μαοϊκό, οι περισσότερες εξ αυτών διακατέχονταν κατά το μάλλον ή το ήττον από μια επικριτική διάθεση για την πολιτική στρατηγική της Κομιντέρν, κρίνοντας την ανεπαρκή ή καταστροφική εξαιτίας της επικράτησης του φασισμού στην Ευρώπη του Μεσοπολέμου.⁴⁷

Η εκδήλωση των ορατών σημαδιών αποσταθεροποίησης της ΕΣΣΔ στη δεκαετία του 1980 οδήγησε στην αναβίωση ιστορικών εργασιών ψυχροπολεμικού χαρακτήρα που ασχολούνταν με τις προπαγανδιστικές τακτικές της ΚΔ εναντίον του «ελεύθερου κόσμου» και με τους τρόπους εκπαίδευσης των στελεχών της ΚΔ προκειμένου να ανταποκριθούν στα πολιτικά, συνδικαλιστικά ακόμη και στα διπλωματικά καθήκοντα τους στις χώρες όπου αποστέλλονταν.⁴⁸ Η καπιταλιστική παλινόρθωση στην ΕΣΣΔ και στις Λαϊκές Δημοκρατίες της Α. Ευρώπης μετά το 1990 επέτρεψε μέσω του ανοίγματος των σοβιετικών αρχείων για τους δυτικούς μελετητές την παραγωγή νέων εργασιών σχετικά με τη δράση διάφορων κομμουνιστικών κομμάτων όμως, όπως σωστά έχει παρατηρηθεί, αυτές στην πλειονότητα τους ενώ επεξεργάζονται ένα πλούσιο εμπειρικό υλικό, αδυνατούν να τροφοδοτήσουν με πραγματικά νέα ερωτήματα ή νέες προσεγγίσεις την ιστορία του

⁴⁵Kevin McDermott, "The History of the Comintern in light of new documents" στο Tim Rees-Andrew Thorpe (eds.), *International Communism and the Communist International 1919-43*, Manchester University Press 1998, σσ. 33-34.

⁴⁶E.H Carr, *Twilight of the Comintern, 1930-35*, Macmillan Press, London 1982, Kevin McDermott-Jeremy Agnew, *The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin*, ό.π., σελ. xxiii.

⁴⁷Πρβλ. ενδεικτικά Νίκος Πουλιαντζάς-Ραλφ Μίλιμπαντ-Ζαν Πιερ Φάν, *Προβλήματα του Σύγχρονου Κράτους και του Φασιστικού Φαινομένου*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1976 Νίκος Πουλιαντζάς, *Φασισμός και Δικτατορία. Η Κομμουνιστική Διεθνής αντιμετώπιση στο φασισμό*, εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 1975, σσ. 49-84 και Σαρλ Μπετελέμ, *Οι Ταξικοί Αγώνες στην ΕΣΣΔ. Περίοδος Δεύτερη 1923-30*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1977, σσ. 474-87.

⁴⁸Πρβλ. ενδεικτικά Richard H. Shultz-Roy Godson, *Dezinformatsia-Active Measures in Soviet Strategy*, Pergamon Brassey's, Washington 1984, σσ.v-vii.

κομμουνισμού.⁴⁹ Γενικά, οι ιστορικές προσεγγίσεις της ΚΔ μετά το 1990 εντάσσονται σε τρία ρεύματα: τη «σχολή κέντρου-περιφέρειας», τη «συγκριτική» και την «προσωπογραφική σχολή». Η πρώτη ξεκινά από τη θέση ότι όλη η δραστηριότητα της ΚΔ καθοριζόταν από τα κεντρικά γραφεία της στη Μόσχα και κατόπιν εξακτινωνόταν στα εθνικά της τμήματα ανά τον κόσμο. Φυσικά, βάση των ερμηνειών των εκπροσώπων αυτής της τάσης είναι ο «συγκεντρωτισμός» της λειτουργίας των κομμουνιστικών κομμάτων ο οποίος ήταν και καταστατικά κατοχυρωμένος, ώστε η ίδια η ΚΔ εκτός από μια ένωση διαφόρων εθνικών Κ.Κ ήταν και το αρχηγείο της διεθνούς επανάστασης, του οποίου οι οδηγίες κυριαρχούσαν στη δράση των επιμέρους κομμάτων που με τη σειρά τους ήταν οργανωμένα με μια ιεραρχική δομή, ούτως ώστε συνεχώς να τίθενται όρια στις δυνατότητες του καθενός κόμματος να ασκήσει τη δική του αυτόνομη πολιτική.⁵⁰ Επί της ουσίας πολλές από τις εργασίες αυτής της σχολής αναβιώνουν το ψυχροπολεμικό ιστοριογραφικό αφήγημα εστιάζοντας όμως περισσότερο στα περιφερειακά όργανα άσκησης πολιτικής της Κομιντέρν (πολιτικά γραφεία και συνδικαλιστικά καθοδηγητικά τμήματα σε επίπεδο ευρύτερων γεωγραφικών διαμερισμάτων) μέσω των οποίων τα μεν εθνικά κόμματα ανεφοδιάζονταν οικονομικά και στελεχικά, η δε ΚΔ εξασφάλιζε την εφαρμογή της γραμμής της και εμπλούτιζε τις επεξεργασίες της και το δυναμικό της με ερεθίσματα και νέους αγωνιστές που έφταναν στη Μόσχα από τα περιφερειακά τμήματα. Ειδικά σε αυτό το σημείο η «σχολή κέντρου-περιφέρειας» αναπαράγει την οπτική ενός σημαντικού εκπροσώπου της ψυχροπολεμικής εποχής, του Philip Selznick. Ήταν ο πρώτος που συστηματικά ασχολήθηκε με την ανάπτυξη των διάφορων περιφερειακών μηχανισμών της ΚΔ ως παραγόντων της διαμόρφωσης των εκάστοτε πολιτικών τακτικών της, στο βαθμό μάλιστα που τελικά να αποτιμάται αρνητικά ο ρόλος της Κομιντέρν στο ιστορικό γίνεσθαι του 20^{ου} αιώνα. Παρ' όλα αυτά εκπρόσωποι αυτής της σχολής ούτε παραγράφουν ελαφρά τη καρδία το παράδειγμα της Κομιντέρν σαν κάτι αποτυχημένο ή ολωσδιόλου αρνητικό, ούτε και παραβλέπουν ότι οι κεντρικές κατευθύνσεις της Κομιντέρν διαπλέκονταν με τις επιμέρους εθνικές ανάγκες και στρατηγικές των διάφορων ΚΚ.⁵¹ Η κατεξοχήν αντικομμουνιστική περίπτωση ιστοριογραφίας της σχολής «κέντρου-περιφέρειας», στρατευμένης στις προπαγανδιστικές ανάγκες του «Ψυχρού Πολέμου», ήταν εκείνη που πρόβαλε τον «ολοκληρωτικό» χαρακτήρα του κομμουνισμού, φιλοδοξώντας να δείξει ότι η συγκέντρωση της εξουσίας σε ένα μονοκομματικό καθεστώς αναπόφευκτα οδήγησε στην προσωπική τυραννική διακυβέρνηση του Στάλιν ο οποίος αξιοποίησε τον οργανωτικό μηχανισμό της Κομιντέρν για να υποτάξει τα ΚΚ στις δικές του πολιτικές προτεραιότητες και στοχεύσεις. Το σχήμα του «ολοκληρωτισμού» για την εξήγηση της φύσης της ΕΣΣΔ και του κομμουνισμού είχε τις απαρχές του σε πρώην κομμουνιστές που είχαν κατά το μάλλον ή ήττον δεσμούς με τον τροτσκισμό σε κάποια φάση της ζωής τους, όπως ο Borkenau, αλλά γρήγορα αγκαλιάστηκε από «δε-

⁴⁹Eric D. Weitz, *Creating German Communism, 1890-1990. From Popular Protests to Socialist State*, Princeton University Press 1997, σσ. 11-13.

⁵⁰Kirill Shirina, "The Comintern: A World Party and Its National Sections" στο Mikhail Narinsky & Juergen Rojahn (eds.), *Centre and Periphery: The History of Comintern in the Light of New Documents*, International Institute of Social History, Amsterdam 1996, σσ. 168-69.

⁵¹Philip Selznick, *The Organizational Weapon. A Study of Bolshevik Strategy and Tactics*, Berkeley 1960, σσ. 113-15, Sobhanlal Datta Gupta, "Comintern: Exploring the New Historiography", στο *Marxism in Dark Times. Select Essays for the New Century*, Anthem Press, London-Delhi 2012, σσ. 63-87, Kevin McDermott-Jeremy Agnew, ό.π., σσ. xx-xxi.

ξιούς» και «καθαρόαιμους» αστούς φιλελευθέρους συγγραφείς και τα τελευταία χρόνια επηρεάζει την προβληματική του «κέντρου-περιφέρειας» στη μελέτη του διεθνούς κομμουνισμού, ο οποίος επανεμφανίζεται σαν μια διεθνής συνωμοσία των σοβιετικών υπηρεσιών.⁵²

Για τη «συγκριτική σχολή» οι παραπάνω οπτικές, που εστιάζουν στις σχέσεις του εγκατεστημένου στη Μόσχα κέντρου της ΚΔ με τα περιφερειακά τμήματα, πάσχουν από δύο βασικές αδυναμίες· πρώτον γιατί παραγνωρίζουν τις ελπίδες αλλά και τους φόβους που γέννησε η ύπαρξη και η δράση της ΚΔ σε εκατομμύρια ανθρώπους και δεύτερον επειδή φωτίζουν ελάχιστα πως διαφορετικοί άνθρωποι σε διαφορετικές χώρες ερμήνευαν, δικαιολογούσαν ακόμη και παράλλασσαν τις κατευθυντήριες γραμμές της Μόσχας. Για τους εκπροσώπους της «συγκριτικής προσέγγισης» δεν πρόκειται, παρά το άνοιγμα των σοβιετικών αρχείων, να απαντηθούν τελεσίδικα τα ερωτήματα που δέσποσαν στην ιστορική έρευνα πριν το 1989, ούτε να προκύψουν ριζικά καινούρια ερωτήματα με τη χρήση νέων μεθοδολογικών εργαλείων, επειδή είναι τέτοια η πολιτική και ψυχολογική φόρτιση που εγείρει η δράση της Κομιντέρν, ώστε αναπόφευκτα οι νέοι μελετητές προσδίδουν στις ερμηνείες τους ιδεολογικό και πολιτικό χαρακτήρα, ανάλογο των αντίστοιχων ερμηνειών των παλιότερων που έζησαν την εποχή του «Ψυχρού Πολέμου». Συνεπώς, η πρόκληση για τους νέους ιστορικούς που ενδιαφέρονται για το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα είναι να επιχειρήσουν τον πολλαπλασιασμό συγκριτικών ερευνών για την καλύτερη κατανόηση της πραγματικής δυναμικής της κομμουνιστικής πολιτικής μέσα σε ποικίλα και διαφορετικά κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά και οικονομικά περιβάλλοντα.⁵³ Η δημιουργία διεθνών ομάδων μελέτης του κομμουνιστικού κινήματος σύμφωνα με τους στόχους της «συγκριτικής σχολής» προάγεται κατεξοχήν μέσα από τις ομάδες έρευνας και εργασίας που δημοσιεύουν περιοδικά τα πορίσματα τους ή την πρόοδο των ερευνών τους, αλλά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σε διαδικτυακούς τόπους, όπως είναι το *International Newsletter of Historical Studies on Comintern* και το *Communist History Network Newsletter*. Εάν από πολλές απόψεις η «σχολή κέντρου-περιφέρειας» αποτελεί μια εκσυγχρονισμένη εκδοχή των ψυχροπολεμικών, εχθρικών από τα «δεξιά» και από τα «αριστερά» αφηγημάτων για την Κομιντέρν, τόσο η «συγκριτική σχολή» όσο και η «προσωπογραφική» έλκουν την καταγωγή τους από τους πρώτους «αναθεωρητές» ιστορικούς των δεκαετιών του '60 και του '70 που έστρεψαν την προσοχή τους από τις ηγεσίες των Κ.Κ στο πως βίωσαν την εμπλοκή τους στο κομμουνιστικό κίνημα τα απλά μέλη.

Ο στόχος της «προσωπογραφικής σχολής» είναι να συνδυάσει προφορικές και λογοτεχνικές μαρτυρίες με απομνημονεύματα και αρχειακά ντοκουμέντα σε μια μορφή ανάλυσης που στηριγμένη και στο μεθοδολογικό υπόβαθρο της «συγκριτικής σχολής» αποσκοπεί στην κατανόηση του κομμουνιστικού φαινομένου μέσα από τη χρήση των εργαλείων που προσφέρουν και οι λοιπές, εκτός της ιστορίας, κοινωνικές επιστήμες, ό-

⁵²Πρβλ. Ενδεικτικά Nicholas N. Kozlov-Eric D. Weitz, "Reflections on the Origins of the Third Period: Bukharin, the Comintern and the Political Economy of Weimar Germany", *Journal of Contemporary History*, vol.24, No.3 (1989), σσ. 387-410, Sean McMeekin, *The Red Millionaire: a political biography of Willi Munzenberg. Moscow's secret propaganda tsar in the West*, New Haven 2003, Gary Kern, *A Death in Washington. Walter G. Krivitsky and the Stalinist Terror*, New York 2003, Robert Service, "The Making of a Stalinist" στο John Channon (ed), *Politics, Society and Stalinism in USSR*, Macmillan, London 2004, σσ. 15-34, Golfo Alexopoulos, *Stalin's Outcasts: Aliens, Citizens and the Soviet State*, Ithaca, New York 2003.

⁵³Matthew Worley (ed.), "Courting Disaster" στο *In Search of Revolution: International Communist Parties in the Third Period*, I.B Tauris, London 2004, σσ. 13-15.

πως η πολιτική επιστήμη, η κοινωνιολογία, η κοινωνική ανθρωπολογία και η ψυχολογία στη διερεύνηση του διανοητικού κόσμου όσων στρατεύθηκαν στην υπόθεση του κομμουνισμού. Ιδιαίτερα αυτή η προσέγγιση έχει αναπτυχθεί στη Γερμανία όπου με τη συνδρομή διαφορετικών πηγών έχει καταρτιστεί, και εμπλουτίζεται, ένας βιογραφικός κατάλογος των Γερμανών κομμουνιστών που έδρασαν στην ΚΔ και στο Γερμανικό Κομμουνιστικό Κόμμα κατά τον Μεσοπόλεμο με στοιχεία που δεν περιορίζονται μόνο στην καταγραφή των ιδεολογικών θέσεων ή της πολιτικής δράσης τους, ενώ η βιογραφική έρευνα έχει επεκταθεί και στα μέλη του ναζιστικού κινήματος.⁵⁴ Μολονότι είναι σαφές στην περίπτωση του γερμανικού βιογραφικού καταλόγου ότι μια από τις στοχεύσεις των συντακτών είναι η εξομοίωση ναζιστικού και κομμουνιστικού κινήματος σύμφωνα με την αναδυόμενη πολιτική ορθοδοξία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η χρησιμότητα της «προσωπογραφικής» προσέγγισης γενικά έγκειται στο ότι διευκολύνει την υπέρβαση ορισμένων βασικών αντιγνομίων μεταξύ «ορθόδοξης» και «αναθεωρητικής» ιστορικής σχολής, «δεξιάς» και «αριστερής» ερμηνείας. Επιπλέον, διευρύνει το πεδίο έρευνας της Κομιντέρν ούτως ώστε η ιστορική συζήτηση να ξεπεράσει την προσδοκία εύρεσης της «μοναδικής αλήθειας» για το ρόλο της Κομιντέρν στην καθοδήγηση των επαναστατικών κινήματων του Μεσοπολέμου μέσα από την καλλιέργεια πλουραλιστικών μεθόδων στη διερεύνηση της κομμουνιστικής εμπειρίας και ταυτότητας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Αναμφισβήτητα, ιστορικοί σαν τον Kevin Morgan και τον Aleksander Watlin ορθά επισημαίνουν ότι καμία απόπειρα ολοκληρωμένης και βαθιάς έρευνας της ιστορίας της Κομιντέρν δεν μπορεί να προχωρήσει χωρίς την παράλληλη έρευνα στα σοβιετικά αρχεία εφόσον εξ αρχής επρόκειτο για έναν διεθνή οργανισμό που ιδρύθηκε με σοβιετική πρωτοβουλία, με σοβιετική εν πολλοίς ηγεσία και υλική στήριξη. Εντούτοις, γρήγορα αναδύθηκαν εθνικά τμήματα και κόμματα με τις δικές τους ανάγκες, ενώ και η ίδια η Κομιντέρν ενεπλάκη σε ευρύτερες διεθνείς δραστηριότητες που υπερέβαιναν τα όρια της σοβιετικής πολιτικής ή του κάθε μεμονωμένου κομμουνιστικού κόμματος, όπως ήταν ο αντιιμπεριαλιστικός αγώνας και η αντιαποικιοκρατική πάλη, οι εκφράσεις του πολιτιστικού αγώνα (φιλολογία, αθλητισμός, θέατρο, κινηματογράφος), η ανάπτυξη του διεθνούς συνδικαλιστικού κινήματος ή η πάλη εναντίον των ρατσιστικών διακρίσεων και των έμφυλων προκαταλήψεων. Μόνο υπό μια τέτοια προοπτική μπορεί να επιχειρηθεί μια ουσιαστική αποτίμηση των επιτευγμάτων και των αποτυχιών της ΚΔ ως «επιτελείου της διεθνούς επανάστασης»,⁵⁵ ενώ σε αυτή την κατεύθυνση τα αρχεία της ΚΔ αποτελούν αναντικατάστατο εργαλείο, αν και πρέπει να συνδυαστούν με άλλες πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές εκτός των σοβιετικών αρχείων.⁵⁶ Η παρούσα εργασία, εντασσόμενη κατά μία έννοια στην παράδοση της «συγκριτικής σχολής» στοχεύει να αναδείξει όχι μόνο την ιδιαίτε-

⁵⁴Kevin Morgan, Gidon Cohen, Andrew Flinn (eds.), *Agents of Revolution. New Biographical Approaches to the History of International Communism in the Age of Lenin and Stalin*, Peter Lang, New York 2005, σσ.7-18, Kevin Morgan-Gidon Cohen, "Stalin's Sausage Machine. British Students at the International Lenin School, 1926-37", *Twentieth Century British History*, vol. 13, No. 4 (2002), σσ. 327-55.

⁵⁵Tim Rees-Andrew Thorpe(eds.), "Introduction" στο *International Communism and the Communist International 1919-43*, Manchester University Press 1998, σελ.10.

⁵⁶Kevin McDermott,"The History of the Comintern in the light of new documents" στο Tim Rees-Andrew Thorpe (eds.), *International Communism and the Communist International 1919-43*,ό.π., σελ.37-38.

ρη πρόσληψη των στρατηγικών κατευθύνσεων της ΚΔ από το ΚΚΜΒ, αλλά και εκείνα τα σημεία όπου η πρώτη επηρεάστηκε ιδεολογικά και προγραμματικά στις αναλύσεις της από το ΚΚΜΒ.

A.2 Οι απαρχές του Βρετανικού κομμουνιστικού κόμματος και η εξέλιξή του μέχρι το 1928/9

A.2.1 Η Βρετανία στην εποχή του Ιμπεριαλισμού: Από τις παραμονές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και το διάστημα της προσωρινής καπιταλιστικής σταθεροποίησης (1900-1929)

Απαραίτητη είναι μια αναφορά στο ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο της βρετανικής κοινωνίας κατά τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα και μια επισήμανση των σημαντικότερων πολιτικών γεγονότων και των οικονομικών τάσεων της περιόδου, προκειμένου να ενταχθεί η γέννηση και η δράση του ΚΚΜΒ στο ευρύτερο εθνικό και διεθνές πεδίο. Εξάλλου, αυτή η περίοδος, πλούσια σε πολιτικές, στρατιωτικές συγκρούσεις σε οικονομικές αλλαγές και σε ιδεολογικές κρίσεις και αναζητήσεις, ήταν η εποχή της βιολογικής και πολιτικής ενηλικίωσης των συνδικαλιστών και των σοσιαλιστών που ίδρυσαν το ΚΚΜΒ, αλλά και η εποχή με την οποία τα βιώματα και τις προκλήσεις βρέθηκε αντιμέτωπη και η δεύτερη γενιά του ΚΚΜΒ, η οποία κατά κύριο λόγο ξεπήδησε μέσα από τις γραμμές της Κομμουνιστικής Νεολαίας της δεκαετίας του '20. Χωρίς λοιπόν να ληφθούν υπόψιν τα κύρια πολιτικά και οικονομικά γνωρίσματα της περιόδου, δεν μπορούν να κατανοηθούν οι ιδεολογικές και πολιτικές επιλογές του ΚΚΜΒ, οι ιδιαίτεροι στόχοι του, οι προσδοκίες των οργανωμένων μελών του, αλλά και οι διακυμάνσεις της σχέσης τους με το «διεθνές επαναστατικό επιτελείο» της Κομιντέρν.

Η Βρετανία εισήλθε στον 20^ο αιώνα σαν μια υπερδύναμη και ένας βιομηχανικός-οικονομικός κολοσσός. Κατείχε το 57% της συνολικής έκτασης των αποικιακών εδαφών του πλανήτη, όμως οι ρυθμοί αύξησης της βιομηχανικής παραγωγής της υπολείπονταν ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα σε σχέση με τους ανταγωνιστές της: Η μέση ετήσια αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής της Βρετανίας από το 1891 ως το 1913 ήταν μόνο 2,1% ενώ η αντίστοιχη γερμανική ήταν 4,12% και η αμερικανική έφτανε στο 4,2%. Βέβαια, η Βρετανία κατείχε την κυρίαρχη θέση στη παγκόσμια χρηματοπιστωτική αγορά και κυριαρχούσε στις ναυτιλιακές και θαλάσσιες μεταφορικές δραστηριότητες. Για να αντισταθμίσει την προϊούσα βιομηχανική αδυναμία της εκμεταλλεύτηκε τη στρατιωτική της υπεροχή και επεξέτεινε την αποικιακή αυτοκρατορία της. Έτσι, η Συντηρητική κυβέρνηση του R. Salisbury προσάρτησε ένοπλα στην Αυτοκρατορία τα εδάφη των Μπόερς στη Νότια Αφρική στο διάστημα 1899-1902 και παράλληλα κύκλοι της βιομηχανικής αστικής τάξης εκπροσωπούμενοι από τον Συντηρητικό πολιτικό J. Chamberlain εγκατέλειψαν την προσήλωση στις αρχές του ελεύθερου εμπορίου επιζητώντας την εφαρμογή προστατευτικών μέτρων υπέρ των μονοπωλίων της βαριάς βιομηχανίας και των αποικιακών εταιριών, κάτι που συναντούσε την αντίθεση των επιχειρηματιών της ελαφράς βιομηχανίας αλλά και ορισμένων τμημάτων του χρηματιστικού και εμποροεφοπλιστικού κεφαλαίου που είχαν επενδύσεις στο εξωτερικό, οι οποίοι συσπειρώθηκαν στο Φιλελεύθερο Κόμμα που κέρδισε τις βουλευτικές ε-

κλογές του 1906 και τελικά κυβέρνησε τη χώρα αυτοδύναμα ή με κυβερνήσεις συνασπισμού υπό φιλελεύθερη ηγεσία μέχρι το 1922.⁵⁷

Η νίκη των Φιλελευθέρων οφειλόταν και στην υποστήριξη που τους παρείχε το Εργατικό Κόμμα που είχε ιδρυθεί στα 1900 από εκπροσώπους συνδικάτων, επαγγελματικών σωματείων και σοσιαλιστικών ομάδων. Οι *Εργατικοί* στήριζαν εκλογικά τους Φιλελευθέρους για να πετύχουν την άρση των νόμων που επιβάρυναν με πρόστιμα τα σωματεία που προέβαιναν σε απεργία και μετά το 1906 το Εργατικό κόμμα γνώρισε σημαντική ανάπτυξη και μαζικοποίηση με βασικότερη απόδειξη της αναβαθμισμένης ισχύος του εργατικού κινήματος τη σύμπληξη της ένωσης των συνδικάτων των σιδηροδρομικών, των μεταφορών και των ορυχείων για την παροχή αμοιβαίας βοήθειας κατά τις απεργίες. Όμως, την ίδια περίοδο οι ηγέτες του Εργατικού Κόμματος ακολουθούσαν την πολιτική της ταξικής ειρήνης σύμφωνα με τη ρεφορμιστική συνδικαλιστική παράδοση του 19^{ου} αιώνα και πολιτικά είχαν μετατραπεί σε πολιτικό συμπλήρωμα του Φιλελεύθερου Κόμματος το οποίο στήριζαν έναντι ορισμένων φιλεργατικών νομοθετικών ρυθμίσεων που ψήφισαν οι Φιλελεύθεροι, όπως η καθιέρωση του οκταώρου για τους ανθρακωρύχους (1908) και η ασφαλιστική κάλυψη σε περίπτωση ασθένειας ή ανεργίας (1911). Ο Lloyd George ως υπουργός οικονομικών της φιλελεύθερης κυβέρνησης ήταν ο πρωτεργάτης αυτής της πολιτικής συνεργασίας για την πλευρά των φιλελευθέρων αστών και το πρόσωπο που συγκέντρωνε τότε τη μύνη των Συντηρητικών και εξαιτίας της στάσης του στο Ιρλανδικό Ζήτημα, καθώς λίγο πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ο ηγέτης της φιλελεύθερης παράταξης, στηριζόμενος στις ψήφους των Ιρλανδών βουλευτών, αποπειράθηκε να εφαρμόσει την Αυτοδιοίκηση (Home Rule) στην Ιρλανδία, κάτι που συνάντησε τη λυσσώδη αντίδραση των Συντηρητικών οι οποίοι υποκίνησαν στο Ωλστερ τη συγκρότηση ένοπλων προτεσταντικών αποσπασμάτων για την ακύρωση του ψηφίσματος του Κοινοβουλίου. Με δική τους προτροπή, εξάλλου, πολλοί αξιωματικοί αρνήθηκαν να εκτελέσουν τις εντολές της κυβέρνησης και να οδηγήσουν τακτικά στρατεύματα εναντίον των ένοπλων Διαμαρτυρόμενων στη βόρεια Ιρλανδία. Πάντως, για να κερδίσουν τις εκλογές του 1906 οι Φιλελεύθεροι μέσω του γραμματέα τους H. Gladstone ήρθαν σε διαπραγματεύσεις με τον R. Macdonald, γραμματέα της Επιτροπής Εργατικής Αντιπροσώπευσης, και συμφώνησαν στο μέτρο του δυνατού να μην κατεβάσουν χωριστούς υποψηφίους στις ίδιες περιφέρειες με τους τριάντα βουλευτές που εξελέγησαν υπό την Επιτροπή να αποτελούν την πρώτη κοινοβουλευτική ομάδα του Εργατικού Κόμματος. Για να διατηρήσουν οι Φιλελεύθεροι την εκλογική τους επιρροή προσπάθησαν να βρουν μια ισορροπία μεταξύ προστατευτισμού και ελεύθερου εμπορίου, πρόσφεραν ως αντάλλαγμα για τη στήριξη των Εργατικών νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούσαν την παροχή συντάξεων και απευθύνθηκαν στους μη κομφορμιστές (μη αγγλικανούς προτεστάντες) προσφέροντας τους κάποιες τροποποιήσεις του παλιού Εκπαιδευτικού Νόμου του 1902 που προέβλεπε την αποκλειστική χρηματοδότηση των αγγλικανικών σχολείων. Ωστόσο, η κυριαρχία των Συντηρητικών στη Βουλή των Λόρδων στην πράξη ακύρωνε πολλές από τις νομοθετικές πρωτοβουλίες της κυβέρνησης των Φιλελευθέρων με σημαντικότερη περίπτωση την καταψήφιση του αποκαλούμενου «προϋπολογισμού του λαού» στις 30 Νοεμβρίου του 1909 από τους

⁵⁷David Thomson, *England in the Twentieth Century 1914-79*, Penguin Books, 1981, σσ. 21-24.

Λόρδους παρά την υπερψήφιση του από τη Βουλή των Κοινοτήτων, διότι ο σκοπός του προϋπολογισμού να αυξηθούν τα έσοδα από τη φορολόγηση των εισοδημάτων της γης, της κληρονομιάς και της διακίνησης οινοπνευματωδών ποτών θεωρήθηκε ευθεία πρόκληση από τους μεγάλους γαιοκτήμονες, μολονότι τα κίνητρα των Φιλελευθέρων δεν ήταν «αντιπλουτοκρατικά» αλλά συνιστούσαν μια προσπάθεια εξεύρεσης πόρων αφενός για την παροχή κάποιων συντάξεων, ώστε να σταθεροποιηθεί η συμμαχία της αστικής τάξης με τα εργατικά συνδικάτα, αφετέρου για την κάλυψη των κρατικών και των στρατιωτικών δαπανών που από 156.800.000 λίρες το 1895 είχαν φτάσει τις 305.400.000 λίρες το 1913.⁵⁸

Οι εκλογές που έγιναν τον Ιανουάριο του 1910 παρά την καλπονοθευτική επίδραση του «Νόμου περί Ανακατανομής» που ενίσχυε τη βουλευτική εκπροσώπηση κάποιων κομητειών σε βάρος άλλων ανέδειξε νικητές, έστω και οριακά, τους Φιλελεύθερους που συγκέντρωσαν 2.880.581 ψήφους και 275 έδρες, ενώ οι Συντηρητικοί πήραν 3.127.887 ψήφους και 273 έδρες με αποτέλεσμα την κοινοβουλευτική εξάρτηση των Φιλελευθέρων από τους Εργατικούς βουλευτές και τους 82 Ιρλανδούς εθνικιστές. Ήταν σαφής ο διαχωρισμός της χώρας σε δύο τμήματα, το νότιο με την κυριαρχία των μικροαστικών πληθυσμών όπου το προβάδισμα είχαν οι Συντηρητικοί, και το βόρειο με τα βιομηχανικά κέντρα και τις μεγάλες συγκεντρωμένες μάζες εργατικής τάξης όπου υπερείχαν οι Φιλελεύθεροι, αν και σταθερά αποδυναμώνονταν προς όφελος του Εργατικού Κόμματος. Η απόπειρα της νέας φιλελεύθερης κυβέρνησης τον Απρίλιο του 1911 να παρακάμψει τους Λόρδους όσον αφορούσε τη δυνατότητα τους να καταψηφίζουν οικονομικά μέτρα με ένα νέο «Νόμο περί Κοινοβουλίου» ναυάγησε λόγω του θανάτου του βασιλιά Εδουάρδου και μόνο με την παρέμβαση του νέου βασιλιά Γεωργίου Ε΄ που έχρισε πολλούς νέους ευγενείς ώστε να αλλάξουν οι συσχετισμοί στη Βουλή των Λόρδων, κατέστη δυνατή η έγκριση του νόμου παρά την αντίδραση πολλών παλαιών Λόρδων τον Αύγουστο του 1911. Αλλά και ο «Νόμος για την Εθνική ασφάλιση» που εισηγήθηκε ο Lloyd George για να ασφαλίσει κάποιες κατηγορίες βιομηχανικών εργατών και χειροτεχνών σε περίπτωση ανεργίας και ανίατης ασθένειας προσέκρουσε στην αντίδραση των γιατρών και των ασφαλιστικών εταιρειών μέχρις ότου εντάχθηκαν στο νέο σύστημα δημόσιας ασφάλισης. Βέβαια, ο «Νόμος περί Αυτονομίσεως» της Ιρλανδίας (Σεπτέμβριος 1914) συσπείρωσε τους Συντηρητικούς, οι οποίοι υπό την καθοδήγηση του Bonar Law που είχε διαδεχτεί τον Balfour στην ηγεσία της παράταξης, ανέλαβαν με σταυροφορικό μένος την προστασία των προνομίων των Προτεσταντών της Ιρλανδίας, ενώ η ίδια υπόθεση διαιρούσε και δίχαζε τους Φιλελεύθερους εκ των οποίων ο βουλευτής Agar-Robarts κατέθεσε τροποποίηση για να εξαιρεθούν οι τέσσερις βόρειες κομητείες του Ulster από τις διατάξεις του νόμου. Παράλληλα, τριβές προέκυψαν και με τους Εργατικούς συμμάχους οι οποίοι απαιτούσαν την κατάργηση της δικαστικής απόφασης Osborne (1909) που εξομοίωνε τους φόρους που επιβάλλονταν στα εμπορικά σωματεία με τα τέλη δημιουργίας συνδικάτων και πολιτικών οργανώσεων με αποτέλεσμα την οικονομική αιμορραγία τόσο πολλών εργατικών ομοσπονδιών, όσο και του ίδιου του Εργατικού Κόμματος. Αυτή η δικαστική απόφαση επιτάχυνε αφενός τη σύνδεση ολοένα και περισσότερων συνδικάτων στο Εργατικό Κόμμα με προεξέχουσα την περίπτωση των ανθρακωρύχων

⁵⁸W.A Speck, *A Concise History Of Britain 1707-1975*, Cambridge University Press 1993, σσ.164-69, Arthur Marwick, *Britain in the Century of Total War. War, Peace and Social Change 1900-67*, Little, Brown and Company, Toronto 1968, σσ. 33-34.

που συνένωσαν τους μέχρι τότε εκλεγμένους με τους Φιλελευθέρους αντιπροσώπους τους στο Κοινοβούλιο με τους Εργατικούς και αφετέρου πυροδότησε μια σειρά από κλιμακούμενες απεργιακές κινητοποιήσεις, ώστε το 1912 και το 1913 να είναι οι χρονιές με το μεγαλύτερο αριθμό στάσεων εργασίας της περιόδου πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την κοινωνική κρίση να οξύνεται από την άνοδο του φεμινιστικού κινήματος, το οποίο έλαβε και βίαιο χαρακτήρα, όταν η Emmelin Pankhurst με τη βοήθεια των θυγατέρων της Christabel και Sylvia, η οποία έγινε ένα από τα μελλοντικά μέλη του ΚΚΜΒ, τοποθέτησε βόμβα στο σπίτι του Lloyd George, μολονότι ο τελευταίος προσωπικά ήταν υπέρ της ψήφου των γυναικών.⁵⁹

Στο διάστημα 1902-07 η Βρετανία συνήψε συμμαχία με την Ιαπωνία και προχώρησε στη δημιουργία της «Εγκάρδιας Συνενόησης» (Αντάντ) σε αντίβαρο της γερμανοαυστροϊταλικής «Τριπλής Συμμαχίας» και με το ξέσπασμα του *Μεγάλου Πολέμου* προσπάθησε όχι μόνο να συντρίψει τον κυριότερο ανταγωνιστή της, τη Γερμανία, και να διευρύνει τις αποικιακές κτήσεις της στο χώρο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά και να φορτώσει το κύριο βάρος του πολέμου στην Γαλλία και τη Ρωσία. Όμως, η γερμανική στρατιωτική ισχύς αποδείχθηκε γρήγορα τέτοια που ανάγκασε τη βρετανική ηγεσία να κινητοποιήσει ένα πολύ μεγάλο μέρος των πόρων όλης της Αυτοκρατορίας για να κερδηθεί ο πόλεμος. Στο εσωτερικό της χώρας αυτό σήμαινε την στρατιωτικοποίηση της οικονομίας και προϋπόθεση για την επιτυχία αυτού του στόχου ήταν η απόλυτη ενσωμάτωση της εργατικής τάξης στα ιμπεριαλιστικά πολεμικά σχέδια της βρετανικής άρχουσας τάξης, κάτι που επιτεύχθηκε με τη «σοσιαλσβινιστική» στάση του Εργατικού Κόμματος που συνομολόγησε τη «βιομηχανική εκχειρία» από κοινού με επιχειρηματίες και συνδικάτα στις 27 Αυγούστου 1914.

Ο *Μεγάλος Πόλεμος* όχι μόνο σηματοδότησε το αδιέξοδο της επίλυσης των αντιθέσεων των καπιταλιστικών κοινωνιών που είχαν περάσει στο ιμπεριαλιστικό, μονοπωλιακό στάδιο με «ειρηνικά», πολιτικά και οικονομικά μέτρα, αλλά και συμβολικά έδωσε το θανατηφόρο πλήγμα στην παλιά αγγλική φιλελεύθερη παράδοση : η αναταραχή στα εργοστάσια και η αγωνιστικότητα εργατών και γυναικείου κινήματος υποχώρησαν λόγω του πολέμου και οι Φιλελεύθεροι επέβαλαν στον προϋπολογισμό του 1915 φόρους στα εισαγόμενα είδη θέτοντας τέλος στην παράδοση του ελεύθερου εμπορίου, ενώ στα 1916 εισήγαγαν την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία. Η συνένωση όλων των μερίδων του βρετανικού κεφαλαίου μπροστά στην πολεμική πρόκληση εκφράστηκε με την πρωτοβουλία του Asquith που μαζί με μια ομάδα Φιλελευθέρων εγκατέλειψε τον Lloyd George με το πρόσχημα ότι έπρεπε να αποφευχθεί για πολεμικούς λόγους η προσφυγή στις κάλπες, όπως όριζε ο «Νόμος περί Κοινοβουλίου» του 1911, πράγμα που μπορούσε να γίνει μόνο αν υπήρχε συγκατάθεση των Συντηρητικών που πλειοψηφούσαν στη Βουλή των Λόρδων. Ο Lloyd George μετακινήθηκε στο υπουργείο Πολέμου και προτάθηκε η παραχώρηση κυβερνητικής θέσης στον αρχηγό των Εργατικών A. Henderson.⁶⁰ Το Μάιο του 1915 σχηματίστηκε κυβέρνηση συνασπισμού Συντηρητικών, Φιλελευθέ-

⁵⁹ Arthur Marwick, ό.π., σσ. 42-3, 46-7. Η S. Pankhurst, εκπροσωπώντας την Worker's Socialist Federation, μια μικρή ριζοσπαστική σοσιαλιστική ομάδα του Λονδίνου, μετείχε στις εργασίες του 2^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ και εντάχθηκε στο ΚΚΜΒ στο δεύτερο συνέδριό του το 1921, αλλά αποχώρησε από αυτό ύστερα από τη σύλληψη και την εξάμηνη φυλάκισή της τον ίδιο χρόνο, διαφωνώντας με τον λενινιστικό προσανατολισμό του (James Klugmann, *History of the Communist Party of Great Britain*, vol.1, Lawrence and Wishart 1969, σσ. 20-21, 51-52, 226-27).

⁶⁰ W.A. Speck, *A Concise History of Britain 1707-1975*, ό.π., σσ. 172-81, G.D.H Cole, *A History of the Labour Party from 1914*, Routledge & Kegan Paul LTD, London, σσ. 25-8.

ρων και Εργατικών και το 1916 πρωθυπουργός ανέλαβε ο Lloyd George που κατέστειλε αιματηρά την ιρλανδική εθνικοαπελευθερωτική εξέγερση του ίδιου χρόνου. Παράλληλα, τον ίδιο χρόνο η υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου και ο περιορισμός των πολιτικών και συνδικαλιστικών δικαιωμάτων που είχε επιφέρει ο πόλεμος αφύπνισε το ταξικό εργατικό κίνημα, του οποίου τα μαχητικότερα και ριζοσπαστικότερα στοιχεία δημιούργησαν τις επιτροπές των συνδικαλιστών εκπροσώπων βάσης (Shop Stewards) οι οποίες και πρωταγωνίστησαν σε ένα νέο απεργιακό κίνημα που κορυφώθηκε στα 1917-18. Το απεργιακό κίνημα αγκάλιασε τους μηχανουργούς του Κόβεντρι και του Μπίρμιγχαμ, τους εργάτες των βαμβαουργείων του Λάνκασάϊρ και τους σιδηροδρομικούς όλης της χώρας. Βαθμιαία, το εργατικό κίνημα έθετε και πολιτικά αιτήματα και τον Ιανουάριο του 1918 η συνδιάσκεψη των Shop Stewards της Αγγλίας και της Σκωτίας ζήτησε από την κυβέρνηση να προωθήσει ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις, κάτι που υιοθετήθηκε και από το Συνέδριο των εργατικών ομοσπονδιών που συνήλθε στη Γλασκώβη το ίδιο διάστημα, ενώ εγκρίθηκαν και ψηφίσματα που καλούσαν στην υπογραφή άμεσης ανακωχής και αποφάσιζαν την προκήρυξη νέων απεργιών για τη ματαίωση της επιστράτευσης εργατών για να υπηρετήσουν στο μέτωπο. Όταν οι επαναστατικές διαθέσεις απλώθηκαν και στα πληρώματα των πολεμικών πλοίων η κυβέρνηση του Lloyd George αναγκάστηκε να προβεί σε υποχωρήσεις. Έτσι, με πρόταση της κυβέρνησης το Φεβρουάριο του 1918 το Κοινοβούλιο θέσπισε το καθολικό εκλογικό δικαίωμα για τους άνδρες άνω των 21 ετών και για τις γυναίκες άνω των 30 με αποτέλεσμα την αύξηση των εκλογέων από 8 σε 21 περίπου εκατομμύρια, και εισήγαγε εκπαιδευτικές και ασφαλιστικές μεταρρυθμίσεις.⁶¹ Η χειροτέρευση του βιοτικού επιπέδου των εργαζόμενων μαζών στη χώρα καθρεφτίζεται στη σταθερή μείωση της πραγματικής αγοραστικής δύναμης των ημερομισθίων καθώς στην Αγγλία ο ονομαστικός μισθός της εργασίας από τον Ιούλιο του 1914 ως τον Ιούλιο του 1918 αυξήθηκε σε διάφορους κλάδους κατά 52-70%, ενώ οι τιμές των ειδών κατανάλωσης αυξήθηκαν κατά 110-114%. Στο ίδιο χρονικό διάστημα τα κέρδη των μονοπωλίων παραγωγής σιδήρου, ατσαλιού, ενδυμάτων και ναυπήγησης πλοίων (όλοι κλάδοι άμεσα συνδεδεμένοι με την κάλυψη των πολεμικών αναγκών) αυξήθηκαν κατά 4 δισεκατομμύρια στερλίνες.⁶² Η εργατική ριζοσπαστικοποίηση των χρόνων του πολέμου επώασε τη συγκρότηση του ΚΚΜΒ λίγο αργότερα, αλλά και προίκισε την πρώτη του ιδρυτική γενιά με μια αμφίθυμη στάση έναντι του Εργατικού Κόμματος: ο ρεφορμισμός των *Εργατικών* και η όξυνση των ταξικών αντιθέσεων στα χρόνια του πολέμου κατέστησαν για τους ριζοσπάστες εργάτες μονόδρομο τον οργανωτικό πολιτικό τους διαχωρισμό από τους *Εργατικούς*, κάτι που υλοποιήθηκε με τη δημιουργία του ΚΚΜΒ, όμως η μακρόχρονη παράδοση της κοινής συνδικαλιστικής ένταξης και της αναζήτησης συμμαχιών στο χώρο του αστικού φιλελευθερισμού για την απόκρουση των επιθέσεων των Συντηρητικών, βάρυναν για χρόνια στη συνείδηση των πρώτων κομμουνιστών, οι οποίοι είχαν γαλουχηθεί πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέσα στις γραμμές του Εργατικού Κόμματος ή σε συνδικάτα υπό την ιδεολογική επίδραση των *Εργατικών*.

⁶¹David Thomson, ό.π., σσ. 45-55.

⁶² Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, τόμος Η1-Η2, εκδοτικός οίκος «Μέλισσα», Αθήνα 1962, σσ. 115-16, 133-34.

Παρά τη νίκη στα 1918 η χώρα είχε σοβαρά κλονιστεί, καθώς μετρούσε 743.000 νεκρούς, 1.639.000 τραυματίες και ανάπηρους και μείωση της βιομηχανικής παραγωγής κατά 20% σε σχέση με την προπολεμική περίοδο με αποτέλεσμα τη σοβαρή κάμψη των εξαγωγών και την κατακόρυφη εκτίναξη των εισαγωγών, ενώ το κόστος των στρατιωτικών δαπανών έφτασε τα 8,5 δισεκατομμύρια στερλίνες και το συνολικό μέγεθος των άμεσων ξένων επενδύσεων του βρετανικού κεφαλαίου μειώθηκε κατά το ¼ συγκριτικά με το αντίστοιχο στα 1914. Το αποτέλεσμα ήταν η χώρα από παγκόσμιος πιστωτής του διεθνούς καπιταλιστικού συστήματος να καταστεί ο κυριότερος οφειλέτης των Η.Π.Α οι οποίες υποκατέστησαν το Λονδίνο στο ρόλο του παγκόσμιου κέντρου χρηματοπιστωτικών ροών και την ίδια στιγμή πλήθαιναν οι φυγόκεντρες τάσεις περιοχών στους κόλπους της Αυτοκρατορίας. Ενδεικτικά, το δημόσιο χρέος της Βρετανίας από 650 εκατομμύρια λίρες στα 1914 έφτασε στα 7 δισεκατομμύρια 829 εκατομμύρια λίρες στα 1919 και η απόσβεση του απαιτούσε ολοένα και μεγαλύτερο μέρος του κρατικού προϋπολογισμού, πράγμα που προκαλούσε αύξηση των έμμεσων φόρων και του πληθωρισμού. Ακόμη και η σχετική οικονομική ανόρθωση του πρώτου μεταπολεμικού χρόνου λόγω της αυξημένης ζήτησης ειδών πλατιάς κατανάλωσης δεν επαρκούσε για την αποκατάσταση του ύψους των αγγλικών εξαγωγών στα προπολεμικά μεγέθη καθώς η αξία τους στα 1919 υπολειπόταν κατά 45% και στα 1920 κατά 30% σε σχέση με το 1914. Η σημαντική συσσώρευση κερδών των μεγάλων μονοπωλίων κατά την πολεμική περίοδο φαίνεται από το ότι στα 1919 δόθηκαν πιστώσεις ύψους 550.000.000 λιρών για νέες βιομηχανικές επενδύσεις προκειμένου να επιτευχθεί η αναπροσαρμογή της οικονομίας στις ανάγκες της ειρηνικής περιόδου, γεγονός που επέτρεψε προσωρινά την εμφάνιση πολύ μικρής ανεργίας στο 2% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Παρά τη χαμηλή αξία τους στα 1919 ο όγκος των εξαγωγών έφτασε στο 80% των προπολεμικών επιπέδων και αυτό μαζί με την προσδοκία για μεγάλα μεταπολεμικά λάφυρα, επέτρεπε στην αστική τάξη της Βρετανίας να ατενίζει το μέλλον με αισιοδοξία, μολονότι υπήρχε η διάχυτη ανησυχία μιας πιθανής «εξαγωγής» του μπολσεβικικού επαναστατικού παραδείγματος στην Ευρώπη. Οι προσδοκίες για μια νέα «χρυσή εποχή» του βρετανικού καπιταλισμού αποδείχθηκαν απατηλές, γιατί η άνοδος των τιμών δεν αντιστοιχούσε σε άνοδο της πραγματικής παραγωγής, ενώ η μαζική αποστράτευση 3.500.000 ανδρών εκτίναξε στα 1920 την ανεργία στο 9% και στο 20% στα 1921 με τις τιμές των καταναλωτικών αγαθών να πέφτουν κατά 10% λόγω της περιορισμένης ζήτησης, γεγονός που αφενός αύξανε τα ελλείμματα των κρατικών προϋπολογισμών δυσχεραίνοντας την άσκηση «προνοιακών» πολιτικών, αφετέρου επιβάρυνε την ανταγωνιστικότητα κλάδων, όπως η σιδηροβιομηχανία και η ανθρακοβιομηχανία οι οποίες δοκιμάστηκαν μακροχρόνια, σχεδόν μέχρι το 1937, με σταθερή μείωση των εξαγωγών τους.⁶³ Εντούτοις, η διαδικασία μονοπωλιακής συγκέντρωσης εντάθηκε με ενδεικτικό παράδειγμα τη μηχανουργία Vickers που στα 1922 είχε απορροφήσει άλλες 90 φίρμες σε σχέση με τα προπολεμικά μεγέθη της.

⁶³Peter Clarke, *Hope and Glory. Britain 1900-2000*, Penguin Books, London 2004, σσ. 105-6, Roderick Floud- Dierdre- McCloskey, *The economic history of Britain since 1700. Volume 2: 1860-1939*, Cambridge University Press, London 1994, σσ. 88-89, Robbins, Keith, *The British Isles 1901-1951*, Oxford University Press, London 2002, σσ. 220-22, Stephen Constantine, *Unemployment in Britain between the Wars*, Longman, London 1980, σσ. 9-11, Barry Eichengreen, *The British Economy between the Wars*, University of California, Berkeley 2002, σσ. 5-11, David Thomson, ό.π., σσ. 57-8, Arthur Warwick, ό.π., σσ. 142-44, Charles Loch Mowat, *Britain between the Wars, 1918-40*, Beacon Press, Boston 1971, σσ. 25-8.

Ανάλογες τάσεις συγκέντρωσης κεφαλαίου παρατηρήθηκαν και σε άλλους κλάδους, ώστε ήδη από το 1916 τα μεγάλα τραπεζοειδή ιδρύματα της Ομοσπονδίας Βρετανικής Βιομηχανίας με άμεσο σκοπό να αντιμετωπιστεί ο ανταγωνισμός των βιομηχανιών των Η.Π.Α στις αγορές της Άπω Ανατολής και στα βρετανικά dominions, όπως και οι προκλήσεις από την αναπτυσσόμενη βιομηχανία του Καναδά και της Αυστραλίας. Αντίδραση σε αυτές τις αρνητικές τάσεις αποτελούσε η συγκρότηση της νέας βρετανικής κυβέρνησης που σχηματίστηκε στα 1918 από τη συνεργασία Συντηρητικών και μερίδας των Φιλελευθέρων με επικεφαλής τον Lloyd George ύστερα από τις εκλογές στις 14 Δεκεμβρίου 1918, προτού καταργηθεί ο πολεμικός στρατιωτικός νόμος, στις οποίες ο συνασπισμός Συντηρητικών και Φιλελευθέρων εξασφάλισε 484 έδρες σε σύνολο 707 στη Βουλή των Κοινοτήτων (136 η ομάδα του Lloyd George και 338 οι Συντηρητικοί), 27 οι Φιλελεύθεροι του Asquith και 59 το Εργατικό Κόμμα, το οποίο υποσχόταν ότι θα εθνικοποιήσει τη γη και τους βασικούς βιομηχανικούς κλάδους και ότι θα απελευθερώσει τις αποικίες. Στη νέα κυβέρνηση μετείχαν και γνωστοί παράγοντες του Συντηρητικού κόμματος (ο J. Chamberlain ως υπουργός οικονομικών, ο W. Churchill ως υπουργός στρατιωτικών και ο λόρδος Curzon ως υπουργός εξωτερικών), ενώ η παλιά Φιλελεύθερη παράταξη φυλλορροούσε προς τους Εργατικούς και τους Συντηρητικούς.⁶⁴ Η φιλελεύθερη παράταξη δεν ξαναπήρε την πλειοψηφία στη Βουλή των Κοινοτήτων ενώ το ανερχόμενο Εργατικό Κόμμα μέχρι το 1945 δε είχε τόσες έδρες ώστε να ελέγχει την Κάτω Βουλή. Τα σχέδια του βρετανικού ιμπεριαλισμού ξεδιπλώθηκαν στη Διεθνή Ειρηνευτική Διάσκεψη του Παρισιού (1919-20) με την απαίτηση καταβολής από πλευράς της ηττημένης Γερμανίας βαρύντων αποζημιώσεων, με την προσπάθεια αρπαγής της μεγαλύτερης δυνατής λείας από τα λάφυρα του πολέμου και με τη διοργάνωση της αντισοβιετικής εκστρατείας των δυνάμεων της Αντάντ στην Κριμαία και την Ουκρανία στο πλευρό των Ρώσων αντεπαναστατών. Ειδικότερα, οι αγγλικές προτάσεις εστίαζαν στην ανάγκη να καταργηθεί η ναυτική δύναμη της Γερμανίας και να προσαρτηθούν οι αποικίες της στη βρετανική αυτοκρατορία χωρίς όμως την πλήρη γερμανική αποδυνάμωση στην Ευρώπη προκειμένου να λειτουργεί σαν αντίβαρο στη γαλλική ισχύ και σαν ανάχωμα της εξάπλωσης της σοβιετικής επιρροής. Ακόμη ο αμερικανικός στόλος ήταν μικρότερος από τον αγγλικό, όμως στις αγορές που παραδοσιακά κυριαρχούσε η Βρετανία γίνονταν πιο ανταγωνιστικές οι φθηνότερες εξαγωγές των ιαπωνικών και των αμερικανικών προϊόντων και η εμμονή των «14 σημείων» της διακήρυξης του Προέδρου των Η.Π.Α Ουίλσον με την πολιτική της «ελευθερίας των θαλασσών» και των «ανοιχτών θυρών στις εμπορικές συναλλαγές» μεσοπρόθεσμα υπονόμειε καίρια τη βρετανική ναυτική κυριαρχία. Στις 25 Φεβρουαρίου 1919 το Συμβούλιο των Μ. Δυνάμεων της Διάσκεψης του Παρισιού ενέκρινε τη γαλλική πρόταση για ένοπλη επέμβαση της Αντάντ στη Σοβιετική Ρωσία με πρόσχημα την εξόφληση των χρεών της τσαρικής εξουσίας και το Μάρτιο οι συνδυασμένες αγγλοαμερικανικές πιέσεις στους Γάλλους οδήγησαν στη νέα διευθέτηση των εδαφικών ορίων Γαλλίας, Γερμανίας, Βελγίου και Πολωνίας και στην αποστρατιωτικοποίηση της Ρηνανίας.⁶⁵ Μια νέα οικονομική ύφεση και κάμψη της βιομηχανικής παραγωγής κατά το 1/3 στα 1919-20 συνέπεσε με

⁶⁴ Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π., σσ. 433-36.

⁶⁵ Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π., σσ. 149-50, 155, 161-62, Alan John Percivale Taylor, *English History 1914-1945*, Oxford University Press 2001, σσ. 181-83.

την ορμητική άνοδο ενός νέου απεργιακού κινήματος με κεντρικό πολιτικό αίτημα τον αγώνα κατά της αντισοβιετικής επέμβασης, ο οποίος οδήγησε στην ίδρυση του ΚΚΜΒ στα 1920. Ήδη από τον Ιανουάριο του 1919 σημειώνονταν ταραχές σε στρατόπεδα της Αγγλίας στο Φόλκστον και στο Ντόβερ, αλλά και ανάμεσα στις βρετανικές στρατιωτικές δυνάμεις στο Μούρμανσκ και στον Αρχάγγελο της Ρωσίας με αποκορύφωμα τη στάση του πληρώματος της ναυαρχίδας «Βασίλισσα Ελισάβετ» τον Φεβρουάριο, όταν έλαβε το πλήρωμα εντολή να αποπλεύσει από τη Σκωτία για τη Βαλτική με σκοπό να πάρει μέρος στην αντισοβιετική επέμβαση. Η κυβέρνηση πήρε ορισμένα κατεπείγοντα μέτρα όπως η αύξηση του μισθού των στρατιωτών και η μαζική αποστράτευση, ενώ από την άνοιξη του 1919 οι νίκες του Κόκκινου στρατού ανάγκασαν τη βρετανική κυβέρνηση να αρχίσει την απαγκίστρωση των δυνάμεων της από το ρωσικό μέτωπο. Το καλοκαίρι του 1919 είχαν αποστρατευθεί 4 περίπου εκατομμύρια στρατιώτες, γεγονός που αύξανε την ανεργία αλλά και τα μέλη των εργατικών σωματείων που από 6.533.000 άτομα που ήταν στα 1919 έφτασαν τον αριθμό των 8.328.00 στο τέλος του 1920. Στα τέλη Ιανουαρίου του 1919 100.000 εργάτες απήργησαν στη βιομηχανική ζώνη του Clyde για τον περιορισμό της εργάσιμης βδομάδας υπό την καθοδήγηση του κινήματος των Shop Stewards και βασικό τους οργανωτή, έναν αριστερό συνδικαλιστή της Σκωτίας, τον W. Gallacher που θα καταστεί λίγο αργότερα ένας από τους βασικούς ηγέτες του Κομμουνιστικού Κόμματος. Μετά από δύο βδομάδες η άρνηση των επίσημων συνδικάτων να στηρίζουν οικονομικά την απεργία σε συνδυασμό με την πίεση των στρατιωτικών δυνάμεων που απεστάλησαν στην περιοχή οδήγησαν στην αναστολή των κινητοποιήσεων, όμως η σκυτάλη πέρασε στους ανθρακωρύχους, των οποίων η ομοσπονδία αποφάσισε στη συνδιάσκεψη της στο Σάουθπορτ (14 Ιανουαρίου) να ζητήσει αύξηση του ημερομισθίου κατά 30%, εφαρμογή εξάωρης εργασίας, δουλειά για τους αποστρατευμένους ανθρακωρύχους και εθνικοποίηση των ορυχείων. Η άρνηση της κυβέρνησης να ικανοποιήσει αυτά τα αιτήματα, έκανε την ομοσπονδία να κηρύξει απεργία στις 15 Μαρτίου, η οποία στηρίχθηκε και από τους σιδηροδρομικούς οι οποίοι μάλιστα ζήτησαν και την ανάκληση των αγγλικών στρατευμάτων από τη Σοβιετική Ρωσία.⁶⁶ Για την εξομάλυνση της κοινωνικής κρίσης η Βουλή συνέστησε μια επιτροπή υπό τον δικαστή Sankey με σκοπό την επεξεργασία εργατικών μεταρρυθμίσεων και τη διαμεσολάβηση στις διαφορές εργατών και εργοδοτών. Οι εργασίες της επιτροπής κράτησαν από τις 3 μέχρι τις 20 Μαρτίου και με βάση την έκθεσή της το Κοινοβούλιο ενέκρινε την αύξηση του ημερομισθίου κατά 20% και τον περιορισμό της εργάσιμης μέρας σε 7 ώρες, αλλά απέρριψε οποιαδήποτε πρόταση εθνικοποίησης. Τα εργατικά συνδικάτα φάνηκαν ικανοποιημένα από όσα υλοποιήθηκαν και ματαίωσαν το σχεδιασμό για προκήρυξη γενικής απεργίας κατόπιν και των ανάλογων συστάσεων που έκανε ο Henderson, ο γραμματέας του Εργατικού Κόμματος. Παρόλα αυτά, όταν το Μάιο έγινε γνωστή μια εγκύκλιος του υπουργού Στρατιωτικών W. Churchill περί της χρήσης στρατού για το σπάσιμο των απεργιών και για την αποκατάσταση της δημόσιας τάξης σε περίπτωση που τα συνδικάτα εμποδίσουν την μεταφορά εφοδίων σε υπερπόντιες αποστολές, αναζωπυρώθηκε η εργατική διαμαρτυρία με αιτήματα την κατάργηση της στρατιωτικής θητείας και το σταμάτημα της αντισοβιετικής επέμβασης, με αποκορύφωμα την απεργία 150.000 ανθρακω-

⁶⁶F.M.L Thompson (ed.), *The Cambridge Social History of Britain 1750-1950. Volume 1. Regions and Communities*, Cambridge University Press 1990, σσ. 234-40.

ρύχων μαζί με τους υφαντές του Λανκασάιρ, του Γιορκσάιρ και της Ουαλλίας το καλοκαίρι του 1919. Το αποτέλεσμα ήταν ο σχηματισμός στο Μάντσεστερ το Σεπτέμβριο του 1919 της Εθνικής Επιτροπής του κινήματος «Κάτω τα Χέρια από τη Ρωσία» που συνένωνε όλες τις κινήσεις που αποσκοπούσαν στην ανάπτυξη ειρηνικών σχέσεων με τη Σοβιετική Ρωσία, διεξήγαν καμπάνιες εναντίον της επέμβασης της Αντάντ και διεκδικούσαν την κατάργηση της στρατιωτικής θητείας, τον τερματισμό του αποκλεισμού της Σοβιετικής Ρωσίας και την αποφυλάκιση όλων των αντιρρησιών συνείδησης. Η μεγάλη απεργία των σιδηροδρομικών από τις 27 Σεπτεμβρίου μέχρι τις 5 Οκτωβρίου 1919 υιοθέτησε μαζί με τα οικονομικά αιτήματα και το Πρόγραμμα αυτής της Εθνικής Επιτροπής και παρά την αντίδραση των ρεφορμιστών ηγετών των Trade Unions, η έκταση του απεργιακού κινήματος που περιέλαβε 6.000.000 εργάτες ανάγκασε τους εργοδότες να υπογράψουν αυξήσεις, να μειώσουν τις ώρες εργασίας και να καταβάλουν βοήθημα για ένα διάστημα 39 βδομάδων σε όσους θα απολύονταν από τα πολεμικά εργοστάσια που μείωναν την μεταπολεμική παραγωγή τους.⁶⁷

Η εσωτερική πολιτική και κοινωνική κρίση της Βρετανίας εντεινόταν από τα προβλήματα της μητρόπολης με τις αποικιακές και τις αυτοδιοικούμενες (dominions) κτήσεις της. Ήδη από το 1917 οι αγγλικοί ιθύνοντες κύκλοι είχαν αναγκαστεί να παραχωρήσουν στα dominions το καθεστώς του αυτόνομου κράτους της Βρετανικής Αυτοκρατορίας προκειμένου να εξασφαλίσουν την απρόσκοπτη ροή πρώτων υλών και στρατιωτικών έμψυχων εφεδρειών χωρίς αντιρρήσεις από την αστική τάξη των κτήσεων, ενώ με πρόταση του Λόυντ Τζώρτζ είχε εγκριθεί η αρχή των προνομιακών, ευνοούμενων εμπορικών ανταλλαγών μεταξύ μητρόπολης και dominions. Μεταπολεμικά οι αυτοδιοικούμενες αυτές κτήσεις διεύρυναν περισσότερο την αυτόνομιά τους, αρχίζοντας να εφαρμόζουν ακόμη και ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική από τη μητρόπολη με χαρακτηριστικότερη περίπτωση τον Καναδά, του οποίου η κυβέρνηση πέτυχε στη Συνδιάσκεψη του Παρισιού την αναγνώριση της ανεξάρτητης από την Αγγλία αντιπροσώπευσης στην Κοινωνία των Εθνών και της χωριστής υπογραφής των συνθηκών ειρήνης. Εξάλλου, στη διάρκεια του πολέμου είχαν ενισχυθεί οι οικονομικοί δεσμοί του Καναδά με τις Η.Π.Α, των οποίων οι κεφαλαιακές επενδύσεις στο καναδικό έδαφος από 880.700.000 δολάρια που ήταν στα 1914 έφτασαν τα 2,5 δισεκατομμύρια δολάρια στα 1922 ξεπερνώντας ακόμη και τις αγγλικές επενδύσεις. Στα 1920 η Βρετανία αναγνώρισε το διορισμό ξεχωριστού Καναδού πρεσβευτή στην Ουάσινγκτον και στα 1922-23 η καναδική κυβέρνηση όχι μόνο δεν υποστήριξε τη Βρετανία στη διαφορά της με την κεμαλική Τουρκία για τα Στενά, αλλά και αρνήθηκε να αναγνωρίσει τη Συνθήκη της Λωζάννης και τελικά πίεσε τη βρετανική κυβέρνηση τον Οκτώβριο του 1923 να αναγνωρίσει σε όλα τα dominions το δικαίωμα να υπογράφουν ανεξάρτητα από την Αγγλία συμφωνίες με τρίτες χώρες. Ομοίως, και ο πρωθυπουργός της Νοτιοαφρικανικής Ένωσης Σματς στα 1921-22 στήριζε τις καναδικές προτάσεις σε βάρος των αγγλικών συμφερόντων στο τουρκικό ζήτημα, αλλά η αυστραλιανή κυβέρνηση έδειχνε μεγαλύτερη συμμόρφωση με την αγγλική εξωτερική πολιτική, γιατί ανησυχούσε από την ιαπωνική επιθετικότητα στον Ειρηνικό Ωκεανό, όταν μεταβιβάστηκαν οι γερμανικές κτήσεις του Ειρηνικού στην ιαπωνική κυριαρχία. Φυσικά, τα σημαντικότερα προβλήματα για την αγγλική μητρόπολη εντοπίζονταν στην Ιρλανδία όπου

⁶⁷Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π σσ. 438-41, Arthur Marwick, ό.π., σσ. 148-50, G.D.H Cole ό.π., σσ. 90-94.

ήδη από το 1916 το εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα είχε πάρει ένοπλη μορφή. Τον Δεκέμβριο του 1918 επικράτησαν οι Ιρλανδοί Δημοκρατικοί στις εκλογές για την ανάδειξη των Ιρλανδών αντιπροσώπων του αγγλικού κοινοβουλίου, οι οποίοι αρνήθηκαν να ενσωματωθούν στην αγγλική Βουλή και στις 21 Ιανουαρίου 1919 στο Δουβλίνο ανακήρυξαν το σώμα τους σε εθνική ιρλανδική βουλή και ψήφισαν την ανεξαρτησία της Ιρλανδίας. Η βρετανική κυβέρνηση αρνήθηκε να αναγνωρίσει την ιρλανδική ανεξαρτησία και στα 1920 τακτικός στρατός 50.000 ανδρών προστέθηκε στους 150.000 αστυνομικούς για να αντιμετωπιστεί η ιρλανδική δημοκρατική εθνοφρουρά. Οι αγγλικές θηριωδίες εξαγρίωσαν τα αγγλικά εργατικά συνδικάτα και σε πολλές περιπτώσεις οι εργάτες αρνούσαν να μεταφέρουν και να ξεφορτώσουν όπλα και εφόδια που προορίζονταν για τον αγγλικό στρατό στην Ιρλανδία, ενώ η διάσκεψη των Shop Stewards τον Ιανουάριο του 1920 τάχθηκε αλληλέγγυα με τους Ιρλανδούς Δημοκρατικούς και το ίδιο το Συνέδριο των Εργατικών Ομοσπονδιών της Βρετανίας τον Ιούλιο του 1920 ζήτησε την αναστολή των στρατιωτικών επιχειρήσεων στο νησί. Η αντίσταση του ιρλανδικού λαού και η βοήθεια της δημοκρατικής κοινής γνώμης σε Ευρώπη και Αμερική ανάγκασαν τους Βρετανούς αποικιοκράτες να ζητήσουν διαπραγματεύσεις από τον Ιρλανδό πρόεδρο Ντε Βαλέρα και στις 10 Ιουλίου υπογράφηκε ανακωχή μεταξύ των δύο μερών. Η αγγλοϊρλανδική συνθήκη στις 6 Δεκεμβρίου 1921 δεν έδωσε οριστική λύση στο πρόβλημα, γιατί προέβλεπε την απόσπαση των κομητειών του Ulster από την Ιρλανδία και την παραμονή τους στη Μ. Βρετανία, όπως την παραμονή αγγλικών βάσεων στο νησί και την εξαγορά της γης των Άγγλων γαιοκτημόνων από τους Ιρλανδούς χωρικούς. Επί της ουσίας η συμφωνία απέβλεπε στη συγχώνευση της Δημοκρατίας της Ιρλανδίας με τη Βρετανική αυτοκρατορία με αντάλλαγμα την αναγνώριση της ως ανεξάρτητου κράτους. Αυτή η εξέλιξη δίχασε την ιρλανδική βουλή και οδήγησε σε εμφύλιο πόλεμο τους Ιρλανδούς από το καλοκαίρι του 1922 μέχρι την άνοιξη του 1923, όταν και επιβλήθηκαν οι οπαδοί του συμβιβασμού με την Αγγλία. Εντούτοις, οι συνεχιζόμενες αποτυχίες της αγγλικής εξωτερικής πολιτικής και ειδικά η ήττα του ελληνικού στρατού, του τοποτηρητή του βρετανικού ιμπεριαλισμού το φθινόπωρο του 1922 στην Τουρκία, μαζί με τα εσωτερικά οικονομικά προβλήματα κλυδώνιζαν την κυβέρνηση των Φιλελευθέρων.⁶⁸

Η όξυνση των αγγλοαμερικανικών αντιθέσεων είχε τον αντίκτυπο της στις σχέσεις της Βρετανίας με τις αποικιακές κτήσεις της και με τους συμμάχους της Αντάντ. Ειδικά, έντονος ήταν ο ανταγωνισμός για τις σφαίρες τοποθέτησης κεφαλαίων και για τις πηγές πρώτων υλών στην Ασία και πρωταρχικά στην Κίνα, όπου το αμερικανικό κεφάλαιο προσπαθούσε να διεισδύσει στο λεκανοπέδιο του ποταμού Γιανγκτσέ της νότιας Κίνας, περιοχή ελεγχόμενη οικονομικά από την Αγγλία. Η επικύρωση από το αμερικανικό Κογκρέσο στα 1919 του προγράμματος ναυπηγήσεων που θα καθιστούσε στα 1924 τον αμερικανικό στόλο ως τον μεγαλύτερο του κόσμου, συνιστούσε ευθεία πρόκληση στην αγγλική ναυτική υπεροπλία και προκειμένου να κάμψουν οι Αμερικανοί τις βρετανικές αντιρρήσεις σχετικά με την ελευθερία του εμπορίου στην Κίνα και με το ύψος των ναυτικών εξοπλισμών, εκμεταλλεύτηκαν τις αγγλικές οικονομικές δυσκολίες, απαιτώντας την άμεση εξόφληση των πολεμικών χρεών συνολικής αξίας 850.000.000 λιρών, ώστε να υπονομεύσουν τη

⁶⁸Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π., σσ. 451-60, W.A Speck, *A Concise History Of Britain 1707-1975*, ό.π., σσ. 185-86, David Thomson, ό.π., σσ. 70-74, Charles Loch Mowat, ό.π., σσ. 57-65, 72-74.

θέση της Αγγλίας στην παγκόσμια πιστωτική αγορά. Η πίεση των αμερικανών τραπεζιτών προκάλεσε την πτώση της αξίας της στερλίνας στο 79% της αξίας της χρυσής λίρας στα 1921 με αποτέλεσμα τις επίμονες υποδείξεις του αγγλικού χρηματιστικού κεφαλαίου προς την κυβέρνηση να αποκαταστήσει με τα μέτρα της την ισοτιμία της στερλίνας και της χρυσής λίρας, κάτι που ισοδυναμούσε με ρύθμιση του χρέους προς τις Η.Π.Α.⁶⁹ Με αμερικανική πρόταση συνήλθε στην Ουάσινγκτον διεθνής συνδιάσκεψη στις 12 Νοεμβρίου του 1921 όπου μετείχαν Η.Π.Α, Βρετανία, Γαλλία, Ιαπωνία, Ιταλία, Ολλανδία, Βέλγιο, Πορτογαλία και Κίνα με χωριστές αντιπροσωπίες των Ινδιών και των άλλων βρετανικών dominions σχετικά με τους ναυτικούς εξοπλισμούς και τα προβλήματα του Ειρηνικού Ωκεανού και της Άπω Ανατολής.⁷⁰ Η τελική συμφωνία για τον περιορισμό των ναυτικών εξοπλισμών υπογράφηκε στις 6 Φεβρουαρίου 1922 από την Ιαπωνία, τη Γαλλία, τη Βρετανία, την Ιταλία και τις Η.Π.Α με ισχύ μέχρι το τέλος του 1936 και ουσιαστικά καθιέρωνε τέτοιες αναλογίες πλοίων που συνιστούσαν εφαρμογή της αρχής της ισοδυναμίας μεταξύ αγγλικού και αμερικανικού στόλου, όμως η Βρετανία διατήρησε ένα σχετικό πλεονέκτημα, κρατώντας τον πολλαπλάσιο αριθμό των καταδρομικών της, άρα και μια σχετική υπεροχή στις ναυτικές δυνάμεις, επειδή ο στόλος των καταδρομικών είχε ζωτική σημασία για τον έλεγχο των θαλάσσιων συγκοινωνιών της Βρετανίας με τις αποικιακές κτήσεις της. Δύο από αυτές ήταν το Καουλούν και το Χογκ Κογκ των οποίων ο αγγλικός έλεγχος επικυρώθηκε εκ νέου με τη λεγόμενη «συμφωνία των εννέα κρατών» (6-2-1922), των Η.Π.Α, της Αγγλίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Ιαπωνίας, του Βελγίου, της Ολλανδίας, της Πορτογαλίας και της Κίνας, η οποία και «προστάτευε» την εδαφική ακεραιότητα της Κίνας με παράλληλη αναγνώριση της πολιτικής των «ανοιχτών θυρών για τις εμπορικές και βιομηχανικές επενδύσεις όλων των εθνών», όπως και του δικαιώματος της ετεροδικίας των ξένων υπηκόων.⁷¹

Πιο ανησυχητικές ήταν για λογαριασμό της βρετανικής άρχουσας τάξης οι εξελίξεις στις Ινδίες που είχαν μοναδική οικονομική και στρατιωτική σπουδαιότητα δεδομένου του ότι στη διάρκεια του πολέμου περίπου 1.500.000 Ινδοί είχαν υπηρετήσει στις βρετανικές αυτοκρατορικές δυνάμεις σε διάφορα μέτωπα, ενώ 145 εκατομμύρια στερλίνες είχαν χορηγηθεί ως δάνεια με εξαιρετικά ευνοϊκούς όρους από την αγγλοϊνδική κυβέρνηση στη μητρόπολη. Ήδη από τον Ιούλιο του 1918 ο αρμόδιος για ζητήματα Ινδιών υπουργός της Βρετανίας Montagu μαζί με τον αντιβασιλιά των Ινδιών Chelmsford είχαν καταλήξει σε ορισμένες μεταρρυθμίσεις που θα εφάρμοζαν σε μερικές επαρχίες το σύστημα της δυαρχίας, βάσει του οποίου προβλεπόταν πως η δικαιοδοσία πάνω στα δευτερεύοντα όργανα της τοπικής εκτελεστικής εξουσίας θα μεταβιβαζόταν σε Ινδούς υπουργούς εκλεγμένους από νομοθετικές συνελεύσεις, ενώ τις νευραλγικές θέσεις θα τις ασκούσαν υπουργοί διορισμένοι από το Λονδίνο. Όταν ανακοινώνονταν αυτές οι μεταρρυθμίσεις, είχαν ξεσπάσει μεγάλες απεργίες στο Μαντράς, στην Καλκούτα και στη Βομβάη που εκτός από οικονομικά αιτήματα πρόβαλαν και αντιιμπεριαλιστικά συνθήματα και παράλληλα είχε ξεσπάσει ένα αγροτικό κίνημα που ενισχυόταν από

⁶⁹Barry Eichengreen,ό.π., σσ. 14-16.

⁷⁰Robert Blake, *The Decline of Power 1915-1965*, Paladin Grafton Books, London 1986, σσ. 128-29.

⁷¹Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π., σσ. 564-66, 568-75, David Thomson, ό.π., σσ.80-82, Charles Loch Mowat, ό.π., σσ. 112-16.

την αποστράτευση ενός εκατομμυρίου στρατιωτών που γύριζαν από το μέτωπο διαποτισμένοι από επαναστατικές ιδέες. Το Ινδικό Εθνικό Κογκρέσο τον Αύγουστο του 1918 αντιτάχθηκε σε αυτές τις μεταρρυθμίσεις και η βρετανική απάντηση ήταν ο νόμος του δικαστή Rowlett που καταργούσε τα δικαστήρια ενόρκων και προέβλεπε την απαγόρευση διαδηλώσεων και την επιβολή λογοκρισίας, κάτι που ανάγκασε το Ινδικό Κογκρέσο να κηρύξει εκστρατεία πολιτικής ανυπακοής. Στα πλαίσια της ο Γκάντι, ένας από τους ηγέτες του Εθνικού Κογκρέσου, κήρυξε για τις 30 Μαρτίου 1919 «ημέρα μετάνοιας» που στην πράξη ισοδυναμούσε με γενική απεργία η οποία και κατέληξε στη «σφαγή του Amritsar» (13-4-1919), όπου ο βρετανικός στρατός πυροβόλησε και σκότωσε 100 περίπου άτομα που μετείχαν σε ένα ογκώδες συλλαλητήριο διαμαρτυρίας κατά των βρετανικών αυθαιρεσιών. Το αιματηρό αυτό γεγονός πυροδότησε νέες εξεγέρσεις στο Πεντζάπ, στη Βομβάη, στη Βεγγάλη και στη Λαχόρη με εμπρησμούς κυβερνητικών κτιρίων και γενική επιβολή του στρατιωτικού νόμου. Παρά την προσπάθεια του Γκάντι να εκτονωθεί η ένταση με την αποδοχή του σχεδίου Montagu-Chelmsford, το Πανινδικό Κογκρέσο των συνδικαλιστικών οργανώσεων απέρριψε εκ νέου αυτές τις ρυθμίσεις και το φθινόπωρο του 1920 συνενώθηκε το Εθνικό Κογκρέσο που συσπείρωνε ινδουιστές με τη Μουσουλμανική ένωση με σκοπό το μετασχηματισμό του σε ενιαίο κόμμα διεκδίκησης αυτοδιοίκησης και ανεξαρτησίας. Στα 1921 ξέσπασαν ένοπλες αγροτικές εξεγέρσεις στο Μαντράς και στο Αούντ οι οποίες στρέφονταν τόσο κατά των Άγγλων, όσο και κατά των τσιφλικιάδων που ανήκαν στις ανώτερες κάστες του ινδουισμού, ενώ στο Πεντζάπ οι βιοτέχνες σιχ σχημάτισαν ένα μαχητικό κίνημα («ακάλι») κατά των Βρετανών και των εργοδοτών τους. Στα τέλη του 1921 χιλιάδες φοιτητές και εργάτες των πόλεων συγκρότησαν σώματα «εθνικών εθελοντών» για να μπούκοτάρουν τα αγγλικά καταστήματα και να οργανώσουν αντιβρετανικές διαμαρτυρίες τα οποία τέθηκαν εκτός νόμου. Όταν το Φεβρουάριο του 1922 ο Γκάντι ως επικεφαλής της εκτελεστικής επιτροπής του Κογκρέσου ανέστειλε τις κινητοποιήσεις «πολιτικής ανυπακοής» με αφορμή τον εμπρησμό ενός αστυνομικού σταθμού με 21 νεκρούς αστυνομικούς στο χωριό Τσαουρί-Τσαουρά του Γκορακπούρ, το εθνικό κίνημα διασπάστηκε, η Μουσουλμανική ένωση αποχώρησε από το Κογκρέσο και οι πιο μετριοπαθείς αστοί ίδρυσαν το κόμμα της «Σβαράτζ» (αυτοδιοίκηση), για να συμμετάσχουν στις νομοθετικές εκλογές με βάση τις μεταρρυθμίσεις Montagu-Chelmsford. Εντούτοις, ο βρετανικός ιμπεριαλισμός δεν μπορούσε να θεωρήσει ότι το ινδικό πρόβλημα είχε λυθεί, επειδή εντός του Εθνικού Κογκρέσου διαμορφώθηκε μια αριστερή πτέρυγα με επικεφαλής τον Γιαβαχαρλάλ Νεχρού η οποία και πρόβαλε πάλι το αίτημα της πλήρους ανεξαρτησίας, προσεταιριζόμενη μάλιστα και τον Γκάντι.⁷² Επειδή ο εμίρης του Αφγανιστάν Αμανούλα έδινε άσυλο στους μουσουλμάνους Ινδούς που καταφέρονταν εναντίον της αγγλικής επικυριαρχίας στην Ινδία, οι Βρετανοί του κήρυξαν τον πόλεμο τον Μάιο του 1919, ο οποίος έληξε στις 3 Αυγούστου με τη συνθήκη του Ραβαλπίντι που όριζε την αναγνώριση της αφγανικής ανεξαρτησίας παρά τις βρετανικές στρατιωτικές επιτυχίες. Οι τεράστιες δοκιμασίες που αντιμετώπιζε η Αγγλία σε ολόκληρη την Μέση και Εγγύς Ανατολή εξηγούν γιατί η βρετανική κυβέρνηση έκλεισε γρήγορα το «αφγανικό πρόβλημα» με αυτόν τον συμβιβασμό. Κρίσιμο πεδίο αποτελούσε η Αίγυπτος που από το 1914 είχε μετατραπεί σε επί-

⁷²Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π., σσ. 617-18, 621-28, Nicholas Owen, "The Soft Heart of the British Empire: Indian Radicals in Edwardian London", *Past and Present*, no 220 (2013), σσ. 143-84.

σημο αγγλικό προτεκτοράτο με επικεφαλής τον σουλτάνο Χουσεΐν Καμίλ. Στις 13 Νοεμβρίου 1918 μια ομάδα από φιλελεύθερους Αιγυπτίους πολιτικούς παράγοντες υπέβαλε στο Βρετανό ανώτατο πολιτικό διοικητή το αίτημα να παραχωρηθεί στην Αίγυπτο πλήρης ανεξαρτησία. Αυτοί συγκρότησαν και την «Ουάντ», την εθνική αραβική αντιπροσωπεία που ήθελε να μεταβεί στη Διάσκεψη του Παρισιού για να ζητήσει την κατάργηση του αγγλικού προτεκτοράτου, κάτι που συνάντησε την αντίδραση των αγγλικών αρχών και τη σύλληψη του επικεφαλής της «Ουάντ», Ζαγλούλ πασά και τριών ακόμη συνεργατών του τον Μάρτιο του 1919. Όλο τον επόμενο μήνα η Αίγυπτος συνταράχθηκε από μια γενική εξέγερση με μαζικές διαμαρτυρίες, απεργίες και συγκρούσεις με τις αποικιακές δυνάμεις. Τελικά, οι συλληφθέντες αφέθηκαν ελεύθεροι και τους επιτράπη να παραστούν στη Διάσκεψη, μολονότι εκεί δεν εισακούστηκαν οι εκκλήσεις τους για την αιγυπτιακή ανεξαρτησία. Όταν το φθινόπωρο του 1921 η βρετανική κυβέρνηση αξίωσε την υπογραφή μιας νέας συνθήκης για τη νομιμοποίηση της αγγλικής κυριαρχίας από την αιγυπτιακή κυβέρνηση του Άντλι πασά, ο τελευταίος παραιτήθηκε με αποτέλεσμα νέες αιματηρές διαδηλώσεις τον Δεκέμβριο του 1921 και τη νέα σύλληψη του Ζαγλούλ και των οπαδών του από τις αποικιακές αρχές. Σε αυτό τον γύρο κινητοποιήσεων έντονη ήταν η σφραγίδα του εργατικού κινήματος με τις απεργίες των συνδικάτων και την προσχώρηση του σοσιαλιστικού αιγυπτιακού κόμματος στην Κομμουνιστική Διεθνή, ενώ το 1922 προσχώρησε και η Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας της Αιγύπτου, που αριθμούσε 300 ενώσεις με 50.000 μέλη περίπου, στην Κόκκινη Διεθνή των συνδικάτων («Προφιντέρν»)⁷³.

Το 1922 ήταν μια δύσκολη χρονιά για τη βρετανική αστική τάξη και κυρίως για τους Φιλελεύθερους κυβερνητικούς της παράγοντες λόγω των παραπάνω επιπλοκών, γι' αυτό και ο Lloyd George επεχείρησε επανειλημμένα ανοίγματα προς τους διαφωνούντες Φιλελεύθερους και τους Συντηρητικούς για το σχηματισμό μιας νέας κεντρίας πλειοψηφίας που θα ασκούσε επιπλέον πιέσεις στην ηγεσία των Εργατικών για να χαλιναγωγήσουν περαιτέρω τις αγωνιστικές διαθέσεις της βάσης των συνδικάτων, προκειμένου η «εθνική ομοψυχία» να συνδράμει στην επίτευξη των στόχων της εξωτερικής πολιτικής, όμως τα ανοίγματα έπεσαν στο κενό, γιατί ο A.N Chamberlain που είχε διαδεχτεί τον Bonar Law στην ηγεσία των Συντηρητικών έκρινε ότι μπορούσαν αυτοδύναμα να χειριστούν τις εσωτερικές κρατικές και τις διεθνείς επιπλοκές. Η πολιτική κρίση στους κόλπους των πολιτικών σχηματισμών της άρχουσας τάξης το φθινόπωρο του 1922 σχετικά ομαλοποιήθηκε με την αντικατάσταση της κυβέρνησης συνασπισμού του Lloyd George από κυβέρνηση της Συντηρητικής παράταξης που παρέμειναν στην πολιτική εξουσία με μικρά διαλείμματα μέχρι το 1940. Οι πιο συντηρητικοί πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες θεωρούσαν ότι η ύφεση του απεργιακού και επαναστατικού κινήματος στα 1922 τόσο στο εσωτερικό της Βρετανίας, όσο και στην Ευρώπη σηματοδοτούσε τη δυνατότητα επιστροφής σε ένα σύστημα μονοκομματικής διακυβέρνησης χωρίς καμία παραχώρηση προς την εργατική τάξη και χωρίς τους συμβιβαστικούς ελιγμούς τύπου «Επιτροπής Sankey» των Φιλελευθέρων. Στις 19 Οκτωβρίου οι Συντηρητικοί έπαψαν να στηρίζουν την κυβέρνηση συνασπισμού του Lloyd George ο οποίος και παραιτήθηκε από πρωθυπουργός αυθημερόν και προκηρύχθηκαν εκλογές για τις 15 Νοεμβρίου

⁷³Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π., σσ. 658-62, Charles Loch Mowat, ό.π., σσ. 109-12, Arthur Marwick, ό.π., σσ. 135-42.

στις οποίες οι Συντηρητικοί πήραν 347 έδρες, οι Φιλελεύθεροι του Asquith 60, οι Φιλελεύθεροι του Lloyd George 57 και το Εργατικό Κόμμα 142 έδρες. Έτσι, σχηματίστηκε αμιγώς Συντηρητική κυβέρνηση υπό τον A. Bonar Law και μετά την παραίτηση του το Μάιο του 1923 υπό τον Stanley Baldwin με τους Εργατικούς να καταλαμβάνουν τη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης με επικεφαλής της κοινοβουλευτικής τους ομάδας τον Ramsey MacDonald. Το πρόγραμμα των Συντηρητικών προέβλεπε θέσπιση προστατευτικών δασμών, αποκατάσταση της αγγλικής κυριαρχίας στο παγκόσμιο εμπόριο και συντριβή του μπολσεβικισμού στην Ευρώπη, προπάντων στη Γερμανία. Έκφραση αυτού του προσανατολισμού υπήρξε το τελεσίγραφο του λόρδου Curzon, υπουργού εξωτερικών, στις 8 Μαΐου 1923 εναντίον της σοβιετικής κυβέρνησης που απειλούσε να καταγγείλει την αγγλοσοβιετική εμπορική συμφωνία χωρίς όμως αποτέλεσμα. Αφορμή ήταν η κατακράτηση ενός αγγλικού αλιευτικού από τις σοβιετικές αρχές στα χωρικά ύδατα της Βόρειας Θάλασσας, αλλά ο Curzon στο σχετικό υπόμνημά του κατηγορούσε τη Σοβιετική Ένωση, ότι ενθαρρύνει την αντιβρετανική δράση στο Ιράν, ότι δημιουργεί εμπόδια στη βρετανική ναυσιπλοΐα και ότι διενεργεί κατασκοπία σε βάρος του Λονδίνου. Απαιτούσε δε, την αντικατάσταση όλων των Ρώσων διπλωματών στην Τεχεράνη, την αποζημίωση των ιδιοκτητών των αγγλικών αλιευτικών και τον περιορισμό των ρωσικών χωρικών υδάτων στα 3 ναυτικά μίλια. Το επεισόδιο γρήγορα έλαβε και πιο «θερμή» διάσταση, καθώς στις 10 Μαΐου δολοφονήθηκε ο σοβιετικός διπλωμάτης στη Λωζάννη Β. Βορόφσκι, ενώ λίγο αργότερα ο αγγλικός στόλος κατέφθασε στα Δαρδανέλια και άλλα πλοία στέλνονταν στη Βαλτική. Ήδη από τις αρχές του μήνα αγγλική στρατιωτική αποστολή είχε αναχωρήσει για το Βουκουρέστι για επιθεώρηση του ρουμανικού στρατού και το βρετανικό επιτελείο βρισκόταν σε διαπραγματεύσεις με την πολωνική κυβέρνηση για μια νέα αντισοβιετική εκστρατεία, η οποία τελικά ματαιώθηκε αφενός γιατί υπήρξε μαζική εργατική αντίδραση στο εσωτερικό της Βρετανίας με κυριότερο παράδειγμα το ογκώδες συλλαλητήριο της πλατείας Τραφάλγκαρ στις 13 Μαΐου, όπου τα εργατικά συνδικάτα του Λονδίνου απαίτησαν από την κυβέρνηση να ανακαλέσει άμεσα το τελεσίγραφο της, ενώ με πρωτοβουλία του ΚΚΜΒ σε πολλές πόλεις συγκροτήθηκαν «συμβούλια δράσης» με σκοπό τον αγώνα για την προστασία της ΕΣΣΔ, αφετέρου επειδή υπήρχαν τμήματα του ίδιου του αγγλικού κεφαλαίου που είχαν συνάψει εμπορικές σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση με συνολική αξία που έφτανε τα 11 δισεκατομμύρια περίπου λίρες. Αυτοί οι αγγλικοί επιχειρηματικοί κύκλοι ανησυχούσαν ότι τυχόν διακοπή των αγγλοσοβιετικών εμπορικών σχέσεων θα ευνοούσε τους ανταγωνιστές της Αγγλίας και κυρίως τις Η.Π.Α, γι' αυτό και μέχρι τις 4 Ιουνίου η κρίση εξομαλύνθηκε με αμοιβαίο συμβιβασμό.⁷⁴

Οι αγγλοσοβιετικές σχέσεις δεν μπορούν να ιδωθούν ανεξάρτητα και από την πορεία του διεθνούς εργατικού κινήματος και ειδικότερα του κομμουνιστικού κινήματος που από τη μια βασιζόταν στη σοβιετική ιδεολογική, ενίοτε και υλική, συνδρομή και από την άλλη ενίσχυε ή αποδυνάμωνε τη σοβιετική παρουσία στη διεθνή σκακιέρα. Ύστερα από την αποτυχία των επαναστατικών εξεγέρσεων στη Βουλγαρία το Σεπτέμβριο του 1923 και τη συντριβή του προλεταριακού επαναστατικού κινήματος στη Γερμανία (στο Αμβούργο, στη Σαξονία και στη Θουριγγία) τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου φαινόταν ότι πέρασε ο «επαναστατικός

⁷⁴ Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π., σσ. 790-92,

John Stevenson- Chris Cook, *Britain in the depression: society and politics, 1929-1939*, Longman, London 1994, σσ. 96-97.

πυρετός» που απειλούσε άμεσα την αστική πολιτική κυριαρχία και το καπιταλιστικό σύστημα στην ίδια τη Δυτική Ευρώπη. Η σχετική πολιτική σταθεροποίηση διευκολύνθηκε από την ίδια την οικονομική σταθεροποίηση του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος μετά το 1923 για την οποία διακεκριμένοι σοσιαλδημοκράτες θεωρητικοί (π.χ Κ. Κάουτσκι, Ο. Μπάουερ, Ρ. Χίλφερντινγκ) πίστευαν ότι θα είναι μακροχρόνια και αδιατάρακτη, κάτι που διαψεύστηκε με παταγώδη τρόπο στα 1929. Η ίδια η ύπαρξη της ΕΣΣΔ, η απόσπαση μιας εκτεταμένης εδαφικής επικράτειας από το παγκόσμιο ιμπεριαλιστικό σύστημα, ο αμείλικτος πόλεμος κατά της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης στο εσωτερικό της ήταν προωθητικές δυνάμεις για τον αποφασιστικότερο αγώνα των εργατικών και των αγροτικών μαζών εναντίον των κυρίαρχων αστικών τάξεων και στις άλλες χώρες, κυρίως στις ευρωπαϊκές, όπως και για τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των αποικιοκρατούμενων λαών, πράγμα που σταδιακά όξυνε όλες τις αντιθέσεις του καπιταλιστικού συστήματος και έκρυβε την αναπόφευκτη χρεοκοπία της προσωρινής μεταπολεμικής σταθεροποίησης.

Πάντως, η προσωρινή καπιταλιστική σταθεροποίηση βασίστηκε εκτός από την κατάπνιξη των επαναστατικών κινημάτων και στη θέσπιση σταθερού νομισματικού συστήματος για την ομαλοποίηση των πιστωτικών-εμπορικών συναλλαγών και των δημοσιονομικών πολιτικών των καπιταλιστικών χωρών. Η αρχή έγινε με τη συνδρομή των αμερικανικών κεφαλαίων με τη σταθεροποίηση του γερμανικού μάρκου (Ιανουάριος 1921) και στο διάστημα 1924-28 είκοσι περίπου χώρες σταθεροποίησαν τα νομίσματα τους ξαναγυρνώντας στο «χρυσό κανόνα». Σημαντικό ρόλο στη συνολική σταθεροποίηση του παγκόσμιου καπιταλισμού έπαιξε και το λεγόμενο σχέδιο Dawes από το όνομα του αμερικανού προέδρου της διεθνούς επιτροπής εμπειρογνομόνων, και αντιπροσώπου της αμερικανικής χρηματιστικής εταιρείας Morgan, που είχε επιφορτιστεί το ζήτημα της μελέτης των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων. Το σχέδιο Dawes εγκρίθηκε στη διάσκεψη του Λονδίνου τον Αύγουστο του 1924 κυρίως με την επιμονή Βρετανίας και Η.Π.Α με σκοπό να στερεωθεί η κλονισμένη γερμανική οικονομία που είχε σημαντικό βάρος για την αποκατάσταση των ευρωπαϊκών και διατλαντικών εμπορικών και χρηματιστικών συναλλαγών. Επιπλέον, η αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής κατορθώθηκε με την τεχνική ανακαίνιση των εργοστασίων και την επιστημονικά οργανωμένη εντατικοποίηση της εργασίας με εισαγωγή της χρονομέτρησης και του μοντέλου της συνεχούς εργασίας με μεταφορέα που πρώτος είχε καθιερώσει στην Αμερική ο Ford. Ωστόσο, ο εργοστασιακός εξορθολογισμός οδηγούσε και στην αύξηση της ανεργίας σε παραγωγικούς κλάδους όπου ήταν ασύμφορη η επένδυση κεφαλαίων σε νέο εξοπλισμό, ώστε ακόμη και στις Η.Π.Α μέχρι το 1929 ο αριθμός των ανέργων κυμαινόταν από δύο έως τρία εκατομμύρια άτομα και στη Βρετανία της ίδιας περιόδου οι άνεργοι ανέρχονταν σε 1,5 με 2 εκατομμύρια.⁷⁵

Από αυτή την άποψη ο βρετανικός μονοπωλιακός καπιταλισμός δεν κατόρθωσε στο διάστημα της προσωρινής σταθεροποίησης να σημειώσει την επιθυμητή για τους αστούς βιομηχανική άνοδο, κάτι που χαρακτήριζε συνολικά τη διεθνή μεταπολεμική ανάκαμψη της δεκαετίας του 1920. Αυτό σχετίζεται και με την α-

⁷⁵Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, τόμος Θ1-Θ2, εκδοτικός οίκος «Μέλισσα», Αθήνα 1962, σσ. 31-33, 211-12, Γ. Μαργαρίτης, *Πλημμυρίδα και Άμωπη. Ο ευρωπαϊκός 20^{ος} αιώνας: Μέρος Πρώτο: Από τον αποικισμό στη ναζιστική Νέα Ευρώπη (1873-1942)*, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2014, σσ. 285-93.

νισόμετρα ανάπτυξη των διάφορων βιομηχανικών κλάδων καθώς νέες βιομηχανίες αναπτύχθηκαν αυτή την περίοδο ορμητικά, ενώ παλιότερες φυτοζωούσαν ή αύξαναν την παραγωγή τους με βραδείς ρυθμούς. Έτσι, ενώ γιγαντωνόταν η χημική και ηλεκτροχημική βιομηχανία, η παραγωγή πετρελαίου, φωταερίου και η αυτοκινητοβιομηχανία αναπτυσσόταν με σχετικά μικρότερο ρυθμό, η εξόρυξη κάρβουνου προχωρούσε πολύ πιο αργά λόγω της σχετικής μείωσης της διεθνούς ζήτησης, πράγμα που έπληξε τις βιομηχανικές οικονομίες που σε μεγάλο βαθμό στηρίζονταν στον άνθρακα, όπως η Βρετανία της οποίας το ειδικό βάρος στην παγκόσμια βιομηχανική παραγωγή είχε πέσει αισθητά, ειδικά αν συγκριθεί με την αντίστοιχη παραγωγή των Η.Π.Α. Οι νέες, πιο εκσυγχρονισμένες βιομηχανικές μονάδες εμφανίστηκαν στη βόρεια Αγγλία, στην κεντρική Σκωτία και στη Νότια Ουαλλία αλλά και αυτές πρωταρχικά κάλυπταν την εγχώρια ζήτηση ή ορισμένες αγορές στις αποικιακές κτήσεις του εξωτερικού.⁷⁶ Η γεωγραφική τους διασπορά αύξανε τις οικονομικές αποκλίσεις ανάμεσα στις διάφορες γεωγραφικές περιφέρειες της χώρας, ο κατά βάση εσωτερικός καταναλωτικός προσανατολισμός τους ισχυροποιούσε κοινωνικά και πολιτικά το μπλοκ της κυρίαρχης τάξης που προσέβλεπε στον κρατικό προστατευτισμό, αλλά η ζήτηση για νέα, ειδικευμένα εργατικά χέρια από αυτές συνέβαλε στη μείωση της ανεργίας από το 23% που ήταν στα 1921 στο 10% στα 1924.⁷⁷

Στα 1928-29 ο όγκος των αγγλικών βιομηχανικών προϊόντων μόλις είχε φτάσει στα επίπεδα του 1914, ενώ η αμερικανική βιομηχανία είχε ξεπεράσει το προπολεμικό της επίπεδο παραγωγής κατά 70%. Ενδεικτικά, στα 1929 στη Βρετανία παράχθηκε μόνο το 90% του κάρβουνου και το 74% του χυτοσίδηρου σε σύγκριση με το 1913. Η δε εγχώρια κατανάλωση βαμβακιού έφτασε το 68% και η εξαγωγή βαμβακερών υφασμάτων μόνο το 80% σε σύγκριση με το 1913. Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της βρετανικής βιομηχανίας είχε τον άμεσο αντίκτυπο της και στο χρηματοπιστωτικό κλάδο, όπου η αγγλική πρωτοκαθεδρία στην εξαγωγή κεφαλαίων υποσκελίστηκε οριστικά από τις Η.Π.Α που στα 1929-30 πενταπλασίασαν τις άμεσες τοποθετήσεις κεφαλαίων στο εξωτερικό σε σύγκριση με το προπολεμικό επίπεδο. Γύρω στα 1929 είχε γίνει φανερό ότι το μοίρασμα του κόσμου από τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις μετά τον *Μεγάλο Πόλεμο* δεν ανταποκρινόταν στον καινούργιο συσχετισμό οικονομικής ισχύος από την περίοδο της προσωρινής καπιταλιστικής σταθεροποίησης. Η ανόρθωση του οικονομικού και παραγωγικού δυναμικού του γερμανικού καπιταλισμού, η αλματώδης ανάπτυξη της Ιαπωνίας και των Η.Π.Α, η κατά πολύ μικρότερη γαλλική ανάπτυξη και η σταθερή πτώση του ειδικού βάρους της αγγλικής οικονομίας όξυναν τον ενδοϊμπεριαλιστικό ανταγωνισμό για αγορές κατανάλωσης, για πηγές πρώτων υλών και για σφαίρες τοποθέτησης κεφαλαίου, ώστε από αυτή την άποψη το μεγάλο κραχ που ακολούθησε επιτάχυνε απλώς το νέο πολεμικό μοίρασμα του κόσμου. Από το άλλο μέρος, την καπιταλιστική σταθεροποίηση υπονόμει η ανεπαρκής απορροφητικότητα της αμερικανικής αγοράς, κάτι που υπογράμμιζε με ανάγλυφο τρόπο η έκρηξη της εσωτερικής καταναλωτικής πίστης στις Η.Π.Α, αλλά και το στένεμα των εξωτερικών αγορών για τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις τόσο γιατί η απόσπαση της Σοβιετικής Ένωσης από το καπιταλιστικό σύστημα είχε περιορίσει σημαντικά τις συναλλαγές της με τα ιμπεριαλιστικά κράτη, όσο και επειδή στις μεν αποικίες και εξαρτημένες χώρες αναπτύχθηκε μια εγχώρια

⁷⁶*The Cambridge Social History of Britain*, ό.π., σσ. 306-9, 408-9.

⁷⁷Robbins, Keith, *The British Isles 1901-1951*, ό.π., σσ. 179-80, Barry Eichengreen, ό.π., σσ. 17-23.

βιομηχανική βάση και στις δε ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες είχαν δυναμώσει οι τάσεις οικονομικού προστατευτισμού, ενώ εμφανίστηκαν νέες μορφές εμπορικού ανταγωνισμού σαν το dumping, την κάτω του κόστους πώληση μέρους της εθνικής παραγωγής σε ξένες χώρες με τη μεσολάβηση κρατικών τραπεζών και υπηρεσιών. Αυτό το οικονομικό υπόβαθρο επώαζε την εμφάνιση των φασιστικών δυνάμεων που εκτός των άλλων ζητούσαν και την ανακατανομή της παγκόσμιας αγοράς.⁷⁸

Τελικά, η κυβέρνηση Baldwin με σύνθημα την καθιέρωση των προστατευτικών δασμών διέλυσε τη Βουλή και προκήρυξε νέες εκλογές για τις 6 Δεκεμβρίου 1923 κατά τις οποίες η δυσαρέσκεια των λαϊκών μαζών της χώρας επέτρεψε για πρώτη φορά τον σχηματισμό κυβέρνησης υπό τους Εργατικούς με πρωθυπουργό τον MacDonald. Στη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου οι Φιλελεύθεροι πρόβαλαν την αναζωογόνηση του ελεύθερου εμπορίου σε σχέση με το σύστημα προστατευτισμού που πρόκρινε η κυβέρνηση του Baldwin, αλλά και με το πρόγραμμα των εθνικοποιήσεων των Εργατικών, οι οποίοι καταγγέλλθηκαν από τους αντιπάλους τους για «μπολσεβικισμό». Μεγάλος κερδισμένος των εκλογών ήταν οι τελευταίοι που συγκέντρωσαν 191 έδρες σε σχέση με τις 159 των Φιλελευθέρων και τις 258 των Συντηρητικών,⁷⁹ ενώ η κυβέρνηση των Εργατικών βασίστηκε στη ψήφο εμπιστοσύνης των Φιλελευθέρων και κυβέρνησε τη χώρα για εννέα μήνες με απόλυτη προσήλωση στα συμφέροντα του αγγλικού κεφαλαίου, καθώς ούτε εθνικοποιήσεις έγιναν, ούτε επιβλήθηκε μια προοδευτική φορολογία επί των κεφαλαιούχων και των επιχειρηματιών, ενώ μάλιστα ο προϋπολογισμός που κατέθεσε ο Εργατικός υπουργός οικονομικών Ph. Snowden παρείχε φοροαπαλλαγές στους ιδιοκτήτες. Προς την κατεύθυνση αυτή συνέβαλε και η πολιτική εξάρτηση των Εργατικών από την κοινοβουλευτική στήριξη των Φιλελευθέρων που αξίωναν από τους πρώτους να εφαρμόσουν από το πρόγραμμά τους μόνο ό,τι δεν ήταν αντίθετο στα αιτήματα των Φιλελευθέρων. Η μόνη ριζοσπαστική ενέργεια ήταν ο «Στεγαστικός Νόμος» του υπουργού υγείας Wheatley με τον οποίο αυξανόταν ο αριθμός εργατικών κατοικιών που έκτιζαν οι τοπικές αρχές με κρατική επιχορήγηση. Η κυβέρνηση αρνήθηκε να εκπληρώσει τις προεκλογικές της δεσμεύσεις σχετικά με την εθνικοποίηση ορυχείων και σιδηροδρόμων, όπως και με την επιβολή φορολογίας στους κεφαλαιούχους με το πρόσχημα πως σε αυτά τα μέτρα εναντιώνονταν οι Φιλελεύθεροι. Σε διάφορες περιπτώσεις αντιπαράθεσης λιμενεργατών και σιδηροδρομικών με τους εργοδότες τους η κυβέρνηση των Εργατικών υποστήριξε συστηματικά τους τελευταίους, απορρίπτοντας ακόμη και την πρόταση που είχε υποβάλει μια ομάδα Εργατικών βουλευτών να προταθεί σαν νόμος η απαγόρευση χρήσης κυβερνητικών στρατιωτικών δυνάμεων εναντίον των απεργών, γεγονός που μεγάλωσε τη δυσαρέσκεια για την πολιτική της ταξικής συνεργασίας του Εργατικού Κόμματος σε ένα σημαντικό κομμάτι των εργατών. Παρά τη συνεργασία του πολιτικού προσωπικού της αστικής τάξης με την ηγεσία του Εργατικού Κόμματος οι ριζοσπαστικές τάσεις του εργατικού κινήματος δεν κάμπτονταν και γύρω στα 1925 εμφανίστηκε στους κόλπους του συνδικαλιστικού κινήματος το λεγόμενο «μειοψηφικό κίνημα» (Minority Movement)

⁷⁸Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π., σσ. 34-36. Για την ανάπτυξη των «αναθεωρητικών» δυνάμεων που σχετιζόνταν με το φασιστικό φαινόμενο στη δεκαετία του '20 ενδεικτικά πρβλ. Σ. Τζ. Πέϊν, *Μια Ιστορία του Φασισμού 1914-45*, εκδόσεις Φιλίστωρ, Αθήνα 2000, σσ. 137-46, 173-84, 229-40 και Η. Α. Winkler, *Βαϊμάρη: Η Ανάπηρη Δημοκρατία 1918-33*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2011, σσ. 103-15, 172-81.

⁷⁹Robert Blake, ό.π., σσ. 109-10.

που προσέγγιζε τις θέσεις των κομμουνιστών. Το αποκορύφωμα αυτής της ριζοσπαστικοποίησης της εργατικής τάξης ήταν η γενική απεργία του 1926 που κατεστάλη σκληρά με τη συνεργασία και του Εργατικού Κόμματος, το οποίο μεταλλάχθηκε εντελώς σε αστικό πολιτικό κόμμα, εκτοπίζοντας μέχρι το τέλος της δεκαετίας τους Φιλελεύθερους από τη θέση του δεύτερου πυλώνα του αγγλικού δικομματικού πολιτικού συστήματος, όπως φάνηκε και από τον σχηματισμό της πρώτης κυβέρνησης Εργατικών με πρωθυπουργό τον R. Mac Donald.⁸⁰ Το συνδικαλιστικό «κίνημα της μειοψηφίας» βρισκόταν υπό την επιρροή του ΚΚΜΒ και χωρίς να έχει σπάσει τους δεσμούς του με το επίσημο εργατικό κίνημα, τα συνδικάτα και τις ομοσπονδίες που συνδέονταν με το Εργατικό Κόμμα, ανήκε ταυτόχρονα στην Προφιντέρν και συνέβαλε σημαντικά στο απεργιακό κίνημα της περιόδου της καπιταλιστικής σταθεροποίησης. Υπό την πίεση του εργατικού κινήματος και εκείνης της μερίδας της αστικής τάξης που ήθελε να αυξήσει τις εξαγωγές της προς τη Σοβιετική Ρωσία η κυβέρνηση των Εργατικών αναγνώρισε και τυπικά την 1^η Φεβρουαρίου 1924 την ΕΣΣΔ και συνήψε διπλωματικές σχέσεις μαζί της, μολονότι χρειάστηκε περισσότερος χρόνος για την ολοκλήρωση της διμερούς εμπορικής συμφωνίας που υπογράφηκε τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου.⁸¹ Οι Εργατικοί ως κυβέρνηση υποστήριζαν ενεργά το σχέδιο Dawes για την ανόρθωση της Γερμανίας και τη μετατροπή της σε όργανο επίθεσης κατά της ΕΣΣΔ και η αποικιακή τους πολιτική ελάχιστα διέφερε από αυτή των προκατόχων τους με τους αντιπροσώπους τους στη Βουλή των Κοινοτήτων στη συντριπτική τους πλειονότητα να υποστηρίζουν κυνικά τις ενέργειες των βρετανικών αποικιακών δυνάμεων στο Ιράκ, στην Αίγυπτο και στις Ινδίες. Στο βαθμό που η εσωτερική και εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης Mac Donald απογοήτευε τις εργατικές μάζες, εξασθενούσε και η ίδια, πράγμα που το εκμεταλλεύτηκαν οι αστικοί κύκλοι που προτιμούσαν την αποκατάσταση των Συντηρητικών στην εξουσία.

Η αφορμή για την πτώση της κυβέρνησης ήταν η δημοσίευση ενός άρθρου του στελέχους του Κομμουνιστικού Κόμματος J.R. Campbell στην εφημερίδα *Workers' Weekly* που καλούσε τις δυνάμεις καταστολής να μην πυροβολούν τους απεργούς, ενέργεια που χαρακτηρίστηκε από τον επικεφαλής των δημοσίων κατηγορών ως «εξώθηση σε ανταρσία» και συνέλαβε τον αρθρογράφο. Μετά τις πιέσεις εργατικών σωματείων και μερίδας των Εργατικών βουλευτών ο υπουργός Δικαιοσύνης δεν έδωσε συνέχεια στη δίωξη, προκαλώντας την αντίδραση των δύο άλλων παρατάξεων που καταψήφισαν την πρόταση του πρωθυπουργού να διενεργηθεί δημοψήφισμα, για να εγκριθεί η συγκρότηση επιτροπής για την εξέταση ανάλογων υποθέσεων. Τον Οκτώβριο του 1924 ο Mac Donald διέλυσε τη Βουλή και προκήρυξε εκλογές. Η πολιτική αντιπαράθεση της επόμενης προεκλογικής περιόδου διακρίθηκε από τον ωμό αντικομμουνισμό του Συντηρητικού τύπου που επιδόθηκε στην αρθρογραφία για την επικείμενη «κόκκινη απειλή» με κορύφωση την περίφημη προβοκάτσια με το πλαστό γράμμα του Ζηνόβιεβ, του προέδρου της Κομιντέρν, στη φιλεργατική εφημερίδα *Daily*

⁸⁰ Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 21, λήμμα «Μεγάλη Βρετανία» σελ.178-181, εκδόσεις Ακαδημίας, Αθήνα 1981, Barker W.A-Aubyn G.-R.St.Ollard, *A General history of England 1832-1960*, vol 2, London 1960, σελ.122, L.C Mowat, ό.π., σσ. 143-152, Carr E.H, *The Foreign Policy of Britain from 1918 to 1939*, London 1939, σελ. 148, David Thomson, ό.π., σσ. 91-95, Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π., σσ. 80-81.

⁸¹ Θανάσης Σφήκας, «Η πιο απειλητική από όλες μας τις αβεβαιότητες: Η Οκτωβριανή επανάσταση και το σοβιετικό κράτος στην αγγλοσαξονική κοσμοαντίληψη, 1917-21», *Τα Ιστορικά*, τ. 66 (2017), σσ. 65-69.

Mail προς την ηγεσία του βρετανικού κομμουνιστικού κόμματος με το οποίο την προέτρεπε σε ανοικτή ένοπλη ανταρσία. Ο Mac Donald όχι μόνο δεν ξεσκέπασε την απάτη, αλλά έδωσε εντολή να σταλεί στη σοβιετική πρεσβεία διακοίνωση διαμαρτυρίας στηρίζοντας την αντικομμουνιστική υστερία. Τελικά, στις εκλογές οι Εργατικοί έχασαν και οι έδρες τους έπεσαν από 191 σε 141, οι Φιλελεύθεροι συνετρίβησαν παίρνοντας μόνο 40 έδρες, ενώ οι Συντηρητικοί θριάμβευσαν κερδίζοντας 419 έδρες και σχημάτισαν δική τους κυβέρνηση.⁸²

Η νέα κυβέρνηση ανέλαβε την υλοποίηση της επίθεσης του βρετανικού κεφαλαίου εναντίον της εργατικής τάξης στρεφόμενη κατά των ανθρακωρύχων, ενός από τα πιο μαζικά, οργανωμένα και αξιόμαχα τμήματα του προλεταριάτου της Βρετανίας. Η σύγκρουση υπέβασκε ήδη από την προηγούμενη δεκαετία επειδή ο κλάδος της ανθρακοβιομηχανίας διερχόταν μια χρόνια κρίση λόγω της υψηλής τιμής του αγγλικού κάρβουνου στις διεθνείς αγορές εξαιτίας του απαρχαιωμένου τεχνικού εξοπλισμού των ορυχείων. Η κυβέρνηση του S. Baldwin βρέθηκε αντιμέτωπη με την γενικευμένη εργατική αναταραχή του 1926 και πέτυχε να θέσει στο πλευρό της όχι μόνο το σύνολο της αστικής τάξης, κάτι που φάνηκε από το ότι σε όλα τα κρίσιμα ζητήματα οι Φιλελεύθεροι υποστήριζαν τις κυβερνητικές ενέργειες ενώ μια μεγάλη μάζα των παραδοσιακών ψηφοφόρων τους είχε μεταπηδήσει στους Συντηρητικούς, αλλά και σημαντικά τμήματα της εργατικής τάξης, τα στρώματα της «εργατικής αριστοκρατίας», που κυριαρχούσαν στα ανώτερα κλιμάκια των Εργατικών. Η γενική απεργία του 1926 πυροδοτήθηκε από τη βιομηχανία του άνθρακα που είχε μια ιδιαίτερη θέση τόσο στην εθνική οικονομία της Βρετανίας, όσο και στο συνολικό εργατικό κίνημα της χώρας. Στα 1926 στα ανθρακωρυχεία απασχολούνταν ένα εκατομμύριο εργάτες, το 1/5 του συνόλου των συνδικαλισμένων εργατών της χώρας. Στα 1914 η συγκεκριμένη βιομηχανία εξήγαγε το 25% της συνολικής παραγωγής της, αλλά το 1920 οι εξαγωγές είχαν πέσει στο 11% εξαιτίας της περιορισμένης παραγωγικότητας των βρετανικών ορυχείων σε σύγκριση με τους ξένους ανταγωνιστές τους. Το 1921 η διεύθυνση των ορυχείων παραδόθηκε εξ ολοκλήρου στους παλιούς ιδιοκτήτες τους μετά το πέρας των κυβερνητικών ρυθμίσεων στη διάρκεια του πολέμου, οι οποίοι αποφάσισαν να μειώσουν τους μισθούς των εργατών τους για να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών. Η απάντηση της Ομοσπονδίας των Ανθρακωρύχων ήταν η προκήρυξη απεργίας για τις 15 Απριλίου του 1921 μαζί με κοινή απόφαση για συμμετοχή στην απεργιακή κινητοποίηση των συνδικάτων των εργαζομένων στις μεταφορές και στους σιδηροδρόμους. Τελικά, τα υπόλοιπα σωματεία υπαναχώρησαν (η λεγόμενη «Μαύρη Παρασκευή») αφήνοντας μόνους τους ανθρακωρύχους στην απεργιακή μάχη που δεν μπόρεσε να ανατρέψει τους εργοδοτικούς σχεδιασμούς, κληροδοτώντας στους πιο μάχιμους συνδικαλιστές των σωματείων και του Εργατικού Κόμματος ένα βαθύ αίσθημα πίκρας και ενοχής. Το 1925 η κυβέρνηση επανασύνδεσε την τιμή της λίρας με την τιμή του χρυσού και απέδωσε στο εθνικό νόμισμα τη συναλλαγματική τιμή των 4,86\$ βάσει των προτάσεων της Τράπεζας της Αγγλίας και του Οικονομικού Κέντρου του Λονδίνου που υποστήριζε ότι η ενίσχυση της θέσης του βρετανικού κεφαλαίου στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από την επαναφορά του «χρυσού κανόνα», μολονό-

⁸²W.A Speck, ό.π., σσ. 187-9, Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π., σσ. 83-83, G.D.H Cole, ό.π., σσ. 157-67, L.C Mowat, ό.π., σσ. 169-73, 183-90.

τι ο Κέυνς είχε διαφωνήσει με το μέτρο που κατά τη γνώμη του οδηγούσε σε επικίνδυνη υπερτίμηση της λίρας. Τον Ιούνιο του 1925 οι βιομήχανοι για να εξουδετερώσουν τις πιέσεις από την ανατίμηση της λίρας στις εξαγωγές τους επέβαλαν και νέες περικοπές στους μισθούς, ώστε η Ομοσπονδία Ανθρακωρύχων ζήτησε στο Συνέδριο των Εργατικών Συνδικάτων (TUC-Trade Union Congress) να κινητοποιηθεί με απεργιακές διαμαρτυρίες, οι οποίες και ξεκίνησαν κατά περιοχή από τις αρχές Ιουλίου.⁸³ Η Κυβέρνηση προσπάθησε να παρέμβει, προτείνοντας να επιδοτήσει τους μισθούς τους ανθρακωρύχων για εννέα μήνες με το ποσό των 24 εκατομμυρίων λιρών για να καλυφθεί η διαφορά μεταξύ των μισθών προ της εξαγγελίας της περικοπής κατά 10% και μετά την εφαρμογή της μείωσης και ζητώντας από τους εργοδότες να ακυρώσουν το σχεδιαζόμενο λοκάουτ. Για την προώθηση αυτής της λύσης συγκροτήθηκε μια βασιλική επιτροπή και οι ανθρακωρύχοι προσωρινά ανέστειλαν τις κινητοποιήσεις τους στις 31 Ιουλίου, την «Κόκκινη Παρασκευή» σε αντίστιξη με την ατιμωτική «Μαύρη Παρασκευή» της 15^{ης} Απριλίου.⁸⁴ Στο συνέδριο των εργατικών σωματείων το Σεπτέμβριο του 1925 ήταν φανερή η ισχυροποίηση των αριστερών ριζοσπαστικών και κομμουνιστικών αντιλήψεων, αφού με μεγάλη πλειοψηφία αποφασίστηκε ότι βασικός σκοπός του εργατικού κινήματος είναι η ένταση του αγώνα εναντίον του καπιταλισμού και καταδικάστηκε η εξωτερική πολιτική του βρετανικού ιμπεριαλισμού στο όνομα της εθνικής ανεξαρτησίας των λαών της Κίνας, της Αιγύπτου, των Ινδιών με ταυτόχρονη απόφαση να ενταθεί η αλληλεγγύη των Βρετανών εργαζομένων σε αυτούς. Η αριστερόστροφη στροφή των σωματείων εν πολλοίς ακυρώθηκε τον Οκτώβριο στο Λίβερπουλ, όπου πραγματοποιήθηκε η συνδιάσκεψη του Εργατικού Κόμματος. Σε αυτή επικράτησε η πιο δεξιά πτέρυγα με επικεφαλής τον Mac Donald που αποφάσισε να απαγορεύσει στις τοπικές συνδικαλιστικές και συνεταιριστικές οργανώσεις του Κόμματος να εκλέγουν κομμουνιστές στα αιρετά τους συμβούλια. Την στιγμή που η κυβέρνηση του Baldwin ετοιμαζόταν εντατικά για την επικείμενη, νέα αναμέτρηση της με το εργατικό κίνημα, συγκροτώντας ειδικά απεργοσπαστικά αστυνομικά σώματα και συλλαμβάνοντας 12 ηγετικά στελέχη του ΚΚΜΒ και του «κινήματος της μειοψηφίας» (National Minority Movement-NMM), η ρεφορμιστική ηγεσία του TUC καλούσε τους εργάτες να περιμένουν το πόρισμα της βασιλικής επιτροπής για την ανθρακοβιομηχανία, το οποίο τελικά δημοσιεύθηκε στις 10 Μαρτίου 1926. Παρ' όλα αυτά, το τελικό πόρισμα της επιτροπής δεν πρότεινε παρά άμεση περικοπή των εξόδων στη βιομηχανία άνθρακα, δηλαδή περικοπές στα ημερομίσθια και διοικητική αναδιοργάνωση του κλάδου για την μεσοπρόθεσμη ενίσχυση του. Οι εργοδότες του κλάδου με ικανοποίηση αποδέχθηκαν το πόρισμα και εξήγγειλαν είτε νέες μειώσεις μισθών είτε αύξηση των ωρών εργασίας και ενόψει του τερματισμού της κυβερνητικής επιχορήγησης στις 30 Απριλίου 1926 γνωστοποίησαν την κοινή τους απόφαση να καταβάλουν μειωμένους μισθούς από την 1^η Μαΐου, μέρα με ιδιαίτερο συμβολικό φορτίο για το εργατικό κίνημα. Επιπλέον, επειδή η Ομοσπονδία των ανθρακωρύχων και οι επιχειρηματίες δεν είχαν ακόμη καταλήξει σε μια νέα συμφωνία, οι ιδιοκτήτες των ανθρακωρυχείων προχώρησαν σε λοκάουτ και αυτή η προκλητική ενέργεια εξαγρίωσε μεγάλα τμήματα εργατών, ακόμη και αν δεν ήταν ανθρακωρύχοι, κάτι που αναγκάστηκε να το λάβει υπόψη της η ρεφορμιστική συνδικαλιστική και πολιτική η-

⁸³Peter Clarke, *Hope and Glory. Britain 1900-2000*, ό.π., σσ. 130-31.

⁸⁴Keith Laybourn, *The General Strike of 1926*, Manchester University Press 1993, σσ. 36-37.

γεςία. Το Συνέδριο των Εργατικών Συνδικάτων (TUC) ζήτησε από την κυβέρνηση την παράταση της επιχορήγησης και μετά την άρνηση της τελευταίας κήρυξε πανεθνική απεργία στις 3 Μαΐου. Το TUC δεν κάλεσε όλα τα σωματεία να απεργήσουν ταυτόχρονα και το κύριο βάρος αρχικά το επωμίστηκαν οι εργαζόμενοι στις οικοδομές, στο φωταέριο, στην ηλεκτροδότηση, στον τύπο και στις μεταφορές. Το επόμενο διάστημα ο αριθμός των απεργών διογκώθηκε θεαματικά ξεπερνώντας τις 2.000.000 απεργούς, δείχνοντας μια αξιοθαύμαστη συμπαράσταση το σύνολο της βρετανικής εργατικής τάξης προς τους ανθρακωρύχους παρά την άτολμη καθοδήγηση της συνδικαλιστικής ηγεσίας και παρά τη λυσιπώδη αντίδραση της αστικής τάξης, των πολιτικών της εκπροσώπων και των εφημερίδων της. Στους σιδηροδρόμους και στο μετρό του Λονδίνου στην απεργία πήρε μέρος το 99% των εργατών και η κυβέρνηση μαζί με τους επιχειρηματίες δεν κατόρθωσαν να οργανώσουν, όπως θα ήθελαν, έναν αποτελεσματικό απεργοσπαστικό μηχανισμό. Σε όλη τη χώρα οργανώθηκαν απεργιακές επιτροπές και συμβούλια δράσης, τα οποία εξ ονόματος των συνδικαλιστικών τους ενώσεων χορηγούσαν άδειες για την κίνηση των μεταφορικών μέσων, οργάνωναν ομάδες προστασίας των εργοστασίων από τους απεργοσπάστες και επιτροπές για τον εφοδιασμό των κατοίκων των εργατικών πόλεων με τρόφιμα. Σε μερικά μέρη συγκροτήθηκαν και ομάδες εργατικής αυτοάμυνας, ενώ από την πρώτη στιγμή της Γενικής Απεργίας το ΚΚΜΒ κάλεσε τους εργαζόμενους να πλατύνουν τον αγώνα τους και τους προειδοποίησε για τον κίνδυνο που δημιουργούσε η προσπάθεια των ανώτερων στελεχών των συνδικάτων και των Εργατικών να περιορίσουν την απεργία σε καθαρά αμυντική, συντεχνιακή κατεύθυνση. Το ΚΚΜΒ προσπάθησε να πολιτικοποιήσει τον αγώνα ρίχνοντας το σύνθημα για εθνικοποίηση των ορυχείων και για την ανατροπή της κυβέρνησης με το σχηματισμό μιας νέας εργατικής κυβέρνησης. Σημαντική επιτυχία των απεργών ήταν η αναστολή έκδοσης όλου του αστικού τύπου και μόνο μετά από κοπιώδη προσπάθεια μπόρεσε η κυβέρνηση να εκδώσει την *British Gazette*, ένα έκτακτο φύλλο με χαρακτήρα επίσημης κυβερνητικής εφημερίδας. Η ηγεσία του Γενικού Συμβουλίου των συνδικάτων είχε επεκτείνει την απαγόρευση εκτύπωσης και διανομής εκτός από τις αστικές εφημερίδες και στον εργατικό και στο σοσιαλιστικό τύπο και στη θέση τους τις μέρες της απεργίας κυκλοφορούσε μόνο το όργανο του Γενικού Συμβουλίου του Κογκρέσου των συνδικάτων (Trades Union Congress-TUC), *The British Worker*. Ο φόβος του Γενικού Συμβουλίου και της πολιτικής ηγεσίας των Εργατικών, μήπως υπερκεραστούν από τις ριζοσπαστικότερες τάσεις του Εργατικού κόμματος και των κομμουνιστών που είχαν τεθεί επικεφαλής των μαχητικών τοπικών απεργιακών επιτροπών, τους ωθούσε σε μια κατευναστική πολιτική. Ενδεικτικά, το Γενικό Συμβούλιο μόλις μια βδομάδα μετά την έναρξη της απεργίας πήρε την απόφαση να συμπεριλάβει στον αγώνα τα άλλα δύο, εκτός από τους ανθρακωρύχους, ισχυρά τμήματα της εργατικής τάξης όπως ήταν οι εργάτες της μηχανουργίας και των ναυπηγείων. Ενώ η συνδικαλιστική ηγεσία θα μπορούσε να βασιστεί και στην αλληλεγγύη του διεθνούς εργατικού κινήματος, καθώς από την πρώτη στιγμή η «Προφιντέρν» αλλά και άλλα ευρωπαϊκά συνδικάτα συγκεντρώναν χρήματα για την ενίσχυση του απεργιακού αγώνα, εκείνη αρνήθηκε συστηματικά να παραδώσει στους απεργούς τα χρήματα που είχαν αποστείλει η ΕΣΣΔ και η «Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνής».

Η κυβέρνηση επεχείρησε να διαχωρίσει την απεργία των ανθρακωρύχων από την υπόλοιπη γενική απεργία στην οποία προσέδωσε χαρακτήρα που απτόταν της «συνταγματικής νομιμότητας» και ο W. Churchill ωρυόταν με εκδικητική μανία στην *British Gazette* κατά των απεργών, απαιτώντας την αυστηρότερη επίδειξη πυγμής από πλευράς των κρατικών αρχών. Μετά την πρώτη βδομάδα εμφανίστηκαν στους δρόμους των πόλεων τεθωρακισμένα και στρατός για την κάλυψη των απεργοσπαστών, μαζί και οι πρώτες επιθέσεις των κυβερνητικών δυνάμεων στις απεργιακές φρουρές των εργοστασίων και στις 11 Μαΐου το Ανώτατο Δικαστήριο έκρινε την απεργία παράνομη. Η ηγεσία του TUC και του Εργατικού Κόμματος σε καμία περίπτωση δεν επιθυμούσε την κλιμάκωση του αγώνα μέχρι το σημείο να θέσουν ζήτημα ανατροπής της κυβέρνησης, γι' αυτό και αποφάσισαν την ανάκληση της γενικής απεργίας στις 12 Μαΐου με αντάλλαγμα τις κυβερνητικές υποσχέσεις, ότι θα συσταθούν επιτροπές για την επίλυση των διαφορών εργοδοτών και εργαζομένων. Εντούτοις, καμία ουσιαστική πρόοδος δεν σημειώθηκε ενώ και οι ανθρακωρύχοι που συνέχισαν τις απεργίες τους μέχρι το Δεκέμβριο, επέστρεψαν στη δουλειά τους μη μπορώντας να αντέξουν την μακρόχρονη ανέχεια. Παρά τη συμβιβαστική διάθεση των Εργατικών, το βρετανικό κεφάλαιο επιζητούσε την εκδίκαση του και δια των Συντηρητικών βουλευτών ψηφίστηκε ο «Νόμος περί των Επαγγελματικών Διεκδικήσεων» και ο «Νόμος για τις συγκρούσεις στη βιομηχανία και στις συνδικαλιστικές ενώσεις» στα 1927 που όριζε παράνομες τις γενικές απεργίες οι οποίες γίνονται για πολιτικούς λόγους μάλλον παρά για οικονομικούς. Ακόμη απαγόρευε κάθε απεργία των υπαλλήλων στις κυβερνητικές υπηρεσίες και το σχηματισμό απεργιακών φρουρών. Ο «χάρτης των απεργοσπαστών», όπως βαφτίστηκε ειρωνικά από τους εργάτες ο συγκεκριμένος νόμος, υποχρέωνε τα μέλη των σωματείων να συνάπτουν συμφωνίες με την εργοδοσία χωρίς τη δέσμευση από την συμμετοχή τους στο Εργατικό Κόμμα, έθετε περιορισμούς στη συλλογή χρημάτων από τα σωματεία για πολιτικούς σκοπούς και απαγόρευε την ένταξη των δημοσίων υπαλλήλων σε ομοσπονδίες, συνδεόμενες με το TUC ή με το Εργατικό Κόμμα. Η εκδικητική συμπεριφορά των εργοδοτών εκφράστηκε και με τις μαζικές απολύσεις χιλιάδων απεργών με αποτέλεσμα την απότομη αύξηση του δείκτη ανεργίας στο 14% ενώ εκατοντάδες εργάτες που έδειξαν την πιο μαχητική διάθεση στη διάρκεια της απεργίας – κατά κανόνα επρόκειτο για κομμουνιστές ή για τους πιο αριστερούς ριζοσπάστες του Εργατικού Κόμματος - έμειναν χωρίς δουλειά για χρόνια, καθώς τα ονόματά τους βρέθηκαν σε άτυπες λίστες «προγραμών» από τους εργοδότες και τους συνεργάτες τους στα εργοστάσια.⁸⁵

Το τέλος της περιόδου της καπιταλιστικής σταθεροποίησης, αλλά και της Γενικής Απεργίας εγκαινίασε μια νέα τακτική εκ μέρους της ρεφορμιστικής ηγεσίας των Εργατικών και του TUC η οποία μέχρι τότε κατέφευγε σε αντικεφαλαιοκρατική ρητορεία, δείχνοντας στην πράξη προθυμία να συνεργαστεί ανοιχτά με τους κεφαλαιοκράτες. Τον Ιανουάριο του 1928 κατόπιν διαπραγματεύσεων με τους ηγέτες των συνδικάτων οι μεγάλοι βιομήχανοι και η συνδικαλιστική γραφειοκρατία συγκρότησαν μια μεικτή επιτροπή με πρόεδρο τον εκατομμυριούχο Alfend Mond. Ο επίσημος σκοπός της επιτροπής ήταν η «ορθολογική οργάνωση» της

⁸⁵W.A Speck, ό.π.,σφ. 194-98, Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π.,σφ. 84-88, Stephen Constantine, *Unemployment in Britain between the Wars*, ό.π., σφ. 63-64, David Thomson, ό.π.,σφ. 108-15, Arthur Marwick,ό.π.,σφ. 159-65, L.C Mowat, ό.π.,σφ. 290-97, 301-19, 325-34.

βιομηχανίας και ο διακανονισμός των σχέσεων εργατών και επιχειρηματιών, ώστε να προλαμβάνονται οι απεργίες. Στην πράξη ο «μοντισμός» ως επίσημη διακήρυξη ταξικής συνεργασίας μεταξύ «εργατικής αριστοκρατίας» και μεγιστάνων της βιομηχανίας έγινε η επίσημη νέα πολιτική γραμμή του βρετανικού συνδικαλισμού, καθώς στο επόμενο συνέδριο των Trades Unions που συνήλθε στο Swansea το 1928 οι ρεφορμιστές πέτυχαν να εγκριθεί απόφαση που αναγνώριζε ότι τα συνδικάτα έχουν συμφέρον από την πρόοδο της επιχειρηματικότητας και της βιομηχανίας και οφείλουν να βοηθήσουν στην επιστημονική αναδιοργάνωση της τελευταίας, με άλλα λόγια να συμβάλουν στην αποδοχή της εντατικοποίησης της εργασίας και στην εμπέδωση του «φορντισμού» στην παραγωγική διαδικασία. Η κυβέρνηση των Συντηρητικών εκεμεταλλεύτηκε το πολιτικό και κοινωνικό κλίμα για να δραστηριοποιηθεί επιθετικά και αντισοβιετικά στην εξωτερική της πολιτική, διακόπτοντας μετά από μια σειρά προκλήσεις τις διπλωματικές σχέσεις της με την ΕΣΣΔ την άνοιξη του 1927. Οι βουλευτικές εκλογές του 1929 χαρακτηρίστηκαν από το δικαίωμα ψήφου για όλους τους ενήλικες, όπως και για τις γυναίκες που είχαν συμπληρώσει το 21^ο έτος της ηλικίας τους, και παρά τις προβλέψεις το εκλογικό αποτέλεσμα ευνόησε τους Συντηρητικούς που έλαβαν 260 έδρες, ενώ οι Φιλελεύθεροι μόλις 59, αλλά αυτό αποτελούσε μια βουλευτική αναζωογόνηση η οποία σε μεγάλο βαθμό οφειλόταν στην ομοιότητα του εκλογικού τους μανιφέστου με τις προεκλογικές εξαγγελίες του Εργατικού Κόμματος, καθώς και τα δύο κόμματα υπόσχονταν παροχή επιδομάτων στους ανέργους ή κρατική επιδότηση για την κατασκευή σπιτιών και δρόμων, ώστε να προσληφθούν χιλιάδες άνεργοι. Ωστόσο, οι Συντηρητικοί παρουσίασαν μικρή άνοδο σε απόλυτες ψήφους, συγκρινόμενοι τόσο με τους Φιλελευθέρους που διπλασίασαν τις ψήφους τους από 2,9 σε 5,3 εκατομμύρια, όσο και με τους Εργατικούς που συγκέντρωσαν την πλειοψηφία των ψηφοφόρων και πήραν 288 έδρες στη Βουλή των Κοινοτήτων. Επειδή πάλι οι Εργατικοί δεν διέθεταν την απόλυτη πλειοψηφία των βουλευτικών εδρών, στηρίχθηκαν στην ψήφο των Φιλελευθέρων και τον Ιούνιο του 1929 σχηματίστηκε η δεύτερη κυβέρνηση των Εργατικών με πρωθυπουργό πάλι τον Mac Donald.⁸⁶

A.2.2 Η πολιτική της Κομμουνιστικής Διεθνούς (ΚΔ) και η δράση του Κομμουνιστικού Κόμματος Μεγάλης Βρετανίας (ΚΚΜΒ) στο διάστημα από το Πρώτο Συνέδριο της Κομιντέρν (1919) μέχρι τις παραμονές του καπιταλιστικού κραχ (1929)

Στις συνθήκες κατακερματισμού της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου προδρομική μορφή οργάνωσης των αριστερών και ριζοσπαστικών στοιχείων των σοσιαλιστικών κομμάτων, των οποίων οι ηγεσίες είχαν διολισθήσει στο σοσιαλσοβινισμό (στην πολιτική ταξικής συνεργασίας με το κεφάλαιο και τις κυβερνήσεις στο όνομα της εθνικής, πολεμικής προσπάθειας) αποτέλεσαν οι συνδιασκέψεις στο Τσίμμερβαλ (5-12 Σεπτεμβρίου 1915) και στο Κίνταλ (24-29 Απριλίου 1916) της Ελβετίας με πρωτοβουλία του Λένιν και των Μπολσεβίκων, στις οποίες καταδικάστηκε η εμπλοκή στον ι-

⁸⁶Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π., σσ.89-90, June Purvis - Sandra Stanley Holton., *Votes for Women*, Routledge, London 2000, σσ. 282-83.

μπεριαλιστικό πόλεμο από τις ολιγάριθμες αντιπροσωπείες που συμμετείχαν, χωρίς ωστόσο αυτές να αποκρυσταλλωθούν σε κάποια σταθερή οργανωτική ενότητα⁸⁷. Μόνο μετά την Οκτωβριανή επανάσταση και την επιτυχή κατάληψη της εξουσίας από τους μπολσεβίκους οι ριζοσπάστες στράφηκαν σοβαρά στην υιοθέτηση του στόχου της δημιουργίας μιας αληθινά επαναστατικής διεθνούς με αρχική ώθηση πάλι από πλευράς των Μπολσεβίκων. Με πρωτοβουλία της Λαϊκής Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων (Narkomindel) της νεότευκτης ρωσικής σοβιετικής δημοκρατίας οργανώθηκαν επιτροπές μεταξύ των αιχμαλώτων στρατιωτών από τις χώρες της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης στο διάστημα από το Μάρτιο μέχρι τον Οκτώβριο του 1918, με σκοπό τη συγκρότηση των πρώτων κομμουνιστικών πυρήνων που θα αναλάμβαναν τόσο την υπεράσπιση της σοβιετικής επανάστασης στις πατρίδες τους, όσο και την ανάπτυξη των νέων κομμουνιστικών κομμάτων με χαρακτηριστικότερη περίπτωση τη δημιουργία του Γερμανικού Κομμουνιστικού Κόμματος (KPD) το Δεκέμβριο του 1918 από παλιούς Σπαρτακιστές και απελευθερωμένους από ρωσικά στρατόπεδα Γερμανούς στρατιώτες ύστερα από την ανακωχή του Μπρεστ Λιτόβσκ. Στις 24 Ιανουαρίου 1919, ενώ είχε συνέλθει η Διάσκεψη της Ειρήνης στο Παρίσι και προετοιμαζόταν η αναβίωση της Σοσιαλιστικής Διεθνούς στη Βέρνη με ενθάρυνση των αστικών κυβερνήσεων, το Ρωσικό Κομμουνιστικό Κόμμα μαζί με μια επιτροπή ριζοσπαστών από τις Βαλτικές χώρες, την Πολωνία, τη Γερμανία, την Αυστρία, τις ΗΠΑ και την Ουγγαρία απηύθυνε πρόσκληση σε αριστερά κόμματα και συνδικαλιστικές οργανώσεις για την οργάνωση ενός παγκόσμιου κομμουνιστικού συνεδρίου και την ίδρυση μιας νέας Διεθνούς. Το συνέδριο διεξήχθη στη Μόσχα μεταξύ 2 και 6 Μαρτίου 1919 με συμμετοχή 19 αντιπροσώπων από διάφορες χώρες που τελικά κατόρθωσαν να παρευρεθούν, αποφεύγοντας τη σύλληψη από τις αστικές κυβερνήσεις. Στην πρώτη Εκτελεστική Επιτροπή της Διεθνούς εξελέγησαν οι Ζηνόβιεφ, Μπουχάριν, Κάμενεφ, Ράντεκ και Τρότσκι, μολονότι υπήρχε πρόβλεψη για εκλογή ακόμη επτά μελών από άλλες χώρες πλην της Ρωσίας, κάτι που δεν επιτεύχθηκε λόγω της ελλιπούς αντιπροσώπευσης ξένων οργανώσεων εξαιτίας της έλλειψης χρημάτων, του ξένου αποκλεισμού και της έναρξης του εμφυλίου. Το Πρώτο Συνέδριο της Κ.Δ. ενέκρινε την εισήγηση του Λένιν για τη σχέση προλεταριακής δικτατορίας και αστικού κοινοβουλευτισμού και καλούσε με την τελική διακήρυξή του τις μάζες να σχηματίσουν εργατοαγροτικά συμβούλια και να διαρρήξουν τους δεσμούς τους με την αστική πολιτική και το ρεφορμισμό. Το κύριο καθήκον των κομμουνιστών έγκειτο στην κατάκτηση της πλειοψηφίας μέσα στα Σοβιέτ, τα εργατοαγροτικά συμβούλια που έπρεπε να αποτελέσουν στο εξής την κύρια μορφή οργάνωσης της εργατικής τάξης⁸⁸.

Η γέννηση του ΚΚΜΒ υπήρξε το άμεσο αποτέλεσμα του αντικτύπου της Οκτωβριανής επανάστασης στις βρετανικές αριστερές οργανώσεις και στο Εργατικό κόμμα, στον οποίον το εσωτερικό είχαν δρομολογηθεί ιδεολογικές και πολιτικές διαφοροποιήσεις λόγω του πολέμου οι οποίες, όπως και αλλού στις εμπόλεμες χώρες, έτειναν στην καταδίκη της συνεχιζόμενης εμπλοκής και στην διεκδίκηση της άμεσης κατάπαυσης

⁸⁷William Foster, *Ιστορία των Τριών Διεθνών*, ο.π., σσ. 311-14.

⁸⁸William Foster, ο.π., σσ. 367-371, Kevin McDermott – Jeremy Agnew, *The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin*, ο.π., σσ. 12-14, Β.Ι Λένιν, *Άπαντα*, τόμος 37, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, σσ. 509-10, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π., σσ. 55-8.

του πυρός. Παράλληλα, μεταξύ 1915 και 1917 παρατηρήθηκε μια αναζωπύρωση του απεργιακού κινήματος και μια αύξηση του αριθμού των συνδικαλισμένων εργατών λόγω των κακουχιών του πολέμου με πρωταγωνιστές τους ριζοσπάστες συνδικαλιστές της βάσης, γνωστούς ως Shop Stewards. Όταν μαθεύτηκε η ανατροπή του τσάρου τον Φεβρουάριο του 1917, όλες οι εργατικές ομοσπονδίες, το Εργατικό Κόμμα και οι πιο μικρές ριζοσπαστικές σοσιαλιστικές ομάδες χαιρέτησαν το γεγονός χωρίς η αντίληψη τους να διαχωρίζει την αστική εξουσία της ρωσικής Δούμας από τα σοβιέτ, κάτι που φάνηκε ανάγλυφα στη συγκέντρωση στο Albert Hall (27 Μάρτη 1917) με πρωτοβουλία της ομοσπονδίας σιδηροδρομικών και του BSP⁸⁹ (British Socialist Party) και στις μαζικές πρωτομαγιάτικες εκδηλώσεις συνδυαζόταν η προβολή της αλληλεγγύης στη ρωσική επανάσταση με τις οικονομικές διεκδικήσεις του βρετανικού εργατικού κινήματος. Στις 3 Ιουνίου στο Leeds συνδικαλιστικές οργανώσεις και εκπρόσωποι των μικρών ριζοσπαστικών ομάδων μαρξιστικής ή αναρχοσυνδικαλιστικής αναφοράς και ορισμένοι εργατικοί ηγέτες πραγματοποίησαν συνέδριο υπέρ της ρωσικής επανάστασης, όπου για πρώτη φορά ετέθη το θέμα δημιουργίας πολιτικής οργάνωσης που θα ακολουθούσε το ρωσικό παράδειγμα. Η ανατροπή της Προσωρινής κυβέρνησης και η ανάληψη της εξουσίας από τα σοβιέτ τον Οκτώβρη επιτάχυνε τις παραπάνω διεργασίες. Το Εργατικό Κόμμα με επιφυλακτικότητα υποδέχθηκε την επανάσταση των Μπολσεβίκων και κυρίως την έκκληση των σοβιέτ προς το παγκόσμιο προλεταριάτο να απαιτήσει την άμεση ειρήνευση, αλλά οι πιο ριζοσπαστικές ομάδες στο εσωτερικό του και εκτός αυτού χαιρέτησαν με ενθουσιασμό το πρόγραμμα των Μπολσεβίκων. Μάλιστα, το Εθνικό συμβούλιο των Shop Stewards οργάνωσε διαδηλώσεις σε πολλές πόλεις, με ιδιαίτερα μαζική παρουσία στη Γλασκώβη, τον Ιανουάριο του 1918 και πρότεινε την κήρυξη γενικής απεργίας με αίτημα την άμεση ειρήνευση. Από τον Μάρτιο του 1918 ξεκίνησε στη Ρωσία η απόβαση των στρατιωτικών δυνάμεων των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων με προεξέχοντα τα αγγλικά, αμερικανικά και γαλλικά στρατεύματα, ενώ το Νοέμβριο του 1918 άρχισαν και άλλα καπιταλιστικά κράτη να στέλνουν στρατό εναντίον της σοβιετικής εξουσίας, ώστε ο συνολικός αριθμός των αντρών της αντεπαναστατικής επέμβασης έφτασε τις 300.000. Οι κύριες στρατιωτικές δυνάμεις των δυτικών εγκατέλειψαν τη Ρωσία ηττημένες από τον Κόκκινο στρατό το φθινόπωρο του 1919 και οι στρατιώτες των ΗΠΑ αποχώρησαν την άνοιξη του 1920, ενώ τον Απρίλιο του 1920 εκδηλώθηκε και νέα απόπειρα ξένης επέμβασης με την επίθεση της Πολωνίας κατά της σοβιετικής Ρωσίας με αγγλική και γαλλική οικονομική υποστήριξη.⁹⁰ Η αποτυχία της επέμβασης δεν οφειλόταν μόνο στις στρατιωτικές νίκες του Κόκκινου στρατού και στην προπαγάνδα των Μπολσεβίκων ανάμεσα στους ξένους στρατιώτες, αλλά και στην αντιπολεμική-αντιιμπεριαλιστική δράση των εργατικών οργανώσεων και των κομμουνιστικών κομμάτων στις ίδιες τις χώρες που πρωτοστάτησαν στην ένοπλη ιμπεριαλιστική επέμβαση. Στη Βρετανία το βάρος της αντιπολεμικής δράσης και της παρεμπόδισης μεταφοράς ανδρών και εφοδίων στη Ρωσία το ανέλαβε στα 1919 το κίνημα των Shop Stewards, εκ των οποίων οι πιο μαχητικοί και δραστήριοι αγωνιστές λίγους

⁸⁹ Το BSP ήταν μια συνένωση μαρξιστικών λεσχών από τη δεκαετία του 1880 που στα 1911 προσχώρησε στο Εργατικό Κόμμα παρά τις αντιδράσεις των «ορθόδοξων μαρξιστών». Μερικοί από αυτούς εγκατέλειψαν την οργάνωση και προσχώρησαν στην «αναρχοσυνδικαλιστικών τάσεων» Labour Socialist Federation της οποίας ηγετική φυσιογνωμία ήταν η Sylvia Pankhurst.

⁹⁰Κ. Αυγητίδη, *Η στρατιωτική επέμβαση των καπιταλιστικών χωρών ενάντια στη Σοβιετική Ρωσία και η Ελλάδα (1918-20)*, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1999, σσ. 57-64.

μήνες αργότερα θα συμμετάσχουν στη δημιουργία του ΚΚΜΒ⁹¹. Στις 3 Γενάρη 1919 στο Folkstone 2000 στρατιώτες σε συνέλευση τους αποφάσισαν να απαγορεύσουν τον απόπλου κάθε πολεμικού πλοίου για τη Γαλλία ζητώντας την αποστράτευση τους. Την επόμενη μέρα έγινε διαδήλωση 10.000 στρατιωτών στην πόλη οι οποίοι ενισχυμένοι και από τα κύματα αδειούχων που επέστρεφαν στη βάση τους, εξέλεξαν μια Επιτροπή στρατιωτών που υποχρέωσε την στρατιωτική ηγεσία να συζητήσει τα αιτήματά της και να αποδεχτεί την αποστράτευση τους. Η ανταρσία του Folkstone προκάλεσε αλυσιδωτό κύμα αντιδράσεων και σε άλλες στρατιωτικές μονάδες: στο Dover 4000 στρατιώτες αρνήθηκαν να επιβιβαστούν στα πλοία που θα τους μετέφεραν στη Ρωσία, ενώ από τις 8 μέχρι τις 11 Γενάρη ανάλογες κινητοποιήσεις στρατευσίμων σημειώθηκαν και σε άλλες πόλεις που φιλοξενούσαν ναυτικές και στρατιωτικές βάσεις. Στο Shoreman διαδήλωσαν 7000 άντρες, στο Shortlands 1500, στο Brighton 8000 παρήλασαν στην παραλία απαιτώντας την απεμπλοκή της χώρας από τον αντισοβιετικό πόλεμο και την αποστράτευση τους, ενώ κινητοποιήσεις μικρότερης έκτασης έγιναν στο Aldershot, στο Blackpool, στο Groverpark, στο Bristol, στο Maidstone και στο Fairlop. Η πιο εντυπωσιακή διαμαρτυρία έλαβε χώρα στο Osterley Park στα περίχωρα του Λονδίνου όταν 1500 στρατιώτες επέταξαν τα στρατιωτικά φορτηγά και έφτασαν στο Λονδίνο, μέχρι το Whitehall για να γνωστοποιήσουν τα αιτήματά τους, πετυχαίνοντας να εξαναγκάσουν την κυβέρνηση να τους αποστρατεύσει μέσα στις επόμενες τέσσερις μέρες. Η *Daily Herald*, εφημερίδα συνδεόμενη με το Εργατικό Κόμμα, σε δημοσίευμα της στις 12 Γενάρη υποστήριζε ότι έχει εκδηλωθεί «μια ανοιχτή, επιτυχημένη και μαζική ανταρσία», υπογράμμισε ότι «παντού σε όλη τη χώρα το αίσθημα ήταν το ίδιο, ότι ο πόλεμος τελείωσε, δεν θα πολεμήσουμε στη Ρωσία και το εννοούμε ότι θα παραμείνουμε στην πατρίδα» και υπολόγιζε το συνολικό αριθμό στρατιωτών, ναυτών και μεταφορέων που συμμετείχαν σε αυτές τις διαμαρτυρίες του Ιανουαρίου στα 70.000 άτομα.⁹² Σημαντικές ήταν και οι αντιδράσεις του ναυτικού. Στο Milford Haven ναύτες σήκωσαν την κόκκινη σημαία και στο Rosyth το πλήρωμα της ναυαρχίδας «Βασίλισσα Βικτωρία» κατέβηκε σε απεργία επί τρεις εβδομάδες, αρνούμενο να αποπλεύσει για τη Βαλτική και δηλώνοντας ότι δεν θα στηρίξει έναν πόλεμο κατά της Σοβιετικής Ρωσίας, μένοντας όλο αυτό το διάστημα σε αποκλεισμό στο μέσο του λιμανιού και απομο-

⁹¹ Το κίνημα των Shop Stewards αποτελούνταν από μέλη της βάσης των σωματείων του επίσημου εργατικού κινήματος που αρχικά είχαν επιφορτιστεί την ευθύνη της καθημερινής επαφής και επικοινωνίας του χώρου δουλειάς τους με το συνδικάτο. Στην πορεία συγκρότησαν συνδικαλιστικές πρωτοβάθμιες επιτροπές στα εργοστάσια, στα μηχανουργεία και στα ναυπηγεία στα 1915 για να οργανώσουν την πάλη των εργατών κατά της ακρίβειας, των επιτάξεων, των συλλήψεων πρωτοπόρων συνδικαλιστών και κατά του στρατιωτικού νόμου που είχε επιβάλει στην παραγωγή η αγγλική κυβέρνηση λόγω του πολέμου. Ουσιαστικά, λειτουργούσαν σαν εναλλακτικό κέντρο οργάνωσης στο ευρύτερο εργατικό κίνημα και τα κύρια στελέχη τους προέρχονταν από διάφορες μικρές σοσιαλιστικές και μαρξιστικές ομάδες με στενότερες ή χαλαρότερες σχέσεις με το Εργατικό Κόμμα. Μέχρι το τέλος του πολέμου το κίνημα είχε ισχυροποιηθεί και μαζικοποιηθεί πρωταρχικά στη Σκωτία (στην περιοχή του «κόκκινου» Clydeside), αλλά και στα βιομηχανικά κέντρα της βόρειας Αγγλίας, πυροδοτώντας μεγάλα απεργιακά κύματα με περισσότερους από 300.000 απεργούς το καλοκαίρι του 1917 και στο διάστημα Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 1919. Στα 1916 το κίνημα οργανώθηκε σε Εθνική Ομοσπονδία που διέκοψε τη σύνδεσή της με το Εργατικό Κόμμα και εξέδωσε την εφημερίδα *The Worker* υπό τη διεύθυνση των W. Gallacher, J. Campbell και J.T Murphy οι οποίοι και εντάχθηκαν μετά το τέλος του πολέμου στο ΚΚΜΒ, ενώ συνολικά η Εθνική Ομοσπονδία των Shop Stewards τον Ιανουάριο του 1920 επίσημα συνδέθηκε με την Κομμουντέρν. Πρβλ. James Klugmann, *History of the Communist Party of Great Britain. Volume 1: Formation and Early Years 1919-24*, Lawrence and Wishart, London 1980, σσ. 22-3, Ουίλιαμ Φόστερ, *Ιστορία του Παγκόσμιου Συνδικαλιστικού Κινήματος*, τόμος Β', εκδόσεις Μόρφωση, Αθήνα 1959, σσ. 14, 36-7, Reiner Tosstorff, *The Red International of Labour Unions (RILU) 1920-1937*, Haymarket Books, Chicago 2018, σσ. 114-15.

⁹² T.H Wintringham, *Mutiny-Being a Survey of Mutinies from Spartacus to Invergordon*, Fortuny's Publishers, New York 1939, σσ. 312-13, Dave Lamp, *Mutinies: 1917-20*, published by Solidarity, Leeds Community Press, 1970, σσ. 23-26.

νωμένο από τα άλλα πλοία και την ακτή. Οι ναύτες και σε Invergordon, Portsmouth, Devonport αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στην εκστρατεία, ενώ οι στρατιωτικές απεργίες συνεχίστηκαν μέχρι και το τέλος Αυγούστου με χαρακτηριστικότερη την άρνηση 300 στρατιωτών από τα συντάγματα Warwick, Berkshire και Gloucestershire στο Southampton να μεταβούν στη Γαλλία, για να μην μεταφερθούν σε μακρινές εμπόλεμες ζώνες, όπως η Ρωσία. Το μικρόβιο της ανταρσίας και της απροθυμίας να πολεμήσουν τους Μπολσεβίκους εκδηλώθηκε ακόμη και στις μονάδες που βρέθηκαν στη γραμμή του πυρός: στα τέλη Γενάρη του 1919 αρνήθηκαν να προελάσουν οι στρατιώτες του σταθμού Καντανάκσα της σιδηροδρομικής γραμμής του Μουρμάνσκ και τον Φεβρουάριο ξεσηκώθηκε η φρουρά του Αρχαγγέλου και στρατιώτες του τάγματος Yorkshire στο Σελέτσκοε αρνήθηκαν να εκτελέσουν τις εντολές των αξιωματικών τους, να επιτεθούν στις θέσεις που κατείχε ο Κόκκινος στρατός. Ακόμα την ίδια περίοδο ένα βρετανικό καταδρομικό καταλήφθηκε από το πλήρωμα του στη Βαλτική.⁹³ Σε αυτό το κλίμα, η αρχική ώθηση για την ίδρυση του ΚΚΜΒ δόθηκε με τη γνωστοποίηση της ίδρυσης της Κομιντέρν τον Μάιο του 1919 με το BSP (British Socialist Party), την LSF (Labour Socialist Federation), το Εθνικό συμβούλιο των Shop Stewards και την Ουαλλική Σοσιαλιστική Ένωση να ζητούν τη σύνδεση τους με την ΚΔ και να προχωρούν σε μια συνδιάσκεψη ενοποίησης για τη δημιουργία ενός ενιαίου Κ.Κ.⁹⁴ Όλες αυτές οι ομάδες είχαν σοβαρές ιδεολογικές διαφωνίες και συγχύσεις με κυριότερες τη στάση έναντι του κοινοβουλευτισμού και του Εργατικού Κόμματος, αλλά η ίδια η αίγλη της Οκτωβριανής Επανάστασης και ο αγώνας υπεράσπισης της από την ιμπεριαλιστική επέμβαση προσέδιδαν μια κοινή -και διαφορετική σε σχέση με τις παραδόσεις του παλιού Εργατικού Κόμματος- ταυτότητα σε αυτές, γεγονός που επισημοποιήθηκε με το ιδρυτικό συνέδριο του ΚΚΜΒ στις 31 Ιουλίου 1920 στο Λονδίνο με πρώτο γραμματέα τον Albert Inkpin.⁹⁵ Εάν για τους ιδεολογικά πιο καταρτισμένους νέους κομμουνιστές και ριζοσπάστες η συγκρότηση ενός ενιαίου Κ.Κ υπαγορευόταν και από τα ιδεολογικά προτάγματα της ΚΔ και από τις γνωστές παραινέσεις του Λένιν στο 2^ο Συνέδριο της ΚΔ που συνέπεσε με το βρετανικό συνέδριο της κομμουνιστικής ενοποίησης, για τη μάζα των απλών εργατών η κοινή μαχητική αντιιμπεριαλιστική δράση στα λιμάνια, στους σιδηροδρομικούς σταθμούς και στους στρατώνες στη διάρκεια όλων αυτών των μηνών, ήταν ο αποφασιστικός παράγοντας «κομμουνιστικοποίησης» τους. Αυτό καταδεικνύεται από το ότι η πλήρης κομμουνιστική ενοποίηση έγινε στο 2^ο Συνέδριο του ΚΚΜΒ στο Leeds τον Ιανουάριο του 1921 με

⁹³Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Παγκόσμια Ιστορία*, τόμος Η', εκδ. Μέλισσα Αθήνα 1981, σσ.345-54, 372-76, Captain H. S Martin, Report "Mutinies in North Russia 1-7-19", National Archives and Records Administration, USA-649600/36.1 στο www.fold3.com.

⁹⁴James Klugmann, *History of the Communist Party of Great Britain. Volume 1: Formation and Early Years 1919-24*, Lawrence and Wishart, London 1980,σελ. 31.

⁹⁵Andrew Thorpe, *The British Communist Party and Moscow 1920-43*, Manchester University Press 2000, σσ. 26-28 και James Klugmann, ό.π.,σσ. 38-48. Παράλληλα το Εθνικό Διευθυντικό Συμβούλιο των Shop Stewards μεταξύ της 25^{ης} και 28^{ης} Σεπτεμβρίου 1920 αποφάσισε να συμμετάσχει στις εργασίες προετοιμασίας μιας νέας επαναστατικής διεθνούς ομοσπονδίας συνδικάτων στη Μόσχα στέλνοντας ως εκπροσώπους του εκεί τους Murphy, Ramsey και Tanner αλλά και στις διεργασίες δημιουργίας ενός κομμουνιστικού κόμματος στη Βρετανία. Τελικά στο Sheffield στις 31 Μαρτίου 1921 έγινε συνδιάσκεψη του κινήματος που αποφάσισε την αυτοδιάλυσή του, την υπαγωγή του στο Κ.Κ και τη μετατροπή του σε συνδικαλιστική παράταξη η οποία μέχρι τον Ιούνιο του 1922 είχε μετεξελιχθεί χάρη και στις προσπάθειες του βρετανικού γραφείου της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς - του οποίου πρόιστατο ο Murphy- στο National Minority Movement, ένα μαζικό ρεύμα αριστερών συνδικαλιστών και ριζοσπαστικών σωματείων με φιλοκομμουνιστική απόκλιση μέσα στα επίσημα συνδικάτα. Πρβλ. Reiner Tosstorff, *The Red International of Labour Unions (RILU) 1920-1937*, Haymarket Books, Chicago 2018, σσ. 274-77.

την προσχώρηση και των αυτόνομων μέχρι τότε Σκώτων κομμουνιστών και συνδικαλιστών, αφού είχε προηγηθεί στο διάστημα Αυγούστου-Οκτωβρίου 1920 η κοινή δράση όλων των ριζοσπαστών, αριστερών συνδικαλιστών και κομμουνιστών στις επιτροπές ειρήνης υπό την ονομασία «Κάτω τα χέρια από τη Ρωσία!» που συγκρότησε το ΚΚΜΒ για να παρεμποδίσει την αποστολή στρατιωτικών δυνάμεων και πολεμοφοδίων προς τους Πολωνούς και τους λευκοφρουρούς του Βράγκελ.⁹⁶ Στο δεύτερο Συνέδριο της ΚΔ (Αύγουστος 1920) συμμετείχαν 10 αντιπρόσωποι από το βρετανικό κόμμα. Εκεί πρωτοδιαμορφώθηκε ο πυρήνας της μετωπικής στρατηγικής του ΚΚΜΒ με ενεργή παρέμβαση του ίδιου του Λένιν, ο οποίος άσκησε δριμεία κριτική σε όσους δεν ήθελαν την πλήρη πολιτική ρήξη με το Εργατικό Κόμμα, αλλά και σε όσους από την άλλη επεδίωκαν τον αποχωρισμό των κομμουνιστών από τα συνδικάτα και τις μαζικές οργανώσεις του Εργατικού κόμματος. Όλο τον επόμενο χρόνο το βρετανικό κόμμα έδωσε το βάρος του στη ματαίωση των αντισοβιετικών στρατιωτικών αποστολών της αγγλικής κυβέρνησης και στη συγχώνευση των εναπομεινών διάσπαρτων αριστερών ομάδων με το κόμμα, κάτι που επιτεύχθηκε με τα συνέδρια του Leeds (Ιανουάριος 1921) και του Manchester (Απρίλιος 1921). Εδώ πολύτιμη ήταν η συμβολή του William Gallacher, αναγνωρισμένου Σκώτου συνδικαλιστή από τις μεγάλες απεργίες και εξεγέρσεις στο «κόκκινο Clyde» στην περίοδο 1917-18, ο οποίος ως μέλος της βρετανικής αντιπροσωπείας στο 2^ο Συνέδριο της ΚΔ εγκατέλειψε τις αρχικές αντικοινοβουλευτικές και σεχαριστικές πεποιθήσεις του μετά από τις προτροπές του Λένιν και εργάστηκε για να πείσει τις ριζοσπαστικές σκωτικές εργατικές ενώσεις να ενταχθούν στο ΚΚΜΒ.⁹⁷ Ο αντικοινοβουλευτισμός του Gallacher και των Σκώτων εργατών που δραστηριοποιούνταν στις επιτροπές των Shop Stewards εξέφραζε την απογοήτευση και την αποστροφή των πιο ριζοσπαστικών εργατικών στοιχείων προς το «κοινοβουλευτικό παιχνίδι» των αστικών κομμάτων και των ρεφορμιστών του επίσημου Εργατικού κόμματος και ήταν μια ευρύτατα διαδεδομένη στάση μεταξύ των πιο ριζοσπαστικών τμημάτων του διεθνούς εργατικού και συνδικαλιστικού κινήματος σε Ευρώπη και Αμερική, που επηρεαζόταν αλλού λιγότερο και αλλού περισσότερο από αναρχοσυνδικαλιστικές αντιλήψεις και πρακτικές.⁹⁸ Αυτές οι υφέρπουσες αντιλήψεις θα καταπολεμούνταν από την Κομιντέρν με τα τέσσερα πρώτα συνέδριά της στα πλαίσια της «μπολσεβικοποίησης» των νέων κομμουνιστικών κομμάτων, όμως αυτές για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα θα συνέχιζαν να επηρεάζουν κυρίως τμήματα της συνδικαλιστικής βάσης των κομμουνιστών μέσα από τις γραμμές της «Προφιντέρν», της Κόκκινης Διεθνούς των Εργατικών Συνδικάτων, όπου εξ αρχής η παρουσία μεγάλων εργατικών οργανώσεων με ισχυρή παράδοση αναρχισμού και «επαναστατικού συνδικαλισμού» ήταν ο χώρος πολιτικής ενηλικίωσης μιας μεγάλης μερίδας συνδικαλιστών των νέων κομμουνιστικών κομμάτων.

Πάντως, σε γενικές γραμμές η πολιτική του ΚΚΜΒ εξαντλούνταν ακόμη στην από κοινού διοργάνωση μαζικών εκδηλώσεων και κινητοποιήσεων με τα συνδικάτα του Εργατικού Κόμματος υπέρ της Σοβιετικής Ρωσίας λόγω των ελάχιστων δυνάμεων του, ενώ στο εσωτερικό της χώρας το μικρό κομματικό δυναμικό, απορροφημένο από τις ατέρμονες συζητήσεις και αντιπαραθέσεις για την ολοκλήρωση της κομμουνιστικής

⁹⁶ James Klugmann, *ό.π.*, σσ. 50-53, 60-62, 79-85.

⁹⁷ James Klugmann, *ό.π.*, σσ. 63-69, Andrew Thorpe, *ό.π.*, σσ. 40-41, Reiner Tosstorff, *ό.π.*, σσ. 167-70.

⁹⁸ Reiner Tosstorff, *The Red International of Labour Unions (RILU) 1920-1937*, *ό.π.*, σσ. 26-8, 68-9.

ενοποίησης, δεν μπόρεσε να αφήσει το δικό του στίγμα στις απεργιακές κινητοποιήσεις των ανθρακωρύχων της άνοιξης και του καλοκαιριού του 1921.⁹⁹ Η συχνή εναλλαγή απεσταλμένων της Κομιντέρν, ο περιορισμένος χρόνος παραμονής τους στη Βρετανία και οι δυσκολίες επίτευξης μιας τακτικής επικοινωνίας με τη Μόσχα στο διάστημα Αυγούστου 1920- Ιανουαρίου 1922 (μέχρις ότου με την έλευση του Borodin ομαλοποιήθηκε μια πιο τακτική επαφή με το κομμουνιστικό κέντρο) ήταν παράγοντες που ουσιαστικά καθιστούσαν το ΚΚΜΒ πολιτικά και οργανωτικά αυτόνομο από την Κομιντέρν με την οποία το ένωναν μόνο γενικοί ιδεολογικοί προσανατολισμοί και συναισθηματικοί δεσμοί. Τούτο φάνηκε με το αίτημα του ΚΚΜΒ προς την εθνική εκτελεστική επιτροπή των Εργατικών τον Ιούνιο του 1921 να ενταχθεί στους κόλπους τους, πρόταση που απορρίφθηκε, χωρίς να έχει προηγηθεί έγκριση από την ΚΔ πλην της συμφωνίας του Borodin με τους συγκεκριμένους χειρισμούς της ηγεσίας του ΚΚΜΒ. Παρ'όλα αυτά μέσω του απεσταλμένου της ΚΔ και των υποδείξεων του Λένιν για το βρετανικό κίνημα στο 2^ο Συνέδριο της ΚΔ, το ΚΚΜΒ μπορούσε να ισχυριστεί ότι ήταν ευθυγραμμισμένο με την ΚΔ, όσες διαφωνίες και αν υπήρχαν στο εσωτερικό του, όπως έδειξε η ψηφοφορία για την ένταξη στο Εργατικό Κόμμα στη διάρκεια του συνεδρίου στο Leeds (Γενάρης 1921) όπου υπερψηφίστηκε με μικρή πλειοψηφία 100 έναντι 85 ψήφων η πρόταση να επιδιωχθεί η ένταξη του ΚΚΜΒ στο Εργατικό Κόμμα.¹⁰⁰ Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτές οι διαφωνίες δεν αποτελούσαν μόνο μια βρετανική ιδιαιτερότητα, αλλά αντανakλούσαν ανάλογες διαθέσεις απορριπτικές προς οποιαδήποτε επαφή με τα παλιά εργατικά και σοσιαλιστικά κόμματα και στο εσωτερικό και άλλων νεοπαγών κομμουνιστικών κομμάτων. Χαρακτηριστικότερη ήταν η περίπτωση του ιταλικού κομμουνιστικού κόμματος του οποίου ένα μεγάλο μέρος μελών, μαζί με τον γραμματέα του Amadeo Bordiga, συστηματικά στα 1921-22, αλλά και αργότερα, καταπολέμησαν τις προτροπές του Λένιν και της Κομιντέρν να συνεργαστούν στην Ιταλία οι κομμουνιστές με τους αριστερούς σοσιαλιστές παρά την απειλή του φασισμού, και μόνο μετά τη σύλληψη του Bordiga το 1923 άρχισε να υποχωρεί η «υπερεπαναστατική ακαμψία» του ιταλικού κόμματος.¹⁰¹

Μέχρι να συγκληθεί το Δεύτερο Συνέδριο της ΚΔ το ζήτημα της «μπολσεβικοποίησης» των οργανώσεων που συμμετείχαν στη νέα Διεθνή τέθηκε μετά επιτάσεως. Αν και οι αντικομμουνιστές συγγραφείς βλέπουν σε αυτήν την εξέλιξη μια εσκεμμένη ρωσική στρατηγική, η μετατροπή του μπολσεβίκικου τύπου οργάνωσης σε ιδανική καταστατική αρχή της ΚΔ φαίνεται ότι ήταν κάτι που το επιθυμούσαν πρωτίστως τα άλλα νεοπαγή κομμουνιστικά κόμματα προκειμένου να επιβιώσουν ως ολιγομελείς ομάδες σε ένα εχθρικό πολιτικό περιβάλλον, ενώ η συντριβή της ουγγρικής σοβιετικής επανάστασης τον Αύγουστο του 1919 και των σοβιετικών δημοκρατιών στη Βαυαρία και στη Σλοβακία (Μάιος-Ιούλιος 1919) έπεισε τους ριζοσπάστες, ότι η επιτυχία της ρωσικής επανάστασης οφειλόταν κατά μεγάλο μέρος στις πολιτικές και στις οργανωτικές αρχές του κόμματος των Μπολσεβίκων που είχαν επομένως καθολική αξία. Πάντως, στο Δεύτερο Συνέδριο

⁹⁹E.H Carr, *A History of Soviet Russia. The Bolshevik Revolution*, vol.3, Macmillan Press 1978, σσ.281-83, James Klugmann, ό.π., σσ 92-96.

¹⁰⁰Εξάλλου και στο 2^ο Συνέδριο της ΚΔ η λενινιστική υπόδειξη για την ένταξη του ΚΚΜΒ στους Εργατικούς είχε υπερψηφιστεί με 58 ψήφους έναντι 24 στη διάρκεια της συνεδρίασης σχετικά με τη στάση της ΚΔ έναντι του Εργατικού Κόμματος. Πρβλ. Andrew Thorpe, ό.π., σελ.46.

¹⁰¹Tom Behan, *Arditi del Popolo. Η ιστορία της πρώτης αντιφασιστικής οργάνωσης και η αποτρέψιμη άνοδος του Μπενίτο Μουσολίνι*, εκδόσεις Μαρξιστικό βιβλιοπωλείο, Αθήνα 2012, σσ. 136-38.

της ΚΔ (17 Ιουλίου-7 Αυγούστου 1920) έπνεε επαναστατικός ενθουσιασμός λόγω των επιτυχιών του Κόκκινου Στρατού στο μέτωπο του εμφυλίου και της προέλασής του στην Πολωνία, πράγμα που δημιουργούσε μεγάλες προσδοκίες για την εξάπλωση της επανάστασης στη Δύση, γεγονός που είχε την αντανάκλασή του στην αποδοχή από τους Ευρωπαίους ριζοσπάστες σοσιαλιστές των «21 όρων» ως προαπαιτούμενων για την εισδοχή ενός κόμματος στην ΚΔ. Αυτοί οι όροι κατά μία διαδεδομένη άποψη εισήγαγαν ένα γραφειοκρατικό και αυταρχικό πνεύμα στην Κομιντέρν και στα κόμματά της και η επιβολή τους στο δεύτερο συνέδριο επιτεύχθηκε χάρη στους ελιγμούς του Ζηνόβιεφ, του προέδρου της ΚΔ, και στη μεσολάβηση ορισμένων αντιπροσώπων (κυρίως του Τσέχου Matias Rakosy, του Ούγγρου Bella Kun, του Ιταλού Amadeo Bordiga και του Ελβετού Humbert Droz) που συμπαρέσυραν τους αντιπροσώπους του Γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος και του Ανεξάρτητου Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος Γερμανίας που αποτελούσαν ένα σημαντικό μέρος των 217 συνολικά αντιπροσώπων από 37 χώρες.¹⁰² Οι «21 όροι» ως βασικός συνεκτικός ιστός λειτουργίας των νέων κομμουνιστικών κομμάτων και προϋπόθεση ένταξής τους στην ΚΔ ήταν στο επίκεντρο της οργανωτικής και πολιτικής διαφοράς σοσιαλδημοκρατίας και κομμουνισμού, ρεφορμισμού και επαναστατικής πολιτικής και εξέφραζαν τη συμπυκνωμένη εμπειρία της πολιτικής δράσης των Μπολσεβίκων στις διάφορες φάσεις της ρωσικής επανάστασης από το 1905 μέχρι την ανατροπή της αστικής εξουσίας το 1917.¹⁰³ Αρχικά και τουλάχιστον μέχρι το 1921 οι Μπολσεβίκοι έμοιαζαν σίγουροι για την άμεση επιτυχία της παγκόσμιας επανάστασης, καθώς θεωρούσαν ότι η κατάρρευση του ιμπεριαλισμού και το ξέσπασμα επαναστάσεων σε όλες τις χώρες θα μετέτρεπε τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο σε μια σειρά εμφυλίων συρράξεων, όπου θα έρχονταν αντιμέτωπη η μία τάξη ενάντια στην άλλη.¹⁰⁴ Για να στεφθεί αυτή η πολιτική με επιτυχία η ΚΔ έπρεπε να απαλλαγεί πλήρως από τα μη επαναστατικά χαρακτηριστικά της Δεύτερης Διεθνούς. Έτσι έμπαινε επί τάπητος το ζήτημα της «εκκαθάρισης» των κομμουνιστικών κομμάτων από τα ρεφορμιστικά στοιχεία που είχαν υπερασπιστεί τις κυβερνήσεις των χωρών τους στην έναρξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Μάλιστα, η εισαγωγή των «21 όρων» στην καταστατική λειτουργία των Κ.Κ αυτήν ακριβώς τη στόχευση είχε πρωταρχικά, κάτι που έγινε αποδεκτό από το νεαρό στελεχικό δυναμικό τους που τους κατανοούσαν σαν την αναγκαία οργανωτική και πολιτική προετοιμασία των κομμάτων τους να φέρουν σε πέρας την επανάσταση που οι ρεφορμιστές είχαν προδόσει. Γι' αυτό και στο δεύτερο συνέδριο όλοι οι ξένοι αντιπρόσωποι υπερψήφισαν εκτός από δύο τους «21 όρους».¹⁰⁵ Αναμφισβήτητα, η καθιέρωση των «21 όρων» σχετιζόταν και με τις εσωτερικές πολιτικές έριδες και ιδεολογικές διαφωνίες που μάστιζαν το γερμανικό Κ.Κ που εθεωρείτο ως η πρωτοπορεία του επαναστατικού κινήματος στη δυτική Ευρώπη. Ενδεικτική αυτής της αντίληψης ήταν η ίδρυση στα τέλη του 1919 του «Γραφείου Δυτικής Ευρώπης» της ΚΔ στο Άμστερνταμ που θα αποτελούσε έναν συνδετικό κρίκο μεταξύ της απομονωμένης Μόσχας και της Δυτικής Ευρώπης, καθώς και της «Γραμματείας Δυτικής Ευρώπης» στο Βερολίνο με τον ίδιο σκοπό. Για τούτο αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι και το Τέταρτο Συνέδριο η επίσημη γλώσσα της ΚΔ ήταν η γερμανι-

¹⁰²Fernando Claudin, *The Communist Movement: From Comintern to Cominform*, ό.π.,σσ. 108-109 και Franz Borkenau, *World Communism. A History of Comintern*, ό.π.,σσ. 193-99.

¹⁰³ 2^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Οι όροι για την είσοδο των Κομμάτων στην Κομμουνιστική Διεθνή» στο *Θέσεις, Αποφάσεις, Μανιφέστα των Τεσσάρων Πρώτων Συνεδρίων της 3^{ης} Διεθνούς*, εκδόσεις Εργατική Πάλη, Αθήνα 2007, σσ. 128-32.

¹⁰⁴ «Μανιφέστο της ΚΔ στο παγκόσμιο προλεταριάτο» (06-03-1919), στο Jane Degras, *The Communist International, 1919-1943, Documents*, τ.1 (1919-1922), 1955, σελ.1-2.

¹⁰⁵ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα χ.χρ. σσ. 82-85 [πρβλ.ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1]

κή κι όχι η ρωσική, κάτι χαρακτηριστικό της εξελικτικής πορείας της οργάνωσης.¹⁰⁶ Με αυτή την λογική, η Εκτελεστική Επιτροπή της ΚΔ (ΕΕΚΔ) ανέλαβε στον χρόνο που μεσολάβησε μέχρι το δεύτερο Συνέδριο να δημιουργήσει και να καθοδηγήσει τα κομμουνιστικά κόμματα, ώστε να είναι έτοιμα για την επερχόμενη επανάσταση, επιτελώντας ταυτόχρονα και τον ρόλο του υπερασπιστή του κεκτημένου, δηλαδή της Ρωσικής Επανάστασης.¹⁰⁷ Όμως, στο εσωτερικό των νέων Κ.Κ -ιδίως στο ΚΡΔ- υπήρχαν ισχυρές «υπεραριστερές» τάσεις που στο όνομα της επανάστασης αρνούσαν κάθε εμπλοκή στις κοινοβουλευτικές διαδικασίες και υποτιμούσαν τη δουλειά μέσα στα υπάρχοντα συνδικάτα και στις ρεφορμιστικές μαζικές οργανώσεις¹⁰⁸ με αποτέλεσμα την απομάκρυνση των κομμουνιστικών πρωτοποριών από τις πιο καθυστερημένες πολιτικά μάζες. Ο Λένιν, στο έργο του *Ο «Αριστερισμός», παιδική αρρώστια του κομμουνισμού*, το οποίο ολοκλήρωσε τον Απρίλιο του 1920, άσκησε δριμυία κριτική σε αυτή την «υπεραριστερή» στάση, κάτι που το επενέλαβε στη διάρκεια των εργασιών του δεύτερου Συνεδρίου.¹⁰⁹ Ο επικεφαλής του ΚΡΔ Paul Levi με τη σύμφωνη γνώμη του Κ. Radek, του απεσταλμένου της ΚΔ στη Γερμανία, προσπαθώντας να ελέγξει τις «αριστεριστικές» τάσεις του Κόμματος, οδήγησε την άκρα αριστερά στην αποχώρηση και στο σχηματισμό, δίπλα στο ΚΡΔ, του ΚΑΡΔ, του Κομμουνιστικού Εργατικού Κόμματος Γερμανίας. Η Κομιντέρν σε αντίθεση με ό,τι έπραξε το ΚΡΔ, επιθυμούσε να προσελκύσει αυτούς τους «αριστερούς κομμουνιστές» και να τους εντάξει στους κόλπους των οργανωμένων Κομμουνιστικών Κομμάτων που οραματιζόταν, ωστόσο η διαγραφή στελεχών και οι απόλυτες θέσεις που εύκολα οδηγούσαν σε ρήξη ήταν μια πρακτική που δεν μπορεί να θεωρηθεί ξένη προς το αυστηρό οργανωτικό μοντέλο που προωθούσαν οι Μπολσεβίκοι, αν και φάνταζε ως η μόνη λύση για την αποφυγή των διασπάσεων και τον πολιτικό εκφυλισμό των νεαρών Κ.Κ.¹¹⁰ Επιπλέον το νέο καταστατικό της ΚΔ με την πειθαρχία και το συγκεντρωτισμό ως τα κύρια χαρακτηριστικά οργάνωσης των Κ.Κ λειτουργούσε σαν ασφαλής πολιτικός οδηγός για τα μέλη των Κ.Κ που στερούνταν μακράς πολιτικής εμπειρίας, καθώς στη μεγάλη τους πλειονότητα ήταν νέοι σε ηλικία εργάτες κάτω των 35 ετών, ανειδίκευτοι εργαζόμενοι ή τεχνίτες εξειδικευμένοι στις νέες τεχνολογίες των βιομηχανιών που ανέδειξε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (π.χ χημική βιομηχανία), οι οποίοι είτε δεν είχαν ιδιαίτερους δεσμούς με τα παλιά σοσιαλδημοκρατικά σωματεία είτε είχαν ένα αναρχοσυνδικαλιστικό ιδεολογικό υπόβαθρο και ήταν αηδιασμένοι από το σφαγείο του πολέμου και τις οικονομικές δυσχέρειες των πρώτων μεταπολεμικών ετών.¹¹¹ Το ότι στα 1922-23 άρχισε να φθίνει ο αριθμός μελών των πιο μαζικών τμημάτων της ΚΔ, του γαλλικού και του γερμανικού, δεν ήταν άσχετο με αυτή την οικονομική καθίζηση, ενώ η τάση απομαζικοποίησης των δύο ισχυρότερων δυτικοευρωπαϊκών κομμάτων της ΚΔ απλώς ενίσχυσε ακόμη περισσότερο την αξία του ρωσικού, μπολσεβίκικου συγκεντρωτισμού στη συνείδηση των κομμουνιστών της Δύσης, οι οποίοι εκτός από την ιδεολογική καθοδήγηση της ΚΔ, έβρισκαν και πολύτιμη οικονομική υποστήριξη από αυτήν στα πρώτα βήματα της συγκρότησης των κομμάτων και των μαζικών οργανώσεών τους. Έτσι, τον Απρίλιο του 1919

¹⁰⁶E.H Carr, *A History of Soviet Russia. The Bolshevik Revolution*, vol.3, Macmillan Press 1978, σελ. 174.

¹⁰⁷ Η ΕΕΚΔ είχε 20 τακτικά μέλη εκ των οποίων οι 5 ανήκαν στο κόμμα των Μπολσεβίκων (*Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π., σελ. 104).

¹⁰⁸ Reiner Tosstorff, ό.π.,σσ. 76-79.

¹⁰⁹Β.Ι Λένιν, *Άπαντα*, τόμος 47, σσ. 5-7, 14, 25-27, 77-78.

¹¹⁰A. Wirsching, «The Impact of “Bolshevization” and “Stalinization” on French and German Communism: A Comparative View», στο N. LaPorte-K. Morgan-M. Worley (eds.), *Bolshevism, Stalinism and the Comintern. Perspectives on Stalinization, 1917-53*, Basingstoke 2008, σελ.90-91.

¹¹¹Kevin McDermott – Jeremy Agnew,ό.π.,σσ. 20-21.

το Narkomindel (η Λαϊκή Επιτροπή των Εξωτερικών Υποθέσεων της ΕΕΣΔ) μεταβίβασε ένα σημαντικό χρηματικό ποσό στην Κομιντέρν και από το 1921 η διαχείριση αυτών των χρημάτων ανατέθηκε στο «Τμήμα Διεθνών Επικοινωνιών» (OMS) υπό την καθοδήγηση του Ο. Πιανίτσκι, το οποίο εξασφάλιζε στα Κ.Κ διαβατήρια, υλικά, όπλα και έκτακτες οικονομικές χορηγίες για την κάλυψη των αναγκών τους (μόνο το ΚΚΜΒ έλαβε μέχρι το τέλος του 1922 55.000 λίρες), ενώ φαίνεται ότι από ένα σημείο και μετά είχε εμπλακεί και στην υποστήριξη κατασκοπευτικών δικτύων με αμφιλεγόμενα αποτελέσματα, γεγονός που μάλλον προδίκασε την διάλυση του OMS και την εκτέλεση του επικεφαλής του στα 1937 στα πλαίσια των λεγόμενων «Δικών της Μόσχας».¹¹² Αυτά που έχουν εξαιρετική σημασία σχετικά με τον καθορισμό της συνολικής πολιτικής στρατηγικής της ΚΔ και των εθνικών τμημάτων της είναι τα κείμενα των αποφάσεων του δευτέρου συνεδρίου αναφορικά με το ρόλο του Κομμουνιστικού κόμματος στην καθοδήγηση της προλεταριακής επανάστασης και με το ρόλο των εργοστασιακών επιτροπών στο συνδικαλιστικό κίνημα. Στην πρώτη απόφαση που εγκρίθηκε στις 24 Ιουλίου 1920 βάσει προσχεδίου του Ζηνόβιεφ και σε ρήξη τόσο με τις σοσιαλδημοκρατικές πρακτικές, όσο και με τις αναρχοσυνδικαλιστικές αντιλήψεις οριζόταν ότι *«η ΚΔ αποκρούει με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο την αντίληψη ότι το προλεταριάτο μπορεί να πραγματοποιήσει την επανάσταση του χωρίς ένα ανεξάρτητο πολιτικό κόμμα... Η πάλη των τάξεων απαιτεί την ενοποίηση και συγκεντροποίηση των διαφόρων εκφράσεων του προλεταριακού κινήματος (συνδικάτων, συνεταιρισμών, εργοστασιακών επιτροπών, πολιτιστικής δουλειάς, εκλογών κτλ.) κάτω από μια κοινή ηγεσία. Μόνο ένα πολιτικό κόμμα μπορεί να προσφέρει το απαραίτητο ενοποιητικό και καθοδηγητικό κέντρο. Η άρνηση να δημιουργήσουμε ή να ενισχύσουμε αυτό το κόμμα, υποτάσσοντας ο,τιδήποτε άλλο σε αυτό, ισοδυναμεί με την απόρριψη της βασικής αρχής της ενοποιημένης ηγεσίας των διαφόρων μαχητικών τμημάτων του προλεταριάτου που δρουν στα διάφορα πεδία της πάλης... Κατά συνέπεια η προπαγάνδα των επαναστατών αναρχοσυνδικαλιστών και των Βιομηχανικών Εργατών του κόσμου (I.W.W) εναντίον της αναγκαιότητας ενός ανεξάρτητου εργατικού κόμματος, δεν βοήθησε και δεν βοηθά, αν θέλουμε να μιλήσουμε αντικειμενικά, παρά μόνο την αστική τάξη και τους αντεπαναστάτες «σοσιαλδημοκράτες».*¹¹³ Η βολονταριστική πίστη στο άμεσο της επερχόμενης επανάστασης δεν αναιρούσε τη συνειδητοποίηση από την ΚΔ ότι η τάση γρήγορης ενοποίησης του οικονομικού και του πολιτικού αγώνα των εργαζομένων σε συνθήκες επαναστατικής, ή σχεδόν τέτοιας, κατάστασης, απαιτούσε τη λήψη και οργανωτικών μέτρων για την υπέρβαση του διαχωρισμού οικονομικών και πολιτικών καθηκόντων της εργατικής πάλης, εφόσον η σοσιαλδημοκρατία υποβίβαζε τα μεν πρώτα στη διεκδίκηση μισθολογικών αυξήσεων ή μείωσης του ωραρίου μόνο, και τα δε στην εκλογική κάθοδο και την κοινοβουλευτική παρουσία μόνο. Αυτά τα οργανωτικά μέτρα δεν μπορούσαν παρά να ληφθούν με ευθύνη του Κομμουνιστικού κόμματος, να εκφραστούν μέσα από το κόμμα και εντέλει να ταυτιστούν με τον έλεγχο που όφειλε να ασκεί το κόμμα στις μαζικές οργανώσεις. Αυτό το τρίπτυχο επί της ουσίας κατοχυρώθηκε ήδη στα ντοκουμέντα του 2^{ου} συνεδρίου της ΚΔ και ο συνακόλουθος συγκεντρωτισμός σε καμία περίπτωση δεν συνιστούσε κάποια παρέκκλιση από το αρχικό πνεύμα της ΚΔ

¹¹²Kevin McDermott – Jeremy Agnew,ό.π.,σελ. 22.

¹¹³ 2^ο Συνέδριο της ΚΔ, Πολιτική Απόφαση, «Ο ρόλος του Κομμουνιστικού Κόμματος στην Προλεταριακή Επανάσταση», 5^η παράγραφος στο *Θέσεις, Αποφάσεις, Μανιφέστα των Τεσσάρων Πρώτων Συνεδρίων της 3^{ης} Διεθνούς*, ό.π., σελ. 135.

κατά την περίοδο που ζούσε ο Λένιν.¹¹⁴ Στην απόφαση που αφορούσε το συνδικαλιστικό κίνημα (5 Αυγούστου 1920) τούτο γινόταν εναργέστερο:

*«Στην εποχή παρακμής του καπιταλισμού, ο οικονομικός αγώνας του προλεταριάτου μεταβάλλεται σε πολιτικό αγώνα πολύ γρηγορότερα απ'ότι στην εποχή της ειρηνικής καπιταλιστικής ανάπτυξης. Κάθε οικονομική σύγκρουση μεγάλης κλίμακας μπορεί να εξελιχθεί σε ανοιχτό επαναστατικό αγώνα, καθώς θέτει άμεσα τους εργάτες αντιμέτωπους με το ζήτημα της επανάστασης...Γι' αυτό τον σκοπό, οι κομμουνιστές οφείλουν να δημιουργούν κομμουνιστικές φράξιες σε κάθε συνδικάτο και σε κάθε εργοστασιακή επιτροπή και να τις χρησιμοποιούν για να αποκτήσουν την ιδεολογική και οργανωτική ηγεσία του συνδικαλιστικού κινήματος.¹¹⁵ ...Οι κομμουνιστές πρέπει να ενθαρρύνουν τόσο τα συνδικάτα όσο και τις εργοστασιακές επιτροπές να εξαπολύουν έναν αποφασιστικό αγώνα και να τους προσφέρουν τη γνώση και την κατανόηση των καλύτερων μεθόδων πάλης. Πρακτικά, αυτό συνεπάγεται ότι οι κομμουνιστές οφείλουν να υπάγουν τις εργοστασιακές επιτροπές και τα συνδικάτα στο κομμουνιστικό κόμμα, σαν βάση για τη δημιουργία ενός μαζικού προλεταριακού κινήματος και ενός συγκεντρωτικού κόμματος του προλεταριάτου που επηρεάζει όλες τις οργανώσεις της προλεταριακής πάλης και τις οδηγεί στο δρόμο της νίκης της εργατικής τάξης και, διαμέσου της δικτατορίας του προλεταριάτου, στον κομμουνισμό».*¹¹⁶ Από αυτή την άποψη το ζήτημα της οργανωτικής μορφής του εργατικού κινήματος και της ενότητας του συνδικαλιστικού κινήματος εθεωρείτο δευτερεύον και για την ΚΔ, ακόμη και η διάσπαση των σωματείων δεν ήταν κάτι εξ ορισμού απαγορευμένο, εάν αυτό το επέτασσε η ανάγκη του επαναστατικού αγώνα. Αλλά την ίδια στιγμή η ΚΔ υπογράμμιζε ότι η διάσπαση των συνδικάτων από τους κομμουνιστές έχει νόημα μόνο όταν δεν θα οδηγούσε στην απομόνωσή τους από τις μάζες και μόνο στο βαθμό που οι τελευταίες θα την εκλάμβαναν όχι απλώς σαν μέσο για την επίτευξη ενός μακρινού επαναστατικού σκοπού, αλλά και σαν κάτι αναγκαίο για την διεκδίκηση των πιο άμεσων συμφερόντων τους και για την ανάπτυξη του οικονομικού αγώνα τους.¹¹⁷

Οι αποφάσεις του Συνεδρίου συμπληρώνονταν από τις θέσεις για τη δουλειά των κομμουνιστών μέσα στην αγροτιά και σε σχέση με το εθνικό ζήτημα στις αποικιοκρατούμενες χώρες, όπου η κύρια κατεύθυνση που δινόταν εστίαζε αφενός στην ανάγκη της συμμαχίας του εργατικού κινήματος με τη φτωχή και την μεσαία αγροτιά με κύριο πολιτικό εργαλείο την απαλλοτρίωση της μεγάλης αγροτικής ιδιοκτησίας και τη διανομή της στους ακτήμονες και στους μικροϊδιοκτήτες χωρικούς, και αφετέρου στη συμμαχία των Κ.Κ με τα ανταποικιακά κινήματα, προκειμένου να ηττηθεί ο κοινός εχθρός, τα ιμπεριαλιστικά κράτη με την αντισοβιετική και αποικιακή πολιτική τους.¹¹⁸ Μεταξύ του Δευτέρου και του Τετάρτου Συνεδρίου η ΚΔ απέκτησε μια ολοκληρωμένη συγκεντρωτική δομή και έναν διακριτό διοικητικό μηχανισμό. Αναγνωρίστηκε η δυνατότητα στην ΕΕΚΔ του διορισμού αντιπροσώπων της στα διάφορα Κ.Κ για την επίβλεψη της δουλειάς τους

¹¹⁴Πρβλ. 2^ο Συνέδριο της ΚΔ, Πολιτική Απόφαση, «Ο ρόλος του Κομμουνιστικού Κόμματος στην Προλεταριακή Επανάσταση», παράγραφοι 13-18, ό.π.,σσ. 138-40.

¹¹⁵ 2^ο Συνέδριο της ΚΔ, Πολιτική Απόφαση, «Το Συνδικαλιστικό κίνημα, οι Εργοστασιακές Επιτροπές και η 3^η Διεθνής», κεφάλαιο Ι, παράγραφος 7, ό.π., σελ. 144.

¹¹⁶ 2^ο Συνέδριο της ΚΔ, Πολιτική Απόφαση, «Το Συνδικαλιστικό κίνημα, οι Εργοστασιακές Επιτροπές και η 3^η Διεθνής», κεφάλαιο ΙΙ, παράγραφος 6, ό.π., σελ. 147.

¹¹⁷ 2^ο Συνέδριο της ΚΔ, Πολιτική Απόφαση, «Το Συνδικαλιστικό κίνημα, οι Εργοστασιακές Επιτροπές και η 3^η Διεθνής», κεφάλαιο Ι, παράγραφοι 3- 6, ό.π.,σσ. 142-44 και «Τα βασικά καθήκοντα της Κομμουνιστικής Διεθνούς» (6 Αυγούστου 1920), παράγραφοι 9-11, ό.π.,σσ. 120-22.

¹¹⁸ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π.,σσ. 87-93.

και επιτράπηκε στο ρωσικό κόμμα να έχει πέντε μέλη με πλήρη δικαιώματα ψήφου στην ΕΕΚΔ, ενώ τα υπόλοιπα 13 μεγαλύτερα κόμματα της Κομιντέρν μετείχαν στην ΕΕΚΔ με έναν μόνιμο αντιπρόσωπο. Στο Τρίτο Συνέδριο της ΚΔ (Ιούνιος 1921) δόθηκε έμφαση στην αφομοίωση του «δημοκρατικού συγκεντρωτισμού» από τα εθνικά Κ.Κ., στην ανάγκη να ρίξουν το βάρος τους στην οικοδόμηση εργοστασιακών οργανώσεων και στην κατάκτηση των μαζών με μια πιο ευλύγιστη συνδικαλιστική τακτική με σκοπό μάλλον την κατάλληλη προετοιμασία και την επίτευξη της ενότητας του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος, παρά την εξαπόλυση μιας άμεσης επανάστασης.¹¹⁹ Αυτές οι εξελίξεις οφείλονταν στις δυσκολίες που συναντούσαν οι κομμουνιστές εντός και εκτός της ΕΣΣΔ: η ανταρσία της Κροστάνδης το Φεβρουάριο του 1921, ο σχηματισμός ομάδων διαφωνούντων με την ηγεσία των Μπολσεβίκων, με κυριότερη την «Εργατική Αντιπολίτευση» που ζητούσε χαλάρωση της διοικητικής επίβλεψης των συνδικάτων από τα κομματικά όργανα και η εξάντληση των επισιτιστικών δυνατοτήτων που παρείχε μέχρι τότε το πλαίσιο των οικονομικών και πολιτικών μέτρων που είναι γνωστά ως «πολεμικός κομμουνισμός», έδειξαν ότι στη χώρα υπήρχαν σοβαρές κοινωνικές εντάσεις μετά το τέλος του Εμφυλίου και της δυτικής ιμπεριαλιστικής επέμβασης.¹²⁰ Αδιάψευστη μαρτυρία των εσωτερικών οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων της ΕΣΣΔ επί του «πολεμικού κομμουνισμού» ήταν η εκτίναξη του πληθωρισμού και της «μαύρης αγοράς» με το 70% των σιτηρών που καταναλώνονταν στις ρωσικές πόλεις τον Απρίλιο του 1920 να έχει αγοραστεί εκτός των νομίμων οδών, ενώ στο διάστημα μεταξύ του Μαρτίου του 1920 και του καλοκαιριού του 1921 σημειώθηκαν αρκετές αγροτικές αναταραχές και εξεγέρσεις εναντίον της υποχρεωτικής παράδοσης των σιτηρών των αγροτών στις σοβιετικές αρχές.¹²¹ Παράλληλα, στην Ευρώπη φαίνονταν τα πρώτα σημάδια υποχώρησης του επαναστατικού κινήματος με πλέον ενδεικτικά την απόκρουση του Κόκκινου Στρατού στη Βαρσοβία, τη συντριβή της εξέγερσης των Γερμανών κομμουνιστών στο Μάινσφελντ τον Μάρτιο του 1921 και την αποτυχία των μεγάλων απεργιών των ανθρακωρύχων στην Αγγλία, των σιδηροδρομικών στη Γαλλία και των μεταλλεργατών στην Ιταλία (Απρίλιος 1921) χάρη και στην κατασταλτική δράση των φασιστικών ομάδων. Στη μεν ΕΣΣΔ το ξεπέραςμα αυτών των δυσκολιών αποφασίστηκε στο 10^ο Συνέδριο του κόμματος των Μπολσεβίκων (Μάρτιος 1921) με την υιοθέτηση της Νέας Οικονομικής Πολιτικής (ΝΕΠ) και την περιορισμένη αναζωογόνηση του ιδιωτικού εμπορίου για να δοθεί κίνητρο στην αγροτιά να αυξήσει την παραγωγή σιτηρών, αλλά και με την καταστατική απαγόρευση του «φραξιονισμού» και την εξουσιοδότηση της Κεντρικής Επιτροπής να επιβάλει ποινές-έως και τη διαγραφή- σε όσους σχημάτιζαν επιμέρους ομαδοποιήσεις στο κόμμα, αρνούμενοι να εφαρμόσουν τις αποφάσεις της πλειοψηφίας. Στη δε Κομιντέρν για την υπέρβαση των δυσκολιών προκρίθηκε μια αναδίπλωση των προτεραιοτήτων της στρατηγικής, ώστε τα Κ.Κ να αποκτήσουν στενότερη σύνδεση με τη μάζα των εργατών, κάτι που σήμαινε στενότερη επαφή με τα συνδικάτα. Οι διαδοχικές δυσκολίες στην ανάπτυξη της προλεταριακής επανάστασης στην Ευρώπη και κυρίως στη Γερμανία, το «κλειδί της πα-

¹¹⁹Kevin McDermott – Jeremy Agnew, ό.π., σσ. 23-25.

¹²⁰ E.H Carr, *A History of Soviet Russia. The Bolshevik Revolution*, vol 3, ό.π., σσ. 342-49, Σαρλ Μπετελέμ, *Οι ταξικοί αγώνες στην ΕΣΣΔ. Περίοδος Πρώτη 1917-23*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1974, σσ. 385-86, 391-94, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος της ΕΣΣΔ*, εκδόσεις Άκμων, Αθήνα 1960, σσ. 305-11.

¹²¹A. Nove, *An Economic History of the USSR 1917-1991*, Penguin Books, London 1992, σελ. 55.

γκόσμιας επανάστασης» για τους επικεφαλής της ΕΣΣΔ και της ΚΔ, έκανε τους μέχρι τότε καθοδηγητές του γερμανικού κόμματος να συνειδητοποιήσουν ότι η ρωσική εμπειρία δεν μπορούσε να επαναληφθεί στο ακέραιο στη δυτική Ευρώπη. Ήδη από το Νοέμβριο του 1919 ο Ράντεκ στη μπροσούρα του *Η ανάπτυξη της παγκόσμιας επανάστασης και η τακτική των κομμουνιστών στην πάλη για τη δικτατορία του προλεταριάτου* επεσήμαινε τη διαφορά μεταξύ ρωσικών και γερμανικών συνθηκών, καταλήγοντας ότι οι κομμουνιστές πρέπει να προσφέρουν στο δυτικό προλεταριάτο μια στρατηγική και τακτική, προσαρμοσμένη σε έναν παρατεταμένο αγώνα, που να χρησιμοποιεί όλα τα δυνατά μέσα πάλης χωρίς βολонταριστικές αυταπάτες για μια σύντομη νίκη επί των αστικών τάξεων. Το στέλεχος του KPD Paul Levi στο δικό του έργο *Τα καθήκοντα των κομμουνιστών*, γραμμένο αμέσως μετά την καταστολή της εξέγερσης του Μαρτίου του 1921 από τις σοσιαλδημοκρατικές αρχές έβγαζε περίπου τα ίδια συμπεράσματα με τον Ράντεκ.¹²² Προανάκρουσμα μιας τέτοιας ευλύγιστης μαζικής πολιτικής υπήρξε το «Ανοιχτό Γράμμα της Κ.Ε του KPD προς όλες τις προλεταριακές οργανώσεις της χώρας» (8 Ιανουαρίου 1921) που απευθυνόταν στα δύο σοσιαλδημοκρατικά κόμματα (SPD και USPD) και στα συνδικάτα, καλώντας σε κοινή δράση για μισθολογικές αυξήσεις, για την αμνηστευση των πολιτικών κρατουμένων, για την οργάνωση εργατικής πολιτοφυλακής και για την αποκατάσταση των διπλωματικών και εμπορικών σχέσεων με την ΕΣΣΔ. Αυτή η πρόσκληση απορρίφθηκε από τη ρεφορμιστική σοσιαλδημοκρατική ηγεσία, αλλά συνάντησε οξείες αντιδράσεις και από το εσωτερικό του κομμουνιστικού κινήματος. Το «υπερarisτερό» Κομμουνιστικό Εργατικό Κόμμα Γερμανίας χαρακτήρισε το γράμμα ως «χυδαίο ομορτισμό» και ανάλογη κριτική εκφράστηκε και εντός των κόλπων της ΚΔ. Ο Ζηνόβιεφ ως πρόεδρος της ΚΔ και ο Μπουχάριν ως μέλος της ΕΕΚΔ στη συνεδρίαση του κεντρικού καθοδηγητικού οργάνου της Κομιντέρν καταδίκασαν την τακτική που προτεινόταν στο «Ανοιχτό Γράμμα» σαν «ανεφάρμοστη» και σαν «αντεπαναστατική ενέργεια», δηλώνοντας ότι οι κομμουνιστές δεν πρέπει να επιδιώκουν συμφωνίες με άλλα εργατικά κόμματα ούτε να αντιπαραθέτουν τον αγώνα για την υπεράσπιση των καθημερινών συμφερόντων των εργαζομένων στην επαναστατική στρατηγική του κόμματος, γιατί τότε θα εγκατέλειπαν τον πραγματικό αγώνα αναζητώντας φανταστικούς δρόμους για την κατάληψη της εξουσίας. Παρά την υποστήριξη του Λένιν στο «Ανοιχτό Γράμμα», στο εσωτερικό των Κ.Κ υπήρχαν αρκετοί «υπερarisτεροί» που τάσσονταν υπέρ της «θεωρίας της επίθεσης»¹²³ με τη λογική ότι ο καπιταλισμός βρίσκεται στον επιθανάτιο ρόγχο του, επομένως οι κομμουνιστές οφείλουν συνεχώς να αναβαθμίζουν τις επιθέσεις εναντίον του, φτάνοντας και στην ένοπλη πάλη ανεξαρτήτως των ειδικών πολιτικών συνθηκών.¹²⁴ Φαίνεται ότι η «θεωρία της επίθεσης» βρήκε πεδίο εφαρμογής στη Γερμανία τον Μάρτιο του 1921, όταν με αφορμή τις συλλήψεις εργατών και τη διάλυση των εργοστασιακών επιτροπών στη Σαξονία από τον σοσιαλδημο-

¹²²J-F.Fayet, «Paul Levi and the Turning Point of 1921: Bolshevnik Emissaries and International Discipline in the Time of Lenin», στο N. LaPorte, K. Morgan, M. Worley (eds.), *Bolshevism, Stalinism and the Comintern. Perspectives on Stalinization, 1917-53*, ό.π.,σελ.110-111.

¹²³ Αυτή διακηρύχθηκε το Δεκέμβριο του 1920 στο συνέδριο ενοποίησης του KPD με την αριστερή πτέρυγα του Ανεξάρτητου Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος Γερμανίας, υποστηρίζοντας ότι τα ΚΚ πρέπει παντού και συνεχώς να επιτίθενται με κάθε μέσο στην αστική τάξη, δίνοντας ακόμη και «μάχες πρωτοπορίας». Ο επικεφαλής του KPD August Thalheimer και ο Bela Kun ήταν οι κατεξοχήν οπαδοί αυτής της πολιτικής στην καθοδήγηση της Κομιντέρν.

¹²⁴Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*,ό.π.,σσ. 111-15, Β.Ι Λένιν, *Άπαντα*, τόμος 44, σελ. 25.

κράτη αστυνομικό διευθυντή, το KPD κάλεσε σε ένοπλη εξέγερση που περιορίστηκε στο Αμβούργο και την κεντρική Γερμανία. Η «Δράση του Μαρτίου», όπως ονομάστηκε η εξέγερση, καθοδηγήθηκε από τον νέο εκπρόσωπο της ΕΕΚΔ στη Γερμανία, τον Bela Kun (τον ηγέτη της βραχύβιας ουγγρικής σοβιετικής δημοκρατίας στα 1919), ο οποίος χαρακτηριζόταν από «υπεραριστερές» τάσεις και σε μεγάλο βαθμό η αποστολή του σχετιζόταν άμεσα με την εσωτερική κατάσταση στην ΕΣΣΔ και στο κόμμα των Μπολσεβίκων, εφόσον μια επαναστατική επιτυχία στη Γερμανία θα έδινε νέα πνοή στον «πολεμικό κομμουνισμό» και θα ανέκοπτε την αναδίπλωση μέσα στη Ρωσία, όπως αυτή εκφράστηκε κυρίως μέσω της ΝΕΠ. Από αυτή την άποψη, θα ήταν λογικό να θεωρηθεί ότι ηγετικά στελέχη του ρωσικού κομμουνιστικού κόμματος που έβλεπαν με καχυποψία τη Νέα Οικονομική Πολιτική, πιθανόν να επιδίωκαν την απόπειρα ενός επιθετικού επαναστατικού εγχειρήματος εκεί όπου υπήρχαν οι ευνοϊκότερες προϋποθέσεις, πόσο μάλλον, αφού τότε ένας από τους βασικούς σκεπτικιστές αναφορικά με την ΝΕΠ ήταν ο ίδιος ο Ζηνόβιεφ, πρόεδρος της ΚΔ. Πάντως, παρά το ότι στο 3^ο Συνέδριό της η ΚΔ ουσιαστικά καταδίκασε τη «θεωρία της επίθεσης», το ίδιο το Συνέδριο κατόπιν κοινής συνεννόησης της ρωσικής και γερμανικής αντιπροσωπίας για λόγους πειθαρχίας διέγραψε τον P. Leví, ο οποίος μετά την αποτυχία της εξέγερσης είχε ανοικτά δημοσιοποιήσει τη διαφωνία του με αυτό το εγχείρημα, κρίνοντας ότι παρά τα λάθη της εξέγερσης, ο τελευταίος παραγνώρισε ότι η κριτική πρέπει να γίνεται αυστηρά μέσα στα πλαίσια των οργάνων του κόμματος και μόνο αφού έχει τελειώσει η συγκεκριμένη φάση του αγώνα του κόμματος.¹²⁵ Τα αίτια της διαγραφής του Leví ακριβώς μετά την καταδίκη του φραξιονισμού στο 10^ο Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος Ρωσίας (μπολσεβίκοι) προσφέρονται για να υποστηριχθεί η θέση – και πράγματι αυτή είναι μια διαδεδομένη ιστοριογραφική άποψη¹²⁶ – ότι η Κομιντέρν εξελίχθηκε σε εργαλείο ποδηγέτησης των Κ.Κ από τη Μόσχα. Από την άλλη όμως θα ήταν λάθος να μην αναδειχθούν άλλοι πιο ριζικοί λόγοι, όπως οι μεγάλες διαφορές του Paul Leví με πολλά από τα στελέχη του κόμματός του, δηλαδή ο ρόλος του ίδιου του KPD και των μελών του. Αλλά και αυτές οι διαφωνίες δεν μπορούν να μελετηθούν ξεχωριστά από τη συνολική κατάσταση σύγχυσης μέσα στο κομμουνιστικό κίνημα μετά τις διαδοχικές ήττες των επαναστάσεων στην κεντρική Ευρώπη και τη σταδιακή ανάκαμψη του καπιταλισμού.¹²⁷

Η αναγνώριση της επαναστατικής υποχώρησης και η ανάγκη από τη μια του κερδίσματος της μεγάλης μάζας των εργατών από τη σοσιαλδημοκρατία και από την άλλη της ανάπτυξης επαφών της ΕΣΣΔ με τον καπιταλιστικό κόσμο, όπως επισημοποιήθηκε με την αγγλοσοβιετική εμπορική συμφωνία της 16^{ης} Μαρτίου 1921¹²⁸ και την εισαγωγή της ΝΕΠ, έφεραν στο προσκήνιο τη νέα στρατηγική της ΚΔ, γνωστή ως πολιτική του Ενιαίου Μετώπου, η οποία επί της ουσίας προετοιμάστηκε με τις συζητήσεις και αντιπαραθέσεις του 3^{ου}

¹²⁵J-F.Fayet, *ό.π.*,σελ.115-11.

3^ο Συνέδριο της ΚΔ, Πολιτική Απόφαση, «Θέσεις πάνω στην Τακτική», κεφάλαιο VII, «Τα διδάγματα από τα Γεγονότα του Μάρτη» (12 Ιουλίου 1921)στο *Θέσεις, Αποφάσεις, Μανιφέστα των Τεσσάρων Πρώτων Συνεδρίων της 3^{ης} Διεθνούς*, *ό.π.*, σελ. 274.

¹²⁶Kevin McDermott – Jeremy Agnew, *ό.π.*,σελ. 26.

¹²⁷Domenico Losurdo, «Ο Στάλιν, οι διαψεύσεις του επαναστατικού μηχανισμού και ο μύθος της προδομένης επανάστασης», *Ουτοπία*, τεύχος 77 (2007), σσ. 107-36.

¹²⁸K. Neilson, *Britain, Soviet Russia and the Collapse of the Versailles Order, 1919-1939*, Cambridge University Press 2006, σελ.43-44.

Συνεδρίου της ΚΔ. Η πίεση των πρόσφατων γεγονότων μέσα και έξω από την ΕΣΣΔ έκανε διάφορα στελέχη των Μπολσεβίκων και της ΚΔ να επιδιώξουν μια πολιτική κοινής δράσης με τη σοσιαλδημοκρατία εκ των οποίων ενδεικτικά οι μεν Ράντεκ και Ζηνόβιεφ την επιδίωκαν αποκλειστικά «από τα κάτω», οι δε Λένιν και Τρότσκι ενίοτε και «από τα πάνω». Το 3^ο Συνέδριο (22 Ιουνίου- 12 Ιουλίου 1921) ξεκίνησε τις εργασίες του σε ένα ιδιαίτερα τεταμένο κλίμα και επιχείρησε να δώσει μια νέα προοπτική στο διεθνές κίνημα μετά τις ήττες που προηγήθηκαν. Η στάση που η ΚΔ κράτησε απέναντι στις αποτυχίες στην Ιταλία και στη Γερμανία, κυρίως επιδοκιμάζοντας την εξέγερση του Μαρτίου, έδωσε αφορμή για επικριτικά σχόλια ως προς τον ρόλο της οργάνωσης στα διεθνή επαναστατικά ζητήματα. Ακούστηκαν απόψεις περί υπονόμησης των ενεργειών των Κ.Κ και προσπάθεια να επιβληθεί η «δικτατορία της Μόσχας». Ταυτόχρονα, η στροφή των Μπολσεβίκων προς τα «δεξιά» στην οικονομική τους πολιτική βρήκε αντιπάλους τους Γερμανούς αντιπροσώπους και άλλους συμμετέχοντες στο Συνέδριο¹²⁹. Στις θέσεις του Συνεδρίου δηλωνόταν από την αρχή ότι η μεταπολεμική επαναστατική περίοδος είχε φτάσει στο τέλος της. Αυτό όμως δε σήμαινε ότι ο καπιταλισμός είχε σταθεροποιηθεί πλήρως – αν συνέβαινε αυτό δε θα υπήρχε και σοβαρός λόγος για συνέχιση της επαναστατικής δράσης – αντιθέτως εξακολουθούσε να κλυδωνίζεται.¹³⁰ Αυτό μαζί με την επίρριψη των ευθυνών για την αρνητική έκβαση των επαναστατικών προσπαθειών στην προδοτική στάση της σοσιαλδημοκρατίας, οδηγούσε στην ανάγκη να υπάρξει επικοινωνία με την εργατική βάση των ρεφορμιστικών κομμάτων, προκειμένου να ρυμουλκηθεί στον επαναστατικό αγώνα. Η ίδρυση της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς (Profintern) στις 3 Ιουλίου 1921 θα εξυπηρετούσε σε συνεργασία με την ΚΔ ακριβώς αυτόν τον στόχο που υιοθετήθηκε και επίσημα υπό το σύνθημα του «Ενιαίου Μετώπου» τον Δεκέμβριο του 1921, με το οποίο η ΕΕΚΔ παρότρυνε τα μέλη των Κ.Κ να συνεργαστούν στο επίπεδο των μαζικών αγώνων με την προλεταριακή βάση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Ωστόσο, οι αποφάσεις του πρώτου συνεδρίου της Προφιντέρν δεν ικανοποίησαν τους Μπολσεβίκους στο βαθμό που δεν αναγνωρίστηκε από όλες τις ομοσπονδίες που συμμετείχαν η υπαγωγή τους στην ΚΔ, επειδή ακόμη δεν είχαν υπερκεραστεί οι αναρχίζουσες αντιλήψεις του «επαναστατικού συνδικαλισμού» στο εσωτερικό πολλών σωματείων, κυρίως από τη Γερμανία, τη Γαλλία, την Ιταλία και την αμερικανική ήπειρο, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις στις συζητήσεις του ιδρυτικού συνεδρίου της Προφιντέρν σχετικά με την αυτονομία των συνδικάτων από τα πολιτικά κόμματα, απλώς επαναλήφθηκαν σεχταριστικές απόψεις που είχαν εκφραστεί από διάφορους αντιπροσώπους των Κ.Κ στα πλαίσια του δεύτερου συνεδρίου της ΚΔ, το οποίο και τις είχε καταδικάσει. Μάλιστα, σύμφωνα με τη μαρτυρία του ηγετικού συνδικαλιστικού στελέχους του γαλλικού Κ.Κ Alfred Rosmer στη διάρκεια των σχετικών συζητήσεων υπέρ της αυτονομίας των συνδικάτων είχε ταχθεί η πλειονότητα των Γάλλων, των Αμερικανών και των Βρετανών αντιπροσώπων, όλων τους ενεργών συνδικαλιστών στις χώρες τους, ενώ εναντίον αυτής της αρχής καταφέρθηκαν με οξύτατο τρόπο οι περισσότεροι Ρώσοι και Γερμανοί αντιπρόσωποι

¹²⁹ «Δήλωση της ΕΕΚΔ για την Δράση του Μάρτη», 06-04-1921, στο *The Communist International 1919-43. Documents*. Selected and edited by Jane Degras, vol.1, σελ.217-218, J-F Fayet, ο.π., σελ.119.

¹³⁰ 3^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις για την Παγκόσμια Κατάσταση και τα καθήκοντα της Κομμουνιστικής Διεθνούς», παράγραφοι 4-25 (4 Ιουλίου 1921), ό.π.,σσ. 240-49.

που ήταν πολιτικά και ιδεολογικά στελέχη στο παλιό μπολσεβίκικο και γερμανικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα. Επί τούτου υπήρξαν και ορισμένες αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις: ο Τόμσκι, ο πρόεδρος των σοβιετικών συνδικάτων, διαφωνώντας με τον Ράντεκ που εξέφραζε την άποψη της πλειοψηφίας, συμφώνησε με τους «υπεραριστερούς» ότι η ενότητα των συνδικάτων δεν είναι φετίχ και ότι η νέα συνδικαλιστική διεθνής δεν πρέπει να αποτελεί παράρτημα της ΚΔ, όπως ζητούσε ο Ζηνόβιεφ. Τελικά, στο προεδρείο της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς εκλέχθηκαν οι Murphy, Rosmer, Τόμσκι, αλλά πρόεδρος ανέλαβε ο Λοζόφσκυ, πολύγλωσσος γνώστης του ευρωπαϊκού εργατικού κινήματος με πολλές διασυνδέσεις, ο οποίος μάλιστα είχε τοποθετηθεί υπέρ της πρωτοκαθεδρίας του πολιτικού κόμματος και της ΚΔ σε σχέση με την Προφιντέρν.¹³¹

Πάντως, όσον αφορά το ΚΚΜΒ ήδη πριν το 3^ο Συνέδριο της Διεθνούς η ηγεσία του είχε προκρίνει μια στρατηγική πλήρους ένταξης του κόμματος στις μαζικές δομές του Εργατικού κόμματος με παράλληλη δυνατότητα ανεξάρτητης ιδεολογικής προβολής και πολιτικής καμπάνιας, κάτι που τροφοδοτούσε εντάσεις στο εσωτερικό του κόμματος λόγω της αντίδρασης πολλών στελεχών και μελών που θεωρούσαν ότι το κόμμα ακολουθεί μια ρεφορμιστική πολιτική. Αμφιλεγόμενος υπήρξε ο ρόλος του απεσταλμένου της Διεθνούς Borodin: μελετητές και πολιτικά στελέχη του κόμματος που ασχολήθηκαν με την ιστορία του κόμματος (Carr και Klugmann) τον κρίνουν αρνητικά σαν κύριο σύμμαχο της τότε ηγεσίας του Κόμματος στη δικαιολόγηση της ρεφορμιστικής γραμμής, αλλά ο Thorpe έχει υποστηρίξει ότι οι παρεμβάσεις του ήταν κατά πολύ υπερτιμημένες από τους παραπάνω, ενώ ο πραγματικός συνεργάτης της ηγεσίας του ΚΚΜΒ (A. Inkrip- A. Macmanus) ήταν ο Ρώσος εμπορικός πρόξενος Klishko. Η διαφοροποίηση στη μέχρι τότε στρατηγική ήρθε από τα συνδικαλιστικά στελέχη του κόμματος (με προεξέχοντες τους H. Pollitt, W. Gallacher και J. Campbell) που από τα τέλη του 1921 προσπαθούσαν να εντάξουν όσο περισσότερες συνδικαλιστικές οργανώσεις γινόταν στην Προφιντέρν. Αυτά τα στελέχη στην πλειοψηφία τους μετείχαν και στις εργασίες του 3^{ου} Συνεδρίου της Διεθνούς υπερψηφίζοντας τις θέσεις του, οπότε αυτό που φάνηκε σαν πολιτική στροφή του ΚΚΜΒ μετά το 1922, δηλαδή ο πλήρης πολιτικός και οργανωτικός αποχωρισμός του από τους Εργατικούς, ήταν κάτι που δεν οφειλόταν αποκλειστικά στην Κομιντέρν, αλλά είχε επωαστεί στο εσωτερικό του κόμματος και επικυρώθηκε με τα συνέδριά του στο St. Pancras (Μάρτιος 1922) και στο Battersea (Οκτώβριος 1922). Η παλιά ηγεσία φαίνεται ότι δεν παραγκωνίστηκε πλήρως, μάλιστα ο Inkrip τον Σεπτέμβριο του 1922 υποστήριξε τις εργασίες του αντιπολεμικού συνεδρίου της Σοσιαλδημοκρατικής Διεθνούς και η ΕΕΚΔ το Νοέμβριο δεν ενέκρινε την πρόταση των βρετανών αντιπροσώπων για αντικατάσταση του παλιού

¹³¹Kevin McDermott – Jeremy Agnew, ό.π., σελ. 27, Reiner Tosstorf, ό.π., σσ. 155-59, 166-72, 299-304,

«Οδηγίες για το ενιαίο μέτωπο των εργατών και για την συμπεριφορά απέναντι στους εργάτες που ανήκουν στην Δεύτερη και 2,5 Διεθνή και στην Διεθνή του Άμστερνταμ και σε αυτούς που υποστηρίζουν αναρχοσυνδικαλιστικές οργανώσεις, που αποφασίστηκαν από την ΕΕΚΔ», 18-12-1921, Jane Degras, vol.1, ό.π., σσ. 309-316. Η εν λόγω διαφοροποίηση του Τόμσκι έχει την αξία της καθώς στα τέλη της δεκαετίας του '20 ο μεν Τόμσκι θεωρήθηκε φορέας «δεξιών αναθεωρητικών» τάσεων συντασσόμενος με την ομάδα του Μπουχάριν, ενώ ο Λοζόφσκυ πειθήνιο φερέφωνο των σταλινικών. Επίσης όλοι οι μελετητές του κομμουνιστικού και του συνδικαλιστικού κινήματος του Μεσοπολέμου θεωρούν τον Τόμσκι «μετριοπαθή και διαλλακτικό» στον τρόπο υλοποίησης του Ενιαίου Μετώπου, ειδικά σε ό,τι αφορά τη βρετανική Γενική Απεργία του 1926, σε σχέση με τον πιο «σκληροπυρηνικό» Λοζόφσκυ. Οι θέσεις του Τόμσκι σχετικά με τον τρόπο οργάνωσης της Προφιντέρν στο ξεκίνημα της δείχνουν ότι τα πράγματα δεν μπορούν να σχηματισθούν στο δίπολο «Τόμσκι/δεξιός-Λοζόφσκυ/αριστερός».

γενικού γραμματέα, αλλά συμφωνώντας με τις αιτιάσεις του Gallacher για τις αδυναμίες του βρετανικού κόμματος και της ηγεσίας του, υπέδειξε το σχηματισμό μιας επιτροπής υπό τον Inkripin η οποία και θα χωρούσε στις απαραίτητες πολιτικές και οργανωτικές αναδιατάξεις που θα «μπολοσεβικοποιούσαν» το κόμμα. Μέλη της τελικά ορίστηκαν ο Pollitt, βασικός εκπρόσωπος του συνδικαλιστικού βραχίονα του κόμματος και ο R.P Dutt, μαρξιστής διανοούμενος που απολάμβανε του σεβασμού των απλών κομματικών μελών σαν σπουδαίος θεωρητικός και εκφραστής της «ιδεολογικής ορθοδοξίας» της Κομιντέρν, πράγμα που εκφράστηκε με τα οργανωτικά μέτρα που πρότεινε τελικά η επιτροπή, τα οποία ουσιαστικά συνέπιπταν με το προσχέδιο των «Θέσεων της οργανωτικής αναδιοργάνωσης και των μεθόδων της δουλειάς των κομμουνιστικών κομμάτων» που προετοιμάστηκε από τον Κουόσινεν και κατατέθηκε στις 12 Ιουλίου 1921 στο 3^ο Συνέδριο της ΚΔ από τον W. Koenen.¹³² Αναφορικά με το είδος των σχέσεων του νεοσύστατου ΚΚΜΒ με το Εργατικό Κόμμα και συνακόλουθα με τη στάση των μαχητικών, ριζοσπαστών συνδικαλιστών του που προέρχονταν από το κίνημα των Shop Stewards, αμφίσημη -το λιγότερο- ήταν η κατεύθυνση που έδινε από τη Μόσχα η κεντρική καθοδήγηση του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος στο διάστημα που προηγήθηκε του 3^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ. Στο κοινό «Ανοικτό Γράμμα της ΕΕΚΔ και της Εκτελεστικής Επιτροπής της Προφιντέρν προς τη βρετανική εργατική τάξη» (Σεπτέμβριος 1921) ενόψει του επικείμενου συνεδρίου των Trade Unions επισημαινόταν ότι σημαντική ευθύνη για την εξαθλίωση των εργαζομένων της χώρας έφερε το ίδιο το TUC, γιατί ήταν μια χαλαρή και άμορφη σύνδεση πολυποίκιλων σωματείων και ομοσπονδιών που δεν επέτρεπε, δεδομένης της βαρύτητάς του στη λειτουργία του Εργατικού Κόμματος, την πολιτική ενοποίηση και οργάνωση του αγγλικού εργατικού κινήματος τη στιγμή που αγγλική αστική τάξη ήταν ενωμένη και πολιτικά/κρατικά συγκροτημένη υπό τη διεύθυνση της λεγόμενης Εθνικής κυβέρνησης. Αντιθέτως, το TUC λειτουργούσε σαν μια ετήσια συνάθροιση συνδικάτων όπου οι Εργατικοί ηγέτες έκαναν απολογισμό της δουλειάς του και ψήφιζαν ορισμένες διακηρύξεις χωρίς πραγματική δεσμευτική και καθοδηγητική ισχύ, χωρίς να αναλάβει καμία πραγματική μάχη μπροστά στις επιθέσεις της αστικής τάξης στα έτη 1919-20, όταν απολύθηκαν χιλιάδες εργάτες και εργάτριες με τη μαζική αποστράτευση των στρατιωτών από το μέτωπο, όταν επιστρατεύθηκαν οι σιδηροδρομικοί και η κυβέρνηση αρνήθηκε να ικανοποιήσει το αίτημα των ανθρακωρύχων για την εθνικοποίηση των ορυχείων. Γι' αυτό προτεινόταν η άμεση συγκρότηση μιας μαχητικής, ενιαίας και κεντρικής οργάνωσης της εργατικής τάξης την οποία σαφώς η συντριπτική πλειοψηφία των στελεχών και των ηγετών του Εργατικού Κόμματος αποστρεφόταν.¹³³ Αυτή η επίκληση ήταν προβληματική α-

¹³² Εξάλλου, ο Dutt είχε και άμεση στενή επαφή με τον ηγετικό πυρήνα της ΚΔ καθώς ήταν παντρεμένος με τη φιλανδή S. Murrik, της οποίας η οικογένεια διατηρούσε στενούς φιλικούς και πολιτικούς δεσμούς με τον Ο.Κουόσινεν, σταθερό στέλεχος της ΕΕΚΔ σε όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Μάλιστα ο Dutt πρότεινε τον Pollitt ως γραμματέα τον Οκτώβριο του 1922 στα πλαίσια της εν λόγω επιτροπής και την άμεση αναδιοργάνωση του κόμματος σε πυρήνες και αχτίδες σε κλαδική βάση, κάτι που συνάντησε την έντονη αντίδραση του Borodin. Πρβλ. James Klugmann, ό.π., σσ. 140, 167, Andrew Thorpe, ό.π., σσ. 42-50, John Callaghan, *Rajani Palme Dutt. A Study in British Stalinism*, Lawrence and Wishart, London 1993, σσ. 45-8.

¹³³ «Γράμμα της ΕΕΚΔ και της Ε.Ε της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς προς τους Εργαζόμενους της Μ. Βρετανίας», September 1921 Inprecorr, i, I, p. 5, 1 October 1921 στο *The Communist International 1919-43. Documents*. (selected and edited by Jane Degras), vol.1, σσ. 293-96.

πό πολλές απόψεις. Πρώτον, γιατί δεν έκανε καμία αναφορά στο ΚΚΜΒ (προφανώς λόγω του μηδαμινού μεγέθους του) κάτι που ενίσχυε στα κομματικά μέλη την πεποίθηση ότι αποτελούν μια ακόμη, απλή συνιστώσα του μεγάλου, παραδοσιακού εργατικού κινήματος της χώρας και όχι την ταξική πολιτική πρωτοπορία της εργατικής τάξης. Δεύτερον, επειδή δεν ξεκαθάριζε ποια θα ήταν η σχέση του ΚΚΜΒ με την προβαλλόμενη «νέα, ενιαία και κεντρικά διευθυνόμενη οργάνωση» του βρετανικού προλεταριάτου, πράγμα που άνοιγε το δρόμο σε διαφορετικές ερμηνείες για τη σχέση κόμματος και κινήματος (αυτές μπορεί να συνέκλιναν είτε σε μια λογική πλήρους διαχωρισμού του κομμουνιστικού κόμματος, που θα αναλάμβανε το ρόλο της νέας οργάνωσης της εργατικής τάξης από το Εργατικό Κόμμα, είτε στην αντίθετη της, δηλαδή στη μετατροπή του Εργατικού Κόμματος και του TUC σε μια ενιαία, «σφιχτή» και ριζοσπαστική οργάνωση με την υποβοήθηση των κομμουνιστών εντός των γραμμών του παραδοσιακού εργατικού κινήματος). Τρίτο και σημαντικότερο, το «Ανοικτό Γράμμα» ουσιαστικά έβλεπε στις διάφορες εργατικές επιτροπές της βάσης των σωματείων το πρόπλασμα αυτής της νέας οργάνωσης, προκρίνοντας την άμεση εκλογή του TUC από αυτές. Επρόκειτο για μια διολίσθηση προς τις θέσεις του «επαναστατικού συνδικαλισμού», σύμφωνη τόσο με τις διαθέσεις και τις εμπειρίες των μελών των Shop Stewards που αποτελούσαν τη ραχοκοκαλιά του κομμουνιστικού ακροατηρίου στη Βρετανία, όσο και με τις αναρχοσυνδικαλιστικές ροπές που ενυπήρχαν στην Προφιντέρν στο ξεκίνημα της δράσης της, μολονότι είναι παράδοξη η νομιμοποίηση της από την ΚΔ σε μια περίοδο που προωθούσε την ενιαιομετωπική πολιτική, εκτός και αν συνιστούσε μια συνειδητή υποχώρηση της ΚΔ προκειμένου να προσελκυσθούν στον κομμουνισμό οι ποικιλώνυμοι οπαδοί του «επαναστατικού» και του «καθαρού» συνδικαλισμού στη Βρετανία. Επιπρόσθετα, η πριμοδότηση των επιτροπών της βάσης των συνδικάτων σε ανταγωνιστική σχέση με τα επίσημα συνδικαλιστικά όργανα δεν μπορούσε εύκολα να εναρμονιστεί με τις περίφημες υποδείξεις του Λένιν προς τους Άγγλους κομμουνιστές αντιπροσώπους του 2^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ (Ιούλιος-Αύγουστος 1920) ότι οφείλουν να δρουν μέσα στα υπάρχοντα συνδικάτα της χώρας τους και ότι πρέπει να διατηρήσουν τους δεσμούς τους με το Εργατικό Κόμμα, παρά τον αστικό χαρακτήρα του, για να στρέψουν σε επαναστατική κατεύθυνση τη μάζα του βρετανικού προλεταριάτου που είναι οργανικά ενταγμένη στις δομές αυτών των σχηματισμών.¹³⁴ Ανάλογο πνεύμα εξέφραζε και η επιστολή που έγραψε ο Λένιν προς το στέλεχος του ΚΚΜΒ T. Bell τον Αύγουστο του 1921 σε απάντηση του αιτήματος του δεύτερου να δοθούν συμβουλές σχετικά με το πώς πρέπει να κινηθούν οι κομμουνιστές στα σωματεία μετά την απόφαση της ομοσπονδίας των ανθρακωρύχων της Νότιας Ουαλλίας να συνδεθεί με την ΚΔ, η οποία και δημοσιεύτηκε σε αγγλικό κομμουνιστικό έντυπο τον Ιανουάριο του 1927, όταν η ήττα της Γενικής Απεργίας του προηγούμενου χρόνου είχε πυροδοτήσει μια εσωκομματική σύγκρουση σχετικά με την πολιτική και συνδικαλιστική τακτική του ΚΚΜΒ.¹³⁵ Αντιφατική ήταν η συμπεριφορά των μελών και των στελεχών του ΚΚΜΒ απέναντι στο Εργατικό Κόμμα ως βασικό τους σύμμαχο στο Ενιαίο Μέτωπο. Ενώ γε-

¹³⁴“Theses on the Fundamental Tasks of the Second Congress by N. Lenin” στο *Theses Presented to the Second World Congress of the Comintern International, Petrograd-Moscow (July 1920)*, Editions of the Communist International- Petrograd, Smolny 1920, σσ. 95-112.

¹³⁵V.I Lenin, “To Comrade Thomas Bell”, *Worker’s Weekly*, No. 205, 21-01-1927

νικά η ΚΔ προέτρεπε την ένταξη του ΚΚΜΒ στο Εργατικό Κόμμα, αρκετά κομματικά μέλη και στελέχη διαφωνούσαν με προεξέχοντα τον ίδιο τον Dutt που τότε είχε χρεωθεί προσωπικά ένα βασικό μαζικό διάλογο της ενιαιομετωπικής πολιτικής στη Βρετανία.¹³⁶

Από το 3^ο Συνέδριο κι έπειτα ξεκίνησε επίσης η διαρκής αποστολή αντιπροσώπων μεταξύ ΚΔ και εθνικών Κ.Κ με σκοπό την πιο αποτελεσματική επικοινωνία και τον καλύτερο συντονισμό της δράσης τους. Βέβαια, δεν ήταν πρόθυμοι όλοι οι κομμουνιστές της περιόδου να υπηρετήσουν τη στόχευση του Ενιαίου Μετώπου. Στο ίδιο το 3^ο Συνέδριο υπήρξαν διαφωνούντες, οι οποίοι εκφράστηκαν με χαρακτηριστικό τρόπο από τον Alfred Bergmann από το Ενοποιημένο Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας. Αυτός υποστήριξε ότι τα συνδικάτα αποτελούν μηχανισμό ελεγχόμενο από την αστική τάξη με σκοπό να εξαπατά και να κρατά δεσμούς τους εργάτες, γι' αυτό και καθήκον των κομμουνιστών είναι να τα μετατρέψουν σε επαναστατικές οργανώσεις αντικαθιστώντας τα από εργοστασιακές επιτροπές. Σε ανάλογο μήκος κύματος κινήθηκε και ο Amadeo Bordiga από το ιταλικό Κ.Κ που στένευε το Ενιαίο Μέτωπο σαν συνεργασία της βάσης κομμουνιστών και σοσιαλδημοκρατών αποκλειστικά σε οικονομικά ζητήματα και ειδικά αρνιόταν να αποδεχτεί τη συνεργασία των κομμουνιστών με άλλες αντιφασιστικές ομάδες στην Ιταλία.¹³⁷ Παρά το ότι ο Λένιν με τις τότε παρεμβάσεις του, με κορωνίδα το έργο του *Αριστερισμός, παιδική αρρώστια του Κομμουνισμού* αλλά και με την κριτική που άσκησε εντός του 3^{ου} Συνεδρίου στους οπαδούς της «θεωρίας της επίθεσης», υπεραμύνθηκε της ενότητας των συνδικάτων τονίζοντας ότι το ζήτημα είναι να κερδηθούν αυτά από τους κομμουνιστές, άλλα στελέχη των Μπολσεβίκων και της ΚΔ διέκειντο ευνοϊκά προς τις αντιλήψεις των διαφωνούντων, είτε λόγω σύμπτωσης απόψεων, είτε λόγω επιθυμίας να αξιοποιήσουν τις διαφωνίες αναφορικά με την ενιαιομετωπική πολιτική της ΚΔ στο εσωτερικό της ΕΣΣΔ, για να παρεμποδίσουν τη στροφή προς τη ΝΕΠ και ό,τι αυτή συνεπαγόταν. Για αυτό το λόγο ο ίδιος ο Λένιν άσκησε δριμύεια κριτική στον Ράντεκ πως κατά την επεξεργασία των τελικών θέσεων του 3^{ου} Συνεδρίου προέβη σε αδικαιολόγητες υποχωρήσεις στις λανθασμένες απόψεις των «αριστερών» διαφωνούντων.¹³⁸ Αυτό που σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να πα-

¹³⁶ Από τον Οκτώβριο του 1922 είχε αναλάβει μαζί με τον Pollitt την επιμέλεια του *Worker's Weekly*, μιας εφημερίδας προορισμένης να γίνει το έντυπο όργανο του Ενιαίου Μετώπου με ανταποκρίσεις από μέλη του ΚΚΜΒ, των συνδικάτων και των Εργατικών κομμάτων. Ο Dutt διεκπεραίωσε με επιτυχία την αποστολή του, ώστε μέσα σε ένα τρίμηνο η κυκλοφορία του εντύπου είχε αυξηθεί από 19.000 σε 51.000 φύλλα και χάρη στις επαφές που διατηρούσε ο Dutt με το Εργατικό Κόμμα και με το ILP (Independent Labour Party) από το προκομμουνιστικό του παρελθόν (στα 1914 είχε προσχωρήσει στο Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα που υποστήριξε μια πασιφιστική θέση για τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο ενώ στα 1919 συμμετείχε στην οργάνωση μιας ιδεολογικής ομάδας εργασίας του Εργατικού Κόμματος, του Labour Research Department, υπό τη διεύθυνση του G.D.H Cole). Πρβλ. John Callaghan, *Rajani Palme Dutt. A Study in British Stalinism*, ό.π., σσ. 14-19, 51-52.

¹³⁷ Βασίλη Λιόση, *Τα Κοινωνικοπολιτικά Μέτωπα στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή. Θέσεις και αντιπαραθέσεις για το Ενιαίο Μέτωπο, την Εργατική Κυβέρνηση, τα Συνδικάτα, τον Πόλεμο και το Φασισμό*, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2014, σσ. 49-51, 54-55.

¹³⁸ Β.Ι Λένιν, *Ο Αριστερισμός, παιδική αρρώστια του Κομμουνισμού, Άπαντα*, τόμος 41, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1985, σσ.32-33 και *Παρατηρήσεις στο σχέδιο Θέσεων για την τακτική στο 3^ο συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς, Άπαντα*, τόμος 52, σελ.265. Ενδιαφέρον είναι ότι ο Λένιν ψέγει τον Ράντεκ ότι είχε αδικαιολόγητα υποχωρήσει στις θέσεις των «σεχταριστών» σχετικά με τη σχέση κόμματος και συνδικάτων, ενώ για την ίδια περίπτωση ο Rosmer υποστηρίζει ότι ο Ράντεκ ήταν από τους κατεξοχήν πολέμιους των «συνδικαλιστών» που υπερασπίζονταν την ανεξαρτησία των σωματείων από την κομματική καθοδήγηση. Ίσως η αμφιλεγόμενη στάση του Ράντεκ να οφειλόταν στην προσπάθεια του να πετύχει τη μεγαλύτερη δυνατή συγκέντρωση δυνάμεων εντός της ΚΔ για να επηρεάσει τους συσχετισμούς στο εσωτερικό του μπολσεβίκικου κόμματος σχετικά με το πέρασμα στη ΝΕΠ. Στα 1920 η «Εργατική Αντιπολίτευση» ζητούσε τη συνδικαλιστικοποίηση του σοβιετικού κράτους και ο Τρότσκι την πλήρη στρατιωτικοποίηση των συνδικάτων, ενώ οι υποστηρικτές του Μπουχάριν υποστήριζαν μια ενδιάμεση φόρμουλα, αυτή της μερικής αυτονομίας των συνδικάτων από τα κρατικά σοβιετικά όργανα. Πρβλ. Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος της ΕΣΣΔ*, εκδόσεις Ακμων, Αθήνα 1960, σσ. 309-12.

ραγνωριστεί είναι ότι η ΝΕΠ από μια προσωρινή υποχώρηση προς την αστική τάξη για την αναζωογόνηση του βιομηχανικού και αγροτικού τομέα και για την αποκατάσταση των δεσμών της εργατικής τάξης με την αγροτιά από ένα σημείο και μετά εκλήφθηκε από παράγοντες των Μπολσεβίκων, με τον Μπουχάριν προεξάρχοντα, όχι σαν προσωρινός συμβιβασμός αλλά σαν το σταθερό έδαφος της μετάβασης στο σοσιαλισμό¹³⁹, πράγμα που θα μετέφερε στο άμεσο μέλλον με οξύτητα τις ενδοσοβιετικές κοινωνικές αντιθέσεις στο εσωτερικό του κόμματος των Μπολσεβίκων σαν εσωκομματική και φραξιονιστική διαπάλη. Μολονότι οι πολιτικές αποφάσεις του 3^{ου} Συνεδρίου επισημοποιούσαν την εισαγωγή της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου ως ένα βαθμό αφενός άφηναν περιθώρια δράσης στους «αριστερούς» διαφωνούντες, αφετέρου έδιναν το έναυσμα για την εκδήλωση «δεξιών» αναγνώσεων της νέας πολιτικής από τα Κ.Κ. Στην εισήγηση για τα καθήκοντα των κομμουνιστών μπροστά στις διεθνείς εξελίξεις της εποχής, γραμμένη από τον Τρότσκι, σημειωνόταν ότι *«είναι εντελώς αναμφισβήτητο ότι η επαναστατική πάλη του προλεταριάτου για την κατάληψη της εξουσίας παρουσιάζει σήμερα, σε παγκόσμια κλίμακα, μια στασιμότητα και επιβράδυνση...Ωστόσο, παραμένει εξίσου αναμφισβήτητο ότι στην εποχή που ζούμε, η καμπύλη της εξέλιξης του καπιταλισμού στο σύνολο του είναι γενικά καθοδική. Από τη στιγμή που η αποκατάσταση του καπιταλισμού προϋποθέτει την μεγάλη εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης, την απώλεια χιλιάδων ανθρώπινων ζωών, την πτώση του βιοτικού επιπέδου εκατομμυρίων άλλων, είναι επακόλουθο ότι οι εργαζόμενοι θα οδηγούνται ξανά και ξανά σε απεργίες και εξεγέρσεις..Στην κρίση που περνάμε το κύριο καθήκον του κομμουνιστικού κόμματος είναι να διευθύνει τους αμυντικούς αγώνες του προλεταριάτου, να διευρύνει τους στόχους τους, να τους δώσει βάθος και ανάλογα με την εξέλιξη των πραγμάτων να τους μετατρέψει σε αποφασιστικούς πολιτικούς αγώνες για τον τελικό σκοπό... Κατά την προσεχή περίοδο, είτε το επαναστατικό κίνημα αναπτυχθεί γρήγορα είτε με πιο αργό ρυθμό, το κομμουνιστικό κόμμα οφείλει να παραμείνει κόμμα δράσης. Μπαίνει επικεφαλής των μαζών, διατυπώνει σταθερά και καθαρά τα μαχητικά του συνθήματα, ξεσκεπάζει και καταρρίπτει όλα τα διφορούμενα συνθήματα της Σοσιαλδημοκρατίας που βασίζονται πάντα στο συμβιβασμό και τη συμφιλίωση»*.¹⁴⁰ Όμως στις «Θέσεις για την Τακτική», στο κύριο δηλαδή σώμα της πολιτικής απόφασης του Συνεδρίου η παρότρυνση για κοινή δράση με όλες τις εργατικές οργανώσεις για την εξυπηρέτηση των άμεσων συμφερόντων της εργατικής τάξης συνυπάρχει με την πίστη ότι επίκειται γρήγορα η αναζωπύρωση της ταξικής πάλης που θα θέσει επί τάπητος το πέρασμα στην τακτική της άμεσης εφόδου για την κατάληψη της εξουσίας, ακόμη και χωρίς σύμμαχια με τις αμφιταλαντευόμενες εργατικές πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις :

«Το πιο σημαντικό καθήκον της ΚΔ σήμερα είναι να κερδίσει αποφασιστική επιρροή πάνω στο μεγαλύτερο κομμάτι της εργατικής τάξης και να εμπλέξει στην άμεση πάλη τους πιο ενεργούς εργάτες. Παρόλο που η οικονομική και πολιτική κατάσταση είναι αντικειμενικά επαναστατική, η πλειοψηφία της εργατικής τάξης είναι ακόμα έξω από την κομμουνιστική σφαίρα επιρροής. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για χώρες όπως η Βρετανία και η Α-

¹³⁹Stephen F. Cohen, *Bukharin and the Russian Revolution: A Political Biography, 1888-1938*, Vintage Books, New York 1975, σσ. 161-77.

¹⁴⁰ 3^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις για την Παγκόσμια Κατάσταση και τα καθήκοντα της Κομμουνιστικής Διεθνούς», παράγραφοι 39-41 (4Ιουλίου 1921), ό.π.,σσ. 256-57.

μερική, όπου το χρηματιστικό κεφάλαιο είναι τόσο ισχυρό που έδωσε τη δυνατότητα στον ιμπεριαλισμό να διαφθείρει ολόκληρα τμήματα της εργατικής τάξης και όπου η αποτελεσματική, επαναστατική, μαζική προπαγάνδα τώρα μόλις αρχίζει». ¹⁴¹ «Τα κομμουνιστικά κόμματα δεν μπορούν να αναπτυχθούν παρά μόνο στον αγώνα. Ακόμα και τα μικρότερα δεν πρέπει να περιοριστούν στην προπαγάνδα και την αγκιτάτσια. Οι κομμουνιστές πρέπει να δρουν σαν πρωτοπορία σε κάθε μαζική οργάνωση. Προτείνοντας ένα μαχητικό πρόγραμμα που παραινεί το προλεταριάτο να παλέψει για τις βασικές του ανάγκες, μπορούν να δείξουν στις καθυστερημένες και δισταχτικές μάζες τον δρόμο για την επανάσταση και να τους αποδείξουν πως όλα τα κόμματα, πλην των κομμουνιστών, στρέφονται ενάντια στην εργατική τάξη. Μόνο καθοδηγώντας τους συγκεκριμένους αγώνες του προλεταριάτου, θα μπορέσουν πραγματικά οι κομμουνιστές να κερδίσουν τις πλατιές προλεταριακές μάζες στον αγώνα για τη δικτατορία. Όλη η προπαγάνδα και η πολιτική δουλειά του κόμματος πρέπει να ξεκινά από την κατανόηση ότι καμιά μακροπρόθεσμη βελτίωση της θέσης του προλεταριάτου δεν είναι δυνατή στον καπιταλισμό και ότι μόνο η ανατροπή της αστικής τάξης θα κάνει εφικτή τη βελτίωση των συνθηκών ζωής της εργατικής τάξης και την ανοικοδόμηση της κατεστραμμένης από τον πόλεμο εθνικής οικονομίας. Αυτό δεν σημαίνει ωστόσο ότι το προλεταριάτο πρέπει να απαρνηθεί την πάλη για τα άμεσα πρακτικά αιτήματα του μέχρι την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του». ¹⁴²

Επίσης, σε άλλα σημεία των συνεδριακών αποφάσεων νομιμοποιούνταν οι μονομερείς κομμουνιστικές τακτικές:

«Στη δυτική Ευρώπη και στην Αμερική, όπου οι εργατικές μάζες είναι οργανωμένες σε συνδικάτα και πολιτικά κόμματα και όπου η εμφάνιση αυθόρμητων κινημάτων είναι σπάνια, τα κομμουνιστικά κόμματα πρέπει να προσπαθήσουν να ξεκινήσουν έναν κοινό αγώνα για τα άμεσα συμφέροντα του προλεταριάτου, ενισχύοντας την επιρροή τους στα συνδικάτα και αυξάνοντας την πίεση τους στα άλλα κόμματα με προλεταριακή βάση... Το «Ανοιχτό Γράμμα» του ΕΚΚΓ αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα αυτής της τακτικής. Αν όμως η πίεση του Κ.Κ στα συνδικάτα και στον τύπο δεν είναι αρκετή για να δημιουργηθεί μέσα στον αγώνα ένα ενιαίο μέτωπο του προλεταριάτου, τότε το Κ.Κ πρέπει να προσπαθήσει να οδηγήσει στον αγώνα, μόνο του, μεγάλα τμήματα των εργατικών μαζών. Το κόμμα πρέπει να αφυπνίσει τις μάζες από την παθητικότητα, οργανώνοντας μια μαχητική προλεταριακή μειοψηφία... Οφείλει να διευρύνει και να εντείνει κάθε αμυντικό αγώνα μετατρέποντας τον σε επίθεση εναντίον της καπιταλιστικής κοινωνίας. Στην περίοδο της παγκόσμιας επανάστασης το κομμουνιστικό κόμμα είναι ουσιαστικά ένα κόμμα σε επίθεση, σε πόλεμο με την καπιταλιστική κοινωνία». ¹⁴³

Οι θέσεις για το Ενιαίο Μέτωπο κωδικοποιήθηκαν πλήρως από την ΕΕΚΔ και παρουσιάστηκαν στα εθνικά κόμματα τον Δεκέμβριο του 1921, αφού προηγουμένως είχαν εγκριθεί από το Πολιτικό Γραφείο του σοβιετικού κόμματος. Η αδυναμία σαφούς οριοθέτησης του εύρους του ανοίγματος των κομμουνιστών προς τη σοσιαλδημοκρατία τροφοδότησε στο επόμενο διάστημα ποικίλες «αριστερές» και «δεξιές» αποκλίσεις,

¹⁴¹ 3^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις πάνω στην Τακτική», (12 Ιουλίου 1921), κεφάλαιο III (Τα σημαντικότερα καθήκοντα του παρόντος), ό.π., σελ.261.

¹⁴² 3^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις πάνω στην Τακτική», κεφάλαιο V (Αγώνες για συγκεκριμένα ζητήματα και μερικές διεκδικήσεις), ό.π., σελ.268.

¹⁴³ 3^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις πάνω στην Τακτική», κεφάλαιο VI (Η προετοιμασία της επίθεσης), ό.π.,σφ. 272-73.

προκαλώντας συγχύσεις στο εσωτερικό των Κ.Κ, καθώς άλλοι κομμουνιστές δεν κατάλαβαν πλήρως ότι η κοινή δράση με τη βάση της σοσιαλδημοκρατίας δε σήμαινε και οργανωτική ένωση με αυτήν, ενώ άλλοι εκλάμβαναν την κοινή δράση ως απλό ρητορικό κάλεσμα προς τους σοσιαλδημοκράτες εργάτες να εγκαταλείψουν την ηγεσία τους. Πάντως, αρχικά το Γαλλικό Κ.Κ (PCF) απέρριψε το Ενιαίο Μέτωπο, το Ιταλικό Κ.Κ (PCI) το αποδέχτηκε σαν περιορισμένη συνδικαλιστική τακτική, ενώ το Γερμανικό Κ.Κ(KPD) δεν το υιοθέτησε ούτε σαν συνδικαλιστική τακτική, εφόσον τα νεοφώτιστα μέλη και οι άπειρες ηγεσίες των κομμουνιστικών κομμάτων δεν διέθεταν ούτε την εμπειρία των Μπολσεβίκων και τη διαλεκτική σκέψη του Λένιν, ούτε είχαν την πρόθεση μέσα στον επαναστατικό τους ενθουσιασμό να συμμεριστούν τις αγωνίες της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής και τα εσωτερικά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της νέας σοβιετικής πραγματικότητας. Αυτό το ευέλικτο τακτικά άνοιγμα της ΚΔ προς τη σοσιαλδημοκρατία συνέπεσε με το διπλωματικό άνοιγμα της Ρωσίας προς τα αστικά κράτη. Η προσπάθεια της ΚΔ να βρει κάποιον κοινό τόπο και να οργανώσει κοινές δράσεις με τη σοσιαλδημοκρατία κατά των εργοδοτών μέσα στα σωματεία έγινε στο Βερολίνο τον Απρίλιο του 1922 σε ένα κοινό συνέδριο όλων των Εργατικών Διεθνών που γρήγορα κατέληξε σε πρακτική αποτυχία, καθώς η συνεργασία «από τα πάνω» συναντούσε εμπόδια τα οποία είχαν να κάνουν με τα βαθιά χάσματα μεταξύ των δύο πλευρών, ουσιαστικά με την απροθυμία των ρεφορμιστών να εκθέσουν συστηματικά τις μαζικές οργανώσεις τους στην κομμουνιστική προπαγάνδα, νομιμοποιώντας στη συνείδηση της βάσης τους τη σύμπραξη με τους κομμουνιστές συναδέλφους τους. Η προσπάθεια της Ρωσίας από την άλλη να βρει ένα *modus vivendi* με τα υπόλοιπα κράτη έγινε την ίδια περίοδο (10 Απριλίου- 19 Μαΐου 1922) στη Γένοβα, στην Συνδιάσκεψη όπου για πρώτη φορά ουσιαστικά οι Μπολσεβίκοι βρέθηκαν ενώπιον όλων των Ευρωπαίων. Από τότε η Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων (Narkomindel) άρχισε σταδιακά να αυξάνει τις αρμοδιότητές της, ενώ ο ρόλος της Κομιντέρν να συγκεκριμενοποιείται μόνο στην καθοδήγηση των Κ.Κ, γιατί οι Μπολσεβίκοι άρχισαν να αντιλαμβάνονται ότι όφειλαν να αντιμετωπίσουν τον καπιταλιστικό κόσμο και με τους όρους της παραδοσιακής διπλωματίας, κάτι το οποίο ο Chicherin – κομισάριος εξωτερικών – είχε προβλέψει ήδη πριν από τρία χρόνια.¹⁴⁴ Στη Γένοβα ο στόχος της ΕΣΣΔ να αναγνωριστεί διπλωματικά από τα καπιταλιστικά κράτη ώστε να ομαλοποιηθούν οι εμπορικές συναλλαγές της με αυτά και να διευκολυνθούν οι στόχοι της ΝΕΠ δεν επιτεύχθηκε στο βαθμό που η Γαλλία και η Βρετανία απαιτούσαν από τη σοβιετική πλευρά την αποπληρωμή των πολεμικών δανείων του τσαρικού καθεστώτος και τη διακοπή της κομμουνιστικής υπονομευτικής προπαγάνδας, ειδικά στο χώρο των αποικιακών τους κτήσεων. Όμως, η κύρια σοβιετική διπλωματική επιτυχία ήρθε στις 17 Απριλίου 1922 με τη συνθήκη του Rapallo. Με αυτή ΕΣΣΔ και Γερμανία – οι δύο παρίες του μεταπολεμικού ευρωπαϊκού κόσμου- ανανέωσαν την αμοιβαία εμπορική τους συμφωνία της 6^{ης} Μαΐου 1921, αναγνώριζαν την αμοιβαία απόσβεση των χρεών τους και προχώρησαν σε μυστική στρατιωτική συνεργασία που αμφισβητούσε ευθέως τη συνθήκη των Βερσαλλιών.¹⁴⁵ Ήταν φανερό ότι πλέον η βαρύτητα για την ηγεσία των Μπολσεβίκων έπεφτε στην εσωτε-

¹⁴⁴Kevin McDermott – Jeremy Agnew, ό.π.,σσ.31-34, E.H Carr, *A History of Soviet Russia. The Bolshevik Revolution*, vol 3, ό.π.,σσ. 316-19, Morton Schwarz, *The Foreign Policy of the USSR. Domestic Factors*, Encino 1975, σελ. 356-7.

¹⁴⁵ E.H Carr, ό.π.,σσ. 456-67.

ρική ανασυγκρότηση της ΕΣΣΔ και όχι στην «εξαγωγή της επανάστασης», πράγμα που κατέστη ορατό με την κριτική που ο Λένιν άσκησε στους αντιπροσώπους της ΚΔ Ν. Μπουχάριν, Κ. Ράντεκ και στην Κ. Τσέ-τκιν για τους χειρισμούς τους στο συνέδριο των Διεθνών του Βερολίνου, κατηγορώντας τους για υποχωρήσεις έναντι των αξιώσεων των Βρετανών Εργατικών και των Γερμανών σοσιαλδημοκρατών οι οποίοι ήθελαν να αθωωθούν οι δικαζόμενοι στη Μόσχα Εσέροι και οι Μενσεβίκοι της Γεωργίας, κάτι μη αποδεκτό από τη σκοπιά της υπηρετήσης του στόχου της πάση θυσία σταθεροποίησης της εξουσίας των Μπολσεβίκων στο έδαφος όλης της ΕΣΣΔ. Η αποτυχία του συνεδρίου του Βερολίνου είχε σαν αποτέλεσμα η ΚΔ να δώσει το βάρος στον κοινό συνδικαλιστικό αγώνα με τους σοσιαλδημοκράτες εργάτες με κύριο εργαλείο τη δράση της Προφιντέρν, της οποίας ηγήθηκε από το 1921 μέχρι το 1937 ο Αλεξάντερ Λοζόφσκυ. Οι αμφισημίες της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου για τα μέλη και τις ηγεσίες των Κ.Κ σε σημαντικό βαθμό οφείλονταν στο πως αυτή υλοποιήθηκε μέσα από τις κατευθύνσεις της Προφιντέρν και στο πως οι κομμουνιστές που δρούσαν στα σωματεία και είχαν στενές σχέσεις με τη Προφιντέρν, κατανοούσαν την ενιαιομετωπική πολιτική. Το 3^ο Συνέδριο της ΚΔ τόνιζε ότι οι κομμουνιστές πρέπει να δουλέψουν μέσα στα υπάρχοντα συνδικάτα, καταπολεμώντας ταυτόχρονα τα αστικά ιδεολογήματα ότι τα συνδικάτα πρέπει να είναι ταξικά και πολιτικά ουδέτερα.¹⁴⁶

Το πρόγραμμα δράσης που η ΚΔ πρότεινε στο ιδρυτικό συνέδριο της Προφιντέρν επικεντρωνόταν στην πάλη για την απόκρουση των οικονομικών μέτρων που προωθούσε η εργοδοσία και στην αναδιοργάνωση των συνδικάτων, ώστε το καθένα να εκπροσωπεί έναν ολόκληρο βιομηχανικό κλάδο αντί για ένα επάγγελμα με το σύνθημα «Ένα και μόνο συνδικάτο σε κάθε εργοστάσιο». Οι προτεινόμενες τακτικές για την επίτευξη του πρώτου στόχου ήταν η λεγόμενη «άμεση δράση» που περιλάμβανε μποϊκοτάζ, διαδηλώσεις, απεργίες, καταλήψεις εργοστασίων και -σε φάση κορύφωσης και απότομης όξυνσης της ταξικής πάλης- την ένοπλη εξέγερση, ενώ η εκλογή εργοστασιακών επιτροπών από τη γενική συνέλευση όλων των εργατών ενός εργοστασίου προκρινόταν ως ο ενδεδειγμένος δρόμος για την κατάκτηση του δεύτερου στόχου. Τα ζητήματα αιχμής που ώφειλαν να παλέψουν τα συνδικάτα ήταν η καταβολή πλήρους αποζημίωσης στους απολυμένους, η αποτροπή των εργοδοτικών λοκ-άουτ, η αύξηση των μισθών και η βελτίωση των εργασιακών συνθηκών πάνω από τα προπολεμικά επίπεδα, η κατά το δοκούν υπεράσπιση των συλλογικών συμβάσεων και η αποφυγή της διάσπασης μεταξύ των κλάδων του εργατικού κινήματος από τις μισθολογικές περικοπές των καπιταλιστών, κάτι που σήμαινε και τη λήψη οργανωτικών μέτρων για συντονισμένους απεργιακούς αγώνες σε εθνική και διεθνή κλίμακα και για τον σχηματισμό ειδικών μαχητικών ομάδων αυτοάμυνας απέναντι στις πάσης φύσεως φασιστικές και παραστρατιωτικές ομάδες που χτυπούσαν βίαια τις εργατικές οργανώσεις στην Ιταλία, στη Γερμανία, στη Γαλλία και αλλού.¹⁴⁷

¹⁴⁶ 3^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Η Κομμουνιστική Διεθνής και η Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνής. Ο Αγώνας εναντίον της Συνδικαλιστικής Διεθνούς του Άμστερνταμ» (12 Ιουλίου 1921), κεφάλαια III, IV, V, ό.π., σσ. 333-34, 337 [πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2].

¹⁴⁷ 3^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Πρόγραμμα Δράσης της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς», ό.π., σσ. 338-41.

Παρά το ότι ο Λοζόφσκυ στην αρχή ήταν υπέρ της δράσης των κομμουνιστών μέσα στα επίσημα συνδικάτα, οι συνδικαλιστές διάφορων Κ.Κ που μετείχαν στην Προφιντέρν είχαν διαφορετική άποψη και έτσι οι τελικές αποφάσεις του ιδρυτικού συνεδρίου της αντανάκλυσαν το συγκερασμό διαφορετικών συνδικαλιστικών τακτικών. Επιπλέον, στο ξεκίνημα της Προφιντέρν δεν υπήρχε ιδεολογική ομοιογένεια μεταξύ των τμημάτων της, πράγμα φυσικό εφόσον δεν επρόκειτο για πολιτικό κόμμα αλλά για συνδικαλιστική συνομοσπονδία, όμως η ύπαρξη στο εσωτερικό της ισχυρών αναρχοσυνδικαλιστικών επιδράσεων με προεξέχουσα στο ιδρυτικό της συνέδριο τον Ιούλιο του 1921 την παρουσία των «Βιομηχανικών Εργατών του Κόσμου» (I.W.W) καθιστούσε προβληματική τόσο τη συνεργασία με την ΚΔ και τα εθνικά Κ.Κ, όσο και την μετέπειτα υιοθέτηση μιας ενιαιομετωπικής πολιτικής.¹⁴⁸ Παρόλα αυτά σε πρώτη φάση και χάρη στην επιμονή των Mann και Rosmer, εκπροσώπων του αγγλικού και του γαλλικού εργατικού κινήματος αντίστοιχα και μελών των αντίστοιχων Κ.Κ, επιτεύχθηκε η μεγαλύτερη δυνατή συνεργασία της Προφιντέρν με την ΚΔ¹⁴⁹ και εγκρίθηκε η δράση των συνδικαλιστών της Προφιντέρν μέσα στα υπάρχοντα σωματεία με σκοπό την επαναστατικοποίηση τους, όπως και η συγκρότηση ομάδων ιδεολογικής προπαγάνδας υπέρ της προλεταριακής δικτατορίας στο εσωτερικό των εργατικών ομοσπονδιών, ενώ εξελέγη και ένα Εκτελεστικό Γραφείο για το συντονισμό της δράσης των τμημάτων της Προφιντέρν του οποίου προϊστάτο ο Λοζόφσκυ. Η στάση των Βρετανών αντιπροσώπων κατά τη διάρκεια του συνεδρίου δεν ήταν ενιαία, καθώς ορισμένοι (κυρίως όσοι προέρχονταν από το κίνημα των Shop Stewards, όπως οι Murphy, Tanner και Ramsey) επανέφεραν το ζήτημα της υπαγωγής του συνδικαλιστικού κινήματος στο πολιτικό κόμμα τονίζοντας την αναγκαιότητα της ανεξαρτησίας των συνδικάτων, ερχόμενοι σε ευθεία αντιπαράθεση με τους Γερμανούς και τους Ρώσους αντιπροσώπους που ακολουθούσαν στο συγκεκριμένο θέμα την παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατική άποψη. Μάλιστα, αυτοί οι Βρετανοί εκπρόσωποι αρχικά αρνήθηκαν να προσυπογράψουν τη διακήρυξη του προεδρείου της Προφιντέρν.¹⁵⁰ Πάντως, για την Προφιντέρν ως «επαναστατικοποίηση» των σωματείων εκλαμβάνόταν τόσο η ανάδειξη σε όλη την κλίμακα των εθνικών εργατικών κινήματων από τη βάση των συμβουλίων των απλών σωματείων μέχρι την κορυφή των εργατικών ομοσπονδιών όσο το δυνατόν περισσότερων συνδικαλιστών συνδεδεμένων με την Προφιντέρν, όσο και η κατανόηση από τα μέλη των σωματείων της ανάγκης για κοινό αγώνα υπέρ της δικτατορίας του προλεταριάτου μαζί με τα εθνικά Κ.Κ, καθώς στα ντοκουμέντα του 1^{ου} Συνεδρίου της Προφιντέρν τονιζόταν ότι κάθε οικονομικός αγώνας του προλεταριάτου μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είχε αναπόφευκτα πολιτική χροιά και επομένως μπορούσε να έχει τη μεγαλύτερη δυνατή

¹⁴⁸ Reiner Tosstorff, ό.π.,σσ. 362-67, 372-74. Ο Tosstorff έχει δείξει μάλιστα ότι ο πρόεδρος της Προφιντέρν παρά τη γενική θέση του υπέρ της μέγιστης δυνατής ενότητας του συνδικαλιστικού κινήματος υπό κομμουνιστική καθοδήγηση, όσον αφορά τις διεκδικήσεις της Προφιντέρν στο πρώτο της συνέδριο προχώρησε σε μια συνειδητή υποχώρηση στις αναρχοσυνδικαλιστικές απόψεις πολλών μελών των ομοσπονδιών του συνεδρίου τασσόμενος κατά της δημιουργίας κομμουνιστικών κομματικών ομάδων μέσα στα σωματεία και κομμουνιστικών φραξιών μέσα στις εργατικές ομοσπονδίες, ερχόμενος σε ρήξη με τις αποφάσεις του 3^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ, πράγμα που τον έφερε σε αντίθεση με τον Τόμσκι, τον πρόεδρο των σοβιετικών συνδικάτων, αλλά και με μερίδα των Ρώσων συντρόφων του οι οποίοι θα τον αντιμετώπιζαν στο εξής με επιφυλακτικότητα, καθώς δεν ήταν από παλιά σταθερός υποστηρικτής των Μπολσεβίκων.

¹⁴⁹ *Resolutions and Decisions of the First International Congress of Revolutionary Trade and Industrial Unions, published by the American Labor Union Educational Society, November 1921*, «Διακήρυξη για το ζήτημα των σχέσεων μεταξύ της Κόκκινης Διεθνούς Ένωσης Εργατικών Συνδικάτων και της Κομμουνιστικής Διεθνούς»,σσ. 17-18.

¹⁵⁰ Reiner Tosstorff, ό.π.,σσ. 167-68.

επιτυχία μόνο αν ήταν σε στενή συνεργασία με τα τμήματα της ΚΔ σε κάθε χώρα. Εμφαντικά, το Συνέδριο κατόπιν εισήγησης του ίδιου του Λοζόφσκυ απέρριψε κάθε ιδέα περί ουδετερότητας και αποχής του συνδικαλιστικού κινήματος από τον πολιτικό αγώνα που διεύθυνε το επαναστατικό κόμμα του προλεταριάτου.¹⁵¹ Την ίδια στιγμή φαίνεται ότι δεν είχαν ξεπεραστεί όλες οι αναρχοσυνδικαλιστικές επιρροές μέσα στους κύκλους της Προφιντέρν, οι οποίες εκφράζονταν μέσα από μια τάση υπερτίμησης του πολιτικού ρόλου των σωματείων και συνακόλουθα από τη ροπή προς την πλήρη ρήξη με τις παραδοσιακές δομές οργάνωσης του εργατικού κινήματος. Μολονότι στις εισηγήσεις του 1^{ου} Συνεδρίου το κύριο βάρος έπεφτε στην ταξική συνειδητοποίηση των μελών των σωματείων μέσα από τη δράση εργοστασιακών επιτροπών οι οποίες θα συνέβαλαν στο ξεπέραςμα των συντεχνιακών και των στενών επαγγελματικών διαχωρισμών μεταξύ των εργαζομένων, προκειμένου να δημιουργηθούν ενιαία συνδικάτα κατά βιομηχανικό κλάδο παραγωγής, οι ίδιες οι εργοστασιακές επιτροπές κάπου θεωρούνταν προπλάσματα αυτών των μελλοντικών ενιαίων συνδικάτων που στο βαθμό που θα ισχυροποιούνταν θα αντικαθιστούσαν τα παλιά σωματεία.¹⁵² Σε σχέση με το θέμα της ενότητας των ταξικών συνδικαλιστών με τα υπάρχοντα συνδικαλιστικά όργανα οι «υπεραριστερές» και αναρχοσυνδικαλιστικές τάσεις των συνέδρων ήταν πιο φανερές, γιατί απέρριπταν τον φετιχισμό της μίας και μοναδικής συνδικαλιστικής οργάνωσης.¹⁵³ Πολύ γρήγορα τα στελέχη της Προφιντέρν διολίσθησαν προς την πολιτική της πλήρους ρήξης με το προϋπάρχον συνδικαλιστικό κίνημα λόγω αυτών των λανθανουσών αντιλήψεων σε συνδυασμό με την πίεση που άσκησαν στα ταξικά συνδικάτα οι δυνάμεις του ρεφορμιστικού και εργοδοτικού συνδικαλισμού που προχώρησαν στη διαγραφή σωματείων προσκείμενων στην Προφιντέρν, με χαρακτηριστικότερη περίπτωση τον αποκλεισμό της ολλανδικής ομοσπονδίας των εργαζομένων στις μεταφορές από την αντίστοιχη Διεθνή Ομοσπονδία τον Οκτώβριο του 1921. Κατά αυτόν τον τρόπο με προτροπή των συνδικαλιστών της Προφιντέρν στη Γαλλία και στη Τσεχία το καλοκαίρι του 1922 συγκροτήθηκαν ξεχωριστές «κόκκινες» συνομοσπονδίες.¹⁵⁴ Αυτά τα γεγονότα απλώς επιβεβαίωναν τις πιο ενθουσιώδεις φωνές μέσα στην Κομμουνιστική Διεθνή για το αναγκαίο της ρήξης με τον ρεφορμιστικό συνδικαλισμό, κάτι που ούτως ή άλλως ήδη είχε διατυπωθεί ρητά σε ορισμένες από τις διακηρύξεις του 3ου Συνεδρίου της ΚΔ με τις οποίες οι εργαζόμενοι καλούνταν να απαλλάξουν το κίνημά τους από την παρουσία των προδοτικών σοσιαλδημοκρατικών και «κεντριστικών στοιχείων».¹⁵⁵ Εάν το ζήτημα της μορφής και του εύρους της κοινής δράσης κομμουνιστών και σοσιαλδημοκρατών εργατών για την απόκρουση της κεφαλαιο-

¹⁵¹ «Διακήρυξη για το ζήτημα των Τακτικών, παράγραφοι 24, 29-32, ό.π., σσ. 30, 32-33.

¹⁵² «Διακήρυξη για το ζήτημα της Οργανωτικής Συγκρότησης», παράγραφοι 3-9, ό.π., σσ. 55-58.

¹⁵³ «Διακήρυξη για το ζήτημα της Οργανωτικής Συγκρότησης», παράγραφος 15, ό.π., σσ. 60-61 [πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3].

¹⁵⁴ E. H. Carr, *A History of Soviet Russia. Socialism in One Country 1924-26*, vol. 3, part 1, Macmillan, London 1964, σσ. 171-72, 532-33. Ο Tosstorf υποστηρίζει ότι η διάσπαση της γαλλικής εργατικής συνομοσπονδίας (CGT) έγινε από τα «κάτω», από τους αναρχίζοντες της συνδικαλιστικής βάσης του γαλλικού Κ.Κ χωρίς να έχει προηγηθεί μια τέτοια κατεύθυνση από την κεντρική καθοδήγηση της Προφιντέρν. (Πρβλ. Tosstorf, ό.π., σσ. 474-80). Όμως, ακόμη και αν δεν δόθηκε μια τέτοια οδηγία, δεν υπήρξε και κάποια επίσημη καταδίκη αυτών των χειρισμών από το προεδρείο της Προφιντέρν.

¹⁵⁵ 3^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Εκκλήση της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔ προς τους προλετάριους όλων των χωρών» (17 Ιουλίου 1921) κεφάλαιο «Οικοδομήστε το ενιαίο εργατικό μέτωπο», ό.π., σσ. 370-71. [Πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4] Ο «κεντρισμός» στην κομμουνιστική ιδιόλεκτο υποδηλώνει εντός του εργατικού κινήματος εκείνα τα στοιχεία που αμφιταλαντεύονται μεταξύ της επαναστατικής και της ρεφορμιστικής κατεύθυνσης. Άλλοτε, χρησιμοποιείται και ως συνώνυμο μιας ορισμένης «κομματικής ορθοδοξίας» έναντι των «αριστερών» και των «δεξιών» αποκλίσεων από το επίσημο μαρξιστικό λενινιστικό πρότυπο.

κρατικής επίθεσης και την προετοιμασία των μαζών για την επανάσταση ήταν ο πρώτος άξονας της διαμόρφωσης της μετωπικής στρατηγικής της ΚΔ και των περισσότερων τμημάτων της – όπως το ΚΚΜΒ που έπρεπε να διαχειριστεί τον έλεγχο που ασκούσε μέσω των εργατικών ομοσπονδιών το ρεφορμιστικό Εργατικό κόμμα στη μάζα της εργατικής τάξης- υπήρχε και ένας δεύτερος άξονας που αφορούσε αρχικά ελάχιστα Κ.Κ: επρόκειτο για την αντιμετώπιση του φασισμού. Αυτός ο άξονας στις αρχές του '20 δεν έτυχε της δέουσας προσοχής από όλα τα τμήματα της ΚΔ, γι' αυτό στο 3^ο συνέδριο της ΚΔ το ζήτημα του φασισμού δεν αποτέλεσε θέμα ιδιαίτερης συζήτησης καθώς θεωρήθηκε μια απλή, ιταλική παραλλαγή των γνωστών παροδικών αυταρχικών, δικτατορικών καθεστώτων βοναπαρτικού τύπου προστασίας της αστικής εξουσίας.¹⁵⁶ Παρόλα αυτά στο επόμενο Συνέδριο της ΚΔ το ζήτημα εξετάστηκε περισσότερο, επειδή έγιναν αισθητά πολύ γρήγορα τα διαλυτικά αποτελέσματα του φασισμού στο ισχυρό ιταλικό συνδικαλιστικό και εργατικό κίνημα εντός του οποίου κυριαρχούσε ένας σαφής «αριστερός σεχταρισμός» τόσο στο πολιτικό επίπεδο, στο ιταλικό Κ.Κ, όσο και στο συνδικαλιστικό που απηχούσε τις ανάλογες τάσεις της Προφιντέρν εκείνο το διάστημα.¹⁵⁷

Όσον αφορά τους Βρετανούς κομμουνιστές στα 1921/22 το κύριο μέλημά τους ήταν η ενίσχυση της μαζικής επιρροής τους μέσα στα σωματεία και στις ομοσπονδίες που ήταν συνδεδεμένες με το Εργατικό κόμμα, κάτι που από τη μια βρισκόταν σε συμφωνία με τις υποδείξεις του Λένιν σχετικά με το Ενιαίο Μέτωπο στην Αγγλία και από την άλλη ταυτιζόταν με τη στόχευση του μέγιστου δυνατού πολλαπλασιασμού των προσχωρήσεων βρετανικών σωματείων στην Προφιντέρν, εφόσον το επίσημο εργατικό κίνημα αναγνώριζε την IFTU, τη ρεφορμιστική συνδικαλιστική Διεθνή του Άμστερνταμ. Τον Ιούλιο του 1921 οι Tom Mann και Nat Watkins ανέλαβαν την καθοδήγηση του βρετανικού γραφείου της Προφιντέρν και στις 15 Οκτωβρίου σε ένα συνέδριο 600 αντιπροσώπων των επιτροπών των παλιών Shop Stewards εγκρίθηκαν οι θέσεις και το καταστατικό της Προφιντέρν μετά από εισήγηση του Mann. Ακολούθησε μια πρόταση αυτών των συνδικαλιστών στις 17 Αυγούστου 1922 στο συνέδριο των Trade Unions στο Cardiff για να υποστηρίξουν την καμπάνια αλληλεγγύης της Προφιντέρν στα θύματα της καταστολής των εργατικών αγώνων στην Ισπανία και στη Βουλγαρία, η οποία σημείωσε μια κάποια επιτυχία καθώς το TUC αποφάσισε να ζητήσει από την IFTU την οργάνωση μιας κοινής εκδήλωσης με την Προφιντέρν.¹⁵⁸ Το δεύτερο εξάμηνο του 1922 χαρακτηρίστηκε από το βάθεμα των προσπαθειών των βρετανών κομμουνιστών να ενισχύσουν την επιρροή τους μέσα στις επίσημες εργατικές οργανώσεις, ωθώντας παράλληλα το TUC προς τη σύμπλευση με την Προφιντέρν, κάτι που υποβοηθήθηκε από μια σαφέστερη ευμενή διάθεση της Κομιντέρν απέναντι στο επίσημο Εργατικό κόμμα συγκριτικά με την πιο απαξιωτική στάση της για το επίσημο βρετανικό εργατικό κίνημα, η οποία κυριαρχούσε σε σημαντικό βαθμό στις άμεσες καθοδηγητικές κατευθύνσεις που έδινε από κοινού με την Προφιντέρν στο ΚΚΜΒ πριν από ένα χρόνο, στο μεσοδιάστημα μεταξύ του 2^{ου} και του 3^{ου} Συνεδρίου της, όπως

¹⁵⁶ Νίκος Πουλιαντζάς, *Φασισμός και Δικτατορία. Η Κομμουνιστική Διεθνής αντιμετώπιση στο Φασισμό*, εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 1975, σσ. 211-13.

¹⁵⁷ Reiner Tosstorff, *ό.π.*, σσ. 422-23.

¹⁵⁸ Reiner Tosstorff, *ό.π.*, σσ. 506-07.

έχει επισημανθεί παραπάνω. Αυτό φαίνεται από τη διακήρυξη της ΕΕΚΔ σχετικά με την κατάσταση στην Αγγλία (4 Μαρτίου 1922) που κατά κάποιο τρόπο προανήγγειλε την περαιτέρω επεξεργασία της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου στο 4^ο Συνέδριο της ΚΔ μετά από λίγους μήνες. Σε αυτήν πάλι τονιζόταν ότι η μεγάλη αδυναμία της αγγλικής εργατικής τάξης ήταν η αδυναμία της να ενοποιηθεί συνδικαλιστικά και πολιτικά, αλλά τώρα αναγνωριζόταν ότι το Εργατικό Κόμμα δυνάμει μπορούσε να παίξει αυτό το ρόλο με ένα πρόγραμμα που θα ένωνε σε ένα μέτωπο όλους τους εργάτες κόντρα στο ενιαίο μέτωπο της αστικής τάξης και που θα επέτρεπε τη νίκη των Εργατικών στις επόμενες εκλογές και το σχηματισμό μιας «εργατικής κυβέρνησης». Ειδικότερα, ως βασικό καθήκον του ΚΚΜΒ όριζε να δουλέψει για τη δημιουργία του ενιαίου εργατικού μετώπου στη χώρα, πιέζοντας το Γενικό Συμβούλιο του TUC να εφαρμόσει έμπρακτα το minimum πρόγραμμα εργατικών διεκδικήσεων που είχε υπερψηφίσει το TUC στο Cardiff τον τελευταίο χρόνο και πετυχαίνοντας την οργανωτικά και προπαγανδιστικά αυτοτελή ένταξή του στο Εργατικό Κόμμα, προκειμένου αυτό να αναδειχθεί σε πραγματική έκφραση όλων των συνιστωσών του εργατικού κινήματος, ώστε η κυβέρνηση του να τύχει της εκλογικής και πολιτικής υποστήριξης των κομμουνιστών. Σχεδόν ταυτόχρονα η ΕΕΚΔ με μια απόφασή της τον Φλεβάρη του 1922 για τα συνδικάτα στα πλαίσια μιας συνεδρίας για το γαλλικό και το βρετανικό κόμμα προέτρεψε τις κομματικές δυνάμεις που ανήκαν στην Προφιντέρν να μην υποκύψουν στον πειρασμό της αποχώρησής τους από τα σωματεία και τις ομοσπονδίες όπου πλειοψηφούσαν οι ρεφορμιστικές δυνάμεις.¹⁵⁹

Ουσιαστικά, η προσπάθεια να διευκρινιστεί η πολιτική του Ενιαίου Μετώπου και να ξεκαθαριστούν οι συγχύσεις και οι αντιφάσεις που προέκυπταν από τη δράση της Προφιντέρν έγινε με το 4^ο Συνέδριο της ΚΔ το οποίο πραγματοποιήθηκε στο διάστημα μεταξύ 5 Νοεμβρίου και 3 Δεκεμβρίου 1922 στην Πετρούπολη και στη Μόσχα με την παρουσία 408 αντιπροσώπων από 66 Κ.Κ και εργατικές ενώσεις από 58 χώρες.¹⁶⁰ Στην εισήγηση του για τον απολογισμό της δουλειάς της ΕΕΚΔ ο Ζηνόβιεφ σαν πρόεδρος της ΚΔ προέβαλε την άποψη πως στο παρόν στάδιο παρακμής του διεθνούς καπιταλισμού η φασιστική αντίδραση είναι ένα αναπόφευκτο ιστορικό φαινόμενο που αντικειμενικά επαναστατικοποιεί τις εργατικές μάζες οι οποίες μέσω της ενιαιομετωπικής τακτικής μπορούν να κερδηθούν από τους κομμουνιστές, ενώ ειδικά για την Ιταλία συνέδεε τον φασισμό με τα συμφέροντα των συντηρητικών μεγάλων γαιοκτημόνων. Οι αντιπρόσωποι του Συνεδρίου καταψήφισαν αυτές τις θέσεις του Ζηνόβιεφ και στις συνεδριακές αποφάσεις ορίστηκε σαν ένα από τα κύρια καθήκοντα του Ενιαίου Μετώπου η απόκρουση του φασισμού, ο οποίος θεωρείτο το πολιτικό συμπλήρωμα της επίθεσης του κεφαλαίου στο οικονομικό επίπεδο εναντίον του προλεταριάτου, σαν μια «λευκή τρομοκρατία» για την επιβολή της πολιτικής του κεφαλαίου. Μάλιστα, για την Ιταλία το 4^ο Συνέδριο της ΚΔ πρότεινε τη συγχώνευση Σοσιαλιστών και Κομμουνιστών για την αντιμετώπιση της φασιστικής καταστολής, κάτι που δρομολογήθηκε μετά την απομάκρυνση από την καθοδήγηση του PCI του «υπερarisτε-

¹⁵⁹ «Διακήρυξη της ΕΕΚΔ πάνω στο Αγγλικό Ζήτημα», (4 Μαρτίου 1922) *Inprekorr*, ii, 2 Sonderbeilage, p. 8, 1 April 1922, και «Διακήρυξη της ΕΕΚΔ σχετικά με τους στόχους των Κομμουνιστών στα Συνδικάτα», *Inprekorr*, ii, 30, p. 239, 14 March 1922, στο Jane Degras, vol.1, ό.π., σσ. 320-22, 328-29.

¹⁶⁰ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π., σελ. 171.

ρού» Αμαντέο Μπορντίγκα, ο οποίος έβλεπε στον φασισμό μια συγκέντρωση της αστικής τάξης με τις υπόλοιπες αντεπαναστατικές κοινωνικές κατηγορίες χωρίς αυτό να συνεπάγεται αναγκαστικά την καταστροφή των δημοκρατικών θεσμών του κράτους.¹⁶¹ Στο Συνέδριο οι καθυστερήσεις στην υλοποίηση του Ενιαίου Μετώπου επιρρίπτονταν εξ ολοκλήρου στη διασπαστική και προδοτική στάση της σοσιαλδημοκρατίας, κάτι που θα μπορούσε να αποτελέσει το άλλοθι για τις πιο σεκταριστικές φωνές εντός των Κ.Κ και της Προφιντέρν, προκειμένου να μην εμπλακούν σε καμία κοινή δράση με τους ρεφορμιστές σε κανένα μαζικό χώρο.¹⁶² Φαίνεται ότι οι σύνεδροι στην πλειοψηφία τους αντιλαμβάνονταν την πιθανή διολίσθηση στην άρνηση κάθε ενιαιομετωπικής πολιτικής, γι' αυτό και σε άλλα σημεία των *Θέσεων* του Συνεδρίου υπερψήφισαν αποφάσεις που εστίαζαν στην ανάγκη διαφύλαξης της ενότητας του συνδικαλιστικού κινήματος ως προϋπόθεση για την επιτυχή έκβαση των επόμενων προλεταριακών επαναστάσεων που αυτή τη φορά συνδέονταν στενά με το εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα των χωρών υπό αποικιακό ζυγό, ώστε μάλιστα ανοικτά το 4^ο Συνέδριο της ΚΔ να ορίζει ως τους δύο πυλώνες του επαναστατικού αγώνα αφενός το υπό κομμουνιστική καθοδήγηση εργατικό κίνημα των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών και αφετέρου το κίνημα εθνικής ανεξαρτησίας των αποικιών, στις οποίες έπρεπε να συγκροτηθεί ένας πρώτος επαναστατικός προλεταριακός πυρήνας.¹⁶³ Στις *Θέσεις* η τακτική του Ενιαίου Μετώπου αντιλαμβανόταν μάλλον σαν μια πολιτική συμμαχιών «από τα κάτω», με τη βάση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων μέσα και έξω από τα σωματεία για την οργάνωση των οικονομικών αγώνων της εργατικής τάξης, όμως ταυτόχρονα δεν αποκλειόταν και το ενδεχόμενο σύμπραξης με την ηγεσία της σοσιαλδημοκρατίας και της ρεφορμιστικής συνδιακαλιστικής γραφειοκρατίας αποκλειστικά και μόνο για την διεκπεραίωση αυτών των αγώνων και χωρίς μια επίσημη πολιτική ή εκλογική συνεργασία κομμουνιστών και σοσιαλδημοκρατίας.¹⁶⁴ Εντούτοις, οι αμφισημίες της τακτικής του Ενιαίου Μετώπου δεν μπορούσαν να διασαφηνιστούν ούτε με αυτές τις αποφάσεις για δύο κυρίους λόγους, από τη μια επειδή η συνεργασία με την ηγεσία της σοσιαλδημοκρατίας δεν μπορούσε να περιοριστεί μόνο στις οικονομικές διεκδικήσεις στο βαθμό που η ίδια η ΚΔ αναγνώριζε ήδη από το 3^ο Συνέδριο της ότι αναπόφευκτα οι οικονομικοί αγώνες του προλεταριάτου είχαν και πολιτικό χαρακτήρα, κάτι που ήταν ολοφάνερο στις περιπτώσεις δράσης του εργατικού κινήματος σε συνθήκες φασισμού και στρατιωτικής δικτατορίας, από την άλλη γιατί το καθήκον της συγκρότησης εργατικών πυρήνων αυτοοργάνωσης μπορούσε εύκολα να θεωρηθεί από μερίδα των εργατών και των κομμουνιστών που δούλευαν στα σωματεία και στο μαζικό κίνημα σαν προτροπή ρήξης με τις υπάρχουσες δομές του συνδικαλιστικού κινήματος. Ταυτόχρονα με το 4^ο Συνέδριο της ΚΔ έλαβε χώρα και το 2^ο Συνέδριο της Προφιντέρν στη Μόσχα όπου έγινε φανερό η προσπάθεια του Λοζόφσκυ να προσαρμόσει την τακτική του Ενιαίου Μετώπου στο συνδικαλιστικό κίνημα με σχετική επιτυχία, εφόσον στην Προφιντέρν συσπειρώνονταν στα τέλη του 1921 18.000.000 εργάτες (από αυτούς τα 6.500.000 ήταν μέλη των σο-

¹⁶¹ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π.,σ.σ. 172-74, Νίκος Πουλαντζάς, *Φασισμός και Δικτατορία. Η Τρίτη Διεθνής αντιμετώπιση στο Φασισμό*, ό.π.,σ.σ. 110-11, Βασίλης Λιόσης, *Τα Κοινωνικοπολιτικά Μέτωπα στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή*, ό.π.,σ.σ. 83-88.

¹⁶² 4^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις για την Τακτική της ΚΔ» (5 Δεκεμβρίου 1922) κεφάλαιο VII (Η κατάσταση στο εργατικό κίνημα) στο *Θέσεις, Αποφάσεις, Μανιφέστα των Τεσσάρων Πρώτων Συνεδρίων της 3^{ης} Διεθνούς*, ό.π., σελ. 393.

¹⁶³ 4^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις για την Τακτική της ΚΔ» κεφάλαια VIII και IX (Η διαίρεση μέσα στα συνδικάτα, Η κατάκτηση της πλειοψηφίας), ό.π.,σ.σ. 393-94 [πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5].

¹⁶⁴ 4^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις για την Τακτική της ΚΔ» κεφάλαιο X (Η τακτική του Ενιαίου Μετώπου), ό.π.,σ.σ. 394-95 [πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6].

βιετικών συνδικάτων) οι οποίοι εκπροσωπούσαν ένα ευρύτερο του κομμουνισμού φάσμα επαναστατικού συνδικαλισμού, το οποίο δεν μπορούσε εύκολα να συμφιλιωθεί με την ιδέα της κοινής δράσης με το ρεφορμισμό στα σωματεία, γι' αυτό και στα τέλη του 1922 οι πιο φανατικοί οπαδοί του καθαρού επαναστατικού συνδικαλισμού και του αναρχοσυνδικαλισμού εγκατέλειψαν την Προφιντέρν για να σχηματίσουν την Διεθνή Ένωση Εργατών (International Working Men's Association-IWMA).¹⁶⁵ Οι εργασίες του 2^{ου} Συνεδρίου της Προφιντέρν ως ένα βαθμό αποτέλεσαν το εφαλτήριο της απειθυσίας όσων εντός και εκτός της ΚΔ είχαν ενστάσεις με την ενιαιομετωπική πολιτική της τελευταίας, μολονότι φαίνεται ότι οι καθοδηγητές της Προφιντέρν ήδη από την άνοιξη του 1922 είχαν προχωρήσει σε επαφές κορυφής με διάφορες ρεφορμιστικές συνμοσπονδίες (τόσο με την IFTU, όσο και με το βρετανικό TUC) για την παροχή βοήθειας σε λιμοκτονούσες περιοχές της ΕΣΣΔ και για το σπάσιμο του εργοδοτικού λοκ άουτ στις απεργίες των Άγγλων μεταλλεργατών και των Γάλλων ανθρακωρύχων στις αρχές του φθινοπώρου του 1922.¹⁶⁶ Έτσι, μετά την υπαναχώρηση σχετικά με την ένταξη στην Προφιντέρν της ομοσπονδίας των ανθρακωρύχων της Νότιας Ουαλλίας κατόπιν των πιέσεων από την Εθνική Ομοσπονδία Ανθρακωρύχων, ο John Clarke, εκπροσωπώντας το σωματείο των ανθρακωρύχων στο 4^ο Συνέδριο της ΚΔ, κατηγορήσε ευθέως το ΚΚΜΒ ότι δεν έχει ουσιαστική επιρροή στη βρετανική εργατική τάξη, επειδή δεν είχε κατορθώσει να εντάξει κανένα συνδικάτο στην Προφιντέρν, μολονότι, όπως ισχυριζόταν, υπήρχαν εκατοντάδες τοπικά εργατικά σωματεία που επιθυμούσαν τη σύνδεση τους με την Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή.¹⁶⁷ Ειδικότερα, οι αποφάσεις του Συνεδρίου της Προφιντέρν παρά τη γενική τους ιδεολογική συμφωνία με τις θέσεις της ΚΔ για την αναγκαιότητα του Ενιαίου Μετώπου, επί της ουσίας αναιρούσαν σε σημαντικό βαθμό τις τακτικές υλοποίησης του, γιατί εξοβέλιζαν οποιαδήποτε συμφωνία με τους ηγέτες των ρεφορμιστών, εκφράζοντας μάλλον τις διαθέσεις των οπαδών ενός είδους «επαναστατικού συνδικαλισμού» ή «αριστερού κομμουνισμού» που ανήκαν στη δύναμη της Προφιντέρν, ενώ η σαφής καταδίκη των διασπαστικών ενεργειών των «ανυπόμονων» συντρόφων, κατά μία έννοια δείχνει το πόσο ισχυρές ήταν στο εσωτερικό της Προφιντέρν οι «υπεραριστερές» τάσεις. Γι' αυτό στις αποφάσεις του συνεδρίου της Προφιντέρν γινόταν ειδική μνεία σε αυτές:

«Ενώ η Διεθνής του Άμστερνταμ καταβάλλει κάθε προσπάθεια για να διασπάσει την εργατική τάξη και τις οργανώσεις της προκειμένου να συνεχίσει την πολιτική της υπέρ των εργοδοτών, αντίθετα οι επαναστάτες εργάτες πρέπει να κινηθούν προς το Ενιαίο Μέτωπο και την ενοποίηση των εργατικών ενώσεων... Οι εργάτες γνωρίζουν ότι με διαιρεμένες τις δυνάμεις τους είναι άοπλοι απέναντι στο κεφάλαιο. Εύχονται το Ενιαίο Μέτωπο και θεωρούν αυτούς που τους μιλούν για διάλυση των σωματείων σαν εχθρούς. Κάθε πολιτική που οδηγεί στον κατακερματισμό των συνδικάτων πρέπει να απορριφθεί και δεν πρέπει να είμαστε συγκαταβατικοί με τους ανυπόμονους συντρόφους οι οποίοι θεωρούν πολύ χρονοβόρα την κατάκτηση των σωματείων ή που πι-

¹⁶⁵ReinertTosstorff, ό.π.,σσ. 446-50.

¹⁶⁶Αυτές οι διαπραγματεύσεις έχουν οδηγήσει τον Tosstorff να υποστηρίξει ότι η Προφιντέρν είχε ταχθεί υπέρ της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου ήδη από το καλοκαίρι του 1922 και πριν λάβει χώρα το 4^ο Συνέδριο της ΚΔ, κάτι που σαφώς παραγνωρίζει τοσο τις διαφορετικές αποχρώσεις των τελικών αποφάσεων της Προφιντέρν σε σχέση με αυτές της ΚΔ, όσο και το ότι στην πράξη πολλά συνδικαλιστικά μέλη της Προφιντέρν δεν έβλεπαν με ευνοϊκή διάθεση αυτά τα ανοίγματα προς τις δυνάμεις του ρεφορμισμού. Πρβλ. ReinertTosstorff, ό.π.,σσ. 514-17.

¹⁶⁷ReinertTosstorff, ό.π.,σσ. 315-16.

στεύουν ότι είναι αναγκαιότητα ο σχηματισμός νέων οργανώσεων...Εάν οι εργάτες δεν καταφέρουν να επιτεθούν στον καπιταλισμό με το Ενιαίο Μέτωπο, όχι μόνο θα ηττηθούν και θα τους περιμένει μεγαλύτερη σκλαβιά και μιζέρια, αλλά θα χάσουν κάθε οργάνωσή τους και θα απομείνουν παντελώς άοπλοι». «Πως μπορεί να δημιουργηθεί το Ενιαίο Μέτωπο; Σύμφωνα με τα παραπάνω το Συνέδριο διακηρύσσει τις εξής αρχές: α) Οι αντιπρόσωποι της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς στην καθημερινή τους πάλη στοχεύουν στη μεθοδική οργάνωση της αντιμετώπισης των εργατών απέναντι στην επίθεση του κεφαλαίου β) Στην προσπάθειά τους να επεκτείνουν και να δυναμώσουν τις επαναστατικές οργανώσεις, οφείλουν να έχουν στο νου τους ότι κύριος στόχος τους είναι να οργανώσουν το συνδυασμένο αγώνα όλων των εργατικών ενώσεων γ) Η θεμελιώδης προϋπόθεση για τη δημιουργία ενός γενικού εργατικού Ενιαίου Μετώπου είναι η ενότητα θέλησης και η ενωμένη, πειθαρχική δράση όλων των επαναστατικών δυνάμεων. Κάθε σημερινή διαφορά πάνω σε ξεχωριστά εθνικά και διεθνή ζητήματα πρέπει να παραμεριστεί γιατί κάθε διαμάχη μεταξύ των επαναστατικών δυνάμεων, δυναμώνει το ρεφορμισμό δ) Το Ενιαίο Μέτωπο μπορεί να έχει στέρεα θεμέλια μόνο εάν είναι αποτέλεσμα της ενεργητικής δουλειάς μέσα στις μάζες, της δουλειάς πρωταρχικά των πρωτοβάθμιων εργατικών πυρήνων μέσα στους χώρους δουλειάς και όχι το αποτέλεσμα συμφωνιών με τους επικεφαλής των συνδικάτων ε) Το Ενωμένο μπλοκ των εργατικών δυνάμεων θα έχει ασφαλή επιτυχία στον αγώνα του υπέρ του προλεταριάτου μόνο αν τα μέλη μας δεσμευτούν ότι θα στηρίζουν το σύνολο των δικδικήσεων και των μεθόδων μας και ο αγώνας για το Ενιαίο Μέτωπο θα είναι επιτυχής μόνο εάν η βάση αυτού του μετώπου θα στηρίζεται στις εργοστασιακές επιτροπές».¹⁶⁸

Στο βραχύ διάστημα που ακολούθησε αυτά τα συνέδρια η διχογνωμία σε σχέση με την εφαρμογή του Ενιαίου Μετώπου εντός της Προφιντέρν εκδηλώθηκε ανοικτά με τις συγκρούσεις μεταξύ του Εκτελεστικού Γραφείου της και των γαλλικών και τσεχοσλοβακικών εργατικών ομοσπονδιών που ήταν τα πλέον ισχυρά και μαζικά τμήματα της Προφιντέρν. Ενώ τα καθοδηγητικά όργανα της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς (Εκτελεστικό Γραφείο και Γενικό Συμβούλιο) ήταν πρόθυμα να στηρίζουν τις αποφάσεις της ΚΔ στο συνδικαλιστικό επίπεδο, οι ομοσπονδίες της βάσης δεν εφάρμοζαν αυτές τις κατευθύνσεις. Συγκεκριμένα, με αφορμή τη σύγκληση του Διεθνούς Συνεδρίου Ειρήνης στη Χάγη (10-15 Δεκεμβρίου 1922) από τη ρεφορμιστική Διεθνή Εργατική Ομοσπονδία του Άμστερνταμ και κατόπιν πρόσκλησης στα σοβιετικά συνδικάτα του προέδρου του συνεδρίου, του βρετανού συνδικαλιστή J.H Thomas, προσήλθαν στη Χάγη ο Λοζόφσκι, εκπροσωπώντας ουσιαστικά την Προφιντέρν, μαζί με τους Ράντεκ και Theodore Rothstein από την ΚΔ και το σοβιετικό Επιτροπάτο Εξωτερικών Υποθέσεων. Αυτή η παρουσία ερχόταν σε συνέχεια της κοινής συνδιάσκεψης όλων των Διεθνών πολιτικών εργατικών κομμάτων που είχε γίνει στις αρχές Απριλίου 1922 και όπου με ευθύνη κυρίως του Ράντεκ είχε υπογραφεί μια κοινή συμφιλιωτική απόφαση που εστίαζε στην υπεράσπιση του οχτάωρου και των μισθών των εργαζομένων, προκειμένου η ΚΔ να πείσει τις άλλες

¹⁶⁸Resolutions and Decisions of the Second World Congress of the Red International of Labour Unions: Moscow-November 1922, published as No. 6 in the Labor Herald Library (Chicago: Trade Union Educational League, 1923), «Η καπιταλιστική επίθεση και το Ενιαίο Μέτωπο», κεφάλαια V-VI, παράγραφοι 14-17, σελ.13 στο <https://www.marxists.org/history/usa/unions/rilu/1922/1100-rilu-resolutions.pdf>.

Διεθνείς να συναινέσουν στην καταδίκη της συνθήκης των Βερσαλλιών, κάτι που δεν επιτεύχθηκε προκαλώντας την κριτική του ίδιου του Λένιν, αλλά και άλλων στελεχών της ΚΔ και των Κ.Κ που έβλεπαν ως συνδιαλλαγή με το ρεφορμισμό αυτά τα ανοίγματα της ΚΔ.¹⁶⁹ Παρά το ότι ο Ράντεκ στη Χάγη ήταν πιο επιφυλακτικός μετά την κριτική που του ασκήθηκε, ήταν φανερό ότι αυτές οι κινήσεις της ηγεσίας της ΚΔ και της Προφιντέρν έδειχναν μια ενισχυμένη διάθεση οικοδόμησης του Ενιαίου Μετώπου από τα «πάνω», κάτι που ρητά απέρριπταν οι αποφάσεις του 2^{ου} Συνεδρίου της Προφιντέρν. Μέσα σε αυτό κλίμα και με βάση τις συγκεκριμένες επίσημες αποφάσεις της Προφιντέρν στη Γαλλία και στην Τσεχοσλοβακία μέχρι το φθινόπωρο του 1922 διασπάστηκαν οι τριτοβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις και η πλειοψηφία των ομοσπονδιών που βρισκόταν υπό κομμουνιστική διεύθυνση εντάχθηκε στο δυναμικό της Προφιντέρν με το σκεπτικό ότι οι αποφάσεις του 4^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ σχετικά με την ενότητα των συνδικάτων αφορούν τις περιπτώσεις όπου οι κομμουνιστές είναι στη μειοψηφία του συνδικαλιστικού κινήματος.¹⁷⁰ Φυσικά, αυτή η επιλογή ταίριαζε με τις πιο «αριστερές» τάσεις που ευδοκίμούσαν μέσα στην Προφιντέρν και μπορούσε να δικαιολογηθεί από ορισμένες ασαφείς διατυπώσεις των αποφάσεων του 4^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ, όπου ειδικά για τη Γαλλία και την Τσεχοσλοβακία, και παρά τις επικλήσεις για συνδικαλιστική ενότητα, δινόταν περιθώριο ένταξης των επιθέσεων κατά της σοσιαλδημοκρατίας και του «κίτρινου», ρεφορμιστικού συνδικαλισμού.¹⁷¹ Παράλληλα, στο διάστημα μεταξύ Δεκεμβρίου 1921 και Οκτωβρίου 1922 σοβούσε μια οξεία σύγκρουση μεταξύ «αριστερών» και «δεξιών» στο εσωτερικό του γαλλικού Κ.Κ που συνεχίστηκε και μετά το 4^ο Συνέδριο της ΚΔ με την ΕΕΚΔ να προσπαθεί να παίξει έναν εξισοροποιητικό ρόλο. Στο τέλος επικράτησαν οι «αριστεροί», όπως ακριβώς και στο γαλλικό τμήμα της Προφιντέρν, και αυτό σηματοδότησε την άρνηση των γαλλικών και τσεχικών «κόκκινων» συνδικάτων να επανενωθούν με τις μειοψηφούσες ομοσπονδίες που πρόσκειντο στη Διεθνή του Άμστερνταμ, κάτι που μέχρι το 1924 επέσειε την αυστηρή κριτική του Λοζόφσκυ.¹⁷²

Στο βαθμό που στην καρδιά της μετωπικής στρατηγικής της ΚΔ πρωταρχικά στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες βρισκόταν η συνδικαλιστική στρατηγική που εκ των πραγμάτων σχετιζόταν με το πλαίσιο και τη γραμμή πάλης που προωθούσε η Προφιντέρν, έχει σημασία να εξεταστούν αναλυτικότερα οι συζητήσεις στη διάρκεια του 4^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ σχετικά με τη δράση των κομμουνιστών στα συνδικάτα πριν την ψήφιση και την έκδοση των τελικών αποφάσεων του Συνεδρίου. Και αυτό επειδή αποκαλύπτουν τόσο την

¹⁶⁹ReinertTosstorff, ό.π.,σσ. 609-11, E.H Carr, *A History of Soviet Russia. The Bolshevic Revolution 1917-23*, ό.π.,σσ. 496-501, 561-62.

¹⁷⁰ Ειδικά στην περίπτωση της Τσεχοσλοβακίας όπου οι κομμουνιστές είχαν πάρει στα 1921 την πλειοψηφία πολλών από τις μεγαλύτερες ομοσπονδίες της χώρας, η διάσπαση του συνδικαλιστικού κινήματος σχετιζόταν και με εθνικές διαφορές που προδοτήθηκαν από τη διαγραφή του φιλοκομμουνιστικού σωματείου των Τσέχων υφαντουργών από την ομοσπονδία στην οποία ανήκαν με πρωτοβουλία των Σουδητών, των γερμανόφωνων μειονοτικών που ακολουθούσαν τους σοσιαλδημοκράτες. Πρβλ. Kevin McDermott, *The Czech Red Unions, 1918-1929. A Study of Their Relations with the Communist Party and the Moscow Internationals*, Boulder Publishers, 1988, σσ. 63-95.

¹⁷¹4^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις για το Ενιαίο Μέτωπο», παράγραφοι 10,13, ό.π.,σσ. 403-4 και «Θέσεις για την Κομμουνιστική δράση μέσα στο συνδικαλιστικό κίνημα», κεφάλαιο VI (Ο αγώνας για τη συνδικαλιστική ενότητα), παράγραφος 23, ό.π., σελ. 425.

¹⁷² E.H Carr, ό.π.,σσ. 507-11, 555-56, ReinertTosstorff, ό.π., σσ. 565-66, G.H. Skilling, «The Comintern and the Czechoslovak Communism. 1921-1929», *American Slavic and East European Review*, τ.19, No.2 (1960), σσ. 234-247.

ποικιλομορφία διαφορετικών προσεγγίσεων τις οποίες έπρεπε να ομογενοποιήσουν οι ιθύνοντες της ΚΔ, όσο και την εξέχουσα σημασία που είχε το οργανωμένο εργατικό κίνημα για την πορεία του ΚΚΜΒ, για την οικοδόμηση του Ενιαίου Μετώπου ειδικά στη Βρετανία και σε τελική ανάλυση για τις προοπτικές μιας προλεταριακής επανάστασης σε αυτή τη χώρα. Στη συνεδρίαση της αντιπροσωπίας του 4^{ου} Συνεδρίου με θέματα εργατικά σωματεία (20-1 Νοεμβρίου 1922) για μια ακόμη φορά ανεφάνη η αντιπαράθεση των οπαδών ενός «ανεξάρτητου επαναστατικού συνδικαλισμού» με τους υποστηρικτές της πάση θυσία παραμονής των επαναστατών εντός των υφιστάμενων εργατικών οργανώσεων. Όλοι όσοι πήραν το λόγο ανήκαν παράλληλα στην Προφιντέρν και από αυτούς μόλις δύο ανοικτά ζήτησαν οι κομμουνιστές να φροντίσουν να διαφυλάξουν τις θέσεις τους μέσα στα σωματεία τους.¹⁷³ Ο Γάλλος Lauriden και ο Τσέχος Pavlik ανοικτά υποστήριξαν ότι εφόσον οι ρεφορμιστές του Άμστερνταμ επιδιώκουν να αποβάλουν τους κομμουνιστές από τα σωματεία τους, η συγκρότηση νέων επαναστατικών οργανώσεων είναι μονόδρομος και ο εκπρόσωπος των ανεξάρτητων σωματείων από τις Η.Π.Α Kucher τόνισε ότι οι δυνάμεις που εκπροσωπεί είναι μέλη της Προφιντέρν, ενώ η επίσημη Ομοσπονδία Εργασίας δεν εκφράζει την αμερικανική εργατική τάξη, εφόσον συσπειρώνει μόλις 2.000.000 εργάτες σε ένα σύνολο 35.000.000. Γι' αυτό, αν και απέφυγε να κατονομάσει πόσοι είναι εγγεγραμμένοι στα ανεξάρτητα σωματεία, πρότεινε η κομμουνιστική παρέμβαση να αγκαλιάσει τους ανοργάνωτους εργάτες με όχημα ριζοσπαστικές οργανώσεις σαν την Trade Union Educational League. Ο Λοζόφσκυ υπερασπίστηκε τις επιλογές των Γάλλων και των Τσέχων κομμουνιστών και αναφέρθηκε αναλυτικά στη Βρετανία όπου η ύπαρξη ενός γιγάντιου συνδικαλιστικού κινήματος με μια παλιά αντιπολιτική παράδοση και ένα μικρό Κ.Κ επιβάλλει να μιλάμε όχι για τη σχέση κόμματος και συνδικάτων γενικά, αλλά για τη σχέση του Κ.Κ με τα επαναστατικά συνδικάτα, πράγμα που σημαίνει ότι το ΚΚΜΒ δεν πρέπει να αρκεστεί στη δημιουργία κομματικών φραξιών μέσα στο εργατικό κίνημα, αλλά να συμβάλει στην ανάπτυξη ενός μαζικού, αντιπολιτευόμενου τους Εργατικούς, συνδικαλιστικού κινήματος. Έκλεισε την ομιλία του με τη σιβυλλική διατύπωση *«εμείς δεν θέλουμε να αποχωρήσουμε από κανένα σωματείο αλλά αν το Άμστερνταμ εξακολουθήσει να διαγράφει τις δυνάμεις μας, τότε μπορούμε να κοιτάξουμε το φτιάξιμο των κόκκινων, επαναστατικών ομοσπονδιών στους βιομηχανικούς κλάδους»*. Είναι φανερό ότι μια σημαντική μερίδα στελεχών των Κ.Κ δεν αποστρέφονταν την ιδέα της διάσπασης των συνδικάτων ακόμη και σε μια φάση διεύρυνσης των ανοιγμάτων της ΚΔ προς το ρεφορμιστικό εργατικό κίνημα. Ο Άγγλος Clark δεν έκανε καμία αναφορά στο ΚΚΜΒ παρά μόνο στους Shop Stewards παραδεχόμενος ότι η υποχώρηση του επαναστατικού κινήματος στη χώρα του μετά τον πόλεμο οφείλεται στις αδυναμίες του κινήματός τους, όμως επικαλέστηκε την αύξηση της ανεργίας η οποία είχε οδηγήσει πάνω από το 35% των μελών του κινήματος εκτός των εργασιακών χώρων και των εργατικών επιτροπών και συμβουλίων που ήταν μέχρι τότε τα προπύργια των Shop Ste-

¹⁷³Επρόκειτο για τον Αμερικανό Lansing που παρατήρησε ότι η ένταση της εργοδοτικής καταστολής του τελευταίου χρόνου στις Η.Π.Α με αιχμή του δόρατος την κατάπνιξη των απεργιών των σιδηροδρομικών απαιτεί την πλήρη ενοποίηση των διάσπαρτων εργατικών σωματείων και ομοσπονδιών μέσα στην επίσημη Αμερικανική Ομοσπονδία Εργασίας (AFL) και το Γερμανό Heckert που κατηγόρησε ευθέως τους Γάλλους και τους Τσέχους συντρόφους του ότι με την τακτική δημιουργίας κομμουνιστικών φραξιών που ακολουθούν στα σωματεία, υπάρχει κίνδυνος να διασπαστούν ακόμη και οι ομοσπονδίες που έχουν επαναστατικές θέσεις.

wards. Ιδιαίτερη σημασία είχε η τοποθέτηση του Αυστραλού Garden καθώς η χώρα του αποτελούσε τμήμα της Βρετανικής Κοινοπολιτείας, είχε πολιτικές και εργοστασιακές δομές ανάλογες με την μητρόπολη, επομένως η συνδικαλιστική τακτική των Αυστραλών κομμουνιστών θα μπορούσε να λειτουργήσει και σαν καθρέφτης των προσδοκιών των Βρετανών συντρόφων και του πως πρέπει να κινηθούν. Συγκεκριμένα επεσήμανε ότι παρά το μικρό μέγεθος του το αυστραλιανό Κ.Κ (μόλις 1000 μέλη ήταν η αριθμητική του δύναμη) είχε τον έλεγχο του Εργατικού Συμβουλίου της Νέας Νότιας Ουαλλίας που περιλάμβανε 120 σωματεία με τα 11 από τα 12 μέλη του Συμβουλίου να πρόσκεινται σε αυτό. Αναφέρθηκε στην επιτυχία του Κ.Κ στη Συνδιάσκεψη του επίσημου Εργατικού Κόμματος της Μελβούρνης τον Ιούνιο του 1921, όπου εκπροσωπούνταν 700.000 εργάτες και όπου υπερψηφίστηκε η κομμουνιστική πρόταση της «κοινωνικοποίησης των παραγωγικών μέσων με επαναστατικές πολιτικές πράξεις και άμεση οικονομική πάλη» παρά την αντίθεση των ρεφορμιστών, οι οποίοι και οργάνωσαν τον Οκτώβριο μια αντισυνδιάσκεψη που ψήφισε τη χρήση «συνταγματικών μέσων» πάλης. Παρόλα αυτά, στο επόμενο συνέδριο των εργατικών συνδικάτων και ομοσπονδιών της χώρας (το αντίστοιχο του βρετανικού TUC) τον Ιούνιο του 1922 οι σύνεδροι όχι μόνο υπερψηφίσαν το περιεχόμενο και τις μορφές πάλης του περσινού Ιουνίου αλλά και ενέκριναν την ένταξη του Κ.Κ στο Εργατικό Κόμμα.¹⁷⁴

Μετά το 4^ο Συνέδριο οι πιο φανατικοί υποστηρικτές του Ενιαίου Μετώπου εντός της ΚΔ στράφηκαν ανοιχτά εναντίον της Προφιντέρν, φτάνοντας στο σημείο να ζητήσουν τη διάλυση της ή αρνούμενοι τη συνεργασία με τα στελέχη της με προεξέχουσα την περίπτωση του Deuter Friesland, υποστηρικτή του P. Levi στην ηγεσία του KPD, που αρνιόταν ακόμη και να εκδόσει τα μανιφέστα της Προφιντέρν στη Γερμανία.¹⁷⁵ Ο ανταγωνισμός μεταξύ ΚΔ όπου κυριαρχούσαν οι πιο ενιαιομετωπικές αντιλήψεις, και Προφιντέρν όπου αναπαράγονταν οι πιο «σεκταριστικές» τάσεις,¹⁷⁶ στην καθοδήγηση του διεθνούς επαναστατικού κινήματος

¹⁷⁴*Fourth Congress of the Communist International. Abridged Report of Meetings held at Petrograd & Moscow, Nov.7- Dec.3, 1922.* Published for the Communist International by the Communist Party of Great Britain, 16, King Street, Covent Garden, W.C.2, σσ. 225-35.

Η ομιλία του Garden για την πορεία των σχέσεων του Κ.Κ στη χώρα του με το επίσημο πολιτικό και συνδικαλιστικό κίνημα λειτουργούσε σαν παράδειγμα προς μίμηση για το ΚΚΜΒ που γενικά τότε ακολουθούσε μια ανάλογη στρατηγική.

¹⁷⁵ReinertTosstorff, ό.π.,σσ. 428-37, 576-82. Τελικά η γερμανική κρίση έληξε με μια διευθέτηση ενδιάμεσου χαρακτήρα: Τον Δεκέμβριο του 1922 η ΚΔ αποφάσισε την καθαίρεση του Friesland με πρόταση του Γερμανού αντιπροσώπου στην ΕΕΚΔ Hec-kert, ο οποίος παράλληλα στο δεύτερο συνέδριο της Προφιντέρν (Νοέμβριος 1922) στηλίτευσε το ότι πολλοί κομμουνιστές που δρουν σε αυτήν έχουν την τάση να θεωρούν ότι η ένταξη του σωματείου τους στην Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή συνεπάγεται την αποχώρησή τους από τις εθνικές ομοσπονδίες τους. Ιδιαίτερες επιθέσεις έγιναν και από άλλα μέλη της ΕΕΚΔ στους επικεφαλής των γαλλικών και τσεχικών «κόκκινων» συνδικάτων για «αριστερές παρεκκλίσεις».

¹⁷⁶Ειδικά στην αμερικανική ήπειρο στην δεκαετία του '20 είχαν εκδηλωθεί πιο φανερά οι «αριστερές» τάσεις που ευδοκμούσαν εντός της Προφιντέρν. Στις ΗΠΑ όταν επικεφαλής της Trade Union Educational League, μιας αριστερής τάσης μέσα στην επίσημη Αμερικανική Ομοσπονδία Εργασίας (AFL) που υπήρχε από το Νοέμβριο του 1920, ανέλαβε ο W. Foster το καλοκαίρι του 1922 μετά από ένα ταξίδι του στη Μόσχα, άρχισε με εντατικούς ρυθμούς η προπαγάνδα της απόσχισης διάφορων σωματείων από την AFL κυρίως ανάμεσα στα σωματεία των σιδηροδρομικών και των μεταλλεργατών όπου είχαν ξεσπάσει σημαντικές απεργίες. Ο Foster τον Αύγουστο του 1922 προσχώρησε στο Κ.Κ ΗΠΑ και ο γραμματέας του κόμματος E. Browder τον όρισε υπεύθυνο του εργατικού τμήματος. Από αυτή τη θέση ο Foster μαζί με διάφορους συνδικαλιστές που δραστηριοποιούνταν στην Προφιντέρν στις αρχές του 1923 ένταξε στην Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή τους «Ενωμένους Εργαζόμενους», μια αριστεριστική συνδικαλιστική ομάδα που είχε διαγραφεί από το Κ.Κ ΗΠΑ τον προηγούμενο χρόνο, έχοντας την πλήρη στήριξη του Λοζόφσκι με τον οποίο διατηρούσε στενή φιλική σχέση. Στο Μεξικό τον ίδιο χρόνο οι πράκτορες της ΚΔ που ήταν και κεντρικοί συνδεδεμένοι της Προφιντέρν στη Λατινική Αμερική Katayama και Fraina έχοντας αναπτύξει στενές επαφές με την αναρχοσυνδικαλιστικής απόκλισης Συνομοσπονδία των Εργατών των Περιοχών του Μεξικού (CROM) και με τη σύμφωνη γνώμη του προεδρείου της Προφιντέρν πρότειναν στην ΕΕΚΔ να εγκρίνει τις κινήσεις τους για το σχηματισμό μιας ξεχωριστής περιφερειακής εργατικής Διεθνούς στις χώρες της Λατινικής Αμερικής η οποία ιδεολογικά θα ακολουθούσε την ΚΔ και την Προφιντέρν, αλλά οργανωτικά θα

τελικά έληξε στα 1924-25 προς όφελος της πρώτης και η Προφιντέρν περιορίστηκε στην καθοδήγηση συγκεκριμένων οικονομικών αγώνων στις χώρες της Δύσης, μολονότι στις χώρες της περιφέρειας μετείχε πρωταγωνιστικά στην ανάπτυξη του αντιιμπεριαλιστικού κινήματος. Όμως και εκεί φαίνεται ότι συνέχισε να ερμηνεύει με έναν πιο «στενό» τρόπο τη λογική του Ενιαίου Μετώπου δίνοντας τον κύριο καθοδηγητικό ρόλο των κινημάτων εθνικής απελευθέρωσης στο εργατικό, συνδικαλιστικό κίνημα και όχι στα απελευθερωτικά εθνικά πολιτικά μέτωπα των κομμουνιστών με τη εθνική αστική τάξη και τα μικροαστικά κόμματα των αποικιών, κάτι που είναι φανερό τόσο στην τελική απόφαση του 2^{ου} Συνεδρίου της που επαναλάμβανε τις σχετικές διακηρύξεις του προηγούμενου συνεδρίου όσο και στις τοποθετήσεις στελεχών της, όπως του Αυστραλού Tom Garden.¹⁷⁷ Η συγκρότηση μιας μεικτής επιτροπής αντιπροσώπων της ΚΔ, της Προφιντέρν και της Κομμουνιστικής Διεθνούς Νέων τον Δεκέμβριο του 1922 για τα κοινά ζητήματα που απασχολούσαν και τους τρεις οργανισμούς¹⁷⁸ δεν αποτέλεσε απλώς και μόνο τον προάγγελο της απόφασης του προεδρείου της ΕΕΚΔ της 3^{ης} Δεκεμβρίου 1924 περί έγκρισης κάθε δημόσιου ντοκουμέντου αυτών των οργανισμών από την ΚΔ, κάτι που έχει ερμηνευθεί σαν επιβολή πλήρους ελέγχου πάνω στην Προφιντέρν από την ΚΔ, αλλά έδειχνε σαφώς από τη μια τις ανησυχίες πολλών στελεχών των Κ.Κ για τις τακτικές που προωθούσαν οι συνδικαλιστές της Προφιντέρν στο μαζικό κίνημα και από την άλλη ως ένα βαθμό επέτρεπε την αλληλοδιδασκαλία αντιλήψεων ανάμεσα σε αυτούς τους φορείς πιθανόν με απρόβλεπτα αποτελέσματα στο βαθμό που αργότερα θα ενισχυόταν ο ρόλος και η δυναμική της Κομμουνιστικής Νεολαίας, όπως θα φανεί παρακάτω.

Η εναργέστερη ενιαιομετωπική στροφή της πολιτικής των κοινωνικών συμμαχιών της ΚΔ σε σύγκριση με την Προφιντέρν το 1922-23 πρέπει να συσχετιστεί και με το αυξανόμενο ενδιαφέρον πολλών κομμουνιστών για τη διαμόρφωση μιας αποτελεσματικής αντιφασιστικής γραμμής πάλης στο μαζικό κίνημα των χωρών τους. Στο 4^ο συνέδριο της ΚΔ οι αντιπρόσωποι που κυρίως ασχολήθηκαν με την ανάλυση του φασισμού ήταν ο Ζηνόβιεφ, ο Ράντεκ και ο Μπορντίγκα. Οι Βρετανοί αντιπρόσωποι δεν τοποθετήθηκαν επί του ζητήματος, κάτι αναμενόμενο για μια χώρα όπου δεν υπήρχε κάποιο συγκροτημένο φασιστικό κόμμα ή μια αντικοινοβουλευτική πολιτική παράδοση, αλλά υπερψήφισαν τη σχετική πολιτική απόφαση¹⁷⁹ που εξέφραζε κυρίως τον Ζηνόβιεφ που έδειξε να κατανοεί τον κίνδυνο της φασιστικής πρόκλησης. Ο Ράντεκ από την

είχε πλήρη ανεξαρτησία από αυτές και από τα τοπικά Κ.Κ. Η ΕΕΚΔ μπλόκαρε αυτούς τους σχεδιασμούς. Πρβλ. ReinertTosstorff, ό.π., σσ. 522-25, 531-36.

¹⁷⁷ ReinertTosstorff, ό.π., σελ. 589-90, 733-39, E.H Carr, *A History of Soviet Russia. Socialism in One Country 1924-26*, vol.3, part 2, ό.π., σσ. 698-702, 719-20. Στη «Διακήρυξη για το Εργατικό Κίνημα των χωρών στην Εγγύς και Άπω Ανατολή και στις Αποικίες» διαβάζουμε: «[...] οι χώρες της κοντινής και μακρινής Ανατολής, εκμεταλλεζόμενες από τον παγκόσμιο καπιταλισμό όπως όλες οι αποικίες διέρχονται μια περίοδο όπου το επαναστατικό κίνημα αναπτύσσεται ορμητικά κάτω από δύο λάβαρα: ένα της εθνικής απελευθέρωσης από τον παγκόσμιο ιμπεριαλισμό και ένα του άμεσου αγώνα των εργατών κατά των ντόπιων και των ξένων εκμεταλλετών τους [...] η οργάνωση των εκμεταλλεζόμενων μαζών σε αυτές τις χώρες, η δημιουργία των νέων επαναστατικών συνδικάτων και ενώσεων, η ενότητά τους και η ανάπτυξη της ταξικής τους συνείδησης μέχρι την αναγκαιότητα της κοινωνικής επανάστασης- αυτά δεν αποτελούν μόνο την άμεση βοήθεια των εκμεταλλεζόμενων μαζών, αλλά και το καλύτερο όπλο πάλης κατά της ιμπεριαλιστικής μπουρζουαζίας των επικυρίαρχων κρατών. [...] Το Συνέδριο καλεί τους εργαζόμενους σε Τουρκία, Ινδία, Κορέα, Κίνα, Αίγυπτο και στις άλλες χώρες που είναι αντικείμενο εκμετάλλευσης από το παγκόσμιο κεφάλαιο να μπουνέ στην αδερφική οικογένεια των Κόκκινων Συνδικάτων για να ανατρέψουν με το συνδυασμένο αγώνα τους την παγκόσμια κυριαρχία του κεφαλαίου και στα ερείπια της να χτίσουν τη βιομηχανική συναδέλφωση των εργαζομένων και των καταπιεσμένων». (*Resolutions and Decisions of the First International Congress of Revolutionary Trade and Industrial Unions, published by the American Labor Union Educational Society, November 1921*, σσ. 86-7).

¹⁷⁸ ReinertTosstorff, ό.π., σσ. 604-05.

¹⁷⁹ Andrew Thorpe, ό.π., σελ. 55.

πλευρά του διέβλεπε στο φασισμό την υποστήριξη όχι των γαιοκτημόνων, αλλά των μικροαστών. Για τον Ράντεκ η στάση του σοσιαλιστικού κόμματος στην Ιταλία αποτέλεσε παράγοντα ανέλιξης των φασιστών. Από αυτή την άποψη ήδη στο 4^ο Συνέδριο είναι παρόν το πνεύμα του μεταγενέστερου λεγόμενου «σοσιαλ-φασισμού» (της αντίληψης ότι η σοσιαλδημοκρατία είναι συγκοινωνούν δοχείο με το φασισμό) και μάλιστα εκφράζεται από ένα σημαίνων στέλεχος της εργατικής και της μετέπειτα τροτσικιστικής αντιπολίτευσης στους κόλπους του σοβιετικού κόμματος και της Διεθνούς, ο οποίος στην καθοδήγηση του KPD επεδείκνυε τότε ιδιαίτερα ανεκτική στάση προς τη γερμανική σοσιαλδημοκρατία. Η επισήμανση από μέρους του των προδοτικών ευθυνών της σοσιαλδημοκρατικής ηγεσίας στην περίπτωση του δεν μεταφράζεται σε άρνηση οποιασδήποτε μετωπικής πολιτικής, καθώς προειδοποίησε στην εισήγησή του την ομάδα του Μπορντίγκα στο PCI πως ο σεχταρισμός τους θα οδηγήσει το κόμμα στην πλήρη συντριβή. Ως αιτία εμφάνισης του φασισμού το ντοκουμέντο όριζε ότι η αυξανόμενη εξαθλίωση του προλεταριάτου αλλά και των μεσαίων στρωμάτων επιταχύνει την επαναστατικοποίησή τους και για αυτό είναι απαραίτητη (για τους αστούς) η εγκαθίδρυση μιας λευκής τρομοκρατίας για την επιβολή της πολιτικής του κεφαλαίου. Στο ίδιο κείμενο εντοπιζόταν το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του ιταλικού φασισμού που είναι η επιδίωξή του να αποκτήσει μαζική κοινωνική βάση, ενώ επισημαινόταν ότι ο φασιστικός κίνδυνος εξαπλώνεται και σε άλλες χώρες όπως η Τσεχοσλοβακία, η Ουγγαρία, οι βαλκανικές χώρες, η Πολωνία, η Γερμανία, η Αυστρία, η Νορβηγία και η Αμερική. Η αντιμετώπιση του φασισμού συνδέθηκε άμεσα με την τακτική του Ενιαίου Μετώπου¹⁸⁰. Μια τέτοια εκτίμηση δείχνει πως απόψεις όπως αυτές που εξέφραζε ο Μπορντίγκα (ο φασισμός δεν είναι παρά μια απλή παραλλαγή της αστικής δημοκρατίας) όχι μόνο δεν μπόρεσαν να επιβληθούν, αλλά και εμφανίστηκαν πολιτικές τακτικές συνεργασίας με τμήματα των σοσιαλιστών για την αντιμετώπιση του φασισμού για τις οποίες μια διαδεδομένη ευρέως άποψη για την ιστορία των Κ.Κ και της Κομμιντέρν θεωρεί ότι αποτελούν αποκλειστικά προϊόν του 7^{ου} Συνεδρίου του 1935. Συγκεκριμένα, η ΚΔ αποφάσισε τη συγχώνευση του Κομμουνιστικού με το Σοσιαλιστικό κόμμα που θα πραγματοποιούνταν με τη βοήθεια μιας οργανωτικής επιτροπής. Στη συνένωση των δυο κομμάτων δημιούργησε προβλήματα ο Μπορντίγκα, ο οποίος όμως απομακρύνθηκε από την ηγεσία του Κομμουνιστικού Κόμματος με την παρέμβαση της ΚΔ και στη θέση του προωθήθηκε ο Γκράμσι. Κατόπιν αυτής της αλλαγής η συνένωση των δυο κομμάτων επετεύχθη.¹⁸¹

Οι διαφορές μεταξύ «δεξιών» και «αριστερών» αναγνώσεων του Ενιαίου Μετώπου συνδέονταν άμεσα με την πολιτική των «εργατικών κυβερνήσεων» και με την «πολιτική πάνω στο ζήτημα της Ανατολής», δηλαδή με το πως η ΚΔ προσέγγιζε το αντιιμπεριαλιστικό κίνημα στις αποικιακές και μισοποικιακές χώρες. Η «εργατική κυβέρνηση» σαν μεταβατική μορφή για την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας από το προλεταριάτο με πρόγραμμα τον εξοπλισμό των εργατών, το τσάκισμα των αντεπαναστατικών φασιστικών συμμο-

¹⁸⁰ «Αποσπάσματα από το Μανιφέστο της Εναρκτήριας Συνόδου του 4^{ου} Συνεδρίου της Κομμουνιστικής Διεθνούς προς τους Ιταλούς Εργάτες» (5 Νοεμβρίου 1922) στο Jane Degras, *The Communist International. Documents. Volume 1 (1919-1922)*, Royal Institute of International Affairs 1955, σσ. 377-78 και «Αποσπάσματα από τη Διακήρυξη του 4^{ου} Συνεδρίου της Κομμουνιστικής Διεθνούς σχετικά με το Ιταλικό Ζήτημα» (Δεκέμβριος 1922), στο Jane Degras, *ό.π.*, σσ. 434-35.

¹⁸¹ Βασίλης Λιόσης, *ό.π.*, σσ. 81-88, Tom Behan, *Arditi del Popolo. Η ιστορία της πρώτης αντιφασιστικής οργάνωσης και η αποτρέψιμη άνοδος του Μπενίτο Μουσολίνι*, Μαρξιστικό βιβλιοπωλείο, Αθήνα 2012, σσ. 84-95.

ριών, τον εργατικό έλεγχο της παραγωγής προτάθηκε από τα μέλη της αντιπροσωπείας του ΚΡD στο συνέδριο της ΚΔ, εγκρίθηκε κατά πλειοψηφία από αυτό μετά από τροποποίηση του αρχικού σχεδίου θέσεων και μετά από πρόταση των Γερμανών Ε. Μάγιερ, Ε. Χερλν και Β. Ούλμπριχτ καθορίστηκαν οι διάφοροι πιθανοί τύποι μιας τέτοιας κυβέρνησης. Το σύνθημα πήγαζε από την ίδια την τακτική του Ενιαίου Μετώπου για τη ριζοσπαστικοποίηση των μαζών που ακόμη δεν ήταν έτοιμες για τη σοσιαλιστική επανάσταση, κάτι που ήταν σαφές για τους συνέδρους που υπερψήφισαν τη συγκεκριμένη πολιτική πρόταση. Ωστόσο, αυτό που δεν κατέστη απόλυτα σαφές ήταν τότε η «εργατική κυβέρνηση» θα λειτουργούσε απλώς σαν γενικό προπαγανδιστικό σύνθημα και τότε σαν άμεσο πολιτικό σύνθημα, σαν άμεσος στόχος πάλης. Ήδη στις συζητήσεις του Συνεδρίου πάνω στο Σχέδιο Προγράμματος της ΚΔ υπήρξαν ορισμένοι που απέρριψαν εντελώς αυτό το σύνθημα σαν κάτι που απομακρύνει το προλεταριάτο από το στόχο της εργατικής εξουσίας, ενώ τα περισσότερα «αριστερίστικα» στοιχεία ερμήνευαν τον όρο σαν ταυτόσημο της δικτατορίας του προλεταριάτου.¹⁸² Με έμμεσο τρόπο η διαμάχη εκφράστηκε στη συζήτηση της 2^{ης} πλατιάς Ολομέλειας της ΕΕΚΔ που θα επεξεργαζόταν το σχέδιο Προγράμματος της ΚΔ για το 4^ο Συνέδριο. Εκεί οι Μπ. Κουν και Ν. Μπουχάριν αρνούνταν την ανάγκη θεωρητικής θεμελίωσης των γενικότερων μεταβατικών και μερικότερων διεκδικήσεων του εργατικού κινήματος στο Πρόγραμμα, ενώ οι Κλάρα Τσέτκιν, Μπ. Σμέραλ και Ε. Βάργκα επέμεναν ότι σε αυτό πρέπει να περιλαμβάνονται και συγκεκριμένες μέθοδοι και πρακτικά μέτρα πάλης της εργατικής τάξης κατά του κεφαλαίου βάσει των ειδικών συνθηκών κάθε χώρας.¹⁸³ Οι έντονες διενέξεις μεταξύ του Μπουχάριν και των Γερμανών και Βουλγάρων αντιπροσώπων προκάλεσαν τη συμβιβαστική παρέμβαση του Λένιν.¹⁸⁴ Πάλι, φαίνεται ότι οι επικριτές της «εργατικής κυβέρνησης» μέσα στην ΚΔ ήταν εκείνοι που έμμεσα ή άμεσα αποδοκίμαζαν την εφαρμογή της ΝΕΠ μέσα στην ΕΣΣΔ, ενώ υποστηρικτές της ήταν όσοι κατά το μάλλον ή το ήττον κατανοούσαν την αναγκαιότητα της συγκεκριμένης οικονομικής πολιτικής μεταξύ των οποίων υπήρχαν και αρκετοί εντός και εκτός της ΕΣΣΔ που εκλάμβαναν τη ΝΕΠ σαν μια μακρόχρονη περίοδο συνύπαρξης με τα μικροαστικά στοιχεία και τις εμπορευματοχρηματικές σχέσεις, που συνεπαγόταν αναγκαστικά και συμβιβασμούς στο διεθνές κίνημα με την αστική τάξη και το κοινωνικό της στριγμα εντός του εργατικού κινήματος, τη σοσιαλδημοκρατία και τις ρεφορμιστικές εργατικές ενώσεις.¹⁸⁵ Τέλος, για μια μερίδα των συνέδρων ενώ η ΝΕΠ γινόταν αποδεκτή σαν μια ιστορική αναγκαιότητα συνύπαρξης του προλεταριάτου με μια πολυπληθή αγροτιά σε συνθήκες οικονομικής καθυστέρησης, η «εργατι-

¹⁸² Ο Γερμανός αντιπρόσωπος Ε. Μάγιερ ανοικτά ταύτισε την «εργατική κυβέρνηση» με μια κεντρική πολιτική συμφωνία κομμουνιστών και σοσιαλιστών, ενώ οι Λένιν, Τρότσκι και Στάλιν φαίνεται ότι δεν τοποθετήθηκαν δημόσια για το ζήτημα της «εργατικής κυβέρνησης» κατά τις εργασίες του Συνεδρίου. Πρβλ. Βασίλης Λιόσης, ό.π., σσ. 68-72, 74-80, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π., σσ. 173-76, Ε.Η Carr, *A History of Soviet Russia. The Bolshevich Revolution 1917-23*, ό.π., σσ. 548-51.

⁴ο Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις για την Τακτική της ΚΔ» (5 Δεκεμβρίου 1922) κεφάλαιο XI (Η Εργατική Κυβέρνηση), ό.π., σσ. 396-98.

¹⁸³ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π., σσ. 179-81.

¹⁸⁴ Β. Ι Λένιν, «Πέντε Χρόνια της Ρωσικής Επανάστασης και οι Προοπτικές της Παγκόσμιας Επανάστασης», *Άπαντα*, τόμος 45, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1977, σσ. 279-94.

¹⁸⁵ Οι πλέον εμβληματικές περιπτώσεις των ιδεολογικών πολεμίων της ΝΕΠ στο εσωτερικό της ΕΣΣΔ ήταν αρχικά ο Μπουχάριν με το έργο του *Η Οικονομία της Μεταβατικής Περιόδου* (1920) και κατόπιν ο Γ. Πρεομπραζένσκι με το έργο του *Ο βασικός νόμος της σοσιαλιστικής συσσώρευσης* (1924). Πρβλ. Περικλής Παυλίδης, *Ιστορία και Κομμουνισμός*, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2017, σσ. 110-13, 130-32.

κή κυβέρνηση» θεωρείτο απλώς ένας πιθανός πολιτικός ελιγμός και επ' ουδενί ένα γενικό υποχρεωτικό μεταβατικό αίτημα.¹⁸⁶

Αυτό που διαφεύγει της προσοχής των μελετητών σε σχέση με τις αντιπαραθέσεις του 4^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ γύρω από τα συνδικάτα και την «εργατική κυβέρνηση» είναι ότι η ώθηση της ΚΔ προς μια ενιαιομετωπική πολιτική δεν αποτελούσε μια επιλογή που οφειλόταν απλώς και μόνο στις πιέσεις που ασκούσε η στροφή στη ΝΕΠ και η ανάγκη αποκατάστασης ομαλών διπλωματικών και εμπορικών σχέσεων με τον καπιταλιστικό κόσμο στην ηγεσία της ΕΣΣΔ ή στην πίεση που ασκούσαν στα σημαντικότερα δυτικοευρωπαϊκά κόμματα τμήματα της εργατικής τους βάσης προκειμένου να βρεθεί μια βάση συνεννόησης με το σύνολο των τάσεων του εργατικού κινήματος, ώστε να αναχαιτιστεί η μεταπολεμική οικονομική επίθεση του κεφαλαίου σε συνθήκες υποχώρησης του ευρωπαϊκού επαναστατικού κινήματος. Προς μια ενιαιομετωπική πολιτική σπρωχνόταν η ΚΔ και από τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν τα νεαρά, και μικρά, Κ.Κ στις χώρες της περιφέρειας, όπου η οικονομική καθυστέρηση σε συνδυασμό με την εθνική υποδούλωση από τις μεγάλες αποικιοκρατικές δυνάμεις συνεπαγόταν την ύπαρξη εκτεταμένων μισοφεουδαλικών μορφών εκμετάλλευσης με υπεροχή κυρίως του εμπορικού και τοκογλυφικού κεφαλαίου που ήταν εξαρτημένο από τις ισχυρές αστικές τάξεις των αποικιοκρατικών χωρών με αποτέλεσμα μερίδες αυτού του κεφαλαίου μαζί με τα παλιά μισοφεουδαλικά στοιχεία να έχουν καταστεί όργανα της ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας και της εθνικής καταπίεσης. Στο έδαφος αυτής της διαπίστωσης ήταν αναγκαία η συμμετοχή των κομμουνιστών στα αντιιμπεριαλιστικά και αντιαποικιακά κινήματα σε συνεργασία με μικροαστικά ή αστικά «εθνικά» κόμματα, όπως και με τα κατά τόπους αγροτικά κινήματα των καθυστερημένων χωρών τα οποία αντικειμενικά είχαν «μικροαστικό ή αστικό χαρακτήρα», εφόσον υπερασπίζονταν την μικρή ατομική ιδιοκτησία. Αυτός ο γενικός κανόνας που αποκρυσταλλώθηκε στις τελικές συνεδριακές αποφάσεις σε μεγάλο βαθμό επαληθεύεται και από τις καταγραφές των συζητήσεων των εκπροσώπων του 4^{ου} Συνεδρίου για το «Ανατολικό Ζήτημα» (19-20 Νοεμβρίου 1922), αν και διαπιστώνεται η ύπαρξη δύο μειοψηφικών στρατηγικών πάνω στο αποικιακό πρόβλημα, διαφορετικών από αυτήν που τελικά υπερψήφισε το συνέδριο. Η πρώτη άποψη (δια στόματος του Ινδού αντιπροσώπου Roy και του Κινέζου Liu-Yau-Chin) εστίαζε στη σχετική βιομηχανική ανάπτυξη πολλών αποικιών που είχε σαν αποτέλεσμα η ντόπια αστική τάξη να έχει γίνει μια αντεπαναστατική δύναμη. Η άλλη (δια στόματος του Τυνησίου Tahar Boudengham) όχι μόνο ζητούσε τη συνεργασία του εργατικού κινήματος με τα εθνικά αστικά στοιχεία στον αγώνα κατά των αποικιοκρατών, αλλά και έφτανε στο σημείο να υποστηρίζει ότι ακόμη και άκρως συντηρητικά, θρησκευτικά κινήματα (π.χ ο πανισλαμισμός) είχαν πραγματικά επαναστατικό χαρακτήρα και ότι τα Κ.Κ των μουσουλμανικών χωρών όφειλαν ακόμη και να

¹⁸⁶ Μια τέτοια πρόσληψη του συνθήματος της «Εργατικής Κυβέρνησης» που στα βασικά σημεία της ήταν παραπλήσια με αυτή του Ζηνόβιεφ μας παρέχει η έκθεση για τα πεπραγμένα του 4^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ που υπέβαλε προς το βρετανικό Κ.Κ ο J. T. Murphy, αντιπρόσωπος του ΚΚΜΒ στην ΚΔ και η οποία σε μεγάλο βαθμό υπονόμει τις κατευθύνσεις που είχε δώσει η ΕΕΚΔ στο βρετανικό κόμμα τον Μάρτιο του 1922. Ενδεικτικά πρβλ. J.T Murphy, "The 4th Congress: A Special Report on the Recent World Congress of the Comintern", *The Communist Review*, published by CPGGB, March 1923, vol. 3, No 11 στο Marxists Internet Archive, https://www.marxists.org/archive/murphy-jt/1923/03/fourth_congress.htm.

αυτοδιαλυθούν μέσα σε αυτές τις ευρύτερες κινήσεις.¹⁸⁷ Στο πλαίσιο αυτών των συζητήσεων ειδική μνεία γινόταν για το βρετανικό και το γαλλικό Κ.Κ που δρούσαν στη μητρόπολη των δύο μεγαλύτερων αποικιακών αυτοκρατοριών. Επειδή οι αντιπρόσωποι των αποικιών παραπονούνταν ότι ειδικά το ΚΚΜΒ δεν είχε κάνει τα βήματα που έπρεπε στην υποβοήθηση της απελευθερωτικής πάλης των Αιγυπτίων, των Ινδών και των Παλαιστινίων, η ΚΔ θέλησε να οργανώσει καλύτερα αυτό το μέτωπο πάλης, αλλά μόλις στα 1924 ο Μανουήλσκι ως υπεύθυνος του Γραφείου της ΚΔ για το Εθνικό και το Αποικιακό ζήτημα, έδωσε κάποιες ενεργητικές υποδείξεις στο ΚΚΜΒ, το οποίο για μια ακόμη φορά κριτίκαρε για την «πλημμελή» συνδρομή του στην απελευθερωτική πάλη των αποικιών, αν και αυτό οφειλόταν και στην αδυναμία του ΚΚΜΒ να εντοπίσει το κύριο μαζικό κοινωνικό και πολιτικό υποκείμενο του απελευθερωτικού αγώνα στις αποικίες, καθώς ακόμα και οι γνώστες των συνθηκών ζωής των αποικιών στο ΚΚΜΒ είτε δεν είχαν κατασταλάξει σε μια συγκεκριμένη θέση πάνω σε αυτό το ζήτημα, είτε συμφωνούσαν μάλλον με εκείνες τις μειοψηφικές απόψεις που εξέφραζε ο Μ.Ν Roy μέσα στην ΚΔ για το Εθνικό Ζήτημα, οι οποίες έρχονταν σε αντίθεση με την οπτική του Λένιν και της πλειοψηφίας των στελεχών της ΚΔ.¹⁸⁸

Στο βαθμό που συγκροτούνταν Κ.Κ στις χώρες της περιφέρειας και αυξανόταν ο αριθμός των αντιπροσώπων τους στα όργανα και στα συνέδρια της ΚΔ ολοένα και περισσότερο αναβαθμιζόταν στη στρατηγική της το ενιαίο αντιιμπεριαλιστικό μέτωπο στις αποικίες, ενώ οι κομμουνιστές αντιπρόσωποι από αυτές τις χώρες ήταν περισσότερο διατεθειμένοι να ασπαστούν με τον δικό τους τρόπο τις γενικότερες πολιτικές του Ενιαίου Μετώπου ως πιο συμβατές με τις δικές τους πολιτικές προτεραιότητες και κοινωνικές συνθήκες, κάτι το οποίο και βρήκε την πρώτη συγκροτημένη έκφραση του στις αποφάσεις του 4^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ.¹⁸⁹ Επιπλέον, η σημασία που απέδιδε η σοβιετική ηγεσία και το ΚΡΔ στην άμεση ανατροπή της συνθήκης των Βερσαλλιών που ωφελούσε τις νικήτριες χώρες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι οποίες ήταν ταυτόχρονα και οι ηγετικές, αποικιοκρατικές δυνάμεις του ιμπεριαλιστικού συστήματος, έφερνε πιο κοντά τους Ρώσους και Γερμανούς αντιπροσώπους στις θέσεις των συντρόφων τους από τις χώρες της Ανατολής, ενώ σημαντικός φαίνεται ότι ήταν προς την ίδια κατεύθυνση και ο ρόλος της βουλγαρικής αντιπροσωπείας, κα-

¹⁸⁷ Από τους υπόλοιπους ομιλητές ο Αυστραλός Earsman, ο Τούρκος Okhran, ο Πέρσης Nik-bin και ο ίδιος ο Radek τόνισαν ότι δεν πρέπει να υπερτιμάται η αυτοτελής πρόοδος των Κ.Κ και του εργατικού κινήματος στις αποικιοκρατούμενες χώρες και ότι κάθε κίνημα που αντιμάχεται τους δυτικούς ιμπεριαλιστές με έναν ορισμένο δημοκρατικό χαρακτήρα πρέπει να τύχει της συμμάχιας των κομμουνιστών σε ένα ενιαίο, εθνικό μέτωπο. Ενδιαφέρουσα στα καθ' ημάς ήταν η τοποθέτηση του Ολλανδού Van Ravenstein που στην ομάδα των λαών των αποικιών των οποίων η απομύζηση από τους δυτικούς καπιταλιστές είναι ζωτικής σημασίας για την κερδοφορία τους, συμπεριέλαβε ακόμη και πιο ανεπτυγμένες χώρες, πολιτικά ανεξάρτητες, κατονομάζοντας ειδικά την Ελλάδα της οποίας ο υπερδανεισμός εξαθλιώνει το λαό της και καθιστά ευκολότερο τον έλεγχο της από αυτούς. Πρβλ. *Fourth Congress of the Communist International. Abridged Report of Meetings held at Petrograd & Moscow, Nov.7- Dec.3, 1922*, ό.π.,σσ. 204-23.

¹⁸⁸ Στο ΚΚΜΒ ο βασικός ειδήμων του αποικιακού προβλήματος λόγω καταγωγής, R.P Dutt, στο έργο του *India in Transition* (1922) έκλινε προς την άποψη του Roy ότι η βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας κάνει τον Γκάντι και το Ινδικό Εθνικό Κογκρέσο απρόθυμους να αποτινάξουν μέχρι το τέλος την αγγλική επικυριαρχία. Προοδευτικά, ο Dutt πλησίασε την άποψη της πλειοψηφίας της ΚΔ (στο έργο του *India Today*-1927), επειδή συνειδητοποίησε ότι η μικρή αριθμητική παρουσία των Ινδών κομμουνιστών επιβάλλει την υλοποίηση των αιτημάτων των οικονομικών μεταρρυθμίσεων, των δημοκρατικών ελευθεριών και του αγροτικού αναδασμού που πρότεινε ο Roy μέσα από τη ριζοσπαστικοποίηση του Ινδικού Εθνικού Κογκρέσου χάρη στη δουλειά μέσα σε αυτό των κομμουνιστών και των εργατικών συνδικάτων, προκειμένου να εξουδετερωθούν οι συντηρητικές τάσεις πρόσδεσης στην Hindu κουλτούρα που εξέφραζε ο Γκάντι. Πρβλ. John Callaghan, ό.π.,σσ. 84-92.

¹⁸⁹ 4^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Γενικές Θέσεις πάνω στο ζήτημα της Ανατολής» (5 Δεκεμβρίου 1922), κεφάλαια V, VI (Οι γενικοί αντικειμενικοί σκοποί των κομμουνιστικών κομμάτων της Ανατολής-Το αντιιμπεριαλιστικό ενιαίο μέτωπο), ό.π.,σσ. 432-36, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π.,σσ. 183-85.

θώς τότε το βουλγαρικό Κ.Κ με ποσοστό 20% στις εκλογές του Μαρτίου του 1920 και δυνητικός σύμμαχος της κυβερνητικής Αγροτικής Εθνικής Ένωσης του Α. Σταμπολίτσκι θεωρείτο ένα από τα μαζικότερα και ισχυρότερα εθνικά τμήματα της Διεθνούς.¹⁹⁰ Εξάλλου, η εξέχουσα σημασία που είχε, για την ασφάλεια της ΕΣΣΔ και για τις προοπτικές της παγκόσμιας επανάστασης, η ανάπτυξη του επαναστατικού κινήματος στη Μογγολία και στην Κίνα, η οποία καθιστούσε μονόδρομο τη συνεργασία των Κινέζων κομμουνιστών με το Κουομιντάγκ, αποτελούσε αποφασιστικό παράγοντα για να γείρει η πλάστιγγα υπέρ των ενιαιομετωπικών θέσεων, κάτι που είχε προεξαγγελθεί στο συνέδριο της ΚΔ για τους Λαούς της Ανατολής στο Μπακού (Σεπτέμβριος 1920) και βάθυνε ακόμα περισσότερο με τη συμμαχία ΚΔ και Κουομιντάγκ (Ιανουάριος 1923).¹⁹¹ Ουσιαστικά, μετά το 4^ο Συνέδριο άρχισε πραγματικά η ανάπτυξη των κινήματων για την παράλληλη κοινωνική και εθνική απελευθέρωση των λαών στις υπανάπτυκτες και αποικιοκρατούμενες χώρες με την Κίνα να τίθεται στην πρωτοπορία της στρατηγικής της ΚΔ. Κορωνίδα της ενιαιομετωπικής πολιτικής στην Κίνα υπήρξε, μετά την έλευση του Borodin ως νέου απεσταλμένου της ΚΔ στο κινεζικό Κ.Κ, η ίδρυση της στρατιωτικής Ακαδημίας του Wabao στην Καντόνα (Ιανουάριος 1925) υπό σοβιετική καθοδήγηση και χρηματοδότηση για την από κοινού εκπαίδευση κομμουνιστών και εθνικιστών αξιωματικών.

Πάντως, η στροφή προς την πολιτική του Ενιαίου Μετώπου δεν απέκλειε και την τακτική της ευθείας επίθεσης στην κεφαλαιοκρατία κυρίως στη Γερμανία όπου το Ενιαίο Μέτωπο άμεσα σχετίστηκε με την αντιμετώπιση του φασισμού, όταν εκτελέστηκε στο Ρουρ από τις γαλλικές κατοχικές δυνάμεις ένας Γερμανός εθνικιστής τον Ιανουάριο του 1923. Το συνέδριο του γερμανικού κόμματος τον Φεβρουάριο του 1923 παρά την αντίθεση της αριστερίστικης ομάδας των Ρ. Φίσερ και Α. Μάσλοφ, προσανατολίστηκε στην ανάπτυξη αγώνων κατά της κατοχής του Ρουρ μαζί με τα σωματεία που ακολουθούσαν τους σοσιαλδημοκράτες. Το άμεσο πολιτικό αποτέλεσμα ήταν μια διεθνής διάσκεψη στη Φρανκφούρτη με πρωτοβουλία των εργοστασιακών επιτροπών της Ρηνανίας-Βεστφαλίας και με τη συμμετοχή της ΚΔ, της Προφιντέρν και της Κομμουνιστικής Διεθνούς Νέων εναντίον της γαλλικής κατοχής, του φασισμού και του πολέμου. Οι Διεθνείς των σοσιαλιστών και των συνδικάτων του Άμστερνταμ, αν και προσκλήθηκαν, αρνήθηκαν να στείλουν αντιπροσώπους και η διάσκεψη κατέληξε στη συγκρότηση της Διεθνούς Επιτροπής Δράσης κατά του φασισμού και του πολέμου με επικεφαλής τους Κ. Τσέτκιν, Α. Μπαρμπύς και Ρ. Heckert, η οποία πρωταγωνίστησε στις πανευρωπαϊκές πρωτομαγιάτικες διαδηλώσεις, όπου σοσιαλδημοκράτες και κομμουνιστές απαίτησαν την παραίτηση των κυβερνήσεων Κούντο και Πουανκαρέ και το σχηματισμό εργατικών πολιτοφυλακών εναντίον των φασιστικών συμμοριών.¹⁹² Στη διάρκεια του καλοκαιριού ο υψηλός πληθωρισμός πυροδότησε νέες απεργίες με 3,5 εκατομμύρια απεργούς και διαδηλώσεις στη Γερμανία, όπως και έξαρση των

¹⁹⁰ Μαρία Τοντόροβα, «Τα Βαλκάνια μετά το 1917: αποκλίνοντες «ορίζοντες προσδοκιών», *Τα Ιστορικά*, τεύχος 66, Οκτώβριος 2017, σσ. 82-84.

¹⁹¹ 4^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Απόφαση για τη Συνθήκη των Βερσαλλιών» (5 Δεκεμβρίου 1922), ό.π., σσ. 416-20, Ε.Η Carr, ό.π., σσ. 580-86, 631-34, 644-48. Πρβλ. τις εισηγήσεις των Mutushev και Ryskulov στην πέμπτη σύνοδο του Συνεδρίου (5 Σεπτεμβρίου 1920) και τη σύνθεση των συνεδριών στο *Congress of the Peoples of the East, Baku- September 1920. Stenographic Report*, published by the Publishing House of Comintern – Petrograd 1920, translated and annotated by Brian Rierce, New York Publications, 1977, σσ. 108-116, 187.

¹⁹² Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ. 189-90, 192-94.

φασιστικών επιδρομών, ώστε κύκλοι του KPD και της ΚΔ να εξετάσουν την προσφυγή σε μια ένοπλη εξέγερση κατά το παράδειγμα της «Δράσης του Μαρτίου» στα 1921. Παρά τις επιφυλάξεις των Ράντεκ και Στάλιν¹⁹³ οι οποίοι θεωρούσαν ότι το KPD δεν πρέπει να παρασυρθεί από τις φασιστικές προβοκάτσες, γιατί η πλειοψηφία των εργατών ήταν ακόμη με τους σοσιαλδημοκράτες, οι Ζηνόβιεφ και Τρότσκι τάχθηκαν αναφανδόν υπέρ της εξέγερσης μαζί με το «υπεραριστερό» κομμάτι του γερμανικού κόμματος. Μόνο μετά το σχηματισμό της κυβέρνησης Στρέζεμαν του δεξιού Γερμανικού Λαϊκού Κόμματος που είχε στηρίξει το πραξικόπημα των Φράϊκορπς στα 1920, με τη ψήφο του SPD (Γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα)¹⁹⁴ άρχισε να ωριμάζει η επαναστατική κρίση στη Γερμανία, καθώς σημαντικό μέρος των εργατών άρχισε να εντάσσεται στις υπό κομμουνιστική διεύθυνση μαζικές οργανώσεις. Τον Οκτώβριο στη Σαξονία-Θουριγγία το τοπικό SPD σχημάτισε κοινή κυβέρνηση με τους κομμουνιστές. Εντός του KPD ο Τέλμαν απαίτησε αυτή να αποτελέσει το εφαλτήριο μιας γενικευμένης εξέγερσης καθώς ο αστικός πολιτικός κόσμος ήδη προετοίμαζε την ανατροπή αυτής της κυβέρνησης από τη Ράϊχσπερ, τον ομοσπονδιακό στρατό της Γερμανίας, κηρύσσοντας τη χώρα σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, αλλά τώρα εντός της ΚΔ οι Τρότσκι και Ζηνόβιεφ μαζί με τον Ράντεκ υποστήριζαν τη στάση αναμονής των ηγετών του KPD Η.Brandler και Α.Thelhaimer οι οποίοι εφάρμοζαν την τακτική του ενιαίου μετώπου υπό το πρίσμα της επιδίωξης μιας συνολικής, από τα «πάνω», συμμαχίας με τη σοσιαλδημοκρατία, κάτι που δείχνει ότι τότε η καθοδήγηση της ΚΔ είχε ρυμουλκωθεί από τις πιο «δεξιές» αναγνώσεις της ενιαιομετωπικής πολιτικής στο εσωτερικό των κομμουνιστικών κομμάτων.¹⁹⁵ Τελικά, στις 23 Οκτωβρίου μόνο στο Αμβούργο υπό τον Τέλμαν εξεγέρθηκαν οι εργάτες για να σώσουν την κυβέρνηση του Ενιαίου Μετώπου χωρίς επιτυχία, μολονότι οι εξεγερμένοι υποχώρησαν σχετικά συντεταγμένα με λιγότερες απώλειες συγκριτικά με τις εξεγέρσεις του πρόσφατου παρελθόντος, ενώ στην ΚΔ μόνο ο Στάλιν και ο Μπουχάριν, μειοψηφώντας, είχαν προτείνει το σχηματισμό σοβιέτ στη Γερμανία.¹⁹⁶ Επιπλέον, άλλο παράδειγμα άμεσης ένοπλης εξέγερσης εντός των πλαισίων της ενιαιομετωπικής πολιτικής ήταν ο αντιφασιστικός ξεσηκωμός των Βουλγάρων κομμουνιστών μαζί με την αριστερή πτέρυγα της Αγροτικής Ένωσης του Σταμπολίτски τον Σεπτέμβριο του 1923 εναντίον των τρομοκρατικών νόμων της κυβέρνησης Τσαγκόφ που παρά τον ηρωισμό των εξεγερμένων κατεστάλη με ιδιαίτερη βιαιότητα.¹⁹⁷

Αν και λογική προέκταση της ανάπτυξης της τακτικής του Ενιαίου Εργατικού Μετώπου ήταν η πρόβλεψη του 4^{ου} συνεδρίου για τη δυνατότητα δημιουργίας Εργατικής Κυβέρνησης, παραδόξως όλο το προεδρείο της ΕΕΚΔ (Ζηνόβιεφ, Ράντεκ, Κουόσινεν) άσκησε αμέσως μετά το 4^ο Συνέδριο μια δριμεία κριτική στο ΚΚΜΒ ότι ακολουθούσε την τακτική «ουράς» των Εργατικών, κάτι που δεν επέτρεπε ούτε την αριθμητική

¹⁹³Πρβλ. Ι.Β Στάλιν, «Λόγος της 5^{ης} Αυγούστου στην Κοινή Ολομέλεια της ΚΕ και της ΚΕΕ του ΚΚ (μπ)», *Απαντα*, τόμος 10, εκδοτικό της ΚΕ του ΚΚΕ-1953, σσ. 71-74.

¹⁹⁴Heirich A. Winkler, *Βαϊμάρη. Η Ανάπτυξη Δημοκρατία 1918-33*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2011, σσ. 113-16.

¹⁹⁵ «Απόφαση της ΕΕΚΔ για το KPD, Απρίλιος 1923» και «Επιστολή της ΕΕΚΔ στο KPD για την κυβέρνηση συνασπισμού της Σαξονίας» (Δεκέμβριος 1923), Jane Degras, vol.2, ό.π., σσ. 62-64.

¹⁹⁶Kevin McDermott – Jeremy Agnew, ό.π., σσ. 37-38, E.H. Carr, *A History of Soviet Russia. Socialism in one Country 1924-1926*, vol.3, Macmillan, London 1965, σσ. 3-4,

«Δήλωση της ΕΕΚΔ για τα γεγονότα της Γερμανίας του Οκτωβρίου 1923» (19-1-1924), Jane Degras, vol.2, ό.π., σσ. 68-72, Norman LaPorte, “The Rise of Ernst Thälmann and the Hamburg Left 1921-1923” στο Ralf Hoffrogge- Norman LaPorte (eds.) *Weimar Communism as Mass Movement 1918-1933*, Lawrence & Wishart, London 2017, σσ. 130-31.

¹⁹⁷Ακαδημία ΕπιστημώνΕΣΣΔ, ό.π., σσ. 204-06.

ισχυροποίηση του κόμματος, ούτε την ανταπόκριση του στο διεθνιστικό καθήκον της οργάνωσης του αντιαποικιακού αγώνα και σαν λύση προτάθηκε η υπαγωγή του σε ένα ευρύτερο Αγγλοσαξονικό Τμήμα που είχε δημιουργηθεί ήδη από τον Μάρτιο, μολονότι δεν έγινε δεκτή η πρόταση των Βρετανών για αλλαγή γραμματεία. Όμως, σε καμία περίπτωση η ΚΔ δεν εισηγήθηκε την πλήρη διακοπή των σχέσεων με τους Εργατικούς, καθώς η ΕΕΚΔ και ο ίδιος ο Λένιν πρότειναν στους Βρετανούς συντρόφους τους να στηρίζουν τους Εργατικούς υποψήφιους στις επικείμενες εκλογές και να συμπεριλάβουν κομμουνιστές υποψήφιους στις λίστες των βουλευτών του Εργατικού Κόμματος.¹⁹⁸ Πάντως, από τον Ιούνιο του 1923 έγινε πιο τακτική και σταθερή η καθοδήγηση του ΚΚΜΒ από την Κομιντέρν με τον ορισμό του Max Petrovsky ως αντιπροσώπου της Ε.Ε της Κομιντέρν στο ΚΚΜΒ, αλλά και του ΚΚΜΒ στη Διεθνή. Ο Petrovsky με το ψευδώνυμο A.Bennett έμεινε στην Αγγλία και στην Κ.Ε του ΚΚΜΒ μέχρι το 1929. Τούτο σηματοδότησε τον ασφυκτικότερο οργανωτικό και πολιτικό έλεγχο του κόμματος, καθώς καθ' όλη τη διάρκεια του 1923 παρουσιάζονται επανειλημμένες αρνήσεις των Βρετανών να εφαρμόσουν τις οδηγίες της Ε.Ε της Διεθνούς για τα οικονομικά του κόμματος.¹⁹⁹ Επίσης, παρά την κριτική της καθοδήγησης της Κομιντέρν το ΚΚΜΒ στις γενικές εκλογές του Νοεμβρίου 1922 υποστήριξε κατά περίπτωση τους υποψήφιους των Εργατικών με την πολιτική του ηγεσία να θεωρεί ότι η συγκεκριμένη εκλογική τακτική αποτελεί την ενδεδειγμένη εφαρμογή των υποδείξεων του Λένιν στις συζητήσεις του 4^{ου} Συνεδρίου της Διεθνούς για το Ενιαίο Μέτωπο, εφόσον εξελέγησαν και δύο κομμουνιστές βουλευτές (Newbold-Saklatvala) με την ψήφο των Εργατικών. Η διακριτική εκλογική υποστήριξη των Εργατικών προκρίθηκε υπό την προοπτική σχηματισμού της εργατικής κυβέρνησης, όμως δεν φαίνεται ότι όλο το κομματικό δυναμικό είχε ενστερνιστεί απόλυτα αυτή την τακτική, όπως φαίνεται από τις *Ανοικτές Επιστολές* της Πολιτικής Γραμματείας του ΚΚΜΒ με την υπογραφή του T. Bell (13 Γενάρη-27 Φλεβάρη 1923) προς τα συνδικάτα, τις επιτροπές και τα μέλη του Εργατικού κόμματος με τις οποίες προτεινόταν η κοινή πάλη για την αύξηση των μισθών, την επιβολή ενοικιοστασίων και την μείωση των ωρών εργασίας, αλλά υπογραμμίζοταν η οργανωτική αυτοτέλεια των δύο κομμάτων.²⁰⁰ Τούτο γίνεται ξεκάθαρο εάν συγκρίνουμε την πρώτη από τις *Ανοικτές Επιστολές* με αυτήν της 3^{ης} Φεβρουαρίου. Στην πρώτη η εκλογική νίκη των Εργατικών θεωρείται ένα σημαντικό βήμα για την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας από την εργατική τάξη, προβάλλεται η ανιδιοτελής στήριξη των κομμουνιστών στον κοινό αγώνα υπό το σύνθημα «Πίσω στα συνδικάτα!» και ζητείται η συναδέλφωση του Εργατικού κόμματος με τους κομμουνιστές μπροστά στην προοπτική της αποφασιστικής στο εξής αντίδρασης όλων των αστικών κομμάτων στην πολιτική πρόοδο του εργατικού κινήματος. Το ΚΚΜΒ δεσμευόταν ότι οι βουλευτές και τα μέλη του ενεργά θα στήριζαν τους Εργατικούς μέσα και έξω από τη Βουλή και τα σωματεία σε κάθε μάχη που αυτοί θα έδιναν για

¹⁹⁸ Andrew Thorpe, *ό.π.*, σσ. 54-55, James Klugmann, *ό.π.*, σσ. 184-87.

¹⁹⁹ Andrew Thorpe, *ό.π.*, σσ. 62-3.

²⁰⁰ Αρχικά η Κ.Ε του ΚΚΜΒ σκόπευε να στηρίξει χωρίς καμία επιφύλαξη τους Εργατικούς υποψηφίους και μόνο μετά από την αντίδραση τμήματος της κομματικής βάσης αποφάσισε κατ' εξαίρεση το κατέβασμα έξι κομμουνιστών υποψηφίων σε κάποιες περιφέρειες. Μάλιστα, ακόμη και ο «σκληροπυρηνικός» Dutt το Μάιο του 1923 ήταν θιασώτης της κυβέρνησης του Εργατικού Κόμματος, ακόμη και αν αυτή δε ριζοσπαστικοποιούσε την αγγλική εργατική τάξη, με την προοπτική ότι θα συμβάλει στην απελευθέρωση των βρετανικών αποικιών, θέση που ισοδυναμούσε στην ΚΔ για τον Ράντεκ με «ρεφορμιστικό ολισθήμα». Πρβλ. James Klugmann, *ό.π.*, σελ. 176, John Callaghan, *ό.π.*, σσ. 55-6 και R.P Dutt, "The Situation of the English Working Class", *Labour Monthly*, May 1923, vol. 1922-23, σσ. 4-11.

την υπεράσπιση της εργατικής τάξης έναντι των επιθέσεων των καπιταλιστών και των πολιτικών εκφραστών τους, αλλά εκφραζόταν και η λύπη του ΚΚΜΒ επειδή το Εργατικό κόμμα, επικαλούμενο τη συνδιάσκεψη του Εδιμβούργου, αρνήθηκε να αναγνωρίσει στον Newbold την ιδιότητα του Εργατικού βουλευτή. Τέλος, πρότεινε στους Εργατικούς τη δημιουργία Εργατικών Συμβουλίων Αγώνα στα πρότυπα των αντιπολεμικών εργατικών επιτροπών του Αυγούστου του 1920 για την υπεράσπιση των ανέργων, την αντιπολεμική δράση και την προστασία του ωραρίου και των μισθών των εργατών.²⁰¹ Τον Φεβρουάριο εν πολλοίς η φιλική διάθεση προς τους Εργατικούς έχει εξανεμιστεί, καθώς η ένταση των διπλωματικών σχέσεων Βρετανίας και Γαλλίας με αφορμή την παραμονή των βρετανικών δυνάμεων κατοχής στην Κολωνία εγκυμονούσε έναν πιθανό αγγλογαλλικό πόλεμο. Τώρα, η επιστολή του Bell είχε τη μορφή γενικού μανιφέστου του ΚΚΜΒ, απευθυνόταν αποκλειστικά στη βάση του Εργατικού Κόμματος, στα συνδικάτα, στα Εργατικά Συμβούλια και στα μέλη του Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος, κατηγορώντας τις ηγεσίες των Εργατικών, ότι μαζί με την προδοτική γερμανική σοσιαλδημοκρατία εμμένουν στην παραμονή του βρετανικού στρατού στην Κολωνία στο όνομα της «προστασίας της ειρήνης», για να ενισχύσουν το γερμανικό ιμπεριαλισμό που ήθελε να οδηγήσει τα πράγματα σε μια γενικευμένη αγγλογαλλική σύγκρουση. Το ΚΚΜΒ καλούσε τη βρετανική εργατική τάξη να αγωνιστεί για την επιστροφή όλων των βρετανικών δυνάμεων από το εξωτερικό και για τη σύγκληση από το TUC μιας Διεθνούς Εργατικής Συνδιάσκεψης για την ειρήνη και για την καταγγελία της ληστρικής συνθήκης των Βερσαλλιών, κλείνοντας με την επίκληση των «Ενωμένων Πολιτειών Εργατικών Κυβερνήσεων της Ευρώπης».²⁰² Παρά αυτή την επίκληση η οποία ερχόταν σε αντίθεση με τη λενινιστική θέση ότι το σύνθημα των Ενωμένων Πολιτειών της Ευρώπης χωρίς σοσιαλισμό είναι αντιδραστικό, στη δεύτερη επιστολή όχι μόνο είχε κλονιστεί η ελπίδα της σύμπραξης των κομμουνιστών με τους Εργατικούς, αλλά είχαν εγερθεί και σοβαρές αμφιβολίες κατά πόσο οι τελευταίοι εξακολουθούσαν να εκφράζουν την εργατική τάξη, έστω και σαν μια ρεφορμιστική πολιτική συνιστώσα.

Εντούτοις, διαφαίνεται ότι για μια μερίδα του κόμματος η πολιτική του Ενιαίου Μετώπου ήταν συνώνυμη της αποκατάστασης στενών δεσμών με τους Εργατικούς και ότι αυτή η μερίδα επηρέαζε αποφασιστικά τη λήψη των αποφάσεων, ώστε τον Ιούνιο του 1923 στην 23^η ετήσια συνδιάσκεψη του Εργατικού Κόμματος ξανατέθηκε χωρίς επιτυχία το αίτημα της ένταξης του ΚΚΜΒ στο Εργατικό Κόμμα.²⁰³ Η ανοικτή σε

²⁰¹Thomas Bell, Political Secretary, Communist Party, "March Separately- Strike Jointly! An Open Letter to the Executive Committee of the National Labour Party", *The Communist*, 13-01-1923

²⁰²"Stop the March to Ruin! Manifesto of the Communist Party of Great Britain", *The Communist*, 03-02-1923

²⁰³ Η πολιτική «ανοιχτών θυρών» προς το Εργατικό Κόμμα οφειλόταν τόσο στις ιδιαιτερότητες της κοινωνικής και πολιτικής κατάστασης στη Βρετανία όπου για παράδειγμα η προσκείμενη στους Εργατικούς ομοσπονδία φορτοεκφορτωτών προχώρησε σε κοινές με τους κομμουνιστές απεργιακές κινητοποιήσεις την άνοιξη του 1923 ζητώντας παράλληλα την ένταξη του TUC στην Προφιντέρν, όσο και στις διεθνείς στοχεύσεις της ΚΔ καθώς τον Μάρτιο του 1923 πραγματοποιήθηκε με κομμουνιστική πρωτοβουλία μια διεθνής αντιπολεμική και αντιιμπεριαλιστική πανευρωπαϊκή καμπάνια κατά της γαλλικής κατοχής στο Ρουρ στην οποία μετείχαν και εκπρόσωποι της σοσιαλδημοκρατίας όπως και παράγοντες συνδεδεμένοι με τα βρετανικά συνδικάτα και το Εργατικό Κόμμα. Αυτά μάλιστα έλαβαν χώρα λίγο πριν επιδεινωθούν σοβαρά οι αγγλοσοβιετικές σχέσεις με το τηλεσίγραφο του λόρδου Curzon. Πρβλ. James Klugmann, ό.π., σσ. 104-7, 142-46. Ακόμη και ο Bell μετριάζοντας την κριτική που είχε ασκήσει στο Εργατικό Κόμμα τον Φλεβάρη, το φθινόπωρο του 1923 έγραφε στο θεωρητικό όργανο του ΚΚΜΒ ότι παρά τη μεσοαστική κοινωνική θέση των ηγετών του Εργατικού Κόμματος δεν μπορεί να παραγνωριστεί η προλεταριακή του βάση η οποία δεν πρόκειται να χειραγωγηθεί σαν άβουλο, παθητικό κοπάδι από τους ηγέτες, αλλά από την εμπειρία της θα ασπαστεί τα καθήκοντα που προβάλλουν οι κομμουνιστές, εάν αυτοί αποκτήσουν την ηγεμονία μέσα στο Εργατικό Κόμμα και στο συνδικαλιστικό κίνημα, ενισχύοντας κάθε αντιπολιτευτική φωνή μέσα στο εργατικό κίνημα που δεν ασπάζεται την ιδεολογία της ταξικής συνδιαλλαγής

διαφορετικές ερμηνείες και τακτικές πρόσληψη των αποφάσεων της Κομιντέρν σε αυτό το πρώτο διάστημα αντικαθρεφτίζει τις διαφορετικές προσεγγίσεις του Ενιαίου Μετώπου και της Εργατικής Κυβέρνησης τόσο από τα καθοδηγητικά μέλη της Διεθνούς, όσο και από πλευράς των ίδιων των κομματικών μελών και των στελεχών του ΚΚΜΒ. Ο μικρός αριθμός των μελών (μεταξύ 2000-3000 ατόμων) που δεν επέτρεπε καμία απόσπαση των στελεχών του κόμματος από τη βάση, η προβληματική σύνδεση των απεσταλμένων της Διεθνούς²⁰⁴ που σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό ερμήνευαν κατά το δοκούν τις οδηγίες της ΕΕΚΔ, οι συχνές συλλήψεις κομματικών μελών και καθοδήγησης, καθιστούσαν δύσκολη την εφαρμογή μιας «ισορροπημένης» ενιαιομετωπικής πολιτικής και μάλλον αναπαρήγαγαν στη συνείδηση των περισσότερων κομματικών μελών την αίσθηση ότι το Εργατικό Κόμμα δεν είναι ταξικός εχθρός των κομμουνιστών, ειδικά αν αναλογιστούμε ότι η μάζα των μελών της πρώτης γενιάς του ΚΚΜΒ προήλθε από το Εργατικό Κόμμα ή είχε και μετά το 1920 στενούς δεσμούς με τη συνδικαλιστική βάση των Εργατικών. Ωστόσο, ο Ιούνιος του 1923 αποτελεί την πρώτη κρίσιμη καμπή στην υιοθέτηση μιας διαφορετικής στάσης ως προς το Ενιαίο Μέτωπο, γιατί τότε κατέφθασε στη Μόσχα αντιπροσωπεία του ΚΚΜΒ που εξέφραζε τα παράπονα της μειοψηφίας του κόμματος, η οποία αποτελούνταν από τα ίδια πρόσωπα που τον προηγούμενο χρόνο πίεσαν για τη διατήρηση της ανεξάρτητης πολιτικής οργάνωσης των κομμουνιστών και τώρα ζητούσαν την παρέμβαση της Κομιντέρν για την εξασφάλιση μιας «ορθής» εφαρμογής του Ενιαίου Μετώπου και πρότειναν αλλαγές στο καταστατικό που εξασφάλιζαν τη σύσφιξη της κομματικής πειθαρχίας και την οικονομική αυτοδυναμία του κόμματος. Αυτή τη φορά το προεδρείο της ΚΔ αποδέχτηκε τις προτάσεις τους και εισηγήθηκε την διεύρυνση της Κ.Ε του ΚΚΜΒ, ώστε να συμπεριληφθούν και οι πιο εξέχοντες παράγοντες της αντιπολίτευσης (H.Pollitt-R.P Dutt-W.Gallacher), αλλά ενίσχυσε και την παλιά ηγετική ομάδα με την πρόταση να συμπερι-

που κηρύσσει η ηγεσία των Εργατικών, κάτι που συνεπάγεται ότι η παρουσία των κομμουνιστών μέσα στις γραμμές του Εργατικού Κόμματος έπρεπε να διαφυλαχθεί σαν κόρη οφθαλμού. Πρβλ. Thomas Bell, "Ourselves and the Labour Party", *The Communist Review*, October 1923, Vol. 4, No. 6 στο https://www.marxists.org/history/international/comintern/sections/britain/periodicals-/communist_review/1.

²⁰⁴Ενδεικτικά, ένα ταξίδι από την Αγγλία στη Ρωσία ήταν επικίνδυνο και πολύμηνο, γινόταν δια θαλάσσης ή μέσω Γαλλίας και Γερμανίας με χρήση σιδηροδρόμων, πράγμα που καθιστούσε ούτως ή άλλως δύσκολη τη σταθερή επαφή του ΚΚΜΒ με το κέντρο της ΚΔ. Κατά κανόνα οι απεσταλμένοι της ΚΔ στο Λονδίνο αξιοποιούσαν το περιεχόμενο των αποφάσεων των συνεδρίων της ΚΔ και των τελευταίων συνεδριάσεων της ΕΕΚΔ στις οποίες είχαν συμμετάσχει και τις οδηγίες που στέλνονταν τηλεγραφικά, ταχυδρομικά ή μέσω τρίτων προσώπων από τη Μόσχα, οι οποίες κατά κανόνα κατέφθαναν με μεγάλη καθυστέρηση ειδικά σε εκείνες τις περιπτώσεις που εξελίσσονταν γρήγορα κρίσιμα γεγονότα. Σταθερότερη και τακτικότερη επαφή επιτεύχθηκε στη δεκαετία του '30 μέσω ασυρμάτων. Πάντως σε κάθε περίπτωση υπήρχαν μεγάλα περιθώρια «δημιουργικής» και «προσωπικής» εφαρμογής της κεντρικής γραμμής της ΚΔ από τους ειδικούς απεσταλμένους της και την Κ.Ε του ΚΚΜΒ. Από το 1924 μέχρι το 1935 το ΚΚΜΒ υπαγόταν στο Αγγλοαμερικανικό Γραφείο της ΚΔ (AAS) και μετά στο Γραφείο Δυτικοευρωπαϊκών Υποθέσεων όπου προϊστάτο ο Andre Marty. Κατά διαστήματα το ίδιο το ΚΚΜΒ έστελνε στελέχη του να διαμείνουν για ένα χρόνο στη Μόσχα σαν εκπρόσωποι του στην ΚΔ και στην Προφιντέρν, οι οποίοι γυρνώντας έφερναν ορισμένες γενικές πολιτικές οδηγίες. Στο διάστημα 1920-26 οι J.T Murphy, H. Pollitt, W. Gallacher, J. Campbell, T. Bell επιφορτίστηκαν αυτό το βάρος με τη συνεχή συνεργασία του R. PalmeDutt ο οποίος επί μακρόν διέμενε στις Βρυξέλλες κάνοντας ιδεολογική δουλειά και έχοντας άμεση επαφή με τον Κουόσινεν στην ηγεσία της ΚΔ. Στα 1927-28 συναντάμε σε αυτό το πόστο τον Robin Page-Arnot και στα 1929 τον Alex Hermon από την Κομμουνιστική Νεολαία. Παράλληλα, υπήρχαν και οι μόνιμοι εκπρόσωποι της ΚΔ στο ΚΚΜΒ. Στα 1920-21 ήταν οι Maxim Litvinov, Theodore Rothstein και ο N. Klishko καλυπτόμενοι υπό την διπλωματική και εμπορική τους ιδιότητα, στα 1922 ο Mikhail Borodin που τελικά συνελήφθη και απελάθηκε από τις αγγλικές αρχές και στο διάστημα 1924-29 ο D. Petrovsky, ο οποίος όμως επέβλεπε και το γαλλικό Κ.Κ και για μεγάλα χρονικά διαστήματα βρισκόταν εκτός Βρετανίας. Μετά υπήρξαν ειδικοί απεσταλμένοι της ΚΔ για περιορισμένο χρονικό διάστημα, όπως ο αγνώστων στοιχείων «Σύντροφος Ε» στα 1931, ο Γερμανός κομμουνιστής Richard Krieb και ο Εσθονός κομμουνιστής Richard Mirring στα 1932 και 1934 αντίστοιχα. Τελικά, τον Οκτώβριο του 1935 αποφασίστηκε η κατάργηση των ειδικών απεσταλμένων της ΚΔ στα εθνικά τμήματα για λόγους αποφυγής «ασφαλίτικης διείσδυσης» και η υποκατάστασή τους με μηνύματα μέσω ασυρμάτου. Πρβλ. Andrew Thorpe, "Comintern Control of the Communist Party of Great Britain, 1920-43", *English Historical Review*, vol 113, no 452 (June 1998), σσ. 643-48.

ληφθούν στο νέο καθοδηγητικό όργανο οι «κεντριστές», αν μπορούμε να τους ονομάσουμε έτσι, J.Campbell και A.Rothstein.²⁰⁵ Η επαμφοτερίζουσα στάση της Μόσχας πρέπει να ειπωθεί σαν αποτέλεσμα του στόχου της ΚΔ να κρατήσει ενωμένο το μικρό βρετανικό κόμμα αλλά και να ενισχύσει τη μαχητικότητα και την αποτελεσματικότητα του σε μια περίοδο που προετοίμαζε το νέο επαναστατικό κύμα στην Ευρώπη με σημείο αιχμής την προλεταριακή επανάσταση του Οκτωβρίου του 1923 στη Σαξονία και στη Θουριγγία που κηρύχθηκε για την υπεράσπιση της τοπικής εργατικής κυβέρνησης. Το ίδιο διάστημα σημαντικό ρόλο εκάλειτο να παίζει το ΚΚΜΒ, γιατί από τον Μάιο του 1923 ο λόρδος Curzon, ο Άγγλος υπουργός εξωτερικών, προετοίμαζε ναυτική επίθεση κατά της ΕΣΣΔ, ενώ είχε δολοφονηθεί στη Λωζάννη ο σοβιετικός διπλωμάτης Βορόφσκι, δυναμιτίζοντας περισσότερο τις άκρως διαταραγμένες σχέσεις της χώρας των Σοβιέτ με τη Δύση. Ίσως σημαντικότερη εξέλιξη για την πορεία του ΚΚΜΒ ήταν η δημιουργία της Κομμουνιστικής Ένωσης Νέων (YCL-Youth Communist League) στις 16-17 Ιουνίου 1923 η οποία οργανωμένη πρωταρχικά σε εργοστασιακή βάση θα αναλάμβανε να συνδράμει τους πολιτικούς και συνδικαλιστικούς στόχους του κόμματος αλλά και να αναπτύξει σε επίπεδο γειτονιάς ένα φιλοκομμουνιστικό νεανικό ρεύμα πρωτοστατώντας σε μορφωτικές, ψυχαγωγικές, αθλητικές και αντιπολεμικές δράσεις.²⁰⁶ Από τις γραμμές της το επόμενο διάστημα θα ξεπηδήσει μια νέα γενιά στελεχών με πιο εξέχοντες τους Β. Rust και D. Springhall που θα αναδιατάξει καθοριστικά τις ισορροπίες στην Κ.Ε και θα συμβάλει στο να πάρει η μαζική πολιτική του ΚΚΜΒ μια διαφορετική τροπή στο βαθμό που γνωστοί συνδικαλιστές ηγέτες της τότε «αριστερής» αντιπολίτευσης, όπως ο Gallacher, είχαν αρχίσει να αναπτύσσουν προβληματισμούς περί δημιουργίας, ξεχωριστών «κόκκινων» συνδικάτων, ανάλογους με αντίστοιχες τάσεις πολλών συνδικαλιστών και σε άλλα ΚΚ της περιόδου, κάτι που βρήκε και επίσημη έκφραση στις εκθέσεις της Προφιντέρν για τη λήψη μέτρων στενότερης συνεργασίας της Συνδικαλιστικής και της Κομμουνιστικής Διεθνούς.²⁰⁷ Τον Δεκέμβριο του 1923 το μανιφέστο της Κ.Ε του ΚΚΜΒ παρείχε μια διακριτική υποστήριξη στους Εργατικούς στην προοπτική σχηματισμού μιας εργατικής κυβέρνησης που θα εθνικοποιούσε τις μεγάλες βιομηχανίες, θα αύξανε τα επιδόματα των ανέργων και θα σύναπτε κανονικές διπλωματικές και εμπορικές σχέσεις με την ΕΣΣΔ.²⁰⁸ Η κυβέρνηση των Εργατικών του Mac Donald φάνηκε κατώτερη των προσδοκιών και την άνοιξη του 1924 αναζωπυρώθηκαν οι διαφωνίες στην Κ.Ε σχετικά με τη στάση που έπρεπε να τηρήσει το Κόμμα απέναντι της. Η άνοδος των απεργιακών κινητοποιήσεων τον Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 1924 και η ικανοποίηση ορισμένων οικο-

²⁰⁵ Andrew Thorpe, *ό.π.*, σσ. 67-8, James Klugmann, *ό.π.*, σσ. 211-12.

²⁰⁶ James Klugmann, *ό.π.*, σσ. 224-25.

²⁰⁷ Μάλιστα το 1923 παρατηρείται μια αναζωπύρωση των αντιλήψεων που φλέρταραν με τον «επαναστατικό συνδικαλισμό» μέσα στην Προφιντέρν, γεγονός που τροφοδοτούσε και τις διάφορες «αριστερές αντιπολιτεύσεις» εντός των Κ.Κ. Ενδεικτικά, το καλοκαίρι του 1923 το Κεντρικό Συμβούλιο της Προφιντέρν κάλεσε τους Ισπανούς κομμουνιστές που δραστηριοποιούνταν στη σοσιαλιστική εργατική συνμοσπονδία UGT να την εγκαταλείψουν και να ενταχθούν στην αναρχοσυνδικαλιστική CNT, ενώ μετά την καταστολή της γερμανικής εξέγερσης του Αμβούργου ο Λοζόφσκυ και ο Andres Nin σαν εκπρόσωποι της Προφιντέρν στην ΕΕΚΔ πρότειναν στις 20 Ιανουαρίου 1924 να προχωρήσει το ΚΡΔ στην πλήρη ρήξη με τη σοσιαλδημοκρατία, δημιουργώντας παντού «κόκκινα» σωματεία, κάτι που προκάλεσε την αρνητική αντίδραση όχι μόνο της πλειοψηφίας του προεδρείου της ΕΕΚΔ αλλά και την άρνηση των «υπεραριστερών» ηγετών του γερμανικού κόμματος Ruth Fischer και Arcady Maslow. Τελικά, η κριτική που δέχθηκε ο Λοζόφσκυ ήταν τόσο δριμύεια ώστε όταν παραβρέθηκε τον Απρίλιο στο συνέδριο του ΚΡΔ, όπου και η ηγεσία του κόμματος πέρασε στα χέρια των «αριστεριστών», υπαναχώρησε υπεραμυνόμενος της αναγκαιότητας δράσης των κομμουνιστών μέσα στα επίσημα συνδικάτα. Πρβλ. Reiner Tosstorf, *ό.π.*, σσ. 660, 668-71.

²⁰⁸ James Klugmann, *ό.π.*, σσ. 240-42.

νομικών διεκδικήσεων των ομοσπονδιών TTT και των σιδηροδρομικών τόνων εντός του Κόμματος εκλάμβαναν το Ενιαίο Μέτωπο σαν «από τα κάτω» στρατηγική. Ωστόσο, τον Ιούνιο του 1924 στη διάρκεια μιας νέας απεργίας των σιδηροδρομικών εμφανίστηκαν για πρώτη φορά δημόσια και μαζικά οι φασίστες παίζοντας και απεργοσπαστικό ρόλο.²⁰⁹ Στο ίδιο διάστημα (Μάης 1924) γραμματέας του κόμματος αναδείχθηκε ο J.Campbell που κατόρθωσε να συμβιβάσει τις επιμέρους ομαδοποιήσεις των στελεχών και να δημιουργήσει ένα νέο καθοδηγητικό πυρήνα, συσπειρώνοντας ηγετικές προσωπικότητες και από τα δύο βασικά ρεύματα (π.χ Murphy-Gallacher) και χρεώνοντας άλλους σε αποστολές στο εσωτερικό και σε συνδικαλιστική δράση στις επαρχίες (π.χ Dutt-Pollitt). Όμως ακόμη η «αριστερή πτέρυγα» του κόμματος, τουλάχιστον σε επίπεδο ηγεσίας, δεν είχε καταλήξει σε μια στάση καθολικής σύγκρουσης με το Εργατικό Κόμμα, καθώς ο κατεξοχήν θεωρητικός της εκφραστής, ο Dutt, σε μια μυστική έκθεση του (15 Μαΐου 1924) προς τον Ζηνόβιεφ διαφωνούσε με την εκτίμηση της ΚΔ περί σοβαρής ριζοσπαστικοποίησης του αγγλικού προλεταριάτου, που καθιστούσε την κυβέρνηση του Εργατικού Κόμματος ένα ισοδύναμο της ρωσικής Προσωρινής Κυβέρνησης του 1917 ή του ρωσικού μενσεβικισμού, και επέμενε στην ανάγκη της στενής συνεργασίας των κομμουνιστών με τους Εργατικούς μέσα στα σωματεία και στις εργατικές ομοσπονδίες για να ενισχυθεί ένα μαζικό φιλοκομμουνιστικό ρεύμα στα συνδικάτα και να πολλαπλασιαστούν αριθμητικά οι κομματικές οργανώσεις στο εσωτερικό τους.²¹⁰ Για πρώτη φορά τον Φεβρουάριο του 1924 οι οδηγίες της Ε.Ε της ΚΔ ζητούσαν ρητά και ξάστερα την απόσυρση οποιασδήποτε υποστήριξης στους Εργατικούς ενώ τον Μάιο επικεφαλής του National Minority Movement (NMM), ενός ριζοσπαστικού συνδικαλιστικού μετώπου που δημιουργήθηκε στη διάρκεια του απεργιακού κινήματος του χειμώνα και το οποίο συνένωνε πολλούς συνδικαλιστές του Εργατικού κόμματος, του ΚΚΜΒ και της νεολαίας του αλλά και ανεξάρτητους συνδικαλιστές, τέθηκε ο Pollitt μαζί με τους Tom Mann και George Hardy με τη συγκατάθεση του προέδρου της Προφιντέρν, Λοζόφσκυ. Τον Αύγουστο του 1924 η πλατφόρμα διεκδικήσεων που κατέθεσε το NMM στο συνέδριο του TUC με έμφαση στη μετωπική δράση όλων των εργατών μέσα από επιτροπές βάσεις και πρωτοβάθμια σωματεία²¹¹ βρήκε μια αξιοσημείωτη μαζική υποστήριξη από τη βάση των Εργατικών, ενώ τον ίδιο μήνα αρκετή μαζικότητα είχαν οι αντιϊμπεριαλιστικές κινητοποιήσεις του κόμματος για τα γεγονότα της Καντόνας και για τις συλλήψεις των κομμουνιστών πρωτεργατών του ινδικού απελευθερωτικού κινήματος.²¹² Μέχρι τα τέλη Ιουνίου ολοκληρώθηκε και η τελευταία ανεπιτυχής προσπάθεια του ΚΚΜΒ να ενταχθεί στο Εργατικό Κόμμα το οποίο στη συνδιάσκεψη του αφενός απέρριψε την πρόταση εισδοχής με 3.185.000 ψήφους έναντι 193.000, αφετέρου απέρριψε και την πρόταση της ατομικής εκλογής κομμουνι-

²⁰⁹ James Klugmann, ό.π.,σ.σ. 252-62.

²¹⁰ Την ίδια στιγμή ο Dutt συμμεριζόταν τις εκτιμήσεις του Τρότσκι για την κατάσταση του κινήματος στην Αγγλία και κυρίως την εκτίμησή του ότι σε μια επικείμενη επαναστατική κρίση στη χώρα απαιτείται η ύπαρξη ενός ισχυρού και μαζικού κομμουνιστικού κόμματος ανεξάρτητα από το αν τα δύο Εργατικά κόμματα θα στρέφονταν προς τα αριστερά ή όχι. Πρβλ. John Callaghan, ό.π.,σελ. 58, 66 και Leon Trotsky, *Where is Britain Going?* (1925), Trotsky's Writings on Britain, vol.2, Chapter VII. "Trade Unions and Bolshevism", στο <https://www.marxists.org/archive/trotsky/britain/wibg/index.htm>.

²¹¹ *What the Minority Movement Stands For?* (1924), published by the National Minority Movement στο <https://www.marxists.org/history/international/comintern/sections/britain/subject/minority/nmm.htm>.

²¹² Τον Ιούλιο του 1924 ξέσπασε μια μεγάλη απεργία στην Καντόνα κατά της αστυνομικής αυθαιρεσίας των δυτικών στην υπό ξένη κυριαρχία ζώνη του Σαμιάν, ενώ στην Ινδία συνελήφθησαν στελέχη του Ινδικού Εθνικού Κογκρέσσου που δημόσια τάχθηκαν υπέρ του κομμουνισμού και της ΕΣΣΔ.

στών υποψηφίων στις λίστες του Εργατικού Κόμματος με 1.804.000 ψήφους έναντι 1.540.000 ψήφων.²¹³ Η περίφημη προβοκάτσια της δήθεν επιστολής του Ζηνόβιεφ που προέτρεπε το ΚΚΜΒ σε ένοπλη στάση οδήγησε τον Οκτώβριο σε μαζικές συλλήψεις όλης της ηγεσίας του ΚΚΜΒ και πολλών συνδικαλιστών του «μειοψηφικού κινήματος», όπως και στην παραίτηση της κυβέρνησης των Εργατικών και στην εκλογική νίκη των Συντηρητικών μέσα σε κλίμα αντικομμουνιστικής υστερίας, ενώ η προσχώρηση των Εργατικών ηγετών στο αστικό στρατόπεδο φάνηκε με το συνέδριό τους στις 10 Οκτωβρίου, όπου αποφασίστηκε η διαγραφή όλων των κομμουνιστών αντιπροσώπων των σωματείων από τις συνδιασκέψεις και τα συνέδρια του Εργατικού κόμματος και των συνεργαζόμενων με αυτό συνδικαλιστικών ομοσπονδιών. Το πολιτικό σοκ των Βρετανών κομμουνιστών ήταν μεγάλο ενώ δεν έλειψαν και οι κατηγορίες στελεχών άλλων Κ.Κ, κυρίως του γερμανικού, στα καθοδηγητικά όργανα της Κομιντέρν για την «ανικανότητα» και τον «οπορτουνισμό» των Άγγλων συντρόφων τους.²¹⁴ Στο βαθμό που οι δυσκολίες της ταξικής πάλης μεγάλωναν, η Σοσιαλδημοκρατία κρατούσε μια προδοτική στάση απέναντι στο Ενιαίο Μέτωπο και στους αγώνες της εργατικής τάξης και τα κομμουνιστικά κόμματα δεν ήταν τόσο ώριμα να επιμείνουν και να εφαρμόσουν αποτελεσματικά την τακτική του Ενιαίου Μετώπου, φέρνοντας σε δύσκολη θέση τη σοσιαλδημοκρατία, εξωθούνταν σταδιακά οι κομμουνιστές στην αποδοχή της γραμμής για Ενιαίο Μέτωπο μόνο “από τα κάτω”. Τούτο φάνηκε στο νέο εκλογικό μανιφέστο του ΚΚΜΒ (17 Οκτωβρίου 1924) που κρατούσε σαφείς αποστάσεις από την κυβέρνηση των Εργατικών, καλώντας στην περιστασιακή υπερψήφιση μεμονωμένων αριστερών Εργατικών υποψηφίων. Μάλιστα, η απόφαση πάρθηκε χωρίς ρητή οδηγία από την ΕΕΚΔ η οποία μόνο τον Δεκέμβριο του 1924 εισηγήθηκε τη μαζική διάσπαση των οργανώσεων του Εργατικού Κόμματος από τους κομμουνιστές, κάτι που δεν έγινε αποδεκτό ούτε από τους ριζοσπάστες συνδικαλιστές του ΚΚΜΒ με τον Pollitt να διαφωνεί με αυτή την οδηγία και να συμφωνεί με τον Murphy, ότι το κύριο καθήκον του κόμματος ήταν η ενδυνάμωση του ΝΜΜ εντός του επίσημου εργατικού κινήματος.²¹⁵ Πάντως, μέχρι το τέλος του 1924 αποκρυσταλλώθηκε η τελική στάση των ηγετών της «αριστερής πτέρυγας» του ΚΚΜΒ απέναντι στο Εργατικό κόμμα η οποία μπορεί να συνοψιστεί στην πλήρη και κάθετη άρνηση παροχής οιασδήποτε στήριξης σε μια κυβέρνηση των Εργατικών. Δείκτης των νέων τάσεων των «αριστερών» του ΚΚΜΒ ήταν πάλι ο Dutt ο οποίος στα 1924 βρέθηκε στη δίνη μιας σκληρής ιδεολογικής αντιπαράθεσης με τον Murphy με τον τελευταίο να υπεραμύνεται της συνεργασίας με τους «αριστερούς» Εργατικούς, όπως πρότεινε άλλωστε και ο Ζηνόβιεφ, προκειμένου να ριζοσπαστικοποιηθεί το αγγλικό εργατικό κίνημα, ενώ ο Dutt, εξόριστος στις Βρυξέλλες, θεωρούσε πλέον τους «αριστερούς Εργατικούς» ανυπόληπτους απατεώνες και το Εργατικό κόμμα πολιτικά χρεωκοπημένο, εφόσον αφενός είχε διαγράψει από τη δύναμη των σωματείων και των οργανώσεων του τους κομμουνιστές και αφετέρου η Εργατική κυβέρνηση του Mac Donald είχε τηρήσει μια ωμή, αποικιοκρατική εξωτερική πολιτική.²¹⁶ Εν κατακλείδι, η πολιτική στρατηγική του ΚΚΜΒ και της ΚΔ

²¹³James Klugmann, ό.π.,σσ. 278-83, 298-99, 314-21, Andrew Thorpe, ό.π.,σσ.69-70.

²¹⁴James Klugmann, ό.π.,σσ. 346-51, Andrew Thorpe, ό.π.,σσ. 70-1, 76-9.

²¹⁵Andrew Thorpe, ό.π.,σσ. 81-2, James Klugmann, ό.π.,σσ. 354-56.

²¹⁶R.P Dutt, “The British Working Class after the Election”, *Communist International*, No.8 (1924), σσ. 25-30 και J.T Murphy, “How a Mass Communist Party Will Come in Britain”, *Communist International*, No.9 (1924), σσ. 13-15.

είχε αρχίσει να μετακινείται προς άλλες κατευθύνσεις, έστω και με ανόμοιους ρυθμούς και επιταχύνθηκε από τη διεθνή πορεία του επαναστατικού κινήματος, πρωταρχικά από τις εξελίξεις στο εσωτερικό της Γερμανίας.

Η αποτυχία του επαναστατικού κινήματος στη Γερμανία για την πλειονότητα των ιστορικών συνδέεται με την «μπολσεβικοποίηση» της ΚΔ, την επιβολή των λενινιστικών αρχών της ενότητας, της πειθαρχίας και του συγκεντρωτισμού στα εθνικά κόμματα, αλλά και τον έλεγχο της ΕΕΚΔ από το σοβιετικό κομμουνιστικό κόμμα. Η μπολσεβικοποίηση προϋπόθετε τη συντριβή των εσωτερικών αντιπολιτεύσεων μέσα στα Κ.Κ, αρχής γενομένης από το KPD του οποίου η ηγεσία κατηγορήθηκε για ομορτισμό από την Ολομέλεια της ΕΕΚΔ του Ιανουαρίου 1924, η οποία ταυτόχρονα επέριψε και ευθύνες στους Ράντεκ και Τρότσκι, ώστε τότε για πρώτη φορά συστηματικά προβλήθηκε ο όρος «τροτσκισμός» ως συνώνυμο της «δεξιάς παρέκκλισης» των αποφάσεων του 4^{ου} Συνεδρίου.²¹⁷ Τα πρακτικά μέτρα υλοποίησης της «μπολσεβικοποίησης» περιλάμβαναν διαγραφές διαφωνούντων, κυρίως εκείνων που σχετιζόνταν με την «Ενωμένη Αντιπολίτευση» στο εσωτερικό της ΕΣΣΔ, την ανάκληση στελεχών στη Μόσχα και την αποστολή τους σε άλλες χώρες και την αποστολή νέων απεσταλμένων στα εθνικά τμήματα οι οποίοι διαχειρίζονταν την οικονομική βοήθεια της ΚΔ προς τα Κ.Κ μέσω της οποίας, κατά μία διαδεδομένη ιστοριογραφική ερμηνεία, εξασφαλίστηκε η τελική συμμόρφωση των ηγεσιών των επιμέρους κομμάτων με την ΚΔ.²¹⁸ Όμως, αυτή η διαδικασία δεν επιβλήθηκε μονοσήμαντα από τα «πάνω», από τους Μπολσεβίκους, στα υπόλοιπα κόμματα. Οι αλλαγές των ηγεσιών και η πριμοδότηση της «αριστεράς», σε αυτήν την φάση, οφείλονταν και στους εσωτερικούς συσχετισμούς των εκάστοτε κομμάτων. Έτσι, το σοβιετικό κόμμα μέσω της ΚΔ έπαιξε τον ρόλο του διαιτητή, διευθετώντας εντός των διάφορων Κ.Κ τις διαφορές, τις οποίες συχνά αυτά δεν μπορούσαν να επιλύσουν από μόνα τους, καθώς μαστίζονταν από εσωτερικές διαιρέσεις που τα αποδυνάμωναν σε τέτοιο βαθμό, ώστε από πολλά κομματικά μέλη η «μπολσεβικοποίηση» ως υπαγωγή στον έλεγχο ενός ανώτερου καθοδηγητικού οργάνου θεωρείτο θετική ενέργεια διαφύλαξης της πολιτικής και ιδεολογικής ενότητας του κόμματός τους. Αυτή η διάθεση της κομματικής βάσης συμφωνούσε με την επιθυμία μικρότερου ή μεγαλύτερου μέρους της καθοδήγησης των Κ.Κ να εξασφαλίσουν την πολιτική ομοιογένεια στο κόμμα τους ή να κατισχύσουν των εσωκομματικών αντιπάλων τους. Βαθμιαία λοιπόν, οι περισσότερες καθοδηγήσεις των Κ.Κ άρχισαν να αποδέχονται τα πρωτεία των Μπολσεβίκων στην ΚΔ, ευελπιστώντας μάλιστα ότι, κρατώντας τις καλές σχέσεις με τους Ρώσους συντρόφους, θα μπορούσαν να έχουν υποστήριξη και δύναμη μέσα στα δικά τους κόμ-

²¹⁷«Δήλωση της ΕΕΚΔ για τα γεγονότα της Γερμανίας του Οκτωβρίου 1923» (19-1-1924), ό.π.,σσ. 74-76 και «Αποσπάσματα της επιστολής της ΕΕΚΔ στο 9^ο Συνέδριο του KPD» (26 Μαρτίου 1924), Jane Degras, vol.2, ό.π.,σσ. 84-89, Kevin McDermott – Jeremy Agnew, ό.π.,σσ. 42-43.

²¹⁸Οι Brandler και Thalheimer καύθηκαν από μέλη της κεντρικής επιτροπής του KPD αντικαθιστώμενοι από τους «αριστερούς» Arcady Maslow και Ruth Fischer. Ομοίως ο ηγέτης του Γαλλικού Κόμματος Boris Souvarine καταδικάστηκε για την ανοιχτή του υποστήριξη στον Τρότσκι και διαγράφηκε από το κόμμα, ενώ σκληρή κριτική έγινε και στους ηγέτες του Πολωνικού Κόμματος Warski, Walecki και Kostrzewa, που στήριζαν τον Τρότσκι στη Ρωσία αλλά και τον Brandler στη Γερμανία. Πρβλ. «Απόφαση της επιτροπής για τον Souvarine του Πέμπτου Συνεδρίου της ΚΔ» (Ιούλιος 1924), Jane Degras, vol.2, ό.π.,σσ. 159-161, I.B Στάλιν, «Για το Κομμουνιστικό Κόμμα Πολωνίας. Λόγος στη συνεδρίαση της επιτροπής της ΚΔ για το πολωνικό ζήτημα», (3-07-1924) *Άπαντα*, τόμος 6, ό.π.,σσ. 302-07, H. Weber, «The Stalinization of the KPD», N. LaPorte- K. Morgan- M. Worley (eds.), *Bolshevism, Stalinism and the Comintern. Perspectives on Stalinization, 1917–53*, Basingstoke 2008, σελ.24, Kevin McDermott – Jeremy Agnew, ό.π.,σσ. 56-57.

ματα.²¹⁹ Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι η διαδικασία της «μπολσεβικοποίησης» με το περιεχόμενο της εισαγωγής της πειθαρχίας και του συγκεντρωτισμού που της αποδίδεται από την πλειονότητα των ιστορικών δεν αποτελούσε ένα φαινόμενο που μετά το 1924 άρχισε να εμπεδώνεται στη φυσιογνωμία των Κ.Κ, όπως κατά κόρον υποστηρίζεται.²²⁰ Οι ίδιοι οι «21 όροι» της ΚΔ έθεταν τη «μπολσεβικοποίηση» σαν ζητούμενο, ενώ οι *Θέσεις για το Ενιαίο Μέτωπο* είχαν ήδη από τα «πάνω» προταθεί (Δεκέμβριος 1921) από την Ολομέλεια της ΕΕΚΔ στα εθνικά τμήματα της Κομιντέρν. Οι διαφορετικές αναγνώσεις αυτής της πολιτικής από τα επιμέρους κόμματα αντανακλούν εκτός των άλλων ότι η «μπολσεβικοποίηση» ήταν μια αναγκαία, όσο και βασανιστική, απόπειρα επίτευξης της πολιτικής ενότητας, άρα και της επιδιωκόμενης αποτελεσματικότητας του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος σε μια εποχή αφενός προϊούσας γραφειοκρατικοποίησης και κρατικής συγκεντροποίησης των ευρωπαϊκών κοινωνιών και αφετέρου πολυτεμαχισμού της εργατικής τάξης και του κινήματός της που καθιστούσαν απαραίτητη και επιθυμητή την πάσει θυσία «ενότητα». Στο βαθμό που υπήρχαν δυσκολίες αυτή να επιτευχθεί κυρίως από τα «κάτω» με την ομόθυμη συμφωνία των ποικίλων ομαδοποιήσεων στο εσωτερικό των Κ.Κ, ήταν φυσιολογικό να αναζητηθούν δρόμοι από τα «πάνω», εφόσον η ίδια η δημιουργία όλο και περισσότερων Κ.Κ σε διαφορετικές χώρες και ηπείρους απαιτούσε κάποιον συγκεντρωτισμό. Έτσι, μετά το 4^ο Συνέδριο και μέχρι το 1928 όχι μόνο τετραπλασιάστηκαν τα μέλη της ΕΕΚΔ και του προεδρείου της, αλλά και δημιουργήθηκαν επιπλέον διευθυντικά και συντονιστικά όργανα, όπως η Πολιτική Γραμματεία της ΕΕΚΔ το 1926 και η Πολιτική Επιτροπή της Γραμματείας της ΕΕΚΔ το 1929, όπου οι Ρώσοι αντιπρόσωποι έπαιζαν το μείζονα ρόλο, επειδή αντικειμενικά ήταν οι μόνοι που είχαν τα υλικά μέσα, το χρόνο και τη βοήθεια των κρατικών αρχών της ΕΣΣΔ να διεκπεραιώσουν, να συντονίσουν και να παρακολουθήσουν τις εργασίες και τις υποθέσεις δεκάδων Κ.Κ σε διεθνή κλίμακα κατ' αναλογία με τον αναπόφευκτα αυξανόμενο βαθμό γραφειοκρατικοποίησης του ίδιου του μπολσεβίκικου κόμματος στις συνθήκες σοσιαλιστικού μετασχηματισμού των κοινωνικών και οικονομικών δομών της καθυστερημένης ΕΣΣΔ μέσα από την εκβιομηχάνιση και την κολλεκτιβοποίηση των πεντάχρονων πλάνων.²²¹ Εξάλλου, ήταν λογικό παρεπόμενο η συντριπτικά μεγάλη πλειοψηφία των οργανωμένων, ή

²¹⁹E.H Carr, *A History of Soviet Russia. Socialism. In One Country 1924-26*, vol.3, ό.π.,σελ. 318.

²²⁰Πρβλ. Kevin McDermott – Jeremy Agnew, ό.π.,σσ. 63-65,

Duncan Hallas, "The Legacy of the Comintern", *The Comintern*, Bookmarks, London 1985, στο Marxist's Internet Archive, <https://www.marxistsfr.org/archive/hallas/works/1985/comintern/index.htm> και Fernando Claudin, *The Communist Movement: From Comintern to Cominform*, ό.π.,σσ. 107-08.

²²¹Για το ζήτημα των τάσεων γραφειοκρατικοποίησης στην ΚΔ και στην ΕΣΣΔ πρβλ. Catherine Anne Merridale, *The Communist Party in Moscow 1925-32*, D. PH.Thesis submitted to the University of Birmingham, Centre for Russian and East European Studies, Birmingham, September 1987, σσ. 42-46, 143-46, 236-40,

Michael Bensley, *Socialism in One Country: A Study of Pragmatism and Ideology in the Soviet 1920s*, Master's by Research Thesis, University of Kent, September 2014, σσ. 48-51,

James Harris, "Stalin as General Secretary: The appointments process and the nature of Stalin's Power" στο Sarah Davies-James Harris (eds.), *Stalin. A New History*, Cambridge University Press 2005, σσ. 69-72,80-82 και David Priestland, "Stalin as Bolshevik Romantic: Ideology and Mobilisation 1917-39", ό.π.,σσ. 189-91,

Lynne Viola, *Peasants Rebels under Stalin: Collectivization and the Culture of Peasant Resistance*, Oxford University Press, New York 1996, σσ. 9-11, Kevin McDermott, "Stalinism from "Below"? Social Preconditions of and Popular Responses to the Great Terror", *Totalitarian Movements and Political Religions*, Vol. 8, No 3-4, 609-622, September-December 2007, σσ. 612-14, Sheila Fitzpatrick, *Education and Social Mobility in the Soviet Union 1921-34*, Cambridge University Press 2002, σσ. 242-48.

Για μια εικόνα της επέκτασης των ιδεολογικών μηχανισμών του Ρωσικού Κομμουνιστικού Κόμματος σε συνάφεια με την ανάπτυξη ορισμένων δυτικοευρωπαϊκών Κ.Κ και για την αλληλοτροφοδότηση των ιδεολογικών και προπαγανδιστικών τμημάτων αμοτέρων πρβλ. Stephanie Jane McKendry, *The Scholar Advocate: Rudolf Schlesinger's Writings on Marxism and Soviet Histo-*

και ανοργάνωτων, κομμουνιστών διεθνώς να περιβάλλει με εμπιστοσύνη το ρωσικό Κ.Κ αφού στο κάτω-κάτω ήταν το μόνο που είχε κατορθώσει όχι μόνο να κάνει μια σοσιαλιστική επανάσταση στη χώρα του, αλλά και να πετύχει τη σταθεροποίηση της σοβιετικής εξουσίας και της σοσιαλιστικής οικοδόμησης υπό ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες.²²²

Η «μπολσεβικοποίηση» αναβαθμίστηκε σαν κύριος πολιτικός στόχος της ΚΔ στο 5^ο Συνεδριό της και έχει εκληφθεί από τη μια ως το εργαλείο ελέγχου των Κ.Κ από τη Σοβιετική Ένωση, από την άλλη ως το μέσο παραγκωνισμού των αντιπολίτευσεων στο εσωτερικό πρώτα του ρωσικού κομμουνιστικού κόμματος και κατόπιν στα υπόλοιπα Κ.Κ, ενώ για τους περισσότερους μελετητές έχει συνδεθεί και με την εδραίωση της κυριαρχίας του Στάλιν στο κόμμα των μπολσεβίκων με όχημα το περίφημο σύνθημα του «σοσιαλισμού σε μια χώρα» που βρισκόταν στους αντίποδες της αντίληψης των υποστηρικτών του Τρότσκι για την άμεση εξαγωγή της επανάστασης. Σύμφωνα με αυτή την οπτική φαινόταν ότι η προοπτική μιας νέας επανάστασης δε βρισκόταν στο εγγύς μέλλον, άρα ο σοσιαλισμός πρακτικά έπρεπε να οικοδομηθεί προς το παρόν σε μία χώρα, εφόσον μάλιστα τα Κ.Κ στην Ευρώπη και παγκοσμίως έδειχναν αδύναμα χωρίς τη βοήθεια της ΕΣΣΔ, πράγμα που ενδυνάμωνε το κύρος της ΕΣΣΔ ως της μόνης σοσιαλιστικής χώρας. Ακόμη, τότε η σταθεροποίηση του σοβιετικού συστήματος στη Ρωσία και η σημαντική θέση της χώρας στην παγκόσμια αγορά ανάγκασαν τα περισσότερα ισχυρά καπιταλιστικά κράτη (πλην των ΗΠΑ) να την αναγνωρίσουν με πρώτη την Βρετανία (στην οποία κυβέρνηση από τον Ιανουάριο του 1924 ήταν το «σοσιαλδημοκρατικό» Εργατικό κόμμα). Αυτή η αναγνώριση αποδείκνυε ότι η ΕΣΣΔ μπορούσε οικοδομώντας μόνη το σοσιαλισμό, να αντέξει στην περικύκλωσή της από τις καπιταλιστικές δυνάμεις, κάτι που διευκόλυνε τον έλεγχο της ολοένα και αυξανόμενης γραφειοκρατικοποίησης της ΕΣΣΔ από τον Στάλιν και το επιτελείο του, οι οποίοι μπορούσαν να αφοσιωθούν στο εσωτερικό της Ρωσίας, αφήνοντας σε δεύτερη μοίρα τη διεθνή ταξική πάλη, την οποία αδυνατούσαν να θέσουν υπό έλεγχο.²²³ Αυτό που παραγνωρίζει η εν λόγω οπτική, καθώς εστιάζει με μηχανιστικό τρόπο στην πρωτοκαθεδρία της ΕΣΣΔ μέσα στην ΚΔ είτε δαιμονοποιώντας την επικράτηση της σταλινικής πτέρυγας είτε απλώς αιτιολογώντας την, είναι ότι η «μπολσεβικοποίηση» όχι μόνο αποτελούσε τη συνέχεια των 21 Όρων του 2^{ου} Συνεδρίου, αλλά και ήταν μια συνειδητή προσπάθεια της καθοδήγησης της ΚΔ και των Κ.Κ να αναπροσαρμόσουν τη γραμμή του Ενιαίου Μετώπου, οριοθετώντας την από τις αναφανείσες στα 1923 «δεξιές» και «αριστερές» παρεκκλίσεις της. Δηλαδή, δεν επρόκειτο τόσο για μια διολίσθηση σε μια σεκταριστική πολιτική που προλείπει την κυριαρχία του σταλινισμού στο εσωτερικό της ΕΣΣΔ και την κυριαρχία του ρωσικού κόμματος στα άλλα Κ.Κ, όσο για μια δύσκολη – και τελικά όχι απόλυτα επιτυχή – απόπειρα εμβάθυνσης της ενιαιομετωπικής πολιτικής από τη σκοπιά της κα-

riography, Ph.D Thesis, Department of Central and East European Studies, University of Glasgow, July 2017, σσ. 190-97.

²²²Eric Hobsbawm, «Οι Διανοούμενοι και η Ταξική Πάλη» στο *Επαναστάτες*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2008, σσ. 275-82 και του ίδιου *Η Εποχή των Άκρων. Ο Σύντομος 20^{ος} Αιώνας 1914-1991*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1999, σσ. 95-104.

²²³ Για την ερμηνεία της «μπολσεβικοποίησης» υπό το παραπάνω πρίσμα πρβλ. Dunkan Hallas, “1923. The Crucial Year: the Reaction in Russia”, “Left Oscillation, Right Turn 1924-28”, *The Comintern*, <https://www.marxistsfr.org/archive/hallas/works/1985>, Zara Steiner, *The Triumph of the Dark. European International History 1933-39*, Oxford University Press 2011, σελ. 172, Isaac Deutscher, *Stalin. A Political Biography*, Harmondsworth, Middlesex 1986, σσ. 276-77, Kevin McDermott – Jeremy Agnew, ό.π., σσ. 44-45.

τάλληλης οργανωτικής και ιδεολογικής προετοιμασίας των Κ.Κ. Το 5^ο Συνέδριο της ΚΔ συνήλθε στις 17 Ιουνίου 1924 με την παρουσία 504 αντιπροσώπων από 49 Κ.Κ, 10 διεθνείς εργατικές οργανώσεις και ενός μετωπικού αντιιμπεριαλιστικού κινήματος. Σε σχέση με το προηγούμενο ήταν εμφανής η μείωση των κομματικών μελών των εθνικών τμημάτων της ΚΔ λόγω των διώξεων και της παρανομίας στην οποία βρέθηκαν διάφορα Κ.Κ στον προηγούμενο χρόνο. Το μείζον πολιτικό ζήτημα που τέθηκε υπόψη των συνέδρων αφορούσε την τακτική του ενιαίου μετώπου υπό το πρίσμα της εμπειρίας των πρόσφατων εξεγέρσεων στη Γερμανία και στη Βουλγαρία. Οι «υπεραριστεροί» εντός πολλών Κ.Κ με εμβληματικούς εκφραστές τους στο συνέδριο τον Ιταλό Α. Μπορντίγκα και τους Γερμανούς Ρ. Φίσερ και Α. Μάσλοφ, ξαναπρόβαλαν τη θέση τους περί της άμεσης επαναστατικής εφόδου ως της ενδεδειγμένης τακτικής των Κ.Κ ακόμη και αν αυτά δεν είχαν αποκτήσει ιδιαίτερη μαζικότητα και έθεσαν επί τάπητος την εγκατάλειψη κάθε προσπάθειας για συνδικαλιστική ενότητα με τη Διεθνή του Άμστερνταμ, κάτι που ουσιαστικά συνιστούσε ευθεία απόρριψη του Ενιαίου Μετώπου. Από την άλλη δεν έλειπαν και οι «δεξιές» φωνές που ήθελαν την αναβολή οποιασδήποτε επαναστατικής μάχης ή της κλιμάκωσης των μορφών πάλης του εργατικού κινήματος μέχρις ότου να κατακτηθεί από τους κομμουνιστές η συντριπτική πλειοψηφία όλων των συνδικάτων και των εργαζομένων.²²⁴ Από την άποψη της χρονικής συγκυρίας η σύγκρουση «αριστερών» και «δεξιών» στο 5^ο Συνέδριο της ΚΔ λειτούργησε κατ' αναλογία με τη σύγκρουση Τρότσκι και Στάλιν σχετικά με την πορεία της εργατο-αγροτικής συμμαχίας, της ΝΕΠ και της εκβιομηχάνισης μέσα στην ΕΣΣΔ.²²⁵ Ενδιαφέρον είναι ότι για τον Στάλιν η τροτσκιστική αντιπολίτευση στο εσωτερικό της ΕΣΣΔ σχετίζεται με τις πιο «δεξιές» παρεκκλίσεις της τακτικής του Ενιαίου Μετώπου που εκδηλώθηκαν στα ευρωπαϊκά Κ.Κ εκείνη την περίοδο πριν τη σύγκληση του 5^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ. Όμως, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το 1924 ο Στάλιν ήταν ακόμη αρκετά ήπιος στις επιθέσεις του στον Τρότσκι και δεν ήταν λίγες οι φορές που μετρίαζε τα πνεύματα στις οξείες αντιπαραθέσεις μεταξύ αυτού και του Ζηνόβιεφ κατά τις συνεδριάσεις της Κ.Ε του κόμματος των Μπολσεβίκων στο διάστημα Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 1923²²⁶.

²²⁴ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π., σσ. 224-27.

²²⁵ Όπως θα έγραφε και ο Στάλιν μερικούς μήνες αργότερα, συνοψίζοντας τα παραπάνω: «Το τελευταίο εξάμηνο είναι αξιοσημείωτο γιατί παρουσιάζει μια ριζική στροφή στη ζωή των κομμουνιστικών κομμάτων της Δύσης με την έννοια της εξάλειψης των σοσιαλ-δημοκρατικών επιβιώσεων, με την έννοια της μπολσεβικοποίησης των κομματικών στελεχών. Το πόσο μεγάλο κίνδυνο μπορούν να αποτελέσουν για την επανάσταση οι σοσιαλδημοκρατικές επιβιώσεις μέσα στα Κ.Κ αποκαλύφθηκε ξεκάθαρα με το θλιβερό πείραμα της Σαξωνικής Εργατικής Κυβέρνησης όπου οι ομπορτουμιστές ηγέτες προσπάθησαν να μετατρέψουν την ιδέα του Ενιαίου Μετώπου από μέσο επαναστατικής κινητοποίησης και οργάνωσης των μαζών σε μέθοδο σοσιαλδημοκρατικών κοινοβουλευτικών συνδύα-σμών... [Ενα] ...ζήτημα που υπέσκαψε το κύρος των δεξιών ηγετών και έφερε στο προσκήνιο νέους, επαναστάτες ηγέτες, πρέπει να θεωρείται το λεγόμενο «ρωσικό» ζήτημα, δηλαδή η συζήτηση στο ΚΚΡ (μπ.). Είναι γνωστό ότι η ομάδα Brandler στη Γερμανία και η ομάδα Souvarine στη Γαλλία υποστήριζαν αποφασιστικά την ομπορτουμιστική αντιπολίτευση στο ΚΚΡ (μπ.) ενάντια στα βασικά στελέχη του ΚΚΡ (μπ.), ενάντια στην επαναστατική του πλειοψηφία. (...) Δεν είναι εκπληκτικό ότι η πρόκληση αυτή κατέληξε στην ολοκληρωτική συντριβή των ομάδων Brandler και Souvarine. Δεν είναι εκπληκτικό ότι η υπόθεση αυτή είχε την απήχυσή της σ' όλα τα υπόλοιπα κομμουνιστικά κόμματα της Δύσης. Αν σ' αυτά προσθέσουμε το γεγονός της πλείας απομόνωσης του ομπορτουμιστικού ρεύματος στο ΚΚΡ (μπ.) η εικόνα ολοκληρώνεται. Το 5ο Συνέδριο της Comintern δεν έκανε τίποτα άλλο από το να κατοχυρώσει αυτή τη νίκη της επαναστατικής πτέρυγας στα βασικά τμήματα της Κομμουνιστικής Διεθνούς». I.B Στάλιν, «Η Διεθνής Κατάσταση» (20-9-1924), *Άπαντα*, τόμος 6, ό.π., σσ. 334-36.

²²⁶ E.H Carr, *A History of the Soviet Union. The Interregnum*, Macmillan 1954, σσ. 316-24, I.B Στάλιν, «Σοσιαλδημοκρατική Παρέκκλιση στο Κόμμα μας. Εισήγηση στην 15η Πανερωσιακή Συνδιάσκεψη του ΚΚ (μπ.) της ΕΣΣΔ» (01-11-1926), *Άπαντα*, τόμος 8, εκδοτικό της ΚΕ του ΚΚΕ-1953, σσ.265-76.

Ο Τρότσκι και οι οπαδοί του (π.χ. ο Preamblezhensky) είχαν τονίσει την περίοδο 1923-24 το πρόβλημα της «ψαλίδας», δηλαδή το οικονομικό πρόβλημα που προέκυπτε μέσω της εφαρμογής της ΝΕΠ και το οποίο δημιουργούσε αναντιστοιχία μεταξύ των τιμών των βιομηχανικών και των αγροτικών προϊόντων ώστε οι αποθήκες ήταν γεμάτες με βιομηχανικά και αγροτικά προϊόντα, αλλά δεν υπήρχε τρόπος να επεκταθούν οι ανταλλαγές πόλης και υπαίθρου.²²⁷ Πάντως, μόνο έμμεσα μπορούσε να συσχετιστεί η κριτική της ρωσικής κομματικής αντιπολίτευσης σχετικά με τη ΝΕΠ με τους ποικίλους αρνητές του Ενιαίου Μετώπου στο εξωτερικό και στην ΚΔ υπό την έννοια ότι αμφότερες οι αντιπολιτεύσεις αμφισβητούσαν τη δυνατότητα και την ικανότητα του ρωσικού κομμουνιστικού κόμματος να σταθεροποιήσει για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα την κοινωνική συμμαχία εργατών και αγροτών μέσα στην ΕΣΣΔ ως βάση της σοβιετικής εξουσίας, πράγμα που μεταφραζόταν στο εξωτερικό και στους κύκλους της ΚΔ ως αμφισβήτηση οποιουδήποτε περιθωρίου κοινωνικού και πολιτικού μετώπου με τις ρεφορμιστικές εργατικές δυνάμεις της Ευρώπης ή με τα αστικά εθνικά κινήματα στις αποικίες και στις εξαρτημένες χώρες. Η λεγόμενη «τριανδρία Μπουχάριν-Στάλιν-Ζηνόβιεφ» καταδίκασε αυτές τις τροτσικιστικές απόψεις περί ανάγκης άμεσης επέκτασης της επανάστασης στο εξωτερικό και περί ταχείας και άμεσης εκβιομηχάνισης στο εσωτερικό, γιατί υποβάθμιζαν την συμμαχία εργατών- αγροτών και υποτιμούσαν τον αγώνα και τις επιτυχίες του ρωσικού λαού. Επομένως, η θεωρία του «σοσιαλισμού σε μια χώρα» συνδέεται με την «μπολσεβικοποίηση» της ΚΔ υπό τη σκοπιά των διεθνών προϋποθέσεων επιβίωσης της σοβιετικής εξουσίας: όπως στο εσωτερικό της ΕΣΣΔ η πρώτη άνοιξε έναν νέο κύκλο διαλόγου πάνω στο ζήτημα της εργατοαγροτικής συμμαχίας και των προοπτικών της, έτσι η δεύτερη στο εξωτερικό, αναβάθμισε την σημασία του καθοδηγητικού ρόλου της ΕΣΣΔ και αποσκοπούσε στην ορθή διασαφήνιση της ενιαιομετωπικής πολιτικής της ΚΔ σαν μιας από τις προϋποθέσεις διεύρυνσης της πολιτικής των συμμαχιών της ΕΣΣΔ στο εξωτερικό. Η διολίσθηση της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου προς μια «άτακτη υποχώρηση» μπροστά στους σοσιαλδημοκράτες, όπως έγινε με τα γεγονότα του Οκτώβρη του 1923, είχε σαν αποτέλεσμα την μετατόπιση προς τα «αριστερά» του ΚΡΔ και αυτό μάλιστα πριν καν συγκληθεί το 5^ο Συνέδριο της ΚΔ, όταν στο συνέδριο του γερμανικού κόμματος στη Φρανκφούρτη (7-10 Απριλίου 1924) επικράτησαν οι «υπεραριστεροί», ρυμουλκώνοντας τη μάζα των μελών του κόμματος που είχε δυσαρεστηθεί με τους πρόσφατους χειρισμούς της καθοδήγησης του Brandler, οι οποίοι και πέτυχαν την υπερψήφιση αποφάσεων που αρνούνταν οποιαδήποτε συνδικαλιστική σύμπραξη με τους σοσιαλδημοκράτες παρά τη διαφωνία των Ο. Κουόσινεν, Ντ. Μανουήλσκι και Α. Λοζόφσκυ, αντιπροσώπων της ΕΕΚΔ.²²⁸ Δεδομένου του βάρους του ΚΡΔ μέσα στην ΚΔ δεν είναι τυχαίο ότι όλες οι «αριστερές» διαφωνίες με την πολιτική του Ενιαίου Μετώπου αναβαθμίστηκαν στο πλαίσιο των εργασιών και των αποφάσεων του 5^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ, μολοντί σε καμία περίπτωση δεν υπήρξε καταδίκη αυτής της τακτικής, γιατί αποτελούσε κοινό τόπο των προσπαθειών της πλειοψηφίας της σοβιετικής ηγεσίας και των καθοδηγήσεων των Κ.Κ να διευρύνουν τα πολιτικά και μαζικά κοινωνικά στηρίγματά τους σε μια εποχή υποχώρησης της ορμής του

²²⁷R.W Davies, *Soviet Economic Development from Lenin to Khrushchev*, Cambridge University Press 1998, σσ. 29-31, E.H Carr, *A History of the Soviet Union. The Interregnum*, ό.π.,σσ. 84-85, 101-5.

²²⁸Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π.,σελ. 228.

διεθνούς επαναστατικού κινήματος. Επίσης, η παρουσία 70 αντιπροσώπων της Προφιντέρν με συμβουλευτική ιδιότητα στις εργασίες του Συνεδρίου της ΚΔ²²⁹ ήταν ένας ακόμη παράγοντας που πίεζε υπέρ της στροφής σε πιο «αριστερές», σεχταριστικές θέσεις, επειδή όπως αναφέρθηκε παραπάνω ειδικά στις ευρωπαϊκές οργανώσεις της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς (γαλλικές, ιταλικές, τσεχικές και εν μέρει στις γερμανικές ομοσπονδίες) δέσποζαν οι αντιλήψεις που ήθελαν τη συνολική ρήξη με τα σοσιαλδημοκρατικά συνδικάτα.²³⁰ Υπό την πίεση των «υπεραριστερών» που πλειοψηφούσαν σε ΚΡΔ και Προφιντέρν ακόμα και καθοδηγητικά στελέχη της ΚΔ στο συνέδριο υποτίμησαν την τακτική του Ενιαίου Μετώπου.²³¹ Στη απόφαση του 5^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ πάνω στην εισήγηση της ΕΕΚΔ στην 5^η παράγραφο καταδικάστηκε ανοιχτά η ακόμη και η «αριστερή σοσιαλδημοκρατία» σαν μια απλή πτέρυγα της πολιτικής της.²³² Η ισχυροποίηση των «υπεραριστερών» τάσεων αναδεικνύεται και από άλλα σημεία των αποφάσεων του 5^{ου} Συνεδρίου, όπως από την εκτίμηση περί «δεξιάς πολιτικής» στη μαζική δράση μιας σειράς κομμάτων (του βουλγαρικού, του γαλλικού, του νορβηγικού, του πολωνικού, του αγγλικού και του αμερικάνικου) στις παραγράφους 7-12 της συνεδριακής απόφασης σχετικά με την εισήγηση του καθοδηγητικού οργάνου της ΚΔ, και πρωταρχικά στην παράγραφο 13 όπου αφενός μεν διαπιστώνονταν σοβαρά θετικά βήματα στην μαζική ανάπτυξη και την ιδεολογική θωράκιση του εργατικού συνδικαλιστικού κινήματος σε διάφορες χώρες και κυρίως στη Γαλλία, αφετέρου δε ασκείτο μια πολύ ήπια κριτική στον «δογματισμό» των Ιταλών κομμουνιστών που απέρριπταν από θέση αρχής την υιοθέτηση εναλλακτικών τακτικών ανά κάθε ξεχωριστή περίπτωση.²³³ Εντούτοις, δεν πρέπει να πιστευθεί ότι αυτή η «αριστερή» στροφή ήταν πλήρης ή ολοκληρωτική καθώς εντός των συζητήσεων του συνεδρίου αναπτύχθηκε οξεία διαπάλη που αφορούσε τόσο τις εκτιμήσεις των επαναστατικών γεγονότων του 1923, όσο και το περιεχόμενο του Ενιαίου Μετώπου και της εργατοαγροτικής κυβέρνησης.²³⁴

²²⁹ E.H Carr, *A History of Soviet Russia. Socialism in One Country 1924-26*, vol.3, part 1, ό.π.,σελ. 70.

²³⁰ Δεν πρέπει να παραβλέπουμε και το βάρος που ασκούσαν στη διαμόρφωση της τακτικής της Προφιντέρν και οι μεγάλες ομοσπονδίες της αμερικανικής ηπείρου που ανήκαν στη δύναμη της και όπου παραδοσιακά υπήρχαν αναρχίζουσες συνδικαλιστικές πρακτικές. Μάλιστα στο διάστημα 1921-23 η επίσημη καθοδήγηση της Προφιντέρν επέδειξε συστηματική ανοχή σε μια σειρά διασπαστικών κινήσεων εντός των συνδικάτων στη Βόρεια και στη Νότια Αμερική, οι οποίες τελικά και οδήγησαν σε μια «αριστερή διάσπαση» μέσα στο ίδιο το Κ.Κ των Η.Π.Α. Για αυτό και η ΚΔ επανειλημμένα εμπόδισε τη δημιουργία αυτόνομων γραφείων της Προφιντέρν στο Μεξικό με περιοχή ευθύνης όλη τη Λατινική Αμερική. Επίσης, ρόλο στη διαμόρφωση της τακτικής της Προφιντέρν αλλά και της ΚΔ προς πιο «σκληρές» θέσεις έπαιξαν και ορισμένες ακόμη συνδικαλιστικές εξελίξεις: τον Απρίλιο του 1924 η ανεξάρτητη αριστερόστροφη νορβηγική εργατική συνομοσπονδία αρνήθηκε μετά από μακρές διαπραγματεύσεις να ενταχθεί στην Προφιντέρν, κάτι που επαναλήφθηκε με τους Φιλανδούς τον Ιούνιο, ενώ μετά το δεξιό πραξικόπημα στη Βουλγαρία τον Ιούνιο η παράνομη εθνική εργατική συνομοσπονδία της χώρας προσχώρησε στην Προφιντέρν για να την ακολουθήσουν στις αρχές του 1924 πιεζόμενα από την αστυνομική καταστολή διάφορα φιλοκομμουνιστικά σωματεία στη Ρουμανία και στη Γιουγκοσλαβία που σχημάτισαν ξεχωριστές «κόκκινες ομοσπονδίες», γεγονός που δείχνει ότι η λεγόμενη «υπεραριστερή στροφή» της ΚΔ μετά το 1928 δεν ήταν κεραυνός εν αιθρία, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά το κομμάτι του εργατικού συνδικαλισμού που αποτελούσε και την καρδιά της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου. Πρβλ. ReinerTosstorf, ό.π.,σς.524-26, 531-36, 674-76

²³¹ Επί παραδείγματι η στροφή του Ζηνόβιεφ προς «αριστερές» θέσεις άρνησης του Ενιαίου Μετώπου ακριβώς μετά το συνέδριο του ΚΡΔ φαίνεται από την επιστολή του προς τα Κ.Κ για την προπαρασκευή της σύγκλησης του 5^{ου} Συνεδρίου που δημοσιεύθηκε στο *Inprecoif* στις 18 Απριλίου 1924, όπου ρητά γράφεται ότι «[...]δεν μπορούμε να αποκρύψουμε από τον εαυτό μας πως στην πράξη οι τακτικές του Ενιαίου Μετώπου επανειλημμένα χρησιμοποιήθηκαν ώστε να ενδυναμωθεί ο σπορτουνισμός, αν και το τελικό ισοζύγιο δείχνει κάποιο κέρδος. Αυτές οι τακτικές είναι σωστές για μια ολόκληρη εποχή. Όμως, πρέπει να λάβουμε αυστηρότερα μέτρα κατά των παρεκκλίσεων, ιδίως των δεξιών που αποτελούν τον κύριο κίνδυνο για τα τμήματα της ΚΔ...η οποία διέρχεται μια περίοδο μεταξύ δύο επαναστατικών κυμάτων από τα οποία το ένα έχει περάσει και το άλλο δεν έχει αναφανεί ακόμη [...], «Αποσπάσματα της Εγκύκλιος Επιστολής του Ζηνόβιεφ για τη σύγκληση του 5ου Συνεδρίου της ΚΔ» (18 Απριλίου 1924), Jane Degras, vol.2, ό.π.,σς. 89-90.

²³² «Απόφαση του 5^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ πάνω στην Εισήγηση της ΕΕΚΔ» (26 Ιουνίου 1924),Jane Degras, vol.2, ό.π.,σς. 104-05.

²³³ «Απόφαση του 5^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ πάνω στην Εισήγηση της ΕΕΚΔ», ό.π., σελ.105

²³⁴ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π.,σς. 235-36.

Το πιο ενδιαφέρον είναι ότι κατά τις εργασίες του συνεδρίου σημειώθηκε η πρώτη σοβαρή επίθεση εναντίον των «αριστερών» πρακτικών που δέσποζαν στην Προφιντέρν και κατά παράδοξο τρόπο αντιστράφηκαν οι ρόλοι της Προφιντέρν και της ΚΔ: ενώ μέχρι τότε η ΚΔ προασπιζόταν την πολιτική του Ενιαίου Μετώπου και η Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνής έβλεπε με σκεπτικισμό τα ανοίγματα προς τη Σοσιαλδημοκρατία, στο 5^ο Συνέδριο ενισχύθηκαν οι «αριστερές», σχεταριστικές τάσεις στην ΚΔ αλλά πολλά στελέχη της Προφιντέρν υπερθεμάτισαν στην αποκατάσταση της οργανωτικής ενότητας του συνδικαλιστικού κινήματος, όχι βέβαια χωρίς αντιπαραθέσεις με τους εκπροσώπους των «αριστερών» αντιλήψεων. Συγκεκριμένα, ενώ τώρα ο Ζηνόβιεφ είχε προσχωρήσει στους «αριστερούς», ο Λοζόφσκυ σαν επικεφαλής της Προφιντέρν ήταν υπέρ της γραμμής που είχε το προεδρείο της ΚΔ τον Ιανουάριο του 1924 όταν κατηγορούσε το KPD ότι ουσιαστικά εγκαταλείπει τα σωματεία στα χέρια των ρεφορμιστών. Καταλύτης στις συζητήσεις ήταν και η πρόσκληση που απηύθυνε τον Μάιο του 1924 η ρεφορμιστική συνδικαλιστική Διεθνής στα σοβιετικά συνδικάτα να ενταχθούν στις γραμμές της διαλύοντας την Προφιντέρν. Ο Λοζόφσκυ στην τοποθέτησή του για τις προοπτικές του εργατικού κινήματος τόνισε ότι τα συνδικάτα είναι η γέφυρα Κ.Κ και μαζών παρά το ότι η Διεθνής Εργατική Ομοσπονδία (International Federation of Trade Unions-IFTU) έχει μετατραπεί σε απεργοσπαστικό βραχίονα στήριξης της άρχουσας τάξης, του φασισμού και της ιμπεριαλιστικής κατοχής του Ρουρ. Το καθήκον των κομμουνιστών έγκειτο στην εξασφάλιση της ενότητας του εργατικού κινήματος και στη συνένωση όλων των χωριστών ομοσπονδιών και σωματείων, αν και παραδέχτηκε την ύπαρξη «παράλληλων οργανώσεων» σε ειδικές περιπτώσεις, όπως και το ότι το κατεξοχήν φυσικό πεδίο εφαρμογής του Ενιαίου Μετώπου είναι οι χώροι εργασίας, τα εργοστάσια και τα συνδικάτα. Ο Ζηνόβιεφ υπήρξε πιο αμφίσημος περιοριζόμενος να επισημάνει ότι τα κόκκινα συνδικάτα είναι μια ενδεδειγμένη επιλογή σε καιρό επαναστατικής ανόδου, ενώ οι «κυκλωτικές επιθέσεις» συνιστούν ένα πιο κατάλληλο τρόπο αγώνα σε φάσεις ύφεσης του κινήματος, ωστόσο απέφυγε επιμελώς να ξεκαθαρίσει τι εννοείται σαν «κυκλωτική επίθεση» και σε ποια φάση-ανοδική ή καθοδική- βρισκόταν το εργατικό κίνημα, ούτως ώστε η τοποθέτησή του νομιμοποιούσε τόσο τις «αριστερές» όσο και τις «δεξιές» συνδικαλιστικές τακτικές. Οι «υπεραριστεροί» πάντως θορυβήθηκαν από την εισήγηση τόσο του Λοζόφσκυ, όσο και των Treint και MacManus (του Γάλλου και Βρετανού αντιπροσώπου), οι οποίοι υπερθεμάτισαν στην κατεύθυνση της ενότητας του συνδικαλιστικού κινήματος στο βαθμό μάλιστα που ο εκπρόσωπος των γαλλικών κόκκινων συνδικάτων δήλωσε ότι η διάσπαση του γαλλικού εργατικού κινήματος τον Δεκέμβριο του 1921 ήταν ένα λάθος που πρέπει να διορθωθεί. Έτσι, οι Ιταλοί αντιπρόσωποι δια στόματος Μπορντίγκα καταδίκασαν απερίφραστα κάθε σκέψη διάλυσης της Προφιντέρν επειδή θα μετέτρεπε την ΚΔ σε λέσχη ιδεολογικής ζύμωσης, ανήμπορη να οργανώσει μαζικούς εργατικούς αγώνες, ενώ και η γερμανική αντιπροσωπία συγκατένευσε με τον Schumacher να τάσσεται κατά της παραμονής των κομμουνιστών στα υπάρχοντα, παλιά σωματεία και τον Heckert να υποστηρίζει ότι οι επαφές των σοβιετικών συνδικάτων με την IFTU, αλλά και η μεικτή αγγλορωσική συνδικαλιστική επιτροπή που λειτουργούσε την ίδια περίοδο, ήταν επαναλήψεις της οπορτουνιστικής εφαρμογής του Ενιαίου Μετώπου από τα «πάνω», κάτι που πολεμούσε τόσο το KPD, όσο και η ΚΔ. Τελικά η ΕΕΚΔ στις 12

Ιουλίου κατέληξε σε μια συμβιβαστική φόρμουλα, ενώ η Κ.Ε του ΚΡΔ σε διακήρυξή της υπογράμμισε ότι μόνο με αποδοχή του προγράμματος της Προφιντέρν μπορεί να ξεκινήσει μια διαδικασία συζητήσεων μεταξύ των διεθνών εργατικών ομοσπονδιών.²³⁵

Αυτές οι τάσεις συγκερασμού μεταξύ «δεξιών» και «αριστερών» αντιλήψεων με κοινό παρανομαστή την αποδοχή των τακτικών του Ενιαίου Μετώπου, αυστηρά από τα «κάτω» διαφαίνονται σε κάποιες βασικές αποφάσεις του 5^{ου} Συνεδρίου. Έτσι, η απόφαση για τη δουλειά στο συνδικαλιστικό κίνημα όριζε ότι ο αγώνας για την ενότητα του συνδικαλιστικού κινήματος είναι ο καλύτερος τρόπος κερδίσματος των μαζών.²³⁶ Ωστόσο, στην ίδια απόφαση σκλήραινε η στάση προς τα σοσιαλδημοκρατικά συνδικάτα σε σημείο που δικαιολογούσε ακόμη και τη διάσπαση των σωματείων που αρχικά αποκηρυσσόταν με όχημα την ενθάρρυνση των πιο αριστερών και ριζοσπαστικών φωνών που δρούσαν εντός των σοσιαλδημοκρατικών ομοσπονδιών να φτάσουν μέχρι την πλήρη ρήξη με τους ηγέτες τους.²³⁷ Πάντως, το 3^ο συνέδριο της Προφιντέρν που ξεκίνησε τις εργασίες του σχεδόν παράλληλα με το συνέδριο της ΚΔ κατέδειξε τη στροφή πολλών κομμουνιστών συνδικαλιστών προς τις ενιαιομετωπικές τακτικές. Ο Λοζόφσκυ εκμεταλλευόμενος την πρόσκληση της IFTU στα ρωσικά συνδικάτα να μετέχουν στις εργασίες της²³⁸ στην εισήγηση του στο συνέδριο της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς πρόβαλε την ανάγκη εξεύρεσης κοινών δράσεων μεταξύ όλων των εργατικών συνομοσπονδιών, κάτι που εκφράστηκε στην απόφαση του συνεδρίου της Προφιντέρν για την ενοποίηση του παγκόσμιου συνδικαλιστικού κινήματος.²³⁹ Ουσιαστικά, αυτές οι ενέργειες της Προφιντέρν μαζί με τις επίσημες επαφές των σοβιετικών συνδικάτων με ρεφορμιστικές ομοσπονδίες που ακολούθησαν στο επόμενο διάστημα μέχρι το χειμώνα του 1924, δείχνουν ότι μέσα στην Προφιντέρν είχε αρχίσει να ενισχύεται ένα ρεύμα που επιδίωκε το βάθεμα της συνδικαλιστικής συνεργασίας με τους ρεφορμιστές, ακόμη και με απόπειρες οικοδόμησης μετώπου από τα «πάνω»,²⁴⁰ ενώ στο ίδιο διάστημα στην ΚΔ μάλλον ε-

²³⁵ «Αποσπάσματα από τις Θέσεις πάνω στην Τακτική των Συνδικάτων, ψηφισμένες από το 5^ο Συνέδριο της ΚΔ» (Ιούλιος 1924), δημοσιευμένες στο *Inprekorr*, iv, 119, 16 Σεπτεμβρίου 1924, Jane Degras, vol.2, ό.π., σσ. 127-30 [πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7].

²³⁶ «Αποσπάσματα από τις Θέσεις πάνω στην Τακτική των Συνδικάτων, ψηφισμένες από το 5^ο Συνέδριο της ΚΔ» (Ιούλιος 1924), ό.π., σελ. 131.

²³⁷ «Αποσπάσματα από τις Θέσεις πάνω στην Τακτική των Συνδικάτων, ψηφισμένες από το 5^ο Συνέδριο της ΚΔ» (Ιούλιος 1924), ό.π., σσ. 131-33 [πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ].

²³⁸ Ήδη από τον Φεβρουάριο του 1924 ο αριστερών τάσεων Allan Purcell είχε εκλεγεί γραμματέας του βρετανικού Γενικού Συμβουλίου Εργατικών Συνδικάτων (TUC) και μαζί με τον επίσης αριστερό George Hicks, γραμματέα της Διεθνούς Επιτροπής του TUC έδειξαν δείγματα καλής θέλησης προς τη Προφιντέρν. Ο Λοζόφσκυ πριν τη σύγκληση των συνεδρίων της ΚΔ και της Προφιντέρν έφερε το ζήτημα ενός ανοίγματος προς τα ρεφορμιστικά συνδικάτα στο Π.Γ του ρωσικού κομμουνιστικού κόμματος και στον Ζηνόβιεφ, τον επικεφαλής της ΚΔ. Πρβλ. Reinerr Tosstorff, *The Red International of Labour Unions (RILU) 1920-37*, ό.π., σσ. 681-82.

²³⁹ Ουίλιαμ Φόστερ, *Ιστορία του Παγκόσμιου Συνδικαλιστικού Κινήματος*, τόμος Β', ό.π., σελ. 74. Ήδη την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1923 η ηγεσία της Προφιντέρν άρχισε συστηματικά να παίρνει πρωτοβουλίες χαλιναγώγησης των «επαναστατικών συνδικαλιστικών στοιχείων στο εσωτερικό της είτε σε συνεργασία με την ΚΔ (Συνδιάσκεψη Ειρήνης στη Φρανκφούρτη τον Μάρτιο του 1923 εναντίον της γαλλικής κατοχής του Ρουρ), είτε μόνη της με επαφές με τις Διεθνείς Κλαδικές και Επαγγελματικές Ομοσπονδίες προκειμένου αυτές να ενταχθούν στη δύναμη της, να προχωρήσουν σε κοινές εργατικές κινητοποιήσεις ή να εγγράψουν στις γραμμές τους τα αντίστοιχα σοβιετικά συνδικάτα (διαπραγματεύσεις μεταξύ Απριλίου και Οκτωβρίου 1923 με τη Διεθνή Ένωση Μεταφορών, τη Διεθνή Ομοσπονδία Μεταλλουργών, τη Διεθνή Ομοσπονδία Υποδηματοποιών και Βυρσοδεφών και τη Διεθνή Ένωση Ομοσπονδιών Εργαζομένων στα Τρόφιμα και στα Ποτά εκ των οποίων επιτυχή έκβαση είχαν μόνο οι επαφές με την τελευταία). Πρβλ. Reinerr Tosstorff, ό.π., σσ. 614-18, 633-42.

²⁴⁰ Reinerr Tosstorff, ό.π., σσ. 654-57. Μάλιστα το Κεντρικό Συμβούλιο της Προφιντέρν δεν δίστασε στις αρχές του 1923 με την Τρίτη του Σύνοδο και κατόπιν πρότασης του A. Nin να προτείνει στους κομμουνιστές συνδικαλιστές της Ισπανίας να ενταχθούν στην αναρχοσυνδικαλιστική ομοσπονδία της C.N.T. (Πρβλ. Reinerr Tosstorff, ό.π., σσ. 659-60). Βέβαια, αυτό το γεγονός δεν μπορεί να ερμηνευτεί μονοδιάστατα σαν ένδειξη του ότι η Προφιντέρν βρισκόταν στην πρωτοπορία του αγώνα υπέρ της ενιαιομε-

νισχύονταν οι πιο σεχταριστικές αντιλήψεις, ώστε σημειώνονταν αλληλοεπικαλύψεις στις αναλύσεις και υπαναχωρήσεις στις διακηρύξεις των δύο οργανώσεων με χαρακτηριστικότερη την κοινή διακήρυξη ΚΔ και Προφιντέρν στα τέλη του Ιουλίου του 1924 που κατακεραύνωνε τους σοσιαλδημοκράτες του Άμστερνταμ ότι διασπών τα σωματεία καλώντας τους εργάτες να τους ξεφορτωθούν, ενώ την ίδια στιγμή προωθούνταν επαφές για κοινή δράση με τους ρεφορμιστές ηγέτες, με αποκορύφωμα το ταξίδι του επικεφαλής των ρωσικών συνδικάτων, του Τόμσκι, στη Βρετανία τον Νοέμβριο για να παραβρεθεί σε συνομιλίες με το TUC.²⁴¹ Οι αμφιταλαντεύσεις οφείλονταν στα διαφορετικά, μολονότι αλληλοσυνδεόμενα, κύρια καθήκοντα που καλούνταν να υλοποιήσουν τα τμήματα της ΚΔ και της Προφιντέρν, εφόσον η πρώτη στόχευε στην άνοδο του πολιτικού αγώνα της εργατικής τάξης μέχρι το στόχο της σοσιαλιστικής επανάστασης, ενώ η δεύτερη στοχευε στην άνοδο του συνδικαλιστικού εργατικού κινήματος το οποίο εκτός από δίαυλος υλοποίησης πολιτικών καθηκόντων ή εργαλείο ιδεολογικής συνειδητοποίησης της εργατικής τάξης, όφειλε να υπερασπιστεί τα άμεσα οικονομικά συμφέροντα των μελών των σωματείων στις καθημερινές αντιπαραθέσεις με την εργοδοσία, γεγονός που ωθούσε βαθμιαία πολλά κομμουνιστικά στελέχη που δραστηριοποιούνταν επί μακρόν κατ' αποκλειστικότητα στον εργατικό συνδικαλισμό σε κινήσεις που διασφάλιζαν τη μέγιστη δυνατή ενότητα των εργατών ως μελών των σωματείων και ενεργών συνδικαλιστών.²⁴² Επιπλέον, η σχετική μαζική μεγέ-

τωπικής πολιτικής, όπως έχει υποστηρίξει στην κατά τα άλλα σημαντικότερη μελέτη του ο Tosstorf. Δεδομένης της προέλευσης του Nip από την CNT και της εχθρικής στάσης της τελευταίας προς το ισπανικό K.K και την U.G.T, την εργατική ομοσπονδία των Σοσιαλιστών, μάλλον η συγκεκριμένη κίνηση είχε τις αντίθετες προθέσεις και επρόκειτο για μια ακόμη εκδήλωση του «σεχταριστικού» και «αντιπολιτικού» πνεύματος που ελλόχευε στην καρδιά και στο μυαλό μιας μεγάλης μάζας των αγωνιστών της Προφιντέρν.

²⁴¹E.H Carr, *A History of Soviet Russia. Socialism in One Country 1924-26*, vol.3, part 1, ό.π., σσ.564-5, 569-70.

²⁴²Το πώς αυτή η αναγκαιότητα ριζοσπαστικής πολιτικοποίησης των εργατών από την σκοπιά της ΚΔ μπορούσε να οδηγήσει σε υποτίμηση έως συστηματική άρνηση της πολιτικής της ενότητας του εργατικού συνδικαλιστικού κινήματος που τότε έμπαινε σαν το κύριο έργο της Προφιντέρν εκφράζεται ξεκάθαρα σε ένα άρθρο του Στάλιν τον Σεπτέμβριο του 1924 στο περιοδικό *Μπολσεβίκος*: «[...]Πιο δύσκολες και ιδιόμορφες είναι οι συνθήκες ανάπτυξης των συνδικάτων της Δύσης. Πρώτον, τα συνδικάτα αυτά περιρίζονται στη στενά δοκιμασμένη επαγγελματική πρακτική τους και είναι εχθρικά απέναντι στο σοσιαλισμό γιατί αναπτύχθηκαν πριν από τα σοσιαλιστικά κόμματα και χωρίς τη βοήθεια τους και συνήθισαν να κοκκορεύονται για την ανεξαρτησία τους, βάζοντας τα στενά επαγγελματικά τους συμφέροντα πάνω από τα ταξικά συμφέροντα[...]Δεύτερο, είναι συντηρητικά στο πνεύμα και εχθρικά απέναντι σε κάθε επαναστατική πρωτοβουλία, γιατί έχουν επικεφαλής τους την παλιά, πουλημένη συνδικαλιστική γραφειοκρατία που συντηρείται από την αστική τάξη και είναι πάντα έτοιμη να θέσει τα συνδικάτα στην υπηρεσία του ιμπεριαλισμού. Τέλος, τα συνδικάτα αυτά ενωμένα γύρω από τους συνδικαλιστές του Άμστερνταμ αποτελούν τη ρεφορμιστική στρατιά εκατομμυρίων ανθρώπων πάνω στους οποίους στηρίζεται το καπιταλιστικό καθεστώς.[...]όμως μια σημαντική μερίδα των επαναστατικών συνδικάτων μη θέλοντας να προκαλέσει διάσπαση στο συνδικαλιστικό κίνημα συνεχίζει να παραμένει στη Συνδικαλιστική Διεθνή του Άμστερνταμ και να υπακούει στην πειθαρχία της. Δεύτερο, στις χώρες της Ευρώπης που παίζουν ακόμη αποφασιστικό ρόλο (Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία) οι εκπρόσωποι του Άμστερνταμ εκπροσωπούν ακόμη την πλειοψηφία των εργατών.[...]Το να νομίζει κανείς ότι μπορεί να κατακτήσει τη δικτατορία του προλεταριάτου ενάντια στη θέληση αυτών των εκατομμυρίων σημαίνει ότι γελιέται οικτρά, ότι ξέφυγε από το έδαφος του λενινισμού[...]. Γι' αυτό το καθήκον μας είναι να κατακτήσουμε αυτά τα εκατομμύρια με το μέρος της επανάστασης και του κομμουνισμού, να τα απαλλάξουμε από την επιρροή της αντιδραστικής συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας ή τουλάχιστον να πετύχουμε ώστε η στάση τους απέναντι στον κομμουνισμό να χαρακτηρίζεται από ευμενή ουδετερότητα. Έτσι είχε το ζήτημα μέχρι πρόσφατα. Αλλά τώρα η κατάσταση αλλάζει προς το καλύτερο.[...]Η ιμπεριαλιστική φάση του καπιταλισμού φέρνει μαζί της το πλάτεμα του εδάφους για τα στενά, αντιδραστικά συνδικάτα, όμως στενεύει την υλική τους βάση γιατί το ιμπεριαλιστικό υπερκέρδος αποτελεί το αντικείμενο διαπάλης μιας σειράς χωρών και οι αποικίες έχουν ολοένα και λιγότερο τη διάθεση να παραμείνουν στο ρόλο των αποικιών.[...] Από εδώ η κολοσσιαία ανεργία και η αύξηση της δυσαρέσκειας των εργατών προς τα αντιδραστικά συνδικάτα. Από εδώ και η ιδέα του ενιαίου μετώπου στον τομέα της οικονομικής πάλης των εργαζομένων και το σχέδιο της ένωσης των δύο Συνδικαλιστικών Διεθνών σε μια ενιαία Διεθνή, ικανή να οργανώσει την αντίσταση ενάντια στο κεφάλαιο. Οι λόγοι των ρεφορμιστών στο συνέδριο της Διεθνούς του Άμστερνταμ στη Βιέννη (Ιούνιος 1924) για διαπραγματεύσεις με τα ρωσικά συνδικάτα και η έκκληση των αγγλικών συνδικάτων στο συνέδριο τους (Σεπτέμβριος 1924) για ενότητα δεν είναι τίποτα άλλο από την έκφραση της πίεσης των μαζών προς την αντιδραστική, συνδικαλιστική γραφειοκρατία.[...]Η εμφάνιση αριστερών στοιχείων στο αγγλικό εργατικό κίνημα είναι ο πιο σίγουρος δείκτης που μας λέει ότι «εκεί», στο Άμστερνταμ τα πράγματα δεν πάνε και τόσο καλά. Μερικοί νομίζουν ότι η καμπάνια για την ένωση των συνδικάτων είναι απαραίτητη τώρα ακριβώς, επειδή στο Άμστερνταμ εμφανίστηκαν αριστερά στοιχεία που πρέπει να τα υποστηρίξουμε οπωσδήποτε με όλες μας τις δυνάμεις και με όλα τα μέσα. Αυτό δεν είναι σωστό ή πιο σωστά είναι σωστό μέχρι ενός ση-

θυνση πολλών Κ.Κ πέρα από τα περιορισμένα αρχικά τους όρια που περιέκλειαν ολιγάριθμους μαρξιστές διανοούμενους και ομάδες ριζοσπαστικοποιημένων συνδικαλισμένων εργατών, καθιστούσε για πολλούς κομμουνιστές πιο σημαντικό το ρόλο του κόμματος σε σχέση με το συνδικάτο για την οργάνωση και τη μαζικοποίηση του εργατικού κινήματος, γεγονός που αντικειμενικά τροφοδοτούσε μέσα στην ΚΔ τις πιο «αριστερές» φωνές που εξαρχής, ή στην πορεία, δεν έβλεπαν με καλό μάτι το Ενιαίο Μέτωπο. Το ζήτημα είχε και την ψυχολογική και ηλικιακή διάσταση του. Όσοι μέσα στην ΚΔ και στα δυτικά Κ.Κ έβλεπαν στα 1924-5 ότι η κύρια έκφραση των τακτικών του Ενιαίου Μετώπου σχετίζεται με τα ανοίγματα προς τους αριστερούς ρεφορμιστές μέσα από την καμπάνια για τη διεθνή συνδικαλιστική ενότητα, μάλλον ήταν απαισιόδοξοι ως προς τις προοπτικές μιας άμεσης ανόδου του επαναστατικού κινήματος στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, γι' αυτό και προσέβλεπαν στη συγκέντρωση εργατικών δυνάμεων μέσα από την απόκρουση των εργοδοτικών μέτρων εντατικοποίησης της εργασίας και μείωσης της τιμής της αμοιβής της, κάτι που έωνε όλους τους εργάτες ανεξαρτήτως του πολιτικού και ιδεολογικού τους προσανατολισμού. Όσοι από την άλλη θεωρούσαν ότι η προλεταριακή επανάσταση στα ανεπτυγμένα καπιταλιστικά κράτη δεν αποτελεί ένα μακρινό ενδεχόμενο λόγω της όξυνσης των ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών και της ανόδου του κινήματος ανεξαρτησίας των αποικιών, έβλεπαν το Ενιαίο Μέτωπο αποκλειστικά από τα «κάτω» και υπέτασσαν τους στόχους πάλης του συνδικαλιστικού κινήματος στους ευρύτερους σχεδιασμούς του κομμουνιστικού κόμματος. Η αντιστροφή των συσχετισμών μεταξύ «δεξιών» και «αριστερών» αναγνώσεων του Ενιαίου Μετώπου στην ΚΔ και στην Προφιντέρν εκείνο το διάστημα οφειλόταν και σε έναν ακόμη παράγοντα που μέχρι τότε δεν υπήρχε στον ορίζοντα της ΚΔ. Πρόκειται για το ρόλο των Κομμουνιστικών Νεολαίων. Η Κομμουνιστική Διεθνής Νέων (ΚΔΝ) είχε ιδρυθεί το Νοέμβριο του 1919 σαν ένα ολιγάριθμο καθοδηγητικό επιτελείο και το πρόγραμμα που επεξεργάστηκε στο ιδρυτικό της συνέδριο η ΚΔΝ ακολουθούσε τη γενική γραμμή του προγράμματος της Κομμουνιστικής Διεθνούς με τη διαφορά ότι ήταν προσαρμοσμένο στα προβλήματα και στις διεκδικήσεις της νέας γενιάς. Ιδιαίτερη προσοχή δινόταν στους όρους ζωής και δουλιάς των νέων, στα ζητήματα που συνδέονταν με το μιλιταρισμό και την εκπαίδευση. Σ' εκείνο το πρόγραμμα, όμως, αποδιδόταν στη νεολαία ο ρόλος της πρωτοπορίας του επαναστατικού κινήματος και οι σχέσεις ανάμεσα στις Ομοσπονδίες Κομμουνιστικών νεολαίων και στα Κ.Κ ορίζονταν σαν σχέσεις ίσων, ανεξάρτητων, φιλικών οργανώσεων.²⁴³ Στο αμέσως επόμενο διάστημα μέχρι το 5^ο Συνέδριο της ΚΔ σε αρκετά Κ.Κ αναπτύχθηκαν ικανοποιητικά οι οργανώσεις Κομμουνιστικής Νεολαίας των οποίων στελέχη άρχισαν να μετεκπαιδευόταν στην ΕΣΣΔ και να παίρνουν στελεχικές θέσεις στο μηχανισμό της ΚΔ και στην καθοδήγηση των εθνικών κομμάτων, και με τον επαναστατικό τους ενθουσιασμό αυτοί οι νεολαίοι πρωταγωνίστησαν στην πάλη κατά

μείου. Το ζήτημα είναι ότι τα κομμουνιστικά κόμματα της Δύσης γίνονται μαζικές οργανώσεις, μετατρέπονται σε αληθινά μπολσεβίκικα κόμματα, αναπτύσσονται και βαδίζουν για την εξουσία παράλληλα με την αύξηση της δυσαρέσκειας των πλατιών εργατικών μαζών, τα πράγματα δηλαδή βαδίζουν προς την προλεταριακή επανάσταση. Όμως, δεν μπορούμε να ανατρέξουμε την αστική τάξη, χωρίς να της αφαιρέσουμε το στήριγμα της που είναι οι συνδικαλιστές του Άμστερνταμ.[...] Πρέπει βέβαια να υποστηρίξουμε τους αριστερούς και να τους σπρώξουμε μπροστά, αλλά αυτό θα γίνει μόνο στην περίπτωση που η σημαία των επαναστατικών συνδικάτων δεν θα υποσταλεί, στην περίπτωση που οι αντιδραστικοί του Άμστερνταμ θα μαστιγώνονται για τις προδοσίες και το διασπαστικό τους ρόλο, στην περίπτωση που οι αριστεροί ηγέτες θα κριτικάρονται για τη μεσοβέζικη στάση τους και την αναποτελεσματικότητά τους ενάντια στους αντιδραστικούς ηγέτες» (I.B Στάλιν, «Η Διεθνής Κατάσταση»(20-9-1924), Άπαντα, τόμος 6, ό.π., σσ.336-40).

²⁴³Victor Privalov, *The Young Communist International and It's Origins*, Progress Publishers, Moscow 1971, σσ. 122-26.

του οπορτουνισμού, συνέβαλαν αποφασιστικά στη δημιουργία κομμουνιστικών κομμάτων, ενώ από τις τάξεις τους ξεπήδησαν νέα κομμουνιστικά στελέχη που είχαν το κύριο μέτωπο τους στραμμένο εναντίον του ρεφορμισμού χωρίς μακρόχρονη εμπειρία της δράσης μέσα στο συνδικαλιστικό κίνημα. Εκ των πραγμάτων λοιπόν, όλα αυτά αντανακλώνταν στις ιδεολογικές και πολιτικές αντιλήψεις των νέων κομμουνιστών, στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονταν τη σχέση κόμματος και συνδικάτων, τον δικό τους ρόλο ειδικά αλλά και το ρόλο της νεολαίας γενικότερα στο πλαίσιο του επαναστατικού κινήματος.²⁴⁴ Στο δεύτερο συνέδριό της, που έγινε στην Πετρούπολη και στη Μόσχα (από 19 Ιούλη έως 7 Αυγούστου του 1920), η Κομιντέρν συζήτησε διεξοδικά το ζήτημα των σχέσεων των τμημάτων της με τις οργανώσεις της Κομμουνιστικής Νεολαίας. Κατέληξε μάλιστα στην παρακάτω θέση, την οποία και αποτύπωσε στο άρθρο 15 του καταστατικού της:

*«Η Διεθνής Ένωση της Κομμουνιστικής Νεολαίας είναι υποταγμένη στην Κομμουνιστική Διεθνή και στην Εκτελεστική της Επιτροπή. Η Εκτελεστική Επιτροπή της ορίζει αντιπρόσωπο στην Εκτελεστική Επιτροπή της Κομμουνιστικής Διεθνούς με πραγματική ψήφο. Η Εκτελεστική Επιτροπή της Κομμουνιστικής Διεθνούς έχει το δικαίωμα να ορίζει αντιπρόσωπό της στην Εκτελεστική Επιτροπή της Ενώσεως Νεολαίας με πραγματική ψήφο. Οι οργανικές σχέσεις μεταξύ της Ενώσεως της Νεολαίας και του Κομμουνιστικού Κόμματος κάθε χώρας βασίζονται απάνω στην ίδια αρχή».*²⁴⁵ Μολονότι αναγνωριζόταν ο καθοδηγητικός έλεγχος της ΚΔ και των Κ.Κ στις οργανώσεις της Νεολαίας, η παρουσία κομματικών αντιπροσώπων στις Νεολαίες επέτρεψε το σχηματισμό νέων ομαδοποιήσεων στο εσωτερικό των Κ.Κ με ορμητήριο και στήριγμα τις οργανώσεις Νεολαίας ή λειτούργησε ενίοτε σαν διαύλος τροφοδότησης του κόμματος με αντιλήψεις, κατά κανόνα «αριστεριστικές», που ευδοκίμουςαν στο εσωτερικό των οργανώσεων Νεολαίας. Στο 3ο Συνέδριό της η Κομμουνι-

²⁴⁴Victor Privalov, ό.π.,σσ. 141-45. Ουσιαστικά, πολλοί στο εσωτερικό των οργανώσεων της ΚΔΝ παρά την αναγνώριση της ιδεολογικής καθοδήγησης των Κ.Κ, μέσω της κατοχύρωσης της οργανωτικής αυτονομίας της ΚΔΝ εν πολλοίς αυτονομούνταν και πολιτικά στο βαθμό που σε ορισμένους χώρους δουλειάς ή στις μαζικές εκπαιδευτικές δομές δεν υπήρχαν κομματικές οργανώσεις ή υποκαθίσταντο από τις νεολαϊστικές οργανώσεις. Αυτή η πραγματικότητα επίσημα είχε αναγνωριστεί στο Πρόγραμμα του Πρώτου Συνεδρίου της ΚΔΝ όπου στις παραγράφους 3 έως 5 και 14 όχι μόνο αναγνωριζόταν η ανάγκη δημιουργίας ξεχωριστών οργανώσεων νέων εργαζομένων λόγω των ψυχολογικών ιδιομορφιών και των ειδικών εκπαιδευτικών απαιτήσεων της ηλικίας τους, αλλά και αυτοί τοποθετούνταν στην πρωτοπορία της εργατικής τάξης και του επαναστατικού της κινήματος, ενώ η υπαγωγή των οργανώσεων της Νεολαίας στα Κ.Κ οριζόταν αποκλειστικά ως σχέση ιδεολογικής καθοδήγησης: «3.Η συγκρότηση ξεχωριστών προλεταριακών οργανώσεων νεολαίας είναι αναγκαία α) από τη θέση των νέων στην παραγωγή και στην κοινωνία που τους αναγκάζει να προστατεύουν τα ειδικά τους συμφέροντα, από την αναδιοργάνωση της εργασίας και του σχολικού συστήματος, β) από τα ψυχολογικά τους γνωρίσματα (κυριαρχία του συναισθήματος πάνω στη λογική, διάθεση για συνεργασία, μεγαλύτερη δεκτικότητα στις νέες και στις επαναστατικές ιδέες, αγωνιστικότητα και τάση αυτοθυσίας), γ) από την αναγκαιότητα αναπροσαρμογής των εκπαιδευτικών διαδικασιών και των τρόπων κοινωνικοποίησης και επαναστατικής διαπαιδαγώγησης τους ώστε να αναπτυχθούν οι κατάλληλες μέθοδοι που θα μεταδώσουν στους νέους εργάτες όλες τις ικανότητες που χρειάζονται για την μελλοντική τους ένταξη στην εμπροσθοφυλακή του προλεταριακού και επαναστατικού κινήματος. 4.Οι νέοι εργαζόμενοι είναι τώρα το πιο ενεργό, μαχητικό και επαναστατικό κομμάτι της εργατικής τάξης. Το τωρινό κύριο καθήκον των Ενώσεων της Κομμουνιστικής Νεολαίας είναι να εντείνουν την προπαγάνδα μέσα στις πλατιές μάζες των εργατών, να τους οργανώσουν και να τους οδηγήσουν σε διαδηλώσεις και πολιτικές ενέργειες για την άμεση εφαρμογή του Κομμουνισμού και την ανατροπή της καπιταλιστικής τυραννίας[...] 5.[...]στον πολιτικό της αγώνα η Κομμουνιστική Νεολαία ακολουθεί τις ίδιες αρχές των τοπικών τμημάτων της Κομμουνιστικής Διεθνούς και οι σχέσεις τους διέπονται από δύο θεμελιώδεις κανόνες: την οργανωτική αυτοτέλεια της Νεολαίας και το συντονισμό και την αμοιβαία βοήθεια μεταξύ αυτής και των τμημάτων της Κομμουνιστικής Διεθνούς. 14. Η Κομμουνιστική Διεθνής Νέων στέκεται πάνω στη βάση και στις αρχές που ψήφισε το Πρώτο Συνέδριό της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Η Εκτελεστική Επιτροπή της ΚΔΝ συνεργάζεται με την αντίστοιχη της ΚΔ και βρίσκεται σε οργανωτική σύνδεση μαζί της». *The Programs of the Young Communist International, published by the E.C of Y.C.I, Publishing House of the Young International, Berlin-Schoeneberg, 1923, σσ. 22-23.*

²⁴⁵ «Καταστατικές Αρχές Λειτουργίας της Κομμουνιστικής Διεθνούς, ψηφισμένες στο 2^ο Συνέδριό της ΚΔ» (5 Αυγούστου 1920) στο *The Communist International (1919-1943). Documents, selected and edited by Jane Degras, Volume I (1919-1922)*, ό.π.,σελ. 166.

στική Διεθνής απασχολήθηκε εκτενέστερα με το ζήτημα της Νεολαίας και κατέληξε σε ειδική απόφαση στην οποία μεταξύ άλλων υπογραμμίστηκε ότι τα κομμουνιστικά κόμματα θα αναλάμβαναν το ρόλο της πρωτοπορίας που έπαιζαν οι νέοι ως προς την ανεξάρτητη πολιτική δράση και την πολιτική διεύθυνση και ότι καθήκον των κομμουνιστικών νεολαϊστικών οργανώσεων θα ήταν να ακολουθούν το πρόγραμμα, την τακτική και τις πολιτικές εντολές της ΚΔ σε διεθνές επίπεδο και των εθνικών τμημάτων της σε εθνικό επίπεδο και να ενσωματώνονται στο κοινό επαναστατικό μέτωπο. Μια απ' τις αμεσότερες και σπουδαιότερες υποχρεώσεις των νεολαίων είναι να πετάξουν όλα τα λείψανα της ιδέας περί διεθυντικού τους ρόλου, που τους έχουν μείνει απ' την εποχή της απόλυτης αυτονομίας τους.²⁴⁶ Η ειδική ενασχόληση της ΚΔ με την ΚΔΝ και τα τμήματά της δείχνει το σημαντικό ρόλο των τελευταίων στις εσωκομματικές διαμάχες εκείνης της περιόδου πριν τη λεγόμενη «μπολσεβικοποίηση», ενώ η ίδια η συνεδριακή απόφαση αποτελούσε και έ-ναν σταθμό στην πορεία της «μπολσεβικοποίησης» γιατί ρητά οριζόταν ότι στον κοινό αγώνα για τη γρήγορη πραγματοποίηση της προλεταριακής επανάστασης είναι αναγκαία η πιο μεγάλη ομοιομορφία και η πιο αυστηρή συγκεντρωτικότητα. Η πολιτική διεύθυνση από διεθνή άποψη δεν μπορούσε να ανήκει παρά στην Κομμουνιστική Διεθνή και, στις διάφορες χώρες, στα τοπικά τμήματα της Διεθνούς. Οι οργανώσεις της κομμουνιστικής νεολαίας, παρά την οργανωτική τους αυτονομία, είχαν υποχρέωση να υποταχτούν σ' αυτή την πολιτική διεύθυνση ως διάμεσος και ερμηνευτής της πολιτικής θελήσεως της Κομμουνιστικής Διεθνούς σ' όλα τα τμήματά της.²⁴⁷ Με το 2^ο Συνέδριο της το 1921 η ΚΔΝ δεσμεύτηκε στην εφαρμογή των υποδείξεων της ΚΔ, όμως οι φιλικοί και ιδεολογικοί δεσμοί διάφορων στελεχών που είχαν γαλουχηθεί μέσα στις γραμμές της ΚΔΝ παρέμειναν, ενισχύοντας και τα επόμενα χρόνια μέσα σε ορισμένα Κ.Κ ιδεολογικές τάσεις και πολιτικές συμπεριφορές που συνέκλιναν προς μια «αριστερή και σεχταριστική» αντίληψη.²⁴⁸ Επίσης, δεν πρέπει να υποτιμηθεί το γεγονός ότι παρά την επιβολή της άμεσης πολιτικής καθοδήγησης των Κ.Κ και της ΚΔ στην ΚΔΝ και στις οργανώσεις της ύστερα από το 3^ο Συνέδριο της ΚΔ, μέσα στις οργανώσεις των Κομμουνιστικών Νεολαίων και στο στελεχικό τους δυναμικό συνέχισαν να επιβιώνουν και να αναπαράγονται «αριστερές» αντιλήψεις που προέτασαν την πλήρη πολιτική και οργανωτική διάσπαση του εργατικού κινήματος, καθώς οι αποφάσεις της ΚΔΝ περί της αναγκαιότητας της θεσμοθέτησης ξεχωριστών συνδικαλιστικών αντιπροσώπων μέσα στα σωματεία για τις ομάδες των μαθητευόμενων νέων εργατών εκλαμβάνονταν από μερίδα των νέων κομμουνιστών και της καθοδήγησής τους ως το πρόπλασμα ενός πραγματικού επαναστατικού συνδικαλισμού, ανεξάρτητου από τους ρεφορμιστές συνδικαλιστές ηγέτες που κατά

²⁴⁶ «Απόφαση για την Κομμουνιστική Διεθνή και το κίνημα της Κομμουνιστικής Νεολαίας» (12 Ιουλίου 1921), στο *Γ' Διεθνής. Τα Τέσσερα Πρώτα Συνέδρια. Θέσεις, Αποφάσεις, Μανιφέστα*, ό.π., σσ. 344-45 [πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8].

²⁴⁷ «Απόφαση για την Κομμουνιστική Διεθνή και το κίνημα της Κομμουνιστικής Νεολαίας» (12 Ιουλίου 1921), ό.π., σσ. 345-46.

²⁴⁸ Κατά τις εργασίες του 2^{ου} Συνεδρίου της ΚΔΝ κορυφώθηκε η αντιπαράθεση μεταξύ αυτών που προασπίζονταν την οργανωτική και πολιτική αυτονομία των οργανώσεων της Νεολαίας (επρόκειτο κυρίως για νεολαίους της Δυτικής Ευρώπης, ιδίως από τη Γερμανία, οι οποίοι εκφράζονταν από τον τότε γραμματέα της ΚΔΝ Willi Munzenberg) και εκείνων που απαιτούσαν την πλήρη υπαγωγή των νεανικών τμημάτων στον έλεγχο της ΚΔ και των Κ.Κ (επρόκειτο κυρίως για τους Ρώσους νεολαίους που εκφράζονταν από τον Lazar Shatskin). Μάλιστα, οι εργασίες του Συνεδρίου δύο φορές διακόπηκαν και συνεχίστηκαν σε διαφορετικές πόλεις και χώρες τόσο λόγω της αστυνομικής καταστολής, όσο και εξαιτίας των συγκρούσεων στο εσωτερικό της ΚΔΝ. Πρβλ. Victor Privalov, ό.π., σσ. 153-59, E.H. Carr, *A History of Soviet Russia. Socialism in One Country 1924-26*, vol.3, ό.π., σσ. 403-404 και Richard Cornell, *Revolutionary Vanguard: The Early Years of the Communist Youth International, 1914-1924*, University of Toronto Press, 1982, σσ. 176-78.

κανόνα πλειοψηφούσαν στις περισσότερες εργατικές οργανώσεις των ενηλίκων και πιο ηλικιωμένων εργαζομένων.²⁴⁹ Στο διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ του 5^{ου} και 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ στελέχη της ΚΔΝ που συν τω χρόνω ανέλαβαν καθοδηγητικές θέσεις μέσα στα εθνικά Κ.Κ και στο μηχανισμό της ΚΔ «έρριξαν το βάρος τους» υπέρ των πιο «σκληρών» και σεχταριστικών επιλογών στη γενική πολιτική γραμμή και στη συνδικαλιστική τακτική του κομμουνιστικού κινήματος, ενώ και προ του 5^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ, όπως και μετά από αυτό, φαίνεται ότι υπήρχαν περιπτώσεις όπου οι σχεδιασμοί των καθοδηγητικών οργάνων της ΚΔΝ δεν ευθυγραμμίζονταν απόλυτα με τη γραμμή του ρωσικού Κ.Κ, το οποίο κατά την κυρίαρχη ερμηνευτική άποψη, μετά το 1924 κινεί τα νήματα της ΚΔ και των τμημάτων της. Ενδεικτικά, στην 4^η Σύνοδο του Γραφείου²⁵⁰ της ΚΔΝ (13-20 Ιουλίου 1923) στη Μόσχα, όπου μετείχαν 91 αντιπρόσωποι από 38 οργανώσεις Νεολαίας με θέμα την εφαρμογή των πολιτικών κατευθύνσεων του 3^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ στο κίνημα της νεολαίας και την οργανωτική αναπροσαρμογή των κομμουνιστικών νεολαίων από την εδαφική βάση στην κλαδική-εργοστασιακή αποφασίστηκε η δημιουργία μιας Διεθνούς Επιτροπής για να αναπροσαρμόσει πλευρές του Προγράμματος της ΚΔΝ χωρίς τη συμμετοχή κάποιου Ρώσου αντιπροσώπου. Τουναντίον, αυτή θα περιελάμβανε μέλη από εκείνες ακριβώς τις οργανώσεις Νεολαίας που στηλιτεύονταν από τη ρωσική αντιπροσωπεία, αλλά και από το κεντρικό καθοδηγητικό όργανο, ότι δεν έχουν κατανοήσει τη σημασία της οργανωτικής αρχής ανά βιομηχανικό και παραγωγικό κλάδο.²⁵¹ Ειδικά όσον αφορά το πόσο τα εθνικά τμή-

²⁴⁹ Παρά την πολιτική υπαγωγή των τμημάτων της ΚΔΝ στα Κ.Κ και τον στενότερο έλεγχο της καθοδήγησης της ΚΔΝ από την ΚΔ η διακριτή οργάνωση των νέων μαθητευομένων μέσα στα σωματεία που ήταν απαραίτητη για την καλύτερη διεκδίκηση των ειδικών συμφερόντων των νέων που απασχολούνταν στη μαθητεία αλλά και τροφοδοτούσε «διασπαστικές» τάσεις, επικυρώθηκε τόσο με τις αποφάσεις του 2^{ου} Συνεδρίου της ΚΔΝ που άρχισε τις εργασίες του στην Ιένα τον Απρίλιο του 1921 και τις ολοκλήρωσε στη Μόσχα τον Ιούλιο, όσο και επιβεβαιώθηκε εκ νέου στο 3^ο Συνέδριο της ΚΔΝ που πραγματοποιήθηκε στο διάστημα 4 με 16 Δεκεμβρίου στη Μόσχα και το οποίο επεχείρησε να αντιστοιχίσει την οργανωτική δομή της ΚΔΝ με αυτήν της κομματικής οικοδόμησης βάσει του εργοστασιακού πυρήνα που προωθούσε το ίδιο διάστημα η Κομιντέρν: «Εφόσον το νεολαϊστικό εργατικό κίνημα αποτελεί τμήμα του συνολικού εργατικού κινήματος δεν χρειάζεται επιπλέον οργανώσεις πέραν της Κομμουνιστικής Νεολαίας για τις διάφορες πολιτικές, οικονομικές, αθλητικές δραστηριότητες οι οποίες οργανώνονται από τους υπάρχοντες θεσμούς του εργατικού κινήματος συνολικά. Η ΚΔΝ είναι η μαζική οργάνωση της εργατικής νεολαίας και κομμάτι του εργατικού κινήματος και εκπροσωπεί τα ειδικά συμφέροντα αυτής με όλους τους τρόπους. Είναι το μαζικό σχολείο κομμουνιστικής διαπαιδαγώγησης της νέας γενιάς εργατών και ο φορέας απόκτησης πρακτικής εμπειρίας μέσα από την οργάνωση της συμμετοχής των νέων στους αγώνες του εργατικού κινήματος, η οποία συμπληρώνεται και από ιδεολογική, θεωρητική κατάρτιση. Προς το παρόν οι οργανώσεις Νεολαίας είναι οι πιο αφοσιωμένοι βοηθοί των Κ.Κ και η πιο βασική πηγή τροφοδότησης των γραμμών τους για το μέλλον. [...] Το Πρόγραμμα μας προβάλλει τη ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ και απαιτεί για τη Τεχνική Εκπαίδευση και το Σύστημα της Μαθητείας [...] την απαγόρευση της εκμετάλλευσης των μαθητευομένων με την απαγόρευση της πρόσληψης μαθητευομένων πάνω από μια αναλογία και την απαγόρευση των διακρίσεων σε βάρος των μαθητευομένων και τον εξαναγκασμό τους σε απλήρωτη επιπλέον δουλειά. Διετή μαθητεία, όπου θα συμπεριλαμβάνεται και η δοκιμαστική περίοδος, η οποία κρίνεται ικανοποιητική από την άποψη της σημερινής οργάνωσης της καπιταλιστικής παραγωγής. Απαγόρευση της οικόσιτης εργασίας και της απασχόλησης μαθητευομένων σε κλάδους εκτός της ειδικότητάς τους. Αυστηρή επίβλεψη των όρων εργασίας και μάθησης των μαθητευομένων από τα εργατικά σωματεία, τις ομοσπονδίες και τα εργατικά συμβούλια με δικούς τους εκπροσώπους. Ανάλογα, όλοι οι μαθητευόμενοι σε κάθε κλάδο πρέπει να έχουν τη δική τους οργάνωση και τους δικούς τους εκλεγμένους εκπροσώπους στα εργατικά συνδικάτα [...] Τα συνδικάτα είναι οι μαζικές οργανώσεις του προλεταριάτου για την προστασία των οικονομικών του συμφερόντων. Η ΚΔΝ τάσσεται υπέρ της πλήρους ισότητας μαθητευομένων και ενηλίκων μέσα στα σωματεία και τα πιέζει για να προασπιστούν τις ιδιαίτερες ανάγκες των νέων εργατών. Γι' αυτό και το κάθε μέλος της ΚΔΝ οφείλει να είναι μέλος του σωματείου του κλάδου του. Παρόλα αυτά, η ΚΔΝ έχει πλήρη επίγνωση ότι μόνο τα επαναστατικά συνδικάτα θέλουν και μπορούν να προσατέψουν τα συμφέροντα όλων των εργατών, νέων και μεγαλύτερων. Ως εκ τούτου αντιτίθεται στη ρεφορμιστική γραφειοκρατία των συνδικάτων και προσπαθεί να τα επαναστατικοποιήσει υποστηρίζοντας την Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή», «Σχέδιο του Νέου Προγράμματος της ΚΔΝ, όπως εγκρίθηκε στο Τρίτο Συνέδριο της ΚΔΝ στη Μόσχα, τον Δεκέμβριο του 1922» στο *The Programs of the Young Communist International, published by the E.C of Y.C.I.*, ό.π., σσ.35-36.

²⁵⁰ Η Σύνοδος των Γραφείων της ΚΔΝ ήταν κομματικό σώμα αντίστοιχο της Ευρείας Ολομέλειας της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔ.

²⁵¹ Πρβλ. «Σύμφωνα με την ανάγκη το Πρόγραμμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς Νέων τελικά να εγκριθεί από το 5^ο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς (που θα πραγματοποιηθεί πριν από το 4^ο Συνέδριο της Οργάνωσης της Νεολαίας) η Σύνοδος του Γρα-

ματα της ΚΔΝ είχαν ανταποκριθεί στο νέο οργανωτικό μοντέλο, διαφωτιστικός είναι ο απολογισμός της διας της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔΝ για το διάστημα μεταξύ του 3^{ου} και του 4^{ου} Συνεδρίου της οργάνωσης, όπου γινόταν επίσημα παραδοχή πως σε ελάχιστες οργανώσεις είχε αρχίσει η συστηματική εμπέδωση και εκλαΐκευση του.²⁵² Πόσο δε «καρπερό φυτώριο» αριστεριστικών αντιλήψεων που υποβάθμιζαν στην πράξη την ενιαιομετωπική πολιτική της ΚΔ υπήρξε η ΚΔΝ, φαίνεται ενδεικτικά στο προπαγανδιστικό φυλλάδιο που έγραψε για λογαριασμό της ΚΔΝ το ηγετικό στέλεχος της βρετανικής Κομμουνιστικής Νεολαίας William Rust στα 1927, όπου δεν γίνεται σε καμία από τις 15 σελίδες του απλή νύξη ή αναφορά στο Ενιαίο Μέτωπο (ούτε ακόμη και από τα «κάτω») σε σχέση με τους αγώνες του νεολαϊστικού κινήματος για την αποτροπή του ιμπεριαλιστικού πολέμου και για την ικανοποίηση των οικονομικών αιτημάτων των νέων εργαζομένων της Βρετανίας.²⁵³

φείου αποφασίζει να υποβάλει την οριστική συγκρότηση της Κομμουνιστικής Διεθνούς Νέων σε μια Διεθνή Επιτροπή, η οποία θα συγκληθεί στη διάρκεια του επερχόμενου χειμώνα και θα αποτελείται από εκπροσώπους από τις εξής χώρες: Γερμανία, Γαλλία, Αγγλία, Βουλγαρία, Σκανδιναβία και χώρες της Ανατολής με την παρουσία εκπροσώπου της Εκτελεστικής Επιτροπής. Η Σύνοδος του Γραφείου εξουσιοδοτεί αυτή την προγραμματική επιτροπή να συζητήσει και να προετοιμάσει το υλικό σχετικά με τα Προγράμματα όλων των εθνικών Ενώσεων Νεολαίας πριν το επόμενο Συνέδριο», «Διακήρυξη για το Πρόγραμμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς Νέων» στο *Resolutions and Theses of the Fourth Bureau Session, published by the E.C of the Young Communists International, Publishing House of the Young International, Berlin-Schoeneberg, 1923*, σελ. 18 και «Οι δραστηριότητες των εθνικών Ενώσεων συγκεντρώθηκαν κυρίως στην προπαγάνδα σε συνέδρια και συσκέψεις σχετικά με τη διεθνή απόφαση της συγκρότησης σε εργοστασιακούς πυρήνες. Οι περισσότερες εξέδωσαν οδηγίες, εγκυκλίους και ερωταποκρίσεις, υλικό για διαλέξεις και για στελέχη. Εξήγησαν ακόμη με γράμματα στα μέλη των επιμέρους τμημάτων τη δουλειά βάσει του εργοστασιακού πυρήνα και με άρθρα στον τύπο. Οι αποφάσεις έγιναν αποδεκτές σχεδόν παντού χωρίς ιδιαίτερες συζητήσεις. Μόνο σε μεμονωμένες περιπτώσεις υπήρξε ασθενής αντίδραση και η πλειοψηφία των μελών αγκάλιασε τη νέα οργανωτική συγκρότηση...Εντούτοις, η ιδεολογική συμφωνία των μελών με τη διεκπεραίωση όλης της καθημερινής δουλειάς της Οργάνωσης μέσα από τους πυρήνες δεν έχει εντελώς επιτευχθεί. Με εξαίρεση τις Κομμουνιστικές Ενώσεις Νεολαίας στη Ρωσία και στην Εσθονία, που έχουν οργανωθεί εντελώς σύμφωνα με την αρχή του πυρήνα, μόνο στη Γερμανία είναι σχετικά ικανοποιητικός ο ρυθμός ανασυγκρότησης των οργανώσεων με το ένα δέκατο των μελών να έχει οργανωθεί σε 140 πυρήνες. Είναι πολύ πιο πίσω το ξεκίνημα της αναδιοργάνωσης στη Σουηδία, Αυστρία, Τσεχοσλοβακία, Βουλγαρία και Γαλλία», «Διακήρυξη για την οργάνωση σε εργοστασιακούς πυρήνες», *Resolutions and Theses of the Fourth Bureau Session, published by the E.C of the Young Communist International*, ό.π., σσ. 45-46.

²⁵² «Η Δραστηριότητα για την Εμπέδωση των Εργοστασιακών Πυρήνων και για την Αναδιοργάνωση των Ενώσεων Νεολαίας σε αυτή τη βάση» στο *From Third to Fourth. A Report on the Activities of the Y.C.I Since Its Third World Congress, published by the Executive Committee of the Young Communist International, May 1924*, Tryckeri A/B Fram, Stock holm 1924, σσ. 23-24.

[πρβλ.ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 9]

²⁵³ Ο Rust διατέλεσε γραμματέας της βρετανικής Κομμουνιστικής Νεολαίας από το 1921 μέχρι το 1930 και μέλος της Κεντρικής επιτροπής του ΚΚΜΒ. Στα 1930 ανέλαβε πρώτος εκδότης του *Daily Worker* και στα 1932 πήγε στη Μόσχα ως εκπρόσωπος του ΚΚΜΒ στην Κομιντέρν. Το φυλλάδιο του στα 1927 βρήκε επιθέσεων κατά της σοσιαλδημοκρατίας χωρίς εμφαντική διαφοροποίηση βάσης και ηγεσίας της, δείχνοντας το υπεραριστερό πνεύμα που δέσποζε σε πολλούς κομμουνιστές διαπαιδαγωγημένους από τις οργανώσεις της Νεολαίας: «**Η ΚΔΝ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΛΙΤΑΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ!** Στη διάρκεια των φοβερών χρόνων του πολέμου, προδομένοι από τα Σοσιαλιστικά κόμματα και τους ηγέτες της Νεολαίας, οι εργαζόμενοι νέοι από όλο τον κόσμο ξεδίπλωσαν τη σημαία της διεθνούς αλληλεγγύης κατά του ιμπεριαλιστικού πολέμου... Τώρα είμαστε στα πρόθυρα ενός νέου ιμπεριαλιστικού πολέμου που ξεκίνησε στη Κίνα, απειλεί τη Σοβιετική Ένωση και θα αιματοκυλίσει όλο τον κόσμο. Πέρσι η ΚΔΝ απηύθυνε έκκληση στο Συνέδριο της Διεθνούς Σοσιαλιστικής Νεολαίας στο Άστερνταμ να οργανώσουμε μαζί τη δράση κατά του πολεμικού κινδύνου. Οι επικεφαλής του Συνεδρίου την απέρριψαν και επιπλέον παρομοίασαν τον Μπολσεβικισμό με το Φασισμό... Η Σοσιαλιστική Διεθνής Νέων όχι μόνο δεν αγωνίζεται κατά του πολέμου, αλλά αποκοιμίζει τους νέους εργάτες με πασιφιστικά λόγια ώστε όταν ξεσπάσει ο πόλεμος να επαναλάβει ό,τι έκαναν οι σοσιαλδημοκράτες του καλοκαίρι του 1914... Η ΚΔΝ και όλες οι Εθνικές Ενώσεις της διακηρύσσουν ότι υποστήριξαν τον επερχόμενο πόλεμο θα υποστηρίξουν το σύνθημα **ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΩΝ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΤΩΝ** για τη μετατροπή του αγώνα ανατροπής των καπιταλιστών. Οι νέοι κομμουνιστές θα χύσουν και την τελευταία σταγόνα του αίματός τους για να υπερασπιστούν τη Σοβιετική Ένωση και την Κινεζική Επανάσταση και για να τραβήξουν τους νέους εργάτες στο πλευρό των ενηλίκων ώστε από κοινού με κάθε μέσο (απεργίες, γενική απεργία, διαδηλώσεις, μαζική επαναστατική δράση) να προστατεύσουν τους συντρόφους τους στη Σοβιετική Ένωση και στην Κίνα και να αντιπαρατεθούν στον ιμπεριαλιστικό πόλεμο... Η ΚΔΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΩΝ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ [...] Με αφορμή την εικοστή επέτειο της δημιουργίας της Διεθνούς των Νέων οι σημερινοί Νέοι Σοσιαλιστές λένε ότι είναι οι συνεχιστές της. Αυτοί οι «σοσιαλιστές» την ατιμάζουν με όσα κάνουν. Αυτοί οι προδότες Σοσιαλδημοκράτες δημιούργησαν μια διασπαστική Διεθνή στα 1919 εναντίον της Σοσιαλιστικής Διεθνούς Νέων που μετονομάστηκε σε Κομμουνιστική Διεθνή Νέων... Οι Νέοι Σοσιαλιστές νομίζουν ότι οι νέοι εργάτες έχουν ξεχάσει το παρελθόν τους, όταν η γερμανική νεολαία με το ζέσπασμα του πολέμου βασίστηκε στις αποφάσεις

Παρά τις αντιστάσεις που ήταν ισχυρές κυρίως μέσα στους κόλπους της ΚΔΝ και της Προφιντέρν, η «μπολσεβικοποίηση» των Κ.Κ βάρυνε περαιτέρω με την ψήφιση των καταστατικών αρχών του 5^{ου} Συνεδρίου, οι οποίες υπερψηφίστηκαν σχεδόν ομόφωνα με εξαίρεση τους Ιταλούς αντιπροσώπους Rossi και Terracini που απείχαν θεωρώντας ότι η δυνατότητα ανάμειξης της καθοδήγησης της ΚΔ στα εθνικά κόμματα θα δημιουργούσε φαινόμενα φραξιοτισμού από τα «πάνω», κάτι που αντέκρουσε με οξύτητα ο Πιανίτσκι (που ήταν και εκ των στελεχών της Προφιντέρν) τονίζοντας ότι η καθοδήγηση της ΚΔ οφείλει να στηρίζεται σε ορισμένες περιπτώσεις μια ομάδα μέσα σε ένα κόμμα σε βάρος μιας άλλης, όταν απειλείται αυτό το κόμμα με διάλυση. Οι νέες καταστατικές αρχές εμπλουτίστηκαν αναφορικά με το εύρος της ανάμειξης της ΕΕΚΔ στα καθοδηγητικά όργανα των επιμέρους κομμάτων: βάση της κομματικής οργάνωσης και συγκρότησης ορίστηκε ο εργοστασιακός πυρήνας στον οποίο θα ανήκαν όλα τα μέλη του κόμματος ανάλογα με τον τόπο και το είδος της εργασίας τους. Αρχή συγκρότησης όλων των μερών της ΚΔ θεσπίστηκε ο δημοκρατικός συγκεντρωτισμός με ανώτερο όργανο το παγκόσμιο συνέδριο της ΚΔ που θα μπορούσε έκτακτα να συγκληθεί με απαίτηση οποιονδήποτε κομμάτων εκπροσωπούσαν το ½ των μελών της ΚΔ. Το συνέδριο, ορίστηκε, να εκλέγει το προεδρείο, την ΕΕΚΔ και τη Διεθνή Επιτροπή Ελέγχου, ενώ στα μεσοδιαστήματα των συνεδρίων ως ανώτερο καθοδηγητικό όργανο ορίστηκε η ΕΕΚΔ της οποίας το έργο θα συντόνιζε το προεδρείο. Το σημαντικότερο νέο στοιχείο που ενίσχυε το συγκεντρωτισμό στη λήψη των αποφάσεων ήταν η δυνατότητα που δόθηκε σύμφωνα με το άρθρο 13 στην ΕΕΚΔ να ακυρώνει οποιαδήποτε πολιτική και συνεδριακή απόφαση των οργάνων των εθνικών τμημάτων, αλλά και το δικαίωμά της με το άρθρο 14 να διαγράφει κόμματα, ομάδες και άτομα από τη δύναμη της ΚΔ, μολονότι αναγνωριζόταν η προσφυγή των ενδιαφερομένων στο ίδιο το Συνέδριο και στην Ευρεία Ολομέλεια της ΕΕΚΔ. Με τις παραγράφους 18-20 καθορίστηκαν τα πλαίσια λειτουργίας και η σύνθεση του προεδρείου, η λειτουργία του Οργανωτικού Γραφείου που θα διεκπεραιώνει τα τεχνικά και οικονομικά ζητήματα της δράσης της ΚΔ, και η ίδρυση της Γραμματείας που θα εκτελούσε τις αποφάσεις της ΕΕΚΔ και των παραπάνω οργάνων.²⁵⁴ Το 5^ο Συνέδριο της ΚΔ απομάκρυνε τον Ράντεκ από την Εκτελεστική Επιτροπή της ΚΔ, στέρησε από τον Τρότσκι το δικαίωμα ψήφου σε αυτό το σώμα και έβαλε τον Στάλιν ως παρατηρητή, κάτι που δείχνει πόσο άτοπες είναι εκείνες οι ιστοριογραφικές προσεγγίσεις που υποστηρίζουν ότι ο Στάλιν δεν ενδιαφερόταν για την ΚΔ αλλά την υποτιμούσε, εγκλωβισμένος από το «ρωσοκεντρισμό» του μόνο με τις υποθέσεις του εσωτερικού της ΕΣΣΔ. Οι σοβιετικοί ιστορικοί της γκορμπατσοφικής περιόδου απέδιδαν την «αριστερή στροφή» της ΚΔ στα 1924-25 στον Στάλιν που από τον Σεπτέμβριο του 1924 όριζε τη σοσιαλδημοκρατία ως «δίδυμο αδερφό» του φασισμού, όμως στην πράξη ο ίδιος ο Ζηνόβιεφ είχε από τις αρχές του 1924 διατυπώσει τη θέση περί εξίσωσης φασισμού και σοσιαλδημοκρατίας, θέλοντας να εξουδετερώσει τις κριτικές σχετικά με τις ήττες του επαναστατικού κι-

της συνδιάσκεψης της Στουτγκάρδης και εναντιώθηκε γενναία στον πόλεμο, ενώ οι ηγέτες της Γερμανικής Ένωσης Νεολαίας αρνήθηκαν να τις εφαρμόσουν, όπως αρνήθηκαν μαζί με τους Γάλλους Σοσιαλιστές να συμμετάσχουν στη συνάντηση της Βέρνης στα 1915 για να αγωνιστούν μαζί με τους επαναστάτες νεολαίους κατά του ιμπεριαλιστικού πολέμου!», William Rust, *After Twenty Years. The History of Youth International, published by the Publishing House of the Y.C.I., 38 Gt. Ormond Street, WCI, London 1927*, σσ. 11-14 (αποσπάσματα).

²⁵⁴ «Αρχές της Κομμουνιστικής Διεθνούς ψηφισμένες στο 5^ο Συνέδριο της ΚΔ» (Ιούλιος 1924), δημοσιευμένες στο *Inprekorr*, iv, 119, 16 Σεπτεμβρίου 1924, Jane Degras, vol.2, ό.π., σσ. 118-19.

νήματος στη Γερμανία τον Οκτώβριο του 1923 αλλά και στη Βουλγαρία με την ανατροπή του Σταμπολίτσκι. Επιπλέον, ο ορισμός του φασισμού ως μικροαστικού αντιδραστικού κινήματος από τον Ράντεκ στις σχετικές συζητήσεις εντός της ΚΔ στα 1923 ουσιαστικά προλείαναν το έδαφος για την πλήρη διατύπωση της θεωρίας του «σοσιαλφασισμού», εφόσον μικροαστικός εθεωρείτο και ο κοινωνικός και πολιτικός χαρακτήρας των σοσιαλιστικών κομμάτων που από τα χρόνια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου είχαν πια περάσει στο αντεπαναστατικό στρατόπεδο.²⁵⁵ Η «αριστερή διολίσθηση» της ΚΔ στα 1924 αφενός αντανάκλυνε τις πιο σκληροπυρηνικές τάσεις που ήδη υπήρχαν μέσα στην Προφιντέρν και που αναπτύσσονταν δυναμικότερα μέσα στην ΚΔΝ και οι οποίες αναπόφευκτα επηρέαζαν ορισμένα κομμουνιστικά κόμματα, αφετέρου σχετιζόταν και με την πορεία της εσωκομματικής διαπάλης στο μπολσεβίκικο κόμμα όπου το καλοκαίρι του 1925 οι Κάμενεφ και Ζηνόβιεφ αμφισβήτησαν την ευνοϊκή προς τους αγρότες πολιτική της ΝΕΠ, συσπειρώνοντας γύρω τους την κομματική οργάνωση του Λένινγκραντ. Εναντίον αυτής της πλατφόρμας τάχθηκαν ο Στάλιν και ο Μπουχάριν έχοντας την υποστήριξη της κομματικής οργάνωσης της Μόσχας και τελικά το 14^ο Συνέδριο του ρωσικού κομμουνιστικού κόμματος τον Δεκέμβριο του 1925 σηματοδότησε την ήττα της «αριστερής αντιπολίτευσης» των Ζηνόβιεφ και Κάμενεφ.²⁵⁶ Η τελική αποκρυστάλλωση της «μπολσεβικοποίησης» έλαβε χώρα στην 5^η Ευρεία Ολομέλεια της ΕΕΚΔ (Μάρτιος- Απρίλιος 1925) όπου ως κεντρικοί άξονες τέθηκαν η δημιουργία μαζικών κομμάτων, η καταπολέμηση σεκταριστικών τάσεων αλλά και «δεξιών λαθών» και η καταδίκη του φραξιονισμού, ειδικά της «τροτσκιστικής αντιπολίτευσης» που με έναν ριζοσπαστικό μανδύα συνδύαζε την «υπεραριστερή φρασεολογία με τον ευρωπαϊκό οππορτουνισμό». Η 5^η Ολομέλεια ενέκρινε τις «Θέσεις για την Τακτική» της εισήγησης του Ζηνόβιεφ όπου πια το Ενιαίο Μέτωπο οριζόταν μόνο από τα «κάτω» σαν επαναστατική τακτική ξεσκεπάσματος των προδοτών σοσιαλιστών ηγετών και συνδικαλιστών για να τραβηχτούν οι μάζες στο κομμουνιστικό κίνημα, πράγμα που συνιστούσε την κατεξοχήν έκφραση της ενίσχυσης των αριστερίστικων δυνάμεων μέσα στην ΚΔ και στις συνεργαζόμενες με αυτήν συνδικαλιστικές και νεολαϊστικές διεθνείς οργανώσεις, αλλά και της διάθεσης της ηγεσίας της ΚΔ να προσεταιριστεί αυτές ακριβώς τις δυνάμεις. Πάντως, η επικράτηση των «υπεραριστερών» στοιχείων στην ΚΔ ούτε ήταν απόλυτη, ούτε και θα ήταν μακροχρόνια, καθώς η ίδια η 5^η Ολομέλεια άφηνε σε κάποια κόμματα, όπως στο βρετανικό, πολλά περιθώρια για συνέχιση της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου από τα «πάνω» αλλά και ασκούσε κριτική στο γερμανικό κόμμα ότι πρέπει να εγκαταλείψει το σεκταρισμό του και να δουλέψει μέσα στα σωματεία όπου κυριαρχούσαν οι σοσιαλδημοκράτες, κάτι που ήταν ακόμη πιο επιτακτικό στην περίπτωση εκείνων των Κ.Κ που ήδη είχαν τεθεί στην παρανομία από τις φασιστικές δικτατορίες μαζί με το σύνολο των εργατικών οργανώσεων, επαναστατικών και ρεφορμιστικών.²⁵⁷ Επιπλέον στην εισή-

²⁵⁵Kevin Mc Dermott – Jeremy Agnew,ό.π.,σσ. 49-50. Ακόμα και μετά το 7^ο Συνέδριο της ΚΔ πολλά στελέχη του κομμουνιστικού κινήματος δεν έπαγαν να υπογραμμίζουν αυτόν τον συντηρητικό κοινωνικό ρόλο της σοσιαλδημοκρατίας που συνεπαγόταν ότι τα Κ.Κ θα έπρεπε να είναι πολύ προσεκτικά στις σχέσεις τους με τους σοσιαλιστές μέσα στα αντιφασιστικά μέτωπα, όπως χαρακτηριστικά τόνισε ο Dutt στο έργο του *World Politics* (1936). Πρβλ. John Callaghan, ό.π.,σσ. 112-13.

²⁵⁶Edward Acton – Tom Stableford, *The Soviet Union. A Documentary History, vol.1 1917-1940*, Tiverton 2005, σσ. 198-201, Leonard Shapiro, *The Communist Party of the Soviet Union*, Random House, New York 1960, σσ. 300-06.

²⁵⁷Η σχετική κυριαρχία της «αριστερής στροφής» στην ΚΔ φαίνεται από το ότι η υπεροχή των «αριστεριστών» στην ηγεσία του ΚΡΔ, στο πιο μαζικό και σημαντικό κόμμα της ΚΔ μετά από αυτό των Μπολσεβίκων, υπό τους Maslow και Fischer αμφισβητήθηκε έντονα από τους «μετωπικούς» στο 10^ο Συνέδριο του γερμανικού Κ.Κ τον Ιούλιο του 1925, ενώ λίγο καιρό αργότερα οιΜα-

γηση του για το αποικιακό ζήτημα- η οποία και εγκρίθηκε από την Ολομέλεια στις 6 Απριλίου - ο Μανουήλσκι επανέφερε την πολιτική του Ενιαίου Μετώπου εστιάζοντας στην ανάγκη της άμεσης συνεργασίας των κομμουνιστών με τα ριζοσπαστικά στοιχεία της αστικής τάξης που θέλουν την εθνική απελευθέρωση των χωρών τους από τον διεθνή ιμπεριαλισμό.²⁵⁸

Η διελκυστίδα μεταξύ των «αριστερών» ή πιο σεχταριστικών αναγνώσεων της πολιτικής της ΚΔ και των αντίστοιχων «δεξιών» και πιο «μετωπικών» μετά το 5^ο Συνέδριο της Κομιντέρν επηρεάστηκε και από την ανάγκη της σοβιετικής ηγεσίας να αξιοποιήσει οποιαδήποτε δυνατότητα υπήρχε στις σχέσεις της με τον καπιταλιστικό περίγυρο για την «οικοδόμηση του σοσιαλισμού σε μια χώρα», στην ΕΣΣΔ, πράγμα που σημαίνει και την επιδίωξη της μαζικοποίησης των δυτικών Κ.Κ ώστε να πιέσουν αποτελεσματικά τα ρεφορμιστικά κόμματα και συνδικάτα, και κατ' επέκταση τις ευρωπαϊκές αστικές κυβερνήσεις να διατηρήσουν όσο γίνεται πιο ειρηνικές και φιλικές σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση προκειμένου αυτή να κερδίσει το χρόνο που χρειαζόταν για την ολοκλήρωση της παραγωγικής αναδιάρθρωσης και του κοινωνικού και οικονομικού μετασχηματισμού της αχανούς αγροτικής βάσης της χώρας σε σοσιαλιστική βάση. Έτσι, τάσεις συνεργασίας με τμήματα της βάσης της σοσιαλδημοκρατίας – διαφάνηκαν με τη σύσταση της Αγγλορωσικής Επιτροπής για τη Συνδικαλιστική Ενότητα τον Απρίλιο του 1925²⁵⁹ η οποία λειτούργησε μέχρι το Σεπτέμβριο του

slow και Fischer κατηγορήθηκαν από τη καθοδήγηση της ΚΔ ότι δεν ακολουθούν την πολιτική της Κομμουνιστικής Διεθνούς αρνούμενοι να συμμορφωθούν με τις αποφάσεις του Ενιαίου Μετώπου και με τις άλλες τακτικές της Κομιντέρν, γι' αυτό και καθαιρέθηκαν από την ηγεσία του ΚΡD του οποίου γενικός γραμματέας έγινε τον Σεπτέμβριο του 1925 ο Ernest Thälmann. Αλλά αμέσως μετά και στο χιμαζόμενο από τη φασιστική δικτατορία Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα τερματίστηκε η κυριαρχία της «αριστερής παρέκκλισης» με την αντικατάσταση του Αμαντέο Μπορντίγκα στην ηγεσία του κόμματος από το λεγόμενο «λενινιστικό πυρήνα» με επικεφαλής τους Αντόνιο Γκράμσι και Παλμίρο Τολιάτι κατά τη συνδιάσκεψη του παράνομου ιταλικού κόμματος στη Λυών στα τέλη του 1926, όπου εκτός από τα ειδικά ιταλικά ζητήματα σχετικά με την οργάνωση της αντιφασιστικής πάλης και το ξεπέρασμα του σεκταρισμού του Μπορντίγκα εκφράστηκε και η συστράτευση της νέας καθοδήγησης του ιταλικού κόμματος με την ηγεσία της ΕΣΣΔ στον αγώνα εναντίον της αντιπολίτευσης των Τρότσκι, Κάμενεφ και Ζηνόβιεφ.

Πρβλ. Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π.,σ. 250-51, Joan Barth Urban, *Moscow and the Italian Communist Party. From Togliatti to Berlinguer*, I.B Tauris Publishers, London 1986, σ. 34-37 και «Επιστολή του Τολιάτι στον Γκράμσι (18-10-1926), σ. 29-34, «Γράμμα του Μανουήλσκι στον Γκράμσι» (21-10-1926), σ. 43-44 και «Απάντηση του Γκράμσι στον Τολιάτι» (26-10-1926), σ. 45-49 στο *Η Αλληλογραφία Γκράμσι και Τολιάτι για την κατάσταση στο Κόμμα των Μπολσεβίκων*, εκδόσεις «Το φως που καίει», Αθήνα 1975.

Πρβλ. «Αποσπάσματα της Επιστολής της ΕΕΚΔ σε όλες τις οργανώσεις και τα μέλη του ΚΡD», (20-08-1925), Jane Degras, vol 2, ό.π.,σελ.229, «Αποσπάσματα των Θέσεων της Έβδομης Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τη διεθνή κατάσταση και τα καθήκοντα της ΚΔ», (13-12-1926), ό.π.,σ. 322-331 και E.H. Carr, *A History of Soviet Russia. Socialism in One Country 1924-26*, vol.3, part1,ό.π.,σελ. 320.

²⁵⁸ Η Κομμουνιστική Διεθνής με την 5^η Ολομέλεια προκειμένου να σχηματιστεί το ενιαίο αντιιμπεριαλιστικό μέτωπο, πρότεινε στους Κινέζους κομμουνιστές να μπουνε χωρίς επιφυλάξεις στο Κουομιντάγκ, στους Ινδονήσιους κομμουνιστές να ενταχθούν στο Εθνικό Εργατοαγροτικό Κόμμα της Ιάβας Σαρεκάτ-Ρακιάτ («Ένωση του Λαού»), στο Κομμουνιστικό Κόμμα της Ινδίας να ενταχθεί στο Εθνικό Κογκρέσο της Ινδίας και στους Αιγύπτιους κομμουνιστές να βοηθήσουν με οποιοδήποτε τρόπο κάθε εθνικό κίνημα κατά του βρετανικού ιμπεριαλισμού. Παράλληλα, προώθησε την ίδρυση της Παναμερικανικής Αντιιμπεριαλιστικής Ένωσης για την ανεξαρτησία από την κηδεμονία του των Η.Π.Α όλων των χωρών του Ειρηνικού που είχαν μετατραπεί σε αποικίες ή μισοαποικίες του αμερικανικού ιμπεριαλισμού, όπως και την Ένωση για την Απελευθέρωση των Εγχρωμων Ανθρώπων στα 1926 με τη συμμετοχή επαναστατών και ακτιβιστών από τις χώρες της υποσαχάριας Αφρικής. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ήδη με το 4^ο Συνέδριο τους (Ιανουάριος 1925) οι Κινέζοι κομμουνιστές είχαν εκ νέου επικυρώσει την ένταξή τους στο Κουομιντάγκ λόγω της ανόδου της επιρροής τους χωρίς να περιμένουν κάποια έγκριση ή υπόδειξη από την Ολομέλεια της ΕΕΚΔ η οποία μάλλον εκ των υστέρων «νομιμοποίησε» την τακτική τους ως σύμφωνη με τις γενικές κατευθύνσεις της πάλης του Ενιαίου Μετώπου στις αποικιοκρατούμενες χώρες. Πρβλ. Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ,ό.π.,σ. 244-48, Tony Saich, "The Chinese Communist Party during the Era of the Comintern (1919-43)", σ. 16-18 στο Juergen Rojahn, *Comintern and National Communist Parties Project*, International Institute of Social History, Amsterdam, Apollon Davidson-Irina Filatova- Valentin Gorodnov- Sheridan Johns (eds.), *South Africa and Communist International. A Documentary History*, vol.1, Frank Gass Publishers, London and Portland 2003, σ. 160-64.

²⁵⁹ Οι προϋποθέσεις για τη συγκρότησή της ήταν αρκετά μακρόχρονης: το Φλεβάρη του 1924 πρόεδρος του TUC έγινε ο αριστερός A. Purcell, τον Μάιο πρόεδρος της Διεθνούς Γραμματείας του TUC ο επίσης αριστερός G.Hicks και στο συνέδριο της ρεφο-

1927 συσπειρώνοντας σωματεία υπό την καθοδήγηση μετριοπαθών Εργατικών μαζί με το ριζοσπαστικό, φιλοκομμουνιστικό Κίνημα της Συνδικαλιστικής Μειοψηφίας (National Minority Movement), αλλά και με την καμπάνια του KPD για τη δήμευση της ιδιοκτησίας των πριγκίπων στη Γερμανία κατά το πρώτο εξάμηνο του 1926, όπου συνενώθηκαν κομμουνιστές, σοσιαλδημοκράτες, αγροτικοί σύλλογοι και εκπρόσωποι των ελεύθερων επαγγελματιών και της διανοήσης. Νωρίτερα, τον Φεβρουάριο του 1925 η ΕΕΚΔ με 13 ψήφους έναντι 6 είχε απορρίψει την πρόταση των εκπροσώπων του βρετανικού Κ.Κ για μια κοινή συνδιάσκεψη των σοβιετικών συνδικάτων με την IFTU. Επρόκειτο για μια ακόμη απόδειξη της διαφορετικής ανάγνωσης της ενιαιομετωπικής πολιτικής από τα διάφορα κόμματα της ΚΔ, όμως στο τέλος οι επικεφαλής των σοβιετικών συνδικάτων Tomsky και Lozonsky, που ήταν και ηγετικά στελέχη της Προφιντέρν, στα πλαίσια της συνάντησης τους με το Γενικό Συμβούλιο των αγγλικών εργατικών ομοσπονδιών στο συνέδριο του Scarborough τον Σεπτέμβριο του 1925 είχαν επαφές με στελέχη της IFTU. Μάλιστα, ο Tomsky δεν δίστασε να εμποδίσει τους Βρετανούς κομμουνιστές από το να συγκαλέσουν ένα πανεθνικό συνέδριο του National Minority Movement (NMM) στα τέλη του χρόνου για να μη δυσαρεστηθεί η ηγεσία του Εργατικού κόμματος και το TUC.²⁶⁰

Σε επίπεδο κορυφής της ΚΔ από τα τέλη του 1925 κεντρική ηγετική φυσιογνωμία στην ΕΕΚΔ αναδείχθηκε ο Νικολαΐ Μπουχάριν στη θέση του Ζηνόβιεφ, μολονότι μόλις τον Οκτώβριο του 1926 ο τελευταίος αντικαταστάθηκε επίσημα από τον Μπουχάριν στη θέση του προέδρου της ΚΔ. Κατά μία διαδεδομένη άποψη η «δεξιά» πρόσληψη της ενιαιομετωπικής πολιτικής της ΚΔ στο διάστημα 1926-27 οφειλόταν στο ρόλο του Μπουχάριν στο προεδρείο της ΚΔ και στη στήριξη του από τον Στάλιν ο οποίος προσδοκούσε χάρη στο σχέδιο της οικονομικής στήριξης της Ευρώπης του Dawes και στη συνθήκη του Λοκάρνο μια σχετική ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ καπιταλιστικού κόσμου και ΕΣΣΔ για να σταθεροποιηθεί η σοσιαλιστική οικοδόμηση της τελευταίας, κάτι που άνοιγε το δρόμο για τη συνεννόηση των Κ.Κ με δυνάμεις της σοσιαλδημοκρατίας, ιδίως της λεγόμενης ως «αριστερής».²⁶¹ Όμως, ούτε στο 14^ο Συνέδριο του κόμματος των Μπολσεβί-

ριστικής IFTU στη Βιέννη τον Ιούνιο το TUC ανέλαβε την προεδρία, κάτι που για πρώτη φορά συνοδεύτηκε από τις έντονες αποδοκimasίες των Βρετανών συνέδρων προς τη γερμανική σοσιαλδημοκρατία για τη στάση της στα 1918-19 και στα 1923. Στο 3^ο Συνέδριο της Προφιντέρν τον Ιούλιο του 1924 τα σοβιετικά συνδικάτα ανοικτά ενθάρρυναν τις διμερείς διαπραγματεύσεις τους με την IFTU με ενδιάμεσο το TUC, αφήνοντας μάλιστα υπόνοιες περί αποχώρησής τους από την Προφιντέρν και τέλος το Νοέμβριο του 1925 πραγματοποιήθηκε επίσημη επίσκεψη αντιπροσωπείας του TUC στη Ρωσία η οποία έγινε θερμά δεκτή από τον Ζηνόβιεφ, ο οποίος σε μια «δεξιά» στροφή του δήλωσε ότι η σύμφιξη των αγγλωρωσικών συνδικαλιστικών σχέσεων μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη ενός μαζικού κομμουνιστικού κινήματος στη χώρα χωρίς την πρωτοκαθεδρία του ΚΚΜΒ. Πρβλ. ReinertTosstorff, *ό.π.*, σσ. 682, 686-87, 693-94, 701-04 και Gabriel Gorodetsky, *The Precarious Truce: Anglo-Soviet Relations 1924-27*, Cambridge University Press, 1977, σσ. 16-34.

²⁶⁰ Ουίλιαμ Φόστερ, *Ιστορία του Παγκόσμιου Συνδικαλιστικού Κινήματος*, τόμος Β', *ό.π.*, σσ. 77-78, E.H Carr, *A History of Soviet Russia. Socialism in One Country 1924-26*, vol.3, part 1, *ό.π.*, σσ. 576-77, ReinertTosstorff, *The Red International of Labour Unions (RILU) 1920-37*, *ό.π.*, σσ. 724-25.

²⁶¹ Zara Steiner, *The Triumph of the Dark. European International History 1933-1939*, New York 2011, σσ. 388-390, Stephanie Salzmann, *Great Britain, Germany and the Soviet Union. Rapallo and after, 1922-1934*, Suffolk 2003, σσ. 67-69, E.H Carr, *The Twenty Years Crisis 1919-39. An Introduction to the Study of International Relations*, Macmillan, London 1946, σσ. 105-07, Kevin McDermott – Jeremy Agnew, *ό.π.*, σσ. 51-53 και «Απόφαση του 18^{ου} Συνεδρίου του ΚΚΕ», *Εκτιμήσεις και Συμπεράσματα από τη Σοσιαλιστική Οικοδόμηση στον 20^ο Αιώνα με επίκεντρο την ΕΣΣΔ. Η αντίληψη του ΚΚΕ για το Σοσιαλισμό*, Κεντρική Επιτροπή του ΚΚΕ, Αθήνα Φλεβάρης 2009, σσ. 72-74. Περιλαμβάνοντας αυτή η οπτική τόσο τις αμφίσημες εκδοχές του Ενιαίου Μετώπου όσο και τις μορφές του Λαϊκού Μετώπου και της αντιφασιστικής στρατηγικής των Κ.Κ ουσιαστικά αποδίδει σημαντικό ρόλο για την μετέπειτα δεξιά ομορπονιστική και «ευρωκομμουνιστική» στροφή πολλών Κ.Κ ακριβώς σε αυτά τα ανοίγματα της τακτικής της ΚΔ προς τμήματα της σοσιαλδημοκρατίας ήδη από τη δεκαετία του '20. Ενδεικτικά πρβλ. Κώστας

κων, ούτε στη διάρκεια της 5^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ η Ενωμένη Αντιπολίτευση των Τρότσκι-Κάμενεφ-Ζηνόβιεφ διαφώνησε ανοικτά με τη θέση της «οικοδόμησης του σοσιαλισμού σε μια χώρα» ή με τις κατευθύνσεις που πρέπει να πάρει το Ενιαίο Μέτωπο, και μόνο τον Οκτώβριο του 1926 στη 15^η Συνδιάσκεψη του ρωσικού Κ.Κ ο μεν Ζηνόβιεφ δημόσια αρνήθηκε τη δυνατότητα της σοσιαλιστικής οικοδόμησης στη Ρωσία χωρίς την υποστήριξη μιας ευρωπαϊκής προλεταριακής επανάστασης, η δε «Ενωμένη Αντιπολίτευση» μόλις το Σεπτέμβριο του 1927 ορμώμενη από την ήττα της κινεζικής επανάστασης, από τη διάλυση της αγγλορωσικής συνδικαλιστικής επιτροπής και από την κατάληξη της βρετανικής Γενικής Απεργίας, επέκρινε ανοιχτά τους μετωπικούς χειρισμούς της ΚΔ σε σχέση με το Κουομιντάγκ και με τα ρεφορμιστικά κόμματα και συνδικάτα της Ευρώπης.²⁶² Ουσιαστικά, ο Τρότσκι επιτίθετο στις τακτικές του Ενιαίου Μετώπου όπως αυτές τέθηκαν σε εφαρμογή με τις αποφάσεις της 6ης Ευρείας Ολομέλειας της ΕΕΚΔ (17 Φλεβάρη-15 Μάρτη 1926) οι οποίες έκριναν ότι σπουδαίο βήμα για τη συσπείρωση των διαφόρων τμημάτων του εργατικού κινήματος με την ΚΔ θα ήταν η αποκατάσταση της ενότητας δράσης με την αριστερή σοσιαλδημοκρατία για να τραβηχτούν στην πάλη κατά του κεφαλαίου όσο το δυνατόν πλατύτερα στρώματα της εργατικής τάξης και στη συνέχεια για να αποδειχθεί στις μάζες από την πορεία των ταξικών αγώνων η ασυνέπεια, η αμφιταλάντευση και εντέλει ο αντεπαναστατικός ρόλος των ρεφορμιστών ηγετών.²⁶³ Εκκινώντας από την αναγνώριση ότι η οικονομική κατάσταση των εργαζομένων δεν είχε βελτιωθεί σοβαρά παρά την προσωρινή σταθεροποίηση του καπιταλιστικού συστήματος στις κύριες καπιταλιστικές χώρες, ότι εντεινόταν οι διαμαρτυρίες μιας μερίδας των σοσιαλδημοκρατών εργατών και στελεχών απέναντι στη συμμετοχή των κομμάτων τους σε κυβερνήσεις συνασπισμού με τα συντηρητικά κόμματα μαζί με την έλξη που τους ασκούσε η ΕΣΣΔ, η 6^η Ολομέλεια διαπίστωνε νέα φαινόμενα στην εξέλιξη των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων, την ανάδυση μιας αυθόρμητης πίεσης στη βάση τους υπέρ της εργατικής ενότητας, γι' αυτό και καλούσε τα τμήματά της για τη δημιουργία ενός ενιαίου μετώπου κατά της μπουρζουαζίας, για να ενωθούν με τους σοσιαλδημοκράτες εργάτες κάτω από συνηθισμένα καθημερινά αιτήματα, παρά το ότι απέδιδε στην ηγεσία των σοσιαλδημοκρατών το χαρακτηρισμό των πρακτόρων της αστικής τάξης μέσα στο εργατικό κίνημα.²⁶⁴ Στη

Σκολαρίκος, «Ευρωκομμουνισμός»: Θεωρία και στρατηγική υπέρ του Κεφαλαίου, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2015, σσ. 15-18, 156-60, 285-6, Simon Rick, "Eurocommunism" στο Daryl Glaser- David M. Walker, *Twentieth Century Marxism: A Global Introduction*, Routledge, London 2007, σσ. 84-6, George Schwab, *Eurocommunism: The Ideological and Theoretical-Political Foundations*, Aldwych Press, London 1981, σσ. 86-89 και Giuseppe Vacca, "The Eurocommunist Perspective: The Contribution of the Italian Communist Party" στο Richard Kindersley (ed.), *In Search of Eurocommunism*, Macmillan, London 1981, σσ. 126-132.

²⁶²Kevin McDermott – Jeremy Agnew, ό.π., σσ. 54-55, Edward Acton – Tom Stableford, ό.π., σσ. 201-203. Οι απαρχές της «Ενωμένης Αντιπολίτευσης» ανατρέχουν στη συνεδρίαση της Κ.Ε του ρωσικού Κ.Κ στις 20 Ιουλίου 1926 όπου ο παλιός επικεφαλής της Τσεκά, Φ.Τζερζίνσκι, επιτέθηκε με σφοδρότητα σε όσους διαφωνούσαν με την Κ.Ε ότι επαναφέρουν τις αντιλήψεις των τροτσκιστών και της «Εργατικής Αντιπολίτευσης». Η ομολογία του Belenky που ήταν βοηθός του Ζηνόβιεφ στην ΚΔ, ότι ο προϊστάμενός του αξιοποιεί τον μηχανισμό της ΚΔ για «φραξιονισμό» και της G. Gester ότι ο επικεφαλής της ΚΔΝ Vujovich στρατολογήει νεολαίους σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες υπέρ του Ζηνόβιεφ και του Τρότσκι, προκάλεσαν την ανοικτή, δημόσια αντιπαράθεση της πλειοψηφίας του ρωσικού Κ.Κ με τους ηγέτες της «Ενωμένης Αντιπολίτευσης» στη 15^η Κομματική Συνδιάσκεψη του κόμματος των μπολσεβίκων (26 Οκτωβρίου-1 Νοεμβρίου 1926) και στην καταδίκη τους. Πρβλ. E.H Carr, *A History of Soviet Russia. Foundations of A Planned Economy*, vol. 2, Macmillan, London 1978, σσ. 3-19.

²⁶³ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ. 251-53 και «Η 6^η Πλατιά Ολομέλεια της Εκτελεστικής Επιτροπής της Κομμουνιστικής Διεθνούς» στο Jane Degras, vol 2, ό.π., σσ. 246-48.

²⁶⁴ «Αποσπάσματα από τις Θέσεις πάνω στα τρέχοντα ζητήματα του Διεθνούς Κομμουνιστικού Κινήματος, όπως εγκρίθηκαν από την 6^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ» (Μάρτιος 1926), δημοσιευμένα στο *Inprekorr*, vi, 68, p.1025, 5 Μαΐου 1926, Jane Degras, vol.2, ό.π., σσ. 252-53 [πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 10].

βάση των παραπάνω παραδοχών η ΕΕΚΔ επεσήμανε ότι ορισμένα Κ.Κ ταλανίζονται από «δεξιές» (το γαλλικό) και «αριστερές» (το γερμανικό) αποκλίσεις που έφταναν μέχρι την αναβίωση πρακτικών ατομικής τρομοκρατίας (στο βουλγαρικό και στο πολωνικό Κ.Κ), προειδοποιούσε για τον κίνδυνο εκτροπής του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού σε τυπική πειθαρχία, ενώ στελέχη της ΚΔ και της Προφιντέρν, όπως η Klara Zetkin και ο Α. Lozovsky, υπεραμύνθηκαν της συνδικαλιστικής ενότητας και ο Tomsky εκ μέρους της Προφιντέρν και των σοβιετικών συνδικάτων επιδαψίλευσε επαίνους στο ΚΚΜΒ για την επιτυχή οργάνωση της αριστερής αντιπολίτευσης μέσα στο εργατικό κίνημα και έψεξε βαριά το ΚΡΔ για την άρνηση του να προσεγγίσει τους σοσιαλδημοκράτες εργάτες.²⁶⁵ Αναφορικά με το εργατικό κίνημα η ΕΕΚΔ διαπίστωνε τις εξής τάσεις: α) την παραπέρα πτώση του βιοτικού επιπέδου και την όξυνση της διαπάλης μέσα στη ρεφορμιστική Διεθνή του Άμστερνταμ και στα ρεφορμιστικά σωματεία που τροφοδοτούσε εντός τους μια «αριστερή» συνδικαλιστική πτέρυγα, β) την εμφάνιση νέων μορφών ταξικής συνεργασίας στην Ευρώπη εμπνευσμένων από τις πρακτικές της Αμερικανικής Ομοσπονδίας Εργασίας που αντικαθρέφτιζαν και την ηγεμονική θέση του αμερικανικού ιμπεριαλισμού στο διεθνές καπιταλιστικό σύστημα, και γ) την άνοδο του εργατικού κινήματος στις χώρες της Ανατολής και της περιφέρειας, ιδίως στην Ινδία και στην Κίνα. Ως εκ τούτου πρότεινε ότι τα κομμουνιστικά κόμματα όφειλαν να προχωρήσουν σε μια ανοιχτή συμφωνία με όλες τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης στη βάση ενός συγκεκριμένου προγράμματος δράσης και πάλι χωρίς σε καμία στιγμή να υποsteίλουν τον αγώνα για τις διεκδικήσεις του κομμουνιστικού προγράμματος.²⁶⁶ Προβληματισμός υπήρξε σχετικά με την πορεία αναδιοργάνωσης των Κ.Κ σε εργοστασιακούς πυρήνες: η όλη πορεία δεν κρινόταν απόλυτα ικανοποιητική ενώ διατυπώθηκαν και ενστάσεις ως προς το εύρος της επιδιωκόμενης αναδιάρθρωσης με το Μπορντίγκα να υποστηρίζει ότι η πλήρης ένταξη του κομματικού δυναμικού σε εργοστασιακή βάση δεν ταιριάζει σε ένα κόμμα που βρίσκεται στην παρανομία και τον Κουόσινεν να προτείνει τη συγκρότηση ειδικών μαζικών οργανώσεων για τους συμπαθούντες εξωκομματικούς που μπορεί να προέρχονταν από μη προλεταριακά στρώματα. Αυτός ο προβληματισμός δεν ήταν άσχετος με την επιδίωξη της Ολομέλειας να αναθερμανθούν οι μετωπικές κινήσεις πρωταρχικά σε συνδικαλιστικό επίπεδο αλλά και πέραν των ορίων της δράσης των εργατικών σωματείων, για να αγκαλιάσουν τμήματα της αγροτιάς και των μικροαστών των πόλεων. Ως τέτοιες τοπικές μετωπικές μορφές συσπείρωσης ορίζονταν οι εργοστασιακές επιτροπές ειδικά εκεί όπου κυριαρχούν τα λεγόμενα Εργατικά κόμματα και η οργάνωση των συμπαθούντων, κομματική ή ανεξάρτητη, για ειδικά αιτήματα, όπως η αλληλεγγύη στην πάλη των λαών της Ανατολής ή η εμβάθυνση της φιλίας με τη Ρωσία, αλλά και η ευρεία μη κομματική εκδοτική και αθλητική δραστηριότητα.²⁶⁷ Δεν είναι τυχαίο ότι η 6^η Ολομέλεια έκλεισε τις εργασίες της με την αναδιάρθρωση των εθνικών γραμματειών της ΚΔ και με τη σύσταση δύο νέων ιδεολογικών/οργανωτικών μηχανισμών της δράσης των Κ.Κ,

²⁶⁵ «Αποσπάσματα από τις Θέσεις πάνω στα τρέχοντα ζητήματα του Διεθνούς Κομμουνιστικού Κινήματος, όπως εγκρίθηκαν από την 6^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ» (Μάρτιος 1926), ό.π., σσ. 254-57, 259-60.

²⁶⁶

²⁶⁷ «Αποσπάσματα της Διακήρυξης της 6^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για την ανάπτυξη των μεθόδων και των τύπων εξάπλωσης της επιρροής των Κομμουνιστικών κομμάτων πάνω στις μάζες» (8 Μαρτίου 1926), Jane Degras, vol.2, ό.π., σσ. 266-68 [πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 11].

μιας Διεθνούς Συνδικαλιστικής Επιτροπής και της Λενινιστικής Σχολής της οποίας παράρτημα υπήρξε και η περίφημη ΚΟΥΤΒ, το Κομμουνιστικό Πανεπιστήμιο των Λαών της Ανατολής.²⁶⁸ Στο νέο οργανόγραμμα των εθνικών γραμματειών εμφανής ήταν η αναβάθμιση της παρουσίας των Κ.Κ από τις χώρες της Ανατολής και της περιφέρειας, κάτι που ταίριαζε στην εξέχουσα σημασία που έδινε εκείνη την περίοδο η ΚΔ στην ενίσχυση του Ενιαίου Αντιιμπεριαλιστικού Μετώπου, καθώς μάλιστα φάνταζαν ευοίωνες οι προοπτικές μιας νικηφόρας κινεζικής επανάστασης.²⁶⁹

Η εξέχουσα σημασία που απέκτησε το απελευθερωτικό κίνημα των αποικιοκρατούμενων λαών στους σχεδιασμούς της ΚΔ στα 1926 συμβάδιζε με την αναβάθμιση του ρόλου του βρετανικού και του γαλλικού Κ.Κ επειδή ακριβώς αυτά τα δύο κόμματα δρούσαν στην καρδιά των δύο ισχυρότερων ιμπεριαλιστικών αυτοκρατοριών και η επιτυχία του αγώνα τους στις μητροπόλεις του ευρωπαϊκού ιμπεριαλισμού θα επηρέαζε αποφασιστικά την πρόοδο του εθνικού απελευθερωτικού κινήματος στην Ανατολή. Δύο ακόμη παράγοντες που αναβάθμισαν ειδικά το ρόλο του ΚΚΜΒ στον σχεδιασμό της ΚΔ εκείνο το διάστημα ήταν από τη μια οι διαφαινόμενες τάσεις αναζωπύρωσης της μαχητικότητας του βρετανικού εργατικού και συνδικαλιστικού κινήματος, κάτι που καθιστούσε την Αγγλία τότε προνομιακό πεδίο άσκησης της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου, και από την άλλη το ότι το ΚΚΜΒ υπήρξε ένα από τα ελάχιστα τμήματα της ΚΔ που παρέμειναν εντελώς απρόσβλητα στην επιρροή της τροτσκιστικής αντιπολίτευσης. Εξάλλου, το ΚΚΜΒ είχε αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία και για την ηγεσία της ΕΣΣΔ που μετά την υπογραφή της συνθήκης του Λοκάρνο και την εισδοχή της Γερμανίας στην Κοινωνία των Εθνών στον επόμενο χρόνο, ανησυχούσε για τις οικονομικές και διπλωματικές επιπτώσεις εις βάρος της από τη σύσφιξη των σχέσεων της Γερμανίας με τη Βρετανία.²⁷⁰ Στα

²⁶⁸ Οι Εθνικές Γραμματείες ήταν κατανεμημένες ως εξής: 1) Γαλλία και γαλλικές κτήσεις, Ιταλία, Βέλγιο, Ελβετία 2) Γερμανία 3) Τσεχοσλοβακία, Αυστρία, Ουγγαρία 4) Βρετανία, Ιρλανδία, Ολλανδία, Αυστραλία, Νότια Αφρική, Ινδία, Ολλανδικές Δυτικές Ινδίες 5) Η.Π.Α, Καναδάς, Ιαπωνία 6) Ισπανία, Πορτογαλία, Λατινική Αμερική 7) Νορβηγία, Σουηδία, Ισλανδία, Δανία 8) Πολωνία, Φιλανδία και Βαλτικές χώρες 9) Βαλκάνια 10) ΕΣΣΔ 11) Κίνα, Κορέα, Μογγολία, Τουρκία, Περσία, Αίγυπτος, Συρία, Παλαιστίνη. Τα μέλη της νέας συνδικαλιστικής επιτροπής ήταν οι Zinoviev, Bukharin, Piatnitsky, Ercoli, Treint, Ferguson, Smeral, Geschke, Tomsy, Lozovsky και Nin. Από αυτούς ξεκάθαρα «αριστερές» θέσεις σχετικά με τα ενιαιομετωπικά ανοίγματα είχαν μόνο ο Ισπανός Nin και ο Γερμανός Geschke, ενώ αμφιταλαντευόμενοι ήταν οι Ζηνόβιεφ και Piatnitsky. Επίσης όλοι ήταν στελέχη της Προφιντέρν ή είχαν περάσει από τις γραμμές της με εξαίρεση τους Ζηνόβιεφ, Μπουχάριν και Ercoli (ψευδώνυμο του Τολιάτι). Γίνεται φανερό από τη σύνθεση της επιτροπής ότι είχε σημειωθεί σοβαρή υποχώρηση της κυριαρχίας των «υπεραριστερών» στα κλιμάκια της καθοδήγησης των συνδικαλιστικών οργανώσεων σε σχέση με το προηγούμενο διάστημα, όπως και ότι οι φορείς των πιο «μετωπικών» αντιλήψεων μέσα στην ΚΔ συνειδητά επεδίωξαν στην 6^η Ολομέλεια από τη μια να κηδεμονεύσουν τις σεκταριστικές φωνές μέσα στην Προφιντέρν μέσω της νέας επιτροπής και από την άλλη να την αξιοποιήσουν ως εργαλείο χαλιναγώγησης των ανάλογων δυνάμεων, που είχαν ισχυροποιηθεί με το τελευταίο Συνέδριο, μέσα στην Κομιντέρν. Για τη στάση των μελών της συνδικαλιστικής επιτροπής έναντι του εύρους των ενιαιομετωπικών κινήσεων πρβλ. Χιου Τόμας, *Ιστορία του Ισπανικού Εμφυλίου Πολέμου*, τόμος α', εκδόσεις Τολίδης, Αθήνα 1971, σσ. 126-29, I.B Στάλιν, «Οι προοπτικές του ΚΡΔ και το ζήτημα της μπολσεβικοποίησης, Συνέντευξη με τον Χέρτσογκ μέλος του ΚΡΔ (3-2-1925) και του ιδίου «Γράμμα στο σύντροφο ΜΕ-ΡΤ» (28-2-1925), *Απαντα*, τόμος 7, ό.π.,σσ. 36-51, I.B Στάλιν, «Πολιτική Έκθεση της Κ.Ε στο 14^ο Συνέδριο του Κ.Κ (Μπ.) της ΕΣΣΔ», (18-12-1925), *Απαντα*, τόμος 7, ό.π.,σσ. 410-28.

Πρβλ. «Διακήρυξη της 6^{ης} Πλατιάς Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για την αναδιοργάνωση της δουλειάς της ΕΕΚΔ» (11 Μαρτίου 1926), δημοσιευμένη στο *Inprekorr*, vi,68, p.1071, 6 Μαΐου 1926, Jane Degras, vol.2,ό.π.,σσ. 272-74.

²⁶⁹Πρβλ. «Αποσπάσματα από τη Διακήρυξη της 6^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ σχετικά με το Κινεζικό ζήτημα» (13 Μαρτίου 1926),Jane Degras, vol.2, ό.π.,σσ. 277-79.

²⁷⁰Stephanie C. Salzmann, *Great Britain, Germany and the Soviet Union. Rapallo and After 1922-34*, Boydell & Brewer 2002, σσ. 66-69, E.H Carr, *A History of Soviet Russia.Socialism in One Country 1924-26*, vol.3, part 1, ό.π.,σσ. 124-25. Την ριζοσπαστικοποίηση και την άνοδο του βρετανικού εργατικού κινήματος πιστοποιεί η ισχυροποίηση του συνδεδεμένου με το ΚΚΜΒ και την Προφιντέρν National Minority Movement, του αριστερού, φιλοκομμουνιστικού μειοψηφικού ρεύματος μέσα στο βρετανικό εργατικό κίνημα. Στο ιδρυτικό συνέδριό του τον Αύγουστο του 1924 μετείχαν 271 αντιπρόσωποι 200.000 εργατών, ενώ στη συνδιάσκεψη του μετά από ένα χρόνο πήραν μέρος 683 αντιπρόσωποι από διάφορα σωματεία και εργατικές ενώσεις που αριθμούσαν

1926 εξαιρετικά ικανοποιητικές επιδόσεις για την ΚΔ σημείωνε το ΚΚΜΒ στο σκέλος του αντιαποικιακού αγώνα, οι οποίες αναβάθμιζαν το κύρος του κόμματος μέσα στην Κομιντέρν σε αντίθεση με τα προηγούμενα χρόνια, όταν ήταν συχνές οι κριτικές περί του «πλημμελούς» τρόπου με τον οποίο το κόμμα ασκούσε την αντιμπεριαλιστική του πάλη. Έτσι, καθ' όλο το έτος αλλά και στο μεγαλύτερο μέρος του 1927 διαδοχικοί απεσταλμένοι του ΚΚΜΒ έφτασαν στην Ινδία για να βοηθήσουν στην πρόοδο του ινδικού κομμουνιστικού και εργατικού κινήματος με θεαματικά αποτελέσματα: από 78 μέλη που είχε το ινδικό Κ.Κ στο ιδρυτικό του συνέδριο το Δεκέμβριο του 1925 και από 324 μέλη που είχε η φιλοκομμουνιστική εργατική ομοσπονδία της Ινδίας (Girni Kamgar Union) στις αρχές του 1927 αριθμούσαν 10.000 και 55.000 άτομα αντιστοίχως, ενώ εκατοντάδες άλλα νέα σωματεία και τοπικά Εργατοαγροτικά κόμματα είχαν συγκροτηθεί στην Ινδία σαν έκφραση του Ενιαίου Μετώπου. Πολιτικό επιστέγασμα αυτής της δράσης ήταν η σύγκληση ενός Συνεδρίου των Καταπιεζόμενων Εθνών στις Βρυξέλλες το Νοέμβριο του 1927 υπό την αιγίδα του ΚΚΜΒ και με τον Dutt βασικό οργανωτή.²⁷¹

Η 6η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ (22/11-16/12/1926) ασχολήθηκε εκτενώς με την κατάσταση στη Βρετανία. Αρχικά, διέγνωσε την τάση υποχώρησης της παγκόσμιας κυριαρχίας του αγγλικού μονοπωλιακού καπιταλισμού λόγω του παραγκωνισμού του από τις Η.Π.Α και της χρόνιας υποπαραγωγικότητας της βρετανικής βιομηχανίας, κάτι που καθιστούσε αναγκαία την ένταση της εκμετάλλευσης των αποικιών για τη διασφάλιση ενός ορισμένου επιπέδου κερδοφορίας των Βρετανών καπιταλιστών, η οποία εξασφάλιζε και μια σχετική κοινωνική ειρήνη μέσω της εξαγοράς τμημάτων της «εργατικής αριστοκρατίας» και των μεσαίων στρωμάτων από τα αποικιακά κέρδη. Εντούτοις, διαπίστωνε ότι η αγγλική αστική τάξη επεδίωκε τη συνεχή μείωση των μισθών των εργατών και την αύξηση των ωρών εργασίας τους, γεγονός που ριζοσπαστικοποιούσε σταδιακά μεγάλα τμήματα της εργατικής τάξης μαζί με τη δυσαρέσκεια πολλών εργατών από την εμπειρία της κυβέρνησης των Εργατικών του Mac Donald στα 1924. Η στροφή των μαζών προς τα αριστερά φαινόταν από την άνοδο της επιρροής της σοσιαλιστικής ιδεολογίας, καθώς εμφανίστηκε ένα ισχυρό αριστερό συνδικαλιστικό ρεύμα υπό τη μορφή του National Minority Movement και της Αγγλορωσικής Επιτροπής της Συνδικαλιστικής Ενότητας. Άλλα τέτοια δείγματα ήταν η υπερψήφιση στο συνέδριο των συνδικάτων στο Scarborough των κομμουνιστικών προτάσεων καταδίκης του ιμπεριαλισμού, του σχεδίου Dawes και η αποδοχή της συγκρότησης εργοστασιακών επιτροπών, η εμφάνιση μιας αριστερής αντιπολίτευσης μέσα στο Εργατικό κόμμα που συμφωνούσε με την κομμουνιστική κριτική των πρόσφατων συνεδριακών αποφάσεων των Εργατικών στο Λίβερπουλ και η μαζική υποστήριξη με 300.000 υπογραφές της καμπάνιας για την απελευθέρωση των 12 μελών της Κ.Ε του ΚΚΜΒ που είχαν συλληφθεί με την προβοκάτσια της «Επιστολής Ζηνόβιεφ» το Νοέμβριο του 1924.²⁷²

750.000 εργάτες. Πρβλ. Andrew Thorpe, *The British Communist Party and Moscow 1920-43*, Manchester University Press 2000, σελ. 83.

²⁷¹ John Callaghan, ό.π., σσ. 102-3, 107.

²⁷² Το ΚΚΜΒ είχε 15 δικούς του εκλεγμένους αντιπροσώπους σε σύνολο 1100 στο συνέδριο των Εργατικών στο Λίβερπουλ τον Οκτώβριο του 1925 και μετά την άρνηση της πλειοψηφίας να ενσωματωθεί ως αυτόνομο τμήμα το ΚΚΜΒ στο Εργατικό Κόμμα, οι κομμουνιστές ξεκίνησαν την καμπάνια δημιουργίας ενός αριστερού ρεύματος μέσα στο Εργατικό Κόμμα, το National Left-Wing Movement, το οποίο βρήκε σημαντική απήχηση και είχε σαν όργανο του την εφημερίδα *Sunday Worker*. Πρβλ. James Klug-

Ιδιαίτερα η κινητοποίηση πολλών σωματείων με εργοστασιακές επιτροπές υπέρ των ανθρακωρύχων που κορυφώθηκαν στη λεγόμενη «Κόκκινη Παρασκευή» και η πίεση πολλών μελών της βάσης του Ανεξάρτητου Εργατικού κόμματος για κοινή δράση με τους κομμουνιστές συνιστούσαν ευόιωνες παρακαταθήκες για την προοπτική σύμπληξης ενός μαζικού Ενιαίου Μετώπου όπου το ΚΚΜΒ θα ενίσχυε ακόμη παραπέρα τη μαζική του επιρροή, καθώς η Ολομέλεια εκτιμούσε πως το ΚΚΜΒ είχε σοβαρά ενδυναμωθεί επειδή δεν υπήρχαν φράξιες στο εσωτερικό του και γιατί είχε συστηματικά κτίσει δεσμούς με τις μάζες μέσα από το ΝΜΜ και τις λοιπές μετωπικές επιτροπές εντός των οργανώσεων του Εργατικού κόμματος. Καταλήγοντας έθετε τους στόχους του ΚΚΜΒ ως εξής:

«1.[..]να συνεχίσει να δίνει τη μεγαλύτερη δυνατή προσοχή στη δουλειά στα συνδικάτα και κυρίως στο National Minority Movement. 2. Να συνεχίσει τη δουλειά μορφοποίησης του αριστερού ρεύματος μέσα στο Εργατικό Κόμμα, πράγμα εξαιρετικής σπουδαιότητας για την ανάπτυξη του βρετανικού εργατικού κινήματος. 3. Να συνεχίσει την υποστήριξη της διεθνούς συνδικαλιστικής ενότητας. 4. Το ΚΚΜΒ οφείλει να συμμετάσχει ενεργά στην απελευθερωτική πάλη των λαών στις αποικίες και να βρει τρόπους κινητοποίησης των μαζών της βρετανικής εργατικής τάξης υπέρ του κάθε κινήματος και της κάθε εξέγερσης κατά του βρετανικού ιμπεριαλισμού. [..]7. Επειδή μεγάλα τμήματα της εργατικής τάξης ακόμη έχουν αυταπάτες για τον κοινοβουλευτισμό και είναι δέσμιες των φιλελεύθερων παραδόσεων, το Κόμμα πρέπει με ενεργητικότητα να δείξει στην εργατική τάξη ότι η χειραφέτησή της δεν θα πραγματοποιηθεί στα πλαίσια του αστικού κοινοβουλευτισμού. 8. Παρά την άνοδο της ιδεολογικής επιρροής του στις μάζες το ΚΚΜΒ δεν έχει κατορθώσει να την μετατρέψει σε αύξηση των στρατολογιών νέων μελών. Εάν το Κόμμα εφαρμόσει τη γραμμή του σωστά και κάνει τη δουλειά του με τον κατάλληλο τρόπο, θα είναι σε θέση να διπλασιάσει τον αριθμό των μελών του μέσα στο 1926».²⁷³

Η στροφή προς μια πιο πραγματιστική πολιτική σε σχέση με αυτό που επιθυμούσαν τα πιο «αριστερά» στοιχεία εκείνη την περίοδο φαίνεται και από τις κινήσεις της Προφιντέρν η οποία, όπως πειστικά έχει δείξει ο Carr, αποτελούσε τον δυναμικότερο και μαζικότερο υποστηρικτικό προς την Κομιντέρν μηχανισμό και εκείνο τον φιλοκομμουνιστικό φορέα με τη μεγαλύτερη αποδοχή από τις πλατιές μάζες των εργαζομένων που δεν είχαν απαραίτητα άμεση σχέση με τα κομμουνιστικά κόμματα.²⁷⁴ Στα 1926 φαίνεται ότι όχι μόνο είχε αποδυναμωθεί ο αρχικός σεκταρισμός πολλών στελεχών της Προφιντέρν ο οποίος σχετιζόταν και με τις επιβιώσεις ενός παραδοσιακού «επαναστατικού συνδικαλισμού» στη συνείδηση της ιδρυτικής γενιάς των συνδικαλιστών της, αλλά είχε εκδηλωθεί και ένας αφανής ανταγωνισμός στο εσωτερικό της ανάμεσα στα ρωσικά συνδικάτα με επικεφαλής τον Tomsky και στις υπόλοιπες εθνικές ομοσπονδίες. Ο Lozovsky σαν πρόεδρος της Προφιντέρν έβλεπε με σκεπτικισμό τις διαπραγματεύσεις των σοβιετικών εργατικών ομοσπονδιών με την IFTU και το βρετανικό TUC στο βαθμό που υπήρχε η υπόνοια ότι αυτές ίσως οδηγούσαν στην αναστολή της λειτουργίας της Προφιντέρν ή στην υποβάθμισή της, κάτι που τελικά δεν συνέβη καθώς

mann, *History of the Communist Party of Great Britain: The General Strike, 1925-27*, vol 2, Lawrence & Wishart Ltd 1969, σελ. 142.

²⁷³ «Διακήρυξη της 6^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ σχετικά με το Αγγλικό Ζήτημα» (4 Μαρτίου 1926), Thesen und Resolutionen, VI Plenum, p. 104, Jane Degras, vol.2, ό.π.,σσ. 263-65.

²⁷⁴ E.H Carr, *A History of Soviet Russia. Socialism in One Country 1924-26*, vol.3, part 2, Macmillan, London 1964,σσ. 937-39

αυτή επέκτεινε τη δράση της στο εργατικό κίνημα των αποικιών και της Ανατολής, σε περιοχές που ήταν εκτός του ενδιαφέροντος της ρεφορμιστικής IFTU. Καθώς μάλιστα η ανάπτυξη του συνδικαλιστικού κινήματος εκεί συνδεόταν άμεσα με την πορεία του εθνικού απελευθερωτικού κινήματος, αναγκαστικά η απαραίτητη ευρύτερη αντιιμπεριαλιστική συστράτευση σε εκείνες τις χώρες ευνόησε και το βάθεμα της ενιαιομετωπικής δράσης στα ευρωπαϊκά συνδικαλιστικά τμήματα της Προφιντέρν, ιδιαίτερα στην Αγγλία και στη Γαλλία.²⁷⁵ Σημαντικό βήμα επέκτασης αυτής της δράσης ήταν και η συμμετοχή των νορβηγικών εργατικών ομοσπονδιών στις εργασίες της αγγλορωσικής επιτροπής συνδικαλιστικής ενότητας χάρη στις μεσολαβητικές κινήσεις των Βρετανών κομμουνιστών που δρούσαν στις γραμμές της Προφιντέρν μέσα από το NMM.²⁷⁶ Βέβαια, επουδενί όλα αυτά δεν σήμαιναν ότι όλοι οι κομμουνιστές συνδικαλιστές και οι συνεργαζόμενοι μαζί τους ριζοσπαστικοποιημένοι εργάτες είχαν απαλλαχθεί από τις τάσεις της πλήρους ρήξης με το ρεφορμιστικό συνδικαλιστικό κίνημα, ακόμη και στην Αγγλία όπου ήταν στενότερη η σύνδεση των κομμουνιστών με τις οργανώσεις που πρόσκειντο στο Εργατικό κόμμα. Ακόμα και εκεί στο βαθμό που το ταξικό συνδικαλιστικό κίνημα βαθμιαία ενισχύοταν από μια νέα γενιά εργατών που ήταν λιγότερο συνδεδεμένοι με τις παραδόσεις του προπολεμικού ενιαίου εργατικού κινήματος αλλά και που ανέπτυσσαν μια διακριτή ταυτότητα μέσα από τη συμμετοχή τους στις ανεξάρτητες κομμουνιστικές οργανώσεις, πρωταρχικά μέσα από τις γραμμές των ενώσεων της βρετανικής Κομμουνιστικής Νεολαίας, εκδηλώνονταν φαινόμενα αδυναμίας προσαρμογής στις απαιτήσεις της μετωπικής πολιτικής των καθοδηγήσεων της ΚΔ και της Προφιντέρν.²⁷⁷ Το ζήτημα της ασυνέχειας των καθοδηγητικών οργάνων του ΚΚΜΒ και της πολιτικής τους έχει

²⁷⁵Reiner Tosstorff, "Moscow or Amsterdam? The Red International of Labour Unions 1920/21-1937", *Communist History Network Newsletter*, Issue 8, July 2000 και του ίδιου «Unity between Amsterdam and Moscow? Edo Fimmen's Relationship to the Communist Trade Union Movement», στο B. Reinalda (ed), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945*, Amsterdam 1997, σσ.94-105, Ουίλιαμ Φόστερ, *Ιστορία του Παγκόσμιου Συνδικαλιστικού Κινήματος*, τόμος Β', ό.π., σσ. 68-69, E.H Carr, *A History of Soviet Russia. Socialism in One Country 1924-26*, vol.3, part 2, ό.π., σσ. 718-20.

²⁷⁶Πρβλ. Thomas Bell, *The Movement for World Trade Union Unity*, published by The Workers (Communist) Party National Office, 1113 W. Washington Blvd., Chicago, December 1925, κεφάλαια "The British Workers and International Trade Union Unity", "The Red International of Labor Unions and World Trade Union Unity" <https://www.marxists.org/archive/bell/1925/union/index.htm>.

²⁷⁷Ο J.T Murphy, μέλος της Εκτελεστικής Επιτροπής της Προφιντέρν και βασικό στέλεχος του NMM που είχε διατελέσει και αντιπρόσωπος του ΚΚΜΒ στο Τρίτο και στο Τέταρτο Συνέδριο της ΚΔ, στηλίτευε τις τάσεις «απομονωτισμού» από το επίσημο συνδικαλιστικό κίνημα ενός ευδιάκριτου αριθμού συντρόφων του μέσα στα σωματεία στις παραμονές της Γενικής Απεργίας στη Βρετανία, οι οποίες λειτουργούσαν σαν τροχοπέδη της ανάπτυξης των τακτικών του Ενιαίου Μετώπου: «*Η διαμάχη εργοδοτών και ανθρακωρύχων κατέστησε την εργατική ενότητα φλέγον ζήτημα μέσα στο εργατικό κίνημα. Εμείς την υποστηρίξαμε και παίξαμε σημαντικό ρόλο στη δημιουργία Επιτροπών Δράσης για την προπαγάνδη της εργατικής ενότητας και τη μαζικότερη δυνατή στήριξη του αγώνα των ανθρακωρύχων... Το κάλεσμα στήριξης των ανθρακωρύχων και της Εργατικής Ενότητας εκφράστηκε με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Σε κάποιες περιπτώσεις οι Επιτροπές δεν ξέρουν τι να κάνουν και απλά παραφορτώνουν το κίνημα. Αλλού λειτουργούν ανταγωνιστικά προς το εργατικό σωματείο. Όλες αυτές οι συμπεριφορές πρέπει να σταματήσουν άμεσα, η σύγχυση πρέπει να ξεκαθαριστεί χωρίς να αποθαρρυνθούν οι δυνάμεις που συμμετέχουν σε αυτές τις Επιτροπές. Μια Επιτροπή Δράσης χωρίς συγκεκριμένο ιδιαίτερο ζήτημα ενασχόλησης απλά δεν πρέπει να υπάρχει ή να είναι ανταγωνιστικός οργανισμός σε σχέση με το διοικητικό συμβούλιο των σωματείων. Αντίθετα θέλουμε τη μεγαλύτερη δυνατή συγκέντρωση συμβουλίων σωματείων ώστε να δυναμώσουν σαν τοπικά κέντρα οργάνωσης του εργατικού κινήματος. Αυτά τα φαινόμενα σύγχυσης δεν υπάρχουν εκεί όπου τα ίδια τα συμβούλια των σωματείων ανταποκρίνονται στο σύνθημα της Εργατικής Ενότητας, στήνοντας επιτροπές από εργάτες εκλεγμένους από τα εργοστάσια της βάσης για να κάνουν τη προπαγάνδα της Ενότητας μέσα στο σωματείο. Τέτοιες Επιτροπές δουλεύουν κάτω από τον έλεγχο του διοικητικού συμβουλίου και αυτός είναι ο καλύτερος τρόπος να γίνεται η δουλειά υπέρ της Εργατικής Ενότητας με τα συμβούλια των σωματείων να φροντίζουν για τη λήψη των ειδικών μέτρων για να αποκρουστεί η εργοδοτική επίθεση, πράγμα που επηρεάζει θετικά το εργατικό κίνημα συνολικά... Υπάρχει μια πηγή ανησυχίας σε σχέση με τη δουλειά για την Ενότητα: Όπως αυτή παίρνει σάρκα και οστά υπάρχει κίνδυνος να θεωρηθεί σαν όργανο εχθρικό προς το TUC και το Γενικό του Συμβούλιο. Ενώ οι αντιπρόσωποι των Επιτροπών αμελούν να πληροφορούν το Γενικό Συμβούλιο του TUC για όλα τα ζητήματα, δεν ενεργούν -όπως φαίνεται μέχρι σήμερα- ανεξάρτητα από το TUC, κάτι που το έκαναν οι ανθρακωρύχοι τον Ιούλιο. Οι ανθρακωρύχοι έπραξαν σωστά και*

τεθεί μετ' επιτάσεως από τη N. Fishman η οποία υποστηρίζει ότι οι πρωτεργάτες της «μπολσεβικοποίησης» του βρετανικού Κ.Κ ήταν συνδικαλιστές της βάσης ή αυτοδίδακτοι θεωρητικοί του σοσιαλισμού οι οποίοι παραγκώνισαν στα 1923 την πρώτη ηγετική ομάδα του ΚΚΜΒ που αποτελούνταν από στελέχη των προπολεμικών σοσιαλιστικών ομαδοποιήσεων. Η νέα ηγεσία δεν επιβλήθηκε μόνο χάρη στη στήριξη της ΚΔ, αλλά επειδή είχε την εμπιστοσύνη των μελών της κομματικής βάσης που ήταν και αυτοί ενταγμένοι στα εργατικά σωματεία. Όλοι αυτοί διέκειντο ευνοϊκά στην πολιτική του Ενιαίου Μετώπου γιατί θεωρούσαν τη συνδικαλιστική ενότητα στη βάση σαν τη πεμπτούσια της επαναστατικής συνδικαλιστικής τακτικής, καθώς μάλιστα στα 1923 κατόρθωσε το ΚΚΜΒ να κερδίσει την καθοδήγηση της Ομοσπονδίας των Ανθρακωρύχων Μεγάλης Βρετανίας (Miners' Federation of Great Britain-MFGB), εκλέγοντας γραμματέα της τον Arthur Coock, στέλεχος του ΝΜΜ. Έχοντας αυτό το πνεύμα, συνεχίζει η Fishman, οι νέοι ηγέτες του ΚΚΜΒ στα 1925-26 παρομοίαζαν το TUC και το Εργατικό κόμμα με τα σοβιέτ και την κυβέρνηση Κερένσκι της Ρωσικής Επανάστασης και μόνο μετά την ήττα της Γενικής Απεργίας άρχισε η «αριστερή στροφή» της ηγεσίας του ΚΚΜΒ, η οποία επιταχύνθηκε στα 1929 με την «τρίτη ηγετική γενιά» στελεχών που είχαν γαλουχηθεί στη Σχολή Λένιν της Μόσχας και που έτειναν προς την πλήρη ρήξη με τις κατεστημένες συνδικαλιστικές δομές, ακριβώς γιατί στερούνταν της ενεργούς συνδικαλιστικής δράσης και εμπειρίας της δεύτερης «γενιάς».²⁷⁸ Αυτό που παραβλέπει η Fishman, ως απολογήτρια μιας οπτικής αυτοδιάλυσης του ΚΚΜΒ και διάχυσης του μέσα στο Εργατικό κόμμα, είναι ότι οι «αριστερές τάσεις» ήδη υπήρχαν στους κόλπους των παλιότερων συνδικαλιστών σε έναν ορισμένο βαθμό και ότι τα καινούργια «υπερεπαναστατικά» στελέχη της τρίτης γενιάς δεν ήταν απλώς άτομα διαπαιδαγωγημένα με μια ορισμένη ιδεολογική αντίληψη από την ΚΔ και την ΚΔΝ, αλλά ταυτόχρονα ήταν και εργάτες που είχαν σχέση με το υπαρκτό συνδικαλιστικό κίνημα της εποχής τους. Η διαφορά τους σε σχέση με τη δεύτερη γενιά έγκειτο μάλλον στο νεαρό της ηλικίας τους και στο ότι σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης και καταδίωξης των πιο ριζοσπαστικών εργατικών στοιχείων από το κράτος και την εργοδοσία μετά τη Γενική Απεργία, βρέθηκαν στη δυσχερή θέση να έχουν απολυθεί από τα εργοστάσια και να διαγράφονται από τα υπάρχοντα συνδικάτα. Προφανώς, οι συγκεκριμένες υλικές συνθήκες διαβίωσης επέφεραν την απομάκρυνση τους από το επίσημο εργατικό κίνημα, που άλλωστε λειτουργούσε πλέον ανοικτά σαν διάυλος της αστικής ιδεολογικής και πολιτικής κυριαρχίας μέσα στην εργατική τάξη, και τους ωθούσαν σε ολοένα και πιο «αριστερές» θέσεις, οι οποίες όμως μπορούν να ανιχνευτούν μέσα στην Προφιντέρν και στην ΚΔΝ ήδη πριν την εποχή της Γενικής Απεργίας ή την έλευση της πολιτικής της «Τρίτης Περιόδου» της Κομιντέρν. Συγκεκριμένα, στον απολογισμό της δράσης της βρετανικής Κομμουνιστικής Νεολαίας μετά το Τρίτο της Συνέδριο στο Μάντσεστερ (11-12 Ιουλίου 1924), όπως αυτή αποτυπώνεται στην έκθεση του William Rust στη Συνδιάσκεψη των ευρωπαϊκών τμημάτων της

το συντονιστικό όργανο της Εργατικής Ενότητας οφείλει να λειτουργήσει με ανάλογο τρόπο στην επερχόμενη σύγκρουση την εργοδοσία που θα γενικευτεί. Είναι λογικό ότι η δράση για την Εργατική Ενότητα δεν θα αφήσει ανεπηρέαστο κανένα σωματείο και πρέπει να προσέξουμε κάτω από τις παρούσες συνθήκες να αποφευχθεί η όξυνση της αντιπαράθεσης με το TUC, αλλά να αναγνωριστεί ότι το Γενικό Συμβούλιο είναι ο γενικός συντονιστής της πάλης των σωματείων», "A Dangerous Situation. Confusion About Councils of Action", *Workers' Weekly*, October 16, 1925, <https://www.marxists.org/archive/murphy-jt/1925/10/16.htm>.

²⁷⁸Nina Fishman, *The British Communist Party and the Trade Unions 1933-45*, Routledge, London 1985, σσ. 21-31.

Κομμουνιστικής Διεθνούς Νέων (Youth Communist International-Y.C.I) τον Απρίλιο του 1925, ήταν φανερή η διαφορετική πρόσληψη της λογικής του Ενιαίου Μετώπου από πλευράς του δυναμικού της Νεολαίας με χαρακτηριστικό της την απαξίωση της συνεργασίας με τους ρεφορμιστές εργάτες και την προβολή του ΝΜΜ σχεδόν ως του μοναδικού μαζικού φορέα δραστηριοποίησης των μελών της Νεολαίας.²⁷⁹ Σε άλλες οργανώσεις της ΚΔΝ (κυρίως στην Πολωνία και στη Γερμανία) αυτά τα φαινόμενα είχαν λάβει πολύ μεγαλύτερες διαστάσεις, ώστε η καθοδήγηση της ΚΔΝ να επισημαίνει επιτακτικά το καθήκον των εθνικών Ενώσεων των Νέων κομμουνιστών να δουλεύουν μέσα στα υπάρχοντα συνδικάτα και να απαιτεί από αυτές την πλήρη συμμόρφωση τους με την κεντρική καθοδήγηση της ΚΔΝ και όχι με τα Κ.Κ της χώρας τους σε περίπτωση αποκλίσεων τους από τις αποφάσεις της Κομιντέρν.²⁸⁰ Τυπικά έτσι εξασφαλιζόταν αφενός η απόλυτη υπαγωγή των εθνικών οργανώσεων Νεολαίας στο ανώτατο καθοδηγητικό κλιμάκιο της ΚΔΝ και μέσω αυτού στην ΚΔ, αφετέρου διευκολυνόταν η ΚΔ στην προσπάθεια της να απομονώσει εντός των Κ.Κ εκείνα τα στοιχεία που διαφωνούσαν με τις κεντρικές πολιτικές κατευθύνσεις του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος. Στην πράξη τα όρια αυτής της υπαγωγής ήταν πιο περιορισμένα καθώς επανειλημμένα οι αποφάσεις της ΚΔΝ της περιόδου δείχνουν μια διαφορετική ανάγνωση των συνεδριακών αποφάσεων της ΚΔ και των Ολομελειών της ΕΕΚΔ συγκριτικά με εκείνη αρκετών Κ.Κ, ενώ από την άλλη ήταν αδύνατο οι εκάστοτε κεντρικές αποφάσεις της ΚΔ και της ΚΔΝ να εφαρμοστούν ομοιόμορφα και απαρέγκλιτα από το σύνολο των αγωνιστών των κομμουνιστικών κομμάτων και των κομμουνιστικών νεολαίων, εφόσον αυτοί βρίσκονταν αντιμέτωποι και με ειδικά προβλήματα που πηγάζαν από τις ειδικές εθνικές και ιστορικές συνθήκες των χωρών όπου ζούσαν, γεγονός που τροφοδοτούσε ως ένα βαθμό και την εμφάνιση των εκάστοτε εσωκομματικών αντιπολιτεύσεων.²⁸¹ Γενικά, στο διάστημα 1924-28 τα ίδια τα καθοδηγητικά όργανα της ΚΔΝ

²⁷⁹ «[.] Η ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΥCL: Το Συνέδριο διακήρυξε ότι από τη σκοπιά των αντικειμενικών συνθηκών και λόγω της αδυναμίας της Ένωσης μας, η μπολσεβικοποίηση στη Μ. Βρετανία σημαίνει το κτίσιμο μιας μαζικής Ένωσης με το κέρδιμα της μάζας των νέων εργατών στους καθημερινούς, πρακτικούς αγώνες που πρέπει να συνοδεύονται από την άφοβη και ανελέητη πάλη κατά της επιρροής των ρεφορμιστών και των οππορτουμιστών. Το Συνέδριο πρόβαλε την ανάγκη τα οικονομικά μερικά αιτήματα να μπαίνουν μπροστά σε κάθε καθημερινό αγώνα γιατί έχουν μεγάλη σημασία στη Βρετανία στην παρούσα φάση όπου η οικονομική κρίση πλήττει τις μάζες και ευνοεί την ανάπτυξη αριστερών τάσεων. Τούτο έγινε κατανοητό από το Συνέδριο μας μαζί με την ανάγκη συνδυασμού των μερικών διεκδικήσεων με τον τελικό μας στόχο και την επαναστατική προοπτική. Η πληρέστερη κατανόηση της σημασίας των οικονομικών διεκδικήσεων είναι θεμελιώδης στο βαθμό που η δουλειά της Ένωσης μας σε πολύ μεγάλο βαθμό γίνεται μέσα από το ΝΜΜ, τον αναπτυσσόμενο οργανισμό των αριστερών συνδικαλιστών, του οποίου οι αγώνες αναπόφευκτα έχουν μια αποφασιστική επίδραση πάνω στις πολιτικές οργανώσεις της εργατικής τάξης [.] ΤΟ ΕΝΙΑΙΟ ΜΕΤΩΠΟ: Για πρώτη φορά από το Συνέδριο μας και μετά η τακτική του Ενιαίου Μετώπου αμφισβητείται από την Ένωση μας σαν πρακτικό και άμεσο καθήκον. Η συζήτηση γύρω από αυτό έχει φουντώσει μέσα στο διεθνές νεολαϊστικό κίνημα. Μετά από αλληπάλληλα λάθη που οφείλονταν στην απειρία μας, μόλις τώρα κατανοήθηκε καλά από τα μέλη μας η θεμελιώδης σημασία στάση μας απέναντι στις ρεφορμιστικές οργανώσεις και ο ρόλος τους. Οι ασάφειες και οι αβεβαιότητες ξεκαθαρίστηκαν σε μεγάλο βαθμό από τη διακήρυξη του Συνεδρίου μας και οι συζητήσεις περιστράφηκαν γύρω από τον αγώνα εναντίον της μεγαλύτερης νεολαϊστικής ρεφορμιστικής οργάνωσης, της Ένωσης Νέων του Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος. Πρέπει με ειλικρίνεια να αναγνωριστεί ότι στις συζητήσεις αυτού του διαστήματος φάνηκε ότι δεν έχουν καταλάβει όλοι οι σύντροφοι ότι η τακτική του Ενιαίου Μετώπου αποτελεί όπλο για τη σκληρότερη κριτική και πάλη κατά των ρεφορμιστών και ότι το Ενιαίο Μέτωπο δεν βρίσκεται σε καμία αντίθεση με αυτή την πάλη. Μολονότι το Συνέδριο ομόφωνα πήρε καθαρή θέση σε αυτό, εξακολουθούν να παρατηρούνται κρούσματα ιδεολογικής σύγχυσης και λάθη τα οποία αντιμετωπίζονται από την Κεντρική Επιτροπή με την έκδοση ειδικού ιδεολογικού υλικού», “Third National Congress of the Y.C.L.G.B”, *The International Of Youth. Monthly Organ of the Executive Committee of the Young Communist International*, 1925 no 1, published by The International Publishing House of the Y.C.I, Great Ormond Street, London, σσ. 39-42.

²⁸⁰ Πρβλ. Την εισήγηση του Vujo “The Struggle for the Trade Unions”, *The International Of Youth. Monthly Organ of the Executive Committee of the Young Communist International*, ό.π., σσ. 33-37 και την έκθεση της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔΝ στο “Conference of European Sections of the Y.C.I”, ό.π., σσ. 6-7.

²⁸¹ Ενδεικτικά, στην έκθεση πεπραγμένων της δράσης της ΚΔΝ στο διάστημα 1924-28 γράφεται ότι «[.] η πρακτική συνεργασία μεταξύ Κομμουνιστικών Κομμάτων και Ενώσεων Νεολαίας έχει σημειώσει πρόοδο αυτά τα χρόνια... αλλά υπάρχει ακόμη μεγάλο πε-

παραδέχονταν ότι δεν υπήρχε ενιαία και ομοιόμορφη δράση των Ενώσεων Νεολαίας στο εργατικό κίνημα πολλών χωρών. Ανέφεραν ότι στη Γαλλία και στη Τσεχοσλοβακία οι Κομμουνιστικές Νεολαίες δεν συμμετείχαν καθόλου στη ζωή και στη λειτουργία των ρεφορμιστικών ομοσπονδιών παρά μόνο στα συνδικάτα που ανήκαν στην Προφιντέρν και ότι στη Σουηδία και στη Νορβηγία γινόταν μόνο μια περιορισμένη, προπαγανδιστική δουλειά σε αυτές. Αντίθετα, στο Βέλγιο, στη Γερμανία και στην Αγγλία οι Ενώσεις των Νέων Κομμουνιστών έπαιρναν ενεργητικό μέρος στη δράση των ρεφορμιστικών σωματείων με σημαντικά αποτελέσματα, ενώ στα Βαλκάνια και την Αμερική ήταν περιορισμένες οι απόπειρες συγκρότησης νεανικών επιτροπών εντός των επίσημων συνδικάτων.²⁸² Βέβαια, και στην περίπτωση της Αγγλίας δεν πρέπει να διολισθήσουμε στην άποψη ότι η Κομμουνιστική Νεολαία ήταν a priori και στο σύνολό της εναντίον της δράσης μέσα στα υπάρχοντα σωματεία, επειδή ουσιαστικά προπαγάνδιζε την ένταξη των νέων εργατών στις γραμμές του NMM το οποίο δρούσε παράλληλα με τα επίσημα συνδικαλιστικά όργανα και μέσα σε αυτά, όπως ανακλύπει από τα αιτήματα της πάλης της νέας γενιάς τα οποία μορφοποιήθηκαν στην Πλατιά Ολομέλεια της Εκτελεστικής Επιτροπής της Ένωσης Νέων Κομμουνιστών που έλαβε χώρα στο Λονδίνο στις 17/18 Απριλίου 1926.²⁸³ Όμως, ακόμα και όταν τα επίσημα καθοδηγητικά όργανα της Νεολαίας πρόκριναν – όσο το έκαναν και με τον τρόπο που το έκαναν- την ενιαιομετωπική κοινή δράση με τους ρεφορμιστές μέσα στα σωματεία, δεν έλειπαν οι περιπτώσεις των πιο «αριστερών» ομάδων μέσα στη Νεολαία που ασκούσαν μια

ριθώριο βελτίωσης της συνεργασίας. Το παλιό μας σύνθημα «Ένας πυρήνας Νέων Κομμουνιστών δίπλα σε κάθε μέρος όπου υπάρχει ένας κομματικός πυρήνας», αν και είναι γενικά αποδεκτό από όλη την Διεθνή, στην πράξη δεν έχει επιτευχθεί. Οι οδηγίες που στέλνει η ΚΔ στα κόμματα της κατόπιν των εκκλήσεων της ΚΔΝ για να συνδράμουν αυτά σε συγκεκριμένες χρεώσεις της Νεολαίας όπως είναι π.χ οι αντιμιλιταριστικές καμπάνιες ή Ημέρες Νεότητας, υλοποιούνται μόνο κατά ένα μέρος από αυτά, ενώ δεν λείπουν και περιπτώσεις κομματικών οργανώσεων, ακόμη και ολόκληρων κομμάτων, που δίνουν ελάχιστη σημασία και βοήθεια στις Ενώσεις των Νέων Κομμουνιστών. Τα τμήματα της ΚΔΝ έχουν αναδειχθεί αυτή την περίοδο στους καλύτερους μαχητές της γραμμής και των ιδεών της Κομιντέρν και είναι στην πρωτοπορία της πάλης για την Λενινιστική επαναστατική πολιτική επειδή οι νέοι δεν έχουν διαβρωθεί από τις παραδόσεις του παλιού σοσιαλδημοκρατικού κινήματος. Σε όλες τις μεγάλες πολιτικές διαμάχες του εργατικού κινήματος και στις εσωτερικές διενέξεις των κομμουνιστικών κομμάτων, τα τμήματά μας υποστήριζαν τις αρχές της Κομιντέρν, παίζοντας ειδικά σπουδαίο ρόλο στην απόκρουση του τροτσκισμού. Γενικά, φάνηκαν πιο απρόσβλητα στη διείσδυση της τροτσκιστικής αντιπολίτευσης από τα κομμουνιστικά κόμματα και συχνά κατάλαβαν νωρίτερα την αντεπαναστατική, σοσιαλδημοκρατική φύση της και την κατάπολēmισαν στο πλευρό της πλειονότητας των κομματικών καθοδηγήσεων». “The Role of the Young Communist Leagues in the Inner-Party Discussions”, *The Communist Youth International. Report of Activity between the Forth and the Fifth Congress 1924-28*, published by Young Workers (Communist) League of America, New York August 1928, σσ. 20-21.

Αν και φαίνεται από το παραπάνω απόσπασμα ότι η ΚΔΝ ήταν στοιχημένη απόλυτα πίσω από τη γραμμή της Κομιντέρν από άλλα σημεία της έκθεσης προκύπτει η ύπαρξη διαφοροποιήσεων από την ΚΔ ειδικά όσον αφορά τον τρόπο υλοποίησης του Ενιαίου Μετώπου σε διάφορες χώρες: «*Το ζήτημα των τακτικών του Ενιαίου Μετώπου ήταν στο επίκεντρο των συζητήσεων του 5^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ και του 4^{ου} Συνεδρίου της ΚΔΝ όπου και καταδικάστηκαν τόσο η ομορτιστική γενίκευση αυτών των τακτικών με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη Γερμανία στα 1923, όσο και η υπεραριστερή στάση. Παρόλο που το ζήτημα είχε ξεκαθαριστεί στην ΚΔ σε πολλά κόμματα και Ενώσεις Νεολαίας σημειώθηκε σοβαρή αντίδραση στην πρακτική εφαρμογή των αποφάσεων του Ενιαίου Μετώπου. Η Συνδιάσκεψη των ευρωπαϊκών Ενώσεων Νέων Κομμουνιστών τον Ιούλιο του 1925 επεχείρησε να ξεπεράσει αυτές τις αντιδράσεις δίνοντας μια συνεκτική δέσμη κατευθύνσεων στις πιο σημαντικές από αυτές. [...] Ενώ στα 1925-26 τα τμήματά μας έκαναν κρούσεις στις ηγεσίες των σοσιαλιστικών οργανώσεων νέων για τη δημιουργία του Ενιαίου Μετώπου βαθμιαία αυτές γίνονταν όλο και πιο σπάνια πρωταρχικά λόγω της άρνησης των σοσιαλδημοκρατών και δευτερευόντως εξαιτίας της αυξανόμενης παραγωγής των συμμετεχόντων στις κοινές επιτροπές δράσης. Η Ολομέλεια της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔΝ στη Μόσχα τον Μάρτιο του 1926 αντιμετώπισε τις διάφορες αποκλίσεις και διαφωνίες που εκδηλώνονταν στα τμήματά της, επικαιροποιώντας την πειθαρχία τους στην καθοδήγηση της ΚΔ και των Κ.Ε των κομμουνιστικών κομμάτων και η Ολομέλεια του Ιουνίου του 1927 αναγκαστικά έριξε το βάρος στην υλοποίηση του Ενιαίου Μετώπου από τα «κάτω», σε τοπικό επίπεδο, διατηρώντας μόνο για ειδικές, μεμονωμένες περιστάσεις τη δυνατότητα απεύθυνσης στους σοσιαλδημοκράτες ηγέτες».* “The Fight for the United Front”, ό.π., σσ. 33, 42

²⁸² Πρβλ. “Leading the Struggle for the Demands and Interests of the Young Workers: III. Our Work in the Trade Unions IV. The YCI and the Profintern”, *The Communist Youth International. Report of Activity between the Forth and the Fifth Congress 1924-28*, ό.π., σσ. 64-70.

²⁸³ “Big Fights Ahead ! Young Communist’s Call to Action”, *Young Worker*, no 1, Saturday May 1, 1926, p. 3, Warwick Digital Collections.

τόσο δριμεία επίθεση στους ρεφορμιστές αρχηγούς και τους οπαδούς τους με αποτέλεσμα να θέτουν επί τάπητος την ανεξάρτητη, άμεση δράση για διάφορα πολιτικά ή οικονομικά ζητήματα. Μια χαρακτηριστική τέτοια περίπτωση συνιστούσε η ομάδα της Κομμουνιστικής Νεολαίας του Nottinghamshire στα 1925/6.²⁸⁴

Οι τάσεις εγκατάλειψης των υφιστάμενων συνδικαλιστικών πλαισίων κυρίως από τους νέους κομμουνιστές της Βρετανίας συνυπήρχαν με μια ορισμένη δυστοκία των μεγαλύτερων συνδικαλιστών του ΚΚΜΒ να προσαρμοστούν στην κομματική δουλειά βάσει των εργοστασιακών πυρήνων. Συγκεκριμένα, το Οργανωτικό Γραφείο της ΕΕΚΔ σε επιστολή του προς το Οργανωτικό τμήμα του Πολιτικού γραφείου της Κ.Ε του ΚΚΜΒ τον Απρίλιο του 1925 διαπίστωνε ότι η άνοδος της πολιτικής επιρροής του κόμματος στις μάζες των Άγγλων εργατών συνδέεται με την οργανωτική αναδιάταξη του κόμματος και ως εκ τούτου *«[..]το Κόμμα οφείλει να γενικεύσει την υπάρχουσα εμπειρία δράσης των εργοστασιακών πυρήνων και να πάρει τα μέτρα που απαιτούνται για να ξεπεραστεί η αντίδραση που ακόμη υπάρχει προς τους εργοστασιακούς πυρήνες. Το κύριο εμπόδιο είναι ο φόβος των εργατών μήπως απολυθούν, γι' αυτό χρειάζεται συστηματική ιδεολογική διαπαιδαγώγηση στην οποία θα καταστεί απόλυτα σαφές ότι οι εργοστασιακοί κομματικοί πυρήνες δεν πρόκειται να λειτουργούν φανερά, όμως σε κάθε περίπτωση οι άνεργοι πρέπει να εντάσσονται σε αυτούς και σε εργοστάσια όπου δεν υπάρχουν, οι άνεργοι να στήνουν «απ' έξω» τέτοιους πυρήνες»*.²⁸⁵ Επιπλέον, το Οργανωτικό Γραφείο της ΕΕΚΔ υποδείκνυε να ενταχθούν στους εργοστασιακούς πυρήνες όλα τα μέλη της Κ.Ε, όλα τα πολιτικά και όλα τα συνδικαλιστικά στελέχη του κόμματος, πολλά από τα οποία φαίνεται ότι κωλυσιεργούσαν να υλοποιήσουν τις κατευθύνσεις της οργανωτικής αναδιάταξης επειδή, όπως αναγνωριζόταν και στο γράμμα, ήταν ταυτόχρονα και στελέχη των επίσημων trade unions που ανήκαν στη δύναμη του Εργατικού Κόμματος. Στο βαθμό που η διπλή ιδιότητα πολλών κομματικών μελών τους έκανε επιφυλακτικούς προς τους εργοστασιακούς πυρήνες για να μην διακινδυνεύσουν τη διαγραφή τους από τη δύναμη των σωματείων, το Οργανωτικό Γραφείο της ΕΕΚΔ πρότεινε να προτιμάται άμεσα η στρατολόγηση των μελών του ΚΚΜΒ στους κομματικούς εργοστασιακούς πυρήνες σε σχέση ακόμη και με την ένταξη στο ΝΜΜ, ενώ σχετικά με την προπαγάνδα τονιζόταν ότι *«[..]Μέχρι τώρα λάβαμε τέσσερα αντίτυπα εφημερίδων των εργοστασιακών κομματικών πυρήνων και δεν μπορούμε να πούμε ότι από τη γενική τους εικόνα καταλαβαίνει κάποιος ότι πρόκειται για έκδοση οργάνωσης του Κομμουνιστικού Κόμματος. Αυτό πρέπει να αλλάξει καθώς σκοπός αυτών των εντύπων είναι από τη μια η καθοδήγηση των εργατών από το Κόμμα και από την άλλη η κινητοποίηση του ίδιου του πυρήνα»*. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι το Οργανωτικό Γραφείο της ΕΕΚΔ ζητούσε επιτακτικά την αποτελεσματικότερη συνεργασία του Οργανωτικού τμήματος και του Π.Γ της Κ.Ε του ΚΚΜΒ, προτείνοντας την τοποθέτηση τουλάχιστον δύο μελών του ενός οργάνου και στο άλλο, ενώ σε σχέση με την μετωπική μαζική δράση του κόμματος γινόταν η επισήμανση ότι *«[..]η ανάπτυξη του National Minority Movement και η καμπάνια για τη συγκρότηση των εργοστασιακών επιτροπών που ήδη εξελίσσεται πρέπει να συνοδευτεί από την επικείμενη δημιουργία ισχυρών κομματικών ομάδων κάτω από τον πλήρη έλεγχο του Κόμ-*

²⁸⁴The Rufford Star. Organ of the Communist Group, no 9, January 1926, pp 1-2, Warwick Digital Collections.

²⁸⁵«Γράμμα του Οργανωτικού Γραφείου της ΕΕΚΔ προς το Οργανωτικό τμήμα του Π.Γ της Κ.Ε του ΚΚΜΒ» (22 April 1925, Cmd. 2682, p.5), http://cimpl.250x.com/archive/comintern/english/ecci_1925_22_april_letter_to_cpbg.html.

ματος, ειδάλλως υπάρχει κίνδυνος ένα δυνατό και μαζικό NMM να ξεφύγει από τα χέρια μας». ²⁸⁶ Αυτό που συνάγεται από τα παραπάνω είναι αφενός ότι τα διαφορετικά τμήματα της ΚΔ έδιναν αντιφατικές και εν μέρει αλληλοαναιρούμενες οδηγίες στο ΚΚΜΒ, καθώς την ίδια στιγμή που υποδεικνυόταν η μυστική δράση των εργοστασιακών πυρήνων ταυτόχρονα προβαλλόταν η ανάγκη φανερής δράσης τους μέσα από ακραιφνή κομμουνιστικά έντυπα και αφετέρου πως κύκλοι της ΚΔ έδειχναν μια σαφή τάση υποτίμησης των μετωπικών μαζικών οργανώσεων όπου δρούσε το ΚΚΜΒ, προκρίνοντας μάλλον την αυτοδύναμη κομματική οικοδόμηση και την αυτοτελή κομματική κινηματική παρέμβαση. Αυτό το τελευταίο προφανώς ήταν κοινός τόπος και για τα πιο «αριστερά» στοιχεία που δρούσαν μέσα από τις ποικίλες εργοστασιακές επιτροπές, προερχόμενα κυρίως από τις γραμμές της Ένωσης της Κομμουνιστικής Νεολαίας. Ταυτόχρονα, δεν πρέπει να διαφύγει της προσοχής μας ότι η προαναφερόμενη οδηγία της ΚΔ περί συγκρότησης αυτοτελών κομματικών ομάδων μέσα στο NMM αποτελούσε και προληπτική απόπειρα αποτροπής της πιθανής διολίσθησης αυτού του κινήματος σε αναρχοσυνδικαλιστικές πρακτικές και κατευθύνσεις, κάτι για το οποίο υπήρχε ανησυχία τόσο στην ΚΔ όσο και στην Προφιντέρν λόγω του νεαρού της ηλικίας της μάζας των εργατών που πλαισιώναν τις γραμμές του NMM, αλλά και εξαιτίας της προηγούμενης θητείας αρκετών βασικών συνδικαλιστών ηγετών του, όπως του Tom Mann, στον «επαναστατικό συνδικαλισμό» πριν προσχωρήσουν στο ΚΚΜΒ. ²⁸⁷

Σε κάθε περίπτωση οι δυσκολίες στην άσκηση της ενιαιομετωπικής πολιτικής και τα όρια της πραγματικής εφαρμογής της φάνηκαν στη Βρετανία με τη Γενική Απεργία του 1926 και η εμπειρία των κομμουνιστών από την πορεία της επέδρασε καταλυτικά στην πολιτική μετατόπιση της τακτικής του ΚΚΜΒ στο αμέσως επόμενο διάστημα, αλλά και αποτέλεσε έναν κρίσιμο κρίκο μαζί με ορισμένες ακόμη πολιτικές και κοινωνικές μάχες για τη μεταστροφή της Κομιντέρν σε πιο «αριστερές» θέσεις. Η λήξη της συλλογικής σύμβασης των ανθρακωρύχων του 1921 μέσα στον Ιούλιο του 1925 έδωσε την ευκαιρία στη βρετανική αστική τάξη και την κυβέρνησή της να προβεί σε μια σημαντική ελάττωση του μισθού των ανθρακωρύχων, ώστε να συμπαρασύρουν προς τα κάτω συνολικά τις αμοιβές της εργατικής τάξης στην χώρα. Οι εργοδότες απαίτησαν την περικοπή των ημερομισθίων κατά 13% ως 18%, την αύξηση των ωρών εργασίας και την αντικατάσταση της γενικής συλλογικής σύμβασης από τοπικές συμφωνίες. Η μαχητική στάση της ομοσπονδίας των ανθρακωρύχων με επικεφαλής τον A. Coock, στέλεχος του NMM, και το κύμα της συμπαρατάσεως που αναπτύχθηκε, είχαν ως αποτέλεσμα τη στήριξη των ανθρακωρύχων από το Γενικό Συμβούλιο του Κογκρέσου των Βρετανικών Συνδικάτων (TUC) και την υποχώρηση της εργοδοσίας που ανέστειλε την πρόθεσή της να κηρύξει λοκάουτ με τη μεσολάβηση μιας Βασιλικής Επιτροπής. Αυτή η νίκη, η «Κόκκινη Παρασκευή», απεδείχθη προσωρινή. Η κυβέρνηση Baldwin τους επόμενους μήνες επέταξε αυτοκίνητα, συγκέντρωσε απόθεμα ατμομηχανών και με τη σύσταση της «Οργάνωσης Συντήρησης Εφοδίων» (Organisation

²⁸⁶«Γράμμα του Οργανωτικού Γραφείου της ΕΕΚΔ προς το Οργανωτικό τμήμα του Π.Γ της Κ.Ε του ΚΚΜΒ», ό.π.

²⁸⁷Wayne Thorpe, "Uneasy Family: Revolutionary Syndicalism in Europe from the Charte de Amien's to World War One", στο David Berry- Constance Bantman (eds.), *New Perspectives on Anarchism, Labour and Syndicalism: The Individual, the National and the Transnational*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle 2010, σσ. 26-32.

for the Maintenance of Supplies), μιας δεξιάς εθελοντικής πολιτοφυλακής, διαίρεσε τη χώρα σε δέκα διαμερίσματα όπου εγκατέστησε στρατό πλαισιώνοντας τον με τους εθελοντές αντιδραστικών οργανώσεων.²⁸⁸ Παρά την πίεση του National Minority Movement και τις επανειλημμένες κρούσεις του ΚΚΜΒ, οι Εργατικοί ηγέτες και το TUC δεν πήραν κανένα μέτρο προετοιμασίας για τον επερχόμενο γύρο της αναμέτρησης, μολονότι το Συνέδριο των Συνδικάτων στο Scarborough τον Σεπτέμβριο του 1925 είχε αποφασίσει την απεργιακή κλιμάκωση σαν απάντηση στις κλιμακούμενες πιέσεις της εργοδοσίας. Τουναντίον, στη συνδιάσκεψη του Λίβερπουλ στο τέλος του χρόνου το Εργατικό κόμμα αποφάσισε την αποπομπή από τις γραμμές του όσων πρόσκειντο στο ΚΚΜΒ, κάτι που άνοιγε το δρόμο για ανάλογες κινήσεις και στο επίπεδο των σωματείων και των λοιπών εργατικών οργανώσεων που ήταν συνδεδεμένες με το Εργατικό κόμμα.²⁸⁹ Η υποβολή του τελικού πορίσματος της «Βασιλικής Επιτροπής για τον Άνθρακα» (Samuel Commission) στις 11 Μαρτίου 1926 ήταν υπέρ της εργοδοτικής πλευράς και ύστερα από έναν νέο αποτυχημένο γύρο διαπραγματεύσεων το TUC κάτω από την πίεση της ομοσπονδίας των ανθρακωρύχων και του NMM προχώρησε σε εθνική γενική απεργία στις 3 Μαΐου. Η Γενική Απεργία αγκάλιασε το σύνολο της εργατικής τάξης (από τις 1100 εργατικές οργανώσεις της χώρας μόνο τρεις δεν απήγγησαν), στις 5 Μαΐου ο αριθμός των απεργών είχε φτάσει τους 1.750.000 εργάτες και στο αποκορύφωμά της στις 8 Μαΐου τους 3.500.000, ώστε η χώρα βρέθηκε στα πρόθυρα επαναστατικής κατάστασης. Οι ηγέτες του Εργατικού κόμματος και οι επικεφαλής του TUC από την πρώτη μέρα της απεργίας τρόμαξαν από τη μαζικότητα και την μαχητικότητα αυτού του εργατικού αγώνα και προσανατολίστηκαν στην πάση θυσία διευθέτηση των διαφορών με την εργοδοσία.²⁹⁰ Ενώ όλοι οι εργάτες αλλά και η κυβέρνηση αντιλαμβάνονταν ότι η Γενική Απεργία είχε εξελιχθεί σε γενική ταξική πολιτική αναμέτρηση, οι Εργατικοί ηγέτες και το Γενικό Συμβούλιο των Συνδικάτων τη χαρακτήριζαν σαν μια απλή βιομηχανική διαμάχη τη στιγμή που η κυβέρνηση Baldwin και όλοι οι προπαγανδιστικοί μηχανισμοί της απέδιδαν δημόσια το χαρακτήρα του προανακρούσματος ενός εμφυλίου πολέμου και γι' αυτό κινητοποιούσαν ανάλογα τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας. Παράλληλα, οι αρχές εξαρχής στοχοποίησαν το ΚΚΜΒ του οποίου τα μέλη αποτελούσαν τον πιο αποφασισμένο βραχίονα του απεργιακού κινήματος και το βασικό στήριγμα πολλών τοπικών απεργιακών επιτροπών στην επικοινωνία τους με την κεντρική συνδικαλιστική ηγεσία και με τα προεδρεία των επιμέρους συνδικάτων και ομοσπονδιών: εκατοντάδες μέλη του ΚΚΜΒ φυλακίστηκαν για την προπαγάνδη του απεργιακού αγώνα και για τη διανομή προκηρύξεων με πρόσχημα την προτροπή σε στάση, τα κεντρικά γραφεία του κόμματος στο Λονδίνο αποκλείστηκαν και τα γραφεία της επαρχίας, μαζί με τα γραφεία όσων σωματείων ανήκαν στο NMM, σφραγίστηκαν ενώ οι παρευρισκόμενοι συνελήφθησαν. Σε μια προσπάθεια δημιουργίας μιας «υγειονομικής ζώνης» γύρω από τους κομμουνιστές, η απλή κατοχή ενός κομμουνιστικού φυλλαδίου επέσειε στον κάτοχο του τη σύλληψη και την απειλή φυλάκισης ή επιβολής χρηματικού προστίμου. Προς το τέλος της εβδομάδας άρχισαν οι μαζικές

²⁸⁸Keith Laybourn, *The General Strike of 1926*, Manchester University Press 1993, σσ. 31-34.

²⁸⁹Πρβλ. C.B., *The Reds and the General Strike. The Lessons of the First General Strike of the British Working Class*, published by C.P.G.B, Dorrit Press Ltd, Launt St, London 1926, κεφάλαια "The Government threats", "Communists and Preparation", "The Government Prepares", <https://www.marxists.org/history/international/comintern/sections/britain/pamphlets/1926/reds.htm>.

²⁹⁰Keith Laybourn, *The General Strike of 1926*, ό.π., σσ. 51-54.

επιθέσεις των αρχών ασφαλείας μαζί με τραμπούκους των φασιστικών ομάδων και των ποικιλώνυμων δεξιών εθελοντών κατά των ίδιων των επαρχιακών απεργιακών επιτροπών και κατά των γραφείων των εργατικών σωματείων και συμβουλίων.²⁹¹ Ο φόβος και η απροθυμία της καθοδήγησης των βρετανικών συνδικάτων «να σηκώσουν το γάντι» απέναντι στις επιθετικές κινήσεις των μηχανισμών του αστικού κράτους ήταν τέτοιος που αρνήθηκε ακόμη και την οικονομική βοήθεια των 350.000 λιρών που πρόσφεραν στους απεργούς η Προφιντέρν και τα σοβιετικά συνδικάτα και στις 12 Μαΐου το TUC ανέστειλε την απεργία μετά από συνάντηση του με τον πρωθυπουργό στην οποία οι ρεφορμιστές ηγέτες αποδέχθηκαν τις προτάσεις της επιτροπής Samuel με αντάλλαγμα την μεσολάβηση της κυβέρνησης για την όσο το δυνατόν ηπιότερη μεταχείριση των απεργών από τα αφεντικά τους.²⁹² Οι ανθρακωρύχοι συνέχισαν τον αγώνα τους μέχρι τον Νοέμβρη οπότε και εξανάγκαστηκαν να δεχθούν τις απαιτήσεις των αφεντικών τους και η πανίσχυρη ως τότε ομοσπονδία τους άρχισε να φθίνει, όπως άλλωστε και το σύνολο των συνδικαλισμένων εργατών της χώρας των οποίων ο αριθμός έπεσε από 6.505.482 άτομα στα 1920 σε 3.744.320 στις αρχές του 1930.²⁹³ Μαζί με την ήττα της Γενικής Απεργίας ενισχύθηκε η μετατροπή των ρεφορμιστικών συνδικάτων σε μοχλούς ταξικής συνεργασίας μέσα από το λεγόμενο «Μοντισμό» και στο Εδιμβούργο τον επόμενο χρόνο (Σεπτέμβριος 1927) τα βρετανικά συνδικάτα, που ειδικά από τον καιρό της Γενικής Απεργίας είχαν σκληρύνει τη στάση τους έναντι των κομμουνιστών και της Σοβιετικής Ένωσης, αποφάσισαν την αποχώρησή τους από την Αγλωρωσική Συνδικαλιστική Επιτροπή.²⁹⁴ Κατά μία έννοια η απροθυμία των ηγετών του TUC να πολιτικοποιήσουν την απεργία δεν ήταν τίποτα άλλο παρά το alterego της αποθέωσης του οικονομικού συνδικαλιστικού αγώνα και της συνακόλουθης υπερτίμησης του συνδικάτου έναντι του κόμματος, η οποία αντικατοπτριζόταν και στη σκέψη πολλών εργατών που συσπειρώνονταν στο NMM, μολονότι αυτοί έβλεπαν τα σωματεία σαν όργανα επαναστατικού πολέμου κατά όλων των εργοδοτών και του κράτους τους.²⁹⁵

²⁹¹C.B, *The Reds and the General Strike*, κεφάλαιο "The Attack on the Communists and on the Strikers", ό.π., και Keith Laybourn, ό.π., σσ. 66-73. Οι επιθέσεις των κρατικών οργάνων κατά των απεργών για την προστασία των απεργοσπαστών είχαν ξεκινήσει από νωρίτερα κυρίως σε περιοχές πιο μακριά από το κέντρο του Λονδίνου: ενδεικτικά στις 5 Μαΐου, όπως καταγράφεται σε υπηρεσιακή έκθεση των Μυστικών Υπηρεσιών, η αστυνομία ενεπλάκη σε σύγκρουση με τους απεργούς στο Newcastle όταν εκείνοι προσπάθησαν να εκδιώξουν απεργοσπάστες και στο Westham οι απεργοί υποχρέωσαν τις στρατιωτικές δυνάμεις που είχαν κληθεί για να τον λειτουργήσουν, να εκκενώσουν το σταθμό. Πρβλ. *Intelligence Service on the Trades Union Congress*, no 2, 5 May 1926, 08.30 pm, p. 2, Warwick Digital Collections. Παρ' όλα αυτά ακόμη και μετά από 5 μέρες από την προηγούμενη καταγραφή τα ποσοστά των απεργών δεν είχαν πέσει κάτω από το 85% σύμφωνα με την ενημερωτική έκθεση του Γραφείου Πληροφοριών του TUC που και αυτό με τη σειρά του επεσήμαινε τον πολλαπλασιασμό των κρουσμάτων ανοιχτής βίας κατά των απεργών. Πρβλ. *Trades Union Congress- Intelligence Department. Report for May 10th, 1926*, pp 1-3, Warwick Digital Collections.

²⁹²Ουίλιαμ Φόστερ, *Ιστορία του Παγκόσμιου Συνδικαλιστικού Κινήματος*, τόμος Β', ό.π., σσ. 82-84, Alastair Reid –Steven Tolliday, "The General Strike, 1926", *The Historical Journal*, 20, 4(1977), σσ. 1001-12.

²⁹³Ουίλιαμ Φόστερ. ό.π., σελ. 85.

²⁹⁴Keith Laybourn, *The General Strike of 1926*, ό.π., σσ. 112-14. Ο «μοντισμός» πήρε το όνομα του από τον Alfred Mond, βιομήχανο και Συντηρητικό πολιτικό που χρίστηκε βαρόνος και πρωτοστάτησε στα 1928 στη συγκρότηση μεικτών εργοδοτικών και εργατικών επιτροπών για τον «εξορθολογισμό της βιομηχανικής παραγωγής». Επί της ουσίας επρόκειτο για μια τακτική ενσωμάτωσης του εργατικού κινήματος στην αστική πολιτική μέσω της θεσμοθέτησης τακτικών διαπραγματεύσεων μεταξύ εργοδοτών και συνδικάτων για τη διευθέτηση οικονομικών διαφορών και λοιπών εργασιακών ζητημάτων με τη δέσμευση των αντιπροσώπων των σωματείων ότι δεν θα προχωρούν σε απεργιακές κινητοποιήσεις ή σε ενέργειες υπονομευτικές της ομαλής εργασιακής διαδικασίας.

²⁹⁵Kevin Morgan, *Bolshevism, Syndicalism and the General Strike. The Lost Internationalist World of A.A Purcell*, Lawrence and Wishart, London 2013, σσ. 89-93.

Αυτή η «οικονομίστικη» πρόσληψη του χαρακτήρα της σύγκρουσης αποδυνάμωνε τις κινήσεις πολιτικοποίησης και πιο συγκεντρωτικής οργάνωσης του απεργιακού αγώνα όχι μόνο στο κεντρικό επίπεδο που αφορούσε το TUC αλλά και σε καθαρά τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο, πράγμα που σαφώς επέτρεψε στην αστική τάξη να οργανώσει μεθοδικά την αντεπίθεσή της μέσα από τα κεντρικά κρατικά όργανα που συντόνιζαν όλες τις επαρχιακές διοικητικές δομές και τις εργοδοτικές οργανώσεις με ενιαίες και σαφείς κατευθύνσεις προετοιμασίας της ένοπλης καταστολής των απεργών. Διαφωτιστική του πλήρους αποσυντονισμού των καθοδηγητικών οργάνων των απεργών και των ρεφορμιστικών αυταπατών των Εργατικών ακόμη και σε αυστηρά τοπικό επίπεδο είναι η έκθεση και τα πρακτικά των συνεδριάσεων του Συμβουλίου των Εργατικών συνδικάτων και του Εργατικού κόμματος του Leeds στο διάστημα από τις 3 μέχρι τις 7 Μαΐου: στις 3 του μηνός ο πρόεδρος του Trades&Labour Council του Leeds, Robinson ενημέρωσε τους αντιπροσώπους των σωματείων της περιοχής σχετικά με τις οδηγίες που είχε αποστείλει το TUC, οι οποίες ήταν τόσο ελλιπείς ώστε ένας αντιπρόσωπος, ο J. D Mack, έθεσε άμεσα το ζήτημα σχηματισμού ένοπλης εργατικής πολιτοφυλακής, κάτι που δείχνει ότι επρόκειτο για κομμουνιστή ή για συνδικαλιστή φιλοκομμουνιστικών πεποιθήσεων που είχε επαφές με το KKMB ή ανήκε στο NMM, επειδή μόνο αυτές οι οργανώσεις ανοικτά και εξ αρχής έβαζαν το ζήτημα της στρατιωτικής οργάνωσης της απεργίας για να μετεξελιχθεί αυτή σε γενικό, πολιτικό επαναστατικό αγώνα. Η πλειοψηφία των μελών του Συμβουλίου και των αντιπροσώπων των σωματείων απέρριψαν την πρότασή του εφόσον κάτι τέτοιο δεν είχε τη ρητή έγκριση της εγκυκλίου του TUC, ζητώντας αντίθετα τη συνεργασία με το τοπικό αστυνομικό τμήμα για την αποφυγή ταραχών και μόνο κατόπιν της πίεσης του Mack και όσων συμφώνησαν μαζί του αποφασίστηκε μια πρώτη βολιδοσκόπηση των μελών των σωματείων για να διαπιστωθεί ποιοι θα ήταν πρόθυμοι να συμμετάσχουν σε μια ομάδα εργατικής, απεργιακής αυτοάμυνας. Ο Mack εξουσιοδοτήθηκε να αναλάβει αυτό το έργο και με δική του πρωτοβουλία σχηματίστηκε την επόμενη μέρα μια ποδηλατική ομάδα περιφρούρησης. Μόλις το απόγευμα της 4^{ης} Μαΐου το Συμβούλιο ζήτησε από τα σωματεία της περιοχής να οργανωθεί μια κεντρική απεργιακή επιτροπή από όλες τις επιμέρους απεργιακές επιτροπές των σωματείων, η οποία και συστάθηκε στις 6 Μαΐου χωρίς την καθολική συμμετοχή όλων των σωματείων που απεργούσαν, γεγονός που προκάλεσε μαζί με τη δυσφορία για τη στάση του TUC τις διαμαρτυρίες των απεργών της υαλουργίας του Leeds στη συνεδρίαση του Συμβουλίου εκείνης της ημέρας. Ο γραμματέας της κεντρικής απεργιακής επιτροπής J. Protherton σε ενημερωτικό του σημείωμα την Παρασκευή στις 7 του μηνός επιστούσε την προσοχή στο ότι ακόμη δεν είχαν όλα τα σωματεία στείλει αντιπροσώπους στην κεντρική απεργιακή επιτροπή²⁹⁶ ενώ στα πρακτικά της συνεδρίασής της υπό τον S. Richardson καταγράφεται η έντονη διαφωνία στους κόλπους της με τους αντιπροσώπους των σωματείων των μεταφορέων και των μηχανικών να κατηγορούν ανοικτά το Συμβούλιο για την ανεπαρκή καθοδήγηση του αγώνα και να καταθέτουν την αντίρρησή τους για το σχεδιαζόμενο συλλαλητήριο της επό-

²⁹⁶ Ο J. Protherton κατέγραψε ότι μέχρι εκείνη την ημέρα αντιπροσώπους είχαν στείλει οι απεργιακές επιτροπές των σωματείων των Μεταφορέων, των Οικοδόμων και των Τυπογράφων, ενώ η απεργιακή επιτροπή των ανθρακωρύχων δεν είχε τακτική και στενή επικοινωνία με την κεντρική απεργιακή επιτροπή και το Εργατικό Συμβούλιο του Leeds. Οι υφαντουργοί και οι διανομείς εντύπων δεν είχαν καν δική τους απεργιακή επιτροπή και οι εργαζόμενοι στο μέταλλο και στην ενέργεια συγκρότησαν τις δικές τους επιτροπές μόλις εκείνη την ημέρα.

μενης Κυριακής στο Holbeck Moor με ομιλητές τον Εργατικό βουλευτή M. Stanford, τον δημοτικό σύμβουλο Armstrong και το στέλεχος του Εργατικού κόμματος E. Bevin.²⁹⁷

Η εμπλοκή των συνδεδεμένων με την ΚΔ οργανώσεων στα γεγονότα της Γενικής Απεργίας χαρακτηρίζεται από ποικίλες διακυμάνσεις. Σε δήλωσή του στις 23 Απριλίου το Προεδρείο της ΕΕΚΔ ζήτησε τη συνδικαλιστική ενότητα ρεφορμιστικών και επαναστατικών εργατικών οργανώσεων για την υπεράσπιση των ανθρακωρύχων. Μεταξύ 3 και 7 Μαΐου η ΚΔ απηύθυνε προς την IFTU εκκλήσεις συμπαράστασης στον απεργιακό αγώνα των Βρετανών εργαζομένων, αλλά και οδηγίες προς το ΚΚΜΒ να κλιμακώσει τα συνθήματα που έριχνε στις απεργιακές συγκεντρώσεις μέχρι το στόχο της κατάληψης της εξουσίας από τους εργάτες, διαφυλάσσοντας όμως το Ενιαίο Μέτωπο σαν προϋπόθεση για την επιτυχή έκβαση της αναμέτρησης. Συγκεκριμένα, η ΕΕΚΔ ζητούσε από το ΚΚΜΒ τα εξής:

*«[...]Η μεγάλη μάχη κεφαλαίου και εργασίας που ξεκίνησε σαν μια βιομηχανική αντιπαράθεση έχει πια εξελιχθεί σε γενική πολιτική ταξική σύγκρουση. Στρατός, Αεροπορία, Ναυτικό και Αστυνομία έχουν κινητοποιηθεί κατά των εργατών, στην επαρχία έχει επιβληθεί στρατιωτικός νόμος και αναφέρονται συλλήψεις αγωνιστών. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται στον πόλεμο εναντίον του «εξωτερικού εχθρού», τώρα στρέφονται εναντίον του «εσωτερικού εχθρού», εναντίον της εργατικής τάξης που παλεύει για τα δικαιώματά της. Οι αστοί είναι ενωμένοι απέναντι στο προλεταριάτο, γι' αυτό και η εργατική τάξη πρέπει να αντιτάξει το δικό της Ενιαίο Μέτωπο... Όλα τα τμήματα της ΚΔ πρέπει να προτείνουν άμεσα στους σοσιαλδημοκράτες το σχηματισμό κοινών επιτροπών συμπαράστασης στους Άγγλους απεργούς και στον αγώνα τους που είναι ηρωϊκός και εφάμιλλος των αγώνων των Χαρτιστών. Οι Βρετανοί εργάτες δεν πρέπει να ξεχάσουν το μάθημα του 1921 και της «Μαύρης Παρασκευής». Η ιστορία των εργατικών αγώνων δείχνει το ύποπτο παιχνίδι των προδοτικών ηγεσιών που έμπαιναν επικεφαλής των απεργιών μόνο και μόνο για να τις υπονομεύσουν. Αυτόν τον κίνδυνο δεν πρέπει να τον ξεχνούν οι Βρετανοί σύντροφοι».*²⁹⁸ Στις 6 Μαΐου το ΚΚΜΒ τύπωσε σε περισσότερα από 100.000 αντίτυπα ένα μανιφέστο που έδινε τις βασικές κατευθύνσεις του αγώνα με τη δέσμη των τριών συνθημάτων «Ούτε ένα λεπτό μείωση του μεροκάματου, ούτε ένα λεπτό αύξηση του ωραρίου»-«Εθνικοποίηση των ορυχείων χωρίς αποζημίωση των ιδιοκτητών»- «Έλεγχος της παραγωγής από μια Εργατική Κυβέρνηση».²⁹⁹ Αυτή η συνθηματολογία σαφώς ήταν εναρμονισμένη με τις πρόσφατες οδηγίες της ΚΔ, αλλά και με τη γενική πολιτική που είχε επικυρωθεί στην τελευταία Πλατιά Ολομέλεια της ΕΕΚΔ και συνιστούσε μια προσπάθεια κλιμάκωσης της πάλης των εργατών μέσω της διεύρυνσης των οικονομικών αιτημάτων των απεργών με πολιτικού χαρακτήρα αιτήματα που στο τέλος έθεταν το ζήτημα της πολιτικής εξουσίας, αν και η «Εργατική Κυβέρνηση» μπορούσε να εγείρει πολλά ερωτήματα σχετικά με το ρόλο του Εργατικού κόμματος- ενός μορφώματος αστικής ιδεολογίας κατά την πλειονότητα των κομμουνιστών- σε αυτήν. Φαίνεται ότι για μια μερίδα των μελών και των στελεχών του ΚΚΜΒ δεν είχε γίνει σαφές τί θα μπορούσε να είναι μια «Ερ-

²⁹⁷ Leeds Strike Committee, Circular/7May 1926, Minutes/3-7May 1926, pp 1-6, Warwick Digital Collections.

²⁹⁸ «Αποσπάσματα από το Μανιφέστο της ΕΕΚΔ για τη Γενική Απεργία στη Βρετανία» (5 Μαΐου 1926), δημοσιευμένα στο Inprekorr, vi, 70, p. 1111, 7 May 1926, Jane Degras, vol.2, ό.π.,σελ.300.

²⁹⁹ J.T. Murphy, *The Political Meaning of the General Strike*, κεφάλαιο IV. "The General Strike Launched", published by C.P.G.B, September 1926, <https://www.marxists.org/archive/murphy-jt/1926/strike/05.htm>.

γατική Κυβέρνηση». Για ορισμένους ήταν μια κυβέρνηση συνεργασίας με το Εργατικό κόμμα (κάτι που η ΚΔ το θεωρούσε δεξιά παρέκκλιση), για τους περισσότερους μια κυβέρνηση εκλεγμένη από τους αντιπροσώπους των εργατικών οργανώσεων, ομοσπονδιών και συνδικάτων όπου πλέον θα κυριαρχούσαν οι δυνάμεις του ΚΚΜΒ με τη συμμετοχή των λοιπών αριστερών, ριζοσπαστικών κομμάτων,³⁰⁰ ενώ για κάποιους άλλους όργανο εκλεγμένο αποκλειστικά από τα εργατικά συμβούλια και τις εργατικές επιτροπές της βάσης των σωματείων, αντίληψη που εξέφραζαν αρκετά άτομα από τις τάξεις των αγωνιστών του ΝΜΜ όπως προκύπτει από το απόσπασμα ενός προπαγανδιστικού φυλλαδίου του δύο μήνες πριν το ξέσπασμα της μεγάλης απεργίας.³⁰¹ Το ΚΚΜΒ φαίνεται ότι προετοιμαζόταν για μια γενική σύγκρουση καθώς λίγες μέρες

³⁰⁰ Για μια επισκόπηση των αντιπαραθέσεων της ΚΔ σχετικά με την «Εργατική Κυβέρνηση» πρβλ. Βασίλη Λιόση, *Τα Κοινωνικοπολιτικά Μέτωπα στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή. Θέσεις και αντιπαραθέσεις για το Ενιαίο Μετωπο, την Εργατική Κυβέρνηση, τα Συνδικάτα, τον Πόλεμο και το Φασισμό*, ό.π., σσ. 72-80 και για τις διαφορετικές προσλήψεις της από το ΚΚΜΒ και το ΝΜΜ στις παραμονές και στη διάρκεια της Γενικής Απεργίας πρβλ. James Klugmann, *History of the Communist Party of Great Britain: The General Strike, 1925-27*, vol 2, σσ. 142-51. Ενδεικτικό της πλειοψηφούσας προσέγγισης του ζητήματος που πρόκρινε την ρυμούλκηση του υφιστάμενου συνδικαλιστικού κινήματος σε επαναστατική κατεύθυνση δια της ηγεμονίας των κομμουνιστών στο εσωτερικό του μετά την «Κόκκινη Παρασκευή», είναι το παρακάτω απόσπασμα: «Έτσι όπως έχει η κατάσταση, το Γενικό Συμβούλιο (TUC) λόγω της αφερεγγυότητάς του δεν μπορούσε να κλιμακώσει τον απεργιακό αγώνα των ανθρακωρύχων, γιατί κάτι τέτοιο θα σήμαινε Γενική Απεργία που υπό τις παρούσες συνθήκες δεν θα ήταν πραγματική και οι ανθρακωρύχοι δεν θα υποστηρίζονταν από όλους τους εργάτες. Από την άλλη το Γενικό Συμβούλιο δεν θα μπορούσε να ηγηθεί μιας τέτοιας μάχης όχι γιατί είναι ακατόρθωτη, αλλά επειδή λέει ότι δεν έχει τη δύναμη και την ικανότητα να κηρύξει μια τέτοια απεργία και να τη διευθύνει. Αυτά είναι προφάσεις. Το Γενικό Συμβούλιο δε χρειάζεται επιπλέον εξουσιοδότηση για να καλέσει σε Γενική Απεργία ούτε επιπλέον δύναμη για να την οργανώσει και πολύ περισσότερο δε μπορεί να επικαλείται την αδυναμία του για να δικαιολογήσει την αναστολή των απεργιακών κινητοποιήσεων. Όλα δείχνουν ότι το Γενικό Συμβούλιο, το Εργατικό Κόμμα και οι ηγέτες του Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος ακολούθησαν απλώς μια ηττοπαθή και αυτοκτονική πολιτική εκεί όπου χρειαζόταν θάρρος και καθαρή σκέψη. Οι ηγέτες των Εργατικών και κάτω από την επίδραση τους οι ηγέτες των ανθρακωρύχων φάνηκαν πολιτικά μπερδεμένοι, αλλά και ευάλωτοι στη μαζική πίεση που βαθμιαία μεγάλωνε υπό την ξεκάθαρη πολιτική θέση και καθοδήγηση των κομμουνιστών και του National Minority Movement που μόνοι τους μιλούσαν ανοικτά για έναν ταξικό πόλεμο. Εκτός λοιπόν της επιρροής του ΚΚΜΒ είναι σαφές ότι υπήρξε μια παντελής έλλειψη προετοιμασίας και μια οργανωμένη προσπάθεια υποβιβασμού μιας πολιτικής σύγκρουσης σε απλή εργοστασιακή διένεξη και τελικά οι ανθρακωρύχοι διολίσθησαν σε αυτή την τακτική. Χρειάζεται επομένως κάτι περισσότερο από την μετατροπή της ομοσπονδίας των ανθρακωρύχων σε μια μαχητική ένωση ή από την επανεκλογή μιας κυβέρνησης των Εργατικών. Η αξία και η αποτελεσματικότητα κάθε εργατικού αιτήματος, είτε πρόκειται για «ένα αγωνιστικό TUC», είτε για τον «μαχητικό εργοστασιακό συνδικαλισμό» ή την «Εργατική κυβέρνηση» εξαρτάται από τη συνολική πορεία της ταξικής συνειδητοποίησης της εργατικής τάξης και από την κατανόηση των συγκεκριμένων πολιτικών καθηκόντων που απορρέουν από τη φύση της ταξικής πάλης, σε τελική ανάλυση από την ανάπτυξη του ΚΚΜΒ σε ένα μαζικό κόμμα, επικεφαλής του ευρύτερου εργατικού κινήματος». (J.T Murphy, "The Reformist's Report on the Strike", *The Communist International*, Vol. IV, No. 3, February 28, 1927), <https://www.marxists.org/archive/murphy-jt/1927/02/28.htm>.

³⁰¹ «Από τη σκοπιά της εργατικής πάλης γεννιέται η ανάγκη δημιουργίας σε κάθε πόλη ενός κεντρικού οργάνου συντονισμού της που να μπορεί να οδηγεί όλες τις εργατικές δυνάμεις στη μάχη σε όλα τα μέτωπα.. Αυτό το τοπικό καθοδηγητικό και συντονιστικό όργανο πρέπει να είναι κάτι παραπάνω από απλός εκλογικός μηχανισμός ή επιτροπή εργοστασιακής ενότητας και πάλης. Πρέπει να συνδυάζει την κοινωνική, συνδικαλιστική δράση, τη συνεργατική δράση και την ιδεολογική-εκπαιδευτική δράση των διάφορων οργανώσεων του εργατικού κινήματος. Η άποψη μας για αυτό το Εργατικό και Συνδικαλιστικό Συμβούλιο είναι ότι αποτελεί ένα σώμα που συνενώνει κάθε οργανωμένη έκφραση του εργατικού κινήματος, συνδικάτα, συνεργατικές ενώσεις, πολιτικά κόμματα και ιδεολογικές λέσχες σε μια σταθερή και μαχητική σύζευξη. Ο κατακερματισμός είναι αδυναμία και η ενότητα δύναμη! Κάθε υπαρκτή εργατική κίνηση πρέπει να συνδεθεί με το Εργατικό Συμβούλιο. Για παράδειγμα οι γυναίκες ενός εργατικού συνεταιρισμού μπορούν να βοηθήσουν πολύ στις εκλογές και στις εργοστασιακές διενέξεις. Οι άνδρες που μετέχουν σε ένα εργατικό αθλητικό σωματείο μπορούν να ψηφίζουν αλλά να βοηθούν σε μια απεργία. Δεν πρέπει κανένα τμήμα του εργατικού κινήματος να είναι μόνο του αλλά στον αγώνα του να βοηθιέται από όλα τα άλλα κομμάτια του κινήματος μέσω των Εργατικών Συμβουλίων, τα οποία μπορούν να εξελιχτούν σε καθοδηγητικά όργανα της ταξικής πάλης, σε ισχυρές συσσωματώσεις σε τοπικό επίπεδο όλων των δυνάμεων της εργατικής τάξης, οργανωμένων και ανοργανωτων, νέων και μεγαλύτερων, ανδρών και γυναικών. Το Εργατικό Συμβούλιο μπορεί να γίνει ο πρωταρχικός παράγοντας κινητοποίησης και αποτελεσματικής ηγεσίας κάθε εργατικού αγώνα σε επίπεδο πόλης και περιοχής και φυσικά θα οργανώνει στο τέλος για πολιτικές και οικονομικές στοχεύσεις όλους τους εργάτες μιας πόλης ή μιας περιοχής». (Tom Quelsh, *The Militant Trades Council. A Model Constitution for Trade Councils*, published by National Minority Movement, March 1926), <https://www.marxists.org/history/international/comintern/sections/britain/subject/minority/m>

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι υποκατάσταση των παραδοσιακών κομμάτων και συνδικάτων από το συντονιστικό όργανο των Εργατικών Συμβουλίων, όπως προτεινόταν από κάποια στελέχη του ΝΜΜ, παρουσιάζει ομοιότητες με εκείνη την «εργατική» λογική υπέρβασης των παραδοσιακών θεσμών οργάνωσης του εργατικού κινήματος που είχε ταλανίσει την ΚΔ και που κυριαρχούσε μέσα στην Προφιντέρν στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της. Την τακτική του ΚΚΜΒ στη διάρκεια της Γενικής

πριν την κήρυξη της Γενικής Απεργίας κατέστρεψε ή διέσπειρε σε διάφορα μυστικά μέρη μια σειρά από ευαίσθητα κομματικά έγγραφα και αυτό παρά τους παράγοντες εκείνους που δυσχέραιναν τη δράση του, όπως η σύλληψη σχεδόν του συνόλου της ηγεσίας του, η φυγή του απεσταλμένου της Κομιντέρν Petronsky στο εξωτερικό, αλλά και η ύπαρξη διαφορετικών αντιλήψεων σχετικά με την πορεία διεξαγωγής του αγώνα στο εσωτερικό του. Μάλιστα, ορισμένοι διατεινόταν ότι έπρεπε να αποφευχθεί μια γενική αναμέτρηση που θα ισοδυναμούσε με ήττα των ανθρακωρύχων και του εργατικού κινήματος επειδή το ΚΚΜΒ δεν είχε ακόμη την απαιτούμενη μαζικότητα και ισχύ.³⁰² Η Προφιντέρν επέδειξε μεγαλύτερη αυτοσυγκράτηση, περιοριζόμενη σε εκκλήσεις συμπαράστασης στον απεργιακό αγώνα των εργαζομένων, στην αποστολή οικονομικής βοήθειας και στην οργάνωση εργατικών κινητοποιήσεων για την παρεμπόδιση της μεταφοράς άνθρακα και άλλων προϊόντων στην Αγγλία από χώρες του εξωτερικού. Χαρακτηριστικό είναι ότι το μήνυμα που έστειλε ο επικεφαλής της Α.Λοζόφσκυ προς τη σοσιαλδημοκρατική Διεθνή Εργατική Συνομοσπονδία (IFTU) στις 24 Απριλίου, αναγνώριζε το Γενικό Συμβούλιο του Κογκρέσου των συνδικάτων ως το μόνο εκπρόσωπο όλου του βρετανικού εργατικού κινήματος χωρίς καμία αναφορά στο ΝΜΜ.³⁰³ Τούτο συνιστούσε σαφή υποχώρηση σε σχέση με τις παλιότερες επεξεργασίες και οδηγίες της Προφιντέρν αναφορικά με τη στάση του ταξικού εργατικού κινήματος απέναντι στην ηγεμονία των Εργατικών πάνω στο βρετανικό συνδικαλιστικό κίνημα, στις οποίες ο κυκεώνας σωματείων, ομοσπονδιών, τοπικών επιτροπών, λεσχών, κομμάτων και εργατικών συμβουλίων που συναποτελούσαν το βρετανικό εργατικό κίνημα κρινόταν σαν ανεπαρκής πρωτόλεια έκφραση εργατικής αλληλεγγύης και όχι σαν μαχητική οργάνωση ενοποίησης και πολιτικοποίησης της εργατικής τάξης της χώρας, κάτι που πρόσδιδε στο Γενικό Συμβούλιο του Κογκρέσου των συνδικάτων το χαρακτηρισμό ως ένα «αδύναμο και ανέμπνευστο μέχρι τώρα οργανισμό που δεν μπορεί ούτε να οδηγήσει στη νίκη της εργατικής τάξης επί των καπιταλιστών, ούτε να υπερασπιστεί στοιχειωδώς τους εργάτες από την επιθετικότητα των εργοδοτών». Μάλιστα, στις οδηγίες της πρώϊμης Προφιντέρν προς τα συνδικαλιστικά στελέχη του ΚΚΜΒ ξεκάθαρα γινόταν λόγος για την ανάγκη «[.]να διασφαλιστούν τα μέλη μας από τις απάτες και τα κόλπα των συνδικαλιστών ηγετών που για να αποτρέψουν την ουσιαστική ενοποίηση του εργατικού κινήματος, απλώς αλλάζουν τα ονόματα και αφήνουν τα πάντα να λειτουργούν όπως πριν, πράγμα που αναθέτει το καθήκον της πραγματικής ενοποίησης στα χέρια των εργατών σε κάθε χώρο δουλειάς, βιομηχανία και εργοστάσιο. Θεμέλιο της εργατικής ενότητας δεν είναι το TUC αλλά οι εργατικές επιτροπές της βάσης που μαζί με τα σωματεία πρέπει να σχηματίσουν τοπικά εργατικά συμβούλια με πλήρη αρμοδιότητα σαν αυτή του TUC σε

Α-περγίας δυσκόλευε η έλλειψη συντονισμού και η αλληλοεπικάλυψη επίσημων διοικητικών συμβουλίων σωματείων, περιφερειακών καθοδηγητικών οργάνων του TUC, μετωπικών εργατικών συμβουλίων και πάσης φύσεως τοπικών απεργιακών και εργατικών επιτροπών. Η συνύπαρξη και η αλληλοϋποστήριξη όλων αυτών αφενός παρείχε μαζικό ακροατήριο για προπαγάνδα και δράση στα μέλη του ΚΚΜΒ, αφετέρου όμως επέτρεπε σε πολλές περιοχές τη διατήρηση του ελέγχου του αγώνα από τις δυνάμεις του Εργατικού Κόμματος που σε τοπικό επίπεδο μπορεί να διαφοροποιούνταν τακτικά από την ηγεσία τους αλλά ιδεολογικά υπεραμύνονταν της πάσης θυσία αποφυγής μιας γενικής πολιτικής αναμέτρησης με την κυβέρνηση.

³⁰²James Klugmann, *History of the Communist Party of Great Britain: The General Strike, 1925-27*, vol 2, σς 152-53 και Andrew Thorpe, *The British Communist Party and Moscow 1920-43*, ό.π., σς. 91-2.

³⁰³A. Lozovsky, *Letter to the Amsterdam International calling for unity with the miners*, 1926, https://www.marxists.org/history/international/comintern/sections/britain/subject/general_strike/in και Reinerr Tosstorff, *The Red International of Labour Unions (RILU) 1920-37*, ό.π., σς. 717-18.

τοπικό επίπεδο ώστε το TUC να αντιπροσωπεύει το σύνολο της εργατικής τάξης και να είναι υπόλογο σε αυτήν». ³⁰⁴ Η μετριοπαθής στάση της Προφιντέρν αναμφίβολα σχετίζεται και με τους σχεδιασμούς του Narkomindel και των σοβιετικών συνδικάτων που στα πλαίσια της Αγγλορωσικής Συνδικαλιστικής Επιτροπής φιλοδοξούσαν να ενταχθούν στην IFTU με απώτερο σκοπό τις καλές εμπορικές και διπλωματικές σχέσεις Αγγλίας και ΕΣΣΔ και την ρυμούλκηση των ρεφορμιστών συνδικαλιστών πιο κοντά στις θέσεις της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς, ειδικά μετά τον Σεπτέμβριο του 1924, όταν στο TUC είχαν εκλεγεί οι «αριστεροί» Εργατικοί ηγέτες και συνδικαλιστές Purchell και Hicks, οι οποίοι ήταν ενθουσιώδεις υποστηρικτές της αγγλοσοβιετικής συνεννόησης και της συμπόρευσης IFTU και Προφιντέρν, αλλά και μετά το Νοέμβριο του 1924 όταν η άνοδος των Συντηρητικών στη διακυβέρνηση της Βρετανίας εγκυμονούσε κινδύνους για την ασφάλεια της ΕΣΣΔ. ³⁰⁵ Ακόμα και μετά το συνέδριο των Εργατικών στο Λίβερπουλ (29 Σεπτεμβρίου 1925) όπου φάνηκε η βούληση της πλειοψηφίας των Εργατικών να υποβαθμίσουν την αγγλορωσική συνδικαλιστική επιτροπή και να αποκλείσουν τους κομμουνιστές από τις γραμμές τους, η Προφιντέρν προσπάθησε να κρατήσει ανοιχτούς διαύλους επικοινωνίας καθώς στο ίδιο διάστημα το Narkomindel ενέτεινε τις διπλωματικές επαφές του με την αγγλική κυβέρνηση για τη σύσφιξη των εμπορικών ανταλλαγών των δύο χωρών. ³⁰⁶ Ουσιαστικά, η ηγεσία της Προφιντέρν βάδιζε στα χνάρια των αποφάσεων της Τέταρτης Συνόδου του Προεδρείου της (9-15 Μαρτίου 1926) όπου στις εναγώνιες εκκλήσεις των Βρετανών αντιπροσώπων να δοθούν άμεσα νέες οδηγίες σχετικά με το πώς θα κινηθεί το NMM στο επόμενο διάστημα, η έκθεση του Προεδρείου αντέτεινε ότι «υπάρχουν περιθώρια οικονομικής ανάκαμψης στη Βρετανία» και ότι «το εργατικό κίνημα βρίσκεται σε αδυναμία να αντιπαλέψει την άρχουσα τάξη», γι' αυτό και πρόκρινε τη βαθμιαία ριζοσπαστικοποίηση του βρετανικού συνδικαλιστικού κινήματος μέσω του προσεταιρισμού των «αριστερών» Εργατικών και ιδίως των μελών του Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος που τότε ασκούσε έντονη κριτική στους χειρισμούς της ηγεσίας των Εργατικών. Φυσικά, ρόλο έπαιξαν και οι πληροφορίες που έδινε στη Προφιντέρν ο Tom Mann, ο εκπρόσωπος του NMM στην Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή ο οποίος παρουσίαζε ήδη από τον Απρίλιο τον αγώνα των ανθρακωρύχων χωρίς προοπτικές λόγω της αδιαφορίας και της αδράνειας του TUC, μολονότι μόλις αυτός έφτασε στη Μόσχα την 1^η Μαΐου προσπάθησε να μεταφέρει μια πιο αισιόδοξη εικόνα, εφόσον λίγο πριν είχε διαφανεί η πρόθεση του TUC να υποστηρίξει αποφασιστικότερα τους ανθρακωρύχους, κάτι που έδωσε στον Λοζόφσκυ τη δυνατότητα να υποστηρίξει στη συνεδρίαση του Προεδρείου

³⁰⁴ «Γράμμα της ΕΕΚΔ και της Εκτελεστικής Επιτροπής της Κόκκινης Διεθνούς των Εργατικών Συνδικάτων προς τους Εργάτες της Μεγάλης Βρετανίας» (Σεπτέμβριος 1921), δημοσιευμένο στο Inprecorr, i, I, p. 5, 1 October 1921, Jane Degras, *The Communist International 1919-43. Documents*, vol. 1, ό.π., σσ. 294, 296. Σημειωτέον ότι με αυτό το πνεύμα ο J.T Murphy, ως εκπρόσωπος των Shop Stewarts στη Μόσχα, γύρισε στο τέλος του 1921 στη Βρετανία για να δώσει ώθηση στην ανάπτυξη βραχιόνων υπέρ της ένωσης με την Προφιντέρν μέσα στα αγγλικά συνδικάτα, οι οποίοι μέχρι το 1923 μετεξελίχθηκαν στο National Minority Movement, το οποίο εμφανίζεται σε υποδεέστερο ρόλο σε ορισμένες διακηρύξεις της Προφιντέρν στη διάρκεια της Γενικής Απεργίας του 1926. Πρβλ. και James Klugmann, ό.π., σσ. 153-64.

³⁰⁵ Emmet O'Connor, "Kevin Morgan's *Bolshevism, Syndicalism and the General Strike. The Lost International World of A.A. Purchell*", *International Newsletter of Communist Studies* XX/XXI (2014/15), no. 27-28, σσ. 91-92

³⁰⁶ Gabriel Gorodetsky, "The Soviet Union and Britain's General Strike of May 1926", *Cahiers du Monde Russe et Soviétique*, vol. 17, no2-3, Avril-Septembre 1976, σσ.288-92.

της Προφιντέρν ότι η Γενική Απεργία αποτελεί την επιβεβαίωση των προγνώσεων και της τακτικής της οργάνωσης. Ακόμα και μετά το ξέσπασμα της Γενικής Απεργίας ο Λοζόφσκυ διατηρούσε τις επιφυλάξεις του και στη συνεδρίαση του Πολιτικού Γραφείου του ρωσικού Κ.Κ στις 6 Μαΐου διαφώνησε με τις αισιόδοξες εκτιμήσεις του Ζηνόβιεφ λέγοντας πως η αγγλική εργατική τάξη γενικά είναι συντηρητική και πως η απεργία δεν θα φτάσει μέχρι την προλεταριακή επανάσταση, αλλά θα είναι η γενική δοκιμή μιας μελλοντικής νικηφόρας εξέγερσης.³⁰⁷ Οι συγκρατημένες προσδοκίες της Προφιντέρν για τις προοπτικές της Γενικής Απεργίας θα ήταν λάθος να ερμηνευθούν μονοσήμαντα ως απόδειξη ότι στο εσωτερικό της είχαν εξοβελιστεί οι παλιές «υπεραριστερές» τάσεις, οι οποίες αναμφισβήτητα χαλιναγωγήθηκαν σε μεγάλο βαθμό όλο το προηγούμενο διάστημα, όταν η πολιτική του Ενιαίου Μετώπου ακολουθούσε μια ανοδική πορεία: στις παραμονές της Γενικής Απεργίας και σχεδόν παράλληλα με τις εργασίες της 6^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ πραγματοποιήθηκε και η 4^η Σύνοδος του Κεντρικού Συμβουλίου της Προφιντέρν (9-15 Μαρτίου 1926) όπου το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στην κατάσταση στην Αγγλία και στην Κίνα. Ειδικά, για την πρώτη συζητήθηκε μόνο ο ρόλος του ΝΜΜ και υπήρξε πλήρης αποσιώπηση του έργου της αγγλορωσικής συνδικαλιστικής επιτροπής και της πανευρωπαϊκής καμπάνιας για την ενότητα του διεθνούς εργατικού κινήματος, κάτι που συνιστούσε ευθεία απόρριψη των διεργασιών του Ενιαίου Μετώπου «από τα πάνω». Από την άλλη, όσον αφορούσε την Κίνα η Προφιντέρν εξακολουθούσε να δείχνει έναν μεγαλύτερο πραγματισμό καθώς δεν απέρριπτε τη συνεργασία των εργατικών συνδικάτων με το Κουομιντάγκ, ενώ στην εισήγησή του ο Νίν (ηγετικό στέλεχος της Διεθνούς, πρώην αναρχοσυνδικαλιστής και μελλοντικός ηγέτης του ισπανικού τροτσκισμού) ζήτησε από τις δυνάμεις της Προφιντέρν σε Ασία και Αμερική να προσανατολιστούν στη διεκδίκηση ασφαλιστικών εργοδοτικών ταμείων, των οποίων τα αποθεματικά θα τα διαχειρίζονταν μαζί τους τα σωματεία προκειμένου να συνδράμουν τους εργάτες σε περιόδους κρίσης, ώστε να διασφαλιστεί η σταθερή συσπείρωσή τους σε αυτά. Εξάλλου, το αποκορύφωμα των επαφών της Προφιντέρν στην Κίνα, οι οποίες είχαν αρχίσει συστηματικά τον Ιούλιο του 1925, ήταν η επίσκεψη κλιμακίου της Προφιντέρν στη χώρα με επικεφαλής τον ίδιο τον Λοζόφσκυ από τον Απρίλιο μέχρι τον Ιούλιο του 1927 και η οργάνωση μιας πανεθνικής συνδιάσκεψης των κινεζικών συνδικάτων υπό την αιγίδα της στο Wuhan τον Μάιο του ίδιου χρόνου,³⁰⁸ όταν το Κουομιντάγκ σε συνεργασία με την ΚΔ, την ΕΣΣΔ και το κινεζικό Κ.Κ σημείωνε σημαντικές στρατιωτικές πρόόδους στη βόρεια Κίνα κατά των ανδρείκελων στρατηγών των ξένων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων.

Η στάση της ηγεσίας της ΚΔ και της ΕΣΣΔ στα γεγονότα της Γενικής Απεργίας δεν επιδέχεται μια μονοδιάστατη και απλή απάντηση. Πέρα από τις δημόσιες εκκλήσεις κλιμάκωσης του εργατικού αγώνα και

³⁰⁷Gabriel Gorodetsky, ό.π.,σσ. 293-98, ReinertTosstorff, ό.π.,σσ. 725-26. Αυτή η εκτίμηση του Λοζόφσκυ ερχόταν όμως σε κατάφορη αντίθεση με ένα άρθρο του στην *Πράβντα* της 6^{ης} Μαΐου όπου στο TUC έβλεπε την ενσάρκωση της δυαδικής εξουσίας. Πάντως, φαίνεται ότι δεν ήταν ο μόνος ιθύνων του διεθνούς επαναστατικού κινήματος που πελαγοδρομούσε τότε σε αντιφατικές εκτιμήσεις και προσδοκίες και που άλλα δημόσια έγγραφα και υποστήριζε και άλλα έλεγε σε ιδιωτικές συζητήσεις. Για παράδειγμα ο Ράντεκ εκμυστηρεύθηκε στους Βρετανούς κομμουνιστές που βρίσκονταν στη Μόσχα ότι η απεργία είναι μια απλή μισθολογική διαμάχη. Πρβλ. E.H Carr, *A History of Soviet Russia. Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 2, Macmillan, London 1978, σσ. 317-18.

³⁰⁸ReinertTosstorff, ό.π.,σσ. 727-30, 733-4.

τα ψηφίσματα συμπαράστασης φαίνεται ότι οι σοβιετικές διπλωματικές υπηρεσίες δεν ανέμεναν μια τόσο σοβαρή κοινωνική και πολιτική έκρηξη και ως εκ τούτου ήταν απροετοίμαστες για το γεγονός, ενώ και οι αντιπρόσωποι των σοβιετικών συνδικάτων παρά τις συστηματικές επαφές τους με τα βρετανικά συνδικάτα δεν περίμεναν ότι τα πράγματα θα οδηγούνταν τόσο άμεσα και γρήγορα σε αυτό το σημείο, μολονότι είχαν μια καλή εικόνα της ύφεσης των παραγωγικών κλάδων της Βρετανίας και της επιδείνωσης των συνθηκών διαβίωσης των Άγγλων εργατών.³⁰⁹ Εσπευσμένα το Πολιτικό Γραφείο του ρωσικού Κ.Κ συνεδρίασε ειδικά για την κατάσταση στη Βρετανία στις 4 Μαΐου παρουσία των Α. Λοζόφσκυ, γραμματέα της Προφιντέρν, Ο. Πιανίτσκι, γραμματέα της Εξελεγκτικής επιτροπής της γραμματείας της ΚΔ και του Γκεόργκι Τσιτσέριν, επικεφαλής του Κομισσαριάτου Εξωτερικών Υποθέσεων. Μόλις στις 6 Μαΐου συστηματικά πήραν μέρος στις συνεδριάσεις οι Ζηνόβιεφ, πρόεδρος της ΚΔ, και Τόμσκι, ο πρόεδρος των σοβιετικών συνδικάτων. Ήδη από τις 4 Μαΐου οι οδηγίες που στέλνονταν στη Βρετανία αναφέρονταν στο καθήκον κλιμάκωσης του αγώνα, έστω σε ένα αρκετά ασαφές και ρητορικό επίπεδο, ενώ τα στενογραφημένα πρακτικά των συνεδριάσεων του ρωσικού Πολιτικού Γραφείου διαψεύδουν τους ισχυρισμούς του Τρότσκι ότι εξ αρχής η σοβιετική ηγεσία αδιαφόρησε για την πορεία της Γενικής Απεργίας αφιερώνοντας ελάχιστο χρόνο στις συνεδριάσεις της στο αγγλικό ζήτημα.³¹⁰ Σχηματίστηκε ειδική επιτροπή της ΚΔ και της Προφιντέρν υπό τους Τόμσκι, Humboldt, Pierre Semard, Otto Braun και Gaston Monmuss που διευρύνθηκε στις 6 Μαΐου με τους ηγέτες του γερμανικού Κ.Κ Ernst Thalmann και Arthur Ewert, κάτι που δείχνει ότι η ΚΔ εκτιμούσε πλέον την κατάσταση στη Βρετανία ως εξαιρετικά κρίσιμη, ώστε να αποφασιστεί η εμπλοκή παραγόντων του πιο μαζικού και προκεχωρημένου επαναστατικού τμήματος που ήταν το ΚΡΔ με αποτέλεσμα την επομένη να εκταμειθούν από τα ταμεία της ΚΔ, της Προφιντέρν και των σοβιετικών εργατικών ομοσπονδιών 250.000 ρούβλια για άμεση αποστολή στη Βρετανία για τις ανάγκες του ΚΚΜΒ και άλλων 2.000.000 για τη στήριξη των βρετανικών συνδικάτων. Παρά την άρνηση των τελευταίων στις 8 Μαΐου να δεχτούν το «ρωσικό χρυσό» και τη συνακόλουθη δυσαρέσκεια των παραγόντων της ΚΔ και της ΕΣΣΔ ακολούθησε η αποστολή ακόμα 270.000 λιρών για την ενίσχυση του απεργιακού ταμείου της ομοσπονδίας των ανθρακωρύχων η οποία και αποδέχτηκε ευμενώς αυτή τη χρηματική βοήθεια που αναμφίβολα επέτρεψε στους ανθρακωρύχους να παρατείνουν επί μακρό χρονικό διάστημα την απεργία τους.³¹¹

Πάντως, οι εκτιμήσεις στους κύκλους της ΚΔ για την επικείμενη έκρηξη μιας προλεταριακής επανάστασης στην Αγγλία εντάθηκαν τόσο πολύ μετά τις 4 Μαΐου, ώστε στις 7 Μαΐου σε νέα συνεδρίαση του προεδρείου της ΕΕΚΔ παρόντος του Στάλιν και κατόπιν εισήγησης του Ζηνόβιεφ που έγινε ομόφωνα δεκτή, αποφασίστηκε η σύνταξη δύο επιστολών προς το ΚΚΜΒ. Το ενδιαφέρον είναι ότι στην πρώτη, την «ανοικτή» όπου γινόταν λόγος για την ανάγκη σχηματισμού μιας Εργατικής Κυβέρνησης στη Βρετανία, η πάλη

³⁰⁹Gabriel Gorodetsky, "The Formulation of Soviet Foreign Policy-Ideology and Realpolitik", στο G. Gorodetsky (ed.), *Soviet Foreign Policy, 1917-91. A Retrospective*, Frank Cass, London 1994, σσ. 37-40.

³¹⁰Leon Trotsky, "The Anglo-Russian Committee and Comintern Policy", *Leon Trotsky's, Writings on Britain*, vol. 2, <https://www.marxists.org/archive/trotsky/britain/v2/index.htm>,

Alastair Kocho-Williams, "The Soviet Union and the British General Strike of 1926", *BIHG Annual Conference*, University of Ulster (2008), σσ. 1-3.

³¹¹ James Klugmann, *History of the Communist Party of Great Britain: The General Strike, 1925-27*, vol 2, ό.π., σσ. 319-20.

του αγγλικού προλεταριάτου χαρακτηριζόταν ως ολικός αγώνας «τάξης ενάντια σε τάξη», πράγμα που δείχνει ότι η λεγόμενη πολιτική του «σοσιαλφασισμού» και της «Τρίτης Περιόδου» της Κομιντέρν δεν ήταν κάτι που επιβλήθηκε μετά το 1928 από την επικράτηση του σταλινισμού στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα, αλλά υπήρχε πάντοτε ως δυνητική στρατηγική επιλογή των Κ.Κ ακόμα και στα πλαίσια της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου. Σε συνέχεια της πρώτης, η δεύτερη «μυστική» επιστολή τόνιζε στο ΚΚΜΒ ότι σε καμία περίπτωση ως «αληθινή Εργατική Κυβέρνηση» δεν μπορεί να νοηθεί μια κυβέρνηση των Εργατικών με επικεφαλής τον R. Mac Donald, γι' αυτό και προσανατόλιζε το ΚΚΜΒ να ζητήσει από τα συνδικάτα τον άμεσο σχηματισμό εργατικής πολιτοφυλακής και την εθνικοποίηση της βιομηχανικής παραγωγής. Βέβαια, στην πράξη αυτές οι οδηγίες δεν εφαρμόστηκαν απαρέγκλιτα από το ΚΚΜΒ καθώς η κρατική καταστολή χτύπησε και τα μεσαία καθοδηγητικά όργανα που εκ των πραγμάτων είχαν αναλάβει την καθοδήγηση του αγώνα (στις 8 Μαΐου συνελήφθησαν ο David Springhall, γραμματέας της Κομμουνιστικής Νεολαίας και ο Robbie Robson, γραμματέας της κομματικής οργάνωσης του Λονδίνου), και υπήρχαν προβλήματα επικοινωνίας με τη Μόσχα (η δεύτερη επιστολή με το συνολικό της περιεχόμενο έφτασε στην Αγγλία στις αρχές Ιουλίου).³¹² Από την άλλη και παρά την αδυναμία σταθερής επικοινωνίας με την καθοδήγηση της ΚΔ δεν πρέπει να υποτιμηθεί το ότι πολλοί Βρετανοί κομμουνιστές στη διάρκεια αυτού του απεργιακού αγώνα κατέληξαν σε ανάλογες εκτιμήσεις με αυτές της ΚΔ μέσα από την εμπειρία τους και χωρίς να έχουν λάβει τις συγκεκριμένες οδηγίες από την ΚΔ, όμως το γρήγορο κλείσιμο του απεργιακού αγώνα από το TUC ουσιαστικά δεν τους επέτρεψε να υλοποιήσουν στο επίπεδο του μαζικού κινήματος αυτή την πολιτική κλιμάκωσης της ταξικής σύγκρουσης, η οποία τελικά αποτέλεσε μια στρατηγική παρακαταθήκη για το επόμενο διάστημα που προοιωνιζόταν και μια πιο «σκληρή» στάση έναντι των δυνάμεων των Εργατικών που πλέον θεωρούνταν ολοφάνερα ένοχοι ταξικής προδοσίας και αποστάτες του εργατικού κινήματος από τη μάζα των μελών και των στελεχών του ΚΚΜΒ και της Νεολαίας του.³¹³ Όμως η αγανάκτηση πολλών μελών του ΚΚΜΒ για το ρόλο του Εργατικού Κόμματος οδήγησε μέχρι και στην αμφισβήτηση των συνδικαλιστικών πρακτικών που είχε ως τότε προκρίνει η ΚΔ και η Προφιντέρν στην Αγγλία. Η χρεοκοπία της καθοδήγησης της απεργίας α-

³¹² Andrew Thorpe, ό.π.,σελ. 93.

³¹³ Αυτή δεν ήταν απλώς η εκτίμηση του σκληρού πυρήνα των μελών του ΚΚΜΒ αλλά αντανάκλασε και τις διαθέσεις μιας ευρύτερης μάζας εργατών, οργανωμένων στα εργατικά σωματεία που στην πλειονότητα τους ήταν ψηφοφόροι των Εργατικών ή μελη συνδικάτων συνδεδεμένων με το Εργατικό Κόμμα. Ενδεικτικό είναι ένα άρθρο του συνδικαλιστή Jack Tunner, βασικού οργανωτή της Ενωμένης Ομοσπονδίας Τεχνικών Ηλεκτρικών, Ηλεκτρονικών και Τηλεφωνικών Επικοινωνιών (Amalgamated Engineering Union- AEU) στην επιθεώρηση *Labour Monthly* : «[..]Ανάμεσα στους απλούς εργάτες που ανήκουν στα σωματεία, που δεν έχουν αποκρυσταλλωμένη πολιτική θέση, που είναι ο μέσος όρος των μελών των *trade unions* κυριαρχεί το κατηγορητήριο για το Γενικό Συμβούλιο. Τα αισθήματα τους κωδικοποιούνται με τρεις εκφράσεις: δυσαρέσκεια, τέλος των αυταπατών και αηδία. Δυσάρεσκα για την αναστολή μιας απεργίας που πίστευαν ότι είναι πολύ κοντά στη νίκη...Στην αρχή της απεργίας υπήρχαν απορίες για το που θα οδηγήσει ο αγώνας, αλλά ποιος θα έμενε να κάνει τη συνηθισμένη του δουλειά στο εργοστάσιο όταν δίπλα του οι συνάδελφοι κατά εκατομύρια έβγαιναν στο δρόμο και όλα ήταν πιθανά ; 'Όλοι το συναισθάνονταν και όλοι στήριζαν την απεργία είτε ανήκαν στο σωματείο είτε όχι. Ειδικά οι τελευταίοι για πρώτη φορά κατάλαβαν τη δύναμη και την αξία του οργανωμένου μαζικού κινήματος, ένιωσαν ότι αν νικηθεί το συνδικαλιστικό κίνημα και οι ίδιοι θα είναι σαν « να πετάνε την πετατέτα τους στο ρινγκ» και κατάλαβαν ότι το Γενικό Συμβούλιο δεν ήθελε η απεργία να εξελιχθεί σε επαναστατική κατεύθυνση, αν και αυτό το έβλεπαν και το παραδέχονταν όλοι, μια απεργία που στο ξεκίνημα της ήταν απλώς αλληλέγγυα στους ανθρακωρύχους για τον μέσο μηχανικό και ηλεκτροτεχνίτη. Μετά από μια βδομάδα όλα είχαν αλλάξει και όλοι είδαν ότι τώρα πολεμάνε το κράτος και το σύνολο των εργοδοτών. Παράλληλα, έβλεπαν ότι η πάλη πρέπει να συνεχιστεί μέχρι το τέλος και εκεί θα έφτανε αν υπήρχε μια άλλη ηγεσία έτοιμη να παλέψει για περισσότερα πράγματα από αυτά που έκανε το Γενικό Συμβούλιο στις εννιά αυτές μέρες. (Jack Tunner, "The Rank and File and the General Strike", *Labour Monthly*, Vol. VIII, July 1926, No. 7,162 Buckingham Palace Rd., London, SW1, https://www.marxists.org/history/international/comintern/sections/britain/subject/general_strike/rank-and-file.htm).

πό το TUC ερμηνεύτηκε σαν χρεοκοπία των υφιστάμενων μεθόδων οικονομικής και συνδικαλιστικής οργάνωσης των εργαζομένων που αδυνατούσαν να ανταπεξέλθουν στο καθήκον της πολιτικής σύγκρουσης με το αστικό κράτος. Συγκεκριμένα, θεωρήθηκε ότι η απαγόρευση ως παράνομης κάθε μελλοντικής εθνικής γενικής απεργίας, ανάγκαζε τα συνδικάτα είτε να περιοριστούν σε συντεχνιακές διεκδικήσεις αποσπασματικού χαρακτήρα με μικρές πιθανότητες επιτυχίας, εφόσον είχε ποινικοποιηθεί η συνδυασμένη αλληλέγγυα δράση όλων των ομοσπονδιών, είτε διαφορετικά να λειτουργήσουν σε συνθήκες παρανομίας όπου η αντιπαράθεση με την κυβέρνηση γρήγορα θα έθετε επί τάπητος το ζήτημα της ένοπλης πάλης για την εξουσία. Ως εκ τούτου η παραδοσιακή οργάνωση του εργατικού κινήματος κρινόταν παρωχημένη γιατί δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις μιας ολομέτωπης πολιτικής σύγκρουσης με την αστική τάξη. Αυτό θα μπορούσε να γίνει μόνο μέσα από την ισχυροποίηση του κομμουνιστικού κόμματος το οποίο έπρεπε να αντικαταστήσει το Εργατικό κόμμα στην καθοδήγηση των συνδικάτων σε πρώτη φάση μέσα από την παράλληλη αναδιοργάνωσή τους από νέες επαναστατικές επιτροπές, ώστε να αλλάξει ο προσανατολισμός τους υπέρ της κομμουνιστικής πολιτικής, και σε δεύτερη φάση μέσα από την ενίσχυση των εξουσιών και των αρμοδιοτήτων του Γενικού Συμβουλίου στο βαθμό που σε αυτό θα πλειοψηφούσαν οι κομμουνιστές.³¹⁴

Από την άλλη, δεν είναι ξεκάθαρο ποιες ακριβώς οδηγίες από τα κεντρικά γραφεία της ΚΔ έφταναν στη Βρετανία και στο ΚΚΜΒ, επειδή ο βασικός κόμβος επικοινωνίας ήταν η προαναφερόμενη ειδική επιτροπή της ΚΔ όπου φαίνεται ότι δεν υπήρχε κοινή συναντίληψη για την τακτική που έπρεπε να ακολουθηθεί. Σύμφωνα με την έρευνα του D. Hornstein η εν λόγω επιτροπή εξ αρχής είχε ποδηγετηθεί από τους Γερμανούς α-ντιπροσώπους και ειδικά από τον Ewert ο οποίος γενικά ήταν υπέρ της ενότητας με την ηγεσία των βρετανικών συνδικάτων, καθώς ήδη στις προηγούμενες διαμάχες εντός του ΚΡD είχε πρωταγωνιστήσει στη χαλινα-γώγηση και στον εξοβελισμό της «υπεραριστερής» ομάδας των Fischer και Maslov. Επιπλέον, είχε δώσει πολιτική κάλυψη στην Κλάρα Τσέτκιν που ουσιαστικά συμφωνούσε με τον διαγραφέντα από την ΚΔ P. Le-vi στην κριτική του για τη «δράση του Μαρτίου» στη Γερμανία. Ο Ewert ως εκπρόσωπος του γερμανικού κόμματος στην 6^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ υπήρξε και ο υπεύθυνος των εργασιών της Ολομέλειας σχετικά με τις βρετανικές υποθέσεις. Εντούτοις, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να δικαιολογηθεί μια ερμηνεία που α-ποδίδει την ήττα της Γενικής Απεργίας στους «δεξιούς», συμβιβαστικούς χειρισμούς της ΚΔ (ερμηνεία που πρώτος συστηματικά ο Τρότσκι πρόταξε) και των ανθρώπων της, όπως ο Ewert, καθώς παραβλέπονται οι προσωπικές στρατηγικές και συμπάθειες/αντιπάθειες των στελεχών της ΚΔ που ενεπλάκησαν στην καθοδήγηση του ΚΚΜΒ στα γεγονότα. Αυτές επηρέαζαν τη διαμόρφωση των τελικών

³¹⁴ Ουσιαστικά αυτή η αντίληψη ισοδυναμούσε στο μυαλό πολλών αγωνιστών της βάσης του ΚΚΜΒ και της Κομμουνιστικής Νέεολαίας με μια τακτική πλήρους ρήξης με τους Εργατικούς και το υφιστάμενο συνδικαλιστικό κίνημα, με μια ορισμένη επιστροφή στις πρακτικές του «επαναστατικού συνδικαλισμού» που χαρακτήριζαν την πρώιμη φάση της Προφιντέρν. Μια χαρακτηριστική προβολή αυτής της οπτικής δίνεται ένα μήνα μετά την Γενική Απεργία στα επίσημα έντυπα της ΚΔ από στελέχη του ΚΚΜΒ. Πρβλ. R. Palme Dutt, "The Meaning of the General Strike", *The Communist International*, No. 21, June 1926, <https://www.marxists.org/archive/dutt/pamphlets/strike.htm>.

πολιτικών εκτιμήσεων ανεξάρτητα σε ορισμένες περιπτώσεις από το αν όσοι εμπλέκονταν είχαν διαφορετικές αντιλήψεις.³¹⁵

Η ήττα του απεργιακού αγώνα προκάλεσε σοβαρές πολιτικές μετατοπίσεις τόσο στο ΚΚΜΒ όσο και στην ΚΔ. Στη συζήτηση του ρωσικού Πολιτικού Γραφείου στις 3 Ιουνίου όπου αποτιμήθηκε η Γενική Απεργία μορφοποιήθηκε οριστικά και έκανε φανερή την παρουσία της στο δημόσιο λόγο η «Ενωμένη Αντιπολίτευση» των Τρότσκι- Κάμενεφ-Ζηνόβιεφ εναντίον των Στάλιν-Μπουχάριν και Ρύκοφ. Ειδικότερα, η αποτυχία των συμβιβασμών της σοβιετικής ηγεσίας και της ΚΔ σε σχέση με τα ευρωπαϊκά ρεφορμιστικά συνδικάτα και τα προβλήματα στις οικονομικές συναλλαγές της ΕΣΣΔ με τη Μεγάλη Βρετανία επανέφερε στο προσκήνιο την αντιπαράθεση για τα όρια της ασκούμενης από το πνεύμα της ΝΕΠ εσωτερικής οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής στην ΕΣΣΔ. Ο Ζηνόβιεφ όχι μόνο συμφώνησε με την κριτική του Τρότσκι ότι η ΕΣΣΔ θυσιάζει την παγκόσμια επανάσταση στο βωμό των ειδικών αναγκών της εσωτερικής και εξωτερικής της πολιτικής³¹⁶ αλλά και υπαναχώρησε από τη δική του προηγούμενη θέση περί της προσωρινής καπιταλιστικής σταθεροποίησης, υποστηρίζοντας ότι η Γενική Απεργία άνοιξε νέους δρόμους για την άνοδο του επαναστατικού κινήματος και ότι η σοβιετική πολιτική πρόδωσε τις επαναστατικές αρχές λόγω της συνδιαλλαγής της με το ρεφορμιστικό TUC. Μάλιστα, επιτέθηκε στην Προφιντέρν και στον Λοζόφσκυ επειδή έκαναν απαράδεκτες υποχωρήσεις προς το ρεφορμιστικό συνδικαλισμό. Στο ίδιο μήκος κύματος ο Κάμενεφ κατηγορήσε ευθέως τους Μπουχάριν και Τόμσκι σαν απεργοσπάστες που μέσα από τις εργασίες της αγγλωρωσικής συνδικαλιστικής επιτροπής χάρισαν την καθοδήγηση της Γενικής Απεργίας στο TUC και κατέληξε μαζί με τον Τρότσκι να ζητήσει την άμεση αποχώρηση των σοβιετικών συνδικάτων από αυτή την επιτροπή που οδηγούσε ξανά στις αγκαλιές της σοσιαλδημοκρατίας.³¹⁷ Η πλειοψηφία του Πολιτικού Γραφείου αντεπιτέθηκε χωρίς να έχει όμως απόλυτα ενιαία στάση. Ο Andrei Andreev, κομισσάριος Μεταφορών, κατηγορήσε την αντιπολίτευση ότι υπερεκτιμούσε τις παγκόσμιες επαναστατικές προοπτικές ενώ, με εξαίρεση την

³¹⁵ Συγκεκριμένα, η «αυτοσυγκράτηση» και η περίσκεψη που συμβούλευε ο Ewert τους Βρετανούς κομμουνιστές δεν οφειλόταν τόσο στις δικές του, πραγματικές ή υποθετικές, «δεξιές» τάσεις όσο στις καταγγελίες που του έκανε η παλιά του εσωκομματική αντίπαλος Routh Fischer ότι ο απεσταλμένος της ΚΔ στην Αγγλία Max Petrovsky είχε διαφύγει με «ύποπτο τρόπο» της σύλληψης από τις βρετανικές μυστικές υπηρεσίες στο παρελθόν και ότι στο σαλόνι της Αγγλίδας γυναίκας του Rose Cohen αλώνιζαν οι κατάσκοποι και οι καταδότες, κάτι που έκανε τον Ewert επιφυλακτικό προς κάποιες δυναμικές επαναστατικές ενέργειες στο διάστημα της Απεργίας που τις ερμήνευε σαν πιθανή προβοκάτσια των αγγλικών κρατικών αρχών που είχαν διεισδύσει στο κομμουνιστικό περιβάλλον του Petrovsky και της συζύγου του που παλιότερα διατηρούσαν άμεση επαφή με την ηγεσία του ΚΚΜΒ. Πρβλ. David P. Hornstein, *Arthur Ewert. A Life for the Comintern*, University Press of America, Lanham, New York 1993, σσ. 30-31, 62-71.

³¹⁶ Leon Trotsky, "From A Speech to A Session of the Central Commission" και "The Struggle in Britain in Retrospective", *Leon Trotsky's, Writings on Britain*, vol. 2, <https://www.marxists.org/archive/trotsky/britain/v2/index.htm>.

³¹⁷ Πάλι όμως δεν έλειπαν οι παλινωδίες ακόμα και από τους εκφραστές της αντιπολίτευσης: ενώ ο Τρότσκι στην *Πράβντα* στα τέλη του Μάη θεωρούσε ότι η σύγκρουση ήταν προανάκρουσμα του ένοπλου ξεσηκωμού που δεν έγινε γιατί ούτε τα βρετανικά συνδικάτα και οι Εργατικοί ήταν επαναστατικές οργανώσεις, ούτε το ΚΚΜΒ, έκρινε την αγγλωρωσική συνδικαλιστική επιτροπή γενικά σαν ορθή διπλωματική κίνηση. Στη συνεδρίαση της 3^{ης} Ιουνίου είχε αλλάξει άποψη και στη συνεδρίαση της Κ.Ε του ρωσικού κόμματος στις 14 Ιουλίου μαζί με τους Ζηνόβιεφ-Πιατακόφ-Κάμενεφ και Κρούπσκαγια όχι μόνο ζήτησαν την άμεση διάλυση της αγγλωρωσικής επιτροπής ως οπορτουνιστικού λάθους, αλλά και απαίτησαν τον άμεσο σχηματισμό ξεχωριστών, «κόκκινων» συνδικάτων στη Βρετανία, πράγμα που αποδοκιμάστηκε τόσο από τους Στάλιν και Μπουχάριν από την ΚΔ, όσο και από τους Λοζόφσκυ και Νιν από την Προφιντέρν σαν καταστρατήγηση των ψηφισμένων αποφάσεων των συνεδρίων των δύο οργανισμών και των τελευταίων Ολομελειών της ΕΕΚΔ. Πρβλ. E.H Carr, *A History of Soviet Russia. Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 2, ό.π., σσ. 322-23, 328-29, «Κομμουνιστική Διεθνής: Η Δήλωση των Ογδόντα Τριών», *Σπάρτακος. Μηνιαίο Περιοδικό της Μαρξιστικής-Λενινιστικής Θεωρίας και Πράξης*, αριθμός φύλλου 1, Γενάρης 1928, σσ. 26-30.

Αγγλία, πουθενά στον ανεπτυγμένο κόσμο δεν υπήρχε απεργιακή άνοδος. Οι Μπουχάριν και Τόμσκι κατηγορήσαν την αντιπολίτευση ότι επιστρέφει στις αριστεριστικές αντιλήψεις των ποικιλώνυμων αρνητών του Ενιαίου Μετώπου που είχε καταπολεμήσει ο Λένιν, υπεραμυνόμενοι του ρόλου της αγγλορωσικής επιτροπής στην προώθηση του Ενιαίου Μετώπου στην Αγγλία. Η πιο ενδιαφέρουσα κριτική στην Ενωμένη Αντιπολίτευση ήταν του Ρύκοφ ο οποίος αναποδογύρισε την προβληματική τονίζοντας ότι το έλλειμμα ήταν πολιτικό και όχι συνδικαλιστικό. Επεσήμανε ότι τα προβλήματα στην καθοδήγηση του απεργιακού αγώνα δεν οφείλονταν ούτε στη σοβιετική πλευρά που ήταν αναγκαστικά μακριά από την αγγλική πραγματικότητα, ούτε στην Προφιντέρν που αποτελούσε ένα σύνολο εργατικών σωματείων και όχι μια διεθνή πολιτική εργατική οργάνωση. Αντιθέτως, επέρριψε όλες τις ευθύνες στις πολιτικές οργανώσεις, αφενός πρωταρχικά στην ίδια την ΚΔ και αφετέρου στο καθοδηγούμενο από αυτήν ΚΚΜΒ καταλογίζοντας τους προχειρότητα και ανικανότητα στην ακριβή και έγκαιρη εκτίμηση της κατάστασης. Κατέληξε παραδεχόμενος ότι στην Αγγλία ο μόνος τρόπος ουσιαστικής σύνδεσης των Σοβιέτ με τις μάζες περνά αναγκαστικά μέσα από τα ισχυρά συνδικάτα, επειδή το μεν ΚΚΜΒ είναι νέο, άπειρο και ολιγάριθμο, η δε καθοδήγηση της ΚΔ (ουσιαστικά ο πρόεδρος της και ο Κάμενεφ σαν επικεφαλής της Σχολής Λένιν) ανήμπορη να κατευθύνει σωστά και αποτελεσματικά τα τμήματά της.³¹⁸

Επί της ουσίας η κριτική του Ρύκοφ υπονόμεινε στις λογικές συνεπαγωγές της ένα σημαντικό κομμάτι των αποφάσεων του 5^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ, οι οποίες μέσω της «μπολσεβικοποίησης» αναγόρευαν τα Κ.Κ στους βασικούς οργανωτές του εργατικού κινήματος και καθοδηγητές της ταξικής πάλης. Και τούτο επειδή πλέον νομιμοποιείτο η αναπλήρωση των μαζικών καθηκόντων των Κ.Κ από τα συνδικάτα, εφόσον ο Ρύκοφ αποδεχόταν ότι εκεί όπου ένα κομμουνιστικό κόμμα είναι αδύναμο, τα συνδικάτα πρέπει να το αντικαταστήσουν σαν δίαυλος κομμουνιστικής διαπαιδαγώγησης των μαζών. Τα ερωτήματα που αναδύονταν ήταν μέχρι ποιου σημείου μπορούσε να γίνει αυτή η αντικατάσταση και αν τα συνδικάτα προκειμένου να ανταποκριθούν σε αυτή την αποστολή όφειλαν να διαχωριστούν από τις ρεφορμιστικές συνομοσπονδίες. Εκ πρώτης όψεως οι θέσεις του Ρύκοφ φαίνεται ότι ευνοούσαν μια «δεξιά» προσέγγιση της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου, εφόσον αναγνώριζαν σε κάποιες περιπτώσεις την πρωτοκαθεδρία του συνδικαλιστικού αγώνα που εξ ορισμού δεν μπορεί να έχει στενά κομματικό χαρακτήρα. Δεν πρέπει ωστόσο να μας ξεφύγει το ότι την ίδια στιγμή αυτές μπορούσαν να λειτουργήσουν σαν εφιαλτήριο μιας πολιτικής περιχαράκωσης, ενός στενέματος των ορίων απεύθυνσης της μετωπικής πολιτικής, καθώς ανέθεταν τέτοιας έκτασης πολιτικά και ιδεολογικά καθήκοντα στα συνδικάτα που αργά ή γρήγορα θα ενίσχυαν τις φυγόκεντρες τάσεις στο εσωτερικό τους, δηλαδή εκείνες τις φωνές που ήταν πρόθυμες να θυσιάσουν την οργανωτική ενότητα των σωματείων και των ομοσπονδιών για να υλοποιήσουν τους στρατηγικούς πολιτικούς στόχους της ΚΔ. Δηλαδή, οι θέσεις του Ρύκοφ αποτελούσαν, έστω και απροσχεδιάστα, προάγγελο της στροφής της Κομιντέρν προς την πολιτική της «Τρίτης Περιόδου».

³¹⁸Alastair Kocho-Williams, ό.π.,σσ. 5-9, Gabriel Gorodetsky, “The Soviet Union and Britain’s General Strike of May 1926”, ό.π.,σσ. 300-03.

Ένας ακόμη βασικός παράγοντας στη διαμόρφωση της σοβιετικής πολιτικής έναντι της Γενικής Απεργίας ήταν και οι σχέσεις της εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ και της Μ. Βρετανίας. Στα 1926 η σοβιετική ηγεσία φοβόταν ότι η Αγγλία επιδίωκε να υλοποιήσει έναν αντισοβιετικό στρατιωτικό συνασπισμό ως αντίβαρο στην πρόοδο του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος στην Κίνα και στις βρετανικές αποικίες, εκτίμηση που επαληθευόταν από τη συνεχή αντικομμουνιστική ρητορική της κυβέρνησης των Άγγλων Συντηρητικών και από την αγγλογαλλική υποστήριξη του πραξικοπήματος του Πιλσούντσκι στην Πολωνία, ο οποίος πραγματοποίησε το φθινόπωρο στρατιωτική επέμβαση στη Λιθουανία. Οι ανησυχίες ήταν τόσο έντονες ώστε ακόμη και στην 7^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ το Δεκέμβριο του 1926, όταν ο Smeral και ο Μπουχάριν αναθεμάτισαν τη δυτική σοσιαλδημοκρατία γιατί δεν κινητοποιείται επαρκώς κατά των ιμπεριαλιστικών πολέμων σχεδιασμών, ο Στάλιν εξακολουθούσε με αρκετή αισιοδοξία να πιστεύει ότι μπορεί το ενωμένο, εργατικό κίνημα στη Δύση να ακυρώσει τα αντισοβιετικά πολεμικά σχέδια των κυβερνήσεων.³¹⁹

Στον τελικό απολογισμό της Απεργίας από το ρωσικό Πολιτικό Γραφείο υπογραμμίστηκε η ανάγκη δουλειάς με τη ριζοσπαστική πτέρυγα των βρετανικών συνδικάτων ώστε να ενισχυθεί με νέες δυνάμεις η Προφιντέρν και μέσω αυτής να αυξηθούν οι στρατολογίες νέων μελών στο ΚΚΜΒ, όμως ο Ζηνόβιεφ επέμεινε στην κριτική του στους Βοροσίλοφ και Μανουήλσκι ότι επίκειται άμεσα ένας νέος γύρος επαναστατικής ανόδου, κάτι που απαιτούσε επαναπροσδιορισμό της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής και εγκατάλειψη των διπλωματικών ανοιγμάτων προς τη Δύση. Αυτό προκάλεσε την αντίδραση του Στάλιν που δεν είχε παρακολουθήσει από την αρχή τις εργασίες των συνεδριάσεων του Πολιτικού Γραφείου και ο οποίος απαίτησε, για να διαφυλαχθεί η ενότητα του Κόμματος, την άμεση αποπομπή του Ζηνόβιεφ από το Πολιτικό Γραφείο και την αντικατάστασή του στο Προεδρείο της ΚΔ από μια νέα πολιτική γραμματεία. Τούτο έγινε δεκτό από την πλειοψηφία του Πολιτικού Γραφείου χάρη στη στήριξη της πρότασης του Στάλιν από τον Ρύκοφ και τον Μολότοφ. Όσον αφορά τα γεγονότα της Αγγλίας, ο Στάλιν έκρινε γενικά σωστή τη στάση του ΚΚΜΒ, επιρρίπτοντας την αποτυχία της Γενικής Απεργίας περισσότερο στο μικρό του μέγεθος και στο κύρος των αποσπονημένων, ρεφορμιστών ηγετών του TUC. Θεωρούσε ότι επιβεβαιώθηκε η εκτίμηση της ΚΔ περί του προσωρινού και ασταθούς χαρακτήρα της καπιταλιστικής σταθεροποίησης, αλλά και συμπέρανε ότι είναι επιτακτική η αποτίναξη του ρεφορμιστικού ελέγχου των αγγλικών συνδικάτων, πράγμα που δείχνει ότι είχε μια θέση ανάλογη με αυτή του Ρύκοφ. Τελικά, στις 8 Ιουνίου η τελική έκθεση του ρωσικού Πολιτικού Γραφείου για τα γεγονότα στη Βρετανία παραδόθηκε από τον Ζηνόβιεφ και τον Μπουχάριν στην ΕΕΚΔ, η οποία και την υπερψήφισε με την εξαίρεση του Τσέχου Viktor Stern που στήριξε τις απόψεις του Τρότσκι και του Ζηνόβιεφ. Μάλιστα, η ΕΕΚΔ απέκρουσε την άποψη του Ζηνόβιεφ ότι «στην Αγγλία τώρα μεγαλύτερος εχθρός μας είναι η αριστερή πτέρυγα των ρεφορμιστών», λαμβάνοντας υπόψη της τον απολογισμό των αγγλικών πεπραγμένων από τον Tomas Bell- εκπρόσωπο του ΚΚΜΒ στην ΚΔ- και ο Τολιάτι υπαπα-

³¹⁹ Εκείνο το διάστημα (Ιούνιος- Σεπτέμβριος 1926) είχε κλιμακωθεί περαιτέρω η αγγλοσοβιετική αντιπαράθεση με κύκλους της αγγλικής κυβέρνησης να προετοιμάζουν τη διακοπή των εμπορικών σχέσεων με τη Ρωσία, για να εκδικηθούν την ΕΣΣΔ για τη βοήθεια που παρείχε στους Άγγλους απεργούς, όπως γνωστοποιούσε στη Μόσχα ο εμπορικός της επιτετραμμένος Krasin. Πρβλ. E.H Carr, *A History of Soviet Russia. Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 1, Macmillan, London 1978, σσ.6-7, 18-20.

μύνθηκε της αγγλορωσικής επιτροπής θεωρώντας την ένα κατάλληλο μέσο της τακτικής του Ενιαίου Μέτωπου για την αποκατάσταση της σύνδεσης των κομμουνιστών με τις μάζες, ακόμη και αν είχε ένα ορισμένο χαρακτήρα συμμαχίας με τους ρεφορμιστές αρχηγούς. Στον απολογισμό της δράσης του ΚΚΜΒ ο Bell επεδείξα έδειξε ότι το κόμμα του υλοποίησε στο ακέραιο τις οδηγίες της ΚΔ, παραδεχόμενος ταυτόχρονα σαν βασική αδυναμία του ότι υποτίμησε την ικανότητα της αγγλικής αστικής τάξης να συγκεντρώνει κοινωνικές εφεδρείες και υποστήριξη από άλλα τμήματα του πληθυσμού της χώρας³²⁰ και υπερασπίστηκε τη δράση των κομμουνιστών μέσα από τα trade unions, προειδοποιώντας ότι τυχόν διαφωνία με την τακτική του ΚΚΜΒ θα συνιστούσε εγκατάλειψη των λενινιστικών υποδείξεων σχετικά με το Ενιαίο Μέτωπο. Παρά τις επικρίσεις για «δεξιά λάθη» που δέχτηκε ο Bell για λογαριασμό του ΚΚΜΒ από τον Ούγγρο Jozsef Pogany και τον Αυστριακό Richard Schuller, η μεγάλη πλειονότητα των αντιπροσώπων της ΕΕΚΔ και των παρατηρητών από τα εθνικά τμήματα αποτίμησε ως θετικό το ρόλο του ΚΚΜΒ στην Απεργία, ενώ ήδη στις 7 Ιουνίου με διακήρυξη της Κεντρικής Επιτροπής των Σοβιετικών Συνδικάτων είχε χαρακτηριστεί ικανοποιητική η δράση των κομμουνιστών συνδικαλιστών παρά την αναφορά σε κάποια «αριστερά και δεξιά λάθη».³²¹ Στα συμπεράσματά της από την αγγλική Γενική Απεργία η ΚΔ εκτιμούσε ότι αυτή εξέφραζε την μεταβολή των κοινωνικών, ταξικών συσχετισμών στη χώρα σε μια φάση παρακμής της πρωτοκαθεδρίας του αγγλικού καπιταλισμού, γεγονός που σηματοδοτούσε την κρίση ενός ορισμένου τύπου συνδικαλισμού που συνδεόταν με την «εργατική αριστοκρατία», με τα προνομιούχα τμήματα της αγγλικής εργατικής τάξης που είχαν ως τότε επωφεληθεί από τα υπερκέρδη που εξασφάλιζε η αγγλική πλουτοκρατία από την παγκόσμια οικονομική κυριαρχία της. Με αυτό το σκεπτικό η ίδια η απεργία, όπως η δημιουργία του ΝΜΜ, η ενίσχυση του Εργατικού κόμματος, η ίδρυση του ΚΚΜΒ πιο πριν αλλά και η συγκρότηση της αγγλορωσικής συνδικαλιστικής επιτροπής, θεωρήθηκαν εκφράσεις της αριστερής στροφής και της αρχόμενης ριζοσπαστικοποίησης του αγγλικού προλεταριάτου, επομένως και στοιχεία που δικαιολογούσαν την ορθότητα της στρατηγικής της ΚΔ και τους χειρισμούς της ΚΔ και της Προφιντέρν στη Βρετανία σε αντιδιαστολή με τις αιτιάσεις της ζηνοβιφικής-τροτσκιστικής αντιπολίτευσης που απαιτούσε προπάντων την απόσυρση των σοβιετικών συνδικάτων από την αγγλορωσική επιτροπή και από τις προσπάθειες διαπραγμάτευσης με την IFTU. Όμως, ταυτόχρονα η ΕΕΚΔ συμπέρανε ότι για την πλήρη απαλλαγή των Βρετανών εργαζομένων από τον οπορτουνισμό «το βασικότερο εμπόδιο είναι η ιεραρχία των συνδικάτων και των στελεχών του Εργατικού κόμματος που έχουν μεγαλώσει και αναπτυχθεί στα πλαίσια των παλιών ιστορικών συνθηκών. Η μεγάλη μάζα αυτών είναι είτε συνειδητοί σύμμαχοι της αστικής τάξης και εχθροί του γνήσιου προλεταριακού κινήματος, είτε «κεντριστές» και «αριστεροί» οι οποίοι εξαιτίας της δειλίας, της πολιτικής τους ατολμίας και της συνακόλουθης

³²⁰ Αυτή η μαζική υποστήριξη στην κυβέρνηση σε μεγάλο βαθμό αγκάλιασε τα μικροαστικά στρώματα που μέσω της λογοτεχνίας, του σχολικού συστήματος και του τύπου είχαν ενστερνιστεί την εικόνα της «χαρούμενης Αγγλίας», μιας κοινωνίας ειδυλλιακής και κοινωνικά ισορροπημένης, όπως αποτυπωνόταν στην ύπαιθρο, την οποία απειλούσαν οι επαναστάσεις και οι πόλεμοι που ενδημούσαν στην ηπειρωτική Ευρώπη. Πρβλ. Alex Potts, “Constable Country” between the Wars, στο Raphael Samuel (ed.), *Patriotism. The Making and Unmaking of British National Identity. Vol.3. National Fictions*, σσ.160-74.

³²¹ Alastair Kocho-Williams, ό.π., σσ.11-13, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π.,σσ. 259-60, Andrew Thorpe, ό.π.,σσ. 96-7, I.B Στάλιν, «Η Αγγλική Απεργία και τα Γεγονότα της Πολωνίας» (8 Ιουνίου 1926), *Άπαντα*, τόμος 8, εκδοτικό της Κ.Ε του ΚΚΕ 1953, σσ. 182-91.

αναπόφευκτης προσκόλλησής τους στην παράδοση, στις κρίσιμες στιγμές περνούν στο πλευρό του ταξικού εχθρού».³²² Η ΕΕΚΔ προσήπτε στους αριστερούς Εργατικούς και στους αριστερούς ηγέτες του TUC ότι ρυθμολκήθηκαν εύκολα από τη δεξιά πτέρυγα των Εργατικών και τους ηγέτες της ρεφορμιστικής Διεθνούς του Άμστερνταμ, καταλήγοντας ότι θα ήταν ανώφελος και επιζήμιος «ηρωϊσμός» η εγκατάλειψη της αγγλο-ρωσικής επιτροπής από τα σοβιετικά συνδικάτα. Αναφορικά με το ΚΚΜΒ, η ΕΕΚΔ έκρινε ότι πέρασε το στάδιο της πολιτικής του ωρίμανσης και του ανέθετε σαν νέα άμεσα καθήκοντα τη στήριξη της συνεχιζόμενης απεργίας των ανθρακωρύχων, την ενίσχυση του ΝΜΜ και το ξεσκεπάσμα των προδοτικών δεξιών και κεντριστών συνδικαλιστών ηγετών στις μάζες ώστε να γίνουν εκλογές άμεσα σε όλα τα σωματεία προκειμένου να περάσει η διεύθυνση των συνδικάτων στα χέρια των εργατών.³²³ Παρά τη γενική θετική αποτίμηση του ρόλου του ΚΚΜΒ από την ΚΔ και τη φανερή ενίσχυση του κόμματος με εκατοντάδες νέες στρατολογίες³²⁴ δυσαρεστημένων εργατών από την ηγεσία του Εργατικού κόμματος και του TUC στο εσωτερικό του σοβούσε μια αντιπαράθεση σχετικά με την τακτική των κομμουνιστών στο μαζικό κίνημα, η οποία είχε διάρκεια και πήρε διεθνείς προεκτάσεις λόγω της όξυνσης του εσωκομματικού αγώνα στο κόμμα των Μπολσεβίκων. Με την κάλυψη του Στάλιν το Γενικό Συμβούλιο των σοβιετικών συνδικάτων δημοσίευσε στις 7 Ιουνίου μια οξύτατη επίθεση στην ηγεσία των αγγλικών συνδικάτων που καταδικάστηκε από τον J.T. Murphy, αντιπρόσωπο του ΚΚΜΒ στην ΚΔ ως κατάφορη παραβίαση της ανεξαρτησίας του ΚΚΜΒ. Μάλιστα στη συνεδρίαση του προεδρείου της ΕΕΚΔ της ΚΔ στις 7 Αυγούστου η πλειοψηφία τάχθηκε υπέρ του Murphy παρά το επιχείρημα του Στάλιν ότι η διακήρυξη της 7^{ης} Ιουνίου ήταν σε γνώση της Προφιντέρν και στελεχών της ΚΔ. Σε αυτή τη συνεδρίαση ο Murphy διαμαρτυρήθηκε έντονα γιατί η κύρια ενημέρωση για το ΚΚΜΒ στην Απεργία έγινε από τα σοβιετικά συνδικάτα και όχι από τους επίσημους διαύλους επικοινωνίας της ΚΔ ή της Προφιντέρν, πράγμα που προδιέθεσε ευνοϊκά υπέρ των απόψεων του βρετανικού Κ.Κ τα μέλη της ΕΕΚΔ.³²⁵ Ο Murphy λειτούργησε κατόπιν της σύμφωνης γνώμης του Π.Γ του ΚΚΜΒ που στις 18 Ιουνίου είχε διαφωνήσει με αυτή την ενέργεια των ρωσικών συνδικάτων και δεν είχε αναδημοσιεύσει τη διακήρυξη τους. Μόνο μετά τις 22 Ιουνίου όταν έφτασαν στο Λονδίνο οι George Hardy και Bob Stewart, εκπρόσωποι του ΚΚΜΒ στην 6^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ, και ενημέρωσαν τους συντρόφους τους ότι συνολικά η ΚΔ έχει υποστηρίξει τη σοβιετική διακήρυξη, το Π.Γ μετέβαλε τη στάση του χωρίς πάλι να προχωρήσει σε δημοσιοποίηση της διακήρυξης επικαλούμενο την επικείμενη επιστροφή του Bell και του Campbell από τη Μόσχα όπου είχαν κληθεί για να δώσουν πληροφορίες σχετικά με τον απολογισμό της απεργίας. Τελικά,

³²² «Αποσπάσματα των Θέσεων της ΕΕΚΔ σχετικά με τα μαθήματα από τη Γενική Απεργία» (8 Ιουνίου 1926), δημοσιευμένα στο *Inprekorr*, vi, 84, p. 1339, 15 June 1926, Jane Degras, vol.2, ό.π.,σσ. 302-3.

³²³ Ό.π.,σσ. 306-7.

³²⁴ Μια εικόνα της ισχυροποίησης του ΚΚΜΒ φαίνεται από τους εξής βασικούς δείκτες: η διακίνηση του κομματικού απεργιακού δελτίου *Worker's Bulletin* έφτασε τα 200.000 αντίτυπα, ο αριθμός των μελών της Κομμουνιστικής Νεολαίας διπλασιάστηκε φτάνοντας τα 2000 άτομα, ο συνολικός αριθμός των κομματικών μελών ξεπέρασε τις 10.000, ενώ σε πολλά βιομηχανικά κέντρα ενισχύθηκε η παρουσία των κομμουνιστών στις τοπικές απεργιακές επιτροπές και στα τοπικά trade union councils, ειδικά ανάμεσα στα ορυχεία, στα μεταλλουργεία και στις υφαντουργίες της Γλασκώβης, του Battersey στο Λονδίνο, του Maerdy και της Rhondda Valley στην Ουαλλία και του Chorwell στο Tyne της Ν.Α Αγγλίας, όπου και στα επόμενα χρόνια παρέμεινε ισχυρή η κομμουνιστική παρουσία και επιρροή, ώστε αυτές οι περιοχές πήραν το χαρακτηρισμό των «Μικρών Μοσχών». Πρβλ. Stuart Macintyre, "Red Strongholds Between the Wars", *Marxism Today*, March 1979, σσ. 85-90 και James Klugmann, ό.π.,σσ. 192-99.

³²⁵ E.H Carr, *A History of Soviet Russia. Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 2, ό.π.,σελ. 332.

στις 9 Ιουλίου δημοσιεύθηκε η επίμαχη διακήρυξη στο *Worker's Weekly* που αξιοποιήθηκε από την ηγεσία των αγγλικών συνδικάτων για το μπλοκάρισμα των συνομιλιών με τα σοβιετικά συνδικάτα, όπως φοβόταν ο Murphy, ο οποίος τελικά στις 14 Αυγούστου δημόσια αναθεώρησε την άποψη του πιεζόμενος από μερίδα των στελεχών του κόμματός του και φοβούμενος μήπως ταυτιστεί με την «Ενωμένη Αντιπολίτευση».³²⁶ Το επίδικο δεν ήταν οι οποιοδήποτε σωστοί ή λανθασμένοι χειρισμοί σχετικά με το πώς θα δημοσιοποιούνταν οι επικρίσεις προς την ηγεσία του βρετανικού εργατικού κινήματος, ούτε οι προσωπικές φιλοδοξίες των στελεχών του ΚΚΜΒ – όπως ο Thorpe έχει υποστηρίξει- αλλά το ποια θα ήταν στην πράξη η στάση των κομμουνιστών έναντι των εκπροσώπων του Εργατικού κόμματος μέσα στα σωματεία και στο ευρύτερο μαζικό κίνημα. Πιο συγκεκριμένα, θα συνεχιζόταν η μέχρι τότε συνδικαλιστική και εκλογική τακτική του ΚΚΜΒ ή θα αντικαθίστατο από κάποια νέα και αν επρόκειτο να ισχύσει το δεύτερο σε ποιο βαθμό αυτό θα επηρέαζε συνολικά την μετωπική στρατηγική του ΚΚΜΒ και κατ' επέκταση της ΚΔ ; Χωρίς να συμμερίζεται η τότε ηγεσία του ΚΚΜΒ τις τροτσκιστικές κριτικές, διαισθανόταν ότι πρακτικά είχε χειραγωγηθεί από την ηγεσία των Εργατικών, κάτι που την καθιστούσε ευάλωτη σε επιθέσεις που της χρέωναν αποτυχία στη σωστή εφαρμογή του Ενιαίου Μετώπου τόσο από την ΚΔ, όσο και από τους αγωνιστές της βάσης και τα κομματικά στελέχη της «αριστερής» πτέρυγας του Κόμματος, η οποία ήδη είχε σοβαρά ερείσματα μέσα στο ΝΜΜ και στην Ένωση των Νέων Κομμουνιστών.³²⁷ Ενώ η πλειονότητα της Κ.Ε του ΚΚΜΒ και μαζί με αυτήν πολλά από τα παλιά ιδρυτικά μέλη του κόμματος που είχαν χρηματίσει προπολεμικά μέλη του Εργατικού κόμματος ή ενώσεων και σωματείων που ανήκαν σε αυτό εξακολουθούσαν να πιστεύουν ότι οι κομμουνιστές πρέπει να κρατήσουν στενούς, οργανικούς δεσμούς με το Εργατικό κόμμα προωθώντας τις θέσεις τους μέσα από αριστερές κινήσεις σαν το National Left Wind Movement,³²⁸ όπου ήδη από τα 1925 κομμουν-

³²⁶ Andrew Thorpe, ό.π.,σ. 97-99. Βέβαια, στην τελική υπαναχώρηση του Murphy επέδρασε και η εικόνα των προθέσεων των αντιπροσώπων της συνδιάσκεψης του ΝΜΜ στα τέλη Αυγούστου που έπνεαν τα μένεα κατά των Εργατικών και οι οποίοι αποφάσισαν να καταθέσουν καταδικαστική πρόταση για το Γενικό Κογκρέσο στο επόμενο συνέδριο των συνδικάτων στο Bournemouth (6 Σεπτεμβρίου). Εκεί όχι μόνο απερρίφθη η πρόταση του ΝΜΜ αλλά και καταψηφίστηκε η εισήγηση του κομμουνιστή A. Horner για τη λήψη νέων μέτρων αλληλεγγύης στη συνεχιζόμενη απεργία των ανθρακωρύχων και αυτό έπαιξε καταλυτικό ρόλο, ώστε ειδικά ο Murphy να τροποποιήσει την αρχική του άποψη για τα γεγονότα και να καταλήξει μέχρι τον Οκτώβρη ότι τελικά το ΚΚΜΒ αναλώθηκε σε μια «αριστερή, μικροαστική στρατηγική» στη διάρκεια της Απεργίας. Πρβλ. E.H Carr, ό.π.,σ. 334-35.

³²⁷ Εντυπωσιακό είναι ότι τρεις μήνες μετά την απόφαση της ΕΕΚΔ για την αγγλική Γενική Απεργία σε κείμενο γραμμένο στο θεωρητικό και πολιτικό όργανο της ΚΔ από τους Murphy και Page Arnot, που μέχρι τότε είχαν υποστηρίξει τις ενέργειες του ΚΚΜΒ στα γεγονότα, γινόταν λόγος για «δεξιά παρέκκλιση» της ηγεσίας του ΚΚΜΒ επειδή αυτή ήθελε πάση θυσία να κρατήσει ζωντανή την αγγλορωσική συνδικαλιστική επιτροπή, έστω και κάνοντας απαράδεκτες υποχωρήσεις προς τους ρεφορμιστές ηγέτες. Παράλληλα, ενδείξεις της «δεξιάς παρέκκλισης» θεωρούσαν το αίτημα του Π.Γ του ΚΚΜΒ περί ανάκλησης των Εργατικών βουλευτών από το Κοινοβούλιο σε ένδειξη συμπαράστασης στον απεργιακό αγώνα των ανθρακωρύχων, γιατί καλλιεργούσε αυταπάτες στις μάζες σχετικά με τον εργατικό ταξικό χαρακτήρα των Εργατικών, και τη θέση της Εκτελεστικής Επιτροπής του ΝΜΜ ότι το Συνέδριο των Εργατικών Συνδικάτων στο Bournemouth (Σεπτέμβριος 1926) συνιστούσε μια υποχώρηση των αριστερών στοιχείων, επειδή πάλι υποβαθμιζόταν η ανάδειξη του αντιδραστικού χαρακτήρα όλων των πτερύγων και των ομάδων του Εργατικού Κόμματος και του TUC. Θα ήταν υπεραπλουστευτικό αυτή η μεταστροφή να αποδοθεί μόνο σε ιδιοτελείς στρατηγικές προσωπικής πολιτικής επιβίωσης ή στις υποδείξεις της ηγεσίας της ΚΔ και της ΕΣΣΔ, όπως συνηθίζεται σε πολλές εργασίες που πραγματεύονται τα γεγονότα της Γενικής Απεργίας, γιατί παραβλέπεται η πίεση που ασκούσαν στην ηγεσία του ΚΚΜΒ-τόσο πριν τη Γενική Απεργία και πολύ περισσότερο μετά το τέλος της- πολλά μέλη της βάσης, συνδικαλιστές του ΝΜΜ και στελέχη του Κόμματος και της Νεολαίας για μια πιο σκληρή στάση απέναντι στους ρεφορμιστές. Πρβλ. J.T Murphy- R. Page Arnot, "The British Trades Union Congress at Bournemouth", *The Communist International*, Vol. III, No. 1, October 15, 1926, στο <https://www.marxists.org/archive/murphy-jt/1926/10/15.htm>.

³²⁸ Με κύριο δημοσιογραφικό του όργανο το *Sunday Worker* με κυκλοφορία 100.000 φύλλα, 54 οργανώσεις και ενώσεις που ανήκαν στα δύο Εργατικά κόμματα, αριθμώντας 150.000 άτομα στη δεύτερη συνδιάσκεψη του (Σεπτέμβριος 1927) εξέλεξε δική του

νιστές, αριστεροί Εργατικοί και μέλη του Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος είχαν κοινές επαφές, η αριστερή πτέρυγα του ΚΚΜΒ, που πρότασε την ανεξάρτητη κομμουνιστική δράση και οργάνωση σε όλα τα επίπεδα, στους μήνες που ακολούθησαν το τέλος της Απεργίας γνώρισε μια σοβαρή μαζικοποίηση, καθώς στις τάξεις της, που αρχικά βρίσκονταν λίγα κομματικά στελέχη (κυρίως διανοούμενοι σαν τον Dutt και «επαγγελματίες επαναστάτες»), συνέρρευσαν πολλοί συνδικαλιστές της βάσης, σύσσωμη η Νεολαία αλλά και παλιοί έμπειροι οργανωτές του συνδικαλιστικού κινήματος, όπως ο Η. Pollitt. Αυτός ο κομματικός συνασπισμός κατέκτησε βαθμιαία τα κομματικά όργανα και ανέλαβε την κεντρική καθοδήγηση του κόμματος ήδη πριν την λεγόμενη «αριστερή στροφή» της ΚΔ υπερθεματίζοντας φυσικά στην εφαρμογή των οδηγιών της ΚΔ στη λεγόμενη «Τρίτη Περίοδο». Όμως, για να ολοκληρωθεί η μετατόπιση της πολιτικής στρατηγικής του ΚΚΜΒ προς την κατεύθυνση της εγκατάλειψης της συνεργασίας με τους Εργατικούς έπρεπε να συντρέξουν και ορισμένοι ακόμη παράγοντες, που θα καθιστούσαν το διεθνές κομμουνιστικό κέντρο (ηγεσία της ΚΔ και της ΕΣΣΔ) πιο ευήκοο στα κελεύσματα του «αριστερού» συνασπισμού που σταδιακά κατακτούσε το μηχανισμό του ΚΚΜΒ. Συγκεκριμένα, επρόκειτο για την πορεία του επαναστατικού αγώνα στην Κίνα, όπου υλοποιούνταν το Ενιαίο Μέτωπο μέσω του Κουομιντάγκ, και για τον αντίκτυπό της στην εσωκομματική διαπάλη στο κόμμα των Μπολσεβίκων.

Το κινεζικό Κ.Κ υλοποιώντας την υπόδειξη του Λένιν και του 2^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ για το το συνδυασμένο αγώνα της πάλης του αγροτικού κινήματος της Ανατολής με το προλεταριάτο της Δύσης με κοινά εθνικά και δημοκρατικά αιτήματα είχε ταχθεί ήδη από τον Ιούλιο του 1922 υπέρ του δημοκρατικού μετώπου με την αγροτιά και τα μικροαστικά στοιχεία της χώρας με στόχο την εθνική της απελευθέρωση, πράγμα που πρακτικά σήμαινε συμμαχία με το εθνικό κίνημα Κουομιντάγκ και το σχέδιο του «Αγροτικού Προγράμματος» του 4^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ, όπου γινόταν λόγος για την ανάγκη το προλεταριάτο να μπει επικεφαλής του αγροτικού και του εθνικού κινήματος, συνεπικουρούσε στην παραπάνω κατεύθυνση. Στην πράξη, η αδυναμία των Κινέζων κομμουνιστών και του εργατικού κινήματος να κατακτήσουν την ηγεμονία του εθνικού αγώνα, όπως πρωτοέδειξε η καταστολή της μεγάλης απεργίας των σιδηροδρομικών της γραμμής Πεκίνο-Hankow (Φεβρουάριος 1923), ξεσήκωσε ενστάσεις σχετικά με την ακολουθούμενη από την ΚΔ τακτική στο εθνικό, ανταποικιακό κίνημα.³²⁹ Εντούτοις, η πλειοψηφία της ΚΔ εξακολούθησε να αναγνωρίζει την ύ-

ιδιαίτερη γραμματεία και πρόεδρο και θεωρείτο από την πλειοψηφία της Κ.Ε του ΚΚΜΒ (με κύριους εκφραστές τους Α. Inkpin, Α. Rothstein, J. Campbell, J. T. Murphy και Α. Horner) σαν η ασφαλής μαζική σύνδεση του κόμματος με τη μάζα των Εργατικών και σαν ένα βασικό πεδίο υλοποίησης της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου. Αντίθετα, για τους πιο ριζοσπάστες μέσα στο ΚΚΜΒ επρόκειτο για ένα ανάχωμα στην ταξική συνειδητοποίηση των εργατών και για ένα υβριδικό μόρφωμα που δεν επέτρεπε στους αριστερούς Εργατικούς να αποδεσμευτούν από τη ρεφορμιστική επιρροή και να προσχωρήσουν στο κομμουνιστικό κόμμα, γιατί καλλιεργούσε την αυταπάτη της αλλαγής της πολιτικής φυσιογνωμίας του Εργατικού κόμματος από τα «μέσα», κάτι που μετά την εμπειρία της Γενικής Απεργίας το θεωρούσαν ανέφικτο. Πρβλ. Joseph Redman, "The British Communist Party and the Labour Left, 1925-29", *The Reasoner*, Pamphlet series No. 1, April 1957, στο <https://www.marxists.org/archive/pearce/1957/04/cp-gb-labour-left.htm>. Το ότι οι οπαδοί της συνεργασίας με το Εργατικό Κόμμα δεν είχαν ακόμη απομονωθεί μέσα στο ΚΚΜΒ φαίνεται από τις αποφάσεις του συνεδρίου του στο Battersea (16-17 Οκτωβρίου) όπου βάθυνε η οργανωτική μπολσεβικοποίηση του κόμματος, όπως επεδίωκε η «αριστερή πτέρυγα», αλλά κρίθηκε στρατηγικά ορθή η στάση του κόμματος στην Γενική Απεργία και προκρίθηκε να δοθεί βάρος στο ΝΜΜ και στο Left Wing Movement μέσα στο Εργατικό Κόμμα. Πρβλ. Ε. Η Carr, *ο.π.*, σσ. 336-37.

³²⁹ Εκφραστής αυτών των ενστάσεων στο 5^ο Συνέδριο της ΚΔ ήταν ο Roy που επενέφερε την παλιά του διαφωνία με τον Λένιν σχετικά με τον αστικοδημοκρατικό χαρακτήρα των εθνικών, αποικιακών κινήματων, δεχόμενος τη σκληρή κριτική του Μανουήλ-σκι που υπεραμύνθηκε ειδικά της συμμαχίας των κομμουνιστών με κινήματα σαν το Κουομιντάγκ και το Sarekat Rayat στην Ιν-

παρξη ενός αρκετά μακρόχρονου αστικοδημοκρατικού σταδίου της κινεζικής επανάστασης όπου το Κ.Κ ώφειλε να είναι σταθερός σύμμαχος του Κουομιντάγκ. Σε γενικές γραμμές αυτή τη θέση είχαν οι βασικοί απεσταλμένοι της ΚΔ (Borodin, Voitinsky, Bubnov) στην Κίνα από το 1920 μέχρι το 1927, ακόμη και μετά το θάνατο του ιστορικού αριστερού ηγέτη του Κουομιντάγκ, Σουν Γιατ Σεν (Μάρτιος 1925) που ήταν θιασώτης της συνεργασίας με τους κομμουνιστές και την ΕΣΣΔ, ή μετά την αιματηρή καταστολή των απεργών της Σαγκάης (Μάιος 1925) όπου οι δεξιοί ηγέτες του Κουομιντάγκ έδειξαν προκλητική ανοχή στο όργιο των αντεκδικήσεων.³³⁰ Τον Ιούλιο του 1926 ο Voitinsky κατέθεσε τις οδηγίες του Γραφείου της Άπω Ανατολής της ΚΔ στη συνδιάσκεψη του κινεζικού Κ.Κ βάσει των οποίων προτεινόταν η συνέχιση της συνεργασίας με το Κουομιντάγκ, αλλά και η αυτοτελής δράση του κόμματος στην αγροτιά. Τελικά, η ΕΕΚΔ έμεινε δυσαρεστημένη γιατί το κινεζικό κόμμα στο αγροτικό του πρόγραμμα στρεφόταν μόνο εναντίον των «αντιδραστικών» γαιοκτημόνων που συνεργάζονταν με τον εχθρό, ανέβαλλε την απαλλοτρίωση της γης για μετά την εθνική ενοποίηση της χώρας και καταδίκαιζε τις «ένοπλες αγροτικές φρουρές» ως «κληστρικές πράξεις». Το φθινόπωρο του 1926 οι δυνάμεις του Τσανγκ προήλασαν προς τη Σαγκάη ξεσηκώνοντας ένα κύμα αγροτικών εξεγέρσεων και εργατικών αναταραχών που έκαναν τον δεξιό ηγέτη του Κουομιντάγκ να υιοθετήσει ακόμη πιο αντικομμουνιστικές θέσεις.³³¹ Η δημιουργία της κυβέρνησης του «αριστερού» Κουομιντάγκ στο Wuhan στις αρχές του 1927, που συνοδεύτηκε από μια έξαρση απεργιών και διαδηλώσεων κατά των αγγλικών εταιριών σε όλη την περιφέρεια, αφενός αναθέρμανε τις ενιαιομετωπικές πολιτικές της ΚΔ με την είσοδο των Κινέζων κομμουνιστών σε αυτήν στις αρχές Μαρτίου και αφετέρου ανέβασε το θερμόμετρο των αγγλοσοβιετικών σχέσεων και των σχέσεων της αγγλικής κυβέρνησης με το ΚΚΜΒ.³³² Το Φλεβάρη του 1927 Βρετανία και Ιαπωνία αναγνώρισαν το καθεστώς του Τσανγκ Κάι Σεκ, ο οποίος για να τις εξευμενίσει αρ-

δονησία.

³³⁰ Η πλειοψηφία του ρωσικού Κ.Κ και μετά από αυτό το γεγονός θεωρούσε πως στις χώρες όπου το εθνικό κίνημα είχε διασπαστεί σε μια «επαναστατική» και σε μια «αντιδραστική» πτέρυγα, το προλεταριάτο έπρεπε να κάνει το Ενιαίο Μέτωπο με την πρώτη, όπως φαίνεται από την αρθρογραφία του Στάλιν το Μάιο του 1925, αλλά στην πράξη οι σοβιετικές επαφές και με τους συντηρητικούς κύκλους του Κουομιντάγκ συνεχίστηκαν. Ακόμη και το δεξιό, πραξικόπημα του Τσανγκ Κάι Σεκ (20 Μαρτίου 1926) με την αποπομπή κομμουνιστών και σοβιετικών συμβούλων από τα κέντρα που ήλεγχε το Κουομιντάγκ δεν ανέστειλε τη βοήθεια που σοβιετικοί στρατιωτικοί σύμβουλοι σαν τον Blyucher παρείχαν στον Τσανγκ στη διάρκεια της λεγόμενης «βόρειας εκστρατείας» του.

³³¹ Το Νοέμβριο του 1926 η 7^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ διαφωνώντας με τους συμβιβαστικούς χειρισμούς του Borodin τάχθηκε υπέρ της απαλλοτρίωσης της γης και της αγροτικής μεταρρύθμισης στην Κίνα όχι όμως σαν άμεσο αίτημα αλλά μεσοπρόθεσμα, αν και ο Κινέζος αντιπρόσωπος στην ΕΕΚΔ Μίφ αμέσως μετά έβαλε τον αγροτικό αναδασμό επιθετικά και επί τάπητος σε άρθρο του στον τύπο της Κομιντέρν, το οποίο συνέπεσε με την ανάλογο περιεχομένου διακήρυξη του Μάο για το αγροτικό πρόβλημα στην Κίνα, ενώ ήδη από τον Απρίλιο -όταν δολοφονήθηκε ο ηγέτης του κινεζικού Κ.Κ Li-Li-Chao μαζί με 19 στελέχη όπως επέστρεφαν από ταξίδι τους στη Μόσχα- σοβούσε μια οξεία εσωτερική σύγκρουση στο κινεζικό κόμμα επειδή πρωτίστως είχε κατακερματιστεί γεωγραφικά λόγω της έντασης της καταστολής του από διάφορα τοπικά κυβερνητικά όργανα του Κουομιντάγκ και των αντιπάλων του.

³³² Το Γενάρη και τον Φλεβάρη του 1927 το ΚΚΜΒ πρωταγωνίστησε στη δημιουργία επιτροπών κατά της αγγλικής επέμβασης στην Κίνα με τη συμμετοχή εργατών, σωματείων, του ΝΜΜ και του Ανεξάρτητου Εργατικού κόμματος και στη διανομή φυλλαδίων στο στρατό από μέλη της Νεολαίας του με αποκορύφωμα την επεισοδιακή αντιιμπεριαλιστική συγκέντρωση υπέρ της κινεζικής επανάστασης στο Albert Hall του Λονδίνου (7 Φλεβάρη). Στις 23 Φλεβάρη το αγγλικό υπουργείο εξωτερικών επέδωσε αυστηρή διακοίνωση διακοπής των οποιωνδήποτε σχέσεων στη σοβιετική πλευρά εάν δεν σταματούσε να υπονομεύει τα αγγλικά συμφέροντα στην Κίνα. Στις 12 Μαΐου η αγγλική κυβέρνηση εισέβαλε στη ρωσική εμπορική φίρμα Arcos του Λονδίνου και επέβαλε εμπάργκο στη Ρωσία με την οποία διέκοψε όλες τις σχέσεις της στις 27 Μαΐου. Η επίθεση στη σοβιετική πρεσβεία του Πεκίνου στις 6 Απριλίου και η δολοφονία του σοβιετικού διπλωμάτη Βοϊκον στη Βαρσοβία στις 7 Ιουνίου έκανε τις σοβιετικές αρχές και την ΚΔ να πιστεύουν ότι μια αγγλικής έμπνευσης διεθνής στρατιωτική επέμβαση κατά της ΕΣΣΔ ήταν προ των θυρών, εξ'ού και σε εκείνη τη συγκυρία κάθε κριτική προς την πολιτική της ΚΔ και της ΕΣΣΔ στο κινεζικό ζήτημα εθεωρείτο πράξη που αντικειμενικά υπονομεύει τη θέση της ΕΣΣΔ μπροστά στην επίθεση του δυτικού ιμπεριαλισμού.

νήθηκε να βοηθήσει τα συνδικάτα της Σαγκάης που στις 22 του μηνός άρχισαν μια γενική απεργία που εξελίχθηκε σε ένοπλη εξέγερση για να απελευθερώσουν την πόλη ενόψει της επικείμενης εισόδου του στρατού του Κουομιντάγκ. Τελικά, όταν στις 21 Μαρτίου οι εξεγερμένοι εργάτες κατέλαβαν την πόλη στο όνομα της κυβέρνησης του Wuhan, οι δυνάμεις του Τσανγκ Κάι Σεκ επενέβησαν, κατέλαβαν την πόλη σφαγιάζοντας τους επαναστάτες, έθεσαν εκτός νόμου τα συνδικάτα και το Κ.Κ και στις 18 Απριλίου μετέφεραν την πρωτεύουσα της νέας εθνικιστικής Κίνας στο Nankin έχοντας την αναγνώριση των ξένων δυνάμεων.³³³

Μέσα στο ρωσικό Κ.Κ η διάψευση της επαναστατικής προοπτικής στη Βρετανία με την ήττα της Γενικής Απεργίας και οι δυσκολίες του βαθέματος του επαναστατικού αγώνα στην Κίνα έδωσαν την ευκαιρία στην Ενωμένη Αντιπολίτευση για μια ακόμη φορά να επιτεθεί συνολικά στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική της πλειοψηφίας της Κ.Ε του ρωσικού κόμματος στη διάρκεια της 15^{ης} πανεθνικής κομματικής συνδιάσκεψης (26 Οκτωβρίου- 1 Νοεμβρίου 1926), αλλά οι Ζηνόβιεφ-Κάμενεφ-Τρότσκι αποκιμάστηκαν έντονα και τον Ιανουάριο του 1927 ο Κάμενεφ διώχθηκε από τη «Σχολή Λένιν» και ορίστηκε πρεσβευτής στη Ρώμη, όμως νέα κριτική στην πλειοψηφία της Κ.Ε άρχισε να ασκεί η λεγόμενη ομάδα του «δημοκρατικού συγκεντρωτισμού» (Smirnov και Sapronov) η οποία ενώθηκε με τον Τρότσκι και τον Ζηνόβιεφ μετά τα γεγονότα του Απριλίου στην Κίνα με αποτέλεσμα στις 4 Ιουνίου να κατατεθεί η «πλατφόρμα των 33» στα καθοδηγητικά κομματικά όργανα, η οποία πέτυχε την υποστήριξη 55 στελεχών σε κείμενο που κατέθεσε τον Ιούλιο του 1927 στην Κ.Ε. Στη συνεδρίασή της από τις 29 Ιουλίου μέχρι τις 9 Αυγούστου καταδικάστηκαν πάλι οι θέσεις των αντιπολιτευόμενων, όμως δεν τέθηκε θέμα διαγραφής τους μολονότι γνωστοποιήθηκε μια επιστολή του Τρότσκι προς τον Οηjonikidze (11 Ιουλίου) με την οποία ο συντάκτης της ευελπιστούσε ότι ένας επικείμενος πόλεμος κατά της ΕΣΣΔ θα ανέτρεπε την κυριαρχία της ομάδας Στάλιν-Μπουχάριν στο κόμμα. Όταν δύο στελέχη της Αντιπολίτευσης (Σερεμπριάκοφ και Πρεομπραζένσκι) συνελήφθησαν στο σπίτι παλιού αξιωματικού του αντεπαναστάτη Βράνγκελ (12 Σεπτεμβρίου) άνοιξε ο δρόμος για τη λήψη αυστηρών καταστατικών ποινών κατά της Ενωμένης Αντιπολίτευσης. Έτσι, στη συνεδρίαση της ΕΕΚΔ στις 27 Σεπτεμβρίου οι Κουόσινεν, Μανουήλσκι και Murphy εισηγήθηκαν τη διαγραφή του Τρότσκι και των υποστηρικτών του από την ΕΕΚΔ, κάτι που έγινε για τον Ρακόφσκι και τον Βυιονις από τη Νεολαία, και σε μια μακρά συνεδρίαση της ρωσικής Κ.Ε από τις 23 Οκτωβρίου μέχρι τις 12 Νοεμβρίου αποφασίστηκε η διαγραφή των Τρότσκι- Ζηνόβιεφ από το κόμμα και η καθάιρηση του Κάμενεφ και άλλων 18 υποστηρικτών τους από όλα τα κομματικά όργανα.³³⁴ Τελικά, στο 15^ο Συνέδριο του ρωσικού Κ.Κ (2-10 Δεκεμβρίου 1927)

³³³ Αναφορικά με τα παραπάνω στοιχεία που αφορούν την πορεία της κινεζικής επανάστασης σε σχέση με την ΚΔ, την ΕΣΣΔ και το ΚΚΜΒ στην περίοδο 1920-27 πρβλ. Tony Saich, "The Chinese Communist Party during the Era of the Comintern (1919-43)", ό.π.,σ. 14-23, E.H Carr, *A History of Soviet Russia. Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 1, ό.π.,σ. 8-9, 26-27, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 2, ό.π.,σ. 341-42, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 3, ό.π.,σ. 652-54, 700-16, 724-49, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π.,σ. 265-74, Lucien Bianco, *Origins of the Chinese Revolution*, Stanford 1971, σ. 54-70, Liu Jianyi, *The Origins of the Chinese Communist Party and the Role Played by Soviet Russia and the Comintern*, Ph.D Thesis, Department of Politics, University of York, March 2000, σ. 93-7, 142-49, 342-45, Υπουργείο Ανωτέρας Εκπαίδευσης Λαϊκής Δημοκρατίας Κίνας, *Ιστορία της Σύγχρονης Κινεζικής Επαναστάσεως*, επιμέλεια Χε Γκάν-Τζι, Ιστορικές εκδόσεις, Αθήνα 1969, σ. 177-83.

³³⁴ Μέσα στον Οκτώβριο οι αντιπρόσωποι 10 Κ.Κ στην ΚΔ με πρωτοβουλία του ΚΡΔ απαίτησαν την αποπομπή του Ζηνόβιεφ από το προεδρείο της ΚΔ για αντιλενινιστικές και φραξιονιστικές ενέργειες, κάτι που εξανάγκασε τον Ζηνόβιεφ να παραιτηθεί από το αξίωμα του στην ΚΔ στις 21 Νοεμβρίου. Πρβλ. «Διακήρυξη του Προεδρείου της ΕΕΚΔ για την αποπομπή του Ζηνόβιεφ από

όλα τα στελέχη της Αντιπολίτευσης διαγράφηκαν από το κόμμα, όμως εκεί για πρώτη φορά φάνηκε ότι ένα μέρος της πλειοψηφίας της Κ.Ε άρχισε να συμερίζεται τον πυρήνα των προβληματισμών των αντιπολιτευόμενων σχετικά με το πώς είχε προχωρήσει το Ενιαίο Μέτωπο στην Κίνα και στην Αγγλία, καθώς στη διάρκεια του συνεδρίου οι Λοζόφσκυ και Lominadze επιτέθηκαν δριμύτατα στον Μπουχάριν, χρεώνοντάς του ότι οι δικοί του άνθρωποι στην ΚΔ και στα Κ.Κ έκαναν σοβαρά «δεξιά, οπορτουνιστικά λάθη», πράγμα που ενθάρρυνε πολλά μέλη της παλιάς Αντιπολίτευσης να επαναπροσεγγίσουν το κόμμα θεωρώντας ότι η ομάδα της Κ.Ε που συσπειρωνόταν γύρω από τον Στάλιν γρήγορα θα ερχόταν σε ρήξη με τους «δεξιούς Μπουχάριν και Ρύκοφ».³³⁵ Η διαφαινόμενη πιθανότητα σύγκρουσης «σταλινικών» και «μπουχαρινικών» με αφορμή τον διαφορετικό απολογισμό των γεγονότων της Κίνας και της Αγγλίας, επιδρούσε στις διαθέσεις της καθοδήγησης της ΚΔ και της Προφιντέρν και την έκανε να παρέχει ανοχή και κάλυψη σε όσα στελέχη και μέλη του ΚΚΜΒ ήταν άκρως δυσαρεστημένα με την καθοδήγηση του κόμματός τους σχετικά με τους χειρισμούς της όσον αφορούσε το Εργατικό Κόμμα και τη Γενική Απεργία.

Η πρώτη σαφής τέτοια μετατόπιση έγινε στην 7^η Πλατιά Ολομέλεια της ΕΕΚΔ (22/11-16/12 1926) στην οποία μετείχε ένας μεγάλος αριθμός εκπροσώπων από πολλά Κ.Κ (συνολικά 191 εκ τω οποίων οι 38 ήταν τακτικά μέλη της ΕΕΚΔ), οι οποίοι ασχολήθηκαν με σοβαρά διεθνή ζητήματα του εργατικού κινήματος, όπως ήταν η συνεχιζόμενη απεργία των ανθρακωρύχων στην Αγγλία, η πορεία της επανάστασης στην Κίνα, η σύλληψη των αγωνιστών Sacco και Vanzetti στις Η.Π.Α και οι απόπειρες ανασυγκρότησης του συνδικαλιστικού κινήματος στη φασιστική Ιταλία. Αναφορικά με το ΚΚΜΒ, γενικά αποτιμήθηκε θετικά η δράση του στην Γενική Απεργία παρά τις αιτιάσεις του ΚΡD και του Vujovic από την ΚΔN, που έκριναν ότι η αγγλωσική συνδικαλιστική επιτροπή δυσχέρανε την προσπάθεια του κόμματος να αναλάβει τον έλεγχο της Απεργίας, και εκτιμήθηκε ότι ο βρετανικός καπιταλισμός έχει περάσει σε φάση αποδυνάμωσης λόγω της ταξικής πάλης στο εσωτερικό και των διπλωματικών αποτυχιών του στη διάσκεψη της Γενεύης. Αν και η τακτική του ΚΚΜΒ κρινόταν ορθή, γινόταν λόγος ότι οι μάζες για πρώτη φορά συνειδητοποίησαν από την εμπειρία της Απεργίας την προδοσία των ρεφορμιστών του Εργατικού κόμματος και των γραφειοκρατών συνδικαλιστών ηγετών, συμπεριλαμβανομένων και των «αριστερών» Purcell και Hicks, ενώ καταλογίζονταν στους αρχηγούς του ΚΚΜΒ και του ΝΜΜ ορισμένα λάθη «δεξιού» χαρακτήρα όσον αφορούσε τη «διστακτικότητα» τους στην ενεργητικότερη αποκάλυψη του αντεπαναστατικού ρόλου του Γενικού Συμβουλίου του TUC, τα οποία όμως δεν θεωρήθηκαν στρατηγικής σημασίας. Η ΕΕΚΔ έκλινε περισσότερο προς τις θέσεις της «αριστερής πτέρυγας» του ΚΚΜΒ σε εκείνα τα σημεία της απόφασής της όπου διατυπώνονταν τα θεμελιώδη μαθήματα από τη Γενική Απεργία: συγκριμένα, η ΕΕΚΔ συμπέρανε ότι σε κάθε με-

τη θέση του Προέδρου της ΚΔ», (25-10-1926), δημοσιευμένο στο Inprekorr, vi, 128, p. 2208, 26 October 1926, Jane Degras, vol.2, ό.π., σελ. 310.

³³⁵ Μάλιστα στις 22 Ιουνίου 1927 40 διαγραμμένα στελέχη γύρισαν στο ρωσικό κόμμα – μεταξύ τους και οι Ζηνόβιεφ και Κάμενεφ-, ενώ μέχρι το τέλος του καλοκαιριού από τα 3.270 κομματικά μέλη που είχαν διαγραφεί σαν οπαδοί της Αντιπολίτευσης, οι 3.098 είχαν μεταμεληθεί και είχαν ξαναγίνει δεκτοί στο κόμμα. Πρβλ. *Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης*, ό.π., σσ. 378-80, E.H Carr, *A History of Soviet Russia. Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 2, ό.π., σσ. 17-18, 24-26, 29-38, 43-49, 54-60, «Εκκλιση της Ρωσικής Αντιπολίτευσης προς την Κομμουνιστική Διεθνή», «Η Αντιπολίτευση στις άλλες χώρες», *Σπάρτακος. Μηνιαίο Περιοδικό της Μαρξιστικής Λενινιστικής Θεωρίας και Πράξης*, αριθμός φύλλου 3-4, Μάρτης- Απρίλης 1928, σσ. 122-25.

γάλη απεργία στη Βρετανία στο εξής και σε συνθήκες παρακμής του αγγλικού καπιταλισμού δεν μπορεί να υπάρχει διάκριση μεταξύ του «πολιτικού» και του «βιομηχανικού-οικονομικού» χαρακτήρα της ταξικής πάλης, όπως και ότι η άρνηση των «δεξιών» και «αριστερών» ηγετών του παραδοσιακού εργατικού κινήματος να υπηρετήσουν τον αγώνα των απεργών μέχρι την τελική νίκη δείχνει την «ολοκληρωτική χρεωκοπία του ρεφορμισμού». Παράλληλα, η ΕΕΚΔ εναρμονιζόμενη με τις απαιτήσεις των «αριστερών» μέσα στο ΚΚΜΒ πρότεινε άμεσες οργανωτικές αλλαγές που θα διασφάλιζαν την μπολσεβικοποίηση του κόμματος, την αναδιάταξή του στη βάση των εργοστασιακών-κλαδικών πυρήνων και το σχηματισμό εργατικών σωμάτων αυτοάμυνας εναντίον των αστυνομικών δυνάμεων, των εργοδοτικών και των φασιστικών συμμοριών. Από την άλλη η ΕΕΚΔ δεν έκοβε εντελώς τις γέφυρες και με την άλλη κομματική πτέρυγα καθώς στην απόφασή της εξακολουθούσε να θεωρεί τη δράση της αγγλορωσικής επιτροπής και την κοινό αγώνα υπέρ των ανθρακωρύχων μαζί με το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα ως «πετυχημένα, πρακτικά μαθήματα της ενιαιομετωπικής τακτικής» και ζητούσε παράλληλα από το ΚΚΜΒ να συμβάλει στο χτίσιμο μιας ενωμένης, Εργατικής Διεθνούς μέσα από τη στήριξη της καμπάνιας της Προφιντέρν για ένα ενωτικό, εργατικό συνέδριο και την αποκάλυψη της προσπάθειας των ρεφορμιστών να σαμποτάρουν την αγγλορωσική επιτροπή. Εκείνο το σημείο της απόφασης που ικανοποιούσε και τις δύο πτέρυγες, ήταν το κομμάτι που έθετε σαν κεντρικό πολιτικό στόχο του κόμματος την κινητοποίηση της αγγλικής εργατικής τάξης για την ανατροπή της κυβέρνησης του Baldwin και τη δημιουργία μιας «πραγματικής εργατικής κυβέρνησης»³³⁶, κάτι που αφενός δεν ερχόταν σε αντίθεση με τις ειλημμένες αποφάσεις των τελευταίων συνεδρίων της ΚΔ σχετικά με το Ενιαίο Μέτωπο και την Εργατική Κυβέρνηση, αφετέρου επέτρεπε στον καθένα μέσα στο ΚΚΜΒ να ερμηνεύσει την «πραγματική εργατική κυβέρνηση» κατά το δοκούν (για τους «δεξιούς» σαν μια νέα κυβέρνηση των Εργατικών με κομμουνιστική συμμετοχή και για τους «αριστερούς» σαν τη «δικτατορία του προλεταριάτου» ή σαν μια κυβέρνηση αντιπροσώπων των εργατικών συμβουλίων και επιτροπών της βάσης των συνδικάτων). Η εξισοροποιητική λειτουργία της ΕΕΚΔ αναφορικά με τις προσλήψεις του Ενιαίου Μετώπου μετά τα γεγονότα της αγγλικής απεργίας ήταν φανερή και για τα υπόλοιπα εθνικά τμήματα της Κομιντέρν: στην εισήγησή του στην 7^η Ολομέλεια ο Μπουχάριν αναφέρθηκε στη «προσωρινή παγκόσμια καπιταλιστική σταθεροποίηση», ερμηνευτικό σχήμα που στρεφόταν τόσο κατά της Ενωμένης Αντιπολίτευσης και των άλλων «υπεραριστερών» φωνών μέσα στα Κ.Κ που έκριναν ότι η Γενική Απεργία είναι δείγμα του καταρρέοντος καπιταλισμού, όσο και κατά των «δεξιών» στοιχείων που υπερτόνιζαν τη σταθερότητα του διεθνούς καπιταλιστικού συστήματος λόγω της ανάπτυξης των Η.Π.Α. Η Ολομέλεια αντέτεινε ότι η σταθεροποίηση του καπιταλισμού είναι προσωρινή γιατί υπονομεύεται από τη δράση τριών δυνάμεων, της σοσιαλιστικής οικοδόμησης στην ΕΣΣΔ, της παρακμής του βρετανικού καπιταλισμού και της προόδου του απελευθερωτικού κινήματος στην Κίνα και στις αποικίες. Από αυτή την άποψη ο Μπουχάριν προανήγγειλε το επικείμενο πέρασμα σε μια επόμενη, «Τρίτη Περίοδο» του παγκόσμιου καπιταλισμού όπου θα υπάρξει αναζωπύρωση του επαναστατικού κινήματος και επιτέθηκε στη διεθνή σοσιαλδημοκρατία γιατί αποτελεί στήριγμα της αστικής αντί-

³³⁶ «Διακήρυξη της 7^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ σχετικά με την κατάσταση στη Βρετανία», (Δεκέμβριος 1926), δημοσιευμένη στο *Inprekorr*, vii, 16, p. 326, 5 February 1927, Jane Degras, vol. 2, ό.π., σσ. 315-19.

δρασης.³³⁷ Η Ολομέλεια εφιστούσε την προσοχή όλων των Κ.Κ στην υπεράσπιση της ΕΣΣΔ από μια πιθανή πολεμική επίθεση σε βάρος της, στην οργάνωση της αλληλεγγύης στην κινεζική επανάσταση και έθετε σαν προτεραιότητα την μαζικοποίηση των συνδικάτων, την ενίσχυση των κομμουνιστών σε αυτά και την ένταξη των ανέργων και των ανοργάνωτων εργατών στα σωματεία,³³⁸ κάτι που θα μπορούσε να ερμηνευθεί και σαν πριμοδότηση των «κόκκινων», ξεχωριστών συνδικάτων στην περίπτωση που οι επίσημες εργατικές ενώσεις αδιαφορούσαν να υλοποιήσουν αυτό το καθήκον, πράγμα που ήταν στην πράξη και το πιθανότερο. Η ανοχή της ΕΕΚΔ στη δημιουργία «κόκκινων συνδικάτων» αποκαλύπτεται από το ότι η Ολομέλεια ενέκρινε την πρόταση του Λοζόφσκυ από την Προφιντέρν για τη σύγκληση μιας συνδικαλιστικής συνδιάσκεψης των χωρών του Ειρηνικού, ενώ ήταν κοινό μυστικό ότι ήδη από τον Μάρτιο ο επικεφαλής της Προφιντέρν υποστήριζε τη διάσπαση των σωματείων στις Η.Π.Α και στην Ευρώπη, πράγμα που τον είχε φέρει σε σκληρή αντιπαράθεση με τον συνδικαλιστικό υπεύθυνο της ΚΔ για τις λατινικές χώρες της Ευρώπης, Humpert Droz.³³⁹

Το διάστημα μεταξύ της 7^{ης} Ολομέλειας και του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ (Δεκέμβριος 1926-Ιούλιος 1928) ήταν και πυκνό σε πολιτικές εξελίξεις και σηματοδεύτηκε από τη στροφή της Κομιντέρν προς τη γραμμή του «σοσιαλφασισμού», που για την πλειονότητα των μελετητών ήταν συνώνυμη της εγκατάλειψης της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου και οφειλόταν στην επιβολή της «σταλινικής μονολιθικότητας και ορθοδοξίας» στην ΕΣΣΔ και στα διάφορα Κ.Κ, μέσω της ολοκλήρωσης της μπολσεβικοποίησης των κομμουνιστικών οργανώσεων με αρνητικά αποτελέσματα σχετικά με την επιρροή και την αριθμητική δύναμη των Κ.Κ.³⁴⁰ Αναμφίβολα σε διεθνές επίπεδο μια σειρά πολιτικών και στρατιωτικών περιπλοκών που επηρέαζαν την έκβαση της εσωκομματικής πάλης στο ρωσικό Κ.Κ, πίεζαν την ΚΔ και την ηγεσία της ΕΣΣΔ σε μια στρατηγική αναδίπλωση καθώς προχωρούσε το 1927. Ενδεικτικά αξίζει να σημειωθούν η υπογραφή του ιταλορουμανικού συμφώνου (Μάρτιος 1927) που αναγνώριζε τη ρουμανική κυριαρχία στη Βεσσαραβία και προέβλεπε την παροχή ιταλικής στρατιωτικής βοήθειας σε έναν πόλεμο με τη Ρωσία, την προαναφερθείσα διακοπή των αγγλοσοβιετικών διπλωματικών και οικονομικών σχέσεων τον Μάιο και τον Ιούλιο το οριστικό σχίσμα κινεζικού Κ.Κ και Κουομιντάγκ με την εκδίωξη των κομμουνιστών από την κυβέρνηση του Wuhan και τη συμφιλίωση της με τον Τσάνγκ Κάι Σεκ, γεγονότα που εκτός από την υποχώρηση του διεθνούς επαναστατικού κινήματος σηματοδοτούσαν και την εντεινόμενη στρατιωτική περικύκλωση της ΕΣΣΔ. Ο Ιούλιος υπήρξε ο καταλυτικότερος μήνας γιατί εκτός από την ήττα της κομμουνιστικής στρατηγικής στην Κίνα σηματοδεύτηκε από δύο ακόμα καίρια συμβάντα: α) την αποπομπή του σοβιετικού επιτετραμμένου Ρακόφσκι από το

³³⁷ Επομένως, η ρητορική του «σοσιαλφασισμού» δεν προέκυψε με το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ και με τη στροφή της ΕΣΣΔ στην κολλεκτιβοποίηση της γης και στη ραγδαία εκβιομηχάνιση, ούτε ήταν ξένη προς τον Μπουχάριν και άλλα στελέχη της ΚΔ που αργότερα θεωρήθηκαν από διάφορους ερευνητές σαν θιασώτες μιας «μετριοπαθούς», «ανθρωπιστικής» ενιαιομετωπικής πολιτικής, αντίθετης προς τη «σκληρότητα» του «σοσιαλφασισμού». Ειδικά, ο Τέλμαν από το KPD σε αυτή την Ολομέλεια εμφαντικά τόνισε ότι στη Γερμανία οι σοσιαλδημοκράτες είναι οι καλύτεροι βοηθοί του φασιστικού και του ναζιστικού κινήματος. Για τον ιστορικό απολογισμό όσων θεωρούν τον Μπουχάριν σαν έναν από τους τελευταίους Μπολσεβίκους που θέλησαν να διαφυλάξουν τις παραδόσεις της ενιαιομετωπικής πολιτικής μέσα και έξω από την ΕΣΣΔ πρβλ. Stephen F. Cohen, ό.π.,σ.σ. 329-34.

³³⁸ «Αποσπάσματα από τις Θέσεις της 7^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ σχετικά με τη διεθνή κατάσταση και τους άμεσους στόχους της Κομμουνιστικής Διεθνούς», (13-12-1926), δημοσιευμένα στο Puti Mirovoi Revoliutsii, ii, p. 390, Jane Degras, vol.2, ό.π.,σ.σ. 320-26.

³³⁹ Reiner Tosstorf, ό.π.,σ.σ. 740-43, E.H Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 1, ό.π.,σ.σ.131-38.

³⁴⁰ Αυτή είναι η κυρίαρχη ιστοριογραφική θεώρηση που συνοψίζεται από τους Kevin McDermott – Jeremy Agnew, ό.π.,σ.σ. 67-8.

Παρίσι με την ταυτόχρονη άρνηση της γαλλικής κυβέρνησης να διευθετήσει το ρωσικό χρέος και να χορηγήσει πιστώσεις στη σοβιετική πλευρά, απόφαση που εκλήφθηκε από την ΕΣΣΔ ως προετοιμασία μιας επιθετικής, αγγλογαλλικής συμμαχίας εναντίον της, και β) την αιματηρή καταστολή με 100 νεκρούς και τραυματίες των εργατικών διαδηλώσεων στη Βιέννη στις 15 του μηνός οι οποίες έγιναν εναντίον των φασιστικών, παραστρατιωτικών ομάδων με το ισχυρό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα να αρνείται την πρόταση των κομμουνιστών για κήρυξη γενικής απεργίας.³⁴¹ Τούτο μετά τη στάση του TUC στη βρετανική Γενική Απεργία του προηγούμενου χρόνου και δεδομένης της φήμης της «αριστερής» τοποθέτησης της αυστριακής σοσιαλδημοκρατίας, όπου κυριαρχούσε η φυσιογνωμία του Όττο Μπάουερ, συνιστούσε απόδειξη του αντεπαναστατικού χαρακτήρα όλων των σοσιαλδημοκρατών, η οποία μετατράπηκε σε βεβαιότητα για πάρα πολλούς μέσα στην ΚΔ και στα εθνικά της τμήματα με την ψήφιση των Trades Disputes Acts τον Απρίλιο του 1927 που άνοιγαν το δρόμο για απολύσεις και διώξεις των μαχητικών και ενεργών συνδικαλιστών μέσα στα αγγλικά σωματεία.³⁴² Ουσιαστικά, εκτός από τους μαχητικότερους συμμετέχοντες της Γενικής Απεργίας οι συγκεκριμένοι νόμοι στοχοποιούσαν τους κομμουνιστές και τα μέλη του NMM, ενώ το Εργατικό κόμμα και οι επίσημες ηγεσίες των ομοσπονδιών της χώρας επέδειξαν προκλητική ανοχή σε αυτή την αυταρχική κρατική παρέμβαση στο εσωτερικό του συνδικαλιστικού κινήματος παρά τις επανειλημμένες εκκλήσεις του ΚΚΜΒ και του NMM προς το TUC και το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα να αντιπαρατεθεί ενωμένο το αγγλικό εργατικό κίνημα σε αυτή τη νομοθεσία με την προκήρυξη νέας Γενικής Απεργίας.³⁴³ Αντιθέτως, αυτή η νομοθεσία εξυπηρετούσε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το Εργατικό κόμμα και το Γενικό Συμβούλιο των Trade Unions για να εκμηδενίσουν την κομμουνιστική επιρροή μέσα στα σωματεία, καθώς παρά την απόρριψη της ένταξης του ΚΚΜΒ στο Εργατικό κόμμα ακόμη εξακολουθούσαν να υπάρχουν πολλοί κομμουνιστές που σαν μεμονωμένα άτομα ανήκαν σε κάποια από τις οργανώσεις του Εργατικού κόμματος.³⁴⁴ Η στο-

³⁴¹ Αφορμή των γεγονότων ήταν η αθώωση από την κυβέρνηση Ζάιπελ των φασιστών που βαρύνονταν με τις δολοφονίες σοσιαλιστών νεολαίων και εργατών στο Σάττεντοφ στις 2 Φλεβάρη. Η διαδήλωση διαμαρτυρίας από οργανώσεις της βάσης του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος με αίτημα την παραίτηση του Ζάιπελ κατεστάλη αιματηρά χωρίς η επίσημη ηγεσία των Σοσιαλδημοκρατών να αναλάβει την ευθύνη της οποιασδήποτε καθοδήγησης του αγώνα. Στο εξής η «Αριστερή Αντιπολίτευση» του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος θα ακολουθούσε μια τροχιά ρήξης με το κόμμα, πικνώνοντας τις επαφές της με το ολιγομελές αυστριακό Κ.Κ με το οποίο και τελικά ενώθηκε στις 14 Οκτωβρίου 1933, αποχωρώντας από το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα στο έκτακτο συνέδριο του που συγκλήθηκε λόγω της απροθυμίας της ηγεσίας του να αναλάβει ένοπλη δράση κατά των Αυστριακών ναζί στις 15 Μαρτίου. Πρβλ. τα απομνημονεύματα ενός από τους βασικούς επικεφαλής της «Αριστερής Αντιπολίτευσης» στο Ernst Fischer, *Το Σοσιαλιστικό Όνειρο. Αναμνήσεις και Στοχασμοί*, εκδόσεις Ηριδανός χ.χρ, σσ. 198-210, 217-21, 281-303.

³⁴² E.H Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 1, ό.π., σσ. 64-5, 74, 149-52.

³⁴³ E.H Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 2, ό.π., σσ. 345-48.

³⁴⁴ Υπολογίζεται ότι από τα 7900 μέλη του ΚΚΜΒ τον Δεκέμβριο του 1926 τα 1544 ατομικά ανήκαν στο Εργατικό Κόμμα και άλλα 242 ήταν εκλεγμένοι αντιπρόσωποι σε σωματεία που ήταν προσδεδεδμένα στο Εργατικό Κόμμα. Από τις αρχές του 1927 και μέχρι το τέλος του 1928 συνολικά 27 σωματεία, λέσγες και εργατικά συμβούλια με κομμουνιστική πλειοψηφία εκδιώχθηκαν από το Εργατικό Κόμμα με κύριο αντίκτυπο στο Λονδίνο όπου σε σύνολο 1105 ενεργών μελών του Εργατικού Κόμματος οι 434 διεγράφησαν ως κομμουνιστές μέσα στο 1927. Σε αυτούς πρέπει να προστεθούν όσοι απολύθηκαν από τα εργοστάσια χωρίς καμία κάλυψη από τα συνδικάτα μετά την ψήφιση των Trades Disputes Acts, όσοι διώχθηκαν από στελεχικές θέσεις του Εργατικού Κόμματος μετά το Σεπτέμβριο του 1927, επειδή ήταν μέλη του National Left Wing Movement, ενός μεταπικικού φιλοκομμουνιστικού ρεύματος μέσα στο επίσημο Εργατικό Κόμμα και όσα σωματεία ή μέλη συμβουλίων σωματείων ανήκαν στο αριστερό, ριζοσπαστικό συνδικαλιστικό μέτωπο του National Minority Movement (NMM), το οποίο από τον Απρίλιο του 1927 είχε χαρακτηριστεί ως «απειλή» από το TUC. Μάλιστα, ο γραμματέας του, W.Citrine, τον Δεκέμβριο δεν δίστασε να διαγράψει από τις τάξεις του τις ομοσπονδίες των τυπογράφων, των σιδηροδρομικών και των υποδηματοποιών για να τις εξαναγκάσει να αποπέμψουν τους κομμουνιστές από το εσωτερικό τους. Το αντικομμουνιστικό μένος των Εργατικών φαίνεται και από το ότι μέσα στη διετία 1926-27 δεν δίστασαν να διαγράψουν από τις γραμμές τους 27 τοπικά εδαφικά τμήματα του κόμματος, επειδή συμμετείχαν μαζί με τους κομμουνιστές στην Εθνική Επιτροπή του Κινήματος Ανέργων, στην οποία πρωταγωνιστούσε το NMM. Πρβλ. Noreen Branson,

χοποίηση των κομμουνιστών συνδικαλιστών μέσα στα σωματεία μετά την Γενική Απεργία επηρέασε όσο τιποτα άλλο τις σχέσεις των απλών κομμουνιστών της βάσης τόσο με το Εργατικό κόμμα, όσο και με τους συναδέλφους τους που εξακολουθούσαν να το υποστηρίζουν, ιδιαίτερα εάν επρόκειτο για νέους ριζοσπάστες εργάτες που ούτως ή άλλως ούτε περίμεναν το Εργατικό κόμμα ή το TUC να μούνε επικεφαλής του επαναστατικού αγώνα, ούτε είχαν και πιο στενούς δεσμούς μαζί τους από το παρελθόν. Για αυτούς οι διώξεις που βίωσαν στον εργασιακό τους χώρο ήταν η λυδία λίθος για τον καθορισμό της στάσης τους έναντι των πολιτικών κομμάτων και το βασικό κίνητρο να προσεγγίσουν τους διωκόμενους κομμουνιστές που βρίσκονταν στην ίδια κατάσταση με αυτούς. Στο τέλος του δρόμου πολλοί εντάχθηκαν στις γραμμές του κομμουνιστικού κόμματος, αν και αυτό ούτε υπήρξε ένα άμεσο βήμα για όλους, ούτε υπήρξε σε όλες τις περιπτώσεις το αποτέλεσμα της εξαγωγής γενικών πολιτικών συμπερασμάτων από την εμπειρία της Γενικής Απεργίας και από τη ζωή μέσα στο συνδικαλιστικό κίνημα. Τούτο μάλλον χαρακτήριζε την πολιτική συνειδητοποίηση των μεγαλύτερων σε ηλικία που είχαν ήδη μια ορισμένη συνδικαλιστική και πολιτική εμπειρία μέσα από κάποια οργάνωση συνδεδεμένη με το Εργατικό κόμμα, ενώ η σφυρηλάτηση της κομμουνιστικής ταυτότητας για κάποιους από τους νέους οφειλόταν σε βιωματικές διαδρομές και κοινωνικές εμπειρίες εκτός της συνδικαλιστικής δράσης, πράγμα αναμενόμενο στο βαθμό που αυτοί οι νέοι εργάτες απολύονταν από τη δουλειά τους και διαγράφονταν από τα παραδοσιακά συνδικάτα με τη συνεργασία εργοδοσίας, κράτους και Εργατικού κόμματος. Ενδεικτική είναι η προφορική μαρτυρία του Sid Easton, ενός πολύ νέου εργάτη 15 ετών που δούλευε σε ένα εργοστάσιο κατασκευής κιβωτίων ταχυτήτων για αυτοκίνητα στα 1925/6, κατόπιν έφυγε για την Αμερική μετά την Γενική Απεργία, επέστρεψε στην Αγγλία στα 1929/30, έγινε μέλος του κομμουνιστικού κόμματος, γραμματέας του σωματείου αυτοκινητιστών του Λονδίνου και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο προσωπικός οδηγός του H. Pollitt:

«[...] Το κυριακάτικο σχολείο ήταν το πρώτο που ζύπνησε την πολιτική μου σκέψη και ακόμη αναρωτιέμαι «γιατί να είναι έτσι η ζωή;» Αυτή η κριτική ματιά ήταν σημαντική στη ζωή μου και το άλλο χαρακτηριστικό που την επηρέασε ήταν η σκληρότητα του χαρακτήρα μου, καθώς ήμουν παιδί του δρόμου. Κοιτώντας τη ζωή μου πίσω, το ότι έζησα σε δύο μεγαλουπόλεις με σημάδεψε βαθιά. Το Λονδίνο όπου γεννήθηκα και η Νέα Υόρκη όπου έζησα σαν έφηβος για τρία περίπου χρόνια από τα 16 μου σε μια φρουταγορά του Harlem. Εκεί μπλέχτηκα με μια συμμορία του δρόμου. Στο Λονδίνο έκανα παρέα με τον Jack Spot και τον Morrie Goldstein που το παρατσούκλι του ήταν «μπλε μπαλάκιας» γιατί έσκιζε με τη στέκα του μπιλιάρδου την πράσινη τσόχα. Ήταν ένας σκληρός τύπος που μου 'μαθε πολλά. Ήταν και ο «Τούρκος Solly», ο σκληρότερος από όλους που έχω συναντήσει που έχασε το πόδι του και συνελήφθη σε μια ληστεία χρυσού στο αεροδρόμιο του Λονδίνου. Αυτό που με ξεχώριζε από αυτούς ήταν το ότι ήθελαν να πλουτίσουν μόνο για τον εαυτό τους, ενώ για μένα ήταν πάντα ξεκάθαρο ότι πρέπει να κάνουμε τα πράγματα καλύτερα για όλους και πιο πολύ για την επόμενη γενιά. Από μια άποψη όλη αυτή η ζωή ήταν η προσωπική μου μαθητεία. Σαν σκληρό καρύδι δεν με ένοιαζε και πολύ για τη ζωή μου, αλλά ξεκίνησα να μάθω μια τέχνη. Στην αρχή δούλεψα σαν μαθητευόμενος επιπλοποιός στα 1925.

Από Δευτέρα μέχρι Παρασκευή δουλειά από τις οχτώ το πρωί μέχρι τις τρεισήμισυ το μεσημέρι και αν δεν προλάβαινα μέχρι τις επτά το απόγευμα και τα αφεντικά με πλήρωναν όχι τακτικά με τρία σελίνια και έξι πέννες μέσα σε ένα φάκελο με το όνομα μου πάνω... Όταν υπολόγισα πόσο λίγα ήταν τα χρήματα για τη δουλειά που έκανα, βρήκα το αφεντικό και του είπα ότι δεν μπορείς να δίνεις μια τόσο φτωχή αμοιβή σε έναν άνθρωπο που ολημερίς κουβαλά βαριά ξύλα. Αυτός θύμωσε και μου είπε «αν δεν σ' αρέσει πήγαινε στο διάολο και δεσ τι θα κάνεις» και τότε εγώ του απάντησα «δεν μου αρέσει και ξέρω τι θα κάνω» και του έριξα μια γροθιά με το δεξί στο κεφάλι. Δεν ήταν τότε εύκολο να βρεις δουλειά, αλλά βρήκα σε ένα γκαράζ αυτοκινήτων στη διασταύρωση των Cable και Dock Streets... Η επόμενη δουλειά μου ήταν στο εργοστάσιο κιβωτίων ταχυτήτων γύρω στα τέλη του 1925 και τότε για πρώτη φορά με γράψανε στο σωματείο, το TGWU. Έμεινα εκεί τους επόμενους μήνες του 1926 και εκεί με βρήκε η Γενική Απεργία και απεργήσαμε όλοι. Τότε άρχισα να ασχολούμαι με τα ζητήματα του σωματείου, να αποκτώ εργατική συνείδηση. Πολύ με επηρέασε ο George Lansbury, δημοτικός σύμβουλος και υποψήφιος του Εργατικού κόμματος στην περιοχή. Την είχε οργώσει για τα καλά γιατί έμενε εκεί κοντά στη Bow Road και ήταν πολύ γνωστός στην κοινότητα. Μαζί του γνώρισα για πρώτη φορά κομμουνιστές [σημείωση του γράφοντος: ο Lansbury ήταν από τους ηγέτες της αριστερής αντιπολίτευσης των Εργατικών που ήθελαν την ένταξη του ΚΚΜΒ στο Εργατικό Κόμμα] γιατί δούλευα κοντά στην εκκλησία της Bow Road. Όταν γύρισα πίσω στη δουλειά μετά την Απεργία δεν με δέχτηκαν. Όχι ότι ήμουν ο μόνος, υπήρξαν και μερικοί ακόμη, αλλά τους επόμενους μήνες είδα ότι δεν μπορούσα να στεριώσω σε καμιά δουλειά και αναγκάστηκα να κάνω περιστασιακά μεροκάματα στη Λαχαναγορά και άλλες τέτοιες πρόσκαιρες απασχολήσεις, ώστε στα 1927 αποφάσισα να κάνω τα χαρτιά μου και να πάω στην Αμερική για δεύτερη φορά. Την πρώτη ήταν με τους γονείς μου όταν ήμουν μωρό. Βρήκα εκεί δουλειά στην καλτσοποιία ενός θείου μου... Δεν είχα πρόβλημα με την εύρεση δουλειάς στην Αμερική. Γύρισα πίσω από την παρέμβαση της μάνας μου που είχε ανησυχήσει με τα παράπονα των μπαρμπάδων μου ότι θα τελειώσω τις μέρες μου στην Αμερική σαν μέλος μιας συμμορίας. Όσο ήμουν στην Αμερική έπαιζα ποδόσφαιρο στους Bronx Workers που είχαν σχέση με το αριστερό κίνημα... Παραδόξως, οι ποδοσφαιρικές διασυνδέσεις από την Αμερική συνεχίστηκαν και μετά την επιστροφή μου στην Αγγλία, όταν πια εντάχθηκα στο Κόμμα. Στη Βρέστη στα 1950 συνάντησα κάποιον Rio που ήταν στην Αμερική την ίδια εποχή με μένα και ο γιος του ήταν ρεπόρτερ της αριστερής Ouest Matin και κάλυπτε και τις ποδοσφαιρικές συναντήσεις της ομάδας μου και αργότερα όταν ήμουν γραμματέας της Επιτροπής Μεταφορών του Κόμματος μετά την παραίτηση του Pollitt, συνεργάστηκα με τον Hugue Reed, έναν Ιρλανδό φορτοεκφορτωτή, που είχε παίξει μπάλα μαζί μου στην Αμερική».³⁴⁵

Τον Σεπτέμβριο το βρετανικό TUC απέσυρε τους εκπροσώπους του από την αγγλορωσική συνδικαλιστική επιτροπή, η οποία τερμάτισε τον ταραχώδη βίο της, και σαν ανταμοιβή σε συμβολικό επίπεδο των καλών υπηρεσιών που προσέφεραν οι Βρετανοί Εργατικοί στη διεθνή καπιταλιστική εξουσία, ο γραμματέας του TUC, W.Citrine, εξελέγη πρόεδρος της ρεφορμιστικής, συνδικαλιστικής Διεθνούς (IFTU) κρατώντας αυτό

³⁴⁵ (Προφορική μαρτυρία του Sid Easton (1992) στο <https://www.grahamstevenson.me.uk/index.php/memoirs-of-frank-watters/sid-easton-why-is-life-like-that>).

το αξίωμα μέχρι το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.³⁴⁶ Πάντως, η ΚΔ στη στρατηγική της σε καμία περίπτωση μέχρι το τέλος του 1927 δεν εγκατέλειψε τις προσπάθειες οικοδόμησης του Ενιαίου Μετώπου από τα «πάνω» τουλάχιστον στις εξαρτημένες και αποικιοκρατούμενες χώρες, κάτι που πιστοποιείται από την μεγάλη κινητοποίηση πολλών Κ.Κ για την επιτυχία του διεθνούς συνεδρίου των καταπιεζόμενων εθνότητων τον Φεβρουάριο του 1927 στις Βρυξέλλες που κατέληξε στη δημιουργία της «Διεθνούς Αντιιμπεριαλιστικής Λίγκας» από 137 εθνικοαπελευθερωτικές και ριζοσπαστικές οργανώσεις 37 κρατών και όπου πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιξε η αντιπροσωπία του ΚΚΜΒ μαζί με τους Ινδούς και τους Κινέζους αντιπροσώπους.³⁴⁷ Για τις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, όπως η Βρετανία, τα πρόσφατα γεγονότα του πρώτου τετραμήνου του 1927 έκαναν την καθοδήγηση της ΚΔ και πιο επιφυλακτική ως προς το Ενιαίο Μέτωπο «από τα πάνω» και πιο δεκτική στις πιέσεις των «αριστερών» μέσα στα διάφορα Κ.Κ που ζητούσαν μια πιο σκληρή στάση απέναντι στους ρεφορμιστές, όπως προκύπτει από τις αποφάσεις της 8^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ (18-30 Μαΐου 1927). Σε αυτήν επιβεβαιώθηκαν εκ νέου τα συμπεράσματα του Ιουνίου του 1926 σχετικά με την αγγλική Γενική Απεργία και εκτιμήθηκε ότι η ήττα της απεργίας των ανθρακωρύχων θα σηματοδοτήσει την αντεπίθεση του κεφαλαίου σε βάρος της εργατικής τάξης στη Βρετανία και στην Ευρώπη.³⁴⁸ Η απόφαση της Ολομέλειας υποστήριζε ότι πλατιές μάζες εργατών και μικροαστών έχουν χάσει την εμπιστοσύνη τους στα αστικά κόμματα σε αντίθεση με τους γραφειοκράτες των συνδικάτων και τους ταγούς του Εργατικού κόμματος που στηρίζουν πλέον φανερά την άρχουσα τάξη στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. Στο μεν καταδικάζοντας την ηρωϊκή απεργία των ανθρακωρύχων και εξαπολύοντας ένα κυνηγητό στα μέλη του ΝΜΜ και του National Left Wing Movement, στο δε ανεχόμενοι τα επιθετικά αντισοβιετικά σχέδια της αγγλικής κυβέρνησης και την στρατιωτική της ανάμιξη στην Κίνα. Η Ολομέλεια εκτιμούσε ότι δεν επρόκειτο για βρετανική ιδιομορφία, αλλά για μια γενικότερη τάση της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας, «δεξιάς» και «αριστερής», και καλούσε το ΚΚΜΒ να οργανώσει μια πλατιά καμπάνια εναντίωσης στα αντισοβιετικά, φιλοπολεμικά σχέδια της βρετανικής ολιγαρχίας με κορμό τα σωματεία και τις εργατικές πρωτοβάθμιες επιτροπές αγώνα με σκοπό την κήρυξη μιας νέας Γενικής Απεργίας για την ανατροπή της κυβέρνησης των Tories.³⁴⁹ Εντούτοις, δεν καταγγέλθηκε η γενικότερη ενιαιομετωπική τακτική του ΚΚΜΒ του προηγούμενου διαστήματος, όπως επιζητούσαν πολλοί διαφωνούντες μέσα στο ΚΚΜΒ και την ΕΕΚΔ: Μπουχάριν, Murphy και Neumann επιτέθηκαν στον Τρότσκι που ζήτησε τον τερματισμό της λειτουργίας της αγγλορωσικής επιτροπής και ασκήθηκε κριτική στον J.Campbell, συνδικαλιστικό υπεύθυνο του ΚΚΜΒ για την πρό-

³⁴⁶ Reiner Tosstorff, ό.π., σσ. 720-21.

³⁴⁷ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π., σσ. 279-80, James Klugmann, ό.π., σελ. 200.

³⁴⁸ Αυτά τα θέματα που απασχόλησαν την 8^η Ολομέλεια καταγράφονται στην ενημερωτική, περιοδική έκδοση της ΚΔ *International Press Correspondence (Inprecor)*, vol.7, No.31 (26-05-1927), σελ. 638.

³⁴⁹ Ουσιαστικά, επρόκειτο για το άμεσο πολιτικό καθήκον που έθεσε αυτή η Ολομέλεια σε όλα τα τμήματα της ΚΔ προκειμένου να υπερασπιστούν δυναμικά την ΕΣΣΔ και την κινεζική επανάσταση από μια διεθνή ιμπεριαλιστική στρατιωτική επέμβαση. Πρβλ. «Αποσπάσματα της Διακήρυξης της 8^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για την κατάσταση στην Αγγλία», (Μάιος 1927), δημοσιευμένα στο *Inprekor*, vii, 62, p. 1303, 14 June 1927, Jane Degras, vol. 2, ό.π., σσ. 371-73 και «Θέσεις της 8^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ σχετικά με τον Πόλεμο και τον κίνδυνο πολέμου. 38. Τα καθήκοντα του Κομμουνιστικού Κόμματος», (29-05-1927), δημοσιευμένες στο *Inprekor*, vii, 61, p. 1285, 10 June 1927, Jane Degras, vol.2, ό.π. σελ.381. Ειδική αναφορά και επίθεση στους Βρετανούς Εργατικούς που βοηθούν την αγγλική κυβέρνηση και ολιγαρχία να αιματοκυλήσουν τις εξεγέρσεις σε Κίνα και Ινδία γινόταν στο *Inprecor*, vol. 7, no 40, 14-07-1927, p. 896 και vol.7, no 36, no 36, 23-06-1927, p. 765.

σφατη απόφαση του NMM να προχωρήσει στον τύποις διαχωρισμό των σωματείων του από το TUC.³⁵⁰ Αν εκείνοι που συμφωνούσαν με τον Τρότσκι επί της ουσίας θεωρούσαν ότι η «από τα πάνω» ενιαιομετωπική πολιτική της ΚΔ θυσίασε την παγκόσμια επανάσταση στο βωμό της εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ, οι υποστηρικτές της «σταλινικής ομάδας» πίστευαν ότι η υπεράσπιση του πρώτου εργατικού κράτους αποτελούσε την καλύτερη εγγύηση για το βάθεμα της παγκόσμιας επανάστασης μέσα από την ενίσχυση του μοναδικού εδαφικού της προπυργίου. Τούτο συνήθως παραβλέπεται από όσους πιστεύουν ότι η στρατηγική της «Τρίτης Περιόδου» στα χρόνια της «σταλινοποίησης» του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος συνιστούσε μια διακοπή της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου της προηγούμενης περιόδου, όπως και το ότι η υπεράσπιση της ΕΣΣΔ αποτελούσε κεντρικό στόχο της πολιτικής της ΚΔ είτε με το Ενιαίο Μέτωπο σε μια ευρεία εκδοχή του είτε σε μια πιο στενή, είτε ακόμη και χωρίς αυτό.

Μέσα σε αυτό το κλίμα πραγματοποιήθηκε το 9^ο Συνέδριο του ΚΚΜΒ (8-11 Οκτωβρίου 1927) του οποίου τα μέλη είχαν μειωθεί από 11.500 τον Αύγουστο στα 8.000 εξαιτίας των προαναφερθέντων κατασταλτικών μέτρων σύμφωνα και με τον απολογισμό του ίδιου του συνεδρίου. Το συνέδριο καταδίκασε τη ρωσική Ενωμένη Αντιπολίτευση, επιβεβαίωσε την εκτίμηση της ΚΔ περί της προσωρινής καπιταλιστικής σταθεροποίησης και δεσμεύτηκε για την επαγρύπνησή του μπροστά σε έναν ενδεχόμενο πόλεμο κατά της ΕΣΣΔ. Ο Pollitt επιτακτικά έθεσε το ζήτημα στρατολογιών νέων σωματείων στο NMM, κάτι που άφηνε ανοικτό το ενδεχόμενο μιας διάσπασης του συνδικαλιστικού κινήματος, αλλά την ίδια στιγμή ο Horner από την ομοσπονδία ανθρακωρύχων της Ουαλλίας (η μοναδική που είχε αφηρίσει τις οδηγίες του TUC για το διώξιμο των κομμουνιστών από εκλεγμένα συμβούλια) πρότεινε την ίδρυση μεικτών αγγλορωσικών επιτροπών ανά ομοσπονδία και συνδικάτο σε μια προσπάθεια αναζωογόνησης των ενιαιομετωπικών κινήσεων «από τα πάνω» του προηγούμενου διαστήματος. Η επίσημη απόφαση του συνεδρίου έκανε λόγο για την υποστήριξη μιας Εργατικής Κυβέρνησης στο πνεύμα της 7^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ, αλλά οι τελευταίες εξελίξεις μέσα στο έτος επιτάχυναν μια νέα εσωτερική σύγκρουση στο ΚΚΜΒ στην οποία αναμείχθηκε ενεργά και η ΚΔ. Η αρχή έγινε λίγο πριν το συνέδριο από τον αντιπρόσωπο του ΚΚΜΒ στην ΚΔ J.T Murphy ο οποίος σε συνεννόηση με την «υπεραριστερών τάσεων» κομματική οργάνωση του Tyneside δημοσίευσε ένα κείμενο αυτοκριτικής για τη Γενική Απεργία που ανοικτά κατηγορούσε το Πολιτικό Γραφείο και την Κ.Ε του ΚΚΜΒ για δεξιές, οπορτουνιστικές τακτικές. Η Κ.Ε έστειλε τους Campbell και Gallacher στο Παρίσι όπου βρισκόταν ο υπεύθυνος της ΚΔ για το ΚΚΜΒ Petrovsky. Αυτός φαίνεται ότι ήταν καθησυχαστικός καθώς στο συνέδριο δεν έγινε κάποια ανοικτή συζήτηση για το θέμα, ούτε τέθηκε ζήτημα ανάκλησης του Murphy από τη Μόσχα αν και αποφασίστηκε η αποστολή των Campbell και Gallacher εκεί, το συντομότερο δυνατό, για να τον ελέγχουν. Πάντως, οι υποστηρικτές της «αριστερής πτέρυγας», θεωρώντας ότι ο Murphy εκφράζει συνολικά την ΚΔ, απαίτησαν την πλήρη δέσμευση του συνεδρίου ότι δεν θα δείξει το κόμμα καμία διάθεση συνεργασίας με τους Εργατικούς ή ανοχής σε μια ενδεχόμενη κυβέρνησή τους, κάτι που πρακτικά ισοδυναμούσε με άρνηση κάθε εκλογικής συνεργασίας με το Εργατικό κόμμα. Η πλειοψηφία της Κ.Ε μετά το συνέ-

³⁵⁰E.H Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 1, ό.π.,σσ. 122-26 και *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 2, ό.π.,σσ. 349-51.

δριο επικαλούμενη την απόφαση του περί της υποστήριξης μιας Εργατικής Κυβέρνησης έθεσε ζήτημα επίσημης εκλογικής στήριξης των Εργατικών υποψηφίων από το ΚΚΜΒ στις επικείμενες εκλογές της χώρας, ενθαρρυμένη και από το ότι ο Murphy είχε συγκαταλαγεί σε όσους διέκειντο ευνοϊκά στην Ενωμένη Αντιπολίτευση. Δεν υπολόγισε όμως ούτε την αυτόφωτη παρουσία και δυναμική των «αριστερών» του ΚΚΜΒ ούτε το διεθνή συσχετισμό δυνάμεων που ωθούσαν την ίδια την ΚΔ και την ηγεσία της ΕΣΣΔ σε αναδιπλωτικές κινήσεις της στρατηγικής του προηγούμενου διαστήματος. Με επιστολές τους προς την ΕΕΚΔ οι Dutt και Pollitt από τις αρχές Νοεμβρίου ζητούσαν την αλλαγή εκλογικής τακτικής του ΚΚΜΒ, κάτι που έτυχε της υποστήριξης και πολλών κομματικών οργανώσεων -πρωτοστατούσης της οργάνωσης του Tyneside- και της ευμενούς στάσης της αντιπροσωπίας του ΚΚΜΒ στη Μόσχα, η οποία για πρώτη φορά κατά τον εορτασμό της Οκτωβριανής Επανάστασης εκείνου του έτους αντιλήφθηκε ότι διάφοροι παράγοντες της ΕΣΣΔ και της ΚΔ ήταν πια διατεθειμένοι να ρίξουν το βάρος τους υπέρ της «αριστερής πτέρυγας» του ΚΚΜΒ.³⁵¹ Στο συνέδριο του ρωσικού Κ.Κ τον Δεκέμβριο ο Μπουχάριν κατηγόρησε ευθέως την ηγεσία του ΚΚΜΒ ότι φοβάται να σπάσει την εκλογική συμμαχία με το Εργατικό κόμμα και τελικά τον ίδιο μήνα με τηλεγραφικό μήνυμά του το προεδρείο της ΕΕΚΔ ζήτησε την αυτόνομη εκλογική κάθοδο του ΚΚΜΒ. Στη συνεδρίαση της στις 9 Ιανουαρίου 1928 η Κ.Ε του ΚΚΜΒ στο όνομα του σχηματισμού της Εργατικής Κυβέρνησης διαφώνησε με την οδηγία της ΕΕΚΔ και αποφάσισε την κατά περίπτωση υπερψήφιση των Εργατικών υποψηφίων στις εκλογές με 17 ψήφους υπέρ έναντι 6 κατά.³⁵² Έτσι, ανοικτά πια είχαν δημιουργηθεί δύο αντίπαλες ομάδες στην Κ.Ε, μια που τασσόταν υπέρ της τελευταίας οδηγίας της ΕΕΚΔ, ενώ επί της ουσίας είχε ρυμουλκηθεί στο άρμα της «αριστερής πτέρυγας» του κόμματος, και μια που στο όνομα της υπεράσπισης των παλιότερων λενινιστικών υποδείξεων του 1920 εννοούσε το χτίσιμο του Ενιαίου Μετώπου δια της εκλογικής υποστήριξης του Εργατικού κόμματος από τους κομμουνιστές. Στην πραγματικότητα αυτή η διαίρεση της Κ.Ε σε «αριστερούς» και «δεξιούς» δεν σχετιζόταν τόσο με το αν οι μεν και οι δε συμφωνούσαν ή διαφωνούσαν με την τακτική του Ενιαίου Μετώπου ή με το πώς αυτό θα εφαρμοζόταν σε σχέση με το Εργατικό κόμμα, όπως υποστηρίζεται από πολλούς μελετητές.³⁵³ Περισσότερο η διαμάχη αντικατόπτριζε τις διαφορετικές εκτιμήσεις, αν όχι προσδοκίες, του κομματικού δυναμικού του ΚΚΜΒ σχετικά με την πιθανότητα μιας νέας επαναστατικής κατάστασης στη Βρετανία στο άμεσο επόμενο διάστημα. Οι μεν «αριστεροί» θεωρούσαν ότι μια νέα επανάσταση στη χώρα ή στις αποικίες της βρίσκεται προ των θυρών, επομένως οι αντιδραστικοποιημένοι Εργατικοί που έχουν περάσει στο αντεπαναστατικό στρατόπεδο είναι εχθρός του

³⁵¹ Τα βασικά πολιτικά στελέχη της ΚΔ που είχαν υψηλή θέση στο ρωσικό Κ.Κ και στη σοβιετική ηγεσία φαίνεται ότι στο σύνολο τους άρχισαν να βλέπουν με όλο και πιο φιλική ματιά τους «αριστερούς» του ΚΚΜΒ στα τέλη του 1927 στο βαθμό που εδραιωνόταν η πίστη τους ότι κινδυνεύει η ΕΣΣΔ από μια ιμπεριαλιστική πολεμική επιδρομή, κατευθυνόμενη από τη Βρετανία. Χαρακτηριστική είναι η εκτίμηση του «δεξιού» Μπουχάριν ότι στον επικείμενο αντισοβιετικό πόλεμο της Αγγλίας το Εργατικό κόμμα και οι σοσιαλδημοκράτες της Δύσης θα στηρίζουν ενεργά την ολιγαρχία και τις κυβερνήσεις τους, επομένως απαιτείται ενεργητική πάλη εναντίον τους. Πρβλ. *Inprecorr*, vol. 7, No.73 (29-12-1927), σελ.1675.

³⁵² John Callaghan, ό.π.,σ.σ. 114-16, Andrew Thorpe, *The British Communist Party and Moscow*, ό.π.,σ.σ.99-10, 117-22. Η Πολιτική Γραμματεία της ΕΕΚΔ είχε ήδη αποστείλει τον Οκτώβρη ένα τηλεγράφημα στις Κ.Ε του γαλλικού και του βρετανικού Κ.Κ ζητώντας να μη συνδράμουν εκλογικά τους Σοσιαλδημοκράτες και το Εργατικό κόμμα, αλλά στην περίπτωση του ΚΚΜΒ είτε το τηλεγράφημα έφτασε καθυστερημένα μετά το πέρας του συνεδρίου του ΚΚΜΒ είτε το περιεχόμενό του απεκρύφθη από την καθοδήγηση του κόμματος και δεν γνωστοποιήθηκε στο σώμα των συνέδρων. Πρβλ. Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π.,σ.σ. 288-89.

³⁵³ Ενδεικτικά πρβλ. την άποψη που προβάλλει ο Thorpe στο *The British Communist Party and Moscow*, ό.π.,σ.σ. 107-8.

προλεταριάτου εξίσου με τις παραδοσιακές αστικές πολιτικές δυνάμεις της χώρας, οι δε «δεξιόι» εκτιμούσαν ότι ο βρετανικός και ο παγκόσμιος καπιταλισμός διέρχονται μια φάση σταθερότητας και ανάπτυξης που εκμηδενίζει πρακτικά τις άμεσες επαναστατικές προοπτικές και υπαγορεύει μια τακτική αναμονής και μαζικοποίησης του ΚΚΜΒ μέσα από τη συνέχιση των επαφών και των συνεργασιών με το επίσημο εργατικό κίνημα. Η οριστική μορφοποίηση των δύο τάσεων συνεχίστηκε στη διάρκεια του 1928, επηρεαζόμενη και από το ειδικό κοινωνικό περιβάλλον δραστηριοποίησης των κομματικών μελών, από την ηλικία τους και από την πολιτική και κινηματική τους προϊστορία.³⁵⁴ Συνεπώς, είναι το λιγότερο υπεργενικευτική, και γι' αυτό παραπλανητική, η ερμηνεία της «υπεραριστερής στροφής» του 1928 στο ΚΚΜΒ εκ μέρους της N.Fishman, η οποία την αποδίδει στην εμφάνιση μιας νέας γενιάς στελεχών από τη Νεολαία χωρίς συνδικαλιστική πείρα που έτυχαν της υποστήριξης και κάποιων παλιών, έμπειρων στελεχών και μελών, όταν οι τελευταίοι κατάλαβαν ότι η νέα γενιά είχε την κάλυψη της ΚΔ.³⁵⁵

Η σύγκρουση συνεχίστηκε με μια συμβιβαστική πρόταση από τους Pollitt και Page Arnot να υποστηριχθούν εκλογικά στο δεύτερο γύρο μεμονωμένοι αριστεροί Εργατικοί υποψήφιοι που αποδέχονται το Ενιαίο Μέτωπο και τα αιτήματά του, να καταβληθεί συνδρομή στο Εργατικό κόμμα αρκεί αυτό να συμπεριλάβει στις λίστες του κομμουνιστές υποψηφίους και να εγκαταλειφθεί επίσημα κάθε απόπειρα ένταξης του ΚΚΜΒ στο Εργατικό Κόμμα, για να ενισχυθεί η αυτόνομη παρουσία του ΝΜΜ στο συνδικαλιστικό κίνημα και των κομμουνιστών στο ευρύτερο μαζικό κίνημα λόγω των ευοίωνων προοπτικών του National Left Wing Movement, του οποίου η εφημερίδα *Sunday Worker* είχε κυκλοφορία πάνω από 85.000 φύλλα. Η πρόταση απορρίφθηκε από την πλειοψηφία της Κ.Ε και τότε ο Murphy εισηγήθηκε τη συγχώνευση του ΚΚΜΒ με τα ριζοσπαστικά σωματεία και το National Left Wing Movement σε έναν ενιαίο επαναστατικό φορέα, κάτι που εκλήφθηκε τόσο από τους «αριστερούς» όσο και από τους «δεξιούς» ως «λικβινταριστική (δηλαδή αυτοδιαλυτική) διάχυση» του ΚΚΜΒ και ένδειξη της «αντικομματικής, τροτσκιστικής απόκλισης» του εμπνευστή της.³⁵⁶ Οι δύο αντιπαρατιθέμενες ομάδες κατέφυγαν στην ΚΔ η οποία με την 9^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ (9-25 Φλεβάρη 1928) προσπάθησε να λύσει το πρόβλημα στο εσωτερικό του ΚΚΜΒ μάλλον με μια συμβιβαστική διάθεση.

³⁵⁴ Οι σταθεροί εκφραστές των «δεξιών» στην Κ.Ε ήταν οι A. Inkpin, A. Rothstein, J.Campbell και J. Newbold, όλοι τους πολιτικά καθοδηγητικά στελέχη προερχόμενα από διάφορες σοσιαλιστικές ομάδες με λιγότερους ή περισσότερους δεσμούς με το Εργατικό Κόμμα πριν το 1920, ενώ οι κατεξοχήν εκφραστές των «αριστερών» ήταν οι H. Pollitt, A. Page Arnot, J.T Murphy και R.P Dutt, οι οποίοι ήταν ένας ετερόκλητος συνασπισμός μαρξιστών διανοομένων, νέων εργατών εξοργισμένων με την προδοσία των ρεφορμιστών στην Γενική Απεργία, στελεχών της Νεολαίας -απολογητών της γραμμής της ΚΔ- και παλιών συνδικαλιστών αγωνιστών από το ΝΜΜ που ως ένα βαθμό δεν είχαν αποκοπεί εντελώς από τις παραδόσεις του «επαναστατικού συνδικαλισμού». Αυτό εξηγεί περισσότερο από τη στάση της ΚΔ γιατί στην πορεία της εσωκομματικής διαμάχης αφενός με τους «αριστερούς» συντάχθηκαν και πολλοί ακόμη συνδικαλιστές που αρχικά ανησυχούσαν για τις συνέπειες της ρήξης με τους Εργατικούς, κρατώντας αρχικά μια ευμενή ουδετερότητα υπέρ των «δεξιών», όπως ο W. Gallacher, και αφετέρου γιατί γνωστά συνδικαλιστικά στελέχη σαν τον Murphy διολίσθησαν προς μια αναβίωση των παλιών αναρχοσυνδικαλιστικών πρακτικών, ζητώντας την αυτοδιάλυση του ΚΚΜΒ μέσα σε ένα ευρύτερο μαζικό, επαναστατικό, συνδικαλιστικό μέτωπο που θα περιλάμβανε και τη ριζοσπαστική πτέρυγα του Εργατικού κόμματος και το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα.

³⁵⁵Nina Fishman, *The British Communist Party and the Trade Unions*, ό.π.,σφ. 32-35.

³⁵⁶E.H Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 2, ό.π.,σφ. 357-59, Noreen Branson, *History of the Communist Party of Great Britain, 1927-41*, ό.π.,σφ. 18-15, J.T Murphy, "Is There A Right Danger in Our Party?", *The Communist*, Vol. III, November 1928, No. 10, σφ. 619-627.

Η ενασχόληση της 9^{ης} Ολομέλειας με τα προβλήματα του ΚΚΜΒ εξέφραζε μια γενικότερη βούληση των ιθυνόντων της ΚΔ να πετύχουν την εξασφάλιση της κομματικής πειθαρχίας στο εσωτερικό των Κ.Κ καθώς μετά τα τηλεγραφήματα του Οκτωβρίου του 1927 ανάλογες διαμάχες με αυτές που εκδηλώθηκαν στο ΚΚΜΒ είχαν παρουσιαστεί και στο γαλλικό Κ.Κ, μολονότι εκεί οι συσχετισμοί «αριστερών» και «δεξιών» ήταν αντίστροφοι και οι οπαδοί της κοινοβουλευτικής υποστήριξης των Σοσιαλιστών αποτελούσαν τη μειοψηφία.³⁵⁷ Η βρετανική αντιπροσωπία στην Ολομέλεια ήταν ετερογενής, πράγμα που αντανάκλασε το διχασμό του κόμματος: ο Campbell εκπροσωπούσε την πλειοψηφία της Κ.Ε, ο Page Arnot τη μειοψηφία, ο W. Rust από την Κομμουνιστική Νεολαία υποστήριζε τις θέσεις της μειοψηφίας και ο Gallacher, εκφράζοντας τους παλιούς συνδικαλιστές του κόμματος που είχαν ακόμη μια «κεντριστική» θέση, υποστήριζε την αυτόνομη εκλογική κάθοδο του ΚΚΜΒ αλλά δεν συμφωνούσε με το χαρακτηρισμό των Εργατικών σαν ένα «αστικό» και μάλιστα «σοσιαλφασιστικό» κόμμα. Η κατάσταση στο βρετανικό κόμμα συζητήθηκε στη συνεδρία από τις 15 ως τις 17 του μηνός με πρόεδρο τον Γερμανό Ewert και την εξεταστική επιτροπή να αποτελείται από τους Μπουχάριν, Π. Τολιάτι, Μ. Petronsky, Ε. Varga (η αυθεντία της ΚΔ στα οικονομικά) και τον Ινδό Μ.Ν. Roy. Στη διάρκεια των συζητήσεων ο Page Arnot με σκαιότητα επανέφερε όλη την πλατφόρμα της «αριστερής πτέρυγας» με αποτέλεσμα η πλειοψηφία των μελών της επιτροπής και της ΕΕΚΔ να ταχθεί υπέρ των θέσεων του Campbell, ιδιαίτερα μετά την παρέμβαση του Μπουχάριν ο οποίος υπερασπίστηκε την πλειοψηφία της Κ.Ε του ΚΚΜΒ, καθώς μάλιστα επιδέξια ο Campbell διατύπωσε τις επιφυλάξεις του όσον αφορά το πολιτικό σκεπτικό της άλλης πλευράς δείχνοντας ότι η λογική κατάληξή του θα ήταν η διάσπαση του εργατικού κινήματος.³⁵⁸ Αξιοσημείωτη ήταν η στάση των Λοζόφσκυ και Petronsky που ανοικτά τάχθηκαν με την άποψη του Page Arnot. Η τελική απόφαση της Ολομέλειας προσπαθούσε να συμβιβάσει τις δύο πλευρές, μολονότι η γενική ρητορική έδειχνε μια απόκλιση προς τις θέσεις των «αριστερών». Η απόφαση επεσήμαινε ότι υπήρχε ανάγκη όξυνσης της ταξικής πάλης επειδή η άρχουσα τάξη στη Βρετανία εξαθλιώνει την εργατική τάξη και απεργάζεται στο εξωτερικό πολεμικά σχέδια. Παράλληλα, η βαθμιαία μετάλλαξη της οριζόντιας δομής του Εργατικού κόμματος σε μια τυπική σοσιαλδημοκρατική κατεύθυνση επέτρεπε στην αστική τάξη να μετατρέψει τους Εργατικούς και τα συνδικάτα σε «βοηθητικούς μηχανισμούς του κράτους και της εργοδοσίας» με αδιάψευστο μάρτυρα την ένταση των διώξεων των κομμουνιστών και των ριζοσπαστών συνδικαλιστών από τις εργατικές ομοσπονδίες. Συνεπώς, έπρεπε το ΚΚΜΒ να αντεπιτεθεί, να ξεσκε-

³⁵⁷ Στο γαλλικό Κ.Κ φαίνεται ότι συνυπήρχαν διάφορες πολιτικές τάσεις ενώ στην κομμουνιστική εργατική συνομοσπονδία (C.G.T.U) ισχυρή ήταν η παρουσία αναρχοσυνδικαλιστικών ροπών. Με την προτροπή του Petronsky τον Δεκέμβριο του 1926 αποφασίστηκε η κοινή εκλογική κάθοδος κομμουνιστών, Σοσιαλιστών και αριστερών Δημοκρατών στις γερούσιαστικές εκλογές του Γενάρη του 1927 και στην 7^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ υπήρξε αντιπαράθεση για αυτή την επιλογή. Τελικά, η ΚΔ ευνόησε τους «αριστερούς» επικριτές και συμφώνησε στις 2 Απριλίου με τη θέση του Thorez να προταθεί αποχή του κόμματος από τις κοινές εκλογικές λίστες. Οι μαζικές συλλήψεις μελών του γαλλικού Κ.Κ το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1927 λόγω της αντιαποικιακής δράσης του κόμματος, η έκδοση του μανιφέστου της ομάδας Treint υπέρ του Τρότσκι τον Αύγουστο, η διαγραφή της από την πλειοψηφία στην οποία ηγούνταν ο Thorez τον Οκτώβριο και η δημοσίευση του «Ανοικτού Γράμματος της ΕΕΚΔ στα μέλη του ΚΚΓ» (9-11-27) το οποίο συντάχθηκε από τον Humbert Droz και εξέφραζε το πνεύμα της ομάδας Thorez, απορρίπτοντας κάθε εκλογική συνεργασία με τους «σοσιαλφασίστες του SFIO» (Γαλλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα), έδειχναν ότι τα προβλήματα συνοχής του ΚΚΓ έπρεπε να τύχουν της μέριμνας ενός πιο επίσημου και αντιπροσωπευτικού σώματος της ΚΔ, όπως ήταν η 9^η Ολομέλεια. Πρβλ. Ε.Η Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 2, ό.π., σσ. 476-99.

³⁵⁸ Ε.Η Carr, ό.π., σσ. 360-65, Andrew Thorpe, ό.π., σσ. 124-5, National Museum of Labour History [NMLH], CPGB Archives [CPGBA], Reel 32A, J.R Campbell, Speech to AAS English Commission, 15-02-1928

πάσει το Εργατικό κόμμα και τους συνδικαλιστές ηγέτες στα μάτια των εργατών για να κερδίσει με το μένος του τη μάζα των αριστερών οπαδών του Εργατικού κόμματος, κάτι που πρακτικά συνεπαγόταν την αυτόνομη εκλογική κάθοδο του ΚΚΜΒ ακόμη και ενάντια στους υποψηφίους των Εργατικών και την αντικατάσταση του συνθήματος της Εργατικής Κυβέρνησης, που μετά την εμπειρία της πρωθυπουργικής θητείας του Mac Donald είχε ευτελιστεί, από αυτό μιας «επαναστατικής κυβέρνησης των εργατών».³⁵⁹ Εάν τα παραπάνω αντανακλούσαν μια διάθεση υποστήριξης της «αριστερής πτέρυγας», η ίδια η απόφαση τόνιζε ότι δεν πρέπει να εγκαταλειφθεί η προσπάθεια ένταξης του ΚΚΜΒ στο Εργατικό κόμμα καθώς ακόμη δεν είχε ολοκληρωθεί η σοσιαλδημοκρατική του μετάλλαξη, γι' αυτό και προβλεπόταν ότι οι κομμουνιστές θα μπορούσαν να παρέχουν εκλογική υποστήριξη στους Εργατικούς με την προϋπόθεση ότι οι τελευταίοι θα συγκαλούσαν μια ειδική συνδιάσκεψη επιλογής των υποψηφίων του Εργατικού Κόμματος με τη συμμετοχή όλων των εργατικών δυνάμεων, επομένως και των κομμουνιστών. Αυτό συνιστούσε μια σαφή παραχώρηση στη «δεξιά πτέρυγα», κάτι που φαίνεται από το ότι η σύνταξη της τελικής διακήρυξης έγινε από κοινού από τους Arnot, Campbell και Petrovsky.³⁶⁰ Ενώ στο κεντρικό πολιτικό επίπεδο η ΚΔ ήθελε να βρεί το σωστό κέντρο βάρους μεταξύ των αντιτιθέμενων πιέσεων που της ασκούσαν τότε οι «δεξιές» και «αριστερές» ομαδοποιήσεις των διαφόρων εθνικών τμημάτων της, όπως χαρακτηριστικά φαίνεται από την περίπτωση της διαπάλης στο εσωτερικό του ΚΚΜΒ, στο επίπεδο της οργάνωσης της οικονομικής πάλης και του συνδικαλιστικού κινήματος είχε πια ρυμουλκηθεί από τα «αριστερά στοιχεία», επειδή ακριβώς σε αυτό το επίπεδο είχαν ήδη γίνει ορατές οι εργοδοτικές επιθέσεις, οι διώξεις των πρωτοπόρων εργατών από τα σωματεία και ο αντικομμουνιστικός ρόλος της σοσιαλδημοκρατίας μέσα στις εργατικές ομοσπονδίες. Ενδεικτική αυτής της ρυμούλκησης είναι η διακήρυξη της 9^{ης} Ολομέλειας σχετικά με το συνδικαλιστικό κίνημα που δείχνει ότι παρά τη συμβιβαστική διάθεση της ΚΔ για την εκλογική τακτική του ΚΚΜΒ, στο πλέον βασικό πεδίο της μαζικής πάλης στην Αγγλία – αυτό της οργάνωσης του εργατικού κινήματος- πριμοδοτούνταν οι πλέον «αριστερές» αντιλήψεις. Συγκεκριμένα, ξεκινώντας από την παραδοχή ότι στις παρούσες συνθήκες συγκεκριμένης του κεφαλαίου και σύμφυσης του με το κράτος κάθε οικονομική διαφορά των εργατών με την εργοδοσία και την κυβέρνηση αποκτά πολιτικό χαρακτήρα, η εν λόγω απόφαση της Ολομέλειας έκρινε ότι μείζον ζήτημα εκείνης της συγκυρίας ήταν το σπάσιμο της «εργασιακής ειρήνης» με την προβολή από πλευράς του εργατικού κινήματος όχι μόνο οικονομικών αιτημάτων, αλλά πολιτικών, όπως η υπεράσπιση του δικαιώματος της απεργίας, η εναντίωση στις αντεργατικές αποφάσεις του κράτους και των ρεφορμιστών στα συνδικάτα, ή στις συλλογικές διαπραγματεύσεις που καθήλωναν τις εργατικές αμοιβές. Η διαπίστωση

³⁵⁹ «Διακήρυξη της 9^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για το Αγγλικό Ζήτημα», (18-02-1928), δημοσιευμένη στο Resolutionen und Beschlusse, IX Plenum, p. 26, Jane Degras, vol. 2, ό.π., σσ. 430-32.

³⁶⁰ Ειδικά η στάση του Petrovsky στην 9^η Ολομέλεια δεν έχει προσεχθεί από τους ιστορικούς πλην της επισήμανσης από τον Carr του αντιφατικού και συμβιβαστικού χαρακτήρα της. Δεν υπάρχει κάτι το παράδοξο και ανακόλουθο στο ότι ο «δεξιός» Petrovsky που μέχρι τότε προέτρεπε το ΚΚΓ και το ΚΚΜΒ σε ανοίγματα προς τους Σοσιαλιστές και τους Εργατικούς, στην 9^η Ολομέλεια συντάχθηκε με τους «αριστερούς» και τον Λοζόφσκου που σαν πρόεδρος της Προφιντέρν ήταν από παλιά ευήκοος στις θέσεις των «υπεραριστερών». Απλώς, σαν υπεύθυνος αντιπρόσωπος και καθοδηγητής από την ΚΔ στο ΚΚΜΒ και στο ΚΚΓ -και ανεξαρτήτως των προσωπικών του πεποιθήσεων- είχε διαγνώσει από την άμεση εμπειρία και επαφή του με τα στελέχη και τα μέλη αυτών των κομμάτων ότι οι διαθέσεις της πλειοψηφίας του κομματικού δυναμικού είχαν πλέον μεταστραφεί προς τα αριστερά και ήθελε να διασφαλίσει το καθοδηγητικό του κύρος στα μάτια των ανερχόμενων νέων ηγετικών ομάδων.

ότι παντού η αστική τάξη ενισχύει τους δεξιούς εργατικούς και συνδικαλιστές ηγέτες για να παίξουν έναν ανοικτά απεργοσπαστικό και αντεπαναστατικό ρόλο συνεπαγόταν ότι οι κομμουνιστές όφειλαν να πάρουν τον έλεγχο των συνδικάτων στα χέρια τους, μετατρέποντας οποιαδήποτε οικονομική διαμάχη σε αρένα όξυνσης της πάλης μεταξύ Κ.Κ και ρεφορμιστών. Αυτό κρινόταν ότι μπορούσε να γίνει μέσα από την εξάπλωση των εργοστασιακών επιτροπών σε όλους τους χώρους δουλειάς προκειμένου αυτές να εξελιχθούν σε κέντρα οργάνωσης του εργατικού και απεργιακού αγώνα κόντρα στη θέληση των ρεφορμιστών ηγετών. Μάλιστα, για όλες τις χώρες προτασσόταν ως καθήκον των κομμουνιστών η κομματική οικοδόμηση³⁶¹ σε στρατηγικούς κλάδους της εθνικής οικονομίας, στα μεγαλύτερα εργοστάσια, στις βασικότερες παραγωγικές μονάδες και στις πολυπληθέστερες βιομηχανικές περιοχές μέσω του χτισίματος σωματείων σε εργοστασιακή βάση με πρόπλασμα τις πρωτοβάθμιες εργοστασιακές επιτροπές. Για τις χώρες όπου ήδη το εργατικό κίνημα ήταν διασπασμένο (π.χ Η.Π.Α, Λατινική Αμερική, Γαλλία, Ιταλία, Τσεχοσλοβακία, Βαλκάνια) ως καθήκον έμπαινε η στρατολογία νέων μελών στα «κόκκινα» σωματεία και η τροπή των παραδοσιακών συνδικάτων σε σωματεία εργοστασιακής βάσης, ενώ εκεί όπου υπήρχε ένα ισχυρό οργανωμένο αντιπολιτευόμενο ρεύμα μέσα στο επίσημο συνδικαλιστικό κίνημα (π.χ Βρετανία) οι κομμουνιστές έπρεπε να κερδίσουν όσο το δυνατόν περισσότερα σωματεία και εργατικά διοικητικά συμβούλια και να οργανώσουν μια μαζική καμπάνια εναντίον της εκδίωξης των ριζοσπαστών από τα συνδικάτα και τις ομοσπονδίες. Ταυτόχρονα, τονιζόταν ότι η οργάνωση των διαμαρτυριών πρέπει να γίνει από τα «κάτω», σε επίπεδο σωματείου και εργοστασίου και ότι η παραμονή των κομμουνιστών στα επίσημα σωματεία δεν πρέπει να τους επιτρέψει να υποστείουν τη σημαία της επαναστατικής δραστηριότητας μέσα στα συνδικάτα.³⁶²

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι όχι μόνο η ΚΔ ασπάστηκε σ' αυτή την Ολομέλεια τις θέσεις των «αριστερών» που ήθελαν το διαχωρισμό των Κ.Κ από τη διεθνή σοσιαλδημοκρατία στο εργατικό κίνημα, αλλά και ότι αναβίωσαν οι αντιλήψεις του «επαναστατικού συνδικαλισμού» που φетиχοποιούσαν την εργοστασιακή επιτροπή και οργάνωση και που έθεταν επί τάπητος τη διάσπαση των συνδικάτων σε «ρεφορμιστικά» και «επαναστατικά», αντιλήψεις που χαρακτήριζαν την Προφιντέρν κυρίως στα πρώτα χρόνια της δράσης της. Η αναβίωσή τους οφειλόταν στην ένταση της εργοδοτικής τρομοκρατίας, στην οικονομική ύφεση διάφορων παραγωγικών κλάδων και στην όξυνση της αντικομμουνιστικής καταστολής (τόσο στη Βρετανία, όσο και αλλού) που εκ των πραγμάτων και πέρα από την υποκειμενική τους πρόθεση έθεταν όλο και περισσότερους απλούς κομμουνιστές εργάτες (κυρίως νεότερης ηλικίας που ήταν ανειδίκευτοι ή πιο εκτεθειμένοι σε «επικίνδυνες κομματικές αποστολές») εκτός των επίσημων σωματείων, ακόμη και στην παρανομία ή στο περιθώριο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής.³⁶³ Δεν είναι λοιπόν καθόλου παράξενο που

³⁶¹ Τούτο κρινόταν κεφαλαιώδες γιατί η Ολομέλεια διαπίστωνε ότι ήταν ανακόλουθη η άνοδος της πολιτικής επιρροής των Κ.Κ με την οργανωτική τους ισχυροποίηση.

³⁶² «Αποσπάσματα από τη Διακήρυξη της 9ης Ολομέλειας της ΕΕΚΔ πάνω στο Ζήτημα των Συνδικάτων», κεφάλαια I. Οι Βιομηχανικοί Αγώνες και οι στόχοι των Κομμουνιστών, II. Η πάλη κατά της αποβολής των Κομμουνιστών από τα σωματεία, III. Οι οργανωτικοί στόχοι των Κομμουνιστών στα σωματεία, (25-02-1928), δημοσιευμένα στο Resolutions und Beschlusse, IX Plenum, p. 13, Jane Degras, vol. 2, ό.π., σσ. 433-35.

³⁶³ Η ένταση της αντικομμουνιστικής καταστολής στους εργασιακούς χώρους ακόμη και εκεί όπου επισήμως τα Κ.Κ λειτουργούσαν νόμιμα προς τα τέλη της δεκαετίας του '20 δεν ήταν αποκλειστικό βρετανικό φαινόμενο, αρκεί να θυμηθούμε ότι και στην πατρίδα μας εκείνη η περίοδος σημαδεύτηκε από ωμές, αυταρχικές αντικομμουνιστικές επεμβάσεις του κράτους στο συνδικαλι-

στα 1927/8 μέσα από την Προφιντέρν ξανατέθηκε το ζήτημα της αναδιοργάνωσης όλου του συνδικαλιστικού κινήματος σε επαναστατική βάση με τον Λοζόφσκυ να γίνεται ο κατεξοχήν εκφραστής αυτού του αιτήματος στο 4^ο Συνέδριο της Προφιντέρν (17 Μαρτίου-3 Απριλίου 1928) με τη συμμετοχή 421 συνέδρων από 47 χώρες εξ ονόματος 13.000.000 περίπου εργαζομένων. Στην εισήγησή του ο Λοζόφσκυ διαπίστωνε ότι η ένταση της εργοδοτικής επίθεσης σε βάρος των εργαζομένων καθιστά αναγκαία τη σύμπληξη του Ενιαίου Μετώπου αποκλειστικά από τα «κάτω» μέσω της προσέλκυσης των ανοργάνωτων εργατών στα επαναστατικά σωματεία επειδή οι ανοργάνωτοι εργάτες δείχνουν πιο μαχητικό και ριζοσπαστικό πνεύμα από τους συνδικαλισμένους συναδέλφους τους στα παραδοσιακά σωματεία. Η κύρια δουλειά των επαναστατών μέσα στα ρεφορμιστικά σωματεία συνίστατο στην απόσπαση ομάδων από το εσωτερικό τους ή στην ένωση αυτών των οργανώσεων, μόλις κατακτηθούν από τους κομμουνιστές, με το επαναστατικό κέντρο του συνδικαλιστικού αγώνα σε οποιαδήποτε χώρα αυτό υπάρχει.³⁶⁴ Ειδική μνεία γινόταν μόνο για την Αμερική και τις ασιατικές χώρες του Ειρηνικού Ωκεανού όπου ανοικτά τέθηκε το καθήκον του πολλαπλασιασμού των υπαρχόντων «κόκκινων» συνδικάτων, της μαζικοποίησής τους και της δημιουργίας νέων, ανεξάρτητων σωματείων όπου δεν υπάρχουν.³⁶⁵ Αυτή η πρόταση είχε ήδη κατατεθεί από τον Λοζόφσκυ στην 9^η Ολομέλεια προκαλώντας την αντίδραση των Τολιάτι και Humbert Droz και στο 4^ο Συνέδριο της «Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς» ο Nin ήταν ανάμεσα σε εκείνους τους λίγους που δήλωσαν τις επιφυλάξεις τους για τη νέα συνδικαλιστική τακτική προς έκπληξη όλων, επειδή είχε ταυτιστεί με την τροτσκιστική αντιπολίτευση και απολάμβανε της διακριτικής κάλυψης του ίδιου του Λοζόφσκυ σε όλο το διάστημα από τον Φλεβάρη του 1928, όταν διεγράφη από την ΚΔ, μέχρι την αποπομπή του και από την καθοδήγηση της Προφιντέρν τον Απρίλιο. Πάντως, στη διάρκεια αυτού του συνεδρίου σημειώθηκε και μια σοβαρή ήττα προσωπικά του Λοζόφσκυ, καθώς οι σύνεδροι καταψήφισαν την πρόταση του να σχηματιστούν άμεσα νέα, επαναστατικά συνδικάτα στην Αγγλία, επικροτώντας την πρόταση του παλαιάμαχου Βρετανού συνδικαλιστή A. Horner που πρότεινε αντί να εγκαταλειφθούν τα παλιά σωματεία στα χέρια των ρεφορμιστών, να κερδηθούν από τις επαναστατικές δυνάμεις,³⁶⁶ πράγμα που μας επιτρέπει να εικάσουμε ότι δεν υπήρχε αναγκαστική ταύτιση της στροφής του κομμουνιστικού κινήματος προς τη λεγόμενη «σοσιαλφασιστική γραμμή» με μια γενικευμένη πολιτική εγκατάλειψης των υπαρχόντων συνδικάτων ή των προσπαθειών οικοδόμησης του Ενιαίου Μετώ-

στικό κίνημα που κορυφώθηκαν με το «Ιδιώνυμο» του Ε. Βενιζέλου στα 1929. Πρβλ. Γιώργος Μαυρίκος, *Το Εργατικό Συνδικαλιστικό Κίνημα 1918-1948. Δύο γραμμές σε διαρκή αντιπαράθεση*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2004, σσ. 51-4, 57-9, 63-70, 76.

³⁶⁴“For the Fourth Congress of the Red International of Labor Unions”, *Inprecor*, vol.12, January 1928, “The Fourth Congress of the RILU”, *Inprecor*, vol.12 (21- 03- 1928), “Comrade Lozovsky’s Reply to the Discussion”, *Inprecor*, vol.12 (05-04-1928)

³⁶⁵ Εξάλλου, ήδη από την άνοιξη του 1927 στελέχη του Κ.Κ.Η.Π.Α με πιο προβεβλημένους τους Foster και Cannon είχαν συστηματικά απευθυνθεί στην ΚΔ για να την πείσουν να στηρίξει τις προσπάθειες που έκαναν στην πάλη τους με άλλες κομματικές ομαδοποιήσεις να μετατρέψουν τα υπάρχοντα «κόκκινα σωματεία» σε ενιαία, πανεθνική συνδικαλιστική συνομοσπονδία. Πρβλ. Jacob Andrew Zumoff, *The Communist Party of the United States and the Communist International, 1919-1929*, Ph. D Thesis, History University College, London, June 2003, σσ. 213-16, John Manley, “Moscow Rules ? Red Unionism and Class against Class in Britain, Canada and the United States, 1928-35”, *Labour/ Le Travail*, 56 (2005), σσ. 9-10.

³⁶⁶ Reiner Tosstorff, ό.π.,σσ. 744-46, 752-55. Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον ότι ο Foster στη γνωστή στο μεταπολεμικό αριστερό και κομμουνιστικό κίνημα μελέτη του για την ιστορική πορεία του συνδικαλισμού δεν κάνει καμία αναλυτική αναφορά στο 4^ο Συνέδριο της Προφιντέρν, περιοριζόμενος σε λίγες νύξεις σε σχέση με το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ, επειδή γράφει σε μια μεταγενέστερη περίοδο στην οποία η θέση για ένα σωματείο ανά κλάδο ήταν αναμφισβήτητο αξίωμα για τους κομμουνιστές. Πρβλ. Ου. Φόστερ, *Ιστορία του Παγκόσμιου Συνδικαλιστικού Κινήματος*, ό.π.,σσ. 91-92.

που. Επιπλέον, αυτή η νίκη των οπαδών της ενότητας του βρετανικού εργατικού κινήματος μέσα στο προπύργιο των θιασωτών της διάσπασης που ήταν η Προφιντέρν -και μαλιστα σε μια συγκυρία ενίσχυσης των «αριστερών» τάσεων στην καθοδήγηση και στα τμήματα της ΚΔ- δείχνει πόσο άτοπη είναι η εκτίμηση διαφορών ιστορικών, ακόμη και κομμουνιστών, κομματικών συγγραφέων σαν την N.Branson, πως η «καταστροφική, τριτοπεριοδική πολιτική που διευκόλυνε το διώξιμο των κομμουνιστών από τα συνδικάτα, επιβλήθηκε στο ΚΚΜΒ από τα έξω».³⁶⁷ Αυτή η τόσο διαδεδομένη ερμηνεία αντιστρέφει τη σχέση αιτίας-αποτελέσματος, καθώς δεν ήταν η γραμμή του «σοσιαλφασισμού» που έκανε τους κομμουνιστές να βρεθούν εκτός του επίσημου εργατικού κινήματος, τουλάχιστον όσον αφορά τη βρετανική περίπτωση, αλλά το αντίθετο, δηλαδή η εκπαραθύρωσή τους από τα σωματεία τους εξώθησε στην υιοθέτηση της τριτοπεριοδικής τακτικής. Επιπλέον, η παραπάνω ερμηνεία παραβλέπει το εξόφθαλμο γεγονός ότι η εσωκομματική πάλη στο ΚΚΜΒ συνεχίστηκε και μετά την 9^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ και το 4^ο Συνέδριο της Προφιντέρν. Σε μεγάλο βαθμό η παραπέρα ανάπτυξη της εσωκομματικής πάλης τροφοδοτήθηκε από τη βάση του κόμματος που δεν συμεριζόταν τους ελιγμούς της ΚΔ και τις συμβιβαστικές κινήσεις των αρχηγών της μιας και της άλλης πλευράς στην Κ.Ε. Ειδικά, οι οργανώσεις της περιοχής του Λονδίνου όπου πλειοψηφούσαν οι «αριστεροί» συνέχισαν την προπαγάνδα εναντίον οποιωνδήποτε κινήσεων συνεργασίας με το Εργατικό κόμμα με αποτέλεσμα ξανά τον Μάρτιο νέα κρίση να ξεσπάσει στους κόλπους της Κ.Ε γύρω από τα ζητήματα της συνέχισης της καμπάνιας ένταξης του ΚΚΜΒ στο Εργατικό κόμμα, της καταβολής των συνδρομών των αριστερών σωματείων στο Εργατικό κόμμα, της υπερνήφισης των Εργατικών όπου δεν υπάρχει κομμουνιστής υποψήφιος και της σχέσης του ΚΚΜΒ με το National Left Wing Movement (NLWM). Μάλιστα, οι κομματικές οργανώσεις του Λονδίνου ζήτησαν μετ' επιτάσεως ακόμη και τη διακοπή της συνεργασίας του κόμματος με το NLWM τον Απρίλιο, ξεπερνώντας ακόμη και τους πιο «σκληροπυρηνικούς αριστερούς» της Κ.Ε, όπως ο Dutt που αναγκάστηκε να υπεραμυνθεί του Ενιαίου Μετώπου των κομμουνιστών με τη βάση του NLWM.³⁶⁸ Ο ίδιος ο Dutt, ως ο κύριος ιδεολογικός εκφραστής της «αριστερής πτέρυγας» είχε ήδη από το Μάρτιο απειληθεί με καθαίρεση από τους Rothstein και Inkpin με αποτέλεσμα ο «δεξιός» μέσα στην ΚΔ Petrovsky με γράμμα του προς τον Inkpin στις 15 Μαρτίου να υπερασπιστεί τον Dutt, τόσο επειδή ήταν ένας θερμός θιασώτης της γραμμής της ΚΔ σε μια σειρά βασικών ζητημάτων, όσο και γιατί ο Gallacher με το βάρος των οργανώσεων της Σκωτίας από πίσω του τότε προσχώρησε στην «αριστερή πτέρυγα». Οι παλινοδίες του Π.Γ και της Κ.Ε του ΚΚΜΒ σε μια σειρά τοπικών επαναληπτικών εκλογών τον Απρίλιο όπου αλλού κατέβηκε ξεχωριστός κομμουνιστής υποψήφιος και αλλού υποστηρίχθηκε ο υποψήφιος των Εργατικών πυροδότησαν νέες εντάσεις στις οργανώσεις διάφορων γεωγραφικών διαμερισμάτων, ώστε μέχρι το τέλος του μήνα οι κομματικές συνδιασκέψεις σε Manchester, Birmingham, Tyneside, Sheffield και Νότια Ουαλλία (δηλαδή στα βασικότερα βιομηχανικά κέντρα) με μεγάλη διαφορά ψήφισαν υπέρ των θέσεων των «αριστερών», ενώ μόνο στο Λίβερπουλ οριακά επικράτησαν οι «δεξιοί».³⁶⁹ Παράλληλα με την πορεία της διαφοροποίησης των πολιτικών και συνδικαλιστικών τακτικών του ΚΚΜΒ στο διάστημα μετά την 9^η Ολομέ-

³⁶⁷Noreen Branson, ό.π.,σελ. 17.

³⁶⁸E.H Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 2, ό.π.,σσ. 367-8, John Callaghan, ό.π.,σσ. 118-20.

λεια, εξελίχθηκε και η τελευταία απόπειρα στη δεκαετία του '20 οικοδόμησης ενός Ενιαίου Μετώπου από τα «πάνω» στη Βρετανία. Η αφορμή δόθηκε όταν τον Ιανουάριο ο Α. Mond για λογαριασμό των 12 μεγαλύτερων βιομηχανιών της χώρας πρότεινε στο TUC την μόνιμη καθιέρωση πανεθνικής συλλογικής διαπραγμάτευσης για να επιτευχθεί η ειρηνική συνδιαλλαγή εργοδοτών και εργατικών συνδικάτων, προκειμένου να εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις μιας ομαλής διεκπεραίωσης της παραγωγικής διαδικασίας και της αναβάθμισης της οικονομίας της χώρας στο διεθνές καπιταλιστικό σύστημα. Η αποδοχή αυτών των προτάσεων από το TUC προκάλεσε την αντίδραση των κομμουνιστών και ορισμένων Εργατικών ηγετών (των Maxton και Wheatley από το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα [ILP] και του Cook, γραμματέα της ομοσπονδίας ανθρακωρύχων της Μ. Βρετανίας). Στις 18 Μαΐου το Π.Γ του ΚΚΜΒ εξουσιοδότησε τον Gallacher να αντιπροσωπεύσει το κόμμα σε μια κοινή επιτροπή αγώνα με τους παραπάνω και αποφασίστηκε μια κοινή συνδιάσκεψη στη Γλασκώβη για τις 8 Ιουλίου, μολοντί διαφωνίες εκδηλώθηκαν τόσο στο ΚΚΜΒ από τον Page Arnot, όσο και στο ILP, επειδή υπήρχε ο φόβος ότι η κοινή δράση με τους κομμουνιστές θα το οδηγούσε στην περιθωριοποίησή του μέσα στα σωματεία. Στην ολομέλεια της Κ.Ε του ΚΚΜΒ (30 Ιουνίου-1 Ιουλίου) συζητήθηκε το θέμα του κοινού μετώπου με το ILP και επανήλθε το ζήτημα της εκλογικής στήριξης των Εργατικών ή των υποψηφίων του ILP. Αυτή τη φορά το σώμα φάνηκε τριχοτομημένο σε αυτούς που ήθελαν την εκλογική στήριξη των Εργατικών, σε αυτούς που ήταν κάθετα αντίθετοι και σε αυτούς που τάχθηκαν υπέρ της πολιτικής συνεργασίας υπό όρους και κατά περίπτωση. Η δημοσιοποίηση εκ μέρους της αστυνομίας στοιχείων που αποδείκνυαν τη χρηματική ενίσχυση του ΚΚΜΒ από τη Μόσχα στις 11 Ιουνίου ήταν η ευκαιρία που έψαχναν τόσο οι συντηρητικοί μέσα στο ILP για να σαμποτάρουν το ενιαίο μέτωπο, όσο και οι «αριστεροί» στην Κ.Ε του ΚΚΜΒ που πέτυχαν την καθαίρεση του Inkpin από τη θέση του γενικού γραμματέα για λόγους ελλιπούς περιφρούρησης ευαίσθητων δεδομένων του κόμματος.³⁷⁰ Τελικά, οι διαπραγματεύ-

³⁶⁹ Andrew Thorpe, *ό.π.*, σσ. 126-29. Εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι ότι στην δική της κομματική ιστορία η Ν. Branson δεν κάνει ούτε μία αναφορά στις εσωκομματικές συγκρούσεις και στα αποτελέσματά τους μετά την 9^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ, προφανώς γιατί δέσμια του αντισταλισμού (όχι μόνο του δικού της αλλά και της ηγεσίας του ΚΚΜΒ στη δεκαετία του '80) θέλει να παρουσιάσει την γραμμή της «Τρίτης Περιόδου» σαν προϊόν μηχανικής επιβολής στο ΚΚΜΒ από την σταλινική ΚΔ.

³⁷⁰ Σε αυτή την ολομέλεια της Κ.Ε υπήρξαν και εκατέρωθεν μεταστροφές από την «αριστερή» και τη «δεξιά» πτέρυγα. Η πλέον αξιοσημείωτη είναι του γραμματέα της Κομμουνιστικής Νεολαίας W. Rust που ζήτησε μια γενικευμένη εκλογική συνεργασία με τους Εργατικούς. Ίσως, η εξήγηση της θεαματικής μεταστροφής ενός από τα πιο «υπεραριστερά» στελέχη του κόμματος σε όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου να οφείλεται στην άμεση, προσωπική επαφή που διατηρούσε ο Rust με το περιβάλλον του ίδιου του Στάλιν, ο οποίος τον Απρίλιο του 1928 συμβούλευσε προφορικά το γαλλικό Κ.Κ να κάνει ένα κοινό εκλογικό μέτωπο με τους Σοσιαλιστές και με όλους τους αριστερούς δημοκράτες, κάτι που δεν έγινε αποδεκτό από την ηγεσία του ΚΚΓ, μολοντί στην πράξη ορισμένες οργανώσεις της βάσης του ΚΚΓ προχώρησαν σε αμοιβαίες εκλογικές συμφωνίες με τους Σοσιαλιστές και τους Ριζοσπάστες για να αποτρέψουν την εκλογή των ακροδεξιών. Τούτο αναφέρεται στα απομνημονεύματα του στελέχους της ΚΔ Humbert Droz και σε περίπτωση που διασταυρωθεί από άλλου, θα είναι ένα ισχυρό πλήγμα για όσους χρεώνουν την γραμμή της «Τρίτης Περιόδου» -την οποία μάλιστα κρίνουν με τα πιο μελανά χρώματα- στον Στάλιν προσωπικά. Στα δημοσιευμένα έργα του Στάλιν μόνο έμμεσα μπορεί να επιβεβαιωθεί η εγκυρότητα της μαρτυρίας του Humbert Droz στο λόγο του Στάλιν στην Ολομέλεια της Κ.Ε του Κ.Κ (μπολσεβίκοι) στις 4 -12 Ιουλίου 1928, όπου ο Στάλιν διαφωνεί με εκείνους στην ΚΔ που θεωρούσαν πως δεν υπάρχουν ενδιάμεσες, εξαρτημένες χώρες με μέτριο επίπεδο καπιταλιστικής ανάπτυξης μεταξύ των καθυστερημένων αποικιών και των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών οικονομιών για τις οποίες είναι αναγκαία πριν την προλεταριακή δικτατορία ορισμένα «ενδιάμεσα σκαλοπάτια». Με το ίδιο πνεύμα ο Στάλιν υποστήριζε ότι ακόμη και στις πιο ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες δεν είναι απαραίτητη η χρήση των μέτρων του «πολεμικού κομμουνισμού» όπως έγινε στη Ρωσία. Πάντως, στην ομιλία του στην Ολομέλεια της κομματικής Επιτροπής της Μόσχας και της Επιτροπής Ελέγχου στις 19 Οκτωβρίου χαρακτήριζε όσους στην Αγγλία αρνούσαν την υπόδειξη ανεξάρτητων κομμουνιστών υποψηφίων ως ανθρώπους που «προσπαθούν να προσαρμόσουν τον κομμουνισμό στον σοσιαλδημοκρατισμό». Πρβλ. Andrew Thorpe, *ό.π.*, σσ. 130-32, E.H Carr, *ό.π.*, σσ. 367-9, 510-12, I.B Στάλιν, «Για το Πρόγραμμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς. (Λόγος της 5^{ης} Ιουλίου 1928)», «Ο Δεξιός Κίνδυνος στο Κ.Κ (Μπ.) της ΕΣΣΔ», *Άπαντα*, τόμος 11, εκδοτικό της Κ.Ε του ΚΚΕ, 1953, σσ. 168-72, 176-81, 257.

σεις με τους Cook και Maxton συνεχίστηκαν με πολλά πισωγυρίσματα μέχρι τις αρχές Νοεμβρίου, όταν πια οι δύο βασικοί συνομιλητές του ΚΚΜΒ αποφάσισαν να διακόψουν την πολιτική και κινηματική συνεργασία μαζί του. Το ίδιο έκανε συνολικά και η ηγεσία του ILP προβάλλοντας μάλιστα την διαγραφή των οπαδών του Τρότσκι από το ρωσικό Κ.Κ και την ΚΔ σαν ένα βασικό επιχείρημα της άρνησής της να συμπράξει με τους κομμουνιστές. Η τελική αποτυχία αυτού του εγχειρήματος ήταν και η ταφόπλακα του ελέγχου της καθοδήγησης του ΚΚΜΒ από τα πιο «δεξιά» ή μετριοπαθή στοιχεία. Στο εξής ο έλεγχος της καθοδήγησης του κόμματος πέρασε στην «αριστερή πτέρυγα», η οποία ήδη με το 6^ο Συνέδριο της Κομιντέρν στη διάρκεια του καλοκαιριού απολάμβανε της ομόθυμης στήριξης του διεθνούς καθοδηγητικού κέντρου του κομμουνιστικού κινήματος.

Οι προσανατολισμοί, οι συζητήσεις και οι τελικές αποφάσεις του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ, οι εξελίξεις στη Βρετανία, το πώς ασκήθηκε από την Κομιντέρν η πολιτική της «Τρίτης Περιόδου» και οι όποιες αλλαγές υπήρξαν στη διαμόρφωση της μετωπικής στρατηγικής του ΚΚΜΒ θα αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης της δεύτερης ενότητας της παρούσας εργασίας που χρονολογικά καλύπτει την περίοδο της μεγάλης παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης που εκδηλώθηκε στα 1929. Η επιλογή της πραγμάτευσης του 6^{ου} Συνεδρίου και όσων συμβάντων στο ΚΚΜΒ και την ΚΔ σχετίζονται με αυτό στην ενότητα που ασχολείται με το κραχ και τα αποτελέσματά του δεν θεωρείται από τον γράφοντα άτοπη από μεθοδολογική και πολιτική άποψη, παρά το ότι το 6^ο Συνέδριο προηγείται χρονολογικά της οικονομικής κρίσης για τους εξής λόγους: πρώτον, γιατί ο ίδιος ο κεντρικός κορμός των προβληματισμών και του πολιτικού σκεπτικού του συνεδρίου είχε στο επίκεντρο την επικείμενη μεγάλη οικονομική κρίση του καπιταλισμού, την οποία εξάλλου προέβλεψε με εκπληκτική ακρίβεια σε αντίθεση με τους αστούς οικονομολόγους, και τα καθήκοντα που απέρρεαν από αυτήν για το παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα. Κατά δεύτερο λόγο επειδή η ίδια η πολιτική της «Τρίτης Περιόδου» και του «σοσιαλφασισμού» δεν ήταν μια στατική θεωρητική σύλληψη που επικυρώθηκε δια παντός σε ένα συνέδριο, αλλά συνιστούσε μια έμπρακτη πολιτική απάντηση των Κ.Κ και της ΚΔ απέναντι στα οικονομικά προβλήματα, στην αντίδραση των δυνάμεων του κεφαλαίου και στις πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις που γέννησε το κραχ, και ως εκ τούτου αποτελούσε μια δυναμικά μεταβαλλόμενη πολιτική πραγματικότητα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΡΩΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η περίοδος κατά την οποία ουσιαστικά τέθηκαν οι βάσεις της δημιουργίας του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος στα 1919-20 με τα δύο πρώτα συνέδρια της Κομιντέρν είχε σαν κύριο χαρακτηριστικό την συνύπαρξη της επαναστατικής αισιοδοξίας με την αναμονή του άμεσου ξεσπάσματος ενός νικηφόρου γύρου προλεταριακών επαναστάσεων στη δυτική Ευρώπη, και της ανησυχίας από τις τεράστιες δυσκολίες που κλήθηκε να αντιμετωπίσει η νεαρή σοβιετική εξουσία στη Ρωσία σε συνθήκες οικονομικής καθυστέρησης, ολικής αποδιοργάνωσης της παραγωγής, εμφυλίου πολέμου και ξένης ιμπεριαλιστικής επέμβασης. Επομένως, τα κομμουνιστικά κόμματα της Ευρώπης όφειλαν να υλοποιήσουν δύο στόχους: από τη μια την παρο-

χή κάθε είδους δυνατής βοήθειας στο πρώτο εργατικό κράτος και από την άλλη την κατάληψη της εξουσίας στη χώρα τους, κάτι που για ελάχιστα (π.χ για το KPD) έμοιαζε σαν ένας σχετικά κοντινός στόχος ενώ για τα περισσότερα από τα Κ.Κ που συγκροτήθηκαν τότε σαν μια πιο μακρόχρονη προοπτική. Στη Βρετανία με το ιστορικό βάρος της ύπαρξης μιας εκτεταμένης εργατικής αριστοκρατίας λόγω της μακρόχρονης πρωτοκαθεδρίας της χώρας στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα, ενός σταθερού και σεβαστού στην κοινή γνώμη κοινοβουλευτικού συστήματος και ενός μαζικού εργατικού κινήματος με «οικονομίστικο» όμως χαρακτήρα και χωρίς ισχυρή σοσιαλιστική πολιτική παράδοση, η συγκεκριμένη διετία χαρακτηρίστηκε αφενός από την κορύφωση ενός αυθόρμητου, ριζοσπαστικού και αντιπολεμικού απεργιακού κινήματος και αφετέρου από τις προσπάθειες της συνένωσης των διάσπαρτων σοσιαλιστικών ομάδων, των αριστερών στοιχείων που βρίσκονταν μέσα και έξω από το Εργατικό κόμμα και των πιο μαχητικών, αντικαπιταλιστικών συνδικαλιστών που δραστηριοποιούνταν στις επιτροπές βάσης του εργατικού κινήματος (Shop Stewards) σε ένα κομμουνιστικό κόμμα. Οι διαδικασίες της ενοποίησης των παραπάνω δυνάμεων στο ΚΚΜΒ αποδείχθηκαν χρονοβόρες με πρώτο βασικό σταθμό το ιδρυτικό συνέδριο του κόμματος το καλοκαίρι του 1920 και ολοκληρώθηκαν στο Leeds το Γενάρη του 1921. Το ετερόκλητο δυναμικό του νέου κόμματος (λίγοι μαρξιστές διανοούμενοι και περισσότεροι σοσιαλιστές και πολιτικοί αγκιτάτορες (προπαγανδιστές) από τα «αριστερά» του Εργατικού Κόμματος, όπως και συνδικαλιστές από το κίνημα των Shop Stewards ουσιαστικά ενώθηκε στη βάση του κοινού ενθουσιασμού για τη ρωσική επανάσταση, όπως και της αλληλεγγύης προς τους Μπολσεβίκους και τη σοβιετική εξουσία, πράγμα που από νωρίς απέδειξε το ΚΚΜΒ μέσα από την αντιπολεμική και φιλοσοβιετική δράση του μέχρι να τελειώσει ο ρωσικός εμφύλιος και η δυτική ένοπλη αντεπαναστατική εκστρατεία. Η διάψευση των επαναστατικών προσδοκιών των Μπολσεβίκων για τη Δύση, η πίεση της ανοικοδόμησης της παραγωγικής βάσης της ΕΣΣΔ μετά τον τερματισμό των κύριων ένοπλων συγκρούσεων στο εσωτερικό της και η ανάγκη των νεαρών Κ.Κ να ριζώσουν στις χώρες τους και να πλατύνουν την μαζική τους επιρροή, υποχρέωσαν την Κομιντέρν να επεξεργαστεί μια πιο μακρόπνοη στρατηγική, ικανή να ανταποκριθεί τόσο στις ιδιαίτερες προκλήσεις που έπρεπε να αντιμετωπίσουν τα εθνικά Κ.Κ, όσο και στις άμεσες προτεραιότητες της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ. Αυτή ήταν η πολιτική του Ενιαίου Μετώπου στις διάφορες εκδοχές του με το ρωσικό Κ.Κ και τους Μπολσεβίκους ηγέτες να δίνουν τις βασικές κατευθυντήριες γραμμές του στο 3^ο και στο 4^ο Συνέδριο της Κομιντέρν, εφόσον τα υπόλοιπα Κ.Κ και ολιγάριθμα ήταν και ιδεολογικοπολιτικά πιο άπειρα και ως εκ τούτου πρόθυμα να ακολουθήσουν -όσο μπορούσαν- τις συμβουλές του κόμματος των Μπολσεβίκων, που επιπλέον το θαύμαζαν γιατί ήταν το μόνο που είχε κάνει μια επιτυχή επανάσταση.

Η ΚΔ ξεκινώντας από τη διαπίστωση ότι ο παγκόσμιος καπιταλισμός βρισκόταν στο στάδιο της προσωρινής σταθεροποίησής του, από το 3ο Συνέδριό της (22 Ιούνη-12 Ιούλη 1921) στο οποίο χαρακτήρισε η τακτική του Ενιαίου Μετώπου μέχρι και το 6ο, δεν παρουσίασε μια ομοιόμορφη ιδεολογικοπολιτική πορεία, όμως ο σταθερός συνεκτικός ιστός της πολιτικής της ήταν η ενδυνάμωση των Κ.Κ μέσα στο εργατικό και ευρύτερο μαζικό κίνημα και η ιδεολογική του ενότητα που πήρε τη μορφή της «μπολσεβικοποίησης».Στις

«Θέσεις για την παγκόσμια κατάσταση και τα καθήκοντα της Κομμουνιστικής Διεθνούς» που συζητήθηκαν στο 3^ο Συνέδριο έγινε αναλυτική αναφορά στην ανάγκη ανάπτυξης των αγώνων για τα άμεσα ζητήματα και τις μερικές διεκδικήσεις των εργαζομένων. Τα Κ.Κ δεν έπρεπε να περιοριστούν στην προπαγάνδα και την αγκιτάτσια, αλλά να δράσουν σαν πρωτοπορία σε κάθε μαζική οργάνωση και να μην απαρνηθούν την πάλη για τα άμεσα πρακτικά αιτήματα της εργατικής τάξης του μέχρι την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του προλεταριάτου. Η επαναστατική δράση έπρεπε να οργανωθεί γύρω από το σύνολο των αιτημάτων που βγαίνουν από τις μάζες και αυτές οι ξεχωριστές δράσεις συγχωνευόμενες σταδιακά θα σχημάτιζαν το ισχυρό ρεύμα της κοινωνικής επανάστασης υπό κομμουνιστική ηγεμονία. Η Κομιντέρν τοποθετούσε στον αγώνα για τις συγκεκριμένες διεκδικήσεις του προλεταριάτου, αιτήματα που στο σύνολό τους αμφισβητούσαν την αστική εξουσία, αποσκοπούσαν στην ιδεολογική χειραφέτηση του προλεταριάτου και χάρασσαν διάφορα στάδια της πάλης του εργατικού κινήματος μέχρι την επαναστατική ανατροπή με πυρήνα την κοινή μετωπική δράση με τη μάζα των εργατών που ακολουθούσαν τους ρεφορμιστές, ενίοτε ακόμη και με τους ηγέτες τους. Στο 4^ο Συνέδριο (7 Νοέμβρη- 3 Δεκέμβρη 1922) έγινε ένα ακόμη βήμα με την πρόταση της δημιουργίας Εργατικών Κυβερνήσεων στο φόντο της εμφάνισης της φασιστικής απειλής στην Ευρώπη. Οι σχετικές αντιπαραθέσεις στη διάρκεια του Συνεδρίου και οι «δεξιές» ή «αριστερές» αναγνώσεις αυτών των κατευθυντήριων γραμμών από τα διάφορα Κ.Κ δεν οφείλονταν μόνο στην ανωριμότητα τους αλλά στο ότι οι ιδιαίτερες συνθήκες δράσης τους και τα ειδικά προβλήματα που καλούνταν να λύσουν τα έσπρωχναν σε διαφορετικές εφαρμογές της ενιαιομετωπικής πολιτικής. Οι διαφορετικοί τρόποι υλοποίησης του Ενιαίου Μετώπου ευνοήθηκαν από τη δυσκολία τακτικής και άμεσης επικοινωνίας με την έδρα της ΚΔ στη Μόσχα, από τις αντιφατικές ενίοτε οδηγίες που η ΕΕΚΔ απέστειλε στα διάφορα εθνικά τμήματα και από την προσωπική παρέμβαση— συχνά με αμφιλεγόμενα αποτελέσματα— που ασκούσαν οι διάφοροι επίσημοι απεσταλμένοι της ΚΔ στα Κ.Κ (όπως ο Petrovsky στο ΚΚΜΒ), αλλά και οι σοβιετικοί διπλωματικοί και εμπορικοί επιτετραμμένοι. Εάν οι διαφορετικές μορφές που έλαβε το Ενιαίο Μέτωπο είχαν πολλές και διαφορετικές αιτίες, οι συστηματικές επικρίσεις αυτής της στρατηγικής και οι «αριστερές» αρνήσεις της οφείλονταν κατά κύριο λόγο σε έναν «αριστερισμό» μέσα στους κόλπους των Κ.Κ ο οποίος τροφοδοτούνταν σε πρώτη φάση από την Προφιντέρν, την Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή που είχε ιδρυθεί με πρωτοβουλία της Κομιντέρν στα 1921. Ο ρόλος της επί μακρόν θεωρείτο αμελητέος με την πλειονότητα των ιστορικών να την αντιμετωπίζουν σαν ένα απλό φερέφωνο της ΚΔ χωρίς ιδιαίτερη επιρροή στο εργατικό κίνημα, με μόνη εξαίρεση τον Carr που με τη διεισδυτική του ματιά πρώτος κατάλαβε ότι σε μια σειρά χωρών η παρέμβαση της ΚΔ περνούσε κατά κύριο λόγο μέσα από τους μηχανισμούς της Προφιντέρν, η οποία πια έχει αρχίσει να τυγχάνει της προσοχής ορισμένων ιστορικών. Από αυτούς η Προφιντέρν θεωρείται σαν η επιτομή των ενιαιομετωπικών προσπαθειών ακόμη και κόντρα στην ΚΔ, αλλά στην βρετανική περίπτωση γίνεται σαφές ότι στα 1921-22 τροφοδοτούσε μια σειρά από «αριστερίστικες» αντιδράσεις στο ΚΚΜΒ μέσω της συνδικαλιστικής πτέρυγας του κόμματος που προήλθε από το κίνημα των Shop Stewards και μετεξελίχθηκε στον κορμό του ΝΜΜ. Αυτός ο «αριστερισμός» που κατά κανόνα αξίωνε την αντικατάσταση των υπάρχοντων σωματείων από νέα, επανα-

στατικά ή από επιτροπές αγώνα ήταν κοινός τόπος των τμημάτων της Προφιντέρν σε πολλές χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής με ισχυρή παράδοση αναρχοσυνδικαλισμού και «επαναστατικού συνδικαλισμού», ενώ ήταν πολύ πιο περιορισμένος στην Ασία, όπου οι στοχεύσεις του Ενιαίου Μετώπου τόσο της ΚΔ όσο και της Προφιντέρν πήραν τη μορφή του εθνικού, δημοκρατικού, απελευθερωτικού μετώπου με αδιάλειπτη σταθερότητα και συνέχεια σε όλη την δεκαετία του '20. Για το ΚΚΜΒ το Ενιαίο Μέτωπο στα χρόνια 1921-25 πήρε τη μορφή της απόπειρας να ενταχθεί στο Εργατικό Κόμμα για να διεισδύσει στις μαζικές οργανώσεις του και του εγχειρήματος της πολιτικής υποστήριξης μιας εργατικής κυβέρνησης στη χώρα με κορμό το Εργατικό Κόμμα, αν και το τελευταίο πάντα συναντούσε τις αντιδράσεις των «αριστερών» στοιχείων στο εσωτερικό του και ενίοτε κάποιες ανάλογες επικρίσεις των καθοδηγητικών οργάνων της ΚΔ. Ενώ μέχρι την έκρηξη της Γενικής Απεργίας σε γενικές γραμμές η τότε ηγεσία του ΚΚΜΒ είχε κατορθώσει να τιθασεύσει τα πιο «αριστερά» στοιχεία μέσα στο κόμμα και στο ΝΜΜ, η επόμενη διετία έφερε στο προσκήνιο τις «αριστερές τάσεις» ή ώθησε προς τα «αριστερά» το ίδιο το ΚΚΜΒ, εξέλιξη που σημάδεψε αναλόγως και πολλά ακόμη Κ.Κ, την ίδια την ΚΔ και την Προφιντέρν λόγω της επιταχυνόμενης αντιδραστικοποίησης της σοσιαλδημοκρατίας, της προσωρινής ήττας της κινεζικής επανάστασης, της αντικομμουνιστικής καταστολής και των σχεδιασμών ένοπλης επίθεσης στην ΕΣΣΔ που όξυναν τις εσωτερικές διενέξεις του ρωσικού Κ.Κ και της μπολσεβίκικης ηγεσίας. Σε αυτήν την πορεία σημαντικός ήταν ο ρόλος της Κομμουνιστικής Νεολαίας και του διεθνούς καθοδηγητικού της επιτελείου. Μετά το 1923 όταν περιστέλλονται οι «υπεραριστερές» τάσεις της Προφιντέρν, η Κομμουνιστική Διεθνής Νέων και τα εθνικά της τμήματα φαίνεται ότι έγιναν ένα βασικό στήριγμα των «αριστερών» ή «αριστεριστικών» δυνάμεων όχι τόσο λόγω της εξάρτησής τους από τη Μόσχα, όσο επειδή εξέφραζαν μια νέα βάρδια της εργατικής τάξης με πολύ λιγότερους δεσμούς με το υπάρχον συνδικαλιστικό κίνημα σε σχέση με τις προπολεμικές γενιές. Ειδικά, στη Βρετανία αυτοί οι νέοι εργάτες, ανειδίκευτοι ή εργαζόμενοι σε νέες τεχνολογίες χωρίς δεσμούς με το επίσημο εργατικό κίνημα ή το Εργατικό κόμμα, ριζοσπαστικοποιημένοι από νωρίς μέσα στις γραμμές της Κομμουνιστικής Νεολαίας και εκτεθειμένοι σε μια σειρά διώξεων λόγω της δράσης τους στο αντιιμπεριαλιστικό και αντιπολεμικό κίνημα, κατέληξαν εύκολα στο συμπέρασμα ότι η παρουσία του Εργατικού κόμματος ήταν το κύριο εμπόδιο της προλεταριακής επανάστασης στη χώρα, κάτι που βαθμιαία γινόταν κτήμα και της ΚΔ στο βαθμό που το κομματικό και στελεχικό δυναμικό ανανεωνόταν από δυνάμεις της Νεολαίας.

Χαρακτηριστικά, στο 5ο (17 Ιούνη- 8 Ιούλη 1924) Συνέδριο της ΚΔ υιοθετήθηκε πιο φανερά το σχήμα του «σοσιαλφασισμού» (που ταύτιζε το φασισμό με τη σοσιαλδημοκρατία), η Εργατική Κυβέρνηση ταυτίστηκε με τη δικτατορία του προλεταριάτου, ενώ σύμφωνα με το 4ο Συνέδριο θα αποτελούσε τον προάγγελο της δικτατορίας του προλεταριάτου, το Ενιαίο Μέτωπο περιορίστηκε ως τακτική που θα εφαρμοζόταν «από τα κάτω» και υπήρξαν περιπτώσεις όπου εγκαταλείφθηκε η θέση του ενός συνδικάτου και προτιμήθηκε η γραμμή των «Κόκκινων Συνδικάτων». Σταδιακά η ΕΕΚΔ ειδικά με την 8^η και την 9^η Ολομέλειά της έδινε οδηγίες στα κομμουνιστικά κόμματα να δράσουν έχοντας για βασικό γνώμονα, ότι η διαχωριστική γραμμή στο πολιτικό επίπεδο περνά ανάμεσα στο ΚΚ από τη μια και στο σύνολο των άλλων κομμάτων από την άλ-

λη, τα οποία τα θεωρούσε ανεξαιρέτως κόμματα της αστικής τάξης. Αυτή η στρατηγική που τελικά αποκρυσταλλώθηκε στο 6^ο Συνέδριο της ΚΔ για την πλειονότητα των ιστορικών μελετητών έχει θεωρηθεί σαν μια αδιέξοδη γραμμή με καταστροφικά αποτελέσματα στην ανάπτυξη και στη μαζικοποίηση των ΚΚ και σαν αποτέλεσμα της ολοκλήρωσης της χειραγώγησης και του ελέγχου των εθνικών ΚΚ από τη σοβιετική ηγεσία και τον Στάλιν.

Βέβαια, τα πράγματα δεν ήταν τόσο απλά στο ΚΚΜΒ αφενός γιατί ήδη και πριν το 5^ο Συνέδριο υπήρξαν πολλές περιπτώσεις κομμουνιστών, απλών μελών και στελεχών, που έβλεπαν την πολιτική του Ενιαίου Μετώπου μέσα από την πλήρη και αμετάκλητη ρήξη με τη σοσιαλδημοκρατία ή που ερμήνευαν τη λογική της εργατικής κυβέρνησης με πνεύμα διαφορετικό από αυτό που προκύπτει από τις επίσημες αποφάσεις της ΚΔ, αφετέρου και στελέχη που ως τότε στήριζαν μια πιο «αριστερή» πολιτική διαφωνώντας με τους χειρισμούς της κυρίαρχης ηγετικής ομάδας σχετικά με την ένταξη του κόμματος στους Εργατικούς, όπως ο Pollitt, δεν πίστευαν ότι οι κομμουνιστές πρέπει να εγκαταλείψουν την από κοινού οργάνωση αγώνων με τη βάση του Εργατικού κόμματος, γι' αυτό και ο ίδιος διαφώνησε ανοικτά με την οδηγία της Ε.Ε της ΚΔ του Δεκεμβρίου 1924 που καλούσε στην ενθάρρυνση αριστερών διασπάσεων στους κόλπους των μαζικών οργανώσεων που πρόσκειντο στους Εργατικούς. Δεν επρόκειτο απλώς για τη διαφωνία ενός ηγετικού στελέχους που μέχρι τότε πρωτοστατούσε υπέρ μιας πιο «αριστερής» τακτικής, αλλά για έκφραση των προβληματισμών χιλιάδων εργατών που συμπαθούσαν το ΚΚΜΒ και είχαν ενταχθεί στο ΝΜΜ το οποίο στη 2^η συνδιάσκεψη (Αύγουστος 1925) του αριθμούσε 750.000 εργάτες από 200.000 που είχε πριν από ένα χρόνο. Τότε και το ΚΚΜΒ για πρώτη φορά πέτυχε μια αξιοσημείωτη αύξηση των μελών του στα 6.000 άτομα περίπου, κάτι που και η ΚΔ το έλαβε υπόψη της, γι' αυτό και τον Απρίλιο του 1925 με νέα οδηγία της ζητούσε την προσέγγιση του ΚΚΜΒ με τους αριστερούς Εργατικούς. Η σημασία του ΝΜΜ καταδείχθηκε στις μεγάλες απεργίες των ανθρακωρύχων από τον Ιούνιο ως τον Σεπτέμβριο του 1925 που πέτυχαν την καταβολή επιδομάτων από την κυβέρνηση για την κάλυψη των μισθολογικών περικοπών που επέβαλαν οι βιομήχανοι, γιατί η δράση του συμπάρεσυρε και πολλά σωματεία που ακολουθούσαν πιστά την πολιτική των Εργατικών. Ο απεργιακός αγώνας αποτέλεσε αφορμή για να φανούν οι παλινωδίες της ΚΔ στο ζήτημα της εργατικής κυβέρνησης καθώς διαδοχικά κείμενα της ΚΔ στους Βρετανούς έδιναν αντιφατικές συμβουλές : αρχικά το μανιφέστο της 5^{ης} Μάη τόνιζε ότι καμία εμπιστοσύνη δεν έπρεπε να δοθεί στους προδότες Εργατικούς, αλλά κατόπιν ο Ζηνόβιεφ με επιστολή του πρότεινε τη δημιουργία μιας «αληθινής εργατικής κυβέρνησης», απαντώντας στον εκπρόσωπο του ΚΚΜΒ στην ΚΔ J.T Murphy που σαν πολιτική διέξοδο του αγώνα έκρινε την κατάληψη της εξουσίας με γενική πολιτική απεργία για την οποία όμως πίστευε ότι το ΚΚΜΒ δεν ήταν έτοιμο λόγω του περιορισμένου μεγέθους του. Το μέγεθος της αντίφασης αναδεικνύεται από το ότι στο έργο του Ζηνόβιεφ «Ο Λενινισμός» που κυκλοφόρησε την ίδια περίοδο στη Ρωσία για να χτυπηθεί η ΝΕΠ, ο συγγραφέας του θεωρούσε «δεξιά παρέκκλιση τόσο τη ΝΕΠ στο εσωτερικό της ΕΣΣΔ, όσο και την προσληψη της εργατικής κυβέρνησης στο εξωτερικό από τους κομμουνιστές σαν κάτι διαφορετικό από την δικτατορία του προλεταριάτου. Ο αντίκτυπος της τελικής ήττας της Γενικής Απεργίας στα 1926 ήταν η κύρια

αιτία της ριζικής μεταστροφής της στρατηγικής του ΚΚΜΒ η οποία και συνέκλινε με πιο «αριστερές» κριτικές της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου και της Εργατικής Κυβέρνησης όπως αυτές διατυπώνονταν στην καθοδήγηση της Προφιντέρν και της Κομιντέρν. Η ψήφιση του «Νόμου περί των Επαγγελματικών Διεκδικήσεων» και του «Νόμου για τις συγκρούσεις στη βιομηχανία και στις συνδικαλιστικές ενώσεις» στα 1927 που όριζαν παράνομες τις γενικές απεργίες οι οποίες γίνονταν για πολιτικούς λόγους μάλλον παρά για οικονομικούς και απαγόρευαν κάθε απεργία των υπαλλήλων στις κυβερνητικές υπηρεσίες και το σχηματισμό απεργιακών φρουρών, προκάλεσαν διαφορετικές αντιδράσεις στα μέλη και στα στελέχη του ΚΚΜΒ. Η εκδικητική συμπεριφορά των εργοδοτών εκφράστηκε και με τις μαζικές απολύσεις χιλιάδων απεργών με αποτέλεσμα την απότομη αύξηση του δείκτη ανεργίας στο 14%, ενώ εκατοντάδες εργάτες που έδειξαν την πιο μαχητική διάθεση στη διάρκεια της απεργίας – κατά κανόνα επρόκειτο για κομμουνιστές ή για τους πιο αριστερούς ριζοσπάστες του Εργατικού κόμματος - έμειναν χωρίς δουλειά για χρόνια, καθώς τα ονόματά τους βρέθηκαν σε άτυπες λίστες προγραφών. Αυτή η νέα πραγματικότητα ώθησε τις δυνάμεις του ΚΚΜΒ σε πιο επιφυλακτικές στάσεις έναντι της μέχρι τότε ασκούμενης ενιαιομετωπικής πολιτικής. Άλλοι (π.χ Gallacher) έκριναν ότι η προσπάθεια πολιτικοποίησης της εργατικής δυσαρέσκειας για τη στάση του Εργατικού κόμματος με τη συγκρότηση ενός Αριστερού πολιτικού μετώπου όλων των αντιπολιτευόμενων την ηγεσία των Εργατικών, θα ήταν καταδικασμένη λόγω των θεσμικών και οργανωτικών μέτρων που έπαιρναν οι Εργατικοί για να περιθωριοποιήσουν στις μαζικές οργανώσεις τις πιο ριζοσπαστικές φωνές, ενώ άλλοι (π.χ Pollitt) έκλιναν προς την ολοκληρωτική αντιπαράθεση με το Εργατικό όμμα, καθώς μάλιστα τον Μάρτιο του 1927 διαγράφηκαν από το TUC 22 σωματεία και συνδικάτα που μετείχαν στο ΝΜΜ. Το διογκούμενο ρεύμα των οπαδών της ρήξης με τον βρετανικό πολιτικό και συνδικαλισμό ρεφορμισμό συναντήθηκε με την ολοένα και ισχυροποιούμενη τάση απόρριψης των μέχρι τότε ανοιγμάτων προς τους ηγέτες της διεθνούς σοσιαλδημοκρατίας μέσα στην ΚΔ λόγω ορισμένων σημειόντων περιστατικών στη διεθνή ταξική πάλη, όπως ήταν η συνθηκολόγηση του Κουομιντάγκ με τις δυνάμεις του ιμπεριαλισμού και της κινεζικής αντίδρασης ή ο παροπλισμός της αριστερής αυστριακής σοσιαλδημοκρατίας μπροστά στον φασιστικό κίνδυνο τον Ιούλιο του 1927. Απότοκα αυτής της συνάντησης ήταν η 8^η (Μάης 1927) και κυρίως η 9^η Ολομέλεια (Φλεβάρης 1928) της ΕΕΚΔ οι οποίες εν πολλοίς επικύρωσαν την «αριστερή στροφή» στο ΚΚΜΒ χωρίς να συνιστούν μια άνωθεν επέμβαση στο εσωτερικό του, όπως καταδεικνύεται από τη συμβιβαστική θέση της ΕΕΚΔ στην 9^η Ολομέλεια και από τη συνέχιση της εσωκομματικής διαπάλης στο ΚΚΜΒ ακόμη και μετά το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ (Ιούλιος 1928) που κατά γενική ομολογία θεωρείται το ορόσημο της «αριστερής στροφής» της ΚΔ. Πάντως, η στρατηγική του Ενιαίου Μετώπου ουσιαστικά δεν εγκαταλείφθηκε από το ΚΚΜΒ καθώς ακόμη και οι «αριστεροί» υποστήριζαν τις μετωπικές δράσεις με το National Left Wing Movement και την πρωτοβουλία των Maxton-Cook. Εκείνο που παραβλέπεται από την πλειονότητα των ερευνητών είναι ότι το ίδιο διάστημα η ΚΔ συνέχισε να υποστηρίζει ενιαιομετωπικές δράσεις από τα «πάνω» τόσο στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, όσο και στις χώρες της περιφέρειας όπου ακόμη και μετά την προσωρινή ήττα της κινεζικής επανάστασης η ΚΔ ποτέ δεν αμφισβήτησε την ανάγκη ενός Ενιαίου Μετώπου από τα «πάνω», το ο-

ποίο στις συνθήκες αυτών των χωρών ισοδυναμούσε με ένα εθνικό, δημοκρατικό απελευθερωτικό μέτωπο. Τουναντίον, τότε μέσα στους κόλπους της Προφιντέρν υποτροπίασαν οι παλιές, «υπεραριστερές τάσεις» που απηχούσαν τις θέσεις του «επαναστατικού συνδικαλισμού» και που επιθυμούσαν την υποκατάσταση των υπαρχόντων συνδικάτων από νέα, επαναστατικά, αφενός γιατί οι ριζοσπάστες συνδικαλιστές ένιωσαν περισσότερο από τους άλλους στο πετσί τους την εργοδοτική καταστολή και την εργασιακή εντατικοποίηση της περιόδου της προσωρινής καπιταλιστικής σταθεροποίησης, αφετέρου επειδή μια σειρά από στελέχη της Προφιντέρν ποτέ δεν ξέκοψαν εντελώς από το αναρχοσυνδικαλιστικό ιδεολογικό σύμπαν. Μολονότι η Προφιντέρν εκπαιδεύτηκε στην κομμουνιστική, μπολσεβικική στρατηγική, δεν μπόρεσε να απαλλαγεί πλήρως από τον αριστερισμό που τη χαρακτήριζε στα πρώτα χρόνια της ζωής της και αυτός ξαναγιγαντώθηκε στα 1927/28 όταν η ΚΔ και η ΕΣΣΔ βρέθηκαν αντιμέτωπες με μια σειρά αποτυχημένων μετωπικών πειραματισμών, διεθνών απειλών και εσωκομματικών συγκρούσεων μέσα σε πολλά Κ.Κ. Δεν είναι τυχαίο ότι στην «αριστερή στροφή» του ΚΚΜΒ, αντίθετα από ό,τι έχει υποστηρίξει η Ν. Fishman, πρωταγωνίστησαν τα πλέον σημαίνοντα συνδικαλιστικά κομματικά στελέχη με μακρά προϊστορία στο ΝΜΜ και ότι αυτή η στροφή κέρδιζε έδαφος από την αντικομμουνιστική δράση των Εργατικών και των αφεντικών στους χώρους δουλειάς. Ο Murphy τον Απρίλιο του 1927 στήριξε στην ΚΔ τις θέσεις των συνδικαλιστών του ΝΜΜ και στην 8^η ολομέλεια του προεδρείου της ΚΔ τον Μάιο εγκρίθηκε μια τακτική ολομέτωπης σύγκρουσης του ΚΚΜΒ με τους Εργατικούς με σκοπό την προκήρυξη γενικής απεργίας για την ανατροπή της κυβέρνησης των Συντηρητικών. Στις 7 Οκτωβρίου 1927 η εθνική εκτελεστική επιτροπή των Εργατικών κοινοποίησε τη διαγραφή 7 τοπικών ενώσεων του Εργατικού Κόμματος στο Λονδίνο και 3 ακόμη στην Ουαλλία, επειδή αρνήθηκαν να εφαρμόσουν τα μέτρα διαγραφής των κομμουνιστικών στοιχείων που είχε εισηγηθεί το Κογκρέσο του Γενικού Συμβουλίου των Συνδικάτων. Από τον Δεκέμβριο του 1927 μέχρι την ετήσια συνδιάσκεψη των Εργατικών του Οκτωβρίου του 1928 κλιμακώθηκε η επίθεση εναντίον των φιλοκομμουνιστών και των ριζοσπαστών του Αριστερού ρεύματος στο εσωτερικό του Εργατικού κόμματος και η διαγραφή όλων των σωματείων και των συνδικαλιστών που μετείχαν στο ΝΜΜ από το επίσημο εργατικό κίνημα με μοναδική εξαίρεση την ομοσπονδία ανθρακωρύχων της Σκωτίας, η οποία ομόφωνα αρνήθηκε να διακόψει τις επαφές της με το «μειοψηφικό κίνημα» και ανεξαρτητοποιήθηκε. Επί της ουσίας είχαν πια εξαντληθεί τα περιθώρια άσκησης μιας ενιαιομετωπικής πολιτικής από το ΚΚΜΒ με τον τρόπο που ασκούνταν ως τότε. Δηλαδή, και πριν την επίσημη στροφή της Κομιντέρν στην πολιτική που έμεινε γνωστή ως «Τάξη κατά Τάξης» τον Ιούλιο του 1928 στο 6^ο συνέδριο, το ΚΚΜΒ είχε οδηγηθεί σε μια ανάλογη στάση πιεζόμενο από το αστικό κράτος και το Εργατικό κόμμα, το οποίο μετά τη Γενική απεργία του 1926 όχι μόνο ολοκλήρωσε τη μεταστροφή της πολιτικής του φυσιογνωμίας σε αστικό κόμμα, αλλά και συστηματοποίησε τον οργανωτικό του μηχανισμό, επιβάλλοντας μια εσωτερική πειθαρχία στα μέλη και στις συνδεόμενες μαζί του μαζικές οργανώσεις της εργατικής τάξης με αποτέλεσμα να εκλείψει η παραδοσιακή ομοσπονδιακή δομή του Εργατικού κόμματος που βασιζόταν στους χαλαρούς δεσμούς των πολιτικών λεσχών, των σοσιαλιστικών ομάδων, των συνεταιρισμών και των συνδικάτων που το αποτελούσαν. Από αυτή την άποψη όντως είχαν παρέλθει οι

καιροί όπου οι υποδείξεις του Λένιν στα 1920 σχετικά με τη στρατηγική των κομμουνιστών στη Βρετανία θα μπορούσαν να εφαρμοστούν μέχρι κεραίας από το ΚΚΜΒ. Το στρατηγικό κενό που προέκυψε μέσα στις συνθήκες έντασης των διώξεων της αστικής τάξης και ξεσπάσματος της πιο βαθιάς κρίσης της καπιταλιστικής οικονομίας καλύφθηκε βαθμιαία με την μορφοποίηση της πολιτικής της «Τρίτης Περιόδου».

Β. Η στρατηγική του ΚΚΜΒ και της Κομιντέρν στο διάστημα από την αναμονή των νέων επαναστάσεων στην εδραίωση του Φασισμού στην Ευρώπη (1928/29-1935)

Β.1 Η Βρετανία στο διάστημα από τη μεγάλη οικονομική κρίση του παγκόσμιου καπιταλισμού στις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1929-1938)

Όπως προαναφέρθηκε στα 1928 το ΚΚΜΒ, αλλά και συνολικά η ΚΔ, βρέθηκαν σε ένα στρατηγικό αδιέξοδο, επειδή οι πολιτικές και συνδικαλιστικές τακτικές που βρίσκονταν στον πυρήνα της πολιτικής του Εννιάου Μετώπου δεν απέδωσαν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Οι διάφορες εναλλακτικές τακτικές και πολιτικές μετατοπίσεις που ακολούθησαν μορφοποιήθηκαν προπάντων κάτω από τη βαθιά πεποίθηση ότι ο καπιταλιστικός κόσμος έβαινε προς τη δύση του και ότι ένα νέο κύμα εργατικών επαναστάσεων και λαϊκών εξεγέρσεων ήταν επί θύραις, πράγμα που φάνηκε να επαληθεύεται όταν η παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία βρέθηκε στη δίνη της μεγάλης κρίσης που άρχισε με τη χρηματιστηριακή κατάρρευση στη Νέα Υόρκη τον Οκτώβριο του 1929 .

Το μεγάλο κραχ του 1929 ήταν απροσδόκητο για το αστικό επιχειρηματικό, πολιτικό και ιδεολογικό κατεστημένο που θεωρούσε ως θέσφατο το μόνιμο και σταθερό χαρακτήρα της καπιταλιστικής σταθεροποίησης μετά το 1922, αδυνατώντας να παραδεχτεί την κυκλική πορεία της καπιταλιστικής αναπαραγωγής που αντικειμενικά διαταράσσεται από περιοδικές οικονομικές κρίσεις διαφορετικού βάθους και διαφορετικής διάρκειας. Τα πρώτα συμπτώματα φάνηκαν στις Η.Π.Α στα μέσα του 1929 με τη συσσώρευση απούλητων εμπορευμάτων στις εμπορικές και εργοστασιακές αποθήκες, αλλά το υψηλό επίπεδο των τιμών προκαλούσε ακόμη αισιοδοξία στους κύκλους των χρηματιστών, μέχρι την εκδήλωση της κατάρρευσης των χρηματιστηριακών τιμών τον Οκτώβριο στη Νέα Υόρκη. Τα κύματα της κρίσης από την Αμερική εξαπλώθηκαν στην Ευρώπη και στον υπόλοιπο κόσμο, αφήνοντας ανεπηρέαστη μόνο την οικονομία της ΕΣΣΔ που παράλληλα είχε ξεκινήσει το πρώτο πενταετές πλάνο για τη σοσιαλιστική ανάπτυξη της στη βάση του συνδυασμού της μεγάλης κοινωνικοποιημένης βιομηχανίας με μια εκτεταμένη συνεταιριστική αγροτική παραγωγή.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση κράτησε με καταστροφικά αποτελέσματα μέχρι το 1933 ενώ οι συνέπειές της διήρκεσαν περισσότερο για τις οικονομίες των καθυστερημένων και εξαρτημένων χωρών στον διεθνή καταμερισμό εργασίας. Η βιομηχανική παραγωγή στις κυριότερες καπιταλιστικές χώρες έπεσε πάνω από το ένα τρίτο, επί παραδείγματι στον άνθρακα κατά 31%, στο χυτοσίδηρο κατά 64,8%, στο βαμβάκι κατά 26,7% και στο ατσάλι κατά 62,4%. Ενώ στις παλιότερες κρίσεις η πτώση της παραγωγής κατά 10-15% εθεωρείτο μεγάλη, η κρίση στα 1929-33 παρέλυσε τουλάχιστον το μισό και σε πολλές περιπτώσεις τα δύο τρίτα του παραγωγικού δυναμικού των σημαντικότερων βιομηχανικών κλάδων, ώστε στον μέσο όρο ο παγκόσμιος όγκος βιομηχανικής παραγωγής έπεσε στα επίπεδα του 1908-9 και για κάποιες χώρες ακόμη περισσότερο: η βιομηχανία των Η.Π.Α έπεσε στα επίπεδα του 1905-6 και η βιομηχανία της Βρετανίας και της Γερμανίας στα επίπεδα του 1896-97. Ακόμα και στα 1933 που οι τιμές άρχισαν να ανεβαίνουν, η βιομηχανική παραγωγή δεν είχε επανέλθει στα προ κρίσης επίπεδα και χρειάστηκαν άλλα δύο ως τρία χρόνια για να επανακάμψει. Η ασυνήθιστη για τα μέχρι τότε δεδομένα ένταση της κρίσης προκλήθηκε από την κυριαρχία των μονοπωλίων. Στο προμονοπωλιακό στάδιο η πτώση των τιμών των βιομηχανικών εμπορευμάτων κατά τη διάρκεια των περιοδικών κρίσεων υπερπαραγωγής βαθμιαία επέτρεπε την αύξηση της κατανάλωσης από νέες αγορές με αποτέλεσμα και τη βαθμιαία αποκατάσταση της εργοστασιακής παραγωγής. Όμως, στα 1929-33 τα μονοπώλια στους βιομηχανικούς κλάδους προσπαθούσαν να κρατήσουν τεχνητά τις τιμές σε υψηλό επίπεδο, διευρύνοντας με αυτόν τον τρόπο το απότομο άνοιγμα της ψαλίδας των τιμών ανάμεσα στα προϊόντα των μονοπωλιακών και των μη μονοπωλιακών κλάδων (πρωταρχικά στα είδη τροφίμων), ώστε να εμποδίζεται η απορρόφηση των εμπορικών περισσευμάτων και να καταστραφούν οι χώρες που παρήγαγαν πρώτες ύλες και τρόφιμα λόγω της απότομης μείωσης των τιμών των αγροτικών εξαγωγικών προϊόντων τους. Η συνακόλουθη χρεοκοπία πολλών χωρών από την αδυναμία αποπληρωμής των δανείων τους συνεπαγόταν την πτώση της αγοραστικής δυνατότητας του πληθυσμού τους και αυτό συμπίζεε περαιτέρω τις βιομηχανικές εξαγωγές των ανεπτυγμένων κρατών. Το αποτέλεσμα ήταν η μείωση του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου στο ένα τρίτο των προηγούμενων συναλλαγών και η ένταση των κρατικών τελωνειακών δασμών- κάτι που ήδη είχε παρατηρηθεί από τα χρόνια της καπιταλιστικής σταθεροποίησης- ώστε από τον Ιούνιο του 1931 ως τον Απρίλιο του 1932 76 χώρες επέβαλαν νέους τελωνειακούς δασμούς, περιόρισαν τη χορήγηση συναλλάγματος για την αγορά εισαγόμενων αγαθών ή απαγόρευσαν ανοιχτά τις εισαγωγές. Το απότοκο ήταν η μεγάλη υποτίμηση του νομίσματος σε 56 κράτη με τη Βρετανία να εγκαταλείπει τον «χρυσό κανόνα» το φθινόπωρο του 1931, γεγονός που οδήγησε τα νομίσματα στα βρετανικά dominions και στις Σκανδιναβικές χώρες σε μια αναπροσαρμογή της αξίας τους προς τα κάτω, ακολουθώντας τη στερλίνα. Η εγκατάλειψη του «χρυσού κανόνα» και από το δολλάριο στα 1933 προξένησε νέο κύμα παγκόσμιου πληθωρισμού.

Οι αστικές κυβερνήσεις στην προσπάθειά τους να βοηθήσουν τα μεγάλα τραπεζικά και τα πιστωτικά ιδρύματα να ανακάμψουν χορηγούσαν δάνεια, πιστωτικές εγγυήσεις και συμφωνούσαν παραγγελίες κυρίως στα μεγάλα πολεμικά εργοστάσια, ενώ οι Η.Π.Α τον Ιούνιο του 1931 κήρυξαν για ένα χρόνο χρεοστάσιο για τα διακρατικά χρέη και τις πολεμικές επανορθώσεις και με δική τους πίεση στη διάσκεψη της Λωζάννης τον Ι-

ούλιο του 1932 αποφασίστηκε να εξαγοράσει η Γερμανία τις υποχρεώσεις της ύψους 3 δισεκατομμυρίων χρυσών μάρκων με προθεσμία απόσβεσης των χρεωστικών ομολόγων της εξαγοράς τα 15 χρόνια. Στο μεταξύ η εργατική τάξη, οι αγρότες και τα μικροαστικά στρώματα σε όλες τις χώρες υπέφεραν από την οικονομική ανέχεια και την εξαθλίωση εξαιτίας του υψηλού πληθωρισμού και της μεγάλης ανεργίας, καθώς στις αρχές του 1932 καταγράφηκαν επίσημα 26.000.000 στις καπιταλιστικές χώρες χωρίς να υπολογιστούν όσοι υποαπασχολούνταν για μια ή δύο μέρες την εβδομάδα. Η οικονομική δυσαρέσκεια των μαζών γρήγορα μετουσιώθηκε σε πολιτική δυσαρέσκεια και σε κοινωνική αμφισβήτηση που μαζικοποιούσε τους εργατικούς, συνδικαλιστικούς αγώνες, τις αγροτικές διαμαρτυρίες και ενίσχυσε τόσο το κομμουνιστικό κίνημα στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, όσο και το εθνικοαπελευθερωτικό στις αποικίες. Από το άλλο μέρος η κοινωνική και πολιτική αστάθεια δυνάμωσε τις τάσεις του μονοπωλιακού κεφαλαίου να εγκαταλείψει τις κοινοβουλευτικές μορφές διακυβέρνησης και να τις αντικαταστήσει με τις διάφορες μορφές φασιστικής δικτατορίας για να συντριβεί οριστικά το εργατικό κίνημα και ο φόβος μιας επικείμενης κομμουνιστικής επανάστασης, αλλά και αποσταθεροποίησε τις διεθνείς σχέσεις καθώς ορισμένα ιμπεριαλιστικά κράτη διείδαν σαν μόνη διέξοδο από την κρίση μια νέα ένοπλη ανακατανομή των σφαιρών επιρροής, ερχόμενα σε ευθεία σύγκρουση με τους νικητές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.³⁷¹

Στη Βρετανία όπου με ασθμαίνοντες ρυθμούς ο όγκος της βιομηχανικής παραγωγής μόλις και μετά βίας έφτασε στο προπολεμικό επίπεδο στα 1929 η μεγάλη οικονομική κρίση στα τέλη του έτους και στις αρχές του 1930 αγκάλιασε όλους τους κλάδους της εθνικής οικονομίας με την παραγωγή χυτοσίδηρου, χάλυβα και ηλεκτρικών ειδών να πέφτει στο μισό, τις ναυπηγήσεις να περιορίζονται κατά 88% και τις παραγγελίες μηχανών να μειώνονται κατά τα δύο τρίτα. Η παραγωγή άνθρακα και υφασμάτων περιορίστηκε κατά 35-40% και μέχρι το 1932 τα εγχώρια αγροτικά προϊόντα υποτιμήθηκαν κατά 34%, χωρίς αυτό να βελτιώσει καθόλου το βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων οι οποίοι είτε έβλεπαν τα ημερομίσθια τους να συρρικνώνονται, είτε πλαισιώναν ως απολυμένοι κατά χιλιάδες τον εφεδρικό στρατό εργασίας. Στα 1932 η ανεργία είχε φτάσει το 22% του συνόλου του εργατικού δυναμικού με πάνω από 3.000.000 απολυμένους, ενώ σε ορισμένους κλάδους όπως η μεταλλουργία, η ανθρακοβιομηχανία και οι ναυπηγήσεις το ποσοστό των ανέργων πλησίαζε το 61%. Η κρίση αγκάλιασε και την αγροτική οικονομία με τις τιμές των παραγόμενων στη Βρετανία αγροτικών αγαθών να πέφτουν μεταξύ των ετών 1930-32 κατά 34%. Στα 1930 η Βρετανία ήταν η χώρα της Ευρώπης με τον μεγαλύτερο δείκτη ανεργίας. Ιδιαίτερα επλήγη το εξωτερικό εμπόριο και το δημοσιονομικό και πιστωτικό σύστημα, γιατί οι εμπορικές συναλλαγές με το εξωτερικό μέχρι το 1931 είχαν περιοριστεί κατά 50% και για πρώτη φορά τότε έκλεισε με παθητικό όχι μόνο το εμπορικό ισοζύγιο, αλλά και το ισοζύγιο πληρωμών με την αξία της στερλίνας να πέφτει κατά 30% περίπου, πράγμα που ανάγκασε την κυβέρνηση στις 21 Σεπτεμβρίου 1931 να την αποσυνδέσει επίσημα από τον «χρυσό κανόνα», υποτιμώντας την τιμή της

³⁷¹ Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ., *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π., σσ. 246-50, Ε. Hobsbawm, *Η Εποχή των Ακρών. Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-91*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1999, σσ. 118-33, Γ. Μαργαρίτης, *Πλημμυρίδα και Άμπωτη. Ο ευρωπαϊκός 20^{ος} αιώνας*, ό.π., σσ. 305-09.

από τα 4,86 στα 3,40 δολάρια.³⁷² Στις κυριότερες βιομηχανικές περιοχές του Λανκασάιρ, της Ουαλλίας και της Σκωτίας ολόκληροι οικισμοί ερημώθηκαν, εγκαταλελειμμένοι από τους άνεργους εργάτες και τις οικογένειες τους και όπως ήταν αναμενόμενο σημειώθηκε μια σημαντική άνοδος του απεργιακού κινήματος, ώστε από το 1930 μέχρι το 1933 έγιναν 1430 απεργίες στις οποίες συμμετείχαν 1.260.000 εργαζόμενοι και χάθηκαν 18.000.000 εργατοώρες.³⁷³

Η πολιτική των Εργατικών και στην πρώτη και στη δεύτερη θητεία τους (1929-31) ελάχιστα διέφερε από αυτή των Συντηρητικών παρά τη θεσμοθέτηση κάποιων κοινωνικών μεταρρυθμίσεων εξαιτίας της πίεσης του εργατικού κινήματος. Παράλληλα, η κυβέρνηση των Εργατικών αποκατέστησε τις διπλωματικές σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση αναγνωρίζοντας de jure στα 1924 το πρώτο εργατικό κράτος και στέλνοντας στη Μόσχα πρέσβεις τους οποίους ο Συντηρητικός πρωθυπουργός Baldwin ανακάλεσε στο διάστημα 1927-29. Πάντως, η κυβέρνηση του Mac Donald δεν υλοποίησε τις πιο βασικές προεκλογικές της εξαγγελίες, όπως ήταν η εφαρμογή της επτάωρης εργάσιμης μέρας στα ορυχεία και η παροχή αυξήσεων στους μισθούς και στα επιδόματα των ανέργων. Μόνο η αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων με την ΕΣΣΔ και μια σχετική διαφοροποίηση της στάσης της στην εξωτερική πολιτική συνιστούσαν απόκλιση από τις κυβερνητικές πρακτικές των Συντηρητικών. Το 1931 οι Εργατικοί με συντακτικό νόμο (ο λεγόμενος «χάρτης του Ουεστμίνστερ») επικύρωσαν την παραχώρηση πλήρους νομικής ισοτιμίας με τη μητρόπολη στις αυτοκυβερνώμενες κτήσεις (dominions) της Αυτοκρατορίας σε μια προσπάθεια να χαλιναγωγήσουν τις αυτονομιστικές τάσεις διαφόρων τμημάτων της Αυτοκρατορίας και σε αυτή την πολιτική κατάσταση γνώρισε η χώρα στα τέλη του 1931 τις οικονομικές αναταράξεις που απελευθέρωσε η κρίση του 1929 στην Αμερική. Με αυτόν τον «χάρτη» δόθηκε το δικαίωμα στις αποικιακές κτήσεις να ρυθμίζουν ανεξάρτητα τα ζητήματα της εσωτερικής πολιτικής, να έχουν μεγαλύτερη αυτονομία στα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής ανταλλάσσοντας διπλωματικούς αντιπροσώπους με άλλες χώρες και να μετέχουν σε διεθνείς συμφωνίες.³⁷⁴ Ταυτόχρονα, η Βρετανία ίδρυσε το μπλοκ της στερλίνας συνενώνοντας γύρω της εκτός από τις χώρες της νέας «Βρετανικής Κοινοπολιτείας» και όλες εκείνες τις χώρες που το εθνικό τους νόμισμα εξαρτιόταν από τη στερλίνα, δηλαδή την Πορτογαλία, την Αργεντινή και τα Σκανδιναβικά κράτη, προκειμένου να προστατεύσει τη βρετανική βιομηχανική παραγωγή από το ξένο ανταγωνισμό. Η κατεστημένη δημοσιονομική ορθοδοξία απαιτούσε από τις κυβερνήσεις να εξασφαλίζουν έναν ισορροπημένο προϋπολογισμό παρά έναν ελλειμματικό από τις διογκωμένες δαπάνες για τα δημόσια έργα, κάτι που εξέφραζε την παραδοσιακή οικονομική κρατική πολιτική του βρετανικού κεφαλαίου και το οποίο σαφώς περιόριζε και το εύρος της ασκούμενης από τους Εργατικούς πολιτικής ούτως ώστε το κυβερνητικό τους έργο να παρουσιάζει μικρές διαφορές από το έργο των κυ-

³⁷²Stephen Constantine, *Unemployment in Britain between the Wars*, ό.π., σσ.66-70, Roderick Floud- Dierdre Mc Closkey, *The economic history of Britain since 1700. Volume 2: 1860-1939*, ό.π.,σσ.299-301, 358-59, Neil Buxton-Derek Howard Aldcroft, *British industry between the wars. Instability and industrial development 1919-1939*, Scolar Press, London 1979, σσ. 80-82.

³⁷³E.J Hobsbawm, *Industry and Empire. An Economic History of Britain since 1750*, Weidenfeld and Nicolson, London 1968, σσ. 179-92, Francois Bedarida, *A Social History of England 1851-1975*, Methuen, London and New York 1976, σσ. 178-80, John Stevenson, *British Society 1914-45. The Pelican Social History of Britain*, Penguin Books 1984, σσ. 268-72.

³⁷⁴A.P.J Taylor, ό.π.,σσ. 347-49.

βερνητικών προκατόχων τους. Λόγω της ραγδαίας αύξησης των ανέργων των οποίων ο αριθμός είχε ξεπεράσει τα δύο εκατομμύρια στις αρχές του 1931, το προβλεπόμενο έλλειμμα του προϋπολογισμού του 1932 είχε φτάσει τις 120.000.000 λίρες και η επιτροπή που συστάθηκε για την εξεύρεση τρόπων αντιμετώπισης απλώς πρότεινε περικοπές των δημοσίων δαπανών κατά 96.500.000 λίρες από τις οποίες οι 67.000.000 θα προέρχονταν από τη μείωση των επιδομάτων ανεργίας, κάτι που αποτελούσε αιτία πολέμου για τα εργατικά συνδικάτα. Γι' αυτό η κυβέρνηση μείωσε το συνολικό ποσό των περικοπών των επιδομάτων σε 56.000.000 λίρες χωρίς να ικανοποιήσει ούτε το TUC, που θεώρησε ότι το ποσό ήταν ούτως ή άλλως τεράστιο, ούτε τη συντηρητική αντιπολίτευση που κατηγορήσε την κυβέρνηση για «υπερβολική υποχωρητικότητα» απέναντι στην εκλογική της πελατεία, τα συνδικάτα δηλαδή, με τρόπο «επιζήμιο για το εθνικό συμφέρον». Όταν η Τράπεζα της Αγγλίας υποτίμησε την τιμή της λίρας, η κυβέρνηση εξήγγειλε τη νέα μείωση των επιδομάτων κατά 20.000.000 λίρες προκειμένου να αποσοβηθεί ο κίνδυνος νέας υποτίμησης του νομίσματος, κάτι που προκάλεσε τις θορυβώδεις διαμαρτυρίες των εργατικών ομοσπονδιών και τη διάσπαση του ίδιου του υπουργικού συμβουλίου. Στις 24 Αυγούστου 1931 ο πρωθυπουργός Mac Donald ανακοίνωσε ότι κατόπιν συζητήσεων του με το βασιλιά αποφάσισε να ηγηθεί μιας «Εθνικής Κυβέρνησης» στην οποία θα συμμετείχαν Συντηρητικοί και Φιλελεύθεροι. Από τα παλιό υπουργικό συμβούλιο των Εργατικών τρεις παρέμειναν στο πολιτικό τους αξίωμα στο νέο κυβερνητικό σχήμα, ενώ το Εργατικό κόμμα με επικεφαλής τον Henderson και οι ενταγμένες σε αυτό ομοσπονδίες τους διέγραψαν το Σεπτέμβριο.³⁷⁵

Η νέα Εθνική Κυβέρνηση ήταν σε μεγάλο βαθμό προϊόν της βασιλικής πρωτοβουλίας καθώς ο Γεώργιος Ε΄ έπεισε τον Mac Donald να παραμείνει πρωθυπουργός με τους ηγέτες των Συντηρητικών και των Φιλελεύθερων Baldwin και H. Samuel αντίστοιχα να καταλαμβάνουν απλές υπουργικές θέσεις, καθώς υπήρχε η αίσθηση ότι ο πρώην Εργατικός πρωθυπουργός, αξιοποιώντας τους κρυφούς και φανερούς δεσμούς του με τη συνδικαλιστική γραφειοκρατία του Εργατικού κόμματος, θα μπορούσε καλύτερα να συμβάλει στη χειραγώγηση των εργατικών σωματείων. Παρ' όλα αυτά, η αρχική εμπιστοσύνη προς τη νέα κυβέρνηση εξανεμίστηκε όταν εξεγέρθηκαν οι ναύτες που στάθμευαν στο Invergordon της Σκωτίας (12 Σεπτεμβρίου 1931) διαμαρτυρόμενοι για τις περικοπές στους μισθούς τους. Τελικά, η κυβέρνηση υποχώρησε μερικώς μειώνοντας τους μισθούς των ναυτών κατά 10% αντί κατά 25% όπως σχεδίαζε. Την πολιτική κρίση επακολούθησε και η νομισματική με νέα ανατροπή της ισοτιμίας της λίρας που οδήγησε στην εγκατάλειψη της αντιστοιχίας της με το χρυσό στις 21 Σεπτεμβρίου 1931. Η πολιτική και δημοσιονομική αστάθεια σε συνθήκες κοινωνικής και οικονομικής κρίσης οδήγησε την κυβέρνηση σε νέες εκλογές στα τέλη του 1931 που χαρακτηρίστηκαν ως η πιο εντυπωσιακή μεταστροφή ψηφοφόρων στη μέχρι τότε βρετανική κοινοβουλευτική ιστορία. Η καταμέτρηση των ψήφων έφερε την Εθνική Κυβέρνηση να έχει κερδίσει 493 έδρες με 473 από αυτές να ανήκουν στους Συντηρητικούς και τις 13 οι «εθνικοεργατικοί» του Mac Donald, ενώ η αντιπολίτευση πήρε 61 έδρες εκ των οποίων οι Εργατικοί κέρδισαν τις 52.³⁷⁶ Η νίκη των Συντηρητικών βασίστηκε βέβαια

³⁷⁵W.A Speck, *A Concise History Of Britain 1707-1975*, ό.π.,σσ. 200-01, G.D.H Cole, ό.π.,σσ. 259-62, Robert Blake, ό.π.,σσ. 153-57, C.L Mowat, ό.π.,σσ. 379-82, 390-98.

³⁷⁶A.P.J Taylor, ό.π.,σσ. 368-9.

τόσο στις «παραμορφωτικές επιδράσεις» του εκλογικού συστήματος όπως και στο γεγονός πως μόνο οι Tories (Συντηρητικοί) κατέβηκαν ενωμένοι στην εκλογική αναμέτρηση, όσο και στη φοβία του «κομμουνιστικού κινδύνου» που διακατείχε το σύνολο της αστικής τάξης και των μεσαίων στρωμάτων ανεξάρτητα των πολιτικών τους παραδόσεων, πράγμα που ενίσχυε τους Συντηρητικούς να εμφανίζονται σαν το μόνο αξιόπιστο πολιτικό ανάχωμα μπροστά στον «κόκκινο κίνδυνο». Και τούτο επειδή οι μεν Εργατικοί είχαν διασπαστεί σε αυτούς που υποστήριζαν την Εθνική Κυβέρνηση και σε αυτούς που διαφωνούσαν με την απροκάλυπτη σύμπλευση του Εργατικού κόμματος με τις «καθαρές» αστικές πολιτικές δυνάμεις, οι δε Φιλελεύθεροι μαστίζονταν από την έριδα μεταξύ των υποστηρικτών του Samuel που τάσσονταν στο πλευρό των Συντηρητικών όσον αφορούσε την αναγκαιότητα εισαγωγής μιας προστατευτικής δασμολογικής πολιτικής και των οπαδών του ελεύθερου εμπορίου, ενώ στο μεταξύ υπήρχε και μια μικρότερη ομάδα υπό τον Lloyd George, οι οποίοι ήταν κατηγορηματικά εναντίον της σύμπραξης με την Εθνική Κυβέρνηση, θεωρώντας ότι αυτή η επιλογή θα οδηγούσε στην ιστορική εξαφάνιση του παραδοσιακού Φιλελευθερισμού από τις κραταιές δυνάμεις του ενισχυμένου Συντηρητισμού και των νέων, αστικοποιημένων Εργατικών. Επί της ουσίας οι Συντηρητικοί, ο «Εθνικοί Φιλελεύθεροι» και οι «Εθνικοί Εργατικοί» δεν κατέβασαν στις περισσότερες εκλογικές περιφέρειες αντίπαλους υποψηφίους, κάτι που δείχνει ότι το Εργατικό κόμμα δεν υπέστη την πολιτική συντριβή που υποθέτει κανείς ότι συνεπαγόταν το τελικό βουλευτικό του κέρδος, καθώς συγκέντρωσε 6.649.630 ψήφους, 1.739.882 λιγότερους από το σύνολο των ψήφων που πήραν οι Εργατικοί το 1929. Εντούτοις, επρόκειτο για πολιτική ήττα της μέχρι τότε ασκούμενης πολιτικής από πλευράς των Εργατικών εφόσον ένα σημαντικό μέρος των απωλειών διοχετεύθηκε προς τους υποψηφίους της Εθνικής Κυβέρνησης, αλλά και για ένα σοβαρό βήμα προς τη σταθεροποίηση του αστικού πολιτικού συστήματος στο βαθμό που η μεγάλη μάζα των αποστασιοποιημένων Εργατικών ψηφοφόρων δεν στράφηκε προς τα αριστερά των Εργατικών, προς το βρετανικό Κομμουνιστικό Κόμμα το οποίο συγκέντρωσε 74.824 ψήφους. Αφού ο ισχυρότερος πόλος εντός της Εθνικής Κυβέρνησης ήταν οι Tories, επόμενο ήταν να ακολουθηθεί η οικονομική πολιτική που ήθελαν τα τμήματα του μονοπωλιακού κεφαλαίου που ζητούσαν ενίσχυση του κρατικού προστατευτισμού και που στήριζαν τους Συντηρητικούς. Έτσι, το 1932 ψηφίστηκε ο «Νόμος για τις Εισαγωγές» (Imports Act) που επέβαλε δασμούς στα περισσότερα εισαγόμενα είδη με εξαίρεση τις ακατέργαστες πρώτες ύλες, τα τρόφιμα και τα προϊόντα που διακινούνταν μεταξύ των διαφορετικών τμημάτων του Ηνωμένου Βασιλείου, κάτι που έθιξε σημαντικό μέρος των αστικών τάξεων από τις αυτοκρατορικές κτήσεις, γι' αυτό και υπήρξε σύγκρουση τον επόμενο χρόνο μεταξύ Λονδίνου και dominions στην αυτοκρατορική διάσκεψη της Οττάβα του Καναδά. Εκεί τον Αύγουστο του 1932 συμφωνήθηκαν κατόπιν έντονων διαφωνιών οι δασμολογικές προτιμήσεις στην εισαγωγή των αγγλικών εμπορευμάτων στις αγορές των dominions, όπως και των εμπορευμάτων των dominions στη βρετανική αγορά.³⁷⁷ Αποτέλεσμα των αποφάσεων της διάσκεψης ήταν και η μονομερής από την Αγγλία καταγγελία της εμπορικής συμφωνίας με τη Σοβιετική Ένωση στις 17 Οκτωβρίου. Αυτές οι προστριβές μαζί με την πίεση του εργατικού κινήματος, το οποίο εκτός από τις απερ-

³⁷⁷ A.P.J Taylor, ό.π.,σσ. 411-15, P.J Cain-A.G Hopkins, *British Imperialism: Crisis and Deconstruction, 1914-90*, Longman 1993, σσ. 83-85.

γίες εκφράστηκε στα 1932 και με τις δυναμικές «πορείες πείνας» των ανέργων με συμμετοχή περισσότερων από 100.000 ανθρώπων, οδήγησαν σε πολιτικές ανακατατάξεις, στην αποχώρηση των Φιλελευθέρων του Samuel από την Εθνική Κυβέρνηση και στην προσχώρηση τους στην αντιπολίτευση στα 1933. Η κυβέρνηση προσπάθησε να τιθασεύσει το εργατικό κίνημα ψηφίζοντας στα 1934 το «Νόμο περί Ανταρσίας» που προέβλεπε την ποινή της φυλάκισης για την αντιπολεμική και αντικυβερνητική προπαγάνδα.³⁷⁸ Παράλληλα, ολοένα και περισσότερο οι κυβερνητικές εντολές υποκαθιστούσαν τη νομοθετική δράση της βουλής και αυτή η ενίσχυση του κατασταλτικού και εκτελεστικού βραχίονα της αστικής εξουσίας προχωρούσε μαζί με τη στενότερη άμεση διαπλοκή κράτους και επιχειρηματιών, καθώς το ίδιο διάστημα από του 90 νέους εισαγγελέεις που διόρισε η κυβέρνηση, οι 60 ήταν διευθυντές διαφόρων μετοχικών εταιρειών και οι 15 κατείχαν το αξίωμα του διευθυντή στις έξι μεγαλύτερες τράπεζες της χώρας. Οι ισχυροί κύκλοι των χρηματιστών του City, η Ομοσπονδία των Βρετανών βιομηχάνων και οι πιο επιφανείς παράγοντες των Συντηρητικών εκθείαζαν δημόσια τη χιτλερική Γερμανία, πίεζαν την Εθνική Κυβέρνηση να συνεννοηθεί με τους Ναζί της Γερμανίας και το στρατοκρατικό καθεστώς της Ιαπωνίας για να συντρίψουν τόσο τη Σοβιετική Ένωση, όσο και το ευρύτερο απελευθερωτικό κίνημα των λαών της Ασίας. Τα αγγλικά μονοπώλια εφοδίαζαν σε πλατιά κλίμακα τη ναζιστική Γερμανία με πρώτες ύλες, όπως χαλκό, νίκελ και αλουμίνιο και για τη χρηματοδότηση αυτών των παραγγελιών η Τράπεζα της Αγγλίας χορήγησε τον Δεκέμβριο του 1934 στη γερμανική Κεντρική Τράπεζα πίστωση 750.000 λιρών στερλινών. Εξάλλου, ενθαρρύνοντας το βρετανικό κεφάλαιο και η κυβέρνησή του την επαναστρατιωτικοποίηση της Γερμανίας ως «προμαχώνα κατά του μπολσεβικισμού» δεν αντέδρασαν καθόλου οι Βρετανοί κυβερνώντες, όταν το Μάρτιο του 1935 καθιερώθηκε στη Γερμανία η υποχρεωτική στρατιωτική θητεία, αν και τούτο αποτελούσε κατάφορη παραβίαση της συνθήκης των Βερσαλλιών του 1919. Φυσικά, η γενικότερη αντισοβιετική εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης Mac Donald ενίσχυε τις επεκτατικές βλέψεις των φασιστικών κρατών και μεσοπρόθεσμα απειλούσε και τα συμφέροντα του βρετανικού κεφαλαίου το οποίο στα τέλη της δεκαετίας του '30 είδε τα γερμανικά και τα ιταλικά μονοπώλια να το εκτοπίζουν στις αγορές των Βαλκανίων και της Λατινικής Αμερικής. Η εξωτερική πολιτική της βρετανικής κυβέρνησης προκάλεσε και σοβαρές αντιδράσεις στο εσωτερικό της χώρας : το Νοέμβριο του 1934 η Εθνική Επιτροπή για την Ειρήνη όπου αντιπροσωπεύονταν 39 αντιπολεμικές και φιλειρηνικές κινήσεις από όλη τη χώρα και όπου οι κομμουνιστές είχαν σημαντική δράση κυκλοφόρησε ένα ερωτηματολόγιο σχετικά με την αποτίμηση των χειρισμών της εξωτερικής πολιτικής από την κυβέρνηση που απεκλήθη «το δημοψήφισμα της ειρήνης». Το καλοκαίρι του 1935 ανακοινώθηκαν τα αποτελέσματα τα οποία έδειξαν ότι 11,5 περίπου εκατομμύρια άτομα μετείχαν (το 40% του εκλογικού σώματος). Εξ αυτών τα 10.000.000 ζήτησαν πιο αποφασιστικές οικονομικές κυρώσεις εναντίον των αναθεωρητικών χωρών, ενώ 6.000.000 περίπου απαίτησαν τη λήψη στρατιωτικών μέτρων κατά των φασιστικών δυνάμεων.³⁷⁹ Σε αυτό το πλαίσιο οι πιο αντιδραστικοί κύκλοι του χρηματιστικού κεφαλαίου με επικεφαλής τον «βαρόνο των εφημερίδων» λόρδο Rothermere και τους μεγιστάνες γαιοκτήμονες λόρδο Hamilton και δούκα Bedford αξίωναν το σχηματι-

³⁷⁸ A.P.J Taylor, ό.π.,σελ. 468.

³⁷⁹ C.L Mowat, ό.π.,σσ. 415-27.

σμό μιας «κυβέρνησης πυγμής» και χρηματοδοτούσαν τη Βρετανική Φασιστική Ένωση (BUF-British Union of Fascists) που ιδρύθηκε στα 1932 από τον Oswald Mosley και έδειξε σημαντική δραστηριοποίηση ως το 1937. Τον Ιούνιο του 1935 ο Mac Donald παραιτήθηκε από την πρωθυπουργία και αντικαταστάθηκε από τον αρχηγό των Συντηρητικών S. Baldwin, ο οποίος προκήρυξε νέες εκλογές.³⁸⁰

Αυτές οι εκλογές διεξήχθησαν στις 14 Νοεμβρίου του 1935 μέσα στις συνθήκες της διεθνούς διπλωματικής κρίσης από την εισβολή της φασιστικής Ιταλίας στην Αιθιοπία κάτι που αποτελούσε ευθεία, με στρατιωτικά πλέον μέσα, επίδειξη αναθεώρησης των συνθηκών ειρήνης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η Εθνική Κυβέρνηση ανταποκρίθηκε στα οικονομικά μέτρα που εξήγγειλε η Κοινωνία των Εθνών κατά της Ιταλίας με το σκεπτικό ότι θα φαινόταν στους ψηφοφόρους ως δύναμη υπεράσπισης της ειρήνης καθώς οι Εργατικοί μέχρι τότε μονοπωλούσαν στη δημόσια συζήτηση τα αιτήματα περί αποπλισμού και προστασίας της διεθνούς ειρήνης, όπως έδειξε και η συμπληρωματική εκλογική αναμέτρηση του Οκτωβρίου του 1933 στο East Fulham όπου οι Εργατικοί απέσπασαν την έδρα από τους Συντηρητικούς εστιάζοντας στο θέμα των εξοπλισμών, στο στεγαστικό πρόβλημα και στην ανεργία.³⁸¹ Μέχρι το 1935 οι εκλογικές αναμετρήσεις στους δήμους έδειξαν μια σαφή ανάκαμψη του Εργατικού κόμματος, αλλά οι αμφιλεγόμενες και αλληλοσυγκρουόμενες θέσεις του Κόμματος σχετικά με τους πολεμικούς εξοπλισμούς δεν ενέπνεαν ομόθυμη και απόλυτη εμπιστοσύνη στο σύνολο του κεφαλαίου προς τους Εργατικούς σαν μια άμεση εναλλακτική κυβερνητική λύση. Πάντως, η διαγραφή του ειρηνιστή ηγέτη των Εργατικών George Lansbury στο συνέδριο του κόμματος στα 1934 από τον μιλιταριστή Ernest Bevin και η αντικατάσταση του στην πολιτική ηγεσία του κόμματος από τον Clement Attlee, ο οποίος είχε υποστηρίξει ενεργά και υπηρετώντας σαν αξιωματικός τη σοσιαλ-σοβινιστική γραμμή στα 1914-18, αποτελούσε ένα σαφές μήνυμα προς την αστική τάξη ότι η ηγεσία των Εργατικών θα συνέχιζε με συνέπεια την πολιτική ταξικής συνδιαλλαγής της προηγούμενης κυβερνητικής θητείας της.

Εντούτοις, οι Συντηρητικοί πήραν στις γενικές εκλογές 388 έδρες, οι Φιλελεύθεροι Εθνικοί 35 και οι Εθνικοί Εργατικοί 8, δηλαδή το μπλοκ που είχε στηρίξει την Εθνική Κυβέρνηση συγκέντρωσε 431 έδρες. Στην αντιπολίτευση βρέθηκαν το Εργατικό κόμμα με 154 έδρες, οι Φιλελεύθεροι του Lloyd George και του Samuel με 19, το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα (αποτελούμενο από τους «αριστερούς σοσιαλιστές» που διαφωνούσαν με τη συντηρητική στροφή των Εργατικών, χωρίς όμως να ταυτίζονται με τον κομμουνισμό και που αποσπάρθηκαν από το επίσημο Εργατικό κόμμα στα 1932) με 4 και το ΚΚΜΒ με 2 έδρες. Το παράδοξο της νίκης των Συντηρητικών οφειλόταν στην πλήρη στήριξη τους από τα εκδοτικά ενημερωτικά συγκροτήματα και το ραδιόφωνο³⁸², στη συνεχιζόμενη φθορά των Φιλελευθέρων των οποίων η μάζα των ψηφοφόρων από τα μεσαία αστικά στρώματα προτιμούσε μια σταθερή συντηρητική κυβέρνηση ως εγγύηση

³⁸⁰W.A Speck, *A Concise History Of Britain 1707-1975*, ό.π.,σσ. 202-04, Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π.,σσ. 281-85, 508-09.

³⁸¹ Peter Clarke, *Hope and Glory. Britain 1900-2000*, ό.π.,σσ. 185-88.

³⁸²Robert Graves- Alan Hodge, *The Long Week-End: A Social History of Great Britain 1918-1939*, W.W. Norton & Company, New York 1994, σελ. 395, Christine Gledhill, *Reframing British Cinema, 1918-1928: Between Restraint and Passion*. BFI Publishing, London 2006, σελ.115, David Christopher, *British Culture: An Introduction*. Routledge, London 1999, σσ. 133-34.

προάσπισης του καθεστώτος από τη διογκούμενη απειλή του μαζικού εργατικού κινήματος και της διόλου αμελητέας παρουσίας των κομμουνιστών και των αριστερών ριζοσπαστών στο εσωτερικό του, αλλά και ως παράγοντα δυναμικής προστασίας της βρετανικής ισχύος στο εξωτερικό. Δεν αποκλείεται και τμήματα της εργατικής τάξης χωρίς ουσιαστικούς δεσμούς με τα συνδικάτα, τους Εργατικούς ή το κομμουνιστικό κόμμα να προσέγγισαν εκλογικά τους Συντηρητικούς οι οποίοι δια στόματος του Neville Chamberlain υπόσχονταν ότι η εκλογή τους θα σηματοδοτούσε και μείωση των ανέργων με όχημα τη στρατιωτικοποίηση της οικονομίας και την αύξηση των πολεμικών εξοπλισμών.³⁸³ Πρόκειται για την κλασική σοσιαλσωβινιστική στρατηγική των κυβερνήσεων στις ισχυρότερες καπιταλιστικές χώρες να ενσωματώνουν τα πιο καθυστερημένα πολιτικά τμήματα των εργαζομένων με αιτήματα που συνδυάζουν μια πιθανή βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των μαζών δια της συστράτευσης τους στα επιθετικά, πολεμικά σχέδια της άρχουσας τάξης που απόβλεπουν στη λεηλασία πόρων και στην εκμετάλλευση της ανθρώπινης εργασίας σε χώρες του εξωτερικού. Το μήνυμα αυτό πέρασε στο εκλογικό σώμα στην προεκλογική περίοδο με τη διαταγή του γενικού επιτελείου για τη ναυπήγηση εννέα νέων πολεμικών πλοίων στα ναυπηγεία των πόλεων που δοκιμάζονταν από την ανεργία. Ως ένα βαθμό και παρά το βάθος της κρίσης, η καταλήστευση των αποικιών από τον βρετανικό ιμπεριαλισμό επέτρεψε την εξασφάλιση ενός ανεκτού επιπέδου διαβίωσης για μεγάλες μερίδες των μεσαίων στρωμάτων και για την εργατική αριστοκρατία, όπως διαφαίνεται από τη σημαντική αύξηση της αναλογίας των ηλεκτροδοτούμενων οικιών, οι οποίες από 1 στα 17 που ήταν στα 1920 έφτασαν στις 2 ανά 3 στα 1939.³⁸⁴ Η ιδεολογική αντεπίθεση της αστικής τάξης λειτούργησε και μέσα από τη συστηματική προβολή του ρόλου της μοναρχίας και της σημασίας της ως παράγοντα εθνικής ενότητας, σύμβολο εθνικής παράδοσης και υπερηφάνειας. Ο τύπος της περιόδου ασχολήθηκε εντατικά μετά το θάνατο του βασιλιά Γεωργίου Ε΄ τον Ιανουάριο του 1936 με τον «μοντέρνο» τρόπο ζωής του διαδόχου του Εδουάρδου Η΄ που θέλησε να παντρευτεί μια κοινή Αμερικανίδα θνητή, της οποίας το διαζύγιο εκκρεμούσε. Άλλα δημοσιεύματα έδειχναν τον «κοινωνικά ευαίσθητο» μονάρχη να επισκέπτεται τις περιοχές των ανέργων, ενώ ακόμη και οι πιο συντηρητικές κριτικές προς τη συμπεριφορά του Εδουάρδου, συντηρούσαν το θόρυβο γύρω από τον μοναρχικό θεσμό και εν τέλει προσέδιδαν σημασία και αίγλη στο βασιλικό πρόσωπο και στις αξίες που αυτό συμβόλιζε. Αυτό φάνηκε στις ενθουσιώδεις γιορτές για τη στέψη του Γεωργίου Στ΄ (Μάιος 1937) που διαδέχθηκε τον Εδουάρδο μετά την παραίτηση του τελευταίου από το θρόνο. Σχεδόν αμέσως μετά τη στέψη παραιτήθηκε και ο Baldwin από πρωθυπουργός και τη θέση του πήρε ο N.Chamberlain.

Η κυβέρνηση Baldwin έδειξε ότι ο ρόλος του μονοπωλιακού κεφαλαίου είχε ενισχυθεί κατά πολύ όσον αφορούσε την άμεση διακυβέρνηση στα πλαίσια του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού. Το 29% των Συντηρητικών βουλευτών προέρχονταν από οικογένειες βιομηχάνων, το 20% από οικογένειες γαιοκτημόνων και τραπεζιτών, το 16% ήταν αξιωματικοί και οι υπόλοιποι εκκλησιαστικοί λειτουργοί, ανώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι, ενώ στο σύνολο των 415 βουλευτών των Tories και των συμμάχων τους οι 181 κατείχαν 775 διευθυντικές θέσεις στις μεγάλες επιχειρήσεις. Η νέα κυβέρνηση συνειδητά επιδίωξε την ενίσχυση των φα-

³⁸³W.A Speck, *A Concise History Of Britain 1707-1975*, ό.π.,σσ. 205-07.

³⁸⁴John Stevenson - Chris Cook, *Britain in the depression: society and politics, 1929-1939*, Longman, London 1994, σσ. 17-18.

σιστικών δυνάμεων στο εσωτερικό, αλλά και στο εξωτερικό εφαρμόζοντας «κατευναστική πολιτική» απέναντι στην επιτιθέμενη στην Αιθιοπία Ιταλία, όπως φάνηκε από τη συμφωνία Hoare- Λαβάλ στις 8 Δεκεμβρίου 1935 η οποία έδωσε στην Ιταλία μεγάλο τμήμα του αβυσσηνιακού εδάφους, μολονότι η κατακραυγή της αγγλικής κοινής γνώμης υποχρέωσε την κυβέρνηση να ελιχθεί και να αποκηρύξει τον Samuel Hoare. Βέβαια, αυτό δεν μετέβαλε στο ελάχιστο την πραγματική εξωτερική πολιτική της Βρετανίας η οποία ενθάρρυνε τις επιθετικές τάσεις των φασιστικών χωρών στο όνομα της αντιμετώπισης του κομμουνισμού. Ήδη από τις 8 Ιουνίου 1935 η αγγλογερμανική ναυτική συμφωνία διευκόλυνε τις παραγγελίες υποβρυχίων και πολεμικού υλικού για λογαριασμό της Γερμανίας.³⁸⁵ Ακόμη και τον Μάρτιο του 1936 όταν τα χιτλερικά στρατεύματα εισέβαλαν στη Ρηνανία και παρά τις επανειλημμένες καταγγελίες του Anthony Eden, του υπουργού εξωτερικών που αντικατέστησε τον Hoare, ο πρωθυπουργός δήλωσε στη Βουλή ότι οι γερμανικές ενέργειες δεν συνιστούσαν κίνδυνο πολεμικής εμπλοκής.³⁸⁶ Ουσιαστικά, η εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης επηρεαζόταν ολοένα και περισσότερο από την πιο αντιδραστική παράταξη των Συντηρητικών, γνωστή ως «κλίκα του Cliveden» από το εξοχικό κτήμα της λαίδης Astor. Σε αυτήν την άκρως αντικομμουνιστική ομάδα μετείχαν εξέχοντες παράγοντες της οικονομικής και της πολιτικής ελίτ που διατηρούσαν άμεσες οικονομικές σχέσεις με Γερμανούς τραπεζίτες και βιομηχάνους και χρηματοδοτούσαν στο εσωτερικό της χώρας φιλοφασιστικές οργανώσεις σαν την «Αντισοσιαλιστική Ένωση», τους «Φίλους της Ιταλίας», το «Σύνδεσμο της αγγλογερμανικής συνεργασίας» και τη Βρετανική Φασιστική Ένωση (BUF) του M. Oswald.³⁸⁷ Ο N. Chamberlain ως πρωθυπουργός της κυβέρνησης από τον Μάιο του 1937 δραστηριοποιήθηκε πιο ενεργά στην προώθηση της πολιτικής της ομάδας του Cliveden, ενθάρρυνε τη συνεννόηση με τα κράτη του Άξονα, διευκόλυνε τις κινήσεις τους στο μέτωπο του Ισπανικού Εμφυλίου και ενέτεινε τις αντισοβιετικές δράσεις,³⁸⁸ όμως αυτές οι τάσεις συνδιαλλαγής μερίδας του βρετανικού μονοπωλιακού κεφαλαίου με τη Γερμανία και τις άλλες χώρες του Άξονα μεσοπρόθεσμα ανεστάλησαν υπό την πίεση τόσο της αντιφασιστικής δράσης των εργαζόμενων μαζών της χώρας, όσο και υπό το βάρος της αναζωπύρωσης της οικονομικής κρίσης από το τέλος του 1937 και μετά.

Η βαθμιαία και αργή ανάκαμψη της βρετανικής οικονομίας από την κρίση ουσιαστικά ξεκίνησε στα τέλη του 1933 και μόλις στα 1934 ο όγκος της βιομηχανικής παραγωγής επανήλθε στο επίπεδο του 1929 πρωταρχικά χάρη στις πιστώσεις των κυβερνήσεων στη μεταλλουργία για τη διεύρυνση της πολεμικής παραγωγής, στους προστατευτικούς δασμούς για τα προϊόντα της μηχανουργίας και της χημικής βιομηχανίας και στην εφαρμογή περιοριστικών μέτρων στην εξαγωγή κεφαλαίων. Στην οικονομική άνοδο συνέβαλε και η καθιέρωση μεταξύ των ετών 1934-37 των δασμολογίων προτίμησης για το εσωτερικό εμπόριο μεταξύ των χωρών της βρετανικής κοινοπολιτείας αλλά και η προνομιακή θέση του αγγλικού νομίσματος στις διεθνείς

³⁸⁵ A.P.J Taylor, *ό.π.*, σσ. 465-66.

³⁸⁶ Peter Blake, *ό.π.*, σελ. 188.

³⁸⁷ Julie Gottlieb- Thoman Linehan, *The Culture of Fascism: Visions of the Far Right in Britain*, I.B. Tauris & Co Ltd, London 2004, σσ. 188-91, Martin Pugh, *Hurrah for the Blackshirts! Fascists and fascism in Britain between the Wars*, Pimlico, London 2006, σσ. 240-43, John Stevenson - Chris Cook, *Britain in the depression: society and politics, 1929-1939*, *ό.π.*, σσ. 225-234.

³⁸⁸ C.L Mowat, *ό.π.*, σσ. 535-38.

συναλλαγές των κρατών που ανήκαν στο λεγόμενο μπλοκ της στερλίνας.³⁸⁹ Όμως επρόκειτο για μια προσωρινή και αναιμική ανάκαμψη που αντιστράφηκε όταν το φθινόπωρο του 1937 αναζωπυρώθηκε η κρίση. Ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής στα 1938 έπεσε κατά 10 μονάδες σε σύγκριση με το επίπεδο πριν από το φθινόπωρο του 1937 και η ανεργία αυξήθηκε ώστε στο τέλος του 1938 οι άνεργοι είχαν φτάσει τα 2.000.000. Εκ νέου περιορίστηκε η εξόρυξη κάρβουνου, η παραγωγή χυτοσίδηρου και η κατασκευή πλοίων, μολονότι στους κλάδους των χημικών, της ραδιοτεχνίας και της κατασκευής οχημάτων δεν παρατηρήθηκε η καταστροφική ύφεση των ετών 1929-32. Οι παραδοσιακοί κλάδοι της υφαντουργίας και της ανθρακοβιομηχανίας υπέστησαν ένα καινούργιο οδυνηρό πλήγμα με κύρια γνωρίσματα τη μεγάλη πτώση της ζήτησης, τη διόγκωση των ανέργων ή των υποαπασχολούμενων και την απαξίωση του επενδυμένου σταθερού κεφαλαίου καθώς ακόμη και στα 1939 το 25% των χαλυβουργείων και το 33% των βαμβακουργείων και των ανθρακωρυχείων είχαν απαρχαιωμένο- άνω της εικοσαετίας- μηχανικό εξοπλισμό. Παρά το δασμολογικό προστατευτισμό και το σύστημα των προτιμήσεων με τα κράτη της Κοινοπολιτείας, ο όγκος του εξωτερικού εμπορίου ήταν στα 1936 μικρότερος κατά το ένα τρίτο από ό,τι στα 1929 με συνολική αξία 1.326 εκατομμύρια λίρες στερλίνες έναντι 1.950 εκατομμυρίων και το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών έφτασε στα 1938 τα 70 εκατομμύρια στερλίνες.³⁹⁰

Η αναζωπύρωση της οικονομικής κρίσης απειλούσε άμεσα τη διεθνή θέση της Βρετανίας στο βαθμό που οι χώρες του Άξονα έθεσαν ανοιχτά το ζήτημα της αναδιανομής των σφαιρών επιρροής και των αποικιών ώστε να ξαναμοιράσουν τον κόσμο αξιώνοντας την επιστροφή των αποικιακών κτήσεις που είχε χάσει η Γερμανία με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, την μετατροπή της Μεσογείου σε ιταλική λίμνη και τον δραστικό περιορισμό της αγγλικής οικονομικής και πολιτικής επιρροής στην Μέση και στην Άπω Ανατολή, όπου η Ιαπωνία από το 1931 είχε εισβάλει στην Κίνα και τώρα είχε πλέον καταλάβει τις σημαντικότερες από παραγωγική άποψη επαρχίες της Κίνας απειλώντας άμεσα τα βρετανικά συμφέροντα. Γι' αυτό και η κυβέρνηση Chamberlain στην αυτοκρατορική διάσκεψη του 1937 έπεισε τα άλλα κράτη της Κοινοπολιτείας για την ανάγκη να οχυρωθεί η Σιγκαπούρη, το σπουδαιότερο λιμάνι της αυτοκρατορικής άμυνας στην Άπω Ανατολή και να γίνουν στρατιωτικές προετοιμασίες στην Αυστραλία και στη Νέα Ζηλανδία. Τον επόμενο χρόνο ενέκρινε ένα πρόγραμμα εξοπλισμών που προέβλεπε για την ακόλουθη πενταετία τριπλασιασμό των στρατιωτικών δαπανών και εξαπλασιασμό των δαπανών ναυπήγησης πολεμικών πλοίων συνολικού ύψους 1,5 δισεκατομμυρίων λιρών με κύριο στόχο να ξεπεράσουν οι αγγλικές ναυτικές δυνάμεις τον αριθμό των πολεμικών πλοίων των άλλων δυνάμεων και να ενισχυθεί ο βρετανικός αεροπορικός στόλος.³⁹¹ Η στρατιωτικοποίηση της οικονομίας, το φάσμα του επερχόμενου πολέμου, η ανησυχία από την πρόοδο των φασιστικών δυνάμεων και η νέα υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου των μαζών από τη νέα οικονομική κρίση οδήγησε το εργατικό κίνημα σε σημαντικές αντιδράσεις εναντίον της πολιτικής που εφάρμοζε η Συντηρητική κυβέρ-

³⁸⁹P.J Cain-A.G Hopkins, ό.π.,σσ. 89-92, 121-22, Angela Redish, "British Financial Imperialism after the First World War" στο Raymond E. Dumett (ed.), *Gentlemanly Capitalism and British Imperialism*, Longman 1990, σσ. 130-34.

³⁹⁰Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π.,σσ. 506-07, C.L Mowat, ό.π.,σσ. 441-47.

³⁹¹C.L Mowat, ό.π.,σσ. 475-78, David Thomson, ό.π.,σσ. 170-72, 177-78.

νηση. Το αποτύπωμα της καινούργιας ύφεσης της καπιταλιστικής οικονομίας ήταν ξεκάθαρο στον αριθμό και στη μαζικότητα των απεργιακών κινητοποιήσεων. Έτσι, ενώ στα 1934 πραγματοποιήθηκαν 471 απεργίες, όπου συμμετείχαν 134.000 εργαζόμενοι περίπου, στα 1937 σημειώθηκαν 1129 απεργίες όπου πήραν μέρος σχεδόν 600.000 απεργοί. Μεγαλύτερη συχνότητα απεργιών στα 1937 παρατηρήθηκε στους σιδηροδρόμους, στις επικοινωνίες και στις αστικές μεταφορές, στις ηλεκτροχημικές βιομηχανίες και στα πολεμικά εργοστάσια, κυρίως στις μονάδες παραγωγής αεροπλάνων. Επρόκειτο για τους νέους και πιο εκσυγχρονισμένους τεχνολογικά κλάδους της βιομηχανίας όπου ήταν σχετικά περιορισμένη η επιρροή του Κογκρέσου των Εργατικών Συνδικάτων (TUC), άρα και του Εργατικού κόμματος, ενώ σημαντική παρέμβαση ασκούσαν ανεξάρτητοι από τους Εργατικούς συνδικαλιστές, ανάμεσα τους και πολλοί που ήταν οργανωμένοι στο Κομμουνιστικό Κόμμα ή που βρίσκονταν στην επιρροή του. Η απεργιακή άνοδος οδήγησε και στην εγγραφή χιλιάδων νέων μελών στα υπάρχοντα συνδικάτα ή και στη συγκρότηση νέων συνδικαλιστικών σωματείων, ώστε στο τέλος του 1938 τα Trade Unions αριθμούσαν περίπου 1.000.000 νέα μέλη σε σχέση με την απογραφή του 1934-5. Αυτή η άνοδος του εργατικού κινήματος δεν ήταν άσχετη με την μαζική πολιτική που προωθούσε το ΚΚΜΒ για τη δημιουργία του ενιαίου μετώπου της εργατικής τάξης και του Λαϊκού Μετώπου με κύριους σκοπούς τη βελτίωση του επιπέδου ζωής των εργατών και την αντιμετώπιση της ανεργίας, την ανατροπή της κυβέρνησης των Συντηρητικών και την αντιμετώπιση του φασιστικού κινδύνου. Οι σχετικές προτάσεις των κομμουνιστών είχαν γίνει από τον Μάρτιο του 1933 προς το Εργατικό κόμμα, το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα, τους συνεταιρισμούς και το Κογκρέσο των Εργατικών Συνδικάτων χωρίς ιδιαίτερη ανταπόκριση. Όμως, η περικοπή των επιδομάτων ανεργίας στα τέλη του 1933 επέτρεψε στους κομμουνιστές να συνδεθούν με μεγάλες μάζες ανέργων εργατών όταν οι πρώτοι κάλεσαν τους εργάτες να οργανώσουν τις «πορείες της πείνας» και ένα σχετικό συνέδριο ενότητας των εργαζομένων. Το αποκορύφωμα αυτών των πορειών ήταν η μαζική είσοδος στο Λονδίνο χιλιάδων ανέργων διαδηλωτών από διάφορες γωνίες της χώρας στις 23 Φεβρουαρίου 1934, οι οποίοι έγιναν δεκτοί από τα συνδικάτα και τον εργαζόμενο πληθυσμό της πρωτεύουσας με ενθουσιασμό. Ακολούθησε το συνέδριο της εργατικής ενότητας με 1500 αντιπροσώπους από όλα τα κόμματα και τα σωματεία που είχαν αναφορά στην εργατική τάξη το οποίο απαίτησε από την κυβέρνηση και τους καπιταλιστές την εργάσιμη εβδομάδα των 40 ωρών και ένα προοδευτικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης χωρίς επιπλέον παρακρατήσεις από τον εργατικό μισθό και χωρίς μείωση του βοηθήματος των ανέργων. Το νέο μαχητικό και μαζικό συλλαλητήριο που έγινε μετά το συνέδριο στο Hyde Park του Λονδίνου με 100.000 άτομα μαζί με όλες τις υπόλοιπες εργατικές κινητοποιήσεις σε όλη τη Βρετανία ανάγκασαν την κυβέρνηση να υποχωρήσει και να μην περικόψει το επίδομα ανεργίας. Η επόμενη μεγάλη «πορεία ανέργων» έγινε το φθινόπωρο του 1936 όταν η κυβέρνηση σχεδίαζε νέα περικοπή των επιδομάτων ανεργίας και στο Λονδίνο συμμετείχαν περισσότεροι από 200.000 άνθρωποι, ενώ στις 9 Σεπτεμβρίου του 1934 150.000 εργάτες ματαίωσαν τη σχεδιαζόμενη πορεία της Βρετανικής Φασιστικής Ένωσης στις εργατογειτονίες του Λονδίνου παρά την κάλυψη που παρείχε στους τελευταίους η αστυνομία. Το ίδιο διάστημα η συνεχιζόμενη οικονομική κρίση, η φασιστική απειλή και η άμεση εκδήλωση της με το πραξικό-

πημα του Φράνκο στην Ισπανία είχαν σαν αποτέλεσμα την άνοδο της επιρροής των κομμουνιστών ακόμη και σε τμήματα των μικροαστών και της μεσοαστικής διανοήσης, κάτι που προβλημάτιζε τόσο τους «καθαρόαιμους» πολιτικούς εκπροσώπους του βρετανικού κεφαλαίου, όσο και τους ρεφορμιστές πολιτικούς και συνδικαλιστές των Εργατικών. Το TUC ήδη από το 1935 είχε εκδώσει τις διαβόητες «μαύρες εγκυκλίους» (Black Circulars) με τις οποίες απαγόρευε στα σωματεία και στις ομοσπονδίες που υπάγονταν στη δικαιοδοσία του να εκλέγουν κομμουνιστές αντιπροσώπους στα διοικητικά συμβούλια, στις συνδιασκέψεις και στα συνέδρια των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Όταν στα 1936 οι κομμουνιστές κατέθεσαν αίτημα να συνδεθεί το κόμμα τους με το Εργατικό κόμμα, αυτό απορρίφθηκε από την Εκτελεστική Επιτροπή του Εργατικού κόμματος παρά το ότι υπέρ του αιτήματος είχαν ταχθεί 600.000 μέλη του Εργατικού κόμματος, 577 εργατικά σωματεία, 265 οργανώσεις του Εργατικού κόμματος και 64 συνεταιρισμοί. Για την αντιμετώπιση του φασισμού το ΚΚΜΒ υπέγραψε μια συμφωνία για τη σύμπληξη του ενιαίου εργατικού μετώπου με το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα και τον Σοσιαλιστικό Σύνδεσμο η οποία αν και είχε την έγκριση χιλιάδων απλών μελών των τοπικών οργανώσεων του Εργατικού κόμματος, βρήκε την πεισματική αντίδραση της ρεφορμιστικής ηγεσίας των Εργατικών που συνειδητά διασπούσαν τον ενιαίο εργατικό αγώνα διευκολύνοντας την κυβέρνηση και τους καπιταλιστές στην επίθεση τους εναντίον των οικονομικών και πολιτικών δικαιωμάτων της εργατικής τάξης. Στα 1937 τα στελέχη του Εργατικού κόμματος δεν δίστασαν να πετύχουν στο συνέδριο του Κογκρέσου των Εργατικών Συνδικάτων και στη διάσκεψη των Εργατικών που ακολούθησε την έγκριση της εξωτερικής πολιτικής του Chamberlain, στοιχιζόμενοι ακόμη μια φορά πίσω από τα συμφέροντα του βρετανικού ιμπεριαλισμού. Παρ' όλα αυτά, υπήρχαν και κύκλοι του μονοπωλιακού κεφαλαίου που διαφωνούσαν με την «κατευναστική» προς τον Άξονα πολιτική του Chamberlain θεωρώντας πως η ισχυροποίηση των χωρών του Άξονα απειλούσε εξίσου με τη Σοβιετική ένωση και τους κομμουνιστές τη συνοχή της βρετανικής αποικιακής αυτοκρατορίας. Γι' αυτό αυτή η ομάδα που συσπειρωνόταν πολιτικά στο πρόσωπο του W.Churchill απαιτούσε μεγαλύτερους πολεμικούς εξοπλισμούς ως την εγγύηση της διαπραγματευτικής ισχύος της Βρετανίας στις διπλωματικές συνεννοήσεις με τη Γερμανία, αλλά και της στρατιωτικής ικανότητας της βρετανικής αστικής τάξης να καταβάλει πολεμικά τους άλλους ιμπεριαλιστές ανταγωνιστές της σε περίπτωση που δεν επρόκειτο να μακροημερεύσει η «αγγλογερμανική φιλία». Τελικά, οι ενδοαστικές και ενδοκυβερνητικές αντιπαραθέσεις σχετικά με αυτό το ζήτημα οδήγησαν στην αποπομπή του A.Eden τον Φεβρουάριο του 1938 από το υπουργείο των Εξωτερικών, επειδή διαφωνούσε με την «κατευναστική» πολιτική του Chamberlain, η οποία και κορυφώθηκε με τις αποφάσεις της Συνδιάσκεψης του Μονάχου τον Σεπτέμβριο του 1938 που επικύρωναν τον διαμελισμό της Τσεχοσλοβακίας και όπλιζαν ουσιαστικά τις δυνάμεις του Άξονα να εξαπολύσουν μια ευρεία πολεμική αναμέτρηση στην καρδιά της Ευρώπης.³⁹²

B.2 Η πολιτική της ΚΔ και του ΚΚΜΒ στο διάστημα της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης

³⁹² Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, ό.π.,σσ. 511-16, W.A Speck, *A Concise History Of Britain 1707-1975*, ό.π.,σσ. 211-12, C.L Mowat, ό.π.,σσ. 593-98, G.D.H Cole, ό.π.,σσ. 341-44, 352-53.

B.2.A. Η πολιτική της «Τάξης ενάντια σε Τάξη» της ΚΔ και η μορφοποίηση της «διπλής στρατηγικής» του ΚΚΜΒ για τη διάλυση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και την απόσπαση των εργατικών συνδικάτων από το Εργατικό κόμμα (Ιούλιος 1928-Δεκέμβριος 1929)

Στα 1927/28 οι αστοί και οι σοσιαλδημοκράτες οικονομολόγοι ήταν σίγουροι πως ο καπιταλισμός βρίσκεται σε μια ιστορική περίοδο μακροχρόνιας σταθεροποίησης και παραγωγικής ανόδου που απέκλειε κάθε υπόνοια κοινωνικών εκρήξεων και επαναστάσεων, τουλάχιστον στις δυτικές καπιταλιστικές μητροπόλεις, πεποίθηση που είχε ενισχυθεί μετά από τις αποτυχημένες εξεγέρσεις στη Γερμανία και στη Βουλγαρία το 1923, από την ήττα της βρετανικής Γενικής Απεργίας και από την υποχώρηση των αριστερών, ριζοσπαστικών δυνάμεων στην Κίνα στα 1927. Η ευφορία που δημιουργούσε η επιστροφή πολλών κρατών μέχρι το 1928 στον κανόνα του χρυσού λόγω της σταθεροποίησης της τιμής του χρήματος, εφόσον κάθε νόμισμα ήταν ανταλλάξιμο με ορισμένη ποσότητα χρυσού σε σταθερή τιμή, διευκόλυνε την κάλυψη των κρατικών και των επιχειρηματικών ελλειμμάτων μέσω του εσωτερικού και εξωτερικού δανεισμού, πράγμα που επέτρεπε τη σταδιακή ανόρθωση της βιομηχανικής παραγωγής και την αύξηση της συγκέντρωσης της παραγωγής και του κεφαλαίου χάρη και στην πλατύτερη εφαρμογή του φορντισμού στην καπιταλιστική παραγωγή. Κανένας στο στρατόπεδο της αστικής τάξης δεν ανησυχούσε σοβαρά από την εξάρτηση της παραγωγικής διαδικασίας και της αγοραστικής δύναμης από τον δανεισμό κυρίως από τις Η.Π.Α, ούτε από τη διόγκωση της φορολόγησης των λαϊκών στρωμάτων προκειμένου να εξασφαλίζονται οι όροι απρόσκοπτου δανεισμού. Το πολιτικό συμπέρασμα για τους ρεφορμιστές από αυτή την εικόνα ήταν ότι χρειάζεται μια μακρόχρονη ταξική ειρήνη με συνδιαλλαγή των βιομηχανικών διενέξεων και διεθνή συνεννόηση με όχημα την Κοινωνία των Εθνών. Για το κομμουνιστικό κίνημα ήταν αυτονόητο ότι κάθε απόπειρα ταξικής ειρήνης θα περνούσε μέσα από την αύξηση της εκμετάλλευσης της εργατικής τάξης και ότι η στάση της σοσιαλδημοκρατίας περιόριζε τα όρια της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου από τα «πάνω», όμως προβληματισμός υπήρχε σχετικά με το βάθος και την έκταση της καπιταλιστικής σταθεροποίησης καθώς δεν έλειπαν εκείνες οι φωνές εντός των διαφόρων Κ.Κ που συμερίζονταν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό τις ρεφορμιστικές και αστικές εκτιμήσεις για την ανοδική πορεία του παγκόσμιου καπιταλισμού, κάτι που ευνοούσε την εμφάνιση δεξιών, οπορτουνιστικών παρακλίσεων στο εσωτερικό τους. Συνεπώς, ήταν επιτακτική η συνολική εξέταση των τάσεων της παγκόσμιας οικονομίας και ο συνακόλουθος εξοπλισμός των Κ.Κ με τα ανάλογα πολιτικά συμπεράσματα και αυτό το καθήκον πρωταρχικά υπηρέτησε το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ που κατέληξε σε ένα διαμετρικά αντίθετο από τη σοσιαλδημοκρατία συμπέρασμα για τις οικονομικές τάσεις του παγκόσμιου καπιταλισμού, το οποίο έκρινε πως ο καπιταλισμός έχει μπει στην «Τρίτη Περίοδο» της μεταπολεμικής του ανάπτυξης όπου η ραγδαία ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων βαθαίνει τις εσωτερικές αντιφάσεις του συστήματος και φέρνει πολύ κοντά μια νέα οικονομική και κοινωνική κρίση που θα συνοδευτεί από ένα νέο γύρο επαναστατικών κινημάτων.³⁹³ Είναι λοιπόν υπεραπλουστευτική, το λιγότερο, η επί χρόνια εδραιωμένη εκτίμηση

³⁹³ Η πατρότητα του όρου «Τρίτη Περίοδος» ανήκει ουσιαστικά στον Μπουχάριν που ήδη στην 7^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ πρόβλεψε το τέλος της καπιταλιστικής σταθεροποίησης επειδή οι νέες τεχνολογικές καινοτομίες και η πρόοδος της ΕΣΣΔ και των εθ-

πολλών μελετητών, ότι το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ ήταν το σημείο καμπής για τη στροφή των Κ.Κ σε μια «σεκταριστική» πολιτική άρνησης του Ενιαίου Μετώπου, επειδή τούτο εξυπηρετούσε τη σταλινική ηγεσία της ΕΣΣΔ, που ήλεγχε την ΚΔ, στην άσκηση της εσωτερικής και της εξωτερικής πολιτικής της.³⁹⁴

Ο περιορισμός των ενιαιομετωπικών ανοιγμάτων δεν αποτέλεσε αποκλειστικό γέννημα του 6^{ου} Συνεδρίου επειδή ήδη από πριν σε διάφορα Κ.Κ είχαν αναπτυχθεί λιγότερο ή περισσότερο ισχυρές ενστάσεις για αυτά, όπως είδαμε και στην περίπτωση του ΚΚΜΒ. Το μικρό όμως αριθμητικό μέγεθος του κόμματος δεν ήταν ικανό να επηρεάσει τη διαμόρφωση της τακτικής της ΚΔ συνολικά παρά μόνο στο βαθμό που η ισχυροποίηση των αριστερών τάσεων εντός του ΚΚΜΒ θα συναντούσε μια ανάλογη δυναμική μέσα και σε άλλα, πιο μαζικά και ισχυρά, ευρωπαϊκά εθνικά τμήματα της ΚΔ όπως ήταν πρώτιστα το ΚΡD, το γαλλικό Κ.Κ (PCF) και το πολωνικό Κ.Κ (PPC) ή σε λιγότερο ισχυρά κόμματα που λειτουργούσαν σε χώρες κλειδιά του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος (εδώ εκτός από το ίδιο το ΚΚΜΒ πρέπει να συμπεριληφθεί το Κ.Κ Η.Π.Α.). Ο βασικός εκφραστής αυτών των τάσεων του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος μετά το 1920 υπήρξε το ΚΡD, γιατί οι ειδικές κοινωνικές συνθήκες της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης με τον ισχυρό κρατικό προστατευτισμό, τη βαρύτητα των σοσιαλδημοκρατών, την οξυμμένη καταστολή των επαναστατικών δυνάμεων αφενός αποθέωναν στη συλλογική σκέψη των Γερμανών κομμουνιστών την αξία του πολιτικού συγκεντρωτισμού, αφετέρου αναγόρευαν τη σοσιαλδημοκρατία στο κύριο προπύργιο της καπιταλιστικής αντίδρασης. Τούτο πρωταρχικά ενισχύθηκε από τις νέες τεχνικές οργάνωσης της παραγωγής που διέσπασαν την εργατική τάξη στη δεκαετία του '20 με τους παλιούς ειδικευμένους εργάτες να παραμένουν στο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα και τη μάζα των ανέργων, των ανειδίκευτων και των πιο φτωχών εργατών να εντάσσονται στο ΚΡD ενώ γρήγορα οι τελευταίοι βρέθηκαν εκτός των υπαρχόντων συνδικάτων, συνεταιρισμών, εργατικών αθλητικών και πολιτιστικών συλλόγων, ακόμη και να διαμένουν σε ξεχωριστές εργατικές γειτονίες. Σε αυτό το περιβάλλον η απόλυτη εχθρότητα προς τον ρεφορμισμό άνησε πριν την επίσημη κατοχύρωσή της από την ΚΔ και μάλλον ήταν παράγοντας που εξώθησε την ΚΔ προς αυτή την κατεύθυνση λόγω της εξέχουσας βαρύτητας του ΚΡD μέσα στην Κομιντέρν.³⁹⁵ Μόνο τον Μάρτιο του 1928 στην συνεδρίαση της Κ.Ε

νικών απελευθερωτικών κινημάτων μειώνουν το ποσοστό της παγκόσμιας υπεραξίας, αλλά ο ίδιος ήταν και από τους πρώτους θεωρητικούς εκφραστές του όρου του «σοσιαλφασισμού» καθώς με γράμμα του προς τα Κ.Κ στις 18 Σεπτέμβρη 1927 εξομοίωσε τη σοσιαλδημοκρατία με τους αντιδραστικούς που προετοιμάζουν έναν αντισοβιετικό πόλεμο. Πρβλ. Kevin Mc Dermott-Jeremy Agnew, *ό.π.*, σσ. 69-70. Επίσημα, η ορολογία του «σοσιαλφασισμού» φαίνεται ότι εμφανίστηκε σε ένα ανώνυμο άρθρο της *Ισβέστιας* στις 10-12-1922 για την άνοδο του Μουσολίνι στην εξουσία και κατόπιν στο 5^ο Συνέδριο της ΚΔ (Ιούνιος 1924) ο Ζηνόβιεφ ονόμασε τη σοσιαλδημοκρατία σαν ένα από τα κανάλια που τρέφουν το φασισμό και ακολούθησε τον Αύγουστο η περίφημη δήλωση του Στάλιν ότι η σοσιαλδημοκρατία είναι το δίδυμο αδέρφι του φασισμού. Έκτοτε οι μπολσεβίκοι ηγέτες δεν ξαναχρησιμοποίησαν τον όρο ο οποίος όμως αγκαλιάστηκε από το ΚΡD ιδίως μετά την 7^η Ολομέλεια της ΚΔ (Νοέμβριος 1926) στις διαμάχες του με τους Γερμανούς σοσιαλδημοκράτες και η διάδοση του όρου στο διεθνές κομμουνιστικό λεξιλόγιο μάλλον οφείλεται στους Γερμανούς κομμουνιστές. Πρβλ. E.H Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 2, *ό.π.*, σσ. 640-42.

³⁹⁴ Για μια συνοπτική ανασκόπηση των παραπάνω προσεγγίσεων του ρόλου του 6^{ου} Συνεδρίου και του χαρακτήρα των αποφάσεων του πρβλ. Kevin McDermott-Jeremy Agnew, *ό.π.*, σσ.106-08, 111-12, Βασίλης Λιόσης, *Τα Κοινωνικοπολιτικά Μέτωπα στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή*, *ό.π.*, σσ.163-65, Junya Takiguchi, “The Projection of Stalinism at the Comintern Congress at the 1930s”, Working Paper Series, No.33, Afrasian Research Centre, Ryukoku University 2016, σσ.1-10, Norman La Porte-Kevin Morgan-Matthew Worley, “Stalinization and Communist Historiography”, *Bolshevism, Stalinism and the Comintern*, *ό.π.*, σσ.10-15.

³⁹⁵ N.N Kozlov- E.D Weitz, “Reflections on the Origins of the Third Period: Bukharin, the Comintern and the Political Economy of the Weimar Germany”, *Journal of Contemporary History*, no 3 (1989), σσ. 387-410 και E.D Weitz, “State Power, Class Frag-

του ΚΡD σημειώθηκε η αποφασιστική κυριαρχία των «αριστερών» λόγω των πρόσφατων αποφάσεων του συνεδρίου της Προφιντέρν και της αναχώρησης του κατεξοχόν «κεντρώου» ηγέτη Ewert για μια αποστολή της ΚΔ στην Αμερική. Στις παραμονές του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ τον Ιούνιο, όταν μετά τις εκλογές οι σοσιαλδημοκράτες προσχώρησαν στον αστικό κυβερνητικό συνασπισμό για να εξουδετερώσουν την εκλογική άνοδο των κομμουνιστών, εμπεδώθηκε οριστικά στη συνείδηση των μελών του κόμματος ότι δεν είχε πια κανένα νόημα η πολιτική του Ενιαίου Μετώπου με τη σοσιαλδημοκρατία.³⁹⁶ Στη Γαλλία, όπως ήδη έχει σημειωθεί από τον Απρίλιο ήταν σαφής η υπεροχή των αντιπάλων οποιασδήποτε συνεργασίας με τους ριζοσπάστες και τους σοσιαλιστές μέσα στα όργανα του PCF, πράγμα που επίσημα αποτυπώθηκε στην εθνική συνδιάσκεψη του κόμματος τον Ιούνιο, ενώ στο PPC όλο το διάστημα από το Δεκέμβρη του 1925 μέχρι τον Απρίλιο του 1928 σοβούσε μια διαρκής εσωκομματική πάλη με πρωταγωνιστές τους Warski, Lenski και Domski με επίδικο ζήτημα τη στάση του κόμματος έναντι των αγροτιστών του Pilsudski, ιδιαίτερα μετά τον Μάιο του 1926 και το πραξικόπημα του τελευταίου.³⁹⁷ Στο Κ.Κ Η.Π.Α παρά τις πιέσεις της ομάδας του Foster για μια «χωριστική» συνδικαλιστική πολιτική μέχρι τον Αύγουστο του 1927 την καθοδήγηση του κόμματος είχαν οι πιο μετριοπαθείς Ruthenberg και Lovestone, αλλά μετά την 9^η Ολομέλεια της ΚΔ και το 4^ο Συνέδριο της Προφιντέρν χάρη στην προσωπική παρέμβαση του Λοζόφσκυ, που μαζί με τον Foster έβλεπαν στις Η.Π.Α την πρωτοπορία για την εφαρμογή της άποψης τους για ένα χωριστό, επαναστατικό συνδικαλιστικό κίνημα, άρχισε η αλλαγή των εσωκομματικών συσχετισμών, μολονότι στο 6^ο Συνέδριο της ΚΔ ο Στάλιν προσωπικά συνέστησε στον Foster να δείξει αυτοσυγκράτηση στις επιθέσεις του στην άλλη πλευρά.³⁹⁸ Τα μηνύματα που καταμαρτυρούσαν ότι οι κομμουνιστικές δυνάμεις διεθνώς εισέρχονταν σε μια περίοδο μεγαλύτερης περισυλλογής ή και περιχαράκωσης, έφταναν στην καθοδήγηση της ΚΔ πριν το 6^ο Συνέδριο και από τις πιο απομακρυσμένες γωνιές του πλανήτη: στην Αυστραλία η ένταξη του Γενικού Συμβουλίου των εργατικών συνδικάτων στην Εργατική Ομοσπονδία των χωρών του Ειρηνικού Ωκεανού (Νοέμβριος 1927), η οποία ήταν δημιούργημα της Προφιντέρν, αποτέλεσε το έναυσμα της αλλαγής της στάσης του μικρού αυστραλιανού Κ.Κ έναντι του Εργατικού κόμματος της Αυστραλίας, αν και σε αυτή την περίπτωση ήταν πολύ πιο αναβαθμισμένος ο ρόλος της καθοδήγησης της Προφιντέρν και του ΚΚΜΒ. Τον τόνο στην 7^η Συνδιάσκεψη του κόμματος (Δεκέμβριος 1927) έδωσε ο ειδικός απεσταλμένος της ΚΔ και μέλος του ΚΚΜΒ R.W Robson που ουσιαστικά απαίτησε την άμεση καθοδήγηση των Αυστραλών κομμουνιστών από το ΚΚΜΒ με αφορμή την προκήρυξη μιας ναυτεργατικής απεργίας όπου εμπλέκονταν και αγγλικά πληρώματα, επειδή το κόμμα τους ήταν εξαιρετικά αδύναμο λόγω των εθνοτικών διαιρέσεων και φυλετικών προκαταλήψεων που το ταλάνιζαν.³⁹⁹ Η συνέχεια δόθηκε στην εργατική συνδιάσκεψη της Σαγκάης (Φλεβάρη 1928) όπου παρουσία των Λοζόφσκυ και C. Browder από την Προφιντέρν και το Κ.Κ Η.Π.Α ασκήθηκε

mentation and the Shaping of the German Communist Politics, 1890-1933”, *Journal of Modern History*, no 2 (1990), σσ. 253-97.

³⁹⁶E.H Carr,ό.π.,σσ. 401-2, 405, 411-34.

³⁹⁷E.H Carr,ό.π.,σσ. 562-78.

³⁹⁸E.H Carr,ό.π.,σσ.595-605, Jacob Andrew Zumoff,ό.π.,σσ. 194-7, 201-2.

³⁹⁹*Worker's Weekly*, 9 March 1928, p. 3. Ο Robson δεν ήταν ένα τυχαίο πρόσωπο. Υπήρξε από τα ιδρυτικά μέλη του ΚΚΜΒ και στο διάστημα 1927-33 καθοδηγούσε σαν γραμματέας την οργάνωση του γεωγραφικού διαμερίσματος του Λονδίνου που πρωτοστάτησε μέχρι το 1928 στον αγώνα για την κατάκτηση της ηγεσίας του κόμματος από την «αριστερή» πτέρυγα.

κριτική στην κυρίαρχη τάση περιχαράκωσης των αυστραλιανών σωματείων ανάμεσα στους λευκούς και απαιτήθηκε η αποχώρηση από οργανισμούς με φυλετικό ή ρατσιστικό χαρακτήρα, πράγμα που προοικονομήθηκε από την απόφαση του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου της ΚΔ να κρατήσει το αυστραλιανό Κ.Κ απόστάσεις από το Εργατικό κόμμα Αυστραλίας.⁴⁰⁰ Στις Σκανδιναβικές χώρες και παρά την ύπαρξη συνεχών διπλωματικών επαφών των κυβερνήσεων τους με τη σοβιετική πλευρά, τα σκανδιναβικά Κ.Κ κλιμάκωσαν τις επιθέσεις τους στα εργατικά και σοσιαλδημοκρατικά κόμματα των χωρών τους, αδιαφορώντας επιδεικτικά για τη σύγκλιση των απόψεων εκείνων με την ηγεσία της ΕΣΣΔ στα ζητήματα του αφοπλισμού και της προάσπισης της ειρήνης στην Ευρώπη.⁴⁰¹ Οι ενστάσεις στον ως τότε τρόπο άσκησης των ενιαιομετωπικών τακτικών αναφάνησαν ακόμη και στη ζώνη των αποικιοκρατούμενων χωρών όπου δεν υπήρχε αμφισβήτηση ότι ο γενικός χαρακτήρας της επανάστασης είναι εθνικός και αστικοδημοκρατικός. Ουσιαστικά σε αυτές τις περιοχές οι διαφωνίες σχετικά με το εύρος του Ενιαίου Μετώπου ενδύθηκαν την πολιτική πλατφόρμα του Ν.Μ Ροϋ που ήθελε ο εθνικός και δημοκρατικός αγώνας να δοθεί από το προλεταριάτο χωρίς συμμαχία με τα αστικά στρώματα. Τέτοιες φωνές εκφράστηκαν από τους κομμουνιστές σε Μαλαισία και Ινδονησία⁴⁰², ενώ και στην ίδια την Κίνα η αποκλήρυξη της συνεργασίας με τους κομμουνιστές από τους η-έτες του Κουομιντάγκ ώθησε βαθμιαία και ένα μεγάλο κομμάτι του κινεζικού Κ.Κ να υιοθετήσει σαν άμεσο στόχο τη «σοβιετική εξουσία», έστω και αν αυτή βασιζόταν σχεδόν αποκλειστικά σε τμήματα του αγροτικού πληθυσμού της αχανούς χώρας, αντί εκείνου μιας «επαναστατικής, δημοκρατικής κυβέρνησης».⁴⁰³

Η κεντρική καθοδήγηση της ΚΔ ήταν αναγκασμένη να λάβει υπόψη της όλα αυτά τα μηνύματα από το κέντρο και την περιφέρεια του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος και η απάντησή της δόθηκε με το 6^ο Συνέδριο που διεξήχθη στη Μόσχα (17 Ιουλίου-1 Σεπτεμβρίου 1928) με την παρουσία 532 αντιπροσώπων από 57 Κ.Κ και 9 συνεργαζόμενες οργανώσεις, όπως η Προφιντέρν, η Κομμουνιστική Διεθνής Νέων, η Διεθνής Αντιιμπεριαλιστική Λίγκα και η Διεθνής Εργατική Βοήθεια. Ο αριθμός των μελών των Κ.Κ σε παγκόσμιο επίπεδο εκτιμήθηκε στο συνέδριο στα 1.799.000 άτομα εκ των οποίων 1.211.000 ήταν τα τακτικά και δόκιμα μέλη του ρωσικού Κ.Κ. Γι' αυτό οι περισσότεροι μελετητές κρίνουν ότι η αριθμητική δύναμη των Κ.Κ παρουσίαζε μια εικόνα στασιμότητας, αν όχι και πτώσης,⁴⁰⁴ πράγμα όμως εύκολο να εξηγηθεί από την ένταση της αντικομμουνιστικής καταστολής που σε πολλές χώρες είχε πάρει αιματηρό χαρακτήρα. Η μακρά

⁴⁰⁰Robert Bozinovski, *The Communist Party of Australia and Proletarian Internationalism, 1928-1945*, Ph. D Thesis, School of Social Sciences, Victoria University, April 2008, σσ. 50-8 και David W. Lovell- Kevin Windle, *Our Unswerving Loyalty. A Documentary Survey of Relations between the Communist Party of Australia and Moscow, 1920-1940*, ANU E PRESS, The Australian National University, Canberra 2008, σσ. 193-96.

⁴⁰¹Sven G. Holtsmark, *Enemy Springboard or Benevolent Buffer? Soviet Attitudes to Nordic Cooperation, 1920-1955*, Forsvarsstudier 6/92, σσ. 20-28. Ενδιαφέρουσα είναι εδώ η παρατήρηση του Carr ότι οι επαφές του Litvinov στα διεθνή διπλωματικά fora της δεκαετίας του '20 υπερέβαιναν τα συνήθη όρια της φιλοσοβιετικής στάσης που η ΚΔ ασκούσε μέχρι τότε διαμέσου των Κ.Κ και των διεθνών εργατικών συνδικάτων και ομοσπονδιών, ώστε αυτές να λειτουργούν ως προάγγελος της πολιτικής των Λαϊκών Μετώπων της επόμενης δεκαετίας. Πρβλ. E.H Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 1, ό.π.,σελ. 118.

⁴⁰²Fujio Hara, *The Malayan Communist Party as recorded in the Comintern Files*, Yusof Ishak Institute's Working Papers 2016/No 1, σσ. 13-20.

⁴⁰³Επίσημα αυτή η προγραμματική αλλαγή επικυρώθηκε στο 6^ο Συνέδριο του κινεζικού Κ.Κ (18 Ιουνίου με 11 Ιουλίου 1928) που έγινε για λόγους ασφαλείας σε σοβιετικό έδαφος και υποστηρίχθηκε βασικά από την ομάδα που είχε συσπειρωθεί γύρω από το πρόσωπο του Li Li San προσάπτοντας στην ηγεσία του Chen Du Xiu την κατηγορία του δεξιού ομορτουισμού. Πρβλ. Tony Saich, ό.π.,σσ. 24-26 και *Ιστορία της Σύγχρονης Κινεζικής Επανάστασης*, ό.π.,σσ. 219-26.

⁴⁰⁴Για την εκτίμηση του αριθμού των οργανωμένων κομμουνιστών πρβλ. Β. Λιόσης, ό.π.,σελ. 129.

διάρκεια του συνεδρίου και οι ασυνήθιστα πολλές συζητήσεις δείχνουν πως οι σύνεδροι καταπιάστηκαν σχεδόν με όλες τις πτυχές και τα προβλήματα της διεθνούς ταξικής πάλης. Συνολικά πραγματοποιήθηκαν 46 σύνοδοι για τα εξής θέματα: την έκθεση δράσης της ΕΕΚΔ, το Πρόγραμμα της Κομιντέρν, τη σοσιαλιστική οικοδόμηση στην ΕΣΣΔ, την αντιπολίτευση μέσα στο ρωσικό Κ.Κ, τα μέτρα πάλης κατά του πιθανού ιμπεριαλιστικού, αντισοβιετικού πολέμου, το επαναστατικό εθνικό κίνημα στις αποικίες και στις μισοαποικίες και την πολιτική και συνδικαλιστική τακτική των κομμουνιστών για την απόκρουση των κεφαλαιοκρατικών επιθέσεων στις συνθήκες της προσωρινής καπιταλιστικής σταθεροποίησης. Στην εισήγησή του για το τελευταίο θέμα ο Μπουχάριν έκανε την περίφημη περιοδολόγηση του μεταπολεμικού καπιταλισμού σε τρεις περιόδους υπογραμμίζοντας ότι οι δομικές αλλαγές στο ιμπεριαλιστικό σύστημα με την ανάπτυξη των ταξικών αγώνων στον αποικιακό και μητροπολιτικό καπιταλιστικό κόσμο και με την πρόοδο του σοσιαλισμού στην ΕΣΣΔ καθιστούν μερική και παροδική την καπιταλιστική σταθεροποίηση και δημιουργούν όλες τις προϋποθέσεις για την άμεση εκδήλωση μιας μεγαλύτερης κρίσης από εκείνη που γνώρισε ο παγκόσμιος καπιταλισμός στο τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.⁴⁰⁵ Παρά το ότι ο Μπουχάριν προέβλεπε ότι επίκειται μεσοπρόθεσμα το τέλος της καπιταλιστικής σταθεροποίησης, δέχτηκε στη διάρκεια των συνεδριακών συζητήσεων αρκετές επιθέσεις, κυρίως από τον Βρετανό Murphy και τους Lominadze και Varga από το κόμμα των Μπολσεβίκων, επειδή υποτιμούσε την αύξηση της ανεργίας που θα πυροδοτούσε στο άμεσο μέλλον κρισιακές τάσεις. Στο μυαλό των επικριτών του Μπουχάριν η εκδήλωση της παγκόσμιας κρίσης γρηγορότερα από ό,τι ανέμενε ο βασικός εισηγητής και επικεφαλής της ΚΔ, ήταν αυτό που νομιμοποιούσε την αλλαγή της τακτικής των κομμουνιστών, κάτι που σύσσωμη η βρετανική αντιπροσωπία του συνεδρίου (Murphy, Bell, Page Arnot, Rothstein, Petrovsky, Inkpin) συμεριζόταν δίνοντας σε αυτή την αλλαγή το περιεχόμενο της γενικής επίθεσης εναντίον του Εργατικού κόμματος.⁴⁰⁶

Κριτική ασκήθηκε και σε εκείνο το κομμάτι της εισήγησης του Μπουχάριν που εξαρτούσε την εμφάνιση της προλεταριακής επανάστασης αποκλειστικά από την εκδήλωση μιας πολεμικής αντιπαράθεσης μεταξύ των ιμπεριαλιστικών κρατών. Ως κατεξοχήν εκφραστής της αναδείχθηκε ο Δημητρός ο οποίος στη δική του τοποθέτηση αναγνώρισε το αναπόφευκτο των ιμπεριαλιστικών πολέμων και της τελικής στρατιωτικής αναμέτρησης των καπιταλιστικών χωρών με την ΕΣΣΔ, αλλά υποστήριξε ότι υπάρχει πιθανότητα αποφυγής του πολέμου, αν σε κάποιες χώρες επικρατήσει η επανάσταση γιατί κάποια καπιταλιστικά κράτη εξαιτίας της ειδικής τους θέσης μέσα στο πλέγμα των ενδοιμπεριαλιστικών αντιθέσεων αλλά και της παρέμβασης του εργατικού κινήματος στο εσωτερικό τους μπορεί να μη συνταχθούν στο αντισοβιετικό μπλοκ. Αυτό κατά τον Δημητρός υποχρεώνει την μεν ΕΣΣΔ να προσπαθήσει να συνάψει αμυντικές συνθήκες με διάφορα καπιταλιστικά κράτη, το δε κομμουνιστικό κίνημα τόσο να μετατρέψει τον ενδεχόμενο ιμπεριαλιστικό πόλεμο σε

⁴⁰⁵Β. Λιόσης, ό.π.,σ.σ. 132-33, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π.,σ.σ. 292-93, «Αποσπάσματα από τις Θέσεις του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ για την Διεθνή Κατάσταση και τους Στόχους της Κομμουνιστικής Διεθνούς», κεφάλαιο Ι. Εισαγωγή, (29-08-1928), δημοσιευμένη στο Protokoll, vi, 4, p.13, Jane Degras, ό.π.,σ.σ.455-6.

⁴⁰⁶Ο Hannigton, εκπροσωπώντας το ΝΜΜ, μάλιστα προσήψε με ιδιαίτερη επιθετικότητα στον Μπουχάριν ότι αδιαφορεί για τα κινήματα των ανέργων τη στιγμή που αυτά είναι οι πιο ελπιδοφόρες και μαζικές κινητοποιήσεις της εργατικής τάξης στον δυτικό κόσμο. Πρβλ.Ε.Η Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 1, ό.π.,σ.σ. 193-98 και *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part II, ό.π.,σ.σ. 370-72.

εμφύλιο, όσο και να κερδίσει την εξουσία όπου μπορεί πριν το ξέσπασμα του πολέμου. Κοινή προϋπόθεση και για τα δύο καθήκοντα για τον Δημητρόφ ήταν να εδραιώσουν τα Κ.Κ την ηγεμονία τους στην εργατική τάξη και στο σύνολο των εργαζομένων, εξαφανίζοντας την επιρροή της σοσιαλδημοκρατίας πάνω στις μάζες.⁴⁰⁷ Το κεντρικό θέμα του συνεδρίου ήταν η ψήφιση του Προγράμματος της ΚΔ του οποίου το προσχέδιο συντάχθηκε από μια επιτροπή 40 ατόμων από διάφορα Κ.Κ. Στη σχετική συζήτηση κατατέθηκαν περίπου 600 τοποθετήσεις, προσθήκες και τροποποιήσεις χωρίς διαφωνίες επί της αρχής, μολονότι υπήρξαν αρκετές διαφορετικές ματιές για μια σειρά θέματα με χαρακτηριστικότερη την ανάλυση του φασισμού. Ορισμένοι αντιπρόσωποι επανέλαβαν το περιεχόμενο της παλιότερης άποψης του Bordiga ότι ο φασισμός συνιστά μια απλή παραλλαγή των αυταρχικών και αντιδραστικών μορφών άσκησης της εξουσίας της αστικής τάξης και κάποιιοι υποστήριζαν ότι στην παρούσα φάση του καπιταλισμού οι αστικές τάξεις θα παίρνουν ολοένα και πιο αυταρχικά μέτρα διακυβέρνησης ακόμα και εκεί όπου υπάρχει το κοινοβουλευτικό καθεστώς. Ο Τέλμαν από το KPD επέμεινε ιδιαίτερα στο ότι φασίστες και σοσιαλδημοκράτες έχουν πια εξισωθεί, κάτι που αντέκρουσε ο Τολιάτι. Ο τελευταίος όρισε τον φασισμό σαν την πλέον συμπαγή μορφή αστικής αντίδρασης όπου συμμετέχει μαζικά η αστική τάξη των πόλεων μαζί με τους μικρούς ιδιοκτήτες της πόλης και της υπαίθρου, αλλά τον διαχώρισε από το ρεφορμιστικό εργατικό κίνημα, επειδή οι σοσιαλδημοκράτες ακόμα και στις περιπτώσεις που χρησιμοποιούν φασιστικές πολιτικές μεθόδους, αντλούν τη δύναμη τους από τις μαζικές οργανώσεις της εργατικής τάξης, γι' αυτό και συμπεραίνει ότι οι σοσιαλδημοκράτες είναι ο βασικός εχθρός των κομμουνιστών μέσα στα σωματεία μόνο στις χώρες όπου δεν έχουν επιβληθεί φασιστικά καθεστώτα.⁴⁰⁸ Η τοποθέτηση του Τολιάτι ίσως ήταν η επιτομή της ισορρόπησης μεταξύ των αντιτιθέμενων τάσεων του Συνεδρίου, γιατί την ίδια στιγμή που προέτασσε την αναγκαιότητα της άμεσης πάλης κατά του ρεφορμισμού και των δεξιών αποκλίσεων μέσα στην ΚΔ, προειδοποιούσε ότι ο «μπορντιγκισμός» δεν είχε ακόμη ξεριζωθεί οριστικά και επεσήμαινε ότι στην παρούσα φάση οι τάσεις κλονισμού του παγκόσμιου καπιταλισμού που τροφοδοτούν τη ριζοσπαστικοποίηση των μαζών, γεννούν και την αστική αντίδραση που στοχεύει σε έναν αντισοβιετικό πόλεμο με πρώτη του έκφραση το φασισμό και την καταστολή των κομμουνιστών με λιγότερο ή περισσότερο βίαιες μεθόδους. Αν και τόνιζε ότι η λύση θα ήταν η εργατική επανάσταση, υποστήριζε ότι η κατασταλτική δράση του κεφαλαίου και του κράτους του είναι αυτή που τροφοδοτεί τις εκάστοτε «αριστερές» και «δεξιές» αποκλίσεις, γι' αυτό και ζητούσε αυτοσυγκράτηση από όλες τις πλευρές και ενθάρρυνση ενός καλύτερου συντονισμού και περισσότερης εσωτερικής δημοκρατίας μέσα στην ΚΔ για να αποφευχθούν φαινόμενα «γραφειοκρατικής» αντιμετώπισης των όποιων ζητημάτων.⁴⁰⁹ Πά-

⁴⁰⁷ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σελ. 294, Β. Λιόσης, ό.π., σσ. 141-42. Αξιοσημείωτο είναι ότι η θέση του Δημητρόφ περί της δυνατότητας να υπάρξουν αστικές κυβερνήσεις που δεν θα στηρίζουν έναν αντισοβιετικό πόλεμο ή που θα μπορούσαν ακόμη και να συμμαχήσουν με την ΕΣΣΔ ουσιαστικά προοικονομούσε την τακτική της συμμαχίας της ΕΣΣΔ με τα αστικά κράτη που ήταν αντίθετα στην πολιτική του Άξονα αλλά και την υπό όρους συμμαχία των Κ.Κ με αστικές πολιτικές δυνάμεις, όπως εκφράστηκε μετά το 1935. Τούτο δείχνει πως δεν αποτελούσε το 7^ο Συνέδριο της ΚΔ μια στρατηγική που βρισκόταν στους αντίποδες των αποφάσεων του 6^{ου} Συνεδρίου, όπως κατά κόρον έχει υποστηριχθεί στη διεθνή βιβλιογραφία.

⁴⁰⁸ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ. 296-96, Β. Λιόσης, ό.π., σσ. 139-40, E.H Carr, *Foundations of A Planned Economy*, 1926-29, vol. 3, part 1, ό.π., σσ. 200-201.

⁴⁰⁹ *Inprecor*, vol.8, No.53, σσ.939-42. Την ίδια άποψη με τον Τολιάτι να αποφευχθεί η όξυνση της φραξιονιστικής διαπάλης των διάφορων ομαδοποιήσεων εντός των Κ.Κ εξέφρασε και ο Murphy σχετικά με την εσωκομματική σύγκρουση στο Κ.Κ Η.Π.Α κατά την τοποθέτησή του πάνω στην εισήγηση του Μπουχάριν.

νω στο ζήτημα του φασισμού ο Page Arnot για λογαριασμό των Βρετανών αντιπροσώπων απέρριψε εκείνες τις θεωρήσεις που περιόριζαν τον κίνδυνο της φασιστικής εκτροπής μόνο στις καθυστερημένες βιομηχανικά χώρες ή στα κράτη που στερούνταν αποικιών ή είχαν έλλειμμα μακρόχρονων αστικών φιλελεύθερων παραδόσεων ως αντανakλάσεις της σοσιαλδημοκρατικής επιχειρηματολογίας μέσα στο κομμουνιστικό και στο εργατικό κίνημα. Επεσήμανε ότι στη Βρετανία υπάρχουν οι δυνατότητες της μελλοντικής επικράτησης του φασισμού, όταν τον χρειαστεί η αστική τάξη που προς το παρόν αξιοποιεί το Εργατικό κόμμα για να χειραγωγήσει το εργατικό κίνημα, παραθέτοντας την ύπαρξη εκταταμένων μεσοαστικών στρωμάτων, την παρουσία μιας διόλου ευκαταφρόνητης μικροαστικής διανοήσης, την εμφάνιση νέων εργατικών στρωμάτων που απασχολούνται κυρίως στις λεγόμενες «υπηρεσίες» και που δεν έχουν δεσμούς με το οργανωμένο, παραδοσιακό κίνημα των trade unions και τέλος το ρόλο σημαντικών πολιτικών προσωπικοτήτων της αστικής τάξης και του κράτους και του επιχειρηματικού κόσμου (π.χ. W. Churchill, Jonson Hicks, Alfred Mond) οι οποίοι ανοικτά θαυμάζουν το καθεστώς του Μουσολίνι και που οργάνωσαν τις πρώτες φανερές φασιστικές ομάδες κρούσης (π.χ. British Fascisti και Organization Maintenance of Supplies/O.M.S) με απεργοσπαστικό ρόλο στη διάρκεια της Γενικής Απεργίας αλλά και πριν από αυτήν. Κατέληξε ότι στη Βρετανία προετοιμάζεται από τη μπουρζουαζία ένα κράτος «Έκτακτης Ανάγκης» με υβριδικό χαρακτήρα που θα συνδυάζει τις τρομοκρατικές φασιστικές μεθόδους με τις παραδοσιακές κοινοβουλευτικές πρακτικές με τη μορφή ενός «Συνταγματικού Φασισμού». Για την απόκρουση του έκρινε ότι μόνη λύση είναι η προλεταριακή επανάσταση, γι' αυτό και κατέληξε ότι η βρετανική αντιπροσωπία ομόφωνα συμφωνούσε με τις γενικές πολιτικές και ιδεολογικές κατευθύνσεις του σχεδίου Προγράμματος της ΚΔ και πρωταρχικά με το κεφάλαιο που αναφερόταν στη σχέση της προλεταριακής δικτατορίας στην ΕΣΣΔ με την παγκόσμια σοσιαλιστική επανάσταση, το οποίο επ' ουδενί δεν συνιστούσε μια απόπειρα «εκρωσισμού» του Προγράμματος της ΚΔ, όπως λανθασμένα είχε λεχθεί από ορισμένους συνέδρους.⁴¹⁰

Το θέμα της μετάβασης προς το σοσιαλισμό κατέλαβε σημαντικό μέρος στις συζητήσεις για το Πρόγραμμα και η συντριπτική πλειονότητα των ομιλητών υποστήριξε ότι η διεθνής επανάσταση δεν θα είναι μια ταυτόχρονη πράξη αλλά ότι είναι δυνατή η μερική νίκη της σε μια μόνο χώρα ή σε μια ομάδα χωρών λόγω της ανισομερούς οικονομικής ανάπτυξης του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος. Στις συζητήσεις απερίφραστη το κείμενο που απέστειλε στο συνέδριο ο Τρότσκι ο οποίος χαρακτήρισε «ρεβιζιονισμό» τη θέση περί της νίκης της σοσιαλιστικής επανάστασης σε μια ξεχωριστή χώρα, αλλά φάνηκε και μια διάθεση υπερπήδησης του καπιταλιστικού σταδίου ανάπτυξης καθώς πολλοί ομιλητές τόνισαν ότι μπορούν οι αποικιακές χώρες να φτάσουν στο σοσιαλισμό χωρίς να μεσολαβήσει μια μακρά περίοδος αστικής κοινωνικής οργάνωσης χάρη στη βοήθεια που θα λάβουν από την ΕΣΣΔ και από το διεθνές προλεταριακό κίνημα.⁴¹¹ Αυτή η διάθεση σχετίζεται με τις αντιπαραθέσεις του συνεδρίου σχετικά με το επαναστατικό κίνημα στις αποικίες και στις μισοαποικίες (προτεκτοράτα ή τύποις ανεξάρτητες χώρες υπό δυτικό οικονομικό και χρηματιστικό έλεγχο) στις οποίες σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι αντιπρόσωποι του ΚΚΜΒ. Εκ μέρους της ΕΕΚΔ ο Κού-

⁴¹⁰ *Inprecor*, vol.8, No.66 (25-09-1928), σσ. 1198-99.

⁴¹¹ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ. 297-98.

σινεν έκανε την εισήγηση για τα καθήκοντα στις αποικιοκρατούμενες χώρες όπου υποστήριξε αφενός ότι τα εθνικά απελευθερωτικά κινήματα έχουν αστικοδημοκρατικό χαρακτήρα και αφετέρου ότι επειδή εχθροί τους είναι οι ξένες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις και η τάξη των εγχώριων εκμεταλλευτών, σε αυτά τα κινήματα πρέπει το προλεταριάτο να αποκτήσει την ηγεμονία ώστε να οδηγήσει την εθνική επανάσταση από το αστικό στο σοσιαλιστικό της στάδιο χωρίς σε πρώτη φάση να αποκλείεται η συμμαχία της εργατικής τάξης με την πιο προοδευτική μερίδα των αστών στις αποικίες. Πάνω σε αυτό διαφώνησαν οι Ινδοί και οι Βρετανοί αντιπρόσωποι οι οποίοι συμφωνούσαν με την παλιότερη άποψη του Roy ότι στην Ινδία, όπως και σε πολλές αποικίες, η ντόπια εθνική αστική τάξη είχε αντιδραστικό χαρακτήρα και ήταν πρόθυμη να συνδιαλλαγεί με την ιμπεριαλιστική κατοχή για να απολαύσει τα οικονομικά της οφέλη. Οι Βρετανοί αντιπρόσωποι αντέτειναν στον Κουόσινεν τη λεγόμενη θεωρία της «αποαποικιοποίησης» θεωρώντας ότι η ανάπτυξη του καπιταλισμού στις χώρες της περιφέρειας και στις αποικίες λόγω της διείσδυσης του ιμπεριαλισμού σε αυτές θα οδηγούσε στην ανεξάρτηση τους από την ευρωπαϊκή ιμπεριαλιστική κηδεμονία και θα τις μετέτρεπε σε βιομηχανικούς ανταγωνιστές της καπιταλιστικής μητρόπολης, γεγονός που καθιστούσε δευτερεύον το ζήτημα της οργάνωσης του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα και άτοπη τη χάραξη μιας τακτικής συμμαχίας με τα αστικά στοιχεία των αποικιοκρατούμενων περιοχών.⁴¹² Και άλλοι, όπως ο Lominadze, ο Schuller από την ΚΑΝ ή ο Λοζόφσκυ συμφώνησαν με τη βρετανική και την ινδική αντιπροσωπία πως σε ορισμένες χώρες της περιφέρειας (Κίνα και Ινδία) έχει σημειωθεί μια σοβαρή βιομηχανική ανάπτυξη που θέτει σαν άμεση προτεραιότητα εκεί την ανεξάρτητη εργατική οργάνωση, όμως δεν αμφισβήτησαν το ότι στην πλειοψηφία των αποικιών το βασικό καθήκον των κομμουνιστών ήταν η συγκρότηση ενός εθνικού κινήματος ανεξαρτησίας μαζί με όλες τις προοδευτικές κοινωνικές δυνάμεις.⁴¹³ Από την βρετανική αντιπροσωπία μόνο ο Murphy πείστηκε από την εισήγηση του Κουόσινεν, ενώ οι υπόλοιποι επέμειναν στις απόψεις τους, κάτι που προκάλεσε την έντονη αντίδραση του Κουόσινεν που χαρακτήρισε τους υποστηρικτές της «αποαποικιοποίησης» σαν απολογητές και «λακέδες» της ιμπεριαλιστικής πολιτικής της Μ. Βρετανίας, διευκρινίζοντας ότι ούτε ο ίδιος αρνιόταν την εγχώρια αστική οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη στις αποικίες αλλά και ότι δεν παραγνώριζε πως αυτή η ανάπτυξη είχε τα χαρακτηριστικά της μονόπλευρης εξάρτησης από τις ιμπεριαλιστικές χώρες. Ειδικότερα, μαζί με τον Varga τόνισαν ότι η εξαγωγή κεφαλαίου προς τις αποικίες αναπτύσσει μέχρι ενός ορίου τον καπιταλισμό σε αυτές επειδή από τη μια τα κεφάλαια επενδύονται πρωταρχικά στη δημιουργία δικτύου μεταφορών και στην παραγωγή μέσων κατανάλωσης και από την άλλη η διείσδυση των ξένων κεφαλαίων παίρνει τη μορφή του δανεισμού με ληστρικούς όρους αποπληρωμής, ώστε το τελικό αποτέλεσμα είναι να καθυστερεί η συγκεντροποίηση του κεφαλαίου και η ανάπτυξη της εγχώριας βιομηχα-

⁴¹² Πρβλ. M.N Roy, "Socialism and the Empire", *Labour Monthly*, vol.10, No.2 (February 1928), σσ.85-94.

⁴¹³ Φανερά μόνο ο Lominadze διαφώνησε με τη θέση του Κουόσινεν ότι οι αποικίες μετατρέπονται σε «αγροτικά εξαρτήματα» των μητροπόλεων επειδή αυτή η θέση ανήγαγε σε γενική και καθολική αρχή αυτό που ήταν απλώς μια από τις διάφορες ιστορικές πιθανότητες, το να συμμαχήσει δηλαδή για κάποιο διάστημα η εθνική αστική τάξη των αποικιών με το προλεταριάτο στα πλαίσια ενός κινήματος εθνικής ανεξαρτησίας. Επρόκειτο για την πιο ευθεία αμφισβήτηση «από τα αριστερά» των θέσεων του 6^{ου} Συνεδρίου σχετικά με το αποικιακό ζήτημα, όμως ούτε η στάση του Lominadze ήταν απαλλαγμένη από αντιφάσεις γιατί την ίδια στιγμή κατακεραύωνε τους οπαδούς της θεωρίας της «αποαποικιοποίησης», επειδή υπερτιμούσαν τη βιομηχανική ανάπτυξη των αποικιών. *Inprecor*, vol 8, No.78 (08-11-1928), σσ. 1459-60.

νίας. Ως εκ τούτου ο Κούσινεν κατέληγε ότι είναι δυνατή η συμμαχία ενός τμήματος της εθνικής αστικής τάξης των αποικιών με το στρατόπεδο της εθνικοαπελευθερωτικής επανάστασης που το εκφράζει η εργατική τάξη, η οποία οφείλει να μείνει άγρυπνη γιατί η εθνική αστική τάξη δεν πρόκειται να παραμείνει επί μακρόν σταθερή και συνεπής στη διεξαγωγή του απελευθερωτικού αγώνα. Ο δε Varga παρά τη διαφωνία του με τους Βρετανούς και Ινδούς αντιπροσώπους σχετικά με τη δυναμική της εγχώριας καπιταλιστικής ανάπτυξης των αποικιών, φάνηκε να κλίνει περισσότερο προς τη γραμμή της μονόπλευρης ανάπτυξης του εργατικού κινήματος στις αποικίες, της εργατοαγροτικής συμμαχίας και της άρνησης της κοινής εθνικοαπελευθερωτικής πάλης με τα αστικά και τα μικροαστικά στοιχεία.⁴¹⁴ Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι ένας από τους βασικότερους εκφραστές της «αριστερής» πτέρυγας του ΚΚΜΒ και ο κατεξοχήν θεωρούμενος ως απολογητής της «σταλινικής μονολιθικότητας της ΚΔ» μέσα στο κόμμα, ο Dutt, στις παραμονές του συνεδρίου είχε διαφωνήσει κάθετα με τις θέσεις της «αποαποικιοποίησης» που εξέφρασε στο συνέδριο η αγγλική αντιπροσωπία, όπως και με τα επιχειρήματα όσων ήταν εναντίον του κοινού μετώπου των κομμουνιστών με την εθνική αστική τάξη των αποικιών σε μια οξυτάτη δημόσια σύγκρουσή του με τον Varga μέσα από τον διεθνή αριστερό τύπο. Ο Dutt επέμεινε ότι η οικονομική ανάπτυξη στην Ινδία γινόταν με όρους απόλυτα ελεγχόμενους από την μητρόπολη και ότι δυνάμεις μέσα στο αστικό Ινδικό Εθνικό Κογκρέσο κινούνται προς μια πιο ριζοσπαστική κατεύθυνση με επικεφαλής τους τον Νεχρού που ήδη από το 1927 είχε δείξει μια πολύ φιλική διάθεση προς τους κομμουνιστές και την ΕΣΣΔ. Για αυτό και έκρινε ότι απαιτείται η δημιουργία ενός ενιαίου εθνικού μετώπου στην Ινδία με τη συμμετοχή των κομμουνιστών στα Εργατοαγροτικά κόμματα των ινδικών κρατιδίων, κάτι που αποτελούσε κατά την άποψη του την πιο ενδεδειγμένη κομμουνιστική τακτική στις αποικίες και που αντανακλούσε την αισιοδοξία του για τις προοπτικές της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου στις χώρες της Ανατολής χάρη στην πρόοδο του διεθνούς αντιιμπεριαλιστικού κινήματος.⁴¹⁵ Άλλοι αντιπρόσωποι του συνεδρίου που συγκρούστηκαν με την αγγλική αντιπροσωπία μάλλον διέβλεπαν στις θέσεις των Βρετανών πάνω στο αποικιακό ζήτημα μια έμμεση διολίσθηση προς «σοσιαλδημοκρατικές παρεκκλίσεις», καθώς η πίστη τους στην αλματώδη ανάπτυξη της βιομηχανίας στις αποικίες υποδήλωνε ότι ο παγκόσμιος καπιταλισμός διέθετε ακόμη ζωτικές ιστορικές δυνάμεις και ότι παράβλεπαν τόσο τη μαζική εξαθλίωση των αγροτικών μαζών των αποικιών, όσο και τον πολιτικοστρατιωτικά ελεγχόμενο χαρακτήρα της οικονομικής ανάπτυξης τους από τις μεγάλες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις. Επί της ουσίας προσήπταν στον

⁴¹⁴ E.H Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 1, ό.π., σσ. 213-15, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 2, ό.π., σελ. 374, Andrew Thorpe, ό.π., σελ. 133, Β. Λιόσης, ό.π., σσ. 143-46, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ. 304-06. Στο πολιτικό δια ταύτα ο Varga έκλινε σε μεγάλο βαθμό προς τη θέση του Ινδού αντιπροσώπου Raza, ο οποίος αν και διαφωνούσε με τον Άγγλο Page Arnot σχετικά με την πρόοδο της ινδικής εκβιομηχάνισης, επειδή η αγγλική κυριαρχία διατηρούσε τις μισοαφροεδαλικές επιβιώσεις στην αγροτική οικονομία, ζητούσε την αυτόνομη μαζικοποίηση του ινδικού Κ.Κ κρίνοντας ως λανθασμένη την πολιτική της Κομιντέρν υπέρ της πραγματοποίησης της εργατοαγροτικής συμμαχίας διαμέσου των Εργατοαγροτικών Κομμάτων. Ένας άλλος Ινδός αντιπρόσωπος, ο Sikandar Sur, ανοικτά δήλωσε ότι τα ινδικά Εργατοαγροτικά Κόμματα είχαν κατακυβερνήσει στη «μικροαστική φιλανθρωπία» στην ετήσια συνδιάσκεψή τους στη Βεγγάλη και ότι ο Page Arnot είχε παρασυρθεί από την ηγεσία των Βρετανών Εργατικών σε μια υπεραισιόδοξη εκτίμηση της πορείας της ινδικής βιομηχανίας τη στιγμή που η χώρα μαστιζόταν από σιτοδείες για να μπορεί να τροφοδοτεί τη μητρόπολη με τρόφιμα και με συναλλαγματικές και φορολογικές εκροές της τάξης των 400.000.000 λιρών ετησίως. Πρβλ. *Inprecor*, vol 8, No.78, ό.π., σσ. 1453-54, 1473-74.

⁴¹⁵ E. Varga, "Economic Policy in the Fourth Quarter of 1927", *Inprecor*, vol 8, No.15 (03-03-1928), σσ. 285-310, R.P Dutt, "The Indian Awakening", *Labour Monthly*, No.10 (6 June 1928), σσ. 323-41.

Roy και σε όσους θεωρούσαν απολογητές της θεωρίας της «αποαποικιοποίησης» ότι ήταν δέσμιοι μιας «οικονομίστικης» πρόσληψης του ιμπεριαλισμού που τον ταύτιζαν κυρίως με τη διεθνή εξαγωγή κεφαλαίων, αδυνατώντας έτσι να κατανοήσουν βαθύτερα τις πολιτικές συνεπαγωγές της λενινιστικής στρατηγικής, όπως απέρρεαν από τις θέσεις του 2^{ου} Συνεδρίου της Κομιντέρν σχετικά με το Εθνικό Ζήτημα και από την ομαδοποίηση των χωρών της περιφέρειας σε αποικίες και μισοαποικίες που είχε κάνει ο Στάλιν στα 1925.⁴¹⁶ Εξ ονόματος της βρετανικής αντιπροσωπίας ο Rothstein ανταπαντώντας σε αυτές τις επικρίσεις διαφώνησε μεν κάθετα με όσους έβλεπαν τις αποικίες σαν «αγροτικά εξαρτήματα» των μητροπόλεων, γιατί δεν θα ήταν δυνατό σε αυτές να ηγεμονεύσει το προλεταριάτο έναντι της αστικής τάξης στο εθνικό κίνημα χωρίς να προϋπάρχει η βιομηχανική βάση εμφάνισης κεφαλαιοκρατών και εργατών, τόνισε δε ότι η πραγματική βιομηχανική παραγωγή βαθμιαία μεταφέρεται από τις ευρωπαϊκές ιμπεριαλιστικές χώρες στις αποικίες, επικαλούμενος τη βρετανική περίπτωση και τη μεταφορά των αγγλικών κλωστοϋφαντουργείων στην Ινδία ή την αύξηση της εξόρυξης ινδικού κάρβουνου από τις αγγλικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνταν στον τομέα των ανθρακωρυχείων. Υπεραμυνόμενος των θέσεων του κόμματός του έκλεισε την ομιλία του δηλώνοντας ότι σε καμία περίπτωση οι Βρετανοί αντιπρόσωποι δεν υποστήριζαν πως δεν πρέπει να γίνει επανάσταση στην Ινδία, όπως κακόβουλα ισχυρίζονται οι επικριτές τους που τους εγκαλούν για σύμπλευση με τη σοσιαλδημοκρατία μόνο και μόνο για να τους εξαναγκάσουν να μην ασκούν κριτική σε ό,τι θεωρούν λάθος στις θέσεις της ΕΕΚΔ.⁴¹⁷ Είναι πολύ πιθανό αυτές οι επιθέσεις στη βρετανική αντιπροσωπία να οφείλονταν λιγότερο στις θέσεις της επί του ζητήματος της ινδικής εκβιομηχάνισης και περισσότερο στο ότι ένα σημαντικό τμήμα του στελεχικού δυναμικού του ΚΚΜΒ από το οποίο προερχόταν η μεγάλη πλειονότητα των Βρετανών αντιπροσώπων εθεωρείτο υπεύθυνο για την αποτυχία της Γενικής Απεργίας στη χώρα και υπόλογο για απαράδεκτες υποχωρήσεις προς τους Εργατικούς, πράγμα που αιτιολογεί και την κατηγορία περί «σοσιαλδημοκρατικής παρέκκλισης» που εξαπολύθηκε εις βάρος τους στο Συνέδριο, κατηγορία τροφοδοτούμενη και από τις αιτιάσεις της πλειοψηφούσας πλέον «αριστερής πτέρυγας» του ΚΚΜΒ εναντίον του παλιού καθοδηγητικού πυρήνα του.

Ενδεικτική της προσέγγισης της διαμάχης σχετικά με την «αποαποικιοποίηση» από τη μάζα των αριστερόστροφων συνέδρων ήταν η τοποθέτηση του Mazut που ορίστηκε κοινός εκπρόσωπος όλων των αντιπροσώπων από τις Ενώσεις της Κομμουνιστικής Νεολαίας για να μιλήσει στην 38^η Σύνοδο του Συνεδρίου για το Αποικιακό πρόβλημα. Με μια μετριοπαθή και συμβιβαστική διάθεση, αταίριαστη για τους κύκλους της Νεολαίας που ήταν ένα από τα κύρια κέντρα επώασης των «αριστερών» κατευθύνσεων της πολιτικής της Κομιντέρν, υποστήριξε ότι όλοι από κοινού συμφερίζονται ότι υπάρχει μια ορισμένη βιομηχανική ανάπτυξη στις αποικίες, παραδεχόμενος πως οι διαφωνίες έγκεινται στο κατά πόσο είναι δυνατό οι ιμπεριαλιστικές

⁴¹⁶ Χαρακτηριστικές ήταν οι τοποθετήσεις του Schubin από τη ρωσική αντιπροσωπία και του Wurm εκ μέρους της ΕΕΚΔ με τον ιδιαίτερα δηκτικό χαρακτήρα τους σε βάρος των Άγγλων αντιπροσώπων Bennett και Rothstein, αλλά και για την τοποθέτηση του Ινδού Lahuni στη 38^η Σύνοδο του Συνεδρίου (28-08-1928). Πρβλ. *Inprecor*, vol 8, No.78, σς 1455-57, 1463-64, I.B Στάλιν, «Τα Πολιτικά Καθήκοντα του Πανεπιστημίου των Λαών της Ανατολής (ΚΟΥΤΒ)» (18 Μάη 1925), *Απαντα*, τόμος 7, σς. 158-64 και Β.Ι Λένιν, «Τα Αποτελέσματα της Συζήτησης για την Αυτοδιάθεση» (Οκτώβρης 1916), *Κριτικά Σημειώματα πάνω στο Εθνικό Ζήτημα- Για το Δικαίωμα Αυτοδιάθεσης των Εθνών*, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1992, σς. 139-46.

⁴¹⁷ *Inprecor*, ό.π., σς. 1471-72.

πολιτικές να επιτρέψουν την ανάπτυξη της βαριάς βιομηχανίας στις αποικίες. Αυτή η προσέγγιση σαφώς και μετρίαζε την οξύτητα των επιθέσεων προς τη βρετανική αντιπροσωπία, ενώ παραδόξως ο Mazut τάχθηκε στο πλευρό του Κουόσινεν, εστιάζοντας στο ότι όντως οι αποικίες προορίζονται για «αγροτικά εξαρτήματα» από τις ιμπεριαλιστικές χώρες και ασκώντας κριτική στον Lominadze ότι παραγνωρίζει πως η ινδική βιομηχανία αφορά μεν τους κλάδους των μεταφορών και των όπλων που είναι απαραίτητοι στο βρετανικό ιμπεριαλισμό, βαρύνεται δε με δασμούς, τοκογλυφικά δάνεια και συμφωνίες που καθιστούν πιο συμφέρουσα την εξαγωγή προϊόντων στην Αγγλία σε σχέση με την πώλησή τους στις γεωγραφικές περιφέρειες της χώρας.⁴¹⁸ Βέβαια, και αυτός χαρακτήρισε σαν «ελάχιστα πιθανή» τη συνεπή αντιιμπεριαλιστική στάση των αστικών στοιχείων των αποικιών και υπερψήφισε την εισήγηση του Κουόσινεν με τον όρο να έχει το προλεταριάτο την ηγεμονία του εργατοαγροτικού κινήματος απελευθέρωσης των αποικιών, παρατηρώντας ότι καμία θεωρία «ειρηνικής αποαποικιοποίησης» δεν μπορεί να δικαιολογηθεί παρά την άποψη του Bennett πως χωρίς την αναγνώριση της ινδικής εκβιομηχάνισης είναι αδύνατη η ιστορική εμφάνιση της εργατικής τάξης στη χώρα.⁴¹⁹ Πρόκειται για μια στάση που από τη μια σαφώς συντασσόταν με την καθοδήγηση της ΕΕΚΔ, αναγνωρίζοντας τον μετωπικό χαρακτήρα του απελευθερωτικού κινήματος στις αποικίες από το οποίο εξαρτιόταν άμεσα η πυροδότηση της κοινωνικής επανάστασης στις ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις, ενώ από την άλλη με μια βολονταριστική διάθεση θεωρούσε δεδομένη την ηγεμονία της εργατικής τάξης στο εθνικό κίνημα των αποικιών, προσπερνώντας την υλική, οικονομική βάση για την επίτευξη αυτής της ηγεμονίας, το κατά πόσο δηλαδή είχε προχωρήσει η εκβιομηχάνιση των αποικιών ώστε να υπάρχει ένα προλεταριάτο ικανό να ενώσει γύρω του τη μάζα της αγροτιάς και των λαϊκών στρωμάτων σε αυτές τις χώρες.

Τελικά, κατά το κλείσιμο της εν λόγω συζήτησης στην 40^η Σύνοδο του Συνεδρίου (21-08-1928) ο Κουόσινεν έκανε ένα βήμα πίσω, παραδεχόμενος ότι ο αφορισμός του περί «λακέδων του ιμπεριαλισμού» για τους Βρετανούς συντρόφους και για όσους τάχθηκαν υπέρ της λεγόμενης θεωρίας της «αποαποικιοποίησης», ήταν μια ρητορική υπερβολή, αλλά τόνισε ότι συστηματική διαφωνία με την εισήγησή του εξέφρασαν μόνο οι Heller, Lominadze, και Λοζόφσκυ μαζί με τη βρετανική αντιπροσωπία με προεξέχοντες τους Bennett και Rothstein.⁴²⁰ Αναγνώρισε, κάνοντας μια παραχώρηση στους πιο «αριστερούς», πως προϋπόθεση της κομμουνιστικής στρατηγικής στο αποικιακό ζήτημα είναι ο ανεξάρτητος ρόλος του προλεταριάτου

⁴¹⁸ Η Διεθνής των Κομμουνιστικών Νεολαίων με εκπρόσωπό της τον Mazut ουσιαστικά είχε μια ευνοϊκή στάση απέναντι στη θέση της βρετανικής αντιπροσωπίας ότι στην Ινδία υπάρχει μια μαζική εργατική τάξη που μπορεί να τεθεί επικεφαλής του αγώνα ανεξαρτησίας, αλλά την ίδια στιγμή δεν μπορούσε να εξάγει το συμπέρασμα πως σε όλες τις αποικίες δε χρειάζεται το κοινό Μετωπο της εργατικής τάξης με τις άλλες υποτελείς κοινωνικές τάξεις, γι' αυτό και από τη μια στιγματίσε τη θεωρία της «αποαποικιοποίησης», ενώ από την άλλη κράτησε αποστάσεις από τοποθετήσεις σαν αυτή του Lominadze. Η στάση των εκπροσώπων της ΚΔΝ δεν μπορεί να εκληφθεί απλώς και μόνο σαν μια κίνηση υπακοής στις κατευθύνσεις της ηγεσίας της ΚΔ, αλλά μάλλον εξέφραζε μια προσπάθεια συγκερασμού των «αριστερών» στελεχών της που προέρχονταν από την Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική με τους Νεολαίους των καθυστερημένων χωρών της περιφέρειας που πλέον γέμιζαν το κεντρικό αρχηγείο της ΚΔ φοιτώντας σε διάφορες κομματικές σχολές, όπως ήταν η «Σχολή Λένιν» και η γνωστή στο ελληνικό κοινό «ΚΟΥΤΒ», το «Πανεπιστήμιο των Εγκαζομένων των Λαών της Ανατολής».

⁴¹⁹ *Inprecor*, ό.π., σσ. 1464-65.

⁴²⁰ Ο Bennett επανειλημμένα εξέφρασε τη διαφωνία του με τις εισηγητικές θέσεις της ΚΔ, υποστηρίζοντας τη ραγδαία ινδική εκβιομηχάνιση που έθετε επί τάπητος το σοσιαλιστικό αγώνα στην Ινδία. Μάλιστα, στη διάρκεια των συζητήσεων λογομάχησε επ' αυτού και με τον εκπρόσωπο του κόμματος των Μπολσεβίκων, τον Schubin, διακόπτοντάς τον πολλάκις. Πρβλ. *Inprecor*, No.78 (08-11-1928), σσ.1455-57.

προκειμένου αυτό να κατακτήσει την ηγεμονία του εθνικού απελευθερωτικού κινήματος, όμως με αυστηρότητα περιέγραψε ότι η επανάσταση στις χώρες που τελούν υπό την ιμπεριαλιστική κηδεμονία θα διέλθει από δύο στάδια, από την πρώτη φάση της αστικοδημοκρατικής επανάστασης που θα πάρει τη μορφή είτε της «σοβιετικής επανάστασης» είτε της «κοινωνικής επανάστασης των εργατών και των χωρικών» για να μετεξελιχθεί στη σοσιαλιστική επανάσταση υπό την προϋπόθεση ότι θα είναι αμείωτη η ενεργός δράση των μαζών και θα υπάρχει ένα μίνιμουμ υλικής, οικονομικής βάσης για τη σοσιαλιστική οικοδόμηση. Επέμεινε ότι οι διάφορες εκδοχές της θεωρίας της «αποαποικιοποίησης» πρέπει να απορριφθούν σαν αντιλενινιστικές παρεκκλίσεις γιατί στη βαθύτερη ουσία τους προεξοφλούν την άμεση μετατροπή των αποικιών σε βιομηχανικούς ανταγωνιστές των ιμπεριαλιστικών χωρών, μη λαμβάνοντας υπόψη ότι η εξαγωγή κεφαλαίου προς τις αποικίες παίρνει το χαρακτήρα του δημόσιου δανεισμού και των άμεσων επενδύσεων είτε σε αντιπαραγωγικές δραστηριότητες είτε σε κλάδους υπό τον άμεσο έλεγχο του χρηματιστικού, ιμπεριαλιστικού κεφαλαίου, ώστε σε κάθε περίπτωση να βαθαίνει η οικονομική και πολιτική εξάρτηση αυτών των χωρών από τον ιμπεριαλισμό και η φορολογική απομύζηση των λαών τους από το ντόπιο και το ξένο κεφάλαιο που εξανεμίζει τα όποια οφέλη της αστικής οικονομικής ανάπτυξης για να αποπληρώνονται τα τοκοχρεωλύσια. Οι «αποαποικιοποιητικές» αντιλήψεις ουσιαστικά συνέκλιναν προς την άποψη του «Αυστρομαρξιστή», σοσιαλδημοκράτη Renner που υποστήριζε την αναβολή του επαναστατικού αγώνα στις αποικίες μέχρις ότου εκβιομηχανιστούν πλήρως οι χώρες της περιφέρειας προκειμένου τότε να ανοίξει ο δρόμος για τον παγκόσμιο σοσιαλισμό. Στο τέλος της καταληκτικής του ομιλίας το στέλεχος της ΚΔ συμπέρανε ότι όλοι οι διαφωνούντες με την εισήγησή του, κατονομάζοντας καταρχήν τους Λοζόφσκυ, Lahuni και Neumann, προσπαθούν να υπερπηδήσουν το πρώτο στάδιο της επανάστασης και να παρακάμψουν τις πολιτικές και κοινωνικοοικονομικές του δυσκολίες, επειδή ακόμη στο απελευθερωτικό κίνημα των αποικιών κυριαρχούσαν οι αστοί και οι μικροαστοί των οποίων τη μαζική βάση δεν έχουν καταφέρει να αποσπάσουν τα Κ.Κ, γι' αυτό και ο ανεξάρτητος ρόλος του προλεταριάτου στις αποικίες έγκειται στην αριθμητική ενίσχυση των γραμμών των Κ.Κ, στη μαζικοποίηση των συνδικάτων και στην άνοδο των εργατικών αγώνων μέσα στα πλαίσια των εθνικοαπελευθερωτικών μετώπων. Αμέσως μετά ο Rothstein πήρε το λόγο για να καταθέσει ότι κατά πλειοψηφία η αντιπροσωπία του ΚΚΜΒ εξακολουθεί να διαφωνεί με την εισήγηση της ΕΕΚΔ για το αποικιακό ζήτημα, όμως στη διάρκεια της 43^{ης} Συνόδου σύμφωνα με δήλωση του Sikander Sur οι Ινδοί σύνεδροι υπαναχώρησαν αποδεχόμενοι την εισήγηση, την οποία και υπερψήφισαν μαζί με τον Murphy και άλλους 3 αντιπροσώπους από το ΚΚΜΒ κατά δήλωση του τελευταίου.⁴²¹ Αναφορικά με τα ειδικά άμεσα καθήκοντα των Κ.Κ των ιμπεριαλιστικών χωρών το Συνέδριο στις τελικές του «Θέσεις για το Επαναστατικό Κίνημα στις Αποικίες και στις Ημιαποικίες» ζητούσε οι κομμουνιστές να συσφίξουν την τακτική τους επικοινωνία με τους συντρόφους των αποικιών, να υποστηρίξουν το δικαίωμα των λαών των αποικιών για άμεση πολιτική ανεξαρτησία, να οργανώσουν μαζικούς πολιτικούς και συνδικαλιστικούς αγώνες αλληλεγγύης προς τα

⁴²¹ *Inprecor*, vol.8, No.81 (21-11-1928), σσ. 1520-24, 1526-30. Οι αντιπρόσωποι του ΚΚΜΒ που συμφώνησαν με την εισήγηση του Κούσινεν ήταν οι Murphy, Pollitt, Page Arnot και Rust. Όλοι τους παρά τις επιμέρους διαφορετικές αντιλήψεις τους στο πρόσφατο διάστημα πριν τη σύγκλιση του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ είχαν ταυτιστεί με την «αριστερή πτέρυγα» του ΚΚΜΒ.

εθνικά απελευθερωτικά κινήματα (εδώ περιλαμβάνονταν και οι επιχειρήσεις παρεμπόδισης της αποστολής στρατού και πολεμοφοδίων για τις αποικιοκρατικές ένοπλες δυνάμεις) και να εντείνουν την πάλη τους κατά της Σοσιαλδημοκρατίας που νομιμοποιούσε την ιμπεριαλιστική υποδούλωση διάφορων λαών, αναλαμβάνοντας είτε τον ιδεολογικό εξωραϊσμό της αποικιακής κατοχής είτε διοικητικές και συνδικαλιστικές θέσεις στο αποικιακό σύστημα διακυβέρνησης.⁴²² Η άμεση διασύνδεση του αντιαποικιακού αγώνα, της μετάβασης στο σοσιαλισμό και της κλιμάκωσης της πάλης του εργατικού κινήματος κατά του συνόλου των αστικών κυβερνήσεων και δυνάμεων που επιχειρούσαν οι Θέσεις του 6^{ου} Συνεδρίου, τρώμαξαν αρκετούς συνοδοιπόρους των κομμουνιστών μέσα σε διάφορα μετωπικά σχήματα δράσης που προέρχονταν τόσο από τα ιμπεριαλιστικά κέντρα, όσο και από την εξαρτημένη περιφέρεια. Ενδεικτικά, στην συνεδρίαση της Εκτελεστικής Επιτροπής της Αντιιμπεριαλιστικής Λίγκας στο Βερολίνο στις 18-19 Αυγούστου οι Maxton και Chatto από την αριστερή πτέρυγα των Άγγλων Εργατικών και από το Ινδικό Εθνικό Κογκρέσο αντίστοιχα καταφέρθηκαν κατά των προγραμματικών θέσεων της Κομιντέρν, θεωρώντας ότι ο αντιιμπεριαλιστικός, δημοκρατικός αγώνας ταυτίζεται πια εξόφθαλμα με τους σκοπούς της ΚΔ. Ανάλογες ανησυχίες εξέφρασε και ο Saklatvala από το ΚΚΜΒ, πρώην βουλευτής του βρετανικού Κ.Κ και προσκεείμενος στη μειοψηφούσα παλιά ηγετική ομάδα του, ώστε χρειάστηκε να ρίξει όλο του το βάρος ο W.Munzenberg σαν πρόεδρος της Λίγκας, προκειμένου η ολομέλεια της Εκτελεστικής Επιτροπής να εγκρίνει το σκεπτικό της ΚΔ.⁴²³

Πάντως, η αντιπροσωπία του κινεζικού κομμουνιστικού κόμματος που βρισκόταν μαζί με τους Ινδούς στην εμπροσθοφυλακή του αντιιμπεριαλιστικού αγώνα, μολονότι δε συμεριζόταν ιδεολογικά τη θεωρία της «αποαποικιοποίησης» που πρόβαλαν οι Ινδοί και οι Βρετανοί κομμουνιστές, υποστήριξε ότι δεν τίθεται στην Κίνα ζήτημα συμμαχίας του εργατικού κινήματος με την αστική τάξη της χώρας μετά την εμπειρία της εξέγερσης της Καντόνας. Μάλιστα, ο εκπρόσωπός της Tschang-Bio εμφαντικά δήλωσε ότι η υλοποίηση των αιτημάτων της εθνικής ανεξαρτησίας και της αγροτικής μεταρρύθμισης στην Κίνα μπορούν να προχωρήσουν μόνο μέσα από την ανατροπή του Κουομιντάγκ συνολικά και ότι μετά το 1911 τα κύρια κέντρα του επαναστατικού αγώνα είναι οι πόλεις⁴²⁴, πράγμα που συνεπαγόταν ότι μέσα στο κινεζικό Κ.Κ είχαν ενδυναμωθεί τάσεις που υποτιμούσαν την κοινωνική και πολιτική βαρύτητα της μάζας των ακτημόνων και των μικρών ιδιοκτητών της υπαίθρου, επομένως και την αναγκαιότητα της εργατοαγροτικής συμμαχίας.⁴²⁵ Από αυτή την άποψη φαίνεται ότι μέσα στο κινεζικό κόμμα είχε αναπτυχθεί μια τάση που όχι μόνο αρνιόταν τη στρατηγική του εθνικού απελευθερωτικού μετώπου με τμήματα των μικροαστών και της εθνικής αστικής τάξης, όπως αυτή εμφανιζόταν κυρίαρχη στις συζητήσεις του 6^{ου} Συνεδρίου, αλλά και ξεπερνούσε από τα

⁴²² *Inprecor*, vol.8, No.88 (12-12-1928), σσ. 1564-68.

⁴²³ Fredrik Petersson, "We are Neither Visionaries Nor Utopian Dreamers". *Willi Munzenberg, the League Against Imperialism and the Comintern, 1925-35*, Doctoral Thesis, History Department, Abo Akademi University, 2013, σσ. 236-38.

⁴²⁴ *Inprecor*, vol.8, No 53, σσ.927-28.

⁴²⁵ Η υποτίμηση της εργατοαγροτικής συμμαχίας από ένα μέρος της κινεζικής αντιπροσωπίας δεν είχε τις ρίζες της μόνο στον αντίκτυπο της καταστολής της επανάστασης στο εσωτερικό της Κίνας, αλλά εξέφραζε και μια ορισμένη επιρροή τροτσκιστικών αντιλήψεων στην κινεζική αντιπροσωπία διαμέσου των Κινέζων σπουδαστών του Πανεπιστημίου Σουν Γιατ Σεν της Μόσχας που μετείχαν στο 6^ο Συνέδριο, παρέχοντας μεταφραστική και γραμματειακή βοήθεια. Πρβλ. Yueh Sheng, *Sun Yat-sen University in Moscow and the Chinese Revolution. A Personal Account*, Center for East Asian Studies, University of Kansas, 1971, σσ. 189-90, 194-96, 199-200, 205-09.

«αριστερά» και τις θέσεις των Ινδών και των Βρετανών κομμουνιστών που επί της αρχής δεν αμφισβητούσαν την καθοριστική σημασία που είχε η σύμπληξη της εργατοαγροτικής συμμαχίας στην απελευθερωτική πάλη των λαών της Ανατολής. Επομένως, σε καμία περίπτωση το 6^ο Συνέδριο δεν επέβαλε μια μονολιθική ομοιογένεια στις τακτικές των διαφόρων εθνικών τμημάτων της Κομιντέρν, ούτε όμως και όσοι αντιπρόσωποι είχαν διαφωνίες με τις θέσεις της πλειοψηφίας μπορούν να θεωρηθούν φορείς μιας ενιαίας πολιτικο-ιδεολογικά αντιπολίτευσης.

Όλες οι παραπάνω φανερές ή υφέρπουσες διαφωνίες του 6^{ου} Συνεδρίου σχετικά με το εθνικό ζήτημα και το απελευθερωτικό κίνημα στις αποικίες φωτίζονται καλύτερα αν ανατρέξουμε σε ορισμένες ιδεολογικές αναζητήσεις των θεωρητικών της Κομιντέρν και σε κάποιες πολιτικές εξελίξεις του διαστήματος που προηγείται του 6^{ου} Συνεδρίου. Αναλυτικότερα, ο ίδιος ο Λένιν στο πλαίσιο των συζητήσεων του 2^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ, βασισμένος στις προβλέψεις των Μαρξ και Ένγκελς για τις επαναστατικές προοπτικές της Ρωσίας και το πέρασμά της στο σοσιαλισμό είχε θεωρήσει πιθανή την παράκαμψη του αστικού κεφαλαιοκρατικού σταδίου ανάπτυξης στις χώρες της Ανατολής, αρκεί το προλεταριάτο με την επαναστατική του οργάνωση να καθοδηγούσε την αγροτική μάζα αυτών των χωρών και να υποστηριζόταν από τη νικηφόρα επανάσταση του προλεταριάτου στις ανεπτυγμένες δυτικές χώρες.⁴²⁶ Στην 7^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ ο Μπουχάριν είχε αμφισβητήσει το κατά πόσο θα μπορούσε να παρακαμφθεί το αστικό στάδιο σε όλες τις χώρες της περιφέρειας, εδρασημένος στα συμπεράσματα από τη διαμάχη του με τον Πρεομπραζένσκι σχετικά με τις σχέσεις της εργατικής τάξης με την αγροτιά στην ΕΣΣΔ στις συνθήκες της ΝΕΡ (Δεκέμβριος 1924) και εξαιρώντας από αυτές τις επιφυλάξεις την Κίνα στην οποία πίστευε ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις που είχε βάλει ο Λένιν. Σε μια διάλεξή του τον Γενάρη του 1927 στο Πανεπιστήμιο των Εργαζομένων της Ανατολής και στη Σχολή «Σουν Γιατ Σεν» υποστήριξε ότι στην Κίνα η σοσιαλιστική εξουσία θα βρεθεί αναγκασμένη να διατηρήσει για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από τη Ρωσία καπιταλιστικά στοιχεία στην οργάνωση της παραγωγής. Κατά την ετοιμασία των θέσεων του Προγράμματος της Κομιντέρν κάποιοι από τους συμμετέχοντες στη συντακτική ομάδα του προσχεδίου συμφώνησαν με την άποψη του Gusev ότι στις περισσότερες χώρες της καθυστερημένης και υπόδουλης στον ιμπεριαλισμό περιφέρειας μπορεί να παρακαμφθεί το αστικό στάδιο ανάπτυξης, όχι όμως στην Κίνα και την Ινδία όπου ήδη συντελείται μία εθνική, αστικοδημοκρατική επανάσταση. Με αυτούς διαφώνησε έντονα ο Γερμανός Neumann ανάγοντας την παράκαμψη του αστικοδημοκρατικού σταδίου ως θεμελιώδη λενινιστική αρχή και υποχρεωτική στρατηγική για όλες τις αποικίες και τις υπανάπτυκτες χώρες, ίσως επειδή ήθελε να εξορκίσει το ενδεχόμενο να του καταλογιστούν προσωπικά ευθύνες για την καθοδήγηση της αποτυχημένης κομμουνιστικής, εργατικής εξέγερσης της Καντόνας του προηγούμενου χρόνου. Λίγο καιρό πριν τη σύγκληση του 6^{ου} Συνεδρίου η οπτική των συνέδρων πάνω στο εθνικό ζήτημα επηρεάστηκε εκτός από την πορεία της κινεζικής επανάστασης και από ορισμένα ακόμη πε-

⁴²⁶ *Theses Presented to the Second World Congress of the Communist International, (Petrograd-Moscow July 1920)*, “IV. Preliminary Draft of Some Theses on the National and Colonial Question” Editions of the Communist International, Petrograd, Smolny, 1920, σσ.55-61, *The Second Congress of the Communist International. Proceedings of Petrograd Session of July 17th and of Moscow Sessions of July 19th-August 7th, 1920*, Publishing Office of the Communist International, America, 1921, “Fifth Session (July 26) and Supplementary Theses on the National and Colonial Questions”, σσ. 115-16, 118-23.

ριστατικά: στα 1927 ο Ζαγλούλ πασάς, ηγέτης της απελευθερωτικής οργάνωσης Ουάντ στην Αίγυπτο και το Σουδάν καταφέρθηκε εναντίον της ΕΣΣΔ επειδή αυτή αγόραζε σε χαμηλές τιμές το αιγυπτιακό βαμβάκι. Τον Ιούλιο του 1927 η εβραϊκή εργατική ομοσπονδία Histadruth αρνήθηκε να δεχτεί στις γραμμές της τους Παλαιστίνιους κομμουνιστές οι οποίοι μαζί με μέλη του βρετανικού NMM και του ΚΚΜΒ αλλά και με τους Εβραίους αριστερούς που δρούσαν μέσα στη Histadruth είχαν οργανώσει μια κοινή Αραβοεβραϊκή συνδιάσκεψη για τη συγκρότηση ενός αριστερού, συνδικαλιστικού μετώπου Αράβων και Εβραίων της Παλαιστίνης τον προηγούμενο Δεκέμβριο με την ενθάρρυνση της Προφιντέρν. Η αύξηση της εβραϊκής μετανάστευσης από την Ευρώπη έκανε την ΚΔ να ανακτήσει τις ελπίδες της ότι η Histadruth θα ριζοσπαστικοποιούνταν. Όμως, μέχρι το καλοκαίρι η σιωνιστική ομοσπονδία εντάχθηκε στην IFTU, αποκηρύσσοντας τον κοινό απελευθερωτικό αγώνα Εβραίων και Αράβων μολονότι ήταν υπέρ της συνεργασίας με τα σοβιετικά συνδικάτα και των ομαλών αγγλορωσικών σχέσεων.⁴²⁷

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι μολονότι φανερά ούτε ο Λένιν ούτε ο Μπουχάριν θεωρούσαν ότι είναι μάταιο το κοινό μέτωπο αστικών δυνάμεων και εργατικής τάξης ακόμα και στις χώρες που θα μπορούσαν να υπερπηδήσουν το αστικό στάδιο ανάπτυξης, αυτή η λογική υφήρπε στο σκεπτικό πολλών αντιπροσώπων του 6^{ου} Συνεδρίου λόγω των εμποδίων που είχε συναντήσει η πρόοδος διαφόρων εθνικών, επαναστατικών κινημάτων ενώ για πολλούς άλλους πιο βάσιμη στις αποικίες ήταν η πιθανότητα του γρήγορου περάσματος του αστικοδημοκρατικού σταδίου της επανάστασης στην προλεταριακή της φάση υπό ορισμένες, έστω, προϋποθέσεις.

Για την τακτική των κομμουνιστών μέσα στο εργατικό κίνημα, κάτι που στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες αποτελούσε τον πυρήνα της ενιαιομετωπικής πολιτικής, η εισήγηση του Μπουχάριν υπέβαλλε τη σοσιαλδημοκρατία σε αυστηρή κριτική και κατέληγε στην ανάγκη αλλαγής της κομμουνιστικής τακτικής του προηγούμενου διαστήματος, προβάλλοντας ότι ο προσανατολισμός των κομμουνιστών σε όλα τα ζητήματα που απασχολούν την εργατική τάξη βρίσκεται στους αντίποδες των στόχων της σοσιαλδημοκρατίας και ότι απαιτούνται οξυμμένες μορφές αγώνα εναντίον της. Τούτο δε σήμαινε την εγκατάλειψη του Ενιαίου Μετώπου, αλλά τον αναπροσανατολισμό του αποκλειστικά στη βάση των σοσιαλδημοκρατών. Ταυτόχρονα, ο Μπουχάριν συνέδεε τον αγώνα κατά της σοσιαλδημοκρατίας με την πάλη για την εξασφάλιση της ιδεολογικής ενότητας του κομμουνιστικού κινήματος, πράγμα που σήμαινε την άμεση αντιμετώπιση τόσο των δεξιών, σοσιαλδημοκρατικών παρεκκλίσεων μέσα στα Κ.Κ όσο και των αριστερών, τροτσκιστικών, εφόσον όριζε τον τροτσκισμό σαν μια σοσιαλδημοκρατική τάση. Οι μεν έπαιρναν τη μορφή του σεβασμού της νομιμότητας, της ανεπαρκούς πολιτικοποίησης του αγώνα κατά των σοσιαλδημοκρατικών ηγεσιών και της θεώρησης της συνδικαλιστικής πειθαρχίας ως πιο σημαντικής από την κομματική. Οι δε εκφράζονταν από την άρνηση της αναγκαιότητας της κομμουνιστικής δουλειάς μέσα στα αντιδραστικά σωματεία είτε με το πρόσχημα ότι οι κομμουνιστές εκδιώκονται από αυτά είτε επειδή σε κάποιες χώρες, όπως η Γαλλία και οι

⁴²⁷ E.H Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 3, ό.π., σσ. 659-64, 684-90, Fredrik Petersson, “Imperialism and the Communist International”, *Journal of Labor and Society*, 20 (1) 2017, σσ. 27-32.

Η.Π.Α, ο μεγαλύτερος αριθμός των εργατών δεν είναι συνδικαλισμένοι.⁴²⁸ Άλλες τοποθετήσεις των συνέδρων επικεντρώθηκαν περισσότερο στον αγώνα κατά των δεξιών παρεκκλίσεων, κάτι που προοικονομούσε την επικείμενη επίθεση εναντίον της ομάδας του Μπουχάριν μέσα στο ρωσικό Κ.Κ, αναιρώντας την κριτική του Μπουχάριν στις αριστερές παρεκκλίσεις της συνδικαλιστικής τακτικής των Κ.Κ. Η πλέον χαρακτηριστική προήλθε από τον Λοζόφσκυ ο οποίος επικαλούμενος την ομόφωνη υπερψήφιση των θέσεων του 4^{ου} Συνεδρίου της Προφιντέρν από τον Μπουχάριν και από όσους συμφωνούσαν μαζί του, τους κατηγορήσε για υποκρισία και ταξική αποστασία επειδή έκριναν ότι οι τελευταίες συνεδριακές αποφάσεις της Προφιντέρν θα εμπόδιζαν την εξάπλωση της κομμουνιστικής επιρροής στα συνδικάτα παρά το ότι αρχικά τις είχαν και αυτοί εγκρίνει. Επαναλαμβάνοντας τη θέση του ότι προέχει η οργάνωση των ανοργάνωτων και το ολοκληρωτικό ξεσκεπάσμα της ρεφορμιστικής γραφειοκρατίας στα σωματεία, κατέληξε ότι απαιτείται εντατικοποίηση της πάλης για τη συντριβή του ρεφορμισμού, καταπολέμηση των ηττοπαθών, συμβιβαστικών τάσεων στο εσωτερικό των Κ.Κ και ενδυνάμωση των επαναστατικών ομοσπονδιών όπου το συνδικαλιστικό κίνημα ήταν ήδη διασπασμένο, επειδή η ενότητα του εργατικού κινήματος δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά το μέσο για την εξυπηρέτηση του σκοπού της επανάστασης.⁴²⁹ Φαίνεται ότι ο Μπουχάριν εκτιμώντας πως σε κάποιες χώρες παρατηρείται άνοδος της παραγωγής, δεν συμεριζόταν την εκτίμηση των «αριστερών» μέσα στην ΚΔ περί του άμεσου ξεσπάσματος της καπιταλιστικής κρίσης, όμως από την εισήγησή του σε καμία περίπτωση δεν επιβεβαιώνεται η άποψη του Carr, όπως και πολλών άλλων, ότι δεν ήταν υπέρ της ρήξης με τη σοσιαλδημοκρατία ή ότι ήθελε τη συνέχιση του Ενιαίου Μετώπου από τα «πάνω».⁴³⁰

Για να κατανοηθεί το ακριβές περιεχόμενο της γραμμής του «σοσιαλφασισμού» και να διαπιστωθεί εάν συνιστούσε και σε ποιο βαθμό απομάκρυνση από την στρατηγική του Ενιαίου Μετώπου είναι απαραίτητη η επισήμανση των κύριων σημείων των αποφάσεων του 6^{ου} Συνεδρίου, αρχής γενομένης με την απόφαση σχετικά με τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο, καθώς τα υπόλοιπα καθήκοντα που όρισε το Πρόγραμμα της ΚΔ αλληλοεξαρτώνταν με τα καθήκοντα που απέρρεαν για τους κομμουνιστές στην περίπτωση εκδήλωσης μιας γενικευμένης πολεμικής αναμέτρησης. Το 6^ο Συνέδριο όριζε τον επικείμενο παγκόσμιο πόλεμο σαν αναπόσπαστο κοινωνικό φαινόμενο του καπιταλισμού και τον απέδιδε στην όξυνση των ενδοιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών για την οικονομική κυριαρχία των μονοπωλίων ορισμένων βασικών δυνάμεων και στην πολιτική βούληση των αστών να στρέψουν το παγκόσμιο προλεταριάτο εναντίον της ΕΣΣΔ. Αφού ο πόλεμος εί-

⁴²⁸ Β. Λιόσης, ό.π., σσ. 134-37, Stephen F. Cohen, ό.π., σσ. 294-5.

⁴²⁹ Β. Λιόσης, ό.π., σελ. 138, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σελ. 299.

⁴³⁰ Για τις οικονομικές προβλέψεις του Μπουχάριν και τη γνώμη όσων θεωρούν ότι στο 6^ο Συνέδριο υποστήριζε το Ενιαίο Μέτωπο από τα «πάνω» πρβλ. Ν. Bukharin, *New Forms of the World Crisis*, στο <http://www.marxists.org/archive/bukharin/works-/1928/09/x01.htm>, E.H Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol. 3, part 1, ό.π., σελ. 196, Stephen F. Cohen, ό.π., σελ. 296, Archie Brown, *The Rise and Fall of Communism*, Harper Collins e-books, 2009, σσ. 84-5 και Ronald Grigor Suny (ed), *The Cambridge History of Russia. Vol 3, The Twentieth Century*, Cambridge University Press, 2006, σσ. 199-200. Αυτή η άποψη μάλλον εδράζεται στην σύγκρουσή του με τον Στάλιν και στο τι υποστήριζαν μέσα σε διάφορα Κ.Κ όσοι αποκλήθηκαν «μπουχα-ρινικοί» παρά στο τι ακριβώς είπε ο Μπουχάριν στο 6^ο Συνέδριο της ΚΔ. Αρκεί να θυμηθούμε την επιστολή του Μπουχάριν προς τα δυτικοευρωπαϊκά Κ.Κ της 18^{ης} Σεπτεμβρίου του 1927 όπου αποκήρυσε τις επαφές με την ηγεσία των σοσιαλδημοκρατών. Αυτό που προκύπτει σαν συμπέρασμα είναι ότι Στάλιν και Μπουχάριν είχαν παραπλήσιες απόψεις αναφορικά με τα προβλήματα και τη γραμμή της ΚΔ στα 1928 παρά την οξεία διαφωνία τους για την εσωτερική οικονομική πολιτική που έπρεπε να ακολουθήσει η ΕΣΣΔ.

να η συνέχιση της πολιτικής των κυρίαρχων τάξεων με ένοπλα μέσα, η ΚΔ εξετάζοντας τη διαφορετική θέση των κυρίαρχων τάξεων των διαφόρων κρατών στο παγκόσμιο ιμπεριαλιστικό σύστημα διέκρινε τους πολέμους: α) σε αυτούς που γίνονται μεταξύ των καπιταλιστικών κρατών. Εδώ η αντίθεση μεταξύ της παραγωγικής και τεχνολογικής υπεροχής των Η.Π.Α που αποτελούσαν μέσω του δανεισμού την «ατμομηχανή» της οικονομικής ανόρθωσης της καπιταλιστικής Ευρώπης με την παρακμάζουσα, αλλά κατέχουσα προνομιακή θέση στο διεθνές σύστημα Βρετανία λόγω των εκτεταμένων αποικιών της, εθεωρείτο σαν η πιθανότερη αιτία ανάφλεξης μιας ενδοιμπεριαλιστικής πολεμικής αναμέτρησης.⁴³¹ β) στις αντεπαναστατικές επεμβάσεις εναντίον των χωρών που οικοδομούν το σοσιαλισμό, γ) στους αντεπαναστατικούς πολέμους των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων που αποβλέπουν στην υποδούλωση των πιο αδύναμων και υπανάπτυκτων χωρών και δ) στους δίκαιους πολέμους που διεξάγει το επαναστατημένο προλεταριάτο για την ανατροπή της άρχουσας τάξης και το εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα των λαών στις αποικίες και στις εξαρτημένες χώρες. Όσον αφορά τα καθήκοντα των κομμουνιστών και της εργατικής τάξης στην πρώτη περίπτωση όφειλαν να μετατρέψουν τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο σε εμφύλιο αγωνιζόμενοι για την ήττα της χώρας τους και την ανατροπή της αστικής τάξης, στη δεύτερη ενώ γενικά προτεινόταν η προηγούμενη ντεφαιτιστική στάση, υπήρχαν ορισμένες προσθήκες, ότι δηλαδή το προλεταριάτο έπρεπε να αποτρέψει την επίθεση της καπιταλιστικής κυβέρνησης της χώρας του κατά της ΕΣΣΔ, να καθορίσει την τακτική του όχι μόνο βάσει των ταξικών αντιθέσεων στο εσωτερικό αλλά και ανάλογα με την πορεία του πολέμου και να υποστηρίξει τον Κόκκινο Στρατό σαν φίλια επαναστατική δύναμη. Στην τρίτη το προλεταριάτο έπρεπε να οργανώσει μαζικό σαμποτάζ στην επιθετική εξόρμηση του κεφαλαίου και να σταθεί αλληλέγγυο με όλα τα μέσα στους καταπιεζόμενους από τον ιμπεριαλισμό λαούς και στην τελευταία να διεξάγει ενεργητικά και με όλες του τις δυνάμεις τον πόλεμο προάσπισης της επανάστασης και της εθνικής ανεξαρτησίας. Ενδιαφέρον είναι ότι ειδικά για τα καθήκοντα των κομμουνιστών στον ιμπεριαλιστικό πόλεμο η ΚΔ καταδίκασε την υιοθέτηση μιας γενικής, πασιφιστικής στάσης ή την άρνηση στράτευσης, θεωρώντας ότι μόνο μέσα από την παρουσία των επαναστατών στις ένοπλες δυνάμεις μπορούν οι πλατιές μάζες να διαπαιδαγωγηθούν από εκείνους ώστε να στρέψουν τα όπλα τους εναντίον των αφεντικών. Από αυτή την άποψη τα συνθήματα της γενικής απεργίας για τη ματαίωση του πολέμου ή της συναδέλφωσης των εν όπλοις εργατών κρίνονταν ως χρήσιμες μεν τακτικές, όμως επ' ουδενί μοναδικές ή υποχρεωτικές.⁴³² Ο «δίκαιος» χαρακτήρας του πολέμου που θα διεξήγαγαν οι λαοί των αποικιοκρατούμενων χωρών και των μικρών, εξαρτημένων από τον ιμπεριαλισμό κρατών σαφώς και έθετε στο προλεταριάτο τους σαν στρατηγικό καθήκον τη συνέχιση της ενιαιομετωπικής πολιτικής υπό τη μορφή της κοινωνικής, και υπό προϋποθέσεις και της πολιτικής, συμμαχίας με τις ευρύτερες

⁴³¹ Αυτή την άποψη συμμεριζόταν η αντιπροσωπία του ΚΚΜΒ και κυρίως οι Bell και Rothstein και αυτή ήταν η εκτίμηση της Κ.Ε του ΚΚΜΒ για αρκετό ακόμη διάστημα, τουλάχιστον μέχρι τον Ιανουάριο του 1929. Πρβλ. E.H Carr, ό.π., σελ. 13 και «Αποσπάσματα των Θέσεων του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ για τη Διεθνή Κατάσταση και τα Καθήκοντα της Κομμουνιστικής Διεθνούς», κεφάλαιο II. Διακρατικές σχέσεις και Ζητήματα της λεγόμενης Εξωτερικής Πολιτικής (29-08-1928), δημοσιευμένα στο Protokoll, vi, 4, p. 13, Jane Degras, ό.π., σσ. 457-58.

⁴³² *The Programme of the Communist International together with the Statues of the Communist International*, published by C.P.G.B, February 1929, London, I.4. "Imperialism and the Downfall of Capitalism", σσ. 20-1, II.4 "The Contradictions of Capitalist Stabilization and the Inevitability of the Revolutionary Collapse of Capitalism", σσ. 28-32, V.3 "The Duties of the International Proletariat to the U.S.S.R", σσ.71-2, VI.2 "The Fundamental Tasks of Communist Strategy and Tactics", σσ. 84-91.

μάζες των λαϊκών στρωμάτων. Αυτό προέκυπτε σαν γενικό συμπέρασμα για τα Κ.Κ αλλά το ζήτημα της συμμετοχής και μιας μερίδας της εθνικής αστικής τάξης στο Ενιαίο Μέτωπο στις αποικιοκρατούμενες χώρες ήταν αμφιλεγόμενο και μάλλον αφέθηκε στις ειδικές εκτιμήσεις που θα έκανε το κάθε Κ.Κ στο μέλλον με τη συνεργασία της Κομιντέρν με γενικό γνώμονα ότι η πάλη της εργατικής τάξης και της μάζας της αγροτιάς πρέπει να στοχεύει και την ντόπια αστική τάξη όπου ήδη συντελείται η εθνική, αστικοδημοκρατική επανάσταση σε μια αξιοσημείωτη κλίμακα, ενώ πρέπει να μην αποκλείει την πιθανή σύμπραξη με τα πιο προοδευτικά τμήματα της αστικής τάξης των αποικιών όπου ακόμη δεν έχει συντελεστεί η αστικοδημοκρατική επανάσταση. Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι η στρατηγική του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα που επεξεργάστηκε η Κομιντέρν στο 6ο Συνέδριό της ουσιαστικά δεν διέφερε από τις παλιότερες κατευθύνσεις που είχαν χαραχθεί στα προηγούμενα Συνέδρια της ΚΔ. Από αυτή την άποψη για το κομμουνιστικό κίνημα ιδωμένο στις παγκόσμιες διαστάσεις του η στρατηγική της «Τρίτης Περιόδου» ούτε συνιστούσε καμία θεμελιώδη ρήξη με την προγενέστερη πολιτική του Ενιαίου Μετώπου, ούτε βρισκόταν σε αντίθεση με την πολιτική συμμαχιών που εφάρμοσαν τα Κ.Κ μετά το 1935, ιδιαίτερα στις εξαρτημένες και στις αποικιοκρατούμενες χώρες.

Ο καθορισμός της στάσης των κομμουνιστών έναντι του πολέμου και η διάκριση των πολέμων σε «δίκαιους» και «άδικους» από το 6ο Συνέδριο ήταν στοιχεία αλληλένδετα με την κατηγοριοποίηση των χωρών με κριτήριο το επίπεδο της καπιταλιστικής τους ανάπτυξης, πράγμα που συνεπαγόταν μια ορισμένη ποικιλιομορφία του ορισμού του κοινωνικού χαρακτήρα της επανάστασης, την αναγνώριση ορισμένων σταδίων στην πορεία της επαναστατικής διαδικασίας μέχρι την κατάκτηση της δικτατορίας του προλεταριάτου, αλλά και μιας ορισμένης ποικιλίας των μορφών της σοσιαλιστικής οικοδόμησης σε διάφορες χώρες. Συγκεκριμένα, το 6ο Συνέδριο διαπίστωνε ότι στα πλαίσια του παγκόσμιου καταμερισμού της εργασίας και με βάση την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων υπήρχαν οι παρακάτω τύποι χωρών: α) οι ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες με μεγάλης κλίμακας συγκεντροποιημένη παραγωγή, οργανωμένη σε μονοπωλιακή βάση στις οποίες συγκαταλέγονταν οι μεγάλες αποικιοκρατικές δυνάμεις του παγκόσμιου ιμπεριαλιστικού συστήματος, β) οι χώρες μέσου επιπέδου καπιταλιστικής ανάπτυξης (κυρίως στη νότια και στην ανατολική Ευρώπη και κάποιες λατινοαμερικανικές χώρες) όπου ακόμη υπήρχαν υπολείμματα μισοφεουδαρχικών σχέσεων ή όπου κυριαρχούσε η απλή εμπορευματική παραγωγή στην αγροτική οικονομία. Εκεί υπήρχε ένα ορισμένο επίπεδο βιομηχανικής συγκέντρωσης για τη σοσιαλιστική οικοδόμηση χωρίς ακόμη να έχει ολοκληρωθεί η μονοπωλιακή συγκέντρωση των παραγωγικών δυνάμεων και δεν είχε συντελεστεί πλήρως ο αστικοδημοκρατικός μετασχηματισμός του πολιτικού, κρατικού εποικοδομήματος, γ) οι αποικίες και οι μισοαποικίες όπου ακόμη και αν υπήρχε μια ορισμένη βιομηχανική ανάπτυξη, αυτή δεν επαρκούσε για να χαρακτηριστούν από υλική σκοπιά αυτές οι χώρες ώριμες για τη σοσιαλιστική οικοδόμηση, καθώς γενικά κυριαρχούνταν από μεσαιωνικού τύπου φεουδαρχικές σχέσεις παραγωγής ενώ οι πιο σημαντικές εμπορικές, τραπεζικές ή βιομηχανικές επιχειρήσεις τους ανήκαν στο κεφάλαιο των ανεπτυγμένων ιμπεριαλιστικών κρατών, δ) οι πλέον καθυστερημένες χώρες (κυρίως στην Αφρική) όπου δεν υπήρχε μισθωτή εργασία και επιβίωνε η φυ-

λετική κοινωνική οργάνωση. Το Πρόγραμμα που ψήφισε το 6ο Συνέδριο της Κομμουντέρν όριζε ως σοσιαλιστικό τον χαρακτήρα της επανάστασης για τον πρώτο τύπο χωρών και έβαζε το καθήκον του άμεσου πέρασματος στη δικτατορία του προλεταριάτου με κινητήρια δύναμη την εργατική τάξη συσπειρωμένη γύρω από το βιομηχανικό προλεταριάτο και για τον δεύτερο τύπο όριζε την επανάσταση σαν αστικοδημοκρατική με γρήγορο το πέρασμα στη σοσιαλιστική ή θεωρούσε δυνατή την εκδήλωση μιας προλεταριακής επανάστασης που θα έπρεπε να εκπληρώσει και διαφορετικής έκτασης αστικοδημοκρατικά αιτήματα. Και στις δύο περιπτώσεις κινητήρια επαναστατική δύναμη θα ήταν η συμμαχία της εργατικής τάξης με την αγροτιά. Για τον τρίτο τύπο ετίθετο σαν κύριο καθήκον η πάλη για την εθνική ανεξαρτησία σε συνδυασμό με την απελευθέρωση των εργατικών και των αγροτικών μαζών από τα δεσμά της φεουδαρχικής και τοκογλυφικής καπιταλιστικής εκμετάλλευσης με αιτήματα αιχμής την καθιέρωση του οχτάωρου, τη νομιμοποίηση της συνδικαλιστικής οργάνωσης, την εθνικοποίηση της γης, τον αγροτικό ανατασισμό και την παραγραφή των χρεών. Μόνο με την υλοποίηση αυτών των αιτημάτων και την οργάνωση του επαναστατικού εργατοαγροτικού στρατού ως έκφραση της εργατοαγροτικής συμμαχίας οι αποικιακές χώρες θα ολοκλήρωναν το στάδιο του αγώνα για την εθνική ανεξαρτησία και τον αστικοδημοκρατικό μετασχηματισμό τους και θα μπορούσαν να περάσουν στην επόμενη φάση της διεκδίκησης της προλεταριακής δικτατορίας. Για τον τελευταίο τύπο χωρών η ΚΔ αναγνώριζε μόνο την αναγκαιότητα της απελευθέρωσής τους από τον ξένο, ιμπεριαλιστικό ζυγό και εξαρτούσε την πιθανότητα της παράκαμψης του καπιταλιστικού σταδίου ανάπτυξης από την έκταση της βοήθειας που θα λάμβαναν αυτές οι χώρες από τις νικηφόρες σοσιαλιστικές επαναστάσεις των πιο ανεπτυγμένων κρατών.⁴³³

Πάλι διαπιστώνεται από τα ντοκουμέντα του 6^{ου} Συνεδρίου ότι δεν υπήρξε κάποια τομή με τις προγενέστερες συνεδριακές αποφάσεις της ΚΔ όσον αφορά τα ειδικά καθήκοντα που έπρεπε να διεκπεραιώσει το επαναστατικό κίνημα ανάλογα με την κατάταξη της καθεμιάς χώρας στο παγκόσμιο ιμπεριαλιστικό σύστημα καθώς ήδη ο Λένιν στο 2^ο Συνέδριο της ΚΔ διέκρινε δύο βασικές ομάδες χωρών, τα εκμεταλλευτικά ιμπεριαλιστικά έθνη από τη μια και από την άλλη τις καταπιεζόμενες αποικίες μαζί με τις ποικίλες τυπικά ανεξάρτητες χώρες που είναι μπλεγμένες στα δίχτυα της χρηματιστικής και διπλωματικής εξάρτησης από τις ισχυρές δυνάμεις. Τον ίδιο διαχωρισμό ταυτίζοντας ειδικά την πρώτη ομάδα χωρών με τη Μεγάλη Βρετανία και τη δεύτερη με τις χώρες της Μέσης Ανατολής είχε κάνει και ο Ράντεκ στην εισήγησή του στο συνέδριο των λαών της Ανατολής στο Μπακού στα 1920 και τέλος μια ανάλογη κατηγοριοποίηση είχε προκριθεί και στο 3^ο Συνέδριο της ΚΔ.⁴³⁴ Βέβαια, η διαπίστωση της κοινής στρατηγικής του 6^{ου} Συνεδρίου με την προη-

⁴³³ *The Programme of the Communist International together with the Statues of the Communist International*, published by C.P.G.B, February 1929, IV.8 “The Struggle for the World Dictatorship of the Proletariat and the Principal Types of Revolution”, IV.9 “Struggle for the World Dictatorship of the Proletariat and the Colonial Revolution”, σσ. 59-64.

⁴³⁴ *The Second Congress of the Communist International. Proceedings of Petrograd Session of July 17th and of Moscow Sessions of July 19th- August 7th 1920*, Publishing Office of the Communist International, America 1921, σσ. 111-12, *Theses Presented to the Second World Congress of the Communist International (Petrograd- Moscow, July 1920)*, editions of the Communist International, Petrograd- Smolny, 1920, IV. “Preliminary Draft of Some Theses on the National and Colonial Question”, σελ. 55, *Congress of the Peoples of the East. Baku, September 1920. Stenographic Report*, Publishing House of the Communist International, Petrograd 1920, σσ. 13-14, *Manifesto of the Communist International*, published by the C.E.C Communist Party of America, 1921, σσ. 6-8.

γούμενη πολιτική της Κομμουντέρν δεν σημαίνει ότι αυτή εφαρμόστηκε με τον ίδιο απαρέγκλιτα τρόπο από όλα τα Κ.Κ., καθώς αυτά έπρεπε να προσαρμόσουν τη στρατηγική της ΚΔ στις ιδιαίτερες συνθήκες των χωρών τους, ενώ στο εσωτερικό τους δεν έλειπαν οι μικρότερες ή μεγαλύτερες διαφωνίες, όπως φάνηκε παραπάνω από την αντιπαράθεση της βρετανικής και της κινεζικής αντιπροσωπίας με την πλειοψηφία της ΚΔ σχετικά με το εθνικό και αποικιακό ζήτημα.

Μήπως το συνέδριο αυτό σηματοδότησε μια ρήξη με την προηγούμενη πολιτική της ΚΔ αναφορικά με την εφαρμογή του Ενιαίου Μετώπου μέσω της κοινής δράσης με δυνάμεις της σοσιαλδημοκρατίας, όπως κατά κόρον υποστηρίζεται στη διεθνή βιβλιογραφία; Δεν μπορεί να δοθεί μια μονοσήμαντη απάντηση μέσα από τις αποφάσεις και τα ντοκουμέντα του συνεδρίου. Στο Πρόγραμμα της ΚΔ που ψηφίστηκε από το 6^ο Συνέδριο η ιδεολογία και η πρακτική της σοσιαλδημοκρατίας εθεωρείτο κοινωνική έκφραση των τμημάτων της «εργατικής αριστοκρατίας» που είχαν εξαγοραστεί από το ιμπεριαλιστικό κεφάλαιο από τα υπερκέρδη που το τελευταίο αντλούσε από τις νέες παραγωγικές τεχνικές, από την εξαγωγή κεφαλαίων σε χώρες ανώτερου ποσοστού κέρδους και από την καταλήστευση των αποικιών και των μισοαποικιών. Μέσα στο εργατικό κίνημα οι σοσιαλδημοκράτες και τα συνδικαλιστικά τους στελέχη λειτουργούσαν σαν φορείς της αστικής ιδεολογίας κηρύσσοντας την ταξική συνεργασία, την εργασιακή γαλήνη, την ειρηνική μεταρρυθμιστική εξέλιξη του καπιταλισμού σε φιλεργατική κατεύθυνση και την πασιφιστική διευθέτηση των διακρατικών διαφορών. Ακόμη τονιζόταν έντονα ο αντεπαναστατικός ρόλος της σοσιαλδημοκρατίας σε μια σειρά πρόσφατων εργατικών εξεγέρσεων και κινητοποιήσεων και η σύμπλευσή της με τις αντιδραστικές, αστικές δυνάμεις στην εφαρμογή της ιμπεριαλιστικής συνθήκης των Βερσαλλιών.⁴³⁵ Και στις παλιότερες επεξεργασίες της ΚΔ ανάλογο χαρακτήρα ήταν οι κριτικές και οι επιθέσεις προς της σοσιαλδημοκρατία, αλλά στο 6^ο Συνέδριο ήταν δριμύτερες οι επιθέσεις εναντίον και των λεγόμενων «αριστερών σοσιαλδημοκρατών» που στο πρόσφατο παρελθόν αντιμετωπίζονταν ως οι κατεξοχήν σύμμαχοι των κομμουνιστών μέσα στο Ενιαίο Μέτωπο:

«Στη συστηματική εφαρμογή αυτής της αντεπαναστατικής πολιτικής, η σοσιαλδημοκρατία χρησιμοποιεί τα δυο της ρεύματα: το δεξιό, ανοικτά αντεπαναστατικό και αναγκαίο στις διαπραγματεύσεις και στις άμεσες συνδέσεις της με την κεφαλαιοκρατία. Το αριστερό χρησιμοποιείται ειδικά για τη λεπτή εξαπάτηση της εργατικής τάξης. Ενώ παίζει με πασιφιστικές και ενίοτε με επαναστατικές φράσεις, η αριστερή σοσιαλδημοκρατία στρέφεται κατά των εργατών, ειδικά σε κρίσιμες περιστάσεις (το αγγλικό Ανεξάρτητο Εργατικό κόμμα και οι αριστεροί ηγέτες του Γενικού Συμβουλίου των συνδικάτων στη Γενική Απεργία του 1926, ο Όττο Μπάουερ και η ομάδα του στον ξεσηκωμό της Βιέννης κτλ). Για αυτό είναι η πιο επικίνδυνη μερίδα των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων, επειδή μολονότι η σοσιαλδημοκρατία υπηρετώντας τα αστικά συμφέροντα μέσα στην εργατική τάξη και δρώντας υπέρ της ταξικής συνεργασίας και της συνδιαλλαγής με τη μπουρζουαζία, σε ορισμένες στιγμές αναγκάζεται να εμφανιστεί σαν αντιπολιτευόμενο κόμμα και να υπερασπιστεί με βαριά καρδιά τα συμφέροντα

⁴³⁵ «Το Πρόγραμμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς, ψηφισμένο στο 6^ο Συνέδριό της», κεφάλαιο II (Η Γενική Κρίση του Καπιταλισμού και η πρώτη φάση της Παγκόσμιας Επανάστασης. Η επαναστατική κρίση και η αντεπαναστατική σοσιαλδημοκρατία), (1-09-1928), δημοσιευμένο στο Protokoll, vii, 4, p. 45, Jane Degras, vol. 2, ό.π., σελ. 483.

του προλεταριάτου στους βιομηχανικούς του αγώνες... Η κύρια αποστολή της σήμερα είναι να υπονομεύσει την προλεταριακή ενότητα που απαιτείται για τον αγώνα κατά του ιμπεριαλισμού. Διασπώντας και καταστρέφοντας το ενιαίο μέτωπο του προλεταριακού αγώνα κατά του κεφαλαίου, η σοσιαλδημοκρατία έχει γίνει το κύριο στήριγμα του ιμπεριαλισμού μέσα στην εργατική τάξη και η διεθνής σοσιαλδημοκρατία σε όλες της τις εκδοχές, η Β' Διεθνής, ο συνδικαλιστικός της βραχίονας, η Συνδικαλιστική Διεθνής του Άμστερνταμ έχουν γίνει εφεδρεία της αστικής κοινωνίας, το πιο πιστό της προύργιο». ⁴³⁶ Για να διαπιστωθεί όμως εάν η παραπάνω επίθεση κατά των αριστερών σοσιαλδημοκρατών συνεπαγόταν και τον αποκλεισμό τους από τις μετωπικές κινήσεις των κομμουνιστών, είναι απαραίτητο να εξεταστεί ο τρόπος καθορισμού των κύριων καθηκόντων της κομμουνιστικής στρατηγικής και των τακτικών της βάσει των ντοκουμέντων του 6^{ου} Συνεδρίου και το πώς αυτά προβλεπόταν να υλοποιηθούν ειδικά μέσα στο εργατικό, συνδικαλιστικό κίνημα, εφόσον η διεθνής σοσιαλδημοκρατία δρούσε μόνο στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, πρωταρχικά στην Ευρώπη, μέσα από μαζικά κοινοβουλευτικά κόμματα και μεγάλες εργατικές ομοσπονδίες. Έτσι, στο Πρόγραμμα αναφέρεται ότι «Για να πετύχει την ιστορική του αποστολή για τη νίκη της δικτατορίας του προλεταριάτου το κομμουνιστικό κόμμα πρέπει να προάγει και να κατακτήσει τους ακόλουθους στρατηγικούς στόχους: να πάρει με το μέρος του την πλειοψηφία της εργατικής τάξης, τις γυναίκες εργάτριες και τους νέους εργαζόμενους. Για να επιτευχθεί βασική προϋπόθεση για το κομμουνιστικό κόμμα είναι να διασφαλίσει την κυρίαρχη επιρροή του στις μεγάλες, μαζικές προλεταριακές οργανώσεις (σοβιετ, συνδικάτα, εργοστασιακές επιτροπές, κοπερατίβες, πολιτιστικές και αθλητικές ενώσεις κτλ). Εξαιρετικής σημασίας για το κέρδισμα της πλειοψηφίας της εργατικής τάξης έχει η συστηματική δουλειά για τον έλεγχο των σωματείων, των μαζικών συλλογικών ενώσεων του προλεταριάτου που είναι στενά δεμένες με τους καθημερινούς του αγώνες. Ένας από τους πιο βασικούς στόχους στην προπαρασκευαστική της επανάστασης περίοδο είναι η δράση μέσα στα αντιδραστικά σωματεία, ο επιδέξιος προσεταιρισμός τους, το κέρδισμα της εμπιστοσύνης των ευρύτερων μαζών που ανήκουν στα σωματεία, το ξεσκέπασμα των ρεφορμιστών ηγετών και η απομάκρυνσή τους από τις θέσεις ευθύνης. Μια ακόμη προϋπόθεση είναι η απόκτηση της ηγεμονίας από το προλεταριάτο πάνω στα υπόλοιπα στρώματα των εργαζομένων που σημαίνει να φέρει το κόμμα κάτω από την επιρροή του τις μάζες των φτωχών σε πόλη και ύπαιθρο, τα κατώτερα στρώματα των διανοούμενων, τους μεροκαματιάρηδες αγρότες και τους μικροαστούς γενικά... Στο παγκόσμιο επίπεδο ο πιο σημαντικός στρατηγικός στόχος της Κομμουνιστικής Διεθνούς στον προλεταριακό αγώνα σχετίζεται με την επαναστατική πάλη στις αποικίες, στις μισοαποικίες και στις εξαρτημένες χώρες. Εδώ οι ευρύτερες μάζες της αγροτιάς και των εργατών πρέπει να συσπειρωθούν γύρω από την επαναστατική σημαία και αυτό μπορεί να γίνει μόνο μέσα από τη στενή, αδερφική συνεργασία των καταπιεσμένων εθνών με το προλεταριάτο των χωρών των καταπιεστών τους... Τα κομμουνιστικά κόμματα των ιμπεριαλιστικών χωρών πρέπει να στηρίζουν συστηματικά το επαναστατικό εθνικό κίνημα των αποικιών και κάθε απελευθερωτικό κίνημα των καταπιεσμένων εθνοτήτων και αυτό το καθήκον βαρύνει πρωταρχικά το εργατικό κίνημα της χώρας από την οποία εξαρτάται χρηματιστικά, οικονομικά και πολιτικά το καταπιεσμένο έθνος. Τα κομμουνιστικά

⁴³⁶ Ο.π., σελ. 484.

κόμματα ανοικτά πρέπει να αναγνωρίσουν το δικαίωμα της απόσχισης των αποικιών, να προπαγανδίσουν την ανεξαρτησία των αποικιών από ένα ιμπεριαλιστικό κράτος, να υπερασπιστούν το δικαίωμα των αποικιών να διεξάγουν ένοπλο αγώνα κατά του ιμπεριαλισμού και να στηρίζουν με κάθε μέσο την απελευθερωτική πάλη των αποικιών. Στις αποικιακές και μισοαποικιακές χώρες η πάλη κατά του ιμπεριαλισμού πρέπει να πάρει τη μορφή του συνθήματος της αγροτικής επανάστασης...σε αυτές τις χώρες ο κύριος στόχος είναι η ανεξάρτητη οργάνωση των εργατών και των αγροτών (στο κομμουνιστικό κόμμα, σε σωματεία, σε αγροτικές ενώσεις και επιτροπές και σε σοβιέτ όταν εκδηλωθούν επαναστατικές συνθήκες) και η χειραφέτησή τους από την επιρροή της εθνικής αστικής τάξης. Προσωρινές συμμαχίες με αυτήν επιτρέπονται μόνο αν δεν υπονομεύουν την επαναστατική οργάνωση των μαζών και αν προωθούν τον αγώνα κατά του ιμπεριαλισμού. Στον καθορισμό της τακτικής του το κάθε κομμουνιστικό κόμμα οφείλει να μελετά τη δοσμένη εσωτερική και εξωτερική κατάσταση, το συσχετισμό των ταξικών δυνάμεων, το βαθμό ισχύος και σταθερότητας της αστικής τάξης, τη μαχητικότητα και την οργάνωση του προλεταριάτου, τις διαθέσεις των μεσαίων στρωμάτων κτλ. Σύμφωνα με αυτές τις συνθήκες το κόμμα αποσαφηνίζει τα συνθήματά του και τις μορφές της πάλης του ξεκινώντας από την ανάγκη κινητοποίησης και οργάνωσης των ευρύτερων κατά το δυνατόν μαζών στο ανώτερο δυνατό βαθμό πάλης. Όταν αναπτυχθεί επαναστατική κατάσταση, το κόμμα προβάλλει μια σειρά από μεταβατικά συνθήματα και μερικές διεκδικήσεις που ανταποκρίνονται στις δοσμένες συνθήκες. Αυτά πρέπει να υποτάσσονται στο κύριο επαναστατικό στόχο που είναι η κατάληψη της εξουσίας και η ανατροπή της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας. Το να απορρίπτεται ο αγώνας για τα καθημερινά αιτήματα και η καθημερινή πάλη του προλεταριάτου για τα προβλήματα του είναι λάθος, όπως και ο περιορισμός της δράσης του κόμματος σε αυτά και το καθήκον του κόμματος είναι ξεκινώντας από αυτές τις καθημερινές ανάγκες της εργατικής τάξης να οδηγήσει τους εργάτες στην επαναστατική πάλη για την εξουσία».⁴³⁷ Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η κομμουνιστική τακτική μέσα στο εργατικό κίνημα παρέμενε ίδια με τις παλιότερες συνδικαλιστικές τακτικές που είχαν σημείο αναφοράς τις αποφάσεις του 4^{ου} Συνεδρίου της Κομιντέρν (1922) και που επικεντρώνονταν στη συνεχή δουλειά των κομμουνιστών μέσα στα σωματεία, ακόμη και όταν αυτά ελέγχονταν από αντιδραστικές δυνάμεις, για την υπεράσπιση των εργατικών συμφερόντων, για το ξετύλιγμα της ιδεολογικής διαπάλης με το ρεφορμισμό μπροστά στη μάζα των εργατών και τελικά για την προσέλκυση των οργανωμένων εργατικών μαζών με το μέρος του κομμουνιστικού κόμματος. Αυτή η διαπίστωση ουσιαστικά έχει παραβλεφθεί από την πλειονότητα των μελετητών, είτε αυτοί ανήκουν στα δεξιά ή στα αριστερά του πολιτικού φάσματος, που απλώς ορίζουν τον «σοσιαλφασισμό» ως μια σεχταριστική τακτική επιθέσεων στη σοσιαλδημοκρατία και διάσπασης των συνδικάτων η οποία επιβλήθηκε στα Κ.Κ με το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ κατ' αναλογία με την επικράτηση του «σταλινισμού» στο εσωτερικό του ρωσικού Κ.Κ και με την προετοιμαζόμενη επίθεση του πρώτου πενταετούς σχεδίου κατά των κουλάκων και των υπολειμμάτων της εμπορευματικής παραγωγής στην ΕΣΣΔ. Το ερώτημα είναι εάν η διακηρυγμένη συνδικαλιστική τακτική του 6^{ου} Συνεδρίου στην πράξη αναιρούσε τις παλιότερες συνδικαλιστικές πρακτικές. Εδώ φαίνεται ότι υπάρχει μια ορισμένη σύμπλευση ακόμη και ορισμέ-

⁴³⁷ «Το Πρόγραμμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς, ψηφισμένο στο 6^ο Συνέδριό της», κεφάλαιο IV (Οι βασικοί στόχοι της κομμουνιστικής στρατηγικής και οι τακτικές της), ό.π., σσ. 520-22.

νων κομμουνιστών μελετητών με την πλειοψηφία των προαναφερόμενων ακαδημαϊκών ερευνητών, επειδή οι πρώτοι έχουν επισημάνει ότι μετά το 6^ο Συνέδριο σε πολλές περιπτώσεις οι κομμουνιστές προχώρησαν στη δημιουργία ξεχωριστών «κόκκινων» σωματείων με το επιχείρημα ότι τα ρεφορμιστικά συνδικάτα δεν ήταν μαζικά και επομένως θα ήταν καλύτερο αυτά να υποκατασταθούν από νέα, επαναστατικά συνδικάτα, κάτι που δείχνει ότι ουσιαστικά το 6^ο Συνέδριο προετοίμασε ιδεολογικά την διάσπαση του συνδικαλιστικού κινήματος από τους κομμουνιστές με στόχο να παραγκωνιστεί η επιρροή της σοσιαλδημοκρατίας μέσα στο εργατικό κίνημα.⁴³⁸ Σύμφωνα με την οπτική τους το σχήμα του σοσιαλφασισμού δεν εναρμονιζόταν στην πράξη με τις κατευθύνσεις της ενιαιομετωπικής πολιτικής, όπως είχαν ειδικά καθοριστεί στο 4^ο Συνέδριο της ΚΔ, γιατί η εκλογική και συνδικαλιστική επιρροή των Κ.Κ σε όλες τις χώρες της Ευρώπης υπολειπόταν κατά πολύ των ποσοστών της σοσιαλδημοκρατίας, πράγμα που έκανε απαραίτητη μέσα στα υπάρχοντα σωματεία τη συνέχιση της κοινής δράσης των Κ.Κ με τις δυνάμεις της «αριστερής σοσιαλδημοκρατίας» για τον απεγκλωβισμό των τελευταίων από την αστική ιδεολογία και για το κέρδιμα ευρύτερων δυνάμεων με την πολιτική των Κ.Κ.

Πάντως, ενώ η πολιτική του Ενιαίου Μετώπου επ' ουδενί δεν εγκαταλείφθηκε από την Κομιντέρν στο 6^ο Συνέδριό της, φαίνεται ότι στο επόμενο διάστημα στην πράξη περιορίστηκε το εύρος της απεύθυνσής της προς τις σοσιαλδημοκρατικές δυνάμεις όχι σαν αποτέλεσμα κάποιων ειλημμένων από τα «πάνω» αποφάσεων ιδεολογικού χαρακτήρα, αλλά λόγω της συστηματικής άρνησης των τελευταίων να συμπράξουν με τους κομμουνιστές στο επίπεδο των συνδικαλιστικών αγώνων και εξαιτίας της ανυπαρξίας της σοσιαλδημοκρατίας στις χώρες της περιφέρειας και στις αποικίες οι οποίες καταλάμβαναν ολοένα και σημαντικότερο ρόλο μετά το 6^ο Συνέδριο τόσο στην επαναστατική στρατηγική της Κομιντέρν, όσο και στη δράση της Προφιντέρν με κοινό τόπο τη συγκρότηση ανεξάρτητων από την αστική τάξη εργατικών και αγροτικών οργανώσεων, το σχηματισμό εργατοαγροτικών κομμάτων και κομμουνιστικών κομμάτων όπου δεν υπήρχαν (στις χώρες εκτός Ευρώπης) και την πλήρη ανεξαρτητοποίηση των κομμουνιστικών δυνάμεων από τα ευρύτερα εργατικά κόμματα ως απαραίτητες προϋποθέσεις για να ανταπεξέλθει νικηφόρα το διεθνές επαναστατικό κίνημα στην επικείμενη παγκόσμια οικονομική κρίση και στην επαναστατική κατάσταση που θα προέκυπτε.⁴³⁹ Η αυξανόμενη τάση όλο και περισσότερων Κ.Κ να εντείνουν την αντιπαράθεσή τους με τη σοσιαλ-

⁴³⁸ Πρβλ. Β. Λιόσης, ό.π., σελ. 165 και Fernando Claudin, *The Communist Movement from Comintern to Cominform. Part One: The Crisis of the Communist International*, Monthly Review Press, London 1975, σσ. 153-56. Μάλιστα, ο Μπετελέμ, αναθεωρώντας τους δύο πρώτους τόμους της εργασίας του για τον κοινωνικό χαρακτήρα του σοβιετικού συστήματος, δεν αποδίδει στον «σοσιαλφασισμό» μόνο μια «αριστεριστική υποτροπή» της πολιτικής της ΚΔ, αλλά τον θεωρεί σαν μια ακόμη έκφραση της «αντιδημοκρατικής πολιτικής» της ΕΣΣΔ που σαν μια «κρατικοκαπιταλιστική» οργάνωση είχε παραπλήσια γνωρίσματα με το ναζιστικό κράτος με κοινό παρανομαστή το μίσος προς τις δυνάμεις του φιλελευθερισμού. Πρβλ. Σαρλ Μπετελέμ, *Οι ταξικοί αγώνες στην ΕΣΣΔ. 3^η περίοδος 1930-41*, τόμος Γ', εκδόσεις Κουκκίδα, Αθήνα 2017, σσ. 603-8.

⁴³⁹ Το ότι η γραμμή του «σοσιαλφασισμού» εξυπηρετούσε μάλλον τις ανάγκες της αυτοτελούς κομμουνιστικής κομματικής οδοδότησης παρά τη σκοπιμότητα της πάσης θυσία ρήξης με τη σοσιαλδημοκρατία στο συνδικαλιστικό πεδίο φαίνεται από τους χειρισμούς της ΚΔ σε ανύποπτο χρόνο, αρκετό καιρό πριν το 6^ο Συνέδριο, σχετικά με τη στάση των κομμουνιστών μέσα στην Ισλανδική Εργατική Ομοσπονδία που συνένωνε σωματεία, σοσιαλιστές, μέλη του Εργατικού Κόμματος και μια ομάδα κομμουνιστών, συνδεδεμένων με την ΚΔ. Όταν το Νοέμβριο του 1926 η Εργατική Ομοσπονδία αποφάσισε να ενταχθεί στη Διεθνή του Άμστερνταμ, ο επικεφαλής της κομμουνιστικής φράξιας Ε. Olgeirsson ζήτησε οδηγίες από την ΚΔ για τη στάση της ομάδας του, και ο Μπουχάριν του απάντησε να παραμείνουν στην Ομοσπονδία δια του Σκανδιναβικού Γραφείου της ΚΔ. Στο 6^ο Συνέδριο αποφασίστηκε η συγκρότηση αυτοτελούς Κ.Κ μέσα σε έξι μήνες στην Ισλανδία, το οποίο τελικά ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1930 με την εκδήλωση μιας ανοικτής και εφ' όλης της ύλης σύγκρουσης των κομμουνιστών με τους ρεφορμιστές στο συνέδριο της Ερ-

δημοκρατία στα τέλη της δεκαετίας του '20 ακόμη και με όρους συνδικαλιστικής οργανωτικής διάσπασης έχει, ορθά κατά τη γνώμη μου, εξηγηθεί σαν αποτέλεσμα και της αύξησης των διώξεων των κομμουνιστών μέσα στα σωματεία από τους σοσιαλδημοκράτες ή της συμμετοχής πολλών σοσιαλδημοκρατών ηγετών στην καταστολή διάφορων εργατικών απεργιών και κινητοποιήσεων, όμως έχει υποτιμηθεί μια άλλη πλευρά του περάσματος των σοσιαλδημοκρατικών οργανώσεων στην υπηρεσία των αστικών τάξεων πέρα από την διάσταση της ταύτισης της σοσιαλδημοκρατίας με την οικονομική πολιτική του κεφαλαίου ή την μετατροπή της σε πόλο συσπείρωσης της «εργατικής αριστοκρατίας» και έκφρασης της αστικής ιδεολογικής ηγεμονίας μέσα στο εργατικό κίνημα. Πρόκειται για την απροκάλυπτη στοίχιση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων πίσω από τους σχεδιασμούς των κυβερνήσεων των ευρωπαϊκών ιμπεριαλιστικών κρατών στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής και ειδικότερα στο αποικιακό ζήτημα. Οι εργασίες του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ, ο προβληματισμός και οι συζητήσεις των κομμουνιστών αντιπροσώπων σχετικά με τις σχέσεις σοσιαλδημοκρατίας και κομμουνιστικού κινήματος συνέπεσαν με τη σύγκληση στις Βρυξέλλες του Συνεδρίου της Σοσιαλιστικής Διεθνούς (5-11 Αυγούστου 1928) που κατέληξε ανάμεσα στα άλλα στην ψήφιση ενός ειδικού προγράμματος για το αποικιακό πρόβλημα όπου καταδικάστηκε το αίτημα των λαών των αποικιών να αποκτήσουν πλήρη πολιτική ανεξαρτησία από τις ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις, γιατί «για τους λαούς που βρίσκονταν σε πρωτόγονη βαθμίδα ανάπτυξης η άμεση κατάργηση της ξένης κυριαρχίας δεν θα σηματοδοτούσε ένα βήμα ιστορικής προόδου στον εθνικό τους πολιτισμό, αλλά ένα βήμα οπισθοδρόμησης προς τη βαρβαρότητα». Μόνο για την Ινδία, την Κίνα και την Αίγυπτο προβλεπόταν η παραχώρηση τοπικής αυτοδιοίκησης.⁴⁴⁰ Αυτή η απροκάλυπτη στήριξη της αποικιακής πολιτικής των αστικών τάξεων των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων από τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα δεν μπορούσε παρά να εξοργίσει τη μάζα των κομμουνιστών αντιπροσώπων του 6^{ου} Συνεδρίου, τόσο εκείνους που έρχονταν από τις αποικιοκρατούμενες χώρες της περιφέρειας, όσο και την ευρωπαϊκή καθοδήγηση της Κομιντέρν η οποία τότε ακριβώς αναβάθμιζε την πάλη για την εθνική ανεξαρτησία των αποικιών σε βασικό «κλειδί» της στρατηγικής της για την παγκόσμια επανάσταση.⁴⁴¹ Με άλλα λόγια στο εξής η πρόοδος του επαναστατικού κινήματος στις χώρες της «Ανατολής» προϋπέθετε την άμεση σύγκρουση των κομμουνιστών της «Δύσης» με την αποικιακή πολιτική των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων και με τα πολιτικά και κοινωνικά στηρίγματά της, με τη σοσιαλδημοκρατία να α-

γατικής Ομοσπονδίας. Εκεί δεν τέθηκε από την κομμουνιστική φράξια κανένα ζήτημα χωριστής συνδικαλιστικής εκπροσώπησής τους. Πρβλ. Jon Olafsson, *The Comintern Experience: How it influenced the Icelandic Left*, Harriman Institute Certificate, Columbia University 1998, σσ.12-14.

⁴⁴⁰ Μάλιστα, η συμπάθεια ορισμένων ηγετών του βρετανικού Εργατικού κόμματος για το απελευθερωτικό κίνημα των λαών της Ανατολής και πολύ περισσότερο η επίσημη θέση υπέρ της ανεξαρτησίας των αποικιών από πλευράς του Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος ήταν αιτία που είχε επισείσει ακόμη και την απειλή της διακοπής των επαφών τους με τη Σοσιαλιστική Διεθνή. Πρβλ. Rhiannon Vickers, *The Labour Party and the World*, Manchester University Press, 2004, σελ. 125, Partha Sarachi Gupta, *Imperialism and the British Labour Movement, 1914-64*, Macmillan, London 1975, σσ. 123-24.

⁴⁴¹ Το σημείο κλειδί της θέσης των πιο «αριστερών» φωνών μέσα στα Κ.Κ των αποικιών που παρέκαμπταν τη συμμαχία με την εθνική τους αστική τάξη ήταν ακριβώς ότι ανέμεναν άμεση και αποτελεσματική στήριξη του αγώνα τους από τα Κ.Κ και το εργατικό κίνημα των ευρωπαϊκών καπιταλιστικών μητροπόλεων. Ο άμεσος αντιιμπεριαλιστικός αγώνας των Ευρωπαίων κομμουνιστών και το τράβηγμα σε αυτόν της μάζας της εργατικής τάξης της Ευρώπης εθεωρείτο από τους «αριστερούς» κομμουνιστές των χωρών της περιφέρειας ως η δικλείδα ασφαλείας που καθιστούσε περιττή τη συμμαχία των εργατών και των φτωχών χωρικών των αποικιών με τα ντόπια αστικά στοιχεία. Αυτό ακριβώς είχε υποστηρίξει ο Κινέζος αντιπρόσωπος Tschang-Bio στη διάρκεια των συζητήσεων του συνεδρίου για το εθνικό ζήτημα.

ποτελεί το βασικότερο ανάμεσα τους. Ο συνδυασμός αυτής της ιεράρχησης των προτεραιοτήτων της διεθνούς επανάστασης με την αναζωογόνηση ορισμένων τάσεων «επαναστατικού συνδικαλισμού» μέσα στην Προφιντέρν μετά το 1928 προσέδωσε στον «σοσιαλφασισμό», σαν μέρος της στρατηγικής των Κ.Κ που ονομάστηκε «Τάξη εναντίον Τάξης» τα χαρακτηριστικά μιας ολικής σύγκρουσης με τις δυνάμεις της σοσιαλδημοκρατίας. Και επειδή ακριβώς η καθοδήγηση της ΚΔ προέβλεπε το γρήγορο πέρασμα του παγκόσμιου καπιταλισμού από την φάση της προσωρινής σταθεροποίησης σε μια νέα κρίση, η αποτίναξη του αποικιακού ζυγού, η πάλη για την υπονόμευση των στηριγμάτων του κεφαλαίου στις ιμπεριαλιστικές χώρες, άρα και η συντριβή της ταυτισμένης με την ιμπεριαλιστική εξουσία σοσιαλδημοκρατίας ήταν πια τα άμεσα και ζωτικά καθήκοντα όλων των Κ.Κ. Αυτό για τους κομμουνιστές στις ιμπεριαλιστικές χώρες σήμαινε την όσο πιο γρήγορη συντριβή των σοσιαλδημοκρατών μέσα στο εργατικό και συνδικαλιστικό κίνημα προκειμένου να υπηρετηθεί όχι μόνο η ανάγκη της υπεράσπισης των εργατικών συμφερόντων ή της οργάνωσης της εργατικής επανάστασης σε αυτές τις χώρες, αλλά και η ενεργή υποστήριξη του απελευθερωτικού αγώνα στις αποικίες σαν άμεσος, βραχυπρόθεσμος τακτικός στόχος. Από αυτή την άποψη η μετωπική πολιτική των κομμουνιστών δεν θα είχε πια τα χαρακτηριστικά της αμυντικής τακτικής του προηγούμενου διαστήματος, αλλά θα έπαιρνε έναν επιθετικό χαρακτήρα που καθιστούσε τη θέση περί της ενότητας του συνδικαλιστικού κινήματος από ζήτημα αρχής σε δευτερεύουσα τακτική επιλογή. Τους μήνες που ακολούθησαν το 6^ο Συνέδριο η συνειδητοποίηση αυτών των άμεσων καθηκόντων από την ηγεσία της ΚΔ και των Κ.Κ θα προκαλέσει την αντίδραση όσων θεωρούσαν ότι η καπιταλιστική σταθεροποίηση θα είχε μεγαλύτερη διάρκεια και ότι επομένως δεν ήταν απαραίτητη η άμεση ολομέτωπη σύγκρουση με τη σοσιαλδημοκρατία. Αυτή η αντίδραση εκφράστηκε με την σύγκρουση «μπουχαρινικών» και «σταλινικών», η οποία εκτός της ΕΣΣΔ δεν σχετιζόταν με τους ρυθμούς της σοβιετικής εκβιομηχάνισης και της αποκουλακοποίησης που πήρε η εν λόγω αντιπαράθεση μέσα στη Ρωσία, αλλά με το ποια θα ήταν η ενδεδειγμένη κομμουνιστική τακτική έναντι της σοσιαλδημοκρατίας ώστε να υλοποιηθούν οι στόχοι του 6^{ου} Συνεδρίου. Η ανάγκη να πάρει η ενιαιομετωπική πολιτική των ευρωπαϊκών Κ.Κ έναν τέτοιο πιο επιθετικό χαρακτήρα με όσο το δυνατόν πιο γρήγορα θετικά αποτελέσματα στο μαζικό κίνημα και όχι μια διάθεση γενικής ιδεολογικής εναντίωσης στο Ενιαίο Μέτωπο, όπως έχει υποστηριχθεί από πολλούς⁴⁴², ήταν η πραγματικότητα που καθόρισε και το περιεχόμενο της περίφημης ομιλίας του Στάλιν στη συνεδρίαση της 19^{ης} Δεκεμβρίου του 1928 του προεδρείου της ΕΕΚΔ που σηματοδότησε την πάλη κατά του «μπουχαρινισμού» και των «δεξιών αποκλίσεων» σε μια σειρά κομμουνιστικών κομμάτων της δυτικής Ευρώπης.⁴⁴³

Σε ότι αφορά τη συνδικαλιστική τακτική και τη στάση έναντι της ρεφορμιστικής ηγεσίας η βρετανική αντιπροσωπία δια στόματος του Bennett κινήθηκε σε παραπλήσιο πλαίσιο με αυτό που περιέγραφε λίγο μετά το 6^ο Συνέδριο ο Στάλιν στην προαναφερόμενη τοποθέτησή του. Εκκινώντας από την επισήμανση της αύξη-

⁴⁴² Πρβλ. ενδεικτικά Kevin Mc Dermott – Jeremy Agnew, ό.π., σσ. 83-4.

⁴⁴³ I.B Στάλιν, «Ο δεξιός κίνδυνος στο Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας (1928)», *Απαντα*, τόμος 11, εκδοτικό Κ.Ε ΚΚΕ, 1953, σσ. 337-45. Αυτή η ομιλία συνιστούσε μια επίθεση στον Εμπέρ Ντρό (Humbert Droz), στέλεχος του ελβετικού Κ.Κ και της ηγεσίας της ΚΔ, και στον Σέρρα (ψευδώνυμο του Angelo Tasca), ηγετικό στέλεχος του ιταλικού σοσιαλιστικού και κομμουνιστικού κινήματος. [πρβλ.ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 12]

σης της αντιπαλότητας μεταξύ Η.Π.Α και Βρετανίας για την ηγεμονία στον καπιταλιστικό κόσμο, η βρετανική αντιπροσωπία διαφώνησε έντονα με τη θέση του Varga περί της επιτυχούς σταθεροποίησης του αγγλικού καπιταλισμού μετά τον πόλεμο με την εισαγωγή των μεθόδων του φορντισμού και του ταιηλορισμού στην παραγωγική διαδικασία, εστιάζοντας στην άνοδο της ανεργίας και στις δυσκολίες επέκτασης των βρετανικών εξαγωγών άνθρακα και χάλυβα. Παράλληλα, επεσήμανε ότι μια ακόμη διαφορά στην ποιότητα της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης του αγγλικού καπιταλισμού σε σχέση με τις Η.Π.Α ήταν ότι ο φορντισμός –που στη Βρετανία πήρε το χαρακτήρα του «μοντισμού»- είχε βρει μικρότερη μαζική υποστήριξη από τους επιχειρηματίες και τους εργοδότες και κατά πολύ μεγαλύτερη και ενθουσιωδέστερη από το Εργατικό κόμμα και το TUC, κάτι που καταδείκνυε τον αποκάλυπτα καπιταλιστικό χαρακτήρα αυτών των οργανώσεων, των οποίων οι ηγεσίες είχαν πια ξεδιάντροπα περάσει στην υπηρεσία των ιμπεριαλιστικών σχεδίων της βρετανικής κυβέρνησης υπογράφοντας, δια χειρός του στελέχους των Βρετανών Εργατικών Hollsworth, στις 26 Φλεβάρη 1928 μια συμφωνία με την ηγεσία των ινδικών συνδικάτων για την εξασφάλιση «ομαλών και ειρηνικών συνθηκών εργασίας». Ίδια πολιτική ο Bennett απέδιδε στους Εργατικούς και στο εσωτερικό γιατί στήριζαν το αντιαπεργιακό νομοθετικό οπλοστάσιο του κράτους που αποσκοπούσε στην «αμερικανοποίηση των συνθηκών εργασίας του προλεταριάτου» και εξέφρασε τη βούληση του βρετανικού κόμματος να συγκρουστεί ευθέως με το Εργατικό κόμμα, κάνοντας μάλιστα αυτοκριτική για λογαριασμό του κόμματός του τόσο στον χειρισμό της υπόθεσης Cook- Maxton, επειδή το ΚΚΜΒ «ήθελε απλώς να καθοδηγήσει τους ρεφορμιστές ηγέτες αντί να τους ασκήσει ολόπλευρη κριτική», όσο και στις συγχύσεις πολλών συντρόφων του σχετικά με τις τακτικές που προκρίθηκαν από την 9^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ σχετικά με το ζήτημα της ένταξης του ΚΚΜΒ στο Εργατικό κόμμα.⁴⁴⁴ Την ίδια στιγμή όμως τόνιζε ότι η ανάγκη της πάλης κατά των «δεξιών αποκλίσεων» και των ρεφορμιστών και της ώθησης της ριζοσπαστικοποίησης των εργατών δεν πρέπει να λάβει το χαρακτήρα της όξυνσης της φραξιονιστικής διαπάλης μέσα στα Κ.Κ και της αυτούσιας μεταφοράς των ίδιων συνδικαλιστικών τακτικών σε όλες τις χώρες. Μάλιστα, για αυτό το τελευταίο η βρετανική αντιπροσωπία άσκησε μια ευθεία κριτική στον Αμερικανό Foster και στον επικεφαλής της Προφιντέρν Λοζόφσκυ, επειδή αυτοί θεωρούσαν ότι η σύγχρονη ύφεση θα ήταν ο πρόδρομος της οικονομικής παρακμής του αμερικανικού καπιταλισμού, υπερεκτιμώντας τις τάσεις ριζοσπαστικοποίησης του προλεταριάτου των Η.Π.Α.⁴⁴⁵ Ο Bennett στην τοποθέτησή του προσπάθησε να εναρμονιστεί με τις κύριες διαθέσεις της

⁴⁴⁴ Το Εργατικό κόμμα είχε ομοσπονδιακό χαρακτήρα. Μέλη του μπορούσαν να γίνουν μεμονωμένα άτομα, αλλά και ολόκληρες οργανώσεις (σωματεία, κοπερατίβες, συνεταιρισμοί, σύλλογοι και πολιτικές οργανώσεις) οι οποίες διατηρούσαν την οργανωτική αυτοτέλειά τους και τη δική τους αυτόνομη δράση, αλλά δέχονταν τις κεντρικές πολιτικές και συνδικαλιστικές επιλογές που αποφάσιζαν τα ενιαία συλλογικά όργανα του κόμματος.

⁴⁴⁵ *Inprecor*, vol.8, No.53, σσ. 943-44. Bennett ήταν το ψευδώνυμο του ρωσικής καταγωγής Max Petrovsky, παλιού εκπροσώπου της ΚΔ στο ΚΚΜΒ πριν το 1925, όταν πρόεδρος της ΚΔ ήταν ο Ζηνόβιεφ, και επικεφαλής του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου της ΚΔ στα 1927-28. Ο Petrovsky, θιασώτης της στενής συνεργασίας του νεαρού ΚΚΜΒ με το Εργατικό Κόμμα στις αρχές της δεκαετίας του '20 στα 1928 είχε γίνει φανατικός εχθρός της προηγούμενης πολιτικής. Προσωπική αλλαγή απόψεων ; Ίδιοτελής μεταστροφή ενός στελέχους της ΚΔ ; Υποταγή στους νέους συσχετισμούς μέσα στην ΚΔ, στο ΚΚΜΒ ή στο Κόμμα των Μπολσεβίκων ; Πιθανόν όλα τα παραπάνω ή ορισμένα από αυτά να ίσχυαν, όμως γιατί να μη λάβουμε υπόψη μας το προφανές όπως σκιαγραφείται από τις αποφάσεις των συνεδρίων της ΚΔ ; Ότι δηλαδή η στρατηγική του Ενιαίου Μετώπου παρέμενε στις κύριες κατευθύνσεις της (μαζικοποίηση των Κ.Κ, άπλωμα της κομμουνιστικής επιρροής στην εργατική τάξη, βοήθεια στην ΕΣΣΔ και στα επαναστατικά κινήματα της περιφέρειας, προετοιμασία για τη σοσιαλιστική επανάσταση) η ίδια, αλλά η ιεράρχηση αυτών των κατευθύνσεων είχε πια τροποποιηθεί με την προτεραιότητα να δίνεται στον επαναστατικό αγώνα στις αποικίες, κάτι

πλειονότητας των συνέδρων, να θέσει εκείνα τα σημεία που αποτελούσαν τις διαφορετικές εκτιμήσεις του ΚΚΜΒ ειδικά όσον αφορούσε το εθνικό και αποικιακό ζήτημα και να κρατήσει τις ισορροπίες μεταξύ «αριστερών» και «δεξιών» μέσα στο ΚΚΜΒ, όπου στην Ολομέλεια της Κ.Ε του κόμματος (Φλεβάρης 1928) οι μιν με την πλατφόρμα των Pollitt και Dutt και χάρη στην υποστήριξη, έστω και με ταλαντεύσεις, του Murphy είχαν επικρατήσει έναντι των δε που όμως ακόμη επηρέαζαν τμήματα της κομματικής βάσης και διέθεταν στελέχη πλατιάς ακτινοβολίας στο κομματικό δυναμικό σαν τους Bell, Rothstein και Campbell, όπως είχαν δείξει τα αποτελέσματα της ψηφοφορίας της πρότασης του Pollitt στην οργάνωση του Λονδίνου τον Απρίλιο του 1928 σχετικά με τη διακοπή της συνέχισης των προσπαθειών ένταξης στο Εργατικό κόμμα.⁴⁴⁶ Αν και πολιτικά η τοποθέτηση της βρετανικής αντιπροσωπίας βάδιζε πάνω στα χνάρια της πλήρους ρήξης με το Εργατικό κόμμα, τη βρετανική εκδοχή της σοσιαλδημοκρατίας, κάτι που αντικατόπτριζε τους πρόσφατους συσχετισμούς των διάφορων ομαδοποιήσεων μέσα στην Κ.Ε και της βούλησης της πλειοψηφίας των κομματικών μελών, συνδικαλιστικά κρατούσε αποστάσεις από όσους μέσα στην ΚΔ υπερθεμάτιζαν των αποφάσεων του 4^{ου} Συνεδρίου της Προφιντέρν και από όσους θεωρούσαν τη γενικευμένη αποχώρηση των κομμουνιστών από τα ρεφορμιστικά σωματεία σαν το μοναδικό δρόμο της επαναστατικής ανασύνταξης του εργατικού κινήματος.⁴⁴⁷ Μάλιστα, αυτή τη συγκρατημένη στάση έδειξαν οι Βρετανοί αντιπρόσωποι και μέσα στα όργανα της Προφιντέρν που τότε ήταν ο κατεξοχήν χώρος επώασης της πολιτικής που πρόκρινε ακόμη και τον συνδικαλιστικό διαχωρισμό των κομμουνιστών από τα επίσημα σωματεία: ο υπεύθυνος της Επιτροπής του Εθνικού Κινήματος Ανέργων της Βρετανίας Wal Hannington τον Ιούλιο του 1928 πρόβαλε την κομβική σημασία που θα είχε η ανάπτυξη και η ενίσχυση της μαχητικής οργάνωσης των ανέργων για την κατάκτηση της κομμουνιστικής ηγεμονίας συνολικά επί των ανοργάνωτων μαζών της εργατικής τάξης και για τη συντριβή της ρεφορμιστικής επιρροής. Συντασσόμενος μαζί του ο ηγέτης των Βρετανών ανθρακωρύ-

που αναγκαστικά μετέβαλε και τις συνδικαλιστικές και πολιτικές τακτικές των κομμουνιστών έναντι των ρεφορμιστικών εργατικών δυνάμεων.

⁴⁴⁶ Noreen Branson, *History of the Communist Party of Great Britain*, ό.π., σελ. 31.

⁴⁴⁷ Ο βασικός καθοδηγητικός πυρήνας της βρετανικής αντιπροσωπίας στο 6^ο Συνεδριο της ΚΔ αποτελούνταν από τους A.Bennett, A.Rothstein, J. Campbell, T.Rust, T.Bell, A.Horner, R.Page Arnot, H.Pollitt και J.T Murphy και παραδόξως όλοι τους πλην των τριών τελευταίων ήταν υπέρ της διατήρησης των σχέσεων με τους Εργατικούς με τη λογική να είναι το ΚΚΜΒ η πολιτική/ιδεολογική πρωτοπορία του βρετανικού εργατικού κινήματος που θα καθοδηγεί τους ρεφορμιστές Εργατικούς και θα διορθώνει τα λάθη τους, πράγμα που πλέον δεν ήταν αποδεκτό από την πλειοψηφία του κομματικού δυναμικού. Αν οι Pollitt και Page Arnot ήταν τα «μάτια» και τα «αυτιά» στο συνέδριο της πλειοψηφικής μερίδας του κόμματος, τις διαθέσεις της στις παραμονές του Συνεδρίου τις εξέφραζε με τον πλέον εύγλωττο τρόπο ο R. Palme Dutt σε άρθρο του στο επίσημο έντυπο όργανο της ΚΔ: «Υπάρχει μια αποφασιστική αλλαγή του ρόλου του Κομμουνιστικού Κόμματος στις μάζες. Μέχρι τώρα το Κόμμα μας έπαιζε το ρόλο του ανεξάρτητου ακριτάτορα και κριτικού (και ως εκ τούτου του ιδεολογικού ηγέτη) σε ένα κίνημα που έχει ρεφορμιστές ηγέτες. Από εδώ και στο εξής στόχος μας είναι να πολεμήσουμε τους ρεφορμιστές ηγέτες ώστε το Κόμμα να τεθεί στην ηγεσία του εργατικού κινήματος. Κάποιοι νομίζουν ότι περάσαμε από το σύνθημα «Πάλη για την ηγεσία» στο «Αλλαγή ηγεσίας». Αυτό δεν είναι αλήθεια γιατί και πιο πριν, πριν αναπροσαρμόσουμε την τακτική μας, το σύνθημα «Αλλαγή ηγεσίας» σήμαινε μόνο ένα πράγμα: ότι πρέπει να υποκαταστήσουμε τους δεξιούς του Εργατικού κόμματος με τους αριστερούς του ίδιου κόμματος. Από τη στιγμή που το Κόμμα μας παλεύει για τους δικούς του σκοπούς και όχι για να διορθώνει τα ολισθήματα του Εργατικού κόμματος, είναι απαραίτητο να στρατολογηθεί η μάζα των αγωνιστών του εργατικού κινήματος στο Κομμουνιστικό Κόμμα, να ενταχθούν σε αυτό όλοι οι ριζοσπάστες π.χ από το Εθνικό Μειοψηφικό Κίνημα των συνδικάτων. Με αυτήν την έννοια σήμερα εξακολουθεί να είναι πολύτιμο το σύνθημα «Αλλαγή ηγεσίας». Πρβλ. *Communist International*, No.17 (15-8-1928). Πάντως, παρά την επιθυμία της διακοπής των σχέσεων κομμουνιστών και Εργατικών, η «αριστερή πτέρυγα» του ΚΚΜΒ δεν επεδίωκε στο σύνολό της την εγκατάλειψη των ενιαιομετωπικών πολιτικών, καθώς ο Dutt υπεραμνούνταν το ίδιο διάστημα της συνέχισης της κομμουνιστικής εμπλοκής και υποστήριξης στο National Left Wing Movement, μια μετωπική κίνηση που συσπειρωνε όλους τους αριστερούς επικριτές της ηγεσίας των Εργατικών μέσα στο Εργατικό κόμμα. Πρβλ. R.P Dutt, *Memorandum on the Theses on the Labour Party adopted by the CC on 9 January 1928 and Alternative Proposals*, 26-1-1928

χων Arthur Horner θεωρητικοποίησε τη στρατηγική του συνδυασμένου αγώνα εργαζομένων μέσα στα σωματεία και ανέργων με σκοπό την αποκάλυψη του ρόλου των ρεφορμιστών στα μάτια των μαζών και τη μαζική στρατολόγηση των ανέργων στο κομμουνιστικό κόμμα, αλλά και οι δύο άφηναν ανοικτά τα περιθώρια της συνεργασίας με τα συνδικάτα που ελέγχονταν από το Εργατικό κόμμα. Αυτό φαίνεται στο άρθρο του συνεργάτη τους μέσα στην Προφιντέρν Μ. Rubinstein, όπου καταδεικνύεται η ανάγκη της παράλληλης δράσης επίσημων σωματείων και εκλεγμένων επιτροπών ανέργων που μέσω του πανεθνικού συντονισμού τους αφενός μεν θα εμπόδιζαν τη στρατηγική του κεφαλαίου να αξιοποιήσει απεργοσπαστικά τον εφεδρικό στρατό εργασίας, αφετέρου θα εξασφάλιζαν με τον κοινό αγώνα τους την καταβολή επιδομάτων στους ανέργους από το Κράτος στο ύψος του μέσου εργατικού μισθού υπό την επίβλεψη των εργατικών ομοσπονδιών και των επιτροπών οργάνωσης των ανέργων, με τις τελευταίες να καλούνται να ενταχθούν σε ξεχωριστά «κόκκινα» σωματεία μόνο στην περίπτωση που τα υπάρχοντα συνδικάτα θα αρνιούνταν κάθε συνεργασία μαζί τους.⁴⁴⁸ Παρά το ότι το διεθνές πρότυπο της Προφιντέρν για την οργάνωση των ανέργων μετά το 1928 ήταν η ανεξάρτητη από το σοσιαλδημοκρατικό κίνημα γερμανική «Κόκκινη Εργατική και Συνδικαλιστική Αντιπολίτευση», το καθοδηγούμενο από το ΚΚΜΒ βρετανικό κίνημα των ανέργων ποτέ δεν συνδέθηκε φανερά και δημόσια κατ' αποκλειστικότητα με το κομμουνιστικό κόμμα, κάτι που φαίνεται ότι προσέλκυσε στις γραμμές του και πολλούς επηρεαζόμενους από το Εργατικό κόμμα εργάτες. Επειδή ακριβώς ένα μεγάλο μέρος των συνδικαλιστικών στελεχών του ΚΚΜΒ δεν ήταν διατεθειμένο να ακολουθήσει τις πιο «υπεραριστερές» συνδικαλιστικές τάσεις που μέσω της Προφιντέρν διαχύθηκαν μετά το 1929 σε όλη την ΚΔ, οι επιτροπές του βρετανικού Εθνικού Κινήματος Ανέργων πέτυχαν μια ορισμένη αναγνώρισή τους από το TUC και την υποστήριξή τους σε τοπικό επίπεδο από τα διάφορα σωματεία και τα περιφερειακά Εργατικά Συμβούλια, κάτι που του χάρισε, σε σχέση με το ύψος των στρατολογιών στο ΚΚΜΒ, μια μαζικότερη συσπείρωση που έφτασε τα 100.000 άτομα μέχρι το τέλος του 1932.⁴⁴⁹

Ο ιδιαίτερος ρόλος που ώφειλε να διαδραματίσει το ΚΚΜΒ σαν οργανωτής του αντιαποικιακού αγώνα μέσα στη βρετανική ιμπεριαλιστική μητρόπολη και σαν δίαυλος διάχυσης της κομμουνιστικής ιδεολογίας στις αποικίες της βρετανικής αυτοκρατορίας ήταν φανερός στις συζητήσεις και στις αντιπαραθέσεις του συνεδρίου μεταξύ των διαφόρων αντιπροσώπων. Η απλή αναφορά της βρετανικής αντιπροσωπίας στην «ικανοποιητική ανάπτυξη του μαζικού και του εργατικού κινήματος στην Ινδία κατά της αγγλικής επικυριαρχίας, των ντόπιων αστών και γαιοκτημόνων και των ρεφορμιστών Εργατικών ηγετών» μάλλον συγκάλυπτε το μέγεθος της εμπλοκής των Βρετανών κομμουνιστών στο ινδικό απελευθερωτικό κίνημα τόσο για λόγους

⁴⁴⁸ *Inprecor*, vol.8, No.38, σσ. 815-17.

⁴⁴⁹ Βέβαια αυτή η επιτυχία δεν πρέπει να ειδοωθεί ξεκομμένη από ορισμένες ειδικές παραμέτρους της βρετανικής κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας της εποχής, όπως ήταν το συνολικά μικρότερο μέγεθος των ανέργων στο Ηνωμένο Βασίλειο συγκριτικά με τις περιπτώσεις των ΗΠΑ ή της Γερμανίας, το ότι οι περικοπές των προνοιακών επιδομάτων από την κυβέρνηση του Mac Donald στην Αγγλία δεν ξεπέρασαν το 15% σε αντίθεση με τις περικοπές κατά 40% των αντίστοιχων επιδομάτων από τον Γερμανό καγκελάριο Brüning στο διάστημα 1930-32, αλλά και η αδυναμία του TUC να προχωρήσει στη συγκρότηση των δικών του δομών οργάνωσης των ανέργων, πράγμα που εξανάγκασε ένα σημαντικό τμήμα των συνδικάτων και της βάσης του Εργατικού κόμματος να αγκαλιάσουν ή να ανεχθούν σε τοπικό επίπεδο την κοινή οργάνωση κινητοποιήσεων, διαδηλώσεων, συστίτων και ψυχαγωγικών εκδηλώσεων με το καθοδηγούμενο από το ΚΚΜΒ Εθνικό Κίνημα Ανέργων. Πρβλ. Richard Croucher, "Communist Unemployed Organisations Between the World Wars. International Patterns and Problems", *Archiv für Sozialgeschichte, Forschungsberichte und Rezensionen*, 30 (1990), σσ. 594-97.

συνωμοτικότητας, όσο και σε μια προσπάθεια να αμβλυνθούν οι διαφωνίες μεταξύ Κουόσινεν, Βρετανών και Ινδών αντιπροσώπων σχετικά με τα κοινωνικοταξικά χαρακτηριστικά και τις πολιτικές προοπτικές του εθνικού κινήματος στην Ινδία για τις οποίες έγινε λόγος παραπάνω. Οι Βρετανοί αντιπρόσωποι μαζί με τους τρεις από τους πέντε αντιπροσώπους των Ινδών κομμουνιστών καταψήφισαν την εισήγηση του Κουόσινεν για το εθνικό κίνημα στις αποικίες συμεριζόμενοι σε αδρές γραμμές την άποψη του N.M Roy περί του προλεταριακού χαρακτήρα του εθνικού κινήματος στην Ινδία λόγω της προϊούσας εκβιομηχάνισής της, θέση που αρχικά είχε ασπαστεί και ο ειδικός θεωρητικός του ΚΚΜΒ για το ινδικό ζήτημα R. P Dutt, ο οποίος στο έργο του *India in Transition* (1922) είχε υποστηρίξει ότι η βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας και η διόγκωση του προλεταριάτου καθιστούσε απρόθυμη την ινδική αστική τάξη να ηγηθεί ενός πραγματικού αγώνα εθνικής ανεξαρτησίας. Μέχρι το 1927 όταν ο Dutt εξέδωσε το *India Today*, η πρόοδος του Ινδικού Εθνικού Κογκρέσσου και οι επικρίσεις της ΕΕΚΔ ότι το ΚΚΜΒ δεν έχει ανταποκριθεί στα αντιιμπεριαλιστικά του καθήκοντα, έκαναν τον Dutt να ασπαστεί τις θέσεις της ΚΔ και να διαφοροποιηθεί από τον Roy, ισχυριζόμενος ότι ήταν μικρότερη η ανάπτυξη της ινδικής εργατικής τάξης και ότι η πάλη για ανεξαρτησία, οικονομικές μεταρρυθμίσεις και αγροτικό αναδασμό θα περνούσαν μέσα από τη ριζοσπαστικοποίηση του Ινδικού Εθνικού Κογκρέσσου με την αναβάθμιση της ισχύος των κομμουνιστών και των εργατικών συνδικάτων στο εσωτερικό του και με την περιθωριοποίηση των θρησκευτικών χαρακτηριστικών που ήθελε να προσδώσει στο εθνικό κίνημα ο Γκάντι.⁴⁵⁰ Παρ'όλα αυτά η πλειονότητα της καθοδήγησης του ΚΚΜΒ εξακολουθούσε να συμφωνεί με την άποψη του Roy για την εντατική εκβιομηχάνιση της Ινδίας με τη διαφορά ότι συμπεραίνει πως το αίτημα της ανεξαρτησίας έχανε τη δυναμική του αφού δεν είχε την υποστήριξη της αστικής τάξης. Αυτό προκάλεσε την οξεία αντίδραση του Κουόσινεν και άλλων συνέδρων παρά το ότι στα 1926-28 υπήρξε μια διαδοχική αποστολή δεκάδων μελών του ΚΚΜΒ στην Ινδία για την οργάνωση και την ενίσχυση του τοπικού συνδικαλιστικού και κομμουνιστικού κινήματος, με αποτέλεσμα τα μέλη του ινδικού Κ.Κ από 100 περίπου στις αρχές του 1926 να φτάσουν τα 10.000 στα 1928 και η φιλοκομμουνιστική εργατική συνουμοσπονδία από 350 περίπου μέλη το Δεκέμβριο του 1925 να αριθμεί 54.000 στις απεργίες του 1928.⁴⁵¹ Η τελική περιθωριοποίηση των οπαδών της θεωρίας της «αποαποικιοποίησης» μέσα στο ΚΚΜΒ μετά το 1928 πρέπει να αποδοθεί τόσο στις ίδιες τις αποφάσεις του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ, όσο και στον σκληρό ιδεολογικό αγώνα που ανέλαβε ο R.P Dutt μαζί με τον αδερφό του Clemens για να ηττηθεί αυτή η αντίληψη που εντός της Βρετανίας είχε την υποστήριξη πολλών θεωρητικών από τους Εργατικούς και το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα, οι οποίοι σε αντίθεση με τα πολιτικά συμπεράσματα του Roy, πρόβαλαν την άποψη ότι η εκ-

⁴⁵⁰ John Callaghan, ό.π., σσ. 85-96. Πάντως, οι Ινδοί –πιθανόν και ορισμένοι Άγγλοι κομμουνιστές- ασπάζονταν την οπτική του Roy, και επειδή τους πρόσφερε μια στρατηγική πολιτική υπέρβασης των εθνοτικών και θρησκευτικών διαχωρισμών μουσουλμάνων και ινδουϊστών που παρεμπόδιζαν τον πανεθνικό απελευθερωτικό αγώνα, αποτελώντας το κατεξοχήν εργαλείο διαίρεσης του εθνικού κινήματος από μέρους της αγγλικής διοίκησης αλλά και των εγχώριων συντηρητικών κοινωνικών δυνάμεων, όπως φάνηκε στις διακοινοτικές ταραχές της Καλκούτας στα 1926. Πρβλ Patrick Hesse, “To The Masses”. *Communism and Religion in North India, 1920-47*, Ph. D Thesis, Humboldt Universitat, Berlin 2015, σσ. 117-26.

⁴⁵¹ Μια εικόνα της καταθρόβησης των βρετανικών κυβερνητικών υπηρεσιών από την πρόοδο του ινδικού εργατικού και εθνικού κινήματος και για το μέγεθος της διείσδυσης του ΚΚΜΒ σε αυτά δίνεται στο Alan Sielaff, *Soviet Influence in British India: Intelligence and Paranoia within Imperial Governments in the Interwar Years*, University of Colorado, Department of History, Honors Thesis (2011), σσ. 72-86.

βιομηχάνιση των αποικιών της Βρετανικής Αυτοκρατορίας καθιστά ιστορικά παρωχημένο το αίτημα της πολιτικής ανεξαρτησίας τους που πρέπει να αντικατασταθεί από το αίτημα της δημοκρατικής και σοσιαλιστικής μεταρρύθμισης της Αυτοκρατορίας.⁴⁵² Το ότι -έστω και ενστικτωδώς- το ΚΚΜΒ δεν αποδεχόταν αυτές τις πολιτικές συνεπαγωγές της «αποαποικιοποίησης» που συνιστούσαν συνθηκολόγηση με το βρετανικό ιμπεριαλισμό, όπως εξάλλου κατηγορήθηκε -μάλλον άδικα- από τον Κούσινεν, φαίνεται από την ιδιαίτερη επίθεση που εξαπέλυσε ο Bennett στους αντιπροσώπους του Κ.Κ της Νότιας Αφρικής, μιας ακόμη περιοχής για την οποία το ΚΚΜΒ είχε επωμιστεί καθήκοντα ενίσχυσης και συντονισμού αφού επρόκειτο για κτήση της Βρετανικής Κοινοπολιτείας. Δεχόμενοι τις επικρίσεις πολλών συνέδρων για την απουσία μαύρου αντιπροσώπου οι τρεις εκπρόσωποι του νοτιοαφρικανικού κόμματος δεσμεύτηκαν ότι θα καλέσουν το κόμμα τους να παλέψει ενεργητικότερα για τη χειραφέτηση των μαύρων και για τη μαζική στρατολόγησή τους στο κόμμα. Ο Bennett δεν επανέλαβε απλώς αυτές τις κριτικές, αλλά επεσήμανε ότι οι καθυστερήσεις στο άνοιγμα της δουλειάς του αφρικανικού κόμματος στους νέγρους οφείλεται στις «ρατσιστικές προκαταλήψεις» της λευκής πλειονότητας του κόμματος και στην επιρροή που ασκούν στους ηγέτες του οι απεσταλμένοι του Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος και του TUC στη Νότια Αφρική, οι οποίοι έχουν κατορθώσει να εξασφαλίσουν τη σύνδεση της νοτιοαφρικανικής εργατικής συνομοσπονδίας με τη Διεθνή του Άμστερνταμ. Ιδιαίτερα επικριτική ήταν η βρετανική αντιπροσωπία προς τον ηγέτη του νοτιοαφρικανικού κόμματος S. Bunting, προσάπτοντας του ότι συστηματικά τα τελευταία χρόνια αρνείται να εφαρμόσει τις οδηγίες της ΚΔ που στέλνονται στη Νότια Αφρική μέσω των απεσταλμένων του ΚΚΜΒ ή μέσω των επιστολών του Laguna, αντιπροσώπου του αφρικανικού κόμματος στην ΚΔ, μολονότι ο Bunting ανταπαντώντας εστίασε στην αύξηση της συμμετοχής των μαύρων από 200 σε 1600 (επί των 1750 συνολικά μελών του Κ.Κ της χώρας του) μέσα στον τελευταίο χρόνο και στη δημιουργία ενός ενιαίου έθνους λευκών και μαύρων στη Νότια Αφρική σαν το αποτέλεσμα της καπιταλιστικής ανάπτυξης της χώρας.⁴⁵³ Στις παραμονές του 6^{ου} Συνεδρίου της Κομιντέρν είχε γίνει στη Νότια Αφρική μια συνδιάσκεψη (25 Μαρτίου 1928) για τη συνεργασία και την ενοποίηση των σωματείων των λευκών και των μαύρων εργαζομένων, επειδή ήδη από το 1926 οι κομμουνιστές αποβάλλονταν από το TUC της Νότιας Αφρικής και μαζί τους είχαν αναγκαστεί να σχηματίσουν ξεχωριστά «νεγρικά σωματεία» πολλοί μαύροι συνδικαλιστές που μέχρι τότε μετείχαν στην Industrial and Commercial Worker's Union, όταν το Φλεβάρη του 1928 η τελευταία έγινε δεκτή στο επίσημο TUC της χώρας. Ψυχή των μαύρων κομμουνιστών σε αυτή τη συνδιάσκεψη ήταν οι T.W Thibeti, Albert Nzula και ο Moses Kotane. Αυτοί ασκούσαν κριτική στην ολιγωρία του Bunting να εντείνει το άνοιγμα του κομμουνιστικού κόμματος στη μάζα των μαύρων εργατών, συντασσόμενοι με το περιεχόμενο των υποδείξεων των Βρετανών αντιπροσώπων στο νοτιοαφρικανικό κόμμα. Μάλιστα, στα 1929-30 η νέα εργατική ομοσπονδία υπό κομμουνιστική επιρροή, η Native Federation Trade Union, αριθμούσε 10.000 μέλη ενώ τα σωματεία που

⁴⁵² John Callaghan, ό.π., σσ. 102, 105-07.

⁴⁵³ *Inprecorr* vol.8, No.53, σελ.944, *The Communist International Between the Fifth and the Sixth Congresses, 1924-28*, published by CPGB, London 1928, σελ. 491, Robin Kelley, "The Third International and the Struggle for National Liberation in South Africa", *Ufahamu: A Journal of African Studies*, 38 (1), 2014, σσ. 258-60, (S.P Bunting at the 6th Congress of the Comintern), *Inprecorr*, vol.8, No.44 (03-08-1928), σελ. 780, *Inprecorr*, vol.8, No.64, (19-09-1928), σελ. 1156.

ανήκαν στο αφρικανικό TUC δεν ξεπερνούσαν τα 100.000 εγγεγραμμένα μέλη και εξέδιδε εργατικά φυλλάδια στη διάλεκτο των Ζουλού. Μολονότι κάποιος θα έβγαζε το συμπέρασμα ότι η διάσπαση των συνδικάτων αντικαθρεφτίζει την «αριστερίστικη» στροφή του 6^{ου} Συνεδρίου, στο ίδιο διάστημα οι νοτιοαφρικανοί κομμουνιστές συνεργάστηκαν στενά με το αστικό Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσσο με σκοπό την ίδρυση μιας ανεξάρτητης Δημοκρατίας των Ιθαγενών της Νότιας Αφρικής μέσα από τη συγκρότηση μιας ισχυρής, μετωπικής φιλοκομμουνιστικής οργάνωσης, της Ένωσης για τα Αφρικανικά Δικαιώματα, η οποία εντάχθηκε στο Εθνικό Κογκρέσσο.⁴⁵⁴ Φαίνεται λοιπόν ότι το ΚΚΜΒ έπαιξε ένα σημαντικό ρόλο σαν διάυλος της πολιτικής της ΚΔ στο χώρο των αποικιών, αλλά και ότι σε αντίθεση με τις επιθέσεις που του έκανε ο Κούσινεν, οι βρετανοί κομμουνιστές –τουλάχιστον ένα μεγάλο μέρος τους- έδιναν ιδιαίτερη βαρύτητα στην ενίσχυση του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα των αποικιών, καθώς στα 1930-1 οι Douglas και Molly Wolton (στελέχη της Κομμουνιστικής Νεολαίας Νοτίου Αφρικής με αγγλική και λιθουανική καταγωγή) κατηγόρησαν τους Αφρικανούς Nzula και Kotane πως μαζί με τους συμβούλους τους από το ΚΚΜΒ υποσκελίζουν τον ανεξάρτητο χαρακτήρα και την αυτοτελή δράση της κομμουνιστικής οργάνωσης μέσα στις μετωπικές κινήσεις του Εθνικού Αφρικανικού Κογκρέσσο.⁴⁵⁵ Επίσης, δεν είναι δυνατόν να αποδοθεί ένας μονοσήμαντος χαρακτηρισμός στην πολιτική του ΚΚΜΒ σχετικά με το εθνικό ζήτημα, γιατί δεν έλειπαν οι περιπτώσεις στελεχών του που δεν είχαν μια ενιαία θέση για τα διάφορα επιμέρους προβλήματα εθνικής και φυλετικής καταπίεσης στα οποία καλούνταν να τοποθετηθούν στο όνομα της Κομιντέρν. Επί παραδείγματι ενώ η βρετανική αντιπροσωπία δεν έθετε ζήτημα άμεσης εθνικής ανεξαρτησίας για τους Ινδούς, την ίδια στιγμή στις συζητήσεις του 6^{ου} Συνεδρίου τασσόταν αναφανδόν υπέρ της εθνικής και πολιτικής απελευθέρωσης των μαύρων όχι μόνο στις αποικίες της Αφρικής, αλλά και στην αμερικανική ήπειρο. Χαρακτηριστικά, ο Bennett εξ ονόματος της βρετανικής αντιπροσωπίας ήρθε σε έντονη αντιπαράθεση με τους νέγρους αντιπροσώπους του Κ.Κ ΗΠΑ James Ford και Otto Hall οι οποίοι υποστήριζαν μαζί με τον ηγέτη του κόμματος Lovestone, ότι ο μαύρος πληθυσμός των ΗΠΑ αποτελούσε μια καταπιεζόμενη φυλετική και όχι εθνική, όπως υποστήριζε η πλειοψηφία των συνέδρων, ομάδα και ότι ζητούμενο ήταν η άρση των φυλετικών διακρίσεων αντί του στόχου της «εθνικής χειραφέτησης των μαύρων» που τελικά προκρίθηκε από την ΚΔ.⁴⁵⁶ Φαίνεται ότι η αντιφατική στάση της βρετανικής αντιπροσωπίας οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στις διαφορετικές προσδοκίες που είχε σχετικά με το επίπεδο κοινωνικής οργάνωσης, συνδικαλιστικής ικανότητας και πολιτικής συνειδητοποίησης Ινδών και Νέγρων στις ΗΠΑ ή στις αποικίες της Αφρικής. Τα στελέχη του ΚΚΜΒ μάλλον πίστευαν ότι οι Ινδοί, όντας φορείς ενός αρχαίου πολιτισμού και έχοντας μια υπαρκτή παράδοση εθ-

⁴⁵⁴ *The African Communist (A Forum of Marxist-Leninist Thought published by the South African Communist Party)*, No 62, Third Quarte 1975, Inkululeko Publishers, 3a Coodge Street, London, σσ. 83-9, 94-5.

⁴⁵⁵ Holger Weiss, "The Making of a Radical African Atlantic. African American Agency, African Nationalists and the Comintern Connection (1922-37)", *International Newsletter of Communist Studies*, 21 (2008), σελ.49.

⁴⁵⁶ Μάλιστα, ο αντιπρόσωπος του Κ.Κ ΗΠΑ που κατέγραψε στις αναμνήσεις του αυτό το περιστατικό, όντας ο ίδιος νέγρος αλλά υποστηρικτής των θέσεων της πλειοψηφίας, δεν έκρυψε την έκπληξη που είχε νιώσει από την αντιφατική στάση των Βρετανών πλην του Murphy, την οποία εντούτοις προσπάθησε να δικαιολογήσει, γράφοντας αφενός ότι και άλλοι αντιπρόσωποι του Κ.Κ ΗΠΑ ταλαντεύθηκαν επί του προκειμένου ζητήματος, αφετέρου ότι και ο ίδιος ο Μανουήλσκι του είχε εκμυστηρευθεί πως οι Βρετανοί σύντροφοι έκαναν στο εθνικό ζήτημα το ίδιο λάθος που είχε κάνει και ο ίδιος στην περίοδο της Επανάστασης, ερχόμενος σε διάσταση με τον Λένιν σχετικά με την εθνική χειραφέτηση των Ουκρανών. Πρβλ. Harry Haywood, *Black Bolshevism. Autobiography of an Afro-American Communist*, Liberator Press, Chicago-Illinois 1978, σσ.260-66.

νικών αγώνων και εργατικής οργάνωσης, ήταν πιο ώριμοι να διεξάγουν τον αγώνα για τη σοσιαλιστική οικοδόμηση στη χώρα τους σε συνεργασία με το βρετανικό εργατικό κίνημα, αντίθετα από τους Νέγρους που ζούσαν στο περιθώριο οποιασδήποτε οργανωμένης εθνικής, πολιτικής και ιδεολογικής ζωής. Επομένως, οι τελευταίοι ήταν ιστορικά «ανώριμοι» για τη σοσιαλιστική κοινωνική μετάβαση και χρειάζονταν ένα χρονικό διάστημα ανύψωσης των υλικών και ιδεολογικών συνθηκών της ζωής τους το οποίο δεν θα μπορούσε να συμπίπτει με τίποτα άλλο εκτός από το στάδιο της εθνικής, αστικοδημοκρατικής επανάστασης που περιλάμβανε τη μεγάλη πλειοψηφία των λαών των καθυστερημένων αποικιοκρατούμενων χωρών.

Πάντως, ανεξαρτήτως των διαφορετικών εκτιμήσεων για το χαρακτήρα των εθνικών κινημάτων στις αποικίες και για την κομμουνιστική τακτική σε αυτά όλοι οι συνέδροι συμερίζονταν μια θεμελιώδη άποψη, ότι ο νέος επικείμενος γύρος επαναστάσεων θα πυροδοτηθεί από την άνοδο αυτών των εθνικών κινημάτων ή ότι η τελική νίκη τους θα εξαρτηθεί άμεσα από την πορεία και την πρόοδο του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα των αποικιών, πράγμα που τοποθετούσε το ζήτημα της κομμουνιστικής τακτικής σε σχέση με τον πόλεμο σε περίοπτη θέση στις συζητήσεις του 6^{ου} Συνεδρίου. Το θέμα ήταν φλέγον όχι μόνο επειδή ήταν κοινή αίσθηση στα τμήματα της ΚΔ και στην ηγεσία της ΕΣΣΔ ότι επίκειται μια νέα ενδοιμπεριαλιστική στρατιωτική σύγκρουση και μία νέα αντισοβιετική ένοπλη επίθεση, αλλά και γιατί η καταστολή των διαφόρων εθνικών κινημάτων των αποικιών απαιτούσε μια αυξανόμενη αποστολή ενόπλων δυνάμεων από τις ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις στις αποικίες και μια όλο και μεγαλύτερη ιδεολογική ενσωμάτωση των εργατικών μαζών των μητροπόλεων στις ιμπεριαλιστικές επιδιώξεις των κρατών τους με όχημα τη διάδοση των φασιστικών ιδεών και τη συνεργασία κράτους, αστικών τάξεων και ρεφορμιστικών πολιτικών και συνδικαλιστικών δυνάμεων. Από αυτή την άποψη η αντιπολεμική τακτική της ΚΔ εξυπηρετούσε ταυτόχρονα την προετοιμασία της σοσιαλιστικής επανάστασης στις ιμπεριαλιστικές χώρες και τη στήριξη του απελευθερωτικού αγώνα των αποικιών. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι την βασική εισήγηση για την τακτική των κομμουνιστών έναντι του πολέμου στο 6^ο Συνέδριο την έκανε η βρετανική αντιπροσωπία δια στόματος του T. Bell ο οποίος εστίασε στην ανάγκη η αντιπολεμική δράση να γίνει κομμάτι της καθημερινής δουλειάς όλων των Κ.Κ, ασκώντας κριτική σε απόψεις που εξέφραζαν μέσα στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα στελέχη σαν τον Bela Kun και τον Kolaroff περί του «αναπόφευκτου» και του «μοιραίου» της έκρηξης ιμπεριαλιστικών πολέμων μέσα στον καπιταλισμό χωρίς να κατατίθεται μια συγκεκριμένη πλατφόρμα τακτικής δράσης εκ μέρους των κομμουνιστών. Ο Bell απέδιδε την βασική αιτία των ιμπεριαλιστικών πολέμων στον ανταγωνισμό των καπιταλιστών για νέες αγορές λόγω της υπερπαραγωγής χάρη στις τεχνολογικές καινοτομίες που διαδόθηκαν στις μεγάλες βιομηχανίες στα χρόνια μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Βερσαλλιών, λόγω του αγγλοαμερικανικού ναυτικού και οικονομικού ανταγωνισμού στη Μέση Ανατολή και εξαιτίας της στρατηγικής επιλογής των Η. Π.Α να στηρίζουν την οικονομική ανόρθωση της οικονομίας της Γερμανίας με το σχέδιο Dawes. Ως δευτερεύουσες αιτίες ονομάτιζε την αγγλική προσπάθεια βιομηχανικής περιθωριοποίησης της Γαλλίας μέσω της στήριξης των Ιταλών βιομηχάνων από το αγγλικό κεφάλαιο, τον ιταλογαλλικό ανταγωνισμό στη Μεσόγειο και τη διαμάχη Βρετανίας, Ιαπωνίας και Η.Π.Α στον Ειρηνικό. Παράλληλα, επε-

σήμανε ότι κοινός εχθρός όλων των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων ήταν η ΕΣΣΔ και το απελευθερωτικό κίνημα των λαών των αποικιών και ότι καθρέφτης αυτών των ανταγωνισμών και των σχεδιασμών των ιμπεριαλιστικών κέντρων ήταν η αύξηση των πολεμικών εξοπλισμών, η συνδυασμένη αντεπαναστατική δράση όλων των μεγάλων καπιταλιστικών κρατών στη συντριβή της κινεζικής επανάστασης και η αγγλική στήριξη στο δικτατορικό καθεστώς του Pilsudski στην Πολωνία, για να γίνει αυτή η χώρα το ορμητήριο μιας νέας αντισοβιετικής ένοπλης επέμβασης. Παρατηρούσε ότι οι φασίστες στηρίζουν ενεργά τα πολεμικά σχέδια των αστικών τους κυβερνήσεων, ενώ οι σοσιαλδημοκράτες παρά τις φραστικές κορώνες τους περί «ειρήνης και αποπλισμού» υπό την αιγίδα της Κοινωνίας των Εθνών, δουλεύουν από κοινού με τους φασίστες για την προετοιμασία του ιμπεριαλιστικού πολέμου των χωρών τους, εφόσον επιβάλλουν εργασιακή ειρήνη στους χώρους δουλειάς και καταδιώκουν τις ριζοσπαστικές και τις κομμουνιστικές δυνάμεις μέσα στα συνδικάτα με αποτέλεσμα να διευκολύνεται η οικονομική προετοιμασία της στήριξης μιας νέας πολεμικής επιχείρησης. Τόνιζε ότι οι μικροαστικές πασιφιστικές αυταπάτες περί παγκόσμιου αποπλισμού ή οι διεθνείς ειρηνευτικές συμφωνίες τύπου Brian- Kellogg δεν πρέπει να υποστηρίζονται από τους κομμουνιστές, ούτε όμως πρέπει να υποτιμάται ο μαζικός τους αντίκτυπος στις λαϊκές τάξεις στο βαθμό μάλιστα που -έστω και προσωρινά- εξυπηρετούν τους διπλωματικούς και τακτικούς στόχους της ΕΣΣΔ. Ειδική μνεία έκανε στα «ερωτηματολόγια για τον Πόλεμο», μια πρωτότυπη απόπειρα του KPD να διαγνώσει τις τάσεις και τις σκέψεις των Γερμανών κομμουνιστών, ριζοσπαστών εργατών, συνδικαλιστών και ανέργων μπροστά στο ενδεχόμενο ενός νέου πολέμου, αλλά και να καταγράψει τις δράσεις που προτείνουν οι Γερμανοί εργάτες σε αυτή την περίπτωση. Τα ερωτηματολόγια έδειχναν ότι οι περισσότεροι θεωρούσαν ότι η κήρυξη μιας Γενικής Απεργίας θα ήταν η πλέον ενδεδειγμένη απάντηση του εργατικού κινήματος κατά του πολέμου, αλλά και ότι είχε αυξηθεί το ποσοστό εκείνων που πίστευαν ότι απάντηση θα ήταν μόνο η μαζική στρατιωτική ανυπακοή, η άρνηση στράτευσης και η λιποταξία. Το πλέον ενδιαφέρον σύμφωνα με τον Bell ήταν η άποψη που κατέθεσαν οι νέοι ριζοσπάστες που ανήκαν στην νεολαία του KPD ή που βρίσκονταν στις παρυφές του, οι οποίοι πρότειναν την οργάνωση επαναστατικών συνωμοσιών μέσα στο στρατό. Βασικό στοιχείο σε αυτά τα στοιχεία ο Βρετανός αντιπρόσωπος όρισε την κομμουνιστική τακτική για τον πόλεμο πάνω σε τρεις βασικούς άξονες: κατά πρώτον την οργάνωση ειδικών κομματικών επιτροπών μέσα στα εργοστάσια και στα σωματεία για την προετοιμασία απεργιακών κινητοποιήσεων, μαζικών δράσεων και βιομηχανικού σαμποτάζ για να εμποδιστεί η αποστολή πολεμοφοδίων και ο απόπλους στρατού στις αποικίες. Στο βαθμό που η δουλειά αυτών των επιτροπών θα γίνεται όλο και πιο μαζική τα Κ.Κ θα μπορέσουν να ρίξουν το σύνθημα της Γενικής Απεργίας κατά του Πολέμου (η σχετική αυτοσυγκράτηση της βρετανικής αντιπροσωπίας για το σύνθημα της Γενικής Απεργίας που είχε την ενθουσιώδη αποδοχή των κομμουνιστών από άλλες χώρες, πρέπει να αναζητηθεί στην πικρή διάψευση των επαναστατικών προσδοκιών που είχε γεννήσει η βρετανική Γενική Απεργία στα 1926). Σε δεύτερο επίπεδο ο Bell εισηγήθηκε τα Κ.Κ να δώσουν έμφαση στην ενεργοποίηση του γυναικείου κινήματος στις γειτονιές και στα συνδικάτα με αιτήματα την ανάκληση των στρατευσίμων και στην ανάπτυξη της δράσης της Κομμουνιστικής Νεολαίας μέσα στους στρατώνες και τις στρατιωτικές μονάδες, ώστε οι

επιστρατευμένοι να γίνουν ένοπλος βραχίονας της προλεταριακής επανάστασης. Τέλος, έθεσε με επιτακτικό τρόπο την ανάγκη της άμεσης οργάνωσης από όλα τα κόμματα ενός παράνομου κομματικού καθοδηγητικού κέντρου για το συντονισμό της αντιπολεμικής δράσης και τη μετεξέλιξη της σε επαναστατικό αγώνα για την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας από την εργατική τάξη.⁴⁵⁷

Η εισήγηση του Bell προκάλεσε αντιδράσεις διαφορετικού βαθμού από έναν αριθμό συνέδρων. Ο Ιρλανδός Corney επεσήμανε ότι μάλλον υπερτιμάται η αντιπολεμική διάθεση των μαζών, φέρνοντας το παράδειγμα της χώρας του όπου το 75% των Ιρλανδών θα υποστήριζε ενεργά τις Η.Π.Α σε έναν ενδεχόμενο πόλεμο τους με την Αγγλία, δεδομένης και της εξάρτησης της ιρλανδικής κυβέρνησης από το αμερικανικό χρηματιστικό κεφάλαιο. Παρατήρησε ότι το ΚΚΜΒ δεν έχει θέσει στο επίκεντρο της προσοχής του τους Ιρλανδούς μετανάστες παρά τη μεγάλη αριθμητική τους παρουσία στα μεταλλουργεία και στα χημικά εργοστάσια της Βρετανίας και την ένταση της αντιμεταναστευτικής πολιτικής των βρετανικών κυβερνήσεων. Υπενθύμισε στους Βρετανούς αντιπροσώπους ότι η πρώτη μεγάλη ανταρσία των βρετανικών ενόπλων δυνάμεων στην Ινδία πραγματοποιήθηκε το 1916 από ένα ιρλανδικό σύνταγμα λόγω της εξέγερσης του Δουβλίνου και ζήτησε να αξιοποιηθεί αυτή η πείρα και στις καναδικές και αυστραλιανές μονάδες που είναι ενταγμένες στο βρετανικό στρατό. Ο Mehring από τη Διεθνή Νέων Κομμουνιστών διαμαρτυρήθηκε επειδή η μεγάλη πλειοψηφία των Κ.Κ έχει αφήσει την αντιπολεμική δουλειά και την προπαγάνδα μέσα στο στρατό σχεδόν αποκλειστικά στις πλάτες των Κομμουνιστικών Νεολαίων και κατηγόρησε τον Bell ότι προβάλλοντας το σύνθημα του μπούκοτς του πολέμου εκεί όπου υπάρχουν επαγγελματικοί στρατοί, ουσιαστικά έχει υιοθετήσει μια αντιλενινιστική στάση. Παρατήρησε ότι είναι λανθασμένη η διάκριση που έκανε η εισήγηση μεταξύ επαγγελματικού/εθελοντικού στρατού και στρατού επιστράτευσης, διότι και στην πρώτη περίπτωση οι στρατιώτες είναι άνεργοι νέοι προλετάριοι, γι' αυτό και πρότεινε ότι η θέση για σχηματισμό Συμβουλίων Στρατιωτών πρέπει να ισχύσει για όλους τους τύπους στρατού ούτως ώστε να οργανωθούν παντού επαναστατικοί πυρήνες, προπλάσματα του Κόκκινου Στρατού σε περίπτωση που ένας πόλεμος θα οδηγήσει στην εμφάνιση επαναστατικών συνθηκών. Με το ίδιο σκεπτικό καταδίκασε σαν «ηττοπάθεια» ακόμη και την πιο περιορισμένη χρήση του συνθήματος του αντιπολεμικού μπούκοτς, επειδή αφενός αυτό διασπείρει αυταπάτες στους εργάτες ότι είναι δυνατόν εύκολα να αποφευχθεί ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος, αφετέρου παρεμποδίζει την επαναστατική δουλειά μέσα στον εθνικό στρατό στο βαθμό που οι κομμουνιστές θα αρνούνται τη δεισδυσία στα επαγγελματικά στρατιωτικά σώματα. Ανακεφαλαιώνοντας, ανάδειξε και την πρόοδο της αντιμilitarιστικής δουλειάς της Κομμουνιστικής Νεολαίας και παρουσίασε τα αποτελέσματα της Διεθνούς Αντιπολεμικής Εβδομάδας Δράσης της ΕΔΚΝ (10-18 Μαρτίου 1928) και της δουλειάς των Κομμουνιστικών Νεολαίων (Γαλλίας, Αγγλίας, Η.Π.Α και Ολλανδίας) κατά των ιμπεριαλιστικών επεμβάσεων των χωρών τους στη Συρία, στο Μαρόκο, στην Κίνα, στη Νικαράγουα και στην Ιάβα.⁴⁵⁸ Ο Ινδός Raza εμμέσως κριτίκαρα το ΚΚΜΒ πως δεν έχει δώσει το μάξιμουμ των δυνάμεών του στην προάσπιση του αιτήματος της πλήρους ανεξαρτησίας της Ινδίας, μολονότι η χώρα είχε μετατραπεί στο κύριο ορμητήριο του βρετανικού ιμπε-

⁴⁵⁷ *Inprecor*, vol.8, No.58 (01-09-1928), σσ. 1003-10.

⁴⁵⁸ *Inprecor*, vol.8, No.61(11-09-1928), σσ. 1064-65.

ριαλισμού στην Ασία με την αποπεράτωση νέων στρατιωτικών αεροδρομίων, δρόμων και βάσεων στα βορειοδυτικά. Όλα αυτά μαζί με τη στρατολόγηση 50.000 ντόπιων στον αυτοκρατορικό στρατό από τους Ινδούς μεγαλογαιοκτήμονες προοιωνίζονταν εισβολή στο Σοβιετικό Τουρκμενιστάν, άρα όλα τα εμπλεκόμενα Κ.Κ έπρεπε να στηρίξουν άμεσα τις προσπάθειες των Ινδών κομμουνιστών να ενώσουν σε ένα κοινό απελευθερωτικό αγώνα την εξαντλημένη από τη βαριά φορολογία αγροτιά της χώρας με την εργατική τάξη που δούλευε κατά κύριο λόγο στις αγγλικές στρατιωτικές βιομηχανίες και εγκαταστάσεις.⁴⁵⁹ Ακόμα και μέσα στη βρετανική αντιπροσωπία υπήρξαν διαφωνίες πάνω στην εισήγηση του Bell. Χαρακτηριστικότερη ήταν η περίπτωση της Rose Cohen που συμφώνησε με τον Mehring ότι η ολοένα και μεγαλύτερη προσέλευση ανέργων ανθρακωρύχων μετά το 1926 στις βρετανικές ένοπλες δυνάμεις κάνει πιθανό το ότι ο στρατός δεν θα παίξει εύκολα το ρόλο του κατασταλτικού βραχίονα της αστικής τάξης, υπενθυμίζοντας πως ο Baldwin είχε αποσύρει διάφορες στρατιωτικές μονάδες από τα εργατικά κέντρα κατά τη Γενική Απεργία, επειδή δεν ήταν η κυβέρνησή του βέβαιη ότι αυτές θα πειθαρχούσαν αδιαμαρτύρητα, εάν διατάζονταν να πυροβολήσουν τους απεργούς. Γι' αυτό υποστήριξε ότι το σύνθημα για σχηματισμό «Στρατιωτικών Συμβουλίων» είναι κατάλληλο και για τους επαγγελματικούς στρατούς εν καιρώ επαναστατικής κατάστασης, επεσήμανε ότι το ΚΚΜΒ και η Νεολαία έχουν κάνει μια καλή προπαγανδιστική δουλειά μέσα στους στρατώνες και κυρίως στις μονάδες που είχαν αναχωρήσει για την Κίνα και ζήτησε το Κόμμα να στρέψει την προσοχή του και σε ορισμένα άλλα εφεδρικά στρατιωτικά σώματα, όπως ο λεγόμενος Territorial Army στον οποίο έναντι αμοιβής από το Γραφείο Πολέμου κατατάσσονταν νέοι για ένα ολιγόημερο διάστημα στρατιωτικής εκπαίδευσης, πράγμα που καταρχήν το θεωρούσε καλό γιατί οι εργάτες μάθαιναν τη χρήση των όπλων, όμως από την άλλη βρίσκονταν εκτεθειμένοι στην αστική, милитарιστική ιδεολογική επιρροή. Τέλος, προέτρεψε να ενταθεί η επίθεση των κομμουνιστών προς το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα το οποίο είχε επιδοκιμάσει την κυβερνητική στρατιωτική επέμβαση στην Κίνα, παρά τις πασιφιστικές του διακηρύξεις. Μόνο η έτερη γυναίκα αντιπρόσωπος του ΚΚΜΒ, η Marjorie Pollitt, ανοικτά υπερασπίστηκε την εισηγητική πρόταση σχετικά με το αντιπολεμικό μοιροκόταζ, αναφέροντας ότι για να συνεχίσει να δραστηριοποιείται ενεργά και αποτελεσματικά το γυναικείο κίνημα στον αντιπολεμικό αγώνα, πρέπει οι κομμουνιστές με σαφήνεια να πούνε στις γυναίκες ποιες ακριβώς ενέργειες ζητούνται από αυτές, καθώς ένα μεγάλο μέρος των γυναικών που στην Αγγλία δραστηριοποιούνται στο αντιπολεμικό κίνημα, μετέχουν παράλληλα και σε αστικές φιλειρηνικές καμπάνιες όπου δεσπόζει μάλλον μια συναισθηματική αποστροφή του πολέμου. Στην περίπτωση τους αιτήματα, απλά και άμεσα εφαρμόσιμα σαν την άρνηση κατάταξης στον επαγγελματικό στρατό, μπορούν τόσο να κινητοποιήσουν χιλιάδες γυναίκες, όσο και να αποδυναμώσουν την ιμπεριαλιστική στρατιωτική μηχανή. Για του λόγου το αληθές επικαλέστηκε τα στοιχεία της έκθεσης του Blanesborough (1927) στο βρετανικό κοινοβούλιο που έδειχναν ότι με μια τέτοια τακτική είχε μειωθεί σοβαρά ο αριθμός των εθελοντών προς κατάταξη στο στρατό που θα συμμετείχε στην αποστολή στη Σαγκάη, γι' αυτό εξάλλου και είχε

⁴⁵⁹ *Inprecor*, ό.π σσ.1066-67.

προταθεί η μείωση του επιδόματος ανεργίας ώστε να εξαναγκαστούν να καταταγούν περισσότεροι άνεργοι άνδρες.⁴⁶⁰

Στη δευτερολογία του στη συζήτηση που ακολούθησε, ο Bell ανταπάντησε σε όσους συνέδρους εκδήλωσαν τις διαφωνίες τους με την εισήγηση, διαφωνίες που κυρίως σχετιζόνταν με την αποδοχή της λιποταξίας σαν την πλέον ενδεδειγμένη αντιπολεμική στάση και με τη δυνατότητα της παράνομης δουλειάς μέσα στο στρατό. Καταφέρθηκε εναντίον του Γάλλου αντιπροσώπου Ferrat που εκθείασε την ατομική άρνηση στρατευσης, προσάπτοντάς του ότι αυτός και το Κόμμα του έχουν παρεξηγήσει τη λενινιστική αντίληψη περί του ιμπεριαλιστικού πολέμου και ότι εκφράζει «μοιρολατρικές» τάσεις που αφενός ουσιαστικά οδηγούν σε μια «παθητική» στάση τα μέλη του γαλλικού Κ.Κ, αφετέρου απηγούν «μισοαναρχικές επιβιώσεις» μέσα στο γαλλικό εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα. Ειδική αναφορά έκανε στην τοποθέτηση του εκπροσώπου του ΚΚΕ, ο οποίος δεν κατονομάζεται στον διεθνή τύπο της Κομιντέρν, και που χαρακτήρισε πρακτικά δύσκολη έως αδύνατη την μαζική παράνομη δουλειά μέσα το στρατό λόγω της ανεπαρκούς προετοιμασίας και της πολιτικής και οργανωτικής αδυναμίας πολλών Κ.Κ.⁴⁶¹ Ο Bell παρατήρησε ότι οι αιτιάσεις του Έλληνα συντρόφου απλώς εκφράζουν τους δισταγμούς ενός μικρού και ανώριμου ακόμη κόμματος ενώ ήταν πολύ πιο αυστηρός με τον Γερμανό Mehring που καταδίκασε από θέσεις γενικής ιδεολογικής αρχής τη δράση ενός ειδικού παράνομου καθοδηγητικού κλιμακίου, επειδή αυτό πιθανόν να έρθει σε διάσταση με την επίσημη καθοδήγηση των Κ.Κ και της ΚΔ. Ο Βρετανός εισηγητής κατηγόρησε τον Mehring ότι αδυνατεί να κατανοήσει τα ειδικά «στρατιωτικά» καθήκοντα της παγκόσμιας επανάστασης, επειδή στη χώρα του ο στρατός δεν είναι εθελοντικός και επαγγελματικός όπως στην Αγγλία, οπότε εκεί φαίνεται ότι αρκεί η γενική μαζική αντιπολεμική δράση των συνδικάτων και των μαζικών οργανώσεων της εργατικής τάξης, όμως σε χώρες σαν τη Βρετανία αφενός η κομμουνιστική κριτική στους σοσιαλδημοκράτες πασιφιστές και στα συνθήματά τους δεν πρέπει να κάνει τους επαναστάτες να ξεχνούν ότι αυτά τα συνθήματα συγκινούν έναν απλό εργατικό κόσμο που δεν έχει δόλιες προθέσεις σαν τους Εργατικούς ηγέτες Mac Donald και Henderson, αφετέρου η «επαγγελματική» φύση του στρατού απαιτεί εξειδικευμένο καθοδηγητικό κέντρο και «ειδική» επαναστατική δουλειά μέσα στα στρατόπεδα. Τέλος, υποστήριξε ότι στις αγροτικές χώρες του πλανήτη η α-

⁴⁶⁰ *Inprecor*, ό.π., σσ. 1068-69, 1073-74. Η R.Cohen, σύζυγος του M.Petrovsky που καθοδηγούσε το ΚΚΜΒ μέχρι το 1925, μετά το 1926 ζούσε κατά διαστήματα στη Μόσχα και εργαζόταν στον κεντρικό μηχανισμό της ΚΔ. Λόγω καταγγελιών ότι στο σπίτι της στην Αγγλία και στο φιλικό και πολιτικό της περιβάλλον είχαν διεισδύσει οι βρετανικές μυστικές υπηρεσίες, κλήθηκε μαζί με το σύζυγό της στη Ρωσία και εκτελέστηκε το 1937-8.

⁴⁶¹ Το πιθανότερο είναι ο Έλληνας αντιπρόσωπος που μίλησε για αυτό το θέμα να ήταν ο Σιφναίος (ψευδώνυμο του Ανδρόνικου Χαϊτά, Γ. Γ. του ΚΚΕ στα έτη 1927-31 και εκπρόσωπου του ΚΚΕ στην ΚΔ από το 1925) ο οποίος εξελέγη και στην ΕΕΚΔ, όντας ένας εκ των δύο συνολικά συνέδρων του ελληνικού κόμματος. Αυτή η τοποθέτηση του αντιπροσώπου του ΚΚΕ στο 6^ο Συνέδριο της ΚΔ θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον να μελετηθεί και να διασταυρωθεί από άλλες πηγές καθώς δε συνάδει με την παραδοσιακή εκτίμηση περί της αρκετά πετυχημένης αντιπολεμικής δράσης του ΣΕΚΕ/ΚΚΕ στη Μικρασιατική εκστρατεία που αποτέλεσε τη βάση του κινήματος των «Παλαιών Πολεμιστών» στη δεκαετία του '20. Πρβλ. ενδεικτικά Άγγελος Ελεφάντης, *Η Επαγγελία της Αδύνατης Επανάστασης. ΚΚΕ και Αστισμός στον Μεσοπόλεμο*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1999, σσ.35, 37, 57, Ιστορικό Τμήμα της Κ.Ε του ΚΚΕ, *Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ. Α' τόμος 1918-49*, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1995, σσ. 115, 120, αλλά και Κ.Ε ΚΚΕ, *Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, Α2 τόμος 1918-39*, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2018, σσ. 202-10. Ο άλλος αντιπρόσωπος του ΚΚΕ στο Συνέδριο, ο Νικολάου, διαφώνησε με την εισήγηση του Bell σε ό,τι αφορά τη χρησιμότητα του πολεμικού μπουκοτάζ και τόνισε την προτεραιότητα που πρέπει να δοθεί στην αντιπολεμική δουλειά ανάμεσα στους ναυτεργάτες που θα επωμιστούν τη θαλάσσια μεταφορά στρατιωτών και πολεμοφοδίων σε έναν ενδεχόμενο πόλεμο κατά της ΕΣΣΔ. Πρβλ. *Inprecor*, vol.8, No.61 (11-09-1928), σελ. 1092.

ντιπολεμική-αντιιμπεριαλιστική δράση δεν μπορεί να αναπτυχθεί αποτελεσματικά μέσα από τα συνδικάτα και πως εκεί απαιτείται ιδιαίτερη συνωμοτική δουλειά μέσα στη μάζα του στρατού που αποτελείται από αγρότες, προκειμένου αυτοί να σχηματίσουν ένα «Κόκκινο Στρατό» ή να στασιάσουν μαζικά εάν αυτό απαιτηθεί υπό ορισμένες συνθήκες.⁴⁶² Στην τελική έκθεσή του για λογαριασμό της Επιτροπής προετοιμασίας της Διεθνούς Βοήθειας κατά του Πολέμου ο Bell συμπέρανε ότι το θέμα του πολέμου ήταν το μείζον ζήτημα όλων των συζητήσεων των συνέδρων και ο βασικός πυρήνας των προγραμματικών αποφάσεων του Συνεδρίου της Κομιντέρν. Θεωρητικά, συνόψισε την πάλη των κομμουνιστών στο τρίπτυχο «γενική απεργία κατά του ιμπεριαλιστικού πολέμου-υπεράσπιση της ΕΣΣΔ- βοήθεια στον απελευθερωτικό αγώνα των λαών των αποικιών» και τόνισε ότι η τελική Απόφαση του Συνεδρίου με τίτλο «Ο Αγώνας κατά του Ιμπεριαλιστικού Πολέμου και οι Στόχοι των Κομμουνιστών» δίνουν τις πρακτικές κατευθύνσεις αυτού του τριπτύχου, επειδή προχωρά στην τυπολογία των τριών διαφορετικών ειδών πολέμου, προστατεύοντας έτσι τα Κ.Κ από τη διολίσθηση σε αστικές αυταπάτες που εξαίρουν το ρόλο της Κοινωνίας των Εθνών ή σε αναρχικές αντιδράσεις που προκρίνουν την ατομική ανυπακοή. Ιδιαίτερα για τις αγγλοσαξονικές χώρες ξεκαθάρισε ότι το μπούκοτάζ του πολέμου πρέπει να έχει έναν μαζικό χαρακτήρα, οργανωμένο από σωματεία και μαζικές ενώσεις και να μην είναι συνώνυμο απλώς της άρνησης στράτευσης, ενώ αναφορικά με τις αμφιβολίες διάφορων συντρόφων σχετικά με το περιεχόμενο κάποιων συνθημάτων όπως «συναδέλφωση των στρατιωτών» και «ούτε μια λίρα, ούτε ένας άνδρας» που τα χαρακτήριζαν σαν αναρχικά, τόνισε ότι πρόκειται απλώς για «μεταβατικά αιτήματα» ισοδύναμα προπαγανδιστικά με τη «μείωση της θητείας» μέχρις ότου οι συνθήκες επιτρέψουν την οργάνωση και τον εξοπλισμό εργατικών πολιτοφυλακών που θα σχηματίσουν τον πυρήνα του Κόκκινου Στρατού. Έκλεισε την τοποθέτησή του λέγοντας πως η αδυναμία ή η υποτίμηση του καθήκοντος της προετοιμασίας της μαζικής αντιπολεμικής δράσης από τα Κ.Κ σε περίπτωση ενός ενδοϊμπεριαλιστικού πολέμου ή σε περίπτωση μιας πολεμικής επίθεσης κατά της ΕΣΣΔ ή ενός εθνικού επαναστατικού κινήματος από τη διεθνή μπουρζουαζία και τους λακέδες της, συνιστά μια έμμεση παραδοχή ότι τα Κ.Κ δεν έχουν ακόμη μπολσεβικοποιηθεί και ότι δεν είναι σε θέση να υλοποιήσουν τα επαναστατικά καθήκοντά τους βάσει των αποφάσεων του 6^{ου} Συνεδρίου. Τελικά, η έκθεση του Bell υπερψηφίστηκε από τους συνέδρους.⁴⁶³ Το σύνολο των τοποθετήσεων του Bell δείχνουν ότι η πλειοψηφία της βρετανικής αντιπροσωπίας του Συνεδρίου στο ζήτημα του πολέμου μάλλον προσπαθούσε να περιορίσει την εξάπλωση των πιο «αριστερών» φωνών οι οποίες δεν δίσταζαν να απορρίψουν ακόμη και την εμπλοκή των κομμουνιστών σε ένα μαζικό αντιπολεμικό κίνημα, εάν αυτό διέπεται από μικροαστικές ή πασιφιστικές εν πολλοίς αντιλήψεις. Τέτοια ήταν η περίπτωση του Γερμανού Mehring που ανοικτά δήλωνε ότι υπάρχουν ορισμένες γενικές και αδιαπραγμάτευτες αρχές για τους κομμουνιστές που τους υποχρεώνουν να «κλυμπούν ενάντια στο ρεύμα», να μη συμμετέχουν σε μαζικά κινήματα «μικροαστικού χαρακτήρα» ή να απορρίπτουν το σύνθημα του «αντιπολεμικού μπούκοτάζ» από λόγους αρχής. Ουσιαστικά, η ομάδα του Bell μέσω της προβολής της ανάγκης της όσο πιο ενεργητικής κομμουνιστικής εμπλοκής στα πιθανά μαζικά αντιπολεμικά κινήματα σε χώρες βιομηχα-

⁴⁶² *Inprecor*, vol.8, No.64 (19-09-1928), σσ. 1154-55.

⁴⁶³ *Inprecor*, vol.8, No.81 (21-11-1928), σσ. 1535-36, 1545-46.

νικές με ισχυρή ρεφορμιστική παράδοση (π.χ Γαλλία και Αγγλία) ή σε χώρες όπου ήταν αδύναμο το εργατικό κίνημα και υπήρχε μια πολυπληθής αγροτιά (Βαλκάνια), προσπαθούσε αφενός μεν να βρει νέα πατήματα για να συνεχίσει την ενιαιομετωπική πολιτική απόκτησης δεσμών με τη μάζα των ρεφορμιστών εργατών – εφόσον αυτό δεν ήταν πλέον εύκολο να γίνει μέσα από τους παραδοσιακούς συνδικαλιστικούς μηχανισμούς- αφετέρου δε να χαλιναγωγήσει τις πιο «αριστερές» τάσεις που μέσα και έξω από το ΚΚΜΒ έτειναν να περιορίζουν κατά πολύ το εύρος και τους στόχους μιας οποιασδήποτε «ενιαιομετωπικής» πολιτικής, ακόμη και αν αυτή εννοείτο αυστηρά «από τα κάτω».⁴⁶⁴ Από μια ορισμένη άποψη η συμμετοχή των κομμουνιστών στο αντιπολεμικό και αντιμπεριαλιστικό κίνημα μιας καπιταλιστικής μητρόπολης σαν τη Βρετανία, όπως τέθηκε από τον Bell, ακολουθούσε τα χνάρια της εμπειρίας από τη συνδιοργάνωση των επιτροπών αλληλεγγύης στην κινεζική και ρωσική επανάσταση των χρόνων 1920-25, (επιτροπές «Κάτω τα Χέρια από τη Ρωσία» στη διάρκεια του πολέμου του Κόκκινου στρατού με την Πολωνία στα 1920 και οι επιτροπές κατά της επέμβασης στην Κίνα και στη Συρία υπό την αιγίδα της «Διεθνούς Εργατικής Βοήθειας» από τον Ιούνιο μέχρι το Δεκέμβριο του 1925) όπου βρίσκονταν από κοινού συνδικαλιστές, διανοούμενοι, οπαδοί και στελέχη των Εργατικών και ριζοσπάστες κομμουνιστικής απόκλισης, κάτι που για τον Bell ήταν μια πρώτης τάξης ευκαιρία για να έρθουν σε επαφή οι κομμουνιστές με έναν ευρύτερο περίγυρο εργατών και διανοουμένων, ο οποίος θα μπορούσε να αποτελέσει δεξαμενή κομματικών στρατολογήσεων αλλά και εργαλείο μαζικών πολιτικών κινητοποιήσεων κατά της εξωτερικής πολιτικής του βρετανικού μπεριαλισμού.⁴⁶⁵

Στο περιθώριο των συζητήσεων του 6^{ου} Συνεδρίου εγκρίθηκε και η βραχυπρόθεσμη πολιτική τακτική του ΚΚΜΒ ενόψει των επερχόμενων βουλευτικών εκλογών του Μαΐου-Ιουνίου 1929. Επειδή όλα τα βρετανικά κόμματα προγραμματίζαν εκλογικά συνέδρια το φθινόπωρο του 1928, το ΚΚΜΒ αποφάσισε να οργανώσει τη δική του πολιτική συνδιάσκεψη το Νοέμβριο όπου θα εκτιμούσε συνολικά τις θέσεις των άλλων πολιτικών δυνάμεων και θα επεξεργαζόταν τη δική του τακτική. Εκκινώντας από την εκτίμηση, όπως προκύπτει από τις ανταποκρίσεις που έστελνε η Κ.Ε του ΚΚΜΒ στην Κομιντέρν στην περίοδο Αυγούστου-Σεπτεμβρίου, αφενός μεν ότι το σύνθημα του κρατικού προστατευτισμού της αγγλικής βιομηχανίας, που προβλήθηκε από τους Συντηρητικούς ως ο κύριος άξονας της οικονομικής τους πολιτικής, είχε την αποδοχή επί της ουσίας όλων των άλλων αστικών δυνάμεων, αφετέρου δε πως οι Φιλελεύθεροι με τον Loyd George προσανατολίζονταν στην εκλογική συνεργασία με τους Εργατικούς, το ΚΚΜΒ έκρινε ότι είχε έρθει η ώρα της γενικής δοκιμής της νέας πολιτικής τακτικής του διαχωρισμού από το Εργατικό Κόμμα στις επικείμενες δημο-

⁴⁶⁴ Μια παρόμοια στάση εξισορρόπησης μεταξύ των «δεξιών, πασιφιστικού τύπου» και των «αριστερών, δογματικών» τάσεων (που υποτιμούσαν τη δυναμική των αντιπολεμικών κινήσεων) στις διεργασίες του 6^{ου} Συνεδρίου σχετικά με το ζήτημα του πολέμου τήρησε και ο Δημητρός, ο οποίος άμεσα σύνδεσε την ανάπτυξη των μαζικών, αντιπολεμικών κινήσεων με την ανάπτυξη του κοινού μετώπου της εργατικής τάξης, των κινήσεων των νέων, των γυναικών, της προοδευτικής διάνοησης, των αγροτικών κινήσεων και των εθνικών κινήσεων στην κατεύθυνση της αντιμετώπισης του φασισμού, της υπεράσπισης της ΕΣΣΔ και της προετοιμασίας της προλεταριακής επανάστασης στις συνθήκες της επικείμενης γενικής κρίσης του παγκόσμιου καπιταλισμού. Και σε αυτή την περίπτωση βρίσκουμε εν σπέρματι πτυχές της λαϊκομετωπικής πολιτικής στην οποία θα καταλήξει η ΚΔ στα 1935. Πρβλ. *Inprecor*, vol.8, No.64 (19-09-1928), σσ. 1143-44.

⁴⁶⁵ Πρβλ. L.J Macfarlane, "Hands of Russia: British Labour and the Russo-Polish War, 1920", *Past and Present*, No.38(1967), σσ. 126-52, Fredrik Petersson, "Imperialism and the Communist International", *Journal of Labor and Society*, vol.20, No.1 March 2017, σσ. 30-2 και του ίδιου "We Are neither Visionaries Nor Utopians Dreamers". *Willi Munzenberg, the League Against Imperialism and the Comintern, 1925-1933*, (Doctoral Thesis), Abo Academi 2013, σσ. 53-6.

τικές εκλογές του Νοεμβρίου. Επειδή ο δεξιός Εργατικός ηγέτης Snowden ήδη είχε συμπλεύσει ανοικτά με τους Φιλελεύθερους σε οικονομικά ζητήματα ευρύτερου ενδιαφέροντος όπως ο καθορισμός του φόρου εισοδήματος, οι αποζημιώσεις αγροτικών απαλλοτριώσεων ή η καταβολή των επιδομάτων χηρείας, η Κ.Ε του βρετανικού Κ.Κ ενημέρωνε την ΚΔ με το υπόμνημα του W.H Holmes ότι προεξοφλούσε τη συντριβή των αριστερών στοιχείων των Εργατικών υπό τον Maxton και το ILP στην επικείμενη εθνική συνδιάσκεψη του Εργατικού κομματος στο Birmingham και πως προετοίμαζε την αυτόνομη εκλογική κάθοδο των κομμουνιστών τόσο στις δημοτικές εκλογές, όπου ευελπιστούσε ότι θα εκλεγεί ένας ικανοποιητικός αριθμός κομμουνιστών δημοτικών συμβούλων, όσο και στις βουλευτικές. Για αυτές το ΚΚΜΒ αποφάσισε τον ορισμό 20 υποψηφίων, ενθαρρυμένο από τα αποτελέσματα των πρόσφατων επαναληπτικών βουλευτικών εκλογών στο Aberdeen, όπου ο κομμουνιστής υποψήφιος με 2.618 ψήφους προηγήθηκε του υποψηφίου των Φιλελευθέρων.⁴⁶⁶ Αυτά τα αποτελέσματα για την πλειοψηφία της Κ.Ε και της βάσης του ΚΚΜΒ συνιστούσαν την απόδειξη ότι η πλήρης εκλογική και πολιτική ρήξη με τους Εργατικούς θα απέδιδε άμεσα σημαντικά οφέλη στο Κόμμα και ότι η ανεξάρτητη εκλογική κάθοδος και πολιτική δράση ήταν η πλέον ζωτική προϋπόθεση για την μαζική ισχυροποίηση και πολιτική αναβάθμιση του ΚΚΜΒ, πράγμα που συνεπαγόταν την επέκταση της αυτόνομης πολιτικής του παρουσίας σε όσο περισσότερα γεωγραφικά διαμερίσματα ήταν δυνατόν, ώστε να επέλθει η οργανωτική του ενδυνάμωση. Η περίπτωση του Aberdeen φαινόταν πιλοτική, επειδή πριν τις εκλογές ο κομμουνιστικός πυρήνας της πόλης είχε μόλις 10 μέλη που αυξήθηκαν σε 60 στο μικρό χρονικό διάστημα της προεκλογικής περιόδου στην οποία το ΚΚΜΒ κατέβασε για πρώτη φορά το δικό του ανεξάρτητο από τους Εργατικούς υποψήφιο. Προσωπικές διαδρομές και ιδιαίτερες πολιτικές εκτιμήσεις στελεχών της ΚΔ και του ΚΚΜΒ έπαιξαν έναν κάποιο ρόλο στον καθορισμό της εκλογικής πολιτικής του βρετανικού κόμματος: Άνθρωποι σαν τον Inkpin, τον Rothstein, τον Campbell, τον Hannington, οι οποίοι προσχώρησαν στην ΚΔ πριν τη δημιουργία του ΚΚΜΒ προερχόμενοι από το Βρετανικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, είχαν κληρονομήσει μια παράδοση κοινοβουλευτικού αγώνα και χαλαρής συμμετοχής ως «αριστερό ρεύμα» μέσα στα σωματεία και τις οργανώσεις του Εργατικού Κόμματος, ενώ άλλοι σαν τους Macmanus, Murphy, Bell ή Gallacher είχαν θητεύσει πριν το 1920 στη Σοσιαλιστική Εργατική Ένωση που γενικά αποστρεφόταν το Εργατικό κόμμα και τον κοινοβουλευτισμό. Το δε Αγγλοαμερικανικό Γραφείο της ΚΔ προέτρεψε τους Βρετανούς στην κατά περίπτωση εκλογική υποστήριξη των Εργατικών υποψηφίων σε μια λογική διατήρησης δι-αύλων επικοινωνίας με το ρεφορμιστικό εργατικό κίνημα, πράγμα που εξόργισε τον Khitarov, εκπρόσωπο της «αριστερίζουσας» ΚΔΝ, και τον οδήγησε στο να κατηγορήσει ευθέως τον Μανουήλσκι στην ΕΕΚΔ, ότι έκανε πλάτες στους «δεξιούς οπορτουνιστές», γι' αυτό και προκλητικά έφτασε στο σημείο να δηλώσει ότι η Νεολαία πρέπει να πειθαρχεί στις οδηγίες του Κ.Κ μόνο εάν αυτό δεν καθοδηγείται από «δεξιούς ηγέτες».⁴⁶⁷

⁴⁶⁶ *Inprecor*, vol.8, No.67 (28-09-1928), σσ. 1212-13.

⁴⁶⁷ E.H Carr, *Foundations of a Planned Economy, 1926-29*, vol.3, part 1, ό.π., σσ. 267-69 και *Foundations of a Planned Economy, 1926-29*, vol.3, part 2, ό.π., σελ. 374, 376.

Εάν θέλουμε να καταλήξουμε σε ένα συμπέρασμα σχετικά με τη σημασία και τον ρόλο του ΚΚΜΒ στη στρατηγική της ΚΔ κατά τις παραμονές της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης του 1929, πρέπει οπωσδήποτε να συνυπολογίσουμε ότι παρά το μικρό αριθμητικό του εκτόπισμα ή την πολύ μικρή εκλογική του επιρροή, η δράση του μέσα στην καρδιά ενός από τα ισχυρότερα ιμπεριαλιστικά κράτη και η λειτουργία του ως ενδιάμεσου κρίκου μεταξύ της ΚΔ και των κομμουνιστών σε μια σειρά από αποικίες της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, καθιστούσαν σημαντικό το πολιτικό του βάρος μέσα στην ΚΔ, ιδιαίτερα από τη στιγμή που η Κομιντέρν με το 6^ο Συνέδριό της βάσισε τη στρατηγική της παγκόσμιας επανάστασης στη νίκη των εθνικοαπελευθερωτικών κινήσεων της περιφέρειας και στο βάθεμα των κοινωνικών, ταξικών τους χαρακτηριστικών. Αυτό το ειδικό πολιτικό βάρος του ΚΚΜΒ αντικατοπτρίζεται ξεκάθαρα στο ότι στην εκλογή της νέας ΕΕΚΔ από το 6^ο Συνέδριο αυξήθηκε η παρουσία των μόνιμων εκπροσώπων του βρετανικού κόμματος από έναν στους τρεις, ενώ εξελέγη ένας ακόμη Βρετανός εκπρόσωπος μεταξύ των μελών της Διεθνούς Εξελεγκτικής Επιτροπής της Κομιντέρν.⁴⁶⁸ Η σημασία του ΚΚΜΒ στους διεθνείς σχεδιασμούς της ΚΔ φαίνεται και από το ότι στις 24 Σεπτεμβρίου 1928 ο Κούσινεν πρότεινε την εκλογή του Page Arnot, στελέχους της Κ.Ε του ΚΚΜΒ, στο Γραφείο της Ανατολικής Ασίας της Κομιντέρν, ο οποίος ορίστηκε και ως ο προσωπικός σύνδεσμος της ΚΔ με τον Munzenberg, τον κύριο οργανωτή των διεθνών μετωπικών αντιιμπεριαλιστικών οργανισμών αριστερής και φιλοκομμουνιστικής απόκλισης. Μάλιστα, ο Arnot αναχώρησε στις 30 Δεκεμβρίου από τη Μόσχα για να συναντήσει τον Munzenberg στο Βερολίνο με σκοπό να προετοιμάσουν το δεύτερο συνέδριο και τις λοιπές δράσεις της Αντιιμπεριαλιστικής Λίγκας πριν τη μετάβαση του Arnot ως εκπροσώπου της ΚΔ στο Λονδίνο εν όψει του Δέκατου Συνεδρίου του ΚΚΜΒ στις 19-22 Ιανουαρίου 1929.⁴⁶⁹ Η διεθνής σημασία του ΚΚΜΒ στα τέλη της δεκαετίας του '20 εντοπίζεται και σε ένα ακόμη πεδίο, αχαρτογράφητο ως επί το πλείστον από την ιστορική έρευνα. Πρόκειται για την ανάπτυξη των δεσμών του βρετανικού κόμματος με το Κ.Κ Η.Π.Α στον τομέα της τεχνογνωσίας της οργάνωσης των εργατικών αγώνων, των συνδικαλιστικών πρακτικών και τακτικών. Στο διάστημα από το καλοκαίρι μέχρι το χειμώνα του 1928, πριν δηλαδή το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ και στον απόηχό του, είχαν πυκνώσει οι επαφές ανταλλαγής συνδικαλιστικής εμπειρίας μεταξύ των Βρετανών κομμουνιστών που ανήκαν στο NMM και του Trade Union Educational League (TUEL), της κεντρικής συνδικαλιστικής οργάνωσης του Κ.Κ Η.Π.Α που λειτουργούσε υπό την αιγίδα της Προφιντέρν στη βόρεια Αμερική. Στις Η.Π.Α από τα μέσα Μαΐου είχε ξεκινήσει μια προσπάθεια απαλλαγής της Ομοσπονδίας των Ανθρακωρύχων στις μεσοδυτικές Πολιτείες από τον έλεγχο των ρεφορμιστών ηγετών, όταν αυτοί διέγραψαν από το σωματείο περίπου 5.000 ριζοσπάστες εργάτες από το Οχάϊο, το Κάνσας, την Ινδιάννα, το Πίτσμπουργκ και το Ιλλινόις. Τελικά, στις 11 Ιουλίου στην Ινδιανάπο-

⁴⁶⁸ Στη νέα ΕΕΚΔ που εξέλεξε το 6^ο Συνέδριο εκτός των J. Campbell και T. Bell, που μετείχαν από πριν στο ανώτερο καθοδηγητικό όργανο της ΚΔ, προστέθηκαν οι Arthur Horner και H. Pollitt και στην Εξελεγκτική Επιτροπή ο J.T. Murphy. Από τους νεοεισερχόμενους οι δύο πρώτοι ήταν σημαίνοντα συνδικαλιστικά στελέχη του βρετανικού εργατικού κινήματος, του NMM και της Προφιντέρν με μαζική αναγνώριση ακόμη και από τη συνδικαλισμένη βάση του Εργατικού Κόμματος, ενώ ο τρίτος είχε τη φήμη ενός από τα σημαντικότερα πολιτικά και θεωρητικά στελέχη του ΚΚΜΒ. Πρβλ. *Inprecor*, vol.8, No.81 (21-11-1928), σελ. 1547.

⁴⁶⁹ Fredrik Petersson, *"We are Neither Visionaries Nor Utopian Dreamers". Willi Munzenberg, the League Against Imperialism and the Comintern, 1925-35*, ό.π., σς 253-57.

λη 48 εκπρόσωποι ορυχείων από τις προαναφερθείσες περιοχές προχώρησαν στην ίδρυση νέου, «κόκκινου» συνδικάτου, ενθαρρυνόμενοι από τα συνδικαλιστικά στελέχη του Κ.Κ. Η.Π.Α τα οποία επικαλέστηκαν το παράδειγμα των Βρετανών συντρόφων τους από το NMM, οι οποίοι είχαν με επιτυχία καθοδηγήσει μια απεργία στα υφαντουργικά εργοστάσια του Oldham και του Stolybridge κόντρα στην τοπική συνδικαλιστική ηγεσία, υποχρεώνοντας τους εργοστασιάρχες να ανακαλέσουν την απόφασή τους για μείωση του μισθού κατά 12% και για την παράταση του εβδομαδιαίου εργάσιμου χρόνου κατά 4 ώρες. Η επίσημη ιδεολογική θωράκιση της νέας συνδικαλιστικής τακτικής στις Η.Π.Α έγινε από τον W. Foster, ο οποίος την δικαιολόγησε επικαλούμενος την εισήγηση του A.Horner, κεντρικού στελέχους του NMM και συνδικαλιστή ηγέτη των Βρετανών ανθρακωρύχων, σχετικά με την ανάγκη του μετασχηματισμού των τοπικών κατά γεωγραφικό διαμέρισμα ενώσεων των ανθρακωρύχων της Βρετανίας σε ένα ενιαίο, νέο συνδικαλιστικό όργανο που μαζί με όλα τα άλλα αγωνιστικά, ριζοσπαστικά κινήματα των υπόλοιπων βιομηχανικών κλάδων θα πάλευαν εναντίον του καπιταλισμού. Μάλιστα, ο Foster και οι συνδικαλιστές ακτιβιστές του TUEL εξήγαγαν τα συμπεράσματά τους για την οργάνωση του εργατικού κινήματος, ορμώντας όχι μόνο από την κοινωνική και συνδικαλιστική πραγματικότητα των Η.Π.Α αλλά και αξιοποιώντας τη βρετανική συνδικαλιστική εμπειρία των μαχών του NMM και των στελεχών του ΚΚΜΒ στην αντιπαράθεσή τους με τους ρεφορμιστές του Εργατικού κόμματος πριν και κατά τη διάρκεια του 60^{ου} συνεδρίου του TUC στο Swansea τον Σεπτέμβριο του 1928. Η απόφαση των Βρετανών κομμουνιστών να προχωρήσουν στη δημιουργία νέων, ανεξάρτητων από το ρεφορμιστικό έλεγχο σωματείων ως απάντηση στους ηγέτες του TUC που διέγραψαν από τη δύναμη της συνομοσπονδίας το κομμουνιστικής απόκλισης συνδικάτο των ναυτεργατών καθ' υπόδειξη του Havelock Wilson, του γηραιού γραμματέα των λιμενεργατών και ανθρώπου των εφοπλιστών, όπως και η υπερψήφιση διακηρύξεων υπέρ του «μοντισμού» από τους ρεφορμιστές συνέδρους παρά την αντίθετη απόφαση των συνδιασκέψεων και των συνελεύσεων των σωματείων τους, ενέπνευσαν τους Αμερικανούς να βαδίσουν πιο αποφασιστικά στο δρόμο του «ανεξάρτητου, επαναστατικού συνδικαλισμού», ενώ στα έντυπά τους δημοσιεύτηκαν αρκετά άρθρα στελεχών του NMM και ανταποκρίσεις από το βρετανικό εργατικό κίνημα. Ιδιαίτερα, τα στελέχη του TUEL έκριναν ως άξιες προς μίμηση τις αποφάσεις της συνδιάσκεψης του NMM στο Shoreditch (25-26 Αυγούστου 1928), όπου 825 εκπρόσωποι 700.000 μελών σωματείων καθόρισαν τη γραμμή σύγκρουσης με τη ρεφορμιστική συνδικαλιστική ηγεσία, όπως φάνηκε στο συνέδριο του Swansea.⁴⁷⁰

Αποτιμώντας εν τέλει το κεντρικό πολιτικό καθήκον που απέρρευε για το ΚΚΜΒ στο εσωτερικό της Βρετανίας μετά από το συγκεκριμένο Συνέδριο, παρατηρούμε ότι το ανέβασμα του επιπέδου της αντιπαράθεσης με όλες τις πολιτικές δυνάμεις του αστικού κράτους, τόσο τους Συντηρητικούς όσο και τους Εργατικούς, ήταν κάτι που δεν ικανοποιούσε μόνο την πλειοψηφία της «αριστερής» στελεχικής και κομματικής του βάσης, αλλά και ταίριαζε σε εκείνη τη χρονική συγκυρία με τις διεθνείς προτεραιότητες του παγκόσμιου κομ-

⁴⁷⁰ John Watt, "The Miners Advance to the District Conventions", E.H Brown, "The British Textile Struggle", *Labor Unity. Official Organ of the Trade Union Educational League*, No.24 (June 1928), σσ.1-2, 24-25, 28, "Lewis Smashes the U.M.W.A", Arthur Horner, "The Crisis in British Mining Industry", *Labor Unity*, No.26 (August 1928), σσ.1-3, 24-26, W.Z Foster, "New Tasks of the TUEL", "Conference of the British Minority Movement", *Labor Unity*, No.28 (October 1928), σσ.1, 18-19, 21-23, Harry Pollitt, "English Trades Union Congress, Swansea 1928", *Labor Unity*, No.29 (November 1928), σσ.27-29.

μουνιστικού κινήματος. Ειδικότερα για τους Βρετανούς κομμουνιστές μετά το 1928 το ρήγμα σε όλα τα επίπεδα με το Εργατικό κόμμα δεν βάθυσε μόνο εξαιτίας των τραυματικών εμπειριών και των διώξεων που ακολούθησαν την Γενική Απεργία, αλλά και επειδή η αντιαποικιοκρατική πάλη της ΚΔ έθεσε στο επίκεντρο της δράσης του ΚΚΜΒ την αναβάθμιση του αντιιμπεριαλιστικού αγώνα του βρετανικού εργατικού κινήματος, κάτι που στόχευε ευθέως εναντίον των θεμελίων της ισχύος του βρετανικού μονοπωλιακού κεφαλαίου αλλά και του κοινωνικού και οικονομικού status της βρετανικής «εργατικής αριστοκρατίας» και του Εργατικού κόμματος, της πολιτικής και συνδικαλιστικής έκφρασης της τελευταίας μέσα στο εργατικό κίνημα της χώρας.

Στις αποφάσεις του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ έχει αποθεί από τη συντριπτική πλειονότητα των μελετητών η ευθύνη για την πολιτική περιθωριοποίηση του κομμουνιστικού κινήματος και για την αδυναμία του να αντιμετωπίσει με επιτυχία την άνοδο του ναζισμού στη Γερμανία, επειδή διασπούσαν την ενότητα του εργατικού κινήματος μέσα από τη ρήξη με τη σοσιαλδημοκρατία στα πλαίσια της πολιτικής της «Τρίτης Περιόδου» και του «σοσιαλφασισμού», η οποία ταύτιζε τη σοσιαλδημοκρατία με μια φασίζουσα δύναμη στην υπηρεσία του αστικού κράτους. Παρόμοια άποψη υπάρχει και σε ό,τι αφορά το ΚΚΜΒ, γιατί αυτό μετά το 6^ο Συνέδριο δεν μπόρεσε να ενισχυθεί εκλογικά και αριθμητικά και μόνο ο Μ. Worley έχει ορθά επισημάνει ότι η πολιτική πρόοδος ενός κόμματος πρέπει να κρίνεται όχι μόνο με βάση τις εκλογικές του επιτυχίες, αλλά και με την ενίσχυση της επιρροής του στους συνδικαλιστικούς αγώνες, στους πολιτιστικούς/αθλητικούς συλλόγους ή στο κίνημα των ανέργων και των γυναικών.⁴⁷¹

Πάντως, η στρατηγική του ΚΚΜΒ έναντι του Εργατικού Κόμματος είχε ήδη διαμορφωθεί από το Φλεβάρη του 1928 πριν λάβει χώρα το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ με τα 16 μέλη της Κ.Ε του να υποστηρίζουν την «πλατφόρμα» Campell-Rothstein και τα υπόλοιπα 7 την «πλατφόρμα» Dutt-Pollitt.⁴⁷² Η πρώτη έκρινε ότι δεν υπήρχε επαναστατική κατάσταση στη χώρα και ότι οι Εργατικοί ήλεγχαν τα συνδικάτα, οπότε ζητούσε την κριτική υποστήριξη των Εργατικών από τους κομμουνιστές, ενώ η δεύτερη τον πλήρη εκλογικό και πολιτικό διαχωρισμό των κομμουνιστών από το Εργατικό κόμμα, αν και οι εμπνευστές της δεν ζητούσαν το σχηματισμό «κόκκινων», ξεχωριστών σωματείων - παρά το ότι ήδη από τον Μάρτιο του 1928 η Προφιντέρν είχε συνταχθεί με την πρόταση του Λοζόφσκυ να διαχωριστούν πλήρως οι επαναστάτες συνδικαλιστές από τα ρεφορμιστικά σωματεία - ή τη διάλυση του National Left Wing Movement (NLWM), της αριστερής αντιπο-

⁴⁷¹ Matthew Worley, *Class Against Class. The Communist Party of Great Britain in the Third Period, 1927-32*, Ph. D Thesis, University of Nottingham, August 1998, σσ. 7-8. Αντιθέτως, κοινή άποψη περί της «αυτοκτονικής» για το ΚΚΜΒ πολιτικής της «Τρίτης Περιόδου» έχουν τόσο συντηρητικοί ιστορικοί (π.χ. H. Pelling, A. Beckett), αριστεροί φιλοτροτσκιστικών πεποιθήσεων (H. Dewar, J. McLroy, A. Campell), αλλά και ιστορικοί προσκείμενοι στο ΚΚΜΒ (N. Branson, W. Thompson).

⁴⁷² Η χάραξη πολιτικών κατευθύνσεων σε ορισμένα Κ.Κ. ερήμην των οδηγιών της ΚΔ πρέπει να γίνει αντικείμενο διεξοδικότερης συγκριτικής μελέτης. Ενδεικτικά, σημειώνουμε ότι και στο γιουγκοσλαβικό Κ.Κ. η υπέρπουσα σύγκρουση «αριστερών» και «δεξιών» φραξιονιστών είχε οδηγήσει τον Φλεβάρη του 1928 στην 8^η κομματική συνδιάσκεψη του Ζάγκρεμπ, όπου παρά τις προτάσεις των φραξιών της Κ.Ε και τις οδηγίες του Ουκρανού εκπροσώπου της ΚΔ Μίλκοβιτς υπηρξήσαν οι θέσεις της ομάδας του Τίτο η οποία ακολουθούσε μια ενδιάμεση οδό μεταξύ «αριστερών» και «δεξιών» στα θέματα της συνδικαλιστικής τακτικής, της αγροτικής πολιτικής και του εθνικού ζητήματος. Οι αποφάσεις της έγιναν αποδεκτές από την ΕΕΚΔ τον Μάιο με την ομόθυμη συμφωνία των Ρέμελε, Κολάροφ, Σμέραλ και Δημητρόφ πριν πραγματοποιηθεί το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ και οριστικοποιηθούν οι νέες πολιτικές κατευθύνσεις της. Πρβλ. Γιόσιπ Μπρος Τίτο, *Αυτοβιογραφικές αφηγήσεις. Τόμος Πρώτος: Προπολεμική Περίοδος και Αντίσταση*, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 1984, σσ. 40-2, 46-56.

λίτευσης που δρούσε εντός του επίσημου Εργατικού κόμματος, κάτι που εθεωρείτο ανεπαρκής ριζοσπαστικοποίηση από τα πιο «αριστερά» στοιχεία του κόμματος και της Νεολαίας που είχαν αρχίσει να πλειοψηφούν στα όργανα της βάσης του ΚΚΜΒ. Αυτή η τάση διαφάνηκε και μέσα στην Κ.Ε όπου οι δύο «πλατφόρμες» ισοψήφισαν τον Ιούλιο στις παραμονές του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ.⁴⁷³ Φαίνεται παρ' όλα αυτά ότι από τον Σεπτέμβριο του 1928 το στελεχικό δυναμικό του κόμματος στράφηκε στο σύνολο του προς τα «αριστερά», ιδιαίτερα οι κεντρικοί συνδικαλιστές του, εναρμονιζόμενοι με το κλίμα που επικρατούσε στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα, καθώς ο Campbell παραπονιόταν σε ορισμένους συνεργάτες του ότι η νέα συνδικαλιστική και πολιτική τακτική των Βρετανών αποκρυσταλλώθηκε οριστικά στο περιθώριο των εργασιών του Συνεδρίου της Κομιντέρν στη διάρκεια ιδιωτικών συζητήσεων με τους Λοζόφσκυ, Foster, Μανουήλσκι και Στάλιν. Για μια ακόμη φορά ο Dutt σηματοδότησε την επικράτηση αυτής της οπτικής σε ένα άρθρο στο περιοδικό του, το οποίο έχαιρε εκτίμησης όχι μόνο στους κομμουνιστικούς κύκλους, αλλά και στις γραμμές των Εργατικών και των ανεξάρτητων σοσιαλιστών της Βρετανίας, με το οποίο κριτίκαρε το προεκλογικό πρόγραμμα του επίσημου Εργατικού κόμματος σαν το οριστικό πέρασμά του σε θέσεις της συνεργασίας με το Κράτος και το μονοπωλιακό κεφάλαιο με σκοπό την προετοιμασία της χώρας για έναν νέο πόλεμο με τους διεθνείς ανταγωνιστές της Βρετανίας, όπως είχαν αυτοί περιγραφεί στις θέσεις του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ.⁴⁷⁴ Αν και τον Οκτώβριο ο άλλος ηγέτης της «αριστερής» πτέρυγας του ΚΚΜΒ, ο H. Pollitt, απέρριψε την εφαρμογή στη Βρετανία της διακήρυξης της Προφιντέρν που στρεφόταν κατά των επίσημων σωματείων, τον επόμενο μήνα ομόφωνα η Κ.Ε του ΚΚΜΒ αποφάσισε την αναστολή της καμπάνιας για την ένταξή του στο Εργατικό κόμμα, όπως και την διάλυση του NLWM κατά πλειοψηφία, προκειμένου να ανοίξει ο δρόμος για να περάσουν όσοι συσπειρώνονταν στις γραμμές του στο ΚΚΜΒ.⁴⁷⁵ Το ενδιαφέρον εδώ δεν είναι μόνο ότι η Κ.Ε μέσα σε ένα τετράμηνο είχε ρυμουλκωθεί στις «αριστερές θέσεις», αλλά ότι είχε ξεπεράσει από τα «αριστερά» τόσο ορισμένα από τα εμβληματικά στελέχη της «αριστερής» πτέρυγας του κόμματος σαν τους Pollitt και Dutt, όσο και την ίδια την καθοδήγηση της ΚΔ η οποία διαφωνούσε με αυτόν τον χειρισμό. Τούτο δείχνει πως στο εσωτερικό του ΚΚΜΒ, πρωταρχικά στη βάση του, είχε αναπτυχθεί μια τέτοια αριστερόστροφη δυναμική που εξανάγκαζε την ηγεσία του κόμματος να προχωρήσει σε κινήσεις «υπεραριστερού» χαρακτήρα πέρα από τις δικές της ιδεολογικές συνεπαγωγές ή από τις οδηγίες της ΚΔ. Αυτό φαίνεται ότι προξενούσε ανησυχίες και στα στελέχη που στο προηγούμενο διάστημα είχαν πρωτοστατήσει στην «αριστερή στροφή» του κόμματος, κάτι που προκύπτει από την παραίτηση του Murphy από όλα τα κομματικά του αξιώματα τον Σεπτέμβριο. Τα επιχειρήματά του σχετικά με πικρίες στη συνεργασία του με τα άλλα στελέχη δεν ευσταθούν στο βαθμό που το Κόμμα πλέον ακολουθούσε τις κατευθύνσεις που προηγουμένως, ανάμεσα σε άλλους, και αυτός είχε χαράξει, γι' αυτό άλλωστε και η παραίτησή του δεν έγινε δε-

⁴⁷³ Matthew Worley, ό.π., σσ. 91-7, Reiner Tosstorf, ό.π., σσ. 752-56.

⁴⁷⁴ Matthew Worley, ό.π., σελ. 109, R.Palm Dutt, "The General Election and the Working Class", *Labour Monthly*, 10, 11 November 1928, σελ. 644.

⁴⁷⁵ Matthew Worley, ό.π., σελ. 125, *Minutes of the Central Committee of the Communist Party of Great Britain*, 18-19 November 1928, Klugmann Papers, Communist Archive, National Labour History Museum (NLHM), Manchester.

κτή χάρη στην παρέμβαση του Pollitt.⁴⁷⁶ Μπορεί να έχει δίκιο ο Thorpe όταν κρίνει ότι αυτή η κίνηση του Murphy τον κατέστησε αναξιόπιστο ηγέτη για την ΚΔ, όμως το κύριο που παραβλέπει είναι ότι αυτή η ενέργεια πριν απ' όλα συνιστούσε για τη μάζα των αριστερόστροφων μελών του ΚΚΜΒ μια πράξη συνθηκολόγησης με τη «δεξιά» πτέρυγα του κόμματος που προδίκασε την οριστική ρήξη του Murphy με τους συντρόφους του στο επόμενο διάστημα. Ανάλογες ανησυχίες προκύπτουν και από τη δημόσια διαφωνία (καλοκαίρι 1929) του Pollitt με την πρόταση του στελέχους της Νεολαίας Mahon να σχηματίσουν οι ανοργάνωτοι νέοι εργάτες ξεχωριστές εργοστασιακές επιτροπές από τα υπάρχοντα σωματεία κατά τη διάρκεια των εργασιών του 6^{ου} Συνεδρίου του ΝΜΜ, όπου η μάζα των συνέδρων έδειξε να αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στην τακτική του Pollitt και στις προτάσεις του Λοζόφσκυ από την Προφιντέρν.⁴⁷⁷

Το Δέκατο Συνέδριο του ΚΚΜΒ στο Bermondsey (19-22 Ιανουαρίου 1929) επικύρωσε τις παραπάνω μετατοπίσεις στην πολιτική του κόμματος αποφασίζοντας τη διακοπή της καταβολής της οικονομικής εισφοράς των κομματικών μελών που ήταν εγγεγραμμένα σε κάποιο συνδικάτο στο ταμείο του σωματείου υπέρ της στήριξης του εκλογικού αγώνα του Εργατικού κόμματος, την επισήμοποίηση της αναστολής των επαφών για την ένταξη του Κ.Κ στο Εργατικό κόμμα και την αυτόνομη κάθοδο των κομμουνιστών στις επικείμενες βουλευτικές εκλογές.⁴⁷⁸ Μάλιστα, παρά τις ενστάσεις της «δεξιάς» μειοψηφούσας πτέρυγας του κόμματος που ήθελε να στηριχθεί από τους κομμουνιστές ο υποψήφιος των Εργατικών, όπου δεν θα υπήρχε εναλλακτικός κομμουνιστής υποψήφιος, η πλειοψηφία των συνέδρων συμφώνησε με την πρόταση της πλειονότητας των μελών της Κ.Ε να καλέσουν εκεί σε αποχή τους εργάτες. Όσον αφορούσε το ζήτημα της διάλυσης του ΝΛΜΜ με οριακή πλειοψηφία 55 έναντι 52 ψήφων οι σύνεδροι συμφώνησαν με την πρόταση του Idris Cox από τη Νεολαία να αυτοδιαλυθεί το εν λόγω μετωπικό σχήμα και να ενταχθούν τα μέλη του στο ΚΚΜΒ, διαφωνώντας με την αντίθετη εισήγηση της Κ.Ε. Φαίνεται ότι σε αυτή την απόφαση πρυτάνευσε η ανάγκη της αριθμητικής ενίσχυσης του κομματικού δυναμικού το οποίο στις αρχές του 1929 είχε μειωθεί σε ανησυχητικό βαθμό σε σχέση με τα προηγούμενα δύο χρόνια και δεν ξεπερνούσε τα 7.000 μέλη.⁴⁷⁹ Πάντως, ακόμη δεν είχαν πλήρως διαρραγεί οι δεσμοί του κομματικού δυναμικού με το επίσημο συνδικαλιστικό κίνημα, όπως προκύπτει από την απόφαση του Συνεδρίου να διασφαλιστεί η οργανωτική ενότητα του συνδι-

⁴⁷⁶ Andrew Thorpe, ό.π., σσ. 133-4.

⁴⁷⁷ Matthew Worley, ό.π., σσ. 134-6, «The Red International Programm», *Labor Unity*, No.28 (November 1928), σσ.30-32.

⁴⁷⁸ Στο προσχέδιο των θέσεων υπήρχε αναφορά στη συνέχιση της καταβολής συνδρομών στο Εργατικό Κόμμα παρά την εγκατάλειψη της προσπάθειας για την ένταξη του ΚΚΜΒ σε αυτό με ευθύνη τόσο του «δεξιού» Campbell, όσο και των «αριστερών» Page Arnot και Pollitt, κάτι που επέσεισε την αντίδραση του Murphy και των Tapsell και Wintringham από τη Νεολαία, όχι όμως του παλιού ηγέτη της Rust. Πρβλ. E.H Carr, *Foundations of a Planned Economy, 1926-29*, vol.3, part 2, ό.π., σσ. 377-79.

⁴⁷⁹ Για τους περισσότερους ιστορικούς η μείωση των μελών του κόμματος οφειλόταν στις «σεκταριστικές» αποφάσεις του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ και στη «σταλινοποίησή» του, όμως κάτι τέτοιο δεν είναι πειστικό, καθώς είναι υπερβολικό μέσα στους πέντε μήνες του διαστήματος που μεσολάβησε μεταξύ των συνεδρίων της ΚΔ και του ΚΚΜΒ να έχουν διαποτίσει αυτές οι αποφάσεις το σύνολο της πρακτικής του κόμματος. Βέβαια, «σεκταριστικές» ροπές είχαν εκδηλωθεί στο ΚΚΜΒ και νωρίτερα, αμέσως μετά την εμπειρία της Γενικής Απεργίας, όμως σε αυτή την περίπτωση δεν οδήγησαν σε μείωση των κομματικών μελών. Αντιθέτως, στις αρχές του 1927 το ΚΚΜΒ είχε γνωρίσει μια ορισμένη οργανωτική ανάπτυξη, φτάνοντας τα 10.000 μέλη. Πειστικότερη είναι η ερμηνεία του Worley ότι μετά το 1928 οι νέες κομματικές στρατολογήσεις άρχισαν σε μεγάλο βαθμό να διαρρέουν λόγω της αύξησης της ανεργίας, της υπερπόντιας μετανάστευσης και του φόβου από το φακέλωμα εργοδοτών και υπευθύνων των εργατικών συνδικάτων. Ενδεικτικά, έχει καταγράψει περιπτώσεις ανέργων στη Σκωτία και στο Sheffield της Αγγλίας, οι οποίοι για να βρουν δουλειά εγκατέλειψαν το ΚΚΜΒ και αποστασιοποιήθηκαν από την ενεργό κομματική δράση χωρίς όμως να αποκηρύξουν πολιτικά το ΚΚΜΒ ή να πάψουν να το συνδράμουν οικονομικά. Πρβλ. Matthew Worley, ό.π., σσ. 16-7, 36-8.

καλιστικού κινήματος παρά τις προβοκατόρικες επιθέσεις και διώξεις των ριζοσπαστών συνδικαλιστών από την ηγεσία του TUC και των Εργατικών.⁴⁸⁰ Στο Bermondsey δεν κατορθώθηκε η ανάδειξη μιας ομοιογενούς ιδεολογικά κεντρικής καθοδήγησης και η σύνθεση της Κ.Ε εξακολούθησε να αναπαράγει την αβέβαιη ισορροπία των υφιστάμενων ομαδοποιήσεων με μια ορισμένη υποχώρηση των «αριστερών», καθώς δεν εξελέγησαν στην Κ.Ε οι Page Arnot και Rust με το πρόσχημα ότι είχαν χρεωθεί κομματική δουλειά στη Μόσχα σαν αντιπρόσωποι του ΚΚΜΒ στην ΚΔ και στην ΚΔΝ αντίστοιχα. Οι διαμαρτυρίες των «αριστερών» προκάλεσαν την ευθεία ανάμιξη της ΕΕΚΔ στα εσωτερικά του βρετανικού κόμματος: τον Φλεβάρη κλήθηκαν στη Μόσχα οι Bell, Page Arnot και Rust για να συζητήσουν για την κατάσταση στην ηγεσία του κόμματος με τους Piatnitsky, Λοζόφσκυ και Khitarov εξ ονόματος της ΚΔ, της Προφιντέρν και της ΚΔΝ. Στη συνάντηση ο Rust κατηγορήσε την ηγεσία του βρετανικού κόμματος ότι δεν πιστεύει πραγματικά στις πρόσφατες συνεδριακές αποφάσεις, ενώ ο Bell υπεραμύνθηκε της κομματικής νομιμοφροσύνης των Βρετανών και ο Page Arnot κράτησε μια επαμφοτερίζουσα στάση. Ανοικτά εναντίον του ΚΚΜΒ καταφέρθηκε μόνο ο Khitarov, κάτι αναμενόμενο εφόσον προερχόταν από την ΚΔΝ, γι' αυτό το λόγο ακολούθησε και δεύτερος γύρος συνομιλιών με τον υπεύθυνο του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου της ΚΔ M.Petrovsky, τον παλιό καθοδηγητή της ΚΔ στο βρετανικό τμήμα. Παρά την ευμενή διάθεση του τελευταίου προς τους παλιούς συνεργάτες του, πρυτάνευσε μια διάθεση ξεκαθαρίσματος των λογαριασμών με την παλιά ηγετική ομάδα του ΚΚΜΒ και το αποτέλεσμα ήταν στις 24 Φλεβάρη η σύνταξη ενός «κλειστού γράμματος» από την ΕΕΚΔ προς το ανώτατο κλιμάκιο του ΚΚΜΒ με το οποίο ασκείτο κριτική στη «δεξιά γραμμή» του βρετανικού κόμματος, εγκαλούνταν οι Βρετανοί σύντροφοι γιατί δεν είχαν αναδείξει στην Κ.Ε τους Page Arnot και Rust και κατονομάζονταν ανοικτά ως φορείς «δεξιάς πολιτικής απόκλισης» τα παλιά στελέχη Campbell, Rothstein και Inkpin, επειδή και στο τελευταίο συνέδριο στο Bermondsey επέμειναν ότι το κόμμα έπρεπε να στηρίξει εκλογικά τους Εργατικούς υποψήφιους βουλευτές. Επιπλέον, η ΕΕΚΔ παραπονιόταν ότι στην ηγεσία του βρετανικού κόμματος υπήρχε πληθώρα επαγγελματικών στελεχών με ελλειπείς δεσμούς με την εργατική κομματική βάση, πράγμα που εξηγούσε και την αδυναμία της να εφαρμόσει τη γραμμή της ΚΔ όπως έδειχνε η απροθυμία της να προχωρήσει στην έκδοση μιας καθημερινής κομματικής εφημερίδας.⁴⁸¹ Το περιεχόμενο της επιστολής συζητήθηκε στις 23 Μαρτίου στη συνεδρίαση της Κ.Ε, η οποία λόγω των διχογνωμιών της αποφάσισε να γνωστοποιήσει την επιστολή στην κομματική βάση, ώστε να ληφθεί μια τελεσίδικη απόφαση, αν και προσέλαβε ως συμπληρωματικό της μέλος τον Page Arnot σε μια ένδειξη καλής θέλησης προς την καθοδήγηση της Κομιντέρν.⁴⁸² Δεν πρέπει όμως να θεωρηθεί αυτή η παρέμβαση της ΕΕΚΔ ως μια συνολική αποκήρυξη της μέχρι τότε γραμμής του κόμματος, αφού στην επιστολή στηλιτευόταν σαν λανθασμένη η διαφαινόμενη βούληση του ΚΚΜΒ να εγκαταλείψει το μετωπικό σχήμα του National Left Wing Movement, ενώ ούτε ομόφωνη ήταν η στάση της ΕΕΚΔ σχετικά με το φλέγον θέμα της πιθανής εκλογικής

⁴⁸⁰ Noreen Branson, ό.π., σσ. 34-5, 37-8, 41.

⁴⁸¹ «Απόσπασμα από την Εμπιστευτική Επιστολή της ΕΕΚΔ προς το Π.Γ του ΚΚΜΒ», (Φλεβάρης 1929), δημοσιευμένο στο Jane Degras, *The Communist International. Documents (1929-43)*, vol. 3, ό.π., σελ. 90.

⁴⁸² Andrew Thorpe, ό.π., σσ. 138-40, Noreen Branson, ό.π., σσ. 36-7.

στήριξης των Εργατικών. Επί παραδείγματι, ο Humbert-Droz χαρακτήρισε σαν «αντιμπολσεβικική ενέργεια» την αποχή των κομμουνιστών στις εκλογικές περιφέρειες όπου δεν κατερχόταν δικός τους υποψήφιος. Από την άλλη δύσκολη καθίστατο η συνέχιση ορισμένων μετωπικών κινήσεων και με ευθύνη των αριστερών Εργατικών, καθώς τον ίδιο μήνα οι εμβληματικοί τους αρχηγοί Cook και Maxton δήλωσαν ότι το NLWM δεν είχε πλέον λόγο ύπαρξης. Μάλιστα, ο Cook έθεσε ζήτημα αποχώρησης της Ομοσπονδίας των Ανθρακωρύχων και από το NMM.⁴⁸³

Εν τέλει, η Κ.Ε κατέληξε στη συγγραφή μίας διακήρυξης προς τις εργαζόμενες μάζες ενόψει των επερχόμενων βουλευτικών εκλογών, η οποία δεν είχε μόνο στενό εκλογικό χαρακτήρα, αλλά έδειχνε με ανάγλυφο τρόπο τους στρατηγικούς σχεδιασμούς του κόμματος, όπως παγιώνονταν στο Δέκατο Συνέδριο του, και τους προσανατολισμούς της πλειοψηφίας του κομματικού δυναμικού που κατευθύνονταν όλο και πιο «αριστερά».⁴⁸⁴ Το πιο χτυπητό παράδειγμα σχετιζόταν με τον τρόπο με τον οποίο το ΚΚΜΒ έβλεπε τους άλλους πολιτικούς σχηματισμούς που θεωρούνταν πλέον συγκοινωνούντα δοχεία στην υπηρεσία των καπιταλιστικών συμφερόντων, εξού και απορριπτόταν οποιαδήποτε συμμαχία με αυτά.⁴⁸⁵

Αυτό το ντοκουμέντο δίνει και τις κατευθύνσεις που επρόκειτο στο εξής να ακολουθήσει το ΚΚΜΒ στο κρίσιμο μέτωπο του αντιαποικιοκρατικού αγώνα, αντανakλώντας όλον τον προβληματισμό που είχε αναπτυχθεί πριν από εννέα μήνες στο συνέδριο της ΚΔ σχετικά με το Εθνικό και το Αποικιακό ζήτημα, συνδέοντας άμεσα τις πιέσεις που δέχονταν οι εργάτες στη Βρετανία από τους εργοδότες τους με τις μορφές καταπίεσης των υποτελών λαών της Αυτοκρατορίας. Μάλιστα εξέχουσα θέση είχε η πολιτική της συμπίεσης των μισθών ως κοινή πρακτική της άρχουσας τάξης τόσο στην βρετανική μητρόπολη, όσο και στις αποικίες :

«[.]Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Η Βρετανία είναι μια ιμπεριαλιστική δύναμη που κρατά υποτελείς περίπου 450.000.000 ανθρώπους. Από τις αποικίες έρχονται μεγάλες ποσότητες αγροτικών προϊόντων, πετρελαίου, βαμβακιού, καλαμποκιού, πετρωμάτων, όμως η φτώχεια των εκατομμυρίων παραγωγών τους είναι απερίγραπτη. Στην Ινδία σημειώνεται το υψηλότερο ποσοστό θνησιμότητας, το μέσο μεροκάματο είναι μόλις ένα σελίνι, 300.000.000 άνθρωποι είναι αναλφάβητοι και μόλις το 2% των κατοίκων στις αποικίες ψηφίζουν και αυτοί ανήκουν στις ιδιοκτήτριες τάξεις [.]Το σύστημα της ιμπεριαλιστικής εκμετάλλευσης της Αυτοκρατορίας βασίζεται στη στρατιωτική βία. Όταν οι μάζες ξεγειρώνονται, όπως λίγο πριν στην Αραβία, τους βομβαρδίζουν. Στην Ινδία και αλλού η αστυνομία φέρει όπλα και τα χρησιμοποιεί, όπως έγινε στην απεργία της Βομβάης. Η συνδικαλιστική και η πολιτική δράση είναι παράνομες και όταν οι λαοί ζητούν κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, σαν την Αίγυπτο, έρχονται

⁴⁸³ E.H Carr, *Foundations of a Planned Economy, 1926-29*, vol.3, part 2, ό.π., σσ. 378-88.

⁴⁸⁴ Οι άμεσες διεκδικήσεις του κόμματος στο πολιτικό επίπεδο ήταν η κατάργηση της μοναρχίας και των λόρδων, η κατάργηση όλων των αντεργατικών νόμων της τελευταίας δεκαετίας, η κατοχύρωση των πολιτικών δικαιωμάτων των στρατευμένων, η πλήρης αποκατάσταση των σχέσεων με την ΕΣΣΔ, η αναθεώρηση της συνθήκης των Βερσαλλιών και η ανεξαρτησία όλων των αποικιών. Στο οικονομικό επίπεδο ήταν η θεσμοθέτηση του εφτάωρου, της ίσης αμοιβής ανδρών και γυναικών, των παιδικών γευμάτων στα σχολεία και η κατάργηση των εργατικών ασφαλιστικών εισφορών. Πρβλ. "Election manifesto of C.P of Great Britain", *Inprecor*, No.22 (10-05-1929), σσ.474-75.

⁴⁸⁵ *Class Against Class. General Election Programme of the Communist Party of Great Britain*, Dorrit Press LTD, Lant St., London, 1929, Communist Party of Great Britain Archives: Series Four (Pamphlets) 1920-91, Reel Ten/146, World Microfilms, St John's Wood, London NW8 6WD [πρβλ.ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 13].

πρόσωπο με πρόσωπο με τις κάνες των όπλων και με τα κανόνια των θωρηκτών. Η Αυτοκρατορία δεν είναι τίποτα άλλο από μια μεγάλη εφεδρεία εκμετάλλευσης εργατικού δυναμικού και αγροτικών αγαθών για την μητρόπολη.[..]

ΚΡΑΤΩΝΤΑΣ ΥΠΟΤΑΓΜΕΝΕΣ ΤΙΣ ΑΠΟΙΚΙΕΣ

Όπως γίνεται στο εσωτερικό, έτσι και στις χώρες της Αυτοκρατορίας οι αρχές προσπαθούν να χαμηλώσουν τα μεροκάματα, αλλά εκεί επιπρόσθετα οι Βρετανοί καπιταλιστές θέλουν να περιορίσουν την βιομηχανική εξάπλωση των αποικιών και να διασφαλίσουν την προνομιακή θέση των βρετανικών εξαγωγών. Για παράδειγμα η αύξηση της τιμής της ρουπίας κατά δύο σεντ μεταφράζεται σε μία μείωση των ινδικών βιομηχανικών εξαγωγών κατά 12%, πράγμα που ενισχύει τις αντίστοιχες βρετανικές, ενώ η κατάργηση των δασμών στα βρετανικά προϊόντα σιδήρου και ατσαλιού ωφελεί τις βιομηχανίες της μητρόπολης.⁴⁸⁶

Ενδιαφέρον είναι ότι το ΚΚΜΒ δείχνει να μην έχει εγκαταλείψει εντελώς τις «αποαποικιοποιητικές» αντιλήψεις για τις οποίες είχε κατηγορηθεί στο τελευταίο συνέδριο της Κομιντέρν. Παρά την αναγνώριση του γεγονότος της εξαρτημένης βιομηχανικής ανάπτυξης των αποικιών, ιδίως της Ινδίας, από τη μητρόπολη ώστε να διασφαλίζεται προπάντων ο ρόλος τους σαν αγροτικών εξαρτημάτων της Βρετανίας, η προσοχή του ΚΚΜΒ βρίσκεται στην καθήλωση των μισθών που πλήττει εξίσου τους εργαζόμενους της μητρόπολης και των αποικιών ή στις δυσκολίες που συναντά η ανεξάρτητη πολιτική και συνδικαλιστική δράση των εργαζομένων. Επί της ουσίας οι ιθύνοντες του ΚΚΜΒ φαίνεται ότι εξακολουθούσαν να διαφοροποιούνται από την οπτική της ΚΔ που πρόβαλλε την προτεραιότητα του εθνικού αγώνα ανεξαρτησίας των λαών στις αποικίες. Εν πολλοίς, το κύριο μέρος του στελεχικού δυναμικού του κόμματος διατηρούσε όσον αφορούσε τη σχέση επανάστασης και Αυτοκρατορίας, το σκεπτικό ότι μπορεί η απελευθέρωση των αποικιοκρατούμενων λαών να δρομολογηθεί μετά την εδραίωση του σοσιαλισμού στη μητρόπολη, κάτι που έβαζε σαν άμεση προτεραιότητα τους κοινούς οικονομικούς, πρώτα απ' όλα, αγώνες του βρετανικού προλεταριάτου και των εργαζομένων των αποικιών. Μολονότι αυτό το σκεπτικό είχε αποδοκιμαστεί από την ΚΔ γιατί θύμιζε τις παλιότερες επεξεργασίες του Ινδού Roy που είχε διαφωνήσει με τις λενινιστικές υποδείξεις πάνω στο Εθνικό ζήτημα⁴⁸⁷, ήταν μια τακτική που μπορούσε να γίνει αποδεκτή σιωπηρά από τους κύκλους της ΚΔ, καθώς

⁴⁸⁶ *Class Against Class*, ό.π.

⁴⁸⁷ Ο Roy μέχρι και τις παραμονές του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ εξακολουθούσε να διατηρεί τον πυρήνα της οπτικής του, παρά τις κάποιες παραχωρήσεις στη σκέψη του Λένιν, και το κύρος που είχε στο ΚΚΜΒ σαν ένας από τους σημαντικότερους Ινδούς μαρξιστές και αγωνιστές του ινδικού εθνικού κινήματος επηρέαζε ακόμη πολλά στελέχη του ΚΚΜΒ. Όπως ο Roy υποστήριζε για τις προοπτικές της Αυτοκρατορίας στα 1928 «[...]Είναι ολοφάνερο ότι ο βρετανικός ιμπεριαλισμός δεν θέλει να παραχωρήσει καμία ελευθερία στην Ινδία, ακόμα και το καθεστώς της Αυτοδιοικούμενης Κτήσης είναι ένα δώρο άδωρο από το Ουέστμινστερ στην Ινδία. Κάτω από το παρόν ανισότιμο πλαίσιο κάθε αλλαγή, πολιτική και οικονομική, θα κρατά την Ινδία υποτελή του Ιμπεριαλισμού. Οι όποιες μεταρρυθμίσεις θα γίνουν θα είναι προς το όφελος της ινδικής αστικής τάξης και του ιμπεριαλιστικού καθεστώτος για να αποφευχθεί η κοινωνική επανάσταση. Οι Βρετανοί κυρίαρχοι θα εξαγοράσουν τη συνεργασία της ινδικής μπουρζουαζίας, εκμεταλλευόμενοι από κοινού τους Ινδούς εργάτες. Οι εγχώριες ινδικές βιομηχανίες υπό εγχώρια διεύθυνση και κεφαλαιακή βάση δεν παρέχουν ένα ανεκτό βιοτικό επίπεδο στις μάζες, γιατί η δυνατότητά τους να ανταγωνιστούν τις παλιότερες και μεγαλύτερες βιομηχανίες του εξωτερικού βασίζονται στη φθηνή εργατική δύναμη. Η βαμβακοβιομηχανία της Βομβάης είναι ένα λαμπρό παράδειγμα, όπου με τη στήριξη των βρετανικών αρχών οι Ινδοί εργοδότες μείωσαν τα ημερομίσθια στα προπολεμικά επίπεδα. Άλλωστε αυτό επιδιώκουν και για την Βρετανία οι καπιταλιστές και τώρα αρχίζει το τρίτο κύμα της επίθεσής τους με καταστροφικά αποτελέσματα όχι μόνο για τους Ινδούς εργάτες, αλλά και για τους εργάτες στο Lancashire. Ούτε η επίσκεψη του κυρίου Tom Shaw από τη Διεθνή Ομοσπονδία Υφαντουργών στην Ινδία μπορεί να δώσει μια λύση πέρα από ευχολόγια. Οι Ινδοί εργάτες πρέπει να οργανωθούν μόνοι τους [...] Μόνο αν οι εργάτες της Βομβάης αποκτήσουν μισθούς και βιοτικό επίπεδο εφάμιλλο του Lancashire, η ιμπεριαλιστική πολιτική θα έχει ηττηθεί.». M.N Roy, "Socialism and the Empire", *Labour Monthly*, 10, 2, February 1928, σελ. 92.

εστίαζε στην οικονομική πάλη των λαών της περιφέρειας, πράγμα που ταίριαζε με τις τελευταίες αποφάσεις της Προφιντέρν για την μεταφορά του κέντρου βάρους της δράσης της στις χώρες της περιφέρειας και για την έμφαση στην συνδικαλιστική οργάνωση των ανοργάνωτων παραγωγών και εργατών εκεί. Βέβαια, διαπιστώνεται και μια ορισμένη τάση συγκερασμού με την επίσημη θέση της ΚΔ στο τελευταίο κεφάλαιο του ντοκουμέντου που αφορά το πρόγραμμα των άμεσων απαιτήσεων του κόμματος. Σε αυτό στην υποενοότητα « Ο Αγώνας κατά του Κινδύνου Πολέμου» το ΚΚΜΒ ζητά την απόσυρση όλων των βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων από τη Ρηνανία, την Κίνα, την Ινδία, την Αίγυπτο και από όλα τα μέρη της Αυτοκρατορίας, όμως είναι εμφανές ότι αυτός ο στόχος ιεραρχείται χαμηλότερα από άλλα αιτήματα (π.χ μισθοί, συντάξεις, στέγαση, παιδεία, εργαζόμενοι νέοι και εργαζόμενες γυναίκες, αγρότες και δικαιώματα στρατευμένων) που αναπτύσσονται πολύ πιο διεξοδικά στη διακήρυξη. Πάντως, σε κάθε περίπτωση η αντιιμπεριαλιστική πάλη με αίτημα την άμεση απελευθέρωση των αποικιών παρέμενε παρούσα στη στρατηγική του ΚΚΜΒ όχι μόνο λόγω των δεσμεύσεων του έναντι της ΚΔ, αλλά και επειδή στο εσωτερικό του υπήρχε ένα δυναμικό που εδώ και χρόνια θεωρούσε αυτήν την πάλη βασικό συστατικό της φυσιογνωμίας του κόμματος.⁴⁸⁸ Επειδή, η εν λόγω απόφαση της Κ.Ε είχε και προεκλογικό χαρακτήρα στοχεύοντας στη μάζα της βάσης του Εργατικού κόμματος, η αδυναμία απεγκλωβισμού μιας σημαντικής μερίδας των μελών και των στελεχών του ΚΚΜΒ από τις «αποαποικιοποιητικές» θεωρίες, οι οποίες συγγένευαν με τις αντιλήψεις των Εργατικών, εξηγεί και τη δυσκολία να περάσει το μήνυμα του κόμματος στον απλό εργατόκοσμο που ψήφιζε παραδοσιακά τους Εργατικούς. Εάν ακόμη στο εσωτερικό του ΚΚΜΒ, όπου ήταν συγκεντρωμένα τα πιο πρωτοπόρα ιδεολογικά στοιχεία της εργατικής τάξης, υπήρχαν συγχύσεις ως προς το περιεχόμενο του σύγχρονου Ιμπεριαλισμού και ως προς τη στρατηγική που πρέπει να ακολουθηθεί για την ανατροπή του, για τις λιγότερο συνειδητοποιημένες λαϊκές μάζες της Βρετανίας, που επί μακρόν αφιονίζονταν από τις κυρίαρχες τάξεις

⁴⁸⁸ Μάλλον ο Dutt ήταν ο πιο διαπρύσιος εκφραστής αυτού του δυναμικού λόγω και της ιδιαίτερης ευαισθησίας του πάνω στο Εθνικό ζήτημα, εφόσον ήταν ινδικής καταγωγής, ενώ ήδη από την εποχή που ιδρύθηκε το ΚΚΜΒ είχε εδραιώσει μαζί με τον Roy τη φήμη του ειδήμονα πάνω στο αποικιακό πρόβλημα. Ο Dutt ήδη πριν τις αποφάσεις του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ ήταν προσανατολισμένος στην άμεση διάλυση του μορφώματος της Αυτοκρατορίας και της πλέριας εθνικής χειραφέτησης των λαών που τελούσαν υπό τον βρετανικό αποικιοκρατικό ζυγό. Ενδεικτικά, έγραφε από πολύ νωρίς ασκώντας κριτική στις ηθικού τύπου διαμαρτυρίες που εξέφραζαν κύκλοι των Εργατικών για την ιμπεριαλιστική πολιτική: «[...]Τι είναι η Βρετανική Αυτοκρατορία; Είναι η επέκταση του πρώτου καπιταλιστικού κράτους στον προκαπιταλιστικό κόσμο. Αυτό εξηγεί τη δύσμορφη και ανεπίδεκτη σε αυστηρά επιστημονικές προδιαγραφές ερμηνεία και κατανόησή της. Δεν είναι η φυσική επέκταση μιας χώρας σε μεγαλύτερα πλαίσια σαν τις Η.Π.Α ή τη Ρωσία, αλλά ένα ανακάτωμα σαν τα φρούτα που μαζεύει από διάσπαρτα τυχαία δέντρα ο πρώτος εισβολέας σε ένα νησί. Η Βρετανία είναι το πρώτο κράτος με καπιταλιστική οικονομία που κατάφερε με μια επιτυχή αποικιακή πολιτική, σε αντίθεση με την Ολλανδία, την Ισπανία ή τη Γαλλία, να κυριαρχήσει σταθερά σε μεγάλες γεωγραφικές περιοχές, μονοπωλώντας το εμπόριο, τους φόρους και την αγροτική παραγωγή προς όφελος των Βρετανών βιομηχάνων και που σήμερα έχει περάσει στο επόμενο στάδιο της χρηματιστικής καπιταλιστικής εκμετάλλευσης. Η Βρετανική Αυτοκρατορία είναι μια κατακτημένη περιφέρεια από τη βρετανική μπουρζουαζία, μια απέραντη φυτεία καπιταλιστικής υποδοούλωσης και δεν έχει άλλους δεσμούς, εθνικούς, θρησκευτικούς, φυλετικούς, ηθικούς, πέρα από την καπιταλιστική εκμετάλλευση. Για αυτό δεν υπάρχει κανένα μέλλον για αυτή. Η καπιταλιστική Γερμανία μπορεί να γίνει μια Γερμανία των Εργατών που θα ζήσει σε μια Σοσιαλιστική Εργατική Διεθνή. Όμως η Βρετανική Αυτοκρατορία δεν μπορεί παρά να παραμείνει καπιταλιστική και η μόνη σωτηρία και απελευθέρωση για τις μάζες της είναι η διάλυσή της». R.P Dutt, "The British Empire", *Labour Monthly*, 5,4, October 1923, Marxists Internet Archive.

ότι η ύπαρξη της Αυτοκρατορίας σήμαινε και την ανύψωση του δικού τους βιοτικού επιπέδου⁴⁸⁹, οι κομμουνιστικές αντιιμπεριαλιστικές διεκδικήσεις φάνταζαν ασαφείς, ουτοπικές ή και επικίνδυνες.

Αυτή η αίσθηση κινδύνου δυνάμωσε από μια σειρά γεγονότα που συντάραξαν την Ινδία και που έφεραν για ακόμη μια φορά το ΚΚΜΒ στη δυσχερή θέση να χειριστεί το ινδικό απελευθερωτικό κίνημα σύμφωνα με τις πρόσφατες συνεδριακές αποφάσεις της ΚΔ, όντας έκθετο στη καταστολή του βρετανικού κράτους. Τον Δεκέμβριο του 1928 έφτασε στην Ινδία ο Ryan, Αυστραλός αγκιτάτορας του Γραφείου του Ειρηνικού Ωκεανού της Προφιντέρν, για μια σειρά επαφών με το ινδικό Γενικό Κογκρέσσο των συνδικάτων (ITUC). Αν και δεν κατόρθωσε να προσελκύσει τα ινδικά συνδικάτα στην Προφιντέρν, ήρθε σε επαφές με διάφορους Ινδούς κομμουνιστές, συμμεριζόμενος την απροθυμία τους να συνεχίσουν να στηρίζουν το αστικό/μικροαστικό εθνικό κίνημα μέσα από τη συμμετοχή τους στο Εργατοαγροτικό κόμμα. Επρόκειτο για μια συνέχεια των αντιπαραθέσεων του 6ου Συνεδρίου της ΚΔ σχετικά με την κομμουνιστική στρατηγική στις αποικίες. Οι σύνδεσμοι του ΚΚΜΒ διαφώνησαν με αυτή τη στάση και επέμειναν ότι πρέπει να συνεχιστεί η μετωπική συμμαχία των Ινδών κομμουνιστών με την εθνική αστική τάξη. Εντούτοις, οι Ινδοί κατέβασαν τους δικούς τους χωριστούς υποψήφιους στις δημοτικές εκλογές της Βομβάης τον Ιανουάριο του 1929, παίρνοντας περίπου 13.000 ψήφους επί των 600.000 του εκλεκτορικού σώματος. Τον ίδιο μήνα σημειώθηκε μια μεγαλύτερη κομμουνιστική επιτυχία που καταθρούβησε τις αρχές: ο Βρετανός κομμουνιστής Johnstone, εκπροσωπώντας την Αντιιμπεριαλιστική Ένωση, πέτυχε να συνδεθεί το ινδικό TUC με την οργάνωση του. Οι αντιδράσεις των συντηρητικών κύκλων και των αποικιακών αρχών οδήγησαν τους επικεφαλής ορισμένων ομοσπονδιών να υπαναχωρήσουν με αποτέλεσμα τη διάσπαση της συνομοσπονδίας των ινδικών συνδικάτων, εκ των οποίων τα μισά προσχώρησαν στην Αντιιμπεριαλιστική Ένωση και συνδέθηκαν με την Προφιντέρν, ενώ τα υπόλοιπα παρέμειναν στην Συνδικαλιστική Διεθνή του Άμστερνταμ. Οι Ινδοί κομμουνιστές, όντας πεισμένοι ότι η εθνική αστική τάξη της πατρίδας τους ήταν κατάφωρα αντιδραστική και ενθαρρυμένοι από τις τελευταίες επιτυχίες, αποφάσισαν τη σύγκληση μιας συνδιάσκεψης για τα τέλη του Μαρτίου για να εξετάσουν το ενδεχόμενο της απόσυρσής τους από το Εργατοαγροτικό κόμμα, όμως αυτό δεν κατέστη δυνατό επειδή τον ίδιο μήνα οι σημαντικότεροι ηγέτες τους συνελήφθησαν με την κατηγορία της συνωμοσίας και της υποκίνησης σε στάση και καταδικάστηκαν στο Meerut σε πολύχρονη φυλάκιση.⁴⁹⁰ Ο αντίκτυπος ήταν σημαντικός σε ΚΔ και ΚΚΜΒ. Η μεν εκτιμώντας ότι το επαναστατικό κί-

⁴⁸⁹ I. Davis, "The Late 19th Century British Imperialist : Specification, Quantification and Controlled Conjectures", στο R.E Dumett (ed.), *Gentlemanly Capitalism and British Imperialism. The New Debate on Empire*, Longman 1999, σσ. 94-110, A.P Thornton, *The Imperial Idea and Its' Enemies. A Study in British Power*, Anchor Books, New York 1968, σσ. 9-13, A. Musson, "Class Struggle and the Labour Aristocracy" και J. Foster, "Some Comments on 'Class Struggle and Labour Aristocracy'", *Social History* no 3 (1976), σσ. 335-365.

⁴⁹⁰ Από τον Απρίλιο είχε ξεσπάσει η μεγάλη απεργία των 150.000 υφαντουργών της Βομβάης που πήρε πολιτικό, αντιαποικιοκρατικό χαρακτήρα με πρωτεργάτες τους 60.000 συνδικαλισμένους εργάτες στην Girhikangar Union, μια ριζοσπαστική οργάνωση με σημαντική παρουσία κομμουνιστών στις γραμμές της, ανάμεσα στους οποίους υπήρχαν και σύνδεσμοι του ΚΚΜΒ που υλοποιούσαν έμπρακτα τη στρατηγική του παράλληλου, κοινού αγώνα μεταξύ των ινδικών συνδικάτων για την απελευθέρωση της χώρας τους και των αγγλικών συνδικάτων για την αντιμετώπιση του «μοντισμού» στη δική τους χώρα. Στις 27 Απριλίου παρενέβη στον απεργιακό αγώνα η Προφιντέρν με διακήρυξή της υπέρ της ανεξάρτητης, ομόσπονδης σοβιετικής Ινδικής Δημοκρατίας, εκφράζοντας τους νέους προσανατολισμούς της ΚΔ και του ΚΚΜΒ πάνω στο ινδικό ζήτημα. Πρβλ. K. Page Arnot, "The Indian Revolution and the English General Election", RILU Declaration, "To the Aid of the Bombay Textile Workers", *Inprecor*, vol.9, ό.π., σσ. 475-76, 479.

νημα στην Ινδία φουντώνει, πράγμα που θα οδηγούσε σε αλυσιδωτές ανάλογες εξελίξεις σε Αίγυπτο, Ινδοκίνα και Κίνα και θα υπονόμει την ισχύ του βρετανικού ιμπεριαλισμού που απεργαζόταν αντισοβιετικά σχέδια, όχι μόνο χαιρέτισε τη νέα άνοδο του απελευθερωτικού κινήματος στην Ινδία, αλλά και απομακρύνθηκε από την θεσπισμένη στο τελευταίο συνέδριό της τακτική για το Εθνικό και το Αποικιακό ζήτημα. Ενώ εξακολουθούσε να θεωρεί την πορεία του αγροτικού κινήματος και τη συμμαχία της με τα συνδικάτα σαν το κλειδί για την εξέλιξη της επανάστασης στη χώρα, προεξοφλούσε ότι τα αστικά και μικροαστικά στοιχεία έχουν προδώσει το εθνικό κίνημα και την αγροτιά και ότι έχουν συνασπιστεί με τους αποικιοκράτες και με την καθοδήγηση των ρεφορμιστικών συνδικάτων σε ένα ενιαίο, αντιδραστικό μπλοκ. Από εκεί συμπεραίνει ότι μόνο το ινδικό προλεταριάτο μπορεί να ελευθερώσει τη χώρα μπαίνοντας επικεφαλής των αγροτικών μαζών, καλώντας τις να οργανώσουν Σοβιέτ στη χώρα.⁴⁹¹ Φαίνεται ότι η ηγεσία της ΚΔ αναλογιζόμενη τα παθήματα του κινεζικού επαναστατικού κινήματος από την προδοσία του Κουομιντάγκ στη Σαγκάη, την Καντόνα και το Wuhan και πιεζόμενη από τα «αριστερότερα» στελέχη της, άρχισε να ενδίδει σε μια στάση ταύτισης του ρόλου των αστικών εθνικών κινήματων στις αποικιοκρατούμενες χώρες με εκείνον της σοσιαλδημοκρατίας στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Το δε ΚΚΜΒ για πρώτη φορά ήρθε πρόσωπο με πρόσωπο με το φάσμα της απαγόρευσης του, γιατί ανάμεσα στους 31 συλληφθέντες ως υπαιτίους για «την απόπειρα της απόσχισης της επικράτειας της Ινδίας από τον Βρετανό Βασιλιά και την Αυτοκρατορία» περιλαμβάνονταν και δύο μέλη του ΚΚΜΒ, οι Philip Spratt και Ben Bradley. Ο πρώτος ανήκε στην ομοσπονδία μηχανικών του Λονδίνου και είχε εκλεγεί στην εκτελεστική επιτροπή του ινδικού TUC, ενώ ο δεύτερος ήταν ενταγμένος στην Κομμουνιστική Νεολαία.⁴⁹² Καθόλη την προεκλογική περίοδο σημειώθηκαν αστυνομικές έρευνες και δημοσιεύματα στον αστικό τύπο για το «προδοτικό κομμουνιστικό κόμμα», αλλά οργανώθηκε και μια μεγάλη καμπάνια για την απελευθέρωση των κρατουμένων στο Meerut με τη συμμετοχή πολλών σωματείων και γνωστών αριστερών Εργατικών ηγετών σαν τους Maxton, Cook και Brockway, η οποία και μετά από ένα χρόνο οδήγησε στην απελευθέρωση των κρατουμένων από τη νέα κυβέρνηση των Εργατικών. Η κίνηση για την απελευθέρωσή τους δεν υπήρξε μόνο μια πετυχημένη ενιαιομετωπική δράση η οποία συσπείρωσε δυνάμεις σε διεθνές επίπεδο χάρη στην δραστηριοποίηση παραγόντων της Αντιιμπεριαλιστικής Ένωσης,⁴⁹³ αλλά και μια παρέμβαση που λειτούργησε σαν αρμός για τα απλά μέλη του ΚΚΜΒ, παρά τον «αντεθνικό» στιγματισμό τους από τους Συντηρητικούς σε μια επώδυνη χρονική συγκυρία για το κόμμα.

Τους επόμενους δύο μήνες το ΚΚΜΒ βρέθηκε στη δίνη της αναζωπύρωσης μιας φραξιονιστικής πάλης που αγκάλιασε τον κομματικό μηχανισμό από πάνω μέχρι κάτω, παρά το ότι η προεκλογική περίοδος είχε μπει στην τελική της ευθεία με το εκλογικό σώμα να έχει διπλασιαστεί, καθώς από τον προηγούμενο χρόνο είχε ψηφιστεί η χορήγηση του εκλογικού δικαιώματος και στις γυναίκες που είχαν κλείσει το 21^ο έτος της –

⁴⁹¹ «Απόσπασμα από το Μανιφέστο της ΕΕΚΔ για το Επαναστατικό Κίνημα στην Ινδία», (Μάρτιος 1929), δημοσιευμένο στο *Inprecorr*, ix, 29, p. 649, 3 April 1929, Jane Degras, vol.3, ό.π., σσ. 22-23.

⁴⁹² Noreen Branson, ό.π., σελ. 59, Patrick Hesse, ό.π., σσ. 130-32, 135-43, 148-51, M. Ali, «The Meerut Case», *Inprecorr*, ό.π., σσ. 480-81.

⁴⁹³ Fredrik Petersson, ό.π., σσ. 279-80.

ηλικίας τους. Όλο τον Απρίλιο και τον Μάιο η αντιπαράθεση σχετικά με τις αιτιάσεις της επιστολής της ΕΕΚΔ φούντωσε στις οργανώσεις βάσης των περιοχών του κόμματος και πήρε διαστάσεις συστηματικής επίθεσης κατά της «ανίκανης ηγεσίας που υπονομεύει τις οδηγίες και τις αποφάσεις της Κομιντέρν». Στις επιθέσεις αυτές πρωτοστάτησαν κύκλοι της Νεολαίας κυρίως από το Λονδίνο (οι αποκαλούμενοι και ως «μαθητές του Dutt» W. Tapsell, A.Purkis και R.Groves) και από το Tyneside, όπου ο τοπικός γραμματέας του κόμματος, και μέλος της Κ.Ε, Maurice Ferguson μαζί με τη γραμματέα της οργάνωσης της Νεολαίας Lilly Webb δεν τάχθηκαν απλώς στο πλευρό των «αριστερών» της Κ.Ε, αλλά υπερθεμάτισαν κατηγορώντας και τα παλιά «αριστερά» στελέχη του κόμματος σαν τον Dutt πως αλλοιθώριζαν προς τα «δεξιά», δείχνοντας ύποπτες τάσεις συνδιαλλαγής με τους εσωκομματικούς αντιπάλους. Οι διαμάχες δεν περιορίστηκαν σε θεωρητικό, φιλολογικό επίπεδο αλλά εκφράστηκαν στην καθημερινή πρακτική του κόμματος, πρωταρχικά στη συνδικαλιστική δουλειά, καθώς εκείνο το διάστημα έγιναν και οι πρώτες απόπειρες δημιουργίας ξεχωριστών «κόκκινων» σωματείων από τα «υπεραριστερά» μέλη και στελέχη του ΚΚΜΒ. Η αρχή έγινε από τη Σκωτία, ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι η αρχική ώθηση δόθηκε από τους Εργατικούς: όταν εξελέγησαν τον Αύγουστο του 1928 κομμουνιστές στη θέση του γραμματέα σε δύο σωματεία μεταλλωρύχων στις κομητείες του Fife και του Lanarkshire, ο απεθών γραμματέας του σωματείου στο Fife δεν αναγνώρισε το αποτέλεσμα των αρχαιρεσιών και προχώρησε στο σχηματισμό ενός ξεχωριστού διοικητικού συμβουλίου, το οποίο εντελώς προκλητικά αναγνωρίστηκε τον Φλεβάρη του 1929 ως το μόνο νόμιμο από το εκτελεστικό γραφείο της Σκωτικής Ομοσπονδίας Ανθρακωρύχων. Μέχρι τον Μάρτιο οι κομμουνιστές προσπαθούσαν να βρουν μια φόρμουλα συνεννόησης με τους διασπαστές εκπροσώπους και την ηγεσία της ομοσπονδίας που είχε δεσμούς με το Εργατικό Κόμμα, αλλά μέσα στον Απρίλιο και υπό το βάρος των εσωκομματικών διενέξεων οι Σκώτοι κομμουνιστές προχώρησαν στη δημιουργία της δικής τους ομοσπονδίας, των «Ενωμένων Μεταλλωρύχων της Σκωτίας» με 15.000 μέλη και γραμματέα τον Willie Allan, θιασώτη της «αριστερής» πτέρυγας του κόμματος και των πρόσφατων οδηγιών της Προφιντέρν περί της ανάγκης αποχώρησης των ταξικά συνειδητοποιημένων εργατών από τα ρεφορμιστικά συνδικάτα. Παράλληλα, τον Μάρτιο με πρωτοβουλία του κομμουνιστή Sam Elsbury, οργανωτή της Ομοσπονδίας Υφαντουργών στο Λονδίνο, ιδρύθηκε ένα ξεχωριστό, «κόκκινο» σωματείο παράλληλο προς την επίσημη ομοσπονδία, το «Ενιαίο Σωματείο Εργατών Ένδυσης» με αφορμή την άρνηση της υπάρχουσας ομοσπονδίας να καλύψει μια απεργία που ξέσπασε στο εργοστάσιο Rego Clothiers στο Edmonton του βόρειου Λονδίνου, αν και εδώ η τελική αποτυχία της απεργίας οδήγησε στη μείωση των εγγεγραμμένων στο νέο, «κόκκινο» σωματείο. Προφανώς, αρχικά αυτή η κίνηση αγκαλιάστηκε από τους απεργούς παρά το ότι ακόμη και ο συνδικαλιστής ηγέτης του κόμματος Politt είχε τις επιφυλάξεις του, όμως ο Elsbury ήθελε να θέσει σε ενέργεια τις οδηγίες της Προφιντέρν και να συμβάλει στην επικράτηση της «αριστερής» στροφής μέσα στο ΚΚΜΒ. Μια νέα απεργία των ανοργάνωτων σε κάποια ομοσπονδία μηχανικών στο εργοστάσιο μοτοσυκλετών Austin από τις 25 Μαρτίου μέχρι τις 4 Απριλίου δεν έτυχε καμίας συνδρομής από το TUC και τα επίσημα συνδικάτα, πράγμα που κρίθηκε από τους συνδικαλιστές του ΝΜΜ σαν μια ακόμη απόδειξη της «προδοσίας των εργατοπατέρων». Παράλληλα,

ήδη από τα τέλη του Μαρτίου είχαν ξεκινήσει οι κινητοποιήσεις και οι διαπραγματεύσεις των ανθρακωρύχων στο Dawdon και στο Durham για την υπογραφή της νέας σύμβασης με τους εργοδότες. Με την παρέμβαση της ηγεσίας του σωματείου που πρόσκειτο στους Εργατικούς στο Durham έγινε αποδεχτή η πρόταση της διεύθυνσης των ορυχείων για μισθολογικές περικοπές, ενώ στο Dawdon απερρίφθη. Για τους κομμουνιστές του Tyneside ήταν άλλη μια απόδειξη της μαχητικότητας της βάσης των συνδικαλισμένων εργατών και της υποταγής της ηγεσίας τους στις επιδιώξεις των κεφαλαιοκρατών. Μάλιστα, ο Ferguson σαν κομματικός οργανωτής της περιοχής έφτασε στο σημείο να προσάψει στον Pollitt και στους υπεύθυνους του NMM «ηττοπάθεια» και «λεγκαλισμό», επειδή δεν έδωξαν από τις εργοστασιακές επιτροπές του NMM ορισμένους εργάτες που είχαν αποδεχθεί τις περικοπές.⁴⁹⁴ Αμφιλεγόμενα ήταν τα αποτελέσματα μιας νέας απεργίας του «κόκκινου σωματείου» των υφαντουργών του Λονδίνου από τις 6 μέχρι τις 23 Μαΐου με κύριο αίτημα να αναγνωριστεί από τον βιομήχανο Polikoff στην επιχείρησή του που αριθμούσε 800 εργαζομένους. Το κύριο αίτημα των 600 απεργών περιστράφηκε κυρίως γύρω από το αίτημα της αναγνώρισης του σωματείου τους ως του μόνου φορέα της εργατικής εκπροσώπησης στις συλλογικές διαπραγματεύσεις από την εργοδοσία, η οποία θεωρούσε νόμιμο μόνο το επίσημο συνδικάτο που ήταν ενταγμένο στο TUC. Μάλιστα, ο Conley που εκπροσωπούσε στο TUC την ομοσπονδία των ραφτάδων προκλητικά αρνήθηκε να στηρίξει οικονομικά τους απεργούς, κάτι που έκαναν και οι συνάδελφοί τους στο Leeds, επειδή η απεργία δεν είχε αμιγώς οικονομικό χαρακτήρα. Το ενδιαφέρον είναι ότι τούτο ακριβώς ανέδειξε σαν βασικό αδύνατο σημείο της απεργίας ο A.Elsbury στον απολογισμό του προς το ΚΚΜΒ, πράγμα που δείχνει ότι ακόμη και ορισμένοι θιασώτες της διάσπασης των σωματείων μέσα στο βρετανικό κομμουνιστικό και συνδικαλιστικό κίνημα δεν είχαν εγκαταλείψει την παραδοσιακή άποψη ότι τα συνδικάτα είναι πρωταρχικά όργανα μαζικής οικονομικής πάλης της εργατικής τάξης.⁴⁹⁵ Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις το ΚΚΜΒ και το NMM αύξησαν την επιρροή τους μόνο εκεί που είχαν ριζώσει από τις αρχές της δεκαετίας του '20 ή σε περιοχές της Σκωτίας όπου υπήρχε μια μεκρόχρονη παράδοση «μαχητικής και αυτόνομης» σωματειακής οργάνωσης, ήδη διαχωρισμένης σε μεγάλο βαθμό από το επίσημο συνδικαλιστικό κίνημα. Ιστορικοί, όπως οι Fishman, Branson και Mellroy που υποστηρίζουν ότι η νέα τακτική των «κόκκινων σωματείων» εξέφραζε πρωταρχικά το νεανικό ριζοσπαστισμό, τις «αριστερές αγκυλώσεις» της ΚΔ ή τις «σταλινικές πρακτικές» της καταστρατήγησης του Ενιαίου Μετώπου, έχουν παραβλέψει ότι η διάθεση υπέρβασης της επίσημης συνδικαλιστικής οργάνωσης στα 1928/29 δεν χαρακτηριζόταν μόνο κάποιες αριστερές, ριζοσπαστικές μειοψηφίες, αλλά ότι τότε εκδηλωνόταν αλλού λιγότερο και αλλού περισσότερο σε ευρύτερα τμήματα της οργανωμένης βάσης του εργατικού κινήματος, ακόμη και σε σχετικά προνομιούχα κομμάτια της εργατικής τάξης. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση των υπαλλήλων των σιδηροδρομικών εταιριών, στους οποίους οι εργοδότες επέβαλαν το καλοκαίρι του 1928 μισθολογικές περικοπές κατά 2,5% ημερησίως. Ενώ αρχικά οι σιδηροδρομικοί τις αποδέχτηκαν με τη σύμφωνη γνώμη των συνδικαλιστών ηγετών τους, αντέδρασαν στο τέλος του χρόνου, όταν οι εταιρίες

⁴⁹⁴ Noreen Branson, *ό.π.*, σσ. 41-2, Matthew Worley, *ό.π.*, σσ. 125-7, 141-3, 151-4, Nina Fishman, *The British Communist Party and the Trade Unions, 1933-45*, *ό.π.*, σσ. 32-4.

⁴⁹⁵ A. Elsbury, "The Mondist Polikoff Strike in London", *Imprecor*, vol. 9, No.27 (07-06-1929), σσ. 590-91.

προσπάθησαν να αυξήσουν τις ώρες εργασίας. Οι εργαζόμενοι του κλάδου που πρόσκειντο στο NMM πέτυχαν τη σύγκληση μιας εθνικής συνδιάσκεψης 162 εκπροσώπων από όλες τις σιδηροδρομικές εταιρίες της χώρας, η οποία πραγματοποιήθηκε στο Λονδίνο το Φλεβάρη του 1929. Σε αυτήν υπερψήφισαν την πρόταση των κομμουνιστών να μη δεχθεί κανένα σωματείο που ανήκε στην Ένωση Σιδηροδρομικών τις νέες προτάσεις της εργοδοσίας, απέρριψαν την εισήγηση του γραμματέα της Ένωσης M. Walkden, που ήταν και μέλος του TUC, να οριστεί μια τριμελής εργατική αντιπροσωπεία σε ένα όργανο συνδιοίκησης με τους εργοδότες και κατηγόρησαν εργοδότες και επίσημους συνδικαλιστές ηγέτες πως μεθόδευαν τον εξορθολογισμό της οργάνωσης του κλάδου σε βάρος των εργατών, προκειμένου να αποκατασταθεί η κερδοφορία των εταιριών οι οποίες ακόμη δεν είχαν αναπληρώσει τις οικονομικές απώλειες της πολεμικής περιόδου εξαιτίας του μικρότερου όγκου των διακινούμενων από τα τρένα αγαθών της μεταλλουργικής, βαριάς βιομηχανίας. Μάλιστα, αποφάσισαν να προχωρήσουν σε τριήμερη πανεθνική απεργία παρά τη διαφωνία της ηγεσίας της Ένωσης τους και μετά από ένα εξάμηνο οι αντιπρόσωποι της βάσης των σιδηροδρομικών επεχείρησαν να συγκροτήσουν κοινό, ενιαίο συνδικάτο με όλους τους εργαζομένους του κλάδου των μεταφορών (οδηγοί λεωφορείων, φορτηγών και πλοιαρίων), αρχίζοντας με κοινές δράσεις και εκδηλώσεις στα τοπικά εργατικά συμβούλια παρά την αντίδραση του TUC και του επίσημου συνδικαλιστικού οργάνου τους.⁴⁹⁶ Βέβαια, η γενικευμένη εργατική δυσαρέσκεια από την επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης δεν συνεπαγόταν και την αυτόματη πολιτική μετατόπιση των μαζών προς το ΚΚΜΒ, ειδικά μέσα σε συνθήκες αντικομμουνιστικών ιδεολογικών – και όχι μόνο- επιθέσεων.

Υπό το πρίσμα των παραπάνω εξελίξεων δεν είναι απορίας άξιο ότι οι εκλογικές επιδόσεις του ΚΚΜΒ στις βουλευτικές εκλογές στις 31 Μαΐου του 1929 ήταν κατώτερες των προσδοκιών τόσο του κόμματος, όσο και της καθοδήγησης της ΚΔ. Οι εσωτερικές διενέξεις και οι ενδοκομμουνιστικές ιδεολογικές έριδες που ήταν ακατανόητες για τη μάζα των απλών εργατών, η πίεση που ασκούσε η προπαγάνδα της «χαμένης ψήφου» για όσους βρίσκονταν στα αριστερά του Εργατικού κόμματος, ο φόβος του στιγματισμού με τις συνακόλουθες διώξεις και την απειλή της απόλυσης και της ανεργίας για εκείνους που συναγελάζονταν με τους κομμουνιστές, αλλά και η προσδοκία του απλού εργατόκοσμου ότι μια δεύτερη διακυβέρνηση της χώρας από τους Εργατικούς ίσως και να σηματοδοτήσει μια ορισμένη βελτίωση του καθημερινού βιοτικού επιπέδου, έκριναν το εκλογικό αποτέλεσμα: το Εργατικό κόμμα με 37,1% έλαβε 288 βουλευτικές έδρες έναντι των 260 εδρών που πήραν οι Συντηρητικοί με ποσοστό 38% και των 29 εδρών των Φιλελευθέρων με 23%. Το ΚΚΜΒ κατέγραψε ένα ποσοστό γύρω στο 5% στις περιφέρειες που κατέβασε υποψηφίους του (περίπου στις μισές της χώρας) και σε απόλυτους αριθμούς πήρε περίπου 50.000 ψήφους, όμως έχασε τη μόνη βουλευτική έδρα του, αυτή που είχε ο Saklatvala στο North Battersea από τον Εργατικό υποψήφιο. Σε αντίθεση με την εκδοχή πολλών ιστορικών ότι τα κακά εκλογικά αποτελέσματα προήλθαν από την υιοθέτηση της γραμμής της διακοπής της πολιτικής συνεργασίας με τους Εργατικούς, η πλειονότητα του δυναμικού του ΚΚΜΒ τα απέδωσε στη μακρόχρονη «δεξιά πολιτική» της ηγεσίας του κόμματος που άφηνε περιθώρια συ-

⁴⁹⁶ Stewart Purkis, “Railworkers and the Coming Struggle”, *Labour Monthly*, vol.11, No.2 (February 1929), σσ.551-57, “Railworkers and Revolutionary Struggle”, *Labour Monthly*, vol.11, No.10 (October 1929), σσ. 592-602.

νεργασίας με το Εργατικό κόμμα. Έτσι, μετά την εκλογική αναμέτρηση επιταχύνθηκαν οι διεργασίες της ολικής «αριστερής» μετατόπισης της πολιτικής του κόμματος μέσα από τη ρήξη με το επίσημο συνδικαλιστικό κίνημα. Φαίνεται ότι στη συνείδηση των μελών του ΚΚΜΒ η νέα διακυβέρνηση της χώρας από τους Εργατικούς και τον R. Mac Donald που τον θεωρούσαν έναν από τους κύριους υπεύθυνους για το ξεπούλημα της Γενικής Απεργίας, επέτασσε τη δυναμική αντιπαράθεση με το κύριο προπύργιο του Εργατικού κόμματος, το ίδιο το συνδικαλιστικό κίνημα, ώστε από τη μια να εξουδετερωθεί ο κίνδυνος της ενσωμάτωσης των ριζοσπαστικών τμημάτων της εργατικής τάξης από τους ρεφορμιστές και από την άλλη να πυροδοτηθεί το πέρασμα των εργατών που ήταν στα «αριστερά» των Εργατικών στο κομμουνιστικό κόμμα. Φαίνεται ότι και η ΚΔ σε εκείνη τη φάση συμμαριζόταν τις εκτιμήσεις του ΚΚΜΒ, του οποίου οι εκλογικές επιδόσεις θεωρήθηκαν απλώς ελπιδοφόρες. Εξάλλου η συνδικαλιστική ρήξη κομμουνιστών και TUC εν πολλοίς προετοιμάστηκε από το δεύτερο, το οποίο με ειδικό σημείωμα προς τις συνδεδεμένες με αυτό οργανώσεις επέσειε τον κίνδυνο της άλωσης των συνδικάτων από το ΚΚΜΒ, παραδεχόμενο ότι από τον Δεκέμβριο του 1928 τουλάχιστον 120 σωματεία, ομοσπονδίες και τοπικά τμήματα του Εργατικού κόμματος είχαν ρυμουλκωθεί από το ΚΚΜΒ μέσα από τη συμμετοχή τους στο NMM.⁴⁹⁷

Η πανηγυρική επιβεβαίωση αυτής της στρατηγικής ανεδείχθη στις εργασίες του 6^{ου} Συνεδρίου του NMM τον Αύγουστο. Η μεγάλη μάζα των αντιπροσώπων που προερχόταν από τις εργοστασιακές επιτροπές όλης της χώρας επικρότησε τις δυναμικές ενέργειες διάσπασης των συνδικάτων που είχαν προηγηθεί και συμφώνησε με τις προτάσεις του «υπεραριστερού» Mahon ότι το βάρος της συνδικαλιστικής δουλειάς πρέπει να πέσει αποκλειστικά στους νέους, ανοργάνωτους εργάτες οι οποίοι δεν έχουν διαφθαρεί από το ρεφορμισμό και ότι οι μόνες ενιαιομετωπικές κινήσεις που μπορούν να γίνουν με τα επίσημα σωματεία, πρέπει να έχουν την μορφή των μεικτών εργοστασιακών επιτροπών σε πρωτοβάθμιο επίπεδο. Βέβαια, τα πιο ηλικιωμένα κομματικά και συνδικαλιστικά στελέχη δεν υιοθέτησαν άκριτα αυτές τις απόψεις, εξέφρασαν τους ενδοιασμούς τους και κατόρθωσαν, κατεξοχήν χάρη στις παρεμβάσεις του Pollitt, να υπερψηφιστεί η πρόταση τους να οργανώνονται καταρχήν οι νέοι εργάτες στα ήδη υπάρχοντα σωματεία, όπου αυτά υπάρχουν, και όχι σε νέα.⁴⁹⁸ Παρ'όλα αυτά πλέον στα 1929 είχε αλλάξει σε σημαντικό βαθμό η ηλικιακή σύνθεση του NMM υπό την έννοια ότι τα δυναμικότερα μέλη του είχαν ενταχθεί στις γραμμές του εν λόγω εργατικού μετώπου μετά το 1926 με ριζωμένη την απέχθεια για τους «εργατοπατέρες» των επίσημων σωματείων στους οποίους προσήπταν την ήττα της Γενικής Απεργίας και την ευθύνη για τις απολύσεις και τις διώξεις εναντίον των πρωτοπόρων εργατών που ακολούθησαν. Σε μεγάλο βαθμό σε αυτή την λογική είχαν ρυμουλκωθεί και οι παλιότερες γενιές αυτού του εργατικού μετώπου, καθώς ήδη στην περίοδο της μεγάλης του ακμής

⁴⁹⁷ “The Result of the British General Election”, *Inprecor*, vol. 9, No.27 (07-06-1929), σελ.584, *The Red Conspiracy. How the Reds gain Control of the Unions*, TUC, 1929, Warwick Digital Collections of Trade Union Archives.

⁴⁹⁸ Πάντως, ήδη σε παλιότερη συνδιάσκεψη του NMM που ενέκρινε τη σύνδεσή του με την Προφιντέρν είχαν διατυπωθεί προτάσεις διάσπασης των επίσημων συνδικάτων, αν το απαιτούσε η οικονομική εργατική πάλη ή και ο αγώνας για πολιτικά αιτήματα, ακόμη και αντιαποικιακού χαρακτήρα, από συνδικαλιστές ηγέτες σαν τον H. Pollitt (Λεβητοποιιοί), Tom Mann (AEU), A.Gos-sip (N.A.F.T.A) και A.J Cook (MFGB). Πρβλ. National Minority Movement, *Unity Conference-Battersea, 25 January 1927*, National Minority Movement, *What The Minority Movement Stands For*, 1924, *Is Trade Unionism Played Out?*, 1926, Dorrit Press, London, Marxists Internet Archive.

(καλοκαίρι 1926), όταν το NMM είχε αυξήσει τα μέλη του στις 950.000 από τις 200.000 που αριθμούσε το 1924, είχε αποφασιστεί στην εθνική σύνοδό του η μετατροπή του σε ενιαίο συντονιστικό όργανο, διαφοροποιημένο και ανεξάρτητο από το επίσημο συνδικαλιστικό κίνημα.⁴⁹⁹ Μόνο στους ανθρακωρύχους της Ουαλλίας οι ενταγμένοι στο NMM σταθερά ήταν εγγεγραμμένοι και στην επίσημη ομοσπονδία, κατορθώνοντας να περάσουν πολλές από τις θέσεις τους στις αποφάσεις των οργάνων του συνδικάτου, όπως την εθνικοποίηση χωρίς μείωση μισθών ή αύξηση του ωραρίου, τη συνταξιοδότηση στο εξηκοστό έτος ηλικίας και την κήρυξη της γενικής απεργίας σαν το βασικό μέσο πάλης. Επίσης, τον Ιούλιο στην ετήσια συνδιάσκεψη του συνδικάτου ηττήθηκε η θέση του ρεφορμιστή γραμματέα της εθνικής ομοσπονδίας, T. Richards, να τηρήσει το σωματείο στάση καλόπιστης αναμονής έναντι της κυβέρνησης του Εργατικού κόμματος, ενώ με 112 ψήφους έναντι 17 του ρεφορμιστή Morell, πρόεδρος του συνδικάτου ανεδείχθη ο κομμουνιστής Arthur Horner.⁵⁰⁰

Περισσότερο από τις ιδεολογικές επεξεργασίες της ΚΔ και του ΚΚΜΒ για το νέο κόσμο που πάλευε μέσα από τις γραμμές του NMM, που το έβλεπε με συμπάθεια ή που αντιμετώπιζε τα προβλήματα της ανεργίας και της ημιαπασχόλησης, βάραινε ο ρόλος της Κομμουνιστικής Νεολαίας, η οποία για πολλούς νέους εργάτες και εργάτριες ήταν ο κύριος δίαυλος της επαφής τους με την κομμουνιστική ιδεολογία και οργάνωση. Και η Κομμουνιστική Νεολαία στα τέλη της δεκαετίας του '20 μέσα και έξω από την Βρετανία γνώριζε μια μαζική ανάπτυξη που συνοδευόταν από μια ραγδαία «ιδεολογική ριζοσπαστικοποίηση». Αυτή πρωτίστως αφορούσε τα στελέχη της που ήταν άμεσοι κοινωνοί των τάσεων που κυοφορούνταν στα ανώτερα κλιμάκια του ΚΚΜΒ και της ΚΔ. Αυτές καθρεφτίζονται στις εκθέσεις του 5^{ου} Συνεδρίου της ΚΔΝ (Σεπτέμβριος 1928). Μέσα σε ένα διάστημα τεσσάρων ετών η ΚΔΝ είχε αυξήσει τον αριθμό των μελών της από τα 760.000 στα 2.157.232 άτομα με τα μαζικότερα τμήματά της να βρίσκονται στην Ρωσία και την Κίνα. Ισχυρά οργανωτικά και πολιτικά κρίνονταν και τα τμήματά της που δρούσαν υπό παρανομία σε ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Πολωνία, η Βουλγαρία και η Ιταλία. Ελπιδοφόρα φαινόταν η αντιμιλιταριστική δουλειά της γαλλικής κομμουνιστικής Νεολαίας και η βρετανική παρά τη μικρότερη αριθμητική της ισχύ, εθεωρείτο ότι είχε μεγάλες προοπτικές λόγω του πρωταγωνιστικού ρόλου της στις απεργίες, στους βιομηχανικούς χώρους και λόγω των δεσμών της με το NMM. Διεθνώς, η ΚΔΝ και τα τμήματά της είχαν μεγαλύτερο κύρος σε σχέση με το παρελθόν για τον πολιτικό σχεδιασμό της ΚΔ, αφενός επειδή οι Κομμουνιστικές Νεολαίες σε Κίνα και ΕΣΣΔ βρίσκονταν στην πρωτοπορία της ένοπλης πάλης και του αγώνα για την οικοδόμηση του σοσιαλισμού, αφετέρου γιατί στις ευρωπαϊκές χώρες έδειχναν δείγματα μαχητικότητας έναντι των κρατικών και φασιστικών διώξεων, αλλά και αντοχής στους οικονομικούς και απεργιακούς αγώνες. Αυτό συνεπαγόταν ότι για πρώτη φορά τα στελέχη της ΚΔΝ και οι επικεφαλής των εθνικών τμημάτων της είχαν αποκτήσει μια αυτοπεποίθηση που τα έκανε να πιστεύουν ότι αποτελούσαν την εμπροσθοφυλακή του επαναστατικού κινήματος. Παρά τη γενική συμφωνία της ΚΔΝ με τις επεξεργασίες της ΚΔ, στο εξής οι κύκλοι της Νεολαίας ιεραρχούσαν ως άμεση προτεραιότητα τέσσερις κύριους στόχους: πρώτον, την οικοδόμηση εργοστασια-

⁴⁹⁹ Τα αριθμητικά δεδομένα βασίζονται στον Matthew Worley, *ό.π.*, σελ. 62.

⁵⁰⁰ "The Annual Conference of the South Wales Federation", *Inprecor*, vol.9, No.32 (05-07-1929), σελ.703.

κών επιτροπών και πυρήνων οι οποίοι θα οργάνωναν την πάλη των νέων εργαζομένων για τα δικαιώματά τους μέσα σε κάθε εργασιακό χώρο, χωρίς να εξαρτώνται από τους περιορισμούς των συνδικάτων των ηλικιών. Μάλιστα, η ΚΔΝ διαπίστωνε ότι οι τεχνολογικές και εργασιακές εξελίξεις των τελευταίων χρόνων, όπως ήταν η ανάληψη εργασιακών καθηκόντων που μέχρι τότε αποτελούσαν προνόμιο των ηλικιωμένων και των έμπειρων από τους νέους, η μείωση του χρόνου μαθητείας, το γεγονός ότι πλέον σε κάποια επαγγέλματα οι νεότεροι τεχνίτες ήταν πιο ειδικευμένοι από τους μεγαλύτερους, προσέδιδαν στη νέα γενιά της εργατικής τάξης μεγαλύτερη μαχητικότητα, η οποία εκφραζόταν από το ότι οι νέοι όχι μόνο έμπαιναν στην πρώτη γραμμή των εργατικών διεκδικήσεων, αλλά και είχαν προχωρήσει σε δικές τους απεργίες χωρίς την κάλυψη των επίσημων σωματείων σε διάφορες χώρες, ανάμεσα στις οποίες και η Βρετανία. Δεύτερο ήταν η απειλή του επερχόμενου πολέμου και η οργάνωση του αντιπολεμικού κινήματος σε όλες τις χώρες, πράγμα που βρισκόταν σε άμεση σχέση με τις αντίστοιχες αποφάσεις του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ και ικανοποιούσε και τον πάγιο στόχο της υπεράσπισης της ΕΣΣΔ από οποιαδήποτε εξωτερική στρατιωτική απειλή. Τρίτος στόχος ήταν η εξάπλωση της μαζικής επιρροής των οργανώσεων της Νεολαίας στις αποικιοκρατούμενες χώρες και ειδικά η οργάνωση νέων ένοπλων τμημάτων από νεολαίους στην Κίνα και οπουδήποτε αλλού θα εκδηλωνόταν ένα επαναστατικό απελευθερωτικό κίνημα. Ως τέταρτος στόχος ορίστηκε η ένταση της επαγρύπνησης και της πάλης της Νεολαίας εναντίον του «δεξιού κινδύνου», πράγμα που δεν σήμαινε μόνο την όξυνση της αντιπαράθεσης με τη σοσιαλδημοκρατία, ή με το Εργατικό κόμμα στην Βρετανία, αλλά σηματοδοτούσε και την όξυνση της εσωκομματικής διαπάλης με όσους θεωρούνταν φορείς «δεξιών, οπορτουνιστικών αντιλήψεων», κάτι που τους επόμενους μήνες εκδηλώθηκε με ιδιαίτερη ένταση τόσο μέσα στο ΚΚΜΒ, όσο και σε άλλα Κ.Κ. Μάλιστα, η καθοδήγηση της ΚΔΝ ομολογούσε ανοικτά ότι μολονότι συνδέεται με την ΚΔ και υπηρετεί τους ίδιους στόχους με αυτήν, θεωρεί λανθασμένη την άποψη των πιο ηλικιωμένων συντρόφων από τα Κ.Κ που βλέπουν στη Νεολαία απλώς ένα δεύτερο, συμπληρωματικό «νεανικό» κόμμα δίπλα στο κανονικό.⁵⁰¹ Αν και αυτή η παραδοχή διανθιζόταν από τις σωστές επισημάνσεις ότι η Νεολαία δεν μπορεί να μιμείται μηχανικά τον τρόπο δουλειάς του κόμματος λόγω της ιδιαίτερης νεανικής ψυχολογίας ή να φορτώνει τα μέλη της με σύνθετα καθήκοντα στα οποία αυτά δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν, είναι εμφανής μια διογκούμενη τάση διεκδίκησης αυτόνομου ρόλου από πλευράς των δυνάμεων της Νεολαίας, η οποία μάλλον απολάμβανε μιας ορισμένης ανοχής από τα Κ.Κ, καθώς η πρώτη ήταν ο κύριος τροφodότης της ηλικιακής ανανέωσης του κομματικού δυναμικού, ιδίως σε ενδιάμεσα στελέχη.

Η ειδική βαρύτητα που είχε η Κομμουνιστική Νεολαία στη μορφοποίηση της πολιτικής τακτικής του ΚΚΜΒ στα 1929 ως ένας βασικός μοχλός ώθησης του κόμματος στην ολοσχερή ρήξη με το επίσημο συνδικαλιστικό κίνημα και το Εργατικό Κόμμα μπορεί να κατανοηθεί πληρέστερα μέσα από τη μελέτη ορισμένων βασικών παραμέτρων της δράσης της Νεολαίας στα προηγούμενα χρόνια, οι οποίες και αποκρυστάλλωσαν την πολιτική της φυσιογνωμία στα 1929-30. Ικανοποιητικό συλλογικό αποτύπωμα αυτών είναι ο α-

⁵⁰¹ *Results of Two Congresses. Abridged Report of the 6th Congress of the Communist International and the 5th Congress of the Young Communist International, held in Moscow, July-September 1928*, published by the Young Communist League of Great Britain, 38 Great Ormond Street, London 1929, σσ. 7-16.

ναλυτικός απολογισμός της δράσης όλων των εθνικών οργανώσεων της ΚΔΝ για την περίοδο από το καλοκαίρι του 1924 μέχρι το φθινόπωρο του 1928 στα πλαίσια του 5^{ου} Συνεδρίου της ΚΔΝ, στον οποίο γίνεται μια εκτενής αναφορά για τη βρετανική Κομμουνιστική Νεολαία. Σε αυτή την έκθεση αναγνωριζόταν η σημασία της ύπαρξης μιας Κομμουνιστικής Νεολαίας στην ισχυρότερη ιμπεριαλιστική χώρα και εξήρητο η αποτελεσματικότητα της σχεδόν σε όλους τους τομείς παρέμβασης και δράσης της. Αυτό καταρχήν προξενεί μια έκπληξη, καθώς για το ίδιο διάστημα στο ΚΚΜΒ ασκείτο κριτική, άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο έντονη, για τα πεπραγμένα του και τα επιτεύγματα του από πλευράς διαφόρων παραγόντων της ΚΔ. Πιο συγκεκριμένα, στην έκθεση τονιζόταν ότι στα 1924-25 η βρετανική Ένωση Νέων Κομμουνιστών αποκάλυψε αποτελεσματικά τον αντιδραστικό ρόλο της κυβέρνησης των Εργατικών, ότι διεξήγαγε αποτελεσματικές εκστρατείες κινητοποίησης της κοινής γνώμης εναντίον των στρατιωτικών επεμβάσεων και σχεδιασμών της βρετανικής κυβέρνησης στο Ιράκ, στην Αίγυπτο και στην Κίνα, ενώ πολύτιμη χαρακτηριζόταν η συμβολή της κατά της γαλλικής επέμβασης στο Μαρόκο με την προπαγάνδα που ανέπτυξε στα πληρώματα των γαλλικών πολεμικών που ναυλοχούσαν σε αγγλικά λιμάνια.⁵⁰² Για τα χρόνια 1926-27 υποδειγματική θεωρήθηκε η δράση της στο εργατικό κίνημα πριν, στη διάρκεια και μετά τη Γενική Απεργία. Η Νεολαία είχε αναπτύξει επαφές με τμήματα της Ένωσης Νέων του Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος (αριθμητικής δύναμης 9000 μελών) και βρισκόταν σε επαφή με νέους εργάτες στις περιοχές των ανθρακωρύχων, ούτως ώστε όταν ξεκίνησε η απεργιακή μάχη οι κομμουνιστές νεολαίοι εντάχθηκαν σε όλες τις απεργιακές επιτροπές που σχηματίστηκαν, μοίρασαν πάνω από 60.000 προκηρύξεις και φυλλάδια στους απεργούς και επί της ουσίας έθεσαν υπό την δική τους καθοδήγηση τις οργανώσεις των Νέων των Ανεξάρτητων Εργατικών, πληρώνοντας και το τίμημα των 200 συλλήψεων μελών της οργάνωσης. Η παρέμβασή τους κρίθηκε ως μια πετυχημένη εφαρμογή του Ενιαίου Μετώπου «από τα κάτω», επειδή τράβηξαν στην Κομμουνιστική Νεολαία περίπου 1000 άτομα από την Ένωση Νέων των Ανεξάρτητων Εργατικών και γιατί στα περισσότερα σωματεία τοποθετήθηκαν δικοί τους εκπρόσωποι σε όλες τις απεργιακές επιτροπές, οι οποίοι ανέπτυξαν αξιοσημείωτη δράση, εντασσόμενοι στο ΝΜΜ, και έτυχαν του σεβασμού ακόμη και των παλιών και έμπειρων συνδικαλιστών ηγετών της ομοσπονδίας των ανθρακωρύχων. Μετά την Απεργία και παρά την αποτυχία να συνενωθούν οι Νεολαίες του ΚΚΜΒ και των Ανεξάρτητων Εργατικών με την κατανήφιση της σχετικής πρότασης με 29 ψήφους έναντι 24 στη συνδιάσκεψη του Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος, οι κομμουνιστές νεολαίοι είχαν ριζώσει βαθιά ανάμεσα στους νέους εργάτες στα συνδικάτα των ανθρακωρύχων της Σκωτίας, της Ουαλλίας και του Newcastle με καμπάνιες οικονομικής στήριξης των απολυμένων και των απεργών. Υπό την καθοδήγηση της Κομμουνιστικής Νεολαίας είχαν σχηματιστεί Επιτροπές Νέων Εργαζομένων μέσα στα επίσημα σωματεία, μάλιστα στη Rhondda (Ουαλλία), στο Μάντσεστερ, στο Lancashire, στο Fife (Σκωτία), στο Brighton και στο Λονδίνο είχαν εκλεγεί μέλη της στη διοίκηση των σωματείων των ανθρακωρύχων, των μεταλλεργατών και των υφαντουργών.⁵⁰³ Ως σημαντικές επιτυχίες κρίθηκαν η ανάδειξη

⁵⁰² *The Young Communist International. Report of Activity between the 4th and 5th Congress, 1924-28*, published by the Communist Party of Great Britain, 16 King St., Covent Garden, London 1929, σσ. 9-13, 27-8.

⁵⁰³ *The Young Communist International. Report of Activity between the 4th and 5th Congress, 1924-28*, σσ. 39, 56, 183-85.

12 νέων κομμουνιστών στις γραμματείες του NMM σε Durham και και Northumberland, όπως και στην Εθνική Συνδιάσκεψη της Ομοσπονδίας των Εμποροϋπαλλήλων την άνοιξη του 1928. Καθόλου τυχαία ακριβώς σε αυτές τις περιοχές έγινε μετά από λίγους μήνες και το αποφασιστικό βήμα της συγκρότησης νέων σωματείων έξω από, και ενάντια, στα επίσημα συνδικάτα που ελέγχονταν από τους Εργατικούς. Με μεγάλη ικανοποίηση χαιρέτισε η ΚΔΝ την αυξανόμενη σημασία που έδειχνε η βρετανική Νεολαία στην αντιμπεριαλιστική δράση με τις αποφάσεις της στο συνέδριό της στο Sheffield (Γενάρης 1927), την επιτυχή καμπάνια της για την περιθωριοποίηση της παρέμβασης της οργάνωσης των Προσκόπων υπό τον Baden Powell στις εργατογειτονιές της χώρας, όπως και το ότι αυτή ανταποκρίθηκε στο καθήκον σχηματισμού ομάδων «μαχητικών ενεργειών και περιφρούρησης» με τη συγκρότηση της «Εργατικής Ένωσης Αποστράτων», όπου μετείχαν άτομα με προηγούμενη θητεία στο στρατό ή το ναυτικό και η οποία αριθμούσε 600 άτομα από ένα σύνολο 20.000 των ενταγμένων στο «Κόκκινο Μέτωπο Νέων Μαχητών».⁵⁰⁴ Αυτό που πρέπει να ερμηνευθεί είναι η τάση μείωσης των μελών της βρετανικής Νεολαίας παρά τα προαναφερόμενα επιτεύγματα και παρά το ότι είχε απορροφήσει μέχρι το καλοκαίρι του 1928 τα περισσότερα τμήματα της Ένωσης Νέων των Ανεξάρτητων Εργατικών, πόσο μάλλον που σύσσωμα τα περιφερειακά καθοδηγητικά της συμβούλια είχαν προσχωρήσει στην Κομμουνιστική Νεολαία σε περιοχές σαν τη Σκωτία. Ενώ, στις παραμονές της Γενικής Απεργίας η Νεολαία αριθμούσε 800 μέλη και το Νοέμβριο του 1926 1752, τον Δεκέμβριο του 1927 το σύνολο των μελών της είχε κατέβει στα 1280 μέλη, για να ανακάμψει ελάχιστα στα 1400 το φθινόπωρο του 1928. Πως εξηγείται αυτή η τάση μείωσης αρχικά, και στασιμότητας κατόπιν των στρατολογιών, όταν η Νεολαία είχε πετύχει όλα αυτά τα κατορθώματα για τα οποία εγκωμιάζεται από το διεθνές καθοδηγητικό της όργανο; Τα στατιστικά δεδομένα που αφορούν την κοινωνικοταξική σύνθεση της βρετανικής Κομμουνιστικής Νεολαίας δίνουν την απάντηση. Συγκεκριμένα, επρόκειτο σχεδόν για μια αμιγή προλεταριακή οργάνωση με το 40% των μελών να ήταν εργοστασιακοί εργάτες, το 20% εργάτες του κλάδου της εξόρυξης, το 15% υπάλληλοι σε καταστήματα και βιοτεχνίες και το 25% μαθητευόμενοι σε βιομηχανίες και τεχνικά επαγγέλματα. Ενώ στην κομματική απογραφή στα 1927 το 90% των μελών ήταν εγγεγραμμένοι σε κάποιο συνδικάτο, ένα χρόνο μετά το ποσοστό των συνδικαλισμένων είχε καταρρακωθεί στο 50%.⁵⁰⁵ Είναι προφανές ότι μετά τη Γενική Απεργία από τη μια αυξήθηκαν κατά πολύ οι στρατολογίες της Νεολαίας, όμως από την άλλη ήταν μικρός ο χρόνος παραμονής των περισσότερων στις γραμμές της λόγω των διώξεων, των απώλειων και του φόβου που είχαν επιβάλει οι ψηφισμένοι αντεργατικοί νόμοι και η συνεργασία των ηγεσιών των επίσημων σωματείων με την εργοδοσία. Εντούτοις, η μεγάλη μάζα των νέων εργατών που είχαν διαρρεύσει μέχρι το 1929 από τις γραμμές της Νεολαίας, δεν φαίνεται να είχε πολιτικά ξεκόψει από τους

⁵⁰⁴ Ο.π., σσ. 67, 93-101, 186. Η ριζοσπαστικοποίηση της νέας γενιάς στις μεταπολεμικές συνθήκες υπό την έννοια της απόρριψης των παραδοσιακών πολιτικών κομμάτων αντανάκλαται στην έκθεση και στα μεγέθη των πολιτικών Νεολαιών των σοσιαλδημοκρατών και των φασιστών. Οι μεν γνώρισαν μια μείωση των οργανωμένων δυνάμεων τους από τις 250.000 (1923) στις 175.000 και οι δε μια αύξηση από τις 180.000 στις 490.000 στην Ιταλία και από τις 12.000 στις 48.000 στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης.

⁵⁰⁵ Ο.π., σσ. 144-46, 187.

κομμουνιστές, όπως πιστοποιείται από τα ικανοποιητικά μαζικά αποτελέσματα των γενικών πολιτικών ή αντιμπεριαλιστικών παρεμβάσεων της τελευταίας.

Συμπερασματικά, η «αριστερή στροφή» του ΚΚΜΒ στα 1929 δεν ήταν κεραυνός εν αιθρία, οφειλόμενος στις έξωθεν παρεμβάσεις της Κομιντέρν, όπως ισχυρίζονται πολλοί μελετητές. Η «αριστερής απόκλισης» πολιτική που έμεινε γνωστή ως «γραμμή του σοσιαλφασισμού και της Τάξης ενάντια σε Τάξη» είχε κάνει την εκδήλωσή της ήδη πολύ πριν την επίσημη εξαγγελία της με το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ και ανεξάρτητα από τους προσανατολισμούς της ηγεσίας της τελευταίας. Είχε δε επωαστεί στις συνδικαλιστικές και νεολαϊστικές οργανώσεις του ΚΚΜΒ πριν το 1929 και υπό τη δική τους πίεση έγινε κατορθωτή η επιβολή της πολιτικής της ρήξης με το Εργατικό κόμμα σε όλο το ΚΚΜΒ. Άλλωστε, η ίδια η ΚΔΝ αναγνώριζε σχετικά με το ρόλο της βρετανικής Νεολαίας στις εσωκομματικές συζητήσεις, ότι η δεύτερη όχι μόνο είχε κάνει μια πολύ καλή δουλειά σε όλες τις απεργιακές μάχες στο πλευρό του κόμματος, αλλά και ότι στα προβλήματα τακτικής που προέκυψαν μετά από αυτές μέσα στο ΚΚΜΒ, μόνο η Νεολαία από την πρώτη στιγμή πήρε τη σωστή θέση υπερασπιζόμενη με θέρμη την πολιτική των μεγαλύτερων δυνατών αποστάσεων από τους Εργατικούς.⁵⁰⁶

Το διάστημα μετά τον χειμώνα του 1929 ήταν πυκνό από εξελίξεις και σε διάφορα άλλα εθνικά τμήματα της ΚΔ που τελικά έσπρωξαν την ίδια την καθοδήγηση της ΚΔ στην αγκαλιά των πιο «αριστερών» στοιχείων: καταρχάς, σημειώθηκε μια αναζωπύρωση των εργατικών κινητοποιήσεων την άνοιξη του 1929 με τις απεργίες των Γάλλων υφαντουργών και ανθρακωρύχων και τη γενική απεργία στο Λοτζ της Πολωνίας και στο Ρουρ της Γερμανίας. Τούτο, που ερμηνεύθηκε από την Κομιντέρν σαν επιβεβαίωση της συνεδριακής της εκτίμησης ότι επίκειται άνοδος του κινήματος, συνοδεύτηκε από την πρώτη οργανωμένη απόπειρα συντονισμού του εργατικού και αγροτικού κινήματος στη Λατινική Αμερική με την Διάσκεψη των Κ.Κ στο Μοντεβίδεο της Ουρουγουάης (1-12 Ιούνη 1929) και τη συμμετοχή κομμουνιστών και αγροτικών κινήματων από την Αργεντινή, Βραζιλία, Βολιβία, Κολομβία, Ισημερινό, Κούβα, Σαλβαδόρ, Γουατεμάλα, Περού, Μεξικό, Παραγουάη, Ουρουγουάη και Βενεζουέλα. Εκεί αποφασίστηκε η ένταξη των αγροτικών ενώσεων στο Λατινοαμερικάνικο Συνδικαλιστικό Γραφείο της Προφιντέρν, το κοινό εργατοαγροτικό μέτωπο για την ικανοποίηση των οικονομικών διεκδικήσεων των εργατών της πόλης και των παραγωγών της υπαίθρου και για την προώθηση του επαναστατικού αγώνα. Παρά την απόκρουση των προσπαθειών των οπαδών του τροτσκισμού να χαρακτηριστεί η πάλη ως άμεσα σοσιαλιστική και εδώ δεν έλειψαν οι «υπεραριστερές» φωνές που ζητούσαν να μην περιμένουν τα Κ.Κ την ανάπτυξη του εργατοαγροτικού κινήματος, αλλά να ξεκινήσουν άμεσα την οργάνωση της ένοπλης πάλης και εξέγερσης στις απομονωμένες από τον ασφυκτικό έ-

⁵⁰⁶ Ο.π., σσ. 211, 244-6. Από τους αριστερών πεποιθήσεων βρετανούς ιστορικούς, η Ν. Branson αποδίδει την προέλευση της πολιτικής της «Τρίτης Περιόδου» στην εξωγενή παρέμβαση της ΚΔ, συμφωνώντας με την πλειονότητα των μελετητών και στο ότι είχε αρνητικά αποτελέσματα, ενώ ο Μ. Worley που θεωρεί ότι ήταν μια όχι και τόσο αρνητική στροφή, θεμελιωμένη στο εσωτερικό της βρετανικής κοινωνίας, υποτιμά το ότι οι βασικότερες πλευρές της είχαν εμφανιστεί μέσα στη δράση και στη συλλογική σκέψη των οργανώσεων του ΚΚΜΒ πριν το 1929. Ενδεικτικά, ακόμη και η οργανωμένη ανεξάρτητη παρέμβαση των κομμουνιστών στις αθλητικές και πολιτιστικές ομάδες μέσα και έξω από τα συνδικάτα, που κατά τον Worley συνιστά ένα από τα σημαντικότερα θετικά επιτεύγματα του ΚΚΜΒ μετά το 1929, είχε ήδη την προϊστορία της με τις αθλητικές και πολιτιστικές επιτροπές ανά συνδικάτο και γεωγραφική περιφέρεια της βρετανικής Κομμουνιστικής Νεολαίας που χρονολογούνται από το φθινόπωρο του 1924.

λεγχο των αρχών περιοχές. Αν και καταδικάστηκε επισήμως αυτή η αντίληψη, αυτό συνέβη μετά από πολύ κόπο και έντονη αντιπαράθεση.⁵⁰⁷ Κατόπιν, στην Ευρώπη οι εναπομείναντες φορείς «δεξιών αντιλήψεων» αποπέμφθηκαν από τις ηγεσίες διαφόρων Κ.Κ: στο ΚΡΔ οι Brandler και Thalheimer διεγράφησαν με αφορμή την προσπάθειά τους τον Σεπτέμβριο του 1928 να φορτώσουν ένα οικονομικό σκάνδαλο στον αρχηγό της «αριστερής» πτέρυγας Τέλμαν, ο οποίος εξασφάλισε μαζί με την υποστήριξη της ΕΕΚΔ και τον πλήρη έλεγχο του κόμματος με το συνέδριο που έγινε το πρώτο δεκαήμερο του Μαΐου.⁵⁰⁸

Στην Ιταλία η ίδια η εμπειρία της παρανομίας κατέστησε την «μπολσεβικοποίηση» συνώνυμη της προσκόλλησης στην ΚΔ λόγω της διασποράς του δυναμικού του Κ.Κ στις φυλακές, στην υπόγεια δράση εντός της χώρας και στους φυγάδες του εξωτερικού. Από τη Νεολαία οι Longo και Secchia απαιτούσαν μια πιο «επιθετική» πολιτική από τον Γκράμισι και τον Τολιάτι. Ζητούσαν μια λαϊκή επανάσταση με επίκεντρο το Νότο και με αίτημα αιχμής την δήμευση των μεγάλων αγροτικών ιδιοκτησιών, στηλιτεύοντας τις τάσεις «αναχωρητισμού» της εξόριστης και της φυλακισμένης ηγετικής ομάδας, αλλά και ορισμένων συνδικαλιστών του κόμματος που μέσα στα 1928 ανέπτυξαν κοινές δράσεις με σοσιαλιστές συνδικαλιστές με σκοπό την κοινή αντιφασιστική συνεργασία μέσα στα σωματεία. Όταν τον Μάρτιο του 1929 αποπέμφθηκε από την ηγεσία ο Tasca, ο εκπρόσωπος του ιταλικού Κ.Κ στην ΚΔ, επειδή υποστήριξε στη σύγκρουση Στάλιν και Μπουχάριν τον δεύτερο, ο Τολιάτι ενέδωσε στις πιέσεις συμφωνώντας με τον Longo να μεταφερθεί όλη η αυτοξόριστη στη Γαλλία ηγεσία πίσω στην Ιταλία (Δεκέμβριος 1929), παρά την διαφωνία των φυλακισμένων Γκράμισι και Terracini. Αν και η απόφαση δεν υλοποιήθηκε στο ακέραιο, η καθοδήγηση του PCI δεν προέβλεπε κάποια ενδιάμεση φάση μεταξύ της πτώσης της φασιστικής δικτατορίας και της προλεταριακής επανάστασης, κάτι που ταίριαζε με την εμπειρία και την ψυχολογία των καταδιωκόμενων νέων κομμουνιστών αγροτών και εργατών που με το μαχητικό αντιφασισμό τους εναντιώνονταν βίαια με ταραχές μικρής

⁵⁰⁷ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π., σσ. 310-11. Πρέπει να επισημανθεί ότι αυτή η αντίληψη που υπήρχε και αλλού, κυρίως στο κινεζικό κομμουνιστικό κόμμα, είναι ο άμεσος πρόδρομος της λεγόμενης «φοκιστικής στρατηγικής» αριστερών και κομμουνιστικών ομάδων στη Λατινική Αμερική τις δεκαετίες του 1960 και 1970 που πρότειναν την οργάνωση «εστιών ένοπλου αγώνα» για να συμπαρασυρθεί όλο το λαϊκό κίνημα σε μια μετωπική σύγκρουση με το κράτος. Το κινεζικό Κ.Κ είχε αποφασίσει στο συνέδριό του τον Ιούλιο του 1928 να ενθαρρύνει την τακτική του ανταρτοπολέμου στις αγροτικές περιοχές της χώρας για να πραγματοποιηθεί ο αναδασμός της γης και να μαζικοποιηθεί ο Κόκκινος Στρατός, ούτως ώστε να είναι σε θέση να περάσει στην αντεπίθεση για την κατάληψη πόλεων, πράγμα που θα τόνωνε το εργατικό κίνημα των πόλεων και θα οδηγούσε στη νικηφόρα ανασύνταξη του επαναστατικού κινήματος μετά τη συνθηκολόγηση της ηγεσίας του Κουομιντάγκ με τις αντιδραστικές δυνάμεις. Πρβλ. Tony Saich, ό.π., σσ. 24-5, Lucien Bianco, *Origins of the Chinese Revolution*, Stanford University Press, 1971, σσ. 64-70.

⁵⁰⁸ Ενώ στα 1926-7 ο Τέλμαν μαζί με τον E.Meyer επέδειξαν μια μετριοπαθή πολιτική, ο πρώτος στα 1928 σύρθηκε σε μια πιο «αριστερή» κατεύθυνση από τους H. Neumann και H. Remmele, πράγμα που μέχρι τα τέλη του 1929 επέφερε γενικές εκκαθαρίσεις και ανατροπές στον κομματικό μηχανισμό: από τα καθοδηγητικά στελέχη των ετών 1924-5 το ½ διατήρησε τη θέση του στα 1929 και από τη βουλευτική ομάδα μόνο το 10%. Από τα 360.000 μέλη του κόμματος στις αρχές του 1929, μόνο τα 40.000 ήταν στο κόμμα από τις αρχές της δεκαετίας του '20, αν και τα ¾ των 3.221 επαγγελματικών στελεχών του κόμματος είχαν οργανωθεί πριν το 1924. Και εδώ φαίνεται ότι στην ριζοσπαστικοποίηση και «σταλινοποίηση» του κόμματος υπήρξε καταλυτικός ο ρόλος των νεότερων μελών που επάνδρωναν μαχητικές ομάδες «κόκκινων μαχητών», εμπλεκόμενοι σε οδομαχίες με δεξιούς και Ναζί, όπως και η καταστολή της πρωτομαγιάτικης διαδήλωσης στο Βερολίνο (1929) με 25 νεκρούς από τον Σοσιαλδημοκράτη αστυνομικό διευθυντή της πόλης, τον Zorgiebel. Ενώ παραδοσιακά την οργάνωση της πρωτομαγιάτικης διαδήλωσης είχαν τα συνδικάτα, τότε για πρώτη φορά το ΚΡΔ έκανε τη δική του χωριστή διαδήλωση για να δείξει ότι δεν θέλει κανένα συγχρωτισμό με τους ρεφορμιστές, κάτι που έδωσε στις αρχές το πρόσχημα για να απαγορεύσουν όλες τις διαδηλώσεις. Το ΚΡΔ όμως πραγματοποίησε την δική του, ερχόμενο σε σφοδρή σύγκρουση με τις αστυνομικές δυνάμεις. Πρβλ. Hermann Weber, "The Stalinization of the KPD: Old and New Views", στο Norman La Porte-Kevin Morgan-Matthew Worley (eds.), *Bolshevism, Stalinism and the Comintern. Perspectives on Stalinization, 1917-53*, Palgrave Macmillan 2008, σσ. 32-8.

κλίμακας στο καθεστώς, χωρίς να είναι σε θέση να πραγματοποιήσουν μια γενική πολιτική απεργία αντιφασιστικού χαρακτήρα. Άλλωστε, γι' αυτό ακόμη και η ΚΔ προειδοποιούσε τους Ιταλούς κομμουνιστές στις αρχές του 1930 για την αναβίωση ενός πνεύματος καρμποναρισμού στις γραμμές τους. Στο τσεχικό Κ.Κ ο γενικός γραμματέας Bohumil Jilek έχασε την εσωκομματική μάχη και τη θέση του από τον «αριστερό» Klement Gottwald. Μόνο στο γαλλικό Κ.Κ μετά την ήττα των αναρχοσυνδικαλιστικών πρακτικών της ομάδας του Treint στα 1925-6, οι οπαδοί της συνεργασίας με τη σοσιαλιστική συνδικαλιστική παράταξη διατηρούσαν μια αξιόλογη επιρροή, ώστε ακόμη και ο Στάλιν να υπεραμύνεται αυτής της συνεργασίας τον Απρίλιο του 1928. Ωστόσο, και εκεί η εισβολή της αστυνομίας στη συνδιάσκεψη του γαλλικού Κ.Κ (24 Μαρτίου 1929), το κλείσιμο της εφημερίδας του κόμματος, η περικύκλωση του χώρου στο Σαιν Ντενί (31 Μαρτίου) όπου θα ξεκινούσαν οι εργασίες του συνεδρίου των κομμουνιστών με τις συλλήψεις και τον ξυλοδαρμό 120 συνέδρων και, τέλος, οι 4500 συλλήψεις κομμουνιστών διαδηλωτών την Πρωτομαγιά είχαν ως αποτέλεσμα μέχρι το τέλος του χρόνου να περάσει η καθοδήγηση του κόμματος στα χέρια της τριανδρίας των «αριστερών» Thorez- Barbe-Frachon. Τύποις, στη θέση του γενικού γραμματέα παρέμεινε ο Semand μέχρι τον Ιούλιο του 1930 όταν και τον αντικατέστησε ο Thorez.⁵⁰⁹ Το πόσο δυσκόλεψε από όλα αυτά τα γεγονότα το κλίμα της επέκτασης των μετωπικών σχημάτων και των κινηματικών συμπαρατάξεων με τις οργανωμένες σοσιαλδημοκρατικές δυνάμεις αντανakλάται ολοφάνερα στη διακήρυξη του Δυτικοευρωπαϊκού Γραφείου της Κομιντέρν στις 18 Μαΐου, το οποίο πριν από δύο μήνες εισηγείτο στο ΚΚΜΒ την μερική εκλογική στηριξη του ρεφορμιστικού Εργατικού Κόμματος. Αφορμή ήταν η σύγκληση της συνδιάσκεψης των 13 σημαντικότερων ευρωπαϊκών Κ.Κ στις Βρυξέλλες στις 16 του μηνός, με σκοπό την προετοιμασία της Διεθνούς Ημέρας κατά του Ιμπεριαλιστικού Πολέμου που είχε προγραμματιστεί για την 1^η Αυγούστου και παρευρέθηκαν εκπρόσωποι από την Προφιντέρν και την ΚΔΝ. Η εισήγηση της αντιπροσωπίας του γερμανικού Κ.Κ για τα γεγονότα της Πρωτομαγιάς συμπαρέσυρε όλα τα Κ.Κ και το ίδιο το Δυτικοευρωπαϊκό Γραφείο σε μια οξύτατη επίθεση εναντίον της σοσιαλδημοκρατίας, στην ανοικτή εξομοίωσή της με το φασισμό στο αιματηρό όργιο διωγμών σε βάρος των μαχόμενων εργατών, αλλά και σε μια επίθεση κατά όλων εκείνων των δυνάμεων μέσα στα Κ.Κ, οι οποίες δείχνουν «δεξιές, συμφιλιωτικές τάσεις» και «καλυμμένο οπορτουνισμό με υποχώρηση από τους διακηρυγμένους επαναστατικούς στόχους του κόμματος». Η επιτυχία της αντιπολεμικής δράσης εξαρτιόταν άμεσα από τη συντριβή του σοσιαλφασισμού και την εκμηδένιση των «δεξιών» μέσα στα Κ.Κ, προκειμένου αυτά να ξεπεράσουν την ολιγωρία που δείχνουν στην προπαρασκευή του συγκεκριμένου στόχου και να κινητοποιήσουν όλο το δυναμικό τους για να γίνουν μαζικές αντιπολεμικές διαδηλώσεις σε όλες τις χώρες με τη μέγιστη δυνατή συμμετοχή των εργατών, αλλά και όλων των καταπιεζόμενων λαϊκών μαζών των ευρωπαϊκών εθνών. Αυτές θα αποκτούσαν και το χαρακτήρα της έκφρασης αλληλεγγύης προς την ΕΣΣΔ και το γερμανικό προλεταριάτο, που είχε υποστεί τη βίαιη επίθεση των αστικών

⁵⁰⁹Aldo Agosti, "The Stalinization of PCI", σσ.155-59 και Andreas Wirsching, "A Comparative View of the Impact of Bolshevization and Stalinization on French and German Communism", σσ. 95-99 στο Norman La Porte-Kevin Morgan-Matthew Worley (eds), ό.π.

E.H Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol.3, part 2, ό.π., σσ. 522-28, 541-42, 545-47, 553-54.

και των σοσιαλφασιστικών δυνάμεων την Πρωτομαγιά στο Βερολίνο με 33 νεκρούς, εκατοντάδες τραυματίες και 1200 συλληφθέντες, θα στρέφονταν εναντίον των πασιφιστών και των φασιστικών κομμάτων και θα συνέβαλλαν στην προσχώρηση νέων στρατολογιών στα Κ.Κ, στις Κομμουνιστικές Νεολαίες και στην ένταξη νέων εργαζομένων στα «κόκκινα σωματεία» και την Προφιντέρν. Με ιδιαίτερη σφοδρότητα το Γραφείο καυτηρίαζε τον «αντισοβιετικό» ρόλο της «αριστερής σοσιαλδημοκρατίας».⁵¹⁰ Η επίδραση των Γερμανών κομμουνιστών που χωρίζονταν από όλο και περισσότερο αίμα από όλες τις πτέρυγες της σοσιαλδημοκρατίας είναι εμφανής στη σύνταξη της τελικής διακήρυξης, βρήκε όμως ευήκοα ώτα σε όλα τα Κ.Κ που είχαν τα δικά τους προβλήματα με τη σκλήρυνση των πολιτικών συνθηκών της δράσης τους και με τους δυνητικούς ρεφορμιστές συμμάχους τους. Ο ιδιαίτερος τρόπος πρόσληψης των αποφάσεων του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ μέσω της αναγόρευσης του ρεφορμισμού σαν πολιτικό και κοινωνικό ισοδύναμο των φασιστών και των συντηρητικών αστικών δυνάμεων στα 1929/30 από άλλα Κ.Κ λειτούργησε και ως ο βασικός συνεκτικός ιστός τους. Ενδεικτική είναι η περίπτωση του Κ.Κ ΗΠΑ το οποίο δρούσε σε έναν τεράστιο γεωγραφικό χώρο, κατακερματισμένο εθνοτικά, γλωσσικά και πολιτιστικά. Στα ανατολικά και στη Νέα Υόρκη οι αναρχοσυνδικαλιστικές πρακτικές των ριζοσπαστικών εργατικών οργανώσεων που προηγήθηκαν της Οκτωβριανής Επανάστασης, όπως η «Διεθνής Ένωση των Εργατών του Κόσμου», παρέμεναν ζωντανές μέσα στο Κ.Κ και η υπακοή στις αποφάσεις της ΚΔ ήταν το κύριο μέσο για την εμπέδωση της μπολσεβικικής ομοιογένειας του κόμματος. Ο εργατισμός και ο υπερθεματισμός στη δημιουργία «κόκκινων συνδικάτων» που επεδείκνυε η ομάδα των W. Foster, J. Cannon και E. Browder, η οποία επιβλήθηκε επί της παλιάς ηγετικής ομάδας του Lovestone, δεν υπήρξε μόνο προϊόν της πρόσδεσης τους στον Λοζόφσκυ και στις κατευθύνσεις της Προφιντέρν, αλλά ήταν και ο ειδικός τρόπος με τον οποίο μπορούσαν τα στελέχη και τα μέλη του κόμματος να αναπροσαρμόσουν το προγενέστερο πολιτικό λεξιλόγιο και τις παλιότερες συνδικαλιστικές και πολιτικές εμπειρίες τους στη νέα κομμουνιστική ταυτότητα. Το ίδιο ίσχυε σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό στα μεσοδυτικά και στο Σικάγο, όπου η τοπική κομμουνιστική οργάνωση (το μέγεθος της την καθιστούσε στην πραγματικότητα ένα παράλληλο κόμμα) κυριαρχούνταν από Ιταλούς, Τσέχους, Εβραίους, Έλληνες, Πολωνούς και Γερμανούς μετανάστες. Αυτοί οργανωμένοι σε εδαφική, εθνοτική βάση με δικές τους εφημερίδες και λέσχες είχαν μια μεγάλη αυτονομία στον τρόπο δράσης που ενίοτε οδηγούσε και σε διαφορετικές επιλογές και εσωτερικές διαφωνίες το κόμμα. Μέχρι τις αρχές του 1930 δόθηκε λύση οργανωτικά, μέσω της υπαγωγής όλων των εθνοτικών Γραφείων σε μια περιφερειακή επιτροπή που λογοδοτούσε μόνο στην Κ.Ε του κόμματος, και ιδεολογικά μέσα από τη σταθερή προσήλωση όλων των μελών στην δημόσια υπεράσπιση της ΕΣΣΔ και

⁵¹⁰ «Αποσπάσματα της Διακήρυξης του Δυτικοευρωπαϊκού Γραφείου της ΕΕΚΔ από την Συνδιάσκεψη των Κομμουνιστικών Κομμάτων της Ευρώπης για την προετοιμασία της Διεθνούς Ημέρας εναντίον του Ιμπεριαλιστικού Πολέμου», (18 Μαΐου 1929), δημοσιευμένα στο *Inprecorr*, ix, 29, p.557, 31 May 1929, Jane Degras, ό.π., σσ. 29-31.

Στην προετοιμασία αυτής της δράσης το ΚΚΜΒ σημείωσε μια από τις καλύτερες επιδόσεις ανάμεσα στα τμήματα της ΚΔ: από τις 2 ως τις 13 Ιουλίου είχαν συνεδριάσει όλες οι κομματικές οργανώσεις και είχαν γίνει 70 συγκεντρώσεις και δημόσιες ομιλίες στις γειτονιές και στα εργοστάσια με μαζικότερες στο αεροδρόμιο του Hendon, στο Nottingham, στο Derby, στο Lancashire (Blackburn και Bolton) και στο Μάντσεστερ όπου δραστηριοποιήθηκαν ιδιαίτερα οι ενώσεις των 3.000 βαμβαουργών, οι οποίοι είχαν κατέβει σε απεργία διαμαρτυρόμενοι για το σχέδιο της κυβέρνησης να περικόψει κατά 12% το μισθό τους μετά τις 3 Αυγούστου. Συνολικά 36.000 άτομα μετείχαν στις εκδηλώσεις στο Μάντσεστερ και άλλοι 12.000 ανθρακωρύχοι στην Ουαλλία. Πρβλ. R. Palme Dutt, "The Perspective of the British Labour Government", W. M Holmes, "British Communist Prepare for Anti-War Day", *Inprecorr*, vol.9, No.32 (05-07-1929), σσ.690-91, 695.

στην εφαρμογή των τελευταίων προγραμματικών κατευθύνσεων της ΚΔ από τις οποίες η διαπάλη με τον «σοσιαλφασισμό» είχε κεντρική θέση. Στην περίπτωση των κομμουνιστών του Σικάγου ως «σοσιαλφασίστες» δεν λογίζονταν μόνο οι κατεστημένοι συνδικαλιστές, αλλά και οι ελίτ των τοπικών εθνικών κοινοτήτων, π.χ οι εκπρόσωποι των Εκκλησιών και οι υπεύθυνοι εφημερίδων και πολιτιστικών συλλόγων, που διαφωνούσαν ή που δεν στήριζαν τις κομμουνιστικές πρωτοβουλίες.⁵¹¹

Συνεπώς, η επιλογή της εγκατάλειψης της μετωπικής συνεργασίας με την ηγεσία του σοσιαλδημοκρατικού και του ρεφορμιστικού εργατικού κινήματος είχε δρομολογηθεί για το κομμουνιστικό κίνημα αρκετό καιρό πριν την περίφημη 10^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ (Ιούλιος 1929), η οποία για την πλειονότητα των ιστορικών ήταν αυτή που κωδικοποίησε τη νέα γραμμή του «σοσιαλφασισμού» ως παραίτηση από οποιαδήποτε απόπειρα Ενιαίου Μετώπου και που επέβαλε την εφαρμογή της στα Κ.Κ ως απείκασμα της επιβολής του «σταλινικού γραφειοκρατισμού» σε αυτά και στο εσωτερικό της ΕΣΣΔ.⁵¹² Και όχι απλώς είχε δρομολογηθεί, αλλά είχε βρει και την επίσημη ιδεολογική και θεωρητική της έκφραση στον διεθνή κομμουνιστικό τύπο από τον Απρίλιο. Όμως το σημαντικότερο που έχει προσπεραστεί τόσο από τους επικριτές αυτής της πολιτικής ή από τους θιεσώτες της, όσο και από την «ουδέτερη ιστορική γραφίδα», είναι ότι η διακοπή των μετωπικών πολιτικών με τη σοσιαλδημοκρατία επ' ουδενί δεν σήμαινε ότι η ΚΔ είχε αποκηρύξει πρακτικά το Ενιαίο Μέτωπο σε διεθνή μάλιστα κλίμακα. Τις πλέον «σκληροπυρηνικές» θέσεις που χαρακτήριζαν ένα σημαντικό μέρος της βάσης και του στελεχικού μηχανισμού των Κ.Κ εξέφρασε με χαρακτηριστικό τρόπο στο διεθνή έντυπο καθοδηγητικό όργανο της ΚΔ ο S. Gussev, ο οποίος κάνοντας τον απολογισμό της δεκαετίας ύπαρξης και δράσης της ΚΔ τόνιζε την πρόοδο της ΕΣΣΔ και του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος και τη λυσσαλέα προσπάθεια των αστών, μαζί και των σοσιαλδημοκρατών, να συκοφαντήσουν την προλεταριακή εξουσία. Κατηγορούσε τους σημαίνοντες σοσιαλδημοκράτες Renner και Klemens ότι διακηρύσσουν τη δυνατότητα σταδιακής μετεξέλιξης του αστικού δημοκρατικού κράτους σε σοσιαλιστικό, αλλά προσήπτε και στη «δεξιά αντιπολίτευση» μέσα στα Κ.Κ ότι συνεπικουρούν το ρεφορμισμό, επειδή εκπρόσωποί της σαν τους Brandler και Mayer στο γερμανικό Κ.Κ ζητούν απλή προπαγάνδα εναντίον του καπιταλιστικού κράτους αντί για συγκεκριμένη δράση εναντίον του, λόγω της δήθεν μη ύπαρξης επαναστατικής κατάστασης. Επεσήμανε ότι οι προτάσεις των «δεξιών» περί ελέγχου της παραγωγής και των τιμών από εργατικές επιτροπές μέσα στον καπιταλισμό ελάχιστα διαφέρουν από τις εθνικοποιήσεις που προτείνει η σοσιαλδημοκρατία με κοινό παρανομαστή όλων πως αφήνουν την κρατική εξουσία στα χέρια των καπιταλιστών.

⁵¹¹ Randi Storch, "Their "UnCommunist Stand": Chicago's Foreign Language-Speaking Communists and the Question of Stalinization", σσ. 264-75, Edward Johanningsmeier, "The Profintern and the Syndicalist Current in the United States", σσ. 285-95 στο Norman La Porte-Kevin Morgan-Matthew Worley (eds), ό.π., Jacob Andrew Zumoff, ό.π., σσ. 197-200, 208-11, 227-29.

⁵¹² Ενδεικτικά για αυτή την άποψη πρβλ. Kevin Mc Dermott-Jeremy Agnew, ό.π., σσ. 79, 99-101. Αν και οι προαναφερόμενοι είναι πιο ελαστικοί στην εκτίμησή τους παραδεχόμενοι ότι η ρητορική του «σοσιαλφασισμού» είχε δώσει από πριν δείγματα γραφής, σε κάθε περίπτωση επιμένουν ότι το κομβικό σημείο επιβολής της νέας γραμμής ήταν η 10^η Ολομέλεια. Ομοίως και ο E.H Carr, ό.π., vol.3, part 2, σσ.248-50. Σε παρόμοιο μήκος κύματος, αν και ακόμη πιο συγκρατημένα, κινείται η επίσημη μεταπολεμική σοβιετική ιστοριογραφία, εκτιμώντας ότι « η εισήγηση της 10^{ης} Ολομέλειας για τη Διεθνή Κατάσταση επέτρεψε στα Κ.Κ να θεωρήσουν σαν δεξιά παρέκκλιση οποιαδήποτε επιδίωξη για ενότητα δράσης με τους ρεφορμιστές», (Ακαδημία ΕΣΣΔ, ό.π., σελ. 313). Άλλοι είναι περισσότερο κάθετοι σε αυτή την ερμηνεία. Πρβλ. Noreen Branson, ό.π., σσ. 43-6, Andrew Thorpe, ό.π., σσ. 143-44, Fredrik Petersson, ό.π., σελ. 315, Tim Rees – Andrew Thorpe (eds), *International Communism and the Communist International, 1919-43*, Manchester University Press 1998, σελ.176.

Το άλλο σημείο συνάντησής «δεξιών» και ρεφορμιστών έκρινε ότι ήταν η υποτίμηση του πολεμικού κινδύνου με τους μεν να μην καταλαβαίνουν ότι η μάζα των πρωτοπόρων εργατών πλέον δεν ακολουθεί την Β' αλλά τη Γ' Διεθνή, και τους δε να σιγοντάρουν μια αντισοβιετική επέμβαση. Το πώς έβλεπαν τον συσχετισμό δύναμης εργασίας και κεφαλαίου διεθνώς οι «υπεραριστεροί» φαίνεται από τα τέσσερα κύρια γνωρίσματα της εποχής κατά τον Gussev: το πρώτο ήταν ο επιθετικός χαρακτήρας των πρόσφατων απεργιών στο Λοτζ και στο Ρουρ, παρά τη διαφωνία των Μπάουερ και Χίλφερντινγκ ότι πρόκειται για «μεμονωμένα επεισόδια σε μια πορεία κεντρικού σχεδιασμού της παγκόσμιας οικονομίας» ή το λάθος των «δεξιών» που θεωρούν ότι η αποσταθεροποίηση του καπιταλισμού πρέπει να ιδωθεί σε παγκόσμια κλίμακα και όχι οπωσδήποτε εντός της κάθε εθνικής οικονομίας. Από την επιθετική διάθεση των εργατικών κινητοποιήσεων προέκυπτε το δεύτερο γνώρισμα, η τάση γρήγορης μετεξέλιξης των οικονομικών αγώνων της εργατικής τάξης σε πολιτικούς, και το τρίτο γνώρισμα, η μετωπική σύγκρουση εργατών και κεφαλαιοκρατών, που καθιστούσε το σύνθημα «Τάξη εναντίον Τάξης» όχι απλώς μια προπαγανδιστική ρητορική αλλά μια υπαρκτή πραγματικότητα. Τούτο επειδή στην κατάπνιξη των εργατικών κινητοποιήσεων δρουν συντονισμένα η εργοδοσία, οι κρατικές υπηρεσίες, οι φασίστες τρομοκράτες και οι σοσιαλδημοκράτες πράκτορες των κεφαλαιοκρατών μέσα στο εργατικό κίνημα. Από την ανάγκη της απόκρουσης της συντονισμένης επίθεσης των δυνάμεων του κεφαλαίου εκ μέρους του εργατικού κινήματος έβγαινε και το τέταρτο γνώρισμα, το επιτακτικό καθήκον της συνένωσης των κατακερματισμένων δυνάμεων του προλεταριάτου σε ένα ενιαίο μέτωπο. Αυτό προϋπόθετε το σπάσιμο των δεσμών της εργατιάς με τις οργανώσεις της μπορζουαζίας, της σοσιαλδημοκρατίας και των ρεφορμιστικών σωματείων και την ανάληψη της καθοδήγησης των εργατών, οργανωμένων και ανοργάνωτων, από νέα όργανα (επιτροπές βάσης και νέα σωματεία ανεξάρτητα από τους ρεφορμιστές) τα οποία θα λειτουργούσαν ως σχολεία προπαρασκευής της σοβιετικής εξουσίας και σαν προπλάσματα των ίδιων των Σοβιέτ. Από αυτή την άποψη καίριο ήταν και το καθήκον της συντριβής των «δεξιών» μέσα στα Κ.Κ γιατί με το να αρνούνται τον απογαλακτισμό του εργατικού κινήματος από τον ρεφορμισμό και το άνοιγμα της δουλειάς των Κ.Κ στους ανοργάνωτους εργάτες, ουσιαστικά υπονόμειαν την έκρηξη της παγκόσμιας επανάστασης που πλησιάζει.⁵¹³ Αυτό που ήθελαν όσοι σκέφτονταν μέσα στα Κ.Κ όπως ο Gussev, ήταν η ολοσχερής αντικατάσταση των οργανισμών και των ιδεολογικών παραδόσεων της εργατικής τάξης από νέες δομές, προσδεδεμένες αποκλειστικά στην ΚΔ, πράγμα που εκείνη τη δεδομένη χρονική στιγμή φαίνεται ότι είχε ξεπεράσει τους σχεδιασμούς ακόμη και ανθρώπων μέσα στην Κομιντέρν και την Προφιντέρν, όπως ο Λοζόφσκυ, οι οποίοι είχαν προλειάνει το έδαφος για τη ρήξη με τα ρεφορμιστικά σωματεία, ιδεολογικοποιώντας τον «ανεξάρτητο, κόκκινο συνδικαλισμό».⁵¹⁴ Οι κατηγορούμενοι για «δεξιά απόκλιση» μέσα

⁵¹³ S. Gussiev, "On the Eve of Fresh Battles", *The Communist International*, vol. 6, Nos 9-10 (April 1929), σσ. 295-308

⁵¹⁴ Για αυτό ο Λοζόφσκυ υπενθύμιζε ότι στα πρώτα χρόνια της ΚΔ τα μικρά Κ.Κ έπρεπε να καταπολεμήσουν τον κίνδυνο του σεχταρισμού, αν και κατηγορούσε τις ηγεσίες τους ότι λανθασμένα εξέλαβαν το καθήκον της πολιτικοποίησης των οικονομικών αιτημάτων του εργατικού κινήματος ως φετιχισμό των υπαρχόντων σωματείων, όπου οι κομμουνιστές απλώς θα πίεζαν τους ρεφορμιστές να κάνουν αγώνες. Υποστήριζε ότι το Ενιαίο Μέτωπο εμποδίστηκε από τους ρεφορμιστές και ότι η ανάληψη πρωτοβουλιών από νέα σχήματα εργατικής εκπροσώπησης και επιτροπές, καθιστά εν πολλοίς περιττή την τακτική απεύθυνσης στους πρώτους. Και αυτός παραδεχόταν ότι εφόσον η μάζα των εργατών δεν είναι οργανωμένη, οι ανοργάνωτοι εργάτες αποτελούν τον κύριο κομμουνιστικό στόχο, όμως έκανε ένα βήμα πίσω σε σχέση με τον Gussev, καθώς πρότεινε μόνο εκεί όπου υπάρχουν δύο ξεχωριστές συνομοσπονδίες πρέπει οι τελευταίοι να μπουέ στα «κόκκινα σωματεία». Σε κάθε άλλη περίπτωση εξίσου μπορούν να

στα ευρωπαϊκά Κ.Κ δεν τήρησαν σε εκείνη τη συγκυρία κοινή στάση: π.χ οι ανήκοντες στο ΚΡΔ δεν έκαναν καμία δημόσια τοποθέτηση, καθώς για αυτούς το παιχνίδι ήταν από καιρό χαμένο, ο γενικός γραμματέας του γαλλικού Κ.Κ P.Semard προέβη σε μια εξόφθαλμη απόπειρα απόσεισης των κατηγοριών που τον βάρυναν, φορτώνοντας τα όποια λάθη και τις όποιες αστοχίες στους μέχρι πρότινος συνεργάτες του Treint και Girault και προσπαθώντας να κολακεύσει τη νέα γενιά στελεχών, η οποία θα διόρθωνε τα «κακώς κείμενα».⁵¹⁵ Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση του πρώην απεσταλμένου της ΚΔ στην Βρετανία και ηγετικού στελέχους του ΚΚΜΒ Μ. Petrovsky (αγγλικό ψευδώνυμο Α. Bennett), ο οποίος μέχρι το 1925/6 είχε υπερθεματίσει στην τακτική της συμπόρευσης του ΚΚΜΒ με το Εργατικό Κόμμα. Τώρα, κάνοντας μια στροφή 180 μοιρών και εκκινώντας από την αναγνώριση πως οι όποιες τεχνικές παραγωγικές καινοτομίες δεν βγάζουν τον καπιταλισμό από την παραπαίουσα σταθεροποίησή του, στηλίτευε τις «δεξιές αποκλίσεις», αποδίδοντας την εμφάνισή τους στον εξορθολογισμό της καπιταλιστικής παραγωγής που έχει γίνει στις ΗΠΑ και στη Γερμανία. Φρόντιζε επιμελώς λοιπόν, να βγάλει εκτός του κάδρου των καταγγελιών για «δεξιά απόκλιση» το ΚΚΜΒ, υποστηρίζοντας ότι στην Αγγλία ήταν πολύ πιο αδύναμες οι δυνατότητες παραγωγικών καινοτομιών, γιατί η χώρα είχε χάσει από τους Αμερικάνους την πρωτοκαθεδρία στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, και ότι οι Βρετανοί καπιταλιστές έχουν στραφεί στη λύση της συμπίεσης του εργατικού μισθού, πράγμα που ξεσηκώνει την βρετανική εργατική τάξη. Κατέληγε μάλιστα, ότι η πλήρης ταύτιση των Εργατικών με την εργοδοσία, καθώς στο συνέδριο του Swansea (Σεπτέμβριος 1928) ψήφισαν την στήριξη της «εργασιακής ειρήνης» αποδεχόμενοι τις προτάσεις του μεγαλοβιομήχανου Α. Mond, θέτει το ζήτημα της ανεξάρτητης από το Εργατικό κόμμα οργάνωσης ακόμη και των πιο μικρών κλαδικών απεργιών και κινητοποιήσεων. Δηλαδή, από τη μια όμνυε πίστη στην συνδικαλιστική και πολιτική τακτική που προωθούσαν οι «αριστερές δυνάμεις» εντός της ΚΔ και του ΚΚΜΒ και από την άλλη τεχνηέντως υποστήριζε ότι οι Εργατικοί μόλις στα 1928 πέρασαν οριστικά στο πλευρό της αστικής τάξης, σε αντίθεση με την πλειονότητα των μελών του ΚΚΜΒ που θεωρούσαν τη Γενική Απεργία σαν το κρίσιμο σημείο καμπής της μετάλλαξής τους σε ένα τυπικό αστικό κόμμα. Εδώ είναι φανερό η προσπάθειά του να αποσειεί από πάνω του οποιαδήποτε κριτική πως στο παρελθόν εισηγείτο στο ΚΚΜΒ να λειτουργεί σαν «αριστερό σκέλος» του Εργατικού κόμματος. Περισσότερο ζυγισμένη, σταθερή και αξιοπρεπής ήταν εκ μέρους της παλιάς ηγεσίας του ΚΚΜΒ η τοποθέτηση του Τ. Bell, ο οποίος υπεραμύνθηκε της εκλογικής και πολιτικής τακτικής του κόμματος μέχρι τότε, θυμίζοντας ότι το μικρό ΚΚΜΒ δημιουργήθηκε από έναν πυρήνα ανεξάρτητων συνδικαλιστών από τη βάση των σωματείων και από ορισμένες ομάδες μερξιστών σοσιαλιστών που έδωσαν με αυταπάρνηση τη μάχη της υπεράσπισης της ΕΣΣΔ και των εργατικών δικαιωμάτων. Μολονότι αναγνώριζε ότι η τακτική ενσωμάτωσης των ολιγάριθμων κομμουνιστών στο Εργατικό κόμμα εγκυμονούσε κινδύνους

οργανωθούν στα επίσημα σωματεία, σε νέα που είναι υπέρ της ταξικής πάλης, σε πρωτοβάθμιες επιτροπές ή ακόμη και απευθείας στις οργανώσεις βάσης των Κ.Κ. (Α. Lozovsky, "The Communist International and the Struggle for the Masses", *The Communist International*, ό.π., σσ. 338-42).

⁵¹⁵ Pierre Semard, "The Third International and the French Working Class Movement in the Last Ten Years", *The Communist International*, ό.π., σσ. 412-18.

διαφθοράς τους, έκρινε ότι δεν υπήρχε άλλος δρόμος για να επιτευχθεί η μαζικοποίηση του κόμματος σύμφωνα με τις λενινιστικές υποδείξεις. Παραδεχόταν, συμμεριζόμενος την οπτική των «αριστερών» ότι πια η κατάσταση ήταν διαφορετική, επειδή οι Εργατικοί σαν κυβέρνηση και αντιπολίτευση αρνήθηκαν το Ενιαίο Μέτωπο, διέκοψαν τις αγγλωσικές επαφές και ξεπούλησαν την Γενική Απεργία. Για τούτο και θεωρούσε αναγκαία την ανεξάρτητη επαναστατική δράση των πρωτοπόρων εργατών κατά του κοινοβουλευτισμού, του «μοντισμού» και της ταξικής συνεργασίας με στόχο μια Επαναστατική Εργατική Κυβέρνηση, σύμμαχο της ΕΣΣΔ. Στα γραφόμενά του είναι φανερό ότι πουθενά δεν πρόβαλε το αίτημα της δημιουργίας νέων συνδικάτων ή ότι αποκήρυσσε την προγενέστερη τακτική του κόμματος. Τουναντίον, συμπέραινε πως η νέα τακτική αποτελεί φυσική προσαρμογή της παλιάς στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν στα χρόνια 1926-29 παρά το ότι η αναφορά στην «ανεξάρτητη επαναστατική δράση» μπορούσε κάλλιστα να υπονοεί εκτός από την πολιτική πάλη και την εγκατάλειψη των υπάρχουσών συνδικαλιστικών δομών.⁵¹⁶

Εάν στις καπιταλιστικές μητροπόλεις το Ενιαίο Μέτωπο ήταν σύμφυτο με το ζήτημα της συνδικαλιστικής ενότητας κομμουνιστών και ρεφορμιστών, στην περιφέρεια, ιδίως στο χώρο των αποικιών, συνυφαινόταν με τη συμμαχία της εργατικής τάξης με την αγροτιά, με τα μικροαστικά στρώματα και με την εθνική αστική τάξη, εφόσον εκεί η κοινωνική επανάσταση διερχόταν από το αστικοδημοκρατικό της στάδιο με πρωταρχικό στόχο την εθνική απελευθέρωση, σύμφωνα και με τις τελευταίες συνεδριακές αποφάσεις της Κομιντέρν. Ενώ μια μερίδα των κομμουνιστών που δρούσαν στην εξαρτημένη και αποικιοκρατούμενη περιφέρεια ανοικτά εξαιρούσε το σύνολο της αστικής τάξης, αλλά και τους μικροαστούς, από τον επαναστατικό, απελευθερωτικό αγώνα,⁵¹⁷ ο καθοδηγητικός πυρήνας της Κομιντέρν και άλλοι κομμουνιστές από την ίδια κατηγορία χωρών είχαν μια διαφορετική αντίληψη. Η συντακτική επιτροπή της *Κομμουνιστικής Επιθεώρησης*, που απηχούσε την οπτική της ΕΕΚΔ, αναγνώριζε ότι δεν έχει περάσει παντού η εθνική αστική τάξη στο πλευρό της ιμπεριαλιστικής αντίδρασης, αναλόγως του βαθμού οικονομικής ανάπτυξης και της μορφής των κοινωνικών, ταξικών σχέσεων σε καθεμιά αποικία. Επειδή έκρινε ότι, αντίθετα από τα πρώτα πέντε χρόνια της ύπαρξης της ΚΔ όταν οι εργάτες της μητρόπολης βρίσκονταν στην πρωτοπορία του επαναστατικού αγώνα, τώρα η σκυτάλη έχει περάσει στο επαναστατικό κίνημα των λαών των αποικιών, εκτιμούσε πως όπου υπήρχε μια μάζα βιομηχανικών εργατών και σιδηροδρομικών, έχουν αναπτυχθεί αυτόνομοι οργανισμοί μακριά από την αστική επιρροή, οι οποίοι στηρίζονται στην ιδέα των Σοβιέτ. Η εθνική απελευθέρωση ετίθετο σαν ζήτημα της δημοκρατικής πάλης σε διεθνή πλαίσια, δεμένης με την πρόοδο του σοσιαλισμού στην ΕΣΣΔ και με την πορεία του προλεταριακού κινήματος των ανεπτυγμένων χωρών. Επομένως, συνιστούσε το σχηματισμό Σοβιέτ σε όλες τις χώρες της περιφέρειας για τον μετασχηματισμό της δημοκρατικής επανάστασης σε σοσιαλιστική. Αυτό δεν σήμαινε άρνηση του αστικοδημοκρατικού χαρακτήρα του απελευθερωτικού αγώνα των αποικιών, γιατί σε αυτές τα Σοβιέτ ορίζονταν σαν μετωπική συμμαχία εργατών και αγροτών χω-

⁵¹⁶ A.J Bennett, “The Comintern and the Second International on Capitalist Stabilisation” και T. Bell, “The Communist Party of Great Britain Under The Banner of the Comintern”, *The Communist International*, ό.π., σσ. 383-87, 419-21.

⁵¹⁷ Τέτοια ήταν ενδεικτικά η περίπτωση των Κινέζων κομμουνιστών ύστερα από το αιματηρό κυνηγητό τους από τους πρώην συμμάχους τους στο Κουομιντάγκ. Για την πολιτική συμμαχιών τους πρβλ. Yu-Ang-Li, “The Communist International and the Foundation of the Communist Party of China”, *The Communist International*, ό.π., σσ. 426-27.

ρίς να αποκλείεται και ο πολιτικός «από τα πάνω» χαρακτήρας της, εφόσον δεχόταν την πιθανότητα της συμμαχίας των κομμουνιστών και των εργατικών οργανισμών με «αγροτικά κόμματα» και «αγροτικές ενώσεις» εκτός από εκείνες που ήταν ήδη συνδεδεμένες με την Κομιντέρν. Αναφερόμενος τόσο στις αποικίες, όσο και στις εξαρτημένες καπιταλιστικές χώρες όπου υπήρχε μια πολυπληθής τάξη μικρών χωρικών, ο Βούλγαρος κομμουνιστής ηγέτης V.Kolarov επεσήμανε ότι ακόμη και στις συνθήκες της μερικής καπιταλιστικής σταθεροποίησης τα προβλήματα της μικρομεσαίας αγροτιάς από την υπεροφορολόγηση, τον δανεισμό, τον ανταγωνισμό των αμερικανικών προϊόντων και τη μείωση της τιμής των αγροτικών αγαθών, διογκώνονταν και ότι η αστική τάξη χρησιμοποιούσε τα συνθήματα του προστατευτισμού και τη φασιστική βία για να ελέγξει το αγροτικό κίνημα. Για αυτό εστίαζε στο ότι τα Κ.Κ πρέπει να δώσουν βάση στην προάσπιση των καθημερινών αιτημάτων της αγροτιάς για αποζημιώσεις, λιγότερους φόρους, φθηνές πρώτες ύλες και μηχανές, οργανώνοντας την παλη τους μέσα από τους αγροτικούς συλλόγους που είχαν ιδρύσει μικροαστοί ή αστοί στις χώρες της περιφέρειας ή από νέες αγροτικές ενώσεις στις πιο ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, όπως στην Αγγλία όπου οι αγροτικοί σύλλογοι ήταν παραμάγαζα των Συντηρητικών και των Φιλελευθέρων.⁵¹⁸ Επειδή ακριβώς, η τύχη της προλεταριακής σοσιαλιστικής επανάστασης στις μητροπόλεις του παγκόσμιου καπιταλισμού ήταν αλληλένδετη με την εξέλιξη της εθνικοαπελευθερωτικής, αστικοδημοκρατικής πάλης στην περιφέρεια και στις αποικίες στο σκεπτικό του Προγράμματος της ΚΔ, αλλά και στη λογική των περισσότερων στελεχών της την άνοιξη του 1929, συνεπάγεται ότι η στρατηγική του Ενιαίου Μετώπου, ακόμη και «από τα πάνω» υπό τη μορφή της συμμαχίας των κομμουνιστών με μικροαστικά, αγροτικά κόμματα και εθνικά κινήματα, παρέμενε κυρίαρχη και κατά τη λεγόμενη «Τρίτη Περίοδο» της ΚΔ. Η πλειονότητα των ιστορικών και των μελετητών δεν το έχει δει μέχρι σήμερα, γιατί εστιάζει σε μια ορισμένη πλευρά της εφαρμογής του Ενιαίου Μετώπου, στην πολιτική της ενότητας του εργατικού κινήματος και των συνδικαλιστικών του εκφράσεων στη δυτική Ευρώπη και στις ΗΠΑ, κάτι που είναι ασφαλώς πολύ σημαντικό για τις πιο ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, όπου γενικά είναι μικρότερο το κοινωνικό και πολιτικό εκτόπισμα των ενδιάμεσων κοινωνικών στρωμάτων. Ως ένα βαθμό δέσμοι αυτής της οπτικής είναι και μελετητές που πρόσκεινται στο αριστερό και μαρξιστικό στρατόπεδο, γιατί παραβλέπουν ότι η ιστορική πραγματικότητα των κοινωνικών, ταξικών συγκρούσεων στον καπιταλισμό δεν έχει μόνο τη δυαδική μορφή της πάλης μεταξύ κεφαλαιοκρατών και εργατικής τάξης, οργανωμένων στα δικά τους πολιτικά και συνδικαλιστικά όργανα. Η ταξική πάλη εκδηλώνεται με την ταυτόχρονη σύζευξη τριών χειραφετητικών κινήσεων και των αντίθετων τους πρακτικών από μέρους των κυρίαρχων τάξεων, τον αγώνα των εργαζομένων κατά των αφεντικών τους και της αστικής τάξης συνολικά, τον αγώνα ολόκληρων λαών και εθνών κατά της ιμπεριαλιστικής κηδεμονίας και εξάρτησης και τον αγώνα των γυναικών εναντίον των δεσμών της πατριαρχικής οικογένειας.⁵¹⁹ Επίσης, υπό το παραπάνω πρίσμα το πλέον σημαντικό είναι ότι όχι μόνο μπορεί να διαπιστωθεί μια θεμελιώ-

⁵¹⁸ “The Comintern and the East” (editorial) και V. Kolarov, “Revolutionary Alliance of the Workers and Peasantry”, *The Communist International*, ό.π., σσ. 273-75, 281-87, 346-47, 351, 356-59. Με σταθερότητα ο Kolarov πρόβαλε την ίδια, στρατηγικού χαρακτήρα, τακτική και στην 10^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ. Πρβλ. *Inprecor*, vol.9, No.44 (30-08-1929), σσ. 950-52.

⁵¹⁹ Για αυτή τη σύζευξη των μορφών εκδήλωσης της ταξικής πάλης πρβλ. Ντομένικο Λοσσούρντο, *Η Πάλη των Τάξεων. Μια πολιτική και φιλοσοφική ιστορία*, εκδόσεις Ασυνέχεια, Αθήνα 2014, σσ. 29-34, 37-48.

δης συνέχεια στη στρατηγική της ΚΔ μεταξύ της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου, όπως υλοποιήθηκε στο πρώτο μισό της δεκαετίας του '20, και της πολιτικής της «Τάξης ενάντια σε Τάξη» στα τέλη της δεκαετίας, αλλά και ότι στα 1929/30 το κοινωνικό και πολιτικό περιεχόμενο της εργατοαγροτικής συμμαχίας, όπως γινόταν αντιληπτό από το κομμουνιστικό κίνημα στις χώρες της περιφέρειας, αποτελεί ουσιαστικά ένα διαταξικό μέτωπο που προοικονομεί την πολιτική του αντιφασιστικού Λαϊκού Μετώπου στις καπιταλιστικές μητροπόλεις στα μέσα της δεκαετίας του '30.

Η περιθωριοποίηση των οπαδών των εναιομετωπικών «από τα πάνω» ανοιγμάτων στις δυνάμεις του ρεφορμισμού διευκολύνθηκε μέχρι το τέλος του 1929 και από τη συντριβή της ομάδας Μπουχάριν στο σοβιετικό Κ.Κ στο οποίο από το Νοέμβριο του 1928 ο Στάλιν είχε ξεκινήσει μια επίθεση εναντίον των «δεξιών» αντιπολιτευόμενων (Μπουχάριν, Rykon, Tomski) στο όνομα της γρήγορης εκβιομηχάνισης της ΕΣΣΔ για να ξεπεράσει η χώρα την παραγωγικότητα των καπιταλιστικών χωρών, κάτι που η συνέχιση των πολιτικών της ΝΕΠ δεν το επέτρεπε, καθώς ήδη από τον Οκτώβριο ο Μπουχάριν είχε απαιτήσει την παραχώρηση ακόμη περισσότερων οικονομικών ελευθεριών στους κουλάκους, τους ευκατάστατους αγρότες ιδιοκτήτες. Οι κατηγορίες που εξαπολύθηκαν στη «δεξιά αντιπολίτευση» σχετιζόνταν με τη διαφωνία της πάνω στους ρυθμούς υλοποίησης της αντικατάστασης μιας πολιτικής προσαρμοσμένης στις ανάγκες των αγροτών εμπορευματοπαραγωγών από μια άλλη που στόχευε στην ενίσχυση της βαριάς βιομηχανίας, η οποία χαρακτηρίστηκε σαν συνθηκολόγηση με τις δυνάμεις του αναγεννώμενου καπιταλισμού και σαν βασικό εμπόδιο για την οικονομική και στρατιωτική επιβίωση της χώρας σε έναν ολοένα και πιο απειλητικό διεθνή καπιταλιστικό περίγυρο.⁵²⁰ Η τελική έκβαση της αναμέτρησης απέβη σε βάρος του Μπουχάριν και της ομάδας του οι οποίοι καθαιρέθηκαν από τις θέσεις ισχύος μέσα στο ρωσικό Κ.Κ και την Κομιντέρν.⁵²¹ Και στην ΕΣΣΔ κομβικό ρόλο στην ήττα της «δεξιάς αντιπολίτευσης» διαδραμάτισε η νέα γενιά του κομματικού στελεχικού δυναμικού και οι κύκλοι της Κομσομόλ. Ήδη από το 1926 είχε αρχίσει η διεύρυνση των γραμμών του Κ.Κ και της Νεολαίας με νέες στρατολογίες από την εργατική τάξη σε μια προσπάθεια να χτυπηθούν οι θύλακες της «Ενωμένης Αντιπολίτευσης», κάτι που συνεχίστηκε μετά το 1927 για να καθαρθεί το κόμμα από τα «αγρο-

⁵²⁰ Ι.Β Στάλιν, «Η εκβιομηχάνιση της χώρας και η δεξιά παρέκκλιση στο Κ.Κ (μ.π.) της ΕΣΣΔ. Λόγος στην Ολομέλεια της Κ.Ε του Κ.Κ (μ.π.) της ΕΣΣΔ», (19 Νοέμβρη 1928), *Άπαντα*, τόμος 11, σελ. 28-84 και «Η ομιλία του Μπουχάριν και η δεξιά παρέκκλιση στο Κόμμα μας. Λόγος στην κοινή συνεδρίαση του Π.Γ και της Κ.Ε του Κ.Κ (μ.π.) της ΕΣΣΔ στα τέλη Γενάρη και στις αρχές Φλεβάρη 1929», *Άπαντα*, ό.π., σελ. 366-72.

⁵²¹ Οι βασικές χρονικές στιγμές αυτής της αναμέτρησης ήταν οι εξής: το Νοέμβριο του 1928 οι Μπουχάριν και Rykon στη σύνοδο της Κ.Ε απαίτησαν με ένα υπόμνημα την χαλάρωση των βιομηχανικών δεικτών και την εκδίωξη των Τέλμαν και Neumann από την ΕΕΚΔ. Η στάση του Στάλιν ήταν αρκετά μετριοπαθής και μίλησε για «δεξιά παρέκκλιση» που ακόμη δεν έχει φραξιονιστικό χαρακτήρα, ώστε να μπορεί η πάλη εναντίον της να περιοριστεί στα ιδεολογικά πλαίσια. Τον Δεκέμβριο του 1928 οι «αριστεροί» εξανάγκασαν τον Tomski σε παραίτηση από την ηγεσία των σοβιετικών συνδικάτων και τον Ιανουάριο του 1929 άρχισαν οι επαφές της ομάδας του Μπουχάριν με τους Πιατακόφ και Κάμενεφ από την πρώην «Ενωμένη Αντιπολίτευση». Τον Φλεβάρη το Π.Γ ζήτησε την αυτοκριτική του Μπουχάριν για αυτές τις επαφές, κάτι που δεν έγινε, και λίγο μετά, στις αρχές Μαρτίου, η συνδιάσκεψη των οργανώσεων Μόσχας και Λένινγκραντ ενέκρινε με συντριπτική πλειοψηφία την πρόταση των Μολότοφ και Βοροσίλοφ να ληφθούν καταστατικά μέτρα κατά των «δεξιών». Στη σύνοδο της Κ.Ε στα μέσα του Απριλίου αποφασίστηκε η καθάρση των Μπουχάριν και Tomski από όλα τα κομματικά αξιώματα, όμως δεν πάρθηκε το μέτρο της διαγραφής ή της εξορίας τους χάρη στην προσωπική στάση του Στάλιν και παρά τις προτροπές των περισσότερων συνεργατών του. Μάλιστα, από τη «δεξιά αντιπολίτευση» ο Rykon κράτησε τη θέση του στο προεδρείο του Σοβναρκόμ, της κεντρικής κυβέρνησης της ΕΣΣΔ, ενώ στα εθνικά τμήματα της Κομιντέρν δεν κοινοποιήθηκε η αποπομπή του Μπουχάριν από τη θέση του προέδρου της οργάνωσης. Πρβλ. Ε.Η Carr, *Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol.2, ό.π., σσ. 78-82, 92-94, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος της ΕΣΣΔ*, ό.π., σσ. 384-87.

τικά-κουλάκικα στοιχεία» που αποτελούσαν το πολιτικό στήριγμα της ομάδας του Μπουχάριν. Από τον Μάρτιο του 1928 μέχρι τον Απρίλιο του 1929 στις κύριες κομματικές σχολές (Πανεπιστήμιο Σβερντλόφ, Ινστιτούτο Κόκκινων Καθηγητών, Κομμουνιστική Ακαδημία) αυξήθηκε σημαντικά ο αριθμός των φοιτώντων από τη βάση και το μεσαίο στελεχικό κομματικό δυναμικό, θεσμοθετήθηκε η συλλογική εργασία και έκδοση μελετών και αποπέμφθηκαν ή περιθωριοποιήθηκαν καθηγητές και στελέχη που συνδέονταν με την ομάδα του Μπουχάριν ή με τις παλιότερες αντιπολιτεύσεις. Εκεί ο αγώνας κατά της «δεξιάς αντιπολίτευσης» πήρε και το χαρακτήρα της «σύγκρουσης των γενεών». Η δε Κομσομόλ, η μεγαλύτερη οργάνωση της ΚΔΝ, με 2.000.000 μέλη (Μάρτιος 1928) από 1.200.000 που είχε στα 1926 εκ των οποίων τα 204.190 ήταν και μέλη του Κ.Κ., πρωταγωνίστησε σε αυτόν τον αγώνα καθώς η ενίσχυση του προλεταριακού χαρακτήρα της ενίσχυε τους δεσμούς της με το κόμμα και τα συνδικάτα και ως τον Μάρτιο του 1929 είχε αποχωρήσει από την καθοδήγησή της οποιοσδήποτε μπορούσε να θεωρηθεί «μπουχαρινικός». Ακόμη και η αυτοκτονία των ποιητών Γιεσένιν και Μαγιακόβσκυ φαίνεται ότι εκλήφθηκε από τους κύκλους της Νεολαίας σαν ένα ακόμη επεισόδιο της πάλης με τους «δεξιούς γραφειοκράτες» Μπουχάριν και Λουναρτσάσκι που είχαν διαφωνήσει με τους προσανατολισμούς αυτών των δημιουργών.⁵²² Μάλιστα, στη Μόσχα που ήταν το προπύργιο των μπουχαρινικών, οι οποίοι ήλεγχαν και την καθοδήγηση της τοπικής κομματικής οργάνωσης, η συντριβή τους εξασφαλίστηκε σε σημαντικό βαθμό από την κινητοποίηση της νέας γενιάς από τα εργοστάσια της πόλης που είχαν χρεώσει τις δυσχέρειες στον οικονομικό ανεφοδιασμό τους στη γραμματεία της τοπικής κομματικής οργάνωσης.⁵²³ Παρά την εμμονή με τον άνωθεν καθοδηγούμενο και δικτατορικά ελεγχόμενο χαρακτήρα των εκστρατειών κατά των πολιτικών αντιπάλων του σταλινισμού, που επανέρχεται στο έργο της σύγχρονης ακαδημαϊκής κοινότητας, ιδίως στη σημερινή Ρωσία, αρκετοί ερευνητές εκκινώντας μάλιστα από διαφορετική ιδεολογική και πολιτική σκοπιά, έχουν αναδείξει το αποτύπωμα της λαϊκής συναίνεσης στα διαδοχικά κύματα των διώξεων κατά των αντιφρονούντων στην ΕΣΣΔ στα 1929-38 ή της αυτονομίσεώς τους από το ανώτερο κομματικό κέντρο.⁵²⁴

Στο διάστημα 3-19 Ιουλίου συνήλθε στη Μόσχα η 10η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ με την παρουσία 108 αντιπροσώπων από 30 Κ.Κ για να εξεταστούν έξι βασικά θέματα, η εκτίμηση της διεθνούς κατάστασης, οι προοπτικές των οικονομικών και των πολιτικών αγώνων των Κ.Κ, η διεξαγωγή της Ημέρας κατά του Ιμπεριαλι-

⁵²² E.H Carr, ό.π., σσ. 149-56, 161-77.

⁵²³ Catherine Anne Merridale, *The Communist Party in Moscow, 1925-32*, Ph.D Thesis, Centre for Russian and East European Studies, University of Birmingham 1987, σσ. 82-9, 95-103, Seth Bernstein, *Communist Upbridging Under Stalin: The Political Socialization and Militarization of Soviet Youth, 1934-41*, Ph.D Thesis, Department of History, University of Toronto 2013, σσ. 34-46. Ανάλογη κινητοποίηση νεολαίων για την εξασφάλιση συναίνεσης στις συνθήκες των διώξεων του *Μεγάλου Τρόμου* στα 1937-8 έχει διαπιστωθεί από τη νεότερη έρευνα. Πρβλ. Wendy Z. Goldman, *Terror and Democracy in the Age of Stalin. The Social Dynamics of Repression*, Cambridge University Press 2007, σσ. 114-29, Kevin McDermott, "Stalinism from Below? Social Preconditions of and Popular Responses to the Great Terror", *Totalitarian Movements and Political Religions*, vol.8, nos 3-4, September-December 2007, σσ. 609-22.

⁵²⁴ Sheila Fitzpatrick, "The Construction of Social Identity in Soviet Russia", σσ. 28-30, James Harris, "The Purging of Local Cliques in the Urals Region, 1936-37", σσ. 269-71, Sarah Davies, "Us Against Them: Social Identity in Soviet Russia, 1931-41", σσ. 47-66 στο S. Fitzpatrick (ed), *Stalinism. New Directions*, Routledge 2000, David Priestland, "Stalin as Bolshevich Romantic: Ideology and Mobilisation, 1917-39", σσ. 189-98 στο S. Davies- J. Harris (eds), *Stalin. A New History*, Cambridge University Press, 2005. Για μια μοντέρνα εκδοχή ιστοριογραφικού αντισταλινισμού σχετικά με αυτό το θέμα πρβλ. Oleg Chlevniuk, *Στάλιν: Μια Νέα Βιογραφία*, εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα 2018 και Olga Bertelsen, *Spatial Dimensions of Soviet Repressions in the 1930s: The House of Writers (Charkiv, Ukraine)*, Ph.D Thesis, University of Nottingham, July 2013, σσ. 123-39. _

στικού Πολέμου, η αποπομπή από την καθοδήγηση της ΚΔ των βασικών εκφραστών της «δεξιάς παρέκκλισης» (Μπουχάριν, Humbert-Droz, Jilek, Lovestone, Serra), η εκδίωξη του Καναδού τροτσκιστή Spector από την ΚΔ και η εκλογή του νέου προεδρείου της οργάνωσης. Εξ αρχής τον τόνο έδωσαν οι «υπεραριστεροί», ενθαρρυμένοι από την επικράτησή τους στις πρόσφατες εσωκομματικές συγκρούσεις: ο Γερμανός Neumann επικαλέστηκε την επαναστατικοποίηση της εργατικής τάξης για να απαιτήσει την επιβολή των βαρύτερων καταστατικών ποινών στους «δεξιούς», ο Ούγγρος Bela Kun αναφέρθηκε στον φασισμό σαν μορφή «Λευκής Τρομοκρατίας» του κεφαλαίου που αξιοποιεί σε συνθήκες κοινωνικής κρίσης μικροαστικά και λούμπεν στοιχεία, όπως κάνει με τη σοσιαλδημοκρατία σε συνθήκες σταθερότητας και ο Κινέζος Tsiu-Vito ανοικτά εξομοίωσε τους μικροαστούς στην Κίνα και στην Ινδία με τους ρεφορμιστές «σοσιαλφασίστες» της Ευρώπης. Εντύπωση έκανε η δήλωσή του πως η ηγεσία της ΚΔ είχε χρεοκοπήσει και η προειδοποίησή του να μην αποπειραθεί το νέο προεδρείο να επιβληθεί με διοικητικά μέτρα στα τμήματα της Κομιντέρν. Προφανώς, ο Κινέζος ομιλητής ήθελε να διατρανώσει την αυτοτέλεια του κόμματός του από την ΚΔ στο βαθμό που πίστευε ότι και το νέο καθοδηγητικό όργανο πρόκειται να προκρίνει μια διαφορετική πολιτική από αυτή που είχε ενστερνιστεί το κινεζικό κόμμα. Για τα συνδικαλιστικά ζητήματα, ο Λοζόφσκυ υπεραμύνθηκε της στροφής προς τη μάζα των ανοργάνωτων εργατών, αναφέροντας πως στις ΗΠΑ το 90% των εργατών βρίσκεται εκτός των σωματείων, ενώ ο Τέλμαν αποτίμησε αυτή τη στροφή ως αντανάκλαση της μετατόπισης του κομμουνιστικού κινήματος προς τα εργοστάσια, μακριά από τα επίσημα σωματεία που φασιστικοποιούνται. Από τους «δεξιούς» ο Serra προσπάθησε ανεπιτυχώς να αποκρούσει τις κατηγορίες, διακοπτόμενος συνεχώς από την πλειοψηφία του σώματος, ενώ ο Humbert-Droz προτίμησε τη σιωπή. Από τους υπόλοιπους που πήραν το λόγο ο Τολιάτι ακολούθησε μια πιο αποστασιοποιημένη τακτική, υπερασπιζόμενος μεν την ριζοσπαστικοποίηση των εργατών της Δύσης και την αποκουλακοποίηση στην ΕΣΣΔ, διαφωνώντας δε με την ένταση των κατασταλτικών μέτρων κατά των καπιταλιστικών υπολειμμάτων στην ΕΣΣΔ, επειδή δεν ήταν δυνατό να είναι ισχυρή η αντίδραση μετά από μια δεκαετία σοσιαλιστικής οικοδόμησης. Οι αντιπρόσωποι των περισσότερων κομμάτων της ανατολικής Ευρώπης και των εξωευρωπαϊκών ηπείρων απέφυγαν να τοποθετηθούν για αυτά τα θέματα στρατηγικής και τακτικής και αναφέρθηκαν στην κατάσταση που επικρατούσε στις χώρες τους, ενώ οι Γάλλοι και οι Βρετανοί αντιπρόσωποι (βασικός ομιλητής εκ μέρους των δεύτερων ήταν ο T. Bell) εξέφρασαν τον σκεπτικισμό τους για την πιθανότητα άμεσης έκρηξης ενός αντισοβιετικού πολέμου και για το πόσο έχει προχωρήσει η επαναστατικοποίηση των μαζών στις πατρίδες τους. Απαντώντας στις αιτιάσεις τους ο Piatnitsky υποστήριξε ότι διεθνώς ο αριθμός των εγγεγραμμένων μελών των Κ.Κ είναι σταθερός με τάσεις ανόδου σε κάποιες περιπτώσεις, αν και παραδέχτηκε ότι το τσέχικο κόμμα μειώθηκε στα 89.000 από 139.000 μέλη μαζί με το γαλλικό (46.000 μέλη από 68.000) και το βρετανικό (4.000 μέλη από 10.000) μέσα στον τελευταίο χρόνο. Ο στενός ηγετικός πυρήνας της ΚΔ φαίνεται ότι αναγκάστηκε να πλεύσει σύμφωνα με το ρεύμα: ο μεν Μανουήλσκι χαρακτήρισε το Ενιαίο Μέτωπο σαν μια τακτική που δεν είναι πανάκεια ή οπωσδήποτε επιβεβλημένη για κάθε χώρα σε οποιαδήποτε περίπτωση, ισχυρίστηκε ότι το κομμουνιστικό κίνημα έχει δυναμώσει ώστε να μπορεί να ακολουθεί πιο «επιθετικές πολιτι-

κές» έναντι της σοσιαλδημοκρατίας και τόνισε πως η κατάκτηση της πλειοψηφίας της εργατικής τάξης αποτελεί ζήτημα ηγεμονίας και όχι αριθμητικών αποτελεσμάτων, γι' αυτό και επανέλαβε την ανάγκη του αγώνα κατά των σοσιαλδημοκρατών που «φασιστικοποιούνται». Ο δε Κούσινεν, κρατώντας αποστάσεις από τους «υπεραριστερούς», περιορίστηκε να πει ότι βασικός στόχος στη Δύση είναι η μαζικοποίηση των Κ.Κ και των εργατικών αγώνων και στην Ανατολή η κατάκτηση της ηγεμονίας στο επαναστατικό απελευθερωτικό κίνημα, χωρίς να θίξει περαιτέρω τα κοινωνικά και πολιτικά προαπαιτούμενα αυτού του στόχου.⁵²⁵ Και οι δύο περισσότερο βάρος έριξαν εναντίον της «δεξιάς απόκλισης» στο εσωτερικό του ρωσικού Κ.Κ, επιτιθέμενοι με δριμύτητα στην οικονομική αυθεντία της ΚΔ, τον Varga, ο οποίος προέβλεπε με τον ερχομό της νέας οικονομικής κρίσης από τη χειροτέρευση της ζωής των μαζών και την υπερδιόγκωση της παγκόσμιας πίστης, αμφισβητούσε δε το κατά πόσο αυτό θα προκαλέσει το άμεσο ξέσπασμα ενός νέου πολέμου. Μόνο μετά τον Αύγουστο έγινε ευρέως γνωστή η καθαίρεση του Μπουχάριν από δημοσιεύματα του KPD και στην Ολομέλεια οι Μολότοφ και Remmele χαιρέτησαν την επιστροφή πολλών οπαδών της τροτσκιστικής αντιπολίτευσης στο ρωσικό Κ.Κ με προεξέχοντες τους Ράντεκ και Πρεομπραζένσκυ, οι οποίοι είχαν κάνει την αυτοκριτική τους και ήταν έτοιμοι να συμπαραταχθούν με τους «σταλινικούς» εναντίον των οπαδών της συνέχισης της ΝΕΠ. Οι Λοζόφσκυ και Ulbricht άσκησαν κριτική στο δίδυμο Campbell-Rothstein για τα «δεξιά λάθη» του ΚΚΜΒ συνεπικουρούμενοι από τον Rust, ο οποίος ζήτησε την επανεκλογή των Gallacher και Murphy στο Π.Γ, πράγμα που προκάλεσε την οργισμένη αντίδραση του Α. Horner, του κομμουνιστή ηγέτη των Βρετανών ανθρακωρύχων. Ο άλλος συνδικαλιστής ηγέτης του ΚΚΜΒ, Η. Pollitt, μαζί με τον Τ. Bell έδειξε μια πιο συμβιβαστική διάθεση, λέγοντας πως ανέκαθεν το ΚΚΜΒ ακολουθούσε τη γραμμή της ΚΔ, ενώ ο Campbell προσπάθησε να ταυτίσει όσους ασκούσαν κριτική στο κόμμα του για «οπορτουνισμό» με τη λανθασμένη προσέγγιση των τάσεων της ταξικής πάλης που είχε χρεωθεί ο Varga.⁵²⁶ Οι γενικές αιτιάσεις των Bewer (ΕΕΚΔ) και Yuzefovitch (Προφιντέρν) ότι ήταν μικρή η συμμετοχή των σωματείων στην προετοιμασία της Διεθνούς Αντιπολεμικής Ημέρας, μετατράπηκαν από τον Barbe σε μια επίθεση ειδικά προς το ΚΚΜΒ, ότι δεν είχε κάνει σπουδαία πράγματα και ότι δεν είχε συγκροτήσει σε όλα τα εργοστάσια αντιπολεμικές επιτροπές για δουλειά σε σταθερότερη βάση. Ενώ η αντίδραση του Horner υπήρξε οξεία, αναδεικνύοντας τη μαζική συγκέντρωση χιλιάδων ανθρώπων στην πλατεία Τραφάλγκαρ με την παρουσία εκπροσώπων των συνδικάτων των ανθρακωρύχων, των υφαντουργών και των μηχανικών, ο Bell ήταν πιο διαλλακτικός, λέγοντας ότι όλα τα κόμματα παρά τις αδυναμίες τους, γενικά ανταποκρίθηκαν στο αντιπολεμικό τους καθήκον.⁵²⁷ Η πλειονότητα των αντιπροσώπων φάνηκε μετριοπαθής και συμφιλιωτική σχετικά με αυτές τις διαμάχες στο βρετανικό κόμμα, όπως ανάλογη στάση κράτησε και αναφορικά με τις επιθέσεις της γερμανικής αντιπροσωπίας και του Μολότοφ στο πρόσωπο του Τολιάτι, τον οποίο κατηγορήσαν πως έδειχνε ανοχή και κάλυψη σε «τροτσκιστές» και «δεξιούς», πράγμα που εξηγεί γιατί ο Τολιάτι κράτησε όλες τις

⁵²⁵ *Inprecor*, vol. 9, No.44 (30-08-1929), σσ. 931-38.

⁵²⁶ *Inprecor*, vol. 9, No.41 (21-08-1929), σσ. 864-66, 872-73, 884-87, *Inprecor*, vol.9, No.51 (17-09-1929), σσ. 1075-76.

⁵²⁷ *Inprecor*, vol. 9, No.35 (30-07-1929), σσ. 750-51, 758-59, 762.

υπεύθυνες θέσεις του στον μηχανισμό της ΚΔ, ενώ κάποιοι συνεργάτες του, όπως ο Tasca, καθαιρέθηκαν και λίγο αργότερα διαγράφηκαν από το ιταλικό Κ.Κ.⁵²⁸

Το κείμενο των τελικών εκτιμήσεων αναφορικά με την κατάσταση του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος έκανε λόγο για την όξυνση των αντιθέσεων στην κατεύθυνση του ξεσπάσματος ενός νέου πολέμου με ενδείξεις την άρνηση των σοβιετικών προτάσεων για αποπλισμό από τις Μεγάλες Δυνάμεις και το βάθεμα της περικύκλωσης της ΕΣΣΔ από την ενίσχυση των πολεμικών εξοπλισμών Πολωνίας, Ρουμανίας και Αφγανιστάν από τους Αγγλογάλλους. Στο εσωτερικό των καπιταλιστικών κρατών η βασική εκτίμηση της 10^{ης} Ολομέλειας ήταν ότι εντεινόταν η προσπάθεια του κεφαλαίου να συμπίεσει τους μισθούς των εργατών και το κόστος της αγροτικής παραγωγής για να σταθεροποιηθεί η ισορροπία του οικονομικού συστήματος από την αύξηση του μέσου ποσοστού κέρδους. Αυτή σκόνταφτε στις εργατικές αντιστάσεις, αλλά και στην άνοδο του επαναστατικού κινήματος στις αποικίες το οποίο, παρά τις ήττες του στην Κίνα, σημείωνε νέα άνοδο με επίκεντρο την Ινδία. Μολονότι στις δύο αυτές η ντόπια αστική τάξη είχε προδώσει το στόχο της εθνικής ανεξαρτησίας, αυτός θα επερχόταν μέσα από την «επαναστατική δημοκρατική δικτατορία των εργατών και των αγροτών», οργανωμένων στα δικά τους Σοβιέτ, τα οποία σε πρώτη φάση δεν θα αντιστοιχούσαν στη σοσιαλιστική εξουσία, όπως ήθελαν οι πιο «αριστεροί» μέσα σε ορισμένα Κ.Κ, αλλά θα εκπλήρωναν τα βασικά καθήκοντα της εθνικής, αστικοδημοκρατικής επανάστασης. Η αδυναμία της αστικής τάξης των ιμπεριαλιστικών χωρών να αντιμετωπίσει την όξυνση όλων αυτών των εσωτερικών και εξωτερικών αντιθέσεων, να ελέγξει την εργατική τάξη και να προετοιμαστεί αποτελεσματικά για τον πόλεμο, την ανάγκασε να καταφύγει στο φασισμό σαν μέθοδο διακυβέρνησης, προκειμένου να παραλύσει τη δράση του εργατικού κινήματος. Στα κράτη με ισχυρή ρεφορμιστική εργατική οργάνωση (π.χ Γερμανία) η ποδηγέτηση της εργατικής τάξης στις σκοπιμότητες του κεφαλαίου έχει ανατεθεί στη σοσιαλδημοκρατία, η οποία για να σπάσει την μαχητικότητα των εργατών διολισθαίνει στις φασιστικές πρακτικές, όπως φάνηκε και από την Πρωτομαγιά στο Βερολίνο, γίνεται πια «σοσιαλφασιστική». Ίδια εκτίμηση υπήρχε και για το δεύτερο ισχυρότερο κόμμα της Σοσιαλιστικής Διεθνούς, το βρετανικό Εργατικό κόμμα:

«[.]Όλη η πολιτική των Εργατικών, ειδικά τα τελευταία χρόνια, δείχνει ότι η νέα κυβέρνηση Mac Donald θα ακολουθήσει το ίδιο μονοπάτι με τη γερμανική σοσιαλδημοκρατία. Θα επιβάλλει το ίδιο βάρβαρο τον καπιταλιστικό εξορθολογισμό, καταπιέζοντας κάθε απεργιακή κίνηση και θα στραγγαλίσει το εθνικό επαναστατικό κίνημα στις αποικίες, πρωταρχικά στην Ινδία. Θα συμμετάσχει στις επιθετικές ιμπεριαλιστικές πολεμικές προετοιμασίες, ειδικά αν στρέφονται κατά της ΕΣΣΔ, καλυπτόμενη πίσω από πασιφιστικές διακηρύξεις. Καμία διαπραγμάτευση ή συμφωνία της με τις ΗΠΑ δεν θα σταματήσει τον ανταγωνισμό των εξοπλισμών ανάμεσα στις δύο χώρες, αλλά αυτές οι διπλωματικές επαφές θα αποτελέσουν το ίδιο σκαλοπάτι με τις προσπάθειες των ιμπεριαλιστικών κρατών λίγο πριν τον πόλεμο του 1914 για μια συμφωνία που απλώς σηματοδοτούσε τις τελικές πολεμικές προετοιμασίες. Όσες αυταπάτες και αν υπάρχουν ανάμεσα στους Βρετανούς εργάτες ότι η νέα κυβέρνηση των Εργατικών είναι η άνοδος της εργατικής τάξης στην εξουσία, γρήγορα θα διαλυθούν από την ι-

⁵²⁸ E. H Carr, *Foundations of a Planned Economy*, vol. 2, σσ. 96-7 και *Foundations of a Planned Economy*, vol. 3, part 2, σσ. 389-92, 558-59.

δια την ιμπεριαλιστική και αντεργατική πολιτική του Mac Donald. Η ταχεία πολιτική αποδέσμευση των εργατών και η αποχώρησή τους από το Εργατικό κόμμα μόλις τώρα πρόκειται να αρχίσει. Όσο πιο αποφασιστικά, λοιπόν, το ΚΚΜΒ εξοβελίσει από τις γραμμές του τα κατάλοιπα των δεξιών οπορτουνιστικών αποκλίσεων, όσο γρηγορότερα θα εφαρμόσει τη σωστή μπολσεβίκικη πολιτική, οξύνοντας την πάλη με το αυτοαποκαλούμενο «Εργατικό κόμμα» και την κυβέρνησή του, τόσο πιο γρήγορα οι εργαζόμενες μάζες θα καταλάβουν ότι η πολιτική «Τάξης ενάντια σε Τάξη» που διακήρυξε πρόσφατα εκλογικά το ΚΚΜΒ είναι η μόνη σωστή επιλογή που μπορεί να αποδεσμεύσει τους ευρύτερους εργαζόμενους από τις κοινοβουλευτικές αυταπάτες, δείχνοντας το μόνο δρόμο για τη νίκη της εργατικής τάξης».⁵²⁹

Ως εκ τούτου η ΕΕΚΔ καλούσε όλα τα τμήματά της να εντείνουν την πάλη τους κατά των σοσιαλδημοκρατικών δυνάμεων, που αποτελούν βασικό στήριγμα της εξουσίας του κεφαλαίου σε πολλές χώρες, όπως και εναντίον των «αριστερών σοσιαλδημοκρατών» που καλλιεργούν αυταπάτες στους εργαζόμενους ότι μπορεί να εξανθρωπιστεί το καπιταλιστικό σύστημα.⁵³⁰ Αυτό το καθήκον σε καμία περίπτωση δεν εθεωρείτο ταυτόσημο με την αποχώρηση των κομμουνιστών από τα ρεφορμιστικά σωματεία ή με την άρνηση του αστικοδημοκρατικού σταδίου της επανάστασης στις αποικιοκρατούμενες χώρες, απόψεις που ενστερνίζονταν οι πιο «υπεραριστεροί» μέσα στην ΚΔ και που τις θεωρούν προϊόν της επιβολής του σταλινισμού και των αποφάσεων αυτής της Ολομέλειας οι περισσότεροι νεότεροι ιστορικοί. Επίσης ούτε συνεπαγόταν την άρνηση της πολιτικής παράδοσης του Ενιαίου Μέτωπου στις αποικίες ή την άρνηση της συμμαχίας των εργατών με άλλες κοινωνικές δυνάμεις. Τουναντίον, στις θέσεις της 10^{ης} Ολομέλειας αναφέρεται:

«[...]11. Ταυτόχρονα, όλα τα κόμματα με μεγάλη αποφασιστικότητα πρέπει να αυξήσουν τη δράση των κομμουνιστών και της επαναστατικής, συνδικαλιστικής αντιπολίτευσης μέσα στα ρεφορμιστικά σωματεία και να δώσουν για το δυνάμωμα των κόκκινων σωματείων, όπου υπάρχουν παράλληλες εργατικές ομοσπονδίες ή συνομοσπονδίες. Στις χώρες όπου υπάρχει ένα επαναστατικό αγροτικό και εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα ο βασικός στόχος είναι εκτός από το κέρδιμα της πλειοψηφίας της εργατικής τάξης, η κατάκτηση της ηγεμονίας από το προλεταριάτο και το Κ.Κ αυτού του εθνικού κινήματος. Είναι καθήκον όλης της Κομιντέρν να ενισχύσει με κάθε δυνατό τρόπο το κτίσιμο και την ανάπτυξη μαζικών Κ.Κ στις αποικίες σαν πρωτοποριών και ηγετικών δυνάμεων στις επερχόμενες επαναστατικές μάχες.[...]».⁵³¹

Βέβαια, το εύρος της συμμετοχής των μη προλεταριακών στρωμάτων στο Ενιαίο Μέτωπο που είχε τη μορφή της εργατοαγροτικής συμμαχίας στις αποικίες και στις ημιαποικίες ποίκιλε αναλόγως των ειδικών περιστάσεων σε κάθε χώρα, εξαρτιόταν δε και από την παρέμβαση των αστικών πολιτικών δυνάμεων. Από αυτή την άποψη το Ενιαίο Μέτωπο θα μπορούσε να ήταν πιο «πλατύ» ή πιο «στενό», ενώ και οι δύο περιπτώσεις τροφοδοτούσαν με αλληλοσυγκρουόμενες εκτιμήσεις και εσωτερικές έριδες τα Κ.Κ και την ΚΔ. Διαφωτιστική στο περιθώριο των εργασιών της 10^{ης} Ολομέλειας ήταν η περίπτωση του Μεξικού: το Λατι-

⁵²⁹ “Report of Comrade Kuusinen”, *Inprecor*, vol. 9, No.40 (20-08-1929), σελ. 845.

⁵³⁰ «Αποσπάσματα από τις Θέσεις της 10^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ πάνω στη Διεθνή Κατάσταση», (1 Ιουλίου 1929), δημοσιευμένα στο *Inprecorr*, ix, 46, p. 973, 4 September 1929, Jane Degras, ό.π., σσ. 42-7, “Report of Comrade Kuusinen”, *Inprecor*, ό.π., σσ. 846-50.

⁵³¹ Jane Degras, ό.π., σελ. 51.

νοαμερικάνικο Γραφείο της ΚΔ από το Μπουένος Άϊρες το Φλεβάρη του 1929 είχε συμφωνήσει με την πολιτική υποστήριξη που παρείχε το Εργατοαγροτικό Κόμμα του Μεξικού (στο εσωτερικό του δρούσε και το μεξικανικό Κ.Κ) στην φιλελεύθερη κυβέρνηση του Portes Gil, όμως την άνοιξη, όταν οι στρατηγοί Escobar και Aguirre επεχείρησαν πραξικόπημα, το ίδιο καταδίκασε την κομμουνιστική υποστήριξη στην κυβέρνηση, επειδή τάχθηκαν οι ΗΠΑ στο πλευρό της, κατηγορώντας το Κ.Κ ότι είχε διαχυθεί στο μικροαστικό Εργατοαγροτικό κόμμα. Η ανάμειξη των ΗΠΑ και η απαγόρευση του Κ.Κ μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα ενίσχυσαν στην ΚΔ τις «αριστερότερες φωνές» που ήθελαν την ανεξάρτητη δράση των Κ.Κ από τους μικροαστους. Έτσι, τον Ιούλιο η ΕΕΚΔ καταδίκασε τις διώξεις των Μεξικανών κομμουνιστών και την εκτέλεση των ηγετών τους Rodriguez και Gomez και αποκήρυξε τις μέχρι τότε συμμαχίες με τις μικροαστικές δυνάμεις, κατηγορώντας τις πως μαζί με τους γαιοκτήμονες και τον κλήρο έχουν ταχθεί στο πλευρό των γιάνκηδων ιμπεριαλιστών. Τέλος, προέτρεψε τους αγρότες να μην αποπλιστούν και να προασπιστούν τα κεκτημένα της αγροτικής επανάστασης και την εθνική ανεξαρτησία της χώρας τους μέσα από τη δημιουργία νέων, ανεξάρτητων αγροτικών ενώσεων υπό την καθοδήγηση του Κ.Κ.⁵³²

Σε ό,τι αφορούσε ειδικά το συνδικαλιστικό κίνημα, που είχε εξέχουσα σημασία για χώρες σαν τη Μ. Βρετανία, ως βασικό χαρακτηριστικό των οικονομικών αγώνων της συγκυρίας αναγνωριζόταν εκτός από την εκδήλωση κινητοποιήσεων που δεν είχαν στενά «αμυντικό χαρακτήρα», η αύξουσα δραστηριοποίηση των ανοργάνωτων εργατών, πράγμα που στήριζε τις προσδοκίες της ΚΔ για έναν άμεσο, αιφνίδιο εργατικό ξεσηκωμό στο βαθμό που διαπίστωνε τη μείωση του αριθμού των παλιών, ειδικευμένων εργατών και τεχνιτών οι οποίοι αποτελούσαν τη ραχοκοκκαλιά των ρεφορμιστικών συνδικάτων. Το κύριο σύμπτωμα αυτής της δραστηριοποίησης ήταν η εργασιακή απειθαρχία, η όσμωση των ανοργάνωτων με τους αγωνιστές της βάσης των επίσημων σωματείων και η ανάληψη πρωτοβουλιών χωρίς την έγκριση, ή και ενάντια στη θέληση, των ρεφορμιστών γραφειοκρατών ηγετών. Επισημαινόταν πως η φασιστικοποίηση των ρεφορμιστικών σωματείων και η σύμπλευση ακόμη και των «αριστερών ρεφορμιστών συνδικαλιστών» (π.χ Cook, Fimmen) της Διεθνούς του Άμστερνταμ με το αστικό κράτος, έχει οδηγήσει σε κάποιες χώρες στη διάσπαση των συνδικάτων ή των μεγάλων συνομοσπονδιών (Αγγλία, Γαλλία, Τσεχία), αλλού στη συγκρότηση νέων, μαζικών, επαναστατικών σωματείων (ΗΠΑ, Λατινική Αμερική, Ινδία), παντού όμως στην έλλειψη εμπιστοσύνης των απλών εργατών προς τους ρεφορμιστές ηγέτες. Πάντως, η ΕΕΚΔ προειδοποιούσε σαφώς για τις πιθανές «αριστερίστικες παρενέργειες» και ερχόμενη εμφανώς σε αντίθεση με τους οπαδούς της πάση θυσία διάσπασης των επίσημων σωματείων που ενδημούσαν στους κύκλους της Προφιντέρν και της ΚΔΝ, τόνιζε ότι για να κερδίσει η επαναστατική αντιπολίτευση τη μάζα των εργατών δεν πρέπει οι κομμουνιστές να αποσυρθούν από τα ρεφορμιστικά σωματεία, αλλά να ριζοσπαστικοποιήσουν τη βάση τους μέσα από τους καθημερινούς αγώνες με τακτικές Ενιαίου Μετώπου «από τα κάτω». Συγκεκριμένα, όπου είναι ενιαίο το συνδικαλιστικό κίνημα δεν πρέπει η επαναστατική, εργατική αντιπολίτευση να πιστέψει ότι η παρουσία της μέσα στα επίσημα σωματεία αδυνατίζει το ρόλο της, γιατί τότε θα κάνει αυτό που εύχονται οι ρεφορμιστές,

⁵³² «Μανιφέστο της ΕΕΚΔ για το Μεξικό» (Ιούλης 1929), δημοσιευμένο στο *Inprecorr*, ix, 34, p. 732, 19 July 1929, ό.π., σσ.70-2.

αφήνοντάς τους ελεύθερο πεδίο, αλλά να ενισχύσει την παρέμβαση της παλεύοντας με τη βάση των συνδικαλισμένων εργατών μέσα από εργοστασιακές επιτροπές για την κοινή δράση με τους ανέργους και τους ανοργάνωτους. Αυτές χαρακτηρίζονταν προσωρινοί οργανισμοί πάλης και θα εκλέγονταν από όλους τους εργαζόμενους, άνδρες και γυναίκες, ανά μονάδα παραγωγής χωρίς διάκριση ειδικότητας ή συνδικαλιστικής ιδιότητας και θα αυτοδιαλύονταν με το τέλος μιας απεργίας ή όταν επιτυγχανόταν το αίτημα για το οποίο δημιουργούνταν. Βέβαια, παρά αυτούς τους αυστηρούς περιορισμούς μπορούσε να νομιμοποιηθούν πρακτικές «αριστερού αναχωρητισμού» στο βαθμό που αυτές οι επιτροπές καλούνταν να μετασχηματίσουν τους οικονομικούς αγώνες σε πολιτικούς σε συνεννόηση με άλλες επαναστατικές οργανώσεις, όπως η «Διεθνής Εργατική Βοήθεια», η «Οργάνωση των Μαχητών του Κόκκινου Μετώπου» ή ο IRA. Όπου υπήρχαν παράλληλες ομοσπονδίες, οι κομμουνιστές ώφειλαν να ενισχύσουν τις φράξιες τους μέσα στα ρεφορμιστικά σωματεία και να ενδυναμώσουν τα «κόκκινα», με εργοστασιακά συμβούλια ανά βιομηχανική μονάδα και με την ενοποίησή τους μέσω της εισαγωγής του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού στη λήψη των αποφάσεων. Τα εκλεγμένα εντός των δομών των επίσημων συνδικάτων εργοστασιακά συμβούλια σαν μόνιμοι οργανισμοί δεν έπρεπε να υποκαταστήσουν τα συνδικάτα, αλλά να διευρύνουν τις οικονομικές διεκδικήσεις των εργαζομένων, δίνοντας έκφραση και στους ανέργους. Τέλος, αποκλειόταν η συγκρότηση κοινών εκλογικών καταλόγων με τους ρεφορμιστές και ορίζονταν αυστηρά ως προϋποθέσεις της διάσπασης ενός σωματείου η εκδήλωση σκληρών και παρατεταμένων απεργιών, η όξυνση του πολιτικού αγώνα και η εκδήλωση μιας σημαντικής μερίδας της οργανωμένης εργατικής βάσης ενός συνδικάτου υπέρ της ρήξης με τους «σοσιαλφασίστες» και υπέρ της συγκρότησης νέου, ξεχωριστού σωματείου. Η απόφαση της Ολομέλειας έκλινε με τον ορισμό των άμεσων, πρακτικών στόχων που ήταν η οικοδόμηση κομματικών ομάδων, επιτροπών και σωματείων στους παραγωγικούς και βιομηχανικούς κλάδους στρατηγικής σημασίας για τις επερχόμενες ταξικές συγκρούσεις, η οργάνωση των ανέργων και των ανοργάνωτων εργατών, η αυτοάμυνα έναντι των φασιστικών συμμοριών και η ανάδειξη νέων ηγετών, που θα έχουν αφομοιώσει πλήρως τις αποφάσεις της ΚΔ, στους οικονομικούς αγώνες και στις απεργίες, κάτι που σαφώς προοικονομούσε αλλαγές στην καθοδήγηση των συνδικαλιστικών μηχανισμών των Κ.Κ και αντικατάσταση όσων είχαν θεωρηθεί «δεξιόι ομορτουμιστές». Ωστόσο, αυτή επιχειρούσε να περιορίσει τις πιο ακραίες, σεχταριστικές τάσεις σε συμφωνία με το πνεύμα των τοποθετήσεων του Campbell και του Τολιάτι, που επέρριψαν στις υπερβολές του Λοζόφσκυ και της Προφιντέρν «υπερβολική σχηματοποίηση» και «αναρχοσυνδικαλιστικά κατάλοιπα».⁵³³

Εν κατακλείδι, η απλουστευμένη πρόσληψη των αποφάσεων της 10^{ης} Ολομέλειας ως η τομή που εισήγαγε τη σεχταριστική πολιτική του «σοσιαλφασισμού» στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα από ιστορικούς και πολιτικούς μάλλον στηρίζεται σε μια επιλεκτική ανάγνωση τους και στις παρεμβάσεις ορισμένων «υπεραριστερών», όπως ο Λοζόφσκυ ή ο Neumann,⁵³⁴ παρά στο σύνολο των θέσεων και των οδηγιών της ΚΔ. Παρά

⁵³³ «Αποσπάσματα από τις Θέσεις της 10^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τους Οικονομικούς Αγώνες και για τους Στόχους των Κ.Κ», (Ιούλιος 1929), δημοσιευμένα στο *Inprecorr*, ix, 46, p. 979, 4 September 1929, ό.π., σσ. 54-64, Reiner Tosstorf, ό.π., σελ. 764, “The C.I in the Struggle for the Majority of Working Class. Report of Comrade Manuilsky”, *Inprecor*, ό.π., σσ. 858-61.

⁵³⁴ Πλέον χαρακτηριστική η παρέμβαση του Neumann που εξέφρασε ενστάσεις στο κατά πόσο θα μπορούσαν να καρποφορήσουν οι μετωπικές «από τα κάτω» κινήσεις με τους σοσιαλδημοκράτες εργάτες, όπως καταγράφεται στο *Inprecor*, vol.9, No 51 (17 Se-

την οξύτητα των επιθέσεων της στη σοσιαλδημοκρατία και την εθνική αστική τάξη της περιφέρειας, στις οποίες καταλόγιζε φασιστικοποίηση, η ΚΔ περισσότερη έμφαση έδινε στη δουλειά των κομμουνιστών μέσα στα ρεφορμιστικά σωματεία, στην προσέλκυση της απλής μάζας των εργατών στον οικονομικό και πολιτικό αγώνα τόσο μέσα από νέα, όσο και μέσα από τα υπάρχοντα όργανα εργατικής εκπροσώπησης και πάλης και έβαζε το ζήτημα διάσπασης των σωματείων και αντικατάστασής τους από νέα, επαναστατικά υπό αυστηρές προϋποθέσεις. Την ίδια στιγμή όμως δίνονταν αντιφατικά μηνύματα στους Βρετανούς κομμουνιστές από την κεντρική καθοδήγηση της ΚΔ, καθώς ο ίδιος ο Μανουήλσκι, κρατώντας τις ισορροπίες μέσα στην ΚΔ, στο κλείσιμο των εργασιών της Ολομέλειας ζήτησε από το ΚΚΜΒ να διορθώσει οριστικά τα «δεξιά λάθη» του παρελθόντος με το να εντείνει την πάλη του κατά των «αριστερών, σοσιαλδημοκρατών» του ILP και να προχωρήσει σε αντικατάσταση ορισμένων στελεχών.⁵³⁵

Μόνο με βάση τις παραπάνω διαπιστώσεις μπορεί να εξηγηθεί η συνέχιση της εσωκομματικής διαπάλης στο ΚΚΜΒ, αλλά και σε άλλα κόμματα, και στο διάστημα που ακολουθεί την 10^η Ολομέλεια (Ιούλιος 1929) μέχρι το τέλος του έτους. Στις αρχές Αυγούστου η κομματική οργάνωση του Tyneside ξανάρχισε τις καταγγελίες κατά της ηγεσίας του κόμματος που επέμενε στα λάθη της, αρνούμενη να προχωρήσει στη δημιουργία και άλλων «κόκκινων σωματείων» σαν την ομοσπονδία των ανθρακωρύχων της Σκωτίας με τη σκυτάλη να περνά στην Κομμουνιστική Νεολαία που στη συνδιάσκεψή της στο Μάντσεστερ απαίτησε διαστόματος του Tapsell νέες कारατομήσεις στην κομματική ηγεσία, η οποία εκπροσωπούμενη από τον Campbell δεσμεύτηκε για αλλαγές. Έτσι, στις 15 Αυγούστου διώχτηκε από την Κ.Ε ο παλιός γραμματέας Inkpin και ο παλιός συνδικαλιστής Wilson, όμως ο Campbell παρέμεινε στη θέση του και η συνδιάσκεψη του NMM στα τέλη του μήνα δεν δεσμεύτηκε να γενικεύσει το παράδειγμα των «κόκκινων συνδικάτων» χάρη στις παρεμβάσεις των Horner και Pollitt. Σημαντικό αντίβαρο στις πιέσεις των «αριστερών» ήταν η αρθρογραφία του βασικού τους θεωρητικού εκφραστή Dutt, ο οποίος τον ίδιο μήνα με γράμματά του στην Κ.Ε επέκρινε τόσο τα «δεξιά λάθη» της, όσο και την υποχώρησή της στις θέσεις των ακραίων ριζοσπαστών του Λονδίνου και του Tyneside στους οποίους προσήψε «τυχοδιωκτισμό» και απόκλιση από τις αποφάσεις και τις οδηγίες της ΚΔ. Εξάλλου, τον ίδιο μήνα η ΕΕΚΔ διαμήνυσε στο ΚΚΜΒ ότι διαφωνούσε με τις ειλημμένες αποφάσεις του βρετανικού κόμματος για την αναστολή της στήριξης της καμπάνιας για την ενσωμάτωση του Κ.Κ στο Εργατικό κόμμα και για την εγκατάλειψη του «Εθνικού Αριστερού Ρεύματος» μέσα σε αυτό, αν και δεν υπήρξε καμία υπαναχώρηση των Βρετανών επ' αυτών. Μέχρι το τέλος του μήνα στο Π.Γ είχαν τοποθετηθεί δίπλα στον «δεξιό» Campbell, από την «αριστερά» του κόμματος οι Gallacher και Pollitt, με τον δεύτερο να κλίνει μαζί με τον Dutt σε πιο «κεντρικές» θέσεις, και από τη «δεξιά» οι Bell και Horner. Στην Κ.Ε με την πρόσληψη νέων μελών από τη Νεολαία και τις οργανώσεις του Λονδίνου ενισχύθηκαν οι ριζοσπάστες, ώστε τον Σεπτέμβριο ακόμη και ο νέος γενικός γραμματέας, ο Pollitt, αντιμετωπιζόταν με

ptember 1929), σσ. 1080-83. Ο δε Λοζόφσκυ όρισε κάθε απεργία ως γενική πολιτική μάχη, η οποία θα έπρεπε να πάρει το χαρακτήρα της Γενικής Απεργίας σαν προοίμιο της άμεσης επαναστατικής εφόδου. Πρβλ. *Inprecor*, vol.9, No.55 (04-10-1929), σσ. 1190-94.

⁵³⁵ “Concluding Speech of Comrade Manuilsky. III. The British and Swedish Parties”, *Inprecor*, vol. 9, No 53 (25-09-1929), σσ. 1139-41.

καχυποψία από την Ολομέλεια της Κ.Ε, γιατί εθεωρείτο ύποπτος για συνθηκολόγηση με τη «δεξιά πτέρυγα». Παράλληλα, ο Dutt προσπαθούσε να χαλιναγωγήσει τους νεότερους κομμουνιστές που τον είχαν για μέντορά τους, επισημαίνοντας τον κίνδυνο του «αριστερού σεχταρισμού» με επιστολές του στον Groves, «υπεραριστερό» στέλεχος της οργάνωσης του Λονδίνου, ο οποίος αργότερα θα εγκατέλειπε το Κ.Κ και θα πρωτοστατούσε στη δημιουργία της πρώτης αμιγούς τροτσκιστικής βρετανικής ομάδας, γνωστής ως Balham Group.⁵³⁶ Πάντως, στη διάρκεια του φθινοπώρου η πίεση των πιο ριζοσπαστικών στοιχείων εντάθηκε, βοηθούσης και της έναρξης της προσυνεδριακής περιόδου για το ΚΚΜΒ. Τούτο φαίνεται ότι δεν ήταν μόνο αποκλειστικά βρετανικό φαινόμενο, αλλά παρατηρείται και σε άλλα ευρωπαϊκά τμήματα της ΚΔ με την ώθηση να δίνεται άλλοτε από ενδογενείς παράγοντες και άλλοτε από τη μεσολάβηση των πιο «αριστερών» καθοδηγητικών κύκλων της Κομιντέρν.⁵³⁷ Ως κατεξοχήν εκφραστής του ριζοσπαστισμού ενόψει του 11^{ου} Συνεδρίου του ΚΚΜΒ, ύστερα από την μετριοπαθή θέση που πήρε ο Dutt, αναδείχτηκε ένα άλλο παλιό ηγετικό στέλεχος, ο J.T Murphy, με τη δημοσίευση ενός πολύκροτου άρθρου στον κομματικό τύπο το Νοέμβριο. Σε αυτό χαρακτήριζε το επερχόμενο συνέδριο σαν το κρισιμότερο στην ιστορία του κόμματος ως αποτέλεσμα της εξέγερσης της κομματικής βάσης και της πίεσης της ΚΔ στην κομματική ηγεσία. Δεν επρόκειτο απλώς για εκδήλωση προσωπικών διαφορών ή φραξιονιστικών ανταγωνισμών, αλλά για την αντανάκλαση μιας διεθνούς ιστορικής μετάβασης που διαπερνούσε όλη την ΚΔ και αντιστοιχούσε στις ανάγκες της νέας περιόδου των αγώνων του προλεταριάτου. Κατηγορούσε την Κ.Ε αφενός μεν ότι είχε υιοθετήσει μηχανικά τις αποφάσεις του Συνεδρίου και της Ολομέλειας της Κομιντέρν, επειδή στην τελευταία της διακήρυξη του Σεπτεμβρίου έκανε μια απλοϊκή περιγραφή του εγχώριου και του διεθνούς γίνεσθαι, εστιάζοντας στα μέτρα της βρετανικής κυβέρνησης και όχι στα βαθύτερα, δομικά γνωρίσματα της βρετανικής κοινωνίας στη διαπλοκή της με το αυτοκρατορικό σύστημα. Αφετέρου προσήπτε στην ηγεσία σύγχυση στην ιεράρχηση των άμεσων καθηκόντων, γιατί από την μια καλούσε τους εργάτες με τον ανεξάρτητο αγώνα τους να σχηματίσουν μια επαναστατική εργατική κυβέρνηση, ενώ από την άλλη πρότασε την αμεσότητα της αποτροπής του επικείμενου πολέμου. Το κυριότερο εγκαλούσε διάφορα στελέχη της Κ.Ε ότι έσπρωχναν τους χιλιάδες εργάτες που εγκατέλειπαν το Εργατικό κόμμα πίσω στους ρεφορμιστές με το να στηρίζουν εμμέσως τη συμμαχία με τους Εργατικούς, κυρίως μέσα στα σωματεία ή πραγματοποιώντας ακατανόητες για τον απλό κόσμο αντικυβερνητικές διαδηλώσεις για την σινοσοβιετική κρίση στη Μαντζουρία ετεροχρονισμένα και μετά την εξομάλυνσή της. Η πολιτική ουράς προς τους Εργατικούς φαινόταν από το ότι η Κ.Ε ζητούσε από το ΝΜΜ και από το κίνημα των ανέργων να τεθούν επικεφαλής της ανεξάρτητης πάλης της εργατικής τάξης κατά της κυβέρνησης και των κεφαλαιοκρατών, χωρίς να φαίνεται πουθενά ο καθοδηγητικός ρόλος

⁵³⁶ E. H Carr, *Foundations of a Planned Economy*, vol. 3, part 2, σσ. 393-95, Matthew Worley, ό.π., σσ. 144-48, Andrew Thorpe, ό.π., σσ. 144-45, John Callaghan, ό.π., σελ. 129.

⁵³⁷ Ενδεικτικά, το Νοέμβριο έγινε διάσπαση στο σουηδικό Κ.Κ που είχε 18.000 μέλη και 150.000 ψήφους μετά από την δημόσια παρέμβαση του στελέχους της ΚΔΝ Khitaron υπέρ της ανταρσίας της σουηδικής Κομμουνιστικής Νεολαίας που είχε ζητήσει από τον Σεπτέμβριο τη διακοπή της συνδικαλιστικής και πολιτικής συνεργασίας του κόμματος με το ρεφορμιστικό Εργατικό Κόμμα. Το ίδιο διάστημα και στο ΚΚΕ κατόπιν των πιέσεων και των διώξεων που δέχτηκε από την ψήφιση του *Ιδιώνυμου* στις 17 Ιουλίου με 23 συλλήψεις στελεχών του στην Αθήνα για την παρεμπόδιση του αντιπολεμικού συλλαλητηρίου της 1^{ης} Αυγούστου, εντάθηκε η εσωκομματική σύγκρουση που έμεινε γνωστή σαν «φραξιονιστική πάλη χωρίς αρχές», (*Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, 1918-39, Α2 τόμος, ό.π., σσ. 346-48, 352-54*).

του Κ.Κ. Τέλος, επεσήμαινε ότι συνυπήρχαν τα «δεξιά» με τα «αριστερά» λάθη, αναφερόμενος στην απόρριψη από την Κ.Ε του αιτήματος της επιτροπής υπεράσπισης των φυλακισμένων στο Meerut να θέσει στη συνδιάσκεψη του Εργατικού κόμματος υπόμνημα προς την κυβέρνηση για την απελευθέρωση των κρατούμενων, αν και στην επιτροπή συμμετείχαν 12 μέλη του Εργατικού κόμματος.⁵³⁸ Η παρέμβαση του όξυνε τα πάθη, όχι τόσο για το περιεχόμενο της, όσο επειδή αναιρούσε τις παλιότερες δημόσιες τοποθετήσεις του Murphy με τις οποίες ασκείτο κριτική στον Dutt για «αριστερισμό», συνηγορώντας υπέρ της εκλογικής υποστήριξης των Εργατικών, της όσμωσης των οργανώσεων του Κ.Κ με τις αντίστοιχες τοπικές του Εργατικού κόμματος και της άλωσής του μέσα από την ενδυνάμωση του NMM στα συνδικάτα που αποτελούσαν τον κορμό του Εργατικού κόμματος.⁵³⁹ Πρόκειται απλά για την κυνική μεταστροφή ενός ιστορικού στελέχους, όταν διαπίστωσε προς τα πού έγερνε η πλάστιγγα ή για μια ειλικρινή αναθεώρηση ύστερα από την συσσωρευμένη πολιτική εμπειρία μιας τετραετίας; Αναμφίβολα, δεν μπορεί να δοθεί μια μονοσήμαντη απάντηση, οπωσδήποτε όμως η θέση του Murphy εξέφραζε τότε όχι μόνο τους πιο ακραίους ριζοσπαστικούς κύκλους του κόμματος, αλλά και την πλειοψηφία των απλών μελών που στο διάστημα μετά την Γενική Απεργία είχαν ταχθεί επανειλημμένα υπέρ μιας πιο «αριστερής» πολιτικής, απαιτώντας την αποστασιοποίηση από τους Εργατικούς, που είχαν προσχωρήσει στην υπεράσπιση της αυτοκρατορικής πολιτικής των Βρετανών καπιταλιστών, όπως και την υπαγωγή του TUC στις πρωτοβάθμιες εργοστασιακές επιτροπές, όπου δρούσε το NMM.⁵⁴⁰ Η συνέχιση του εσωκομματικού αγώνα βρήκε τον άμεσο αντίκτυπό της στην κεντρική καθοδήγηση της ΚΔ, όπου η ΕΕΚΔ συγκάλεσε στις 10 Νοεμβρίου μια συνεδρίαση υπό την προεδρία του Μολότοφ για την κατάσταση στο βρετανικό κόμμα. Ο Rust ως ο επίσημος εκπρόσωπος του ΚΚΜΒ στην ΚΔ επιτέθηκε εκ νέου βιτριολικά στην «δεξιά Κ.Ε», ενώ οι Bell και Cox που βρίσκονταν εκτάκτως στη Μόσχα συγκατένευσαν, αν και με ηπιότερες εκφράσεις. Το αποτέλεσμα ήταν η αποστολή μιας οδηγίας από την ΕΕΚΔ προς το ΚΚΜΒ με την οποία ζητήθηκαν τρία πράγματα εν όψει του Συνεδρίου: η άμεση έκδοση μιας καθημερινής κομματικής εφημερίδας, ο αμείλικτος αγώνας κατά του «δεξιού οπορτουνισμού» σε όλες τις εκδηλώσεις της δράσης του κόμματος και η ανάδειξη νέων στελεχών από τα πιο νέα και μαχητικά μέλη που είχαν διακριθεί στους τελευταίους απεργιακούς αγώνες. Η Κ.Ε αποφάσισε να μοιράσει την οδηγία σαν «Ανοιχτό γράμμα της ΕΕΚΔ» σε όλα τα μέλη του κόμματος. Η σύνταξη του έγινε από τους Τέλμαν, Garlandi και Semard και οι δύο τελευταίοι είχαν ανοιχτά εναντιωθεί στη στρατηγική του Λοζόφσκυ στη 10^η Ολομέλεια. Εντούτοις, η οδηγία τους έβριθε από αναφορές στην ανάγκη της άμεσης πολιτικοποίησης των εργατικών απεργιών υπό «ανεξάρτητη ηγεσία» και κομμουνιστική καθοδήγηση, που δεν αφήνουν καμία αμφιβολία ότι είχαν ρυμουλκωθεί από τις «αριστερές» δυνάμεις, από τις οποίες ίσως τον πρώτο λόγο να είχαν οι

⁵³⁸ J.T Murphy, "The Fight against the Right Danger", *The Communist Review*, vol.1, No11, November 1929, Marxists Internet Archive.

⁵³⁹ J.T Murphy, "How a Mass Communist Party will come in Britain", *The Communist International*, No 9, (New Series), 1925, Marxists Internet Archive.

⁵⁴⁰ Πρβλ. Ralph Fox, "Fascist Imperialism", *Labour Monthly*, 8, 9, September 1926, Marxists Internet Archive και Harry Pollitt, "The Conference of Executives", *Labour Monthly*, 9, 2, February 1927, Marxists Internet Archive.

προερχόμενες από το ίδιο το ΚΚΜΒ.⁵⁴¹ Κομβικό ρόλο στις εσωτερικές εξελίξεις του κόμματος διαδραμάτισε η προσυνεδριακή συνδιάσκεψη της οργάνωσης του διαμερίσματος του Λονδίνου στις 16-17/11 με τη συμμετοχή 136 αντιπροσώπων από τις οργανώσεις βάσης, 9 εκπροσώπων της Κομμουνιστικής Νεολαίας και 18 στελεχών διαφόρων βαθμίδων. Εκ μέρους της Κ.Ε ο Gallacher επιτέθηκε στην ομάδα του Campbell, επειδή εξακολουθούσε να εμμένει στην άποψη περί «σχετικής σταθεροποίησης» της βρετανικής οικονομίας, ο Robson από το γραφείο της τοπικής καθοδήγησης του Λονδίνου επεσήμανε ότι η ηγεσία του κόμματος αδυνατούσε να κατανοήσει πλήρως ότι τα υπάρχοντα σωματεία είχαν μετατραπεί σε απεργοσπαστικό μηχανισμό του Εργατικού κόμματος στην υπηρεσία των σχεδίων του καπιταλιστικού εξορθολογισμού, αναφερόμενος στις κινητοποιήσεις εκείνου του μήνα των υφαντουργών στο Bingley, στο Yorkshire και των εργατών της αυτοκινητοβιομηχανίας Austin στο Λονδίνο. Οι λοιποί ομιλητές συμφωνώντας με τους προαναφερόμενους απαίτησαν την αλλαγή της «δεξιάς» ηγεσίας και τη στροφή προς τους ανεξάρτητους εργατικούς αγώνες για να ανατραπεί η πολιτική της κυβέρνησης. Η αντιπροσωπία σχεδόν ομόφωνα (με δύο μόνο αρνητικές ψήφους) ενέκρινε την πρόταση του Dutt να αποσταλεί μια διαμαρτυρία κατά των «οπορτουνιστικών ολισθημάτων του κόμματος» στο επερχόμενο συνέδριο και να παρακρατηθεί ένα μέρος της κομματικής συνδρομής των μελών ως απόθεμα για την έκδοση της νέας, ημερήσιας εφημερίδας του κόμματος.⁵⁴² Σε σημαντικό βαθμό αυτή η συνδιάσκεψη επηρέασε τις τελικές συνεδριακές αποφάσεις, ενώ η εσωκομματική διαπάλη του βρετανικού κόμματος απασχόλησε σοβαρά την ΚΔ, όπως προκύπτει από την πυκνότητα των αναφορών για το ΚΚΜΒ στο επίσημο εσωτερικό δελτίο πληροφόρησης της Κομιντέρν.

Το 11^ο Συνέδριο του ΚΚΜΒ που συνήλθε στο Leeds (30/11-3/12 1929), παρουσία του «αριστερού» W. Ulbricht σαν παρατηρητή από την ΚΔ, επικύρωσε τις αλλαγές που είχαν δρομολογηθεί σταδιακά μετά το 1926. Συγκεκριμένα, αποφασίστηκε η άμεση κυκλοφορία, στην αρχή με σοβιετική οικονομική συνδρομή, μιας ημερήσιας εφημερίδας ως καθημερινού οργάνου της Κ.Ε του ΚΚΜΒ ονόματι *Daily Worker* με διευθυντή τον W. Rust και συντακτική ομάδα αποτελούμενη από μέλη της Κομμουνιστικής Νεολαίας και από ελάχιστους αριστερούς επαγγελματίες δημοσιογράφους, προερχόμενους από τις εφημερίδες του Εργατικού κόμματος *Daily Herald* και *Sunday Worker*. Καταδικάστηκε η ομάδα του Μπουχάριν, επιβεβαιώθηκε εκ νέου η ανάγκη ενίσχυσης του αντιμιλιταριστικού κινήματος, του ΝΜΜ και της οργάνωσης του κινήματος των ανέργων και επικυρώθηκαν οι πρόσφατες μορφοποιήσεις ανεξάρτητων, «κόκκινων» συνδικάτων. Επίσης, εκλέχθηκε νέα Κ.Ε από 29 άτομα εκ των οποίων τα 23 ήταν καινούργια και προέρχονταν από τα νεότερα ηλικιακά και πιο ριζοσπαστικά μέλη των περιφερειακών κομματικών οργανώσεων. Από την παλιά και χαρακτηρισμένη ως «δεξιά» ηγετική ομάδα παρέμειναν μόνο ο Hannington, γιατί ήταν η πανεθνικά αναγνωρισμένη φυσιογνωμία του κινήματος των ανέργων, και ο Campbell χάρη στην υποστήριξη που του έδωσαν οι παλιοί συναγωνιστές του που είχαν βρεθεί στην «αριστερή πτέρυγα» Pollitt, Dutt και Gallacher. Από τα άλ-

⁵⁴¹ «Γράμμα της ΕΕΚΔ για το 11^ο Συνέδριο του ΚΚΜΒ», (November 1929), δημοσιευμένο στο *Inprecorr*, ix, 66, p. 1399, 29 November 1929, Jane Degras, ό.π., σσ. 90-5.

⁵⁴² R. Palme Dutt, "The Situation of the CPGB", R. Robson, "The Situation in the British Party", O. Budden, "The Conference of the London District of the CPGB", *Inprecor*, vol. 9, No.66 (29-11-1929), σσ. 1401-03, 1410-11.

λα προβεβλημένα «δεξιά» στελέχη, ο παλιός γραμματέας του κόμματος Inkpin απαλλάχθηκε από όλες τις κομματικές χρεώσεις λόγω και της επιδείνωσης της κατάστασης της υγείας του, ενώ ο κεντρικός συνδικαλιστής Horner μαζί με τον Rothstein κλήθηκαν στη Μόσχα, ο ένας για να εργαστεί στην κεντρική καθοδήγηση της Προφιντέρν και ο άλλος στον μηχανισμό της ΚΔ. Νέος γενικός γραμματέας ανέλαβε ο Pollitt παρά τις ενστάσεις κάποιων θερμόαιμων ριζοσπαστών, επειδή είχε μεγάλο κύρος στα πλατιά εργατικά στρώματα λόγω της μακρόχρονης συνδικαλιστικής του δράσης στους λιμενεργάτες ήδη πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και της καθοδηγητικής του παρουσίας στο NMM.⁵⁴³

Η κυρίαρχη ιστοριογραφική άποψη είναι πως αυτό το Συνέδριο κατοχύρωσε τη σεχταριστική στροφή της «Τρίτης Περιόδου» της Κομιντέρν, ανατρέποντας όλη την ενιαιομετωπική στρατηγική του προηγούμενου διαστήματος, όμως κάτι τέτοιο είναι μια υπεραπλούστευση που εδράζεται μάλλον στις αντισταλινικές προκαταλήψεις των περισσότερων μελετητών και στη σκλήρυνση της γραμμής του ΚΚΜΒ στο συνδικαλιστικό κίνημα, παραγνωρίζοντας το σύνολο των πλευρών της δράσης του κόμματος σε εκείνη τη χρονική συγκυρία. Εν προκειμένω παραβλέπουν τη διεθνιστική δράση του ΚΚΜΒ εκείνης της περιόδου, η οποία διατηρούσε όλα τα προϋπάρχοντα ενιαιομετωπικά γνωρίσματα, όπως εκφράστηκε μέσα από την εμπλοκή των Βρετανών κομμουνιστών στο διεθνές αντιιμπεριαλιστικό κίνημα, τομέα πρωτεύουσας στρατηγικής σημασίας για την Κομιντέρν σύμφωνα με τις αποφάσεις του 6^{ου} της Συνεδρίου, που αποτέλεσε παράλληλα και την κορωνίδα της τακτικής του Ενιαίου Μετώπου τότε. Πρόκειται για την εμπλοκή του ΚΚΜΒ στη Διεθνή Αντιιμπεριαλιστική Ένωση που είχε ιδρυθεί στο Πεκίνο στα 1924, αλλά είχε εξαπλωθεί στην Ευρώπη μετά το συνέδριό της στις Βρυξέλλες το 1927 και για τη συμμετοχή του στο Διεθνές Αντιφασιστικό Συνέδριο του Βερολίνου (Μάρτιος 1929), στο οποίο μετείχαν πολλοί μη κομμουνιστές διανοούμενοι, νεολαίοι και συνδικαλιστές, ώστε μπορεί να χαρακτηριστεί σαν μια προδρομική υλοποίηση του Λαϊκού Μετώπου. Οι εν λόγω κινήσεις δεν ήταν οι τελευταίοι σπασμοί των μετωπικών τακτικών στην αυγή της πολιτικής του «σοσιαλισμού», όπως άτοπα έχει υποστηρίξει ο κατεξοχήν ειδήμων μελετητής της σοβιετικής ιστορίας, ο E.H Carr,⁵⁴⁴ αλλά μια συνεχή και ζοηρή προσπάθεια πραγματοποίησης αυτών των τακτικών. Ήδη στο ιδρυτικό συνέδριο της Διεθνούς Αντιιμπεριαλιστικής Ένωσης συμμετείχαν 14 Άγγλοι εκπρόσωποι εργατικών, δημοκρατικών και εργατικών ομάδων εκ των οποίων οι 8 δεν ήταν κομμουνιστές, αλλά σημαίνοντες αριστεροί συνδικαλιστές και πολιτικοί των ομάδων του Εργατικού κόμματος και στη δημιουργία του βρετανικού παραρτήματος της Ένωσης (Ιούλιος 1928) τις πιο υπεύθυνες θέσεις του ταμιά και του προέδρου έλαβαν οι Εργατικοί ηγέτες G. Lansbury και F. Brockway, παρά την αντίδραση του ηγέτη της Σοσιαλιστικής Διεθνούς V. Adler που χαρακτήρισε την οργάνωση «καλυμμένη κομμουνιστική συνωμοσία». Μάλιστα, τους τελευταίους μήνες του 1928 το ΚΚΜΒ με πρωτοβουλία του Bennett συνεκτιμώντας τη μακρά κοινοβουλευτική παράδοση της χώρας επιδίωξε οι πρωτοβουλίες και οι καμπάνιες της Ένωσης να πάρουν κοινοβουλευτική υφή και την συμφωνία ακόμη και ορισμένων Φιλελεύθερων πολιτικών, καταθέτοντας σειρά καταδικαστικών της

⁵⁴³ E.H Carr, *ό.π.*, σσ. 396-99, Noreen Branson, *ό.π.*, σσ. 49-51, 53, Andrew Thorpe, *ό.π.*, σσ. 147-49, CPGB, *Our Platform of the Class Struggle*, London 1929, NMLH 495/100/604.

⁵⁴⁴ E.H Carr, *Foundations of a Planned Economy*, vol. 3, part 1, *ό.π.*, σσ. 305-06, 311-12.

αποικιακής κυβερνητικής πολιτικής διακηρύξεων στο Κοινοβούλιο μέσω του εκλεγμένου με το Εργατικό Κόμμα, κομμουνιστή βουλευτή Saklatvala. Αυτή η πρωτοβουλία δυσαρέστησε ακόμη και τον επικεφαλής της Ένωσης, Munzenberg, ο οποίος προτιμούσε να περιοριστούν οι δραστηριότητες της Ένωσης στη μαζική «από τα κάτω» προπαγάνδα. Τον Οκτώβριο του 1928 η συμμετοχή της Προφιντέρν στην Ένωση δυσκόλεψε τη συνέχιση των σταθερών επαφών με τους ρεφορμιστές ηγέτες, αλλά το Νοέμβριο ο ίδιος ο Munzenberg αποδέχθηκε την παρουσία του Εργατικού ηγέτη Maxton στο προεδρείο του βρετανικού παραρτήματος ύστερα από τη μεσολάβηση του ΚΚΜΒ. Το Φλεβάρη του 1929 Άγγλοι κομμουνιστές που βρίσκονταν στην Ινδία συγκρότησαν μαζί με το εθνικιστικό κόμμα του Νεχρού το ινδικό παράρτημα της Ένωσης και παρά τις πιέσεις των «αριστερών» κύκλων της Προφιντέρν και της ΚΔ να παραγκωνιστούν οι ρεφορμιστές από τα όργανα του βρετανικού παραρτήματος, κάτι που έκανε τον Cook να αποχωρήσει τον Ιούνιο, το ΚΚΜΒ έδειξε μια συμβιβαστική διάθεση με τον Page Arnot, εκπρόσωπο του κόμματος στην ΚΔ και σύνδεσμο της τελευταίας με τον Munzenberg, να υπεραμύνεται του ευρύτερου δυνατού μετωπικού χαρακτήρα της οργάνωσης για να δυναμώσει ο αντιιμπεριαλιστικός αγώνας στην Ινδία, στην Παλαιστίνη και στις αραβικές χώρες. Εξάλλου, με δική του παρέμβαση και κατόπιν συνεννόησης με το ΚΚΜΒ συγκλήθηκε και μια σύνοδος τον Μάρτιο στη Μόσχα για να εξεταστεί η πορεία του αντιαποικιοκρατικού αγώνα των ευρωπαϊκών Κ.Κ, στην οποία διαπιστώθηκαν καθυστερήσεις και ολιγωρία, επειδή ακριβώς ορισμένα Κ.Κ αδιαφορούσαν για την μετωπική, και κατά το δυνατόν πιο μαζική, βάση των παραρτημάτων της Διεθνούς Αντιιμπεριαλιστικής Ένωσης στις χώρες τους. Το δεύτερο συνέδριο της Ένωσης συνδιοργανώθηκε με το Διεθνές Αντιφασιστικό Συνέδριο στο Βερολίνο στις 25 Απριλίου με αξιοσημείωτη μη κομμουνιστική παρουσία, καθώς παρευρέθηκαν μαζί με τους 235 κομμουνιστές ή φιλοκομμουνιστές συνέδρους, 13 Γερμανοί σοσιαλδημοκράτες, 4 αναρχικοί, 55 ανεξάρτητοι, 225 συνδικαλιστές από ρεφορμιστικά κόμματα και σωματεία (ανάμεσα σε αυτούς 16 Βρετανοί) και 46 εκπρόσωποι εθνικών, επαναστατικών κινημάτων από τις αποικίες. Ακόμα και μετά τον Σεπτέμβριο, όταν στελέχη της καθοδήγησης της ΚΔ και του ΚΚΜΒ (Burns, Dutt, Pollitt) ζήτησαν να ενισχυθεί η κομμουνιστική φυσιογνωμία της Ένωσης ή να περιοριστεί η παρουσία των ρεφορμιστών, καθώς μετά την υπόθεση Meerut στην Ινδία ήταν αμφιλεγόμενο το κατά πόσο αυτοί θα αμφισβητούσαν έμπρακτα την φιλοαποικιακή πολιτική της διεθνούς σοσιαλδημοκρατίας και της κυβέρνησης Mac Donald, στελέχη του Εργατικού κόμματος εξακολούθησαν να κατέχουν θέσεις τόσο στο βρετανικό παράρτημα της Ένωσης, όσο και στην κεντρική Εκτελεστική της Επιτροπή στο Βερολίνο, όπου τον Γενάρη του 1930 ανανέωσε τη θητεία του εκ μέρους των Βρετανών Εργατικών ο Maxton, ενώ αποχωρούσε ο Νεχρού μαζί με τον Μεξικανό Ριβέρα και τον Ολλανδό Fimmen κατόπιν πιέσεων του Smeral από την ΚΔ.⁵⁴⁵

⁵⁴⁵ Fredrik Petersson, *Willi Munzenberg, the Antiimperialist League and the Comintern*, ό.π., σσ. 137-43, 165-67, 238- 41, 248-50, 263-65, 303-08, 354-61, Emile Burns, “World Congress of the League Against Imperialism”, *Labour Monthly*, 11, 9, September 1929, σσ. 559-63, Harry Pollitt, “The CPGB and the 12th Anniversary of the October Revolution”, *Inprecor*, vol. 9, No.64 (18-10-1929), σελ. 62.

B.2.B. Το Ενιαίο Μέτωπο «από τα κάτω»: Οικονομική κρίση και Επανάσταση στην πολιτική της ΚΔ, η ανάπτυξη της αντιιμπεριαλιστικής πάλης και της επαναστατικής πολιτικοποίησης των οικονομικών εργατικών αγώνων από το ΚΚΜΒ (Δεκέμβριος 1929-Δεκέμβριος 1931)

Το μείζον ιστορικό γεγονός που άλλαξε δραματικά τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες στη Βρετανία, αλλά και διεθνώς, όπως και τις διπλωματικές ισορροπίες μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων ήταν το ξέσπασμα της νέας παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το φθινόπωρο του 1929, επαληθεύοντας πλήρως τις προβλέψεις της ΚΔ στο 6^ο Συνέδριό της ότι η μερική σταθεροποίηση του παγκόσμιου καπιταλισμού όδευε προς το τέλος της λόγω της διερυμμένης αναπαραγωγής των καπιταλιστικών αντιθέσεων από τη μεταπολεμική οικονομική μεγέθυνση. Η διεθνής κρίση που ξεκίνησε σαν χρηματοπιστωτικό κραχ στις ΗΠΑ στις 29 Οκτωβρίου και αγκάλιασε το σύνολο της παγκόσμιας οικονομίας μέχρι το 1933 ήταν η βαθύτερη και πιο καταστροφική κρίση υπερπαραγωγής στην ιστορία του καπιταλισμού, αφενός πλήττοντας όλες τις πλευρές της καπιταλιστικής οικονομίας, τη βιομηχανία, το εμπόριο, την αγροτική παραγωγή, το χρηματοπιστωτικό σύστημα, αφετέρου καταφέροντας πρωτοφανή πλήγματα και στα πολιτικά και ιδεολογικά βάθρα κυριαρχίας της αστικής τάξης. Μέσα σε ένα χρόνο η βιομηχανική παραγωγή των σημαντικότερων καπιταλιστικών οικονομιών μειώθηκε κατά 17% (στη Βρετανία κατά 16,5%, στις ΗΠΑ κατά 46% και στη Γερμανία κατά 47%) και μέχρι το 1933 κατά 38%. Μαζί με την πτώση των αγροτικών τιμών και την δραματική υποτίμηση του εθνικού νομίσματος πολλών χωρών, μειώθηκαν δραστικά οι μισθοί κατά 40%-50% και αυξήθηκε κατακόρυφα η ανεργία από το κλείσιμο εργοστασίων και επιχειρήσεων. Περίπου τα 35.000.000 έφτασαν παγκοσμίως οι άνεργοι στη διάρκεια της κρίσης και στη Βρετανία αναλογούσαν τα 3.000.000 από αυτούς, ενώ ακόμη υψηλότερος, μολονότι δεν είχε καταγραφεί, ήταν ο αριθμός των εξαθλωμένων ημιαπασχολούμενων. Το ίδιο διάστημα εντύπωση έκαναν οι υψηλοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης της ΕΣΣΔ που με το πρώτο πεντάχρονο σχέδιο ανέπτυξε τη βαριά της βιομηχανία, εξαλείφοντας εντελώς την ανεργία στο εσωτερικό της.⁵⁴⁶

Στο πολιτικό επίπεδο το κατεξοχήν προϊόν της διεθνούς καπιταλιστικής κρίσης, η γιγάντωση του φασισμού μαζί με την προπαρασκευή ενός νέου ιμπεριαλιστικού και αντισοβιετικού πολέμου, έκανε την αυτόνομη εμφάνισή του στο εσωτερικό της Βρετανίας κατά μια παράδοξη σύμπτωση στις παραμονές της εκδήλωσης του χρηματιστηριακού κραχ της Νέας Υόρκης: Τον Οκτώβριο του 1929 ο Oswald Mosley, στέλεχος της κυβέρνησης του Εργατικού κόμματος, κατέθεσε στον πρωθυπουργό ένα υπόμνημα με το οποίο ζητούσε την υλοποίηση ενός προγράμματος πρόωρων συνταξιοδοτήσεων και κατασκευής οδικών έργων με κυβερνητική χρηματοδότηση για να μειωθεί η ανεργία. Η απόρριψη του υπομνήματος από το Κοινοβούλιο επέφερε την αποχώρηση του Mosley από τους Εργατικούς τον Μάιο. Κατά έναν συμβολικό τρόπο ο Mosley, υποψήφιος βουλευτής των Συντηρητικών στα 1917-24, βουλευτής και στέλεχος του Εργατικού κόμματος μετά το 1924 και ιδρυτής του «Νέου Κόμματος» τον Φλεβάρη του 1931 που εξελίχθηκε σύντομα σε βασική συνιστώσα

⁵⁴⁶ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ. 315-17.

του «καθαρόαιμου» βρετανικού φασισμού⁵⁴⁷, έδειχνε με απόλυτη διαύγεια πόσο δίκιο είχαν οι κομμουνιστές, όταν μιλούσαν για την ενοποίηση των παλιών αστικών κομμάτων και των ρεφορμιστών Εργατικών σε μια παράταξη υπέρ των καπιταλιστικών συμφερόντων και για τον εκφασισμό της διεθνούς σοσιαλδημοκρατίας και της βρετανικής εκδοχής της. Σε πρώτη φάση το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα δεν βρέθηκε αντιμέτωπο με την άνοδο του φασισμού, ο οποίος εξάλλου γιγαντώθηκε στην πορεία της εξέλιξης της κρίσης, αλλά με τις προκλήσεις της προετοιμασίας της επανάστασης και της προώθησης της ΕΣΣΔ, η οποία ήταν αναγκασμένη να προχωρήσει στη ραγδαία εκβιομηχάνισή της, για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα του αγροτικού επισιτισμού και του στρατιωτικού/βιομηχανικού ανεφοδιασμού της μπροστά στην επαπειλούμενη επίθεση των δυτικών ιμπεριαλιστών. Τα ζητήματα τακτικής και στρατηγικής των Κ.Κ, ιδίως στην Ευρώπη, μετά το 1930 έπρεπε να διαχειριστούν εκτός από τις δικές τους εθνικές πραγματικότητες και μια παράλληλη, διπλή προτεραιότητα, την προώθηση της διεθνούς επανάστασης για την οποία εργαζόταν η Κομιντέρν, μαζί με το καθήκον της ανατροπής των αστικών κυβερνήσεων στις χώρες τους που απειλούσαν την ΕΣΣΔ, και την εξασφάλιση του καλύτερου δυνατού ευνοϊκού περιβάλλοντος στις σχέσεις της ΕΣΣΔ με τις άλλες χώρες προς διευκόλυνση της σοβιετικής παραγωγικής και βιομηχανικής ανασυγκρότησης, κάτι που τότε έγινε ο κύριος κορμός της πολιτικής του σοβιετικού Γραφείου των Εξωτερικών Υποθέσεων (Ναρκομιντέλ). Αν και αυτή η διπλή προτεραιότητα είχε ήδη προεξαγγελθεί στους 21 όρους προσχώρησης των Κ.Κ στην ΚΔ, στην πράξη μπορούσε να προκύψει μια μικρότερη ή μεγαλύτερη διάσταση ανάμεσά τους, καθώς η πρώτη θα μπορούσε να τροφοδοτήσει σκληρές, ριζοσπαστικές πολιτικές από μέρους των Κ.Κ, ενώ η δεύτερη μπορούσε να εξυπηρετηθεί και από πιο ευέλικτες επιλογές υπέρ της συμμαχίας των κομμουνιστών με ρεφορμιστικές εργατικές ομάδες ή και με παράγοντες του αστικού πολιτικού συστήματος, προκειμένου να εμποδιστεί η άνοδος συντηρητικών ή φασιστικών κυβερνητικών δυνάμεων οι οποίες απειλούσαν άμεσα την ασφάλεια του πρώτου εργατικού κράτους στην παγκόσμια ιστορία.⁵⁴⁸

Ήδη τον Γενάρη του 1930 δόθηκε το πρώτο δείγμα γραφής αυτής της διάστασης, όταν οι νικήτριες χώρες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ανάμεσά τους και η Βρετανία, ενέκριναν το σχέδιο Young που προέβλεπε τη μείωση της χρηματικής αξίας των δόσεων των γερμανικών πολεμικών αποζημιώσεων και την επιστροφή της Ρηνανίας στον γερμανικό έλεγχο. Στο βαθμό που με αυτήν τη ρύθμιση αναιρείτο ένας βασικός όρος της Συνθήκης των Βερσαλλιών και αποχωρούσαν τα βρετανικά στρατεύματα κατοχής από την Ρηνανία, τα Κ.Κ ώφειλαν καταρχήν να χαιρετήσουν αυτήν την εξέλιξη, όμως έτσι άνοιγε ο δρόμος της ενίσχυσης του αντισοβιετικού και φιλοδυτικού προσανατολισμού της Γερμανίας, που μέχρι τότε ήταν ο «παρίας» του ευρωπαϊκού διπλωματικού συστήματος και ως εκ τούτου είχε μια στενή εμπορική και στρωτιωτική συνεργασία

⁵⁴⁷ Bret Rubin, "The Rise and Fall of British Fascism: Sir Oswald Mosley and the British Union of Fascists", *Intersections*, vol. 11, No 2, Autumn 2010, σσ. 327-31, 334-35, 339-40.

⁵⁴⁸ Κατά τον Carr, προσωπικότητες στην ΚΔ σαν τον Λοζόφσκυ, τον Β. Kun ή τον Κνορίν ήταν υπέρ της πρώτης, πιο «σκληρής» γραμμής, ενώ άλλοι σαν τους Κουόσινεν και Μανουήλσκι υπέρ της πιο «ευέλικτης», ενώ οι Στάλιν και Μολότοφ ταλαντεύονταν μεταξύ των δύο. Από τα εθνικά Κ.Κ το αμερικανικό και το γερμανικό έτειναν προς τη «σκληρή γραμμή», το γαλλικό και το αυστριακό προς την «ευέλικτη» και το βρετανικό μαζί με το ιταλικό και τα κόμματα των Βαλκανίων και της Α. Ευρώπης ακολουθούσαν αντίρροπες τάσεις αναλόγως των συνθηκών. Πρβλ. E.H Carr, *The Twilight of Comintern, 1930-35*, Macmillan Press, London 1982, σσ. 5-6.

με την ΕΣΣΔ από την εποχή της συμφωνίας του Ράπαλο το 1926. Το ΚΡD παρά το ότι καταδίκασε τους όρους της συνθήκης των Βερσαλλιών δεν δίστασε να αποκηρύξει το σχέδιο Young ως μια αμερικανόπνευστη, αντισοβιετική μεθόδευση, η οποία κατά τον Τέλμαν είχε προετοιμαστεί από την «σοσιαλφασιστική», γερμανική σοσιαλδημοκρατία που είχε εξ αρχής διαφωνήσει με τη γερμανοσοβιετική προσέγγιση του 1926. Τότε ακριβώς μορφοποιήθηκε με τον πιο εμφαντικό τρόπο η «ριζοσπαστική και σκληροπυρηνική» τακτική που πρωθούσε η Προφιντέρν και οι «αριστεροί» κύκλοι της ΚΔ μέσα στο εργατικό κίνημα: μέχρι το τέλος του Γενάρη σχηματίστηκαν στη Γερμανία υπό τον Merker, στενό συνεργάτη του Λοζόφσκυ, οι πυρήνες της ιδρυθείσας από τα τέλη Νοεμβρίου του 1929, «Επαναστατικής Συνδικαλιστικής Αντιπολίτευσης» με σκοπό τη συγκρότηση νέων, «κόκκινων» σωματείων που θα υποκαθιστούσαν τα επίσημα συνδικαλιστικά όργανα και θα μετέτρεπαν τις οικονομικές απεργίες σε γενικές, πολιτικές, καθώς λόγω του κραχ οι Γερμανοί κομμουνιστές πίστευαν ότι στη χώρα διαμορφώνονταν συνθήκες άμεσης, επαναστατικής κατάστασης.⁵⁴⁹ Στο διάστημα 8-28 Φλεβάρη 1930 συνήλθε σε διευρυμένη συνεδρίαση το προεδρείο της ΚΔ για να προετοιμάσει το επόμενο συνέδριο της Προφιντέρν, να εκτιμήσει την πορεία της κρίσης και τα αποτελέσματά της, όπως και την πρόσφατη δράση των Κ.Κ σε Γερμανία, Ιταλία, Βρετανία και ΕΣΣΔ. Εκεί ο Τέλμαν για πρώτη φορά δημόσια επέστησε την προσοχή στην αναβάθμιση της απειλής για το εργατικό κίνημα εκ μέρους των «εθνικών», φασιστικών δυνάμεων (Ναζί) δίπλα στους «σοσιαλφασίστες», καθώς τον Δεκέμβριο διεξήγαγαν μια πετυχημένη μαζική καμπάνια κατά του σχεδίου Young και ζήτησε από την «Επαναστατική, Εργατική Αντιπολίτευση» να δώσει όλο το βάρος της στη δουλειά μεταξύ των ανέργων. Ο Μανουήλσκι απαντώντας στην ανησυχία του Pollitt ότι η ανεργία έχει καταρρακώσει το ηθικό των εργατών, παρατήρησε πως τα Κ.Κ πρέπει να εντείνουν τις απεργίες, οι οποίες από μόνες τους θα επαναστατικοποιήσουν την εργατική τάξη και κάλεσε ειδικά το ΚΚΜΒ να ενισχύσει το κίνημα στην Ινδία, όπου δεν είχαν ακόμη ενοποιηθεί οι κομμουνιστές σε ένα κόμμα, πράγμα που άφηνε την ηγεμονία του επαναστατικού κινήματος είτε στα χέρια αντιδραστικών (Γκάντι), είτε στους εκπροσώπους της μικροαστικής δημοκρατίας (Νεχρού). Παράλληλα, στην εισήγησή του επεσήμανε ότι τα Κ.Κ θα πρέπει να ρίξουν όλο το βάρος τους στην ικανοποίηση των οικονομικών απαιτήσεων των μαζών και να προσέξουν τον κίνδυνο των «αριστερών αποκλίσεων» στην τακτική τους στο συνδικαλιστικό και μαζικό κίνημα. Το προεδρείο ενέκρινε την διακήρυξη του ΚΚΜΒ του Φεβρουαρίου 1930, η οποία έκανε αυτοκριτική για την προβληματική κυκλοφορία του *Daily Worker* και για την αδυναμία του κόμματος να πείσει την πλειοψηφία της εργατικής τάξης της χώρας για τον «σοσιαλφασιστικό» χαρακτήρα της νέας κυβέρνησης των Εργατικών, η οποία στήριξε την καταστολή του ινδικού απελευθερωτικού

⁵⁴⁹ E.H Carr, *The Twilight of Comintern, 1930-35*, ό.π., σελ. 7, Reiner Tosstorf, ό.π., σελ.761. Η «Επαναστατική Συνδικαλιστική Αντιπολίτευση» σαν βασικό όχημα της στρατηγικής της Προφιντέρν για την υπερκέραση της ρεφορμιστικής γραφειοκρατίας και για τη συγκρότηση των «ανεξάρτητων οργάνων πάλης» που θα οδηγούσαν τις απεργίες σε μαζικούς, πολιτικούς αγώνες, προεξασφάλιζε στην Ολομέλεια της Ε.Ε της Προφιντέρν στις 20-12-1929, όπου οι Merker και Λοζόφσκυ έπεισαν όλους τους μετέχοντες πως η πρόσφατη οικονομική κρίση στις ΗΠΑ θα οδηγούσε γρήγορα στην παγκόσμια επανάσταση. Ακόμη και ο Horner από το ΚΚΜΒ συμφώνησε ότι το ΝΜΜ έπρεπε να πάρει ανάλογα χαρακτηριστικά. Πρβλ. “Plenary Session of the Executive Committee of the RILU”, *Imprecorr*, vol.10, No 1 (02-01-1930), σσ. 15-16.

κινήματος και τα αντισοβιετικά σχέδια του σχεδίου Young.⁵⁵⁰ Το κείμενο της τελικής εισήγησης του προεδρείου της ΕΕΚΔ υποστήριζε ότι η κρίση υπερπαραγωγής των ΗΠΑ που έγινε παγκόσμια, οξύνοντας τη μαζική εξαθλίωση των εργατών και οδηγώντας μεγάλες μάζες τους στην ανεργία, τίναξε στον αέρα όλη την προπαγάνδα αστών και ρεφορμιστών περί της «σταθερότητας του σύγχρονου, οργανωμένου καπιταλισμού» και προέβλεπε ότι θα αποβεί μοιραία για αυτόν, επειδή δίπλα στους αγώνες του προλεταριάτου υπάρχει η οικονομική και στρατιωτική πρόοδος της ΕΣΣΔ. Εκτιμούσε ότι επίκειται μια νέα ιμπεριαλιστική πολεμική σύγκρουση λόγω της όξυνσης των ανταγωνισμών των καπιταλιστικών κρατών για την αναδιανομή των σφαιρών επιρροής γενικά, και ειδικότερα εξαιτίας της αύξησης της έντασης μεταξύ Αγγλίας και ΗΠΑ σχετικά με τους πολεμικούς εξοπλισμούς και το είδος των σχέσεων της πρώτης με τις κτήσεις της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Σχετικά με την κατάσταση στη Βρετανία, ανέφερε:

*«[.]7. Στην Αγγλία αυτές οι τάσεις καθορίζουν την πολιτική της κυβέρνησης των Εργατικών που πριν τις εκλογές είχε υποσχεθεί γενικό αφοπλισμό, βελτίωση των σχέσεων με την ΕΣΣΔ, αντιμετώπιση της ανεργίας και δημοκρατική μεταρρύθμιση των αποικιών, αλλά τώρα στην πράξη όχι μόνο συνεχίζει το έργο των Συντηρητικών αλλά σε κάποιους τομείς, όπως η υποβάθμιση της ζωής των εργατών και η καταπίεση των αποικιών, πάει ακόμα παραπέρα».*⁵⁵¹ Η οξεία καταδίκη της σοσιαλδημοκρατίας και των αστών δημοκρατών στις αποικίες δεν σήμαινε άρνηση του Ενιαίου Μετώπου, παρά το συμπέρασμα της ΕΕΚΔ ότι στις χώρες που είχαν εισέλθει στη φάση της κρίσης τα ρεφορμιστικά σωματεία απαξιωνόνταν από τις μάζες και ότι το κίνημα των ανέργων αποκτούσε πρωτεύουσα σημασία με τις διαδηλώσεις του, γεγονός που έβαζε το σύνθημα της γενικής πολιτικής απεργίας στην ημερήσια διάταξη. Ούτε όμως σήμαινε ότι η ΚΔ δεν έθετε στις αρχές του 1930 ζήτημα επαναστατικής ανατροπής ως μεσοπρόθεσμο άμεσο αίτημα όπως λανθασμένα πίστευε ο Carr⁵⁵², ο οποίος παραβλέπει τι πρακτικά συνεπαγόταν το σύνθημα της «γενικής πολιτικής απεργίας», έχοντας την τάση να αντιπαραθέτει τις τακτικές του Ενιαίου Μετώπου σε εκείνες που στοχεύουν άμεσα στην επαναστατική κατάληψη της εξουσίας. Η ΚΔ εκτιμώντας ότι ωριμάζουν σε διάφορες χώρες οι επαναστατικές συνθήκες, αν και όχι ομοιόμορφα ή ταυτόχρονα, κατέληγε πως για να μπορεί να υλοποιηθεί άμεσα το σύνθημα της «γενικής πολιτικής απεργίας», πρέπει τα Κ.Κ να το εκλαϊκεύσουν στις μάζες, να συνδυάσουν νόμιμες και παράνομες μορφές αγώνα και να διασφαλίσουν τον προλεταριακό χαρακτήρα της καθοδήγησης των αποικιακών επαναστατικών κινήσεων. Την ίδια στιγμή ασκώντας κριτική στις «αριστερές αποκλίσεις» εντός των Κ.Κ τόνιζε:

«10.[.]Για να κερδηθούν οι μεγάλες μάζες, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη δράση μας μέσα στα ρεφορμιστικά συνδικάτα για να αποδεσμεύσουμε τους εργάτες από την επιρροή των ρεφορμιστών προδοτών, αξιοποιώντας τις τακτικές του Ενιαίου Μετώπου «από τα κάτω». Αυτό πρέπει να συνοδευτεί από το ανέβασμα της δουλειάς μας στις επαναστατικές μαζικές οργανώσεις, διασφαλίζοντας τον ηγετικό ρόλο των κομμουνι-

⁵⁵⁰ «Η Διευρυμένη Ολομέλεια του Προεδρείου της ΕΕΚΔ», πρακτικά, (Φλεβάρης 1930), δημοσιευμένα στο *Inprekorr*, x, 23, p.547, 7 March 1930, Jane Degras, ό.π., σσ. 99-101.

⁵⁵¹ «Αποσπάσματα της Διακήρυξης του Προεδρείου της ΕΕΚΔ για την Οικονομική Κρίση και την Ανεργία», (Φλεβάρης 1930), δημοσιευμένη στο *Inprekorr*, x, 23, p.549, 7 March 1930, Jane Degras, ό.π., σσ. 103-06.

⁵⁵² E.H Carr, ό.π., σελ. 8.

στών στα προλεταριακά όργανα αγώνα (απεργιακές επιτροπές, επιτροπές ανέργων, εργοστασιακά συμβούλια) και ενισχύοντας την επαναστατική αντιπολίτευση μέσα στα συνδικάτα».

Αυτό που έχει παραβλεφθεί από πολλούς μελετητές είναι ότι το προεδρείο της ΕΕΚΔ εκτός από το ότι επιχειρούσε τη χαλιναγώγηση των «υπεραριστερών τάσεων» μέσα στα Κ.Κ, φανερά πρότεινε την υιοθέτηση διευρυσμένων, μετωπικών τακτικών «από τα πάνω» που θα περιλάμβαναν ακόμη και αστικές κυβερνήσεις:

«9. Η κρίση που βαθαίνει ραγδαία όλες τις κοινωνικές αντιθέσεις του καπιταλιστικού κόσμου και οξύνει την ταξική πάλη, από τη μια στρέφει την αστική τάξη να εντείνει τη φασιστική τρομοκράτηση των μαζών, και από την άλλη ωθεί στη διεύρυνση του προλεταριακού αγώνα με το τράβηγμα των αγροτών στις αποικίες και ενός αριθμού καπιταλιστικών κρατών σε ένα γενικό, επαναστατικό μέτωπο».⁵⁵³

Επρόκειτο για μια εντυπωσιακή εξαγγελία πλευρών της λαϊκομετωπικής κομμουνιστικής στρατηγικής που θα πολλαπλασιαστούν μετά το 1935 στην κατεύθυνση της συμμαχίας ακόμη και με αστικές κυβερνήσεις, αρκεί να ήταν φιλικές προς την ΕΣΣΔ ή κυβερνήσεις εξαρτημένων χωρών που είχαν συμφέρον να αντισταθούν στα σχέδια των κυρίαρχων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων. Η συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας αντιμετώπισης των «αριστερών αποκλίσεων» στη στρατηγική πολλών Κ.Κ μετά το χειμώνα του 1930 έκανε την πανηγυρική της εμφάνιση καταρχήν στο ΚΡD, το δεύτερο ισχυρότερο τμήμα της ΚΔ και ένα από τα κυριότερα προπύργια των «υπεραριστερών» τάσεων: στις αρχές Μαρτίου οι Remmele και Τέλμαν κάλεσαν το κόμμα σε διμέτωπο αγώνα εναντίον του «δεξιού» και του «αριστερού» οπορτουνισμού, επειδή ο μεν υποτιμά τις αντιδραστικές, φασιστικές ροπές που υπάρχουν μέσα στη σοσιαλδημοκρατία, ενώ ο δε ανάγει κάθε μη κομμουνιστικό πολιτικό και κοινωνικό φαινόμενο σε φασισμό. Ο Merker στις 27 Μαρτίου διαμαρτυρήθηκε στην ΕΕΚΔ για τις παρεμβάσεις των Remmele και Τέλμαν, όμως δεν εισακούστηκε και ακολούθησε στις 5 Απριλίου η καταδίκη του από το Π.Γ του ΚΡD, επειδή έβαζε σε δεύτερη θέση τη ναζιστική απειλή σε σχέση με τους «σοσιαφασίστες». Οι εκλογές του Ιουνίου στη Σαξονία, όπου εκτός από την άνοδο των κομμουνιστών σε βάρος του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος καταγράφηκε και μια αισθητή πολιτική ενίσχυση των Ναζί, έκρουσαν των κώδωνα του κινδύνου στην ηγεσία της ΕΣΣΔ. Για αυτό στο 16^ο Συνέδριο του κόμματος των Μπολσεβίκων ο Στάλιν επεσήμανε την ανάγκη η ΕΣΣΔ να έχει ομαλές εμπορικές σχέσεις με τα καπιταλιστικά κράτη, ενώ ο Μολότοφ τα «δεξιά» και «αριστερά» λάθη στην ανάγνωση της γραμμής της ΚΔ που είχαν σαν αποτέλεσμα το βάλτωμα της επιρροής πολλών Κ.Κ στην Ευρώπη. Αυτήν τη στασιμότητα επεσήμανε και ο Μανουήλσκι, ενώ ο Λοζόφσκυ την απέδωσε αποκλειστικά στα «δεξιά» λάθη διάφορων Κ.Κ. Στο χαιρετισμό του εκ μέρους του ΚΡD ο Neumann δήλωσε ότι το κόμμα του αγωνίζεται για να μη φορτωθούν τα βάρη του σχεδίου Young στην εργατική τάξη, για να μετατρέψει την οικονομική κρίση σε πολιτική και για να προσελκύσει τη μάζα των μικροαστών και των ελλιπώς συνειδητοποιημένων εργατών που βρίσκονταν στους Ναζί και στους σοσιαλδημοκράτες.⁵⁵⁴ Στο 5^ο Συνέδριο της Προφιντέρν που ακολού-

⁵⁵³ «Αποσπάσματα της Διακήρυξης του Προεδρείου της ΕΕΚΔ για την Οικονομική Κρίση και την Ανεργία», (Φλεβάρης 1930), ό.π., σσ. 107-09.

⁵⁵⁴ E.H Carr, ό.π., σσ. 11-15, 18-9, I.B Στάλιν, «Πολιτική Λογοδοσία της Κ.Ε στο 16^ο Συνέδριο του Κ.Κ (Μπ.)» (27-06-1930), *Απαντα*, τόμος 12, σσ. 288-95.

θησε στις 15 Αυγούστου υπήρξαν ανάλογες πιο «διαλλακτικές» τάσεις. Ο Κουόσινεν μίλησε για τον κίνδυνο της απομόνωσης των επαναστατών από τις μάζες και ο Λοζόφσκυ παραδέχτηκε ότι τα «κόκκινα» σωματεία δεν είναι αυτοσκοπός και ότι η «Επαναστατική Συνδικαλιστική Αντιπολίτευση» στη Γερμανία κερδίζει επιρροή, έξω όμως από τα μεγάλα εργοστάσια. Η τελική απόφαση αποτελούσε μια προσπάθεια συγκρασμού των αντιτιθέμενων απόψεων, γιατί από τη μια καλούσε στη διάσπαση των ρεφορμιστικών συνδικάτων, μόνο όπου χρειαζόταν, και στον αγώνα κατά του «σοσιαλφασισμού, διαχωρίζοντας την προδοτική σοσιαλδημοκρατική ηγεσία από την εργατική βάση των ρεφορμιστικών κομμάτων, ενώ από την άλλη απαγόρευε την επανένταξη των «κόκκινων» σωματείων στα επίσημα συνδικάτα και καλούσε το βρετανικό NMM να εντάξει σε ατομική βάση εργάτες στις γραμμές του, κάτι που θα καθιστούσε αυτόματα πολλά τμήματά του σε ξεχωριστά σωματεία, ανταγωνιστικά προς τα υπάρχοντα.⁵⁵⁵ Οι προσπάθειες χαλιναγώγησης των «αριστερών παρεκκλίσεων» ήταν πιο εμφανείς στο KPD, το κύριο προπύργιο τους μέσα στην ΚΔ, αλλά και μέσα στην ΕΣΣΔ η σοβιετική ηγεσία τον Μάρτιο του 1930 έκρουε τον κώδωνα του κινδύνου από τις υπερβολές και τον καταναγκαστικό χαρακτήρα πολλών κοινωνικοποιήσεων των κολχόζ από τους θιασώτες του άμεσου περάσματος στις ανώτερες βαθμίδες του σοσιαλισμού.⁵⁵⁶

Εν όψει των εθνικών εκλογών στη Γερμανία το KPD τον Αύγουστο κάλεσε το λαό να εμπιστευτεί μόνο τους κομμουνιστές για την αποκατάσταση των εθνικών δικαίων του και στις εκλογές του Σεπτεμβρίου έγινε πλέον αντιληπτό σε όλους το μέγεθος της ναζιστικής απειλής, καθώς το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα πήρε 117 βουλευτές, παρά την άνοδο των κομμουνιστών που αύξησαν κατά 1.000.000 τις ψήφους τους και τον αριθμό των εδρών τους σε 77 από 54. Το φθινόπωρο συνέπεσε με μια σειρά δυσκολίες για την ΕΣΣΔ λόγω προβλημάτων στους ρυθμούς της κολλεκτιβοποίησης και της απόφασης της γαλλικής κυβέρνησης (30 Οκτωβρίου) να απαγορεύσει τις εισαγωγές αγροτικών αγαθών από την ΕΣΣΔ, μέτρο που επιβλήθηκε και στη Βρετανία το Νοέμβριο. Τον ίδιο μήνα αποκαλύφθηκαν μυστικές επαφές πρώην μενσεβίκων με δυτικούς σοσιαλδημοκράτες, πράγμα που έδωσε την αφορμή τον Δεκέμβριο να διαγραφούν από το ρωσικό Κ.Κ για «αριστερό και δεξιό φραξιονισμό» οι Lominadze και Sirtzon, καθώς ο πρώτος είχε δουλέψει στην Προφιντέρν και ήταν χρόνιος συνεργάτης του Λοζόφσκυ και ο δεύτερος στο παρελθόν είχε συνδεθεί με τον Μπουχάριν και την «Ενωμένη Αντιπολίτευση». Αυτή η κίνηση είχε καθαρά προειδοποιητικό χαρακτήρα προς όσους από τα «δεξιά» ή τα «αριστερά» θα αμφισβητούσαν τις κεντρικές επιλογές του σοβιετικού Κ.Κ, του οποίου

⁵⁵⁵ Εκτός από την ιδεολογική διαπάλη μέσα στην Προφιντέρν, σημαντικό ρόλο στην ορισμένη χαλιναγώγηση των πιο «αριστερών» τάσεων στη διάρκεια του συνεδρίου έπαιξε η στάση της γαλλικής «κόκκινης» συνομοσπονδίας στην οποία από τα 919 σωματεία που συσπείρωνε, τα 146 ζήτησαν την επανένωσή τους με τους ρεφορμιστές βάσει της αποδοχής του καταστατικού χάρτη της Αμιένης στη διάρκεια των πρώτων εννιά μηνών του 1930. Ήδη από τον Μάρτιο του 1930 ο εκπρόσωπος του γαλλικού Κ.Κ στην ΚΔ, ο Ferrat, είχε ζητήσει την αλλαγή της ηγεσίας του κόμματος, γιατί κυριαρχούσαν οι «αριστεροί σχεταριστές» που προήλθαν από τη Νεολαία (Barbe, Celor, Franchon, Τορέζ), πράγμα που βρήκε σύμφωνους τους Μολότοφ και Μανουήλσκι, ώστε τον Ιούνιο το γαλλικό Κ.Κ αποφάσισε να δώσει το βάρος του στους ανέργους και στο διμέτωπο αγώνα κατά του «δεξιού και αριστερού» οπορτουνισμού, χωρίς όμως ουσιαστικές αλλαγές στη σύνθεση της καθοδήγησής του. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια πολλά «κόκκινα σωματεία» θέλησαν να επανενωθούν με τα ρεφορμιστικά για να επωφεληθούν και των κυβερνητικών εξαγγελιών περί νέων μέτρων κοινωνικής ασφάλισης που κατατέθηκε προς ψήφιση το Νοέμβριο. Πρβλ. Reiner Tosstorf, ό.π., σσ. 763-64, 769-70, E.H Carr, ό.π., σσ. 20-22, 166-67, O. Φόστερ, ό.π., σσ. 91-2. _

⁵⁵⁶ Kevin McDermott-Jeremy Agnew, ό.π., σελ. 98, I.B Στάλιν, «Ίλιγγος από τις επιτυχίες» (*Pravda*, 02-03-1930), *Άπαντα*, τόμος 12, εκδόσεις Γνώσεις, Αθήνα χ. χρ, σσ. 224-27.

οι ιθύνοντες φοβούνταν ότι η επέκταση της κρίσης στη Δύση θα συνοδευτεί από έναν άμεσο αντισοβιετικό πόλεμο.⁵⁵⁷ Τα εσωτερικά προβλήματα της ΕΣΣΔ και οι διεθνείς περιπλοκές εμπόδισαν την καθοδήγηση της ΚΔ να ασχοληθεί σοβαρά με διάφορα Κ.Κ στους τελευταίους μήνες του 1930. Ενδεικτικά, τον Δεκέμβριο κρίση ξέσπασε στο ΚΡΔ, γιατί ο Neumann και η Κομμουνιστική Νεολαία προσπάθησαν να εκπαραθυρώσουν από την ηγεσία τον Τέλμαν, επειδή αρνήθηκε να ενδώσει στις προτάσεις των πρώτων να απευθυνθεί το κόμμα αποκλειστικά στις μάζες των ανέργων, προκειμένου να τραβήξει τη λαϊκή βάση των Ναζί. Τελικά, η κρίση αποσοβήθηκε καθώς η μεγάλη πλειοψηφία των μελών και των στελεχών του ΚΡΔ, όπως άλλωστε και των άλλων Κ.Κ, πίστευε ότι η άνοδος του φασισμού σε συνθήκες οικονομικής κρίσης ήταν ο επιθανάτιος ρόγχος του καπιταλισμού και το προλούδιο της προλεταριακής επανάστασης. Αυτή η πίστη ενισχυόταν από την κλιμάκωση των εργατικών και επαναστατικών αγώνων εκείνου του διαστήματος: με επίκεντρο την 6^η Μαρτίου 1930, «Διεθνή Ημέρα κατά της Ανεργίας» ύστερα από απόφαση της ΚΔ πραγματοποιήθηκαν εκατοντάδες διαδηλώσεις ανέργων με το σύνθημα «Δουλειά και Ψωμί» στις ΗΠΑ, στον Καναδά, στην Αυστραλία και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, την 1^η Σεπτεμβρίου 100.000 κομμουνιστές και σοσιαλδημοκράτες εργάτες συγκρούστηκαν με την αστυνομία στην Ουγγαρία και τον Οκτώβριο 130.000 μεταλλεργάτες κατέβηκαν σε απεργία στο Βερολίνο. Το ίδιο διάστημα στασίασε η βιετναμέζικη φρουρά στο φρούριο Γιενμπάι στην Ινδοκίνα κατά των Γάλλων, σημειώθηκαν μεγάλες ταραχές στο Σολαπούρ και στο Πεσαβάρ της Ινδίας με 60.000 συλλήψεις Ινδών πατριωτών, ενώ στις Φιλιππίνες η ίδρυση ενός Κ.Κ τον Αύγουστο του 1930 από μια ομάδα που είχε αποχωρήσει από το Εργατικό κόμμα τον προηγούμενο χρόνο υπό την διακριτική καθοδήγηση του Αμερικανού απεσταλμένου της ΚΔ Τ. Ryan, συνέβαλε στο ξέσπασμα μιας μεγάλης απεργίας στη Μανίλα και αγροτικών εξεγέρσεων στις επαρχίες Tayug και Luzon με αιτήματα οικονομικά (μισθολογικές αυξήσεις και αναδασμός) και πολιτικά εναντίον της εξάρτησης της χώρας από τις ΗΠΑ.⁵⁵⁸ Αυτός ο επαναστατικός ενθουσιασμός ήταν η δύναμη που ενίσχυε την προσδοκία της άμεσης επανάστασης, άρα και του τελικού ξεκαθαρίσματος των λογαριασμών με την σοσιαλδημοκρατία στη συνείδηση των κομμουνιστών, και όχι οι μεθοδεύσεις της Μόσχας που για τις σκοπιμότητες της δικής της εξωτερικής πολιτι-

⁵⁵⁷ Εκείνη την περίοδο η πρόοδος του Κόκκινου Στρατού στη νότια Κίνα είχε οδηγήσει από το Φλεβάρη στην εγκαθίδρυση μιας νέας σοβιετικής κυβέρνησης στο Kiangsi και μετά τον Μάη, αφού αυτή ψήφισε μια αγροτική μεταρρύθμιση στις περιοχές που ήλεγχε, ξεκίνησε μια νέα αντεπίθεση προς το Wuhan. Το Κουομιντάγκ, αδυνατώντας να καταβάλει εκεί τους Κινέζους κομμουνιστές, επεδίωξε ήδη από το 1929 να ελέγξει τον, ρωσικών συμφερόντων, ανατολικό μογγολικό και μαντζουριανό σιδηρόδρομο. Αυτό οδήγησε σε στρατιωτικές συγκρούσεις μεταξύ Κουομιντάγκ και ρωσικού Κόκκινου Στρατού στη Μαντζουρία, οι οποίες επέτειναν την ανασφάλεια της ηγεσίας της ΕΣΣΔ για μια πιθανή δυτική εμπλοκή, καθώς φάνηκαν οι τεχνολογικές καθυστερήσεις και οι στρατιωτικές αδυναμίες της ρωσικής πλευράς, παρά το αμφίρροπο των συγκρούσεων. Η εξασφάλιση της διεθνούς ειρήνης ήταν πια το κύριο ζητούμενο του Narkomindel και η ΚΔ θα έπρεπε να συνδράμει σε αυτό τον στόχο, άλλοτε ενθαρρύνοντας τη σταθεροποίηση αστικών κυβερνήσεων που είχαν καλές σχέσεις με τους Σοβιετικούς, άλλοτε λειτουργώντας σαν άμεση ανατρεπτική δύναμη, σαν ένας διεθνής επαναστατικός στρατός που μαζί με την επανάσταση υπεράσπιζε την ασφάλεια της ΕΣΣΔ. Πρβλ. Earl F. Ziemke, *The Red Army, 1918-41. From Vanguard of World Revolution to U.S. Ally*, Routledge, London 2004, σσ. 165-67, Matthew Worley (ed.), *In Search of Revolution: International Communist Parties in the Third Period*, I.B. Tauris, London 2004, σσ. 2-5, Jonathan Haslam, "The Communist International and the Origins of the Popular Front, 1934-5", *Historical Journal*, vol.22, No.3 (1979), σσ. 672-75.

⁵⁵⁸ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ. 318-19, 321, James Andrew Richardson, *The Genesis of the Philippine Communist Party*, Ph. D Thesis (September 1984), Proquest LLC, 2017, σσ. 206-07, 217-19, 267-68, David W. Lovell- Kevin Windle (eds.), ό.π., σελ. 275.

κής ήθελε ειδικά την αποδυνάμωση της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας, εξωθώντας το KPD στη ρήξη με την τελευταία, όπως λανθασμένα υποστηρίζεται από τον N. La Porte και άλλους ιστορικούς.⁵⁵⁹

Εντούτοις, η τάση περιορισμού των «αριστερών, σεχταριστικών» ροπών δεν εμφανίστηκε σε όλα τα τμήματα της ΚΔ στα τέλη του 1930. Ενδεικτικά, στην Ευρώπη το ισπανικό Κ.Κ, συντεθλιμμένο από τις διώξεις της δικτατορίας του Πρίμο ντε Ριβέρα (1923-30) και από τα «μεγαθήρια» των Σοσιαλιστών και των Αναρχικών που αριθμούσαν 3.000.000 μέλη έναντι των 2.000 μελών του κομμουνιστικού κόμματος, τον Μάρτιο του 1930 στη συνδιάσκεψή του στην Παμπλόνα μετά δυσκολίας αποδέχθηκε την οδηγία της ΚΔ για το πρόταγμα της «δημοκρατικής δικτατορίας εργατών και αγροτών» έναντι της «σοσιαλιστικής επανάστασης» ως στόχου του κόμματος, ενώ το Νοέμβριο τα ηγετικά στελέχη του A.Nin -γνωστός ηγέτης της Προφιντέρν- και J.Maurin, σχημάτισαν ένα αυτόνομο Κ.Κ στην Καταλωνία και άρχισαν τις συνομιλίες με τον Τρότσκι, για να συνενωθούν με τους υποστηρικτές του. Εκτός Ευρώπης, καθ'όλη τη διάρκεια των ετών 1930-31 το κινεζικό Κ.Κ είχε κατά μία έννοια τριχοτομηθεί στους συνδικαλιστές του Γιανγκ-Τσου, που ήθελαν το κόμμα να στραφεί αποκλειστικά στους οικονομικούς αγώνες, στην ομάδα του Μάο που υποστήριζε τη βαθμιαία κατάληψη της εξουσίας μέσα από την σταδιακή περικύκλωση των πόλεων από τον βασισμένο στην αγροτιά Κόκκινο Στρατό και στην κυρίαρχη κομματική ομάδα του Λι Λι Σαν, ο οποίος υπεραμυνόμενος του προλεταριακού χαρακτήρα της κινεζικής επανάστασης, ήθελε την άμεση κατάληψη των μεγάλων πόλεων από τον επαναστατικό στρατό. Πάντως, και στην Κίνα μετά την αποτυχία της σταθεροποίησης της κατοχής της Σαγκάης από τον Κόκκινο Στρατό τον Σεπτέμβριο του 1930, καθώς το Κουομιντάγκ ενισχύθηκε από αμερικανικά, γαλλικά, αγγλικά και ιαπωνικά αγήματα, εμφανίστηκαν οι προϋποθέσεις περιθωριοποίησης των «αριστερών παρεκκλίσεων», επειδή η ομάδα του Μάο εξασφάλισε την υποστήριξη των Κινέζων μαθητών του Πανεπιστημίου Σιν Γιατ Σεν της Μόσχας με επικεφαλής τους τους Μif και Wang Ming, ώστε το Νοέμβριο η ΚΔ για πρώτη φορά άσκησε δριμυία κριτική στην «αριστεριστική καθοδήγηση» του Λι Λι Σαν, ο οποίος ανεκλήθη στη Μόσχα μέχρι το τέλος του χρόνου.⁵⁶⁰

Το Προεδρείο της ΕΕΚΔ στη διευρυμένη Ολομέλεια του Φλεβάρη (1930) αποφάσισε την αποστολή ενός ειδικού απεσταλμένου για να βοηθήσει το ΚΚΜΒ που αντιμετώπιζε το πρόβλημα της μείωσης των οργανωμένων μελών του και των εγγεγραμμένων στο ΝΜΜ λόγω της εκτίναξης της ανεργίας από την επέκταση της οικονομικής κρίσης, πρόβλημα που το παραδέχονταν όλα τα στελέχη του κόμματος με εξαίρεση τον Tomas Mann που στην έκθεσή του προς την ΕΕΚΔ έγραφε ότι το ΝΜΜ εξακολουθούσε να συσπειρώνει πάνω από 200.000 εργάτες.⁵⁶¹ Ο νέος απεσταλμένος της ΚΔ με το ψευδώνυμο Jacob έμεινε μόλις ένα μήνα στη

⁵⁵⁹ Norman La Porte, "Presenting a Crisis as an Opportunity", στο Matthew Worley (ed.), ό.π., σσ. 41-53 και Fernando Claudin, *The Communist Movement. Part One: The Crisis of the Communist International*, Monthly Review Press, London 1975, σσ. 115-17, 159-60.

⁵⁶⁰ E.H Carr, ό.π., σσ. 23-7, 289-93, 328-34, «Αποσπάσματα από την επιστολή της ΕΕΚΔ προς την Κ.Ε του Κ.Κ. Κίνας σχετικά με την πολιτική του Li Li-San» (16 Νοεμβρίου 1930), δημοσιευμένα στο *Strategiya i Taktika kominterna*, p. 283, Jane Degras, ό.π., σσ. 137-40, Yueh Seng, ό.π., σσ. 228-35, *Ιστορία της Σύγχρονης Κινεζικής Επανάστασης*, ό.π., σσ. 246-52.

⁵⁶¹ Σχετικά με τη σμίκρυνση των δυνάμεων του ΚΚΜΒ στη διάρκεια της λεγόμενης «Τρίτης Περιόδου» που από πολλούς αποδίδεται αποκλειστικά στις τότε πολιτικές επιλογές της ΚΔ και του κόμματος, καίριες είναι οι επισημάνσεις του Worley, ο οποίος παρατηρεί ότι η μεγαλύτερη ανάπτυξη του ΚΚΜΒ καταγράφηκε στα 1927 με 7.509 νέες στρατολογήσεις από τις οποίες οι 5823 ήταν ενεργοί συνδικαλιστές που είχαν συμμετάσχει στη Γενική Απεργία, ενώ ανάμεσά τους οι 3.753 ανήκαν στα σωματεία των ανθρακωρύχων. Οι 1455 ανήκαν και σε κάποια οργάνωση συνδεδεμένη με το Εργατικό κόμμα, άλλοι 690 συμμετείχαν στα συμ-

χώρα και στην έκθεσή του προς την ΚΔ επεσήμανε ότι το ΚΚΜΒ είχε οργανωτικά αποδυναμωθεί, ενώ η ηγεσία του δεν δρούσε ενιαία με τους Gallacher, Rust, Arnot να κάνουν όλη τη δουλειά, τους Murphy, Pollitt και Cox να δουλεύουν επιλεκτικά και με άλλους σαν τον Tapsell να εκδηλώνουν «σεχταριστική διάθεση». Αν και εισηγήθηκε την αποστολή ενός μόνιμου, αγγλομαθή εκπροσώπου της ΚΔ στο ΚΚΜΒ, όπως ήταν στο παρελθόν ο Petronsky, η πρότασή του έμεινε απραγματοποίητη. Αντίθετα, η ΚΔ κάλεσε τον «δεξιό» Campbell ως σύμβουλο επί των αγγλοσαξονικών ζητημάτων στη Μόσχα, κάτι που προκάλεσε μικρές αντιδράσεις μεταξύ των στελεχών, δείχνοντας ότι είχε αρχίσει σε επίπεδο κορυφής ο κατακερματισμός της παλιάς «αριστερής πτέρυγας» των ετών 1925-29.⁵⁶²

Στις αρχές του 1930 υπήρχαν πολλές ενδείξεις ότι η διπλή στρατηγική της βαθμιαίας πολιτικοποίησης της οικονομικής πάλης των εργατών σε συνδυασμό με την κλιμάκωση του αντιιμπεριαλιστικού αγώνα στο κέντρο και στην περιφέρεια της Βρετανικής Αυτοκρατορίας ήταν αποτελεσματική: την κοινή γνώμη απασχολούσε η υπόθεση των φυλακισμένων στο Meerut, των οποίων η υπόθεση παραπέμφθηκε στο ανώτερο δικαστήριο, στην Ινδία καταγράφονταν 6.000.000 χαμένες εργατοώρες από τον Δεκέμβριο του 1929 μέχρι τα τέλη του Γενάρη του 1930 σε κινητοποιήσεις κατά των διαπραγματεύσεων του Ινδικού Εθνικού Κογκρέσσου με την αγγλική κυβέρνηση, οι πρώτες απεργίες έγιναν σε άλλες αποικίες, όπως η Κένυα και η Νιγηρία και η αποστολή απεσταλμένων του ΚΚΜΒ στην Παλαιστίνη άρχισε να αποδίδει καρπούς, ανησυχώντας σοβαρά τις κρατικές αρχές που έσπευσαν να ζητήσουν τη συνδρομή των εβραϊκών, «σιωνιστικών» ομάδων για να αντιμετωπίσουν το αραβικό απελευθερωτικό κίνημα. Στο εσωτερικό, στον χώρο της υφαντουργίας όπου απα-

βούλια συνδικάτων και ομοσπονδιών και όλοι ήταν εγγεγραμμένοι στο NMM, που τότε είχε στη δύναμή του 956.000 εργάτες. Εντούτοις, παντού η αναλογία των οργανωμένων κομμουνιστών στο σύνολο του εργατικού πληθυσμού ήταν πολύ μικρή. Η επιρροή του κόμματος ήταν σημαντική σε περιοχές με μακρόχρονη παράδοση «ριζοσπαστικού συνδικαλισμού», θρησκευτικής ετεροδοξίας ή ακόμη και εθνικών διαχωρισμών, όπως η Ουαλλία, η Σκωτία, το East End του Λονδίνου με την πολυπληθή εβραϊκή κοινότητα ή γειτονίες με ριζοσπαστική, πολιτική παράδοση από τον 19^ο αιώνα σαν το Battersea. Διαφορετική ήταν η εικόνα στις βόρειες αγγλικές βιομηχανικές κομητείες (Μάντσεστερ, Λίβερπουλ, Birmingham) όπου το ΚΚΜΒ απολάμβανε εκτίμηση κυρίως σαν σκέλος του NMM στους βιομηχανικούς αγώνες με μικρότερη απήχηση των πολιτικών και ιδεολογικών του θέσεων. Μόνο όπου τα μέλη του ΚΚΜΒ δρούσαν σε περιοχές με ισχυρή εργατική βάση αλλά και μαχητική συνδικαλιστική και πολιτική κουλτούρα, μπορούσαν να λειτουργήσουν σαν πρωτοπορία της ευρύτερης εργατικής συλλογικότητας και να επεκτείνουν τις οργανωμένες δυνάμεις τους και την επιρροή του κόμματος. Από την άνοιξη του 1930 μέχρι το τέλος του 1931 οι οργανωμένες δυνάμεις του ΚΚΜΒ μειώθηκαν κατά 60% , κυρίως στα παραδοσιακά προπύργια της Ουαλλίας, του Newcastle και του Tyneside και λιγότερο στη Σκωτία και το Λονδίνο, εξαιτίας των εργοδοτικών διώξεων μετά τη Γενική Απεργία και της διάγκωσης της ανεργίας που αποσάρθρωσαν την παραδοσιακή συνδικαλιστική και μετωπική δράση των εργατών της βάσης του κόμματος. Αυτή η τάση ίσχυε συνολικά στο εργατικό κίνημα και επηρέασε αρνητικά και το Εργατικό Κόμμα, καθώς το σύνολο των συνδικαλισμένων εργατών από 8.500.000 εκατομμύρια στα 1920 έπεσε στα 4.390.000 το 1932. Ρόλο έπαιξαν ακόμη η εισαγωγή νέων πρακτικών διαπραγμάτευσης με την εργοδοσία, νέων τεχνολογιών, ο αυξανόμενος γραφειοκρατικός συγκεντρωτισμός του Εργατικού Κόμματος και των μεγάλων συνδικάτων και η εμφάνιση νέων βιομηχανιών χημικών και ηλεκτρικών ειδών στις οποίες η παλιά συνδικαλιστική κουλτούρα ήταν άγνωστη. Πρβλ. Matthew Worley, *ό.π.*, σσ. 18, 23-9, 32-5. Βέβαια, άλλοι μελετητές εξακολουθούν να επιμένουν ότι η πολιτική της «Τρίτης Περιόδου» ήταν ολέθρια για το ΚΚΜΒ, όπως και για τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά Κ.Κ., εξαιτίας της απόλυτης πρόδεσής τους στις σταλινικές επιλογές. Μάλιστα, ορισμένοι ανοικτά αποδίδουν την μομφή στους «αναθεωρητές» ιστορικούς, ότι υποτιμούν το μέγεθος της υποταγής του ΚΚΜΒ στην ΕΣΣΔ προκειμένου να δικαιολογήσουν την εμμονή τους περί της ύπαρξης ενός «γηγενούς βρετανικού μαρξισμού και κομμουνισμού». Πρόκειται στην πραγματικότητα για το αντίστροφο: οι Mc-Proy και Campbell αρνούνται ακόμη και την πιθανότητα το κομμουνιστικό κίνημα να είχε τις δικές του εθνικές ρίζες στη Βρετανία, ώστε να μπορούν να δικαιολογήσουν την ερμηνεία τους πως το ΚΚΜΒ ήταν μια «ρωσόδουλη» και «ξενοκίνητη» οργάνωση, αντίληψη διαδεδομένη σε όλη την κλίμακα του ιδεολογικού αντικομμουνισμού διεθνώς και ειδικά στην Αγγλία, δάνειο από την προπαγάνδα των Συντηρητικών και του Εργατικού κόμματος στον Μεσοπόλεμο. Πρβλ. Henry Pelling, *ό.π.* σσ.55,71, Leslie Macfarlane, *ό.π.* σσ.278-80, John McIlroy-Allan Campbell, “For a Revolutionary Workers’ Government: Moscow, British Communism and Revisionist Interpretations of the Third Period, 1927-34, *European History Quarterly*, vol.31, No.4 (2002), σσ.535-42, 563.

⁵⁶² E.H Carr, *ό.π.*, σσ. 208-09, Andrew Thorpe, *ό.π.*, σσ. 159-60.

σχολούνταν 750.000 γυναίκες από ένα σύνολο 1.285.000 εργατών, οι σποραδικές αντιδράσεις στις εργοδοτικές πιέσεις για περικοπές των μισθών κατά 12% από τον Αύγουστο του προηγούμενου χρόνου γενικεύτηκαν στο Lancashire μετά την απόφαση του Δικαστηρίου Οικονομικής Διαιτησίας για μείωση των αμοιβών κατά 6,25%. Αρχής γενομένης τον Δεκέμβριο του 1929 από το Saddleworth, όπου 1300 εργάτες απήργησαν με πρωτοπόρες τις γυναίκες που είχαν οργανωθεί στις απεργιακές επιτροπές που πρότειναν οι κομμουνιστές, μέσα στις επόμενες 7 βδομάδες κατέβηκαν σε απεργίες 92. 142 εργαζόμενοι, παρά την αντίθεση των επίσημων σωματείων και του Εργατικού κόμματος που υποστηρίχθηκαν από 43.000 περίπου εργαζόμενους. Όταν στα μέσα του Γενάρη οι εργάτριες της βαμβακουργίας (συνολικά ήταν 150.000 επί των 250.000 εργατών του κλάδου) άρχισαν τις δικές τους απεργίες, η κυβέρνηση καταθρομβημένη από τη δυναμική των εξελίξεων διέταξε την επέμβαση των αστυνομικών δυνάμεων σε διάφορα εργοστάσια και ενεργοποίησε το Trade Dispute Act με αποτέλεσμα εκατοντάδες συλλήψεις ανδρών και γυναικών, οι οποίες μάλιστα κατηγορήθηκαν ότι ήταν μέλη της “Worker’s Legion”, της μαχητικής, κομμουνιστικής περιφρούρησης που συνόδευε τις μαζικές εκδηλώσεις του ΚΚΜΒ, των «κόκκινων συνδικάτων» και του ΝΜΜ.⁵⁶³

Ωστόσο, οι δυσκολίες στην οργάνωση των συνδικαλιστικών αγώνων εξαιτίας της κρίσης τροφοδοτούσαν τις αντίρροπες κινηματικές τακτικές. Συγκεκριμένα, τον Μάρτιο οι επικεφαλής του συνδικάτου των ανθρακωρύχων της νότιας Ουαλλίας αποφάσισαν να μην καταβάλουν τη συνδρομή τους στην κλαδική εθνική ομοσπονδία, κάτι που άνοιγε το δρόμο για την πλήρη ανεξαρτητοποίηση τους σαν «κόκκινο σωματείο», προοπτική που υποστηρίχθηκε από τους Gallacher, Cox, Scott και Allison στο Π.Γ του ΚΚΜΒ, αλλά καταψηφίστηκε ως «αριστερισμός» από την πλειοψηφία του Π.Γ με πρωτοβουλία των Pollitt και Murphy. Αντίθετα, στα υφαντουργεία του Yorkshire τον Απρίλιο, όταν ξέσπασε μια απεργία λόγω του νόμου του Macmillan για την περικοπή των μισθών κατά 9,4% και για την εισαγωγή κανονισμών εργασίας στα εργοστάσια, όχι μόνο υλοποιήθηκε στο ακέραιο η γραμμή της ανεξάρτητης από το επίσημο συνδικάτο ηγεσίας του εργατικού αγώνα, αλλά οδηγήθηκε μέχρι το πιο ακραίο σημείο της. Δηλαδή, μετά τις δύο πρώτες βδομάδες απεργίας, οι καθοδηγούμενες από τους κομμουνιστές απεργιακές επιτροπές συνέχισαν για έναν ακόμη μήνα χωρίς επαρκή εργατική υποστήριξη, προβάλλοντας γενικά, πολιτικά αιτήματα για τα οποία αδιαφορούσε η μεγάλη μάζα των εργατριών, οι οποίες αποτελούσαν την πλειοψηφία των 250.000 απασχολουμένων στα εργοστάσια της περιοχής. Το αποτέλεσμα ήταν ότι μέχρι τον Ιούνιο ούτε μαζικές στρατολογίες σημειώθηκαν, ούτε οι απεργιακές επιτροπές διευρύνθηκαν, καθώς από τα 200 άτομα που μετείχαν σε αυτές μόνο τα 55 ήταν υφαντουργοί και άλλα 50 μέλη σωματείων. Βέβαια, στο μεγαλύτερο εργοστάσιο του Bradford ο αριθμός των κομματικών μελών αυξήθηκε στα 300 άτομα από τα 66, αλλά μέχρι το Δεκέμβριο οι 240 από τα νέ-

⁵⁶³ Τελικά, υπό το βάρος της κρατικής καταστολής και αφού τα ρεφορμιστικά συνδικάτα αρνήθηκαν να κηρύξουν απεργία αλληλεγγύης, όπως ζητούσε το ΚΚΜΒ, για να μη γίνει Γενική Απεργία και εμφύλιος πόλεμος, οι απεργοί γύρισαν στη δουλειά, αποδεχόμενοι μειώσεις μισθών κατά 7% με αντάλλαγμα την αποφυλάκιση των συλληφθέντων και συλληφθεισών απεργών. Πρβλ. J.T Murphy, “The Political Situation of the British Empire at the Commencement of the New Year”, *Inprecor*, vol.10, No.5 (30-01-1930), σσ.79-80, Lilly Webb, “British Women Textile Workers in Struggle”, *Inprecor*, No.10 (25-02-1930), σελ. 174. Ο Νόμος για τις Επαγγελματικές Διεκδικήσεις στα 1927 (Trade Dispute Act) περιλάμβανε διατάξεις κατά των εργατικών σωματείων, κηρύσσοντας παράνομη κάθε απεργία πολιτικού μάλλον χαρακτήρα αντί για συγκεκριμένους εργασιακούς λόγους ανά εργοστάσιο και υποχρεώνοντας τα συνδικάτα να συνάπτουν συμφωνίες με τους εργοδότες, ανεξαρτήτως των αποφάσεων του Εργατικού κόμματος και του TUC.

α μέλη είχαν αποχωρήσει από το κόμμα. Παράλληλα, η κυβέρνηση Mac Donald, προσπαθώντας να διαχειριστεί το κοινωνικό και πολιτικό κόστος της κρίσης, προχώρησε με ειδικό νομοθέτημα στη διατίμηση του κατώτατου ημερομισθίου και στη μείωση του ωραρίου κατά μισή ώρα στα ορυχεία και σε μια πρώτη ρύθμιση του στεγαστικού προβλήματος στις εργατικές γειτονιές (Greenwood Housing Act). Για να εξασφαλιστεί μια ενιαία γραμμή στο συνδικαλιστικό κίνημα το Π.Γ δια στόματος Pollitt ζήτησε στις 3 Μαΐου από όλα τα κομματικά όργανα να επιδείξουν «σύνεση και αυτοσυγκράτηση» στη διάρκεια των διάφορων εργατικών κινητοποιήσεων, κάτι που αντικατοπτρίστηκε στην οδηγία του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου της ΚΔ μετά από δέκα μέρες. Σε αυτήν, που σημειωτέον είχε συνταχθεί από τον Campbell, καταδικάστηκε μεν η πάση θυσία δημιουργία νέων σωματείων ή οργάνων αγώνα σαν «αριστερή απόκλιση» ή η παθητική καθήλωση των κομμουνιστών μέσα στα ρεφορμιστικά συνδικάτα σαν «δεξιά», προτάθηκε δε η ανάληψη της ανεξάρτητης καθοδήγησης και πρωτοβουλίας των κομμουνιστών μέσα στα ρεφορμιστικά σωματεία, επειδή μεταξύ των 142.000 ανθρακωρύχων του Durham υπήρχαν μόλις 50 κομμουνιστές σε σχέση με τους 2650 που βρίσκονταν ανάμεσα στους 120.000 ανθρακωρύχους της Ουαλλίας. Η χαλιναγώγηση των «υπερarisτερών» συνεχίστηκε με κρούσεις στο βασικό τους προπύργιο, την Κομμουνιστική Νεολαία. Τον Ιούνιο αποπέμφθηκε ο Tarsell από γραμματέας της και τον επόμενο μήνα το μεν ΚΚΜΒ ανοικτά καταδίκασε τη Νεολαία του για «υπερβολή στην επαναστατική φρασεολογία και πρακτική χωρίς πραγματική σύνδεση με τις μάζες», καθώς ο αριθμός των μελών της είχε πέσει στα 375 άτομα, η δε ΕΕΚΔ με οδηγία της ενέκρινε τους χειρισμούς της ηγεσίας του ΚΚΜΒ σχετικά με την παρεμπόδιση της δημιουργίας «κόκκινου συνδικάτου» ανθρακωρύχων στην Ουαλλία. Εν όψει της αποστολής της βρετανικής αντιπροσωπίας στο 5^ο Συνέδριο της Προφιντέρν συνήλθε στις 30-31 Ιουλίου το Αγγλοαμερικανικό Γραφείο. Αυτή τη φορά είχε ρυμουλκηθεί στην αντίθετη κατεύθυνση, μάλλον λόγω της παρουσίας απεσταλμένων από το κινεζικό, το αμερικανικό και το γερμανικό Κ.Κ, γι' αυτό και επέρριψε την ευθύνη για την αριθμητική αποδυνάμωση του ΚΚΜΒ στα «λάθη του παρελθόντος που ακόμη δεν έχουν ξεπεραστεί». Παρ' όλα αυτά η «κεντριστική» συνδικαλιστική τακτική που είχε αρχίσει να εμπεδώνεται στη συλλογική συνείδηση του ΚΚΜΒ, στερεώθηκε έτι περαιτέρω όταν ξεκίνησαν οι εργασίες του Συνεδρίου της Προφιντέρν. Εκεί ο Pollitt, έχοντας πια προσηλυτίσει και τον Gallacher στις απόψεις του ύστερα από τη μεσολάβηση του Dutt, επέμεινε ότι η πιο αποτελεσματική τακτική για την εξουδετέρωση της κυριαρχίας του Εργατικού κόμματος πάνω στο βρετανικό εργατικό κίνημα, ήταν η ενίσχυση του ΝΜΜ, πρώτα απ' όλα μέσα στα επίσημα συνδικάτα, και του κινήματος των ανέργων για τη μεγάλη μάζα των ανοργάνωτων και ημιαπασχολούμενων εργαζομένων, με κοινή βάση τους μία «Χάρτα των Εργατών», ένα βασικό πλαίσιο οικονομικών και κοινωνικών διεκδικήσεων για τους ανέργους και για όλη την εργατική τάξη, ανεξαρτήτως απασχόλησης, κλάδου και ειδίκευσης. Μάλιστα, οι ανησυχίες που εξέφρασε η βρετανική αντιπροσωπία σχετικά με τη διολίσθηση πολλών συντρόφων σε «αριστεριστικές» θέσεις βρήκε ευήκοα ώτα σε πολλούς Σοβιετικούς συνέδρους και στην ίδια την ΕΕΚΔ που επεσήμανε αυτόν τον κίνδυνο με διακήρυξή της στις 16 Αυγούστου. Για λογαριασμό της τελευταίας ο Μανουήλσκι για μια ακόμη φορά προειδοποίησε τους Βρετανούς κομμουνιστές να μην κάνουν το σφάλμα να αμελή-

σουν τη δουλειά τους μέσα στα υπάρχοντα σωματεία, όπως και ότι πολλοί μηχανιστικά είχαν ερμηνεύσει το σύνθημα για την οικοδόμηση ενός ισχυρού NMM στα εργοστάσια σαν κάλεσμα για την γενική εγκατάλειψη των παλιών σωματείων.⁵⁶⁴ Η προσπάθεια των στελεχών του ΚΚΜΒ και του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου της ΚΔ για την αναζωογόνηση της δουλειάς των κομμουνιστών μέσα στα επίσημα συνδικάτα τον Μάιο φαίνεται ότι υπήρξε καθοριστική για να τραβηχθεί στην ίδια κατεύθυνση η ίδια η ΕΕΚΔ, γιατί και το ρωσικό Κ.Κ έκρινε ότι ήταν σωστές οι παρατηρήσεις του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου για το διμέτωπο αγώνα κατά των «δεξιών» και «αριστερών» παρεκκλίσεων στη μαζική και συνδικαλιστική δουλειά των κομμουνιστών, ενώ και η διακήρυξη του 5^{ου} Συνεδρίου της Προφιντέρν σύστηνε μια ορισμένη αυτοσυγκράτηση στα πιο θερμόαιμα μέλη του ΚΚΜΒ που ήθελαν το NMM να λειτουργεί αποκλειστικά πέρα και έξω από τα επίσημα σωματεία.⁵⁶⁵

Παρά τις εντεινόμενες δυσκολίες που αντιμετώπισε κατά την πρώτη περίοδο της οικονομικής κρίσης το ΚΚΜΒ, κατόρθωσε να αναβαθμίσει την παρέμβασή του σε δύο κρίσιμα πεδία της ταξικής πάλης, στην οργάνωση του αγώνα των ανέργων και στο αντιμπεριαλιστικό κίνημα. Όσον αφορά το πρώτο, στο συνέδριο του Leeds το ΚΚΜΒ αναδιοργάνωσε την Εθνική Επιτροπή Ανέργων που λειτουργούσε σαν ειδικό τμήμα του NMM, διευρύνοντας τα περιφερειακά όργανά της, ώστε αυτή εξελίχθηκε σε ένα ανεξάρτητο «Εθνικό Κίνημα Ανέργων» (National Unemployed Workers Movement-NUWM) με γραμματέα τον Wall Hannington, παλιό συνδικαλιστικό στέλεχος του ΚΚΜΒ. Εξ αρχής αυτό το κίνημα είχε «σφιχτά» οργανωτικά χαρακτηριστικά, καθώς τα 20.000 μέλη του τον Γενάρη του 1930 πλήρωναν στο ταμείο του κινήματος μια μικρή, συμβολική οικονομική συνδρομή, σχημάτιζαν τοπικούς ομίλους (υπήρχαν 200 τέτοιοι το Φλεβάρη του 1930 και αυξήθηκαν στους 300 τον Δεκέμβρη και στους 386 μέχρι το 1932) και ανά περιφέρεια οι επιμέρους τοπικοί όμιλοι εξέλεγαν τα περιφερειακά τους συμβούλια που όριζαν στη συνδιάσκεψή τους την κεντρική γραμματεία του κινήματος. Η παρέμβαση των μελών του κινήματος επικεντρωνόταν στα γραφεία Εργατικής Πρόνοιας των πόλεων, όπου προσέρχονταν κάθε βδομάδα οι άνεργοι για να γραφούν στους επίσημους καταλόγους, προκειμένου να έχουν πρόσβαση στο πενιχρό επίδομα που δινόταν για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, και εκεί έκαναν δημόσιες παρεμβάσεις, προπαγανδιστικές ομιλίες και παραστάσεις διαμαρτυρίας στις τοπικές αρχές, απαιτώντας αύξηση του επιδόματος, της διάρκειάς του και του αριθμού των δικαιούχων. Παρά τις κατηγορίες που διατύπωσαν ορισμένα στελέχη του κόμματος τον Μάρτιο του 1930 στο Π.Γ και στην Κ.Ε με επικεφαλής τον γραμματέα της οργάνωσης του Λονδίνου R. Robson, ότι η καταβολή συνδρομής περιορίζε τη μαζική εξάπλωση του κινήματος, το οποίο τότε είχε φτάσει στα 40.000 άτο-

⁵⁶⁴ Η ερμηνεία της γενικής απόσυρσης των κομμουνιστών από τα επίσημα σωματεία ως επιτομή της «ανεξάρτητης οργάνωσης» του εργατικού κινήματος εκφράστηκε επανειλημμένα και ξεκάθαρα από τα νεαρά στελέχη του ΚΚΜΒ. Πρβλ. Jack Mahon, L. Zooback, "What's Wrong with the Minority Movement?", *Worker* (11-04-1930, 02-05-1930), F. Jackson, "Some Reflections on the CC Resolution", *Communist Review*, vol.8, No.7 (July 1930), σσ.258-59.

⁵⁶⁵ Andrew Thorpe, ό.π., σσ. 161-63, 168-69, Matthew Worley, ό.π., σσ. 174-76, 180-83, 189-91, Noreen Branson, ό.π., σσ. 83-4, John McIlroy, "British Communists and the 1932 Turn to the Trade Unions", ό.π., σσ. 5-6, "The Fight for the Masses- A Fight on Two Fronts", αναδημοσίευση του κύριου άρθρου της *Pravda*, 21-05-1930 στο *Inprecor*, vol.10, No.25 (28-5-1930), σσ. 449-50, "Resolution of the Enlarged Presidium of the ECCI on the Fifth Congress of the RILU", *Inprecor*, x, 18, p.347, 10 April 1930, http://ciml.250x.com/archive/comintern/english/ecci_1930_february_resolution_on_the_fifth_congress_of_rilu.html, "The NMM of Great Britain. Positions and Tasks", *Resolutions of the Fifth Congress of the RILU*, σσ.107-113.

μα, οι ιθύνοντες του κινήματος των ανέργων αντέτειναν ότι η πληρωμή του συμβολικού χρηματικού αντιτίμου ήταν επιθυμία των απλών μελών που με αυτόν τον τρόπο αισθάνονταν ότι είχαν επανασυνδεθεί με το εργατικό κίνημα και ότι διέσωζαν την προσωπική τους αξιοπρέπεια. Τελικά, όσες πιέσεις και αν ασκήθηκαν από άλλα στελέχη σαν τον Page Arnot και από την Προφιντέρν μέχρι τον Δεκέμβριο του 1930 για να αναθεωρηθεί αυτό το καθεστώς, αυτές δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα. Φαίνεται ότι οι εν λόγω αντιστάσεις οφείλονταν και στα γνωρίσματα της «προϊστορίας» του κινήματος, η οποία ανάγεται στην εμπειρία και στη δράση των Shop Stewards (ριζοσπάστες εκπρόσωποι των αυτόνομων εργοστασιακών επιτροπών στα 1910-20) και των αποστράτων εργατών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου που αγωνίζονταν για την άμεση επαναπρόσληψή τους, σχηματίζοντας τις πρώτες σχετικές επιτροπές στα 1921, ενώ το ΚΚΜΒ αρχικά είχε τον έλεγχο μόνο σε πέντε από αυτές. Το 1923 αυτές οι επιτροπές δέχτηκαν την ένταξή τους στην Προφιντέρν και στο ΝΜΜ, αλλά αρνήθηκαν να προσχωρήσουν στο ΚΚΜΒ και το 1928 το ΤUC αποκάλυπτα τις αποκήρυξε σαν «κομμουνιστικά ενεργούμενα» με αποτέλεσμα αυτές να διαχωριστούν από τους ρεφορμιστές, καλώντας ανοιχτά το 1929 στην υπερψήφιση του ΚΚΜΒ, ενώ η ενοποίησή τους επιτεύχθηκε χάρη στην υποστήριξη του ΝΜΜ. Το κίνημα διατήρησε λοιπόν μια ορισμένη αυτοτέλεια και ανεξαρτησία από το ΚΚΜΒ, το οποίο μετά τον Μάρτιο του 1930 περιορίστηκε στην άσκηση της επιρροής του σε αυτό μέσα από τις παρεμβάσεις των μελών και των στελεχών του, που συμμετείχαν στο κίνημα των ανέργων, του οποίου οι δράσεις συντονίστηκαν καλύτερα και κλιμακώθηκαν με τη διοργάνωση των περιφημών, εθνικών «Πορειών Πείνας» που κατέληγαν στο Hyde Park του Λονδίνου, αφού προηγουμένως είχαν διασχίσει εκατοντάδες χιλιόμετρα, περνώντας μέσα από τα βιομηχανικά κέντρα και τις επαρχιακές πόλεις της χώρας. Η πρώτη τέτοια πορεία το καλοκαίρι του 1929 είχε μόνο 400 άτομα, όμως αποτέλεσε πολύτιμη παρακαταθήκη και γενική δοκιμή για τις επόμενες που ήταν πολύ πιο μαζικές, εξασφαλίζοντας την γενική συμπάθεια του εργατόκοσμου και των λαϊκών στρωμάτων των πόλεων της Βρετανίας, όπως και την ηθική και υλική συνδρομή των διαδηλωτών από δεκάδες τοπικά συνδικάτα και εργατικά συμβούλια, τα οποία συνήθως ήταν ενταγμένα στο Εργατικό κόμμα.⁵⁶⁶ Η «Πορεία Πείνας» που κατέληξε την Πρωτομαγιά του 1930 στο Hyde Park του Λονδίνου ήταν σχεδόν διπλάσια από την προηγούμενη με την αξιοσημείωτη παρουσία των εργατριών από τα εργοστάσια του Lancashire και του Yorkshire. Υπό την αιγίδα της τοπικής επιτροπής του ΚΚΜΒ περίπου 100 εργάτριες, επί το πλείστον άνεργες, συγκεντρώθηκαν στις 19 Απριλίου στο Burnley, μετέβησαν με τραίνο στο Bradford στις 20 Απριλίου, όπου ενώθηκαν με τους υπόλοιπους διαδηλωτές και από τις 21 έως τις 29 Απριλίου πορεύθηκαν μέχρι το Λονδίνο, περνώντας μέσα από 9 πόλεις από το Leeds ως το Holloway. Οι ελάχιστες κομμουνίστριες οργανώτριες αυτής της πρωτοβουλίας αξιοποίησαν τη δυσaréσκεια ειδικά των εργαζομένων και ανέργων γυναικών στην περιοχή τόσο λόγω της γενικής ανεργίας, όσο και εξαιτίας της πρόσφατης νομοθέτησης ενός αυστηρότερου πλαισίου χορήγησης συντάξεων χηρείας (Widows Pension Act, 1929), το οποίο έπληξε ιδιαίτερα τις 50.415 επίσημα καταγεγραμμένες άνεργες του Lancashire και του Yorkshire. Χαρακτηριστικά από ένα σύνολο 234.567 χηρών άνω των 50 ετών με παιδιά στο διάστημα Σεπτεμβρίου

⁵⁶⁶ Noreen Branson, *ό.π.*, σσ. 74-6, 78, 80, Allan Campbell- John McIlroy, "The NUWM and the CPGB Revisited", *Labour History Review*, vol. 73, No.1 (April 2008), σσ. 61-8.

1929-Μαρτίου 1930 γύρω στις 38.000 γυναίκες έχασαν τη σύνταξή τους και τέθηκαν στο καθεστώς των «Νόμων για τους Απόρους», όταν ο συνολικός αριθμός των ανέργων γυναικών από 139.869 τον Ιούνιο του 1928 είχε ανέλθει στις 337.825 τον Μάρτιο του 1930 ύστερα από δέκα μήνες διακυβέρνησης από τους Εργατικούς.⁵⁶⁷ Επρόκειτο δηλαδή για την άσκηση μιας πετυχημένης τακτικής Ενιαίου Μετώπου «από τα κάτω» σε αντίθεση με την ιστοριογραφική οπτική περί του σεχταριστικού χαρακτήρα της πολιτικής της «Τρίτης Περιόδου» στην ιστορία της ΚΔ και των Κ.Κ. Αξιοσημείωτο είναι ακόμη πως η παρέμβαση του ΚΚΜΒ στους ανέργους θεωρήθηκε παράδειγμα προς μίμηση από τους κομμουνιστές των ΗΠΑ, οι οποίοι χάρη και στις επαφές τους με τους Βρετανούς συντρόφους τους στο Αγγλοαμερικανικό Γραφείο της ΚΔ αντέγραψαν στοιχεία της βρετανικής εμπειρίας, ενώ ήδη από τον Γενάρη του 1930 Αμερικανοί είχαν παρακολουθήσει συσκέψεις των επιτροπών ανέργων του ΚΚΜΒ.⁵⁶⁸

Η αντιιμπεριαλιστική πάλη του ΚΚΜΒ πήρε την ειδική μορφή του στρατιωτικού σαμποτάζ της βρετανικής στρατιωτικής μηχανής με αφορμή τις μαχητικές κινητοποιήσεις των Ινδών πατριωτών κατά της αγγλικής επικυριαρχίας, οι οποίες γενικεύτηκαν μετά την άνοιξη του 1930, δεσμεύοντας στην Ινδία περίπου 70.000 στρατιώτες και ναύτες από τις 200.000 που αριθμούσαν τότε συνολικά οι βρετανικές ένοπλες δυνάμεις. Το ΚΚΜΒ ήδη από το 1928 διακινούσε ένα φυλλάδιο, το *Soldier's Programme*, με το οποίο διεκδικούσε τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των στρατιωτών και την εξασφάλιση των ατομικών και πολιτικών τους δικαιωμάτων, το οποίο στα 1929 εμπλουτίστηκε με διακηρύξεις υπέρ της ελευθερίας των λαών στις κτήσεις της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Η κυβερνητική εξαγγελία περί της αποστολής στρατιωτικών ενισχύσεων στην Ινδία τον Μάιο του 1930 ξεσήκωσε ένα κύμα αντιιμπεριαλιστικών και αντιιμπεριαλιστικών παρεμβάσεων στις πόλεις της χώρας, όπου ήταν εγκατεστημένα στρατόπεδα ή όπου ναυλοχούσαν πολεμικά πλοία. Έτσι, στις 25 Μαΐου συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν με ποινές φυλάκισης δύο κομμουνιστές, οι A. Eyles και J. Ryan, με την κατηγορία της «υποκίνησης σε ανταρσία» βάσει του σχετικού νόμου του 1797, επειδή καλούσαν τους στρατιώτες που στάθμευαν στο Brecon της Ουαλλίας να αρνηθούν να πυροβολήσουν τους αγωνιζόμενους Ινδούς εργάτες και αγρότες, αλλά να στρέψουν τα όπλα τους κατά της βρετανικής άρχουσας τάξης και των λακέδων της, της κυβέρνησης των Εργατικών. Ακολούθησε στις 30 του μηνός στο Aldershot η σύλληψη του κομμουνιστή ηλεκτρολόγου E. Tomas, ο οποίος στο παρελθόν είχε υπηρετήσει στον αποικιακό στρατό, και η καταδίκη του σε δίχρονη καταναγκαστική εργασία για τους ίδιους λόγους. Από τις 8 μέχρι τις 16 Μάη έγιναν διαδοχικές παρεμβάσεις Συντηρητικών βουλευτών (κόμης Winterton, J. Wardlaw) στο Κοινοβούλιο με την υποστήριξη δημοσιευμάτων του αστικού τύπου για να ληφθούν μέτρα κατά του ΚΚΜΒ και της εφημερίδας του με την κατηγορία της υποκίνησης των στρατιωτών σε «στάση κα-

⁵⁶⁷ *Women on the March*, Dorrit Press, London 1930, σσ.1-9, NMLH, CPGB Archive, Industrial Department, CP/CENT?IND/11/07 [πρβλ.ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 14].

⁵⁶⁸ Irene North, "Communist Party Theory and Practice Among the Unemployed, 1930-38", *Theoretical Review*, 21 (March-April 1981), Andrew Richards, *Mobilizing the Powerless: Collective Protest Action of the Unemployed in the InterWar Period*, Center for Advanced Search in the Social Sciences, Madrid 2002, σσ. 17-8, 25-7, *Daily Worker*, (11-01-1930), σελ. 10. Η Εθνική Επιτροπή των Ανέργων είχε τον Δεκέμβριο του 1928 10.000 μέλη, κυρίως στη Σκωτία, ενώ το Δεκέμβριο του επόμενου χρόνου, μετονομασθείσα σε NUWM είχε τον διπλάσιο αριθμό μελών. Προπύργια του NUWM ήταν τα βιομηχανικά κέντρα σε Σκωτία, Midlands και Ουαλλία, όπου ήδη από το 1920 ενδημούσε η ανεργία στους παραδοσιακούς βιομηχανικούς κλάδους της εξόρυξης, της μεταλλουργίας και της υφαντουργίας.

τά της Αυτού Μεγαλειότητος και της Βρετανικής Κυβέρνησης» στην Ινδία και στη Βρετανία, επειδή οι κομμουνιστές πρωταγωνίστησαν στις διαδηλώσεις, στις απεργίες και στις κινητοποιήσεις των λιμενικών και των σιδηροδρομικών που παρακόλυαν εκείνες τις μέρες την αποστολή πολεμοφοδίων στις δυνάμεις κατοχής της Ινδίας. Κατασχέθηκαν φύλλα του *Daily Worker* και στις 21 του μηνός ο Henderson, υπουργός Εξωτερικών, γυρνώντας από την Ινδία δεσμεύτηκε ότι θα υπάρξουν κυρώσεις κατά του κόμματος, μολονότι ένα σημαντικό τμήμα της βάσης των Εργατικών διαφωνούσε με τη λήψη τους.⁵⁶⁹ Τον Ιούνιο, οι αρχές αδυνατώντας να εξαρθρώσουν το μυστικό τυπογραφείο και μηχανισμό του κόμματος που εξέδιδε και διακινούσε το σχετικό αντιπολεμικό υλικό –αυτός διευθυνόταν από τον παλαιόμαχο αγωνιστή των αντιπολεμικών απεργιών του Clyde George Aitken– συνέλαβαν τέσσερις συντάκτες του *Daily Worker* και κατάσχεσαν συγκεκριμένα φύλλα της εφημερίδας. Ο βασικός κύκλος των συλλήψεων έκλεισε με την καταδίκη στο Fife του D. Butschart σε φυλάκιση για ένα χρόνο, γιατί διακινούσε ανατρεπτικό υλικό στους αεροπόρους της RAF, καλώντας τους να δείξουν την αλληλεγγύη τους στους Ινδούς και στον λαό της ΕΣΣΔ. Ακόμη και το TUC αναγκάστηκε να εκδώσει ενημερωτικά σημειώματα για τα σωματεία και τις οργανώσεις του Εργατικού κόμματος σε διάφορες περιοχές της χώρας, όπως στο Μάντσεστερ, για να δηλώσει πως συντάσσεται με το αίτημα περί της ινδικής ανεξαρτησίας, μολονότι κρατούσε αποστάσεις από τις δυναμικές κομμουνιστικές ενέργειες θεωρώντας ότι η διεύρυνση της αυτονομίας της Ινδίας διαμέσου των διαπραγματεύσεων της Διάσκεψης της Στρογγυλής Τραπέζης υπό τον λόρδο Irwin θα ήταν μια λειτουργική συμφωνία που θα επέτρεπε κάποια στιγμή τη δημιουργία μιας ανεξάρτητης Ινδίας στα πλαίσια της Βρετανικής Κοινοπολιτείας.⁵⁷⁰ Οι κυβερνητικές ανησυχίες εντάθηκαν εκείνες τις μέρες από την αναζωπύρωση του απελευθερωτικού κινήματος στην Ινδία με τις διαδηλώσεις 50.000 ανθρώπων στην Καλκούτα που συνοδεύτηκαν από συγκρούσεις με την αστυνομία με 200 συλληφθέντες, τραυματίες και νεκρούς με αφορμή τις συστάσεις της επιτροπής Simon για την ενίσχυση του ρόλου του Άγγλου Κυβερνήτη και των Ινδών μαχαραγιάδων στην τοπική ινδική κυβέρνηση. Οι αντιδράσεις με τη μορφή του μποϋκοτάζ των αγγλικών εισαγωγών από το Ινδικό Εθνικό Κογκρέσσο και με την απεργία 2000 Ινδών αστυνόμων στο Bankipur συνέπεσαν με τις ταραχές στην Ιερουσαλήμ λόγω της εκτέλεσης τριών Αράβων εθνικιστών και με τις κινητοποιήσεις του Κ.Κ Κύπρου κατά της απαγόρευσης των εργατικών απεργιών στο νησί, προκειμένου να αποπερατωθεί γρήγορα η κατασκευή της ναυτικής βάσης στη Σαλαμίνα, έργο που για το ΚΚΜΒ εξυπηρετούσε τα πολεμικά σχέδια κατά της ΕΣΣΔ στα Δαρδανέλλια. Ήταν τόσο ισχυρή η αίσθηση ότι η βρετανική κυβέρνηση προετοιμάζεται για αντισοβιετικό πόλεμο, ώστε στελέχη της ΚΔ και της σοβιετικής ηγεσίας (π.χ ο Ράντεκ) υιοθέτησαν τις προτάσεις του ΚΚΜΒ ότι στην Ινδία η παρουσία του γκαντισμού και του «εθνικού ρεφορμιστικού κινήματος» ήταν εξίσου επικίνδυνη με τον αγγλικό ιμπεριαλισμό, καταστρατηγώντας εν μέρει τις προγραμματικές θέσεις της ΚΔ για το Αποικιακό Ζήτημα.⁵⁷¹ Η κεφαλαιοποίηση αυτών των αγώνων στις επαναληπτικές εκλογές της Γλασκώβης στις

⁵⁶⁹ Albert Inkpin, “The New Campbell Case in England”, *Inprecor*, vol.10, No.25 (28-05-1930), σσ. 447-48.

⁵⁷⁰ *Present Situation in India*, 1930, TUC-Commonwealth of India League, Manchester Branch, Warwick Digital Collections of Trade Union Archives.

⁵⁷¹ Noreen Branson, ό.π., σσ. 61-6, “The Simon Commission’s Report. Recommendations”, J.B, “British Imperialist Oppression in Palestine and Cyprus”, V. Chattopadyaya, “On the Situation in India”, K. Radek, “Problems of Revolution in India”, *Inprecor*,

26/06/1930 έδειξε ότι η διπλή στρατηγική του ΚΚΜΒ δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί μονοδιάστατα ως πετυχημένη ή ανεπιτυχής. Το κόμμα κατήλθε στην εκλογική μάχη με το τρίπτυχο του αγώνα κατά της ανεργίας, της απόκρουσης των περικοπών στους μισθούς και της υποστήριξης της ινδικής επανάστασης με την κοινή πάλη Ινδών και Βρετανών εργατών κατά του βρετανικού ιμπεριαλισμού, αλλά στις περισσότερες περιοχές της πόλης περισσότερο το ILP ωφελήθηκε από τη μείωση των ψήφων των Εργατικών. Η ηγεσία του ΚΚΜΒ απέδωσε τα πενιχρά εκλογικά αποτελέσματα στην «παθητική στάση» της τοπικής οργάνωσης που δεν δραστηριοποιήθηκε όσο έπρεπε, αν και μάλλον η αποτυχία ήταν ενδεικτική του πως η μαζική ανεργία μπορούσε να παραλύσει σε σημαντικό βαθμό τη λειτουργία και τη μαζική παρέμβαση των κομματικών οργανώσεων βάσης. Από την άλλη, όμως, εξαίρεση ήταν η περιοχή του Settleston στα ανατολικά της πόλης, όπου ζούσε μόνο ένα κομματικό μέλος και όπου οι μεν Εργατικοί έχασαν 9000 ψήφους, ο δε κομμουνιστής υποψήφιος Saklatvala πήρε 1489, ενώ στις προηγούμενες εκλογές οι κομμουνιστικές ψήφοι δεν υπερέβαιναν τις 400. Ίσως η άμεση γειτνίαση της περιοχής με τη ναυπηγοεπισκευαστική ζώνη και τη στρατιωτική βάση έκανε πιο δεκτικούς τους εργάτες εκεί στην αντιπολεμική και αντιιμπεριαλιστική προπαγάνδα του κόμματος σε σχέση με τις άλλες γειτονίες της πόλης.⁵⁷²

Εξίσου αντιφατικά ήταν τα μηνύματα και από την πορεία των συνδικαλιστικών αγώνων, του άλλου πυλώνα της στρατηγικής του κόμματος. Η ανακοίνωση των πορισμάτων της επιτροπής Graham που συνιστούσε νέες μισθολογικές περικοπές στον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας για να αντισταθμιστεί η δραματική πτώση της αξίας των εξαγωγών του κλάδου (από 13,3 εκατομμύρια λίρες το 1928 είχε πέσει στα 8 εκατομμύρια), είχε οδηγήσει μέχρι τον Ιούλιο σε κάποιες περιοχές του Lancashire (π.χ Burnley, Blackburn, Reddish, Todmorden) σε πτώση τα ημερομίσθια κατά 40%. Τον Ιούλιο παρά τις αντιρρήσεις των γραμματειών των επίσημων σωματείων, χιλιάδες εργάτες κατέβηκαν σε απεργία, συγκροτώντας τοπικές απεργιακές επιτροπές και συμβούλια δράσης όπου τον καθοδηγητικό ρόλο ανέλαβαν οι κομμουνιστές, κάτι που εξόργισε τους ρεφορμιστές γραφειοκράτες τόσο, ώστε στο Burnley απέβαλαν τους 1300 απεργούς από τις συνελεύσεις του συνδικάτου. Τούτο δικαίωνε την στρατηγική του κόμματος και της ΚΔ για την «ανεξάρτητη εργατική οργάνωση» κόντρα στους ρεφορμιστές, όμως η πλειοψηφία των απεργών δεν έκανε το βήμα της δημιουργίας νέου «κόκκινου συνδικάτου» αλλά περιορίστηκε στην άσκηση πιέσεων προς τη ρεφορμιστική ηγεσία για να ηγηθεί της συνέχισης του αγώνα.⁵⁷³ Η στρατηγική της «ανεξάρτητης εργατικής οργάνωσης» παρέμενε ριζωμένη μέσα στο ΚΚΜΒ, όσες δυσκολίες και αν συναντούσε, στο βαθμό που εκλαμβάνόταν σαν μια πολιτική στο εσωτερικό της Βρετανίας, ανάλογη της ευρύτερης επαναστατικής στρατηγικής της ΚΔ και του αντιιμπεριαλιστικού αγώνα στις κτήσεις της Βρετανικής Αυτοκρατορίας.

Έτσι, μέσα στον Ιούλιο δύο γεγονότα επανεπιβεβαίωσαν ότι αυτή η στρατηγική ήταν μονόδρομος: το πρώτο ήταν η αιματηρή καταστολή του αιγυπτιακού επαναστατικού κινήματος από τις 21 ως τις 26 του μη-

vol.10, No.30 (26-06-1930), σσ. 535-36, 540-41, 543-45.

⁵⁷² W. Gallacher, "The Settleston Bye Election in Great Britain", *Inprecor*, vol.10, No.32 (10-07-1930), σελ. 567.

⁵⁷³ "The Attack on the Lancashire Cotton Workers. Report of Graham Commission", *Inprecor*, vol.10, No.33 (17-07-1930), σελ. 598.

νός από τον εντολοδόχο των Άγγλων βασιλιά Faud και τον πρωθυπουργό του Nahas Πασά, μαζί με την κατάνιξη των αγροτικών και των εργατικών διαδηλώσεων που απαιτούσαν αναδασμό της γης και μείωση της εργάσιμης ημέρας των 11 ωρών. Η ηγεσία της αστικής εθνικιστικής οργάνωσης Wafd συνέβαλε στην καταστολή, ερχόμενη σε διαπραγματεύσεις με την κυβέρνηση και αρνούμενη να δεχτεί την πρόταση των Αιγυπτίων κομμουνιστών και των απεσταλμένων του ΚΚΜΒ για την άμεση οργάνωση γενικής απεργίας, κάτι που απλώς βεβαίωνε τις κομμουνιστικές εκτιμήσεις για την πληρή αντιδραστικοποίηση των αστικών, μικροαστικών ριζοσπαστικών δυνάμεων. Το δεύτερο έγινε ταυτόχρονα μέσα στη Βρετανία και έδειχνε ότι δεν υπήρχαν σοβαρά περιθώρια συνεργασίας με την «αριστερή σοσιαλδημοκρατία». Συγκεκριμένα, οι ηγέτες του ILP F.Brockway και H.Nevinson στις 13 του Ιούνη δημόσια δήλωσαν ότι η επιτροπή Simon για την Ινδία είχε κάνει μια αμερόληπτη δουλειά και ότι για να αποτραπεί η καταστροφή και το πολεμικό χάος στη χώρα, θα έπρεπε να υπάρξει μια μεταβατική περίοδος μέχρι την πλήρη αυτοδιάθεσή της. Όταν στις 13 Ιουλίου στην ετήσια συνδιάσκεψη της Νεολαίας των Ανεξάρτητων Εργατικών τα πιο ριζοσπαστικά στοιχεία πέτυχαν τη ψήφιση της πρότασης των κομμουνιστών για την άμεση απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων στο Meerut και την ανεξαρτησία της Ινδίας, υπήρξε οργανωμένη παρέμβαση της ηγεσίας του κόμματος ώστε να προστεθεί στην απόφαση η πρόταση για νέες, εκτενείς διαπραγματεύσεις αντί του στόχου της άμεσης αυτοδιάθεσης των Ινδών. Στις 27 του μηνός σε κοινή συνάντηση των αντιπροσωπιών των δύο Εργατικών κομμάτων, ο Maxton αναγνώρισε τη φυσική και μόνη εκπροσώπηση του εργατικού κινήματος της χώρας στο Εργατικό κόμμα με το οποίο οι Ανεξάρτητοι Εργατικοί θα άρχιζαν συνομιλίες ενοποίησης, ενώ ανακοινώθηκε ότι τα δύο κόμματα δεν είχαν ριζικές διαφωνίες πάνω στα θεμελιώδη, εγχώρια και διεθνή, οικονομικά και πολιτικά ζητήματα.⁵⁷⁴ Η στρατηγική συμφωνία «αριστερών» και «δεξιών» Εργατικών στην εξωτερική πολιτική της χώρας, που απομάκρυνε τους πρώτους από τους κομμουνιστές, εξόργισε περισσότερο τους ριζοσπάστες τον Οκτώβριο, όταν στάλθηκαν νέα αγγλικά στρατεύματα στην Αίγυπτο για να βοηθήσουν τον Sidky Πασά να επιβάλει το νέο, άκρως αυταρχικό, Σύνταγμα του και όταν η κυβέρνηση Mac Donald προκλητικά έταξε στους Παλαιστίνιους αγρότες αναδιανομή της γης, μόνο αν σχηματιζόταν μια εθνική, εβραϊκή εστία εκεί, κάτι που το ΚΚΜΒ θεώρησε παραπλανητικό τέχνασμα για να σταθεροποιηθεί ο έλεγχος των πετρελαίων της Μοσούλης από το βρετανικό και το σιωνιστικό, χρηματιστικό κεφάλαιο.⁵⁷⁵

Με την παρέλευση ενός χρόνου από την εκδήλωση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, οι προοπτικές για την έκρηξη μεγάλων επαναστατικών αγώνων σε διάφορα σημεία του πλανήτη φάνταζαν πολύ κοντινές για την ΚΔ και τα Κ.Κ, παρά τα οργανωτικά πλήγματα από την ανεργία και τις συνθήκες παρανομίας ή τον

⁵⁷⁴ “The Revolt on Egypt and the Treachery of Wafd- For the Independence of Egypt. Manifesto of the LAI”, V.Ch., “The ILP Hypocrites and India”, *Inprecor*, vol.10, No.37 (14-08-1930), σσ. 744-47. Η αίσθηση ότι είχαν στενέψει τα περιθώρια της συμπίεσης με τους Βρετανούς αριστερούς Εργατικούς, ακόμη και για τα «δεξιά» στελέχη του ΚΚΜΒ φαίνεται στην τοποθέτηση του Campbell στο 16^ο Συνέδριο του κόμματος των Μπολσεβίκων (26/6-13/7) με την οποία αναγνωρίστηκαν τα λάθη των Βρετανών κομμουνιστών σχετικά με το φετιχισμό των επίσημων συνδικάτων και τη θεωρία της «αποαποικιοποίησης», αλλά το ενδιαφέρον είναι πως η πάλη με το «δεξιό κίνδυνο» εντοπιζόταν έξω από το κόμμα, στις σχέσεις του με το ILP, κάτι που πρωτίστως εξηγείται από τη διάσταση της στρατηγικής των κομμουνιστών και των αριστερών Εργατικών πάνω στο Αποικιακό ζήτημα. Πρβλ. *Inprecor*, ό.π., σελ.771.

⁵⁷⁵ “Revolutionary Ferment in Egypt. Mac Donald’s Hypocritical Palestine Declaration. Appeal of the LAI – 1/11/1930”, *Inprecor*, vol.10, No.51 (13-11-1930), σσ. 1056-57.

εντεινόμενο προβληματισμό από την άνοδο των φασιστικών δυνάμεων. Για να ξεπεραστούν τα προβλήματα της κομματικής και συνδικαλιστικής αποστράτευσης στα ευρωπαϊκά Κ.Κ που υφίσταντο τις περισσότερες πιέσεις από την κρίση, πραγματοποιήθηκαν επανειλημμένα συναντήσεις μεταξύ των στελεχών της ΚΔ και της Προφιντέρν με αντιπροσωπίες κομμουνιστών από τη Γερμανία, τη Γαλλία, τη Βρετανία, τη Τσεχία και την Αυστρία στη διάρκεια του χειμώνα, αλλά και μετά την ολοκλήρωση των συνεδριακών εργασιών της Προφιντέρν. Απότοκη αυτών των επαφών ήταν μια ιδιαίζουσα πρόταση αναδιοργάνωσης της κομματικής δομής και των κομματικών συνδικαλιστικών βραχιόνων, που την εισηγήθηκε τον Δεκέμβριο ο Ριατνitsky στην ΕΕΚΔ. Ξεκινώντας από την παραδοχή ότι συνολικά μόλις το 25% των μελών των πιο ισχυρών Κ.Κ της Ευρώπης εργάζονταν σε κάποιο εργοστάσιο, ο παλιός υπεύθυνος του κλιμακίου του παράνομου αγώνα της ΚΔ, επέρριπτε σε αυτή την κατάσταση την αδυναμία τους να διεξαγάγουν με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο την πολιτική προπαγάνδα μαζί με τη δραστηριοποίησή τους για τα προβλήματα της ανεργίας και της κρίσης, όπως και τις παλιωδίες τους στην διεκπεραίωση του διμέτωπου αγώνα εναντίον των ομορτουμιστικών επιδράσεων στο εσωτερικό τους. Η ΕΕΚΔ, εγκρίνοντας την εισήγησή του, ζήτησε από τα ευρωπαϊκά τμήματά της να πάρουν άμεσα πρωτοβουλίες για την οικοδόμηση νέων εργοστασιακών πυρήνων, όπου δεν υπήρχαν, ή για την ενίσχυση εκείνων που ήδη λειτουργούσαν. Παράλληλα, πρότεινε την συγκρότηση ανάλογων οργανώσεων στον αγροτικό τομέα και στα βιοτεχνικά επαγγέλματα με την οικοδόμηση κομματικών ομάδων σε κάθε φυτεία, μεγάλο αγρόκτημα, αποστακτήριο ή βιοτεχνικό κλάδο. Μέχρι εδώ δεν προκύπτει κάτι διαφορετικό σε σχέση με τις παλιότερες επεξεργασίες της ΚΔ, η οποία ήδη από το 1924 στα πλαίσια της «μπολσεβικοποίησης» των κομμάτων της είχε εισηγηθεί την κατά προτεραιότητα οργανωτική ανάπτυξη των νεαρών Κ.Κ πάνω σε κλαδική, επαγγελματική βάση και ανά κάθε μια βιομηχανική μονάδα. Καινοφανές, αλλά και δυσλειτουργικό, ήταν όμως το περιεχόμενο των πρακτικών οδηγιών της ΚΔ για τη συγκρότηση των κομματικών εργοστασιακών πυρήνων. Συγκεκριμένα, εάν υπήρχαν έστω και δύο κομματικά μέλη σε ένα εργοστάσιο, το κάθε κομμουνιστικό κόμμα έπρεπε να σχηματίσει έναν ξεχωριστό κομματικό πυρήνα από αυτά για τη διεκπεραίωση της πολιτικής και συνδικαλιστικής δουλειάς του στον συγκεκριμένο μαζικό χώρο με την προοπτική της μαζικοποίησης του αρχικού πυρήνα με νέες στρατολογίες από τους συμπαθούντες εργάτες, όπως λειτουργούσε επί παραδείγματι η μάζα των μελών του ΝΜΜ ως δυνητική δεξαμενή νέων μελών του ΚΚΜΒ. Σε περίπτωση που δεν επαρκούσαν οι κομματικές δυνάμεις και όπου κρινόταν κάποιο εργοστάσιο ή επιχείρηση ως χώρος στρατηγικής σημασίας για ένα Κ.Κ, τότε προτεινόταν η έκτακτη αποστολή κάποιου συντρόφου από άλλον εργασιακό κλάδο, από τις συνεργαζόμενες μετωπικές οργανώσεις (π.χ «Κόκκινη Βοήθεια» και «Διεθνής Εργατική Αλληλεγγύη») ή από την Κομμουνιστική Νεολαία για να εργαστεί προσωρινά εκεί, προκειμένου να κρυσταλλωθεί ο προβλεπόμενος πυρήνας. Ακόμα και αν προσπεράσουμε τις δυσκολίες του εν λόγω εγχειρήματος, ειδικά σε συνθήκες βαθιάς κρίσης, ανεργίας και εργασιακής περιπλάνησης και ανασφάλειας, τις οποίες είχε επισημάνει ο Pollitt στη σχετική συνάντησή του με τον Ριατνitsky, το πιο αξιοπερίεργο ήταν πως η ΕΕΚΔ πρότεινε στα Κ.Κ να σχηματίσουν τέτοιους πυρήνες ακόμη και με εξωκομματικούς εργάτες, εάν δεν υπήρχαν διαθέσιμοι σύντροφοι, αρκεί να ήταν γνωσμένοι συ-

μπαθώντας του κομμουνιστικού κόμματος. Την ίδια στιγμή η ΚΔ ζητούσε αυτοί οι πυρήνες να λειτουργήσουν με συνωμοτικό τρόπο, διακινώντας κομματικό υλικό, κυκλοφορώντας φυλλάδια με τα νέα του εργοστασίου και κάνοντας πολιτική προπαγάνδα ανάμεσα στα μέλη των ρεφορμιστικών και των φασιστικών σωματείων, εκτιθέμενοι όσο γινόταν λιγότερο στις φανερές, «νόμιμες» εργοστασιακές και συνδικαλιστικές επιτροπές, έστω και αν τα μέλη εκείνων έδειχναν μια εκτίμηση ή συμπάθεια στους κομμουνιστές.⁵⁷⁶ Επί της ουσίας για να ξεπεραστεί το αδιέξοδο της διαρροής ή της στασιμότητας του οργανωμένου αριθμητικού δυναμικού πολλών Κ.Κ- φαινόμενο που σε κάποιες οργανώσεις περιοχής του ΚΚΜΒ είχε λάβει τρομακτικές διαστάσεις στα 1930/31⁵⁷⁷ - η ΕΕΚΔ πρόκρινε την άτυπη διεύρυνσή τους με συμπαθώντας εξωκομματικούς, οι οποίοι όμως καλούνταν να υλοποιήσουν σύνθετα και απαιτητικά πολιτικά και συνδικαλιστικά καθήκοντα, που προσιδίαζαν κανονικά στα κομματικά μέλη, λειτουργώντας μεν σαν ένα «κόμμα» δίπλα στο κόμμα ή παράλληλα με αυτό, καθοδηγούμενοι δε από εκείνο. Στην πράξη επρόκειτο για μια ρύθμιση σχεδόν ανέφικτη στην εφαρμογή της, αφενός λόγω των ασφυκτικών οικονομικών πιέσεων της κρίσης, αφετέρου επειδή ο συνωμοτικός χαρακτήρας του εγχειρήματος ανατρεπόταν λόγω της ανακύκλωσης της παρουσίας των ίδιων προσώπων, είτε ήταν μέλη του Κ.Κ είτε συμπαθώντας, στη δουλειά μέσα στο σωματείο, σε μια από τις μετωπικές οργανώσεις του κόμματος και στις γενικές προπαγανδιστικές καμπάνιες και πολιτικές εκστρατείες του. Ωστόσο, πρέπει να αναγνωριστεί στην ΚΔ το ελαφρυντικό πως ήταν κοινή πεποίθηση των κομμουνιστών της εποχής ότι επίκειται η προλεταριακή επανάσταση και το πέρασμα σε ανεβασμένες μορφές πάλης κατά τις οποίες θα έπαινε να υφίσταται η διάκριση νόμιμων και παράνομων μορφών εργατικής οργάνωσης, «φανερών» και «αθέατων», δημόσιων και συνωμοτικών.

Εκ πρώτης όψεως η ραγδαία επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης της μεγάλης πλειοψηφίας των εργαζομένων αιτιολογούσε αυτές τις προσδοκίες, εφόσον μάλιστα το 1931 ήταν η χρονιά του μεγαλύτερου βαθύματου της κρίσης και της καταγραφής των μεγαλύτερων ποσοστών ανεργίας από τότε που εκδηλώθηκε το κραχ. Ενδεικτικά, στη Βρετανία σύμφωνα με τις εκθέσεις του Υπουργείου Εργασίας ο αριθμός των ανέργων τον Ιούλιο του 1931 ανήλθε στα 2.783.000 άτομα από 1.534.000 που ήταν τον Φεβρουάριο του 1930, ενώ σε περιοχές όπως η Ουαλλία η κατάσταση ήταν δραματικότερη με το ποσοστό της ανεργίας να έχει φτάσει

⁵⁷⁶ Ossip Piatnitsky, "Factory Nuclei Re-Organization", *Daily Worker*, 11-02-1930, Marxists Internet Archive και «Εγκύκλιος Οδηγία για τους Εργοστασιακούς Πυρήνες εκ μέρους του Οργανωτικού Γραφείου και της Πολιτικής Γραμματείας της ΕΕΚΔ», (Δεκέμβριος 1930), δημοσιευμένη στο *Inprekorr*, x, 109, p.2693, 110, p.2717, 111, p. 2764, 19/23/30 December 1930, Jane Degras, ό.π., σσ.144-48. Στην τελική έκθεση της ειδικής συνδιάσκεψης της ΚΔ για τα μέτρα που έπρεπε να παρθούν από τη μια αποφασίστηκε η δραστηριοποίηση των πυρήνων σε συνεργασία με ανθρώπους από τα ρεφορμιστικά σωματεία και τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, η άμεση διαζώσης σύνδεση της Κ.Ε των Κ.Κ με τους πυρήνες και η συγκρότηση ενός δικτύου εργατών ανταποκριτών από τους χώρους δουλειάς για την καλύτερη προπαγάνδα, όμως από την άλλη υιοθετήθηκε η απαγόρευση των ανοικτών συγκεντρώσεων, η χρήση ψευδωνύμων για τα κομματικά μέλη που θα εντάσσονταν στους πυρήνες και συνίστατο σε αυτά να αποφεύγουν να έχουν μαζί τους κομματικό υλικό στις συνεδριάσεις των πυρήνων και να μην αποκαλύπτουν εύκολα στο εργοστάσιο τους την κομματική τους ιδιότητα. Επειδή στην απόφαση δεν ήταν απόλυτα σαφές εάν αυτά τα συνωμοτικά μέτρα αφορούσαν όλους τους εργοστασιακούς πυρήνες ή μόνο εκείνους των χωρών όπου τα Κ.Κ και τα συνδικάτα ήταν παράνομα, η εφαρμογή των αποφάσεων στην πράξη δεν ήταν απόλυτα εφικτή. Πρβλ. "The Work of Factory Nuclei.Letter from the Org.-Department of the ECCP", *Inprecor*, vol.10, No.59 (24-12-1930), σσ.1238-40, No.60 (31-12-1930), σσ. 1262-64.

⁵⁷⁷ Η έκθεση του ΚΚΜΒ προς την ΚΔ για τον στάσιμο συνολικό αριθμό των μελών του κόμματος μεταξύ Μαΐου 1930-Φλεβάρη 1931 έδειχνε ότι το 70% των κομματικών μελών ήταν άνεργοι στο Tyneside, το 50% στη Σκωτία, το 90% στο Dundee, κάτι που αύξανε τη συνεχή διαρροή από τις γραμμές του κόμματος, η οποία πήρε το χαρακτήρα της ομαδικής αποχώρησης 42 μελών στη Rhondda και 55 στο Aberdeen (CPGB, *Report on Party Organization*, February 1931, NMLH 495/100/759).

το 34% από 19% που ήταν προ της εκδήλωσης της κρίσης.⁵⁷⁸ Για τα Κ.Κ η οικονομικοκοινωνική κατάσταση έθετε επί τάπητος την προετοιμασία για την επαναστατική ανατροπή των αστικών καθεστώτων, όμως αυτή περιπλεκόταν με απρόβλεπτους τρόπους με τα ζητήματα της ανακοπής της προόδου των φασιστικών δυνάμεων και των διακρατικών διπλωματικών και στρατιωτικών ανταγωνισμών, ιδίως για τα Κ.Κ που δρούσαν στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Τούτο ήταν ολοφάνερο στην περίπτωση του ΚΡD, το οποίο τον Γενάρη του 1931 αρχικά προσανατολίστηκε στο πλάτεμα του Ενιαίου Μετώπου ακόμη και με μέλη της λαϊκής βάσης των ναζιστών για την προετοιμασία μιας γενικής απεργίας που θα ανέτρεπε τη σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση Brüning και θα κλιμακωνόταν στην κατεύθυνση μιας γενικής λαϊκής επανάστασης. Από την άλλη η σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση και Γερμανοί επιχειρηματίες στο ίδιο διάστημα είχαν διαπραγματεύσεις με την ΕΣΣΔ για την υπογραφή μιας νέας γερμανοσοβιετικής εμπορικής συμφωνίας που τελικά επικυρώθηκε στις 14 Απριλίου. Κατά τον Carr η προοπτική μιας άμεσης επανάστασης στο Βερολίνο τρόμαξε τη σοβιετική ηγεσία λόγω μιας πιθανής πολεμικής επέμβασης των Αγγλογάλλων, αλλά και την ΚΔ η οποία θυμόταν ότι ο Neumann, ο εμπνευστής της νέας στοχοθεσίας της τακτικής του γερμανικού Κ.Κ, υπήρξε και ένας από τους πρωτεργάτες της αποτυχημένης εξέγερσης της Καντόνας του 1927. Πάντως, αντιδράσεις υπήρξαν και στο εσωτερικό του ΚΡD με εκφραστή τους τον Τέλμαν που υποστήριξε ότι η άμεση απόπειρα κατάληψης της εξουσίας ήταν άκαιρη, αφενός επειδή η κρίση δεν είχε επαναστατικοποιήσει με αυτόματο τρόπο την μεγάλη μάζα του πληθυσμού, αφετέρου γιατί οι κομμουνιστές δεν είχαν ακόμη αποσπάσει από τους σοσιαλιστές τη μεγάλη πλειοψηφία της εργατικής τάξης. Μάλιστα, ο Τέλμαν δεν δίστασε να απορρίψει την άμεση ταύτιση της σοσιαλδημοκρατικής κυβέρνησης με τους Ναζί, την οποία και ασπάζονταν πολλοί κομμουνιστές, κάτι που θέτει σε αμφισβήτηση την ερμηνεία ότι η ΚΔ με τη γραμμή του «σοσιαλφασισμού» είχε εξισώσει απόλυτα φασίστες και σοσιαλδημοκράτες. Η κατάσταση ήταν για τα ίδια τα Κ.Κ πολύ πιο αντιφατική: λίγο μετά το διάστημα που ο Τέλμαν προειδοποιούσε τους συντρόφους του ότι οι σοσιαλδημοκράτες αρχηγοί βοηθούν αντικειμενικά το φασισμό χωρίς να είναι ιδεολογικοί υποστηρικτές του, μέσα στο πρωσικό κοινοβούλιο τον Αύγουστο του 1931 οι κομμουνιστές υποστήριξαν την πρόταση της άκρας δεξιάς για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος κατά της τοπικής σοσιαλδημοκρατικής κυβέρνησης, προκειμένου το ΚΡD να αποσπάσει τη λαϊκή βάση των Εθνικοσοσιαλιστών και να παρεμβάλει εμπόδια στην προσέγγιση της Γερμανίας με τις χώρες της Αντάντ μέσα από τη δυνητική αξιοποίηση του λαϊκού γερμανικού εθνικισμού. Φυσικά, μέσα στο ΚΡD σημειώθηκαν εσωτερικές αντιδικίες, παλινωδίες και αποχωρήσεις σχετικά με τη στάση που θα έπρεπε να τηρήσει το κόμμα έναντι του δημοψηφίσματος, όμως εντέλει αποφασίστηκε η υποστήριξή

⁵⁷⁸ Matthew Worley, ό.π., σελ. 167. Ο Varga για λογαριασμό της ΚΔ εκτιμούσε για το 1931 ότι η συνέχιση της πτώσης των τιμών, η αύξηση των ανέργων και η διαταραχή της αγροτικής οικονομίας στην καπιταλιστική περιφέρεια θα εμπόδιζαν τις προσπάθειες της οικονομικής ανόρθωσης, επειδή ο περιορισμός των εξαγωγών των αγροτικών οικονομιών θα τις εμπόδιζε να συγκεντρώσουν το απαιτούμενο συνάλλαγμα για την αποπληρωμή των δανείων τους από τα βιομηχανικά καπιταλιστικά κράτη. Ειδικότερα για τη Βρετανία πρόβλεπε νέα μείωση των εξαγωγών λόγω του μποϋκοτάζ των αγγλικών βαμβακερών στις ξένες αγορές και του ανταγωνισμού των αμερικανικών και των γερμανικών προϊόντων. Η ετήσια απόδοση των επενδυμένων αξιών της Βρετανίας στο εξωτερικό έπεσε από το 118% το 1929 στο 78% τον Σεπτέμβριο του 1930, ενώ το εμπορικό έλλειμμα της χώρας με τις κτήσεις της Κοινοπολιτείας ανήλθε τότε στις 142.000.000 λίρες, ενώ οι προσπάθειες της κυβέρνησης να ενισχύσει τις αγγλικές εξαγωγές, συνάντησε την αντίδραση των αυτοκρατορικών κτήσεων, κυρίως του Καναδά. Πρβλ. *Inprecor*, vol.10, No.56 (06-12-1930), σσ. 1155, 1162-65.

του, αφού προηγουμένως στις 25 Ιουλίου στο Λονδίνο σε κοινή συνάντηση αντιπροσωπιών από τα Κ.Κ Βρετανίας, Γαλλίας, Πολωνίας και Τσεχοσλοβακίας οι αμφιταλαντευόμενοι Γερμανοί πείστηκαν από τα επιχειρήματα των Άγγλων και των Γάλλων συντρόφων τους να συμμετάσχουν στο δημοψήφισμα, το οποίο υπερψηφίστηκε από 10.000.000 σε ένα σύνολο 26.000.000, αποτέλεσμα που κρίθηκε από τον Piatnitsky υπόδειγμα «ευέλικτης τακτικής» σε αντίθεση με τον Τρότσκι που το χαρακτήρισε τακτική ήττας. Την ίδια περίοδο το πολωνικό Κ.Κ υπό την ηγεσία των Lenski και Krogin ακολουθούσε μια συστηματική πολιτική διάσπασης των εργατικών σωματείων για να ηττηθούν οι «σοσιαλφασίστες», αλλά την άνοιξη του 1931 η άνοδος του φον Πάπεν στη γερμανική καγκελαρία και η απόφαση της πολωνικής κυβέρνησης να φτιάξει ναύσταθμο στο Ντάντσιχ, ενέργεια που καταδικάστηκε από το πολωνικό Κ.Κ ως «φιλοπόλεμη πρόκληση», άλλαξε το ιδεολογικό κλίμα μέσα στη βάση του κόμματος. Σε μια εβραϊκή εφημερίδα πλατιάς κυκλοφορίας και φίλα προσκείμενης στο παράνομο Κ.Κ δημοσιεύτηκε μια επιστολή ενός νεαρού κομμουνιστή, του I. Deutcher, ο οποίος ανοικτά δήλωνε ότι στη Γερμανία και στην Πολωνία οι κομμουνιστές και το προλεταριάτο που τους ακολουθεί δεν μπορούν από μόνοι τους να νικήσουν το φασισμό, γι' αυτό και ζητούσε τη συμμαχία τους με τη σοσιαλδημοκρατία, κάτι που οδήγησε στη διαγραφή του, μαζί με μια ομάδα που τον υποστήριξε, τον επόμενο χρόνο. Όσοι εκ των υστέρων εύκολα κρίνουν τη γραμμή του «σοσιαλφασισμού» ανεπαρκή ή υποβοηθητική της ανόδου του ναζισμού στην εξουσία της Γερμανίας, παραβλέπουν ότι η ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία το ίδιο διάστημα είχε αναγάγει τη συντριβή των κομμουνιστών και την αποτροπή της εργατικής επανάστασης στο κύριο, δημόσια διακηρυγμένο μάλιστα, μέλημά της. Στο συνέδριο των Γερμανών σοσιαλδημοκρατών στη Λειψία το 1931 ο επικεφαλής της κοινοβουλευτικής ομάδας του κόμματος E. Χάϊλμαν δήλωνε ότι η σοσιαλδημοκρατία αγωνίζεται για τη σωτηρία του καπιταλισμού από την παραπέρα κατάρρευσή του και ο γερμανικός σοσιαλιστικός τύπος φόβιζε τους εργάτες ότι οι καταστροφές από μια ενδεχόμενη επανάσταση και έναν πιθανό εμφύλιο πόλεμο θα ήταν πολύ πιο επώδυνες ακόμη και από τη χειρότερη καπιταλιστική κρίση. Στην κοινή διακήρυξη της Σοσιαλιστικής Διεθνούς και της Συνδικαλιστικής Διεθνούς του Άμστερνταμ το Γενάρη του 1931 προβάλλονταν μόνο ορισμένες οικονομικές ρυθμίσεις για τον περιορισμό των συνεπειών της κρίσης, όπως ήταν η μείωση των ημερών της εργάσιμης εβδομάδας χωρίς μισθολογικές περικοπές και η διάθεση περισσότερων κρατικών κονδυλίων για την κατασκευή μεγάλων δημοσίων έργων, ώστε να μειωθεί η ανεργία, κάτι που ενίσχυε τις κρατικομονοπωλιακές ρυθμίσεις της καπιταλιστικής οικονομίας, αποτελώντας και για τους Ναζί τη βασική οικονομική πρόταση διεξόδου από την κρίση. Το καλοκαίρι του 1931 στο τέταρτο συνέδριό της η Σοσιαλιστική Διεθνής αποκήρυξε τις απεργίες σαν εγκληματικές κομμουνιστικές ενέργειες, επειδή ενέτειναν το οικονομικό αδιέξοδο και βοηθούσαν στην άνοδο των φασιστικών δυνάμεων και καλούσε τους εργαζομένους να αποδεχτούν τις κυβερνητικές και εργοδοτικές ρυθμίσεις με τη λογική του «μικρότερου κακού», ενώ ο επιφανής της θεωρητικός Κάουτσκι έγραφε στο «Ο Μπολσεβικισμός σε Αδιέξοδο» ότι στην ΕΣΣΔ οικοδομείται ένας βάρβαρος κρατικός καπιταλισμός που σε μεγάλο βαθμό ευθύνεται για την κρίση, γιατί είχε αποσπάσει τη Ρωσία από την παγκόσμια αγορά, σιγοντάροντας έτσι την προσφιλή στους αντιδραστικούς, αστικούς κύκλους ιδέα για μια νέα αντισοβιετική

στρατιωτική επίθεση.⁵⁷⁹ Στη δε Βρετανία από την αρχή του έτους οι σχέσεις μεταξύ ΚΚΜΒ και Εργατικού κόμματος ψυχράνθηκαν περισσότερο, καθώς στις 28 Ιανουαρίου στο Κοινοβούλιο η κυβέρνηση των Εργατικών ψήφισε μαζί με τους βουλευτές του Lloyd George, με 277 ψήφους υπέρ έναντι 250 αρνητικών, ένα νέο νόμο για τη συνδικαλιστική δράση (Trade Union Bill), ο οποίος αναθεωρούσε τον ορισμό της «παράνομης απεργίας» του νομοθέτηματος Baldwin του 1927. Ο παλιότερος νόμος όριζε «παράνομη» κάθε απεργία που ξέφευγε από τα στενά όρια μιας επιχείρησης ή ενός κλάδου και που έθετε πολιτικά αιτήματα ή είχε το χαρακτήρα της αλληλεγγύης σε άλλους κλάδους. Ο νέος προχωρούσε ένα βήμα παραπάνω, χαρακτηρίζοντας «παράνομη» και μια κλαδική ή επιχειρησιακή απεργία, η οποία υπερέβαινε το «πρωταρχικό αντικείμενο της διαφοράς εργατών και εργοδοτών». Δηλαδή, εάν η διάρκειά της κατά τις αρχές έθετε σε απειλή το «δημόσιο όφελος», αυτόματα θα κηρυσσόταν έκνομη και θα έπρεπε να ανασταλεί, κάτι που εξόφθαλμα έθετε υπό απαγόρευση κάθε απεργία στους κλάδους των συγκοινωνιών, της πολεμικής βιομηχανίας και των θαλάσσιων μεταφορών. Μάλιστα, η κυβέρνηση των Εργατικών ήθελε να μεταφέρει την εν λόγω διάταξη και στον Συνταγματικό χάρτη της χώρας, ξεπερνώντας σε αντεργατικό και αντιαπεργιακό μένος σύμφωνα με την εκτίμηση του ΚΚΜΒ ακόμη και τους Συντηρητικούς. Για τους Βρετανούς κομμουνιστές το νέο νομοθέτημα αποτελούσε την έμπρακτη συμβολή του Εργατικού κόμματος στην προετοιμασία ενός νέου ιμπεριαλιστικού πολέμου ή μιας νέας αντισοβιετικής επέμβασης, εφόσον κάθε απεργία των σιδηροδρομικών ή των φορτοεκφορτωτών στα λιμάνια για την παρεμπόδιση της αποστολής στρατιωτικού υλικού στο εξωτερικό θα κρινόταν «παράνομη». Το ότι οι Εργατικοί ηγέτες μόλις δύο βδομάδες πριν ψηφιστεί ο εν λόγω νόμος δήλωναν στα φόρα της Διεθνούς Σοσιαλδημοκρατίας ότι θα προκήρυσσαν γενική απεργία σε περίπτωση νέου πολέμου και το ότι δεσμεύονταν στα κατά τόπους εργατικά συμβούλια ότι θα μετείχαν σε αντιιμπεριαλιστικές απεργίες, εάν γίνει κάποια επέμβαση κατά της ΕΣΣΔ, για το ΚΚΜΒ ήταν μια ακόμη απόδειξη της τερατώδους δολιότητας και υποκρισίας των ρεφορμιστών.⁵⁸⁰ Τον ίδιο μήνα σημειώθηκαν σοβαρές δυσκολίες στην κοινή, μετωπική δράση κομμουνιστών και Εργατικών μέσα στις τοπικές κοπερατίβες και στους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς, επειδή τα στελέχη των Εργατικών, υλοποιώντας τις κατευθύνσεις που χάραξε ο Renner στο συνέδριο των κοπερατίβων στη Βιέννη τον Αύγουστο του 1930, επεδίωξαν τη διακοπή οποιασδήποτε επαφής με τους σοβιετικούς συνεταιρισμούς και την αποκήρυξη της φανεράς κομμουνιστικής παρουσίας στις κοπερατίβες με το επιχείρημα ότι οι μπριγάδες εργασίας στην ΕΣΣΔ ακύρωναν την αυτονομία του κινήματος των καταναλωτών. Στο Lancashire τα ρεφορμιστικά σωματεία αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στην «Επιτροπή Δράσης» που συγκρότησε το NMM στις αρχές του Γενάρη, για να οργανωθεί η αντίσταση των εργατών στις δεκεμβριανές εξαγγελίες των εργοδοτών περί διπλασιασμού του όγκου της παρα-

⁵⁷⁹ E.H Carr, *The Twilight of Comintern*, ό.π., σσ. 29-3, 255-58, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ. 324-26, Norman LaPorte, "Presenting a Crisis as an Opportunity", ό.π., σσ. 51-3, Norman La Porte-Kevin Morgan, "Kings among their Subjects? Thalmann, Pollitt and Leadership Cult as Stalinization" στο *Bolshevism, Stalinism and the Comintern*, ό.π., σελ. 137.

⁵⁸⁰ R. Palme Dutt, "The Trade Union Slavery Bill-A Warning", *Inprecor*, vol.11, No.5 (05-02-1931), σσ.92-93. Με άλλες διατάξεις του νόμου παρακωλύονταν διαδηλώσεις και πικετοφορίες και υποχρεώνονταν τα συνδικάτα να καταβάλουν τη συνδρομή τους προς το Εργατικό Κόμμα για να έχουν το status της «νόμιμης οργάνωσης». Επρόκειτο για μια εξόφθαλμη ενέργεια στήριξης της ρεφορμιστικής γραφειοκρατίας και της «εργατικής αριστοκρατίας» από το αστικό κράτος, καθώς τα έσοδα των συνδρομών του Εργατικού Κόμματος είχαν λόγω κρίσης μειωθεί σε 24.000 λίρες από 50.000 το 1925. Πρβλ. R. Bishop, "The New Trade Union Dispute Bill", *Inprecor*, vol.10, No.59 (24-12-1930), σελ. 1227.

γωγής στην κλωστοϋφαντουργία με την κατά κομμάτι μερική αύξηση των ημερομισθίων, με το επιχείρημα ότι η εργασία με το κομμάτι δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή από το εργατικό κίνημα, ενώ η αύξηση της παραγωγής ωφελεί τους εργάτες.⁵⁸¹ Ανάλογα εμπόδια συνάντησε και η κοινή συμμετοχή των εργατριών του Εργατικού Κόμματος στις συναντήσεις των εκπροσώπων του γυναικείου κινήματος, που προώθησε το ΚΚΜΒ στα τέλη του Γενάρη για την καλύτερη προετοιμασία του συνόλου του εργατικού κινήματος ενόψει των κινητοποιήσεων κατά της ανεργίας του επόμενου μήνα.⁵⁸² Παράλληλα, το ΚΚΜΒ αποφάσισε να προσδώσει στις διαδηλώσεις της Διεθνούς Ημέρας κατά της Ανεργίας, η οποία είχε προγραμματιστεί από την ΚΔ και την Προφιντέρν, το χαρακτήρα της μαζικής, ενιαιομετωπικής δράσης ανέργων και εργαζομένων κάθε πολιτικής απόχρωσης, βασιζόμενο στην κοινή προετοιμασία και οργάνωση των κινητοποιήσεων από το ΝΜΜ και την Πανεθνική Επιτροπή του Κινήματος των Ανέργων (NUWMC), καθώς στη χώρα ο συνολικός αριθμός των ανέργων είχε εκτοξευθεί μέσα σε ένα χρόνο από τον Μάρτιο του 1930 στα 2.636.000 άτομα από 1.583.000. Το βρετανικό κόμμα έδινε στις διαδηλώσεις του Φλεβάρη το χαρακτήρα της συνολικής απάντησης του εργατικού κινήματος της χώρας στις μεθοδεύσεις κεφαλαίου και κυβέρνησης που με την ειδική Βασιλική Επιτροπή, η οποία είχε τότε συσταθεί, προετοίμαζαν την περικοπή των προνοιακών βοηθημάτων των ανέργων και την αύξηση των προϋποθέσεων για την χορήγηση επιδόματος ανεργίας. Η προετοιμασία τους σε μεγάλο βαθμό στηρίχθηκε στις αντίστοιχη εμπειρία του κινήματος των ανέργων της γερμανικής «Επαναστατικής Συνδικαλιστικής Αντιπολίτευσης» που τότε είχε την υποστήριξη εκατοντάδων χιλιάδων ανέργων της Γερμανίας, αλλά και στις εγχώριες κινηματικές και οργανωτικές παραδόσεις του ΝΜΜ του πρώτου μισού της δεκαετίας του '20. Ως κορμός των μαζικών διεκδικήσεων ορίστηκαν τα βασικά οικονομικά αιτήματα της «Εργατικής Χάρτας» σε συνδυασμό με το πολιτικό αίτημα της απεμπλοκής της χώρας από οποιαδήποτε πολεμική επέμβαση στο εξωτερικό.⁵⁸³ Σε κάθε επαρχιακή πόλη συγκροτήθηκε μια τοπική «Επιτροπή του Εργατικού Χάρτη» με τη συμμετοχή μελών του Κ.Κ, των επιτροπών των ανέργων, των μελών του ΝΜΜ, ενίοτε και συνδικαλιστών και μελών της «αριστεράς» του Εργατικού κόμματος. Αυτές οι επιτροπές επιφορτίστηκαν με την έκδοση και τη διακίνηση προπαγανδιστικού έντυπου υλικού για την προβολή των αιτημάτων της «Εργατικής Χάρτας», με την αφισκοκόλληση και τη διοργάνωση πικετοφοριών στις πλατείες των πόλεων και στους δρόμους των κεντρικών εργοστασίων για να προσελκύσουν και τους εργαζόμενους σε αυτές. Στο διάστημα από τις 2 έως τις 5 Φλεβάρη όλες οι επιτροπές θα συγκαλούσαν τις συνδιασκέψεις των ευρύτερων γεωγραφικών διαμερισμάτων, προκειμένου να οργανώσουν τις διαδηλώσεις της Παγκόσμιας Ημέρας κατά της Ανεργίας. Αυτές θα γίνονταν στα πιο σημαντικά αστικά κέντρα, στο Λονδίνο στο Tower Hill όπου είχαν γίνει οι ιστορικές κινητοποιήσεις των Shop Stewards πριν μια εικοσαετία, στο Μάντσε-

⁵⁸¹ W. Rust, "The British Cotton Worker's Struggle Against Rationalisation", *Inprecor*, vol.10, No.59, σσ. 1246-47.

⁵⁸² Heinrich Oswald, "The Session of the Executive Committee on the International Co-Operative Alliance", "Fundamental Organisational Principles of Delegate Meetings of Working Women and Workers Wives", *Inprecor*, vol.11, No.5 ό.π., σσ. 111-12.

⁵⁸³ Τα αιτήματα της «Χάρτας» ήταν τα εξής: αύξηση των επιδομάτων ανεργίας, δωρεάν κατάρτιση των νέων εργαζομένων, απαλλαγή των ανέργων από φόρους και ενοίκια, κατάργηση της δουλειάς των 32 ωρών στα δημόσια έργα για την καταβολή ενός πρώτου βοηθήματος μερικών σελινιών διήμερο εργασίας, κατάργηση της επίβλεψης της οικιακής ζωής των ανέργων που είχαν πάρει επίδομα, απαγόρευση των ομαδικών απολύσεων, καθιέρωση της επτάωρης εργασίας χωρίς μισθολογική περικοπή, δωρεάν εγκατάσταση των εργατικών οικογενειών σε άδεια σπίτια και επιδότηση του ενοικίου στέγασης τους.

στερ, στο Λίβερπουλ, στο Εδιμβούργο, στη Γλασκώβη, στο Newcastle, στο Cardiff και στις πιο μεγάλες κωμοπόλεις των ανθρακοφόρων περιοχών στην Ουαλλία, στο Fife, στο Lancashire και στο Yorkshire. Σε όλες αυτές τις διαδηλώσεις υπήρξε ειδική πρόβλεψη για την παρουσία σωμάτων εργατικής αυτοάμυνας και περιφρούρησης και για την παροχή των πρώτων βοηθειών από αντιπροσωπίες της «Διεθνούς Εργατικής Βοήθειας», καθώς υπήρχε η εκτίμηση για τον κίνδυνο της αστυνομικής επέμβασης ή της προβοκατόρικης επίθεσης από φασιστικές συμμορίες.⁵⁸⁴ Αυτό που διαφοροποιούσε την προετοιμασία της Ημέρας κατά της Ανεργίας στη Βρετανία από την Γερμανία ήταν ότι ο κορμός της «Εργατικής Χάρτας» που πρόβαλε το ΚΚΜΒ αποτελούνταν σχεδόν αποκλειστικά από οικονομικά αιτήματα, ενώ το ΚΡD μαζί με τις οικονομικές διεκδικήσεις έθετε στο επίκεντρό του εκτός από το αντιπολεμικό κάλεσμα και την πάλη κατά του φασισμού, όπως και την ανατροπή των σοσιαλδημοκρατικών κυβερνήσεων που τις θεωρούσε δυνάμεις που αντικειμενικά προετοίμαζαν το δρόμο για την εγκαθίδρυση του ναζιστικού καθεστώτος.⁵⁸⁵ Το ΚΚΜΒ δεν πρόβαλε τον πολιτικό στόχο της ανατροπής της κυβέρνησης Mac Donald είτε επειδή δεν ήθελε να δυσανεστήσει ή να τρομάξει τη μάζα των οπαδών του Εργατικού κόμματος, τους οποίους ήθελε να προσελκύσει στις μετωπικές «Επιτροπές του Εργατικού Χάρτη», είτε γιατί έκρινε πως στα πλαίσια της στρατηγικής της βαθμιαίας επαναστατικοποίησης των οικονομικών διεκδικήσεων της εργατικής τάξης δεν είχαν ακόμη ωριμάσει οι συνθήκες για την προβολή ενός τέτοιου αιτήματος. Εξάλλου, βάσει της ιστορικής εμπειρίας και των προγραμματικών επεξεργασιών του κόμματος η ανατροπή της «σοσιαλφασιστικής» Εργατικής κυβέρνησης, όπως και μιας «καθαρόαιμης» αστικής, θα μπορούσε να γίνει μόνο μέσω της πραγματοποίησης μιας νέας Γενικής Απεργίας, η οποία λόγω της μαζικής ανεργίας φάνταζε αδύνατη σαν άμεσος, βραχυπρόθεσμος στόχος για την πλειονότητα των Βρετανών κομμουνιστών.⁵⁸⁶ Πάντως, το ΚΚΜΒ δεν κατόρθωσε να κινητοποιήσει όσο ήθελε την οργανωμένη συνδικαλιστική βάση των Εργατικών στις διαδηλώσεις του Φλεβάρη.

Παρόμοιες δυσκολίες συναντούσαν πολλά ακόμη Κ.Κ στην εφαρμογή της στρατηγικής τους. Οι διαδηλώσεις της Διεθνούς Ημέρας κατά της Ανεργίας (25 Φλεβάρη 1931) δεν είχαν σε όλες τις χώρες την επιθυμητή μαζικότητα, μολοντί κυρίως στη Γερμανία ήταν επιβλητικές σε όγκο και παλμό λόγω της αριθμητικής ισχύος της «Επαναστατικής Συνδικαλιστικής Αντιπολίτευσης» που είχε πάνω από 150.000 μέλη μέσα σε εργοστασιακά συμβούλια, «κόκκινα σωματεία» και σε επιτροπές ανέργων. Ο απολογισμός των διαδηλώσεων έγινε από την Προφιντέρν αμέσως, η οποία και ανήγαγε τη δράση των κομμουνιστών συνδικαλιστών της Γερμανίας σε πιλοτικό μοντέλο προς μίμηση, δίνοντας έμφαση στην «ανεξάρτητη οργάνωση» των εργατικών αγώνων, κάτι που βρήκε σύμφωνους και τους ιθύνοντες της ΚΔ δια στόματος του Μανουήλσκι. Ωστόσο, η αποδοχή αυτού του μοντέλου συνάντησε και σοβαρές αντιδράσεις στο εσωτερικό ορισμένων Κ.Κ.

⁵⁸⁴ R. Bishop, "Unemployment in Great Britain", *Inprecor*, ό.π., σελ. 96.

⁵⁸⁵ Heinz Evers, "The Preparation of the International Day Against Unemployment in Germany", Ernst Thalmann, "The Tasks of the C.P of Germany in the Fight Against National and Social Fascism", *Inprecor*, ό.π., σσ. 95-96, 100.

⁵⁸⁶ Άλλωστε γι' αυτό οι περισσότεροι στην ηγεσία της ΚΔ και της ΕΣΣΔ έψεγαν το ΚΚΜΒ ότι τον Οκτώβριο του 1930 στην Ουαλλία κατά την συνδιάσκεψη για την προπαγάνδη της «Εργατικής Χάρτας» απέκοψε εντελώς τα μερικά οικονομικά αιτήματα από τη γενικότερη πολιτική πάλη του αγγλικού προλεταριάτου. Τούτο πρέπει να εκλήφθηκε σαν σοβαρή εκδήλωση αναβίωσης του «δεξιού οπορτουνισμού» μέσα στο κόμμα από μια μερίδα μελών και στελεχών του και πιθανόν να ήταν μια από τις λανθάνουσες αιτίες που οδήγησαν σε μια νέα εσωκομματική κρίση το καλοκαίρι του 1931. Πρβλ. *Pravda*, 21-01-1931, αναδημοσίευση στο *Inprecor*, ό.π., σελ. 102.

Στη συνδιάσκεψη του γαλλικού Κ.Κ στις 28 Φλεβάρη οι Frachon και Vassart, στελέχη της Κ.Ε και του Π.Γ, εισηγήθηκαν τη συνένωση της κομμουνιστικής και της ρεφορμιστικής συννομοσπονδίας, πρόταση που μειοψήφισε παρά το ότι υποστηρίχθηκε από 6 μέλη της Κ.Ε και από την κομματική οργάνωση του Παρισιού, πράγμα που προκάλεσε τον επόμενο μήνα την έντονη κριτική της ΕΕΚΔ σε βάρος του γαλλικού Κ.Κ στη διάρκεια της 11^{ης} Ολομέλειας. Η συνέχιση των αντιδράσεων ανάγκασε την ΚΔ τον Ιούλιο να αποστείλει κλιμάκιό της στη Γαλλία με επικεφαλής τον Μανουήλσκι, ώστε να αποπεμφθεί από την ηγεσία του κόμματος ο Barbe σαν υπεύθυνος των ενωτικών κινήσεων. Η κρίση συνεχίστηκε, αυτή τη φορά με πρωτοβουλία των «αριστερών» το φθινόπωρο και έληξε με την παρέμβαση του Marty, του Γάλλου αντιπροσώπου στην ΚΔ, ο οποίος το Δεκέμβριο έπεισε την Κ.Ε να καθαιρέσει τα ηγετικά στελέχη της «αριστερίστικης ομάδας» υπό τον Celor. Και στην Ισπανία η αποφυλακισμένη ηγεσία του Κ.Κ ήρθε τον Μάρτιο του 1931 σε σφοδρή σύγκρουση με τον απεσταλμένο της ΚΔ Humpert-Droz που είχε αναλάβει την άτυπη καθοδήγηση του κόμματος από τον Ιανουάριο, επειδή οι Ισπανοί αρνούσαν να πάρουν μέρος στις δημοτικές εκλογές στο όνομα της προετοιμασίας της σοσιαλιστικής επανάστασης. Η ΕΕΚΔ τον Μάρτιο επεχείρησε να συμβιβάσει τα πράγματα, προτείνοντας την εκλογική κάθοδο του κόμματος με κεντρικό σύνθημα υπέρ της σοβιετικής εξουσίας. Τα φτωχά εκλογικά αποτελέσματα, ο θρίαμβος των σοσιαλιστών και των Φιλελευθέρων και η παραιτήση του βασιλιά Αλφόνσου μετά τις εκλογές του Απριλίου, προκάλεσαν τη σκλήρυνση της τακτικής του ισπανικού κόμματος, το οποίο σε συμφωνία με τους Τολιάτι και Thorez από την ΚΔ έθεσε σαν κεντρικό στόχο του τη σοβιετική εργατοαγροτική επανάσταση σαν αντίβαρο στην επιρροή των σοσιαλιστών και των αναρχικών. Παρά το ενθαρρυντικό εκλογικό αποτέλεσμα του Ιουνίου (190.000 ψήφοι), η ύπαρξη της αποσχιστικής ομάδας των παλιών ηγετών του κόμματος Maurin και Nin στην Καταλωνία προκαλούσε προβλήματα, ώστε τον Οκτώβριο η ηγεσία του ισπανικού κόμματος προσκλήθηκε στη Μόσχα για να ληφθούν τα αναγκαία μέτρα για την «μπολσεβικοποίηση» του κόμματος και τη μαζικοποίησή του. Μέχρι την άνοιξη του 1931 η αδυναμία ενοποίησης των Ινδών κομμουνιστών εθεωρείτο από το ΚΚΜΒ και την ΚΔ σαν η βασική αιτία που το Ινδικό Εθνικό Κογκρέσσο ήλεγχε το απελευθερωτικό κίνημα, παρά την προδοτική πολιτική του προς όφελος των Ινδών γαιοκτημόνων και επιχειρηματιών, ενώ προβλήματα σημειώθηκαν και στο ρωσικό Κ.Κ με τη διαγραφή του Ριαζάνοφ, του διευθυντή του Ινστιτούτου Μαρξ και Ένγκελς, με την κατηγορία της συμμετοχής σε μενσεβίκικη συνωμοτική ομάδα τον Φλεβάρη, αν και το αρνητικό κλίμα διασκεδάστηκε από τη δημοσιοποίηση της σύμφωνίας του Μπουχάριν με τις αποφάσεις του 16^{ου} Συνεδρίου του κόμματος. Μόνο το κινεζικό Κ.Κ φάνταζε νικηφόρο, έχοντας σταθεροποιήσει τις σοβιετικές περιοχές της Κίνας που τελούσαν υπό τον έλεγχο του Κόκκινου στρατού και προετοιμάζοντας την κατάληψη μιας μεγάλης πόλης για να την καταστήσει πρωτεύουσά του.⁵⁸⁷

Το ΚΚΜΒ από τις αρχές του 1931 ενεπλάκη σε μια σειρά από σκληρές απεργιακές μάχες στις οποίες δοκιμάστηκε η στρατηγική του για την πολιτικοποίηση των οικονομικών εργατικών αγώνων υπό ανεξάρτητη

⁵⁸⁷ Jane Degras, ό.π., σσ. 154-57, E.H Carr, ό.π., σσ. 173-74, 289-97, Patricia Stranahan, "The Chinese Communist Party during the Third Period, 1927-34", στο Matthew Worley (ed), *In Search Of Revolution. International Communist Parties in the Third Period*, ό.π., σσ. 305-07.

διεύθυνση από το επίσημο εργατικό κίνημα, που εξέφραζε σε πρακτικό επίπεδο τις ψηφισμένες συνεδριακές αποφάσεις της ΚΔ και του βρετανικού κόμματος σχετικά με την υλοποίηση του Ενιαίου Μετώπου «από τα κάτω» για την αποδέσμευση των μαζών από την επιρροή του Εργατικού κόμματος. Οι χριστουγεννιάτικες εξαγγελίες της κυβέρνησης περί ενός νέου νόμου για τις συνθήκες εργασίας στα ορυχεία, ο οποίος προέβλεπε περικοπές των ημερομισθίων και μείωση του ωραρίου σε συμφωνία με την εργοδοσία, ξεσήκωσε την Ομοσπονδία των Ανθρακωρύχων που απάντησε με την προκήρυξη πανεθνικής απεργίας την 1^η Γενάρη, η οποία διήρκεσε μέχρι τις 17 του μηνός. Το σύνολο των οικονομικών διεκδικήσεων της εργατικής τάξης για το ΚΚΜΒ είχε ήδη από τον Σεπτέμβριο του 1930 κωδικοποιηθεί με την «Εργατική Χάρτα», για να αποτελέσει το κύριο όχημα της συσπείρωσης όλων των εργαζομένων και των ανέργων ανεξάρτητα από την καθοδήγηση του TUC και των Εργατικών και μέχρι τα Χριστούγεννα είχαν πουληθεί τουλάχιστον 120.000 αντίτυπά του. Στις επαναληπτικές εκλογές της 3^{ης} Δεκεμβρίου στο Whitechapel του Λονδίνου ο Pollitt, κατερχόμενος στην εκλογική αρένα έλαβε 2016 ψήφους και ποσοστό 9,6%, κάτι που θεωρήθηκε επιτυχία ικανή σύμφωνα με τον Thorpe, για να αποσοβηθεί μια νέα διαλυτική κρίση στην καθοδήγηση του κόμματος.⁵⁸⁸ Πρόκειται για μια λανθασμένη εκτίμηση, καθώς οι κύριες κριτικές δεν αμφισβητούσαν την ορθότητα της στρατηγικής του κόμματος, αλλά το κατά πόσο ικανά θεωρούνταν ορισμένα στελέχη για να την διεκπεραιώσουν. Τα πραγματικά προβλήματα προέκυψαν από την πορεία της απεργιακής σύγκρουσης των ανθρακωρύχων. Όταν στις 17 Γενάρη το διοικητικό συμβούλιο της Ομοσπονδίας των Ανθρακωρύχων της Νότιας Ουαλλίας, που ήταν το βασικό προπύργιο του απεργιακού αγώνα, αποφάσισε την αναστολή του με 169 ψήφους υπέρ έναντι 72 σε μια έκτακτη συνδιάσκεψη του συνδικάτου, ο Arthur Horner, δημοφιλές συνδικαλιστικό στέλεχος του ΚΚΜΒ και πρόεδρος της Ομοσπονδίας, τάχθηκε με την άποψη της πλειοψηφίας, ενώ το Π.Γ και η τοπική κομματική οργάνωση του ΚΚΜΒ εκφράστηκαν υπέρ της συνέχισης της απεργίας. Ο Horner δικαιολόγησε την επιλογή του, υποστηρίζοντας ότι ήταν ελλιπής η προετοιμασία της απεργίας με μηδενικό απεργιακό ταμείο και ανεπαρκή παρουσία του NMM που είχε μόλις 250 μέλη στα ορυχεία της περιοχής. Ο Idris Cox, καθοδηγητής της κομματικής οργάνωσης της περιοχής και μέλος του Π.Γ, τον κατηγόρησε για ατολμία και συνδιαλλαγή με το ρεφορμισμό, αντιτείνοντας ότι το NMM στήριξε αποτελεσματικά την απεργία, καθώς στις 10 Ιανουαρίου είχε οργανώσει μια ειδική συνδιάσκεψη στο Cardiff με την παρουσία 55 εκπροσώπων από 20.000 ανθρακωρύχους, οι οποίοι και συνέστησαν μια απεργιακή επιτροπή με πρόεδρο τον ίδιο τον Horner. Ο τελευταίος αρνήθηκε ότι αυτή η επιτροπή έπαιξε ουσιαστικό ρόλο στα γεγονότα και στηλίτευσε ότι μόλις ένα κομματικό μέλος ήταν ανάμεσα στους μετέχοντες της έκτακτης συνδιάσκεψης που ανέστειλε την απεργία. Η διαμάχη ανέδειξε τις δυσκολίες στην έμπρακτη εφαρμογή της γραμμής για την ανεξάρτητη οργάνωση των εργατικών αγώνων, που στη βρετανική περίπτωση θα περνούσε μέσα από την ανάδειξη του NMM στη θέση του πανεθνικού συντονιστικού οργάνου των εργατικών κινητοποιήσεων. Αρχικά, το ΚΚΜΒ προσπάθησε να εξισορροπήσει αυτές τις εσωτερικές διχογνωμίες και στις 24 Γενάρη το Π.Γ έκλινε προς τις θέσεις του Horner, ο οποίος τρεις μέρες πριν είχε αποστείλει επιστολή στην ΚΔ προσά-

⁵⁸⁸ Andrew Thorpe, ό.π., σελ. 173.

πτοντας στις επιτροπές του NMM, ότι έχουν αποκοπεί από το πραγματικό απεργιακό κίνημα στο όνομα της «ανεξαρτησίας από την επίσημη Ομοσπονδία». Με αυτή την κίνηση η διαφωνία πήρε χαρακτήρα γενικότερης αντιπαράθεσης πάνω στην τακτική των κομμουνιστών στο μαζικό κίνημα, γιατί ουσιαστικά ο Horner έθεσε σε αμφισβήτηση την κυρίαρχη συνδικαλιστική πολιτική της Προφιντέρν. Έτσι, στις 26 Φλεβάρη η Κ.Ε. κατηγορήσε τον Horner για ηττοπάθεια και συμφιλιωτική διάθεση προς τους σοσιαλφασίστες ρεφορμιστές με τους Murphy, Gallacher, Rust και Robson να ζητούν τη διαγραφή του. Ο Pollitt χάρη και στην παρέμβαση του Dutt που απολάμβανε κύρους μεταξύ των «αριστερών κύκλων» του κόμματος, κατάφερε να παραπέμψει την υπόθεση στην ΚΔ για να συζητηθεί στο περιθώριο της 11^{ης} Ολομέλειας. Πάντως, πριν αυτή αποπερατώσει τις εργασίες της η Κ.Ε. του ΚΚΜΒ στις 14 Μαρτίου απαίτησε από τον Horner να αναγνωρίσει τα ιδεολογικά και πολιτικά σφάλματά του, απειλώντας τον εκ νέου με διαγραφή. Η υποτροπή της υπόθεσης μάλλον οφειλόταν στην αποτυχία των «αριστερών» του ΚΚΜΒ να αναζωπυρώσουν την απεργία των ανθρακωρύχων, καθώς στις αρχές Μαρτίου καταψηφίστηκε πάλι η σχετική πρόταση της καθοδηγούμενης από τον Cox απεργιακής επιτροπής του NMM.⁵⁸⁹ Η «υπόθεση Horner» δεν συνιστούσε τόσο μια αντεπίθεση των «υπεραριστερών» μέσα στην ΚΔ και στο ΚΚΜΒ ή μια ιδεολογικοπολιτική διαμάχη, όπως πιστεύουν οι Fishman και Thorpe, όσο μια σύγκρουση δύο διακριτών κοινωνικοεπαγγελματικών τμημάτων του δυναμικού του ΚΚΜΒ, γι' αυτό και τελικά η ΚΔ δεν απέβαλε τον Horner από τις γραμμές της. Ο μεν εξέφραζε τις ανησυχίες και τους προβληματισμούς των απασχολούμενων και συνδικαλιστικά ενεργών μέσα στα σωματεία κομματικών μελών μιας ορισμένης ηλικίας, οι δε επικριτές του τις προσδοκίες και την οργή των νεότερων, ανέργων και ημιαπασχολούμενων εργατών που εκ των πραγμάτων κινούνταν εκτός της «κανονικής» συνδικαλιστικής οργάνωσης. Ειδικότερα, στους μηχανοποιημένους κλάδους της ηλεκτρικής βιομηχανίας και της χαλυβουργίας όπου οι νέοι μαθητευόμενοι και ειδικευμένοι εργάτες βρίσκονταν αντιμέτωποι με τις πιέσεις της ανεργίας (247.448 άτομα ήτοι το 25% επί του συνόλου των απασχολούμενων στον κλάδο ήταν άνεργοι ή ημιαπασχολούμενοι τον Ιανουάριο του 1931) και με τις εργοδοτικές απαιτήσεις για μισθολογικές μειώσεις και παράταση του εβδομαδιαίου εργάσιμου χρόνου, οι επικεφαλής των επίσημων σωματείων αποδέχτηκαν στις 23 Απριλίου τη δέσμη των προτάσεων των αφεντικών. Οι εξοργισμένοι αντιπρόσωποι της εργατικής βάσης, που ήταν και οι νεότεροι ηλικιακά, στη συνδιάσκεψη του σωματείου στις 7 Μαΐου καταφέρθηκαν εναντίον της «προδοσίας των γραφειοκρατών του συνδικάτου» που είχαν τη στήριξη του Εργατικού υπουργού Εργασίας W. Hutchinson, προβάλλοντας την ανάγκη υπέρβασης του υπάρχοντος συνδικάτου από νέες, «ανεξάρτητες επιτροπές δράσης».⁵⁹⁰ Εργάτες με τέτοια χαρακτηριστικά που ήταν ενταγμένοι στο Κ.Κ. ή φίλα προσκείμενοι σ' αυτό δεν μπορούσαν παρά να υποπτεύονται τον Horner, ότι οι επιφυλάξεις του σχετικά με τη δημιουργία νέων δομών εργατικής πάλης εξέφραζαν «οπορτουνιστικές ταλαντεύσεις». Το ότι εκ προοιμίου η στρατηγική της ανεξάρτητης εργατικής οργάνωσης δεν ήταν από μόνη της επιτυχής ή ανεπαρκής φαίνεται από το ότι σχεδόν στο ίδιο διάστημα (Φλεβάρη) το «κόκκινο» συνδικάτο των υφαντουργών

⁵⁸⁹ Noreen Branson, ό.π., σσ. 85-7, Andrew Thorpe, ό.π., σσ. 176-78, Nina Fishman, ό.π., 38-40, Matthew Worley, *Class Against Class. The Communist Party of Great Britain in the Third Period*, ό.π., σσ. 195-99.

⁵⁹⁰ Edmund Frow, "The Attack on the Engineers", *Labour Monthly*, vol.13, No.6 (June 1931), σσ. 358-65.

στο Lancashire, βασισμένο στις απεργιακές επιτροπές του NMM πέτυχε ύστερα από δεκαπενθήμερο απεργιακό αγώνα αυξήσεις και την ανάκληση απολύσεων, αν και πρέπει να σημειωθεί ότι ο κλάδος της βαμβακούργιας και της υφαντουργίας δεν είχε την ίδια κοινωνικοπολιτική βαρύτητα και στρατηγική σημασία για το κεφάλαιο και το κράτος σε σύγκριση με τον εξορυκτικό κλάδο. Πάντως, η εκτύλιξη των τακτικών του ΚΚΜΒ μέσα στο 1931 επηρεαζόταν εκτός από την πορεία της πολιτικής ζωής και των κοινωνικών συγκρούσεων στο εσωτερικό της Βρετανίας και από την ανταλλαγή της εμπειρίας με τα άλλα Κ.Κ, αλλά και από τις συλλογικές επεξεργασίες της ΚΔ, όπως αυτές μορφοποιούνταν στα συνέδρια, τις συνδιασκέψεις και τις Ολομέλειες των οργάνων της.

Το ακανθώδες πλέγμα των καθηκόντων της αντιφασιστικής πάλης, της προετοιμασίας της προλεταριακής επανάστασης, του αντιιμπεριαλιστικού και αντιπολεμικού αγώνα και της στήριξης της διεθνούς θέσης της ΕΣΣΔ που είχε πέσει στους ώμους των Κ.Κ κλήθηκε να ξεδιαλύνει η 11^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ (25 Μαρτίου-11 Απριλίου 1931) στην οποία παρευρέθηκαν 180 αντιπρόσωποι από 25 χώρες και όπου έγιναν δύο βασικές εισηγήσεις, μία από τον Μανουήλσκι σε συνεργασία με τους Τέλμαν, Lenski και Chemodanov για τους άμεσους στόχους πάλης της ΚΔ σε συνθήκες όξυνσης της οικονομικής κρίσης, και μία από τον Γάλλο Cachin σχετικά με τον πολεμικό κίνδυνο που απειλούσε τη διεθνή ειρήνη και κυρίως την ασφάλεια της ΕΣΣΔ.⁵⁹¹ Η Ολομέλεια εκτίμησε ότι απαραίτητος όρος για τη νίκη της προλεταριακής επανάστασης και για την απόκρουση του φασισμού και της οικονομικής και πολιτικής επίθεσης της αστικής τάξης ήταν η κατάκτηση της πλειοψηφίας της εργατικής τάξης από τους κομμουνιστές, οι οποίοι, σύμφωνα με τον Μανουήλσκι, έπρεπε να υπερνικήσουν μια ορισμένη τάση υποτίμησης της πάλης για τις καθημερινές διεκδικήσεις και καθημερινές ανάγκες των εργαζομένων. Ο Μανουήλσκι εκτιμούσε ότι η άνοδος του εργατικού κινήματος σε διαφορες χώρες δεν σήμαινε παντού και το πέρασμα στην επαναστατική κατάσταση λόγω της ανάγκης να ωριμάσουν τα Κ.Κ, να πλατύνουν τους δεσμούς τους με τις μάζες, να αποσπάσουν τις τελευταίες από την επιρροή της σοσιαλδημοκρατίας και να καταπολεμήσουν τις «δεξιές» και «αριστερές» παρεκκλίσεις στο εσωτερικό τους. Συμπληρώνοντας, στην εισήγησή του ο Lenski υπογράμμισε ότι το κύριο μέσο για

⁵⁹¹ Η δεύτερη εισήγηση έχει θεωρηθεί παράδειγμα της εργαλειακής χρήσης της ΚΔ από τη σταλινική ΕΣΣΔ για την προαγωγή των ιδιαίτερων διπλωματικών και κρατικών συμφερόντων της μαζί με την πολιτική γραμμή του «σοσιαλφασισμού» που αποσκοπούσε στον μονολιθικό έλεγχο των Κ.Κ από την ΕΣΣΔ, προκειμένου η τελευταία να υλοποιήσει το σχέδιο της εκβιομηχάνισης της ανεξάρτητα από τις ειδικές πολιτικές προτεραιότητες των διαφόρων Κ.Κ. Μάλιστα, ορισμένοι μελετητές (π.χ Borkenau, Khlevniuk) υποστηρίζουν ότι η ΚΔ κατευθυνόταν προσωπικά από τον Στάλιν και άλλοι (π.χ Virsov) ότι αυτός ασκούσε εμμεσο έλεγχο μέσω των στενών συνεργατών του Μολότοφ, Ζντάνοφ και Καγκάνοβιτς που παρακολουθούσαν τις εργασίες της ΕΕΚΔ ή βρίσκονταν σε επικοινωνία με τους Μανουήλσκι και Piatnitsky μέσα στην Κομιντέρν. Αντιθετως, ο Carr θεωρεί πως ο ρόλος του Στάλιν ήταν πολύ περιορισμένος και ότι επενέβαινε μόνο σε σπάνιες, κρίσιμες περιστάσεις, ούτως ώστε η γραμμή της ηγετικής ομάδας της ΚΔ να επηρεάζεται βασικά από την ύπαρξη δύο ομάδων, μιας γενικά «πιο δογματικής» υπό τους Piatnitsky, Khorin, Bella Kun και Λοζόφσκυ, και μιας «πιο ευέλικτης» υπό τους Κουόσινεν, Μανουήλσκι, Τολιάτι και Δημητρόφ. Κατά τον Milos Hayek, Τσέχο κομμουνιστή που δούλεψε στον μηχανισμό της ΚΔ, ακόμη και ο Στάλιν μετά το 1929 είχε συρθεί χωρίς τη θέλησή του πίσω από την «αριστερή, υπερεπαναστατική πτέρυγα» που κυριαρχούσε μέσα στην ΚΔ και στα διάφορα Κ.Κ, χωρίς να μπορεί πλέον να αγνοηθεί από τη σοβιετική ηγεσία. Για τους Agnew και McDermott υπήρχε ένα ακόμη κέντρο που επηρέαζε τις κατευθύνσεις της ΚΔ και ήταν το Narkomindel υπό τους G.Chicherin και M.Litvinov, που ήταν οι κύριοι υπεύθυνοι της εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ, ενώ η ίδια η ΚΔ λειτουργούσε σαν εργαλείο νομιμοποίησης της εσωτερικής πολιτικής στην ΕΣΣΔ στο όνομα της παγκόσμιας επανάστασης και του προλεταριακού διεθνισμού. Πρβλ. Kevin McDermott – Jeremy Agnew, ό.π., σσ. 88-95, George Marlen, *Earl Browder. Communist or Tool of Wall Street? Stalin, Trotsky or Lenin*, Van Rees Press, New York 1937, σσ. 88-96, R.W Davies- O.Khlevniuk- E.A Rees (eds.), *The Stalin-Kaganovich Correspondence (1931-36)*, New Haven, London 2003, σσ. 182-84.

να κατακτήσουν τα Κ.Κ την μεγάλη μάζα των εργαζομένων είναι η οργάνωση του αγώνα για τα άμεσα αιτήματα που δημιουργούν η πείνα, η φτώχεια και η ανεργία. Στη δική του εισήγηση ο Τέλμαν στηλίτευσε το σεκταριστικό φόβο ορισμένων κομμουνιστών από τις οικονομικές επιτυχίες των απεργιακών αγώνων και μαζί με τον Τσέχο Gottwald επεσήμανε ότι η επίτευξη κάποιων υλικών αποτελεσμάτων στη διάρκεια των απεργιών και των άλλων εργατικών κινητοποιήσεων μπορεί να βοηθήσει στη μεγαλύτερη συσπείρωση των μαζών και στην μετέπειτα ανάπτυξη πιο πλατιών μαχών. Οι Κπορίν και Λοζόφσκυ συμφώνησαν με τις παραπάνω τοποθετήσεις, αλλά επέμειναν ότι το κέρδιμα της εργατικής πλειοψηφίας μπορεί να γίνει μόνο μέσα από την κατάκτηση των σωματείων και το ανέβασμα της συνδικαλιστικής οργάνωσης, ενώ οι Neumann και Remmele παραδέχτηκαν ότι ακόμη και στη Γερμανία η μαζική εξαθλίωση δεν ισοδυναμούσε με επαναστατική κατάσταση.⁵⁹² Στις εισηγήσεις της Ολομέλειας αναγνωριζόταν ότι η όξυνση της κρίσης και των κοινωνικών συγκρούσεων ανάγκαζε την αστική τάξη να φορτώσει τα βάρη της κρίσης στην πλάτη όχι μόνο της εργατικής τάξης αλλά και σε βάρος των πλατιών εργαζομένων της πόλης και του χωριού, κάτι που κλόνιζε την κυριαρχία της αστικής τάξης και την έσπρωχνε να σταθεροποιήσει εκ νέου το καθεστώς της μέσα από το δρόμο της έντασης της πολιτικής αντίδρασης και του εκφασισμού, οργανώνοντας τρομοκρατικές φασιστικές ομάδες, διαλύοντας τις επαναστατικές και τις άλλες εργατικές οργανώσεις, καταπιέζοντας τις εργατικές και αγροτικές διεκδικήσεις και επιβάλλοντας την υποχρεωτική διαίτησία. Στην 11^η Ολομέλεια έγινε μια πρώτη συστηματική κριτική στις υπεραπλουστευμένες αντιλήψεις σχετικά με τη φύση του φασισμού που ενδημούσαν στο εσωτερικό των Κ.Κ, κρίνοντας το φασισμό σαν σημάδι της τελικής αποσύνθεσης και κατάρρευσης του καπιταλισμού. Ο Μανουήλσκι επεσήμανε ότι ο φασισμός είναι μορφή επίθεσης αλλά και άμυνας του κεφαλαίου, ότι είναι μια ορισμένη μορφή πολιτικής εξουσίας των καπιταλιστών στην εποχή του Ιμπεριαλισμού, χωρίς αυτό να συνεπάγεται ότι όλες οι μορφές αστικής εξουσίας είναι αναγκαστικά φασιστικές και συμφώνησε με τον Ιταλό Garlandί πως η φασιστική επίθεση δυσκολεύει την ανάπτυξη του επαναστατικού κινήματος αντί να το βοηθάει, όπως λανθασμένα πίστευαν όσοι κομμουνιστές εκλάμβαναν το φασισμό σαν αναπόφευκτη βαθμίδα της ταξικής πάλης που αποσταθεροποιούσε τον αστικό και σοσιαλδημοκρατικό κοινοβουλευτισμό. Στις τελικές θέσεις αναφερόταν ότι ο φασισμός δεν ήταν απλώς μια μορφή αντεπανάστασης λόγω της ανόδου του προλεταριακού κινήματος, αλλά μια δημαγωγική, αντεπαναστατική και ψευδοριζοσπαστική δύναμη χρηματοδοτημένη από το χρηματιστικό κεφάλαιο για την κατάπνιξη του εργατικού κινήματος και την προετοιμασία όλης της κοινωνίας για τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο. Παράλληλα, τονιζόταν ότι η αντιμετώπιση του φασιστικού κινδύνου προϋπέθετε την κινητοποίηση των μαζών με ενιαιομετωπικές τακτικές «από τα κάτω» κατά όλων των μορφών αστικής δικτατορίας και κατά όλων των αντιδραστικών κυβερνητικών μέτρων που προλείαιναν το έδαφος για την εγκαθίδρυση του ανοιχτού φασισμού, αλλά και το ξεπέρασμα της φιλελεύθερης ιδέας περί ριζικής διαφοράς μεταξύ φασισμού και κοινοβουλευτικής εξουσίας, η οποία αποτελούσε την κύρια σοσιαλδημοκρατική επίδραση στο εσωτερικό του προλεταρια-

⁵⁹² «Αποσπάσματα από τις Θέσεις της 11^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τους στόχους της Κομιντέρν σχετικά με το βάθεμα της Οικονομικής Κρίσης και την ανάπτυξη των συνθηκών προετοιμασίας της Επαναστατικής Κατάστασης σε ορισμένες χώρες» (Απρίλιος 1931), δημοσιευμένα στο *Inprekorr*, xi, 38, p. 946, 24 April 1931, Jane Degras, ό.π., σσ. 151-52.

κού και του κομμουνιστικού κινήματος.⁵⁹³ Η κατάκτηση της ηγεμονίας στην εργατική τάξη και στα λαϊκά στρώματα του χωριού και της πόλης σύμφωνα με τις αποφάσεις της Ολομέλειας θα επιτυγχανόταν μέσα από τον αγώνα στα εξής μέτωπα πάλης: α) αυτό της απόκρουσης της οικονομικής επίθεσης του κεφαλαίου με αγώνα εναντίον των μισθολογικών περικοπών και των απολύσεων, για την αύξηση των επιδομάτων ανεργίας και για την επέκταση της κοινωνικής ασφάλισης εργαζομένων και ανέργων, β) αυτό της υπεράσπισης των πολιτικών και συνδικαλιστικών ελευθεριών της εργατικής τάξης από τις επιθέσεις όλων των μορφών της αστικής δικτατορίας, από την εργοδοτική και αστυνομική καταστολή έως τη φασιστική τρομοκρατία, μαζί με την πάλη για τη διάλυση των φασιστικών ομάδων και την προετοιμασία της αυτοάμυνας των απεργιακών αγώνων, γ) αυτό για την ματαίωση των σχεδιαζόμενων ιμπεριαλιστικών στρατιωτικών επεμβάσεων εναντίον των επαναστατικών βάσεων της Κίνας και της ίδιας της ΕΣΣΔ. Η ΚΔ μαζί με τα ευρωπαϊκά τμήματά της που αποτέλεσαν τον κορμό της αντιπροσωπίας που πήρε μέρος στην 11^η Ολομέλεια βρίσκονταν σε μια διαρκή αμφιταλάντευση σχετικά με το εύρος του Ενιαίου Μετώπου. Από τη μια εκτιμούσαν ότι επανάσταση δεν πρόκειται να γίνει χωρίς την κατάκτηση της πλειοψηφίας των μαζών, κάτι που τα ωθούσε στην κατεύθυνση των μαζικών αγώνων για όλα τα μικρά ή μεγάλα ζητήματα που αφορούσαν τις μάζες. Τούτο εκ των πραγμάτων έφερνε την ΚΔ μπροστά στην ανάγκη της κοινής δράσης με τις ρεφορμιστικές εργατικές και τις μικροαστικές αγροτικές δυνάμεις, έστω αποκλειστικά σε επίπεδο βάσης. Από την άλλη στο βαθμό που οι μάζες που ακολουθούσαν τους ρεφορμιστές είχαν μπολιαστεί με λιγότερα ή περισσότερα ιδεολογήματα από τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, ήταν εύκολο για τους πιο ανυπόμονους ή ανώριμους κομμουνιστές να διολισθήσουν σε μια πολιτική γενικής εγκατάλειψης των μετωπικών προσπαθειών με το επιχείρημα της αντιδραστικοποίησης και της συντηρητικοποίησης ακόμη και των απλών σοσιαλδημοκρατών εργατών. Η γενίκευση των αποφάσεων της 11^{ης} Ολομέλειας ότι όλη η πορεία της σοσιαλδημοκρατίας είναι ένα αδιάκοπο προτσές προς τον εκφασισμό που έφτανε μέχρι τους τελευταίους κρίκους της αντικειμενικά περιορίζει τις δυνατότητες της προσέγγισης των κατώτερων στελεχών των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων και σωματείων από τους κομμουνιστές.⁵⁹⁴ Αλλά και σε ανώτερο στελεχικό επίπεδο δυσκόλεψαν σημαντικά οι διεθνείς μετωπικές δράσεις της ΚΔ μετά την 11^η Ολομέλεια. Ενδεικτικά, στη συνδιάσκεψη της Εκτελεστικής Επιτροπής της «Διεθνούς Αντιιμπεριαλιστικής Ένωσης» στο Βερολίνο (30 Μαΐου-2 Ιουνίου) όπου παρευρέθηκαν 46 αντιπρόσωποι κινήσεων από 30 χώρες, ο Munzenberg εισηγήθηκε την πλήρη διακοπή των επαφών με τους «μικροαστούς και ρεφορμιστές ηγέτες» Maxton, Fimmen, Hatta και Νεχρού, οι οποίοι είχαν αποχωρήσει από την οργάνωση, και εναλλακτικά πρότεινε το κέντρο βάρους να δοθεί στην κοινή δράση με τα τμήματα των εθνικών Κομμουνιστικών Νεολαιών και με τις ομάδες που προασπίζονταν τα δικαιώματα

⁵⁹³ «Αποσπάσματα από τις Θέσεις της 11^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τους στόχους της Κομιντέρν σχετικά με το βάθεμα της Οικονομικής Κρίσης και την ανάπτυξη των συνθηκών προετοιμασίας της Επαναστατικής Κατάστασης σε ορισμένες χώρες» (Απρίλιος 1931), ό.π., σσ. 158-59, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ. 327-28, E.H Carr, ό.π., σσ. 36-9.

⁵⁹⁴ *XIth Plenum of the Executive Committee of the Communist International. Theses, Resolutions and Decisions*, Workers Library Publishers, The Black Friars Press, Ltd, Smith Dorrien Road, Leicester, England 1931, Chapter III. Social Democracy as the Principal Social Support of the Bourgeoisie, σελ.13, Chapter IV. The Situation of the Sections of the C.I and their Immediate Tasks, σσ. 19-20.

των εθνικών μειονοτήτων και των καταπιεζόμενων λαών μέσα και έξω από την Ευρώπη.⁵⁹⁵ Το σταμάτημα της συνεργασίας της Αντιιμπεριαλιστικής Λίγκας με τις δύο προαναφερθείσες σημαίνουσες μορφές του ινδικού εθνικισμού άφησε ένα κενό, το οποίο άμεσα κλήθηκε να καλύψει το ΚΚΜΒ λόγω των δεσμών του με την Ινδία. Έτσι, ο Clemens Dutt, ως επικεφαλής μιας ομάδας Βρετανών και Ινδών κομμουνιστών που είχαν σχέσεις με το ινδικό απελευθερωτικό κίνημα, αντικατέστησε τον Chato Hatta στο ανώτερο συντονιστικό όργανο της οργάνωσης. Ο Petersson έχει υποστηρίξει ότι οι αποφάσεις της συνδιάσκεψης οφείλονταν σε παρέμβαση των «αριστερών», κυρίως από την Προφιντέρν, καθώς ο Smeral ενόψει του 5^{ου} Συνεδρίου της τελευταίας ήθελε να εντάξει άμεσα την Λίγκα στην «Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή».⁵⁹⁶ Δεν έχει όμως δίκιο, γιατί έχει παραβλέψει ότι η τελική ρήξη με την ομάδα του Νεχρού δεν έγινε με πρωτοβουλία της ΚΔ, αλλά ύστερα από απόφαση των Ινδών κομμουνιστών, οι οποίοι ήδη από τον Γενάρη του 1931 είχαν συγκροτήσει μια «Πανινδική Αντιιμπεριαλιστική Ένωση», καταγγέλλοντας τους ρεφορμιστές του ινδικού TUC, την παράταξη των Swaraj, τον Γκάντι και το Νεχρού ότι ήταν έτοιμοι να αποδεχτούν τη συμβιβαστική πρόταση των βρετανικών επιτροπών υπό τους Simon και Whitley να ανακηρυχθεί η Ινδία σε αυτοδιοικούμενη κτήση. Το επαναστατικό αντιιμπεριαλιστικό κίνημα της Ινδίας έκρινε ότι δεν υπήρχαν πλέον περιθώρια συνεργασίας με τους εκπροσώπους του Ινδικού Εθνικού Κογκρέσσου και θεωρούσε πως η κατάκτηση των στόχων της ανεξαρτησίας, της αγροτικής μεταρρύθμισης και της καθιέρωσης εργατικής νομοθεσίας μπορούσε να επιτευχθεί μόνο μέσα από το σχηματισμό εργατικών και αγροτικών επιτροπών αγώνα σε όλη τη χώρα που θα είχαν την υποστήριξη της ΕΣΣΔ, των διεθνών αντιιμπεριαλιστικών οργανώσεων και του ΚΚΜΒ.⁵⁹⁷ Ανάλογες εξελίξεις είχαν δρομολογηθεί και στο συνδικαλιστικό επίπεδο με την αποχώρηση των ριζοσπαστών συνδικαλιστών των εργοστασίων της Βομβάης από την ινδική συνομοσπονδία εργασίας και τη συγκρότηση του «Πανινδικού Γενικού Κογκρέσσου Εργατικών Ομοσπονδιών» το προηγούμενο έτος, ενέργεια που είχε ιδεολογικά προετοιμαστεί από κύκλους του ΚΚΜΒ οι οποίοι επί μακρόν εμπλέκονταν με την καθοδήγηση του ινδικού επαναστατικού κινήματος. Επρόκειτο για στελέχη που έβλεπαν στην αριθμητική διόγκωση των απεργιών (3.242.146 απεργίοι το 1929 από 200.000 το 1921) και στον πολλαπλασιασμό των αγροτικών ενώσεων (από 20.000 το 1925 σε 900.000 το 1929) τα εχέγγυα για την υπέρβαση του αστικού εθνικισμού στο ινδικό κίνημα ανεξαρτησίας.⁵⁹⁸ Για αυτούς τους καθοδηγητές του ΚΚΜΒ η ταξική συνθηκολόγηση των Εργατικών με τη βρετανική κεφαλαιοκρατία ήταν ανάλογη του συμβιβασμού των ελίτ της Ινδίας με τη βρετανική αποικιοκρατία, γι' αυτό και κατά τη διάρκεια του διαστήματος από την άνοιξη του 1929 μέχρι τον Απρίλιο του 1931 οι παρεμβάσεις τους μέσα στις ινδικές εργατικές, αγροτικές και εθνικές

⁵⁹⁵“Meeting of the Executive Committee of the League Against Imperialism and for National Independence”, *Inprecor*, vol.11, No.31 (11-06-1931), σσ. 569-70.

⁵⁹⁶ Fredrik Petersson, *ό.π.*, σσ. 379-83, 432-35.

⁵⁹⁷ “Resolution of the All-India Anti-Imperialist League on the General Political Situation and the Tasks of the League”, *Inprecor*, vol.11, No.5 (05-02-1931), σσ.104-05. Φαίνεται ότι η σχετική απόφαση των Ινδών κομμουνιστών λήφθηκε και με τη συμφωνία των Βρετανών συντρόφων τους που βρίσκονταν στην Ινδία ή που είχαν επαφές με τους Ινδούς πατριώτες και ριζοσπαστές.

⁵⁹⁸ S.V Dshpande, “Manifesto of the All-India Trade Union Congress”, *Labour Monthly*, vol.12, No.3 (March 1930), σσ. 188-89, Hugo Rothbone, “The Place of the Peasantry in the Indian Revolution”, *Labour Monthly*, vol.12, No.7 (July 1930), σσ.421-24, Percy Glading, “The Growth of the Indian Strike Movement”, *ό.π.*, σσ. 429-34.

οργανώσεις αποσκοπούσαν στη ρήξη με την ομάδα του Γκάντι μέσα στο Ινδικό Εθνικό Κογκρέσσο και στη ρυμούλκηση των αγροτών και των μικροαστών σε ένα κοινό, απελευθερωτικό μέτωπο με τις ριζοσπαστικές εργατικές οργανώσεις της χώρας.⁵⁹⁹

Σχετικά με τον ανταγωνισμό μεταξύ καπιταλισμού και σοσιαλισμού και με τις προοπτικές των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων η συγκεκριμένη Ολομέλεια διαπίστωνε το οριστικό τέλος της περιόδου της καπιταλιστικής σταθεροποίησης σε αντίθεση με την ολοκλήρωση των οικονομικών βάσεων του σοσιαλισμού στην ΕΣΣΔ. Έκφραση αυτού του τέλους ήταν η εξάπλωση της απόλυτης εξαθλίωσης, η ραγδαία συρρίκνωση της παραγωγής και της κατανάλωσης και η εκμηδένιση της ζωής των εργαζομένων από την ανεργία, τις αυτόκτονιες, την πορνεία και την εγκληματικότητα σε αντίθεση με τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και την εξάλειψη της ανεργίας στην ΕΣΣΔ της εκβιομηχάνισης και της κολλεκτιβοποίησης. Εκτιμούσε ότι ο ανταγωνισμός του χρηματιστικού κεφαλαίου για την αναδιανομή των σφαιρών επιρροής οδηγούσε στην όξυνση της αντιπαράθεσης μεταξύ ΗΠΑ και Βρετανίας με επίδικο την κατάργηση του συστήματος των δασμών της τελευταίας στις αυτοκρατορικές της κτήσεις και τον εξοβελισμό της από τις αγορές της Λατινικής Αμερικής. Στην Ευρώπη η προσπάθεια της Γαλλίας να διατηρήσει την ηπειρωτική πολιτική της ηγεμονία, την έφερνε σε αντιπαράθεση με την αναγεννώμενη γερμανική ισχύ που αξιοποιούσε το σχέδιο Young για να επιχειρήσει την προσάρτηση της Αυστρίας και άλλα εδάφη, ενώ οι Αγγλογάλοι επιδίωκαν τη στρατιωτική περικύκλωση της ΕΣΣΔ μέσω των υποτελών τους κρατών της Ρουμανίας, της Πολωνίας και της Τσεχοσλοβακίας, οι οποίες ενισχύονταν και με την αποστολή αμερικανικού στρατιωτικού υλικού με πρωτοβουλία του Προέδρου Hoover. Παρ' όλα αυτά σημειωνόταν σε παγκόσμιο επίπεδο άνοδος του επαναστατικού κινήματος, όπως προέκυπτε από την αύξηση των εργατικών κινητοποιήσεων και απεργιών, από τη σταθεροποίηση των σοβιετικών περιοχών στην Κίνα, από την άνοδο του εθνικού και του αγροτικού κινήματος στην περιφέρεια, από την ισχυροποίηση των Κ.Κ στην κεντρική Ευρώπη και από τη διόγκωση της δυσαρέσκειας των μικροαστών και των υπαλλήλων των πόλεων. Όλα αυτά συνηγορούσαν για την ταχύτατη ωρίμανση των επαναστατικών συνθηκών στη Γερμανία, στην Πολωνία, στην Ισπανία και στην Κίνα. Για την αποτροπή της επαναστατικής προοπτικής και για το ξεπέρασμα της κρίσης οι ιμπεριαλιστές απεργάζονταν σχέδια στρατιωτικής επέμβασης στην ΕΣΣΔ, διευκολύνοντας τη συμμαχία χωρών των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης, στερεώνοντας φασιστικές δικτατορίες σε Φιλανδία, Πολωνία, Ρουμανία και Γιουγκοσλαβία και εξαπολύοντας αντισοβιετικές προπαγανδιστικές εκστρατείες για την θρησκευτική καταπίεση στη Ρωσία ή για την απαγωγή του εμιγκρέ στρατηγού Kutepov, ενώ η διεθνής σοσιαλδημοκρατία, κυρίως η γερμανική και η γαλλική, στήριζαν ενεργά αυτούς τους σχεδιασμούς.⁶⁰⁰ Αναφορικά με την κατάσταση και τα καθήκο-

⁵⁹⁹ Philip Spratt, "India in the Eve of Revolt", *Labour Monthly*, vol. 11, No. 5 (May 1929), σσ. 286-88, Clemens Dutt, "The Role of the Indian Working Class", *Labour Monthly*, vol. 11, No.12 (December 1929), σσ. 741-51, S. Saklatvala, "The Indian Round Table", *Labour Monthly*, vol. 13, No.2 (February 1931), σσ. 86-92, R. P Dutt, "India", *Labour Monthly*, vol. 13, No.5 (May 1931), σσ. 259-74.

⁶⁰⁰ *XIth Plenum of the Executive Committee of the Communist International. Theses, Resolutions and Decisions*, Chapter I. The Crisis of the Capitalist System and the Advance of Soviet Union, ό.π., σσ. 2-7, 9-10, Resolution of the XIth Plenum of the ECCI on the Report of comrade Cachin on the Increased Danger of Interventionist War Against the USSR and the Tasks of the Communists, ό.π., σσ. 21-25.

ντα των Κ.Κ η Ολομέλεια εξήρε τις νίκες του κινεζικού Κόκκινου Στρατού και τον ηγετικό ρόλο των κομμουνιστών στην Κίνα και στην Ινδοκίνα, όπου ένα χρόνο πριν συγκροτήθηκε ανεξάρτητο Κ.Κ, τόνισε την ανάπτυξη του ινδικού επαναστατικού κινήματος και τη σημασία των εξεγέρσεων σε Burma, Berar και Kosi-rur, οι οποίες στράφηκαν και κατά της συμβιβαστικής πολιτικής του Ινδικού Εθνικού Κογκρέσσου και υπογράμμισε τις εκλογικές επιτυχίες και τη συνδικαλιστική ισχυροποίηση των «κόκκινων συνδικάτων» σε Γερμανία και Τσεχία, όπως και την ανάπτυξη του αγροτικού κινήματος στην Πολωνία και στη Βουλγαρία. Επίσης καταλόγισε ως βασικές αδυναμίες των Κ.Κ μια ορισμένη καθυστέρηση στην οικοδόμηση οργανώσεων στον αγροτικό κόσμο, στη μάζα των ανέργων και στην προετοιμασία των καθημερινών οικονομικών διεκδικήσεων, όπως και μια προχειρότητα στην αντιμιλιταριστική δουλειά και στην οργάνωση της αλληλεγγύης με το εθνικό κίνημα των αποικιών. Ακόμη, επεσήμανε πως δεν έπρεπε τα Κ.Κ να επαναλαμβάνουν μηχανικά το σύνθημα «Τάξη ενάντια σε Τάξη», αλλά να προσαρμόζουν τις γενικές κομμουνιστικές αρχές στις ειδικές συνθήκες της ταξικής πάλης κάθε χώρας, ειδάλλως υπήρχε ο κίνδυνος της απλοϊκής και επιζήμιας εξίσωσης των φασιστών και των «σοσιαλφασιστών» ηγετών με τον απλό κόσμο της βάσης των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων.⁶⁰¹

Η τελευταία επισήμανση φαίνεται ότι αφορούσε άμεσα το ΚΚΜΒ και οι αποκλίνουσες προσλήψεις της στρατηγικής της ΚΔ και του τρόπου εφαρμογής της από το ΚΜΜΒ φάνηκαν στις τοποθετήσεις των ομιλητών της Ολομέλειας για τον απολογισμό της πρόσφατης δράσης των Βρετανών κομμουνιστών. Ο Λοζόφσκυ οίκτηρε το ΚΚΜΒ ότι σε αντίθεση με το ΚΡΔ είναι ο πιο αδύναμος κρίκος της «επαναστατικής αλυσίδας» της ΚΔ, όμως οι Μανουήλσκι και Piatnitsky του προσήψαν τις κατηγορίες περί σχηματοποιημένης διεξαγωγής των πολιτικών και κοινωνικών αγώνων, περί άκαμπτων και μηχανιστικών συνθημάτων και περί της «υπερπολιτικοποίησης» του ΝΜΜ, που δεν μπορούσε ως εκ τούτου να συσπειρώσει τις πλατιές μάζες στην πάλη για τα άμεσα αιτήματά τους.⁶⁰² Ο Arnot παρά την ιδιότητά του ως τακτικός εκπρόσωπος του ΚΚΜΒ στην ΕΕΚΔ, περιορίστηκε να αναφερθεί κυρίως στα ζητήματα της ανάπτυξης του κομμουνιστικού κινήματος στην Ινδία, προσπαθώντας να αποφύγει τη στοίχισή του σε μια από τις δύο αντιτιθέμενες απόψεις, οι οποίες διολίσθαιναν στην κατεύθυνση της γενικής επαναδιαπραγμάτευσης των τακτικών του Ενιαίου Μετώπου. Δεν πρέπει όμως να διαφύγει της προσοχής μας ότι η σημασία του ινδικού κινήματος στην ομιλία του Arnot εντασσόταν και στην επαναστατική στρατηγική της πρωτοκαθεδρίας των αποικιακών απελευθερωτικών κινημάτων για την πυροδότηση της προλεταριακής επανάστασης στις ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις, όπως είχε υποδείξει το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ. Οι δυσκολίες που συναντούσε το ΚΚΜΒ στον αγώνα του να αποδεσμεύσει τη βρετανική εργατική τάξη από την ιδεολογική και πολιτική επιρροή του Εργατικού

⁶⁰¹ Ο.π., σσ. 12, 14-18.

⁶⁰² Ο Λοζόφσκυ από τη μια συμφώνησε με την κεντρική εισήγηση του Μανουήλσκι ότι ακόμη και σε συνθήκες κρίσης είναι δυνατή η διεξαγωγή οικονομικών αγώνων και ότι εκεί έπρεπε να στραφεί η κύρια κομμουνιστική δραστηριότητα, όμως από την άλλη υπερτόνισε τον απεργοσπαστικό ρόλο των ρεφορμιστικών συνδικάτων, ώστε το κάλεσμά του για την «ανεξάρτητη οργάνωση των οικονομικών αγώνων» απέκλειε στην πράξη την ανάπτυξη του Ενιαίου Μετώπου, ακόμη και «από τα κάτω», εκφράζοντας τις πιο σχεταριστικές αντιλήψεις που ανακυκλώνονταν στο εσωτερικό της Προφιντέρν. Επίσης, ήταν ιδιαίτερα δηκτικός για το ΚΚΜΒ και το ΝΜΜ που δεν είχαν καταφέρει να αναλάβουν τα ηνία του βρετανικού εργατικού κινήματος λόγω των «οικονομικών, μισορεφορμιστικών αντιλήψεών τους». Πρβλ. *Inprecor*, vol.11, No.39 (23-07-1931), σσ. 739-40.

κόμματος μετά τη Γενική Απεργία του 1926, ανάμεσα στα άλλα οφείλονταν και στην εξαγορά των τμημάτων της «εργατικής αριστοκρατίας» του αγγλικού προλεταριάτου από τους ρεφορμιστές ηγέτες και τους αστούς πολιτικούς χάρη στα κέρδη που προσπόριζε το βρετανικό κεφάλαιο από την εκμετάλλευση των αποικιών. Όσο και αν αυτός ο μηχανισμός ταξικής χειραγώγησης είχε ατροφήσει με την παγκόσμια οικονομική κρίση, οι κομμουνιστές πίστευαν ότι διατηρούσε ακόμη μέρος της ισχύος του, όπως έδειχνε η καθυστέρηση στη δημιουργία «κόκκινων συνδικάτων» ή η αποσπασματική καθοδήγηση των εργατικών αγώνων από νέα, ανεξάρτητα κέντρα οργάνωσης.⁶⁰³ Στη σκέψη των στελεχών του ΚΚΜΒ ωρίμαζε η ιδέα ότι η έκρηξη της σοσιαλιστικής επανάστασης στη χώρα μέσα από την προκήρυξη μιας νέας Γενικής Απεργίας χωρίς την καθοδήγηση του TUC θα προέκυπτε είτε ύστερα από τον κατακερματισμό της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, κάτι που ισοδυναμούσε πρωτίστως με την ινδική ανεξαρτησία, είτε μέσω της πολιτικοποίησης των οικονομικών εργατικών αγώνων, που ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την πλήρη ταξική και αντιιμπεριαλιστική συνειδητοποίηση των εργατών, με τον αγώνα τους εναντίον των στρατηγικών πολιτικών επιλογών των καπιταλιστών μέσα και έξω από τη χώρα. Σε διαφορετική περίπτωση ο αγώνας της εργατικής τάξης θα ήταν λειψός από περιεχόμενο και θα ξέπεφτε στον «οικονομισμό», πράγμα που θα αναπαρήγαγε τη ρεφορμιστική ιδεολογία στη συνείδηση των εργατών, άρα και την ηγεμονία του Εργατικού κόμματος στο προλεταριακό κίνημα. Για αυτό ο Αρνότ αναφερόμενος στο ρόλο του ΚΚΜΒ στο τέλος της ομιλίας του έθεσε σαν πρώτο καθήκον το κοινό μέτωπο των Βρετανών κομμουνιστών με τον ινδικό λαό με σκοπό την άμεση απελευθέρωση της Ινδίας μέσα από την ανάπτυξη της αντιιμπεριαλιστικής προπαγάνδας, από την οργάνωση διαδηλώσεων και απεργιών υπέρ του ινδικού απελευθερωτικού αγώνα και από το βάθεμα της συνωμοτικής δουλειάς μέσα στις βρετανικές ένοπλες δυνάμεις. Με την ίδια λογική έψεξε το ΝΜΜ γιατί σπανίως αναφερόταν στις προκηρύξεις του στο ζήτημα της Ινδίας και των βρετανικών αποικιών, σε αντίθεση με τον *Daily Worker* και το βρετανικό τμήμα της «Διεθνούς Αντιιμπεριαλιστικής Ένωσης», η οποία στις αρχές Μαρτίου πραγματοποίησε μια ημερίδα υπέρ της ινδικής ανεξαρτησίας και της απελευθέρωσης των κρατουμένων στο Meerut, στην οποία συμμετείχαν εκτός από τους κομμουνιστές και 220 εκπρόσωποι σωματείων, κοπερατί-

⁶⁰³ Ο μηχανισμός οικονομικής εξαγοράς και πολιτικής ενσωμάτωσης στο αστικό πολιτικό σύστημα τμημάτων των εργαζομένων είχε δεχθεί σοβαρά πλήγματα με το ξέσπασμα της κρίσης, εντούτοις λειτουργούσε ακόμη και ομάδες ανέργων εργατών, έστω και υπό τη μορφή των σχεδιασμών της επαγγελματικής αποκατάστασης ενός ορισμένου αριθμού ανέργων στην αγροτική οικονομία, εξακολουθούσαν να εξαρτώνται υλικά από τους αστικούς κρατικούς και ιδιωτικούς θεσμούς. Ενδεικτικά, υπό την έμπνευση της Society of Friends, μιας παραεκκλησιαστικής οργάνωσης που συνεργαζόταν με Συντηρητικούς βουλευτές, με τοπικές δημόσιες υπηρεσίες και με μέλη της βασιλικής οικογένειας, ήδη από τα 1926-29 απέκτησε ολοκληρωμένη μορφή ένα σχέδιο αποκατάστασης στις ζώνες των ορυχείων 64.000 ανέργων ανθρακωρύχων ως ενοικιαστών γης με ευνοϊκούς όρους αποπληρωμής των δανείων για τα ζώα, τους σπόρους, τα λιπάσματα και τα εργαλεία που θα λάμβαναν. Στα 1930/31 με την κυβερνητική νομοθετική ρύθμιση «Land Utilisation» εκτιμήθηκε ότι το συνολικό κόστος του σχεδίου ανερχόταν στις 226.485 λίρες εκ των οποίων οι 216.130 είχαν εξασφαλιστεί από την κρατική χρηματοδότηση και τις ιδιωτικές χορηγίες. Το σχέδιο προέβλεπε τη δημιουργία δύο πιλοτικών εκπαιδευτικού χαρακτήρα αγροτικών εγκαταστάσεων στο Maos-y-Haf και στο Brynroawr στη Rhodda της Ουαλλίας έως τον Ιούλιο του 1932. Μέχρι το τέλος του 1933 τέτοιες εγκαταστάσεις επεκτάθηκαν και αλλού, όπως στο Bradford όπου παραχωρήθηκε γη για την παραγωγή οπωροκηπευτικών σε 370 ανέργους εργάτες με τη συνεργασία του τοπικού εργατικού συμβουλίου και της επιτροπής ανέργων του με τη Society of Friends και την Allotment Holder's Federation. Έως το 1934 το ίδιο το TUC δια χειρός του γραμματέα του W.Citrine με την «Οδηγία 19» εξουσιοδότησε τις 2.500 επιτροπές ανέργων που λειτουργούσαν υπό την αιγίδα του να εξετάσουν τις δυνατότητες συνεργασίας τους με τη Society of Friends και να αναδείξουν το έργο της στην οικονομική ανασυγκρότηση των πληγεισών από την κρίση περιοχών με την ευκαιρία των ραδιοφωνικών συνεντεύξεων του B.B.C με τα μέλη τους. Πρβλ. *Report of Some of the Work of the Society of Friends in Distressed Areas in Great Britain, 1926-32* (July 1932), *Bradford Unemployment Advisory Committee, Annual Report, 1933-34*, *The TUC General Council to the Secretaries of Trade Councils' Unemployed Associations, Circular 19* (31-10-1934), Warwick University, Digital Collections of Trade Union Archives.

βων και ομίλων που πρόσκειντο στους Εργατικούς και στο ILP. Έκλεισε τονίζοντας πως το ΚΚΜΒ οφείλει να ξεσκεπάσει το ρόλο της κυβέρνησης Mac Donald ως λακέδων του ιμπεριαλισμού, όπως και το διπρόσωπο παιχνίδι των «αριστερών» του ILP που προετοίμαζαν το δικό τους σοσιαλιστικό κόμμα στη Λαχόρη, χωριστά από το επαναστατικό ινδικό κίνημα. Σαν άμεσους, βραχυπρόθεσμους στόχους του κόμματος ανέδειξε τη δημιουργία «κόκκινου ναυτεργατικού σωματείου» για την καλύτερη δουλειά ανάμεσα στους Ινδούς φοιτητές και εργάτες που ταξίδευαν στην Αγγλία, και την υλική υποστήριξη στον ιρλανδικό IRA για να αποδυναμωθεί στρατιωτικά ο βρετανικός ιμπεριαλισμός.⁶⁰⁴

Ο Pollitt έκανε μια αντιφατική εκ πρώτης όψεως τοποθέτηση. Από τη μια επιτέθηκε σε όλα τα αριστερά βρετανικά κόμματα, χαρακτηρίζοντάς τα ως «σοσιαλφασιστικά» και καταλόγισε στον Horner αδυναμία στην κατανόηση των αποφάσεων της ΚΔ και της Προφιντέρν, οπορτουνιστική παθητικότητα και «συνδικαλιστικό λεγκαλισμό», ενώ από την άλλη παραδέχτηκε ότι ήταν τόσο ισχυρός ο σεκταρισμός μέσα στο ΚΚΜΒ, ώστε πολλά κομματικά μέλη, εάν κάποιος συμπαθών εργάτης δεν κατανοούσε αμέσως τους 21 όρους της ΚΔ, τον εξύβριζαν σαν «σοσιαλφασίστα». Ξεκίνησε με την ανάλυση των τάσεων του βρετανικού καπιταλισμού, ο οποίος είχε αποδυναμωθεί διεθνώς από την κρίση, όπως αποδεικνυόταν από τη μείωση της αξίας των άμεσων ξένων επενδύσεων του στις 39.000.000 λίρες από 128.000.000 το 1928-29 και από τις αποσχιστικές κινήσεις εντός της Αυτοκρατορίας, καθώς η Αυστραλία και ο Καναδάς αύξησαν τους δασμούς στις αγγλικές εισαγωγές, ενώ σε Ινδία, Παλαιστίνη και Αίγυπτο αναπτυσσόταν ένα δυναμικό απελευθερωτικό κίνημα. Εκτιμούσε, εκφράζοντας τη συλλογική άποψη του κόμματος, πως η μόνη λύση για τους Βρετανούς κεφαλαιοκράτες ήταν ο πόλεμος, γι' αυτό και η κυβέρνηση προχώρησε στο τριμερές ναυτικό σύμφωνο με τη Γαλλία και την Ιταλία, προκειμένου να προετοιμαστεί για μια αντισοβιετική επίθεση. Την αντισοβιετική επέμβαση προπαγάνδιζαν ανοικτά πολιτικοί σαν τον Τσώρτσιλ και τον Brenford που είχαν σχηματίσει μια οργάνωση για το μπουκοτάζ των σοβιετικών προϊόντων και που υπογείως ενθάρρυναν την προπαγάνδα των φασιστικών ομάδων. Αυτές μαζί με την ομάδα του Mosley που δήλωνε ότι βρισκόταν στα «αριστερά» των Εργατικών χρηματοδοτούνταν από τον εκατομμυριούχο αυτοκινητοβιομήχανο W.Morris, έχοντας την υποστήριξη των Συντηρητικών Rothermere και Beaverbrook. Μάλιστα, στις εκλογές του Ουέστμινστερ ο

⁶⁰⁴ Άτοπη είναι επομένως η εκτίμηση του Carr ότι ο Arnot μίλησε μάλλον σαν εκπρόσωπος της Αντιιμπεριαλιστικής Λίγκας παρά σαν στέλεχος του ΚΚΜΒ. Το ότι το μεγαλύτερο μέρος της ομιλίας του αφορούσε το ινδικό κίνημα οφειλόταν στα ειδικά βοηθητικά καθήκοντα που είχε αναλάβει το ΚΚΜΒ για την ανάπτυξη του ινδικού απελευθερωτικού κινήματος μέσα στον καταμερισμό της δουλειάς της ΚΔ και στην κρισιμότητα της Ινδίας για την επιβίωση του βρετανικού ιμπεριαλισμού σε συνθήκες παγκόσμιας κρίσης, καθώς οι αγγλικές εξαγωγές προς την Ινδία είχαν μειωθεί στο 41% από 63% που ήταν στα 1928-9 προς όφελος των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας. Ειδικότερα και σε συνάρτηση με τη δράση του ΚΚΜΒ ο Arnot ανέφερε ότι η στρατηγική των Ινδών κομμουνιστών για την ανεξαρτησία βασιζόταν στο τρίπτυχο αγροτική μεταρρύθμιση- γενική απεργία- αγώνας κατά του Γκάντι και των ρεφορμιστών στο ινδικό TUC. Υποστήριζε, συμφωνώντας με τις εκτιμήσεις της «Πανινδικής Αντιιμπεριαλιστικής Ένωσης», ότι όπως όλα τα αγγλικά κεφαλαιοκρατικά κόμματα από τους Συντηρητικούς μέχρι το ILP είχαν κοινή θέση πάνω στο ινδικό ζήτημα υιοθετώντας τις προτάσεις της επιτροπής Simon, έτσι και στην Ινδία οι διάφορες μερίδες του Ινδικού Εθνικού Κογκρέσσου είχαν αποδεχτεί το συμβιβασμό με τη βρετανική εξουσία. Με ιδιαίτερο μένος προσήψε στον Γκάντι ότι εξέφραζε τα συμφέροντα των Ινδών γαιοκτημόνων και καπιταλιστών, επειδή τον Μάρτιο του 1931 υπέγραψε ένα σύμφωνο με τον Βρετανό Αρμοστή λόρδο Irwin με το οποίο αποκήρυσε τη χρήση βίας από το ινδικό εθνικό κίνημα και την απελευθέρωση των κρατουμένων στο Meerut με αντάλλαγμα την προστασία της ινδικής παραγωγής από την κρίση και την αναγνώριση των δικαιωμάτων των μαχαραγιάδων. Για τούτο ως μόνη επαναστατική δύναμη πρόβαλε το εργατικό κίνημα των πόλεων και η ξεσηκωμένη αγροτιά, η οποία από τις αρχές του χρόνου είχε πάρει τα όπλα στο Πεσαβάρ (το κίνημα των «Κόκκινων Πουκαμίσων») και στην οροσειρά Afridi. Πρβλ. "Speech of Comrade Arnot", *Inprecor*, vol.11, No.36 (06-07-1931), σσ. 663-66.

φασίστας υποψήφιος αυτής της ομάδας έλαβε 11.000 ψήφους έναντι των 17.000 που πήρε ο επίσημος υποψήφιος των Συντηρητικών. Οι τάσεις εκφασισμού ενισχύονταν και στους Φιλελευθέρους με την ομάδα του J. Stamp που είχε ταχθεί υπέρ της πολιτικής προστατευτισμού που εισηγήθηκε ο Κέϋνς. Και οι Εργατικοί καλλιεργούσαν τη φασίζουσα, αντικομμουνιστική προπαγάνδα με τις πρόσφατες ομιλίες του E. Bevin, του γραμματέα του Γενικού Συνδικάτου Μεταφορών, ο οποίος στις εκλογές του Whitechapel δημόσια τάχθηκε υπέρ των συνθημάτων του τύπου «Έξω οι Μοσχοβίτες Κομμουνιστές», «Κάτω τα Κομμουνιστικά Χέρια από τη Δημοκρατία στο Λονδίνο», ενώ παράλληλα η Εργατική κυβέρνηση μείωνε τις αμοιβές των υφαντουργών και των βαμβακουργών και γενίκευε και στα 13 γεωγραφικά διαμερίσματα των ορυχείων τον κατακερματισμό των συμβάσεων εργασίας και των όρων απασχόλησης. Το δε TUC και το ILP στα λόγια διαφωνούσαν με το Trade Union Bill, αλλά στην πράξη δεν καλούσαν σε γενική απεργία εναντίον του, μολονότι ο Pollitt αναγνώριζε ότι τα απλά μέλη του ILP συμμετείχαν στις πρόσφατες απεργίες και στις κινητοποιήσεις στο Lancashire. Ο γενικός γραμματέας του ΚΚΜΒ έδωσε μια διαφορετική από τον Μανουήλσκι εικόνα της κατάστασης και των προοπτικών του προλεταριακού και του κομμουνιστικού κινήματος στη Βρετανία.

Το ΚΚΜΒ τον Μάρτιο είχε 2.711 μέλη από τα οποία το 65% ανήκαν σε κάποιο σωματείο, το 53% ήταν άνεργοι και μόλις το 25% ήταν ενταγμένο στο NMM. Από το Νοέμβριο είχαν γίνει 200 νέες στρατολογίες και στις κομματικές σχολές παρακολουθούσαν ιδεολογικά μαθήματα 597 μέλη και 192 εξωκομματικοί συμπαθούντες, το κόμμα εξέδιδε 48 εργοστασιακά φυλλάδια με κυκλοφορία 17.000 αντιτύπα, ενώ η επίσημη κομματική εφημερίδα *Daily Worker* πουλούσε σταθερά 1.000 φύλλα ημερησίως. Όμως, η επιρροή του κόμματος ήταν πολύ πιο σημαντική στο εργατικό κίνημα, επειδή στην Αγγλία το πρώτο τρίμηνο του 1931 είχε καταγραφεί πανευρωπαϊκά ο μεγαλύτερος αριθμός απεργιών, λόκ άουτ και διαδηλώσεων, όπως και οι μικρότερες μισθολογικές περικοπές σε σχέση με τις άλλες χώρες σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του έγκυρου, φιλελευθέρου περιοδικού *Economist*. Τούτο σήμαινε ότι οι συνδικαλισμένοι εργάτες στην Αγγλία φοβούνταν λιγότερο τον οικονομικό ανταγωνισμό των ανέργων, κάτι που οφειλόταν στην παρέμβαση του NMM και του καθοδηγούμενου από τους κομμουνιστές κινήματος των ανέργων που εμπόδιζαν την εκδήλωση μαζικών φαινομένων απεργοσπασίας, όπου πραγματοποιούνταν απεργιακοί αγώνες. Τον Φλεβάρη στο Bradford, στο Nelson και στο Burnley οι κλωστοϋφαντουργοί αντιμετώπισαν επιτυχώς το εργοδοτικό λοκ άουτ, προχωρώντας σε απεργία με την καθοδήγηση του NMM και του ΚΚΜΒ, στο Μάντσεστερ οι ομιλίες των Εργατικών υπουργών Υγείας, Grennwod, και Εξωτερικών Henderson διεκόπησαν από την κινητοποίηση 400 εργατών και στη Νότια Ουαλλία στις αρχές του Μάρτη οριακά απερρίφθη η κομμουνιστική πρόταση στη συνδιάσκεψη του σωματείου των ανθρακωρύχων για προκήρυξη νέας απεργίας με 747 ψήφους έναντι 787. Υπήρχε ένα ογκούμενο ρεύμα συμπάθειας προς το ΚΚΜΒ από την εργατική τάξη, όπως έδειχνε η απώλεια άνω των 100.000 ψήφων για το Εργατικό Κόμμα στις τελευταίες εκλογές και η απόφαση των οργανωμένων στους Εργατικούς συνδικάτων των μηχανουργών και των ηλεκτρολόγων του Λονδίνου να στέλνουν τις ανταποκρίσεις τους για τα τεκταινόμενα στο χώρο εργασίας τους στον *Daily Worker* αντί για την *Daily Herald* που υποστήριζε το Εργατικό κόμμα. Η αδυναμία του ΚΚΜΒ να αποκτήσει μια μεγάλη μαζική βάση εί-

χε τις βαθύτερες αιτίες της στην ισχύ της «εργατικής αριστοκρατίας» που δεν περιλάμβανε μόνο τους αρχηγούς και τα ανώτερα στελέχη των συνδικάτων, του Εργατικού κόμματος και τους ειδικευμένους τεχνίτες, αλλά και μια διόλου ευκαταφρόνητη μάζα κατώτερων αξιωματούχων στα συμβούλια των σιδηροδρόμων, των μεταφορών και των σωματείων των κλάδων των υπηρεσιών, οι οποίοι συμπλήρωναν σε τακτική βάση το εισόδημά τους μέχρι και μία λίρα τη βδομάδα για το χρόνο που δαπανούσαν στη γραμματειακή δουλειά των τοπικών συμβουλίων των διαφόρων εργατικών ενώσεων που ήταν ενταγμένες στο Εργατικό κόμμα. Το αποτέλεσμα ήταν ότι αυτοί οι άνθρωποι, οι οποίοι ασκούσαν σημαντική επιρροή στους συναδέλφους τους στα εργοστάσια και στις γειτονιές, σαμπόταραν συστηματικά τις απεργίες, στήριζαν πολιτικά τους Εργατικούς και έσπευδαν να πρωτοστατήσουν στις κινήσεις συνδιαλλαγής με τους εργοδότες κάθε φορά που παρά τη θέλησή τους ξεσπούσε ένας απεργιακός αγώνας. Ο Pollitt απέδωσε μικρότερο ρόλο στον «οπορτουνισμό» από τον Μανουήλσκι στην αδυναμία του ΚΚΜΒ να κεφαλαιοποιήσει πολιτικά την κρίση και την αμφισβήτηση του Εργατικού κόμματος. Εάν υπήρχε πρόβλημα «οπορτουνισμού» στο κόμμα, είπε, αφορούσε τον «αριστερό οπορτουνισμό» και τον «σεχταρισμό», αναφέροντας τις περιπτώσεις της Γλασκώβης και του Bradford, όπου τον Φλεβάρη του 1931 τα τοπικά κομματικά μέλη αρνήθηκαν να έρθουν σε επαφή με μέλη των Εργατικών και του ILP που είχαν εκδηλώσει τη διάθεση να συγκρουστούν με την ηγεσία τους, προεξοφλώντας ότι ακόμη και αν στρατολογηθούν στο κόμμα, δεν επρόκειτο να παραμείνουν πάνω από λίγους μήνες. Άλλο ένα σοβαρό εμπόδιο για να προσχωρήσει η οργανωμένη βάση των Εργατικών στο ΚΚΜΒ ήταν για τους πιο ηλικιωμένους ο φόβος της διάσπασης και της διάλυσης του εργατικού κινήματος και η λογική της «χαμένης ψήφου». Ενδεικτικά, στις εκλογές στο Pontypridd, μια από τις φτωχότερες περιοχές της Αγγλίας, οι κομμουνιστές ψηφίστηκαν από 2000 άτομα, αλλά έλαβαν οικονομική υποστήριξη 370 λιρών από περισσότερους από 6.000 εργάτες, οι οποίοι ανοικτά έλεγαν ότι δεν θα χαραμίσουν τη ψήφο τους στο ΚΚΜΒ, παρόλο που αναγνώριζαν ότι είχε δίκιο σε ό,τι υποστήριζε.⁶⁰⁵

⁶⁰⁵ Αξιοσημείωτο είναι ότι ο Pollitt επικαλέστηκε και την εισήγηση του Τέλμαν στην Ολομέλεια, ο οποίος εμφαντικά τόνισε πως η λογική του «μικρότερου κακού» πρυτάνευε και στην οπτική χιλιάδων τίμιων εργατών που ψήφισαν τους Σοσιαλδημοκράτες στη Γερμανία, γι' αυτό και κατέληξε ότι μόνο μέσα από την εξάπλωση της δράσης των κομμουνιστών μέσα στα ρεφορμιστικά σωματεία, θα ήταν δυνατό το τράβηγμα όλης αυτής της μάζας από το κομμουνιστικό κόμμα. Επομένως, ανατρέπεται ένα βασικό στερεότυπο μεγάλου μέρους της ιστοριογραφίας, ότι γενικά η πολιτική των Κ.Κ στην «Τρίτη Περίοδο» εξ ορισμού απέρριπτε κάθε επαφή με τις δυνάμεις της σοσιαλδημοκρατίας, και ότι ο Τέλμαν ειδικότερα, σαν ένας από τους κατ' εξοχήν εκφραστές της πολιτικής του «σοσιαλφασισμού», πρωτοστατούσε στην επιβολή σεχταριστικών θέσεων μέσα στην ΚΔ. Και από άλλα Κ.Κ εκφράστηκαν θέσεις υπέρ της ενίσχυσης της παρέμβασης των κομμουνιστών μέσα στις ρεφορμιστικές και αντιδραστικές οργανώσεις, ενώ ο Ιταλός Garlandi ανοικτά τάχθηκε υπέρ ενός εργατοαγροτικού μετώπου, προκειμένου να υποσκαφθούν τα θεμέλια του ιταλικού φασισμού για να προκύψουν συνθήκες επαναστατικής κατάστασης, ευνοϊκές για την οργάνωση της προλεταριακής επανάστασης. Ομοίως, και ο Τορέζ παραδέχθηκε ότι έπρεπε γρήγορα τα «κόκκινα συνδικάτα» στη Γαλλία να βρουν μια βάση συνεννόησης με τα ρεφορμιστικά σωματεία, όπου υπήρχε τέτοια διάθεση από τη βάση των δευτέρων, για να εξουδετερωθεί πολιτικά η πίεση που δεχόταν το Κ.Κ στις γειτονιές από τις φασιστικές ομάδες, όπως συνέβαινε στο παρισινό προάστιο του St Denis, όπου από το Γενάρη συστηματικά προκαλούσαν τους κομμουνιστές παρακρατικές φασιστικές συμμορίες άνω των 2000 ατόμων. Αυτές οι προτάσεις και τα περιστατικά, όχι μόνο δείχνουν ότι δεν είχαν σταματήσει οι ενιαιομεταπικές τακτικές στο κομμουνιστικό κίνημα ακόμη και στην «Τρίτη Περίοδο», αλλά και ότι από το 1931 εκδηλώνονταν κινήσεις λαϊκομεταπικού στρατηγικού χαρακτήρα χωρίς καμία διαφωνία από την επίσημη καθοδήγηση της ΚΔ, όπως προκύπτει από τις κεντρικές εισηγήσεις του Τέλμαν στην 11^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ και στην Ολομέλεια της Κ.Ε του ΚΡΔ ήδη από τον Γενάρη του 1931. Πρβλ. Ernst Thalmann, "People's Revolution on Germany: United Front and the Struggle for the recovery of Working Class", "The teaching of the Strike Struggles and the tasks of RGO" στο MARX-ENGELS-Lenin-STALIN INSTITUTE AT THE SED ZK, *Ernst Thalmann, Speeches and Articles about the History of the German Labor Movement*, vol. 3 (September 1930-February 1932), σσ. 67-8, 71, 73-5, "The Discussion on the Report of Comrade Manuilsky", *Inprecor*, ό.π., σσ. 659, 661-63. Οι παραπάνω παρεμβάσεις διαψεύδουν τη δια-δεδομένη μέχρι σήμερα ιστοριογραφική άποψη που εστιάζει στον πρωταγωνιστικό ρόλο του

Σχετικά με τους άμεσους στόχους του ΚΚΜΒ για το επόμενο διάστημα η Ολομέλεια ενέκρινε την εισήγηση του Pollitt, θέτοντας ως πρώτο καθήκον να αναλάβει το κόμμα την ηγεσία των οικονομικών αγώνων της εργατικής τάξης με «ενιαιομετωπικές τακτικές από τα κάτω» και ρίχνοντας πολιτικά συνθήματα σε αντιστοιχία με την ωριμότητα των συνειδήσεων και των αντικειμενικών συνθηκών. Επρόκειτο για μια σαφή προσπάθεια περιορισμού των «μαξιμαλιστικών, αριστεριστικών» εκδηλώσεων στην τακτική του κόμματος, το οποίο έπρεπε να προβάλει ως ζητήματα αιχμής την απόκρουση της οικονομικής επίθεσης του κεφαλαίου, την ματαίωση των φιλοπόλεμων και φιλοφασιστικών τάσεων του κυρίαρχου πολιτικού συστήματος και τη διεκδίκηση των αιτημάτων της «Εργατικής Χάρτας», ώστε να χτιστεί μια μαζική «Επαναστατική Συνδικαλιστική Αντιπολίτευση» με πυρήνα το ΝΜΜ μέσα και έξω από τις ρεφορμιστικές εργατικές οργανώσεις. Παράλληλα, η συνδικαλιστική τακτική του κόμματος όφειλε να υπερβεί τις διαιρέσεις ανάμεσα σε κλάδους, μεταξύ ειδικευμένων και ανειδίκευτων, εργαζομένων και ανέργων και να κατατείνει στην ενοποίηση όλων των εργατικών αγώνων, αρχικά με οικονομικά και στη συνέχεια με πολιτικά αιτήματα. Κατά δεύτερον, έπρεπε να αναβαθμιστεί ο αντιμπεριαλιστικός αγώνας του κόμματος που είχε ατονήσει σε σχέση με την προηγούμενη άνοιξη βάσει των υποδείξεων που πρότεινε ο Arnot. Το τρίτο άμεσο καθήκον ήταν η αναθεώρηση της δουλειάς της Κομμουνιστικής Νεολαίας, η οποία θεωρήθηκε υπόλογη για «αριστερές παρακλίσεις», καθώς η δημόσια προπαγάνδα της γινόταν με μια εξεζητημένη και στριφνή θεωρητικά φρασεολογία, ακατανόητη στους απλούς εργάτες και νεολαίους. Ειδικότερα, η Κομμουνιστική Νεολαία όφειλε να μιμηθεί τις προπαγανδιστικές πρακτικές των προσκόπων και των εκκλησιαστικών οργάνων και να αξιοποιήσει τις διάφορες λέσχες κοινωνικής συναναστροφής και τους αθλητικούς ομίλους στην επαφή της με τη νέα γενιά, εφόσον μάλιστα ήδη οι ποδοσφαιρικές ομάδες των «κόκκινων συνδικάτων» αριθμούσαν 7.000 μέλη. Ως τελευταίο καθήκον ορίστηκε η οργάνωση μιας ιδεολογικής ενημερωτικής εκστρατείας για τις απόψεις του Horner που κρίθηκαν από τον Pollitt σαν εκφράσεις του «παθητικού οπορτουνισμού, του συνδικαλιστικού λεγκαλισμού και της υπερεκτίμησης της δύναμης της ρεφορμιστικής γραφειοκρατίας» μέσα στο ΚΚΜΒ.⁶⁰⁶ Ωστόσο, ο τελευταίος παρασκηνιακά φαίνεται ότι υπερασπίστηκε τον Horner για να μην τον διαγράψει η ΕΕΚΔ, η οποία τελικά στις 2 Οκτωβρίου αποφάνθηκε ότι δεν συνέτρεχε λόγος διαγραφής του, καθώς ο Βρετανός συνδικαλιστής ενήργησε λανθασμένα, χωρίς όμως να είχε παρακινηθεί από βαθύτερες ιδεολογικές διαφωνίες ή από «φραξιονιστικά κίνητρα», πράγμα που σαφώς δυσαρέστησε τους πιο «αριστερούς» μέσα στο ΚΚΜΒ. Μάλιστα, για λογαριασμό των τελευταίων ο Rust επανειλημμένα είχε γράψει στον Arnot, ζητώντας του να παρέμβει, για να διαγραφεί ο «οπορτουνιστής ηγέτης». Πάντως, η πλειονότητα της ΕΕΚΔ

Τέλμαν στην επικράτηση των «α-κράιων σοσιαλφασιστικών» θέσεων μέσα στο ΚΡΔ και στην ΚΔ, όπως υποστηρίζεται στους Eve Rosenhart, *Beating the Fas-cists? The German Communists and Political Violence, 1929-33*, Cambridge University Press 1983, σσ. 29-35, Anika Auweiler, *The Role of Leadership within Political Resistance in Germany during the Rise of NSDAP*, University of Amsterdam, August 2017, σσ. 12-13, Stefan Heinz, “The Red Unions and their Resistance to National Socialism. The Unity Union of the Berlin Metal Workers, 1930-35” στο Ralf Hoffrogge-Norman La Porte (eds.), *Weimar Communism as a Mass Movement, 1918-33*, Lawrence and Wishart, London 2017, σσ. 187-92, Norman La Porte- Kevin Morgan, “Kings among their Subjects?...”, ό.π., σσ. 138-41, E-ric Weitz, *Politics Unhinged: The Formation of the C.P of Germany and the Collapse of the German Democrate Republic*, National Council for Soviet and East European Research, Washington 1993, σσ. 65-7, Lea Haro, *The Beginning of the End: The Political Theory of the German Communist Party to the Third Period*, Ph.D Thesis, Centre for Socialist Theory and Movements, January 2007, σσ. 193-97.

⁶⁰⁶ “Speech of Comrade Pollitt”, *Inprecor*, ό.π., σσ. 669-73.

έμεινε ικανοποιημένη από την καμπάνια του ΚΚΜΒ για τη διάδοση της «Χάρτας του Εργάτη» και από την πρόοδο στη συγκρότηση των τοπικών, προπαγανδιστικών επιτροπών. Μάλιστα, αποφασίστηκε να γίνει στις 12 Απριλίου μια εθνική συνδιάσκεψη για την προβολή των αιτημάτων της «Χάρτας», προκειμένου βάσει αυτών το ΝΜΜ να εξέλθει από την απόμονωσή του και να τραβήξει τις μάζες με το μέρος του. Η συνδιάσκεψη έγινε με την παρουσία 788 αντιπροσώπων από το ΝΜΜ και με πρόεδρο τον παλαιόμαχο συνδικαλιστή Tommas Mann και επικεντρώθηκε στην ανάπτυξη των οικονομικών αγώνων και στη βοήθεια προς το ινδικό εθνικό κίνημα και την ΕΣΣΔ, αλλά δεν αγκαλιάστηκε από τη μεγάλη πλειοψηφία των συνδικάτων όπου κυριαρχούσαν οι ρεφορμιστές.⁶⁰⁷ Στην πραγματικότητα με τις παρεμβάσεις τους στα όργανα της ΚΔ οι Μανουήλσκι, Τέλμαν και Pollitt επί της ουσίας συμφωνούσαν με τις παρατηρήσεις του Horner σε μια προσπάθεια να συγκρατήσουν τη συνδικαλιστική τακτική της Προφιντέρν σε ένα πιο πραγματιστικό και ρεαλιστικό έδαφος, ενώ ο γενικός γραμματέας του ΚΚΜΒ προσπαθούσε να κρατήσει τις ισορροπίες, χρεώνοντας αφενός στον Horner ό,τι τον κατηγορούσαν οι πιο «αριστεροί» μέσα στο κόμμα, αφετέρου αποφεύγοντας επιμελώς να του αποδώσει την ιδιότητα πως εξέφραζε μια ευρύτερη κομματική ομάδα που διαφωνούσε με τη συνδικαλιστική πολιτική που είχε χαράξει η Προφιντέρν. Η προσπάθεια χαλιναγώγησης των σεκταριστικών ροπών μέσα στο ΚΚΜΒ είχε το ανάλογό της και στο διεθνές καθοδηγητικό κέντρο, καθώς η ΕΕΚΔ ανέβαλλε συστηματικά τη σύγκληση των καθοδηγητικών οργάνων της ΚΔΝ που μαζί με την Προφιντέρν αποτελούσαν τα κύρια προπύργια των «υπεραριστερών» δυνάμεων μέσα στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα.⁶⁰⁸

Η κύρια προσοχή της Ολομέλειας φαίνεται ότι έπεσε στα Κ.Κ της Γερμανίας, της Ανατολικής Ευρώπης και της Ανατολικής Ασίας λόγω της αναζωπύρωσης των επαναστατικών κινήσεων και της σοβαρότητας των διεθνών επιπλοκών εκεί, ενώ μικρή σημασία δόθηκε στη δράση των δυτικοευρωπαϊκών Κ.Κ τα οποία κυρίως κλήθηκαν να παρεμποδίσουν την ανάμιξη των κυβερνήσεων των χωρών τους σε μια αντισοβιετική πολεμική επέμβαση. Ειδικότερα, για το ΚΚΜΒ η Ολομέλεια έθετε τέσσερα άμεσα καθήκοντα, τα οποία καθορίστηκαν από την εκτίμηση ότι η κυβέρνηση των Εργατικών, μολονότι είχε υποσχεθεί τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των μαζών, την εμπέδωση φιλικών σχέσεων με την ΕΣΣΔ και τον αποπλισμό, μετά την εκλογή της προσαρμόστηκε στις απαιτήσεις των ιμπεριαλιστών στο εσωτερικό, περικόπτοντας μισθούς και επιδόματα και επιμηκύνοντας τον εργάσιμο χρόνο στα ανθρακωρυχεία, ενώ στο εξωτερικό συμμετείχε ενεργά στα σχέδια περικύκλωσης της ΕΣΣΔ, προχώρησε σε νέους ναυτικούς εξοπλισμούς και στη λήψη κατα-

⁶⁰⁷ E.H Carr, ό.π., σσ. 210-13, Andrew Thorpe, ό.π., σελ. 179.

⁶⁰⁸ Ενδεικτικό είναι ότι μεταξύ του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ που είχε συμπέσει με το 5^ο Συνέδριο της ΚΔΝ (Αύγουστος 1928) και της 11^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ, το καθοδηγητικό όργανο της ΚΔΝ συνήλθε μόλις μία φορά στην Πλατιά Ολομέλεια της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔΝ στη Μόσχα το Νοέμβριο του 1929, ενώ η επόμενη Ολομέλεια της ΚΔΝ έγινε στις 22 Δεκεμβρίου του 1932. Πρόκειται για μια εντυπωσιακή αραίωση της συχνότητας των συνεδριάσεων των οργάνων της ΚΔΝ, εάν συγκριθούν με το διάστημα μεταξύ του Πρώτου (1919) και του 5^{ου} Συνεδρίου (1928) της οργάνωσης, όταν είχαν πραγματοποιηθεί τρία Συνέδρια, επτά Ολομέλειες και εννιά διεθνείς συνδιασκέψεις για διάφορα ειδικά ζητήματα. Μάλιστα, από τον Δεκέμβριο του 1929 ο Μανουήλσκι και ο Khitarov από την ΚΔΝ είχαν επισημάνει ότι παρά τις μεγάλες υπηρεσίες των Νεολαίων στην οργάνωση της πάλης των Κ.Κ και στην αντιμετώπιση του «δεξιού οπορτουνισμού», τα τμήματα της ΚΔΝ δεν είχαν επιδείξει τα ίδια ανταντακλαστικά έναντι των «αριστερών παρεκκλίσεων» και ότι διακρίνονταν από μια τάση υποτίμησης της μαζικής δουλειάς. Ιδιαίτερα καυστικός ήταν προς την βρετανική Νεολαία και τον γραμματέα της, W. Rust, πως υπερέβαλαν στη δημιουργία ξεχωριστών οργανώσεων των νέων δίπλα στα επίσημα σωματεία και πως ήθελαν να αναδημιουργήσουν εκ του μηδενός το ΝΜΜ, περιφρονώντας τις παραδόσεις του εργατικού κινήματος. Πρβλ. "Plenary Session of the E.C of the YCL", *Inprecor*, vol.10, No.15 (21-03-1930), σσ.269-74, 291, 295.

σταλτικών μέτρων στην Ινδία, στην Αίγυπτο και στην Αραβία. Κατά πρώτον το ΚΚΜΒ όφειλε να συνδράμει περισσότερο τους Ινδούς κομμουνιστές για να συγκροτήσουν το ενιαίο κόμμα τους και να οργανώσουν τους εργάτες και τους χωρικούς σε ανεξάρτητες ενώσεις από το «εθνικά προδοτικό» Ινδικό Εθνικό Κογκρέσσο. Ως δεύτερο καθήκον ορίστηκε το σαμποτάρισμα οποιασδήποτε στρατιωτικής αποστολής στις αποικίες και στην Κίνα και ως τρίτο η μαζική απονομιμοποίηση της κυβέρνησης των Εργατικών στη συνείδηση της βρετανικής εργατικής τάξης, κάτι που προϋπέθετε την ανάληψη της καθοδήγησης των κινητοποιήσεων των εργαζομένων και των ανέργων από τους κομμουνιστές και ανεξάρτητα από το Εργατικό κόμμα ή το TUC. Το τελευταίο, που ήταν και το πιο σύνθετο, αφορούσε την ανάληψη πρωτοβουλιών για τη ματαίωση των πολεμικών σχεδίων κατά της ΕΣΣΔ με την προοπτική σε περίπτωση που ο πόλεμος θα γινόταν, να κηρυχθεί γενική πολιτική απεργία για να μετατραπεί ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος σε πόλεμο εναντίον της κυβέρνησης και της αστικής εξουσίας της χώρας.⁶⁰⁹

Στο περιθώριο των συζητήσεων η Ολομέλεια καταπιάστηκε και με το κίνημα των ανέργων στη Βρετανία. Στις παραμονές της η ΚΔ είχε ενημερωθεί σχετικά με τις αντιδικίες μέσα στο ΚΚΜΒ γύρω από τις προοπτικές του κινήματος. Ένα μέρος του στελεχικού δυναμικού, μαζί τους και ο Pollitt, ήθελαν την ένωση του NUWM και του NMM σε μια ενιαία ριζοσπαστική οργάνωση, άλλοι τη διάχυση του πρώτου στο δεύτερο (Allison) και κάποιοι την οργανωτική ανεξαρτησία του κινήματος των ανέργων (Hannington, Horner). Η ΕΕΚΔ προέτρεψε τους Βρετανούς να συνεχίσουν τη συγκρότηση ανεξάρτητων επιτροπών ανέργων, επιδιώκοντας όμως το συντονισμό τους με τα σωματεία και τις διάφορες εργοστασιακές επιτροπές και μέχρι τον Οκτώβριο αποδέχτηκε την πρόταση του Hannington να είναι αυτές οι επιτροπές «ανοιχτές χωρίς κάρτα μέλους» σε κάθε ενδιαφερόμενο με αντάλλαγμα την καταδίκη του Horner από τον γραμματέα του NUWM.⁶¹⁰

Ο δευτερεύων ρόλος του ΚΚΜΒ στον σχεδιασμό της τακτικής της ΚΔ σε εκείνη τη συγκυρία αντικατοπτρίστηκε και στη σύνθεση των καθοδηγητικών οργάνων που εξέλεξε η 11^η Ολομέλεια. Συγκεκριμένα, ανάμεσα στα 30 τακτικά μέλη και στα 12 αναπληρωματικά της νέας ΕΕΚΔ υπήρχε μόνο ένας από το ΚΚΜΒ (ο Page Arnot), αν και στην Πολιτική Γραμματεία του Προεδρείου της ΕΕΚΔ που εκλέχτηκε στη συνεδρίαση της 15^{ης} Απριλίου ανάμεσα στα 13 τακτικά μέλη ήταν ο Pollitt, ενώ ο Arnot συμπεριλήφθηκε μεταξύ των 6 αναπληρωματικών μελών του νέου Προεδρείου.⁶¹¹ Πάντως, σε κάθε περίπτωση η συμμετοχή των στελεχών του ΚΚΜΒ στα νέα καθοδηγητικά όργανα της ΚΔ ήταν μικρότερη σε σύγκριση με την προηγούμενη ή με το 6^ο Συνέδριο της Κομιντέρν, γεγονός που κατά πάσα πιθανότητα αντανάκλασε τότε τη συνολικότερη ε-

⁶⁰⁹ *XIth Plenum of the Executive Committee of the Communist International. Theses, Resolutions and Decisions*, ό.π., σσ. 25-28.

⁶¹⁰ Allan Campbell-John McIlroy, "The NUWM and the CPGB Revisited", ό.π., σσ. 68-72. Οι υποστηρικτές της υπαγωγής του κινήματος των ανέργων στο NMM εδράζονταν στη συνδικαλιστική πρακτική της προηγούμενης δεκαετίας που αντιλαμβάνονταν την ενότητα όλων των τμημάτων της εργατικής τάξης μέσα από την υιοθέτηση από εργαζομένους και ανέργους των κοινών αιτημάτων για μηδενικές μισθολογικές περικοπές, επτάωρη και πενθήμερη εργασία, κατάργηση των ενοικίων, ασφάλιση των ανέργων και διοχέτευση των εξοπλιστικών κρατικών δαπανών στα ταμεία στήριξης ανέργων και ηλικιωμένων. Πρβλ. *Daily Worker*, 24-02-1939, p.1.

⁶¹¹ *XIth Plenum of the Executive Committee of the Communist International. Theses, Resolutions and Decisions*, Composition of the Presidium of the ECCI, ό.π., σελ. 31.

κτίμηση της ΚΔ και της σοβιετικής ηγεσίας ότι δεν υπήρχαν πραγματικές άμεσες προοπτικές για μια προλεταριακή επανάσταση στη Βρετανία, παρά το ότι μαστιζόταν από μια βαθιά οικονομική κρίση.⁶¹²

Την άνοιξη του 1931 σημειώθηκε νέο βάθεμα της κοινωνικής κρίσης στη Βρετανία εξαιτίας της περιοριστικής οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης με την εισαγωγή των λεγόμενων Means Tests, των ιδιαίτερα επαχθών κριτηρίων αστυνόμευσης της καθημερινότητας των αιτούντων χορήγησης επιδόματος ανεργίας.⁶¹³ Παράλληλα, με άλλο νομοθέτημα η κυβέρνηση μείωνε τη διάρκεια χορήγησης του επιδόματος στις 26 βδομάδες, χειροτερεύοντας αισθητά για την εργατική τάξη το νομικό πλαίσιο της προηγούμενης εργατικής νομοθεσίας περί Ασφάλισης των Ανέργων του 1927. Ο πολιτικός αντίκτυπος ήταν άμεσος στην πολιτική ζωή της χώρας με σημαντικότερη εξέλιξη την απόφαση του ILP να διακόψει περαιτέρω τους δεσμούς του με το επίσημο Εργατικό κόμμα, αρνούμενο να κατεβάσει κοινούς υποψήφιους με τους Εργατικούς στις γενικές εκλογές του 1931,⁶¹⁴ αν και αυτό δεν έτυχε της ενθουσιώδους υποδοχής των κομμουνιστών οι οποίοι θεωρούσαν ότι η γενική ιδεολογική και πολιτική γραμμή των Ανεξάρτητων Εργατικών δεν μπορούσε να συμβάλει στην ανεξάρτητη οργάνωση της εργατικής τάξης. Εξάλλου, ο Dutt σε δημόσια παρέμβασή του ανοικτά δήλωσε ότι το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα αποτελούσε μάλλον μια ομάδα αριστερών διανοούμενων και μικροαστών, χωρίς πραγματική μαζική εργατική βάση, θέση που συμμαρίζονταν και πολλοί άλλοι σύντροφοί του. Μέσα στο ΚΚΜΒ αυτή η εξέλιξη ενίσχυσε την προσδοκία των πιο «αριστερών» στοιχείων που είχαν δεσμούς κυρίως με την Κομμουνιστική Νεολαία περί του άμεσου ξεσπάσματος ενός νέου γενικού εργατικού ξεσηκωμού, πράγμα που υποδαύλιζε ακόμη περισσότερο τη δυσαρέσκειά τους για τον χειρισμό της υπόθεσης Horner από την ηγεσία του κόμματος. Χαρακτηριστική, και πιο ακραία, έκφραση της διαφω-

⁶¹² Εξάλλου, αυτό ίσχυε και για άλλες ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες και εδώ βρισκόταν η βαθύτερη αιτία της διαφωνίας του Μανουήλσκι με τον Varga στη διάρκεια αυτής της Ολομέλειας σχετικά με το αν η κρίση αυτόματα μπορεί να οδηγήσει σε επαναστατική κατάσταση ή αν απαιτούνται επιπλέον πολιτικές προϋποθέσεις που μόνο μέσα από την δράση και την ισχυροποίηση των Κ.Κ μπορούν να προκύψουν.

⁶¹³ Τα Means Test («Νόμοι ελέγχου των μέσων διαβίωσης») αντικατέστησαν τους «Νόμους για τους Φτωχούς» που ίσχυαν στη Βρετανία από τη δεκαετία του 1830. Επρόκειτο για μια δέσμη κριτηρίων σε εθνική και τοπική, κομητειακή κλίμακα που διαφοροποιούσαν όσους αιτούνταν βοήθημα ανεργίας ανάμεσα σε εκείνους που δεν είχαν κανέναν άλλο πόρο επιβίωσης εκτός του προνοιακού βοηθήματος και σε εκείνους που σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των κυβερνητικών και κομητειακών επιτροπών ήταν σε θέση να επιβιώσουν, έστω και άνεργοι, χάρη σε ορισμένους πόρους από το συνολικό οικογενειακό εισόδημά τους. Η δεύτερη κατηγορία θα εξαιρούνταν από την χορήγηση του προνοιακού βοηθήματος για τους ανέργους ή θα το εισέπραττε μειωμένο ανάλογα με το αν τα επιπλέον οικογενειακά έσοδα θα χαρακτηρίζονταν επαρκή για την επιβίωση τους. Αποτελούσαν μέρος του συνολικού προγράμματος των βρετανικών κυβερνήσεων να καλύψουν το διογκούμενο έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού, το οποίο είχε εκτιμηθεί για το 1932 στις 120.000.000 λίρες, ώστε η αρμόδια επιτροπή του υπουργείου οικονομικών την άνοιξη του 1931 πρότεινε τις άμεσες περικοπές των δαπανών κατά 96.500.000 λίρες εκ των οποίων 67.000.000 θα προέρχονταν από τη μείωση των επιδομάτων ανεργίας. Τελικά, η κυβέρνηση προχώρησε στη μείωση των επιδομάτων των ανέργων της δεύτερης κατηγορίας κατά 10% με στόχο να εξοικονομήσει 56.000.000 λίρες και η «Εθνική Κυβέρνηση» το Νοέμβριο του 1931 προσέδωσε στα Means Test εθνικό, νομοθετικό χαρακτήρα (Heacher Page, *Rethinking Radicalism: Means Test Protest in County of Durham, 1931-35*, Northumbria University, December 2019, σσ.4-9).

⁶¹⁴ Τα μέλη του ILP υπολογίζεται ότι ήταν τότε περί τα 16.700 άτομα, πράγμα που θα καθιστούσε δυνατό τον πενταπλασιασμό της οργανωτικής δύναμης του ΚΚΜΒ, εάν κατόρθωνε να απορροφήσει το δυναμικό των Ανεξάρτητων Εργατικών. Πρβλ. Rhianon Vickers, *The Labour Party and the World. The Evolution of Labour Foreign Policy, 1900-51, Volume 1*, Manchester University Press 2004, σσ. 97-8, Keith Laybourn, "The Disaffiliation Crisis of 1932: The Labour Party, the Independed Labour Party and the Opinion of ILP Members" στο Keith Laybourn- John Sheperd (eds), *Labour and Working Class Lives. Essays to Celebrate the Life and Work of Chris Wringley*, Manchester University Press 2017, σσ. 14-6, Gidon Cohen, *The Independed Labour Party, 1932-39*, Ph. D Thesis, Department of Politics, University of York, September 2000, σσ. 30-33, Deian Hopkin, "The Membership of the ILP. A Spatial and Occupational Analysis", *International Review of Social History*, vol.20, No 2 (1975), σσ. 175-97, Declan McHugh, *A "Mass Party" Frustrated? The Development of the Labour Party in Manchester, 1918-31*, Ph. D Thesis, European Studies Research, University of Salford, 2001, σσ. 275-78.

νίας τους ήταν μια σειρά επιστολών διαμαρτυρίας προς την Κ.Ε του ΚΚΜΒ και προς στελέχη του κόμματος και της Προφιντέρν από τον Groves και τη λεγόμενη ομάδα Balham, που αποτελούνταν από νέα σε ηλικία μέλη του κόμματος στο Λονδίνο τα οποία στο παρελθόν είχαν θεωρηθεί «ιδεολογικοί μαθητές» του Dutt, διατηρώντας αλληλογραφία μαζί του. Σε αυτές στο διάστημα Απριλίου- Αυγούστου 1931 ασκούσαν κριτική στην τακτική του κόμματος στα συνδικάτα και από ένα σημείο και μετά πρόβαλλαν ενστάσεις για την πολιτική της ΚΔ σε ορισμένα διεθνή ζητήματα, όπως και την άποψη ότι μια πραγματικά επαναστατική στρατηγική θα έπρεπε εκτός από την ανεξάρτητη εργατική οργάνωση να κατατείνει στην διάλυση οποιασδήποτε γραφειοκρατικής δομής μέσα στο εργατικό κίνημα. Τούτο ανάγκασε ακόμη και τον Λοζόφσκυ να τους κατηγορήσει ότι είχαν παρανοήσει πλήρως τη γραμμή της Προφιντέρν και ότι είχαν διολισθήσει σε αναρχο-συνδικαλιστικές αντιλήψεις. Μαζί τους διαφώνησε για τις γενικότερες συνδικαλιστικές και πολιτικές τους θέσεις και ο παλιός μέντορας τους, ο Dutt, παρά το ότι το ίδιο διάστημα και αυτός ασκούσε κριτική περί «δεξιού λάθους» στην απόφαση της ηγεσίας του κόμματος να προχωρήσει στη δημιουργία ξεχωριστών οργανώσεων στους φοιτητές και στη διανοήση, φοβούμενος πως αυτές θα αποτελέσουν φυτώρια επώασης αστικών ιδεολογικών επιρροών και παρεκκλίσεων στο μέλλον. Μετά τη ρήξη της και με τον Dutt η ομάδα Balham προχώρησε στις 27 Ιουλίου στην έκδοση ενός δικού της εντύπου, του *Communist*, με το οποίο εξέφρασε τη συμφωνία της με πολλές από τις αντιλήψεις του Τρότσκι με τον οποίο απέκτησε και τακτική επικοινωνία τους επόμενους μήνες, ενώ το ΚΚΜΒ προχώρησε στην άμεση διαγραφή της ομάδας. Οι συγκεκριμένες αντιδράσεις μάλλον δεν συνιστούσαν ένα αποκλειστικά βρετανικό φαινόμενο, καθώς τον Ιούλιο ο Κουόσινεν για λογαριασμό της ΕΕΚΔ στηλίτευσε την ελλιπή εφαρμογή των αποφάσεων της 11^{ης} Ολομέλειας από διάφορα Κ.Κ, μολονότι δεν τα κατονόμασε ανοικτά, πράγμα που δείχνει πως η πρόσφατη αναθέρμανση της ενιαιομετωπικής στρατηγικής της ΚΔ συναντούσε αντιστάσεις από μια μερίδα των μελών και των στελεχών ορισμένων εθνικών τμημάτων της Κομιντέρν.⁶¹⁵

Η πολιτική πλατφόρμα της ομάδας του Groves ήταν κατά μία έννοια ο αντίποδας της τακτικής που εξέφραζε ο Horner, όμως οι βασικές αμφιβολίες που η πρώτη πρόβαλε σχετικά με τον επαναστατικό, διεθνιστικό χαρακτήρα διάφορων επιλογών της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής προδιέθεταν αρνητικά απέναντι της τη μεγάλη μάζα των μελών του ΚΚΜΒ. Εντούτοις, η κριτική της σχετικά με το ολοένα και αυξανόμενο βάρος της τακτικής του κόμματος στις καθημερινές, οικονομικές διεκδικήσεις άγγιζε τους ανάλογους προβληματισμούς διαφόρων μελών και στελεχών της παλιάς «αριστερής» πτέρυγας του κόμματος, ακόμη και αν διαφωνούσαν με τους ευρύτερους προσανατολισμούς της ομάδας Balham. Επιπλέον, όλοι αυτοί ένιωθαν ότι ήταν σε απόλυτη συμφωνία με την ηγεσία της ΚΔ και της ΕΣΣΔ, η οποία την ίδια περίοδο εκτιμούσε ότι βάθαινε ραγδαία η κρίση της διεθνούς σοσιαλδημοκρατίας μαζί με την κρίση του καπιταλισμού και ότι όλο και περισσότεροι αγωνιστές της βάσης των ρεφορμιστικών κομμάτων και των Νεολαιών τους ελκούνταν α-

⁶¹⁵ Reg Groves, "To Our Comrades in the Communist Party from the "Liquidated" Balham Group", *Daily Worker*, 25-08-1931, E.H Carr, ό.π., σσ. 215-16, John Gallagher, ό.π., σσ.130-31, Reg Groves, *The Balham Group. How British Trotskyism Began*, Pluto, London 1974, Chapter 2, <https://www.marxists.org/history/etol/document/balham/index.htm>, O. Kuusinen, "Are the Decisions of the ECCI Plenum to Remain only on Paper?", *Inprecor*, vol.11, No.37 (09-07-1931), σσ. 698-99.

πό τα επιτεύγματα της σοσιαλιστικής οικοδόμησης στην ΕΣΣΔ. Ως εκ τούτου τα Κ.Κ μπορούσαν να τραβήξουν τους εργάτες που είχαν «κεντρώες» θέσεις στο στρατόπεδο της προλεταριακής επανάστασης, δια φωτίζοντας τους ενεργητικότερα για τη βοήθεια που παρείχαν οι «δεξιού» σοσιαλιστές στις φασιστικές δυνάμεις, αλλά και για τις διαρκείς παλινωδίες των «αριστερών» σοσιαλιστών.⁶¹⁶ Στη βρετανική περίπτωση αυτό συνεπαγόταν ανελέητο αγώνα και εναντίον μιας σημαντικής μάζας του δυναμικού της βάσης των ρεφορμιστών μέσα στα σωματεία, καθώς θεωρούνταν αμετανόητα τσιράκια του κεφαλαίου από αρκετούς κομμουνιστές. Μάλιστα, αυτές οι ανησυχίες ήταν εντονότερες στο στελεχικό πυρήνα της καθοδήγησης του κόμματος παρά στη βάση του, της οποίας η σύνθεση και η άμεση πολιτική οπτική επηρεάζονταν περισσότερο από τις πιέσεις της οικονομικής κρίσης και από την διακύμανση της ανεργίας, κάτι που καθιστούσε για τα απλά κομματικά μέλη ελκυστικότερη την τακτική που εστίαζε κατά απόλυτη προτεραιότητα στην ικανοποίηση των άμεσων οικονομικών τους αναγκών. Ενδεικτικά, τον Μάιο το NUWM κατέθεσε ένα υπόμνημα στη Βασιλική Επιτροπή που ασχολούνταν με το πρόβλημα της ανεργίας, στο οποίο, αν και κατηγορούσε την κυβέρνηση ότι προσέγγιζε το ζήτημα της ασφάλισης των ανέργων σαν δημοσιονομικό μέγεθος του προϋπολογισμού, παραβλέποντας πως επρόκειτο για ζήτημα επιβίωσης εκατομμυρίων ανδρών, γυναικών και παιδιών, πρόβαλε μια σειρά από άμεσα οικονομικά μέτρα ανακούφισης των ανέργων που είχαν εν πολλοίς έναν ουδέτερο, τεχνοκρατικό χαρακτήρα. Αυτά τα αιτήματα προβλήθηκαν στις καμπάνιες και στις κινητοποιήσεις του κινήματος των ανέργων στις κατά τόπους κομητειακές επιτροπές που διαχειρίζονταν την πρόνοια και την περίθαλψη των πληγέντων από την ανεργία.⁶¹⁷

Μέσα στον Μάιο η κυβέρνηση Mac Donald προσπαθώντας να αντιμετωπίσει την έξαρση της ακρίβειας των ειδών μαζικής διατροφής και την καταβράθρωση των τιμών των εγχώριων αγροτικών αγαθών ψήφισε την εισαγωγή κάποιων προστατευτικών μέτρων της εγχώριας αγροτικής παραγωγής (Agricultural Marketing Act), όμως η άρνηση των τραπεζικών οίκων να χορηγήσουν δάνεια στην αγγλική κυβέρνηση για τη στήριξη της στερλίνας, είχε σαν αποτέλεσμα η κεντρική Τράπεζα σε έκθεσή της να εισηγηθεί στον πρωθυπουργό νέες περικοπές κατά 10% στις δημόσιες δαπάνες για την πληρωμή των δημοσίων υπαλλήλων και για την ανανέωση του στρατιωτικού εξοπλισμού και κατά 20% στα επιδόματα ανεργίας. Ο ταξικός, αντεργατικός χαρακτήρας των μέτρων δεν μπορούσε να αντισταθμιστεί από την απόπειρα της κυβέρνησης να απαλύνει την εργατική τάξη στο μεγαλύτερο αστικό κέντρο της χώρας με το πέρασμα της διεύθυνσης των αστικών συγκοινωνιών του Λονδίνου στο Δημόσιο, για να εξασφαλιστεί ένα φθηνότερο κόμιστρο. Οι διαμαρτυρίες ήταν

⁶¹⁶ “The Crisis of Capitalism and the Crisis of the Social Democracy”, κύριο άρθρο της *Pravda*, 07-07-1931, αναδημοσιευμένο στο *Inprecor*, vol.11, No.31 (11-06-1931), σσ.567-68.

⁶¹⁷ Το υπόμνημα περιλάμβανε τα αιτήματα της ασφάλισης των ανέργων από κράτος και εργοδοσία ύψους 300.000 εκατομμυρίων λιρών, της διοχέτευση των πλεονασμάτων των προϋπολογισμών για την εξόφληση των δανειστών του Δημοσίου στην καταβολή των επιδομάτων των ανέργων και της μείωσης κατά μία ώρα της εργασίας των 9.000.000 απασχολούμενων στις βιομηχανίες της χώρας, προκειμένου να εξασφαλιστεί άμεσα δουλειά για 1.000.000 ανέργους. Πρβλ. R. Bishop, “The British Workless Case is Put before the Royal Commission”, *Inprecor*, ό.π., σελ. 560. Βέβαια, αυτή η δέσμη αιτημάτων δεν ήταν τόσο «απολίτικη», όσο πίστευε η ομάδα Balham, επειδή δεν επρόκειτο οικειοθελώς μια κυβέρνηση να αναστείλει τις πληρωμές των τοκοχρεωλυσίων προς τους καπιταλιστές του εσωτερικού και του εξωτερικού, για να καλύψει την ασφάλιση των ανέργων. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να γίνει μόνο από μια πραγματική εργατική κυβέρνηση, συνώνυμη της σοσιαλιστικής εξουσίας, όπως εκλαϊκευτικά ζητούσε το ΚΚΜΒ. Από αυτή την άποψη όντως η συγκεκριμένη δέσμη αιτημάτων μπορούσε να πολιτικοποιηθεί σε επαναστατική κατεύθυνση τη συνείδηση της μάζας των Βρετανών εργαζομένων, αν και όχι από μόνη της.

καθολικές, αγκάλιασαν ακόμη και το TUC μαζί με όλα τα σωματεία που πρόσκειντο στο Εργατικό κόμμα και είχαν ως αποτέλεσμα στις 31 Ιουλίου το σχίσμα ανάμεσα στα μέλη του υπουργικού συμβουλίου, όταν ο πρωθυπουργός ζήτησε να ψηφιστούν οι προτεινόμενες περικοπές από το Κοινοβούλιο. Τελικά, στις 24 Αυγούστου ύστερα από την παραίτηση της πλειοψηφίας των υπουργών των Εργατικών, ο Mac Donald έχοντας στο πλευρό του από το Εργατικό κόμμα τους Thomas και Snowden, εξασφάλισε κατόπιν παρέμβασης του βασιλιά Γεωργίου Ε΄ την κοινοβουλευτική υποστήριξη των Συντηρητικών του Baldwin και των Φιλελευθέρων του Samuel. Επρόκειτο για τη λεγόμενη «Εθνική Κυβέρνηση», ενώ η πλειονότητα των Εργατικών μέσα και έξω από το Κοινοβούλιο υπό τον Henderson πέρασαν στην αντιπολίτευση. Το Π.Γ του ΚΚΜΒ με το «Ανοιχτό Γράμμα» του (28-08-31) προς τον εργαζόμενο λαό της Βρετανίας και τα συνδικάτα κάλεσε σε αγώνα για την ματαίωση των περικοπών και μέσα στο επόμενο τρίμηνο παρατηρήθηκε μια εντονότερη ανάπτυξη του κινήματος των ανέργων, οι οποίοι κατεξοχήν πλήττονταν από τα κυβερνητικά μέτρα. Σε αυτό το ντοκουμέντο το κόμμα χαρακτήριζε την «Εθνική Κυβέρνηση» σαν το βασικό εργαλείο της δικτατορίας του χρηματιστικού κεφαλαίου που διέθετε τη στήριξη όλων των αστικών δυνάμεων, Συντηρητικών, Φιλελεύθερων και Εργατικών, και για πρώτη φορά υπήρξε μια συστηματική προσπάθεια σχηματισμού του επαναστατικού μετώπου από τα κάτω. Και αυτό γιατί το κόμμα πρόβαλε σαν πιλοτικό μοντέλο της ανεξάρτητης οργάνωσης του εργατικού κινήματος τη συνεργασία του NMM με τα περιφερειακά γενικά εργατικά συμβούλια που ήταν τα δευτεροβάθμια όργανα του παραδοσιακού εργατικού κινήματος. Συγκεκριμένα, προβλήθηκε το εργατικό συμβούλιο του Bristol ως η δύναμη πραγματική αντιπολίτευση προς την κυβέρνηση και το επίσημο TUC, επειδή είχε επιτρέψει την εγγραφή των ανέργων σε ειδικό τμήμα του, συνεργαζόμενο με την επιτροπή του NUWM.⁶¹⁸ Φαίνεται ότι στην ηγεσία του ΚΚΜΒ υπήρχε η ελπίδα ότι η γενίκευση αυτών των κινήσεων συνένωσης ανέργων και οργανωμένων συνδικαλιστικά εργαζομένων θα άλλαζε τις ισορροπίες μέσα στο επίσημο συνδικαλιστικό κίνημα, το οποίο θα μπορούσε να μετεξελιχθεί σε ένα επαναστατικό, εργατικό μέτωπο υπό την ιδεολογική ηγεμονία των κομμουνιστών. Δηλαδή, οι Βρετανοί κομμουνιστές, τουλάχιστον το ανώτερο στελεχικό τους δυναμικό, δεν θεωρούσαν ότι το κίνημα των ανέργων και των ανοργάνωτων μαζών επαρκούσε για την επαναστατική ανατροπή του καπιταλισμού, άποψη ιδιαίτερα διαδεδομένη στην Προφιντέρν, στην ΚΔΝ και σε άλλα Κ.Κ όπως το ΚΡD, αλλά ότι αυτό το κίνημα θα μπορούσε να κατευθύνει τον αναπροσανατολισμό των παραδοσιακών δομών του εργατικού κινήματος σε επαναστατική τροχιά. Κάτι τέτοιο σαφώς και συνιστούσε μια στροφή της διπλής στρατηγικής του ΚΚΜΒ προς μια μορφή Ενιαίου Μετώπου «από τα πάνω», πράγμα που έχει παραβλεφθεί εντελώς από τους ιστορικούς που έχουν ασχοληθεί με τη μελέτη της πολιτικής και της δράσης του ΚΚΜΒ οι οποίοι εστιάζουν στον καταγγελτικό, κατά τα άλλα, λόγο του κόμματος προς το Εργατικό κόμμα και τα ρεφορμιστικά συνδικάτα. Το ΚΚΜΒ σε συμφωνία με τις πρόσφατες υποδείξεις της ΚΔ προσπάθησε να ενοποιήσει τις διεκδικήσεις ανέργων και εργαζομένων, αποσκοπώντας στην αναζωογόνηση του NMM και στην αποφυγή της δημιουργίας ενός μονο-

⁶¹⁸ “The CPGB on the Political Situation. Oppen Letter of the Political Bureau”, *Inprecor*, vol.11, No.47 (03-09-1931), σσ. 863-64, David Large-Robert Whitfield, *The Bristol Trades Council, 1873-1973*, Bristol’s Branch of Historical Association 1973, σσ. 24-26.

διάστατου, σεκταριστικού και απευθυνόμενου αποκλειστικά στους ανέργους κινήματος, κάτι που ανησυχούσε σοβαρά την ΚΔ η οποία παρατηρούσε ότι στις 6 από τις 9 περιφερειακές οργανώσεις του ΚΚΜΒ στο διάστημα Νοεμβρίου 1930- Απριλίου 1931 είχαν αποχωρήσει από το κόμμα και τα «κόκκινα συνδικάτα» 518 εργάτες μετά την απόλυσή τους, ενώ είχαν γίνει 423 νέες στρατολογίες, αποκλειστικά νεολαίων και ανέργων. Εξού και το σύνθημα που έριξε το ΚΚΜΒ ήταν το «Εργαζόμενοι και Άνεργοι, οργανωθείτε!», το οποίο εγκρίθηκε από την ηγεσία της ΚΔ και της Προφιντέρν με την προϋπόθεση να ξεκαθαριστεί ότι η κοινή οργάνωση θα ισοδυναμούσε με την κοινή, μαχητική οικονομική και πολιτική πάλη τους.⁶¹⁹ Στο δίμηνο Αυγούστου- Σεπτεμβρίου για την ενοποίηση του κινήματος της εργατικής τάξης προωθήθηκε η στενότερη συνεργασία, έως τη συνένωση σε ορισμένες περιπτώσεις, των επιτροπών του ΝΜΜ, των συμβουλίων των «κόκκινων» ομοσπονδιών και του ΝUWM με το σχηματισμό μεικτών ομάδων συσσιτίων, μαχητικής οργάνωσης για την προετοιμασία και την περιφρούρηση διαδηλώσεων και απεργιών, εκπαιδευτικών και ψυχαγωγικών δράσεων, και στέγασης.⁶²⁰ Στα πλαίσια αυτών των κοινών επιτροπών τα μεν σωματεία των εργαζομένων θα συνέδραμαν υλικά τους ανέργους συναδέλφους τους και οι δε θα στήριζαν τις μαχητικές κινητοποιήσεις των συνδικάτων, εμποδίζοντας την ανάπτυξη των απεργοσπαστικών σχεδιασμών της εργοδοσίας. Αυτή η τακτική εγκρίθηκε στην κοινή συνεδρίαση της καθοδήγησης της ΚΔ και της Προφιντέρν στα τέλη του Ιουλίου του 1931, εγκαινιάζοντας ένα νέο στρατηγικό προσανατολισμό για τη δεύτερη, καθώς η ενοποίηση των εργατικών αγώνων μέσα από το συντονισμό εργαζομένων και ανέργων δεν θα υλοποιούνταν μόνο από τη συνένωση των δομών του κινήματος των ανέργων με τα «ανεξάρτητα κέντρα εργατικής οργάνωσης», όπως ήταν τα «κόκκινα συνδικάτα» ή οι «επαναστατικές συνδικαλιστικές παρατάξεις», αλλά και από την επιδίωξη της συνεργασίας των επιτροπών των ανέργων με τα ρεφορμιστικά σωματεία στις γειτονίες

⁶¹⁹ Ακόμη υπήρχε η εκτίμηση ότι το ΚΚΜΒ δεν συσπείρωνε στα μετωπικά του σχήματα και στις κινητοποιήσεις του παρά μόνο το 5% του συνόλου των ανέργων, αν και επρόκειτο για ένα μαζικότατο αριθμητικό μέγεθος τη στιγμή που οι άνεργοι της χώρας τον Ιούνιο του 1931 έφταναν τα 2.664.889 άτομα και οι ημιαπασχολούμενοι άλλα 800.000. Πρβλ. Ossip Piatnitsky, *Urgent Questions of the Day: Unemployed Movement- Factory Organization- Fluctuating Membership*, Workers Library Publishers, Tonbridge Printers, England 1931, σσ. 7, 18, 38.

⁶²⁰ Αυτές οι «μεικτές» ομάδες εργατικής δράσης πλαισιώθηκαν και από χορωδίες και θεατρικές ομάδες, οι οποίες, αποτελούμενες από ερασιτέχνες και επαγγελματίες, στηρίχθηκαν στην παράδοση των αυτοσχέδιων μουσικοθεατρικών σκηνών των σωματείων της περιόδου 1890-1918, αναπροσαρμοζόμενες στο πνεύμα της σοβιετικής αγκιτ-προ, του γερμανικού εξπρεσιονισμού και του μπρεχτικού θεάτρου. Έπαιζαν σε παμπ και στους δρόμους, συνέδραμαν τους απεργούς και τις πορείες των ανέργων, διακηρύσσοντας ανοιχτά επαναστατικούς στόχους. Από το 1927 που εμφανίστηκε η πρώτη τέτοια ομάδα μέχρι το 1933, όταν διακήρυξαν την ενοποίησή τους ως «Κίνημα του Εργατικού Θεάτρου», που ο αριθμός τους έφτασε τις 22, έπαιζαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της διακριτής βρετανικής κομμουνιστικής κουλτούρας και πολιτιστικής φυσιογνωμίας του Μεσοπολέμου, μαζί με τους ποδοσφαιρικούς και ποδηλατικούς συλλόγους ή τις εργατικές λέσχες ανάγνωσης, οι οποίες μετά το 1935 θα μαζικοποιηθούν υπό την αιγίδα του Left Book Club σε ένα μορφωτικό, αριστερό κίνημα με δεκάδες χιλιάδες αναγνώστες και συνδρομητές στη Βρετανία μέχρι και τη δεκαετία του 1950. Αρα, μια από τις σημαντικότερες εκφάνσεις της πολιτικής του Λαϊκού Μετώπου στον τομέα του ιδεολογικού ταξικού αγώνα στη Βρετανία, είχε δρομολογηθεί στη διάρκεια της «Τρίτης Περιόδου», δείχνοντας πως και σε αυτόν τον τομέα η στρατηγική και οι τακτικές των περιόδων του «Ενιαίου Μετώπου», της «Τρίτης Περιόδου» και του «Λαϊκού Μετώπου» δεν διαχωρίζονταν με σινικά τείχη. Ενδιαφέρον είναι ότι ειδικά στο χώρο των δασκάλων είχαν εκδηλωθεί οι πιο σεκταριστικές τάσεις αποκοπής και διαχωρισμού από τις ευρύτερες συσσωματώσεις που είχαν σχέσεις με το Εργατικό Κόμμα πολύ πριν την «Τρίτη Περίοδο» ή τη Γενική Απεργία: από την Plebs League, η οποία συσπείρωνε από το 1909 εκπαιδευτικούς και συγγραφείς προοδευτικών και σοσιαλιστικών τάσεων, αποχώρησαν οι επηρεαζόμενοι από το ΚΚΜΒ ήδη από το 1925 εστιάζοντας στην αναγκαιότητα της εκπαίδευσης εργατών και φοιτητών στις δεξιότητες του λενινιστικού πολιτικού και συνδικαλιστικού αγώνα, κάτι που ξένιζε τη μάζα των μελών της Plebs League, όπως φαίνεται από το ότι σε αυτήν εξακολουθούσαν να μετέχουν γύρω στα 1930 περίπου 30.000 μέλη και ακροατές, ενώ οι σχολές του ΚΚΜΒ είχαν αριθμούσαν γύρω στα 1.000 άτομα με προηγούμενη θητεία στη Plebs League. Πρβλ. Andy Miles, “Worker’s Education: The CPGB and the Plebs League in the 1920s”, *History Workshop Journal*, No.18 (1984), σσ. 102-13, Raphael Samuel-Tom Thomas, “Documents and Texts from the Worker’s Theatre Movement”, *History Workshop Journal*, No.4 (1977), σσ. 102-25.

και στους χώρους δουλειάς.⁶²¹ Τούτο σαφώς σήμαινε ότι στο εξής έμπαινε φραγμός στις «υπεραριστερές» συνδικαλιστικές τακτικές που επί μακρόν επωάζονταν στους κόλπους της Προφιντέρν και που είχαν φτάσει στο αποκορύφωμά τους με το 5^ο Συνέδριο της οργάνωσης τον Αύγουστο του 1930. Επιπλέον, η εισήγηση του Piatnitsky σε αυτή την συνεδρίαση αποτέλεσε και τον κορμό των αποφάσεων της συνδιάσκεψης αντιπροσωπιών της Προφιντέρν και των Κ.Κ στην Πράγα τον Αύγουστο του 1931 για τη δουλειά στο κίνημα των ανέργων. Από αυτή την άποψη είναι εντελώς λανθασμένη η εκτίμηση του σύγχρονου ειδήμονα της ιστορίας της Προφιντέρν, R. Tosstorf, ότι στην εν λόγω συνδιάσκεψη αποφασίστηκε η οργάνωση των ανέργων ανεξάρτητα από τις δομές των διάφορων εθνικών, «επαναστατικών συνδικαλιστικών αντιπολιτεύσεων». Τουναντίον, φαίνεται ότι σε διεθνές επίπεδο για πρώτη φορά η Προφιντέρν ρυμουλκήθηκε προς τις πρακτικές του βρετανικού κινήματος των ανέργων, εφόσον αποφασίστηκε ότι η οικοδόμηση του επαναστατικού εργατικού μετώπου θα γινόταν βασικά μέσα από τη συνένωση των κινήματων των ανέργων με όλα τα υπαρκτά εργατικά σωματεία και συνδικάτα.⁶²² Οι μετωπικές κινήσεις εκφράστηκαν και σε άλλα πεδία, καθώς από τον Ιούλιο του 1931 το ΚΚΜΒ μαζί με μέλη του ILP ίδρυσαν κοινούς, «αριστερούς και σοσιαλιστικούς» πυρήνες μαθητών και σπουδαστών στις ακαδημαϊκές σχολές. Τον Σεπτέμβριο η Educational Worker's League, όπως είχε μετονομαστεί στα 1930 η Teacher's Labour League, μια αριστερή συσπείρωση εκπαιδευτικών ιδρυμένη στα 1923 στην οποία ασκούσαν μια ορισμένη επιρροή οι κομμουνιστές που πρωτοστατούσαν από το 1928 για να διακοπούν οι δεσμοί της με το Εργατικό Κόμμα, κάτι που έγινε το 1930, ψήφισε το νέο καταστατικό της με το οποίο τα παραρτήματά της μπορούσαν να εγγράψουν εκπαιδευτικούς και φοιτητές σε εδαφική βάση και ανά εκπαιδευτικό ίδρυμα, χωρίς αποκλεισμούς μελών εξαιτίας των πολιτικών τους πεποιθήσεων ή της ένταξής τους σε κάποιο κόμμα.⁶²³ Μέχρι το τέλος του έτους παρατηρήθηκε μια αναθέρμανση των ενιαιομετωπικών πρακτικών σε διεθνή κλίμακα: εκτός από την ύπαρξη της Αντιιμπεριαλιστικής Λίγκας και των «Φίλων της ΕΣΣΔ» που είχαν συγκροτηθεί στα 1928-29, από τον Γενάρη με πρωτοβουλία του ακάματου Munzenberg είχαν δημιουργηθεί η «Διεθνής Φιλειρηνική Επιτροπή» με τη συμμετοχή προσωπικοτήτων όπως οι Γκόρκι, Μπαρμπύς, Sinclair και τον Οκτώβριο η «Διεθνής Εργατική Βοήθεια» για την υλική στήριξη ανέργων και πεινασμένων με πρότυπο την υπάρχουσα «Διεθνή Κόκκινη Βοήθεια» που συνέδραμε τους καταδιωκόμενους αγωνιστές απεργούς και τις οικογένειές τους.⁶²⁴

Το καλοκαίρι του 1931 το ΚΚΜΒ με εντατικούς ρυθμούς προχώρησε στην αναβάθμιση της αντιιμπεριαλιστικής και αντιιμπεριαλιστικής του μαζικής παρέμβασης, οργανώνοντας σε όλη τη χώρα συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις με αφορμή την απόφαση της 11^{ης} Ολομέλειας να οριστεί η 1^η Αυγούστου ως Ημέρα Αντιπολεμικής Δράσης. Η οργάνωση των συγκεκριμένων δράσεων έγινε στον απόηχο των εξαγγελιών του Αμερικανού Προέδρου Hoover (20 Ιουνίου 1931) για την ετήσια αναστολή των πληρωμών των πολεμικών οφειλών

⁶²¹ Ossip Piatnitsky, "Unemployment in the Present World, Economic Crisis and the Tasks of the Communist Parties and the Revolutionary Trade Union Movement", *Inprecor*, vol.11, No.43 (17-08-1931), σσ.793-94, 801, 804-07.

⁶²² Πρβλ. Reiner Tosstorf, ό.π., σελ. 782, "International Conference on the Unemployment Question and Work in the Unemployment Movement", *Inprecor*, vol.11, No.47 (03-09-1931), σσ. 873-74.

⁶²³ Matthew Worley, ό.π., σελ. 246, Matthew Kavanagh, *British Communism and the Politics of Education, 1926-68*, Ph.D Thesis, University of Manchester, 2015, σσ. 33-4, 37-8, 46.

⁶²⁴ E.H Carr, ό.π., σσ. 385-6, 395.

και αποζημιώσεων της περιόδου 1914-18, προκειμένου να βρεθούν χρηματικά πλεονάσματα που θα διοχετεύονταν στην αναθέρμανση της βιομηχανίας και των εμπορικών ανταλλαγών των καπιταλιστικών οικονομιών και οι εν λόγω προτάσεις εγκρίθηκαν το Δεκέμβριο από το Κογκρέσσο των ΗΠΑ. Το moratorium που πρότεινε ο Hoover έγινε δεκτό με ενθουσιασμό από όλο το αστικό πολιτικό σύστημα και από τις κεφαλές των βρετανικών μονοπωλιακών ομίλων στους κλάδους της μεταλλουργίας, της αυτοκινητοβιομηχανίας, της παραγωγής χημικών και της πολεμικής βιομηχανίας με την προσδοκία ότι θα μειωνόταν η ανεργία και ότι θα αυξάνονταν οι βρετανικές εξαγωγές, υποκαθιστώντας σε διάφορες χώρες τις αντίστοιχες γερμανικές. Οι εξαγγελίες του Αμερικανού Προέδρου χαιρετίστηκαν από τους παράγοντες του Χρηματιστηρίου του Λονδίνου, από το Εμποροβιομηχανικό Επιμελητήριο και από τα βασικά βρετανικά κόμματα ως η μαγική λύση της εξόδου από την κρίση. Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της αστικής στρατηγικής έναντι αυτών των εξαγγελιών διαδραμάτισαν διάφοροι μεγαλομέτοχοι του μεγαλύτερου αγγλικού μονοπωλίου πολεμικών εξοπλισμών, της Armstrong-Vickers, όπως ο ναύαρχος Ottley, ο λόρδος Sydenham και ο λόρδος Melchett που ήταν ταυτόχρονα πολιτικά και κυβερνητικά στελέχη των Εργατικών και των Συντηρητικών. Το συγκεκριμένο μονοπωλιακό συγκρότημα προσδοκούσε ότι θα αύξανε περισσότερο τα κέρδη του αξίας 3.240.000 λιρών από το 1923 ως το 1930 από νέες εξαγωγές οπλισμού στη Λατινική Αμερική, στην Ιβηρική χερσόνησο, στην Ελλάδα και στην Κίνα, αλλά και από τα νέα κυβερνητικά εξοπλιστικά προγράμματα ύψους 110.000.000 λιρών, πράγμα που κατά το ΚΚΜΒ θα ενέτεινε τους διεθνείς ιμπεριαλιστικούς ανταγωνισμούς, οδηγώντας σε κούρσα εξοπλισμών και νέο πόλεμο, αλλά και στην μεγαλύτερη εμπλοκή της Βρετανίας στην καταστολή του ινδικού και του κινεζικού απελευθερωτικού αγώνα ή στην εξύφανση των αντισοβιετικών πολεμικών σχεδιασμών, όπως έδειχνε τότε η συμφωνία κατασκευής αγγλικής ναυτικής βάσης στη Ρουμανία και η αιματηρή κατάπνιξη μιας αγροτικής-εθνικής εξέγερσης της Βιρμανίας.⁶²⁵ Όλο τον Ιούλιο εξαπολύθηκε μια μεγάλη προπαγανδιστική εκστρατεία από το αστικό πολιτικό σύστημα για την εμπέδωση των ωφελημάτων αυτών των σχεδίων στην κοινή γνώμη. Μάλιστα, στις 7 Ιουλίου έγινε μια μεγάλη συγκέντρωση στο Albert Hall του Λονδίνου υπέρ του σχεδίου Hoover «που θα προήγαγε την καταναλωτική ευημερία και τη διεθνή ειρήνη» με σημαίνοντες ομιλητές από όλα τα αστικά κόμματα, όπως τους R. Mac Donald, S. Baldwin και Lloyd George, ενώ συμμετείχαν και οι επικεφαλής των φασιστικών ομάδων λόρδος Rothermere από την «Ενωμένη Αυτοκρατορική Παράταξη», λόρδος Beavenbrok των «Σταυροφόρων της Αυτοκρατορίας» και ο O. Mosley από το «Νέο Κόμμα». Το ΚΚΜΒ διεξήγαγε με επιτυχία την αντιπολεμική και αντικυβερνητική του καμπάνια, οργανώνοντας μέσα στον Ιούλιο 4 διαδηλώσεις στο Lancashire και ανοιχτές συγκεντρώσεις μέχρι τις 2 Αυγούστου σε διάφορες πόλεις (Wigan, Richdale, Todmorden, Blackburn, Oldham, Preston, Haslingden). Μαζική ήταν η διαδήλωση στο Λονδίνο με το σύνθημα «Κάτω η Εργατική Κυβέρνηση που κόβει τα λεφτά στους εργάτες για να εξοπλίσει τον αντισοβιετικό πόλεμο» υπό την σκέπη της Εθνικής Ομοσπονδίας Επιπλοποιών. Παντού στις κινητοποιήσεις συμμετείχαν οι οργανώσεις του ΚΚΜΒ και της Κομμουνιστικής Νεολαίας μαζί με τοπικά εργατικά συμβούλια και τμήματα του Εργατικού κόμματος, ενώ το σύνολο

⁶²⁵ R. Bishop, "The Political Situation in Great Britain", *Inprecor*, vol.11, No.37 (09-07-1931), σσ. 693-96, R. Palme Dutt, "Anglo-American Antagonism and the Hoover Plan", *Inprecor*, vol.11, No.38 (16-07-1931), σσ.707-08.

των διαδηλωτών έφτασε πανεθνικά περίπου τις 100.000. Μόνη μελανή κηλίδα υπήρξε η στάση της ηγεσίας του ILP του οποίου ο γραμματέας, Fenner Brockway, αρνήθηκε να συμπαραταχθεί στην αντικυβερνητική εκστρατεία, φοβούμενος ότι ενόψει ενός νέου πολέμου η ανατροπή της κυβέρνησης των Εργατικών θα επισώρευε μεγαλύτερα δεινά στη χώρα.⁶²⁶ Επίσης, η «υπόγεια», συνωμοτική παρέμβαση μέσα στο στράτευμα συνεχιζόταν από το ΚΚΜΒ, όπως έδειχναν οι σποραδικές συλλήψεις κομμουνιστών για προπαγάνδα στους στρατώνες με χαρακτηριστικότερες τις περιπτώσεις του W. Fairman στο Bristol το Φλεβάρη και του νεολαίου J. Gollan στο Εδιμβούργο τον Μάη. Μάλιστα, για τον δεύτερο αναπτύχθηκε και ένα σημαντικό κίνημα για την συντήρηση των επτά μικρότερων αδελφών του. Πιο εκκωφαντική ήταν η στρατιωτική απεργία των πληρωμάτων του στόλου του Ατλαντικού που ξεκίνησε στις 15 Σεπτεμβρίου στο Invergordon και μέσα σε δύο μέρες αγκάλιασε τους 12.000 ναύτες της βάσης στο Cromarty Fifth, οι οποίοι κατέλαβαν τα πλοία τους αρνούμενοι να αποπλεύσουν εξαιτίας της περικοπής του μισθού τους κατά 25%. Στις 18 του μηνός άρχισαν οι επαφές με τις δυνάμεις του Πεζικού και της Αεροπορίας και η εφημερίδα του ΚΚΜΒ κάλεσε τους εργάτες να υποστηρίξουν τους απεργούς ναύτες. Μέχρι τις 25 του μηνός οι αρχές είχαν κατασχέσει σε όλα τα λιμάνια και τις πόλεις που φιλοξενούσαν στρατιωτικές βάσεις οποιοδήποτε προπαγανδιστικό, διαφωτιστικό υλικό και είχαν συλλάβει όσους θεωρήθηκαν «υποκινητές της ανταρσίας», ανάμεσα τους τον κομμουνιστή ναύτη του Invergordon Len Wincott και τον τυπογράφο Tom Wilkinson. Έγινε έφοδος στην *Daily Worker* και μέχρι τις 27 Οκτωβρίου οι διώξεις είχαν οδηγήσει στη φυλάκιση 36 ναυτικών ως πρωταιτίων, αλλά και εργατών που κατηγορήθηκαν ως υποκινητές της στάσης, όπως ήταν οι G. Allison και B. Sheperd, ανθρακωρύχοι από το Fife και τοπικά στελέχη του ΚΚΜΒ. Η αίσθηση της κατάρρευσης του κρατικού οικοδομήματος ενισχύθηκε στις 21 Σεπτεμβρίου από την αποδέσμευση της λίρας από τον κανόνα του χρυσού και την υποτίμησή της κατά 35%. Σε αυτό το κλίμα έγιναν οι γενικές εκλογές στις 27 Οκτωβρίου με μεγάλο κερδισμένο τον συνασπισμό της «Εθνικής Κυβέρνησης» που πήρε 14.000.000 ψήφους (ποσοστό 67%) έναντι των 6.390.000 των Εργατικών (ποσοστό 30%) και των 160.000 ψήφων των Φιλελεύθερων του Lloyd George. Το ΚΚΜΒ κατέβασε 26 υποψήφιους σε 24 περιφέρειες, λαμβάνοντας 75.000 ψήφους (άνοδος ποσοστού από 5% σε 7% όπου υπήρχε εκπρόσωπός του), ενώ από 2.756 μέλη που είχε τον Ιούλιο του 1931 στις παραμονές των εκλογών αριθμούσε 7.458. Αυτή η άνοδος έδειχνε ότι η μερίδα των πιο ριζοσπαστών Εργατικών ψηφοφόρων είχε ενστερνιστεί την αντιμπεριαλιστική και την συνδικαλιστική στρατηγική των κομμουνιστών, όμως επρόκειτο για μια μειοψηφική τάση της βρετανικής κοινωνίας. Βέβαια, στο τελικό εκλογικό αποτέλεσμα συνέβαλαν η λογική της «χαμένης ψήφου» και ο φόβος της κρατικής καταστολής τη στιγμή που πέντε υποψήφιοι βουλευτές του κόμματος ήταν υπό κράτηση. Επιπλέον, σημαντικά τμήματα του οργανωμένου εργατικού κινήματος που είχαν συνειδητοποιήσει τον ταξικό πολιτικό χαρακτήρα των εκλογών, δυσκολεύονταν να διακρίνουν τη διαφορά του σοσιαλισμού που επαγγέλλονταν Εργατικοί και κομμουνιστές, έχοντας την πεποίθηση ότι πια το Εργατικό κόμμα είχε αποκαθαρθεί από τα πιο συντηρητικά στοιχεία που είχαν προσχωρήσει στην «Εθνική Κυβέρνηση», επιχείρημα που συστηματικά προπαγανδιζόταν πριν τις εκλο-

⁶²⁶ R. Bishop, "The August 1st Campaign in England", *Inprecor*, vol.11, No.38, ό.π., σελ.715, Harry Pollitt, "August 1st 1931", William Rust, "The Labour Government Prepares War", *Inprecor*, vol.11, No.39 (23-08-1931), σσ. 728-30.

γές από τα συνδικαλιστικά στελέχη των Εργατικών σε διάφορους κλάδους, όπως φαίνεται και από τις οδηγίες του J. Bromley, γενικού γραμματέα των σιδηροδρομικών και των οδηγών τραίνων προς τους ομιλητές των προεκλογικών συγκεντρώσεων του συνδικάτου.⁶²⁷ Σωστά λοιπόν, ο Worley επικρίνει τον Thorpe που ισχυρίζεται ότι στη Βρετανία της περιόδου είχε αποτύχει ο «πολιτικός εξτρεμισμός», αναφέροντας ότι η κομμουνιστική ιδεολογία είχε κερδίσει σημαντικό έδαφος στο κίνημα των ανέργων. Το πρόβλημα για το ΚΚΜΒ ήταν ότι η επιρροή του σε αυτούς, αλλά και σε τμήματα της οργανωμένης βάσης των Εργατικών, δεν ξεπέρασε την «συνδικαλιστική», στην πιο μαχητική εκδοχή της, «τρεϊντιουνίστικη» συνείδηση, κάτι που έχει υποτιμήσει ο Worley στην κατά τα άλλα σημαντική του εργασία για την αποκατάσταση της τόσο υποτιμημένης «Τρίτης Περιόδου» στην διεθνή βιβλιογραφία. Με άλλα λόγια ενώ το οικονομικό σκέλος της διπλής στρατηγικής του κόμματος έβρισκε ευήκοα ώτα, όπως έδειχναν οι εργατικές κινητοποιήσεις και η διάδοση της «Εργατικής Χάρτας», το αντιμπεριαλιστικό, αντιαποικιοκρατικό σκέλος δεν είχε την ίδια ανταπόκριση ή προξενούσε το φόβο στο μεγάλο ακροατήριο της εργατικής τάξης. Ακόμη, ούτε ο Thorpe έχει δίκιο όταν ισχυρίζεται ότι τα εκλογικά αποτελέσματα του κόμματος δεν επηρεάστηκαν τόσο από τα γεγονότα στο Invergordon, όσο από την εκλογική τακτική του κόμματος, η οποία είχε εν πολλοίς καθοριστεί από το κεντρικό επιτελείο της ΚΔ που απέστειλε για τις εκλογές στη Βρετανία τον «μυστηριώδη σύντροφο Ε», για να δώσει οδηγίες στο ΚΚΜΒ.⁶²⁸ Αντιθέτως, η κρατική τρομοκρατία και η γενική προπαγάνδα ότι όποιοι είναι υπέρ της διάλυσης της Αυτοκρατορίας, είναι ένοχοι εσχάτης προδοσίας επηρέασαν ακόμη και τους ψηφοφόρους του κόμματος, καθώς μόλις 332 ψήφισαν τον Ινδό κρατούμενο στο Meerut και υποψήφιο βουλευτή του K.K. Usmani. Εξάλλου, η εκλογική τακτική του ΚΚΜΒ δια της αυτόνομης καθόδου του κόμματος με υποψηφίους που με τη δράση τους εξέφραζαν τα αιτήματα της ανεξάρτητης οργάνωσης της εργατικής πάλης και της συστράτευσης Βρετανών εργατών και αποικιοκρατούμενων λαών κατά της βρετανικής άρχουσας τάξης, είχε καθοριστεί πολύ πριν την έναρξη της προεκλογικής περιόδου ως αντανάκλαση της διπλής στρατηγικής του κόμματος, της οποίας οι απαρχές ανάγονταν στην εποχή του 6^{ου} Συνεδρίου της Κομμουντέρν.

Η υποδοχή του εκλογικού αποτελέσματος από το στελεχικό δυναμικό του κόμματος και της ΚΔ εξαρτήθηκε και από τις ευρύτερες σε διεθνές επίπεδο περιπλοκές που επιδρούσαν στην πολιτική των Κ.Κ. Στις 19 Σεπτεμβρίου άρχισαν ουσιαστικά τα προεόρτια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου με την εισβολή των Ιαπώνων στη Μαντζουρία, κίνηση που έδειχνε αφενός μεν ότι για τους μπεριαλιστές ο πόλεμος ήταν το αντίδοτο στην οικονομική κρίση σηματοδοτώντας την ανατροπή του status της ειρήνης των Βερσαλλιών, αφετέρου ότι οι ανησυχίες για την εκδήλωση μιας στρατιωτικής επίθεσης στην περικυκλωμένη από εχθρικές δυνάμεις ΕΣΣΔ αποκτούσαν πλέον άμεση υπόσταση. Για τους Σοβιετικούς η άμεση επαναστατική, αντιμπεριαλιστική δράση των φίλων δυνάμεων γινόταν πιο επιτακτική και τα γεγονότα στο Invergordon, όπως και ο κλονι-

⁶²⁷ *Associated Society of Locomotive Engineers, Political Notes for Union Speakers in the Election Campaign-October 1931*, University of Warwick, Digital Collection of Trade Union Archives [πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 15].

⁶²⁸ Noreen Branson, ό.π., σσ. 67-71, Matthew Worley, *Class Against Class*, ό.π., σσ. 201, 237, 242, Andrew Thorpe, ό.π., σσ. 180-81.

σμός της βρετανικής νομισματικής σταθερότητας, ερμηνεύτηκαν στις 9 Οκτωβρίου από την *Pravda* σαν το τέλος των κοινοβουλευτικών αυταπατών στη Βρετανία και σαν το πρελούδιο του γρήγορου περάσματος σε βίαιες επαναστατικές ενέργειες, μολονότι η καθοδήγηση του ΚΚΜΒ ήταν πιο συγκρατημένη, εκτιμώντας στις 20 Σεπτεμβρίου πως υπήρχε μεν ανέβασμα των επαναστατικών διαθέσεων στη χώρα, αλλά ότι το κόμμα και το ΝΜΜ δεν ήταν ακόμη σε θέση να οδηγήσουν τις μάζες σε μια άμεση επαναστατική έφοδο, κάτι που έδινε τη δυνατότητα στην κυβέρνηση και τα αστικά κόμματα να μεθοδεύσουν τη φασιστικοποίηση του πολιτικού συστήματος.⁶²⁹ Για την ευρωπαϊκή κομμουνιστική πρωτοπορία, το ΚΡD, οι Σοβιετικοί έδειχναν παραδόξως πιο μετριοπαθείς, συμφωνώντας με την πλειοψηφία της Κ.Ε του κόμματος που στις 10 Νοεμβρίου καταδίκασε την ατομική τρομοκρατία σαν μέθοδο πάλης του «Κόκκινου Μετώπου», της οργάνωσης αυτοάμυνας των κομμουνιστών, καθώς ήδη από τις αρχές Σεπτεμβρίου είχαν κλιμακωθεί τα περιστατικά της ένοπλης σύγκρουσης Ναζί και κομμουνιστών. Αυτή η κλιμάκωση δεν οφειλόταν μόνο στην ένταση των φασιστικών επιθέσεων αλλά και στη διάθεση μιας μεγάλης μερίδας του κομματικού και του στελεχικού δυναμικού του ΚΡD, που επιθυμούσε ένα τελικό ξεκαθάρισμα των λογαριασμών με τους Ναζί και τη φυσική εξόντωσή τους (αυτή ήταν η άποψη που φανερά υποστήριζαν οι Neumann και Remmele), ενώ άλλοι πίστευαν ότι το κόμμα δεν θα άντεχε σε έναν ολοκληρωτικό πόλεμο με τους Ναζί και με όλο το πολιτικό και κρατικό σύστημα, γι' αυτό και πρότειναν το Ενιαίο Μέτωπο για την απόσπαση της βάσης της σοσιαλδημοκρατίας.⁶³⁰ Στον καθοδηγητικό πυρήνα του ΚΚΜΒ το εκλογικό αποτέλεσμα έγινε αφορμή για νέες αντιπαραθέσεις: άλλοι (π.χ. W. Rust, I.Cox) έκριναν ότι η ώρα της επανάστασης ζύγωνε, συμφωνώντας με τον Dutt και τους Σοβιετικούς ότι η μεγάλη ήττα των Εργατικών σήμαινε την αποδέσμευση της προλεταριακής βάσης του Εργατικού κόμματος, ορισμένοι (J. Murphy) ότι υπήρξε συντηρητικοποίηση των μαζών, επειδή στράφηκαν προς τους «Εθνικούς» που υποσχέθηκαν τη μείωση της ανεργίας με μέτρα προστατευτισμού, και κάποιοι (Pollitt) ότι υπήρχαν σημαντικές δυνατότητες ριζοσπαστικοποίησης των μαζών, εάν το κόμμα αναδιοργάνωνε την κινηματική και μαζική του πολιτική, πρωτίστως στο συνδικαλιστικό επίπεδο.⁶³¹ Τον Οκτώβριο στην Κ.Ε ο Gallacher έφτασε στο σημείο να ζητήσει την αυτονόμηση των απεργιακών επιτροπών των Σκώτων ανθρακωρύχων από όλα τα σωματεία, ακόμη και από τα «κόκκινα», ώστε να επιτευχθεί ο στόχος της ολοκληρωτικής ανεξαρτησίας του εργατικού κινήματος από κάθε σοσιαλφασιστική και ομορτουριστική επιρροή και ο Pollitt επιστράτευσε την αυθεντία του Dutt και το κύρος της ΚΔ για να κατανηφιστεί αυτή η πρόταση, η οποία μάλλον εξέφραζε τον αντίκτυπο της αυξανόμενης ανεργίας στο εσωτερικό του κόμματος, (τον Ιούνιο του 1931 τα μέλη του που ανήκαν σε κάποιο σωματείο ήταν το 37% του συνολικού κομματικού

⁶²⁹ Προσπαθώντας να ισορροπήσουν μεταξύ των υπεραισιόδοξων επαναστατικών προβλέψεων του διεθνούς κομμουνιστικού κέντρου και του πραγματικού συσχετισμού των δυνάμεων στην Αγγλία τα στελέχη του ΚΚΜΒ από τη μια έβλεπαν αναλογίες της κατάστασης στη χώρα τους με τους μήνες πριν τη ρωσική Οκτωβριανή Επανάσταση, όπως τις ανταρσίες στο στράτευμα, τις διαδηλώσεις των 250.000 εργατών και ανέργων, τις συμπλοκές τους με την αστυνομία και την αποσταθεροποίηση της κυβέρνησης Mac Donald που την παρομοίαζαν με την κυβέρνηση του Κερένσκι, από την άλλη όμως διαπίστωναν ότι η οικονομική και κοινωνική κρίση δεν είχε ακόμη μετατραπεί σε γενική, πολιτική, επαναστατική κρίση, γιατί το Εργατικό Κόμμα διατηρούσε την επιρροή του σε μεγάλες μάζες της εργατικής τάξης (R. Page Arnot, "The October Revolution and the Present Events in Britain", *Inprecor*, vol.11, No.55 (29-10-1931), σσ. 997-98).

⁶³⁰ E.H Carr, ό.π., σσ. 45-9, 214, Eve Rosenhaft, ό.π., σσ. 110-15, Sergio Bologna, *Ναζισμός, Εργατική Τάξη, Κρίση, Κράτος Πρόνοιας και Αντιφασιστική Βία στη Γερμανία του Μεσοπολέμου*, Antifa Scripta 2011, σσ. 104-09.

⁶³¹ Andrew Thorpe, ό.π., σσ. 182-83, Nina Fishman, ό.π., σσ. 41-2.

δυναμικού από 52% το Νοέμβριο του 1930) παρά μια ξεκάθαρη τακτική «επαναστατικού συνδικαλισμού».⁶³² Αυτές οι αντιπαραθέσεις δεν αποτελούσαν τόσο απόρροια των ιδεολογικών διαφωνιών σχετικά με την πολιτική της ανεξάρτητης εργατικής οργάνωσης, όπως πιστεύει ο Thorpe ή η Fishman, όσο διχογνωμία για το ποιο από τα δύο σκέλη της διπλής στρατηγικής του κόμματος είχε τη μεγαλύτερη βαρύτητα σε εκείνη τη συγκυρία. Όσοι εξαρτούσαν την υλοποίηση των στρατηγικών στόχων του κόμματος κυρίως από το ανέβασμα της ταξικής πάλης, ιδωμένης κατά κύριο λόγο ως συνδικαλιστικού αγώνα, μέσα στη Βρετανία, είχαν την αίσθηση ότι το εκλογικό αποτέλεσμα εγκυμονούσε τον κίνδυνο του πισωγυρίσματος στην ταξική συνειδητοποίηση των μαζών. Αντιθέτως, εκείνοι που θεωρούσαν ότι η επανάσταση στη Βρετανία θα προετοιμαστεί κυρίως από την κατάρρευση του αποικιακού οικοδομήματος, έβλεπαν ότι η άνοδος του απελευθερωτικού αγώνα στις βρετανικές κτήσεις και η όξυνση των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων θα δρομολογούσε σύντομα την εμφάνιση συνθηκών επαναστατικής κατάστασης.⁶³³

Οι παραπάνω διαφωνίες ενισχύθηκαν και από τις αποκλίνουσες τακτικές για το εργατικό κίνημα, οι οποίες εμφανίστηκαν για ακόμη μια φορά στην 8^η σύνοδο του Κεντρικού Συμβουλίου της Προφιντέρν τον Δεκέμβριο του 1931. Εκεί οι Λοζόφσκυ, Κνορίν και Smolyatsky αμφισβήτησαν την αξία της παρέμβασης μέσα στα ρεφορμιστικά συνδικάτα και κατηγόρησαν τους Βρετανούς κομμουνιστές ότι το NMM δεν είχε δεσμούς με τους εργαζόμενους πλην μιας ορισμένης επιρροής στους ανέργους. Κούσινεν και Emmerich κινήθηκαν σε άλλο μήκος κλίματος, προσάπτοντας στο NMM ότι είχε υποτιμήσει τη δουλειά στους συνδικαλισμένους στα επίσημα σωματεία εργάτες, στάση που χαρακτήριζε, εξάλλου, Γάλλους και Γερμανούς. Ενώ ο Allison, ο γραμματέας του NMM, έκανε την αυτοκριτική του, ο Pollitt ανοικτά χρέωσε στον Λοζόφσκυ το ότι η Προφιντέρν δεν είχε βοηθήσει ποτέ το βρετανικό εργατικό κίνημα και το NMM, απορρίπτοντας την

⁶³² John McIlroy, "British Communists and the 1932 Turn to the Trade Unions", ό.π., σσ. 10-12.

⁶³³ Οι προοπτικές της αντιαποικιοκρατικής πάλης στις κτήσεις της Βρετανικής Αυτοκρατορίας αναθερμάνθηκαν για τα επιτελεία της ΚΔ και του ΚΚΜΒ με τα γεγονότα της εξέγερσης στην Κύπρο το τελευταίο δεκαήμερο του Οκτωβρίου του 1931. Παρά το ότι η άμεση καταστολή του κινήματος από τις βρετανικές αρχές δεν επέτρεψε στο ΚΚΜΒ να οργανώσει συστηματικά τις κινητοποιήσεις του υπέρ της αυτοδιάθεσης του νησιού, η εμπλοκή του στις διεργασίες του κυπριακού Κ.Κ είναι πιθανό να ήταν μεγαλύτερη από όσο έχει καταδειχθεί από την ιστορική έρευνα ως τώρα. Οι ως ένα βαθμό αντιφατικές εκτιμήσεις της ηγεσίας των Κυπρίων κομμουνιστών και η κριτική που της ασκήθηκε από το Βαλκανικό τμήμα της ΚΔ το Φλεβάρη και τον Μάρτιο του 1932 για τη στάση της στην εξέγερση ως συμπύκνωση της «δεξιάς ομορτυνιστικής» γραμμής της και της μετατροπής της σε ουρά των Ελληνοκυπρίων εθνικιστών, ίσως δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα της ανυπομονησίας της ΚΔ, των «ευσεβών πόθων» της για μια μπολσεβίκικου τύπου εξέγερση σε μια αγροτική κοινωνία και της ταύτισης του ρόλου του ελληνικού ενωτικού κινήματος με εκείνον της σοσιαλδημοκρατίας σε μια περίοδο συστολής των κοινωνικών και πολιτικών συμμαχιών των ενιαιομετωπικών κινήσεων της ΚΔ υπό την επίδραση του «σοσιαλφασισμού», όπως έχει αναδειχθεί από την πρόσφατη ιστορική έρευνα. Οι διαφωνίες εντός της ηγεσίας του κυπριακού Κ.Κ, όπως εκφράστηκαν με τον Σέρβα και τον Σκελέα που υποστήριζαν ότι η ελληνοκυπριακή αστική τάξη είχε δυναμώσει τόσο ώστε να ανταγωνίζεται το βρετανικό κεφάλαιο με αποτέλεσμα να αποκλείονται από το ενιαίο μέτωπο οι οπαδοί της Ένωσης με την Ελλάδα, ενώ ο Βάτης υποστήριζε την υποτελή θέση των Ελληνοκυπρίων αστών αναγνωρίζοντας την αναγκαιότητα της συμμαχίας των κομμουνιστών με τους εθνικιστές, θυμίζουν τις παλιότερες διαμάχες του ΚΚΜΒ με την ΚΔ σχετικά με το ζήτημα της «αποαποικιοποίησης» της Ινδίας. Το γεγονός ότι ο Σκελέας είχε άμεσες διασυνδέσεις με το ΚΚΜΒ το οποίο αποτίμησε τα γεγονότα της Κύπρου πρωταρχικά ως έκφραση της οικονομικής δυσπραγίας των εργατών και των αγροτών του νησιού, υποτιμώντας τη δυναμική του εθνικού ενωτικού κινήματος, πιθανόν δείχνει ότι εντός του ΚΚΜΒ δεν είχαν εξοβελιστεί οι «αποαποικιοποιητικές» αντιλήψεις που πρότασαν την οικονομική πάλη των λαών των αποικιών με τη λογική ότι η καπιταλιστική ανάπτυξη καθιστά δευτερεύον το αίτημα της εθνικής χειράφετησης. Μια διεξοδικότερη έρευνα ίσως να φέρει στην επιφάνεια τους διαύλους επαφών των Κυπρίων κομμουνιστών με το ΚΚΜΒ, συνεπόμενα και την πιθανότητα της προέλευσης των παλινοδιών της ηγεσίας του κυπριακού Κ.Κ -ανάμεσα στις άλλες αιτίες που έχουν παρουσιαστεί- και στην επίδραση των «αποαποικιοποιητικών» ιδεολογικών καταλοίπων του ΚΚΜΒ στα όργανα της ΚΔ. Πρβλ. Σπύρος Σακελλαρόπουλος-Μανώλης Χουμειριανός, *Η εξέγερση του 1931, η στάση του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου και η Γ' Διεθνής*, εκδόσεις Τόπος, Αθήνα 2021, σσ.23-4, 51-55, 59-64, 75-88.

κατευθυντήρια γραμμή της «Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς» πως το NMM έπρεπε να γίνει μια μαζική επαναστατική, συνδικαλιστική οργάνωση. Κατέληξε ότι στη Βρετανία η επαναστατικοποίηση των συνδικάτων μπορεί να προκύψει μόνο από την αναζωογόνηση των πρωτοβάθμιων οργάνων και σωματείων τα οποία εξαπλώνοντας τη μαζική τους βάση, θα επέβαλαν τον επαναστατικό αναπροσανατολισμό των μεγάλων ομοσπονδιών. Την ίδια τακτική πρότεινε και στη συνεδρίαση του προεδρείου της ΕΕΚΔ (29 Δεκεμβρίου) όπου απέδωσε την αδυναμία του ΚΚΜΒ να καρπωθεί περισσότερες ψήφους στην ελλιπή εξάπλωση της επιρροής του στα σωματεία που παραδοσιακά είχαν δεσμούς με το Εργατικό κόμμα, πρόταση που βρήκε σύμφωνους τους Vassiliev, Κουόσινεν, Piatnitsky και Μανουήλσκι, παρά τη διαφωνία του Κυν. Ενισχυμένος από αυτή την στήριξη γυρνώντας στην Αγγλία ο Pollitt έπεισε το Π.Γ να εγκρίνει αυτή τη συνδικαλιστική τακτική.⁶³⁴ Μάλιστα, αποφασίστηκε (9 Ιανουαρίου 1932) η άμεση αποστολή της πλειονότητας των μελών του στα επαρχιακά γεωγραφικά διαμερίσματα για την αναβάθμιση της πολιτικής και συνδικαλιστικής δουλειάς του κόμματος σε πανεθνικό επίπεδο. Arnot, Murphy και Cox στάλησαν στο Μάντσεστερ, στο Sheffield και στη Νότια Ουαλλία αντίστοιχα, ενώ Pollitt, Rust και Gallacher παρέμειναν στο Λονδίνο με τον τελευταίο να έχει επιφορτιστεί την καθοδήγηση της οργάνωσης της Γλασκώβης.⁶³⁵ Οι νέες αποφάσεις για τη συνδικαλιστική δουλειά του κόμματος από άλλους (π.χ Branson, Thorpe) πρέπει να αποδοθούν στην παρέμβαση των στελεχών της ΚΔ, ενώ για άλλους (π.χ Worley και τον βετεράνο του NMM, J.Mahon) σε πρωτοβουλία του ίδιου του Pollitt, όμως ο γραμματέας του ΚΚΜΒ δεν έδρασε μόνος του. Στο πλευρό του βρέθηκαν ο W. Hannington από το NUWM, ο F. Douglas από την YCL, ο Allison από το NMM, ο Horner έχοντας πίσω του το βάρος της Ομοσπονδίας των Ανθρακωρύχων, ο T. Robinson, πρόεδρος του Συμβουλίου των εργατικών σωματείων του Lancashire και ο Peter Zinkin σαν εκπρόσωπος της ομάδας των Βρετανών που δούλευαν στη Μόσχα στον μηχανισμό της ΚΔ. Εξέφραζαν λοιπόν τα πιο δυναμικά και μαζικά τμήματα των οργανώσεων του ΚΚΜΒ και του NMM και φαίνεται ότι λόγω της παρέμβασής τους η ΕΕΚΔ κατέληξε στη συμβιβαστική λύση να μη διαλυθεί το NMM ή να γίνει μια ξεχωριστή «κόκκινη» συνομοσπονδία, αλλά να ενισχυθεί η παρουσία του μέσα από κινήματα και επιτροπές της βάσης των επίσημων πρωτοβάθμιων σωματείων.⁶³⁶ Επί της ουσίας δεν επρόκειτο για μια συνολική «συνδικαλιστική και πολιτική στροφή» του ΚΚΜΒ,

⁶³⁴ Ανοιχτή διαφωνία με την εισήγηση του Pollitt διατύπωσε μόνο ο παλιός του συνεργάτης R.P Dutt, φοβούμενος ότι μακροπρόθεσμα αυτή η συνδικαλιστική πολιτική πιθανόν να ανέτρεπε τις κύριες αποφάσεις των τελευταίων Συνεδρίων του ΚΚΜΒ και της ΚΔ και να καθιστούσε το κόμμα ουραγό και πολιτικό δεκανίκι των Εργατικών.

⁶³⁵ Andrew Thorpe, ό.π., σελ.183-84, Noreen Branson, ό.π.,σελ. 88. Παρά τις επικρίσεις τους προς το NMM τόσο ο Κουόσινεν, όσο και ο Λοζόφσκυ παραδέχτηκαν ότι η ελλιπής παρουσία των εργατών στις διάφορες εργοστασιακές επιτροπές και στους αντίστοιχους πυρήνες οφειλόταν στο ότι αυτοί δεν ενδιαφέρονταν, όσο έπρεπε, για τα καθημερινά προβλήματα των εργατών στους χώρους δουλειάς και τόνισαν την ανάγκη τα «κόκκινα συνδικάτα» και οι «ανεξάρτητες εργατικές οργανώσεις» να ριζώσουν και στις γειτονιές με δράση για τα στεγαστικά, μορφωτικά, ασφαλιστικά, υγειονομικά και ψυχαγωγικά αιτήματα των εργατών. Δηλαδή, επί της ουσίας δεν αμφισβητούσαν την πρόταση του ΚΚΜΒ για την ανάγκη της ισχυροποίησης των σωματείων της βάσης με αγώνες γύρω από τα διάφορα καθημερινά προβλήματα. Πρβλ. “The VIII Session of the Central Council of the RILU. The Lessons of the Strike Struggles of the Past Gear and the Tasks of the RILU”, *Inprecor*, vol.12, No.1 (07-01-1932), σσ. 19-20, *Inprecor*, vol.12, No.2 (14-01-1932), σσ. 39-40.

⁶³⁶ John Mellroy, ό.π., σσ. 15-20. Ο ίδιος έχει δίκιο όταν θεωρεί πως Pollitt και Λοζόφσκυ δεν ήταν εκφραστές από τη μια της γραμμής της δουλειάς μέσα στα υπάρχοντα σωματεία και από την άλλη της διάσπασής τους, επειδή και οι δύο συμμερίζονταν την άποψη του συνδυασμού των δύο αυτών τακτικών στα πλαίσια των διακηρυγμένων θέσεων της Κομιντέρν και της Προφιντέρν. Εντούτοις, υποτιμά ότι μέσα στο ΚΚΜΒ, και το πιθανότερο και στα άλλα τμήματα της ΚΔ, κάποιιο έδιναν προτεραιότητα στη μια ή στην άλλη τακτική ανάλογα με τις ιδεολογικές ροπές, τις πολιτικές πιέσεις και τις κοινωνικές πραγματικότητες του περιβάλλοντος όπου ζούσαν και δραστηριοποιούνταν. Για τις διαφορετικές ιστοριογραφικές εκτιμήσεις πρβλ. Andrew Thorpe, ό.π.,

ούτε για την εκδήλωση μιας μετατόπισης της στρατηγικής του «προς τα δεξιά» ή προς την εγκατάλειψη της «Τρίτης Περιόδου», όπως έχουν διάφοροι μελετητές υποστηρίξει, αλλά για την προσφυγή σε μια αναπροσαρμογή της τακτικής του κόμματος υπό το βάρος των ανησυχιών της ηγεσίας του και της καθοδήγησης της ΚΔ λόγω της συνεχιζόμενης αδυναμίας του ΚΚΜΒ, μεσούσης της κρίσης, να πετύχει μια αξιοσημείωτη ενίσχυση της οργανωτικής και της εκλογικής του ισχύος. Δηλαδή, χωρίς να αμφισβητείται η μέχρι τότε διπλή στρατηγική του κόμματος που εστίαζε στο ένα της σκέλος στην πολιτικοποίηση των οικονομικών αγώνων μέσα από την προκήρυξη απεργιών δίχως επίσημη συνδικαλιστική κάλυψη ή από τη δημιουργία «κόκκινων σωματείων», φαίνεται ότι προκρίθηκε η επιστροφή σε συνδικαλιστικές πρακτικές που είχαν ατονήσει μετά το 1929, όπως η ενεργοποίηση των αυτοτελών, εκτός της δύναμης του ΝΜΜ, κινηματικών δράσεων μέσα στη βάση των επίσημων συνδικάτων, προκειμένου αυτά να λειτουργήσουν σαν δίαυλοι για τη διάχυση της επιρροής του ΚΚΜΒ μέσα στη μάζα των συνδικαλισμένων εργατών. Βέβαια, το νέο διαφαινόμενο ποιοτικό στοιχείο ήταν ο πιθανός παραγκωνισμός του ΝΜΜ ως της βασικής ανταγωνιστικής δομής προς τον ρεφορμιστικό συνδικαλισμό, καθώς τα ενεργά μέλη του ΝΜΜ μέσα στα επίσημα σωματεία και στις επίσημες ομοσπονδίες δεν ξεπερνούσαν στις αρχές του 1932 τα 700 με 1000 άτομα. Ανάλογη εικόνα υπήρχε και για το ίδιο το ΚΚΜΒ: μόλις το 30% των μελών του ήταν συνδικαλιστικά οργανωμένο και από τα 80 ανώτερα στελέχη του κόμματος μόνο τα 13 είχαν κάποια χρέωση σε κάποιο συνδικάτο.⁶³⁷

Β.2.Γ. Το απόγειο της εφαρμογής της «διπλής στρατηγικής» του ΚΚΜΒ και η απόπειρα για μια δεύτερη Γενική Απεργία. Η επίδραση του ΚΚΜΒ στην πολιτική της ΚΔ και της Προφιντέρν στα εργατικά συνδικάτα (Ιανουάριος 1932- Νοέμβριος 1932)

Στις 16 Ιανουαρίου δημοσιεύθηκε στη *Daily Worker* η διακήρυξη της Κ.Ε του ΚΚΜΒ που όριζε τις κατευθύνσεις του κόμματος για το αρχόμενο έτος. Ως κύριο καθήκον ορίστηκε να επιτευχθεί το πέρασμα του ελέγχου όσο το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού σωματείων και ομοσπονδιών στα χέρια του ΝΜΜ, για να αναδειχθεί σε κορμό της βασικής, μαζικής αντιπολίτευσης της εργατικής τάξης προς την «Εθνική Κυβέρνηση» και τις πολιτικές δυνάμεις της αστικής τάξης. Η Κ.Ε διαπίστωνε ότι τις υπαρκτές τάσεις επαναστατικοποίησης των μαζών ανέκοπτε η παρέμβαση των Εργατικών και του ΙLP, γι' αυτό και πρόκρινε την κλιμάκωση της επίθεσης εναντίον τους, αλλά και το ανέβασμα της ιδεολογικής δουλειάς του ΚΚΜΒ, ώστε να ξεσκεπαστεί στη συνείδηση της μεγάλης μάζας των συνδικαλισμένων εργατών ο ρόλος των ρεφορμιστών ως βραχίονας της πολιτικής επιρροής των καπιταλιστών μέσα στο εργατικό κίνημα και ως μηχανισμός εξουδετέρωσης των εργατικών διεκδικήσεων.

Ο Γενάρης του 1932 έδειχνε ότι δεν ήταν άστοχη η εκτίμηση του ΚΚΜΒ σχετικά με τη διόγκωση των ριζοσπαστικών διαθέσεων της εργατικής τάξης. Ήδη από τον Δεκέμβριο οι εργοδότες σε μια σειρά από κλά-

σσ. 192-93, Noreen Branson, ό.π., σσ. 90-2, Matthew Worley, *Class Against Class*, ό.π., σσ. 247-51.

⁶³⁷ John McIlroy, ό.π., σελ. 21.

δους (βαμβακουργία, ναυπηγοεπισκευαστική, υφαντουργία) εξήγγειλαν περικοπές των ημερομισθίων από 7% μέχρι 25% και στο τέλος του μήνα οι επικεφαλής των συνδικάτων των υφαντουργών και των οικοδόμων συμφώνησαν με τα αφεντικά την αύξηση των εργάσιμων ωρών της βδομάδας από 48 σε 55. Αυτά προκάλεσαν μια αξιοσημείωτη εργατική αντίδραση: την πρώτη βδομάδα του Γενάρη οι μεταλλουργοί και οι υφαντουργοί στο Λίβερπουλ και στο South Shields του Λονδίνου πραγματοποίησαν με κάλεσμα του NMM έκτακτες συνελεύσεις, όπου απέρριψαν τις συμφωνίες εργοδοτών και επίσημης συνδικαλιστικής ηγεσίας, η οποία προχώρησε στη διαγραφή τριών μελών του NMM από τη δύναμη των εν λόγω συνδικάτων και δε δίστασε να συναινέσει στη σύλληψη των πιο δραστήριων εργατών των συνδικάτων στο Λίβερπουλ με το προσήμα ότι προετοιμάζαν «παράνομες απεργίες». Λίγες μέρες μετά οι λεβητοποιοί του Λονδίνου και του Bristol χωρίς τη στήριξη του επίσημου συνδικάτου τους προχώρησαν σε απεργιακές κινητοποιήσεις, διαδηλώσεις και στάσεις εργασίας για ένα διάστημα που έφτασε τις 16 βδομάδες, οργανωμένοι σε ανεξάρτητες, «επιτροπές δράσης» υπό τη σκέπη του NMM, ενώ και τα τοπικά συμβούλια της Ομοσπονδίας των Σιδηροδρομικών του Λονδίνου και του Essex προκήρυξαν απεργία για τον Μάρτιο, όταν οι εταιρίες του κλάδου θα εφαρμόζαν μισθολογικές περικοπές κατά 20%. Εκτός από τις απεργίες, άλλες μορφές διαμαρτυρίας, συγκεντρώσεις και περιορισμένες στάσεις εργασίας, σημειώθηκαν το πρώτο δεκαπενθήμερο του Φεβρουαρίου μεταξύ των οικοδόμων, των υποδηματοποιών και του προσωπικού στα λεωφορεία και στο μετρό του Λονδίνου, επειδή τα αφεντικά απαίτησαν μειώσεις κατά 1,5-2,5% στα ημερομίσθια, ενώ η κυβέρνηση εξήγγειλε τον περιορισμό των δικαιούχων του προνοιακού επιδόματος ανέργων για 138.000 άτομα σε ένα σύνολο 218.000 δικαιούχων για το τρίμηνο Δεκεμβρίου 1931-Φεβρουαρίου 1932. Ειδικά, το τελευταίο μέτρο έπληξε τις άνεργες, επειδή όσες ήταν παντρεμένες εξαιρούνταν από το σύνολο των επιδομάτων, πράγμα που έθιγε 134.000 εργάτες και εργάτριες. Μάλιστα, στο Birmingham και στο Bradford υπολογίζεται ότι το 70% των ανέργων εργατριών υπέστη σχεδόν ολική περικοπή του επιδόματος ανεργίας. Μετά τις 10 Φλεβάρη οι φορτοεκφορτωτές και οι εργαζόμενοι στις μαούνες των αποβάθρων του Λονδίνου προχώρησαν σε απεργία, υποχρεώνοντας την ηγεσία του συνδικάτου Μεταφορών να τους στηρίξει, ενώ στο Birmingham 20.000 εργάτες και εργάτριες στη βαμβακουργία Burnley, στο εργοστάσιο ενδυμάτων Poliakoff και στη βιομηχανία λαμπτήρων Lucas κήρυξαν απεργία, απαιτώντας την κατάργηση του συστήματος οργάνωσης και υπολογισμού της παραγωγής του Bedaux, το οποίο εντατικοποιούσε την εργασία και προέβλεπε ποινές για τους εργαζόμενους που δεν ανταποκρίνονταν στις παραγωγικές νόρμες.⁶³⁸ Ο αγώνας τους στέφθηκε με επιτυχία και το πιο ανησυχητικό για την άρχουσα τάξη ήταν ότι η προσπάθεια των προσκείμενων στους Εργατικούς ηγετών των σωματείων, να γίνει αποδεκτό το σύστημα Bedaux, απερρίφθη από τις συνελεύσεις των επιχειρησιακών εργατικών σωματείων, όπου με συντριπτική πλειοψηφία –με τις γυναίκες πρωτοστατούσες- ψηφίστηκαν οι προτάσεις των συνδικαλιστών του NMM να συνεχιστεί ο απεργιακός αγώνας. Τη σκυτάλη λίγες με-

⁶³⁸ Η μέθοδος Bedaux είναι ένα μεθοδικό σύστημα υπολογισμού του κόστους εργασίας, των πρώτων υλών και της πληρωμής της εργασίας στη βάση μιας ορισμένης ποσότητας δουλειάς που πρέπει να υλοποιηθεί σε ένα ορισμένο χρονικό διάστημα και που αντιστοιχεί σε μια ορισμένη μονάδα μέτρησης του εργάσιμου χρόνου και σε έναν συγκεκριμένο ρυθμό εργασίας. Κωδικοποιήθηκε από τον γαλλοαμερικανό εκατομμυριούχο Charles Bedaux (1886-1944) στα 1916, προσωπικό φίλο της αγγλικής βασιλικής οικογένειας αλλά και της ναζιστικής γερμανικής ηγεσίας, ως μια παραλλαγή του μοντέλου του φορντισμού-τεϋλορισμού.

ρες αργότερα πήραν οι άνεργοι. Το NUWM με τη στήριξη του ΚΚΜΒ κάλεσε τους άνεργους σε συγκεντρώσεις «κατά της Πείνας και της φιλοπόλεμης Εθνικής Κυβέρνησης» με σκοπό την απόσυρση των κυβερνητικών μέτρων της περικοπής των προνοιακών επιδομάτων και την επιστροφή των βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων από την Ινδία και την Κίνα. Στις 23 Φλεβάρη έγιναν διαδηλώσεις περίπου 60.000 ανέργων σε πολλές πόλεις της χώρας (Λονδίνο, Γλασκώβη, Bristol, Bromwich, Λίβερπουλ, Μάντσεστερ) που κατέληξαν σε κάποιες περιπτώσεις σε σύγκρουση με την αστυνομία και στη σύλληψη περίπου 600 διαδηλωτών.⁶³⁹ Μπορεί ο συνολικός αριθμός των διαδηλωτών να φαντάζει μικρός σε σχέση με το σύνολο των 2.506.717 Βρετανών ανέργων, σύμφωνα με τους υπολογισμούς του Varga για το τελευταίο τετράμηνο του 1931, όμως ήταν η πρώτη φορά που το κίνημα των ανέργων της χώρας με μαχητικότητα διεκδίκησε μαζί με τα οικονομικά του αιτήματα και πολιτικά, αντιιμπεριαλιστικού χαρακτήρα, που αμφισβητούσαν ανοικτά τις κεντρικές πολιτικές επιλογές του συνόλου των αστικών δυνάμεων της Βρετανίας, όπως φάνηκε από τη λυσσώδη αντίδραση όλων των βουλευτών -μεταξύ τους και των G. Lansbury και G. Buchanan από το Εργατικό κόμμα- οι οποίοι αρνήθηκαν να δεχτούν αντιπροσωπία των διαδηλωτών του Λονδίνου. Τούτο έδειχνε ότι η διπλή στρατηγική του ΚΚΜΒ είχε βάσιμες προοπτικές επιτυχίας που σε εκείνη τη φάση, τουλάχιστον, αντιστάμιζαν τη δυσμενή εντύπωση των πρόσφατων εκλογικών αποτελεσμάτων στη σκέψη της πλειονότητας των Βρετανών κομμουνιστών. Συνεπώς, δεν ευσταθεί η άποψη του Carr ότι η συνδικαλιστική τακτική που πρόκρινε το ΚΚΜΒ με τη διακήρυξη του Γενάρη δεν είχε μαζικά ερείσματα ή ότι δεν ήταν αποδεκτή από μια μεγάλη μερίδα της βάσης του κόμματος και του ΝΜΜ. Ομοίως αμφιλεγόμενο είναι και το συμπέρασμα της Fishman ότι η συνολική διάθεση της βάσης του κόμματος ήταν αντίθετη στην επίσημη συνδικαλιστική τακτική εξαιτίας των παραπόνων που εξέφρασε η οργάνωση της Νότιας Ουαλλίας το Φεβρουάριο.⁶⁴⁰ Ο Thorpe βλέπει στη διακήρυξη του Γενάρη μια «δεξιά στροφή» η οποία έφτασε στο απόγειό της στα 1935 με την πολιτική του Λαϊκού Μετώπου, την οποία αποδίδει στον Pollitt, ισχυριζόμενος ότι τα «αριστερά στελέχη» (Rust-Dutt) προσπάθησαν να την εμποδίσουν στην απεργία στο εργοστάσιο Lucas. Οι διαφωνούντες με τη νέα συνδικαλιστική τακτική ήθελαν να δημιουργηθεί «κόκκινο» σωματείο στο εργοστάσιο, γι' αυτό και ζήτησαν τη μεσολάβηση της ΚΔ στις 27 Φεβρουαρίου, όμως οι Λοζόφσκυ, Μανουήλσκι, Κούσινεν και ο αντιπρόσωπος του ΚΚΜΒ στην ΚΔ, James Shields, συμφώνησαν με τους χειρισμούς του κόμματος και με τη συγκρότηση μιας αυτόνομης, εργατικής επιτροπής στο εργοστάσιο που δεν θα αποχωρούσε από το επίσημο σωματείο.⁶⁴¹ Ο Thorpe παραβλέπει ότι Pollitt και Dutt ανήκαν στην ίδια πτέρυγα, όπως είχε δείξει η μέχρι τότε πορεία των εσωκομματικών αντιπαραθέσεων στο βρετανικό Κ.Κ, ενώ η άποψή του περί «δεξιάς στροφής» ουσιαστικά αναπαράγει είτε το σκληρό πυρήνα εκείνων των αντιλήψεων μέσα στο διεθνές κομ-

⁶³⁹ R. Bishop, "Economic Struggles in Great Britain", *Inprecor*, vol.12, No.7 (18-02-1932), σσ.118-19, Goodin, "Women in the Class Struggle in Great Britain", *Inprecor*, vol.12, No.9 (26-02-1932), σελ. 167, R. Bishop, "The Struggle of the Workless", *Inprecor*, vol.12, No.10 (03-03-1932), σελ.180.

⁶⁴⁰ Όπως και η ίδια παραδέχεται εκείνο το διάστημα από άλλες περιοχές της χώρας έφταναν διαφορετικά μηνύματα, γιατί σε ένα από τα μεγαλύτερα εργοστάσια του Birmingham, το Lucas Factory, εκδηλώθηκε απεργία και εκφράστηκε η πλήρη υποστήριξη των εργατών στα «μαξιμαλιστικά», οικονομικά και πολιτικά αιτήματα που πρότειναν οι «υπεραριστεροί» εκπρόσωποι του ΚΚΜΒ και της Κομμουνιστικής Νεολαίας.(N. Fishman, ό.π., σσ.48-9). Σημειωτέον, ότι η έκθεση των Bishop και Goodin στο διεθνές δελτίο πληροφοριών της Κομιντέρν ανατρέπει τον ισχυρισμό της Fishman περί «μαξιμαλιστικών» διεκδικήσεων.

⁶⁴¹ Andrew Thorpe, ό.π., σσ.192-93.

μουνιστικό κίνημα που προέκριναν ως μόνη ενδεδειγμένη επαναστατική πολιτική την πάση θυσία διάσπαση των συνδικαλιστικών οργανώσεων, είτε το τροτσκιστικό αφήγημα περί του ρεφορμιστικού χαρακτήρα των Λαϊκών Μετώπων. Το ότι υπάρχει διχογνωμία μεταξύ των ιστορικών σχετικά με την πολιτική σκοπιά όσων διαφωνούσαν με τη νέα συνδικαλιστική τακτική, αλλά και η διαφορετική εικόνα που δίνουν οι κομματικές εκθέσεις των απεργιακών γεγονότων στο Lucas αναφορικά με τα αιτήματα της απεργίας, συνιστούν σημεία που δείχνουν πως ο Thorpe αυθαίρετα διαπιστώνει μια αλλαγή στη γενική πολιτική στρατηγική του ΚΚΜΒ, χαρακτηρίζοντάς την μάλιστα σαν «ρεφορμιστική», γενικεύοντας τον τρόπο που εφαρμόστηκε η συνδικαλιστική τακτική του ΚΚΜΒ σε μια ορισμένη συγκυρία, ενώ σε καμία περίπτωση δεν υπήρξε κάποια αναθεώρηση της γενικής πολιτικής γραμμής του ΚΚΜΒ και ειδικότερα της στάσης του απέναντι στο Εργατικό κόμμα. Οι όποιες διαφωνίες σαφώς τροφοδοτούνταν από το ότι μια μερίδα στελεχών και μελών είχε μονοδιάστατα ταυτίσει την πολιτική ρήξης με το Εργατικό κόμμα με τον απόλυτο διαχωρισμό των επαναστατικών δυνάμεων από τους ρεφορμιστές μέσα από τη δημιουργία «κόκκινων» συνδικάτων, αντίληψη που ούτως ή άλλως δέσποζε σε εκείνα τα τμήματα του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος που ανήκαν στην Προφιντέρν, όμως από πουθενά δεν προκύπτει ότι οι οπαδοί των «κόκκινων» συνδικάτων εντός του ΚΚΜΒ θεωρούσαν ότι ήταν αδιέξοδη η γενική γραμμή του κόμματός τους. Εξάλλου, και στο ευρύτερο πολιτικό πεδίο υπήρχε η διάχυτη αίσθηση μιας ορισμένης ανόδου της κομμουνιστικής επιρροής, καθώς η Κ.Ε του ΚΚΜΒ διαπίστωνε την άνοδο της κυκλοφορίας του *Daily Worker* από τα 5.000 στα 30.000 φύλλα μέσα στον τελευταίο χρόνο, την οικονομική του ενίσχυση κατά 9.000 λίρες από εργατικές εισφορές και τη διεύρυνση του κύκλου των εργατικών ανταποκριτών του στα 700 άτομα. Μάλιστα, το ειδικό προπαγανδιστικό βάρος της εφημερίδας στις αντιμιλιταριστικές κινητοποιήσεις και στη στρατιωτική ανταρσία του Invergordon είχε θορυβήσει τις αρχές, οι οποίες έκλεισαν το τυπογραφείο της εφημερίδας για εννιά μήνες, συλλαμβάνοντας πολλούς από τους υπεύθυνους της έκδοσης και καταδικάζοντας τον αρχισυντάκτη Frank Paterson σε διετή καταναγκαστική εργασία.⁶⁴²

Ενδιαφέρον είναι ότι αυτή η άνοδος του εργατικού κινήματος στην Αγγλία, αλλά και ο τρόπος παρέμβασης και καθοδήγησης των συγκεκριμένων κινητοποιήσεων από τους Βρετανούς κομμουνιστές, άφησαν το αποτύπωμά τους στα κεντρικά όργανα του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος, ώστε μπορεί να λεχθεί πως επρόκειτο για μια ιστορική στιγμή κατά την οποία το ΚΚΜΒ, παρά το μικρό του μέγεθος, τράβηξε στη δική του συνδικαλιστική τακτική την ίδια την Προφιντέρν. Συγκεκριμένα, στο Βερολίνο συνήλθε (4-6 Φλεβάρη) η Διεθνής Γραμματεία των Ομοσπονδιών των Μεταλλουργών που πρόσκειτο στη RILU. Εκεί παρά τις αιτιάσεις σε βάρος των Βρετανών κομμουνιστών ότι το ΝΜΜ ήταν αδύναμο ανάμεσα στους Άγγλους μεταλλουργούς και χαλυβουργούς, συζητήθηκε η κατάσταση των συνδικάτων του κλάδου σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες και στις Η.Π.Α. Μολονότι, οι Γερμανοί και, κυρίως, οι Τσέχοι αντιπρόσωποι πέτυχαν να αποφασιστεί η ενίσχυση της αντίστοιχης «κόκκινης» ομοσπονδίας στην Τσεχία (αριθμούσε 14.500 μέλη από 12.000 που είχε τον προηγούμενο χρόνο έναντι των 80.000 μελών της ρεφορμιστικής ομοσπονδίας) και η

⁶⁴² E.H Carr, *The Twilight of Comintern*, ό.π., σελ. 215, R.B, “Economic Struggles in Great Britain”, W. Rust, “The Second Anniversary of the London Daily Worker”, *Inprecor*, ό.π., σσ.4,18.

διάσπαση του ανάλογου ρεφορμιστικού συνδικάτου στην Πολωνία, το παράδειγμα της συνδικαλιστικής τακτικής των Βρετανών να ριχθεί το βάρος στα κινήματα βάσης εντός των ρεφορμιστικών σωματείων έγινε αποδεκτό ως πρότυπο δράσης για τους μεταλλουργούς και τους χαλυβουργούς σε Γαλλία, Ισπανία, Ινδία, Ηνωμένες Πολιτείες και Καναδά.⁶⁴³ Λαμβάνοντας υπόψιν ότι λόγω της οικονομικής κρίσης τα μαζικότερα «κόκκινα» συνδικαλιστικά τμήματα της Προφιντέρν μετά το 1930 βρίσκονταν στις χώρες του Ειρηνικού (Η.Π.Α, Αυστραλία, Λατινική Αμερική, Ινδία και Ινδοκίνα) με ενοποιητικό τους αρμό τη λειτουργία της «κόκκινης» Διεθνούς Ναυτεργατικής Ένωσης, η βαθμιαία επιστροφή των δράσεων των τμημάτων της οργάνωσης εντός των ρεφορμιστικών συνδικάτων μετά το 1932 δεν πρέπει να αποδοθεί μόνο στις πιέσεις της ανεργίας ή στη διάλυση του κομμουνιστικού συνδικαλιστικού προπυργίου στη Γερμανία από το ναζισμό, όπως έχει υποστηρίξει ο Tosstorf,⁶⁴⁴ αλλά και στην επίδραση ορισμένων ιδιαίτερων εθνικών συνδικαλιστικών οργανώσεων και κομμάτων, όπως ήταν το ΚΚΜΒ, πάνω στη RILU και στην ΚΔ. Αξίζει να αναφερθεί ότι αυτή η επίδραση ασκήθηκε και πέραν του Ατλαντικού, στις εσωτερικές πολιτικές και συνδικαλιστικές διεργασίες του Κ.Κ. Η.Π.Α και άλλων ριζοσπαστικών εργατικών οργανώσεων: στα μέσα του Φεβρουαρίου συνήλθαν στην Ινδιανάπολη σε συνέδριο 1155 αντιπρόσωποι, εκλεγμένοι από 150.000 ανθρακωρύχους από όλα τα σωματεία των Η.Π.Α, όπου υπήρξε έντονη διαπάλη σχετικά με τις διεκδικήσεις του κλάδου, την οργάνωση των αγώνων και τη σχέση της ομοσπονδίας με τα διάφορα εργατικά και αριστερά κόμματα της χώρας. Το συνέδριο έγινε στον απόηχο μιας μεγάλης απεργίας του κλάδου στο διάστημα Νοεμβρίου 1931-Ιανουαρίου 1932, όταν 45.000 ανθρακωρύχοι ξεσηκώθηκαν κατά των μισθολογικών περικοπών και της πολιτικής του προέδρου Hoover στο Κεντάκυ, στο Οχάιο, στην Πενσυλβάνια και στη Δυτική Βιρτζίνια, η οποία και κατεπνίγη με εκατοντάδες συλλήψεις και 25 δολοφονίες και πολυετείς φυλακίσεις των πρωταίτων. Στο συνέδριο αναμετρήθηκαν οι απόψεις των συντηρητικών που επεδίωκαν ένα μακρόχρονο συμβιβασμό με την εργοδοσία (εκφραστής τους ήταν ο J. Lewis από την επίσημη Συνομοσπονδία Εργασίας) με τις απόψεις όσων τάσσονταν υπέρ ενός ανεξάρτητου εργατικού συνδικαλισμού (J. Walker από το Conference for Progressive Labor Action, μια συνδικαλιστική οργάνωση αριστερόστροφου σοσιαλιστικού προσανατολισμού, και R. Edmundson από το Κ.Κ. Η.Π.Α). Παρευρέθη ως εκπρόσωπος της ομοσπονδίας των Βρετανών ανθρακωρύχων και του ΚΚΜΒ ο James Davis, ο οποίος ανέδειξε τη σημασία της αναζωογόνησης των κινήματων της βάσης (rank & file movements) στη χώρα του σαν παράδειγμα του αγώνα για την αλλαγή του προσανατολισμού ακόμη και των πιο αντιδραστικών συνδικαλιστικών οργάνων. Η τοποθέτησή του συνάντησε την αποδοχή του CPLA και έγινε αφορμή για να αρχίσει μια διαδικασία επανακαθορισμού της συνδικαλιστικής τακτικής του Κ.Κ. Η.Π.Α που μέχρι τότε εστίαζε πρωταρχικά στη συγκρότηση νέων, «κόκκινων» οργανώσεων μέσα στο συνδικαλιστικό κίνημα, προκειμένου να πολιτικοποιηθεί σε επαναστατική κατεύθυνση το εργατικό κίνημα της χώρας.⁶⁴⁵ Αυτός ο επανακαθορισμός, που ουσιαστικά συνιστούσε μιαν αναβίωση

⁶⁴³ “RILU: Metal Workers Preparing for Struggle”, *Inprecor*, vol.12, No.8 (25-02-1932), σελ.155.

⁶⁴⁴ Reiner Tosstorf, ό.π., σσ.775-80.

⁶⁴⁵ A.J. Muste, “Strike and Organizing Strategy”, *Labor Age*, No.2 (February 1932),σσ. 8-10, “Recent Developments Among the Miners”, σελ.21, “United Mine Workers Convention”, *Labor Age*, No.3 (March 1932), σελ. 20, 29, W. Weinstone, “The United Front Tactics in the Lawrence Strike”, S. Willner, “Some Lessons of the Last Miners Strike”, *The Communist*, vol.11, No.2 (Fe-

των παλιότερων ενιαιομετωπικών κινήσεων μέσα στα σωματεία, επεκτάθηκε και στους εργαζόμενους στη βιομηχανία ένδυσης και τελικά προετοίμασε την απορρόφηση του μεγαλύτερου μέρους των συνδικαλιστών του CPLA από το Κ.Κ. Η.Π.Α στα 1933/34 στα πλαίσια της αναδυόμενης πολιτικής του Λαϊκού Μετώπου.

Μέσα στον Φεβρουάριο υπήρξαν ευκαιρίες προώθησης του δεύτερου σκέλους της διπλής στρατηγικής του ΚΚΜΒ γιατί αναζωπυρώθηκε το επαναστατικό, αντιιμπεριαλιστικό κίνημα στην Ινδία και στην Κίνα. Η ηγεσία των Βρετανών κομμουνιστών, πιστή στο πνεύμα των αντιιμπεριαλιστικών διακηρύξεων των καθοδηγητικών οργάνων της ΚΔ για τη συντριβή της εμπλοκής των ιαπωνικών και των δυτικών δυνάμεων στη Μαντζουρία και στην Κίνα, απηύθυνε ειδική έκκληση προς τα μέλη του ΚΚΜΒ να οργανώσουν επιτροπές και συσκέψεις στις γειτονιές και στα εργοστάσια για να ματαιωθεί η βρετανική στρατιωτική αποστολή 8.000 ανδρών στη Σαγκάη ως δύναμη προστασίας των Βρετανών υπηκόων της Κίνας. Κορωνίδα των αντιιμπεριαλιστικών κινητοποιήσεων ήταν η διοργάνωση μαζικών διαδηλώσεων κατά της βρετανικής στρατιωτικής παρουσίας στην Κίνα και στην Ινδία σε όλες τις μεγάλες πόλεις της χώρας στις 7 Φεβρουαρίου από το ΚΚΜΒ και τη «Διεθνή Αντιιμπεριαλιστική Λίγκα». Για τους οργανωτές ήταν μια πρώτη τάξεως ευκαιρία να μπολιαστεί η συνείδηση των πλατιών μαζών με το περιεχόμενο των διεθνιστικών, αντιιμπεριαλιστικών διακηρύξεων της ΚΔ, να χτυπηθεί η εξωτερική πολιτική της Εθνικής Κυβέρνησης και να αποκαλυφθεί ο συμβιβαστικός με τα ιμπεριαλιστικά σχέδια ρόλος των ρεφορμιστών, οι οποίοι επίσημα δεν υποστήριζαν αυτές τις διαδηλώσεις, μολονότι ένα μήνα πριν στη διάρκεια μιας διεθνούς διάσκεψης των Σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων για το διεθνή αφοπλισμό, ο ηγέτης των Εργατικών Arthur Henderson είχε καταδικάσει οποιαδήποτε νέα στρατιωτική επέμβαση.⁶⁴⁶ Βέβαια, είναι αμφιλεγόμενο το κατά πόσο οι μεγάλες μάζες της βρετανικής εργατικής τάξης θα διαρρήγνυαν τους δεσμούς τους με το Εργατικό κόμμα, επειδή θα συνειδητοποιούσαν το μέγεθος της υποστήριξης των Εργατικών ηγετών στα πολεμικά σχέδια της άρχουσας τάξης. Φαίνεται ότι τα στελέχη του ΚΚΜΒ πρωτίστως απευθύνονταν στα πιο πολιτικοποιημένα τμήματα της αριστερόστροφης βάσης των Εργατικών και του ILP, όμως το κύριο εμπόδιο στους σχεδιασμούς αυτούς παρέμενε ο «οικονομισμός» στη συνείδηση της εργατικής τάξης, ο οποίος με αριστερό πρόσημο αγκάλιαζε και τμήματα της βάσης των κομμουνιστικών κομμάτων στις πιο ανεπτυγμένες χώρες: ενδεικτικό είναι ότι το μανιφέστο της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔΝ (14-02-32) προς τους νέους ανέργους και μαθητευόμενους εργάτες έδινε ελάχιστη σημασία στην αντιμετώπιση των ιμπεριαλιστικών στρατιωτικών επεμβάσεων

bruary 1932), σσ. 9-16, 27-37, S. Willner, "Building the Revolutionary Trade Union Movement", *The Communist*, vol.10, No.11 (December 1931), σσ. 995-1003.

⁶⁴⁶ Στη δε Ινδία, που είχε βαρύνουσα σημασία στη στρατηγική του ΚΚΜΒ για το ξεδίπλωμα της επανάστασης μέσα στη Βρετανία, εκείνο το διάστημα σημειώθηκε μια όξυνση των εργατικών και των αγροτικών διαμαρτυριών λόγω της αύξησης των φόρων, της σιτοδείας και της φεουδαρχικής εκμετάλλευσης περίπου 30.000.000 αγροτών πακτωτών από 240 οικογένειες γαιοκτημόνων: οι αγροτικές ταραχές και οι απεργίες σε διάφορες περιοχές (Agra, Ouhd, Βομβάη, Βεγγάλη) κατέληξαν σε συγκρούσεις με τις βρετανικές δυνάμεις που κόστισαν 5.000 νεκρούς και 10.000 τραυματίες και συλληφθέντες. Μάλιστα, σχηματίστηκαν 272 νέα απελευθερωτικά τμήματα που ζήτησαν να ενταχθούν στο Ινδικό Εθνικό Κογκρέσσο, αίτημα που απερρίφθη από τον Γκάντι, επειδή η ηγεσία του Κογκρέσσο ήταν κατά της απαλλοτρίωσης της μεγάλης γαιοκτησίας, κάτι που εξόργισε τους αγρότες της Βιρμανίας οι οποίοι αποφάσισαν να ξεκινήσουν ένοπλο αντάρτικο κατά των Βρετανών και των γαιοκτημόνων. Πρβλ. "Letter from Burma", *Inprecor*, vo.12, No.3 (21-01-1932), σσ.45-46, Bert Williams, "British Labourism and the Disarmament Conference", Clemens Dutt, "The Growing Mass Revolt in India", *Inprecor*, vo.12, No.5 (04-02-1932), σσ.83-85, R. Bishop, "Britain and the China War", "Appeal of the Political Bureau of CPGB to All Members of the Party", *Inprecor*, vo.12, No.6 (14-02-1932), σσ. 101-02, 104.

στον αποικιοκρατούμενο κόσμο, ρίχνοντας το κύριο βάρος στα προβλήματα της πείνας, της υποαπασχόλησης και της ανεπαρκούς πρόσβασης στα κρατικά προνοιακά επιδόματα. Μάλιστα, στις προτεινόμενες μορφές αγώνα παρατηρείται μια υποτροπή προς το σεχταρισμό σε σχέση με τις πρόσφατες συνδικαλιστικές αποφάσεις της ΚΔ, της Προφιντέρν και του ΚΚΜΒ, καθώς η ΚΔΝ ζητούσε από τους νεολαίους να πλαισιώσουν το κίνημα των ανέργων και τις «πορείες πείνας» με δικές τους ξεχωριστές επιτροπές και να στήσουν ανάλογες μέσες στους χώρους δουλειάς για την οργάνωση αγώνων με απώτερο σκοπό την προκήρυξη μαζικών πολιτικών απεργιών.⁶⁴⁷ Και τον επόμενο μήνα με αφορμή την αντιμετώπιση των προβοκατορικών ενεργειών με δεκάδες δολοφονίες και συλλήψεις μελών των Κομμουνιστικών Νεολαίων σε διάφορες χώρες, στελέχη της ΚΔΝ απέδιδαν στην επίδραση του «λεγκαλισμού» και στη παρουσία μυστικών πρακτόρων στις γραμμές των οργανώσεων της Νεολαίας τις προσπάθειες των τελευταίων, κυρίως στη Γερμανία και στη Τσεχοσλοβακία, να οργανώσουν με κυβερνητική άδεια τις εκδηλώσεις της Διεθνούς Ημέρας των Νέων.⁶⁴⁸

Φαίνεται ότι εκείνη την περίοδο οι κατεξοχήν σεχταριστικές αντιλήψεις για την οργάνωση του εργατικού και του επαναστατικού κινήματος αναπτύσσονταν σε εκείνα τα τμήματα του ΚΚΜΒ ή στις τελούσες υπό την επιρροή του ομάδες που δεν είχαν άμεση σχέση με το εργοστασιακό προλεταριάτο, κυρίως με το οργανωμένο συνδικαλιστικό κίνημα, και που χαρακτηρίζονταν από μεγάλη νεανική συμμετοχή. Γενικότερα, στο διάστημα 1926-33 το αυξανόμενο χάσμα μεταξύ κομμουνιστών και Εργατικού κόμματος, οι πιέσεις της ανεργίας και η διάλυση των παραδοσιακών εργατικών συλλογικοτήτων λόγω της κρίσης, υπήρξαν καθοριστικοί παράγοντες που ώθησαν τους κομμουνιστές και τους πιο ριζοσπαστικοποιημένους εργάτες και νέους στη ρήξη και με τους υπάρχοντες ψυχαγωγικούς, πολιτιστικούς και αθλητικούς συλλόγους που σχετίζονταν με το παραδοσιακό εργατικό κίνημα. Βαθμιαία, οι τελευταίοι κατέληξαν στο στόχο της διαμόρφωσης μιας νέας, «επαναστατικής» εργατικής κουλτούρας η οποία θα εκπαίδευε πολιτικά την εργατική τάξη και θα την κέρδιζε με την ιδεολογία του ΚΚΜΒ, μολονότι στην πράξη προέκυψε η ανάδυση μιας ριζοσπαστικής, διακριτής πρωτοπορίας που δεν κατάφερε να τραβήξει την μεγάλη εργατική μάζα. Εκδηλώσεις της υπήρξαν οι μαθητικές κοινότητες των παιδιών των κομμουνιστών που προέβησαν σε διαμαρτυρίες και «απεργίες» σε διάφορα σχολεία με αίτημα την κατάργηση των τροφείων και τη δωρεάν σίτιση, ο πολλαπλασιασμός των κομματικών σχολών για τους εξωκομματικούς συμπαθόντες δασκάλους, φοιτητές και μαθητές, η εξάπλωση των ομάδων που μετείχαν στο «Κίνημα του Εργατικού Θεάτρου», επιδιώκοντας την υπέρβαση των καθιερωμένων θεατρικών συμβάσεων και τη διάχυση μιας κομμουνιστικής, θεατρικής κουλτούρας στα εργοστάσια και στις εργατογειτονιές, αλλά και η δημιουργία της British Workers Sports Federation. Η τελευταία προερχόμενη από τις ποδηλατικές ενώσεις μετά τη Γενική Απεργία εξελίχθηκε σε ένα δίκτυο αθλητικών τμημάτων που στήριζε τις απεργίες και τις δράσεις του ΝΜΜ και του ΚΚΜΒ, που μετείχε στις «Σπαρτακιάδες» και που πραγματοποιούσε εκδρομές και κινητοποιήσεις για την ελεύθερη πρόσβαση στα άλση και στις πλατείες. Σε αυτή ήταν πολύ πιο μετριάσμενο το σεχταριστικό πνεύμα λόγω του μαζικότερου εργατι-

⁶⁴⁷“Manifesto of the Executive Committee of the YCL: Unemployed and Young Toiling Workers of the Whole World, Fight for Bread, Work and Freedom”, *Inprecor*, vol.12, No.6, ό.π., σελ.107.

⁶⁴⁸ Argus, “Proletarian Youth Movement”, *Inprecor*, vol.12, No.15 (31-03-1932), σσ.299-300.

κού της χαρακτήρα και της παρουσίας πολλών νέων από το ILP.⁶⁴⁹ Πάντως, η μπολσεβίκικη συνθηματολογία, η κυριαρχία των σοβιετικών τραγουδιών και καλλιτεχνικών προτύπων και η προβολή της ολοκληρωτικής στράτευσης στον επαναστατικό σκοπό, στοιχεία που χαρακτήριζαν όλες τις προαναφερόμενες οργανώσεις, αποτέλεσαν τα κύρια αναγνωριστικά σημάδια της ιδιαίτερης, διακριτής από το υπόλοιπο εργατικό κίνημα, κομμουνιστικής φυσιογνωμίας της «Τρίτης Περιόδου». Αυτά μπορεί να ξένιζαν το μεγαλύτερο κομμάτι της βάσης του Εργατικού κόμματος ή και να το τρώμαζαν σε μια εποχή ανεργίας και πολιτικοσυνδικαλιστικών διώξεων, όμως αποτέλεσαν και πόλο έλξης και γοητείας για μια μερίδα νέων που αναζητούσαν μια καινούρια μορφή συλλογικότητας που θα ήταν κατά το μέγιστο δυνατό αμόλυντη από τις επιδράσεις της παράδοσης και του επίσημου εργατικού κινήματος ως των βασικών φορέων του χρεοκοπημένου αστικού συστήματος. Πάντως, η προσπάθεια της καθοδήγησης του ΚΚΜΒ να γειώσει περισσότερο όλο το δυναμικό του με τον εργατικό κόσμο που εξακολουθούσε να δραστηριοποιείται εντός των επίσημων συνδικάτων προχώρησε ένα ακόμη βήμα με την απόφαση της Κ.Ε στις αρχές του Μαρτίου να αναδιοργανώσει τον τρόπο λειτουργίας του ΝΜΜ, ούτως ώστε να ξεπεραστούν οι σεκταριστικές διαθέσεις ενός τμήματος των μελών του που απλώς καλούσαν τους συνδικαλισμένους εργάτες των ρεφορμιστικών ομοσπονδιών και σωματείων να τα εγκαταλείψουν και να προσχωρήσουν στο ΝΜΜ. Αυτή η απόφαση εγκρίθηκε από την καθοδήγηση της ΚΔ και βρήκε σύμφωνο και τον Gerhard, τον Γερμανό παρατηρητή εκ μέρους της ΕΕΚΔ των εργασιών της συγκεκριμένης συνόδου της Κ.Ε του ΚΚΜΒ.⁶⁵⁰

Οι προσπάθειες εμβάθυνσης της παρέμβασης του κόμματος στο μαζικό οργανωμένο κίνημα την άνοιξη του 1932 πήραν και μια ακόμη μορφή, πλημμελώς μελετημένη μέχρι σήμερα, μέσα από τη δραστηριοποίηση των φιλοκομμουνιστικών δυνάμεων στο αγροτικό κίνημα. Κατόπιν της πίεσης που άσκησαν οι τοπικές οργανώσεις του Yorkshire στην εκτελεστική επιτροπή της Εθνικής Ένωσης των Αγρεργατών (National Union of Agricultural Workers-N.U.A.W), της αγροτικής ομοσπονδίας που ιδρύθηκε το 1906 και που συνδέθηκε από τα χρόνια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου με το TUC και το Εργατικό κόμμα, εγκρίθηκε από την εθνική συνδιάσκεψη αυτού του αγροτικού συνδικάτου τον Φλεβάρη του 1932 η πρόταση του «αριστερού σοσιαλιστή και φιλομπολσεβίκου» υπευθύνου της οργάνωσης του σωματείου στο Norfolk A.C Dann να γίνουν δεκτοί στο συνδικάτο χωρίς συνδρομή όλοι οι άνεργοι αγρεργάτες, αλλά και οι κατεστραμμένοι μικροί κτηματίες και πακτωτές, αξιοποιώντας την απόφαση της εκτελεστικής επιτροπής του προηγούμενου μήνα για την παροχή στήριξης του συνδικάτου σε όλους τους υποαπασχολούμενους αγρεργάτες που είχαν διατελέσει μέλη του σωματείου την τελευταία δεκαπενταετία, έστω και αν αδυνατούσαν να κατάβάλουν το ποσό της συνδρομής των δύο σελινιών τη βδομάδα. Ο Dann υποστήριξε ότι αυτή ήταν και η προτροπή των φίλων του στο Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα και στο Κομμουνιστικό Κόμμα για την οργάνωση των καλλιεργητών της γης στο προσκείμενο στο Εργατικό κόμμα αγροτικό σωματείο, ενώ τον Απρίλιο η οργάνωση του ΚΚΜΒ στο Yorkshire με ανακοίνωσή της κάλεσε τους μικρομεσαίους κτηματίες και πακτωτές να μη παρα-

⁶⁴⁹ Matthew Worley, *Class Against Class*, ό.π., σσ. 206-31.

⁶⁵⁰ Gerhard, "The Plenum of the Central Committee of C.P.G.B", *The Communist International*, vol.9, No.4-5 (March 1932), σσ.155-57.

σύρονται από την προπαγάνδα των μεγάλων γαιοκτημόνων που κυριαρχούσαν στην Εθνική Αγροτική Ένωση (National Farmers Union) και στο Αγροτικό Κόμμα του Λόρδου Beaverbrook, οι οποίοι ζητούσαν να μειωθεί το μισθολογικό κόστος της αμοιβής των αγρεργατών ώστε να καταστούν βιώσιμες οι παραγωγικές μονάδες τους, αλλά να εργαστούν μαζί με την Ένωση των Αγρεργατών για την άμεση αναστολή όλων των εξώσεων και για τη δραστική μείωση των ενοικίων και των φόρων. Επρόκειτο για μια προαγγελία της λαϊκομετωπικής πολιτικής των επόμενων χρόνων, καθώς οι δυνάμεις του ΚΚΜΒ στο αγροτικό κίνημα όχι μόνο δεν επεδίωξαν την οργάνωση των αγρεργατών σε ένα ξεχωριστό «κόκκινο σωματείο», αλλά και πρότειναν την κοινή πάλη των αγρεργατών με τους μικρομεσαίους κτηματίες και ενοικιαστές γης, οι οποίοι ανήκαν στα μικροαστικά στρώματα της υπαίθρου. Αυτές οι προτάσεις έγιναν αποδεκτές από την ηγεσία της N.U.A.W, επειδή η οικονομική κρίση είχε πλήξει και τον κλάδο των αγρεργατών με αποτέλεσμα χιλιάδες άνεργοι ή υποαπασχολούμενοι αγρεργάτες να εξαρτώνται για την επιβίωσή τους από τα προνοιακά βοηθήματα των δημοτικών αρχών των αγροτικών κομητειών, οι οποίες σε διάφορες περιπτώσεις αξιοποιώντας τις ρυθμίσεις των Mean Tests έλεγχαν ασφυκτικά τους αγρεργάτες στις οικίες τους και προχωρούσαν σε περικοπές του ύψους των βοηθημάτων που χορηγούσαν. Μάλιστα, στο Norfolk ο George Edwards, παλαιόμαχο μέλος της εκτελεστικής επιτροπής της Ένωσης των Αγρεργατών, προέβη σε συναντήσεις τον Απρίλιο με τους κομμουνιστές που μετείχαν στις επιτροπές ανέργων του Durham, του Linkonshire και του Yorkshire για την από κοινού οργάνωση συσκέψεων και κινητοποιήσεων κατά των Mean Tests και για την παράταση της ασφάλισης των ανέργων αγρεργατών από τις κομητειακές επιτροπές πέραν του ορίου των 26 βδομάδων ετησίως, ενέργεια που προκάλεσε τις επανειλημμένες οχλήσεις του από τις αστυνομικές αρχές μέσα στο Μάιο. Μέχρι τον Ιούνιο το σωματείο δημόσια στήριξε τις καμπάνιες αφοπλισμού του Εργατικού κόμματος και στη συνδιάσκεψή του ενέκρινε την πρόταση του G.Maulson, ενός άλλου μέλους της εκτελεστικής επιτροπής που είχε φιλοκομμουνιστική στάση και υποστήριζε την ένταξη του ΚΚΜΒ στο Εργατικό κόμμα, για την εβδομαδιαία 40ωρη εργασία των αγρεργατών με παύση της δουλειάς μετά τις 12.00 το Σάββατο και για την αυστηρή τήρηση της κυριακάτικης αργίας.⁶⁵¹ Η πορεία της σταδιακής ριζοσπαστικοποίησης της Ένωσης των Αγρεργατών ενισχύθηκε με την απόφαση της συνενωσής της με τη σκωτική Union of Farmers Servants τον ίδιο μήνα, με την εκλογή στην εκτελεστική επιτροπή ενός ακόμη φιλοκομμουνιστή, του B. Whittle που ήταν επικεφαλής των τμημάτων του σωματείου στο Northumberland και τακτικός συνομιλητής με τις ριζοσπαστικές συσπειρώσεις και με τις εργατικές επιτροπές του Newcastle και του Durham, με την κοινή διαδήλωση (29 Ιουνίου) των αγρεργατών του Norfolk και του Suffolk και των ανθρακωρύχων του Durham στον επίσκοπο της κομητείας για την κατάργηση της εκκλησιαστικής γαιοπροσόδου και με τις μεγάλες κινητοποιήσεις των 14.000 αγρεργατών στο Keelby, στο North Lines και στο Norfolk από τον Ιούλιο μέχρι το Νοέμβριο του 1932 που πέτυχαν την αναστολή της μείωσης της αμοιβής των αγρεργατών από τους

⁶⁵¹ *The Land Worker*, No.152 (January 1932), “Legal Aid and Reduced Contributions. Explanations by the General Secretary”, σελ.1, 6, No.153 (February 1932), “The General Secretary Reports Progress”, σελ.2, A.C Dann, “The Workmen’s Compensation Acts. Advice to Members”, σελ.4, 6, No.155 (April 1932), “An Answer to the Cut-Wage Demand”, σελ.8, No.156 (May 1932), “Spies in the Workers’ Homes”, σελ.5, No.157 (June 1932), “Biennial Conference-Unemployment Debate”, σελ.11.

κτηματίες, την αναστολή των εξώσεων και την εγγραφή των εποχικά εργαζομένων στα χωράφια Ιρλανδών στο σωματείο και στις αγροτικές επιτροπές των κομητειών. Πλέον μέσα στην Ένωση Αγρεργατών ανοικτά εγκωμιαζόταν το μοντέλο της κολλεκτιβοποιημένης και συνεταιριστικής αγροτικής παραγωγής της ΕΣΣΔ από τα πιο αριστερά μέλη του συνδικάτου και τον Οκτώβριο μετά από έντονη διαπάλη μέσα στο σωματείο υπερψηφίστηκε η πρόταση του J.Sanderson για τη συγκρότηση ενός απεργιακού ταμείου αλληλεγγύης προς τους εργάτες των βαμβακουργειών του Lancashire και προς τους εργάτες των εργοστασίων επεξεργασίας ζάχαρης στο Norfolk και στο Whissonsett, όμως οι τελευταίες εξελίξεις προκάλεσαν την αναδίπλωση των πιο συντηρητικών στοιχείων του συνδικαλιστικού μηχανισμού του σωματείου, τα οποία συγκάλεσαν έκτακτη συνεδρίαση της εκτελεστικής επιτροπής στις 17-18 Νοεμβρίου για να διερευνήσουν την πιθανή «παράνομη με κομμουνιστική υποκίνηση» απεργιακή αναταραχή στα τοπικά τμήματα της Ένωσης των Αγρεργατών και να διασφαλίσουν την αποκατάσταση της λειτουργίας των εργοστασίων ζάχαρης με τον καθορισμό μιας κοινής τιμής για την παραγωγή της μεταξύ βιομηχάνων και παραγωγών ζαχαροτεύτλων.⁶⁵²

Μέσα στο Μάρτιο το ΚΚΜΒ συνέχισε την προσπάθεια της πολιτικοποίησης των οικονομικών εργατικών αγώνων με αιχμή του δόρατος τις αντιπολεμικές κινητοποιήσεις. Η εμπλοκή της βρετανικής κυβέρνησης στην ιαπωνική εισβολή στη Μαντζουρία, η ανοχή της στις επιθετικές ενέργειες των Ιαπώνων στη συνεδρίαση της Κοινωνίας των Εθνών στις αρχές Μαρτίου, η εμμονή της στην αποστολή στρατού στην Κίνα και οι διαπραγματεύσεις του Βρετανού υπουργού εξωτερικών John Simon με τον Γάλλο πρωθυπουργό Tardieu από τις 23 Φεβρουαρίου 1932 για τη συνομολόγηση μιας αγγλογαλλικής στρατιωτικής συμμαχίας, θεωρήθηκαν από το ΚΚΜΒ σαν άμεση πολεμική προπαρασκευή που θα στρεφόταν και κατά της ΕΣΣΔ. Ως εκ τούτου αποφάσισε την άμεση διοργάνωση αντιπολεμικών, αντιιμπεριαλιστικών συγκεντρώσεων για το τελευταίο δεκαήμερο του Μαρτίου. Σε αυτές συμμετείχαν περίπου 10.000 διαδηλωτές στην πλατεία Τραφάλγκαρ στο Λονδίνο και άλλοι τόσοι στη Γλασκώβη, στο Bristol και στο Dundee, απαιτώντας την άμεση ανάκληση του βρετανικού στρατού από την Κίνα και τη Μέση Ανατολή και την απελευθέρωση των Ινδών πολιτικών κρατουμένων, μαζί τους και των φυλακισμένων στο Meerut. Το σημαντικότερο ήταν ότι σε αυτές τις συγκεντρώσεις πρωτοστάτησαν οι άνεργοι υπό την καθοδήγηση του NUWM, ενώ το ΚΚΜΒ αποφάσισε να κηρύξει μια πανεθνική καμπάνια για την κατανήφιση των πολεμικών πιστώσεων της κυβέρνησης και για τη διοχέτευση των χρημάτων των πολεμικών προπαρασκευών στην κάλυψη των δαπανών του συστήματος της κοινωνικής ασφάλισης. Επρόκειτο για μια οργανωμένη προσπάθεια επίτευξης αφενός της κοινωνικής συμμαχίας του οργανωμένου τμήματος της εργατικής τάξης με τη μάζα των ανέργων και αφετέρου της εμφύσησης αντιιμπεριαλιστικού πολιτικού προσανατολισμού στο εργατικό κίνημα της χώρας. Σε μια συγκυρία όπου μέχρι το τέλος του Φεβρουαρίου τα κυβερνητικά κριτήρια για τη χορήγηση προνοιακών βοηθημάτων

⁶⁵² *The Land Worker*, No.158 (July 1932), "Tithes Payment", σελ.13, No.159 (August 1932), "New Executive Now Complete", σελ.2, W.Coatt, "Truth About Russia", σελ.4, "A Canon Leads the Workers' March", σελ.9, "Union Wins Big Legal Case-Irish Labour in Norfolk", "The Resolution of the Conference", σελ.11, No.160 (September 1932), "Labour's New Farm Policy. A Comment", σελ.14, No.161 (October 1932), "Change on the E.C. Grant to Strike Fund", σελ.6, No.162 (November 1932), "The Norfolk Wage Attack", σελ.3, "The Hunger March", σελ.7, No.163 (December 1932), "Norfolk Wage Remains Untouched", σελ.3, "Executive Committee Calls to Premice", σσ.5-6.

είχαν οδηγήσει στην πλήρη διακοπή της καταβολής επιδόματος ανεργίας για 275.537 άτομα και σε περικοπές του επιδόματος άλλα 665.000, οι Βρετανοί κομμουνιστές θεωρούσαν ότι η αύξηση των πολεμικών δαπανών εκ μέρους της αστικής κυβέρνησης θα καθιστούσε εξόφθαλμο τον κίνδυνο του πολέμου στα μάτια των πλατιών εργατικών μαζών και θα αφύπνιζε τις αντιιμπεριαλιστικές και αντικαπιταλιστικές διαθέσεις τους. Αυτή η εκτίμηση έμοιαζε να δικαιώνεται και από τις τάσεις του εκλογικού σώματος στην κεντρική πολιτική σκηνή: στις επαναληπτικές βουλευτικές εκλογές στα μέσα του Μαρτίου σε τρεις ημιαστικές περιφέρειες της Αγγλίας (Croydon, Henley, New Forest) οι Συντηρητικοί έχασαν 33.763 ψήφους σε σχέση με τις τελευταίες εθνικές εκλογές και στις επαναληπτικές εκλογές στο Dumbarton της Σκωτίας έχασαν 12.013 ψήφους, ήτοι το 40% της εκλογικής τους δύναμης. Εξάλλου, ούτε οι Εργατικοί κατάφεραν να ιδιοποιηθούν τη λαϊκή δυσαρέσκεια καθώς σε αυτές τις περιφέρειες και αυτοί έχασαν 9.335 ψήφους επί ενός συνόλου 37.369 (μείωση κατά 24%). Μάλιστα, στο Dumbarton όπου το ΚΚΜΒ κατέβασε δικούς του υποψηφίους έλαβε 2.870 ψήφους (ποσοστό 7,5% επί του συνόλου των ψηφισάντων), η προεκλογική του συγκέντρωση είχε περισσότερα από 1000 άτομα και στην προεκλογική περίοδο στρατολόγησε 69 νέα μέλη, προερχόμενα στην πλειοψηφία τους από τις γραμμές των ανέργων που πρόσκειντο στο Εργατικό κόμμα.⁶⁵³ Αυτή η εικόνα ενισχύθηκε έτι περαιτέρω τον Απρίλιο στις εκλογές των δημοτικών συμβουλίων στη Νότια Ουαλλία και σε κάποιους δήμους από τις περιοχές των ανθρακωρύχων στο Νότιγγαμ. Στη Νότια Ουαλλία το ΚΚΜΒ πήρε στη Rhondda 4.465 ψήφους από 3.048 που είχε στην προηγούμενη εκλογική αναμέτρηση και ισοψήφισαν οι κομμουνιστές υποψήφιοι με τους συμβούλους του Εργατικού κόμματος, ενώ στο Log Eaton του Νότιγγαμ το ΚΚΜΒ πήρε 460 ψήφους έναντι 837 των Εργατικών και 610 των Συντηρητικών. Συνολικά, οι κομμουνιστικές ψήφοι ανήλθαν σε 10.292 από 9.000 στην Ουαλλία και εκλέχτηκαν 6 κομμουνιστές στα δημοτικά συμβούλια.⁶⁵⁴ Το ίδιο διάστημα ο ηγέτης του ILP Fenner Brockway ομολογούσε ότι είχε αυξηθεί η διεισδυτικότητα της κομμουνιστικής επιρροής στο εσωτερικό των Ανεξάρτητων Εργατικών και στην ετήσια συνδιάσκεψη του ILP στο Blackpool εμφανίστηκε η «πλατφόρμα των 70» που ζητούσαν τη συνένωση του κόμματος με τους κομμουνιστές αντί για την πολιτική της συνέχισης των επαφών με το επίσημο Εργατικό κόμμα. Παρ' όλα αυτά, εντός του ΚΚΜΒ εξακολουθούσαν να υπάρχουν εκείνες οι φωνές που αρνούνταν οποιαδήποτε κεντρική πολιτική συνεργασία με το ILP, θεωρώντας το μια ρεφορμιστική δύναμη, συμπληρωματική προς το Εργατικό κόμμα. Ιδιαίτερα δηκτικά φάνηκαν διάφορα στελέχη του ΚΚΜΒ για την απόφαση που ενέκρινε η συνδιάσκεψη του ILP να οργανωθεί η μαζική αντιπολεμική καμπάνια μέσω των Εργατικών και του TUC αντί να αναλάβει δράση μαζί με τους κομμουνιστές σε «ενιαιομετωπικές κινήσεις από τα κάτω», ανεξάρτητες από τους ρεφορμιστικούς φορείς. Περισσότερο απ' όλα τα στελέχη αυτά ενοχλήθηκαν από την άρνηση της ηγεσίας των Ανεξάρτητων Εργατικών να συνδράμουν τους κομμουνιστές στην παρεμπόδιση του απόπλου του *Glenshiel* που θα μετέφερε πολεμοφόδια και άνδρες στα λιμάνια της Άπω Ανατολής

⁶⁵³ R. Bishop, "The Unemployed and the Developing War Situation", *Inprecor*, ό.π., σελ. 292, "The Dumbartonshire By-Election", W. Rust, "British Imperialism Streightens its War Front", *Inprecor*, vol.12, No.14 (24-03-1932), σσ.273-74, 278, 283.

⁶⁵⁴ "Communist Advance in the Urban Elections in England", *Inprecor*, vol.12, No.17 (14-04-1932), σελ.324.

στις 9 Απριλίου 1932.⁶⁵⁵ Αυτή η τάση απαξίωσης του ILP ενισχυόταν και από δυνάμεις εκτός του ΚΚΜΒ. Συγκεκριμένα, στις 31 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε μια συνδιάσκεψη στις Βρυξέλλες για τη διοργάνωση πανευρωπαϊκών κινητοποιήσεων κατά της ιαπωνικής επίθεσης στην Κίνα, στην οποία εκτός από τα δυτικοευρωπαϊκά Κ.Κ μετείχαν το ευρωπαϊκό γραφείο της Προφιντέρν και της ΚΔΝ, αλλά και εκπρόσωποι από τα «κόκκινα» συνδικάτα της Γαλλίας και της Τσεχοσλοβακίας και από την «Επαναστατική Συνδικαλιστική Αντιπολίτευση» της Γερμανίας. Το τελικό κάλεσμα που προσυπογράφηκε από τους εκπροσώπους της Κ.Ε του ΚΚΜΒ και του ΝΜΜ, βρισκόταν σε διαφορετικό μήκος κύματος από την πρόσφατη συνδικαλιστική τακτική των Βρετανών κομμουνιστών, γιατί ανέθετε αποκλειστικά στις κομμουνιστικές δυνάμεις και στα «κόκκινα» συνδικάτα τον αντιπολεμικό αγώνα, προκρίνοντας από τη μια την πιο στενή εκδοχή της «επαναστατικής εναιιομετωπικής από τα κάτω δράσης» για την προετοιμασία απεργιών και στάσεων εργασίας στις βιομηχανίες παραγωγής όπλων που είχαν αναλάβει τον εξοπλισμό των ενόπλων δυνάμεων των ιμπεριαλιστικών κρατών και την εξαγωγή πολεμικού υλικού στην Ιαπωνία, και απορρίπτοντας από την άλλη την απόδοση αντιιμπεριαλιστικού χαρακτήρα σε οποιαδήποτε οικονομικού χαρακτήρα απεργιακή κινητοποίηση ή εργατική διαμαρτυρία.⁶⁵⁶ Το επιστέγασμα των αντιπολεμικών δράσεων εκείνου του διαστήματος υπήρξαν οι πρωτομαγιάτικες διαδηλώσεις. Παρά το ότι το Hyde Park ορίστηκε σαν τόπος συγκέντρωσης μόνο του ΝΜΜ και των ανεξάρτητων επιτροπών και συνδικαλιστικών κινήσεων από το ΚΚΜΒ, εκεί συνέρρευσαν και σωματεία που είχαν δεσμούς με τα δύο Εργατικά κόμματα. Η συγκεκριμένη συγκέντρωση με περισσότερους από 50.000 διαδηλωτές ήταν η μαζικότερη πρωτομαγιάτικη εκδήλωση από την εποχή της Γενικής Απεργίας και συνοδεύτηκε από την παρουσία αθλητών της British Sports Federation και από δρώμενα του «Κινήματος Εργατικού Θεάτρου». Το ΚΚΜΒ βρέθηκε στην κεφαλή της διαδήλωσης έχοντας μαζί του δεκάδες σωματεία και ομοσπονδίες με περισσότερους από 20.000 διαδηλωτές, γεγονός που πιστοποιούσε ότι η εναιιομετωπική συνδικαλιστική τακτική του είχε αρχίσει να αποδίδει κάποιους καρπούς.⁶⁵⁷

Η αμφίθυμη στάση του ΚΚΜΒ προς το ILP δεν αποτελούσε μια αποκλειστική βρετανική υπόθεση, αλλά αντανακλούσε και τους προβληματισμούς του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος για το εύρος του Ενιαίου Μετώπου σε συνθήκες ανόδου της φασιστικής απειλής. Ενδεικτικά, τον Μάρτιο του 1932 στο συνέδριο της γαλλικής «Κόκκινης» Συνομοσπονδίας μια ομάδα συνέδρων πρότεινε την επανένωση με τη Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας, πράγμα που απερρίφθη στο όνομα της αναγκαιότητας να συντριβεί η επιρροή της σοσιαλδημοκρατίας στις μάζες, μολονότι στις εκλογές του Μαΐου του ίδιου έτους η άνοδος των κομμουνιστών υπολείπεται της σοσιαλιστικής επιρροής. Στο γερμανικό Κ.Κ η σύνοδος της Κ.Ε της 19^{ης} Φλεβάρη 1932 εισηγήθηκε, απόντων των Remmele και Neumann, να στραφεί το Ενιαίο Μέτωπο εξίσου κατά των Σοσιαλδημοκρατών και των Ναζί, ασκώντας κριτική τόσο στα «αριστεριστικά λάθη» ορισμένων κομματικών ορ-

⁶⁵⁵ Γενικά, πτωτική ήταν η πορεία του ILP καθώς από τους 1075 πυρήνες και τα 35.000 μέλη που διέθετε το 1927, στα 1932 είχε μόλις 500 πυρήνες και 8.000 μέλη (“The Annual Conference of the ILP”, *Inprecor*, ό.π., σσ.343-44, W. Rust, “The British ILP in the Service of Imperialism”, *Inprecor*, vol.12, No.19 (28-04-1932), σελ. 371, T. Wintringham, “The War and the Social-Democrats”, *The Labour Monthly*, vol.14, No.5, May 1932, σσ.290-96).

⁶⁵⁶ “Appeal of the Conference for the Fight Against Imperialist War”, *Inprecor*, vol.12, No.16 (07-04-1932), σσ.317-19.

⁶⁵⁷ *Inprecor*, vol.12, No.20 (05-05-1932), σελ.390.

γανώσεων που απέρριπταν κάθε επαφή με τους σοσιαλδημοκράτες εργάτες, όσο και στα «δεξιά ανοίγματα» άλλων που είχαν προβεί σε απευθείας συνομιλίες με το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα χωρίς άνωθεν έγκριση. Το σημείο καμπής ήταν οι γερμανικές προεδρικές εκλογές του Μαρτίου που ανέδειξαν κυρίαρχη την άκρα δεξιά, ενώ η ηγεσία του KPD δια χειρός Neumann αρθρογραφούσε περί του θριάμβου της επικείμενης προλεταριακής επανάστασης. Μέσα στον Απρίλιο η ΕΕΚΔ καταδίκασε τους Neumann και Remmele για «αριστερισμό» και η Pravda κάλεσε τους Γερμανούς κομμουνιστές σε Ενιαίο Αντιφασιστικό Μέτωπο με το Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, διαφοροποιώντας τους «σοσιαλφασίστες» οι οποίοι εξαπατούν τις μάζες υπέρ του κεφαλαίου από τους «εθνικοφασίστες» που ασκούν συστηματική βία στην εργατική τάξη. Τον Μάιο στην Κ.Ε του KPD οι Τέλμαν και Ulbricht ζήτησαν την κοινή δράση όλων των εργατικών κομμάτων κατά των ναζιστικών Ταγμάτων Εφόδου, τονίζοντας τη διαφορετική κοινωνική σύνθεση Ναζί και Σοσιαλδημοκρατών. Η ανάθεση της πρωθυπουργίας στον φον Πάπεν το ίδιο διάστημα και η υπογραφή μιας γαλλογερμανικής εμπορικής συμφωνίας ενέτειναν το φόβο της ΕΣΣΔ για την περικύκλωσή της από τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις και έφεραν στο προσκήνιο τις διαφορετικές εκτιμήσεις στο εσωτερικό της καθοδήγησης του κομμουνιστικού κινήματος σχετικά με τη φύση και το μέγεθος της φασιστικής απειλής: εκ μέρους της ΚΔ και της Προφιντέρν ο Knozin τηλεγράφησε στο KPD να μην ενθαρρύνει τις κοινές αντιφασιστικές διαδηλώσεις των μελών του με τους σοσιαλδημοκράτες, γιατί αυτό θα νομιμοποιούσε στη συνείδηση των μαζών την ηγεσία της σοσιαλδημοκρατίας, ενώ ο Τέλμαν με ένα βαρυσήμαντο κείμενό του στο θεωρητικό όργανο του KPD στις 6 Ιουνίου 1932 εξήγγειλε ότι ο φασισμός θα συντριβεί μόνο εάν δοθεί αγώνας κατά του «σοσιαλφασισμού» σε επίπεδο ηγεσίας, χωρίς να δαιμονοποιείται η κοινή αντιφασιστική δράση με τη μάζα των απλών σοσιαλδημοκρατών εργατών. Από μια ορισμένη άποψη επρόκειτο για μια πρόδρομη μορφή λαϊκομετωπικής πολιτικής, γιατί μέσα στον Ιούνιο πολλαπλασιάστηκαν οι κοινές αντιφασιστικές συσκέψεις και κινητοποιήσεις των οργανώσεων βάσης του KPD και του SPD, ενώ ο W. Pieck, εκ μέρους της Κ.Ε του KPD, προθυμοποιήθηκε να στηρίξει η κομμουνιστική βουλευτική ομάδα τον σοσιαλδημοκράτη υποψήφιο πρόεδρο του πρωσικού κοινοβουλίου, κάτι που δεν έγινε αποδεκτό από το SPD. Στα μέσα του Ιούλη σε συγκρούσεις με τους ναζί και την αστυνομία στο Αμβούργο σκοτώθηκαν 18 κομμουνιστές και σοσιαλδημοκράτες εργάτες, γεγονός που έδωσε τον φον Πάπεν την αφορμή να κηρύξει στρατιωτικό νόμο σε όλη την Πρωσία στις 20 Ιουλίου, ενώ το KPD απηύθηνε, μάταια, νέα έκκληση στο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα να απαντήσουν από κοινού με γενική απεργία. Αυτές οι ζυμώσεις σταμάτησαν με τις εκλογές στις 31 Ιουλίου, όπου θριάμβευσε ο Χίτλερ αλλά σημείωσαν και οι κομμουνιστές μια σοβαρή εκλογική άνοδο, κάτι που για ορισμένους κύκλους της ΚΔ –εκφραζόμενους από τον Knozin– σήμαινε ότι πλησίαζε η ώρα ανάληψης νέου επαναστατικού ξεσηκωμού από τους κομμουνιστές.⁶⁵⁸ Οι προβληματισμοί των Γερμανών κομμουνιστών και της καθοδήγησης της ΚΔ σχετικά με το είδος και το βάθος της μετωπικής δράσης με το SPD είχαν μια ορισμένη πολιτική αναλογία με τη στάση των Βρετανών κομμουνιστών έναντι του ILP, εφόσον για το

⁶⁵⁸ E.H Carr, *The Twilight of Comintern*, ό.π., σσ.50-61, “The Political Situation in Germany and the Tasks of the KPD”, *Ernst Thalmann, Speeches and Articles about the History of the German Labor Movement*, vol. 4 (March 1932-February 1933), ό.π., σσ.103-06.

ΚΚΜΒ οι Ανεξάρτητοι Εργατικοί ήταν ο πιο προνομιακός αποδέκτης των μετωπικών του ανοιγμάτων, αλλά και ο σοβαρότερος ανταγωνιστής του στην προσέλκυση των πιο ριζοσπαστικοποιημένων εργατών που εγκατέλειπαν το επίσημο Εργατικό κόμμα: πολλά μέλη, και κατά κύριο λόγο οι νεολαίοι, του ILP συμμετείχαν στις πολιτικές, συνδικαλιστικές πρωτοβουλίες και στις ιδεολογικές συσκέψεις των κομμουνιστών, μια μερίδα τους προσχωρούσε και στο ΚΚΜΒ, όμως την ίδια στιγμή ένας ευρύτερος εργατικός κόσμος που δεν είχε κάποια σοβαρή πολιτική και συνδικαλιστική δράση και συνείδηση, έβλεπε κομμουνιστές και Ανεξάρτητους Εργατικούς σαν δύο συγγενείς ιδεολογικά οργανώσεις και το Κ.Κ φάνταζε σε αυτούς απλώς σαν η πιο μαχητική, φιλοσοβιετική ομάδα ανάμεσα στις δύο. Φαίνεται ότι οι ταλαντεύσεις της καθοδήγησης του ΚΚΜΒ σχετικά με τη στάση του έναντι των Ανεξάρτητων επιτάθηκαν τον Μάιο του 1932 λόγω της σύμπτωσης ορισμένων εξελίξεων στο πεδίο του συνδικαλιστικού αγώνα εντός της Βρετανίας, στο μετερίζι του διεθνούς αντιιμπεριαλιστικού αγώνα και στο εσωτερικό της ηγεσίας του ΚΚΜΒ.

Εν προκειμένω, στις αρχές του μήνα η εξαγγελία μισθολογικών περικοπών κατά 12% στον χειμαζόμενο κλάδο της βαμβακουργίας προκάλεσε μαζικές αντιδράσεις στην περιοχή του Lancashire όπου απασχολούνταν 200.000 εργάτες, σχεδόν το μισό του συνόλου των βαμβακουργών της χώρας. Το μεν TUC εισηγήθηκε την ευνοϊκότερη επαναδιαπραγμάτευση του ύψους των περικοπών με τους εργοδότες, το δε ILP πρότεινε μια ακόμη μικρότερη περικοπή σαν βάση της συλλογικής διαπραγμάτευσης, ενώ οι κομμουνιστές κάλεσαν τους εργαζόμενους να μην αποδεχτούν καμία μείωση της αμοιβής τους. Στο κύριο κέντρο της βαμβακουργίας, στο Barnley, οι 44.000 από τους 90.000 βαμβακουργούς απέρριψαν την αποδοχή οποιασδήποτε μείωσης της αμοιβής, ωστόσο δεν στήριξαν ομόθυμα την κομμουνιστική πρόταση για γενικό, απεργιακό αγώνα, συμφωνώντας με τους εκπροσώπους του ILP που πρότεινε να αναδειχθεί το ζήτημα στο κοινοβούλιο, αν και μέλη της βάσης του τάχθηκαν με την κομμουνιστική πρόταση. Στα μέσα του μήνα μια θρησκευτική διαμάχη ινδουϊστών και μουσουλμάνων στη Βομβάη προκάλεσε την επέμβαση του αγγλικού στρατού και το ξέσπασμα μιας γενικής απεργίας με 150 νεκρούς και 1.000 τραυματίες στο φόντο των ανταρτικών επιθέσεων κατά των Βρετανών στη Burma και στο Kashmir και των εργατικών απεργιών στο Sholapur. Οι Ινδοί κομμουνιστές ζήτησαν την άμεση πολιτική καθοδήγηση της ΚΔ, η οποία ανέθεσε στο ΚΚΜΒ, στο γερμανικό και στο κινεζικό Κ.Κ αυτό το καθήκον. Ουσιαστικά, το ΚΚΜΒ -έχοντας τη βοήθεια των Κινέζων κομμουνιστών ως ειδημόνων του αγροτικού ανταρτοπολέμου και των Γερμανών ως των κατεξοχόν οργανωτών των συνδικαλιστικών αγώνων- ανέλαβε να δώσει τις κύριες κατευθύνσεις της δράσης του ινδικού κομμουνιστικού κινήματος. Η Κ.Ε του ΚΚΜΒ ζήτησε από τους Ινδούς κομμουνιστές να προχωρήσουν στην άμεση ενοποίηση όλων των κομμουνιστικών ομάδων που δρούσαν στη χώρα, να πάρουν την ηγεσία του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα από το Ινδικό Εθνικό Κογκρέσσο μέσα από την κλιμάκωση του ένοπλου, αντάρτικου αγώνα, και να ενισχύσουν την αυτοτελή οικοδόμηση κομματικών οργανώσεων ανάμεσα στα εργατικά σωματεία, στους φοιτητές και στα αγροτικά κινήματα που αρνούσαν να καταβάλουν τους φόρους στις αρχές και στους γαιοκτήμονες. Την ίδια περίοδο το ΚΚΜΒ συγκαταλέχθηκε ανάμεσα στην ομάδα εργασίας της

ΚΔ που θα βοηθούσε στη διαμόρφωση του προγράμματος του νεοσύστατου αιγυπτιακού Κ.Κ.⁶⁵⁹ Η στενότερη εμπλοκή του ΚΚΜΒ με τα προβλήματα καθοδήγησης της πάλης των λαών στις αποικίες, και πρωταρχικά στην Ινδία, δεν μπορούσε παρά να εντείνει την αντιπαράθεσή του με το ΙLP, επειδή αυτό στο ινδικό ζήτημα μάλλον ακολουθούσε την πολιτική της βαθμιαίας απομάκρυνσης της βρετανικής παρουσίας, η οποία επί της ουσίας δεν διέφερε από τη θέση του επίσημου Εργατικού κόμματος, έχοντας χαρακτηριστικά αφηρημένου πασιφισμού. Τούτο, όμως, καθιστούσε το ΙLP σαν ένα ακόμη στήριγμα της αποικιακής πολιτικής του βρετανικού κράτους και σαν ένα από τα εμπόδια στην υλοποίηση του κύριου σκέλους της διπλής στρατηγικής του ΚΚΜΒ για την προετοιμασία της σοσιαλιστικής επανάστασης στη Βρετανία. Μόνο υπό το φως των παραπάνω γεγονότων μπορεί να γίνει αντιληπτό το περιεχόμενο της διακήρυξης του Ιουνίου της Κ.Ε του ΚΚΜΒ που ανήγαγε τις οικονομικές διεκδικήσεις και την απεμπλοκή από τον πόλεμο ως τους βασικούς άξονες του ενιαιομετωπικού αγώνα, αλλά και προσήπτε βαριά μομφή στο ΙLP για τη θέση του υπέρ του αφοπλισμού, σαν έκφραση «αστικού πασιφισμού που υπονομεύει την άμυνα της σοβιετικής εξουσίας».⁶⁶⁰ Αυτή η μομφή που ξενίζει τον Carr, γιατί έφερνε κατά τη γνώμη του εμπόδια στην κοινή συνδικαλιστική δράση μεταξύ κομμουνιστών και Ανεξάρτητων Εργατικών, δεν απέρρεε τόσο από τη δέσμευση του ΚΚΜΒ στο καθήκον της υπεράσπισης της ΕΣΣΔ, όσο από την ανάγκη της κλιμάκωσης του απελευθερωτικού αγώνα στην Ινδία για να ανοίξει ο δρόμος για την εργατική επανάσταση στη Βρετανία.

Παραδόξως αλλά όχι αναίτια, ανησυχία ένιωθε το ανώτερο καθοδηγητικό κλιμάκιο του ΚΚΜΒ και λόγω των ειδικών κοινωνικών χαρακτηριστικών της σύνθεσης του δυναμικού της οργάνωσης. Ο συνολικός αριθμός των μελών έδειχνε μια μικρή αλλά σταθερή αύξηση (από 2.555 μέλη το Νοέμβριο του 1930 στα 6.279 το Δεκέμβριο του 1931 και στα 8.500 μέλη τον Μάιο του 1932). Μάλιστα, από το καλοκαίρι του 1931 ραγδαία και πιο εντυπωσιακή ήταν η αύξηση των μελών της Κομμουνιστικής Νεολαίας κατά ένα ποσοστό 106%, ενώ σε κάποιες περιοχές (π.χ Birmingham) τα μέλη του Κόμματος και της Νεολαίας αυξήθηκαν κατά 395% και στη Σκωτία μόνο στο διάστημα Φεβρουαρίου- Μαΐου 1932 είχαν οργανωθεί 800 νέα μέλη. Βελτιωμένη εικόνα παρουσίαζε και ο αριθμός των εργοστασιακών κομματικών οργανώσεων που αποτελούσαν την καρδιά της κομμουνιστικής συνδικαλιστικής τακτικής: από 49 που υπήρχαν το Νοέμβριο του 1931, τον Μάιο του 1932 υπήρχαν 14 στη Σκωτία, 12 στο Λονδίνο και 30 σε όλη την υπόλοιπη χώρα, ενώ το 98% των μελών του ΚΚΜΒ ανήκε στην εργατική τάξη. Εξ αυτών, όμως, πολλοί ήταν άνεργοι, ιδιαίτερα όσοι είχαν στρατολογηθεί στο Κόμμα και στη Νεολαία τον τελευταίο χρόνο.⁶⁶¹ Αν και τα υψηλά ποσοστά ανέργων μέσα στις γραμμές του ΚΚΜΒ διευκόλυναν την όσμωσή του με τις μάζες των ανέργων και την καλύτερη οργάνωση της παρέμβασής του στο κίνημα των ανέργων, παράλληλα δημιουργούσαν προσκόμματα στην ανάπτυξη της επιρροής του μέσα στο οργανωμένο, συνδικαλιστικό κίνημα των εργαζομένων, καθιστώντας κα-

⁶⁵⁹R. Bishop, "Class Struggle in the Lancashire Cotton Industry", *Inprecor*, vol.12, No.22 (19-05-1932), σσ.424-25, "Open Letter to the Indian Communists", ό.π., σσ.436-41, Cepeda, "British Blood Stained Rule in Bombay", "Draft Programme of the C.P of Egypt", *Inprecor*, vol.12, No.23 (26-05-1932), σσ.453-54, 472-76.

⁶⁶⁰ E.H Carr, ό.π., σελ.217.

⁶⁶¹ Ενδεικτικά, στο Sheffield το 64% των κομματικών μελών ήταν άνεργοι, στο Λονδίνο το 60% και στο Tyneside το 30%. Πρβλ. "Questions of Growth and Recruiting in CPGB", *Inprecor*, vol.12, No.22 (19-05-1932), σσ.446-47.

χεκτικές τις κομματικές δυνάμεις που δρούσαν στους ενεργούς, παραγωγικούς κλάδους και πολύ περισσότερο μέσα στα επίσημα συνδικάτα που πρόσκειντο στο TUC. Απίσχυανση των δυνάμεων του ΚΚΜΒ μέσα στο ενεργό, εργατικό δυναμικό συνεπαγόταν τον κίνδυνο της καθήλωσης του σκέλους της πολιτικοποίησης των οικονομικών αγώνων στη διπλή στρατηγική του κόμματος, πράγμα που αιτιολογούσε τις ανησυχίες της ηγεσίας παρά τη γενική πρόοδο της οργάνωσης. Ικανοποίηση ανάμεικτη με σκεπτικισμό απηχούσε και η στάση της ΕΕΚΔ για το βρετανικό τμήμα. Στην έκθεσή του ο J. Sheilds, ο εκπρόσωπος του ΚΚΜΒ στην ΕΕΚΔ, για τη δουλειά του κόμματος μέσα από την καθημερινή του εφημερίδα στο πρώτο τετράμηνο του 1932 διαπίστωνε μια γενική πρόοδο από την αύξηση της κυκλοφορίας της, από τη διεύρυνση του αριθμού των εργατών ανταποκριτών και από το πληρέστερο ρεπορτάζ των απεργιακών και των άλλων εργατικών κινητοποιήσεων της χώρας, όμως επεσήμαινε και μια σειρά από σοβαρές αδυναμίες: τη γενικόλογη αναφορά στα προβλήματα της εργατικής καθημερινότητας, την ελλιπή προβολή του ΝΜΜ, την αδυναμία της εκλαϊκευσης των πολιτικών συμπερασμάτων από την έκβαση των απεργιών στο Μάντσεστερ τον Απρίλιο. Ιδιαίτερη κριτική έκανε στο ότι η αντιπολιτευτική στρατηγική της εφημερίδας προς την «Εθνική Κυβέρνηση» εστίαζε στην ακρίβεια, τους φόρους και την ανεργία, υποτιμώντας τις πολιτικές πτυχές της ιμπεριαλιστικής πολιτικής της, στο ότι η αντιπολεμική, αντιιμπεριαλιστική καμπάνια δεν καταπολεμούσε συστηματικά τον ρεφορμιστικό πασιφισμό και στη μονότονη, μηχανική επανάληψη γενικών συνθημάτων κατά της αστικής κυβέρνησης και των Εργατικών που δεν έπειθαν αποτελεσματικά τις πλατιές εργατικές μάζες.⁶⁶²

Σε αυτό το φόντο, τέλος, πυροδοτήθηκε μια νέα σύγκρουση μέσα στην ηγετική ομάδα του ΚΚΜΒ που κατέστη δημόσια ορατή μέσα στον Μάιο λόγω της αποχώρησης του J.T Murphy, γνωστού και προβεβλημένου στελέχους, από τις γραμμές του κόμματος. Από τον Μάρτιο ο Murphy είχε προτείνει στην Κ.Ε του ΚΚΜΒ να οργανωθεί μια καμπάνια υπέρ της χορήγησης πιστώσεων από τη βρετανική κυβέρνηση για τις αγγλικές βιομηχανίες που είχαν αναλάβει σοβιετικές παραγγελίες. Το πολιτικό σκεπτικό αυτής της πρότασης ήταν ότι με αυτόν τον τρόπο αφενός θα δινόταν σημαντική βοήθεια στην πραγματοποίηση των στόχων του πεντάχρονου πλάνου της ΕΣΣΔ, αφετέρου θα απαλυνόταν η ανεργία στο εσωτερικό της Βρετανίας και μαζί θα μεγάλωνε η αίγλη της ΕΣΣΔ στα μάτια των Βρετανών εργατών. Συνεπώς, θα μπορούσαν να διευρυνθούν οι δυνατότητες της ενιαιομετωπικής πολιτικής του ΚΚΜΒ με τη μάζα των ανέργων και των οργανωμένων εργατών στο επίσημο συνδικαλιστικό κίνημα και στα Εργατικά κόμματα, ενώ η εμβάθυνση της οικονομικής αλληλεξάρτησης της βρετανικής και σοβιετικής βιομηχανίας θα καθιστούσε ασύμφορη για το βρετανικό κράτος μια πολεμική σύρραξη με την ΕΣΣΔ. Η πλειονότητα της καθοδήγησης του ΚΚΜΒ απέρριψε την πρόταση του Murphy, επειδή από τη μια εξαρτούσε την υλοποίηση του Ενιαίου Μετώπου και των συνδικαλιστικών τακτικών του Κόμματος από την κυβερνητική πρωτοβουλία, και από την άλλη έβλεπε λαμβασμένα τη σχέση του σοσιαλιστικού και του καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος ως αλληλοσυμπληρούμενη, αντί για ανταγωνιστική, κάτι που άφηνε αμφιβολίες για το αν μπορούσε να οικοδομηθεί ο σοσιαλισμός σε μια χώρα. Ο Murphy προχώρησε στη δημοσιοποίηση της άποψής του στην αγγλόφωνη έκδοση

⁶⁶² J.Sheilds, "Our Problems: A Survey of the London Daily Worker", *Inprecor*, vol.12, No.31 (14-07-1932), σσ.646-48.

της Κομμουνιστικής Επιθεώρησης του Απριλίου και παρά τις απόπειρες συμβιβασμού και τις συζητήσεις του με το Π.Γ του ΚΚΜΒ, τελικά αποφάσισε να αποχωρήσει από το Κόμμα μετά την καθαίρεσή του από την Κ.Ε, δημοσιεύοντας την απόφασή του στις 8 Μαΐου στο *New Leader*, έντυπο όργανο του ILP, πράγμα που εξόργισε τους πρώην συντρόφους του, οι οποίοι τον κατακεραύνωσαν σαν «ταξικό αποστάτη» στην *Daily Worker* στις 10 Μαΐου, συνεχίζοντας τις επιθέσεις και τις κριτικές προς τον Murphy μέχρι το τέλος του μήνα.⁶⁶³ Ο Thorpe έχει υποστηρίξει ότι ο Murphy ουσιαστικά διεγράφη σαν εξιλαστήριο θύμα της «δεξιάς στροφής» του ΚΚΜΒ μετά τον Ιανουάριο του 1932 εξαιτίας της απογοήτευσής του από τα εκλογικά αποτελέσματα των κομμουνιστών και της επιστροφής από τη Μόσχα παλιών ηγετικών στελεχών, όπως ο A. Rothstein, ενώ ο Worley την έχει αποδώσει σε μια γενικότερη προσπάθεια να αντιμετωπίσει το ΚΚΜΒ τις ποικιλώνυμες –δεξιές και αριστερές– αμφισβητήσεις της συνδικαλιστικής τακτικής του, καθώς η ρήξη του Murphy με την υπόλοιπη κομμουνιστική ηγεσία συνέπεσε με την κλιμάκωση των επικρίσεων της λεγόμενης ομάδας Balham προς τον Pollitt, ότι ανατρέπει τη γραμμή πλεύσης που είχε χαράξει η Προφιντέρν, γιατί ο γραμματέας του ΚΚΜΒ προσανατόλιζε το κομματικό δυναμικό στην κατεύθυνση της αλλαγής του προσανατολισμού των επίσημων συνδικαλιστικών οργανώσεων αντί της συγκρότησης νέων, «ανεξάρτητων» από την επιρροή του ρεφορμισμού σωματείων. Αυτές οι επικρίσεις είχαν ξεκινήσει από τον Απρίλιο, έχοντας τη σύμφωνη γνώμη ορισμένων συνδικαλιστικών στελεχών του Birmingham υπό τον M. Ferguson, που είχαν διαφωνήσει με τον τρόπο που τους καθοδηγούσε εκ μέρους της Κ.Ε ο Page Arnot, και τον Μάιο πήραν τη μορφή της πρόσκλησης προς τον Λοζόφσκυ να παρέμβει για να συνενώσει την καθοδήγηση του ΚΚΜΒ. Τελικά, το Π.Γ στις 14 Μαΐου αποφάσισε να διαγράψει τον H. Sara, που πρόσκειτο στην ομάδα Balham και δρούσε στο Lancashire, και όταν τον Ιούλιο ένα άλλο μέλος της ομάδας, ο S. Purkis, υποστήριξε τις θέσεις του Τρότσκι παρά το ότι ο αρχηγός της, R. Groves εμφανιζόταν ως υπερασπιστής της ορθοδοξίας της ΚΔ και της Προφιντέρν, η ηγεσία του ΚΚΜΒ αποφάσισε να αποπέμψει από τις γραμμές του Κόμματος όλη την ομάδα, κάτι που ολοκληρώθηκε μέχρι τον Αύγουστο.⁶⁶⁴ Οι παραπάνω ερμηνείες ορθά έχουν αναδείξει τη συγκυρία στην οποία εκδηλώθηκαν αυτές οι εσωτερικές διαφωνίες στο ΚΚΜΒ, όμως τις εγκλωβίζουν σε μια διαμάχη σχετικά με το αν ο χαρακτήρας της συνδικαλιστικής πολιτικής των Βρετανών κομμουνιστών βρισκόταν σε συμφωνία με τις κυρίαρχες κατευθύνσεις της ΚΔ ή αν συνιστούσε μια «δεξιά απόκλιση» από αυτές, παραβλέποντας ότι ουσιαστικά οι διαφωνούντες, έστω και ακούσια, έτειναν να ανατρέψουν τον βασικό στρατηγικό πολιτικό στόχο του κόμματός τους που ήταν το βάθεμα των πολιτικών και κοινωνικών προϋποθέσεων για το ξέσπασμα της εργατικής επανάστασης στη Βρετανία. Εκκινώντας από διαφορετική αφετηρία ο Murphy και η ομάδα Balham αμφισβητούσαν την άνοιξη του 1932 τον πυρήνα της διπλής στρατηγικής του ΚΚΜΒ. Ο μεν επιδιώκοντας ένα μαζικότερο άνοιγμα της κομμουνιστικής επιρροής προς τη μά-

⁶⁶³ J.T Murphy, “Letter of Resignation”(08-05-1932), Marxists Internet Archive, <https://www.marxists.org/archive/murphy-jt/1932/05/08.htm>, “On Murphy’s Expulsion from the CPGB”, *Inprecor*, vol.12, No.21 (12-05-1932), σελ. 409, *Inprecor*, No.22 (19-05-1932), σσ.442-43, “J.T Murphy in the Ranks of the Enemy”, *Inprecor*, No.23 (26-05-1932), σελ.465.

⁶⁶⁴ Andrew Thorpe, ό.π., σσ.194-97, Matthew Worley, ό.π., σσ.263-69, Nina Fishman, ό.π.,σελ.50, Reg Groves, *The Balham Group: How British Trotskyism Began*, Pluto, London 1974, <https://www.marxists.org/history/etol/document/balham/bg05.htm>.

ζα της εργατικής τάξης μέσα από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, πρότεινε πρωτοβουλίες που προϋπέθεταν τη στενότερη «από τα πάνω» συνεργασία των κομμουνιστών με το ILP πρωταρχικά, αλλά και με το επίσημο Εργατικό κόμμα και το TUC, ώστε να υποχρεωθεί η «Εθνική Κυβέρνηση» να δώσει πιστώσεις στη σοβιετική εκβιομηχάνιση. Αυτό δε νομιμοποιούσε μόνο την τροτσκιστική άποψη περί της αδυναμίας και της ανεπάρκειας των σοβιετικών ιθυνόντων να πραγματοποιήσουν το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της ΕΣΣΔ, αλλά συνεπαγόταν και το βάθεμα της κεντρικής πολιτικής συμμαχίας των Βρετανών κομμουνιστών με τους Εργατικούς, οι οποίοι τότε ανοιχτά στήριζαν την αποικιακή πολιτική του βρετανικού κράτους στην Ινδία. Επομένως, οποιαδήποτε πολιτική συνεργασία του ΚΚΜΒ με τη ρεφορμιστική ηγεσία των Εργατικών θα αδυνατούσε την όξυνση της αντιιμπεριαλιστικής, εθνικοαπελευθερωτικής πάλης στις αποικίες της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και την συνειδητοποίηση από την πλειοψηφία των εργατών του αντιδραστικού χαρακτήρα των ιδεολογημάτων περί ξεπεράσματος της καπιταλιστικής κρίσης διαμέσου των συναλλαγών με τις αυτοκρατορικές κτήσεις, άρα θα υπονόμειε την επαναστατική προοπτική στη Βρετανία που το ΚΚΜΒ την εξαρτούσε σε μεγάλο βαθμό από τους κοινωνικοοικονομικούς κραδασμούς που θα προκαλούσε στη χώρα η διάλυση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Η δε ομάδα Balham με την εμμονή της στη δημιουργία «κόκκινων» σωματείων σαν το απαύγασμα της επαναστατικής στρατηγικής ουσιαστικά παρεμπόδιζε την ανάπτυξη νέων, μαζικών διαύλων των κομμουνιστών με τη συνδικαλισμένη βάση του Εργατικού κόμματος, άρα υπονόμειε την άλλη πλευρά της διπλής στρατηγικής του ΚΚΜΒ, δηλαδή την πολιτικοποίηση των οικονομικών αγώνων των πλατιών μαζών της βρετανικής εργατικής τάξης σε μια χρονική φάση κατά την οποία προκύπτει ότι είχαν ενταθεί οι προβληματισμοί της κομμουνιστικής καθοδήγησης από τη διαφαινόμενη μετατροπή του ΚΚΜΒ σε κόμμα ανέργων εργατών, διαπίστωση που δημιουργούσε ανησυχία σχετικά με την πιθανή πορεία φασιστικοποίησης της βρετανικής κοινωνίας κατά το σύγχρονο γερμανικό παράδειγμα. Η βεβαιότητα της καθοδήγησης του ΚΚΜΒ ότι αυτές οι αντιπολιτευόμενες φωνές έπρεπε να εξουδετερωθούν γρήγορα επιβεβαιώθηκε εκ των πραγμάτων, επειδή οι διαγραφέντες σχεδόν αμέσως εντάχθηκαν σε πολιτικά ρεύματα που ήταν ως επί το πλείστον εχθρικά προς το κομμουνιστικό κίνημα, καθώς ο Murphy προσέγγισε το ILP και η ομάδα Balham τη διεθνή τροτσκιστική αντιπολίτευση. Εξάλλου, η άμεση προσχώρηση των αντιπολιτευομένων στα εν λόγω πολιτικά ρεύματα, προκάλεσε την απονομιμοποίησή τους στη συνείδηση της συντριπτικής πλειοψηφίας των απλών μελών του ΚΚΜΒ, του οποίου οι οργανώσεις βάσης σχεδόν ομόθυμα καταδίκασαν τους διαγραφέντες. Επίσης, ακόμη και στο ανώτερο στελεχικό επίπεδο του Κόμματος οι τυχόν έχοντες μια ορισμένη συναντίληψη με τους διαγραφέντες δεν έδειξαν καμία διάθεση να τους υποστηρίξουν ή να τους δικαιολογήσουν.⁶⁶⁵ Από αυτή την άποψη η διαγραφή των συγκεκριμένων αντιπολιτευομένων δεν

⁶⁶⁵ Χαρακτηριστική υπήρξε η περίπτωση του Dutt, ο οποίος εθεωρείτο στο παρελθόν μέντορας των νέων κομμουνιστών που αποτέλεσαν την ομάδα Balham και που κατά γενική ομολογία διαφωνούσε με την αναπροσαρμογή της συνδικαλιστικής τακτικής του ΚΚΜΒ μετά τον Ιανουάριο του 1932. Ο Dutt κώφευσε στις εκκλήσεις των παλιών του μαθητών να τους συμπαρασταθεί. Η στάση του δεν πρέπει να αποδοθεί τόσο σε μια αίσθηση κομματικής πειθαρχίας, όσο σε μια συνειδητή ιδεολογική επιλογή από την ανάγνωση της συγκεκριμένης συγκυρίας: ο Dutt μάλλον έκρινε ότι η επανάσταση στη Βρετανία θα επέλθει μέσα από την κατάρρευση του αυτοκρατορικού της συστήματος, οπότε είχε αντιληφθεί τη μονομέρεια και τη στρατηγική ανεπάρκεια των απόψεων των παλιών του φίλων, και αυτή η πεποίθησή του σαφώς ενισχυόταν από την ινδική του καταγωγή και από το προσωπικό του ενδιαφέρον για την άμεση, νικηφόρα έκβαση του ινδικού απελευθερωτικού αγώνα. Ειρήσθω εν παρόδω ότι είναι εντελώς λανθασμένο το προφίλ που του έχει αποδοθεί ακόμη και από τους παλιούς συναγωνιστές του ως ενός ψυχρού διανοούμενου, «φερέφω-

επήλθε ως αποτέλεσμα των διαφωνιών τους με τις πολιτικές κατευθύνσεις της ΚΔ, αλλά τουναντίον η ίδια η ΚΔ κλήθηκε να επικυρώσει εκ των υστέρων τις ειλημμένες αποφάσεις του ΚΚΜΒ. Επρόκειτο δηλαδή για μια ακόμη περίπτωση όπου το ΚΚΜΒ δεν κινήθηκε απλώς αυτόβουλα ή υπό το βάρος της πολιτικής πραγματικότητας της χώρας του, αλλά για ένα περιστατικό που δείχνει πως ακόμη και μικρά Κ.Κ μπορούσαν ενίοτε να σύρουν την ΕΕΚΔ στις δικές τους επιλογές.

Η πλέον καταφανής απόδειξη ότι το ΚΚΜΒ είχε τραβήξει το διεθνές κομμουνιστικό κέντρο στη δική του πολιτική τακτική και ανάγνωση της συγκυρίας προέρχεται από τα πιο επίσημα χείλη της ΚΔ, από τον Λοζόφσκυ που ως επικεφαλής της Προφιντέρν επί μακρόν εξέφραζε και υπέθαλπε εκείνες τις τάσεις που υπερθεμάτιζαν για την αναγκαιότητα του πλήρους διαχωρισμού των κομμουνιστών από το παραδοσιακό, ρεφορμιστικό εργατικό κίνημα. Λίγο καιρό μετά την απόφαση του ΚΚΜΒ να διαγράψει την ομάδα Balham που εμφανιζόταν ως ο διαπρύσιος κήρυκας της «επαναστατικής συνδικαλιστικής τακτικής» της Προφιντέρν, ο ίδιος ο Λοζόφσκυ όχι μόνο διαχώρισε τη θέση του από την ομάδα του Groves, αλλά και επιβεβαίωσε την «επαναστατική ορθότητα» της συνδικαλιστικής τακτικής του ΚΚΜΒ, όπως εκφράστηκε με τη διακήρυξη του Ιανουαρίου, γεγονός που τεκμηριώνει ότι η επίδραση που είχε ασκήσει το ΚΚΜΒ στην αναπροσαρμογή της συνδικαλιστικής δράσης των κομμουνιστών ορισμένων μεγάλων διεθνών ομοσπονδιών (π.χ Μεταλλουργοί) το Φλεβάρη, δεν ήταν ένα τυχαίο ή μεμονωμένο περιστατικό χωρίς διάρκεια. Αντιθέτως, μέσα στο καλοκαίρι του 1932 ο τρόπος δράσης του ΚΚΜΒ μέσα στα συνδικάτα επιβλήθηκε ακόμη και στην ίδια την Προφιντέρν ως το διεθνές πρότυπο κομμουνιστικής συνδικαλιστικής πολιτικής:

«Στη Βρετανία υπάρχουν από παλιά μαζικά και παντοδύναμα εργατικά σωματεία, αν και χαρακτηρίζονται από την αστική ιδεολογική ηγεμονία, το σεκταρισμό και τους εσωτερικούς επαγγελματικούς ανταγωνισμούς. Το ερώτημα είναι πως θα οργανωθεί εκεί η αντίσταση των εργατών απέναντι στην επίθεση των κεφαλαιοκρατών και πως τα ίδια τα μέλη των σωματείων θα πάρουν τη διεύθυνση του αγώνα στα χέρια τους. Αυτό θα γίνει μόνο αν οι δικές μας δυνάμεις δουλέψουν στους χώρους όπου εργάζονται και ζούνε 4.000.000 εργάτες... Διάβασα την ανακοίνωση της ομάδας Balham η οποία αντιδιαστέλλει τη δουλειά μέσα στο εργοστάσιο από τη δουλειά στο σωματείο. Αυτό είναι λάθος γιατί αυτά αλληλοσυμπληρώνονται. Οι οργανωμένοι εργάτες των σωματείων είναι η καρδιά της αντίστασης όλης της εργατικής τάξης έναντι των καπιταλιστών και ακόμα γίνονται απεργίες που οργανώνονται και υποστηρίζονται από τα επίσημα σωματεία, παρά τον ύποπτο και προδοτικό ρόλο των αρχηγών τους [...] Τα σωματεία γενικά δεν έχουν σταθερούς αντιπροσώπους σε κάθε εργοστάσιο, ενώ σε ορισμένα εργοστάσια τα μέλη από διαφορετικά σωματεία εκλέγουν τους δικούς τους εκπροσώπους στη μεικτή εργοστασιακή επιτροπή και σε άλλα όλοι οι εργάτες από όλες τις ειδικότητες εκλέγουν κοινούς αντιπροσώπους στην επιτροπή. Όπου υπάρχουν εκπρόσωποι των σωματείων και εργοστασιακές επιτροπές παντός τύπου, εμείς πρέπει να εκλέγουμε τους δικούς μας επαναστάτες αντιπροσώπους. Για να γίνει αυτό οι δυνάμεις μας

νου και μαντρόσκυλου της ΚΔ» ή πειθήνιου απολογητή της επίσημης ηγεσίας του ΚΚΜΒ και της ΕΣΣΔ. (Πρβλ. John Callaghan, ό.π., σσ.287-88) Η «ορθοδοξία» του περισσότερο οφειλόταν στο ότι από ένα σημείο και μετά είχε πειστεί ότι η επανάσταση στη Βρετανία θα αργούσε ή ότι θα οφειλόταν σε μια ορισμένη πορεία διεθνών περιπλοκών, όπου τον τόνο θα τον έδινε η σοβιετική πολιτική, την οποία θεωρούσε απαραίτητη για τη γρήγορη ευόδωση της εθνικής ανεξαρτησίας και για την οικοδόμηση του σοσιαλισμού στην Ινδία.

πρέπει να συσπειρώνουν με απλά και κατανοητά συνθήματα τη μάζα των εργατών κατά των περικοπών, των παραβιάσεων του ωραρίου και του συστήματος *Bedaux*, να συγκαλούμε συνελεύσεις των εργαζομένων της βάζας των σωματείων, χωρίς να ενδίδουμε στον αποκλεισμό μας από το σωματείο που μεθοδεύουν οι ρεφορμιστές γραφειοκράτες. Πρέπει να παλεύουμε για τη δημοκρατική λειτουργία των σωματείων, διακρίνοντας όμως τους χαμηλόβαθμους γραφειοκράτες των σωματείων από τους υψηλόβαθμους ηγέτες. Με τους πρώτους μπορούμε να συνυπάρξουμε και να δουλέψουμε, ενώ δεν είναι σωστό να θεωρούμε «ταξικό προδότη» τον οποιοδήποτε ρεφορμιστή, αλλά τίμιο, συνδικαλιστή που ακόμη δεν έχει συνείδηση των πραγματικών συμφερόντων της τάξης του ή που έχει αυταπάτες για την ηγεσία του σωματείου του. Υπάρχουν πολλοί εργάτες στη βάση των σωματείων, οργανωμένοι στο Εργατικό κόμμα, που θέλουν να αγωνιστούν για τα δικαιώματα των εργαζομένων και είναι ολόσωστη η κατεύθυνση του ΚΚΜΒ που επιτάσσει να δοθεί το κέντρο βάρους της συνδικαλιστικής του παρέμβασης σε αυτούς.[...]Οι απεργίες στα 1931-32 που έγιναν κόντρα στη θέληση των επίσημων σωματείων, υποστηρίχθηκαν από εργάτες που στο σύνολό τους δεν ήταν κατά του σωματείου τους, γι' αυτό εκεί πρέπει να εκλεγούν άνθρωποι της επιρροής μας και να μη μείνει κανένα περιφερειακό εργατικό συμβούλιο και καμία εθνική ομοσπονδία χωρίς δική μας εκπροσώπηση, ώστε να πάρουμε την ηγεσία του μαζικού κινήματος. Για να γίνει αυτό πρέπει να επιμείνουμε στη δουλειά μέσα στα ρεφορμιστικά συνδικάτα, όχι για να μιμηθούμε το διεφθαρμένο τρόπο λειτουργίας των γραφειοκρατών ηγετών τους – αυτό θα ήταν παρέκκλιση από τις λενινιστικές αρχές της καθοδήγησης των συνδικάτων – αλλά για να τα στρέψουμε σε επαναστατική κατεύθυνση. Χρειάζεται να συγκροτήσουμε επιτροπές από ανθρώπους του ΝΜΜ μέσα στα εργοστάσια, χωρίς να θέλουμε αμέσως να τους βάλουμε την ετικέτα του ΝΜΜ ή χωρίς να ζητούμε από κάθε αναπτυσσόμενο κίνημα μέσα στα εργοστάσια και στα σωματεία να ενταχθεί επίσημα στο ΝΜΜ. Μόνο έτσι θα αναπτυχθεί ένα πολύμορφο επαναστατικό ρεύμα μέσα στα σωματεία που θα ενοποιηθεί μέσα από την πολιτική, ιδεολογική καθοδήγηση του κομμουνιστικού κόμματος, γι' αυτό οφείλει το ΚΚΜΒ να οικοδομήσει κομματικούς πυρήνες στα εργοστάσια και στα σωματεία ώστε οι εργάτες να δούνε στην πράξη ότι οι κομμουνιστές, και όχι οι ρεφορμιστές, είναι οι αγωνιστές που παλεύουν για τα προβλήματα της εργατικής ζωής.

Η εμπειρία από τη Βρετανία δείχνει ότι παντού το επαναστατικό εργατικό κίνημα έχει να αντιμετωπίσει δύο κινδύνους: κάποιοι σύντροφοι πιστεύουν ότι η δουλειά μας μέσα στα σωματεία συνεπάγεται τη μίμηση του παραδοσιακού τρόπου της καθοδήγησής τους και την απόκρυψη της ιδεολογικής μας ταυτότητας, για να μη διακινδυνεύσουν να αποβληθούν από το σωματείο τους. Τούτο δείχνει έλλειψη εμπιστοσύνης στο ταξικό και επαναστατικό ένστικτο των μαζών και αντιβαίνει τις αρχές της ΚΔ και της Προφιντέρν. Στο άλλο άκρο κάποιοι άλλοι με αριστερή φρασεολογία λένε: «Γιατί να δουλέψω στο σωματείο; Δεν έχω καμία δουλειά μέσα στη ρεφορμιστική οργάνωση! Όσοι βρίσκονται εκεί είναι χαμένη υπόθεση», όμως πρόκειται απλώς για ψευδοεπαναστατική ρητορεία που κρύβει την ίδια έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους εργάτες και καταλήγει στην ίδια αδράνεια που χαρακτηρίζει και το δεξιό οπορτουνισμό. Κάποιοι στη Βρετανία για να δικαιολογήσουν τη λανθασμένη κριτική τους προς το ΚΚΜΒ και το ΝΜΜ, χρησιμοποιούν δικές μου φράσεις και αποσπάσματα από την 8^η Σύνοδο του Κεντρικού Συμβουλίου και από το 4^ο Συνέδριο της Προφιντέρν, τα οποία παρερμηνεύουν λόγω μετα-

φραστικών λαθών. Μόνο κερδίζοντας με το μέρος μας την μάζα των απλών μελών των σωματείων και εξοβελίζοντας την επιρροή που ασκούν ρεφορμιστικές ηγεσίες σαν το βρετανικό TUC πάνω στο οργανωμένο εργατικό κίνημα, θα κατορθώσουμε να φέρουμε την πλειοψηφία του προλεταριάτου, τους οργανωμένους και ανοργάνωτους εργάτες στις γραμμές του επαναστατικού ταξικού αγώνα». ⁶⁶⁶

Αυτή η μεταστροφή της ηγεσίας της Προφιντέρν ή η αναθεώρηση της κυρίαρχης μέχρι τότε τακτικής της που ήταν προσανατολισμένη στην οργάνωση των εργατικών αγώνων έξω από τα επίσημα σωματεία φαίνεται ότι σε μεγάλο βαθμό δρομολογήθηκε υπό την πίεση που ασκήθηκε μετά το Φλεβάρη από την υιοθέτηση της συνδικαλιστικής τακτικής των Βρετανών κομμουνιστών εκ μέρους του Κ.Κ Η.Π.Α, από την κλιμάκωση των διώξεων συνολικά στο γερμανικό εργατικό κίνημα, αλλά και από την αναβάθμιση του συμβουλευτικού ρόλου του ΚΚΜΒ στο ινδικό και στο αιγυπτιακό απελευθερωτικό κίνημα. Το ότι καταλυτικό ρόλο σε αυτήν τη μεταστροφή έπαιξε και ο παραγκωνισμός των αντιλήψεων της ομάδας Balham μέσα στο βρετανικό κόμμα, προκύπτει από το περιεχόμενο της εισήγησης ενός άλλου στελέχους της ΚΔ, του Ο. Piatnitzky, ο οποίος ούτε ένα μήνα πριν την προαναφερόμενη τοποθέτηση του Λοζόφσκυ για το αγγλικό εργατικό κίνημα, βρισκόταν σε άλλο μήκος κύματος, ζητώντας από τα Κ.Κ να εστιάσουν τις προσπάθειές τους στη δημιουργία «κόκκινων» σωματείων και στην ανεξαρτητοποίηση των επαναστατικών αντιπολιτεύσεων μέσα στα επίσημα, ρεφορμιστικά συνδικάτα, μολονότι και ο Piatnitsky συμμεριζόταν τη θέση του Λοζόφσκυ για την εξέχουσα σημασία της οικοδόμησης κομμουνιστικών πυρήνων μέσα στα εργοστάσια και στους κλάδους των μεγάλων και συγκεντρωμένων παραγωγικών μέσων με κομβικό ρόλο για το κάθε εθνικό οικονομικό σύστημα, κάτι που ούτως ή άλλως αποτελούσε πάγια θέση της ΚΔ από το 1922. ⁶⁶⁷ Η ρυμούλκηση της Προφιντέρν στη συνδικαλιστική τακτική του ΚΚΜΒ στον ανεπτυγμένο καπιταλιστικό κόσμο αποδεικνύεται και από διάφορες αποφάσεις διεθνών ομοσπονδιών μέσα στον Ιούλιο του 1932. Αναλυτικότερα, την πρώτη βδομάδα του μήνα συνήλθε στο Αμβούργο διεθνές συνέδριο των σωματείων που δραστηριοποιούνταν στο χώρο των ναυτών, των μηχανικών ναυτικού, των μεταφορέων των λιμανιών και των αλιέων σε μια χρονική φάση αναζωπύρωσης των ιαπωνικών επιθέσεων στη Μαντζουρία και προετοιμασίας της 5^{ης} εκστρατείας του Κουομιντάγκ εναντίον του κινεζικού Κόκκινου Στρατού. Παρευρέθηκαν 173 αντιπρόσωποι από 31 κράτη και αποικίες εξ ονόματος 300.000 εργαζομένων, οργανωμένων σε 67 «κόκκινα» συνδικάτα, 55 ρεφορμιστικά, 12 «ανεξάρτητα» και 11 προσκείμενα στη γερμανική «Επαναστατική Συνδικαλιστική Αντιπολίτευση». Εκεί ομόφωνα ψηφίστηκε η καταδίκη των πολεμικών σχεδιασμών των Μεγάλων Δυνάμεων, το κάλεσμα σε Ενιαίο Εργατικό Μέτωπο για την οργάνωση του αγώνα κατά των εργοδοτών και η σύνδεση της Διεθνούς Ομοσπονδίας Ναυτών και Ναυτεργατών υπό το καθεστώς του παρατηρητή και όχι του τακτικού μέλους με την Προφιντέρν. Ακόμη και οι εκπρόσωποι των «κόκκινων σωματείων» συμφώνησαν με την πρόταση των Βρετανών και των Γερμανών αντιπροσώπων των εργατών στα λιμάνια και στις αποβάθρες να μην διακοπεί η συνέχιση των επαφών της Ομοσπονδίας και με τη Διεθνή του Άμστερνταμ, που εκπροσωπούσε τον ρεφορ-

⁶⁶⁶ Lozovsky, "How and Why We Must Work in the English Trade Unions", *Inprecor*, vol.12, No.30 (07-07-1932), σσ.623-24.

⁶⁶⁷ Ο. Piatnitzsky, "In the International: Time to Go Over from Adopting Resolutions to Carrying Them Out", *Inprecor*, vol.12, No.27 (16-06-1932), σσ.554-56.

μιστικό συνδικαλισμό. Στα μέσα του μηνός σημειώθηκε ένα ακόμη περιστατικό που αποδεικνύει ότι η αναπροσαρμογή της τακτικής της Προφιντέρν σε πιο πραγματιστική κατεύθυνση δεν είχε ανακοπεί: η «κόκκινη» ομοσπονδία του Καναδά, άλλη μια χώρα που βρισκόταν στο πεδίο ευθύνης του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου της ΚΔ, αποφάσισε στο συνέδριο της στην Οττάβα να καλέσει τα συνδικάτα που πρόσκειντο στο Εργατικό κόμμα ή στις Καθολικές πολιτικές δυνάμεις στη συγκρότηση κοινών επιτροπών αγώνα κατά των απολύσεων, της ακρίβειας, της ανεργίας και του πολέμου. Σε αυτό το εργατικό συνέδριο συμμετείχε εκπρόσωπος από τα βρετανικά συνδικάτα και από το ΚΚΜΒ, όπως ακριβώς κατά μια παράδοση σύμπτωση εκπρόσωποι του βρετανικού Εργατικού κόμματος και του TUC κάθονταν μαζί με τους υπουργούς και τους διπλωμάτες της βρετανικής κυβέρνησης το ίδιο διάστημα, στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων της Οττάβας μεταξύ Ηνωμένου Βασιλείου και χωρών της βρετανικής Κοινοπολιτείας με αντικείμενο τον καθορισμό του ύψους των δασμών στις εμπορικές ανταλλαγές μεταξύ της Βρετανίας και των κτήσεών της.⁶⁶⁸

Για να επανέλθουμε στο ζήτημα των διαφωνούντων μέσα στο ΚΚΜΒ στα τέλη της άνοιξης του 1932 μπορεί η άποψη του Murphy να έμοιαζε σαν μια «δεξιά κριτική» της στρατηγικής του ΚΚΜΒ, ενώ αυτή της ομάδας Balham σαν μια «αριστερή κριτική», ωστόσο συνέκλιναν όχι μόνο ως προς το πολιτικό τους αποτέλεσμα, αλλά και ως προς την αφετηρία τους, καθώς κοινό έδαφος και των δύο ήταν ο «οικονομισμός», δηλαδή η υποβάθμιση του πολιτικού αγώνα που σχετιζόταν με την ανατροπή του βρετανικού ιμπεριαλισμού και η προτεραιότητα που έδιναν στην οργάνωση των οικονομικών αγώνων της βρετανικής εργατικής τάξης. Murphy και ομάδα Balham λειτουργούσαν σαν δύο φαινομενικά αντίθετες τάσεις, η μεν υποστηρίζοντας τη μέγιστη δυνατή συνδικαλιστική ενότητα και η δε την ιδεολογική καθαρότητα του επαναστατικού συνδικαλιστικού κινήματος, όμως στην πράξη και οι δύο ταύτιζαν τον ταξικό αγώνα με την συνδικαλιστική πάλη σαν τον Ιανό που φέρει δύο αντίθετες όψεις.

Συνέχεια των παραπάνω εσωτερικών διαφωνιών μέσα στο βρετανικό Κ.Κ θεωρεί ο Thorpe τις επικρίσεις που άσκησαν μέλη της Κ.Ε στον Pollitt στη συνεδρίαση της 5^{ης} Ιουνίου, η οποία προέβη σε έναν πρώτο απολογισμό των αποτελεσμάτων της διακηρυξης του Ιανουαρίου. Εκ μέρους του Δυτικοευρωπαϊκού Γραφείου της ΚΔ ο R. Krebs προσήψε στο ΚΚΜΒ ότι ήταν πενιχρή η οργανωτική και συνδικαλιστική ισχυροποίησή του, κάτι που επέτρεψε σε ορισμένα στελέχη του Κόμματος, όπως ο Tapsell ή ο Cox, να ζητήσουν την αποκλειστική δράση μέσα από τα «κόκκινα» σωματεία ή να διαμαρτυρηθούν πως το ριζιμο του βάρους του ΚΚΜΒ στη δουλειά μέσα στα εργοστάσια και τα συνδικάτα δεν άφηνε κανένα περιθώριο να αποκτήσουν οι κομμουνιστές δεσμούς και με τις πλατιές μάζες των ανθρώπων που δεν προέρχονταν από τα διάφορα βιομηχανικά εργασιακά περιβάλλοντα. Στο άλλο άκρο ο Gallacher πρότεινε την πλήρη απαλλαγή των κομμουνιστών συνδικαλιστών από κάθε άλλη κομματική χρέωση.⁶⁶⁹ Πέρα από τη χρονική σύμπτωσή τους και αντίθετα από την εκτίμηση του Thorpe, πρόκειται για διαφορετικές περιπτώσεις, γιατί οι διαφωνίες των Murphy και Groves έβαλλαν την πολιτική στρατηγική του Κόμματος, ενώ οι τελευταίες, εξαιρώντας κατά πάσα πι-

⁶⁶⁸ J. Gray, "In the RILU: The First Workers Unity League Congress and It's Tasks in Canada", *Inprecor*, vol.12, No.32 (21-07-1932), σσ.670-72, R.Bishop, "Imperialist Aims at Ottawa", *Inprecor*, vol.12, No.33 (28-07-1932), σσ.676-77.

⁶⁶⁹ Andrew Thorpe, ό.π.,σελ.198.

θανότητα τον Tapsell, εδράζονταν στις διαφορετικές εκτιμήσεις για την οργανωτική πρόοδο του ΚΚΜΒ και για τα πρακτικά αποτελέσματα των δράσεων του μέσα στο μαζικό κίνημα στο πρώτο εξάμηνο αυτού του έτους, χωρίς να εκφράζουν κάποια διαφωνία για την ορθότητα των επιλογών του στο εργατικό κίνημα. Οι ενστάσεις αυτές σχετιζόνταν με τον απολογισμό της προόδου της ανάπτυξης των κομματικών πυρήνων μέσα στα μεγάλα εργοστασιακά συγκροτήματα, ο οποίος δεν αφορούσε μόνο το ΚΚΜΒ, είχε τότε δρομολογηθεί από την ΕΕΚΔ για όλα τα Κ.Κ, αλλά που στη βρετανική περίπτωση επηρεάστηκε από μια σειρά γεγονότων στο χώρο της ομοσπονδίας των ανθρακωρύχων, τα οποία πυροδότησαν τις εντάσεις στην εν λόγω συνεδρίαση της Κ.Ε του ΚΚΜΒ τον Ιούνιο.

Από τον Ιανουάριο, όταν το ΚΚΜΒ αποφάσισε να επικεντρωθεί στην οικοδόμηση κομματικών πυρήνων σε τέσσερις βιομηχανικές ζώνες (Λονδίνο, Lancashire, Σκωτία και Νότια Ουαλλία) όπου υπήρχαν 50 μεγάλα εργοστάσια, είχαν σχηματιστεί κομματικές ομάδες, καθοδηγούμενες από κάποιο μέλος της Κ.Ε και από τους γραμματείς των τοπικών κομματικών οργανώσεων, που περιλάμβαναν συνδικαλιστές και μέλη του ΝΜΜ με αντικείμενο την απόκτηση δεσμών με τα τοπικά σωματεία και τις διάφορες εργοστασιακές επιτροπές, ώστε να στρατολογηθούν νέες δυνάμεις, να μαζικοποιηθούν οι υπάρχοντες κομματικοί εργοστασιακοί πυρήνες και, όπου δεν υπήρχαν, να δημιουργηθούν καινούριοι. Τα μετρήσιμα αποτελέσματα αυτής της εξόρμησης δεν ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικά και οπωσδήποτε έδιναν λαβή για την εξαγωγή αντιφατικών συμπερασμάτων. Γενικά, σημειώθηκε μέχρι τον Ιούνιο μια αύξηση του συνολικού αριθμού των κομματικών πυρήνων, όμως η μαζικότητα και η ποιότητα της λειτουργίας τους παρουσίαζε διακυμάνσεις από περιοχή σε περιοχή. Στο Λονδίνο υπήρχαν αρκετές περιπτώσεις κομμουνιστών που δούλευαν στο ίδιο εργοστάσιο χωρίς να ανήκουν στον ίδιο εργοστασιακό κομματικό πυρήνα, επειδή είχαν ενταχθεί σε ξεχωριστές, τοπικές κομματικές οργανώσεις. Η ανάπτυξη των πυρήνων στη Σκωτία ήταν ασθμαίνουσα λόγω της ανεργίας και το ίδιο συνέβαινε στα ορυχεία της Ουαλλίας, μολονότι και στις δύο περιπτώσεις ήταν έκδηλη μια ευρύτερη συμπάθεια προς τους κομμουνιστές μέσα από τη δραστηριοποίηση ομάδων «Φίλων της ΕΣΣΔ» ή εξωκομματικών υποστηρικτών του ΝΜΜ και του ΝUWM. Οι ελάχιστοι υπάρχοντες πυρήνες συσπείρωναν συνήθως 30-40 άτομα, αν και τον Μάιο στο Harwood (κομητεία Bolton στη ΒΔ Αγγλία) ο κομματικός πυρήνας του εργοστασίου πλαισιωνόταν από 170 ανθρώπους, καταφέροντας να κινητοποιήσει σε διαδήλωση για την ματαίωση απολύσεων το σύνολο των 10.000 εργατών της πόλης που δεν δίστασαν να αγηφίσουν και την αστυνομική απαγόρευση της πορείας τους. Στο Lancashire στα εργοστάσια παραγωγής ενδυμάτων λειτουργούσαν δύο κομματικοί πυρήνες με τόση εκτίμηση από τους συναδέλφους τους, ώστε όταν απολύθηκαν σε ένα εργοστάσιο οι δύο πρωτεργάτες του κομμουνιστικού πυρήνα, ξεσηκώθηκαν πάνω από 300 εργάτες, απήγγησαν και υποχρέωσαν την εργοδοσία να τους επαναπροσλάβει. Στο μεγαλύτερο ηλεκτρολογικό εργοστάσιο όπου απασχολούνταν 5000 εργάτες και τεχνίτες τον Ιούνιο ο κομματικός πυρήνας είχε 50 άτομα, ενώ στις αρχές του χρόνου δεν υπήρχε ούτε ένα κομματικό μέλος. Παρά τις καθυστερήσεις και τις δυσκολίες στο ΚΚΜΒ υπήρχε μια συγκρατημένη ικανοποίηση από την εν γένει πορεία της οικοδόμησης των κομματικών πυρήνων, η οποία φαίνεται πως κλονίστηκε από τα γεγονότα που ακολούθησαν την κατάθεση

του νομοσχεδίου της «Εθνικής Κυβέρνησης» σχετικά με την οικονομική ενίσχυση και την αναδιοργάνωση του κλάδου της εξόρυξης άνθρακα στα τέλη του Μάη. Το προεδρείο της Εθνικής Ομοσπονδίας Ανθρακωρύχων στις 31 Μαΐου αποφάσισε να απορρίψει τις κυβερνητικές προτάσεις που όριζαν την επέκταση της εργάσιμης μέρας κατά μισή ώρα και το πάγωμα των μισθολογικών αυξήσεων για πέντε χρόνια με αντάλλαγμα μηδενικές απολύσεις για ένα χρόνο. Στη Βουλή το Εργατικό κόμμα υπερψήφισε το κυβερνητικό νομοσχέδιο την 1^η Ιουνίου με τους ειδικούς αγορητές του Lansbury και Bevan να χαρακτηρίζουν «έντιμη συμφωνία» το σχετικό νομοσχέδιο τη στιγμή που ο κλάδος μαστιζόταν από 344.000 ανέργους και η αξία των εξαγωγών του τρέχοντος έτους δεν ξεπερνούσε τα 2/3 των αντίστοιχων του 1929. Οι κομμουνιστές συνδικαλιστές αντέτειναν ότι τα κέρδη των 25 σημαντικότερων εταιρειών που κατείχαν τα ορυχεία σε Σκωτία, Ουαλία και Yorkshire για το 1931 κυμαίνονταν μεταξύ 268.000 και 954.000 λιρών και κατήγγειλαν τους ιδιοκτήτες των ορυχείων του Kent πως αμέσως μετά τη ψήφιση του νέου νόμου προχώρησαν σε νέες μισθολογικές μειώσεις, απαιτώντας από την Ομοσπονδία να αντιδράσει. Σε ένα φορτισμένο κλίμα με νωπές τις αναμνήσεις από όσα είχαν γίνει πριν και στη διάρκεια της Γενικής Απεργίας συγκλήθηκε στις 2 Ιουνίου η εθνική συνδιάσκεψη της Ομοσπονδίας, όπου οι ρεφορμιστές πρότειναν την αποδοχή του κυβερνητικού πλαισίου, υπαναχωρώντας από την προηγούμενη δέσμευσή τους. Τελικά, η πλειοψηφία του προεδρείου της Ομοσπονδίας που πρόσκειτο στο TUC και στους Εργατικούς κατόρθωσε με μικρή διαφορά 278.000 έναντι 239.000 ψήφων που υποστήριζαν το πλαίσιο διεκδικήσεων των κομμουνιστών και των πιο αριστερών Εργατικών, να πετύχει την αποδοχή της κυβερνητικής ρύθμισης. Αν και την επόμενη βδομάδα πάνω από 100 στοές και πρωτοβάθμια σωματεία από το Durham και το Northumberland απέρριψαν αυτή την συμφωνία και συντάχθηκαν με την πρόταση του NMM και της «κόκκινης» ομοσπονδίας των Σκωτσέζων ανθρακωρύχων για τη σύγκληση νέας πανεθνικής συνδιάσκεψης στις 2 Ιουλίου και για την προκήρυξη γενικής κλαδικής απεργίας στις 8 Ιουλίου, η καθοδήγηση του ΚΚΜΒ δεν μπορούσε να νιώθει ικανοποιημένη από ό,τι έγινε στους ανθρακωρύχους, όπου είχε μια σημαντική επιρροή, δραστήριους κομματικούς πυρήνες και εκλεγμένους στη διοίκηση των πρωτοβάθμιων σωματείων, αλλά και στο ίδιο το κεντρικό συνδικαλιστικό όργανο του κλάδου (τον A.Horner).⁶⁷⁰ Η πλειοψηφία των μελών και των στελεχών του ΚΚΜΒ δεν αμφισβητούσε ότι οι συνδικαλιστικές επιλογές του κινούνταν στη σωστή κατεύθυνση, αλλά είχε ανησυχίες σχετικά με το πόσο επαρκή ήταν τα βήματα πρόοδου της μαζικής πολιτικής του Κόμματος. Οι αποφάσεις της συνδιάσκεψης των ανθρακωρύχων εκλήφθηκαν προφανώς σαν απόδειξη υστέρησης αυτής της προόδου σε μια συγκυρία, όπου στο ΚΚΜΒ έφταναν σημάδια περί των αυξημένων δυνατοτήτων διεμβολισμού των δυνάμεων των Εργατικών. Χαρακτηριστικές τέτοιες ενδείξεις μέσα στο πρώτο δίμηνο του καλοκαιριού του 1932 ήταν η δημόσια δήλωση αποχώρησης από το «Νέο Κόμμα» του O. Mosley, ενός παλιού κεντρικού στελέχους και βουλευτή των Εργατικών, του John Strachey, και η σημαντική παρουσία συνδικαλιστικών και πολιτικών τμημάτων του ILP και των επίσημων Εργατικών στις διαδηλώσεις της Διεθνούς Ημέρας Αλληλεγγύης

⁶⁷⁰ Allen Hutt, "The Mining Crisis in Britain", *Inprecor*, vol.12, No.26 (09-06-1932), σσ.524-25, "Experience on Work in the Enterprises in England", *Inprecor* No.27, ό.π.,σσ.556-58.

για τα επαναστατικά κινήματα.⁶⁷¹ Το στελεχικό δυναμικό των Βρετανών κομμουνιστών αισθανόταν στο ίδιο διάστημα μεγαλύτερο άγχος και εξαιτίας των αυξημένων ευθυνών του για την πρόοδο του αντιιμπεριαλιστικού αγώνα στις βρετανικές αποικιακές κτήσεις. Ενδεικτικά, στο Μπέλφαστ όσα μέλη του IRA είχαν διαφωνήσει με την πρόθεση της ιρλανδικής κυβέρνησης του De Valera να αποδεχτεί την ενσωμάτωση της Ιρλανδίας στη Βρετανική Κοινοπολιτεία με αντάλλαγμα την παραχώρηση του κατεχόμενου βόρειου τμήματος της χώρας στο Eire, ζήτησαν από τους Βρετανούς κομμουνιστές βοήθεια για τον εξοπλισμό τους και την οργάνωση απεργιών στα βρετανικά αστικά κέντρα με ιρλανδικό πληθυσμό. Το αίτημα έγινε αποδεκτό από το ΚΚΜΒ, το οποίο παράλληλα προέτρεψε τους συγκεκριμένους Ρεπουμπλικάνους μαχητές να συνενωθούν με τις διάσπαρτες επαναστατικές, σοσιαλιστικές ομάδες της χώρας σε ένα ενιαίο Εργατικό Επαναστατικό Κόμμα. Και στην Ινδία τότε αναζωπυρώθηκαν οι απεργίες και οι μαζικές διαδηλώσεις στην Καλκούτα και στη Βεγγάλη με αίτημα την απελευθέρωση των 60.000 πολιτικών κρατουμένων του εθνικού κινήματος. Σε αυτές πρωτοστάτησαν οι παραγωγοί σχοινιών και οι κλωστοϋφαντουργοί γιούτας και οι Ινδοί κομμουνιστές ζήτησαν την άμεση καθοδήγηση του ΚΚΜΒ σχετικά με το πρόβλημα της ενοποίησης των Εργατοαγροτικών κομμάτων σε ένα ενιαίο Εργατικό κόμμα ή της συνέχισης της οργάνωσης των κινητοποιήσεων μέσα από το Εθνικό Κογκρέσο. Μάλιστα, οι αντιπρόσωποι του ΚΚΜΒ προέκριναν τη δημιουργία ξεχωριστών κομματικών ομάδων στα κατά τόπους Εργατοαγροτικά κόμματα, τη μεταφορά του κύριου βάρους των Ινδών κομμουνιστών στον ένοπλο αγώνα στην ύπαιθρο και την παρέμβαση των δυνάμεων του ενιαίου, αν και παράνομου ινδικού Κ.Κ, μέσα στα νόμιμα συνδικάτα που συνδέονταν με το Εθνικό Κογκρέσο. Τέλος, και από την Αίγυπτο έρχονταν προς το ΚΚΜΒ εκκλήσεις συμπαράστασης στον αγώνα των αγροτών που είχαν ξεσηκωθεί εξαιτίας των σχεδίων της βρετανικής κυβέρνησης να ελέγξει περισσότερα σημεία της διώρυγας του Σουέζ και να οικοδομήσει φράγματα στο Νείλο.⁶⁷² Η αίσθηση, λοιπόν, της εμπλοκής στις σύνθετες απαιτήσεις του αντιαποικιοκρατικού αγώνα με όλες τις συνεπαγόμενες δυσκολίες του και η ανησυχία από την πιθανή λήψη κυβερνητικών κατασταλτικών μέτρων ή από τη φασιστικοποίηση του βρετανικού κράτους σε μια φάση που ο ισοσκελισμός του κυβερνητικού προϋπολογισμού είχε εξασφαλιστεί μέσα από την περικοπή των προνοιακών επιδομάτων και των συντάξεων κατά 10%, δείχνοντας ότι το αστικό σύστημα δεν μπορούσε να διαχειριστεί αποτελεσματικά την οικονομική κρίση, αποτελούσαν τα βασικά στοιχεία που φωτίζουν τα κίνητρα της δυσφορίας ορισμένων στελεχών, όπως ο I.Cox, στη συνεδρίαση της Κ.Ε του ΚΚΜΒ στο πρώτο δεκαήμερο του Ιουνίου του 1932.⁶⁷³

⁶⁷¹ Ο Strachey αποκήρυξε ανοιχτά το ILP και το κόμμα του Mosley, τις φερόμενες ως «εναλλακτικές δυνάμεις» προς το επίσημο Εργατικό κόμμα, σαν όργανα εξαπάτησης και εκφασισμού των μαζών, καλώντας τη βάση των Εργατικών και των σωματείων να εμπιστευθούνε μόνο το ΚΚΜΒ. Στην Ημέρα της Διεθνούς Αλληλεγγύης μόνο στο Λονδίνο έγιναν πέντε διαφορετικές πορείες των 3000 ατόμων με τη συμμετοχή της Ένωσης Σιδηροδρομικών, της Ένωσης των Δημοτικών Υπαλλήλων, του συνδικάτου των Επιπλοποιών, του «κόκκινου» σωματείου των Ενωμένων Εργαζομένων στα Ενδύματα, κοπερατίβων και λεσχών των Ανεξάρτητων Εργατικών, ενώ στο Deptford η μαζική διαδήλωση κατέληξε σε συγκρούσεις με την αστυνομία και σε συλλήψεις διαδηλωτών. Πρβλ. “Mass Demonstrations on International Solidarity Day”, *Inprecor* No.27, ό.π., σελ.548 και *Inprecor* No.30, ό.π., σελ.605.

⁶⁷² W.Rust, “British Imperialism and Ireland”, “Sharpening Situation in Egypt”, *Inprecor*, vol.12, No.29 (30-06-1932), σσ.584-86, R. Singh, “The Struggle for the Indian Masses Under Conditions of Colonial Terror”, *Inprecor* No.30, ό.π.,σσ.615-17.

⁶⁷³ Στο συμπέρασμα περί της αδυναμίας του αγγλικού καπιταλισμού να ξεπεράσει την κρίση του κατέτεινε και η καθοδήγηση της ΚΔ, διαπιστώνοντας ότι παρά την ανατίμηση της τιμής της στεργλίνας κατά 3,5% έναντι του δολαρίου από την αύξηση της εισρ-

Πάντως, σε γενικές γραμμές δεν φαίνεται αυτές οι διαφωνίες στην Κ.Ε να απηχούσαν μια συστηματική αμφισβήτηση της πολιτικής στρατηγικής ή της συνδικαλιστικής τακτικής του κόμματος, τουλάχιστον για τη μεγάλη πλειονότητα των μελών της Κ.Ε και των στελεχών του ΚΚΜΒ, καθώς όλα έδειχναν ότι αυτή τύγγανε της θετικής ανταπόκρισης της ηγεσίας του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος. Πανηγυρική επιβεβαίωση της ήταν η απόφαση του Προεδρείου της ΕΕΚΔ στις 12 Ιουλίου σχετικά με τη δουλειά των κομμουνιστικών φραξιών μέσα στα συνδικάτα, η οποία ουσιαστικά ακύρωνε ό,τι πρέσβευε η 8^η σύνοδος του Κεντρικού Συμβουλίου της Προφιντέρν (7-17 Δεκεμβρίου 1931), δηλαδή τη σχεδόν αποκλειστική ανάθεση των εργατικών αγώνων σε «ανεξάρτητα κέντρα» και στα «κόκκινα» συνδικάτα. Ειδικότερα, η ΕΕΚΔ εκ νέου επιβεβαίωσε τη ζωτική σημασία της κομμουνιστικής παρέμβασης μέσα από τα «επαναστατικά» συνδικάτα αλλά και μέσα από την εξάπλωση της κομμουνιστικής επιρροής εντός των «ρεφορμιστικών και των αντιδραστικών σωματείων». Η ΕΕΚΔ παραδεχόταν ότι επρεπε να τροποποιηθεί ο χαρακτήρας της δράσης των κομμουνιστών στο μαζικό κίνημα, όπως εκδηλωνόταν τον τελευταίο χρόνο στη δουλειά διαφόρων Κ.Κ, των οποίων τα συνδικαλιστικά τμήματα είτε λειτουργούσαν υποτυποδώς και ανεπαρκώς, έχοντας διαχυθεί στα «επαναστατικά» συνδικάτα, όπου τα τελευταία ήταν νόμιμα, είτε είχαν αυτοδιαλυθεί, όπως είχε γίνει στη γερμανική, τσεχική και γαλλική περίπτωση. Εξαιτίας της ελλιπούς συνεννόησης των κομμουνιστικών φραξιών στα σωματεία με τις κατά τόπους κομματικές οργανώσεις και του «διοικητικού» στυλ καθοδήγησης των φραξιών που χαρακτηριζόταν από την κυριαρχία της τάσης υπαγόρευσης κομματικών οδηγιών και συνθημάτων στα «επαναστατικά» συνδικάτα, η ΕΕΚΔ ζήτησε από τα τμήματά της να προβούν στα εξής μέτρα: α) όπου τα «επαναστατικά» συνδικάτα δρούσαν νόμιμα να ενταχθούν σε αυτά τα κομματικά μέλη σε συνεννόηση με τις κομματικές οργανώσεις και όπου τα πρώτα ήταν εκτός νόμου να οργανωθούν τα κομματικά μέλη στα νόμιμα, «επίσημα» σωματεία, διατηρώντας μυστική επικοινωνία με τα αντίστοιχα κατά περιοχή όργανα των Κ.Κ, β) να δοθεί από τα Κ.Κ το κύριο βάρος στην οικοδόμηση φραξιών μέσα σε όλα τα υπάρχοντα σωματεία ανεξαρτήτως του ιδεολογικού και πολιτικού προσανατολισμού τους με θεμέλιο αυτής την ανάπτυξη των κομμουνιστικών εργοστασιακών πυρήνων, γ) να εξασφαλιστεί σε κρίσιμες περιστάσεις του εργατικού αγώνα (Γενική Απεργία, κλαδικές εθνικές απεργίες, πανεργατικές διαδηλώσεις μαζί με τους ρεφορμιστές) η επικοινωνία και η επαφή των φραξιών με την κεντρική καθοδήγηση των Κ.Κ, χωρίς όμως να μεταφέρονται άκριτα στα σωματεία τα γενικά κομματικά συνθήματα ή οι πιθανές εσωτερικές κομματικές διαφωνίες, δ) να δίνεται άπλετη ευχέρεια λόγου στους εξωκομματικούς και στους σοσιαλδημοκράτες εργάτες που προσεγγίζουν τις κομμουνιστικές δυνάμεις, ε) σε όλα τα συνέδρια, συνδιασκέψεις και όργανα των σωματείων, ακόμη και των «κόκκινων», πρέπει οι αποφάσεις να προκύπτουν με πειθώ και να υπάρχει αντιπροσώπευση και καταμερισμός θέσεων ευθύνης στους εξωκομματικούς εργάτες, αλλά και διάλογος με τα ρεφορμιστικά σωμα-

ροής χρυσού από την Ινδία, ο αριθμός των μακροχρόνια ανέργων είχε αυξηθεί φτάνοντας τον Μάρτιο στα 2.567.000 άτομα, ότι η αξία των βρετανικών εξαγωγών είχε μειωθεί κατά 10.000.000 στερλίνες από τον προηγούμενο χρόνο και ότι ακόμη ο δείκτης της βιομηχανικής παραγωγής δεν είχε φτάσει στα επίπεδα του 1924, παρά τις τάσεις μιας ορισμένης άνοδου της παραγωγικότητας εξαιτίας των μέτρων προστατευτισμού της αγγλικής βιομηχανίας και του μπούκοτάζ των ιαπωνικών προϊόντων στις αγορές της Κοινοπολιτείας. Πρβλ. E. Varga, "Economics and Economic Policy in the First Quarter of 1932", *Inprecor*, vol.12, No.25 (04-06-1932), σσ.517-18, R. Bishop, "The National Government Cannot Stem the Crisis", *Inprecor*, No.30, ό.π.,σσ.618-19.

τεία.⁶⁷⁴ Ανάλογο ήταν και το πνεύμα της απόφασης της ΕΕΚΔ ένα μήνα μετά σχετικά με τη δουλειά των κομμουνιστών στις κοπερατίβες, στα ασφαλιστικά ταμεία και στους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς, μολονότι η εναντίωση της ΚΔ στα μέτρα ενοποίησης και εθνικοποίησης αυτών των οργανισμών υπό κυβερνητική καθοδήγηση, ώστε να μην διευκολυνθεί ο έλεγχος των μαζικών οργανώσεων από τις φασιστικές δυνάμεις, δυσκόλευε στην πράξη την ανάπτυξη των επαφών των κομμουνιστών με τη μάζα των μελών αυτών των οργανισμών, οι οποίοι είχαν μπει σε τροχιά εθνικοποίησης.⁶⁷⁵

Από τα μέσα του Ιουλίου μέχρι το τέλος του Αυγούστου η διπλή στρατηγική του ΚΚΜΒ δοκιμάστηκε στο πεδίο του αντιιμπεριαλιστικού αγώνα με αφορμή κάποιες εξελίξεις στην Ινδία και την Ιρλανδία, αλλά και στο πεδίο της πολιτικοποίησης των εργατικών αγώνων των κλωστοϋφαντουργών και των εργαζομένων στις μεταφορές στο εσωτερικό της χώρας. Στις 20 Ιουλίου 15.000 Προτεστάντες πολιτοφύλακες με την παρότρυνση των αρχών διαδήλωσαν στο Μπέλφαστ, στρεφόμενοι εναντίον της καθολικής πλειοψηφίας στο κατεχόμενο από τους Βρετανούς τμήμα της βόρειας Ιρλανδίας και μέχρι το τέλος του μήνα υποκινήθηκαν παρόμοιες θρησκευτικές διαμάχες μεταξύ Μουσουλμάνων και Ινδουιστών στη Βεγγάλη. Επρόκειτο για μια προσπάθεια της «Εθνικής Κυβέρνησης» να αντιστρέψει τη δυναμική που δημιουργούσε η πρόοδος του ινδικού εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, η απόφαση του Ιρλανδού πρωθυπουργού De Valera να μην καταβάλλει τις αποζημιώσεις των 2.000.000 λιρών στους Άγγλους ιδιοκτήτες των εθνικοποιημένων μεγάλων γαιοκτησιών της Ιρλανδίας και η πορεία των διαπραγματεύσεων της Οττάβας που έδειχνε τη σθεναρή άρνηση των κυβερνήσεων της Κοινοπολιτείας να συμφωνήσουν με τις βρετανικές προτάσεις προστατευτισμού με αποκλειστικό εμπορικό εταίρο τη Βρετανία. Όταν στα μέσα του Αυγούστου η βρετανική κυβέρνηση προχώρησε στη διακοπή των εμποροβιομηχανικών ανταλλαγών και των ανθρώπινων μετακινήσεων μεταξύ της ελεύθερης Ιρλανδίας και των κατεχομένων, ξέσπασαν μεγάλες διαδηλώσεις διαμαρτυρίας στο Δουβλίνο και στο Κορκ κατά των Άγγλων με αίτημα μια ενιαία, ελεύθερη Ιρλανδία των Εργατών και των Αγροτών. Το ΚΚΜΒ προχώρησε σε διαδηλώσεις συμπαραστάσης στα αιτήματα των «επαναστατικών εργατικών ομάδων», όπου υπήρχαν και κομμουνιστές, οι οποίοι μαζί με τον IRA είχαν οργανώσει αυτές τις κινητοποιήσεις. Ο συνολικός, όμως, αριθμός των διαδηλωτών στη Βρετανία δεν ξεπέρασε τα 20.000 άτομα, παρά την παρουσία εκατοντάδων χιλιάδων Ιρλανδών μεταναστών στη χώρα, ενώ πιο μαζική ήταν μόνο η συγκέντρωση του Λονδίνου, όπου 5.000 άτομα διαδήλωσαν μπροστά στο αστυνομικό μέγαρο. Στις 24 Αυγούστου α-

⁶⁷⁴ «Αποσπάσματα της Διακήρυξης του Προεδρείου της ΕΕΚΔ πάνω στη δουλειά των Φραξιών των Συνδικάτων», (12-07-1932), Jane Degras, vol.3, ό.π., σσ.204-08. Το Προεδρείο της ΚΔ εκ των πραγμάτων υιοθέτησε αυτήν την ελαστικότερη πολιτική για τη δράση των κομμουνιστών στα σωματεία, και επειδή πλήθαιναν οι ενδείξεις μιας σχεδιαζόμενης ιμπεριαλιστικής επέμβασης κατά της ΕΣΣΔ με βρετανική πρωτοβουλία, καθώς στις αρχές του Ιουλίου είχε ολοκληρωθεί η συντριβή μιας κουρδικής εξέγερσης υπό τον Sheik Ahmet στο Ιράκ και είχε συναφθεί μια τριμερής ιρακινόπερσοτουρκική συμφωνία για την κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής μεταξύ Χάϊφα, Βαγδάτης και Τεχεράνης από μια βρετανική κοινοπραξία. Παράλληλα, οι Βρετανοί είχαν ξεκινήσει την επιχείρηση της στρατιωτικής κατάληψης της Άκαμπα, κάτι που ολοκληρώθηκε μέχρι τις 14 Ιουλίου, για να πιέσουν τον οίκο των Σαούντ να συνταχθεί με τα βρετανικά σχέδια. Ανάλογη πίεση στην ΕΕΚΔ ασκούσε και η αύξηση της ναζιστικής τρομοκρατίας και της κρατικής αντίδρασης στη Γερμανία, η οποία αναβαθμίστηκε στις 17 Ιουλίου, όταν ο καγκελάριος φον Πάπεν απαγόρευσε τις συγκεντρώσεις και τις διαδηλώσεις με αποτέλεσμα των ξεσηκωμό των εργατών του Αμβούργου, το σήκωμα οδοφραγμάτων και την επιβολή στρατιωτικού νόμου σε όλη την Πρωσία στις 20 του μηνός. Πρβλ. "British Imperialism Strengthens it's Position in Near East", F. Martin, "The Situation in Germany", *Inprecor*, vol.12, No.32 (21-07-1932), σσ.656-57, 661.

⁶⁷⁵ "The Consumers' Co-operatives and the Tasks of the Communists. Theses of the Co-operative Department of ECCF", *Inprecor*, vol.12, No.36 (18-08-1932), σσ.766-68.

νακοινώθηκε η καταδίκη όλων των κατηγορουμένων που ήταν έγκλειστοι στο Meerut μετά την ολοκλήρωση της δίκης που είχε ξεκινήσει από το καλοκαίρι του 1929. Οι κατηγορούμενοι, ανάμεσα τους και οι Βρετανοί κομμουνιστές Spratt και Bradly, καταδικάστηκαν σε ισόβια καταναγκαστικά έργα, ενώ διέρρευσε στον τύπο και η πιθανότητα απαγόρευσης της «κόκκινης» ινδικής εργατικής ομοσπονδίας Girni Kimgar (Ένωση Κόκκινης Σημαίας) που τότε αριθμούσε 65.000 μέλη. Πέρα από την ψήφιση ανακοινώσεων συμπαράστασης στους διωκόμενους, η μεγάλη πλειοψηφία των βρετανικών συνδικάτων δεν συμμετείχε σε κάποια μαζική κινητοποίηση. Η δυσθυμία και ο φόβος της μεγάλης μάζας της εργατικής τάξης να εκτεθεί στις αντιιμπεριαλιστικές διαμαρτυρίες του ΚΚΜΒ είχαν φανεί ήδη από την περιορισμένη μαζικότητα των αντιπολεμικών διαδηλώσεων της 1^{ης} Αυγούστου, η οποία είχε οριστεί σαν Ημέρα Παγκόσμιας Αντιπολεμικής και Αντιιμπεριαλιστικής Δράσης. Οι συγκεντρώσεις στο Λονδίνο, στη Γλασκώβη και στο Bradford είχαν 2.000 με 5.000 άτομα η καθεμιά, ενώ λίγο πιο ενισχυμένες ήταν αυτές στο Portsmouth και στο Sydney της Ουαλλίας. Μάλιστα, στις δύο τελευταίες οι διαδηλωτές επεχείρησαν να ακυρώσουν τις επίσημες εκδηλώσεις της «Ναυτικής Εβδομάδας» με αποτέλεσμα να γίνουν συμπλοκές με τις αστυνομικές δυνάμεις, οι οποίες κατέληξαν στη σύλληψη 32 διαδηλωτών.⁶⁷⁶ Φαίνεται ότι ο αισθητά μικρότερος όγκος των αντιπολεμικών, αντιιμπεριαλιστικών συγκεντρώσεων του Αυγούστου σε σχέση με τις αντίστοιχες του Φεβρουαρίου άνοιξε το δρόμο προκειμένου ένα τμήμα των στελεχών του ΚΚΜΒ να ρίξει το κύριο βάρος της δουλειάς του κόμματος στο σκέλος των εργατικών, οικονομικών αγώνων κατά το επόμενο διάστημα, πράγμα που σχετίζεται και με την επόμενη προσυνεδριακή εσωτερική σύγκρουση του κόμματος. Η αναβάθμιση του σκέλους του εσωτερικού οικονομικού αγώνα της στρατηγικής του ΚΚΜΒ πρέπει ακόμη να αποδοθεί και στον αντίκτυπο της συνδιάσκεψης του ILP στο Bradford στις 30-31 Ιουλίου. Εκεί με 241 ψήφους έναντι 142 εγκρίθηκε η αποχώρηση του ILP από το επίσημο Εργατικό κόμμα. Αυτή η απόφαση συνιστούσε πρόκληση για τους κομμουνιστές, καθώς οι προτάσεις τους για Ενιαίο Εργατικό Μέτωπο και Αντιιμπεριαλιστικό αγώνα περισσότερο ευαισθητοποιούσαν τα απλά μέλη του ILP, οπότε το ΚΚΜΒ έπρεπε να ενθαρρύνει το ακόμη μεγαλύτερο πλησίασμα των πιο «αριστερών στοιχείων» των Ανεξάρτητων Εργατικών προς τους κομμουνιστές, επειδή το ILP δεν διέκοψε εντελώς τους δεσμούς του με το Εργατικό κόμμα. Παρά την πολιτική αποχώρηση των Ανεξάρτητων, οι βουλευτές τους εξακολουθούσαν να υποστηρίζουν την κοινοβουλευτική ομάδα των επίσημων Εργατικών -κάποιοι δεν δίστασαν να εγκαταλείψουν τους συντρόφους τους για να προσχωρήσουν ανοικτά στο Εργατικό κόμμα- και οι συνδικαλιστές τους παρέμειναν υπό την καθοδήγηση του TUC. Τον Αύγουστο άρχισαν και οι προσυνεδριακές συσκέψεις των συνδικάτων ενόψει της πραγματοποίησης του συνεδρίου του TUC στο Newcastle τον Σεπτέμβριο. Σε αυτές οι συνδικαλιστικοί υπεύθυνοι και οι γραμματείς των ομοσπονδιών αρνήθηκαν να δεχθούν ως αντιπροσώπους των σωματείων πολλά μέλη του ΚΚΜΒ και του NMM, αλλά και ανεξάρτητους συνδικαλιστές, προερχόμενους κυρίως από την British Iron and Steel Trade Confederation. Η εκλογική διαδικασία ανέδειξε σε πρώτη φάση 589 αντιπροσώπους για το συνέδριο

⁶⁷⁶ A.T Jackson, "The Black Hundred Trick in India and in Ireland", "First August Anti-War Demonstrations Everywhere" *Inprecor*, vol.12, No.35 (11-08-1932), σσ.724-25, 729, J.Troy, "British Imperialism Declares Economic War Against Irish Free State", *Inprecor*, No.36, ό.π., σσ.748-49, "The Meerut Trial", *Inprecor*, vol.12, No.38 (25-08-1932), σσ.792-93.

εκ των οποίων μόλις οι 115 ήταν ενεργοί συνδικαλιστές από τις μεγάλες ομοσπονδίες, ενώ οι 16 ήταν Εργατικοί βουλευτές και οι υπόλοιποι επαγγελματικά συνδικαλιστικά στελέχη διαφόρων βαθμίδων. Η ηγεσία του ΚΚΜΒ ένωσε πλέον πειστική την ανάγκη της άμεσης αλλαγής των συσχετισμών στο εργατικό κίνημα, για να υπερκεραστούν και οι αναστολές της μάζας των εργατών μπροστά στο καθήκον που έθεταν οι κομμουνιστές για την κλιμάκωση της αντιμπεριαλιστικής πάλης, κάτι που έγινε ορατό και σε συμβολικό επίπεδο με τη δημόσια άρνηση του Bevin, εκ μέρους της ηγεσίας του TUC και του Εργατικού κόμματος, να συμμετάσχει στο Διεθνές Αντιπολεμικό Συνέδριο του Άμστερνταμ (27-9 Αυγούστου), που το χαρακτήρισε σαν «κομμουνιστική μανούβρα». Στο Lancashire οι συνεχείς μισθολογικές περικοπές για τους 200.000 κλωστοϋφαντουργούς οδήγησαν από τις 14 Αυγούστου 25.000 εργάτες στο Burnley και στο Earbay σε στάσεις εργασίας και σε διαμαρτυρίες, ενώ στο Λονδίνο οι εργαζόμενοι στα λεωφορεία, στα τραμ και στο σιδηρόδρομο απέρριψαν τις περικοπές μισθών, προσωπικού και δρομολογίων που εισηγήθηκαν οι εργοδότες με προεξέχοντες τους ιδιοκτήτες των δύο μεγαλύτερων σιδηροδρομικών εταιρειών της χώρας, οι οποίοι ζήτησαν την απόλυση 40.000 εργαζομένων και τη μείωση των αμοιβών κατά 153.000 λίρες μηνιαίως. Οι επικεφαλής των επτά συνδικάτων των εργαζομένων στα μέσα μεταφοράς του Λονδίνου αποφάσισαν να συζητήσουν με την εργοδοσία, αλλά στα σωματεία των ηλεκτρολόγων και των οδηγών η μεγάλη πλειοψηφία των συνδικαλισμένων εργατών αποφάσισε τη συγκρότηση απεργιακών επιτροπών για την οργάνωση κινητοποιήσεων.⁶⁷⁷ Ήταν λοιπόν επιτακτικό για τους Βρετανούς κομμουνιστές να ρίξουν το βάρος στην οργάνωση αυτών των εργατικών αγώνων, προκειμένου να έχουν επιτυχία οι κινητοποιήσεις, να ενισχυθούν οι ταξικές δυνάμεις στο οργανωμένο συνδικαλιστικό κίνημα, να πληθύνουν οι αποφάσεις σωματείων και περιφερειακών εργατικών συμβουλίων που θα απαιτούσαν προστασία των ανέργων, αναστολή των απολύσεων και των μισθολογικών μειώσεων, απόσυρση της Βρετανίας από τις αποικίες και ακύρωση των κυβερνητικών πολεμικών σχεδιασμών ενόψει του επερχόμενου συνεδρίου του TUC. Ως εκ τούτου η έκβαση του αγώνα των υφαντουργών είχε καταλυτική σημασία για την αλλαγή των συσχετισμών στο εργατικό κίνημα και για την παραπέρα πολιτικοποίηση των αγώνων του, άρα και για την πρόοδο της ιδεολογικής, πολιτικής, συνδικαλιστικής επιρροής και οργανωτικής δύναμης του ΚΚΜΒ. Τούτο εκφράστηκε και από τη συχνότητα των εκθέσεων που απέστειλε το ΚΚΜΒ στο διεθνές δελτίο εσωτερικής ενημέρωσης των τμημάτων της ΚΔ ή από το ότι ακόμη και ο γενικός γραμματέας του H. Pollitt ασχολήθηκε με την πορεία αυτής της απεργίας, ενώ η παρουσίαση των βρετανικών ανταποκρίσεων στο δελτίο της ΚΔ σε περίοπτη θέση, εφάμιλλη των εκθέσεων για την κατάσταση στη Γερμανία, δείχνει ότι μάλλον –εκτός από το ΚΚΜΒ– και η ηγεσία της ΚΔ έτρεφε προσδοκίες πως η νέα άνοδος του βρετανικού απεργιακού κινήματος, θα δρομολογούσε σαρωτικές πολιτικές εξελίξεις στη Βρετανία, ίσως και έναν πανεργατικό ξεσηκωμό αντίστοιχο του 1926.⁶⁷⁸

⁶⁷⁷ R. Bishop, “The ILP Leaves the British Labour Party”, *Inprecor*, No.35, ό.π., σελ. 732, “The Industrial Situation and the Trade Union Congress”, *Inprecor*, No.36, ό.π., σσ.754-55.

⁶⁷⁸ Πρβλ. E.Varga, “Economic Situation in Britain”, *Inprecor*, No.37 (20-08-1932), σσ. 784-86, T. Bell, “Depressed Areas in Great Britain”, *Inprecor*, No.38, ό.π., σσ.808-09, “The Situation of the British Proletariat”, “The Position of the Durham, Northumberland and Cumberland Miners”, “Conditions of Life in the Cotton industry”, “Wages in the Distributive Trades and in Lower Paid Industries”, “The Position of the Black Workers in the British Empire”, *Inprecor*, No.41 (15-09-1932), σσ.874-78. Στα κείμενα αυτά γίνεται μια διεξοδική αναφορά στην οικονομική κατάσταση της Βρετανίας, στο ισοζύγιο εισαγωγών-εξαγωγών,

Από τον Φεβρουάριο του 1930 όταν οι βαμβακοβιομήχανοι εξέφρασαν δημόσια την ανάγκη «εξορθολογισμού» του κλάδου μετά από την εκδήλωση της παγκόσμιας κρίσης, οι εργάτες της βαμβακουργίας και της υφαντουργίας βρίσκονταν σε αναταραχή και στα 1931 με τις διάφορες κινητοποιήσεις τους επί πέντε βδομάδες είχαν υποχρεώσει τους εργοδότες να αναστείλουν την εφαρμογή των εξαγγελιών τους. Η αύξηση της ανεργίας στον κλάδο στους ακόλουθους μήνες ώθησε τους εργοδότες να θέσουν ξανά το ζήτημα της περικοπής των ημερομισθίων και της αύξησης του αριθμού των αργαλειών που αναλογούσαν ανά εργαζόμενο, πράγμα που προκάλεσε τις πρώτες μικρές κινητοποιήσεις τον Μάρτιο του 1932 στο Earbay και στο Burnley, οι οποίες οργανώθηκαν ανεξάρτητα από τη θέληση του επίσημου συνδικάτου, πρωτοστατούντων ορισμένων εργατών που είχαν δεσμούς με το NMM και τους κομμουνιστές. Τον Ιούλιο σε όλο το Lancashire γενικεύτηκε ο εργατικός ξεσηκωμός, όταν στις 25 του μηνός σύσσωμοι οι 25.000 βαμβακουργοί και υφαντουργοί του Burnley, πόλη όπου υπήρχε μια μικρή κομμουνιστική παρουσία, κατέβηκαν σε απεργιακό αγώνα διαρκείας και στα 87 εργοστάσια που διέθετε η πόλη, απαντώντας στην κατά 12% μείωση του ημερομισθίου τους και στον διπλασιασμό των αργαλειών που θα χειριζόταν ο κάθε υφαντουργός, αφηφώντας το κλίμα αστυνομικής τρομοκρατίας και την άρνηση του TUC να υποστηρίξει την απεργιακή τους κινητοποίηση. Η απόφαση πάρθηκε από τη συνέλευση των 5000 εκπροσώπων των εργοστασίων της πόλης, που συγκλήθηκε με κομμουνιστική πρωτοβουλία στις 24 του μήνα, αποφασίζοντας και την πραγματοποίηση μιας εργατικής πορείας στο γειτονικό Nelson, η οποία έγινε στις 27 του μήνα με 15.000 απεργούς. Τις δύο επόμενες βδομάδες ξεκίνησαν απεργίες και στάσεις εργασίας σε όλες τις υπόλοιπες εργατικές πόλεις και κοινότητες του Lancashire. Η ηγεσία της ομοσπονδίας των υφαντουργών αρνήθηκε να κηρύξει κλαδική απεργία στις 3 Αυγούστου, όμως διάφορα πρωτοβάθμια σωματεία προχώρησαν σε απεργιακή κινητοποίηση και στις 11 Αυγούστου η «κόκκινη» ομοσπονδία United Weavers Association ζήτησε από προσκείμενα στους ρεφορμιστές σωματεία να οργανώσουν από κοινού τον απεργιακό αγώνα, πρόταση που έγινε δεκτή από την Textile Workers Union του Lancashire στις 15 του μηνός, η οποία δεσμεύθηκε να μπει κανονικά στην απεργία, εάν δεν υποχωρούσε η εργοδοσία μέσα στις επόμενες δέκα ημέρες. Ενώ ο αριθμός των σταθερά και συνεχιζόμενα απεργούντων στις 21 Αυγούστου είχε φτάσει τις 70.000, το Γενικό Συμβούλιο της εθνικής ομοσπονδίας με 87 ψήφους έναντι 62 αρνήθηκε να προχωρήσει σε απεργιακό κάλεσμα και αντ' αυτού ζήτησε μαζί με τον βουλευτή των Εργατικών Joe Compton τη διαμεσολάβηση του βασιλιά και της κυβέρνησης για την αποσόβηση της σύγκρουσης, την οποία η *Daily Herald*, η εφημερίδα των Εργατικών, χαρακτήριζε ως «Εθνική Καταστροφή». Την επόμενη μέρα οι συνελεύσεις σε 62 από τα 87 συμβούλια υφαντουργών αποφάσισαν να κλιμακώσουν τον απεργιακό αγώνα, αποδεχόμενες όμως την πρόταση της επίσημης συνδικαλιστικής ηγεσίας να ανασταλεί η έναρξη της γενικής απεργίας μέχρι τις 24 Αυγούστου, προκειμένου να δοθεί χρόνος για να ολοκληρωθούν οι συνομιλίες του συνδικάτου και του TUC με την κυβέρνηση και την εργοδοσία. Εντούτοις, σε μια σειρά από πόλεις (Burnley, Earbay, Haslingden, Boldon, Reddish) η γενική κλαδική απεργία ξεκίνησε από τις 21 Αυγούστου σαν απάντηση στο εργοδοτικό lock out στο Haslingden και στις

στον αριθμό των ανέργων και στις συνθήκες ζωής και εργασίας διάφορων τμημάτων της βρετανικής εργατικής τάξης που απασχολούνταν στους στρατηγικούς οικονομικούς κλάδους της βαριάς βιομηχανίας.

23 Αυγούστου η απεργία επεκτάθηκε σε Preston, Λίβερπουλ και Μάντσεστερ. Στα εργοστάσια αυτών των πόλεων κόντρα στις εισηγήσεις των συνδικαλιστών επικεφαλής του Εργατικού κόμματος υιοθετήθηκε η κομμουνιστική πρόταση για άμεσο απεργιακό αγώνα με το σύνθημα «Καμία μείωση μισθού! Κανένας παραπάνω αργαλειός! Επαναπρόσληψη των απολυμένων!» και στις 25 Αυγούστου η εκτελεστική επιτροπή του συνδικάτου των κλωστών και των κλωστριών βαμβακιού απέρριψε τα μέτρα των εργοδοτών, προκηρύσσοντας απεργία, η οποία γενικεύτηκε σε όλα τα σχετικά εργοστάσια στο Μάντσεστερ και στα περίχωρα μέχρι τις 27 Αυγούστου, με εξαίρεση τα εργοστάσια τριών, μικρών, συντηρητικών κωμοπόλεων (Lythe, Ashton, Stolybridge) όπου οι εργάτες δέχθηκαν τις προτάσεις των εργοδοτών υπό το φόβο της μεταφοράς των επιχειρήσεων αλλού. Αλλά και στο Lythe στις 29 Αυγούστου οι εργάτες κατέβηκαν στην απεργία, ενώ στο Bolton, παρά την υποχώρηση των εργοστασιαρχών στα αιτήματα των απεργών, η απεργία συνεχίστηκε (από τους 18.000 εργαζομένους μόνο οι 200 επέστρεψαν στη δουλειά), εφόσον είχε αποκτήσει διαστάσεις γενικής, εθνικής κλαδικής απεργίας. Στις 29 του μηνός απεργούσαν πια πάνω από 250.000 εργάτες, στις περισσότερες απεργιακές επιτροπές συμμετείχαν μέλη του ΚΚΜΒ και της Κομμουνιστικής Νεολαίας που ασκούσαν σοβαρή επιρροή, η συμπαρατάση προς τους απεργούς είχε λάβει εθνική και διεθνή διάσταση (τρόφιμα και χρήματα έφταναν στο Lancashire από το Λονδίνο, τις άλλες περιοχές της χώρας και από το εξωτερικό με την ευθύνη της «Διεθνούς Εργατικής Βοήθειας»), ενώ σε κάποιες πόλεις, όπως το Burnley, Earby και Preston, ο έλεγχος των απεργιακών επιτροπών και των τοπικών σωματείων είχε περάσει στα χέρια του ΚΚΜΒ. Στις 30 του μηνός έξω από τα γραφεία των εταιρειών στο Burnley πραγματοποιήθηκε ένα ογκώδες απεργιακό συλλαλητήριο το οποίο διαλύθηκε από τις αστυνομικές δυνάμεις οι οποίες είχαν ενισχυθεί με τη μεταφορά 2.000 ανδρών από άλλα διαμερίσματα της χώρας, ενώ οι Εργατικοί ηγέτες περιορίστηκαν να απευθύνουν έκκληση προς τους R. Mac Donald και H. Betterton, υπουργούς Εργασίας, να εμποδίσουν την παραπέρα κλιμάκωση της αστυνομικής καταστολής. Πλέον, οι ανακοινώσεις του ΚΚΜΒ είχαν πιο πολιτικό χαρακτήρα, ζητώντας η αλληλεγγύη στην απεργία των υφαντουργών να λάβει το χαρακτήρα του Ενιαίου Εργατικού Μετώπου εναντίον της πολιτικής ταξικής συνδιαλλαγής του TUC, εναντίον της «Εθνικής Κυβέρνησης» που στήριζε ανοιχτά τα σχέδια των κεφαλαιοκρατών για τον εργατικό μισθό και τις εργασιακές σχέσεις και εναντίον της συμβιβαστικής διάθεσης των στελεχών του Εργατικού κόμματος.⁶⁷⁹ Μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πλευρά αυτού του αγώνα ήταν ο κομβικός ρόλος των γυναικών στην εξάπλωση του απεργιακού κύματος: στο Preston, στο Mansfield και στο Burnley πρωτοποριακή υπήρξε η δράση των κομμουνιστριών Lily Webb, Mary McCarthy και Rose Smith, οι οποίες είχαν προσχωρήσει στην YCL στα 1926-27 και ήταν ενταγμένες στο NUWM, παντού ήταν αξιοσημείωτη η μαζική γυναικεία υποστήριξη στην απεργία, ενώ δεν έλειψαν και περιστατικά όπου οι εργάτριες και οι γυναίκες σύζυγοι υποχρέωσαν τους άνδρες τους να απεργήσουν, ώστε η S. Bruley να μιλά, με μια διάθεση υπερβολής, για μια «φεμινιστική απερ-

⁶⁷⁹ “The Lancashire Weavers’ Strike”, *Inprecor*, No.38, ό.π., σελ.798, R. Bishop, “The mass Strike of the British Cotton Weavers”, *Inprecor*, No.39 (01-09-1932), σσ.813-14, H. Pollitt, “The Lancashire Textile Strike”, R. Bishop, “The Lancashire Strike”, *Inprecor*, No.40 (08-09-1932), σσ.839-40, 850, Mabel Beaumont, “Chaos in Great Britain”, *Labor Age*, No.10 (October 1932), σσ.19-21.

γία» και για «μετατροπή των οργανώσεων του ΚΚΜΒ σε φεμινιστικές οργανώσεις». Αναμφισβήτητα, οι γυναίκες, σαν εργάτριες και όχι σαν γυναίκες γενικά, στήριξαν την απεργία, πρόβαλαν τα δικά τους ειδικά αιτήματα (εξίσωση μισθών και άδειες μητρότητας), οργάνωσαν τον επισιτισμό και την αλληλοβοήθεια των απεργών και με επιτυχία σε κάποιες περιοχές (π.χ. Shipney) ανέλαβαν από μόνες τους το βάρος του αγώνα, σχηματίζοντας μικρές πορείες, οι οποίες περιδιάβαιναν όλα τα κοντινά εργοστάσια και καλούσαν τους συναδέλφους και τις συναδέλφισσές τους να απεργήσουν. Όμως, ο χαρακτηρισμός της απεργίας ως «φεμινιστικής» είναι παραπλανητικός, αφενός γιατί παραγνωρίζει ότι το επαναστατικό εργατικό κίνημα είχε εξ αρχής υιοθετήσει τις γυναικείες εργατικές διεκδικήσεις, αφετέρου επειδή ήταν σύνηθες το φαινόμενο του κοινού αγώνα ανδρών και γυναικών απεργών, όπως και της κοινής συμμετοχής σε αυτόν ολόκληρων οικογενειών και με τους δύο συζύγους, ακόμα και με τα παιδιά τους, σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες ανθρώπων που πήραν μέρος σε εκείνα τα γεγονότα.⁶⁸⁰

Σε αυτό το κλίμα στις 5 Σεπτεμβρίου άρχισε τις εργασίες του στο Newcastle το τακτικό συνέδριο του TUC με 3.000 διαδηλωτές από το ΚΚΜΒ και από τις απεργιακές επιτροπές να απαιτούν την έμπρακτη στήριξη των απεργών του Lancashire και την ανάληψη αγώνα για την ακύρωση των εργοδοτικών μέτρων σε βάρος όλων των κλάδων των εργαζομένων. Για μια ακόμη φορά η διαδήλωση διαλύθηκε από τις αστυνομικές δυνάμεις, ενώ οι σύνεδροι περιορίστηκαν να ζητήσουν την απελευθέρωση των συλληφθέντων. Μετά τις 5 του μηνός παρατηρήθηκε ένα χαμήλωμα των τόνων στα διαγγέλματα του ΚΚΜΒ, το οποίο στο διάστημα μετά τις 25 Αυγούστου, ενθαρρυμένο από το κύμα της εργατικής συμπαράστασης από τις άλλες ομοσπονδίες, πρόβαλλε όλο και πιο πολιτικά αιτήματα που στοχοποιούσαν ευθέως την κυβέρνηση και το Εργατικό κόμμα. Για πρώτη φορά στις 5 Σεπτεμβρίου το ΚΚΜΒ παραδέχθηκε ότι παρά την άνοδο της ιδεολογικής και πολιτικής του επιρροής στις μάζες, δεν είχε καταφέρει να ελέγξει τις συνδικαλιστικές οργανώσεις όλων των απεργών ή να τις υποκαταστήσει από «ανεξάρτητα κέντρα αγώνα», προβάλλοντας το επιχείρημα ότι οι δυνάμεις του είχαν υπερσυγκεντρωθεί στο Burnley και στις γειτονικές πόλεις. Στις 6 και 7 του μηνός άρχισαν οι συστηματικές αστυνομικές επιθέσεις με τη συνδρομή εθελοντών υπό την καθοδήγηση των βαμβακοβιομηχάνων στα κομμουνιστικά απεργιακά προπύργια Nelson, Earbay και Burnley και ιδιαίτερα βίαιες οδομαχίες έγιναν στο Blackburn στις 8 Σεπτεμβρίου. Την ίδια μέρα όλες οι ανεξάρτητες απεργιακές επιτροπές αποφάσισαν τη συνένωσή τους υπό ένα κοινό συντονιστικό, καθοδηγητικό όργανο με πρώτο αίτημά τους την ελεύθερη συνάθροιση των εργαζομένων στα εργοστάσια και στους δημόσιους χώρους και στο Burnley μια συγκέντρωση 5.000 απεργών με επικεφαλής το γενικό γραμματέα του ΚΚΜΒ έσπασε την αστυνομική απαγόρευση των διαδηλώσεων. Υπό το βάρος της κατακραυγής το σώμα των συνέδρων του TUC στις 11 του μηνός αποφάσισε για πρώτη φορά να συνδράμει οικονομικά τους απεργούς με 1.000 λίρες και να αναθέσει σε μια επιτροπή την άμεση συλλογή βοήθειας ύψους 15.000 λιρών από τα συνδικάτα της χώρας. Μά-

⁶⁸⁰ Πρβλ. Sue Bruley, "Gender, Class and Party: The Communist Party and the Crisis in the Cotton Industry in England between the two World Wars", *Women's History Review*, vol.2, No.1 (1993), σσ.81-106 και τις προφορικές μαρτυρίες της Isobel Brown και των Harold και Bessie Dickinson που μετείχαν στην απεργία σαν μέλη του ΚΚΜΒ, όπως έχουν καταγραφεί στο R.A Leeson, *Strike. A Live History (1887-1971)*, G.Allen & Unwin, London 1973, σσ.121-25.

λιστα, ο γραμματέας της ομοσπονδίας των υφαντουργών, M. Naesmith, προειδοποίησε τους Εργατικούς συνδέδρους ότι κινδύνευαν να υπερκεραστούν από τους κομμουνιστές, κάτι που δεν απείχε πολύ από την πραγματικότητα, εάν αναλογιστούμε ότι σε ένα από τα προπύργια του Εργατικού κόμματος, στο Preston, όπου δεν υπήρχε προηγουμένως καμία κομμουνιστική παρουσία, μέχρι το Σεπτέμβριο είχαν στρατολογηθεί 97 απεργοί στο ΚΚΜΒ. Η απάντηση των κρατικών αρχών ήταν άμεση: στις 12 και 13 του μηνός έγιναν μεγάλης κλίμακας αστυνομικές επιθέσεις στα κέντρα των απεργιακών επιτροπών και κατασχέθηκε ένα μεγάλο μέρος από τους τόνους της βοήθειας που προοριζόταν για τους απεργούς στο Μάντσεστερ και στο Burnley. Αυτοί που επλήγησαν περισσότερο ήταν οι απεργοί που δεν ήταν εγγεγραμμένοι σε σωματείο, γι' αυτό στις 15 και 16 Σεπτεμβρίου με κομμουνιστική πρωτοβουλία οργανώθηκαν στις περισσότερες πόλεις κινητοποιήσεις έξω από τα γραφεία των συνδικάτων, προκειμένου αυτά να μοιράσουν ένα μέρος των χρημάτων του απεργιακού τους ταμείου και στους ασυνδικάλιστους απεργούς. Μετά από αυτήν τη μέρα φάνηκαν και τα πρώτα σημάδια ύφεσης του απεργιακού κύματος κυρίως στις μικρότερες κωμοπόλεις, όπως το Todmorden όπου οι εργάτες καθολικά επέστρεψαν στην εργασία τους, αν και στα μεγαλύτερα κέντρα το απεργιακό μετωπο κρατούσε, όπως έδειξε στις 19 Σεπτεμβρίου στο Μάντσεστερ η συνέλευση των 127 εκπροσώπων των απεργιακών επιτροπών των κλωστοϋφαντουργών από τις 18 μεγαλύτερες πόλεις, οι οποίοι ομόφωνα ψήφισαν τη συνέχιση του αγώνα, μολονότι την ίδια μέρα συνελήφθη ο επικεφαλής του σωματείου των υφαντουργών του Darwen, J.Greenwood, ένας από τους βασικούς οργανωτές του κινήματος. Τότε ανοικτά το ILP τοποθετήθηκε υπέρ του γενικού πολιτικού χαρακτήρα της απεργίας, υιοθετώντας τα αιτήματα των απεργών και υποστηρίζοντας ότι πρέπει σε όλες τις εργατικές ομοσπονδίες να τεθεί το ζήτημα της κήρυξης Γενικής Απεργίας με σύνθημα τη σοσιαλιστική Βρετανία, γεγονός που προκάλεσε τη θυμηδία του ΚΚΜΒ το οποίο κατηγορήσε τους Ανεξάρτητους Εργατικούς για «επαναστατική δημοκοπία» που στόχευε να κρύψει τη στοίχισή τους πίσω από το Εργατικό κόμμα όλο το προηγούμενο διάστημα. Στις 22 Σεπτεμβρίου τελείωσε τις εργασίες του το συνέδριο του TUC. Παρά την καταδίκη της συμβιβαστικής πολιτικής του Γενικού Συμβουλίου από πολλούς συνέδρους και την εκδήλωση αλληλεγγύης στον απεργιακό αγώνα των υφαντουργών, η καθοδήγηση του ΚΚΜΒ έκρινε ότι μια κρίσιμη μάζα συνέδρων δεν είχε φτάσει σε μια συνειδητή ρήξη με το ρεφορμισμό. Την προηγούμενη μέρα έξω από το χώρο του συνεδρίου είχαν καταφθάσει διαδηλωτές από τις απεργιακές επιτροπές και άνεργοι από το NUWM, οι οποίοι έτυχαν της θερμής υποδοχής των κατοίκων του Newcastle, αλλά το Γενικό Συμβούλιο ζήτησε από την αστυνομία να αποκλείσει τη είσοδο των αντιπροσώπων τους στο χώρο του συνεδρίου. Αυτή η ενέργεια καταδικάστηκε από την πλειοψηφία των συνέδρων, ακόμα και από τον B. Turner, παλιό ηγέτη του TUC που είχε πρωτοστατήσει στην αποδοχή του «μοντισμού», όμως δεν τέθηκε καμία πρόταση καθαίρεσης του Γενικού Συμβουλίου ή καταψήφισης των προτάσεών του για «δημόσιο, κυβερνητικό έλεγχο των βιομηχανιών» και κυβερνητική επιδιαιτησία των διαφορών μεταξύ εργατών και εργοδοτών.⁶⁸¹ Μέχρι το τέλος του μήνα στην πλειονότητα των κλωστηρίων και των υφαντουργείων είχε σταματήσει η απεργία λόγω της αστυνομικής βίας και της άρνησης των

⁶⁸¹ "The Growing Strike Front in Lancashire", *Inprecor*, No.41, ό.π., σσ.864-65, "English Textile Strikers Remaining Solid", "The British Trade Union Congress", *Inprecor*, No.42 (22-09-1932), σσ.886-87, 896-97.

συνδικάτων της χώρας να προχωρήσουν σε απεργία, έστω και για λόγους συμπαράστασης. Σποραδικές κινητοποιήσεις, στάσεις εργασίας και εικοσιτετράωρες απεργίες σημειώθηκαν σε διάφορα εργοστάσια μέχρι τα μέσα του Οκτώβρη και το κύκνειο άσμα των απεργών του Lancashire ήταν η διαδήλωση που πραγματοποιήσαν μαζί με το κίνημα των ανέργων στα τέλη του Οκτώβρη στο Λονδίνο, η οποία και διαλύθηκε από τη σφοδρή επίθεση των αστυνομικών δυνάμεων και των φασιστικών ομάδων κρούσης του Ο. Mosley.⁶⁸² Ένας ακόμη παράγοντας που στη διάρκεια του Σεπτεμβρίου έκανε πιο σκεπτικό το ΚΚΜΒ ως προς τη δυναμική της πολιτικοποίησης της απεργίας των υφαντουργών, ήταν και η αποτυχία της δυναμικής κινητοποίησης των λαναράδων, του άλλου κλάδου της βαμβακουργίας του Lancashire. Οι λαναράδες, διάσπαρτοι σε 142 εργαστήρια και κατακερματισμένοι σε τρεις ειδικότητες (κλωστοποιοί, ξάστες και εργαζόμενοι στη συσκευασία) από τις οποίες η τελευταία, αν και ανήκε στο σωματείο, δεν είχε δικαίωμα ψήφου, είχαν καθυστερήσει να μούνε στο απεργιακό μέτωπο, επειδή οι εργοδότες τους για πρώτη φορά στις 2 Σεπτεμβρίου εισηγήθηκαν στους επικεφαλής του σωματείου και στον Μ. Leggett, διαμεσολαβητή του Υπουργείου Εργασίας, την περικοπή των μισθών. Οι λαναράδες σε δύο διασκέψεις στις 3 και 6 του μήνα με 37.759 ψήφους έναντι 2.563 αποφάσισαν να προχωρήσουν σε απεργία για τις 17 Σεπτεμβρίου, εάν δεν υποχωρούσαν οι εργοδότες, και αυτό τρόμαξε όλους τους βιομηχάνους, οι οποίοι ανάστειλαν την εφαρμογή του μέτρου για το επόμενο δίμηνο. Επωφελούμενοι οι ηγέτες του σωματείου από αυτήν την υποχώρηση έπεισαν τη βάση του σωματείου να τηρήσει στάση αναμονής μέχρι το τέλος του μήνα, μολονότι μια ριζοσπαστική μερίδα, συσπειρωμένη στο *Piecers Reform Movement*, διαφώνησε.⁶⁸³

Εντύπωση προκαλεί ότι πολλοί ιστορικοί που έχουν ασχοληθεί με την ιστορία του ΚΚΜΒ είτε έχουν προσπεράσει τον απεργιακό αγώνα του Lancashire (π.χ Thorpe, Branson, Morgan), είτε αναφέρονται σε αυτόν σαν μια οικονομικού χαρακτήρα κινητοποίηση που απλώς προστίθεται στις άλλες εργατικές διαμαρτυρίες της εποχής (π.χ Worley, Fishman, Bruley, Mellroy). Σύμφωνα με αυτό το σκεπτικό ο απολογισμός της απεργίας κρίνεται αποκλειστικά στο οικονομικό πεδίο ως μια συνδικαλιστική ήττα του ΚΚΜΒ, μολονότι δεν συμφωνούν όλοι με την ερμηνεία πως αυτή η ήττα πρέπει να αποδοθεί στη «σεκταριστική πολιτική της Τρίτης Περιόδου» της Κομιντέρν. Αυτό που παραβλέπουν είναι ότι σε αυτήν την απεργία το ΚΚΜΒ, όπως σε κάποιο βαθμό και η ΚΔ, είχε επενδύσει στον δυνάμει πολιτικό χαρακτήρα της σύγκρουσης. Μια απεργία με οικονομικά κίνητρα και χωρίς την επίσημη στήριξη του ρεφορμιστικού συνδικαλισμού που βαθμιαία αγκάλιασε όλο το Lancashire, εκ των πραγμάτων για το ΚΚΜΒ συνιστούσε μια μαζική ρήξη με το TUC και το Εργατικό κόμμα και θα μπορούσε να συμπαρασύρει και τα άλλα τμήματα του οργανωμένου εργατικού κινήματος σε μια τροχιά αποδέσμευσης από τους Εργατικούς. Ήταν δηλαδή η ευκαιρία των κομμουνιστών να επαναληφθεί η συνένωση όλων των μάχιμων δυνάμεων της εργατικής τάξης εντός και εκτός συνδικάτων μέσα από την κήρυξη διαδοχικών κλαδικών απεργιών, των οποίων η χρονική σύμπτωση θα προσέδιδε στον απεργιακό αγώνα τα χαρακτηριστικά μιας νέας Γενικής Απεργίας, η οποία αυτή τη φορά θα ήταν οργανωμένη από νέα, ανεξάρτητα συνδικαλιστικά όργανα και επιτροπές αγώνα, χωρίς τον έλεγχο των Εργατικών.

⁶⁸² "The Crisis in Great Britain", *Vanguard. An Anarchist Communist Journal*, No.4 (November 1932), σσ.1-2.

⁶⁸³ R. Bishop, "The Strike of the British Cotton Spinners", *Inprecor*, No.50 (10-11-1932), σελ.1073.

Επρόκειτο για την άμεση σε μαζική κλίμακα εφαρμογή της στρατηγικής της πολιτικοποίησης των εργατικών, οικονομικών αγώνων, η οποία θα βασιζόταν τόσο στην εξάπλωση των ανεξάρτητων, επιτροπών αγώνα της εργατικής βάσης, όσο και στην αλλαγή των συσχετισμών υπέρ των κομμουνιστών μέσα στα επίσημα συνδικάτα. Η προβολή διεκδικήσεων αμιγώς οικονομικού χαρακτήρα από τους κομμουνιστές μέχρι το τέλος του Αυγούστου δεν σήμαινε αποστασιοποίηση από την πολιτική πάλη, αλλά οφειλόταν αφενός μεν στο ότι ήταν απαραίτητη η άμεση κινητοποίηση της μεγάλης μάζας της εργατικής τάξης στον απεργιακό αγώνα, κάτι που θα μπορούσε να γίνει σε πρώτη φάση με οικονομικά αιτήματα τα οποία μπορούσαν να τραβήξουν ακόμα και τους πιο συντηρητικούς εργάτες, αφετέρου δε στην ανησυχία της ηγεσίας του ΚΚΜΒ σχετικά με το επίπεδο της πολιτικής συνείδησης της βρετανικής εργατικής τάξης, καθώς οι πολιτικές αντιμπεριαλιστικές κινητοποιήσεις του καλοκαιριού δεν είχαν ιδιαίτερα μαζικό χαρακτήρα. Η καθολική προσχώρηση των κλωστοϋφαντουργών στην απεργία κόντρα στην επίσημη συνδικαλιστική γραφειοκρατία μετά τις 25 Αυγούστου και το ογκούμενο κύμα συμπαράστασης προς τους απεργούς σε όλη την χώρα τις επόμενες μέρες διασκέδασαν τις αμφιβολίες της κομμουνιστικής ηγεσίας σχετικά με το βάθος του εργατικού ριζοσπαστισμού, γι' αυτό και τότε οι κομμουνιστές άρχισαν συστηματικά την προβολή των στόχων της ακύρωσης όλων των εργατικών και οικονομικών νομοθετημάτων και της εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης, ώστε να τεθεί σαν μεσοπρόθεσμος στόχος η ανατροπή της. Φαίνεται ότι το ΚΚΜΒ εξαρτούσε το τελευταίο από το πόσο γρήγορα η μαζική εργατική συμπαράσταση προς τους απεργούς του Lancashire θα μετουσιωνόταν στη δημιουργία ενός καθολικού απεργιακού μετώπου και πως εκτιμούσε ότι η έναρξη του συνεδρίου του TUC θα συνέβαλε σε αυτήν την κατεύθυνση κάτω από την πίεση της βάσης των συνδικάτων. Η άρνηση του TUC να συνδράμει, έστω και οικονομικά, την απεργία μέχρι τις 10 Σεπτεμβρίου, ο περιορισμός της εργατικής συμπαράστασης κυρίως στο επίπεδο της αποστολής τροφίμων και χρημάτων στους απεργούς παρά την έκδηλη αστυνομική βία εναντίον τους από τις 30 Αυγούστου και η αδυναμία ή η απροθυμία της χειμαζόμενης από την ανεργία υπόλοιπης εργατικής τάξης να ακολουθήσει το δρόμο της απεργιακής πάλης, μετέστρεψαν την ηγεσία του ΚΚΜΒ και ενίσχυσαν τις τάσεις αυτοσυγκράτησής της. Τις επόμενες μέρες το βάρος του ΚΚΜΒ έπεσε στην οργάνωση της παράτασης της απεργίας, στην απόκρουση της αστυνομικής καταστολής και στην άσκηση πίεσης στο TUC και στις ομοσπονδίες της χώρας να στηρίξουν υλικά και ηθικά το Lancashire. Η διάψευση της επαναστατικοποίησης των μαζών διαμέσου της όξυνσης του οικονομικού αγώνα μέχρι να αποκτήσει πολιτικό χαρακτήρα, έδειξε ότι στην στρατηγική του κόμματος δεν μπορούσε ούτε να αποκοπεί το σκέλος της πολιτικοποίησης των οικονομικών εργατικών αγώνων από το σκέλος της μαζικοποίησης της αντιμπεριαλιστικής πάλης του βρετανικού προλεταριάτου, ούτε να καταστεί το πρώτο ο πρωτεύων μοχλός της κοινωνικής γείωσης του κόμματος στη μάζα της εργατικής τάξης και της πολιτικής ταξικής συνειδητοποίησης της τελευταίας.⁶⁸⁴ Προφανώς, η αποτυχία των κομμουνιστών να οδηγήσουν την πλειοψη-

⁶⁸⁴ Μια ακόμη απόπειρα του ΚΚΜΒ να μπολιαστεί το απεργιακό κίνημα με αντιμπεριαλιστικά χαρακτηριστικά συνιστούσε η προσπάθειά του να οργανώσει κινητοποιήσεις στα τέλη Σεπτεμβρίου για την ανεξαρτησία της Κύπρου. Αφορμή στάθηκε το μαζικό κύμα συλλήψεων Ελληνοκυπρίων πατριωτών και ο θάνατος από βασανιστήρια δύο συλληφθέντων από τη Λεμεσό σαν αντίποινα των βρετανικών αρχών για την πυρπόληση αστυνομικού τμήματος στο χωριό Πισσούρι κατά την επέτειο της εξέγερσης του 1931. Πάντως, αυτή η προσπάθεια του ΚΚΜΒ είχε μηδαμινή μαζική ανταπόκριση. Πρβλ. *Inprecor*, No.45 (13-10-1932), σελ.963.

φία της εργατικής τάξης σε μια πλήρη ιδεολογική και συνδικαλιστική ρήξη με το επίσημο Εργατικό κόμμα ως έκφραση της επιδιωκόμενης ταξικής χειραφέτησής της τότε, οφείλεται και στην επίδραση της λεγόμενης «εργατικής αριστοκρατίας», στο ρόλο που ασκούσε μέσα στο εργατικό κίνημα και στις καθημερινές συναναστροφές των απλών εργατών εκείνο το τμήμα των συνδικαλισμένων συναδέλφων τους που διακρινόταν ακόμη από ένα σχετικά καλύτερο επίπεδο μόρφωσης, υλικών απολαβών και προσδοκιών καλύτερης ανατροφής των παιδιών τους, το οποίο αποτελούσε το κατεξοχήν στρώμα που μετείχε ενεργά στις οργανώσεις του Εργατικού κόμματος και των σωματείων του, υποστηρίζοντας ότι η βελτίωση της ζωής όλων των εργαζομένων μπορούσε να γίνει μόνο μέσα από τις κυβερνητικές μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες των Εργατικών σε αντιδιαστολή με την επικίνδυνη κομμουνιστική στρατηγική.⁶⁸⁵ Ωστόσο, είναι αμφίβολο το κατά πόσο τούτο έγινε κατανοητό στο σύνολο των στελεχών και των μελών του ΚΚΜΒ, πράγμα που οδήγησε αργότερα σε νέες εσωκομματικές εντάσεις.

Φαίνεται ότι η ηγεσία του ΚΚΜΒ περίμενε ότι η απεργία στο Lancashire θα μαζικοποιούσε περαιτέρω διάφορα εργατικά κινήματα της βάσης των συνδικάτων και ότι τα ίδια θα κλιμάκωναν τις μορφές της πάλης τους, έτσι ώστε να συμπαρασύρουν τη μάζα των πιο αδρανοποιημένων συνδικάτων και των λιγότερο πολιτικοποιημένων εργατών σε ένα γενικό απεργιακό μέτωπο. Ενδεικτικά, οι κυριότερες αυτόνομες εργατικές κινήσεις αυτού του είδους, στις οποίες κυρίως οι Branson και Fishman βλέπουν την έκφραση της αντίδρασης των απλών αγωνιστών του Κ.Κ προς την επίσημη γραμμή του κόμματος και της ΚΔ, είχαν αναπτυχθεί στους κλάδους των μηχανουργών, των χαλυβουργών, των οικοδόμων και των οδηγών αστικών συγκοινωνιών. Στην ομοσπονδία των μηχανουργών (Amalgamated Engineering Union-AEU) που είχε στη δύναμή της 154.000 εργαζομένους η άρνηση των κομμουνιστών συνδικαλιστών να νομιμοποιήσουν τη συμφωνία μείωσης των μισθών που είχαν συνομολογήσει οι βιομήχανοι και το προεδρείο του συνδικάτου, επέφερε τη διαγραφή 22 κομμουνιστών που πρόσκειντο στο ΝΜΜ από την ομοσπονδία. Οι αντιπολιτευόμενοι αξιοποίησαν την ύπαρξη μιας ομάδας αριστερών εργατών και συγκρότησαν το «Κίνημα των Δικαιωμάτων των Συνδικαλισμένων», το οποίο μέχρι το Μάη του 1932 είχε αποκτήσει την μαζική υποστήριξη των 90 από τα 110 πρωτοβάθμια σωματεία της ομοσπονδίας στο Λονδίνο, στο Μάντσεστερ και στη Γλασκώβη. Μάλιστα, όταν το Μάη το προεδρείο της ομοσπονδίας απείλησε αυτά τα σωματεία με διαγραφή, εάν συνεχίσουν να υποστηρίζουν την κομμουνιστική παρουσία στις γραμμές τους, τα απλά μέλη όχι μόνο δεν πτοήθηκαν, αλλά και κατάφεραν τον Ιούλιο του 1932 να επανεγγράψουν στο συνδικάτο τους διαγραμμένους κομμουνιστές. Από το Φλεβάρη του 1932 μέσα στην ομοσπονδία κατεργασίας ξύλου (Amalgamated Society of Woodworkers) δύναμης 116.000 μελών, εμφανίστηκε στο Λονδίνο η πρωτοβουλία Builders Forward Movement, η οποία διαφωνούσε με την πολιτική της ηγεσίας της ομοσπονδίας και η οποία μέχρι το καλοκαίρι κατάφερε στις συνελεύσεις του κλάδου να εμποδίσει τη διαγραφή της από το συνδικάτο με τη στήριξη 69.612 εργα-

⁶⁸⁵ Για την προβληματική της «εργατικής αριστοκρατίας» ως παράγοντα ανάσχεσης της επαναστατικής ταξικής συνειδητοποίησης της εργατικής τάξης ειδικά στη Βρετανία πρβλ. Michal J.Piva, “The Aristocracy of the English Working Class: Help for a Historical Debate in Difficulties”, *Social History*, 7,14 (1974), σσ.270-92, Richard Price, “The Segmentation of Work and the Labor Aristocracy”, *Labour/Le Travail*, 17(Spring 1986), σσ.267-73.

τών έναντι των 39.057 που τάχθηκαν με την πρόταση των ρεφορμιστών υπέρ της διαγραφής των ριζοσπαστών. Από τον Απρίλιο στους χαλυβουργούς (British Iron Steel & Kindred Trades Federation με 59.000 μέλη) και στο συνδικάτο των λεβητοποιών (62.000 μέλη), το οποίο ήταν το πρώτο σωματείο που είχε δεχθεί την αποπομπή των κομμουνιστών στα 1927, εμφανίστηκαν επιτροπές υπέρ του εκδημοκρατισμού της λειτουργίας των συνδικάτων σε 62 πρωτοβάθμιες ενώσεις με επίκεντρο τη Νότια Ουαλλία και τη Γλασκώβη. Στην ομοσπονδία των επιπλοποιών που είχε 18.000 μέλη, το ίδιο διάστημα και στις 23 πρωτοβάθμιες ενώσεις του ευρύτερου γεωγραφικού διαμερίσματος του Λονδίνου εμφανίστηκε ένα ανεξάρτητο κίνημα εναντίωσης στη συλλογική σύμβαση που είχε υπογράψει η ρεφορμιστική ηγεσία με τους εργοδότες. Τέλος, το καλοκαίρι ανάμεσα στους 25.000 οδηγούς λεωφορείων του Λονδίνου οργανώθηκε ένα αυθόρμητο κίνημα εναντίον των μισθολογικών περικοπών και κατά των πεπραγμένων του γραμματέα της ομοσπονδίας των εργαζομένων στις μεταφορές, του Εργατικού ηγέτη Ernest Bevin. Τον Ιούλιο εκπρόσωποι από 33 γκαράζ συμμετείχαν στη συνδιάσκεψη του κινήματος, εκλέγοντας μια συντονιστική επιτροπή, και προχώρησαν σε απεργιακές κινητοποιήσεις, οι οποίες χωρίς επίσημη συνδικαλιστική υποστήριξη υποχρέωσαν τους εργοδότες να ανακαλέσουν τις μειώσεις μισθών μέχρι το τέλος του Οκτωβρίου. Επρόκειτο για μια συνδικαλιστική νίκη του ΚΚΜΒ, το οποίο αρχικά είχε 12 μέλη στον κλάδο των οδηγών και το Νοέμβριο τα κομματικά μέλη είχαν πενταπλασιαστεί, ενώ η ανεξάρτητη συντονιστική επιτροπή, η οποία καθοδηγούνταν από τον Emile Burns, στέλεχος του ΚΚΜΒ, είχε πια την υποστήριξη της μεγάλης πλειοψηφίας των συνδικαλισμένων οδηγών. Ωστόσο, αυτά τα ανεξάρτητα κινήματα δεν κατάφεραν να υπερκεράσουν την οικονομίστικη συνείδηση της εργατικής τους βάσης, παρά το ότι οι κομμουνιστές τα εκλάμβαναν ως ελπιδοφόρα έκφραση της αρχόμενης ανταρσίας της οργανωμένης εργατικής τάξης προς το TUC. Και τούτο γιατί ούτε κατάφεραν ή θέλησαν να ξεσηκώσουν τη μάζα των συναδέλφων τους σε ένα συγχρονισμένο απεργιακό αγώνα μαζί με τους υφαντουργούς, ούτε απέκτησαν μια πιο άμεση, οργανική σχέση με το NMM, μολονότι διάφοροι αριστεροί και κομμουνιστές εργάτες που ανήκαν στο NMM είχαν εμπλακεί σε αυτά τα κινήματα.

Σε μεγάλο βαθμό αυτό πρέπει να αποδοθεί στον μονοδιάστατο οικονομικό προσανατολισμό της πλειοψηφίας της βάσης των συγκεκριμένων σωματείων και στην προσκόλληση του ιδεολογικού της ορίζοντα σε έναν συντεχνιασμό, ο οποίος βέβαια είχε μακρόχρονες ρίζες συνολικά στο βρετανικό εργατικό κίνημα. Καθρέφτης αυτού του οικονομισμού και του συντεχνιασμού –όπως και μηχανισμός ανατροφοδότησής τους- ήταν οι περιοδικές εκδόσεις των μεγάλων εργατικών ομοσπονδιών και στην περίπτωση μας το *AEU Journal*, του οποίου αναγνώστες και ενίοτε αρθρογράφοι ήταν οι δραστήριοι συνδικαλισμένοι μηχανουργοί. Το περιοδικό εκδιδόταν από το 1851, κυκλοφορούσε σε 100.000 αντίτυπα τον Απρίλιο του 1932 και είχε μια ποικιλία θεμάτων για το συνδικαλισμό, τις συνθήκες εργασίας και διαβίωσης των εργατών, το σοσιαλισμό και την ιστορία του εργατικού κινήματος. Σε αυτό έγραφαν σοσιαλιστές Εργατικοί (π.χ R.B Suthers), μέλη των γραμματειών των σωματείων και σπανιότερα απλοί εργάτες, ανταποκριτές από τους χώρους δουλειάς και ορισμένοι κομμουνιστές (π.χ J.T Murphy). Σύμφωνα με την οπτική του Q. Skinner η μελέτη της δομής και του λεξιλογίου της γλώσσας των κειμένων, αποκαλύπτει τη λειτουργία της ως μοχλού διάδοσης και εμπέ-

δωσης πολιτικών αξιών και μηνυμάτων,⁶⁸⁶ κάτι που μπορεί να διερευνηθεί σε αυτό το περιοδικό, που χαρακτηριζόταν από ένα σχετικά «υψηλό λεξιλόγιο» με το οποίο είχε εξοικειωθεί η «εργατική αριστοκρατία» του βρετανικού συνδικαλιστικού κινήματος. Μια πρόσφατη ιστορική έρευνα έδειξε ότι η πλειονότητα των συντακτών του περιοδικού των μηχανουργών έβλεπε μετά το 1926 τον κρατικό κορπορατισμό σαν τη λύση των εργατικών προβλημάτων, ενώ ότι μετά το 1931 και την οικονομική κρίση προέβλεπε την αντικατάσταση του παγκόσμιου καπιταλισμού από το σοσιαλισμό, αν και δεν οριζόταν ο τελευταίος κατά τα μαρξιστικά ή τα σοβιετικά πρότυπα. Μετά το 1931 γινόταν αναφορά στην ταξικότητα των κυβερνητικών οικονομικών μέτρων, στην πανεργατική συνδικαλιστική συσπείρωση για την αντιμετώπιση των εργοδοτών, στην εθνική ασφάλιση των ανέργων και των εργαζομένων και αποδοκιμάζονταν τράπεζες και χρηματιστήρια, πολεμικές επεμβάσεις και κυβερνητικές δαπάνες σε πολεμικούς εξοπλισμούς. Αυτή η θεματολογία εγγραφόταν στην πολιτική και συνδικαλιστική ταυτότητα των μελών της AEU και σαφώς αποτελούσε κοινό τόπο και στους κομμουνιστές ή στους αριστερούς εργαζόμενους του συνδικάτου. Εντούτοις, στο περιοδικό κυριαρχούσε η προοπτική υπέρ της εκλογικής νίκης των Εργατικών, παρά την καταδίκη των παλιών ηγετών R. Mc Donald και P. Snowden, που θεωρούνταν ως «ταξικοί προδότες» και αποκλειστικοί υπεύθυνοι για την ήττα της κυβέρνησης του Εργατικού κόμματος. Επίσης, τα ζητήματα της αποικιακής πολιτικής της Βρετανίας ήταν κατά πολύ υποβαθμισμένα στην ύλη του περιοδικού, ενώ δεν έλειπαν αναφορές κοινωνικού αυτοματισμού κατά των ανέργων και του NUWM, με το πρόσχημα ότι δεν ήταν οργανωμένοι σε κάποιο σωματείο. Μόνο στα τεύχη από το 1932 και μετά παρατηρείται μια μεγαλύτερη συχνότητα άρθρων σχετικών με τα γενικά πολιτικά και διεθνή προβλήματα, τον φασιστικό κίνδυνο ή αναφορών που έβλεπαν τα συνδικάτα σαν εργαλεία μαζικού ριζοσπαστισμού και σαν όργανα συμβολής σε μια σοσιαλιστική κοινωνική αναδιοργάνωση.⁶⁸⁷ Η ως ένα βαθμό διαφοροποίηση της θεματολογίας του περιοδικού πρέπει να αποδοθεί, κατά τη γνώμη μας, στη δράση των ανεξάρτητων ριζοσπαστικών ομάδων της βάσης της AEU, όπως ήταν το «Κίνημα των Δικαιωμάτων των Συνδικαλισμένων», όπου υπήρχε σημαντική κομμουνιστική παρέμβαση. Η οικονομίστικη ταυτότητα της πλειοψηφίας των ενεργών μελών των συνδικάτων υποχρέωνε τους κομμουνιστές να προσαρμόζουν πρωταρχικά την τακτική τους στις αντίστοιχες ανάγκες και εργατικές διεκδικήσεις, καθιστούσε πολύ δύσκολη την πολιτικοποίηση των οικονομικών αιτημάτων και ενίοτε έσπρωχνε τα πιο ανώριμα ή ανυπόμονα μέλη του βρετανικού Κ.Κ σε λογικές αποστασιοποίησης από διάφορους οικονομικούς αγώνες που τους θεωρούσαν «ρεφορμιστικούς», πράγμα που από ένα άλλο σημείο εκκίνησης σε σχέση με τον οικονομισμό του μέσου εργαζόμενου κατέληγε στο ίδιο αποτέλεσμα, στην αδυναμία της πολιτικοποίησης των καθημερινών αγώνων της εργατικής τάξης.

Ενδιαφέρον είναι ότι το ίδιο το ΚΚΜΒ δια στόματος του J. Mahon, ενός «αριστερού» στελέχους από τις γραμμές της YCL, ασκούσε κριτική σε μια μερίδα των οργανωμένων μελών και των ανεξάρτητων επιρροών του, ότι ακόμη δεν είχαν ουσιαστικά στραφεί στη δουλειά μέσα στα ρεφορμιστικά σωματεία, κρίνοντας από

⁶⁸⁶ Quinten Skinner, *Visions of Politics*, vol.1, Cambridge University Press 2002, σσ.29-33.

⁶⁸⁷ Sally Ann Richardson, *Political Cultures in British Trade Unionism and Their Dissemination: 1931-5*, Ph. D Thesis, University of Salford 2016, σσ.36-7, 43-57.

το γεγονός πως από τους 100 κομμουνιστές μηχανουργούς, μόλις 2 είχαν εκλεγεί στην επιτροπή των αντιπολιτευομένων της ΑΕΥ και από το ότι από τους 200 κομμουνιστές επιπλοποιούς του Λονδίνου, μόνο οι 30 είχαν επιδιώξει να εκλεγούν στα επίσημα συνδικαλιστικά όργανα λόγω απροθυμίας να συναναστραφούν τους «ρεφορμιστές προδότες».⁶⁸⁸ Επρόκειτο για μια εκδήλωση του πνεύματος «αριστερισμού και σεκταρισμού» ενός τμήματος του κομματικού δυναμικού, ειδικότερα όσων ανήκαν στην ΥCL ή είχαν γαλουχηθεί επί μακρόν στις γραμμές της πριν περάσουν στο Κ.Κ, το οποίο δεν αποτελούσε τότε αποκλειστικά μια βρετανική ιδιοτυπία, καθώς η ίδια η ΚΔΝ στη διακήρυξή της για τη 18^η Διεθνή Ημέρα των Νέων που ορίστηκε για τις 4 Σεπτεμβρίου, μολονότι αναφερόταν στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων των νέων και στην ανάγκη της απόκρουσης του φασιστικού κινδύνου, καλούσε τους νέους εργάτες να πλαισιώσουν αποκλειστικά και μόνο τις «ανεξάρτητες, επαναστατικές προλεταριακές οργανώσεις».⁶⁸⁹ Αυτή η σεκταριστική υποτροπή σαφώς δυσχέρανε τις απόπειρες του ΚΚΜΒ να κινητοποιήσει το σύνολο των δυνάμεών του για την εφαρμογή των συνδικαλιστικών τακτικών του στην κατεύθυνση της σύμπληξης του ενιαίου εργατικού απεργιακού μετώπου το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1932.

Η όξυνση της ταξικής πάλης, έστω υπό τη μορφή του οικονομικού συνδικαλιστικού αγώνα, και η προσπάθεια των κομμουνιστικών κομμάτων να αντιμετωπίσουν τις σεκταριστικές υποτροπές στο εσωτερικό τους παρατηρήθηκαν και σε άλλες χώρες. Ενδεικτικά, την άνοιξη του 1932 ξεσηκώθηκαν σε γενικό απεργιακό αγώνα οι εργάτες της ανθρακοφόρου λεκάνης της Τσεχοσλοβακίας, το καλοκαίρι ακολούθησαν οι σιδηροδρομικοί στη Ρουμανία και στις Η.Π.Α οι άνεργοι βετεράνοι του Α΄ Παγκοσμίου οργάνωσαν πορείες, απαιτώντας την καταβολή συντάξεων, που στην Ουάσιγκτον χτυπήθηκαν από την αστυνομία και την εθνοφρουρά. Αγροτικές εξεγέρσεις έγιναν το ίδιο διάστημα στην Πολωνία και στα Βαλκάνια, ενώ στη Γερμανία και στη Γαλλία δυνάμωσε ο μαζικός αντιφασιστικός αγώνας. Το γαλλικό Κ.Κ κατάφερε τον Αύγουστο να προσελκύσει στην καμπάνια για τη σύγκληση του Αντιπολεμικού Αντιφασιστικού Συνεδρίου στο Άμστερνταμ μεγάλο τμήμα της προοδευτικής, σοσιαλιστικής διανοήσης και 141 πολιτικές και συνδικαλιστικές οργανώσεις που ανήκαν στο σοσιαλιστικό κόμμα. Για τους κομμουνιστές ήταν μια σημαντική επιτυχία, γιατί κινητοποίησαν σε μια μετωπική κίνηση ένα διόλου ευκαταφρόνητο σύνολο εξωκομματικών συμπαθούντων: 2165 αντιπρόσωποι από 27 χώρες εκ των οποίων οι 830 ήταν κομμουνιστές, οι 1300 εκπρόσωποι συνδικάτων και οι 290 μέλη των σοσιαλιστικών κομμάτων, συμμετείχαν στις εργασίες του συνεδρίου, ενώ σημαντική ήταν η παρουσία και της βρετανικής αντιπροσωπίας με επικεφαλής τον Maxton από το ILP, ώστε να προταθεί η μεταφορά του νόμιμου συμβουλίου της Διεθνούς Αντιιμπεριαλιστικής Λίγκας στο Λονδίνο. Ιδι-

⁶⁸⁸John Mahon, “The Unofficial Movements in the British Trade Unions”, *Inprecor*, No.40, ό.π., σσ.857-58, Noreen Branson, ό.π., σσ.93-4.

⁶⁸⁹“Appeal of YCL for the 18th International Youth Day”, *Inprecor*, No.39, ό.π., σσ.835-36. Η καθοδήγηση του ΚΚΜΒ προσπάθησε να αντιμετωπίσει αυτήν την υποτροπή με τη διοργάνωση ιδεολογικών μαθημάτων για όλα τα κομματικά μέλη, καθώς μέχρι τότε συστηματικά ιδεολογικά μαθήματα παρακολουθούσαν μόνο τα συνδικαλιστικά στελέχη και τα μέλη των γραφείων των οργανώσεων των περιοχών του κόμματος. Τον Αύγουστο του 1932 η Κ.Ε αποφάσισε να οργανώσει ειδικά μαθήματα πολιτικής και συνδικαλιστικής κατάρτισης για όλους τους κομμουνιστές εργάτες είτε ανήκαν σε κάποιο σωματείο, είτε όχι, για να ανταποκριθούν στα νέα καθήκοντα. Ιδιαίτερη μέριμνα λήφθηκε για 150 νέες στρατολογίες από τη Γλασκώβη, οι οποίες δεν προήλθαν από την Κομμουνιστική Νεολαία, αλλά από τις συνδικαλιστικές επιτροπές βάσης και τους εργοστασιακούς κομματικούς πυρήνες. Πρβλ. “Party Cadres in England”, *Inprecor*, No.35, ό.π., σσ.741-42.

αίτερη οξύτητα πήρε ο αντιφασιστικός συνδικαλιστικός αγώνας στη Γερμανία, όπου από τα μέσα Αυγούστου μέχρι το Δεκέμβριο του 1932 οργανώθηκαν περίπου 1100 τοπικές και κλαδικές απεργίες με οικονομικά και πολιτικά αιτήματα οι οποίες έληξαν με πλήρη ή μερική επιτυχία, κάτι που εκφράστηκε στην άνοδο της πολιτικής επιρροής και της οργανωτικής ισχύος του KPD μέσα στην εργατική τάξη, καθώς στα τέλη του 1932 αριθμούσε σχεδόν 300.000 μέλη. Η ανάγκη αντιμετώπισης των σεκταριστικών τάσεων μέσα στα ευρωπαϊκά Κ.Κ. σχετιζόταν κατά κύριο λόγο με την ανάγκη της διεύρυνσης του Ενιαίου Μετώπου ανάμεσα στην εργατική τάξη για την απόκρουση της εντεινόμενης φασιστικής απειλής. Έτσι, στο γαλλικό Κ.Κ με το 8^ο Συνέδριο απομονώθηκε οριστικά η ομάδα Barbe-Celor που υποβάθμιζε τις μερικές, οικονομικές διεκδικήσεις σαν «ιστορικά ξεπερασμένες», θεωρώντας ότι το γαλλικό κράτος είχε ήδη φασιστικοποιηθεί. Στο διάστημα Μαρτίου-Οκτωβρίου στο ισπανικό Κ.Κ παραμερίστηκε η καθοδηγητική ομάδα του Bullejos που υποτιμούσε το κίνημα υπέρ της αγροτικής μεταρρύθμισης στη χώρα σαν «αστικοδημοκρατικό» και νέος γραμματέας ανέλαβε ο Diaz, ενώ στο KPD ανάμεσα στο Φλεβάρη και τον Αύγουστο του 1932 μια οξεία εσωκομματική διαπάλη κατέληξε στην καταδίκη της ομάδας Neumann- Remmele, η οποία παρ'όλα αυτά διατήρησε τα ερείσματά της στην Κομμουνιστική Νεολαία, επειδή αναμένοντας το άμεσο ξέσπασμα της προλεταριακής επανάστασης στη Γερμανία, καταδίκασε τον μετωπικό αγώνα κομμουνιστών και σοσιαλδημοκρατών εργατών υπέρ των καθημερινών αναγκών των εργαζομένων και κατά του ναζισμού και ανήγαγε την αντιφασιστική πάλη μόνο στην άμεση σύγκρουση στο δρόμο με τις ναζιστικές συμμορίες.⁶⁹⁰ Η αναβαθμισμένη παρουσία της βρετανικής αντιπροσωπίας στο συνέδριο του Άμστερνταμ (27-29 Αυγούστου) αντικατόπτριζε την προσήλωση του ΚΚΜΒ στην προσπάθεια οικοδόμησης ενιαιομετωπικών κινήματων, τα οποία και διεθνιστικό χαρακτήρα είχαν και θα μπορούσαν να δυναμώσουν τα αντιιμπεριαλιστικά αντανακλαστικά των Βρετανών εργατών.⁶⁹¹

⁶⁹⁰ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ.336-37, 339-40, 344-46, E.H Carr, ό.π., σσ.303-06, 385-89, Fredrick Petersson, *W. Munzenberg, the Antiimperialist League and Comintern*, ό.π.,457-62, 468-72, Eve Rosenhaft, ό.π., σσ.82-84, Sergio Bologna, ό.π., σσ.107-09. Στο κεντρικό συμβούλιο της Αντιιμπεριαλιστικής Λίγκας εκλέχθηκαν από την Αγγλία ο H. Pollitt, και οι R. Maxton και U. Sinclair από το ILP και το Εργατικό Κόμμα αντίστοιχα. Ενδιαφέρουσα η επισήμανση του Carr ότι κύκλοι της ΚΔ (π.χ. Τολιάτι –Κουόσινεν) είδαν με επιφύλαξη το συνέδριο, φοβούμενοι μη διολισθήσει στον αστικό πασιφισμό, αντίθετα από τους Σοβιετικούς αξιωματούχους (π.χ. Λιτβίνοβ) που έβλεπαν στην καμπάνια για γενικό αφοπλισμό μια ευκαιρία στρατιωτικής αποδυνάμωσης της Ιαπωνίας και των δυτικών δυνάμεων που απειλούσαν την ΕΣΣΔ. Τις εργασίες του συνεδρίου ακολούθησαν μια γυναικεία διάσκεψη (229 γυναίκες από ομοσπονδίες 16 χωρών) για τα προβλήματα των γυναικών εργατριών, όπου έγινε δεκτή με ενθουσιασμό η αντιπροσωπία πέντε γυναικών απεργών του Lancashire και η συγκρότηση μιας Διεθνούς Αντιπολεμικής Επιτροπής από 136 μέλη, στην οποία ήταν σημαντική η αγγλική παρουσία. Εκλέχτηκαν από τη Βρετανία οι Tom Mann (NMM), Alex Gossip, Reginald Bridgeman (επίσημα συνδικάτα), F. Woodroffe (σιδηροδρομικοί), P. Murphy (ναυτεργάτες), A. Moffat (ανθρακωρύχοι), Havelock Ellis, Bertrand Russel (σοσιαλιστές διανοούμενοι) και Elsa Paulsen (εργάτρια των υφαντουργείων). Πρβλ. *Inprecorr*, No.43 (29-09-1932), σελ.916, *Inprecorr*, No.44 (06-10-1932), σελ.937.

⁶⁹¹ Αυτό γίνεται σαφές, επειδή η μεγάλη πλειονότητα της βρετανικής αντιπροσωπίας ανήκε στην εργατική τάξη: από τα 80 μέλη της μόλις 20 άτομα δεν ήταν εργάτες. Από τους εργάτες αντιπροσώπους, οι 50 ήταν ενεργοί συνδικαλιστές ή είχαν κάποια θέση ευθύνης στο σωματείο τους (4 ανθρακωρύχοι, 12 μεταλλουργοί, 4 σιδηροδρομικοί, 2 ναυτικοί, 2 ναυπηγοί, 10 μέλη κοπερατίβων, 3 μηχανικοί, 2 οικοδόμοι, 3 από τις μεταφορές, 5 λιμενεργάτες, 5 κλωστοϋφαντουργοί) και 30 εξ αυτών ήταν βετεράνοι του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Υπήρχαν 14 γυναίκες, ενώ όσοι αντιπρόσωποι δεν είχαν προλεταριακή ταυτότητα, ήταν κυρίως δάσκαλοι και ανάμεσά τους υπήρχαν ένας ακαδημαϊκός και δύο φοιτητές από την Οξφόρδη και το Κέϊμπριτζ. Το τελευταίο είναι αξιοσημείωτο, επειδή δείχνει ότι η αρχή της συστηματικής κομμουνιστικής παρέμβασης στο χώρο των πανεπιστημίων, η οποία απέδωσε καρπούς για το ΚΚΜΒ την επόμενη δεκαπενταετία, ξεκίνησε στη διάρκεια της «Τρίτης Περιόδου» και όχι κατόπιν με την εμπλοκή της βρετανικής αριστεράς στον Ισπανικό Εμφύλιο. Τούτο επιβεβαιώνεται και από τα απομνημονεύματα του διασημότερου Βρετανού πράκτορα των μυστικών σοβιετικών υπηρεσιών, του Κιμ Φίλμπτ, ο οποίος αναφέρει πως όντας φοιτητής στο Κέϊμπριτζ ήρθε σε επαφή με τους κομμουνιστές από το 1931 στα πλαίσια των αντιιμπεριαλιστικών εκστρατειών του ΚΚΜΒ, όπου μετείχε και η «Σοσιαλιστική Κοινότητα» του πανεπιστημίου στην οποία ήταν γραμμένος από το 1929. Πρβλ. Κιμ Φίλμπτ, *Ο Σιω-*

Υπό την επίδραση των παραπάνω εξελίξεων συνήλθαν 174 αντιπρόσωποι από 35 Κ.Κ στη 12^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ (27-08 με 15-09-1932) για να γενικεύσουν την πείρα της πάλης των Κ.Κ και να οργανώσουν την κινητοποίηση των μαζών εναντίον της επίθεσης του κεφαλαίου, του φασισμού και της απειλής του ιμπεριαλιστικού πολέμου. Τα τέσσερα βασικά θέματα της συζήτησης ήταν η εκτίμηση της διεθνούς καπιταλιστικής κρίσης και ο καθορισμός των άμεσων καθηκόντων των τμημάτων της ΚΔ, η εξαγωγή συμπερασμάτων από τις πρόσφατες απεργίες και η οργάνωση του κινήματος των ανέργων, η ιαπωνική επιθετικότητα στην Άπω Ανατολή και η πάλη κατά της γενίκευσης του ιμπεριαλιστικού πολέμου και τέλος, η πορεία της σοσιαλιστικής οικοδόμησης και οι στόχοι του δεύτερου πεντάχρονου πλάνου στην ΕΣΣΔ. Εισηγητής για το τελευταίο θέμα ήταν ο Μανουήλσκι, ο οποίος στην εναρκτήρια ομιλία του τόνισε ότι έφτασε η ώρα οι κομμουνιστές να περάσουν από τη φάση της άμυνας και της προπαγάνδας στην άμεση επίθεση, προχωρώντας σε πολιτικό απεργιακό αγώνα, όπως έδειχνε άλλωστε η πορεία του βρετανικού απεργιακού αγώνα, και χτυπώντας τους σοσιαλφασίστες που σε όλες τις περιπτώσεις φάνηκαν πιστοί βοηθοί των καπιταλιστών εξίσου με τους «εθνικιστές φασίστες». Πιο συγκρατημένη ήταν η εισήγηση του Κουόσινεν σχετικά με το πρώτο θέμα, γιατί παρά τη διαπίστωσή του ότι η παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία δεν είχε περάσει σε φάση ανάκαμψης, τόνισε πως ακόμη διαμορφώνονταν οι προϋποθέσεις για το επικείμενο ξέσπασμα πολέμων και επαναστάσεων, όπως έδειχνε η ασταθής ριζοσπαστικοποίηση της εργατικής τάξης σε διάφορες χώρες και πρωταρχικά στην Αγγλία. Κατέληξε πως η εργατική ριζοσπαστικοποίηση θα βαθύνει μόνο όταν με επιτυχία τα Κ.Κ θα έκαναν αντικείμενα της μαζικής τους δουλειάς τα ζητήματα της ημέρας που συγκινούν ιδιαίτερα τους εργάτες, βάζοντας στη βάση της πολιτικής του ενιαίου εργατικού μετώπου πρωταρχικά τους άμεσους, πρακτικούς στόχους των καθημερινών αγώνων του προλεταριάτου, αντί για αφηρημένες κομμουνιστικές αρχές τις οποίες συχνά δεν κατανοούσαν οι εξωκομματικοί εργάτες. Επέκρινε τους «υπεραριστερούς» συντρόφους που προεξοφλούσαν ότι ήταν αδύνατη η κατάκτηση των ρεφορμιστών εργατών, υπογράμμισε την ανάγκη να ενισχυθούν οι δεσμοί των κομμουνιστών με τις μάζες των ρεφορμιστών εργατών μέσα στα συνδικάτα, καταλήγοντας πως το ενιαίο μέτωπο «από τα κάτω» δεν αποκλείει σε ορισμένες περιπτώσεις να απευθύνουν οι κομμουνιστές προτάσεις για κοινή δράση σε μια ρεφορμιστική συνδικαλιστική παράταξη ή ακόμη και σε μια ολόκληρη τοπική σοσιαλδημοκρατική οργάνωση. Ειδικά, για τα καθήκοντα του ΚΚΜΒ η 12^η Ολομέλεια υιοθέτησε αυτούσια τη σχετική εισήγηση του Κουόσινεν, ο οποίος όχι απλώς συμφωνούσε με τη μέχρι τότε πολιτική τακτική των Βρετανών κομμουνιστών, αλλά τους προέτρεπε ως ένα βαθμό να μη ρίξουν το πρόωρο σύνθημα της ανατροπής της «Εθνικής Κυβέρνησης» και να περιοριστούν στο εσωτερικό της χώρας στις οικονομικές διεκδικήσεις:

«Για το ΚΚΜΒ: Πρέπει να συνεχιστεί η ριζική στροφή της δουλειάς προς τα ρεφορμιστικά σωματεία και τα εργοστάσια για να τραβηχτούν οι εργατικές μάζες, στη βάση του ενιαίου από τα κάτω μετώπου, στον αγώνα για α) να αποκρουστεί η νέα επίθεση των καπιταλιστών στους μισθούς των εργαζομένων και στα προνοιακά

πηλός μου Πόλεμος. Η αυτοβιογραφία ενός κατασκόπου, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2016, σσ.22-27, United Front Against War. Report and Manifesto of the World Anti-War Congress at Amsterdam, August 27-29th 1932, published by the British Delagation, 53 Gray's Inn Road, London, σσ.13-15.

βοηθήματα των ανέργων, β) να αντιμετωπιστεί η κυβερνητική πολιτική που ενθαρρύνει και στηρίζει την επιθετικότητα του γαλλικού και ιαπωνικού ιμπεριαλισμού κατά της ΕΣΣΔ, γ) να ανεξαρτητοποιηθούν πραγματικά οι υπερπόντιες βρετανικές αποικίες και η Ιρλανδία».⁶⁹²

Εντυπωσιακή ήταν η σύμπτωση των εκτιμήσεων των βασικών ιθυνόντων της ΚΔ με τη συνδικαλιστική τακτική που προσπαθούσε να υπηρετήσει το ΚΚΜΒ το τελευταίο εξάμηνο. Στις εισηγήσεις τους για τα μαθήματα από τους πρόσφατους απεργιακούς αγώνες και για την οργάνωση των ανέργων οι Τέλμαν, Lenski και Gottwald καταδίκασαν την άρνηση διεξαγωγής των πιο μερικών συνδικαλιστικών αγώνων και το σεχταρισμό όσων στο όνομα της συντριβής των ρεφορμιστών, αποχωρούσαν συλλήβδην από τα ρεφορμιστικά συνδικάτα, επειδή τα αντιμετώπιζαν σαν μια «συμπαγή αντιδραστική μάζα», επισημαίνοντας ότι τούτο συνιστούσε «αριστερή» οπορτουνιστική πρόσληψη του ενιαίου μετώπου «από τα κάτω» Τόνισαν ότι ούτε ο Λένιν είπε ποτέ να φτιαχτούν «μπολσεβίκικα Σοβιέτ», άρα συμέραναν ότι στις απεργιακές επιτροπές και τα σωματεία που ήταν τα βασικά όργανα του ενιαίου μετώπου, έπρεπε να οργανωθούν όσο το δυνατόν περισσότεροι εργάτες, έστω και αν σε κάποιες χώρες υπήρχαν μόνο φασιστικές εργατικές ομοσπονδίες, προκειμένου ο οικονομικός αγώνας τους να συνδυαστεί με την πολιτική διαμαρτυρία και να οδηγηθούν στην επαναστατική πάλη.⁶⁹³ Η δράση των κομμουνιστών μέσα στις φασιστικές μαζικές οργανώσεις για την οποία μιλούσε ο Τέλμαν επουδενί δε σήμαινε την υποστολή του αντιφασιστικού αγώνα, αλλά υπέδειχνε έναν τρόπο για να συνδεθούν αυτοί με τις μάζες σε εκείνες τις χώρες όπου οι παραδοσιακές εργατικές οργανώσεις είχαν διαλυθεί και είχαν τεθεί εκτός νόμου, όπως στην Ιταλία του Μουσολίνι. Παράλληλα, συνιστούσε και μια απόπειρα να βρεθεί μια επαφή με καθυστερημένα λαϊκά στρώματα που είχαν παραπλανηθεί από τη φασιστική προπαγάνδα, χωρίς αυτό να αδυνατίζει τον ενιαιομετωπικό αντιφασιστικό αγώνα, όπως δείχνει το προσωπικό ενδιαφέρον του Τέλμαν για την επιτυχία της συνάντησης στο Wuppertal (21 Ιουνίου 1932) κομμουνιστών και σοσιαλδημοκρατών αντιπροσώπων από 57 εργοστασιακά συμβούλια για την κοινή πάλη απέναντι στα φασιστικά μέτρα του φον Πάπεν στην Πρωσία, αλλά και η πραγματοποίηση του Συνεδρίου της Αντιφασιστικής Δράσης στο Βερολίνο (10 Ιουλίου) και η αιματηρή απόκρουση με 18 νεκρούς της ναζιστικής πορείας μέσα στην «κόκκινη γειτονιά» του Αμβούργου, την Αλτόνα, στις 17 Ιουλίου από τις εργατικές πολιτοφυλακές μελών του KPD και του SPD.⁶⁹⁴ Στη συζήτηση που έγινε μετά την εισήγηση του Τέλμαν, ο

⁶⁹²«Αποσπάσματα από τις Θέσεις της 12^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τη Διεθνή Κατάσταση και τους Στόχους των τμημάτων της Κομιντέρν: V.Τα άμεσα καθήκοντα των τμημάτων της ΚΔ», (Σεπτέμβριος 1932), δημοσιευμένα στο Jane Degras, vol.3, ό.π., σελ.229. Πρέπει να επισημανθεί κατά μία ειρωνεία της ιστορίας πόσο είχαν αλλάξει τα πράγματα από το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ (1928), όταν ο Κουόσινεν χαρακτήριζε τους Βρετανούς «λακέδες του ιμπεριαλισμού». Τώρα, αυτός υπερθεμάτιζε στον οικονομικό αγώνα των εργατικού κινήματος στην Αγγλία, ενώ το ΚΚΜΒ έψαχνε τρόπους να τον πολιτικοποιήσει. Σαφής ήταν και η αποστασιοποίηση του Κουόσινεν από τον Μανουήλσκι σχετικά με τις άμεσες προοπτικές του επαναστατικού κινήματος. Για τον πρώτο η ισχυροποίηση του φασισμού ήταν εμπόδιο και έκφραση της ασταθούς επαναστατικοποίησης των μαζών, ενώ για τον δεύτερο η επιβολή φασιστικών καθεστώτων ήταν μια προσωρινή δυσκολία και μια απέλπιδα προσπάθεια της αστικής τάξης να σταματήσει το ολοένα και ογκούμενο κύμα της προλεταριακής επανάστασης. Για τις τοποθετήσεις Μανουήλσκι και Κουόσινεν πρβλ. *Inprecorr*, vol.12, No.46 (20-10-1932), σελ.974 και *Inprecor*, vol.12, No.44 (06-10-1932), σσ.939-41 αντίστοιχα, και *Twelfth Plenum of the E.C.C.I. "Prepare for Power! The International Situation and the Tasks of the Sections of the Comintern. Report by O. Kuusinen, December 1933, published by Workers Library Publishers, σσ.40-49,75-78,90-95.*

⁶⁹³«The XII Plenum of the ECCI: Reports of Comrades Thalmann, Lenski and Gottwald», *Inprecor*, No.45 (13-10-1932), σσ.967-68.

⁶⁹⁴B. Steinmann, «Germany: After the 20th July», *Inprecor*, No.33 (28-07-1932), σελ.680, *Διδάγματα από το Μεσοπόλεμο. KPD, η συνεπής αντιφασιστική και επαναστατική οργάνωση της γερμανικής εργατικής τάξης*, «Κόντρα», Αθήνα-Μάης 2015, σσ.39-40,

Riatnitsky εκ μέρους του ρωσικού Κ.Κ παραδέχθηκε ότι γενικά η πρόοδος της κομμουνιστικής επιρροής μέσα στα ρεφορμιστικά συνδικάτα ήταν κατώτερη των περιστάσεων και των προσδοκιών, προσήψε σε διάφορα Κ.Κ ότι προσδίδουν κομματική ταυτότητα στις οργανώσεις των ανέργων και επέκρινε άλλα στα οποία οι ίδιοι οι συνδικαλιστικοί τους υπεύθυνοι παραδέχτηκαν πως δεν είχαν διαβάσει καν τις αποφάσεις της 11^{ης} Ολομέλειας για το εργατικό κίνημα. Ο Λοζόφσκυ από την Προφιντέρν δεν φαίνεται να τοποθετήθηκε γενικά πλην μιας επισήμανσης ότι σε διάφορα Κ.Κ –ανάμεσά τους και στο βρετανικό– προέχει η αντιμετώπιση του «αριστερού σεκταρισμού», κάτι που δείχνει τη μείωση της επιρροής της Προφιντέρν ως προπυργίων των «υπεραριστερών» συνδικαλιστών, παράλληλα με την προσπάθεια της χαλιναγώγησης των αριστεριστικών τάσεων μέσα σε διάφορα Κ.Κ στο ίδιο διάστημα. Επομένως, δεν προξενεί έκπληξη η ευμενής διάθεση με την οποία η πλειονότητα των συνέδρων υποδέχτηκε την ομιλία του Pollitt, ως βασικού εκπροσώπου του ΚΚΜΒ που είχε αποκτήσει κύρος στη συνείδηση των συνέδρων εξαιτίας του ηρωϊκού αγώνα των Άγγλων υφαντουργών. Ο γραμματέας του ΚΚΜΒ υποστήριξε ενεργά τον Τέλμαν, υπογράμμισε την επείγουσα ανάγκη της εκλογής όλο και περισσότερων κομμουνιστών στις θέσεις ευθύνης όλων των υπαρχόντων σωματείων και συνδικαλιστικών επιτροπών και στηλίτευσε τις λανθασμένες σχηματοποιήσεις μερίδας συντρόφων πάνω στο ζήτημα της συνδικαλιστικής παρέμβασης, που έδιναν την εντύπωση ότι οι κομμουνιστές επεδίωκαν την διάλυση των παραδοσιακών δομών του εργατικού κινήματος, δίνοντας έτσι πολύτιμα προπαγανδιστικά όπλα στους ρεφορμιστές ηγέτες της Διεθνούς του Άμστερνταμ. Μάλιστα, προανήγγειλε την παραπέρα αναπροσαρμογή της δουλειάς του ΝΜΜ το οποίο τότε συσπείρωνε περίπου 5.000 συνδικαλιστές, ώστε να συνδεθεί καλύτερα με το μαζικό κίνημα, παραδεχόμενος ότι το ΚΚΜΒ δεν είχε ακόμη ανταποκριθεί πλήρως στις συνθήκες του εργατικού κινήματος, καθώς από τα κομματικά μέλη μόνο το 7% μετείχε σε εργοστασιακούς πυρήνες, το 37% σε σωματεία και το 15% στο ΝΜΜ. Παρουσιάζοντας την κατάσταση και τις προοπτικές του κινήματος στη Βρετανία, εστίασε στην αυξανόμενη εργατική αναταραχή, όπως διαγραφόταν από την άνοδο των απεργιών μέσα στο τελευταίο δεκάμηνο, από την υποστήριξη σε διάφορους κλάδους της επανεγγραφής των κομμουνιστών στα σωματεία, από την μεγαλύτερη συμμετοχή των συνδικάτων στο Αντιπολεμικό Συνέδριο του Άμστερνταμ με 71 εκπροσώπους τους και από την απόφαση του ILP να διαχωριστεί από τους Εργατικούς, παρόλο που οι τελευταίοι βρίσκονταν στην αντιπολίτευση και είχαν ασπαστεί «αριστερότερες» θέσεις. Μεγάλο μέρος της τοποθέτησής του αφορούσε τα λάθη του ΚΚΜΒ στο μαζικό κίνημα στο διάστημα μετά το 1931. Παρατήρησε ότι βασική αδυναμία του κόμματος στη μεγάλη απεργία στη βιομηχανία Lucas ήταν πως αφιέρωσε πολύ χρόνο στη συζήτηση και την προετοιμασία της δημιουργίας ενός νέου, «κόκκινου» σωματείου, αντί να επικεντρωθεί σε πρώτη φάση στο πως θα δυνάμωνε την επιρροή του και τα μαζικά του στηρίγματα μέσα στο υπάρχον σωματείο, μέσα σε κάθε εργοστάσιο και τμήμα, ενώ στην απεργία των ηλεκτρολόγων του Λονδίνου λάθος συνιστούσε η ολιγοπία των συντρόφων να οργανώσουν τα δραστήρια μέλη των απεργιακών επιτροπών στο ΝΜΜ. Αντιπαρέβαλε αυτά τα λάθη με την παρέμβαση του κόμματος στην απεργία των υφαντουργών, όπου την αρχική εχθρότητα των απεργών

“We are the antifascists indeed! Political Report on the Antifascist Unity Congress”(10 July 1932), *Ernst Thalmann, Speeches and Articles*, vol.4, ό.π., σσ.134-37.

του Earbay προς τους κομμουνιστές προπαγανδιστές διαδέχτηκε η ενθουσιώδης υποστήριξη, εφόσον αυτοί υποστήριζαν ενεργά την απεργία και τα υπάρχοντα σωματεία. Συμπέρανε πως το ΚΚΜΒ θα μπορέσει να ανταποκριθεί στους στόχους του για την ανατροπή της Εθνικής κυβέρνησης, της αποικιοκρατικής οργάνωσης και της επαναστατικοποίησης της εργατικής πάλης μόνο αν γίνουν κτήμα όλου του κόμματος τα εξής: α) χρειάζεται η συνέχιση της δουλειάς με τις μάζες και τα συνδικάτα που άρχισε με την διακήρυξη του Ιανουαρίου και η κατανόηση από όλους τους συντρόφους ότι το «Ενιαίο Μέτωπο» δεν αποτελεί ένα απλό σύνθημα ή ένα ιδεολογικό φετίχ του κόμματος, αλλά συγκεκριμένη, καθημερινή πάλη για να στραφούν οι εργατικοί αγώνες σε επαναστατική κατεύθυνση, β) δεν μπορεί να αντιπαρατίθεται το «ενιαίο μέτωπο» στην «ανεξάρτητη, επαναστατική ηγεσία και οργάνωση» των εργατικών αγώνων, γ) δεν πρέπει να ταυτίζεται η «ανεξάρτητη ηγεσία των αγώνων» με τη δράση ολιγομελών ομάδων του Κ.Κ και του ΝΜΜ, αλλά με την μαζική κινητοποίηση των δυνάμεων της εργατικής τάξης, δ) δεν πρέπει να υποτιμάται η βάση των σωματείων και να είναι καθημερινή μέριμνα όλων των συντρόφων η εκλαϊκευση των θέσεων του κόμματος. Έκλεισε την τοποθέτησή του με τη δουλειά του ΝUWM που διέθετε 386 τοπικά παραρτήματα με 50.000 ανέργους στις γραμμές του, προτείνοντας την μείωση της συνδρομής στην οργάνωση, προκειμένου να διευκολυνθεί η παραπέρα μαζικοποίησή της, επειδή η πλειονότητα των μελών της αποτελούνταν από μακροχρόνια ανέργους και όχι από τους απολυμένους του τελευταίου χρόνου, οι οποίοι είχαν ακόμη δεσμούς και επαφές με τα συνδικάτα στα οποία ανήκαν.⁶⁹⁵ Στη δευτερολογία του ο Κουόσινεν επεσήμανε στους Βρετανούς κομμουνιστές ότι οι απεργιακές απόπειρες του προηγούμενου διαστήματος στην Ουαλλία δεν έτυχαν μαζικής αναγνώρισης, γι' αυτό και τάχθηκε υπέρ της διεύρυνσης του ενιαίου μετώπου με το ILP παρά τις ιδεολογικές του διαφορές με το ΚΚΜΒ, πράγμα που ένα μεγάλο μέρος του δυναμικού του κόμματος δεν φαινόταν διατεθειμένο να το δεχθεί.⁶⁹⁶

Στις τελικές αποφάσεις της 12^{ης} Ολομέλειας ολοφάνερα αποτυπώθηκε η υπερνίκηση ορισμένων σεκταριστικών υπερβολών, όπως η αντίληψη περί του εκφασισμού του κατώτερου μηχανισμού των ρεφορμιστικών κομμάτων και συνδικάτων ή για το αδύνατο της προσφυγής στη συνδικαλιστική βάση της σοσιαλδημοκρατίας για την υπεράσπιση των οικονομικών και πολιτικών εργατικών δικαιωμάτων, και τέθηκαν εκ νέου οι βάσεις μιας ορισμένης διεύρυνσης των πολιτικών πλαισίων του Ενιαίου Μετώπου, τα οποία θα αποκτούσαν το μέγιστο δυνατό εύρος τους με την επίσημη εξαγγελία των Λαϊκών Μετώπων ύστερα από τρία χρόνια. Σημαντική για την έγκριση αυτών των θέσεων από την ΚΔ ήταν η επίδραση του ΚΚΜΒ, μαζί με τις προτάσεις και από άλλα τμήματα της Κομιντέρν. Όμως, ειδικά σε ό,τι αφορούσε τις συνδικαλιστικές εναιομετωπι-

⁶⁹⁵ “The C.P.G.B in the Fight for the Masses. Report by H. Pollitt”, *Twelfth Plenum of the E.C.C.I- Materials*, “The Next Step in Britain, America and Ireland”. *Speeches and reports by Gusev, Pollitt, Troy and Pringle*, published by Workers Library Publishers, σσ.36-55,58-59. Η τοποθέτηση του Pollitt σε αυτήν την Ολομέλεια έχει εξέχουσα σημασία, γιατί αποτέλεσε στα βασικά της σημεία και την εισήγησή του στο 12^ο Συνεδριο του ΚΚΜΒ, το οποίο την ενέκρινε σαν βασική του πολιτική απόφαση.

⁶⁹⁶ “The Twelfth Plenary Session of the ECCI”, Jane Degras, vol.3, ό.π., σσ.230-31, E.H Carr, ό.π., σσ.218-19 “The Next Step in Britain, America and Ireland”. *Speeches and reports by Gusev, Pollitt, Troy and Pringle*, ό.π., σσ.10-17. Ακόμα και γνωστοί ταγοί των «αριστερών» μέσα στην ΚΔ και στην ΚΔΝ, όπως οι Bela Kun και Gusev, στη συζήτηση υποστήριζαν την ορθότητα της τακτικής του ΚΚΜΒ και των παρατηρήσεων του Τέλμαν και του Pollitt, παραδεχόμενοι πως στο παρελθόν έβλεπαν το σύνθημα της «τάξης ενάντια σε τάξη» ως πολιτική που αγχρίστευε την αξία του ενιαίου μετώπου. Εξ αυτών μόνο ο Knorin φαίνεται να διαφώνησε με τις κεντρικές εισηγήσεις και τις τοποθετήσεις των H. Pollitt, R. Robson και J.Mahon, αντιπροσώπων του ΚΚΜΒ στις εργασίες της Ολομέλειας.

κές τακτικές που υιοθετήθηκαν στις αποφάσεις της 12^{ης} Ολομέλειας, η επίδραση του ΚΚΜΒ ήταν η πιο καταλυτική με εμφανή την υιοθέτηση της συνδικαλιστικής πολιτικής του ΚΚΜΒ εκείνου του χρόνου από την ΕΕΚΔ, κάτι που έχει αγνοηθεί από το σύνολο της ιστοριογραφίας.⁶⁹⁷

Αναφορικά με τις διεθνείς εξελίξεις και τα κεντρικά πολιτικά καθήκοντα των Κ.Κ η 12^η Ολομέλεια ενέκρινε το περιεχόμενο των εισηγήσεων του Κούοσινεν για την πορεία της κρίσης του διεθνούς καπιταλισμού και του Ιάπωνα Οκano για τις εξελίξεις στην Άπω Ανατολή και την όξυνση του ανταγωνισμού των Μεγάλων Δυνάμεων. Αναλυτικότερα, η Ολομέλεια σημείωσε την αύξηση του κρατικού οικονομικού παρεμβατισμού και του ελέγχου των ιδιωτικών μονοπωλίων πάνω στα καπιταλιστικά κράτη, παράλληλα με την ισχυροποίηση της πολιτικής αντίδρασης και του εκφασισμού σε πολλά από αυτά, όπου η μεγαλοαστική τάξη επεδίωκε την πλήρη συντριβή των εργατικών οργανώσεων για να μετακυλίσει το κόστος της κρίσης στους ώμους της εργατικής τάξης, έχοντας και τη συνδρομή των σοσιαλδημοκρατών που στο όνομα του «μικρότερου κακού» αποδέχονταν μια σειρά από αυταρχικά πολιτικά και περιοριστικά οικονομικά μέτρα που απαιτούσαν οι μεγάλοι κεφαλαιοκράτες. Η Ολομέλεια εκτιμώντας τη διεθνή κατάσταση ύστερα από την ιαπωνική επίθεση σε βάρος της Κίνας και την κατάληψη της Μαντζουρίας, συμπέρανε πως το βάθεμα των ιμπεριαλιστικών αντιθέσεων, δυνάμωνε την τάση διάφορων ιμπεριαλιστικών κρατών να ξεπεράσουν την οικονομική κρίση με το ξαναμοίρασμα των σφαιρών επιρροής στην Άπω Ανατολή και με έναν πόλεμο κατά της ΕΣΣΔ. Έκρινε πως τέτοιος ήταν ο χαρακτήρας των αγγλαγαλλικών διπλωματικών ενεργειών για το σχηματισμό ενός νέου αντισοβιετικού συνασπισμού με αιχμή του δόρατος τους δορυφόρους τους στην ανατολική Ευρώπη, της άρνησης της διάσκεψης της Γενεύης να αποδεχτεί τις σοβιετικές προτάσεις περί αφοπλισμού, της μεθοδευμένης προπαγανδιστικής εκστρατείας στα αστικά κράτη περί «σοβιετικού ντάμπινγκ» στις τιμές της παγκόσμιας αγοράς και κατέληγε ότι ο κίνδυνος της γενικής πολεμικής ανάφλεξης επιταχυνόταν από την ισχυροποίηση του φασισμού σε διάφορα κράτη. Για αυτό καθόρισε σαν γενικά πολιτικά καθήκοντα των Κ.Κ εκτός από την απόκρουση της οικονομικής επίθεσης του κεφαλαίου, την οργάνωση του αγώνα κατά του φασισμού και της πολιτικής αντίδρασης, την μαζική εναντίωση στον επερχόμενο ιμπεριαλιστικό πόλεμο ή σε μια επέμβαση εναντίον της ΕΣΣΔ με ένταση της προπαγάνδας μέσα στο στρατό, την όξυνση της ιδεολογικής διαπάλης με τον εθνικισμό, την στήριξη του απελευθερωτικού αγώνα όλων των αποικιών και τη συνέχιση της καμπάνιας διεθνούς αλληλεγγύης προς την κινεζική επανάσταση.⁶⁹⁸ Κλείνοντας την αναφορά στην 12^η Ολομέλεια δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι όσο σημαντικές και να ήταν οι αποφάσεις της για το συνδικαλιστικό κίνημα, όπου το ΚΚΜΒ άφησε ανεξίτηλο το στίγμα της δικής του πολιτικής, οι συζητήσεις των αντιπροσώπων κατά κύριο λόγο περιστράφηκαν γύρω από τις προοπτικές της επανάστασης στη Γερμανία σε συνθήκες έντασης της πολιτικής αντίδρασης, όπου η ανάπτυξη των οικονομικών εργατικών αγώνων και

⁶⁹⁷ «Αποσπάσματα από τη Διακήρυξη της 12^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τα Μαθήματα από τους Απεργιακούς Αγώνες και από την Πάλη των Ανέργων» (Σεπτέμβριος 1932), Jane Degras, vol.3, ό.π., σσ.232-35,237-38 [πρβλ.ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 16].

⁶⁹⁸ «Η 12^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ: I. Το τέλος της καπιταλιστικής σταθεροποίησης II. Ο κίνδυνος του πολέμου και η νέα φάση της προπαρασκευής για μια αντισοβιετική επέμβαση III. Αστική Δικτατορία, Εθνικισμός, Φασισμός και Σοσιαλφασισμός» (Σεπτέμβριος 1932), Jane Degras, ό.π., σσ.220-25, «Διακήρυξη της 12^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τον πόλεμο στην Άπω Ανατολή και τους στόχους των κομμουνιστών κατά του Ιμπεριαλιστικού Πολέμου και της Επέμβασης εναντίον της ΕΣΣΔ», Jane Degras, ό.π., σσ.240, 242-44.

η επιτυχία του Ενιαίου Μετώπου σχετίζονταν περισσότερο άμεσα από τη Βρετανία ή άλλες χώρες, με τον αντιφασιστικό πολιτικό αγώνα στις παραμονές εμφυλίου πολέμου.⁶⁹⁹ Στο περιθώριο της Ολομέλειας έγινε στις 26 Αυγούστου μια συνάντηση του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου της ΚΔ, όπου ο Gusev σαν επικεφαλής αυτού ενέκρινε τους χειρισμούς της απεργίας των υφαντουργών από το ΚΚΜΒ, κάτι που αξιοποιήθηκε από τον Pollitt για να κάμψει τις αντιδράσεις που εκδηλώθηκαν μέσα στο ΚΚΜΒ, όταν πια το απεργιακό κίνημα άρχισε να φθίνει μετά το πέρας των εργασιών της 12^{ης} Ολομέλειας.⁷⁰⁰

Οι πρώτες αντιδράσεις εμφανίστηκαν όταν η απεργία των υφαντουργών ήταν στο ζενίθ της από στελέχη του ΚΚΜΒ που ζητούσαν την πιο ενεργητική μετατροπή των σωματείων σε όργανα επαναστατικού αγώνα (R.P Dutt, W.Allan, W.Rust, κομματική οργάνωση Tyneside), ενώ άλλοι μέσα στο κόμμα (W.Gallacher, J.Shields, κομματική οργάνωση Σκωτίας) εκτιμούσαν ότι ακόμη δεν είχε ξεπεραστεί η φάση της λειτουργίας των επαναστατικών δυνάμεων σαν του πιο αγωνιστικού βραχίονα μέσα στο επίσημο εργατικό κίνημα. Φαίνεται όμως ότι ούτε οι μεν ξεκάθαρα πρότειναν την άμεση μετατροπή της απεργίας σε πολιτική (ο Allan επί παραδείγματι επέχαιρε για την οικονομική συνδρομή του TUC), ούτε οι δε διαφωνούσαν με την πολιτικοποίηση των οικονομικών αγώνων σε επαναστατική κατεύθυνση, με εξαίρεση τον J. Campbell που μάλλον αντιλαμβανόταν τη διακήρυξη του Ιανουαρίου σαν επιστροφή στις τακτικές προ της «Τρίτης Περιόδου». Η απουσία του γραμματέα του ΚΚΜΒ μαζί με τους Mahon και Robson στη Μόσχα και μετά τις 15 Σεπτεμβρίου στο Lancashire διευκόλυνε τους πρώτους να δημοσιεύσουν στην κομματική εφημερίδα ένα άρθρο που κριτικάρε την πορεία των εξελισσόμενων συνδικαλιστικών αγώνων, ότι αναιρούσε τις συνεδριακές αποφάσεις του Leeds και την γραμμή της Προφιντέρν, γεγονός που εξόργισε τους δεύτερους. Σε μια επεξευσμένη συνεδρίαση του Π.Γ στις 17 Σεπτεμβρίου ο Gallacher κατηγορήσε τους Dutt και Rust για «αριστέρο φραξιονισμό», ενώ εκείνοι χαρακτήρισαν τα επίσημα σωματεία ως φασιστικοποιημένους κρατικούς μηχανισμούς⁷⁰¹, στις 26 του μηνός ο Pollitt απέρριψε τις αιτιάσεις του Dutt, επικαλούμενος τη συνηγορία του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου της ΚΔ, αλλά διαφώνησε με τη λήψη καταστατικών μέτρων, καθώς δη-

⁶⁹⁹ Με αυτό το σκεπτικό μπορούν να χαρτογραφηθούν πολιτικά οι αποκλίσεις μερικών βασικών τοποθετήσεων της Ολομέλειας που έχουν μελετηθεί από τον Carr: Οι αντιπρόσωποι από την Τσεχία, την Ολλανδία, την Αυστρία και ο Γάλλος Humbert Droz κατηγορήσαν το KPD ότι δεν εφαρμόζει το ενιαίο μέτωπο, γιατί αρνείται την επίσημη πολιτική συμμαχία με το SPD, οι Knorin, Kun και Remmele προσήψαν στους συντρόφους τους ότι υποτιμούν την πιθανότητα μιας άμεσης γερμανικής επανάστασης, υπεραμυνόμενοι του ένοπλου ξεσηκωμού για την απόκρουση του ναζιστικού κινδύνου, θεωρώντας αναποτελεσματικές τις απεργίες και τις εργατικές διαδηλώσεις, ενώ άλλοι σαν τον Piatnitsky και τους Γερμανούς Ulbricht και Florin τήρησαν μια «κεντριστική» θέση υποστηρίζοντας ότι οι οικονομικοί αγώνες δεν έχουν συνειδητοποιήσει ταξικά την πλειοψηφία του προλεταριάτου και ότι η πρόοδος του ευρύτερου αντιφασιστικού κινήματος ήταν μεγαλύτερη από την ανάπτυξη του εργοστασιακού κινήματος. Με τους τελευταίους συμφώνησαν στη δευτερολογία τους ο Κουόσινεν και ο Τέλμαν, ο οποίος επέκρινε τον μεν Gottwald ότι το τσεχικό ενιαίο μέτωπο εργατών και αγροτών δεν μπορεί να εφαρμοστεί μηχανικά παντού και τον δε Remmele ότι η υποτίμηση των οικονομικών αγώνων δεν βοηθά στην επαναστατικοποίηση των εργατών. Πρβλ. E.H Carr, ό.π., σσ.66-75.

⁷⁰⁰ Andrew Thorpe, ό.π., σελ.199.

⁷⁰¹ Την ίδια άποψη για την πορεία εκφασισμού της Βρετανίας ασπάζονταν πολλά στελέχη του ΚΚΜΒ, καθώς το ίδιο διάστημα το «Νέο Κόμμα» του O.Mosley μετεξελίχθηκε στην British Union of Fascists (BUF) με θέσεις υπέρ του κορπορατιστικού κράτους, της εκλογής της Βουλής σε επαγγελματική βάση, της νομοθέτησης από ένα κυβερνητικό εκτελεστικό συμβούλιο, της αντικατάστασης της Βουλής των Λόρδων από μια Εθνική Συνέλευση εκπροσώπων συνδικάτων και επιχειρηματιών, υπέρ του προστατευτισμού και της διατήρησης της συνοχής της Αυτοκρατορίας. Θέσεις που για το ΚΚΜΒ ενστερνίζονταν και πολλοί επιχειρηματικοί παράγοντες και πολιτικοί από τα αστικά κόμματα και τους Εργατικούς. Η πρώτη εμφάνιση των ομάδων κρούσης της BUF, των Blackshirts, από νεαρούς των μεσαίων στρωμάτων σε ρόλο επιτήρησης των εργατικών κινητοποιήσεων στο West End του Λονδίνου τον Σεπτέμβριο, έμοιαζε να δικαιολογεί τις ανησυχίες όσον μέσα στο ΚΚΜΒ θεωρούσαν ότι επιταχυνόταν η φασιστικοποίηση του κράτους. Πρβλ. R. Bishop, "Sir Oswald Mosley and the Greater Britain", *Inprecor*, No.45 (13-10-1932), σσ.953-55.

μόσια η οργάνωση του Tyneside διακήρυξε στις 30 του μηνός πως συμεριζόταν τις ανησυχίες του Dutt. Η άνοδος του κινήματος των ανέργων αναζωπύρωσε αυτές τις διαφωνίες τον επόμενο μήνα, παρά την προσπάθεια του Pollitt να τις ξαναγεφυρώσει στη συνεδρίαση του Π.Γ στις 11 Οκτωβρίου. Τελικά, μέχρι το τέλος του μήνα οι αντιδικίες έπαψαν,⁷⁰² αφενός επειδή παρενέβη η ΚΔ με μια επιστολή του Shields, ο οποίος προειδοποίησε τους Dutt και Rust ότι κινδύνευαν να χαρακτηριστούν «συνοδοιπόροι και προστάτες της ομάδας Balham», αφετέρου γιατί η όξυνση της κρατικής καταστολής των κινητοποιήσεων των ανέργων επανασυσπείρωσε όλο το κομματικό στελεχικό δυναμικό.

Μετά την 12^η Ολομέλεια και σε συνέχεια της απεργίας των υφαντουργών οι κινητοποιήσεις των ανέργων αποτέλεσαν την τελευταία ευκαιρία του ΚΚΜΒ μέσα στο 1932 να επιχειρήσει την πολιτικοποίηση των οικονομικών εργατικών διεκδικήσεων. Στον κολοφώνα του αγώνα των υφαντουργών στις 13 Σεπτεμβρίου στο λιμάνι του Birkenhead η αστυνομία διέλυσε βίαια μια διαμαρτυρία των ανέργων και την επόμενη μέρα απρόκλητα επιτέθηκε σε 3000 ανέργους και αλληλέγγυους εργάτες από τα σωματεία της πόλης που πήγαν να υποβάλουν διάβημα διαμαρτυρίας στο δημαρχείο, συλλαμβάνοντας και τους δύο τοπικούς οργανωτές του NUWM, μέλη του ΚΚΜΒ. Με οξυμμένα τα πάθη από τα νέα των απεργοσπαστικών αστυνομικών επιθέσεων στο Lancashire το απόγευμα της 15^{ης} Σεπτεμβρίου 10.000 εργάτες και άνεργοι κατέκλυσαν το χώρο έξω από το Γραφείο Δημόσιων Ασφαλίσεων του Birkenhead, συγκρούστηκαν με την αστυνομία με αποτέλεσμα 50 σοβαρά τραυματισμένους και 16 συλλήψεις και το επόμενο πρωί κατέφθασαν νέες αστυνομικές δυνάμεις από το Chester και το Λίβερπουλ, τις οποίες οι ξεσηκωμένοι αντιμετώπισαν δυναμικά με ρόπαλα και πέτρες. Μέχρι το μεσημέρι όλα τα εργατικά σωματεία των γύρω περιοχών διακήρυξαν την αλληλεγγύη τους στους εργαζομένους και τους ανέργους του Birkenhead, αποφασίζοντας το σχηματισμό τμημάτων εργατικής αυτοάμυνας, ενώ το ΚΚΜΒ και το NUWM δημόσια απαίτησαν την απελευθέρωση των συλληφθέντων, την απόσυρση των δυνάμεων κρατικής καταστολής, την κατάργηση των Means Tests που απέκλειαν πολλούς ανέργους από τα προνοιακά επιδόματα και την έκτακτη χορήγηση ρουχισμού και κάρβουνου στις οικογένειες των ανέργων και όλων των εργαζομένων ενόψει του χειμώνα. Το ίδιο απόγευμα το τοπικό Γραφείο Ασφαλίσεων ανακοίνωσε την αύξηση του επιδόματος ανεργίας κατά τρία σελλίνια για τις γυναίκες και κατά δύο για τους άνδρες και το δημοτικό συμβούλιο ζήτησε από την κυβέρνηση την κατάργηση των Means Tests, ενώ το βράδυ η κυβέρνηση επέβαλε το στρατιωτικό νόμο στην πόλη, έκλεισε τα γραφεία του ΚΚΜΒ και το χώρο όπου συγκεντρώνονταν τα μέλη του NUWM και επιτέθηκε στις συνελεύσεις των ανέργων και των σωματείων που τους υποστήριζαν. Μέχρι το πρωί είχε σκοτωθεί ένας εργάτης, είχαν τραυματιστεί σοβαρά 100 εργάτες και 10 αστυνομικοί και είχαν συλληφθεί ακόμη 56 αγωνιστές, ανάμεσα τους και 12 μέλη του ΚΚΜΒ. Τις επόμενες μέρες ο ξεσηκωμός των ανέργων επεκτάθηκε και σε άλλες πόλεις: στις 21 του μηνός στο Mersey του Λίβερπουλ 15.000 άνεργοι με το κάλεσμα του NUWM και με το σύνθημα «Θυμηθείτε το Birkenhead» διαδήλωσαν και ενεπλάκησαν σε συγκρούσεις με την αστυνομία και στις 22

⁷⁰² R.P Dutt, "The Revolutionary Line and the Trade Union Question", *Daily Worker* (17-09-1932), "The Question of the Unions", *Daily Worker* (30-09-1932), Noreen Branson, ό.π.,σσ.91-2, Andrew Thorpe, ό.π.,σελ.200, John McIlroy, "British Communists and the 1932 Turn to the Trade Unions", ό.π.,σσ.22-25.

Σεπτεμβρίου ο αριθμός των διαδηλωτών διπλασιάστηκε, καθώς και πολλά μέλη των εργατικών συνδικάτων κατέβηκαν στο δρόμο, αψηφώντας την αστυνομική απαγόρευση. Η γενική συνέλευση των ανέργων και των σωματείων του Λίβερπουλ το ίδιο βράδυ ψήφισε την αλληλεγγύη της στον αγώνα των υφαντουργών και των εργατών του Birkenhead, υιοθετώντας τα νέα συνθήματα των κομμουνιστών μέσα από το NUWM υπέρ της άμεσης απελευθέρωσης των κρατουμένων, της κατάργησης των Means Tests και της παραίτησης της κυβέρνησης, ζητώντας το συντονισμένο απεργιακό ξεσηκωμό των συνδικάτων και των ανέργων. Από τις 23 Σεπτεμβρίου μέχρι τις 10 Οκτωβρίου χιλιάδες άνεργοι στις περισσότερες εργατοπόλεις της χώρας προχώρησαν σε διαδηλώσεις, ενώ η κυβέρνηση αναδιπλώθηκε, διατάζοντας την αστυνομία στις περισσότερες περιπτώσεις να μην λάβει κατασταλτικά μέτρα κατά των διαδηλωτών. Πολλά σωματεία σε διάφορες πόλεις στήριζαν τους ανέργους, μάλιστα σε West Ham, Tottenham, Motherwall και North Sheilds τα τοπικά εργατικά και δημοτικά συμβούλια αρνήθηκαν να εφαρμόσουν τα Means Tests και απαίτησαν την παραίτηση της κυβέρνησης και τη διενέργεια νέων εκλογών, ενώ σε Croydon και Chelmsford σωματεία και σύνδεσμοι βετεράνων ενεργητικά συνέδραμαν τους ανέργους για να αποκρούσουν τις αστυνομικές προκλήσεις. Εντούτοις, το ενιαίο εργατικό μέτωπο ανέργων, απεργών και συνδικάτων που προωθούσε το ΚΚΜΒ δεν κατόρθωσε να αγκαλιάσει όλη τη χώρα, όπως φάνηκε από την ελλιπή πίεση που άσκησε η οργανωμένη βάση των συνδικάτων στο TUC για τη στήριξη των ανέργων, πράγμα που επέτρεψε στην ηγεσία των ομοσπονδιών να περιοριστεί στην καταδίκη του κυβερνητικού αυταρχισμού και στην απελευθέρωση των συλληφθέντων, αλλά και από την αδυναμία του ΝΜΜ και της ριζοσπαστικής βάσης του συνδικάτου των λαναράδων να πυροδοτήσουν μια άμεση απεργιακή απάντηση μέχρι τις 18 Οκτωβρίου, όταν συμφώνησαν οι ρεφορμιστές ηγέτες με τους εργοδότες την μείωση των ημερομισθίων κατά 1,5 σελλίνοι και την εργασία συντήρησης των μηχανών πέραν του οκταώρου. Μόνο τότε μαζικά ξεσηκώθηκαν οι λαναράδες σε Oldham, Bolton και Rochdale και κατέβηκαν περίπου 160.000 σε τριήμερη απεργία στις 30 Οκτωβρίου, η οποία γρήγορα κάμφθηκε, καθώς το εργατικό κίνημα συνολικά είχε πια συσταλεί και ήταν διάχυτο το κλίμα της κρατικής καταστολής και της προπαγάνδας περί «υποκίνησης σε ανταρσία με κομμουνιστικό δάκτυλο». Η κύρια αιτία που παρεμπόδιζε το βάθεμα του ενιαίου μετώπου των ανέργων και των απεργών μέσα στον Οκτώβριο ήταν παραδόξως η ορισμένη επιτυχία της στρατηγικής της πολιτικοποίησης των μερικών, οικονομικών αγώνων της εργατικής τάξης που ευαγγελιζόταν το ΚΚΜΒ. Συγκεκριμένα, από τις 3 Οκτωβρίου παρατηρήθηκε μια ραγδαία εξάπλωση των κινητοποιήσεων των ανέργων στο Μπέλφαστ η οποία συνένωσε κάτω από τα κοινά οικονομικά αιτήματα Καθολικούς και Προτεστάντες, καθώς στην βόρεια Ιρλανδία οι άνεργοι λάμβαναν μικρότερο επίδομα σε σχέση με το υπόλοιπο Ηνωμένο Βασίλειο με αποτέλεσμα στις 8 του μηνός και υπό την πίεση των συνδικάτων να αποφασίσουν οι τοπικές αρχές την αύξηση των επιδομάτων των ανέργων κατά 40%. Η προσπάθεια της κυβέρνησης του Λονδίνου να αναστείλει την εφαρμογή του μέτρου δεν προκάλεσε απλώς την πολιτική αντίδραση των εργατών και των ανέργων κατά της κυβέρνησης, αλλά ανατροφοδότησε το ιρλανδικό εθνικό κίνημα. Οι κομμουνιστές και οι αριστεροί ρεπουμπλικάνοι που συσπειρώνονταν στα λεγόμενα Revolutionary Workers Groups ήρθαν σε ευθεία ρήξη με τη Βρετανική Αυτοκρατορία, ρίχνοντας

στις συνελεύσεις των συνδικάτων και των ανέργων το σύνθημα της ανεξαρτησίας και της ενοποίησης όλης της Ιρλανδίας και αποφασίστηκε ένα μεγάλο συλλαλητήριο ανέργων για τις 11 του μηνός, στο οποίο θα μετείχαν ακόμη και Προτεστάντες άνεργοι, διατρανώνοντας μαζί με τις οικονομικές απαιτήσεις τους και το αίτημα για μία ενιαία, ελεύθερη Ιρλανδία. Οι αρχές το απαγόρευσαν, οδοφράγματα στήθηκαν σε διάφορες γειτονίες του Μπέλφαστ (Ballymacarrett, Ardoyne, Shankills, Folls Road), τα στρατιωτικά τεθωρακισμένα ανέλαβαν τη διάλυση των συγκεντρώσεων και μέχρι το βράδυ είχαν σκοτωθεί 4 διαδηλωτές και 1 αστυνομικός, είχαν τραυματιστεί πάνω από 500 εργάτες και 20 αστυνομικοί και είχαν συλληφθεί για «ανταρσία» 113 διαδηλωτές. Το επόμενο διήμερο και με καθεστώς στρατιωτικού νόμου ο στρατός προχώρησε σε εκτεταμένες κατ'οίκον έρευνες και δεκάδες συλλήψεις κομμουνιστών και ρεπουμπλικάνων.⁷⁰³ Περισσότερο από το κλίμα φόβου η κάμψη των κινητοποιήσεων οφειλόταν στο ότι μεγάλα τμήματα της αγγλικής εργατικής τάξης, και όχι μόνο το συνδικαλιστικό προσωπικό της «εργατικής αριστοκρατίας», δεν ήθελε να εμπλακεί σε μια σύγκρουση που είχε αρχίσει να παίρνει τα χαρακτηριστικά της αμφισβήτησης του βρετανικού αποικιακού συστήματος, ενώ κάποια άλλα είχαν μια πιο επιφυλακτική στάση από τη νωπή ανάμνηση της Γενικής Απεργίας του 1926 ή επηρεάζονταν από τα παραδοσιακά αντικαθολικά και αντιιρλανδικά στερεότυπα της άρχουσας τάξης. Ο κυβερνητικός ανασχηματισμός της 10^{ης} Οκτωβρίου με την παραίτηση μιας ομάδας παλιών Φιλελεύθερων και Εργατικών υπουργών υπό την αμιγή Συντηρητική διεύθυνση του N.Chamberlain ενίσχυε επίσης τις αυταπάτες μιας μερίδας των εργατών ότι οι Εργατικοί θα έκαναν μια ουσιαστική αριστερή στροφή, όπως έδειχναν ορισμένες αποφάσεις του συνεδρίου του Εργατικού κόμματος εκείνο το διάστημα.⁷⁰⁴ Δεν ήταν, λοιπόν, τυχαίο ότι τα αιματηρά γεγονότα του Μπέλφαστ που συνέπεσαν με την εκκίνηση της νέας εθνικής Πορείας Πείνας 440 ανέργων από τη Σκωτία, το Tyneside και το Burnley, προεξόφλησαν την εκτόνωση και αυτού του εργατικού ξεσηκωμού, παρά την μαζική υποστήριξη των διαδηλωτών ανά την επικράτεια, τη συμβολική της σημασία και το ογκώδες εργατικό συλλαλητήριο του Λονδίνου στις 27 Οκτωβρίου, που διαλύθηκε από μια νέα αστυνομική επέμβαση.⁷⁰⁵ Κάνοντας τον απολογισμό των εργατικών αγώ-

⁷⁰³ “The Strike of the British Cotton Spinners”, *Inprecor*, No.50, ό.π., σελ.1074, R. Bishop, “The Fight of the Unemployed in Great Britain”, *Inprecor*, No.45 (13-10-1932), σσ.953-55, “The Fight of the Unemployed in Belfast”, *Inprecor*, No.46 (20-10-1932), σσ.988-89, Fenner Brockway, “The Working Class Struggle in Great Britain”, *Labor Age*, No.11 (November 1932), σσ.21-22.

⁷⁰⁴ Η αναζωπύρωση των εργατικών αγώνων, οι επιτυχίες των οδηγών λεωφορείων, η πάλη των ανέργων στους οποίους οι Εργατικοί δεν είχαν καμία πρόσβαση επηρέασαν το κλίμα του 32^{ου} συνεδρίου του Εργατικού κόμματος στο Leicester (3-7 Οκτωβρίου). Το κόμμα είχε χάσει τον παλιά του αμιγή συνδικαλιστική ταυτότητα και είχε ενισχυθεί ο χαρακτήρας της πολυσυλλεκτικής πολιτικής οργάνωσης με έκδηλη την παρουσία των μικροαστικών στρωμάτων: είχε 2.060.000 μέλη από 3.338.000 στα 1926 και ο αριθμός των οργανωμένων στα σωματεία εργατών είχε πέσει από τους 297.000 στα 1931 στις 214.000, εκ των οποίων ενεργοί ήταν οι συνδικαλιστικοί γραφειοκράτες όλων των βαθμίδων. Οι ομιλητές από τις βιομηχανικές περιφέρειες επανειλημμένα τόνισαν ότι ο περίγυρός τους έβλεπε πιο θετικά την ΕΣΣΔ και το Κ.Κ, απαιτήσαν την κατάργηση των Means Tests και άλλοι καταδίκασαν κάθε επανάληψη συγκυβέρνησης με αστικές δυνάμεις. Οι τελικές αποφάσεις ήταν υπέρ του «σοσιαλισμού», έκαναν λόγο για την εθνικοποίηση των μεγάλων βιομηχανιών, την απόρριψη των τελευταίων ασφαλιστικών νόμων και την κρατικοποίηση της Τράπεζας της Αγγλίας, ώστε να χρηματοδοτηθεί ένα Εθνικό Ταμείο Απασχόλησης, κάτι που έτυχε της ενθουσιώδους υποστήριξης του αστού οικονομολόγου Καίνυς. Ωστόσο, δεν πάρθηκε καμία απόφαση για ανάληψη απεργιακού αγώνα ή για τη δυναμική στήριξη υφαντουργών και ανέργων, ενώ στο κρίσιμο ζήτημα της βρετανικής αποικιοκρατίας η μεγάλη πλειονότητα των συνέδρων τάχθηκε υπέρ του εκδημοκρατισμού του πολιτικού συστήματος στην Ινδία και στις άλλες αποικιακές κτήσεις, δείχνοντας την ουσιαστική τους ταύτιση με την επίσημη κρατική πολιτική. Πρβλ. Arthur Pooley, “Social Fascism: The British Labour Party Conference”, *Inprecor*, No.46, ό.π., σσ.1002-04.

⁷⁰⁵ Εκείνη την ημέρα 20.000 άνεργοι της Πορείας Πείνας κατέφθασαν στο Hyde Park του Λονδίνου και μαζί τους ενώθηκαν περίπου 100.000 εργάτες, αφιφώντας την προπαγάνδα των αστικών μέσων ενημέρωσης και της κυβέρνησης για «Μοσχοβίτες διαδη-

νων του καλοκαιριού και του φθινοπώρου, το ΚΚΜΒ πέτυχε να συνδεθεί με διάφορους εργασιακούς χώρους και σωματεία, βρήκε πολύτιμα ερείσματα στο κίνημα των ανέργων, έσπασε την απομόνωση που του είχε επιβληθεί από εργοδότες και ρεφορμιστές μέσα σε πολλά συνδικάτα, όμως δεν κατόρθωσε να υλοποιήσει μέχρι το τέλος τη διπλή του στρατηγική. Παρ'όλα αυτά, το μεγαλύτερο μέρος της βάσης και της ηγεσίας του ατένιζαν με αρκετή αισιοδοξία τις μελλοντικές προοπτικές εξαιτίας της διεύρυνσης των κομματικών ερεισμάτων στους μαζικούς χώρους και είχαν γίνει βήματα στην οικοδόμηση του ενιαίου μετώπου στο πεδίο της συνδικαλιστικής δράσης, κάτι που αποτυπώθηκε στις ανταποκρίσεις του κόμματος στο δελτίο πληροφοριών της Κομιντέρν για τις περιοχές του Λονδίνου και της Ουαλλίας: στην περιφέρεια του Λονδίνου είχε αυξηθεί ο αριθμός των εργοστασιακών πυρήνων μετά τον Ιανουάριο σε 33 από 25 με 230 κομματικά μέλη από τα οποία οι 170 στρατολογήθηκαν μετά τον Ιούλιο. Το κόμμα κυκλοφορούσε 14 εργοστασιακά φυλλάδια των οποίων η κυκλοφορία είχε ανέλθει στα 6.000 φύλλα εβδομαδιαία από 2.500 τον Μάρτιο, 200 σωματεία και 70 συνεταιρισμοί είχαν στηρίξει τις καμπάνιες κατά του πολέμου και υπέρ των ανέργων και είχε πενταπλασιαστεί ο αρχικός ενεργός συνδικαλιστικός βραχίονας από 12 κομμουνιστές αντιπροσώπους στους αποθηκάρους των τραίνων, στους ναυπηγούς και στους μηχανικούς των εργοστασίων. Ιδιαίτερα ευοίωνη ήταν η προοπτική στους 25.000 οδηγούς λεωφορείων, όπου στις αρχές του χρόνου δεν υπήρχε καμία πραγματική επαφή με τους κομμουνιστές και τον Οκτώβριο κομμουνιστές συνδικαλιστές βρίσκονταν και στους 60 τερματικούς σταθμούς της πόλης, διακινώντας το έντυπο *Busman Punch* σε 6.000 φύλλα την εβδομάδα. Θετική ήταν η ανταπόκριση των εργατών του ILP στις αντιπολεμικές κινήσεις και στο πρωτομαγιάτικο κάλεσμα του κόμματος και κρινόταν σαν ιδιαίτερα πετυχημένη η κινητοποίηση της YCL για την αποδόμηση της ιμπεριαλιστικής προπαγάνδας στο Hendon την ημέρα γιορτασμού της Αεροπορίας και για την παρεμπόδιση της μεταφοράς 1.000 τόνων πολεμοφοδίων στην Ιαπωνία με το πλοίο *Ben Elder*. Στην Ουαλλία ελπιδοφόρα ήταν η οργάνωση του εργατικού αγώνα στον κλάδο της κατασκευής προϊόντων λευκοσιδήρου, ο οποίος χάρη στις αργεντινικές παραγγελίες δεν είχε πληγεί σοβαρά από την κρίση, ενώ οι 36.000 απασχολούμενοι σε αυτόν μέχρι τότε δεν είχαν δείξει κανένα ενδιαφέρον για την κομμουνιστική πολιτική. Όταν το φθινόπωρο η κεντρική ομοσπονδία αύξησε τις εισφορές των μελών της για να δώσει μεγαλύτερες απολαβές στους συνταξιούχους γραμματείς της, άρχισε μια αυθόρμητη διαμαρτυρία, που πήρε πιο συνειδητά χαρακτηριστικά με την παρέμβαση των κομμουνιστών από το NMM, ώστε μέχρι τον Οκτώβριο και τα 62 σωματεία της βάσης του κλάδου είχαν υιοθετήσει τις κομμουνιστικές διακηρύξεις για την κατάργηση όλων των περικοπών στους εργατικούς μισθούς και των ασφαλιστικών νόμων της κυβέρνησης, προχωρώντας στη συγκρότηση μιας 28-

μελούς απεργιακής επιτροπής για την οργάνωση μιας τριήμερης απεργίας μέσα στο Νοέμβριο. Θετική χαλωτές» και την απειλή της προβοκάτσιας (το ΚΚΜΒ κατήγγειλε 100 τέτοια περιστατικά). Εντούτοις, η κυβέρνηση επιστράτευσε 5.000 πεζούς και 1.000 έφιππους οπλισμένους αστυνομικούς, συνέλαβε δεκάδες ανέργους, μεταξύ αυτών και τους κομμουνιστές επικεφαλής του NUWM Tom Mann, Bob Hannington, Sid Elias, Emrys Llewellyn, και τους μετέφερε στο τμήμα της Edwawe Road, όπου το μεσημέρι συνέρρευσαν οι διαδηλωτές, ζητώντας την απελευθέρωση των κρατουμένων. Η αστυνομία έλαβε την εντολή να διαλύσει το πλήθος και τις άλλες εργατικές συγκεντρώσεις της πρωτεύουσας και στις συμπλοκές που ακολούθησαν, καταγράφηκαν 82 σοβαροί τραυματισμοί διαδηλωτών και 19 αστυνομικών. Στους διαδηλωτές και στο ΚΚΜΒ την επομένη συμπαραστάθηκαν η «Διεθνής Αντιιμπεριαλιστική Ένωση» και η «Διεθνής Κόκκινη Βοήθεια» και στο Dundee έγινε νέα πορεία αλληλεγγύης στην οποία συνελήφθησαν ακόμη 16 άτομα από τα οποία τα 6 ήταν κομμουνιστές. Πρβλ. R. Bishop, "London Greets the Hunger Marchers", *Inprecor*, No.49 (03-11-1932), σσ.1046, 1050.

ρακτηριζόταν και η κομματική παρέμβαση στους ανθρακωρύχους, καθώς 60 συνδικαλιστικά τμήματα από 80 στοές και 50 εργατικά συμβούλια είχαν ταχθεί υπέρ της αποφυλάκισης των δύο κομμουνιστών που ανήκαν στην ομοσπονδία των ανθρακωρύχων, Horner και Mardy, επειδή είχαν συμπαρασταθεί στο κίνημα των ανέργων, ενώ 12.000 εργαζόμενοι σε άλλους κλάδους συμμετείχαν σε μια συγκέντρωση υπέρ της απελευθέρωσής τους. Παρά το ότι οι ανθρακωρύχοι είχαν πληγεί βαρύτερα από την κρίση, 30 στοές της εταιρείας Cambrian είχαν υιοθετήσει την πρόταση των κομμουνιστών για τη συγκρότηση επιτροπής αγώνα με σκοπό την εξασφάλιση μέσων προστασίας της ζωής των ανθρακωρύχων, ενώ στο West Wales μαζί άνεργοι και εργαζόμενοι υποχρέωσαν το δημοτικό συμβούλιο να μην εφαρμόσει τα Means Tests και συμμετείχαν μέσα από την κοινή συνεννόηση έξι σωματείων και ενός εργατικού συμβουλίου στην αντιπολεμική κομμουνιστική συγκέντρωση στο Abertillery. Τέλος, πολύ επιτυχής κρινόταν η δράση των ανέργων υδραυλικών και εργατών του Bristol, κατόπιν πρωτοβουλίας του ΚΚΜΒ, να αναλάβουν δωρεάν την επισκευή πολλών εργατικών κατοικιών της πόλης και να οργανώσουν ένα συλλαλητήριο το Νοέμβριο προς τιμήν του αγώνα των ανέργων στο Birkenhead. Τέλος, υπήρχε η εκτίμηση ότι σημαντική παρακαταθήκη για την πρόοδο του κόμματος άφηνε η μαχητικότητα των γυναικών εργατριών του Burnley, γι' αυτό και γινόταν αυτοκριτική, επειδή είχε καθυστερήσει η αυτοτελής κομματική δουλειά στις γυναίκες μέσα στα συνδικάτα.⁷⁰⁶ Δεν προκύπτει, όμως, από τα παραπάνω ότι είχε αρχίσει μια «δεξιά στροφή» στη στρατηγική του ΚΚΜΒ, όπως έχουν υποστηρίξει διάφοροι ιστορικοί (π.χ. Thorpe-La Porte-Fishman), εφόσον το κεντρικό πολιτικό σύνθημα του κόμματος καλούσε την εργατική τάξη να αγωνιστεί για τη «Σοβιετική Βρετανία» και απέρριπτε οποιαδήποτε σκέψη για μια πολιτική συνεργασία με τους Εργατικούς, το TUC και το ILP εξαιτίας της στάσης τους στους τελευταίους αγώνες των υφαντουργών και των ανέργων και της ανοχής τους προς τον βρετανικό ιμπεριαλισμό.⁷⁰⁷

Μετά τα μέσα του Οκτώβρη εντάθηκαν οι εσωκομματικές διεργασίες του ΚΚΜΒ ενόψει της προετοιμασίας του επερχόμενου συνεδρίου του, στις οποίες παρενέβη και η ΚΔ μετά την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των δημοτικών εκλογών της Βρετανίας την 1^η Νοεμβρίου. Με εξαίρεση το Λονδίνο, όπου δεν διενεργήθηκαν, μεγάλοι χαμένοι ήταν οι Εργατικοί που έχασαν 195 δήμους σε όλη την χώρα και τις 8 έδρες που διέθεταν στο δημοτικό συμβούλιο του Plymouth. Το ΚΚΜΒ εμφάνισε βελτιωμένα εκλογικά ποσοστά, κυρίως στη Σκωτία (32.000 ψήφοι από 11.600 που είχε, ενώ στα αριστερά δημοτικά διαμερίσματα Cowlair, Springburn και Gorbals της Γλασκώβης τριπλασίασε τις ψήφους του από 1206 σε 4065) και στο Lancashire, όπου εκλέχτηκαν κομμουνιστές δημοτικοί σύμβουλοι στο West Ham και στο Wigam, επικρατώντας έναντι των Εργατικών υποψηφίων.⁷⁰⁸ Η αποτυχία, όμως, εκλογής κομμουνιστών στα δημοτικά συμβούλια στα κέντρα του Birmingham, Cardiff και Μάντσεστερ, παρά την άνοδο των ψήφων, γεννούσε προβληματισμούς στην ηγεσία του ΚΚΜΒ και της ΚΔ και επιβεβαιώνει την κυριαρχία του οικονομισμού στο μεγαλύτερο μέρος της βρετανικής εργατικής τάξης για τον οποίο έγινε λόγος παραπάνω. Εκ μέρους του Αγγλοαμερικανι-

⁷⁰⁶ Vera Chalmers, "Conditions of Working Women in England", R. Robson, "Carrying Through the January Resolution of the C.C in London", Jack Jones, "The Work in South Wales Organisation", *Inprecor*, No.49, ό.π., σσ.1057, 1062-64.

⁷⁰⁷ R. Fox, "Fifteen Years of the Russian Revolution and the British Working Class", *Inprecor*, No.47(27-10-1932), σελ.1011

⁷⁰⁸ "The Municipal Elections in Great Britain", *Inprecor*, No.50 (10-11-1932), σελ.1072.

κού Γραφείου της ΚΔ ο Gusev αμέσως μετά τις βρετανικές δημοτικές εκλογές δημοσίευσε ένα κείμενο με το οποίο καλούσε τους Άγγλους, Αυστραλούς και Αμερικανούς κομμουνιστές να προετοιμάζονται για την επικείμενη προλεταριακή επανάσταση, όπως έκαναν οι Γερμανοί και οι Πολωνοί, μολονότι στις δικές τους χώρες το επαναστατικό κίνημα δεν αναπτυσσόταν το ίδιο γρήγορα. Ο Gusev, εστιάζοντας στα πρόσφατα κινήματα των ανέργων, των απεργών του Lancashire, των βετεράνων και των αγροτών στις Η.Π.Α, θεωρούσε ότι η αυθόρμητη εργατική αναταραχή θα γενικευόταν το επόμενο διάστημα, γι' αυτό καλούσε τα Κ.Κ να επεκτείνουν και να συσφίξουν τους δεσμούς τους με τα συνδικάτα και το κίνημα των ανέργων, ώστε να μη συρθούν πίσω από τις διαφαινόμενες εξελίξεις. Έκρινε ενόψει του συνεδρίου του ΚΚΜΒ επιτακτική την ανανέωση των στελεχικών γραμμών του με νέα άτομα από το μαζικό κίνημα και υπενθύμιζε ότι εκτός από τον δεξιό οπορτουνισμό, εξίσου επικίνδυνος ήταν για τα Κ.Κ ο σεχταρισμός:

«[...]Η αποκάλυψη του σοσιαλφασισμού στους εργαζόμενους και η ενιαιομετωπική δουλειά με τους εργάτες των σοσιαλιστικών κομμάτων και των ρεφορμιστικών οργανισμών είναι οι δύο όψεις του ίδιου στόχου, του κερδίσματος των μαζών. Για να αποκαλυφθεί πραγματικά ο ρόλος των σοσιαλφασιστών ως πρακτόρων του κεφαλαίου και του κύριου αντιπάλου μας μέσα στο εργατικό κίνημα, για να πείσουμε τις μάζες από την εμπειρία τους και να τις τραβήξουμε μαζί μας, δεν υπάρχει άλλος δρόμος παρά να πάμε κατευθείαν στους εργάτες εκεί όπου δουλεύουν, στις μαζικές τους οργανώσεις, ανεξαρτήτως του χαρακτήρα τους, και να οργανώσουμε τους οικονομικούς και τους πολιτικούς τους αγώνες, ώστε να προκύψει και να δυναμώσει η καθοδήγησή τους από το κομμουνιστικό κόμμα. Η πρακτική να χωρίζονται οι εργάτες σε «δικούς μας» και «των άλλων», που ακολουθείται από τα σεχταριστικά στοιχεία μας στην πράξη γίνεται μια «συμφωνία κυρίων» με τους ρεφορμιστές ηγέτες τύπου αγγλικού Εργατικού κόμματος για το μοίρασμα του χώρου επιρροής του καθενός, ώστε ουσιαστικά να ακυρώνεται το Ενιαίο Μέτωπο των εργαζομένων, όταν αφήνουμε τους εργάτες που δεν είναι «δικοί μας» (δηλαδή την πλειοψηφία της εργατικής τάξης) στη φροντίδα των σοσιαλφασιστών. Έτσι, στην πράξη υποτιμώντας την ανάγκη να κερδίσουμε εμείς τους πιο παθητικούς εργάτες εγκαταλείπεται ο αγώνας κατά του σοσιαλφασισμού και ο κύριος στρατηγικός μας στόχος στην περίοδο της άμεσης προετοιμασίας της επανάστασης, να συνδεθούμε δηλαδή με τις μάζες και να απομονώσουμε την επιρροή που ασκούν οι σοσιαλφασιστές[...]».⁷⁰⁹

Πάντως, πιο συγκρατημένες ως προς τις προοπτικές μιας άμεσης επανάστασης στον αγγλοσαξωνικό κόσμο ήταν οι επίσημες οδηγίες που απέστειλε στις 10 Νοεμβρίου το Αγγλοαμερικανικό Γραφείο προς το ΚΚΜΒ, όπου η έμφαση δινόταν στην οργανωτική ισχυροποίηση και στην εξάπλωση της κομμουνιστικής επιρροής μέσα στο εργατικό κίνημα για την καλύτερη προετοιμασία, όχι της επανάστασης, αλλά της αντιμετώπισης του κινδύνου του εκφασισμού της χώρας:

⁷⁰⁹ S. Gusev, "Organisational Questions: At a New Stage. Main Tasks of the Anglo-American Sections of the C.P.", *Inprecor*, No.49, ό.π.,σ.1059-60. Η αισιόδοξη εκτίμηση του Gusev για το επικείμενο ξέσπασμα της προλεταριακής επανάστασης στη δυτική Ευρώπη σαφώς πήγαζε και από την πολιτική ισχυροποίηση του ΚΡD στις εκλογές για το γερμανικό ομοσπονδιακό κοινοβούλιο στις 6 Νοεμβρίου. Σε αυτές το ΚΡD πήρε 5.975.538 ψήφους και 100 έδρες από 5.282.626 και 89 που είχε τον Ιούλιο, το SPD 7.266.873 και 120 έδρες από 7.960.712 και 133, ενώ οι Ναζί 11.729.201 ψήφους και 195 έδρες σε σχέση με τις 13.745.781 ψήφους και τις 230 που έλαβαν τον Ιούλιο.

«[.]Στην τελευταία του γενική διακήρυξη τον Ιούλιο το ΚΚΜΒ επιστούσε την προσοχή στην κατάσταση του κόμματος με αυτοκριτικό πνεύμα, επειδή δεν είχε κινητοποιήσει όλους τους εργάτες στις κατευθύνσεις που θέτει, όμως μέχρι τώρα δεν έγινε καμία ολοκληρωμένη αναφορά για την αδυναμία του κόμματος να δημιουργήσει ισχυρές, μαζικές βάσεις με γενική πολιτική επιρροή στα τέσσερα μεγαλύτερα βιομηχανικά κέντρα της χώρας ή εξοφλείται η λύση του προβλήματος μόνο μέσα από την ενδυνάμωση της συνδικαλιστικής παρέμβασης του κόμματος. Όμως, αν δεν δημιουργηθούν δυνατές εδαφικές οργανώσεις, δεν πρόκειται εύκολα το κόμμα να τραβήξει στη συνδικαλιστική δουλειά όλα τα μέλη και τους φίλους του. Πρέπει: 1.να υπάρξει συνεχής επαφή και έλεγχος των καθοδηγήσεων των εδαφικών οργανώσεων από την Κ.Ε. 2.να ανανεωθούν άμεσα οι επιτροπές περιοχών με νέα πρόσωπα με όρεξη για δράση. 3.να επικεντρωθούν οι εδαφικές επιτροπές στην οικοδόμηση περισσότερων εργοστασιακών κομματικών πυρήνων. 4.να ληφθούν συνολικά από το κόμμα μέτρα συνωμοτικής φύσης, καθώς αυξάνεται η απειλή εκφασισμού της χώρας».⁷¹⁰

Το ΚΚΜΒ προσπάθησε να ανταποκριθεί άμεσα στο τέταρτο καθήκον που του ανέθεσε η ΚΔ με την παραπάνω οδηγία, συνδυάζοντας την αντιφασιστική του προπαγάνδα με τη διεθνή εκστρατεία εργατικής αλληλεγγύης και με τον αγώνα του εναντίον της αυτοκρατορικής ιδεολογίας στο εσωτερικό της χώρας. Ήδη από τον Οκτώβριο ξεκίνησε μια μαζική καμπάνια υπέρ της «Διεθνούς Εργατικής Βοήθειας», η οποία θα πραγματοποιούσε το συνέδριό της στη Μόσχα στις 10 Νοεμβρίου για την περίπτωση των 192.673 πολιτικών κρατουμένων σε όλο τον κόσμο, οι οποίοι στο συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος τους ήταν έγκλειστοι σε χώρες με φασιστικά ή δικτατορικά καθεστάτα. Το βρετανικό τμήμα εκείνο το διάστημα διπλασίασε τις επιτροπές του στο εσωτερικό της Βρετανίας, αξιοποιώντας την αλληλεγγύη προς τους υφαντουργούς και τους ανέργους και αναζωογόνησε το ενδιαφέρον για την απελευθέρωση των κρατουμένων στο Meerut και για τα δίκαια του ινδικού λαού, κάτι που εγγράφεται ως συνέχεια των ενιαιομετωπικών κινήσεων του ΚΚΜΒ.⁷¹¹ Ως ικανοποιητική συμβολή στον αντιιμπεριαλιστικό και αντιφασιστικό αγώνα κρίθηκε από την ΚΔ, η διοργάνωση των μαζικών κινητοποιήσεων του ΚΚΜΒ στις 11 Νοεμβρίου επ' ευκαιρία των εορτασμών για την Ημέρα της Ανακωχής του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Στο Εδιμβούργο, στο Λονδίνο, στο Southampton, στο Paisley και στο Croydon οι κομματικές συγκεντρώσεις συσπείρωσαν πάνω από 10.000 διαδηλωτές, οι οποίοι με συνθήματα κατά του πολέμου και των καπιταλιστών και τραγουδώντας τη «Διεθνή» συγκρούστηκαν με τις αστυνομικές δυνάμεις έξω από στρατιωτικά κενοτάφια και μνημεία πεσόντων. Μάλιστα, στην αγγλική κοινή γνώμη αίσθηση προξένησε η κοινή φοιτητική και εργατική διαδήλωση στην Οξφόρδη, η οποία κατόρθωσε να διαλύσει την συγκέντρωση του φασιστικού πυρήνα των οπαδών του Ο. Mosley και άλλων σοβινιστικών στοιχείων.⁷¹²

⁷¹⁰ A.W., "Our Organisational Tasks", *Inprecor*, No.50, ό.π.,σελ.1092.

⁷¹¹ Τον Οκτώβριο η «Διεθνής Εργατική Βοήθεια» είχε 67 εθνικά τμήματα πλην της ΕΣΣΔ (26 νόμιμα, 41 παράνομα) με 12.313 επιτροπές (περίπου 70 λειτουργούσαν στη Βρετανία), 39.543 οργανωμένα μέλη σε αυτές, 2.019.240 άτομα που συστηματικά συνέδραμαν στο έργο της και με τριπλάσιο αριθμό περιστασιακών συνδρομητών. Από τα οργανωμένα μέλη το 35% ανήκαν στα Κ.Κ και οι υπόλοιποι ήταν εξωκομματικοί, εργάτες ήταν το 63%, αγρότες το 24%, μικροαστοί το 13% και γυναίκες ήταν το 30% του συνόλου. Πρβλ. Helene Stassova, "Ten Years of the International Red Aid", Willi Munzenberg, "For the Fighting Alliance of All Revolutionary Organizations. The M.O.P.R World Congress", *Inprecor*, No.48 (29-10-1932), σσ.1029-3-, 1034-35.

⁷¹² "Anti-Armistice Celebration Demonstrations in England", *Inprecor*, No.51 (17-11-1932), σελ.1104.

Το καταστάλαγμα όλης της εμπειρίας των τελευταίων απεργιακών και πολιτικών αγώνων στη συλλογική ιδεολογική φυσιογνωμία του ΚΚΜΒ αποκρυσταλλώθηκε στο 12 Συνεδρίο του στο Bermondsey (12-15 Νοεμβρίου). Επιβεβαιώθηκε εκ νέου η πολιτική που χάραξε στο μαζικό κίνημα η Διακήρυξη του Ιανουαρίου και η συσπείρωση του κομματικού δυναμικού γύρω από την καθοδήγηση του Pollitt και από τις κατευθύνσεις της 12^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ. Σε αυτό πήραν μέρος 183 σύνεδροι με πλήρη ψήφο και δικαίωμα λόγου και ακόμη 66 παρατηρητές με συμβουλευτική ψήφο από όλες τις κομματικές οργανώσεις της χώρας και οι τοποθετήσεις τους επικεντρώθηκαν στην ανάλυση της κοινωνικής και οικονομικής πραγματικότητας της Βρετανίας και στην ανάγκη της επιτάχυνσης της στροφής του κόμματος προς τις εργατικές μάζες για να οργανωθεί ο αγώνας της επαναστατικής διεξόδου από την καπιταλιστική κρίση. Η κεντρική εισήγηση έγινε από τον Pollitt, ο οποίος σύγκρινε την οικονομική παρακμή της Βρετανίας με την σοσιαλιστική ανάπτυξη της ΕΣΣΔ και τόνισε ότι το βάθεμα των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων εγκυμονούσε μια νέα γενική πολεμική ανάφλεξη και αντισοβιετική επέμβαση. Αναφερόμενος στα άμεσα καθήκοντα του κόμματος, κάλεσε τους συντρόφους του να οργανώσουν τις μάζες για την ανατροπή της κυβέρνησης, του αυτοκρατορικού συστήματος και του καπιταλισμού, κάτι που προϋπέθετε, όπως είπε χαρακτηριστικά, «το ΚΚΜΒ να γίνει από Κόμμα για τους εργάτες, Κόμμα των εργατών», δηλαδή να μαζικοποιήσει τις δυνάμεις του μέσα στα συνδικάτα και τα εργοστάσια και να αναλάβει την πολιτική καθοδήγηση των κινημάτων της εργατικής βάσης των σωματείων, τα οποία θα αποτελούσαν το βασικό μοχλό για την «ανεξάρτητη οργάνωση των εργατικών αγώνων», που ήταν ένα από τα βασικά ζητούμενα του Συνεδρίου του Leeds. Για να επιτευχθεί αυτό έπρεπε να καταπολεμηθούν οι σχεταριστικές αγκυλώσεις του παρελθόντος σχετικά με τη δουλειά των κομμουνιστών μέσα στα επίσημα συνδικάτα, αλλά και να μην υποσταλεί ο διαρκής αγώνας εναντίον των ρεφορμιστών σε όλες τις μαζικές οργανώσεις της εργατικής τάξης. Δηλαδή, το κόμμα ώφειλε να διαξαγάγει μια διπλή μάχη, τόσο κατά των αριστεριστών τύπου ομάδας Balham, όσο και κατά των δεξιών ομορτιστών σαν τον Murphy, και κατά τον γραμματέα του ΚΚΜΒ αυτές οι «αποκλίσεις» έπρεπε να αντιμετωπιστούν ειδικά μέσα στην ΥCL, η οποία εμφορείτο από ένα «πνεύμα αριστερισμού» που πήγαζε εκτός από το νεαρό της ηλικίας των μελών της και από τους ιδεολογικούς προσανατολισμούς της ΚΔΝ, η οποία ερμήνευε με έναν ορισμένο τρόπο τις αποφάσεις του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ, κάτι που θα αναλυθεί σε άλλο σημείο της εργασίας. Η εισήγηση του Pollitt εγκρίθηκε ομόφωνα από τους συνέδρους και είχε τη συμφωνία και της αντιπροσωπίας του ΚΡΔ, η οποία παρευρέθη στο συνέδριο εκ μέρους της ΚΔ, συμεριζόμενη απόλυτα τις θέσεις του Pollitt για την κομμουνιστική δουλειά μέσα στα συνδικάτα, πράγμα που εξέφραζε και τη συνολική αποδυνάμωση των πιο «σεκταριστικών» δυνάμεων και μέσα στο ίδιο το γερμανικό Κ.Κ. Στις τοποθετήσεις των συνέδρων αποτιμήθηκε θετικά η παρέμβαση του κόμματος στα μεγάλα βιομηχανικά κέντρα και στους πρόσφατους αγώνες των εργατών και των ανέργων, μολονότι αρκετοί επεσήμαναν ότι η μαζική δουλειά δεν είχε ακόμη καταστεί προτεραιότητα όλου του δυναμικού του κόμματος και της Νεολαίας, ενώ ασκήθηκε κριτική στην ολιγωρία της κομματικής ηγεσίας να παρέμβει πολιτικά και να προσανατολίσει επιθετικά το κόμμα και την εργατική τάξη, όταν ανετράπη η δεύτερη κυβέρνηση των Εργατικών και αντικαταστάθηκε από την «Εθνική Κυβέρ-

νηση» των *Τόρυδων* και της ομάδας Mc Donald. Άλλοι αναφέρθηκαν στη λανθασμένη στάση πολλών συντρόφων έναντι της απλής μάζας των ρεφορμιστών εργατών, τους οποίους δεν διαφοροποιούν από τους ηγέτες τους, γι' αυτό στην συνεδριακή απόφαση υπήρξε η εκτίμηση ότι η αποχώρηση του ILP από το Εργατικό κόμμα συνιστούσε ακόμη μία έκφραση της ενδυνάμωσης του ριζοσπαστισμού των κινημάτων της βάσης των συνδικάτων. Η συνεδριακή απόφαση έκλεινε με την πρόβλεψη της ανανέωσης των στελεχών του κόμματος (μάλιστα αποφασίστηκε τα μισά μέλη της νέας Κ.Ε να προέλθουν από τα σωματεία και να είναι άτομα που πήραν ενεργό μέρος στους πρόσφατους αγώνες), πρόβαλε το αίτημα της άμεσης ανεξαρτησίας όλων των βρετανικών αποικιών και καταδίκασε τα πολεμικά σχέδια της βρετανικής κυβέρνησης και τις αντισοβιετικές ενέργειές της λόγω της πρόσφατης μονομερούς ακύρωσης της αγγλοσοβιετικής εμπορικής συμφωνίας του 1930.⁷¹³ Χαρακτηριστικά στην τελική απόφαση του Συνεδρίου αναφέρεται:

«[...] Δεν πρέπει να καθυστερήσει η υπερπήδηση των φαινομένων του σεχταρισμού και της απομόνωσης από τις μάζες και τους καθημερινούς αγώνες της, οπουδήποτε και αν εκδηλώνονται, για να οδηγηθούν αυτοί οι μερικοί αγώνες της εργατικής τάξης υπό την καθοδήγηση του κόμματος μέχρι την επαναστατική πάλη κατά του καπιταλιστικού συστήματος συνολικά, για να στερεωθούν ακατάλυτοι δεσμοί ανάμεσα στο κόμμα και τις μεγάλες μάζες της εργατικής τάξης μέσα στα εργοστάσια και στα σωματεία, για να ενταθεί η μπολσεβίκικη μαζική δουλειά μας, ώστε να κερδηθεί η πλειοψηφία της εργατικής τάξης και να ανέβει η επαναστατική της δραστηριότητα. Το πνεύμα «στενής απεύθυνσης», όπως εκδηλωνόταν στο παρελθόν, στη μορφή και στη μέθοδο των αγώνων μας στο εργατικό κίνημα, η υποτίμηση της ικανότητας των μαζών να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της επαναστατικής πάλης, είναι το κοινό υπόβαθρο αριστεριστικών στάσεων και του βασικού δεξιού, οπορτουνιστικού κινδύνου. Χρειάζεται συστηματική προσπάθεια, μπολσεβίκικη διαπαιδαγώγηση και δουλειά μέσα στις μάζες, προκειμένου να εξουδετερωθούν οι όποιες «δεξιές» και «αριστερές» αποκλίσεις και να μεταμορφωθεί το κόμμα σε μια μαζική, επαναστατική οργάνωση. Το βασικό εμπόδιο στην εξάπλωση της μαζικής του επιρρο-

⁷¹³ Την κλιμάκωση των επιθέσεων του αστικού τύπου κατά της ΕΣΣΔ, ότι υποκινούσε και χρηματοδοτούσε το κίνημα των ανέργων στο εσωτερικό της Βρετανίας, το ινδικό εθνικό κίνημα και τον Ιρλανδό πρωθυπουργό De Valera στο εξωτερικό, ακολούθησε στις 8 Νοεμβρίου η απόφαση της βρετανικής κυβέρνησης να αποσυρθεί από την εμπορική συμφωνία που είχαν συνομολογήσει οι Εργατικοί στα 1930, προκειμένου να ενισχύσει τους εμπορικούς δεσμούς της χώρας με την Κοινοπολιτεία, σύμφωνα με τις αποφάσεις της συνδιάσκεψης της Οττάβας. Για τους κομμουνιστές τούτο συνιστούσε μια κλιμάκωση των αντισοβιετικών πολεμικών σχεδιασμών της βρετανικής πλουτοκρατίας, καθώς η ακύρωση της εμπορικής συμφωνίας συνέπεσε με την πρόταση του λόρδου Rothermere, γνωστού υποστηρικτή των φασιστικών κινήσεων, στο κοινοβούλιο για μια κοινή στρατιωτική επέμβαση Αγγλίας, Γαλλίας, Πολωνίας και Γερμανίας στην Ουκρανία. Αυτές οι ενέργειες αναβάθμιζαν τη σημασία του ρόλου του ΚΚΜΒ για την ΚΔ για την παρεμπόδιση των αντισοβιετικών σχεδιασμών της Βρετανίας, μολονότι από το καλοκαίρι του 1932 είχε δρομολογηθεί η αυτοτελής σύνδεση διάφορων Κ.Κ στις χώρες που τελούσαν υπό βρετανική κατοχή και «προστασία», χωρίς τη διαμεσολάβηση ή την καθοδήγηση αντιπροσώπων από το ΚΚΜΒ. Ενδεικτικά, τον Ιούνιο ορίστηκε από την ΚΔ μια επιτροπή υπό τους C.P Dutt (από το ΚΚΜΒ) και Chatterpadhyaya (από την Αντιμπεριαλιστική Λίγκα) για την δημιουργία ενιαίου ινδικού Κ.Κ με δική του σύνδεση με την Κομιντέρν, ενώ στα τέλη Οκτωβρίου αποφασίστηκε η ίδρυση του ιρλανδικού Κ.Κ που συγκροτήθηκε τελικά το Φλεβάρη του 1933. Από τις χώρες της Κοινοπολιτείας μόνο στη Νέα Ζηλανδία το Κ.Κ δεν είχε δική του σύνδεση με την ΚΔ και τον ρόλο των αποεσταλμένων της έπαιζαν κατά διαστήματα Αυστραλοί ή Άγγλοι κομμουνιστές. Το 12μελές Αγγλοαμερικανικό Γραφείο της ΚΔ ανάμεσα στα έτη 1928-33 δεν επαρκούσε για να στηρίξει την τακτική επικοινωνία με όλα τα τμήματά του και ειδικά με το νεοζηλανδικό κόμμα, το οποίο για καιρό επέβλεπε το ΚΚΜΒ, σύμφωνα με τον τότε γραμματέα του, Dick Griffin. Πρβλ. "The Formation of the C.P of Ireland", *Inprecor*, No.49, ό.π., σσ.1060-61, Jim Hale, "Increasing Struggles of the Irish Workers", "Crisis in Indian Railways", *Inprecor*, No.56 (15-12-1932), σσ.1199-1201, A. Komjat, "New Anti-Soviet Incitement in Great Britain", A. Kantorovitch, "The Breaking off of Anglo-Soviet Trade Relations", *Inprecor*, No.51, ό.π., σσ. 1093-94, 1097, Kerry Taylor-Matthew Worley, "Testing the Limits: Stalinization and the New Zealand and British Communist Parties", στο N. La Porte-K.Morgan-M.Worley (eds.), *Bolshevism, Stalinism and Comintern*, ό.π., σσ.228-29, 235.

ής τα τελευταία χρόνια είναι ότι δεν κατόρθωσε να κάνει μια συστηματική, μαζική, επαναστατική δουλειά μέσα στα ρεφορμιστικά σωματεία και να μορφοποιήσει τις διάσπαρτες μαχητικές και ταξικές δυνάμεις και φωνές που βρίσκονται μέσα στα συνδικάτα σε μια οργανωμένη, ενιαία και ισχυροποιούμενη συνδικαλιστική αντιπολίτευση. [...] Ειδικά, απευθυνόμαστε στους εργάτες του Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος και με ειλικρίνεια τους λέμε: Σας ζητούμε να παλέψουμε μαζί μέσα στα εργοστάσια, στις κοινότητες και στα σωματεία σε ένα μαχητικό ενιαίο μέτωπο για τη ζωή της εργατικής τάξης. Σας θέλουμε στις γραμμές μας, ξέροντας ότι και εσείς με καθαρό επαναστατικό κριτήριο θα δυναμώσετε το κόμμα μας, βοηθώντας το να ενισχύσει τον επαναστατικό αγώνα στους χώρους δουλειάς, στα σωματεία και ανάμεσα σε όλη την εργατική τάξη. [...] Η άμεση εκπαίδευση και ανάδειξη νέων στελεχών είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη του κόμματος και για το ξεπέρας των προβλημάτων του. Πρέπει άμεσα να σπάσουμε το καλούπι των παλιών μεθόδων δουλειάς μας και να εκπαιδεύσουμε σε καθοδηγητικές θέσεις τουλάχιστον 200 νέους συντρόφους μέσα στο επόμενο εξάμηνο. [...] Το κόμμα θα εντείνει τον άμεσο, καθημερινό του αγώνα κατά της απειλής του ιμπεριαλιστικού πολέμου μαζί με περισσότερους εργάτες και θα συνεχίσει σε πρώτη θέση να ξεσκεπάζει την ιμπεριαλιστική πολιτική της άρχουσας τάξης, κτίζοντας τους δεσμούς της διεθνιστικής αλληλεγγύης μεταξύ Βρετανών εργατών, αγροτών και εργαζομένων στις αποικίες στη βάση των κοινών τους ταξικών συμφερόντων, εναντίον του βρετανικού ιμπεριαλισμού, για την άμεση και πλήρη εθνική ανεξαρτησία όλων των λαών στις κτήσεις της Βρετανικής Αυτοκρατορίας». ⁷¹⁴

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα παραπάνω δεν φαίνεται να ευσταθεί ο ισχυρισμός των Fishman και Thorpe ότι αυτό το συνέδριο σηματοδότησε την εγκατάλειψη της πολιτικής γραμμής της «Τρίτης Περιόδου» και την αποκήρυξη των «επαναστατικών» πρακτικών του προηγούμενου διαστήματος, μολονότι έχουν δίκιο στον ισχυρισμό τους ότι σε αυτό το συνέδριο ο Pollitt απέκτησε ένα ιδιαίτερο κύρος και αναδείχθηκε σε αδιαμφισβήτητο ηγέτη του κόμματος, καθώς με δική του υπόδειξη αντικαταστάθηκε από τη διεύθυνση της *Daily Worker* ο W. Rust, παλιό «αριστερό» στέλεχος της Νεολαίας, από τον J. Shields, τον μέχρι τότε εκπρόσωπο του ΚΚΜΒ στην ΚΔ. Εξίσου άτοπη είναι και η άποψη της Fishman ότι πλέον ο R. P. Dutt παραγκωνίστηκε από βασικός ιδεολογικός και θεωρητικός νους του κόμματος. Πιο κοντά στην πραγματικότητα είναι η άποψη του Carr πως υπήρξε ένας συγκερασμός των αντιλήψεων όσων επεδίωκαν την άμεση σύγκρουση με τις αστικές και τις ρεφορμιστικές δυνάμεις και εκείνων που έθεταν ως προαπαιτούμενο την αναβάθμιση της μαζικής δουλειάς του κόμματος στα σωματεία μέσα από τη συνδυασμένη δράση του ΝΜΜ, των κομμουνιστών εντός των επίσημων συνδικάτων και των ανεξάρτητων αντιπολιτεύσεων. ⁷¹⁵ Και αυτό γιατί οι μεν απλοϊκά εξισώνουν τις «επαναστατικές τακτικές» του Κ.Κ μόνο με τη συνδικαλιστική δράση που αποσκοπούσε στην ίδρυση «κόκκινων σωματείων», παραβλέποντας ότι η αντιιμπεριαλιστική γραμμή πάλης του ΚΚΜΒ, όπως είχε διαμορφωθεί μετά το 1928 σαν το ένα βασικό σκέλος της στρατηγικής του, επιβεβαιώθηκε και από το 12^ο Συνέδριο. Ωστόσο, και ο Carr διολισθαίνει στην αντίληψη ότι η κομματική στροφή προς τα επίσημα συνδικάτα αποτελούσε μια υποχώρηση από τους επαναστατικούς στόχους του κόμματος, διότι δεν είχε αντιληφθεί ότι η επαναστατική πολιτικοποίηση των εργατικών αγώνων, στη διπλή στρατηγική του

⁷¹⁴ W. Rust, "The 12th Congress of the C.P of Great Britain", *Inprecor*, No.52 (24-11-1932), σσ.1125-26.

⁷¹⁵ Nina Fishman, ό.π.,σελ.56, Andrew Thorpe, ό.π., σσ.200-01, E.H Carr, ό.π., σσ.221-23.

ΚΚΜΒ, βασιζόταν στην ισχυροποίησή του μέσα σε όλες τις μαζικές οργανώσεις του εργατικού κινήματος, οπότε η στροφή προς τους οικονομικούς αγώνες της εργατικής τάξης ήταν το πρώτο στάδιο υλοποίησης αυτής της στρατηγικής.⁷¹⁶

Β.2.Δ. Η τροχοπέδηση της «διπλής στρατηγικής» του ΚΚΜΒ, η ήττα της προλεταριακής επανάστασης από το Ναζισμό και οι διενέξεις στην ΚΔ για την κατεύθυνση του Ενιαίου Μετώπου (Νοέμβριος 1932-Μάρτιος 1933)

Στο διάστημα που ακολούθησε μέχρι το τέλος του χρόνου παρατηρήθηκε μια ύφεση των εργατικών κινητοποιήσεων και της προσπάθειας του ΚΚΜΒ να προωθήσει τη στρατηγική του, τουλάχιστον στο πεδίο της ριζοσπαστικοποίησης των οικονομικών εργατικών αγώνων. Οι μόνες άξιες λόγου παρεμβάσεις του έγιναν στους κλάδους των σιδηροδρομικών και των ανθρακωρύχων. Η απόφαση των τεσσάρων εταιριών που μονοπωλούσαν τη διαχείριση του εθνικού σιδηροδρομικού δικτύου να μειώσουν τις απολαβές των υπαλλήλων τους κατά 10% στις 29 Νοεμβρίου, ώθησε τους σιδηροδρομικούς να πραγματοποιήσουν μια ανεξάρτητη από τα επίσημα συνδικάτα τους συνδιάσκεψη στο Λονδίνο, όπου μετείχαν 40 εκπρόσωποι από όλα τα σωματεία της βάσης του κλάδου, οι οποίοι αποφάσισαν να προχωρήσουν σε απεργιακές κινητοποιήσεις σε περίπτωση που τα επίσημα συνδικαλιστικά τους όργανα συναινούσαν στις προτάσεις των εταιριών. Αν και η συνδιάσκεψη αφήφισε την προειδοποίηση του γραμματέα της ομοσπονδίας Alderman Dobbie, ότι θα διαγραφούν όσοι εμπλακούν σε αυτήν, η διοργάνωσή της υπήρξε η μοναδική χειροπιαστή κομμουνιστική επιτυχία, επειδή δεν ακολούθησε κάποια μαζική απεργιακή συνέχεια μέσα στον Δεκέμβριο, όταν οι εταιρίες και η εθνική ομοσπονδία των σιδηροδρομικών συνυπέγραψαν την μείωση των μισθών κατά 7%. Στους ανθρακωρύχους η κατάσταση εξελίχθηκε σε γόρδιο δεσμό για τους κομμουνιστές: στην κομητεία του Durham

⁷¹⁶ Ουσιαστικά, αυτές οι παρανοήσεις οφείλονται στη σύγχυση των εννοιών της «στρατηγικής», της «τακτικής» και του «στρατηγικού στόχου» στην μαρξιστικολενινιστική ιδεολογία και κομμουνιστική πολιτική πρακτική, κάτι που, εκτός από τους ακαδημαϊκούς, παρατηρείται και στις επεξεργασίες του κομμουνιστικού κινήματος μέχρι σήμερα. Κοντολογίς, «στρατηγική» των Κ.Κ είναι η ορισμένη επεξεργασία του σχεδίου διάταξης των επαναστατικών δυνάμεων σε ένα συγκεκριμένο στάδιο της ταξικής πάλης που καθορίζει που θα κατευθυνθεί το κύριο χτύπημα της πάλης του Κ.Κ και του προλεταριάτου, ενώ η «τακτική», ή ορθότερα, οι «τακτικές» αποτελούν τμήμα της στρατηγικής και την υπηρετούν, αποτελώντας τον καθορισμό της γραμμής για το πώς θα λειτουργήσει το Κ.Κ σε ένα σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα ανόδου ή ύφεσης του εργατικού κινήματος, περιλαμβάνοντας το σύνολο των καθημερινών αγώνων του Κ.Κ για την προώθηση της στρατηγικής του, τα συνθήματα αυτών των αγώνων και την αντικατάστασή τους με καινούργια, όταν αλλάζουν οι μορφές της καθημερινής πάλης, ανάλογα με την πρόοδο ή την ύφεση του κινήματος. Ο «στρατηγικός στόχος» καθορίζεται από τον ορισμό του χαρακτήρα της επανάστασης, αλλά και από τις υπάρχουσες δυνάμεις και εφεδρείες του επαναστατικού κινήματος. Για το ΚΚΜΒ στρατηγικός στόχος ήταν η προλεταριακή επανάσταση, η διπλή στρατηγική του ήταν η επαναστατικοποίηση του εργατικού κινήματος και των ανοργάνωτων μαζών μαζί με την μαζικοποίηση του αντιιμπεριαλιστικού κινήματος και οι βασικές τακτικές του ήταν η σταδιακή πολιτικοποίηση των οικονομικών αγώνων, η ενίσχυση των δεσμών του με την βάση των συνδικάτων, η ανάπτυξη των κινημάτων της βάσης των σωματείων, η δημιουργία «ανεξάρτητων κέντρων αγώνα», που μπορούσαν να φτάσουν μέχρι τη συγκρότηση ξεχωριστών, «κόκκινων σωματείων». Το σύνθημα του «Ενιαίου Μετώπου» συνιστούσε το συνδυαστικό κρίκο της στρατηγικής και των εκάστοτε τακτικών του κόμματος. Από αυτήν την άποψη το ριζίμο του κύριου βάρους της δουλειάς του ΚΚΜΒ στα υπάρχοντα συνδικάτα στα 1932 ούτε σήμαινε απεμπόληση των τακτικών της «ανεξάρτητης οργάνωσης των εργατικών αγώνων» της περιόδου 1929-31, εφόσον κοινός στόχος τους ήταν το τράβηγμα των μαζών από την επιρροή των ρεφορμιστών, ούτε σήμαινε εγκατάλειψη της μέχρι τότε στρατηγικής του κόμματος ή του στρατηγικού στόχου που απέρρευε από αυτήν. Για την προβληματική του ορισμού στρατηγικής και τακτικής στο κομμουνιστικό κίνημα και για τις διαφορετικές προσεγγίσεις τους πρβλ. Ι.Β Στάλιν, «Για τις βάσεις του Λενινισμού» (Απρίλης 1924), *Ζητήματα Λενινισμού*, χ.χρ., σσ.67-72, Β.Ι Λένιν, «Δύο τακτικές της σοσιαλδημοκρατίας στη δημοκρατική επανάσταση», *Απαντα*, τ.9, εκδοτικό της Κ.Ε του ΚΚΕ 1953, σσ.7-10, Ιδεολογική Επιτροπή της Κ.Ε του ΚΚΕ, *Θεωρητικά Ζητήματα στο Πρόγραμμα του ΚΚΕ*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2013, σσ.190-200, Βασίλης Λιόσης, *Ζητήματα Στρατηγικής και Τακτικής*, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2017, σσ.19-30.

στις αρχές του Νοέμβρη οι ιδιοκτήτες των ορυχείων θέλησαν να προσλάβουν 600 περίπου ανέργους, για να αναλάβουν τις συμπληρωματικές εργασίες του κορφολογήματος των σκωριών, δουλειά που ως τότε έκαναν οι χειριστές των βαγονιών. Οι 2000 ανθρακωρύχοι του Ryhope ξεκίνησαν απεργία μέχρι τις 10 Νοεμβρίου και μέχρι τα τέλη του μήνα αυτή είχε επεκταθεί σε όλη την κομητεία, εξαναγκάζοντας τους ιδιοκτήτες των ορυχείων να προχωρήσουν σε «λόκ άουτ» και να φέρουν 1800 ανέργους από άλλες επαρχίες σαν απεργοσπάστες. Τις πρώτες μέρες του Δεκεμβρίου έγιναν εκτεταμένες συμπλοκές μεταξύ απεργών, αστυνομικών και απεργοσπαστών με δεκάδες συλλήψεις και διαδηλώσεις αλληλεγγύης από άλλα σωματεία στο Sunderland, για να πάρει θέση υπέρ των απεργών η Durham Miners Association. Επρόκειτο, όμως για την τελευταία, με κομμουνιστική ανάμιξη, επιτυχία των απεργών. Στις 10 Δεκεμβρίου δημιουργήθηκε μια απεργιακή επιτροπή με επικεφαλής τον κομμουνιστή George Lumley που συσπείρωσε τις 97 στοές από ένα σύνολο 177 εναντίον της καθοδηγούμενης από τους ρεφορμιστές τοπικής ομοσπονδίας. Όταν η τελευταία αρνήθηκε να βοηθήσει τους απεργούς, η επιτροπή οργάνωσε μια απεργιακή συνέλευση στις 12 Δεκεμβρίου, η οποία με 750 ψήφους υπέρ και με 280 κατά αποφάσισε να συνεχίσει την απεργία, απευθυνόμενη για βοήθεια όχι στην επίσημη ομοσπονδία και στα συνδικάτα των ανθρακωρύχων της χώρας, αλλά στα εργατικά κινήματα της βάσης. Όμως, και στην περίπτωση των ανθρακωρύχων μετά τα μέσα του μήνα δεν υπήρξε καμία απεργιακή συνέχεια ή κάποια μαζική καμπάνια ενίσχυσης των απεργών. Προκύπτει, επομένως, η απορία γιατί αυτά τα δύο αποτυχημένα -σύμφωνα με τα κριτήρια της στρατηγικής του ΚΚΜΒ- κινήματα προβλήθηκαν στο διεθνές ενημερωτικό δελτίο της Κομιντέρν, όπως και γιατί δεν είχαν έναν πολιτικό και κοινωνικό αντίκτυπο ανάλογο με τα κινήματα των ανέργων και των υφαντουργών του προηγούμενου τριμήνου. Όσον αφορά το πρώτο, είναι εύλογο να εικάσουμε ότι η προβολή τους οφείλεται στην εξέχουσα σημασία που απέδιδαν οι κομμουνιστές στους κλάδους των μεταφορών και της βιομηχανίας ενέργειας, εξαιτίας της νευραλγικής τους θέσης σε μια επαναστατική στρατηγική που εν πολλοίς βασιζόταν στην απεργιακή παράλυση της καπιταλιστικής οικονομίας. Αναφορικά με το δεύτερο, φαίνεται ότι συνολικά η βρετανική εργατική τάξη και το οργανωμένο συνδικαλιστικά κίνημά της είχαν βρεθεί σε μια κατάσταση κοινωνικού και οικονομικού σοκ, τόσο εξαιτίας της βιαιότητας των κρατικών κατασταλτικών πρακτικών μετά τον Αύγουστο, όσο και λόγω της ψήφισης στις 25 Νοεμβρίου από το κοινοβούλιο των νέων κυβερνητικών μέτρων λιτότητας με αυξήσεις των ενοικίων, κλείσιμο πτωχοκομείων, μείωση της διάρκειας των προνοιακών επιδομάτων από τις 26 εβδομάδες στις 13 και περικοπές των εκπαιδευτικών δαπανών για τη συντήρηση σχολείων και την πρόσληψη δασκάλων. Το κλίμα καταστολής έγινε μέσα στον Δεκέμβριο ιδιαίτερα αισθητό και στον κόσμο του ΚΚΜΒ με τις δεκάδες καταδίκες οπαδών και μελών του σε ποινές ολιγόχρονης φυλάκισης για τη συμμετοχή τους σε διάφορες συγκεντρώσεις, με πλέον χαρακτηριστικές τις καταδίκες των ηγετών του NUWM, T.Mann, J. Hannington και E.Llewellyn.⁷¹⁷ Η σύλληψη τους έφερε στο προσκήνιο τις αντίρροπες προσεγγίσεις της σχέ-

⁷¹⁷ “The Attack of the British Bourgeoisie upon the Unemployed”, *Inprecor*, No.51, ό.π., σελ.1099, “Staggering Economy Proposals of the British Government-Further Drastic Economy Measures in England”, *Inprecor*, No.53 (01-12-1932), σελ.1134, “Increased Persecution of the Unemployed Movement in England”, *Inprecor*, No.57 (22-12-1932), σελ.1227, “The Class War on the British Railways”, *Inprecor*, No.55 (08-12-1932), σσ.1181-82, “The Strike of the British Ryhope Miners”, *Inprecor*, No.58 (29-12-1932), σσ.1245-46.

σης NMM και NUWM μέσα στο ΚΚΜΒ, οι οποίες υφήρπαν από τον Απρίλιο, επειδή οι επικεφαλής της οργάνωσης των ανέργων επέμεναν στην εγγραφή νέων μελών με μια μικρή, συμβολική συνδρομή και είχαν συγκροτήσει ένα εθνικό νομικό τμήμα, το οποίο υποστήριζε τους ανέργους στα δικαστήρια, στα κρατήρια, στα δημοτικά συμβούλια, στα Γραφεία Εργασίας, ακόμη και στις ειδικές επιτροπές του Κοινοβουλίου, κάτι που για κάποια στελέχη του κόμματος και του NUWM (π.χ ο Pat Devine, γραμματέας της οργάνωσης στο Fife) καλλιεργούσε «λεγκαλιστικές» αυταπάτες. Μετά τη φυλάκιση του Hannington και των συνεργατών του, η πλειοψηφία της Κ.Ε αποφάσισε να αναθέσει τη διεύθυνση του NUWM σε μια τριμελή επιτροπή υπό τον Bob McLennan, απόφοιτο της σχολής «Λένιν» της ΚΔΝ και δραστήριο οργανωτή του NMM και των «πορειών πείνας» στη Σκωτία με σκοπό να μετατραπεί το NUWM από ένα είδος «κλειστού» समाτείου των ανέργων με ιεραρχική δομή σε μια πλατιά, μαζική, μετωπική οργάνωση του άμεσου αγώνα όλων των ανέργων.⁷¹⁸

Σε κάθε περίπτωση οι αντιστάσεις στο εσωτερικό του ΚΚΜΒ σχετικά με τις κατευθύνσεις της πολιτικής του στο μαζικό κίνημα αμέσως μετά το 12^ο Συνέδριο μπορούσαν να προέλθουν μόνο από το χώρο της YCL και όχι από το NUWM ή από τα παλαιά «αριστερά» στελέχη σαν τον Dutt, γιατί οι ενστάσεις των τελευταίων ήταν τακτικού ή διαδικαστικού χαρακτήρα και στερούνταν ερεισμάτων μέσα στην Κομιντέρν. Η κατάσταση, όμως, διέφερε κατά πολύ στην YCL, η οποία ουσιαστικά και αμφισβητούσε τη συνδικαλιστική τακτική του κόμματος και διέθετε την κάλυψη ορισμένων καθοδηγητικών οργάνων του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος. Ειδικότερα, η YCL υπαγόταν στην ΚΔΝ και σε σημαντικό βαθμό ο προσανατολισμός της εξαρτιόταν από τις επεξεργασίες της τελευταίας. Βέβαια, θεωρητικά η ΚΔΝ ακολουθούσε την πολιτική της Κομιντέρν, όπως και οι διάφορες Κομμουνιστικές Νεολαίες την πολιτική των εθνικών Κ.Κ, αλλά στην πράξη η ΚΔΝ είχε διόλου ευκαταφρόνητα περιθώρια αυτοτελούς δράσης, είχε τους δικούς της ιδιαίτερους διαύλους επαφών με τις εθνικές Κομμουνιστικές Νεολαίες, ακόμη και στο επίπεδο των περιφερειακών, κατώτερων κλιμακίων. Τέτοιοι διάυλοι ήταν ο μηχανισμός διεύθυνσης της σχολής «Λένιν» στη Μόσχα, όπου σπούδαζαν με υποτροφίες της ΚΔΝ στελέχη των Κομμουνιστικών Νεολαίων από διάφορες χώρες, τα οποία συνήθως προαλείφονταν και για κάποια στελεχική θέση των Κ.Κ, αλλά υπήρχαν και άλλοι, λιγότερο επίσημοι και γι' αυτό πιο ανεξάρτητοι, επειδή δεν ελέγχονταν από την Κομιντέρν. Ενδεικτικά, έχει εξακριβωθεί ότι μετά το 1927 τουλάχιστον 100 περιφερειακά τμήματα της ρωσικής Νεολαίας και 25 εθνικά τμήματα από την πανενωσιακή ένωση Νεολαίας της ΕΣΣΔ αλληλογραφούσαν με οργανώσεις Νεολαίων του εξωτερικού και εικάζεται ότι ο πραγματικός τους αριθμός ήταν κατά πολύ μεγαλύτερος.⁷¹⁹ Μέσα στον Δεκέμβριο του

⁷¹⁸ Το NUWM από 37.000 μέλη (Δεκέμβριος 1931) τον Οκτώβριο του 1932 κατέγραφε μια ανοδική πορεία, αριθμώντας περίπου 50.000 μέλη και λειτουργούσε ως οργανωτικό μοντέλο προς μίμηση για τα κινήματα των ανέργων στα κράτη της Βρετανικής Κοινοπολιτείας, όπως στη Νέα Ζηλανδία, όπου την άνοιξη του 1931 οι κομμουνιστές ίδρυσαν μια οργάνωση ανέργων με το ίδιο όνομα, ερχόμενοι σε επαφή με κύκλους του ΚΚΜΒ. Το νεοζηλανδικό NUWM βρέθηκε, όπως η μητρική βρετανική οργάνωση, στη δίνη σκληρών συγκρούσεων με τους κρατικούς κατασταλτικούς μηχανισμούς στα 1932, κάτι που ανησύχησε τους Εργατικούς, οι οποίοι έφτιαξαν τη δική τους ομοσπονδία ανέργων τον επόμενο χρόνο. Πρβλ. Richard Groucher, *We Refuse to Starve in Silence. A History of the NUWM*, Lawrence and Wishart, London 1987, σσ.31-2, 76-87, 113-15, Richard Flannagan, "Paris-Fed Bastards." *A History of the Politics of the Unemployed in Britain, 1884-1939*, Greenwood Press, New York 1991, Paul Harris, "The New Zealand Unemployed Workers Movement. Gisborne and the Relief Workers Strike", *New Zealand Journal of History*, vol.2, No.10 (1976), σσ.130-32.

⁷¹⁹ Victor Privalov, ό.π., σσ.215-16.

1932 πραγματοποιήθηκε η 7^η, και προτελευταία, Ολομέλεια της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔΝ στη Μόσχα, για να καθοριστεί το περιεχόμενο της δράσης της σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της 12^{ης} Ολομέλειας της ΚΔ. Αν και εγκρίθηκαν ομόφωνα τα καθήκοντα που έθεσε η ΚΔ, η Ολομέλεια της ΚΔΝ επιβεβαίωσε εκ νέου την προσήλωσή της στις αποφάσεις του Συνεδρίου της (1929), οι οποίες σε ικανό βαθμό αντιστρατεύονταν τις κατευθύνσεις της τελευταίας Ολομέλειας της ΚΔ για τη δουλειά των κομμουνιστών στο μαζικό κίνημα, όπως και τις πρόσφατες συνεδριακές αποφάσεις του ΚΚΜΒ για την κομμουνιστική δουλειά μέσα στα συνδικάτα. Επί της ουσίας, η Ολομέλεια της ΚΔΝ προσανατόλιζε τη βρετανική ΥCL σε λογικές άρνησης του ενιαίου μετώπου με τη βάση των Εργατικών και διάσπασης των συνδικάτων στο όνομα της διαπάλης με τον «σοσιαλφασισμό» και τον ρεφορμισμό της σοσιαλδημοκρατίας, μολονότι θεωρητικά διακήρυσσε την απόρριψη της ύπαρξης παράλληλων οργανώσεων εργατικής πάλης προς το συνδικαλιστικό κίνημα:

«Η ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ ΝΕΟΛΑΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΟΥ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΥ: [...] Ένα από τα κυριότερα εμπόδια στον αγώνα για μεγαλύτερες αμοιβές και καλύτερες συνθήκες εργασίας είναι η υποτίμηση του ρόλου των μαθητευόμενων και των νέων εργαζομένων από πολλούς ενήλικες εργάτες, πράγμα που καλλιεργείται με όλους τους δυνατούς τρόπους μέσα στα επίσημα σωματεία από τους ρεφορμιστές ηγέτες και γραφειοκράτες. Οι ρεφορμιστές και τα σωματεία τους βλέπουν τη νέα βάρδια της εργατικής τάξης σαν ανταγωνιστές στην αγορά εργασίας και αδιαφορούν για τα προβλήματά της. Ο καπιταλισμός, με τη βοήθεια των σοσιαλφασιστών, αξιοποιεί τις διαφορές εμπειρίας, ειδικευσης και ηλικιακού επιπέδου των τεχνιτών και των εργαζομένων για να τους διαιρεί και να στρέφει τον έναν κατά του άλλου, ώστε από τη μια να ρίχνει το μεροκάματο των νέων εργατών και να χειροτερεύει ανελέητα το επίπεδο της ζωής τους, ενώ από την άλλη να πιέζει τους ενήλικες εργάτες να κατεβάσουν τις δικές τους αμοιβές, φοβούμενοι τον ανταγωνισμό της φθηνότερης εργασίας των νέων. [...] Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΚΔΝ ΓΙΑ ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ: [...] Αφού ο αγώνας των νέων εργατών για τα δικαιώματά τους είναι μέρος του αγώνα όλης της εργατικής τάξης, είναι επόμενο ότι η ΚΔΝ δεν παλεύει μόνη της για να αυξηθούν οι εργατικοί μισθοί, αλλά χρειάζεται τη βοήθεια των ενηλίκων εργατών και των συνδικάτων. Είναι αλήθεια, όμως, ότι η ΚΔΝ μαζί με τα Κ.Κ αγωνίζεται να αποκτήσει την καθοδήγηση των αγωνιζόμενων, πρωτοπόρων νέων εργατών, μολονότι η νεολαία από μόνη της δεν μπορεί να γίνει ο νεκροθάφτης του καπιταλισμού. Ωστόσο, η ανεξάρτητη δράση και οργάνωση των νέων είναι αναπόφευκτη, όπου η ρεφορμιστική συνδικαλιστική γραφειοκρατία υπονομεύει τη δράση για τα δικαιώματα των νέων ή όπου η νεολαία δεν έχει εμπειρία συνδικαλιστικής οργάνωσης. Η ΚΔΝ πρέπει να μπει επικεφαλής των απεργιών των νέων ή να τις οργανώσει και να κάνει τους ενήλικες εργάτες να υποστηρίξουν τους αγώνες της νέας γενιάς και να διευκολύνουν την ένταξή της μέσα στα σωματεία. Γενικά, η υπεράσπιση των αιτημάτων της νέας γενιάς πρέπει να αναληφθεί από κοινού από τα συνδικάτα και την ΚΔΝ, γιατί τα συνδικάτα είναι τα βασικά όργανα οικονομικής πάλης νέων και ενηλίκων εργατών. Σαν τέτοια, μόνο υπό επαναστατική καθοδήγηση, μπορούν να γίνουν σχολεία του κομμουνισμού για τις μάζες, κάτι που σήμερα το κάνουν μερικά συνδικάτα, όσα ανήκουν στην Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή, τα οποία κάνουν ενεργητικό αγώνα για τις καθημερινές ανάγκες των μαζών, συνδέοντας αυτόν με την πάλη για τον τελικό, επαναστατικό σκοπό της εργατικής τάξης. Α-

ντίθετα, τα συνδικάτα που ελέγχονται από τους ρεφορμιστές είναι κομμάτι του αστικού κράτους, εμποδίζουν την ανάπτυξη της εργατικής ταξικής πάλης και συνείδησης, υιοθετώντας την βιομηχανική ειρήνη και τις συλλογικές διαπραγματεύσεις με την ομόθυμη στήριξη των εργοδοτών και της ρεφορμιστικής γραφειοκρατίας ως εργαλεία υποδούλωσης των εργατικών μαζών. Η εχθρική στάση των ρεφορμιστών και των καπιταλιστών προς τους νέους εργάτες φαίνεται από το ότι οι νέοι συχνά δεν είναι κανονικά μέλη των συνδικάτων και από το ότι υφίστανται διακρίσεις στην εργασία σε σχέση με τους ενήλικους. Η ΚΔΝ πιστεύει ότι η υπεράσπιση των συμφερόντων των νέων εργατών μπορεί να γίνει μόνο από τα επαναστατικά συνδικάτα και συνδικάτα με επαναστατική, ανεξάρτητη οργάνωση και ηγεσία, ασπάζεται τους στόχους και τις αρχές της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς και αγωνίζεται για να μετατραπούν τα συνδικάτα σε όργανα επαναστατικής πάλης μέσα από τη συντριβή της ρεφορμιστικής γραφειοκρατίας. Για να τραβηχθεί σταθερότερα η μάζα των νέων στα συνδικάτα και να προστατευθούν τα συμφέροντα και τα ενδιαφέροντα της εργαζόμενης νεολαίας μέσα στο συνολικό εργατικό κίνημα, η ΚΔΝ κρίνει ότι πρέπει να φτιαχτούν ειδικά όργανα μέσα στο συνδικαλιστικό κίνημα. Αυτά τα ξεχωριστά όργανα για τη συνδικαλιστική δουλειά των οποίων το όνομα και η δομή ποικίλει από χώρα σε χώρα (επιτροπές νέων, συνδικαλιστικά γραφεία, ειδικά τμήματα των συνδικάτων, νεανικές ενώσεις κτλ.) πρέπει να βασίζονται στην αρχή των ίσων δικαιωμάτων νέων και ενήλικων και γενικά πρέπει να λειτουργούν μέσα στα συνδικάτα. Το ίδιο ισχύει και για την οργάνωση του κινήματος των νέων ανέργων.[...] Όπου δεν υπάρχουν σωματεία και όπου οι νέοι και οι μαθητευόμενοι εργάτες δεν γίνονται δεκτοί στα σωματεία ή αποβάλλονται από αυτά, τότε η ΚΔΝ καλεί τους νέους να οργανωθούν σε δικά τους ιδιαίτερα τμήματα σαν ένα προσωρινό, μεταβατικό μέτρο. Ο σκοπός αυτών των ξεχωριστών οργανώσεων νεολαίας είναι πρωτίστως η υπεράσπιση των οικονομικών αιτημάτων των νέων και η πάλη για την αναγνώριση της συμμετοχής τους στα συνδικάτα και όχι η δημιουργία παράλληλων δομών προς αυτά.[...] ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΗΣ ΚΔΝ: Στον αγώνα για την καθοδήγηση των νέων η Σοσιαλδημοκρατία με όλες τις μορφές της είναι ο σπουδαιότερος βοηθός του κεφαλαίου. Τα κόμματά της είναι οι κύριοι άμεσοι πράκτορες του κεφαλαίου μέσα στο εργατικό κίνημα, βοηθώντας τους καπιταλιστές να σταθεροποιήσουν την καπιταλιστική κοινωνία και εξυπηρετώντας τους μιλιταριστικούς στόχους του κεφαλαίου φορώντας τη μάσκα ενός ψευτοσοσιαλισμού. Εναντιώνονται σε κάθε επαναστατικό κίνημα, αρνούμενα όχι μόνο τους τελικούς σκοπούς αλλά και υπονομεύοντας ακόμη και τους καθημερινούς οικονομικούς αγώνες του εργατικού κινήματος. Είναι αστικά «Εργατικά Κόμματα», εργατικά στην κοινωνική σύνθεση και στο όνομα, αντιδραστικά αστικά ως προς το ρόλο και τους σκοπούς τους. Ως εκ τούτου οι ρεφορμιστές Σοσιαλδημοκράτες είναι για την ΚΔΝ ο πιο άμεσος και επικίνδυνος εχθρός για το εργατικό κίνημα. Οι οργανώσεις νεολαίας των Σοσιαλδημοκρατών, τα ίδια τα κόμματά τους και οι ομοσπονδίες που ελέγχουν έχουν πια μετατραπεί σε αστικές ως προς το ταξικό περιεχόμενο μαζικές εργατικές οργανώσεις που υπηρετούν την ταξική ειρήνη και τα συμφέροντα των καπιταλιστών σε ό,τι αφορά τους γενικούς πολιτικούς στόχους, τη θεωρία και την καθημερινή τους πρακτική».⁷²⁰

⁷²⁰ Programme of the Young Communist International published by the Youth Communist League of Great Britain, 38 Great Ormond Street, London 1929, σσ.25, 54-55, 79-80.

Συν τοις άλλοις, η ίδια η ΚΔΝ μετά την βαθμιαία αποδυνάμωση των «υπεραριστερών» στοιχείων μέσα στην Προφιντέρν και την ΚΔ στο διάστημα Φεβρουαρίου-Σεπτεμβρίου 1932, υπήρξε το κύριο καταφύγιο ορισμένων από τους βασικότερους εκφραστές τους. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Bela Kun, βασικού εισηγητή εκ μέρους της Κομιντέρν στη δεκεμβριανή Ολομέλεια της ΚΔΝ, ο οποίος ουσιαστικά προσέδιδε στον αγώνα κατά του ρεφορμισμού τη διάσταση μιας ολικής, σε όλα τα επίπεδα, αντιπαράθεσης των κομμουνιστών με τους φορείς του ρεφορμισμού που υπονόμει τη συστηματική ενιαιομετωπική δράση με τη βάση των σοσιαλδημοκρατών και των Βρετανών Εργατικών μέσα στα σωματεία και στο μαζικό κίνημα:

«[...] Ενώ ο Μαρξ έλεγε ότι ήταν θανάσιμος εχθρός του καπιταλισμού, δείχνοντάς το με το θεωρητικό του έργο και με την επαναστατική του πολιτική δράση, οι αναθεωρητές του μαρξισμού όχι μόνο έχουν διαστρεβλώσει τη σκέψη του, αλλά έχουν αναποδογυρίσει τα συμπεράσματά του: Δείτε τον παλιό πρόεδρο του γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος, πρώην μέλους της Επαναστατικής Λαϊκής Επιτροπής του Νοεμβρίου του 1918 και πρώτου προέδρου της Γερμανικής Δημοκρατίας, τον Φρίντριχ Έμπερτ, ο οποίος τις μέρες του Νοέμβρη έλεγε πως μισεί την επανάσταση σαν θανατηφόρο δηλητήριο. Και σήμερα, ο πολύς Χίλφερντινγκ εξομαλύνει αυτή την αντίθεση μεταξύ των Μαρξ-Ένγκελς και των σύγχρονων αναθεωρητών – κάτι που αποκαλύπτει την πραγματική φύση του «Αυστρομαρξισμού»- υποστηρίζοντας: «όπως βλέπετε, είναι θέμα ιδιοσυγκρασίας και προτιμήσεων. Οι μεν μισούν τον καπιταλισμό σαν δηλητήριο, ο δε τη βιαιότητα της επανάστασης, όμως όλοι τους υποστηρίζουν το Σοσιαλισμό!»! Τέτοια υπευθυνότητα προς τους καπιταλιστές δείχνουν όλοι οι Σοσιαλδημοκράτες και οι ρεφορμιστές στα σωματεία μαζί με τους φασίστες, εξού και η τροπή της σοσιαλδημοκρατίας σε σοσιαλφασισμό, μπροστά στην καταρράκωση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων μαζών και την ανεργία εκατομμυρίων άλλων. Αυτές τις απλές αλήθειες πρέπει να κατανοήσουν όλοι οι καλοπροαίρετοι εργάτες που ακολουθούν τους ρεφορμιστές και που θυμώνουν, όταν αποκαλούμε το κόμμα τους σοσιαλφασιστικό, επειδή νομίζουν ότι κάτι από την μαρξιστική διδασκαλία ακόμη διασώζεται σε αυτό. Η αλήθεια αποκαλύπτεται όταν δείχνουμε την κοινή στάση σοσιαλιστών και φασιστών απέναντι στο αστικό κράτος, το οποίο εξίσου θεωρούν σαν οργανωτή όλων των συντελεστών της οικονομικής παραγωγής, περιλαμβάνοντας σε αυτούς κεφαλαιούχους και μισθωτούς εργάτες, και την πολιτική των μισθών που προτείνουν, δικαιολογώντας την περικοπή τους για να υπάρχει εξισορρόπηση ανάμεσα στους «παραγωγικούς συντελεστές». [...] Και οι δύο μιλούν για το «κρατικό συμφέρον», εννοώντας το αστικό ταξικό συμφέρον με τους σοσιαλφασίστες να υπερασπίζονται τον «βιομηχανικό δημοκρατισμό» και τους εθνικιστές φασίστες το «κορπορατιστικό σύστημα». Έχουν μεταξύ τους διαφορές στις μεθόδους που εφαρμόζουν, όμως δεν έχουν καμία διαφορά στις πολιτικές αρχές και στοχεύσεις τους. Για αυτό στο άρθρο 48 του Συντάγματος της Βαϊμάρης, αυτό το Ευαγγέλιο της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας, περιγράφεται η δυνατότητα αντικατάστασης της δημοκρατικής μορφής του καπιταλιστικού κράτους από την μη κοινοβουλευτική, φασιστική της μορφή.[...] Η μαρξιστική θεωρία για τα συνδικάτα εστιάζει στο ότι μαζί με την πάλη τους για τη βελτίωση των αμοιβών και των όρων ζωής των εργαζομένων- που είναι προσωρινή σε συνθήκες καπιταλιστικής κυριαρχίας, αυτή πρέπει να αποσταθεροποιεί τον καπιταλισμό, ενώ η πρακτική των ρεφορμιστών στα συνδικάτα κάνει το πάν για να αποτραπεί η προλεταριακή επανάσταση με σύνθημα «Κα-

νένας Οικονομικός Αγώνας, Καμία Απεργία στη διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης!». [...] Το είδος του Ενιαίου Μετώπου που θέλουν οι Σοσιαλδημοκράτες, εξαπολύοντας μύδρους κατά των Κομμουνιστών, αποκαλύπτεται στη Σύνοδο των Γερμανικών Νεολαιών στις 26 Νοεμβρίου, όπου αντιπροσωπεύτηκαν όλες οι αστικές τάξεις από τη σοσιαλδημοκρατική μέχρι τις πιο αντιδραστικές, εθνικιστικές δυνάμεις, χωρίς την ελάχιστη κομμουνιστική συμμετοχή. Κοινός τους παρανομαστής ο «Αγώνας των Νέων για τη Γερμανία» που μέσα στα συνδικάτα ισουδυναμεί με μια πολιτική κατά του ελεύθερου εμπορίου και υπέρ μιας εποικοδομητικής συμπεριφοράς στις καθημερινές οικονομικές αντιδικίες εργοδοτών και εργαζομένων. [...] Δεν αμφιβάλω ότι μια ορισμένη υποτίμηση των οικονομικών αγώνων και της παρέμβασής μας μέσα στα συνδικάτα, εκτός από την επαίσχυντη σταση των ρεφορμιστών γραφειοκρατών, οφείλεται στην ανεπαρκή ιδεολογική, θεωρητική επίγνωση των συνθηκών και των μεθόδων της επαναστατικής δουλειάς. Μεταφράστε το αυτό Άγγλοι, Γάλλοι, Ιταλοί και Ισπανοί σύντροφοι στη γλώσσα της καθημερινής πάλης στις χώρες σας και θα δείτε πως αυτή η ανεπάρκεια ανοίγει το δρόμο πρωταρχικά σε «δεξιές αποκλίσεις». Σκεφθείτε το στενόμυαλο «πρακτικισμό» των αγγλικών συνδικάτων, των ηγετών τους και του Εργατικού κόμματος που απορρίπτουν την «ενασχόληση με τη θεωρία» με αποτέλεσμα να ξεγλιστρούν στο βάλτο όλων των μικροαστικών και αστικών θεωριών της «βιομηχανικής ειρήνης», τον γαλλικό συνδικαλισμό, που φλερτάρει με τις αντιδραστικές, προντονικές πρακτικές του αναρχοσυνδικαλισμού και του μικροαστικού ρεφορμισμού με όχημα την ύπαρξη μιας ενιαίας, εθνικής εργατικής συνομοσπονδίας και τους Ισπανούς αναρχικούς, που αποπροσανατολίζουν πολλούς επαναστάτες εργάτες από την πραγματική επαναστατική προοπτική της μετεξέλιξης της αστικοδημοκρατικής επανάστασης σε προλεταριακή στη χώρα τους. Σε όλες τις περιπτώσεις χωρίς την καλή γνώση των αρχών του μαρξισμού-λενινισμού και την πρακτική εφαρμογή τους στα σωματεία και στην μαζική δουλειά μας, θα βοηθηθεί μόνο η καπιταλιστική πολιτική της σοσιαλδημοκρατίας που απεχθάνεται την κομμουνιστική «πολιτική αρχών».⁷²¹

Αντίθετα από την YCL που είχε ένα πιο συστηματικό πολιτικό υπόβαθρο στην αμφισβήτηση της ενιαιομετωπικής πολιτικής του ΚΚΜΒ, όπως εκδηλωνόταν στη συνδικαλιστική του τακτική, παλιά «αριστερά» στελέχη του κόμματος που διαφώνησαν με την κομματική καθοδήγηση για τους χειρισμούς των πρόσφατων εργατικών αγώνων, όπως ο R.P Dutt, επ' ουδενί δεν διαφωνούσαν με τις τελευταίες αποφάσεις της 12^{ης} Ολομέλειας της ΚΔ και του Συνεδρίου του ΚΚΜΒ. Επειδή για αυτά τα στελέχη η υλοποίηση της στρατηγικής του κόμματος εξαρτιόταν προπάντων από το ανέβασμα της πολιτικής αντιιμπεριαλιστικής πάλης των μαζών, οι δυσκολίες στην ανάπτυξη του συνδικαλιστικού κινήματος στη Βρετανία κατά το τελευταίο τρίμηνο αυτού του χρόνου δεν είχαν καθοριστική σημασία. Και τούτο γιατί έκριναν ότι το ξέσπασμα της προλεταριακής επανάστασης στη Βρετανία θα προέκυπτε ως αποτέλεσμα της όξυνσης των γενικών πολιτικών συνθηκών, των ενδοϊμπεριαλιστικών ανταγωνισμών και της ανόδου της εθνικοαπελευθερωτικής πάλης των λαών στις βρετανικές αποικίες. Δεν ήταν, επομένως, τυχαίο ότι παράλληλα με την Ολομέλεια της ΚΔΝ και στον απόηχο του 12^{ου} Συνεδρίου του ΚΚΜΒ και της κάμψης των εργατικών αγώνων του καλοκαιριού και του φθινοπώρου, ο Dutt διέβλεπε τις προϋποθέσεις για ένα νέο επαναστατικό κύμα, το οποίο θα γεννούσε η

⁷²¹ "Marxism Versus Social Democracy" by Bela Kun. Address Delivered at Plenum Executive Committee of the Young Communist International, December 1932, Humphrey's Printers, City Road, London 1932, σσ.39-40, 47-48, 53-54, 66-68.

σύγκρουση των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων εξαιτίας της αδυναμίας αποπληρωμής των χρεών της Γαλλίας και της Αγγλίας προς τις Η.Π.Α. Εδικότερα, εκτιμούσε ότι η Αγγλία αδυνατούσε με την ανοικτή στρατιωτική βία τόσο να εξαναγκάσει τους διεθνείς δανειολήπτες της να αποπληρώσουν τα δάνεια που είχαν πάρει από τις αγγλικές τράπεζες, όσο και να αφαιμάξει στο μέγιστο βαθμό τους υπόδουλους λαούς της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, κάτι που υπονόμεινε άμεσα τις απόπειρες σταθεροποίησης της βρετανικής καπιταλιστικής οικονομίας, οδηγώντας την σε ρήξη με τις Η.Π.Α και με τους άλλους διεθνείς ανταγωνιστές της.⁷²²

Ενώ μέσα στους δύο πρώτους μήνες του 1933 ουσιαστικά συνετρίβησαν οι προσδοκίες της ΚΔ για τον επικείμενο θρίαμβο της προλεταριακής επανάστασης στο πρωτεύον κομμουνιστικό προπύργιο της Δύσης, τη Γερμανία, λόγω της ανάληψης της εξουσίας από τους Ναζί και κατ'επέκταση αναχαιτίστηκε η επαναστατική προοπτική στην Ευρώπη, το ΚΚΜΒ στο ίδιο διάστημα επικεντρώθηκε αφενός στην καμπάνια για την υποστήριξη των νέων, περιορισμένης διάρκειας, απεργιακών κινητοποιήσεων των οδηγών λεωφορείων και των σιδηροδρομικών του Λονδίνου, όπως και των εργαζομένων στη βαμβακουργία και υφαντουργία που αντιδρούσαν στην αύξηση των αργαλειών ανά εργαζόμενο, αφετέρου στη μαζική πολιτική ζύμωση υπέρ της απελευθέρωσης των φυλακισμένων ανέργων και απεργών του τελευταίου εξαμήνου, των πολιτικών κρατούμενων για την αντιιμπεριαλιστική τους δράση και εναντίον των πολεμικών εξοπλισμών και των επιθετικών στρατιωτικοδιπλωματικών ενεργειών της βρετανικής κυβέρνησης στη Μέση και Άπω Ανατολή.⁷²³ Η νέα εκλογική ισχυροποίηση του ΚΡD το Νοέμβριο του 1932 (6.000.000 ψήφοι και εκλογικό ποσοστό (17%) μαζί με την εξάπλωση ενός νέου κύματος μεγάλων απεργιών στη Γερμανία, όπου μεγάλες μάζες των σοσιαλδημοκρατών εργατών απήργησαν και εντάχθηκαν σε εργατικές αντιφασιστικές πολιτοφυλακές υπό την καθοδήγηση των κομμουνιστών και της «Επαναστατικής Συνδικαλιστικής Αντιπολίτευσης», αλλά και η ταυτόχρονη σύναψη στρατιωτικών συμφώνων μη επίθεσης μεταξύ ΕΣΣΔ, Γαλλίας και Πολωνίας, έκαναν το παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα να διατηρεί την επαναστατική του αισιοδοξία, θεωρώντας ότι η πτώση των κυβερνήσεων Papen και Schleicher τον Ιανουάριο του 1933 συνιστούσε ένα ακόμη βήμα προς τη γενική σοσιαλιστική επανάσταση στη Γερμανία. Η κοινή διαδήλωση 150.000 κομμουνιστών και σοσιαλδημοκρατών εργατών στο Βερολίνο στις 29 Γενάρη σαν απάντηση στην προκλητική συγκέντρωση των ναζιστικών Ταγμάτων Εφόδου μπροστά από την έδρα της Κ.Ε του ΚΡD, τόνωνε αυτήν την αισιοδοξία, παρά την ανάληψη της θέσης του καγκελάρου από τον Χίτλερ την επόμενη μέρα. Η αίσθηση ότι επίκειται η ανακήρυξη της γερμανικής σοβιετικής δημοκρατίας και το πέρασμα της εργατικού κινήματος και στην υπόλοιπη Ευρώπη στα χέρια των Κ.Κ, φαίνεται στις οδηγίες που απέστειλε μέσα στον Γενάρη ο επικεφαλής

⁷²² R.P.Dutt, "Britain, America and the War Depts", *Inprecor*, No.58, ό.π., σσ.1237-38. Η παρέμβαση του Dutt στο διεθνές δελτίο πληροφοριών της Κομιντέρν δείχνει πόσο άπονη είναι η άποψη των Fishman και Thorpe, ότι η παλιά «αριστερή» πτέρυγα του κόμματος είχε περιθωριοποιηθεί μετά το 12^ο Συνέδριο ή ότι ο Dutt είχε εκπέσει από κύριος ιδεολογικός υπεύθυνος του ΚΚΜΒ.

⁷²³ "The Anglo-Persian Conflict", "Class War Prisoners in Britain", *Inprecor*, vol.13, No.1 (January 1933), σελ.4, 8, R. Bishop, "The New Fight Against More Looms in Great Britain", *Inprecor*, No.2 (January 1933), σελ.33, "The Struggle of the British Railways", *Inprecor*, No.3 (January 1933), σελ.56, "British Anti-Soviet Campaign in Persia", *Inprecor*, No.5 (January 1933), σελ.131, Ben Francis, "The Recent London Bus Strike", *Inprecor*, No.6 (February 1933), σελ.156, Tom Bell, "Increased War preparations in Great Britain", *Inprecor*, No.10 (February 1933), σελ.250, "How Great Britain is Arming Japan", "The Anglo-Persian Oil Conflict at Geneva", *Inprecor*, No.11 (February 1933), σσ.262, 265, R. Page-Arnot, "The Meerut Sentences", *Labour Monthly*, vol.15, No.2 (February 1933), σσ.96-101.

του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου της ΚΔ προς το ΚΚΜΒ. Σε αυτές διατρανώνεται η πίστη στην άμεση νικηφόρα εργατική επανάσταση στη Γερμανία και μεσοπρόθεσμα και στην Αγγλία, με το σκεπτικό πως η πρόοδος του φασισμού είναι η τελευταία, απέλπιδα προσπάθεια της αστικής αντίδρασης να σταματήσει την άνοδο του επαναστατικού ρεύματος, καταδικάζεται ως «μοιρολατρική αδράνεια» η άποψη ορισμένων κομμουνιστών οι οποίοι θεωρούσαν είτε ότι η πρόοδος του φασισμού έδειχνε την οπισθοχώρηση της επανάστασης, είτε ότι ο φασισμός αποτελεί ένα αναπόφευκτο στάδιο της κοινωνικής εξέλιξης πριν το σοσιαλισμό, και προτάσσεται η πάλη των κομμουνιστών κατά του σοσιαλφασισμού, μολονότι ξεκαθαρίζεται ότι οι κομμουνιστές δεν πρέπει να καλούν σε βίαιη, ένοπλη αντιπαράθεση με τους σοσιαλφασίστες σε αντίθεση με τους εθνικοφασίστες. Το Αγγλοαμερικανικό Γραφείο διέβλεπε και στην Αγγλία μια αναζωπύρωση του κινήματος στα χνάρια του αγώνα στο Lancashire, επιστούσε την προσοχή στο ΚΚΜΒ να μην παρασυρθεί από τις σεχταριστικές ροπές, οι οποίες τα τελευταία χρόνια ερμήνευαν την πολιτική της «Τάξης ενάντια σε Τάξη» σαν άρνηση του Ενιαίου Μετώπου στο όνομα της αντιμετώπισης του «δεξιού ομορτουισμού» και της πολιτικής σύμπλευσης με τους Εργατικούς, προτείνοντας στο ΚΚΜΒ να ανοίξει τις πόρτες του στα απλά μέλη του ILP, τα οποία έβλεπαν με αγαθή πρόθεση τον αποχωρισμό της οργάνωσής τους από το Εργατικό κόμμα, μην έχοντας διάθεση να εξαπατήσουν τους Βρετανούς εργάτες.⁷²⁴ Ωστόσο, αυτοί οι σχεδιασμοί γρήγορα ήρθαν αντιμέτωποι με τις εξελίξεις στη Γερμανία: το διάταγμα της 4^{ης} Φλεβάρη ουσιαστικά επέβαλε τον πλήρη αστυνομικό έλεγχο του τύπου και των κομμάτων, ο προβοκατόρικός ναζιστικός εμπρησμός του Ράϊχσταγκ στις 27 Φλεβάρη διευκόλυνε την επιβολή μέτρων στρατιωτικής δικτατορίας, όπως η αναγόρευση των απεργιών σε αδίκημα εσχάτης προδοσίας (1^η Μαρτίου), οι εκλογές της 5^{ης} Μαρτίου έγιναν υπό κάθεστώς τρομοκρατίας και αποκλεισμού των κομμουνιστών (αν και κατάφεραν να συγκεντρώσουν 4.700.000 ψήφους και ποσοστό γύρω στο 12%) και στις 27 Μαρτίου η Βουλή παραχώρησε στον Φύρερ όλη τη νομοθετική και εκτελεστική εξουσία, απαγορεύοντας τη λειτουργία όλων των συνδικαλιστικών και εργατικών οργανώσεων, ακόμη και αυτών που είχαν συντηρητικό πολιτικό προσανατολισμό. Φυσικά, το σοκ για όλες τις οργανώσεις με προλεταριακό μαζικό υπόβαθρο ήταν μεγάλο. Πρώτα αντέδρασαν επτά μικρά «αριστερά σοσιαλιστικά κόμματα» (ανάμεσα τους και το ILP) που συνήλθαν σε μια διάσκεψη στο Παρίσι (4-5 Φλεβάρη), καλώντας στην αντιφασιστική ενότητα «όλων των εργατικών κομμάτων που είχαν επαναστατικό, σοσιαλιστικό χαρακτήρα». Η Κ.Ε του ΚΚΜΒ απέρριψε αυτές τις προτάσεις, είτε με τη σύμφωνη γνώμη της ΕΕΚΔ, είτε χωρίς την έγκρισή της, δημοσιεύοντας μια απόφαση στις 11 Φλεβάρη με την οποία υποστήριζε ότι το ενιαίο μέτωπο μπορεί να κτιστεί μόνο «από τα κάτω» με τους εργάτες όλων των πολιτικών αποχρώσεων μέσα στα εργοστάσια και στους δρόμους, ψέγοντας το ILP πως αποζητά συμμαχία με πολιτικούς ηγέτες που συστηματικά είχαν εξαπατήσει την εργατική τάξη.⁷²⁵ Διαφορετική υπήρξε η αντίδραση των Κ.Κ στην Πολωνία, Γαλλία και Γερμανία, τα οποία στις 13 Φλεβάρη κάλεσαν όλα τα σοσιαλιστικά κόμματα σε

⁷²⁴ T.Gusev, "The End of Capitalist Stabilization and the Basic Tasks of the British and American Sections of the C.P.", *The Communist*, vol.12, No.1 (January 1933), σσ.33-40, "New Victory of the Peaceful Policy of the U.S.S.R", *The Communist*, vol.12, No.2 (February 1933), σσ.99-110.

⁷²⁵ H.Pollitt, "The Seven Left Socialist Parties and Their Manifesto", *Daily Worker* (11-02-1932), A.J Muste, "The Need for a United Labor Party", *Labor Age*, vol.22, No.1 (February-March 1933), σσ.8-9.

ενιαίο μέτωπο προλεταριακού αγώνα κατά του φασισμού σε κάθε χώρα, χωρίς να κάνουν διαχωρισμό μεταξύ ηγεσίας και βάσης, όμως στις 18 Φλεβάρη η Σοσιαλιστική Διεθνής απέρριψε όλες τις προαναφερθείσες προτάσεις, επειδή έκρινε ότι η συνεργασία όλων των εργατικών κομμάτων μπορούσε να υλοποιηθεί μόνο σε διεθνές επίπεδο με στόχο την προστασία της ζωής και των δικαιωμάτων των εργατών και όχι το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό. Τα πλήγματα στην ΚΔ συνεχίστηκαν στις αρχές Μαρτίου με τη σύλληψη του Τέλμαν, του Δημητρώφ, που σαν γραμματέας του Δυτικοευρωπαϊκού Γραφείου της ΕΕΚΔ βρισκόταν στο Βερολίνο για την προετοιμασία του Διεθνούς Αντιφασιστικού Συνεδρίου, και των βασικών συνεργατών τους, γεγονός που οδήγησε την ΕΕΚΔ (5 Μαρτίου) να αναγνωρίσει δημόσια την επιτακτική ανάγκη για την ενότητα όλων των εργατικών οργανώσεων και για την κοινή ανάληψη μαζικής δράσης σε εθνικό επίπεδο, ακόμη και σε συνεννόηση με τους σοσιαλδημοκράτες ηγέτες, για την προάσπιση των δημοκρατικών ελευθεριών, της αυτοτέλειας των συνδικάτων, των μισθών και την απόκρουση των φασιστικών επιθέσεων.⁷²⁶ Μετά την απόφαση αυτή φαίνεται ότι το ΚΚΜΒ αναθεώρησε τη θέση της 11^{ης} Φλεβάρη και για πρώτη φορά μετά το 1927 απευθύνθηκε (10 Μαρτίου) στις ηγεσίες του Εργατικού κόμματος, του TUC, στην Εκτελεστική Επιτροπή της Ομοσπονδίας των Κοπερατίβων και στο Εθνικό Διοικητικό Συμβούλιο του ILP, ζητώντας ενιαίο μέτωπο και διοργάνωση κοινών διαδηλώσεων και πρωτοβουλιών για την υποστήριξη των καταδιωκόμενων από το φασισμό εργατών της Γερμανίας και της Αυστρίας, για την απόκρουση των αντεργατικών μέτρων του βρετανικού κεφαλαίου και για την ανατροπή της «Εθνικής Κυβέρνησης», κάτι που απερρίφθη επίσημα στις 21 Μαρτίου από τους Εργατικούς, πρωτοστατούντων των Bevin και Citrine, με το επιχείρημα ότι η Σοσιαλιστική Διεθνής αγωνίζεται εξίσου κατά «της φασιστικής και κομμουνιστικής δικτατορίας», σύμφωνα με τις πρόσφατες αποφάσεις της γαλλικής, τσεχοσλοβακικής και δανικής σοσιαλδημοκρατίας. Διαφορετική ήταν η στάση της ηγεσίας του ILP που συμφώνησε με το περιεχόμενο της κομμουνιστικής πρότασης και προσήλθε στις 17 του μήνα σε μια κοινή διάσκεψη με το ΚΚΜΒ, για να οργανώσουν τα δύο κόμματα μαζί αντιφασιστικές και αντικυβερνητικές διαδηλώσεις τον Απρίλιο.⁷²⁷ Η τάση συμπόρευσης των Ανεξάρτητων Εργατικών με τους κομμουνιστές δεν πρέπει να αποδοθεί μόνο στον αντίκτυπο της επικράτησης του ναζισμού στη Γερμανία, αλλά γεννιόταν και από την αυθόρμητη αποδοχή των κομμουνιστικών ενιαιομετωπικών εκκλήσεων σχετικά με την αποτροπή του ιμπεριαλιστικού πολέμου από τη βάση του ILP, κυρίως της νεολαίας του. Ενδεικτικά, στο δημαρχείο του Bermondsay στο Λονδίνο (5-6 Μαρτίου) συνήλθαν 1552 εκπρόσωποι εργατικών σωματείων, πολιτικών οργανώσεων και φιλειρηνικών επιτροπών, ανταποκρινόμενοι στην πρόταση των Βρετανών κομμουνιστών να συγκροτήσουν μια εθνική, αντιπολεμική οργάνωση.⁷²⁸ Επί-

⁷²⁶ «Εκθεση της ΕΕΚΔ για την κατάσταση στη Γερμανία και για το Ενιαίο Μέτωπο» (5 Μαρτίου 1933), Jane Degras, ό.π., σσ.252-54.

⁷²⁷ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ.354-58, Roger Eatwell, *The Labour Party and the Popular Front Movement in Britain in the 1930s*, Ph.D Thesis, Oxford University 1975, σσ.59-63, Βασίλης Λιόσης, *Ναζισμός. Τα αίτια γέννησης και γιγάντωσής του*, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2020, σσ.174-76, J. Shields, "United Front Developments in Great Britain", *Inprecor*, vol.13, No.16 (07-04-1933), σελ.365.

⁷²⁸ Στις εργασίες για τη δημιουργία της βρετανικής αντιπολεμικής οργάνωσης μετείχαν εκπρόσωποι από 182 εργατικά σωματεία, από 27 τμήματα του NUWM, από 56 οργανώσεις του ΚΚΜΒ, από 50 κοπερατίβες, από 59 τμήματα του ILP, από 28 τμήματα του Εργατικού κόμματος, από 43 κομμουνιστικές αντιπολεμικές επιτροπές, από 16 φιλειρηνικές οργανώσεις, ενώ σημαντική ήταν η παρουσία 120 εκπροσώπων από σοσιαλιστικές νεολαίες και την YCL, 101 φοιτητών και των τριών γραμματέων των εθνικών ομοσπονδιών των Επιπλοπιών, των Μηχανουργών και των Υπηρεσιών Κοινής Ωφελείας. Στην ιδρυτική της διακήρυξη η Αντιπο-

σης, μια ορισμένη αναθέμανση της δράσης της «Διεθνούς Αντιιμπεριαλιστικής Λίγκας» με τη συμμετοχή Βρετανών σοσιαλιστών, κομμουνιστών και ριζοσπαστών παρατηρήθηκε στο διάστημα Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου 1933, όταν η έδρα της οργάνωσης μεταφέρθηκε από το Βερολίνο στο Λονδίνο και η διεύθυνσή της πέρασε από τον καταδιωκόμενο από τους Ναζί Munzenberg στον Άγγλο Bridgeman, ο οποίος τέθηκε επικεφαλής μιας μαζικής καμπάνιας για την απελευθέρωση των υπόδικων του Meerut, οι οποίοι επισήμως καταδικάστηκαν σε ισόβια καταναγκαστικά έργα στις 16 Ιανουαρίου, πριν ουσιαστικά η Λίγκα αυτοδιαλυθεί επισήμως το φθινόπωρο του 1933.⁷²⁹ Ένα ακόμη πεδίο κοινής πάλης των κομμουνιστών με τους «αριστερούς» Εργατικούς μέχρι το τέλος του Μαρτίου υπήρξε η καμπάνια κατά των κυβερνητικών πολεμικών δαπανών ύψους 105.852.000 λιρών και οι συγκεντρώσεις υπέρ της οικονομικής υποστήριξης και της αποφυλάκισης των 1600 κρατουμένων εργατών και πολιτικών αγωνιστών μέσα στη Βρετανία. Πάντως, το ΚΚΜΒ στο κάλεσμά του προς τα ρεφορμιστικά εργατικά κόμματα είχε έναν πιο συγκρατημένο και επιφυλακτικό χαρακτήρα σε σχέση με τις ανάλογες πρωτοβουλίες που πήραν από τις 11 έως τις 20 Μαρτίου άλλα ευρωπαϊκά Κ.Κ (σε Γερμανία, Αυστρία, Ισπανία, Βέλγιο και Τσεχοσλοβακία), τα οποία δήλωσαν ότι θα αναστείλουν κάθε κριτική προς τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, όσο καιρό αυτά μαζί με τους κομμουνιστές θα αγωνίζονταν ενιαιομετωπικά κατά του φασισμού και της αστικής αντίδρασης, προτρέποντας τη βάση τους να σχηματίσει άμεσα κοινές επιτροπές αγώνα με τους σοσιαλδημοκράτες εργάτες στα εργοστάσια, στα σωματεία και στις γειτονιές, ακόμη και πριν την οριστική απόφαση των σοσιαλιστών ηγετών.⁷³⁰ Η επιφυλακτική στάση του ΚΚΜΒ αντανάκλασε και το διχασμό της ηγετικής του ομάδας: στη συνεδρίαση του Π.Γ στις 9 Μαρτίου οι Pollitt και Springhall κρίνοντας ότι ο φασιστικός κίνδυνος είχε υποτιμηθεί ζήτησαν το κτίσιμο του Ενιαίου Μετώπου και «από τα κάτω και από τα πάνω» μέσα στα σωματεία, ο Gallacher προχώρησε περισσότερο προτείνοντας την εκλογική σύμπραξη με τους Εργατικούς, ενώ ο Shields κατηγορήσε τον προηγούμενο για «λικβινταρισμό» (διάλυση του κόμματος) εμμένοντας στον αυτοτελή ρόλο του ΚΚΜΒ. Τελικά, η ηγεσία συμφώνησε με τον Pollitt ο οποίος στο όνομα της καταπολέμησης των «δεξιών» και «αριστερών» παρεκκλίσεων εισηγήθηκε την αυτόνομη εκλογική κάθοδο του κόμματος με εξαίρεση ορισμένες περιπτώ-

λεμική Οργάνωση, αριθμώντας γύρω στα 10.000 άτομα, διατράνωσε την αλληλεγγύη της προς την ΕΣΣΔ παρά τη διαφωνία της αναρχικής Emma Goldman, ζήτησε την απελευθέρωση όλων των πολιτικών κρατουμένων του βρετανικού κράτους και αποφάσισε την έκδοση του αντιπολεμικού φυλλαδίου *War* σε 25.000 αντίτυπα. Η εντυπωσιακότερη άμεση ενέργειά της ήταν η παρεμπόδιση του απόπλου του *Stanleyville*, που θα μετέφερε όπλα στους Ιάπωνες και στο Κουομιντάγκ από το λιμάνι του Blyth, η οποία δεν κατέστη δυνατή κατόπιν της επέμβασης των αστυνομικών και στρατιωτικών δυνάμεων. Σε κάθε περίπτωση, όμως, αποτέλεσε μια πετυχημένη μετωπική, αντιιμπεριαλιστική εκδήλωση από πλευράς του ΚΚΜΒ. Μέχρι το τέλος του Μαρτίου 1933 στις βρετανικές φυλακές κρατούνταν 1412 υπόδικοι εργάτες και άνεργοι για τη συμμετοχή τους σε απεργίες και διαδηλώσεις μετά το καλοκαίρι του 1932, 20 Ιρλανδοί Ρεπουμπλικάνοι, ενώ σε 220 κομμουνιστές και άλλους ριζοσπάστες είχαν επιβληθεί ποινές κράτησης συνολικής διάρκειας 1798 μηνών. Πρβλ. Tom Bell, "British Workers Hold National Anti-War Conference", *Inprecor*, vol.13, No.13 (17-03-1933),σελ.313, "Build the United Front Against Fascism and Increased Expenditure on Armaments in Great Britain", *Inprecor*, No.14 (24-03-1933), σελ.328, 331.

⁷²⁹ Επρόκειτο και για το κύκνειο άσμα της μαζικής πολιτικής δράσης του διάσημου Γερμανού κομμουνιστή οργανωτή, ο οποίος συνέχισε από το Παρίσι μια ήσσονα δράση περιθάλψης των θυμάτων του ναζισμού μέχρι τη δολοφονία του από αγνώστους τον Οκτώβριο του 1940 στη Γαλλία (Fredrik Petersson, ό.π.,σ.489-98).

⁷³⁰ "United Front Proposals of the Communist Parties", *Inprecor*, No.15 (31-03-1933),σ.346-47. Η μεγαλύτερη προθυμία των κομμουνιστών της ηπειρωτικής Ευρώπης να συνεργαστούν με τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα σε σχέση με το ΚΚΜΒ προφανώς οφειλόταν στο ότι η φασιστική απειλή ήταν μεγαλύτερη στις χώρες τους, όπως έδειχνε και το φασιστικής έμπνευσης πραξικόπημα του Dollfus στην Αυστρία στις 15-16 Μαρτίου.

σεις όπου η βάση των Εργατικών είχε ασπαστεί τα συνθήματα του ΚΚΜΒ, πρόταση που στις 4 Μαΐου εγκρίθηκε από το Π.Γ. ομόφωνα.⁷³¹

Αυτές οι προτάσεις αντιφασιστικής πάλης με όρους μερικής πολιτικής συμφωνίας με τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, που είχαν πια αστικό ή μικροαστικό ταξικό χαρακτήρα και ιδεολογικό προσανατολισμό, εκ μέρους διάφορων Κ.Κ. αποτελούσαν ένα ακόμη σαφές προανάκρουσμα της πολιτικής του Λαϊκού Μετώπου. Η αυτοσυγκράτηση του ΚΚΜΒ στη δική του πρόταση ενιαιομετωπικής αντιφασιστικής πάλης δεν πρέπει να αποδοθεί σε κάποια υποτροπή «σεχταριστικών τάσεων», αλλά στη νωπή πικρή εμπειρία της συμπεριφοράς των ηγετών των Εργατικών στη διάρκεια των αγώνων των υφαντουργών και των ανέργων, όπως και στην όξυνση των αντισοβιετικών δημόσιων δηλώσεων διάφορων στελεχών του Εργατικού κόμματος, λόγω της σύλληψης μιας ομάδας Βρετανών μηχανικών της εταιρίας Metropolitan Vickers για σαμποτάζ και κατασκοπεία στα σοβιετικά φράγματα του Δνειπέρου, που προκάλεσε και έντονο διπλωματικό επεισόδιο μεταξύ Βρετανίας και ΕΣΣΔ.

Γ. Καθ'οδόν προς τα Λαϊκά Μέτωπα (Μάρτιος 1933-Αύγουστος 1935). Στρατηγική στροφή της Κομιντέρν και του ΚΚΜΒ και εγκατάλειψη των επαναστατικών στόχων στο βωμό της συμμαχίας με τις αστικές αντιφασιστικές δυνάμεις ή μετατροπή της αντιφασιστικής πάλης σε σοσιαλιστική επανάσταση:

Γ.1 Η οικοδόμηση του αντιφασιστικού Ενιαίου Μετώπου της ΚΔ «από τα πάνω» και «από τα κάτω»: η αξιοποίηση του αντιφασισμού και του κινήματος των ανέργων από το ΚΚΜΒ για την αναθέρμανση της «διπλής στρατηγικής» του (Μάρτιος 1933-Δεκέμβριος 1933)

Εάν για την πλειονότητα των ευρωπαϊκών Κ.Κ. και την ΚΔ το πρώτο τρίμηνο του 1933 διαψεύστηκαν οι προσδοκίες για μια νικηφόρα προλεταριακή επανάσταση στη δυτική Ευρώπη από την επικράτηση του ναζισμού στο οικονομικό και βιομηχανικό επίκεντρό της, η ΕΣΣΔ μάλλον ατένιζε τις εξελίξεις με συγκρατημένη αισιοδοξία, η οποία πήγαζε από την επιτυχή ολοκλήρωση της εκβιομηχάνισής της που της επέτρεπε να εξοπλίσει και να αντιπαρατάξει στους Ιάπωνες στη Μογγολία περίπου 200.000 στρατιώτες, κάτι που φαινόταν ότι υποχρέωσε την Ιαπωνία να αναβάλει για καιρό την ανάληψη μιας άμεσης επίθεσης στα σοβιετικά σύνορα. Βέβαια, οι σοβιετικές ανησυχίες διατηρούνταν, καθώς ήταν δημόσια διακηρυγμένες οι αντισοβιετικές βλέψεις της ναζιστικής Γερμανίας και των συντηρητικών πολιτικών κύκλων της Βρετανίας, όμως η εξομάλυνση των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ ΕΣΣΔ, Πολωνίας και Γαλλίας έδινε στη σοβιετική πλευρά πιο διευρυμένα περιθώρια για την άσκηση της εξωτερικής της πολιτικής. Αντιθέτως, για την ΚΔ στένευαν τα περιθώρια της μαζικής, δημόσιας πολιτικής της δράσης, πρωτίστως στην Ευρώπη σε όσες χώρες τα Κ.Κ. τέ-

⁷³¹ Dylan Lee Murphy, *The Communist Party of Great Britain and its Struggle against Fascism, 1933-39*, Ph.D Thesis, University of Huddersfield 1999, σσ.53-59. Γενικά, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι ήταν μικρός ο αντιφασιστικός ρόλος του ΚΚΜΒ και ότι εξ αρχής εξυπηρετούσε τις ανάγκες της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής, εστιάζοντας στο Yorkshire όπου διαβλέπει την ανάπτυξη ενός αντιφασιστικού κινήματος από τις τοπικές δυνάμεις Εργατικών και κομμουνιστών, χωρίς παρότρυνση από τις κεντρικές κομματικές οργανώσεις τους. Πρβλ. ό.π.,σσ. 9-32.

θηκαν εκτός νόμου από τις φασιστικές δικτατορίες, ενώ δυσκόλευε η τακτική επικοινωνία με τα τμήματα της Κομιντέρν σε όλες τις ηπείρους. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του Κ.Κ Κίνας, της μαζικότερης κομμουνιστικής οργάνωσης μετά το ρωσικό και το γερμανικό κόμμα, το οποίο μέσα στο 1933 υπό τη διαρκή πίεση των στρατιωτικών επιθέσεων των Ιαπώνων και του Κουομιντάγκ ουσιαστικά άρχισε να αποκόπτεται εντελώς από την ΚΔ και την ΕΣΣΔ, εξαναγκασμένο να χαράξει μόνο του το δρόμο για την ολοκλήρωση της εθνικοαπελευθερωτικής και της σοσιαλιστικής επανάστασης στη χώρα, πράγμα που κατέστη πασιφανές το 1935, όταν ο Μάο οδήγησε τα υπολείμματα του κινεζικού Κ.Κ και του Κόκκινου στρατού στην «Μεγάλη Πορεία» προς το βορρά της Κίνας.⁷³²

Για τα Κ.Κ που δρούσαν νόμιμα στις χώρες της Ευρώπης η πάλη κατά της ανόδου του φασισμού στις πατρίδες τους και για τη ματαίωση της σύσφιξης των οικονομικών και πολιτικοστρατιωτικών σχέσεων των κυβερνήσεων των χωρών τους με τα φασιστικά κράτη κρινόταν ως εξαιρετικά επείγουσα και προδιέθετε την καθοδήγηση των Κ.Κ ακόμη και σε κεντρικές συμφωνίες με τις δυνάμεις της σοσιαλδημοκρατίας. Στο ΚΚΜΒ αυτήν την εκτίμηση δεν την ενστερνίζονταν μόνο εκείνα τα κομματικά στελέχη που στο παρελθόν είχαν χαρακτηριστεί ως «δεξιόι οπορτουνιστές», επειδή υποστήριζαν τη συνέχιση της συνεργασίας με τους Εργατικούς, αλλά η πρώτη δημόσια έκφρασή της στο διεθνές δελτίο πληροφοριών της Κομιντέρν έγινε από τον R.P Dutt, έναν από τους σημαίνοντες ηγέτες της λεγόμενης «αριστερής στροφής» του κόμματος μετά το 1926. Ήδη από τα μέσα Μαρτίου ο Dutt εξ ονόματος του βρετανικού κόμματος υποστήριζε ότι η συντριβή του γερμανικού κομμουνισμού από τη ναζιστική αντίδραση αποτελούσε μια σαφή προειδοποίηση για όλο το εργατικό κίνημα των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών, ότι πρέπει να προετοιμαστούν για την απόκρουση της νέας μορφής κρατικής καταστολής, κάτι που απαιτούσε την ενοποίηση των αγωνιστικών προσπαθειών των εργατικών δυνάμεων σε κάθε χώρα και την ενεργητική δράση τους κατά της φασιστικής επιθετικότητας η οποία συνιστούσε την αναβάθμιση της προετοιμασίας των αστικών τάξεων για τον επόμενο ιμπεριαλιστικό πόλεμο. Αν και ξεκινούσε την ανάλυσή του με την επισήμανση ότι η νίκη του Χίτλερ σηματοδοτούσε τη χρεοκοπία των σοσιαλδημοκρατικών αυταπατών περί της δυνατότητας μιας δημοκρατικής εξισορρόπησης μεταξύ αστικής αντίδρασης και προλεταριακής επανάστασης για τη διασφάλιση της ειρήνης και της κοινωνικής γαλήνης, έκλεινε προτείνοντας την άμεση σύμπληξη του Ενιαίου Μετώπου των κομμουνιστών με τους σοσιαλδημοκράτες, ιδίως στη Γαλλία και την Αγγλία όπου ακόμη δεν είχαν εγκαθιδρυθεί φασιστικές δικτατορίες, χωρίς να αποκλείει και μια συμφωνία με τους σοσιαλδημοκράτες ηγέτες, τους οποίους προέτρεπε να απαγκιστρωθούν από τη λογική των ίσων αποστάσεων από τους κομμουνιστές και τους φασίστες. Εντυπωσιακό είναι ότι το στέλεχος του ΚΚΜΒ κατέληγε ουσιαστικά σε προτάσεις ορισμένης πολιτικής συνεργασίας ακόμη και με την ηγεσία των ρεφορμιστικών κομμάτων, πράγμα που ήταν εκ διαμέτρου αντίθετο με την εισήγηση του Κνορίν, κεντρικού καθοδηγητικού στελέχους της ΚΔ, αμέσως μετά τη

⁷³² Patricia Stranahan, "The Chinese Communist Party during the Third Period (1927-34)", Matthew Worley (επιμ.), *In Search of Revolution. International Communist Parties in the Third Period*, ό.π., σσ.314-17, Yueh Sheng, *Sun Yate Sen University in Moscow and the Chinese Revolution*, ό.π., σσ.254-58, Υπουργείο Ανώτατης Εκπαίδευσης Λαϊκής Δημοκρατίας Κίνας, *Ιστορία της Σύγχρονης Κινεζικής Επανάστασης*, ό.π., σσ.291-315.

σταθεροποίηση του χιτλερικού καθεστώτος στη Γερμανία. Σύμφωνα με τον τελευταίο η επιβολή φασιστικών και ακροδεξιών δικτατοριών (Χόρτυ σε Ουγγαρία, Πίλσούντσκι σε Πολωνία, Χίτλερ στη Γερμανία και Τσάνκωφ στη Βουλγαρία) έδειχνε τον πανικό των αστών από την πρόοδο της ΕΣΣΔ και του επαναστατικού εργατικού κινήματος και την επιθυμία τους να εξοντώσουν τα Κ.Κ στη βιομηχανική καρδιά της Ευρώπης μέσα από τη συνένωση στο φασιστικό κίνημα της οικονομικής ολιγαρχίας με τα υπολείμματα της αριστοκρατίας, την εκκλησία, το στρατό και τη δημοσιοϋπαλληλική γραφειοκρατία, ενώ η κατάρρευση της σοσιαλδημοκρατίας στη Γερμανία μετά την πρώτη προδοσία της στα 1914 έδειχνε ότι δεν υπήρχαν περιθώρια κοινής δράσης μεταξύ ρεφορμιστών και κομμουνιστών, εφόσον το δίλημμα που είχε τεθεί ήταν «φασιστική, καπιταλιστική δικτατορία ή δικτατορία του προλεταριάτου».⁷³³ Μέσα στον Απρίλιο φάνηκε ότι η πλειονότητα των κομμουνιστικών δυνάμεων στη δυτική Ευρώπη έκλινε περισσότερο στη γραμμή που είχε προτείνει ο Dutt, καθώς από τις 25 Μαρτίου μια κομμουνιστική αντιφασιστική διεθνή συνδιάσκεψη στην Κοπεγχάγη καταδίκασε όσους σοσιαλιστές ηγέτες αρνήθηκαν το Ενιαίο Αντιφασιστικό Μέτωπο με τους κομμουνιστές, εξήρε τα σοσιαλιστικά κόμματα σαν το ILP που ανταποκρίθηκαν στο ενωτικό κάλεσμα και ζήτησε από όλες τις οργανώσεις με αναφορά στο εργατικό κίνημα να διοργανώσουν από κοινού με αντιφασιστικό χαρακτήρα τις κινητοποιήσεις της Πρωτομαγιάς. Η μαζική επιτυχία με τουλάχιστον 40.000 διαδηλωτές της κοινής αντιφασιστικής συγκέντρωσης κομμουνιστών, ILP και εργατικών σωματείων στο Hyde Park του Λονδίνου στις 2 Απριλίου εξώθησε ακόμη και τα πιο «σεκταριστικά» στοιχεία της YCL να αναθεωρήσουν τη μέχρι τότε στάση τους, κάτι που εκφράστηκε στη διακήρυξη της YCL εξ ονόματος της ΚΔΝ ύστερα από λίγες μέρες, στην οποία ανοιχτά πρότεινε η ΚΔΝ στις ηγεσίες των σοσιαλδημοκρατικών οργανώσεων νεολαίας κοινές διαδηλώσεις και απεργίες. Η αναπροσαρμογή των συνθημάτων και των κατευθύνσεων των ευρωπαϊκών τμημάτων της ΚΔΝ επικυρώθηκε το τελευταίο δεκαήμερο του Απριλίου με την κοινή διακήρυξη των Κομμουνιστικών Νεολαιών της Τσεχοσλοβακίας, της Αυστρίας, της Πολωνίας, της Γαλλίας, της Βουλγαρίας και της Ιταλίας για την οργάνωση διαδηλώσεων υπέρ της απελευθέρωσης των σοσιαλδημοκρατών νεολαίων που συνελήφθηκαν στη Γερμανία εκείνο το διάστημα.⁷³⁴ Συνεπώς, είναι τουλάχιστον υπεραπλουστευτική η ιστοριογραφική άποψη ότι η αντιφασιστική κοινή δράση κομμουνιστών και σοσιαλιστών καθυστέρησε, επειδή οι Σοβιετικοί ήταν ικανοποιημένοι με την ανανέωση της ρωσογερμανικής εμπορικής συμφωνίας παρά την ανάληψη της εξουσίας στη Γερμανία από τον Χίτλερ, ή επειδή οι ηγέτες των Κ.Κ δεν ήθελαν με κανένα τρόπο να συνεργαστούν με τις ρεφορμιστικές δυνάμεις (όπως υποστηρίζει ο Thorpe για την ηγεσία του ΚΚΜΒ κατά το διάστημα της άνοιξης του 1933). Αυτή η άποψη παραγνωρίζει παντελώς όλες αυτές τις πολιτικές ζυμώσεις του Μαρτίου και του Απριλίου μέσα στην ΚΔ, στο ΚΚΜΒ και στα άλλα Κ.Κ

⁷³³ R.P Dutt, "The Fight in Germany and the International Situation", W. Knorin, "The Barometer Indicates Storm", *Inprecor*, No.13, ό.π., σσ.306-07, 301-04.

⁷³⁴ "European Fighting Congress Against Fascism", "United Front Appeal of the Young Communist International", "London Demonstrations Against Fascism", *Inprecor*, No.16 (07-04-1933), σσ.363-64, 366, "International Solidarity with the Toilers of Germany", *Inprecor*, No.18 (21-04-1933), σελ.398. Μάλιστα, στις 7 Απριλίου με τηλεγράφημα προς την ΕΕΚΔ ο Gottwald εκ μέρους της Κ.Ε του Κ.Κ Τσεχοσλοβακίας ζήτησε την κοινή πάλη της ΚΔ και της Σοσιαλιστικής Διεθνούς για να υπερκεραστούν τα επιχειρήματα των σοσιαλιστών ηγετών εναντίον του Ενιαίου Εργατικού Μετώπου. Ανάλογα αιτήματα διατύπωσαν οι Κ.Ε του γαλλικού Κ.Κ και του ΚΚΜΒ, αλλά η ΕΕΚΔ τα απέρριψε ως άκαιρα (Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π., σελ.359).

οι οποίες τελικά ώθησαν την ΕΕΚΔ, και μάλιστα εκείνα τα στελέχη της που είχαν το ρόλο της οργανωτικής σύνδεσης της ΚΔ με τις σοβιετικές κρατικές υπηρεσίες, σε μια δημόσια τοποθέτηση σχετικά με τη στάση των Κ.Κ μπροστά στα καθήκοντα της νέας συγκυρίας, η οποία ουσιαστικά ήταν και η απάντηση της ηγεσίας της ΚΔ στα ζητήματα που είχαν θέσει μετά την επικράτηση του ναζισμού στη Γερμανία οι Dutt και Kropin μέσα από την ανοιχτή διαφωνία τους. Έτσι, εξ ονόματος της ΕΕΚΔ ο Piatnitzky προχωρώντας στον απολογισμό της δράσης των κομμουνιστών μετά την 11^η και 12 Ολομέλεια, συμπέρανε ότι τα Κ.Κ είχαν σημειώσει σοβαρές επιτυχίες στο μέτωπο των συνδικαλιστικών αγώνων (ιδίως στην Αγγλία και στην Αμερική), στο οποίο είχαν τεθεί επικεφαλής και το οποίο είχαν μπολιάσει με πολιτικό χαρακτήρα, ή είχαν κατορθώσει να αφήσουν ισχυρό το αποτύπωμά τους σε απεργίες που παρέμειναν υπό ρεφορμιστική διεύθυνση. Ακόμη, έκρινε ότι επιτυχής ήταν η δράση των Κ.Κ σε χώρες της περιφέρειας σε Ευρώπη, Ασία και Αμερική στα κινήματα των ανέργων και των χωρικών, κάτι που συνολικά αποτυπώθηκε στην άνοδο των μελών των Κ.Κ από 350.000 μέλη κατά την 12 Ολομέλεια στα 915.000 στις αρχές του 1933. Ειδική αναφορά έκανε για το ΚΚΜΒ το οποίο στο παρελθόν εμπλεκόταν με καθυστέρηση στις απεργίες των ρεφορμιστικών συνδικάτων, ενώ η μετωπική του οργάνωση των ανέργων περισσότερο λειτουργούσε σαν μηχανισμός εξυπηρέτησης των συμφερόντων των οργανωμένων του δυνάμεων. Διαπίστωνε μια σοβαρή, θετική αλλαγή, επειδή το ΚΚΜΒ είχε πρωταγωνιστήσει στον αγώνα των ανέργων και των υφαντουργών, έχοντας σταθερή επαφή τόσο με τους 15.000 υφαντουργούς του Burnley και μετά το τέλος της απεργίας τους, όσο και με τους ανέργους, όπως έδειχνε η καμπάνια με 1.000.000 υπογραφές για τα αιτήματα των ανέργων στη Βρετανία και ως εκ τούτου κατέληγε ότι το ΚΚΜΒ τώρα έβαλε τα πραγματικά θεμέλια για να εξελιχθεί σε ένα μεγάλο, μαζικό επαναστατικό κόμμα. Αναφορικά με τα νέα καθήκοντα των κομμουνιστών, το στέλεχος της ΕΕΚΔ έκλινε περισσότερο προς την πλευρά του Dutt, καθώς υποστήριξε ότι ακόμη η πλειονότητα των δυνάμεων των Κ.Κ βρισκόταν εκτός των επίσημων, ρεφορμιστικών σωματείων, τα οποία παρέμεναν η βάση της μαζικής υποστήριξης των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων, για αυτό και ζητούσε την άμεση αποκατάσταση της επαφής των κομμουνιστών με τα ρεφορμιστικά συνδικάτα και την ένταξη των ανοργάνωτων εργατών σε αυτά, και όπου ήταν δυνατό στα «κόκκινα σωματεία», ώστε οι κομμουνιστές να καταστούν η πραγματική καθοδηγητική δύναμη των οικονομικών και των πολιτικών αγώνων της εργατικής τάξης, των οποίων τη μαζικότητα θεωρούσε ως την αποτελεσματικότερη αντίδραση του εργατικού κινήματος στη φασιστική απειλή. Τέλος, έκρινε ότι παρά την πρόοδο στη δουλειά των Κ.Κ, αυτή ήταν πίσω από τις προκλήσεις των καιρών, επειδή στη συνείδηση πολλών αγωνιστών οι πολιτικοί και οι οικονομικοί αγώνες του εργατικού κινήματος ήταν διαχωρισμένοι σε ανεξάρτητες σφαίρες, αν και αναγνώριζε ότι οι όποιες καθυστερήσεις στη μαζική δουλειά των κομμουνιστών οφείλονταν και στις τρομερές θυσίες που κατέβαλλαν χιλιάδες σύντροφοι με απολύσεις, συλλήψεις, βασανισμούς και δολοφονίες. Για αυτό και προέτρεπε όλα τα Κ.Κ να βοηθήσουν τα «κόκκινα» συνδικάτα και τις κομματικές φράξιες μέσα στα εργοστάσια στις προσπάθειες για τη σύσφιξη των δεσμών τους με τις ρεφορμιστικές εργατικές ομοσπονδίες και για την κοινή πάλη τους τόσο

για τα οικονομικά εργατικά αιτήματα, όσο και για πολιτικά, όπως ήταν η παρεμπόδιση της υλικής ενίσχυσης των στρατιωτικών ε-πεμβάσεων της Ιαπωνίας και των άλλων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων.⁷³⁵

Η αποτυχία της Τετραμερούς Συνδιάσκεψης (Γαλλίας, Ιταλίας, Βρετανίας και Γερμανίας) στη Γενεύη τον Μάρτιο σχετικά με το μέγεθος του αφοπλισμού έθεσε τη Βρετανία στο επίκεντρο της προσοχής της ΚΔ. Βασικά στελέχη της Κομιντέρν εστίασαν στις δηλώσεις του Βρετανού υπουργού Εξωτερικών, Austen Chamberlain, περί του αναπόφευκτου του παγκόσμιου πολέμου (13-04-1933) εξαιτίας της εμμονής των εκπροσώπων της Γερμανίας για την επανάκτηση των αποικιών και για τον επανεξοπλισμό της χώρας τους, ενώ η απομόνωση της Βρετανίας από τις Η.Π.Α, όπως έδειξε η αποτυχία των συνομιλιών Ρούζβελτ και McDonald σχετικά με την επιβολή κυρώσεων στην Ιαπωνία, ωθούσε τη βρετανική άρχουσα τάξη σε μια πιο επιθετική αντισοβιετική πολιτική, προκειμένου να επιτευχθεί μια ορισμένη συνεννόηση του Λονδίνου τόσο με το Παρίσι, όσο και με το Βερολίνο. Έτσι, στις 19 Απριλίου η βρετανική κυβέρνηση με τη σύμφωνη στάση του Bevin, του ηγέτη της κοινοβουλευτικής ομάδας των Εργατικών, αποφάσισε την απαγόρευση όλων των εισαγωγών και εξαγωγών από και προς την ΕΣΣΔ για όλες τις χώρες της Βρετανικής Αυτοκρατορίας με πρόσημα την καταπίεση των Ουκρανών εθνικιστών από τις σοβιετικές αρχές. Επιπλέον, εκείνο το διάστημα η ΚΔ ανησυχούσε και για τη βρετανική εμπλοκή στον πόλεμο μεταξύ Βολιβίας και Παραγουάης, με αποστολή αγγλικού στρατιωτικού υλικού και διπλωματικής διαμεσολάβησης, ο οποίος καταδικάστηκε από μια συνδιάσκεψη 466 εκπροσώπων συνδικάτων, Κ.Κ και διανοουμένων από όλη τη Λατινική Αμερική στο Μοντεβιδέο στις 21 Απριλίου. Στις αρχές του Μαΐου η καθοδήγηση του ΚΚΜΒ, εκκινώντας από την εκτίμηση ότι επίκειται νέα ολομέτωπη επίθεση των καπιταλιστικών δυνάμεων στις εστίες του παγκόσμιου προλεταριακού κινήματος αφενός λόγω της επιβολής της φασιστικής αντίδρασης στη Γερμανία και της προετοιμασίας του νέου πολέμου για την κατάργηση της συνθήκης των Βερσαλλιών, αφετέρου λόγω των αδιεξόδων του βρετανικού ιμπεριαλισμού, συμπέρανε πως ήταν επιτακτική η διεθνής εργατική ενότητα κατά της οικονομικής επίθεσης του κεφαλαίου, της φασιστικής απειλής και του κινδύνου του πολέμου. Ο βρετανικός ιμπεριαλισμός, υποστήριζε ο Dutt εξ ονόματος της ηγεσίας του ΚΚΜΒ, πρωτοστατούσε στη δυτική, αντισοβιετική σταυροφορία σε μια απέλπιδα προσπάθεια να στρέψει τη ναζιστική Γερμανία και την Ιαπωνία κατά της ΕΣΣΔ, ώστε να διατηρηθεί αλώβητο εκείνο το κομμάτι της συνθήκης των Βερσαλλιών που διασφάλιζε τα βρετανικά γεωπολιτικά συμφέροντα, ενώ στο εσωτερικό υπέθαλπε τον κρατικό αυταρχισμό για να μετακυλίσει τα βάρη της οικονομικής κρίσης στην εργατική τάξη με νέες οικονομικές περικοπές και νέους φόρους, με αποτέλεσμα τη σταδιακή εγκατάλειψη των παραδοσιακών κοινοβουλευτικών μορφών παραπλάνησης των μαζών και των πασιφιστικών πολιτικών ελιγμών σαν την επίκληση της Κοινωνίας των Εθνών, του Διεθνούς Αφοπλισμού ή των αποφάσεων της Σοσιαλιστικής Διεθνούς. Όλες αυτές οι αντιθέσεις, παρά την προσωρινή επικράτηση της φασιστικής αντεπαναστάσεως στην Ευρώπη, εξέφραζαν τον κλυδωνισμό του καπιταλιστικού συστήματος και κυοφορούσαν την έναρξη ενός νέου κύκλου πολέμων και επαναστάσεων. Επειδή, τέλος, ο ιταλικός φασισμός είχε εδραιωθεί σε μια ανεπαρκώς εκβιομηχανισμένη χώρα σε συνθήκες

⁷³⁵ Andrew Thorpe, ό.π., σελ.203, O. Piatnitzky, "Achievements, Shortcomings and Tasks of the Communist Parties", *Inprecor*, No.16, ό.π., σσ.370-72.

καπιταλιστικής σταθεροποίησης αντίθετα από τον γερμανικό ναζισμό που επικράτησε στη φάση της διεθνούς καπιταλιστικής αποσταθεροποίησης, η ηγεσία του ΚΚΜΒ έκρινε ότι η βρετανική αστική τάξη έρρεπε προς την υποστήριξη φασιστικών λύσεων σε όλη την Ευρώπη, αισθανόμενη ταξική συμπάθεια για τους Ναζί, κάτι που καθιστούσε τη συμμαχία με τη ρεφορμιστική σοσιαλδημοκρατία λιγότερο επωφελή για το βρετανικό κεφάλαιο, ιδιαίτερα μετά τη συντριβή της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας. Συνεπώς, και το Εργατικό Κόμμα και οι συνδεδεμένες μαζί του ομοσπονδίες στο εξής θα απολάμβαναν ολοένα και λιγότερο την υποστήριξη του κεφαλαίου, παρά το ότι οι ρεφορμιστές εξακολουθούσαν να καταδικάζουν μόνο στα λόγια το φασισμό και να ψηφίζουν τις πολεμικές κυβερνητικές πιστώσεις. Για αυτό για την επιβίωση του εργατικού κινήματος ήταν μονόδρομος η σύμπηξη του Ενιαίου Μέτωπου με τα χαρακτηριστικά που ώριζε η ΚΔ.⁷³⁶ Εάν το Εργατικό κόμμα αρνιόταν τις προτάσεις της ΚΔ, αυτό, θεωρούσε ο καθοδηγητικός ιδεολογικός πυρήνας του ΚΚΜΒ, θα έπρεπε να αποδοθεί στο ότι ο στελεχικός μηχανισμός των Εργατικών ήταν οργανικό τμήμα του βρετανικού ιμπεριαλιστικού κράτους, το οποίο πλέον έκλινε προς μια φασιστικού τύπου αναδιάρθρωσή του, προκειμένου να διασφαλίσει την καπιταλιστική εκμετάλλευση της βρετανικής εργατικής τάξης και τη ληστρική απομύζηση των 424.000.000 ανθρώπων των υποτελών στη Βρετανική Αυτοκρατορία λαών.⁷³⁷

Η επικαιροποιημένη πρόταση για Ενιαίο Μέτωπο εκ μέρους του ΚΚΜΒ προϋπέθετε σαφώς την οικοδόμησή του και «από τα πάνω» ύστερα από τη θετική ανταπόκριση της ηγεσίας του ILP μετά τον Μάρτιο στις κομμουνιστικές προτάσεις για κοινές εργατικές κινητοποιήσεις και από την απόφαση της 41^{ης} συνδιάσκεψης των Ανεξάρτητων Εργατικών στο Derby να αποχωρήσουν από τη Σοσιαλιστική Διεθνή και να αρχίσουν τις συνομιλίες με την Κομμουντέρν για την πιθανή προσχώρησή τους σε αυτήν. Η ενιαιομετωπική δυναμική έδειχνε προοπτικές μαζικής και πολιτικής ενδυνάμωσης, οι οποίες διαφάνηκαν στις πρωτομαγιάτικες διαδηλώσεις της χώρας. Μάλιστα, στη Γλασκώβη 15.000 εργάτες υπό τα κοινά λάβαρα του ΚΚΜΒ, του ILP και των ανεξάρτητων «Επιτροπών της Πρώτης Μάη» αφήφισαν την αστυνομική απαγόρευση των συγκεντρώσεων και την άρνηση του Εργατικού Κόμματος και των επίσημων συνδικάτων να πραγματοποιήσουν πρωτομαγιάτικη συγκέντρωση, και διαδήλωσαν μέχρι τα γραφεία του ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων για να ματαιώσουν την αναστολή της χορήγησης προνοιακού επιδόματος σε οικογένειες ανέργων και φτωχών εργαζομένων. Εκεί συνέρρευσαν ακόμη 50.000 άτομα, διασπώντας τον αστυνομικό κλοιό και φωνάζοντας συνθήματα κατά της κυβέρνησης και του φασισμού, υπέρ της φιλίας με την ΕΣΣΔ και της απελευθέρωσης των πολιτικών κρατουμένων. Προβληματισμό, όμως, γεννούσε στην ηγεσία του ΚΚΜΒ ο αισθητά μικρότερος όγκος της διαδήλωσης στο West End του Λονδίνου με τη συμμετοχή περίπου 5.000 ατόμων ύστερα από την αναγγελία των ρεφορμιστικών οργανώσεων της πραγματοποίησης των πρωτομαγιάτικων εορτασμών για την επόμενη βδομάδα. Έστω και με αυτά τα δεδομένα, στο Λονδίνο ξεχώρισε η παρουσία

⁷³⁶ R.P Dutt, “The World Situation and Working Class Unity”, K. Radek, “British Foreign Policy in the Present Situation”, “South American Anti-War Congress in Montevideo”, *Inprecor*, No.20 (05-05-1933), σσ.438-41.

⁷³⁷ R.P. Dutt, *Democracy and Fascism. A Reply to the Labour's Manifesto “Democracy versus Dictatorship”*, Utopia Press, London, May 1933, σσ.1-6.

στη συγκέντρωση των 700 απεργών δημοτικών υπαλλήλων και των 500 φοιτητών της Οξφόρδης και του Κέϊμπριτζ που διαδήλωσαν υπό την αιγίδα της αριστερής φοιτητικής «Λέσχης του Οκτώβρη» με το σύνθημα «Ενιαίο Μέτωπο κατά του Φασισμού και του Πολέμου μαζί με τους Εργάτες». Μαζικότερη ήταν η συγκέντρωση στο East End όπου 10.000 μέλη σωματείων και αριστερών πολιτικών οργανώσεων έσπασαν τον κλοιό 300 περίπου αστυνομικών για να μεταβούν στο χώρο όπου θα απηύθυναν χαιρετισμό στους διαδηλωτές οι ηγέτες του ΚΚΜΒ, του ΝΜΜ και του ΙLP, Η. Pollitt, Τ. Mann και F. Brockway. Οι Thorpe και Fishman, διαπιστώνοντας αυτούς τους προβληματισμούς της ηγεσίας του ΚΚΜΒ σχετικά με τους ρυθμούς πρόοδου της πολιτικής μαζικής του επιρροής έχουν υποστηρίξει ότι η ΚΔ υπονόμωσε την πολιτική συνεργασία των κομμουνιστών με το ΙLP, επειδή ο Στάλιν υποτροπίασε και θέλησε να εμποδίσει την επέκταση των δι-αύλων επικοινωνίας της ΚΔ με τις δυνάμεις του «σοσιαλφασισμού». Η επιθυμία του εκφράστηκε στη βρετανική περίπτωση με την απαίτηση να οξύνει το ΙLP τον αγώνα κατά του επίσημου Εργατικού κόμματος, κάτι που συναντούσε την κρυφή διαφωνία της περί τον Pollitt ηγετικής ομάδας του ΚΚΜΒ, η οποία ήταν υπέρ της γενικής συνδικαλιστικής συμμαχίας με τις δυνάμεις των Εργατικών εξαιτίας της εργοδοτικής τρομοκρατίας στην απεργία του εργοστασίου του Φορντ στο Μάντσεστερ τον Μάιο.⁷³⁸ Προβληματισμοί για την πορεία των συνδικαλιστικών τακτικών και για τη συνολική εικόνα του κόμματος αναμφισβήτητα υπήρχαν στην καθοδήγηση του ΚΚΜΒ, όμως ο ισχυρισμός περί παρέμβασης της ΚΔ με σοβιετική υπόδειξη στην κατεύθυνση της ακύρωσης της συνεργασίας των Βρετανών κομμουνιστών με το ΙLP συνιστά αποκύημα μιας αντισταλινικής εμμονής, που διαψεύδεται από τα επίσημα μηνύματα της ΚΔ προς την ηγεσία του ΙLP, αλλά και προς διάφορα Κ.Κ στη διάρκεια του συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος. Για του λόγου το αληθές, μετά την απεργία των σιδηροδρομικών του Βουκουρεστίου τον Μάρτιο άρχισαν οι επαφές μεταξύ των Ρουμάνων κομμουνιστών και του μικροαστικού-αγροτικού Ρεπουμπλικανικού κόμματος, οι οποίες τον Μάιο κατέληξαν σε ένα κοινό πρόγραμμα αντιφασιστικής πολιτικής συνεργασίας εννέα σημείων, τα οποία εγκρίθηκαν από την ΕΕΚΔ και παρουσιάστηκαν ως πρότυπο σύμπληξης του Ενιαίου Μετώπου εργατών και αγροτών στις χώρες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης. Ακόμα, στις 2 Μαΐου με τηλεγράφημά της η ΚΔ καλοσώριζε την απόφαση του Εθνικού Διευθυντικού Συμβουλίου του ΙLP να διακόψει τη σύνδεσή του με τη Σοσιαλιστική Διεθνή σαν το αποτέλεσμα της μετωπικής δράσης της βάσης του με τους κομμουνιστές στην πάλη κατά του φασισμού και του πολέμου, στον αγώνα για το μεροκάματο των εργατών και για τα μέτρα στήριξης των ανέργων και στα απεργιακά κινήματα στο Lancashire. Επιπλέον, η ΕΕΚΔ δήλωνε έτοιμη να προχωρήσει σε διαπραγματεύσεις κορυφής με το ΙLP χωρίς προαπαιτούμενα και χωρίς να ζητά την ένωση των Ανεξάρτητων Εργατικών με τους Βρετανούς κομμουνιστές, θεωρώντας ότι αντίθετα από τη γερμανική σοσιαλδημοκρατία, η ηγεσία του ΙLP εισάκουσε την εργατική βάση του κόμματος που από την εμπειρία της συνειδητοποίησε την ανάγκη ενότητας όλων των επαναστατικών προλεταριακών δυνάμεων, κάτι που μπορούσε να εφαρμοστεί και σε άλλες χώρες, όπως η Ιταλία.⁷³⁹ Η αντιφασιστική μετωπική

⁷³⁸ Andrew Thorpe, ό.π., σελ.204, Nina Fishman, ό.π., σσ.58-9.

⁷³⁹ “The Communist International and the ILP”, “The Response to the United Front Offer of the C.P of Italy”, “United Front Proposals of the C.P of Romania to the Social Democratic Organizations”, “How the International Working Class Celebrated May

δράση του ΚΚΜΒ είχε πια διευρυνθεί μέχρι το σημείο να περιλαμβάνει τη βάση του Εργατικού κόμματος με αξιώσεις για μια ορισμένη συμπόρευση ακόμη και με τους ηγέτες του, όπως έδειξε η προθυμία των κομμουνιστών να συμμετάσχουν στις εξ αναβολής πρωτομαγιάτικες εκδηλώσεις του Εργατικού κόμματος και του TUC που πραγματοποιήθηκαν στις 7 Μαΐου. Με δικό τους μπλοκ τα μέλη του ΚΚΜΒ και του ILP προσήλθαν στη συγκέντρωση που είχε οργανώσει η μεικτή επιτροπή των Εργατικών, του TUC και της Ένωσης των κοπερατίβων στο Hyde Park. Εκεί ένα πλήθος άνω των 50.000 εργατών δέχτηκε ευμενώς τη διαδήλωση των κομμουνιστών και των Ανεξάρτητων Εργατικών και ανταποκρίθηκε στα συνθήματά τους υπέρ της αλληλεγγύης στη χειμαζόμενη γερμανική εργατική τάξη και κατά του φασισμού, ώστε ακόμη και ο κεντρικός ομιλητής της συγκέντρωσης και ηγέτης του Εργατικού κόμματος George Lansbury δήλωσε ότι πρόθυμα θα στήριζαν οι Εργατικοί μαζί με όλες τις οργανώσεις που είχαν αναφορά στο εργατικό κίνημα μια νέα Γενική Απεργία για τη ματαίωση των σχεδίων της βρετανικής ολιγαρχίας να επιβάλει τον εκφασισμό στη χώρα, έστω και με την υπόνοια ότι θα μπορούσαν να αντιγραφούν οι ναζιστικές μέθοδοι στο βρετανικό έδαφος. Την επόμενη μέρα ο *Economist*, όργανο της φιλελεύθερης αστικής τάξης, έγραφε στο κεντρικό του άρθρο ότι δεν ήταν πιθανή μια φασιστική διολίσθηση του βρετανικού πολιτικού συστήματος, διότι η χώρα δεν διαθέτε εμπειρία στρατιωτικής δικτατορίας από τον καιρό του Κρόμγουελ. Όμως, προειδοποιούσε ότι αν έρθει στα πράγματα ένα ριζοσπαστικό εργατικό κόμμα ή σοσιαλιστικό κίνημα, τότε δεν θα ήταν διόλου απίθανο οι ελίτ της χώρας να καταφύγουν στο γερμανικό παράδειγμα. Το ΚΚΜΒ θεώρησε αυτό το δημοσίευμα σαν μια σαφή προειδοποίηση προς το Εργατικό κόμμα να σταματήσει τα σκιρτήματα μετωπικής αντιφασιστικής συνεργασίας της βάσης του με τους κομμουνιστές και τους αριστερούς ριζοσπάστες, αλλά και σαν απτή απόδειξη ότι κύκλοι της βρετανικής άρχουσας τάξης απεργάζονταν φανερά σχέδια επιβολής φασιστικών μορφών διακυβέρνησης, ωθούμενοι και από τις δυσκολίες του αγγλικού καπιταλισμού να ξεπεράσει την κρίση του ύστερα από την αποτυχία να περιοριστούν οι εισαγωγές αγροτικών προϊόντων και βοδινού από τις χώρες της Λατινικής Αμερικής στη διεθνή εμπορική συνδιάσκεψη (10-12 Μαΐου), η οποία αναζωπύρωνε τις οικονομικές αντιθέσεις της Βρετανίας με τις Η.Π.Α, τη Γερμανία και τις σκανδιναβικές χώρες.⁷⁴⁰ Μέσα στο Μάιο είχε καταστεί φανερό ότι το βάρος των μετωπικών τακτικών του ΚΚΜΒ είχε πέσει στην πολιτικοποίηση του εργατικού κινήματος στο εσωτερικό της Βρετανίας με κορμό αμιγώς πολιτικά αιτήματα αντιφασιστικού χαρακτήρα, προκειμένου να εμποδιστεί η δύναμη φασιστικοποίησης της χώρας, κάτι που θα αποτελούσε ένα ακόμη καίριο πλήγμα συνολικά για το ευρωπαϊκό εργατικό κίνημα. Η αντιφασιστική γραμμή πάλης δεν ακύρωνε στην πράξη τη διπλή στρατηγική του κόμματος για την ανατροπή του βρετανικού καπιταλισμού, στο βαθμό που ο αντιμπεριαλιστικός αγώνας δεν είχε υποσταλεί. Μάλιστα, το ίδιο διάστημα το ινδικό επαναστατικό κίνημα εισερχόταν σε μια νέα φάση πολιτικής και οργανωτικής ωρίμανσης: οι Ινδοί κομμουνιστές έκριναν ότι η συμμετοχή τους από το 1927 στο Εργατοαγροτικό κόμμα της Βομβάης, μια οργάνωση αριστερού προσανατολισμού συνδεδεμένη με το Εθνικό Κογκρέσσο, είχε πια εξαντλήσει την ό-

Day”, *Inprecor*, ό.π., σσ.447-49.

⁷⁴⁰ “Fascism-The Last Resort of British Capitalism”, “May Day London Demonstrations”, *Inprecor*, No.21 (12-05-1933), σελ.458, 465, “On the Eve of the World Economic Conference”, *Inprecor*, No.22 (19-05-1933), σσ.477-78.

ποια δυναμική της και ότι έπρεπε άμεσα το νεοπαγές ινδικό Κ.Κ να αναλάβει αυτόνομα την οργάνωση των συνδικαλιστικών κινητοποιήσεων των διάφορων εργατικών επιτροπών, ώστε να κερδίσει την εμπιστοσύνη των μαζών. Επιπλέον, έπρεπε να υιοθετήσει ένα μαχητικό πρόγραμμα αγροτικής μεταρρύθμισης για να προσελκύσει στις γραμμές του την καταπιεζόμενη αγροτιά, προκειμένου να τεθούν οι βάσεις για μια μαζική, πανινδική εθνικοαπελευθερωτική εξέγερση και όφειλε να συσπειρώσει τα πρωτοπόρα εργατικά, αγροτικά και μικροαστικά στοιχεία σε μια συμμαχία που θα διεκδικούσε δυναμικά και άμεσα την εθνική ανεξαρτησία της χώρας, προτείνοντας μαζικούς πολιτικούς αγώνες σε όλα τα σωματεία, τις ομοσπονδίες και τις αγροτικές ενώσεις. Κατέληγαν στην ανάγκη του συνδυασμού νόμιμης και παράνομης δράσης με σύνθημα την ανεξαρτησία και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του λαού της Ινδίας μέσα από τη συμμετοχή του παράνομου Κ.Κ σε τοπικές επιτροπές αγώνα και σε τοπικά ριζοσπαστικά εργατικά και αγροτικά κόμματα, ώστε να περάσει η διεύθυνση όλου του επαναστατικού κινήματος στην κομμουνιστική καθοδήγηση. Το ΚΚΜΒ δεν ήταν αμέτοχο σε αυτές τις εξελίξεις, καθώς οι συγκεκριμένες αποφάσεις των Ινδών κομμουνιστών σε μεγάλο βαθμό αποτελούσαν μεταφορά της στρατηγικής του ΚΚΜΒ για την πολιτικοποίηση των εργατικών αγώνων στις ινδικές συνθήκες, οι οποίες απαιτούσαν την υιοθέτηση προωθημένων πολιτικών αιτημάτων και από το αγροτικό κίνημα της χώρας.⁷⁴¹ Σημαντικός σταθμός στην αντιφασιστική μετωπική πάλη του ΚΚΜΒ μέσα στο συνδικαλιστικό κίνημα υπήρξε η συνδιάσκεψη όλων των εργατικών συμβουλίων της Νότιας Ουαλλίας στο Κάρντιφ στις 20 Μαΐου. Συμμετείχαν 171 εκπρόσωποι από 27 εργατικά συμβούλια, 7 κοπερατίβες, 13 γυναικεία τμήματα των Εργατικών, 6 τμήματα της Σοσιαλιστικής Ένωσης και 75 τοπικά τμήματα του Εργατικού κόμματος. Για πρώτη φορά μετά από το 1926 υπήρξε μια μεγάλη ανταπόκριση στελεχών του επίσημου Εργατικού κόμματος στο ενιαιομετωπικό κάλεσμα του ΚΚΜΒ και στις εργασίες της συνδιάσκεψης συμμετείχαν αρκετοί κομμουνιστές ανθρακωρύχοι, που πέτυχαν να υιοθετηθούν από τον αντιπρόεδρο της ομοσπονδίας των ανθρακωρύχων Jim Griffiths οι προτάσεις τους να στηριχθούν οικονομικά οι Γερμανοί πολιτικοί πρόσφυγες και οι παράνομες γερμανικές σοσιαλδημοκρατικές και κομμουνιστικές οργανώσεις, όπως και να απαιτηθεί από το TUC η διοργάνωση αντιφασιστικών συλλαλητηρίων. Μάλιστα, όταν ορισμένοι Εργατικοί συνδικαλιστές από τον κλάδο των σιδηροδρομικών διαμαρτυρήθηκαν για την παρουσία κομμουνιστών εκπροσώπων, απομονώθηκαν από τη συντριπτική πλειονότητα των μετεχόντων, ενώ ακόμη και ο ηγέτης των Εργατικών Anourin Bevan, ο οποίος ήταν παρών, είπε ότι το μόνο άξιο λόγου εργατικό μέτωπο που θα μπορούσε να σταματήσει την επέλαση του φασισμού, είναι αυτό που θα περιλάμβανε και τους κομμουνιστές, παραδεχόμενος την οργανωτική αποτελεσματικότητα, τη μαχητικότητα και τη διεθνή αλληλεγγύη του ΚΚΜΒ, όπως εκφράστηκε με τα πάνω από 1000 δέματα τροφίμων που απέστειλε το βρετανικό τμήμα της υπό κομμουνιστική καθοδήγηση «Διεθνούς Εργατικής Βοήθειας» από τα μέσα του Μαρτίου στους Γερμανούς συντρόφους.⁷⁴² Ακόμη και αν επρόκειτο για έναν προσωπικό ελιγμό του Bevan, η ομιλία του αντικατόπτριζε την αυξανόμενη απήγηση των κομμουνιστικών αντιφασιστικών εκκλήσεων στις γραμ-

⁷⁴¹ “The Indian Labour Movement”, *Inprecor*, ό.π., σσ.490-94.

⁷⁴² “Proletarian Solidarity in the Anti-Fascist Fight”, “South Wales Workers for the United Front”, *Inprecor*, No.23 (26-05-1933), σσ.507, 509.

μές των απλών μελών και οπαδών του Εργατικού κόμματος, επιβεβαιώνοντας τις ανησυχίες της αστικής τάξης, όπως είχαν εκφραστεί στον *Economist*, πως ο φόβος των εργατικών μαζών από την απειλή των φασιστικών δυνάμεων, διευκόλυνε το σπάσιμο της απομόνωσης των κομμουνιστών από τις μαζικές οργανώσεις του Εργατικού κόμματος και την ενίσχυση του αντικαπιταλιστικού ριζοσπαστισμού μέσα στο ευρύτερο εργατικό κίνημα. Παρά την πρόοδο του αντιφασιστικού Ενιαίου Μετώπου εντός και εκτός Βρετανίας το τελευταίο δεκαήμερο του Μαΐου σημειώθηκε μια υποτροπή των σεχταριστικών αποκλίσεων στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα με όχημα την ΚΔΝ, η οποία μετά την αρνητική απάντηση στις 5 Μαρτίου της Σοσιαλιστικής Διεθνούς Νέων να προχωρήσει σε ενιαίο αντιφασιστικό μέτωπο με τους κομμουνιστές, απαγορεύοντας την κοινή αντιφασιστική δράση στα μέλη της με τη βάση των κομμουνιστών ακόμη και στη Γερμανία, όχι μόνο κάλεσε τους σοσιαλιστές νεολαίους να συνειδητοποιήσουν το μέγεθος της προδοσίας των ηγετών τους, αλλά καταλόγισε ευθύνες και στη βάση των σοσιαλδημοκρατικών οργανώσεων, ειδικά στην Αυστρία και στη Τσεχοσλοβακία, επειδή ανεχόταν τη ρεφορμιστική ηγεσία, εξυπηρετώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τα καπιταλιστικά συμφέροντα για την καταστρατήγηση των εργατικών κεκτημένων και την παθητικότητα των μαζών έναντι της φασιστικής απειλής. Η δημόσια διακήρυξη της ΚΔΝ έκλεινε ως εξής:

*«[...]δεν θα μετέχουμε σε καμία διαπραγμάτευση «από τα πάνω», ούτε σε συμφωνίες κορυφής με τους προδότες ρεφορμιστές εν αγνοία των νέων εργατών, αλλά θα παλέψουμε για ένα δυνατό Ενιαίο Μέτωπο «από τα κάτω» σε εργοστάσια, χωράφια, σχολεία και μαγαζιά. Σε αυτό θα δεχτούμε με χαρά κάθε ομάδα Νέων Σοσιαλδημοκρατών που πραγματικά θέλουν να αγωνιστούν εναντίον των καπιταλιστών, αλλά θα ξεσκεπάσουμε αμείλικτα τους ξεδιάντροπους απεργοσπάστες και ταξικούς αποστάτες που από τη μια λένε ηχηρές φράσεις ότι μας στηρίζουν και από την άλλη βοηθούν το κεφάλαιο, υπονομεύοντας με κάθε μέσο το Ενιαίο Μέτωπο. Κάθε τίμιος αγωνιστής και πρωτοπόρος εργάτης και νέος πρέπει τώρα να στηρίζει με όλες του τις δυνάμεις τους απεργιακούς αγώνες για τα δικαιώματα των νέων εργαζομένων και για την καταπολέμηση του φασισμού. Ή με την Σοσιαλδημοκρατία και το Φασισμό ή με την ΚΔΝ και την Κομιντέρν!».*⁷⁴³

Αυτές οι θέσεις της καθοδήγησης της ΚΔΝ μπορούσαν να εκληφθούν ως ασυμφωνία με τις μετωπικές «από τα πάνω» αντιφασιστικές κινήσεις της ΚΔ και του ΚΚΜΒ στη διάρκεια της άνοιξης του 1933, γι' αυτό ο Pollitt με δημόσια παρέμβασή του στο διεθνές κομμουνιστικό δελτίο πληροφόρησης θέλησε να προκαταλάβει τις αποφάσεις του επερχόμενου για τον Ιούλιο συνεδρίου της βρετανικής ΥCL και να ελέγξει το σεχταριστικό πνεύμα που διέχεε η ΚΔΝ στα εθνικά τμήματά της. Οριοθετώντας, λοιπόν, τα καθήκοντα των Βρετανών νέων κομμουνιστών, ο γραμματέας του ΚΚΜΒ τους προέτρεψε να μην αναλωθούν σε μακροσκελείς ιδεολογικές συζητήσεις, αλλά να καταπιαστούν με τα καθημερινά προβλήματα που απασχολούσαν τις πλατιές μάζες της εργατικής νεολαίας, την άρνηση των εργοδοτών να καταβάλουν τα δεδουλευμένα των νέων υπαλλήλων, τα εξαντλητικά ωράρια, την ανεργία, την απουσία συνδικαλιστικής οργάνωσης, τα ελλιπή μέτρα προστασίας σε ορυχεία και ναυπηγεία, την παράταση του χρόνου μαθητείας και την ένταση της φασιστικής και ιμπεριαλιστικής προπαγάνδας στα σχολεία και στους χώρους μαθητείας που αποσκοπούσε στο

⁷⁴³ “Appeal of the Young Communist International”, ό.π., σελ.508.

να καταταγούν περισσότεροι νέοι στον αυτοκρατορικό στρατό. Προεξοφλούσε ότι αν η YCL ασχολούνταν σοβαρά με αυτά τα ζητήματα, χιλιάδες νέοι θα πύκνωναν τις γραμμές της και έβαλε σαν προαπαιτούμενα την ενεργό συνδικαλιστική στράτευση κάθε νεολαίου για τα δικαιώματα όλων των συναδέλφων του, την καθημερινή φροντίδα του κάθε μέλους της Νεολαίας για τη στρατολόγηση νέων εργατών στην οργάνωση και την ανάπτυξη της μαζικής προπαγάνδας με φαντασία και καλλιτεχνικό πνεύμα για να συσπειρωθούν οι νέοι στον αγώνα εναντίον της καπιταλιστικής και φασιστικής επίθεσης στα δικαιώματά τους, εξαιρώντας την οργάνωση της Γλασκώβης που είχε συστηματικά ασχοληθεί με τα θέματα ασφάλισης, μόρφωσης, υγείας και άθλησης που απασχολούσαν τους νέους της περιοχής της. Επέσειε, τέλος, την προσοχή όλων των καθοδηγητικών βαθμίδων του κόμματος στην ευθύνη της παρακολούθησης και της υποβοήθησης της δουλειάς της Νεολαίας σε μια καλυμμένη προσπάθεια ανάληψης της κύριας καθοδήγησης της βρετανικής YCL από τα χέρια της ΚΔΝ στο ΚΚΜΒ.⁷⁴⁴ Εξάλλου, σε τοπικό επίπεδο υπήρχαν ενθαρρυντικά σημάδια σχετικά με την αποδοτικότητα της μετωπικής δράσης του ΚΚΜΒ και της Νεολαίας του: στο Bradford όπου δρούσε ο μικρότερος κομματικός πυρήνας σε εθνική κλίμακα (92 μέλη τον Ιανουάριο του 1933) και υπό την καθοδήγηση του Maurice Ferguson, που προερχόταν από την YCL αλλά συμφωνούσε με τη γραμμή του Pollitt, τον Ιούλιο η οργάνωση διπλασιάστηκε (192 μέλη) έχοντας το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής των μελών του ΚΚΜΒ και της YCL στα σωματεία σε όλη τη χώρα, αν και γενικά στα East Midlands ήταν υψηλή η αναλογία της δράσης των κομματικών μελών στα σωματεία στις αρχές της δεκαετίας του '30. Και στο Leeds ενώ υπήρχαν μόνο 2 μέλη του ΚΚΜΒ και ένας νεολαίος τον Απρίλιο του 1933, τον επόμενο μήνα αυτοί με επιτυχία κινητοποίησαν το τοπικό εργατικό συμβούλιο κατά του πολέμου και του φασισμού πετυχαίνοντας να μη διαγραφούν από το εργατικό συμβούλιο, όπως είχε απαιτήσει το TUC, ενώ κατάφεραν στις 8 Οκτωβρίου να οργανώσουν μια αντιφασιστική διαδήλωση 1200 ατόμων, διαλύοντας μια συνάθροιση των οπαδών του Mosley στο δημαρχείο του Leeds.⁷⁴⁵

Υπαναχωρήσεις και παλινωδίες στην εκτύλιξη της αντιφασιστικής ενιαιμετωπικής δράσης των κομμουνιστών παρατηρήθηκαν σε διάφορες χώρες, αρχής γενομένης από τις Η.Π.Α όπου από τον Μάρτιο διατυπώθηκαν διαφωνίες στο εσωτερικό του Κ.Κ ακόμη και με τη συνδικαλιστική διάσταση του Ενιαίου Μετώπου: ο γραμματέας του κόμματος, E. Browder, συγκρούστηκε δημόσια με τον Zack, μέλος της Κ.Ε του κόμματος, με αφορμή την οργάνωση των ανθρακωρύχων του Ιλλινόις, καθώς ο δεύτερος διαφώνησε με την απόφαση της πλειοψηφίας της Κ.Ε να ενταχθούν οι ανοργάνωτοι εργάτες και στην επίσημη ρεφορμιστική συνομosπονδία εκτός από τα «κόκκινα» συνδικάτα, αντιπαράθεση που συνεχίστηκε και τον Απρίλιο στη συνδιάσκεψη της Νεολαίας του Κ.Κ Η.Π.Α, η οποία παρά την αριθμητική της ενίσχυση σε διάφορες Πολιτείες, όπως το Κάνσας, δεν είχε αναπτυχθεί ικανοποιητικά στα μεγάλα εργοστάσια, γιατί μόνο το 15% του δυναμικού της συμμετείχε ενεργά στα ρεφορμιστικά εργατικά, αθλητικά και μορφωτικά σωματεία. Η ΕΕΚΔ τον Απρίλιο ενέκρινε την εισήγηση του Heckert που προέβλεπε ότι το γερμανικό Κ.Κ θα αντέξει σε συνθήκες

⁷⁴⁴ H.Pollitt, "The Tasks of the Congress of the YCL of Great Britain", *Inprecor*, No.26 (16-06-1933), σελ.584.

⁷⁴⁵ Dylan Lee Murphy, ό.π., σσ.67-73, Rob Stevens, *Trade Councils in the East Midlands, 1929-51. Trade Unionism and Politics in a Traditionally Moderate Area*, Nottingham University Press, 1995, σσ.91-93.

βαθιάς παρανομίας και ότι θα επέλθει γρήγορη φθορά του ναζιστικού καθεστώτος και συνακόλουθη δημιουργία συνθηκών επαναστατικής κατάστασης, πράγμα που έκανε τη συνεργασία με τη σοσιαλδημοκρατία πιθανό παράγοντα απομάκρυνσης των εργατών από την προοπτική ενός άμεσου επαναστατικού ξεσηκωμού, μολονότι μέχρι τον επόμενο μήνα η απαγόρευση όλων των συνδικάτων στη Γερμανία και οι αναφορές των Remmele και Gotwald από το τσεχικό και το αυστριακό Κ.Κ έπεισαν και τους πιο αισιόδοξους στην ΚΔ πως η ναζιστική δικτατορία ήταν σταθερή και οι δυνατότητες επαναστατικής δράσης του KPD περιορισμένες. Το γαλλικό Κ.Κ ήδη από τον Δεκέμβριο του 1932 είχε κάνει απόπειρες κοινών συζητήσεων με τη σοσιαλιστική ηγεσία για την διοργάνωση εργατικών διαδηλώσεων, κάτι που συνάντησε το Φλεβάρη του 1933 την αντίδραση της «κόκκινης» εργατικής συνομοσπονδίας, η οποία κάμφθηκε στις 6 Μαρτίου μετά από την επικράτηση των Ναζί στη Γερμανία από τη διάθεση της κοινής αντιφασιστικής δράσης των εργατικών οργανώσεων όλου του πολιτικού φάσματος. Η σκυτάλη των ενστάσεων με τη διεύρυνση του Ενιαίου Μετώπου πέρασε, όπως είδαμε, το Μάιο στην ΚΔΝ, ενώ τον Ιούνιο ο Bela Kun με ένα βαρυσήμαντο άρθρο του διατύπωσε τις αμφιβολίες ορισμένων κύκλων της καθοδήγησης της ΚΔ σχετικά με την πολιτική αξία της συνέχισης των ανοιγμάτων προς τη σοσιαλδημοκρατία, ψέγοντας τα μικρομεσαία πολιτικά και συνδικαλιστικά στελέχη των Γερμανών Σοσιαλδημοκρατών, επειδή αποδέχτηκαν την ένταξή τους στο ναζιστικό «Μετωπο Εργασίας», μολονότι τότε οι αποφάσεις των καθοδηγητικών οργάνων του παράνομου KPD δεν διέφεραν ουσιαστικά από την παραπάνω τακτική των Σοσιαλδημοκρατών, εφόσον καλούσαν τους εναπομείναντες ελεύθερους κομμουνιστές και αντιφασίστες εργάτες να μην αποχωρήσουν σε ένδειξη διαμαρτυρίας από τα ελεγχόμενα από τους Ναζί συνδικάτα, αλλά να παραμείνουν για να οργανώσουν από μέσα αγώνες και απεργίες για τον εκδημοκρατισμό τους και για τα δικαιώματα των εργαζομένων. Παραδόξως τον ίδιο μήνα ο γραμματέας του γαλλικού Κ.Κ M.Thorez στιγμάτισε δημόσια σαν «ξένη ιδεολογική επίδραση στις γραμμές του κόμματος» τα ψηφίσματα διάφορων τοπικών κομματικών οργανώσεων που καλούσαν στην υπεράσπιση της γαλλικής Δημοκρατίας από τον Χίτλερ, ενώ η αρθρογραφία των στελεχών του κόμματος τόνιζε ότι τα όρια της κοινής αντιφασιστικής δράσης με το σοσιαλιστικό κόμμα ήταν περιορισμένα. Πιθανόν, αυτή η μεταστροφή να εξέφραζε τον αντίκτυπο των τελευταίων εξελίξεων στην Ισπανία. Η καταστολή μιας αναρχικής εργατικής εξέγερσης στην Καταλωνία τον Γενάρη είχε αφήσει το αποτύπωμά της συνολικά στο ισπανικό εργατικό κίνημα, ούτως ώστε στην Ολομέλεια της Κ.Ε του ισπανικού Κ.Κ στις 7-9 Απριλίου αποφασίστηκε ότι το κύριο μέτωπο της εργατικής πάλης όφειλε να χτυπήσει την αστική Δημοκρατία που αιματοκύλιζε τους απεργούς της Καταλωνίας, μολονότι από τις 18 Μαρτίου οι Ισπανοί κομμουνιστές καλούσαν τους σοσιαλιστές, τη σοσιαλιστική και την αναρχική εργατική συνομοσπονδία σε κοινές αντιφασιστικές επιτροπές αγώνα και πολιτοφυλακές. Σε αυτό το πλαίσιο η Προφιντέρν σχολιάζοντας τη διάσπαση της ρεφορμιστικής Διεθνούς του Άμστερνταμ μετά τη διάλυση των γερμανικών σοσιαλδημοκρατικών συνδικάτων, κάλεσε τα εναπομείναντα τμήματά της σε Γαλλία, Αγγλία, Βέλγιο, και Τσεχοσλοβακία να συνειδητοποιήσουν τον προδοτικό και αντεπαναστατικό ρόλο των σοσιαλδημοκρατών ηγετών συνολικά και να ενταχθούν άμεσα στην Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή, ώστε να ξεπλύνουν το στίγμα της ταξικής συνεργασίας με το κεφά-

λαιο και τη ναζιστική γραφειοκρατία.⁷⁴⁶ Πάντως, στο δίμηνο Μαΐου- Ιουνίου 1933 το ΚΚΜΒ συνέχισε τις προσπάθειες εμβάθυνσης του Ενιαίου Μετώπου με τις δυνάμεις του «αγωνιστικού ρεφορμισμού» της Βρετανίας με απώτερο σκοπό να απορροφήσει το ILP, του οποίου η ηγεσία μάλλον ήθελε τη συνέχιση της ισότιμης συνεργασίας με τους Βρετανούς κομμουνιστές και την ΚΔ. Φαίνεται ότι σε πρώτη φάση ήταν επιτυχείς οι πολιτικοί ελιγμοί του ΚΚΜΒ, γιατί έπεισε στις 30 Απριλίου την ΕΕΚΔ να αρχίσει τις άμεσες συζητήσεις με το ILP για την προσχώρησή του στην ΚΔ. Στις 18 Μαΐου οι Ανεξάρτητοι Εργατικοί ζήτησαν από την ΚΔ να αποσαφηνιστεί το πλαίσιο της μελλοντικής σχέσης τους με το ΚΚΜΒ. Η ΕΕΚΔ απάντησε στις 21 Ιουνίου δια χειρός Κουόσινεν, αφού προηγουμένως είχε ολοκληρώσει τη διαβούλευσή της με την καθοδήγηση του ΚΚΜΒ, προτείνοντας την επέκταση των κοινών δράσεων και διαδηλώσεων για θέματα εσωτερικής και διεθνούς προλεταριακής αλληλεγγύης, τον κοινό αγώνα με το ΚΚΜΒ κατά της «Εθνικής Κυβέρνησης» και του Εργατικού Κόμματος και την ενίσχυση του αντικαπιταλιστικού χαρακτήρα του ILP, το οποίο έπρεπε να κινητοποιήσει πιο ενεργά τα μέλη του στους αγώνες κατά της περικοπής των μισθών και των προνοιακών επιδομάτων και στους αγώνες κατά του φασισμού και του πολέμου. Τέλος, η ΕΕΚΔ ζήτησε να μη προβάλλει το ILP το αίτημα για την επανένωση της Β΄ και της Γ΄ Διεθνούς, εφόσον η Β΄ ήταν ανοικτά εναντίον της προλεταριακής επανάστασης, διαβεβαιώνοντας τους Ανεξάρτητους Εργατικούς πως αν συμφωνήσουν με αυτές τις προτάσεις, θα ανοίξει άμεσα ο δρόμος για την ένωσή τους με το ΚΚΜΒ σε ένα ενιαίο, επαναστατικό προλεταριακό κόμμα στη Βρετανία. Η μετωπική αντιφασιστική δράση του ΚΚΜΒ με τους Ανεξάρτητους Εργατικούς και με τη βάση του επίσημου Εργατικού κόμματος διευκόλυνε από τα μέσα του Απριλίου την αναζωογόνηση και των εργατικών, συνδικαλιστικών κινητοποιήσεων σε ορισμένες βιομηχανίες εναντίον της επέκτασης της μεθόδου Bedaux στην οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας. Αυτές οι κινητοποιήσεις εξελίχθηκαν σε πολήμερες απεργίες με τη συμμετοχή της πλειονότητας των συνδικαλισμένων εργαζομένων του Εργατικού κόμματος στην αυτοκινητοβιομηχανία (στα εργοστάσια ελαστικών και υαλοκαθρεπτών αυτοκινήτων Hope στο Birmingham και Firestone στο Λονδίνο, όπως και στο εργοστάσιο της Φορντ στο Dagenham), δεν έτυχαν της υποστήριξης των επίσημων συνδικάτων, αλλά σταμάτησαν μετά την ωμή αστυνομική επέμβαση κατά των απεργών, οι οποίοι είχαν επικεφαλής τους γνωστούς κομμουνιστές συνδικαλιστές και μέλη των περιφερειακών καθοδηγήσεων των οργανώσεων του ΚΚΜΒ, τους Tom Roberts, Ted Bramley και Jack Lonworth. Μάλιστα, μέσα στον Ιούλιο όλοι οι εργάτες της Firestone επενέλαβαν για τέσσερις εβδομάδες την απεργία τους υπό την καθοδήγηση του κομμουνιστή Abe Lazarus, σημειώνοντας μια μερική επιτυχία, τη στήριξη της επίσημης ομοσπονδίας για την παρεμπόδιση των απολύσεων των πρωτεργατών της απεργίας.⁷⁴⁷ Από τα μέσα του Μάη, όταν ο ναζιστής ηγέτης A.Rosernberg επι-

⁷⁴⁶ E. Browder, “The End of Relative Capitalist Stabilization and the Tasks of Our Party”, *The Communist*, vol.12, No.3 (March 1933), σσ.238-40, J. Marks, “The Problems of the American Revolutionary Youth Movement, Ninth Plenum of YCL”, *The Communist*, vol.12, No.4 (April 1933), σσ.392-96, B. Kun, “The German Social Democracy and its Second International Apologists”, “The Tasks of the Communists in the Struggle for the Trade Unions. Letter of the Central Committee of the C.P of Germany”, *Inprecor*, No.24 (02-06-1933), σς.520-24, “Resolution of the C.C of the C.P of Germany”, *Inprecor*, No.25 (09-06-1933), σσ.547-50, “The Split of the Amsterdam IFTU. Resolution of the Executive Bureau of the RILU”, *Inprecor*, No.26, ό.π., σελ.583, E.H Carr, *The Twilight of Comintern*, ό.π., σσ.89-92, 183-87, 307-08.

⁷⁴⁷ Arthur Exell, “Morris Motors in the 1930s”, *History Workshop Journal*, No.7 (1979), σσ.45-65.

σκέφτηκε το Λονδίνο για διπλωματικές συνομιλίες με τη βρετανική κυβέρνηση, και μέχρι τις αρχές του Ιουνίου σε όλη τη χώρα έγιναν κοινές συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας για τα θύματα του γερμανικού φασισμού από το ΚΚΜΒ και το ILP σε διάφορες πόλεις, ενώ στις 4-6 Ιουνίου αντιπροσωπία των Βρετανών κομμουνιστών μετέβη στο Παρίσι για να μετάσχει στις εργασίες ενός διεθνούς συνεδρίου αντιφασιστικής εργατικής ενότητας, όπου παρευρέθηκαν περίπου 3500 εκπρόσωποι συνδικάτων, κομμάτων και συλλογικών φορέων εκ των οποίων οι 500 πρόσκειντο σε σοσιαλδημοκρατικές οργανώσεις και στο αγγλικό Εργατικό κόμμα, 300 ήταν αναρχικοί, φιλελεύθεροι και ριζοσπάστες διανοούμενοι, 1200 ήταν μέλη των Κ.Κ και οι υπόλοιποι ανεξάρτητοι συνδικαλιστές εργατικών και αγροτικών σωματείων. Επρόκειτο για μια σημαντική εκδήλωση του διεθνούς Ενιαίου Εργατικού Μετώπου κατά του φασισμού και της απειλής του πολέμου εναντίον της ΕΣΣΔ και της Κίνας, η οποία το ίδιο διάστημα συνδυάστηκε με την μαζική καμπάνια των κομμουνιστών για την απελευθέρωση του Δημητρώφ και των συνεργατών του στο δυτικοευρωπαϊκό γραφείο της ΚΔ (Tanev, Popov, Torgler) μετά από τη σύλληψή τους στις 3 Μαρτίου για τον εμπρησμό του γερμανικού Ράϊχσταγκ. Οι τοποθετήσεις των Βρετανών κομμουνιστών σε αυτό το συνέδριο έδειχναν ότι το ΚΚΜΒ εκτιμούσε ότι η βρετανική αστική τάξη βαρύνεται περισσότερο από τους Ναζί με αποικιοκρατικά εγκλήματα σε βάρος των λαών της Ανατολής και της Ινδίας και ότι ετοιμάζεται να πετάξει το κοινοβουλευτικό της προσωπίο, ενθαρρύνοντας την πολιτική άνοδο φασιστικών δυνάμεων στο εσωτερικό της Βρετανίας σαν τους Μελανοχίτωνες του Mosley και τους «Ιππότες της Αυτοκρατορίας» του λόρδου Beaverbrook. Στο περιθώριο των εργασιών του συνεδρίου οι αντιπρόσωποι των δυτικοευρωπαϊκών Κ.Κ αποφάσισαν να οριστεί η πρώτη Αυγούστου σαν μέρα δράσης κατά του Ιμπεριαλιστικού Πολέμου και της απειλής στρατιωτικής επέμβασης στην Κίνα και στην ΕΣΣΔ.⁷⁴⁸

Το ΚΚΜΒ, λοιπόν, υπήγαγε τον αντιφασιστικό μετωπικό αγώνα στο αντιιμπεριαλιστικό, αντιαποικιοκρατικό σκέλος της στρατηγικής του για την προετοιμασία της προλεταριακής επανάστασης στη Βρετανία. Δεν ήταν τυχαίο ότι ταυτόχρονα με τις εργασίες του διεθνούς αντιφασιστικού συνεδρίου του Παρισιού, αντιπρόσωποι του ΚΚΜΒ είχαν μεταβεί στο Δουβλίνο για να παραστούν σε μια ευρεία συνδιάσκεψη περίπου 50 κομμουνιστών και λοιπών εκπροσώπων εργατικών σωματείων, αγροτικών συλλόγων και ρεπουμπλικανικών ομάδων, οι οποίοι αποφάσισαν την κοινή πάλη συνδικάτων, αγροτικών συνεταιρισμών και μαχητών του Ιρλανδικού Δημοκρατικού Στρατού με τους Ιρλανδούς και τους Βρετανούς κομμουνιστές για μια πλήρως ανεξάρτητη και ενωμένη Ιρλανδία υπό Εργατοαγροτική Κυβέρνηση. Παράλληλα, το τελευταίο δεκαήμερο του Ιουνίου αντιδρώντας στη διοργάνωση μιας σειράς μαζικών εορτασμών και παρελάσεων με μιλιταριστικό

⁷⁴⁸W. Rust, "Solidarity Action of British Workers", J. Berlioz, "A Congress of the United AntiFascist Front", K. Radek, "The Four Power Pact", *Inprecor*, No.26, ό.π., σσ.561-62, 571, 573-75, A. Karolski, "The European Anti-Fascist Congress", *Inprecor*, No.28 (23-06-1933), σσ.611-12, "Letter from the Comintern to the British ILP", *Inprecor*, No.29 (30-06-1933), σσ.638-39, 643, Noreen Branson, ό.π., σελ.95. Η υπεράσπιση του Δημητρώφ στη Βρετανία, όπως και αλλού, αποτέλεσε μια πρώτης τάξεως ευ-καιρία για την προώθηση του αντιφασιστικού Ενιαίου Μετώπου μέσα από το σχηματισμό της «Επιτροπής Βοήθειας στα θύματα του γερμανικού φασισμού» με επικεφαλής τους προσκεκίμενους στους Εργατικούς, διανοούμενους Helen Wilkinson και Ivor Montagu, αν και το επίσημο Εργατικό κόμμα την καταδίκασε το Σεπτέμβριο σαν μια «κρυπτοκομμουνιστική οργάνωση». Η αίγλη και η εμπειρία που αποκόμισε ο Βούλγαρος ηγέτης της ΚΔ στη δίκη της Λειψίας (21 Σεπτεμβρίου-23 Δεκεμβρίου 1933), αναβάθμισαν το πολιτικό κύρος του μέσα στα όργανα της ΚΔ και προσωπικά στον ίδιο τον Στάλιν, καθιστώντας τον τα επόμενα χρόνια τον κυριότερο κεντρικό ιδεολογικό καθοδηγητή της Κομιντέρν. Πρβλ. Υπουργείο Πολιτισμού Λαϊκής Δημοκρατίας Βουλγαρίας, *Αναμνήσεις για τον Δημητρώφ*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1975, σσ.36-39, 60-61.

και ιμπεριαλιστικό προπαγανδιστικό χαρακτήρα στο Λονδίνο και στο Μπρίστολ, το ΚΚΜΒ ανέλαβε την ευθύνη της δραστηριοποίησης διάφορων τοπικών «Αντιπολεμικών Επιτροπών» που προχώρησαν στη διανομή φυλλαδίων και στην ανάρτηση αφισών στις εργατικές γειτονίες, καλώντας και σε συγκεντρώσεις καταδίκης του πολέμου και της Βρετανικής Αυτοκρατορίας.⁷⁴⁹ Το ΚΚΜΒ, από κοινού με το Κ.Κ. Η.Π.Α, θεωρούσε ότι οι κινητοποιήσεις κατά της αυτοκρατορικής πολιτικής είχαν την ίδια σημασία με την αντιφασιστική δράση, γιατί έκρινε ότι η αποτυχία της οικονομικής συνδιάσκεψης του Λονδίνου για τη σταθεροποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος ωθούσε την Αγγλία και τη Γαλλία υπέρ της επιστροφής στον «χρυσό κανόνα» και τις Η.Π.Α σε μια πληθωριστική πολιτική, ενώ η αγγλική ολιγαρχία ήταν σε δίλημμα, φοβούμενη από τη μια τον ανταγωνισμό των αμερικανικών εξαγωγών στις κτήσεις της και από την άλλη την ισχυροποίηση της Γερμανίας σε μια περίοδο (μετά την εξαγγελία του προγράμματος επενδύσεων του Ρούζβελτ τον Μάρτιο) στην οποία οι τελευταίες χώρες φαινόταν ότι πρόκριναν ένα τεράστιο πρόγραμμα δημοσίων έργων και εξοπλισμών ως αντίδοτο στην ύφεση. Τούτο καθιστούσε την Αγγλία τη δεύτερη μετά τη Γερμανία επιθετική ιμπεριαλιστική δύναμη, επειδή ενθάρρυνε ποικιλοτρόπως την ιαπωνική επέκταση στην Κίνα σαν μοχλό πίεσης προς την ΕΣΣΔ και σαν αντίβαρο στην διείσδυση των Η.Π.Α στην Άπω Ανατολή και στον Ειρηνικό.⁷⁵⁰ Για το ΚΚΜΒ η ανάδειξη του κοινού χαρακτήρα αντιφασιστικού και αντιιμπεριαλιστικού αγώνα ήταν ζωτικής σημασίας την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1933 και για έναν ακόμη λόγο: τον Μάιο η αποχώρησα από το κόμμα ομάδα των «αριστερών» επικριτών της συνδικαλιστικής τακτικής του κόμματος (ομάδα Balham) μετεξελίχθηκε σε βρετανικό τμήμα της Διεθνούς Τροτσικιστικής Αντιπολίτευσης, αρχίζοντας τις συστηματικές επιθέσεις της κατά της μετωπικής πολιτικής του ΚΚΜΒ, οι οποίες παρά τον αντιφατικό τους χαρακτήρα, ανησυχούσαν την ηγεσία του ΚΚΜΒ, επειδή γίνονταν σε μια συγκυρία, όπου η επικράτηση του ναζισμού στη Γερμανία είχε προξενήσει αλγαινές εντυπώσεις στη μάζα των αριστερών εργατών στους οποίους οι τροτσικιστές έλεγαν ότι οι νίκες των φασιστών οφείλονταν προπαντός στα λάθη της σταλινικής ΚΔ. Επρόκειτο για μια κριτική που στη Βρετανία μάλλον συνιστούσε μεταφορά των θέσεων του διεθνούς τροτσικιστικού καθοδηγητικού κέντρου, προκαλώντας την παρέμβαση των στελεχών της ΕΕΚΔ, προκειμένου να αποσαφηνιστούν στα απλά μέλη των Κ.Κ. οι ενιαιομετωπικές τακτικές της ΚΔ σε συνθήκες α-

⁷⁴⁹ A. MacManus, "Ireland Launches its Communist Party", *Inprecor*, No.26, ό.π., σελ.582, Tom Bell, "The Air Pageant in England", *Inprecor*, No.28, ό.π., σσ.604-05.

⁷⁵⁰ R.P. Dutt, "The Battle of London. The Crisis Wins", *Inprecor*, No.29, ό.π., σσ.635-36, P. Bolm, "The World Political Background of the Engineer's Trial", *The Communist*, vol.12, No.5 (May 1933), σσ.449-54, "The World Economic Conference", *The Communist*, No.7 (July 1933), σσ.611-20. Σε όλες τις χώρες που είχαν χτυπηθεί από την κρίση σε βαθμό τέτοιο, ώστε να τελούν υπό το φάσμα της φασιστικής και δικτατορικής εκτροπής λόγω και της αποτυχίας της εξομάλυνσης των διεθνών χρηματοπιστωτικών ανταλλαγών, στα τέλη του Ιουνίου η ΚΔ απέστειλε νέες οδηγίες για την αυτοπροστασία των κομμουνιστικών εργοστασιακών πυρήνων από την αστυνομική διείσδυση και εξάρθρωση. Διαπίστανε ένταση της κρατικής τρομοκρατίας στους μεγάλους, συγκεντρωμένους εργασιακούς χώρους (όπως ήταν το πρόσφατο παράδειγμα της βιομηχανίας Ford στην Αγγλία) και αύξηση των κρουσμάτων κατάδοσης, που διευκολύνονταν από την αμέλεια των συνωμοτικών κανόνων εκ μέρους των κομμουνιστών εξαιτίας της αλληλοεπικάλυψης της καθοδήγησης των πυρήνων από τις περιφερειακές οργανώσεις των Κ.Κ., από τα τμήματα της Κ.Ε που ήταν υπεύθυνα για τη συνδικαλιστική δουλειά, από την καθοδήγηση της Προφιντέρν και από τις τοπικές εδαφικές οργανώσεις. Πρότεινε μια ορισμένη οργανωτική αποκέντρωση, τον ορισμό ενός αποκλειστικού υπεύθυνου του πυρήνα που θα είχε σύνδεση μόνο με την τοπική κομματική οργάνωση και συνιστούσε το σταμάτημα των κοινών συνεδριάσεων μελών πυρήνων, μελών επαναστατικών, συνδικαλιστικών αντιπολιτευσεων σε δημόσιους κλειστούς χώρους, όπως τα καπηλειά και τα καφενεία και ζητούσε την τακτική εκτύπωση και διανομή εργοστασιακών ενημερωτικών φυλλαδίων από όλους τους πυρήνες ("Organisational Questions: The Practise of Factory Work", *Inprecor*, No.28, ό.π., σελ.625).

ντιφασιστικής πάλης. Έτσι, ο Piatnitsky κάνοντας μια αναδρομή στην εμπειρία του Ενιαίου Μετώπου από το 1922 μέχρι τότε, επεσήμανε στα μέλη των Κ.Κ ότι τον τελευταίο χρόνο είχαν πληθύνει οι περιπτώσεις όπου η βάση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων και συνδικάτων στήριζε τους απεργιακούς αγώνες των «κόκκινων» σωματείων και τις κινητοποιήσεις των κομμουνιστών με κορωνίδα τη συμμετοχή 141 οργανώσεων των Γάλλων σοσιαλιστών στο αντιφασιστικό συνέδριο του Παρισιού και τον κοινό απεργιακό αγώνα κομμουνιστών και σοσιαλδημοκρατών στα μέσα μαζικής μεταφοράς του Βερολίνου τον Μάρτιο, όμως προέτρεπε τα Κ.Κ να μην παραιτούνται από την κριτική τους προς τους ρεφορμιστές και γραφειοκράτες ηγέτες και να μην υποκύψουν στις πιέσεις των ρεφορμιστών συνδικαλιστών, οι οποίοι σε διάφορες χώρες ζητούσαν την αυτοδιάλυση των «κόκκινων» ομοσπονδιών και την ένταξη των μελών τους στις μεγάλες ρεφορμιστικές συνομοσπονδίες ως μια απλή μειοψηφία που έπρεπε να υποτάσσεται στους σχεδιασμούς και στις αποφάσεις της πλειοψηφίας (ο Piatnitsky κατονόμαζε ρητά την περίπτωση της Τσεχοσλοβακίας και της Ελβετίας, όμως προειδοποιούσε τόσο το γαλλικό Κ.Κ, όσο και το ΚΚΜΒ σχετικά με τις σκέψεις της ηγεσίας του να αυτοδιαλυθεί το ΝΜΜ).⁷⁵¹ Εξάλλου, όσο προχωρούσε το καλοκαίρι η μετωπική συνεργασία κομμουνιστών και Ανεξάρτητων Εργατικών δυσκόλευε: από τα μέσα του Ιουνίου ο ηγέτης του ILP, F. Brockway, είχε ζητήσει να αναλάβει η ΚΔ πρωτοβουλία για την ένωση της με τη Σοσιαλιστική Διεθνή και με δημοσίευσμά του στα τέλη του Ιουνίου άσκησε κριτική στην ΚΔ ότι είχε μετατραπεί σε εργαλείο της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής, κατηγορώντας την ότι ευθυνόταν εξίσου με τη σοσιαλδημοκρατία για την επικράτηση του φασισμού σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Οι ίδιες αιτιάσεις επαναλήφθηκαν με πιο επιθετικό τρόπο από τους τροτσκιστές και το Εργατικό κόμμα, διανθισμένες με το επιχείρημα ότι για χάρη της ρωσογερμανικής εμπορικής συμφωνίας και της πώλησης του Ανατολικού Μογγολικού Σιδηροδρόμου στην Ιαπωνία, η ΕΣΣΔ και η ΚΔ αδιαφορούν για το συμφέρον της παγκόσμιας εργατικής τάξης. Ενώ οι Εργατικοί έκαναν λόγο για τον κοινό «ολοκληρωτικό» χαρακτήρα ΕΣΣΔ και φασιστικών κρατών, οι Βρετανοί τροτσκιστές υποστήριζαν ότι η αλλοπρόσαλλη πολιτική του Στάλιν είχε φέρει την ΕΣΣΔ σε σημείο έσχατης στρατιωτικής και οικονομικής αδυναμίας και ιμπεριαλιστικής περικύκλωσης, ώστε απλώς προσπαθούσε να

⁷⁵¹ O. Piatnitsky, "The C. P of the Capitalist Countries in the Struggle for the United Front", *The Communist*, No.6 (June 1933), σσ.538-45. Η νεοπαγής βρετανική τροτσκιστική ομάδα προσήπτε στην ηγεσία του ΚΚΜΒ ότι εκτελούσε μηχανικά τις εντολές της σταλινικής καθοδήγησης της ΚΔ, στηλίτευε από τη μια την εγκατάλειψη του χαρακτηρισμού του «σοσιαλφασισμού» στη σοσιαλδημοκρατία και στο Εργατικό κόμμα, θεωρώντας «θολά» τα κομμουνιστικά καλέσματα προς όλες τις εργατικές οργανώσεις σε αντιφασιστικές μετωπικές πρωτοβουλίες, όπως το συνέδριο του Παρισιού, αλλά από την άλλη χαρακτήριζε σαν λανθασμένη τη συνδικαλιστική πολιτική του ΚΚΜΒ, επειδή απομόνωνε το κόμμα από τα συνδικάτα, ενώ η ουσία αυτής της πολιτικής έγκειτο στην αναβάθμιση του ρόλου των κομμουνιστών μέσα στις επίσημες ομοσπονδίες και στα ελεγχόμενα από τους ρεφορμιστές σωματεία με την οποία είχε οξύτατα διαφωνήσει η ομάδα Balham τον προηγούμενο χρόνο, όταν ακόμη βρισκόταν μέσα στο ΚΚΜΒ. Επέμενε δε στη δημιουργία Ενιαίου Μετώπου «από τα κάτω», αλλά με ανακόλουθο τρόπο εγκαλούσαν την ΚΔ, γιατί απέρριψε τις προτάσεις της Σοσιαλιστικής Διεθνούς για μια αντιφασιστική συνένωση των Διεθνών, ενώ πρότεινε στα εθνικά της τμήματα την αντιφασιστική και συνδικαλιστική δράση από κοινού με τα εθνικά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα. Επέρριπτε συνεπώς μονομερώς την ευθύνη για την καθυστέρηση στην υλοποίηση του Ενιαίου Μετώπου στην ΚΔ και στο ΚΚΜΒ, παραβλέποντας την επίσημη άρνηση του Εργατικού κόμματος να συμμετάσχει σε κοινές αντιφασιστικές και συνδικαλιστικές κινητοποιήσεις με τους κομμουνιστές στο όνομα του αγώνα κατά του «φαιού» και του «κόκκινου» ολοκληρωτισμού, όπως διακήρυσσε το μανιφέστο της Εκτελεστικής Επιτροπής του Εργατικού κόμματος *Democracy versus Dictatorship* (24-03-1933). Πρβλ. *The Red Flag.Monthly Organ of the British Section, International Left Opposition*, vol.1, No.1 (May 1933), σσ.1, 3-4, *The Red Flag*, No.2 (June 1933), σελ.1, Noreen Branson, ό.π., σελ.113.

κατευνάσει τη γερμανική και ιαπωνική επιθετικότητα.⁷⁵² Αυτές οι πολιτικές επιθέσεις φαίνεται ότι προβλημάτιζαν την ηγεσία του ΚΚΜΒ, καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις, ελάχιστες είναι η αλήθεια, έπειθαν καινούργια μέλη του κόμματος να προσχωρήσουν στον τροτσκισμό (περίπτωση της ομάδας του W.Graham από την οργάνωση του Λονδίνου τον Ιούλιο του 1933). Μεγαλύτερη σημασία είχε για το ΚΚΜΒ η συνέχιση της συνεργασίας με τους Ανεξάρτητους Εργατικούς, επειδή μια σημαντική μερίδα της βάσης τους –ειδικά η Νεολαία- φαινόταν ότι σχεδόν είχε ασπαστεί την κομμουνιστική ιδεολογία, γι' αυτό και η στάση του ΚΚΜΒ προς την ηγεσία του ILP ήταν ιδιαίτερα προσεκτική. Συγκεκριμένα, μέχρι τα μέσα του Ιουλίου οι απαντήσεις του ΚΚΜΒ προς τις επικριτικές τοποθετήσεις του Brockway ήταν ήπιες και συγκαταβατικές, υπενθυμίζοντάς του ότι πολλά Κ.Κ και η ΚΔ ήδη από τις αρχές του Μαρτίου είχαν προτείνει στα σοσιαλιστικά κόμματα γενική, αντιφασιστική εργατική ενότητα και προειδοποιώντας τον πως αν διολισθήσει στην αντισοβιετική ρητορική του επίσημου Εργατικού κόμματος, δεν πρόκειται να ανακόψει τη στροφή των αριστερών μελών του ILP προς τους κομμουνιστές.⁷⁵³ Στις 7 Ιουλίου ο γραμματέας του ILP, John Paton, απέστειλε μέσω του ΚΚΜΒ ένα υπόμνημα προς την ΕΕΚΔ με το οποίο το ILP υπεραμυνόταν του δικαίωματος της κριτικής στις καταστροφικές για το εργατικό κίνημα επιλογές της Σοσιαλιστικής και της Κομμουνιστικής Διεθνούς, επειδή η μεν είχε συνδιαλλαγεί με το κεφάλαιο και η δε είχε διαιρέσει το οργανωμένο εργατικό κίνημα και κατέληγε σε τρεις προτάσεις, στη συνέχιση της συνεργασίας με το ΚΚΜΒ χωρίς οργανωτική συγχώνευση μαζί του, στη συμμετοχή του και σε διεθνείς αντιφασιστικές πρωτοβουλίες, ρεφορμιστικού ή φιλελεύθερου χαρακτήρα, και στην υλοποίηση της πρότασής του για ένα ενωτικό συνέδριο όλων των Εργατικών κομμάτων και Διεθνών. Η ΕΕΚΔ απέρριψε τις προτάσεις του ILP τον Σεπτέμβριο, στηλιτεύοντας την αναβίωση των ρεφορμιστικών αντιλήψεων μέσα στους Ανεξάρτητους Εργατικούς και αντιπροτείνοντας κατόπιν συνεννόησης με το ΚΚΜΒ την ένταξη του ILP ως «συμπαθούντος κόμματος» στην ΚΔ με συμβουλευτική ψήφο σύμφωνα με το άρθρο 18 του καταστατικού της Κομιντέρν και χωρίς τη διάχυσή του μέσα στο ΚΚΜΒ. Πάντως, μέχρι το τέλος του Ιουλίου η διαφωνία των Βρετανών κομμουνιστών με την ηγεσία του ILP είχε εξελιχθεί σε κανονική αντιπαράθεση για την τακτική τους στο βιομηχανικό εργατικό κίνημα, όπως έδειξε η κοινή συνεδρίαση όλων των εργατικών επιτροπών των κομμουνιστών και των Ανεξάρτητων Εργατικών στο Λονδίνο στις 24 Ιουλίου. Ενώ η μεγάλη πλειονότητα των μετεχόντων εξήρε την κοινή δράση της βάσης των δύο κομμάτων στις πορείες των ανέργων της Σκωτίας και στις κινητοποιήσεις των ανέργων στο Preston και στο Waterfield του Lancashire εκείνο τον μήνα, ο Brockway για μια ακόμη φορά κατηγόρησε την ΚΔ ότι διασπά την ενότητα του εργατικού κινήματος και ότι βοηθά το φασισμό με τον ίδιο τρόπο που το έκαναν οι σοσιαλδημοκράτες που στήριζαν τους κεφαλαιοκράτες, επειδή η ΚΔ δεν είχε διαλύσει τις «κόκκινες» ομοσπονδίες που αποδυνάμωναν το συνδικαλιστικό κίνημα. Αυτή τη

⁷⁵² Πάντως, η δύσκολη θέση των Σοβιετικών από την ιαπωνική εισβολή στην Κίνα και την κατάληψη των υπό ρωσικής ιδιοκτησίας κινεζικών σιδηροδρόμων φαίνεται από το ότι η ΕΣΣΔ προσπαθώντας να εξευμενίσει την Ιαπωνία διαπραγματεύθηκε προσηματικά την παράδοση των κινεζικών σιδηροδρόμων και επισήμως στην Ιαπωνία με αντάλλαγμα την παράδοση στην ΕΣΣΔ ιαπωνικών ρολογιών και κονσερβών! (Θανάσης Παπαρήγας, *Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Σκέψεις για μερικές πλευρές του, Σύγχρονη Εποχή* 1996, σελ.135).

⁷⁵³ E.H Carr, ό.π., σσ.224-26, "On Brockway and Pollitt", *The Red Flag*, No.3(July 1933), σσ.1, 4, "Fight Against Fascism: Fenner Brockway Subterfuges", *Inprecor*, No.31 (14-07-1933), σελ.688.

φορά η απάντηση των στελεχών του ΚΚΜΒ ήταν σκληρότερη και προσήψαν στον Brockway ότι είχε προσχωρήσει πλήρως στο στρατόπεδο των «ταξικών αποστατών» του Εργατικού κόμματος, πανικόβλητος από τη στροφή της βάσης του κόμματός του προς τον κομμουνισμό, και ότι αναπαρήγε τα επιχειρήματα του διεθνούς τροτσκισμού και της διεθνούς σοσιαλδημοκρατίας, παίρνοντας ουσιαστικά «γραμμή από το εξωτερικό» τη στιγμή που κατηγορούσε τους Βρετανούς κομμουνιστές ως «ετερόφωτους». Το οριστικό τέλος του Ενιαίου Μετώπου «από τα πάνω» με την ηγεσία του ILP επήλθε τον Οκτώβριο, όταν η εφημερίδα των Ανεξάρτητων Εργατικών *New Leader* επιδαψίλευσε επαίνους για τον Τρότσκι και την πολιτική του. Ουσιαστικά το ILP τριχοτομήθηκε: μέχρι το τέλος του χρόνου ένα μεγάλο μέρος της εργατικής βάσης και της Νεολαίας του εντάχθηκε στο ΚΚΜΒ, ένα μικρότερο τμήμα παλιών συνδικαλιστών επέστρεψε στο επίσημο Εργατικό κόμμα υπό την επήρεια της προπαγανδιστικής εκστρατείας των Εργατικών περί του κινδύνου για τη Δημοκρατία από τον «κόκκινο φασισμό» και ό,τι απέμεινε προσχώρησε ιδεολογικά στον τροτσκισμό.⁷⁵⁴

Η παλινωδία της ηγεσίας του ILP δεν πρέπει να αποδοθεί απλώς στις ιδιαίτερες ιδεολογικές της θέσεις, στην πολιτική της παράδοση και στον δικαιολογημένο φόβο της μην απορροφηθεί εντελώς από τους κομμουνιστές, αλλά εξέφραζε και τις ανησυχίες των ηγετών του κόμματος και μιας μερίδας της βάσης του μπροστά στο ορατό ενδεχόμενο της όξυνσης της καταστολής εκείνων των δυνάμεων που άρθρωναν ένα σαφή αντιιμπεριαλιστικό λόγο, κάτι που εκτός από το ΚΚΜΒ στόχευε και τους συνοδοιπόρους του. Την πρώτη βδομάδα του Ιουλίου στη χώρα έγιναν νέες μαζικές εκδηλώσεις αυτοκρατορικού, σοβινιστικού χαρακτήρα, αντισυγκεντρώσεις των κομμουνιστών και της μετωπικής «Αντιπολεμικής Επιτροπής», η οποία δημόσια αποκηρύχθηκε από το TUC και το Εργατικό κόμμα σαν «κρυφοκομμουνιστική οργάνωση» με το ΚΚΜΒ να απαντά χαρακτηρίζοντας τις προτάσεις περί «γενικού αφοπλισμού» των Εργατικών ως «μικροαστικά πασιφιστικά φληναφήματα». Στα μέσα του Ιουλίου η Κ.Ε του ΚΚΜΒ δημόσια καταδίκασε το κυβερνητικό σχέδιο του νέου ινδικού Συντάγματος που εγκρίθηκε από τις Βουλές των Λόρδων και των Κοινοτήτων. Η Κ.Ε του ΚΚΜΒ χαρακτήριζε σαν «αγυρτεία» και «εργαλείο υποδούλωσης του λαού της Ινδίας» αυτό το σχέδιο, επειδή προέβλεπε ξεχωριστούς πρωθυπουργούς, ελεγχόμενους από τον αυτοκρατορικό διοικητή, για τις διάφορες ινδικές επαρχίες και επιμέρους κοινοβούλια, τα οποία θα εκλέγονταν χωρίς τη ψήφο των εργατών και των αγροτών και θα δεσμεύονταν να ακολουθούν το Λονδίνο σε καίρια ζητήματα εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής. Το Εργατικό κόμμα ουσιαστικά αποδέχτηκε αυτό το σχέδιο ζητώντας μόνο να οριστεί μια ενιαία ινδική Εθνοσυνέλευση στην οποία αριστίνδην θα εκπροσωπούνταν και οι μαχαραγιάδες των ινδικών κρατιδίων. Το ΚΚΜΒ κάλεσε τη βρετανική εργατική τάξη σε συγκεντρώσεις καταγγελίας του ινδικού καταστατικού χάρτη, απαιτώντας την άμεση αποχώρηση των βρετανικών στρατευμάτων από την Ινδία, την κατοχύρωση των πολιτικών και των συνδικαλιστικών ελευθεριών των Ινδών εργαζομένων, την απελευθέρωση όλων των πολιτικών κρατουμένων στην Ινδία και την πλήρη εθνική της ανεξαρτησία. Η πραγμάτωση

⁷⁵⁴ E.H Carr, ό.π., σελ.227-28, Andrew Thorpe, ό.π., σελ.205, Roger Eatwell, *The Labour Party and the Popular Front Movement in Britain in the 1930s*, Ph. D. Thesis, University of Oxford, 1975, σσ.64-68, “The Reply of the British ILP to the Comintern”, *Inprecor*, No.32 (21-07-1933), σελ.716, J. Campbell, “New Opportunist Arguments Against the Communist International”, *Inprecor*, No.33 (28-07-1933), σσ.730-31, «Επιστολή της Γραμματείας της ΕΕΚΔ προς το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα» (17-09-1933) δημοσιευμένη στο *Communist International*, 15-10-1933,p.673, Jane Degras, ό.π., σσ.270-73.

αυτών των αιτημάτων για την Κ.Ε του ΚΚΜΒ θα ήταν ο καταλύτης για τη νίκη του αγώνα των Βρετανών εργαζομένων για μια «ελεύθερη, σοσιαλιστική Βρετανία» και το αποτελεσματικότερο ανάχωμα στην πορεία του εκφασισμού της βρετανικής κοινωνίας. Μάλιστα, το στέλεχος του ΚΚΜΒ, Τ. Bell, κατηγόρησε το Εργατικό κόμμα ότι με τη στάση του έναντι του ινδικού ζητήματος και με την άρνησή του να στηρίξει την «Αντιπολεμική Επιτροπή» ουσιαστικά βοηθούσε την αστική τάξη να επιβάλει ένα φασιστικό καθεστώς και στη Βρετανία, χλευάζοντας τα αντεπιχειρήματα των Εργατικών περί των δημοκρατικών παραδόσεων της χώρας και της εκλογικής ισχύος του Εργατικού κόμματος. Η ανησυχία διάφορων στελεχών του ILP για τους κινδύνους στους οποίους θα εκτίθονταν από τη συνέχιση της μετωπικής συνεργασίας τους με τους κομμουνιστές φαινόταν να επιβεβαιώνεται στις 14 Ιουλίου, όταν η Διοικούσα Επιτροπή της Ενωμένης Ομοσπονδίας Επεξεργασίας Ξύλου και Συναφών Επαγγελματιών απέβαλε από τις γραμμές της, ζητώντας μάλιστα τη σύλληψη των διεγγραμμένων από την αστυνομία, 12 μαχητικούς και ενεργούς συνδικαλιστές του συνδικάτου στο Λονδίνο, εκ των οποίων οι τρεις ήταν μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του λονδρέζικου συνδικάτου, ένας ο γραμματέας του και άλλοι τέσσερις πρόεδροι των τοπικών συνδέσμων του σωματείου, ενώ οπαδοί του ΚΚΜΒ ήταν μόνο δύο άτομα. Εκείνο που τους καταλογίστηκε ήταν η συμμετοχή τους στις 11 Ιουλίου σε μια συνδιάσκεψη 44 εκπροσώπων από 30 τοπικούς συνδέσμους του Λονδίνου, η οποία διεκδικούσε να μη γίνει καμία μείωση μισθών, να καταργηθούν οι υπερωρίες και να εφαρμοστεί αυστηρά το 40ωρο. Επειδή, όμως η συνδιάσκεψη συμφώνησε με την κομμουνιστική πρόταση να συμμετάσχουν τα μέλη της σε μια αντιμπεριαλιστική και αντιφασιστική εκδήλωση της «Αντιπολεμικής Επιτροπής», οι επικεφαλής της Ομοσπονδίας προχώρησαν στην τιμωρία τους, υλοποιώντας τις οδηγίες του ηγέτη του TUC, W.Citrine, να «καθαρίσουν τα σωματεία από τα φιλοκομμουνιστικά στοιχεία», πράγμα που εκλήφθηκε σαν το πρώτο βήμα της διολίσθησης προς ένα δικτατορικό καθεστώς τόσο από τους κομμουνιστές, όσο και από το ILP. Το τελευταίο φοβήθηκε ότι αυτές οι διαγραφές ήταν το προλούδιο για το τι θα συνέβαινε στα οργανωμένα στα συνδικάτα μέλη του, εάν βάραινε και άλλο η συνεργασία του με τους κομμουνιστές, πόσο μάλλον που η Νεολαία του είχε ήδη αποδεχθεί την πρόσκληση της ΚΔΝ να μετάσχει από κοινού με τη βρετανική YCL στο νεολαϊστικό Αντιφασιστικό Συνέδριο κατά του Πολέμου στο Παρίσι (5-7 Αυγούστου) και στις ανάλογες κινητοποιήσεις των κομμουνιστών για την Πρώτη Αυγούστου.⁷⁵⁵

Μέχρι το τέλος του Ιουλίου η προσοχή του ΚΚΜΒ ήταν στραμμένη, εκτός από το ζήτημα της συγχώνευσής του με το ILP, και στην οργάνωση του μαζικού κινήματος των ανέργων, το οποίο σε ορισμένες περιοχές της χώρας (Σκωτία) πραγματοποίησε ιδιαίτερα πετυχημένες προπαγανδιστικές και μαζικές δράσεις μέσα στο καλοκαίρι. Η αντικομμουνιστική αντίδραση των αρχών είχε από το προηγούμενο φθινόπωρο στοχοποιήσει το κίνημα των ανέργων και τον Απρίλιο συνελήφθη και φυλακίστηκε για έξι μήνες ο Β. McLennan, μέλος της τριμερούς εθνικής καθοδηγητικής επιτροπής του NUWM. Τον Μάη το ΚΚΜΒ και το Αγγλοαμε-

⁷⁵⁵ R. Page Arnot, "India: The Slam Constitution", T. Bell, "Preparations for War in the British Empire", W. Sepherd, "Trade Union Movement: British Woodworkers' Union Expulsions", *Inprecor*, No.31, ό.π., σσ.683, 685-86, 692, P. Rachiomagi, "The First of August of the Youth", *Inprecor*, No.32, ό.π.,σελ.714, T. Bell, "The Foreign Policy of the British Labour Party", *Inprecor*, No.33, ό.π., σελ.725.

ρικανικό Γραφείο της ΚΔ αποφάσισαν να αναλάβει τη θέση του συλληφθέντος ο οργανωτής των επιτροπών ανέργων της Σκωτίας Harry McShane, τον οποίο ο ηγέτης του ΚΚΜΒ Gallacher πρότεινε ως αντικαταστάτη και του Harrington, του γραμματέα της καθοδήγησης του NUWM, μολονότι αυτή η πρόταση δεν είχε γίνει δεκτή από το γενικό συνέδριο του NUWM (15-17 Απριλίου). Το συνέδριο είχε αποφασίσει την ενεργή υποστήριξη της ενιαιομετωπικής πάλης των ανέργων, του ΝΜΜ και των σωματείων που βρίσκονταν υπό την καθοδήγηση του Εργατικού κόμματος, ώστε να μαζικοποιηθεί περισσότερο ο αγώνας για τα προβλήματα των ανέργων και να εμποδιστεί η πιθανή αξιοποίηση των ανέργων που θα απασχολούνταν στα υπό κυβερνητική χρηματοδότηση δημόσια έργα των Social Service Centres ως μοχλών πίεσης προς τα οργανωμένα μέλη των σωματείων ή ως ομάδων φασιστικής κρούσης και παρακρατικής δράσης. Τότε το NUWM είχε φτάσει και στο απόγειο της οργανωτικής του ανάπτυξης με περίπου 100.000 μέλη σε 349 ενώσεις, 36 διαμερισματικά συμβούλια και σε 34 γυναικεία τμήματα. Υπολογίζεται ότι την άνοιξη του 1933 ένας στους 30 ανέργους της χώρας μετείχε πρακτικά στο κίνημα, το οποίο συναντούσε την αδιαφορία, αν όχι εχθρότητα, του TUC που το θεωρούσε μια ακόμη μαζική, κομμουνιστική οργάνωση, μολονότι τον Απρίλιο το NUWM ζήτησε επίσημα από το TUC την κοινή μετωπική δράση για τα προβλήματα της εργατικής τάξης, πρόταση που επαναλήφθηκε και από το 9^ο συνέδριο του NUWM (Δεκέμβριος 1934) συναντώντας όλες τις φορές την απόρριψη από τη ρεφορμιστική συνδικαλιστική ηγεσία, η οποία τον Ιούνιο του 1933 προχώρησε σε μια νέα αντικομμουνιστική προπαγανδιστική καμπάνια με την έκδοση του *The Communist Solar System*.⁷⁵⁶ Πάντως, μέχρι το καλοκαίρι του 1933 το ΚΚΜΒ με όχημα τις παρεμβάσεις του NUWM διατηρούσε και τους διαύλους επικοινωνίας του με το οργανωμένο αγροτικό κίνημα, καθώς στη διαδήλωση των εργατών και των ανέργων στο Hyde Park στις 8 Φλεβάρη μετείχαν και 230 αγρεργάτες από την NUAW, εκπροσωπώντας 75.000 συναδέλφους τους από τα διαμερίσματα του Norfolk, του Dorset, του Leicester και του Yorkshire με αιτήματά τους την οικονομική βοήθεια στους ανέργους, την ανέγερση νέων 100.000 αγροικιών από το Γραφείο Αγροτικής Στέγασης και τη δωρεάν ηλεκτροδότηση των κατοικιών των αγρεργατών και των μικρών κτηματιών. Το αποτέλεσμα ήταν η εκλογή στις 25 Φλεβάρη του F.Trott, υποψήφιου δημοτικού συμβούλου με το ΚΚΜΒ, στην αγροτική επιτροπή της κομητείας του Derbyshire και η επίσημη «αδερφοποίηση» της οργάνωσης της Ένωσης των Αγρεργατών του Dorset με την «κόκκινη ομοσπονδία» των ανθρακωρύχων της Ουαλλίας στις 22 Ιουλίου 1933, αλλά και μια ανοικτή επιστολή κατά της εφαρμογής των Mean Tests από τη Συνδιάσκεψη της Ένωσης των Αγρεργατών και των οικογενειών τους που αριθμούσαν 500.000 άτομα προς το Κοινοβούλιο.⁷⁵⁷

⁷⁵⁶ Μετά την άνοιξη του 1933 το TUC αποφάσισε να ενθαρρύνει τη συγκρότηση δικών του επιτροπών ανέργων μέσα στα πλαίσια των επίσημων ομοσπονδιών, όμως η ανάπτυξή τους ήταν αργή και μέχρι το τέλος του 1934, στο συνέδριο του TUC στο Weymouth, αυτές δεν ξεπέρασαν τον αριθμό των 123 ενώσεων με 40.000 μέλη εκ των οποίων πολλοί στήριζαν παράλληλα και τις δράσεις του NUWM. (Ralph Hayburn, "The National Unemployed Workers Movement, 1921-36. A Re-Appraisal", *International Review of Social History*, vol.28, No.3 (December 1983), σσ.281-90, Allan Campell-John McIlroy, "The NUWM and the CPGB Revisited", ό.π., σελ.77, Andrew Richards, ό.π., σσ.39-43).

⁷⁵⁷ *The Land Worker*, No.164 (January 1933), "District Reports", σελ.4, No.166 (March 1933), "Farm Workers Demand Unemployment Pay", σελ.2, "The Gorgeous Standards of the Union", σελ.6, "Three County Committees make Reports", σελ.14, No.170 (July 1933), "A Letter to All Members of the Parliament", σελ.1, No.171 (August 1933), "Reports from the Districts", σελ.14.

Η δυναμική του NUWM στηριζόταν στη δική του αυτόνομη χρηματοδότηση από τις συνδρομές των μελών του και από τις δωρεές ορισμένων σωματείων και σε μια σφιχτή οργανωτική δομή, που εξασφάλιζε το συντονισμό των τοπικών επιτροπών σε εθνικό επίπεδο, γεγονός που του επέτρεψε να διοργανώνει με επαρκή μαζικότητα διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες για το ζήτημα των ενοικίων, για τη χαλάρωση των Means Tests και για την αναστολή των μέτρων περιορισμού των ασφαλιστικών επιδομάτων των ανέργων με αρκετή επιτυχία, η οποία κατέστησε τη δράση του σημείο αναφοράς και στο εξωτερικό και πρότυπο για την οργάνωση του κινήματος των ανέργων στις Η.Π.Α.⁷⁵⁸ Η βρετανική αστική τάξη και το Εργατικό κόμμα το καλοκαίρι ανησυχούσαν σοβαρά ότι η θετική εκτίμηση του NUWM από το σύνολο της εργατικής τάξης, μαζί το βάθεμα του αντιφασιστικού Ενιαίου Μετώπου, ίσως να οδηγούσε στο σπάσιμο της απομόνωσης του ΚΚΜΒ από την οργανωμένη βάση του Εργατικού κόμματος και στη μαζική επαναστατικοποίηση των εργατικών μαζών. Αυτές οι ανησυχίες δεν ήταν υπερβολικές, όπως καταμαρτυρούσε ο μαζικός αντίκτυπος της «Πορείας Πείνας» του NUWM στη Σκωτία τον Ιούνιο του 1933 για την οποία έχει καταγραφεί η προφορική μαρτυρία του Η. McShane, ενός από τους βασικούς οργανωτές της:

«Στις 9 Ιουνίου ήμουν στη Γλασκώβη για να βοηθήσω τις ομάδες των συντρόφων που κατέφθαναν από το Renfrewshire, το Fifeshire, το Lanarkshire, το Dumbartonshire. Η αστυνομία προσπάθησε να τους εμποδίσει να μούνε στην πόλη χωρίς επιτυχία και με 14 ένστολους τραυματίες στη φασαρία που έγινε. Η δουλειά είχε προετοιμαστεί από τον Μάρτιο. Οι επιτροπές μας είχαν έρθει σε επαφή με τους πάντες, με τα τοπικά τμήματα των συνδικάτων, με τις κοπερατίβες, με όλα τα δημοτικά και τα εργατικά συμβούλια και παντού είχαν στηθεί επιτροπές στρατολόγησης για την Πορεία, οι οποίες αλληλογραφούσαν με όλες τις εργατικές οργανώσεις, ακόμη και με τις τοπικές οργανώσεις του Εργατικού κόμματος. Μέχρι και στον υπουργό Εργασίας της σκωτικής κυβέρνησης στείλαμε επιστολή! Από τον Μάρτιο μαζεύαμε χρήματα και τρόφιμα για τους ανέργους διαδηλωτές και εφοδιάζαμε όσους θα συμμετείχαν στις διαδηλώσεις με μια ειδική δική μας βεβαίωση, για να μην παρεισφύσουν προβοκάτορες στις γραμμές μας. Οι Εργατικοί επίσημα αποκήρυξαν τη δράση μας, ο τύπος και οι αρχές ξεκίνησαν μια καμπάνια, για να μας παρουσιάσουν σαν «ταραχοποιούς, κλέφτες και τεμπέληδες». Την αρχή την έκαναν οι σύντροφοι από το Dundee και το Aberdeen στις 6 Ιουνίου, οι οποίοι έφτασαν την επόμενη στη Γλασκώβη. Ένα μεγάλο πλήθος 10.000 εργατών – ανάμεσά τους ο Heenan από το ILP, ο Ferguson από το Κομμουνιστικό Κόμμα και ο Henderson, ο επικεφαλής μας στην πόλη- υποδέχτηκε τους διαδηλωτές με θερμό τρόπο και υποστήριξε το χάρτη των αιτημάτων τους εναντίον των περικοπών των επιδομάτων. Και οι τέσσερις κεντρικές οδοί που οδηγούσαν στην πρωτεύουσα πλημμύρισαν από ανέργους και εργάτες, παρά τις προσπάθειες κάποιων δημοτικών συμβουλίων να μας εμποδίσουν, επιστρατεύοντας την αστυνομία και φασίστες εθελοντές. Όταν πια φτάσαμε στο Εδιμβούργο το λιγότερο 112.000 υπογραφές υπήρχαν κάτω από τα αιτήματά

⁷⁵⁸ Στις 13-15 Μαΐου 1933 συνενώθηκαν σε ένα συνέδριο στο Σικάγο σε μια ενιαία ομοσπονδία οι επιτροπές και οι ενώσεις των ανέργων στις Η.Π.Α. Σε αυτό υπήρξε διαφωνία ανάμεσα στο Κ.Κ. Η.Π.Α και σε ορισμένες αριστερές ομάδες (τροτσκιστική αντιπολίτευση και «Εργατική Ένωση» του Muste) σχετικά με την καταβολή συνδρομής εκ μέρους των ανέργων στις οργανώσεις τους. Οι μεν κομμουνιστές ήθελαν να εφαρμοστεί το παράδειγμα του βρετανικού NUWM, οι δε το θεωρούσαν σαν έκφραση «ελιτισμού». Τελικά, επικράτησε μια συμβιβαστική άποψη που άφηνε το θέμα της καταβολής συνδρομής στην ευθύνη της κάθε ξεχωριστής ανά Πολιτεία οργάνωσης ανέργων. Πρβλ. “Chicago Unemployed Conference”, *Worker’s Age*, (15-06-1933), σσ.1, 6-7, Richard Croucher, ό.π., σσ.170-81, 190-92, Richard Flanagan, ό.π., σσ.177-78, 184-85.

μας που τα επιδόσαμε στις αρχές! Το πρωί της Κυριακής στις 11 του μηνός η διαδήλωση πλησίασε στο κεντρικό σημείο συνάντησης στο *Corstorphine* και το απόγευμα ήμασταν πια στο *Εδιμβούργο*, συνολικά 7.000 διαδηλωτές και άλλοι 25.000 εργάτες που συγκεντρώθηκαν στο *Εδιμβούργο* για να μας υποδεχτούν και να μας προστατεύσουν. Το βράδυ η αστυνομία δεν μας άφησε να διανυκτερεύσουμε στους ανοικτούς χώρους, έγιναν και κάποιες συμπλοκές, όμως οι σύντροφοι από τα συνδικάτα παρενέβησαν και μας μοίρασαν στα δικά τους γραφεία και σπίτια. Την επόμενη μέρα ξανασυγκεντρωθήκαμε, πήγαμε στον Υπουργό Εργασίας, τον *Godfrey Collins*, να του υποβάλουμε τα αιτήματά μας και στο κοινοβούλιο, για να καταθέσουμε το ψήφισμά μας ότι απαιτούμε ίση αμοιβή με το μισθό των μελών των σωματείων για την απασχόλησή μας στα δημόσια έργα και ότι πρέπει να καταβληθούν τα δώρα των Χριστουγέννων στα παιδιά όλων των ανέργων και των εργαζομένων. Μαζί με αυτά ζητήσαμε να σταματήσει και το εμπόργκο σε βάρος της *ΕΣΣΔ*. Αποχωρώντας, εισβάλαμε στο προαύλιο του βασιλικού ανακτόρου *Holyrood* των *Στιούαρτ*, τραγουδώντας τη «Διεθνή» και το «*Rebel Song*» προς τιμή των Ιρλανδών αγωνιστών της ελευθερίας. Έγινε σάλος, για μέρες ο αστικός τύπος σχολίαζε τα γεγονότα και από όλη τη Βρετανία οι απλοί εργαζόμενοι μας έστελναν μηνύματα συμπαράστασης». ⁷⁵⁹

Στον απόηχο αυτών των κινητοποιήσεων η ΚΔ κάνοντας τον απολογισμό της πρόσφατης δράσης του βρετανικού κινήματος ανέργων εισηγήθηκε στο *NUWM* τα εξής οργανωτικά μέτρα: πρώτον, την προσέλευση όλων των ανέργων στις κινητοποιήσεις για τα άμεσα αιτήματά τους κατά της αναγκαστικής εργασίας, υπέρ της διεύθυνσης των επιτροπών κοινωνικής ασφάλισης από εκπροσώπους των σωματείων και των ανέργων, για την καθιέρωση μειωμένου εισιτηρίου, για τη διανομή τροφίμων στις οικογένειες των ανέργων και για την αποτροπή του σχηματισμού εθελοντικών παραστρατιωτικών σωμάτων από ομάδες ανέργων. Δεύτερον, την πρόσκληση σε κάθε εκδήλωση και κινητοποίηση του *NUWM* των μελών των κυβερνητικών κέντρων κοινωνικής ασφάλισης και των ανάλογων φορέων που πρόσκειντο στο Εργατικό κόμμα, ώστε να αναδειχθεί πληρέστερα ο ρόλος τους στη μάζα των ανέργων και των εργαζομένων. Τρίτον, την ενθάρρυνση των κοινών επαφών και δράσεων των επιτροπών ανέργων του *NUWM* με τις αντίστοιχες επιτροπές των επίσημων σωματείων, χωρίς τούτο να συνεπάγεται την απώλεια του επαναστατικού προσανατολισμού του. Τέταρτον, το σχηματισμό σε κάθε τοπικό συμβούλιο ανέργων ειδικών τμημάτων σχετικά με την ανατροφή των παιδιών, τα σχολικά τροφεία, τις γυναίκες και την υγειονομική κάλυψη των ανέργων και των οικογενειών τους. Τέλος, η ΚΔ ζήτησε την εμβάθυνση των αλληλέγγυων δράσεων μεταξύ *NUWM* και εργατικών σωματείων που βρίσκονταν σε απεργία, προβάλλοντας τα πρόσφατα παραδείγματα των απεργιών των σιδηροδρομικών της Ιρλανδίας και των αυτοκινητοβιομηχανιών *Hope Factory* και *Venest Factory* στο *Birmingham* και στο *Λονδίνο* με κοινό κορμό αιτημάτων την κατάργηση των *Means Tests*, την παρεμπόδιση των περικοπών των ημερομισθίων και τη διεκδίκηση της εξάωρης εργασίας στα ορυχεία. Σε κάθε περίπτωση η ΚΔ ζητούσε να βρίσκεται το *NUWM* σε επαφή με τα μαχητικά κινήματα της βάσης των συνδικάτων και με τους κομμουνιστικούς εργοστασιακούς πυρήνες. Φαίνεται ότι για την ΚΔ η εμπειρία του βρετανικού *NUWM* αποτελούσε ένα διεθνές πρότυπο για την οργάνωση των ανέργων, τουλάχιστον στα ανεπτυγμένα καπιταλιστικά

⁷⁵⁹ Harry McShane, "Three Days that Shook Edinburgh. The story of the historic Scottish Hunger March", προφορική μαρτυρία στην ιστοσελίδα <https://grahamstevenson.me.uk/>

κράτη, κάτι που επαληθεύεται από την ετήσια συνδιάσκεψη της Νέας Υόρκης (7-10 Ιουλίου) του Κ.Κ. Η.Π.Α, όπου εγκρίθηκε ένα πρόγραμμα δράσης για το κίνημα των ανέργων και για τη δουλειά του κόμματος μέσα στα ρεφορμιστικά συνδικάτα, το οποίο στα καίρια σημεία του αντέγραφε τον τρόπο παρέμβασης του ΚΚΜΒ μέσα στα επίσημα σωματεία και του NUWM στους ανέργους, επειδή είχε διαπιστωθεί μια καθυστέρηση στην υλοποίηση των αποφάσεων της 15^{ης} και 16^{ης} Ολομέλειας της Κ.Ε του κόμματος σχετικά με τη δουλειά του στο μαζικό κίνημα.⁷⁶⁰

Σε όλη την Ευρώπη μέσα στον Αύγουστο του 1933 δυνάμωσε η διάθεση του εργατικού κινήματος συνολικά για την πάλη κατά του φασισμού μέσα από το ενιαίο εργατικό μέτωπο. Στις γραμμές του επαναστατικού εργατικού κινήματος στις 20 Αυγούστου έγινε η συνένωση της Διεθνούς Αντιφασιστικής Εργατικής Επιτροπής του συνεδρίου του Παρισιού (Ιούνιος 1933) με την Παγκόσμια Επιτροπή για την Ειρήνη του συνεδρίου του Άμστερνταμ (Αύγουστος 1932), ενώ στο εσωτερικό του ρεφορμιστικού εργατικού κινήματος ενισχύθηκε το ρεύμα υπέρ του Ενιαίου Μετώπου. Συγκεκριμένα, στη διάσκεψη της Σοσιαλιστικής Διεθνούς στο Παρίσι (20/08-25/08) και παρά την αντίθετη άποψη των περισσότερων ηγετών των σοσιαλιστικών κομμάτων, η ομάδα Ζιρόμσκι από το γαλλικό σοσιαλιστικό κόμμα, η αντιπροσωπία των Ιταλών σοσιαλιστών και οι εκπρόσωποι των σοσιαλιστικών νεολαιών της Ισπανίας, του Βελγίου και της Αυστρίας, παραμένοντας γενικά στη σοσιαλδημοκρατική πολιτική πλατφόρμα, απαίτησαν μια κεντρική συμφωνία με τους κομμουνιστές για την ανάληψη πρακτικών ενεργειών κατά του φασισμού, καθώς υπήρξε σοβαρή μείωση των μελών της Σοσιαλιστικής Συνδικαλιστικής Διεθνούς κατά 1.000.000, ενώ στις Βρυξέλλες όπου πραγματοποιήθηκε η συνδιάσκεψή της (30/07-03/08) καθημερινά πραγματοποιούνταν εργατικές διαδηλώσεις από 30.000 άτομα, που ζητούσαν ενιαίο αντιφασιστικό μέτωπο με τους κομμουνιστές. Τελικά, η πλειοψηφία των συνέδρων δέχτηκε τη συμβιβαστική πρόταση του Otto Bauer για το σχηματισμό μιας επιτροπής διαλόγου με την ΚΔ λόγω του φασιστικού κινδύνου στην Ευρώπη.⁷⁶¹ Και στη Βρετανία υπήρξαν τέτοιες ενδείξεις. Αναλυτικότερα, στην ετήσια συνδιάσκεψη των γυναικείων οργανώσεων του Εργατικού κόμματος στο West Hartlepool καταψηφίστηκε η εισήγηση της κομματικής υπεύθυνης Margaret Bonfield που πρότεινε μια ορισμένη αποδοχή των Means Tests και υιοθετήθηκε μια διακήρυξη κατά των πολεμικών εξοπλισμών και κατά του φασισμού, στην οποία γινόταν λόγος ότι η νέα κυβέρνηση των Εργατικών θα καταπολεμούσε με κάθε τρόπο το φασισμό, ακόμη και σε συνεργασία με την ΕΣΣΔ και τους κομμουνιστές, κάτι που κρίθηκε σαν πρόοδος στην οικοδόμηση του ενιαίου αντιφασιστικού μετώπου από το ΚΚΜΒ, γι' αυτό και το τελευταίο αποφάσισε την ένταξη των φιλοκομματικών γυναικείων τμημάτων του στις γυναικείες οργανώσεις

⁷⁶⁰ "Organisational Questions: After the Congress of the National Unemployed Workers Movement", *Inprecor*, No.33, ό.π.,737-38, Earl Browder, "The New Age Crisis and the Extra-Ordinary Party Conference of the C.P of USA", *Inprecor*, No.34 (04-08-1933), σελ.742, "Why an Open Letter to Our Party Membership? Report for the Political Buro to the Extra-Ordinary Party Conference", *The Communist*, vol.12, No.8 (August 1933), σσ.716-23, 749-51.

⁷⁶¹ Ιδιαίτερα δηκτικός προς τους κομμουνιστές στη διάρκεια της διάσκεψης ήταν ο εκπρόσωπος του βρετανικού Εργατικού κόμματος J.Dalton, ο οποίος ξεδιάντροπα προσήψε στα μέλη του ΚΡΔ ότι το «σκάνε σαν τα ποντίκια από τον αγώνα κατά του Χίτλερ» και κατηγορήσε το ΚΚΜΒ και όσους κατήγγελλαν τους βρετανικούς πολεμικούς εξοπλισμούς και τη Συνθήκη των Βερσαλλιών σαν «βοηθούς και συμμάχους του ναζισμού». Πρβλ. *Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ*, ό.π., σσ.360-63, "Amalgamation of the World Committee against Imperialist War with the European Worker's Anti-Fascist Union", *Inprecor*, No.39 (08-09-1933), σελ.856, "The Break-Up of the IFTU", *Inprecor*, No.36 (18-08-1933), σσ.790-91, "The Paris Conference of the II. International", *Inprecor*, No.38 (01-09-1933), σσ.833,837.

του Εργατικού κόμματος, προκειμένου να διευρυνθούν οι διάλογοι επικοινωνίας των κομμουνιστών με τη βάση των Εργατικών.⁷⁶² Η ορισμένη διεύρυνση της απήχησης του ενιαιομετωπικού καλέσματος του ΚΚΜΒ στις αρχές του Αυγούστου φάνηκε και εντός του συνδικαλιστικού κινήματος. Ενδεικτικά, στη γενική συνέλευση της Εθνικής Ομοσπονδίας των Σιδηροδρομικών το τοπικό σωματείο της Γλασκώβης βάσει της απόφασης της συνέλευσης των μελών του έθεσε το ζήτημα του Ενιαίου Μετώπου με τις κομμουνιστικές δυνάμεις, κάτι που προκάλεσε την αντίδραση του γραμματέα της ομοσπονδίας C.Cramp. Στη συζήτηση που ακολούθησε εκ μέρους του σωματείου της Γλασκώβης ο κομμουνιστής J.Campbell τοποθετήθηκε υπέρ του ενιαίου αντιφασιστικού μετώπου, καταδικάζοντας την ηγεσία των Εργατικών και του TUC που το αρνούσαν και ο W. Looper, γραμματέας όλων των συνδικαλιστικών τμημάτων των σιδηροδρομικών της Σκωτίας, συμφώνησε μαζί του, επικαλούμενος την εμπειρία της πρόσφατης απεργίας των δέκα εβδομάδων των σιδηροδρομικών και των οδηγών της Β. Ιρλανδίας, η οποία τερματίστηκε από τη συνδυασμένη παρέμβαση των αρχών και των παραστρατιωτικών φασιστικών δυνάμεων στα πλαίσια των Trade Dispute Acts. Ο Cramp επέρριψε την ευθύνη για τους ξυλοδαρμούς των απεργών από τα κρατικά όργανα στην αφέλεια των απλών μελών του συνδικάτου που παρασύρθηκαν από τους κομμουνιστές και απέρριψε την πρόταση του σωματείου της Γλασκώβης για απεργία με συμμετοχή των κομμουνιστών στην κεντρική απεργιακή επιτροπή. Πάντως, στην ψηφοφορία που ακολούθησε οριακά επικράτησε η γραμμή του Cramp με 41 ψήφους έναντι των 39 που πήρε η πρόταση των συνδικαλιστικών οργανώσεων της Σκωτίας.⁷⁶³ Παρά αυτά τα ευοίωνα για την πορεία του Ενιαίου Μετώπου σημάδια, η καθοδήγηση της ΚΔ και του ΚΚΜΒ διαπίστωναν τον ίδιο μήνα καθυστερήσεις στην οικοδόμησή του και παρανοήσεις για τη συνεργασία με το ILP από ένα κομμάτι της κομμουνιστικής βάσης. Στον απολογισμό της δουλειάς του ΚΚΜΒ για το προηγούμενο τρίμηνο επισημαινόταν ότι σε κάποιες περιπτώσεις (π.χ Pontypridd Ν.Ουαλλίας) η κομματική οργάνωση αρνήθηκε να απευθύνει ενιαιομετωπικό κάλεσμα στις ρεφορμιστικές πολιτικές ομάδες και σε μερικές επίσημες συνδικαλιστικές οργανώσεις, επειδή αυτές είχαν αποκηρύξει την ταξική πάλη στο καταστατικό τους, ενώ αλλού διάφορα κομματικά μέλη παραπονιούνταν για τη χλιαρή ανταπόκριση των τοπικών οργανώσεων των Εργατικών και για το ότι οι κομμουνιστές έκαναν όλη τη δουλειά στις ενιαιομετωπικές πρωτοβουλίες, ενώ τα στελέχη του ILP έπαιρναν τα εύσημα. Αναγνωριζόταν ότι ήταν δικαιολογημένα τα παράπονα αυτών των συντρόφων, όμως τονιζόταν πως το σύνολο του κόμματος δεν είχε ακόμη κατανοήσει ότι το Ενιαίο Μέτωπο αφορούσε πρωτίστως τα απλά μέλη των ρεφορμιστικών εργατικών οργανώσεων και όχι τις ηγεσίες τους, γι' αυτό και καταδικαζόταν η κομματική οργάνωση της Β.Ουαλλίας η οποία στις 24 Ιουλίου απηύθυνε μέσω της *Daily Worker* μετωπικό κάλεσμα μόνο στους επικεφαλής του τοπικού ILP, χωρίς να συγκαλέσει κοινή συνέλευση της βάσης των δύο κομμάτων. Το γενικό συμπέρασμα ήταν ότι το Ενιαίο Μέτωπο με το ILP, και λιγότερο με τη βάση των Εργατικών, έβρισκε ευήκοα ώτα περισσότερο στο σχηματισμό τοπικών επιτροπών αντιφασιστικής δράσης, σε γενικές προπαγανδιστικές πρωτοβουλίες, όπως οι διαδηλώσεις κατά του πολέμου και η Πρωτομαγιά, και στη στήριξη των «Πορειών Πείνας» και των άλλων δράσεων του κινήματος των ανέργων,

⁷⁶² “Annual Labour Party Women’s Conference”, *Inprecor*, No.34, ό.π., σελ.758.

⁷⁶³ “British Railwaymen for the United Front”, *Inprecor*, No.35 (11-08-1933), σελ.762.

ενώ μικρότερη ήταν η ανταπόκριση στους διάφορους τοπικούς απεργιακούς και συνδικαλιστικούς αγώνες, με εξαίρεση την περιοχή του Dundee και των ορυχείων άνθρακα του Ammanford, όπου το Ενιαίο Μέτωπο είχε αποκτήσει το χαρακτήρα μιας σταθερής κοινωνικής και πολιτικής συμμαχίας κομμουνιστών, Εργατικών και ILP με τη συμμετοχή και των 12 εργατικών συμβουλίων της περιοχής, αντί ενός πρόσκαιρου απεργιακού κινηματικού συντονισμού. Για αυτό προτεινόταν η έμφαση στην οικοδόμηση του μετώπου «από τα κάτω» με κοινές επιτροπές στα εργοστάσια, στα σωματεία, στα Γραφεία Εργασίας, ώστε να πειστεί η ηγεσία των ρεφορμιστών και να συρθεί στο Ενιαίο Μέτωπο.⁷⁶⁴ Φαίνεται ότι εκείνο το διάστημα οι καθυστερήσεις στο ξεδίπλωμα των ενιαιομετωπικών πρωτοβουλιών από μέρους των κομμουνιστών, τόσο στη Βρετανία όσο και διεθνώς, οφείλονταν στη συστηματική άρνηση της ΚΔΝ και των εθνικών της τμημάτων να εφαρμόσουν με προθυμία την πολιτική της Κομιντέρν. Μολονότι το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ και η 12^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ έθεσαν σαν βασικό στόχο το κέρδισμα της πλειοψηφίας της εργαζόμενης νεολαίας από τις επαναστατικές δυνάμεις λόγω των επικείμενων ιμπεριαλιστικών πολέμων, η καθοδήγηση της ΚΔ έκρινε ότι ακόμη υστερούσε σημαντικά η δουλειά των Κ.Κ σε αυτό το πεδίο. Κατονόμαζε ως αιτία την αδυναμία των τμημάτων της ΚΔΝ να πλατύνουν τη μαζική τους δουλειά λόγω των «αριστερών, σχεταριστικών τάσεων», αλλά και την ολιγοφρία των Κ.Κ να ασκήσουν την απαιτούμενη ιδεολογική καθοδήγηση των Νεολαιών τους. Ουσιαστικά, η ΚΔ έθετε το ζήτημα της κατάργησης της οργανωτικής, πολιτικής αυτονομίας των τμημάτων της ΚΔΝ, καθώς πρότεινε να υπαχθεί άμεσα η κάθε οργάνωση Νεολαίας στην ανώτερη καθοδήγηση του δικού του Κ.Κ, το οποίο όφειλε να λάβει μέτρα, ώστε να ασκήσει την πλήρη και αποτελεσματική διεύθυνση πάνω στην Κομμουνιστική Νεολαία. Αυτό προτεινόταν να γίνει με την παρουσία στελεχών των Κ.Κ στα καθοδηγητικά όργανα των Νεολαιών σε όλη την κλίμακα της οργάνωσης, τα οποία θα μετείχαν ενεργά στις συζητήσεις, στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή των δράσεων της Νεολαίας, προκειμένου να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο σε ορισμένους μαζικούς χώρους να διεκπεραιώνουν μόνες τους οι Νεολαίες την κομματική πολιτική δουλειά και την επιμόρφωση των στελεχών τους. Έτσι, η ΚΔ ήλπιζε ότι θα καμπτόταν ο σχεταρισμός των τμημάτων της ΚΔΝ και ότι αυτά θα εξελίσσονταν από γενικά ολιγομελείς επαναστατικές ομάδες νέων κομμουνιστών σε μαζικές οργανώσεις νεολαίας, ριζωμένες, εκτός από τα εργοστάσια, στα εκπαιδευτικά ιδρύματα όλων των βαθμίδων και στο αγροτικό κίνημα. Το πρόβλημα ήταν επείγον για το ΚΚΜΒ, καθώς η ευόδωση της μετωπικής συνεργασίας του με το ILP, μέχρι το σημείο της οργανωτικής συγχώνευσης των δύο κομμάτων, εξαρτιόταν από το βάθεμα του Ενιαίου Μετώπου μεταξύ της YCL και της νεολαίας του ILP, η οποία εν πολλοίς είχε εισέλθει σε μια τροχιά κομμουνιστικοποίησης. Για την καθοδήγηση του ΚΚΜΒ ήταν ζωτικής σημασίας ο ιδεολογικός έλεγχος της Κομμουνιστικής Νεολαίας, επειδή αφενός η ηγεσία του ILP προσπαθούσε να εμποδίσει την κομμουνιστική μετεξέλιξη της δικής του οργάνωσης νεολαίας, αφετέρου η πρόσφατα συγκροτηθείσα βρετανική τροτσκιστική ομάδα επιδίωκε συστηματικά να διεμβολίσει τις γραμμές της βάσης του ILP, υποστηρίζοντας από τη μια ότι η πολιτική συγχώνευση των δύο κομμάτων δεν θα γινόταν δημοκρατικά με ίση αντιπροσώπευση στα νέα όργανα, αλλά ότι θα βασιζόταν

⁷⁶⁴ Dexter, "Organisational Questions and Experience of the United Front in Great Britain", *Inprecor*, No.36, ό.π., σσ.796-97.

στην αποδοχή του λανθασμένου προγράμματος της σταλινικής ΚΔ και αποσκοπώντας από την άλλη να πείσει τα μέλη της Νεολαίας του ILP και του ΚΚΜΒ, να ενστερνιστούν τις απόψεις των τροτσκιστών σε μια σειρά από πολιτικά ζητήματα για τις εξελίξεις στη Γερμανία και το φασιστικό φαινόμενο, για τον τρόπο υλοποίησης του Ενιαίου Μετώπου με το Εργατικό κόμμα και για τον πολιτικό χαρακτήρα της ΕΣΣΔ.⁷⁶⁵ Η σημασία που απέδιδε ο διεθνής τροτσκισμός στη ρυμούλκηση του ILP στη δική του ιδεολογική γραμμή αποδεικνύεται από την συστηματική προπαγάνδα των Βρετανών τροτσκιστών στο διάστημα Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 1933, να πείσουν τους Ανεξάρτητους Εργατικούς να διατηρήσουν την πολιτική και οργανωτική τους αυτοτέλεια και να σταματήσουν τις επαφές τους με το ΚΚΜΒ και την ΚΔ, όπως και από την προσωπική παρέμβαση του ίδιου του Τρότσκι προς το ILP προτείνοντας την ένταξή του στην Δ' Διεθνή (σχηματίστηκε τον Οκτώβριο του 1933), ώστε να μετατραπεί στο πραγματικό μαρξιστικό, μαζικό επαναστατικό κόμμα του προλεταριάτου, ξεπερνώντας το σκόπελο της διάχυσής του μέσα στο «δεξιό, ρεφορμιστικό Εργατικό κόμμα» ή στο «αριστερό, σεχταριστικό ΚΚΜΒ».⁷⁶⁶

Εάν για την ηγεσία του ILP το Ενιαίο Μέτωπο είχε μια στενότερη στόχευση, εξυπηρετώντας τις οικονομικές συνδικαλιστικές διεκδικήσεις και την απόκρουση της φασιστικής απειλής, για το ΚΚΜΒ είχε ένα ευρύτερο στρατηγικό χαρακτήρα, την επαναστατικοποίηση της εργατικής τάξης δια της πολιτικοποίησης των οικονομικών αγώνων και του συνδυασμού τους με γενικότερα αντιιμπεριαλιστικά αιτήματα, τα οποία εκτός από το φασισμό στόχευαν ευθέως την ίδια την ύπαρξη της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Ο φόβος της ηγεσίας των Ανεξάρτητων Εργατικών να εμπλακούν ολοκληρωτικά σε μια τέτοια πολιτική ίσως να βάρυνε περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο μέσα στο φθινόπωρο στην τελική απόρριψη των προτάσεων των κομμουνιστών να ενωθούν με το ΚΚΜΒ ή να ενταχθούν στην ΚΔ, καθώς στη διάρκεια του Αυγούστου και του Σεπτεμβρίου σημειώθηκαν νέες επιλοκές στις βρετανικές αποικιακές κτήσεις. Στις 28 Ιουλίου ο Καναδός πρωθυπουργός ζήτησε την ελεύθερη διατίμηση της λίρας, ώστε να προσαρμοστεί η οικονομία του Καναδά στις διακυμάνσεις της τιμής του δολλαρίου, πράγμα που υπονόμει τη συμφωνία της Οττάβας που επιβάρυνε με λιγότερους δασμούς τις ανταλλαγές αγροτικών και βιομηχανικών αγαθών μεταξύ Βρετανίας και χωρών της Κοινοπολιτείας, μειώνοντας τη ζήτηση των προϊόντων από διάφορες περιοχές της Βρετανίας και των κτήσεών της. Αυτό μέσα σε μικρό διάστημα πυροδότησε τις διαμαρτυρίες των πληττόμενων παραγωγών και την αύξηση της δυσαρέσκειας για το βρετανικό έλεγχο. Έτσι, από τα μέσα του Αυγούστου με την

⁷⁶⁵“The Tasks of the Organisation of Leadership of the Youth by the Party”, *Inprecor*, No.35, ό.π., σσ.775-76, “A United Communist Party? Some Remarks to Members of the ILP”, *The Red Flag*, No.4 (August 1933), σελ.1.

⁷⁶⁶ Στα πλαίσια αυτής της προπαγανδιστικής προσπάθειας το τροτσκιστικό ρεύμα διολίσθησε σε διάφορες ιδεολογικές και πολιτικές ακροβασίες. Ενδεικτικά, ενώ οι Βρετανοί τροτσκιστές τόνιζαν ότι το ILP, παρά τις καλές προθέσεις του, ήταν ένα «κεντριστικό» προλεταριακό κόμμα που ταλαντευόταν μεταξύ ρεφορμισμού και μαρξισμού, ο ίδιος ο Τρότσκι έκλινε προς την άποψη ότι αυτό ήδη είχε γίνει επαναστατικό κόμμα από τότε που πήρε μέρος στην απόπειρα διαφόρων σοσιαλιστικών ομάδων να συγκροτήσουν μια νέα «γνήσια, εργατική διεθνή» στο Παρίσι τον Ιούλιο, το οποίο απλώς χρειαζόταν μια ξεκάθαρη και συστηματοποιημένη προγραμματική αντίληψη, την οποία το κόμμα θα αποκτούσε με την εισδοχή του στην τροτσκιστική Διεθνή. Αναφορικά με την κριτική που ασκούσαν στην άποψη του ILP ότι η κοινωνική αλλαγή θα γινόταν μέσα από την εξασφάλιση της πλειοψηφίας των σοσιαλιστών στη χώρα, οι τροτσκιστές πελαγοδρομούσαν ανάμεσα στην ταύτιση αυτής της πλειοψηφίας με μια νέα κυβέρνηση του Εργατικού κόμματος και των αριστερών συμμάχων του και στη θεώρησή της ως της «επαναστατικής εξουσίας μόνο του ILP και των εργατικών συμβουλίων». Πρβλ. “Towards New Revolutionary Advance. What Next for the ILP?”, “Joint Declaration for the New International”, Leon Trotsky, “Whither the ILP?”, *The Red Flag*, No.5 (September 1933), σσ.1,4, No.6 (October-November 1933), σσ.1-2.

άμεση καθοδήγηση της Προφιντέρν κατέβηκαν σε απεργία 16.000 βαμβαουργοί στη Βομβάη και στο Ahmedabad, διαμαρτυρόμενοι για τη μείωση των ημερομισθίων τους κατά 12% και μέχρι τα τέλη του μήνα ο αριθμός των απεργών έφτασε τις 50.000 με κλειστά πάνω από 40 εργοστάσια και σε άλλα υφαντουργικά κέντρα, όπως το Akhol και το Nigrur. Οι απεργοί απαίτησαν από τις ομοσπονδίες και το ινδικό Εθνικό Κογκρέσσο την προκήρυξη γενικής απεργίας κατά των μισθολογικών περικοπών και της βρετανικής κυριαρχίας στη χώρα και, παρά την αντίθεση των οπαδών του Γκάντι, σε διάφορες περιοχές ξέσπασαν απεργίες και κινητοποιήσεις. Το ΚΚΜΒ τάχθηκε υπέρ του αγώνα των Ινδών βαμβαουργών και προσπάθησε μέσα στα σωματεία να πετύχει την έγκριση ψηφισμάτων συμπαράστασης προς τους αγωνιζόμενους Ινδούς, τη συλλογή οικονομικής βοήθειας για τους απεργούς και τη διοργάνωση συλλαλητηρίων υπέρ της άμεσης ανεξαρτησίας της Ινδίας.⁷⁶⁷ Φαινόμενα αποσταθεροποίησης της αγγλικής αποικιακής κυριαρχίας παρατηρήθηκαν το ίδιο διάστημα και στην Ιρλανδία. Η πρόσφατη άνοδος του εργατικού και του αγροτικού κινήματος είχε προκαλέσει τη συντονισμένη αντίδραση της αστικής τάξης και της Καθολικής εκκλησίας που σε συνεργασία με τις βρετανικές μυστικές υπηρεσίες ανέλαβαν τον εξοπλισμό των Blueshirts, ενός φασιστικού, παραστρατιωτικού σώματος δύναμης 30.000 ανδρών υπό τους Cosgrave και O'Daffy. Όταν επιχειρήσαν να παρελάσουν στο Δουβλίνο ως δύναμη κρούσης εναντίον των απεργών σιδηροδρομικών, έγιναν μαζικές διαδηλώσεις των συνδικάτων, των αγροτικών ενώσεων και του IRA από τις 8 μέχρι τις 13 Αυγούστου, οι οποίες υποχρέωσαν τον Ιρλανδό πρωθυπουργό De Valera να απαγορεύσει τις ανοιχτές συγκεντρώσεις των Blueshirts. Ήταν ένα πετυχημένο παράδειγμα ενιαιομετωπικής αντιφασιστικής δράσης που είχε την οικονομική στήριξη των Ιρλανδών μεταναστών στην Αγγλία με τη διαμεσολάβηση των Ιρλανδών και των Βρετανών κομμουνιστών. Αυτά τα περιστατικά έφεραν ξανά στο προσκήνιο το ζήτημα των μυστικών βρετανικών αποικιοκρατικών παρεμβάσεων στην Ιρλανδία και κυρίως τη μυστική αποστολή βρετανικού οπλισμού στις αντιδραστικές πολιτικές και στρατιωτικές οργανώσεις τόσο στη βόρεια Ιρλανδία, όσο και στην ελεύθερη ιρλανδική επικράτεια. Το ΚΚΜΒ δεν περιορίστηκε στην μαζική προπαγάνδα του αιτήματος για μια «ελεύθερη και ενωμένη Ιρλανδία», αλλά επιχειρήσε να παρεμποδίσει εμπρακτα τους σχεδιασμούς των βρετανικών αρχών, κινητοποιώντας τα σωματεία των ναυτεργατών, των λιμενεργατών και των φορτοεκφορτωτών μαζί με το κομματικό του δυναμικό. Σημείωσε, λοιπόν, μια εντυπωσιακή επιτυχία σε αυτό το πεδίο, εμποδίζοντας στις 20 Αυγούστου τον απόπλου ενός πλοίου που θα μετέφερε 2.500 κιβώτια με τουφέκια, πολυβόλα και πυρομαχικά στις δυνάμεις των Blueshirts. Αυτή η ενέργεια με τη δημοσιότητα που γνώρισε, καταθρούβησε τις αρχές, οδηγώντας σε συλλήψεις μελών του ΚΚΜΒ και τον De Valera στην απόφαση να αποπέμψει

⁷⁶⁷ Φαίνεται ότι μετά το καλοκαίρι του 1933 το ινδικό Κ.Κ. απογαλακτίστηκε πολιτικά από το ΚΚΜΒ, καθορίζοντας την πολιτική του κυρίως από τις άμεσες επαφές του με την ΚΔ, έχοντας σαν πρότυπο την εμπειρία των Κινέζων κομμουνιστών. Εκτιμούσε ότι βαθμιαία η εργατική τάξη θα γινόταν μια ανεξάρτητη επαναστατική δύναμη με πλήρη ταξική συνειδητοποίηση, αρκεί το Κ.Κ. να συνδύαζε νόμιμες και παράνομες μορφές πάλης, αντιμετωπίζοντας τις παρεκκλίσεις που διαχώριζαν τον οικονομικό από τον πολιτικό αγώνα, θεωρώντας ότι τα οικονομικά ζητήματα της εργατικής τάξης πρέπει να διεκπεραιώνονται αποκλειστικά μέσα από τα συνδικάτα και ότι μόνο όταν αυτό επιτευχθεί, θα υπάρξουν ευνοϊκές συνθήκες για την ανάληψη του ολοκληρωμένου πολιτικού αγώνα. Μέχρι τότε συνιστούσαν τη διάχυση των κομμουνιστών στα υπάρχοντα, «αριστερά» εργατοαγροτικά κόμματα. Τέτοιες ήταν οι αντιλήψεις στελεχών του ινδικού Κ.Κ. σαν τους Joshi, Giri και Ruikar που επηρέαζονταν από ορισμένους Βρετανούς κομμουνιστές που διακατέχονταν ακόμη από κατάλοιπα της παλιότερης «αποαποικιοποιητικής» θεωρίας. Πρβλ. V. Basak, "The Situation in India", *Inprecorr*, No.41 (15-09-1933), σσ.896-97, "The Situation in India. Conclusion", *Inprecor*, No.43 (29-09-1933), σσ.946-47 και Ben Bradley, "The Background in India", *The Labour Monthly*, Vol.15, No.3 (March 1933), σσ.173-77.

από την Ιρλανδία τον Jim Galton, απεσταλμένο του ΚΚΜΒ στη χώρα, σε μια προσπάθεια να αποσοβήσει τον κίνδυνο μιας βρετανικής στρατιωτικής αντίδρασης. Με βρετανική ενθάρρυνση Ιρλανδοί «κεντρώοι» και «συντηρητικοί» ενώθηκαν σε ένα κοινό πολιτικό κόμμα υπό τους Cosgrave και O'Daffy, κάτι που προκάλεσε την αντίδραση του De Valera ο οποίος έθεσε εκτός νόμου τους Blueshirts στις 23 Αυγούστου, ενώ οι Ιρλανδοί και οι Βρετανοί κομμουνιστές ήρθαν σε επαφές τόσο με το ρεφορμιστικό ιρλανδικό Εργατικό κόμμα, όσο και με στελέχη της κυβέρνησης του De Valera για την ανάληψη συνδυασμένης αντιφασιστικής δράσης, εάν οι Cosgrave και O'Daffy επιχειρούσαν την ένοπλη κλιμάκωση της αντιπαράθεσης.⁷⁶⁸ Δεν είναι σαφές εάν το ΚΚΜΒ προχώρησε σε αυτές τις διαβουλεύσεις κατόπιν έγκρισης των ενεργειών του από την ΚΔ ή αν κινήθηκε αυτόβουλα, όμως σε κάθε περίπτωση επρόκειτο για μια διεύρυνση των ενιαιομετωπικών του ανοιγμάτων, πέρα και από τα συνήθη «από τα πάνω» καλέσματα προς τα ρεφορμιστικά εργατικά κόμματα και συνδικάτα, εφόσον ο De Valera ήταν ένας τυπικός εκπρόσωπος του μικροαστικού δημοκρατισμού και εθνικισμού σύμφωνα με τα μαρξιστικά ερμηνευτικά κριτήρια. Επομένως, οι εν λόγω επαφές των Βρετανών κομμουνιστών συνιστούσαν ένα ακόμη προανάκρουσμα της αντιφασιστικής απεύθυνσης των Λαϊκών Μετώπων και προς τις προοδευτικές, αστικοδημοκρατικές δυνάμεις, αλλά αποτελούσαν και κόλαφο για το βρετανικό ιμπεριαλισμό και την αποικιακή του πολιτική. Η κομμουνιστική εμπλοκή στην Ιρλανδία συνεχίστηκε και τον επόμενο μήνα με τη συμμετοχή Ιρλανδών και Βρετανών κομμουνιστών στο μπούκοτάζ των αγγλικών προϊόντων στη χώρα μέσα από την μικροαστικής, ρεπουμπλικανικής απόκλισης «Boycott British Goods Committee» σε μια προσπάθεια να πληγεί ο βρετανικός ιμπεριαλισμός και να αποδυναμωθούν οι Blueshirts, τα φασιστικά όργανά του στην Ιρλανδία, κάτι που δυσαρέστησε τον Ιρλανδό πρωθυπουργό ο οποίος δημόσια αποκήρυξε αυτές τις ενέργειες στις 10 Σεπτεμβρίου.⁷⁶⁹

Και σε διεθνές επίπεδο τον Σεπτέμβριο αναθερμάνθηκαν οι ενιαιομετωπικές κομμουνιστικές πρωτοβουλίες με ευθύνη της ΚΔΝ, η οποία τότε φαίνεται ότι πειθάρχησε στη γραμμή του αντιφασιστικού Ενιαίου Μετώπου και «από τα πάνω», όπως το προωθούσε η ΚΔ και τα περισσότερα Κ.Κ, ανάμεσά τους και το ΚΚΜΒ. Η Εκτελεστική Επιτροπή της ΚΔΝ όρισε την 1^η Σεπτεμβρίου ως ημέρα παγκόσμιας δράσης του κινήματος της νεολαίας κατά της ανεργίας, της φασιστικής απειλής και για τη ματαίωση των ιμπεριαλιστικών πολεμικών σχεδιασμών εναντίον της ΕΣΣΔ, ζητώντας από τα τμήματά της να δυναμώσουν περισσότερο μέσα στα εργοστάσια και στα σωματεία με τη βοήθεια των εθνικών Κ.Κ. Η ΚΔΝ πρότεινε και στη Διεθνή των Νέων Σοσιαλιστών να μετάσχει στις κινητοποιήσεις, εξουσιοδοτώντας τις εθνικές κομμουνιστικές νεολαίες να προχωρήσουν σε κοινές πρωτοβουλίες με τις οργανώσεις σοσιαλιστικής νεολαίας των χωρών τους, αρκεί αυτές να καταδικάσουν έμπρακτα το φασισμό και τις πολιτικές λιτότητας των κεφαλαιοκρατών και των κυβερνήσεων των χωρών τους. Οι συγκεκριμένες κινητοποιήσεις είχαν μια ορισμένη μαζική επιτυχία και προετοίμασαν τη διοργάνωση ενός διεθνούς νεολαϊστικού συνεδρίου στο Παρίσι (22-24/09) με θέματα την πά-

⁷⁶⁸ J.Shields, "The Struggle of the Irish Masses against Fascist Reaction", "England's Fight Against the Dominions". *Inprecor*, No.36, ό.π., σσ.781-83, "Capitalist's Aiming to Crush the Revolutionary Movement in Ireland", "Growing Strike Movement of the Indian Textile Workers", *Inprecor*, No.38, ό.π., σσ.820-21, 829, A. Macmanus, "Capital Closes Its Ranks in Ireland", *Inprecor*, No.41, ό.π., σσ.883-84.

⁷⁶⁹ A.Macmanus, "The Boycott British Goods Movement in the Irish Free State", *Inprecor*, No.43 (29-09-1933), σελ.935.

λη των νέων εργατών κατά του φασισμού και του ιμπεριαλιστικού πολέμου, κατά των απολύσεων και του «εξορθολογισμού» της παραγωγής που συνεπαγόταν μικρότερα ημερομίσθια και ανασφάλιστη εργασία για τους νέους εργαζομένους. Σε αυτό το συνέδριο δεν μετείχαν μόνο εκπρόσωποι από κομμουνιστικές και σοσιαλιστικές οργανώσεις ή από συνδικαλιστικές επιτροπές νέων, αλλά και εκπρόσωποι φοιτητικών οργανώσεων, αθλητικών και μορφωτικών συλλόγων, ακόμη και εκπρόσωποι από χριστιανικές νεολαίες. Μετείχαν 1092 νέοι από την Ευρώπη, την Αμερική, την Ασία και την Αφρική εκ των οποίων 387 ήταν κομμουνιστές, 4 από χριστιανικές νεολαίες, 19 από νεανικά κινήματα ειρήνης, 7 ριζοσπάστες δημοκράτες, 1 αναρχικός, 10 οπαδοί της «προλεταριακής ενότητας», 111 σοσιαλιστές και 553 ανεξάρτητοι. Η βρετανική αντιπροσωπία αποτελούνταν από 80 μέλη και επιρροές της YCL και της νεολαίας του ILP, ενώ ξεχώρισε η παρουσία 20 σοσιαλδημοκρατών και 14 κομμουνιστών που έφτασαν παράνομα από τη Γερμανία.⁷⁷⁰

Οι τάσεις αντιφασιστικής μετωπικής δράσης ενισχύθηκαν μέσα στο Σεπτέμβριο ενόψει της αρχόμενης δίχης του Δημητρώφ και των συνεργατών του στη Λειψία στις 21 του μηνός, όπως και από την εκτέλεση 9 κομμουνιστών και σοσιαλδημοκρατών πολιτικών κρατουμένων στο Ντίσελντοφ και στο Κένιξμπεργκ, η οποία προκάλεσε διεθνείς εκδηλώσεις συμπαραστάσης. Στη Βρετανία οι συγκεντρώσεις αλληλεγγύης και η αποστολή τηλεγραφημάτων διαμαρτυρίας οδήγησαν στο σχηματισμό μιας επιτροπής από 80 σημαίνοντες διανοούμενους υπέρ των κατηγορούμενων της Λειψίας, υπό τον Peter Zinkin και με τη στήριξη της Διεθνούς Εργατικής Βοήθειας, αλλά και στην αύξηση της μαζικής συμμετοχής στα τμήματα των «Φίλων της ΕΣΣΔ» τόσο μέσα στη χώρα, όσο και στα κράτη της Κοινοπολιτείας. Αυτά τα τμήματα αξιοποιήθηκαν από το ΚΚΜΒ για να προσελκύσουν μέλη της βάσης του ILP μέσα από την οργάνωση ομαδικών επισκέψεων στην ΕΣΣΔ.⁷⁷¹ Πάντως, στο εσωτερικό της Βρετανίας τον Σεπτέμβριο σημειώθηκε μια νέα οξεία πολιτική ντιπαράθεση του ΚΚΜΒ με την ηγεσία του Εργατικού κόμματος με αφορμή το ετήσιο συνέδριο του TUC στο Brighton, όπου συζητήθηκε η διαγραφόμενη απειλή του φασισμού και του πολέμου. Η μεγάλη πλειονό-

⁷⁷⁰ Πάντως, οι διακηρύξεις του συνεδρίου ήταν αντιφατικές: από τη μια γινόταν λόγος για τη συντονισμένη πάλη όλων των νέων εργαζομένων, αγροτών, υπαλλήλων και φοιτητών κατά της ανεργίας, της εκμετάλλευσης, της μισθολογικής ανισότητας, του αποκλεισμού τους από τη δημόσια ζωή, του φασισμού και του πολέμου σύμφωνα με τις πρόσφατες αποφάσεις των αντιφασιστικών και αντιπολεμικών συνεδρίων του Άμστερνταμ και του Παρισιού, και από την άλλη στηλιτευόταν η υπεράσπιση των «τυπικών δημοκρατικών ελευθεριών» σαν απάτη των αστών και των ρεφορμιστών. Το πιο ενδιαφέρον κομμάτι της απόφασης ήταν η διακήρυξη 109 σοσιαλιστών νέων που τάσσονταν υπέρ του Ενιαίου Μετώπου, καταγγέλοντας τις ηγεσίες των σοσιαλιστικών κομμάτων ότι αρνούνται τη συνεργασία με τους κομμουνιστές δυναμώνουν τη φασιστική απειλή, όπως και η δέσμευση των συνέδρων να οργανώσουν άμεσα το αντιιμπεριαλιστικό κίνημα σε όλες τις νεανικές οργανώσεις, στους χώρους δουλειάς και να συντονίσουν την αντίδρασή τους στα μεγάλα ευρωπαϊκά εργοστάσια παραγωγής πολεμικού υλικού (Krupp, Renault, Schneider, Scoda), ώστε να οργανωθεί αποτελεσματικότερα ο αγώνας κατά του ιμπεριαλιστικού πολέμου και της αποστολής πολεμοφοδίων στους ιμπεριαλιστικούς στρατούς που απειλούν την ΕΣΣΔ, την Κίνα, την κουβανική επανάσταση και τους λαούς των αποικιών (π.χ. Ινδία και Μαρόκκο). Πρβλ. "19th International Youth Day: Raise High the Banner of Proletarian Internationalism. Appeal of the E.C of Y.C.P", *Inprecor*, No.37 (25-08-1933), σσ.812-13, "Proletarian Youth Movement: Manifesto of the World Youth Congress Against War and Fascism", *Inprecor*, No.44 (06-10-1933), σσ.973-74, "Long Live the United Front! The World Congress of the Militant Youth", *Inprecor*, No.45 (13-10-1933), σσ.1000-01.

⁷⁷¹ Η διεθνής αλληλεγγύη προς τους Δημητρώφ, Τανεν, Τorgler και Ρορον παρέσυρε στη Βρετανία και ένα μέρος των φιλελεύθερων νομικών που υπό τους D.Pritt και S.Cripps οργάνωσαν μια αντιδίκη στο Λονδίνο με τη συμμετοχή δικηγόρων από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες στις 14-16 Σεπτεμβρίου με ένα ακροατήριο άνω των 4.000 ατόμων. Πρβλ. Hans Strobl, "The English International Labour Defence", "International Fighting Congress of Youth", *Inprecor*, No.41, ό.π., σσ.894, 899, Ernst Bayer, "The London Verdict", *Inprecor*, No.42 (22-09-1933), σελ.906, G. Graham, "The Friends of the Soviet Union in the British Dominions", *Inprecor*, No.45, ό.π., σελ.1003, "Members of the I.L.P on their Visit to the Soviet Union", *Daily Worker* (05-09-1933), Noreen Branson, ό.π., σελ.115.

τητα των συνέδρων για πρώτη φορά εξέφρασε δημόσια την ανησυχία της για την άμεση πιθανότητα μιας νέας πολεμικής σύρραξης και για το ενδεχόμενο της επιβολής ενός φασιστικού καθεστώτος στη Βρετανία, επειδή αφενός η χώρα είχε βυθιστεί σε μια οικονομική κρίση με χαρακτηριστικά ανάλογα των χωρών της κεντρικής Ευρώπης, και αφετέρου είχαν απογοητευτεί οι μάζες από τον κοινοβουλευτισμό και από την αδυναμία της βρετανικής κυβέρνησης να επουλώσει τα τραύματα της κρίσης, παρά τη μακρά φιλελεύθερη ιστορική παράδοση της βρετανικής κοινωνίας. Εντούτοις, τούτο δεν έκανε τους περισσότερους συνέδρους να αλλάξουν τη στάση τους έναντι των κομμουνιστικών ενιαιομετωπικών καλεσμάτων. Ο Citrine, εκφράζοντας χαρακτηριστικά τις διαθέσεις της πλειοψηφίας των Εργατικών συνδικαλιστικών και πολιτικών στελεχών, δήλωσε ότι ο φασισμός δεν πρόκειται να εμποδιστεί από το «Ενιαίο Μέτωπο της εργατικής τάξης», αλλά από την ανάκαμψη της οικονομίας, του εμπορίου και της βιομηχανικής παραγωγής, γι' αυτό και από το βήμα του συνεδρίου χαιρέτησε το πρόγραμμα της οικονομικής ανοικοδόμησης του Ρούζβελτ, ζητώντας από την αγγλική κυβέρνηση να το μιμηθεί και να εξαγγείλει ένα πρόγραμμα 40ωρης εβδομαδιαίας εργασίας, αύξησης των μισθών και μαζικών δημοσίων έργων. Ο «αριστερός» Aneurin Bevan συμφώνησε μαζί του ότι ο φασισμός δεν θα νικηθεί από τις διαδηλώσεις, αλλά από την εισαγωγή ενός νέου βιομηχανικού προτύπου, το οποίο πρέπει να απαιτήσουν τα συνδικάτα, αν και ο Citrine ανταπαντώντας είπε πως το νέο βιομηχανικό πρόγραμμα δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο εργατικής διεκδίκησης, αλλά αποτέλεσμα κρατικής πολιτικής με αμοιβαία συνδιαλλαγή όλων των κοινωνικών τάξεων. Τελικά, οι σύνεδροι απέρριψαν κάθε σκέψη για δυναμικές συνδικαλιστικές κινητοποιήσεις, θεωρώντας ότι η άνοδος των μισθών θα εξαρτηθεί από τη γενικότερη αύξηση των τιμών και την πορεία ανάκαμψης της βρετανικής οικονομίας συνολικά, μολονότι μια μειοψηφία κατηγόρησε τον Citrine, ο οποίος απέδωσε τη νίκη του Χίτλερ στο Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα που είχε ανεχθεί τους πολιτικούς ελιγμούς του καγκελάριου Brüning, για ανακολουθία τη στιγμή που το Εργατικό κόμμα ακολουθούσε μια ανάλογη πολιτική συνδιαλλαγής με τους Συντηρητικούς και το Σύνδεσμο των Βρετανών Βιομηχάνων. Οι κομμουνιστές δηκτικά καταδίκασαν τις αποφάσεις αυτού του συνεδρίου σαν μια ακόμη απόδειξη της προσχώρησης των Εργατικών στην αστική τάξη, καταλογίζοντάς τους ότι στρώνουν το δρόμο για τη διευκόλυνση των φασιστικών και ιμπεριαλιστικών επιδιώξεων της «Εθνικής κυβέρνησης» και της οικονομικής ολιγαρχίας, επειδή με αφορμή την καταψήφιση της πρότασης της Ομοσπονδίας των Μηχανικών και των Ναυπηγών για προκήρυξη απεργίας με σκοπό την αύξηση των μισθών, ο Citrine εισηγήθηκε στην τελική απόφαση του συνεδρίου να γραφεί ότι οι φασιστικές δικτατορίες απλώς μιμούνται τους Μπολσεβίκους, οι οποίοι πρώτοι πήραν την εξουσία χωρίς τη στήριξη της πλειοψηφίας του εκλογικού σώματος και ότι υπεύθυνοι για τον επερχόμενο πόλεμο είναι μόνο «τα επιθετικά κράτη που απορρίπτουν τις ισχύουσες διεθνείς συνθήκες» και όσες πολιτικές δυνάμεις είναι εναντίον της Συνθήκης των Βερσαλλιών και της Κοινωνίας των Εθνών. Τούτο για τους κομμουνιστές αποτελούσε ξεκάθαρη στήριξη των διπλωματικών και στρατιωτικών σχεδιασμών του βρετανικού κεφαλαίου, την ίδια σχεδόν στιγμή που ο βρετανικός ιμπεριαλισμός ξεκινούσε ένα νέο πρόγραμμα πολεμικών εξοπλισμών ως απάντηση στη ναυπήγηση νέων πολεμικών πλοίων από την Ιαπωνία και τις Η.Π.Α. Από τις 23 Αυγούστου ο Βρετανός ναύαρχος

Acworth μαζί με τον Sir Bolton, λόρδο υπουργό των Ναυτικών, είχαν εξαγγείλει ένα πρόγραμμα κατασκευής 25 νέων θωρηκτών, υποβρυχίων και αντιτορπιλικών και πρόσληψης στρατιωτικού προσωπικού 10.000 ατόμων με κατώτατο όριο ηλικίας τα 17 έτη, το οποίο συνάντησε την αντίδραση του ΚΚΜΒ. Το τελευταίο αποφάσισε, παράλληλα με τις εργασίες του συνεδρίου του TUC, τη διοργάνωση αντιπολεμικών συγκεντρώσεων εναντίωσης στους νέους στρατιωτικούς εξοπλισμούς, οι οποίες, όπως ήταν φυσικό, δεν έτυχαν της ευμενούς υποδοχής από τη συντριπτική πλειοψηφία των συνδικάτων που ανήκαν στο TUC. Το ίδιο έγινε και με την κινητοποίηση του ΚΚΜΒ και της «Αντιπολεμικής Επιτροπής» κατά των αεροναυτικών στρατιωτικών γυμνασίων στις σκωτικές ακτές της Βόρειας Θάλασσας το δεύτερο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου.⁷⁷² Τελικά, το συνέδριο του TUC έκλεισε με την εκατέρωθεν εξαπόλυση καταγγελιών από τους Εργατικούς και το ΚΚΜΒ, με τους μεν να εγκαλούν τους κομμουνιστές ως «προδότες» και τους δε να κατηγορούν τους ρεφορμιστές ως «πράκτορες των φασιστών και των ιμπεριαλιστών». Παρ' όλα αυτά, η ηγεσία του ΚΚΜΒ έκρινε ότι ήταν ορατή μια τάση στροφής της βρετανικής εργατικής τάξης προς τα αριστερά και ότι η οικοδόμηση του Ενιαίου Μετώπου σημείωνε πρόοδο, ενθαρρυσμένη από την επιτυχία του κόμματος στις επαναληπτικές βουλευτικές εκλογές στην περιφέρεια του Clay Cross στα μέσα Σεπτεμβρίου με υποψήφιο τον Pollitt, επειδή εκεί το ΚΚΜΒ έλαβε για πρώτη φορά 3.434 ψήφους, χωρίς να έχει μέχρι τότε κάποιο κομματικό μέλος ή κάποια, έστω και μικρή, πολιτική και εκλογική επιρροή. Η Κ.Ε εκτίμησε ότι τα μαθήματα από τη συγκεκριμένη πολιτική μάχη θα ήταν διαφωτιστικά και ωφέλιμα για όλο το κόμμα και αναδημοσιεύτηκαν στο διεθνές δελτίο πληροφοριών της ΚΔ. Από αυτή την άποψη είναι χρήσιμη η διεξοδική αναφορά στις σχετικές εκτιμήσεις του ΚΚΜΒ, γιατί φωτίζουν ποιες ήταν, σύμφωνα με την κομμουνιστική ηγεσία, οι προοπτικές του Ενιαίου Μετώπου και του κόμματος για το τελευταίο τρίμηνο του 1933:

«Το κέρδιμα τρεισήμισυ χιλιάδων ανθρώπων είναι μια μεγάλη νίκη σε μια περιοχή όπου δεν υπήρχε κομματική οργάνωση και επαφή και η οποία είναι προπύργιο των Εργατικών, ενώ απέναντι μας εκλογικός αντίπαλος ήταν ένας από τους πιο προβεβλημένους ηγέτες του Εργατικού κόμματος. Στις τρεις εβδομάδες της προεκλογικής περιόδου μιλήσαμε με χιλιάδες ανθρώπους που για πρώτη φορά οι περισσότεροι άκουσαν ποια είναι η άποψη των κομμουνιστών για τα προβλήματα των εργαζομένων και για την πάλη για το σοσιαλισμό. Ο εκλεκτός των Εργατικών, ο Henderson, είχε την υποστήριξη των ρεφορμιστικών εργατικών οργανώσεων, αλλά και τη διακριτική στήριξη όλου του τοπικού αστικού τύπου, ο οποίος προτίμησε να βοηθήσει τον Εργατικό υποψήφιο αντί για τον Moores, τον υποψήφιο της «Εθνικής Κυβέρνησης». Και αυτό γιατί οι εκλογές γίνονται σε συνθήκες πολεμικής ανάφλεξης και ισχυροποίησης του φασισμού με τον Henderson, το Εργατικό κόμμα, τους Φιλελεύθερους και τον αστικό τύπο να είναι υπέρ της Κοινωνίας των Εθνών, του ψευτοαφοπλισμού και της συνθή-

⁷⁷² J. Campbell, "Trade Union Movement: A Congress of Surrender to Fascism", T. Bell, "Fight Against Imperialist War: British Imperialism Increasing its Naval Armaments", *Inprecor*, No.41, ό.π.,σ.897-900, Tom Bell, "The Aeronaval Manoeuvres in England", *Inprecor*, No.43, ό.π.,σελ.948.Το ΚΚΜΒ θεωρούσε ότι το βάθεμα της κρίσης στα 1932-33 υποχρέωνε τη βρετανική πλουτοκρατία να τροφοδοτήσει μια σχετική σταθεροποίηση των τιμών με νέους πολεμικούς εξοπλισμούς που θα της χρησίμευαν στις γεωπολιτικές συγκρούσεις με τους ανταγωνιστές της. Ομοίως, η ΚΔ εκτιμούσε ότι η τάση αύξησης της βρετανικής βιομηχανικής παραγωγής κατά 7% μεταξύ Ιουνίου 1932 και Ιουνίου 1933 ήταν εφήμερη, οφειλόμενη στις κυβερνητικές στρατιωτικές δαπάνες, ενώ συνολικά το ΑΕΠ της χώρας είχε μειωθεί κατά 25% από τον Ιανουάριο του 1930 και η αξία των εξαγωγών είχε πέσει στα 29.000.000 δολάρια από 107.000.000 μέσα σε ένα χρόνο. Πρβλ. E.Varga, "Economy and Economic Policy in the Second Quarter of 1933", *Inprecor*, No.40 (11-09-1933), σ.877-79.

κης των Βερσαλλιών. Αντίθετα από αυτούς τους απολογητές των ιμπεριαλιστών ληστών, το Κόμμα μας διεξήγαγε την προεκλογική του καμπάνια εναντίον του φασισμού και υπέρ του επαναστατικού αγώνα των μαζών κατά του πολέμου, απαντώντας στην αστική προπαγάνδα περί «δημοκρατίας και δικτατορίας» και περί «εμφυλίου πολέμου», δείχνοντας στους εργάτες ότι ο σοσιαλισμός είναι η μόνη έξοδος από την καπιταλιστική κρίση, σε αντίθεση με τους Εργατικούς που προβάλλουν την οικονομική πολιτική του Ρούζβελτ στις Η.Π.Α, ενώ ιδιαίτερο βάρος δόθηκε στα προβλήματα των εργαζομένων στα ορυχεία της περιοχής, ούτως ώστε να οργανώσουν τον αγώνα για τα δικαιώματά τους και να συγκροτηθούν σαν «τάξη ενάντια σε τάξη». Δεν πρέπει, όμως, να παραβλεφθούν ορισμένες αδυναμίες της δουλειάς μας: 1) η έλλειψη αναλυτικής και ολόπλευρης γνώσης των συνθηκών ζωής της περιοχής, πράγμα που έκανε λιγότερο πειστική την επιχειρηματολογία μας σε πολλούς 2) μεγάλο μέρος της κριτικής μας επικεντρώθηκε στον Henderson ως άτομο και όχι ως τυπικό ηγέτη του Εργατικού κόμματος, κάτι που δεν επέτρεψε να αναδειχθεί η αντεπαναστατική ουσία του ρεφορμισμού στους οπαδούς των Εργατικών, ούτε να καταλάβουν ότι το Κόμμα μας είναι η μόνη πραγματική αντιπολίτευση στους καπιταλιστές και στην «Εθνική Κυβέρνηση» 3) δεν δώσαμε το βάρος που απαιτεί η ΚΔ στη διασφάλιση της αγωνιστικής ενότητας των μαζών κατά του φασισμού, του πολέμου και της επίθεσης των αφεντικών, γι' αυτό δεν αποκαλύφθηκε με ενάργεια στους απλούς δίχως πολιτική εμπειρία εργάτες η άρνηση του Εργατικού κόμματος να συμπράξει στο Ενιαίο Μέτωπο 4) η οργανωτική αδυναμία μας στην περιοχή, μας εμπόδισε να τραβήξουμε όσους εργάτες θα θέλαμε στη δράση. Ουσιαστικά, δουλέψαμε μόνο με τους συμπαθούντες, κυρίως από τους Ανεξάρτητους Εργατικούς και από τους ανέργους, σε λίγες εκλογικές επιτροπές, ενώ στη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου δεν έγινε καμία στρατολογία. Εντούτοις, με δεδομένο τον αρνητικό συσχετισμό δύναμης στην περιοχή, είναι καλό το εκλογικό αποτέλεσμα και οι κομματικές οργανώσεις στήριζαν με επιτυχία την οικονομική δουλειά για τις εκλογές, αν και μικρή ήταν η οικονομική συνδρομή από τον *Daily Worker* και τα τοπικά εργατικά σωματεία. Ποια μαθήματα πρέπει όλο το Κόμμα να λάβει υπόψιν από τον εκλογικό αγώνα στο *Clay Cross*; Πρώτον, οι εργάτες αρχίζουν και ακούνε με μεγαλύτερο ενδιαφέρον την πρότασή μας για επαναστατική έξοδο από την κρίση, όπως φάνηκε από τις πωλήσεις του υλικού μας, πράγμα που θα αποτελέσει άμεσα το εφαλτήριο για την κομματική οικοδόμηση και την άνοδο της επιρροής μας σε εργοστάσια, συνδικάτα και γειτονιές. Δεύτερον, πρέπει να εκλαικευθεί καλύτερα η κομμουνιστική προπαγάνδα και επιχειρηματολογία. Τρίτον, πρέπει να δυναμώσει η μάχη κατά του ρεφορμισμού σε όλα τα πεδία, ώστε να γίνει συνείδηση σε όλους τους εργάτες ότι το Εργατικό κόμμα δεν έχει καμία σχέση με τα συμφέροντά τους και με το σοσιαλισμό. Ιδιαίτερη προσοχή να δοθεί στη δουλειά με τις γυναίκες, καθώς τα ιδεολογήματα περί αφοπλισμού του Henderson είχαν μεγάλη διεισδυτικότητα σε αυτές. Τα κύρια άμεσα καθήκοντα μας κωδικοποιούνται ως εξής: α) να εντάξουμε το συντομότερο δυνατό στο Κόμμα όσους εργάτες έρχονται τακτικά στις εκδηλώσεις μας και όλους τους συμπαθούντες από άλλους χώρους, β) να εκπαιδεύσουμε και να οργανώσουμε τα νέα μέλη του κόμματος για δουλειά στα συνδικάτα, στα εργοστάσια και στα ορυχεία, προκειμένου να στηριχθούν τα ριζοσπαστικά κινήματα της βάσης των σωματείων, γ) να ενταθεί η ιδεολογική διαπαιδαγώγηση των νέων μελών και των συμπαθούντων που αγωνίζονται στο πλάϊ μας και να αυξηθεί η κυκλοφορία της εφημερίδας με την εξάπλωση δικτύου α-

νταποκριτών και διακινήτων σε όλη τη χώρα, δ) επειδή τα περισσότερα νέα μέλη είναι ανθρακωρύχοι, πρέπει ανά στοά και ορυχείο να δημιουργηθούν κομματικοί πυρήνες για την καλύτερη καθοδήγηση της παρέμβασής μας, ε) να προπαγανδιστεί μαζικά η νέα «Πορεία Πείνας» στο Derby. Πιστεύουμε ότι το παράδειγμα του Clay Cross μπορεί να λειτουργήσει σαν εξαιρετικό παράδειγμα για όλο το Κόμμα, πως μπορούμε να πετυχαίνουμε θετικά αποτελέσματα, παρά τα υπαρκτά εμπόδια». ⁷⁷³

Επομένως, το φθινόπωρο του 1933 ήταν πιο ευοίωνες οι προοπτικές του Ενιαίου Μετώπου στη Βρετανία με χαρακτήρα περισσότερο πολιτικό αντιφασιστικό και λιγότερο με συνδικαλιστικό, όπως έδειχνε η αυξανόμενη συμπάθεια όλο και πιο πολλών εργατών προς το ΚΚΜΒ, στο οποίο έβλεπαν μάλλον την μαχητική εμπροσθοφυλακή του γενικότερου αντιφασισμού του εργατικού κινήματος, χωρίς τούτο να συνεπαγόταν την μαζική ολοσχερή ρήξη τους με τα επίσημα συνδικάτα και το Εργατικό κόμμα. Ως εκ τούτου το ΚΚΜΒ μπορούσε να πετύχει την ισχυροποίησή του, μαζικοποιούμενο βαθμιαία από τη στρατολόγηση των πιο ριζοσπαστικοποιημένων και πολιτικοποιημένων στοιχείων των εργατικών σωματείων της βάσης και των ανέργων, αξιοποιώντας παράλληλα την ακτινοβολία του πρωτοπόρου αντιστασιακού ρόλου του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος εναντίον της φασιστικής αντίδρασης, για να προσελκύσει τα πιο πολυπληθή, και ελλιπούς ταξικής συνειδητοποίησης, τμήματα των εργαζομένων της χώρας. Δηλαδή, ακόμη και στην βιομηχανικά ανεπτυγμένη Βρετανία με το καθοριστικό κοινωνικό και πολιτικό βάρος του οργανωμένου συνδικαλιστικού κινήματος, ήταν κρίσιμης σημασίας η επαναστατικοποίηση των μαζών μέσα από μέτωπα πάλης που αφορούσαν γενικά, πολιτικά ζητήματα εθνικού και διεθνούς ενδιαφέροντος (το πρόβλημα του πολέμου, η απόκρουση του φασισμού, ο αγώνας κατά της Βρετανικής Αυτοκρατορίας), εκτός από την οργάνωση και διεξαγωγή των οικονομικών, εργατικών κινητοποιήσεων. Στην παραπάνω προοπτική ήταν ζωτικής σημασίας η κατά το δυνατόν μεγαλύτερη προσχώρηση των μελών του ILP στο ΚΚΜΒ, καθώς πια οι άνωθεν επαφές των δύο κομμάτων έπνεαν τα λούισθια, με το οριστικό διαζύγιο τους να επισημοποιείται στις 13 Οκτωβρίου, όταν στο όργανο του ILP δημοσιεύτηκε με διθυράμβους μια συνέντευξη του Τρότσκι, ενώ μέχρι τις αρχές Δεκεμβρίου ο J.Shields, αντιπρόσωπος του Π.Γ του ΚΚΜΒ στην Κομιντέρν, ενημέρωνε την Μόσχα πως ο τροτσκισμός ασκεί σημαντική επίδραση μέσα στο εναπομείναν ILP. ⁷⁷⁴

Ωστόσο, αμφίβολο είναι το κατά πόσο μπορούσε συνολικά η καθοδήγηση του ΚΚΜΒ να οργανώσει την παρέμβασή της για την επαναστατικοποίηση των μαζών, ισοσταθμίζοντας τη βαρύτητα του κεντρικού πολιτικού στοιχείου με το οικονομικό, συνδικαλιστικό σε μια χώρα, όπου η κοινωνική συνείδηση της τεράστιας μάζας των εργαζομένων καθοριζόταν πρωταρχικά μέσα από την μερική, αποσπασματική πραγματικότητα του σωματείου, της γειτονιάς, της πόλης και της τοπικής περιφέρειας, κάτι που αποτυπώθηκε στις εκτιμήσεις του κόμματος για τις πρόσφατες επαναληπτικές εκλογές από όπου απουσίαζε μια σαφής αναφορά στο μέτωπο του αγώνα εναντίον της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Εξάλλου, οι καθοδηγητές του ΚΚΜΒ αισιοδοξούσαν ότι η «αριστερή» στροφή των μαζών θα αποτυπωθεί και στο επίσημο εργατικό και συνδικαλιστικό κίνημα και υπό αυτό το πρίσμα αξιολόγησαν και τη συνδιάσκεψη του Εργατικού κόμματος στο Hastings το

⁷⁷³ «Lessons of the Clay Cross By-Election.Statement of the Communist Party of Great Britain», *Inprecor*, No.42, ό.π., σελ.931.

⁷⁷⁴ NMLH, reel 14, Political Bureau, 7-8 December 1933.

πρώτο δεκαήμερο του Οκτωβρίου. Συγκεκριμένα, έκριναν ότι ήταν πιο δημοκρατική η εκπροσώπηση της βάσης των τοπικών Εργατικών κομμάτων συγκριτικά με το τελευταίο συνέδριο του TUC και ότι είχε σοβαρά τρωθεί το κύρος της Εκτελεστικής Επιτροπής του Εργατικού κόμματος μετά την πτώση της κυβέρνησης των Εργατικών στα 1931. Ως δείγματα της «αριστερής» στροφής της βάσης των Εργατικών εξέλαβαν την καταψήφιση στη συνδιάσκεψη με 1.040.000 ψήφους έναντι 804.000 της πρότασης του Henderson να ενθουθούν οι Εργατικοί με την προοδευτική πτέρυγα των Φιλελευθέρων και την οριακή αποδοχή της εισήγησης της Εκτελεστικής Επιτροπής και του Γενικού Συμβουλίου του TUC (με 1.223.000 ψήφους έναντι 1.083.000) περί της εισαγωγής «εργατικού ελέγχου» στη διεύθυνση των μεγάλων επιχειρήσεων, μέσω της συμμετοχής εκπροσώπων των συνδικάτων στα διευθυντικά επιχειρηματικά συμβούλια. Στη συνδιάσκεψη κατατέθηκαν επανειλημμένα αιτήματα από διάφορα τμήματα του Εργατικού κόμματος να μετάσχει η οργάνωση στην «Αντιπολεμική Επιτροπή» και να συμπήξει άμεσα και επίσημα Ενιαίο Μέτωπο με το ΚΚΜΒ, όμως η ηγεσία του κόμματος κώφευσε επικαλούμενη την προσήλωσή της στις αποφάσεις της Κοινωνίας των Εθνών και τον κοινό δικτατορικό τύπο της εξουσίας των φασιστικών καθεστώτων και της κομμουνιστικής Ρωσίας. Φυσικά, το ΚΚΜΒ εκτιμούσε πως δεν έλειπαν στη βάση του Εργατικού κόμματος και οι γενικότερες αυταπάτες για το εφικτό του κοινοβουλευτικού δρόμου προς κάποιο τύπο σοσιαλισμού, όπως προκύπτει από την αποδοχή της πρότασης της «Σοσιαλιστικής Ένωσης» για την εγκαθίδρυση του σοσιαλισμού στη Βρετανία μέσω κοινοβουλευτικών μεταρρυθμίσεων μετά από το σχηματισμό μιας νέας αμιγούς κυβέρνησης των Εργατικών.⁷⁷⁵ Πάντως, η ηγεσία και η τεράστια πλειονότητα των μικρομεσαίων πολιτικών και συνδικαλιστικών στελεχών του Εργατικού κόμματος δεν επρόκειτο να συναινέσει στην εφαρμογή μιας γενικής ενιαιομετωπικής πολιτικής, καθώς η εχθρότητά τους προς τους κομμουνιστές είχε μεγαλώσει μετά τις πρόσφατες ρωγμές στη μονοπώληση της εκλογικής αντιπροσώπευσης του προλεταριάτου από τους Εργατικούς στο Clay Cross, αλλά και στο East Rhondda, όπου τον Μάρτιο του 1933 ο Α. Horner, ο κομμουνιστής ηγέτης των ανθρακωρύχων της Ουαλλίας, πήρε το 39% των ψήφων, όπως σωστά παρατηρεί ο Thorpe.⁷⁷⁶

Μέχρι το τέλος του έτους φαίνεται ότι το κύριο βάρος των ενιαιομετωπικών τακτικών του ΚΚΜΒ έπεσε στην ανάπτυξη της συμμαχίας του κινήματος των ανέργων με τα πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια συνδικαλιστικά όργανα, αρχής γενομένης από τη Σκωτία. Το NUWM απηύθυνε μια «Εθνική Έκκληση για Δράση» προς όλες τις οργανώσεις του εργατικού, συνδικαλιστικού κινήματος, όταν στις αρχές Δεκεμβρίου διέρρευσε στη δημοσιότητα το σχέδιο νόμου του υπουργού Εργασίας Sir Henry Betterton, το οποίο θα καταργούσε οποιαδήποτε παρουσία αιρετών συνδικαλιστών στη διεύθυνση των Γραφείων Ασφάλισης και θα επέβαλε την υποχρεωτική εργασία όσων ανέργων έπαιρναν ένα προνοιακό επίδομα σε εργολάβους που είχαν υπογράψει συμφωνίες απασχόλησης με τις τοπικές κοινότητες, ενώ η καταβαλλόμενη αμοιβή της εργασίας τους θα συμψηφιζόταν με το κρατικό επίδομα. Σε όλη τη Σκωτία έγιναν τοπικές διασκέψεις και σχηματίστηκαν επιτροπές με τη συμμετοχή των συνδικάτων και αρκετών μελών του Εργατικού κόμματος που είχαν εκλεγεί στα τοπικά Εργατικά συμβούλια. Ενδεικτικά, στη Γλασκώβη συνήλθαν 112 εκπρόσωποι 61 σωματείων, κο-

⁷⁷⁵ J. Campbell, "The British Labour Party Conference", *Inprecor*, No.46 (20-10-1933), σσ.1022-24.

⁷⁷⁶ Andrew Thorpe, *ό.π.*, σελ.205.

περατίβων, επιτροπών ανέργων και Εργατικών συμβουλίων, αποφασίζοντας τη διοργάνωση μιας πορείας διαδηλωτών από τη Σκωτία στο Λονδίνο για τις 20 Ιανουαρίου 1934. Στο Derbyshire (όπου βρισκόταν και το Clay Cross) στη διάσκεψη του NUWM μετείχαν 90 εκπρόσωποι από 40 εργατικές οργανώσεις και στο Durham σύσσωμα τα σωματεία των ανθρακωρύχων στήριξαν την πρωτοβουλία του NUWM, πραγματοποιώντας και μια σειρά διαδηλώσεων για να καταβληθεί έκτακτο χειμερινό επίδομα σε εργαζόμενους και ανέργους. Στην υπόλοιπη επικράτεια ανάλογες μαζικές διασκέψεις έγιναν στην Ουαλλία, στο Yorkshire και σε 6 διοικητικά διμερίσματα του Λονδίνου. Παντού αποφασίστηκε η διοργάνωση μιας νέας, εθνικής «Πορείας Πείνας» που θα κατέληγε στην πρωτεύουσα στις 24 Φεβρουαρίου 1934 και η πραγματοποίηση ενός πανεργατικού εθνικού συνεδρίου εναντίον των Means Test και της «φασιστικής έμπνευσης» απόφασης της κυβέρνησης να επεκτείνει την καταναγκαστική εργασία των ανέργων.⁷⁷⁷ Αυτές οι διεργασίες έκαναν το ΚΚΜΒ να αισιοδοξεί για την πορεία της οικοδόμησης του Ενιαίου Μετώπου και των δεσμών του με τη μεγάλη μάζα των Βρετανών εργαζομένων, όμως υπήρχαν ενδείξεις ότι συνολικά καθυστερούσε το βάθεμα της πολιτικοποίησης των οικονομικών αγώνων του βρετανικού προλεταριάτου, εάν ληφθεί υπ' όψιν ότι τον Δεκέμβριο του 1933, όταν αναμενόταν η ολοκλήρωση της «Δίκης της Λειψίας», έγιναν σε όλη τη Βρετανία λίγες και λιγότερο μαχητικές, σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, συγκεντρώσεις συμπαράστασης στον Δημητρόφ και στους συντρόφους του, όπως και αντιφασιστικές διαδηλώσεις.⁷⁷⁸ Μολονότι στα τέλη του 1933 οι μετωπικές τακτικές του ΚΚΜΒ, που επεδίωκε τη μαζικοποίηση των ριζοσπαστικών κινημάτων της βάσης των σωματείων και την ενότητά τους με το κίνημα των ανέργων, εμφάνιζαν τάσεις διολίσθησης σε έναν «εργατισμό», εστιάζοντας κατά μείζονα βαθμό στις καθημερινές, οικονομικές διεκδικήσεις των διαφόρων κλάδων και τμημάτων της εργατικής τάξης, στο ίδιο διάστημα η μεν ΚΔ καλούσε την ηγεσία του κόμματος να πάρει πολιτικές και κινηματικές πρωτοβουλίες για να εξασθενήσει τη διεθνή επιθετικότητα του βρετανικού ιμπεριαλισμού, ενώ άλλα κομμουνιστικά κόμματα, προσπαθώντας να ξεπεράσουν ορισμένες αριστερίστικες αποκλίσεις, ανακάλυψαν ένα σημείο αναφοράς στις συνδικαλιστικές τακτικές του ΚΚΜΒ. Ειδικότερα, το μεν Αγγλοσαξονικό Γραφείο της ΚΔ ήταν ιδιαίτερα προβληματισμένο από τον οικονομικό και διπλωματικό ανταγωνισμό Η.Π.Α και Βρετανίας στη Λατινική Αμερική για τον έλεγχο των αργεντινικών εξαγωγών βοδινού, του μεξικάνικου ασημιού, του χιλιάνικου χαλκού και του πετρελαίου στη διαφιλονικούμενη από τη Βολιβία και την Παραγουάη περιοχή του Chaco, όπου ξέσπασε πόλεμος με ανάμιξη της αμερικανικής Standard Oil και της βρετανικής Royal Dutch, ενώ η Αργεντινή, η Χιλή και το Περού με βρετανική υποκίνηση κατήγγειλαν στην Κοινωνία των Εθνών την αμερικανική επέμβαση εναντίον της κουβανικής επανάστασης, ενόψει της σύγκλησης της Παναμερικανικής Συνδιάσκεψης στο Μοντεβιδέο της Ουρουγουάης

⁷⁷⁷ B.McLennan, "The Struggle Against the Government's New Unemployment Bill in Great Britain", *Inprecor*, vol.14, No.1 (05-01-1934), σσ.7-8.

⁷⁷⁸ Εντυπωσιακή ήταν η διαφορά με τη Γαλλία, όπου μόνο στο Παρίσι πραγματοποιήθηκαν 20 μεγάλες διαδηλώσεις στις εργατικές συνοικίες και περίπου διπλάσιες στον αριθμό στις υπόλοιπες πόλεις της χώρας (Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π., σελ.361). Μια άλλη όψη της ελλιπούς πολιτικοποίησης της εργατικής μάζας στη Βρετανία ήταν και η σχετική στασιμότητα της οργανωτικής κατάστασης του ΚΚΜΒ, του οποίου τα μέλη κυμαίνονταν ανάμεσα στα 5.000 με 5.600 άτομα μεταξύ Δεκεμβρίου 1932 και Σεπτεμβρίου 1933, σύμφωνα με το Π.Γ του κόμματος. Αύξηση των στρατολογίων σημειώθηκε μετά τον Οκτώβριο από τη βαθμιαία ένταξη μελών του ILP στο ΚΚΜΒ (NMLH, reel 14, Political Bureau, 8 September 1933).

το Νοέμβριο του 1933. Το δε Κ.Κ Η.Π.Α αποφάσισε το Δεκέμβριο να αρχίσει να κάνει συνδικαλιστική και πολιτική δουλειά μέσα στην ελεγχόμενη από εργοδοτικούς συνδικαλιστές «Εθνική Ομοσπονδία Εργασίας» (A.F.L) και στα ρεφορμιστικά ανεξάρτητα σωματεία, χωρίς όμως να αυτοδιαλύσει την «κόκκινη» ομοσπονδία, την T.U.U.L, όπως ακριβώς το ΚΚΜΒ παρέμβαινε στα επίσημα εργατικά σωματεία μαζί με τη δράση του από τις γραμμές του NMM.⁷⁷⁹

Τα ζητήματα της κινητοποίησης του διεθνούς προλεταριάτου στην πάλη κατά του φασισμού και του ιμπεριαλιστικού πολέμου ήγειραν σε διάφορα τμήματα της ΚΔ και άλλης τάξης προβλήματα από εκείνα του ΚΚΜΒ ή του Κ.Κ Η.Π.Α. Εάν για τα τελευταία είχε ανακύψει το πρόβλημα των ορίων απεύθυνσης και του προσανατολισμού της συνδικαλιστικής, κατά μείζονα λόγο, μετωπικής τακτικής τους, σε άλλα Κ.Κ αναφύονταν διχογνωμίες σχετικά με τη στάση τους έναντι των κυβερνήσεών τους που έτειναν προς μια διπλωματική πολιτική προσέγγισης με την ΕΣΣΔ και ρήξης με τη ναζιστική Γερμανία. Ενδεικτικά, από τις 7 Απριλίου ο Guttman, εξ ονόματος του τσεχοσλοβακικού Κ.Κ, είχε ζητήσει από την ΚΔ άδεια για να συνεργαστεί με τη Σοσιαλιστική Διεθνή κατά του γερμανικού φασισμού που απειλούσε την εδαφική ακεραιότητα της χώρας του. Τον Ιούνιο η Κ.Ε του τσεχοσλοβακικού κόμματος καταδίκασε, κατόπιν οδηγίας της ΚΔ, αυτές τις προτάσεις για ανοχή προς την αστική συγκυβέρνηση Σοσιαλιστών και Φιλελευθέρων ως «δεξιά απόκλιση», ενώ το Νοέμβριο απαγορεύτηκε ο κομματικός τύπος στην Τσεχοσλοβακία, επειδή η κυβέρνηση φοβόταν την πιθανότητα μιας πολεμικής ανάφλεξης μετά την απόφαση των Ναζί να αποσυρθεί η Γερμανία από την Κοινωνία των Εθνών (18/11/34). Ο Lenski, ηγέτης του πολωνικού Κ.Κ, το ίδιο διάστημα έθεσε στην ΚΔ το δίλημμα, εάν έπρεπε να συνδράμουν οι κομμουνιστές τις αστικές δυνάμεις της χώρας που θα εμπλέκονταν σε έναν πόλεμο με τη Γερμανία ή αν θα ανέχονταν να γίνει η Πολωνία, ερχόμενη σε εδαφικό συμβιβασμό με τη Γερμανία, ένα ακόμη ναζιστικό ορμητήριο για μια στρατιωτική επίθεση στην ΕΣΣΔ, ενώ στις 25 Νοεμβρίου η Κ.Ε των Πολωνών κομμουνιστών, μαζί με την καταδίκη του πολωνικού εθνικισμού, απέρριψε οποιαδήποτε γερμανική αξίωση για το Ντάντσιχ και για την Άνω Σιλεσία, για να μην καταλήξουν αυτά τα εδάφη βορά στο γερμανικό φασισμό. Επρόκειτο για μια απόφαση που προκάλεσε αντιδράσεις από μια μερίδα στελεχών του κόμματος, τα οποία τη θεώρησαν παραβίαση της συνεδριακής θέσης του 1931 περί αναγνώρισης της εθνικής αυτοδιάθεσης Ουκρανών, Λεττονών, Λευκορώσων και Γερμανών που ζούσαν στην Πολωνία. Γάλλοι και Αυστριακοί κομμουνιστές επεσήμαιναν ότι στις πατρίδες τους πολλοί εργάτες, ακόμη και μέλη των κομμάτων τους, έκριναν θετικά τη Συνθήκη των Βερσαλλιών σαν ασπίδα κατά της γερμανικής επιθετικότητας ή ότι άλλοι τάσσονταν ανοιχτά υπέρ της υπεράσπισης της αστικής δημοκρατίας από ένα φα-

⁷⁷⁹ Μέσα στο 1932 οι αμερικανικές εξαγωγές στην Αργεντινή μειώθηκαν κατά 80%, πέφτοντας από το 1.160.000 δολάρια στα 230.000 προς όφελος της Αγγλίας, η οποία είχε συνολικά επενδύσει 5 δις δολάρια στις χώρες της Λατινικής Αμερικής, ποσό σχεδόν τριπλάσιο της αξίας των αντίστοιχων επενδύσεων των Η.Π.Α στην περιοχή. Το Κ.Κ Η.Π.Α διαπίστωνε ότι από το τέλος του 1932 450.000 εργάτες απήργησαν υπό την Α.Φ.Λ., 200.000 υπό την Τ.Υ.Υ.Λ και 175.000 με τα ανεξάρτητα σωματεία της Ν.Ρ.Α που τασσόταν υπέρ των αυξήσεων, της πλήρους απασχόλησης και της ελεύθερης οργάνωσης των εργατών, ενώ στο τελευταίο εξάμηνο του 1933 500.000 νέα μέλη οργανώθηκαν στην Α.Φ.Λ., 200.000 στη Ν.Ρ.Α και 100.000 στην Τ.Υ.Υ.Λ, ενώ μόλις το 25% των μελών του κόμματος ανήκαν σε κάποιο συνδικάτο. Πρβλ. L.Perry, "The Coming Pan-American Conference at Montevideo", *The Communist*, vol.12, No.11 (November 1933), σσ.1108-19, R.Youkelson, "The Pan-American Conference and the Aspirations of British Imperialism", *Inprecor*, vol.14, No.3 (19-01-1934), σελ.64, J.Stachel, "Recent Developments in the Trade Union Movement", *The Communist*, No.12 (December 1933), σσ.1155-68.

σιστικό πραξικόπημα. Στη δε Κίνα από τον Οκτώβριο είχε υπογραφεί σύμφωνο μη επίθεσης ανάμεσα στο Κουομιντάγκ, την ΕΣΣΔ και τις δυνάμεις του κινεζικού Κόκκινου Στρατού, για να αντιμετωπιστεί καλύτερα η ιαπωνική εισβολή στα κινεζικά εδάφη, κατόπιν συστάσεων των στελεχών του κινεζικού Κ.Κ, Wuang-Min και Τσου εν Λαί, ενέργεια που δεν βρήκε σύμφωνη μια μεγάλη μερίδα της Κ.Ε του κόμματος υπό τον Μάο Τσετούνγκ, αν και είχε της υποστήριξης του Otto Braun, επίσημου απεσταλμένου της ΚΔ και της ΕΣΣΔ στην κινεζική σοβιετική ζώνη του Κiangsi, η οποία θα υφίστατο λίγους μήνες μετά την «Πέμπτη Εκστρατεία» των δυνάμεων του Κουομιντάγκ, εξαναγκάζοντας τον Κόκκινο Στρατό να υποχωρήσει με τη «Μεγάλη Πορεία».⁷⁸⁰ Αυτόν τον «μίτο της Αριάδνης» κλήθηκε να ξεδιαλύνει η 13^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ που συνήλθε στις 28 Νοεμβρίου με 12 Δεκεμβρίου 1933 στη Μόσχα. Πρόκειται για μια Ολομέλεια υποτιμημένη από τους περισσότερους ιστορικούς που διαβλέπουν σε αυτήν κυρίως μια αντιφατική απόπειρα να δικαιολογηθεί η ναζιστική επικράτηση στη Γερμανία και να απορροφηθούν οι κραδασμοί από τη συντριβή του γερμανικού επαναστατικού κινήματος, ενώ αποτιμούν τις πολιτικές κατευθύνσεις που χαράχθηκαν ως μια απλή επιβεβαίωση του σχήματος του «σοσιαλφασισμού», χάρη στην πίεση που άσκησε ο Στάλιν δια των μελών του Π.Γ του σοβιετικού Κ.Κ που παρευρίσκονταν στις συνεδριάσεις της ΕΕΚΔ, με τη σοσιαλδημοκρατία να αναγορεύεται πάλι σε κύριο εχθρό των επαναστατικών δυνάμεων.⁷⁸¹ Η Ολομέλεια πραγματοποιήθηκε με την παρουσία αντιπροσώπων από 72 Κ.Κ εκ των οποίων μόνο τα 16 ήταν νόμιμα και άλλα 7 δρούσαν σε συνθήκες ημιπαράνομιας, ενώ μια ικανοποιητική μαζική βάση με περισσότερα από 40.000 μέλη είχαν, εκτός του σοβιετικού και του κινεζικού κόμματος, μόνο το γαλλικό και το τσεχοσλοβακικό Κ.Κ. Τα εν λόγω αριθμητικά δεδομένα έδειχναν ότι παρά το βάθος της καπιταλιστικής κρίσης, βραδυπορούσε η πρόοδος της προλεταριακής επανάστασης, επειδή το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα είχε τρωθεί σοβαρά από τη φασιστική αντίδραση και από την πολιτικοστρατιωτική επίθεση των ιμπεριαλιστικών κρατών σε Δύση και Ανατολή. Η ΕΕΚΔ άκουσε τις εκθέσεις του Pieck για την κατάσταση στη Γερμανία και στο KPD, και του Κουόσινεν για τον κίνδυνο του πολέμου, το φασισμό και τους στόχους των Κ.Κ. Ενδιαφέρον, αλλά και ενδεικτικό της αναβαθμισμένης πλέον σημασίας του ΚΚΜΒ για το κομμουνιστικό κίνημα που δρούσε σε συνθήκες νομιμότητας στη Δύση, είναι ότι ο Pollitt έκανε την κεντρική εισήγηση για τον απολογισμό και τις προοπτικές των τακτικών του Ενιαίου Μετώπου. Στην έκθεσή του ο Pieck επέκρινε δριμύτατα τον Remmele για «φραξιονισμό» και προσχώρηση στα τροτσκιστικά ιδεολογήματα, επειδή ο δεύτερος πίστευε ότι η ήττα του γερμανικού προλεταριάτου ήταν αμετάκλητη και ότι έπρεπε το KPD να ξεσηκωθεί, έστω και υπό τον αρνητικό

⁷⁸⁰ E.H Carr, ό.π., σσ.109-114, 265-66, 358-66, Tony Saich, ό.π., σελ.33, Ιστορία της Σύγχρονης Κινεζικής Επανάστασης, ό.π., σσ.292-302, Lucien Bianco, ό.π., σσ.66-68.

⁷⁸¹ Από το 1931 οι Μανουήλσκι και Piatnitsky από την ΕΕΚΔ ήταν μέλη και του Π.Γ του ρωσικού Κ.Κ και από το 1926 επικεφαλής του γραφείου προσωπικού της ΕΕΚΔ ήταν ένας ακόμη συνεργάτης του Στάλιν, ο Vasiliev. Πρβλ. Andrew Thorpe, ό.π., σελ. 206, Kevin McDermott-Jeremy Agnew, ό.π.,σελ.120, Peter Huber, “The Central Bodies of the Comintern: Stalinization and Changing Social Composition” στο Norman LaPorte-Kevin Morgan-Matthew Worley (eds), *Bolshevism, Stalinism and Comintern*, ό.π., σελ.80. Μόνο ο Carr έχει εξετάσει διεξοδικότερα τις εργασίες αυτής της Ολομέλειας, θεωρώντας ότι ήταν κρίσιμη για την μετέπειτα πορεία του κομμουνιστικού κινήματος και πλούσια από συζητήσεις και προτάσεις, μολονότι και αυτός κρίνει ότι η ΚΔ αδυνατούσε να ερμηνεύσει με «καθαρούς» όρους ταξικής πάλης την επικράτηση του ναζισμού, γιατί αυτό θα οδηγούσε τα Κ.Κ σε ηττοπάθεια, πράγμα που εξηγούσε, κατά τη γνώμη του, πως το εκκρεμές των αναλύσεων της ΚΔ για τη θεώρηση του φασισμού ταλαντευόταν ανάμεσα στην ταύτισή του ως όργανο κυριαρχίας άλλοτε της μεγαλοαστικής τάξης και άλλοτε των μικροαστικών στοιχείων. (E.H Carr, ό.π., σελ.104).

συσχετισμό, ένοπλα κατά του Χίτλερ στις 30 Ιανουαρίου, για να σωθεί «η τιμή του γερμανικού προλεταριάτου», υποστήριξε ότι το γερμανικό Κ.Κ συνέχιζε να υπάρχει και να οργανώνει τη δράση του στα εργοστάσια και στις γειτονιές, τόνισε την πρόοδο του πεντάχρονου πλάνου της ΕΣΣΔ, ενώ επεσήμανε ότι όλα τα Κ.Κ όφειλαν άμεσα να προετοιμαστούν για το πέρασμα σε συνθήκες παρανομίας, καθώς ένα νέο επαναστατικό κύμα ήταν προ των θυρών. Τέλος, όρισε το ναζισμό σαν όργανο καταπίεσης των μαζών από το μονοπωλιακό κεφάλαιο, διαφωνώντας με τον Remmele που μίλαγε για δικτατορία των λούμπεν κοινωνικών στοιχείων, και με τη γερμανική σοσιαλδημοκρατία που τον θεωρούσε απλώς μια αντιφιλελεύθερη ιδεολογία και μορφή διακυβέρνησης.⁷⁸² Και άλλα στελέχη που τοποθετήθηκαν (Vasiliev, Krajewski) υποστήριξαν ότι απαιτείται η αναπροσαρμογή της λειτουργίας των Κ.Κ σε κατάσταση παρανομίας, η εκπαίδευση των νέων στελεχών στη νέα πραγματικότητα και η συγκρότηση ενός μηχανισμού σύνδεσης, αλλά και εποπτείας, των συντρόφων που κρατούνταν στις φυλακές με τα τμήματα της ΚΔ, ώστε να αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος της διάβρωσης των Κ.Κ από χαφιέδες. Ο Piatnitsky προειδοποίησε πως απαιτείται η αποκέντρωση του κομματικού apparatus και ζήτησε ειδικά από το γαλλικό κόμμα, να μη συγχέει την φιλειρηνική σοβιετική πολιτική, η οποία πρόκρινε την καλλιέργεια των επαφών με αστικές κυβερνήσεις και με τις σοσιαλδημοκρατικές οργανώσεις, με την επαναστατική πολιτική της ΚΔ. Ο Kporin καταφέρθηκε εναντίον του πεσσιμισμού στελεχών της ΚΔ, αναφερόμενος ονομαστικά στον Humbert-Droz, που μετά το θρίαμβο του Χίτλερ έβλεπαν ως μόνη λύση μόνο ένα «από τα πάνω» Ενιαίο Μέτωπο για την υπεράσπιση της ΕΣΣΔ και του εργατικού κινήματος. Από το γαλλικό Κ.Κ ο Marty συμμερίστηκε την άποψή του, ασκώντας κριτική στη φράζια Remmele και Neumann, ότι προσέγγιζε το ναζισμό με τρόπο που απηχούσε τις θέσεις του Τρότσκι και του Όττο Μπάνουερ, κάτι που συνιστούσε εκδήλωση «δεξιού οπορτουνισμού», επειδή αθώωνε τη σοσιαλδημοκρατία από τις ευθύνες της για την άνοδο του φασισμού. Παρόμοια ήταν και η τοποθέτηση του E.Browder (Κ.Κ Η.Π.Α) που πρόσθεσε ότι το πρόγραμμα του Ρούζβελτ συνιστούσε μια σταδιακή πορεία εκφασισμού της χώρας του.⁷⁸³ Ο Κουόσινεν στην εισήγησή του αναφέρθηκε στη συνεχιζόμενη καπιταλιστική κρίση που εξακολουθούσε να εγκυμονεί μια νέα επαναστατική κατάσταση, στο ρόλο της Βρετανίας στην οργάνωση μιας νέας διεθνούς αντισοβιετικής εκστρατείας και στην προσχώρηση των σοσιαλδημοκρατών ηγετών στη Γερμανία στα όργανα του ναζιστικού κράτους, ώστε παρά τις όποιες διαφορές «σοσιαλφασισμού» και «φασισμού», ο χαρακτηρισμός τους ως «δίδυμων αδερφών» εξακολουθούσε να είναι επίκαιρος, όπως και αναγκαία η πάλη κατά της σοσιαλδημοκρατίας. Προσέγγισε το φασισμό σαν ένα κίνημα ποικίλης κοινωνικής σύνθεσης, το οποίο βρίσκεται στην υπηρεσία των οικονομικών και πολιτικών επιδιώξεων του μεγάλου κεφαλαίου, τονίζοντας ότι όσοι εστιάζουν στο «βοναπαρτικό»⁷⁸⁴ ή «μικροαστικό» χαρακτήρα του, αποπροσανατολίζουν τις

⁷⁸² “The 13th Plenum of the Executive Committee of the C.I. Opening Speech by Comrade Wielelm Pieck”, *Inprecor*, Vol.14, No.5 (30-01-1934), σσ.97-99.

⁷⁸³ “The 13th Plenum of the Executive Committee of the C.I. Discussion on the Reports of Comrades Pieck, Kuusinen and Pollitt”, *Inprecor*, No.7 (05-02-1934), σσ.169-79, *Inprecor*, No.25 (23-04-1934), σσ.630-37,640-42.

⁷⁸⁴ Ο «βοναπαρτισμός» ως έννοια ανάγεται στην ανάλυση των κοινωνικών και πολιτικών συγκρούσεων της γαλλικής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα από τον Μαρξ, περιγράφοντας μια κατάσταση προσωρινής ισορροπίας μεταξύ των πόλων της βασικής ταξικής αντίθεσης που επιτρέπει στους φορείς της κρατικής εξουσίας να εμφανίζονται πάνω από όλες τις κοινωνικές τάξεις ως προστάτες του «γενικού κοινωνικού και εθνικού συμφεροντος», ενώ άλλες ερμηνείες του φαινομένου επικεντρώνονται στην αυτονόμηση ενός πατερναλιστικού κρατικού μηχανισμού από τις τάξεις ενός κοινωνικού σχηματισμού. Πρβλ. Κ.Μαρξ, *H 18^η Μπρυνμαίρ του*

εργαζόμενες μάζες από τον αγώνα κατά του καπιταλισμού, που εκτρέφει το φασιστικό φαινόμενο. Δικαιολόγησε τα διπλωματικά ανοίγματα της ΕΣΣΔ προς τα αστικά, ακόμη και τα φασιστικά κράτη, ως κινήσεις απαραίτητες για να τεθούν εμπόδια στα αντισοβιετικά επιθετικά σχέδια και για να αποκαλυφθούν στην κοινή γνώμη διάφορων χωρών οι υποκριτικές φιλειρηνικές κορόνες των κυβερνήσεών τους, όπου αυτές αρνούνται την υπογραφή συμφώνων μη επίθεσης με την ΕΣΣΔ.⁷⁸⁵ Κατέληξε, υποστηρίζοντας ότι η επαναστατική πάλη σε διάφορες χώρες θα πάρει τη μορφή της «σοβιετικής εξουσίας» ως συνώνυμης της «εργατοαγροτικής κυβέρνησης» που γρήγορα θα μετεξελιχθεί σε «προλεταριακή δικτατορία», προκειμένου να συγκεράσει τις αποκλίνουσες οπτικές διαφόρων αντιπροσώπων εκ των οποίων άλλοι εστίαζαν στον άμεσο, αντικαπιταλιστικό αγώνα και άλλοι στον ενιαιομετωπικό, αντιφασιστικό αγώνα σαν ένα στάδιο της πάλης για τη σοσιαλιστική επανάσταση. Ζήτησε από τα Κ.Κ να συμβάλουν στην αποτροπή μιας νέας ιμπεριαλιστικής επίθεσης κατά της ΕΣΣΔ και στην ήττα της Ιαπωνίας στην Κίνα, να εμποδίσουν το ξέσπασμα ενός γαλλογερμανοπολωνικού πολέμου και να ανατρέψουν τις φασιστικές και φιλοφασιστικές κυβερνήσεις, τονίζοντας ότι είναι σχηματική και αντιδιαλεκτική η θέση ότι παντού ο φασισμός θα αντικατασταθεί από την δικτατορία του προλεταριάτου, πράγμα που αναγνώριζε βέβαιο μόνο για τη Γερμανία. Εκτίμησε ότι η φασιστικοποίηση των σοσιαλιστικών κομμάτων είχε περάσει σε ένα νέο, αντιφατικό στάδιο μετά την επικράτηση του ναζισμού και χαρακτήρισε ως σωστές τακτικές κινήσεις τις αντιφασιστικές εκκλήσεις ενότητας προς τη σοσιαλδημοκρατία μετά τον Μάρτιο του 1933, απαντώντας στην παρατήρηση του Gallacher από το ΚΚΜΒ, πως οι μάζες δεν κατανοούν τη θέση ότι αστικοδημοκρατικό και φασιστικό καθεστώς έχουν το ίδιο ταξικό υπόβαθρο. Στη συζήτηση που ακολούθησε ο Μανουήλσκι είπε ότι το New Deal δεν θα βγάλει τον καπιταλισμό από την κρίση του, κάτι που νομοτελειακά θα οδηγήσει στην επέκταση του φασισμού και σε νέο πόλεμο, οι Κνορίν και Bela Kun τόνισαν ότι προϋπόθεση για τη διεξαγωγή της αντιφασιστικής πάλης είναι κατά προτεραιότητα η συντριβή της σοσιαλδημοκρατίας που υπονομεύει οποιοδήποτε Ενιαίο Μέτωπο, επειδή επίκειται προλεταριακή επανάσταση στη Γερμανία, ενώ οι Marty, Vasiliev και Τολιάτι φάνηκαν διαλλακτικότεροι. Οι δύο πρώτοι είπαν ότι είναι απαραίτητος ο αγώνας κατά της σοσιαλδημοκρατίας, όμως στις φασιστικές χώρες πρωτεύει η πάλη κατά της αστικής τάξης που στηρίζει τους φασίστες, ενώ σε αυτές η σοσιαλδημοκρατία, σαν παρωχημένο κοινωνικό στήριγμα της εξουσίας του κεφαλαίου, εκδηλώνει αντιφατικές τάσεις απέναντι στους κομμουνιστές και το Ενιαίο Μέτωπο. Ο τελευταίος επεσήμανε ότι ο φασισμός στηρίζεται περισσότερο στην εθνικιστική δημαγωγία και στην ισχύ τμημάτων του κρατικού μηχανισμού, παρά στις μαζικές σοσιαλδημοκρατικές οργανώσεις. Ο Μανουήλσκι υποστήριξε ότι παρατηρούνταν σημάδια αναζωογόνησης της οικονομίας σε Η.Π.Α, Γερμανία και Ιαπωνία, προεξοφλώντας ότι ο φασισμός δεν αποτελούσε μια μακροχρόνια φάση αντίδρασης, ανάλογη με την περίοδο μετά το 1848, επειδή στη Γερμανία ακόμη το KPD δεν είχε αποδιάρθρωθεί και γιατί υπήρχε και δυνάμωνε η ΕΣΣΔ, πολιτικό και στρατιωτικό στήριγμα του

Λουδοβίκου Βοναπάρτη, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1987, σσ.139-54, Ν. Πουλαντζάς, Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις, β' τόμος, Θεμέλιο, Αθήνα 1985, σσ.112-17.

⁷⁸⁵ Ενδεικτικά, στις 02/09/1933 υπεγράφη οικονομικό και πολιτικό σύμφωνο μεταξύ Μόσχας και Ρώμης και στις 16/11/1933 οι Η.Π.Α αποκατέστησαν τις διπλωματικές και εμπορικές σχέσεις τους με την ΕΣΣΔ.

διεθνούς επαναστατικού κινήματος.⁷⁸⁶ Η επιλογή να κάνει ο Pollitt την κεντρική εισήγηση για το Ενιαίο Μέτωπο αφενός δείχνει τη σημασία που απέδιδε η ΚΔ στη σχετική εμπειρία του μικρού, κατά τα άλλα, βρετανικού κόμματος, η οποία θεωρείτο χρήσιμη για τα Κ.Κ που δρούσαν σε σχετικά νόμιμες συνθήκες στο εσωτερικό των ιμπεριαλιστικών κρατών, αφετέρου μας προσφέρει μια συνεκτική εκτίμηση εκ μέρους του ΚΚΜΒ της κοινωνικοπολιτικής κατάστασης στη Βρετανία στα τέλη του 1933, των προοπτικών του Ενιαίου Μετώπου για το επόμενο διάστημα και της αντάποκρισης της στρατηγικής και της τακτικής του κόμματος στα επιμέρους πεδία της ταξικής πάλης στη χώρα.⁷⁸⁷ Ο Pollitt αρχικά αναφέρθηκε στην αδυναμία του κεφαλαίου και του πολιτικού του προσωπικού να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση, το παραγωγικό έλλειμμα της βρετανικής βιομηχανίας και τις προκλήσεις από την όξυνση των ενδοιμπεριαλιστικών αντιθέσεων, παρά την επίθεση σε βάρος της εργατικής τάξης με τις μισθολογικές περικοπές, την εισαγωγή των Means Test, την αστυνομική βία και την εγκατάλειψη του ελεύθερου εμπορίου.⁷⁸⁸ Για αυτό θεωρούσε ότι μόνη διέξοδος για τη βρετανική πλουτοκρατία ήταν η ένταση του ανταγωνισμού με τις Η.Π.Α για τις αγορές του Καναδά και της Λατινικής Αμερικής, η στήριξη της επιθετικότητας της Ιαπωνίας στην Άπω Ανατολή, παρά την ανησυχία των βαμβακοβιομηχάνων από τη διείσδυση των ιαπωνικών υφασμάτων στην Ινδία, και η προετοιμασία μιας νέας επίθεσης κατά της ΕΣΣΔ. Αυτοί οι σχεδιασμοί μπορούσαν να εξυπηρετηθούν μόνο μέσα από την αύξηση των πολεμικών εξοπλισμών της χώρας και από μια πολιτική ανοχής και διακριτικής υποστήριξης προς τη ναζιστική Γερμανία, με την οποία η βρετανική άρχουσα τάξη στο σύνολό της επεδίωκε φιλικές σχέσεις, αλλά και από την επιβολή ενός φασιστικού καθεστώτος στη χώρα με κοινοβουλευτικό μανδύα δια της σταδιακής απαγόρευσης των πολιτικών συναθροίσεων και διαδηλώσεων του εργατικού κινήματος και μέσα από την ενίσχυση της ανοιχτής φασιστικής προπαγάνδας και των φασιστικών σχηματισμών.⁷⁸⁹ Ειδική αναφορά έκανε στην ομάδα του Mosley που δραστηριοποιούνταν στο Λονδίνο και στη βόρεια Αγγλία, στο λόρδο Bothermere που χρηματοδοτούσε τη φασιστική προπαγάνδα δια του τύπου, στον Τσώρτσιλ που ενθάρρυνε τους φασίστες ως προστάτες της Αυτοκρατορίας και στους Σκώτους προτεστάντες εθνικιστές, οι οποίοι είχαν στοχοποιήσει τους Ιρλανδούς καθολικούς, κατ'αναλογία με τη ναζιστική ρητορική σε βάρος των Εβραίων. Κατόπιν, αναφέρθηκε στις εργατικές αντιστάσεις, επισημαίνοντας ότι, παρά την ισχύ του ρεφορ-

⁷⁸⁶ "Fascism, the Danger of War and the Tasks of the Communist Parties. Report of Comrade Kuusinen", *Inprecor*, No.5, ό.π., σσ.99-115, "Discussion on the Reports of Comrades Pieck, Kuusinen and Pollitt", ό.π., σσ.180-92, «Η 13^η Σύνοδος της Ολομέλειας της ΕΕΚΔ», Jane Degras, ό.π., σσ.283-90.

⁷⁸⁷ Η αναβαθμισμένη σημασία του ΚΚΜΒ για την Κομιντέρν σχετικά με το ζήτημα των ενιαιομετωπικών τακτικών στα 1933/34, όπως προκύπτει από τα ντοκουμέντα της 13^{ης} Ολομέλειας, έχει αγνοηθεί παντελώς από τους ιστορικούς, ακόμη και από όσους πρόσκειντο στο βρετανικό Κ.Κ.

⁷⁸⁸ Αναφέρθηκε για το τελευταίο οκτάμηνο του έτους στη μείωση της αξίας των βρετανικών εισαγωγών κατά 35.663,821 λίρες, και των εξαγωγών κατά 11.051,637 σε σύγκριση με το 1932 και στην παραδοχή του M.Norman, διευθυντή της Τράπεζας Αγγλίας, στη *Daily Telegraph* (20-10-1933) πως η χώρα δεν έχει βγει ακόμη από το τούνελ της ύφεσης και της αστάθειας εξαιτίας της διογκωμένης ανεργίας και του υψηλού κόστους των τιμών των προϊόντων μαζικής κατανάλωσης.

⁷⁸⁹ Επικαλέστηκε τον φιλελεύθερο Lloyd George που είπε ότι ο αστικός κόσμος οφείλει χάρη στο ναζισμό, γιατί εμπόδισε την κομμουνιστικοποίηση της Γερμανίας, η οποία θα ήταν πολύ πιο επικίνδυνη για την Ευρώπη σε σχέση με μια κομμουνιστική Ρωσία και τον Okano, Ιάπωνα αντιπρόσωπο στην ΚΔ, που δήλωσε ότι το 1934 θα ήταν ο χρόνος της επίθεσης της Ιαπωνίας στη σοβιετική Μογγολία και στη Σιβηρία. Αναφέρθηκε στη δίμηνη φυλάκιση του Tom Mann για μια αντιιμπεριαλιστική δημόσια ομιλία με ένα βασιλικό διάταγμα του 1350 και στη συστηματική δράση της αστυνομίας καθ' υπόδειξη του λόρδου Trenchard, επικεφαλής της Scotland Yard, εναντίον των εργατικών διαδηλώσεων, των απεργών και των διαδηλωτών των «Πορειών Πείνας» το τελευταίο τρίμηνο στη Σκωτία, στην Ουαλλία και στο Lancashire, τονίζοντας ότι ο αριθμός των συλληφθέντων εργατών μετά το 1932 έχει κατά πολύ υπερβεί το σύνολο των «πολιτικών» συλλήψεων των τελευταίων 120 χρόνων.

μισμού, είχαν αναπτυχθεί τον τελευταίο χρόνο μαχητικά κινήματα στη βάση των σωματείων και ότι μετά τη μεγάλη απεργία του Lancashire στα 1932 είχαν σημειωθεί διάφοροι μικρότεροι αγώνες των ανέργων και των εργαζομένων στη Σκωτία, στην Ουαλλία, στο Yorkshire και στο Λονδίνο (στους κλάδους των οδηγών και της αυτοκινητοβιομηχανίας), που σημείωσαν και ορισμένες επιτυχίες. Στη συνέχεια πέρασε στην καρδιά της εισηγησής του, στην οικοδόμηση του Ενιαίου Μετώπου στη Βρετανία. Είπε ότι η εγχώρια σοσιαλδημοκρατία χαρακτηρίζεται από «αριστερή δημοκοπία» κατά του φασισμού, του πολέμου και των Mean Tests, όμως στην πράξη εμποδίζει την εκδήλωση μαζικών κινητοποιήσεων, ότι συμμετέχει στα συμβούλια των «κέντρων κοινωνικής ασφάλισης» που έχουν γίνει εργαλείο εκφασισμού των μαζών και ότι αρνείται την κήρυξη Γενικής Απεργίας κατά του πολέμου, χωρίς τη συγκατάθεση της IFTU και της Σοσιαλιστικής Διεθνούς, πράγμα που ισοδυναμούσε με στήριξη των πολεμικών σχεδίων του ιμπεριαλισμού στην Απω Ανατολή. Τόνισε ότι το ΚΚΜΒ εδώ και χρόνια πάλευε για να γίνει ένα Ενιαίο Μέτωπο «από τα κάτω» εναντίον των πολεμικών εξοπλισμών, των οικονομικών περικοπών και εναντίον των αντισοβιετικών κυβερνητικών ενεργειών και ότι μετά τον Μάρτιο απευθύνθηκε και «από τα πάνω» στις ηγεσίες των Εργατικών, του TUC και της Ένωσης των κοπερατίβων, θέτοντας το ζήτημα της απόκρουσης του φασισμού. Θετική ήταν η ανταπόκριση μόνο από το ILP, το οποίο από τον Απρίλιο και τη συνδιάσκεψή του στο Derby μπήκε σε μια τροχιά συνομιλιών με την ΚΔ για τη συγχώνευσή του με το ΚΚΜΒ. Παραδέχτηκε ότι μετά το καλοκαίρι άρχισε η αντιστροφή αυτής της πορείας και η «προδοτική εγκατάλειψη των αποφάσεων του Derby» από την ηγεσία του ILP, όμως το Π.Γ του ΚΚΜΒ αποφάσισε στις δημοτικές εκλογές να στηρίξει τους «αριστερούς» υποψήφιους του ILP, για να ενθαρρύνει την όσμωση της βάσης των δύο κομμάτων,⁷⁹⁰ προσθέτοντας ότι το κόμμα συνέχιζε τις αντιφασιστικές μετωπικές πρωτοβουλίες, την καμπάνια για την απελευθέρωση του Δημητρόφ και των συντρόφων του και την υποστήριξη των «Φίλων της ΕΣΣΔ», που αριθμούσαν 170 επιτροπές σε όλη τη χώρα. Έκρινε ότι υπήρχε ανταπόκριση της οργανωμένης εργατικής βάσης σε αυτές τις πρωτοβουλίες, όπως έδειχναν η αποστολή εκπροσώπων των εργατικών συμβουλίων του Newcastle και του Bradford στο Αντιπολεμικό συνέδριο τον Σεπτέμβριο, η άρνηση της Εθνικής Ομοσπονδίας Μηχανικών (A.E.U) με 21 ψήφους έναντι 18 να αποδεχτεί την οδηγία του TUC περί απαγόρευσης της εκλογής κομμουνιστών στα διοικητικά συμβούλια του σωματείου και η καταδίκη της άρνησης του TUC να μετάσχει σε Ενιαίο Μέτωπο με τους κομμουνιστές από την εθνική συνδιάσκεψη του συνδικάτου των σιδηροδρομικών με 79 ψήφους έναντι μιας. Συναφής με τις ενιαιομετωπικές τακτικές ήταν η αναφορά του στην κομματική δουλειά στα ρεφορμιστικά σωματεία, στους ανέργους και στη νεολαία. Για το πρώτο, δήλωσε πως έχει σημειωθεί πρόοδος στην προετοιμασία και στη διεξαγωγή των οικονομικών αγώνων μέσα από τα επίσημα σωματεία στους κλάδους των μεταφορών, των ανθρακωρύχων, των δημοτικών υπαλλήλων και των μεταλλουργών, ενώ έκρινε ως σπουδαία επιτυχία την εκλογή του στελέχους του κόμματος, A.Horner, στην ηγεσία της ομο-

⁷⁹⁰ Ενδεικτικά, ο βουλευτής των Ανεξάρτητων Εργατικών J.McGovern τοποθετήθηκε δημόσια υπέρ της ψήφισης του Pollitt στο Clay Cross, ενώ στις δημοτικές εκλογές του Kilmarnock το Νοέμβριο, το ΚΚΜΒ υποστήριξε τον M.Pollok, υποψήφιο του ILP. Τότε το ILP ήταν χωρισμένο στην ομάδα Sandham, που ήθελε την επιστροφή στο επίσημο Εργατικό κόμμα, στην ομάδα Maxton-Brockway που ήταν υπέρ της αυτοτελούς ύπαρξης του κόμματος με μια τροτσκιστική τάση εντός της και στην ομάδα των συνδικαλιστών της βάσης και της Νεολαίας που ήταν υπέρ της ένωσης με το ΚΚΜΒ.

σπονδίας των ανθρακωρύχων της Ουαλλίας με 10.130 ψήφους έναντι των 7.186 που έλαβαν οι 13 ρεφορμιστές συνυποψήφιοι, όπως και την εκλογή κομμουνιστών στις θέσεις των επιθεωρητών των στοών, παρά τη λυσιώδη αντίδραση των Εργατικών. Παραδέχτηκε ως αδυναμίες μια ορισμένη υποτίμηση της δουλειάς μέσα στα ρεφορμιστικά σωματεία από ορισμένες κομματικές οργανώσεις, την ελλιπή κριτική προς τους φορείς του «αριστερού ρεφορμισμού», μολονότι αυτό ήταν δικαιολογημένο στο βαθμό που αφορούσε τα μέλη του ILP, την καθυστέρηση της καθοδήγησης των εργατικών τμημάτων από την Κ.Ε του κόμματος και την θεώρηση του κερδίσματος θέσεων σε ένα ρεφορμιστικό σωματείο σαν αυτοσκοπό, χωρίς να εντάσσεται σε μια στρατηγική ενδυνάμωσης του NMM και του ρεύματος της επαναστατικής αντιπολίτευσης μέσα στο συνδικαλιστικό κίνημα. Στη συζήτηση που ακολούθησε οι Κνορίν και Λοζόφσκυ διαφώνησαν με την πρόταση του Gallacher να υποστηρίξουν τα «κόκκινα σωματεία» την πρόταση της IFTU περί μποϋκοτάζ των γερμανικών προϊόντων και αποτίμησαν με θετικό τρόπο την εκλογή του Horner, μολονότι παρατήρησαν ότι είχε ατροφήσει εντελώς η ανάπτυξη του NMM. Ο Kostanyan εκ μέρους των σοβιετικών συνδικάτων υπερασπίστηκε τη δουλειά του ΚΚΜΒ στο εργατικό κίνημα, επισημαίνοντας ότι υπήρχε μείωση των οργανωμένων εργατών στην Προφιντέρν και ότι στα περισσότερα «κόκκινα» συνδικάτα γινόταν μια μηχανική μεταφορά των θέσεων των Κ.Κ, με αποτέλεσμα αυτά να μην μπορούν να αγκαλιάσουν τις ευρύτερες εργατικές μάζες και να συμβάλουν στη διεύρυνση του Ενιαίου Μετώπου με όλα τα αυθόρμητα κινήματα της βάσης των σωματείων.⁷⁹¹ Στη δευτερολογία του ο Λοζόφσκυ παραδέχτηκε ότι η στροφή του ΚΚΜΒ προς τα επίσημα σωματεία ήταν ορθή και ότι είχαν γίνει λάθη στη μαζική δουλειά πολλών τμημάτων της Προφιντέρν, προτείνοντας μάλιστα στους συνδικαλιστές της RILU και της RTUO να δεχθούν να υπογράψουν τις δηλώσεις των ρεφορμιστών ηγετών, ότι δεν έχουν σχέση με τον κομμουνισμό, προκειμένου να μη διαγραφούν από τα μεγάλα εργατικά συνδικάτα, κάτι που εξόργισε τους Κνορίν και Bela Kun.⁷⁹² Ουσιαστικά, σε αυτή την Ολομέλεια της ΚΔ μπήκαν οι βάσεις για τη διάλυση της Προφιντέρν και για την εγκατάλειψη του ανεξάρτητου επαναστατικού συνδικαλισμού που επισημοποιήθηκε μετά από τέσσερα χρόνια, τουλάχιστον για

⁷⁹¹ Μάλιστα, απέδωσε τη μείωση των μελών της σκωτικής «κόκκινης» ομοσπονδίας των ανθρακωρύχων στην καθυστέρηση πολλών μελών του ΚΚΜΒ να προσαρμόσουν τη δουλειά τους μέσα στα επίσημα συνδικάτα, αντιπαραβάλλοντάς τους με τις περιπτώσεις των κομμουνιστών στους σιδηροδρομικούς και στους οδηγούς λεωφορείων. Στους μεν, ήδη υπήρχαν 200 ενεργοί συμπαθούντες το κόμμα συνδικαλιστές σε 25 σταθμούς και το έντυπό τους *The Railway Vigilant* κυκλοφορούσε σε 10.000 αντίτυπα. Στους δε, στα 30 αμαξοστάσια του Λονδίνου περισσότεροι από τους μισούς σε ένα σύνολο 15.000 οδηγών, υποστήριζαν το ανεξάρτητο, ριζοσπαστικό κίνημα της βάσης του σωματείου, το έντυπό τους κυκλοφορούσε σε 12.000 αντίτυπα και στις εκλογές του συνδικάτου τον Φεβρουάριο του 1934, το φιλοκομμουνιστικό ψηφοδέλτιο πήρε 12.335 ψήφους έναντι των 4.244 των ρεφορμιστών και τις 5 από τις 6 έδρες του διοικητικού συμβουλίου. Πρβλ. “Speech of Comrade Kostanyan, Communist Fraction-RILU”, *Inprecor*, No.25 (23-04-1935), σσ.649-50.

⁷⁹² Ο Λοζόφσκυ, εκκινώντας από τη δραματική μείωση της οργανωτικής κατάστασης των ρεφορμιστικών κομμάτων και σωματείων από 13.000.000 σε 8.000.000 μέλη μετά τη διάλυση των γερμανικών εργατικών οργανώσεων, διαπίστωνε ότι ήταν πιο πρόθυμοι οι σοσιαλδημοκράτες εργάτες να αγωνιστούν μαζί με τα επαναστατικά συνδικάτα, αλλά ότι υπήρχαν καθυστερήσεις εξαιτίας της λανθασμένης πρόσληψης του Ενιαίου Μετώπου από αρκετούς συντρόφους. Άλλοι περιορίζονταν σε μια τυπική συγκόλληση πολιτικών και συνδικαλιστικών κορυφών, ενώ άλλοι εμμένοντας σε μια δογματική κατανόηση της δράσης «από τα κάτω» αρκούσαν στη διακίνηση διακηρύξεων και στην πολιτική προπαγάνδα στη βάση των ρεφορμιστικών σωματείων. Για αυτό συμπεράνε ότι το Ενιαίο Μέτωπο έπρεπε να αγκαλιάσει όλα τα άμεσα ζητήματα των μαζών (μισθοί, ασφάλιση, μητρότητα κτλ.) με τη δημιουργία ανάλογων επιτροπών σε όλους τους εργασιακούς χώρους, όπου θα εκλέγονταν και εξοκομματικοί και σοσιαλδημοκράτες εργάτες. Αντιθέτως, ο Bela Kun πρόβαλε το σύνθημα της «σοβιετικής εξουσίας» ως προμετωπίδα για την οργάνωση πολιτικών απεργιών και την οριστική εκμηδένιση της σοσιαλδημοκρατίας, επειδή ακριβώς στένευε η κοινωνική βάση ύπαρξής της από την οικονομική κρίση. (*Inprecor*, No.18 (19-03-1934), σσ.454-55, 474-76).

τις πιο ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες σε Ευρώπη και Αμερική, κάτι που δεν έχει αναγνωριστεί επαρκώς από την ιστοριογραφία.⁷⁹³

Σχετικά με το κίνημα των ανέργων, ο Pollitt συμπέρανε ότι παρά την αύξηση των «πορειών πείνας», τη στήριξή τους από όλο και περισσότερα σωματεία και την πρόοδο του NUWM με 350 οργανώσεις και 45.000 μέλη, σοβαρό πρόβλημα ήταν η αδυναμία του κινήματος να συνδεθεί με τα αιτήματα των ειδικευμένων τεχνιτών και η αντίληψη πολλών μελών του πως οι αντίστοιχες ρεφορμιστικές επιτροπές δεν ήταν τίποτα άλλο παρά «απεργοσπαστικός μηχανισμός», πράγμα που δεσχέραινε την προώθηση του Ενιαίου Μετώπου στους ανέργους. Για το κίνημα νεολαίας διαπίστωνε ότι μετά το καλοκαίρι η YCL είχε σε μεγάλο βαθμό ξεπεράσει τις αγκυλώσεις του παρελθόντος, έχοντας πετύχει την κοινή εκπροσώπησή της με τη Νεολαία του ILP σε όλες τις διεθνείς και σε πολλές εγχώριες εκδηλώσεις του εργατικού κινήματος. Υπενθύμισε ότι η επιδείνωση των συνθηκών ζωής της εργαζόμενης νεολαίας, που κατά μείζονα βαθμό πληττόταν από την ανεργία και από τα νομοθετήματα της κυβέρνησης, που επέβαλαν την καταναγκαστική εργασία στους ανέργους 14-16 ετών, προσέδιδε στις απεργίες και στους αγώνες των ανέργων του τελευταίου χρόνου ένα νεανικό χαρακτήρα, κρίνοντας αρκετά ικανοποιητική, αλλά με περιθώρια βελτίωσης, τη δουλειά της YCL στους χώρους εργασίας και στη μετωπική δράση με τη Νεολαία του ILP.⁷⁹⁴ Εμφαντικά επανέλαβε πως το ΚΚΜΒ δεν έτρεφε αυταπάτες ότι το Εργατικό κόμμα με το μέγεθος του οργανωτικού και οικονομικού μηχανισμού του, που ήταν δεμένο πολυπλόκαμα στο κεφάλαιο, θα προσχωρούσε ολόψυχα στο Ενιαίο Μέτωπο, αλλά εκτιμούσε ότι η μετωπική δράση του κόμματος θα αφύπνιζε ταξικά μεγάλα κομμάτια της βάσης των Εργατικών, για να μπούνε ορμητικά στους οικονομικούς και πολιτικούς εργατικούς αγώνες, ώστε να κερδηθούν πολιτικά και ιδεολογικά από το ΚΚΜΒ. Για τούτο πρόκρινε ως αναγκαία την αυτοτελή πολιτική και ιδεολογική παρέμβαση του κόμματος και την αυτόνομη κάθοδό του σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις, χωρίς το Ενιαίο Μέτωπο να συνεπαγόταν την παραίτηση του κόμματος από το ρόλο του επαναστατικού κόμματος της εργατικής τάξης. Όμως, με αντιφατικό εν πολλοίς τρόπο ανέφερε σαν βασική αδυναμία της μετωπικής πολιτικής του ΚΚΜΒ, ότι οι κοινές αντιφασιστικές συγκεντρώσεις και εκδηλώσεις για τα προβλήματα των ανέργων μεταξύ κομμουνιστών και ILP δεν μετουσιώθηκαν σε κοινές εργατικές επιτροπές μέσα στα εργοστάσια, ώστε το Ενιαίο Μέτωπο να πάρει το χαρακτήρα του μαχητικού, εργατικού μετώπου μέσα στους χώρους δουλειάς, ενώ σε άλλο σημείο της έκθεσής του επεσήμανε πως ενώ το Ενιαίο Μέτωπο είχε απορροφήσει όλη την ενέργεια του κόμματος, αδυνατούσε να ξεσκεπάσει τον αντεργατικό ρόλο των ρεφορμιστών ηγετών στα πλατιά τμήματα της εργατικής τάξης, επειδή δεν προβάλλονταν με σαφήνεια οι επαναστατικοί στόχοι του ΚΚΜΒ. Δηλαδή, από τη μια αναγνώριζε ότι η ενιαιομετωπική πολιτική του κόμματος γλυστρούσε προς έναν «εργατισμό» που αδυνατούσε να ανυψωθεί στην επαναστατική πολιτικοποίηση της

⁷⁹³ Στο πιο βασικό έργο της σύγχρονης ιστοριογραφίας για την Προφιντέρν, οι απαρχές της απόφασης για την διάλυσή της ανάγονται στη στροφή της ΚΔ προς το Λαϊκό Μέτωπο το καλοκαίρι του 1935. (Reiner Tosstorf, ό.π., σσ.796-800).

⁷⁹⁴ Εκ μέρους της ΚΔΝ ο Chemodanov αμφισβήτησε την πρόοδο της βρετανικής Κομμουνιστικής Νεολαίας, ορμώντας από το ότι η δύναμή της ήταν 700-800 άτομα τη στιγμή που οι εγγεγραμμένοι στο σύνολο των αστικών, νεολαϊστικών οργανώσεων (πρόσκοποι, αθλητικοί/πολιτιστικοί σύλλογοι, εκκλησιαστικές οργανώσεις, ακαδημαϊκές ενώσεις, τμήματα Νεολαίας των συνεταιρισμών και του Εργατικού κόμματος, συνδικάτα) έφταναν τα 6.000.000 μέλη. (*Inprecor*, No.18, σελ.458).

μεγάλης μάζας της εργατικής τάξης, ενώ από την άλλη η διεύρυνση των διαύλων επαφής του ΚΚΜΒ με τις μάζες φαινόταν ότι είχε εγκλωβιστεί στο επίπεδο του εργοστασιακού, κλαδικού ή διακλαδικού εργατικού συνδικαλισμού, όπου η έμφαση δινόταν αντικειμενικά στους επιμέρους οικονομικούς αγώνες, ευνοώντας κατά συνέπεια την αναπαραγωγή του «εργατισμού», ή και φαινομένων συντεχνιασμού, σε διάφορα οργανωμένα τμήματα της βρετανικής εργατικής τάξης.

Στο τελευταίο μέρος της έκθεσής του σκιαγράφησε τη συνολική κατάσταση του ΚΚΜΒ και τα καθήκοντά του, επανερχόμενος στα προβλήματα της οικοδόμησης του Ενιαίου Μετώπου. Αρχικά, εκτίμησε ότι η στροφή του κόμματος στη δουλειά εντός των ρεφορμιστικών σωματείων μετά το 1932 είχε θετικά αποτελέσματα με ενδεικτικούς δείκτες την αύξηση της παρουσίας των κομμουνιστών στις ομοσπονδίες και στα σωματεία, την καλύτερη διοργάνωση των οικονομικών εργατικών αγώνων, την μεγαλύτερη συμμετοχή εργατών στις κομματικές ιδεολογικές συσκέψεις και πολιτικές εκδηλώσεις και τις τάσεις εκλογικής ανόδου του κόμματος, μολονότι υστερούσαν οι ρυθμοί νέων στρατολογιών. Απέδωσε αυτή την καθυστέρηση στο ότι οι μάζες, απογοητευμένες από την «Εθνική Κυβέρνηση», στήριζαν ακόμη τις ελπίδες τους για αλλαγή στους Εργατικούς, επειδή έβλεπαν το ΚΚΜΒ σαν μια έντιμη και μαχητική δύναμη στους απεργιακούς και συνδικαλιστικούς αγώνες, η οποία όμως είχε μικρό πολιτικό εκτόπισμα και ως εκ τούτου δεν φάνταζε ως δύναμη, ικανή να ανατρέψει τους *Tories*. Υποστήριξε ότι, παρά την πιο ενθουσιώδη συμμετοχή του λαϊκού κόσμου στις κομματικές συγκεντρώσεις και την αυτοθυσία του για την οικονομική στήριξη του κόμματος, ήταν μικρή η προθυμία να ψηφιστεί μαζικά το ΚΚΜΒ, επειδή λειτουργούσε η λογική της «χαμένης ψήφου», καθώς το ίδιο το κόμμα συνήθως αντιπαρέθετε τις εκλογές στο μαζικό κίνημα, αλλά κυρίως γιατί δεν είχε κατορθωθεί ο αποτελεσματικός συνδυασμός της μαζικής, κινηματικής δράσης για τα επιμέρους εργατικά αιτήματα με τους τελικούς, επαναστατικούς σκοπούς του κόμματος. Τούτο οφειλόταν και στο ότι τα ίδια τα κομματικά μέλη συχνά αδυνατούσαν να αναδείξουν μέσα στις οργανώσεις του Ενιαίου Μετώπου τον πολιτικό καθοδηγητικό ρόλο τους, με συνέπεια οι απλοί εργάτες να δυσκολεύονται να συνειδητοποιήσουν την ανάγκη να ψηφίσουν το κόμμα ή να οργανωθούν σε αυτό, παρ'όλη την εκτίμηση που έτρεφαν για τους κομμουνιστές συναδέλφους τους στους χώρους εργασίας και στα σωματεία. Με άλλα λόγια, η καθοδήγηση του ΚΚΜΒ ενστικτωδώς ψηλαφούσε την αντινομία που παρουσίαζε η ανάπτυξη των ενιαιομετωπικών τακτικών του κόμματος στα τέλη του 1933, δηλαδή ότι η αναγκαία για την ισχυροποίηση του κόμματος, γείωσή του στους καθημερινούς, οικονομικούς εργατικούς αγώνες έτεινε να υποκαταστήσει το δεύτερο σκέλος της στρατηγικής του ΚΚΜΒ, αυτό του πολιτικού, αντιμπεριαλιστικού αγώνα, όμως η δυσκολία της καθοδήγησης του ΚΚΜΒ να οργανώσει με την κατάλληλη αναλογία το μείγμα των οικονομικών και των πολιτικών αγώνων του εργατικού κινήματος, έμοιαζε να οδηγεί σε έναν συνδυασμό γενικόλογης, ιδεολογικού χαρακτήρα, αντικαπιταλιστικής προπαγάνδας και έμφασης στην μετωπική δράση στο οικονομικό, συνδικαλιστικό επίπεδο. Τούτο ήταν εμφανές στη δέσμη των άμεσων καθηκόντων του κόμματος κατά το κλείσιμο της εισήγησης του γραμματέα του ΚΚΜΒ, τα οποία ιεραρχούνταν ως εξής: 1) εκλαϊκευση και διάδοση των αποφάσεων της 13^{ης} Ολομέλειας στη Βρετανία, 2) οργάνωση εσωκομματικών κύκλων μαθημάτων, για να

προετοιμαστεί κατάλληλα το κομματικό δυναμικό για τους αγώνες του επόμενου διαστήματος, 3) διεύρυνση όλων των τύπων Ενιαίου Μετώπου κατά της κυβέρνησης και του νόμου της για τους ανέργους, κατά του φασισμού και του πολέμου στα εργοστάσια, στα σωματεία και στις γειτονιές, 4) μαζικοποίηση του κόμματος και της YCL μέσα από το κέρδισμα της βάσης του ILP και από την πλατιά διάδοση του προγράμματος του κόμματος για επαναστατική διέξοδο από την καπιταλιστική κρίση και για την εγκαθίδρυση μιας «σοβιετικής κυβέρνησης», που θα μηδένιζε την ανεργία, θα βελτίωνε την υλική ζωή των μαζών, θα εμπόδιζε την εμπλοκή της χώρας σε ένα νέο πόλεμο και θα εξάλειφε την αποικιακή καταπίεση, 5) αγώνας για την υπεράσπιση των δημοκρατικών και συνδικαλιστικών ελευθεριών.⁷⁹⁵ Ο Piatnitsky, σχολιάζοντας την έκθεση του Pollitt, κατονόμασε το βρετανικό κόμμα σαν χαρακτηριστικό παράδειγμα της αδυναμίας των τμημάτων της ΚΔ και των επαναστατικών συνδικάτων να αποσπάσουν από την επιρροή των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων και των ρεφορμιστών γραφειοκρατών τις μεγάλες μάζες των εργατών. Παραδέχτηκε ότι το ΚΚΜΒ είχε σημειώσει πρόοδο, κυρίως στην οργάνωση των ανέργων, αλλά τόνισε πως δεν μπορούσε να αυξηθεί αριθμητικά, να κερδίσει τις μεγάλες εργατικές ομοσπονδίες και να τραβήξει το ILP, απαντώντας αποτελεσματικά στους ελιγμούς της ηγεσίας του. Φάνηκε δυσαρεστημένος με την εκλογή 292 Εργατικών στις δημοτικές εκλογές σε σχέση με τους μετρημένους στα δάχτυλα κομμουνιστές συμβούλους, ενώ ιδιαίτερα καυστικός ήταν για το «κόκκινο» συνδικάτο των ανθρακωρύχων στη Σκωτία, το οποίο είχε 3.000 μέλη με 49 τμήματα μόνο στο Fife, σε αντίθεση με το αντίστοιχο ρεφορμιστικό σωματείο που διέθετε 20.000 μέλη και 74 τμήματα στο Fife και στο Lanarkshire. Υποτίμησε την εκλογή 8 κομμουνιστών επιθεωρητών εργασίας στις στοές, λέγοντας ότι το κόμμα είχε παρέμβαση μόνο στις 16 από τις 60 στοές της χώρας, ενώ πριν το 1928 είχε 69 εκλεγμένα μέλη στα διοικητικά συμβούλια όλων των τμημάτων του σωματείου. Πάντως, δεν έδωσε ένα συνεκτικό και σαφή οδηγό για το πώς έπρεπε να κινηθεί το ΚΚΜΒ, πλην μιας γενικόλογης προτροπής να δουλέψει μέσα στα σωματεία, για να κερδίσει νέες δυνάμεις. Για αυτό ακόμη και ο «υπεραριστερός» Rust, ως εκπρόσωπος του ΚΚΜΒ στην ΕΕΚΔ, αισθάνθηκε την ανάγκη να υπερασπιστεί την καθοδήγηση του ΚΚΜΒ, ισχυριζόμενος ότι η ένωση του ILP με τους κομμουνιστές θα ήταν ιστορικής σημασίας για το βρετανικό επαναστατικό κίνημα και ότι το κόμμα είχε πετύχει νίκες στις επαναληπτικές βουλευτικές εκλογές. Ως αδυναμίες ανέδειξε την ελλιπή καθοδήγηση της βάσης από την ηγεσία στα σωματεία και την απουσία ξεκάθαρων οδηγιών προς τους αριστερούς του ILP από το Π.Γ. Εκ μέρους του ΚΚΜΒ υπήρξε αντίλογος από τον Gallacher. Υπερασπίστηκε την τακτική του κόμματος στις επαφές του με το ILP, θεωρώντας πως η βάση του δεύτερου από την εμπειρία της θα συνειδητοποιούσε την απάτη της ηγεσίας της, διέψευσε τις αιτιάσεις της καθοδήγησης της ΚΔΝ, ότι το κόμμα του δεν είχε ασχοληθεί επαρκώς με τα ζητήματα της νεολαίας και έδωσε σαν παράδειγμα του ανεβασμένου κύρους του κόμματος, την περίπτωση της Γλασκώβης, που ήταν και η βάση των στελεχών του ILP που διαφωνούσαν με την προσέγγιση των κομμουνιστών, όπου η καμπάνια του Ενιαίου Μετώπου και της ένωσης με την ΚΔ ήταν η πιο πετυχημένη σε όλη τη Βρετα-

⁷⁹⁵ “On the United Front in Great Britain. Report of Comrade H. Pollitt”, *Inprecor*, No.5, ό.π., σσ.129-38, “Discussion on the Reports of Comrades Pieck, Kuusinen and Pollitt”, ό.π., σελ.193, J. Degras, ό.π., σσ.281-82, 290-91, E.H Carr, ό.π., σσ.105-08, 229-30.

νία.⁷⁹⁶ Ίσως, το πιο εντυπωσιακό συμβάν των εργασιών της Ολομέλειας για το βρετανικό κόμμα ήταν η ανοιχτή διαφωνία του Spence, εκπροσώπου της βρετανικής Κομμουνιστικής Νεολαίας, με την εισήγηση του Pollitt, σπάνια περίπτωση για τη μέχρι τότε παρουσία του ΚΚΜΒ στα όργανα της Κομιντέρν, η οποία εγείρει αμφιβολίες για το κατά πόσο η ΚΔ ήταν μια «μονολιθική» οργάνωση με ομοφωνία και πειθαρχία στην εκτέλεση των πολιτικών γραμμών που αποφάσιζαν τα ανώτερα καθοδηγητικά όργανα. Ο Spence εξέλαβε τον προσεταιρισμό της νεολαίας του ILP από τους κομμουνιστές σαν σημαντικό πλήγμα για το ρεφορμισμό και τον τροτσκισμό στη Βρετανία και ρητά απέρριψε τη θέση της ηγεσίας του ΚΚΜΒ, ότι δεν χρειαζόταν σε κάθε εργοστάσιο η ύπαρξη ενός ξεχωριστού νεολαϊστικού πυρήνα δίπλα στον κομματικό. Μάλιστα, απέδωσε αυτή τη διάσταση απόψεων στην προβληματική σχέση μεταξύ κόμματος και YCL, η οποία οφειλόταν στις «σοσιαλδημοκρατικές ιδεολογικές επιβιώσεις» μέσα στο ΚΚΜΒ, το οποίο κατηγόρησε πως σε διάφορες περιοχές έτεινε να συγχωνεύσει την κομματική δουλειά με τη νεολαϊστική, με αποτέλεσμα τη διάχυση της Νεολαίας μέσα στο κόμμα. Για αυτό ζήτησε από την ΚΔ να υποχρεώσει το ΚΚΜΒ να βοηθήσει αποτελεσματικά την οργάνωση της Νεολαίας, προειδοποιώντας ότι θα δοθεί συνέχεια στον πολιτικό αγώνα για την καταπολέμηση των λανθασμένων επιλογών του κόμματος στο κίνημα της νεολαίας. Επρόκειτο για μια γενικότερη αντίδραση ορισμένων τμημάτων των Κομμουνιστικών Νεολαίων στις κατευθύνσεις που τους έδιναν τα Κ.Κ, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από την ανοιχτή κάλυψη που δόθηκε στον Spence από τον Andrei, μέλος της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔΝ.⁷⁹⁷

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, από την έκθεση του επικεφαλής της καθοδήγησης του ΚΚΜΒ απουσίαζε κραυγαλέα κάποια ειδική αναφορά στην ανάπτυξη του αντιιμπεριαλιστικού αγώνα του κόμματος για το επόμενο διάστημα, κάτι που σαφώς συνιστούσε αφενός μια ακόμη έκφραση της δυστοκίας του κόμματος να πολιτικοποιήσει σε επαναστατική κατεύθυνση τους ενιαιομετωπικούς, οικονομικούς αγώνες του βρετανικού προλεταριάτου, αφετέρου μια αντιστροφή της σχέσης αίτιου-αιτιατού μεταξύ της αίσιας έκβασης της αντιαποικιακής πάλης και της σοσιαλιστικής επανάστασης στη Βρετανία. Δηλαδή, ενώ μετά το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ είχε ωριμάσει στη συλλογική σκέψη του ΚΚΜΒ η αντίληψη πως οι εθνικοαπελευθερωτικοί τριγμοί στην αποικιακή περιφέρεια της Βρετανικής Αυτοκρατορίας θα πυροδοτούσαν την άνοδο του προλεταριακού επαναστατικού κινήματος στο εσωτερικό της Βρετανίας, στις παραμονές της 13^{ης} Ολομέλειας είχε ενισχυθεί η αίσθηση ότι η ολοκλήρωση της απελευθέρωσης των λαών, που στέναζαν κάτω από τη βρετανική ιμπεριαλιστική κατοχή και εξάρτηση, θα δρομολογούνταν από την ύπαρξη μιας σοσιαλιστικής, εργατικής εξουσίας στην ιμπεριαλιστική μητρόπολη. Επί της ουσίας, επρόκειτο για μια λανθάνουσα μορφή αναθέρμανσης πλευρών της παλιάς, «αποαποικιοποιητικής θεωρίας» η οποία είχε καταδικαστεί από τα προηγούμενα συνέδρια της ΚΔ και του ΚΚΜΒ. Αυτή η αναβίωση, μαζί με την ενδυνάμωση των τάσεων «εργατισμού», στη στρατηγική του ΚΚΜΒ στο τέλος του 1933 πρέπει να αποδοθεί σε δύο βασικούς παράγοντες: πρώτον,

⁷⁹⁶ “The C.P in the Fight for the Masses, by Comrade Piatnitsky”, “Speech of Comrade Rust”, *Inprecor*, No.15 (05-03-1934), σσ.362, 370-71, 381-82, “Speech of Comrade Gallacher”, *Inprecor*, No.18, σσ.463-64.

⁷⁹⁷ “Discussion on the Reports of Comrades Kuusinen, Pieck and Pollitt”, *Inprecor*, No.25, σελ.646, *Inprecor*, No.28 (07-05-1934), σσ.723-24.

στην αδυναμία της ανάπτυξης ενός μαζικού, πανεθνικού απεργιακού κινήματος μετά το φθινόπωρο του 1932 και στην υποκατάστασή του από το ολοένα και ενισχυόμενο κίνημα των ανέργων, και δεύτερον, στη σχετική υποχώρηση των μαχητικών, μαζικών κινημάτων εθνικής αυτοδιάθεσης στις διάφορες αγγλικές αποικιακές κτήσεις κατά το 1933, σε συνδυασμό με το δέος που προκάλεσε η επικράτηση του ναζισμού στη Γερμανία στο διεθνές κομμουνιστικό και εργατικό κίνημα. Φυσικά, σε αυτό το σημείο τίθεται το ερώτημα, αν η ίδια η 13^η Ολομέλεια της Κομιντέρν κατόρθωσε να εξισορροπήσει τις προαναφερόμενες αντινομίες της μετωπικής στρατηγικής του ΚΚΜΒ. Αναγκαστικά, μια πρώτη απάντηση μπορεί να εκμαιευθεί από τις τελικές αποφάσεις της Ολομέλειας, που αφορούσαν τόσο το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα, όσο και το ΚΚΜΒ.

Στην τελική απόφαση της Ολομέλειας δόθηκε κατ' αρχήν ο ορισμός του φασισμού ως η «*ανοιχτή, τρομοκρατική δικτατορία των πιο αντιδραστικών, σωβινιστικών και επιθετικών στοιχείων του ιμπεριαλιστικού χρηματιστικού κεφαλαίου*». Αυτός ο ορισμός αποκάλυπτε τη βαθύτερη ταξική φύση του φασιστικού φαινομένου των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών κρατών, ενώ υπογραμμίστηκε ότι «*ο φασισμός προσπαθεί να εξασφαλίσει στο μονοπωλιακό κεφάλαιο μαζική βάση ανάμεσα στους μικροαστούς, απευθυνόμενος στους κατεστραμμένους αγρότες, στους βιοτέχνες, στους ιδιωτικούς και δημοσίους υπαλλήλους και ειδικότερα στα ταξικά ξεπεσμένα στοιχεία των μεγάλων πόλεων, επιδιώκοντας να εισχωρήσει και στην εργατική τάξη*».⁷⁹⁸ Πρόκειται για μια προσέγγιση του φασισμού που στα βασικά της σημεία επαναλήφθηκε από τον Δημητρώφ στο 7^ο Συνέδριο της ΚΔ το 1935, όπου επισημοποιήθηκε η στρατηγική του Λαϊκού Μετώπου. Ο συγκεκριμένος καθορισμός της ταξικής βάσης του φασισμού και η υπόδειξη στην τελική απόφαση της Ολομέλειας, ότι με εργαλείο τον φασισμό τα καπιταλιστικά μονοπώλια περνούσαν στην εκμηδένιση των μεθόδων του κοινοβουλευτισμού και των μορφών διακυβέρνησης της αστικής δημοκρατίας, ώστε να απορροφηθούν οι κραδασμοί της οικονομικής κρίσης και να προετοιμαστούν οι μάζες για τον επερχόμενο ιμπεριαλιστικό πόλεμο⁷⁹⁹, ουσιαστικά προσανατόλιζαν την ενιαιομετωπική τακτική των κομμουνιστών προς την κατεύθυνση της συνένωσης όλων των αντιφασιστικών, δημοκρατικών δυνάμεων, εξαγγέλοντας, επομένως, ήδη από το 1933 τον βασικό πυρήνα της πολιτικής του Λαϊκού Μετώπου, μολονότι ακόμη δεν είχε εισαχθεί αυτή η ορολογία. Παραδόξως, η νεότερη ιστοριογραφία έχει παραβλέψει αυτή τη θεμελιώδη διαπίστωση, ότι οι πιο βασικές πλευρές του Λαϊκού Μετώπου επικυρώθηκαν ήδη από την 13^η Ολομέλεια, ενάμισυ χρόνο πριν το 7^ο Συνέδριο της ΚΔ. Επιπλέον, στην τελική απόφαση της Ολομέλειας αναφερόταν ότι η φασιστική δικτατορία δεν είναι αναπόφευκτο στάδιο μετεξέλιξης της δικτατορίας της αστικής τάξης για όλες τις χώρες και ότι η αποτροπή της ανόδου των φασιστών στην κυβερνητική εξουσία, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον αγώνα του προλεταριάτου και των άλλων λαϊκών μαζών. Παράλληλα, διατυπώθηκε η θέση ότι η πτώση του φασισμού δεν θα συνεπαγόταν σε όλες τις χώρες την άμεση εγκαθίδρυση της προλεταριακής δικτατορίας, όπου ο αντιφασιστικός αγώνας θα λαμβανε πανδημοκρατικό χαρακτήρα με την αιχμή του στραμμένη εναντίον της φασιστικής δικτατορίας, πράγμα που προοικονομούσε την πάλη για ένα πολιτικό καθεστώς «λαϊκοδημοκρατικού ή

⁷⁹⁸ *Theses and Decisions of the Thirteenth Plenum of the Executive Committee of the Communist International*, published by Worker's Library Publishers, March 1934, Chapter I. Fascism and the Maturing of the Revolutionary Crisis, σελ.5.

⁷⁹⁹ *Theses and Decisions of the Thirteenth Plenum of the Executive Committee of the Communist International*, ό.π.,σελ.6.

λαοκρατικού» χαρακτήρα ως ένα προσωρινό μεταβατικό στάδιο πριν την δικτατορία του προλεταριάτου, κάτι που θα διατυπωθεί καθαρότερα από το 7^ο Συνέδριο της ΚΔ. Μάλιστα, αποφασίστηκε ότι το σύνθημα της «σοβιετικής εξουσίας» μπορούσε να καλύψει ένα εύρος λαοκρατικών κυβερνήσεων από την «επαναστατική δημοκρατική δικτατορία της εργατιάς και της αγροτιάς» μέχρι τη «δικτατορία του προλεταριάτου».⁸⁰⁰ Αναφορικά με τα ζητήματα της αντιπολεμικής πάλης η Ολομέλεια καθόρισε με σαφήνεια, ότι το φασιστικό καθεστώς της Γερμανίας αποτελεί τον κύριο πολεμικό εμπρηστή στην Ευρώπη, ότι εναντίον του έπρεπε να συγκεντρωθούν οι πλατύτερες φιλειρηνικές δυνάμεις και ότι οι κομμουνιστές όφειλαν «να κινητοποιήσουν τις μεγάλες μάζες της εργατικής τάξης κατά του ιμπεριαλιστικού πολέμου, πριν ακόμη αυτός ξεσπάσει, ώστε να επιταχυνθεί η ανατροπή του ίδιου του καπιταλισμού». Ταυτόχρονα, συμπέρανε πως η εργατική τάξη με την πάλη της μπορούσε να καθυστερήσει τον πόλεμο, ασκώντας κριτική για παθητικότητα και μοιρολατρία σε απόψεις που εκφράζονταν στο εσωτερικό των Κ.Κ, ότι τάχα δεν έπρεπε να παρεμποδιστεί η έκρηξη ενός νέου πολέμου, επειδή η επανάσταση θα άρχιζε μονάχα σαν αποτέλεσμα του. Κάλεσε τα Κ.Κ να αγωνιστούν με επιμονή για το Ενιαίο Μέτωπο εναντίον της επίθεσης του κεφαλαίου στους εργαζομένους και του φασισμού, παρά την προδοτική στάση των ηγετών της σοσιαλδημοκρατίας, όμως στην τελική απόφαση αποτυπώθηκε ένας συγκερασμός διαφορετικών μεταξύ τους πολιτικών αιχμών, που απηχούσε την προσπάθεια της ΚΔ να συμβιβάσει τις αντίρροπες τάσεις στελεχών και τμημάτων της αναφορικά με τα όρια και τους τρόπους οικοδόμησης του Ενιαίου Μετώπου. Έτσι, η έμφαση δόθηκε στη δημιουργία του Ενιαίου Μετώπου «από τα κάτω», χωρίς όμως να αποκηρυχθούν οι «από τα πάνω» μετωπικές πρωτοβουλίες, καθώς εξουσιοδοτήθηκαν τα Κ.Κ να καλέσουν σε επαφές, ιδίως εναντίον του φασισμού, και τις ρεφορμιστικές πολιτικές οργανώσεις του εργατικού κινήματος. Εντούτοις, επικυρώθηκε η παλιότερη εκτίμηση για τη σοσιαλδημοκρατία σαν το κύριο κοινωνικό στήριγμα της αστικής τάξης, περιλαμβανομένης και της σοσιαλδημοκρατίας των φασιστικών χωρών, με συνέπεια να δικαιολογείται σε κάποια σημεία της τελικής απόφασης η σχηματική αντιπαράθεση της μετωπικής τακτικής «από τα κάτω» με την τακτική της αντιφασιστικής ενότητας «από τα πάνω».⁸⁰¹

Αυτός ο συγκερασμός αποκλινουσών ερμηνειών της μετωπικής τακτικής δεν οφειλόταν τόσο στις επιβιώσεις μιας «σκληροπυρηνικής, αριστερίστικης» αντίληψης, που έτεινε στο στένεμα της κοινωνικής και πολιτικής βάσης του Ενιαίου Μετώπου, στη συνείδηση πολλών στελεχών των Κ.Κ, τα οποία είχαν διαπαιδαγωγηθεί στο πνεύμα της πολιτικής του «σοσιαλφασισμού» κατά το προηγούμενο διάστημα, ή στην επέμβαση του Στάλιν που επέμενε στη λογική της εξίσωσης φασισμού και σοσιαλδημοκρατίας, όπως κατά κόρον έχει υποστηριχθεί στη βιβλιογραφία.⁸⁰² Περισσότερο απέρρευε από τις διαφορετικές προσδοκίες της ΕΕΚΔ και

⁸⁰⁰ Ο.π., Chapter III. The Tasks of the Communist Parties. The Fight Against the Fascization of the Bourgeois Governments and against the War, σσ.14-15, Chapter V. For the Revolutionary Way Out of Crisis-For A Soviet Government, σσ.19-20.

⁸⁰¹ Ο.π., Chapter I., σσ.7-9, Chapter II., σσ.12-13, Chapter III., σελ.16.

⁸⁰² Πρβλ. John Manley, "Moscow Rules? Red Unionism and Class Against Class in Britain, Canada and United States, 1928-35", *Labour/Le Travail*, 56 (2005), σελ.28, F.Borkenau, *World Communism*, ό.π., σσ.379-80, Junya Takiguchi, "The Projection of Stalinism at the Comintern Congress in the 1930s", *Studies on Multicultural Societies*, No.33 (2016), Afrasian Research Centre, Ryukoku University, Tokyo, σσ.2-4, Willie Thompson, ό.π., σσ. 49-50, Nina Fishman, "Essentialists and Realists: Reflections on the historiography of the CPGB", *Communist History Network Newsletter*, 11 (Autumn 2001), Kevin McDermott-Jeremy Agnew, ό.π., σελ.106, Fernando Claudin, *The Communist Movement. Part One*, ό.π., σσ.120-23.

των κομμάτων της για τις επιμέρους εθνικές πραγματικότητες στις οποίες καλούνταν να αντεπεξέλθουν οι κομμουνιστές: αλλού βρίσκονταν στην ημερήσια διάταξη καθήκοντα εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, αλλού ο εθνικός και ο προλεταριακός αγώνας διαπλέκονταν, σε ορισμένες χώρες ετίθετο το ζήτημα της άμεσης ανακοπής της πορείας του φασισμού στην εξουσία ή της ανατροπής του, ενώ σε άλλες της συγκέντρωσης των δυνάμεων της εργατικής τάξης, ώστε να τεθεί επι τάπητος το καθήκον της ανατροπής του καπιταλισμού που ήταν η κοινωνική μήτρα του φασισμού. Τούτο σήμαινε ότι άλλοι κομμουνιστές έκλιναν προς μια πολιτική προσέγκυσης των ρεφορμιστικών και των μικροαστικών στοιχείων και άλλοι την απέρριπταν μετά βδελυγμίας, ότι άλλοι αποσπούσαν τα γενικά, πολιτικά αιτήματα από τα οικονομικά και άλλοι προσπαθούσαν να τα υπηρετήσουν εξίσου. Επίσης, αυτές οι φαινομενικές αντινομίες σε μεγάλο βαθμό οφείλονταν στην ίδια τη συνεχιζόμενη οικονομική κρίση, η οποία ενέπνεε στα περισσότερα στελέχη της ΚΔ τη βεβαιότητα, ότι επίκειται γρήγορα ένας νέος γύρος επαναστάσεων, παρά την επέλαση του φασισμού. Χαρακτηριστικά, η 13^η Ολομέλεια κατέληξε στο συμπέρασμα πως στη Γερμανία «*αρχίζει μια νέα επαναστατική άνοδος*», γι' αυτό προσανατόλιζε τα Κ.Κ των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών στην προετοιμασία της άμεσης σοσιαλιστικής επανάστασης, μολονότι διαψεύστηκαν οικτρά οι εκτιμήσεις της για τη Γερμανία, συνεχίστηκε η επέκταση των φασιστικών καθεστώτων στην Ευρώπη και δεν ξεπεράστηκαν στο άμεσο διάστημα οι δυσκολίες της επαναστατικής πολιτικοποίησης των οικονομικών αγώνων στις χώρες με κοινωνική δομή, ανάλογη της Βρετανίας. Βέβαια, η επαναστατική αισιοδοξία των ιθυνόντων της ΚΔ δεν ήταν εντελώς άτοπη, καθώς στα χρόνια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα στις αποικιοκρατούμενες και εξαρτημένες χώρες είχαν σημειώσει μεγάλη πρόοδο, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις το εθνικό Ενιαίο Μέτωπο περιλάμβανε εκτός από τους κομμουνιστές και τις εργατικές οργανώσεις, το αγροτικό κίνημα και τις μικροαστικές πολιτικές ομάδες με ένα ριζοσπαστικό πρόγραμμα αντιιμπεριαλιστικής πάλης.⁸⁰³ Εξάλλου, και στην Κίνα ήταν ανοδική η πορεία του Κόκκινου Στρατού και επεκτεινόταν η γεωγραφική έκταση της επικράτειας των Σοβιέτ, τουλάχιστον μέχρι το καλοκαίρι του 1934 που ξεκίνησε η πέμπτη εκστρατεία του Κουομιντάγκ εναντίον των κομμουνιστικών βάσεων, γι' αυτό η 13^η Ολομέλεια όχι μόνο αποτίμησε θετικά τη δράση του κινεζικού Κ.Κ, αλλά και την έκρινε ως το πιο πετυχημένο παράδειγμα της «επαναστατικής δημοκρατικής δικτατορίας εργατών και αγροτών» που υλοποιούσε το πέρασμα από την εθνική, αστικοδημοκρατική επανάσταση στην προλεταριακή.⁸⁰⁴ Σχετικά με τα άμεσα καθήκοντα του κάθε κόμματος, η Ολομέλεια περιορίστηκε στις ίδιες γενικές οδηγίες προς όλα, δίνοντας προφανώς περιθώρια στα Κ.Κ να τις προσαρμόσουν στις δικές τους εθνικές πραγματικότητες, αλλά και επιδιώκοντας να αποφύγει τη λεπτομερή κωδικοποίηση ενός δεσμευτικού, κανονιστικού προτύπου μαζικής δουλειάς, το οποίο, πιθανόν, να νομιμοποιούσε διάφορες «δεξιές» και «αριστερές» αποκλίσεις. Για τούτο και εξήγγειλε τη σύγκληση του επόμενου

⁸⁰³ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ.368-71, Patrick Hesse, ό.π., σσ.152-68, Fujio Hara, *The Malayan Communist Party as recorded in the Comintern files*, Yusof Ishik Institute, 2016, σσ.128-31, Risto Marjoma, "The LACO and the LAI: Willi Munzenberg and Africa", Comintern Working Papers 4/2005, Abo Akademi University, σσ.7-20.

⁸⁰⁴ E.H Carr, ό.π., σσ.367-72, *Theses and Decisions of the Thirteenth Plenum of the Executive Committee of the Communist International*, Chapter II. The Imperialist Preparations for a New World War. Soviet China, a big factor of the World Revolution, σελ.11.

συνεδρίου της ΚΔ στο δεύτερο εξάμηνο του 1934. Τέλος, διαπιστώνοντας την ανάγκη αναπροσαρμογής της μαζικής δουλειάς των Κ.Κ στα εργοστάσια και στα σωματεία, πρότεινε την μορφοποίηση συνθημάτων και αιτημάτων που θα έδεναν τον αγώνα για τα καθημερινά εργατικά προβλήματα με την επαναστατική ανατροπή, εστιάζοντας στα εξής: α) στην καλύτερη προπαγάνδα, ώστε οι πλατιές μάζες να έρθουν σε επαφή με το σύνολο της μαζικής δράσης του κόμματος (πολιτικής, συνδικαλιστικής και ιδεολογικής), β) στη συστηματικότερη διείσδυση μέσα σε συγκεκριμένα εργοστάσια και μαζικούς χώρους εργασίας, όπου οι κομματικοί πυρήνες όφειλαν να γίνουν ο κύριος καθοδηγητής όλων των εργατικών κινητοποιήσεων, γ) στο οριστικό ξεπέραςμα των οπορτουνιστικών αντιλήψεων που υποτιμούσαν τη δουλειά μέσα στα ρεφορμιστικά, χριστιανικά, ακόμη και στα φασιστικά, μαζικά σωματεία, δ) στην αναβάθμιση της παρέμβασης στους ανέργους και στο κίνημά τους για περίθαλψη και κοινωνική ασφάλιση, ε) στη στροφή της δουλειάς προς τον αγροτικό κόσμο, στηρίζοντας τους συλλόγους και τις ενώσεις των ακτημόνων και των μικρομεσαίων αγροτών και παλεύοντας για το διαχωρισμό τους από τους ευκατάστατους γαιοκτήμονες και χωρικούς, στ) στην ανάπτυξη του γυναικείου κινήματος με την εκπαίδευση μιας νέας γενιάς γυναικείων κομματικών στελεχών, ζ) στο οριστικό ξεπέραςμα των τάσεων περιχαράκωσης των Κομμουνιστικών Νεολαίων, ώστε να αναδειχθούν σε ισχυρή δύναμη μέσα σε όλες τις μαζικές νεανικές οργανώσεις (εργατικές, πολιτιστικές, εκπαιδευτικές και αθλητικές),⁸⁰⁵ η) στη συνέχιση του αγώνα για την εθνική αυτοδιάθεση των καταπιεζόμενων λαών.⁸⁰⁶ Το ΚΚΜΒ εκτός από αυτό το γενικό πλαίσιο προσανατολισμού όφειλε να λάβει υπόψη του και τις ειδικές επισημάνσεις της εισήγησης του Κουόσινεν για τη Βρετανία, οι οποίες εγκρίθηκαν από την Ολομέλεια, χωρίς να επιφέρουν κάποια ριζική τομή στην ασκούμενη ως τότε πολιτική του:

«[...]Στην Αγγλία τα βασικά γνωρίσματα της παρούσας συγκυρίας για το εργατικό κίνημα διαγράφονται ως εξής: ο αριθμός των απεργιών και των εργατών που τις στηρίζουν ενεργά είναι πάνω-κάτω ο ίδιος με αυτόν του προηγούμενου έτους. Συνήθως, οι απεργίες ξεκινούν αιφνίδια και αυθόρμητα έξω από την πρωτοβουλία των

⁸⁰⁵ Λίγο αργότερα, στις 18 Ιανουαρίου 1934, έγινε και η Ολομέλεια της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔΝ, στην οποία εγκρίθηκαν χωρίς ιδιαίτερες αντιδράσεις οι εισηγήσεις των Chemodanov και Grosse για τον μετωπικό αγώνα των νέων εργατών κατά του φασισμού και του милитарισμού σε συμφωνία με το πνεύμα της 13^{ης} Ολομέλειας της ΚΔ (“Plenary Session of the E.C of the Y.C.I”, *Inprecor*, No.7, σελ.202). Ωστόσο, το «σεκταριστικό» πνεύμα που επί μακρόν δέσποζε στην ΚΔΝ, δεν πατάχθηκε πλήρως από τα καθοδηγητικά όργανα της ΚΔ, επειδή στην τελική διακήρυξη του σώματος της ΚΔΝ, απουσίαζε οποιαδήποτε αναφορά στο Ενιαίο Μέτωπο, ακόμη και «από τα κάτω». Αντίθετα, τα τμήματα της ΚΔΝ, όντας στο πλευρό των Κ.Κ, θα πάλευαν από μόνα τους για την οργάνωση των οικονομικών αγώνων της νεολαίας, με σκοπό να ανυψωθούν σε πολιτικούς αγώνες και σε γενικές, πολιτικές απεργίες κατά του φασισμού και για τη δικτατορία του προλεταριάτου. Η μόνη νύξη για την ανάπτυξη των μετωπικών τακτικών ανέκυπτε από την αναφορά στο ξεπέραςμα των σεχταριστικών αγκυλώσεων των Κομμουνιστικών Νεολαίων. “The Fascisation and Militarisation of the Youth and the Tasks of the YCLs”, *Inprecor*, No.11 (23-02-1934), σσ.307-08, No.14 (02-03-1934), σσ.358-59. Ως βασικό καθήκον των Κομμουνιστικών Νεολαίων έμπαινε η εξουδετέρωση της φασιστικής και милитарιστικής προπαγάνδας μεταξύ των νέων μέσα από τη μαζική προβολή των μαρξιστικολενινιστικών ιδεών και από τον αγώνα των κομμουνιστών για όλα τα προβλήματα της νέας γενιάς. Ενδιαφέρον είναι ότι στις εισηγήσεις της Ολομέλειας της ΚΔΝ καταδικάστηκαν «οι ηρωϊκές, αλλά αναποτελεσματικές και απέλπιδες ατομικές ενέργειες κατά του φασισμού και της αντίδρασης» και ασκήθηκε ιδιαίτερη κριτική στις οργανώσεις νεολαίας σε Η.Π.Α, Γαλλία και κυρίως Βρετανία, επειδή παρά τη συμμετοχή τους στην οργάνωση και στην υποστήριξη των εργατικών διαμαρτυριών και απεργιών, δεν είχαν καταφέρει να αφήσουν πολιτικά αποκρυσταλλώματα της δράσης τους μετά το πέρας των απεργιών εξαιτίας της λανθασμένης τους οπτικής ότι το τέλος του εργατικού αγώνα ορίζεται από την ολοκλήρωση μιας απεργίας, γι’ αυτό και καλούνταν οι Βρετανοί νεολαίοι να δώσουν έμφαση στην οργάνωση των νέων εργατών σε σταθερές επιτροπές αγώνα ανά εργοστάσιο, ανεξάρτητα από τα επίσημα σωματεία όπου αυτό θα ήταν εφικτό. Πρβλ. “The Tasks of the Sections of the Y.C.L”, *Young Communists and the Path to Soviet Power. Report of V.E Chemodanov to the January Plenum of the Young Communist International*, Youth Publishers, June 1934, σσ.20-21, 32-34.

⁸⁰⁶ Ο.π., Chapter IV. The Tasks of Mass Work and the Strengthening of the Communist Parties, σσ.17-18.

σωματείων. Αναπτύσσεται ένα μαζικό και επίμονο κίνημα ανέργων, όπου ξεχωρίζει η παρέμβαση των δικών μας δυνάμεων, και εντείνεται η δυσαρέσκεια προς την Εθνική Κυβέρνηση, ειδικά εξαιτίας της ανεργίας και της φιλοπόλεμης πολιτικής της, όμως ακόμη το μεγαλύτερο μέρος της ωφελεί το Εργατικό κόμμα. Το Κομμουνιστικό Κόμμα ήδη έχει σημειώσει ορισμένες επιτυχίες, εφαρμόζοντας τις τακτικές του Ενιαίου Μετώπου και πρέπει να συνεχίσει σε αυτήν την κατεύθυνση, δεδομένης και της εσωτερικής διαπάλης στο Ανεξάρτητο Εργατικό κόμμα». ⁸⁰⁷

Παρόμοιο ήταν το περιεχόμενο των άμεσων οδηγιών προς το ΚΚΜΒ στην καταληκτική ομιλία του Κουόσινεν στο κλείσιμο των εργασιών της Ολομέλειας:

«[...]Οι Βρετανοί σύντροφοι έχουν μπροστά τους τον αγώνα εναντίον της Εθνικής Κυβέρνησης, πρωτίστως εναντίον της αντεργατικής, οικονομικής πολιτικής της. Το γενικότερο καθήκον τους είναι να κάνουν το κόμμα τους ένα πραγματικά μαζικό κόμμα, κερδίζοντας τη βάση του Εργατικού κόμματος, και να συσφίξουν τους δεσμούς αλληλεγγύης της βρετανικής εργατικής τάξης με τους λαούς των αποικιών, κυρίως με την Ινδία. Το σημαντικότερο, όμως, είναι να κάνουν επαναστατική δουλειά μέσα στα εργατικά συνδικάτα». ⁸⁰⁸

Η 13^η Ολομέλεια συνέπεσε με τις προετοιμασίες του 17^{ου} Συνεδρίου του ρωσικού Κ.Κ, οπότε έχει σημασία μια αναφορά στο πως η σοβιετική καθοδήγηση αξιολόγησε τις αποφάσεις της ΚΔ. Τον Δεκέμβριο ο Radek σε δημοσίευμα της *Pravda* τόνισε τον κίνδυνο του γερμανικού πολεμικού επανεξοπλισμού και της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής, ενώ σε συνέντευξή του ο Στάλιν για πρώτη φορά ανέφερε, ότι η Κοινωνία των Εθνών μπορούσε να συμβάλει στην παγκόσμια ειρήνη μετά την αποχώρηση Γερμανίας και Ιαπωνίας από τις τάξεις της. Ο Μολότοφ στην εισήγησή του στη 4^η Σύνοδο της Κ.Ε του ρωσικού κόμματος (2 Ιανουαρίου 1934) επανέλαβε ότι ο γερμανικός φασισμός απειλούσε την ειρήνη στην Ευρώπη, τονίζοντας ότι η ΕΣΣΔ ήταν υπέρ της ανάπτυξης ομαλών διπλωματικών και εμπορικών σχέσεων με όλους τους γείτονές της, με οποιοδήποτε καπιταλιστικό κράτος και με όλες τις κυβερνήσεις. Ωστόσο, δεν έλειπαν και οι πιο αδιάλλακτες φωνές εντός του ρωσικού κόμματος, όπως φαίνεται από το κεντρικό άρθρο της *Pravda* (04-01-1934), όπου επισημαινόταν πως ήταν ολόσωστη η εκτίμηση της 13^{ης} Ολομέλειας για το βάθεμα της καπιταλιστικής κρίσης, παρά την προσπάθεια των αστικών κυβερνήσεων να τονώσουν τη ζήτηση και τη βιομηχανία με πιστώσεις, ώστε οι πολεμικοί εξοπλισμοί, η ένταση των διεθνών ανταγωνισμών και ο πόλεμος ήταν μονόδρομος. Ακόμη συμφωνούσε απόλυτα με τις εκτιμήσεις της ΚΔ για το ρόλο της Γερμανίας και του κινεζικού επαναστατικού κινήματος, όμως εντύπωση προξενεί ότι δεν έκανε καμία αναφορά στο Ενιαίο Μέτωπο, αντιθέτως τονιζόταν η ανάγκη τα Κ.Κ να προχωρήσουν σε άμεσους επαναστατικούς αγώνες με ανηλεή πόλεμο κατά της σοσιαλδημοκρατίας. Στις 7 Φλεβάρη ο Μανουήλσκι στην έκθεσή του για την ΚΔ στο 17^ο Συνέδριο του ρωσικού Κ.Κ υπεραμύνθηκε των αποφάσεων της 13^{ης} Ολομέλειας, έδωσε μια αισιόδοξη εικόνα λέγοντας, ότι υπήρχαν στη Δύση 860.000 οργανωμένοι κομμουνιστές διεθνώς, μάλιστα οι 100.000 ήταν Γερμανοί, και χαρακτήρισε θετική την πορεία του ΚΚΜΒ, καταδικάζοντας την ηγεσία του ILP, επειδή επέστρεψε στην αγκαλιά της αστικής τάξης με το να ζητά την ίδρυση μιας νέας Διεθνούς από τους σοσιαλδημοκράτες

⁸⁰⁷ "Fascism, the Danger of War and the Tasks of the Communist Parties. Report of Comrade Kuusinen", ό.π.,σελ.112.

⁸⁰⁸ "Concluding Speech of Comrade Kuusinen", *Inprecor*, No.28, ό.π.,σελ.753.

και τους κομμουνιστές. Αναφερόμενος ειδικά στην Αγγλία, υποστήριξε ότι βάθαινε η κοινωνική κρίση μετά τη Γενική Απεργία του 1926 και την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης του 1929, παρουσιάζοντας ως τεκμήρια τα μαζικά απεργιακά κινήματα του καλοκαιριού του 1931, την ανταρσία του στόλου στο Invergordon το φθινόπωρο και τον ξεσηκωμό των ανέργων στα 1932, αν και παραδέχτηκε ότι στη συνέχεια το βρετανικό κίνημα είχε μια φθίνουσα πορεία. Πάντως, διατράνωσε τη βεβαιότητά του ότι επίκειται νέα επανάσταση στους πιο αδύναμους κρίκους της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας και προέτρεψε τους Βρετανούς κομμουνιστές να συνεχίσουν τη δουλειά τους μέσα από το Ενιαίο Μέτωπο καταπολεμώντας «δεξιές» και «αριστερές» παρεκκλίσεις, για να κερδίσουν την πλειοψηφία της βρετανικής εργατικής τάξης, ώστε η κοινωνική κρίση να μετατραπεί σε πολιτική ανυπακοή και γενική κρίση του αστικού πολιτικού συστήματος.⁸⁰⁹ Τέλος, σε καμία περίπτωση δεν φαίνεται ότι ο Στάλιν παρενέβη στην Ολομέλεια της ΚΔ, επιβάλλοντας την προσκόλληση στη γραμμή του «σοσιαλφασισμού». Η προσοχή του ήταν στραμμένη στην ολοκλήρωση των σοσιαλιστικών οικονομικών μετασχηματισμών στο εσωτερικό της ΕΣΣΔ και στην προετοιμασία του δεύτερου πεντάχρονου πλάνου. Στην πολιτική λογοδοσία στο 17^ο Συνέδριο του κόμματος των Μπολσεβίκων έκανε μια εκτενή αναφορά στην εξέλιξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, θεωρώντας ότι αποτελούσε έκφραση της γενικής κρίσης του καπιταλισμού, της πολιτικής όξυνσης στο εσωτερικό των καπιταλιστικών χωρών και της μετατροπής της σε μια νέα πολεμική αναμέτρηση, σύμφωνα με το πνεύμα και της 13^{ης} Ολομέλειας. Προέβλεψε, ότι ο πόλεμος θα στραφεί κατά της ΕΣΣΔ, για να εξοντωθεί το προπύργιο της παγκόσμιας επανάστασης και προεξόφλησε ότι οι επιδρομείς θα αποκρουστούν και ότι θα σημειωθούν νέα επαναστατικά κινήματα που θα οδηγούσουν στην ήττα των αστοτσιφλικάδικων και των φασιστικών κυβερνήσεων. Αν και δεν έκανε καμία ρητή αναφορά στα ζητήματα του Ενιαίου Μετώπου, εστίασε στο ότι ο άξονας της εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ ήταν η διαφύλαξη της διεθνούς ειρήνης, ώστε να ενισχυθεί η αμυντική ικανότητα της Δημοκρατίας των Σοβιέτ, προαναγγέλοντας έμμεσα την αποδοχή πιο ευλύγιστων και διευρυμένων πλαισίων στις μετωπικές πολιτικές των κομμουνιστών, χαρακτηρίζοντας την ΕΣΣΔ «*ταξιαρχία κρούσης του παγκόσμιου προλεταριάτου*», που στηρίζεται στη βοήθεια και στη συμμαχία όλων των εργατών των καπιταλιστικών χωρών, στο μέτρο των δυνάμεων του καθενός.⁸¹⁰

Γ.2 Η «οικονομίστικη» γείωση της στρατηγικής του ΚΚΜΒ, τα όρια του συνδικαλιστικού αντιφασιστικού Ενιαίου Μετώπου και οι αποδομητικές ροπές μέσα στην ΚΔ (Ιανουάριος 1934- Δεκέμβριος 1934)

Στη Βρετανία μετά το πέρας των εργασιών της 13^{ης} Ολομέλειας και με αφορμή την προετοιμασία των κινητοποιήσεων κατά του νέου νόμου για τους ανέργους, το ΚΚΜΒ δημοσίευσε στις 5 Ιανουαρίου 1934 μια

⁸⁰⁹“ Speech of Comrade Molotov at the Session of the C.E.C of the Soviet Union”, “The Results of the 13th Plenum of the ECCI. Leading Article of Pravda”, *Inprecor*, No.2 (12-01-1934), σσ.35-36,51-52, “Disintegration of Social Democracy.Report of Comrade Manuilsky”, *Inprecor*, No.10 (16-02-1934), σσ.263-65, “The Advance of the Revolutionary Crisis and the Condition of the Sections of the Comintern.Report of Comrade Manuilsky”, *Inprecor*, No.12 (26-02-1934),σσ.312-13, 316, 320, E.H Carr, ό.π., σσ.117-18.

⁸¹⁰ «Λογοδοσία στο 17^ο Συνέδριο του Κόμματος για τη δράση της Κ.Κ του Κ.Κ (Μπ.) της ΕΣΣΔ» (26 Γενάρη 1934), I.B Στάλιν, *Άπαντα*, τόμος 13, σσ.313-37, 418-19.

ανοιχτή επιστολή προς την «επαναστατική βάση» του ILP, καλώντας την να αγωνιστεί για να υποχρεωθεί η ηγεσία να εφαρμόσει τις αποφάσεις της συνδιάσκεψης του Derby. Ακολούθησε η οργισμένη απάντηση του Brockway και μια μυστική συμφωνία μεταξύ ΚΚΜΒ και αριστερών στελεχών των Ανεξάρτητων Εργατικών, προκειμένου να συντονίσουν την ένωσή τους στην επερχόμενη συνδιάσκεψη του ILP στο York. Στη συνεδρίαση της Κ.Ε την ίδια μέρα υπήρξε συμφωνία με την επικαιροποίηση των στόχων πάλης του κόμματος, όπως τα εξειδίκευσε ο Pollitt (συνέδριο Μετώπου και ανατροπή της κυβέρνησης, ενίσχυση δουλειάς στα σωματεία, ένωση ILP με ΚΔ, διπλασιασμός μελών κόμματος), όμως λίγες μέρες μετά κατέφθασαν στην Κ.Ε μηνύματα δυσκολίας πάνω στην υλοποίηση αυτών των καθηκόντων, τα οποία καταγράφηκαν και στο επίσημο θεωρητικό όργανο της ΚΔ από τον Robson, σχετιζόμενα με την πληρωμή μόλις 800 συνδρομών στο NUWM, με την ελλιπέστατη συμμετοχή των εργατικών συμβουλίων στις επιτροπές του Ενιαίου Μετώπου στο Λονδίνο και στο Μάντσεστερ και με τις διαφωνίες στελεχών (Gallacher και Kerrigan) γύρω από την υιοθέτηση μιας ηπιότερης ή σκληρότερης στάσης έναντι των Ανεξάρτητων Εργατικών.⁸¹¹ Μέχρι το τέλος του μήνα η ΚΔ, δυσαρεστημένη από την καθυστέρηση πολλών Κ.Κ να αναπτύξουν την παρέμβασή τους στο γυναικείο κίνημα, απέστειλε νέες σχετικές οδηγίες, στις οποίες αναφερόταν για το ΚΚΜΒ, ότι η ύπαρξη ειδικών γυναικείων τμημάτων αποτελούσε κρίσιμο παράγοντα για τη συνολική λειτουργία του κόμματος. Κρινόταν αρνητικά η απόφαση του ΚΚΜΒ να καταργήσει τις γυναικείες επιτροπές, με το επιχείρημα πως έτσι θα ενδυναμωνόταν η συλλογική κομματική δουλειά και πως θα έρχονταν τα στελέχη πιο κοντά στη βάση του κόμματος. Για αυτό η ΚΔ εισηγήθηκε την επαναλειτουργία των γυναικείων τμημάτων και την εκλογή ενός αριθμού γυναικών στις εργοστασιακές και συνδικαλιστικές επιτροπές. Εντούτοις, το ίδιο διάστημα πραγματοποιήθηκαν με κάλεσμα του NUWM μαζικότερες διαδηλώσεις (300.000 διαδηλωτές σε Ουαλλία, βόρεια Αγγλία και Σκωτία, 40.000 μόνο στο Sheffield) εναντίον του νόμου που ανέθετε την έγκριση των επιδομάτων των ανέργων σε ένα κεντρικό κυβερνητικό όργανο, με συνέπεια να υποχωρήσει η κυβέρνηση στις αρχές Φεβρουαρίου, ορίζοντας ότι την διαχείριση των επιδομάτων θα την ασκούσαν από κοινού κυβέρνηση και τοπικές, δημοτικές επιτροπές, οι οποίες συχνά ενέδιδαν στις πιέσεις του κινήματος των ανέργων και των σωματείων.⁸¹² Η δυναμική αυτών των διαδηλώσεων αναθέρμανε και τις κλαδικές εργατικές κινητοποιήσεις. Στις αρχές του Ιανουαρίου 5.000 Ιρλανδοί εργαζόμενοι στις σιδηροδρομικές γραμμές απήργησαν, διαμαρτυρόμενοι για τις μειώσεις της αμοιβής τους από την κατάρτιση πίνακα καθορισμένων τιμών στον κλάδο. Πιο σοβαρή ήταν η απόφαση της Εκτελεστικής Επιτροπής του συνδικάτου ανθρακωρύχων Ουαλλίας να κατέβει σε απεργία στα τέλη του μήνα, καταγγέλοντας τη συλλογική σύμβαση που είχε αποδεχθεί η πλειοψηφία της εθνικής ομοσπονδίας τον Δεκέμβριο του 1933 και ζητώντας μισθολογικές αυξήσεις. Η α-

⁸¹¹ Dylan Lee Murphy, ό.π., σσ.106-08, R.W Robson, "The 13th Plenum and the Organisation of the British Party", *Communist Review*, No.6 (April 1934), σσ.57-58.

⁸¹² Η κυβερνητική ρύθμιση προέβλεπε την έγκριση των προνοιακών βοηθημάτων των τοπικών Γραφείων Ασφάλισης και Εργασίας από τα όργανα μιας κεντρικής υπηρεσίας με προϋπόθεση για τη χορήγησή τους την εξάμηνη υποχρεωτική εργασία των ανέργων σε δημόσια έργα χωρίς αμοιβή. Σε περίπτωση άρνησης του ανέργου κοβόταν για το αντίστοιχο χρονικό διάστημα το επίδομα ανεργίας όχι μόνο του ίδιου, αλλά και όλων των εξαρτώμενων μελών της οικογένειάς του. Πρβλ. "Action Against Hunger", *The Marchers' Voice* (24-01-34), Yorkshire Marchers' Council, 31 Henry Street, Sheffield, Warwick University, Digital Collections of Trade Union Archives.

περγιακή απόφαση λήφθηκε κατόπιν της εισήγησης των κομμουνιστών του προεδρείου του σωματείου, Horner και Evans, χαιρετίστηκε από την πλειονότητα των στοών των 700.000 ανθρακωρύχων της χώρας, ενώ στις αρχές του Φλεβάρη στην απεργία κατέβηκαν και οι ανθρακωρύχοι του Lancashire. Το ΚΚΜΒ, θεωρώντας πως αυτές οι απεργίες θα μπορούσαν να γίνουν το εφαλτήριο ενός νέου πανεθνικού συνδικαλιστικού αγώνα, κινητοποίησε τις δυνάμεις του στην «κόκκινη» ομοσπονδία των ανθρακωρύχων της Σκωτίας, για να μετάσχουν στο απεργιακό μέτωπο.⁸¹³ Παρά το δυναμικό ξεκίνημα της μαχητικής πτέρυγας του εργατικού κινήματος, η απεργία είχε μεγάλα ποσοστά συμμετοχής στην Ουαλλία και στη Σκωτία, ενώ στη βόρεια Αγγλία ήταν μικρότερα. Το κυριότερο, δεν ακολούθησαν άλλοι κλάδοι και συνδικάτα με εξαίρεση κάποια εργοστάσια, όπου η εργοδοσία προχώρησε σε μαζικές αιφνιδιαστικές απολύσεις, με αποτέλεσμα το απεργιακό κίνημα να μπει σε μια τροχιά ύφεσης μετά τα μέσα του Φεβρουαρίου. Στις αρχές Μαρτίου η απεργία των ανθρακωρύχων είχε ουσιαστικά τελειώσει με μικρά κέρδη σχετικά με τα μέτρα εργασιακής ασφάλειας και μόνο σε μεμονωμένες στοές, όπου συνέτρεχαν ειδικοί λόγοι, συνεχίζονταν οι απεργιακές κινητοποιήσεις, όπως στη Silkworth Colliery όπου απολύθηκαν εξαιτίας της πλήρους εκμηχάνισης 1.000 εργάτες από τους 2.200 που απασχολούσε η εταιρία. Ρόλο διαδραμάτισε και η ηττοπαθής στάση της ρεφορμιστικής ηγεσίας των ανθρακωρύχων, η οποία καλούσε τους εργάτες αντί να απεργήσουν, να στηρίζουν την άνοδο των Εργατικών στην κυβέρνηση, για να εθνικοποιηθεί ο κλάδος έναντι της καταβολής αποζημίωσης 14.000.000 λιρών στους ιδιοκτήτες των στοών. Μάλιστα, το ΚΚΜΒ ανοικτά κατήγγειλε για αυτήν την απεργοσπαστική, υπονομευτική τακτική στα ορυχεία του Durham τον πρόεδρο της Εθνικής Ομοσπονδίας των Ανθρακωρύχων Peter Lee.⁸¹⁴

Η αδυναμία κλιμάκωσης των οικονομικών εργατικών αγώνων αντανακλούσε το βάθος της οικονομικής καταστροφής δεκάδων χιλιάδων εργατικών οικογενειών που χειμάζονταν από τη μακροχρόνια ύφεση με αποτέλεσμα τη διάρρηξη των δεσμών τους με τα συνδικάτα, αλλά οφειλόταν και στην ηττοπαθή διάθεση των μαζών, οι οποίες δεν είχαν εμπιστοσύνη στις δυνάμεις τους και στην πάλη τους, αλλά είχαν εναποθέσει τις ελπίδες για τη βελτίωση της ζωής τους στην ανάληψη της κυβερνητικής εξουσίας από το Εργατικό κόμμα. Φυσικά, η δυσκολία απεγκλωβισμού της εργατικής μάζας από το Εργατικό κόμμα ήταν απότοκη της καθήλωσης του βρετανικού εργατικού κινήματος στις επιμέρους, οικονομικές διεκδικήσεις, κάτι που ήδη από το προηγούμενο φθινόπωρο είχε καταστήσει το Ενιαίο Μέτωπο, στη στρατηγική του ΚΚΜΒ, δέσμιο μιας «εργατίστικης» προσέγγισης. Παράλληλα, οι πρόσφατες επιτυχίες του φασισμού στην Ευρώπη και οι αυξανόμενες πιθανότητες μιας νέας πολεμικής εμπλοκής παρέλυσαν τις αγωνιστικές διαθέσεις ενός διόλου ευκαταφρόνητου μέρους της εργατικής τάξης, ή τουλάχιστον τις έστρεφαν σε μια πιο μετριοπαθή πολιτική κατεύθυνση. Εξάλλου, μέσα στο Φεβρουάριο νέες διεθνείς επιπλοκές κατέστησαν πιο αναβλητική τη μεγάλη μάζα των Βρετανών εργατών για το ενδεχόμενο της όξυνσης του εσωτερικού κοινωνικού και πολιτικού αγώ-

⁸¹³ Andrew Thorpe, ό.π., σελ.207, Noreen Branson, ό.π., σελ.81, “Organisational Questions:The Work of the C.P among Working Women after the Plenum of ECCF”, *Inprecor*, No.3 (19-01-1934),σσ.75-76, “Labour Movement:The Fight of the British Miners for Wage Increases”, *Inprecor*, No.6 (02-02-1934), σσ.163-64.

⁸¹⁴W.Allan, “The Miner’s Federation Urges the Closing of More Pits”, *Inprecor*, No.19 (23-03-1934),σελ.492.

να, τραβώντας ταυτόχρονα την προσοχή όλων των βρετανικών πολιτικών δυνάμεων στα διαδραματιζόμενα στην Ευρώπη γεγονότα. Συγκεκριμένα, στις 6 Φεβρουαρίου με αφορμή το σκάνδαλο Staviski ακροδεξιές και φασιστικές ομάδες επιχείρησαν να καταλάβουν το γαλλικό κοινοβούλιο, ενώ συντηρητικοί πολιτικοί και στρατιωτικοί κύκλοι άρχισαν φανερά τις προετοιμασίες για ένα πραξικόπημα.⁸¹⁵ Τα εργατικά συνδικάτα απάντησαν άμεσα με απεργία και σε όλη τη Γαλλία μέχρι τις 12 του μηνός, όταν επισήμως προκηρύχθηκε Γενική Απεργία από τη ρεφορμιστική και την επαναστατική εργατική συννομοσπονδία, απεργούσαν και διαδήλωναν εκατομμύρια εργάτες με κοινές συγκεντρώσεις σοσιαλιστών και κομμουνιστών, αρχής γενομένης από το Παρίσι, όπου το βράδυ της 6^{ης} Φλεβάρη είκοσι οργανώσεις βάσης του σοσιαλιστικού κόμματος και της ρεφορμιστικής Γενικής Συννομοσπονδίας Εργασίας κατέβηκαν σε κοινή διαδήλωση με τους κομμουνιστές υπό το σύνθημα του αντιφασιστικού Ενιαίου Μετώπου της εργατικής τάξης. Νέα επίθεση των φασιστικών δυνάμεων έγινε στις 12 Φλεβάρη στην Αυστρία, όπου παρά την αναβλητικότητα της σοσιαλδημοκρατικής ηγεσίας, ο οργανωμένος στρατιωτικός βραχίονας του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος ανέλαβε να αποκρούσει το εξελισσόμενο φασιστικό πραξικόπημα. Η σύγκρουση μετατράπηκε σε τετραήμερη ένοπλη εργατική εξέγερση στη Βιέννη, η οποία κατεστάλη από τις στρατιωτικές δυνάμεις του, φιλοφασιστικών πεποιθήσεων, καγκελάρου Dollfuss.⁸¹⁶

Αυτά τα γεγονότα έδειξαν στις ηγεσίες των Κ.Κ, αλλά και στην ίδια την καθοδήγηση της ΚΔ, η οποία από τις 27 Φλεβάρη είχε στις γραμμές της και τον ελεύθερο πλέον Δημητρώφ, αφενός πόσο επίφοβες σε όλη την Ευρώπη είχαν γίνει οι πρωτοβουλίες των αστικών τάξεων για τον εκφασισμό των αστικών πολιτικών καθεστώτων, και αφετέρου ότι τα κατώτερα στρώματα της σοσιαλδημοκρατίας, αντίθετα από την ηγεσία τους, είχαν τη διάθεση να βαδίσουν στο δρόμο της αντιφασιστικής και της ταξικής πάλης. Το ΚΚΜΒ φαίνεται ότι προσπάθησε να καλύψει το χαμένο έδαφος από τη φθίνουσα πορεία του απεργιακού κύματος με την

⁸¹⁵ Ο τραπεζίτης Staviski, επιχειρηματίας που είχε εμπλακεί σε διάφορες χρηματιστηριακές απάτες και που είχε στενές διασυνδέσεις με την γαλλική κυβέρνηση, προσπάθησε να ιδιοποιηθεί ένα μεγάλο χρηματικό ποσό με εγγύηση του γαλλικού Δημοσίου, μέρος των αποζημιώσεων της Κοινωνίας των Εθνών προς τους γαιοκτήμονες της Κεντρικής Ευρώπης. Όταν αποκαλύφθηκε το σχέδιο, αποπειράθηκε να δραπετεύσει εκτός Γαλλίας, τραυματίστηκε από αστυνομικούς στις 9 Γενάρη 1934 και εξέπνευσε στο νοσοκομείο κάτω από αδιευκρίστες συνθήκες και χωρίς ιατροδικαστική γνωμάτευση. Λόγω των αποκαλύψεων πέντε δικαστικοί, υπουργοί και πολιτικοί που συνδέονταν μαζί του παραιτήθηκαν, αυτοκτόνησαν ή δολοφονήθηκαν τις επόμενες βδομάδες, ενώ στις 27 Γενάρη η κυβέρνηση παραιτήθηκε υπό την πίεση διαδηλώσεων ακροδεξιών που απαιτούσαν να κρεμαστούν οι διεφθαρμένοι πολιτικοί και να επιβληθεί δικτατορία για την κάθαρση του δημόσιου βίου. Η επιχειρούμενη από τους φασίστες κατάληψη του γαλλικού κοινοβουλίου στις 6 Φλεβάρη στόχευε και στην εκπαράθρωση του Λουί Μπαρτού, υπουργού εξωτερικών της Γαλλίας, ο οποίος είχε πρωτοστατήσει στη γαλλοσοβιετική προσέγγιση εκείνο το χρόνο και στην προσπάθεια δημιουργίας ενός αντιγερμανικού αμυντικού συμφώνου μεταξύ ΕΣΣΔ, Γαλλίας και χωρών της κεντρικής Ευρώπης, πράγμα που οδήγησε τελικά τον επόμενο χρόνο σε μια γαλλοσοβιετική στρατιωτική συμφωνία. Ο Μπαρτού συνέβαλε τα μέγιστα στην εισδοχή της ΕΣΣΔ στην Κοινωνία των Εθνών τον Σεπτέμβριο του 1934. Αυτά τα ανοίγματα προς την ΕΣΣΔ προφανώς προκάλεσαν την αντίδραση κύκλων της γαλλικής μεγαλοαστικής τάξης και των πολιτικών συνεργατών της, γεγονός που εξηγγεί την αναθέρμανση των σχεδίων φασιστικής εκτροπής στο εσωτερικό του γαλλικού πολιτικού συστήματος με την αξιοποίηση και της υπόθεσης Σταβίσκι, καταλήγοντας στη δολοφονία του Μπαρτού μαζί με το βασιλιά της Σερβίας Αλεξάνδρο Α΄ στη Μασσαλία στις 9 Οκτωβρίου 1934. Οι ένοχοι ποτέ δεν βρέθηκαν, υπήρξαν υπόνοιες ότι ενέχονταν σε αυτήν Γάλλοι και Κροάτες φασίστες, αλλά σε κάθε περίπτωση μετά από αυτό το συμβάν σταμάτησε η διπλωματική προσέγγιση ΕΣΣΔ, Γαλλίας και Γιουγκοσλαβίας η οποία άρχισε να μετατοπίζεται προς μια πιο φιλογερμανική κατεύθυνση.

⁸¹⁶ Ύστερα από τα γεγονότα του Φλεβάρη στο αυστριακό Κ.Κ που αριθμούσε μόλις 3.000 μέλη, προσχώρησαν μέχρι τον Απρίλιο 13.000 μέλη της «αριστερής» πτέρυγας του αυστριακού σοσιαλδημοκρατικού κόμματος υπό τον Ernst Fisher. Πρβλ. E.H Carr, ό.π., σσ.189, 274-80, J.Berlioz, "The French Workers United Against Fascism", Gustav, "Civil War in Austria.Fight of the Working Class Against Fascist Dictatorship", *Inprecor*, No.10 (16-02-1934), σσ.253-54, Έρνστ Φίσερ, ό.π., σσ.310-37, Τίμπορ Τσένκερ, «Ο Φλεβάρης του 1934 στην Αυστρία: Η ένοπλη πάλη και η εξέγερση ενάντια στο φασισμό», *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, No.2 (2019), σσ.72-80.

ενίσχυση των συνιστωσών του αντιφασισμού και του κινήματος των ανέργων στο Ενιαίο Μέτωπο που απηύθυνε προς τη βάση των οργανώσεων του Εργατικού κόμματος, του ILP και των συνδικάτων. Αυτό ήταν το περιεχόμενο της διακήρυξης του στις 15 Φλεβάρη με αφορμή την έκφραση αλληλεγγύης προς την αγωνιζόμενη αυστριακή εργατική τάξη. Με αυτήν το κόμμα καλούσε τους εργάτες και τους ανέργους, ενταγμένους σε οποιαδήποτε οργάνωση και ανοργάνωτους, να πλαισιώσουν μαζικά τις αντιφασιστικές επιτροπές και συγκεντρώσεις, να διαδηλώσουν κατά της «Εθνικής Κυβέρνησης», η οποία υποστήριζε τον Dollfuss και υπέθαλπε τον εκφασισμό της Βρετανίας, και να συμβάλουν στην επιτυχία των «Πορειών Πείνας» και του Εθνικού Προγράμματος Δράσης για τα δικαιώματα των εργαζομένων και των ανέργων, το οποίο είχε προταθεί από το NUWM.⁸¹⁷ Πράγματι, μέχρι τα τέλη του μήνα το ΚΚΜΒ μπορούσε να ήταν ικανοποιημένο από την επιτυχία των κινητοποιήσεων των ανέργων, δεδομένης της εχθρότητας του TUC και των Εργατικών προς τις «Πορείες Πείνας» τις οποίες καταδίκασαν ως «έργο κομμουνιστών ταραξιών». Παρ' όλα αυτά, πάνω από 100 συνδιασκέψεις ανά γεωγραφική περιφέρεια έγιναν σε όλη τη Βρετανία μέχρι τα τέλη του Ιανουαρίου του 1934, για την οργάνωση των εν λόγω διαδηλώσεων με τη συμμετοχή εκατοντάδων συνδικάτων και σωματείων βάσης. Η αρχή των διαδηλώσεων έγινε στις 22 Ιανουαρίου από τη Γλασκώβη με την ενθουσιώδη υποστήριξη χιλιάδων εργατών της περιοχής, ενώ στις 25 Φεβρουαρίου κατέφθασαν στο Λονδίνο, διασχίζοντας την ενδοχώρα, περίπου 3.000 διαδηλωτές από διάφορες περιοχές της χώρας. Η ηθική, τουλάχιστον, στήριξη της μεγάλης μάζας του βρετανικού λαού προς τους διαδηλωτές ήταν τέτοια, ώστε σχεδόν παντού οι δημοτικές αρχές αφήφισαν τις κυβερνητικές εντολές για την παρεμπόδιση των διαδηλωτών από τις τοπικές αστυνομικές δυνάμεις, με σημαντικότερη εξαίρεση τη σύλληψη των H.Pollitt και T.Mann σε δύο συγκεντρώσεις του ΚΚΜΒ υπέρ των διεκδικήσεων των ανέργων στην Ουαλλία στις 18 Φλεβάρη. Τους διαδηλωτές υποδέχτηκαν στο Hyde Park του Λονδίνου πάνω από 100.000 εργάτες υπό την πίεση των οποίων υπαναχώρησαν το Εθνικό Συμβούλιο του Εργατικού κόμματος και το Γενικό Συμβούλιο του TUC και καλωσόρισαν τους αγωνιστές. Στις 25-26 Φλεβάρη συνήλθε στο Bermondsay το Εθνικό Συνέδριο του Ενιαίου Μετώπου Δράσης κατά της πείνας, του φασισμού και του πολέμου, έχοντας για κορμό αιτημάτων το πρόσφατο πρόγραμμα εθνικής δράσης του NUWM. Στις εργασίες του συμμετείχαν 1.400 εκπρόσωποι από 227 συνδικάτα και 800 άλλες εργατικές οργανώσεις (τοπικά τμήματα του Εργατικού κόμματος, κοπερατίβες, επιτροπές ανέργων, εργατικά συμβούλια, οργανώσεις του ILP και του ΚΚΜΒ), αντιπροσωπεύοντας 320.000 οργανωμένους εργάτες, ανάμεσα στους οποίους ξεχώριζαν οι 81 εκπρόσωποι του ισχυρού Transport and General Workers Union. Τα ζητήματα αιχμής που συζητήθηκαν αφορούσαν την κατάργηση του νόμου για τους ανέργους και των Means Test. Στο προεδρείο εξελέγησαν ο W.Gallacher από το ΚΚΜΒ και ο Alex Gossip από την Ομοσπονδία των Επιπλοποιών και ορίστηκε μια Εθνική Επιτροπή συντονισμού των δράσεων του συνεδρίου. Επίσης, πάρθηκαν αποφάσεις κατά των φασιστικών πραξικοπημάτων σε Γαλλία και Αυστρία, για την απελευθέρωση των Pollitt και Mann, για την αλληλεγγύη προς τους Ιρλανδούς εργάτες και για την καταδίκη της διασπαστικής τακτικής των Εργατικών και του TUC, παρά τη διαφωνία του Carmicha-

⁸¹⁷ "Support the Austrian Workers! Appeal of the CPGB", *Inprecor*, ό.π., σελ.255.

el, του δημοτικού συμβούλου Γλασκώβης του ILP. Τα αποτελέσματα αυτού του συνεδρίου ήταν ενθαρρυντικά για το ΚΚΜΒ και από μια καθαρά εσωκομματική σκοπιά: κατά τις ημέρες του συνεδρίου η κυκλοφορία του *Daily Worker* ανήλθε στα 75.000 φύλλα και αναβαθμισμένη ήταν η παρουσία των γυναικών, καθώς με πρωτοβουλία του κόμματος είχαν σχηματιστεί αμιγή γυναικεία τμήματα των «Πορειών Πείνας» στη Σκωτία και στο Tyneside, ενώ στις εργασίες του συνεδρίου μετείχαν 50 γυναικείες οργανώσεις των Εργατικών κομμάτων και των συνδικάτων, πράγμα που εκλήφθηκε σαν θετική ανταπόκριση του κόμματος στις σχετικές με το γυναικείο κίνημα συστάσεις της 13^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ, η οποία είχε εξαγγείλει την 8^η Μαρτίου ως ημέρα διεθνούς δράσης κατά της ανασφάλιστης γυναικείας εργασίας και κατά των μισθολογικών διακρίσεων σε βάρος των εργατριών.⁸¹⁸ Τέλος, στα πλαίσια της στρατηγικής του ΚΚΜΒ το συγκεκριμένο μετωπικό εγχείρημα πανεθνικής δράσης ανέργων και εργαζομένων αποτελούσε στα κύρια σημεία του μια επανάληψη της καμπάνιας και των κινητοποιήσεων της «Εργατικής Χάρτας» στο διάστημα του φθινοπώρου του 1930 και του χειμώνα του 1931, με στόχευση τη βαθμιαία πολιτικοποίηση των οικονομικών αγώνων της εργατικής τάξης, μολονότι τώρα ως κύριος μοχλός για την επίτευξή της δεν αναγορεύονταν τα διάφορα «ανεξάρτητα κέντρα αγώνα», αλλά η συντονισμένη δράση του NUWM με τα επίσημα, παραδοσιακά σωματεία. Η πιο χτυπητή διαφορά με το παρελθόν, παρά τη διαπίστωση της θεμελιώδους συνέχειας της στρατηγικής του ΚΚΜΒ σε όλη αυτή την περίοδο, είναι ότι είχε ατονήσει σοβαρά το αντιιμπεριαλιστικό σκέλος της τελευταίας. Με εξαίρεση την Ιρλανδία, όπου το ΚΚΜΒ συνέχιζε τις επαφές του με τους Ιρλανδούς κομμουνιστές, συνδικαλιστές και ρεπουμπλικάνους, φαίνεται ότι στα τέλη του 1933 το ΚΚΜΒ είχε ουσιαστικά αποκοπεί από το ινδικό κομμουνιστικό και εργατικό κίνημα, το οποίο είχε πλέον τους δικούς του διαύλους επικοινωνίας με την ΚΔ και χάρασε τη δική του πολιτική πάνω στο ινδικό εθνικό κίνημα χωρίς κάποια συνεννόηση με το βρετανικό κόμμα.⁸¹⁹

Η καταδίκη της στάσης του Εργατικού κόμματος από αυτό το συνέδριο έχει αποτιμηθεί από διάφορους μελετητές ως μια ακόμη έκφραση της αγκίστρωσης των στελεχών του ΚΚΜΒ στην πολιτική του «σοσιαλφασισμού», επειδή αυτή ήταν η κατεύθυνση της ΚΔ,⁸²⁰ όμως προσπερνά τη βαθιά δυσπιστία των κομμουνιστών και των ριζοσπαστικοποιημένων εργατών της βάσης των σωματείων και των ανέργων προς την ηγεσία των Εργατικών, η οποία υπονόμει ή καταδίκασε δημόσια το κίνημα των ανέργων καθ'όλη τη διάρκεια του Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου 1934, όπως και τη μακρόχρονη δυσαρέσκεία τους με το TUC, επειδή αυτό μετά

⁸¹⁸ J.Shields, "The National Congress of Action and the Hunger March", *Inprecor*, No.14 (02-03-1934), σσ.336-37, Pat Devine, "The National Hunger March and the National Unity Congress", *Inprecor*, No.19 (23-03-1934), σελ.491, "International Women's Day, 1934. Appeal of the International Women's Secretariat of the ECCP", G.Bark, "The Working Women in the Forefront of the Class Struggle in Great Britain", *Inprecor*, No.13 (01-03-1934), σσ.321-23.

⁸¹⁹ Χαρακτηριστικά, η απόφαση του De Valera την 1^η Μαρτίου 1934 να απαγορεύσει όλες τις δεξιές και αριστερές «μαχητικές οργανώσεις» και πολιτοφυλακές και η σκέψη του να κάνει κυβέρνηση συνασπισμού με τον O'Daffy, για να μη διολισθήσει η Ιρλανδία σε εμφύλιο πόλεμο, ξεσήκωσε την αριστερά και τα συνδικάτα, τα οποία αποφάσισαν την κήρυξη Γενικής Απεργίας για τις 6 Μαρτίου, κατόπιν συσκέψεων σωματείων και πολιτικών συλλογικοτήτων, στις οποίες μετείχε και ειδικός απεσταλμένος από το ΚΚΜΒ. Αντίθετα, οι εκπρόσωποι των Ινδών κομμουνιστών στον απολογισμό τους προς την ΚΔ για την κατάσταση και το επαναστατικό κίνημα της Ινδίας στα 1933/34 δεν έκαναν ούτε μια αναφορά σε οποιαδήποτε επαφή τους με το ΚΚΜΒ, εκτιμώντας μάλιστα πως η πιθανή συνένωσή του με το ILP δεν θα επηρέαζε, παρά ελάχιστα, τη βρετανική αποικιακή κυριαρχία στη χώρα τους. Πρβλ. A.MacManus, "Workers' Declare for General Strike in Ireland", *Inprecor*, No.17 (16-03-1934), σελ.432, Orgwald, "Conversation with Indian Comrades", *Inprecor*, No.20 (29-03-1934), σσ.517-32.

⁸²⁰ Πρβλ. Andrew Thorpe, ό.π., σελ.208, Nina Fishman, ό.π., σελ.60.

τη Γενική Απεργία, και κυρίως στο διάστημα 1929-32, είχε ξεκινήσει μια σειρά αποκλεισμών και διώξεων των ριζοσπαστικών και κομμουνιστικών στοιχείων από τις μεγάλες εθνικές ομοσπονδίες.⁸²¹ Ακόμη, μια τέτοια αποτίμηση παραβλέπει ότι εκείνο το διάστημα το ΚΚΜΒ είχε εμπλακεί σε έναν οξύ πολιτικό και ιδεολογικό αγώνα με τους Εργατικούς και με άλλες οργανώσεις σχετικά με τις επικείμενες πολιτικές επιλογές του ILP, οι οποίες είχαν σημαντικό βάρος για την ανάπτυξη του Ενιαίου Μετώπου στη Βρετανία και για τη μαζικοποίηση του ίδιου του ΚΚΜΒ. Αξιοσημείωτο είναι ότι η άμεση αναστολή της συνεργασίας του ILP με τους κομμουνιστές δεν είχε τεθεί ως κεντρικός πολιτικός στόχος μόνο από τους Εργατικούς, αλλά και από τους Βρετανούς τροτσκιστές, οι οποίοι επεδίωκαν να διατηρήσει το ILP την οργανωτική του αυτονομία, να ρυμουλκωθεί προς την 4^η Διεθνή και να σπάσει πάση θυσία η συμμαχία του με το ΚΚΜΒ. Οι τροτσκιστές, διαπιστώνοντας την κάμψη του εργατικού και του απεργιακού κινήματος στα 1933 και την εκλογική επανασυσπείρωση των εργατών στο Εργατικό κόμμα, αποκήρυξαν τη δημιουργία «κόκκινων» σωματείων και την τακτική της «ανεξάρτητης καθοδήγησης» των εργατικών αγώνων, προτείνοντας τη συσπείρωση των ανέργων στις αρμόδιες επιτροπές του TUC, μολονότι αναγνώριζαν τον πρωτοπόρο ρόλο του NUWM, καλώντας με το σύνθημα της «Εργατικής Κυβέρνησης» ανοιχτά στην πολιτική στήριξη των Εργατικών, προκειμένου να ανακουφιστεί η χειμαζόμενη εργατική τάξη, να σταματήσει τη φασιστική απειλή και να ανακτήσει τις δυνάμεις της, για να αποδυθεί σε μελλοντικούς επαναστατικούς αγώνες.⁸²² Το ΚΚΜΒ τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο έδωσε έμφαση στην οργάνωση της πίεσης από τη βάση του ILP, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της ένωσής του με την ΚΔ, προεξοφλώντας ότι δεν υπήρχαν σοβαρά περιθώρια συνεννόησης με την ηγεσία των Ανεξάρτητων Εργατικών, ενώ η ΕΕΚΔ συνέχισε τις άνωθεν διαβουλεύσεις. Έτσι, κατά τη διάρκεια των κινητοποιήσεων των ανθρακωρύχων, των ανέργων και των σωματείων που τους υποστήριζαν, έγιναν οι συνδιασκέψεις του ILP σε Λονδίνο και Lancashire, όπου με οριακή διαφορά λίγων ψήφων απορρίφθηκε η ένωση με το ΚΚΜΒ λόγω του μεθοδευμένου αποκλεισμού των μελών της «Επιτροπής της Επαναστατικής Πολιτικής» που καλούσε εντός του ILP στη συνένωση με τους κομμουνιστές. Αντίθετα, στη Σκωτία και στα Midlands λειτούργησαν αρτιότερα οι επιτροπές των συμπαθόντων τους κομμουνιστές και πέτυχαν οι δικές τους συνδιασκέψεις να εγκρίνουν την ένωση με το ΚΚΜΒ. Παράλληλα, ο Κουόσινεν εκ μέρους της ΕΕΚΔ απέστειλε στις 20 Φλεβάρη νέα επιστολή προς τον Brockway, με την οποία έψεγε μεν την ηγεσία του ILP ότι καμία οργάνωση που είναι υπέρ του κομμουνισμού, δεν μπορεί να κατηγορεί την ΕΣΣΔ για τη φιλειρηνική εξωτερική πολιτική της ή για την αποκατάσταση των εμπορικών της σχέσεων με την Αγγλία (16 Φλεβάρη), επειδή αυτό αναπαρήγαγε τις τροτσκιστικές συκοφαντίες περί αντίθεσης των

⁸²¹ Jenifer Luff, "Labor Anticommunism in the United States of America and the United Kingdom, 1920-49", *Journal of Contemporary History* 53 (1), 2016, σσ.23-25.

⁸²² Εντυπωσιάζει το μέγεθος της ανακολουθίας και της μεταστροφής των στελεχών της «ομάδας Balham» και της ουσιαστικής πολιτικής ενσωμάτωσής τους στο ρεφορμιστικό Εργατικό κόμμα στα 1934, εάν αναλογιστούμε ότι μια από τις βασικές αιτίες της αποχώρησής της από το ΚΚΜΒ ήταν ακριβώς, ότι διαφωνούσε με την επαναπροσέγγιση των επίσημων σωματείων από το κόμμα, επειδή κάτι τέτοιο συνιστούσε εγκατάλειψη της «επαναστατικής, ανεξάρτητης οργάνωσης» των εργατικών αγώνων, όπως είχε αποφασίσει το συνέδριο του Leeds. Αυτή η ριζική πολιτική στροφή μάλλον σχετίζεται με την πλήρη ευθυγράμμιση των Βρετανών τροτσκιστών με τις οδηγίες του Τρότσκι, τη στιγμή που, κατά μια ειρωνική σύμπτωση, κατηγορούσαν την ΚΔ και το ΚΚΜΒ σαν παθητικά φερέφωνα του Στάλιν. Πρβλ. "Conference of Action", *The Red Flag*, No.7 (January 1934), σσ.3-4, R.[oger]G[roves], "Will the ILP Break at York? Immediate Tasks of the Conference", *The Red Flag*, No.8 (March-April 1934), σελ.3.

συμφερόντων της ΕΣΣΔ και του παγκόσμιου εργατικού κινήματος, στηλίτευε δε την ασάφεια του συνθήματος του ILP για την «εργατική εξουσία των συμβουλίων», καθώς αυτό δεν συνοδεύταν από τη ρητή αναφορά στην επαναστατική ανατροπή της εξουσίας του κεφαλαίου, ανοίγοντας το δρόμο στις αυταπάτες περί ειρηνικού, κοινοβουλευτικού περάσματος στο σοσιαλισμό με τη λογική που είχε και το επίσημο Εργατικό κόμμα. Η απάντηση του Brockway στις 12 Μαρτίου ήταν οξεία, κατηγορώντας τα Κ.Κ για έλλειψη εσωκομματικής δημοκρατίας και για ποδηγέτησή τους από τη Μόσχα, συμπυκνώνοντας με αυτό τον τρόπο την πεμπτούσια της αντικομμουνιστικής προπαγάνδας των Βρετανών Εργατικών και των τροτσκιστών του προηγούμενου διαστήματος.⁸²³ Πάντως, το ΚΚΜΒ δεν περίμενε την ολοκλήρωση της ανταλλαγής των επιστολών μεταξύ ILP και ΕΕΚΔ, για να κόψει οποιαδήποτε γέφυρα με τα στελέχη των Ανεξάρτητων Εργατικών, τερματίζοντας έναν πολύμηνο γύρο ενιαιομετωπικών διαβουλεύσεων «από τα πάνω». Ενδεικτικό ήταν το κεντρικό άρθρο της *Daily Worker*:

«[.] Στο *Bermondsday*, το ILP αρνήθηκε ότι το Γενικό Συμβούλιο του TUC και η Εκτελεστική Επιτροπή του Εργατικού κόμματος είναι εχθροί του Ενιαίου Μετώπου, μετά υπαναχώρησε, όμως ζήτησε η αναφορά σε αυτούς να γίνει προσεκτικά, με τον λιγότερο προκλητικό τρόπο. Οι δυνάμεις μας προτίμησαν, για να μη διχαστεί το συνέδριο σε αυτό το ζήτημα, να δεχτούμε την πρόταση του ILP σαν βάση συζήτησης και κατόπιν να οξύνουμε το ύφος της διακήρυξης, αν το δεχόταν το σώμα των συνέδρων, όπερ και εγένετο. Τώρα, μετά τη δημόσια αποκάλυψη των διαπραγματεύσεων μεταξύ των ηγετών των Ανεξάρτητων Εργατικών με το Εργατικό κόμμα, με κρυφό σκοπό να επιστρέψουν οι πρώτοι στους επίσημους Εργατικούς, το κάθε απλό μέλος του Συνεδρίου Εθνικής Δράσης και του ILP μπορεί να συνειδητοποιήσει το μάταιο της συνέχισης των επαφών με τους αρχηγούς των Ανεξάρτητων Εργατικών και τους κινδύνους από την πολιτική τους, η οποία είναι μια συνεχής προσπάθεια να καλύψουν την ταξική προδοσία του Εργατικού κόμματος, την ίδια στιγμή που προσποιούνται ότι βρίσκονται στο πλευρό των εργατών, όπως έδειξε η προθυμία των Maxton και Buchanan να συνηγορήσουν στην πρόταση του Εργατικού κοινοβουλευτικού εκπροσώπου Atlee, να γίνει δεκτή αντιπροσωπία των ανέργων στο Κοινοβούλιο, παρά τη διαφωνία του με το χαρακτήρα των διαμαρτυριών τους».⁸²⁴

Εξίσου δηκτικό ήταν το ύφος και της επίσημης τοποθέτησης της Κ.Ε του ΚΚΜΒ στις 29 Μαρτίου, παραμονές της εθνικής συνδιάσκεψης των Ανεξάρτητων Εργατικών στο York. Για το ΚΚΜΒ όλο το διάστημα μετά τη συνδιάσκεψη του Derby, η καθοδήγηση του ILP έκανε το παν για να εμποδίσει την ένωση του κόμματος με την ΚΔ με σωρεία αντικομμουνιστικών συκοφαντιών εναντίον της Κομιντέρν, τόσο από τους «δεξιούς» ηγέτες του (Sandham), όσο και από τους «αριστερούς» (Maxton-Brockway), κρύβοντας κάτω από μια επαναστατική φρασεολογία μια βαθύτατα ρεφορμιστική πολιτική πρακτική, ενώ και στην εισηγητική έκθεση του Maxton, κατά το ΚΚΜΒ, αφενός απουσίαζε μια ξεκάθαρη και συνεκτική κριτική προς το Εργατικό κόμμα, αφετέρου διατυπώνονταν ενστάσεις για την επέκταση της συνεργασίας με το ΚΚΜΒ στο κινηματικό πεδίο, κάτι που αντικειμενικά έσπρωχνε τα μέλη του κόμματος πίσω στο επίσημο Εργατικό κόμμα

⁸²³ “Letter of the Political Secretariat of the ECCI to the ILP”, *Inprecor*, No.14, σσ.338-40, J.Shields, “The Issue Before the ILP Conference”, “Letter from the ILP to the C.P”, *Inprecor*, No.19, σσ.487-90.

⁸²⁴ *Daily Worker*, 05-03-1934.

και στη στήριξη μιας νέας –της τρίτης κατά σειρά– κυβέρνησής του. Το κείμενο της Κ.Ε έκλεινε χαρακτηριστικά ως εξής:

*«[.]Όπως έφυγαν οι Ανεξάρτητοι Εργατικοί από τη Β' Διεθνή στα 1920 και στα 1923 είχαν ξαναγυρίσει, το ίδιο γίνεται και τώρα, σπρώχνοντας τη βάση τους όχι προς τον αγώνα για την απόκρουση του φασισμού και το σοσιαλισμό, αλλά βήμα-βήμα πίσω στο αντεπαναστατικό Εργατικό κόμμα. Λένε ότι είναι υπέρ του Ενιαίου Μετώπου, όμως δεν κάνουν καμία κριτική στους Εργατικούς και στη γραφειοκρατία του TUC, είναι κατά του πολέμου, όμως καταδικάζουν τη φιλειρηνική εξωτερική πολιτική της ΕΣΣΔ, διακηρύσσουν την επανάσταση, όμως απορρίπτουν τη σοβιετική εξουσία και εστιάζουν στον κοινοβουλευτισμό και στους βιομηχανικούς, συνδικαλιστικούς αγώνες, χωρίς να προετοιμάζουν την εργατική τάξη για την ένοπλη αντιπαράθεση με τους μηχανισμούς της αστικής τάξης που φασιστικοποιείται. Άρα, πρέπει να δυναμώσει η πάλη κατά του «αριστερού ρεφορμισμού» στη Βρετανία. Το ΚΚΜΒ δεσμεύεται πως θα συνεχίσει την προσπάθεια για τη μεγαλύτερη δυνατή ενότητα της εργατικής τάξης, προτείνοντας στο Εθνικό Διευθυντικό Συμβούλιο του ILP συγκεκριμένα βήματα για τη συνέχιση του Ενιαίου Μετώπου, και αναθέτοντας στις οργανώσεις του να βρύνε τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους για να δυναμώσει το Ενιαίο Μέτωπο και ο εργατικός αγώνας κατά του καπιταλισμού και υπέρ της σοβιετικής εξουσίας».*⁸²⁵

Η αυλαία των επαφών για το βήμα του πολιτικού μετώπου μεταξύ ΚΚΜΒ και ILP έπεσε στις 31 Μαρτίου στη συνδιάσκεψη στο York με τη συμμετοχή 154 αντιπροσώπων από 176 τμήματα του ILP. Υπέρ της άνευ όρων προσχώρησης στην ΚΔ ψήφισαν οι 34 έναντι 126 που διαφώνησαν. Υπέρ της προσχώρησης υπό όρους οι 51 έναντι 93, ενώ υπέρ της συνεργασίας με το ΚΚΜΒ και την ΚΔ, χωρίς ένταξη σε αυτές τις οργανώσεις, ψήφισαν οι 56 έναντι 98 που καταψήφισαν. Η πρόταση για ένωση με την Δ' Διεθνή έλαβε 20 ψήφους και η τελική πρόταση της καθοδήγησης του ILP, για την ενοποίηση όλων των επαναστατικών δυνάμεων του διεθνούς εργατικού κινήματος και για την υπό όρους συνέχιση των κοινών δράσεων με τους κομμουνιστές, εγκρίθηκε με 102 ψήφους. Εντούτοις, το ΚΚΜΒ αξιολόγησε ως επιτυχία την αποτυχία της συνδιάσκεψης να επιβάλει τις θέσεις της στη Νεολαία του ILP, η οποία πρωτοστατούσε στον αγώνα για την ένωση με την ΚΔ.⁸²⁶

Αντιφατική ήταν η πορεία των μετωπικών δράσεων του ΚΚΜΒ με τη βάση των Εργατικών και στο επίπεδο της τοπικής πραγματικότητας: στο Leeds η μετωπική συνεργασία της βάσης των Εργατικών με τους κομμουνιστές είχε προχωρήσει με κορμό τη δράση της Κομμουνιστικής Νεολαίας, την ίδρυση μιας ποδοσφαιρικής ομάδας και τη διακίνηση σε 2.000 αντίτυπα ενός εργοστασιακού φύλλου για τους 10.000 εργάτες στη βιομηχανία ενδυμάτων Montagu-Bartons, ώστε παρά την εκδίωξη των κομμουνιστών από την ομοσπονδία ραφτών, την άνοιξη του 1934 τα υπόλοιπα σωματεία προχώρησαν σε δηλώσεις στήριξης των κομμουνιστών και συμμετείχαν στη διαδήλωση κατά του κόμματος του Mosley (26 Απριλίου). Τον Μάη εκλέχτηκαν και πέντε κομμουνιστές στο τοπικό εργατικό συμβούλιο με τη στήριξη της βάσης των Εργατικών που αφήφισαν την πρόσκληση της αστυνομίας από τον Εργατικό δημοτικό σύμβουλο David Breevers, η

⁸²⁵ “Statement of the CPGB on the ILP Conference”, *Inprecor*, No.23 (13-04-1934), σσ.594-95.

⁸²⁶ Pat Devine, “Annual Conference of the ILP”, *Inprecor*, No.24 (20-04-1934), σελ.614.

οποία αποσκοπούσε στην εκδίωξη των κομμουνιστών από το εργατικό συμβούλιο, αλλά η επίσημη στάση της τοπικής οργάνωσης των Εργατικών ήταν εχθρική προς το ΚΚΜΒ. Αντιθέτως αλλού, όπως στο Bradford, οι τοπικές δυνάμεις του ΚΚΜΒ αξιοποιώντας τη ρυμούλκηση των εργατικών συμβουλίων και σωματείων στη στήριξη της Εθνικής Πορείας Πείνας, πέτυχαν τη μαζική συμμετοχή των επίσημων οργανώσεων του Εργατικού κόμματος, αλλά και του τοπικού εργατικού συμβουλίου και του Εργατικού επικεφαλής του Fredd Ratclife στη δική τους πρωτομαγιάτικη συγκέντρωση και την αποδοχή από τους Εργατικούς του δικού τους πλαισίου πάλης κατά του φασισμού, μολονότι έφθινε ο αριθμός των οργανωμένων μελών του ΚΚΜΒ λόγω του φόβου των απολύσεων. Εντούτοις, σύμφωνα με τον τοπικό γραμματέα του ΚΚΜΒ M. Ferguson αυξανόταν καθημερινά ο αριθμός των εργατών που ήταν πρόθυμοι να εργαστούν ενιαιομετωπικά με τους κομμουνιστές.⁸²⁷

Παρά την πρόοδο της ενιαιομετωπικής δράσης ανέργων και εργαζομένων και την όξυνση της δημόσιας κριτικής του ΚΚΜΒ προς το ILP και το Εργατικό κόμμα το πρώτο τρίμηνο του 1934, δεν κατορθώθηκε η πολιτικοποίηση των οικονομικών εργατικών αγώνων, όπως προκύπτει από την παύση των εργατικών απεργιών και διαμαρτυριών μέχρι το τέλος του Μαρτίου και από τα αποτελέσματα των δημοτικών εκλογών του Λονδίνου τον ίδιο μήνα. Οι 18 υποψήφιοι του ΚΚΜΒ στα 9 από τα 16 διοικητικά διαμερίσματα του Λονδίνου έλαβαν ποσοστό 3,9% και 8.769 ψήφους -διπλάσιες περίπου από τις βουλευτικές εκλογές του 1931- όμως επρόκειτο για πενιχρό εκλογικό αποτέλεσμα, αν συγκριθεί με τις 223.971 ψήφους των Εργατικών στις ίδιες περιοχές, ενώ συνολικά το Εργατικό κόμμα (με την υποστήριξη της ηγεσίας του ILP και των τροτσκιστών) συγκέντρωσε 137.000 ψήφους περισσότερες από ό,τι είχε στις βουλευτικές εκλογές, αυξάνοντας τον αριθμό των δημοτικών του συμβούλων από 35 σε 69 και πλειοψηφώντας και στα 16 διαμερίσματα της πόλης. Για τη μάζα των εργατών το προεκλογικό πρόγραμμα του ΚΚΜΒ που προέβλεπε κατάργηση των Means Test και του νόμου για τους ανέργους, αύξηση των δαπανών για την υγεία και την παιδεία, μείωση των ενοικίων κατά 25% και ανέγερση 250.000 δωρεάν εργατικών κατοικιών έμοιαζε παραπλήσιο με τις προεκλογικές εξαγγελίες του Εργατικού κόμματος, το οποίο θεωρήθηκε πως ήταν σε θέση να υλοποιήσει άμεσα έστω και ένα μέρος αυτών των διεκδικήσεων.⁸²⁸ Οι Εργατικοί ηγέτες πανηγύρισαν τη νίκη τους, μιλώντας για το «σοσιαλιστικό Λονδίνο» που αντιστάθμισε τις απώλειες του «σοσιαλιστικού Βερολίνου» και της «κόκκινης Βιέννης», κάτι που από μόνο του δείχνει, ότι ήταν πιθανό να ήταν καλύτερες οι επιδόσεις του ΚΚΜΒ, αν εγκαίρως έδινε και στον αντιφασιστικό πολιτικό αγώνα την ίδια βαρύτητα με τις άμεσες οικονομικές διεκδικήσεις, προκειμένου να σπάσει ο φαύλος κύκλος του «οικονομισμού» που τροφοδοτούσε πολιτικά κατά κύριο λόγο τους Εργατικούς. Στην καθοδήγηση του ΚΚΜΒ, τουλάχιστον σε ένα κομμάτι της, ο προβληματισμός εξαιτίας της καθυστέρησης της επαναστατικοποίησης των μαζών πήρε απρόσμενες μορφές: ο βασικός θεωρητικός του κόμματος και ένας από τους κυριότερους εκφραστές της «αριστερής» στροφής του μετά τη Γενική Απεργία, ο Dutt, δημοσίευσε στα τέλη του Μαρτίου μια τοποθέτηση στο διεθνές

⁸²⁷ Dylan Lee Murphy, ό.π., σσ.137-40, 148-52.

⁸²⁸ W.Sheperd, "The London County Council Elections", *Inprecor*, No.17,σελ.440, "Vienna and the London Elections", *The Red Flag*, No.8, σελ.1.

δελτίο πληροφοριών της Κομιντέρν, με την οποία, ουσιαστικά, διατύπωνε τις αμφιβολίες του σχετικά με τις πιθανότητες μιας μεσοπρόθεσμης εκδήλωσης της προλεταριακής επανάστασης στη Βρετανία, διαφωνώντας με τις πρόσφατες εκτιμήσεις της 13^{ης} Ολομέλειας. Ξεκινώντας από την εξάπλωση των φασιστικών καθεστώτων στην Ευρώπη και από την κούρσα των πολεμικών εξοπλισμών των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων, πρότεινε τα δυτικά Κ.Κ να εστιάσουν στο Ενιαίο Μέτωπο όλης της εργατικής τάξης κατά του φασισμού και της πολεμικής απειλής που προετοιμάζουν οι άρχουσες τάξεις, τονίζοντας ότι αυτή η προοπτική είχε αρχίσει να ωριμάζει στη συνείδηση των μαζών μετά τα παραδείγματα του πανεργατικού ξεσηκωμού της Βιέννης και της Γενικής Απεργίας όλων των εργατικών κομμάτων και οργανώσεων στη Γαλλία. Υποστήριξε ότι στη Βρετανία υπήρχε κίνηση των μαζών, επικαλούμενος τις κινητοποιήσεις των ανέργων και το Συνέδριο Εθνικής Δράσης, χωρίς ακόμη να έχει γίνει το πέρασμα σε συνθήκες επαναστατικής κατάστασης, την οποία εξαρτούσε από την εξέλιξη του αντιφασιστικού αγώνα στην Ευρώπη, από την πρόοδο της απελευθερωτικής πάλης των αποικιών και από την οικονομική, τεχνολογική και στρατιωτική ενίσχυση της ΕΣΣΔ. Κοντολογίς, εξέφρασε την άποψη ότι δεν επρόκειτο να γίνει άμεσα κάποια επανάσταση στη Βρετανία και κατά συνέπεια αυτό που μπορούσε να κάνει το ΚΚΜΒ ήταν να ισχυροποιηθεί πολιτικά και οργανωτικά, ώστε να συμβάλει σαν εφεδρεία του διεθνούς επαναστατικού κινήματος στην ανατροπή των φασιστικών καθεστώτων, στην παρεμπόδιση του εσωτερικού εκφασισμού της χώρας, που απειλούσε την ασφάλεια της ΕΣΣΔ, και στη στήριξη των πολιτικών και των διπλωματικών κινήσεων της ΕΣΣΔ στην Ευρώπη και στις χώρες της Κοινοπολιτείας.⁸²⁹ Το δημοσίευμα του Dutt ήταν σαφώς πιο συγκρατημένο σχετικά με τις πιθανότητες μιας νικηφόρας προλεταριακής επανάστασης στην Ευρώπη, τουλάχιστον στη Βρετανία, στο άμεσο επόμενο διάστημα, σε σύγκριση με τις εκτιμήσεις της ΚΔ τον Μάρτιο για την πορεία του επαναστατικού κινήματος στη Γηραιά Ήπειρο. Η έκδοση του τμήματος προπαγάνδας της ΕΕΚΔ για τα δεκαπεντάχρονα της Κομιντέρν διέβλεπε αποσταθεροποίηση της αστικής εξουσίας στο διάστημα μετά το 1930 λόγω της ανάπτυξης του αντιαποικιακού απελευθερωτικού κινήματος, της σοσιαλιστικής οικοδόμησης στην ΕΣΣΔ και της ανάπτυξης των μαζικών αγώνων των εργατών στις καπιταλιστικές μητροπόλεις, αναγνώριζε την εμφάνιση «δεξιών» και «αριστερών» λαθών στην εφαρμογή των μετωπικών τακτικών διαφόρων Κ.Κ, κρίνοντας όμως απαραίτητο να δουλέψουν τα Κ.Κ μέσα στις ρεφορμιστικές, ακόμη και στις αντιδραστικές, μαζικές οργανώσεις (επρόκειτο για μια φανερή επιλογή να νομιμοποιηθεί η παράνομη κομμουνιστική δράση μέσα στα ελεγχόμενα από τους φασίστες μαζικά σωματεία σε πολλές χώρες) και ευαγγελιζόταν τη γρήγορη έναρξη νέων επαναστάσεων σε Ασία, Αμερική και Ευρώπη, εκτιμώντας ότι σε Η.Π.Α και Αγγλία είχε εμφανιστεί ένα μαζικό κίνημα ανέργων με δυνάμει επαναστατικό χαρακτήρα. Μεγαλύτερη επαναστατική αισιοδοξία διέπνεε τη

⁸²⁹ R.Palme Dutt, "The Race in Armaments and the Fascisation", *Inprecor*, No.20, ό.π., σελ.510. Σε αυτές τις διαπιστώσεις του Dutt διακρίνεται το πρόπλασμα της μεταγενέστερης πολιτικής του στάσης αναφορικά με τη στάση του ΚΚΜΒ στον Β' Παγκόσμιο πόλεμο και στα γεγονότα του 1956 και 1968 σε Ουγγαρία και Τσεχοσλοβακία. Πέρα από την εκτίμηση ότι η ταύτιση του με τους Σοβιετικούς οφείλετο στην πολυετή θητεία του στη «σταλινική» πρακτική περί της μονολιθικότητας του κομμουνιστικού κινήματος, όπως υποστηρίζεται από τη σύγχρονη ιστοριογραφία (John Callaghan, ό.π., σσ.274-79), τα βαθύτερα κίνητρα ήταν η πεποίθησή του πως ήταν αδύνατη η σοσιαλιστική επανάσταση στη Βρετανία και επομένως, πως το επαναστατικό καθήκον των Βρετανών κομμουνιστών έγκειτο στην υποβοήθηση της εξαγωγής της επανάστασης σε όλο τον κόσμο από την ΕΣΣΔ. Η σοβιετική βοήθεια στα εθνικά, επαναστατικά κινήματα στην Ασία και στην Αφρική ήταν κάτι που ενίσχυε αυτή την πεποίθηση, δεδομένης και της ινδικής καταγωγής του Dutt.

διακήρυξη της ΕΕΚΔ για την προλεταριακή εξέγερση της Βιέννης, γιατί καλούσε τη βάση της σοσιαλδημοκρατίας να συντρίψει τους ρεφορμιστές ηγέτες, που είχαν αποδειχθεί παντού ως οι καλύτεροι βοηθοί του φασισμού, ενόψει του επικείμενου νέου γύρου εργατικών επαναστάσεων. Ανάλογο πνεύμα διακατείχε και το Εκτελεστικό Γραφείο της Προφιντέρν, η οποία ενόψει της Πρωτομαγιάς κάλεσε τα τμήματά της, να κλιμακώσουν την πάλη τους κατά της φασιστικής πανούκλας, των πολεμοκάπηλων αστικών τάξεων και των απεργοσπαστών ρεφορμιστών συνδικαλιστών, οι οποίοι βοηθούσαν τα αφεντικά να μειώσουν τα ημερομίσθια, διευκόλυναν τις απολύσεις και ανέχονταν την καταλήστευση των λαών από το χρηματιστικό κεφάλαιο στις αποικίες και στις εξαρτημένες χώρες.⁸³⁰

Οι πολιτικές εξελίξεις στην Ευρώπη την άνοιξη του 1934 διέψευσαν τους πιο αισιόδοξους μέσα στην ΚΔ, ωθώντας τις ηγεσίες της ίδιας, των διαφόρων Κ.Κ και της ΕΣΣΔ στην επιδίωξη της διεύρυνσης του πολιτικοκοινωνικού χαρακτήρα του Ενιαίου Μετώπου, επειδή η φασιστική αντίδραση εξαπλωνόταν, καθώς τον Απρίλιο αυτοδιαλύθηκε οριστικά το γερμανικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα στο Παρίσι, έγιναν αθρόες συλλήψεις αντιφασιστών συνδικαλιστών και στελεχών των παράνομων Κ.Κ σε Ουγγαρία, Πολωνία, Ιταλία και Γερμανία, επικαιροποιήθηκε το γερμανοπολωνικό σύμφωνο μη επίθεσης της 26 Ιανουαρίου, ενώ φασιστικά πραξικοπήματα επικράτησαν στη Λεττονία υπό τον πρωθυπουργό Ουλμάνις (15 Μαΐου) και στη Βουλγαρία υπό τον συνταγματάρχη Γκεοργκίεβ (19 Μαΐου). Η ανησυχία για τα εξυφαινόμενα σχέδια πραξικοπήματος της μοναρχικής αντίδρασης στην Ισπανία έκανε 50 συνδικάτα, που πρόσκειντο στους σοσιαλιστές και στους αναρχικούς με 180.000 μέλη περίπου, να προσεγγίσουν τους κομμουνιστές δημιουργώντας την GGTU, και να ενταχθούν στην Προφιντέρν τον Απρίλιο, ενώ τον ίδιο μήνα διαμάχη ξέσπασε εντός του γαλλικού Κ.Κ λόγω της εκλογικής στήριξης του Doriot, υποψήφιου του κόμματος στο St.Denis, από τους σοσιαλιστές.⁸³¹ Παρά την καταδίκη του από την ΚΔ, δεν λήφθηκαν κάποια πειθαρχικά μέτρα εις βάρος του, ενώ ήδη από τις 27 Μαρτίου ο Δημητρόφ είχε γράψει στον Ρομαίν Ρολλάν για την ανάγκη της συμμαχίας ευρύτερων δημοκρατικών δυνάμεων κατά του φασισμού. Στο Π.Γ του ρωσικού Κ.Κ οι Κνορίν, Βελα Κουν και Ριατνίτσκυ επιτέθηκαν στον Δημητρόφ, χρεώνοντάς του «δεξιά παρέκκλιση» στις 7 Απριλίου, όμως η πρωτοβουλία του Βούλγαρου κομμουνιστή έτυχε της θερμής υποστήριξης του Στάλιν, κάτι που προφανώς οδήγησε στις 24 Α-

⁸³⁰ AgitProp Department of the ECCI, *Fifteen Years of the Communist International*, published by Workers Library Publishers, New York, March 1934, σσ.33-36, 38-41, 44-46, «Αποσπάσματα από το Μανιφέστο ΕΕΚΔ, ΚΔΝ και Προφιντέρν για τα γεγονότα της Αυστρίας» (3 Μαρτίου 1934), Jane Degras, vol.3, ό.π., σσ.307-09, “Appeal of the Executive Bureau of the RILU for the First of May”, *Inprecor*, No.24, σσ.616-17. Ως ένα βαθμό την επαναστατική αισιοδοξία διάφορων στελεχών της ΚΔ καλλιέργησαν και οι εκθέσεις που έφθναν από τις Η.Π.Α για την αλματώδη ανάπτυξη του απεργιακού εργατικού κινήματος και των κινητοποιήσεων των ανέργων μετά τον Δεκέμβριο του 1933, όπως προκύπτει από την αναφορά του Jack Stachel “Lessons of the Economic Struggles and the Work in the Trade Unions”, *The Communist*, vol.13, No.4 (March 1934), σσ.273-88.

⁸³¹ Δεν φαίνεται να ευσταθεί απόλυτα η άποψη του Carr ότι την άνοιξη του 1934 το γαλλικό Κ.Κ αντιδρούσε στη συνέχιση των κοινών συγκεντρώσεων με τους σοσιαλιστές και ότι υποχρεώθηκε από την ΚΔ τον Ιούνιο να αναθεωρήσει τη στάση του. Πράγματι υπήρχαν σοβαρές διαφωνίες με την προοπτική της σοσιαλκομμουνιστικής συνεργασίας σε συνδικαλιστικό επίπεδο, καθώς το στελεχικό δυναμικό της γαλλικής «κόκκινης» συνομοσπονδίας ήθελε να διασφαλίσει, ότι η ενιαιομετωπική δράση δεν θα οδηγήσει στην οργανωτική συγχώνευση των επαναστατικών και των ρεφορμιστικών συνδικάτων. Αντιθέτως, η πλειονότητα της καθοδήγησης του γαλλικού Κ.Κ ήδη από τις 6 Απριλίου είχε εισηγηθεί στο συνδικαλιστικό της τμήμα την ενθάρρυνση της συνεργασίας με τα ρεφορμιστικά σωματεία στη βάση ενός προγράμματος που θα στρεφόταν κατά της αποκάλυπτης ταξικής συνεργασίας με τις εργοδοτικές ενώσεις και κατά του φασισμού, ζητώντας μάλιστα και την προσέγγιση με την αγροτιά και τα μικροαστικά στρώματα. Πρβλ. “For the Anti-Fascist Unity of Action. Resolution of the C.C of the C.P of France on the Tasks of the Communists”, *Inprecor*, No.21 (06-04-1934), σσ.556-57.

πριλίου στην αντικατάσταση του Knorin από τον Δημητρόφ στη θέση του επικεφαλής του ευρωπαϊκού τμήματος της γραμματείας της ΕΕΚΔ. Από αυτή τη θέση ο Δημητρόφ τον Μάιο εξουσιοδότησε τον Τορέζ, γραμματέα του γαλλικού Κ.Κ, να ενθαρρύνει τη διοργάνωση κοινών αντιφασιστικών συγκεντρώσεων με τις οργανώσεις των σοσιαλιστών στις εκδηλώσεις προς τιμήν των πεσόντων της Παρισινής Κομμούνας (29-30 Μαΐου) και στο Αντιφασιστικό συνέδριο του Παρισιού (20-21 Μαΐου) υπό τους Barbusse και Ρολλάν, οι οποίες συγκέντρωσαν πάνω από 100.000 εργάτες από όλο το πολιτικό φάσμα, με συνθηματολογία υπέρ του Ενιαίου Μετώπου και της ΚΔ. Η αντίδραση προς την επιβολή νέων φασιστικών καθεστώτων στην Ευρώπη επηρέασε ακόμη και την Ελβετία, καθώς στις 29 Μαΐου έγινε στη Ζυρίχη μαζική συγκέντρωση των σοσιαλδημοκρατικών συνδικάτων και του Κ.Κ υπέρ του Ενιαίου Αντιφασιστικού Μετώπου.⁸³²

Τον Απρίλιο το ΚΚΜΒ προσπάθησε να αξιοποιήσει την ενιαιομετωπική δράση που είχε αναπτυχθεί στις «Πορείες Πείνας» και στο Συνέδριο Εθνικής Δράσης για να ενισχύσει την παρουσία του στο συνδικαλιστικό κίνημα, πρωταρχικά στα κέντρα των ανθρακωρύχων της χώρας, με τη συνδυασμένη δράση των τοπικών κομματικών οργανώσεων, των τμημάτων της YCL και κομματικών δυνάμεων των σωματείων. Στη Σκωτία, η αρχική βάση του «κόκκινου» συνδικάτου των ανθρακωρύχων ήταν στο Lanarkshire, αλλά μέχρι το 1932 τις κύριες δυνάμεις του είχε στο Fife, όπου παρ' ολίγον να εκλεγεί στα 1929 ο W.Gallacher βουλευτής του ΚΚΜΒ. Μέχρι τον Μάρτιο του 1934 η δύναμη του «κόκκινου» συνδικάτου στο Fife είχε δυναμώσει, έχοντας συμπεριλάβει στις τάξεις του την μεγάλη πλειοψηφία των εργαζομένων του κλάδου, ενώ ο γνωστός κομμουνιστής Abbe Moffat είχε αναδειχθεί πρόεδρος της τοπικής ομοσπονδίας. Τον Απρίλιο ξεκίνησε μια συστηματική εκστρατεία για την ανάληψη κοινών κινητοποιήσεων και για την επανένωση όλων των σωματείων του κλάδου, ρεφορμιστικών και επαναστατικών, σε μια κοινή ομοσπονδία, αν και αυτή η πρωτοβουλία δεν ευοδώθηκε εξαιτίας της αντίδρασης του προέδρου του σκωτικού τμήματος της Εθνικής Ομοσπονδίας Ανθρακωρύχων Μεγάλης Βρετανίας, του M.Adamson. Αντίστοιχες πρωτοβουλίες έγιναν στο Nottingham και στην Ουαλλία. Στο πρώτο άρχισε μια συστηματική καμπάνια, για να προσελκυστεί στην επανενωμένη, πλέον, ομοσπονδία η βάση ενός εργοδοτικού σωματείου, που είχε φτιάξει ένας βουλευτής των Εργατικών, ο G.Spencer, ενώ στη δεύτερη ξεκίνησε ένας απεργιακός αγώνας, για να υποχρεωθεί η εργοδοσία των μεγάλων ορυχείων στο Ammanford και στο Taff Merthyr να αναγνωρίσει το δικαίωμα των εργατών στην οργάνωσή τους στη South Wales Miners Federation, που είχε πρόεδρο τον A.Horner. Στην Ουαλλία ο αγώνας στέφθηκε με επιτυχία μέχρι τον Ιούνιο, ενώ στο Nottingham το ΚΚΜΒ έδρεψε τους καρπούς της νίκης ένα χρόνο μετά.⁸³³ Αυτές οι κινήσεις σηματοδοτούσαν την ενίσχυση της επιρροής των κομμουνιστών στο οργανωμένο εργατικό κίνημα, χαιρετίστηκαν από το ΚΚΜΒ σαν επιτυχής πολιτική της ισχυροποίησης του κόμματος διαμέσου της ενιαιομετωπικής δράσης, όμως περιορίζονταν στην αναβάθμιση της κομμουνιστικής παρουσίας στο πεδίο των οικονομικών, συνδικαλιστικών διεκδικήσεων κατ' αποκλειστικότητα. Επιπλέον, η αύξηση της παρουσίας των κομμουνιστών σε θέσεις ευθύνης μέσα στα σωματεία των ανθρακωρύ-

⁸³² E.H Carr, ό.π., σσ.125-26, 191, 247-48, 267-70, 284-87, 309.

⁸³³ Noreen Branson, ό.π., σσ.182-84, W.Rust, "After the Congress of Action", John Gollan, "The Congress of Action and Youth in Industry", *The Labour Monthly Independent*, vol.16, No.4 (April 1934), σσ.220-32.

χων δεν συνεπαγόταν την ευθύγραμμη άνοδο του απεργιακού κινήματος παντού. Ο απεργιακός αγώνας, που ξεκίνησε λόγω ενός εργατικού ατυχήματος με 5 νεκρούς στο ορυχείο Coleby του Yorkshire στις 20 Απριλίου, περιορίστηκε στους 2.000 ανθρακωρύχους του συγκεκριμένου ορυχείου και έληξε στο τέλος του μήνα κατόπιν συμφωνίας της εργοδοσίας με τη ρεφορμιστική πλειοψηφία της διοίκησης του σωματείου.⁸³⁴ Αυτό προβλημάτιζε τους «υπεραριστερούς» μέσα στο κόμμα οι οποίοι πίστευαν, ότι η πρόσφατη δυναμική του Ενιαίου Μετώπου έπρεπε άμεσα να οδηγήσει σε διακλαδικούς απεργιακούς αγώνες, που θα στόχευαν εναντίον της κυβέρνησης, της ρεφορμιστικής γραφειοκρατίας των συνδικάτων και των Εργατικών, οι οποίοι ανοιχτά είχαν υποστηρίξει το νέο κυβερνητικό νόμο για τους ανέργους, τον οποίο οι κομμουνιστές έκριναν σαν σχέδιο επιβολής μιας φασιστικού τύπου πειθαρχίας και αναγκαστικής εργασίας στους ανέργους, με πρόσχημα την κατάρτιση και την απασχόλησή τους. Οι προβληματισμοί τους βρήκαν υποστήριξη και από κύκλους της ΚΔ, όπως φαίνεται από το τηλεγράφημα που απέστειλαν Kun και Piatnitsky στις 24 Απριλίου στον άρτι αποφυλακισθέντα Pollitt, με το οποίο στηλίτευαν την «ήπια» πολιτική του ΚΚΜΒ απέναντι στο Εργατικό κόμμα.

Η κριτική τους δεν εστερείτο βάσης, επειδή η ηγεσία του κόμματος αποφάσισε μετά το 2,4% που έλαβε ο κομμουνιστής υποψήφιος B.Bramley στις επαναληπτικές βουλευτικές του Hammersmith, να καλέσει κατά περίπτωση, όπου αλλού θα προκηρύσσονταν τέτοιες εκλογές χωρίς κομμουνιστική υποψηφιότητα, στην υπερψηφίση «αριστερών» Εργατικών, μολοντί στο Merthyr το ηγετικό στέλεχος του NUWM, ο Hannington, πήρε το 10% των ψήφων κόντρα στους υποψηφίους των Συντηρητικών, των Φιλελευθέρων και των Εργατικών.⁸³⁵ Οι μόνες απόπειρες του κόμματος να θέσει πολιτικούς στόχους πάλις εκείνο τον μήνα αφορούσαν το ιρλανδικό ζήτημα και την οργάνωση της αντίστασης στο νόμο περί «στάσεως», που είχε καταθέσει προς ψήφιση στο κοινοβούλιο η κυβέρνηση. Η απόφαση της ηγεσίας της πολιτικής πτέρυγας των Ιρλανδών ρεπουμπλικάνων, του κόμματος Saor Eire, να συμφωνήσει με την πρόταση του De Valera για το γενικό αφοπλισμό όλων των οργανώσεων της χώρας, ξεσήκωσε την αριστερή πτέρυγα του ρεπουμπλικανικού στρατού και με πρωτοβουλία των συνδεδεμένων με τους κομμουνιστές της Ιρλανδίας και το ΚΚΜΒ, G.Gilmore, F.Ryan, και M.Price διοργανώθηκε μια μυστική σύσκεψη της αριστερής πτέρυγας του IRA στο Athlone στις 8 Απριλίου, προκειμένου να μην υλοποιηθεί η απόφαση του αφοπλισμού, η οποία διευκόλυνε τις επιδιώξεις του βρετανικού ιμπεριαλισμού για την επιβολή ενός φασιστικού φιλοβρετανικού καθεστώτος στην Ιρλανδία. Το ΚΚΜΒ ανέλαβε τη διοργάνωση συσκέψεων για την καταδίκη του αφοπλισμού του IRA στους Ιρλανδούς εργάτες που διέμεναν στη Βρετανία και πολιτικών συγκεντρώσεων στο Μπέλφαστ, για να προπαγανδιστεί το Ενιαίο Μέτωπο συνδικάτων, μαχητών του IRA, αγροτών και οπαδών του De Valera υπέρ της ενιαίας, ανεξάρτητης Ιρλανδίας υπό Εργατοαγροτική Κυβέρνηση, καθώς οι κύριες δυνάμεις των Ιρλανδών κομμουνιστών ήταν περιορισμένες στο Δουβλίνο.⁸³⁶ Η σταθερή ανάμιξη του ΚΚΜΒ στο ιρλανδικό ζήτημα

⁸³⁴ "Yorkshire Miners Betrayed by Leaders", *Inprecor*, No.27 (04-05-1934), σελ.694.

⁸³⁵ Andrew Thorpe, ό.π., σελ.210, 212, G.B, "The United Front in England", *Inprecor*, No.26 (27-04-1934), σελ.679.

⁸³⁶ A.MacManus, "Left Wing of Irish Republican Breaks Away", "The Political Situation in Ireland and the Tasks of the Communists", *Inprecor*, No.24, σσ.604,620-21.

οφειλόταν και στο ότι σε διάφορα βιομηχανικά κέντρα στην Αγγλία και στη Σκωτία ένα αξιοπρόσεκτο κομμάτι του εργατικού δυναμικού, το οποίο διακρινόταν για το ριζοσπαστισμό του, ήταν ιρλανδικής καταγωγής και διατηρούσε δεσμούς με το ιρλανδικό ρεπουμπλικανικό κίνημα. Χαρακτηριστική είναι η προφορική μαρτυρία του ανθρακωρύχου Jock Kane, κεντρικής συνδικαλιστικής φιγούρας του Yorkshire από τα μέσα της δεκαετίας του 1930 μέχρι τη δεκαετία του 1970 για τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια:

«Γεννήθηκα σε μια οικογένεια ανταρτών. Ήμασταν 10 αδέρφια, αγόρια και κορίτσια, τα 6 γεννημένα στο Connemara Ιρλανδίας και οι υπόλοιποι στη Σκωτία. Ο γεροπατέρας μου, ο Mick, έφυγε μετά από την επταήμερη φυλάκισή του, επειδή πεινούσαμε και μάζεψε καρπούς από τη γη του απόντα Άγγλου γαιοκτήμονα, για να φτιάξει μια σούπα. [...] Στη Σκωτία δούλεψε σε όλων των λογιών τις δουλειές, μαζί με τα μεγάλα αδέρφια μου. Από αυτά ο μικρός Mick έπιασε δουλειά στη στοά Harworth, πήρε μέρος στη μεγάλη απεργία στα 1926, μετά εργάστηκε στα ορυχεία του Nottingham και βοήθησε να νικηθεί το ψευτοσωματείο του Spencer. Ήταν μέλος των Ενωμένων Ανθρακωρύχων και στα 1936 έκανε δύο χρόνια καταναγκαστικά έργα για την εξάμηνη απεργία αναγνώρισης του σωματείου, αλλά και επειδή είχε στείλει χρήματα στους επαναστάτες της παλιάς πατρίδας. Δεν ξαναέπιασε δουλειά παρά μόνο στη διάρκεια του πολέμου[...] Ο Martin, ο Tam και η Betty δούλεψαν σε ανθρακωρυχείο στο Perth, στη Γλασκώβη και στο Foulshiels στο West Lothian. Εγώ ήμουν μικρός, ακόμη δεν είχα αφήσει το σχολείο.[...] Τα αδέρφια μου πάντα ήταν μπλεγμένα με το ιρλανδικό κίνημα, μαζί με τα συνδικαλιστικά και τα πολιτικά. Ο Tam και ο Martin είχαν οργανωθεί στο Κ.Κ πριν τη Γενική Απεργία και μετά το 1929 μπήκαν στο ILP, χωρίς, όμως, να αφήσουν τις κομμουνιστικές τους συμπάθειες. Στη δεκαετία του 1920 μαζί με τα χρήματα που μάζευαν σπίτι-σπίτι για το Κόμμα και το συνδικάτο, ήταν υπεύθυνοι για τη μεταφορά όπλων και πυρομαχικών στην απέναντι ακτή. Τελικά, τους πιάσανε, φυλακίστηκαν κάμποσους μήνες και συλλάβανε τη μεγάλη αδελφή μας στο γειτονικό χωριό.[...] Μετά την αποφυλάκισή τους φύγανε και μπήκαν στο ILP. Οπότε δεν ήταν παράξενο που έμπλεξα με την πολιτική, θα έλεγες ότι ήταν προδιαγεγραμμένο. Σαν παιδί θυμάμαι ότι φύλαγα τσίλιες, όταν ο Tam συναντούσε στρατιώτες και άλλους συντρόφους... από μικρός ήμουν χωμένος σε τέτοιες υποθέσεις. Υπήρχε και ένας κομμουνιστικός πυρήνας στο χωριό μας, τους λέγαμε «η τοπική». Για την «τοπική», λοιπόν, σαν έφηβος μοίραζα υλικό και μάζευα κουπόνια στην απεργία του 1926, το θυμάμαι καλά, ένα από τα πρώτα που μου έκαναν εντύπωση από το 1921 που ήρθαμε όλοι στη χώρα.[...] Λέω λοιπόν –ότι είμαι μέλος του Κόμματος από το 1926 και από τότε παραμένω μέχρι σήμερα. Είχαμε καλή οργάνωση, μοιράζαμε τρόφιμα και μπισκότα McVities που έρχονταν από το Εδιμβούργο, τα δίναμε σε όλα τα σπίτια των συντρόφων και τα βρίσκαμε πουλώντας απεργιακά κουπόνια. Έξι βδομάδες πέρασα στα μέρη του Dundee, διανέμοντας τα πακέτα από το Εδιμβούργο, τότε πια είχα σταματήσει το σχολείο, είχα αρχίσει να δουλεύω και εγώ στα ορυχεία.[...] Δύσκολα τα περάσαμε μετά τη Γενική Απεργία. Ήμασταν μεγάλη φαμίλια και εγώ, ο Tam, ο Pat και ο πατέρας μας δεν βρίσκαμε δουλειά, ήμασταν βλέπεις στη «μαύρη λίστα» και σαν κομμουνιστές και σαν Ιρλανδοί.[...] Τον Απρίλιο του 1927 μαζί με τον ξάδερφο Sanny που είχε παντρευτεί μια αγγλίδα, την Annie, περάσαμε περπατώντας στην Αγγλία, ψάχνοντας για εργασία. Ο ξάδερφος ήταν και οργανωτής του σκωτσέζικου τμήματος της Ομοσπονδίας των Ανθρακωρύχων.[...] Ξανάρθα στην Αγγλία στα 1929,

δούλεψα στα ορυχεία του Newcastle και λίγο αργότερα στο ορυχείο Hartfield του Yorkshire, όπου ήρθε και με βρήκε ο αδερφός μου, ο Mick και ο Sanny.[..]Άθλιο και επικίνδυνο μέρος, όλο σε φασαρίες μας έβαζε στα 1931 και 1932 για να αναγκάσουμε τα αφεντικά, να πάρουν μέτρα για την ασφάλειά μας. Και όλο στη μπουκά μας είχανε, έφταιγε βλέπεις η φήμη μας σαν κομμουνιστές και το ιρλανδικό αίμα μας. Εξάλλου, δεν σταματήσαμε να βοηθάμε το Κόμμα και να βλέπουμε τους φίλους από την παλιά πατρίδα.[..]Στα 1934 είχαμε εκλογές και οι φασίστες του Mosley εμφανίστηκαν στην περιοχή. Υποψήφιος των Εργατικών ήταν ο John Hunter, διευθυντής της Staveley Coal. Μολονότι, τον υποστηρίζαμε – με διαφωνίες είναι η αλήθεια- μας έδωξε, λέγοντας «όσο εγώ κάνω κουμάντο, κανένας Kane δεν θα ξαναπατήσει το πόδι του στη Staveley!».[..] Η Annie και η Mary είχαν παντρευτεί με Ιρλανδούς, όλοι τους ήταν με τους Ρεπουμπλικάνους και αφοσιωμένοι στο σωματείο, αλλά βρέθηκαν και αυτοί άνεργοι. Τότε μπήκαμε στο κίνημα των ανέργων, διεκδικώντας το οικονομικό βοήθημα, στέγη και τρεχούμενο νερό για τα παιδιά. Ρουχισμός και τρόφιμα εξασφαλιζόνταν με τη βοήθεια των κοπερατίβων και καλή δουλειά έκανε ο σύντροφος Phil Hicken, ο επικεφαλής των ανθρακωρύχων του Derbyshire- αριστερών πεποιθήσεων- άκουγε πολύ τον αδερφό του, ο οποίος ήταν μέλος του K.K. Μίλησε σε συγκέντρωσή μας για τη στέγαση και συνελήφθη με το νόμο του 1380 ή του 1350, τότε που για το ίδιο είχανε πιάσει τον Pollitt και τον Mann. Ξεκινήσαμε την καμπάνια για την απελευθέρωσή του και ο αδερφός του, ο Harry, ανέλαβε γραμματέας των ανθρακωρύχων στο Derbyshire. Κάναμε συγκεντρώσεις και εράνους στο Mansfield και αλλού, ενώ ο Phil καταδικάστηκε σε τετράμηνη φυλάκιση. Όταν αφέθηκε λεύτερος, μπήκε και αυτός στο Κόμμα». ⁸³⁷

Στο μέτωπο της προάσπισης των δημοκρατικών ελευθεριών, το ΚΚΜΒ ξεκίνησε μια καμπάνια για την άμεση απελευθέρωση των συλληφθέντων εργατών και ανέργων μετά τις «Πορείες Πείνας» για λόγους «διατάραξης της ειρήνης», συνδυάζοντάς την με την προσπάθεια ξεσηκωμού της εργατικής τάξης κατά των νέων «νόμων περί στάσεως» (Sedition Laws). Το ΚΚΜΒ έκρινε ότι αυτή η νομοθεσία αποτελούσε έναν ακόμη κρίκο στην πορεία εκφασισμού του βρετανικού κοινοβουλευτικού καθεστώτος, γιατί οι διατάξεις που χαρακτηρίζαν ως «ανταρσία» την αντιμιλιταριστική προπαγάνδα ή την εναντίωση προς το κοινοβουλευτικό σύστημα, επεσεύοντα την ποινή της διειτούς φυλάκισης, ποινικοποιούσαν ακόμη και την απλή διακίνηση επαναστατικής φιλολογίας ή ανατρεπτικών ιδεών, κάτι που μπορούσε να στραφεί τόσο εναντίον της οργανωμένης, συλλογικής εργατικής διεκδίκησης, όσο και κατά της διανοήσης, ανοίγοντας το δρόμο σε δίκες πολιτικού φρονηματισμού. Εκτιμούσε ότι επρόκειτο για μια προσπάθεια της άρχουσας τάξης να αποτρέψει από τη μια, την εκδήλωση νέων απεργιών στο στράτευμα κατά το πρότυπο του Invergordon, σε μια περίοδο προετοιμασίας για την εμπλοκή της χώρας σε ένα νέο ιμπεριαλιστικό πόλεμο και δυσαρέσκειας του προσωπικού των ενόπλων δυνάμεων από την εντατικοποίηση της εργασίας τους, και από την άλλη, την εμφάνιση μαζικών κρουσμάτων απειθαρχίας σε μια πιθανή επέμβαση του βρετανικού στρατού στην Ιρλανδία ή στην

⁸³⁷ “No Wonder, We Were All Rebels-An Oral History”, συνέντευξη των Jock και Betty Kane στον Charles Parker στα 1972 από το <http://www.grahamstevenson.me.uk/index.php/memoirs-of-frank-watters/jock-kane-no-wonder-we-were-all-rebels-an-oral-history-1992>

Ινδία, όπου ο εθνικός και ο ταξικός αγώνας διαπλέκονταν. Οι ανησυχίες της άρχουσας τάξης είχαν ενταθεί από τα πορίσματα των ερευνών της αστυνομίας, βάσει των οποίων το 1932 είχαν διακινηθεί στις ένοπλες δυνάμεις 17 αντιμιλιταριστικά και αντιμπεριαλιστικά φυλλάδια και άλλα 11 το 1933 σε έναν αριθμό 100.000 αντιτύπων, χωρίς να γίνει εφικτή ούτε μια σύλληψη των κομμουνιστών, που εμπλέκονταν στο τύπωμα και στη μεταφορά του υλικού, πλην ενός διακινητή. Ο ταξικός χαρακτήρας και η στόχευση της πολεμικής προπαγανδίας αυτών των νομοθετημάτων ήταν ολοφάνερη, καθώς συνοδεύτηκαν από την κατάθεση του κυβερνητικού προϋπολογισμού, ο οποίος μετέφερε τα πλεονάσματα που είχαν σωρευτεί από την πολιτική λιτότητας σε βάρος της εργατικής τάξης, στις τσέπες του μονοπωλιακού καφαλαίου: από τον λογαριασμό των κρατικών δαπανών ύψους 706.500.000 λιρών, 113.000.000 θα ξοδεύονταν στους νέους στρατιωτικούς εξοπλισμούς, 224.000.000 θα πήγαιναν στην αποπληρωμή των χρεών του προηγούμενου πολέμου, 49.000.000 στην πληρωμή των μισθών των υπαλλήλων, 40.000.000 στις αποζημιώσεις των πλουσίων ιδιοκτητών, 20.000.000 σε επιδοτήσεις μεγάλων εταιριών και τα υπόλοιπα στη χρηματοδότηση του ενεργητικού της Τράπεζας της Αγγλίας, ενώ μόλις 2.600.000 λίρες θα διοχετεύονταν για τη στήριξη της κοινωνικής πρόνοιας και ασφάλισης. Η προσπάθεια του ΚΚΜΒ να τραβήξει την πλειοψηφία των συνδικάτων σε αυτόν τον πολιτικό αγώνα δεν είχε ιδιαίτερη επιτυχία, λόγω της αντίδρασης των Εργατικών, οι οποίοι περιορίστηκαν στην καταψήφιση των νόμων στο κοινοβούλιο με το επιχείρημα, ότι αυτά τα μέτρα θα ήταν δικαιολογημένα, εάν πράγματι υπήρχε σοβαρός κομμουνιστικός κίνδυνος.⁸³⁸

Οι διχογνωμίες στο εσωτερικό του ΚΚΜΒ σχετικά με το ποια έπρεπε να ήταν η ενδεδειγμένη τακτική και στρατηγική του κόμματος σε συνθήκες σχετικής κάμψης του οργανωμένου εργατικού κινήματος και ανόδου της φασιστικής απειλής, το οδήγησαν σε αλληλοσυγκρουόμενες πολιτικές επιλογές μέσα στο Μάιο. Η ηγεσία του ΚΚΜΒ αποφάσισε την αυτόνομη και διακριτή κάθοδο των κομματικών δυνάμεων στις πρωτομαγιάτικες συγκεντρώσεις ανεξάρτητα και από όλα τα εργατικά σωματεία, σε μια προσπάθεια αφενός να καταμετρηθούν οι στενές επιρροές του κόμματος στα μεγάλα αστικά και βιομηχανικά κέντρα, αφετέρου να εμπεδωθούν οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ των επαναστατικών και των ρεφορμιστικών στοιχείων στο εργατικό κίνημα, ώστε να αποκλειστεί το ενδεχόμενο της μετατροπής των κομμουνιστών σε συμπληρωματικό εξάρτημα των Εργατικών από τη διεύρυνση των μετωπικών ανοιγμάτων του κόμματος μέσα στα σωματεία, όπως φοβούνταν οι πιο «αριστεροί» επικριτές της ακολουθούμενης κομματικής γραμμής. Ο συνολικός αριθμός όσων μετείχαν στις πρωτομαγιάτικες διαδηλώσεις του ΚΚΜΒ ήταν 45.000-50.000 άτομα σε όλη τη χώρα εκ των οποίων 5.000 στη Γλασκώβη, 9.000 στο Λονδίνο και 10.000 στο Lancashire και στα Midlands, 6.000 στην Ουαλλία και στο Tyneside. Ξεχώρισε η συγκέντρωση 7.000 εργατών στη μεγαλύτερη βιομηχανία του Birmingham, το Lucas Factory, που κατέληξε σε μια επεισοδιακή διαδήλωση 15.000 ανθρώπων στην κεντρική πλατεία της πόλης, σε σύγκρουση με την αστυνομία και στη σύλληψη του γραμματέα της περιφερειακής οργάνωσης του ΚΚΜΒ, Tom Roberts, μαζί με 5 ακόμη συντρόφους του. Αυτή η επιλογή σχο-

⁸³⁸ T.Wintringham, "The New Sedition Laws in Britain", *Inprecor*, ό.π., σσ.612-14, Alan Thomas, "Repressive Policy of the British National Government", R.Page Arnot, "The Budget of the National Government", *Inprecor*, No.26 (27-04-1934), σσ.673-74.

λιάστηκε αρνητικά από μια μερίδα των μελών του ILP ως βήμα παραίτησης από το Ενιαίο Μέτωπο.⁸³⁹ Πάντως, η πλειονότητα της καθοδήγησης του ΚΚΜΒ δεν είχε πρόθεση να αναθεωρήσει τη συνδικαλιστική τακτική του κόμματος ή το οικονομικό, διεκδικητικό υπόβαθρο του Ενιαίου Μετώπου μέσα από τη δράση στα επίσημα σωματεία. Τούτο αποδεικνύεται από τον απολογισμό της μετωπικής δράσης στη Βρετανία μετά το συνέδριο της Εθνικής Δράσης, όπου ιεραρχούνταν οι άμεσες προτεραιότητες του επόμενου διαστήματος, ο οποίος υπεβλήθη από το ΚΚΜΒ στην ΚΔ στις αρχές του Μαΐου. Το ΚΚΜΒ έδινε έμφαση στο ότι στη διάρκεια της άνοιξης πραγματοποιήθηκαν συνδιασκέψεις σωματείων σε πολλές περιοχές (Barnoldwick, Derby, Manchester, Sheffield, Bristol, Leeds, South Wales, Γλασκώβη) για την οργάνωση της πάλης κατά του νόμου για τους ανέργους, οι οποίες, όμως, δεν έδωσαν την απαιτούμενη βαρύτητα στον αγώνα εναντίον των Εργατικών και της ρεφορμιστικής γραφειοκρατίας των συνδικάτων, παρ'όλο που στο Bristol και στο Leeds τα εργατικά συμβούλια απέρριψαν το πλαίσιο πάλης του συνεδρίου, βασιζόμενα στην πρόταση του Γενικού Συμβουλίου του TUC για τη συγκρότηση μιας ειδικής επιτροπής με ίσο αριθμό μελών από τις εργοδοτικές ενώσεις, από την κυβέρνηση και από το TUC που θα αναλάμβανε τον καθορισμό του ύψους των προνοιακών επιδομάτων και τον τρόπο καταβολής τους στους ανέργους. Το ΚΚΜΒ έκρινε ως θετική την ανάκληση αυτής της πρότασης τον Απρίλιο κατόπιν της πίεσης της βάσης των σωματείων προς την ηγεσία του TUC, αλλά επέσειε την προσοχή στο ότι δεν αρκούσε η αποστολή εκπροσώπων των σωματείων στις ενιαιμετωπικές συσκέψεις, αλλά θεωρούσε πως έπρεπε άμεσα να αναληφθεί δράση σε επίπεδο εργοστασίου, σωματείου και περιοχής τόσο κατά των κυβερνητικών μέτρων, όσο και εναντίον των δημοτικών αρχών που τα εφαρμόζαν στην πράξη, με την ενεργό συμμετοχή δεκάδων εκλεγμένων αντιπροσώπων των Εργατικών στα σωματεία και στα δημοτικά συμβούλια. Ακόμη έκρινε απαραίτητη τη δυναμικότερη ενεργοποίηση των κινημάτων της βάσης των σωματείων για την έκφραση της αλληλεγγύης κατά περιοχή και ανά κλάδο, το άνοιγμα της απεύθυνσης του NUWM σε περισσότερο κόσμο και την ανάπτυξη της ταξικής εργατικής ενότητας, στη βάση των σωματείων πρωτίστως.⁸⁴⁰ Επίσης, από τον παραπάνω προσδιορισμό των καθηκόντων των ενιαιμετωπικών επιτροπών φαίνεται η σταθερή προσήλωση της ηγεσίας του ΚΚΜΒ στην προτεραιότητα των οικονομικών, εργατικών αγώνων, αν και η ρητή υπόμνηση στην πάλη κατά της ρεφορμιστικής γραφειοκρατίας και του Εργατικού κόμματος, ως μείζονος άμεσου στόχου, έδειχνε μια απόπειρα να διασκεδαστούν οι πρόσφατες επικρίσεις και προβληματισμοί σχετικά με την αδυναμία του κόμματος να πετύχει την ανύψωση των καθημερινών οικονομικών εργατικών κινητοποιήσεων σε μαζικό, πολιτικό αγώνα κατά της αστικής τάξης και της κρατικής εξουσίας της. Οι ανησυχίες των «αριστερών» στοιχείων της ΚΔ για την επικέντρωση της μαζικής δράσης του ΚΚΜΒ εναντίον των δυνάμεων του ρεφορμισμού στη βάση ενός «οικονομίστι-

⁸³⁹ Ο αστικός πολιτικός κόσμος και οι ρεφορμιστικές δυνάμεις παρακολουθούσαν προσεκτικά την πορεία του ΚΚΜΒ και ασχολήθηκαν στον τύπο με τη μαζικότητα των συγκεντρώσεών του, εκτιμώντας με ικανοποίηση, ότι προς το παρόν δεν συνιστούσε άμεση απειλή. Και οι Βρετανοί τροτσκιστές έκριναν ως μη ικανοποιητικές τις κομμουνιστικές συγκεντρώσεις, συμπεραίνοντας ότι, επειδή πράγματι υπήρχε κίνδυνος εκφασισμού της χώρας λόγω των «νόμων περί στάσεως», οι οποίοι διευκόλυναν την καταστολή των απεργιών και τις αυθαίρετες αστυνομικές έρευνες και συλλήψεις, μόνη επιλογή των εργατών ήταν η πολιτική υποστήριξη των Εργατικών, προκειμένου οι εργαζόμενες μάζες της Βρετανίας να μην έχουν τη μοίρα των συντρόφων τους σε Αυστρία και Γερμανία. Πρβλ. "Sedition and the Strike-Breakers", *The Red Flag*, No.9 (May-June 1934), σελ.1.

⁸⁴⁰ "May Day in Britain", G.B, "Organisational Questions: After the Congress of Action in Britain", *Inprecor*, No.27, ό.π., σσ.700,705-07.

κου», εν πολλοίς, πλαισίου πάλης εντάθηκαν μέσα στο Μάιο από ορισμένες εξελίξεις εκτός Βρετανίας: κατά πρώτον, το ινδικό Κ.Κ αποφάσισε την, κατά προτεραιότητα, οικοδόμηση κομματικών και εργοστασιακών πυρήνων μέσα στα συνδεδεμένα με το αστικό Εθνικό Κογκρέσσο συνδικάτα του All-Indian Workers Trade Union Congress, με σκοπό τη μαζικοποίηση του Ενιαίου «από τα κάτω» Μετώπου για «το ψωμί και την Εθνική Ανεξαρτησία» του ινδικού λαού, γεγονός που έδειχνε ότι είχε αρχίσει να κάμπτεται η προσκόλληση σε μια ορισμένη εκδοχή «ανεξάρτητου, επαναστατικού συνδικαλισμού» του παρελθόντος, ακόμη και στις εξωευρωπαϊκές χώρες της περιφέρειας του παγκόσμιου ιμπεριαλιστικού συστήματος, όπου η Προφιντέρν διατηρούσε τον κύριο όγκο των οργανωμένων -και των πιο μαχητικών- δυνάμεων της. Φυσικά, επρόκειτο για ένα βήμα που προλείανε το έδαφος για την αυτοδιάλυση της «Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς» τρία χρόνια μετά. Κατά δεύτερον, η αποκατάσταση της συνδικαλιστικής ενότητας στην Ινδία συνέπεσε με την καθαίρεση ορισμένων στελεχών της ΚΔΝ, μάλλον με πρωτοβουλία του Κ.Κ και της Κομμουνιστικής Νεολαίας της ΕΣΣΔ, προκειμένου να αναδιοργανωθεί η μαζική δουλειά της οργάνωσης και ουσιαστικά να αποκατασταθεί η πειθαρχία της στα κελεύσματα της ΚΔ, καθώς το πρόβλημα της κυριαρχίας μιας σεκταριστικής και «αριστεριστικής» αντίληψης στην ΚΔΝ ήταν χρόνιο, τροφοδοτώντας μια σειρά διαφωνιών σε διάφορες εθνικές Κομμουνιστικές Νεολαίες με τα Κ.Κ σχετικά με τη στρατηγική και την τακτική τους, όπως είχε φανεί με κραυγαλέο τρόπο στην 13^η Ολομέλεια της ΚΔ. Το έργο της αποκατάστασης της πειθαρχίας στην ΚΔΝ ανέλαβε ο επικεφαλής της, ο Chemodanov, ασκώντας οξεία κριτική στους διαφωνούντες με τη μετωπική πολιτική της ΚΔ συντρόφους του. Εντόπισε το πρόβλημα στην τυπική υπερψήφιση μιας, κατά τα άλλα ορθής, γραμμής, η οποία δε συνοδευόταν από την έμπρακτη εφαρμογή της, εξαιτίας των χαρακτηριστικών του βασικού στελεχικού δυναμικού των Κομμουνιστικών Νεολαίων και της ΚΔΝ. Προσήψε σε πολλά στελέχη, κυρίως στα ανώτερα όργανα της οργάνωσης, ότι αισθάνονταν παντογνώστες, χωρίς καμία διάθεση να πειθαρχήσουν πραγματικά στις αποφάσεις της ΚΔ και των Κ.Κ, ενώ μέμφθηκε τα κατώτερα στελέχη, παρά τις αγαθές προθέσεις τους, για έλλειψη αυτενέργειας, για μηχανική αποστήθιση συνθημάτων και για υπερβολική τάση προς αφηρημένες και γενικές ιδεολογικές συζητήσεις, χωρίς ικανότητα διεκπεραίωσης μιας οργανωμένης και στοχοπροσηλωμένης δουλειάς στους μαζικούς χώρους, στις απεργιακές μάχες και στην ανάπτυξη του Ενιαίου Μετώπου με τους νέους εργάτες ή με τις μικροαστικές οργανώσεις νεολαίας. Έκανε ειδική μνεία στη βρετανική YCL, παρατηρώντας την ηγεσία της πως έρρεπε σε φORMALIΣΤΙΚΕΣ αντιπαραθέσεις με το κόμμα σχετικά με την ύπαρξη αυτόνομων ή μη πυρήνων στους χώρους δουλειάς, τη στιγμή που διέθετε μόλις 1.000 μέλη σε όλη τη χώρα, εκ των οποίων τα μισά βρίσκονταν στο Λονδίνο και όχι στα βασικά βιομηχανικά κέντρα του Lancashire.⁸⁴¹ Οι εξελίξεις στην ΚΔΝ είχαν προεξαγγελθεί από την καθοδήγηση του ΚΚΜΒ, η οποία έκανε συστάσεις στα τμήματα της βρετανικής YCL στο Λονδίνο και στα Midlands, για να ξεπεράσουν το «σεκταρισμό» και να σταματήσουν να υποτιμούν τις ομάδες των

⁸⁴¹ “Draft of the Provisional Statutes of the C.P of India.VIII. Fractions in Mass Organizations”, *Inprecor*, No.29 (11-05-1934), σσ.777-78, “For Trade Union Unity in India”, “Proletarian Youth Movement:Reorganisation of the Work of the YCL”, *Inprecor*, No.31 (25-05-1934), σσ.820-22, 829-32, V.Chemodanov, *Struggle or Go Down:The Right of Youth Independence in the Fight for Socialism*, published by British Youth Communist League, London 1934, σσ.6-11.

νεολαίων του ILP, φέρνοντας σαν παράδειγμα προς μίμηση τη σκωτική YCL.⁸⁴² Η τελευταία είχε καταφέρει να αναπτύξει μια στενή σχέση με την «Επιτροπή Επαναστατικής Πολιτικής» και την «Επιτροπή για την Ένωση με την Κομμουνιστική» που δρούσαν στο εσωτερικό των οργανώσεων του ILP υπό την καθοδήγηση των C.Gullen, J.Gaster και J.Hanson.⁸⁴³ Από την άλλη, τον ίδιο μήνα το ΚΚΜΒ θέλησε να εμπλουτίσει τον πολιτικό χαρακτήρα των μετωπικών του δράσεων με την ενεργότερη δραστηριοποίηση του γυναικείου κινήματος γύρω από αιτήματα αντιπολεμικής και αντιφασιστικής στόχευσης μετά από ένα νέο κύμα 110 συλλήψεων αντιφασιστών σε Γερμανία και Ρουμανία. Αυτή η πρωτοβουλία γρήγορα συνδυάστηκε με την απόφαση της «Διεθνούς Γυναικείας Επιτροπής κατά του Πολέμου και του Φασισμού» να συγκαλέσει το καλοκαίρι ένα διεθνές γυναικείο συνέδριο στο Παρίσι με ανάλογα αιτήματα.⁸⁴⁴ Για το ΚΚΜΒ η ανάπτυξη του αντιπολεμικού κινήματος συνιστούσε και μια πολιτική απάντηση στους γεωπολιτικούς σχεδιασμούς της βρετανικής αστικής τάξης, οι οποίοι εκφράστηκαν στο Κοινοβούλιο στις 18 Μαΐου στις τοποθετήσεις του υπουργού Sir John Simon και των βουλευτών Cripps, Baldwin και Eden, οι οποίοι εκπροσωπούσαν όλες τις πτέρυγες του αστικού πολιτικού συστήματος. Ο υπουργός συνόψισε την εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης στην επιδίωξη μιας στενής, φιλικής σχέσης με την Ιαπωνία και στην άσκηση «καλής θέλησης» προς τη Γερμανία, αλλά οι βουλευτές ήταν αποκαλυπτικότεροι, παραδεχόμενοι ότι η Αγγλία έπρεπε να κάνει κάποιες υποχωρήσεις στην Άπω Ανατολή, προκειμένου να κρατηθεί το ευρωπαϊκό status. Για το ΚΚΜΒ αυτό σήμαινε ότι ο βρετανικός ιμπεριαλισμός θα θυσίαζε ένα μέρος των οικονομικών συμφερόντων του στην Κίνα υπέρ των Ιαπώνων, για να τους χρησιμοποιήσει σαν αιχμή του δόρατος κατά της ΕΣΣΔ, ενώ στην Ευρώπη θα ενθάρρυνε για τον ίδιο λόγο τον γερμανικό επανεξοπλισμό, συμμαχώντας με τη Γαλλία, προκειμένου η τελευταία να μην απειληθεί εκ νέου από τη Γερμανία.⁸⁴⁵

Στη διάρκεια του καλοκαιριού δυνάμωσε ο πολιτικός και αντιφασιστικός χαρακτήρας των ενιαιομετωπικών πρωτοβουλιών του ΚΚΜΒ εξαιτίας ορισμένων συμβάντων της εσωτερικής και διεθνούς πολιτικής επικαιρότητας. Η γνωστοποίηση νέων θανατικών καταδικών στη Γερμανία προκάλεσε την αναθέρμανση της διεθνούς καμπάνιας για την απελευθέρωση του Τέλμαν και άλλων ηγετικών στελεχών του KPD και του SPD. Την πρώτη βδομάδα του Ιουνίου η ΚΔ απηύθυνε ένα «ανοικτό γράμμα» προς τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα και τις εργατικές ομοσπονδίες για μετωπικές εργατικές διαδηλώσεις υπέρ της απελευθέρωσης των πολιτικών κρατουμένων στη Γερμανία και σε αυτά τα πλαίσια το ΚΚΜΒ ζήτησε από το Εργατικό κόμμα και τις συνδικαλιστικές ηγεσίες την οργάνωση κοινών αντιφασιστικών επιτροπών, διαδηλώσεων κατά των Γερμανών διπλωματικών διαπιστευμένων στη χώρα και κινητοποιήσεων για την παρεμπόδιση της φόρτω-

⁸⁴² Αφορμή για την επέμβαση της καθοδήγησης του ΚΚΜΒ στην YCL υπήρξε η πραγματοποίηση του συνεδρίου της Νεολαίας του ILP στο Norwich (20 Μαΐου), όπου με πλειοψηφία 18 συνέδρων έναντι 12 εγκρίθηκε η προσχώρησή της ως συμπαθούσα οργάνωση στην ΚΔΝ. Αναλυτικότερα, οι ψηφοφορίες έδειξαν ότι από τα 1.000 μέλη της Νεολαίας του ILP, τα 500 ψήφισαν υπέρ της προσχώρησης, τα 250 κατά και τα υπόλοιπα λευκό. Πρβλ. O.Bell, "LeftWard Development of the British Youth Movement", *Inprecor*, No.33 (08-06-1934), σελ.890.

⁸⁴³ Gidon Cohen, *The Independent Labour Party, 1932-39*, Ph.D.Thesis, University of York, September 2000, σσ.63-64, 156-65.

⁸⁴⁴ "The World Congress of Women Against War and Fascism", *Inprecor*, No.30 (18-05-1934), σελ.800, "Appeal of the International Committee of Women Against War and Fascism", *Inprecor*, No.31, σελ.823.

⁸⁴⁵ "The Real Aims of British Foreign Policy", *Inprecor*, No.32 (01-06-1934), σελ.834.

σης και εκφόρτωσης των γερμανικών προϊόντων στα βρετανικά λιμάνια.⁸⁴⁶ Εξάλλου, την πρώτη βδομάδα αυτού του μήνα πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες μεγάλης κλίμακας μαχητικές αντιφασιστικές διαδηλώσεις στη Βρετανία, επειδή η φασιστική οργάνωση του Mosley επιχείρησε μια συνδυασμένη εκστρατεία μαζικών δημόσιων συναθροίσεων σε διάφορες πόλεις, αξιοποιώντας την πολιτική και οικονομική υποστήριξη που της παρείχε φανερά από τον Ιανουάριο του 1934 ο μεγιστάνας του τύπου Rothermere και με δημοσιεύματά του στην *Daily Mail*. Στις 4 Ιουνίου η υπό κομμουνιστική καθοδήγηση αντιφασιστική επιτροπή της Σκωτίας διέλυσε μια συγκέντρωση οπαδών του Mosley και του Rothermere στο Εδιμβούργο, στέλνοντας 4 φασίστες τραυματισμένους στο τοπικό νοσοκομείο, κάτι που χαιρετίστηκε με πανηγυρικό τρόπο από την εφημερίδα του ΚΚΜΒ.⁸⁴⁷ Στις 7 Ιουνίου σε μια φασιστική συγκέντρωση 2.000 ατόμων στο Olympia Hall του Λονδίνου παρεισέφρυσαν γύρω στους 500 αντιφασίστες με οργανωμένο σχέδιο από την τοπική οργάνωση του ΚΚΜΒ, οι οποίοι διέκοψαν την ομιλία του Mosley, συμπλεκόμενοι με τους Blackshirts, τα «τάγματα εφόδου» της βρετανικής Ένωσης Φασιστών. Παράλληλα, οι δρόμοι γύρω από το χώρο της συγκέντρωσης αποκλείστηκαν από διαδηλωτές από τα εργατικά σωματεία και από τις δυνάμεις του ΚΚΜΒ και του ILP, στους οποίους επιτέθηκε η αστυνομία, καλύπτοντας τους άνδρες του Mosley, και συλλαμβάνοντας 21 από τους αντιφασίστες διαδηλωτές. Σε αυτές τις αντιφασιστικές κινητοποιήσεις πρωτοστάτησε το ΚΚΜΒ, κινητοποιώντας μέσω του μηχανισμού του μαχητικές αντιφασιστικές ομάδες κομμουνιστών και αριστερών Εργατικών νεολαίων και από περιοχές εκτός Λονδίνου, όπως από την «Αντιφασιστική Επιτροπή της Βορειοανατολικής Αγγλίας», η οποία τον προηγούμενο Σεπτέμβριο στο Newcastle με επιτυχία είχε εμποδίσει μια ανάλογη δημόσια ομιλία του Mosley.⁸⁴⁸

Η αντιφασιστική πάλη του ΚΚΜΒ δεν δόθηκε μόνο στο πεζοδρόμιο, αλλά εκφράστηκε και στο ιδεολογικό πεδίο με την έκδοση του έργου του Dutt *Φασισμός και Κοινωνική Επανάσταση* τον Ιούνιο του 1934, έργο που όχι μόνο κωδικοποιούσε την αντίληψη των Βρετανών κομμουνιστών για τη φύση του φασιστικού φαινομένου, σε αντιπαράθεση με τις φιλελεύθερες και σοσιαλδημοκρατικές προσεγγίσεις του φασισμού, τις οποίες ασπάζονταν οι Βρετανοί Εργατικοί, αλλά και υπήρξε μια σημαντικότερη ιδεολογικοπολιτική συμβολή του μικρού βρετανικού κόμματος στη συζήτηση στο εσωτερικό της ΚΔ για τον προσδιορισμό του ταξικού χαρακτήρα του φασισμού και για τις τακτικές αντιμετώπισής του, η οποία συμπύκνωνε όλη την μέχρι τότε εμπειρία του αγώνα του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος κατά της νέας αντιδραστικής δύναμης, προετοιμάζοντας την ολοκληρωμένη αποτύπωση της ταξικής λειτουργίας του φασισμού και της αντιμετώπι-

⁸⁴⁶ Μάλιστα, η εκστρατεία άρνησης της φορτοεκφόρτωσης των γερμανικών πλοίων συνδυάστηκε με την εκδήλωση της αλληλεγγύης προς τους Έλληνες ναυτεργάτες, οι οποίοι στις 4 Ιουνίου προχώρησαν σε απεργία σε όλα τα πλοία, έχοντας τη συμπαράσταση της Διεθνούς Ομοσπονδίας Ναυτικών και Ναυτεργατών, η οποία ανήκε στη δύναμη της Προφιντέρν. Σημειωτέον, ότι μαζί με τους δεκάδες Έλληνες ναυτεργάτες απεργούς που συνελήφθησαν στον Πειραιά, στην Αντβέρπη, στα γερμανικά στα αγγλικά και στα αμερικανικά λιμάνια, οι βρετανικές αρχές συνέλαβαν και μια ομάδα Άγγλων ναυτεργατών και λιμενεργατών στο Cardiff με επικεφαλής τον Pat Murphy, μέλος του ΚΚΜΒ, επειδή κήρυξαν στάση εργασίας για συμπαράσταση στους Έλληνες συναδέλφους τους. Πρβλ. “The International Campaign for the Release of Thaelmann”, “The Strike of the Greek Seamen”, *Inprecor*, No.33 (08-06-1934), σσ.876,890-91.

⁸⁴⁷ “A Bloody Good Hiding”, *Daily Worker* (04-06-1934).

⁸⁴⁸ Bret Rubin, *The Rise and Fall of British Fascism*, ό.π.,σσ.362-64, M.Testa, *Militant Antifascism*, AK Press, σσ.77-80, Thomas Linehan, “Communist Culture and Anti-Fascism in Inter-War Britain” στο Nigel Copsey-Andrzej Olecknowicz (eds.), *Varieties of Anti-Fascism. Britain in the Inter-War Period*, Palgrave Macmillan, 2010, σσ.31-48.

σής του από τους κομμουνιστές με τον περίφημο ορισμό του φασισμού από τον Δημητρώφ στην εισήγησή του στο 7^ο Συνέδριο της Κομιντέρν. Η σημασία αυτού του έργου στην τότε πολιτική συγκυρία οφειλόταν και στη χρήση του ως αποτελεσματικού όπλου στη διαπάλη των κομμουνιστών με τους ιδεολογικούς μέντορες του Εργατικού κόμματος, για τούτο και πρέπει να γίνει μια σύντομη αναφορά στις βασικότερες πλευρές της αναφορικά με την ερμηνεία του φασισμού και την πρακτική που έπρεπε να ακολουθήσει το εργατικό κίνημα απέναντί του. Σε αδρές γραμμές, τέσσερις ήταν οι βασικές προσλήψεις του φασισμού από την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία του Μεσοπολέμου. Η πρώτη εστίαζε στη δικτατορική και απολυταρχική μορφή της φασιστικής εξουσίας, η οποία εκλαμβάνόταν σαν έκφραση των συμφερόντων των μεσαίων στρωμάτων και των προκαπιταλιστικών καταλοίπων της κυρίαρχης ελίτ ή στον «βοναπαρτικό» και «καισαρικό» χαρακτήρα της που εξέφραζε την αυτονόμηση των πολιτικοστρατιωτικών κρατικών μηχανισμών από την αστική κυρίαρχη τάξη. Αυτή η αντίληψη κυριάρχησε στα περισσότερα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα λόγω του κύρους της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας, η οποία δια του Κάουτσκι απέδιδε συγγένεια μεταξύ του κομμουνιστικού και του ιταλικού φασιστικού «ολοκληρωτισμού», επειδή και οι δύο ρίζωσαν σε καθυστερημένες καπιταλιστικές κοινωνίες μέσω της βίας, του λαϊκισμού και του μονοκομματικού κράτους. Τα πιο συντηρητικά ή τα πιο προσκείμενα στον αστικό φιλελευθερισμό σοσιαλδημοκρατικά στοιχεία, όπως ήταν το βρετανικό Εργατικό κόμμα, ενστερνίστηκαν με επιμονή αυτή την αντίληψη, η οποία δικαιολογούσε τη σταθερή εχθρότητά τους προς τους κομμουνιστές, νομιμοποιώντας ουσιαστικά και την ταύτιση της σοσιαλδημοκρατίας με το αστικό μπλοκ κοινωνικών δυνάμεων, άρα και την εξίσωσή της με τους φασίστες, από την σκοπιά της ΚΔ. Η δεύτερη αντίληψη εκφράστηκε κυρίως από την ιταλική και αυστριακή σοσιαλδημοκρατία και αντιλαμβανόταν το φασισμό σαν μια αυτονομημένη μορφή εξουσίας από την εργατική και την αστική τάξη που αποσκοπούσε στην αποκατάσταση της κλονισμένης ισορροπίας των δύο αντίθετων ταξικών δυνάμεων μετά τις καταστροφές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου με την υποστήριξη των κατεστραμμένων αγροτικών και μικρομεσαίων στρωμάτων. Μια παραλλαγή αυτής ήταν η άποψη του Γερμανού H. De Man, ότι το χρηματιστηριακό κεφάλαιο είχε συμμαχήσει με τη φασιστική μικροαστική μάζα εναντίον του εργατικού κινήματος. Πιο κοντά στις συγκεκριμένες αντιλήψεις ήταν η μειοψηφία των «αριστερών» σοσιαλδημοκρατικών στοιχείων ή εκείνων που οι χώρες τους ήταν πιο εκτεθειμένες στη φασιστική απειλή, γι' αυτό και αυτοί, έστω και με παλινωδίες, έτειναν ευήκοον ους στις ενιαιομετωπικές αντιφασιστικές εκκλήσεις των κομμουνιστών. Άλλοι σοσιαλδημοκράτες έβλεπαν στο φασισμό την έκφραση των νέων αστικών στρωμάτων, τα οποία ήταν αποκλεισμένα από τα παραδοσιακά αστικά και εργατικά κόμματα, γι' αυτό και πρότειναν την πλήρη ρήξη της σοσιαλδημοκρατίας με τις παραδοσιακές προλεταριακές ιδεολογίες, προκειμένου να ενσωματώσουν αυτά τα νέα κοινωνικά στρώματα, αποκλείοντας κάθε μετωπική αντιφασιστική δράση με τους κομμουνιστές.⁸⁴⁹ Σωστά έχει επισημανθεί, ότι η ανάλυση του φασιστικού φαινομένου απ' το ΚΚΜΒ δεν ήταν μια απλή αναπαραγωγή των σχετικών επεξεργασιών της ΚΔ, αλλά μια δημιουργική αναπροσαρμογή

⁸⁴⁹ Γρηγόρης Ψαλίδας, «Η Σοσιαλιστική Διεθνής ερμηνεύει το Φασισμό (1928-33)», *Τα Ιστορικά*, 10 (1989), σσ.143-68, Michael Newman, "Democracy versus Dictatorship: Labour's Role in the Struggle against British Fascism, 1933-36", *History Workshop Journal*, No.5 (1978), σσ.67-88.

τους στη βάση των ιδιαίτερων βρετανικών πολιτικών συνθηκών και παραδόσεων, όπου η εμπειρία της ήττας της Γενικής Απεργίας του 1926 βάρυνε καταλυτικά στη διαμόρφωση της αντίληψης του ΚΚΜΒ για τον φασισμό, η οποία τελικά αποκρυσταλλώθηκε στο κλασικό έργο του Dutt.⁸⁵⁰ Για το ΚΚΜΒ ο φασισμός δεν ήταν μια εισαγόμενη αυταρχική πολιτική ιδεολογία και πρακτική, ξένη προς τις αγγλικές παραδόσεις του φιλελευθερισμού και του κοινοβουλευτισμού, ούτε μια δεσποτική μορφή διακυβέρνησης, αλλά μια νομοτελειακή ροπή μετάβασης κάθε μορφής καπιταλιστικής κρατικής διεύθυνσης σε ένα κρατικό μοντέλο οργάνωσης των σχέσεων πολιτείας, εργοδοτών και εργατικών σωματείων, το οποίο αποσκοπούσε είτε στην πλήρη ενσωμάτωση των οργανώσεων της εργατικής τάξης στις καπιταλιστικές προτεραιότητες, είτε στη βίαιη συντριβή τους, στο βαθμό που λειτουργούσαν σαν φορείς της ανεξάρτητης από την κεφαλαιοκρατία οργάνωσης των εργαζομένων. Αυτό που έσπρωχνε, σύμφωνα με τον Dutt, όλα τα ανεπτυγμένα καπιταλιστικά κράτη προς τις φασιστικές μορφές διακυβέρνησης ήταν η ίδια η μετάβαση του καπιταλισμού στο τελευταίο, ιμπεριαλιστικό του στάδιο, όπου τα αφεντικά της κρατικομονοπωλιακής οργάνωσης της βιομηχανίας και της οικονομίας πασχίζουν, αξιοποιώντας όλο το απόθεμα των παραδοσιακών αντιδραστικών ιδεολογιών του σοβινισμού, του ρατσισμού, της εξύμνησης της βίας και της άρνησης της κληρονομιάς του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης, να τσακίσουν τις αυτοτελείς μορφές της ταξικής οργάνωσης της εργατικής τάξης σε συνθήκες ανόδου των δυνάμεων της κοινωνικής επανάστασης, με αιχμή του δόρατος την εμφάνιση της σοσιαλιστικής ΕΣΣΔ.⁸⁵¹ Η συνεργασία κράτους, εργοδοσίας και Εργατικού κόμματος στην κατάπιψη της δυναμικής της Γενικής Απεργίας, η υποστήριξη των Εργατικών ηγετών των συνδικάτων στην αναδιοργάνωση της καπιταλιστικής βιομηχανίας με τον «μοντισμό», στην «κανονικοποίηση» των σχέσεων εργατικής τάξης και εργοδοσίας προς όφελος της δεύτερης και στην αποικιακή πολιτική της βρετανικής αστικής τάξης αποτελούσαν αποδείξεις, ότι πράγματι η σοσιαλδημοκρατία είχε προετοιμάσει ιδεολογικά και πολιτικά τον δρόμο για την επικράτηση του φασισμού, ότι λειτουργούσε «σοσιαλφασιστικά» σύμφωνα με τις επεξεργασίες της ΚΔ, στρώνοντας το έδαφος για την «Εθνική Κυβέρνηση», η οποία μετά το 1931 προώθησε σε ένα μία ανώτερη βαθμίδα «τον μετασχηματισμό της αστικής δημοκρατίας εκ των έσω προς μορφές ισχυρής καπιταλιστικής δικτατορίας και περιστολής των δημοκρατικών ελευθεριών, εισάγοντας στην οικονομική πολιτική την πλήρη κρατικομονοπωλιακή ρύθμιση της παραγωγής, των δασμών, των ποσοστώσεων, των ει-

⁸⁵⁰ Lewis Young, "Fascism for the British Audience. The CPGB's Analysis of Fascism in Theory and Practice", *Fascism. Journal of Comparative Fascist Studies* (3) 2014, Brill, σσ.93-105.

⁸⁵¹ R. Palme Dutt, *Φασισμός και Κοινωνική Επανάσταση, Σύγχρονη Εποχή*, Αθήνα 2013, σσ. 121-26, 140-42, 248-53. Η οπτική του Dutt μοιάζει εν πρώτοις να παραγνωρίζει την εμπειρία των στρατιωτικών δικτατοριών της Ανατολικής Ευρώπης, της Κίνας ή της Λατινικής Αμερικής του Μεσοπολέμου, ή να μην επιτρέπει την κατάταξη των τελευταίων στην κατηγορία των φασιστικών κινημάτων. Εντούτοις, επρόκειτο για φασιστικές μορφές εξουσίας τόσο από την άποψη ότι επιτελούσαν την ίδια ταξική λειτουργία με τον κλασικό φασισμό και ναζισμό, δηλαδή λειτουργούσαν σαν εργαλεία εξόντωσης του επαναστατικού εργατικού και εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος, όσο και γιατί τελούσαν υπό την καθοδήγηση των πιο συντηρητικών μεγαλοαστικών στοιχείων και γαιοκτημόνων των εξαρτημένων από τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις χωρών. Η οικονομική εξάρτηση αυτών των κοινωνιών από τα μονοπωλιακά συγκροτήματα των πιο ανεπτυγμένων καπιταλιστικών κρατών συνεπαγόταν όχι μόνο την μίμηση της ιδεολογικής φόρμας της φασιστικής ιδεολογίας των ιμπεριαλιστικών κέντρων από τα δικτατορικά καθεστώτα των πρώτων, αλλά και την άσκηση από μέρους τους μιας εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής που ενέτεινε την οικονομική και πολιτική πρόσδεσή τους στις μεγάλες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, διευκολύνοντας τις προσπάθειες για την οικονομική ανάκαμψη των μονοπωλίων μετά το τέλος της περιόδου της προσωρινής καπιταλιστικής σταθεροποίησης και κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας του νέου παγκόσμιου πολέμου για την αναδιανομή των διεθνών αγορών.

σαγωγών, τη σύσφιξη της οικονομικής ενότητας των αυτοκρατορικών κτήσεων, εντείνοντας ενεργητικότερα την πολεμική προετοιμασία της χώρας και την πολύμορφη καταστολή του εργατικού κινήματος με μέτρα, όπως η κήρυξη του καθεστώτος Έκτακτης Ανάγκης και ο Νόμος περι Συνδικαλισμού το 1927, αλλά και τα *Family Means Test*, το Νομοσχέδιο για την Ανεργία που επιβάλλει στους ανέργους ημιστρατιωτικό καθεστώς εξαρτημένης εργασίας, απλήρωτης ή αντί καθαρά συμβολικής αμοιβής και ο Νόμος Υποκίνησης Απιστίας που κατ' όνομα στοχεύει στην αντιμιλιταριστική προπαγάνδα και στην πράξη δίνει στην αστυνομία τη δυνατότητα να προβεί σε απεριορίστους συλλήψεις και κατασχέσεις οποιουδήποτε εργατικού προπαγανδιστικού υλικού». ⁸⁵² Η άποψη του Dutt πως ο φασισμός είναι γέννημα της «οργανωμένης παρακμής» της αστικής κοινωνίας, μετεξέλιξη της παρακμάζουσας αστικής δημοκρατίας, όργανο της συντριβής της ανόδου των προλεταριακών επαναστατικών δυνάμεων, βίαιης ανακοπής του κατακερματισμού της διεθνούς οικονομίας στα πλαίσια της κυριαρχίας του γραφειοκρατικού, κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού, ⁸⁵³ ελάχιστα διέφερε από τον πυρήνα του ορισμού του φασισμού από το 7^ο Συνέδριο της ΚΔ μετά από έναν χρόνο σαν «ανοιχτή τρομοκρατική δικτατορία των πιο αντιδραστικών στοιχείων του χρηματιστηριακού κεφαλαίου», κάτι που δείχνει ότι υπήρχε μια συνέχεια, τουλάχιστον στα θεμελιώδη πεδία του ταξικού πολιτικού αγώνα, στη στρατηγική της ΚΔ και των κομμάτων της από το 6^ο στο 7^ο Συνέδριο της ΚΔ. Αποτιμώντας τις εμπειρίες της διαχείρισης του εργατικού κινήματος από την αστική τάξη με τη συνδρομή των ρεφορμιστών στη Βρετανία, στην Ιταλία, στην Αυστρία, στη Γερμανία και στη Γαλλία μετά το 1919, ο «θεωρητικός νους» του ΚΚΜΒ υπογράμμιζε την κρίσιμη σημασία του Ενιαίου Μετώπου της εργατικής τάξης για την απόκρουση του εκφασισμού των αστικών πολιτευμάτων, ώστε να εξασφαλιστεί ο ενιαίος αγώνας της εργατικής τάξης, κάτι που όριζε ως επιτακτικό καθήκον των κομμουνιστικών κομμάτων, το οποίο ήδη από τον Απρίλιο του 1932 μαζί με την Προφιντέρν, καλούσαν σε συνδυασμένη δράση όλες τις εργατικές συνδικαλιστικές οργανώσεις για την υπεράσπιση του εργατικού μισθού, και μετά τον Γενάρη του 1933 προχώρησαν σε κινήσεις μετωπικής αντιφασιστικής δράσης προς τις ηγεσίες των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων και συνδικάτων. Τέλος, τόνιζε ότι η ενιαιομετωπική στρατηγική για την απόκρουση του φασισμού δεν αποτελούσε βήμα εγκατάλειψης του στόχου της επαναστατικής ανατροπής του καπιταλισμού, καθώς ο φασισμός αποτελούσε την αντεπίθεση του κεφαλαίου κατά ενός προλεταριακού κινήματος κατακερματισμένου και προσωρινά αποδυναμωμένου από την ηγεμονία του ρεφορμισμού, αλλά αντιθέτως συνιστούσε τη μόνη γραμμή ανασύνταξης της εργατικής τάξης, που διασπασμένη από το ρεφορμισμό παραδινόταν να κατακρεουργηθεί από το φασισμό, για να αναχαιτίσει τη φασιστική επίθεση, για να ισχυροποιηθεί το κομμουνιστικό κόμμα και να οργανωθεί η μαζική εξέγερση για την ανατροπή του ίδιου του καπιταλισμού που εκτρέφει τη φασιστική αντεπανάσταση. ⁸⁵⁴

Οπλισμένοι πλέον και με μια συστηματοποιημένη θεωρητική πολιτική επεξεργασία οι Βρετανοί κομμουνιστές συνέχισαν τον μετωπικό αγώνα για την προάσπιση της δημοκρατικής λειτουργίας των οργανώσεων του εργατικού κινήματος που απειλούνταν από την φασιστικοποίηση του βρετανικού κράτους. Έτσι, το δεύ-

⁸⁵² *Φασισμός και Κοινωνική Επανάσταση*, ό.π., σσ.223-29, 334-36.

⁸⁵³ Ο.π., σσ.303-05.

⁸⁵⁴ Ο.π., σσ.178-80, 366-69,382-83.

τερο δεκαπενθήμερο του Ιουνίου το ΚΚΜΒ κινητοποίησε τις δυνάμεις του, καλώντας τη βάση του Εργατικού κόμματος, του ILP και των συνδικαλιστικών ομοσπονδιών σε διαδηλώσεις και μαζικές διαμαρτυρίες υπέρ της δικαστικής αθώωσης των Pollitt και Mann στη δεύτερη δίκη τους για «εξώθηση σε πολιτική ανυπακοή» στο κομητειακό δικαστήριο του Glamorgan της Ουαλλίας. Παρά την άρνηση των ρεφορμιστικών ηγεσιών να στηρίζουν αυτές τις εκδηλώσεις, η ανταπόκριση της βάσης των Εργατικών ήταν μεγάλη, ιδίως στην Ουαλλία, κάτι που έκανε το δικαστήριο να απαλλάξει τα στελέχη του ΚΚΜΒ από όλες τις κατηγορίες στις 7 Ιουλίου. Η διαγραφή του Doriot, ηγετικού στελέχους του γαλλικού Κ.Κ στις αρχές του Ιουλίου με την κατηγορία της «δεξιάς παρέκκλισης» συνέπεσε με μια νέα επίθεση του ΚΚΜΒ προς τους Εργατικούς, συμβάντα που έχουν θεωρηθεί ως εκδηλώσεις της αναζωπύρωσης του «σεκταριστικού πνεύματος του σοσιαλισμού» μέσα στην ΚΔ. Αφορμή της νέας σύγκρουσης κομμουνιστών και Εργατικών υπήρξε το μανιφέστο του Γενικού Συμβουλίου του TUC και του Εθνικού Συμβουλίου του Εργατικού κόμματος την 1^η Ιουλίου σχετικά με τη στάση των Εργατικών ενόψει ενός νέου πολέμου. Στο μανιφέστο καταδικαζόταν η εμπλοκή σε έναν επιθετικό πόλεμο, αλλά αναγνωριζόταν ως «δίκαιος» ο πόλεμος για την υπεράσπιση των διεθνών συνθηκών ειρήνης μετά το 1918 και των αρχών λειτουργίας της Κοινωνίας των Εθνών, ενώ το αίτημα του αφοπλισμού συνδεόταν με την ανάπτυξη μιας διεθνούς, συλλογικής στρατιωτικής δύναμης υπό τον έλεγχο της Κοινωνίας των Εθνών. Για τους κομμουνιστές αυτή η απόφαση των Εργατικών σηματοδοτούσε μια νέα απόδειξη της υποστήριξης των ρεφορμιστών στα πολεμικά σχέδια του βρετανικού ιμπεριαλισμού, επειδή ακυρώνονταν οι αποφάσεις του φιλειρηνικού συνεδρίου του Bermondsay του προηγούμενου Οκτωβρίου, όπου είχε αποφασιστεί η κήρυξη Γενικής Απεργίας από το TUC σε οποιαδήποτε περίπτωση πολεμικής εμπλοκής. Και τις επόμενες μέρες νέες δημόσιες τοποθετήσεις των Εργατικών βουλευτών υπέρ της ανάγκης στήριξης της πολεμικής προετοιμασίας της χώρας έναντι της γερμανικής απειλής, όπως ήταν η έγκριση του προγράμματος κατασκευής 41 νέων βομβαρδιστικών αεροπλάνων από μια ομάδα Εργατικών βουλευτών υπό τον S.C Davies σε συμφωνία με τον Συντηρητικό λόρδο Hailsmith, ενίσχυαν τη βεβαιότητα των κομμουνιστών για την επιτάχυνση του εκφασισμού της χώρας, επειδή στο Sheffield, την καρδιά της βρετανικής πολεμικής βιομηχανίας, 26.000 άνεργοι εργάτες οδηγήθηκαν σε αναγκαστική εργασία στο εργοστάσιο στρατιωτικού υλικού της Vickers, βάσει της νέας νομοθεσίας για τους ανέργους.⁸⁵⁵ Το ΚΚΜΒ προσπάθησε να σηκώσει τη σημαία του αγώνα για την προάσπιση της ειρήνης, που εγκαταλείφθηκε από την ηγεσία των Εργατικών, απευθύνοντας στη βάση των Εργατικών ένα μανιφέστο κατά του φασισμού και του πολέμου μαζί με τους Γάλλους, τους Πολωνούς και τους Γερμανούς κομμουνιστές. Με αυτό καλούσε τα συνδικάτα σε αγώνα εναντίον των πολεμικών εξοπλισμών και των κυβερνήσεων, που επώαζαν την απειλή του φασισμού και του πολέμου, και υπέρ της συμμαχίας με την ΕΣΣΔ και της ανεξαρτησίας των αποικιών. Το κομμουνιστικό μανιφέστο βρήκε ευήκοα ώτα σε τμήματα της οργανωμένης βάσης των Εργατικών, κυρίως στη νεολαία του Εργατικού κόμματος λόγω και της πρόσφατης ανάμιξής της στις αντιφασιστικές διαδηλώσεις του Ιουνίου. Έτσι, στις 9 Ιουλίου έγινε μια μαζική αντιπολεμική διαδήλωση στο Λονδίνο με τη συμμετοχή της

⁸⁵⁵ R.Bishop, "Peaceful Talks and Warlike Actions", *Inprecor*, No.41 (27-07-1934), σελ.1054.

YCL, της νεολαϊστικής Guild of Youth του ILP και της αντίστοιχης League of Youth του λονδρέζικου Εργατικού κόμματος, η οποία δεν είχε την έγκριση του επίσημου Εργατικού κόμματος, το οποίο μάταια προσπάθησε να εμποδίσει την ομιλία των εκπροσώπων της YCL στην κεντρική εξέδρα της προσυγκέντρωσης στην πλατεία Τραφάλγκαρ.⁸⁵⁶

Τον Ιούλιο του 1934 το ΚΚΜΒ συνέχισε την αντιφασιστική του πάλη με διαφορετικό τρόπο, εστιάζοντας σε μια μαζική διαφωτιστική εκστρατεία με συσκέψεις και διανομή φυλλαδίων στην περιοχή του Lancashire, προκειμένου να αποδομήσει τα προπαγανδιστικά επιχειρήματα του Mosley σχετικά με την αύξηση της απασχόλησης των βαμβακουργών κατά 35.000 άτομα μέσα από την άρση των ινδικών δασμών στα εισαγόμενα αγγλικά βαμβακερά, πράγμα που προϋπέθετε τη στενότερη επιβολή του βρετανικού αποικιακού ελέγχου στην Ινδία. Το ότι η κριτική των κομμουνιστών προς το Εργατικό κόμμα δεν συνιστούσε κάποια αναβίωση των «σεκταριστικών ροπών» της ΚΔ φαίνεται από την προσπάθεια του ΚΚΜΒ για την εμβάθυνση της οικοδόμησης του Ενιαίου Μετώπου τόσο «από τα κάτω», όσο και «από τα πάνω» στη διάρκεια του Ιουλίου. Επιπλέον, ακόμη και ο σκληρός πυρήνας της βρετανικής πλουτοκρατίας έδειχνε εκείνο το διάστημα τάσεις μιας ορισμένης αυτοσυγκράτησης των αντισοβιετικών διαθέσεων της, επειδή η Γαλλία ήθελε να γίνει δεκτή η ΕΣΣΔ στην Κοινωνία των Εθνών σαν αντίβαρο στη γερμανική απειλή, πράγμα που για πρώτη φορά θεωρήθηκε ως πιθανή αναγκαία κίνηση ακόμη και από τον Τσώρτσιλ, προλειαίνοντας το έδαφος για την επίσημη είσοδο της ΕΣΣΔ στην Κοινωνία των Εθνών στις 18 Σεπτεμβρίου. Η «από τα κάτω» οικοδόμηση που είχε βασιστεί τον προηγούμενο μήνα στις μαχητικές αντιφασιστικές και αντιπολεμικές διαδηλώσεις, συνεχίστηκε σε όλη τη χώρα, προεξάρχοντας του Lancashire, με την επιτυχία της μαζικής καμπάνιας για την απελευθέρωση των Γερμανών πολιτικών κρατουμένων, και η «από τα πάνω» με μια πρόσκληση της Κ.Ε του ΚΚΜΒ στις 16 Ιουλίου προς την ηγεσία του Εργατικού κόμματος για τη σύμπληξη ενός Ενιαίου αντιφασιστικού Μετώπου, κατά τα πρότυπα των ανάλογων προσκλήσεων των Τσεχοσλοβάκων κομμουνιστών και της «κόκκινης ομοσπονδίας» των ανθρακωρύχων τους προς τους σοσιαλιστές και τη ρεφορμιστική συνομοσπονδία, ενώ την ίδια περίοδο για πρώτη φορά η ηγεσία του γαλλικού σοσιαλιστικού κόμματος έδειξε διάθεση να συζητήσει σοβαρά με τους κομμουνιστές την προοπτική του προλεταριακού Ενιαίου Μετώπου στη Γαλλία. Η πρόσκληση του ΚΚΜΒ είχε ως εξής:

«Η Κ.Ε του ΚΚΜΒ επ' ευκαιρία της εικοστής επετείου του παγκόσμιου πολέμου, που οδήγησε στη μαζική σφαγή εκατομμυρίων προλεταρίων, απευθύνουμε μια ακόμη πρόσκληση σε εσάς, για να βοηθήσετε στη συγκρότηση ενός πραγματικού Ενιαίου Μετώπου όλων των εργατών, είτε βρίσκονται στο Εργατικό κόμμα, είτε στα συνδικάτα, είτε στις κοπερατίβες, είτε στο ILP, είτε στο Κομμουνιστικό κόμμα ή σε άλλη πολιτική οργάνωση, έναντι της απειλής του φασισμού και του πολέμου. Η Εθνική Κυβέρνηση ήδη εντείνει τις πολεμικές προετοιμασίες και τον εκφασισμό της πολιτικής ζωής με τους νέους νόμους και το εξοπλιστικό της πρόγραμμα. Ποτέ δεν ήταν πιο επιτακτική η ανάγκη να αντισταθούν οι εργάτες στο φασισμό και στον πόλεμο από ότι σήμερα. Είναι

⁸⁵⁶ R.Bishop, "The British Labour Party and War", "To the Working People of All Countries. Manifesto of the C.C of the C.P of France, Great Britain, Germany and Poland", *Inprecor*, No.38 (06-07-1934), σσ.975, 988-89, "The Acquittal of Tom Mann and Harry Pollitt", "Labour Youth Against War", *Inprecor*, No.39 (13-07-1934), σελ.1003, 1005.

άμεσο καθήκον η ένωση όλων των εργατικών δυνάμεων σε ένα δυνατό Ενιαίο Μέτωπο, όπου κάθε πολιτική και άλλη εργατική οργάνωση θα προσφέρει το *maximum* της μαζικής ισχύος της. Η πανεργατική επιθυμία για αυτό το μέτωπο ήδη στη Γαλλία οδήγησε το Εθνικό Συμβούλιο του Σοσιαλιστικού κόμματος να αποδεχθεί τις προτάσεις του γαλλικού Κομμουνιστικού κόμματος για την κοινή πάλη κατά του φασισμού και του πολέμου. Η ίδια μαζική δράση πρέπει να οργανωθεί και στη Βρετανία. Επομένως, παρά την προηγούμενη άρνησή σας να μετάσχετε σε οποιαδήποτε ενιαιομετωπική δράση, ζητάμε ξανά από την Εκτελεστική σας Επιτροπή να ορίσει αντιπροσώπους για μια συνάντηση με την Κ.Ε του κόμματός μας, για να συζητηθεί ο χαρακτήρας του Ενιαίου Μετώπου, το πρόγραμμα πάλης κατά του πολέμου και των φασιστών, ώστε στην παρούσα κρίσιμη κατάσταση να προχωρήσει χωρίς καθυστέρηση η ενωτική πάλη, η οποία είναι επιθυμία όλης της εργατικής τάξης». ⁸⁵⁷

Μολονότι και αυτό το μετωπικό κάλεσμα των κομμουνιστών δεν είχε καμία θετική ανταπόκριση από την ηγεσία των Εργατικών, η κοινή αντιφασιστική και αντιπολεμική δράση της βάσης των Εργατικών, ιδίως της νεολαίας τους, με το ΚΚΜΒ εντάθηκε στο άμεσο ακόλουθο διάστημα. Έτσι, στις 22 Ιουλίου η «Αντιπολεμική Επιτροπή» και η «Αντιφασιστική Επιτροπή» κάλεσαν σε διαδήλωση στο East End του Λονδίνου. Η βασική προσυγκέντρωση της κομμουνιστικής κομματικής οργάνωσης του Λονδίνου στο Aldgate μάζεψε 10.000 άτομα και άλλοι 20.000 κατέφθασαν από διάφορα σημεία στο Victoria Park, με τη συμμετοχή σωματείων, του ILP και της οργάνωσης νεολαίας Λονδίνου του Εργατικού κόμματος. Χαιρετισμό απηύθυνε ο G.Peri από το γαλλικό Κ.Κ, αναφερόμενος στην πρόοδο της μετωπικής αντιφασιστικής συνεργασίας σοσιαλιστών και κομμουνιστών στη Γαλλία. Σε αυτή την αντιφασιστική συγκέντρωση για πρώτη φορά ήταν ευδιάκριτη και μαζική η συμμετοχή της εβραϊκής κοινότητας του Ανατολικού και του Βόρειου Λονδίνου στο πλευρό των κομμουνιστών με ξεχωριστές δημόσιες συναθροίσεις των Εβραίων εργατών και νεολαίων από το τελευταίο δεκαήμερο του Ιουνίου σε Vallance Road, Canon Street Road και Corner Settle Street, κινήσεις που προλείαναν το έδαφος για την ομόθυμη και μαζική υποστήριξη του εβραϊκού πληθυσμού στους κομμουνιστές και αντιφασίστες διαδηλωτές που συγκρούστηκαν σκληρά με την αστυνομία και τις φασιστικές ομάδες του Mosley στην περίφημη «Μάχη της Cable Street» τον Σεπτέμβριο του 1936, όταν οι οπαδοί του Mosley αποπειράθηκαν να παρελάσουν μέσα από το Ανατολικό Λονδίνο. ⁸⁵⁸ Μετά το τέλος των συγκεντρώσεων η YCL πρότεινε την πραγματοποίηση νέων ενιαιομετωπικών διαδηλώσεων όλων των εργατικών οργανώσεων του Λονδίνου κατά του πολέμου στις 5 Αυγούστου, το σχηματισμό επιτροπών για την απελευθέρωση του Τέλμαν και των άλλων Γερμανών πολιτικών κρατουμένων σε κάθε εργοστάσιο της χώρας και τη συγκρότηση μιας κοινής επιτροπής αγώνα εναντίον των νόμων «περί στάσεως» και για τους ανέργους, Το επίσημο Εργατικό κόμμα του Λονδίνου απέρριψε αυτές τις προτάσεις, όμως η οργάνωση νεολαίας του συμφώνησε, αποδεχόμενη μάλιστα να μετάσχει στο Εθνικό Συνέδριο κατά του φασισμού και του πολέμου, το οποίο θα γινόταν στο Sheffield τον Αύγουστο με κομμουνιστική πρωτοβουλία. Εκτός από τη νεολαία του

⁸⁵⁷ “United Front Appeal of the C.P.G.B”, 16-07-1934, R.Bishop, “Three Years of National Government”, *Inprecor*, No.40 (20-07-1934), σσ.1017, 1021-22, John Strachey, “The International Campaign for the Release of Thaelmann”, *Inprecor*, No.41 (27-07-1934), σελ.1052, E. Wooley, “Mosley’s Fascism and Lancashire Cotton”, *Inprecor*, No.42, σσ.1082-83.

⁸⁵⁸ *United Jewish Protest Committee, What Will Happen on July 20th ?*, Warwick University, Digital Collections of Trade Union Archives.

λονδρέζικου Εργατικού κόμματος και η τοπική οργάνωση των Εργατικών στο East Fulham στις 26 Ιουλίου παμψηφεί ενέκρινε το πλαίσιο ενιαιομετωπικής δράσης του ΚΚΜΒ και της ΥCL. Η ανάταση του ενιαιομετωπικού αντιφασιστικού και αντιπολεμικού κινήματος στη Βρετανία το καλοκαίρι του 1934 δεν οφειλόταν μόνο στην ανησυχητική πύκνωση των δημόσιων συγκεντρώσεων των φασιστών του Mosley και στις νομοθετικές ρυθμίσεις της «Εθνικής Κυβέρνησης», αλλά και στις πολιτικές εξελίξεις στο εξωτερικό: στη Γερμανία, η «Νύχτα των Μεγάλων Μαχαιριών» τον Ιούνιο, ερμηνεύτηκε από πολλούς σαν εκδήλωση της εσωτερικής κρίσης του ναζιστικού συστήματος, η οποία θα αντιμετωπιζόταν με την ανάληψη πολεμικών επιχειρήσεων, στις Η.Π.Α η πρόοδος της Γενικής Απεργίας, η οποία ξεκινώντας τον Μάιο από τους ναυτεργάτες του Σαν Φρανσίσκο, είχε αγκαλιάσει στα τέλη Ιουνίου περισσότερους από 1.500.000 απεργούς σε όλες τις κεντροδυτικές πολιτείες, αποτέλεσε ένα ενθαρρυντικό διεθνές παράδειγμα του Ενιαίου Μετώπου της εργατικής τάξης, ενώ η υπογραφή συμφώνων αντιφασιστικής και αντιπολεμικής δράσης μεταξύ των κομμουνιστών και των σοσιαλιστών στη Γαλλία (27 Ιουλίου) και μεταξύ της «κόκκινης» και της ρεφορμιστικής εργατικής ομοσπονδίας στη Τσεχοσλοβακία (5 Αυγούστου), έδειχναν το δυνάμωμα του Ενιαίου Μετώπου «από τα πάνω» και «από τα κάτω» στις χώρες της Ευρώπης, όπου το οργανωμένο εργατικό κίνημα δεν είχε ακόμη πληγεί από τη φασιστική λαίλαπα. Στη διάρκεια των εργασιών της επιτροπής της ΕΕΚΔ για την προετοιμασία του επικείμενου συνεδρίου της (14 Ιουνίου), οι Κουόσινεν και Δημητρόφ ζήτησαν αναπροσαρμογή των τακτικών των Κ.Κ, προκειμένου να πάψει η επίκληση της «προλεταριακής δικτατορίας» να είναι κενό γράμμα και να βαθύνει το Ενιαίο Μέτωπο «από τα κάτω» και «από τα πάνω» και στις 17 Ιουλίου οι Τολιάτι και Μανουήλσκι αναγνώρισαν την ανάγκη υπεράσπισης της εθνικής ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας των χωρών που απειλούνταν από τον φασισμό, παρά τις αντιδράσεις των Λοζόφσκυ, Ριατνίτσκυ, Κνορίν και Βελα Κουν. Η έναρξη διαπραγματεύσεων συνεργασίας μεταξύ Βερολίνου και Ρώμης τον Ιούνιο θορύβησε την ΕΣΣΔ και την ΕΕΚΔ, η οποία προέτρεψε τον Τολιάτι να κάμψει τις όποιες αντιρρήσεις των συντρόφων του σχετικά με τις προοπτικές μιας αντιφασιστικής πολιτικής συμμαχίας με τους Ιταλούς σοσιαλιστές. Στις 31 Ιουλίου ο Codovilla εκ μέρους του ισπανικού Κ.Κ ζήτησε να επεκταθούν οι επαφές με τους σοσιαλιστές για το σχηματισμό ενός Ενιαίου Μετώπου ολοκλήρωσης της αστικοδημοκρατικής επανάστασης στην Ισπανία, ενώ ο Κολαγον, εκπροσωπώντας τα Κ.Κ της Ουγγαρίας και των Βαλκανίων, εξέφρασε την άποψη ότι ήταν λάθος να θεωρούνται ως «μισοφασιστικές δυνάμεις» τα αγροτικά κόμματα και κινήματα της ανατολικής Ευρώπης. Εκτός Ευρώπης ενισχύθηκαν οι πιέσεις υπέρ της συμμαχίας των κομμουνιστών με τις ριζοσπαστικές μικροαστικές δυνάμεις, καθώς στο Μεξικό το Κ.Κ στήριξε τον Ιούλιο την εκλογή του L.Cardenas στην προεδρία της χώρας, με ένα πρόγραμμα επέκτασης της αγροτικής μεταρρύθμισης, εθνικοποιήσεων των ορυχείων και αναγνώρισης της νόμιμης δράσης όλων των εργατικών συνδικάτων της χώρας, ακόμη και όσων πρόσκειντο στην Προφιντέρν. Την 1^η Αυγούστου το παράνομο γερμανικό Κ.Κ ζήτησε από τα μέλη και τους οπαδούς του να συνεργαστούν με τους σοσιαλδημοκράτες και με όλους τους αντιπολιτευόμενους τους Ναζί σε όλες τις μαζικές ενώσεις, κάτι που είχε τη σύμφωνη γνώμη και του Λοζόφσκυ, ενώ στις 21 Αυγούστου η ΕΕΚΔ απέστειλε οδηγία προς το γαλλικό Κ.Κ για το οριστικό ξέπέρασμα

των «σεκταριστικών αγκυλώσεων». Αυτές οι εξελίξεις επηρέασαν ακόμη και εκείνα τα στελέχη της ΚΔ, τα οποία επί μακρόν διαφωνούσαν με την απεύθυνση των μετωπικών καλεσμάτων στις ηγεσίες των ρεφορμιστικών κομμάτων και εργατικών ομοσπονδιών. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του Bela Kun, ο οποίος στις 3 Αυγούστου για πρώτη φορά δημόσια παραδέχτηκε ότι υπήρχε ανάγκη ενότητας όλων των τάσεων του εργατικού κινήματος για την αποτροπή του πολέμου και του φασισμού στην Ευρώπη, όπως έδειχναν η δημιουργία του Ενιαίου Μετώπου στη Γαλλία και στην Ολλανδία και η ένωση των διαφορετικής ιδεολογικής απόκλισης συνδικαλιστικών οργανώσεων σε Ισπανία, Ελβετία, Αυστρία και Η.Π.Α. Μάλιστα, απαντώντας στον Όττο Μπάουερ, υποστήριξε ότι η ενότητα δράσης σε συνδικαλιστικό επίπεδο έπρεπε να προηγηθεί οποιασδήποτε άλλης οργανωτικής ενότητας, προκειμένου να υπάρξουν οι προϋποθέσεις για ένα ενιαίο, μαζικό προλεταριακό κίνημα που θα εμπόδιζε τις αστικές τάξεις των δυτικοευρωπαϊκών χωρών να διαλύσουν τις οργανώσεις της εργατικής τάξης, όπως έγινε στη Γερμανία, στην Ιταλία και στην κεντρική Ευρώπη.⁸⁵⁹ Από τη Βρετανία, ο ίδιος ο Pollitt με επιστολή του προς το Αγγλοαμερικανικό Γραφείο της ΚΔ στις 2 Αυγούστου ζήτησε την επαναδιαπραγμάτευση του Ενιαίου Μετώπου σε μια πιο αποτελεσματική βάση, ώστε να πάψει αφενός να θεωρείται η τυπική συλλογή υπογραφών από άνωθεν «τεχνητές» συσσωματώσεις ως πραγματοποίηση της μετωπικής πολιτικής, και αφετέρου να σταματήσει η πρακτική της υποβολής πολλών «μαξιμαλιστικών» αιτημάτων ως μετωπικού πλαισίου πάλης στις συντηρητικότερες εργατικές οργανώσεις, οι οποίες κατά κανόνα απέρριπταν αυτές τις προτάσεις. Αντ'αυτού, πρότεινε το μετωπικό κάλεσμα να εστιάζει στο τρίπτυχο «προστασία του μισθού και της ασφάλισης της εργατικής τάξης-αγώνας κατά του πολέμου-απόκρουση του φασισμού», πράγμα που έχει θεωρηθεί από διάφορους ιστορικούς ως μια ένδειξη της μετάβασης της πολιτικής της ΚΔ υπό την καθοδήγηση του Δημητρώφ σε μια «δεξιά» κατεύθυνση.⁸⁶⁰ Πάντως, τα βασικά κίνητρα της συγκεκριμένης πρωτοβουλίας του Pollitt πρέπει να αναζητηθούν στο κλίμα των αφυπνισμένων αντιφασιστικών αντανεκλαστικών μεγάλων τμημάτων του βρετανικού εργατικού κινήματος, το οποίο συνέχισε και τον Αύγουστο τον αγώνα του κατά των εκφραστών της πιο ακραίας πολιτικής αντίδρασης της αστικής τάξης. Συγκεκριμένα, την 1^η Αυγούστου αντιπολεμικές διαδηλώσεις με μεγάλη αριθμητική παρουσία των ανέργων έγιναν στη Γλασκώβη και στο Μάντσεστερ, αψηφώντας τις εκτεταμένες αστυνομικές προβοκάτσιες. Στο Λονδίνο, η αντίστοιχη διαδήλωση της «Αντιπολεμικής Επιτροπής» στις 5 Αυγούστου πραγματοποιήθηκε με τη συμμετοχή των κομμουνιστών, του ILP, πολλών σωματείων και οργανώσεων βάσης του Εργατικού κόμματος, ενώ η πραγματοποίηση του Αντιπολεμικού-Αντιφασιστικού Νεολαϊστικού Συνεδρίου στο Sheffield (4-5 Αυγούστου) υπήρξε η κορωνίδα αυτών των κινητοποιήσεων. Στη συνέλευση πήραν μέρος 625 αντιπρόσωποι (το 1/3 εξ αυτών από τα εργοστάσια της ευρύτερης περιοχής του Sheffield) νέων από εργατικά σωματεία, από τις οργανώσεις νεολαίας του ILP και των Εργατικών, από την YCL, από τις επιτροπές ανέργων και από τις φοιτητικές ενώσεις, παρά την αντίθεση της ηγεσίας του Εργα-

⁸⁵⁹ F.Springhall, "The Struggle for the United Front in Great Britain", *Inprecor*, No.41, σσ.1056-57, Bela Kun, "For the Unity of the Labour Movement", *Inprecor*, No.42, σσ.1085-86, Sam Darcy, "The Great West Coast Maritime Strike", *The Communist*, No.7 (July 1934), σσ.664-83, E.H Carr, ό.π.,σσ.127-30, 136-37, 252-54, Reiner Tosstorf, ό.π., σσ.786-87, 791-92.

⁸⁶⁰ Andrew Thorpe, ό.π., σελ.213.

τικού κόμματος, το οποίο, χωρίς επιτυχία, προσπάθησε να εμποδίσει τη συμμετοχή της νεολαίας του στο «κομμουνιστικό συνέδριο», με πρόσχημα την προετοιμασία της αντιπολεμικής συνδιάσκεψης του λονδρέζικου δημοτικού συμβουλίου στις 9 Σεπτεμβρίου. Σε άλλες περιπτώσεις η αντίδραση των ηγετών του Εργατικού κόμματος ήταν πιο άμεση: στο Sheffield απέβαλαν από τη δύναμη του εργατικού συμβουλίου της πόλης εκλεγμένους κομμουνιστές συνδικαλιστές και νεολαίους του Εργατικού κόμματος από διάφορες εργατικές ομοσπονδίες (Amalgamated Engineering Union-A.E.U και General Transport Worker's Union), με πρωτοβουλία του Ernest Bevin, γραμματέα της δεύτερης.⁸⁶¹ Ειδικά στο Sheffield, την καρδιά της βρετανικής πολεμικής βιομηχανίας, οι ανησυχίες των κυβερνητικών κύκλων, της επίσημης συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας και της αστικής τάξης από την αύξηση της διείσδυσης της κομμουνιστικής επιρροής στην εργατική τάξη, είχαν ενταθεί από το γεγονός ότι εκεί το ILP είχε απομείνει ουσιαστικά χωρίς μαζική βάση, επειδή οι όποιες οργανωμένες δυνάμεις του ήταν υπό άμεση κομμουνιστική καθοδήγηση, ασκώντας επίδραση και σε τμήματα της βάσης του επίσημου Εργατικού κόμματος. Στο συνέδριο μετείχε ο ίδιος ο Pollitt, ο οποίος σε ένα ενθουσιώδες κοινό μίλησε για την ανάγκη δημιουργίας μιας σταθερής, νεανικής αντιπολεμικής οργάνωσης που θα ανάγκαζε και τις ηγεσίες του TUC και των Εργατικών να προσχωρήσουν στο Ενιαίο Μέτωπο κατά του φασισμού, ενώ ο J.Strachey, εθνικός γραμματέας της «Επιτροπής κατά του Φασισμού και του Πολέμου», τόνισε ότι ο Mosley εξέφραζε την μορφή του «ανοιχτού» φασισμού, ενώ οι αστοί και οι ρεφορμιστές πολιτικοί την πιο «συγκαλυμμένη» του μορφή, όπως έδειχναν όλα τα πρόσφατα νομοθετήματά τους.⁸⁶² Ιδιαίτερα δυναμική ήταν η παρουσία 20 μελών της A.E.U, Ιρλανδών και Άγγλων, οι οποίοι εκπροσωπούσαν 2.500 νέους εργάτες από τους συνολικά 6.000 εργαζόμενους στο Billingham Factory της Imperial Chemicals και της Rolls-Royce, βασικές εταιρίες της βρετανικής πολεμικής βιομηχανίας. Με τη δική τους επιμονή η συνέλευση αποφάσισε την κήρυξη Γενικής Απεργίας στα βιομηχανικά κέντρα παραγωγής πολεμικού εξοπλισμού σε περίπτωση ξεσπάσματος ενός νέου ιμπεριαλιστικού πολέμου, αν και διατυπώθηκαν επιφυλάξεις για τη στάση των σωματείων στην περίπτωση μονομερούς γερμανικής επίθεσης. Το συνέδριο είχε και διεθνή διάσταση, καθώς παρευρέθηκε εκπρόσωπος της Αντιιμπεριαλιστικής Λίγκας, ενώ υπήρχε και μια εργάτρια από τις επιτροπές του Sheffield ανάμεσα στην αντιπροσωπία των 70 γυναικών της Αγγλίας που συμμετείχαν στο σώμα των 1.200 γυναικών του Διεθνούς Γυναικείου Συνεδρίου κατά του Φασισμού και του Πολέμου, που συνήλθε στο Παρίσι στις 4 Αυγούστου. Η συνέχεια δόθηκε με την απόφαση πολλών εργατικών σωματείων και της οργάνωσης νεολαίας των Εργατικών του Λονδίνου στα μέσα του Αυγούστου να στηρίζουν την πρόταση των κομμουνιστών και της «Αντιφασιστικής Επιτροπής» για τη διοργάνωση μιας

⁸⁶¹ Η ηγεσία των Εργατικών όχι μόνο αντιδρούσε σθεναρά σε οποιαδήποτε συνολική συνδικαλιστική μετωπική δράση με τους κομμουνιστές, αλλά και εκτιμούσε το καλοκαίρι του 1934 ότι κάθε ενιαιομετωπική αντιφασιστική δράση με τους κομμουνιστές ενισχύει το φασισμό, γιατί οι «εξτρεμιστικές ενέργειες και θέσεις» των κομμουνιστών σε όλη την Ευρώπη τρομάζουν τα πιο αντιδραστικά στοιχεία της αστικής τάξης και του κρατικού μηχανισμού. Μάλιστα, στην αλληλογραφία των αρχηγών του Εργατικού κόμματος με τους εκπροσώπους τους στη Γαλλία ήταν έκδηλη η απογοήτευσή τους και ο φόβος τους από την πρόοδο της αντιφασιστικής μετωπικής δράσης των κομμουνιστών και των σοσιαλιστών την οποία θεωρούσαν ως παράδειγμα προς αποφυγή στη Βρετανία. (Επιστολή του W.Steamton, διευθυντή της *Daily Herald* στον γραμματέα του TUC W. Citrine, 29-06-1934 [πρβλ.ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 17])

⁸⁶² Ο Strachey, παλιός βουλευτής της «αριστερής» πτέρυγας του Εργατικού κόμματος, είχε ενταχθεί στο «Νέο Κόμμα» του Mosley, εγκαταλείποντάς το, όταν εκδηλώθηκε η διολίσθησή του προς τις φασιστικές πεποιθήσεις. Συνεργάστηκε με το ILP και από το καλοκαίρι του 1934, τάχθηκε σταθερά υπέρ της αντιφασιστικής μετωπικής συνεργασίας με τους κομμουνιστές.

διαδήλωσης διαμαρτυρίας εναντίον της φασιστικής συγκέντρωσης, η οποία είχε προεξαγγελθεί από τον Mosley στο Hyde Park για τις 9 Σεπτεμβρίου. Η νέα κινητοποίηση είχε και αντιιμπεριαλιστικό χαρακτήρα, καθώς στις 10 Αυγούστου δημοσιοποιήθηκαν οι οικονομικές συμφωνίες της Ένωσης Βρετανών Βιομηχάνων με τους Ιάπωνες και τα κυβερνητικά τους όργανα στη Μαντζουρία για την πώληση βρετανικού πολεμικού υλικού και την κατασκευή αεροδρομίου και σιδηροδρομικού δικτύου στη χώρα της Άπω Ανατολής από μια αγγλοϊαπωνική κοινοπραξία.⁸⁶³

Σε αυτές τις συνθήκες συνήλθε η ολομέλεια της Κ.Ε του ΚΚΜΒ στα μέσα του Αυγούστου, για να αποτιμήσει τις τελευταίες εξελίξεις, να εκτιμήσει την τρέχουσα κατάσταση και να θέσει τα άμεσα καθήκοντα του κόμματος. Η καθοδήγηση του κόμματος εκτιμούσε ότι η έκρηξη ενός πολέμου ήταν κοντά όσο ποτέ άλλοτε, εξαιτίας της διάψευσης των καπιταλιστικών προσδοκιών, για ένα γρήγορο ξεπέρασμα της κρίσης με την υιοθέτηση των κεϋνσιανών οικονομικών πολιτικών, και της όξυνσης των ανταγωνισμών των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων σε Ευρώπη, Ασία και Ειρηνικό, κάτι που σήμαινε ότι παρέμεναν σε ισχύ οι προϋποθέσεις για τη μετατροπή της οικονομικής κρίσης σε επαναστατική, πολιτική, όπως έδειχνε ο εργατικός ξεσηκωμός σε Γαλλία και Αυστρία και το ογκούμενο απεργιακό κύμα στις Η.Π.Α. Στη Βρετανία, η Κ.Ε του ΚΚΜΒ απέδιδε στην προσπάθεια της αστικής τάξης να πετύχει την οικονομική ανάκαμψη και την εδραίωσή της στις εμπορικές συναλλαγές με τις χώρες της Αυτοκρατορίας μια σειρά από μέτρα, όπως τη μείωση των εργατικών μισθών και των προνοιακών επιδομάτων, την επιβολή δασμών, την πληθωριστική δημοσιονομική πολιτική, τη σκλήρυνση του ελέγχου των αποικιών και την ανοιχτή πολεμική προετοιμασία. Η τελευταία εκφραζόταν για το ΚΚΜΒ με την αύξηση των στρατιωτικών δαπανών, με τη συμμαχία με την Ιαπωνία, με τη ρήξη με τις Η.Π.Α στο ζήτημα του δημόσιου χρέους, με τα αντιφατικά διπλωματικά ανοίγματα προς τη Γαλλία, τη στιγμή κατά την οποία η «Εθνική Κυβέρνηση» ενθάρρυνε το γερμανικό επανεξοπλισμό, αλλά και με την ενίσχυση των φασιστικών στοιχείων στο εσωτερικό. Ως μόνα εμπόδια σε αυτή την πολιτική, το ΚΚΜΒ έκρινε την επαναστατική πάλη των εργατικών μαζών και την επιτυχή φιλειρηνική πολιτική της ΕΣΣΔ, η οποία είχε ματαιώσει τη συγκρότηση ενός γενικευμένου μετώπου των ιμπεριαλιστικών χωρών εναντίον της. Ως βοηθούς των σχεδίων των βρετανικών μονοπωλίων να εξουδετερώσουν τους οικονομικούς ανταγωνιστές τους, το ΚΚΜΒ έβλεπε την πολιτική και συνδικαλιστική ηγεσία των Εργατικών και τους φασίστες του Mosley. Η καθοδήγηση του ΚΚΜΒ συμπέρανε ότι το βρετανικό χρηματιστικό κεφάλαιο θεωρούσε ακόμη αποτελεσματικό το ρόλο του κοινοβουλευτικού συστήματος και της «Εθνικής Κυβέρνησης», για να ελέγξει την εργατική τάξη, κρατώντας τους φασίστες σαν εφεδρεία και σαν μπράβους του, στις περιπτώσεις όπου η αστυνομική καταστολή κρινόταν αναποτελεσματική. Για το Εργατικό κόμμα διατυπώθηκε η θέση ότι εξακολουθούσε να έχει «σοσιαλφασιστικό» χαρακτήρα, επειδή αρνιόταν συστηματικά το Ενιαίο Μέτωπο της εργατικής τάξης, εμποδίζοντας τον κοινό αγώνα των μαζικών εργατικών οργανώσεων με τους κομμουνιστές,

⁸⁶³ R.Bishop, "British Youth in Vanguard of Fight Against Fascism and War", W.G, "Anti-War Activity in Britain", *Inprecor*, No.43 (10-08-1934), σσ.1108-10, "World Congress of Women Against War and Fascism", "Lead for Antifascist Unity in Great Britain", *Inprecor*, No.44 (17-08-1934), σσ.1146,1153-56, Gore Graham, "Further British Co-operation with Japan", *Inprecor*, No.45 (24-08-1934), σελ.1171, David Anthony Stevenson, *The Sheffield Peace Movement, 1934-40*, Ph.D Thesis, Sheffield Hallam University, January 2001, σσ.63-71.

ενώ είχε πια μετατραπεί στο δεύτερο κόμμα της αστικής τάξης, αποδεχόμενο τη συμμετοχή του μαζί με τους καπιταλιστές στα όργανα διοίκησης του κράτους και των επιχειρήσεων, εξαπατώντας τους εργάτες ότι αυτό συνιστούσε «βήμα προς το σοσιαλισμό», ενώ στην πραγματικότητα αποτελούσε μεγαλύτερη πρόσδεση των σωματείων και των κρατικών υπηρεσιών στον έλεγχο του μονοπωλιακού κεφαλαίου. Από αυτή την άποψη, το ΚΚΜΒ έκρινε ότι η ανάπτυξη του Ενιαίου Μετώπου ήταν κρίσιμης σημασίας, παραδεχόμενο ότι στις νέες συνθήκες είχε αναβαθμιστεί η σημασία του αντιφασιστικού και αντιπολεμικού χαρακτήρα του, εκτιμώντας ότι το αντιφασιστικό κίνημα δεν μπορούσε να ήταν μόνο μια αμυντική μαχητική δύναμη κατά του Mosley, αλλά ότι έπρεπε να πάρει τη μορφή ενός μαζικού, πολιτικού κινήματος της εργατικής τάξης κατά των κεφαλαιοκρατών, της κυβέρνησης και της ρεφορμιστικής γραφειοκρατίας. Ως εκ τούτου, χαρακτήριζε σαν επικίνδυνη αυταπάτη την ελπίδα πολλών λαϊκών ανθρώπων πως μια νέα, τρίτη κυβέρνηση του Εργατικού κόμματος θα εμπόδιζε την απειλή του φασισμού και του πολέμου ή θα βελτίωνε πραγματικά τη διαβίωση της εργατικής τάξης. Διαπίστωνε ότι ο σημαντικός ρόλος του κόμματος στις αντιφασιστικές κινητοποιήσεις, στις διαδηλώσεις των ανέργων και στα απεργιακά κινήματα της βάσης των συνδικάτων, έδειχναν την τάση ανόδου των εργατικών οικονομικών αγώνων, που θα μπορούσαν μαζί με τις αντιφασιστικές/αντιπολεμικές διεκδικήσεις, να αποτελέσουν τη βάση για την οικοδόμηση ενός Ενιαίου Μετώπου, το οποίο άμεσα θα υποχρέωνε τις τοπικές αρχές να αυξήσουν τις κοινωνικές δαπάνες, τους εργοδότες να αυξήσουν τους μισθούς και τα επιδόματα των ανέργων και την κυβέρνηση να αποσύρει τα αντιδημοκρατικά νομοθετήματα που επέβαλαν την καταναγκαστική εργασία. Βέβαια, προβληματική ήταν η εκτίμηση της Κ.Ε σχετικά με την οικοδόμηση του πολιτικού περιεχομένου του Ενιαίου Μετώπου κατά το πρότυπο της πρόσφατης συμφωνίας Γάλλων κομμουνιστών και σοσιαλιστών, εφόσον η ίδια είχε χρεώσει στην καθοδήγηση των Εργατικών αντιδραστικό και ανοιχτά φιλομονοπωλιακό χαρακτήρα. Η Κ.Ε έθεσε τους νέους άμεσους στόχους του κόμματος ως εξής:

«[...]Το Κομμουνιστικό κόμμα με τη σωστή προσέγγιση των προβλημάτων του φασισμού και του πολέμου, με την ενεργό παρουσία του σε όλους τους αντιφασιστικούς αγώνες, στις κινητοποιήσεις των ανέργων και στα καθημερινά απεργιακά κινήματα δυνάμωσε το πολιτικό του κύρος μέσα στις μάζες, αν και η οργανωτική του ισχύς, η κυκλοφορία των εντύπων του και η δύναμή του μέσα στα σωματεία δεν ανταποκρίνεται ακόμη στην αντικειμενική τάση ανόδου του. Κατά συνέπεια, η προπαγάνδα του, το κέρδισμα νέων εργατικών δυνάμεων με το Κόμμα, η ικανότητά του να συνδυάζει τους καθημερινούς οικονομικούς αγώνες με την επαναστατική πάλη, η επέκταση της επιρροής του σε όλες τις εργατικές οργανώσεις και η αναβάθμιση της αποτελεσματικότητας των μελών του, πρέπει να δυναμώσουν, ώστε το Κόμμα να ανταπεξέλθει στην αποστολή του. Ο πρώτος στόχος μας είναι να ρίξει το Κόμμα όλες τις δυνάμεις του στην καμπάνια του Ενιαίου Μετώπου, για να φτάσει το μήνυμά του σε περισσότερους εργάτες, να αυξήσει την επαναστατική του καθοδήγηση και την οργανωμένη του ισχύ μέσα στο εργατικό κίνημα. Δεύτερος στόχος είναι να αναλάβει την ηγεσία των οικονομικών αγώνων, να αναπτύξει παραπάνω τη δουλειά του στα ρεφορμιστικά συνδικάτα, ξεπερνώντας το δίδυμο σκόπελο της παθητικότητας, της απαξίωσης του συνδικαλισμού και μια στενή, μη πολιτική δουλειά μέσα στα σωματεία, ώστε να

συνδυάζεται η οικονομική συνδικαλιστική δράση με την επαναστατική, πολιτική δουλειά και τη συνεχή κομματική οικοδόμηση. Τρίτον, το Κόμμα πρέπει να προσέξει ιδιαίτερα να κερδίσει όλους τους «αριστερόστροφους» εργάτες και την αριστερή αντιπολίτευση μέσα στο Ανεξάρτητο Εργατικό κόμμα, στο επίσημο Εργατικό κόμμα και στις μικρές οργανώσεις π.χ της Σοσιαλιστικής Ένωσης. Η Ένωση Νέων των Ανεξάρτητων Εργατικών ήδη δέχτηκε να μετέχει με συμβουλευτική ψήφο στην ΚΔΝ, όμως έχει σημασία να πετύχουμε τη σύνδεση και του ILP με την ΚΔ. Ο τέταρτος στόχος του Κόμματος είναι να αυξήσει γρήγορα τα οργανωμένα μέλη του σε αυτές τις ιδιαίτερες συνθήκες, κάτι που συνεπάγεται τη βελτίωση της προπαγανδιστικής μας δουλειάς, του μαζικού μαχητικού χαρακτήρα του *Daily Worker* και της συνολικής εκδοτικής προσπάθειας του Κόμματος, ώστε να συνδυαστεί η ιδεολογική κατάρτιση των νέων συντρόφων με την εκπαίδευσή τους στα καθήκοντα της καθημερινής μαζικής δουλειάς. Χρειάζεται προσοχή στα νέα μέλη και βοήθεια σε αυτά, ώστε να σταθούν στα πόδια τους σαν οργανωτές των εργατικών αγώνων και να αναπτύξουν ακατάλυτους δεσμούς με το Κόμμα, κάτι που εξασφαλίζει και την ομαλή διαδοχή των γενιών των στελεχών και της ηγεσίας του Κόμματος. Πέμπτον, όλη η δουλειά μας πρέπει να αποσκοποεί στην ανάπτυξη της επαναστατικής καθοδηγητικής ικανότητας του Κόμματος για τις επερχόμενες μεγάλες ταξικές συγκρούσεις και επαναστάσεις. Για αυτό όλες οι δράσεις μας, μικρές ή μεγάλες, πρέπει να φωτίζουν στη συνείδηση των εργατών την αναγκαιότητα της επανάστασης, ως μόνης διεξόδου από την κρίση, και της σοβιετικής εξουσίας. Το *Ενιαίο Μέτωπο* σαν αναγκαίο στάδιο της ανάπτυξης της ταξικής πάλης στη Βρετανία θα προετοιμάσει τις μάζες για την ανατροπή του καπιταλισμού και για τη νίκη του σοσιαλισμού στη Βρετανία». ⁸⁶⁴

Μέχρι το τέλος του καλοκαιριού του 1934 φάνηκαν οι δυσκολίες στην υλοποίηση του δεύτερου στόχου που είχε θέσει η Κ.Ε, για την αναζωογόνηση και την πολιτικοποίηση των οικονομικών εργατικών αγώνων. Χαρακτηριστικές ήταν οι περιπτώσεις των σιδηροδρομικών και των ανθρακωρύχων, κλάδοι που είχαν στρατηγική σημασία για το ΚΚΜΒ και στους οποίους υπήρχε μια ικανοποιητική κομμουνιστική παρέμβαση. Μέσα στον Ιούλιο ο J.Henderson, πρόεδρος της εθνικής ομοσπονδίας των σιδηροδρομικών και ηγετικό στέλεχος των Εργατικών, εισηγήθηκε την ανάληψη απεργιακού αγώνα για την αύξηση των μισθών, καθώς τα ετήσια κέρδη των τεσσάρων εθνικών σιδηροδρομικών εταιριών είχαν ανέλθει από 128.000 λίρες σε 1.210.000, η αξία των μετοχών και των επενδυμένων κεφαλαίων τους είχε αυξηθεί από 542.300.000 λίρες (1933/33) στις 850.100.000 λίρες (1934), ο μέσος όρος καθημερινού φορτίου εμπορευμάτων είχε ανέβει από τους 548 τόνους στους 675, ενώ ο αριθμός των απασχολούμενων εργατών του κλάδου είχε μειωθεί από τις 735.000 (1921) στις 665.000 (1932) και στα 542.300 άτομα (1934). Μέχρι τα μέσα του Αυγούστου οι εταιρίες πρότειναν την επαναφορά των ημερομισθίων στο ήμισυ των περικοπών κατά 25% εβδομαδιαίως, που ισοδυναμούσε με την αναπλήρωση των περικοπών των ετήσιων απολαβών των εργατών κατά 625.000 λίρες επί συνόλου 4.600.000 λιρών. Η ηγεσία της εθνικής ομοσπονδίας έσπευσε να αποδεχθεί αυτόν τον διακανονισμό, ο οποίος θεωρήθηκε προδοσία των συμφερόντων των εργαζομένων του κλάδου από τα ριζοσπαστικά κινήματα της βάσης, όμως μόνο στο πρωτοβάθμιο συνδικάτο του Bradford εγκρίθηκε με απόλυτη

⁸⁶⁴ "Resolution of the C.C of the C.P of Great Britain on the Present Situation and the Fight for the United Front Against Fascism and War", *Inprecor*, No.44 (17-08-1934), σσ.1147-50.

πλειοψηφία η κομμουνιστική πρόταση για καταγγελία της συμφωνίας και για την άμεση ανάληψη απεργιακού αγώνα. Πιο ισχυρά ήταν τα συνδικαλιστικά αντανάκλαστα των ανθρακωρύχων: στις 26 Αυγούστου η συνδιάσκεψη της Ομοσπονδίας των Ανθρακωρύχων της Ουαλλίας στο Cardiff αποφάσισε, με τη σύμφωνη γνώμη των σωματείων 200 στοών της περιοχής, την κήρυξη απεργίας την 1^η Οκτωβρίου, εάν οι εργοδότες δεν αύξαναν τους μισθούς και δεν αποδέχονταν τη μείωση των ωρών εργασίας. Ομοίως, τα συνδικάτα των ανθρακωρύχων σε Durham και Northumberland εξουσιοδότησαν τους επικεφαλής τους να προχωρήσουν σε απεργία, ζητώντας παράλληλα ενιαιομετωπική δράση κατά του φασισμού και του πολέμου, σύμφωνα και με τις αποφάσεις της Διεθνούς Επιτροπής Ανθρακωρύχων, η οποία συσπείρωσε τις «κόκκινες» και τις ρεφορμιστικές ομοσπονδίες του κλάδου στη βάση των κοινών αιτημάτων και της μετωπικής συντονισμένης δράσης, που είχαν συμφωνήσει οι ανθρακωρύχοι του Saar και του Βελγίου.⁸⁶⁵ Μέσα στο καλοκαίρι του 1934 ατρόφησαν και οι δεσμοί του ΚΚΜΒ με το οργανωμένο αγροτικό κίνημα με αφορμή την εναντίωση της Ένωσης των Αγρεργατών στο ενδεχόμενο της μαζικής εργασίας ανέργων ανθρακωρύχων από το Durham στα χωράφια παραγωγής ζαχαροτεύτλων και στα εργοστάσια ζάχαρης. Αν και οι πρώην ανθρακωρύχοι του Northumberland θα εργάζονταν με τους όρους και τις αμοιβές που είχε συμφωνήσει η Ένωση Αγρεργατών με τους κτηματίες, οι αγρεργάτες του Norfolk απαίτησαν να έχουν προβάδισμα στις προσλήψεις οι ειδικευμένοι καλλιεργητές των γειτονικών κομητειών, αίτημα που υποσχέθηκε ότι θα το μεταφέρει ο J.Jones, ο γραμματέας των ανθρακωρύχων του Yorkshire στους συναδέλφους του. Το αίτημα δεν έγινε αποδεκτό, οι φιλικές επαφές αγρεργατών και ανθρακωρύχων διακόπηκαν και η προσκείμενη στους Εργατικούς ηγεσία της Ένωσης των Αγρεργατών εγκατέλειψε τη συμμαχία της με το ριζοσπαστικό εργατικό κίνημα, επιτρέποντας στα όργανά της την εκλογή ακόμη και εκπροσώπων των ευκατάστατων κτηματιών, παρά τη διαφωνία του αριστερού μέλους της εκτελεστικής επιτροπής G.Maulson. Η αδυναμία εμβάθυνσης των κινηματικών δεσμών των διάφορων κλάδων του εργατικού και του αγροτικού κινήματος καταδείχθηκε με την απόφαση της ηγεσίας της Ένωσης Αγρεργατών στις 22 Σεπτεμβρίου να διαγράψει τον W.Crawford, αριστερό γραμματέα της οργάνωσης του Yorkshire, με το πρόσχημα ότι απέτυχε να αυξήσει κατά εννιά πένες την εβδομαδιαία αμοιβή των 33 σελλινιών, αλλά στην πραγματικότητα επειδή αρνήθηκε να απομακρύνει τους πρώην ανθρακωρύχους από τη δύναμη του αγροτικού συνδικάτου. Τελικά, τον επόμενο χρόνο τα αριστερά ριζοσπαστικά στοιχεία του αγροτικού κινήματος προσπάθησαν να διευρύνουν εκ νέου το Ενιαίο Μέτωπο, αλλά αυτή τη φορά επεδίωξαν να ενώσουν ανέργους βιομηχανικούς εργάτες, αγρεργάτες και μικρούς κτηματίες με ένα πρόγραμμα διεκδίκησης οικονομικών αποζημιώσεων για τους απολυμένους ανθρακωρύχους, επ' αόριστον αναστολής των αγροτικών εξώσεων, των κατασχέσεων και των φορολογικών οφειλών και αποδοχής της εγγραφής στο σωματείο όλων των πρώην ανθρακωρύχων και των μικρομεσαίων κτηματιών με ποσόστωση στην εκτελεστική επιτροπή, πράγμα που προοιωνιζόταν τις «διαταξικές» συμμαχίες της εργατικής τάξης με

⁸⁶⁵ R.Bishop, "English Railwaymen Let Down Again", *Inprecorr*, ό.π., σελ.1139, I.B, "Fight for the Unity of Action of the Miners", *Inprecor*, No.47 (07-09-1934), σελ.1237.

τα μικρομεσαία στρώματα στα πλαίσια του «Λαϊκού Μετώπου», το οποίο και εγκρίθηκε στη συνεδρίαση της εκτελεστικής επιτροπής της Ένωσης των Αγρογεγατών στις 17-18 Ιανουαρίου 1935.⁸⁶⁶

Βέβαια, σποραδικοί απεργιακοί αγώνες, άλλοτε χωρίς αποτέλεσμα και άλλοτε με αίσια έκβαση, γίνονταν και σε άλλους εργασιακούς κλάδους, με σημαντική μάλιστα κομμουνιστική παρουσία. Στο Balham και στο Mitcham καθ'όλο το τρίμηνο του καλοκαιριού ένας παρατεταμένος απεργιακός αγώνας έγινε στο Midland's Radio Factory, υπό την καθοδήγηση του Peter Zinkin, γραμματέα της οργάνωσης Λονδίνου του ΚΚΜΒ και πρώην στελέχους της YCL, τον Ιούνιο απήργησαν οι χαλυβουργοί εναντίον του συστήματος Bedaux, μιας παραλλαγής του φορντικού μοντέλου εργασίας, και τον Σεπτέμβριο ακολούθησαν οι μηχανουργοί της A.E.U.⁸⁶⁷ Όμως, αυτές οι διάσπαρτες απεργίες δεν μετεξελίχθηκαν σε ένα μεγάλο, μαζικό απεργιακό μέτωπο,⁸⁶⁸ κάτι που έκανε το ΚΚΜΒ να επιδιώξει τη ρυμούλκηση των επίσημων εργατικών ομοσπονδιών σε πιο αγωνιστική κατεύθυνση με αφορμή το επικείμενο 66^ο συνέδριο του TUC στο Weymouth την πρώτη βδομάδα του Σεπτεμβρίου του 1934. Παρά την οργανωμένη παρέμβαση της αριστερής, συνδικαλιστικής αντιπολίτευσης και των εκπροσώπων των ριζοσπαστικών κινημάτων της βάσης των σωματείων στο συνέδριο, οι τελικές αποφάσεις του επικύρωσαν τη συνεχή δεξιά μετατόπιση του TUC και την μετατροπή του σε όργανο υπαγωγής του εργατικού κινήματος στα συμφέροντα του μονοπωλιακού κεφαλαίου. Σε όλα τα μείζονα ζητήματα η πλειοψηφία των συνέδρων και η ηγεσία του TUC ταυτίστηκε πλήρως και εξόφθαλμα με την πολιτική της αστικής τάξης, κερδίζοντας μάλιστα τα συγχαρητήρια του συνόλου του αστικού τύπου για την «υπεύθυνη και ρεαλιστική εθνική» στάση τους. Αν και ο Citrine, ο γραμματέας του TUC, στην εισήγησή του καταδίκασε τον φασισμό, υπεραμύνθηκε των αποφάσεων της Κοινωνίας των Εθνών, τελικά η απόφαση του συνεδρίου δεν δεσμευόταν για την ανάληψη μαχητικής, μαζικής δράσης κατά του φασισμού και του πολέμου, ενώ για μια ακόμη φορά επίσημα απορρίφθηκε η κομμουνιστική πρόταση για Ενιαίο Εργατικό Μέτωπο. Σε μια θυελλώδη συνεδρίαση με μικρή πλειοψηφία, δεν έγινε δεκτή η πρόταση των αριστερών, ριζοσπαστών συνδικαλιστών για τη δημιουργία εθνικού απεργιακού ταμείου με την παρακράτηση ενός σελινίου τη βδομάδα από την αμοιβή όλων των μελών των συνδικάτων της χώρας, το οποίο θα στήριζε τον απεργιακό αγώνα οποιουδήποτε εργατικού κλάδου και σωματείου και απερρίφθη η πρόταση για Γενική Απεργία σε περίπτωση πολέμου. Αντίθετα, η πλειοψηφία των συνέδρων συμφώνησε με τη συμμετοχή εκπροσώπων των συνδικάτων στα όργανα συνδιοίκησης των επιχειρήσεων και με την κοινή εκπροσώπηση εργαζομένων και κεφαλαιοκρατών στα εμπορικά και βιομηχανικά επιμελητήρια. Το ΚΚΜΒ έκρινε ως αρνητικά τα αποτελέσματα του συνεδρίου, αν και με ικανοποίηση είδε την πιο οργανωμένη, και υπό κομμουνιστική καθοδήγη-

⁸⁶⁶ *The Land Worker*, No.181(June 1934), "This Must Stop", σελ.1, "Five New E.C Members- Employers as Union Officers", σσ.5-6, No.186 (November 1934), "Districts Reports", σελ.4, No.189 (February 1935), "E.Cs' Land Resolution", σσ.4, 12.

⁸⁶⁷ Nina Fishman, ό.π., σσ.61, 66-70.

⁸⁶⁸ Ακόμα και ο μαχητικός κλάδος των ανθρακωρύχων δεν προχώρησε σε μια νέα εθνική, κλαδική γενική απεργία, ούτε και όταν συνέβη ένα φοβερό εργατικό ατύχημα στην Gresford Colliery στο Wrexham τον Σεπτέμβριο με 263 νεκρούς ανθρακωρύχους, μολοντί πολυήμερες απεργιακές κινητοποιήσεις και στάσεις εργασίας εκδηλώθηκαν σε διάφορες στοές, κυρίως στην Ουαλλία, με την ηγεσία του A.Horner, καθ'όλο το φθινόπωρο του 1934.Ομοίως, τον Ιούνιο του 1934 η προσπάθεια των εργατριών της υφαντουργίας Nelson να γενικεύσουν σε όλο το Lancashire την απεργία τους κατά της κατήλωσης των αμοιβών τους στο 50% του ανδρικού ημερομισθίου, ενώ είχε αυξηθεί η παραγωγικότητα της εργασίας τους ανά αργαλειό, δεν ευδοχώθηκε, παρά τα ενθαρρυντικά πρώτα σημάδια των απεργιακών κινητοποιήσεων. Πρβλ. *Inprecor*, No.51 (28-09-1934), σσ.1348-49, Rose Smith, "Compulsory Agreements in the British Textile Industry", *Inprecor*, No.34 (15-06-1934),σελ.905, Nina Fishman, ό.π., σσ.71-72.

ση, παρέμβαση των αριστερών συνδικαλιστικών δυνάμεων του συνεδρίου σε σχέση με το παρελθόν, όπως και την πλήρη αποκάλυψη του ρόλου της συνδικαλιστικής ηγεσίας ως βραχίονα της εργοδοτικής και της κυβερνητικής πολιτικής.⁸⁶⁹ Αυτός ο ρόλος του TUC τότε έλαβε νέες διαστάσεις, καθώς από τον Ιούνιο είχε ζητήσει εκ νέου την αποπομπή των κομμουνιστών και των μελών του NMM από τα σωματεία, ενώ στις 26 Οκτωβρίου εξέδωσε τα διαβόητα Black Circulars («Μαύρες Εγκύκλιου»), απαιτώντας από τις ομοσπονδίες τη διαγραφή εκείνων των σωματείων που είχαν εκλεγμένους κομμουνιστές στη διοίκησή τους. Φαίνεται, λοιπόν, ότι το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1934 δεν κατέστη δυνατό να ξεπεραστούν οι δυσκολίες της κλιμάκωσης των οικονομικών αγώνων του εργατικού κινήματος και της αναβάθμισής τους στην κατεύθυνση της πολιτικής πάλης εναντίον της συνολικής πολιτικής της αστικής τάξης, κάτι που δεν πρέπει να αποδοθεί μόνο στην κόπωση και την εξάντληση του οργανωμένου εργατικού κινήματος εξαιτίας της μακρόχρονης οικονομικής κρίσης, αλλά και στην ίδια την άνοδο του αντιφασιστικού κινήματος και στην εντεινόμενη ανησυχία των ευρύτερων μαζών της εργατικής τάξης από την άνοδο των φασιστικών δυνάμεων στην Ευρώπη και απ' το ολοένα και πιο απειλητικό ενδεχόμενο ενός νέου παγκοσμίου πολέμου. Όσο παράδοξο και αν είναι, φαίνεται ότι το δεύτερο εξάμηνο του 1934 οι οργανωμένες, εργατικές μάζες της Βρετανίας έκριναν ως πιο επείγοντα των αγώνα κατά της απειλής του φασισμού και του πολέμου σε σχέση με την άνοδο των ημερομισθίων και τη βελτίωση των γενικότερων συνθηκών εργασίας. Δηλαδή, ανέβαινε, κατά μία έννοια αποσπασματικά, η πολιτικοποίηση του εργατικού κινήματος, για την οποία χρόνια πάλευε το ΚΚΜΒ, χωρίς όμως να συνδυάζεται με τη γενική ανασύνταξη και άνοδο του εργατικού, συνδικαλιστικού κινήματος κόντρα στην ηγεμονία των ρεφορμιστικών δυνάμεων, κάτι που δείχνει ότι γινόταν όλο και πιο δυσχερές στο μαζικό κίνημα η σύζευξη των δύο βασικών πλευρών της στρατηγικής των Βρετανών κομμουνιστών, της πολιτικοποίησης των οικονομικών διεκδικήσεων της εργατικής τάξης και της ανάπτυξης του αντιιμπεριαλιστικού αγώνα. Κοντολογίς, είχε γίνει συνείδηση των ευρύτερων εργατικών και λαϊκών μαζών η ανάγκη της άμεσης μαζικής πάλης για την αποτροπή ενός πιθανού πολέμου και για το σταμάτημα της προόδου των απροκάλυπτων φασιστικών δυνάμεων, όμως ακόμη δεν είχε γίνει κτήμα των μαζών ότι η φασιστική και πολεμική απειλή αποτελούσε εγγενές γνώρισμα του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού και ότι στη Βρετανία, η αντιφασιστική και αντιπολεμική πάλη έπρεπε να συνδυαστεί με έναν γενικό συνδικαλιστικό αγώνα κατά της οικονομικής πολιτικής της αστικής τάξης και προπάντων, με τον μαζικό αντιιμπεριαλιστικό αγώνα εναντίον της ίδιας της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Από αυτήν την άποψη η ανάπτυξη της πολιτικής αντιφασιστικής συνείδησης των μαζών ήταν ελλιπής, τα αστικά ιδεολογήματα υπέρ της Αυτοκρατορίας παρέμεναν ισχυρά σε μεγάλα τμήματα της εργατικής τάξης, λόγω των μακροχρόνιων ωφελημάτων που αποκόμιζε – ή προσδοκούσε να αποκτήσει- η «εργατική αριστοκρατία» της χώρας από το βρετανικό αποικιοκρατικό σύστημα, ενώ η πλήρης ταξική πολιτική συνειδητοποίηση της εργατικής τάξης παρέμενε ζητούμενο για το ΚΚΜΒ και

⁸⁶⁹ Μάλιστα, σε αυτό το συνέδριο η ρεφορμιστική συνδικαλιστική ηγεσία ενεργοποίησε εκ νέου μετά το 1927 τις «μαύρες λίστες» για τους κομμουνιστές συνδικαλιστές, ζητώντας την αποπομπή των εκλεγμένων κομμουνιστών από τα διοικητικά συμβούλια σωματείων και ομοσπονδιών και τη διαγραφή τους από τις καταστάσεις των οργανωμένων μελών των συνδικάτων, με τις οδηγίες που έμειναν γνωστές ως Black Circulars. Πρβλ. R. Bishop, "The Weymouth Trades Union Congress Summed Up", *Inprecor*, No.48 (14-09-1934), σσ.1260-61.

προϋπέθετε τον παραγκωνισμό της αστικής ιδεολογικής ηγεμονίας του Εργατικού κόμματος πάνω στο εργατικό κίνημα. Το ΚΚΜΒ ενστικτωδώς είχε συνείδηση αυτής της αντιφατικής πραγματικότητας, για αυτό προσπαθούσε να βρει τρόπους να διεμβολίσει τους δεσμούς της εργατικής τάξης με το Εργατικό κόμμα και την επιρροή που αυτό ασκούσε πάνω στις μάζες. Εάν τον προηγούμενο χρόνο το ΚΚΜΒ είχε κατά προτεραιότητα προσπαθήσει να ριζοσπαστικοποιήσει την εργατική τάξη μέσα από την μαζική ανάπτυξη των οικονομικών, συνδικαλιστικών αγώνων των ανέργων και των εργαζομένων, τώρα επιχειρούσε το ίδιο μέσω της μαζικοποίησης του αντιφασιστικού Ενιαίου Μετώπου και της εμβάθυνσης του πολιτικού του περιεχομένου, κάτι που αφενός εξηγεί την όξυνση των ιδεολογικών αντιπαραθέσεων του με τους Εργατικούς σχετικά με το χαρακτήρα του φασιστικού φαινομένου εκείνο το διάστημα, αφετέρου οφειλόταν και στην ίδια την μαζική δράση του αντιφασιστικού εργατικού κινήματος, το οποίο συνέχιζε με αμείωτη ένταση τις κινητοποιήσεις του.

Μια τέτοια, καίριας σημασίας, κινητοποίηση υπήρξε η μαζική ανταπόκριση πολιτικών οργανώσεων, σωματείων και οργανώσεων νεολαίας στο κάλεσμα της «Αντιφασιστικής Επιτροπής» με το σύνθημα «Να πνιγούν οι Κυανοχίτωνες στη θάλασσα της αντίδρασης του οργανωμένου εργατικού κινήματος!», με στόχο την ματαίωση της συγκέντρωσης των «ταγμάτων εφόδου» του Mosley στο Hyde Park του Λονδίνου στις 9 Σεπτεμβρίου. Δεκάδες εργατικά σωματεία, οι οργανώσεις του ΚΚΜΒ και της Νεολαίας του, το ILP και οργανωμένα τμήματα της βάσης του Εργατικού κόμματος, συνολικά 150.000 διαδηλωτές, εμπόδισαν τις δυνάμεις του B.U.F να παρελάσουν στους δρόμους του Λονδίνου, συγκρουόμενοι με την αστυνομία, η οποία με σκανδαλώδη τρόπο προστάτευε την οργάνωση του Mosley. Το ΚΚΜΒ κινητοποίησε όλες του τις δυνάμεις σε αυτή την μάχη, οργάνωντας παράλληλα επί μέρες τις εργατικές γειτονιές και τα εργοστάσια της πόλης, για να πείσει την εργατική τάξη να πλαισιώσει με τη μαζική της παρουσία την αντιφασιστική διαδήλωση, κόντρα στην πολιτική και συνδικαλιστική ηγεσία των Εργατικών, η οποία ανοιχτά καλούσε σε αποχή από την διαδήλωση, στο όνομα της «ελευθερίας λόγου οποιουδήποτε». Η καθοδήγηση του ΚΚΜΒ εκτίμησε ότι η επιτυχής έκβαση και η μαζικότητα αυτής της κινητοποίησης συνιστούσε μια πρώτη εμφανή ρωγμή στην αστική ιδεολογική ηγεμονία επί του εργατικού κινήματος, η οποία θα μπορούσε να διευρυνθεί, αν η μάζα των αντιφασιστών εργατών που συμπαθούσε την ΕΣΣΔ, κατανοούσε την αναγκαιότητα για ένα ισχυρό Κ.Κ στη Βρετανία, πράγμα που σήμαινε, σύμφωνα με τον γραμματέα του ΚΚΜΒ, την άμεση μαζική στρατολογία νέων μελών στο κόμμα. Στα τελικά της συμπεράσματα από τη μάχη στο Hyde Park, η οργάνωση της περιοχής του Λονδίνου του ΚΚΜΒ εκτιμούσε ότι οι χιλιάδες διαδηλωτές που κινητοποιήθηκαν με πρωτοβουλία συνδικάτων, αντιφασιστικών επιτροπών, γυναικείων και νεολαϊστικών οργανώσεων, εργοστασιακών, εργατικών και δημοτικών συμβουλίων αποτελούσαν μια ελπιδοφόρα παρακαταθήκη για τη στενότερη σύνδεση του κόμματος με τις μάζες, μολονότι θεωρούσε ότι αδύναμες πλευρές της συγκεκριμένης κινητοποίησης ήταν η επικέντρωση του αντιφασιστικού αγώνα των μαζών στο B.U.F και η ελλιπής στοχοποίηση της «Εθνικής Κυβέρνησης», του κύριου εκφραστή των φασιστικών τάσεων του βρετανικού μονοπωλιακού κεφαλαίου, η σχετικά περιορισμένη παρουσία των οργανωμένων μελών του Εργατικού κόμματος σε σύγκριση

με τη νεολαία του, η ανεπαρκής παρουσία αντιφασιστικών επιτροπών σε όλα τα εργοστάσια του Λονδίνου και η πολύ περιορισμένη παρουσία των γυναικείων οργανώσεων. Πάντως, και η κομματική οργάνωση του Λονδίνου έκρινε ότι το Ενιαίο Μέτωπο στη χώρα είχε κάνει ένα σημαντικό βήμα εμπρός, δείχνοντας τη δύναμη της εργατικής τάξης να τσακίσει το φασισμό, ανοίγοντας τις προοπτικές της μαζικής, νικηφόρας πάλης κατά των νόμων της κυβέρνησης για τους ανέργους και για την «πολιτική ανυπακοή» και καθιστώντας για πρώτη φορά το κόμμα σε πρωταγωνιστικό οργανωτή των μαζικών αγώνων για τις ευρύτερες μάζες των εργαζομένων. Για τούτο έθεσε ως στόχους της οργάνωσης την εξάπλωση των αντιφασιστικών επιτροπών σε όλες τις γειτονιές και τα εργοστάσια, τη διεύρυνση των γραμμών τους με νέες δυνάμεις από τα σωματεία και τη νεολαία και την αξιοποίησή τους για την εκλογή κομμουνιστών δημοτικών συμβούλων στα διαμερίσματα που θα προχωρούσαν σε αρχαιρεσίες την 1^η Νοεμβρίου.⁸⁷⁰

Η ορισμένη κάμψη της έντασης των εργατικών κινητοποιήσεων μετά το καλοκαίρι του 1934 αποδόθηκε από το ΚΚΜΒ στη σχετική, ανάκαμψη της κλυδωνιζόμενης βρετανικής οικονομίας, όπως έδειχνε η αύξηση των εξαγωγών στο δίμηνο Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου κατά 112% σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του προηγούμενου χρόνου, ανάκαμψη που χαρακτηρίστηκε ως ασταθής από το ΚΚΜΒ, το οποίο θεώρησε ότι οφειλόταν στην αύξηση της υπερεργασίας των μαζών, στη μείωση των κοινωνικών δαπανών που κατέβαλλαν μέσω των εργοδοτικών εισφορών οι καπιταλιστές και στην εφήμερη επέκταση του κύκλου εργασιών των κλάδων της πολεμικής βιομηχανίας και της οικοδομής, η οποία κατέγραψε μετά το 1928 ένα ρεκόρ κερδών για λογαριασμό των οικοδομικών εταιριών από 220.000.000 λίρες στις 418.000.000 το 1934 και μια εκτίναξη της ανέγερσης νέων κτηρίων κατά 50% μετά το 1933. Σε κάθε περίπτωση, το ΚΚΜΒ απέδιδε αυτή την ανάκαμψη στην ένταση της εκμετάλλευσης των Βρετανών εργατών, που επιβαρύνθηκαν με 7.000 θανατηφόρα εργατικά ατυχήματα μόνο μέσα στο πρώτο εξάμηνο του 1934, στην οικονομική εξάρτηση των σκανδιναβικών, των βαλκανικών χωρών και της Τουρκίας από τα βρετανικά μονοπώλια και στον ολοκληρωτικό έλεγχο της ζήτησης των βρετανικών αποικιών και κτήσεων για όπλα και προϊόντα πολυτελείας από τη βρετανική αστική τάξη. Ανάλογες ήταν οι εκτιμήσεις του επιτελείου των οικονομολόγων της Κομιντέρν για την αναιμική, προσωρινή ανάκαμψη ορισμένων κλάδων της αγγλικής οικονομίας (όπλα, χημικά και αυτοκίνητα) σε σύγκριση με τη βαριά ύφεση που εξακολουθούσε να πλήττει τους πιο παραδοσιακούς βιομηχανικούς κλάδους (μέταλλο, βαμβακουργία και εξόρυξη) και για την αυξανόμενη πιθανότητα γενικής αναδιανομής της παγκόσμιας αγοράς με πόλεμο.⁸⁷¹ Ως εκ τούτου, το ΚΚΜΒ πιεζόταν να δώσει έμφαση στο μετωπικό αντιφασιστικό και αντιιμπεριαλιστικό σκέλος της στρατηγικής του, συνεπικουρούμενο από τις νέες διεθνείς πολιτικές εξελίξεις του φθινοπώρου. Συγκεκριμένα, η ίδια η εισδοχή της ΕΣΣΔ στην Κοινωνία των Εθνών (18-09-1934) έδειχνε ότι η άμυνα της ΕΣΣΔ έναντι των αναβαθμισμένων απειλών των φασιστικών κύκλων και ορισμένων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων σε βάρος της, αναγκαστικά έπαιρνε το χαρακτήρα της ε-

⁸⁷⁰ H.Pollitt, "The Lesson of September Ninth", *Inprecor*, No.48 (14-09-1934), σσ.1259-60, "The Lessons of September 9 and the Next Steps. Resolution of the London District Committee of the C.P.G.B", *Inprecor*, No.51, σσ.1351-52.

⁸⁷¹ E.Varga, "Economy and Economic Policy in the Second Quarter of 1934", *Inprecor*, No.49 (17-09-1934), σσ.1290-93, R.Bishop, "Industrial Recovery and it's Meaning", *Inprecor*, No.54 (19-10-1934), σελ.1440.

πιδιώξης ευρύτερων πολιτικών συμμαχιών. Στο κινηματικό επίπεδο τέτοιες ήταν οι προσπάθειες της οικοδόμησης του πολιτικού Ενιαίου Μετώπου κατά του φασισμού στη Γαλλία και στην Ισπανία. Στη μεν πρώτη, η πρόταση του Κ.Κ στις 9 Οκτωβρίου για τη διεύρυνση του Ενιαίου Μετώπου με τη συμμετοχή κοπερατίβων, συνεταιρισμών, αγροτικών ενώσεων και συλλόγων ελεύθερων επαγγελματιών εξελίχθηκε στις 24 Οκτωβρίου σε μια πρόταση εκλογικής συνεργασίας με το μικροαστικό ρεπουμπλικανικό κόμμα στα πλαίσια ενός «λαϊκού μετώπου», το οποίο τότε διακηρύχθηκε για πρώτη φορά δημόσια από τον Thorez, γραμματέα του Κ.Κ, στον οποίο ασκήθηκε κριτική από την ΕΕΚΔ, ότι το μέτωπο αφορά μόνο τις οργανώσεις της εργατικής τάξης, μολονότι ο «αριστερός» Piatnitsky συνηγόρησε υπέρ της πρότασης του γαλλικού Κ.Κ, εφόσον και η ΕΣΣΔ συνδιαλεγόταν με αστικές κυβερνήσεις. Στη δε Ισπανία, τα κοινά αντιφασιστικά συλλαλητήρια της Νεολαίας των κομμουνιστών και των σοσιαλιστών τον Σεπτέμβριο και ο σχηματισμός ενός δεξιού, συντηρητικού κυβερνητικού συνασπισμού πυροδότησαν κοινές απεργίες σοσιαλιστών, κομμουνιστών και αναρχικών, οι οποίες οδήγησαν στη μορφοποίηση της πρότασης του ισπανικού Κ.Κ στις 2 Οκτωβρίου για μια εργατοαγροτική κυβέρνηση για την απόκρουση του φασισμού με τη στήριξη όλων των εργατικών κομμάτων και συνδικαλιστικών οργανώσεων. Το άμεσο επακόλουθο υπήρξε η γενική απεργία των ανθρακωρύχων της Αστουρίας στις 5 Οκτωβρίου, η οποία χαιρετίστηκε από την ΚΔ ως υπόδειγμα εφαρμογής του αντιφασιστικού Ενιαίου Μετώπου της εργατικής τάξης, η ανακήρυξη μιας σοβιετικής δημοκρατίας εκ μέρους τους με την ομόθυμη στήριξη των τοπικών δυνάμεων κομμουνιστών, σοσιαλιστών και αναρχικών και η αιματηρή καταστολή της μετά από μάχες δύο εβδομάδων.⁸⁷² Ενώ η πάλη των εργατών στην Αστουρία βρισκόταν στο πιο κρίσιμο σημείο της, έγινε η εθνική συνδιάσκεψη του βρετανικού Εργατικού κόμματος στο Southport, όπου οι εκπρόσωποι των 673.000 μελών των ομοσπονδιών των ανθρακωρύχων και των εργαζομένων στις μεταφορές ζήτησαν την επίσημη δημιουργία Ενιαίου Μετώπου Εργατικών και κομμουνιστών κατά το παράδειγμα της Γαλλίας. Ο Bevin, εκπροσωπώντας το TUC, καταδίκασε κάθε σκέψη για συνεργασία με τους κομμουνιστές, αλλά και τη συνδικαλιστική σύμπραξη σοσιαλδημοκρατών και κομμουνιστών στην Ευρώπη, ενώ η πλειονότητα των αντιπροσώπων της συνδιάσκεψης απέρριψαν ακόμη και τις προτάσεις της «Επιτροπής για την περίθαλψη των θυμάτων του Φασισμού» για μετωπικές δράσεις με τους κομμουνιστές, παρά την εκλογή του «αριστερού» Stafford Cripps της «Σοσιαλιστικής Ένωσης» στην προεδρία του κόμματος. Κόντρα στις προτάσεις των εκπροσώπων των πιο «αριστερών» στοιχείων υπέρ του Ενιαίου Μετώπου, η πλειοψηφία, εκπροσωπώντας 1.519.000 μέλη έναντι των 673.000 μελών της μειοψηφούσας «αριστερής» αντιπροσωπίας, υιοθέτησε ένα πρόγραμμα αναγνώρισης της μοναρχίας και της Βουλής των Λόρδων, εθνικοποίησης επιχειρήσεων και γαιών με αποζημίωση των ιδιοκτητών, περιορισμένης αυτονομίας των αποικιών και καταδίκης της κήρυξης γενικής απεργίας κατά του πολέμου και κατά των πρόσφατων Unemployment και Sediton Acts. Για μια ακόμη φορά η προσπάθεια του ΚΚΜΒ να ρυμουλκήσει σε μια αντιφασιστική πολιτική γραμμή το σύνολο των μελών του Εργατικού κόμματος δια των μαζικών διαδικασιών των οργανώσεων τους είχε περιορισμένα αποτελέσματα, ωστόσο η αντιιμπεριαλιστική του δουλειά ήταν πιο

⁸⁷² E.H Carr, ό.π., σσ.198-202,315-17, Z.Gregor, "The Revolutionary Upheaval in Spain", *Inprecor*, No.53 (12-10-1934), σσ.1389-90.

ελπιδοφόρα, τουλάχιστον στην Ιρλανδία. Εκεί, στις 29/30 Σεπτεμβρίου σε ένα ρεπουμπλικανικό συνέδριο 186 αντιπροσώπων συνδικάτων, αγροτικών ενώσεων και ομάδων μαχητών του ρεπουμπλικανικού στρατού και παρά τη διαφωνία των ηγετών των Ρεπουμπλικάνων με την αυτοτελή κομμουνιστική παρουσία σε αυτό, παρευρέθησαν εκπρόσωποι των Ιρλανδών και των Βρετανών κομμουνιστών, οι οποίοι μαζί με άλλους συνέδρους έδωσαν τη μάχη για τον εμπλουτισμό του προγράμματος του εθνικού κινήματος με τα αιτήματα της αγροτικής μεταρρύθμισης και του εργατικού Ενιαίου Μετώπου καθολικών και προτεσταντών, τα οποία ψηφίστηκαν από τους 84 συνέδρους.⁸⁷³ Στα μέσα του Οκτώβρη το ΚΚΜΒ και το ILP από κοινού οργάνωσαν διαδηλώσεις υπέρ των εξεγερμένων εργατών της Ισπανίας και διαβήματα διαμαρτυρίας στην ισπανική πρεσβεία, ενώ στις 20 Οκτωβρίου η Κ.Ε του ΚΚΜΒ αποφάσισε να στηρίζει τους υποψηφίους των άλλων εργατικών κομμάτων στις γενικές δημοτικές εκλογές της 1^{ης} Νοεμβρίου στην Αγγλία και της 7^{ης} Νοεμβρίου στη Σκωτία, όπου δεν υπήρχαν δικοί του ξεχωριστοί υποψήφιοι.⁸⁷⁴ Αυτή η απόφαση δεν ήταν ομόφωνη στην Κ.Ε και συνάντησε την αντίδραση των καθοδηγήσεων ορισμένων τοπικών κομματικών οργανώσεων, με σημαντικότερη τη διαφωνία της οργάνωσης του Λονδίνου, όπου είχε σωρευτεί μεγάλη δυσαρέσκεια από πλευράς των στελεχών και των μελών του Κ.Κ, εξαιτίας της συστηματικής άρνησης των ηγετών των Εργατικών να συμβάλουν στην αντιφασιστική πάλη όλου του τελευταίου διαστήματος, όπως προκύπτει από το διαφορετικό ύφος των εκλογικών διακηρύξεων της οργάνωσης του Λονδίνου και της Κ.Ε του ΚΚΜΒ που παρατίθενται παρακάτω:

«ΕΜΠΡΟΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ

Οπουδήποτε συναντιούνται οι εργάτες και οι νέοι συζητούν για τα ενοίκια των σπιτιών, τη φροντίδα των παιδιών, την υγεία και την παιδεία, για τα προβλήματα των ανέργων και για τη βαρβαρότητα των Mean Tests. Τα δεδομένα των κυβερνητικών υπηρεσιών πρόνοιας και υγείας σοκάρουν: παραδέχονται ότι μόνο στο Λονδίνο υπάρχουν 250.000 παιδιά υποσιτισμένα και εκτός σχολείου και εκατοντάδες χιλιάδες μανάδες, πατέρες και παιδιά που χρειάζονται επειγόντως ικανές ποσότητες γάλακτος και ζωικών πρωτεϊνών. Που θα βρεθούν αυτά τα απαραίτητα τρόφιμα; Από τα πενιχρά επιδόματα ανεργίας ή από τα κουτσουρεμένα εργατικά μεροκάματα; Οι εργάτες απέδειξαν ότι έχουν μαχητικό πνεύμα, όταν απειλούνται ανοιχτά από το φασισμό και τον πόλεμο και η Εθνική Κυβέρνηση υποχρεώθηκε κάτω από την πίεση της πάλης των χιλιάδων εργατών και των ανέργων στις «Πορείες Πείνας» του Φλεβάρη να αποκαταστήσει κατά ένα μέρος τις περικοπές των προνοιακών βοηθημάτων. Στη συνέχεια οι προσπάθειες των καπιταλιστών να κόψουν τα μεροκάματα και να αυξήσουν τις ώρες εργασίας των εργατών αποκρούστηκαν από τους Λονδρέζους οδηγούς τραμ, λεωφορείων και τους μηχανικούς, ενώ σύσσωμη η εργατική τάξη της πόλης τσάκισε τις φασιστικές συμμορίες στο Olympia και στο Hyde Park. Πρόκειται για νίκες με την αποφασιστική συμβολή των κομμουνιστών, γεννημένες από την ενότητα της εργατικής τάξης, η οποία εξασφαλίστηκε από την ακούραστη παρουσία των μελών και των φίλων του ΚΚΜΒ

⁸⁷³ J.Shields, "Struggle in Ireland Entering New Stage", R.Bishop, "The 34th Conference of the British Labour Party", *Inprecor*, ό.π., σσ.1396-97, 1400-01.

⁸⁷⁴ E.H Carr, ό.π., σελ.236. Οι δημοτικές εκλογές στη Βρετανία γίνονταν σε τακτική βάση κάθε τέσσερα χρόνια, όμως στην περιφέρεια του Λονδίνου με τα 28 δημοτικά του διαμερίσματα κάθε τρία χρόνια γίνονταν εκλογές στο 1/3 των δημοτικών συμβουλίων.

σε όλες τις γειτονιές και τα εργοστάσια της πόλης, κόντρα στην αδράνεια των ηγετών των Εργατικών, για τη διάδοση του μηνύματος της μαχητικής εργατικής πάλης κατά του καπιταλισμού και του φασισμού. Εάν τούτο κατορθώθηκε από το μικρό Κ.Κ και όχι από το πολυπληθές Εργατικό με τα συνδικάτα και το δημοτικό του συμβούλιο, πόσο καλύτερα θα ήταν τα πράγματα για το εργατικό κίνημα και πόσο πιο ισχυρή θα ήταν η εργατική ενότητα και το Ενιαίο Μέτωπο της εργατικής τάξης με την ύπαρξη μιας ευδιάκριτης παρουσίας κομμουνιστών δημοτικών συμβούλων στην πόλη; Τα δημοτικά συμβούλια έχουν πολλές αρμοδιότητες για την περίθαλψη, τη στέγαση, την παιδεία, τη φροντίδα των παιδιών και χρησιμοποιούνται από την κυβέρνηση κατά της εργατικής τάξης, ενώ οι δημοτικοί σύμβουλοι των Εργατικών, των Φιλελευθέρων και των Συντηρητικών ομόθυμα στηρίζουν τα Mean Tests και την καταναγκαστική εργασία σε κέντρα σαν το Belmont και το Hollesley Bay. Οι κομμουνιστές δημοτικοί σύμβουλοι μαζί με τα σωματεία παλεύουν στο δρόμο για: 1) κατάργηση των Mean Tests και των στρατοπέδων εργασίας, 2) άμεση καταβολή χειμερινού βοηθήματος σε ανέργους και εργαζομένους και για αύξηση των αμοιβών των δημοτικών υπαλλήλων, μαζί με τη δέσμευση ότι το δημοτικό συμβούλιο θα συμπαρασταθεί στον αγώνα κάθε εργατικού σωματείου, να αναπληρωθούν όλες οι μισθολογικές περικοπές, 3) μείωση των ενοικίων και δωρεάν επισκευές των εργατικών κατοικιών, 4) δωρεάν σχολικά γεύματα και γάλα για τις εργαζόμενες μητέρες, χρήματα για παιδικές χαρές και νοσοκομεία, 5) απόσυρση της αστυνομικής κάλυψης και βοήθειας σε φασίστες και απεργοσπάστες, 6) διεκδίκηση της αναστολής των πολεμικών παραγγελιών, 7) φορολόγηση καπιταλιστών ιδιοκτητών και βιομηχάνων και περικοπή των απολαβών των υψηλόβαθμων δημοτικών υπαλλήλων και αξιωματούχων. Για αυτά χρειάζεται η εγρήγορση και η μαζική πάλη συνδικάτων και κοπερατίβων υπό την καθοδήγηση των κομμουνιστών δημοτικών συμβούλων, των μόνων γνήσιων εργατικών συμβούλων, επειδή οι εκπρόσωποι των Εργατικών ακολουθούν μια αστική, καπιταλιστική πολιτική. Μόνο με τη γραμμή της ενότητας της εργατικής τάξης μέσα από το Ενιαίο Μέτωπο, όπως έδειξε η 9^η Σεπτέμβρη, μπορούν οι εργάτες να ανατρέψουν τα μέτρα των καπιταλιστικών παρασίτων και της κυβέρνησής τους και να εγκαθιδρύσουν την πραγματική σοσιαλιστική εξουσία, τη σοβιετική. Χρειάζονται, λοιπόν, οι κομμουνιστές δημοτικοί σύμβουλοι για την πρόοδο του εργατικού αγώνα, χρειάζονται οι μαχόμενοι εργάτες τους κομμουνιστές στο δήμο και οι κομμουνιστές δημοτικοί σύμβουλοι τη βοήθεια της οργανωμένης εργατικής τάξης, χρειάζεται το Ενιαίο Εργατικό Μέτωπο μέσα στα δημοτικά συμβούλια και έξω, στους δρόμους και στα εργοστάσια μέχρι την τελική νίκη της τάξης μας!»⁸⁷⁵

«ΤΟ ΕΝΙΑΙΟ ΜΕΤΩΠΟ ΣΤΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ-ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ Κ.Ε ΤΟΥ ΚΚΜΒ

Μετά τα γεγονότα της Γερμανίας και της Αυστρίας τον τελευταίο χρόνο είναι φανερό ότι το κτίσιμο του Ενιαίου Μετώπου της εργατικής τάξης είναι η βασική προτεραιότητα που ξεπερνά οποιοδήποτε άλλο καθήκον για το εργατικό κίνημα. Οι επικείμενες δημοτικές εκλογές δεν είναι ξέχωρες από την ταξική πάλη, έχουν μια παροδική επίδραση, όμως δείχνουν τι έμαθε η βρετανική εργατική τάξη από τα μαθήματα της Γερμανίας, της Αυστρίας και, τώρα, της Ισπανίας και κατά πόσο μπορεί να οικοδομήσει την ενότητα των τμημάτων της απέναντι στη συγκέντρωση των δυνάμεων του εχθρικού στρατοπέδου των καπιταλιστών. Η εκλογή κομμουνιστών δημο-

⁸⁷⁵“Manifesto of the London District Committee of the C.P.G.B on the Borough Council Elections” (19-10-1934), σσ.1441-42 NMLH, Harry Pollitt Papers, CP/IND/POLL/10, Reel 3.

τικών συμβούλων μπορεί να συμβάλει στο δυνάμωμα της εργατικής πάλης και το Κόμμα είναι έτοιμο να στηρίξει σε ορισμένες περιπτώσεις τους Εργατικούς υποψηφίους, όπου αυτοί δεσμεύονται φανερά ότι θα αγωνιστούν στο πλευρό των συνδικάτων για αυξήσεις μισθών, για μείωση των ενοικίων, για την κατάργηση των *Mean Tests*, των *Unemployment* και *Sedition Bills*, για τη συντριβή των απειλών του φασισμού και του πολέμου. Όπου υπάρχουν διαφορετικοί τέτοιοι υποψήφιοι εκ μέρους των κομμουνιστών, των Εργατικών και του ILP, οι κομμουνιστές καλούν σε μια συνέλευση του Ενιαίου Μετώπου, σε μια κοινή συνδιάσκεψη εργατικών οργανώσεων και σωματείων για τον ορισμό ενός κοινού υποψηφίου με το πρόγραμμα του Ενιαίου Μετώπου». ⁸⁷⁶

Όπως φαίνεται από αυτές τις δύο διακηρύξεις, η μεν καθοδήγηση της οργάνωσης του Λονδίνου έδινε στις επερχόμενες δημοτικές εκλογές το χαρακτήρα μιας στρατηγικής αντιπαράθεσης με τις δυνάμεις του κεφαλαίου, σύμφωνα με την οποία το Ενιαίο Μέτωπο της εργατικής τάξης θα εκφραζόταν επιθετικά εναντίον όλου του αστικού πολιτικού συστήματος, συμπεριλαμβανομένου και του Εργατικού κόμματος, ως η υλοποίηση στο εκλογικό επίπεδο του στρατηγικού συνθήματος της ΚΔ για τον συνολικό αγώνα των εργαζομένων ως «τάξης ενάντια σε τάξη». Προφανώς, οι κομμουνιστές του Λονδίνου αισθάνονταν μια μεγαλύτερη αισιοδοξία και αυτοπεποίθηση, ενθαρρυνόμενοι από τις συνδικαλιστικές νίκες ορισμένων επαγγελματικών κλάδων της πόλης και από το μεγαλειώδες αντιφασιστικό κίνημα των τελευταίων μηνών, με την ιδιαίτερη μαζικότητά του στο Λονδίνο. Η δε Κ.Ε του ΚΚΜΒ ήταν πιο συγκρατημένη, σταθμίζοντας τη σχετική καθήλωση του εργατικού απεργιακού κινήματος σε ευρύτερο εθνικό επίπεδο, τις δυσκολίες για τη μαζικοποίηση και την πολιτικοποίηση του κινήματος σε στρατηγικούς τομείς, όπως οι ανθρακωρύχοι ή οι άνεργοι. Δηλαδή, η Κ.Ε απέδιδε στην επερχόμενη εκλογική μάχη το χαρακτήρα μιας αμυντικής τακτικής, η οποία αποσκοπούσε στην εξασφάλιση της πλατύτερης εργατικής ενότητας γύρω από οικονομικούς και αντιφασιστικούς στόχους μέσα από τη σύμπραξη ακόμη και των πλέον καθυστερημένων τμημάτων του στελεχικού δυναμικού και της μαζικής βάσης του Εργατικού κόμματος. Ενώ η οργάνωση του Λονδίνου υπερτιμούσε τη δυναμική του πρόσφατου αντιφασιστικού εργατικού κινήματος, όπως εκδηλώθηκε με πρωτοφανή μαζικότητα στην πρωτεύουσα, η ηγεσία του κόμματος εστίαζε μάλλον στην περιορισμένη μαζικότητα των απεργιακών και των αντιφασιστικών εργατικών κινητοποιήσεων στα άλλα αστικά και βιομηχανικά κέντρα της χώρας, οι οποίες παρά τη μαχητικότητά τους υπολείπονταν αριθμητικά σε σχέση με το Λονδίνο, αλλά είχαν μια ορισμένη στήριξη από τμήματα της συνδικαλιστικής και πολιτικής γραφειοκρατίας των Εργατικών, η οποία πιθανόν να διεμβολιζόταν περαιτέρω από μια πιο «ευέλικτη» εκλογική τακτική των κομμουνιστών. ⁸⁷⁷ Ακόμη και εντός της Κ.Ε υπήρξαν επιφυλάξεις με τους διαφωνούντες να υπενθυμίζουν τις τελευταίες εκλογικές τακτικές του κόμματος στις επαναληπτικές γενικές εκλογές του 1932 και στις εκλογές του Hammersmith, οι οποίες αντιστατευόνταν οποιαδήποτε συμπόρευση με το Εργατικό κόμμα:

⁸⁷⁶ "The United Front in Britain. Statement of the C.C of the C.P.G.B" (26-10-1934), σελ.1456 NMLH, CP/IND/POLL/10, Reel 4

⁸⁷⁷ Ενδεικτικά, το τρίτο δεκαήμερο του Οκτωβρίου οι αντιφασιστικές συγκεντρώσεις στα μεγάλα βιομηχανικά κέντρα του Μάντσεστερ και του Λίβερπουλ συσπείρωσαν 5.000 με 10.000 άτομα, μολονότι διακρίθηκαν για το δυναμισμό τους συγκρουόμενες με σθένος με τα τάγματα εφόδου του Mosley, αλλά και με τις αστυνομικές δυνάμεις. Παρ'όλα αυτά, και στις δύο πόλεις το επίσημο Εργατικό κόμμα ανταποκρίθηκε στο ενιαιομετωπικό κάλεσμα των κομμουνιστών, με την παρουσία των επίσημων εργατικών σωματείων, Εργατικών δημοτικών συμβούλων, ακόμη και βουλευτών στο Μάντσεστερ, δίπλα στον Gallacher που εκπροσωπούσε την ηγεσία του ΚΚΜΒ στις κινητοποιήσεις. Πρβλ. "The Fight Against Fascism", *Inprecor*, No.55 (26-10-1934), σελ.1455.

«[.]Η μόνη ενότητα που μπορεί να υπάρξει είναι ανάμεσα στους εργάτες στο δρόμο και στο εργοστάσιο και όχι ανάμεσα στο Κομμουνιστικό Κόμμα και στο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα των Εργατικών.[.] Αν το Κομμουνιστικό Κόμμα ενωνόταν με ένα τέτοιο κόμμα, τότε θα μετατρέποταν σε στήριγμα της πορείας προς την επιβολή της φασιστικής δικτατορίας στη χώρα».⁸⁷⁸

«[.] Το Κομμουνιστικό Κόμμα παίρνει μέρος σε όλες τις εκλογές στη βάση του προγράμματός του, χωρίς να επηρεάζεται από το ποια άλλα κόμματα και υποψήφιοι συμμετέχουν. Η παρούσα καμπάνια του Ενιαίου Μετώπου δεν μεταβάλλει καθόλου αυτήν τη βασική πολιτική αρχή. Δεν υπάρχει καμία αντίθεση ανάμεσα στην ανάμιξη των κομμουνιστών με μέλη άλλων κομμάτων στην πάλη κατά της επίθεσης των καπιταλιστών και στην εναντίωσή τους προς αυτά τα κόμματα στις εκλογές...Μια άλλη εκλογική τακτική θα αποκήρυσσε το επαναστατικό πρόγραμμα του κόμματος και τον εργατικό του χαρακτήρα. Συνεπώς, το Κόμμα στέκεται αντίθετο στους υποψηφίους του Εργατικού Κόμματος και των Ανεξάρτητων Εργατικών, όπου είναι δυνατόν».⁸⁷⁹ Οι εν λόγω διαφωνίες γρήγορα σταμάτησαν, επειδή υπήρχε και η πίεση των τροτσκιστών, οι οποίοι συστηματικά προσπάθησαν να αναδείξουν τις παλινωδίες της εκλογικής τακτικής της ηγεσίας του ΚΚΜΒ, προκειμένου να αποσπάσουν από το κόμμα όσους διαφωνούσαν με την εκλογική πολιτική του.⁸⁸⁰

Οι διχογνωμίες σχετικά με τη νέα εκλογική τακτική του ΚΚΜΒ δεν περιορίστηκαν στο εσωτερικό του κόμματος, αλλά παρατηρήθηκαν και στα ανώτερα καθοδηγητικά όργανα της ΚΔ. Υπό την ώθηση της κοινής ένοπλης αντιφασιστικής πάλης όλων των εργατικών οργανώσεων και κομμάτων στην Αστούρια, της προόδου του Ενιαίου Μετώπου στη Γαλλία και την Τσεχία, της δυναμικής των βρετανικών εργατικών κινητοποιήσεων κατά του Β.Υ.Φ, η ΕΕΚΔ με μήνυμά της στις 9 Οκτωβρίου πρότεινε στο ΚΚΜΒ την πιθανή εκλογική υποστήριξη των υποψηφίων του Εργατικού κόμματος, όπου δεν θα υπήρχε κομμουνιστής υποψήφιος και την κοινή εκλογική κάθοδο με το Ι.Λ.Ρ. Το ίδιο διάστημα ο Pollitt βρισκόταν στη Μόσχα, για να υποβάλει στην ΕΕΚΔ την αναλυτική έκθεση των πεπραγμένων του ΚΚΜΒ κατά το τελευταίο διάστημα, ενόψει της προετοιμασίας του επόμενου συνεδρίου της Κομιντέρν. Στις συνεδριάσεις του Προεδρείου της ΕΕΚΔ (11 Οκτωβρίου), οι Knorin και Piatnitsky διαφώνησαν έντονα με το περιεχόμενο της οδηγίας της 9^{ης} του μηνός με το επιχείρημα, ότι θα καθιστούσε το Κ.Κ. ουραγό των ρεφορμιστικών δυνάμεων, σε μια προσπάθεια να πεισθούν και άλλα στελέχη (π.χ Kun, Foster, Pieck, Chemodanov) που από παλιά αναφανδόν ήταν κατά της οποιασδήποτε μετωπικής δράσης με τις ρεφορμιστικές πολιτικές δυνάμεις, να εναντιωθούν στη νέα εκλογική τακτική. Στη διάρκεια των συζητήσεων ο Pollitt με τη σθεναρή συνδρομή του Δημητρώφ και του Bob McIlhone, του αντιπρόσωπου του ΚΚΜΒ στην ΚΔ, πέτυχε την έγκριση της νέας τακτικής κατά συντριπτική πλειοψηφία, παρά τη σφοδρή επίθεση του Knorin, ο οποίος κατά κόρον μέμφθηκε το ΚΚΜΒ και τον Pollitt προσωπικά για «οπορτουνισμό». Ο δε τελευταίος με επιτυχία κατέδειξε ότι η νέα εκλογική τακτική δεν ήταν αντίθετη με τις προγραμματικές κατευθύνσεις της ΚΔ, επικαλούμενος τις αποφάσεις της 9^{ης} Ολο-

⁸⁷⁸ *Daily Worker*, 13-08-1932.

⁸⁷⁹ *Daily Worker*, 17-03-1934.

⁸⁸⁰ "The United Front in France and Britain", *The Red Flag*, No.11 (October 1934), σελ.3.

μέλειας της ΕΕΚΔ (1928).⁸⁸¹ Μάλιστα, η ΕΕΚΔ πείσθηκε από τους Βρετανούς κομμουνιστές να συντάξει μια οδηγία προς όλα τα μέλη του ΚΚΜΒ, με την οποία καλούνταν να ενταχθούν άμεσα στα υπάρχοντα επαγγελματικά και κλαδικά συνδικάτα του χώρου εργασίας τους.⁸⁸² Ωστόσο, η συγκεκριμένη εκλογική τακτική του ΚΚΜΒ συνάντησε τις σφοδρότερες αντιδράσεις στα περιφερειακά καθοδηγητικά όργανα της ΚΔ, στο Αγγλοαμερικανικό Γραφείο της Κομιντέρν, το οποίο με πρωτοβουλία του Κ.Κ Η.Π.Α όχι μόνο διαχώρισε τη θέση του από το ΚΚΜΒ, αλλά και δημοσίευσε μια απόφαση σχετικά με τη στάση των κομμουνιστών στα δημοτικά συμβούλια και στις εκλογές τους, βασισμένη σε μια παλιότερη οδηγία της Ολομέλειας του Προεδρείου της ΕΕΚΔ (Φεβρουάριος 1930), κάτι που δείχνει ότι σε κανένα κρίκο της καθοδηγητικής αλυσίδας της Κομιντέρν δεν υπήρχε μια μονολιθικού τύπου ομοφωνία σχετικά με τις τακτικές που επέλεγαν τα εθνικά τμήματά της. Η συγκεκριμένη απόφαση χρέωνε οπορτουνιστική παρέκκλιση στην εκλογική τακτική διαφόρων Κ.Κ στο πεδίο των δημοτικών εκλογών, επειδή πρόκριναν τη συνεργασία με σοσιαλδημοκρατικές ή και με μικροαστικές δυνάμεις. Απέδιδε αυτή την παρέκκλιση στην επιβίωση σοσιαλδημοκρατικών αντιλήψεων που εκλάμβαναν τους δήμους σαν πολιτικά όργανα αυτοτελή από το επίσημο, αστικό κράτος ή σαν εργαλεία εκδημοκρατισμού των κυβερνητικών πολιτικών. Το Αγγλοαμερικανικό Γραφείο, ορθότερα οι εκπρόσωποι του Κ.Κ Η.Π.Α που ρυμούλκησαν στο πλευρό τους την πλειοψηφία των υπόλοιπων μελών, αντέταξε στην τακτική των Βρετανών συντρόφων τους την θέση, ότι τα Κ.Κ όφειλαν να κατεβάξουν στις αρχαιρεσίες των δημοτικών συμβουλίων τους δικούς τους ανεξάρτητους υποψήφιους με σκοπό την ενεργοποίηση των μαζών στις διάφορες απεργιακές και πολιτικές μάχες. Οι κομμουνιστές δημοτικοί σύμβουλοι έπρεπε να λειτουργήσουν σαν μια αποσταθεροποιητική για το κράτος εστία επαναστατικής αντιπολίτευσης, ανακουφίζοντας τους φτωχότερους, μετακυλίνοντας τα βάρη της δημοτικής φορολόγησης στα ευκατάστατα στρώματα, καθιερώνοντας την επτάωρη εργασία στις δημοτικές επιχειρήσεις και στηρίζοντας ενεργά τις απεργιακές και τις άλλες μαζικές πολιτικές καμπάνιες των κομμάτων τους, όπως και την αδελφοποίηση των δήμων τους με τις πόλεις της ΕΣΣΔ, ενώ οι ίδιοι θα έπρεπε να ήταν ενεργοί συνδικαλιστές, κατά προτίμηση βιομηχανικοί εργάτες, τιθέμενοι κάτω από την εποπτεία της Κ.Ε και των άλλων περιφερειακών κομματικών οργανώσεων.⁸⁸³ Τα αποτελέσματα των δημοτικών εκλογών προκάλεσαν αμφίθυμες αντιδράσεις στο ΚΚΜΒ. Οι 130 ξεχωριστοί υποψήφιοι του κόμματος έλαβαν στη Σκωτία και στο Μπέλφαστ 12.141 ψήφους, στην Αγγλία 16.219 και στην Ουαλλία 6.054. Το συνολικό άθροισμα μόλις που έφτασε το ήμισυ των 70.000 ψήφων του αποτελέσματος που είχε καταγράψει το ΚΚΜΒ στις γενικές εκλογές του 1931. Η πενιχρή εκλογική συγκομιδή, παρά τη σχετική σταθερότητα των κομματικών ψήφων στο Λονδίνο, την εκλογή 28 κομμουνιστών δημοτικών συμβούλων και την απόλυτη κομμουνιστική αυτοδυναμία στο Llanelly της Ουαλλίας –το κέντρο της βιομηχανικής επεξεργασίας χαλκού– δημιούργησε εντάσεις στο εσωτερικό του κόμματος, οι οποίες εξομαλύνθηκαν με την παρέμβαση του ίδιου του Pollitt και με την ανάδειξη της προόδου του Ενιαίου Μετώπου

⁸⁸¹ Andrew Thorpe, ό.π.,σελ.214, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ.387-89.

⁸⁸² *ECCI Presidium, Proposals on Trade Union work of the C.P of Great Britain* (15-10-1934), NMLH, C.P.G.B – Industrial Department, Reel 26.

⁸⁸³ “The Tasks of the Communist Sections Regarding Municipal Policy”, *The Communist*, vol.13, No.9 (September 1934), σσ.913-20.

στη χώρα, επειδή σχεδόν παντού οι μάζες έδωσαν τη νίκη στους υποψηφίους του Εργατικού κόμματος, καταψηφίζοντας τους αντίστοιχους της «Εθνικής Κυβέρνησης» και των παραδοσιακών αστικών κομμάτων, σε μια συγκυρία όπου η πλειονότητα των Εργατικών υποψηφίων είχε ταχθεί δημόσια υπέρ της ενιαιομετωπικής αντιφασιστικής ενότητας της εργατικής τάξης.⁸⁸⁴ Επιπλέον, οι εσωκομματικές αντιδράσεις εν πολλοίς καταλάγιασαν με την προβολή του επιχειρήματος, ότι οι ψήφοι του κόμματος θα ήταν πολλαπλάσιες, εάν παντού κατέρχονταν δικοί του υποψήφιοι, όπως έδειξε η εκλογή για πρώτη φορά δύο κομμουνιστών δημοτικών συμβούλων με 1.200 ψήφους στο Westham, βασικό προπύργιο των Εργατικών την προηγούμενη εικοσιπενταετία, όμως μια τέτοια πρόσκαιρη εκλογική άνοδος θα έπρεπε να θυσιαστεί προς όφελος της ανάπτυξης του Ενιαίου Μετώπου όλων των οργανώσεων της βρετανικής εργατικής τάξης. Ως σημαντικά βήματα θετικής ανάπτυξης αυτού του μετώπου στο διάστημα των δημοτικών εκλογών πρέπει να αξιολογηθούν η κοινή συνάντηση των υποψηφίων του ΚΚΜΒ, του I.L.P και του Εργατικού κόμματος στο Transport House του Λονδίνου για την έγκριση μιας ενιαίας πλατφόρμας κοινωνικών και οικονομικών αιτημάτων στους μητροπολιτικούς δήμους, η οποία έγινε παρά τις αυστηρές συστάσεις του H.Morrison εκ μέρους της ηγεσίας των Εργατικών προς την οργάνωση του κόμματός του στο Λονδίνο, να μη μετάσχει σε οποιαδήποτε επαφή με τους κομμουνιστές, και η υιοθέτηση ενός ελάχιστου πλαισίου εργατικών διεκδικήσεων υπέρ της καταβολής χειμερινού προνοιακού επιδόματος, της αύξησης των μισθών και κατά των νόμων «περί στάσεως» και για τους ανέργους από τις οργανώσεις του Εργατικού κόμματος, του ΚΚΜΒ και του I.L.P σε διάφορες πόλεις της χώρας.⁸⁸⁵ Αξιοσημείωτο είναι ότι σε κάποιες περιπτώσεις οι τοπικοί γραμματείς και υποψήφιοι των Εργατικών αποδέχτηκαν συνολικά το πλαίσιο πάλης του Ενιαίου Μετώπου που πρότεινε το ΚΚΜΒ, με πλέον χαρακτηριστική την δημόσια συμφωνία του C.Ratcliffe εκ μέρους της οργάνωσης του Εργατικού κόμματος στο Anderston Ward, το πιο προλεταριακό προάστιο της Γλασκώβης, με όλο το πρόγραμμα του Ενιαίου Μετώπου του ΚΚΜΒ, καταλήγοντας σε κοινή διακήρυξη με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Τάξη Ενάντια σε Τάξη». Μια ακόμη τέτοια κίνηση εμβάθυνσης της ενιαιομετωπικής πολιτικής «από τα κάτω» ήταν η κοινή συγκέντρωση οργανώσεων της βάσης των Εργατικών με τους κομμουνιστές στην πλατεία Trafalghar κατά του νόμου «περί στάσεως» την επόμενη των δημοτικών εκλογών και η παρουσία του μέλους της Εθνικής Εκτελεστικής Επιτροπής των Εργατικών, W. Robinson, δίπλα στα στελέχη του ΚΚΜΒ W.Gallacher και J. Campbell. Ελπιδοφόρο γεγονός ήταν και η εκλογή δύο κομμουνιστών με τη στήριξη των Εργατικών στο εργατικό συμβούλιο του Bradford.⁸⁸⁶ Το ΚΚΜΒ έκρινε ως ιδιαίτερα θετική εξέλιξη στην ανάπτυξη της μετωπικής πολιτικής του, το αποτέλεσμα της συνδιάσκεψης της Νεολαίας του I.L.P στο Derby (18/11/1934), ό-

⁸⁸⁴ Συνολικά, εκλέχτηκαν 600 νέοι δημοτικοί σύμβουλοι με τους Εργατικούς, οι οποίοι κέρδισαν 24 νέα δημοτικά συμβούλια (τα 13 σε μεγάλες πόλεις), αυξάνοντας τον αριθμό των ελεγχόμενων από εκείνους δημοτικών συμβουλίων του Λονδίνου από 4 σε 15.

⁸⁸⁵ Ενδιαφέρον είναι ότι, αποτιμώντας τις δημοτικές εκλογές, τις πρόσφατες αντιφασιστικές διαδηλώσεις και τη συνάντηση των συνδικαλιστών του Λονδίνου, οι Βρετανοί τροτσκιστές εγκάλεσαν τους κομμουνιστές, επειδή δεν προχωρούσαν σε μια γενική πολιτική και συνδικαλιστική σύμπραξη με το Εργατικό κόμμα, ώστε να ευοδωθεί, κατά το συντομότερο, ο σχηματισμός μιας «τρίτης Εργατικής Κυβέρνησης», την οποία θεωρούσαν ως την αποτελεσματικότερη ασπίδα μπροστά στην επέλαση του φασισμού, ακυρώνοντας με αυτό τον τρόπο την πρόσφατη θέση τους σχετικά με τις δημοτικές εκλογές, όταν κατηγορήσαν το ΚΚΜΒ, ότι είχε νοθεύσει την επαναστατική του φυσιογνωμία με τη μερική υποστήριξη των Εργατικών υποψηφίων. Πρβλ. "Spain and British Left", *The Red Flag*, vo.2, No.1 (November 1934), σσ.2-3,14.

⁸⁸⁶ Dylan Lee Murphy, ό.π.,σελ.159.

που η εθνική εκτελεστική επιτροπή του κόμματος και ο γραμματέας της, F. Brockway, δεν κατόρθωσαν να πείσουν τη Νεολαία να διακόψει τη σύνδεσή της με την ΚΔ. Μάλιστα, οι αριστεροί εκπρόσωποι στη συνδιάσκεψη αντέκρουσαν το επιχείρημα του Brockway, ότι η συμπόρευση με τους κομμουνιστές είχε απομειώσει την οργανωτική κατάσταση της Νεολαίας, και στη ψηφοφορία που ακολούθησε, με 21 ψήφους υπέρ έναντι 10 κατά, εγκρίθηκε η απόφαση να μετάσχει η Νεολαία του I.L.P με κοινή αντιπροσωπία με την ΚΔΝ στο επόμενο συνέδριο της Κομιντέρν. Επιπλέον, στο πρώτο μετεκλογικό διάστημα συνεχίστηκε η ανταπόκριση τμημάτων της οργανωμένης βάσης του Εργατικού κόμματος στα κομμουνιστικά καλέσματα σε μετωπικές δράσεις. Έτσι, σωματεία που ελέγχονταν από τους Εργατικούς και τοπικές οργανώσεις του Εργατικού κόμματος και της νεολαίας του, αντιδρώντας στο милитарιστικό και φιλοαυτοκρατορικό χαρακτήρα των εορτασμών της 11^{ης} Νοεμβρίου για το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, συμμετείχαν στις αντιιμπεριαλιστικές διαδηλώσεις που οργάνωσε το ΚΚΜΒ μέσα από τις αντιπολεμικές μετωπικές επιτροπές του στις περισσότερες πόλεις της χώρας. Στην πλειονότητά τους οι διαδηλωτές δεν ξεπέρασαν τις λίγες εκατοντάδες σε κάθε πόλη, με εξαιρέσεις το Δουβλίνο και το Μπέλφαστ, όπου συγκεντρώθηκαν 10.000 μέλη συνδικάτων, αγροτικών συλλόγων και ρεπουμπλικανικών οργανώσεων. Στο βρετανικό έδαφος πιο ενισχυμένες ήταν οι αντιιμπεριαλιστικές διαδηλώσεις στο Nelson και στο Blackburn του Lancashire, στο Leeds και στο Bradford του Yorkshire και στο λιμάνι του Bristol με 1.500-2000 διαδηλωτές. Περίπου 2.000 άτομα με συμμετοχή των γυναικείων αντιπολεμικών ομάδων συγκεντρώθηκαν στο Western Theatre του Λονδίνου, ανταποκρινόμενα στο κάλεσμα του βρετανικού παραρτήματος της «Διεθνούς Αντιιμπεριαλιστικής Ένωσης», απαιτώντας την άμεση απελευθέρωση των βρετανικών αποικιακών κτήσεων, την απόσυρση των βρετανικών στρατευμάτων από αυτές και την πλήρη αναγνώριση των συνδικαλιστικών ελευθεριών σε μια κινητοποίηση που υπήρξε το κύκνειο άσμα της οργάνωσης που είχε συγκροτήσει ο Munzenberg στη Βρετανία.⁸⁸⁷ Πιο μαζικές ήταν οι αντιπολεμικές συγκεντρώσεις των εργατών στις πολεμικές βιομηχανίες του Sheffield, όπου παρευρέθη και ο Pollitt. Η διαδήλωση που ξεχώρισε για τη μαχητικότητά της, έγινε στην Οξφόρδη όπου 1.500 φοιτητές ενώθηκαν με τους 300 περίπου εργάτες και κομμουνιστές με αντικαπιταλιστικά, αντικυβερνητικά και αντιιμπεριαλιστικά συνθήματα. Ωστόσο, σε όλες αυτές τις περιπτώσεις κινητοποιήθηκε μόνο μια εργατική και πολιτική πρωτοπορία και η μαζική συμμετοχή ήταν κατά πολύ μικρότερη σε σχέση με τις πρόσφατες αντιφασιστικές κινητοποιήσεις, κάτι που δείχνει ότι η βαθύτερη ταξική και αντιιμπεριαλιστική συνειδητοποίηση ήταν το ζητούμενο σε μια κοινωνία, όπως η βρετανική, όπου η διαπλοκή του βρετανικού ιμπεριαλιστικού συστήματος με την «εργατική αριστοκρατία» και με τα μεσαία κοινωνικά στρώματα είχε βαθιές ρίζες. Πάντως, σε κάθε περίπτωση ο απολογισμός της εκλογικής επίδοσης του κόμματος κρίθηκε

⁸⁸⁷ Τα αιτήματα που ξεχώρισαν αφορούσαν την άμεση απελευθέρωση των Ινδών με αφορμή τους 150 θανάτους εργατών στο Δελχί και στη Βομβάη την Πρωτομαγιά από πυρά του βρετανικού στρατού, την αυτοδιάθεση της Κύπρου, την καταδίκη των ρατσιστικών διακρίσεων σε βάρος των Νέγρων της Νότιας Αφρικής και την καταγγελία της κυβέρνησης, επειδή στήριζε τη φασιστική οργάνωση του O' Daffy στην Ιρλανδία. Πρβλ. *Empire Day: Demand Complete Freedom of Action and Recognition of Trade Unions of the Colonial Workers-Demand the Withdrawal of the British Armed Forces-Demand the Complete Liberation of All Colonial Peoples*, League Against Imperialism, 1934, Warwick Digital Collections.

διόλου ικανοποιητικός τόσο από το ίδιο, όσο και από την ΚΔ.⁸⁸⁸ Εντούτοις, εντός του ηγετικού καθοδηγητικού πυρήνα του ΚΚΜΒ οι όποιες αντιδράσεις γρήγορα κάμφθηκαν αφενός λόγω της απροθυμίας της ΚΔ να καταδικάσει τους πολιτικούς χειρισμούς του κόμματος σχετικά με τις τελευταίες εκλογές, αφετέρου επειδή ο Pollitt εξασφάλισε την υποστήριξη των στελεχών, που στο παρελθόν είχαν ηγηθεί της πολιτικής της ρήξης με το Εργατικό κόμμα, με σημείο αναφοράς το συνέδριο του Leeds (1928).⁸⁸⁹

Η προεκλογική περίοδος στη Βρετανία συνέπεσε με τη συσσώρευση των αποδομητικών ροπών στην ενότητα των πολιτικών τακτικών των διαφόρων εθνικών τμημάτων της Κομιντέρν, εξαιτίας της μεγενθυόμενης διαφοροποίησης των ιδιαίτερων πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών ανάμεσα στις διάφορες χώρες, ιδίως στο ευρωπαϊκό έδαφος. Χαρακτηριστικά, στις 15 Οκτωβρίου αντιπροσωπία του γαλλικού Κ.Κ (M. Thorez-M.Cachen) με εντολή της ΕΕΚΔ συναντήθηκε στις Βρυξέλλες με τους σοσιαλιστές ηγέτες F. Adler και E. Vandervelde⁸⁹⁰ για την οργάνωση μιας κοινής αντιφασιστικής καμπάνιας της Κομιντέρν και της Σοσιαλιστικής Διεθνούς, κάτι που ξεσήκωσε τις διαμαρτυρίες μιας μερίδας των καθοδηγητικών στελεχών της ΚΔ, εξαναγκάζοντας την τελευταία να αποστείλει στα τέλη του μήνα στο Παρίσι μια επιτροπή υπό τους Τολιάτι και Gottwald, για να συνετίσουν την ηγεσία του γαλλικού Κ.Κ.⁸⁹¹ Τον ίδιο μήνα η πλειοψηφία του

⁸⁸⁸ “The C.P of G.B Stands for Unity”, *Inprecor*, No.56 (03-11-1934), σσ.1486-87, R.Bishop, “The Municipal Elections in England and Wales”, *Inprecor*, No.57 (10-11-1934), σσ.1522-23, “Armistice Day and the Struggle Against War”, *Inprecor*, No.58 (17-11-1934), σσ.1556-56, T.Harvey, “I.L.P Youth and the Y.C.L”, *Inprecor*, No.59 (24-11-1934), σσ.1590-91.

⁸⁸⁹ Λίγο πριν τις δημοτικές εκλογές ο Pollitt σε επιστολή του προς τον Dutt υποστήριζε ότι απαιτείται η προσωρινή υπεράσπιση της αστικής δημοκρατίας ως μεσοπρόθεσμο τακτικό στόχο, λόγω της αλλαγής του διεθνούς συσχετισμού της ταξικής πάλης με την ισχυροποίηση του φασισμού στα 1933/34. Ότι επρόκειτο για προσωρινό τακτικό στόχο, φαίνεται από την διακήρυξη της Κ.Ε στις 21 Μαρτίου του 1935, όπου οι ευθύνες για τον επικείμενο πόλεμο δεν καταλογίζονταν μόνο στους Ναζί, αλλά εξίσου και στην επιθετικότητα του βρετανικού ιμπεριαλισμού, κάτι που δείχνει ότι είχε άδικο η N.Fishman που θεωρούσε ότι το Νοέμβριο του 1934 ο Pollitt, μαζί με άλλα στελέχη της ΚΔ, πίεζαν για την εγκατάλειψη της υπάρχουσας στρατηγικής του κομμουνιστικού κινήματος και για την αντικατάσταση της «σοσιαλφασιστικής γραμμής» από την γενική συνεργασία με τις μη φασιστικές, δημοκρατικές δυνάμεις. Ο Dutt ανταποκρίθηκε στην πρόταση του γραμματέα του ΚΚΜΒ και στις 10 Νοεμβρίου τοποθετήθηκε υπέρ της στάσης του κόμματος στις δημοτικές εκλογές, επειδή αυτή προήγαγε το Ενιαίο Μέτωπο και βρισκόταν σε συμφωνία με τις διαθέσεις των πλατιών εργατικών μαζών για την απόκρουση των απειλών του φασισμού και του ιμπεριαλιστικού πολέμου. Πρβλ. John Callaghan, ό.π.,σελ.146, Nina Fishman, ό.π.,σελ.73, E.H Carr, ό.π.,σελ.236.

⁸⁹⁰ Ο F.Adler (1879-1960) ήταν Αυστριακός δημοσιογράφος και στέλεχος του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος που διαφωνώντας με τη σοβινιστική θέση του είχε δολοφονήσει στα 1916 τον υπουργό Karl von Sturgkh, αλλά μετά το 1920 εξελίχθηκε σε πολέμιο των κομμουνιστών. Ο E.Vandervelde (1866-1938) υπήρξε ένας από τους μετριοπαθείς ηγέτες του βελγικού Σοσιαλιστικού Εργατικού κόμματος.

⁸⁹¹ Η μελέτη των στενογραφημένων πρακτικών της συνάντησης των στελεχών του γαλλικού Κ.Κ με τον πρόεδρο και τον γραμματέα της Σοσιαλιστικής Διεθνούς διαψεύδει την άποψη του Carr, πως οι «αριστεροί» της ΚΔ θέλησαν να ελέγξουν το γαλλικό κόμμα, στέλνοντας στο Παρίσι στα τέλη του Οκτώβρη το δίδυμο Τολιάτι-Gottwald. Αναλυτικότερα, οι επικεφαλής της Σοσιαλιστικής Διεθνούς δήλωσαν στους εκπροσώπους της ΚΔ που πρότειναν την κοινή απεργιακή, πολιτική και κοινοβουλευτική δράση κομμουνιστών και σοσιαλιστών σε όλη την Ευρώπη για την απελευθέρωση των Ισπανών κρατούμενων εργατών, για την περίθαλψη των οικογενειών τους και για την παρεμπόδιση του οικονομικού και στρατιωτικού ανεφοδιασμού της ισπανικής κυβέρνησης από το εξωτερικό στα πλαίσια του αντιφασιστικού αγώνα, ότι δεν ήταν εξουσιοδοτημένοι να δώσουν μια άμεση απάντηση, ζητώντας προθεσμία μέχρι το τέλος του Νοεμβρίου, προκειμένου να ενημερώσουν τα κόμματά τους για την πρόταση της ΚΔ. Πάντως, στη σχετική συζήτηση προεξόφλησαν ότι η κομμουνιστική πρόταση δεν θα εύρισκε σύμφωνα τα περισσότερα σοσιαλιστικά κόμματα, αφενός γιατί η ισπανική γενική απεργία είχε ήδη ηττηθεί, αφετέρου επειδή τα εργατικά κόμματα σε Αγγλία, Ολλανδία και στις σκανδιναβικές χώρες δεν ήθελαν καμία μετωπική συνεργασία με τους κομμουνιστές. Μάλιστα, δικαιολόγησαν το βρετανικό Εργατικό κόμμα, κατηγορώντας το ΚΚΜΒ πως έκανε βιτριολικές επιθέσεις εναντίον των Βρετανών Εργατικών και πως οι αντιπρόσωποί του στη Μόσχα διοχέτευαν στην *Pravda* σωρεία ανυπόστατων κατηγοριών για την ολιγοπία των Βρετανών Εργατικών μπροστά στην επέλαση του φασισμού στην Ισπανία και στην Ευρώπη. Ο Adler, μάλιστα, ζήτησε από την ΚΔ να επιβάλλει στα κόμματά της, να σταματήσουν να προσάπτουν στα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα το χαρακτηρισμό του «υπηρέτη των καπιταλιστών» και του «σοσιαλφασισμού» και να υποστηρίζουν ότι οι σοσιαλδημοκράτες ακολουθούσαν μια πολιτική ταξικής συνδιαλλαγής με την κεφαλαιοκρατία. Οι Γάλλοι κομμουνιστές απέκρουσαν αυτές τις αξιώσεις, τονίζοντας ότι η πρωτοβουλία της ΚΔ δεν είχε το χαρακτήρα της γενικής πολιτικής συνεργασίας ή οργανωτικής συγχώνευσης των κομμάτων των δύο Διεθνών, αλλά του συντονισμού των ενεργειών τους προς όφελος του ισπανικού λαού σε μια κρίσιμη στιγμή για την απόκρουση της φασιστικής επέλασης στην Ευρώπη, κάτι που δείχνει ότι δεν είχε τεθεί ζήτημα αλλαγής της στρατηγικής της ΚΔ που θα μπορούσε να ανησυχί-

τσεχοσλοβακικού Κ.Κ τάχθηκε εναντίον της επανένωσης των συνδικαλιστικών ομοσπονδιών της χώρας που προωθούσε η ΚΔ και η Προφιντέρν, επειδή το σοσιαλιστικό κόμμα είχε αρνηθεί το Ενιαίο Μέτωπο, ενώ κατά το τελευταίο τρίμηνο του έτους στο παράνομο γερμανικό Κ.Κ σποραδικά διατυπώνονταν διαφωνίες με την απόφαση της καθοδήγησης του κόμματος από τη Μόσχα, για τη δραστηριοποίηση των κομμουνιστών εντός των μαζικών εργατικών ενώσεων που ελέγχονταν από το ναζιστικό καθεστώς.⁸⁹² Το ίδιο διάστημα μια βαθιά εσωκομματική κρίση αγκάλιασε το πολωνικό Κ.Κ, καθώς ένα μεγάλο τμήμα των μελών και των στελεχών του αρνιόταν οποιαδήποτε μετωπική δράση με τους σοσιαλδημοκράτες, ενώ ένα άλλο τάχθηκε κατ'αρχήν υπέρ της συνδικαλιστικής ενότητας ρεφορμιστών και κομμουνιστών, επειδή το φθινόπωρο του 1934 δραστηριοποιήθηκαν νέες φασιστικές, παραστρατιωτικές οργανώσεις στη χώρα, ενισχύθηκαν οι γερμανοπολωνικές διπλωματικές σχέσεις με την επίσκεψη Γκαίμπελς στη Βαρσοβία και δημιουργήθηκε στη Berenza μια μεγάλη φυλακή πολιτικών κρατουμένων, όπου η κυβέρνηση φυλάκιζε και υπέβαλλε σε βασανιστήρια τόσο τους κομμουνιστές, όσο και τους σοσιαλδημοκράτες πολιτικούς αντιπάλους της. Στις Η.Π.Α το Κ.Κ βασιζόμενο στην πρόοδο των απεργιών όλου του χρόνου και στην ενίσχυσή του στις βουλευτικές εκλογές της 6^{ης} Νοεμβρίου, όπου συγκέντρωσε πάνω από 100.000 ψήφους, είχε εντείνει –πριν και μετά τις εκλογές– τις προσπάθειες για μια μετωπική πολιτική και συνδικαλιστική συνεργασία με την Α.Φ.Λ, την ομάδα του Muste και με τα σοσιαλιστικά κόμματα των διάφορων πολιτειών.⁸⁹³ Επ' ουδενί δεν ήταν σταθερές οι διαχωριστικές γραμμές σχετικά με τις προτεινόμενες τακτικές, ακόμη και για τα στελέχη της ΚΔ. Ο Gottwald, φερ' ειπείν, εναντιωνόταν στην πολιτική και συνδικαλιστική σύμπραξη των Γάλλων κομμουνιστών με τους σοσιαλιστές και στη δική του χώρα υποστήριζε την επανένωση των «κόκκινων» και των ρεφορμιστικών σωματείων, ενώ το Νοέμβριο ο Piatnitsky, ο οποίος είχε διαφωνήσει με την προσέγγιση του ΚΚΜΒ με τους Εργατικούς στις δημοτικές εκλογές, σε οδηγία του προς τα συνδικαλιστικά τμήματα των Κ.Κ υποστήριξε ότι, αν και ήταν προτιμητέο το Ενιαίο Μέτωπο «από τα κάτω», τούτο δεν ήταν ολωσδιόλου δεσμευτικό, προτείνοντας σε χώρες, όπως η Αγγλία και η Τσεχοσλοβακία, όπου οι ρεφορμιστές έκαναν ελιγμούς, και σε χώρες, όπως η Γαλλία, όπου οι τελευταίοι πιέζονταν από τη βάση τους, το Ενιαίο Μέτωπο να οικοδομηθεί και «από τα πάνω» με κάθε πρόσφορο τρόπο, αρκεί τα Κ.Κ να διατηρήσουν την πολιτική και ιδεολο-

σει τα πιο «αριστερά» στελέχη της Κομιντέρν. Συνεπώς, η αποστολή των Τολιάτι και Gottwald μάλλον εντασσόταν στο ενδιαφέρον της ΕΕΚΔ να παρέμβει αποτελεσματικότερα στη νέα συνάντηση μεταξύ Δεύτερης και Τρίτης Διεθνούς, την οποία συμφώνησαν να πραγματοποιήσουν εκ νέου στο Παρίσι στις αρχές Νοεμβρίου οι Γάλλοι κομμουνιστές και οι ρεφορμιστές ηγέτες, εν αναμονή των τελικών αποφάσεων της Β' Διεθνούς, παρά σε μια διάθεση αστυνόμευσης του γαλλικού Κ.Κ. Τελικά, στις 17/11 επίσημα η Σοσιαλιστική Διεθνής απέρριψε την πρόταση της ΚΔ, με εξαίρεση 9 αντιπροσώπους των σοσιαλιστικών κομμάτων της Ιταλίας, της Πολωνίας, της Γαλλίας και της Ελβετίας. Πρβλ. *Verbatim Report of the Negotiations Between the Second and the Third Internationals on the Question of Supporting the Heroic Struggle of the Spanish Workers*, printed by Morston Printing Co., London, σσ.1-12, 16-18, 25-26.

⁸⁹² Εντούτοις, τον Δεκέμβριο το τσεχοσλοβακικό Κ.Κ μαζί με την «κόκκινη ομοσπονδία» απηύθυναν στο δέκατο εθνικό συνέδριο της γενικής εργατικής συνομοσπονδίας, η οποία αριθμούσε ανάμεσα στα 628.850 μέλη της και γύρω στους 100.000 οργανωμένους εργάτες σε γερμανικά σωματεία, επίσημη πρόταση να ενωθούν όλα τα ρεφορμιστικά και επαναστατικά συνδικάτα στη βάση ενός Ενιαίου Αντιφασιστικού Μετώπου, η οποία οριακά απερρίφθη. (G. Friedrich, "The National Congress of the Reformist Trade Union Federation in Czechoslovakia", *Inprecor*, No.65 (29-12-1934), σσ.1749-50).

⁸⁹³ Alex Bittelman, "Developments on the United Front", *The Communist*, vol.13, No.12 (December 1934), σσ.1195-1213. Η εν λόγω πολιτική κίνηση του Κ.Κ Η.Π.Α δείχνει πόσο ρευστή είχε γίνει η τακτική των διαφόρων Κ.Κ στο έδαφος των μεταβαλλόμενων διεθνών και εθνικών συγκυριών, καθώς μόλις πριν ένα μήνα το Κ.Κ Η.Π.Α είχε πρωτοστατήσει εντός του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου της ΚΔ στην καταδίκη της πρόσφατης εκλογικής πολιτικής των Βρετανών κομμουνιστών.

γική τους ανεξαρτησία. Τα καθοδηγητικά όργανα της Προφιντέρν και της ΚΔΝ, παραδοσιακών προπυργίων των πιο «αριστερών» και «σεχταριστικών» φωνών εντός του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος, των οποίων στελέχη είχαν συμφωνήσει με την κριτική του Κνορίν προς το ΚΚΜΒ και είχαν υπερθεματίσει στην αποστολή της επιτροπής Τολιάτι-Gottwald για τον φρονηματισμό του «δεξιού» Thorez, το Νοέμβριο κινήθηκαν σε αντίθετη τροχιά: το μεν Εκτελεστικό Γραφείο της Προφιντέρν, και προσωπικά ο γραμματέας της Λοζόφσκυ, υπέβαλε (2/11) παράκληση προς την ανεξάρτητη νορβηγική εργατική συνομοσπονδία, να μεσολαβήσει στην IFTU, προκειμένου να αποκατασταθεί η ενότητα του διεθνούς εργατικού συνδικαλιστικού κινήματος μπροστά στη φασιστική απειλή, η δε ΚΔΝ με αφορμή τη συγκρότηση κοινών επιτροπών αλληλεγγύης για τα θύματα της ισπανικής εργατικής εξέγερσης από οργανώσεις νεολαίας των κομμουνιστών και των σοσιαλιστών σε Τσεχοσλοβακία και Σουηδία, απηύθυνε στα μέσα Νοεμβρίου επίσημη πρόταση προς την ηγεσία της Σοσιαλιστικής Διεθνούς Νέων για κοινή αντιφασιστική δράση των οργανώσεων νεολαίας των Κ.Κ και των σοσιαλιστικών κομμάτων σε όλα τα επίπεδα.⁸⁹⁴ Σε άλλες περιπτώσεις, όπως στη Γιουγκοσλαβία, η Κομμουνιστική Νεολαία, διαποτισμένη από ένα επαναστατικό ασκητικό πνεύμα αυτοθυσίας, που την εξύψωνε ηθικά και πολιτικά στη συνείδηση των μελών και των οπαδών του Κ.Κ, πρωτοστατούσε το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1934 σε μια φραξιονιστική εσωκομματική πάλη, αρνούμενη να συμπράξει εκλογικά και συνδικαλιστικά με το μικροαστικό Δημοκρατικό Αγροτικό κόμμα σε διάφορες περιοχές της χώρας, γεγονός που είχε οδηγήσει στην πλήρη παράλυση της καθοδήγησης του Π.Γ και της Κ.Ε του Γιουγκοσλαβικού Κ.Κ. Διαφορετική ήταν η εικόνα στη Λατινική Αμερική όπου στη συνδιάσκεψη του Μοντεβιδέο τον Οκτώβριο του 1934 τα Κ.Κ και οι οργανώσεις της Κομμουνιστικής Νεολαίας της Βραζιλίας, της Χιλής, της Κούβας και της Αργεντινής διαπιστώνοντας την αλληλεξάρτηση της αγροτικής επανάστασης και της εθνικοαπελευθερωτικής πάλης κατά του ιμπεριαλισμού με τον αγώνα για τη σοσιαλιστική εξουσία, πρωτοστάτησαν για να εγκριθεί η έκκληση για τη δημιουργία ενός «πλατιού λαϊκού αντιιμπεριαλιστικού μετώπου» -τον Δεκέμβριο ένα ανάλογο κεντρικό πολιτικό σύνθημα υιοθέτησαν και οι Ινδοί κομμουνιστές- γεγονός που υποχρέωσε την Εκτελεστική Επιτροπή της Σοσιαλιστικής Διεθνούς να άρει σε αυτές τις χώρες για τα τμήματά της την απαγόρευση να συνάπτουν ενιαιομετωπικές συμφωνίες με τους κομμουνιστές. Μεχρι το τέλος του Οκτωβρίου τα Κ.Κ Χιλής, Αργεντινής, Μεξικού και Κούβας προχώρησαν σε συμφωνίες κοινής δράσης με τα σοσιαλιστικά κόμματα, τα συνδικάτα και τα αγροτικά κόμματα. Σε αυτή την εκδοχή του Ενιαίου Μετώπου, που ξεπερνούσε τα όρια της ενότητας της οργανωμένης εργατικής τάξης, μετέσχισαν και οι τροτσκιστικές ομάδες της «Διεθνούς Κομμουνιστικής Ένωσης των Μπολσεβίκων- Λενινιστών», επικαλούμενες παρά τις διαφωνίες και τις διασπάσεις τους την πρόσφατη γαλλική και βρετανική εμπειρία, ενώ αξιοπρόσεκτο ήταν ότι στη Χιλή αυτές οι ομάδες κατήλθαν και σε κοινοβουλευτική συμμαχία με τους Σοσιαλιστές, το Ριζοσπαστικό και το Δημοκρατικό κόμμα τη στιγμή που το Κ.Κ Χιλής αποκήρυξε αυτή την

⁸⁹⁴ E.H Carr, ό.π.,σσ.142-44, 268-70, Kevin McDermott-Jeremy Agnew, ό.π.,σελ.128, O.Piatnitsky, "Questions of the International Trade Union Movement", *Inprecor*, No.56, σσ.1498-99, "To the E.C of the Young Socialist International from the Presidium of the Executive Committee of the Y.C.L", *Inprecor*, No.58, σσ.1558-59, *Executive Bureau of RILU*, "For International Trade Union Unity"(02-11-1934), NMLH, CP/CENT/IND/11, Reel 10.

κίνηση, γεγονός που οδήγησε στην αποπομπή του από την συντονιστική επιτροπή του Ενιαίου Μετώπου.⁸⁹⁵ Παραπλήσιες ήταν οι αντιρρήσεις των τροτσκιστών που διασπάστηκαν από την Τέταρτη Διεθνή με αυτές των διαφωνούντων με τη διεύρυνση των μετωπικών κινήσεων εντός της βρετανικής YCL. Οι αποχωρήσαντες τροτσκιστές καταδίκασαν την απόφαση της Διεθνούς Γραμματείας τους την 1^η Νοεμβρίου 1934 για την ενσωμάτωση των οργανώσεών τους στα Σοσιαλιστικά και Εργατικά κόμματα στη Γαλλία, στη Σουηδία, στο Βέλγιο, στον Καναδά και στη Βρετανία με το επιχείρημα ότι παρά την αναστολή της οργανωτικής αυτονομίας των τροτσκιστών, ανοίγονταν περισσότεροι δίαυλοι πολιτικής και ιδεολογικής παρέμβασης μέσα στις ενωμένες εργατικές οργανώσεις που θα τους απελευθέρωναν από το καθεστώς των μικρών σεκταριστικών ομάδων. Οι διαφωνούντες καταδίκασαν κάθε οργανωτική ενότητα χωρίς συμφωνία πάνω στις κεντρικές επαναστατικές αρχές σαν ομορτυνιστικό ολίσθημα που επέστρεφε στο αξίωμα των σταλινικών πως «η ενότητα της νεολαίας δεν προϋποθέτει την ταύτιση με τις αρχές του λενινισμού», όπως και η βρετανική YCL ή η ΚΔΝ θεωρούσαν a priori οποιαδήποτε πολιτική συμφωνία με τη σοσιαλδημοκρατία ως «επιστροφή στην πολιτική ουράς» στους ρεφορμιστές και στο Εργατικό κόμμα. Και οι δύο αντέτειναν την πολιτική του εισοδισμού, της οργάνωσης ιδιαίτερων δικών τους φραξιών μέσα στις μεγάλες εργατικές οργανώσεις αντί για την ανοικτή, πλατιά ενιαιομετωπική πολιτική στις μάζες, αντιπαρέθεταν στη μαζικοποίηση των αγώνων και των οργανώσεών τους την «εξαγωγή των σωστών συμπερασμάτων και τη συσπείρωση των πρωτοπόρων εργατών στο επαναστατικό πρόγραμμα» και όπως η συγκεκριμένη ομάδα τροτσκιστών ανησυχούσε μήπως η εμπάθυνση του Ενιαίου Μετώπου θα οδηγούσε τους ριζοσπαστικοποιημένους εργάτες στην αγκάλη των σταλινικών Κ.Κ, έτσι και οι διαφωνούντες Νεολαίοι εντός της ΚΔΝ και του ΚΚΜΒ φοβούνταν μήπως αδυνάτιζε ο απεγκλωβισμός της εργατικής τάξης από το Εργατικό κόμμα και τη ρεφορμιστική ιδεολογία. Σε κάθε περίπτωση φαίνεται ότι οι σχετικές αντιδράσεις ήταν αναλογικά μικρότερες στο ΚΚΜΒ και στα άλλα τμήματα της ΚΔ σε σχέση με τις ομάδες της Τέταρτης Διεθνούς, επειδή ο εργατικός, προλεταριακός χαρακτήρας δέσποζε στη σύνθεση των οργανώσεων των Κ.Κ έναντι του στοιχείου των φοιτητών και των διανοουμένων που ήταν πολύ ισχυρό στις τροτσκιστικές ομαδοποιήσεις, και τότε η παραπέρα ανάπτυξη του Ενιαίου Μετώπου αποτελούσε για τη συντριπτική πλειονότητα των ριζοσπαστικοποιημένων εργατών μονόδρομο για την αντιμετώπιση του φασισμού και των συνεπειών της οικονομικής κρίσης στην καθημερινότητά τους.⁸⁹⁶ Ο Δημητρός στις 24/11 ανέλαβε να λύσει το γόρδιο δεσμό και να χαράξει τη γενική κατευθυντήρια

⁸⁹⁵ Γιόσιπ Μπρος Τίτο, *Αυτοβιογραφικές Αφηγήσεις*, ό.π., σσ.107-09, 209-10, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ.395-97, "Report on the Chilean Section of the I.C.L.", *International News*, No.5 (October 1935), σσ.1-4.

⁸⁹⁶ Μάλιστα, εκ μέρους των διαφωνούντων τροτσκιστών οι Hugo Oehler και Crux ανοιχτά προσήψαν στον Τρότσκι «ομορτυνιστικό εκφυλισμό», γιατί εγκατέλειψε την πολιτική της οργανωτικής, πολιτικής και ιδεολογικής ανεξαρτησίας του επαναστατικού κόμματος από τις δυνάμεις του ρεφορμισμού και του σταλινισμού, περιφρονώντας την παρατήρηση του τελευταίου ότι η ανάπτυξη του Ενιαίου Μετώπου σε Γαλλία και Αγγλία είχε επιφέρει σε μικρό χρονικό διάστημα την ενίσχυση των εργατικών στρατολογιών κατά 30% τόσο στα Κ.Κ όσο και στις οργανώσεις των Μπολσεβίκων Διεθμιστών, με το επιχείρημα ότι η ενιαιομετωπική πολιτική σε διεθνές επίπεδο άνοιγε το δρόμο για την πολιτική συμμαχία των επαναστατών με τα ρεφορμιστικά εργατικά κόμματα, με τις μικροαστικές πολιτικές δυνάμεις και τα αγροτικά κόμματα, πράγμα που δικαίωνε τη στρατηγική των σταλινικών στις εξαρτημένες χώρες για μια «αντιμπερριαλιστική επανάσταση που θα οδηγούσε στη δημοκρατική δικτατορία των εργατών και των αγροτών» σαν ένα μεταβατικό στάδιο πριν τη σοσιαλιστική επανάσταση. Εντούτοις, εντελώς ανακόλουθα τάσσονταν αναφανδόν υπέρ της ένταξης όλων των εργατών και των ανεξάρτητων σωματείων στις Η.Π.Α και στη Βρετανία στις ρεφορμιστικές συννομοσπονδίες AFL και TUC. Πρβλ. "The International Secretariat to the Dept. of I.C.L." (01-11-1934), "Unity and the Youth" (18-02-1935), "Letter of International Secretariat to Camrades Oehler and Crux" (25-04-1935), "The Workers' Party of U.S.A to Int. Se-

γραμμή για τα τμήματα της ΚΔ στις νέες συνθήκες με ένα βαρυσήμαντο άρθρο του προς τα καθοδηγητικά όργανα των Κ.Κ, το οποίο είχε κοινούς προβληματισμούς με μια πρόσφατη επιστολή του Στάλιν στον Δημητρόφ σχετικά με τη δουλειά της Κομιντέρν. Η επιστολή του ενσωματώνοντας στοιχεία του υπομνήματος που του υπέβαλε ο Δημητρόφ στις 06-10-1934 εστίαζε στην ανάγκη προσαρμογής των Κ.Κ στα δεδομένα που προέκυψαν από την άνοδο των Ναζί στην εξουσία στη Γερμανία και αναγνώριζε ότι τα Κ.Κ έπρεπε να αναβαθμίσουν τη δυνατότητα της αυτοτελούς χάραξης της τακτικής της στη βάση της άμεσης ανταπόκρισής τους στις προκλήσεις της δικής τους εθνικής πραγματικότητας, χωρίς να περιμένουν παθητικά οδηγίες από την ΕΣΣΔ και την ΚΔ.⁸⁹⁷

Ο Δημητρόφ ξεκαθάριζε στις ηγεσίες των Κ.Κ από τη μια ότι το άμεσο πολιτικό καθήκον για την εξασφάλιση της αντιφασιστικής προλεταριακής ενότητας δια του Ενιαίου Μετώπου δεν έπρεπε να εκληφθεί ως εγκατάλειψη του ιδεολογικού και γενικότερου πολιτικού αγώνα κατά του ρεφορμισμού μέσα στο εργατικό κίνημα, και από την άλλη καλούσε τα Κ.Κ ορισμένων χωρών, να πλατύνουν το Ενιαίο Μέτωπο, απευθυνόμενα εκτός από τις οργανώσεις της εργατικής τάξης και στα μαζικά όργανα ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων, όπως η μικρομεσαία αγροτιά, προκειμένου να μη χειραγωγηθούν αυτές οι κοινωνικές δυνάμεις από την αστική τάξη και τη φασιστική αντίδραση. Δηλαδή, αφενός εστίαζε στην ανάγκη της αυτοτελούς πολιτικής και ιδεολογικής παρέμβασης των Κ.Κ και στην ανάγκη συνέχισης του αγώνα κατά της σοσιαλδημοκρατίας, ως φορέα της αστικής ιδεολογικής επιρροής στο εργατικό και στο μαζικό κίνημα, κρατώντας επομένως τον πυρήνα της πολιτικής της «Τάξης ενάντια σε Τάξη», όπως είχε διαμορφωθεί με το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ, και αφετέρου προέτρεπε τα Κ.Κ να ακολουθήσουν μια ευέλικτη μετωπική τακτική, η οποία με αντιφασιστικά, αντιμονοπωλιακά και αντιπολεμικά αιτήματα θα συσπείρωνε όχι μόνο την εργατική τάξη, αλλά και την αγροτιά και τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα, προαλείφοντας συνεπώς τις κατευθύνσεις που θα έπαιρνε η πολιτική των Κ.Κ στις καπιταλιστικές μητροπόλεις με το «Λαϊκό Μέτωπο» στο 7^ο Συνέδριο της ΚΔ. Η υπό προϋποθέσεις διεύρυνση του Ενιαίου Μετώπου και «από τα κάτω» και «από τα πάνω», η οποία, άλλωστε, ποτέ δεν είχε εξοβελιστεί από την οπτική των Κ.Κ, επικυρώθηκε εκ νέου από την καθοδήγηση της ΚΔ, ενώ η μαζική εξάπλωση της μετωπικής δράσης και σε κοινωνικά στρώματα πέραν της εργατικής τάξης, νομιμοποιήθηκε πλέον από αυτήν. Η τρανότερη απόδειξη ήταν η στοίχιση των παραδοσιακών στηριγμάτων του «αριστερισμού» του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος, της Προφιντέρν και της ΚΔΝ, με τη γραμμή που εισηγήθηκε ο Δημητρόφ, η οποία αποκαθιστούσε την ενότητα των διαφορετικών τακτικών των Κ.Κ ανά χώρα με τις πάγιες προγραμματικές στοχεύσεις της ΚΔ. Έτσι, αμέσως μετά την πρωτοβουλία του Δημητρόφ, ο Λοζόφσκυ, με αφορμή τη σύνταξη της διακήρυξης της Προφιντέρν για την πρόσκληση προς τη νορβηγική

cret.” (July 1935), *International News*, No.3 (1935), σσ.2-18, “The October Plenum Agenda”, “A Latin American Thesis Druff”, “The New Turn of I.C.L in the light of Struggle against Social Patriotism”, *International News*, No.6 (October 1935), σσ.1-7, 25-29, “Trade Union Policy”, *International News*, No.10 (November 1935), σσ.17-19 [πρβλ.ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 18].

⁸⁹⁷ G.Dimitrov, *The Struggle for the United Front*, 24-11-1934, NMLH, C.P.G.B-National Congresses and Similar Conferences, CP/CENT/CONG/03, Reel 4 [πρβλ.ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 19], *Letter to G.M Dimitrov informing him of Stalin’s Ideas about a re-view of Comintern’s working methods and organisation*, 25-10-1934, Archives of the Soviet Communist Party and Soviet State, Hoover Stanford University, HTTP://Hoover.Stanford.Edu/www/welcome.HTML και Alexander Dallin-F.I Firsov (eds), *Dimitrov and Stalin. Letters from the Soviet Archives*, Yale University Press, New Haven and London 2000, σσ.18-22.

εργατική συννομοσπονδία να αναλάβει τη διαμεσολάβηση μεταξύ ρεφορμιστικών και επαναστατικών συνδικάτων, κάλεσε τις δυνάμεις των «κόκκινων» συνδικάτων να εντείνουν τις προσπάθειες τους για την αντιφασιστική ενότητα όλων των εργατικών συνδικάτων, ανεξαρτήτως ιδεολογικής απόκλισης, σε εθνική και διεθνή βάση. Παράλληλα, η ΚΔΝ εξήγγειλε τη συμμετοχή των δυνάμεών της στο διεθνές φοιτητικό και σπουδαστικό συνέδριο των Βρυξελλών (29-31/12/1934). Στη Βρετανία, η Κομμουνιστική Νεολαία ήδη από τα μέσα του Νοέμβρη είχε επιτρέψει στο σπουδαστικό της τμήμα να μετάσχει στις φοιτητικές επιτροπές για την προετοιμασία αυτού του συνεδρίου, ενώ τη 1^η Δεκεμβρίου εκπρόσωποι 15 φοιτητικών συλλόγων –ανάμεσά τους εκπρόσωποι της Y.C.L, της Socialist League και των Liberal Students (οργανώσεις προσκείμενες στους Εργατικούς και στους Φιλελεύθερους)- συναντήθηκαν στο Southampton, με πρόσκληση της Clarion Youth Campaign, μιας σοσιαλιστικής φοιτητικής ένωσης, για να διαμαρτυρηθούν για την απόφαση των πρυτανικών αρχών, να τιμωρούνται όσοι φοιτητές μετείχαν σε εργατικές κινητοποιήσεις ή έκαναν πολιτική προπαγάνδα, πραγματοποιώντας και μια μαχητική αντιπολεμική και αντιφασιστική διαδήλωση με τη συμμετοχή 2.000 φοιτητών.⁸⁹⁸ Εξάλλου, ήδη από την άνοιξη του 1934 οι κομμουνιστές φοιτητές της Οξφόρδης είχαν εμπλακεί στις κινητοποιήσεις του εργατικού συμβουλίου της πόλης για τη μείωση των ενοικίων των κατοικιών, αίτημα που δεν ήταν στενά φοιτητικό, ενώ η μετωπική τους οργάνωση εντός του πανεπιστημίου, το October Club, είχε 200 μέλη μέχρι το τέλος του έτους. Ουσιαστικά, στη διάρκεια εκείνου του έτους το ΚΚΜΒ άρχισε μια πιο συστηματική προσπάθεια στρατολόγησης φοιτητών, αλλά και πτυχιούχων επαγγελματιών, στα πλαίσια της διεύρυνσης των μετωπικών τακτικών του, η οποία από νωρίς έδειξε ότι είχε ως ένα βαθμό μεγαλώσει η έλξη μιας μερίδας μορφωμένων νέων, μεσοαστικής και αριστοκρατικής καταγωγής, προς την κομμουνιστική ιδεολογία, φαινόμενο που θα έπαιρνε μεγαλύτερες διαστάσεις στη διάρκεια του ισπανικού εμφυλίου και του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, μολονότι αυτό δεν μετέβαλε την προλεταριακή σύνθεση του κόμματος. Η παρέμβαση του κόμματος στους κύκλους των διανοουμένων μετά το 1933 κρίθηκε επιτακτική και επειδή είχε ενταθεί μια πολύμορφη εκδοτική δραστηριότητα μυθιστορημάτων, χρονογραφημάτων και δραμάτων αντισοσιαλιστικού και αντικομμουνιστικού περιεχομένου με την ενθάρρυνση διάφορων αστικών καλλιτεχνικών και λογοτεχνικών συλλόγων συντηρητικών πολιτικών αποκλίσεων.⁸⁹⁹

⁸⁹⁸ A.Lozonevsky, “For International Trade Unity”, “Preparations for the International Student’s Congress”, *Inprecor*, No.60 (01-12-1934), σσ.1613-14, 1618-19.

⁸⁹⁹ Χαρακτηριστικά, στα τέλη του 1934 η μετωπική κομμουνιστική οργάνωση του πανεπιστημίου του Κέμπριτζ, η Socialist Society, αριθμούσε περίπου 1.000 μέλη εκ των οποίων οι μισοί προσχώρησαν στο ΚΚΜΒ στη διάρκεια της επόμενης πενταετίας, ενώ στο ίδιο διάστημα ο συνολικός αριθμός των μελών του κόμματος από 6.000 (Δεκέμβριος 1934) έφτασε στις 19.000 (Ιανουάριος 1940), αν και οι περισσότεροι από τους εξωκομματικούς φιλοκομμουνιστές φοιτητές παρέμειναν στην επιρροή του ΚΚΜΒ μέχρι το 1956 τουλάχιστον. Στη διάρκεια της «Τρίτης Περιόδου» δεν είχε εγκαταλειφθεί η προσπάθεια του ΚΚΜΒ να συνδεθεί και με την ένωση των προοδευτικών εκπαιδευτικών, την Teacher’s Labour League, ιδίως όταν η τελευταία αποχώρησε στα 1927/28 από το Εργατικό κόμμα. Η κομμουνιστική παρέμβαση στον κλάδο των εκπαιδευτικών μορφοποιήθηκε στα 1932 στο μετωπικό σχήμα της Educational Worker’s League, η οποία στο τέλος του 1934 είχε γύρω στα 400 εγγεγραμμένα μέλη. Δεν ήταν μια αμελητέα καταγραφή, εάν συγκριθεί με την περίοδο 1921-28, όταν οι κομμουνιστές απόφοιτοι πανεπιστημιακής μόρφωσης δεν ξεπερνούσαν τα δέκα με είκοσι άτομα, από τους οποίους άλλοι ήταν «επαγγελματικά» στελέχη του κόμματος και της ΚΔ (π.χ Dutt, Page-Arnot, E.Burns), μερικοί ήταν ακαδημαϊκοί φίλα προσκείμενοι στο ΚΚΜΒ (π.χ Philip Toynbee, Esmond Romilly, W.Auden) και ορισμένοι δρούσαν ως οργανωμένα κομματικά στηρίγματα στον πανεπιστημιακό χώρο (π.χ G.Green, C.Cockburn, M.Dobb). Η μεγαλύτερη απήχηση του ΚΚΜΒ στη φοιτητική νεολαία μετά το 1933 οφειλόταν στον αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης και της συνακόλουθης μαζικής εξαθλίωσης, στην ανησυχία από τη διογκούμενη απειλή του φασισμού και του πολέμου, στη γοητεία που ασκούσε η τεχνολογική και κοινωνική πρόοδος της ΕΣΣΔ, αλλά και στη διάθεση της ολικής εναντίωσης στις κυρίαρχες κοινωνικές αξίες από μια γενιά, που βίωσε στα παιδικά της χρόνια το σοκ του Α Παγκοσμίου Πολέμου και ενστικτωδώς

Σε αυτή την περιρρέουσα ατμόσφαιρα της προσπάθειας μιας εκ νέου ομογενοποίησης των τακτικών των τμημάτων της ΚΔ, με το άγχος για την ενδυνάμωση του κόμματος και του Ενιαίου Μετώπου και στον απόηχο της δολοφονίας του Κίροφ (01/12/34), στενού συνεργάτη του Στάλιν, και της υπογραφής του γαλλοσοβιετικού πρωτοκόλλου Litvinov-Laval (08/12)⁹⁰⁰, ξεκίνησαν οι προσυνεδριακές διαδικασίες για το επικείμενο 13^ο Συνέδριο του ΚΚΜΒ, το οποίο είχε προγραμματικό χαρακτήρα. Το κλίμα των προσυνεδριακών διαδικασιών είχε φορτιστεί και από την όξυνση των ενδοϊμπεριαλιστικών διπλωματικών και στρατιωτικών ανταγωνισμών, στους οποίους η Αγγλία είχε αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο, κάτι που ανάγκαζε το ΚΚΜΒ να λάβει υπόψιν του στον προγραμματικό καθορισμό της στρατηγικής του την αναγκαιότητα της στήριξης της διπλωματικής πολιτικής της ΕΣΣΔ και την παρεμπόδιση των βρετανικών σχεδίων για τον τορπιλισμό των γαλλοσοβιετικών σχέσεων. Ειδικότερα, μέσα στον Δεκέμβριο είχαν αρχίσει στο Λονδίνο οι εργασίες της διεθνούς ναυτικής συνδιάσκεψης για τον καθορισμό του μέγιστου επιτρεπόμενου αριθμού πολεμικών σκαφών μεταξύ Ιαπωνίας, Αγγλίας και Η.Π.Α, επειδή η Ιαπωνία ήθελε την κατάργηση της πλήρους ισορροπίας μεταξύ των πολεμικών στόλων των τριών χωρών, όπως προβλεπόταν στη συμφωνία της Ουάσινγκτον προ διετίας. Η αγγλική κυβέρνηση, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΚΚΜΒ, ήθελε τη στρατιωτική ισχυροποίηση της Ιαπωνίας, ως του οπλισμένου βραχίονα μιας διεθνούς αντεπαναστατικής συμμαχίας κατά της ΕΣΣΔ, όμως ανησυχούσε από τις ιαπωνικές εξαγγελίες για την εκδίωξη των Δυτικών από την Ασία, γι' αυτό και εισηγήθηκε την αρχή της ισορροπίας για τη συνολική χωρητικότητα σε τόνους των στόλων και όχι για τον αριθμό των πλοίων επιφανείας, σε μια προσπάθεια να εξασφαλίσει τόσο ένα *modus vivendi* και με τις δύο άλλες χώρες, όσο και το στρατιωτικό της πλεονέκτημα σε βαριά οπλισμένα θωρηκτά και υποβρύχια. Για το ΚΚΜΒ αυτές οι κινήσεις της αγγλικής ολιγαρχίας κατανοούνταν ως μια προσπάθεια διατήρησης της ισορροπίας μεταξύ των βασικών ιμπεριαλιστικών δυνάμεων στην Ανατολή, προκειμένου να μπορέσει η Βρετανία απερίσπαστη να υπονομεύσει την ισχύ του γαλλοσοβιετικού συμφώνου στη Δύση, με αφορμή την

αποστρεφόταν το μιλιταρισμό και την αυτοκρατορική ιδεολογία, που εξακολουθούσαν να καλλιεργούνται συστηματικά στα public schools και στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα μέσα από διάφορα θεσμικά όργανα, σαν τα Officer's Training Corps. Πρβλ. Matthew R. Cavanagh, ό.π., σσ.55-57,62-64, Michal Rebecca Yadlin, *Radical Politics of Rich People: British Upper Class Support of Interwar Communism and Fascism*, Boise State University 2014, σσ.38-47, Stephen Parsons, *Communism in the Professions: The Organization of the British Communist Party Among Professional Workers, 1933-56*, Ph.D Thesis, University of Warwick, 1990, σσ.57-60, 83, 112-15, Henry Stead-Edith Halle, "Between the Party and the Ivory Tower: Classics and Communism in 1930s Britain", στο David Movrin-Elzbieta Olechowska (eds.), *Classics and Class: Greek and Latin Classics and Communism at School*, Warsaw 2016, σσ.11-37, Duncan Bowie, *Reform and Revolt in the City of Dreaming Spires: Radical, Socialist and Communist Politics in the City of Oxford, 1830-1980*, Westminster University Press, 2018, σσ.182-85, Liam Ryan, *The Political Culture of AntiSocialism in Britain, 1900-40*, Ph.D Thesis, University of Bristol, September 2018, σσ.244-55.

⁹⁰⁰ Ακόμη συνεχίζεται η αντιδικία σχετικά με τους αυτουργούς αυτής της δολοφονίας, με τις διαφορετικές απόψεις να πολώνονται μεταξύ εκείνων που την αποδίδουν στον ίδιο τον Στάλιν, προκειμένου να σταθεροποιήσει την αμφοιβητούμενη, εξαιτίας του κόστους της βίαιης εκβιομηχάνισης, αυταρχική του εξουσία εντός του σοβιετικού Κ.Κ, και όσων θεωρούν, ότι επρόκειτο για εκδήλωση μιας πραγματικής εσωκομματικής συνωμοσίας, που εξέφραζε τις αποκλίνουσες πολιτικές και κοινωνικές τάσεις από τις κατευθύνσεις που λάμβανε η κολλεκτιβοποίηση στην ΕΣΣΔ. (Oleg Khlevniuk, ό.π., σσ.169-76, Σαρλ Μπετελέμ, *Οι ταξικοί αγώνες στην ΕΣΣΔ. Τρίτη Περίοδος, 1930-41*, ό.π., σσ.251-55, Λούντο Μάρτενς, *Μια άλλη ματιά στον Στάλιν*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2003, σσ.203-10, Νίκος Βεργίδης, *Η διπλή δολοφονία του Στάλιν*, Arcadia, Αθήνα 1984, σσ.118-24, Isaac Deutscher, *Stalin*, vol. II, Penguin, London 1963, σσ. 352-60, Domenico Losurdo, *Stalin: The History and Critique of a Black Legend*, Verso Books 2020, σσ.56-63). Το γαλλοσοβιετικό σύμφωνο, που η υπογραφή του είχε προετοιμαστεί από τον δολοφονηθέντα Γάλλο υπουργό Μπαρτού, είχε πενταετή ισχύ και ώριζε την αμοιβαία παροχή στρατιωτικής συνδρομής των δύο συμβαλλομένων μερών σε περίπτωση που δέχονταν επίθεση από ένα «τρίτο ευρωπαϊκό κράτος» και αποκηρύχθηκε τόσο από τη Βρετανία, όσο και από την Πολωνία και τη Γερμανία, οι οποίες προχώρησαν σε ένα δικό τους διμερές σύμφωνο αποχής από οποιαδήποτε στρατιωτική επίθεση.

γαλλική στρατιωτική κατοχή του γερμανικού Σάαρ, τις λαϊκές κινητοποιήσεις εναντίον της ξένης κατοχής και την εκπεφρασμένη βούληση του Χίτλερ να αποκατασταθεί η γερμανική κυριαρχία σε αυτό μετά την παρέλευση του δεκαπενταετούς ελέγχου της περιοχής από την Αντάντ, όπως προέβλεπε η Συνθήκη των Βερσαλλιών. Για τούτο η βρετανική κυβέρνηση για πρώτη φορά εμφανίστηκε σαν διαπρύσιος υποστηρικτής των αποφάσεων της Κοινωνίας των Εθνών, προτείνοντας την αποστολή αγγλικού στρατού στο Σάαρ ως ειρηνοποιού και διαμεσολαβητικής δύναμης μεταξύ Γάλλων και Γερμανών, ενώ την ίδια στιγμή δεν αντετίθετο στο γενικό γερμανικό πολεμικό επανεξοπλισμό, προσδοκώντας τη στρατιωτική περικύκλωση και συντριβή της ΕΣΣΔ από την Ιαπωνία και τη Γερμανία. Για να πιέσει περισσότερο τη Γαλλία να επαναπροσανατολιστεί στη συμμαχία μαζί της, η βρετανική κυβέρνηση δεν αντέδρασε στην ιταλική εισβολή στην Αβυσσηνία (15/12/1934), αλλά και δεν εισάκουσε τις γαλλικές και ιταλικές διαμαρτυρίες για τον αποκλεισμό τους από τη ναυτική συνδιάσκεψη του Λονδίνου. Για το ΚΚΜΒ, η βρετανική κυβέρνηση ήταν ο βασικός πολεμικός εμπρηστής στην Ευρώπη και στην Ασία, μαζί με τη ναζιστική Γερμανία, και ο κατεξοχήν υποκινητής μιας νέας διεθνούς ιμπεριαλιστικής επίθεσης κατά της ΕΣΣΔ. Παράλληλα, το ΚΚΜΒ έκρινε ότι πολύτιμος συμπαράστατης σε αυτά τα πολεμοκάπηλα σχέδια των βρετανικών μονοπωλίων ήταν η ηγεσία του Εργατικού κόμματος, η οποία επανειλημμένα δήλωνε στη *Daily Herald* στη ότι δεν ήταν αντίθετη στην αποστολή αγγλικών στρατιωτικών δυνάμεων στο Σάαρ, εφόσον θα υπήρχε έγκριση από την Κοινωνία των Εθνών.⁹⁰¹ Επίσης, η επίσημη έναρξη των προσυνοδριακών διαδικασιών του ΚΚΜΒ συνέπεσε με την τελευταία συγκροτημένη απόπειρα εντός της κεντρικής καθοδήγησης της ΚΔ, να ανασταλεί η πολιτική μετωπική συνεργασία κομμουνιστών και σοσιαλδημοκρατών εναντίον του φασισμού. Συγκεκριμένα, στο διάστημα 9-19 Δεκεμβρίου συνήλθε η ολομέλεια του προεδρείου της ΕΕΚΔ με 170 εκπροσώπους από τα Κ.Κ, κατόπιν αιτήματος του Bella Kun, ο οποίος ζήτησε την καταδίκη της κεντρικής πολιτικής συμφωνίας του Κ.Κ με το σοσιαλιστικό κόμμα στη Γαλλία. Σε αυτήν για πρώτη φορά ο Λοζόφσκυ εκ μέρους της Προφιντέρν υποστήριξε δημόσια, ότι το αντιφασιστικό Ενιαίο Μέτωπο με τη σοσιαλδημοκρατία καλλιεργούσε μικροαστικές κοινοβουλευτικές αυταπάτες στην εργατική τάξη, ενώ ο Knozin κατηγορήσε εκ νέου το ΚΚΜΒ για τη στάση του στις τελευταίες δημοτικές εκλογές. Όμως, η συντριπτική πλειοψηφία των εκπροσώπων των Κ.Κ στιγμάτισε ως «σεχταριστική» την κριτική των Kun και Knozin και δήλωσε την ομόθυμη συμφωνία της με τους πολιτικούς χειρισμούς των Γάλλων και των Βρετανών κομμουνιστών, πρωτοστατούντων του Τολιάτι και των εκπροσώπων της νεολαίας του KPD, που ήθελαν τη διεύρυνση της πολιτικής αντιναζιστικής συνεργασίας των παράνομων κομμουνιστικών και σοσιαλδημοκρατικών οργανώσεων σε Ιταλία και Γερμανία για την ανατροπή των φασιστικών καθεστώτων. Η βρετανική αντιπροσωπεία, μάλιστα, δια στόματος McIlhone δεν δίστασε να αποδώσει τη μομφή του «αριστερού σεκταρισμού» και σε ορισμένα στελέχη της που απα-

⁹⁰¹ Τη βεβαιότητα του ΚΚΜΒ για την επικείμενη πολεμική ανάφλεξη ενίσχυσε την τελευταία βδομάδα του Δεκεμβρίου η συμφωνία των τριών χωρών, που μετείχαν στη ναυτική συνδιάσκεψη, για την αναλογία 3:5:5 μεταξύ των πολεμικών στόλων Ιαπωνίας, Αγγλίας και Η.Π.Α, όπως και η απόφαση για τον τριπλασιασμό των πολεμικών αεροπλάνων της Αγγλίας από 600 σε 1800, έναντι των 1200 της Ιαπωνίας και των 2300 των Η.Π.Α. Πρβλ. Gore Graham, "What Britain's League Decisions Means", "The Naval Conference in London and the Armament Race", *Inprecor*, No.64 (22-12-1934), σσ.1711-13, "Results of the Naval Conference in London and the Eastern Pact", *Inprecor*, No.65 (29-12-1934), σσ.1736-37.

σχολούνταν στον μηχανισμό της ΚΔ, όπως ήταν ο Rust και οι αδελφοί Dutt, ενώ ο ίδιος ο Στάλιν υπεραμύνθηκε της ορθότητας των πολιτικών επιλογών του γαλλικού Κ.Κ., και προσωπικά του Thorez. Και στη Γερμανία η ομάδα Σούμπερ-Σούλτε, που προσήπτε «δεξιά παρέκκλιση» στην ηγεσία των Β. Πικ και Β. Ούλμπριχτ στο ΚΡΔ που ήταν υπέρ του Ενιαίου Μετώπου με τους αριστερούς σοσιαλδημοκράτες, καταδικάστηκε από την ΕΕΚΔ στις 19/01/1935, η οποία εξουσιοδότησε την ηγεσία του γερμανικού κόμματος να εξετάσει όλες τις δυνατότητες ανάπτυξης ενός μαζικού, αντιφασιστικού μετώπου στη χώρα.⁹⁰² Οι συζητήσεις του προεδρείου της ΕΕΚΔ τροφοδοτήθηκαν και από τις εκθέσεις του ΚΚΜΒ σχετικά με την πορεία του προσυνεδριακού διαλόγου του κόμματος, όπως αποτυπωνόταν στην *Daily Worker*, στις συνεδριάσεις των περιφερειακών κομματικών οργάνων, αλλά και από τις αναφορές των ηγετικών στελεχών του κόμματος στο δελτίο πληροφόρησης των τμημάτων της Κομμουντέρν, με χαρακτηριστικότερη περίπτωση μια δημοσίευση του ίδιου του Pollitt την παραμονή του ξεκινήματος των συζητήσεων της ολομέλειας του προεδρείου της ΕΕΚΔ. Ο Pollitt, κατ' αρχάς, πληροφορούσε τους συντρόφους του στα άλλα τμήματα της ΚΔ, πως το συνέδριο του ΚΚΜΒ θα γινόταν στις 2-5 Φεβρουαρίου στο Μάντσεστερ, με θέματα τον προσδιορισμό των νέων στόχων του Ενιαίου Μετώπου, την αποτίμηση της δουλειάς του κόμματος στα συνδικάτα, την ψήφιση του νέου κομματικού προγράμματος και την εξέταση του ζητήματος των κομματικών στρατολογιών. Τόνιζε ότι ο προσυνεδριακός διάλογος περιστρεφόταν κυρίως γύρω από τα ζητήματα του Ενιαίου Μετώπου, σε αντίθεση με το προηγούμενο συνέδριο, το φθινόπωρο του 1932, που είχε ασχοληθεί πρωταρχικά με το πρόβλημα της κομμουνιστικής παρέμβασης μέσα στα συνδικάτα, και ότι οι κύριες προκλήσεις που απασχολούσαν το κομματικό δυναμικό ήταν η αντιμετώπιση των φασιστικών δυνάμεων στο εσωτερικό της χώρας και στην Ευρώπη, η απάντηση του εργατικού κινήματος στη διογκούμενη πολεμική απειλή και η απόκρουση της οικονομικής επίθεσης των Βρετανών καπιταλιστών σε βάρος των εργαζομένων, η οποία συνδυαζόταν με τη φασιστικοποίηση του κράτους με τα κυβερνητικά νομοθετήματα Sediton Bill και Unemployment Act. Αποτιμούσε θετικά την παρέμβαση του κόμματος σε όλες τις απεργιακές και πολιτικές μάχες της τελευταίας τριετίας, στις οποίες το κόμμα είχε συχνά πρωταγωνιστική παρουσία, ανεβάζοντας την πολιτική και συνδικαλιστική επιρροή του σε διάφορες περιοχές της χώρας, μολονότι παραδεχόταν ότι αυτή δεν είχε εκφραστεί με τη μέγιστη δυνατή μαζικοποίηση των γραμμών του και της εκλογικής του δύναμης, σε μια περίοδο στροφής των μαζών προς τα «αριστερά» και εντονότερου ενδιαφέροντός τους για τον κομμουνισμό. Σχετικά με το Ενιαίο Μέτωπο, επεσήμανε ότι η δράση του κόμματος καταπιανόταν κυρίως με κεντρικά πολιτικά αιτήματα, όπως η πάλη κατά των φασιστικών δυνάμεων, και λιγότερο με τα ειδικά προβλήματα των εργαζομένων στη γειτονιά, στο εργοστάσιο και στο σωματείο, με αποτέλεσμα πολλοί εργάτες να αδυνατούν να συνειδητοποιήσουν τον αντεπαναστατικό ρόλο του Εργατικού κόμματος και του TUC, ως μοχλών στοίχισης

⁹⁰² Εφοδιασμένος με αυτήν την απόφαση του προεδρείου της ΕΕΚΔ έφτασε στην Αγγλία μέχρι το τέλος του μήνα ο Εσθονός R. Miring, ως έκτακτος αντιπρόσωπος της ΚΔ, για να παρακολουθήσει τις εργασίες του προγραμματικού συνεδρίου του ΚΚΜΒ παραμένοντας στη χώρα μέχρι το τέλος του Ιανουαρίου του 1935. Το προεδρείο της ΕΕΚΔ αξιοποίησε το παράδειγμα της μετωπικής δράσης των Γάλλων και των Βρετανών κομμουνιστών, ζητώντας από το Κ.Κ.Η.Π.Α να επιταχύνει την ένταξη των δυνάμεων του στην Εθνική Συνομοσπονδία Εργασίας και παροτρύνοντας το ΚΚΕ να επεκτείνει τη δική του μετωπική πολιτική σε όλα τα κοινωνικά στρώματα και κόμματα που ήταν διατεθειμένα να αντισταθούν στο φασισμό. (Andrew Thorpe, ό.π.,σελ.215, E.H Carr, ό.π., σσ.145-46, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σελ.391-92).

του εργατικού κινήματος πίσω από τα κελεύσματα της αστικής τάξης και της εργοδοσίας των μεγάλων επιχειρήσεων. Πρόκρινε ως πετυχημένο παράδειγμα μετωπικής πολιτικής την απόφαση του κόμματος να στηρίξει την εκλογή των Εργατικών υποψηφίων που συμφωνούσαν με το Ενιαίο Μέτωπο στις δημοτικές εκλογές, επειδή με αυτόν τον τρόπο η μετωπική δράση έπαιρνε το χαρακτήρα της συνολικής αντιπαράθεσης της εργατικής τάξης με τους υποψήφιους όλων των αστικών κομμάτων, κίνηση που τη χαρακτήριζε πρόκριμα για τη στάση του κόμματος στις επόμενες γενικές εκλογές. Αν και ο Pollitt έβλεπε στην πρόσφατη εκλογική τακτική του κόμματος ένα θετικό προχώρημα της ενιαιομετωπικής πολιτικής, που θα συνειδητοποιούσε ταξικά περισσότερα τμήματα της βάσης του Εργατικού κόμματος, και που δεν είχε συναντήσει ιδιαίτερες αντιδράσεις στο εσωτερικό του ΚΚΜΒ, οι εκθέσεις άλλων στελεχών του κόμματος, όπως του Gallacher, προς την ΚΔ αποπνέουν μια διαφορετική αίσθηση, υποστηρίζοντας ότι το βασικό ερώτημα που έθετε η πορεία του προσυνεδριακού διαλόγου, ήταν εάν το κόμμα θα συνέχιζε την υποστήριξή του μόνο προς τους υποψηφίους και τους πολιτικούς και συνδικαλιστικούς παράγοντες των Εργατικών που φανερά είχαν ταχθεί υπέρ των αιτημάτων του Ενιαίου Μετώπου, ή αν θα πήγαινε παραπέρα, κάτι για το οποίο εγείρονταν ανησυχίες και αντιδράσεις. Μολονότι, στις εκθέσεις για την πορεία του προσυνεδριακού διαλόγου τονιζόταν ότι ήδη η ηγεσία του κόμματος είχε αποστείλει προς τις περιφερειακές οργανώσεις του κόμματος την οδηγία να στηριχθούν σε όλες τις επαναληπτικές δημοτικές εκλογές οι «αριστεροί» Εργατικοί υποψήφιοι όπου ήταν αδύνατη η εκλογή του ανεξάρτητου κομμουνιστή υποψηφίου, υποστηριζόταν πως αυτή η αλλαγή της πάγιας, τουλάχιστον μετά το 1926, εκλογικής τακτικής του ΚΚΜΒ έναντι των Εργατικών είχε προκαλέσει σύγχυση, ενίοτε και διαφωνίες, σε διάφορα τμήματα της κομματικής βάσης. Αυτό εμμέσως το παραδεχόταν και ο Pollitt, αισθανόμενος την ανάγκη να μνημονεύσει το βασικό σχόλιο του Π.Γ του ΚΚΜΒ σχετικά με τις εκλογές, που δήλωνε πως *«είναι ξεκάθαρο ότι δεν έχει αλλάξει η άποψή μας για τον ρόλο του Εργατικού κόμματος και για τον χαρακτήρα του προγράμματος και της πολιτικής του ή για το πώς θα κινηθούν οι ηγέτες του σε μια ενδεχόμενη νέα κυβέρνηση των Εργατικών. Τότε μπορεί να αναρωτηθεί κάποιος ποια είναι η βάση της των δικών μας εκλογικών ανοιγμάτων προς τους Εργατικούς ; Η σωστή κατανόηση αυτού του ζητήματος έχει μεγάλη πολιτική σημασία από εδώ και πέρα για τη γραμμή μας, η οποία πρέπει να σταθμίσει όχι μόνο την παρουσία του Εργατικού κόμματος στη Βρετανία, αλλά και τη σημαίνουσα θέση του μέσα στη Σοσιαλιστική Διεθνή, τις εξελίξεις σε αυτήν, τον ρόλο των ηγετών, αλλά και τη θέση των δυνάμεων της βάσης των Εργατικών, όπως είναι η Σοσιαλιστική Ένωση και οι συνδικαλιστές στα σωματεία, οι οποίοι πιστεύουν στο σύνθημα για μια τρίτη εργατική κυβέρνηση, και πάνω απ'όλα να δούμε πως αυτό επηρεάζει τους μαχητικούς εργάτες της συνδικαλιστικής βάσης των Εργατικών»*. Ο Pollitt ασκούσε κριτική σε εκείνες τις φωνές του προσυνεδριακού διαλόγου, οι οποίες είτε «από τα αριστερά» μιλούσαν πλατωνικά και αφηρημένα για το Ενιαίο Μέτωπο, είτε «από τα δεξιά» το έβλεπαν ως μια πάση θυσία ενότητα, ξεχνώντας ότι στόχευσή του ήταν η συσπείρωση των μαχητικών προλεταριακών δυνάμεων στο εργοστάσιο, στο σωματείο, στη γειτονιά στον καθημερινό αγώνα τόσο κατά των φασιστών, όσο και ενάντια σε όλους τους φορείς που στήριζαν την ταξική κυριαρχία των καπιταλιστών. Ο ίδιος έγραφε ότι συμφωνούσε με όσους έβλεπαν στο Ενιαίο Μέτωπο, και στις

εκλογικές τακτικές του, την προσπάθεια να ξεπεραστεί η απλή καταγγελτική συνθηματολογία κατά των Εργατικών, με δράσεις που θα ενδυνάμωναν τη ριζοσπαστικοποίηση των εργαζομένων, προάγοντας την άνοδο των ταξικών αγώνων και τη ρήξη τους με την ρεφορμιστική ιδεολογική κυριαρχία του Εργατικού κόμματος. Το κοινό έδαφος της οπτικής της μεγάλης πλειοψηφίας των στελεχών και της βάσης του ΚΚΜΒ στις παρεμβάσεις τους στον προσυνεδριακό διάλογο ήταν η εστίαση στη δουλειά μέσα στα εργατικά συνδικάτα ως το κατεξοχήν πεδίο υλοποίησης της ενιαιομετωπικής πολιτικής, ενώ οι όποιες εσωκομματικές αντιδράσεις στη διεύρυνση των επαφών με τη συνδικαλιστική βάση των Εργατικών, προέρχονταν κυρίως από μια μερίδα κομματικών μελών που είχαν συνδικαλιστικά και πολιτικά ενηλικιωθεί μετά το 1930, συνήθως μέσα από τις γραμμές της YCL, χωρίς να έχουν ουσιαστική στήριξη από τη γενιά των παλιών «αριστερών» στελεχών, τα οποία είχαν πρωτοστατήσει στα 1926/27 στη στροφή του ΚΚΜΒ προς την λεγόμενη πολιτική του «σοσιαλφασισμού». Το άλλο σημείο σύγκλισης των παρεμβάσεων του προσυνεδριακού διαλόγου ήταν το ενδιαφέρον για την αύξηση των κομματικών στρατολογιών, καθώς κατά γενική ομολογία η πλειονότητα των μελών του κόμματος ολιγορούσε να ασχοληθεί με τη στρατολογία νέων συντρόφων, αφήνοντάς την σε ορισμένα στελέχη ή στους πιο ενθουσιώδεις συντρόφους. Αυτή η αδυναμία σε μια περίοδο ενίσχυσης του ευρύτερου κύρους των κομμουνιστών και έξαρσης του αντιφασιστικού αγώνα λογιζόταν σαν τροχοπέδη στην εκτύλιξη της συνδικαλιστικής δουλειάς και της μετωπικής τακτικής του κόμματος, η οποία δυσκόλευε την ενοποίηση όλων των αγωνιζόμενων εργατών με το κίνημα των ανέργων, και οι προτάσεις συνέκλιναν στην επικαιροποίηση ενός προγράμματος δράσης, μιας νέας «Εργατικής Χάρτας» που θα συνδύαζε τους καθημερινούς εργατικούς αγώνες με τις κομμουνιστικές στρατηγικές στοχεύσεις. Έτσι, το Ενιαίο Μέτωπο ενώνοντας τους εργαζομένους και τους ανέργους γύρω από τα άμεσα ζητήματα για τη στέγαση, τα ενοίκια, την κατάργηση των Means Test και της αναγκαστικής εργασίας, και για τη διεκδίκηση αυξήσεων και 40ωρης εργάσιμης εβδομάδας, θα μαχητικοποιούσε την εργατική τάξη στον αγώνα κατά του φασισμού και του ιμπεριαλιστικού πολέμου, θα τροφοδοτούσε το κόμμα με χιλιάδες νέα μέλη και θα προετοίμαζε το έδαφος για την επαναστατική ανατροπή του καπιταλισμού.⁹⁰³ Συνεπώς, γίνεται φανερό ότι στα τέλη του 1934 η πολιτική του Ενιαίου Μετώπου εκλαμβάνόταν από τη μεγάλη πλειονότητα των Βρετανών κομμουνιστών πρωταρχικά ως συντονισμένος συνδικαλιστικός αγώνας για τα καθημερινά οικονομικά προβλήματα της εργατικής τάξης πάνω στον οποίο θα αναπτύσσονταν οι γενικότεροι πολιτικοί αγώνες κατά του φασισμού και του πολέμου. Επρόκειτο για μια ορισμένη «οικονομίστικη» αναπροσαρμογή του Ενιαίου Μετώπου, η οποία επικέντρωνε την προσοχή του ΚΚΜΒ στην προσπάθεια της πολιτικοποίησης των εργατικών οικονομικών αγώνων μέσα στη Βρετανία με ελλειμματικό τον αντιιμπεριαλιστικό λόγο του σε σχέση με το παρελθόν.⁹⁰⁴ Πά-

⁹⁰³ H.Pollitt, "The Thirteenth Congress of the C.P.G.B", *Inprecor*, No.62 (08-12-1934), σσ.1673-74, *W.Gallacher, Discussion on the Thirteenth Congress of the C.P.G.B*, NMLH, C.P.G.B-National Congresses and Similar Conferences, CP/CENT/CONG/03, Reel 6.

⁹⁰⁴ Μόνο η σταθερή προσήλωση του κόμματος στην ανάγκη της απόκρουσης του φασισμού και της εμπλοκής της Βρετανίας σε ένα νέο πόλεμο ακουμπούσε σε πλευρές της παλιότερης αντιιμπεριαλιστικής, αντιαυτοκρατορικής στρατηγικής του. Από αυτήν την άποψη η προσπάθεια του ΚΚΜΒ να συσφίξει την επικοινωνία του με την «αριστερόστροφη» μάζα των Εργατικών εξυπηρετούσε τον γενικότερο αντιιμπεριαλιστικό προσανατολισμό, επειδή υπήρχε η προσδοκία ότι έτσι θα πιεζόταν το Εργατικό κόμμα να αποδεχτεί την αντιφασιστική συνεργασία της Σοσιαλιστικής Διεθνούς με την Κομιντέρν ή να χαλαρώσει τον αντισοβιετικό προσανατολισμό της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής, σε περίπτωση σχηματισμού μιας νέας Εργατικής κυβέρνησης. Επίσης,

ντως, ενόψει του 13^{ου} συνεδρίου του ΚΚΜΒ, ο Pollitt είχε εξασφαλίσει την απόλυτη συγκατάθεση των καθοδηγητικών οργάνων της ΚΔ στους χειρισμούς του, τόσο του προεδρείου της στο δεύτερο δεκαήμερο του Δεκεμβρίου του 1934, όσο και του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου που στις 25 Δεκεμβρίου ενέκρινε την υπό προϋποθέσεις επίσημη εκλογική συνεργασία του ΚΚΜΒ με τα τοπικά Εργατικά κόμματα ή με τοπικούς Εργατικούς υποψηφίους.⁹⁰⁵

Γ.3 Η τελική κατάληξη του αντιφασιστικού αγώνα της ΚΔ στο «Λαϊκό Μέτωπο» και η πρόσληψή του από το ΚΚΜΒ ως μέσο για την υπέρβαση του «οικονομισμού» της μαζικής πολιτικής του και για την επαναστατική πολιτικοποίηση του εργατικού κινήματος (Δεκέμβριος 1934-Αυγустος 1935)

Μετά την επιστροφή του Pollitt στην Αγγλία στο τέλος του έτους και μέχρι την πραγματοποίηση του 13^{ου} συνεδρίου του ΚΚΜΒ στις αρχές Φλεβάρη του 1935 δεν υπήρξε κάποια ευδιάκριτη εσωκομματική διαφοροποίηση σε σχέση με τις πολιτικές τακτικές του κόμματος, όπως είχαν δρομολογηθεί στις πρόσφατες επαφές του γραμματέα του με την ΚΔ και ήταν ομόφωνη η έγκριση των συνεδριακών θέσεων και της εισήγησης της Κ.Ε από τις οργανώσεις της βάσης. Όσες ενστάσεις διατυπώθηκαν, δεν αφορούσαν την ενίσχυση της ενιαιομετωπικής συνεργασίας όλων των φορέων του εργατικού κινήματος της χώρας, αλλά ήταν επικεντρωμένες στα ζητήματα της άμεσης εκλογικής τακτικής του ΚΚΜΒ, θέτοντας τις επιφυλάξεις των εκφραστών τους σχετικά με το αν θα ήταν λιγότερες ή περισσότερες οι αποφάσεις εκλογικής σύμπραξης των κομμουνιστών με τους Εργατικούς υποψηφίους που είχαν ταχθεί υπέρ του Ενιαίου Μετώπου, καθώς ήταν δεδομένη η εκτίμηση ότι η «Εθνική Κυβέρνηση» είχε ανεπίστρεπτη φθορά και ότι επίκειντο βουλευτικές εκλογές.⁹⁰⁶ Το ζήτημα της εκλογικής τακτικής του κόμματος σε μεγάλο βαθμό περιέπεσε σε δεύτερη μοίρα στη διάρκεια του συνεδρίου εξαιτίας της εντυπωσιακής ανόδου των νέων κινητοποιήσεων των ανέργων μέσα στον Ιανουάριο του 1935, όταν η κυβέρνηση προσπάθησε εκ νέου να υποκαταστήσει για τον υπολογισμό και την καταβολή των επιδομάτων ανεργίας τα τοπικά δημοτικά και εργατικά συμβούλια από μία κεντρική δημόσια υπηρεσία, το «Γραφείο Υποστήριξης Ανέργων» (Unemployment Assistance Board). Οι δυνατότητες επηρεασμού αυτής της υπηρεσίας από τα τοπικά συνδικάτα και τις οργανώσεις ανέργων θα ήταν μικρές, πράγμα που θα διευκόλυνε την κυβερνητική απόπειρα για την περικοπή των προνοιακών επιδομά-

σταθερά το ΚΚΜΒ συνέχιζε την ανάμιξή του στον ιρλανδικό αντιιμπεριαλιστικό αγώνα: ενδεικτικά, τον Σεπτέμβριο του 1934 η βρετανική αντιπροσωπία στο Αγγλοαμερικανικό Γραφείο της ΚΔ μαζί με τον Pollitt και τον γραμματέα των Ιρλανδών κομμουνιστών Sean Murray, ο οποίος παράλληλα ήταν και μέλος του ΚΚΜΒ, προχώρησαν σε μια συμφωνία μετωπικής συστράτευσης της αριστερής πτέρυγας των Ιρλανδών Ρεπουμπλικάνων με το ιρλανδικό κομμουνιστικό κόμμα. Πρβλ. Emmet O'Connor, "From Bolshevism to Stalinism: Communism and Comintern in Ireland", Kevin Morgan-Norman La Porte-Matthew Worley (eds.), *Bolshevism, Stalinism and Comintern*, ό.π., σσ.252-54.

⁹⁰⁵ Andrew Thorpe, ό.π.,σελ.216.

⁹⁰⁶ Στην Κ.Ε στις 26 Γενάρη μόνο ο Dutt διαφώνησε κάθετα με οποιαδήποτε εκλογική σύμπραξη κομμουνιστών και Εργατικών, τονίζοντας ότι η αντιφασιστική και ενιαιομετωπική εργατική πάλη δεν μπορεί να πάρει το χαρακτήρα της προεκλογικής συνεργασίας της επαναστατικής και της ρεφορμιστικής πτέρυγας του εργατικού κινήματος. Τελικά, οι βουλευτικές εκλογές διεξήχθησαν το Νοέμβριο εξαιτίας της επιταχυνόμενης φθοράς της κυβέρνησης από τις διεθνείς επιπλοκές, την αποτυχία της να δρομολογήσει την καπιταλιστική ανάκαμψη και την ήττα της στην ολομέτωπη σύγκρουση με τα συνδικάτα και την εργατική τάξη στο μέτωπο της μεταρρύθμισης του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας και ασφάλισης. Πρβλ. ό.π., σελ.217.

των. Το κάλεσμα του NUWM για άμεση εργατική απάντηση σε αυτή την κυβερνητική ρύθμιση βρήκε μεγάλη μαζική απήχηση: περίπου 350.000 εργαζόμενοι και άνεργοι πλαισιώνοντας τα σωματεία και τις επιτροπές ανέργων προχώρησαν σε επαναλαμβανόμενες διαδηλώσεις διαμαρτυρίας σε όλη τη χώρα, ιδίως στη βόρεια Αγγλία και στη Σκωτία, καταλαμβάνοντας και τα δημαρχεία της Γλασκώβης και του Sheffield. Θορυβημένη η κυβέρνηση ακύρωσε τη συγκεκριμένη ρύθμιση στις 5 Φλεβάρη 1935, κάτι που αξιολογήθηκε από τους κομμουνιστές και το NUWM ως

*«μια από τις σπουδαιότερες, ιστορικές νίκες του βρετανικού εργατικού κινήματος, με την Έθνική Κυβέρνηση πτοημένη από τον θυελλώδη ξεσηκωμό των διαδηλώσεων και των μαζικών αντιδράσεων της εργατικής τάξης με επικεφαλής της το NUWM, να υποχωρεί άτακτα και να αναστέλει τις σχεδιαζόμενες προνοιακές περικοπές. Είναι ένα λαμπρό παράδειγμα μαζικής ενιαιομετωπικής δράσης και μια αποστομωτική απάντηση σε εκείνους τους ρεφορμιστές ηγέτες των Εργατικών που συμβουλεύουν τους εργάτες να περιμένουν μέχρι τις επόμενες Γενικές Εκλογές, προκειμένου να πετύχουν την αποκατάσταση των δικαιωμάτων και των υλικών απολαβών τους».*⁹⁰⁷

Για τα μέλη του ΚΚΜΒ αυτή η επιτυχία σηματοδοτούσε αφενός πως οι τακτικές του κόμματος δεν επρόκειτο να ενσωματωθούν στο αστικό πολιτικό σύστημα, παρά τον εκλογικό εναγκαλισμό του με το Εργατικό κόμμα, αφετέρου ότι η πορεία του κόμματος προδιαγραφόταν ανοδική, κάτι που φαινόταν να επιβεβαιώνεται από διάφορους δείκτες κομματικής ανάπτυξης: τον Ιανουάριο του 1934 το ΚΚΜΒ αριθμούσε 6.500 μέλη και μέχρι το τέλος του Φλεβάρη είχε φτάσει τα 7.700, ενώ το ίδιο διάστημα η κυκλοφορία του *Daily Worker* διπλασιάστηκε, για να φτάσει στα τέλη Μαρτίου την κυκλοφορία των 30.000 φύλλων ημερησίως και των 70.000 στην κυριακάτικη έκδοση. Η παρουσία των γυναικών μέσα στο κόμμα για πρώτη φορά άγγιξε το 10%, όπως αποτυπώθηκε και στη σύνθεση των 294 συνέδρων του 13^{ου} Συνεδρίου που περιλάμβαναν 34 γυναίκες. Στο επίπεδο της συνδικαλιστικής οργάνωσης από τις αρχές του Φλεβάρη οι ανθρακωρύχοι της Harworth Colliery ξεκίνησαν μια οργανωμένη προσπάθεια να εγκαταλείψουν την εργοδοτική ομοσπονδία του Εργατικού βουλευτή M.Spencer, η οποία στα 1935 ασκώντας εκβιασμούς, για να εγγράψει μέλη, είχε εντάξει στις γραμμές της 42.000 ανθρακωρύχους του Nottingham έναντι των 9.000 που ήταν ενταγμένοι στην «κόκκινη» Ένωση των Ανθρακωρύχων του Nottingham, η οποία είχε πρόεδρο τον κομμουνιστή Mick Kane, όντας τμήμα του επίσημου εθνικού συνδικάτου. Τελικά, στο Harworth 1.175 ανθρακωρύχοι έναντι 145 ψήφισαν την ένταξή τους στο «κόκκινο» σωματείο, ανοίγοντας το δρόμο για την πλήρη διάλυση του εργοδοτικού σωματείου τον επόμενο χρόνο. Εκτός από την ισχυρή κομματική παρέμβαση στους ανέργους, την πρόοδο της συγκρότησης πυρήνων του μέσα στα επίσημα, μαζικά συνδικάτα πιστοποιούσε και η σύνθεση των αντιπροσώπων του 13^{ου} συνεδρίου του ΚΚΜΒ: από τους 294 συνέδρους, οι 234 ανήκαν σε κάποιο εργατικό σωματείο, οι 34 είχαν εκλεγεί σε κάποιο εργατικό συμβούλιο και στα εθνικά ή περιφερειακά δευτεροβάθμια όργανα των συνδικάτων, ενώ 82 είχαν εκλεγεί στα όργανα των πρωτοβάθμιων σωματείων. Η θεμελίωση του Ενιαίου Μετώπου πάνω στη συντονισμένη δράση όλων των συνδικαλιστικών οργανώσεων

⁹⁰⁷ NUWM, Circular No D 39, 06-02-1935, Hannington Papers, NMLH, CPGB Archives, Industrial Department, CP/CENT/IND/12/04.

απέκτησε νέα δυναμική με τη συνδιάσκεψη για τον αγώνα της εργατικής τάξης, η οποία οργανώθηκε στο Λονδίνο στις 26 Γενάρη 1935 από το *Labour Monthly*, στην οποία μετείχαν 257 εκπρόσωποι εκ των οποίων μόλις 17 ήταν μέλη του ΚΚΜΒ και άλλοι 66 ήταν φιλοκομμουνιστές εκπρόσωποι σωματείων, ενώ παρευρέθηκαν και 40 συνδικαλιστές εκπρόσωποι από το Εργατικό κόμμα και 42 από τους Ανεξάρτητους Εργατικούς. Μια ανάλογη συνδιάσκεψη με 311 αντιπροσώπους σωματείων επαναλήφθηκε τον Μάιο μετά τον επανεξοπλισμό της Γερμανίας με θέμα την υπεράσπιση της ειρήνης και την απόκρουση του φασιστικού κινδύνου.⁹⁰⁸ Πλέον, στη Βρετανία το «Λαϊκό Μέτωπο» ήταν πραγματικότητα πριν την επίσημη διακήρυξή του από την Κομιντέρν το καλοκαίρι.

Η έμφαση στην ανασύνταξη των δυνάμεων του ΚΚΜΒ με βασικό αρμό τη συνδικαλιστική δουλειά, συνενός και η οικοδόμηση του Ενιαίου Μετώπου πρωταρχικά ως συντονισμού της δράσης σωματείων και λοιπών εργατικών οργανώσεων ανεδείχθη στις αποφάσεις του 13^{ου} συνεδρίου του κόμματος. Σε αυτόν τον τομέα δεν υπήρξε κάποια βαθιά ρήξη με την παλιότερη συνδικαλιστική πρακτική του ΚΚΜΒ, το οποίο ήδη από τα 1927/28 ήταν οργανωμένο σε εργοστασιακούς και σε εδαφικούς κομματικούς πυρήνες εκ των οποίων οι πρώτοι θεωρούνταν βαρύτερης σημασίας, γιατί στους χώρους εργασίας η ταξική σύγκρουση εργοδοτών και εργατών έπαιρνε φανερές διαστάσεις, γι' αυτό και υπήρχε αυξημένη αντιπροσώπευση των εργοστασιακών πυρήνων στη σύνθεση των καθοδηγητικών επιτροπών περιοχής του κόμματος. Από το 1929 είχε πολλαπλασιαστεί και η συγκρότηση ιδιαίτερων κομμουνιστικών «φραξιών» από μέλη του κόμματος και εξοκομματικούς φίλους του στο εσωτερικό των συνδικάτων και των ομοσπονδιών, οι οποίες αντιμετωπίζονταν ως φορείς διάλυσης και υπονόμησης του επίσημου σωματείου από τους ρεφορμιστές επικεφαλής των συνδικάτων, ειδικά όταν η δράση αυτών των φραξιών έτεινε στη συγκρότηση νέων, «κόκκινων» εργατικών σωματείων. Το 13^ο συνέδριο διαπίστωνε ότι η αύξηση της ανεργίας και οι διώξεις των ριζοσπαστών εργατών από τις επιχειρήσεις και τα ρεφορμιστικά σωματεία είχαν επιφέρει μέχρι το 1933 τη συρρίκνωση των κομματικών δυνάμεων στα μεγάλα εργοστάσια και στις μεγάλες ομοσπονδίες, ώστε μόλις το 10% των κομματικών μελών ανήκε σε οργανωμένο εργοστασιακό πυρήνα, αλλά τόνιζε ότι τον τελευταίο ενάμισο χρόνο είχε ενταθεί η αντιστροφή αυτής της εικόνας. Για να αναπτυχθεί η κομματική οικοδόμηση στα εργοστάσια, αποφασίστηκε τα όποια μεμονωμένα μέλη του κόμματος ή της νεολαίας σε ένα εργοστάσιο να ενταχθούν στους υπάρχοντες κομματικούς πυρήνες των γειτονικών βιομηχανικών μονάδων βοηθώντας τη δική τους δράση, ώστε να εκπαιδευθούν τα ίδια στις πρακτικές δημιουργίας «κομμουνιστικών φραξιών» στο δικό τους εργοστάσιο. Για τον καλύτερο συντονισμό τους όλα τα μέλη των εργοστασιακών και των εδαφικών πυρήνων θα οργανώνονταν σε ενιαίες, τοπικές οργανώσεις με κοινή καθοδήγηση. Επειδή η πλειονότητα των εργατών ήταν εκτός των συνδικάτων, πρωταρχικό καθήκον του κόμματος ορίστηκε η προσέλκυση νέων εργατών και ανέργων στα σωματεία που τους αναλογούσαν, ενώ εγκαταλείφθηκε η πριμοδότηση της οργάνωσης νέων, ανεξάρτητων από το ρεφορμισμό εργατικών οργανώσεων. Αντ' αυτής διακηρύχθηκε η ενίσχυση των πιο μαζικών συνδικάτων ανά κλάδο και περιοχή, είτε επρόκειτο για «επίσημα» ή «κόκκινα» σωμα-

⁹⁰⁸ Noreen Branson, *ό.π.*, σελ. 98, 130, 184, 192, E.H Carr, *ό.π.*, σελ.238.

τεία, κάτι που σε συνδυασμό με τον αγώνα των κομμουνιστών για τον εκδημοκρατισμό της λειτουργίας των ρεφορμιστικών συνδικάτων θα επέφερε την αλλαγή των συσχετισμών μέσα σε όλο το οργανωμένο εργατικό κίνημα υπέρ των επαναστατικών δυνάμεων. Η επικράτηση των τελευταίων μέσα στα μεγάλα συνδικάτα θα επέτρεπε τη δημιουργία εργατικών συμβουλίων με ανακλητούς εκπροσώπους των εργαζομένων ανά εργοστάσιο και σωματείο, τα οποία θα προσανατόλιζαν το εργατικό κίνημα όχι μόνο στη διεκδίκηση των άμεσων οικονομικών αιτημάτων του, αλλά και στην πάλη για τη συντριβή του φασισμού και για την ανατροπή της καπιταλιστικής ιδιοκτησίας, η οποία θα κορυφωνόταν με μια νέα Γενική Απεργία και μια ένοπλη εξέγερση κατά της αστικής κυβέρνησης. Μετά την επίτευξη αυτού του στόχου τα εργατικά συμβούλια θα αναλάμβαναν την πλήρη διαχείριση των τοπικών, δημοτικών υποθέσεων, θα εξέλεγαν εκπροσώπους για το Εθνικό Εργατικό Συμβούλιο, το οποίο θα γινόταν η νέα κεντρική κυβέρνηση της σοβιετικής Βρετανίας και θα έθεταν υπό τη διεύθυνσή τους τη λειτουργία των εθνικοποιημένων συγκεντρωμένων παραγωγικών μέσων, όπως ήταν τα εργοστάσια, τα ορυχεία, τα ναυπηγεία, οι σιδηροδρομικές και ναυτιλιακές εταιρίες, οι τράπεζες και τα μεγάλα αγροκτήματα, χωρίς καμία αποζημίωση των καπιταλιστών ιδιοκτητών. Έτσι, το σοσιαλιστικό πρόγραμμα του ΚΚΜΒ διέφερε από τις εξαγγελίες των Εργατικών και των άλλων σοσιαλιστών περί εθνικοποιήσεων, αφενός γιατί οι ρεφορμιστές ρητά προέβλεπαν την αποζημίωση των ιδιοκτητών των εθνικοποιημένων επιχειρήσεων και κατοικιών, αφετέρου επειδή η μετάβαση στο σοσιαλισμό δεν αντιμετωπιζόταν ως αποτέλεσμα της εκλογικής νίκης των εργατικών κομμάτων ή της ψήφισης νομοθετημάτων σοσιαλιστικού χαρακτήρα από το κοινοβούλιο, αλλά ως αποτέλεσμα του μαζικού, εξωκοινοβουλευτικού εργατικού αγώνα. Η δημιουργία μιας σοβιετικής εξουσίας στη Βρετανία και η εγκαθίδρυση μιας κεντρικά σχεδιασμένης οικονομικής βάσης κατά το πρότυπο των πεντάχρονων πλάνων της ΕΣΣΔ, όχι μόνο θα εξαφάνιζε την ανεργία και θα ανύψωνε τις συνθήκες υλικής διαβίωσης και πνευματικής ζωής των Βρετανών εργαζομένων, αλλά ανατρέποντας το βρετανικό ιμπεριαλισμό θα άνοιγε το δρόμο για την απελευθέρωση των λαών που βρισκόνταν υπό τον βρετανικό αποικιακό ζυγό και για την σταθεροποίηση της διεθνούς ειρήνης.⁹⁰⁹

Το πολιτικό σχέδιο του κόμματος για την προετοιμασία της αντικαπιταλιστικής ανατροπής, λοιπόν, εξακολουθούσε να στηρίζεται στον μαζικό απεγκλωβισμό της εργατικής τάξης από τον ιδεολογικό και πολιτικό έλεγχο των Εργατικών δια μέσου της εξασφάλισης της κομμουνιστικής ηγεμονίας στο συνδικαλιστικό κίνημα με όχημα τις εργατικές επιτροπές της βάσης και το Ενιαίο Μέτωπο, κάτι που δείχνει ότι ο βασικός άξονας της στρατηγικής του δεν είχε τροποποιηθεί σε σχέση με τις επεξεργασίες του κόμματος οι οποίες είχαν σχηματιστεί στη «διπλή στρατηγική» του συνδυασμού της αντιιμπεριαλιστικής πάλης με την πολιτικοποίηση των οικονομικών εργατικών αγώνων στο διάστημα μετά τη Γενική Απεργία, όταν δέσποζε στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα ο λεγόμενος «σοσιαλφασισμός». Μάλιστα, η συνδικαλιστική πρακτική του ΚΚΜΒ, εστιασμένη στην ανάπτυξη της ενιαιομετωπικής δράσης των επίσημων συνδικάτων και εργατικών

⁹⁰⁹ *For Soviet Britain. The Programme of the C.P.G.B adopted at the 13th Congress, February 5nd, 1935*, Marston Printing Co., σσ.2-9, NMLH, CPGB Archives, National Congresses and Similar Conferences, CP/CENT/CONG/03/04 [Πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 20], Noreen Branson, ό.π., σσ.99-103, 174-75.

οργανώσεων με τις ριζοσπαστικές δυνάμεις που αναφύονταν μέσα από τις εργατικές και απεργιακές επιτροπές των σωματείων, συνιστούσε μια συνέχεια με την πεμπτουσία της πολιτικής του «σοσιαλφασισμού» που αποσκοπούσε στην επικράτηση της κομμουνιστικής επιρροής στο συνδικαλιστικό κίνημα μέσα από τα ριζοσπαστικά «ανεξάρτητα κέντρα εργατικής οργάνωσης», μολονότι πλέον είχε εμποδωθεί στη συλλογική συνείδηση του κόμματος, ότι αυτή η πρακτική δεν έπρεπε να κατατείνει στη διάσπαση των επίσημων, ρεφορμιστικών μαζικών οργανώσεων. Ως εκ τούτου δεν ευσταθούν οι ισχυρισμοί διάφορων ιστορικών (N.Fisman, N.Branson, J.Manley) ότι με αυτό το συνέδριο ιδεολογικοποιήθηκε δια παντός και παγιώθηκε η λεγόμενη «στροφή του 1932» του ΚΚΜΒ προς τα επίσημα συνδικάτα και η προσκόλλησή του στο θεσμοθετημένο εργατικό κίνημα. Η ουσιαστική ασυνέχεια στη στρατηγική του κόμματος στην απόφαση του 13^{ου} συνεδρίου βρίσκεται στην αντιστροφή της ιεράρχησης του οικονομικού και του αντιμπεριαλιστικού σκέλους της, η οποία έχει διαφύγει ολωσδιόλου της προσοχής των μελετητών της ιστορίας του ΚΚΜΒ. Πράγματι, ως τα τέλη του 1933 το ΚΚΜΒ εξαρτούσε την εμφάνιση επαναστατικής κατάστασης στη Βρετανία από το ξέσπασμα νικηφόρων απελευθερωτικών εξεγέρσεων στις αποικίες που θα διασπούσαν τη συνοχή της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, εκτίμηση που έδινε προτεραιότητα στο σκέλος της δικής του αντιμπεριαλιστικής πάλης στο εσωτερικό της χώρας έναντι των οικονομικών, συνδικαλιστικών αγώνων έως τον Δεκέμβριο του 1931 ή απέδιδε έστω ιδιαίτερη βαρύτητα σε αυτήν για τη συνολική πολιτικοποίηση της οικονομικής πάλης των μαζών έως τα τέλη του 1932. Παρά την ευρύτερη κάμψη του εργατικού κινήματος, την επικράτηση του Ναζισμού στην καρδιά της Ευρώπης και την σχετικά βραδύρρυθμη πρόοδο της αντιαποικιακής πάλης έως τα τέλη του 1933 το ΚΚΜΒ προσπαθούσε να υλοποιήσει σχετικά ισομερώς τον αντιμπεριαλιστικό και συνδικαλιστικό πυλώνα της στρατηγικής του με όχημα την ενιαιομετωπική αντιφασιστική δράση και την πάλη του κινήματος των ανέργων. Ωστόσο, τον χρόνο που προηγήθηκε του 13^{ου} συνεδρίου το κόμμα στην προσπάθειά του να ανανεώσει τις γραμμές του και να εξαπλώσει την επιρροή του στο μαζικό κίνημα λόγω της σημαντικής καθυστέρησης στην ταξική πολιτική συνειδητοποίηση των μαζών, έριξε το κύριο βάρος του στους αγώνες για τα άμεσα οικονομικά ζητήματα των ενοικίων, της κατάργησης των Mean Tests και της αναγκαστικής εργασίας, των μισθολογικών αυξήσεων και της 40ωρης εργάσιμης εβδομάδας, πράγμα που παγίωσε έναν «οικονομίστικο» προσανατολισμό, ο οποίος εξαρτούσε την προλεταριακή επανάσταση στη Βρετανία πρωταρχικά από την διεύρυνση των οικονομικών κατακτήσεων του εργατικού κινήματος στο εσωτερικό. Συνεπόμενα, η ανατροπή της βρετανικής αποικιοκρατίας ουσιαστικά υπήχθη στην επικράτηση του σοσιαλισμού πρώτα στη Βρετανία, γι'αυτό και η αντιμπεριαλιστική πάλη μετέπεσε σε ένα δευτερεύον καθήκον στην απόφαση του 13^{ου} συνεδρίου του ΚΚΜΒ αντίθετα από ό,τι προέβλεπε το πρόγραμμα του κόμματος στα 1929.⁹¹⁰

Σε τοπικό επίπεδο, στο δυτικό Yorkshire, σχετικές ιστοριογραφικές μελέτες έχουν δείξει ότι τα ζητήματα αιχμής για την ανάπτυξη της ενιαιομετωπικής δράσης του ΚΚΜΒ κατά το πρώτο εξάμηνο του 1935 αποτέ-

⁹¹⁰ *For Soviet Britain, 1935*. Chapter III. What the British Soviets Will Do: Relations with What is now the British Empire, σελ.25 και *Class Against Class, 1929*. Chapter I. The Empire, Chapter II. Our Immediate Programme of Action, σελ.6, 11, 14, 21, 23 [πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 21].

λεσαν οι αντιφασιστικές διαδηλώσεις κατά του BUF (π.χ στο Leeds όπου σε κάποιες κοινότητες υπήρχε αντισημιτισμός) και η καμπάνια κατάργησης των Black Circulars (στο Bradford) που ενίοτε έπαιρνε και το χαρακτήρα της προβολής του αιτήματος για την εισδοχή του ΚΚΜΒ στο Εργατικό κόμμα, γεγονός που προξένησε εσωτερικές τριβές στην καθοδήγηση του ΚΚΜΒ καταλήγοντας στην αντικατατάσταση του M. Ferguson, γραμματέα του Yorkshire, από τον Ernie Benson, αν και συνεχίστηκε η τοπική συνεργασία κομμουνιστών και Εργατικών σε αντιπολεμικές κινήσεις κατά της ιταλικής επέμβασης στην Αββυσηνία (Οκτώβριος 1935) και στην καμπάνια υποστήριξης των Δημοκρατικών στον Ισπανικό Εμφύλιο τον επόμενο χρόνο. Αλλά και στη βορειοανατολική Αγγλία η βάση των Εργατικών στήριξε την καμπάνια της Ένωσης Ανθρακωρύχων του Durham και Northumberland για την κατάργηση των Black Circulars και για την ένταξη του ΚΚΜΒ στο Εργατικό κόμμα, μολονότι επρόκειτο για αίτημα της βάσης των συνδικάτων και όχι του ίδιου του ΚΚΜΒ, το οποίο μόνο μετά την εκλογική νίκη των Συντηρητικών και την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Baldwin αποφάσισε να ζητήσει εκ νέου τη σύνδεσή του με το Εργατικό κόμμα με την επιστολή που του απέστειλε στις 25/11/1935, προκειμένου να ορθωθεί ένα ισχυρό εργατικό αντιφασιστικό μέτωπο στην παραπέρα πορεία εκφασισμού της χώρας. Στα βορειοανατολικά σημαντική ήταν η υποστήριξη που παρείχαν στους κομμουνιστές οι Ανεξάρτητοι Εργατικοί και η Socialist League με αποτέλεσμα η πλειοψηφία των 283.000 ανθρακωρύχων της περιοχής να ψηφίσουν υπέρ της ένταξης των κομμουνιστών στους Εργατικούς, μολονότι το συνέδριο όλων των εργατικών συμβουλίων των βορειοανατολικών περιοχών, που εκπροσωπούσε 500.000 εργάτες, καταψήφισε αυτή την πρόταση. Η αντιπολεμική δράση εκεί καθυστέρησε, ξεκινώντας ουσιαστικά τον Αύγουστο του 1935, επειδή υπήρχαν μόλις 2 επιτροπές ειρήνης στο Tyneside και στο Sunderland, ενώ τον Ιανουάριο του 1935 δραστηριοποιούνταν περισσότερες από 30 στην υπόλοιπη χώρα, εκ των οποίων στην μεν πρώτη ήταν πιο έντονη η κομμουνιστική παρουσία και ρητορική, στη δε δεύτερη επιρροή ασκούσαν πασιφιστές Εργατικοί και κληρικοί. Παρά τη μετωπική δράση κομμουνιστών και Εργατικών, στα βορειοανατολικά σε όλες τις τοπικές εκλογές το ΚΚΜΒ κατέβαζε δικούς του ανεξάρτητους υποψήφιους αυτό τον χρόνο, όπως είχε κάνει και στα 1934, στις σημαντικότερες κοινότητες (Newcastle, Southshields, Sunderland, Blych, Jarrow, Morpeth, Tynemouth), κάτι που έπραξαν σε ορισμένες περιπτώσεις και οι Ανεξάρτητοι Εργατικοί. Πάντως, συστηματικά και σταθερά μόνο οι ανθρακωρύχοι και το εργατικό συμβούλιο του Durham αγάλιασαν όλες τις ενιαιομετωπικές πρωτοβουλίες του ΚΚΜΒ στα 1935-36 με εξαίρεση τις πορείες των ανέργων που είχαν παλλαϊκή αποδοχή, επειδή μόνο εκεί υπήρχε ένας ευδιάκριτος πυρήνας αριστερών Εργατικών και μελών του ILP, κάτι που εξηγεί τη σχετική στασιμότητα και της οργανωτικής ανάπτυξης του ΚΚΜΒ στη βορειοανατολική Αγγλία, καθώς ακόμη και ο Tom Aisbitt, ο πιο γνωστός αριστερός του εργατικού συμβουλίου του Newcastle στον Μεσοπόλεμο, ήταν ένας εξαιρετικά προσεκτικός κρυπτοκομμουνιστής.⁹¹¹

Η μεγάλη νίκη του κινήματος των ανέργων το Φλεβάρη του 1935 να υποχρεώσει την κυβέρνηση να ανακαλέσει όλες τις σχεδιαζόμενες περικοπές των βοηθημάτων ανεργίας και τις αναπροσαρμογές των κριτηρί-

⁹¹¹ Dylan Lee Murphy, ό.π., σσ.231-42, Noreen Branson, ό.π. σελ.151, Lewis H. Mates, *The United Front and the Popular Front in the North East of England, 1936-39*, Ph.D Thesis, University of Newcastle 2002, σσ.21-24, 34-39, 44-46, 62-64, 277-81.

ων χορήγησής τους κρίθηκε από το ΚΚΜΒ σαν ένα θεμελιώδες βήμα για την παραπέρα ανάπτυξη του Ενιαίου Μετώπου, για αυτό και με τη συγκατάθεση του κόμματος το ΝUWM αποφάσισε στα τέλη του Φλεβάρη να σταματήσει να αποκαλεί στις προκηρύξεις του το TUC απεργοσπαστικό μηχανισμό, ώστε να ενθαρρυνθεί η κοινή δράση των επιτροπών ανέργων των ρεφορμιστών με το ΝUWM. Η εν λόγω απόφαση ως έκφραση του Ενιαίου Μετώπου «από τα κάτω» επιδοκιμάστηκε από όλο το στελεχικό δυναμικό του ΚΚΜΒ, ακόμη και από εκείνους που ήταν εχθρικοί στις προτάσεις της εκλογικής συνεργασίας των κομμουνιστών με μια μερίδα των Εργατικών. Επιπρόσθετα, η εμβάθυνση της μετωπικής δράσης των ανέργων φαινόταν ως μια πρώτη τάξεως ευκαιρία για την ανάπτυξη της πάλης του εργατικού κινήματος με στόχο την ανατροπή της «Εθνικής Κυβέρνησης», η οποία εθεωρείτο σαν ο πρωταρχικός παράγοντας εκφασισμού της Βρετανίας και ο βασικός υποκινητής των αντισοβιετικών δυνάμεων στην Κοινωνία των Εθνών. Όπως χαρακτηριστικά είχε υποστηρίξει ο Dutt, η συνεργασία όλων των οργανωμένων δυνάμεων του εργατικού κινήματος στα μετωπικά πλαίσια πάλης ήταν ο μόνος δρόμος για την απόκρουση του φασισμού που απεργάζονταν όλες οι αστικές δυνάμεις στη Βρετανία και για την υπεράσπιση της ΕΣΣΔ, η οποία ήταν υποχρεωμένη για την άμυνά της να συνεργαστεί πρόσκαιρα με ορισμένα καπιταλιστικά κράτη. Υπό αυτή την έννοια της ταύτισης του αντικαπιταλιστικού προσανατολισμού με τις φιλοσοβιετικές θέσεις, η διεύρυνση των μετωπικών και των αντιφασιστικών τακτικών του εργατικού κινήματος και του ΚΚΜΒ ήταν θεμιτή και αναγκαία.⁹¹² Μάλιστα, ο Dutt και οι συνεργάτες του για λογαριασμό του ΚΚΜΒ με αφορμή την εξαγγελία της διεύρυνσης του εκλογικού σώματος στην Ινδία στα 35.000.000 επί των 320.000.000 του συνολικού πληθυσμού στο πλαίσιο της αναθεώρησης του ινδικού Συντάγματος, εισηγήθηκαν στους Ινδούς κομμουνιστές την αναθέμανση της οργανωμένης προσπάθειάς τους να προσεταιριστούν τμήματα του αστικού Εθνικού Κογκρέσσου, προβάλλοντας δημοκρατικά και αγροτομεταρρυθμιστικά αιτήματα, ώστε να παρεμποδιστούν οι φασιστικές τάσεις της βρετανικής άρχουσας τάξης και στην καρδιά της αυτοκρατορικής περιφέρειας.⁹¹³ Επομένως, δεν ήταν καθόλου παράδοξο ότι στις συζητήσεις του Π.Γ και της Κ.Ε του ΚΚΜΒ στο διάστημα 2 με 17 Μαρτίου αποφασίστηκε η αυτόνομη εκλογική κάθοδος του κόμματος μόνο σε επτά περιφέρειες στις επερχόμενες βουλευτικές εκλογές, απόφαση που εγκρίθηκε από την ΕΕΚΔ παρά τη διαφωνία του Dutt. Μάλιστα, η ΕΕΚΔ απέρριψε την πρόταση της ηγεσίας του ΚΚΜΒ να αποσταλεί ο Gallacher ως αντιπρόσωπός του στην ΚΔ και αντ' αυτής απαίτησε να οριστεί ως υποψήφιος βουλευτής στο West Fife.⁹¹⁴ Τον Μάρτιο του 1935 το Προεδρείο της ΕΕΚΔ ενέκρινε και τις συνεδριακές αποφάσεις του ΚΚΜΒ, αναθέτοντας στον Pollitt να ετοιμάσει το προσχέδιο της εισήγησης της ΕΕΚΔ σχετικά με τα προβλήματα της εφαρμογής του Ενιαίου Μετώπου για το επερχόμενο 7^ο Συνέδριο της ΚΔ. Στο προσχέδιό του ο γραμματέας του ΚΚΜΒ στιγμάτισε τις σεκταριστικές αγκυλώσεις⁹¹⁵ που καθυστερούσαν την πρόοδο του αντιφασιστικού Ενιαίου Μετώπου, καταδικάζο-

⁹¹²R.Palme Dutt, "The Fight for the United Front", *Labour Monthly*, vol.16, No.12 (December 1934), σσ.728-34.

⁹¹³ Lesley Hutchinson, "The New Imperialist Strategy in India", *Labour Monthly*, vol.17, No.2 (February 1935), σσ.107-13.

⁹¹⁴ Andrew Thorpe, ό.π., σελ.217.

⁹¹⁵ Με αφορμή τις διαλέξεις του Τολιάτι στη Σχολή Λένιν για τις τακτικές της ΚΔ απέναντι στο φασισμό τον Απρίλιο του 1935 ο Bella Kun διαφώνησε με τους χειρισμούς των Γάλλων κομμουνιστών, ενώ ο Pieck από το ΚΡD ζήτησε τη μεσολάβηση του Δημητρώφ, για να σταματήσουν οι Piatnitsky και Knorin να ενθαρρύνουν εκείνους που υπονόμειαν την κοινή αντιφασιστική πάλη των κομμουνιστών και των σοσιαλδημοκρατών μέσα στα νόμιμα γερμανικά συνδικάτα. Πάντως, η εκτίμηση ότι το γαλλικό Κ.Κ

ντας την προβολή των αιτημάτων της προλεταριακής επανάστασης και της σοβιετικής εξουσίας ως προαπαιτούμενων για τη μετωπική δράση με τη βάση του Εργατικού κόμματος, θέτοντας παράλληλα το πλαίσιο των άμεσων πολιτικών και οικονομικών αιτημάτων πάλης για την οικοδόμηση του Ενιαίου Μετώπου με τη βάση της σοσιαλδημοκρατίας σε διεθνή κλίμακα. Αυτό τον έφερε σε σύγκρουση με τον Bella Kun που καθοδηγούσε άμεσα το ουγγρικό Κ.Κ και που επέμενε ότι η τακτική του Ενιαίου Μετώπου όφειλε να οικοδομηθεί όχι πάνω σε αντιφασιστική, αλλά σε αντικαπιταλιστική βάση.⁹¹⁶ Η ΕΕΚΔ και οι αντιπρόσωποι των διαφόρων Κ.Κ συμφώνησαν με τον πρώτο, καταδικάζοντας τον Ούγγρο ηγέτη για «αριστερό σεκταρισμό», κάτι που αποκαλύπτει αφενός πόσο σημαντική ήταν η συμβολή του ΚΚΜΒ στην παγίωση των νέων τακτικών προσανατολισμών της ΚΔ, και αφετέρου πόσο είχε αναβαθμιστεί το κύρος του μικρού βρετανικού κόμματος σε ορισμένους καθοδηγητικούς κύκλους της ΚΔ. Αξιοσημείωτο είναι ότι στις αρχές του 1935 είχε σαφώς αυξηθεί ο ιδεολογικοπολιτικός καθοδηγητικός ρόλος του ΚΚΜΒ εντός του Αγγλοσαξονικού Γραφείου της ΚΔ, όπως προκύπτει από τις εισηγήσεις της ολομέλειας της Κ.Ε του Κ.Κ Η.Π.Α (15-18/01/35) σχετικά με το προσχέδιο του προγράμματός του για τη «Σοβιετική Αμερική», τους στόχους πάλης στο εργατικό και μαζικό κίνημα και τις τελικές αποφάσεις της τον Μάρτιο του 1935 που σε βασικά σημεία τους αναφέρονται στην πρόσφατη βρετανική εμπειρία, επικαλούμενες τις συνεδριακές αποφάσεις του ΚΚΜΒ και τη νίκη του κινήματος των ανέργων και των συνδικάτων στη Βρετανία τον Φλεβάρη.⁹¹⁷

Μέσα στο ΚΚΜΒ οι διαφωνούντες με τις συνδικαλιστικές μετωπικές τακτικές του κόμματος είχαν δεσμούς με την ΥCL, έχοντας χρηματίσει στελέχη της στο πρόσφατο παρελθόν, και είχαν διαπλαστεί με το πνεύμα «αριστερού σεκταρισμού» που ενδημούσε εντός της ΚΔΝ μετά το 1927, αλλά σε κάθε περίπτωση επρόκειτο για μεμονωμένες αντιδράσεις: στα τέλη του Απριλίου μια απεργία των αεροναυπηγών και μηχανικών αεροπλάνων του Λονδίνου κατέληξε υπό την καθοδήγηση του επικεφαλής της κομμουνιστικής φράξιας της ΑΕU Peter Zinkin, με τη στήριξη του γραμματέα της οργάνωσης της Κομμουνιστικής Νεολαίας της περιφέρειας J.Mahon, στη συγκρότηση ενός χωριστού από το επίσημο συνδικάτο «κόκκινου σωματείου», κάτι που δεν συνάντησε πραγματική αντίδραση από την ηγεσία του ΚΚΜΒ, καθώς το νέο σωματείο αμέσως συσπείρωσε στις γραμμές του την πλειονότητα των νέων μηχανικών του κλάδου, οι οποίοι απέρριψαν την εισηγήση του Bevin από την ηγεσία της ομοσπονδίας να διαγραφούν από τη διοίκηση του σωματείου οι εκλεγμένοι κομμουνιστές, σχηματίζοντας την «Εθνική Επιτροπή των Αεροναυπηγών Αντιπροσώπων», η οποία μέχρι το 1937 εξελίχθηκε σε ένα από τα πιο μαζικά και δυναμικά συνδικάτα της χώρας με έντυπο όργανο

είχε αποκτήσει έναν «δεξιό, σοσιαλπατριωτικό» χαρακτήρα δεν ευσταθεί, καθώς αυτό αντέδρασε δημόσια στη σοβιετική συγκατάθεση στους γαλλικούς πολεμικούς εξοπλισμούς μετά το γαλλοσοβιετικό σύμφωνο αλληλοβοήθειας της 2^{ης} Μαΐου 1935, ώστε ο Ράντεκ ανέλαβε να εξηγήσει στα τμήματα της ΚΔ, ότι η γαλλοσοβιετική συμφωνία δεν διευκόλυνε τους σχεδιασμούς ορισμένων ιμπεριαλιστών, αλλά αποτελούσε πλήγμα στις φασιστικές δυνάμεις και βήμα για την προώθηση της ειρήνης στην Ευρώπη. Πρβλ. Thomas Beaumont, *Communists and Cheminots: Industrial Relations and Ideological Conflict in the French Railway Industry, 1919-39*, Ph.D Thesis, University of Exeter, August 2011, σσ.188-90.

⁹¹⁶ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ.392-93.

⁹¹⁷ Alex Bittelman, "For A Soviet America", I.Amter, "The National Congress for Unemployment and Social Insurance-and After", *The Communist*, vol.14, No.1 (January 1935), σσ.8-21, 39-44, "On the Main Immediate Tasks of CPUSA-Resolution adopted by the C.C Plenum, 15-18/01/35", *The Communist*, No.2 (February 1935), σσ.117-26, Earl Browder, "Report to the CC Meeting", *The Communist*, No.3 (March 1935), σσ.199-206, Morris Childs, "Our Tasks in the Light of Changed Condition", *The Communist*, No.4 (April 1935), σσ.303-07.

το *New Propellor*. Εντούτοις, η δημιουργία του αποτέλεσε εφελθτήριο για την εκδήλωση μιας οργανωμένης αμφισβήτησης των μετωπικών συνδικαλιστικών κατευθύνσεων του κόμματος στο διάστημα Ιουνίου-Σεπτεμβρίου 1935, όταν τα βασικότερα στελέχη του ΚΚΜΒ είχαν αναχωρήσει για το 7^ο Συνέδριο της ΚΔ στη Μόσχα, εκ μέρους των καθοδηγητών της οργάνωσης του Λονδίνου Clive Branson και Hugh Slater, οι οποίοι απαίτησαν η τακτική του κόμματος να επιδιώκει αποκλειστικά και μόνο τη συγκρότηση «ανεξάρτητων από το ρεφορμισμό ταξικών συνδικαλιστικών οργανώσεων», υποστηρίζοντας ότι η έμφαση στα ριζοσπαστικά κινήματα της βάσης των συνδικάτων (rank and file movements), όπως είχε αποφασιστεί στα τελευταία συνέδρια του ΚΚΜΒ, σήμαινε τη μετουσίωσή τους σε «ανεξάρτητα, κόκκινα σωματεία», εφόσον σε συνθήκες κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού ήταν αδύνατο οι εργοδότες και οι ρεφορμιστές να ανεχθούν εντός των επίσημων σωματείων οποιαδήποτε ριζοσπαστική κίνηση.⁹¹⁸ Αν και καταδικάστηκαν από το ΚΚΜΒ αυτές οι θέσεις, δεν λήφθηκε κανένα καταστατικό μέτρο για τους εμπνευστές τους, αλλά η καινούρια συνδικαλιστική τακτική εμπεδώθηκε με την προσχώρηση της «κόκκινης ομοσπονδίας» των ορυχείων της Σκωτίας στα επίσημα συνδικαλιστικά όργανα τον Ιούλιο, προκειμένου να ενισχυθεί η δύναμη των εργατικών ομοσπονδιών, ώστε να επιτευχθεί μια εθνική συλλογική σύμβαση εργασίας με σοβαρές αυξήσεις των ημερομισθίων. Και στη Γλασκώβη υπήρξαν ορισμένες αντιδράσεις συνδικαλιστών και μελών της Νεολαίας, όμως κάμφθηκαν εντελώς μέχρι το Νοέμβριο, όταν εκλέχθηκε ο Gallacher βουλευτής στο Fife με το πρόγραμμα του Ενιαίου Εργατικού Μετώπου. Η πολιτική κατεύθυνση του Ενιαίου Μετώπου προς την υπεράσπιση ακόμη και των αστικοδημοκρατικών κατακτήσεων που απειλούνταν από τις δυνάμεις του φασισμού φάνηκε από την μαζική καμπάνια του ΚΚΜΒ την άνοιξη του 1935 κατά του δημόσιου εορτασμού του ιωβηλαίου της 25^{ης} επετείου της στέψης του Γεωργίου Ε', η οποία κορυφώθηκε με την μαζική αντισυγκέντρωση του ΚΚΜΒ, εργατικών συνδικάτων και δημοκρατικών συλλόγων στο Λονδίνο στις 6 Μαΐου, όταν είχε οργανωθεί η κυβερνητική δημόσια πομπή στους δρόμους της πόλης.⁹¹⁹ Για το ΚΚΜΒ η προβολή ενός αντιμοναρχικού δημοκρατισμού δεν σηματοδοτούσε την προσχώρησή του σε ένα ρεύμα υπέρ μιας αστικής δημοκρατίας που εξυπηρετούσε εξίσου με τη μοναρχία την καπιταλιστική ταξική κυριαρχία, αλλά συνιστούσε έκφραση της οργάνωσης της μαζικής πάλης εναντίον του φασισμού και του μιλιταρισμού, επειδή στη Βρετανία πολιτικοί και οικονομικοί κύκλοι άμεσα συνδεδεμένοι με το Παλάτι ήταν οι θερμότεροι υποστηρικτές και χρηματοδότες των πιο απροκάλυπτων φασιστικών οργανώσεων και οι κατεξοχήν απολογητές του αποικιοκρατικού πνεύματος και της διόγκωσης των κρατικών εξοπλιστικών προγραμμάτων που αποτελούσαν το προοίμιο μιας νέας ιμπεριαλιστικής πολεμικής αναμέτρησης με έκδηλο αντισοβιετικό χαρακτήρα. Ο αντίκτυπος αυτής της καμπάνιας ήταν σημαντικός, όπως φαίνεται από την στήριξή της από 53 οργανώσεις ανά δημοτικό διαμέρισμα του Λονδίνου του Εργατικού κόμματος σε ένα σύνολο 62, οι οποίες μάλιστα το καλοκαίρι τάχθηκαν υπέρ της γενικότερης αντιφασιστικής ενιαιομετωπικής συνεργασίας με τους κομμουνιστές, προκρίνοντας ακόμη και την ένταξη του ΚΚΜΒ ως αυτοτελούς πολιτικού οργανισμού στο Εργατικό κόμ-

⁹¹⁸ Nina Fishman, *ό.π.*, σσ.75-78, 107-09, 130-35.

⁹¹⁹ *Ο.π.*, σσ.88-90, Noreen Branson, *ό.π.*, σσ.131-32, 178-79.

μα.⁹²⁰ Εξάλλου, από τον Απρίλιο του 1934 είχε εγκριθεί από τα καθοδηγητικά όργανα του ΚΚΜΒ και της ΚΔ η τακτική του εισοδισμού επιλεγμένων μελών του κόμματος και της ΥCL εντός των τοπικών οργανώσεων του Εργατικού κόμματος, της «Σοσιαλιστικής Ένωσης» και του ILP, κάτι που ενίοτε διευκόλυνε την υιοθέτηση των συνθημάτων του Ενιαίου Μετώπου από τις συνδικαλιστικές και εδαφικές οργανώσεις βάσης των Εργατικών.⁹²¹

Το ίδιο διάστημα εντάθηκαν οι πρωτοβουλίες εμβάθυνσης του Ενιαίου Μετώπου με αντιφασιστική αιχμή εντός και εκτός Βρετανίας, οι οποίες σαφώς σηματοδοτούσαν την αναπροσαρμογή της στρατηγικής των Κ.Κ στην κατεύθυνση της σύμπληξης των «Λαϊκών Μετώπων» που επρόκειτο να επισημοποιηθεί τον Αύγουστο του 1935. Μέσα στο πρώτο δίμηνο της άνοιξης του 1935 οι ηγέτες του KPD Pieck και Muller δημοσίευσαν τις θέσεις τους για την αμοιβαία προσέγγιση κομμουνιστών και σοσιαλδημοκρατών στη Γερμανία, προτείνοντας τον παραμερισμό των συγκρούσεων του παρελθόντος και την ένταξη κομμουνιστών και σοσιαλδημοκρατών σε κοινές ομάδες εντός των γερμανικών συνδικάτων, ώστε να δημιουργηθεί ένα «λαϊκό αντιφασιστικό μέτωπο», ενώ τον Μάρτιο ο Λοζόφσκυ σαν επικεφαλής της Προφιντέρν απηύθυνε πρόσκληση στην IFTU να συγχωνευθούν στην Ευρώπη όλα τα παράλληλα εργατικά σωματεία με αναλογική αντιπροσώπευση στα διοικητικά συμβούλια και άμεση εκλογή από τη βάση των συνδικάτων των εκπροσώπων στις δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις, έκκληση που έπεσε στο κενό.⁹²² Τον Απρίλιο η ΕΕΚΔ απέστειλε πρόσκληση στη Σοσιαλιστική Διεθνή να οργανώσουν από κοινού σε πανευρωπαϊκό επίπεδο αντιφασιστικές κινητοποιήσεις και δράσεις αλληλεγγύης στο προλεταριάτο της Ισπανίας με κορωνίδα τις πρωτομαγιάτικες διαδηλώσεις, πρόταση που πάλι απορρίφθηκε από την κεντρική καθοδήγηση της Σοσιαλιστικής Διεθνούς. Μάλιστα, ο Pollitt, εκπροσωπώντας το ΚΚΜΒ, ορίστηκε από την ΕΕΚΔ στις 10 Απριλίου μέλος της επιτροπής που θα αναλάμβανε τις σχετικές διαπραγματεύσεις με τη Σοσιαλιστική Διεθνή. Στις 4 Απριλίου συνήλθε μια κοινή συνδιάσκεψη και μαζική συγκέντρωση του NUWM, των επιτροπών ανέργων των Εργατικών και των συνδικάτων στο Λονδίνο για το συντονισμό των κινήσεών τους στο επόμενο διάστημα, εάν η κυβέρνηση επανέφερε τον αντιδραστικό νόμο της για τους ανέργους. Παράλληλα, στον κεντρικό μηχανισμό της ΚΔ ο Τολιάτι έδωσε ορισμένες διαλέξεις στο ιταλικό τμήμα της «Σχολής Λένιν» που έδιναν μια πιο ολοκληρωμένη θεώρηση της ταξικής πολιτικής λειτουργίας του φασισμού, προσανατολίζοντας ορθότερα την ΚΔ στην πάλη της εναντίον του.⁹²³ Τον Μάιο η ΕΕΚΔ συγκατένευσε στην πρό-

⁹²⁰ John Callaghan, *ό.π.*, σελ.162.

⁹²¹ Έχει εκτιμηθεί ότι στις αρχές του 1935 πρέπει να δρούσαν εντός των ρεφορμιστικών πολιτικών οργανώσεων περίπου 3.000 «κρυπτοκομμουνιστές», όντας σε επαφή με κάποια οργάνωση του ΚΚΜΒ. Πρβλ. Allan Campbell-John McIlroy, “The Trojan Horse: Communist Entrism in the British Labour Party, 1933-43”, *Labor History*, vol.55, No.5 (2018), σσ.7-18.

⁹²² “Documents on International Trade Unity. Letters from Executive Bureau of the RILU to the Bureau of IFTU and the Reply”, *The Communist*, No.8 (August 1935), σσ.769-76.

⁹²³ Επρόκειτο για 15 διαλέξεις από τον Ιανουάριο ως τον Απρίλιο του 1935 που όχι μόνο συμπύκνωσαν τη συλλογική επεξεργασία του φασιστικού προβλήματος από τα τμήματα της ΚΔ σαν ιδεολογική γέφυρα της ανάγνωσης του φασιστικού φαινομένου από το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα ανάμεσα στην 13^η Ολομέλεια και στο 7^ο Συνέδριο της ΚΔ, αλλά και διόρθωναν μια κάποια σχηματοποίηση της αντίληψης του ΚΚΜΒ σχετικά με τις διαφορετικές μορφές αυτής της αντιδραστικής έκφρασης του καπιταλισμού. Ειδικότερα, στις διαλέξεις τονίστηκε ο χαρακτήρας του φασισμού σαν ανοιχτής, τρομοκρατικής δικτατορίας των πιο αντιδραστικών, σωβινιστικών, ιμπεριαλιστικών στοιχείων του χρηματιστικού κεφαλαίου που έχει αποκτήσει μια μαζική μικροαστική βάση, λειτουργώντας ως «κόμμα νέου τύπου» για όλη την αστική τάξη μπροστά στην απειλή της προλεταριακής επανάστασης και την προετοιμασία της για γενικευμένες πολεμικές αναμετρήσεις. Ως εκ τούτου δεν έπρεπε να συγχέεται με τον «βοναπαρτι-

ταση των Δημητρώφ και Colarog για την αλλαγή τακτικής του βουλγαρικού Κ.Κ έναντι του κόμματος των Αγροτιστών, ώστε να εξαλειφθούν τα υπολείμματα «αριστερού σεκταρισμού» μέσα στο κόμμα που στόχευαν κυρίως εναντίον των αγροτιστών αντί να επιδιώξουν τη συγκρότηση ενός πολιτικού και κοινωνικού μετώπου μαζί τους κατά της φασιστικής δικτατορίας της χώρας. Στη Βρετανία τον ίδιο μήνα πραγματοποιήθηκε συνδιάσκεψη υπέρ της δημιουργίας του αντιφασιστικού Ενιαίου Μετώπου όλων των εργατικών οργανώσεων με τη συμμετοχή εκατοντάδων σωματείων και συλλογικοτήτων από όλη τη χώρα και εγκρίθηκε ένα πανεθνικό συνέδριο υπέρ της διεθνούς ειρήνης, το οποίο έγινε τον Ιούνιο με κεντρικούς ομιλητές τον W.Gallacher από το ΚΚΜΒ και τον A.Henderson από το Εργατικό κόμμα. Και εκτός Ευρώπης στα τέλη αυτού του μήνα η Κ.Ε του κινεζικού Κ.Κ και η προσωρινή εργατοαγροτική του κυβέρνηση κατέληξαν σε μια διακήρυξη στην οποία πρότειναν τη σύναψη ανακωχής μεταξύ Κουομιντάγκ και Κόκκινου Στρατού για την οργάνωση του αγώνα κατά του ιαπωνικού στρατού και για τη συσπείρωση όλων των πατριωτικών δυνάμεων της Κίνας σε ένα ενιαίο λαϊκό μέτωπο εναντίον του ιαπωνικού ιμπεριαλισμού.⁹²⁴ Η διαπλάτυνση των ταξικών ορίων της μετωπικής πολιτικής του ΚΚΜΒ στην κατεύθυνση της οικοδόμησης του «Λαϊκού Μετώπου» στο εσωτερικό της Βρετανίας μπορεί να διαγνωστεί και από την πιο μεθοδευμένη προσπάθειά του να διεισδύσει στα κοινωνικά στρώματα των φοιτητών, των ακαδημαϊκών, των συγγραφέων και των πτυχιούχων επαγγελματιών, να αντλήσει νέες στρατολογίες από αυτά και να συσπειρώσει σε αντιφασιστική βάση όσο το δυνατόν περισσότερα άτομα από τα μεσαία κοινωνικά στρώματα. Προσπάθεια που για πρώτη φορά εκφράστηκε και επίσημα στα ντοκουμέντα του 13^{ου} Συνεδρίου του ΚΚΜΒ, αντανακλώντας την αυξανόμενη προσοχή που έδειχνε πλέον το κόμμα και σε κοινωνικές δυνάμεις διαφορετικές από τη χειρωνακτική,

σμός» (η κυρίαρχη τροτσκιστική αντίληψη) ή την αναβίωση υπερσυντηρητικών ιδεολογιών ή μορφών πολιτικής συγκρότησης της παρηκμασμένης αστικής κοινωνίας (σοσιαλδημοκρατική και φιλελεύθερη προσέγγιση), αλλά αποτελούσε πολιτικό παράγωγο και μορφή κρατικής οργάνωσης του ιμπεριαλιστικού σταδίου του καπιταλισμού. Ταυτόχρονα, θα ήταν μηχανιστικό λάθος να θεωρηθεί ο φασισμός ως αναπόφευκτο και μοιραίο στάδιο μετεξέλιξης της αστικής δημοκρατίας, μολονότι στις συνθήκες του ιμπεριαλισμού εντείνεται η αντιδραστικοποίηση όλου του αστικού πολιτικού εποικοδομήματος (εδώ έγκειτο η βασική διαφοροποίηση από την προσέγγιση του ΚΚΜΒ), γιατί τούτο εξαρτιόταν από την πάλη της ίδιας της εργατικής τάξης σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό, από τον οικονομικό και πολιτικό αγώνα του προλεταριάτου και από την ικανότητά του να υπερασπιστεί τις δημοκρατικές ελευθερίες, διευρύνοντας την πάλη του μέχρι την ανατροπή της καπιταλιστικής εξουσίας. Από αυτή την άποψη τα Κ.Κ όφειλαν να παλέψουν για να κερδίσουν τις μαζες και μέσα στις πλέον αντιδραστικές μαζικές οργανώσεις, προπάντων στις χώρες όπου είχαν επικρατήσει φασιστικές δικτατορίες. Πάντως, αυτό που έχει υποτιμηθεί από πολλούς που θεωρούν την ερμηνεία του Τολιάτι ή του 7^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ σαν μια στρατηγική «στροφή» και ρήξη με τις παλιότερες θέσεις της ΚΔ ή σαν μια προδρομική μορφή του «αναθεωρητικού ευρωκομμουνισμού», είναι πως ο Τολιάτι εξακολουθούσε να θεωρεί το φασισμό ως συγγενική παραλλαγή της σοσιαλδημοκρατικής ιδεολογίας, ως παραπλήσια μορφή αστικής και μικροαστικής ιδεολογίας, κάτι που δείχνει ότι υπήρχε μια σαφής συνέχεια με τις θέσεις της «Τρίτης Περιόδου» της ΚΔ. Ένα βασικό σημείο της σύγκλισης φασισμού και σοσιαλδημοκρατίας ήταν η κοινή τους πίστη στον κορπορατιβισμό ως μορφή ταξικής συνδιαλλαγής κεφαλαιοκρατών και εργατικής τάξης, «ορθολογικής, επιστημονοτεχνικής» οργάνωσης της εργασίας και της παραγωγής. Σε αυτό το σημείο η ανάλυση του Τολιάτι συμβαδίζει με τη θεώρηση του Εργατικού κόμματος από το ΚΚΜΒ σαν την κατεξοχήν δύναμη στη βρετανική κοινωνία υποστήριξης του κορπορατιβισμού και της εθελούσιας υποταγής του προλεταριάτου στις απαιτήσεις του εκσυγχρονισμού της καπιταλιστικής παραγωγής. («Τα Βασικά Χαρακτηριστικά της Φασιστικής Δικτατορίας», «Ο Φασισμός ως κόμμα νέου τύπου της αστικής τάξης», «Τα Φασιστικά Συνδικάτα», *Μαθήματα για το Φασισμό*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1975, σσ.21-27, 30, 70, 127-29)

[ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 22]. Ο όρος κορπορατιβισμός/τιβισμός αναφέρεται στην ύπαρξη συγκεντρωτικά οργανωμένων ομάδων συμφερόντων οι οποίες εποπτεύονται από το κράτος. Πρόκειται τόσο για τα εργατικά και εργοδοτικά συνδικάτα όσο και για άλλες ομάδες συμφερόντων, όπως των αγροτών και των εμπόρων. Επίσης, περιλαμβάνει και τις συλλογικές διαπραγματεύσεις μεταξύ των εργαζομένων και των εργοδοτών που πραγματοποιούνται υπό τη στενή εποπτεία του κράτους και τη θεσμοθέτηση τριμερών σωματίων για την επίλυση διαφορών και τη χάραξη οικονομικής πολιτικής.

⁹²⁴ Jane Degras, vol.3, ό.π., σελ.335, Andrew Thorpe, ό.π., σελ.217, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ.393,395,397, Tony Saich, ό.π., σελ.34, *Ιστορία της Κινεζικής Επανάστασης*, ό.π., σσ.326-28, «Δήλωση της ΕΕΚΔ για την απόρριψη από την Εργατική, Σοσιαλιστική Διεθνή της πρότασης για κοινές Πρωτομαγιάτικες συγκεντρώσεις» (22 Απριλίου 1935), δημοσιευμένη στο Rundschau, iv, 19, p.963, Jane Degras, ό.π., σσ.340-41.

βιομηχανική εργατική τάξη που ήταν η βασική δύναμη κρούσης κατά του καπιταλισμού. Έτσι, μετά τις ομιλίες των Gallacher και Pollitt στις προοδευτικές και σοσιαλιστικές ομάδες του Πανεπιστημίου του Κέιμπριτζ και την δήλωσή τους ότι το ΚΚΜΒ θέλει να έχει μαζί του «καλούς και αντιφασίστες δασκάλους και διανοούμενους» ή να συνεργαστεί μαζί τους, ιδρύθηκε τον Μάρτιο του 1935 το βρετανικό τμήμα της Educational and Writers' International («Διεθνής Ένωση Εκπαιδευτικών και Συγγραφέων») η οποία θεμελιώθηκε μετά το παγκόσμιο συνέδριο δημοκρατών και προοδευτικών συγγραφέων και καλλιτεχνών που είχε γίνει στην ΕΣΣΔ τον προηγούμενο χρόνο. Με τη βοήθεια φιλοκομμουνιστών συγγραφέων και ακαδημαϊκών (Benjamin Farrington, Douglas Garman, Alick West) εκδόθηκαν άμεσα το περιοδικό Left Review και μια κοινωνιολογική εκπαιδευτική μελέτη, το *Schools at the Crossroads*, που σηματοδότησαν την απεύθυνση του κόμματος σε ένα μαζικό ακροατήριο φοιτητών και πτυχιούχων, παρά τις επιφυλάξεις μιας μερίδας των κομματικών μελών και στελεχών για την πιθανή διείσδυση της αστικής και μικροαστικής ιδεολογίας μέσα στο κόμμα, όπως αυτές εκφράστηκαν σε ένα σημείωμα του Dutt προς τον A. West. Πάντως, το θετικό αποτέλεσμα αυτών των κινήσεων και της ανάπτυξης της μετωπικής αντιφασιστικής και συνδικαλιστικής δράσης αποτυπώθηκε στην έκθεση του Robson, του εκπροσώπου του ΚΚΜΒ στην ΚΔ, τον Απρίλιο του 1935, στην οποία γινόταν λόγος για 2.000 νέες στρατολογίες (εκ των οποίων 100 ήταν φοιτητές και διανοούμενοι και οι υπόλοιποι εργάτες) στο διάστημα από το πρόσφατο συνέδριο με τις οποίες ο συνολικός αριθμός των κομματικών μελών έφτασε στις 8.500.⁹²⁵

Η οργανωτική βελτίωση του ΚΚΜΒ και η πρόσφατη ισχυροποίηση του εργατικού κινήματος στη σύγκρουσή του με τα κυβερνητικά μέτρα για τους ανέργους ενθάρρυναν το βρετανικό κόμμα να συνεχίσει την ενιαιομετωπική πολιτική του μέσα από τη συσπείρωση της μάζας των εργατικών σωματείων και οργανώσεων στη βάση της αντιμετώπισης των άμεσων οικονομικών πιέσεων κράτους και εργοδοσίας στη σφαίρα του μηχανισμού της παραγωγικής διαδικασίας και της αναπαραγωγής του εφεδρικού στρατού εργασίας (των ανέργων) του κεφαλαιοκρατικού συστήματος, εντούτοις η υποστήριξη προς το Ενιαίο Μέτωπο δεν οδηγούσε αυτόματα στην πολιτική ριζοσπαστικοποίηση των εργατών και στην μαζική ανεξαρτητοποίησή τους από το Εργατικό κόμμα, το οποίο με αποτελεσματικότητα αναδείκνυε την πιθανή επερχόμενη εκλογική νίκη του και τον σχηματισμό της δικής του αυτοδύναμης κυβέρνησης ως τη σανίδα σωτηρίας της χεμαζόμενης εργατικής τάξης από την πενταετή κρίση και από τα πεπραγμένα της «Εθνικής Κυβέρνησης». Το ΚΚΜΒ είχε

⁹²⁵ Τότε φυτεύθηκε και ο σπόρος της δημιουργίας του Left Book Club που επίσημα ιδρύθηκε υπό τον Victor Gollancz τον επόμενο χρόνο, φθάνοντας να αριθμεί 57.000 αναγνώστες συνδρομητές μέχρι το 1939, ενώ στο ίδιο διάστημα το ΚΚΜΒ κατέστη η κυρίαρχη δύναμη στην National University Labour Federation, στην ένωση των ακαδημαϊκών και φοιτητών που πρόσκειτο στο Εργατικό κόμμα με 35 παραρτήματα και 3500 μέλη σε όλη τη χώρα. Πάντως, η άποψη του Dutt ότι δεν χρειαζόταν κάποια ειδική οργανωτική δουλειά του κόμματος για τους διανοούμενους, επειδή ήταν φορείς της αστικής ιδεολογίας οπότε απλώς απαιτείτο η αυστηρή κομματική πειθαρχία τους από τη στιγμή που θα εντάσσονταν στο ΚΚΜΒ, είχε διατυπωθεί ήδη από το 1932 και ίσως να είναι μια αιτία για την ανάμνηση της «Τρίτης Περιόδου» ως μιας γραμμής απόλυτου σεκταρισμού ειδικά ανάμεσα στην αριστερή διανοήση, ενώ αναφορικά με τους εργάτες και τα σωματεία ουδέποτε ήταν τόσο άκαμπτη η πολιτική απομόνωσης και διαχωρισμού του ΚΚΜΒ. Πρβλ. R.P.Dutt, "Intellectuals and Communism", *Communist Review* (September 1932), σσ.421-30, Stephen Parsons, ό.π., σσ.144-48, 153, Matthew Kavanagh, ό.π., σσ.67-69, Sam Samuels, "The Left Book Club", *Journal of Contemporary History*, Vol.1, No.2 (1966), σσ.67-75, Elinor Mair Tylor, *Popular Front Politics and the British Novel, 1934-40*, University of Salford 2014, σσ.50-52, *For A Soviet Britain*, σελ.30, *Rajani Palme Dutt's Letter to Alick West*, 06-02-1935, NMLH, CPGB Archives, Dutt Papers, CP/CENT/CONG/03/05 [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 23].

συνείδηση της κόπωσης των πλατιών εργατικών μαζών και της προσδοκίας τους για μια άμεση ανακούφιση των όρων υλικής διαβίωσης που θα μπορούσε να εκτραπεί στην πλήρη παράδοσή τους στους Εργατικούς. Επίσης, μολονότι η βάση των Εργατικών έδειχνε ότι επιθυμούσε την μετωπική σύμπραξη με τους κομμουνιστές, ένα πολύ μεγάλο μέρος της ταύτιζε το Ενιαίο Μέτωπο με την πολιτική συνεργασία κομμουνιστών και Εργατικών ή με τη σύνδεση του ΚΚΜΒ με το Εργατικό κόμμα, ώστε να επιτευχθεί η απαλλαγή από τη διακυβέρνηση του συνασπισμού των Συντηρητικών και των Εργατικών του MacDonald. Δηλαδή, η καθήλωση της «διπλής στρατηγικής» του ΚΚΜΒ πρωτίστως στους οικονομικούς αγώνες της εργατικής τάξης μετά το Γενάρη του 1934 δεν φαινόταν πως μπορούσε να μετουσιωθεί στην άμεση απόσπαση της πολιτικής ηγεμονίας των Εργατικών επί της εργατικής τάξης από τους κομμουνιστές, ενώ στη διάρκεια των τελευταίων μηνών η βαθύτερη αμφισβήτηση του Εργατικού κόμματος από τις μάζες που παραδοσιακά το εμπιστεύονταν προέκυψε σαν αποτέλεσμα του ενιαιομετωπικού αντιφασιστικού αγώνα. Εξάλλου, πάνω στο ζήτημα του ορισμού του πολιτικοκοινωνικού χαρακτήρα του φασισμού, των μεθόδων απόκρουσής του, των διεθνών προεκτάσεων του ως γενικής προπαρασκευής των καπιταλιστικών χωρών για τον επόμενο ιμπεριαλιστικό και αντισοβιετικό πόλεμο και του ειδικού ρόλου της ΕΣΣΔ στην αντιμετώπισή του είχαν εκδηλωθεί ανοικτά οι αγεφύρωτες διαφωνίες του ΚΚΜΒ με την ηγεσία του Εργατικού κόμματος και τους Ευρωπαίους ρεφορμιστές, γι' αυτό και μέσα από τη ζωντανή εμπειρία των εργατικών μαζών στον αντιφασιστικό αγώνα μπορούσε να επέλθει η άμεση πολιτική ταξική συνειδητοποίησή τους, η κατανόηση του ελλιπούς αντιφασιστικού χαρακτήρα της πολιτικής του Εργατικού κόμματος ως του «αριστερού» συμπληρωματικού πόλου του αστικού πολιτικού συστήματος της Βρετανίας και, τελικά, η προσχώρησή τους στην κομμουνιστική ιδεολογία και η ολόπλευρη ενδυνάμωση, πολιτικά και οργανωτικά κατά κύριο λόγο, του ΚΚΜΒ. Συνεπώς, την άνοιξη του 1935 για το ΚΚΜΒ, όπως και για άλλα Κ.Κ.,⁹²⁶ η κυρίαρχη μέχρι τότε στόχευση του Ενιαίου Μετώπου στην «από τα κάτω ή από τα πάνω» ενότητα των τμημάτων και των οργανωμένων δυνάμεων της εργατικής τάξης δεν επαρκούσε, αλλά η συντριβή της φασιστικής απειλής, που αποτελούσε την κυρίαρχη πολιτική στρατηγική των καπιταλιστών πρωταρχικά στην Ευρώπη μετά την εκδήλωση του παγκόσμιου οικονομικού κραχ, προϋπέθετε τη διεύρυνση των γραμμών του Ενιαίου Μετώπου με τις δημοκρατικές δυνάμεις των άλλων λαϊκών στρωμάτων, της μικροαστικής μάζας, της εργαζόμενης διανοήσης και της αγροτιάς, δηλαδή επέτασσε τη μετεξέλιξή του σε ένα «Λαϊκό Μέτωπο» εναντίον του φασισμού, της αστικής αντίδρασης και του ιμπεριαλιστικού πολέμου.

Η συλλογική υλοποίηση αυτού του καθήκοντος από το κομμουνιστικό κίνημα έγινε με το 7^ο Συνέδριο της ΚΔ που συνήλθε στη Μόσχα στις 25/07-20/08 1935 με την παρουσία 513 αντιπροσώπων, οι οποίοι εκπροσωπούσαν 76 κόμματα συνδεδεμένα με την Κομιντέρν (65 κανονικά Κ.Κ και 19 «συμπαθούντα») που διέθεταν 3.140.000 μέλη. Από αυτά, χωρίς να υπολογίζονται οι πρόσφατες πολυπληθείς απώλειες του κινεζι-

⁹²⁶ Ενδεικτικές ήταν οι κάτωθι τοποθετήσεις των μελών του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου της ΚΔ, όπως δημοσιεύθηκαν τον Μάιο του 1935: Louise Scott, "Some Problems of Party Work in the Countryside", Clarence Hathaway, "The Struggle for the United Front. Contribution to the Discussion preceding the 7th World Congress of the Comintern", Agit-Prop Commission-Central Committee of the C.P U.S.A, "Approaching the 7th World Congress of the Comintern", *The Communist*, vol.14, No.5 (May 1935), σσ.429-43, 510-29.

κού Κ.Κ λόγω της εκκαθαριστικής εκστρατείας του Τσανγκ Κάι Σεκ και της «Μεγάλης Πορείας» τα 785.000 προέρχονταν από τα Κ.Κ που δρούσαν στις καπιταλιστικές χώρες, ενώ είχε αυξηθεί ο αριθμός των μελών της ΚΔΝ από τα 127.230 άτομα στα 1928 στα 221.100. Από τα 65 πλήρως ενταγμένα στην ΚΔ εθνικά τμήματα μόνο τα 22 (από τα οποία τα 10 στην Ευρώπη) δρούσαν νόμιμα ή σε ημινόμιμες συνθήκες, ενώ τα υπόλοιπα τελούσαν υπό καθεστώς σκληρής παρανομίας. Η ημερήσια διάταξη του συνεδρίου περιλάμβανε την εκλογή των νέων καθοδηγητικών οργάνων της ΚΔ, την έγκριση της έκθεσης του Μανουήλσκι για τη σοσιαλιστική οικοδόμηση στην ΕΣΣΔ, την εισήγηση του Τολιάτι για τα καθήκοντα των Κ.Κ ενόψει του επερχόμενου ιμπεριαλιστικού πολέμου, την εισήγηση του Δημητρόφ για την ενότητα της εργατικής τάξης και την αντιμετώπιση του φασισμού, τον απολογισμό της δουλειάς της Διεθνούς Εξελεγκτικής Επιτροπής και την εισήγηση του Ριεκκ για τη δράση της ΕΕΚΔ και των εθνικών τμημάτων της Κομμουντέρν. Απόντων των Στάλιν και Μπουχάριν (ο τελευταίος είχε αποσπαστεί στην σύνταξη της *Ισβέστιας*), κεντρικό ρόλο στις εργασίες του συνεδρίου διαδραμάτισαν οι προαναφερθέντες εισηγητές. Επιπλέον, συμπληρωματικές εισηγητικές τοποθετήσεις για το Ενιαίο Μέτωπο μετά τον Δημητρόφ έγιναν από τον Thorez από το γαλλικό Κ.Κ και από τον Pollitt, γεγονός που δείχνει πόσο το ΚΚΜΒ είχε βρεθεί εκ νέου στο επίκεντρο του προγραμματισμού της ευρωπαϊκής πολιτικής της ΕΕΚΔ.⁹²⁷

Στον απολογισμό της δράσης των Κ.Κ ο Ριεκκ, βασισμένος στα συμπεράσματα των δύο τελευταίων Ολομελειών της ΕΕΚΔ και στα αποτελέσματα των εμπειριών της μαζικής πολιτικής των Κ.Κ ιδίως μετά τον Φλεβάρη του 1934, ανέδειξε τον αγώνα του ΚΡD σε συνθήκες βαθιάς παρανομίας, την προσφορά των Κ.Κ στην υπεράσπιση της ΕΣΣΔ και την προσπάθειά τους να οικοδομήσουν το Ενιαίο Μέτωπο, παρά ορισμένα «δεξιά» και «αριστερά» λάθη τακτικού χαρακτήρα και την εχθρότητα της σοσιαλδημοκρατίας. Ο Ριεκκ εγκρίνοντας τον ορθό στρατηγικό χαρακτήρα των αποφάσεων του προηγούμενου συνεδρίου της ΚΔ και του κεντρικού τους συνθήματος «Τάξη ενάντια σε Τάξη», εστίασε στη μηχανιστική κατανόησή τους από πολλά στελέχη και μέλη των Κ.Κ και στα «σεκταριστικά λάθη» στα οποία είχαν υποπέσει με την απόλυτη προσκόλλησή τους στη δημιουργία ξεχωριστών, «επαναστατικών» συνδικαλιστικών οργανώσεων ανεξαρτήτως των ειδικών συνθηκών κάθε χώρας. Αν και χαρακτήρισε σωστή τη στροφή των κομμουνιστών προς τους ανέργους και την ανοργάνωτη μάζα της εργατικής τάξης για την προσέλκυσή τους στις διαδηλώσεις, στις απεργίες και στις διάφορες επιτροπές αγώνα, αφενός στηλίτευσε την υποτίμηση της σημασίας των οργανωμένων εργατών στις μαζικές, ρεφορμιστικές οργανώσεις και της επιρροής τους στο σύνολο του προλεταριάτου, κάτι που το χρέωσε ειδικά στο ΚΡD, αφετέρου προσήψε σε άλλα Κ.Κ, ότι είχαν περιοριστεί στη γενική προπαγάνδα του προγράμματός τους στις μάζες αντί να το συνδέσουν με άμεσα ζητήματα και συνθήματα που θα μπορούσαν να κινητοποιήσουν στον αγώνα την πλειοψηφία των εργατών σε μια δοσμένη φάση. Επειδή, ο Ριεκκ αναφέρθηκε ξεχωριστά στον «σεκταρισμό» του ΚΚΜΒ που είχε, κατά τη γνώμη του, σαν αποτέλεσμα την διάλυση του ΝΜΜ, για πρώτη φορά επιτέθηκαν ανοικτά στην ΕΕΚΔ οι εκπρόσωποι του

⁹²⁷ Ακαδημία Επιστήμων ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, ό.π., σσ.398-400. Αρχικά το Συνέδριο είχε προγραμματιστεί για τις 29 Μαΐου 1934, όμως κατόπιν αιτημάτων διαφόρων Κ.Κ που αντιμετώπιζαν διώξεις και επιτακτικά άμεσα πολιτικά καθήκοντα στις χώρες τους η ΕΕΚΔ το ανέβαλε για τον επόμενο χρόνο.

ΚΚΜΒ προεξέχοντος του Campbell, κατηγορώντας την ηγεσία της ΚΔ, ότι με δική της προτροπή μετά το 1929 είχε βαθμιαία ατονήσει η παρέμβαση του ΝΜΜ στους μαζικούς εργασιακούς χώρους προς χάριν της συγκρότησης των «κόκκινων σωματείων», παρατήρηση που υποχρέωσε τον Pieck να απολογηθεί εκ μέρους της ΕΕΚΔ, λέγοντας πως ήδη η 11^η και η 12^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ είχαν κάνει αυτοκριτική σχετικά με τα «κόκκινα συνδικάτα» ζητώντας τη στροφή των Κ.Κ στη δουλειά μέσα στις μαζικές, ρεφορμιστικές εργατικές ομοσπονδίες.⁹²⁸ Τελικά, με μεγάλη πλειοψηφία εγκρίθηκε από τους συνέδρους η εισήγηση του Pieck στην οποία ξεχώριζαν η αναγνώριση της ανάγκης του άμεσου ξεριζώματος των «σεκταριστικών αγκυλώσεων», προκειμένου να δημιουργηθεί το Ενιαίο Μέτωπο με τους σοσιαλδημοκράτες εργάτες και το Λαϊκό Μέτωπο με τη μάζα του λαού που μπορεί να αγωνιστεί μαζί με τους κομμουνιστές ενάντια στην επίθεση του κεφαλαίου, στον πόλεμο και στο φασισμό για την υπεράσπιση των υπολειμμάτων της αστικής δημοκρατίας, η απόκτηση στενών δεσμών με τις πλατιές μάζες, πρωταρχικά των εργατών των πιο βασικών βιομηχανικών κλάδων, κάτι που προϋπέθετε να δουλέψουν οι κομμουνιστές μέσα στα φασιστικά σωματεία, όπου είχαν τσακιστεί οι εργατικές οργανώσεις, και μέσα στα ρεφορμιστικά, όπου ακόμη το εργατικό κίνημα δρούσε σε σχετικά νόμιμες συνθήκες, και η δημιουργική ανταλλαγή εμπειρίας μεταξύ των τμημάτων της ΚΔ και της ΕΕΚΔ, ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε βεβιασμένη άμεση ανάμιξη στα εσωτερικά οργανωτικά ζητήματα του κάθε Κ.Κ.⁹²⁹ Αξιοσημείωτο είναι ότι ιδιαίτερη κριτική ασκήθηκε στον Andre, εκπρόσωπο της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔΝ, επειδή αν και στιγμάτισε τον σεκταρισμό, η ΚΔΝ ακόμη έκανε μια γενική προπαγανδιστική μαζική δουλειά χωρίς στοχοπροσηλωμένη ιεράρχηση, ώστε σε διάφορες χώρες να υστερεί η μαζική ανάπτυξη του νεολαϊστικού κινήματος, γι' αυτό και αποφασίστηκε η ανάληψη πρωτοβουλιών στη νεολαία άμεσα από την ΕΕΚΔ και τα Κ.Κ.⁹³⁰ Φαίνεται ότι στο περιθώριο των εργασιών του 7^{ου} Συνεδρίου έγινε μια συστηματική προσπάθεια να αμβλυνθούν οι αντιρρήσεις πολλών στελεχών της ΚΔΝ, ανάμεσα τους και από τη βρετανική ΥCL, σχετικά με τις κατευθύνσεις του Λαϊκού και του Ενιαίου Μετώπου, να καμφθεί το σεκταριστικό πνεύμα που εξακολουθούσε να διέπει τη λειτουργία διαφόρων τμημάτων της ΚΔΝ και να αναβαθμιστεί η κοινή δράση των Νεολαίων των Κ.Κ και των σοσιαλιστικών κομμάτων ειδικά μέσα στα εργατικά σωματεία, προσπάθεια που αποτυπώθηκε στις αποφάσεις των οργάνων της ΚΔΝ στο 6^ο Συνεδριό της που ξεκίνησε τις προκαταρκτικές εργασίες του λίγο πριν την αυλαία του 7^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ και ολοκληρώθηκε τον Σεπτέμβριο του 1935. Συγκεκριμένα, η ΚΔΝ εξειδικεύοντας τις κατευθύνσεις του τελευταίου συνεδρίου της Κομιντέρν για πρώτη φορά κάλεσε τα τμήματά της να επεκτείνουν την παρέμβασή τους και πέρα από τους νέους της εργατικής τάξης και να ασχοληθούν με την αγροτική και τη φοιτητική νεολαία που αντιμετώπιζε τη φασιστική τρομοκρατία και το αυξανόμενο κόστος σπουδών σε πολλές χώρες.

⁹²⁸ *Seventh World Congress of the C.I. Wilhelm Pieck, Report on the Activities of the ECCI, Verbatim Official Report, 26-07-35, London 1935, σσ.5-14, 18-25, 31-33, 36-45, 51-59, 62-64, Reply to the Discussion on the Report of the Activities of the ECCI, σσ.79-82, [πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 24].*

⁹²⁹ Στην εξαήμερη συζήτηση πάνω στην έκθεση του Pieck συνολικά μίλησαν 60 σύνεδροι από τους οποίους διαφώνησαν με λιγότερες ή γενικότερες πλευρές της εισήγησης μόνο οι Γερμανοί και οι Βρετανοί ομιλητές, εξαιρουμένου του Dutt που υπεραμύνθηκε της ορθότητας των επικρίσεων για το ΚΚΜΒ. Πρβλ. E.H Carr, ό.π., σσ.403-06, Jane Degras, vol.3, ό.π., σσ.350-52, «Αποσπάσματα από τη Διακήρυξη του 7^{ου} Συνεδρίου της Κομιντέρν πάνω στην Έκθεση της ΕΕΚΔ» (1^η Αυγούστου 1935), Jane Degras, ό.π., σσ.354-55.

⁹³⁰ *Reply to the Discussion on the Report of the Activities of the ECCI, σελ.84.*

Ζήτησε από τις Νεολαίες των Κ.Κ στις αποικίες και στις εξαρτημένες χώρες να συσπειρώσουν όλες τις αγωνιστικές δυνάμεις της αγροτιάς, των μικροαστικών στρωμάτων και των κομμάτων τους στο Αντιιμπεριαλιστικό Λαϊκό Μέτωπο, ενώ για τις πιο ανεπτυγμένες χώρες επικύρωσε την πρόταση για την ενοποίηση όλων των μη πολιτικών και κομματικών οργανώσεων νεολαίας σε μια ενιαία, νεολαϊστική δομή που θα αγωνιζόταν για τα δικαιώματα των κοριτσιών, των παιδιών και για τις μορφωτικές, αθλητικές και ψυχαγωγικές ανάγκες της νέας γενιάς. Εξήρε την κοινή πάλη κατά του φασισμού και της εργοδοσίας μέσα από τα συνδικάτα των οργανωμένων δυνάμεων της Κομμουνιστικής και της Σοσιαλιστικής Νεολαίας σε Γαλλία, Ισπανία, Πολωνία, Αυστρία, Ιταλία, Βουλγαρία, Ελβετία και Ρουμανία, εξυψώνοντας σε πρότυπο της πετυχημένης ενιαιομετωπικής πάλης τη σχεδιαζόμενη οργανωτική συγχώνευση Κομμουνιστικής και Σοσιαλιστικής Νεολαίας στην Ισπανία και την Αυστρία, αλλά και καταφέρθηκε εναντίον ορισμένων άλλων τμημάτων της ΚΑΝ, όπως ήταν η βρετανική YCL ή η Νεολαία του Κ.Κ Η.Π.Α, επειδή καθυστερούσαν στη συγκρότηση του Ενιαίου Μετώπου με τις «δημοκρατικές» και «σοσιαλιστικές» ενώσεις νέων τις οποίες εξακολουθούσαν να θεωρούν «φασιστικές, αντεπαναστατικές δυνάμεις». Ιδιαίτερη μνεία έκανε στη βρετανική YCL η οποία δεν έδειχνε τον απαιτούμενο ζήλο να προσελκύσει ανοργάνωτους νέους εργάτες στα ενωμένα συνδικάτα, είτε αυτά παλιότερα ακολουθούσαν την Προφιντέρν ή την IFTU, επικαλούμενη την έκθεση της Επιτροπής Νέων της εθνικής ομοσπονδίας μεταλλεργατών στη Βρετανία που υποστήριζε, ότι μόλις το ¼ του συνόλου των μαθητευόμενων νέων εργατών και τεχνιτών είχε οργανωθεί στο σωματείο του το καλοκαίρι του 1935.⁹³¹

Ακολούθησε η γνωστή εισήγηση του Δημητρώφ για τα καθήκοντα της ΚΔ απέναντι στο φασισμό, για την ανάγκη της κοινής δράσης όλων των Διεθνών, ώστε το ενιαίο εργατικό μέτωπο να γίνει ο πυρήνας του ευρύτερου λαϊκού αντιφασιστικού μετώπου δίχως τις «αριστερές περιχαράκώσεις» που είχαν κοστίσει στο βουλγαρικό Κ.Κ στα 1923, στο πολωνικό στα 1926 και στο KPD στα 1933. Ο Thorez και οι Γάλλοι εκπρόσωποι συμφώνησαν με τις υποδείξεις του Δημητρώφ, αναφερόμενοι στην πρόοδο της ενιαιομετωπικής πολιτικής του PCF, στις προοπτικές του αντιπολεμικού κινήματος και στην κληρονομιά των γαλλικών επαναστατικών παραδόσεων μετά το 1789 που υπερασπιζόταν το PCF μέσα από το «Λαϊκό Μέτωπο». Ο Pollitt ως βασικός αντιπρόσωπος του ΚΚΜΒ αναφέρθηκε στην όξυνση της διεθνούς γεωπολιτικής κατάστασης, στα επιθετικά σχέδια των φασιστικών χωρών που υποδαυλιζόνταν από τη βρετανική εξωτερική πολιτική και τόνισε την επιτακτική ανάγκη ανατροπής της «Εθνικής Κυβέρνησης», χαρακτηρίζοντάς την «πολεμικό εμπρηστή». Επιτέθηκε στην ηγεσία των Εργατικών, επειδή αρνείτο το Ενιαίο Μέτωπο, υπεραμύνθηκε των κοινών πρωτοβουλιών του ΚΚΜΒ με τους Ανεξάρτητους Εργατικούς και ανέδειξε ως θεμέλιο του Μετώπου την πάλη κατά της ανεργίας, του πολέμου και του φασισμού, η οποία έπρεπε να οδηγήσει στο σχηματισμό μιας Εργατικής Κυβέρνησης που θα προετοίμαζε το έδαφος για το σοσιαλισμό στη Βρετανία. Και ο Dutt, το κατεξοχήν επιφυλακτικό μέλος της ηγεσίας του ΚΚΜΒ στη διεύρυνση των μετωπικών κινήσεων του κόμματος, έκανε την προσωπική αυτοκριτική του για ορισμένες υπερβολές του προηγούμενου διαστή-

⁹³¹ "Youth Marches Toward Socialism." Report made by Wolf Michal to the Sixth Congress of the Young Communist International, 26 September 1935, Workers' Library Publishers, February 1936, σσ.11-19, 27-28, 43-45, 48-55.

ματος, υπερασπίστηκε την επιλογή δημιουργίας Λαϊκών Μετώπων σαν μια αναγκαία τακτική αναπροσαρμογή της ΚΔ ενόψει του επικείμενου αντισοβιετικού πολέμου και της επαναστατικής κατάστασης που θα προέκυπτε, παραδέχτηκε ότι ήταν λάθος η ταύτιση οποιουδήποτε αστικού κόμματος με το φασισμό, γιατί ως εκ τούτου στένευε η κοινωνική βάση του αντιφασιστικού μετώπου, αλλά άσκησε και μια ορισμένη κριτική στους Τολιάτι και Δημητρόφ, πως έδωσαν έναν ευρύτατο ορισμό του φασισμού, για να συμπεριλάβουν σε αυτόν όλες τις δεξιές, αστικές δικτατορίες. Τουναντίον, τόνισε ότι ο φασισμός είναι μια μορφή δικτατορίας του μονοπωλιακού κεφαλαίου στις πιο ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, γι' αυτό και εμφαντικά επανέλαβε ότι η «Εθνική Κυβέρνηση» ήταν ο βασικός παράγοντας εκφασισμού του βρετανικού αστικού πολιτικού συστήματος.⁹³² Κλείνοντας την τοποθέτησή του υπεραμύνθηκε της συγκρότησης των Λαϊκών Μετώπων και της υπό προϋποθέσεις υπεράσπισης της αστικής δημοκρατίας από το εργατικό κίνημα ως δύναμη φιλοσοβιετικής και αντικαπιταλιστικής στρατηγικής, επειδή η άμυνα της ΕΣΣΔ απαιτούσε ακόμη και την προσωρινή συμμαχία της με ορισμένα καπιταλιστικά κράτη εναντίον των φασιστικών και των φανατικά αντισοβιετικών κρατών. Οι Γερμανοί Florin και Ulbricht παραδέχτηκαν ότι στο KPD ενδημούσε ένα πνεύμα σεκταρισμού το οποίο εν πολλοίς καταλόγισαν στην συνδικαλιστική καθοδήγηση της Προφιντέρν, αλλά και στον επαίσχυντο αντικομμουνισμό της ηγεσίας των Γερμανών σοσιαλδημοκρατών, ενώ και ο Lenski αναγνώρισε ότι το πολωνικό Κ.Κ μέχρι τότε γενικά αδιαφορούσε στη δράση του να απευθυνθεί σε δυνάμεις και ομάδες εκτός της βιομηχανικής εργατικής τάξης. Αντιθέτως, ο Φινλανδός Χ. Mukonen πρόβαλε την απόφαση του κόμματός του το καλοκαίρι του 1933 να εντάξει τους επαναστάτες εργάτες στα νέα σωματεία που δημιούργησαν οι σοσιαλδημοκράτες ως αντίδραση στο φασιστικό πραξικόπημα, λέγοντας πως με αυτό τον τρόπο είχε ισχυροποιηθεί πολύ η αριστερή πτέρυγα του συνδικαλιστικού κινήματος. Ο Gottwald δήλωσε ότι το τσεχικό Κ.Κ είχε σημειώσει επιτυχία με την μετωπική πολιτική του επικαλούμενος τις 850.000 ψήφους του κόμματος στις τελευταίες εκλογές και ότι για τους συντρόφους του προείχε η υπεράσπιση της εθνικής ακεραιότητας της Τσεχοσλοβακίας από τη ναζιστική επιβουλή. Οι Criego και Ventura από το ισπανικό Κ.Κ συμφώνησαν με την εισήγηση του Δημητρόφ, το ίδιο και ο Muller (ελβετικό Κ.Κ), οι Μανουήλσκι και Κουόσινεν εκ μέρους του σοβιετικού κόμματος τοποθετήθηκαν σχετικά με τα καθήκοντα της ΚΔ για την προστασία της ΕΣΣΔ σε περίπτωση ενός νέου ιμπεριαλιστικού πολέμου, ενώ οι Κολαρον (Βαλκανική Κομμουνιστική Διεθνής) και Gopner (αυστριακό Κ.Κ) ζήτησαν την ειδική ανάδειξη της σημασίας του ρόλου της αγροτιάς και της διανοήσης στο Λαϊκό Μέτωπο. Από τους παλιούς «υπεραριστερούς» ο μιν Bella Kun, εκπροσωπώντας τους Ούγγρους κομμουνιστές, υπερθεμάτισε στη νέα γραμμή ζητώντας να περιληφθούν στο Ενιαίο Μέτωπο ακόμη και οι ρεφορμιστές που έχουν απορρίψει οποιαδήποτε σοσιαλιστική προο-

⁹³² Σημειωτέον ότι η πεποίθηση της καθοδήγησης του ΚΚΜΒ πως στη Βρετανία το πέραςμα της κρατικής διακυβέρνησης στον φασισμό διαμέσου των νομοθετημάτων της «Εθνικής Κυβέρνησης» και της διατήρησης ενός προκαλύμματος κοινοβουλευτισμού και της διάκρισης των συνταγματικά καθορισμένων εξουσιών, είχε ασκήσει έντονη επιρροή και στο Κ.Κ Η.Π.Α, το οποίο εκτιμούσε λίγο πριν το 7^ο Συνέδριο της ΚΔ, ότι ο κρατικός οικονομικός παρεμβατισμός που εισήγαγε στη χώρα η κυβέρνηση Ρούζβελτ για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης θα σηματοδοτούσε την περιστολή των πολιτικών και συνδικαλιστικών ελευθεριών της εργατικής τάξης κατ' αναλογία με τον βρετανικό «κοινοβουλευτικό φασισμό» και έναν διαφορετικό από την ηπειρωτική Ευρώπη εκφασισμό της πολιτικής ζωής στην Αμερική. Πρβλ. Earl Browder, "Recent Political Developments about the New Deal and the Class Struggle and Some Problems of the United Front. Report to the Meeting of C.C of the C.P.U.S.A, May 25-27, 1935", *The Communist*, No.7 (June 1935), σσ.604-24.

πτική, ο Λοζόφσκυ διπλωματικά τόνισε ότι πάντοτε η Προφιντέρν πάλευε για την ενότητα του διεθνούς προλεταριακού και συνδικαλιστικού κινήματος, ο Κπορίν απέφυγε να τοποθετηθεί δημόσια για τα Λαϊκά Μέτωπα, αναφερόμενος μόνο στο χρέος του διεθνούς εργατικού κινήματος να υπερασπιστεί με κάθε μέσο την ΕΣΣΔ, και μόνο ο Ριατνίσκι διατύπωσε τους ενδοιασμούς του για το Λαϊκό Μέτωπο αναδεικνύοντας στη θέση του τη συσπείρωση όλων των εργατών γύρω από τα οικονομικά αιτήματα και την καταπολέμηση της ανεργίας. Ο Τολιάτι με αφορμή την επιθετικότητα των φασιστικών κρατών χαρακτήρισε ως μη παραβίαση των κομμουνιστικών αρχών την υπογραφή μιας αμυντικής συμφωνίας μεταξύ Σοβιετικής Ένωσης και ενός καπιταλιστικού κράτους ή την ανοχή ενός Κ.Κ στους πολεμικούς εξοπλισμούς της χώρας του, εάν απειλείται άμεσα από φασιστική επίθεση και συμφωνώντας μαζί του ο Marty εξ ονόματος της καθοδήγησης των Κ.Κ της Λατινικής Αμερικής τόνισε την ανάγκη επίκλησης των πατριωτικών συναισθημάτων των λαών προς όφελος του αντιφασιστικού αγώνα. Ιδιαίτερα, για την Αφρική και τη Λατινική Αμερική ως παραδειγματικό πρότυπο προβλήθηκε το πρόγραμμα της πρόσφατης εθνικοαπελευθερωτικής συμμαχίας Κομμουνιστών και Ριζοσπαστών της Βραζιλίας, που συνδύαζε τα δημοκρατικά και αγροτικά αιτήματα αναδασμού με εκείνα της εξάλειψης των ιμπεριαλιστικών παρεμβάσεων και της δημιουργίας μιας «αντιιμπεριαλιστικής, λαϊκής κυβέρνησης». Οι εκπρόσωποι των Κ.Κ από τις χώρες εκτός Ευρώπης στην μεγάλη τους πλειονότητα προσέγγισαν το Λαϊκό Μέτωπο ως μια επικαιροποιημένη εκδοχή του ενιαίου εθνικοαπελευθερωτικού και αντιιμπεριαλιστικού αγώνα κατά της αποικιοκρατίας και της ιμπεριαλιστικής εξάρτησης, σύμφωνα με τις παρακαταθήκες του «Συνεδρίου των λαών της Ανατολής» στο Μπακού και του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ στη δεκαετία του '20, εστιάζοντας στην απεύθυνση των κομμουνιστών στη μάζα της αγροτιάς και στα τμήματα της προοδευτικής δημοκρατικής, εθνικής αστικής τάξης των χωρών τους. Μάλιστα, ήδη από τον Απρίλιο του 1935 το ινδικό Κ.Κ είχε αποφασίσει τη συμμαχία του με το Σοσιαλιστικό Κόμμα του ινδικού Εθνικού Κογκρέσσου του Νεχρού και τη συγχώνευση των συνδικαλιστικών ενώσεων που πρόσκειντο στις δύο οργανώσεις, μετά από σχοινοτενείς διαπραγματεύσεις, οι οποίες άρχισαν τον Δεκέμβριο του παρελθόντος έτους. Καθ' όλη τη διάρκειά τους το ΚΚΜΒ, μέσω των διαύλων που διέθετε ο Dutt, προέτρεπε τους παράνομους Ινδούς κομμουνιστές να προχωρήσουν σε μια τέτοια συνεργασία, ώστε να δυναμώσει το αντιιμπεριαλιστικό εθνικό κίνημα της Ινδίας.⁹³³ Μόνη εξαίρεση ήταν η τοποθέτηση του Κινέζου Wang Ming ο οποίος κατέθεσε τις ενστάσεις του για το εύρος των προτάσεων ανακωχής και συμμαχίας προς το Κουομιντάγκ στο όνομα της απόκρουσης της ιαπωνικής επίθεσης στην Κίνα, επειδή πολλοί Κινέζοι Εθνικιστές είχαν πια επιλέξει τη συνεργασία με τους Ιάπωνες κατακτητές για να εξοντώσουν τον Κόκκινο Στρατό, όμως η ελλιπέστατη πληροφόρηση των συνέδρων για τα τεκταινόμενα στην Κίνα οδήγησε στην απόφαση του ορισμού ενός νέου κλιμακίου της ΚΔ που θα επιχειρούσε την αποκατάσταση της επικοινωνίας με τους Κινέζους κομμουνι-

⁹³³ Η παρακίνηση της ΚΔ να συνεργαστούν τα τμήματά της στις αποικίες με τα μη προλεταριακά εθνικά κινήματα προκάλεσε την αντίδραση ορισμένων Αφρικανών Νέγρων κομμουνιστών που πρωτοδιατύπωσαν τον «παναφρικανισμό». Αμέσως μετά το 7^ο Συνέδριο το ΚΚΜΒ εξουσιοδότησε τους Dutt και Ted Bradley να προχωρήσουν τον Φλεβάρη του 1936 σε διμερείς επαφές με το Νεχρού, προκειμένου κομμουνιστές και ριζοσπάστες να επιδιώξουν τη σύνδεσή τους με το ινδικό Εθνικό Κογκρέσσο στη βάση της υιοθέτησης ενός δημοκρατικού, αγροτικού προγράμματος, το οποίο εγκρίθηκε στις 17 Μαρτίου 1936. Μολοντί ο Γκάντι με τους άλλους συντηρητικούς ηγέτες του Κογκρέσσου εμπόδισαν τη γενίκευση της συνεργασίας με το ινδικό Κ.Κ, ο Νεχρού από τότε παρέμεινε σταθερός φίλος των κομμουνιστών. (John Callaghan, ό.π., σσ.159-60).

στές. Οι εκπρόσωποι του Κ.Κ. Η.Π.Α τόνισαν ότι ήδη από τις αρχές του χρόνου είχαν ξεκινήσει τις διεργασίες οικοδόμησης του Λαϊκού Μετώπου για την απόκρουση της πιθανής φασιστικής υποτροπής της κυβέρνησης Ρούζβελτ και των αμερικανικών μονοπωλίων, προτείνοντας την ενοποίηση όλων των εργατικών ομοσπονδιών και την πολιτική και εκλογική συμμαχία των κομμουνιστών με τα διάφορα σοσιαλιστικά και αγροτικά κόμματα στις Πολιτείες της χώρας.⁹³⁴

Ήταν σαφές ότι στο 7^ο Συνέδριό της η καθοδήγηση της ΚΔ είχε πειστεί πως δεν επίκειτο στο άμεσο επόμενο η εκδήλωση ενός επαναστατικού ξεσηκωμού των εργατικών μαζών στη Βρετανία, συνεπώς το ενδιαφέρον της είχε μετατοπιστεί στο πως το βρετανικό εργατικό κίνημα θα παρεμπόδιζε τη φασιστική μετεξέλιξη του βρετανικού κράτους και την υλοποίηση των αντισοβιετικών πολιτικών, διπλωματικών και στρατιωτικών σχεδιασμών της «Εθνικής Κυβέρνησης». Ως εκ τούτου η πρόοδος του Ενιαίου Μετώπου στη Βρετανία και η ανάληψη της διακυβέρνησης από μια «Εργατική Κυβέρνηση», πολιτική έκφραση του Ενιαίου Εργατικού Μετώπου στη χώρα, ήταν οι άμεσοι πολιτικοί στόχοι που έθετε η ΚΔ στο ΚΚΜΒ, οι οποίοι θα υλοποιούνταν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο μέσα από την μέγιστη άνοδο της πολιτικής επιρροής του ΚΚΜΒ στο εργατικό κίνημα και από την οργανωτική ισχυροποίησή του. Φυσικά, για την ΚΔ και την ίδια την ηγεσία της ΕΣΣΔ ο ρόλος του ΚΚΜΒ αφενός ως δύναμης υπονόμησης της επιθετικότητας του βρετανικού ιμπεριαλισμού και της συνοχής της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, αφετέρου ως διαύλου επικοινωνίας της ΚΔ με τις χώρες της Ασίας, της Ανατολής και του Ειρηνικού Ωκεανού παρέμενε εξίσου σημαντικός μετά το 1935, όπως και όλη την προηγούμενη δεκαετία, μολονότι ήταν αφανής. Οι βρετανικές κρατικές αρχές- και όχι μόνο αυτές- είχαν όμως πλήρη επίγνωση αυτής της πραγματικότητας, αξιολογώντας ως πιο σοβαρό και επικίνδυνο τον συγκεκριμένο ρόλο του ΚΚΜΒ από την πολιτική και κοινωνική απειλή που στοιχειοθετούσαν οι μικρές του δυνάμεις για την άρχουσα τάξη εντός της βρετανικής κοινωνίας. Τούτο προκύπτει από τα αποχαρακτηρισμένα αρχεία των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών για τους «επαγγελματίες επαναστάτες» και τους πράκτορες της ΚΔ ανά τον κόσμο στη διάρκεια του Μεσοπολέμου, των οποίων οι φάκελοι είχαν συνταχθεί από τις βρετανικές και γαλλικές μυστικές υπηρεσίες, από την μυστική αστυνομία της Σανγκάης και την Γκεστάπο. Επρόκειτο για κομμουνιστές που απασχολούνταν στον καθοδηγητικό μηχανισμό και στο διεθνές δίκτυο επικοινωνιών της Κομιντέρν από τη δεκαετία του 1920, οι οποίοι ήταν πολιτικά δραστήριοι και μετά το 1945, εξακολουθώντας να απασχολούν τις Υπηρεσίες Ασφαλείας των Η.Π.Α και των συμμάχων τους κατά την πρώτη δεκαετία του Ψυχρού Πολέμου. Εκεί έχουν καταγραφεί στοιχεία για 1004 άτομα που είχαν εργαστεί σε διάφορες θέσεις στον κεντρικό μηχανισμό της ΚΔ και της Προφιντέρν στην περίοδο 1924-43 τα οποία στη μεγάλη τους πλειονότητα παρέμεναν στις γραμμές των κομμουνιστικών κομμάτων

⁹³⁴ *Seventh World Congress of the Communist International, The People's Front. Arbridged Speeches by Marcel Cachin, Maurice Thorez, Andre Marty, Worker's Library Publishers, November 1935*, σσ.14-15, 24-30, 46-48, 73-76, 90-94, Earl Browder, "For Working Class Unity and for a Workers' and Farmers' Labor Party. Speech delivered August, 11 at the 7th Congress of the Comintern", William Foster, "Fascist Tendencies in the USA", G.Dimitroff, "The Present Rulers of the Capitalist Countries are Temporary, The real master of the World is the Proletariat. Speech delivered at the Close of the 7th World Congress of the C.P.", "Resolutions of the 7th Congress of the C.P.", Blas Roca, "Forward to the Cuban and all Latin American Antiimperialist People's Front", *The Communist*, No.9 (September 1935), σσ.787-98, No.10 (October 1935), σσ.883-902, 911-18, 921-50, 955-67, Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ.403, 407-11, 415, 419-21, 423, John Callaghan, ό.π., σσ.150-52, 154, Yueh Sheng, ό.π., σσ.254-55, Jane Degras, ό.π., σσ.355-58, 370-72, E.H Carr, ό.π., σσ.407-22.

μέχρι το 1950 και των οποίων τα στοιχεία επικαιροποιήθηκαν από την Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών (C.I.A) των Η.Π.Α έως την 1^η Δεκεμβρίου 1947. Από αυτές τις καταγραφές, αν εξαιρεθούν 134 ονόματα των οποίων η πραγματική ταυτότητα και χώρα καταγωγής δεν εξακριβώθηκε ποτέ από τις κρατικές μυστικές υπηρεσίες (μάάλιστα για 3 εικάζεται ότι επρόκειτο για Βρετανούς υπηκόους), συνολικά 37 ονόματα είχαν καταχωρηθεί σαν μέλη του ΚΚΜΒ που εργάζονταν για τον κεντρικό και συνωμοτικό μηχανισμό της ΚΔ. Εκ πρώτης όψεως ο αριθμός τους δεν φαντάζει μεγάλος, όμως επρόκειτο για την τέταρτη μεγαλύτερη σε αριθμό μελών ομάδα των ευρωπαϊκών τμημάτων της ΚΔ και για την τρίτη μεγαλύτερη ομάδα από τα μη ευρωπαϊκά Κ.Κ. Ανάμεσα στα ευρωπαϊκά Κ.Κ η ομάδα του ΚΚΜΒ ποσοτικά υστερούσε μόνο έναντι των Ρώσων, των Γερμανών και των Γάλλων, περιλαμβάνοντας περισσότερους «επαναστάτες πλήρους απασχόλησης» από το τσεχοσλοβακικό, το ιταλικό, το βουλγαρικό ή το γιουγκοσλαβικό Κ.Κ τα οποία από κάθε άποψη ήταν μεγαλύτερα κόμματα από το ΚΚΜΒ, ενώ σε σχέση με τα εξευρωπαϊκά Κ.Κ τα απασχολούμενα στελέχη στην ΚΔ από το ΚΚΜΒ αποτελούσαν την μεγαλύτερη συμμαχική ομάδα πίσω από τα Κ.Κ των Η.Π.Α και της Κίνας. Μόνο μετά το 1937 οι Ισπανοί και οι Ιταλοί κομμουνιστές που εργάστηκαν για την ΚΔ ξεπέρασαν τα μέλη του βρετανικού τμήματος λόγω των επιπλοκών του Ισπανικού Εμφυλίου και επειδή μετά την ήττα των Δημοκρατικών αρκετοί κατέφυγαν στην ΕΣΣΔ. Το πλέον ενδιαφέρον, που πιστοποιεί τη βαρύνουσα σημασία του ΚΚΜΒ για τις διεθνείς διασυνδέσεις της Κομιντέρν και για την οργάνωση του διεθνούς αντιιμπεριαλιστικού κινήματος, είναι ότι μέχρι το 1933 στο συνωμοτικό μηχανισμό της ΚΔ βρίσκονταν μόλις 3 άτομα από την Ινδία, 3 από τον Καναδά, 4 από την Αυστραλία και ένας Ιρλανδός, ενώ από τους 37 Βρετανούς κομμουνιστές που είχαν ταυτοποιηθεί σαν στελέχη του μηχανισμού της ΚΔ και της Προφιντέρν οι 22 δεν κάλυπταν κεντρικές καθοδηγητικές πολιτικές θέσεις, αλλά είχαν χρεωθεί το καθήκον του «πράκτορα» και του «συνδέσμου» της ΚΔ με τους κομμουνιστές στις αποικίες, στην Κίνα και στις χώρες της Μέσης Ανατολής και της Ωκεανίας.⁹³⁵ Η διεθνής σημασία του ΚΚΜΒ για τα ηγετικά επιτελεία της ΚΔ και της ΕΣΣΔ διαπιστώνεται και από τη σχετικά μεγάλη εκπροσώπησή του, παρά το μικρό του μέγεθος συγκριτικά με άλλα Κ.Κ, στα κεντρικά καθοδηγητικά όργανα της ΚΔ στο διάστημα 1929-1935, όταν μορφοποιήθηκε οριστικά η δομή αυτών των οργάνων. Αναλυτικότερα, στην 10^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ (3-19 Ιουλίου 1929) όπου εξελέγησαν 30 τακτικά μέλη το ΚΚΜΒ εκπροσωπήθηκε από τους Pollitt και Arnot χωρίς συμμετοχή Βρετανού ανάμεσα στα 12 αναπληρωματικά μέλη, ενώ στην 11^η Ολομέλεια (26 Μαρτίου-14 Απριλίου 1931) στο 30μελές προεδρείο της ΕΕΚΔ εκλέχθηκαν από το ΚΚΜΒ οι Pollitt και Arnot, οι οποίοι τοποθετήθηκαν και στο πιο υψηλό τμήμα της ΕΕΚΔ, την Πολιτική Γραμματεία που ορίστηκε στις 15 Απριλίου. Πιο αναβαθμισμένη ήταν η βρετανική συμμετοχή στο 7^ο Συνέδριο της ΚΔ (1935): ανάμεσα στα 46 τακτικά μέλη της ΕΕΚΔ περιλήφθηκαν από το ΚΚΜΒ οι Pollitt και Gallacher, στο σώμα των 31 αναπληρωματικών οι Dutt, Bradley και Campbell και στην 20μελή «Διεθνή Επιτροπή Ελέγχου» εκλέχθηκε ο Peter Kerrigan που είχε θητεύσει και στην ηγεσία της YCL. Μολονότι μόνο ο Pollitt εκλέχθηκε ανάμεσα στα 19

⁹³⁵ *The Third Communist International Personnel, 31 May 1950, Approved for Release 23/10/2003, C.I.A-RDP83-00415R005100090001-4 [πρβλ.ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 25].*

μέλη του Προεδρείου, οι Gallacher και Dutt βρίσκονταν ανάμεσα στα 12 αναπληρωματικά μέλη.⁹³⁶ Μπορεί η βρετανική παρουσία στο μόνιμο επαγγελματικό προσωπικό της ΚΔ, που κάλυπτε συνωμοτικές αποστολές στο εξωτερικό και μεταφορά μηνυμάτων, να ήταν σε σχέση με το μέγεθος του ΚΚΜΒ ή άλλων Κ.Κ. δυσανάλογα μεγάλη, πράγμα που έχει αγνοηθεί από τους σύγχρονους μελετητές που έχουν επικεντρωθεί στην προσωπογραφική ανάλυση των πολιτικών στελεχών των ηγετικών κλιμακίων της ΚΔ, προφανώς λόγω της παγκόσμιας έκτασης της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, όμως στα τέλη της δεκαετίας του '30 μειώθηκε κατά πολύ, όπως και το σύνολο του προσωπικού της ΚΔ: το 1936 το προσωπικό της ΚΔ δεν ξεπερνούσε τα 800 άτομα και το 1941 είχε μόλις 425 με σαφή την κυριαρχία των Ρώσων και των Γερμανών κατά 45% και 16% αντιστοίχως, ενώ η αναλογία των Γάλλων είχε πέσει στο 7%, των Βρετανών στο 3% και το υπόλοιπο 29% αποτελούνταν από μέλη όλων των άλλων εθνικών τμημάτων της ΚΔ. Φαίνεται ότι οι φασιστικές διώξεις, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η διακοπή της ούτως ή άλλως επισφαλούς επικοινωνίας των Κ.Κ με την ΚΔ οδήγησε στην απότομη μείωση όλου του προσωπικού της ΚΔ από χώρες εκτός της ΕΣΣΔ, μαζί και από το ΚΚΜΒ, ενώ μια ακόμη βασική αιτία ήταν το κύμα των εκκαθαρίσεων στο ρωσικό Κ.Κ στα τέλη της δεκαετίας του '30, το οποίο επέδρασε και στη σύνθεση όλων των βοηθητικών μηχανισμών της ΕΣΣΔ, αποδυναμώνοντας την παρουσία Γερμανών, Τσέχων και Ρώσων προς όφελος των Ιταλών, των Γάλλων και των Λατινοαμερικάνων. Από τα 109 ανώτερα στελέχη που χρημάτισαν μέλη της ΕΕΚΔ, 10 εξ αυτών προήλθαν από το ΚΚΜΒ με θητεία μικρότερη του ενός έτους, με εξαίρεση τους J.Murphy και A.Ferguson. Μνεΐα πρέπει να γίνει και για τα 160 μέλη της βρετανικής ΥCL που φοίτησαν στη «Σχολή Λένιν» μεταξύ 1926-1937, παρακολουθώντας τα περισσότερα ιδεολογικά και συνδικαλιστικά μαθήματα, και τα υπόλοιπα τεχνικές για «παράνομη-συνωμοτική δουλειά», ιδίως όσοι επρόκειτο να στελεχωθούν μόνιμα τον επαγγελματικό μηχανισμό της ΚΔ αντί να επιστρέψουν στη Βρετανία. Τέλος, η ιστορική έρευνα έχει διαπιστώσει ότι μεταξύ 1920-1939 15 μέλη του ΚΚΜΒ διετέλεσαν επίσημοι εκπρόσωποι του στην ΕΕΚΔ, όντας όλοι αυτοδίδακτοι εργάτες σκωτικής καταγωγής πλην των P.Lavin, R.Brown και B.Stewart με διάρκεια θητείας τους έξι μήνες ως ένα χρόνο, με εξαίρεση τον Murphy που παρέμεινε στη Μόσχα 18 μήνες, καθώς μετά το 1934 οι εκπρόσωποι του ΚΚΜΒ (B.Shields, W.Rust, J.Campbell, P.Kerrigan και D.Springhall) μετείχαν στο Αγγλοαμερικανικό Γραφείο, δίνοντας μεγαλύτερη βαρύτητα στην επικοινωνία με την ΚΔ μέσω ραδιοσημάτων.⁹³⁷

⁹³⁶ [πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 26].

⁹³⁷ Από τα 580 καθοδηγητικά στελέχη των Κ.Κ που πέρασαν από την έδρα της ΚΔ στη Μόσχα ανάμεσα στα 1922-1941, τα 457 ερευνήθηκαν από τις σοβιετικές υπηρεσίες ασφαλείας υπό την εποπτεία των Georgi Alichanov και Michail Trilisser με τη συνδρομή του Μανουήλσκι από την ΕΕΚΔ από το 1933 έως το 1937. Η κοινωνική σύνθεσή τους δείχνει την οριακή υπεροχή των μικροαστών και των διανοουμένων με 51% έναντι του 49% που ήταν εργάτες και αγρότες. Συνολικά το 20% ήταν οριακά εγγράμματοι ή αυτοδίδακτοι με τα Κ.Κ των χωρών της περιφέρειας να στέλνουν γενικά στην ΚΔ άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου σε αντίθεση με τα ευρωπαϊκά Κ.Κ που έστελναν κατά κύριο λόγο βιομηχανικούς εργάτες. Πάντως, η παρουσία των υψηλών διανοουμένων στην καθοδήγηση της ΚΔ έβαινε μειούμενη από το 63% το 1920 στο 37% το 1937. Η ρωσική πρωτοκαθεδρία είναι μάλλον μύθος, τουλάχιστον στο επίπεδο της πολιτικής ηγεσίας της ΚΔ, καθώς δεν ξεπερνούσε το 20% , ενώ εκτιμάται ότι έφτανε και το 40% μόνο στα τεχνικά βοηθητικά τμήματα, κάτι το οποίο επιβεβαιώνεται και από τη δική μας μελέτη στα αποχαρακτηρισμένα αρχεία των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών για το «δίκτυο συνωμοτικών ενεργειών» της Κομιντέρν. Πρβλ. Peter Huber, "Structure of Comintern Apparatus in Moscow" στο Tim Rees-Andrew Thorpe (eds.), *International Communism and Communist International*, ό.π., σσ.44-52, Peter Huber, "The Central Bodies of the Comintern. Stalinization and Changing Social Composition" στο *Bolshevism, Stalinism and Comintern*, ό.π., σσ.66-77, John McIlroy-Alan Campbell, "The British and French Representatives to the Communist International, 1920-39. A Comparative Study", *International Review of Social History*, 50 (2005), σσ.204-40.

Φυσικά, πυρήνα των αποφάσεων του 7^{ου} Συνεδρίου αποτέλεσε η εισήγηση του Δημητρώφ για τον φασισμό και το Λαϊκό Μέτωπο. Σε αυτήν επαναλήφθηκε ο ορισμός της 13^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τον φασισμό ως την πιο ανοιχτή τρομοκρατική δικτατορία του χρηματιστικού κεφαλαίου, αλλά τονίστηκε πως δεν επρόκειτο για την απλή αντικατάσταση μιας μορφής διακυβέρνησης της ταξικής κυριαρχίας της αστικής τάξης από μια άλλη, αλλά για την πιο σκληρή ταξική δικτατορία της αστικής τάξης πάνω στο προλεταριάτο, η οποία έχει προετοιμαστεί από την διακυβέρνηση των παραδοσιακών αστικών κομμάτων και έχει διευκολυνθεί από τη στάση της σοσιαλδημοκρατίας. Τούτο δεν συνεπαγόταν την άρνηση του Ενιαίου Μετώπου με την τελευταία, καθώς ο Δημητρώφ διέκρινε τη διαμόρφωση δύο τμημάτων στο εσωτερικό της διεθνούς σοσιαλδημοκρατίας, ενός ξεκάθαρα αντιδραστικού που όχι μόνο υπηρετούσε φανερά την αστική τάξη στο οικονομικό πεδίο, αλλά ανεχόταν και το φασιστικό μετασχηματισμό του αστικού κράτους, και ενός «αριστερού» που ήταν πρόθυμο να συμπράξει με τους κομμουνιστές στο Ενιαίο Μέτωπο για την απόκρουση του φασισμού και της οικονομικής επίθεσης της κεφαλαιοκρατίας.⁹³⁸ Για αυτό περιεχόμενο του Ενιαίου Μετώπου έπρεπε να είναι η μετακύλιση των βαρών της οικονομικής κρίσης στους ώμους της αστικής τάξης, ο αγώνας κατά του επερχόμενου ιμπεριαλιστικού πολέμου και η αλληλεγγύη προς την ΕΣΣΔ, και η πάλη για την απόκρουση του φασιστικού κινδύνου και για την προστασία των δημοκρατικών ελευθεριών της εργατικής τάξης και της μάζας των λαϊκών στρωμάτων. Η υλοποίηση του Ενιαίου Μετώπου θα έπαιρνε διαφορετικές μορφές ανά χώρα, άλλοτε θα βασιζόταν στην ανεξάρτητη οργάνωση και προπαγάνδα των Κ.Κ και άλλοτε θα γίνονταν συμφωνίες σε επίπεδο βάσης ή και κορυφής με τις άλλες εργατικές οργανώσεις για τα φλέγοντα οικονομικά και πολιτικά ζητήματα, αρκεί η μαζική βάση αυτών των οργανώσεων να έπαιρνε πραγματικά μέρος στον πολιτικό και κοινωνικό αγώνα δίπλα στους κομμουνιστές, γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο ο Δημητρώφ πρόκρινε τη μέγιστη δυνατή ενότητα του συνδικαλιστικού κινήματος πάνω στην ιδεολογική βάση της αναγνώρισης της ταξικής πάλης, πράγμα που σήμαινε ότι θα αποκλείονταν από τα νέα, ενώμένα συνδικάτα οι πιο κραυγαλέες περιπτώσεις οργανώσεων που λειτουργούσαν ως αποκάλυπτοι εργοδοτικοί μηχανισμοί. Στο βαθμό που οι ενιαιομετωπικές, αντιφασιστικές τακτικές των Κ.Κ θα αγκάλιαζαν πέρα από την οργανωμένη συνδικαλιστικά και πολιτικά εργατική τάξη και τα πλατύτερα λαϊκά, αγροτικά και μικροαστικά, στρώματα τα οποία αποτελούσαν ένα πολύ μεγάλο μέρος του πληθυσμού ακόμη και στις πιο ανεπτυγμένες βιομηχανικές χώρες, τότε η στρατηγική των Κ.Κ θα δομείτο πάνω στο «Λαϊκό Μέτωπο», χωρίς αυτό να αντιπαράθεται στο Ενιαίο Μέτωπο της εργατικής τάξης, χωρίς η συγκρότηση του ενός ή του άλλου να υπάγεται σε προκατασκευασμένα σχήματα και γραμμικές προτεραιότητες και χωρίς να υπάρχει μια γενική για όλες τις χώρες, τις περιπτώσεις και τους λαούς οδηγία για την οικοδόμηση του Ενιαίου Με-

⁹³⁸ Στην περίπτωση της Βρετανίας για το ΚΚΜΒ παράδειγμα της «αριστερής σοσιαλδημοκρατίας» με την οποία μπορούσε να βοηθήσει την ενιαιομετωπική συνεργασία ήταν οι Ανεξάρτητοι Εργατικοί, ενώ το επίσημο Εργατικό κόμμα αντιπροσώπευε την «αντιδραστική, δεξιά σοσιαλδημοκρατία», όμως τα πράγματα περιπλέκονταν λόγω των ειδικών δεσμών των Εργατικών με τα σωματεία και τις εργατικές ομοσπονδίες. Επειδή το ΚΚΜΒ ενδιαφερόταν να προσελκύσει την πλειοψηφία τους στο Ενιαίο Μέτωπο και με δεδομένη την αναποτελεσματική του προσπάθεια να μαζικοποιήσει τα «κόκκινα σωματεία» ή να υποκαταστήσει το TUC με τα «ανεξάρτητα, επαναστατικά κέντρα οργάνωσης» στο πρόσφατο παρελθόν, αναγκαστικά οι ενιαιομετωπικές εκκλήσεις του θα απευθύνονταν και προς το TUC και το Εργατικό κόμμα με την πεποίθηση ότι η βάση των συνδικάτων και του Εργατικού κόμματος θα υποχρέωνε, και με τη βοήθεια μιας ευλύγιστης πολιτικής των κομμουνιστών, τμήματα του στελεχικού δυναμικού των συνδικάτων και των Εργατικών σε μια πιο «αριστερή μετατόπιση».

τώπου και την μετεξέλιξή του σε Λαϊκό Μέτωπο ή για το αντίστροφο. Με αυτό το πνεύμα, εάν το απαιτούσαν κρίσιμες περιστάσεις ειδικά στη διεξαγωγή του αντιφασιστικού αγώνα, οι κομμουνιστές δεν θα έπρεπε να αντιταχθούν στο σχηματισμό μιας έκτακτης κυβέρνησης του Ενιαίου ή του Λαϊκού Μετώπου η οποία, σύμφωνα με την εισήγηση του Δημητρώφ και τις αποφάσεις του 7^{ου} Συνεδρίου, δεν θα ήταν μια μορφή της δικτατορίας του προλεταριάτου, αλλά μια ενιαιομετωπική κυβέρνηση τμημάτων της εργατικής τάξης και των πολιτικών και κοινωνικών συμμάχων της στις παραμονές μιας προλεταριακής, σοσιαλιστικής επανάστασης. Τούτο επουδενί δεν σηματοδοτούσε μια «στρατηγική στροφή» της ΚΔ σε σχέση με τις παλιότερες θέσεις της, μια συμφιλίωση με τις δυνάμεις του ρεφορμισμού και της αστικής τάξης στο όνομα του αντιφασιστικού αγώνα ή μια εγκατάλειψη των άμεσων, επαναστατικών σοσιαλιστικών στόχων, όπως κατά κόρον έχει υποστηριχθεί μέχρι σήμερα⁹³⁹, γιατί η σταθεροποίηση και η προοπτική του Λαϊκού Μετώπου -ακόμη και των συμμαχικών εργατοαγροτικών κυβερνήσεων του- ήταν άμεσα εξαρτημένη από την πορεία της γενικής ταξικής πάλης του προλεταριάτου. Μάλιστα, σαφώς αναγνωριζόταν στις θέσεις του 7^{ου} Συνεδρίου ότι τα όποια θετικά αποτελέσματα του Ενιαίου και του Λαϊκού Μετώπου θα ήταν προσωρινά, ότι η οριστική συντριβή της φασιστικής αντεπανάστασης μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με την προλεταριακή επανάσταση και την ανατροπή της ταξικής κυριαρχίας των καπιταλιστών, γι' αυτό ήταν απαραίτητη η αυτοτελής πολιτική και ιδεολογική οργάνωση και δράση των Κ.Κ, ενώ η κοινή αντιφασιστική πάλη με τη σοσιαλδημοκρατία έπρεπε «να συνδυάζεται με την ανελέητη πάλη ενάντια στο σοσιαλδημοκρατισμό σαν ιδεολογία και πράξη του συμβιβασμού με την αστική τάξη και συνεπώς ενάντια σε κάθε διείσδυση της ιδεολογίας αυτής μέσα στις γραμμές του κομμουνιστικού κινήματος».⁹⁴⁰ Σε κάθε περίπτωση, ο διαχωρισμός της σοσιαλδημοκρατίας σε προοδευτικό και αντιδραστικό τμήμα δείχνει ότι η ΚΔ ούτε είχε αποκηρύξει μια από τις βασικότερες παραδοχές της «τριτοπεριοδικής πολιτικής» περί του «σοσιαλφασιστικού χαρακτήρα» της σοσιαλδημοκρατίας, τουλάχιστον του ενός κομματιού της, ούτε είχε παραιτηθεί του στόχου της «αυτοτελούς, ανεξάρτητης επαναστατικής οργάνωσης» του εργατικού κινήματος, όπως και ούτε είχε προσχωρήσει στην αντίληψη της πάσης θυσία και άνευ προϋποθέσεων κοινωνικής και πολιτικής συμμαχίας με τον ρεφορμισμό και τις μικροαστικές δημοκρατικές δυνάμεις στα πλαίσια της στρατηγικής των Λαϊκών Μετώπων. Πάντως, η τελική συνεδριακή απόφαση καλούσε όλα τα Κ.Κ να ξεπεράσουν άμεσα τις καθυστερήσεις στην μετωπική τους πολιτική, την αδυναμία στην κινητοποίηση των μαζών γύρω από τις μερικές οικονομικές και πολιτικές διεκδικήσεις ή την υπεράσπιση των δημοκρατικών ελευθεριών, τα εμπόδια στη συγκρότηση των λαϊκών, εθνικοαπελευθερωτικών και αντιιμπεριαλιστικών μετώπων στις αποικίες και στις εξαρτημένες από τις ιμπεριαλιστικές

⁹³⁹ Για αυτήν την αποτίμηση του 7^{ου} Συνεδρίου πρβλ. Andrew Thorpe, ό.π., σσ.218-19, Noreen Branson, ό.π., σσ.125-28, Hugo Dewar, ό.π., σσ.131-32, Kevin Morgan, "The C.P and the Popular Front" στο *Against Fascism and War: Ruptures and Continuities in British Communist Politics, 1935-41*, Manchester University Press 1989, σσ.43-55, "Stalinization and Modern Communist Historiography" στο Norman La Porte-Kevin Morgan-Matthew Worley (eds.), *Bolshevism, Stalinism and Comintern*, ό.π., σσ.4-12, Martin Myaut, "1935, The Turning Point" στο Jim Fyrth (ed.), *Britain, Fascism and the Popular Front*, Lawrence and Wishart, London 1985, σσ.46-48, Jonathan Haslam, "The Comintern and the Origins of the Popular Front, 1934-35", *The Historical Journal*, vol.22, No.3 (1979), σσ.674-75, Jonathan Phillips, "Introduction", *Antifascist or Imperialist War? Central Committee of CPGB at the Outbreak of Second World War*, James Eaden-David Renton, *The CPGB since 1920*, Palgrave 2002, σσ.80-83, John Manley, "Moscow Rules? Red Unionism and Class Against Class in Britain, Canada and the United States, 1928-35", *Labour/Le Travail* 56 (2005), σσ.39-46.

⁹⁴⁰ Πρβλ. Βασίλη Λιόση, *Τα Κοινωνικοπολιτικά Μέτωπα στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή*, ό.π., σελ.200.

υπερδυνάμεις χώρες, αλλά και τη σεκταριστική αποστασιοποίηση από τη δουλειά μέσα στα ρεφορμιστικά και φασιστικά συνδικάτα και στις μαζικές οργανώσεις των αστικών πολιτικών δυνάμεων. Τέλος, ιδιαίτερη σημασία είχε η τελική συνεδριακή απόφαση για τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο και την υπεράσπιση της ΕΣΣΔ, επειδή προσανατόλιζε πολλά Κ.Κ στο καθήκον της υπεράσπισης της εδαφικής ακεραιότητας και της εθνικής ανεξαρτησίας της πατρίδας τους, κάτι που επέτρεψε σε αυτά να μαζικοποιηθούν και να ηγεμονεύσουν στα εθνικά και αντιφασιστικά κινήματα αντίστασης στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Συγκεκριμένα, το 7^ο Συνέδριο εκτιμούσε ότι σε περίπτωση που ένα οποιοδήποτε αδύναμο κράτος μέσα στο ιμπεριαλιστικό σύστημα υποστεί επίθεση από κάποια φασιστική ή άλλη ιμπεριαλιστική δύναμη με σκοπό τον διαμελισμό του και την καταστροφή της εθνικής του ακεραιότητας και ενότητας, τότε ο εθνικός πόλεμος που θα κληθεί να διεξαγάγει η αστική τάξη μιας τέτοιας χώρας για την απόκρουση της φασιστικής ή της ιμπεριαλιστικής επίθεσης μπορεί να λάβει τον χαρακτήρα του παλλαϊκού απελευθερωτικού πολέμου, στον οποίο οι κομμουνιστές οφείλουν να συμμετάσχουν, εξασφαλίζοντας παράλληλα τα συμφέροντα της εργατικής τάξης, της αγροτιάς και των εργαζόμενων μεσαίων στρωμάτων και μην αφήνοντας στην αστική τάξη περιθώρια, για να καταλήξει σε έναν επιζήμιο για την εθνική ανεξαρτησία συμβιβασμό με τους επιτιθέμενους ιμπεριαλιστές.⁹⁴¹

Υλοποιώντας το καθήκον του σχηματισμού μιας «Εργατικής Κυβέρνησης» στα πλαίσια της ενιαιομετωπικής πολιτικής του μετά το 7^ο Συνέδριο της ΚΔ, το ΚΚΜΒ υποστήριξε εκλογικά το Νοέμβριο του 1935 τους υποψηφίους των Εργατικών κόντρα σε εκείνους των Συντηρητικών, κατεβάζοντας μόνο δύο δικούς του υποψήφιους, τον Pollitt που δεν εξελέγη στο East Rhondda, αν και έλαβε το 38% των ψήφων και τον Gallacher που κατόρθωσε να εκλεγεί στο West Fife υπερφαλαγγίζοντας τον Εργατικό υποψήφιο. Η επιτυχία προβλημάτισε την ΕΕΚΔ, αν θα ήταν πολιτικά πιο ωφέλιμο να είχαν κατέλθει στον εκλογικό αγώνα περισσότεροι ανεξάρτητοι κομμουνιστές υποψήφιοι, αλλά το ΚΚΜΒ αξιοποίησε τη συγκυρία, για να επιδιώξει την ένταξή του ως αυτοτελούς οργάνωσης στο Εργατικό κόμμα, ώστε το Ενιαίο Μέτωπο να πάρει άμεσο, πολιτικό χαρακτήρα. Η καμπάνια ένταξης κορυφώθηκε στο διάστημα Ιανουαρίου-Μαΐου 1936 με πάμπολλα εργατικά σωματεία να την υποστηρίζουν παρά την αντίθεση της ηγεσίας των Εργατικών, όμως στο ετήσιο συνέδριο του Εργατικού κόμματος τον Οκτώβριο του 1936 η πρόταση για την κομμουνιστική ένταξη απορρίφθηκε με 1.728.000 ψήφους έναντι 592.000 που ψήφισαν υπέρ της σύνδεσης του ΚΚΜΒ με το Εργατικό κόμμα, αποτέλεσμα που δείχνει την πρόοδο της επιρροής του ΚΚΜΒ στο ευρύτερο βρετανικό κίνημα. Αντανάκλαση αυτής της προόδου που οφειλόταν και στις κατευθύνσεις του 7^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ ήταν η μαζικότητα των εργατικών αντιδράσεων κατά της ιμπεριαλιστικής πολεμικής επέμβασης της Ιταλίας στην Αβυσσηνία, του φασιστικού πραξικοπήματος στη Βραζιλία το Νοέμβριο του 1935 και η εργατική παν-

⁹⁴¹ Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, ό.π., σσ.415-17, 424-26, “New Steps in the United Front. Report on the Seventh World Congress of the Communist International”, *The Communist*, No.11 (November 1935), σσ.990-1014, Γκεόργκι Δημητρόφ, *Ο Φασισμός (Η Επίθεση του Φασισμού και τα καθήκοντα της ΚΔ στον αγώνα για την Ενότητα της Εργατικής Τάξης ενάντια στον Φασισμό)*, εκδόσεις Πορεία, Αθήνα 1975, σσ.21-23, 49-55, 58-59, 76-81, 86-92, 108-11, 124-29, «Διακήρυξη του 7^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ για το Φασισμό, την Ενότητα της εργατικής τάξης και τους άμεσους στόχους της ΚΔ», «Διακήρυξη του 7^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ για τον κίνδυνο του νέου Πολέμου» (20 Αυγούστου 1935), Jane Degras, ό.π., σσ.359-69, 376-78 [πρβλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 27].

στρατιά που πλαισίωσε το ΚΚΜΒ στη διαδήλωση εναντίον των φασιστών του BUF τον Οκτώβριο του 1936 («μάχη της Cable Street»). Στο αμέσως επόμενο διάστημα μέχρι το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου συνεχίστηκε η αύξουσα δυναμική του ΚΚΜΒ, όπως πιστοποιείται από την άνοδο της επιρροής του στους σπουδαστές και στη διανοήση, από την ανταπόκριση της Καμπάνιας Ενοποίησης του ΚΚΜΒ με το ILP και τη Socialist League (1937), από την πρωτοκαθεδρία του ΚΚΜΒ στην οργάνωση του κινήματος αλληλεγγύης στους Δημοκρατικούς και στην αποστολή των 2.200 περίπου Βρετανών εθελοντών στις «Διεθνείς Ταξιαρχίες» στη διάρκεια του Ισπανικού Εμφυλίου, αλλά και από τη μαζικότητα και την επιτυχία του κινήματος των αγροτών εκμισθωτών και των ενοικιαστών κατοικιών (1936-39) σε διάφορες περιοχές της χώρας κατά των εξώσεων και των ανατιμήσεων των μισθωμάτων, το οποίο οργανώθηκε με πρωτοβουλία των κομμουνιστών Bob Graves και Tubby Rosen με εντολή του κόμματος, κάτι που περιόρισε σημαντικά την απήχηση των φασιστών στα μικρομεσαία κοινωνικά στρώματα της υπαίθρου. Η ολόπλευρη ισχυροποίηση του ΚΚΜΒ αποτυπώθηκε και στην αύξουσα καμπύλη της οργανωτικής του κατάστασης, καθώς ο αριθμός των κομματικών μελών έφτασε τα 12.250 άτομα το 1937, τα 15.750 το 1938 και τα 17.750 τον Ιούλιο του 1939, ενώ η κυκλοφορία της εφημερίδας του κόμματος ανήλθε από τα 40.000 φύλλα (1936) στα 80.000 (1939) ανα εβδομάδα.⁹⁴² Από αυτή την άποψη οι αποφάσεις του 13^{ου} Συνεδρίου του ΚΚΜΒ και του 7^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ έδωσαν ώθηση στην ανάπτυξη της πάλης του κόμματος, στην επέκταση της κοινωνικής του διείσδυσης και στην αύξηση των τμημάτων των εργαζομένων που απεγκλωβίστηκαν από την ενσωμάτωση στο αστικό πολιτικό σύστημα (είτε στη «δεξιά», Συντηρητική ή στην «αριστερή» Εργατική εκδοχή του), ώστε στις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η πολιτική ταξική συνειδητοποίηση ενός σημαντικού τμήματος της εργατικής τάξης είχε φτάσει το βαθμό ωρίμανσης του «επαναστατικού κύματος» των ετών 1919-26. Επιπλέον, η δράση του ΚΚΜΒ, πρωταρχικά ως μιας δύναμης μόνιμης πίεσης από ταξικές, επαναστατικές θέσεις στο Εργατικό κόμμα μετά το 1926, αλλά και ως του μοναδικού ξεκάθਾਰου αντιιμπεριαλιστικού πολιτικού φορέα στη Βρετανία, συνέβαλε σε ικανό βαθμό στην αποτροπή του υπαρκτού κινδύνου εκφασισμού του συστήματος πολιτικής διακυβέρνησης της βρετανικής άρχουσας τάξης και ως εκ τούτου, πράγματι, το ΚΚΜΒ με τις μικρές του δυνάμεις ανταποκρίθηκε και στο καθήκον της στήριξης της άμυνας της ΕΣΣΔ απέναντι στα ιμπεριαλιστικά και φασιστικά πολεμικά σχέδια σε βάρος της.

Βέβαια, η μετωπική στρατηγική του ΚΚΜΒ, όπως μορφοποιήθηκε με το αντιφασιστικό Λαϊκό Μέτωπο και το εργατικό Ενιαίο Μέτωπο μετά το 1935 δεν εμπεδώθηκε ομοιόμορφα από όλο το κομματικό δυναμικό, ακόμα και από στελέχη του κόμματος. Οι επιφυλάξεις για τα όρια του κοινού εργατικού αγώνα με τους ρεφορμιστές και της αντιφασιστικής πάλης με τους «αστούς δημοκράτες» συνέχισαν να υπάρχουν, ιδίως ανάμεσα σε εκείνους τους κομμουνιστές που γαλουχήθηκαν μέσα από τις τάξεις της YCL στα «πέτρινα χρόνια» του δεύτερου μισού της δεκαετίας του 1920. Μπορεί μια νέα γενιά κομμουνιστών εργατών και νεολαίων να εμφανίστηκε μετά το 1935, παίρνοντας το βάπτισμα του πυρός στον αντιφασιστικό αγώνα με αιχμή του δόρατος την αλληλεγγύη στη δημοκρατική Ισπανία και την πάλη για καλύτερους μισθούς και συμβά-

⁹⁴² Noreen Branson, ό.π., σσ.148-55, 159-68, 188-91, 196-202, Andrew Thorpe, ό.π., σσ.225-28, 242-49.

σεις εργασίας στα μεγάλα εργοστάσια, πλαισιωμένη και από μια ορισμένη αύξηση των κομμουνιστικών στρατολογήσεων στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Εντούτοις, η γενιά των παλαιμάχων «υπεραριστερών» νεολαίων της περιόδου 1926-32 δεν είχε πει την τελευταία της κουβέντα: αρκετά από τα κομματικά στελέχη που στήριξαν τον Dutt στη σύγκρουση του με τον Pollitt σχετικά με τη στάση του ΚΚΜΒ στον πόλεμο τον Οκτώβριο του 1939 μέσα στην Κ.Ε προήλθαν από τις γραμμές της ΥCL, ενώ ορισμένοι εξ αυτών διατηρούσαν ειδικούς δεσμούς με το διεθνές κομμουνιστικό κέντρο από τότε που είχαν θητεύσει στις γραμμές της ΚΔΝ, μη ελεγχόμενος από το ΚΚΜΒ: τέτοια ήταν η περίπτωση του Dave Springhall, παλιού στελέχους της ΥCL από το 1924, ο οποίος το 1935 διαφώνησε με την ένταξη 200 μελών του ILP στο Κ.Κ, επειδή δεν ήταν «λενινιστικά καταρτισμένοι», συνελήφθη το 1943 ως κατάσκοπος της ΕΣΣΔ, καθαιρέθηκε από το ΚΚΜΒ και παραδόθηκε στους Σοβιετικούς από τις βρετανικές αρχές στο τέλος του πολέμου.

Δ. ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1920 η διάψευση των προσδοκιών των Μπολσεβίκων για μια νικηφόρα εργατική επανάσταση στη δυτική Ευρώπη, η πίεση της ανοικοδόμησης της ΕΣΣΔ μετά τον τερματισμό των ενόπλων συγκρούσεων στο εσωτερικό της και η ανάγκη των νεαρών Κ.Κ να ριζώσουν στις χώρες τους και να πλατύνουν την μαζική τους επιρροή, υποχρέωσαν την Κομιντέρν να επεξεργαστεί μια μακρόπνοη στρατηγική, ικανή να ανταποκριθεί τόσο στις ιδιαίτερες προκλήσεις που έπρεπε να αντιμετωπίσουν τα διάφορα Κ.Κ, όσο και στις άμεσες προτεραιότητες της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ. Αυτή ήταν η πολιτική του Ενιαίου Μετώπου στις διάφορες εκδοχές του με τους Μπολσεβίκους ηγέτες να δίνουν τις βασικές κατευθυντήριες γραμμές του στο 3^ο και στο 4^ο Συνέδριο της Κομιντέρν, εφόσον τα υπόλοιπα Κ.Κ και ολιγάριθμα ήταν, και ιδεολογικοπολιτικά πιο άπειρα και ως εκ τούτου πρόθυμα να ακολουθήσουν - όσο μπορούσαν- τις συμβουλές του κόμματος των Μπολσεβίκων, που επιπλέον το θαύμαζαν γιατί ήταν το μόνο που είχε κάνει μια επιτυχή επανάσταση.

Η ΚΔ ξεκινώντας από τη διαπίστωση ότι ο παγκόσμιος καπιταλισμός βρισκόταν στο στάδιο της προσωρινής σταθεροποίησής του, από το 3^ο Συνέδριό της (22 Ιούνη-12 Ιούλη 1921) στο οποίο χαραχτηκε η τακτική του Ενιαίου Μετώπου μέχρι και το 6^ο, δεν παρουσίασε μια ομοιόμορφη ιδεολογικοπολιτική πορεία, όμως ο σταθερός συνεκτικός ιστός της πολιτικής της ήταν η ενδυνάμωση των Κ.Κ μέσα στο εργατικό και ευρύτερο μαζικό κίνημα και η ιδεολογική τους ενότητα που πήρε τη μορφή της «μπολσεβικοποίησης». Τα Κ.Κ δεν έπρεπε να περιοριστούν στην προπαγάνδα και την αγκιτάτσια, αλλά να δράσουν σαν πρωτοπορία σε κάθε μαζική οργάνωση και να μην απαρνηθούν την πάλη για τα άμεσα πρακτικά αιτήματα της εργατικής τάξης, μέχρι την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του προλεταριάτου, με κορμό την κοινή μετωπική δράση με τη μάζα των εργατών που ακολουθούσαν τους ρεφορμιστές, ενίοτε ακόμη και με τους ηγέτες τους. Στο 4^ο Συνέδριο (7 Νοέμβρη- 3 Δεκέμβρη 1922) έγινε ένα ακόμη βήμα με την πρόταση της δημιουργίας Εργατι-

κών Κυβερνήσεων στο φόντο της εμφάνισης της φασιστικής απειλής στην Ευρώπη. Οι ενδοκομμουνιστικές αντιπαραθέσεις και οι αποκλίνουσες αναγνώσεις αυτών των κατευθυντήριων γραμμών από τα διάφορα Κ.Κ δεν οφείλονταν μόνο στην ανωριμότητα τους αλλά στο ότι οι ιδιαίτερες συνθήκες δράσης τους και τα ειδικά προβλήματα που καλούνταν να λύσουν τα έσπρωχναν σε διαφορετικές εφαρμογές της ενιαιομετωπικής πολιτικής. Έτσι, το ΚΚΜΒ στην πρώτη του περίοδο εστίασε κυρίως στη λειτουργία του ως μηχανισμός κομμουνιστικής προπαγάνδας και άσκησης πίεσης προς τους επίσημους πολιτικούς και συνδικαλιστικούς φορείς του βρετανικού εργατικού κινήματος, για να κινηθούν σε πιο ριζοσπαστικές θέσεις και για να υποβοηθηθεί η αποκατάσταση των αγγλοσοβιετικών πολιτικών και οικονομικών σχέσεων. Οι αποκλίνουσες μορφές υλοποίησης του Ενιαίου Μετώπου ευνοήθηκαν από τη δυσκολία τακτικής επικοινωνίας με την έδρα της ΚΔ στη Μόσχα, από τις αντιφατικές ενίοτε οδηγίες της ΕΕΚΔ και από τις παρεμβάσεις των επίσημων απεσταλμένων της ΚΔ στα Κ.Κ (όπως ο Petrovsky στο ΚΚΜΒ), αλλά και των σοβιετικών επιτετραμμένων, ενώ οι πρώτες συστηματικές επικρίσεις αυτής της στρατηγικής και οι «αριστερές» αρνήσεις της οφείλονταν κατά κύριο λόγο σε έναν «αριστερισμό» μέσα στους κόλπους των Κ.Κ ο οποίος τροφοδοτούνταν σε πρώτη φάση από την Προφιντέρν, την Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή που είχε ιδρυθεί με πρωτοβουλία της Κομιντέρν στα 1921, στην οποία εξέχουσα θέση και μαζική δυναμική, για τα ευρωπαϊκά δεδομένα, είχε το ΝΜΜ, το αριστερό συνδικαλιστικό μέτωπο του ΚΚΜΒ από το 1924 έως και το 1926, τη χρονιά της μεγάλης Γενικής Απεργίας στη Βρετανία που καλλιέργησε προσδοκίες περί του άμεσου εργατικού επαναστατικού ξεσηκωμού στο ΚΚΜΒ και στην ηγεσία της ΚΔ.

Η στρατηγική των τμημάτων της ΚΔ για όλο το χρονικό διάστημα της κρίσης του 1929 στα βασικά της σημεία σχηματοποιήθηκε στο 6^ο Συνέδριο (καλοκαίρι 1928) σε μια περίοδο περιορισμού των ενιαιομετωπικών ανοιγμάτων πολλών Κ.Κ εξαιτίας της αυξανόμενης καταστολής της κομμουνιστικής συνδικαλιστικής και πολιτικής δράσης με τις συντονισμένες ενέργειες των αστικών και σοσιαλδημοκρατικών δυνάμεων. Αυτή η δυστοκία στο μαζικό άνοιγμα του Ενιαίου Μετώπου άρχισε να θεωρητικοποιείται στην 8^η και 9^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ (Μάης 1927, Φλεβάρης 1928), ενώ βρήκε υποστήριξη από την Προφιντέρν και την ΚΔΝ, όπου ήταν ζωντανές οι παραδόσεις του «επαναστατικού συνδικαλισμού» και βίωνονταν πιο δραματικά οι διώξεις των ριζοσπαστών νέων εργατών και συνδικαλιστών. Εκφράστηκε και στο ΚΚΜΒ, το οποίο μετά την ήττα της Γενικής Απεργίας του 1926 τέθηκε εκποδών συστηματικά από τα βρετανικά συνδικάτα με πρωτοβουλία της ηγεσίας και του γραφειοκρατικού μηχανισμού του Εργατικού κόμματος. Ωστόσο, επ' ουδενί το 6^ο Συνέδριο δεν σηματοδότησε την απόρριψη της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου, αλλά τούτο εξακολούθησε να βρίσκεται στο επίκεντρο της στρατηγικής της ΚΔ είτε ως συνεννόηση «από τα κάτω» στο συνδικαλιστικό κίνημα των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών, είτε ως πολιτική συνεργασία «από τα πάνω» με αστικά και μικροαστικά εθνικά κινήματα στις χώρες της εξαρτημένης και αποικιοκρατούμενης περιφέρειας του παγκόσμιου ιμπεριαλιστικού συστήματος. Ειδικότερα, η σύγκρουση μεταξύ ΚΚΜΒ και ΚΔ σχετικά με το πρόβλημα της «αποαποικιοποίησης» στη διάρκεια του 6^{ου} Συνεδρίου δείχνει ανάγλυφα τον πάγιο προσανατολισμό της ΚΔ στον εθνικοαπελευθερωτικό χαρακτήρα του Ενιαίου Μετώπου στις υπανά-

πτυκτες και καθυστερημένες χώρες, το οποίο ουσιαστικά προσλάμβανε έναν ορισμένο χαρακτήρα ταξικής συμμαχίας της εργατικής τάξης και της αγροτιάς με προοδευτικές, αστικές δυνάμεις σε αντίθεση με τους οπαδούς της «αποαποικιοποίησης», οι οποίοι μάλλον πρότασαν τη συγκρότηση αμιγών, «προλεταριακών» οργανώσεων, υποτιμώντας το καθήκον της άμεσης εθνικής χειραφέτησης των αποικιοκρατούμενων λαών. Υπό αυτή την διάσταση το εθνικοαπελευθερωτικό Ενιαίο Μέτωπο είχε παραπλήσιες πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις με το Λαϊκό Μέτωπο, όπως οριστικά εξαγγέλθηκε αργότερα, στο 7^ο Συνέδριο της ΚΔ, ενώ δεν φαίνεται να ευσταθούν οι ισχυρισμοί όσων διατείνονται ότι το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ συνιστούσε εγκατάλειψη της στρατηγικής του Ενιαίου Μετώπου ή παραίτηση των Κ.Κ από τον άμεσο, επαναστατικό αγώνα, επειδή οριζόταν ως «αστικοδημοκρατικός» και «εθνικοαπελευθερωτικός» ο αγώνας των μαζών στις υπανάπτυκτες και υποτελείς στις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις χώρες. Πολύ περισσότερο, δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα οι ερμηνείες που εστιάζουν στον καθοριστικό ρόλο των επιδιώξεων της σταλινικής ηγεσίας της ΕΣΣΔ στο εσωτερικό της χώρας και στην εξωτερική της πολιτική, όσον αφορούσε την υιοθέτηση της πολιτικής της «Τάξης ενάντια σε Τάξη» και του αγώνα κατά του «σοσιαλφασισμού» από τα Κ.Κ μετά το 6^ο Συνέδριο. Ο ορισμός της σοσιαλδημοκρατίας σαν «σοσιαλφασιστικής» δεν συνεπαγόταν a priori εγκατάλειψη των παλιότερων συνδικαλιστικών μετωπικών τακτικών μέσα στα συνδικάτα από τους κομμουνιστές, κάτι που προκύπτει και από την πρακτική του ΚΚΜΒ, αλλά ο περιορισμός της κοινής δράσης των κομμουνιστών με τη βάση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων οφειλόταν σε άλλες αιτίες, όπως στον διωγμό των κομμουνιστών από τα συνδικάτα που ελέγχονταν από την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία και το βρετανικό Εργατικό κόμμα, στην κοινωνική αποστασιοποίηση της μάζας των ρεφορμιστικών κομμάτων από τους πιο νεαρούς ριζοσπάστες εργάτες που συσπειρώνονταν στα Κ.Κ και από την αποκάλυπτη στοίχιση, ειδικά για τη βρετανική περίπτωση, του ρεφορμιστικού Εργατικού κόμματος πίσω από την αντισοβιετική εξωτερική πολιτική και τις κατασταλτικές, αποικιοκρατικές πρακτικές των βρετανικών κυβερνήσεων σε μια εποχή, όπου εν πολλοίς η ΚΔ εξαρτούσε την έκβαση της προλεταριακής επανάστασης από τη σύνδεσή της με τον απελευθερωτικό αγώνα των λαών στις αποικίες. Σε αυτό το πλαίσιο το ΚΚΜΒ, παρά το μικρό του αριθμητικό εκτόπισμα στη βρετανική κοινωνία, είχε πολύ σημαντικό ρόλο στους σχεδιασμούς της ΚΔ και πολιτικό βάρος μεγαλύτερο από το μέγεθός του στα όργανα της ΚΔ- κάτι που έχει παραγνωριστεί στην ιστοριογραφία-επειδή ήταν σημαντικός κρίκος μεταξύ ΚΔ και λαϊκών κινημάτων στις χώρες της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, οργανωτής του αντιαποικιοκρατικού αγώνα μέσα και έξω από τη Βρετανία και αρωγός της απελευθερωτικής πάλης των μαζών στις βρετανικές κτήσεις, περισσότερο άμεσα στην Ινδία, Ιρλανδία και Νέα Ζηλανδία και πιο έμμεσα στην Αυστραλία, Νότια Αφρική και Μέση Ανατολή. Τούτο τεκμηριώνεται από την αύξηση των εκπροσώπων του στην ΕΕΚΔ και στην Εξελεγκτική Επιτροπή της μετά το 1928, από την εμπλοκή του στην οργάνωση του ινδικού συνδικαλιστικού κινήματος και στη σύνδεση του ινδικού TUC με την Αντιιμπεριαλιστική Λίγκα (1928-29), από την καθοδήγηση που έδωσε στους Ινδούς κομμουνιστές να ενταχθούν στα Εργατοαγροτικά κόμματα στα 1928-30 και να ιδρύσουν το ενιαίο ινδικό Κ.Κ στα 1931-32, από την υπόθεση των πολιτικών κρατουμένων στο Meerut (1929), από τη συμβολή του στην εκπαράθρωση

του Bunting από την ηγεσία του νοτιοαφρικανικού Κ.Κ και την υπαγωγή του στο Νοτιοαφρικανικό Εθνικό Κογκρέσσο (1930) και από τις παρεμβάσεις του για την ενίσχυση των Ιρλανδών ριζοσπαστών και για τη ματαίωση των αντισοβιετικών σχεδιασμών των βρετανικών κυβερνήσεων. Στο εσωτερικό της Βρετανίας η πολιτική της «Τρίτης Περιόδου» με κύριο γνώρισμά της τον πλήρη διαχωρισμό του ΚΚΜΒ από το Εργατικό κόμμα είχε ήδη επωαστεί πριν το Δέκατο Συνέδριο του ΚΚΜΒ (Ιανουάριος 1929) και εφαρμόστηκε με επίταση με το πολιτικό μανιφέστο του Μαΐου του 1929 που απέρριπτε οποιαδήποτε πολιτική και εκλογική σύμπραξη των κομμουνιστών με τους Εργατικούς. Παράλληλα, από τον Απρίλιο του 1929 ξεκίνησε η δημιουργία ξεχωριστών «κόκκινων», «επαναστατικών» συνδικάτων από τους κομμουνιστές ανθρακωρύχους της Σκωτίας και τους ράφτες του Λονδίνου λόγω των συνδυασμένων διώξεων εργοδοτών και ρεφορμιστών συνδικαλιστών. Επρόκειτο για μια αναπροσαρμογή των συνδικαλιστικών τακτικών του ΚΚΜΒ με στρατηγικού χαρακτήρα προεκτάσεις, η οποία δεν πρέπει να αποδοθεί μονοδιάστατα στην αυξανόμενη επιρροή ενός ορισμένου «υπεραριστερού» πνεύματος μέσα στην ΚΔ (όπως προκύπτει από την κυριαρχία των πολιτικών θέσεων του ΚΡΔ μέσα στην ΚΔ, από την όξυνση της εσωκομματικής διαπάλης στην ΕΣΣΔ σχετικά με το πέρας στην άμεση κολλεκτιβοποίηση του αγροτικού τομέα ή από τη διάσκεψη των Κ.Κ στο Μοντεβιδέο, η οποία ενίσχυσε τις επιβιώσεις του «επαναστατικού συνδικαλισμού» της Προφιντέρν), αλλά τροφοδοτήθηκε από τη βάση του ΚΚΜΒ, καθώς το συνέδριο του ΝΜΜ τον Αύγουστο του 1929 επικύρωσε πανηγυρικά τη στροφή προς τα «κόκκινα συνδικάτα» υπό την πίεση της ΥΚΛ και των νέων εργατών του κόμματος, οι οποίοι, αποκλεισμένοι από τα επίσημα σωματεία και ευρισκόμενοι και υπό την πιο «αριστερή» επιρροή της ΚΔΝ, αποτελούσαν τη βασική μάχη πρωτοπορία των εργατικών κινητοποιήσεων, των πολιτικών προπαγανδιστικών εκστρατειών και της αντιιμπεριαλιστικής, αντιμilitarιστικής δράσης του ΚΚΜΒ. Συνεπώς, για το ΚΚΜΒ η αποκήρυξη της μετωπικής συνεργασίας με τους Εργατικούς είχε δρομολογηθεί πριν την περίφημη 10^η Ολομέλεια (Ιούλιος 1929) της ΚΔ, η οποία για την πλειονότητα των ιστορικών κωδικοποίησε τη ρητορική του «σοσιαλφασισμού» και την παραίτηση των κομμουνιστών από κάθε προσπάθεια οικοδόμησης Ενιαίου Μετώπου κατ'εικόνα και καθ'ομοίωση της οριστικής επιβολής του «σταλινικού γραφειοκρατισμού» στην ΕΣΣΔ, παραβλέποντας με κραυγαλέο τρόπο πως η ενιαιομετωπική στρατηγική, ακόμη και «από τα πάνω» σαν συμμαχία των κομμουνιστών με τα εθνικά, αγροτικά και μικροαστικά κινήματα και κόμματα των αποικιών, παρέμεινε ζωντανή καθ'όλη τη διάρκεια της λεγόμενης «Τρίτης Περιόδου» της ΚΔ. Κοντολογίς, η ταύτιση της ενιαιομετωπικής πολιτικής από τους περισσότερους μελετητές με την κοινή δράση κομμουνιστών και ρεφορμιστών στο συνδικαλιστικό και στο εκλογικό πεδίο, κατά κύριο λόγο στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές μητροπόλεις, έχει οδηγήσει στην αγνόηση της θεμελιώδους συνέχειας ανάμεσα στις στρατηγικές του «Ενιαίου Μετώπου», της «Τάξης ενάντια σε Τάξη» και του «Λαϊκού Μετώπου» στις δεκαετίες του 1920 και 1930, η οποία βασιζόταν στην άμεση διαπλοκή της προλεταριακής επανάστασης στις μητροπόλεις του ιμπεριαλιστικού συστήματος με την πορεία των εθνικοαπελευθερωτικών και δημοκρατικών αγώνων στις εξαρτημένες και στις υπό αποικιακό ζυγό χώρες. Ως εκ τούτου, η κυρίαρχη ιστοριογραφική άποψη περί της «αυτοκαταστροφικής» και «σεχταριστικής» πορείας του ΚΚΜΒ μετά το 11^ο Συνέδριό του

(Δεκέμβριος 1929), όπως χαρακτηριστικά έχει γραφεί από τους Thorpe, Branson και Fishman, συνιστά μια υπεραπλούστευση που απομονώνει την επιβεβαίωση από το εν λόγω συνέδριο μιας ορισμένης «αριστερής σκλήρυνσης» της συνδικαλιστικής τακτικής του ΚΚΜΒ από το συνολικό του επαναστατικό πρόγραμμα, που μορφοποιήθηκε ως μια «διπλή στρατηγική» επαναστατικοποίησης της εργατικής τάξης μέσα από την πολιτικοποίηση των οικονομικών εργατικών αγώνων και την άνοδο της αντιιμπεριαλιστικής, πολιτικής πάλης πάνω στο έδαφος της κατάρρευσης του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων και της όξυνσης των ιμπεριαλιστικών συγκρούσεων και των εθνικών επαναστατικών κινήσεων εξαιτίας του παγκόσμιου κραχ. Εν προκειμένω, η συμβολή των Βρετανών κομμουνιστών στα 1929-30 στην ανάπτυξη της Διεθνούς Αντιιμπεριαλιστικής Λίγκας στην Ινδία και στις αραβικές χώρες δεν ήταν ο επιθανάτιος ρόγχος της ενιαιομετωπικής πολιτικής στην εποχή της κυριαρχίας της «σοσιαλφασιστικής γραμμής», αλλά αποτελούσε την πάγια μετωπική, διεθνιστική αντιιμπεριαλιστική πολιτική του ΚΚΜΒ σε αντιστοιχία με τις βασικές κατευθύνσεις της Κομιντέρν. Το 1930 μπορεί να καταγραφεί ως η χρονιά που οι ενιαιομετωπικές πολιτικές του ΚΚΜΒ στο εσωτερικό της Βρετανίας έφτασαν στο ναδίρ, καθώς σημειώθηκε μεγάλη διαρροή της οργανωμένης, κομματικής του βάσης και απίσχναση των δυνάμεων του μέσα στα επίσημα σωματεία λόγω των πιέσεων της εργοδοτικής τρομοκρατίας, της βαθιάς οικονομικής ύφεσης και της εκτίναξης της ανεργίας, κάτι που εκφράστηκε και στη συνδικαλιστική τακτική του κόμματος η οποία αγκιστρώθηκε σε απόπειρες –κατά μείζονα λόγο ανεπιτυχείς- ανεξάρτητης, από τις επίσημες συνδικαλιστικές δομές, οργάνωσης απεργιών, εργατικών κινητοποιήσεων και δημιουργίας νέων, «κόκκινων» σωματείων. Παρ' όλα αυτά, οι κινήσεις ορισμένου ενιαιομετωπικού χαρακτήρα δεν σταμάτησαν στα πεδία της διεθνιστικής δράσης του ΚΚΜΒ, της αντιιμπεριαλιστικής δουλειάς μέσα στο στρατό και της οργάνωσης των ανέργων με την ίδρυση του NUWM, ενώ και σε διεθνές επίπεδο το καλοκαίρι του 1930 παρατηρήθηκαν οι πρώτες προειδοποιήσεις της καθοδήγησης της ΚΔ προς τα εθνικά τμήματά της σχετικά με τους κινδύνους της μονοδιάστατης προσκόλλησης στην τακτική της διάσπασης των ρεφορμιστικών συνδικάτων στη διάρκεια του 5^{ου} Συνεδρίου της Προφιντέρν. Η διαμόρφωση από το ΚΚΜΒ της «Εργατικής Χάρτας» το Φεβρουάριο του 1931, μιας δέσμης οικονομικών κυρίως αιτημάτων, αποσκοπούσε στην επαναστατική πολιτικοποίηση των εργατικών διαμαρτυριών με την κινητοποίηση όλων των ριζοσπαστικών στοιχείων της εργατικής τάξης, που βρίσκονταν εντός ή εκτός των συνδικάτων – «κόκκινων» και «ρεφορμιστικών»- σε ένα ενιαίο, εργατικό μέτωπο «από τα κάτω». Η απήχυσή της δεν είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα που ανέμενε η ηγεσία του ΚΚΜΒ, παρά την καλύτερη μαζική διεισδυτικότητα των κομμουνιστών, γεγονός που εκφράστηκε με την υπόθεση της διαφωνίας του Horner, ηγετικού στελέχους του κόμματος και των ανθρακωρύχων, με τον προσανατολισμό της κομματικής συνδικαλιστικής τακτικής. Παράλληλα, η ΚΔ με την 11^η Ολομέλεια (Απρίλιος 1931), η οποία θεωρείται ως το απόγειο της «σεχταριστικής σκλήρυνσης» του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος, γιατί διαπίστωνε τον πλήρη εκφασισμό των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων σε όλο το εύρος του μηχανισμού τους, παραδόξως επέκρινε το ΚΚΜΒ για το ότι έκανε υπερβολική χρήση μαξιμαλιστικών πολιτικών συνθημάτων για τα οποία οι μάζες ήταν ανώριμες. Το βάθεμα της κοινωνικοοικονομικής κρίσης στη χώρα το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του

1931, εξαιτίας της εισαγωγής των Means Test σε βάρος των ανέργων και της υποτίμησης της λίρας, οδήγησε το μεν πολιτικό σύστημα σε ανασχηματισμό με τη δημιουργία της «Εθνικής Κυβέρνησης», το δε ΚΚΜΒ σε μια μερική επαναφορά των ενιαιομετωπικών «από τα πάνω» κινήσεων στο συνδικαλιστικό πεδίο, όπως προκύπτει από το «Ανοιχτό Γράμμα» του Π.Γ του κόμματος τον Αύγουστο του 1931, το οποίο καλούσε στην ανατροπή της κυβέρνησης και των οικονομικών μέτρων της μέσα από τη συνεργασία και την κοινή δράση του ΝΜΜ, των «κόκκινων» σωματείων και των ανεξάρτητων, εργατικών επιτροπών με τα περιφερειακά γενικά εργατικά συμβούλια, δηλαδή με τα δευτεροβάθμια όργανα του επίσημου, παραδοσιακού συνδικαλιστικού κινήματος. Μέσα από την επέκταση των κοινών δράσεων ανέργων και συνδικαλισμένων εργατών υπό την καθοδήγηση των περιφερειακών εργατικών συμβουλίων η ηγεσία του ΚΚΜΒ εκτιμούσε πως θα μπορούσε να αλλάξει τους συσχετισμούς του επίσημου συνδικαλιστικού κινήματος υπέρ των επαναστατικών δυνάμεων, κίνηση που αποτελούσε έναν αναπροσανατολισμό της διπλής στρατηγικής του κόμματος σε ενιαιομετωπικές «από τα πάνω» τακτικές και που εγκρίθηκε στη διάσκεψη της Προφιντέρν και των ευρωπαϊκών Κ.Κ στην Πράγα τον ίδιο μήνα, πράγμα που έχει παραβλεφθεί από την πλειονότητα των ιστορικών οι οποίοι έχουν εστιάσει στον καταγγελτικό, κατά τα λοιπά, λόγο του κόμματος εναντίον των Εργατικών και των ρεφορμιστικών συνδικαλιστικών ηγεσιών. Το φθινόπωρο κλιμακώθηκε η αντιμπεριαλιστική πάλη του κόμματος στη χώρα με την ανταρσία στο Invergordon και διαφάνηκαν τάσεις εκλογικής του απόδοσης, χωρίς όμως να σημειωθεί κάποιο μεγάλο εκλογικό άλμα λόγω της μεν συνακόλουθης κρατικής τρομοκρατίας, κάτι που έχει υποτιμηθεί και από ιστορικούς φίλα προσκείμενους στην ιστορική κληρονομιά του ΚΚΜΒ σαν τον Worley, και της δε αδυναμίας να ανυψωθεί η συνδικαλιστική, «οικονομίστικη» συνείδηση της εργατικής τάξης σε πολιτική. Η λύση στην οποία κατέφυγε το ΚΚΜΒ ήταν η αναπροσαρμογή της συνδικαλιστικής του τακτικής και το ριζιμο του βάρους του εντός των επισήμων, ρεφορμιστικών συνδικάτων με στόχο τον επαναστατικό αναπροσανατολισμό τους υπό την πίεση των ριζοσπαστικών κινήσεων της βάσης των σωματείων, τακτική για την οποία το βρετανικό ΝΜΜ ήρθε σε προστριβές με την Προφιντέρν στην σύνοδο του Δεκεμβρίου του 1931, αλλά έτυχε της συμφωνίας της ΕΕΚΔ. Η νέα τακτική επισημοποιήθηκε με τη διακήρυξη του Ιανουαρίου του 1932 και δεν συνιστούσε μια «δεξιά» στροφή ή μια προσαρμογή «στο ρεαλισμό της διαχείρισης της καθημερινότητας», όπως κατά κόρον υποστηρίζεται στην ιστοριογραφία η οποία αναπαράγει όσα προσήπταν στην ηγεσία του ΚΚΜΒ οι τότε αντιπολιτευόμενοι (ομάδα Balham και Murphy οι οποίοι φαίνεται πως υποτιμούσαν τον αντιμπεριαλιστικό πολιτικό αγώνα, όπως και η ΚΔΝ στο ίδιο διάστημα), καθώς το κόμμα σταθερά προωθούσε το δεύτερο σκέλος της διπλής του στρατηγικής, εντείνοντας τις αντιπολεμικές και αντιμπεριαλιστικές του δράσεις την άνοιξη του 1932 εναντίον της αποστολής βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων στην Κίνα και βρετανικού πολεμικού εξοπλισμού στους Ιάπωνες που είχαν εισβάλει στη Μαντζουρία. Ο πρώτος θετικός για το ΚΚΜΒ αντίκτυπος ήρθε στις δημοτικές εκλογές του Απριλίου του 1932 από την Ουαλλία και το Νότιγχαμ και στις μαζικές πρωτομαγιάτικες συγκεντρώσεις, όπου μαζί με τους κομμουνιστές συμπορεύθηκε η βάση του ILP, μολονότι η καθοδήγηση του ΚΚΜΒ δεν προχώρησε στο βάθεμα της πολιτικής συνεργασίας με το ILP, επειδή οι ηγέτες του δεν στήριζαν έμπρακτα

την προετοιμασία των αγώνων των υφαντουργών στο Lancashire και τις αντιιμπεριαλιστικές κινητοποιήσεις των κομμουνιστών με αφορμή τη σφαγή των αγωνιζόμενων Ινδών στο Sholarpur από τους Βρετανούς, όταν το ίδιο διάστημα το ΚΚΜΒ συμμετείχε πρωταγωνιστικά στις διαδικασίες της ΚΔ για την ενοποίηση των ινδικών κομμουνιστικών δυνάμεων και για την ανάληψη ένοπλου αντιστασιακού αγώνα στην Ινδία. Το ΚΚΜΒ, επομένως, καθόριζε την πολιτική του δεχόμενο τις κατευθυντήριες γραμμές της ΚΔ και υποκείμενο στις προκλήσεις και τις ιδιαιτερότητες της βρετανικής κοινωνικής πραγματικότητας, κάτι που ήδη έχει διαπιστωθεί από το λεγόμενο «αναθεωρητικό ρεύμα» της ιστοριογραφίας του κομμουνιστικού κινήματος σε αντιδιαστολή με τους «ψυχροπολεμικούς ιστορικούς» οι οποίοι υπερτονίζουν την υποταγή των Κ.Κ στη Μόσχα. Και οι μεν και οι δε, όμως, θεωρούν ότι το μικρό μέγεθος του ΚΚΜΒ δεν του επέτρεπε να επηρεάσει τη λήψη των αποφάσεων των ανώτερων οργάνων του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος. Αυτή η αξιωματική παραδοχή δεν επαληθεύεται σε όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Συγκεκριμένα, ήδη από το Φλεβάρη του 1932 η επίδραση της νέας συνδικαλιστικής τακτικής του ΚΚΜΒ ήταν ορατή σε διάφορα συνέδρια διεθνών εργατικών ομοσπονδιών (Μεταλλουργοί, εργαζόμενοι στις θαλάσσιες μεταφορές) ή στα «κόκκινα» συνδικάτα του αγγλοσαξονικού κόσμου (Η.Π.Α-Καναδάς) και τον Ιούλιο του 1932 η βρετανική κομμουνιστική τακτική στο συνδικαλιστικό κίνημα κατέστη πρότυπο προς μίμηση και από τα διεθνή κομμουνιστικά ηγετικά κλιμάκια, όπως προκύπτει από την εισήγηση του προέδρου της Προφιντέρν, του Λοζόφσκυ, προς τα εθνικά τμήματα της Συνδικαλιστικής Διεθνούς. Στο διάστημα Αυγούστου-Οκτωβρίου του 1932 το ΚΚΜΒ επεχείρησε να ξεδιπλώσει σε εθνική κλίμακα τη στρατηγική της πολιτικοποίησης των οικονομικών αγώνων με τον συνδυασμό της απεργίας διάρκειας των υφαντουργών στο Lancashire με τις μαχητικές κινητοποιήσεις του NUWM και τις διαδηλώσεις των ανέργων, στόχος που δεν ευοδώθηκε παρά την ισχυροποίηση του μαζικού κύρους και των γραμμών του ΚΚΜΒ, εξαιτίας της κρατικής καταστολής και των εθνικιστικών και συντεχνιακών αγκυλώσεων μεγάλων τμημάτων του βρετανικού προλεταριάτου, οι οποίες τροφοδοτούνταν από την επιρροή του «οικονομισμού» της εργατικής αριστοκρατίας που διέθετε ακόμη ζωτικές δυνάμεις, παρά τα πλήγματα που της είχε επιφέρει η κρίση του 1929. Μάλιστα από την άνοιξη μέχρι το Νοέμβριο του 1932 το ΚΚΜΒ προσπάθησε να διευρύνει την παρέμβασή του σε επαγγελματικούς κλάδους και κοινωνικές κατηγορίες ξένες μέχρι τότε στον ταξικό χαρακτήρα της κοινωνικής του βάσης, όπως προκύπτει από τις επαφές ορισμένων εδαφικών οργανώσεων του και «εξωκομματικών συμπαθόντων» με την Εθνική Ομοσπονδία των Αγρεργατών, οι οποίες κατέληξαν στην κοινή οργάνωση κινητοποιήσεων των ανέργων βιομηχανικών εργατών του Yorkshire και του Lancashire με τους ανέργους και υποαπασχολούμενους αγρεργάτες του Norfolk, αλλά και σε μια πρωτόλεια μετωπική δράση του αγροτικού και του εργατικού κινήματος αυτών των περιοχών μαζί με τους μικρομεσαίους κτηματίες και πακτωτές εναντίον της αγροτικής πολιτικής της «Εθνικής Κυβέρνησης» και των μεγάλων γαιοκτημόνων, κάτι που συνιστούσε μια απόπειρα διεύρυνσης των κοινωνικών συμμαχιών του ΚΚΜΒ προς τα μικροαστικά στρώματα της υπαίθρου, η οποία αργότερα με το «Λαϊκό Μέτωπο» θα έπαιρνε και πολιτικά χαρακτηριστικά. Οι εργατικοί αγώνες εκείνου του διαστήματος, που ουσιαστικά αποτελούσαν την κομμουνιστική απόπειρα της επανάληψης της Γενικής

Απεργίας του 1926 χωρίς την πολιτική και ιδεολογική ηγεμονία του Εργατικού κόμματος, συνέπεσαν με τις εργασίες της 12^{ης} Ολομέλειας της ΚΔ και την αποδυνάμωση των «αριστερών», σχεταριστικών τάσεων των ευρωπαϊκών Κ.Κ εξαιτίας και της ανόδου της φασιστικής απειλής σε όλη την Ευρώπη. Οι αποφάσεις αυτής της Ολομέλειας, ιδίως οι συνδικαλιστικές τακτικές που πρόκρινε, αξιοποιώντας την εμπειρία των πρόσφατων απεργιακών αγώνων του ΚΚΜΒ -πράγμα που έχει αγνοηθεί από την ιστοριογραφία- έθεσαν εκ νέου τις βάσεις μιας ορισμένης διεύρυνσης των πολιτικών πλαισίων του Ενιαίου Μετώπου, προαναγγέλοντας το Λαϊκό Μέτωπο μετά από μια τριετία. Το καταστάλαγμα όλων των τελευταίων εμπειριών των πολιτικών και οικονομικών μαχών των Βρετανών κομμουνιστών υπήρξε το 12^ο Συνέδριο του ΚΚΜΒ (Νοέμβριος 1932), το οποίο δεν σηματοδότησε την εγκατάλειψη της πολιτικής της «Τρίτης Περιόδου», όπως υποστηρίζουν διάφοροι σύγχρονοι μελετητές με προεξέχουσες τις περιπτώσεις των Thorpe και Fishman, επειδή το βρετανικό κόμμα πρόκρινε την αναβάθμιση της μαζικής δουλειάς του κόμματος μέσα στα σωματεία με τη συνδυασμένη δράση του ΝΜΜ, των «κόκκινων» σωματείων, του κινήματος των ανέργων και των ανεξάρτητων αντιπολιτεύσεων και κινημάτων εντός των επίσημων συνδικάτων. Το ΚΚΜΒ είχε την προσδοκία ότι με αυτή την γραμμή της συνδυασμένης πάλης για όλα τα οικονομικά ζητήματα της εργατικής τάξης, θα ισχυροποιούνταν μέσα σε όλες τις μαζικές οργανώσεις του εργατικού κινήματος, κάτι που αποτελούσε και το πρώτο στάδιο για την υλοποίηση της στρατηγικής της επαναστατικής πολιτικοποίησης των οικονομικών εργατικών αγώνων, η οποία ήταν η πεμπτουσία της πολιτικής της «Τάξης ενάντια σε Τάξη» για το ΚΚΜΒ. Από τον Δεκέμβριο του 1932 έως τον Μάρτιο του 1933 παρατηρήθηκε μια ύφεση των κινηματικών εργατικών αντιδράσεων και των σχετικών πρωτοβουλιών του ΚΚΜΒ λόγω της έντασης της καταστολής, της κούρασης της εργατικής πρωτοπορίας, των πιέσεων της ανεργίας και των αντιδράσεων από την ΥCL και την ΚΔΝ στη νέα πολιτική του κόμματος. Τέλος, το σοκ από τη συντριβή του πανίσχυρου γερμανικού κομμουνιστικού κινήματος από τη ναζιστική αντίδραση στο διάστημα Ιανουαρίου-Μαρτίου 1933 επέτασσε στο ΚΚΜΒ και στην ΚΔ έναν επανακαθορισμό των τακτικών και των προτεραιοτήτων τους, εφόσον η δυναμική της προλεταριακής επανάστασης στην Ευρώπη είχε βίαια ανακοπεί.

Μέχρι τον Δεκέμβριο του 1933 έγιναν διάφορες ζυμώσεις στα Κ.Κ για την εξειδίκευση της αντιφασιστικής πάλης μέσα από τον κοινό αγώνα όλων των εργατικών σωματείων, ρεφορμιστικών και «κόκκινων», με το ΚΚΜΒ να πρωτοστατεί δια της παρέμβασης του Dutt στα μέσα Μαρτίου με την οποία μπροστά στον άμεσο κίνδυνο της φασιστικής επέλασης στην Ευρώπη πρότεινε την αντιφασιστική ενότητα όλου του εργατικού κινήματος ανεξαρτήτως πολιτικού και ιδεολογικού προσανατολισμού, ερχόμενο σε άμεση αντιπαράθεση με την ΕΕΚΔ, η οποία μέσω του Kporin καταδίκασε αυτήν την πρόταση. Παρ'όλα αυτά, η συνδιάσκεψη των δυτικοευρωπαϊκών Κ.Κ στις 25 Μαρτίου συντάχθηκε με την πρόταση του ΚΚΜΒ. Τον Μάιο η επικαιροποιημένη πρόταση του ΚΚΜΒ για το Ενιαίο Μέτωπο περιέλαβε και την οικοδόμησή του «από τα πάνω» με την απόπειρα για μια κεντρική συμφωνία με το ILP και με τη συμμετοχή των κομμουνιστών στις πρωτομαγιάτικες συγκεντρώσεις του TUC και των Εργατικών, ενώ ήδη από τις 30 Απριλίου με τη μεσολάβηση του ΚΚΜΒ άρχισαν οι επίσημες συνομιλίες της ΚΔ με το ILP για την ένταξη του δεύτερου στην Γ' Διεθνή,

παρά την αντίδραση κύκλων της ΚΔ που διαφωνούσαν με τα ανοίγματα των Κ.Κ προς την αριστερή σοσιαλδημοκρατία, ενθαρρυνμένοι τον Ιούνιο από την ΚΔΝ, από τις παλιωδίες των Τσέχων και των Γάλλων κομμουνιστών και από το ναυάγιο των συνομιλιών μεταξύ ΚΔ και ILP τον Σεπτέμβριο. Μολονότι το βάρος των μετωπικών τακτικών του ΚΚΜΒ είχε ριχθεί στην πολιτικοποίηση του εργατικού κινήματος με κορμό τα αντιφασιστικά αιτήματα -κάτι που εξέφραζε ορισμένες διεθνείς τάσεις χάρη και στη δημοσιότητα που πήρε η δίκη του Δημητρώφ στη Λειψία το φθινόπωρο- ακόμη δεν είχε ατροφήσει το αντιμπεριαλιστικό σκέλος της «διπλής στρατηγικής» του, καθώς το καλοκαίρι του 1933 μαζί με τη συμμετοχή του κόμματος στο Διεθνές Αντιφασιστικό Συνέδριο του Παρισιού, οι Βρετανοί κομμουνιστές μετείχαν ενεργά στις συνδιασκέψεις των Ινδών κομμουνιστών και των Ιρλανδών ρεπουμπλικάνων και αγροτιστών με τις οποίες οι μεν έθεσαν τις βάσεις ενός μετωπικού αγροτικού κινήματος ως κορμού του αγώνα για την ινδική ανεξαρτησία, και οι δε αποφάσισαν την κοινή πάλη σωματείων, κομμουνιστών, αγροτιστών και ρεπουμπλικάνων για μια ενωμένη, ανεξάρτητη Ιρλανδία. Μάλιστα, στην Ιρλανδία το φθινόπωρο το ΚΚΜΒ τάχθηκε υπέρ των διερευνητικών επαφών με την κυβέρνηση De Valera για την αντιμετώπιση ενός εξυφαινόμενου με βρετανική υποκίνηση φασιστικού πραξικοπήματος. Πάντως, από το τέλος του καλοκαιριού του 1933 άρχισε να εξασθενεί η αντιμπεριαλιστική διάσταση της στρατηγικής του ΚΚΜΒ λόγω της απήχησης που σημείωσε η παρέμβασή του στο βρετανικό μαζικό κίνημα με πλέον χαρακτηριστικές εκφάνσεις της την αδερφοποίηση των ενώσεων της Ομοσπονδίας Αγροεργατών με τα «κόκκινα σωματεία» των ανθρακωρύχων και την ανάπτυξη ενός μαζικού και δυναμικού κινήματος ανέργων με κορμό το NUWM και την επιτυχή, όσο και επεισοδιακή, «Πορεία Πείνας» στη Σκωτία (6-12 Ιουνίου). Το ΚΚΜΒ αισιοδοξούσε για την πορεία της οικοδόμησης του Ενιαίου Μετώπου στη μεγάλη μάζα των Βρετανών εργαζομένων, όμως υπήρχαν ενδείξεις ότι συνολικά καθυστερούσε το βάθος της πολιτικοποίησης των οικονομικών αγώνων του βρετανικού προλεταριάτου, εάν ληφθεί υπ' όψιν ότι τον Δεκέμβριο του 1933, όταν αναμενόταν η ολοκλήρωση της «Δίκης της Λειψίας», έγιναν σε όλη τη Βρετανία λίγες και λιγότερο μαχητικές, σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, συγκεντρώσεις συμπαραστάσης στον Δημητρώφ, όπως και αντιφασιστικές διαδηλώσεις, κάτι που έδειχνε πως οι μετωπικές τακτικές του ΚΚΜΒ, που επεδίωκε τη μαζικοποίηση των ριζοσπαστικών κινημάτων της βάσης των σωματείων και την ενότητά τους με το κίνημα των ανέργων, εμφάνιζαν τάσεις διολίσθησης σε έναν «εργατισμό», εστιάζοντας κατά μείζονα βαθμό στις καθημερινές, οικονομικές διεκδικήσεις των διαφόρων κλάδων της εργατικής τάξης.

Αυτή η διολίσθηση συνέπεσε με την 13^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ (28/11-12/12-1933), η οποία έχει υποτιμηθεί από τους περισσότερους ιστορικούς που διαβλέπουν σε αυτήν κυρίως μια αντιφατική απόπειρα να δικαιολογηθεί η ναζιστική επικράτηση στη Γερμανία και να απορροφηθούν οι κραδασμοί από τη συντριβή του KPD και αποτιμούν τις πολιτικές κατευθύνσεις της ως μια απλή επιβεβαίωση του σχήματος του «σοσιαλφασισμού», ενώ με αυτή την Ολομέλεια η ΚΔ ουσιαστικά επικύρωσε τις κατευθύνσεις της αντιφασιστικής ενιαιομετωπικής πολιτικής που είχαν προετοιμάσει ήδη από την άνοιξη διάφορα τμήματά της, ανάμεσά τους και το ΚΚΜΒ του οποίου η συνδικαλιστική δράση στα σωματεία και στους ανέργους κρίθηκε ως πρότυπο

προς μίμηση και για τα άλλα τμήματα της ΚΔ, θέτοντας ουσιαστικά τις βάσεις για τη διάλυση της Προφιντέρν και για την εγκατάλειψη του ανεξάρτητου επαναστατικού συνδικαλισμού που επισημοποιήθηκε μετά από τέσσερα χρόνια, τουλάχιστον για τις πιο ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες σε Ευρώπη και Αμερική, κάτι που δεν έχει αναγνωριστεί επαρκώς από την ιστοριογραφία. Σε αυτή την Ολομέλεια η καθοδήγηση του ΚΚΜΒ απέδωσε την οργανωτική και εκλογική υστέρηση του κόμματος στο ότι οι μάζες, απογοητευμένες από την «Εθνική Κυβέρνηση», στήριζαν ακόμη τις ελπίδες τους για αλλαγή στους Εργατικούς, επειδή έβλεπαν το ΚΚΜΒ σαν μια έντιμη και μαχητική δύναμη στους απεργιακούς και συνδικαλιστικούς αγώνες, η οποία όμως είχε μικρό πολιτικό εκτόπισμα και ως εκ τούτου δεν φάνταζε ως δύναμη, ικανή να ανατρέψει τους *Tories*, επειδή τα κομματικά μέλη συχνά αδυνατούσαν να αναδείξουν μέσα στις οργανώσεις του Ενιαίου Μετώπου τον πολιτικό καθοδηγητικό ρόλο τους, με συνέπεια οι απλοί εργάτες να δυσκολεύονται να συνειδητοποιήσουν την ανάγκη να ψηφίσουν το κόμμα ή να οργανωθούν σε αυτό, παρ' όλη την εκτίμηση που έτρεφαν για τους κομμουνιστές συναδέλφους τους στους χώρους εργασίας και στα σωματεία. Με άλλα λόγια, η καθοδήγηση του ΚΚΜΒ ενστικτωδώς ψηλαφούσε την αντινομία που παρουσίαζε η ανάπτυξη των ενιαιομετωπικών τακτικών του κόμματος στα τέλη του 1933, δηλαδή ότι η αναγκαία για την ισχυροποίηση του κόμματος, γείωσή του στους καθημερινούς, οικονομικούς εργατικούς αγώνες έτεινε να υποκαταστήσει το δεύτερο σκέλος της στρατηγικής του ΚΚΜΒ, αυτό του πολιτικού, αντιιμπεριαλιστικού αγώνα, με αποτέλεσμα την αδυναμία του κόμματος να οργανώσει με την κατάλληλη αναλογία το μείγμα των οικονομικών και των πολιτικών αγώνων του εργατικού κινήματος, οδηγώντας σε έναν συνδυασμό της γενικόλογης, ιδεολογικού χαρακτήρα, αντικαπιταλιστικής προπαγάνδας με την έμφαση στην μετωπική δράση στο οικονομικό, συνδικαλιστικό επίπεδο. Επί της ουσίας, στο ΚΚΜΒ είχε ενισχυθεί η αίσθηση ότι η ολοκλήρωση της απελευθέρωσης των λαών, που στέναζαν κάτω από τη βρετανική ιμπεριαλιστική κατοχή και εξάρτηση, θα δρομολογούνταν από την ύπαρξη της σοσιαλιστικής, εργατικής εξουσίας στην ιμπεριαλιστική μητρόπολη. Επρόκειτο για μια λανθάνουσα μορφή αναθέρμανσης πλευρών της παλιάς, «αποαποικιοποιητικής θεωρίας» η οποία είχε καταδικαστεί από τα προηγούμενα συνέδρια της ΚΔ και του ΚΚΜΒ. Αυτή η αναβίωση, μαζί με την ενδυνάμωση των τάσεων «εργατισμού», στη στρατηγική του ΚΚΜΒ στο τέλος του 1933 πρέπει να αποδοθεί σε δύο βασικούς παράγοντες: πρώτον, στην αδυναμία της ανάπτυξης ενός μαζικού, πανεθνικού απεργιακού κινήματος μετά το φθινόπωρο του 1932 και στην υποκατάστασή του από το ολοένα και ενισχυόμενο κίνημα των ανέργων, και δεύτερον, στη σχετική υποχώρηση των μαχητικών, μαζικών κινημάτων εθνικής αυτοδιάθεσης στις διάφορες αγγλικές αποικιακές κτήσεις κατά το 1933, σε συνδυασμό με το δέος που προκάλεσε η επικράτηση του ναζισμού στη Γερμανία στο διεθνές κομμουνιστικό και εργατικό κίνημα. Πάντως, στην τελική απόφαση της Ολομέλειας δόθηκε κατ' αρχήν ο ορισμός του φασισμού ως η «*ανοιχτή, τρομοκρατική δικτατορία των πιο αντιδραστικών, σωβινιστικών και επιθετικών στοιχείων του ιμπεριαλιστικού χρηματιστικού κεφαλαίου*», προσέγγιση του φασισμού που στα βασικά της σημεία επαναλήφθηκε από τον Δημητρώφ στο 7^ο Συνέδριο της ΚΔ το 1935, όπου επισημοποιήθηκε η στρατηγική του Λαϊκού Μετώπου. Ο συγκεκριμένος καθορισμός της ταξικής βάσης του φασισμού και η υπόδειξη στην τελική απόφαση της Ολο-

μέλειας, ότι με εργαλείο τον φασισμό τα καπιταλιστικά μονοπώλια περνούσαν στην εκμηδένιση των μεθόδων του κοινοβουλευτισμού, ώστε να απορροφηθούν οι κραδασμοί της οικονομικής κρίσης και να προετοιμαστούν οι μάξες για τον επερχόμενο ιμπεριαλιστικό πόλεμο, ουσιαστικά προσανατόλιζαν την ενιαιομετωπική τακτική των κομμουνιστών προς την κατεύθυνση της συνένωσης όλων των αντιφασιστικών, δημοκρατικών δυνάμεων, εξαγγέλοντας, επομένως, ήδη από το 1933 τον βασικό πυρήνα της πολιτικής του Λαϊκού Μετώπου, μολοντί ακόμη δεν είχε εισαχθεί αυτή η ορολογία. Μάλιστα, αποφασίστηκε ότι το σύνθημα της «Σοβιετικής Εξουσίας» μπορούσε να καλύψει ένα εύρος λαοκρατικών κυβερνήσεων από την «επαναστατική δημοκρατική δικτατορία της εργατιάς και της αγροτιάς» μέχρι τη «δικτατορία του προλεταριάτου».

Η δυσκολία στην πολιτική κλιμάκωση των εργατικών αγώνων στη Βρετανία, όπως φάνηκε με την αδυναμία μετατροπής της απεργίας των ανθρακωρύχων σε εφελτήριο μιας πανεθνικής απεργίας τον Φλεβάρη του 1934 παρά την παράλληλη πραγματοποίηση μιας μαζικής «Πορείας Πείνας» στο Λονδίνο, ώθησε την ηγεσία του ΚΚΜΒ σε μια ακόμη διαφοροποίηση από την 13^η Ολομέλεια της ΚΔ, υπό την εντύπωση και του μαζικού μετωπικού ξεσηκωμού σε Γαλλία και Αυστρία κατά των φασιστικών πραξικοπημάτων τον ίδιο μήνα. Έτσι, τον Μάρτιο ανοικτά το ΚΚΜΒ υποστήριξε στα έντυπα όργανα της ΚΔ, ότι δεν επίκειται σύντομα μια εργατική επανάσταση στη Βρετανία και ότι ο ρόλος του ήταν να λειτουργήσει δια της οργανωτικής και πολιτικής του ισχυροποίησης ως εφεδρεία του διεθνούς επαναστατικού κινήματος και ως μέσο ανάσχεσης της φασιστικοποίησης του βρετανικού κράτους που απειλούσε θανάσιμα την ΕΣΣΔ. Αυτή η πολιτική κατεύθυνση υλοποιήθηκε με την καμπάνια κατά των αντιδημοκρατικών Seditious Laws (Απρίλιος), με τις ανεξάρτητες πρωτομαγιάτικες κομματικές συγκεντρώσεις και την προσπάθεια τιθάσευσης του σεκταρισμού της ΥCL και της ΚΔΝ σε συνεργασία με την ΕΕΚΔ (Μάϊος), με τις μαζικές αντιφασιστικές διαδηλώσεις στο Εδιμβούργο, στο Olympia Hall του Λονδίνου και στο Lancashire (Ιούλιος), με τη διαπάλη στους κόλπους του εργατικού κινήματος για το φασιστικό φαινόμενο που πυροδότησε η έκδοση του έργου του Dutt *Φασισμός και Κοινωνική Επανάσταση* και με την πρωτοβουλία του Pollitt εντός του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου της ΚΔ για τη διεύρυνση των μαζικών και των πολιτικών ορίων του Ενιαίου Μετώπου για την αντιμετώπιση της φασιστικής απειλής (Αύγουστος). Μέσα στο φθινόπωρο του 1934 η ένταση των αντικομμουνιστικών διώξεων μέσα στα σωματεία με τα Black Circulars του TUC, η προσωρινή ρήξη του ΚΚΜΒ με το οργανωμένο αγροτικό κίνημα εξαιτίας του εγκλωβισμού του κόμματος στη διένεξη των αγρεργατών του Norfolk με τους ανένταχτους στην αγροτική ομοσπονδία άνεργους ανθρακωρύχους του Northumberland που αναζητούσαν δουλειά στην ύπαιθρο, η μαζική δυναμική διαδήλωση στο Hyde Park κατά της οργάνωσης του Mosley και η μαχητική ένοπλη αντιφασιστική εξέγερση σοσιαλιστών, κομμουνιστών και αναρχικών στην ισπανική Αστουρία, προκάλεσαν νέες διχογνωμίες σε ζητήματα τακτικής τόσο μέσα στην ΚΔ (γύρω από τα ζητήματα της αντιφασιστικής πάλης, της σχέσης με την Προφιντέρν, της οργάνωσης του κινήματος των ανέργων και της αντιαποικιακής πάλης από τα Κ.Κ εντός και εκτός Ευρώπης) όσο και στο ΚΚΜΒ, εκφραζόμενες στο δεύτερο με τις εσωτερικές διαφωνίες σχετικά με την υποστήριξη των Εργατικών στις δημοτικές εκλογές του Νοεμβρίου, επιλογή που τελικά εγκρίθηκε από την ΕΕΚΔ τον επόμενο μήνα. Με μια βαρυσήμαντη τοποθέ-

τηση ο Δημητρός (24/11/34) ώρισε στα τμήματα της ΚΔ ως άμεσο πολιτικό καθήκον την εξασφάλιση της αντιφασιστικής προλεταριακής ενότητας δια του Ενιαίου Μετώπου που δεν έπρεπε να εκληφθεί ως εγκατάλειψη του ιδεολογικού και πολιτικού αγώνα κατά του ρεφορμισμού μέσα στο εργατικό κίνημα, καλώντας τα Κ.Κ ορισμένων χωρών, να πλατύνουν το Ενιαίο Μέτωπο, απευθυνόμενα εκτός από τις οργανώσεις της εργατικής τάξης και στα μαζικά όργανα ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων. Δηλαδή, αφενός εστίαζε στην ανάγκη της αυτοτελούς πολιτικής και ιδεολογικής παρέμβασης των Κ.Κ και στην ανάγκη συνέχισης του αγώνα κατά της σοσιαλδημοκρατίας, ως φορέα της αστικής ιδεολογικής επιρροής στο εργατικό και στο μαζικό κίνημα, κρατώντας επομένως τον πυρήνα της πολιτικής της «Τάξης ενάντια σε Τάξη», όπως είχε διαμορφωθεί με το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ, και αφετέρου προέτρεπε τα Κ.Κ να ακολουθήσουν μια ευέλικτη μετωπική τακτική, η οποία με αντιφασιστικά, αντιμονοπωλιακά και αντιπολεμικά αιτήματα θα συσπείρωνε όχι μόνο την εργατική τάξη, αλλά και την αγροτιά και τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα, προαλείφοντας συνεπώς τις κατευθύνσεις του «Λαϊκού Μετώπου» στο 7^ο Συνέδριο της ΚΔ.

Στη Βρετανία, η εκλογική τακτική του κόμματος περιήλθε σε δεύτερη μοίρα τον Ιανουάριο-Φεβρουάριο του 1935, επειδή οι μαζικές πανεθνικές κινητοποιήσεις των ανέργων ανέτρεψαν τους σχεδιασμούς της «Εθνικής Κυβέρνησης» για την παροχή των προνοιακών επιδομάτων σε συνδυασμό με μια πρώτη άξια λόγου αύξηση των στρατολογιών και της επιρροής του ΚΚΜΒ. Για αυτό, στο 13^ο συνέδριο του ΚΚΜΒ (Φλεβάρης 1935) αποφασίστηκε η προσέλκυση νέων εργατών και ανέργων στα σωματεία που τους αναλογούσαν, ενώ εγκαταλείφθηκε η πριμοδότηση της οργάνωσης νέων, ανεξάρτητων από το ρεφορμισμό εργατικών οργανώσεων, κάτι που σε συνδυασμό με τον αγώνα των κομμουνιστών για τον εκδημοκρατισμό της λειτουργίας των ρεφορμιστικών συνδικάτων θα επέφερε την αλλαγή των συσχετισμών μέσα σε όλο το οργανωμένο εργατικό κίνημα υπέρ των επαναστατικών δυνάμεων. Η επικράτηση των τελευταίων μέσα στα μεγάλα συνδικάτα θα επέτρεπε τη δημιουργία εργατικών συμβουλίων με ανακλητούς εκπροσώπους των εργαζομένων ανά εργοστάσιο και σωματείο, τα οποία θα προσανατόλιζαν το εργατικό κίνημα όχι μόνο στη διεκδίκηση των άμεσων οικονομικών αιτημάτων του, αλλά και στην πάλη για τη συντριβή του φασισμού και για την ανατροπή της καπιταλιστικής ιδιοκτησίας, η οποία θα κορυφωνόταν με μια νέα Γενική Απεργία και μια ένοπλη εξέγερση κατά της αστικής κυβέρνησης. Η στόχευση της επαναστατικής στρατηγικής του ΚΚΜΒ παρέμεινε η ίδια με τις προηγούμενες επεξεργασίες του, όμως σημειώθηκε μια αντιστροφή στην ιεράρχηση του συνδικαλιστικού και του αντιμπεριαλιστικού πυλώνα της, εφόσον η προτεραιότητα δόθηκε στο σκέλος των οικονομικών αγώνων, ώστε η μαζικοποίηση του κόμματος να τροφοδοτήσει σε μια επόμενη φάση τη διαμόρφωση επαναστατικής κατάστασης στη Βρετανία και την κλιμάκωση του αντιαποικιοκρατικού αγώνα. Για να υπηρετηθεί αυτός ο στόχος η πολιτική δράση του ΚΚΜΒ από τον Μάρτιο έως τον Ιούλιο του 1935 εκτυλίχθηκε πάνω στους άξονες της προβολής της καμπάνιας για την κατάργηση των αντικομμουνιστικών οδηγιών μέσα στα εργατικά σωματεία, της αρτιότερης απεύθυνσης του κόμματος στους φοιτητές, στη διάνοξη και στους συναφείς επαγγελματικούς κλάδους, της οργάνωσης των αντιφασιστικών διαδηλώσεων κατά του BUF, της προώθησης του Ενιαίου Μετώπου στη βάση των συνδικάτων δια του αιτήματος της σύν-

δεσης του ΚΚΜΒ με το Εργατικό κόμμα, της ανάπτυξης του κινήματος των ανέργων μέσα από την κοινή δράση ή και την ένωση των επιτροπών του NUWM με τις αντίστοιχες επιτροπές του TUC και με την απόφαση για την αυτόνομη κάθοδο του κόμματος στις επερχόμενες βουλευτικές εκλογές μόνο σε επτά περιφέρειες, προκειμένου να υποβοηθηθεί η εκλογική συντριβή των Συντηρητικών. Παράλληλα, ο αντιφασιστικός του αγώνας δεν περιορίστηκε στην ενιαία εργατική πάλη, αλλά πήρε για πρώτη φορά πανδημοκρατικό χαρακτήρα δια της προβολής ενός γενικού αντιμοναρχικού περιεχομένου με αφορμή τις αντισυγκεντρώσεις του ΚΚΜΒ στις 6 Μαΐου κατά των επίσημων εορτασμών για την επέτειο της βασιλικής δυναστείας στη Βρετανία.

Το ίδιο διάστημα όχι μόνο ενισχύθηκε η επίδραση του ΚΚΜΒ στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα, όπως έδειξαν αφενός η Ολομέλεια της Κ.Ε του Κ.Κ Η.Π.Α (15-18/01/35) και οι προγραμματικές του αποφάσεις τον Μάρτιο στις οποίες γινόταν επίκληση στη δουλειά του βρετανικού κόμματος στους ανέργους και στα εργατικά συνδικάτα, αφετέρου η σύγκρουση του Pollitt με τον Kporin εντός της καθοδήγησης της ΚΔ σχετικά με τις συνδικαλιστικές κατευθύνσεις του Ενιαίου Μετώπου κατά την οποία η μεγάλη πλειονότητα των εκπροσώπων των Κ.Κ υποστήριξε το βρετανικό κόμμα, αλλά και τα υπόλοιπα Κ.Κ ανέλαβαν πρωτοβουλίες κοινωνικής και πολιτικής διεύρυνσης της ενιαιομετωπικής πολιτικής τους με αντιφασιστική αιχμή. Χαρακτηριστικότερες ήταν οι περιπτώσεις της από κοινού ένταξης κομμουνιστών και σοσιαλδημοκρατών στα νόμιμα σωματεία στην Γερμανία, στην Ιταλία και σε όσες χώρες είχαν επιβληθεί φασιστικές δικτατορίες, οι προτάσεις της Προφιντέρν προς την IFTU για τη συνένωση του διεθνούς συνδικαλιστικού κινήματος, οι πρωτοβουλίες αλληλεγγύης προς το δοκιμαζόμενο ισπανικό προλεταριάτο, οι αποφάσεις πολιτικής συνεργασίας των κομμουνιστών με τα αγροτικά και τα μικροαστικά δημοκρατικά κόμματα στα Βαλκάνια, στην Ανατολική Ευρώπη και στη Λατινική Αμερική και δημιουργίας πολιτικού αντιφασιστικού μετώπου των Κ.Κ σε Γαλλία και Ισπανία με τους σοσιαλιστές, όπως και η απόφαση του κινεζικού Κ.Κ για ανακωχή και συνεργασία με το Κουομιντάγκ για την απελευθέρωση της Κίνας από την ιαπωνική κατοχή. Εν κατακλείδι, στη διάρκεια της άνοιξης του 1935 το μεν ΚΚΜΒ συνειδητοποίησε πως οι οικονομικοί αγώνες στη Βρετανία δεν μετουσιώνονταν σε επαρκές εργαλείο για την απόσπαση της πολιτικής ηγεμονίας πάνω στην εργατική τάξη από τους Εργατικούς και τις αστικές πολιτικές δυνάμεις, η δε ΚΔ ότι δεν επαρκούσε το Ενιαίο Μέτωπο «από τα πάνω» ή «από τα κάτω» μόνο της εργατικής τάξης για τη συντριβή του επελαύνοντος φασισμού, αλλά ότι χρειαζόταν η συνδρομή των δημοκρατικών δυνάμεων όλων των λαϊκών στρωμάτων, της μικροαστικής μάζας, της αγροτιάς και της διανοήσης. Δηλαδή, έγινε συνείδηση των Βρετανών κομμουνιστών και όλων των τμημάτων της ΚΔ ότι έπρεπε να αναπροσαρμοστεί το Ενιαίο Μέτωπο της εργατικής τάξης σε ένα Λαϊκό Μέτωπο κατά του φασισμού, της αστικής αντίδρασης και του ιμπεριαλιστικού πολέμου, πράγμα που επικυρώθηκε με τις αποφάσεις του 7^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ το καλοκαίρι του 1935, οι οποίες απετέλεσαν τη σύμπτωση των προσπαθειών των Κ.Κ να αντεπεξέλθουν στις πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις των εθνικών τους πραγματικοτήτων αφενός με τις αναζητήσεις της ηγεσίας της ΚΔ για την αντιμετώπιση του φασισμού και για την αναθέρμανση της επαναστατικής πάλης, αφετέρου με τις άμεσες ανάγκες της σοβιετικής ε-

ξωτερικής πολιτικής, εφόσον οι διαδοχικές ήττες της παγκόσμιας επανάστασης στην Κίνα στα 1927 και στην ηπειρωτική Ευρώπη στα 1933 είχαν καταστήσει την προλεταριακή επανάσταση έναν πιο μακροπρόθεσμο άμεσο πολιτικό στόχο, κάτι που σήμαινε ότι προείχε η υπεράσπιση της ΕΣΣΔ (καθήκον που ούτως ή άλλως ενυπήρχε στους 21 Όρους της ΚΔ και στο Πρόγραμμά της το 1928), έστω και αν τούτο απαιτούσε την προσωρινή συμμαχία της με καπιταλιστικές δυνάμεις, εφόσον στα 1934-35 το παγκόσμιο εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα απεδείχθη ατελέσφορος σύμμαχος της ΕΣΣΔ.

Φυσικά, αυτή η αναπροσαρμογή των μετωπικών τακτικών του ΚΚΜΒ σχετιζόταν και με την στόχευσή του να αποδεσμεύσει το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό εργατών από την ιδεολογική και πολιτική εξάρτησή τους από το Εργατικό κόμμα, κάτι που όχι μόνο θα ενίσχυε πολιτικά, οργανωτικά και εκλογικά το ΚΚΜΒ, αλλά θα αποτελούσε και βασική προϋπόθεση για το ξέσπασμα της προλεταριακής επανάστασης μέσα στη Βρετανία. Καθ'όλη αυτή την περίοδο από τη Γενική Απεργία του 1926 μέχρι το 7^ο Συνέδριο της ΚΔ το 1935, οι Βρετανοί κομμουνιστές κατόρθωσαν να συγκροτήσουν τη δική τους αυτοτελή πολιτική οργάνωση, διαχωριζόμενοι από το παραδοσιακό Εργατικό κόμμα, διατύπωσαν έναν σαφή και συνεκτικό λόγο στο ιδεολογικό, πολιτικό και συνδικαλιστικό πεδίο στους αντίποδες της πολιτικής ταξικής συνεργασίας με την αστική τάξη που διακήρυσσαν οι Εργατικοί, μορφοποίησαν ένα νέο «αγωνιστικό ήθος» και μια διακριτή πολιτική και πολιτιστική κουλτούρα στην καθημερινότητα της βρετανικής εργατικής τάξης, μέσα από την εισαγωγή νέων συμβόλων, εικόνων, έντυπου λόγου, επαναστατικών ασμάτων, συνδικαλιστικών οργανώσεων και μαζικών συσσωματώσεων, και προπαντός έθεσαν επί τάπητος στην καθημερινή πάλη του βρετανικού εργατικού κινήματος δίπλα στις οικονομικές διεκδικήσεις και αιτήματα συνολικού πολιτικού αγώνα εναντίον όλης της κυρίαρχης αστικής τάξης, όλων των αστικών πολιτικών κομμάτων και εναντίον της ίδιας της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, τασσόμενοι ενεργά στο πλευρό των εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων στις βρετανικές αποικιακές κτήσεις. Παρ'όλα αυτά, στο ίδιο διάστημα η συνολική απήγηση του ΚΚΜΒ στη βρετανική εργατική τάξη υπολείπεται των προσδοκιών που το ίδιο το κόμμα έτρεφε για την πορεία του, καθώς η μεγάλη μάζα των Βρετανών εργατών δεν έκοψε τον ομφάλιο λώρο με το παραδοσιακό Εργατικό κόμμα, κάτι που δεν επέτρεψε στο ΚΚΜΒ να μετεξελιχθεί σε μια μαζική επαναστατική οργάνωση που θα έστρεφε όλο το εργατικό κίνημα σε μια επαναστατική κατεύθυνση, για να υπερκεραστεί ο διάχυτος πολιτικός και κοινωνικός συντηρητισμός που καθήλωνε μεγάλα τμήματα της εργατικής τάξης στο ρόλο της εκλογικής πελατείας των αστικών κομμάτων ή του συνδικαλιστικού και πολιτικού ουραγού του συμβιβασμένου με την αστική τάξη Εργατικού κόμματος. Οι αιτίες αυτού του εργατικού συντηρητισμού, όπως προκύπτουν από την παρούσα εξιστόρηση, πρέπει να αναζητηθούν στην ταξική δομή της βρετανικής κοινωνίας στις συνθήκες διαμόρφωσης του μονοπωλιακού καπιταλισμού στη Βρετανία από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα και στα ειδικά χαρακτηριστικά της συγκυρίας της κρίσης του 1929: η εκτεταμένη ύπαρξη ενός προνομιούχου στρώματος μέσα στην εργατική τάξη, της «εργατικής αριστοκρατίας» που απολάμβανε ένα ορισμένο επίπεδο μισθολογικής σταθερότητας και κοινωνικής ασφάλειας από το βρετανικό κεφάλαιο χάρη στην απόσπαση υπεραξίας από τις αποικίες, οι εθνικές διαιρέσεις στο εσωτερικό της βρετανικής εργατικής τάξης (ανάμεσα σε Άγ-

γλους, Σκώτους, Ουαλλούς και Ιρλανδούς εργαζομένους) και οι συνακόλουθες εθνικές, θρησκευτικές και πολιτιστικές αντιθέσεις και προκαταλήψεις έκαναν μεγάλο μέρος της εργατικής τάξης στη Βρετανία απρόθυμο να στραφεί εναντίον της Αυτοκρατορίας και του βρετανικού ιμπεριαλισμού, απομακρύνοντάς το από το ΚΚΜΒ το οποίο πρωτοστατούσε στον αντιιμπεριαλιστικό αγώνα. Το βρετανικό κράτος με τη συνδρομή των οργανώσεων του Εργατικού κόμματος και του TUC κατόρθωσε εκείνη την περίοδο να εξασφαλίσει τη σταθερότητά του και να καταστήσει τις αρχές λειτουργίας του βρετανικού καπιταλισμού ένα αναπόσπαστο μέρος της ατομικής και συλλογικής εργατικής συνείδησης σε μεγάλο ποσοστό, επειδή έπεισε την πλειοψηφία των εργαζομένων ότι η υλική ευημερία τους εξαρτιόταν από την δυνατότητα των βρετανικών ελίτ να κρατήσουν υπό την κυριαρχία τους τις μάζες των «υποδεέστερων και απολίτιστων» πληθυσμών των βρετανικών αποικιών, εφόσον με αυτόν τον τρόπο το βρετανικό κεφάλαιο μπορούσε να αποσπάσει πόρους, πρώτες ύλες και αγορές για την εξαγωγή των προϊόντων της βρετανικής βιομηχανίας. Αυτό το σύμπλεγμα των εμπορικών και βιομηχανικών συναλλαγών εντός της Βρετανικής Αυτοκρατορίας επέτρεπε στην αστική τάξη την σχετικά πιο προνομιακή μεταχείριση από την άποψη των μισθολογικών απολαβών μιας ορισμένης μερίδας των εργαζομένων σε συγκεκριμένους παραγωγικούς κλάδους. Το ευνοϊκότερο επίπεδο υλικής διαβίωσης αυτής της «εργατικής αριστοκρατίας» μαγνήτιζε ευρύτερα στρώματα της εργατικής τάξης και τους δημιουργούσε προσδοκίες ένταξής τους σε αυτήν ή κοινωνικής ανόδου μέσω της υπηρεσίας στις κατώτερες, έστω, βαθμίδες της διοικητικής και στρατιωτικής μηχανής της αποικιοκρατίας, ακόμα και αν τούτο συνιστούσε για τη συντριπτική πλειοψηφία των εργατών μια κοινωνική ψευδαίσθηση. Για την «εργατική αριστοκρατία» που επάνδρωνε τους μηχανισμούς των επίσημων συνδικάτων και του Εργατικού κόμματος και για τα τμήματα των οργανωμένων εργατών που τελούσαν υπό την επιρροή της, ακόμη και η κρίση του 1929 δεν σηματοδότησε τη ρήξη τους με τους Εργατικούς, καθώς ο φόβος της απόλυσης και η δαμόκλειος σπάθη της ανεργίας και της ολοσχερούς εξαθλίωσης αναπαρήγαγε τον πολιτικό συντηρητισμό στη συνείδηση πολλών εργατών, με την ελπίδα ότι ο «μοντισμός», η ταξική συνδιαλλαγή εργαζομένων και κεφαλαιοκρατών, και η αρραγής ενότητα της Αυτοκρατορίας, που υποστήριζαν φανερά Εργατικοί και Συντηρητικοί, θα διευκόλυνε το ξεπέρασμα των επιπτώσεων της παγκόσμιας κρίσης στην καθημερινή ζωή της μέσης εργατικής οικογένειας. Ειδικά, μετά το 1933 η επικράτηση του ναζισμού στη Γερμανία και η σταδιακή διολίσθηση στην προοπτική της άμεσης γενικής πολεμικής σύρραξης αποτέλεσαν αντιφατικούς παράγοντες που από τη μια τροφοδοτούσαν μέσω του αντιφασισμού τον εργατικό ριζοσπαστισμό και την εξάπλωση της κομμουνιστικής προπαγάνδας ιδιαίτερα ανάμεσα στους νεότερους εργαζομένους και ανέργους, όμως από την άλλη έσπρωχναν άλλα τμήματα της εργατικής τάξης υπέρ της «ασφάλειας» και του πολιτικού και διπλωματικού διακανονισμού με τον οποίο η βρετανική άρχουσα τάξη διασφάλιζε ως τότε τις διεθνείς συνθήκες ειρήνης που είχαν δρομολογηθεί στο τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Εμπόδια στον ενστερνισμό της κομμουνιστικής ιδεολογίας από ένα άλλο μεγάλο κομμάτι της βρετανικής εργατικής τάξης σε αυτή την περίοδο σταθηκαν ο φόβος της κρατικής καταστολής για όσους εμπλέκονταν με την κομμουνιστική πολιτική, το διαρκές κυνηγητό των κομμουνιστών από τις αρχές ασφαλείας, οι εργοδοτικές τρομοκρατικές απολύσεις των ερ-

γατών που πρόσκειντο στο ΚΚΜΒ και στις μετωπικές οργανώσεις του, αλλά και η συστηματική εκπαραθύρωση και εκδίωξη αυτών των ριζοσπαστών εργατών από τα σωματεία και τα συνδικάτα που συνδέονταν με το Εργατικό κόμμα με πρωτοβουλία των ίδιων των ηγετών του, ειδικά μετά τα γεγονότα της Γενικής Απεργίας του 1926. Ιδιαίτερα η αντικομμουνιστική προπαγάνδα του βρετανικού αστικού κράτους που εξομοίωνε τους κομμουνιστές με τα μίσθαρνα όργανα της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής και με τους «προδότες του έθνους και της Βρετανικής Αυτοκρατορίας», συνέκλινε με τον πολιτικό λόγο των Εργατικών οι οποίοι ταύτιζαν τους κομμουνιστές με τους φασίστες, δαιμονοποιώντας τον «δικτατορικό ρωσικό μπολσεβικισμό», και αυτά τα προπαγανδιστικά στερεότυπα έβρισκαν ευήκοα ώτα στα πιο καθυστερημένα πολιτικά και μορφωτικά στρώματα της εργατικής τάξης που ήδη από τον 19^ο αιώνα είχαν γαλουχηθεί με την εικόνα του «βάρβαρου, δεσποτικού και απολίτιστου Ρώσου» από τον οποίο δήθεν κινδύνευαν οι βρετανικές ελευθερίες. Εν κατακλείδι, η αποτυχία του ΚΚΜΒ να υπερκεράσει πολιτικά τους Εργατικούς στη μεγάλη πλειονότητα της εργατικής τάξης, αποκαλύπτει τον βαθύτερο κατακερματισμό της εξαιτίας της εξαγοράς και της ιδεολογικής ενσωμάτωσης σημαντικών μερίδων της από τον μονοπωλιακό βρετανικό καπιταλισμό, με αποτέλεσμα το ΚΚΜΒ να ριζώσει ή να βρει μια ευμενή συμπάθεια σε ένα μειοψηφικό τμήμα της εργατικής τάξης, το οποίο, όπως φάνηκε από την εμπειρία της κομμουνιστικοποίησης των Ανεξάρτητων Εργατικών, είτε είχε από παλιά, ίσως και πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, μια ριζοσπαστική πολιτική συνείδηση, είτε συνειδητοποιήθηκε ταξικά μέσα από τη συστράτευση με τους κομμουνιστές μετά την εμπειρία της Γενικής Απεργίας και τους κραδασμούς που προκάλεσαν το παγκόσμιο οικονομικό κράχ και η εξάπλωση της φασιστικής αντεπανάστασης στο νου των νεότερων γενεών εργατών. Το δίλημμα μεταξύ της επανάστασης, που πρόβαλε το ΚΚΜΒ και της φιλεργατικής διαχείρισης του καπιταλισμού που πρότεινε το Εργατικό κόμμα δεν αποτελούσε μια υπεριστορική αφαίρεση ή απλά ένα ζήτημα ιδεολογικής διπαιδαγώγησης για τη μάζα της βρετανικής εργατικής τάξης. Αυτή επιλέγοντας την μια ή την άλλη στρατηγική, διάλεξε όχι τόσο στη βάση μιας «σωστής» για τα ιστορικά της συμφέροντα θεωρητικής προσέγγισης, αλλά στη βάση της εμπειρίας της και των προσδοκιών που δημιουργούσε η μια ή άλλη στρατηγική. Η ύπαρξη διαφορετικών οργανωτικών σχηματισμών που αναφέρονταν στον έναν ή τον άλλον δρόμο, δηλαδή του ΚΚΜΒ και του Εργατικού κόμματος, επιβεβαίωναν το λόγο της ύπαρξής τους και στην καθημερινότητα, σε αυτό δηλαδή που αφορά άμεσα την τρέχουσα ταξική και κατά συνέπεια πολιτική πάλη και τελικά αυτό έκρινε το συσχετισμό δύναμης αναμεσαξύ τους ως προς τις προτιμήσεις της εργατικής μάζας. Για να ειπωθούν τα πράγματα απλά, οι περισσότεροι οργανωμένοι εργάτες έκριναν ότι οι κίνδυνοι της εμπλοκής τους με την κομμουνιστική πολιτική ήταν πολύ μεγαλύτεροι από τα άμεσα οφέλη που θα αποκόμιζαν προσεταιριζόμενοι το ΚΚΜΒ. Η αποστασιοποίησή τους από το ΚΚΜΒ σε αυτό το διάστημα πιστοποιεί εν τέλει την αδυναμία της πλειοψηφίας της βρετανικής εργατικής τάξης να αποκτήσει όχι απλώς μια ορισμένη ταξική ταυτότητα, αλλά μια πολιτική ταξική συνείδηση ανεξάρτητη από την αστική τάξη της Βρετανίας, το κράτος και το πολιτικό προσωπικό της.

Ολοκληρώνοντας την πραγμάτευση των ερωτημάτων, όπως τέθηκαν στον πρόλογο, προκύπτει ότι η μετωπική στρατηγική του ΚΚΜΒ δεν ήταν μονοδιάστατα υπαγορευμένη από τις επεξεργασίες της ΚΔ και

κατ' επέκταση οι στόχοι πάλης του, τα οικονομικά και πολιτικά αιτήματά του και η πολιτική και κινηματική τακτική του δεν εξαρτώνταν μηχανιστικά από τις εκάστοτε οδηγίες της ΚΔ, ούτε στοιχίζονταν εργαλειακά πίσω από τις εναλλαγές της εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ ή τις διακυμάνσεις των ιδεολογικών, πολιτικών και κοινωνικών συγκρούσεων στο εσωτερικό της Σοβιετικής Ένωσης και του κόμματος των Μπολσεβίκων. Κάποιες χρονικές στιγμές σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση της μετωπικής πολιτικής του ΚΚΜΒ και στις μετατοπίσεις της μετωπικής στρατηγικής του διαδραμάτισαν οργανισμοί συνδεδεμένοι με την ΚΔ, όπως η Προφιντέρν και η ΚΔΝ, ενθαρρύνοντας τις τάσεις πολιτικής και συνδικαλιστικής ρήξης του ΚΚΜΒ με το επίσημο, παραδοσιακό εργατικό κίνημα, οι οποίες μεγενθύνθηκαν μετά τα γεγονότα της Γενικής Απεργίας του 1926. Και αν η μελέτη του ρόλου της Προφιντέρν έχει τα τελευταία χρόνια αναπτυχθεί, η ιστορική έρευνα για τα χαρακτηριστικά της ΚΔΝ και για την επιρροή της στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα βρίσκεται ακόμη στα σπάργανά της, μολονότι η διαπλοκή της με την βρετανική ΥCL δείχνει ότι στο διάστημα 1929-1935 υπήρξε ένας βασικός παράγοντας επώασης και αναπαραγωγής «αριστερών, σεκταριστικών τάσεων» εντός του ΚΚΜΒ. Σε καμία περίπτωση δεν ευσταθούν ορισμένα ερμηνευτικά σχήματα εκπροσώπων του λεγόμενου «αναθεωρητικού ρεύματος» της ιστοριογραφίας του ΚΚΜΒ που τείνουν να αυτονομήσουν παντελώς τη χάραξη της πολιτικής των Βρετανών κομμουνιστών από τις κατευθύνσεις της ΚΔ, όμως δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και η πλειοψηφούσα ιστοριογραφική οπτική περί της λειτουργίας του ΚΚΜΒ ως ενός εργαλειακού εξαρτήματος της Κομιντέρν και της ΕΣΣΔ, καθώς στην παρούσα εργασία έχουν καταγραφεί διάφορες περιπτώσεις απόκλισης των μετωπικών τακτικών και της στρατηγικής του ΚΚΜΒ από τη γραμμή του διεθνούς κομμουνιστικού κέντρου. Ορισμένες τέτοιες ήταν η διαμάχη ανάμεσα στο ΚΚΜΒ και στην καθοδήγηση της ΚΔ σχετικά με την «αποαποικιοποίηση» στο 6^ο Συνέδριο της ΚΔ (1928), η δρομολόγηση της ρήξης των Βρετανών κομμουνιστών με τα ρεφορμιστικά συνδικάτα που πρόσκειντο στο Εργατικό κόμμα πριν την επίσημη διακήρυξη της δημιουργίας των «ανεξάρτητων εργατικών οργανώσεων και των κόκκινων σωματείων» από την 10^η Ολομέλεια της Κομιντέρν (Ιούλιος 1929), πρωτίστως η άρνηση του ΚΚΜΒ να συμμορφωθεί πλήρως με το συνδικαλιστικό περιεχόμενο των αποφάσεων της 11^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ (Απρίλιος 1931), η οποία αποτέλεσε το απόγειο της «σκλήρυνσης» της μετωπικής πολιτικής της Κομιντέρν με την ταύτιση του συνόλου της σοσιαλδημοκρατίας με το φασισμό, αλλά και η απόφαση του ΚΚΜΒ τον Αύγουστο του 1931 να στηρίξει την κοινή δράση του ΝΜΜ, των «κόκκινων» συνδικάτων και των ανεξάρτητων επιτροπών αγώνα με τα εργατικά συμβούλια, τα δευτεροβάθμια όργανα του επίσημου συνδικαλιστικού κινήματος εναντίον των οικονομικών μέτρων της βρετανικής κυβέρνησης, θεωρώντας τη μάλιστα και σαν εφιαλτήριο για την πολιτική ανατροπή της τελευταίας, κάτι που αναιρεί την κοινή πεποίθηση «ψυχροπολεμικής» και «αναθεωρητικής» ιστοριογραφίας πως η στροφή στη συνδικαλιστική τακτική του ΚΚΜΒ ξεκίνησε το 1932. Επίσης, στην παρούσα εργασία αναδείχθηκαν εκείνες οι στιγμές που όχι μόνο απέκλινε το ΚΚΜΒ από τη γραμμή της ΚΔ, αλλά και που προκατέλαβε την ίδια την ΚΔ, επιδρώντας σοβαρά στην τροποποίηση των συνδικαλιστικών τακτικών του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος, παρά το μικρό του μέγεθος, κάτι που πρέπει να αποδοθεί στην ιδιαίζουσα, διεθνή σημα-

σία που είχε για την Κομιντέρν, επειδή δρούσε στο κέντρο μιας από τις ισχυρότερες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις και είχε έναν ιδιαίτερο ρόλο στην οργάνωση του ανταποικιοκρατικού αγώνα στις κτήσεις της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και στη σύνδεση των επαναστατικών δυνάμεων στη Μέση Ανατολή, στην Ασία και στην Αφρική με την Κομιντέρν. Έτσι, η συνδικαλιστική μετωπική τακτική του ΚΚΜΒ άρχισε να ασκεί μια σοβαρή επίδραση ανάμεσα σε διάφορες εργατικές ομοσπονδίες του δυτικοευρωπαϊκού και του αγγλοσαξονικού κόσμου από τον Φεβρουάριο του 1932, η οποία κορυφώθηκε στα καθοδηγητικά όργανα της Προφιντέρν τον Ιούλιο του 1932, όταν ο Λοζόφσκυ κατέστησε τη βρετανική κομμουνιστική συνδικαλιστική τακτική ως πρότυπο προς μίμηση της ενιαιομετωπικής πολιτικής του επαναστατικού εργατικού κινήματος των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών, και της Κομιντέρν με την 13^η Ολομέλεια (Νοέμβριος 1933) που αποτίμησε την οργάνωση του κινήματος των ανέργων από το ΚΚΜΒ ως πετυχημένη εφαρμογή του Ενιαίου Μετώπου διεθνούς σημασίας, ανοίγοντας το δρόμο για την εγκατάλειψη του ανεξάρτητου, επαναστατικού συνδικαλισμού και για την αυτοδιάλυση της ίδιας της Προφιντέρν το 1937, κάτι που έχει αγνοηθεί από τους ιστορικούς που έχουν ασχοληθεί με τη μελέτη του ΚΚΜΒ και του κομμουνιστικού κινήματος στον Μεσοπόλεμο. Τελευταία εκδήλωση αυτής της επίδρασης υπήρξε η επίκληση της εμπειρίας του ΚΚΜΒ από την Ολομέλεια της Κ.Ε και από την εθνική συνδιάσκεψη του Κ.Κ Η.Π.Α για το Ενιαίο Μέτωπο και τη συνδικαλιστική οργάνωση εργαζομένων και ανέργων και η στήριξη του Pollitt στη σύγκρουσή του με τον Khorin μέσα στην ΕΕΚΔ από τους εκπροσώπους των άλλων Κ.Κ (Ιανουάριος-Μάρτιος 1935), η οποία συνέπεσε με τη διολίσθηση της εφαρμοσμένης στρατηγικής του ΚΚΜΒ προς τον «οικονομισμό» και την αναβίωση των «αποαποικιοποιητικών» θεωριών, διολίσθηση που ανακόπηκε με την έμφαση που δόθηκε στην αντιφασιστική πάλη με τις αποφάσεις του 7^{ου} Συνεδρίου της Κομιντέρν, εφόσον το Λαϊκό Μέτωπο δεν αποτελούσε απλώς μια τακτική καθορισμένη από την ανάγκη της άμυνας απέναντι στο φασισμό και στον πόλεμο, αλλά ήταν ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στην αμυντική αντιφασιστική πάλη και στον τελικό στρατηγικό στόχο της ΚΔ και του ΚΚΜΒ, την προλεταριακή επανάσταση και τη σοβιετική εξουσία.

Αναντίρρητα, το ΚΚΜΒ αποτελούσε τμήμα της ΚΔ, ακολουθούσε εν πολλοίς τις ιδεολογικές επεξεργασίες και τις πολιτικές κατευθύνσεις της και κατά συνέπεια η εξέλιξη της μετωπικής στρατηγικής του ΚΚΜΒ βρισκόταν σε αλληλεξάρτηση με τη στρατηγική της ίδιας της Κομιντέρν. Από τη συντριπτική πλειονότητα των ιστορικών και των μελετητών του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος του Μεσοπολέμου, είτε βρίσκονται στα «δεξιά» ή στα «αριστερά» του πολιτικού φάσματος και είτε εντάσσονται στην «παραδοσιακή» ή στην «αναθεωρητική» ιστοριογραφία του ΚΚΜΒ, έχει υποστηριχθεί ότι δύο ήταν οι μεγάλες τομές στην δράση της Κομιντέρν, από τη μια η επικράτηση της πολιτικής της «Τρίτης Περιόδου» και του «σοσιαλισμού» (1928-1929) που ανέτρεψε μέχρι του σημείου του πλήρους εξοβελισμού τις προγενέστερες πολιτικές και συνδικαλιστικές τακτικές του Ενιαίου Μετώπου της εργατικής τάξης, και από την άλλη η στροφή του 1935 προς τα Λαϊκά Μέτωπα η οποία ανέτρεψε την «τριτοπεριοδική πολιτική» σηματοδώντας κατά πολλούς και την εγκατάλειψη της επαναστατικής, αντικαπιταλιστικής στρατηγικής της ΚΔ, επειδή τα Κ.Κ προσανατολίστηκαν στη συμμαχία με μη προλεταριακές, αστικές κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις στο όνομα

της αντιμετώπισης του φασισμού και στη βάση της διάκρισης της αστικής τάξης μεταξύ μιας αντιδραστικής, μονοπωλιακής, φασιστικής μερίδας και μιας προοδευτικής, δημοκρατικής. Η συγκεκριμένη παραδοχή δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, αποτελώντας είτε πολιτική ιδεολογία, είτε λανθασμένη εκτίμηση που οφείλεται σε μια «ευρωκεντρική» προσέγγιση των μετωπικών τακτικών των Κ.Κ. Τόσο επί Ενιαίου Μετώπου έως το 1929, όσο και στη διάρκεια της «Τρίτης Περιόδου» (1929-35) και της στροφής στο Λαϊκό Μέτωπο (1935) η ΚΔ και τα τμήματά της στις καπιταλιστικά υπανάπτυκτες, στις εξαρτημένες και στις αποικιοκρατούμενες χώρες επιδίωκαν σταθερά, αν και με παραλλαγές, την πολιτική και κοινωνική συμμαχία του προλεταριάτου με τις αγροτικές και μικροαστικές μάζες και την μετωπική πολιτική συμπόρευση των κομμουνιστών με τις μικροαστικές δυνάμεις, ακόμη και με τμήματα των αστικών τάξεων μέσα στα πλαίσια των κινημάτων εθνικής χειραφέτησης, ώστε σε καμία περίπτωση η αντιφασιστική συμμαχία με μη προλεταριακές πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις που επικύρωσε το 7^ο Συνέδριο της ΚΔ, δεν συνιστούσε ρήξη με τις παλιότερη μετωπική στρατηγική της ΚΔ ή εγκατάλειψη του επαναστατικού πολιτικού στόχου, όπως ισχυρίζεται σε διάφορες παραλλαγές το κυρίαρχο ερμηνευτικό αφήγημα. Ούτε ο διαχωρισμός της αστικής τάξης επί Λαϊκού Μετώπου σε «φασιστική» και «δημοκρατική» μερίδα αναιρούσε την αντίληψη της «Τρίτης Περιόδου» περί της φασιστικοποίησης της σοσιαλδημοκρατίας και της αστικής τάξης συνολικά, γιατί και στις δύο περιπτώσεις γινόταν η άμεση πολιτική στοχοποίηση ορισμένων μερίδων της αστικής τάξης από τα Κ.Κ, ειδικά στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες. Συγκεκριμένα, όπως με το Λαϊκό Μέτωπο οι κομμουνιστές καλούσαν στην απομόνωση και στη συντριβή των φασιστικών, μονοπωλιακών κύκλων της αστικής τάξης αντί να προτάσσουν μια συνολική επίθεση εναντίον όλων των τμημάτων της αστικής τάξης και των μεσαίων στρωμάτων, έτσι και η πολιτική του «σοσιαλφασισμού» αποτελούσε σύνθημα άμεσου πολιτικού αγώνα εναντίον ενός τμήματος της αστικής τάξης, εναντίον της «δημοκρατικής» μονοπωλιακής αστικής τάξης που είχε πολυπλόκαμους δεσμούς οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας με τα ρεφορμιστικά συνδικάτα και τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, όπως αποδείχθηκε από το ρόλο του Εργατικού κόμματος και του TUC στη Γενική Απεργία και στην εμπέδωση του «μοντισμού» στη Βρετανία κατ' αναλογία με τις πρακτικές του «κορπορατισμού» στα φασιστικά κράτη και του κρατικομονοπωλιακού παρεμβατισμού στα πιο ανεπτυγμένα κράτη του καπιταλιστικού κόσμου μετά την κρίση του 1929. Επομένως, η διακήρυξη της πολιτικής των Λαϊκών Μετώπων δεν συνιστούσε μια αρχόμενη «απομπολσεβικοποίηση» των Κ.Κ, εφόσον οι σκοποί του προλεταριακού κινήματος και της πολιτικής διεθνούς ειρήνης της ΕΣΣΔ ήταν κοινός, παρά τη διαφοροποίηση των τακτικών τους. Η εντύπωση της απόκλισης αυτών των δύο μάλλον πρέπει να αποδοθεί στο ότι η εφαρμογή των Λαϊκών Μετώπων μετά το 1936 συνέπεσε με τις εκτεταμένες εκκαθαρίσεις στην ΕΣΣΔ, οι οποίες κατά μείζονα λόγο θεωρούνται είτε ως αποκύημα της «σταλινικής τυραννίας», είτε ως ένα αντεπαναστατικό κύμα που σάρωσε τη λενινιστική κληρονομιά του ρωσικού Κ.Κ. Πιθανόν, να αποτέλεσαν και μια υποτροπή των αρνητών της μετωπικής πολιτικής της ΚΔ μέσα στο σοβιετικό κρατικό μηχανισμό, ένα ξεκαθάρισμα λογαριασμών μεταξύ της σταλινικής καθοδήγησης και μιας νέας, ετερόκλητης αντιπολίτευσης από τα απομεινάρια των παλαιότερων μαζί με στελέχη του ρωσικού Κ.Κ που διαφωνούσαν με την πολιτική των

Λαϊκών Μετώπων σε συνθήκες σχετικής αυτονομίας των υπηρεσιών ασφαλείας της ΕΣΣΔ από το κόμμα των Μπολσεβίκων, αν και πρωταρχικά θύματα των εκκαθαρίσεων στην ΚΔ δεν υπήρξαν τα στελέχη που υποστήριξαν τη διεύρυνση της μετωπικής πολιτικής της ΚΔ, αλλά στελέχη των παράνομων κομμάτων της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης που μάλλον εμφορούνταν από πιο «σεκταριστικές» αντιλήψεις, συνδεδεμένες με μια ορισμένη πρόσληψη της «Τρίτης Περιόδου». Πρόκειται για ερωτήματα που ξεφεύγουν από τα πλαίσια της παρούσας εργασίας και που αναμένουν τους ιστορικούς ερευνητές τους.

Εξάλλου, και στη διάρκεια της «Τρίτης Περιόδου» δεν είχαν λείψει οι μετωπικές πρωτοβουλίες των Κ.Κ «από τα πάνω», όπως ήταν η στήριξη των «αριστερών σοσιαλιστών» δημάρχων από το РСФ το 1928, η συμμετοχή του КРД στα «λαϊκά δημοψηφίσματα» κατά των Πρώσων σοσιαλδημοκρατών, η συμμαχία του κινεζικού Κ.Κ με το «αριστερό» Κουομιντάγκ, η συμμετοχή του ιταλικού Κ.Κ στις σοσιαλιστικές αντιφασιστικές επιτροπές, αλλά και η προαναφερθείσα συνδικαλιστική μετωπική πολιτική του ККМВ στα 1931-32. Από αυτή την άποψη οι στρατηγικές στοχεύσεις της ΚΔ παρέμεναν στα θεμελιώδη τους στοιχεία οι ίδιες από το Ενιαίο στο Λαϊκό Μέτωπο, ενώ και η «Τρίτη Περίοδος» για τα περισσότερα Κ.Κ αποτελούσε μια εποχή εφαρμογής μιας παραλλαγής του Ενιαίου Μετώπου «από τα κάτω» με προδρομικά στοιχεία του Λαϊκού Μετώπου κατά περίπτωση. Φυσικά, δεν επρόκειτο για μια ευθύγραμμη πορεία: και το ККМВ αλλά και όλα τα Κ.Κ επεχείρησαν με διαφορετικούς τρόπους, με αντιφάσεις και με διαφορετικό βαθμό επιτυχίας να υλοποιήσουν τη μετωπική στρατηγική τους, ιδίως στο κρίσιμο χρονικό διάστημα από το 1929 ως το 1935, βασιζοντάς την στην κωδικοποίηση των προγραμματικών θέσεων της ΚΔ, όπως αυτή έγινε στο 6^ο Συνέδριο που υπήρξε το καταστάλαγμα των εμπειριών του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος στη δεκαετία του 1920, αλλά και η επαληθευμένη πρόβλεψη για την επικείμενη παγκόσμια καπιταλιστική κρίση του 1929 και για τα αποτελέσματά της. Το νήμα που συνέδεε όλες τις αναπροσαρμογές της μετωπικής στρατηγικής της Κομιντέρν και των τμημάτων της από το Ενιαίο Μέτωπο, στην «Τρίτη Περίοδο» και στο Λαϊκό Μέτωπο, παρά τις αντιφάσεις, τις καθυστερήσεις και τις ήττες από τη φασιστική αντεπανάσταση μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν ότι το πέρασμα των μαζών στον επαναστατικό αγώνα για την ανατροπή του καπιταλισμού στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες ήταν αλληλένδετο με τον αγώνα εναντίον των ιμπεριαλιστικών επεμβάσεων, των αποικιακών προσαρτήσεων, με τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα στις αποικιοκρατούμενες χώρες, με την πάλη κατά του φασισμού και με τον αγώνα κατά της εθνικής καταπίεσης και της οικονομικής και πολιτικής κηδεμονίας των εξαρτημένων από τον ιμπεριαλισμό χωρών. Επρόκειτο για μια στρατηγική που στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου επέτρεψε σε πολλά Κ.Κ να αποκτήσουν την ηγεμονία του αντιφασιστικού και εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, να μετατρέψουν την αντιφασιστική πάλη σε νικηφόρα σοσιαλιστική επανάσταση, να γίνουν πρωταγωνιστικές πολιτικές δυνάμεις και να καθοδηγήσουν με επιτυχία την αντιιμπεριαλιστική πάλη των μαζών σε διάφορες περιοχές του πλανήτη στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες.

ΠΗΓΕΣ**A. Αρχεία**

National Archives and Records Administration, USA-649600/36.1 στο www.fold3.com, Captain H. S Martin, Report “Mutinies in North Russia 1-7-19”

The Third Communist International Personnel, 31 May 1950, Approved for Release 23/10/2003, C.I.A.-RDP83-00415R005100090001-4

University of Warwick. Digital Collections of Trade Union Archives

National Museum of Labour History [NMLH], Communist Party of Great Britain Archives [CPGB Archives], Manchester

B. Εφημερίδες και περιοδικά

Young Worker (1926) *The Land Worker* (1932-1935)

Worker's Age (1929) *The Communist International* (1924, 1926, 1929)

The Worker (1930) *The Communist Review* (1924, 1929, 1930, 1932, 1934)

Daily Worker (1930-1932) *Labour Monthly* (1923, 1926-1931, 1935)

Labor Age (1932-1933) *The Communist* (1923, 1928, 1931-1935)

International News (1935) *Labor Unity. Official Organ of the Trade Union Educational League* (1928)
Worker's Weekly (1926-1927)

International Press Correspondence -Inprecor (1928-1934)

The International of Youth. Monthly Organ of the Executive Committee of the Young Communist International (1925, 1927-28)

Vanguard. An Anarchist Communist Journal (1932)

The Red Flag. Monthly Organ of the British Section-International Left Opposition (1933-1934)

Σπάρτακος. Μηνιαίο Περιοδικό της Μαρξιστικής Λενινιστικής Θεωρίας και Πράξης (1928)

Γ. Κομματικά/Συνδικαλιστικά ντοκουμέντα και τοποθετήσεις στελεχών της ΚΔ και του ΚΚΜΒ

Θέσεις, Αποφάσεις, Μανιφέστα των Τεσσάρων Πρώτων Συνεδρίων της 3^{ης} Διεθνούς, εκδόσεις Εργατική Πάλη, Αθήνα 2007

Jane Degras (ed.), *The Communist International, 1919-1943, Documents, vol.1-3 (1919-1943)*, Royal Institute of International Affairs 1955

«Μανιφέστο της ΚΔ στο παγκόσμιο προλεταριάτο», 06-03-1919

2^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Οι όροι για την είσοδο των Κομμάτων στην Κομμουνιστική Διεθνή», 06-08-1920

2° Συνέδριο της ΚΔ, Πολιτική Απόφαση, «Ο ρόλος του Κομμουνιστικού Κόμματος στην Προλεταριακή Επανástαση», «Το Συνδικαλιστικό κίνημα, οι Εργοστασιακές Επιτροπές και η 3^η Διεθνής», «Τα βασικά καθήκοντα της Κομμουνιστικής Διεθνούς», 06-08-1920

«Καταστατικές Αρχές Λειτουργίας της Κομμουνιστικής Διεθνούς, ψηφισμένες στο 2° Συνέδριο της ΚΔ», 05-08-1920

«Δήλωση της ΕΕΚΔ για την Δράση του Μάρτη», 06-04-1921

3° Συνέδριο της ΚΔ, Πολιτική Απόφαση, «Θέσεις πάνω στην Τακτική», «Τα διδάγματα από τα Γεγονότα του Μάρτη», 12-07-1921

3° Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις για την Παγκόσμια Κατάσταση και τα καθήκοντα της Κομμουνιστικής Διεθνούς», 04-07-1921

3° Συνέδριο της ΚΔ, «Η Κομμουνιστική Διεθνής και η Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνής. Ο Αγώνας εναντίον της Συνδικαλιστικής Διεθνούς του Άμστερνταμ», 12-07-1921

«Απόφαση για την Κομμουνιστική Διεθνή και το κίνημα της Κομμουνιστικής Νεολαίας», 12-07-1921

3° Συνέδριο της ΚΔ, «Εκκλήση της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔ προς τους προλετάριους όλων των χωρών», 17-07-1921

«Οδηγίες της ΕΕΚΔ για το Ενιαίο Μέτωπο των εργατών και για την συμπεριφορά απέναντι στους εργάτες που ανήκουν στην Δεύτερη και 2,5 Διεθνή και στην Διεθνή του Άμστερνταμ και σε αυτούς που υποστηρίζουν αναρχοσυνδικαλιστικές οργανώσεις», 18-12-1921

«Γράμμα της ΕΕΚΔ και της Ε.Ε της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς προς τους Εργαζόμενους της Μ. Βρετανίας», 05-10-1921

«Διακήρυξη της ΕΕΚΔ πάνω στο Αγγλικό Ζήτημα», 04-03-1922

«Διακήρυξη της ΕΕΚΔ σχετικά με τους στόχους των Κομμουνιστών στα Συνδικάτα», 14-03-1922

«Αποσπάσματα από το Μανιφέστο της Εναρκτήριας Συνόδου του 4^{ου} Συνεδρίου της Κομμουνιστικής Διεθνούς προς τους Ιταλούς Εργάτες» 05-11-1922

4° Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις για την Τακτική της ΚΔ» 05-12-1922

4° Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις για το Ενιαίο Μέτωπο», 05-12-1922

4° Συνέδριο της ΚΔ, «Γενικές Θέσεις πάνω στο ζήτημα της Ανατολής», 05-12-1922

4° Συνέδριο της ΚΔ, «Απόφαση για τη Συνθήκη των Βερσαλλιών», 05-12-1922

«Δήλωση της ΕΕΚΔ για τα γεγονότα της Γερμανίας του Οκτωβρίου 1923», 19-01-1924

«Αποσπάσματα της Εγκύκλιος Επιστολής του Ζηνόβιεφ για τη σύγκληση του 5ου Συνεδρίου της ΚΔ», 18-04-1924

«Απόφαση του 5^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ πάνω στην Εισήγηση της ΕΕΚΔ», 26-06-1924

«Αποσπάσματα από τις Θέσεις πάνω στην Τακτική των Συνδικάτων, ψηφισμένες από το 5° Συνέδριο της ΚΔ» (Ιούλιος 1924)

«Διακήρυξη της 6^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ σχετικά με το Αγγλικό Ζήτημα», 04-03-1926

- «Αποσπάσματα από τις Θέσεις πάνω στα τρέχοντα ζητήματα του Διεθνούς Κομμουνιστικού Κινήματος, όπως εγκρίθηκαν από την 6^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ», 05-03-1926
- «Αποσπάσματα της Διακήρυξης της 6^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για την ανάπτυξη των μεθόδων και των τύπων εξάπλωσης της επιρροής των Κομμουνιστικών κομμάτων πάνω στις μάζες», 08-03-1926
- «Διακήρυξη της 6^{ης} Πλατιάς Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για την αναδιοργάνωση της δουλειάς της ΕΕΚΔ», 11-03-1926
- «Αποσπάσματα από τη Διακήρυξη της 6^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ σχετικά με το Κινεζικό ζήτημα», 13-03-1926
- «Αποσπάσματα των Θέσεων της Έβδομης Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τη διεθνή κατάσταση και τα καθήκοντα της ΚΔ», 13-12-1926
- «Αποσπάσματα από το Μανιφέστο της ΕΕΚΔ για τη Γενική Απεργία στη Βρετανία», 05-05-1926
- «Αποσπάσματα των Θέσεων της ΕΕΚΔ σχετικά με τα μαθήματα από τη Γενική Απεργία», 08-06-1926
- «Αποσπάσματα της Διακήρυξης της 8^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για την κατάσταση στην Αγγλία», (Μάιος 1927)
- «Θέσεις της 8^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τον Πόλεμο και τον κίνδυνο πολέμου. Τα καθήκοντα του Κομμουνιστικού Κόμματος», 29-05-1927
- «Διακήρυξη της 9^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για το Αγγλικό Ζήτημα», 18-02-1928
- «Αποσπάσματα από τη Διακήρυξη της 9^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ πάνω στο Ζήτημα των Συνδικάτων», 25-02-1928
- «Αποσπάσματα από τις Θέσεις του 6^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ για την Διεθνή Κατάσταση και τους Στόχους της Κομμουνιστικής Διεθνούς», 29-08-1928
- «Το Πρόγραμμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς, ψηφισμένο στο 6^ο Συνέδριό της», 01-09-1928
- «Εμπιστευτική Επιστολή της ΕΕΚΔ προς το Π.Γ του ΚΚΜΒ», (Φλεβάρης 1929)
- «Μανιφέστο της ΕΕΚΔ για το Επαναστατικό Κίνημα στην Ινδία», (Μάρτιος 1929)
- «Αποσπάσματα της Διακήρυξης του Δυτικοευρωπαϊκού Γραφείου της ΕΕΚΔ από την Συνδιάσκεψη των Κομμουνιστικών Κομμάτων της Ευρώπης για την προετοιμασία της Διεθνούς Ημέρας εναντίον του Ιμπεριαλιστικού Πολέμου», 18-05-1929
- «Αποσπάσματα από τις Θέσεις της 10^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τους Οικονομικούς Αγώνες και για τους Στόχους των Κ.Κ.», 04-09-1929
- «Αποσπάσματα από τις Θέσεις της 10^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ πάνω στη Διεθνή Κατάσταση», 01-07-1929
- «Γράμμα της ΕΕΚΔ για το 11^ο Συνέδριο του ΚΚΜΒ», 29-11-1929
- «Η Διερυμένη Ολομέλεια του Προεδρείου της ΕΕΚΔ», πρακτικά, 07-03-1930
- «Αποσπάσματα της Διακήρυξης του Προεδρείου της ΕΕΚΔ για την Οικονομική Κρίση και την Ανεργία», (Φλεβάρης 1930)

«Εγκύκλιος Οδηγία για τους Εργοστασιακούς Πυρήνες εκ μέρους του Οργανωτικού Γραφείου και της Πολιτικής Γραμματείας της ΕΕΚΔ», (Δεκέμβριος 1930)

«Θέσεις της 11^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τους στόχους της Κομιντέρν σχετικά με το βάθμα της Οικονομικής Κρίσης και την ανάπτυξη των συνθηκών προετοιμασίας της Επαναστατικής Κατάστασης σε ορισμένες χώρες» (Απρίλιος 1931)

«Αποσπάσματα της Διακήρυξης του Προεδρείου της ΕΕΚΔ πάνω στη δουλειά των Φραξιών των Συνδικάτων», 12-07-1932

«Αποσπάσματα από τις Θέσεις της 12^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τη Διεθνή Κατάσταση και τους Στόχους των τμημάτων της Κομιντέρν: V. Τα άμεσα καθήκοντα των τμημάτων της ΚΔ», (Σεπτέμβριος 1932)

«Διακήρυξη της 12^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τα Μαθήματα από τους Απεργιακούς Αγώνες και από την Πάλη των Ανέργων» (Σεπτέμβριος 1932)

«Η 13^η Σύνοδος της Ολομέλειας της ΕΕΚΔ» (Ιανουάριος 1934)

«Μανιφέστο ΕΕΚΔ, ΚΔΝ και Προφιντέρν για τα γεγονότα της Αυστρίας», 03-03-1934

«Δήλωση της ΕΕΚΔ για την απόρριψη από την Εργατική, Σοσιαλιστική Διεθνή της πρότασης για κοινές Πρωτομαγιάτικες συγκεντρώσεις», 22-04-1935

«Αποσπάσματα από τη Διακήρυξη του 7^{ου} Συνεδρίου της Κομιντέρν πάνω στην Έκθεση της ΕΕΚΔ», 01-08-1935

«Διακήρυξη του 7^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ για το Φασισμό, την Ενότητα της εργατικής τάξης και τους άμεσους στόχους της ΚΔ», «Διακήρυξη του 7^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ για τον κίνδυνο του νέου Πολέμου», 20-08-1935

«Γράμμα του Οργανωτικού Γραφείου της ΕΕΚΔ προς το Οργανωτικό τμήμα του Π.Γ της Κ.Ε του ΚΚΜΒ» (22 April 1925, Cmd. 2682, p.5), http://ciml.250x.com/archive/comintern/english/ecci_1925_22_april_1-letter_to_cpgb.html

Λένιν Β.Ι, *Ο Αριστερισμός, παιδική αρρώστεια του Κομμουνισμού, Άπαντα*, τόμος 41, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1985

Λένιν Β.Ι, «Παρατηρήσεις στο σχέδιο Θέσεων για την τακτική στο 3^ο συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς», *Άπαντα*, τόμος 52, σσ.451-498

Λένιν Β. Ι, «Πέντε Χρόνια της Ρωσικής Επανάστασης και οι Προοπτικές της Παγκόσμιας Επανάστασης», *Άπαντα*, τόμος 45, σσ.70-107

Λένιν Β.Ι, «Δύο τακτικές της σοσιαλδημοκρατίας στη δημοκρατική επανάσταση», *Άπαντα*, τ.9, σσ.7-123

Λένιν Β.Ι, «Τα Αποτελέσματα της Συζήτησης για την Αυτοδιάθεση» (Οκτώβρης 1916), *Κριτικά Σημειώματα πάνω στο Εθνικό Ζήτημα- Για το Δικαίωμα Αυτοδιάθεσης των Εθνών*, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1992, σσ.121-163

Trotsky Leon, *Where is Britain Going* ?(1925), στο <https://www.marxists.org/archive/trotsky/britain-/wibg/-/index.htm>

Στάλιν Ι.Β, «Λόγος της 5^{ης} Αυγούστου στην Κοινή Ολομέλεια της ΚΕ και της ΚΕΕ του ΚΚ (μπ)», *Άπαντα*, τόμος 10, εκδοτικό της ΚΕ του ΚΚΕ-1953, σσ.69-97

Στάλιν Ι.Β, «Η Διεθνής Κατάσταση» (20-9-1024), *Άπαντα*, τόμος 6, σσ.320-344

Στάλιν Ι.Β, «Πολιτική Έκθεση της Κ.Ε στο 14^ο Συνέδριο του Κ.Κ (Μπ.) της ΕΣΣΔ», (18-12-1925), *Άπαντα*, τόμος 7, σσ.297-388

Στάλιν Ι.Β, «Σοσιαλδημοκρατική Παρέκκλιση στο Κόμμα μας. Εισήγηση στην 15η Πανενοσιακή Συνδιάσκεψη του ΚΚ (μπ.) της ΕΣΣΔ» (01-11-1926), *Άπαντα*, τόμος 8, σσ.265-335

Στάλιν Ι.Β, «Η Αγγλική Απεργία και τα Γεγονότα της Πολωνίας» (08-06-1926), *Άπαντα*, τόμος 8, σσ.177-91

Στάλιν Ι.Β, «Για το Πρόγραμμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς. (Λόγος της 5^{ης} Ιουλίου 1928)», «Ο Δεξιός Κίνδυνος στο Κ.Κ (Μπ.) της ΕΣΣΔ» (19-10-1928), *Άπαντα*, τόμος 11, σσ.165-181

Στάλιν Ι.Β, «Ο δεξιός κίνδυνος στο Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας (1928)», *Άπαντα*, τόμος 11, σσ.337-355

Στάλιν Ι.Β, «Η εκβιομηχάνιση της χώρας και η δεξιά παρέκκλιση στο Κ.Κ (μπ.) της ΕΣΣΔ. Λόγος στην Ολομέλεια της Κ.Ε του Κ.Κ (μπ.) της ΕΣΣΔ», (19 Νοέμβρη 1928), «Η ομιλία του Μπουχάριν και η δεξιά παρέκκλιση στο Κόμμα μας. Λόγος στην κοινή συνεδρίαση του Π.Γ και της Κ.Ε του Κ.Κ (μπ.) της ΕΣΣΔ στα τέλη Γενάρη και στις αρχές Φλεβάρη 1929», *Άπαντα*, τόμος 11, σσ. 281-332, 364-373

Στάλιν Ι.Β, «Πολιτική Λογοδοσία της Κ.Ε στο 16^ο Συνέδριο του Κ.Κ (Μπ.)» (27-06-1930), «Ίλιγγος από τις επιτυχίες» (*Pravda*, 02-03-1930), *Άπαντα*, τόμος 12, σσ.218-227

Στάλιν Ι.Β, «Λογοδοσία στο 17^ο Συνέδριο του Κόμματος για τη δράση της Κ.Κ του Κ.Κ (Μπ.) της ΕΣΣΔ» (26 Γενάρη 1934), *Άπαντα*, τόμος 13, σσ.311-419

Στάλιν Ι.Β, «Για τις βάσεις του Λενινισμού» (Απρίλης 1924), *Ζητήματα Λενινισμού*, χ.χρ., σσ.1-99

Bukharin Nikolai, *New Forms of the World Crisis, Report on behalf of the Executive Committee to the Sixth World Congress of the Communist International, made on the 18th and 19th of July, 1928*, στο <https://www.marxists.org/archive/bukharin/works/1928/09/x01.htm>

Η Αλληλογραφία Γκράμσι και Τολιάτι για την κατάσταση στο Κόμμα των Μπολσεβίκων, εκδόσεις «Το φως που καίει», Αθήνα 1975

«Κομμουνιστική Διεθνής: Η Δήλωση των Ογδόντα Τριών», *Σπάρτακος. Μηνιαίο Περιοδικό της Μαρξιστικής Λενινιστικής Θεωρίας και Πράξης*, αριθμός φύλλου 1, Γενάρης 1928

«Έκκληση της Ρωσικής Αντιπολίτευσης προς την Κομμουνιστική Διεθνή», «Η Αντιπολίτευση στις άλλες χώρες», *Σπάρτακος. Μηνιαίο Περιοδικό της Μαρξιστικής Λενινιστικής Θεωρίας και Πράξης*, αριθμός φύλλου 3-4, Μάρτης- Απρίλης 1928

Dutt R.P., «The Situation of the English Working Class», *Labour Monthly*, May 1923

Dutt R.P., *Memorandum on the Theses on the Labour Party adopted by the CC on 9 January 1928 and Alternative Proposals*, 26-1-1928

- Bell Thomas, Political Secretary, Communist Party, "March Separately- Strike Jointly! An Open Letter to the Executive Committee of the National Labour Party", *The Communist*, 13-01-1923
- Bell Thomas, "Ourselves and the Labour Party", *The Communist Review*, October 1923
- Dutt R.P., "The British Working Class after the Election", *The Communist International*, No.8 (1924)
- Dutt R.P., "The Meaning of the General Strike", *The Communist International*, No. 21, (June 1926)
- Dutt R.P., "The Indian Awakening", *Labour Monthly*, No.10 (6 June 1928)
- Dutt R.P., "The British Empire", *Labour Monthly*, No.4 (October 1923)
- Dutt R.P., "The General Election and the Working Class", *Labour Monthly*, 10, 11 November 1928
- Murphy J.T., "How a Mass Communist Party Will Come in Britain", *The Communist International*, No.9 (1924)
- Murphy J.T - Page Arnot R., "The British Trades Union Congress at Bournemouth", *The Communist International*, Vol. III, No. 1, October 15, 1926
- Murphy J.T, "Is There A Right Danger in Our Party?", *The Communist*, Vol. III, November 1928, No. 10, σσ. 619-627
- Roy M.N., "Socialism and the Empire", *Labour Monthly*, vol.10, No.2 (February 1928)
- Campbell J.R., *Speech to AAS English Commission*, 15-02-1928, National Museum of Labour History [NMLH], CPGB Archives [CPGBA], Reel 32A
- Pollitt Harry, "English Trades Union Congress, Swansea 1928", *Labor Unity*, No.29 (November 1928)
- Gussiev S., "On the Eve of Fresh Battles", *The Communist International*, vol. 6, No. 9-10 (April 1929)
- Lozovsky A., "The Communist International and the Struggle for the Masses", *The Communist International*, No. 9-10 (April 1929)
- Bennett A.J., "The Comintern and the Second International on Capitalist Stabilisation", *The Communist International*, (April 1929)
- Bell T., "The Communist Party of Great Britain Under The Banner of the Comintern", *The Communist International*, (April 1929)
- Kolarov V., "Revolutionary Alliance of the Workers and Peasantry", *The Communist International*, (April 1929)
- Murphy J.T., "The Fight against the Right Danger", *The Communist Review*, vol.1, No11, November 1929
- Fox Ralph, "Fascist Imperialism", *Labour Monthly*, 8, 9, September 1926
- Pollitt Harry, "The Conference of Executives", *Labour Monthly*, 9, 2, February 1927
- Dutt R. Palme, "The Situation of the CPGB", *Inprecor*, vol. 9, No.66 (29-11-1929)
- Robson R., "The Situation in the British Party", *Inprecor*, vol. 9, No.66 (29-11-1929)
- Budden O., "The Conference of the London District of the CPGB", *Inprecor*, vol. 9, No.66 (29-11-1929)
- Burns Emile, "World Congress of the League Against Imperialism", *Labour Monthly*, 11, 9, September 1929

- Pollitt Harry, "The CPGB and the 12th Anniversary of the October Revolution", *Inprecor*, vol. 9, No.64 (18-10-1929)
- Mahon Jack, Zooback L., "What's Wrong with the Minority Movement?", *Worker* (11-04-1930, 02-05-1930)
- Jackson F., "Some Reflections on the CC Resolution", *Communist Review*, vol.8, No.7 (July 1930)
- Gallacher W., "The Settleton Bye Election in Great Britain", *Inprecor*, vol.10, No.32 (10-07-1930)
- Piatnitsky Ossip, "Factory Nuclei Re-Organization", *Daily Worker*, 11-02-1930
- Bishop R., "The New Trade Union Dispute Bill", *Inprecor*, vol.10, No.59 (24-12-1930)
- Rust W., "The British Cotton Worker's Struggle Against Rationalisation", *Inprecor*, vol.10, No.59
- Rothbone Hugo, "The Place of the Peasantry in the Indian Revolution, Percy Glading, "The Growth of the Indian Strike Movement" ", *Labour Monthly*, vol.12, No.7 (July 1930)
- Spratt Philip, "India in the Eve of Revolt", *Labour Monthly*, vol. 11, No. 5 (May 1929)
- Dutt Clemens, "The Role of the Indian Working Class", *Labour Monthly*, vol. 11, No.12 (December 1929),
- Saklatvala S., "The Indian Round Table", *Labour Monthly*, vol. 13, No.2 (February 1931)
- Groves Reg, "To Our Comrades in the Communist Party from the "Liquidated" Balham Group", *Daily Worker*, 25-08-1931
- Kuusinen O., "Are the Decisions of the ECCI Plenum to Remain only on Paper?", *Inprecor*, vol.11, No.37 (09-07-1931)
- Dutt R. Palme, "Anglo-American Antagonism and the Hoover Plan", *Inprecor*, vol.11, No.38 (16-07-1931)
- MARX-ENGELS-LENIN-STALIN INSTITUTE AT THE SED ZK, *Ernst Thalmann, Speeches and Articles about the History of the German Labor Movement*, vol. 3 (September 1930-February 1932)
- "The Discussion on the Report of Comrade Manuilsky", *Inprecor*, ό.π., σσ. 659, 661-63.
- "Speech of Comrade Arnot", *Inprecor*, vol.11, No.36 (06-07-1931)
- Piatnitsky Ossip, *Urgent Questions of the Day: Unemployed Movement- Factory Organization- Fluctuating Membership*, Workers Library Publishers, Tonbridge Printers, England 1931
- Piatnitsky Ossip, "Unemployment in the Present World, Economic Crisis and the Tasks of the Communist Parties and the Revolutionary Trade Union Movement", *Inprecor*, vol.11, No.43 (17-08-1931)
- Arnot R. Page, "The October Revolution and the Present Events in Britain", *Inprecor*, vol.11, No.55 (29-10-1931)
- Goodin, "Women in the Class Struggle in Great Britain", *Inprecor*, vol.12, No.9 (26-02-1932)
- Bishop R., "The Struggle of the Workless", *Inprecor*, vol.12, No.10 (03-03-1932)
- Muste A.J., "Strike and Organizing Strategy", *Labor Age*, No.2 (February 1932)
- "United Mine Workers Convention", *Labor Age*, No.3 (March 1932)
- Weinstone W., "The United Front Tactics in the Lawrence Strike", Willner S., "Some Lessons of the Last Miners Strike", *The Communist*, vol.11, No.2 (February 1932)

- Dutt Clemens, "The Growing Mass Revolt in India", *Inprecor*, vol.12, No.5 (04-02-1932)
- Wintringham T., "The War and the Social-Democrats", *The Labour Monthly*, vol.14, No.5, May 1932
- Lozovsky A., "How and Why We Must Work in the English Trade Unions", *Inprecor*, vol.12, No.30 (07-07-1932)
- Piatnitsky O., "In the International: Time to Go Over from Adopting Resolutions to Carrying Them Out", *Inprecor*, vol.12, No.27 (16-06-1932)
- "The Situation of the British Proletariat", "The Position of the Durham, Northumberland and Cumberland Miners", "Conditions of Life in the Cotton industry", "Wages in the Distributive Trades and in Lower Paid Industries", "The Position of the Black Workers in the British Empire", *Inprecor*, No.41 (15-09-1932)
- Bishop R., "The mass Strike of the British Cotton Weavers", *Inprecor*, No.39 (01-09-1932)
- Pollitt H., "The Lancashire Textile Strike", R.Bishop, "The Lancashire Strike", *Inprecor*, No.40 (08-09-1932)
- Beaumont Mabel, "Chaos in Great Britain", *Labor Age*, No.10 (October 1932)
- "The Crisis in Great Britain", *Vanguard. An Anarchist Communist Journal*, No.4 (November 1932)
- Bishop R., "The Strike of the British Cotton Spinners", *Inprecor*, No.50 (10-11-1932)
- Mahon John, "The Unofficial Movements in the British Trade Unions", *Inprecor*, No.40 (13-10-1932)
- Dutt R.P., "The Revolutionary Line and the Trade Union Question", *Daily Worker* (17-09-1932), "The Question of the Unions", *Daily Worker* (30-09-1932)
- Bishop R., "The Fight of the Unemployed in Great Britain", *Inprecor*, No.45 (13-10-1932)
- Brockway Fenner, "The Working Class Struggle in Great Britain", *Labor Age*, No.11 (November 1932)
- Robson R., "Carrying Through the January Resolution of the C.C in London", Jones Jack, "The Work in South Wales Organisation", *Inprecor*, No.49 (03-11-1932)
- Rust W., "The 12th Congress of the C.P of Great Britain", *Inprecor*, No.52 (24-11-1932)
- Pollitt H., "The Tasks of the Congress of the YCL of Great Britain", *Inprecor*, No.26 (16-06-1933)
- Browder E., "The End of Relative Capitalist Stabilization and the Tasks of Our Party", *The Communist*, vol.12, No.3 (March 1933)
- Piatnitsky O., "The C. P of the Capitalist Countries in the Struggle for the United Front", *The Communist*, No.6 (June 1933)
- Browder Earl, "The New Age Crisis and the Extra-Ordinary Party Conference of the C.P of USA", *Inprecor*, No.34 (04-08-1933)
- Dexter, "Organisational Questions and Experience of the United Front in Great Britain", *Inprecor*, No.36 (18-08-1933)
- Stachel J., "Recent Developments in the Trade Union Movement", *The Communist*, No.12 (December 1933)
- Shields J., "The National Congress of Action and the Hunger March", *Inprecor*, No.14 (02-03-1934)
- Devine Pat, "The National Hunger March and the National Unity Congress", *Inprecor*, No.19 (23-03-1934)

- Bark G., "The Working Women in the Forefront of the Class Struggle in Great Britain", *Inprecor*, No.13 (01-03-1934)
- Stachel Jack, "Lessons of the Economic Struggles and the Work in the Trade Unions", *The Communist*, vol.13, No.4 (March 1934)
- Gollan John, "The Congress of Action and Youth in Industry", *The Labour Monthly Independent*, vol.16, No.4 (April 1934)
- Springhall F., "The Struggle for the United Front in Great Britain", *Inprecor*, No.41 (27-07-1934)
- Kun Bela, "For the Unity of the Labour Movement", *Inprecor*, No.42
- Bishop R., "British Youth in Vanguard of Fight Against Fascism and War", W.G., "Anti-War Activity in Britain", *Inprecor*, No.43 (10-08-1934)
- "World Congress of Women Against War and Fascism", "Lead for Antifascist Unity in Great Britain", *Inprecor*, No.44 (17-08-1934)
- Bishop R., "The Municipal Elections in England and Wales", *Inprecor*, No.57 (10-11-1934)
- Harvey T., "I.L.P Youth and the Y.C.L", *Inprecor*, No.59 (24-11-1934)
- Bittelman Alex, "Developments on the United Front", *The Communist*, vol.13, No.12 (December 1934)
- Piatnitsky O., "Questions of the International Trade Union Movement", *Inprecor*, No.56 (03-11-1934)
- Lozovsky A., "For International Trade Unity", *Inprecor*, No.60 (01-12-1934)
- "The Naval Conference in London and the Armament Race", *Inprecor*, No.64 (22-12-1934), "Results of the Naval Conference in London and the Eastern Pact ", *Inprecor*, No.65 (29-12-1934)
- Dutt R.Palme, "The Fight for the United Front", *Labour Monthly*, vol.16, No.12 (December 1934)
- Hutchinson Lesley, "The New Imperialist Strategy in India", *Labour Monthly*, vol.17, No.2 (February 1935)
- Browder Earl, "Report to the CC Meeting", *The Communist*, No.3 (March 1935)
- Childs Morris, "Our Tasks in the Light of Changed Condition", *The Communist*, No.4 (April 1935)
- Dutt R.P., "Intellectuals and Communism", *Communist Review* (September 1932)
- Scott Louise, "Some Problems of Party Work in the Countryside", Hathaway Clarence, "The Struggle for the United Front. Contribution to the Discussion preceding the 7th World Congress of the Comintern", *The Communist*, vol.14, No.5 (May 1935)
- Resolutions and Decisions of the First International Congress of Revolutionary Trade and Industrial Unions*, published by the American Labor Union Educational Society, November 1921
- "Theses on the Fundamental Tasks of the Second Congress by N. Lenin", *Theses Presented to the Second World Congress of the Comintern International, Petrograd-Moscow (July 1920)*, Editions of the Communist International- Petrograd, Smolny 1920
- The Second Congress of the Communist International. Proceedings of Petrograd Session of July 17th and of Moscow Sessions of July 19th-August 7th, 1920*, Publishing Office of the Communist International, 1921

- Resolutions and Decisions of the Second World Congress of the Red International of Labour Unions: Moscow-November 1922*, published by Trade Union Educational League, 1923
- Fourth Congress of the Communist International. Abridged Report of Meetings held at Petrograd & Moscow, Nov. 7- Dec. 3, 1922*. Published for the Communist International by the Communist Party of Great Britain
- The 4th Congress: A Special Report on the Recent World Congress of the Comintern* by J.T Murphy, published by C.P.G.B, March 1923
- The Programs of the Young Communist International*, published by the E.C of Y.C.I, Publishing House of the Young International, Berlin-Schoeneberg, 1923
- Resolutions and Theses of the Fourth Bureau Session*, published by the E.C of the Young Communists International, Publishing House of the Young International, Berlin-Schoeneberg, 1923
- From Third to Fourth. A Report on the Activities of the Y.C.I Since Its Third World Congress*, published by the Executive Committee of the Young Communist International, May 1924
- Congress of the Peoples of the East, Baku- September 1920. Stenographic Report*, published by the Publishing House of Comintern – Petrograd 1920
- Stop the March to Ruin! Manifesto of the Communist Party of Great Britain*, 03-02-1923
- What the Minority Movement Stands For ?*, National Minority Movement (1924)
- The Movement for World Trade Union Unity*, published by The Workers (Communist) Party National Office, 1113 W. Washington Blvd., Chicago, December 1925
- The Rufford Star. Organ of the Communist Group*, January 1926, Warwick Digital Collections
- The Reds and the General Strike. The Lessons of the First General Strike of the British Working Class*, published by C.P.G.B, Dorrit Press Ltd, Launt St, London 1926
- Trades Union Congress- Intelligence Department. Report for May 10th, 1926*, Warwick Digital Collections
- Leeds Strike Committee, Circular/7May 1926, Minutes/3-7May 1926*, Warwick Digital Collections
- The Political Meaning of the General Strike*, published by C.P.G.B, September 1926
- The Militant Trades Council. A Model Constitution for Trade Councils*, published by National Minority Movement, March 1926
- Vujo “The Struggle for the Trade Unions”, “Conference of European Sections of the Y.C.I”, *The International Of Youth. Monthly Organ of the Executive Committee of the Young Communist International*, 1925
- “Third National Congress of the Y.C.L.G.B”, *The International Of Youth. Monthly Organ of the Executive Committee of the Young Communist International*, 1927
- After Twenty Years. The Youth Communist International*, published by the Publishing House of the Y.C.I, 38 Gt. Ormond Street, WCI, London 1927
- The Communist Youth International. Report of Activity between the Forth and the Fifth Congress 1924-28*, published by Young Workers (Communist) League, August 1928

- “For the Fourth Congress of the Red International of Labor Unions”*, *Inprecor*, vol.12, January 1928
- “The Fourth Congress of the RILU”*, *Inprecor*, vol.12 (21- 03- 1928)
- “Comrade Lozovsky’s Reply to the Discussion”*, *Inprecor*, vol.12 (05-04-1928)
- “Conference of the British Minority Movement”*, *Labor Unity*, No.28 (October 1928)
- «The Red International Programm»*, *Labor Unity*, No.28 (November 1928)
- The Communist International between the Fifth and the Sixth Congresses, 1924-28*, published by CPGB, London 1928
- Minutes of the Central Committee of the Communist Party of Great Britain*, 18-19 November 1928, Klugmann Papers, C.P.G.B Archive, (NMLH)
- The Programme of the Communist International together with the Statues of the Communist International*, published by C.P.G.B, February 1929, London
- Class Against Class. General Election Programme of the Communist Party of Great Britain*, Dorrit Press LTD, Lant St., London, 1929, Communist Party of Great Britain Archives: Series Four (Pamphlets), Reel Ten/146, World Microfilms, St John’s Wood, London NW8 6WD
- “Election manifesto of C.P of Great Britain”*, *Inprecor*, No.22 (10-05-1929)
- “Report of Comrade Kuusinen”*, *Inprecor*, vol. 9, No.40 (20-08-1929)
- “Concluding Speech of Comrade Manuilsky. The British and Swedish Parties”*, *Inprecor*, vol. 9, No 53 (25-09-1929)
- “The Indian Revolution and the English General Election”*, *RILU Declaration*, 10-05-1929
- “The Result of the British General Election”*, *Inprecor*, vol. 9, No.27 (07-06-1929)
- The Red Conspiracy. How the Reds gain Control of the Unions*, TUC, 1929
- National Minority Movement, Is Trade Unionism Played Out?*, Dorrit Press, London 1929
- “The Annual Conference of the South Wales Federation”*, *Inprecor*, vol.9, No.32 (05-07-1929)
- Results of Two Congresses. Abridged Report of the 6th Congress of the Communist International and the 5th Congress of the Young Communist International, held in Moscow, July-September 1928*, published by the Young Communist League of Great Britain, London 1929
- The Young Communist International. Report of Activity between the 4th and 5th Congress, 1924-28*, published by the Communist Party of Great Britain, London 1929
- Programme of the Young Communist International*, published by the Youth Communist League of Great Britain, 38 Great Ormond Street, London 1929
- CPGB, Our Platform of the Class Struggle*, London 1929, NMLH 495/100/604
- “Plenary Session of the Executive Committee of the RILU”*, *Inprecorr*, vol.10, No 1 (02-01-1930)
- Present Situation in India*, 1930, TUC-Commonwealth of India League, Manchester Branch, Warwick Digital Collections of Trade Union Archives
- “The Simon Commission’s Report. Recommendations”*

“British Imperialist Oppression in Palestine and Cyprus”

“Problems of Revolution in India”, *Inprecor*, vol.10, No.30 (26-06-1930)

“The Attack on the Lancashire Cotton Workers. Report of Graham Commission”, *Inprecor*, vol.10, No.33 (17-07-1930)

“Revolutionary Ferment in Egypt. Mac Donald’s Hypocritical Palestine Declaration. Appeal of the LAI – 1/11/1930”, *Inprecor*, vol.10, No.51 (13-11-1930)

“Resolution of the Enlarged Presidium of the ECCI on the Fifth Congress of the RILU”, 10 April 1930, <http://ciml.250x.com/archive/comintern/english/>

http://ciml.250x.com/archive/comintern/english/ecci_1930_february_resolution_on_the_fifth_congress_of_rilu.html

The NMM of Great Britain. Positions and Tasks, Resolutions of the Fifth Congress of the RILU, 1930

Women on the March, Dorrit Press, London 1930, NMLH, CPGB Archive, Industrial Department, CP/CENT/IND/11/07

“The Work of Factory Nuclei. Letter from the Org.-Department of the ECCI”, *Inprecor*, vol.10, No.59 (24-12-1930)

CPGB, Report on Party Organization, February 1931, NMLH 495/100/759

“The Session of the Executive Committee on the International Co-Operative Alliance”, *“Fundamental Organisational Principles of Delegate Meetings of Working Women and Workers Wives”*, *Inprecor*, vol.11, No.5

XIth Plenum of the Executive Committee of the Communist International. Theses, Resolutions and Decisions, Workers Library Publishers, Leicester, England 1931

“Meeting of the Executive Committee of the League Against Imperialism and for National Independence”, *Inprecor*, vol.11, No.31 (11-06-1931)

“Resolution of the All-India Anti-Imperialist League on the General Political Situation and the Tasks of the League”, *Inprecor*, vol.11, No.5 (05-02-1931)

“Manifesto of the All-India Trade Union Congress”, *Labour Monthly*, vol.12, No.3 (March 1930)

Report of Some of the Work of the Society of Friends in Distressed Areas in Great Britain, 1926-32 (July 1932), *Bradford Unemployment Advisory Committee, Annual Report, 1933-34*, *The TUC General Council to the Secretaries of Trade Councils’ Unemployed Associations, Circular 19* (31-10-1934), Warwick University, Digital Collections of Trade Union Archives

“Plenary Session of the E.C of the YCL”, *Inprecor*, vol.10, No.15 (21-03-1930)

“The CPGB on the Political Situation. Open Letter of the Political Bureau”, *Inprecor*, vol.11, No.47 (03-09-1931)

“International Conference on the Unemployment Question and Work in the Unemployment Movement”, *Inprecor*, vol.11, No.47 (03-09-1931)

“The Political Situation in Great Britain”, *Inprecor*, vol.11, No.37 (09-07-1931)

Associated Society of Locomotive Engineers, Political Notes for Union Spreakers in the Election Campaign-October 1931, University of Warwick, Digital Collection of Trade Union Archives

“*Building the Revolutionary Trade Union Movement*”, *The Communist*, vol.10, No.11 (December 1931)

“*The VIII Session of the Central Council of the RILU. The Lessons of the Strike Struggles of the Past Gear and the Tasks of the RILU*”, *Inprecor*, vol.12, No.1 (07-01-1932)

“*RILU: Metal Workers Preparing for Struggle*”, *Inprecor*, vol.12, No.8 (25-02-1932)

“*Appeal of the Political Bureau of CPGB to All Members of the Party*”, *Inprecor*, vo.12, No.6 (14-02-1932)

“*Manifesto of the Executive Committee of the YCL: Unemployed and Young Toiling Workers of the Whole World, Fight for Bread, Work and Freedom*”, *Argus*, “Proletarian Youth Movement”, *Inprecor*, vol.12, No.15 (31-03-1932)

“*The Plenum of the Central Committee of C.P.G.B*”, *The Communist International*, vol.9, No.4-5 (March 1932)

“*Communist Advance in the Urban Elections in England*”, *Inprecor*, vol.12, No.17 (14-04-1932)

“*The Annual Conference of the ILP: The British ILP in the Service of Imperialism*”, *Inprecor*, vol.12, No.19 (28-04-1932)

“*Appeal of the Conference for the Fight Against Imperialist War*”, *Inprecor*, vol.12, No.16 (07-04-1932)

“*Class Struggle in the Lancashire Cotton Industry*”, *Inprecor*, vol.12, No.22 (19-05-1932)

“*Open Letter to the Indian Communists*”, “*Draft Programme of the C.P of Egypt*”, *Inprecor*, vol.12, No.23 (26-05-1932)

“*Ouestionions of Growth and Recruiting in CPGB*”, *Inprecor*, vol.12, No.22 (19-05-1932)

“*The Comsumers’ Co-operatives and the Tasks of the Communists.Theses of the Co-operative Department of ECCI*”, *Inprecor*, vol.12, No.36 (18-08-1932)

“*First August Anti-War Demonstrations Everywhere*” *Inprecor*, vol.12, No.35 (11-08-1932)

“*Party Cadres in England*”, *Inprecor*, No.35

“*The Meerut Trial*”, *Inprecor*, vol.12, No.38 (25-08-1932)

“*The British Trade Union Congress*”, *Inprecor*, No.42 (22-09-1932)

“*Appeal of YCL for the 18th International Youth Day*”, *Inprecor*, No.42

United Front Against War. Report and Manifesto of the World Anti-War Congress at Amsterdam, August 27-29th 1932, published by the British Delagation

Twelfth Plenum of the E.C.C.I, “Prepare for Power! The International Situation and the Tasks of the Se-c-tions of the Comintern. Report by O. Kuusinen, December 1933, published by Workers Library Publishers

“*The XII Plenum of the ECCI: Reports of Comrades Thalmann, Lenski and Gottwald*”, *Inprecor*, No.45 (13-10-1932)

Twelfth Plenum of the E.C.C.I- Materials, “The Next Step in Britain, America and Ireland”. Speeches and Reports by Gusev, Pollitt, Troy and Pringle, published by Workers Library Publishers

"The Fight of the Unemployed in Belfast", Inprecor, No.46 (20-10-1932)

"For the Fighting Alliance of All Revolutionary Organizations. The M.O.P.R World Congress", Inprecor, No.48 (29-10-1932)

"Social Fascism: The British Labour Party Conference", Inprecor, No.49 (03-11-1932)

"The Formation of the C.P of Ireland", Inprecor, No.49

"Organisational Questions: At a New Stage. Main Tasks of the Anglo-American Sections of the C.I", Inprecor, No.49

"The Municipal Elections in Great Britain", Inprecor, No.50 (10-11-1932)

"Marxism Versus Social Democracy" by Bela Kun. Address Delivered at Plenum Executive Committee of the Young Communist International, December 1932

"The End of Capitalist Stabilization and the Basic Tasks of the British and American Sections of the C.I", The Communist, vol.12, No.1 (January 1933)

"United Front Developments in Great Britain", Inprecor, vol.13, No.16 (07-04-1933)

"Build the United Front Against Fascism and Increased Expenditure on Armaments in Great Britain", Inprecor, No.14 (24-03-1933)

"European Fighting Congress Against Fascism", "United Front Appeal of the Young Communist International", "London Demonstrations Against Fascism", Inprecor, No.16 (07-04-1933)

C.P.G.B, Democracy and Fascism. A Reply to the Labour's Manifesto "Democracy versus Dictatorship", London, May 1933

"The Problems of the American Revolutionary Youth Movement, Ninth Plenum of YCL", The Communist, vol.12, No.4 (April 1933)

"The Tasks of the Communists in the Struggle for the Trade Unions. Letter of the Central Committee of the C.P of Germany", Inprecor, No.24 (02-06-1933)

"The Split of the Amsterdam IFTU. Resolution of the Executive Bureau of the RILU", Inprecor, No.26 (16-06-1933)

"Letter from the Comintern to the British ILP", Inprecor, No.29 (30-06-1933)

"Organisational Questions: After the Congress of the National Unemployed Workers Movement", Inprecor, No.33 (04-08-1933)

"Why an Open Letter to Our Party Membership? Report for the Political Buro to the Extra-Ordinary Party Conference", The Communist, vol.12, No.8 (August 1933)

"The Break-Up of the IFTU", Inprecor, No.36 (18-08-1933)

"The Paris Conference of the II. International", Inprecor, No.38 (01-09-1933)

"Annual Labour Party Women's Conference", Inprecor, No.34 (04-08-1933)

"The Tasks of the Organisation of Leadership of the Youth by the Party", Inprecor, No.35

“Proletarian Youth Movement: Manifesto of the World Youth Congress Against War and Fascism”, Inprecor, No.44 (06-10-1933)

“Long Live the United Front! The World Congress of the Militant Youth”, Inprecor, No.45 (13-10-1933)

“The British Labour Party Conference”, Inprecor, No.46 (20-10-1933)

“The Struggle Against the Government’s New Unemployment Bill in Great Britain”, Inprecor, vol.14, No.1 (05-01-1934)

«Lessons of the Clay Cross By-Election.Statement of the Communist Party of Great Britain”, NMLH, CPGB Archives, reel 14, Political Bureau, 7-8 December 1933

“The 13th Plenum of the Executive Committee of the C.I. Opening Speech by Comrade Wielelm Pieck”, Inprecor, Vol.14, No.5 (30-01-1934)

“The 13th Plenum of the Executive Committee of the C.I. Discussion on the Reports of Comrades Pieck, Kuusinen and Pollitt”, Inprecor, No.7 (05-02-1934)

“Speech of Comrade Kostanyan, Communist Fraction-RILU”, Inprecor, No.25 (23-04-1935)

“The Advance of the Revolutionary Crisis and the Condition of the Sections of the Comintern.Report of Comrade Manuilsky”, Inprecor, No.12 (26-02-1934)

“On the United Front in Great Britain. Report of Comrade H. Pollitt”,“Discussion on the Reports of Comrades Pieck, Kuusinen and Pollitt”,“The C.P in the Fight for the Masses, by Comrade Piatnitsky”, “Speech of Comrade Rust”, Inprecor, No.15 (05-03-1934)

“Speech of Comrade Gallacher”,“Discussion on the Reports of Comrades Kuusinen, Pieck and Pollitt”, Inprecor, No.28 (07-05-1934)

Theses and Decisions of the Thirteenth Plenum of the Executive Committee of the Communist International, March 1934

Plenary Session of the E.C of the Y.C.I, 18-01-1934, NMLH, CPGB Archives

“The Tasks of the Sections of the Y.C.L”, Young Communists and the Path to Soviet Power. Report of V.E Chemodanov to the January Plenum of the Young Communist International, Youth Publishers, June 1934

“Fascism, the Danger of War and the Tasks of the Communist Parties.Report of Comrade Kuusinen”,

“Concluding Speech of Comrade Kuusinen”, Inprecor, No.28 (07-05-1934)

“The 13th Plenum and the Organisation of the British Party”, Communist Review, No.6 (April 1934)

“Action Against Hunger”, The Marchers’ Voice (24-01-34), Yorkshire Marchers’ Council, 31 Henry Street, Sheffield, Warwick University, Digital Collections of Trade Union Archives

Organisational Questions: The Work of the C.P among Working Women after the Plenum of ECCI, 19-01-1934, NMLH, CPGB Archives

“International Women’s Day, 1934. Appeal of the International Women’s Secretariat of the ECCI”, 01-03-1934

Statement of the CPGB on the ILP Conference, 13-04-1934

“*Annual Conference of the ILP*”, *Inprecor*, No.24 (20-04-1934)

“*Appeal of the Executive Bureau of the RILU for the First of May*”, *Inprecor*, No.24

AgitProp Department of the ECCI, Fifteen Years of the Communist International, March 1934

“*For the Anti-Fascist Unity of Action. Resolution of the C.C of the C.P of France on the Tasks of the Communists*”, *Inprecor*, No.21 (06-04-1934)

“*The United Front in England*”, *Inprecor*, No.26 (27-04-1934)

“*Yorkshire Miners Betrayed by Leaders*”, *Inprecor*, No.27 (04-05-1934)

“*Draft of the Provisional Statutes of the C.P of India. Fractions in Mass Organizations*”, *Inprecor*, No.29 (11-05-1934)

“*For Trade Union Unity in India*”, “*Proletarian Youth Movement: Reorganisation of the Work of the YCL*”, *Inprecor*, No.31 (25-05-1934)

V.Chemodanov, *Struggle or Go Down: The Right of Youth Independence in the Fight for Socialism*, published by British Youth Communist League, London 1934

“*The World Congress of Women Against War and Fascism*”, *Inprecor*, No.30 (18-05-1934)

“*Appeal of the International Committee of Women Against War and Fascism*”, *Inprecor*, No.31

“*The Real Aims of British Foreign Policy*”, *Inprecor*, No.32 (01-06-1934)

To the Working People of All Countries. Manifesto of the C.C of the C.P of France, Great Britain, Germany and Poland, 06-07-1934

United Front Appeal of the C.P.G.B, 16-07-1934

United Jewish Protest Committee, What Will Happen on July 20th ?, Warwick University, Digital Collections of Trade Union Archives

Resolution of the C.C of the C.P of Great Britain on the Present Situation and the Fight for the United Front Against Fascism and War, 17-08-1934, NMLH, CPGB Archives, στην ηλεκτρονική διεύθυνση <https://www.marxists.org/archive/pollitt/1933/08/15.htm>

The Lessons of September 9th and the Next Steps. Resolution of the London District Committee of the C.P.G.B, 14-09-1934

Manifesto of the London District Committee of the C.P.G.B on the Borough Council Elections, 19-10-1934, NMLH, Harry Pollitt Papers, CP/IND/POLL/10, Reel 3

The United Front in Britain. Statement of the C.C of the C.P.G.B, 26-10-1934, NMLH, CP/IND/POLL/10, Reel 4

ECCI Presidium, Proposals on Trade Union work of the C.P of Great Britain, 15-10-1934, NMLH, C.P.G.B – Industrial Department, Reel 26

“*The Tasks of the Communist Sections Regarding Municipal Policy*”, *The Communist*, vol.13, No.9 (September 1934)

Empire Day: Demand Complete Freedom of Action and Recognition of Trade Unions of the Colonial Workers-Demand the Withdrawal of the British Armed Forces-Demand the Complete Liberation of All Colonial Peoples, League Against Imperialism, 1934, Warwick Digital Collections

“*The C.P of G.B Stands for Unity*”, *Inprecor*, No.56 (03-11-1934)

“*Armistice Day and the Struggle Against War*”, *Inprecor*, No.58 (17-11-1934)

Verbatim Report of the Negotiations Between the Second and the Third Internationals on the Question of Supporting the Heroic Struggle of the Spanish Workers, December 1934,

<https://www.revolutionarydemocracy.org/archive/correspondence.pdf>

“*To the E.C of the Young Socialist International from the Presidium of the Executive Committee of the Y.C.L*”, *Inprecor*, No.58

Executive Bureau of RILU, “*For International Trade Union Unity*”, 02-11-1934, NMLH, CP/CENT/IND/11, Reel 10

Report on the Chilean Section of the I.C.L, *International News*, No.5 (October 1935)

“*The International Secretariat to the Dept. of I.C.L*” (01-11-1934), “*Unity and the Youth*” (18-02-1935),

“*Letter of International Secretariat to Camrades Oehler and Crux*” (25-04-1935), “*The Workers’ Party of U.S.A to Int. Secret.*” (July 1935), *International News*, No.3 (1935)

“*The October Plenum Agenda*”, “*A Latin American Thesis Druft*”, “*The New Turn of I.C.L in the light of Struggle against Social Patriotism*”, *International News*, No.6 (October 1935)

“*Trade Union Policy*”, *International News*, No.10 (November 1935)

G.Dimitrov, The Struggle for the United Front, 24-11-1934, NMLH, C.P.G.B-National Congresses and Similar Conferences, CP/CENT/CONG/03, Reel 4

Letter to G.M Dimitrov informing him of Stalin’s Ideas about a review of Comintern’s working methods and organisation, 25-10-1934, Archives of the Soviet Communist Party and Soviet State, G. Dimitrov Writings, Hoover Institution Library and Archives, https://oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/tf287001z1/entire_text/

H.Pollitt, “The Thirteenth Congress of the C.P.G.B”, *Inprecor*, No.62 (08-12-1934)

NUWM, Circular No D 39, 06-02-1935, Hannington Papers, NMLH, CPGB Archives, Industrial Department, CP/CENT/IND/12/04

W.Gallacher, Discussion on the Thirteenth Congress of the C.P.G.B, NMLH, C.P.G.B-National Congresses and Similar Conferences, CP/CENT/CONG/03, Reel 6

«*For Soviet Britain*». *The Programme of the C.P.G.B adopted at the 13th Congress, February 5nd, 1935*, published by Morston Printing Co., Cayton Street, London 1935, NMLH, CPGB Archives, National Congresses and Similar Conferences, CP/CENT/CONG/03/04

“*The National Congress for Unemployment and Social Insurance-and After*”, *The Communist*, vol.14, No.1 (January 1935)

“On the Main Immediate Tasks of CPUSA-Resolution adopted by the C.C Plenum, 15-18/01/35”, *The Communist*, No.2 (February 1935)

“Documents on International Trade Unity. Letters from Executive Bureau of the RILU to the Bureau of IFTU and the Reply”, *The Communist*, No.8 (August 1935)

Rajani Palme Dutt’s Letter to Alick West, 06-02-1935, NMLH, CPGB Archives, Dutt Papers, CP/CENT/CONG/03/05

Agit-Prop Commission-Central Committee of the C.P U.S.A, “Approaching the 7th World Congress of the Comintern”, May 1935

Seventh World Congress of the C.I. Wilhelm Pieck, Report on the Activities of the ECCI, Verbatim Official Report, 26-07-35, Modern Books LTD, London 1937

Reply to the Discussion on the Report of the Activities of the ECCI, London 1935

“Youth Marches Toward Socialism.” Report made by Wolf Michal to the Sixth Congress of the Young Communist International, 26 September 1935, Workers Library Publishers, New York 1936, NMLH, CPGB Archives

“Recent Political Developments about the New Deal and the Class Struggle and Some Problems of the United Front. Report to the Meeting of C.C of the C.P.U.S.A, May 25-27, 1935”, *The Communist*, No.7 (June 1935)

Seventh World Congress of the Communist International, *The People’s Front. Arbridged Speeches by Marcel Cachin, Maurice Thorez, Andre Marty*, November 1935, CPGB Archives, Reels CP/CENT/CI/05/15, Microform Academic Publishers

Browder Earl, “For Working Class Unity and for a Workers’ and Farmers’ Labor Party. Speech delivered August, 11 at the 7th Congress of the Comintern”, Foster William, “Fascist Tendencies in the USA”, Dimitroff G., “The Present Rulers of the Capitalist Countries are Temporary, The real master of the World is the Proletariat. Speech delivered at the Close of the 7th World Congress of the C.I”, “Resolutions of the 7th Congress of the C.I”, Roca Blas, “Forward to the Cuban and all Latin American Antiimperialist People’s Front”, *The Communist*, No.9 (September 1935), No.10 (October 1935)

“New Steps in the United Front. Report on the Seventh World Congress of the Communist International”, *The Communist*, No.11 (November 1935)

Δ. Δημοσιευμένες προφορικές μαρτυρίες και απομνημονεύματα

Fischer Ernst, *Το Σοσιαλιστικό Όνειρο. Αναμνήσεις και Στοχασμοί*, εκδόσεις Ηριδανός χ.χρ

Haywood Harry, *Black Bolshevic. Autobiography of an Afro-American Communist*, Liberator Press, Chicago-Illinois 1978

Τίτο Γιόσιπ Μπρος, *Αυτοβιογραφικές αφηγήσεις. Τόμος Πρώτος: Προπολεμική Περίοδος και Αντίσταση*, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 1984

Φίλιππου Κιμ, *Ο Σιωπηλός μου Πόλεμος. Η αυτοβιογραφία ενός κατασκόπου*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2016
 Υπουργείο Πολιτισμού Λαϊκής Δημοκρατίας Βουλγαρίας, *Αναμνήσεις για τον Δημητρώφ*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1975

Προφορική μαρτυρία του Sid Easton (1992) στο <https://www.grahamstevenson.me.uk/index.php/memoirs-of-frank-watters/sid-easton-why-is-life-like-that>

Προφορικές μαρτυρίες της Isobel Brown και των Harold και Bessie Dickinson στο R.A Leeson, *Strike. A Live History (1887-1971)*, G.Allen & Unwin, London 1973

Harry McShane, “Three Days that Shook Edinburg.The story of the historic Scottich Hunger March”, προφορική μαρτυρία στην ιστοσελίδα <https://grahamstevenson.me.uk/>

“No Wonder, We Were All Rebels-An Oral History”, συνέντευξη των Jock και Betty Kane στον Charles Parker στα 1972 από το <http://www.grahamstevenson.me.uk/index.php/memoirs-of-frank-watters/jock-kane-no-wonder-we-were-all-rebels-an-oral-history-1992>

Ε. Ηλεκτρονικές διευθύνσεις

<https://grahamstevenson.me.uk/>

<https://www.marxists.org/>

http://ciml.250x.com/archive/comintern/english/ecci_1925_22_april_1-etter_to_cpgb.html

https://www.marxists.org/history/international/comintern/sections/britain/congresses/XIII/soviet_britain.htm

<https://www.marxists.org/history/international/comintern/sections/britain/pamphlets/1929/class-against-class.htm>

https://oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/tf287001z1/entire_text/

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Μονογραφίες και μελέτες

Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα χ.χρ

Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, *Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος της ΕΣΣΔ*, εκδόσεις Άκμων, Αθήνα 1960

Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, τόμοι Η1-Η2,Θ1-Θ2, εκδοτικός οίκος «Μέλισσα», Αθήνα 1962

- Αυγητίδης Κ., *Η στρατιωτική επέμβαση των καπιταλιστικών χωρών ενάντια στη Σοβιετική Ρωσία και η Ελλάδα (1918-20)*, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1999
- Βεργίδης Νίκος, *Η διπλή δολοφονία του Στάλιν*, Arcadia, Αθήνα 1984
- Γκίκας Ι. Αναστάσης, *Ρήξη και Ενσωμάτωση. Συμβολή στην Ιστορία του εργατικού-κομμουνιστικού κινήματος του Μεσοπολέμου (1918-1936)*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2010
- Δημητρόφ Γκεόργκι, *Ο Φασισμός (Η Επίθεση του Φασισμού και τα καθήκοντα της ΚΔ στον αγώνα για την Ενότητα της Εργατικής Τάξης ενάντια στον Φασισμό)*, εκδόσεις Πορεία, Αθήνα 1975
- Ελεφάντης Άγγελος, *Η Επαγγελία της Αδύνατης Επανάστασης. ΚΚΕ και Αστισμός στον Μεσοπόλεμο*, Θεμέλιο, Αθήνα 1999
- Διδάγματα από το Μεσοπόλεμο. ΚΡΔ, η συνεπής αντιφασιστική και επαναστατική οργάνωση της γερμανικής εργατικής τάξης*, «Κόντρα», Αθήνα-Μάης 2015
- Κ.Ε του ΚΚΕ, *Εκτιμήσεις και Συμπεράσματα από τη Σοσιαλιστική Οικοδόμηση στον 20^ο Αιώνα με επίκεντρο την ΕΣΣΔ. Η αντίληψη του ΚΚΕ για το Σοσιαλισμό*, Αθήνα 2009
- Ιστορικό Τμήμα της Κ.Ε του ΚΚΕ, *Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ. Α' τόμος 1918-49*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1995
- Κ.Ε ΚΚΕ, *Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, Α2 τόμος 1918-39*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2018
- Ιδεολογική Επιτροπή της Κ.Ε του ΚΚΕ, *Θεωρητικά Ζητήματα στο Πρόγραμμα του ΚΚΕ*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2013
- Λιόσης Βασίλης, *Ζητήματα Στρατηγικής και Τακτικής*, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2017
- Λιόσης Βασίλης, *Τα Κοινωνικοπολιτικά Μέτωπα στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή. Θέσεις και αντιπαραθέσεις για το Ενιαίο Μέτωπο, την Εργατική Κυβέρνηση, τα Συνδικάτα, τον Πόλεμο και το Φασισμό*, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2014
- Λιόσης Βασίλης, *Ναζισμός. Τα αίτια γέννησης και γιγάντωσής του*, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2020
- Λοσούρντο Ντομένικο, *Η Πάλη των Τάξεων. Μια πολιτική και φιλοσοφική ιστορία*, εκδόσεις Ασυνέχεια, Αθήνα 2014
- Μαργαρίτης Γ., *Πλημμυρίδα και Άμπωτη. Ο ευρωπαϊκός 20^{ος} αιώνας: Μέρος Πρώτο: Από τον αποικισμό στη ναζιστική Νέα Ευρώπη (1873-1942)*, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2014
- Μαρξ Καρλ, *Η 18^η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1987
- Μάρτενς Λούντο, *Μια άλλη ματιά στον Στάλιν*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2003
- Μαυρίκος Γιώργος, *Το Εργατικό Συνδικαλιστικό Κίνημα 1918-1948. Δύο γραμμές σε διαρκή αντιπαράθεση*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2004
- Μπετελέμ Σαρλ, *Οι ταξικοί αγώνες στην ΕΣΣΔ. Περίοδος Πρώτη 1917-23*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1974
- Μπετελέμ Σαρλ, *Οι Ταξικοί Αγώνες στην ΕΣΣΔ. Περίοδος Δεύτερη 1923-30*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1977
- Μπετελέμ Σαρλ, *Οι ταξικοί αγώνες στην ΕΣΣΔ. Τρίτη Περίοδος, 1930-41*, Κουκκίδα, Αθήνα 2017

- Παπαρήγας Θανάσης, *Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Σκέψεις για ορισμένες πλευρές του*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1996
- Παυλίδης Περικλής, *Ιστορία και Κομμουνισμός*, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2017
- Πέϊν Στάνλεϋ, *Μια Ιστορία του Φασισμού 1914-45*, εκδόσεις Φιλίστωρ, Αθήνα 2000
- Πουλαντζάς Νίκος - Μίλιμπαντ Ραλφ – Φάβ Ζαν Πιερ, *Προβλήματα του Σύγχρονου Κράτους και του Φασιστικού Φαινομένου*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1976
- Πουλαντζάς Νίκος, *Φασισμός και Δικτατορία. Η Κομμουνιστική Διεθνής αντιμετώπιη στο φασισμό*, εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 1975
- Πουλαντζάς Νίκος, *Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις*, Θεμέλιο, Αθήνα 1985
- Σακελλαρόπουλος Σπύρος-Χουμεριανός Μανώλης, *Η εξέγερση του 1931, η στάση του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου και η Γ' Διεθνής*, εκδόσεις Τόπος, Αθήνα 2021
- Σάρλης Δημήτρης, *Η πολιτική του ΚΚΕ στον αγώνα κατά του μοναρχοφασισμού (1929-1936)*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1987
- Σκολαρίκος Κώστας, *«Ευρωκομμουνισμός»: Θεωρία και στρατηγική υπέρ του Κεφαλαίου*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2015
- Τολιάτι Παλμίρο, *Μαθήματα για το Φασισμό*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1975
- Υπουργείο Ανωτέρας Εκπαιδύσεως Λαϊκής Δημοκρατίας Κίνας, *Ιστορία της Σύγχρονης Κινεζικής Επανάστασεως*, επιμέλεια Χε Γκάν-Τζι, Ιστορικές εκδόσεις, Αθήνα 1969
- Φόστερ Ουϊλιαμ, *Ιστορία του Παγκόσμιου Συνδικαλιστικού Κινήματος*, τόμος Β', εκδόσεις Μόρφωση, Αθήνα 1959
- Acton Edward –Stableford Tom, *The Soviet Union. A Documentary History, vol.1 1917-1940*, Tiverton 2005
- Alexopoulos Golfo, *Stalin's Outcasts: Aliens, Citizens and the Soviet State*, Ithaca, New York 2003
- Attfield John - Williams Stephen (eds.), *1939. The Communist Party and the War*, (Conference of the CPGB History Group), Lawrence & Wishart, London 1989
- Auweiler Anika, *The Role of Leadership within Political Resistance in Germany during the Rise of NSDAP*, University of Amsterdam, August 2017
- Beaumont Thomas, *Communists and Cheminots: Industrial Relations and Ideological Conflict in the French Railway Industry, 1919-39*, Ph.D Thesis, University of Exeter, August 2011
- Bedarida Francois, *A Social History of England 1851-1975*, Methuen, London and New York 1976
- Behan Tom, *Arditi del Popolo. Η ιστορία της πρώτης αντιφασιστικής οργάνωσης και η αποτρέψιμη άνοδος του Μπενίτο Μουσολίνι*, εκδόσεις Μαρξιστικό βιβλιοπωλείο, Αθήνα 2012
- Bensley Michael, *Socialism in One Country: A Study of Pragmatism and Ideology in the Soviet 1920s*, University of Kent, September 2014
- Bernstein Seth, *Communist Upbridging Under Stalin: The Political Socialization and Militarization of Soviet Youth, 1934-41*, Ph.D Thesis, Department of History, University of Toronto 2013

- Berry David - Bantman Constance (eds.), *New Perspectives on Anarchism, Labour and Syndicalism: The Individual, the National and the Transnational*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle 2010
- Bertelsen Olga, *Spatial Dimensions of Soviet Repressions in the 1930s: The House of Writers (Charkiv, Ukraine)*, Ph.D Thesis, University of Nottingham, July 2013
- Bianco Lucien, *Origins of the Chinese Revolution*, Stanford 1971
- Blake Robert, *The Decline of Power 1915-1965*, Paladin Grafton Books, London 1986
- Bologna Sergio, *Ναζισμός, Εργατική Τάξη, Κρίση, Κράτος Πρόνοιας και Αντιφασιστική Βία στη Γερμανία του Μεσοπολέμου*, Antifa Scripta 2011
- Borkenau Franz., *World Communism. A History of the Communist International*, W.W Norton & Company, New York 1939
- Bornstein Sam - Richardson Al, *Two steps Back. Communists and the Wider Labour Movement 1935-45*, Merlin Press, London 2007
- Bowie Duncan, *Reform and Revolt in the City of Dreaming Spires: Radical, Socialist and Communist Politics in the City of Oxford, 1830-1980*, Westminster University Press 2011
- Bozinovski Robert, *The Communist Party of Australia and Proletarian Internationalism, 1928-1945*, Ph. D Thesis, School of Social Sciences, Victoria University, April 2008
- Branson Noreen, *History of the Communist Party Of Great Britain 1927-41*, Lawrence & Wishart Ltd, London 1985
- Brown Archie, *The Rise and Fall of Communism*, Harper Collins e-books, 2009
- Bruley Sue, *Leninism, Stalinism and the Women's Movement in Britain 1920-39*, Routledge, New York 1986
- Burke Peter, *Ιστορία και Κοινωνική Θεωρία*, Νήσος, Αθήνα 2002
- Buxton Neil - Aldcroft Derek Howard, *British industry between the wars. Instability and industrial development 1919-1939*, Scolar Press, London 1979
- Cain P.J - Hopkins A.G, *British Imperialism: Crisis and Deconstruction, 1914-90*, Longman 1993
- Carr E.H, *Twilight of the Comintern, 1930-35*, Macmillan Press, London 1982
- Carr E.H, *The Foreign Policy of Britain from 1918 to 1939*, London 1939
- Carr E.H, *The Twenty Years Crisis 1919-39. An Introduction to the Study of International Relations*, Macmillan, London 1946
- Carr E.H, *A History of Soviet Russia. The Bolshevik Revolution*, vol.3, Macmillan Press 1978
- Carr E.H, *A History of the Soviet Union. The Interregnum*, Macmillan 1954
- Carr E.H, *A History of Soviet Russia. Socialism in One Country 1924-26*, vol.3, parts 1-2, Macmillan, London 1964

- Carr E.H, *A History of Soviet Russia. Foundations of A Planned Economy*, vol. 2, Macmillan, London 1978
- Carr E.H, *A History of Soviet Russia. Foundations of A Planned Economy, 1926-29*, vol.3, parts 1-3, Macmillan, London 1978
- Chlevniuk Oleg, *Στάλιν: Μια Νέα Βιογραφία*, εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα 2018
- Clarke Peter, *Hope and Glory. Britain 1900-2000*, Penguin Books, London 2004
- Claudin Fernando, *The Communist Movement: From Comintern to Cominform*, Harmondsworth, 1975
- Cohen Stephen F., *Bukharin and the Russian Revolution: A Political Biography, 1888-1938*, Vintage Books, New York 1975
- Cohen Gidon, *The Independed Labour Party, 1932-39*, Ph. D Thesis, Department of Politics, University of York, September 2000
- Cole G.D.H, *A History of the Labour Party from 1914*, Routledge & Kegan Paul LTD, London 2020
- Constantine Stephen, *Unemployment in Britain between the Wars*, Longman, London 1980
- Copsey Nigel- Olechnowicz Andrzej (eds.), *Varieties of Antifascism. Britain in the Inter-War Period*, Palgrave Macmillan 2010
- Cornell Richard, *Revolutionary Vanguard: The Early Years of the Communist Youth International, 1914-1924*, University of Toronto Press, 1982
- Corthorn Paul, *In the Shadow of the Dictators. The British Left in the 1930s*, Tauris Academic, London 2006
- Croucher Richard , *We Refuse to Starve in Silence. A History of the National Unemployed Workers' Movement*, Lawrence and Wishart, London 1987
- Dallin Alexander - Firsov F.I (eds.), *Dimitrov and Stalin. Letters from the Soviet Archives*, Yale University Press, New Haven and London 2000
- David Christopher, *British Culture: An Introduction*. Routledge, London 1999
- Davidson Apollon - Filatova Irina – Gorodnov Valentin - Johns Sheridan (eds.), *South Africa and Communist International. A Documentary History*, vol.1, Frank Gass Publishers, London and Portland 2003
- Davies R.W, *Soviet Economic Development from Lenin to Khrushchev*, Cambridge University Press 1998
- Davies R.W -.Khlevniuk O - Rees E.A (eds.), *The Stalin-Kaganovich Correspondence (1931-36)*, New Heaven , London 2003
- Davies Sarah - Harris James (eds.), *Stalin. A New History*, Cambridge University Press 2005
- Deutscher Isaac, *Stalin. A Political Biography*, Harmondsworth, Middlesex 1986
- Dewar Hugo, *Communist Politics in Britain: The CPGB from its Origins to the Second World War*, Pluto Press, London 1976
- Dumett R.E (ed.), *Gentlemanly Capitalism and British Imperialism. The New Debate on Empire*, Longman 1999
- Eaden James - Renton Dave, *The CPGB since 1920*, Basingstoke, Macmillan 2002

- Eatwell Roger, *The Labour Party and the Popular Front Movement in Britain in the 1930s*, Ph.D Thesis, Oxford University 1975
- Eichengreen Barry, *The British Economy between the Wars*, University of California, Berkeley 2002
- Fishman Nina, *The British Communist Party and the Trade Unions 1933-45*, Routledge, London 1985
- Fitzpatrick Sheila, *Education and Social Mobility in the Soviet Union 1921-34*, Cambridge University Press 2002
- Fitzpatrick Sheila (ed.), *Stalinism. New Directions*, Routledge 2000
- Flanagan Richard, "*Paris-Fed Bastards.*" *A History of the Politics of the Unemployed in Britain, 1884-1939*, Greenwood Press, New York 1999
- Floud Roderick - McCloskey Dierdre, *The economic history of Britain since 1700. Volume 2: 1860-1939*, Cambridge University Press, London 1994
- Foster William, *Ιστορία των Τριών Διεθνών*, εκδόσεις Γνώσεις, Αθήνα, χ. χρ
- Jim Fyrrh (ed.), *Britain, Fascism and the Popular Front*, Lawrence and Wishart, London 1985
- Gallaghan John, *Rajani Palme Dutt. A Study in British Stalinism*, Lawrence and Wishart, London 1993
- Glaser Daryl - Walker David M., *Twentieth Century Marxism: A Global Introduction*, Routledge, London 2007
- Gledhill Christine, *Reframing British Cinema, 1918-1928: Between Restraint and Passion*, BFI Publishing, London 2006
- Goldman Wendy Z., *Terror and Democracy in the Age of Stalin. The Social Dynamics of Repression*, Cambridge University Press 2007
- Copsey Nigel - Olecknowicz Andrzej (eds.), *Varieties of Anti-Fascism. Britain in the Inter-War Period*, Palgrave Macmillan 2010
- Gottlieb Julie - Linehan Thoman, *The Culture of Fascism: Visions of the Far Right in Britain*, I.B. Tauris & Co Ltd, London 2004
- Gorodetsky Gabriel, *The Precarious Truce: Anglo-Soviet Relations 1924-27*, Cambridge University Press, 1977
- Graves Robert - Hodge Alan, *The Long Week-End: A Social History of Great Britain 1918-1939*, W.W. Norton & Company, New York 1994
- Groves Reg, *The Balham Group. How British Trotskyism Began*, Pluto, London 1974
- Gupta Partha Sarachi, *Imperialism and the British Labour Movement, 1914-64*, Macmillan, London 1975
- Hallas Duncan, *The Comintern*, Bookmarks, London 1985
- Hara Fujio, *The Malayan Communist Party as recorded in the Comintern Files*, Yusof Ishak Institute 2016
- Haro Lea, *The Beginning of the End: The Political Theory of the German Communist Party to the Third Period*, Ph.D Thesis, Centre for Socialist Theory and Movements, January 2007

- Hesse Patrick, "To The Masses". *Communism and Religion in North India, 1920-47*, Ph. D Thesis, Humboldt Universitat, Berlin 2015
- Hinton James – Hyman Richard , *Trade Unions and Revolution: The Industrial Politics of the Early British Communist Party*, Pluto Press, London 1975
- Hobsbawm Eric, «Προβλήματα της Κομμουνιστικής Ιστορίας», *Οι Επαναστάτες*, Θεμέλιο Αθήνα 2008
- Hobsbawm Eric, *Η Εποχή των Ακρών. Ο Σύντομος 20^{ος} Αιώνας 1914-1991*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1999
- Hobsbawm Eric., *Industry and Empire. An Economic History of Britain since 1750*, Weidenfeld and Nicolson, London 1968
- Hoffrogge Ralf - LaPorte Norman (eds.), *Weimar Communism as Mass Movement 1918-1933*, Lawrence & Wishart, London 2017
- Holtmark Sven G., *Enemy Springboard or Benevolent Buffer? Soviet Attitudes to Nordic Cooperation, 1920-1955*, Forsvars-studier 6/92
- Hornstein David P., *Arthur Ewert. A Life for the Comintern*, University Press of America, Lanham, New York 1993
- Hywe Francis, *Miners Against Fascism. Wales and the Spanish Civil War*, Lawrence and Wishart, London 1984
- Kavanagh Matthew, *British Communism and the Politics of Education, 1926-68*, Ph.D Thesis, University of Manchester 2015
- Kendall Walter, *The Revolutionary Movement in Britain, 1900-1921*, Littlehampton Book Services Ltd, London 1969
- King Francis - Matthews George, *About Turn. The British Communist party and the Second World War. The Verbatim Record of the Central Committee Meetings of 25 September and 2-3 October 1939*, Lawrence and Wishart, London 1990
- Klugmann James, *History of the Communist Party of Great Britain. Volume 1: Formation and Early Years 1919-24*, Lawrence and Wishart, London 1980
- Klugmann James, *History of the Communist Party of Great Britain: The General Strike, 1925-27*, vol 2, Lawrence and Wishart, London 1969
- Lamp Dave, *Mutinies: 1917-20*, published by Solidarity, Leeds Community Press 1970
- Laybourn Keith –Murphy Dylan, *Under the Red Flag. A History of Communism in Britain* , Stroud 1999
- Laybourn Keith, *The General Strike of 1926*, Manchester University Press 1993
- La Porte Norman-Morgan Kevin-Worley Matthew (eds.), *Bolshevism, Stalinism and the Comintern. Perspectives on Stalinization, 1917–53*, Palgrave-Macmillan 2008
- Liu Jianyi, *The Origins of the Chinese Communist Party and the Role Played by Soviet Russia and the Comintern*, Ph.D Thesis, Department of Politics, University of York, March 2000
- Losurdo Domenico, *Stalin: The History and Critique of a Black Legend*, Verso Books, 2020

- Lovell David W. - Windle Kevin, *Our Unswerving Loyalty. A Documentary Survey of Relations between the Communist Party of Australia and Moscow, 1920-1940*, ANU E PRESS, The Australian National University, Canberra 2008
- Lynne Viola, *Peasants Rebels under Stalin: Collectivization and the Culture of Peasant Resistance*, Oxford University Press, New York 1996
- Macfarlane Leslie J., *The British Communist Party: It's Origin and Development until 1929*, MacGibbon & Kee, London 1966
- Macintyre Stuart, *Little Moscows. Communism and Working-Class Militancy in Inter-War Britain*, Croom Helm, London 1980
- Macintyre Stuart, *A Proletarian Science. Marxism in Britain 1917-33*, Cambridge University Press 1980
- Marlen George, *Earl Browder. Communist or Tool of Wall Street? Stalin, Trotsky or Lenin*, Van Rees Press, New York 1937
- Martin Roderick, *Communism and the British Trade Unions, 1924-33: A Study of the National Minority Movement*, Clarendon Press, Oxford 1969
- Marwick Arthur, *Britain in the Century of Total War. War, Peace and Social Change 1900-67*, Little, Brown and Company, Toronto 1968
- Mates Lewis H., *The United Front and the Popular Front in the North East of England 1936-39*, University of Newcastle, Ph.D thesis 2002
- Mates Lewis H., *The Spanish Civil War and the British Left: Political Activism and the Popular Front*, Tauris Academic, London 2007
- McDermott Kevin, *The Czech Red Unions, 1918-1929. A Study of Their Relations with the Communist Party and the Moscow Internationals*, Boulder Publishers, 1988
- McDermott Kevin - Agnew Jeremy, *The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin*, Macmillan Press, London 1996
- McHugh Declan, *A "Mass Party" Frustrated? The Development of the Labour Party in Manchester, 1918-31*, Ph. D Thesis, European Studies Research, University of Salford, 2001
- McKendry Stephanie Jane, *The Scholar Advocate: Rudolf Schlesinger's Writings on Marxism and Soviet Historiography*, PH.D Thesis, Department of Central and East European Studies, University of Glasgow, July 2017
- McMeekin Sean, *The Red Millionaire: a political biography of Willi Munzenberg. Moscow's secret propaganda tsar in the West*, New Haven 2003
- Merridale Catherine Anne, *The Communist Party in Moscow 1925-32*, Ph.D Thesis, Centre for Russian and East European Studies, University of Birmingham, September 1987
- Miles Andrew - Savage Mike, *The Remaking of the British Working Class, 1840-1940*, Routledge 1994

- Morgan Kevin, *Against Fascism and War. Ruptures and Continuities in British Communist Politics 1935-41*, Manchester University Press 1989
- Morgan Kevin, *Bolshevism, Syndicalism and the General Strike. The Lost Internationalist World of A.A Purcell*, Lawrence and Wishart, London 2013
- Morgan Kevin - Flinn Andrew - Cohen Gidon, *Communist and British Society 1920-1991*, Rivers Oram Press, London 2007
- Morgan Kevin, Cohen Gidon, Flinn Andrew (eds.), *Agents of Revolution. New Biographical Approaches to the History of International Communism in the Age of Lenin and Stalin*, Peter Lang, New York 2005
- Mowat Charles Loch, *Britain between the Wars, 1918-40*, Beacon Press, Boston 1971
- Murphy Dylan Lee, *The Communist party of Great Britain and its struggle against Fascism, 1933-39*, University of Huddersfield, Ph. D thesis 1999
- Narinsky Mikhail- Rojahn Jurgen (eds.), *Centre and Periphery. The History of the Comintern in the Light of New Documents*, Institute of Social History, Amsterdam 1996
- Neilson K., *Britain, Soviet Russia and the Collapse of the Versailles Order, 1919-1939*, Cambridge University Press 2006
- Nove A., *An Economic History of the USSR 1917-1991*, Penguin Books, London 1992
- Olafsson Jon, *The Comintern Experience: How it influenced the Icelandic Left*, Harriman Institute Certificate, Columbia University 1998
- Page Heacher, *Rethinking Radicalism: Means Test Protest in County of Durham, 1931-35*, Northumbria University, December 2019
- Palme Dutt R., *Φασισμός και Κοινωνική Επανάσταση, Σύγχρονη Εποχή*, Αθήνα 2013
- Parsons Stephen R., *Communism in the Professions: The Organization of the British Communist party among professional workers, 1933-56*, University of Warwick Ph. D. Thesis 1990
- Pelling Henry, *The British Communist Party: A Historical Profile*, Adam and Charles Black, London 1958
- Petersson Fredrik, "We are Neither Visionaries Nor Utopian Dreamers". *Willi Munzenberg, the League Against Imperialism and the Comintern, 1925-35*, Doctoral Thesis, History Department, Abo Akademi University, 2013
- Phillips Jonathan, *Antifascist or Imperialist War ? Central Committee of CPGB at the Outbreak of Second World War*
- Privalov Victor, *The Young Communist International and Its Origins*, Progress Publishers, Moscow 1971
- Pugh Martin, *Hurrah for the Blackshirts! Fascists and fascism in Britain between the Wars*, Pimlico, London 2006
- Rees Tim - Thorpe Andrew (eds.), *International Communism and Communist International 1919-43*, Manchester University Press 1998
- Renton Dave, *This Rough Game: Fascism and Antifascism*, Stroud, Sutton 2001

- Richards Andrew, *Mobilizing the Powerless: Collective Protest Action of the Unemployed in the InterWar Period*, Center for Advanced Search in the Social Sciences, Madrid 2002
- Richardson James Andrew, *The Genesis of the Philippine Communist Party*, Ph. D Thesis (September 1984), Proquest LLC 2017
- Richardson Sally Ann, *Political Cultures in British Trade Unionism and Their Dissemination: 1931-35*, Ph. D Thesis, University of Salford 2016
- Robbins, Keith, *The British Isles 1901-1951*, Oxford University Press, London 2002
- Rosenhart Eve, *Beating the Fascists? The German Communists and Political Violence, 1929-33*, Cambridge University Press 1983
- Ryan Liam, *The Political Culture of AntiSocialism in Britain, 1900-40*, Ph.D Thesis, University of Bristol, September 2018
- Salzmann Stephanie, *Great Britain, Germany and the Soviet Union. Rapallo and after, 1922-1934*, Suffolk 2003
- Samuel Raphael (ed.), *Patriotism. The Making and Unmaking of British National Identity. Vol.3. National Fictions*, Cambridge University Press 1989
- Schwab George, *Eurocommunism: The Ideological and Theoretical-Political Foundations*, Aldwych Press, London 1981
- Schwarz Morton, *The Foreign Policy of the USSR. Domestic Factors*, Encino 1975
- Selznick Philip, *The Organizational Weapon. A Study of Bolshevik Strategy and Tactics*, Berkeley 1960
- Shapiro Leonard, *The Communist Party of the Soviet Union*, Random House, New York 1960
- Sheng Yueh, *Sun Yat-sen University in Moscow and the Chinese Revolution. A Personal Account*, Center for East Asian Studies, University of Kansas, 1971
- Sielaff Alan, *Soviet Influence in British India: Intelligence and Paranoia within Imperial Governments in the Interwar Years*, University of Colorado, Department of History, Honors Thesis (2011)
- Skinner Quinten, *Visions of Politics*, vol.1, Cambridge University Press 2002
- Speck W.A, *A Concise History Of Britain 1707-1975*, Cambridge University Press 1993
- Steiner Zara, *The Triumph of the Dark. European International History 1933-39*, Oxford University Press 2011
- Stevens Rob, *Trade Councils in the East Midlands, 1929-51. Trade Unionism and Politics in a Traditionally Moderate Area*, Nottingham University Press 1995
- Stevenson John - Cook Chris, *Britain in the depression: society and politics, 1929-1939*, Longman, London 1994
- Stevenson David Anthony, *The Sheffield Peace Movement, 1934-40*, Ph.D Thesis, Sheffield Halerm University, January 2001
- Stevenson John, *British Society 1914-45. The Pelican Social History of Britain*, Penguin Books 1984

- Suny Ronald Grigor (ed.), *The Cambridge History of Russia. Vol 3, The Twentieth Century*, Cambridge University Press, 2006
- Takiguchi Junya, "The Projection of Stalinism at the Comintern Congress at the 1930s", Working Paper Series, No.33, Afrasian Research Centre, Ryukoku University 2016
- Taylor A.J.P, *English History 1914-1945*, Oxford University Press 2001
- Thomson David, *England in the Twentieth Century 1914-79*, Penguin Books, 1981
- Thomson Willie, *The Good Old Cause, British Communism 1920-1991*, Pluto Press, London 1992
- Thompson F.M.L (ed.), *The Cambridge Social History of Britain 1750-1950. Volume 1.Regions and Communities*, Cambridge University Press 1990
- Thompson E.P, *The Making of the English Working Class*, Penguin Books 1963
- Thornton A.P, *The Imperial Idea and Its' Enemies. A Study in British Power*, Anchor Books, New York 1968
- Thorpe Andrew (ed.), *The Failure of Political Extremism in Inter-War Britain*, Liverpool University Press 1989
- Thorpe Andrew, *The British Communist Party and Moscow 1920-43*, Manchester University Press 2000
- Tosstorf Reiner, *The Red International of Labour Unions (RILU) 1920-1937*, Haymarket Books, Chicago 2018
- Tylor Elinor Mair, *Popular Front Politics and the British Novel, 1934-40*, University of Salford 2014
- Urban Joan Barth, *Moscow and the Italian Communist Party. From Togliatti to Berlinguer*, I.B Tauris Publishers, London 1986
- Vickers Rhiannon, *The Labour Party and the World. The Evolution of Labour Foreign Policy, 1900-51, Volume 1*, Manchester University Press 2004
- Weitz Eric D., *Creating German Communism, 1890-1990. From Popular Protests to Socialist State*, Princeton University Press 1997
- Weitz Eric, *Politics Unhinged: The Formation of the C.P of Germany and the Collapse of the German Democratic Republic*, National Council for Soviet and East European Research, Washington 1993
- Whitfield David – Large Robert, *The Bristol Trades Council, 1873-1973*, Bristol's Branch of Historical Association 1973
- Winkler H.A, *Βαϊμάρη: Η Ανάπηρη Δημοκρατία 1918-33*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2011
- Wintringham H., *Mutiny-Being a Survey of Mutinies from Spartacus to Invergordon*, Fortuny's Publishers, New York 1939
- Worley Matthew, *Class Against Class. The Communist Party of Great Britain in the Third Period, 1927-32*, Nottingham University Press 1998
- Worley Matthew (ed.), *In Search of Revolution: International Communist Parties in the Third Period*, I.B. Tauris, London 2004

Yadlin Michal Rebecca, *Radical Politics of Rich People: British Upper Class Support of Interwar Communism and Fascism*, Boise State University 2014

Ziemke Earl F., *The Red Army, 1918-41. From Vanguard of World Revolution to U.S Ally*, Routledge, London 2004

Zumoff Jacob Andrew, *The Communist Party of the United States and the Communist International, 1919-1929*, Ph. D Thesis, History University College, London, June 2003

B. Άρθρα

Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 21, λήμμα «Μεγάλη Βρετανία- Ιστορία», εκδόσεις Ακάδημος, Αθήνα 1981

Οικονομάκης Γιώργος, «Σκέψεις πάνω στο θεωρητικό προσδιορισμό της εργατικής τάξης», *Θέσεις*, τεύχος 90 (2005)

Σφήκας Θανάσης, «Η πιο απειλητική από όλες μας τις αβεβαιότητες: Η Οκτωβριανή επανάσταση και το σοβιετικό κράτος στην αγγλοσαξονική κοσμοαντίληψη, 1917-21», *Τα Ιστορικά*, τ. 66 (2017), σσ. 65-69

Φίρσοφ Φ.Ι, *Τα αρχεία της Κομμουνιστικής Διεθνούς και η εξωτερική πολιτική της ΕΣΣΔ 1939-41*, «Νέα και Νεότερη Ιστορία,» αρ. 6, 1992, *Κομμουνιστική Διεθνής: πείρα, παραδόσεις, διδάγματα. Υλικά επιστημονικής συνδιάσκεψης στην 70^η επέτειο της Κομμουνιστικής Διεθνούς*, Μόσχα 1989, όπως αναφέρονται στο Λεμπέντεβα Ναταλία - Ναρίνσκι Μιχαήλ, *Η Κομμουνιστική Διεθνής στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004

Ψαλίδας Γρηγόρης, «Η Σοσιαλιστική Διεθνής ερμηνεύει το Φασισμό (1928-33)», *Τα Ιστορικά*, 10 (1989), σσ.143-68

Anderson Perry, "Communist Party History" στο Raphael Samuel (ed.), *People's History and Socialist Theory*, Routledge, London 1981

Barber John, "The Establishment of Intellectual Orthodoxy in the USSR, 1928-1934", *Past and Present* (2009), 202 (1), σσ.141-164

Beers Leonard, "Is this Man an Anarchist? Industrial Action and the Battle for Public Opinion on the Interwar Britain", *Journal of Modern History* 82 (2010), issue 1, σσ.30-60

Britton Sarah, "Come and See the Empire by the All Red Route. Anti-Imperialism and Exhibitions in Interwar Britain", *History Workshop Journal* 69 (2010), σσ.69-89

Bruley Sue, "Gender, Class and Party: The Communist Party and the Crisis in the Cotton Industry in England between the two World Wars", *Women's History Review*, vol.2, No.1 (1993), σσ.81-106

Campbell Allan - McIlroy John, "The NUWM and the CPGB Revisited", *Labour History Review*, vol. 73, No.1 (April 2008), σσ.61-88

Campbell Allan - McIlroy John, "The Trojan Horse: Communist Entrism in the British Labour Party, 1933-43", *Labor History*, vol.55, No.5 (2018), σσ. 513-54

- Clark Gregory, "The Condition of the Working Class in England, 1209-2004", *Journal of Political Economy*, vol.113, No.6 (2005), σσ.1307-340
- Croucher Richard, "Communist Unemployed Organisations Between the World Wars. International Patterns and Problems", *Archiv fur Sozialgeschichte, Forschungsberichte und Rezensionen*, 30 (1990), σσ. 584-97
- Datta Gupta Sobhanlal, "Comintern: Exploring the New Historiography", στο *Marxism in Dark Times. Select Essays for the New Century*, Anthem Press, London-Delhi 2012, σσ. 63-87
- Elley Geoff - Nield Keith, "Farewell to the Working Class? Scholarly Controversy", *International Labor and Working Class History*, no.57 (Spring 2000), σσ.1-30
- Exell Arthur, "Morris Motors in the 1930s", *History Workshop Journal*, No.7 (1979), σσ.45-65
- Fisman Nina, "Essentialists and Realists: reflections on the historiography of the CPGB", *Communist History Network Newsletter*, no 11(Autumn 2001), σσ. 7-16
- Foster John., "Some Comments on 'Class Struggle and Labour Aristocracy'", *Social History* no 3 (1976), σσ. 352-65
- Foster John, "Marx, Marxism and the British Working Class Movement. Some Continuing Issues for the 21th Century", *World Review of Political Economy*, vol.2, Issue 4 (2011), σσ.671-86
- Gorodetsky Gabriel, "The Formulation of Soviet Foreign Policy-Ideology and Realpolitik", *Soviet Foreign Policy, 1917-91. A Retrospective*, Frank Cass, London 1994
- Harris Paul, "The New Zealand Unemployed Workers Movement.Gisborne and the Relief Workers Strike", *New Zealand Journal of History*, vol.2, No.10 (1976), σσ.130-32
- Haslam Jonathan,"The Communist International and the Origins of the Popular Front, 1934-5", *Historical Journal*, vol.22, No.3 (1979), σσ. 642-75
- Heinz Stefan, "The Red Unions and their Resistance to National Socialism.The Unity Union of the Berlin Metal Workers, 1930-35" στο Ralf Hoffrogge-Norman LaPorte (eds.), *Weimar Communism as a Mass Movement, 1918-33*, Lawrence and Wishart, London 2017 , σσ. 187-92
- Hayburn Ralph, "The National Unemployed Workers Movement, 1921-36. A Re-Appraisal", *International Review of Social History*, vol.28, No.3 (December 1983), σσ.281-90
- Heppel Jason L., "A Rebel not a Rabbi: Jewish Membership of the CPGB", *Twentieth Century British History* 15 (2004), σσ. 28-50
- Hilliard Clive, "Producers by Hand and by Brain. Working Class Writers and Left Wing Publishers in 1930s Britain", *Journal of Modern History* 78 (2006) issue 1, σσ.37-64
- Hinton James, "Coventry Communism. A Study in Factory Politics in the Second World War", *History Workshop* 10 (1980), σσ. 90-111
- Hobsbawm Eric, "The Machine Breakers", *Past and Present*, No.1 (1952), σσ.57-70
- Hopkin Deian, "The Membership of the ILP. A Spatial and Occupational Analysis", *International Review of Social History*, vol.20, No 2 (1975), σσ. 175-97

- Imlay Tom, “Democracy and War. Political Regions, Industrial relations and Economic preparations for war in France and Britain up to 1940”, *Journal of Modern History* 79 (2007), issue 1, σσ.1-47
- Kelley Robin, “The Third International and the Struggle for National Liberation in South Africa”, *Ufahamu: A Journal of African Studies*, 38 (1), 2014, σσ.248-60
- Kozlov Nicholas N. - Weitz Eric D., “Reflections on the Origins of the Third Period: Bukharin, the Comintern and the Political Economy of Weimar Germany”, *Journal of Contemporary History*, vol.24, No.3 (1989), σσ. 387-410
- Laybourn Keith, “The Disaffiliation Crisis of 1932: The Labour Party, the Independent Labour Party and the Opinion of ILP Members” στο Keith Laybourn- John Sheperd (eds), *Labour and Working Class Lives. Essays to Celebrate the Life and Work of Chris Wringley*, Manchester University Press 2017, σσ. 14-6
- Lawrence Jon, “The Transformation of British Public Politics after the First World War”, *Past and Present* (2006), 190 (1), σσ.185-216
- Le Porte Norman - Worley Matthew, “Toward a Comparative History of Communism: The British and the German Communist Parties to 1933”, *Contemporary British History* 2, 22 (2008), σσ. 227-55.
- Linehan Thomas, “Communist Activism in Inter-War Britain: Motivation, Belonging and Political Religion”, *Socialist History* no32 (2008), σσ. 1-17
- Losurdo Domenico, «Ο Στάλιν, οι διαψεύσεις του επαναστατικού μηχανισμού και ο μύθος της προδομένης επανάστασης», *Ουτοπία* , τεύχος 77 (2007), σσ. 107-36
- Luff Jenifer, “Labor Anticommunism in the United States of America and the United Kingdom, 1920-49”, *Journal of Contemporary History* 53 (1), 2016, σσ.109-133
- Macfarlane L.J, “Hands of Russia: British Labour and the Russo-Polish War, 1920”, *Past and Present*, No.38 (1967), σσ. 126-52
- Macintyre Stuart, "Red Strongholds Between the Wars", *Marxism Today*, March 1979, σσ.90-98
- Maguire Alex, “What is the Traditional Working Class?”, *Historical Materialism*, 19/02/2021
- Manley John, “Moscow Rules? Red Unionism and Class against Class in Britain, Canada and the United States, 1928-35”, *Labour/ Le Travail*, 56 (2005), σσ.9-49
- Marjoma Risto, “The LACO and the LAI: Willi Munzenberg and Africa”, Comintern Working Papers 4/2005, Abo Akademi University
- McDermott Kevin, “Rethinking the Comintern: Soviet Historiography, 1987-91”, *Labour History Review*, 52 (1992), σσ. 37-58
- McDermott Kevin, “Stalinism from “Below”? Social Preconditions of and Popular Responses to the Great Terror”, *Totalitarian Movements and Political Religions*, Vol.8, No 3–4, September–December 2007, σσ.609-22
- McGibbin Ross, “Why was there no Marxism in Great Britain”, *English Historical Review* ,vol.74, April 1984, σσ.297-331

- McGullen Stephen, "Jewish Communists or Communist Jews? The CPGB and British Jews in the 1930s", *Socialist History* vol 12, no 41 (2012), σσ. 22-42
- McIlroy John – Campell Alan, "Nina Ponomareva's Hats". The New Revisionism, the Communist International and the Communist Party of Great Britain 1920-30", *Labour/Le Travail* 49(Spring 2002) σσ.147-87
- McIlroy John - Campbell Allan, "For a Revolutionary Workers' Government: Moscow, British Communism and Revisionist Interpretations of the Third Period, 1927-34", *European History Quarterly*, vol.31, No.4 (2002), σσ. 535-63
- McIlroy John - Campbell Alan, "The British and French Representatives to the Communist International, 1920-39. A Comparative Study", *International Review of Social History*, 50 (2005), σσ.204-40
- McIlroy John, "British Communists and the 1932 Turn to the Trade Unions", *Labor History*, 56, 5 (2016), σσ. 541-565
- McIlroy John, "The Establishment of Intellectual Orthodoxy and the Stalinization of British Communism, 1929-1933", *Past and Present* (2006), 192 (1), σσ.187-230
- Miles Andy, "Worker's Education: The CPGB and the Plebs League in the 1920s", *History Workshop Journal*, No.18 (1984), σσ. 102-13
- Morgan Kevin, "Labour with Knobs on ? The recent historiography of the British Communist party" στο *Mitteilungsblatt des Instituts für soziale Bewegungen*. vol 27 (2002) σσ. 69-83
- Morgan Kevin, "The Historiography of the British Communist Party: further considerations and a response to John McIlroy and Allan Cambell", *Mitteilungsblatt des Instituts für soziale Bewegungen*, vol.31 (2004), σσ.243-55
- Morgan Kevin - Cohen Gidon, "Stalin's Sausage Machine. British Students at the International Lenin School, 1926-37", *Twentieth Century British History*, vol. 13, No. 4 (2002), σσ. 327-55
- Morgan Kevin, "Militarism and Antimilitarism: Socialists, Communists and Conscription in France and Britain, 1900-1940", *Past and Present* (2009) 192 (1), σσ.207-244
- Musson A., "Class Struggle and the Labour Aristocracy", *Social History* no 3 (1976), σσ. 335-51
- Newman Michael, "Democracy versus Dictatorship: Labour's Role in the Struggle against British Fascism, 1933-36", *History Workshop Journal*, No.5 (1978), issue 1, σσ.67-88
- North Irene, "Communist Party Theory and Practice Among the Unemployed, 1930-38", *Theoretical Review*, 21 (March-April 1981)
- Owen Nicholas, "The Soft Heart of the British Empire: Indian Radicals in Edwardian London", *Past and Present*, no 220 (2013), σσ. 143-84
- Petersson Fredrik, "Imperialism and the Communist International", *Journal of Labor and Society*, vol.20, No.1, March 2017, σσ. 21-42
- Piva Michal J., "The Aristocracy of the English Working Class: Help for a Historical Debate in Difficulties", *Social History*, 7, 14 (1974), σσ.270-92

- Price Richard, "The Segmentation of Work and the Labor Aristocracy", *Labour/Le Travail*, 17(Spring 1986), σσ.267-73
- Redish Angela, "British Financial Imperialism after the First World War" στο Raymond E. Dumett (ed.), *Gentlemanly Capitalism and British Imperialism*, Longman 1990, σσ. 130-48
- Reid Alastair, "The General Strike, 1926", *The Historical Journal*, 20, 4(1977), σσ. 1001-12
- Rubin Bret, "The Rise and Fall of British Fascism: Sir Oswald Mosley and the British Union of Fascists", *Intersections*, vol. 11, No 2, Autumn 2010, σσ. 327-40
- Saich Tony, "The Chinese Communist Party during the Era of the Comintern (1919-43)", στο Juergen Rojahn, *Comintern and National Communist Parties Project*, International Institute of Social History, Amsterdam 2011
- Samuel Raphael - Thomas Tom, "Documents and Texts from the Worker's Theatre Movement", *History Workshop Journal*, No.4 (1977), σσ. 102-25
- Samuels Sam, "The Left Book Club", *Journal of Contemporary History*, Vol.1, No.2 (1966), σσ.67-75
- Service Robert, "The Making of a Stalinist" στο John Channon (ed.), *Politics, Society and Stalinism in USSR*, Macmillan, London 2004, σσ. 15-34
- Henry Stead-Edith Halle, "Between the Party and the Ivory Tower: Classics and Communism in 1930s Britain", στο David Movrin-Elzbieta Olechowska (eds.), *Classics and Class: Greek and Latin Classics and Communism at School*, Warsaw 2016
- Ste Croix Geoffrey de, "Class in Marx's Conception of History, Ancient and Modern", *New Left Review*, no.146 (1984)
- Stone David, "The BUF and the Dilemmas of British Fascism", *Journal of Modern History* 75 (2003), issue 2, σσ.336-58
- Thomas Tom, "Documents and Texts from the Worker's Theatre Movement (1928-36)", *History Workshop Journal* (1977) 4 (1), σσ.102-42
- Thorpe Andrew, "The Membership of the Communist party of Great Britain, 1920-45", *Historical Journal* 43 (September 2000), σσ. 777-800
- Thorpe Andrew, "Communist Party History: A Reply to Cambell and McIlroy", *Labour History Review* 69, 3 (2004), σσ.353-365
- Thorpe Andrew, "Comintern Control of the Communist Party of Great Britain, 1920-43", *English Historical Review*, Vol.113, No.452 (1998), σσ. 637-62
- Tosstorff Reiner, "Moscow or Amsterdam? The Red International of Labour Unions, 1920/21-1937", *Communist History Network Newsletter*, Issue 8, July 2000 και του ιδίου «Unity between Amsterdam and Moscow? Edo Fimmen's Relationship to the Communist Trade Union Movement», στο B. Reinalda (ed.), *The International Transportworkers Federation, 1914-1945*, Amsterdam 1997, σσ.94-105

Weiss Holger, "The Making of a Radical African Atlantic. African American Agency, African Nationalists and the Comintern Connection (1922-37)", *International Newsletter of Communist Studies*, 21 (2008)

Weitz E.D, "State Power, Class Fragmentation and the Shaping of the German Communist Politics, 1890-1933", *Journal of Modern History*, no 2 (1990), σσ. 253-97

Worley Matthew, "For A Proletarian Culture: Communist Party Culture in Britain in the Third Period, 1928-35", *Socialist History* 18(2000), σσ. 70-91

Young Lewis, "Fascism for the British Audience. The CPGB's Analysis of Fascism in Theory and Practice", *Fascism. Journal of Comparative Fascist Studies* (3) 2014, Brill, σσ.93-105

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ

1. 2^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Οι 21 Όροι για την είσοδο των κομμάτων στην ΚΔ» (6 Αυγούστου 1920), Jane Degras, *The Communist International, 1919-22. Documents*, vol.1, σσ. 168-72

«Το Πρώτο Συνέδριο που ίδρυσε την Κομμουνιστική Διεθνή δεν είχε ορίσει ακριβείς όρους για την παραδοχή των Κομμάτων στην Τρίτη Διεθνή. Την εποχή που έγινε το Πρώτο της Συνέδριο, στις περισσότερες χώρες δεν υπήρχαν παρά τάσεις μόνο και ομάδες κομμουνιστικές. Το Δεύτερο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς συνέρχεται υπό εντελώς διαφορετικές συνθήκες. Στις περισσότερες χώρες υπάρχουν σήμερα όχι μονάχα τάσεις και ομάδες, αλλά κομμουνιστικά κόμματα και οργανώσεις.[...] Η Κομμουνιστική Διεθνής διατρέχει τον κίνδυνο να πλημμυρίσει από ομάδες αναποφάσιστες και διστακτικές που ακόμα δεν μπόρεσαν να κόψουν κάθε δεσμό με την ιδεολογία της Δεύτερης Διεθνούς. Εκτός τούτου, μερικά σπουδαία κόμματα (ιταλικό, σουηδικό), που η πλειοψηφία τους είναι με την κομμουνιστική άποψη, διατηρούν ακόμα μέσα τους πολλά μεταρρυθμιστικά σοσιαλειρηνικά στοιχεία, που περιμένουν την ευκαιρία για να ξανασηκώσουν κεφάλι, να αντιδράσουν ενεργητικά εναντίον της προλεταριακής επανάστασης και να βοηθήσουν έτσι την αστική τάξη και τη Δεύτερη Διεθνή. Κανένας κομμουνιστής δεν πρέπει να ξεχνάει τα διδάγματα της Ουγγρικής Σοβιετικής Δημοκρατίας. Η ένωση των Ούγγρων κομμουνιστών με τους μεταρρυθμιστές κόστισε ακριβά στο ουγγρικό προλεταριάτο. Γι' αυτό το δεύτερο διεθνές Συνέδριο νομίζει πως πρέπει να ορίσει με απόλυτη ακρίβεια τους όρους για την παραδοχή νέων κομμάτων, και με την ευκαιρία αυτή να υποδείξει στα κόμματα που έχουν ήδη προσχωρήσει ποιες είναι οι υποχρεώσεις τους. Το Δεύτερο Συνέδριο αποφασίζει ότι οι όροι για την παραδοχή στη Διεθνή είναι οι ακόλουθοι:

1. Η καθημερινή προπαγάνδα και κίνηση πρέπει να 'χουν χαρακτήρα πραγματικά κομμουνιστικό και να συμμορφώνονται προς το πρόγραμμα και τις αποφάσεις της Τρίτης Διεθνούς. Όλα τα δημοσιογραφικά όργανα του Κόμματος πρέπει να συντάσσονται από βέβαιους κομμουνιστές, που έχουν αποδείξει την αφοσίωσή τους για την υπόθεση του προλεταριάτου. Δεν πρέπει να μιλάμε για τη δικτατορία του προλεταριάτου σαν να πρόκειται για καμιά έκφραση γνωστή και συνηθισμένη· η προπαγάνδα πρέπει να γίνεται με τρόπο που να δείχνει σε κάθε εργάτη, σε κάθε εργάτρια, σε κάθε στρατιώτη, σε κάθε χωριάτη ότι η δικτατορία είναι αναγκαία απ' αυτά τα γεγονότα της καθημερινής ζωής, τα οποία ο Τύπος μας πρέπει να τα σημειώνει συστηματικά. Ο περιοδικός ή οποιοσδήποτε άλλος Τύπος και όλες οι εκδοτικές υπηρεσίες πρέπει να είναι τελείως υποταγμένες στην Κεντρική Επιτροπή του Κόμματος, είτε νόμιμη είναι αυτή η Επιτροπή είτε παράνομη. Δεν πρέπει να επιτρέπεται ώστε τα δημοσιογραφικά όργανα να καταχρώνται την αυτονομία για να κάνουν πολιτική που δεν είναι σύμφωνη με την πολιτική του Κόμματος. Στις εφημερίδες, στις δημόσιες συγκεντρώσεις, στα συνδικάτα, στις συνεργατικές, παντού όπου οι οπαδοί της Τρίτης Διεθνούς μπορούν να χώνονται, πρέπει να χτυπάνε συστηματικά και αλύπη-

τα όχι μόνο την αστική τάξη, αλλά και τους συνενόχους της, δηλαδή τους μεταρρυθμιστές όλων των αποχρώσεων.

2. Κάθε οργάνωση που θέλει να προσχωρήσει στην Κομμουνιστική Διεθνή πρέπει κανονικά και συστηματικά να απομακρύνει από τις θέσεις που έχουν έστω και την παραμικρότερη ευθύνη μέσα στο εργατικό κίνημα (οργανώσεις του Κόμματος, συντάξεις εφημερίδων, συνδικάτα, κοινοβουλευτικές ομάδες, συνεργατικές, δήμους) τους μεταρρυθμιστές και τους κεντριστές, και να τους αντικαταστήσει με δοκιμασμένους κομμουνιστές - χωρίς να υπάρξει ο φόβος ότι, προπάντων στις αρχές, θα χρειαστεί αγωνιστές με πείρα ν' αντικατασταθούν από εργάτες πρωτόπειρους.

3. Σ' όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής, η πάλη των τάξεων μπαίνει στην περίοδο του εμφύλιου πολέμου. Υπό τους όρους αυτούς, οι κομμουνιστές δεν μπορούν να 'χουν εμπιστοσύνη στην αστική νομιμότητα. Έχουν υποχρέωση να δημιουργήσουν παντού, δίπλα στη νόμιμη οργάνωση, ένα μυστικό οργανισμό, που θα είναι ικανός στην κρίσιμη στιγμή να εκτελέσει το καθήκον του προς την επανάσταση. Σε κάθε χώρα, όπου εξαιτίας του στρατιωτικού νόμου και άλλων εξαιρετικών νόμων οι κομμουνιστές δεν μπορούν ν' αναπτύξουν όλη τους τη δράση νόμιμα, ο συνδυασμός της νόμιμης με την παράνομη δράση είναι αναμφισβήτητα αναγκαίος.

4. Η υποχρέωση για την προπαγάνδα των κομμουνιστικών ιδεών περιλαμβάνει και την απόλυτη ανάγκη να κάνουμε συστηματική και επίμονη προπαγάνδα και κίνηση μέσα στα στρατεύματα. Εκεί όπου φανερή προπαγάνδα είναι δύσκολο να γίνει εξαιτίας των εξαιρετικών νόμων, πρέπει να γίνεται κρυφά - άρνηση της προπαγάνδας αυτής θα ήταν προδοσία έναντι του επαναστατικού καθήκοντος και επομένως ασυμβίβαστη με την προσχώρηση στην Τρίτη Διεθνή.

5. Μια μεθοδική και συστηματική κίνηση στα χωριά είναι αναγκαία. Η εργατική τάξη δεν μπορεί να νικήσει αν δεν υποστηρίζεται τουλάχιστον από ένα μέρος εκείνων που δουλεύουν στα χωράφια (τους ημερομίσθιους γεωργούς και τους πιο φτωχούς χωρικούς) και αν με την πολιτική της δεν έχει ουδετεροποιήσει τουλάχιστον ένα μέρος από τα οπισθοδρομημένα χωριά. Η κομμουνιστική δράση στα χωριά αποκτάει σήμερα κεφαλαιώδη σημασία. Πρέπει να είναι έργο κυρίως των κομμουνιστών εργατών που βρίσκονται σε επαφή με τα χωριά. Το ν' αρνηθούμε να κάνουμε αυτή τη δράση ή να την εμπιστευτούμε σε διστακτικούς μισομεταρρυθμιστές, είναι σαν να απαρνηθούμε την προλεταριακή επανάσταση.

6. Κάθε κόμμα που θέλει ν' ανήκει στην Τρίτη Διεθνή, έχει υποχρέωση να καταγγέλλει τόσο το φανερό σοσιαλ-πατριωτισμό όσο και τον υποκριτικό και ψεύτικο σοσιαλειρηνισμό. Πρέπει να αποδείξουμε συστηματικά στους εργάτες ότι, χωρίς το επαναστατικό γκρέμισμα του καπιταλισμού, κανένα διεθνές διαιτητικό δικαστήριο, καμιά συζήτηση για την ελάττωση των εξοπλισμών, καμιά «δημοκρατική» αναδιοργάνωση της Κοινωνίας των Εθνών δεν μπορούν να γλιτώσουν την ανθρωπότητα από τους ιμπεριαλιστικούς πολέμους.

7. Τα Κόμματα που θέλουν ν' ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή έχουν υποχρέωση ν' αναγνωρίσουν ότι είναι αναγκαία η διακοπή κάθε σχέσης με το μεταρρυθμιστικό (ρεφορμιστικό) και την πολιτική του κέντρου και να προπαγανδίσουν τη διακοπή αυτή στα μέλη των οργανώσεων. Μόνο έτσι μπορεί να υπάρξει συνεπής κομμουνιστική δράση. Η Κομμουνιστική Διεθνής απαιτεί επιτακτικά και χωρίς συζήτηση τη διακοπή αυτή που πρέπει να έχει τελειώσει όσο το δυνατό γρηγορότερα. Η Κομμουνιστική Διεθνής δεν μπορεί να δεχτεί ώστε αποδεδειγμένοι μεταρρυθμιστές σαν τον Τουράτι, τον Κάουτσκι, τον Χίλφερντιγκ, τον Λονγκέ, τον Μακντό-ναλντ, τον Μοντιλιάνι και άλλους, να έχουν το δικαίωμα να θεωρούνται μέλη της Τρίτης Διεθνούς και ν' αντιπροσωπεύονται σ' αυτή. Μια τέτοια κατάσταση θα έκανε την Τρίτη Διεθνή πολύ όμοια με τη Δεύτερη.

8. Στο ζήτημα των αποικιών και των καταπιεζόμενων εθνοτήτων, τα κόμματα των χωρών που η αστική τάξη κατέχει αποικίες ή έχει υπόδουλα άλλα έθνη, πρέπει να έχουν ιδιαίτερος καθαρή και ζάστερη τακτική. Κάθε Κόμμα που ανήκει στην Τρίτη Διεθνή έχει καθήκον να ξεσκεπάζει αλύπητα τις παλικαριές των ιμπεριαλιστών «του» στις αποικίες, να υποστηρίζει όχι με λόγια, αλλά με έργα, κάθε απελευθερωτικό κίνημα στις αποικίες, να ζητεί το διώξιμο των ιμπεριαλιστών της μητρόπολης από τις αποικίες, ν' αναπτύσσει στην καρδιά των εργατών

της χώρας αισθήματα αληθινά αδελφικά για τον εργαζόμενο πληθυσμό των αποικιών και των υπόδουλων εθνοτήτων και να μην παύει να κάνει μέσα στα στρατεύματα της μητρόπολης αδιάκοπη προπαγάνδα εναντίον κάθε καταπίεσης των αποικιακών λαών.

9. Κάθε κόμμα που θέλει ν' ανήκει στην Κομμουνιστική Διεθνή πρέπει να κάνει επίμονη και συστηματική προπαγάνδα μέσα στα συνδικάτα, στις συνεργατικές και στις άλλες οργανώσεις των εργατικών μαζών. Πρέπει να ιδρυθούν κομμουνιστικοί πυρήνες· η επίμονη και σταθερή εργασία των πυρήνων αυτών θα κατακτήσει τα συνδικάτα υπέρ του κομμουνισμού. Καθήκον τους θα είναι να αποκαλύπτουν κάθε στιγμή την προδοσία των σοσιαλπατριωτών και τους δισταγμούς του κέντρου. Οι κομμουνιστικοί αυτοί πυρήνες πρέπει να υποτάσσονται τελείως στο σύνολο του Κόμματος.

10. Κάθε κόμμα που ανήκει στην Κομμουνιστική Διεθνή έχει υποχρέωση να χτυπάει με δύναμη και επιμονή τη Διεθνή των κίτρινων συνδικάτων που ιδρύθηκε στο Αμστερνταμ. Πρέπει να διαδίδει μέσα στα εργατικά συνδικάτα με επιμονή την ιδέα της ανάγκης να διακόψουν κάθε σχέση με την Κίτρινη Διεθνή του Αμστερνταμ. Απεναντίας, πρέπει να συντρέξει μ' όλη του τη δύναμη τη διεθνή ένωση των κόκκινων συνδικάτων που προσχωρούν στην Κομμουνιστική Διεθνή.

11. Τα κόμματα που θέλουν ν' ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή είναι υποχρεωμένα ν' αναθεωρήσουν τη σύνθεση των κοινοβουλευτικών ομάδων τους, ν' απομακρύνουν απ' αυτές τα αμφίβολα στοιχεία, να τις υποτάξουν, όχι με λόγια, αλλά πραγματικά, στην Κεντρική Επιτροπή του Κόμματος, ν' αξιολογήσουν από κάθε κομμουνιστή βουλευτή να υποτάξει όλη του τη δραστηριότητα στα αληθινά συμφέροντα της επαναστατικής προπαγάνδας και κίνησης.

12. Τα κόμματα που ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή πρέπει να οργανώνονται επί τη βάση της αρχής του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού. Στη σημερινή εποχή του άγριου εμφύλιου πολέμου, το Κομμουνιστικό Κόμμα δε θα μπορέσει να εκπληρώσει το ρόλο του αν δεν είναι οργανωμένο κατά τον πιο συγκεντρωτικό τρόπο, αν δε δεχτεί μια σιδερένια πειθαρχία παρόμοια με τη στρατιωτική πειθαρχία και αν ο κεντρικός οργανισμός του δεν έχει πλατιά δικαιοδοσία, δεν ασκεί μια αναμφισβήτητη επιβολή, αν δεν έχει την ομόθυμη εμπιστοσύνη των αγωνιστών.

13. Τα Κομμουνιστικά Κόμματα των χωρών όπου οι κομμουνιστές αγωνίζονται νόμιμα πρέπει κάθε τόσο να κάνουν εκκαθάριση των οργανώσεών τους για ν' απομακρύνουν τα συμφεροντολόγα και μικροαστικά στοιχεία.

14. Τα κόμματα που θέλουν ν' ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή πρέπει χωρίς καμιά επιφύλαξη να υποστηρίξουν όλες τις σοβιετικές δημοκρατίες στους αγώνες που κάνουν εναντίον της αντεπανάστασης. Πρέπει ακούραστα να κηρύσσουν στους εργάτες την άρνηση να μεταφέρουν πολεμοφόδια και στρατεύματα προορισμένα για τους εχθρούς των σοβιετικών δημοκρατιών, και να κάνουν προπαγάνδα, νόμιμη ή παράνομη, μέσα στα στρατεύματα που στέλνονται εναντίον των σοβιετικών δημοκρατιών.

15. Τα κόμματα που διατηρούν έως σήμερα τα παλιά σοσιαλδημοκρατικά προγράμματά τους, έχουν καθήκον να τα αναθεωρήσουν χωρίς αργοπορία και να ετοιμάσουν νέο κομμουνιστικό πρόγραμμα προσαρμοσμένο στις ιδιαίτερες συνθήκες της χώρας τους και φτιαγμένο σύμφωνα με το πνεύμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Κατά κανόνα, τα προγράμματα των κομμάτων που ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή πρέπει να επικυρωθούν από το Διεθνές Συνέδριο ή από την Εκτελεστική Επιτροπή. Αν η Εκτελεστική Επιτροπή αρνηθεί σ' ένα κόμμα την επικύρωσή της, το κόμμα αυτό έχει το δικαίωμα να καταφύγει στο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς.

16. Όλες οι αποφάσεις των Συνεδρίων της Κομμουνιστικής Διεθνούς, καθώς και της Εκτελεστικής Επιτροπής, είναι υποχρεωτικές για όλα τα κόμματα που ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή. Η Κομμουνιστική Διεθνή και η Εκτελεστική της Επιτροπή δρουν σε μια περίοδο λυσσασμένου εμφύλιου πολέμου και γι' αυτό πρέπει να έχουν υπόψη τους τους όρους της πάλης, που είναι τόσο διαφορετικοί στις διάφορες χώρες και να μη παίρνουν αποφάσεις γενικές και υποχρεωτικές, παρά μόνο στα ζητήματα όπου οι αποφάσεις αυτές είναι δυνατές.

17. Σύμφωνα με τα παραπάνω, όλα τα κόμματα που ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή πρέπει ν' αλλάξουν όνομα. Κάθε κόμμα που θέλει να προσχωρήσει στην Κομμουνιστική Διεθνή πρέπει να πάρει τον τίτλο: Κομμουνιστικό Κόμμα της τάδε χώρας (τμήμα της Τρίτης Κομμουνιστικής Διεθνούς). Το ζήτημα αυτό της ονομασίας δεν είναι ένας απλός τύπος, έχει και μια μεγάλη πολιτική σημασία. Η Κομμουνιστική Διεθνή έχει κηρύξει αλύπητο πόλεμο εναντίον ολόκληρου του παλιού αστικού κόσμου και όλων των παλιών κίτρινων σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Είναι ανάγκη στα μάτια καθενός εργάτη να είναι εντελώς ξεκαθαρισμένη η διαφορά μεταξύ των Κομμουνιστικών Κομμάτων και των παλιών επίσημων σοσιαλδημοκρατικών ή «σοσιαλιστικών» κομμάτων που πούλησαν τη σημαία της εργατικής τάξης.

18. Όλα τα διευθύνοντα δημοσιογραφικά όργανα των κομμάτων όλων των χωρών είναι υποχρεωμένα να δημοσιεύουν όλα τα σπουδαία επίσημα έγγραφα της Εκτελεστικής Επιτροπής της Κομμουνιστικής Διεθνούς.

19. Όλα τα κόμματα που ανήκουν στην Κομμουνιστική Διεθνή, ή ζητούν να προσχωρήσουν, είναι υποχρεωμένα να καλέσουν (όσο μπορούν γρηγορότερα), μέσα σε διάστημα 4 μηνών το αργότερο μετά το Δεύτερο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς, ένα έκτακτο Συνέδριο για ν' αποφασίσει επί των όρων αυτών. Οι Κεντρικές Επιτροπές πρέπει να φροντίσουν ώστε οι αποφάσεις του Δεύτερου Συνεδρίου της Κομμουνιστικής Διεθνούς να γίνουν γνωστές σ' όλες τις τοπικές οργανώσεις.

20. Τα κόμματα που θα ήθελαν τώρα να προσχωρήσουν στην Τρίτη Διεθνή, αλλά δεν έχουν αλλάξει ακόμα ριζικά την παλιά τους τακτική, πρέπει προηγουμένως να φροντίσουν ώστε τα 2/3 των μελών της Κεντρικής Επιτροπής τους ν' αποτελούνται από συντρόφους που πριν ακόμα από το Δεύτερο Συνέδριο είχαν φανερά ταχτεί υπέρ της προσχώρησης του Κόμματος στην Τρίτη Διεθνή. Εξαιρέσεις μπορούν να γίνουν με την έγκριση της Εκτελεστικής Επιτροπής της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Η Εκτελεστική Επιτροπή έχει το δικαίωμα να κάμει εξαιρέσεις και για τους αντιπροσώπους της τάξης του κέντρου που αναφέρονται στην παράγραφο 7.

21. Τα μέλη του Κόμματος που αποκρούουν τους όρους και τις θέσεις που καθόρισε η Κομμουνιστική Διεθνή, πρέπει ν' αποκλειστούν από το Κόμμα. Το ίδιο πρέπει να γίνει και για τους αντιπροσώπους του έκτακτου Συνεδρίου».

2. 3^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Η Κομμουνιστική Διεθνή και η Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή. Ο Αγώνας εναντίον της Συνδικαλιστικής Διεθνούς του Άμστερνταμ» (12 Ιουλίου 1921), κεφάλαια III, IV, V, σσ. 333-34, 337 στο 3^ο Διεθνές. Τα Τέσσερα Πρώτα Συνέδρια. Θέσεις, Αποφάσεις, Μανιφέστα, εκδόσεις Εργατική Πάλη

«Τα συνδικάτα είναι οι μαζικές ενώσεις οργανώσεις του προλεταριάτου. Εξελίσσονται ολοένα και πιο πολύ σε οργανώσεις που ενώνουν όλους τους εργάτες ενός δεδομένου κλάδου της βιομηχανίας και περιλαμβάνουν στις γραμμές τους όχι μόνο αφοσιωμένους κομμουνιστές αλλά και εργάτες με ελάχιστο ενδιαφέρον για την πολιτική καθώς και εργάτες πολιτικά καθυστερημένους, που μόνο βαθμιαία από την εμπειρία τους φτάνουν να καταλάβουν τι σημαίνει κομμουνισμός. Ο ρόλος των συνδικάτων διαφέρει από πολλές απόψεις ανάλογα με το στάδιο στο οποίο έχει φτάσει η επανάσταση. Σε κάθε στάδιο όμως παραμένουν οργανώσεις συγκέντρωσης πλατύτερων μαζών από το Κόμμα. Πριν την επανάσταση τα πραγματικά επαναστατικά συνδικάτα οργανώνουν τους εργάτες κυρίως σε οικονομική βάση, προκειμένου να αγωνιστούν για κατακτήσεις που είναι δυνατές μέσα στον καπιταλισμό, όμως ο κύριος στόχος τους πρέπει να είναι η οργάνωση του προλεταριακού αγώνα για την ανατροπή του καπιταλισμού. Κατά τη διάρκεια της επανάστασης δουλεύουν σε στενή συνεργασία με το Κόμμα[...]. Μετά την κατάληψη της εξουσίας η οικονομική οργάνωση της σοσιαλιστικής παραγωγής γίνεται το επίκεντρο της δράσης των συνδικάτων[...]. Κατά τη διάρκεια αυτών των τριών σταδίων της πάλης τα συνδικάτα οφείλουν να υποστηρίζουν την κομμουνιστική πρωτοπορία που καθοδηγεί τον προλεταριακό αγώνα. Για αυτό οι κομμουνιστές και οι συμπαθούντες πρέπει να οργανώσουν πυρήνες μέσα στα σωματεία που θα καθοδηγούνται πλήρως από το κομμουνιστικό κόμμα[...]. Στην περίοδο που μας έρχεται, το κύριο καθήκον όλων των κομμουνιστών είναι να διεξάγουν ένα σταθερό και ρωμαλέο αγώνα για να κατακτήσουν την πλειοψηφία των συνδικαλισμένων. Δεν πρέπει να αποθαρρύνονται από τις αντιδραστικές τάσεις που εκδηλώνουν σήμερα τα συνδικάτα, αλλά πρέπει με την ενεργητική συμμετοχή τους στους καθημερινούς αγώνες να κερδίσουν τα συνδι-

κάτα με το μέρος του κομμουνισμού. Το πραγματικό μέτρο για την εκτίμηση της δύναμης ενός Κ.Κ είναι η επιρροή που ασκεί πάνω στη μάζα των συνδικαλισμένων εργατών. Το Κόμμα πρέπει να μάθει πως να επηρεάζει τα συνδικάτα χωρίς να μπει στον πειρασμό να τα κηδεμονεύσει. Μόνο οι κομμουνιστικοί πυρήνες υπόκεινται στον έλεγχο του κόμματος, ενώ το ίδιο το συνδικάτο είναι ανεξάρτητο από κάθε έλεγχο[...]. Η Κόκκινη Διεθνής των Εργατικών Συνδικάτων αντίθετα με την αντεργατική Διεθνή του Άμστερνταμ δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να υιοθετήσει τη στάση της ουδετερότητας, γιατί μια οργάνωση ουδέτερη απέναντι στη 2^η Διεθνή και στη Διεθνή του Άμστερνταμ θα γινόταν αναπόφευκτα πιόνι στα χέρια της μπουρζουαζίας[...]. Γι' αυτόν το λόγο τα Κόκκινα Συνδικάτα που θέλουν να επαναστατικοποιήσουν το συνδικαλιστικό κίνημα κάθε χώρας, θα πρέπει να εργαστούν σε στενή επαφή με το Κ.Κ κάθε χώρας και η συνολική δράση του Διεθνούς Συμβουλίου των Κόκκινων Συνδικάτων να συντονίζεται με τη δράση της ΚΔ[...]. Προκειμένου να επιτευχθεί οικονομία δυνάμεων και να συγκεντρωθεί η δύναμη κρούσης, η ιδανική λύση θα ήταν να δημιουργηθεί μια και μόνη προλεταριακή Διεθνής που να ενώνει τόσο τα συνδικάτα, τα πολιτικά κόμματα, όσο και τις άλλες μορφές οργάνωσης της εργατικής τάξης. Αναμφίβολα, αυτή θα είναι η οργάνωση του μέλλοντος. Αλλά στη σημερινή μεταβατική περίοδο με την ποικιλία των υπάρχοντων συνδικάτων, η βασική ανάγκη είναι να δημιουργήσουμε μια ανεξάρτητη διεθνή ένωση συνδικάτων που να στηρίζει τις βασικές γραμμές του προγράμματος της ΚΔ, αλλά να θέτει λιγότερο αυστηρούς όρους για τα μέλη της από ό,τι μπορεί να επιτρέψει η ΚΔ».

3. 3^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Διακήρυξη για το ζήτημα της Οργανωτικής Συγκρότησης», παράγραφος 15, ό.π., σελ.60-61

«Θα ήταν λάθος να πιστεύουμε ότι η οργάνωση των συνδικάτων αποτελεί αυτοσκοπό. Οι μορφές οργάνωσης των συνδικάτων είναι μόνο μέσα για ένα συγκεκριμένο σκοπό. Όπως ακριβώς απορρίπτουμε το σύνθημα «Έξω από τα συνδικάτα», έτσι και διακηρύσσουμε ότι είμαστε εναντίον του φετιχισμού της οργάνωσης και του συνθήματος «Ενότητα με κάθε κόστος και κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες», γιατί η κατάκτηση ενός σωματείου από τις επαναστατικές δυνάμεις δεν είναι η απόκτηση του ταμείου και της άλλης περιουσίας του σωματείου, αλλά η κατάκτηση του μυαλού και της καρδιάς των μελών του, κάτι που συχνά ξεχνιέται και μπερδεύεται με τον έλεγχο της διαχείρισης του ταμείου ή με τον έλεγχο των επίσημων γραμματέων του».

4. 3^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Εκκλήση της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔ προς τους προλετάρους όλων των χωρών» (17 Ιουλίου 1921), κεφάλαιο «Οικοδομήστε το ενιαίο εργατικό μέτωπο», ό.π., σσ. 370-71

«Η παγκόσμια μπουρζουαζία είναι ανίκανη να εξασφαλίσει στους εργάτες δουλειά, ψωμί, κατοικία και ρουχισμό, δείχνει όμως μεγάλες ικανότητες στην οργάνωση του πολέμου εναντίον του παγκόσμιου προλεταριάτου. Η αστική τάξη που αρχικά είχε χάσει τον προσανατολισμό της, γρήγορα κατανίκησε το μεγάλο φόβο που της προκαλούσαν οι εργάτες που γύριζαν από τον πόλεμο, τους οδήγησε ξανά πίσω στα εργοστάσια και συνέτριψε την αρχική τους μαχητικότητα. Η αστική τάξη κατάφερε να διατηρήσει τους δεσμούς της με τους προδότες του προλεταριάτου μέσα στη σοσιαλδημοκρατία και τα συνδικάτα, και έτσι διαίρεσε τους εργάτες[...]. Το 3ο Παγκόσμιο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς καλεί τα κομμουνιστικά κόμματα και τους κομμουνιστές που δουλεύουν στα συνδικάτα να κάνουν κάθε δυνατή προσπάθεια για να απελευθερώσουν τις πιο πλατιές εργατικές μάζες από την επιρροή των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων και από τους προδότες της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας. Αυτός ο σκοπός δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, ειδικά σε τούτη τη δύσκολη εποχή όπου κάθε καινούρια μέρα φέρνει στις εργατικές μάζες νέες στερήσεις και νέα εξαθλίωση, παρά μόνο αν οι κομμουνιστές, σε όλες τις χώρες, αναδειχτούν σε κομμάτι της πρωτοπορίας στον αγώνα που δίνει η εργατική τάξη για τις καθημερινές της ανάγκες, και τεθούν επικεφαλής στον αγώνα για μία φέτα ψωμί παραπάνω και για να δοθεί ένα τέλος στα αφόρητα βάρη που το κεφάλαιο φορτώνει όλο και περισσότερο στις πλάτες των εργαζόμενων μαζών[...]. Η πρώτη μεγάλη μάχη για την ηγεσία, στην οποία πρέπει κανείς να τους νικήσει, είναι η μάχη για την ηγεσία του συνδικαλιστικού κινήματος: ο αγώνας εναντίον της αντεργατικής Διεθνούς του Άμστερνταμ και υπέρ της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς. Τα φρούρια που έχει οικοδομήσει ο εχθρός, μέσα στο ίδιο μας το στρατόπεδο, πρέπει να αλωθούν. Πρέπει να δημιουργηθεί ένα κοινό μαχητικό μέτωπο, που απέναντι του το παγκόσμιο κεφάλαιο θα είναι ανίσχυρο. Μην αφήσετε χώρο για τα κεντριστικά ρεύματα στις οργανώσεις σας. Αναπτύξτε μαχητικό πνεύμα[...]. Γι' αυτό και το 3ο Παγκόσμιο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς, εκτός από τα συνθήματα «Στις μάζες» και «Οικοδομήστε το ενιαίο μέτωπο του προλεταριάτου!», θεωρεί απαραίτητο να συμβουλευθεί όλους

τους κομμουνιστές να απαλλάξουν τις γραμμές τους από τα στοιχεία εκείνα που «ρίχνουν» το μαχητικό πνεύμα και τη μαχητική πειθαρχία των δυνάμεων κρούσης του παγκόσμιου προλεταριάτου και των κομμουνιστικών κομμάτων».

5. 4^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις για την Τακτική της ΚΔ», (5 Δεκεμβρίου 1922), κεφάλαια VIII και IX (Η διαίρεση μέσα στα συνδικάτα, Η κατάκτηση της πλειοψηφίας), Jane Degras, vol.1, ό.π., σσ.422-23

«Ενώ η εργατική τάξη, λόγω της επίθεσης του κεφαλαίου, βρίσκεται στην ανάγκη να περάσει στην άμυνα, πραγματοποιείται η προσέγγιση και τελικά η συγχώνευση των κομμάτων του Κέντρου (Ανεξάρτητοι) με τους ξεκάθαρους σοσιαλιστές προδότες (σοσιαλδημοκράτες). Την εποχή της επαναστατικής ορμής, ακόμα και οι κεντριστές, κάτω από την πίεση του πνεύματος που κυριαρχούσε στις μάζες, τάχθηκαν υπέρ της δικτατορίας του προλεταριάτου και αναζήτησαν το δρόμο που οδηγεί στην 3η Διεθνή. Όταν επικρατεί το καθοδικό κύμα της επανάστασης, που άλλωστε είναι και προσωρινό, αυτοί οι κεντριστές περνούν ξανά στο στρατόπεδο της σοσιαλδημοκρατίας, από το οποίο ουσιαστικά δεν είχαν ποτέ αποσπαστεί[...]. Αντικειμενικά, η ένωση των κομμάτων της 2ης και της 2^{ης} και 1/2 Διεθνούς μπορεί να αποβεί και χρήσιμη για το επαναστατικό εργατικό κίνημα. Ο μύθος ενός επαναστατικού κόμματος έξω από το κομμουνιστικό στρατόπεδο θα πάψει πια να υπάρχει. Μεσα στην εργατική τάξη, μόνο δύο ομάδες θα αγωνίζονται από δω και μπρος για την κατάκτηση της πλειοψηφίας: η 2η Διεθνή, που αντιπροσωπεύει την επίδραση της μπουρζουαζίας στους κόλπους του προλεταριάτου, και η 3η Διεθνή, που έχει υψώσει τη σημαία της σοσιαλιστικής επανάστασης και της δικτατορίας του προλεταριάτου».

«Η συγχώνευση της 2ης και της 2^{ης} και 1/2 Διεθνούς αναμφισβήτητα έχει σκοπό να δημιουργήσει «ατμόσφαιρα ευνοϊκή» για μια συστηματική καμπάνια εναντίον των κομμουνιστών. Η μεθοδική διάσπαση των συνδικάτων από τους ηγέτες της Διεθνούς του Άμστερνταμ, αποτελεί μέρος αυτής της καμπάνιας. Οι άνθρωποι του Άμστερνταμ υποχωρούν μπροστά σε κάθε αγώνα εναντίον της επίθεσης του κεφαλαίου και προτιμούν να συνεχίζουν την πολιτική της συνεργασίας με τους εργοδότες. Για να μην ενοχλούνται από τους κομμουνιστές σ' αυτή τους τη συμμαχία με τους εργοδότες, επιδιώκουν να αποτρέψουν ολοκληρωτικά και συστηματικά κάθε επίδραση των κομμουνιστών μέσα στα συνδικάτα. Επειδή όμως οι κομμουνιστές έχουν ωστόσο κατακτήσει την πλειοψηφία μέσα στα συνδικάτα, ή πλησιάζουν να την κατακτήσουν, οι άνθρωποι του Άμστερνταμ δεν διστάζουν να προχωρήσουν σε μαζικούς αποκλεισμούς, ακόμα και στη διάσπαση των συνδικάτων. Τίποτα δεν εξασθενίζει περισσότερο τις δυνάμεις της προλεταριακής αντίστασης εναντίον της επίθεσης του κεφαλαίου όσο η διάσπαση των συνδικάτων. Οι ρεφορμιστές ηγέτες των συνδικάτων το ξέρουν καλά αυτό. Επειδή όμως βλέπουν ότι χάνουν το έδαφος κάτω από τα πόδια τους και ότι η χρεοκοπία τους είναι αναπόφευκτη και θα έρθει σύντομα, βιάζονται να διαιρέσουν τα συνδικάτα, αυτά τα αναντικατάστατα όργανα της προλεταριακής πάλης των τάξεων, για να πάρουν οι κομμουνιστές μόνο τα συντρίμια και τα ερείπια των παλιών συνδικαλιστικών οργανώσεων. Από τον Αύγουστο 1914, η εργατική τάξη δεν γνώρισε χειρότερη προδοσία». «Σε τέτοιες συνθήκες η βασική υπόδειξη του 3ου Παγκόσμιου Συνεδρίου: «Να κατακτηθεί στην πλειοψηφία της η εργατική τάξη από την κομμουνιστική επιρροή και να οδηγηθεί στον αγώνα το αποφασιστικό τμήμα αυτής της τάξης», διατηρεί όλη της την αξία. Η αντίληψη σύμφωνα με την οποία, στη σημερινή ασταθή ισορροπία της αστικής κοινωνίας, μπορεί ξαφνικά να ξεσπάσει η σοβαρότερη κρίση εξαιτίας μιας μεγάλης απεργίας, μιας αποικιακής εξέγερσης, ενός νέου πολέμου, ή ακόμα μιας κοινοβουλευτικής κρίσης, διατηρεί όλη της την αξία σήμερα, περισσότερο μάλιστα κι από την εποχή του 3ου Συνεδρίου[...]. Η πλειοψηφία της εργατικής τάξης της Αμερικής και της Ευρώπης πρέπει να κερδηθεί. Αυτό ήταν και είναι το ουσιαστικό καθήκον της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Στις αποικιακές και μισοαποικιακές χώρες, η Κομμουνιστική Διεθνή έχει δύο καθήκοντα: 1) να δημιουργήσει ένα πυρήνα κομμουνιστικού κόμματος που να υποστηρίζει τα γενικά συμφέροντα του προλεταριάτου και 2) να υποστηρίζει με όλες της τις δυνάμεις το εθνικοεπαναστατικό κίνημα εναντίον του ιμπεριαλισμού, να γίνει πρωτοπορία αυτού του κινήματος και να τονίσει και να ενισχύσει το κοινωνικό κίνημα στους κόλπους του εθνικού κινήματος».

6. 4^ο Συνέδριο της ΚΔ, «Θέσεις για την Τακτική της ΚΔ» κεφάλαιο X (Η τακτική του Ενιαίου Μετώπου), Jane Degras, ό.π., σσ. 424-25

«Από τα παραπάνω πηγάζει η ανάγκη της τακτικής του ενιαίου μετώπου. Το σύνθημα του 3ου Συνεδρίου «Προς τις μάζες!» έχει σήμερα περισσότερη από κάθε άλλη φορά σπουδαιότητα. Στις περισσότερες χώρες μόλις τώρα αρχίζει ο αγώνας για τη δημιουργία του ενιαίου εργατικού μετώπου αλλά και μόλις τώρα αρχίζουμε να ξεπερνούμε τις δυσκολίες της τακτικής του ενιαίου μετώπου[...]. Οι ρεφορμιστές είναι εκείνοι που χρειάζονται τώρα τη διαίρεση, ενώ οι κομμουνιστές θέλουν να ενώσουν όλες τις δυνάμεις της εργατικής τάξης ενάντια στον καπιταλισμό. Η τακτική του ενιαίου μετώπου σημαίνει ότι η κομμουνιστική πρωτοπορία πρέπει να μπαίνει επικεφαλής στους καθημερινούς αγώνες των μεγάλων μαζών για τις απόλυτα απαραίτητες και ζωτικές διεκδικήσεις τους. Μέσα στους αγώνες αυτούς οι κομμουνιστές μπορεί να έρχονται σε διαπραγματεύσεις ακόμα και με τους προδότες αρχηγούς των σοσιαλδημοκρατών και με τους ανθρώπους του Άμστερνταμ. Οι προσπάθειες της 2ης Διεθνούς να παρουσιάσει την τακτική του ενιαίου μετώπου σαν μια τακτική που προετοιμάζει τη συγχώνευση όλων των «εργατικών» κομμάτων, πρέπει βέβαια να αποκρουστούν κατηγορηματικά[...]. Επίσης η τακτική του ενιαίου μετώπου δεν σημαίνει καθόλου μια «εκλογική σύμπραξη» με τους κορυφαίους παράγοντες που στοχεύουν σε τούτους ή σε κείνους τους εκλογικούς σκοπούς. Η τακτική του ενιαίου μετώπου στοχεύει να εξυπηρετήσει τον κοινό αγώνα των κομμουνιστών και των άλλων εργατών που ακολουθούν άλλα κόμματα ή ομάδες ή που είναι ακομμάτιστοι, για την υπεράσπιση των στοιχειωδών ζωτικών συμφερόντων της εργατικής τάξης ενάντια στην μπουρζουαζία. Κάθε αγώνας και για τις πιο μικρές καθημερινές διεκδικήσεις αποτελεί πηγή επαναστατικών διδαγμάτων, γιατί με την εμπειρία που αποκτούν στους αγώνες οι εργάτες θα πεισθούν για την αναπόδραστη ανάγκη της επανάστασης και για τη μεγάλη σημασία του κομμουνισμού. Ένα άλλο πολύ σπουδαίο καθήκον, όταν εφαρμόζουμε την τακτική του ενιαίου μετώπου, είναι να επιδιώκουμε όχι μόνο αποτελέσματα στη ζύμωση αλλά και στην οργάνωση. Πρέπει να επωφελομαστε από κάθε ευκαιρία για να δημιουργούμε μέσα στις εργατικές μάζες πυρήνες αυτοοργάνωσης (εργατικά συμβούλια, επιτροπές εργατικού ελέγχου από εργάτες όλων των κομμάτων ή και ακομμάτιστους, εκτελεστικές επιτροπές κ.τ.λ.)»

7. «Αποσπάσματα από τις Θέσεις πάνω στην Τακτική των Συνδικάτων, ψηφισμένες από το 5^ο Συνέδριο της ΚΔ»(Ιούλιος 1924), JaneDegras, *The Communist International, 1923-28. Documents*, vol.2, σσ.127-3

«Ο αγώνας για την ενότητα του συνδικαλιστικού κινήματος είναι ο καλύτερος τρόπος κερδίσματος των μαζών. Τα παλιά συνθήματα της ΚΔ για το κέρδιμα και όχι για την καταστροφή των σωματείων, για την καταδίκη της αποχώρησης από αυτά και την πάλη για την επανένταξη όσων έχουν φύγει, παραμένουν σε ισχύ και πρέπει να διεκπεραιωθούν με ενεργητικότητα[...]. «Η στάση μας προς τη Διεθνή του Άμστερνταμ όπως καθορίστηκε στο προηγούμενο συνέδριο παραμένει η ίδια. Η Διεθνής του Άμστερνταμ στις κορυφές της αποτελεί στήριγμα του διεθνούς ιμπεριαλισμού, μια οργάνωση που εκφράζει ολοφάνερα το συντηρητισμό, την οπισθοδρομικότητα, τον στενόμυαλο εθνικό απομονωτισμό, τις αστικές και ιμπεριαλιστικές ιδέες των εργατών που έχουν διαφθαρεί περισσότερο από την αστική τάξη. Ο αγώνας εναντίον της παραμένει ο πιο βασικός στόχος της Κομμουνιστικής και των τμημάτων της και σε αυτόν τον αγώνα πρέπει να θυμόμαστε δύο πράγματα: α) ότι υπάρχουν εκατομμύρια εργατών που μετέχουν στη Διεθνή του Άμστερνταμ και β) ότι έχει εμφανιστεί μια αριστερή τάση στις γραμμές της χωρίς ακόμη να έχει μορφοποιηθεί και πολιτικά ταλαντευόμενη. Αυτοί οι εργάτες θα χειραφετηθούν από τις ρεφορμιστικές αυταπάτες στο βαθμό που οι κομμουνιστές θα κατορθώσουν να πάρουν την καθοδήγηση των εργοστασιακών αγώνων της εργατικής τάξης. Οι διενέξεις με την εργοδοσία μέσα στα εργοστάσια είναι οι κατεξοχήν ευνοϊκές περιστάσεις για την εφαρμογή των ενιαιομετωπικών τακτικών και για την αποκάλυψη του φασιστικού και απεργοσπαστικού ρόλου των ηγετών του Άμστερνταμ. Οι αριστεροί της Διεθνούς του Άμστερνταμ δεν έχουν σαφές πρόγραμμα και τακτική. Ένα πρώτο θετικό βήμα έκαναν με την ευνοϊκή θέση τους υπέρ των ρωσικών συνδικάτων, αλλά στα θεμελιώδη πολιτικά προβλήματα (αποζημιώσεις, σχέδιο Dawes, αποικιακό ζήτημα, διαπραγματεύσεις με κεφαλαιοκράτες) ακόμη δεν διαφοροποιούνται ουσιαστικά από τους δεξιούς. Το βασικό και κύριο ελάττωμα τους είναι ότι ελπίζουν σε έναν συμβιβασμό ρεφορμιστών και κομμουνιστών, τρέφοντας τη ψευδαίσθηση ότι μπορεί να βρεθεί ένας ενδιάμεσος δρόμος μεταξύ των δύο αυτών θανάσιμων εχθρών. Η Κομμουνιστική Διεθνής υποστηρίζει αυτή την αριστερή τάση όσο εκείνη πραγματικά αντιμάχεται τις θέσεις και το πρόγραμμα της Διεθνούς του Άμστερνταμ, ενώ οποιαδήποτε υπερεκτίμηση των αριστερών και παραγνώριση της ανεπάρκειας και της δειλίας τους θα συνιστούσε μεγάλο λάθος. Οι κομμουνιστές πρέπει να προτείνουν στους αριστερούς του Άμστερνταμ το σχηματισμό κοινών επιτροπών αγώνα και δράσης και να ζητήσουν από όσους επιθυμούν το πλησίασμα στις επαναστατικές οργανώσεις, να θέσουν αυτές τις προτάσεις σε δράση στον καθημερινό αγώνα σε κάθε χώρα.[...] VI. ΟΙ ΑΜΕΣΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΜΑΣ : 1.

Το κύριο καθήκον όλων των Κ.Κ είναι να οικοδομήσουν μαχητικές οργανώσεις ξεκινώντας από το εργοστάσιο και το χώρο δουλειάς. 2. Η δουλειά πρέπει να επικεντρωθεί στις μάζες μέσα στα εργοστάσια. Από εδώ προκύπτει η ανάγκη δημιουργίας εργοστασιακών επιτροπών όπου δεν υπάρχουν και η επαναστατικοποίηση και ο συντονισμός της δράσης εκείνων που υφίστανται... 4. Όλα τα ανεξάρτητα επαναστατικά σωματεία και τα σωματεία που διώχνονται από τους ρεφορμιστές πρέπει σε κάθε χώρα να ενωθούν και να σχηματίσουν από κοινού μια αντιπολίτευση προς τα ρεφορμιστικά συνδικάτα αξιοποιώντας τις επιτροπές δράσης».

8. «Απόφαση για την Κομμουνιστική Διεθνή και το κίνημα της Κομμουνιστικής Νεολαίας» (12 Ιουλίου 1921), στο 3^ο Διεθνές. Τα Τέσσερα Πρώτα Συνέδρια. Θέσεις, Αποφάσεις, Μανιφέστα, σσ. 344-46

«3. Με την εμφάνιση της Κομμουνιστικής Διεθνούς και Κομμουνιστικών Κομμάτων σε διάφορες χώρες, ο ρόλος των επαναστατικών νεολαιών σ' ολόκληρο το κίνημα του προλεταριάτου αλλάζει. Η εργατική νεολαία, εξαιτίας της οικονομικής της καταστάσεως και της ιδιαίτερης ψυχολογίας της, επηρεάζεται ευκολότερα απ' τις κομμουνιστικές ιδέες και στους επαναστατικούς αγώνες δείχνει επαναστατικό ενθουσιασμό μεγαλύτερο από εκείνον που δείχνουν οι ενήλικοι εργάτες. Ωστόσο, τα κομμουνιστικά κόμματα αναλαμβάνουν τώρα το ρόλο της πρωτοπορίας που έπαιζαν οι νέοι ως προς την ανεξάρτητη πολιτική δράση και την πολιτική διεύθυνση. Αν οι οργανώσεις της κομμουνιστικής νεολαίας εξακολουθούσαν να υπάρχουν ως ανεξάρτητες από πολιτική άποψη και να παίζουν διευθύνοντα ρόλο, θα βλέπαμε να υπάρχουν δύο παράλληλα κομμουνιστικά κόμματα, που δε θα ξεχωρίζανε μεταξύ τους παρά μονάχα απ' την ηλικία των μελών τους. 4. Ο σημερινός ρόλος της νεολαίας είναι να συνενώνει τους νέους εργάτες να τους μορφώσει κομμουνιστικά και να τους φέρει στις πρώτες γραμμές του κομμουνιστικού αγώνα[...]. 5. Είναι καθήκον των κομμουνιστικών νεολαιϊστικών οργανώσεων να ακολουθούν το πρόγραμμα, την τακτική και τις πολιτικές εντολές της ΚΔ σε διεθνές επίπεδο και των εθνικών τμημάτων της σε εθνικό επίπεδο και να ενσωματώνονται στο κοινό επαναστατικό μέτωπο.[...] 6. Μια απ' τις αμεσότερες και σπουδαιότερες υποχρεώσεις των νεολαιών είναι να πετάζουν όλα τα λείψανα της ιδέας περί διευθυντικού τους ρόλου, που τους έχουν μείνει απ' την εποχή της απόλυτης αυτονομίας τους. Ο τύπος κι όλος ο οργανισμός των νεολαιών πρέπει να χρησιμοποιηθούν για να ποτίσουν καλά τους νέους κομμουνιστές με το αίσθημα και τη συνείδηση ότι είναι στρατιώτες και υπεύθυνα μέλη ενός και μόνου Κομμουνιστικού Κόμματος. 7. Στον κοινό αγώνα για τη γρήγορη πραγματοποίηση της προλεταριακής επαναστάσεως είναι αναγκαία η πιο μεγάλη ομοιομορφία και η πιο αυστηρή συγκεντρωτικότητα. Η πολιτική διεύθυνση από διεθνή άποψη δεν μπορεί να ανήκει παρά στην Κομμουνιστική Διεθνή και, στις διάφορες χώρες, στα τοπικά τμήματα της Διεθνούς. Οι οργανώσεις της κομμουνιστικής νεολαίας έχουν υποχρέωση να υποταχτούν σ' αυτή την πολιτική διεύθυνση (πρόγραμμα, τακτική και πολιτική κατεύθυνση) και να μουν στο κοινό επαναστατικό μέτωπο[...]. Η εγκατάλειψη της πολιτικής τους ανεξαρτησίας δε σημαίνει διάλυση ή απάρνηση της οργανικής τους ανεξαρτησίας που πρέπει να διατηρηθεί για μορφωτικούς λόγους[...]. Η Κομμουνιστική Διεθνή της Νεολαίας αποτελεί μέρος της Κομμουνιστικής Διεθνούς και υπό την ιδιότητα αυτή υποτάσσεται στις αποφάσεις του Συνεδρίου και της Ε-κτελεστικής Επιτροπής της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Μέσα σ' αυτά τα όρια κάνει τη δουλιά της και ενεργεί ως διάμεσος και ερμηνευτής της πολιτικής θελήσεως της Κομμουνιστικής Διεθνούς σ' όλα τα τμήματά της».

9. «Η Δραστηριότητα για την Εμπέδωση των Εργοστασιακών Πυρήνων και για την Αναδιοργάνωση των Ενώσεων Νεολαίας σε αυτή τη βάση» στο *From Third to Fourth. A Report on the Activities of the Y.C.I Since Its Third World Congress, published by the Executive Committee of the Young Communist International, May 1924*, σσ.23-24

«[...] Πριν από όλα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι στην ΚΔΝ τόσο σαν διεθνή οργανισμό όσο και στα εθνικά της τμήματα, απαιτείται μια μεγάλη περίοδος εκλαΐκευσης αυτών των αποφάσεων και ότι μέχρι τώρα αυτό έχει ολοκληρωθεί σε αρκετές Ενώσεις ενώ σε άλλες δεν έχει καν αρχίσει. Αυτή η περίοδος ήταν συντομότερη για τη Γερμανία. Είναι καλό σημάδι για το γερμανικό κίνημα ότι παρά τις επιφυλάξεις μέρους των αντιπροσώπων του στο 3^ο Συνέδριο, ανταποκρίθηκε με ενθουσιασμό στις διεθνείς αποφάσεις για τους εργοστασιακούς πυρήνες και το Συνέδριο της Νεολαίας στο Chemnitz τον Μάρτιο του 1923) εκφράζει αυτή την ανταπόκριση. Το ίδιο το Συνέδριο πάτησε πάνω στις κατευθύνσεις του 3^{ου} Συνεδρίου και θα αποτελέσει σημείο καμπής για την ανάπτυξη της Γερμανικής Ένωσης. Τη Γερμανία ακολουθεί η Γαλλία όπου υπάρχει πρόοδος στη Γαλλική Ένωση αν συγκριθεί με άλλες. Στο συνέδριο της στη Λυών τον Μάιο πάρθηκαν κάποια πρακτικά μέτρα για την κα-

τανόηση των αποφάσεων σχετικά με τους εργοστασιακούς πυρήνες συγκρότησης. Τον Ιανουάριο του 1923 η ιταλική Εκτελεστική Επιτροπή αποφάσισε να ξεκινήσει τη δουλειά της αναδιοργάνωσης σε πυρήνες, όμως η αντίδραση του Κόμματος και η σύγχυση στο εσωτερικό της ίδιας της Ένωσης Νέων εμπόδισε την υλοποίηση της απόφασης. Μόλις τον Αύγουστο πάρθηκαν στη Συνδιάσκεψη της Ένωσης οι σχετικές αποφάσεις αλλά οι συνεχιζόμενες συλλήψεις έχουν σαν αποτέλεσμα μέχρι την άνοιξη του παρόντος χρόνου να μην έχει προχωρήσει πρακτικά κάτι. Η Αυστριακή Ένωση αποδέχθηκε με μεγάλη δυσκολία την απόφαση για τους πυρήνες τον Απρίλιο του 1923 και μέχρι τη φετινή άνοιξη οι αποφάσεις έχουν μείνει στα χαρτιά. Η Βρετανική Ένωση δέχθηκε με ευχαρίστηση τις αποφάσεις και τις επικύρωσε με Σύνοδο του Συμβουλίου της αυτόν τον Μαΐο. Στην Αμερική οι αποφάσεις έγιναν δεκτές με ενθουσιασμό και πάρθηκαν οι σχετικές εθνικές αποφάσεις τον Μαΐο με μόνη διαφωνία από την οργάνωση της Νέας Υόρκης. Οι Τσεχοσλοβάκοι σύντροφοι ενέκριναν τις αποφάσεις στο Συνέδριο τους την άνοιξη του 1923, αλλά μεσολάβησε ένα διάστημα μέχρι αυτές να μπουνε σε εφαρμογή, κάτι που άρχισε με τη Συνδιάσκεψη του Νοεμβρίου. Η Νορβηγική Ένωση πέρασε τις αποφάσεις για τους εργοστασιακούς πυρήνες τον Μάρτιο μαζί με το Κόμμα, αλλά δεν έγιναν αυτές μαζικό κτήμα μέχρις ότου αποχώρησαν οι διαφωνούντες από το Κόμμα, οπότε και η Νεολαία τις αποδέχθηκε. Η κατάσταση είναι πιο δύσκολη στη Σουηδία όπου και στο ίδιο το Κόμμα υπάρχει ισχυρή αντίδραση. Αν και οι αποφάσεις υιοθετήθηκαν στο Συνέδριο της Ένωσης τον Ιούνιο του 1923, άσκησαν κάποια επίδραση στην πράξη μόλις τον επόμενο χειμώνα. Στα Βαλκάνια χρειάζεται ακόμη περισσότερος χρόνος για την εμπέδωση των αποφάσεων και κάποια βήματα έγιναν στη Βαλκανική Συνδιάσκεψη της Βιέννης τον φετινό Ιανουάριο».

10. «Αποσπάσματα από τις Θέσεις πάνω στα τρέχοντα ζητήματα του Διεθνούς Κομμουνιστικού Κινήματος, όπως εγκρίθηκαν από την 6^η Ολομέλεια της ΕΕΚΔ» (Μάρτιος 1926), Jane Degras, vol.2, ό.π., σσ. 252-53

«III. ΝΕΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΤΑΚΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΕΝΙΑΙΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ[...].4. Πρόσφατα σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες οι σοσιαλδημοκράτες εργάτες άρχισαν ενστικτωδώς να αντιλαμβάνονται το πλησίασμα ενός νέου ιμπεριαλιστικού πολέμου πράγμα που διογκώνει μια αυθόρμητη μαζική πίεση υπέρ της εργατικής ενότητας. Η Κομιντέρν και τα τμήματα της πρέπει να είναι ανταποκριθούν θετικά αλλά και με τιμότητα σε αυτό το γενικευμένο κλίμα επιθυμίας για ενότητα μεταξύ των σοσιαλδημοκρατών εργατών. Οποσδήποτε δεν μπαίνει ζήτημα συγχώνευσης των κομμουνιστικών κομμάτων με τα σοσιαλδημοκρατικά γιατί κάτι τέτοιο θα ήταν προδοσία της προλεταριακής επανάστασης και εγκατάλειψη του ηγετικού ρόλου που καλείται να παίξει το προλεταριάτο στην ιστορία. Η αναγνώριση της αναγκαιότητας διακριτής ύπαρξης κομμουνιστικού κόμματος είναι βασικό κομμάτι της αλφαβήτας του Μαρξισμού Λενινισμού... Η Πλατιά Ολομέλεια της Κομιντέρν καλεί όλα τα τμήματα της να δράσουν αποφασιστικά, θαρραλέα και ειλικρινά για να ανταμώσουν με τις διαθέσεις των σοσιαλδημοκρατών εργατών για τη δημιουργία ενός ενιαίου μετώπου κατά της μπουρζουαζιάς, για να ενωθούν μαζί τους με τακτικές ενέργειες, ακόμη και κάτω από συνηθισμένα καθημερινά αιτήματα και να δείξουν απέναντι τους μια ανεκτική και συντροφική διάθεση ώστε να καταστεί δυνατό αυτό να ενωθούν εθελοντικά μαζί μας κατά της αστικής τάξης. Βέβαια, η Κομμουνιστική Διεθνής δεν αισθάνεται την ανάγκη να αναθεωρήσει τη μέχρι τώρα εκτίμηση της για το ρόλο της σοσιαλδημοκρατίας και ειδικότερα για το ρόλο των ηγετών της, ακόμη και των «αριστερών». Δεν αμφιβάλει ότι η πλειονότητά τους και στο μέλλον, όπως το έπραξαν στο παρελθόν, θα σαμποτάρει το ενιαίο μέτωπο και υπογραμμίζει το ότι το ενιαίο μέτωπο σε καμία περίπτωση δε συνεπάγεται την κοινοβουλευτική σύμπραξη κομμουνιστών και σοσιαλδημοκρατών, την κομματική συγχώνευση τους ή την αποκήρυξη της ανεξάρτητης κομμουνιστικής προπαγάνδας και καθοδήγησης. Όπως πάντα, έτσι και τώρα το ενιαίο μέτωπο δεν είναι τίποτα άλλο παρά μια μέθοδος επαναστατικής διαφώτισης και κινητοποίησης των μαζών για το κέρδισμα της μάζας των εργατών με την Κομμουνιστική Διεθνή. Επομένως, η κριτική μας στρέφεται κατά των σοσιαλδημοκρατών ηγετών γιατί αποτελούν ανάχωμα στην από κοινού δράση των εργατών για την ικανοποίηση ακόμη και των στοιχειωδών αναγκών τους».

11. «Αποσπάσματα της Διακήρυξης της 6^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για την ανάπτυξη των μεθόδων και των τύπων εξάπλωσης της επιρροής των Κομμουνιστικών κομμάτων πάνω στις μάζες» (8 Μαρτίου 1926), Jane Degras, vol.2, σσ. 266-68

«[...] Η στάση της ΚΔ και των τμημάτων της απέναντι στην αναδυόμενη αντιπολίτευση μέσα στις ρεφορμιστικές ενώσεις είναι ξεκάθαρη και προκύπτει από τις μπολσεβίκικες αρχές τακτικής: η υποστήριξη κάθε αντιπολίτευ-

σης μέσα στις ρεφορμιστικές οργανώσεις ώστε να κατευθυνθεί ενάντια στη θεωρία και στην πρακτική αυτών. Δεν μπορούμε να αναμένουμε τότε αυτές οι αντιπολιτευτικές τάσεις θα αποκρυσταλλωθούν ή θα πάρουν οριστική μορφή, αλλά πρέπει να εξαντλήσουμε τις δυνάμεις μας στο να βοηθήσουμε αυτούς του εργάτες που έχουν αρχίσει να ξεκόβουν από την επιρροή της ρεφορμιστικής ιδεολογίας. Τα κομμουνιστικά κόμματα οφείλουν να προχωρήσουν σε μια ανοιχτή συμφωνία με όλες τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης στη βάση ενός συγκεκριμένου προγράμματος δράσης και πάλης χωρίς σε καμία στιγμή να υποστείλουν τον αγώνα για τις διεκδικήσεις του κομμουνιστικού προγράμματος. Τώρα που ο στόχος του τελευταίου Συνεδρίου να κερδηθεί μια μεγάλη μάζα προλεταρίων από τον κομμουνισμό έχει σημειώσει αρκετή επιτυχία σε πολλές χώρες χάρη στις τακτικές του ενιαίου μετώπου, ήρθε η ώρα να στρέψουμε την προσοχή μας στο πως θα ασκηθεί η επιρροή μας πάνω στις ευρύτερες μάζες του πλυθυσμού και στο πως αυτή θα πάρει συγκεκριμένη μορφή[...]. Μέχρι τώρα αυτή η δουλειά έχει γίνει αποσπασματικά και αναποτελεσματικά. Από ' δω και πέρα πρέπει να γίνει οργανωμένα και μεθοδικά σε όλα τα πεδία ώστε σύμφωνα με τη λενινιστική οργανωτική αρχή «να χρησιμοποιείται ο,τιδήποτε και οποιοσδήποτε στην προλεταριακή πάλη» να πετύχουμε όχι μόνο την καλύτερη δυνατή οργάνωση της πάλης των μελών μας, αλλά να συμπαρασύρουμε δυνάμεις του ευρύτερου προλεταριάτου, ακόμη και προοδευτικά τμήματα των μεσαίων στρωμάτων και τη αγροτιά. Οι μαζικές καμπάνιες πρέπει να είναι προσεκτικά σχεδιασμένες, όμως αυτό δεν είναι αρκετό. Σε κάθε κινητοποίηση για κάθε ζήτημα τα Κ.Κ πρέπει να μάθουν να ενεργοποιούν τους εξωκομματικούς, να προσελκύνουν στις καμπάνιες συνδικαλιστές αλλά και σοσιαλδημοκρατικά στοιχεία, να τους ενσωματώνουν σε διάφορες επιτροπές δράσης που μπορούν να αποτελέσουν εφελτήριο για την εξάπλωση της επιρροής μας στις μάζες. Τέτοιες τοπικές μετωπικές μορφές συσπείρωσης ξεκινώντας από το εργοστάσιο μπορούν να φτιαχτούν παντού και να γίνουν η βασική μορφή δράσης των μελών μας εκτός του κόμματος. Συνεπώς η δράση κάθε κομμουνιστικής φράξιας και όλου του κόμματος συνολικά πρέπει να μην οδηγεί στην απομόνωση αλλά στη συνεχή επαφή με το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό εξωκομματικών συνδικαλιστών και σοσιαλδημοκρατών εργατών για να επιδρούμε συνεχώς πάνω τους και να τους κάνουμε πιο ενεργούς. Μπορούν να βρεθούν διάφορες μέθοδοι και τύποι οργάνωσης, αλλά σε όλους κινητήρια δύναμη να είναι οι κομμουνιστικές φράξεις. Με ανάλογο τρόπο να λειτουργήσουν και οι εργοστασιακές επιτροπές ειδικά εκεί όπου κυριαρχούν τα λεγόμενα Εργατικά κόμματα. Σημαντικός διάυλος της κομμουνιστικής μαζικής επιρροής είναι η οργάνωση των συμπαθούντων για ειδικά αιτήματα. Αυτή η οργάνωση μπορεί να είναι κομματική ή ανεξάρτητη. Η μορφή να είναι ευέλικτη, όπως και το αν η συμμετοχή σε αυτή θα είναι ατομική ή αν θα έχει το χαρακτήρα της ομαδικής ένταξης. Σε κάθε χώρα η Κεντρική Επιτροπή μπορεί να κρίνει αν αυτές οι οργανώσεις μπορούν να δράσουν μαζί με τα σωματεία, ειδικά στις περιπτώσεις που αυτές οι μαζικές οργανώσεις έχουν αντιπολεμικό χαρακτήρα ή είναι ενώσεις αλληλεγγύης στην πάλη των λαών της Ανατολής. Στις χώρες όπου υπάρχει μια διάχυτη συμπάθεια στους αγρότες και στους εργάτες για την ΕΣΣΔ και όπου διεξάγονται εκλογές με εργατικούς υποψηφίους, ο καταλληλότερος διάυλος είναι οι σύλλογοι των εργαζομένων φίλων της Νέας Ρωσίας. Σε πολλές καπιταλιστικές χώρες ένας καλός τρόπος ανάπτυξης της κομμουνιστικής προπαγάνδας είναι η ευρεία μη κομματική εκδοτική δραστηριότητα, αρκεί οι φιλικά προσκείμενοι σε μας εκδότες να συνειδητοποιούν ότι πρέπει να εκδίδουν εικονογραφημένες εργατικές μπροσούρες, εκλαϊκευμένα επιστημονικά βιβλία, πολιτικά κείμενα και μυθιστορήματα κατάλληλα για την επαναστατική διαπαιδαγώγηση των μαζών. Όλη αυτή η μαζική δουλειά πρέπει να κατευθύνεται από την καθοδήγηση των Κ.Κ βάσει των οδηγιών της ΕΕΚΔ και να γίνει συνείδηση σε όλα τα κομματικά μέλη ότι πρόκειται για την πιο σημαντική δράση τους με τους εξωκομματικούς στη δουλειά, στην αθλητική λέσχη, στο σωματείο και ότι σε κάθε περίπτωση δεν πρέπει να διαχυθούν μέσα τη μάζα αλλά να παραμείνουν οι οργανωτές της επαναστατικής δράσης των μαζών».

12. Ι.Β Στάλιν, «Ο δεξιός κίνδυνος στο Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας (1928)», Άπαντα, τόμος 11, εκδοτικό Κ.Ε ΚΚΕ, 1953, σσ. 337-45

«Σύντροφοι! Επειδή ο σ. Μολότοφ ανέπτυξε ήδη εδώ την άποψη της αντιπροσωπείας του ΚΚ (Μπ.) της ΕΣΣΔ, δε μου μένει να πω παρά μόνο λίγα λόγια. Σκέφτομαι να θίξω τρία ζητήματα που ανέκυψαν στην πορεία των συζητήσεων, κι αυτά στα πεταχτά. Τα ζητήματα αυτά είναι: το πρόβλημα της καπιταλιστικής σταθεροποίησης, το πρόβλημα των ταξικών αγώνων του προλεταριάτου σε συνδυασμό με την κλονιζόμενη σταθεροποίηση και το πρόβλημα του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γερμανίας. Πρέπει να διαπιστώσω με λύπη μου ότι και στα τρία αυτά ζητήματα ο Έμπερ-Ντρο και ο Σέρρα πέσανε και οι δυο τους στο βάλτο του δειλού οπορτουνισμού[...]. Επιτρέψτε μου να σας το αποδείξω αυτό με μερικά γεγονότα. Η Κομμουνιστική Διεθνής ξεκινά

από το γεγονός ότι η σημερινή καπιταλιστική σταθεροποίηση είναι σταθεροποίηση προσωρινή, ασταθής, ετοιμόρροπη, σάπια, που θα κλονίζεται ολοένα και περισσότερο στο βαθμό της παραπέρα ανάπτυξης της καπιταλιστικής κρίσης. Αυτό δεν αντιφάσκει καθόλου στο πασίγνωστο γεγονός ότι η καπιταλιστική τεχνική και η ορθολογιστική οργάνωση αναπτύσσονται. Κάτι περισσότερο: ακριβώς πάνω στη βάση αυτής της ανάπτυξης μεγαλώνει η εσωτερική σαπίλα και η ασθενικότητα της σταθεροποίησης. Τι μας είπε, όμως, ο Έμπερ-Ντρο στο λόγο του στην Πολιτική Γραμματεία της ΕΕ της ΚΔ; Αρνήθηκε εκεί ορθά-κοφτά τη σαθρότητα και την αστάθεια της σταθεροποίησης. Στο λόγο του δηλώνει ανοιχτά ότι “το 6ο Παγκόσμιο Συνέδριο καταδίκασε ουσιαστικά τη γενική πλαδαρή διατύπωση, για σάπια, σαθρή κτλ. σταθεροποίηση”. Δηλώνει ανοιχτά, ότι στη γνωστή θέση του του Συνεδρίου για την Τρίτη Περίοδο δεν υπάρχει ούτε λέξη για σαθρότητα της σταθεροποίησης... Ας περάσουμε τώρα στην εξέταση της ουσίας του ζητήματος. Αν δεν μπορούμε να ονομάσουμε τη σημερινή σταθεροποίηση ούτε σαθρή, ούτε σάπια, ούτε ασταθή, τότε τι λογής τέλος πάντων σταθεροποίηση είναι αυτή; Ένα μένει μονάχα, να αναγνωρίσουμε ότι είναι σταθερή ή εν πάση περιπτώσει σταθεροποίηση που δυναμώνει. Αν όμως έχουμε να κάνουμε με μια καπιταλιστική σταθεροποίηση που δυναμώνει, τότε σε τι ανάγεται η λεγόμενη κρίση του παγκόσμιου καπιταλισμού που οξύνεται και βαθαίνει; Δεν είναι φανερό ότι για το βάθαιμα της καπιταλιστικής κρίσης δεν υπάρχει εδώ θέση; Μήπως δεν είναι φανερό ότι ο Έμπερ-Ντρο μπερδεύτηκε μέσα στις ίδιες του τις αντιφάσεις; Τέλος, λίγα λόγια για μια σειρά πασίγνωστα γεγονότα. Έχουμε γεγονότα, όπως οι απεγνωσμένες συγκρούσεις των ιμπεριαλιστικών ομάδων για τις αγορές πούλησης εμπορευμάτων, για τις αγορές εξαγωγής κεφαλαίων. Έχουμε γεγονότα, όπως η ξέφρενη ένταση των εξοπλισμών στις καπιταλιστικές χώρες, η δημιουργία νέων στρατιωτικών συμμαχιών και η ολοφάνερη προετοιμασία για νέους ιμπεριαλιστικούς πολέμους. Έχουμε γεγονότα, όπως η όξυνση των αντιθέσεων ανάμεσα στους δυο γίγαντες του ιμπεριαλισμού, ανάμεσα στην Αμερική και την Αγγλία, που προσπαθούν να τραβήξουν στην τροχιά τους όλα τα άλλα κράτη. Έχουμε, τέλος, γεγονότα, όπως η ύπαρξη της Σοβιετικής Ένωσης, η ανάπτυξη και η προκοπή της Σοβιετικής Ένωσης σε όλους τους τομείς της οικοδόμησης, και στον οικονομικό, και στον πολιτιστικό-πολιτικό τομέα, της Σοβιετικής Ένωσης, που και μόνο με την ύπαρξή της, χωρίς να αναφέρω την ανάπτυξή της, κλονίζει και αποσυνθέτει τα ίδια τα βάρη του παγκόσμιου καπιταλισμού. Πως μπορούν, ύστερα απ’ όλα αυτά, μαρξιστές, λενινιστές, κομμουνιστές να ισχυρίζονται ότι η καπιταλιστική σταθεροποίηση δεν είναι σαθρή και σάπια, ότι δεν κλονίζεται απ’ την ίδια την πορεία των πραγμάτων χρόνο με το χρόνο, μέρα με τη μέρα; [...] Απ’ το λόγο του Έμπερ-Ντρο στη συνεδρίαση της Πολιτικής Γραμματείας προκύπτει ότι η πάλη της εργατικής τάξης, οι αυθόρμητες συγκρούσεις της με τους καπιταλιστές έχουν βασικά μόνο αμυντικό χαρακτήρα, ότι η καθοδήγηση αυτής της πάλης από μέρους των κομμουνιστικών κομμάτων πρέπει να γίνεται μόνο μέσα στα πλαίσια των ρεφορμιστικών συνδικάτων που υπάρχουν. Είναι σωστό αυτό; Όχι, δεν είναι σωστό. Το να υποστηρίζεις ένα τέτοιο πράγμα, σημαίνει ότι σέρνεσαι στην ουρά των γεγονότων. Ο Έμπερ-Ντρο ξεχνά πως η πάλη της εργατικής τάξης διεξάγεται τώρα πάνω στη βάση μιας σταθεροποίησης που κλονίζεται, ότι οι αγώνες της εργατικής τάξης έχουν συχνά χαρακτήρα μαχών εκ συναντήσεως, αντεπιθέσεων και άμεσης επίθεσης ενάντια στους καπιταλιστές. Ο Έμπερ-Ντρο δε βλέπει τίποτε το καινούριο στους αγώνες της εργατικής τάξης της τελευταίας περιόδου. Δε βλέπει τέτοια γεγονότα όπως είναι η γενική απεργία του Λοτζ, οι οικονομικές απεργίες για την καλύτερευση των συνθηκών δουλειάς στη Γαλλία, Τσεχοσλοβακία, Γερμανία, η ισχυρή κινητοποίηση των προλεταριακών δυνάμεων της Γερμανίας στους αγώνες ενάντια στο λοκ-άουτ που κήρυξαν οι βιομήχανοι κατά των μεταλλουργών κτλ κτλ. Τι δείχνουν αυτά και άλλα παρόμοια γεγονότα, τι σινιάλα μας δίνουν; Δείχνουν ότι στα σπλάχνα των καπιταλιστικών χωρών αναπτύσσονται οι προϋποθέσεις νέας επαναστατικής ανόδου του εργατικού κινήματος. Κι αυτό ακριβώς είναι το καινούριο που δε βλέπουν, δεν παρατηρούν οι Έμπερ-Ντρο και Σέρρα και που γενικά δε θα το παρατηρήσουν ποτέ οι σύντροφοι που συνήθισαν να βλέπουν πίσω και όχι μπρος. Και τι σημαίνει να κοιτάς πίσω και όχι μπρος; Σημαίνει να σέρνεσαι στην ουρά των γεγονότων, να μη βλέπεις το καινούριο στα γεγονότα και να αιφνιδιάζεσαι. Σημαίνει να αρνηθείς τον καθοδηγητικό ρόλο των κομμουνιστικών κομμάτων στο εργατικό κίνημα. Και εδώ ακριβώς απότυχε η καθοδήγηση του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γερμανίας τον καιρό της επανάστασης του 1923 [...]. Στην περίοδο των αγώνων του Ρουρ, οι γερμανοί κομμουνιστές διαπίστωσαν το γνωστό γεγονός ότι οι ανοργάνωτοι εργάτες αποδείχτηκαν πιο επαναστάτες απ’ τους οργανωμένους στα συνδικάτα. Αυτό έκανε τον Έμπερ-Ντρο ν’ αγανακτήσει και να ισχυρίζεται ότι τέτοιο πράγμα δεν μπορούσε να συμβεί. Παράξενο πράγμα! Γιατί δεν μπορούσε να συμβεί; Στο Ρουρ υπάρχουν περίπου ένα εκατομμύριο εργάτες. Απ’ αυτούς είναι οργανωμένοι σε συνδικάτα περίπου διακόσιες χιλιάδες. Τα συνδικάτα τα καθοδηγούν γραφειοκράτες-ρεφορμιστές, που είναι συνδεδεμένοι με την τάξη των καπιταλιστών μ’ όλα τα νήματα. Τι το εκπληκτικό λοιπόν, αν οι ανοργάνωτοι εργάτες αποδείχτηκαν πιο επαναστάτες απ’ τους

οργανωμένους; Δεν πρέπει να εκπλησσόμαστε απ' αυτά τα γεγονότα, αλλά από το γεγονός ότι ο Έμπερ-Ντρο δεν καταλαβαίνει αυτά τα απλά πράγματα της επαναστατικής πρακτικής. Το ίδιο ακριβώς πρέπει να πούμε και για το Σέρρα. Αυτός δεν εγκρίνει το ότι οι γερμανοί κομμουνιστές, στην πάλη για την οργάνωση των μεταλλουργών που υποβλήθηκαν σε λοκ-άουτ, βγήκαν έξω από τα πλαίσια των συνδικάτων που υπήρχαν και έσπασαν τα πλαίσια αυτά. Αυτό το βλέπει σαν παράβαση των αποφάσεων του 4ου Συνεδρίου της Συνδικαλιστικής Διεθνούς. Βεβαιώνει ότι η Συνδικαλιστική Διεθνής υπόδειξε στους κομμουνιστές να δουλεύουν μόνο μέσα στα συνδικάτα. Αυτά είναι κουταμάρες, σύντροφοι! Η συνδικαλιστική Διεθνής δεν υπόδειξε τίποτε τέτοιο. Το να μιλάς έτσι, σημαίνει ότι καταδικάζεις το κομμουνιστικό κόμμα στο ρόλο του παθητικού θεατή των ταξικών αγώνων του προλεταριάτου. Το να μιλάς έτσι, σημαίνει ότι θάβεις την ιδέα του καθοδηγητικού ρόλου του κομμουνιστικού κόμματος στο εργατικό κίνημα. Η υπηρεσία των γερμανών κομμουνιστών βρίσκεται ακριβώς στο ότι δεν τρόμαξαν από τη φλυαρία για τα "συνδικαλιστικά πλαίσια" και υπερπήδησαν αυτά τα πλαίσια, οργανώνοντας την πάλη των ανοργάνωτων εργατών παρά τη θέληση των συνδικαλιστών γραφειοκρατών. Η υπηρεσία των γερμανών κομμουνιστών βρίσκεται ακριβώς στο ότι αναζήτησαν και βρήκαν νέες μορφές πάλης και οργάνωσης των ανοργάνωτων εργατών. Πιθανό να έκαναν στην περίπτωση αυτή μια σειρά επουσιώδη λάθη. Μα σε μια καινούρια δουλειά πάντοτε γίνονται λάθη. Από το γεγονός ότι πρέπει να δουλεύουμε στα ρεφορμιστικά συνδικάτα, εφόσον βέβαια τα συνδικάτα αυτά είναι μαζικές οργανώσεις, δε βγαίνει καθόλου το συμπέρασμα ότι πρέπει να περιορίζουμε τη μαζική μας δουλειά στη δουλειά μέσα στα ρεφορμιστικά συνδικάτα, ότι πρέπει να γίνουμε σκλάβοι των κανονισμών και των απαιτήσεων αυτών των συνδικάτων. Αν η ρεφορμιστική καθοδήγηση συγχωνεύεται με τον καπιταλισμό (βλ. Αποφάσεις του 6ου Συνεδρίου της Κομμουνιστικής Διεθνούς και του 4ου Συνεδρίου της Συνδικαλιστικής Διεθνούς), και η εργατική τάξη παλαίβει ενάντια στον καπιταλισμό, τότε μπορούμε άραγε να ισχυριζόμαστε ότι η πάλη της εργατικής τάξης, που καθοδηγείται απ' το κομμουνιστικό κόμμα, μπορεί να διεξαχθεί, χωρίς να σπάσει ως ένα βαθμό τα υπάρχοντα ρεφορμιστικά πλαίσια των συνδικάτων; Είναι φανερό πως δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ένα τέτοιο πράγμα χωρίς να πέσουμε στον οπορτουνισμό. Γι' αυτό είναι εύκολο να φανταστεί κανείς μια τέτοια κατάσταση, στην οποία να είναι αναγκαία η δημιουργία παράλληλων μαζικών ενώσεων της εργατικής τάξης, παρά τη θέληση των πουλημένων στους καπιταλιστές συνδικαλιστών δαμαϊλάμηδων. Μια τέτοια κατάσταση έχουμε κιόλας στην Αμερική. Πολύ πιθανό το ζήτημα να πάρει την ίδια τροπή και στη Γερμανία».

13. *Class Against Class. General Election Programme of the Communist Party of Great Britain*, Dorrit Press LTD, Lant St., London, 1929, Communist Party of Great Britain Archives: Series Four (Pamphlets) 1920-91, Reel Ten/146, World Microfilms, St John's Wood, London NW8 6WD

«[...]ΤΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ

Το Κ.Κ συνεπώς κατέρχεται στον εκλογικό αγώνα με σκοπό να διαδόσει βαθύτερα και περισσότερο τους θεμελιώδεις στόχους του, αποκαλύπτοντας στους εργαζόμενους τη φύση της παρούσας ύφεσης, αποκαλύπτοντας την απάτη της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας που υπηρετούν το ίδιο Τόρνδες, Φιλελεύθεροι και Εργατικοί και στέλνοντας όσο περισσότερους κομμουνιστές είναι δυνατό στο Κοινοβούλιο για να μεταφέρουν τη φωτιά της εργατικής πάλης μέσα στους θεσμούς του ταξικού εχθρού, για να υπηρετηθεί καλύτερα η κινητοποίηση των μαζών για μια Επαναστατική Εργατική Κυβέρνηση. Τρία κόμματα –Τόρνδες, Φιλελεύθεροι και Εργατικοί- απευθύνονται σε εσάς στο όνομα του «Έθνους» και μόνο ένα – το Κομμουνιστικό- στο όνομα της εργατικής τάξης. Κανένα κόμμα δεν μπορεί να υπηρετεί δύο αφέντες! Κανένα κόμμα δεν μπορεί να υπηρετεί το «εθνικό συμφέρον» όσο το έθνος διαιρείται σε δύο αντίπαλες τάξεις, μία που κατέχει όλο τον πλούτο και μία που τον παράγει χωρίς να της ανήκει. Κανένα κόμμα δεν μπορεί συνάμα να υπηρετεί το ληστή και το θύμα του! [...]

ΤΟ ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ

Οι Τόρνδες είναι το κόμμα των μεγάλων γαιοκτημόνων, των μεγάλων βιομηχάνων και χρηματιστών. Βάση της πολιτικής του είναι η προστασία και η επέκταση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας όλου του πλούτου, της γης και των παραγωγικών μέσων. Είναι το κόμμα του Ιμπεριαλισμού και του «Μοντισμού». Στα πεπραγμένα του σαν κυβέρνηση περιλαμβάνεται η καταπίεση των εργατών, η προετοιμασία για πόλεμο και ο παραγωγικός εξορθολογισμός σε βάρος των εργαζομένων. Είναι το κόμμα που ψήφισε την παράταση του ωραρίου των ανθρακωρύχων, που οδήγησε την μετωπική επίθεση κατά των συνδικάτων στη διάρκεια της Γενικής Απεργίας και μετά με τους Νόμους για τα Εργατικά Σωματεία, οι οποίοι αδυνάτισαν τα συνδικάτα και την διαπραγματευτική τους

δύναμη έναντι του Κράτους και των εργοδοτών, βοηθώντας την μικροαστική ηγεσία των Εργατικών να επιβάλει τον έλεγχό της πάνω στα σωματεία.

ΤΟ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΟΜΜΑ

Είναι όσο και οι Τόρνδες εκφραστής του Ιμπεριαλισμού και του χρηματιστικού κεφαλαίου. Οι διαφορές μεταξύ των Τόρνδων γαιοκτημόνων και των Φιλελεύθερων βιομηχάνων που υπήρχαν εδώ και 80 χρόνια, πλέον έχουν εξαφανιστεί. Ακόμη και οι Φιλελεύθεροι βαμβακοβιομήχανοι που ήταν υπέρ του ελεύθερου εμπορίου για να εξασφαλίσουν φθηνές πρώτες ύλες και φθηνά τρόφιμα για το προσωπικό της βιομηχανίας τους, εγκατέλειψαν αυτούς τους προσανατολισμούς στη διάρκεια του πολέμου. Παίζουν το παιχνίδι της «αντιπολίτευσης» μόνο και μόνο για να πιστέψουν οι εργάτες και οι φτωχότεροι μικροαστοί ότι η σωτηρία τους θα έλθει μέσα από το Κοινοβούλιο. Αυτό το κόμμα είναι μία από τις μάσκες με τις οποίες το κεφάλαιο εξαπατά τους εργάτες. Οδήγησαν τις βρετανικές ιμπεριαλιστικές δυνάμεις στον πόλεμο του 1914, συμφωνώντας με τους Τόρνδες στην ανάγκη διατήρησης της Αυτοκρατορίας σαν μοχλού εκμετάλλευσης των αποικιών και ο ηγέτης τους, Simon, έχει διοριστεί από τους Τόρνδες σαν επικεφαλής της Επιτροπής για τη βελτίωση των μέτρων επιτήρησης της βρετανικής κυριαρχίας στην Ινδία. Ο Λόυντ Τζωρτζ ήταν ο υπεύθυνος της καταπίεσης στην Ιρλανδία, ο υποστηρικτής της Συνθήκης των Βερσαλλιών και του σχεδίου Dawes.

ΤΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ

Είναι το τρίτο καπιταλιστικό κόμμα. Εξαπατά ισχυριζόμενο ότι φέρει τον τίτλο ενός σοσιαλιστικού κόμματος, ενώ δεν έχει καμία σχέση με το σοσιαλισμό. Οποιασδήποτε σχέσεις έχει με την εργατική τάξη, τις απέκτησε λόγω της ανάπτυξης του σαν το κοινοβουλευτικό χέρι των εργατικών συνδικάτων, ωστόσο τώρα έχει γίνει το εργαλείο υπαγωγής των συνδικάτων στην καπιταλιστική δικτατορία. Απορρίπτει την εργατική πολιτική και αποδέχεται την υποταγή των εργατών στους σκοπούς της «εθνικής πολιτικής». Από άποψη αρχής είναι υπέρ της εθνικοποίησης της γης, των τραπεζών και της βιομηχανίας με αποζημίωση των ιδιοκτητών τους, αλλά αφήνει αυτές τις αρχές για το μακρινό μέλλον και προς το παρόν συμμετέχει στην ανάπτυξη του εξορθολογισμού της παραγωγής, αποδεχόμενο προγραμματικά συμφωνίες με Τόρνδες και Φιλελεύθερους ώστε να διευκολυνθούν οι καπιταλιστές να εκσυγχρονίσουν την παραγωγή τους, να βελτιώσουν την τεχνολογία τους και να μειώσουν το κόστος ενσωματώνοντας τις τελευταίες επιστημονικές προόδους.

ΤΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΒΙΑΣ

Τελικά, και τα τρία παραπάνω κόμματα έχουν κοινή πολιτική, την προστασία της Αυτοκρατορίας και τον «Μοντισμό», επιθυμούν την αιματοχυσία και επιδιώκουν τον εμφύλιο πόλεμο. Έχουν ψηφίσει τις πολεμικές πιστώσεις, δαπανούν τεράστια ποσά σε πολεμικούς εξοπλισμούς και σε νέα αστυνομικά σώματα για την προστασία των συμφερόντων των ιδιοκτητών. Οργανώνουν έναν υπόγειο εμφύλιο πόλεμο κατά των εργατών, βαφτίζοντας τον «κοινωνική ειρήνη». Μιλούν για διεθνή ειρήνη και προετοιμάζουν ένα νέο πόλεμο, υπερασπίζονται το διεθνή αφοπλισμό μόνο και μόνο για να ξεφορτωθούν παλιά όπλα που τα αντικαθιστούν με νέα και πιο θανατηφόρα. Και τα τρία κόμματα υπηρετούν τη βία των καπιταλιστών, τα δηλητηριώδη αέρια, τις βόμβες και τα μέσα μαζικής εξόντωσης ανθρώπων και υποκριτικά καταδικάζουν τη «βία». Είναι απλώς κατά της βίας που μπορεί να ασκηθεί εναντίον των καπιταλιστών!

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΛΛΑΓΗ ΤΗΣ ΣΤΑΣΗΣ ΜΑΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ

Πριν το σχηματισμό της κυβέρνησης των Εργατικών στα 1924, αν και τότε οι ηγέτες του ήταν το ίδιο προδότες σαν σήμερα, το Κ.Κ προέτρεψε την εργατική τάξη να στηρίξει αυτήν την κυβέρνηση ασκώντας κριτική και πιέζοντάς την, ώστε να αποκαλυφθούν και να απομονωθούν οι ηγέτες του. Σήμερα, δεν μπορεί να ακολουθηθεί η ίδια πολιτική γιατί η κατάσταση στα 1929 διαφέρει ριζικά από τα χρόνια πριν το 1924 και τη Γενική Απεργία. Τότε το Εργατικό Κόμμα πιεζόταν από τη βάση του να παλέψει κατά των Τόρνδων και των Φιλελεύθερων, ζητούσε αναθεώρηση της Συνθήκης των Βερσαλλιών, υπερασπιζόταν τη ρωσική επανάσταση και απαιτούσε μισθολογικές αυξήσεις και λιγότερες ώρες εργασίας. Επίσης, ακόμη δεν ήταν ένας μονολιθικός οργανισμός, αλλά ήταν μια χαλαρή ομοσπονδία συνδικάτων και πολιτικών οργανώσεων με δικαίωμα εσωτερικής κριτικής και περιθώρια για τους κομμουνιστές να δώσουν τον αγώνα στο εσωτερικό του για να ενισχυθεί ο προλεταριακός του χαρακτήρας. Η διακυβέρνηση των Εργατικών απέδειξε ότι οι ανησυχίες μας είχαν βάση. Η αστική ηγεσία των Εργατικών αποκαλύφθηκε με τη συνθηκολόγηση της μειοψηφίας της με τους Τόρνδες και τους Φιλελεύθερους, ενώ η πλειοψηφία τους καθοδήγησε την Γενική Απεργία, ξεπουλώντας την. Τη στιγμή που η Απεργία έθεσε ζήτημα εξουσίας στη χώρα, οι ηγέτες των Εργατικών προτίμησαν την εξουσία της αστικής τάξης [...] Στράφηκαν κατά των κομμουνιστών και των πρωτοπόρων απεργών, έδεσαν τα σωματεία με τους εργοδότες με τον «μοντισμό» και μετέτρεψαν το Εργατικό Κόμμα σε μια ομοιογενή αστική δύναμη, απόλυτα πειθαρχημένη

στα κελεύσματα των καπιταλιστών. Είναι πλέον αδύνατο για το Κ.Κ ή τα συνδικάτα να ασκήσουν πίεση στο Εργατικό Κόμμα για να το αλλάξουν «από τα μέσα». Να γιατί το Κ.Κ δεν στηρίζει τους Εργατικούς υποψήφιους σε αυτές τις εκλογές και προτείνει τους δικούς του απέναντι και στα τρία καπιταλιστικά κόμματα. Οι Εργατικοί διάλεξαν το στρατόπεδο της αστικής τάξης, το Κ.Κ είναι το μόνο κόμμα της εργατικής τάξης. Τάξη ενάντια σε Τάξη!»

14. *Women on the March*, 1930, σσ.1-9, NMLH, CPGB Archive- Industrial Department, CP/CENT/IND/11/07

«Ποιες είστε και γιατί διαδηλώνετε;

Αυτό μας ρωτάνε πολλοί και πολλές και αυτό το φυλλάδιο είναι η απάντησή μας. Είμαστε από τα ορυχεία της Σκωτίας και της Ουαλλίας και από τα εργοστάσια του Lancashire και του Yorkshire. Κάτω από τη σημαία του ΚΚΜΒ και του NUWM αντιπροσωπεύουμε τις χιλιάδες άνεργες και φτωχές εργάτριες που υποφέρουν από την πείνα, την εξαθλίωση, τις διακρίσεις και τα δεινά που επιφυλάσσει το καπιταλιστικό σύστημα για όλη την εργατική τάξη. Διαμαρτυρόμαστε για τις άθλιες συνθήκες ζωής και εργασίας όλων των γυναικών εργατριών και διαδηλώνουμε από πόλη σε πόλη, ώστε να ακουστεί το μήνυμά μας παντού, σε όλους τους εργάτες και τις εργάτριες, να συνειδητοποιήσουν την κατάσταση και να ξεσηκωθούν για να την αλλάξουν.[..]Αυτό που κάνουμε δεν είχε ξαναγίνει. Στην περσινή Πορεία Πείνας δεν υπήρχε ούτε μια γυναίκα. Τώρα είμαστε παρούσες για να δείξουμε την αποφασιστικότητά μας και ότι ο αγώνας της εργατικής τάξης είναι κοινός για εργαζομένους και ανέργους, άνδρες και γυναίκες. Αν δεν βγούνε και οι γυναίκες έξω από τα σπίτια, τα μαγαζιά και τα εργοστάσια στο δρόμο για να διαδηλώσουν για τα αιτήματά τους, δεν πρόκειται να σημειώσει καμία νίκη η εργατική τάξη. Για αυτό είμαστε στο δρόμο και ας εξετάσει ο καθένας και η καθεμιά τα στοιχεία που δίνουμε για τη ληστρική εκμετάλλευση των εργατριών και των παιδιών τους.[..]Οι κυβερνητικές πηγές δείχνουν τη σοβαρή αύξηση της γυναικείας εργασίας σε όλους τους παραγωγικούς και βιομηχανικούς κλάδους τα τελευταία χρόνια. Στα μηχανουργεία δίπλα στους 700.000 εργάτες οι γυναίκες εργαζόμενες αυξήθηκαν από 52.900 το 1923 στις 68.000 το 1929. Δίπλα στους 360.000 μεταλλουργούς οι εργάτριες του κλάδου από 145.000 το 1923 έφτασαν στις 170.000 το 1929. Μαζί με τους 500.000 υφαντουργούς υπάρχουν στα 1929 807.000 εργάτριες της υφαντουργίας και δίπλα στους 100.000 εργάτες επεξεργασίας δερμάτων, οι απασχολούμενες στην υποδηματοποιία αυξήθηκαν από 50.230 το 1923 στις 51.400 στα 1929, ενώ στα εργοστάσια τυποποίησης και παραγωγής τροφίμων εκτός από 301.293 άνδρες δουλεύουν και 216.740 γυναίκες στα 1929. Ειδικά στη βαμβακουργία το ποσοστό των απασχολούμενων εργατριών έχει ανέλθει στο 60,53% του συνόλου των εργαζομένων του κλάδου. [..]Η γυναικεία εργασία έχει γίνει πηγή εύκολου πλουτισμού για τα αφεντικά, επειδή εκμεταλλεύονται τις εργάτριες στο έπακρο. Ο πίνακας διατίμησης του μισθού των εργαζομένων στα εργοστάσια του Lancashire, όπως διαμορφώθηκε από την κυβέρνηση των Εργατικών μείωσε την αμοιβή των ανδρών κατά 5% και των γυναικών κατά 6,25% και στα εργοστάσια βάμβακος κατά 9,4%.[..]Υστερα από δέκα μήνες με τους Εργατικούς στο τιμόνι της κυβέρνησης τον Μάρτιο του 1930 υπάρχουν πλέον 337.875 άνεργες εργάτριες κατά 139.869 περισσότερες μέσα σε ένα χρόνο, ενώ από τον Ιούνιο του 1928 μέχρι τον Ιανουάριο του 1930 328.900 γυναίκες κατέφυγαν στα έκτακτα προνοιακά επιδόματα. Τον Μάρτιο του 1929 από τις 10.646 αιτήσεις εξώσεων και κατασχέσεων οι 5.671 αφορούσαν γυναίκες, τον Φλεβάρη του 1930 από τις 13.118 σχετικές αιτήσεις οι 6.079 επιβάρυναν τις γυναίκες και με το νόμο για την παροχή συντάξεων χηρείας που ψηφίστηκε πέρυσι, από ένα σύνολο 234.567 χηρών άνω των 50 ετών με παιδιά οι 38.000 στερήθηκαν τις συντάξεις των συζύγων τους.[..]Χιλιάδες άλλες απολύονται και οι αρχές αδιαφορούν για την επιβίωσή τους. Ειδικά στο Lancashire η υπεύθυνη του Γραφείου Κοινωνικών Ασφαλίσεων, η Maggie Bondfield που πρόσκειται και στο Εργατικό Κόμμα, κωλοσιεργεί συστηματικά να βοηθήσει τις 50.415 άνεργες εργάτριες της περιοχής, τη στιγμή που η Κυβέρνησή της δαπανά 110.000.000 λίρες για στρατιωτικά εξοπλιστικά προγράμματα, προετοιμάζοντας την επόμενη πολεμική αναμέτρηση των καπιταλιστών για την εξασφάλιση αγορών και πρώτων υλών, για το πνίξιμο του πραγματικού εργατικού κράτους, της Σοβιετικής Δημοκρατίας και για την καθυπόταξη των λαών των αποικιών που αγωνίζονται για τη λευτεριά τους, όπως συμβαίνει τώρα στην Ινδία.[..]

Σύντροφοι και συνντρόφισσες. Να θυμάστε γιατί αγωνιζόμαστε και διαδηλώνουμε. Ο αγώνας μας είναι και δικός σας, τα αιτήματά μας είναι και τα δικά σας. Κάτω η ιμπεριαλιστική κυβέρνηση των Εργατικών! Κάτω τα χέρια από τη Σοβιετική Ένωση! Ίση αμοιβή για τις ίδιες ώρες εργασίας για άνδρες και γυναίκες! Απαιτήστε 7ωρη εργασία και αποζημίωση για τους απολυμένους! Κάτω το Σύστημα Εργασίας με το κομμάτι στους

αργαλειούς και ο πίνακας διατίμησης ημερομισθίων του MacMillan! Να ψηφιστεί η Χάρτα Προστασίας των Ανέργων όπως απαιτούν τα σωματεία! Συγκροτείστε παντού επιτροπές ανέργων και επιτροπές αλληλεγγύης και οργανωθείτε στο NUWM!

Ενωθείτε όλοι και όλες μαζί μας στη μεγάλη διαδήλωση της ενότητας της εργατικής τάξης την Πρωτομαγιά που θα κορυφωθεί με τη συγκέντρωση στο Hyde Park του Λονδίνου. Να δείξουμε ενωμένοι, άνδρες, γυναίκες και νέοι, εργάτες και εργάτριες τη δύναμη της τάξης μας. ΖΗΤΩ Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ- ΖΗΤΩ Η ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΔΙΕΘΝΗΣ-ΟΡΓΑΝΩΘΕΙΤΕ ΣΤΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ»

15. *Associated Society of Locomotive Engineers, Political Notes for Union Speakers in the Election Campaign-October 1931, University of Warwick, Digital Collection of Trade Union Archives*

«Μετά τον πόλεμο γίνεται μια συστηματική προσπάθεια των κεφαλαιούχων να περιορίσουν το μισθό της εργατικής τάξης με συνολικές περικοπές των 400.000.000 λιρών ετησίως, ενώ ως τώρα έχει διπλασιαστεί ο αριθμός των εκατομμυριούχων της χώρας λόγω αυτής της έντασης της εκμετάλλευσης των εργατών και της οικονομικής πολιτικής των κυβερνήσεων των Τόρυδων. Να θυμηθείτε την ομιλία του λόρδου Gainford στη Βουλή στις 17/09. Είχε δηλώσει ότι απαιτείται η περικοπή του προσωπικού των οδηγών και των μηχανικών των τρενών κατά 20%, ώστε να εξοικονομηθούν 24.000.000 λίρες που θα επενδυθούν στην ανανέωση του μηχανολογικού εξοπλισμού και στο καταπίστευμα του αποθεματικού των σιδηροδρομικών εταιριών. Αυτό να το καταλάβουν τόσο τα μέλη του σωματείου, όσο και οι τεχνίτες, οι μικροκαταστηματάρχες και όλοι όσοι συνεργάζονται με τον κλάδο, γιατί η πολιτική μείωσης των μισθών και απολύσεων στον κλάδο θα οδηγήσει και στη μείωση του δικού τους εισοδήματος και στη φτώχεια όλου του λαού, προκειμένου να εξασφαλιστούν τα κέρδη των εταιριών, των γαιοκτημόνων, των τραπεζιτών και των χρηματιστών κερδοσκόπων. Δεν είναι μόνο μια επίθεση στο εισόδημα της εργατικής τάξης, αλλά μια ευθεία επίθεση στο οργανωμένο εργατικό κίνημα που αποτελεί μια συνολική προσπάθεια των δυνάμεων του καπιταλισμού, της μεγάλης γαιοκτησίας και του χρηματιστηρίου να υποτάξουν τους εργάτες που παράγουν όλο τον πλούτο, έχοντας μαζί τους μια μερίδα των ευκατάστατων μεσαίων στρωμάτων που μπορεί στο παρελθόν να είχαν πλησιάσει το Εργατικό Κόμμα, αλλά τώρα φοβούνται για το επίπεδο της ζωής τους και για τα ατομικά τους συμφέροντα προσβλέποντας σε μια κυβέρνηση των Τόρυδων. Τέτοια είναι η σημερινή Εθνική Κυβέρνηση, ένας πολιτικός συνασπισμός όλων των εκμεταλλευτών, των τυχοδιωκτών και των καιροσκόπων που πέρασαν για ένα διάστημα από το εργατικό κίνημα που προστατεύουν τα συμφέροντα της ολιγαρχίας του πλούτου, την καλοζωία της και τις σπατάλες της, ακόμη και στο τάϊσμα των σκυλιών της σε βάρος των φτωχών ανθρώπων αυτής της χώρας που εργάζονται στερούμενοι και το φαγητό των παιδιών τους. [...] Αν θέλουν οι εργάτες να πεινάσουν αυτό το χειμώνα από τη μείωση των μισθών, από την πτώση της τιμής της λίρας εξαιτίας των προστατευτικών δασμών και των χρηματιστηριακών παιχνιδιών των κερδοσκόπων τραπεζιτών, ας ψηφίσουν τους Τόρυδες. Αν θέλουν ψωμί και αξιοπρεπή ζωή να ψηφίσουν τους Εργατικούς, γιατί η κυβέρνησή τους θα μοιράσει δίκαια τον πλούτο, θα φέρει αξιοκρατία, πρόοδο και ανθρώπινη ζωή για όλους τους εργαζόμενους, δηλαδή θα φέρει το Σοσιαλισμό. Πρέπει οπωσδήποτε σε όλες τις περιφέρειες όπου ψηφίζουν τα μέλη του σωματείου να εκλεγούν οι Εργατικοί, γιατί στις 615 έδρες της Βουλής ήδη υπάρχουν 30 που δικαιωματικά ανήκουν στους εκπροσώπους της Εκκλησίας, των Πανεπιστημίων και των Λόρδων, οι οποίοι υποστηρίζουν τους εκμεταλλευτές της εργατικής τάξης.

ΟΙ ΔΙΚΟΙ ΜΑΣ ΦΙΛΟΙ ΔΕΝ ΘΑ ΥΠΗΡΕΤΗΣΟΥΝ ΤΟΝ ΕΧΘΡΟ. ΨΗΦΙΣΤΕ ΤΟΥΣ ΥΠΟΨΗΦΙΟΥΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ

16. «Αποσπάσματα από τη Διακήρυξη της 12^{ης} Ολομέλειας της ΕΕΚΔ για τα Μαθήματα από τους Απεργιακούς Αγώνες και από την Πάλη των Ανέργων» (Σεπτέμβριος 1932), Jane Degras, vol.3 (1929-43), σσ.232-35, 237-38

«2. Η ΠΑΛΗ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΙΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΤΑΚΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΕΝΙΑΙΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ
Η 12^η Ολομέλεια διακηρύσσει ότι σε πολλά τμήματα της Κομιντέρν έχουν εντοπιστεί σοβαρές καθυστερήσεις και ομορτοουνιστικά λάθη στον τρόπο εφαρμογής των τακτικών του ενιαίου μετώπου από τα κάτω, που αξιοποιούνται από τους σοσιαλδημοκράτες και τους ρεφορμιστές γραφειοκράτες των συνδικάτων στους ελιγμούς

με τους οποίους εξαπατούν τις μάζες. Οι καθυστερήσεις οφείλονται στην υποτίμηση και στην ανεπαρκή κατανόηση της τακτικής του ενιαίου μετώπου (ειδικά σε σχέση με τους σοσιαλδημοκράτες εργάτες), και τα λάθη άλλοτε στην υποταγή στους ρεφορμιστές γραφειοκράτες στο όνομα της ενότητας και άλλοτε στην πάση θυσία επιλογή της αποχώρησης από τις ρεφορμιστικές οργανώσεις. Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για οπορτουνισμό που εμποδίζει την πρόοδο των κομμουνιστικών κομμάτων και του επαναστατικού εργατικού κινήματος για την ανάδειξη της ανεξάρτητης ηγεσίας του οικονομικού αγώνα του προλεταριάτου.

3. ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΤΩΝ ΑΝΕΡΓΩΝ

Η 12^η Ολομέλεια επιστά την προσοχή όλων των τμημάτων της Κομιντέρν στο θεμελιώδες πολιτικής σημασίας κίνημα των ανέργων το οποίο κατευθύνεται όλο και περισσότερο άμεσα εναντίον του καπιταλιστικού κράτους (ζητώντας τροφή, περίθαλψη, κοινωνική ασφάλιση, απαλλαγή από την καταναγκαστική εργασία κτλ.). Η πάλη των ανέργων μέχρι τώρα έχει οργανωθεί από μια κομμουνιστική πρωτοπορία, ενώ τα κομμουνιστικά κόμματα δεν έχουν δείξει ενδιαφέρον ανάλογο με εκείνο για τον απεργιακό αγώνα του προλεταριάτου. Τα κομμουνιστικά κόμματα και τα επαναστατικά συνδικάτα δεν έχουν καταφέρει να οργανώσουν σημαντικές μάζες εργαζομένων για την υπεράσπιση των ανέργων, μολονότι όλο και πιο συχνά έχουν κινητοποιήσει τους άνεργους στην υπεράσπιση των απεργιών. Η βασικότερη αδυναμία είναι η υποτίμηση της ανάγκης του οργανωμένου αγώνα υπέρ των μερικών διεκδικήσεων των ανέργων. Είναι ελλιπής η καθοδήγηση των ανέργων από τους επαναστάτες, κάτι που ενίοτε βοηθά σοσιαλδημοκράτες και φασίστες, ενώ όπου οι κομμουνιστές και τα «κόκκινα» συνδικάτα έχουν σωστά κατανοήσει την πολιτική σημασία του κινήματος των ανέργων, έχουν διαδόσει πλατιά το πρόγραμμα των αιτημάτων των ανέργων και έχουν αναπτύξει συγκεκριμένες δράσεις για τα καθημερινά ζητήματα των ανέργων, είναι ήδη ορατά τα θετικά αποτελέσματα και η εξάπλωση της κομμουνιστικής πολιτικής επιρροής. Όσο είναι απαραίτητο να εξηγήσουμε στους άνεργους ότι τα προβλήματά τους είναι σύμφυτα με το καπιταλιστικό σύστημα και ότι θα ξεπεραστούν οριστικά με την προλεταριακή δικτατορία, άλλο τόσο πρέπει να αφιερώσουμε προσοχή στην οργάνωση των πλατιών μαζών των ανέργων στον αγώνα για την καθημερινότητα και την κοινωνική τους προστασία, χωρίς να υποκαθιστούμε τις δικές τους οργανώσεις από τα «κόκκινα σωματεία».

4. Η ΔΟΥΛΕΙΑ ΣΤΑ ΡΕΦΟΡΜΙΣΤΙΚΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ

Το καθημερινό ενδιαφέρον των κομμουνιστών και των μελών των επαναστατικών «κόκκινων» συνδικάτων για την πραγματοποίηση του ενιαίου μετώπου φέρνει στο προσκήνιο το πρόβλημα της δουλειάς μας μέσα στα ρεφορμιστικά σωματεία. Η επιρροή της ρεφορμιστικής γραφειοκρατίας, κυρίως σε χώρες με μακρά και ισχυρή παράδοση ρεφορμιστικού συνδικαλισμού, είναι ένα από τα κυριότερα ανασταλτικά εμπόδια της ταξικής πάλης και δεν μπορεί να υπερκεραστεί με φραστικές επιθέσεις προς τους δολοπλόκους ρεφορμιστές στα συνδικάτα όπου οι κομμουνιστές μειοψηφούν ή πολύ περισσότερο με το να εγκαταλείψουν οι δυνάμεις μας τα ρεφορμιστικά σωματεία, αλλά μόνο μέσα από την επίμονη δουλειά μας εντός αυτών των σωματείων, από το σκληρό αγώνα να κερδίσουμε το κάθε απλό μέλος, από την εκλογή μας σε κάθε αξίωμα και όργανο του σωματείου, από την αλλαγή των συσχετισμών και την περιθωριοποίηση των ρεφορμιστών στα τοπικά ανεξάρτητα σωματεία και στα συμβούλια των πρωτοβάθμιων ρεφορμιστικών σωματείων και εργατικών κέντρων. Η 12^η Ολομέλεια καλεί όλα τα τμήματα της Κομιντέρν με μολσεβίτικη σταθερότητα να αγωνιστούν κατά της πολιτικής των διαγραφών των ριζοσπαστών από τις ρεφορμιστικές ηγεσίες των σωματείων σαν τον κυριότερο κίνδυνο, αλλά και να αγρυπνούν απέναντι σε οπορτουνιστικές εκδηλώσεις στο εσωτερικό τους, οι οποίες στην πράξη αρνούνται την αναγκαιότητα της ύπαρξης των επαναστατικών συνδικάτων και της ανεξάρτητης οργάνωσης των εργατικών αγώνων, περιοριζόμενες στην πίεση προς τις ηγεσίες να αναλάβουν τη διεύθυνση και την υποστήριξη αυτών των αγώνων. Το ξεσκέπασμα των ρεφορμιστών μπορεί να γίνει μόνο όταν μέσα σε όλες τις μαζικές οργανώσεις (Εθνικές, Καθολικές, Κομμουντάγκ, «κίτρινες» κτλ.) οι οπαδοί της ΚΔ και της Προφιντέρν δείξουν με λεπτομερή στοιχεία τις παρασκηνακές επαφές των ρεφορμιστών με τους καπιταλιστές, το ότι σαμποτάρουν και υπονομεύουν τις απεργίες και τους αγώνες και όταν οι επαναστάτες πρωτοστατούν στην οργάνωση της καθημερινής πάλης των εργαζομένων. Τα τμήματα της Κομιντέρν πρέπει ακόμη να αντιμετωπίσουν με αποφασιστικότητα εκείνα τα «αριστερά» και σεκταριστικά στοιχεία στο εσωτερικό τους που στο όνομα της πάλης με τον οπορτουνισμό και το ρεφορμισμό αρνούνται να δουλέψουν μέσα στα ρεφορμιστικά σωματεία ή να επιδιώξουν την εκλογή τους στα όργανα των ρεφορμιστικών συνδικάτων. Στις χώρες υπό φασιστικό καθεστώς και δικτατορία (π.χ. Ιταλία, Κίνα) όπου οι μαζικές εργατικές ενώσεις έχουν αντικατασταθεί από φασιστικά σωματεία ή ελέγχονται ασφυκτικά από τους αντιδραστικούς, πάλι οι κομμουνιστές οφείλουν να δουλέψουν στο εσωτερικό

τους, αξιοποιώντας κάθε παράνομη και νόμιμη δυνατότητα για να τραβήξουν τη μάζα στη δράση και για να απονομιμοποιήσουν τους φασίστες στη συνείδηση των εργαζομένων.

8. ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΩΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΩΝ ΣΤΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΤΟΥ

[..]Για να υπηρετηθεί το καθήκον της οργάνωσης του οικονομικού αγώνα του προλεταριάτου και της ανεξάρτητης επαναστατικής καθοδήγησής του, πρέπει να αλλάξει σε πολλά η καθημερινή μαζική δουλειά των κομμουνιστών: α) να διασφαλιστεί η άμεση επαφή και συμμετοχή όλων των κομματικών μελών και των μελών των επαναστατικών σωματείων με όλα τα κινήματα των εργαζομένων και των ανέργων, έχοντας σαφή και ακριβή εκτίμηση των συνθηκών εργασίας και ζωής τους, της οικονομικής κατάστασης, των αναγκών και των διαθέσεων τους. β) να εφαρμοστούν πλατιά οι τακτικές του ενιαίου μετώπου από τα κάτω, ειδικά με τους ρεφορμιστές εργάτες, δείχνοντας την απαιτούμενη υπομονή για τις αυταπάτες τους, ανεβάζοντας σκαλί σκαλί την ταξική τους συνείδηση και τραβώντας τους σταδιακά στις επαναστατικές οργανώσεις και μάχες. γ) να εξασφαλιστεί η δημοκρατική λειτουργία όλων των οργάνων εργατικού αγώνα (σωματείων, απεργιακών επιτροπών, επιτροπών δράσης, επιτροπών ανέργων) με την προσέλκυση όσο και περισσότερων εργαζομένων και ανέργων για να συζητούν οι ίδιοι για την πορεία και τα αιτήματα των οικονομικών αγώνων τους. δ) να γίνεται διαρκής προσπάθεια οι οικονομικοί αγώνες εργαζομένων και ανέργων να επιφέρουν κάποιο άμεσο –έστω και μικρό- κέρδος, προκειμένου να μην αποθαρρύνονται οι πιο καθυστερημένες μάζες και για να δυναμώνει η εμπιστοσύνη τους στην επαναστατική καθοδήγηση. ε) να διασφαλίζεται η κατά το δυνατόν μεγαλύτερη παρουσία των επαναστατών στα συνδικάτα, στις επιτροπές αγώνα και στα όργανα πάλης των ανέργων ενός κλάδου πριν την οργάνωση μιας απεργίας. στ) να διασφαλιστεί η επαφή των εργοστασιακών συμβουλίων και των απεργιακών επιτροπών με τις οργανωμένες δυνάμεις της Προφιντέρν και με τους κομμουνιστές συνδικαλιστές δίχως να τείνουν αυτοί να ποδηγετήσουν τα αυθόρμητα όργανα του εργατικού αγώνα. ζ) να εξασφαλιστεί η αμείωτη προσοχή όλων των τμημάτων στην κομματική οικοδόμηση και στην ανάπτυξη του εργατικού και του απεργιακού κινήματος σε διάφορους κλάδους στρατηγικής οικονομικής σημασίας (μέταλλο, μεταφορές, πολεμική βιομηχανία κτλ)».

17. Επιστολή του W.Steamton, διευθυντή της *Daily Herald* στον γραμματέα του TUC W.Citrine, 29-06-1934, Warwick University Digital Collections of Trade Union Archives

«[..]έχει ξεσπάσει κρίση μέσα στο Γαλλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα σχετικά με το Ενιαίο Μέτωπο με τους Κομμουνιστές. Είναι πιθανή μια νέα διάσπαση γιατί την τελευταία βδομάδα η Εκτελεστική Επιτροπή αποφάσισε να επαναδιαπραγματευτεί τους όρους των επαφών με το Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα πάνω στο Ενιαίο Μέτωπο, καθώς συνεχίζονται οι δημόσιες τοποθετήσεις των στελεχών του εναντίον των Σοσιαλιστών ηγετών. Ο γραμματέας των Σοσιαλιστών Paul Faure έστειλε εξ ονόματος της Επιτροπής μια επιστολή, που δημοσιεύθηκε στην *Populaire*, προς την Κεντρική Επιτροπή του Κομμουνιστικού Κόμματος, όμως η οργάνωση του Παρισιού (*Seine*) *Socialist Federation* υπό τους Zyromski και Marceau Pivert συνέχισε μόνη της τις διαπραγματεύσεις με τους Κομμουνιστές και ανακοίνωσε την Πέμπτη το πρωί, ότι θα μετάσχει σε κοινή διαδήλωση με το Κ.Κ την Παρασκευή. Όταν μαθεύτηκε το νέο στην κοινοβουλευτική σοσιαλιστική ομάδα, έγιναν επιθέσεις στον Leon Blum ο οποίος εξήγγειλε έκτακτη εθνική συνδιάσκεψη. Βουλευτές και γραμματείς οργανώσεων ζητούν σαφείς οδηγίες, αν ισχύει το περιεχόμενο της επιστολής Faure ή αν θα ενεργήσουν με δική τους πρωτοβουλία σαν την *Seine*. Η κατάσταση είναι πολύ άσχημη. Πολλά στελέχη του κόμματος με επιρροή μου μιλάνε, υποστηρίζοντας ότι οι μετωπικές κινήσεις με τους Κομμουνιστές οδηγούν κατευθείαν στον φασισμό. Κάτι τέτοιο δεν πρέπει να επαναληφθεί στη Βρετανία. Καθημερινά κάπου στη Γαλλία γίνονται διαδηλώσεις της δεξιάς (Γαλλική Δράση, Πύρινος Σταυρός, Πατριωτική Νεολαία), αντιφασιστικές διαδηλώσεις, οδομαχίες και αναταραχές. Υπεύθυνοι για πολλές είναι οι Κομμουνιστές με την προβοκατόρικη δράση τους, συγκρουόμενοι με τις ομάδες της δεξιάς και με την αστυνομία, ενώ υποδαυλίζουν τις βίαιες ενέργειες, ακόμη και τις λεηλασίες μαγαζιών, όπως στην Τουλούζη. Δυστυχώς, πολλοί Σοσιαλιστές εργάτες είναι υπέρ τους και αναμειγνύονται μαζί τους και οι φασίστες θεωρούν αυτό «βούτυρο στο ψωμί τους» που δικαιολογεί τη δράση τους με τη συνδρομή της αστυνομίας και της κινητής Φρουράς που υπερασπίζονται τον εαυτό τους απέναντι στους εργάτες».

18. The International Secretariat of International Communist League (Bolshevicks-Leninists) to Comrade Oehler, Geneva 25-04-1935, *International News* No.3 (1935), σσ.11-13

« Αγαπητέ σύντροφε

Λάβαμε την επιστολή σας που περιέχει πολύ κριτικισμό χωρίς πειστήρια. Θα ήταν ενδιαφέρον πάνω στο ζήτημα της «γαλλικής στροφής» - και της ανάλογης βρετανικής- να μπορούσαν σύντροφοι από όλο τον κόσμο να βρεθούν και να συζητήσουν αυτή την εμπειρία, όμως αυτό μπορεί να γίνει ακριβώς με την κατάλληλη προσέγγιση της χωρίς εκ των προτέρων αξιωματικές παραδοχές και άκαμπτα μηχανιστικά σχήματα. Μένει πρώτον να αποδειχθεί κατά πόσο η λενινιστική αρχή της οργάνωσης επαναστατικών φραξιών μέσα στα σοσιαλιστικά κόμματα, ώστε να κτιστεί και να αποκρυσταλλωθεί μια μαζική επαναστατική πρωτοπορία, αποτέλεσε μια ικανή και αποδοτική τακτική. Τα τμήματά μας σε Γαλλία και Αγγλία αποκομμένα από τις πλατιές εργατικές μάζες που συναισθηματικά θέλουν την ενότητα της εργατικής τάξης, σύνθημα που το χρησιμοποιούν κατά κόρον και για τους σκοπούς τους οι γραφειοκράτες, κινδύνευαν να γίνουν μια μικρή σέκτα χωρίς κανένα δεσμό με αυτές που απλώς συμμαχούσαν με άλλες σέκτες και αυτό το ονόμαζαν «προλεταριακή ενότητα». Τώρα, παρά τις αποχωρήσεις τα τμήματά μας εκεί έχουν αυξήσει τις γραμμές τους κατά 30% και είναι θετικό ότι έχουν ξεφορτωθεί πολλούς «φωνακλάδες γραφιάδες» και στη θέση τους βρίσκονται εργάτες που είναι σε θέση να κάνουν πραγματική, θετική μαζική δουλειά. Σημαντικότερο από την αύξηση των μελών είναι ότι πολλοί μαχητικοί εργάτες που ήδη ανήκουν σε κάποιο εργατικό κόμμα και σωματείο δεν βρίσκονται πια αντιμέτωποι με το άκαρπο δίλημμα να ενταχθούν σε μια καινούρια Τρίτη οργάνωση που λειτουργεί ως κόμμα, αλλά και όσοι είναι ακόμη κάτω από τη στενή επιρροή των σοσιαλιστών μπορούν να δουλέψουν μαζί μας και να επηρεαστούν περισσότερο από την ιδεολογία μας. Είναι μεγάλο λάθος να πιστεύετε πως μπορούμε «απέξω» να επηρεάσουμε και να κερδίσουμε τις εργατικές μάζες. Να είμαστε «απέξω» σημαίνει ότι ούτε που θα τις πλησιάσουμε, σημαίνει ότι κάνουμε πολιτική εκτός τόπου και χρόνου.[..]Η τοποθέτησή σας και η προβληματική του Cruix απλά δείχνει ότι απορρίπτετε την οργανωτική ενότητα καταδικάζοντας την «γαλλική στροφή». Δεν απορρίπτουμε εξαρχής κάθε ενότητα ούτε την επιδοκιμάζουμε- έτσι σκέφτονται οι Σοσιαλιστές και οι Σταλινικοί- αλλά βλέπουμε πως η εργατική πρωτοπορία από την εμπειρία της θα καταλάβει το λενινιστικό μάθημα, ότι η πραγματική ενότητα δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσα από ένα κεντρικό ή ρεφορμιστικό ενιαίο κόμμα, αλλά μέσα από μια επαναστατική οργάνωση[..]Προς το παρόν η κατάσταση έχει ως εξής: υπάρχει μια μαζική τάση για ενότητα και οι εργάτες έχουν την αυταπάτη πως μπορεί από μόνη της να είναι νικηφόρα, γιατί αυτό τους λένε ρεφορμιστές και σταλινικοί, για να κρύψουν την αποτυχία τους στον αντιφασιστικό αγώνα. Εμείς λέμε ότι το σύνθημα της «οργανωτικής ενότητας του προλεταριάτου» εκφράζει τις ειλικρινείς διαθέσεις των μαζών, παρά το ότι αποτελεί μια απάτη των ηγετών για να πνίξουν τις επαναστατικές διαθέσεις και την επαναστατική πολιτική. Μια ενότητα πάνω σε συμφωνίες των σοσιαλιστικών και των κομμουνιστικών κομμάτων θα είναι εξίσου καταστροφική με ό,τι έγινε στην Αυστρία, το παν δεν είναι η ενότητα, αν και οι λενινιστές έχουμε δείξει ότι την πετυχαίνουμε στην πορεία των αγώνων, αλλά η διεύρυνση μιας πρωτοπορίας που μπορεί να οδηγήσει τις μάζες στη νίκη.[..]Πάντως, είναι γελοίο να πιστεύει κάποιος ότι 50-60 άνθρωποι σαν «ανεξάρτητοι επαναστάτες οργανωτές του αγώνα» θα τραβήξουν μαζί τους εκατοντάδες και χιλιάδες εργάτες, καλύτερα από τις οργανωμένες δυνάμεις μας μέσα στα μαζικά εργατικά κόμματα και σωματεία. Μπαίνοντας μέσα στο Σοσιαλιστικό κόμμα δεν αδυνατίζει η οργάνωσή μας, αλλά πλαταίνει ο ορίζοντας της δράσης μας, να πλησιάσουμε πιο κοντά στους χιλιάδες σοσιαλιστές και κομμουνιστές συντρόφους[..]».

19. G.Dimitrov, *The Struggle for the United Front*, 24-11-1934, NMLH, C.P.G.B-National Congresses and Similar Conferences, CP/CENT/CONG/03

«Στην επανάσταση του Οκτώβρη επικράτησε η δικτατορία του προλεταριάτου κάτω από την καθοδήγηση του κόμματος των Μπολσεβίκων, του επαναστατικού εργατικού κόμματος, κόντρα στο ρεφορμισμό των Μενσεβίκων χάρη στη συμμαχία των εργατών και της αγροτιάς με την πολιτική ηγεμονία των πρώτων. Η νίκη ήρθε γιατί οι εργατικές και οι αγροτικές μάζες πάλεψαν μέσα από τα δικά τους όργανα εξουσίας, τα Σοβιέτ, και στη νίκη τους συνέβαλε η αλληλεγγύη του διεθνούς προλεταριάτου, καθώς ο Οκτώβρης είναι ένας κρίκος της αλυσίδας της παγκόσμιας επανάστασης. Στα επόμενα χρόνια η ΕΣΣΔ σημείωσε αξιοθαύμαστα επιτεύγματα υπό την καθοδήγηση των Μπολσεβίκων, ενώ ο καπιταλιστικός κόσμος έχει βυθιστεί σε μια πρωτοφανή κρίση... γι' αυτό η ΕΣΣΔ είναι η κύρια δύναμη κρούσης της παγκόσμιας επανάστασης, το μοναδικό στήριγμα του διεθνούς επαναστατικού κινήματος, η δύναμη εγγύησης της διεθνούς ειρήνης, η σοσιαλιστική πατρίδα όλων των εργαζομένων[..]Για να βγει η μπουρζουαζία από τον κύκλο της κρίσης και να εξουδετερώσει την απειλή της επανάστασης του προλεταριάτου και των λαϊκών μαζών στις ανεπτυγμένες χώρες, αλλά και στις εξαρτημένες

χώρες και αποικίες, και για να εξαλείψει την ίδια την ΕΣΣΔ, με πιο γοργό ρυθμό υποθάλλει τις φασιστικές δυνάμεις, ενθαρρύνοντας τον παραμερισμό των παλιών φιλελεύθερων αρχών λειτουργίας της πολιτικής κυριαρχίας της και ολοκληρώνοντας τη φασιστική τροπή των αστικών καθεστώτων. Οι φασίστες, εκπροσωπώντας τα πιο αντιδραστικά, σοβινιστικά και φιλοπόλεμα στοιχεία των αστικών τάξεων, επιδιώκουν το ξεπέραςμα της κρίσης με την πλήρη καταστροφή του εργατικού κινήματος, το ριζισμό των μαζών με εθνικιστικά συνθήματα στον ιμπεριαλιστικό πόλεμο και είναι η αιχμή του δόρατος των ιμπεριαλιστών εναντίον της ΕΣΣΔ. Για να πετύχει αυτούς τους στόχους, το μονοπωλιακό κεφάλαιο αξιοποιεί μέσω των φασιστικών κινήματων ένα τμήμα της αγροτιάς και των μικροαστικών μαζών, στρέφοντας τους εναντίον του εργατικού κινήματος, δηλαδή επιδιώκει να παρεμποδίσει προληπτικά την ενδεχόμενη κοινωνική και πολιτική συμμαχία αυτών των μαζών με το προλεταριάτο, η οποία πήρε τη νικηφόρα μορφή της εργατοαγροτικής συμμαχίας και εξουσίας στην ΕΣΣΔ. Σε αυτή την προσπάθεια, τα μονοπώλια βρίσκουν την ανοχή των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων, τα οποία εδώ και χρόνια έχουν μια πολιτική ταξικής συνδιαλλαγής με την αστική τάξη, όμως τώρα, μπροστά στο κίνδυνο του φασισμού, όλο και περισσότεροι εργάτες της βάσης των σοσιαλδημοκρατών κατανοούν ότι είναι απαραίτητη η προλεταριακή ενότητα, το Ενιαίο Μέτωπο για την απόκρουση των αντιδραστικών πολιτικών του μονοπωλιακού κεφαλαίου, γι' αυτό και αρχίζει να ξεδιπλώνεται η εσωτερική διαίρεση της σοσιαλδημοκρατίας: τα «δεξιά» στοιχεία εμποδίζουν με κάθε τρόπο τη σύμπυξη του Ενιαίου Μετώπου, παρέχοντας ανεκτίμητες υπηρεσίες στην αστική τάξη και στη φασιστική αντίδραση, η πρωτοπόρα εργατική βάση της σοσιαλδημοκρατίας ανοικτά τοποθετείται υπέρ του Ενιαίου Μετώπου με τους κομμουνιστές και τις επαναστατικές, προλεταριακές δυνάμεις, ενώ τα παραδοσιακά «κεντρικά» στοιχεία ταλαντεύονται, δημαγωγούν, εξαπολύουν φραστικούς μύδρους κατά του φασισμού, όμως στην πράξη κωλυσιεργούν στην ανάληψη μετωπικών αντιφασιστικών δράσεων. Γιατί νίκησε η επανάσταση στη Ρωσία, ενώ ηττήθηκαν οι προλετάριοι στην Αυστρία, στην Ιταλία και στη Γερμανία ; Γιατί στις τελευταίες χώρες ήταν ισχυρότερα από τους κομμουνιστές τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα που συσπείρωναν τη μεγάλη πλειοψηφία της εργατικής τάξης, στηρίζοντας παντοιοτρόπως την αστική εξουσία, αποπλίζοντας πολιτικά την εργατική τάξη και προετοιμάζοντας το δρόμο για την εδραίωση των φασιστικών δυνάμεων[...] Σήμερα που γίνεται πιο κατανοητή από τις μάζες η ανάγκη της ενότητας των εργαζομένων σε ένα επαναστατικό προλεταριακό μέτωπο, οι υπάρχουσες τάσεις κατακερματισμού των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων μπορεί να οδηγήσουν σε ανοικτά σχίσματα στο εσωτερικό τους, με την αριστερή βάση τους να παλεύει ήδη στο πλάι των κομμουνιστών κατά του φασισμού στη Γερμανία, στην Αυστρία και στην Ισπανία και να συμφωνεί για την κοινή πάλη με το Κ.Κ στη Γαλλία. Όλα τα Κ.Κ πρέπει να διατηρήσουν την προσοχή τους στο πως θα πετύχουν τη μεγαλύτερη κινητοποίηση των εργατικών μαζών «από τα κάτω» μέσα στα εργοστάσια, στα όργανα αγώνα που διαμορφώνουν οι ίδιες οι μάζες (απεργιακές επιτροπές, αντιφασιστικές επιτροπές κτλ) και στο πως θα πετύχουν την ενότητα του εργατικού, συνδικαλιστικού κινήματος στη βάση, ώστε με τη δράση του να γίνει όργανο αγώνα εναντίον της αστικής τάξης. Προϋπόθεση για αυτά είναι το δυνάμωμα των ίδιων των Κ.Κ και η μπολσεβικοποίησή τους, μαζί με την ενίσχυση του Ενιαίου Μετώπου, το οποίο έχει γίνει το κύριο επιτακτικό καθήκον για το εργατικό κίνημα σε όλες τις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες.[...] Στο ξεδίπλωμα των ενιαιομετωπικών τακτικών, μια πρώτη αδυναμία είναι η ελλιπής επιμονή μας για την πραγματοποίησή του που δείχνεται με το αίσθημα ανακούφισης πολλών συντρόφων, όταν οι σοσιαλδημοκράτες απορρίπτουν τις μετωπικές προτάσεις μας, αντί να εντείνουμε τις προσπάθειες στα εργοστάσια και στα σωματεία, για να φέρουμε κοντά μας τους σοσιαλδημοκράτες εργάτες. Μια δεύτερη είναι η τάση να περιορίσουμε το βάθος και το εύρος των μετωπικών αιτημάτων, ώστε να συμφωνήσουν πάση θυσία οι σοσιαλδημοκράτες ηγέτες με το Ενιαίο Μέτωπο, πράγμα που δεν επιτρέπει στη μάζα των εργατών που ακολουθούν τους ρεφορμιστές, να καταλάβουν που διαφέρουμε εμείς από αυτούς, για να βαθύνει η ταξική επαναστατική συνειδητοποίησή τους. Η ανάγκη να συμφωνήσουμε με τις σοσιαλδημοκρατικές δυνάμεις στην πάλη για την απόκρουση των οικονομικών μέτρων των καπιταλιστών, της φασιστικής και της πολεμικής απειλής, σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να μεταφραστεί σαν παραίτηση του ανεξάρτητου ρόλου του Κ.Κ μέσα στο εργατικό κίνημα ή σαν παραίτηση από τον συστηματικό ιδεολογικό και πολιτικό αγώνα εναντίον της επιρροής των σοσιαλδημοκρατών μέσα στο εργατικό κίνημα. Το τρίτο που πρέπει να προσεχτεί, είναι η αποφυγή της μηχανικής μίμησης των συνθημάτων και των μορφών που παίρνει το Ενιαίο Μέτωπο από χώρα σε χώρα, χωρίς την ιδιαίτερη εκτίμηση των ειδικών συνθηκών που επικρατούν σε κάθε περίπτωση. Λόγου χάρη, σε χώρες με ολιγάριθμη εργατική τάξη ή με μικρό ποσοτικό εργατικό κίνημα, το Ενιαίο Μέτωπο πρέπει να απευθυνθεί και σε άλλες μαζικές οργανώσεις, όπως οι αγροτικές ενώσεις και οι αγροτικοί σύλλογοι. Για την ΚΔ είναι ζωτικής σημασίας η κοινή αντιφασιστική πάλη των κομμουνιστών με τη μάζα των σοσιαλδημοκρατών, των αναρχοσυνδικαλιστών και των ανένταχτων εργατών, ώστε

να ριζοσπαστικοποιηθεί η μεγάλη μάζα των εργαζομένων, να οικοδομηθεί η προλεταριακή ενότητα και να τεθεί η προλεταριακή επανάσταση από στρατηγικός στόχος σε άμεσο πολιτικό καθήκον».

20. *For Soviet Britain. The Programme of the C.P.G.B adopted at the 13th Congress, February 5nd, 1935, Marston Printing Co., σσ.2-9, NMLH, CPGB Archives, National Congresses and Similar Conferences, CP/CENT/CONG/03/04*

«Ο ΤΑΞΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ. Η Βρετανία σήμερα είναι στα χέρια των εκατομμυριοσών ιδιοκτητών των μεγαλύτερων τραπεζών, βιομηχανιών που ελέγχουν τα μεγάλα μονοπώλια. Σχεδόν τα πάντα που χρησιμοποιούμε, πρέπει να πληρωθούν σε αυτούς: σαπούνη και γάλα, τσιγάρα και σινεμά, εφημερίδες και μεταφορικά μέσα, καύσιμα, ηλεκτρισμός και χημικά. Αυτοί οι πάμπλουτοι ιδιοκτήτες των μονοπωλίων δεν κατέχουν μόνο τα μέσα εργασίας και επιβίωσής μας, αλλά και όλο τον κρατικό μηχανισμό, τραβώντας τα γκέμια στην κυβερνητική μηχανή, για να πλουτίζουν σε βάρος μας. Για να κερδίσουν αξιοποιούν την εργασία μας, για να κερδίσουν πάλι μειώνουν τους μισθούς και μας απολύουν και όταν η τρελή κούρσα των κερδών φτάνει στην κρίση, τότε θέλουν να τη φορτώσουν πάνω μας. Δείτε τα αποτελέσματα! Οι τέσσερις πιο βιομηχανικές περιοχές της χώρας, η νοτιοανατολική ακτή, το Lancashire, η δυτική Σκωτία, η νότια Ουαλία, έχουν αλύπητα χτυπηθεί από την κρίση, πάνω από 2.000.000 άνεργοι και ο πρωθυπουργός διακηρύσσει ότι ακόμη και όταν αναζωογονηθεί το εμπόριο και η παραγωγή, χιλιάδες άνδρες και γυναίκες θα είναι περιττό οικονομικό βάρος. Φτώχεια, ανεργία, μαζικός υποσιτισμός, πεινχρόι μισθοί για εξοντωτικές ώρες εργασίας, εργατικά ατυχήματα, ασθένειες και υψηλή παιδική θνησιμότητα χαρακτηρίζουν τη ζωή εκατομμυρίων ανδρών, γυναικών και παιδιών στα μαγαζιά, στα εργοστάσια και στα ναυπηγεία της χώρας. Μαζί τους υποφέρουν χιλιάδες μικροκαταστηματάρχες, δάσκαλοι, επιστήμονες και αγρότες που η «ανεξάρτητη ζωή» τους υποθηκεύεται από το μονοπωλιακό κεφάλαιο που τους καθιστά και αυτούς αναλώσιμο περιττό βάρος. Αν δεν βάλουμε ένα τέλος στον καπιταλισμό, οι συνθήκες ζωής θα γίνουν όλο και χειρότερες! ΟΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΕΣ ΜΑΣ ΣΠΡΩΧΝΟΥΝ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ. Δεν είναι μόνο η εξαθλίωση και η ανασφάλεια που απειλούν τη ζωή της μεγάλης πλειοψηφίας των εργαζομένων στη Βρετανία. Οι μεγάλοι καπιταλιστές και τραπεζίτες μας επιφυλάσσουν έναν ακόμη ρόλο, ακόμη και όταν δεν είμαστε αποδοτικοί για αυτούς, μας στρατολογούν για τον πόλεμο που είναι απαραίτητος για την επιβίωση της καπιταλιστικής μηχανής. Η αιτία του πολέμου είναι ο ανταγωνισμός των εθνικών μονοπωλίων, της Βρετανίας, της Γαλλίας, της Ιαπωνίας, της Γερμανίας κτλ. να εξασφαλίσουν το μέγιστο δυνατό μερίδιο για την κερδοφορία τους στην παγκόσμια αγορά, γιατί αυτό είναι ο Ιμπεριαλισμός. Είναι η κυριαρχία των μονοπωλίων στο εσωτερικό και στο εξωτερικό μέσω των επενδύσεών τους και των αποικιών που ελέγχουν. Όσο βαθιάει η κρίση, οι ανταγωνισμοί των μονοπωλίων οξύνονται, αρχικά με τη μορφή φόρων και δασμών, αλλά όσο η κρίση προχωρά, τα μονοπώλια προετοιμάζονται για την αιματηρή επίλυση των διαφορών τους [...] ΟΙ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΕΣ ΠΡΟΑΓΟΥΝ ΤΟ ΦΑΣΙΣΜΟ. Για να προετοιμαστούν για τον πόλεμο, οι καπιταλιστές πρέπει να τσακίσουν το κίνημα της εργατικής τάξης με όπλο τους το φασισμό, τη δικτατορία των πιο αντδραστικών και σοβινιστικών στοιχείων του μονοπωλιακού κεφαλαίου [...] Ο φασισμός είναι απλώς η επιπλέον ανάπτυξη της δύναμης που ήδη ασκούν οι καπιταλιστές σε κάθε χώρα- με την αστυνομία, τα δικαστήρια και το στρατό όπου χρειαστεί- για να εμποδίσουν τους εργάτες να εξασφαλίσουν τα αιτήματά τους και να ανατρέψουν τον καπιταλισμό. Στη Βρετανία οι προετοιμασίες για μια φασιστική διακυβέρνηση δεν περιλαμβάνουν μόνο τις συμμορίες του Mosley που εξοπλίζονται από την οικονομική ολιγαρχία, αλλά και την Εθνική Κυβέρνηση, η οποία στρατιωτικοποιεί την αστυνομία, συγκροτεί παραστρατιωτικά σώματα από εθελοντές της «μεσαίας τάξης», πολλαπλασιάζει τις μονάδες ειδικών μυστικών αστυνομικών, φτιάχνει δομές αναγκαστικής εργασίας για τους ανέργους, περιορίζει την πολιτική έκφραση των εργατών και επιχειρεί τη συγκεντροποίηση της εξουσίας, περιορίζοντας τις αρμοδιότητες των περιφερειακών δημοτικών οργάνων. Με τον ίδιο τρόπο οι αστικές κυβερνήσεις άνοιξαν το δρόμο στον ανοιχτό φασισμό στη Γερμανία και στην Αυστρία. Οι μάζες των Βρετανών εργατών δεν είναι τυφλές. Ξέρουν τη βαρβαρότητα της βρετανικής αστικής τάξης, θυμούνται τις μεθόδους καταστολής της Γενικής Απεργίας, τα «τάγματα θανάτου» στην Ιρλανδία, τη σφαγή των Ινδών στο Αμριτσάρ, την καταπίεση όλων των αποικιοκρατούμενων λαών της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Γενικά, είναι δυνατή η συντήρηση της τεράστιας στρατιωτικής μηχανής του βρετανικού ιμπεριαλισμού και του δικτύου κοινωνικής του υποστήριξης στη Βρετανία, μόνο επειδή αυτός ληστεύει τους λαούς των αποικιών, αξιοποιώντας τους υλικούς πόρους τους για να σταθεροποιεί την ταξική πάλη στο εσωτερικό της χώρας, οπότε προκύπτει ότι ο βρετανικός καπιταλισμός είναι ο κοινός εχθρός των Βρετανών εργαζομένων και των λαών των αποικιών.

ΠΩΣ ΜΠΟΡΟΥΝ ΟΙ ΕΡΓΑΤΕΣ ΝΑ ΠΑΡΟΥΝ ΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ. Πως μπορούν οι εργάτες να τερματίσουν την καπιταλιστική εκμετάλλευση; Πολλοί πιστεύουν ακόμη ότι αυτό μπορεί να γίνει με κοινοβουλευτική δράση. Το ΚΚΜΒ κρίνει ότι είναι αδύνατη η εισαγωγή του σοσιαλισμού στη Βρετανία μέσα από μια εργατική πλειοψηφία στη Βουλή των Κοινοτήτων, γιατί η κυρίαρχη τάξη ποτέ δεν θα συναινέσει σε νομοθετήματα που θα αμφισβητούσαν την οικονομική και πολιτική εξουσία της. Πριν από 20 χρόνια οι Τόρυδες οργάνωσαν μια ανοιχτή ανταρσία, ώστε να μην εφαρμοστεί ένα διάταγμα που περιόριζε την ιμπεριαλιστική αγγλική κυριαρχία στην Ιρλανδία, ενώ από τότε η άνοδος του φασισμού διεθνώς αποδεικνύει ότι οι καπιταλιστές είναι έτοιμοι να απεκδυθούν τη δημοκρατία οποιασδήποτε μορφής, εγκαθιστώντας μια βάρβαρη καταπιεστική εξουσία, προκειμένου να προασπίσουν την εξουσία και τα κέρδη τους. Χωρίς τη συντριβή του καπιταλιστικού κράτους, δεν μπορεί να αναπτυχθεί κανένας πραγματικός σοσιαλισμός. Είναι λοιπόν ζήτημα ταξικής δύναμης και όχι ψήφων, ώστε η άποψη των Εργατικών, ότι οι μάζες έχουν να διαλέξουν μεταξύ του δικού τους «βαθμιαίου, κοινοβουλευτικού περάσματος στο σοσιαλισμό» και της κομμουνιστικής πρότασης για ένα «βίαιο, επαναστατικό πέραςμα», δεν αποτελεί ένα πραγματικό δίλημμα για την εργατική τάξη. Οι εργάτες θα βρεθούν αντιμέτωποι με τις κατασταλτικές δυνάμεις των καπιταλιστών και με τις ένοπλες φασιστικές συμμορίες, όπως βρέθηκαν οι σύντροφοί τους στη Γερμανία, στην Ιταλία και στην Αυστρία όπου ο λανθασμένος προσανατολισμός των φίλων των Εργατικών οδήγησε στην αιματηρή συντριβή τους αγωνιζόμενους εργάτες, και τούτη είναι η ολοζώντανη απόδειξη πως «βαθμιαίο, κοινοβουλευτικό πέραςμα στο σοσιαλισμό» δεν μπορεί να υπάρξει. Και όμως ακόμη οι ηγέτες των Εργατικών διαδίδουν αυτές τις αυταπάτες, ενώ κάνουν και κάτι χειρότερο: υπονομεύουν το Ενιαίο Εργατικό Μέτωπο κατά του φασισμού και του πολέμου [...] Μόνο η εργατική επανάσταση μπορεί να τερματίσει την καπιταλιστική εκμετάλλευση, αλλά αυτή δεν αποτελεί ένα ζαφνικό μεμονωμένο γεγονός σαν κεραυνός εν αιθρία. Είναι το αποτέλεσμα μιας συνεχούς διαδικασίας που ξεκινά με τους μαζικούς, νικηφόρους αγώνες που ενώνουν όλη την εργατική τάξη για την ικανοποίηση των βασικών αναγκών της: τον αγώνα για την αύξηση των μισθών, για τη μείωση των ενοικίων, για την ακύρωση των απολύσεων, για τη μείωση των εξοντωτικών ωραρίων και για την κοινωνική ασφάλιση. Συνεχίζεται με τους εργατικούς αγώνες κατά της πείνας και της ανεργίας και όταν αυτοί πάρουν το χαρακτήρα της μαζικής πάλης κατά του φασισμού και του πολέμου, τότε πια το εργατικό κίνημα παλεύει ανοιχτά πολιτικά κατά όλης της τάξης των καπιταλιστών και όχι εναντίον μεμονωμένων ομάδων της, όπως ακριβώς και η πάλη για την ελευθερία των αποικιοκρατούμενων λαών αποτελεί συνολικό πολιτικό αγώνα κατά της αστικής τάξης. Κάθε τέτοιος αγώνας με την αίσια έκβασή του βασίζεται στο δυνάμωμα του Ενιαίου Μετώπου της εργατικής τάξης, η οποία έτσι χτίζει σκαλοπάτι-σκαλοπάτι την ενότητα, την οργάνωση και την ταξική συνειδητοποίησή της, η οποία θωρακίζεται και βαθαίνει από τη δράση του πρωτοπόρου επαναστατικού κόμματος της εργατικής τάξης, του Κ.Κ που καθοδηγεί τον αγώνα της εργατικής τάξης μέχρι την ανατροπή της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας των καπιταλιστών[...] Η ΠΡΟΟΔΟΣ ΤΟΥ ΕΝΙΑΙΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ. Παντού στον κόσμο η ενότητα και η ικανότητα αντίστασης της εργατικής τάξης πλαταίνει. Στην ΕΣΣΔ ο καπιταλισμός έχει ήδη ανατραπεί στο 1/6 της γης, τα Σοβιέτ της Κίνας καλύπτουν διπλάσιο πληθυσμό από τον βρετανικό, στην Ευρώπη οι αστικές τάξεις συναντούν την αποφασιστική αντίδραση του προλεταριάτου στην απόπειρά τους να επιβάλουν φασιστικές τυραννίες και οι αρχηγοί των Εργατικών και των Σοσιαλδημοκρατών δυσκολεύονται να κρατήσουν τις μάζες μακριά από το Ενιαίο Μέτωπο. Ήδη από τον προηγούμενο χρόνο το Ενιαίο Εργατικό Μέτωπο έχει αποκτήσει και πολιτικό χαρακτήρα με τις κεντρικές συμφωνίες των Κομμουνιστών και των Σοσιαλιστών στη Γαλλία, στην Αυστρία, στην Ισπανία και στην Ιταλία, ενώ και στη χώρα μας, παρά την αντίθεση των ηγετών των Εργατικών, χιλιάδες εργάτες στα συνδικάτα, στις κοπερατίβες, στους συνεταιρισμούς, στα εργατικά συμβούλια παλεύουν ενωμένοι για οικονομικά και πολιτικά αιτήματα, είτε ανήκουν στο Εργατικό κόμμα, είτε στους Ανεξάρτητους Εργατικούς, είτε στο Κ.Κ είτε είναι ανένταχτοι. Συσπειρωμένοι στα σωματεία τους, σε απεργιακές επιτροπές, σε εργοστασιακές επιτροπές και στις επιτροπές ανέργων δίνουν τη μάχη για την επιβίωση και τις ελευθερίες των εργαζομένων, ενώ χιλιάδες άλλοι, στελέχη των συνδικαλιστικών οργανώσεων και των εργατικών δημοτικών συμβουλίων είναι ειλικρινείς αντιφασίστες και δε συμεριζονται την άποψη των ρεφορμιστών ηγετών, ότι το ενιαίο αντιφασιστικό μέτωπο της εργατικής τάξης είναι αχρείαστο. Ενωμένοι οι εργάτες, άνδρες και γυναίκες, είναι παντοδύναμοι και μπορούν να ανατρέψουν τον καπιταλισμό και το Κ.Κ κωδικοποιεί εκείνα τα αιτήματα που φέρνουν τους εργάτες κοντά σε αυτόν τον στόχο, προσφέροντά τους και την αναγκαία γνώση πως δεν υπάρχει άλλος δρόμος. Ή με τον Φασισμό, τον Πόλεμο και την καπιταλιστική παρακμή ή με την Επανάσταση, την Ειρήνη και το Σοσιαλισμό. Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΤΟΥ ΩΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΡΓΑΤΕΣ. Τι είδους κυβέρνηση θα υπάρξει μόλις ανατραπεί ο καπιταλισμός στη Βρετανία; Δεν θα διατηρηθεί το σημερινό κοινοβουλευτικό σύστημα διακυ-

βέρνησης, όμως αυτό δεν είναι κατάργηση της δημοκρατίας, γιατί ο κοινοβουλευτισμός δεν είναι πραγματική δημοκρατία για τους εργαζομένους, αλλά όργανο πολιτικής διεύθυνσης των καπιταλιστών, προσαρμοσμένο να εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους, όπως διαπιστώνουν από την εμπειρία τους χιλιάδες εργάτες, γιατί μολονότι το Κοινοβούλιο ψηφίζει διατάγματα όλος ο κρατικός μηχανισμός από το υπουργικό συμβούλιο στην κορυφή μέχρι τα γραφεία των δημόσιων υπηρεσιών στη βάση, μαζί με τις στρατιωτικές και αστυνομικές δυνάμεις, τα δικαστήρια και τα ανώτερα όργανα των ομοσπονδιών, υπηρετεί τα καπιταλιστικά συμφέροντα και ελέγχει την εργατική τάξη [...] Είναι αδύνατο οι εργάτες να χρησιμοποιήσουν προς όφελος της δικής τους εξουσίας αυτόν τον μηχανισμό. Πως μπορούν αυτοί που ξυλοκοπούν τους απεργούς να τους αναγνωρίσουν ως προϊσταμένους τους; Πως μπορούν τα χρυσοπληρωμένα στελέχη των δικαστηρίων και της Βουλής να απαρηθηθούν τα προνόμιά τους και την αστική τάξη που τους τρέφει; Οι εργάτες χρειάζονται μια άλλη μορφή διακυβέρνησης που θα εκφράζει τη βούληση των εργαζομένων και θα υλοποιεί τις αποφάσεις τους. Οι εργάτες έχουν σωματεία και κοπερατίβες, έχουν συνδικάτα και άλλες μορφές οργάνωσης και αγώνα για να υπερασπίσουν τη ζωή τους έναντι των κεφαλαιοκρατών. Ακόμα και εκεί όπου τα συνδικάτα δεν υπηρετούν απαρέγκλιτα τις ανάγκες της εργατικής τάξης, οι εργαζόμενοι με απεργιακές επιτροπές και εργατικά συμβούλια στους χώρους δουλειάς δίνουν τη μάχη για τα συμφέροντά τους. Αυτές οι εργατικές επιτροπές με ανακλητούς εκπροσώπους από κάθε παραγωγική μονάδα και βιομηχανία έχουν κατορθώσει να οργανώσουν τους αγώνες σε περιόδους ξαφνικών απεργιακών μαχών, ενισχύοντας αποτελεσματικά τα υπάρχοντα συνδικάτα και δημοτικά εργατικά συμβούλια ή αναπληρώνοντάς τα όπου έχουν μετατραπεί σε εργαλεία εξυπηρέτησης των εργοδοτικών σχεδιασμών. Σε κάθε περίπτωση έχουν δείξει ικανότητα να βαθύνουν το περιεχόμενο των εργατικών διεκδικήσεων και δύο φορές (στα 1919-20 και στα 1926) τα κινήματα των αντιπροσώπων της βάσης των σωματείων απέκτησαν πανεθνική οργάνωση και δικτύωση με τους καπιταλιστές έντρομους την εποχή της Γενικής Απεργίας να τα βλέπουν σαν μια άμεση απειλή για το δικό τους σύστημα πολιτικής εξουσίας. Αυτά τα εργατικά συμβούλια, εκλεγμένα δημοκρατικά από τις συνελεύσεις των εργατών στα εργοστάσια, στα καταστήματα, στα ορυχεία και σε κάθε παραγωγική μονάδα, πλαισιωμένα από αντιπροσώπους των σωματείων και των κοπερατίβων, θα αντικαταστήσουν τα όργανα της καπιταλιστικής εξουσίας».

21. For Soviet Britain. Chapter III. What the British Soviets Will Do: Relations with What is now the British Empire, σελ.25

«ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΜΕ ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΣΗΜΕΡΑ ΕΙΝΑΙ Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. Μετά την ανάληψη της εξουσίας τα Βρετανικά Εργατικά Συμβούλια θα διακηρύξουν άμεσα το δικαίωμα όλων των χωρών που συναποτελούν τη Βρετανική Αυτοκρατορία στον αυτοκαθορισμό μέχρι και της πλήρους ανεξαρτητοποίησης, απαλλάσσοντας από κάθε φόρο, δασμό και οικονομική απαίτηση όλα τα δημόσια έργα που κατασκευάστηκαν υπό την αυτοκρατορική επίβλεψη με τον ιδρώτα και το μόχθο των λαών των αποικιών, κανάλια, γέφυρες, λιμάνια, δρόμους και σιδηροδρόμους, αεροδρόμια, κτίρια και εργοστάσια. Εγγυώνται την άμεση αποχώρηση όλων των βρετανικών ενόπλων δυνάμεων από αυτές τις χώρες και την ακύρωση όλων των χρεών που οφείλουν στο βρετανικό χρηματιστικό κεφάλαιο. Τούτο συνεπάγεται την άμεση ανάκληση όλου του στρατιωτικού και πολιτικού προσωπικού από τη Βόρεια Ιρλανδία, την ακύρωση όλων των φόρων και των ετήσιων γαιοπροσόδων που την επιβαρύνουν, όπως και την κατάργηση όλων των δασμών που περιορίζουν συνολικά τις εμπορικές συναλλαγές της Ιρλανδίας. Αντιθέτως, τα βρετανικά σοβιετικά συμβούλια θα αναπτύξουν ειρηνικές, ισότιμες σχέσεις με την Ενωμένη Ιρλανδία, συμβάλλοντας στην οικονομική και βιομηχανική της πρόοδο χωρίς να της επιβάλουν καμία οικονομική, πολιτιστική και στρατιωτική εξάρτηση. Και από την Ινδία θα αποχωρήσει κάθε βρετανική στρατιωτική, πολιτική και αστυνομική παρουσία, ώστε ο ινδικός λαός μόνος και αυτεξούσιος να επιλέξει τη δική του κυβέρνηση χωρίς καμία οικονομική, χρηματιστική και πολιτικοστρατιωτική εξάρτηση από τη Βρετανία. Φυσικά, το ίδιο θα ισχύσει για όλες τις αφρικανικές και ασιατικές αποικιακές κτήσεις και για τις χώρες που τελούν υπό βρετανική εποπτεία και κηδεμονία σήμερα».

21. Class Against Class, 1929. Chapter I. The Empire. Chapter II. Our Immediate Programme of Action, σελ.6, 11, 14, 21, 23

«Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. Η Βρετανία είναι μια ιμπεριαλιστική δύναμη που έχει υπό κατοχή και εκμετάλλευση γύρω στα 450.000.000 άτομα. Από τις κτήσεις της διασφαλίζει αγροτικά αγαθά, πετρέλαιο, πολύτιμους λίθους,

βαμβάκι, μαλλί, καλαμπόκι, μεταλλεύματα, ενώ εκατομμύρια εργάτες και χωρικοί υποφέρουν από την πείνα, δουλεύοντας για τους αποικιοκράτες άρπαγες. Ειδικά στην Ινδία η θνησιμότητα είναι η μεγαλύτερη στον κόσμο, το μέσο ημερομίσθιο μόλις φτάνει το ένα σελίνι, 300.000.000 άνθρωποι είναι παντελώς αγράμματοι και μόλις το 2% του πληθυσμού που διαθέτει μια ικανοποιητική ιδιοκτησία, έχει δικαίωμα ψήφου. Η Αντιβασιλεία ακυρώνει όποιον νόμο θεωρεί επιβλαβή για τους Βρετανούς ιμπεριαλιστές. Στην Κέννα οι βρετανικές αρχές άρπαζαν τη γη των ιθαγενών, επιβάλλοντάς τους καταναγκαστική εργασία έναντι εξευτελιστικής αμοιβής. Ο μηχανισμός της ιμπεριαλιστικής εκμετάλλευσης στηρίζεται στη στρατιωτική βία. Στην Αραβία και αλλού, μόλις οι μάζες ξεσηκωθούν, βομβαρδίζονται, στην Ινδία η αστυνομία πυροβολεί με την πρώτη ευκαιρία κατά των απεργών, παντού η συνδικαλιστική και πολιτική οργάνωση των εργατών είναι παράνομη και όταν ένας λαός απαιτεί τη δική του κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, όπως στην Αίγυπτο, έρχονται τα βρετανικά θωρηκτά να τον συντείσουν. Η Αυτοκρατορία είναι λοιπόν ένα τεράστιο απόθεμα πρώτων υλών και εργατικής δύναμης για τον καπιταλισμό της μητρόπολης [...]ΚΡΑΤΩΝΤΑΣ ΥΠΟΤΑΓΜΕΝΕΣ ΤΙΣ ΑΠΟΙΚΙΕΣ. Οι Βρετανοί καπιταλιστές κρατούν τη βιομηχανία των αποικιών σε καθυστέρηση, για να εξάγουν σε αυτές τα βιομηχανικά προϊόντα τους ή ανεβάζουν την τιμή του νομίσματος κάνοντας πιο ανταγωνιστικές τις δικές τους εξαγωγές. Στην Ινδία π.χ παρά τη διαμαρτυρία των Ινδών επιχειρηματιών η ισοτιμία της ρουπίας ανέβηκε στη μία λίρα και στα έξι σελίνια, ωφελώντας το βρετανικό εμπόριο κατά 12% και οι προστατευτικοί δασμοί της εγχώριας μεταλλουργίας καταργήθηκαν όσον αφορά τις βρετανικές εξαγωγές σιδήρου και χάλυβα. Όμως, αυτές οι πρακτικές οξύνουν τους ταξικούς ανταγωνισμούς, τις συγκρούσεις των καπιταλιστών για τις διεθνείς αγορές και βαθαίνουν τη διεθνή οικονομική κρίση, φέρνοντας πιο κοντά τα σύννεφα του πολέμου. Για αυτό ο κίνδυνος του πολέμου δεν μπορεί να αποτραπεί παρά μόνο από την εφαρμογή του προγράμματος της Επαναστατικής Εργατικής Κυβέρνησης στη Βρετανία που θα μπει στη ζωή και με τη συνδρομή του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα των αποικιών.[...]Το πρώτο διάταγμα της Επαναστατικής Εργατικής Κυβέρνησης θα είναι η αναγνώριση της ανεξαρτησίας όλων των αποικιών και η δωρεάν οικονομική ενίσχυσή τους, ώστε να γίνουν και αυτές εργατοαγροτικά κράτη[...]ΤΟ ΑΜΕΣΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ ΜΑΣ. ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΚΟ. Είναι γεγονός ότι οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας αποτελούν εργαλείο εξουσίας των καπιταλιστών. Σε αυτές απαγορεύονται οι πολιτικές δράσεις, κρατιούνται μακριά από το εργατικό κίνημα, για να είναι πειθήνιο όργανο του κεφαλαίου στους ιμπεριαλιστικούς πολέμους και στην κατάπνιξη του εργατικού κινήματος και του κινήματος εθνικής απελευθέρωσης στις αποικίες. Όσοι υπηρετούν δεν μπορούν να συνδικαλιστούν, παραμένουν στην άγνοια και καθοδηγούνται από τους ταξικούς εχθρούς τους, από αξιωματικούς που προέρχονται από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις. Για να υπάρξει ταξική ενότητα εργαζομένων και στρατού, πρέπει να αναγνωριστεί η δυνατότητα σχηματισμού συνδικάτων και συμβουλίων στη βάση του στρατεύματος και να οργανωθούν άμεσα επιτροπές εκλεγμένων αντιπροσώπων ανά τάγμα και πλοίο που θα καθοδηγήσουν τους συναδέλφους τους, ώστε να μη γίνουν δήμιοι των εργατών στις απεργίες και στις διαδηλώσεις των λαών της Αυτοκρατορίας που παλεύουν για την ανεξαρτησία τους [...]Ο ΑΓΩΝΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ. Η πολεμική απειλή έρχεται από δύο κατευθύνσεις. Η πρώτη είναι το μίσος των καπιταλιστικών χωρών για το πρώτο Εργατοαγροτικό κράτος του κόσμου και η δεύτερη είναι ο ανταγωνισμός των καπιταλιστών και των ιμπεριαλιστικών χωρών για τις διεθνείς αγορές και για την εκμετάλλευση των αποικιών και του υπανάπτυκτου κόσμου.[...]Η ύπαρξη της Βρετανικής Αυτοκρατορίας αποτελεί μια διαρκή αιτία πολέμου και καταπίεσης των λαών, ώστε η βρετανική εργατική τάξη δεν μπορεί να είναι αδιάφορη σε αυτήν τη μαζική καταπίεση. Πρέπει άμεσα οι Βρετανοί εργάτες να αγωνιστούν για να αναγκάσουν τη βρετανική κυβέρνηση να αναγνωρίσει την πλήρη αυτοδιάθεση των λαών της Αυτοκρατορίας, την άμεση αναγνώριση της ινδικής ανεξαρτησίας, χωρίς κανένα μεταβατικό στάδιο «εσωτερικής αυτοδιοίκησης» που προτείνουν οι Εργατικοί, και να συνεργαστούν με τα απελευθερωτικά κινήματα των αποικιών σε όλες τις αντιιμπεριαλιστικές δράσεις».

22. Παλμίρο Τολιάτι, Μαθήματα για το Φασισμό, 1935, σσ.30, 70, 126, 128-29

«Τίποτε δε μοιάζει περισσότερο σε έναν χαμαιλέοντα απ' όσο η φασιστική ιδεολογία. Μην την κοιτάζετε χωρίς να βλέπετε το στόχο που θέτει ο φασισμός στην καθορισμένη στιγμή με αυτή την καθορισμένη ιδεολογία. Για θεμελιακή γραμμή του παραμένει ο υπερβολικός εθνικισμός, ο κορπορατιβισμός σε αναλογία με τη σοσιαλδημοκρατία. Γιατί; Γιατί και η σοσιαλδημοκρατική ιδεολογία είναι μια μικροαστική ιδεολογία, δηλαδή και στις δύο αυτές ιδεολογίες υπάρχει ανάλογο μικροαστικό περιεχόμενο, αλλά αυτό εκφράζεται με διαφορετικές μορφές στις διαφορετικές χώρες[...] Το έδαφος των φασιστικών συνδικάτων είναι το πιο ευμετάβλητο στις συνθή-

κες αυτής της δικτατορίας. Έδαφος ευμετάβλητο γιατί εδώ οι ταξικές σχέσεις αντανακλώνται απευθείας με άμεσο τρόπο. Είναι μια απόδειξη της λενινιστικής διαπίστωσης ότι οποιαδήποτε μαζική οργάνωση εργαζομένων, ακόμη και η πλέον αντιδραστική ιδεολογικά και πολιτικά, γίνεται αναπόφευκτα χώρος όπου μεταφέρεται η ταξική πάλη, γίνεται σημείο εκκίνησης της ταξικής πάλης. Άρα, αυτό το σημείο είναι το δικό μας σημείο εκκίνησης για να κρίνουμε την τακτική και τη δουλειά μας μέσα στα φασιστικά συνδικάτα [...] Αλλά με μια ορισμένη έννοια, μπορεί και πρέπει να θεωρηθεί ο κορπορατιβισμός σαν η αποκορύφωση της φασιστικής οργάνωσης του κράτους. Και όχι μόνο, αλλά πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι σήμερα στο διεθνές πεδίο οι δύο έννοιες είναι γενικά ισοδύναμες. Στις χώρες όπου τυπικά υπάρχει φασιστική δικτατορία, πάρτε για παράδειγμα την Αυστρία και τη Γερμανία, όχι μόνο θα βρείτε απόπειρες δημιουργίας κορπορατιβιστικού κράτους, αλλά αυτός είναι και βασικό ιδεολογικό προπαγανδιστικό σύνθημα του κράτους. Στις χώρες όπου το φασιστικό κίνημα είναι ακόμη σε ανάπτυξη χωρίς να έχει πάρει την εξουσία, ο κορπορατιβισμός είναι ένα από τα κύρια μοτίβα του προπαγανδιστικού οπλοστασίου των φασιστών π.χ στη Γαλλία. Το σύνθημα του κορπορατιβισμού αντιπαράσσεται στο σύγχρονο οικονομικό σύστημα του Κράτους και παρουσιάζεται σαν διαφορετικό σύστημα. Δεστε χαρακτηριστικά την Αγγλία, όπου ακόμη το φασιστικό κίνημα δεν είναι πολύ ανθηρό αλλά που έχει ακόμη περιθώρια ανάπτυξης. Και εκεί ο φασισμός έχει σαν πρόγραμμα την αναδιοργάνωση της οικονομίας σε κορπορατιβιστικές βάσεις. Αυτή η τάση πάει μαζί με άλλα κινήματα και ρεύματα που δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ακόμη ως φασιστικά στα οποία συναντάμε την ίδια τάση για παρέμβαση στο οικονομικό πεδίο, ώστε και σε αυτές τις περιπτώσεις (π.χ περίπτωση του Ρούζβελτ ή των θέσεων των Αγγλων Εργατικών για τον «μοντισμό») οι φασίστες τις ερμηνεύουν σαν εφαρμογή των αρχών τους και σαν κορπορατιβισμό. [...] Το δεύτερο σημείο είναι εκείνο της συνεργατικής πλευράς του κορπορατιβισμού. Εδώ βρισκόμαστε πραγματικά μπροστά σε ένα νέο βασικό στοιχείο. Στην Ιταλία όταν οι φασίστες μιλούσαν και μιλούσαν για κορπορατιβισμό, διατυπώνουν απλώς την αναγκαιότητα για ταξική συνεργασία, την αναγκαιότητα να εξαλειφθεί η ταξική πάλη μέσα από αυτή τη συνεργασία και αυτό ισχύει για όλες τις χώρες, όπου το κήρυγμα της ταξικής συνεργασίας υποκαθιστά την ταξική πάλη. Αλλά ο κορπορατιβισμός σαν ταξική συνεργασία δεν είναι καθόλου εφεύρεση του φασισμού. Από τη μια μεριά προέρχεται από τα μικροαστικά ρεύματα της άκρας δεξιάς του σοσιαλισμού, τα αντιμαρξιστικά ρεύματα που είχαν γεννηθεί στους κόλπους της Β' Διεθνούς. Από την άλλη το βρίσκουμε στη δεξιά πτέρυγα του γαλλικού και αγγλικού εργατικού, συνδικαλιστικού κινήματος που αναπαρήγαγαν ορισμένες πλευρές του προντονισμού. Είναι φανερό η ρεφορμιστική του προέλευση, γι' αυτό τον συναντάμε μέχρι σήμερα σε διάφορους σοσιαλδημοκράτες [...] Η δεύτερη πηγή, ή καλύτερα σημείο επαφής, του κορπορατιβισμού σαν ταξική συνεργασία βρίσκεται στην κοινωνική ιδεολογία των Καθολικών [...]».

23. For A Soviet Britain, σελ.30

«[...] Σήμερα το τεχνικά καταρτισμένο και εκπαιδευμένο εργαζόμενο προσωπικό, οι πτυχιούχοι, οι επιστήμονες και οι προϊστάμενοι εργοδηγοί αρχίζουν να συνειδητοποιούν ότι δουλεύουν για να ικανοποιήσουν τα συμφέροντα μιας ολιγαριθμής τάξης μέσα στο ασφυκτικό πλαίσιο και στους περιορισμούς ενός καταρρέοντος οικονομικού συστήματος. Πια ένας εφευρέτης ή ένας επιστημονικός ερευνητής δεν μπορεί παρά να βλέπει ότι σήμερα το κύριο αποτέλεσμα κάθε επινόησης και μελέτης του είναι να πετιούνται εκτός εργασίας χιλιάδες εργάτες. Όμως, τα τελευταία πέντε χρόνια χιλιάδες ήταν και οι εκπαιδευμένοι επιστήμονες, τεχνικοί και μηχανικοί που οδηγήθηκαν στην ανεργία. Ο καπιταλισμός δεν τους χρειάζεται, γι' αυτό εκείνοι μπορούν να σταθούν δίπλα στην εργατική τάξη στον κοινό αγώνα για την ανατροπή της καπιταλιστικής σκλαβιάς».

23. Rajani Palme Dutt to Alick West, 06-02-1935

«[...] Στην παρούσα φάση το επαναστατικό προλεταριάτο και το κόμμα του πρέπει να ελέγχουν με ιδιαίτερη προσοχή και φροντίδα την ερευνητική δουλειά και την καλλιτεχνική έκφραση, το συγγραφικό έργο και ειδικότερα τις θεωρίες και τις αντιλήψεις που εκφράζονται μέσα από το έργο των διανοουμένων. Φυσικά και καλωσορίζουμε όλους αυτούς τους συνοδοιπόρους του αγώνα μας, αλλά υπάρχει ο κίνδυνος όλοι αυτοί να μας φέρουν μαζί τους –συχνά ασυναίσθητα– και τις μπουρζουάδικες ιδεολογικές αποσκευές τους. Δες την αδερφή του Strachey, την Anabel Williams-Ellis, πόσο υποτιμητικά μιλά για τους «προλετάρους συγγραφείς» και το

έργο τους. Τούτο δεν δείχνει και μια ενδόμυχη αμφισβήτηση να χαράζει πολιτική το προλεταριάτο και το κόμμα του από μόνοι τους ;[.].».

24. *Seventh World Congress of the C.I. Wilhelm Pieck, Report on the Activities of the ECCI, Verbatim Official Report, 26-07-35, Modern Books LTD, London 1935, σσ. 9-10, 13-14, 44, 63*

«[.]Επικεντρώνοντας σε μια ξεκάθαρη γραμμή διαχωρισμού μεταξύ ρεφορμιστικής και επαναστατικής πολιτικής που είναι απολύτως απαραίτητη και αποτελεί το θεμέλιο της τακτικής μας «Τάξη ενάντια σε Τάξη», οι κομμουνιστές ενώ κάνουν τις δικές τους ανεξάρτητες εκλογικές και πολιτικές εκστρατείες, δεν είναι εκ των προτέρων προκατειλημμένοι στο να στηρίζουν έναν Εργατικό υποψήφιο, π.χ στη Βρετανία, κάτω υπό την άμεση απαίτηση της εργατικής μάζας ή στο να κάνουν μια εκλογική συμφωνία με τους Σοσιαλιστές, όπως στη Γαλλία, προκειμένου να αποφευχθεί η εκλογή αντιδραστικών υποψηφίων. Αυτά αποτελούν κομμάτι του Ενιαίου Μετώπου της εργατικής τάξης κατά των καπιταλιστών και αν δεν γίνουν, θα είναι δύσκολο να υπερασπιστούμε τα βασικά συμφέροντα των εργαζομένων στην πάλη κατά της μπουρζουαζίας. Οι τακτικές της «Τάξης ενάντια σε Τάξη» δυνάμωσαν τα Κ.Κ και τα εξόπλισαν ώστε να φανούν μπροστά στην εργατική τάξη σαν μια ανεξάρτητη δύναμη καθοδήγησης του επαναστατικού αγώνα. Έτσι, στη Βρετανία για πρώτη φορά οι κομμουνιστές άρχισαν να οργανώνουν την ανεξάρτητη μαζική πολιτική τους παρέμβαση και προπαγάνδα σε όλη την χώρα. Όμως, αυτή η επιτυχία δεν πρέπει να μας τυφλώνει και να μη βλέπουμε ότι στην εφαρμογή αυτών των τακτικών έγιναν μια σειρά από σεκταριστικά λάθη. Ενώ οι Βρετανοί κομμουνιστές σωστά κατέβαζαν τους δικούς τους ανεξάρτητους υποψήφιους στις βουλευτικές και δημοτικές εκλογές πολεμώντας τους Εργατικούς, ήταν λάθος για ένα μικρό κομμουνιστικό κόμμα να θέτει όλες τις δυνάμεις του μόνο στη στήριξη των δικών του υποψηφίων και να αδιαφορεί για τον ορισμό κοινών υποψηφίων με άλλες εργατικές οργανώσεις στις τοπικές εκλογές, στις συνελεύσεις και τις αρχαιρεσίες ενός συνδικάτου και στις τοπικές συνδιασκέψεις των εργατικών συμβουλίων και των τοπικών παραρτημάτων του Εργατικού κόμματος. [.] Στην προσπάθειά τους οι κομμουνιστές διέπραξαν κάποια λάθη, χωρίς να βαθύνουν την επιρροή τους ανάμεσα στις ρεφορμιστικές οργανώσεις και στη μάζα των ανοργάνωτων εργατών. Πέτυχαν σε πολλές περιπτώσεις να οργανώσουν αγώνες και απεργίες, να οξύνουν την ταξική πάλη τη στιγμή που οι Εργατικοί και οι Σοσιαλδημοκράτες όμνυαν στην εργασιακή ειρήνη, στον «μοντισμό» και στη συνδιαλλαγή με το κεφάλαιο. Ωστόσο, κάναμε το λάθος να συνεχίζουμε σε διάφορες περιπτώσεις μια απεργία, ενώ η πλειοψηφία των εργατών είχε γυρίσει στη δουλειά. Το αποτέλεσμα ήταν η απομόνωσή μας από τις πλατιές μάζες. Με το σύνθημα της «ανεξάρτητης ταξικής οργάνωσης» οργανώθηκαν αγώνες που σαμπόταραν οι ρεφορμιστές, μια επαναστατική πρωτοπορία ήρθε σε επαφή με το Κ.Κ και απομακρύνθηκε από τη ρεφορμιστική γραφειοκρατία, αλλά υπήρξαν περιπτώσεις όπου αυτή η ανεξάρτητη οργάνωση ταυτίστηκε με την επαναστατική μειοψηφία ή με τον ορισμό δικών μας εκπροσώπων, χωρίς να δοθεί έμφαση στην εκλογή εκπροσώπων από την μεγάλη πλειοψηφία των εργατών στις διάφορες απεργιακές επιτροπές ή από τους ίδιους τους απεργούς.[.] Το πιο ενδεικτικό παράδειγμα των σεκταριστικών λαθών στο συνδικαλιστικό κίνημα το δίνει η Μεγάλη Βρετανία όπου εξαιτίας των σφοδρών επιθέσεων των δεξιών μελών του Γενικού Συμβουλίου του TUC και των αμφιταλαντεύσεων των επικεφαλής των αριστερών μέσα στα σωματεία, το ΚΚΜΒ γλίστρισε σε μια αδέξια και σεκταριστική τακτική, η οποία αποδόμησε κυριολεκτικά το Κίνημα της Μειοψηφίας (NMM). Εκεί οι κομμουνιστές ακολουθώντας την γραμμή της ανεξάρτητης καθοδήγησης των οικονομικών αγώνων, εξαιτίας των παλιότερων δεξιών λαθών και της ανεπαρκούς οργανωτικής συγκρότησης του Κινήματος της Μειοψηφίας, μετατόπισαν το κέντρο βάρους της παρέμβασής τους από τις οργανωμένες συνδικαλιστικές ομάδες και παρατάξεις στα μεμονωμένα άτομα, και από τα συνδικάτα στους ανοργάνωτους εργάτες, αντιπαρατάσσοντας τις δικές τους μικρές δυνάμεις σε όλο το εργατικό κίνημα. Αυτά τα λάθη μεγενθύνθηκαν, όταν το ΚΚΜΒ ταύτισε το Κίνημα Μειοψηφίας με τη φύτρα του νέου, επαναστατικού συνδικαλιστικού κινήματος, σταματώντας να προσπαθεί να οργανώσει νέους εργάτες στα συνδικάτα και καλώντας τους να ενταχθούν στο NMM. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι τα λάθη των συντρόφων μας έγιναν σε μια χώρα με την παλιότερη και πιο ισχυρή παράδοση του ρεφορμιστικού συνδικαλισμού. Τούτο δεν μπορούσε να οδηγήσει παρά στην απομόνωση των κομμουνιστών από αυτό το συνδικαλιστικό κίνημα και στον μαρασμό του Κινήματος Μειοψηφίας. Βέβαια, οι Βρετανοί σύντροφοι με δυσκολία- είναι η αλήθεια- έχουν καταλάβει το λάθος, έχουν αρχίσει να αναπροσαρμόζουν την τακτική τους και με κόπο καταφέρνουν πια να αποκτήσουν επιρροή στο εργατικό, συνδικαλιστικό κίνημα. Μια τέτοια υποτίμηση της δύναμης της παράδοσης που συνδέει την εργατική τάξη με τις παλιές συνδικαλιστικές οργανώσεις και η μονόπλευρη μετατόπιση της προσοχής μας στην ενίσχυση

των κόκκινων συνδικάτων και στη δημιουργία της επαναστατικής, συνδικαλιστικής αντιπολίτευσης, είχαν ως αποτέλεσμα για ένα διάστημα να παραμελήσουν οι κομμουνιστές τη δουλειά μέσα στα ρεφορμιστικά σωματεία, αν και αυτή ήταν απολύτως δυνατή. Τούτο είχε-όπως είναι φυσικό- ανασταλτικά αποτελέσματα για την εξέλιξη της ιδεολογικής επιρροής μας μέσα στη μάζα των συνδικαλιστικά οργανωμένων εργατών.[..] Αναφορικά με την πρόοδο του Ενιαίου Μετώπου, στη Βρετανία το μικρό Κ.Κ πέτυχε να δημιουργήσει το μέτωπο με το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα, αλλά και με έναν αριθμό σωματείων και πρωτοβάθμιων οργανώσεων του Εργατικού κόμματος. Στις 9 Σεπτεμβρίου 1934 κατάφερε να κατεβάσει στο δρόμο 150.000 αντιφασίστες εργάτες και τον Γενάρη και Φλεβάρη του 1935 περισσότερους σε διαδηλώσεις, συσκέψεις και απεργίες, υποχρεώνοντας την κυβέρνηση να αποσύρει το δεύτερο πακέτο των ρυθμίσεων της Νομοθεσίας για τους Ανέργους, που προέβλεπε τη δημιουργία στρατοπέδων εργασίας και που μετέφερε την παροχή προνοιακής βοήθειας στους ανέργους στον απόλυτο έλεγχο του κοινοβουλίου και της κυβέρνησης. Η ανάπτυξη του Ενιαίου Μετώπου με τις κατώτερες εργατικές και συνδικαλιστικές οργανώσεις και η επίμονη δουλειά του ΚΚΜΒ μέσα σε αυτές ήδη έχει για αποτέλεσμα σε διάφορες περιπτώσεις τα σωματεία να παίρνουν το μέρος των κομμουνιστών απέναντι στις υποδείξεις του TUC με τις «Μαύρες Λίστες» για διαγραφή των κομμουνιστών από τα συνδικάτα.[..] Το ΚΚΜΒ, ένα μικρό κόμμα συγκρινόμενο με το Εργατικό κόμμα, έχει καταφέρει να αυξήσει τα μέλη του κατά ένα τρίτο, έχει φτιάξει το Ενιαίο Μέτωπο με τους Ανεξάρτητους Εργατικούς, έχει διορθώσει την τακτική του κάνοντας μια αποτελεσματική παρέμβαση μέσα στα εργατικά συνδικάτα και έχει ενισχύσει τη δύναμή του μέσα στο εργατικό κίνημα της χώρας. Παλεύει για την προστασία των οικονομικών και δημοκρατικών δικαιωμάτων των μαζών, ασπάζεται την επιθυμία τους για μια Εργατική Κυβέρνηση, αλλά και εξηγεί σε αυτές ότι μόνο με την προλεταριακή επανάσταση θα απαλλαχτούν από τη φτώχεια και τον πόλεμο, αλλά πρέπει να φροντίσει για το μέγαλωμα και για την οργανωτική του ανάπτυξη[..]».

25. *The Third Communist International Personnel, 31 May 1950, Approved for Release 23/10/2003, C.I.A-RDP83-00415R005100090001-4* (Καταγραφές για τα προερχόμενα από το ΚΚΜΒ στελέχη του μηχανισμού της Κομιντέρν)

- “Alice”: άγνωστο ψευδώνυμο Βρετανίδα πράκτορα (πιθανό να χρησιμοποιεί και το C. Stewart)
- Allison George: στέλεχος της Προφιντέρν από το 1925. Εκτελεστική Επιτροπή του ΚΚΜΒ στα 1947
- “Allen Rosa”: Βρετανίδα. Σύνδεσμος της ΚΔ. Άγνωστο το πραγματικό της όνομα.
- “Alice Morris”: μάλλον Βρετανίδα από την ΥCL. Σύνδεσμος της ΚΔ (πιθανολογείται ότι πρόκειται για την Catherine Harisson που σκοτώθηκε στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου)
- Arnot-Page Ronald: Προεδρείο της ΕΕΚΔ, 1925, 1931. Καθοδηγητής στην «Διεθνή Αντιιμπεριαλιστική Ένωση», 1928-1932. Κ.Ε του ΚΚΜΒ, 1947
- Bell Thomas: ΕΕΚΔ, 1921-1928. Προεδρείο της ΕΕΚΔ, 1928-29. Πολιτικό Γραφείο 1928
- Bennett: σύνδεσμος της ΚΔ και εκπρόσωπός της στο ΚΚΜΒ. Προεδρείο της ΕΕΚΔ, 1928-1930
- Bradley Benjamin: ΕΕΚΔ, 1935. Γραφείο Πληροφοριών της ΚΔ για τις Αποικίες. Τμήμα Διεθνών Σχέσεων του ΚΚΜΒ μετά το 1944
- Campbell John: Σύνδεσμος του ΚΚΜΒ με την ΚΔ. ΕΕΚΔ, 1935. Κ.Ε και Π.Γ του ΚΚΜΒ, 1925-1939
- Davies John: ψευδώνυμο «Son Carr». Μέλος του ΚΚΜΒ. Πράκτορας της ΚΔ στην Αφρική, Συρία, Αίγυπτο. Ειδικός απεσταλμένος στο Μαρόκο, 1925
- Dickson Dick: ΚΚΜΒ. Πράκτορας της ΚΔ στην Ινδία, 1928-1931, Φιλιππίνες και Αυστραλία, 1932-1933
- Dutt Rajani Palme: ΕΕΚΔ, 1935. Κ.Ε και Π.Γ ΚΚΜΒ, 1926-1941. Διεθνείς σχέσεις ΚΚΜΒ, 1947
- Ferguson Aitkin: Προεδρείο ΕΕΚΔ, 1926. Πολιτική Γραμματεία ΚΔ. Κ.Ε ΚΚΜΒ
- Fitzroy Lloyd: Απεσταλμένος της ΚΔ στην Ινδία, 1931, Σανγκάη 1932-33. ΚΚΜΒ.
- Gallacher William: ΕΕΚΔ, 1924, 1935. Προεδρείο της ΚΔ, 1927-1928, 1935. Κ.Ε του ΚΚΜΒ.
- Glass Cecil: ΚΚΜΒ. Πράκτορας της ΚΔ σε Νότια Αφρική και Ινδία, 1931-1933
- Graham Frank: ΚΚΜΒ. Πράκτορας της ΚΔ στη Σανγκάη, Μάιος 1931, Ινδία και σύνδεσμος στην Anglo-Asiatic Telegraph Agency

- Hardy George: ΚΚΜΒ. Πράκτορας της ΚΔ στην Ινδία, Μάϊος 1928. Σύνδεσμος στην Ιρλανδία, 1930
- Hannet Percy: ΚΚΜΒ. Σύνδεσμος της Προφιντέρν και στέλεχος της PanPacific Conference, Αύγουστος 1929
- Horner Arthur: ΕΕΚΔ, 1928, 1935. Κεντρικό Γραφείο Προφιντέρν. Κ.Ε του ΚΚΜΒ, Πρόεδρος και Γραμματέας της Εθνικής Ομοσπονδίας Ανθρακωρύχων Μεγάλης Βρετανίας
- Noss Bross: «Επιτροπή Νέγρων» της ΚΔ, 1927-1930. Προπαγανδιστής του ΚΚΜΒ και σύνδεσμος της ΚΔ σε Νότια Αφρική και Αυστραλία
- Kerrigan Peter: ΚΚΜΒ, ΥCL, Καθοδηγητικό Γραφείο της ΚΔΝ, 1935. Αντιπρόσωπος και σύνδεσμος με τις «Διεθνείς Ταξιαρχίες», 1937-1938
- Mann Tom: Προεδρείο της Προφιντέρν, Pan-Pacific Conference, 1927
- Merport Benjamin: Οργανωτής του ΚΚΜΒ σε Ινδία, Κίνα, Φιλιππίνες, 1933-1937. Απεσταλμένος στην Αυστραλία, 1937. Πράκτορας στην Κίνα, 1945-1946, Απεσταλμένος του ΚΚΜΒ στην Κούβα, 1947
- Murphy Jack: ΕΕΚΔ, 1925. Προεδρείο της ΚΔ, 1927-1928. Κ.Ε ΚΚΜΒ και Προεδρείο της Προφιντέρν. Διατηρεί επαφές με το ΚΚΜΒ
- Mclean Neil: ΚΔΝ και σύνδεσμος του ΚΚΜΒ σε Αίγυπτο και Παλαιστίνη. Από το 1945 βουλευτής των Εργατικών. Διατηρεί επαφές με το ΚΚΜΒ
- MacManus Aoth: ΕΕΚΔ, 1922-1924. Προεδρείο ΚΔ, 1926-1927. Π.Γ του ΚΚΜΒ
- Newbold Walter: ΕΕΚΔ, 1922. Στέλεχος του ΚΚΜΒ
- Puisel Peter: ΚΚΜΒ. “Παράνομος μηχανισμός” ΚΔ, μετείχε στο δίκτυο της απόδρασης του “Walden” στις 27 Σεπτεμβρίου 1935 [ο Walden, πραγματικό όνομα Joseph Rivosch, ήταν Γάλλος πράκτορας της ΚΔ που συνελήφθη στη Σανγκάη στις 5 Μαΐου 1935 και καταδικάστηκε σε 15ετή φυλάκιση]
- Puisel Luise: σύζυγος του προηγούμενου, γυναικείο τμήμα του ΚΚΜΒ και συνωμοτικό δίκτυο της ΚΔ
- Pollitt Harry: ΕΕΚΔ, 1924-1935. Προεδρείο της ΚΔ, 1926-1935. Εκπρόσωπος της ΚΔ στις Η.Π.Α, 1929-1930. Κ.Ε και Π.Γ ΚΚΜΒ από το 1928. Γενικός Γραμματέας ΚΚΜΒ από το 1929
- Price Phillip: ΚΚΜΒ και ΚΔΝ. Τμήμα Προπαγάνδας της ΚΔ. Μέλος του Εργατικού κόμματος μετά το 1933. Επαφές με το ΚΚΜΒ (πιθανολογείται ότι είναι «διπλό μέλος»)
- Roels Frederick: ΚΚΜΒ. Σύνδεσμος της Προφιντέρν. Εκπρόσωπος στην Pan-Pacific Conference
- Rust William Charles: ΚΔΝ και ΕΕΚΔ, 1928. Προεδρείο της ΚΔ, 1928-1929. Αγγλο-Αμερικανικό Γραφείο της ΚΔ, εκπρόσωπος του ΚΚΜΒ στη Μόσχα, 1931-1934
- Stewart Albert Edward: ΚΚΜΒ. Συνωμοτικός μηχανισμός Ευρωπαϊκού Γραφείου ΚΔ, τμήμα Ειδικών Επιχειρήσεων ΚΔ στις Αποικίες
- Stewart Margaret: ψευδώνυμο Isidore Droysden. Αδερφή του προηγούμενου. Πράκτορας της ΚΔ στην Κίνα και στον Ειρηνικό, 1930-1931, απεσταλμένη της ΚΔ στην Αυστραλία και στην Ινδία, 1932-1933
- Stewart Robert: ΚΔΝ και ΕΕΚΔ, 1924-1925. Εκπρόσωπος της ΚΔ στη Βαλκανική Κομμουνιστική Ομοσπονδία, 1926-1930. Απεσταλμένος της ΚΔ στην Κύπρο, Παλαιστίνη και Αίγυπτο, 1931-1934. Τμήμα Διεθνών Σχέσεων του ΚΚΜΒ, 1947
- Welsh Tom: ψευδώνυμο “White”, ΚΚΜΒ και ΕΕΚΔ, 1921. Δυτικοευρωπαϊκό Γραφείο της ΚΔ και απεσταλμένος της ΚΔ σε Ινδία, Κίνα και Pan-Pacific Conference, 1929-1931
- Wolsch John Fred: ΚΚΜΒ, πράκτορας της ΚΔ σε Ινδία και Κίνα, 1930-1933
- York Rose: σύνδεσμος και «μεταφορέας» της ΚΔ από τη βρετανική ΥCL. Ταξίδεψε στη Σανγκάη, έφτασε 3 Μαρτίου 1935 και αναχώρησε για τη Γαλλία στις 28 Μαΐου 1935

26. Σύνθεση των καθοδηγητικών οργάνων της ΚΔ, 1929-1935

Εκτελεστική Επιτροπή της Κομμουνιστικής Διεθνούς μετά την 10^η Ολομέλεια (3-19 Ιουλίου 1929)

Προεδρείο: Arnot, Barbe, Cachin, Chemodanov, Chuan-Piu, Ercoli, Foster, Garlandi, Gottwald, Guttman, Katayama, Kolarov, Kun, Kuusinen, Lenski, Lozovsky, Manuilsky, Piatnitsky, Pieck, Pollitt, Prukhniak, Randolph, Remmele, Sillen, Smeral, Stalin, Su, Thaelmann, Thorez, Zetkin. Αναπληρωματικοί: Boskovic, Bratkowski, Browder, Celor, Florin, Furini, Furubotn, Gusev, Knorin, Koplenig, Miiller, Neumann Πολιτική Γραμματεία της ΕΕΚΔ μετά την 11^η Ολομέλεια (15 Απριλίου 1931)

Chuan-Piu, Ercoli, Guttman, Knorin, Kuusinen, Lenski, Manuilsky, Piatnitsky, Pieck, Pollitt, Randolph Thaelmann, Thorez. Αναπληρωματικοί: Arnot, Bratkowski, Celor, Chemodanov, Furini, Lozovsky Εκλεγμένοι στην ΕΕΚΔ στο 7^ο Συνέδριο της ΚΔ (Αύγουστος 1935):

Florin, Foster, Gallacher, Garlandi, Gottwald, Green, Heckert, Ichikawa, Kohler, Kolarov, Koplenig, Kun, Kuusinen, Lenski, Linderot Manuil-sky, Mao Tse-tung, Marty, Moskvin, M.A., Okano, Pieck, Pollitt, Prestes, Querez, Rakosi, Raymond, Salim Abud, Stalin, Stefanov, Thaelmann, Thorez, Wang Ming, Yezhov, Zhdanov. Αναπληρωματικοί: Belevsky, Blas Roca, Bo Gu, Bradley, Campbell, Chemodanov, Dahlem, Dernberger, Dolores, Dutt Palme, Ford, Frachon, Furini, Ghioldi, Gopner, Gorkic, Jaquemotte, Kon Sin, Krumin, Lozovsky, Lovlien, Michal, Popov Prukhniak, Schalker, Sharkey, Siroky, Stoinov, Sverma, Tuominen, Ulbricht, Varga, Zapotocky. Επιτροπή Διεθνούς Ελέγχου: Angaretis, Anwelt, Dengel, Eberlein, Ferdi, Grzegorzewski, Iskrov, Kerrigan, Krayevsky, Maggi, Minor, Monmousseau, Senander, Shkiryatov, Sirola, Smeral, Stasova, Tu Ho Sin, Tskhakaya, Walecki. Προεδρείο: Cachin, Dimitrov, Ercoli, Florin, Foster, Gottwald, Kolarov, Koplenig, Kuusinen, Lenski, Manuilsky, Marty, Moskvin, Okano, Pieck, Pollitt, Stalin, Thorez, Wang Ming. Αναπληρωματικοί: Bronkowski, Browder, Gallacher, Garlandi, Heckert, Kohler, Kon Sin, Linderot, Lozovsky, Michal, Raymond, Tuominen. Πολιτική Γραμματεία: Dimitrov (Γενικός Γραμματέας), Ercoli, Manuilsky, Pieck, Kuusinen, Marty, Gottwald. Αναπληρωματικοί: Moskvin, Florin

27. Γκεόργκι Δημητρόφ, *Η Επίθεση του Φασισμού και τα καθήκοντα της ΚΔ στον αγώνα για την Ενότητα της Εργατικής Τάξης ενάντια στον Φασισμό*, «Κεντρικά ζητήματα του Ενιαίου Μετώπου στις διάφορες χώρες-Αγγλία» (20 Αυγούστου 1935), σσ.58-59

«Στην Αγγλία η φασιστική οργάνωση του Mosley πέρασε προσωρινά λόγω των μαζικών ενεργειών των Άγγλων εργατών σε δεύτερη μοίρα. Αλλά δεν πρέπει να κλείνουμε τα μάτια, όταν η λεγόμενη «Εθνική Κυβέρνηση» παίρνει διάφορα αντιδραστικά μέτρα ενάντια στην εργατική τάξη, με τα οποία δημιουργούνται συνθήκες, που σε περίπτωση ανάγκης, θα διευκολύνουν το πέρασμα της αστικής τάξης σε φασιστικό καθεστώς. Να αγωνίζεσαι στο σημερινό στάδιο ενάντια στο φασιστικό κίνδυνο στην Αγγλία, σημαίνει πριν απ' όλα να αγωνίζεσαι ενάντια στην «Εθνική Κυβέρνηση» και στα αντιδραστικά της μέτρα, ενάντια στην επίθεση του κεφαλαίου, για την υπεράσπιση των αιτημάτων των ανέργων, ενάντια στην περικοπή των μισθών, για την κατάργηση όλων των αντεργατικών νόμων με τη βοήθεια των οποίων η αγγλική αστική τάξη ρίχνει το επίπεδο ζωής των μαζών. Όμως, το αναπτυσσόμενο μίσος της εργατικής τάξης για την «Εθνική Κυβέρνηση» συνενώνει όλο και πιο πλατιές μάζες κάτω από το σύνθημα: «Σχηματισμός μιας νέας κυβέρνησης των εργατικών στην Αγγλία». Μπορούν οι κομμουνιστές να μη λάβουν υπόψη τους αυτήν τη διάθεση των πλατιών μαζών, που πιστεύουν ακόμη στην κυβέρνηση των Εργατικών; Όχι, σύντροφοι, πρέπει να βρούμε το δρόμο προς αυτές τις μάζες. Τους λέμε καθαρά ό,τι λέει το πρόγραμμα του 13^{ου} Συνεδρίου του ΚΚΜΒ: «Οι κομμουνιστές είμαστε υπέρ της σοβιετικής εξουσίας, της μοναδικής που μπορεί να απελευθερώσει τους εργάτες από το ζυγό του καπιταλισμού. Αφού όμως οι μάζες θέλουν μια κυβέρνηση των Εργατικών, θα αγωνιστούμε χέρι-χέρι μαζί τους για τη συντριβή της «Εθνικής Κυβέρνησης», παρ'όλο που οι δύο προηγούμενες κυβερνήσεις του Εργατικού κόμματος δεν τήρησαν τις υποσχέσεις τους προς την εργατική τάξη». Είμαστε έτοιμοι να υποστηρίξουμε τον αγώνα για μια νέα Εργατική Κυβέρνηση, χωρίς να περιμένουμε ότι αυτή θα εφαρμόσει σοσιαλιστικά μέτρα. Ωστόσο, στο όνομα των εκατομμυρίων εργατών βάζουμε το αίτημα να προασπίσει τα αμεσότερα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα του προλεταριάτου και όλων των εργαζομένων. Θα αναλύσουμε μαζί ένα κοινό πρόγραμμα τέτοιων αιτημάτων, όπως και την ενότητα δράσης που χρειάζεται η εργατική τάξη, για να προβάλλει αντίσταση στις αντιδραστικές επιθέσεις της «Εθνικής Κυβέρνησης» και του κεφαλαίου, στην απειλή του φασισμού και του νέου πολέμου. Το ΚΚΜΒ είναι έτοιμο σε αυτή τη βάση να εμφανιστεί στις επερχόμενες κοινοβουλευτικές εκλογές μαζί με τις οργανώσεις του Εργατικού κόμματος εναντίον της «Εθνικής Κυβέρνησης» και του Lloyd George που προσπαθεί με τον τρόπο του να παρασύρει τις μάζες για το συμφέρον της αστικής τάξης ενάντια στην υπόθεση της εργατι-

κής τάξης. Αυτή η στάση των Άγγλων κομμουνιστών είναι σωστή. Θα τους διευκολύνει στη δημιουργία του Ενιαίου Μετώπου μαζί με τα εκατομμύρια των εργατών των συνδικάτων και του Εργατικού κόμματος. Μένοντας το ΚΚΜΒ στην πρώτη γραμμή του αγώνα του αγγλικού προλεταριάτου και δείχνοντάς του το δρόμο της πάλης για την επαναστατική ανατροπή της κυριαρχίας της αστικής τάξης και για την οικοδόμηση της σοβιετικής εξουσίας, δεν πρέπει να παραλείπει στον καθορισμό των επίκαιρων καθηκόντων του εκείνα τα απαραίτητα στάδια του μαζικού κινήματος, που στην πορεία οι ίδιες οι μάζες τα ξεπερνούν από την εμπειρία τους μαζί με τις αυταπάτες τους και περνούν με το μέρος του κομμουνισμού».

B. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Arnot, Robin Page (1890-1986)

Γεννήθηκε στο Greenock, όπου ο πατέρας του εξέδιδε την *Clyde Shipping Gazette*. Φοίτησε στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης και συνέβαλε στη συγκρότηση της «Πανεπιστημιακής Σοσιαλιστικής Ένωσης» στα 1912. Συνδέθηκε με το «Τμήμα Εργατικών Ερευνών» του Εργατικού κόμματος και με τη Φαβιανή σοσιαλιστική ομάδα της B.Webb και χρημάτισε γραμματέας του τμήματος ερευνών της μέχρι το 1926. Αρνήθηκε για λόγους συνείδησης να υπηρετήσει στο στρατό και φυλακίστηκε ως «αντιρρησίας συνείδησης και λιποτάκτης» στα 1916-18. Στην απεργία των ανθρακωρύχων του 1919 μαζί με τον H.Slesser συνέταξε το υπόμνημα των αιτημάτων της Ομοσπονδίας Ανθρακωρύχων προς τη Βουλή και την κυβέρνηση, αρθρογραφώντας υπέρ των απεργών και στήριξε το κίνημα αλληλεγγύης προς τους απεργούς ανθρακωρύχους και σιδηροδρομικούς. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος του ΚΚΜΒ στα 1920 και της Κ.Ε του και συνελήφθη για «ανταρσία» στα 1925, οπότε και φυλακίστηκε για έξι μήνες. Όταν απελευθερώθηκε, η Γενική Απεργία είχε ήδη ξεκινήσει και δραστηριοποιήθηκε στις απεργιακές επιτροπές του Northumberland και του Durham. Μετά τη Γενική Απεργία μετείχε κατά διαστήματα στην αντιπροσωπία του ΚΚΜΒ στην Κομιντέρν και στη «Διεθνή Αντιιμπεριαλιστική Ένωση», εκλέχτηκε πρώτος πρόεδρος στην Marx Memorial Library το 1933, συμμετείχε στη συντακτική ομάδα του *Labour Monthly* και από το 1938 μέχρι το 1976 εκλεγόταν στη διοικούσα επιτροπή του «Τμήματος Εργατικών Ερευνών», παραμένοντας στις γραμμές του ΚΚΜΒ ως το θάνατό του.

Bell, Thomas (1882-1944)

Γεννήθηκε στη Γλασκώβη από πατέρα οικοδόμο. Το 1900 ως σιδηρουργός οργανώθηκε στο «Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα», αλλά δυσαρεστημένος από την αποκοπή του από τα συνδικάτα, προσχώρησε στη μαρξιστική Social Democratic Federation, από την οποία διεγράφη το 1903 όντας οπαδός «αναρχοσυνδικαλιστικών πρακτικών». Μαζί με τους W. Gallacher και A. MacManus σχημάτισαν στα 1903 το σκωτικό «Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα». Αναδείχθηκε στην ηγεσία της ομοσπονδίας των Σκώτων σιδηρουργών, καθοδηγώντας τις απεργίες τους στα 1919-20, όντας και κεντρική φιγούρα του κινήματος των «αντιπροσώπων της βάσης» και των απεργιακών επιτροπών του Clyde στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Μετείχε στην ίδρυση του ΚΚΜΒ, όντας μέλος της Κ.Ε και «Εθνικός Οργανωτικός Γραμματέας» του από το 1920 ως το 1929. Φυλακίστηκε στα 1925 μαζί με την υπόλοιπη Κ.Ε του κόμματος για «ανταρσία» και παρά τις διαφωνίες του με ορισμένες πλευρές της γραμμής της ΚΔ μετά το 1930, παρέμεινε μέλος του ΚΚΜΒ μέχρι το θάνατό του.

Bordiga, Amadeo (1889-1970)

Μέλος του ιταλικού Σοσιαλιστικού κόμματος και επικεφαλής μιας «αναρχίζουσας» ομάδας στο εσωτερικό του από το 1910. Στην διάρκεια της «κόκκινης διατίας» (1919-20) ήταν ένας από τους ηγέτες της επαναστατικής πτέρυγας των Ιταλών Σοσιαλιστών που κήρυτταν την αποχή από τις κοινοβουλευτικές διαδικασίες και την μετατροπή της Γενικής Απεργίας σε εργαλείο επαναστατικού αγώνα και εγκαθίδρυσης της σοβιετικής εξουσίας. Συμμετείχε στο 2^ο Συνέδριο της ΚΔ και στα 1921 στην ίδρυση του ιταλικού Κ.Κ του οποίου ανέλαβε και γενικός γραμματέας. Δεν αποσπάστηκε ποτέ από την ιδεολογική επιρροή του «επαναστατικού συνδικαλισμού» και σαν στέλεχος του Κ.Κ στην Ιταλία και της ΚΔ εκπροσωπούσε τις θέσεις του «αριστερού κομμουνισμού», ερχόμενος σε σύγκρουση τόσο με τον Λένιν και τους Μπολσεβίκους, όσο και με την ομάδα Γκράμσι και Τολιάτι μέσα στο ιταλικό Κ.Κ. Μετά το 1926 εκπαραθυρώθηκε από την ΚΔ και στα 1930 διαγράφηκε από το ιταλικό Κ.Κ για «αριστερό φραξιονισμό». Για ένα διάστημα συνδέθηκε με την

τροτσκιστική αντιπολίτευση, όμως στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου αποκήρυξε τον τροτσκισμό ως μια ακόμη έκφραση της «σοβιετικής γραφειοκρατίας» και στα 1944 συγκρότησε μια επαναστατική ομάδα «συμβουλιακών, διεθνιστών κομμουνιστών», ασκώντας μια επίδραση στους κύκλους της λεγόμενης Άκρας Αριστεράς μετά το 1968.

Brockway, Archibald Fenner (1888-1988)

Γεννήθηκε στην Καλκούτα από οικογένεια Βρετανών υπαλλήλων και ιεραποστόλων. Φοίτησε σε εκκλησιαστικό κολλέγιο της Βρετανίας από το 1897 ως το 1905, έδειξε από νωρίς ενδιαφέρον για τη χορτοφαγία και τις «χριστιανοσοσιαλιστικές» θεωρίες. Στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι πασιφιστικές θέσεις του τον έφεραν κοντά στο σοσιαλιστικό και στο εργατικό κίνημα. Το 1918 εντάχθηκε στο Εργατικό κόμμα και εξελέγη το 1929 βουλευτής των Εργατικών στο East Leyton, υποστηρίζοντας όλο αυτό το διάστημα την αυτοδιάθεση των βρετανικών αποικιών. Το 1931 έχασε τη βουλευτική έδρα και συμμετείχε μαζί με τους αριστερούς Εργατικούς στη συγκρότηση του Ανεξάρτητου Εργατικού κόμματος το 1932. Ως εθνικός γραμματέας των Ανεξάρτητων Εργατικών ενεπλάκη στις διαδικασίες δημιουργίας του Ενιαίου Μετώπου με το ΚΚΜΒ στα χρόνια από το 1932 μέχρι το 1935, κρατώντας μια ενδιάμεση θέση μεταξύ εκείνων που ήθελαν την επιστροφή στο επίσημο Εργατικό κόμμα και όσων επιθυμούσαν τη σύνδεση με την ΚΔ και την προσχώρηση στο ΚΚΜΒ. Υποστηρικτής των αντιφασιστικών, λαϊκομετωπικών πρωτοβουλιών μετά το 1935, συμμετείχε ενεργά στο βρετανικό κίνημα αλληλεγγύης προς τη Δημοκρατική Ισπανία και αποστολής Βρετανών εθελοντών στις «Διεθνείς Ταξιαρχίες». Στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ανέλαβε επικεφαλής του «Γραφείου Διαχείρισης των Αντιρρησιών Συνείδησης», κατεβαίνοντας και ως υποψήφιος βουλευτής των Ανεξάρτητων Εργατικών στις επαναληπτικές εκλογές του 1941 και 1942 στο Lancaster και στο Cardiff. Μετά τον πόλεμο εξασφάλισε από τον πρώτο του γάμο στα 1914 τον τίτλο του βαρώνου και έγινε μέλος της Βουλής των Λόρδων, ενώ τη δεκαετία του 1960 και 1970 δραστηριοποιήθηκε στο βρετανικό φιλειρηνικό κίνημα και στην Επιτροπή Αφοπλισμού του Ηνωμένου Βασιλείου.

Bukharin, Nikolai (1888-1938)

Συνδέθηκε με το κόμμα των Μπολσεβίκων από νεαρή ηλικία και έγινε μέλος τους στα 1906 στη διάρκεια της πρώτης ρωσικής επανάστασης. Καταδιωκόμενος από τις τσαρικές αρχές διέφυγε στο εξωτερικό στα 1911 και από το 1915 συμμετείχε στην έκδοση του μπολσεβίκικου θεωρητικού οργάνου *Kommunist*, ερχόμενος κατά καιρούς σε σύγκρουση με τον Λένιν πάνω σε ζητήματα της οργάνωσης της επαναστατικής πάλης, του κράτους, της εθνικής αυτοδιάθεσης και της εργατοαγροτικής συμμαχίας. Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση ανέλαβε διευθυντής της *Πράβντα*, επικεφαλής διαφόρων κομματικών σχολών της ΕΣΣΔ και εκλέχθηκε στο Π.Γ του κόμματος των Μπολσεβίκων και στην ΕΕΚΔ. Στα 1918 υποστήριξε τους «αριστερούς κομμουνιστές», όμως στο ζήτημα των συνδικάτων αντιτάχθηκε στην «Εργατική Αντιπολίτευση». Στα 1925-26 ήταν πολέμιος των θέσεων του Τρότσκι για τον εργατοαγροτικό χαρακτήρα του κράτους της ΕΣΣΔ, αλλά μετά το 1927-28 αναδείχθηκε σε ηγέτης της «Δεξιάς Αντιπολίτευσης» που διαφωνούσε με την ταχεία εκβιομηχάνιση και κολλεκτιβοποίηση της ΕΣΣΔ. Μετά το 6^ο Συνέδριο της ΚΔ απομακρύνθηκε από την καθοδηγητική του θέση στην ΚΔ και στο ρωσικό Κ.Κ, στα 1929 καθαιρέθηκε από το Π.Γ και το 1937 διαγράφηκε από το ρωσικό Κ.Κ. Εκτελέστηκε με τις «Δίκες της Μόσχας» στα 1938.

Campbell, John (1894-1969)

Υπηρέτησε ως εθελοντής στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και παρασημοφορήθηκε επ'ανδραγαθία. Μετά το 1918 οργανώθηκε στην «Εθνική Επιτροπή Εργατών», μια συνδικαλιστική οργάνωση με δεσμούς με τις απεργιακές επιτροπές του Clyde, συνδεδεμένος με τον W.Gallacher. Ίδρυτικό μέλος του ΚΚΜΒ, εργάστηκε στα δημοσιογραφικά του όργανα και συνελήφθη ως εκδότης του *Worker's Weekly* το 1924 με την κατηγορία της υποκίνησης του στρατού σε «στάση». Παράλληλα, του αποδόθηκαν οι κύριες κατηγορίες στα πλαίσια της χαλκευμένης από τις αρχές υπόθεσης «της επιστολής Ζηνόβιεφ», ενώ συνελήφθη εκ νέου στις παραμονές της Γενικής Απεργίας κατά την επιδρομή της αστυνομίας στα κεντρικά γραφεία του ΚΚΜΒ. Υποψήφιος βουλευτής του κόμματος στα 1929, 1945, 1950, 1951, διευθυντής του οργάνου της Κ.Ε του ΚΚΜΒ *Daily Worker* στα 1939-40, 1942-49, ενεπλάκη μαζί με τους Gallacher και Mann στην οργάνωση του βρετανικού τμήματος της Προφιντέρν στη δεκαετία του '20. Μετά το 1929 θεωρήθηκε εκφραστής «δεξιών οportunιστικών» θέσεων, εμπλεκόμενος στις εσωκομματικές συγκρούσεις της περιόδου 1927-29, για ένα διά-

στημα στάλθηκε στη Μόσχα σαν εκπρόσωπος του ΚΚΜΒ στην Κομιντέρν και υποστήριξε τον Pollitt στο ζήτημα της στάσης του κόμματος έναντι του πολέμου στα 1939. Μέχρι το τέλος της ζωής του μετείχε στο ΚΚΜΒ, εργαζόμενος στον εκδοτικό μηχανισμό του. Είχε ταχθεί υπέρ της σοβιετικής επέμβασης στην Ουγγαρία το 1956, όμως διαφώνησε με την σοβιετική εμπλοκή στη Τσεχοσλοβακία στα 1968.

Citrine, Walter (1887-1983)

Γεννήθηκε στο Λίβερπουλ. Αν και άφησε το σχολείο στα 12 χρόνια του, για να μαθητεύσει ηλεκτρολόγος εξελίχθηκε σε ένας από τους αυτοδίδακτους ηγέτες του εργατικού κινήματος. Μέλος του Εργατικού κόμματος από το 1906 και του εθνικού συνδικάτου ηλεκτρολόγων από το 1911, εργάστηκε στην ηλεκτρική βιομηχανία του Μάντσεστερ στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και ανέλαβε καθοδηγητική θέση εντός του Εργατικού κόμματος. Γραμματέας της Εθνικής Ομοσπονδίας Ηλεκτρολόγων-Μηχανολόγων και Ναυπηγών από το 1919, ανέλαβε πρόεδρος της το 1920 και το 1924 αναπληρωματικός γενικός γραμματέας του TUC. Ενεπλάκη στη Γενική Απεργία του 1926 ως γενικός γραμματέας του TUC και επανεξελέγη σε αυτό το αξίωμα τον Σεπτέμβριο του 1926. Μαζί με τον E. Bevin υπήρξαν οι πλέον σημαίνοντες ηγέτες του Εργατικού κόμματος και του συνδικαλιστικού κινήματος που καταπολέμησαν τον αριστερό ριζοσπαστισμό και την κομμουνισμό στις γραμμές του βρετανικού εργατικού κινήματος, απορρίπτοντας την αρχή της ταξικής πάλης για τον «κοινωνικό εταιρισμό», τη συνδιαλλαγή εργατικών συνδικάτων και εργοδοσίας με τη συνεργασία των κρατικών αρχών. Πρωτεργάτης της διαγραφής των κομμουνιστών από τα εργατικά συνδικάτα και σταθερός αρνητής του Ενιαίου Εργατικού Μετώπου. Διευθυντής της *Daily Herald* από το 1929 ως το 1946, χρημάτισε το ίδιο διάστημα και πρόεδρος της Διεθνούς Εργατικής Συνομοσπονδίας του Άμστερνταμ (IFTU). Στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου αναδείχθηκε προσωπικός σύμβουλος του Τσώρτσιλ, ένας από τους βασικούς απολογητές της στρατηγικής συνεργασίας του TUC με την κυβέρνηση και επικεφαλής μαζί με τον Bevin του Υπουργείου Εργασίας και Εθνικής Πρόνοιας. Αντικομμουνιστής, ταξίδεψε στη Φινλανδία, για να υποστηρίξει το δικτατορικό καθεστώς της στο φιννοσοβιετικό πόλεμο του 1939, αν και επισκέφθηκε την ΕΣΣΔ το 1941 στα πλαίσια της βρετανοσοβιετικής συμμαχίας κατά του Άξονα. Μετά το 1945 αποσύρθηκε από την ηγεσία του TUC, δεν πήρε κάποιο υπουργικό αξίωμα στη νέα κυβέρνηση των Εργατικών, αλλά ανέλαβε επικεφαλής της Επιτροπής Εθνικοποίησης της Βιομηχανίας Άνθρακα και της Επιτροπής Δημόσιου Εξηλεκτρισμού από το 1946 μέχρι το 1962.

Dimitrov, Georgi (1882-1949)

Εργάτης τυπογραφείου. Το 1900 εντάχθηκε στο συνδικαλιστικό κίνημα, το 1902 οργανώθηκε στο Βουλγαρικό Εργατικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα, προσχωρώντας στη μαρξιστική πτέρυγα. Στα 1903 όταν διασπάστηκε το κόμμα εντάχθηκε στους «στενούς» σοσιαλιστές της επαναστατικής πτέρυγας, εξελίχθηκε σε στέλεχος της Κεντρικής Επιτροπής στα 1909 και συνέβαλε στην μετεξέλιξή τους στο βουλγαρικό Κ.Κ στα 1919. Χρημάτισε βουλευτής το 1913, τάχθηκε κατά της συμμετοχής της Βουλγαρίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, φυλακίστηκε μετά την καταστολή της εξέγερσης του 1923, πήρε μέρος στην ίδρυση της Προφιντέρν και έγινε επαγγελματικό στέλεχος του μηχανισμού της Κομιντέρν, πρόεδρος της Βαλκανικής Κομμουνιστικής Ομοσπονδίας και υπεύθυνος του Δυτικοευρωπαϊκού Γραφείου της ΚΔ στο Βερολίνο μετά το 1927. Στα 1933 συνελήφθη από τους Ναζί για τον εμπρησμό του Ράϊχσταγ και μετά την αθώωσή του στην πολύκροτη δίκη εγκαταστάθηκε στην ΕΣΣΔ και έγινε Γενικός Γραμματέας της ΚΔ από το 1935 ως το 1943. Καθοδήγησε τον αντιφασιστικό αγώνα του Πατριωτικού Μετώπου στη Βουλγαρία στην περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ως γενικός γραμματέας του βουλγαρικού Κ.Κ και χρημάτισε πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου της Λαϊκής Δημοκρατίας της Βουλγαρίας μετά το 1945.

Dutt, Rajani Palme (1896-1974)

Γιός ενός Ινδού γιατρού του Λονδίνου και της κόρης του Σουηδού πρωπουργού Olaf Palme, σπούδασε στην Οξφόρδη και έγινε μέλος του Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος και του «Τμήματος Εργατικών Ερευνών» υπό την αιγίδα του G.D Cole στα 1914. Επικεφαλής της «Σοσιαλιστικής Φοιτητικής Ένωσης» στα 1915, τάχθηκε κατά του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, απεβλήθη από την Οξφόρδη και στα 1919 εντάχθηκε στη φράζια των Ανεξάρτητων Εργατικών που ήθελαν την ένωση της οργάνωσής τους με την Κομιντέρν. Στα 1920 συμμετείχε στην ίδρυση του ΚΚΜΒ και από τα 1921 μέχρι το 1974 υπήρξε ο διευθυντής και εκδότης του *Labour Monthly*, του πιο έγκυρου αγγλόφωνου αριστερού θεωρητικού και πολιτικού περιοδικού του καιρού

του. Μέλος της Κ.Ε του ΚΚΜΒ από το 1923 μέχρι το 1965, βασικός σύνδεσμος του κόμματος με την Κομιντέρν, στενός συνεργάτης του Pollitt και βασικός εκφραστής της «αριστερής πτέρυγας» του κόμματος στα 1927-29, υπήρξε ο πιο εξέχων θεωρητικός του ΚΚΜΒ και σταθερός υποστηρικτής των επιλογών της σοβιετικής ηγεσίας στα διεθνή ζητήματα, τόσο στα 1939, όταν συγκρούστηκε με τον Pollitt, όσο και στα 1968, όταν διαφώνησε με την καταδίκη της σοβιετικής εισβολής στην Πράγα από το ΚΚΜΒ, οπότε και αποσύρθηκε από την ενεργό δράση, αν και παρέμεινε μέλος του κόμματος μέχρι το θάνατό του. Στις δεκαετίες του 1920, 1930 και 1940 άσκησε σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση και στην πολιτική του ινδικού κομμουνιστικού κόμματος και εθνικού κινήματος.

Foster, William (1881-1961)

Από εργατική οικογένεια αμερικανοϊρλανδικής καταγωγής οργανώθηκε στο Σοσιαλιστικό Κόμμα Η.Π.Α στα 1906 και στους αναρχοσυνδικαλιστικής απόκλισης Industrial World Workers το 1909. Εκπροσωπώντας τους ταξίδεψε στην Ευρώπη στα 1910-11, ερχόμενος σε επαφή με το ευρωπαϊκό σοσιαλιστικό και εργατικό κίνημα. Κάτω από την επίδραση του γαλλικού επαναστατικού συνδικαλισμού αποχώρησε από τους IWW, για να οργανώσει μια συνδικαλιστική φράξια εντός της Αμερικανικής Συνομοσπονδίας Εργασίας, βασιζόμενος στο συνδικάτο μεταλλουργών του Σικάγου, του οποίου ήταν γραμματέας στα 1917-19. Γοητευμένος από τη ρωσική επανάσταση ταξίδεψε στη Ρωσία στα 1921 και προσχώρησε στο κομμουνιστικό κίνημα. Προσωπικός φίλος του Λοζόφσκυ, ανέλαβε καθοδηγητικό ρόλο στην Προφιντέρν και μετά το 1923 υπήρξε στέλεχος της Κ.Ε του Κ.Κ Η.Π.Α και υπεύθυνος για τη συνδικαλιστική πολιτική του. Ήταν ένας από τους κύριους εκφραστές των οπαδών των «κόκκινων σωματείων» εντός της Προφιντέρν και της Κομιντέρν και μετά το 1939 χρημάτισε και μέλος του Π.Γ του Κ.Κ Η.Π.Α, όντας αμετακίνητος υποστηρικτής των φιλοσοβιετικών θέσεων μέσα στο εργατικό κίνημα των Η.Π.Α μέχρι τον θάνατό του.

Gallacher, William (1881-1965)

Ηγετική μορφή του κινήματος των «αντιπροσώπων της βάσης» (Shop Stewards) των συνδικάτων την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα και επικεφαλής της Επιτροπής Εργατών του Clyde στη διάρκεια των μεγάλων απεργιών του 1916, φυλακίστηκε δύο φορές για τη συνδικαλιστική του δράση στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, μετείχε στην ίδρυση του ΚΚΜΒ, όντας ένας από τους εκπροσώπους των «αριστερών κομμουνιστών» στους οποίους άσκησε κριτική ο Λένιν με τον *Αριστερισμό, παιδική αρρώστια του Κομμουνισμού*, αφού προηγουμένως είχε μετάσχει στο Δεύτερο Συνέδριο της ΚΔ. Ως ένας από τους ηγέτες του ΚΚΜΒ φυλακίστηκε στις παραμονές της Γενικής Απεργίας του 1926, υπήρξε ενεργός υποστηρικτής του Στάλιν στις υποθέσεις του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος και από τους θιασώτες της «αριστερής στροφής» του ΚΚΜΒ στα 1927-29, κεντρικό συνδικαλιστικό στέλεχος του ΚΚΜΒ, υποψήφιος βουλευτής του μετά το 1930 και εκλεγμένος βουλευτής του κόμματος στο Fife από το 1935 μέχρι το 1950.

Groves, Reginald (1908- 1988)

Γόνος αγγλικής οικογένειας δημοσίων υπαλλήλων (ο πατέρας του ήταν αστυνομικός) σπούδασε σε εκκλησιαστικά σχολεία και μέσω των φίλων του S.Purkis, B.Williams, B.Field και R.Rayner που δραστηριοποιούνταν στους κύκλους της Αγγλικής Καθολικής Εκκλησίας και του εργατικού κινήματος ήρθε σε επαφή με τις «χριστιανοσοσιαλιστικές» θεωρίες και κινήσεις. Υπό την επίδραση του Purkis, στελέχους της «Καθολικής Σταυροφορίας» που προπαγάνδιζε στα 1917-18 τη συμπίεση της χριστιανικής εκκλησίας με το σοσιαλισμό, που είχε ενταχθεί στο Βρετανικό Σοσιαλιστικό Κόμμα και είχε παρακολουθήσει τη μορφοποίηση του ΚΚΜΒ στα 1921, άρχισε να μυείται στον μαρξισμό και να παρακολουθεί την κομμουνιστική πολιτική ως «συνοδοιοπόρος» του ΚΚΜΒ, αλλά και του Εργατικού κόμματος, στο οποίο οργανώθηκε το 1924. Στα 1926 πήρε ενεργό μέρος στις κινητοποιήσεις και στις συγκεντρώσεις της Γενικής Απεργίας στο νότιο Λονδίνο. Απογοητευμένος από τη στάση της Εκκλησίας και των Εργατικών που εγκατέλειψαν τους εργατές, εντάχθηκε στην YCL το 1927, διώχθηκε από την οικογενειακή εστία, επειδή ο πατέρας του φοβόταν ότι ο κομμουνιστής γιος θα επέφερε στην οικογένεια προβλήματα με την αστυνομία και απασχολήθηκε στον μηχανισμό της Κομμουνιστικής Νεολαίας μέχρι το 1929 και ως έκτακτος συνεργάτης των κομμουνιστικών εντύπων, κάνοντας περιστασιακές εργασίες στις σιδηροδρομικές εταιρίες και στα βιβλιοπωλεία. Υπήρξε ένα από τα «αριστερά» στελέχη της YCL που υποστήριξαν τη διάρρηξη οποιουδήποτε δεσμού του ΚΚΜΒ με το Εργατικό κόμμα και με το παραδοσιακό εργατικό κίνημα, έχοντας τη φήμη ενός από τους «ιδεολογικούς

μαθητές» του Dutt. Το 1929 του προτάθηκε να πάει στη Μόσχα στη «Διεθνή Σχολή Λένιν», όμως αρνήθηκε θεωρώντας ότι προτεραιότητά του ήταν να βοηθήσει το επαναστατικό κίνημα στη Βρετανία. Το 1930 έγινε μέλος του ΚΚΜΒ και για ένα διάστημα εργάστηκε ως συνεργάτης του Ινστιτούτου Μαρξ-Ένγκελς της Μόσχας υπό τη διεύθυνση του D. Riazanov στη θέση του υπεύθυνου των μαρξικών εκδόσεων για το βρετανικό εργατικό κίνημα. Με αυτόν τον τρόπο απέκτησε ενδιαφέρον για τις θέσεις της τροτσκιστικής αντιπολίτευσης, στην οποία πρόσκειτο ο Riazanov, και όντας απόλυτος οπαδός «των εργατικών συμβουλίων άμεσης δράσης και της ανεξάρτητης εργατικής οργάνωσης» ήρθε τον Αύγουστο του 1931 σε αντιπαράθεση με την καθοδήγηση του ΚΚΜΒ, αλλά και με τον ίδιο τον Dutt. Τέθηκε επικεφαλής μιας ομάδας αντιπολιτευόμενων την ηγεσία του ΚΚΜΒ στο νοτιοδυτικό Λονδίνο και στο St. Pancras (η επονομαζόμενη «ομάδα Balham») το φθινόπωρο του 1931, η οποία διαγράφηκε από το ΚΚΜΒ τον Αύγουστο του 1932. Η ομάδα μετεξελίχθηκε σε βρετανικό τμήμα της τροτσκιστικής «Διεθνούς Αριστερής Αντιπολίτευσης», όμως στα 1933-34 ο Groves μαζί με τα άλλα παλιά μέλη της «ομάδας Balham» διαφώνησαν ανοικτά με την οδηγία του Τρότσκι να ενταχθούν στο Ανεξάρτητο Εργατικό κόμμα, κάτι που άνοιξε τον κύκλο των αέναων διασπάσεων του βρετανικού τροτσκισμού. Εντούτοις, στις εκλογές του 1935 δούλεψε για την εκλογή του υποψήφιου των Εργατικών A. Cambell, γεγονός που τον οδήγησε σε προστριβές με τους συντρόφους του. Το 1937 διασπάστηκε και η «Μαρξιστική Σοσιαλιστική Ένωση» που είχε δημιουργήσει ο Groves με τους συνεργάτες του μετά τη διαφωνία τους με τον Τρότσκι, επειδή η Ένωση είχε προσεγγίσει το ΚΚΜΒ, κάτι με το οποίο ο Groves διαφωνούσε κάθετα. Στις επαναληπτικές εκλογές του Aylesbury το 1938 εξελέγη βουλευτής με το Εργατικό κόμμα και τα επόμενα χρόνια ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία, το θέατρο, τον κινηματογράφο και τη συγγραφή ιστορικών και πολιτικών δοκιμίων ως στέλεχος των Εργατικών.

Hannington, Walter (1896-1966)

Γιος πολυπληθούς εργατικής οικογένειας στα 14 χρόνια του άρχισε να εργάζεται ως τερναδόρος και στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου εντάχθηκε στο εθνικό συνδικάτο. Το 1917 εντάχθηκε στο Βρετανικό Σοσιαλιστικό Κόμμα και τον επόμενο χρόνο εξελέγη στο Γραφείο του Ενωμένου Εθνικού Συνδικάτου Τερναδόρων στο Λονδίνο. Το 1920 εντάχθηκε και στην ΑΕΥ, υπήρξε ιδρυτικό μέλος του ΚΚΜΒ και ένα από τα ιδρυτικά, καθοδηγητικά στελέχη του NUWM από το 1921 έως το 1939, πρόεδρος του και ηγετική φυσιογνωμία του κινήματος των ανέργων εντός και εκτός Βρετανίας. Φυλακίστηκε το 1925 για «στάση και συνωμοσία» και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο χρημάτισε μέλος της Κ.Ε του ΚΚΜΒ και Εθνικός Γραμματέας του συνδικάτου ΑΕΥ έως το θάνατό του.

Horner, Arthur (1894-1968)

Γόνος οικογένειας Ουαλλών εργάστηκε από νεαρή ηλικία στα ανθρακωρυχεία και εκπαιδεύθηκε ως ιεροκήρυκας από μια οργάνωση Ευαγγελιστών. Το 1910 συνδέθηκε με το Εργατικό κόμμα και η εμπειρία του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου τον οδήγησε στη ρήξη με τις αρχικές χριστιανικές πεποιθήσεις του και στις γραμμές του αριστερού οργανωμένου εργατικού κινήματος. Όντας αντίθετος με τον πόλεμο κατέφυγε στην Ιρλανδία, για να αποφύγει τη στράτευση και εκεί ασπάστηκε την υπόθεση του ιρλανδικού εθνικού κινήματος αυτοδιάθεσης, παίρνοντας μέρος στην εξέγερση του Πάσχα στο Δουβλίνο το 1916. Επιστρέφοντας καταζητούμενος στην Αγγλία φυλακίστηκε μέχρι το τέλος του πολέμου και καταδικάστηκε σε καταναγκαστικά έργα. Αποφυλακίστηκε τον Μάιο του 1919 μετά από απεργία πείνας, έχοντας και την συμπαράσταση της Ομοσπονδίας Ανθρακωρύχων Νότιας Ουαλλίας, της οποίας ήταν δραστήριο μέλος από το 1911. Στα 1921 ήταν ένα από τα ιδρυτικά μέλη του ΚΚΜΒ και ένας από τα βασικά κομμουνιστικά στελέχη που συγκρότησαν το ΝΜΜ, την αριστερή συνδικαλιστική αντιπολίτευση στο TUC, τον Αύγουστο του 1924. Το 1926 εξελέγη στην καθοδήγηση της Ομοσπονδίας των Ανθρακωρύχων ως πρόεδρος του συνδικάτου στην Ουαλλία και διαδραμάτισε ηγετικό ρόλο στον πολύμηνο απεργιακό αγώνα του κλάδου στα 1926-27 και στη Γενική Απεργία. Όντας επιφυλακτικός με τη γραμμή της Προφιντέρν για τη δημιουργία «κόκκινων συνδικάτων» μετά το 1930 ήρθε σε σύγκρουση με την πλειοψηφία της καθοδήγησης του ΚΚΜΒ και της ΚΔ, ο «χορνερισμός» καταδικάστηκε σαν «δεξιά απόκλιση» από την ΚΔ και το ΚΚΜΒ, το οποίο όμως δεν τον διέγραψε. Ο ίδιος πήγε στη Μόσχα το 1931, για να αναπτύξει τις απόψεις του μπροστά στα στελέχη της ΚΔ τα οποία άσκησαν κριτική τόσο στον ίδιο, όσο και στο ΚΚΜΒ για «αριστερισμό», κάτι που επέτρεψε στον Horner να γυρίσει στη Βρετανία νιώθοντας δικαιωμένος. Το 1932 φυλακίστηκε για «παράνομες συνδικαλιστικές δρα-

στηριότητες», αλλά είχε την εμπιστοσύνη των συναδέλφων του που τον εξέλεξαν εκ νέου στην ηγεσία της εθνικής ομοσπονδίας ανθρακωρύχων και μετά την αποφυλάκισή του υπήρξε ένας από τους βασικούς συντελεστές της λεγόμενης στροφής του ΚΚΜΒ προς το παραδοσιακό, οργανωμένο εργατικό κίνημα και μια από τις σημαίνουσες συνδικαλιστικές φυσιογνωμίες του ΚΚΜΒ στην ανάπτυξη του Ενιαίου Μετώπου της εργατικής τάξης. Το 1946 εξελέγη πρόεδρος της Εθνικής Ομοσπονδίας Ανθρακωρύχων, όντας από το 1936 στο καθοδηγητικό της Γραφείο και το 1959 εκλέχθηκε δήμαρχος στη γενέτειρά του, το Merthyr Tydfil της Ουαλλίας.

Inkpin, Albert (1884-1944)

Μέλος της Εθνικής Ένωσης Δασκάλων από το 1906 και της μαρξιστικής οργάνωσης Social Democratic Federation από το 1908 διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στον αγώνα κατά των φιλοϊμπεριαλιστικών και σοβινιστικών τάσεων μέσα στους κόλπους του Εργατικού Κόμματος, γινόμενος στα 1913 γραμματέας του Βρετανικού Σοσιαλιστικού Κόμματος, το οποίο σχηματίστηκε στα 1911 από μαρξιστές, πρώην μέλη των Εργατικών. Μετά το 1914 επικεφαλής της διεθνιστικής πτέρυγας της οργάνωσης συγκρούστηκε με τους «σοσιαλσοβινιστές» του H. Hyndman που είχαν υποστηρίξει τη βρετανική πολεμική προσπάθεια και στα 1916-19 υπήρξε ο αρχισυντάκτης της εφημερίδας *The Call*, η οποία κατέστη το σημείο αναφοράς όλων των αντιπολεμικών σοσιαλιστικών και συνδικαλιστικών στοιχείων της χώρας, ενώ ο ίδιος μετείχε και στη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη στο Τσίμμερβαλντ. Ως γραμματέας του Βρετανικού Σοσιαλιστικού Κόμματος πήρε μέρος στην ίδρυση του ΚΚΜΒ στα 1920, του οποίου αναδείχτηκε και πρώτος γενικός γραμματέας. Στη διάρκεια της εξάμηνης φυλάκισής του από τις αρχές για ανατρεπτική προπαγάνδα, εκλέχτηκε τιμητικά τον Μάιο του 1921 στο προεδρείο της ΚΔ μαζί με τον Λένιν και τον Τρότσκι και μετά την αναδιοργάνωση του κομματικού μηχανισμού στα 1922 ανέλαβε το ρόλο του προσωρινού εθνικού γραμματέα. Φυλακίστηκε μαζί με άλλα 11 ηγετικά στελέχη του κόμματος τον Οκτώβριο του 1925, κάτι που τον εμπόδισε να διαδραματίσει κάποιο ρόλο στη Γενική Απεργία. Μετά την αποφυλάκισή του ανέλαβε πάλι τα καθήκοντα του γενικού γραμματέα, αλλά τα προβλήματα υγείας που αντιμετώπιζε σε συνδυασμό με την άνοδο της ομάδας των «αριστερών» μετά το 1927 είχαν σαν αποτέλεσμα την αντικατάστασή του στη θέση του γραμματέα του ΚΚΜΒ από τον Pollitt στα 1929. Από τότε υπηρέτησε το κόμμα μέχρι το θάνατό του από τη θέση του προέδρου των «Φίλων της ΕΣΣΔ» στη Βρετανία.

Kun, Bella (1886-1939)

Μέλος του ουγγρικού σοσιαλδημοκρατικού κόμματος από το 1902. Αιχμαλωτίστηκε από τους Ρώσους στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, προσχώρησε στους Μπολσεβίκους στα 1917 και ήταν ένας από τους ιδρυτές του ουγγρικού Κ.Κ στα 1918. Ηγήθηκε της βραχύβιας Ουγγρικής Σοβιετικής Δημοκρατίας στα 1919, εξορίστηκε κατόπιν στη Ρωσία, έγινε πολιτικός επίτροπος του Κόκκινου Στρατού στον εμφύλιο και στέλεχος της ΚΔ. Υπήρξε εκ των βασικών εκφραστών του «αριστερού κομμουνισμού» στα 1920-21 και ως κεντρικό στέλεχος της ΚΔ όλα τα επόμενα χρόνια έρρεπε προς τις θέσεις του «επαναστατικού συνδικαλισμού» και της άρνησης των μετωπικών τακτικών. Καθαιρέθηκε από την ΚΔ το 1937 και εκτελέστηκε στα 1939.

Kuusinen, Otto (1881-1964)

Από το 1904 υπήρξε μέλος του ρωσικού σοσιαλδημοκρατικού κόμματος και επικεφαλής της αριστερής πτέρυγας των Φινλανδών Σοσιαλδημοκρατών. Στην επανάσταση του 1905-07 ήταν επικεφαλής της Κόκκινης Φρουράς στο Ελσίνκι και βουλευτής στο φινλανδικό κοινοβούλιο στα 1908-17. Ιδρυτικό στέλεχος του φινλανδικού Κ.Κ τον Αύγουστο του 1918 και μετά τη συντριβή της σοβιετικής επανάστασης στη Φινλανδία, εγκαταστάθηκε στα 1920 στην ΕΣΣΔ. Οργανωτικός γραμματέας της ΚΔ από το 1921 ως το 1939, μέλος του προεδρείου της Κ.Ε του Κ.Κ Σοβιετικής Ένωσης μετά το 1952. Έπαιξε ρόλο και στην Επιτροπή των Κ.Κ που καθάισε το Ν. Ζαχαριάδη από την ηγεσία του ΚΚΕ στα 1956.

Lozovsky, Alexander (1878-1952)

Μέλος του ρωσικού σοσιαλδημοκρατικού κόμματος από το 1901, εξορίστηκε στα 1904, πήρε ενεργό μέρος στην επανάσταση του 1905-07 στο Καζάν, εξορίστηκε πάλι στα 1908 και δραπέτευσε. Εκπατρίστηκε και έζησε στη Γενεύη και στο Παρίσι. Αναδείχθηκε σε έναν από τους ηγέτες της «φράξιας των συμφιλιωτών» μετά το 1908 που καλούσαν στην επανένωση των οπαδών του Λένιν και των Μενσεβίκων και εντάχθηκε

και στο γαλλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα. Στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο υιοθέτησε μια διεθνιστική στάση, κάτι που επέτρεψε την επαναπροσέγγισή του με τους Μπολσεβίκους και τον Ιούλιο του 1917, αφού είχε επιστρέψει στη Ρωσία, εκλέχθηκε στο Κεντρικό Σοβιέτ της Πανρωσικής Ένωσης των Εργατικών Συνδικάτων, εξακολουθώντας να υποστηρίζει την επανένωση Μπολσεβίκων και Μενσεβίκων. Τον Απρίλιο του 1919 τέθηκε επικεφαλής της φράξιας του «Ρωσικού Εργατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος» που ήθελε να ενταχθεί στο μπολσεβίκικο κόμμα. Συμμετείχε στην ίδρυση της Προφιντέρν και συνέβαλε στη λειτουργία της ΚΔ, επειδή ήταν πολύγλωσσος και είχε προσωπικούς δεσμούς με διάφορους Ευρωπαίους σοσιαλιστές και συνδικαλιστές ηγέτες. Από το 1921 ως το 1937 ήταν ο γενικός γραμματέας της Προφιντέρν και από αυτήν τη θέση διαδραμάτισε σημαίνοντα ρόλο στην ΚΔ και στην διαμόρφωση της πολιτικής της στο εργατικό, συνδικαλιστικό κίνημα. Αν και στελέχη της ΚΔ του περιβάλλοντός του εκκαθαρίστηκαν με τις «Δίκες της Μόσχας», ο ίδιος διατέλεσε υφυπουργός Εξωτερικών της ΕΣΣΔ στα 1939-46.

Mann, Tom (1856-1941)

Παλαίμαχος συνδικαλιστής ηγέτης, ηγήθηκε της μεγάλης νικηφόρας απεργίας των λιμενεργατών και των φορτοεκφορτωτών στη δεκαετία του 1890, κάτι που του προσέδωσε μεγάλη αίγλη στους κόλπους του εργατικού κινήματος όλου του αγγλοσαξονικού κόσμου και της Ευρώπης. Επικεφαλής μιας σοσιαλιστικής ομάδας 2.000 μελών με προλεταριακή σύνθεση από το 1903 ως το 1907, διατήρησε επιφυλάξεις σχετικά με τον προσανατολισμό του Εργατικού Κόμματος, υποστηρίζοντας τον «ανεξάρτητο, εργατικό συνδικαλισμό» από την κοινοβουλευτική πολιτική και υιοθέτησε μια πασιφιστική πολιτική στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ενθουσιασμένος με τη Ρωσική Επανάσταση έγινε ένα από τα ιδρυτικά μέλη του ΚΚΜΒ το 1920, συμβάλλοντας στη δημιουργία του ΝΜΜ και εκλέχθηκε στα καθοδηγητικά όργανα της Προφιντέρν.

Manuilsky, Dimitri (1883-1959)

Εντάχθηκε στο ρωσικό σοσιαλδημοκρατικό κίνημα στη διάρκεια της επανάστασης του 1905-07, κρατώντας αποστάσεις από τις αντιθέσεις Μενσεβίκων και Μπολσεβίκων μετά το 1908. Πήρε μέρος στην επανάσταση του 1917 και μετά την κατάληψη της εξουσίας από τους Μπολσεβίκους τον Οκτώβρη εντάχθηκε στις γραμμές τους και δούλεψε στον μηχανισμό των Σοβιέτ σε Μόσχα και Πετρούπολη, παρέχοντας υπηρεσίες στον Κόκκινο Στρατό στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. Από το 1922 άρχισε να εργάζεται στον μηχανισμό της ΚΔ και από το 1924 υπήρξε μέλος της ΕΕΚΔ, ενώ παράλληλα χρημάτισε και στέλεχος του σοβιετικού Κ.Κ και κρατικού μηχανισμού.

Murphy, John Tomas (1888-1965)

Γεννήθηκε στο Μάντσεστερ και σε ηλικία 13 ετών σταμάτησε το σχολείο, για να εργαστεί στο εργοστάσιο της Vickers, αλλά συνέχισε μόνος την προσπάθεια αυτομόρφωσής του, ώστε έγινε εφημέριος και επικεφαλής του Κυριακάτικου Σχολείου της κοινότητας των Μεθοδιστών της πόλης. Οι φιλοσοφικές διαμάχες του με τους διάφορους σοσιαλιστές του εργοστασίου και της πόλης και τα γενικά διαβάσματά του τον έκαναν να εγκαταλείψει τις αρχικές θρησκευτικές του πεποιθήσεις και να ενστερνιστεί τις θέσεις του «μαχητικού, αντικοινοβουλευτικού συνδικαλισμού» υπό την επίδραση των απόψεων του T.Mann και του J.Connolly. Ενεπλάκη μέσα από την Επιτροπή Εργατών του Sheffield στα ριζοσπαστικά, απεργιακά και συνδικαλιστικά κινήματα της βάσης των σωματείων των μηχανουργών στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, συνεργαζόμενος με τους Gallacher, Bell, W.Paul και A.MacManus, τους μελλοντικούς του συντρόφους στο ΚΚΜΒ και στα 1917 εξελέγη στο Εθνικό Συμβούλιο των Shop Stewards, ενώ παράλληλα προσχώρησε και στο Εργατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα. Στα 1919 μαζί με τον MacManus αντιπροσώπευσε αυτή την οργάνωση στις συναντήσεις ενοποίησης των σοσιαλιστικών ομάδων της χώρας σε ένα ενιαίο κομμουνιστικό κόμμα, συνδεδεμένο με την Τρίτη Διεθνή, προσχωρώντας στον μαρξισμό λενινισμό. Πήρε μέρος στις εργασίες του Δεύτερου Συνεδρίου της ΚΔ και στην ίδρυση της Προφιντέρν, στην οποία στο γενικό συμβούλιο εξελέγη μέλος. Υπήρξε μέλος της ΕΕΚΔ και του Αγγλοαμερικανικού Γραφείου της ΚΔ και της Επιτροπής Ανατολικών Υποθέσεων της ΚΔ, που ασχολήθηκε με την καθοδήγηση του επαναστατικού κινήματος στην Κίνα στα 1926/27. Ως στέλεχος της ΚΔ ήρθε σε άμεση επαφή με τις εσωτερικές συγκρούσεις του κόμματος των Μπολσεβίκων τασσόμενος στο πλευρό του Στάλιν και μετά το Πέμπτο Συνέδριο της ΚΔ υπήρξε ο βασικότερος πολέμιος των θέσεων του Τρότσκι μέσα στο ΚΚΜΒ, ενώ συνέταξε και το κείμενο αποπομπής του Τρότσκι από το Προεδρείο της ΚΔ στα 1927. Στα 1932 ήρθε σε ρήξη με το ΚΚΜΒ λόγω της θέσης του περι

της ανάγκης σύσφιξης των εμπορικών και βιομηχανικών σχέσεων μεταξύ Αγγλίας και ΕΣΣΔ, για να αντιμετωπιστεί η οικονομική κρίση και να εξωθηθούν οι μάζες των Βρετανών εργατών προς τον κομμουνισμό. Μετά την αποχώρησή του από το ΚΚΜΒ, συνεργάστηκε με το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα, καθώς και με διάφορα εργατικά συνδικάτα και σοσιαλιστικές εταιρίες, υποστηρίζοντας τις αντιφασιστικές πολιτικές μετωπικές κινήσεις όλων των εργατικών οργανώσεων και κομμάτων της χώρας, όπως και τον πρωταγωνιστικό ρόλο της ΕΣΣΔ στη διεθνή αντιφασιστική και αντιιμπεριαλιστική πάλη. Μετά τα γεγονότα του 1956 αναθεώρησε την άποψή του για τον πρωτοπόρο ρόλο της ΕΣΣΔ στον διεθνή αγώνα της εργατικής τάξης.

Piatnitsky, Ossip (1882-1938)

Γεννήθηκε στη Λιθουανία επί τσαρικής αυτοκρατορίας από εβραϊκή οικογένεια ξυλουργών. Ακολούθησε το οικογενειακό επάγγελμα και στα 1897-98 εντάχθηκε σε ένα παράνομο εργατικό σωματείο. Πήρε μέρος στην επανάσταση του 1905, μετεγκαταστάθηκε στη Μόσχα και έγινε μέλος του κόμματος των Μπολσεβίκων. Μετά την Οκτωβριανή επανάσταση εργάστηκε στο σοβιετικό μηχανισμό της Μόσχας ως πρόεδρος του Συνδικάτου Σιδηροδρομικών, στα 1920 μπήκε στην Κ.Ε του ρωσικού Κ.Κ και στα 1921 έγινε ταμίας της Κομιντέρν και υπεύθυνος του ειδικού οργανωτικού μηχανισμού της για την υποστήριξη του παράνομου επαναστατικού αγώνα. Από το 1923 μαζί με τους Kuusinen, Kolarov και Rakosi συμμετείχε στην Πολιτική Γραμματεία της Κομιντέρν, παίζοντας σημαντικό ρόλο στις υποθέσεις της ΚΔ και της Προφιντέρν, και τον επόμενο χρόνο επανεξελέγη στην Κ.Ε του ρωσικού Κ.Κ στην οποία παρέμεινε μέχρι το 1937. Αν και πήρε μέρος στις εργασίες του 7^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ (1935) δεν εκλέχθηκε σε κανένα αξίωμα της Τρίτης Διεθνούς και έκτοτε ασχολήθηκε μόνο με τις υποθέσεις του ρωσικού Κ.Κ. Τον Οκτώβριο του 1937 καθαιρέθηκε από την καθοδήγηση του μπολσεβικικού κόμματος, επειδή δημόσια αποκήρυξε την τρομοκρατία του επικεφαλής των σοβιετικών Υπηρεσιών Ασφάλειας Γιεζόφ, συνελήφθη τον επόμενο χρόνο και εκτελέστηκε.

Pollitt, Harry (1890-1960)

Γόνος εργατικής οικογένειας ριζοσπαστών (ο παππούς του ήταν μαχητικός Χαρτιστής) του Lancashire εργάστηκε από τα παιδικά του χρόνια σε διάφορες χειρωνακτικές δουλειές και από νέος μαθητευόμενος λεβητοποιός εντάχθηκε στο συνδικαλιστικό και σοσιαλιστικό κίνημα. Μαχητικό μέλος του κινήματος των Shop Stewards και του αντιπολεμικού εργατικού κινήματος στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τέθηκε στα 1919 επικεφαλής των εργατικών κινητοποιήσεων για την παρεμπόδιση της αποστολής όπλων και στρατιωτών στις αντισοβιετικές δυνάμεις που είχαν επιχειρήσει να καταστείλουν την Οκτωβριανή Επανάσταση, όντας εθνικός εκπρόσωπος του Συνδικάτου των Λεβητοποιών στο Γενικό Συμβούλιο των Εργατικών Συνδικάτων. Μετείχε στις εργασίες του ιδρυτικού συνεδρίου του ΚΚΜΒ και μαζί με τον Dutt δούλεψαν για την «μπολσεβικοποίηση» του βρετανικού κόμματος τη δεκαετία του 1920, κάτι που τον ανέδειξε στα 1929 σε γενικό γραμματέα του ΚΚΜΒ. Εξέφρασε τη στροφή του κόμματος στους μαζικούς εργατικούς αγώνες και τη γειώσή του στους μαζικούς χώρους δουλειάς και παρέμεινε στη θέση του γραμματέα μέχρι το 1956. Στα 1939-41 λόγω της διαφωνίας του με την ΕΕΚΔ σχετικά με τα άμεσα καθήκοντα του κόμματος στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ανάλογα με το αν αυτός χαρακτηριζόταν «ιμπεριαλιστικός» ή «αντιφασιστικός», παραιτήθηκε από γραμματέα, αντικαθιστώμενος από τον Dutt, αλλά αποκατάστηκε στην καθοδήγηση του κόμματος μετά την εισβολή των Γερμανών στην ΕΣΣΔ. Μαζί με τον Dutt υπήρξαν τα πιο βασικά, ιστορικά στελέχη του ΚΚΜΒ που διαφώνησαν με την «αποσταλινοποίηση», παραμένοντας όμως στο ΚΚΜΒ μέχρι το τέλος της ζωής τους.

Rust, William (1903-1949)

Δημοσιογράφος, συνδέθηκε στα 1922 με το ΚΚΜΒ, εντάχθηκε στην ΥCL και το 1923-24 ορίστηκε εκπρόσωπος της Κομμουνιστικής Νεολαίας στην Κ.Ε του ΚΚΜΒ. Συμμετείχε στις εργασίες του 5^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ (1924) και στα 1925 φυλακίστηκε μαζί με άλλα 11 στελέχη του ΚΚΜΒ για έναν χρόνο, κατηγορούμενος για «συνωμοσία και στάση». Στα 1928-30 εργάστηκε στη Μόσχα στον κεντρικό μηχανισμό της ΚΔ και στην ΚΔΝ, επέστρεψε στην Αγγλία το 1930 και ανέλαβε πρώτος εκδότης και διευθυντής του *Daily Worker*. Το 1932 στάλθηκε στη Μόσχα ως επίσημος αντιπρόσωπος του ΚΚΜΒ στην ΚΔ και στη ΚΔΝ, στα 1934-35 ανέλαβε την καθοδήγηση της οργάνωσης του ΚΚΜΒ στο Lancashire και στη διάρκεια του ισπανικού εμφυλίου ήταν ο ανταποκριτής του *Daily Worker* στην Ισπανία και σύνδεσμος με τις «Διεθνείς Ταξιαρχίες». Ως παλιό στέλεχος της ΚΔΝ και της ΥCL συγκρούστηκε με τον Pollitt το 1939 μέσα στην Κ.Ε σχετι-

κά με το ζήτημα της στάσης του ΚΚΜΒ στον πόλεμο και ανέλαβε εκ νέου διευθυντής της κομματικής εφημερίδας έως τον θάνατό του από καρδιακό επεισόδιο.

Thalmann, Ernst (1886-1944)

Από νεαρή ηλικία ως μαθητευόμενος εργάτης είχε οργανωθεί στο γερμανικό συνδικαλιστικό κίνημα και το 1903 στο Γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα. Στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο πήρε διεθνιστική θέση, συμμετείχε στην εξέγερση του Νοεμβρίου του 1918 και εντάχθηκε στην αριστερή πτέρυγα του «Ανεξάρτητου Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος». Πρωτοστάτησε στη σύνδεση των Ανεξάρτητων Σοσιαλδημοκρατών με το γερμανικό Κ.Κ στα 1920 και το 1923 εκλέχθηκε στην Κ.Ε του Κ.Κ. Διαδραμάτισε ηγετικό καθοδηγητικό ρόλο στην ένοπλη εξέγερση του Αμβούργου στα 1923 και από το 1924 υπήρξε μέλος του προεδρείου της ΕΕΚΔ. Μετά το 1925 έγινε γενικός γραμματέας του γερμανικού Κ.Κ και ένας από τους σημαντικούς καθοδηγητές της ΚΔ. Συνελήφθη από τους Ναζί τον Μάρτιο του 1933, φυλακίστηκε, στάλθηκε σε στρατόπεδο συγκέντρωσης και δολοφονήθηκε με εντολή της ναζιστικής ηγεσίας τον Αύγουστο του 1944.

Togliatti, Palmiro (1893-1964)

Μέλος του ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος από το 1914, εξελέχθηκε στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου σε έναν από τους ηγέτες των αριστερών, διεθνιστών σοσιαλιστών στο Τορίνο και τον Σεπτέμβριο του 1919 έπαιξε ενεργό ρόλο στη συγκρότηση των εργοστασιακών συμβουλίων στην πόλη, όπως και στο κίνημα των εργοστασιακών καταλήψεων στα 1920, συνεργαζόμενος με τον Γκράμσι στην έκδοση του *Ordine Nuovo*. Μετείχε στη δημιουργία του ιταλικού Κ.Κ στα 1920-21 και έγινε μέλος της Κ.Ε του το 1923. Εκλέχθηκε το 1924 στην ΕΕΚΔ και μαζί με τον Γκράμσι πρωταγωνίστησαν στην εσωκομματική πάλη που κατέληξε στην αποπομπή του Μπορντίγκα από την ΚΔ και το ιταλικό Κ.Κ. Φυλακίστηκε από τους φασίστες στα 1925-26 και μετά την φυλάκιση του Γκράμσι ανέλαβε ουσιαστικά κεντρικός καθοδηγητής του ιταλικού Κ.Κ, επικεφαλής της πάλης κατά της «δεξιάς παρέκκλισης» μέσα στο Κ.Κ στο διάστημα 1929-31. Ως Γενικός Γραμματέας του ιταλικού Κ.Κ μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ανέπτυξε αναθεωρητικές, «ευρωκομμουνιστικές» απόψεις.

Zinoviev, Gregori (1883-1936)

Μέλος των Μπολσεβίκων από το 1903. Έγινε πρόεδρος του Σοβιέτ της Πετρούπολης μετά την επανάσταση του 1917 και μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση έγινε μέλος του Π.Γ του κόμματος των Μπολσεβίκων και πρόεδρος της ΕΕΚΔ, μολονότι στις παραμονές του Οκτώβρη μαζί με τον Κάμενεφ δημοσιοποίησαν την έναρξη της εξέγερσης. Ήταν ενεργός ο ρόλος του στις εργασίες του 3^{ου} και του 4^{ου} Συνεδρίου της ΚΔ και ένας των ηγετικών παραγόντων της «Ενωμένης Αντιπολίτευσης» μέσα στο ρωσικό Κ.Κ στα 1926-27, γεγονός που οδήγησε στη διαγραφή του τον Νοέμβριο του 1927 για «φραξιονισμό». Αποκαταστάθηκε τον επόμενο χρόνο, διαγράφηκε εκ νέου το 1932, ξαναέγινε κομματικό μέλος το 1933 και διαγράφηκε οριστικά στα 1934. Το 1936 ομολόγησε ότι συμμετείχε σε αντεπαναστατική συνωμοσία και εκτελέστηκε με απόφαση της πρώτης από τις «Δίκες της Μόσχας».

Για τις «Βιογραφικές Πληροφορίες» χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από τα σχετικά λήμματα της *Μεγάλης Σοβιετικής Εγκυκλοπαίδειας* και από την διαδικτυακή ιστοσελίδα <https://grahamstevenson.me.uk/> του Graham Stevenson, στελέχους του ΚΚΜΒ στο Βερμίνγκχαμ στις δεκαετίες του 1970 και 1980

